
774
774-XIII
2.
878 (1-2)

BEATIANtonini Florentinorum laudatiſsimi Archipræſulis, opus inſigne quod Summam nuncupant, eo quod omnium rerum diuinarum humanarumq; notitiam tradit. Theologiæ inſuper geminas partes, theoriã & praxim complectitur. Iuriſq; tum diuini, tum humani, haud temerandas Leges, miris interprætamẽtis explicat, Opus tanto maiori legendum fiditia, quanto Antoninus inter humane ſyntereſis ſcrupulos tutius ambulauit.

Auctuaria huius editionis.

Architypum Antonini manu ſcriptum.
Laus operum & Summę huius aureę.
Vita beati Antonini Archipręſulis.
Integritas numerorum olim vitiatorum.
Regeſtum trifarium omnium ſententiarum.
Annotationes marginales vtiliſsimè.

LVGDVNI
Apud Vincentium de Portonarijs.
M D XLII.

Vita beati Antonini Florentinorum Archiepiscopi, de fratrum Predicatorum ordine assumpti.

ANTONINVS FLORENTINA vrbe oriundus: honestissimis parentibus: Nicolao patre: Thomasina matre natus est. Is multū solertia: plus memoria polluit: mitis admodū ac taciturn⁹: statura haud magnus: corpore neruoso magis q̄ carnulento. In ipsa pueritia religionis studiolus: mirum dictu quantū sacris afficiebatur: orationi: contēplationi: vt per ætatē licuit intentus assidue. Ferturq; adhuc puer ad figurā crucifixi: que in tēplo sancti Michaelis in horto (sic enim locū vocāt) sita est: singulis fere accessisse diebus: & genibus flexis Iesum obsecrasse precibus lachrymosis. Cū aūt puberē attigisset etatē: animū totū ad sanctimoniā appulit, ac religionē predicatoriā de familia diui Dominici alta mente destinabat: motus cōcionibus ignitis præstantissimi viri Ioannis Dominici: quē oracli loco & numinis vice in terris pius habuit Antoninus. Ad hūc ergo cū suscipiendi habitus causa accessisset: visus est prudentissimo viro puer facilis & indolis quidē pre signis sed etatis tenellē: quare iussit illū adhuc annos expectare aliquot. Et quoniā ab eo interrogatus puer cuinā scientię operā daret. Respondit se decreti lectione plurimū delectari. Vade (inquit) & cum totū decretū memorie mandaueris voti cōpos eris. Huius moniti tū pertinax seruator puer euasit: vt trāsacto anno Decretorū canones quoscūq; postulatus fuisset ex memoria citauerit. Quare non iā repulsus sed auidissimę susceptus: sextodecimo etatis sue anno innocētie & sanctitatis habitū induit. In ea religione quibus quantisq; virtutibus effulserit: iusti voluminis indiget narratione. Nobis aūt integerrime vitę argumentū prestat: minime dubiū q; toties ad honores euocatus: multis in locis prefuerit fratribus: Rome: Neapoli: Caiete: Cortonij: Senis: Florentie: Fesulis. Insuper & prouincie Tuscie spiritalis præfectus: oēs Italie Cōuentus ad pristinū sancte religionis reuocauit nitorē. His fungens muneribus: Frugalitate: Modestia: Tolerantia: & omniū virtutum viua exēplaria exhibuit. Si qua palea leuiū culparum: vt est huius vite fragilitas: eius virtutū frumento se miscuisset: creditū est eā multarū infirmitatū tribulis: quibus per omne euū affectus est fuisse discussam. Quis nō videat his gradibus q̄ cōmode ad pontificij culmē ascenderit: quando ei omne pabulū animarū diuite messe esset aceruatū: & omnis labes que christianę gregi posset esse nocentior fuerit absterſa? Defuncto ergo domino Barptolomeo de Zabarellis: discussis motibus quibus in diuersa summus pontifex p̄ nouem menses rapiebatur. Antoninū cōmuni ciuium voto prēsulē Florentinū pronunciat q; nō sit inuentus similis illi qui seruaret legē excelsi. Erat tum forte vir sanctus in itinere Neapolitano: cūq; decreti honoris fama ad eū uenisset: fugā meditabatur: pontificij culmē haud quaq; subiturus: nisi apostolicis edictis cōpelleret parere. Intelligens tandē vir dei immobile dei propositū cū esset Fesulis circūfuso toto Florentie senatu: contestatus priorū pontificū vitas preclaras & suā indecentiā: onus honoris subijt. Impletū est deinceps in pontifice nostro q; gestū legimus in Martino. Eadē ei vite frugalitas. eadē modestia morū: maior semper animarū zelus: etita implebat episcopi dignitatē vt propositū fratris nō deseret. Hic iā latus nobis pateret cāpus virtutū eius: nisi dedicato libro eēnt descripte: vnū haud subticebo fuisse in sancto viro tantā in rebus arduis cōsiliorū grauitatē vt dominus consiliorū vulgo nominaretur. Expende lector sanctitatē viri oraculo apostolico. Memorię etenim proditū est Nicolaū papā talē super Antonini vita protulisse sententiā. Non minus ego (ait) putarē Antoninū Archiepiscopū Florentinum sanctorū catalogo adscribendū adhuc viuū: q; Bernardinū mortuū. Erat em̄ ciuiū patronus: pater patriæ qui omnibus prodesset neminē lederet, omnē substantiā pauperibus erogabat: in arduissimis Florentinrū negotijs amplis legationibus strenue pfunctus. Centū aureos annuatim pascalibus solēnibus distribuit in pauperes. Administrato hoc ordine vndecim annis pontificatu: cū iam septuagesimū etatis annū esset ingressus fortissima febre corripitur: fatiscentibusq; membris interrogatus si quid peteret: fiat ait voluntas domini. Inde ait. Dies annorū nostrorū in ipsis septuagīta anni: quibus actis velut post Babylonicā captiuitatē ad supernā Hierusalē est remeandū. Expleto nunc opere q; diu in manibus habui: libens morior: mercedē dei clemētia recepturus: seruire em̄ deo est regnare. Angelicū etiā responsoriū in diue virginis laudē frequētius iterabat. Sancta & ī maculata virginitas &c. Cumq; fratres vt moris est circa moribundū Dauidicos hymnos personarent. Citato versu. Oculi mei semp ad dominū &c. Vir sanctus repetito versu: dixit. Oculi mei semper ad dominum: quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos: piamq; Iesu crucifixi complexus imaginē: obortis lachrymis sanctam deo animam reddidit secūda Maij die: qua vigilia dominice Ascensionis tum euenerat celos cum Christo ascendens.

Incipit prima pars Sūme sancti Antonini de Florentia: ordinis Predicatorum: et archiepiscopi Florētini. in qua agitur de aia et de pertinētibus ad ipsam.

¶ Incipit Proemium totius operis.

Quam magnificata sunt opera tua domine: omnia in sapientia fecisti: impleta est terra possessione tua. Ps. ciij. Contemplatur propheta in excessu mentis positus diuinam maiestatē: stupefactus ad magnitudinem bonitatis eius quaz manifestat in operib⁹ suis: z ad ipm loquitur dicens. Quam magnificata sunt ꝛc. quasi dicat mirabiliter magna demonstrata. Ut z mysterium sanctissime trinitatis satis demōstratur cuius suffragium semper z postulare expectare debemus: vt opera bona nostra que sunt sua ad finem perducat. Sme eo enim summo nulla natura subsistit ait Plato. Nulla rō intelligit: nulla actio expedit: nec eo pretermisso vllum rite fundatur exordium.

¶ In primis igitur insinuat miram potentiam: que patri attribuitur: ibi. Quam magnificata sunt opera tua domine.

¶ Secundo eximiam sapientiam: que filio adijcitur: alias adscribitur: ibi. Omnia in sapientia fecisti.

¶ Et tertio nimiam ad nos beneuolentiam: que spiritui sancto adscribitur: ibi. Impleta est terra possessione tua.

In creatiōe ostēditur potentia q̄ pri attribuit. Quantum ad primum dicit Mardocheus loquēs ad deum de sua mira potentia quam ostendit in creatione. Domine rex omnipotens in ditione tua cuncta sunt posita ꝛc. Tu enim fecisti celum z terram z quicquid celi ambitu continetur: dominus omnes. Hester. xiij. Ubi ostenditur sua potentia maxima patri attributa de nihilo cuncta facies: non ex pretacenti materia vt artifex. Et hoc apparet ex eorum magnitudine continua: ex eorum multitudine discreta: ex eorum valetudine variata. Nam vt dicitur Eccl. j. Altitudinem celi: latitudinem terre: profundum abyssi quis dimensus est? quasi dicat nullus propter mirā magnitudinem eius. sed z arenam maris: guttas pluuie. dies seculi quis dinumerauit? quasi dicat. nullus. Dinumera stellas si potes: dixit dominus Abra. Gen. xv. Nec est numerus militum eius. Job. xxv. Valetudinem creaturarum seu earum virtutem quis potest intelligere? Deus enim z natura nihil frustra operantur: quod scilicet non habeat aliquam virtutem: quinimmo species rerum sunt sicut numeri: vt quelibet species creature addat vnum gradum virtutis super aliam. Nonne igitur apparet q̄ magnificata: id est magna facta z ostēsa sunt opera dei vt magnificetur potentia patris. Quantum ad secundum dicitur Eccli. j. Fons sapientie verbū dei in excelsis. Et omnia per ipsum facta sunt. Est enim verbum filius dei quasi ars quedaz omnipotentis patris: per quam z in qua cum summa ratione z optima facta sunt omnia. Omnia in sapientia fecisti. Ps. Et q̄ sapientis est ordinare ꝑm philosophum. hinc est q̄ omnia cum maximo ordine facta sunt: vt omnia teneant locum suū sibi cōdecentem. Ex quo apparet pulchritudo vniuersi: z mundū diuina prouidentia regi. Omnia vtiq; in sapientia fecisti. Dem̄ ipse mundus est velut quidam liber scriptus intus z foris: qui docet nos sapientiam: non solum de diuinis cognitionem. ꝑm illud Roma. j. Inuisibilia dei a creatura mundi per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur. sed etiam docet sapientiam de agendis ꝑm illud Job. xij. Loquere terre z respondebit tibi: interroga iumenta et docebunt te: et narrabunt pisces maris dū omnibus preceptum q̄ posuit vt faciant ad quod creata sunt nunq̄ pretereunt: se alijs communicant: terra fructificat z arbores z nil otiosum. Et multa z innumera documenta nobis tribuunt ex proprietatibus suis ad bene viuendum: z sic omnia in sapientia fecisti id est ad dandum nobis sapientiam ex eis. Eccli. j. Effudit eam scilicet sapiētiam super omnia opera sua: z in minimis animalibus vt formicis. Unde dicitur. Prouerb. xxx. Quatuor sunt minima terre: z ipsa sunt sapientiora sapientibus. Formice populus infirmus qui preparat in messe cibum suum. Lepusculus plebs inualida qui in petra collocat cubile suum. Regem locusta non habet: z egreditur vniuersa per turmas suas. Stellio manibus nititur: z moratur in domibus regum. Sapientia eorum: que est naturalis instinctus: docet nos sapientiam. Et formica docet solicitudinem acquisitionis saptē tie. Lepusculus cautelam ab erroribus z euasionibus. cum enī sit animal multum timidū: z a venatoribus z canibus insequatur: in petra se tutum putat. Et sapientie vacans: cuius initium est timor domini: ne capiatur a venatoribus gentium vel hereticorum erroribus: in petra fidei collocat quietem suam z mēris inhesionem. Locusta instruit saltum contemplationis cum turma collocationis. Ita enim pascitur in herbis virentibus scripturarum sapiens: vt frequenter ad modum locuste in altum se leuet me ditationis z orationis: nec solus incedit: sed cū turba sapientum sentit. Stellio innuit laborem bone operationis. Nam si aliquando acuto non emineat ingenio: tamen manib⁹ bonorum operum quasi reputans ad exequendum quod sapit in domibus regum id est in cetu sapientum collocatur. z sic oīa in sapientia fecisti. Quantum ad tertium apparet certe eius ad nos nimia beneuolentia quia omnia fecit deus propter hominem ait Augustinus que cum tanta potentia et sapientia facta sunt. Et hoc est subdit impleta est terra possessione tua: Terra homo est: quia terram gerit in quam reuertitur: terram terit: de terra existit. Et istam impleuit deus possessione sua. Possidet deus celestia: terrestria: diuina. Et his omnibus impleuit terram hominis: terrestria dans ad vsum. Psal. viij. Omnia subiecisti sub pedibus eius ꝛc. Celestia. i. angelos ad ministerū Heb. j. Nonne oēs sunt administratorij spiritus missi in ministerium eorū ꝛc. Quid magis deus possidet q̄ filium suum? Et hoiem deo impleuit quando verbū caro factum est. Jo. j. Sic deus dilexit mūdū minorē hoiem: videlz vt filiū suū vnigenitū daret. Unde aperte dici potest. Impleta est terra possessione tua. Verum inter oīa alia animalia sapientissimus Salomon ad imitandum formice sapientiam inuitat dicens. Vade ad formicam o piger: et cōsidera vias eius z discе sapientiam: que cū nō habeat ducem nec preceptorem nec principem: parat in estate cibū sibi: z congregat in messe quod comedat. Prouerb. vj. Equidē inter estatem et autūnum etatis cōstituti: arbitrat⁹ sum necessarium fore exercitamentis doctrinarum quedā recolligere ad mei sustentationem: ne si contingeret ad hyemalem senectutē deuenire fame deficerem. Senilis enim etas memoria et visu debilitata caligatur: et exhaustis corpus membris: occupationibus aliquando multiplicatis non valet: nec et tēpus vacat ad reuoluendum multitudinem librorum. Intelligens autem in ossibus meis pigritiam insitam: ad eam excutiendam consideraui formicam inter animalia minimum et despectabile: sed sapientibus sapientiorem illam esse: z ideo imitandam. Cum enim non habeat ducem nec preceptorem in opere suo: prouidet tamen sibi pro hyemis tempore cum potest discurrere. Ducem fateor me non habuisse in grammaticalibus: nisi in puericias z debilem preceptorem. Nullum habui in alia facultate excepta parte dialectice z satis interrupte: ꝛ nec principem mihi studium imperantem ex prelatione. Aliquid tate tamen z suauitate tractus veritatis: precipue moralis sapientie: ex his que mihi occurrerunt legenda pauca recollegi mihi grata. Neq; enim formica omnia inuenta cibaria colligit nec precio stora: sed que nouit sibi cōgrua. Illas igitur sublimes theorias in libraryo comprehensas: magistris z scientia perfectis dimisi. Que autem iudicaui apta ad materias predicationū z audiētiam confessionum z consultationem in foro animarum: accepi a doctoribus pluribus in theologia vel iure peritis: non intendens indoctus z omnis scientie ignarus poemato candere: ꝛ recollectionem facere amore fratrum pro me et mei similibus qui mecum erant: quibus nec ingenium ad altiora: nec librorū semper copia datur: z occupationes facultatem subtrahunt ad discurrendum per libros. Si materias tango aliquādo superātes tenuitatem notitie mee: nec hoc discrepat a proprietate formice: que pondera gestat se grauiora virtute sibi collata ab auctore nature. Ex congestis etiam a formica aliqua superfluunt aliqua corrumpuntur. Sic z ego non ambigo multa in hoc collectario posita ad superfluitatem: cum aliquando impropriauerim terminos: z extorserim expositiones: non vt puto cum falsitate: ad materiam dilatandam occurrentem. Multa etiam vel nondum emendata: vel postea vitio scriptorum alterata vel diminuta sunt. Non parum laborat formica ad colligendum vnde viuat. Laboraui z ego satis per multos annos et interrupte propter occupationes: etsi non magni valoris: tamen tempus exigentes. Unde aliquando per menses z annos opus dimisi: tempus sepe furando aliquando necessarium corporis sustentationi.

In ordine et distinctiōe sapientia filij.

Minima terre sunt quatuor.

In creaturis oīditur beneuolentia q̄ spiritui sancto attribuitur.

tationi: aliquando exercitationi prelature: in qua diu indignus permansi: aliquando decentie religionis: scilicet oationis ⁊ meditationis. Adeo autem est formica debile animal vt non solum magna sed ⁊ minima: vt murmycoleon: sint ei infesta vsq; ad interitionem. Poterunt hic notatis aliquando nedum multū literati: sed quantumcūq; scioli opponere ⁊ ipsa necare. Ego autem in flagella paratus sum: nec faciem meam ab increpantib⁹ auerto. Dicitur etiam formica preputia bladis congregatis auferre ne germinent: indeq; frustretur spe sui laboris. Ne quod igitur elationis germē exurgeret infra scrutinium cordis mei: nisus sum fere per omnia nuncupare doctores: talia que notantur referētes: ⁊ parum vel nihil de meo apponere: nisi causa brevitatis truncare. Viderint ergo qui illoꝝ dicta condemnatione digna arbitrantur: si tante auctoritatis vel sciētie sint vt illis possint obsistere. Non igitur plus minus vel vituperationis vel laudis mihi debet ascribi q̄s collectoribus lectionū vel scriptoribus librorum ab alijs editorum. vnde nec nomen meum apponere volui: nec titulum operi: nisi in contemptum tanq̄ vilissimā formicam despectum animal fabulando alicui nominare placuerit. Formicas quoq; molestas esse aluearibus apum satis apparet: que cum ad sui victū dulcedine mellis attracte hoc agūt instigante natura non vt noceant: excusate sunt. Ita ⁊ excerptores sententiarum ex varijs libris graues illis esse solent quib⁹ excellens ingenium ⁊ plurimum otium prestat doctrinas copiosas ⁊ mellifluas in originalibus prescrutari. Sed cum ipsi intendant sue ⁊ alioꝝ inopie prouidere: nō videntur culpandi: cū etiam detrimenta non illis inferant: sed magis gloriam augeāt hebetioribus: proponendo interlocutiones communes: que in suis fluentis forte nunq̄ viderūt. Aliqualem vero ordinem: etsi nō multum seriosum: ignarus ordinis posui pro facilioꝝ inuentione materiarum. Nam distinctum in quatuor partes principales feci de vitijs et virtutibus recitare intendendo: et quamlibet partem in titulos: ⁊ titulos in capitula: ⁊ capitula in paragraphos distinguendo. Et in prima parte quedā generalia: videlicet de anima ⁊ de potentijs eius que subiecta eorum habētur. De passionibus tanq̄ principijs eorū. De peccatis in genere et effectibus eorum. De multiplicibus legibus quibus vitia prohibentur ⁊ virtutes precipiuntur. In secunda parte de vitijs in specie videlicet de octo capitalibus ⁊ eorum filiabus ⁊ speciebus. De restitutione. De iuramento ⁊ periurijs. De votis ⁊ trāsgressionibus eorum. De infidelitate ⁊ speciebus earum ⁊ superstitionibus. Ad singula vitia singulas predicationes ponēdo: ⁊ postea que pertinent ad casus conscientie vel declarationem materie. Et pro themate sumitur versus Psalm̄i. Quia magis in promptu occurit: ⁊ magis ecclesie in vsu: ⁊ compendiosior in doctrina ad omnē materiam. In tertia parte de statibus varijs tam laicoꝝ q̄s clericoꝝ. De ecclesijs ⁊ sacramētis singulis: ⁊ de cēsuris ecclesiasticis: ⁊ statibus purgādoꝝ ⁊ beatoꝝ. In quarta parte de virtute in genere ⁊ specie. De virtutibus scilicet cardinalibus ⁊ theologicis in specie: ⁊ de earum partibus seu eis annexis. Et si tempus erit: agetur de septem donis ⁊ gratia. Restaret de articulis si vita communicetur que non minoris ceteris erit. Qui inde aliquid vtilitatis hauserit: pro me oret ad dominum nostrum Jesum christum. Que autem inducuntur testimonia ad probationem dictoꝝ: vltra auctoritates diuinarum scripturarum ⁊ sacroꝝ canonum: que frequenter apponuntur ⁊ sententias propias antiquoꝝ doctoꝝ ecclesie Aug. Hie. Ro. Greg. Ambro. Chry. Basil. Isid. Bern. Anselm. ⁊c. Aliquādo gentilium. Platonis. Aristo. Tullij ⁊ Senece. Adijciuntur determinationes ⁊ dicta multoꝝ modernoꝝ in theologia vel iure peritissimoꝝ: quoꝝ hec sunt nomina. In theologia sanctus Thom̄as. quem omnibus prepono in suis dictis. Alb. magnus: Petrus de palu. Pet. de Tharantasia qui fuit Innocen. quintus. Durā. Hugo cardinal. Guil. Specula. in summa vitiorum ⁊ virtutum. do. Joann. Dominici cardinalis de Florentia. Rayne. in summa Pisana. Vincē. in Specul. histo. ordinis Predicatoꝝ omnes isti prenominati. Bonauentura cardinalis. Richar. de media villa. Alexander de Hales. Joannes Scot⁹. Nicolaus de Lyra. ordinis minoꝝ. Augustinus de Roma in quodlibetis. Augustin⁹ de Anchona de potestate ecclesie. Hiego. de Arimino. ordinis eremitarum. In iure in glo. decreti. Hugo. Barptolemeus Brixien̄. Bernar. in glos. decretalium. Ray. ordinis predicatoꝝ in summa sua antiqua. Innoc. quartus. Hosti. in apparatu ⁊ summa. Guil. in speculo. Archid. in rosario. Joan. And. in nouella. ⁊ glos. sexti ⁊ Clemēti. Jo. de Lignano. Jo. Calderinus. Joā. de Imo. omniū nouissimus doctor. Petrus de Anchara. Laurētius de Ridolfis in tractatu de vsuris. Franciscus de Tabarellis. Nicolaus abbas de Sicilia. Antonius de Butrio. Petrus ordinis minoꝝ in directorio iuris. Lapus de Castelli. Federicus de Senis in consilijs. Bar. Bal. De historijs exempla ponuntur Hiego. in dialogo. Vincent. in Specul. Martinus in chronicis. Valerius maximus. Paulus Orosius. De vita patrum. De vita fratrum. De septem donis. Allegantur ⁊ multi alij sapientes: sed quia non ita frequenter: ipsos non curaui nominare.

¶ Finis Prologi.

Tabula Titulorum prime partis.

Incipit tabula generalis huius

prime partis summe Antonini que habet titulos viginti: quorum quilibet habz multa Capitula: que capitula habẽt plures ℔.

Titulus.I. De anima in cõmuni.

De anime similitudine ad deum. Cap̃.j.
De mira nobilitate anime. Cap̃.ij.
De beneficijs anime collatis quo ad scientias: artes et virtutes. Cap̃.iij.
De quidditate anime z proprietatibus eius. Cap̃.iiij.
De immortalitate anime. Cap̃.v.
De vnione anime ad corpus: z de multiplici acceptione huius vocabuli. Cap̃.vj.
De quidditate hominis z eius excellentia. Cap̃.vij.

Titulus.II. De potẽtijs anime.

De potentijs anime in communi. Cap̃.j.
De potentia vegetatiua z sensitiua. Cap̃.ij.
De singulis quinqz sensibus exterioribus z quomodo eis homo abutitur. Cap̃.iij.
De locutione z multiplici vitio eius. Cap̃.iiij.
De sensibus interioribus. Cap̃.v.
De phantasia seu imaginatiua. Cap̃.vj.
De somnijs quo ad varias causas z modos eorum. Cap̃.vij.
De estimatiua z cogitationibus. Cap̃.viij.
De memoria z vtili eius exercitio. Cap̃.ix.

Titulus.III. De potentia intellectiua.

De intellectu possibili z agente. Cap̃.j.
De multiplici oculo varie exercendo. Cap̃.ij.
De tribus requisitis ad bene viuendum corporaliter z spiritualiter. Cap̃.iij.
De his que impediunt visum anime vel auferunt. Cap̃.iiij.
De illuminatione seu recuperatione visus spiritualis. Cap̃.v.
De oculo dextero interiori: z de exercitio intellectus speculatiui: z ibi de multis speculis ad videndum: z de enigmatibus figurarum scripture. Cap̃.vj.
De oculo sinistro id est exercitio intellectus practici septem modis exercendi. Cap̃.vij.
De ratione superiori et inferiori z ex quibus causis cõtingit rationem ligari. Cap̃.viij.
De synteresi. Cap̃.ix.
De conscientia. Cap̃.x.
De actu intellectus quomodo videlicet anima cognoscit corporalia: spiritualia: angelos vel deum. Cap̃.xj.

Titulus.IIII. De voluntate.

De comparatione voluntatis ad intellectum. Cap̃.j.
De libero arbitrio. Cap̃.ij.
De voluntario z inuoluntario. Cap̃.iij.
De actibus voluntatis ab ipsa immediate elicitis. Et de ipso velle quod est primus eius actus. Cap̃.iiij.
De secundo actu voluntatis qui dicitur frui. Cap̃.v.
De intentione que est tertius actus voluntatis. Cap̃.vj.
De electione quarto actu voluntatis. Cap̃.vij.
De consilio quod precedit electionem. Cap̃.viij.
De consensu actu voluntatis. Cap̃.ix.
De imperio voluntatis. Cap̃.x.
De vsu octauo actu voluntatis. Cap̃.xj.
De bonitate z malitia humanorum actuum. Cap̃.xij.
De exercitio voluntatis z quomodo cor sit exercendũ. Ca.xiij.
De voluntate z opere exteriori quomodo se habent ad inuicem in merito vel demerito. Cap̃.xiiij.
Quomõ a volũtate bona non possunt procedere mala. Ca.xv.
De sensualitate id est appetitu sensitiuo. Cap̃.xvj.

Titulus.V. De separatione anime a corpore z retributione: z exercitio anime separate.

De triplici morte z nuntijs z miserijs mortis z multis alijs circa mortem. Cap̃.j.
De tribus nouissimis mortis: quantum ad anime separationẽ presentationem z sententiationem. Et ibi de ratione reddenda. de vocatione multimoda: z de iugi operatione in domini vinea. Cap̃.ij.
De sententia pene infernalis contra reprobos. z de septem penis inferni. Cap̃.iij.
De sententia saluandorum: et de ser miserijs mundi: z de bonis glorie. Cap̃.iiij.
De his qui sententiãtur ad purgatorium: z de penis atqz suffragijs purgandorum. Cap̃.v.
De cognitione anime separate. Cap̃.vj.

Titulus.VI. De causis peccatorum z anime passionibus.

De triplici causa peccati: scilicet ignorantia: fragilitate et malitia. Cap̃.j.
De prima passione amoris: z multiplici amore atqz effectibus eius. Cap̃.ij.
De secunda passione que dicitur odium. Cap̃.iij.
De tertia z quarta passionibus que dicuntur desiderium z abominatio. Cap̃.iiij.
De quinta passione que dicitur delectatio vel gaudiuz. Cap̃.v.
De sexta passione que dicitur dolor vel tristitia. Cap̃.vj.
De septima passione que dicitur spes. Cap̃.vij.
De octaua passione que dicitur desperatio. Cap̃.viij.
De noua passione que dicitur audacia. Cap̃.ix.
De decima passione que dicitur timor. Cap̃.x.
De finali passione que dicitur ira. Cap̃.xj.
De causa exteriori peccati. Cap̃.xij.
De tentatione multiplici: videlicet mundi carnis et diaboli. Cap̃.xiij.

Titulus.VII. De peccato in cõmuni.

De multiplici diffinitione peccati. Cap̃.j.
De varia diuisione peccatorum. Cap̃.ij.
De.xxiij.nocumentis peccati mortalis. Cap̃.iij.

Titulus.VIII. De peccato originali.

De causa peccati originalis z eius pena. Cap̃.j.
Utrum beata virgo fuit concepta in peccato originali. Cap̃.ij.
De conceptione beate Marie virginis per modum sermonis. Cap̃.iij.

Titulus.IX. De peccato actuali mortali.

Penes quid attenditur grauitas varia in peccato mortali: et de.xvj.regulis per quas potest cognosci quando aliquid est mortale. Cap̃.j.
De nocumento peccati mortalis in presenti vita. Cap̃.ij.
Quomodo puniuntur dãnati in alia vita z de penis dãnatorum z cognitione eorum. Cap̃.iij.

Titulus.X. De peccato veniali.

Quid dicatur venitale peccatum. Et de nocumẽtis eius. Cap̃.j.
De purgatorio z suffragijs mortuorum. Cap̃.ij.
De indulgentijs. Cap̃.iij.

Titulus.XI. De lege in cõmuni.

De septemplici lege ordinata ad charitatem. Cap̃.j.
De actibus z proprietatibus z vtilitatibus legis. Cap̃.ij.

Titulus.XII. De lege eterna.

Quod omnia subsiciuntur legi eterne. z quomodo debemus conformari voluntati diuine. Cap̃.vnicum.

Titul?.XIII. De lege naturali.

Quid sit lex naturalis: et quomodo instigat ad bonum multiplex. Cap̃.j.
De multiplici bono quod docet lex naturalis. Cap̃.ij.

Titulus.XIIII. De lege Moysaica.

De lege diuina in communi et eius excellentia respectu aliarum. Cap̃.j.

Tabula Titulorum ꝑme partis.

De conditionibus legis illius quantum ad latorem ⁊ receptorem. Cap̃.ij.
De preceptis moralibus ipsius legis in communi et superadditis. Cap̃.iij.
De decalogo ⁊ singulis preceptis eius in particulari. Cap̃.iiij.
De preceptis cerimonialibus sub quadruplici differẽtia. Ca.v.
De preceptis iudicialibus. Cap̃.vj.

Titulus.XV. De lege euangelica.

De conuenientia temporis. De comparatione ⁊ excellẽtia eius ad veterem. De gratia: sacramentis: preceptis ⁊ consilijs et de duratione eius. Capitu.vnicum.

Titulus.XVI. De lege que dicitur consuetudo.

De quidditate consuetudinis. Et quomodo faciat aut tollat legem: ⁊ de differentia triplicis consuetudinis. Cap.vnicum.

Titul⁹.XVII. De lege canõica.

De preceptis ecclesie. de rescriptis: de decretis. de decretalib⁹ epistolis. ⁊ de auctoritate doctorum. Capi.vnicum.

Titulus.XVIII. De lege ciuili.

Quo tempore ius ciuile conditum sit. Et quando ⁊ quantum liget. de legum diuersitate ⁊ eius effectu. Capi.vnicum.

Titulus.XIX. De priuilegijs in communi.

Priuilegia per quem concedi possunt: per quem impetrari: et quomodo ⁊ quando tolluntur. Cap̃.j
De priuilegijs ordinis predicatorum. Cap̃.ij.

Titulus.XX. De regulis iuris.

Et habet vnicum capitulum cum singulis regulis iuris que sunt in decretalibus: ⁊ in libro sexto.

Finitur tabula.

Incipit Prima pars Sūme ma

ionis domini Antonini archiepiscopi Florentini. In qua parte ponuntur viginti Tituli.

Titulus primus. De anima in

communi.

De ipsius anime similitudine ad deum. Capitulum.j.

Enite audite ⁊ nar

rabo oēs qui timetis deū: quanta fe cit anime mee. Ps.lxv. Inuitat Ps. nō oēs: sed timētes deū ad cōsiderā dū magnificā nobilitatē anime ratio nalis: ⁊ q̄ innumera bona ⁊ magna cōtulit ei altissimus. Qui enim nō ti mēt deū nō curāt talia cognoscere: ſz solum corporalia ⁊ mundana. Cōsi derās aūt istā nobilitatē aie deuot⁹ Bern̄. in lib. medi. O anima (inquit) insignita dei imagine: deco rata similitudine: redempta christi sanguine: desponsata fide: do tata spiritu: deputata cū angelis: capax beatitudinis: heres bo nitatis: pticeps rōnis: q̄d tibi cū carne. q.d. quō solū vacas cor pori, quidēs sibi: non tibi subijciēs te sibi: cū sis ita nobilis ⁊ ma gnifica: ⁊ ipsa ita vilis ⁊ fetida. Ei⁹ pulchritudinē ⁊ exaltationē cōgrue figurauit Hester: q̄ pulcherrima naturaliter ornata per tēpora multipliciter: peruenit tandē ad matrimoniū consummationem feliciter cum Asuero cū ipso summo monarcha conregnās. Vasthi etiā pulcherrima regno priuata: q: mādatis eius obedire cōtēpsit: vt patet in lib. Hester. ij. c. Interpretatur. Hester humilis vel electa in tpe: ⁊ signat animā q̄ a deo eligitur: ⁊ p humilitatē eius electio intimatur. Hec pulcherrima est in sui essentia: sed pulchrior adhuc redditur ⁊ amabilior ex ornatu virtutum. Peruenit aūt ad ꝑsummatū matrimoniū cū Asuero qui interpretat beatitudo: signās dn̄m Jesuz christū: cū perfecte ei vnitur in gloria superna: regnās cū eo in eternū: vbi cōsequitur omnimodā sui perfectionē. Vasthi aūt signat quālibet animam etsi pulchram in sui natura: ſz tñ q: dei mādatis obedire cōtēnit reprobat: ⁊ regno infelicissima priuatur. Ad hoc aūt opprobriū venit: q: vt ingrata ⁊ supba: dignitatē suā ⁊ a quo habuit nō intelligit: sequens instigationē carnis. Qđ innuit Salomō Cañ. j. di. Si te ignoras o pulcherrima iter mulieres: egredere ⁊ abi post vestigia gregū. i. si pro q̄ te nō cognoscis: ⁊ dignitatē ⁊ cōditionē tuā nō attēdis pulcherrima mulierū. i. creaturarū: hoc tibi sequitur. Egredere. i. egredieris de domo paterna: vt prodig⁹ filius in regionē lōginquā de domo propriē cōsciētie: abi. i. abibis post opera carnalia que sunt signa gregū. i. brutorū animalium. Homo eñ cū in honore esset nō intellexit: comparatus est iumentis insipiētibus ꝛc. Hoc aūt nō agit qui nobilitatē ⁊ anime ꝺditionē attēdit. Unde Hugo de arrha anime ipsi loquens ait. O si teipsam videres: si pulchritudinē tuā attēderes: nūq̄ aliā creaturam q̄ teipsam magis amares. Venite ergo ⁊ audite quāta fecit deus anime rationali. Nā etsi quātū ad corpus etiaz fecit multa ⁊ magna. Fecit anime magna quātū ad naturalia q̄ formauit: fecit aīe maiora quātū ad virtualia quibus decorauit: fecit aīe maxima quātū ad supernalia q̄ ei ꝑparauit. Un̄ si de ea querat illud qđ christus dixit Mat. xxij. Cuius est imago hec. Nā ⁊ dicit Ps. In imagine pertrāsit homo. Respōderi potest.

Est imago anima increate deitatis: quantū ad naturalia.

Est imago anima incarnate veritatis: quātum ad virtualia.

Est imago anima glorificate intellectualitatis: quantum ad supernalia.

§.I. Quantū ad primū Anima di

citur imago dei. Et propterea Gen̄. j. Faciamus hominem dixit deus: ad imaginē ⁊ similitudinē nostrā. Et pro hereſi ponitur. xxiij. q. iij. c. penul. dicere animā nostrā nō esse imaginē dei. Et Aug. in lib. de trini. dicit. Licet anima nostra nō sit eius nature cuius est deus: ibi tamen imago eius querenda est quo nihil est melius. Hec ergo anima nō est similitudo omnimode idētitatis cuiusmodi est filius. Unde Amb. tractans illud. Deus quis erit similis tibi: dicit. Non vtiq̄ nullus: q: imago patris est filius. de pen. di. j. si sacerdos. Sed est imago representatiōis habēs plures similitudines proportionis ad ipsum deū. Nam vt dicit extra de sum. trini. ⁊ fide catho. c. dānamus. Inter creatorē ⁊ creaturā nō potest tanta similitudo notari: quin inter eos maior dissimilitudo sit notāda. Nouē ergo similitudines sm̄ proportionē inter deū ⁊ animā quātū ad sua naturalia possunt notari. Et prima est: q: deus vnus est in essentia. Deut. vj. Deus tuus vn⁹ est: ⁊ anima nostra vna est in essentia. Licet enim corpus nostrum a principio cōceptionis habeat primo animā vegetatiuā ⁊ postea animā sensitiuā. Et in plātis alia sit anima vegetatiua qua crescunt ⁊ fructificāt: alia in brutis animalibus qua sentiunt ⁊ vegetantur: in homine tamē cū infundit anima ipsa anima rationalis essentialiter vna est: habēs perfectionē omnis anime. i. nō solū intelligēdi potentiā: sed etiā sentiendi ⁊ vegetādi. Scōa similitudo: deus trinus est in persona. iurta illud. j. Jo. v. Tres sunt qui testimoniū dāt in celo: pater: verbū: ⁊ spiritussanctus. Et anima est trina i potētia. s. memoria: intelligētia ⁊ volūtate. In hoc tamen dissimilitudo: q: tres persone diuine sunt deus: sed potētie anime nō sunt essentia anime: sed vires eius ab ea fluentes. Tertia deus est simplex omnino: ita q̄ nulla cōpositio in eo reperitur: ⁊ neq̄ ex materia ⁊ forma: neq̄ ex subiecto ⁊ accidente: nec ex esse ⁊ essentia. Et anima nostra simplex est quātū ad hoc: q: nō est cōposita ex materia ⁊ forma: prout est homo ex corpore ⁊ anima: ⁊ alia corporalia. Quarta deus est immortalis. j. Timo. j. Regi seculorū immortali ꝛc. Et anima est imortalis: iurta illud Sap̄. iij. Justorū anime in manu dei sunt ꝛc. Uisi sunt oculis insipientiū mori: illi aūt sunt in pace. Considerata eñ anima sm̄ substantiā suā: vt dicit Uincē. in Specu. histo. incorruptibilis est: q: nō est ex cōtrarijs eius substantia: nec aliquid sue nature cōtrariū hz a quo possit corrūpi. Similiter cōsiderata quantum ad formā que est potētia intelligendi: q: intellectus est capax omniū formarū intelligibiliū que per se sunt incorruptibiles. Similiter cōsiderata ad finē suum: qua data est ei virtus speculatiua ⁊ motiua per quā se pōt ordinare ad summū bonū: sm̄ hoc manet voluntate primi incorruptibilis ⁊ magnitudine pene vel premij. Ex creatione habet vt actione alterius nō possit corrūpi: nisi ex actione dei. Ex relatione vero ad finē hz q̄ velit deꝰ eam non corrūpi. Hec ille. De immortalitate tamē anime plenius infra. eo. ti. c. v. probabitur. Quinta similitudo: deus inuisibilis est. Jo. j. Deū nemo vidit vnq̄. Est enim spiritus. Jo. iiij. Deus spiritus est: ⁊ sensus corporalis nō est apprehēsiuus rei spūalis sed corporalis. Qđ aūt dixit Jacob Gen̄. xxxij. Uidi deū facie ad faciē. intelligendū est sm̄ magistrū in. ij. sen. q: vidit aliquē angelū in specie corporali apparentē: deū representantē: ita ⁊ anima inuisibilis est: q: spiritus est. Unde christus in cruce ait Luce. xxiij. In manus tuas dñe cōmendo spiritū meū. i. animā. Unde oculis corporeis videri non potest. Qđ aūt dicit Greg. in. ij. dialo. beatū Benedictū vidisse animā sororis sue: ſcz Scholastice in modū colūbe in celū ascendere: nō est intelligendū animā esse talis forme: vel cuiuscūq̄ corporalis: sed ad ostendendū puritatē illius apparuit illis tale animal ex aere formatum. Sexta deus est vbiq̄. Hiere. xxiij. Celum ⁊ terrā: ait ego impleo. Totus est in toto vniuerso nō cōclusus: ⁊ totus in qualibet parte eius: q: indiuisibilis est: ⁊ vbiq̄ influit ⁊ operatur virtus eius: etsi nō vbiq̄ manifestet gloriā eius vt in celis. Et anima nostra est tota in toto corpore: ⁊ tota in omni parte eius. Non enim viuit corpus nisi alia presente: inquit Aug. de peni. di. j. post o illi. resuscitatus. Ita etiam nō viuit nec sentit aliqua pars corporis nisi per animā: ⁊ q: anima nō est quanta dimēsiue: ideo vbi est: ibi tota est. Unde cum leditur aliqua pars minima etiam sentit quis dolorē: q: ibi est anima que viuificat illā partem. Septima deus est vnum principiū vniuersi seu mūdi a quo omnia ꝓcesserunt. Apoc. j. Ego sum alpha ⁊ o: principiū ⁊ finis. ⁊ homo est vnū principiū mūdi minoris. i. totius generis humani: q: quod processit ex eo quantū ad copulentā substantiā. Adā eñ primo solus formaꝰ est: ⁊ de eo Eua: ⁊ ex illis alij. Hec similitudo imaginis ponitur ab Aug. xxxiij. q. v. hec imago. Sed q: hic agitur de anima nō de toto homine: ideo ista similitudo Aug. dimitti potest: ⁊ ponat alia. s. q: deus est impassibilis. Malach. iij. Ego deus ⁊ nō mutor. ⁊ anima non quidē immutabilis omnino: sed per alterationē seu lesionē naturaliter. Nā q: anima dānati patiatur in inferno vel purgatorio ab igne: hoc agit ignis non naturaliter: sed vt instrumentū diuine iustitie acerbissime crucias. Octauo deus est in se gaudiosus: ⁊ anima est naturaliter gaudiosa: q: est apta naturaliter participare eius beatitudinē. Unde dicit beatus Tho. q: homo non potest diu stare in tristitia quin conuertat se ad aliquod gaudium ⁊ delectationē: ⁊ ideo si non se exercet in gaudio ⁊ delectatione spirituali: immergit se

Nouem sunt similitudines ī ter deum ⁊ animaz quantuz ad sua naturalia.

Quomō deus videtur ab homine.

Tropologia. Hester.

Ps. xxiij.

Anima ē imago increate deitatis.

delectationib⁹ mundi. Nono deus est intelligibilis et actus intelligit infinita: et est volibilis oīs boni: ⁊ aīa nostra est intellectiua et in potentia ad intelligendum infinita: ⁊ volens naturaliter bonum ⁊ infinitum bonum. Magna vtiq; sunt ista que fecit deus anime: ⁊ ideo recolenda. ⁊ tam pulchra imago conseruanda non minus q̄ pictura dei.

Aīa est imago incarnate ṽitatis.

§.II. Quantum ad secundū Anima est imago incarnate veritatis mediātibus virtutibus que si nature sunt: nō a se hz: sed infusas a deo. Unde anima rationalis est adhuc pulchrior: q; potior est gratia vnde procedūt virtutes q̄ natura ꝑm Ambro. de consec. dist. ij. reuera. Et ꝑm hoc est anima imago veritatis incarnate. i. christi. iuxta illud Roīn. viij. Quos presciuit hos ⁊ predestinauit conformes fieri imaginis filij sui. ⁊ j. Cor. xv. Portemus imaginē celestis sc̄z christi: q; fit imitando virtutes eius: ⁊ habēdo spiritualiter nouē similitudines predictas ꝑm proportionē inter deū ⁊ animā. Primo videlz sicut anima est vna: ita ⁊ tu sis totus vnū cū deo vnitus: ⁊ per cōformitatē volūtatis. j. Cor. vj. Qui adheret deo vnus spūs est cū eo: sc̄z cōcordādo se cū voluntate sua: vt christus qui dixit. Nō mea volūtas sed tua fiat. Matt. xxvj. Secundo sicut anima est trina in potētia: ⁊ tu sis trinus in dilectione. s. dei tui ⁊ proximi. ꝑm illud. Diliges dīm deum tuū ex toto corde tuo ⁊c. ⁊ proximum tuū sicut teipsum. Luc. x. Quod fecit christus Apoc. j. Dilexit nos ⁊c. Tertia aīa est simplex: ⁊ tu sis simplex nō duplex habens in omnibus rectā intentionē: q; si oculus tuus fuerit simplex: totum corpus tuum lucidū erit. Luc. xj. Petrus in prima canoīc. c. ij. de christo ait. Nec inuētus est dol⁹ in ore eius. Quarto anima est immortalis: ⁊ tu caueas tibi a peccatis: q; vt dicit Ezechiel. xviij. Anima que peccauerit ipsa morietur: nō quātū ad substantiam: sed quātum ad gratiam qua priuatur per mortale: ⁊ per venialia dispōnitur ad mortale. j. Pet. ij. de christo dicitur. Peccatū nō fecit. Quinto anima est inuisibilis ⁊ spiritualis: ⁊ tu occultes opera tua bona ne videantur: vt vites superbiam ⁊ inanem gloriā. Matth. vj. Attendite ne faciatis iustitiaz vestraz coram hominibus. Sint ipsa opera spiritualia separata a vita carnali sensuali: quia spiritus carnem ⁊ ossa non habet. Luc. xxiij. Si christus mundato leproso precepit vt nemini diceret. Matth. viij. Sexto anima est in toto corpore vbiq; ⁊ tu sis circūspectus quo ad omnes potentias interiores ⁊ exteriores: ne ex aliqua parte diabolus valeat intrare: nec per visum: nec per auditum: nec per cor ⁊ huiusmodi. Habacuch. ij. Super custodiam meam stabo. Septimo anima est impassibilis: ⁊ tu non mouearis tribulationibus ⁊ angustijs oblitus iniuriarum oīm. Leuit. xix. Nec memor eris iniurie ciuium tuorū. Exemplo christi qui semper siluit ⁊ patiens fuit. Est octauo anima gaudiosa: ⁊ tu gaudeas semper: non in mundo: sed in deo ⁊ bonis operibus. Semper peccator de peccatis doleat: ⁊ de dolore gaudeat dicit Augu. de peni. dist. ij. si apostolus. ad Phil. iiij. Gaudete in domino semper. Nono anima est intelligibilis veritatis ⁊ volibilis bonitatis: ⁊ tu ergo vaces veritati per lectionem ⁊ auditionem diuinorum: ⁊ verum bonum non falsum ⁊ apparens appetas. Nam secundum Grego. Quia ea que dei sunt sciunt: a domino sciuntur. ⁊ qui ea que dei sunt nesciunt: a domino nesciuntur. dist. xxxviij. qui ea. Semper christus mente gaudebat: ⁊ veritatem speculabatur. Quia etiam in baptismo anima per fidē efficitur sponsa christi: ipse christus confert ei nouem ornamenta virtutū que ipse habuit. Et hec notantur in auctoritate Ezechi. xvj. vbi sic dicit spōsus. Laui te aqua ⁊ mundaui sanguinē tuum ex te: vnxi te oleo: vestiui te discoloribus: calciaui te hyacintho: cinxi te bisso: induite subtilibus: ornaui te ornamēto: dedi armillas in manibus tuis: ⁊ torquem circa collum tuum: dedi inaurē super os tuum: circulos aureos in auribus tuis: ⁊ coronam decoris in capite tuo: ornata es auro ⁊ argento. hec ibi. Ubi considerandum q; anima lota est aqua baptismi: ⁊ sic munda a sanguine peccatorum. Uncta oleo chrismatis: ⁊ tunc anima intus ornatur auro gratie: ⁊ corpus argento clare fame: tūc primo induit eam subtilibus id est camisia subtili fidei: quia trāscendunt rationem ea que sunt fidei. Secundo induit eam vestitu deaurato charitatis. Tertio chlamyde discoloribus: id est diuersorum colorum id est iustitiam que dicitur omnis virtus: ⁊ sic varia, Quarto cingit cingulo bissino castitatis et abstinentie que pertinent ad temperantiam. Quinto calciat hyacintho colore ceruleo: scilicet simili celo id est se eternorum ⁊ desiderio celestium. Sexto ornat armilla in brachijs fortitudinis ⁊ exercitio bonorū operum. Septimo ornatur torque aureo circa collum scilicet prudentie. Octauo appenduntur inaures in auribus: humilitatis quidem ⁊ obedientie in aduersis: ⁊ temperantie in prosperis. Tandem nono coronatur corona decoris in capite scilicet perseuerantie. Nam vt dicit Bernar. Sola perseuerantia coronabitur. His omnibus ornamentis fuit christus ornatus. Nam quātum ad fidē habuit eam non sicut nos: quia clare deum videbat: sed quantum ad id quod est perfectionis in ea scilicet assentiendo omni veritati diuinitus reuelate. Spem vero quantum ad glorificationem corporis futuram. vt ergo portetis imaginem celestis: induimini dominum Jesum christum. Roma. xiij.

Anima in baptismo recipit a christo nouē ornamenta virtutum que ipse habuit.

Nouem modis portatur imago Christi spiritualiter.

§.III. Quantum ad tertium scilicet supernalia que anime preparata sunt: est imago glorificate intellectualitatis id est angelorum sanctorū. j. Corinth. ij. Oculus non vidit: nec auris audiuit: nec in cor hominis ascendit: que preparauit deus diligentibus se. scilicet bona glorie que angeli possident in patria: ad quam homines ascendētes equales sunt angelis dei. ait christus Matthe. xxij. Nouem autem sunt ordines ipsorum angelorum inquit Grego. de peni. dist. ij. c. principium. Angeli: archangeli: potestates: virtutes: principatus: dominationes: throni: cherubin ⁊ seraphin. Homines autem non facient ordinem decimum de per se in gloria: sed assumuntur anime sanctorum ad diuersos ordines angelorum secundum differentiam meritorum. Et quamuis quilibet ordo possideat aliquod donum excellenter vnde denominatur: vt dicit magister in. ij. senten. distinctio. ix. nihil tamen singulariter. Participat ergo quelibet anima beata cum omnibus ordinibus aliquid. Nam seraphica est per amoris ardorem. Interpretatur enim seraphin incendens. ⁊ Esa. xxxj. ca. dicitur. Dixit dominus cuius ignis est in Sion: ⁊ caminus eius in Hierusalem ⁊c. Est anima cherubica per cognitionis plenitudinem. Interpretatur enim cherubin plenitudo scientie ad Hebr. viij. Omnes scient me dicit dominus a maiori vsq; ad minorem. Grego. iiij. moral. Quid est quod nesciant qui scientem omnia sciunt. Est thronica per premij quietam ⁊ securam tentionem. Thronus dicitur sedes nobilis in qua quiescitur ⁊ firmus quis manet. Joan. xvj. Gaudium vestrum scilicet superne glorie: nemo tollet a vobis. Joan. x. Ego vitam eternam do eis scilicet ouibus meis ⁊ non peribunt in eternum. Est dominatiua per summam puritatem. Maius dominium esse non potest quam esse liber a vitijs ⁊ passionibus et miserijs corporis: qō nō fit nisi in gloria. Roīn. viij. Ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptiōis in libertatem glorie filiorum dei. In multis hic offendimus omnes. sed ibi sine macula sunt ante thronum dei. Apocal. xiiij. Principatum habet anima summe dignitatis: nam omnes reges et principes mundi sunt. j. Regum. ij. vt sedeat cum principibus et solium glorie teneat. Fecisti nos deo nostro regnum id est reges: cantant sancti: vt dicitur in Apoca. v. Uirtutem habet in se summe vigorositatis: et quoad animam in omni virtute firmatam: mutata tamen fide in visionem ⁊ spe in possessionem. Et quo ad corpus factum in resurrectione finali immortale ⁊ impassibile. Psalm. Fluminis impetus letificat ciuitatem dei. Impetus fluminis signat perfectionem virtutum: quia ad vsum non presentis vite: sed perfectissime erunt in animalibus. Apoca. vij. Non esurient neq; sitient amplius ⁊c. Facientes etiam miracula plurima post mortem sancti: inter potestates reperitur per repressionem demonum. Nam sicut angeli sancti refrenant malitiam demonum: ne tantum noceant quantum vellent ⁊ precipue potestates: ita ⁊ sancti iuuant nos contra malitias demonum spiritualiter ⁊ corporaliter: vt patet ad corpora multorum sanctorū. Archangelorum capit propuetatem anima per altissimam claritatem ⁊ reuelationem magnorum secretorum. Angelorum autem per obedictie agilitatem parate sunt semper: ⁊ nil aliud potest in eorum appetitu cadere nisi quod deus vult: sicut ⁊ de angelis dicitur in psal. Facientes verbum eius ad audiendam vocem sermonū eius. Et sic anime per bona supernalia collata est imago totius celestis hierarchie in patria. Sed si hic viuit vitio se efficitur imago diuersarum bestiarū. Roīn. j. Mutauerūt gloriā incorruptibilis dei. i. gloriosam imaginem dei in imaginē corruptibilis hominis ⁊ volucrum ⁊ quadrupedum serpentum ⁊ ceterorum. Hinc ⁊ Boe. de phica consol. Euenit vt quē diuersis vitijs transformatum videas hominem estimare non possis. Exemplificat de diuersis vitijs varijs bestijs assimulatis.

Anima est imago glorificate intellectualitatis.

Aīa bēa pricipat aliqđ cuz oīb⁹ ordinibus angelorz.

Ps. xlvj.

Anima q̄ hic viuit vitio se efficit imago diuersarū bestiarū.

Superbia

Superbia leoni. Inanis glia pauoni. Inuidia linci. Auaritia talpe vel serpenti terram comedenti. Ira cani. Gula viso. Accidia asino. Luxuria porco. Timiditas ceruo. Instabilitas aui & hmõi. Et cõcludit Boe. Itaq; fit vt qui pbitate deserta in diuinã conditionẽ transire nõ possit vertatur in beluã. Q̃d & per figurã ostẽsum est in Nabuchodonosor: qui ppter superbiam suã est in bouẽ ex hoie cõmutatus. vt dicit Aug. xvij. q. iij. miror. Et tales pct̃ores in alia vita sumũt imagines demonũ. vñ Thren. iij. Denigrata est sup carbones facies eorũ. Demones cõmuniter pinguntur nigri ad inuendũ obscuritatẽ & horribilitatem eorũ. Pro maiori autẽ declaratione eius qd̃ est. ś. de imagine. Nota q; q̃nq; sunt que deũ diuersimode representant scz vestigiũ imago: ad imaginẽ esse: similitudo & equalitas. Primo eñ vestigiũ representat illud a quo causaliter est expressum cõfuse: sicut impressio pedis relicta in puluere: et sic̃ cinis & vestigiũ ignis & sic quelibet creatura irrationalis & vestigium dei: q; ipm aliquo modo representat per aliquã sui virtutẽ. Vñ Job. xj. Forsitã vestigia dei comprehendes: et vsq; ad perfectũ oipotentẽ reperies. Scõo imago representat illud a quo est pducta clare expresse. Et hoc duobus modis: q; vel in speciei similitudine: sicut imago regis in filio: vel in figure similitudine: vt pz de imagine regis expressa in numo. Ponit Aug. in lib. de decem chordis exẽplum dicẽs. q; sicut imago imperatoris aliter est in numo: aliter in filio: quia in filio est impressa fm cõueniẽtiã nature: in numo autẽ nõ: sic et tu numus dei es: ex hoc melior: q; cũ quadã vita & intellectu es: vt scias cui⁹ geris imaginẽ: numus autẽ nescit se habere imaginẽ imperatoris. Ponit etiam exemplum de imagine que est in filio & in speculo. In filio eñ hoie est imago patris: & ex hoc est pater eius. In speculo vero imago nõ est hoc qd̃ ipe homo: & ex hoc nõ est pater eius. In filio regis est imago fm equalitatẽ substãtie: et ex hoc rex est pater filij. In speculo añt lõge est a substãtia. Sic a simili. Filius dei est imago patris & nunq; dr esse ad imaginẽ & hoc ppter idẽtitatẽ nature expresse: quã dei filius representat. Homo vero dr imago dei ppter idẽtitatem similitudinis: & dr etiã esse ad imaginẽ ppter imperfectionẽ similitudinis. Unde dr Gen. j. Faciamus hoiem ad imaginẽ & similitudinẽ nostrã. Hã hec prepositio ad: distãtiã significat. Tertio similitudo representat eandem qualitatẽ non vt expressam ab alio: vt ouum est simile ouo: nõ tñ est imago oui: q; nõ expressũ ab ouo vñ vbi cũq; est imago est similitudo: sed nõ ecõuerso. Quarto equale representat illud a quo est expressum perfecte. Nam equalitas nõ est de ratione imaginis nisi perfecte: qualis est filius dei. Ex his elicit q; aliqua creatura est que nec imago est nec ad imaginẽ: vt creatura irrationalis: sed dicit vestigiũ dei. Aliqua res est que nũq; est ad imaginẽ: sz imago dei tãtũ: vt filius dei. Col. j. Est filius dei imago inuisibilis dei: & hoc ppter idẽtitatem nature. Aliqua creatura est q; est imago dei et ad imaginẽ dei: vt homo qui propter similitudinem non equalitatis: sed proportionis inter deũ & ipm dr imago: & ppter imperfectionẽ similitudinis dr ad imaginẽ dei: q; scz non habet idẽtitatem nature cum deo sicut dei filius. Raine. post Tho. in j. par. q. xciij.

Quinq; sunt q̃ diuersimode representant deum.

Imago vbicunq; est filiatudo est; sz nõ econuerso.

¶ De mira nobilitate anime Capñ. ij.

Benedic anima mea domino: dñe deus meus magnificatus es vehemẽter. Ps. ciij. In oibus operibus suis domin⁹ magnificatur. i. magnus efficitur non in se qui augeri nõ potest: sed in nostri cognitione. i. magnus ostenditur nobis in sua potentia: sapientia & beneuolentia. Qui facit magna et inscruptabilia & mirabilia absq; numero: vt ait Job. v. Sed inter omnia opera sua abextra: vehementer magnificatur. i. magn⁹ & mirabilis ostenditur in anime rationalis creatione & bonorũ innumerabilitũ eidẽ collatione. Et ideo benedic aia mea dño: benedic corde: ore & opere: et vt frequentius benedicat frequẽter considẽrare debet ipsius aie excellentiã nobilitatẽ & pulchritudinẽ sibi collatam. Sicut eñ principium salutis est cognitio sui: ita causa interitus est ignorãtia: siquidẽ ignorantia mater cunctorũ errorũ ab oibus vitanda est: vt dr. xxxviij. dist. ignorãtia. et permaxime ignorantia sui. Vñ et querenti cuidã vñ posset beatus effici. respõsum fuit ab Apolline Delphico: gnoti se autõ. i. nosce teipsum. quod allegat Gen. ad Eugenium scribens. Quod sub alijs verbis notat. Job. v. dicens. Visitans speciem tuam non peccabis ideſt considerans tuam essentiam ideſt teipsum: vt exponit Helinandus. Quid eñ prodest homini scire vires herbarum: virtutes celorũ: syderum cursus: hominũ mores: naturalia cuncta: sui notitia postposita? Ipsaq; autẽ anime qualitatẽ describit. Salomon dicens Cañ. j. Si te ignoras o pulchra inter mulieres &c. vt infra pz. Quãta sit anime humane pulchritudo: nobilitas: & refulgentia: & quanta sit eius circa hoc ipsum ignorantia: & quomodo possit et per q̃ media deuenire vt habeatur ipsius anime natura: et vtilis notitia et recta vita: pulchre et deuote & egregie ostendit. Joãnes Dominici cardinalis in itinerarij libro exponens dicta verba. Si te ignoras: o pulchra inter mulieres egredere & abi post vestigia gregũ: & pasce hedos tuos iuxta tabernacula pastorũ. In quibus quidem verbis sponsus anime Christus ipsam sponsam alloquens tria de ipsa ostendit.

Cañ. j.

¶ Primũ est defectio cognitiõis naturalis. ibi. Si te ignoras.

¶ Secũdum est perfectio conditionis humanalis. ibi. O pulchra inter mulieres.

Tria cõsideranda ibi.

¶ Tertium est instructio perfectionis internalis. ibi. Egrede re & abi. &c.

§. I. Inchoando a secundo cũ scz

dicitur. O pulchra inter mulieres: notatur magnitudo mirabilis excellentie anime: ex tribus ibi positis: scz.

¶ Primo ex articulo vocationis: cum dicitur. O.

¶ Secundo ex substantiuo intellecto adiectionis: cum subditur. pulchra.

¶ Tertio ex termino comparationis. ibi inter mulieres.

Ubi sciendum q; cũ sacre scripture pretiosissima verba nullum superfluum nil otiosum admittãt: iste vero articulus seu interiectio o includatur in omni vocatiuo: sequitur. q; vbi potest intelligi videtur superfluę annotari nisi debita ratio assignetur. Et ideo considerandum est q; o est nota admirationis: durationis: compassionis: affectionis: reuocationis: & perfectionis. Ex quibus concluditur: q; dño predicẽte cũ eam vocat o: anima est admirabilis: est durabilis: est interminabilis: est desiderabilis: est amabilis: et est commendabilis. Primo igitur dico q; o notat admirationem: vnde cũ de aliquo admiramur tanq; ibi deficiat spiritus noster vltimam literam proferimus ore q̃ est scientie elementum finale v et in Greco o. Unde et saluator admirans seu ad modum admirantis se habens erga Chananeam dixit. O mulier magna est fides tua. Mirabilis siquidẽ est anima: et a nobis incomprehensibilis pro statu vie: et iuxta intelligentie facultatem naturalem. Mirabilis vtiq; in essentia: mirabilis in capacitate. Nam quantũcunq; quis proficiat in scientia nihil est respectu eius quod adhuc scire potest. Apparet capacitas eius mira ex artibus adinuentis pluribus: ex scientijs varijs acquisitis: ex virtutibus descriptis: vt infra patebit. Mirabilis est in diuine imaginis confluentia: vnitatem & trinitatem super omnia distinctius representans: vt. ś. patuit. Mirabilis est in potentiarum pluralitate scil. et vegetatiua: sensitiua: intellectiua: quarũ quelibet in plures subdiuiditur vt infra ostenditur. Mirabilis in corporis coniunctione: cum res tam nobilis & magnifica vniatur cum re tam vili et infima quale est corpus. et de hoc etiam infra ca. vj. eo. titu. Mirabilis est in corporali contagione: cum munda a deo creatur: subito a corpore cui vnitur: inficiatur. Et non minus mirabilis in eius per baptismum mundatione. Mirabilis est in sui corporis exercitatione per potentias eius: de quo infra habebitur titu. v. per totum. Mirabilis est in sui separatione a corpore et operum suorum retributione. de quibus etiã tractabitur. Mirabilis demum in defuncti corporis reassumptione. Secundo o est nota durationis. Ex parte post iuxta illud Apocal. j. Ego sum alpha et o: primus et nouissimus: vbi a denotat eternam durationem ex parte ante: quia nulla litera ante eam. O vero ex parte post signat durationem: quia nulla litera sequitur secundum Grecos. Anima igitur humana non habet durationem ex parte ante: quia creata est in tempore: sed ex parte post: quia non terminatur: sed est perpetua et immortalis: & de eius immortalitate plenius infra agetur. eo. ti. c. v. Et sicut finis alphabeti est o secundũ Grecos: ita finis omnium celorũ & creaturarũ est anima rationalis. Et ideo post; omnia creata sunt demum ipsa creata fuit: et propter ipsam creata sunt omnia: finis eñ etsi sit primũ in intentione: est tamen vltimum in executione operantis. Omnia inquit August. super Gen. fecit deus propter hominem: homine autẽ propter seipsum. Tertio o est nota compassionis. secundũ illud Thren. j. O vos omnes

Mec tria o sex põt notare.

Wat. xv.

Ca. põe. §. j. et. iij. in fine. Titu. ij.

Ignorãtia ẽ mater cũctorũ errorũ

qui transitis per viam attendite et videte si est dolor similis sicut dolor meus. Consueuit enī persona afflicta de se vel alteri⁹ afflictione multū dolens: frequenter cum suspiriis emittere o: in qua oīs fere vox terminatur languentis. Nulla etiā literarū formatur pleno ore nisi o. Et nulla aptior ad clamandum q̄z o. Audi o aia deū tibi loquentē z dicentē o: z nō despicias receptū auri⁹ o. Tibi enī cōpatitur: quia in peccatis fuistis. Tibi enī cōpatit: q̄ tā nobilis et admirāda ad tātā miseriā es deducta: vt pctō sis subdita: z de regina vniuersoū sis corpis vilis ancilla effecta. Tibi cōpatit: q̄ eras celū diuinū et facta es demonū fanum. Tibi compatitur: cui seruiebant angeli: nunc imperant demones. O si tu videres tuā dignitatē per gratiā z nobilitatē: per naturā: z demū scires ad quā infelicitatem te deducit peccatū: quantum tu clamares o incessanter. Ille suspirat vt suspirare te doceat: dolorem affigit: vt de te tu perfecte doleas. Et languores z dolores ipse adhuc plangit in cruce z clamore valido: vt perpendas exinde quantum tu debes dolere q̄ commisisti peccatum. Quarto o est nota affectionis seu desiderū et dilectionis: quod exprimebat ps̄. cxvij. dicens. O domine saluum me fac: o domine bene prosperare. A pueris et turbis clamatum est in Hebraico Osanna: ex effectu eorum ad christū. Mat. xxj. Volens ergo deus insinuare quanta affectione: desiderio z amore vocet aiam: vt spem generet atq; dilectionē recipr̄ocā dicit. O pulchra: opere nanq; ostendit quicquid expresserat voce q̄z scz solerter te errantem quesiuit: perditam requisiuit. Accēdit lucernā fidei: totā domū per charitatē euertit: inueniens letatur cum angelis: et si coram hoibus vere tristatur: portat in humeris: reducit ad caulas: totam curiā gaudio z tripudio iubens per symphoniam z chorum: etiam cum vicinis locūdari: vt parabolice habetur Luc. xv. Quinto o est nota reuocationis siue secunde vocationis: experire in te rogo vsuz vocātū: si al's nō notasti: qm̄ p aliū vocat in prima voce o nō apponit. in scōa apponit. in tertia nō replicat o. in quarta ꝓ iterū dicit o. Et sic deiceps anteq̄z respōdeat ille i dispari sine o. z in pari cum o. formar clamorem. Cum itaq; audis q̄ tue vocationi preponitur o. scito te al's ab eodem vocātā: et accusa tarditatē tuā: z venerare cum gratiarum actione bonitatē et pietatē suam. Te quippe primo vocauit per creationē inserens in natura suiipsius appetitum. iuxta illud Boetij. Insita est naturaliter mentibus hoīm veri summiq; boni cupiditas. Et nūc vocat per noui luminis infusionem: vt altiora conscendas. Et si forsitan te vocauit summo mane pueritie. in tertijs. adolescentie. sexta iuuentutis. noua virilitatis. et iam venisti ad vndecimam senectutis: saltem sic pro te fatigato responde: pare vocanti: vineam intra: pro ipso labora: plus acceptura q̄z tu scires petere: vt habetur in parabola Matth. xx. Sexto o est nota perfectionis vocat enim te per o: vt pfecte sequaris quam vult facere perfectam ipse. Perfectum autem dicit cui addi nihil potest de essentialibus sine specifica mutatione ipsius cui fit additio talis: et hoc modo dicti sunt perfecti celū z terra et oīs ornat⁹ eoruz. Geñ. ij. Licet enī homo potuerit esse perfectior in accidentalibus: vt scilz non potuisse peccare si habuisset maiorem gratiam z huiusmodiin essentialibus vero non. Nam si adderet deus aliqua anime supra potentiam intellectiuam que essentialem perfectionem importarent: ipsa anima non esset eiusdem speciei cum prima. z sic de alijs. Essentia literarum est linea quedam seu linee. O autem vna linea perficitur que principium fini coniungit: et ideo perfectior ceteris. Ipsiq; o nulla potest fieri additio sine sui mutatione. Considera igitur quandam lineam quodammodo esse animam tuam: cuius punctus primus est de⁹. A pūcto enī inchoatur linea et punctus indiuisibilis est: sic z deus ex cuius manibus tu existi per formationem. Medium huius linee est figura tua ab eo: q̄ longe recedens ab ipso longissimam lineā in obliquā per transuersum duxisti ab ipso principio continue magis distando. At vbi venit plenitudo temporis: punctus primus vnitus est vltimo: quando. s. verbum caro factum est. Joan. j. Verbū: ecce pūctus primus: caro: ecce punctus vltimus: factum est: ecce vnio punctorum. Sicq; venit ad perfectum humana natura hic per o vocitata. Decimaquarta litera in alphabeto nostro est o. z in tertia tesseredecade vnio describit naturarū in christo a Matheo in. j. c. Dicit enī q̄ ab Abraam vsq; ad Dauid sunt generationes. xiij. et a Dauid vsq; ad trāsmigrationem Babylonis. xiij. et a transmigratione vsq; ad christū. xiij. vbi magnū innuitur sacramentum. Alia enim in principio antiquorum p triplex o ad dñm suspirabat. primo p o dicens. Osculetur me: suspirauit per scōm di. osculo. suspirauit per tertiuz dicens ori sui. Trinā enī pfectionē desiderat aia. Prima est vnionis: que fit per incarnationē. Scōa est operationis: que datur per perfecte gre in fusionē. Tertia est nature z cōitationis seu glorificationis: que fit per vltime beatitudinis acceptionem. Prima tessere decas incipit ab Abraā: cui incarnādi verbi facta est repromissio prima. Secunda incipit a dauid: qui tam perfectus fuit cui dñs dicere. Jnuenī hoiem ꝑm cor meuz. Tertia perfectio exoritur in transmigratiōe a Babylone ad Hierlm patriā repromissiōis iocūde z cōsummat in christo nūq̄z intermediādo. Itē nota q̄ o est litera quarta vocalis: vt cū te per o a dño sentis vocari: recorderis q̄ in patre tuo Abraam tibi promisit quarta generatione reuertentur huc. Geñ. xv. scz ad terrā promissionis supnā patriā figurantē: z de filijs Abrae facta est illa ꝓmissio qui sunt veri fideles cū ope imitantes. Generationes autē ille spūales sunt z in quolibet possunt intueri. Nā prima est per fidem. Secunda per spem. Tertia per charitatem. Quarta per adnihilationem seu humilitatem: z tunc reuerteris huc: quia huc me dignus eris: id est mei gloria. Jdeo igitur per o te vocauit: quia litera est quarta inter vocales: quia in quarta generatione virtutū supradictarum perficienda es: z o est nota perfectionis. O altitudo diuitiarum sapientie et scientie dei: q̄z incomprehensibilia sunt iudicia eius ꝛc.

Cōpassio dei super animabus,

Perfectū dicit cui addi nihil potest.

Ro. xj.

§. II. Secundo notatur excellentia et nobilitas anime: ex eo q̄ assimilatur mulieri: cum dr pulchra: pulchra. s. mulier. Ex ipso vocabulo mulieris ipsa anima.

Alia assimulatur mulieri ppt tria.

¶ Comparatur angelis.
¶ Reperitur in feminis.
¶ Commendatur in scientijs.

Hec tria ꝑm scripturas gñā rerum significantur per mulieres.

Angelos siquidē quantū ad primū reperio a summa veritate tam mulieres q̄z viros noiatos in vno eodēq̄z sermone vbi tractat parabola ouis et drachme perditarū. In inuentiōe ouis perdite vocantur amici z vicini. In inuentione vero drachme amice z vicine: vt habet Lu. xv. Sub noīe quoq; filiax Hierlz interpellat aia angelorū subsidia dum ait Cañ. j. Filie Hierlm nolite cōsiderare q̄ fusca sim. i. obscurata per pctā. Dicuntur siquidem angeli viri rōne victoue cōtra hostes nros demones: mulieres autē rōne gratissime z attrahentis venustatis. Utiq; pulchrior: est vir mulier: sed species mulieris magis allectiua q̄z species virorū. O igit aia si te ignorias: pulchritudinē tuam inter angelos quere. Est aia angelice nature persimilis: z qua si vnus ex illis. Nō q̄ sis angelus nec eiusdem speciei cum eis angelis tñ se simile puta: vt inter angelos decorem tuū cognoscas. Decē quidē drachmas ad vsum eundē creator in principio de nullo ente produxit: quarū vna aia est: quā pditā q̄siuit mulier. i. summa sapientia: accensa lucerna in mysterio incarnationis. Jbi enim materia lucerne: que est terra ꝑm vsum quorūdā locorū et lychn⁹ cū oleo z lumine: sic in mysterio incarnationis pacto a diuina sapientia que est de⁹: inuenitur testa corpus de terra lychn⁹ aie purissime cū oleo gre: et lumē diuinitatis in vno homine christo: et per hāc lucernā reperta est drachma nature humane vna ex decem. Licet autē oēs angeli cū aiabus vnius dicantur esse nature: hoc est in genere inquātū intellectiua: nō tamen vnius speciei sicut lapides pretiosi oēs dicuntur vnius nature generalis inquātū pretiosi: sunt tñ specie differētes: et pfectior vn⁹ altero: vt ia ꝑsis: smaragdus: sapphirus: carbūculus z hmōi. Sic z angeli singulari sunt specie differentes. Nam q̄ Ezechiel posuit nouē noia lapidū pretiosorū de angelis loquens. hoc refert Grego. ad ordines ipsorum qui nouem sunt: vt in Homil. exponit: nō ad spēs eorū que innumere sunt quia tot quot angeli numero secundū bea. Tho. z Alber. Animarū vero quarū vna spēs tantū est: omniū tanta perfectio est: vt cuilibet angelo in gradu z in gloria possit equari. Quinimmo aia christi excedit angelos cunctos: z mater eius virgo beatissima super oēs choros angelorum etiam exaltata laudatur. Si igitur angelorum pulchritudinem vales reperire: tuāq; inter illas cognosces. Angelorū aūt pulchritudinē admirādam predicāt cōparationes: narrationes: rōnes. Cōparantur enim luci: vñ sub noīe lucis intelliguntur creati: cum dictuz est Geñ. j. Fiat lux. ꝑm Augustī. Stellis etiam que clarissime sunt. vnde Job. xxxviij. dicit deus. Ubi eras dum me laudarent astra matutina ideſt angeli: z iubilarēt omnes filij dei ideſt angeli boni tantum

Alia desiderat tria nā perfectionem.

Vir est pulchrior mulier. mulier magis est allectiua.

j. pte. q. l. arti. iiij.

Angelorum pulchritudo ostenditur ex tribꝰ.

tantū.Stella autē differt a stella in claritate ſm apl̄m.ſ. Cor. xv.in ſpecie.ſic ⁊ angeli.Soli quoq; cōparant.Mat.xiij.Fulgebunt iuſti ſicut ſol:lapidibus quoq; pretioſis:vt ptz per Ezech. Narrationes quoq; oſtēdunt pulchritudinē angelorū.Quanteeñ venuſtatis ſunt eſtimādi:ad quorū aſpectū expauit regina celoꝝ:nam turbata eſt in ſermone archangeli. Luc.j. Tremuerunt paſtores cū eis apparuit angelus magna cū luce:vt habetur Luc.ij.Mulieres quoq; ſancte coꝝp̄s dñicuz ad ſepulcrū querētes vnguēdum.Mat.vlti.Ipſe denicq; aquila grādis que ſolē verū irreuerberatis oculis potuit intueri dicens.In principio erat verbū ⁊c.cecidit ante pedes angeli ſecū loquentis vt eum adoraret rer magnitudine fulgoris motus ⁊ gloꝛie vt habetur Apoc.vlt.Diuaciſſime demō rōnes angelos ſpecioſiſſimos ꝓteſtātur.Quales eñ ſeruitores ⁊ miniſtros debuit ſibi ꝓpſi creare pulcherrim⁹ deus oipotēs ⁊ ſapiētia tot⁹:qui fecit ſydera viua in cōuexo celoꝝ:qui tam ſplendidas ſtellas vita priuatas in cōcauo firut.Quales ſunt eſtimādi qui ſine fine abſq; medio faciē diuinā omneq; decus proſpiciūt ⁊ venuſtā- Eccli.j. tur ab eo.Quales ſunt qui oēm creaturā precellūt.iuxta illud. Primum omniuz creata eſt lux.i.angelica natura priozitate:ſcz dignitatis non tpis: vt exponit magiſt.in.ij.diſt.ij.Quales ſunt quib⁹ ſol ⁊ luna deſeruiūt:corpoꝛaq; celeſtia cūcta ꝓut iubent ad nutū:vñ et a p̄hīs motoꝛes oꝛbiuz celeſtiū dicūtur: ꝓculdubio ipſoꝝ ſpecies vernans intellectus noſtri facultatē excedit vt cōprehendamus ex eo:qm̄ anima noſtra eis aſſimilata pulchꝛioꝛ eſt q̄ noſcere poſſumus:q̄ querenda inter angelos quaſi in eis fundata veritate atteſtante que ait.Equales ſunt angePulchritudo mulieris innuit decorē ale. lis dei.Mat.xxij.Secunda via per quam ducimur ad inueniēdam veritatem decoris animarū eſt cōſiderare feminarū ſpūales pulchritudines in ſcripturis cōmendatas hui⁹ rei figuratiuas.Sicut eñ cū dixit angel⁹ ad Mariā.Benedicta tu in mulieribus.⁊ Elizabeth ad eā.Benedicta tu inter mulieres.Voluerunt illo eulogio ſignare predictarū mulierum benedictiones:virginis tantā gratiā et benedictionē copioſiſſime figurare.Sic locutio preſens poteſt exponi cum dicitur. O pulchra inter mulieres:vt ſit ſenſus.Si inter mulieres queſieris: pollutā te videbis.Harum autē fulgentem decorē demonſtrāt iſta.

¶Sanctorum verboꝝ ſtudioſa narratio.

¶Caſtoꝝ viroꝝ amoꝛoſa ſectatio.

¶Suoꝝ membꝛoꝝ copioſa paratio.

Quantū ad primum.Cum inter cetera bona moralia placita deo caſtitatis integre virtus teneat principatū:que non ſolum contactu:ſed aſpectu quoq; ⁊ memoꝛia ſexus alterius amittitur:nequaq; ſummus eius amatoꝛ ſpūſſanctus: qui etiam de mēbꝛis caſtitatis placidū ſibi cōſtruit templū:tam ſedule in ſcripturis ſanctis mulierū memoꝛiā fatetur:atq; tam crebꝛe aliquarū pulchritudinē narraret ⁊ commendaret et mirandam:niſi ſpiritualem animē nos vellet docere decoꝛem.Sicut eñ vnitatis ⁊ pacis ſingularis amatoꝛ:belloꝝ narrationi in toto veteri teſtamento principaliter videtur inſiſtere:non vt armoꝝm tradat doctrinam:ſed vt bello ſpirituali cōtra ſpirituales nequitias in celeſtibus deuotos armaret athletas fideles:vt dicit Grego.xxiij.q.j.niſi.Sic fragilioris ſexus venuſtatem commendat puritatis amicus animarum:vt cognoſcentes decorē toti in ipſarum conſpectu conuerſi: opere conſummato dicamus.Domine dilexi decoꝛem domus tue:et locum habitationis gloꝛie tue:ſcz anime.Nam quantū ad pulchritudinē coꝛporalem earum interdixit aſpectum ſaluatoꝛ dicens Matth.v. Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam: iam mechatus eſt eam in coꝛde ſuo.Et ad animarū notitiam et amoꝛem fere totam ſuam extendebat doctrinam.Quid enim ꝓficit homini ſi lucretur vniuerſum mundū:anime vero ſue detrimentum patiatur.Aut quam commutationē dabit homo ꝓ anima ſua.Matth.xvj.Quicquid igitur cōmendatum reperieris in pulchritudine Sare mirabilis:ſpectabilis Rebecce: concupiſcibilis Rachelis:Dine venuſte:elegantis Arſeneth:Michol amabilis:ſubuertentis animum fortis Berſabee:ſpecioſe Judith:Heſter amoꝛoſe:gratioſe Thamar ⁊ aliarum totum intellige de animabus figuratam pulchritudinem:quas ſi videres nihil poſt deum poſſes preter eas amare. Demonſtrat ſecundo hoc idem caſtoꝝm viroꝝm erga mulieres amoꝛoſa ſectatio.Quis enim credendus eſt purioꝛ Adam in ſtatu innocentie.Quis Abꝛaam caſtioꝛ:cuius matrimonium comparatur virginitati baptiſte.Quis mundioꝛ ſancto Jacob cenſendus eſt cui reuelata ſunt ſecreta celeſtia: que videri non poſſunt niſi mundo coꝛde.Nunquid dicemus impudicos.Ganſonem aut Dauid:quoꝝm primus extitit ſanctus anteq; nat⁹ alterum vero dñs dixit inuenſſe hominem ſm coꝛ ſuum:de ceteris taceo.Hi tamen tales et tanti ad mulierum cōſoꝛtiū videbant totaliter tracti:figurātiū aie pulchritudinē: vt diſcam⁹ in eoꝝ figura:quāto ad aiarū decoꝛē rapti debeam⁹ affectu. Ecce eñ prim⁹ proteſtatur.ſ.Adā ꝓpter hāc ſoluēda foꝛe iura nature:et genitoꝛes relinquendos:vt ptz Geñ.ij.c.Tam pulchꝛa eſt enim aia tua:vt ꝓpter hanc ſi cognoſceꝛetur ab homine relinqueꝛetur pater ⁊ mater:filius:frater ⁊ ſoꝛoꝛ:⁊ alij dom. ſti ci:ager ⁊ domus:⁊ quicqd poſſidetur in terra. Sic prophetauit primus Adā:ſic ꝓpter animā faciendu⁊ eſſe gloſſauit ſcōs Adam.ſ.chriſtus Mat.xix.Sic ⁊ Abꝛaam qui faciliter terram domū paternā:⁊ cognatiōnē deſeꝛit:quinimmo feſtine currit: dilectiſſimum vnigenitum ſuū immolare:⁊ tñ ab vxoꝛe ſua Sara nō videtur poſſe abſcondi.Tam ſpecioſam animā eſſe Sara viro ſuo ſub figura ſui oſtendit:q̄ vidit cum ſummo eſſe ſtudio cuſtodiēdā ⁊ nunq; relinquendā.Sub alijs verbis hec redem ꝓtoꝛ exꝓeſſit.Sint lumbi veſtri precincti.inquit Lu.xij.et lucerne ardētes i manib⁹ vr̄is:⁊ vos ſiles hoīb⁹ exꝓctāribus dominum ſuum q̄n reuertatur a nuptijs.A nuptijs eñ ad nuptias dñs reuertitur:q̄n animā tuā aſſumere ſibi venit vxoꝛem. Et iterum.Si ſciret paterfamilias qua hoꝛa fur veniret vigilaret vtiq;:⁊ non ſineret perfodi domū ſuā coꝛpis ſui infra quā abſcōditus eſt dominus theſaurus anime in vaſis fictilibus. Cuſtodi igitur aiam.Sarā pulcherrimā.i.animā tuam:q̄n hāc nō ſolum amat Abꝛaam.i.deus vel ſapiens quiq;:ſed etiam laudāt eam principes infernales apud Pharaonem regem ipſoꝝm. Amat eam Abimelech.i.ſenſualis affectus:rapitur in ei⁹ aſpectu truculentiſſimus Holofernes.i.mundus:hanc ſi poteſt gētilis Aſſuerus coniugem facit.i.p̄hs vel poeta gentilis. Multos habet amatoꝛes:⁊ ideo cuſtodi eam vt pupillam oculi tui: q̄ ſi te multo tollatur:cū te contingit vacare circa proximū:et actualē cuſtodiā de anima tua nō habere:gaude eā priuus talē feciſſe vt non conſentiat.Pharaoni vel Abimelech ſi muitare tur ad ſtupꝝm:nec Holoferni ſeculo videlz nequam. Et cum hoc oꝛa pro ipſa vt eam deus ſemper a vitijs ſeruet immunem. Amatoꝛes aie multi. Quid mihi predicat illa ſeruitus lōga Jacob ob amoꝛē vnius puelle videlz Rachelis.Geñ.xxix.niſi quia vt iſtam animā vere habeas tuā:et non ſit aliena:ſeptēnio ⁊ ſeptennio debes tuā vendere libertatem:ſtudendo ſub obediētia ſancta: deuotuz reddere famulatum:coꝛpus ſubdendo:ꝓpriam voluntatem in ſeptem operibus miſericoꝛdie coꝛporalibus et ſeptem ſpiritualibus.Amoꝛ autem Samſonis ad Dalilam docet tantam eſſe anime venuſtatē:vt ꝓpter hanc nō contriſtandam tota ſalus coꝛporis ſit relinquenda. Jta volo intelligas ſaluatoꝛem Wat.v. tibi ſalubꝛiter conſulentem ⁊ dicentem. Si quis te percuſſerit in dexteram maxillā:ꝓbe ei et ſiniſtram.Dextera quippe anima eſt coꝛpus ſiniſtra:ſit ergo coꝛpus ſcutum anime:⁊ omnia temporalia extra animam ſint ad ſui protectionem lac rata. Uenit quidam ad te:petit tuā animā vulnerare per hoc q̄ ad aliq̄ malū ipſam inclinare conatur:ſed tu prudenter cetera q̄ ſunt ſiniſtra pone inter ipſam ⁊ animā tuam.Rapiat bona fortune:filios mactet:verberet carnem:amicos auferat:⁊ omnia que poteſt mala perficiat:dummodo ad dexterā nunq; pertingat:ſicut ſanct⁹ Job predicta plene ſeruauit:vt habetur Job. j.et.ij.c.Non patitur mouꝝ prophēta Dauid niſi in ſinu puelle multum ſpecioſe Abiſach:vt intelligas quod ante expoſuit faciendum in Ps̄.q̄ id figuraliter adimpleret dicens. Anima mea in manibus meis ſemper.Jta venuſta eſt et ſpecioſa: cui a quāplurib⁹ cōcupiſcibilis anima:q̄ nunq; eſt relinquenda:⁊ vſq; ad moꝛtem colenda:et relinquenda ita:vt cum eam a coꝛpoꝛe abire contingit de manibus tuis tranſeat ad manus diuinas dicendo.In manus tu.do.cō.ſpi.meū.i.animā:⁊ ſic de ſinu tuo trāſeat ad ſinum Abꝛae:quod idē eſt.Tertio inter mulieres pulchritudo anime reperitur figuratiue:ſi conſideretur quāto ſtudio ſe ornauerunt quedā ſancte mulieres: de quibus in ſcriptura agitur:⁊ q̄ viri ſancti ⁊ pudici puellis ornamenta ſunt plurima largiti.Res pulchra mulier eſt ⁊ fortis ac dominans regi:ita vt non poſſint hoies a mulieribus ſeparari vt ꝛ ij.Eſdre.iij.Quinimmo multos feecerunt apoſtatare a deo:vn de opus non eſt ei ornari:vt viros ſeducat vel placeat bonis. Quare ergo a iuſtis ⁊ ſanctis ornamenta vt inaures dextralia ac monilia multa non antiquis: ſed iuuenculis et ſpecioſis:potius quam indecentibus traduntur. Non vtiq; vt alli-

j.Re.xiij.

Dia relinquenda ꝓ aia

ciant oculos ad incontinentiam: nō vt ipse superbiant: non vt magis ornate placeāt maritis suis: quia tūc potiꝰ darent antiquis q̄ adolescētibꝰ: z citiꝰ deformis q̄ elegātis forme. Subest igitur sensus sp̄ualis inclusus: cum dicitur. O pulchra inter mulieres. Quo em̄ pulchrior est mulier iunior: libentius se ornat ad inuiendū: q; ad hoc pulcherrima anima z adolescens q̄ nunq̄ senescit impellit: nō quidē vt caro fetida cōponat: sed vt in marcida carne sua pulchritudo aliqualiter repſ nitet. Uel melius puto dicendū q; cū aia pulcherrima virtutibꝰ affectet ornari: caro supba in semetipsam ornamenta cōuenit: z hinc est q; nouī testamenti primi pastores talia vti nō cōuenire declarāt. ſ. Pet. iij. Mulieres subdite sint viris suis ꝛc. quar sit nō extrinsecus capillatura aut circūdatio auri aut argenti: aut indumenti vestimentorū cultus: sed qui absconditus est cordis hō: in incorruptibilitate quieti et modesti spūs. Sic em̄ aliq̄n et sancte mulieres sperantes in deo ornabant se ꝛc. z. ſ. ad Tim. ij. Ornantes se. ſ. mulieres nō in tortis crinibꝰ: aut auro: aut margaritis: vel veste p̄ciosa: sed q̄d decet mulieres ꝛc. Desideratꝰ igit cultꝰ speciosus z mulieribꝰ concessus ornatꝰ mirā animarū pulchritudinē clamat cū simile suū appetat simile. Cōmendat tertio aīa sub mulieris noīe: cū dr. O pulchra scilz mulier: ex eo q; noīe mulierū z scripturarū doctrine siue sciētie intelliguntur: z maxime in libris sapiētialibꝰ. Salomō enim doctrinas z leges mulieres vocauit in puerbīs: precipue inter quas pulchra dr aīa: q; in scripturis sctis z vanis eiꝰ admirāda species a pluribus designatur. Et vna q̄dē mulier est poesis vaga et cōposita que sub noīe Psichē cuiusdā puelle de greco in latinū translato: animā importantē mirā elegantiam aīe describit. Alia mulier loquax et ornata est historia narrans aīas in diuina effigie visas fuisse floribus coronata: immo stellarū luce vestita. Adest mulier tertia astrologia nuncupata: cuiꝰ studiū est demonstrare humanas aīas de celo descendere: z per singulos orbiū per quos trāsitū factū influētiā virtutū suscipere: sicq; decoratas humana carne vestiri. Moralis aūt mulier fragrantibus rosis hincinde cooperta: hoiem fatetur constare ex celesti terrenaq; natura: vt ex parte prima speciosa celum speciosum valeat possidere: et ex alia moderetur terrenis. Garrula et litigiosa mulier dicta ciuilis: sequit dictam auro texta canonica mulier ꝛc. pulchritudinē aie cōsiderādā in toto corpore iuris: z amissam recuperandā p̄ pniam multū insudat. Currit septima mulier q̄ vbi nō est ingemiscit eger: p̄ba practica vulgato noīe medicina dicta: z aie pulchritudini veritatis testimoniū reddens. Dicit auctorē summe nature hoiem ex distātibus summe in eodē genere composuisse: ex nobilissima. ſ. anima z ignobili terra. Speculatiua aut̄ mulier naturalis lapidibꝰ pretiosis accincta: aiam vocat sydus celeste: celi portionē: radiū dei: vel aliquid esse diuine nature: nō habens quid venustius dicat. Uerū mulier fortis z sancta theologia sacrata vt aiarū innumerata testimonia preter ea: z: id dicit quo maius nō reperitur: factas aīas ad imaginē dei pulcherrimi. Ecce pulchra inter mulieres q̄ facile scire potes q; es pulchra creatura. Ūñ z Cañ. j. dicit de anima ipsa sponsus christus. Ecce tu pulchra es amica mea. ſ. naturaliter: ecce tu pulchra scilicet per gratiam adiūctam spiritualiter. Et Ezechꝫ. xvj. Decora facta es vehementer nimis.

Aīa commendat ex nomine q; mulier.

De septē mulieribus.

Aīa comparatur mulieri.

ſ. III. Quantum ad tertium sz

terminū comparationis notāt etiā pulchritudo z nobilitas aīe ex eo q; dr inter mulieres. Cōparatio em̄ eius est inter mulieres. In. j. Phyſi. dr q; materia appetit formam sicut mulier virum appetit: vñ et mulieris caput siue perfectio dr vir: nescit quidē mulier se regere nisi regatur a viro. Propter quod deficientibus masculis z integro numero mulierū perseuerante: scribit Esa. iiij. Apprehendent. vij. mulieres virum vnū in die illa dicētes. Panē nostrū comedemus: et vestimentis nostris operiemur tantūmodo inuocetur nomen tuū super nos aufer opprobriū nostrū. Cum igitur christus sit vir aīe que mulieri comparatur: cum dr inter mulieres: ostenditur ex hoc pulchritudo et nobilitas eius: q; naturaliter inclinatur ad christū deum z hominē. Inclinatur vtiq; anima etiā si est beata ad corpus suum: sed sicut perfectū ad imperfectum: vt videlz perficiat vasculum suum. Ad christū aut̄ seu deū inclinatur sicut imperfectuz ad suam perfectionem. Sed nota secūdo q; nō absolute diceris. O aīa pulchra: nec faciendo comparationem ad alia: diceris pulchra inter viros: sed etiam inter mulieres: absolute pulcher est deus: immo pulcherrimus. iuxta illud Boetij de phīca cōso. Mundū mente gerēs sibi sub imagine formās pulchrū pulcherrimus ipse. Caput mulieris vir est: caput viri christus: caput christi deus est: pulcherrimus igitur deus. vñ absolute dr. Ecce tu pulcher dilecte mi: ecce tu pulcher. Cañ. j. q; incōparabiliter super angelos z hoies pulchrior christus: inter viros: inter oēs sanctos et angelos: sed pulchra anima inter oēs alias creaturas: etiā super angelos inquātū. ſ. deificata. i. deitati vnita aīa humana in dei verbo: sed in se cōsiderata non pulchrior angelis. Ūñ tertio nota in cōparatione hac: q; nō dicit inter virgines sed inter mulieres. Mulier propue est femina corrupta: virgines vtiq; angeli sunt: nō solū q; corruptionis corporalis inexperte: sed q; nunq̄ in aliquo deliquerunt: aie vero post primā trāsgressionē excepta aīa christi oēs reperiunt corrupte originali pctō. Post deū igitur z angelos maxima reperitur pulchritudo tua inter oēs creaturas: quinimmo vt in christo est nr̄a natura: nobilior etiam angelis reperitur: vñ z p̄m apl̄m ad Heb. j. Cū introducit. ſ. deꝰ pater primogenitū in mundum dicit: scz de eo: adorent eum omnes angeli tanq̄ superiorem suū. O igitur pulchra inter mulieres. z in hoc quoad primum.

Wetro. ix. tertij. xxxiij. q. v. hec imago.

ſ. IIII. Quantum ad secūdā par

tem que pertinet ad primū membrum diuisionis principalis: notatur defectio cognitionis naturalis: ibi. site ignoras. Siquidem nescit anima q̄d sit aīa: z que cetera videt seipsam non videt lōge extra se posita speculatiue r̄mak: et intrinseca sua dicitur ignorare: sicut accidit de oculo qui cum cetera videat se nō videt. Unde em̄ disputantiū p̄bor tot de anima opiniones ponūtur: nisi q; nullus sui naturā cognouit. Mor autē vt aīa est separata pōt vniri per contactū alteri anime: z videns aliā aīam cognoscit seipsam: sicut z angeli ante confirmationē: videndo ceteros se videbāt in illis dignitatē. ppriā ex illo intuitu cōprehendentes aperte. Sed dicet aliq̄s nō inepte p̄m regulā iuris. Nemo pōt ad impossibile obligari. de reg. iur. lib. vj. c. nemo. Si igitur aīa nō pōt se cognoscere: ergo nō obligat se scire z si nō obligat nō peccat se nesciēdo nec est digna pena. Sed cum ignorātia sit pena ergo nō est dicenda se ignorare sed potiꝰ ne scire: sicut z angeli cū nō oia sciant dicūtur ea q̄ nō nouerūt nescire: nō autem ignorare. Sed ad hoc respōdet q; in scriptura aliq̄n ignorantia ponitur pro nescientia. Ūñ illud p̄s. Que ignorabā. i. nescieba. interrogabāt me. Et loquit de christo p̄m partē sensitiuā: in qua tpe passionis videt fuisse nescientia: non autem p̄m partē intellectiuā: in qua nō ignorantia neq; nescientia erat aliqua eorū que sunt fuerūt z erūt sed oia sciebat. Secūdo potest dici aliter. ſ. q; imputatur a se ignorātia: sicut z originale pctm̄ cuius est pena per propagationē deriuatū in posterosa primo parēte. Si enim Adam nō peccasset: non esset aīa corporis serua sed dña: nō obcecata tenebus pctōrū: sed illuminata luce virtutū: cū qua siquidē luce: que fuisset aīabꝰ communis omnibus se fortassis cognouisset z que modo ignorat. Tertio pōt sic r̄nderi: licet anima ex toto se non valeat cognoscere absq; luminis infusione: pōt tñ ad talē cognitionem venire: vt de se nō presumat z nō dicat quasi presumendo: osculetur me osculo oris sui ꝛc. quasi sit hmōi digna. Ignorat ergo primo.

Aīa hz defectionem cognitionis naturalis.

Tria ignorat anima.

¶ Suam iniquitatem actualem.

¶ Suam infirmitatem virtualem.

¶ Suam instabilitatem z imbecillitatem visualem.

Quantū ad primū nota q; nullus est ita alienꝰ a fide dū vera speculetur sequēdo naturā qui aperte nō cognoscat se deo obligatū et immēse ingratum. Ista em̄ tria in natura speculāti nota videntur. Primū est q; vnus est princeps a quo cuncta procedunt reguntur et conseruantur in esse. Hec conclusio seu sententia procedit ex dictis Plato. et Aristo. qui in naturali scientia potiores habentur. Scōm est q; suo benefactori quilibet est obligatus secundū proportionē beneficiorū datorum et receptorū. Hāc nō solū hoies natura docet: sz z mutata fera q̄ domestica. Ex his duobus sequitur q; homo summe deo obligatur a quo summa recepit: et recipit etiam in vnoquoq; momento. Tertium notum est omnibus quod ingratitudo est magnū peccatū: grauius tamen p̄m qualitatē dantis dati et recipientis. Hanc dilatat moralis z extra fidem Señ. per magnam partem libu de beneficijs. Hic apud oēs naturales siue gentiles mos fuit in qualibet terra vnū templū saltem habere cū sacerdote qui deum propitiaret offensum et beneficium laudaret. His presuppositis pt̄z q; homo etsi nil aliud malitie gesserit: deo est ingratus: z ingratum debet maxime se reputare: nisi

Hō sum me deo obligat.

pſ. xxxiij.

nisi in diuinas laudes sit semper diffusus dicēs. Semp laus eius in ore meo. Vel nisi p ipso sit semper parat⁹ se impēdere totum illud frequētans. Quid retribuā dño p oīb⁹ q̄ retribuit mihi ꝛc. De q̄bus tñ paucissimi reperiunt: ꝛ fere nulli vt decet: ꝛ tamē aīa habens aliquid bone voluntatis audet dicere. Oscule⁊ me ꝛc. quasi sit digna diuino osculo cū fuerit multipliciter adulterata: ꝛ os habeat fetidū ꝛ spurcissimum. Scōm q̄ ēs ignorat q̄ tñ per viā nature scire pōt: est sua infirmitas ꝛ potētiarū suarū debilis valitudo aut nulla. Si em̄ speculata fuerit sub cursu nature suā defectionē tēporalē: qua continue tendit ad mortē suā: appropēdit infectionalē cōuersionē: quia quicquid in suo vsu capit corrumpit: ꝛ carnē suā fetidā etiā vitēs linit in vermes suā principalē operationē fm quā potius transmutat que deus facit: q̄ ipsa aliquid producat: sicut considerari potest in qualibet arte dicet p certo suū facere esse deficere: ꝛ suum posse impotentiā nominabit. Vis o aīa dē te gloriari: aut te extollere de potētia vel ope tuo. Audi dicētem tibi pſ. lj. Quid gloriaris in malitia. qui potēs es in iniq̄tate? Ecce tota gl̄ia tua. Subuertisti regna homines occidisti: igne consumpsisti multa que de⁹ creauerat. Sic fecerunt Nabuchodonosor. Alexander magnus. Cyrus. Cesar. Octauianus et alij. Forte libros composuisti: vt Aristo. ꝛ Plato. ꝛ Pli. ꝛ Augu. et Huge. Iero. ꝛ huiusmodi. et vt dicis aliquid fecisti: ordinasti eos partibus catenasti connexis, veritatib⁹ repleti: adornasti floribus: sanctorū rationib⁹ colligasti: vt be. Tho. Alber. Bonauen. Richar. Egidius de Roma ꝛ hmōi. nouitatibus decorasti: q̄bus letātur moderni: sy lua mulcētiū aures secularium literarum adumbrasti: ꝛ colorasti figuris: ꝛ dulci cursu sermonis: vt Lactātius. Alanus. Dātes. Frācisc⁹ Petrarcha ꝛ alij. Erras si hoc dicis te fecisse: nā quicq̄d habēt veritatis affabilitatis vel ordinis: totum est alienum: tua conscientia teste. Si quid autē in eis extat falsitatis vanitatis et defectus: totum illud egit ignorātia tua p̄sumptio tua: vtinā non aliq̄n malitia tua. Si dicis o aīa: edificia magna cōstruxi: erexi turres: ꝛ menibus altis ciuitates plurimas auxi. vt Arphaxat. Salomon. Diocletianus. Nemroth. Sed respondeat tibi veritas tua ꝛ dicat. Stabiles montes fodisti et ex lapidibus inde sublatis ruituras domos fecisti. Ecce quia defecisti ꝛ non p̄prie fecisti. Be uertere igitur ad cor Hiere. lim: et scias te nō posse nisi mori: peccare destruere: ꝛ corrumpere. Cum autē tibi aliq̄d attribuitur vel estimas ex te aliq̄d esse cum nihil sis: et aliquid posse cū sine deo nihil possis: te ignoras. Quantum ad tertium ignorat aīa suā instabilitatē ꝛ imbecillitatē visualē seu intellectualē: q̄ tñ ex via nature scire potest. Nouit vnusq̄sq⁹ se labilissimā hr̄e memoriā: intelligētiā valde mutabilē: vt cū vni cōclusioni ostē se adhereat: audita aliqua ratione in contrariū ad illud assentit. Volitiuā pl⁹ variabilē q̄s dies. xij. horaruz varietur per eas. Ignorat si sapiēs fuerit: vel si insipiēs sit bon⁹ vel mal⁹: si odio vel amore sit dign⁹: nec sibi quisq̄s vitā eternā potest polliceri: quanti enim casus humana rotāt. Sed ꝛ quāta sit intellectus imbecillitas potest quis videre si consideret ex quātis premissis tanq̄ causis essentialiter ordinatis: ad vnius conclusionis intellectum opz eū deuenire. Vnūquodq̄ em̄ tunc arbitramur scire: cum causas ei⁹ scim⁹: et principia prima vsq̄ ad elementa vt fm doctrinā traditam a naturali: vir de aliquo ente habeat intellectus conclusionem per se notā aut demonstratiuā. Consideret etiam q̄ duo simul non valet distincte actualiter intelligere: sed vnū post aliud: nisi plurima simul sub vno conspecule tur non diuisim sed coniunctim. Sicut multos simul angelos cogito sub isto communi conceptu angel⁹. Gabrielem ꝛ Michaelem prout duo sunt intueri non potest se determinans ad vtrunq̄. Consideret tertio anima quo magistro regat vel doceatur. s. sensu corporeo: ꝛ ex hoc fit vt q̄ caret vno sensu careat ꝛ scientia illius obiecti. In eternum em̄ cecus nō syllogizabit de coloribus. Cum ergo prosperit homo se habere oculos vespertilionis vel noctue: quomodo pōt adlympidissimi solis audere oculis irreuerberatis lucem inspicere. Disce ergo te frequenter inuestigare: vt excludatur p̄sumptio qua te ignoras: multa cogitas: facis ꝛ dicis incongrua: et ideo egredere et pasce ꝛc. quod tertio loco positum restat declarare.

Anima ignorat suā infirmitatez.

Anima ignorat suā instabilitatez ꝛ imbecillitatē visualē vel intellectualem.

i. Phys.

Docetur aīa quō possit venire ad

§. V. Quantum ad tertium principale dicebatur: q̄ data instructio pfectionis internalis. i. docetur aīa quō possit venire ad perfectionē: vnūquodq̄ em̄ naturaliter appetit suā pfectionē; docetur autē aīa in verbis que sequūtur dum dicitur. Egredere et abi post vestigia gregum: et pasce hedos tuos iuxta tabernacula pastorū. In q̄bus verbis tres questiones sunt vidende ꝛ declarande.

pfectionē internalem.

¶ Et prima quis sit terminus desirēdus. ibi. Egredere.

¶ Secunda q̄s sit terminus requirēdus. ibi. Tibi post vesti.

¶ Tertia quis sit iste locus colēdus. ibi. pasce hedos tuos.

Quantum ad primā questionē rñdet: q̄ a loco in quo quis est potest egredi ꝛ non de alio: ꝛ ideo non fuit op⁹ q̄ breuiloquijs magna loquens exprimeret: sed diceret egredere. Restat ergo o aīa vt tu statū videas tuū ꝛ non parui pendas vbi es: q̄n tibi loquitur electus tuus doctor tuus dicēs. Egredere ꝛ inde exi si vis obedire mandato: et ad supnos ascēdere gradus. Tunē da est valde illa dñi vox: de qua ōr Apoc. iij. Utinā frigidus esses aut calidus: sed q̄ tepidus es: et nec frigidus nec calid⁹: incipiā te euomere ex ore meo. Et q̄d sit ista tepiditas quasi declarās subdit dicis in corde tuo q̄ diues sum ꝛ locupletat⁹ et nulli⁹ egeo: ꝛ nescis q̄ miser es ꝛ miserabilis: pauper: cecus ꝛ nudus. O mala tepiditas q̄ vere spem cōuersionis abscindit: sed illā dico malā q̄ calore sequitur: nō aūt que p̄cedit: q̄ ad remissionē tēdit feruoris: nō que ad feruorē disponit. Aqua em̄ que debet calefieri p̄ius tepet q̄n caleat: ꝛ ista tepiditas nō est mala q̄ tēdit ad bonū. Demū post q̄n est calida effecta aqua si igni nō adhereat iterū ad tepore descendit: hec tepiditas mala est q̄ tēdit ad frigidū: ꝛ citi⁹ cōgelat in glacie q̄n si calida nūq̄n antea fuisset. Natura em̄ fortiꝰ agit vbi maiore resistētiam sentit. Qui em̄ aliquādo fuit bon⁹ igni diuino applicat⁹ ꝛ paulatim inde recedens: calorem illū nō nutrit sz remittit: ad talē obstinationē descendit: q̄ in stomacho diuine digestionis: vbi separatur preciosa a vili: bonum a malo stare nō pōt. Hoc aūt accidit oīb⁹ spūalib⁹ qui manū suā posuerūt ad aratrū: ꝛ postea se retro verterunt: in inchoata penitētia vel religione nō se cōseruātes. Quib⁹ timendū est ne tāgātur illo apli fulmine quo dicit. Impossibile est eos qui semel illuminati sunt: gustauerunt etiā donū celeste: ꝛ participes facti sunt spūssancti: gustauerūt nihilomin⁹ bonū dei verbū: virtutes q̄ seculi vēturi: ꝛ prolapsi sunt rursus renouari ad pniam: rursum crucifigētes sibimet ipsis filiū dei. ad Heb. vj. Impossibile intelligit. i. valde difficile. Caue tibi qui legis: caue et tu tibi q̄ scribis. Alia vero proficiens: et deū suū gradatim querens: sc̄da hac tepiditate nō teneꝛ sed prima: ideo q̄ nō solū meretꝛ venia: sed etiā inuari: vt p̄ficiat ꝛ calefiat perfecte. Hinc est q̄ docet quō crescat incipiēs a p̄ria cognitione ad quā hec est via et. s. egrediat a suis. Jux ta illud dictū Abrae. Egredere de terra tua ꝛ de cognatione tua ꝛ de domo patris tui: et veni in terrā quā mōstrauero tibi: faciamq̄ te in gentem magnā. Egredere inquit de terra tua. i. de affectionib⁹ terrenis: quib⁹ queris que tua sunt nō que Jesu christi: de amore diuitiarū honorū deliciarū cōsanguineorū ꝛ hmōi. Egredere de cognatione tua. s. singularis excusatiōis in mēte tua: vel etiā coram alijs tuorū defectuū per verba malitie ad excusandas excusatiōes in pctis. cum tamē iustus vt ait Sap. in principio sermonis: accusator est sui. Hanc autem diuerim tam cognationē quā. s. traxisti a primis parentibus tuis: qui culpā suā excusantes in auctorem retorserūt. Sed site excusas ait August. deus accusat. Egredere de domo patris tui. s. ali qualis p̄sumptiōis: que tibi bona aliqualiter adscribis: ꝛ maiora q̄n sint de te credis: vel tuis exercitijs: cum nō sis sufficiēs aliquid ex te vt ex te boni cogitare. Pater tuus primus in mūdi ingressu ex vtero diabolus est natura filius ire propter originale. Domus eius in qua ab initio inhabitauit p̄sumptio fuit qua sua virtute ad gloriam voluit aspirare. O p̄sumptio nequissima: inquit Sap. Eccl. xxxvij. vñ in hoib⁹ nata es: cum sez vndecunq̄ habeant occasiones se humiliandi. Egredere igit̄ o anima de predictis: ꝛ veni in terrā quā mōstrauero tibi scilicet vere humiliationis: quā verbo ꝛ exēplo mōstrauit incarnatus ipse dicens. Mat. xj. Discite a me quia mitis sum ꝛ humilis corde: faciāq̄ te in gentem magnam angelicam p concessum tibi lumen cōtemplationis ꝛ multiplicationis sanctarū cogitationū estuantiū dei desiderioꝝ: ignitorū eloquioꝝ: redolentium exemplorum: magnarū actionum. Egredere a proprio amore: ex quo p̄cedit ꝛ p̄sumptio ꝛ sui excusatio et terrena affectio. Ipse em̄ amor propius iudiciuz peruertit; obfuscat rationem: intellectū obtenebrat: inficit voluntatem: viam salutis obstruit ignorat deum: primū nescit: exultat virtutes: peccata accumulat suscitat rixas: honores querit: delectat in hoīm cede: rapinam exercet; negligit diuina mandata: corporeos sensus effre-

Fomis dolosa cōmina tio.

Gen. xij.

Prouer. xviij.

nat:querit voluptates:paradisum claudit portas inferni:et ciuitatem Babilonis aiabus repletdānatis.Qui sic amat aiam suā:perdit eam:et qui odit eā sic.s.quantū ad amorē proprium in vitā eternam custodit eā.Joā.xij.Egredere ergo de presumptione:z discе humilitatem.Et hoc est qđ subditur. Abi post vestigia gregum:z hoc est qđ scđo querebatur. Secūdo ergo querebatur.Quis sit terminus requirendus.Respondetur q̄ humilitatis actus.Cū dicit. Abi post vestigia gregū.i. sequere alios.s.probos:qui sc̄z sunt agni per innocentiam:oues per patientiam:boues p maturitatē:aselli per simplicitatē.elephātes per castitatē:cerui per cursum feruoris z huiusmodi.Et ne inuitaris prudētie tue vt te instruit Salomō Prouer.iij.sc̄z operans scām tuū sensum:sed alios cōsule:alios imitare. Uel sic. Abi post vestigia gregū.i.cōsidera in te quib⁹ passionibus vel occupationibus brutalibus peccati es dedita. Uestigia enim sunt signa relicta ex quib⁹ homo discernit a brutis:et hec sunt opera ex quibus cognoscitur si homo viuit vt homo aut vt brutū:et sic pōt se cognoscere.Ubi sciendū qđ post p̄ gen⁹ humanū cōparatū est iumētis insipiētibus p petrū:vocat⁹ est hō leo per superbiā:equus p furorē:vulpes ,ppter malitiā:syrena p decptionē:lupus propter crudelitatem:hedus ,ppter dissolutionē: capra ,ppter ambitionē:puler ,ppter importunitatē.Anus aūt si reuertitur a vitijs:ouis si psequitur per patientiam z obedientiam:z demū homo si perficitur per beneuolentiam. Grex eñ nomen est brutorū collectiuū non angelorū vel hominū.hoies igit cōsequi.i.imitari habeas:considera quia greges dicūtur vt discas discernere quos sequaris:qđ infra declarabitur.Hic autem primo nota q̄ primus homo secit simulem iumentis insipientibus per peccatum:per decem signa que cognouit.

¶Per carnis rebellionem. ¶Per primā operationem.
¶Per domini trepidationē. ¶Per perditā speculationē.
¶Per insulsam locutionē. ¶Per mutatā nutritionē.
¶Per nouā inhabitationē. ¶Per diuinā separationem.
¶Per mortis incursionem. ¶Per pellitū traditionem.

Quāplures fuissent differentie inter genus humanū z bruta si nō peccasset:sz istorū decē per pctm̄ per experientiā sensit simulē se brutis.Quantum ad primum ante pctm̄ corpus voluntati et voluntas deo erat subiecta:sed cōsummato delicto:caro volūtati z volūtas deo rebellauit:hinc est qđ sentiēs rebellionē mēbrorū genitaliū vterq⁹ erubuit:vt bruta aialia non valētes membris carnalibus imperare:vt ptz Geñ.iij.Scđo texturā lanificū et huiusmodi que propria sunt aranearū ante peccatum homo nō exercuit:nec exercuisset:post qđ cōmissum folia ficus collegit intexuit vt sciuit:z fecerūt sibi pertzonata verminū artes imitantes.Geñ.iij.Quoad tertiū absq⁹ pctō homo diuinū querebat aspectum:sicut fidelis seruus remunerantē patronū libēter expectat.Nō enim trepidauit imperantis aspectum vel cuncta animalia ad se afferentis.At vbi factus est reus:iudicis timet aduentum.Sic Adā a facie sua se abscondit in ligno:vestigia z vocem ambulantis expauēs.Hoc autē brutorū est ad vocē sc̄z et sonū dñi sui abscondere se z cū tremore latere:vt ptz in pluribus aialib⁹.Quātū ad quartū nota q̄ eo tpe q̄uis paruo.s.spatio horarū.v.et non vltra quo sine peccato steterat in illo loco ameno assuetus erat celica contēplari:sed per peccatū se totum in sensuales affectiones z difficultatē intellect⁹ sensit redactū. Unde non dubitauit se similē brutis effectum quibus ante nomina imposuerat iuxta vnuscuiusq⁹ ppietatem nature:que fortasse ad ip̄m per deū fuerunt adducta.Geñ.ij.vt per cognitionem ip̄sorū se demum cognosceret in eorū gregē trāsisse.Quātum ad quintum aduerte q̄ expertus fuerat homo primus linguam serpentinā pariter z humanā optimeq⁹ nouerat earū distantiā.Erat enim vox hoīs simplex:veritate:modulatione et deo plena.Ex abūdātia eñ cordis os loquit:ait christus Mat. xij.Linguā vero serpentinā versutā:fallaceq⁹ fuisse non ignorabat cum se iam sciret deceptū.Demum cōscientia teste loquēdo cum domino mētiri z suū infamare auctorē:sicut ille serpens fecerat se videbat.Geñ.iij.z sic per insulsam locutionē se similem serpenti ostendit.Quātum ad sextum attēde qđ distinxerat dominus cibū hoīs a pabulo bruti sicut eorum specificū esse. Arborū enim fructum homini:fenuz parauerat iumentis:sic erant vtriusq⁹ mēse diuise.At vbi ad vitiū est deuētū ad brutorū mensam mutatus est homo atq⁹ locat⁹ cū dictū fuit p veritatē eternā:comedes herbas terre.Geñ.iij.Quantum ad septimū scias qđ sicut sequestrauerat dominus mēsas:ita z inhabitatiōes cōstituerat diuersas. Loc⁹ eñ hominis erat fuisset⁹ in Eden terrestris paradisus in quo creatū de⁹ posuit ip̄m: z pars reliqua habitabilis terre ceteris animalibus erat concessa. Illa erat ciuitas:ista rus:illa paradisus:iste plus securum:ista vero demonum sylua plena timoris.Cum igitur cōsummata preuaricatio foret:olim celestis ad villā mittitur:ad ouile pecus:seruus demonis ad dominum suū:adq⁹ ad portā paradisi: ne sit facilis spes redeūdi cherubin custos collocatur cū ℣ flatili gladio.

Quoad octauū.O quā clare sensit se in brutū mutatū nisi ratio in totū fuisset amissa:qñ est separat⁹ a dño cū primo sub angelis eius exteriter comes et nūc est datus bestijs in socium: cum sciret similia bene cū similibus conuenire z loca pportionari locatis nō solū scām quātitatē:sed etiā scām dignitatem.

Quantū ad nonū.Cōsidera q̄ hō prim⁹ vite immortalis audus erat hāc ,pmiserat dñs nō peccāti:z sub dulcedine huius tradidit serpens pomū gustādū dicens.Nequaq̄ morieminī: sed eritis sicut dij.Geñ.iij.quos ille nō ignorabat esse alienos a morte:sciebat enim bruta cūcta mortalia fore.Quis dubitet proinde se sensit esse mortalem:cū abscondit se in medio ligni paradisi:qđ vocabitur lignum vite.Ne autē potuisset credere falsum esse illud iudiciū mortis qđ menti erat impressum:summa veritas dixit eidē.Geñ.iij.Donec reuertaris in terram de qua sumptus es:q̄ terra es z in terrā ibis. Ultimo tandem ne a mēte periret q̄ bestijs similis esset pelle indutus est bestiali. Primo nanq̄ erat vestitus sua nobilissima cute innocentie:cū que se aut sodalem aspiceret hominem intuebatur:q̄ hō erat quē videbat.Modo autē oculis eius insipientibus se et generis sui obiecit pellis brutorū:aut lana ipsorū: nō nisi q̄ similis factus est illis.Cultus eñ exterior maxime ordinatur a deo vt interiorē hoiem pādat:pene vnicū signū remansit:quo nō se totaliter cōuersū in brutū estimaret.s.q̄ corpus eis remā sit erectū.Nā dicit Ouid.Pronaq⁹ cū spectēt aialia cetera terrā.Os hoi sublime dedit celūq⁹ videre Jussit:z erectos ad sydera tollere vult⁹.Abi etiā post vestigia gregū:considerando opera sanctorū:qui aliq̄n effecti sunt brutales p casus vitiorū varios:z noli altū sapere:sz time.aut apls:vt ptz in Adā z alijs. Ecce vidisti quorū gregū vestigia sequi tuberis:sed antequā gradiaris post bestialium hoīm dorsa ne capiaris per prauа exempla:tertie questionis solutionē expecta.Demū quātū ad tertium querebat quis sit locus colēdus.i.vbi debeat quis habitare ad pascēdū.Respōdet aspūsancto q̄ iuxta tabernacula pastorū:dum dicitur,pasce hedos tuos iuxta tabernacula pastorum.Pro horū declaratione plenius tria sunt videnda.

¶Primo qui pastores hic dicūtur.
¶Secudo que per tabernacula exprimuntur.
¶Tertio qualiter hedi hic pascuntur.

Quantum ad primū ex dictis in precedēti facile hoc declaratur.Nā si greges dicunt homines post pctm̄:illi sunt recte pastores vocati quib⁹ cura tradita est generis humani:z officiū pastorale exercuerunt.Et illi quidē prelati qui p ostiū sc̄z debite electionis nō intrauerūt ad officiū pastorale cuiuscū p̄z prelature:sz ascēderūt aliūde.s.p ambitionē:intrusionē:simoniā z hm̄oi.hi sunt fures z latrōes nō pastores:vt Jason.Caiphas. Simō Magus z hm̄oi.qui ℣o intrauerūt per ostiū canonice assumpti:z videntes lupū venientē.s.diabolū tētantē:vel tyrānū subditos depredātē:vel hereticū aut publicū peccatorē doctrina falsa z perniciosis exēplis incedentē ad interitum z non clamāt:nō fugāt:nō sequūtur reprehensionibus:cēsuris z alijs modis cū possunt sz fugiūt tacēdo:hi mercenarij sunt querentes de ouibus suis lanam z lac:z non salutē earū quib⁹ conuenit̄ que dicit dñs Ezech.xxxiij. Ue pastoribus Jsrael qui pascebant semetipsos:nonne greges a pastoribus pascunt̄ Lac comedebatis z lanis cooperiebamini:qđ crassum erat occidebatis:gregem aūt meū non pascebatis:z cetera q̄ ibi sequunt. Ad quod etiā facit qđ ait Hiero.ad Helioð.ij.q.vij. non oēs. Non omnes epi sc̄z nomine sunt epi:sed re z opere.Attēde petrū.Judā cōsidera.Stephanū suscipe als suspice. Nicolaum respice:nō facit ecclesiastica dignitas christianū.Corneli⁹ Lēturio adhuc etnicus dono spūssancti mundatur:presbyteros puer Daniel iudicat. Non est facile stare in loco Petri et Pauli:scilicet tenere locum iā cū christo regnantiū. Infatuatū sal ad nihilū ,pdest nisi vt foras proiciatur z a porcis cōculcetur. Hec ille.Qui aūt ponūt aiam suā p ouib⁹ suis:hi sunt veri et boni pastores:quibus dicit prim⁹ pastor Petrus.Pascite eum qui in vobis est gregē:non quasi dominātes in clero:sz forma facti gregis ex animo.Memineris sibi a dño dictum, Pasce oues

Homo iumentis assimilat̄

Hō fit̄ est brutis decē modis.

Quis sit termin⁹ requirendus.

Hō post ruinaz sociat⁹ est bestijs.

In principio.j.metamor.

Ad Roma.xj.

Aia vbi pascitur.

Qui dicūtur pastores.

Pastores veri qui sunt.

oues meas. Joan. vlti. Non dixit tō de vel mulge: qđ faciūt que rentes honores ꝛ diuitias: mō soliciti de animabus: sed de decimis ꝛ oblationibus ꝛ tēporalibus habēdis: sed dixit pasce tēporali cibo si potes. Nā gloria ēpi est pauperū opibus prouidere. i. necessitatibus. xij. q. ij. gloria. Pasce doctrina ꝛ exemplo. Iuxta igitur pastorū nō furū vel mercenariorū tabernacula tubek anima pascere hedos suos. Secundū extat videdū que sint ista tabernacula. Gene. iiij. Jahel fuit pater habitantiū in tentoriis atq; pastorum. Et quibus verbis colligitur q; ipse Jahel fuit primus qui tabernaculū seu tentorium fixit pastorum. Pro eodem sumitur hic tētorium et tabernaculū. Interpretatur enim Jahel scientia seu principiū: ꝛ hic pater habitātiū in tabernaculis. Scientia enim sanctorū pastorū vocat tabernaculū eorum. hic ergo pascēdi sunt hedi anime. s. iuxta scientiā sanctorū: regē de enim sunt passiones ꝛ affectiones. ꝛ si forte nō valeamus per tantā perfectionē quātam ipsi habuerunt: ꝛ ipsorū tabernacula introire: saltem stemus iuxta: ꝛ eorū scientia sit nobis vita ꝛ doctrina. Sic eñ iustus deduxit dominus per vias rectas: ꝛ ostendit illi regnū dei: ꝛ dedit illi scientiā sanctorū. Sunt aūt scientie sanctorū: Abel innocētia conseruata: Enoch orationis sublimitas: Noe cōfidentia roborata: Abrae visionis integritas: Loth constātia preseruata: Jsaac toleratiōis animositas: ꝛ sic discurre per aliorū exempla sanctorū vtriusq; testamenti: ꝛ iuxta horum tabernacula: id est scientiā pasce hedos tuos. Sed iam tertio videndum est qui sint isti hedi. Hedos siquidē dicit ab edēdo: ꝛ principaliter valet ad edēdum: cuius carnes sunt delectabiles: satis temperate complexionis necnō ꝛ bone digestionis infirmis concesse. Et si nō occidatur hedus crescit in fetidū hircū: cuius carnes infirmis sunt nociue: sanis infeste. Per hedos ergo accipimus filios passionū anime posī naturā corruptam imitātes ꝛ lasciuientes dissolute ꝛ flebiles voces. Ubi notandum q; si natura humana nō fuisset per culpā corrupta: vir vnus qui dicitur liberum arbitrium ex tribus vtroubus scilicet rationabili: ꝛ irascibili ꝛ cōcupiscibili: ꝛ filios procreasset: filios vtiq; honoris ꝛ honestatis. Ait vbi prostituta est vxor. Prima filia scilz ratio que erat gloria viri: id est liberi arbitrij: vir ipsam sequens in seruitutem extat redactus: ꝛ loco liberorum legitimorum generat filios fornicationis: quos merito propter causas dictas hedos nuncupamus. Genuisset siquidem rationalis per liberam speculationem veritates in eternum fundatas. Genuisset concupiscibilis odium: quo vir iustus sine odio odit iniquos. Tristitia seu tedium vite presentis genuisset amorem ordinatum eorum que ad deum videndum admūicula parāt: gaudium boni moralis ꝛ spiritualis. Genuisset irascibilis fiduciam perseuranti in bono ꝛ protectionis diuine: seu spem audacie ad bonum. Timor est qui permanet in seculum seculi. Corrupta proinde natura anima affectiōes gignit que nominibus virtutum nūcupentur scilicet spe timore amore: ꝛ hnōi: sed non sunt eiusdem nature. Et propter hoc doctor veritatis quasi capram animam vocans: filios suos qui dicti fuissent liberi hedos appellat. Hedi sunt multi errores ꝛ falce intelligentie quas intellectus propria speculatione ꝛ presumptione formar ꝛ gignit. Hedi sunt odia et difficultates virtutum. Hedi sunt timores: seruilis: mundanus: et vanus: carnalis ꝛ profanus. Hedi sunt tristitie amissionis diuitiarum: consanguineorum honorum et aliorum bonorum. Isti namq; hedi mutant naturam. Nam paruuli qui dicuntur primi motus ꝛ affectiones: que non sunt in nostra potestate: ꝛ si occidātur vtiles sunt ad esum spiritualiū: ꝛ nutrimentū vite spiritualis. Laudabilis est enim anima que fortiter vincit suas passiōes: ꝛ paruulos suos. i. primos motus passionum allidit ad petram fidei ꝛ cōstantiam resistentie. Si vero in primo limine nō occidātur vt hedi sed crescūt: incipiūt fetorē emittere: qi imputātur ad peccata: producūt quoq; cornua vt hirci: efficiūtur fortes: ꝛ tandē impugnantes homines superāt. Lanime vires: qi assueta anima passionibus vinci: passiones nequit vincere ꝛ merito: qi vsus conuertitur in naturam. Ecce quomodo hedi facti sunt hirci: ꝛ qi noluisti hedū occidere. i. primi motibus resistere: hircū habes peccatorū te coribus ventilantē. Uerū si anima tua facta est hircus capiarū: potes etiā eā per penitētiā magnā ꝛ obedientiā humilē deo sacrificare qui propter hoc hircum pro peccatis sibi iussit offerri. Isti sunt hedi vagi ꝛ nimū dissoluti. Nepe motus primi opinionum falsarum constituunt intelligentiam vagam vt hinc inde discurrat: quia legere tentant in sapientia sua: et sic infirmam ad omnem scripturam se ponit ꝛ nihil acquirit: quia lāguentis stomachi est plurima degustare: ꝛ in nullo delectari: vt ait Sen. Similiter ꝛ ceteri hedi passionum irascibilis et concupiscibilis instabilem reddūt naturā humanā vnde est in cōmotionibus tota. Hic enim querit diuitias per inordinatum amorē concupiscibilis: alius delicias: alter honores: ꝛ per irascibilem querit vnus vindictas ꝛ huiusmodi. Jā aūt de ad predictaruq; passionum que hedi dicuntur vocem seu balatum. Uox vtiq; agni est be. vox hedi est me. Prima vox est laudantis: ꝛ scōa que sua sunt querentis: quia nescit nisi se me dicens: et est vox perturbātis: qi me sic prolatum aduerbiū videt dolentis. Homo eñ cū lamentatur in lingua vulgari dicit ome vel oime. omnis hic homo q̄ sunt sua querit: non que Jesu christi. Isti igit hedi pascendi sunt iuxta tabernacula pastorum. i. motus passionū dirigendi sunt scōm scientiam ꝛ doctrinam sanctorū prelatorū qui sunt veri pastores: ꝛ per ista media segrediendo a presumptiōe: et progrediendo in humiliatione cum itur per vestigia gregū dirigendo ꝛ corrigendo affectus suos in sanctorū mutationem anima cognoscit pulchritudinem ꝛ nobilitatē suam: ꝛ hoc cum nouit omnia parui pendit terrena: et ad perfectionem sui tendit quousq; in deo in gloria requiescat. Hec omnia sunt extracta ex ipso itinerarij libro Joan. Dominici: abbreuiata tamen et aliquantulum aliquando immutata.

Alia nō scens seipsaz parui pendit terrena.

Qui sūt hedi ꝛ si dicēt hedus.

¶ De beneficijs anime collatis quo ad scientias artes ꝛ virtutes. Cap. iij.

Benedic anima mea domino: et noli obliuisci omnes retributiones eius. ps. ciij. Retributiones dei sunt beneficia: vel quātū ad infusionē: vel quātū ad naturalē inclinationem vel quantū ad acquisitionē: que cōtulit nobis cōtra mala que incurrimus ꝓpter peccatū: de quibus malis ait ipse ps. Fiant vie illorū tenebre et lubricum: ꝛ angelus dñi persequens eos. Dō exponit Uin. in. j. lib. ipsius speculi historialis de malis secutis in homine ꝓ peccatum: ponens consequēter remedia ꝛ magna bona data a deo cōtra dicta mala. Dederat deus homini primo in sui creatione tria bona sibi originaliter inserta. Primum q; fecit eum ad suam imaginem. Scōm q; fecit eū ad suā similitudinem. Tertium q; dederat corporis immortalitatē si mandatum seruaret. Hec tria bona corrupta sunt per tria mala seqūetia. Nā diuina imago corrupta est per ignorantiam: similitudo diuina per cōcupiscentiā: immortalitas per corporis miseriā ꝛ infirmitatē. Homine nāq; recedente a deo per peccatū iuxta illud ps. Facta est via eius tenebre per ignorantiā: ꝛ lubricū per concupiscentiā: et angelus dñi. i. defectus et infirmitas corporis ad vindictam immissa persequens eū ꝙ mortalitatē donec reuertat interram de qua sumptus est. Per angelū enim dñi fuit data sua vt a ministro dei vt expelleret de paradiso. Et propter hec tria incōmoda repellēda: data sunt ei diuinitus tria remedia: scz sapientia cōtra ignorātiā: virtus contra concupiscentiam: necessitas vite ꝓpter infirmitatem: propter que tria inuēta est omnis ꝑgilosophia vel artis disciplina: scilz propter sapientiam theorica: propter virtutē practica: propter necessitatem mechanica: et vt de his omnibus rectius et veracius ꝛ honestius disseratur inuenta est logica.

Tria bona dedit deus homini in sui creatione.

§. I. Theorica diuidit in theologi cā: phyſicā: ꝛ mathematicā. Theologia tractat de inuisibilib⁹ essentijs inuisibilū: vt de deo ꝛ creaturis spiritualibus vt angelis. Rom. j. inuisibilia dei per ea que facta sunt a creatura mūdi intellecta conspiciuntur: sempiterna quoq; virtus eius ꝛ diuinitas. Opus autē factum est duplex: scz cōditionis vt creatio mūdi: et restaurationis. i. incarnationis verbi cum sacramentis institutis vt cognoscatur idem esse creator et redēptor. De diuinis pertinentibus ad theologiā dixerunt antiqui ꝓphete ꝛ Sibille. et Aristo. cōclusit suam metaphysicam in probando vnū deum gubernatorem mundi. Plato multa dixit de deo. Marcus vero gentilis posuit triplicem theologiam: vt refert Aug. in fine. vj. lib. de ciui. dei: scz theatricam seu fabulosam: qua scz recitabantur ꝛ representabant per mimos facta deorū in theatris cū multis turpitudinibus. Ciuilē qua scz colebant dij ꝛ innumeri in templis: qui tamen homines fuerant vel alique alie creature. Et naturalem qua scilicet ea que dicebātur de dijs exponebantur de rebus naturalibus ꝛ proprietatibus earū: sed omnia mixta erant ꝛ plena fatuitatibus et erroribus: vt probat ibidem Augu. sed vera hec theologia plenissime habetur in

Specula tiua vel theorica diuidit.

biblia a spiritusancto reuelata: ideo verissima. Etiã de his agitur in lib. sen. Nam in primo de diuinis: vt de trinitate personarum vnitate essentie ⁊ perfectionibus eius vt eternitate: omnipotentia: sapientia: volũtate et hmõi. In secundo de creatione angelorũ ⁊ lapsu aliquorũ: ⁊ cõfirmatione bonorum cũ perfectione. De creatiõe hoĩs ⁊ lapsu ei⁹: ⁊ pctõ originali inde secuto. De opere sex primorũ dierũ. De gratia ⁊ libero arbitrio. De peccato actuali breuissime tamen. In tertio de mysterio incarnationis: de virtutibus theologicis: de donis et virtutib⁹ cardinalibus multum breuiter: deinde agit de decem preceptis. In quarto de sacramentis: demum de finali iudicio et vltima resurrectione: et gloria beatorum et pena reproborum. Super hoc lib. sen. sunt facta scripta innumera a doctorib⁹. huic videtur subaltenari scientia iuris canonici precipue quãtum ad ea que sunt fidei et sacramenta ⁊ declaratio articulorum ⁊ dubio rum. Physica idest naturalis scientia tractat de inuisibilibus visibilium causis. Nam corpus et ea que sunt corporis principaliter considerat. Corpus autem cõsideratur in generali cũ partibus suis: aut in speciali. Si in generali sic determinat de illo Aristo. in lib. Physicẽ. Si in speciali consideratur corpus: ⁊ tũc dupl⁹: qz aut est incorruptibile: ⁊ sic tractat Aristo. de illo in lib. de celo ⁊ mundo. Dicit enim ibi qꝫ celum est corpus nõ generatum: nec fabricatum: nec recipiens aliquas impressiones. Aut corpus est corruptibile: ⁊ tũc aut est simplex aut cõpositũ. Si simplex: tunc tractat de eo Aristo. in lib. de generatione et corruptione. Et loquor de simplicitate illa que opponitur compositioni naturali ex quatuor elementis. Si compositum: aut igitur est aiatũ aut nõ. Si nõ est aiatũ sic tractat de eo in libro Meteororꝫ. vbi Aristo. determinat de impressionibbus aeris: ⁊ grandinis generatione: et niuis ⁊ corporum mineralium et consimilium. Si vero corpus sit compositum animatum: tunc aut illud est anima vegetatiua animatũ. et de tali determinat in lib. de vegetabilib⁹. Aut anima sensitiua. ⁊ de tali agitur in lib. de animalibus. Aut aia intellectiua. et de eo agitur in lib. de anima. Ceteri vero libri: vt de somno et vigilia: de morte et vita: de sensu ⁊ sensato: de differentia spiritus et aie ⁊c. supponũ tur lib. de anima. et lib. de animalibus. Huic subalternatur seu ad eam scitz naturalem philosophiam reducitur ars medicine Mathematica vero quantitatem abstractam a materia considerat: ⁊ sic tractat de inuisibilibus inuisibilium formis. Quantitatum aut alia discreta q̃ multitudo dr: alia cõtinua que magnitudo dicit. Et discrete. alia quidẽ discreta p se: vt duo: tria: quatuor. ⁊ hec est materia arithmetice. Alia discreta ad alterũ: vt sexquater: ⁊ sexquitertium. et hec est materia musice. Magnitudo vero alia est immobilis: vt sphera terre et hec est materia geometrie. Alia est materia mobilis: vt sphera firmamenti et hec est materia astronomie. Hec igitur sunt quatuor species mathematice: scilicet. Arithmetica de numeris: Musica de proportione: Geometria de spatio. Astronomia de motu. Elementum arithmetice est vnitas musice est vnisonum: geometrie punctum: astronomie instans.

Physica quid tractat.

Mathematica quid considerat.

§. II. Practica que dicitur a praxis quod est opus: est agibilium secundum rationem in ordine ad felicitatẽ ciuilẽ ⁊ supernã. i. de operib⁹ virtuosis: per que cõcupiscẽtia. i. inclinatio ad malũ regulatur ⁊ vincitur: et hec deo assimilatur. Diuiditur ergo practica in ethicã: oeconomicã: et politicã: ⁊ ad hãc moralẽ philosophiã reducitur scientia iuris. Ethica est que sui curam gerens cunctis se erigit: ⁊ exornat ac getqꝫ virtutibus nihil inuite admittens quo non gaudeat: nihil faciens penitendum. Oeconomica est que familiaris officij curam mediocri dispositione componẽs distribuit. Politica est que reipublice curam suscipiẽs: cunctorum saluti sua prudẽtia solertia iustitiaqꝫ libera et fortitudinis stabilitate ac temperantie patientia medetur. Hec Uim. Ex quibus verbis habetur qꝫ nõ potest quis seipm bene gubernare: vel familiam: vel ciuitatem. ⁊ recte operari nisi habeat virtutes. Et cardinales quidẽ necessarie sunt ad ciuilitatem humanã bene gerendam. Theologice autez ⁊ dona ⁊ spiritus sancti ad ciuilitatem futuram consequendã. Prudẽtia quidẽ que est recta ratio agibilium: et habet regulare rationẽ in seipsa: ſm Señ. hz tres partes integrales: ad quas reducuntur alie plures: que ponũtur a pho in lib. Ethi. scilz recogitatio seu memoratio preteritorum: ordinatio presentium agendorũ: ⁊ prouidentia futurorũ. Habet aũt quasi annexas ⁊ vt partes potentiales ſm phm in lib. Ethi. eubolia que est bene consiliatiua: ⁊ synesim que est bene iudicatiua: et gnomin que est bene iudicatiua in his que occurrunt extra communẽ legẽ. Synesis aũt in his que sunt scõm cões leges bene iudicat: pertinet eã ad prudentem primo bene consiliari infra se circa agendum diuersa inquirendo ⁊ discutiendo. scõo bene iudicare. i. ex consiliatis quod melius est eligere: et tertio qõ est principale opus prudentie imperare. i. executioni mandare quod bene iudicatum est. Prudentia diuiditur.

Justitia diffinitur et habet duas partes.

Justitia est constãs ⁊ perpetua voluntas reddens vnicuiqꝫ qõ suum est. l. iustitia. ff. de iusti. et iure. et habet regulare voluntatem in ordine ad alium: et partes eius integrales sunt due. s. declinare a malo: ⁊ facere bonũ erga alios. Partes essentiales sunt distributiua: que est circa iudicia et officia et onera et penas ⁊ premia alijs impendenda per eum qui habet curam aliorum. Et commutatiua que circa contractus et alia pertinentia ad conuersationem cum hominibus: vt scilicet recte nõ nociue quis se habeat ad primũ in verbis ⁊ rebus ⁊ personis. Partes vero potentiales sunt religio: q̃ est circa cultum diuinum. Pietas que est circa honorem parentum. Obseruãtia que est circa reuerentiam ⁊ honorẽ superiorũ. Obedientia que est circa impletionẽ preceptorum suorũ prelatorũ. Gratia que est circa recognitionem beneficiorum debitã. Uindicatio que est punitio recta delictorum p eũ qui habet auctoritatẽ. Ueritas que est in dictis ⁊ factis fallacie exclusio. Liberalitas que est debitus vsus rerum in mediocribus sumptibus erga se: familiã: ⁊ indigentes pauperes. Amicitia seu affabilitas que consistit inhumaniter se habendo et benigne cum alijs in verbis ⁊ gestis. Epyheya seu equitas que consistit in interpretando leges ⁊ mandata maiorũ magis scõm intentionem que verisimiliter creditur legislatoris: q̃ secundũ verba in casu dubio. Fortitudo est aggressio debita arduorum vbi etiã sunt pericula mortis ⁊ firma perpessio eorum. Hec regulat potentiam irascibilem circa audaciã ⁊ timores. Partes eius integrales sunt due. s. aggredi ardua ⁊ difficilia proportionata sibi et firmiter in eis permanere: sed partes potentiales sunt. Magnanimitas que est circa honores magnos: scilicet recte se habere ad eos: non ambire nec vitare cum expedit nec de eis superbire. Magnificentia que est circa magnos sumptus debite facto: vt propter honorem dei edificare ecclesias ⁊ hmõi: vel propter bonũ reipublice. Patientia que consistit in equanimiter ferendo aduersa communia vbi est periculum mortis absqꝫ animi dejectiõe ⁊ tristitia inordinata. Circa pericula mortis est fortitudo ⁊ perseuerantia que consistit in firmiter proponendo pati aspera ⁊ difficilia quãtocunqꝫ tempore sint duratura. Temperantia consistit in moderando delectationes corporeas ⁊ repellendo eas que sunt contra rationem: ⁊ habet regulare concupiscibilẽ contra delectationes ciborũ ⁊ venereorum. Partes eius integrales sunt verecundia ⁊ honestas: partes subiectiue sunt abstinentia quo ad cibos sobrietas vero quo ad potus: castitas quo ad venerea: que castitas habet triplicem gradũ scilz coniugalẽ: vidualẽ: ⁊ virginalẽ. Partes eius potentiales seu annexe sunt mansuetudo que moderatur iras. Clementia que est diminutiua penarum debitarũ cogruo tamen modo. Modestia que habet cõponere hominẽ in vestitu incessu ⁊ vsu sensuũ. Studiositas que habet animum refrenare ab inordinato appetitu ⁊ exercitio cognoscendi intellectualia vel sensitiua. Humilitas que facit hominem vera sua cognitione vilescere ⁊ superbiam fugat. Eutropolia seu vrbanitas que facit hominem in dictis vel factis ludicris seu locosis congruenter se habere vt nõ sit nimis agrestis ⁊ rigidus: neqꝫ nimis leuis ⁊ locosus. Magnanimitas ⁊ magnificẽtie differentie.

Virtutes theologice ẽ. s.

Virtutes theologice autem sunt: fides: spes: ⁊ charitas: que ordinãt hominẽ ad felicitatem eternam: ⁊ habent deum pro obiecto immediato: sed diuersimode. Nam fides respicit deum vt summam ⁊ infallibilem veritatem: cui innititur assentiendo mente his que sunt ab eo reuelata in scripturis. Spes respicit deum omnipotentem valentem in omnibus suffragari: innititur enim ei expectando ab eo eterno premio coronari: ⁊ gratiam ⁊ veniam penitendo sibi impartiri sua liberalitate. Charitas respicit deũ vt summum bonum: proximum autem diligit propter deum: quia deus hoc vult: ⁊ quia factus est propter eundem finem scilicet ad fruẽdum deo. Dona spiritus sancti sunt quedam virtutes perfectiores virtutibus cardinalibus: sed excellentiores eis sunt theologice: que habent hominem reddere de facili mobilem ad sequẽdum instinctus ⁊ monitiones ipsius spiritus sancti. Et sunt septẽ excludentia per quandam adaptationem septem vitia scilicet timor excludens superbiam: pietas inuidiã: scientia irã: fortitudo

acidiam:cõsiliũ auaritiã:intellectus gulam:sapientiã luxuriã.

Mechanica diuidit.

§. III. Mechanica autẽ ars dicitur a mechor.aris:q; quasi intellectus ibi adulterat:cũ principaliter sit creatus ad spũalia intelligenda:ꝛ in tpis mechanicis circa factibilia versẽ.Et hꝫ septem species.s. lanificiũ:armaturã: nauigationẽ:agriculturam:venationẽ:medicinã.ꝛ theatricam. Ad hãc.s.mechanicã oĩm rerũ fabrica cõcurrere videt:que humanis necessitatibus inuenitur grata: cõmoda et necessaria. Lanificiũ est prima eius species:ad quã ptinet ois operatio:nẽdi:retor:quẽdi:cõsuẽdi quicquid fit instrumento:colo:fuso:acu: pectine:calamistro:girgillo:alabro:i materia lani: lane:canapi. Et sub eis ois vsus floccorũ:filtrorũ:sagorũ:saginarũ. sportarũ ꝛc.Armatura duas habet spẽs.s. architectonicã ꝛ fabrilẽ Architectonica diuidit in cemẽtariã ꝛ carpẽtariã.Fabrilis in malleatoriã ꝛ fusoriã.Edificiorũ tres sunt ptes: dispositio: constructio:ꝛ venustas.Porro fabrilis ꝛ ferraria duabus rebus cõstat. s.ventis ꝛ flamma.Agricultura quatuor habet spẽs.s.arũ seu agrũ qui sationibus deputatur:consitũ qui nemoribus cõstat.vt sunt vineta:olineta: pomerũ: pascuum qui pascuis constat vt prata:floridum vt hortus ꝛ rosarij. Cultura igit multiplex est. Cinis.i.incendium per qõ ager inutilem humorem exudat:deinde arationis intermissio:stipularum incensio:stercoratio: satio:occatio:rũcatio.Bene colendi agri ratio quatuor rebus cõstat.s. aere:aqua:terra ꝛ industria. Oportet enim vt eis locis quos colere destinabis aer sit salutaris ꝛ clemẽs:aqua salubris et facilis:vel ibi nascẽs vel ad vota vel imbre collecta:terra vero fecunda etsi incommoda.In vitibus putandis tria considranda sunt.s.fructuum spes successura:materies:locus qui seruet ac nutriat.Venatio tres habet species.s.ferinam:aucupium ꝛ piscariam.Ferina fit multis modis.s.retib⁹:pedicis. laqueis: precipitijs:arcu.iaculis:cuspide:indagine:pẽnarum odore: canibus:accipitribus.Aucupium fit retibus:laqueis:pedicis: precipitijs:arcu:visco:hamo.Piscatura fit retibus:sageni : gurgustijs:hamis:iaculis.Nauigatio quoq; est mechanice species secũdũ predicta:ad quã pertinet ois industria emẽdi ꝛ vendẽdi. Hec vniuersa littora addit:pacem ꝛ familiaritatem cũ exteris nationibus cõponit:ꝛ pauata bona communia facit.Medicina corporis vel tuetur vel restaurat salutem.Hec continet occasiones et operationes.Occasiones sunt sex.Aer circũdans nos:cibus ꝛ potus:somn⁹ ꝛ vigilia:motus et quies.exinanitio ꝛ repletio.et accidentia anime.i.passiones insurgentes./Operationes sunt intus ꝛ foris.Intus vt ea que intromittuntur p nares:per os:per anũ:ad exercitandas sternutationes: vomitationes et purgationes.Foris vt sunt emplastra:incisio ꝛ vstio.Theatrica continet ludos diuersi generis.Nam ludus aut est gymnicus: aut agon:aut circensis:aut scenicus:aut gladiatorius.Gymnicus est qui in gymnasio exercetur:cuius quinq; sunt genera.s. saltus:cursus:luctus:virt⁹ atq; luctatio.dicit autem hic virtus immensitas virium in labore ꝛ pondere corporis. Agonum genera fuerunt cursus celeritas:sagittandi peritia:standi patientia:ad citharam quoq; ꝛ tibias incedendi gestus:decãtãdi modulatio:terrestris quoq; ꝛ naualis perpetẽdorũq; supplicior certamina.Circenses ludi dicti a circũeũdo.Scena locus est intra theatrum in modũ domus instrata cũ pulpito vbi cantabãt comici ꝛ tragedi:saltabant histriones et mimi.Gladiatores pugnabant in amphitheatro:illic iuuenes vsum armorũ diuerso modo discebãt.ꝛ modo inter se pugnis aut gladijs:mõ circa bestias intendebant.Est ꝛ ludus alee.choree:palle.Alea taxillis luditur:ab hac fraus ꝛ mendacium ꝛ piurij nũq; abest:postremo ꝛ dãna rex.Et propter hec scelera aliquando sunt hec legibus interdicta.hec Uincen.

Occasiones medicine.

Logica diuidit. Grãmatica.

Logica diuiditur in grãmaticã et rationem disserendi.Grammatica autẽ est scientia recte loquẽdi:recte scribendi oũgo:ꝛ fundamentũ oĩm liberalium artium. Et diuidit in literã:syllabã:dictionem et orationem.Litere grece ꝛ latine ab Hebreis videtur exorte.Apud illos enim primo dictum est elaph.inde tractum est a Grecis alpha.et a Latinis a omnes autẽ litere apud Grecos et verba componunt ꝛ numeros faciunt.Nam.a.significat vnum.b. duo.c.tria. ꝛ sic de ceteris.Ratio disserẽdi diuiditur in dialecticam ꝛ rhetoricam.Dialectica ipsa est que ꝓprie dicitur logica. i. rationalis diffiniẽdi querendi disserendi potens.Itaque dicibile aliud incomplexũ aliud cõplexum.Et incõplexorum aliud inherẽs extra:ꝛ de hoc agitur in lib.Predicamentorum:aliud inherens intra.de hoc agitur in lib.Principiorũ.Cõplexorũ aliud absolutũ:et de hoc in lib.Perihermenias:vbi agitur de enuntiatione sine respectu:aliud ordinatum ad alterũ:ꝛ hoc vel ad oẽm materiam indifferenter.ꝛ de hoc in lib.Priorum:vel ad materiam determinatã contractum.ꝛ hoc tripliciter:q; vel ad materiam necessariã:ꝛ de hoc agit in lib.Posteriorũ:vel ad phabilẽ:ꝛ de hoc in lib.Topicorũ:vel ad sophisticã:et de hoc in li.Elencorũ. Rhetorica est bñ dicendi scientia ad psuadendum iusta ꝛ bona in rerũ personarũq; et negotiorũ causa.Rhetor est vir bonus dicendi perit⁹.Uir bon⁹ cõsistit natura vita moribus ꝛ actib⁹. Dicẽdi peritus cõsistit artificiosa eloquẽtia:q; cõstat partib⁹ quinq; s.inuẽtione:dispositione:memoria:pronũtiatione et fine officij: qõ est aliq̃d psuadere.Iste aũt dicẽdi peritia cõsistit in tribus. s.natura:doctrina ꝛ vsu.Causarũ genera tria sunt. Deliberatiuum.in quo quid debeat vel non debeat tractar.Demonstratiuum in quo psona laudabilis aut reprehẽsibilis ostẽdit.Judiciale in quo de ipsius facto pene aut premij snia dat.Deliberatiuum gen⁹ duplex est.s.suasio et dissuasio.Suasorũ aũt trib⁹ diuidit.s.vtili possibili ꝛ honesto.Demõstratiuũ hꝫ duas ptes.s. laudem ꝛ vituperũ.Partes oronis rhetorice quatuor sunt scz. exordium:narratio:argumentatio:ꝛ conclusio.Hec vincen.

De rhetorica et eiꝰ partibus.

§. IIII. Et nota quod inuentores artium liberaliũ ꝛ mechanicarũ et pḧie et auctores librorũ ipso cõiter fuerũt gentiles et reprobi homines. In grãmaticalib⁹ principalis ponitur Priscia.in rhetoricis Tullius Lice.qui et ethnicus de diuina prouidentia mala sensit.scõm beatũ Tho.j. par.q.xxij.quẽ etiam malorũ morũ fuisse ostẽdit Sallustius: hꝫ ꝛ ipe Sallu.cũ Demosthene Greco oratore permarimo infideles fuerũt.Lactã.aũt vt omittã Titum Liuiũ lacteo fonte manãtẽ sed errãtẽ:christicola fuit.Sz errorẽ.Millenia strarũ secutus est:ꝛ de spũsancto min⁹ bene sensit:vt ptz in li.suo Institutionũ.Inter poetas magnus fuit Homerus apud Grecos:sed apud latinos maior Virgilius:qui vltra infidelitatem turpissimus in moribus fuit:nec minus eo Naso seu Ouidius ꝛ precipue in sua doctrina lasciuijs plena.Inter historiographos precipui:Valerius maxim⁹ in ꝓsa.Lucan⁹ in metro. Suetonius incircũciso corde ꝛ corpore.Josephus Judeus post christi aduentum iudaismũ secutus est.In logicalib⁹ Aristo.effulsit: et totius pḧie monarcha:cuius parti morali Socrates se totum dedit:Pythagoras naturali:sed vtriusque discipulus. Plato vtrũq; complexus est.vt dicit Augu.de ciui dei.Hic super oẽs theologus fuit cuius doctrina antiqui sancti doctores imbuti sunt.vt Amb.Origẽ.Augu.Hiero.Basi.Errores tamen eius plurimos abijcientes Origenẽ dimittẽdo.Moderni vero Aristo.sequũtur propter amorẽ doctrine ordinem ꝛ munus errãtẽ. Oẽs hi cũ suis sectis epicoreis:stoicis ꝛ peripatheticis cũ alijs nõ excludendo Senecã moralissimũ:sed cũ vulgo idololatrãtem abextra scõm btũ Tho.Principes illi sunt qui ẽm aplm. s.Corin.ij.dei sapientiam minime cognouerũt.Et dñantes super bestias.i.bestiales hoies ꝛ rudes.Hi principes gẽtiũ et ludentes in auibus celi.i.demonijs sua curiositate ꝛ plurima falsitate suggesta illudentes hoies:ꝛ illusi ab ipsis spiritibus malignis cõgregãtes sibi aurũ sapientie ꝛ argentum eloquentie sine fine Demũ exterminati sunt ꝛ ad inferos descenderũt:vt dicitur Baruch.iij. Arithmeticam dicitur de primoribus Pythagoram inuenisse:qui et sine fide fuit. Tubalcain Musicam. Astrologiam Athlas:ꝛ Ptolemeus multa addit. Geometriã Euclides et Hermenides. Ethnici omnes et inter reprobos computati.Medicinam Esculapius primus docuisse refertur: quem indocte plebes in deũ retulerũt:sed auxit copiose Hippocrates et Galenus:necnon et Auicẽna:qui omnes etsi deũ cognouerunt:non sicut deum glorificauerunt:sed euanuerunt in cogitationib⁹ suis.Jura ciuilia gẽtiles primi instituerũt diuersi diuersis vtilib⁹:ꝛ a Lacedemonijs leges Rom̃.mutuati sunt:vt patet in decre.dist.vij.Moyses.Artes plures mechanicas instituisse ex Cain progenitos insinuat Geneseos liber. in iiij.c.Qui communiter criminosum parentem in moribus imitati sunt:ꝛ ciuitatem in mundo ipse primus cõstruxit:quasi innuens ad illam non pertinere que sursum est Hierusalez.Sed et monarche omnes siue Assyriorum:siue Medorum et Persarum:siue Grecorum:siue Romanorum vsq; ad tpa Constantini Philippo excepto imperatore a Decio interempto:oẽs in sua cecitate mentis mortui sunt et moribus intemperatissimi. Et ille qui videtur fuisse felicior Octauianus.s.ꝛ mundi sapientie nõ ignarus:lasciuissimus describit.Hec igit scripta sunt vt

Inuẽtor grãmatice et rhetorice: et aliarum sciẽtiarũ vel artiũ liberaliũ.

lib.viij.c. iiij.

Jura vnde emanarunt.

non gloiet sapiēs in sapiētia sua: quantūcūq; his repletus nec potēs in potētia sua: sed agnoscat verum esse qđ dicit Sap.xiij. Vani sunt oēs hoies in quibus nō subest sciētia dei. Vere vani. id est frustra cū nō cōsequētur finē suū qui est fm magrm in .ij. dist.J. vt summū bonū intelligāt: intelligēdo amēt: ipsoq; fruantur. Sed nec se deijciant z contēnant quibus tales scientie de sunt: aut potētia vel diuitie subtrahuntur: q; sine his plenissime salus propria ꝓcurari pōt: ac etiā primoū nō modice sicut ex peritia docet. Verū doctrine tales quo ad vera z vtilia q̄ ibi sunt cōtēti nō debēt: ex eo q; auctores fuissent vitiosi. nā veritas scōm Ambo a quocūq; dicatur a spūsancto est: etsi ipi nō habuerunt eū quantum ad gratiā gratū faciētē. in cuius figurā precepit dñs vasa aurea z argentea Egyptioū asportari ab Hebreis vnde tabernaculū dñi construeretur ad significandum fm venerabilem Gratia. dist.xxvij. legimus: sed ecōtrario. q; aurū sapientie et argētū eloquētie licet accipere ab infidelibus quasi iniustis possessoibus ex suis doctrinis: z conuertere in vtilem vsum ecclesie. Unde ap's ad Titū allegat dictum cuiusdā phi. Cretenses male bestie ꝛc. Et hoc etiā dicit Aug. J.q.J. dñs declarauit. Verū in sermonib⁹ ad populū: nec videt honestū nec piū eos implere doctrinis z allegationibus infidelium: quasi sacra scriptura que est vera domina oīm facultatum ancillari videatur tāq; insufficiens: et ille vere ancille dominari. Inde eñ vilescit scriptura: augetur curiositas magis quā deuotio in auditoribus: et vanitas in loquentibus. Sed sufficit aliquando ancillaꝝ vocare vt sancti fecerunt ad magis confirmandū ea que sunt fidei per testimonia inimicorum eius.

¶ De quidditate anime z ꝓprietatibus eius. Capitu.iij.

DE quidditate animeratio nalis z ꝓprietatib⁹ eius. Dñs Jo. dīci sup Eccle siastē. xxxvj. lectiōe tractās illud Eccleſiastes. Cuncta fecit deus bona in tpe suo: z mundū tradidit disputationi eoū: vt non inueniāt hō opus qđ operatus est deus ab initio vsq; ad finē. i. animā que ꝑmanet in eternum: sic dicit. Nam etsi phi aliquā veritatē cognouerūt de mūdo isto: non tñ animā plene aliquis nouit nisi p reuelationē spūsancti. Vñ Aristo. in J. de aīa. dicit difficillimū esse accipere qđ sit aia z multas habet dubitationes. Duodecim autē dubitationes de ea ponē tur scōm diuersos sapientes: z ly phi nesciuerint quid dicerēt: diuersimode tñ descripserunt eam: victi a veritate scōm duodecim eius cōditiones. Plato dixit aiam esse essentiā vel numerum se mouentē: que cōponebat ex quatuor numeris scz vnitate: dualitate: ternario: et quaternario. Vocabat vnitatem intellectū: dualitatē scientiā: opinionē ternariū: sensum quaternariū. Sic ergo intelligit aiam habere intellectum: scientiā: opinionē: z sensum: z ideo per se mouet cum vult. Sed spūssanctus aliter intellexit: nam aia est vna essentia z sic rñdet vnitati: est cōpōsita ex esse et essentia: vt dicit sanctus Tho J. parte. z hoc respōdet dualitati. est ad imaginem dei per triplicem potētiā. i. mem oriā: voluntatem z intellectum: vt ait diuꝰ doctor Augu. de trini. et sic rñdet ternario. z creata est vt informet corꝑ cōpōsitū ex quatuor elemētis: z sic respōdet quaternario. Democritꝰ dixit qđ aia est ex atomis sphericis que vident in aere in radijs solis. Hic fuit victus sic dicere q; atomi semper sunt in aere: sed non vident nisi sole aduentēte: sic aia est in nobis: sed cognosci non pōt nisi aduentiente lumine diuine gratie: z sic nobilissima est vt suum intellectū z qualibet humanā notitiā trāscendat. Magna res inquit Bern. Ad Raymonez est aia q̄ christi sanguine est redempta. Empedocles dixit eā ex igne aere aqua z terra: lite z amicitia. hic recepit ꝓ anima totū hominem: sicut frequenter facit sacra scriptura: corpus aūt cōponitur ex quatuor elementis: z anima restabit scōm eum ex lite z amicitia. z hoc dicere cogitur ex inclinatione quā habet ad corpus ex fuga z odio. Nam anima iusta suum diligit habitaculum: z dānata odit suum. vt dicit diuus Aug. iij. super Gen. ad literā. c. xvij. Heraclitus tenebrosus physicus dixit animam esse scintillam stellaris essentie. hic eius originem tangit: q; de celo est solum a deo infusa. Alius Heraclitus cognomento Ponticus dixit animam esse lucem. hic eius essentiam dixit. Nā anima scōm Augu. de essentia est angelorū vt sit decimus ordo. nam angeli per lucem intelligūtur. Gen. j. Dixit deus fiat lux: z facta est lux. i. multitudo angelorum. vt ait doc. glo. communis. Qđ tetigit Saluator in parabola de muliere perdente decimam drachmā. Luc. xv. Non eñ per didit aliquem ordinē angelorū: sed de quolibet aliquos: hominem autē perdidit totū quē totū saluū fecit in sabbato magno in ara crucis. Jo. vij. Seneca dixit animā esse spiritū intellectualē ad beatitudinē in se z in corpore ordinatū. Hic tetigit finē eius: vt scilz bene operās beatificaretur in morte: z corpus in quo bene gessit in vltimo beatificaretur in iudicio. Aristo. dixit q; anima est endelechia. i. actus primus corporis organici potētia vitam habētis. Hic tāgit eius immortalitatē q; est vitā dans alteri z alūnde nō habēs: aliter esset in infinitū procedere. hoc diffusius deo dante dicetur infra in hoc eodē. c. Pythagoras dixit animam esse harmoniā. hic tetigit officiū qđ habet in corpore. s. eū regere z mouere sine tedio z sine labore: imo regit cū consonātia: vt patet in cūctis tēperatis motibus corporis: z maxime lingue que melos cōmuniter gratos facit. Isto modo dicebat diuus doctor Aug. lib. de spiritu z anima. Anima est substātia quedā rationis participeps corporis regenda accommodata. Et Remigius. Anima est substātia incorporea regēs corpus. Diogenes dixit animā esse aerem: z sic a se fuit motus eo q; homo nec per momentum sine aere viuere potest. Quō etiā dicit Isido. lib. J. Etymol. c. j. q; gētes dicebāt aiam quasi ventū aere attractū: vt ventū videt hoibus dare vitā: tamē spiritus sanctꝰ coegit sic dicere ex anime summa puritate: sicut dixit Aristo. iij. de aīa: q; aia est sicut tabula rasa in q̄ nihil est depictū. Hyparchus dixit. Alia est igneus vigor. Et Virgil. Igneus est illis vigor z celestis origo seminib⁹. hic tetigit eius effectū. s. semper amare. Ait eñ venerabilis Hugo de scto Victore in pūn. de arrha anime. Scio q; anima q; vita tua dilectio est: z scio q; sine dilectione esse nō potes. Hippocrates dixit aiam esse spiritū tenuē per omne corpus dispersum. hic tangit eius incorporalitatē z modū existēdi in corpore: quia est tota in toto: z tota in qualibet parte. Itaq; nō est in vno loco corporis solū: sed vbiq;. Et anima vndecūq; sentit sicut in parte. Exemplū ponit Calcidius super Timeū. de aranea que sedēs in medio sue tele quantulūcūq; motū est vndecūq; sentit z etiā existens extra mediū. Papilonius dixit animā esse ideā. hic tāgit anime capacitatē: q; scz anima cognoscere apta est: z ex hoc cōuincitur in se habere omniū rerū similitudines: vt Aristo. deducit in. iij. de anima. vñ diuus Augu. in de spiritu z anima inquit. Anima est omniū rerū similitudo. Et iterū. Alia ad similitudinē totius sapiētie facta in se omniū rerū gerit similitudinē: q; similis est terre per sensum: aq̄ per imaginationē: aeri per rōnem: firmamēto per intellectū: celi celoꝝ per intelligētiā: lapidibus p essentiā: arboꝝ⁹ per vitā: aialib⁹ per sensum z imaginationem: angelis per intellectū: deo per intelligentiā. Ex his patet q; philosophi nondū inuenerūt qđ est qđ deus operatus est ab initio vsq; ad finē: sed solus spiritus sanctus docet q; est facta ad imaginem z similitudinem dei. Gen. j. hec Jo. dominici.

Duodecim opi. antiquoꝝ de essentia anime,

q. lxxvj. ar. v. ad quartuz.

Cōmēta antiquorum. de anima.

Liber hic nō est Augustini.

§. I. Diffinitur ergo vel describi

sic posset anima rationalis fm theologos a spiritusancto illustratos. Anima est substantia incorporea immortalis a deo de nihilo creata cū infunditur corpori suo ad ipsum informandum essentialiter z per se ad perfectā beatitudinē obtinendā per gratiā z bona opera. Incorporea dicitur cōtra ꝑdictos phos q̄ dixerūt eaz esse corpus vt aerē vel ignē qđ ꝓ hereſi reprobatur. xxiij. q. iij. c. peñ. Immortalis dicitur cōtra illos qui eā dixerūt cū corpore mori. In persona quoꝝ dicitur Eccls. iij. Unꝰ est interitus hominis z iumētoꝝ: z equa vtriusq; conditio. Iz hoc vt hereticū ab ecclesia cōdēnatur. vt ptz Creata dicit cōtra Gnosticos hereticos qui dixerūt aiam esse naturā dei: z per cōsequens nō creaturā: quoꝝ errorꝝ reprobat in. d. c. xxiij. q. iij. A deo creata contra Simoniacos z Menādrianos inter hereticos computatos: dicētes animas z alias creaturas ab angelis factas. De nihilo dicitur contra eos qui dixerunt factam ex substantia stellari: vt Heraclitꝰ vel ex traduce. i. anima generati ex anima generātis cū generat corpus: sicut z corpus generat ex corpore. Cū corpori infunditur: cōtra Origenianos qui dixerūt oēs animas abinitio mūdi creatas fuisse z peccasse: z fm varietatez peccatoꝝ in diuersa corpora infundi: qđ hereticū ponitur in. d. c. xxiij. q. iij. Ad informādū corpus dicitur cōtra eos q̄ dixerūt animā corpori vniri nō vt forma substātialis: sed vt motor mobili: qđ reprobatur de sum. trini. z fide catho. c. vnico. in cle. vbi determinatur q; anima intellectiua per se z essentialiter est forma corporis humani: z cōtrarium asserere hereticū. Rationes ibi assignat glo. In qs accepit a beato Tho. in J. par. sum. q. lxxvj. Ad beatitudinē cōsequendam dicitur contra eos qui dixerunt aīas cōuerti in demones vel quecūq; animalia. qđ reprobatur

Diffinitio aīe.

Vbi. s.

xxiij. c.

xxiiij.q.iij.c.peñ.circa fi. Et p gratiam dicit cõtra Pelagianos hereticos: qui dicũt per liberũ arbitriũ pricipaliter cõsequi pos se beatitudinem. xxiiij.q.iij.c.peñ. et quia gratia cum nullo mortali pctõ põt inuenire: ideo decedentes in mortali cõseq̃ nõ põt batitudinẽ: sz eternã dãnationẽ. di. xxv. ſ. als autẽ ea. Mat. xxv. Ibunt hi in suppliciũ eternum: iusti autem in vitam eternam.

quadruplex est finis aie.

§. II. Et pro maiori dictorum declaratiõe sciendum q̃ finis ꝓpter quẽ aia rõnalis est creata est quadruplex.

Primꝰ est adimpletio volũtatis diuine. Illud em̃ qõ deus vult oportet impleri. sz scõm Pẽ. Oia quecũq; voluit deus fecit. Et quia sic voluit ita factum est. ait Amb. et apls. j. Tim. ij. deus vult oẽs hoies saluos fieri. Cũ ergo voluerit creaturã rõnalẽ facere: quia fecit qõ voluit: ergo facere oportebat: vt impleretur volũtas sua. Scõa rõ finalis est reparatio ruine angelice. Venit enim chꝰtus ſm apm reparare que in celis z que in terris sunt. Et in Pẽ. Judicabit in nationibus. s. dñs implebit ruinas. Etiã q̃uis angeli malt reparari, nõ possint in se: z boni angeli nõ egeant reparatione in se: tñ dũ loco lapsorũ angelorũ hoies creati assumũtur: crescit gaudiũ eorũ ex numero fruẽtium: z sic dicũtur reparari. Tertia ratio q̃ incidit cũ scõa est congratulatio vel delectatio societatis mutue. s. in multitudine consortij angelorũ: sicut enim minuebatur numerus fruẽtium per numerũ lapsorũ angelorũ: ita augeꝫ delectatio per numerũ hoim saluãdorũ. Vñ z gaudiũ est in celis super vno peccatore penitentiam agẽte. Luc. xv. Quantus em̃ sit numerꝰ predestinatorũ est circa hoc triplex opinio. Quidã em̃ dicunt qõ tot homines saluabuntur quot angeli ceciderũt. Alij qõ tot saluabuntur quot angeli creati sunt z boni z mali: sed melius z verius dicit q̃ soli deo est cognitꝰ numerus electorũ in superna felicitate locandus scõm Grego. in collecta. hec btũs Tho. in. j. par. q. xxiij. Quarta ratio creationis aie est p̃miatio ipsius. Vñ magr in. ij. sen. dicit: q̃ deus fecit rõnalẽ creaturã vt summũ bonum intelligeret: intelligendo amaret: amãdo possideret: z possidendo frueret. Et Augu. dicit: q̃ aia rõnalis creata est vt deũ videret: amaret: laudaret: z ei seruiret. Ita quod videre pertinet ad actum rationis: amare ad actum volũtatis: laudare ad actũ sermonis: seruire ad actum opis exteriorꝰ: vt istis oĩbus fiat ꝓtestatio prime veritatis: summe bonitatis: immense magnitudinis: eterne felicitatis. Hec Alex. ij. p. z post eum Rayne.

soli deo numerꝰ saluandorũ est cognitus.

De immortalitate anime. Capitulum. v.

De immortalitate anime

Quia quidam rationalis: quã qui negãt asserentes cum corpore mori heretici declarantur esse. xxiiij. q̃. iij. ca. peñ. Horũ errorem ponit sapiens Sap. ij. recitans dicta eorũ vt illud. Ex nihilo nati sumꝰ: z post hoc erimꝰ quasi nõ fuerimꝰ &c. postea in inferno afflicti fatenr̃ se errasse. Sed aiam nostrã esse immortalẽ multiplici ratione: innumerabiliũ attestatione exẽplorũ: z reuelatione: ostẽsione: efficacissime cõprobat.

Aiam eẽ immortalẽ ptz ex multiplici rõne.

§. I. Quantum ad primum sciendum ꝑ rõnes Rober. holcot super lib. Sap. inducit tres rationes: quarũ prima est ex ratione diuine libertatis. Amicus enim prouidet amico suo oĩe bonum q̃ potest: vt ẽdit pẽs in lib. Ethi. Deus ergo cũ oĩpotens sit: z seruos suos amicos vocet. Vos amici mei estis si feceritis &c. Jo. xv. ca. ergo prouidet eis de vita felici z perpetua quod facere potest: et hoc est maximũ bonum. Secundo probat ex dei equitate. Cũ enim deꝰ sit iustissimus: nec patiatur aliquod bonum irremuneratũ: sicut nec aliquod malum impunitum: q̃ dictat iustitia: hic vt videt ad sensum mali frequenter prosperantur: vel non puniunr̃ ad sufficiẽtiam: boni vero deprimunr̃: vt in pluribus: vel non remunerant ad sufficientiam: ergo oportet aiam esse immortalem: vt in alia vita remunerẽt: vel puniat ad plenũ scõm ea q̃ gessit in corpore. et hoc tãgit de pe. dist. iij. quid ergo turbamur. Tertio hoc declaratur ex dei infallibili veritate. Cum em̃ verax sit mẽtiri non potest: ꝓmittit aũt seruis suis vitã eternam dicens. Ego vitam eternam do eis. s. oibus meis. Jo. x. Luz ergo corpus corrũpatur: vt patet: necesse est aiam esse immortalẽ q̃ recipiat vitã eternam. Btũs Thom̃. in. j. par. q. lxxv. ponit duas rõnes. Et prima est: q̃ corruptio non inuenitur nisi vbi inuenitur contrarietas. Generationes em̃ ex contrarijs in contraria sunt. Unde corpora celestia q̃ non habẽt materiã cõtrarietati subiectam incorruptibilia sunt. In aia aũt intellectiua nõ põt esse aliqua ꝓtrarietas. Recipit enim ſm modũ sui esse: ea vero q̃ in ipa recipiunr̃ sunt absq; cõtrarietate: q̃ etiã rõnes cõtrariorũ in intellectu nõ sunt cõtrarie: sz vna est scia cõtrariorũ. Impossibile est ergo q̃ aia humana vel intellectiua sit corruptibilis. Alia rõ est: q̃ vnũq̃q; ꝓ suo nõ esse desiderat. Desiderũ aũt in rebꝰ cognoscentibus sequit cognitionẽ. Sẽsus aũt nõ cognoscit esse nisi sub hoc z nũc. Sed intellectꝰ appẽhendit esse absolute z ſm oẽ tẽs. Vñ omne hñs intellectũ naturaliter desiderat esse semp: naturale aũt desiderium nõ põt esse vane. Dis igit intellectualis substãtia est incorruptibilis. Et si dicat q̃ omne q̃ est ex nihilo est ꝛtibile in nihil: q̃ finis dz rñdere ꝓncipio: sed aia creata est ex nihilo: ergo ꝛi corruptibilis. Rñdet. b. Tho. q̃ cũ dicit aliq̃d ꝛtibile in nihil nõ importat in creatura ad nõ esse potẽtia: sz in creatore potẽtia ad hoc q̃ esse nõ influat. Dicit aũt aliquid corruptibile ꝓ hoc q̃ iest et potẽtia ad nõ esse: z sic nõ est in aia hec potẽtia: vñ nõ corruptibilis sz incorruptibilis est. Dñs Jo. Dñici super Ecclesiastẽ. inducit plures alias rõnes ad hoc ꝓbãdũ: z exinde auctoritates. Et prima est: q̃ nihil est q̃ nos discernat a brutis et mutis: nisi religio z cognitio summi dei. Igit ad fruendũ summo aia nra creata est: hec rõ demõstrat inductiue: qm̃ omne aial id cognoscit z solum quod ad eius vsum spectat. asinus autẽ nõ cognoscit aurũ nec margaritas: q̃ ad eius vsum fctã nõ sunt: z sic discurrendũ p̃ singula. Igit si deũ cognoscere in hac vita continue laboramꝰ: natura nos docet ad hũc finẽ factos esse. Ex hoc argumento Lactan. li. vij. instr. de vita brã plures elicit rõnes. Scõo nihil est q̃ vrat elemẽto celesti nisi hõ: igit hõ ad celestia tẽdit: z nõ corpꝰ q̃ in terra reuertitur p mortẽ: immortalis est ergo aia q̃ illuc aspirat. Ista ꝓsequẽtia videtur satis bona in materia induct. cũ cũcta aialia sibi similibꝰ nutriãtur z vtanr̃ vt etiã in li. de nutrimẽto z nutrito dr. Antecedens satis ptz: q̃ nullũ animal igne vtit nisi hõ. Et si dicis cõtra q̃ canis z cata comedũt cocta. Rñ. q̃ hoc agũt ꝓter suã naturã: q̃ ita bñ comederẽt cruda: z comedũt z libentius q̃s cocta: sed sunt insatiabilia aialia: z capiũt que sibi dãtur cũ aliũde habere non possint. Hõ vero ex opposito libentius q̃ igne cocta sunt comedit: imo nobis videt impossibile sine igne viuere. Licet Pliñ. iunior lib. vj. c. xiij. dicat q̃ in parte orientali quibusdã gentibus vsus ignis fuerit ignot̃ vsq; ad tps Ptolemei regis Egypti tũc em̃ primo ignẽ habuerũt. Verũ est q̃ ex dictis in illo. c. credo illos nõ esse hoies. Cũ igit locus ignis sit in celo: vt ptz: oĩm consensu et experimento q̃ solus hõ vtit igne: cõstat sic nos natura docẽte vt ꝓ celo facti sim̃. Vide de hoc etiã Lactã. vbi. s. Tertio sic ꝓbatur. aut aia est immortalis: aut hõ infelicior est cũctis creaturis. Scõa pars nõ est vera vt cõstat manifeste: ergo aia est immortalis. ꝓbo cõsequẽtiã. Nã ois res facta est ad aliquẽ finẽ: z cũ adipiscitur quiescit in eo. Hoc ptz inductiue. Ignis factꝰ est vt sit in loco superiori: nõ inferi⁹ existẽs mouetur sui sum vt illuc ascẽdat: cũ autem est vbi esse dz: quiescit. Lapidis locus est z finis petere cẽtrum: z tãdiu laborat q̃ possit accedere: et cum ibi est quiescit: z nullum motũ hz z alibi nõ quiescat nisi violenter teneatur. Hoc idem considera in brutis animalibus. Canis bene pastus quiescit: z nil vltra queritꝰ: q̃ eius finis est viuere: z sic de omnibus aliis. Dia igitur aialia z alia nõ rõnabilia suum finem querũt: z tũc quiescũt quãdo in sua perfectione consistunt. Hõis aũt animꝰ in hac vita nũq̃ quiescit: licet corpus quiescat in somnis bene patrum: aia tñ intus existens est semper in motu: q̃ declarant cõtinua somnia. Igitur cũ nũquã aia sit quieta z cõtenta: sed opz q̃ vlteri⁹ querat: necesse sequit q̃ vel ad aliũ finẽ facta est: z sic est immortalis: vel miserrima est: q̃ nunquam suũ assequitur finem: q̃ fuit scõa pars antecedentis. Hec ratio fundatur ex dictis deuoti Bernñ. lib. de contemptu mundi. vbi ait. Alia rõnalis ad imaginẽ dei facta ceteris omnib⁹ occupari potest: repleri oĩno nõ põt. Capacẽ enim dei quicquid mundus deus est non implebit. Hinc est q̃ naturali desiderio omnes quidem summum bonum appetere ꝓbantur: nullam nisi eo adepto requiẽ habituri. Quarto z vltimo deus et natura nihil frustra operantur: cũ igitur videamus nos aliqua summe amare que ad corpus nõ põt aliquo modo spectare nec prodesse. sequitur quod alia est vita q̃s corporis: et ad aliud facti sumus quã ꝓ corpore tm̃: hoc patet. Nam nos desideramus scire z sapere: q̃potius afflictionem dant corpori q̃s delectationẽ. Nos desideramus famã que corpori nihil prodest: imo naturaliter nos commendamus hoies virtuosos: qui refrenãt corporales motus et delectatiões: atq; naturaliter approbamus meliorẽ vitã esse quã sit corporalis: z hec vnusquisq; potest in se intueri cum

anime desideria cogitabit. Hec rō fundat ex dictis Torquati Boe.iij.de cōsol.psa.ij.vbi ait. Inserta est mētib⁹ hoīm natura liter vēri summiq; boni cupiditas. Et de h̄ Lactā. diffuse vbi.s. vbi ad hāc materiā plures psuasorias rōnes facit. Pōt induci ꝛ quinta rō talis. Oīne qđ est corruptibile quāto magis inueterascit tāto magis deficit in virtute et robore suo: vt patet in corpore humano qđ cū antiquatur est magis debile q̄; puus: q; tē dit ad mortem. Sic et potentie sensitiue que sunt affixe organis corporis: vt visus: auditus: memoria: ꝛ huiusmodi deficiūt paulatim: ꝛ tanto magis quāto quis plus senescit. Si ergo an ma esset mortalis similiter etiam diminueretur virtus eius in potētijs: que non sunt affixe organis corporis: vt intellectus et volūtas: sed hoc non est imo contrarium: quia tanto quis perfectiꝰ intelligit quanto plus viuit: propter qđ dicitur Job.xij. In antiquis est sapientia: et in multo tempore prudentia.

Probat testimonijs antiquoꝝ aīe immortalitas ꝛ primo ppoetas.

§.II. Sed quoniā plus hodie valet apud malū vulgus auctoritas antiquorum quā psuasionū veritas: quid antiqui de hac immortalitate aīe senserunt aliqualiter videmus. Primo nāq; volumꝰ a poetis incipere in quibꝰ est magis dubia veritas: nihil videtur aliud laborasse q̄; loqui de inferno ꝛ purgatorio ꝛ campis Elisijs: et celis in quibꝰ animę defunctorum pro qualitate meritorum ꝛ demeritorū collocantur: vt ptz omni intuēti. Et principaliter Virgiℓ in li. Eneid. ꝛ Señ. fere in cūctis tragedijs: ꝛ qui minus dixit in fine magni operis cōclusit. Morte carēt aīe ꝛc. Ouid. xv. Meta. introducit deū de aia Herculis loquētē et ait. Externū est a me qđ transit ꝛ interpers atq; immune necis. Inde per historicos etiam trāseundū sub breuitate est qui aliorū facta describūt. Sallust. eñ in li. de repu. inquit. Natura diuitiarū et fame gloria fluxa atq; fragilis est: virtus clara eternaq; habetur. Igit̄ preclara facies magne diuitie adhuc vis corporis ꝛ oīa alia adhuc breui dilabuntur. Ingenia ꝛ egregia facinora sicut aīa immortalia sunt.

Aīe immortalitas ꝓbatur p historicos. ꝛ

Item idē in Catelinario in vna oratiōnū Julij ꝛ Cato. de penis animarū separatarū disserit Julius Cesar. Valerius maximus qui eque vt Sallust. fuit Romanus scriptor in.ij.li.ca.j. Indos meminit: quorū femine cerāt mori cū maritis vt alia vita cum eis fruātur. Itē ibi paulo āte. immortales esse aias mos Gallorū approbat qui pecunias mutuatas apud inferos recepturos sperant. Deinde d. cerem stultos nisi idēbrachati sensissent quod palliatus Pythagoras credidit. Idē. li.iij.c.xx. ꝛ xxiij. vbi clare hoc ponit. Idem vt patet in.j.c. de miraculis ꝛ somnijs. Itē Luca. Forsdubēsis historicus nō poeta hoc in pluribus libris testatur. Magni viri hoc idem tenuerunt: Pagani tamen q; alios nō nosabo ꝓ ista materia. Didymus nāque rex Brachmānorum ad Alex. mag. sic scribit. Quapropter numū vecordes vos et miserabiles iudicamus: qui originem vestram esse celestem nō suspicitis magnāq; cū deo habere cognationē. Et iterum in alia epla. Nos nō sumꝰ incole huius mūdi: ꝛ aduene: nec ita in orbē terrarū venimꝰ: vt in eo libeat cōsistere sed transire: properamus' eñ ad larē patriā nullis delictorum ponderibus grauati: nulla quidē cōscientie fronte ꝓgredimur: vt expediti ac factles spatiū ꝓpositi decurramus itineris. Itē Cyrus maior rex cū veniret ad mortē conuocās filios suos vt recitat Tullius in li. de senectute. ꝛ Xenophon pḥs scribit: sic ait. Nolite arbitrari o filij charissimi mihi me cū a vobis recessero nusquā aut nullum fore: et nec enim dum essem vobiscū aīm' meū videbatis: sed eū esse in hoc corpore ex eis rebus quas gerebā intelligebatis: eundem igitur esse credite etsi nullum videritis.

Aīe immortalitas ꝓbatur per astrologos.

Medici probant aīe immortalitatē.

Phi naturales probant aīe immortalitatē.

Assertiones mortalium de immortalitate animarum.

Ultimo ad pḥos mortales transeamus. Trimegistus Mercurius maximus Grecus ad Esculapium sic scribit. Omnis humana anima est immortalis. Itē ibidē loquēs de hoie. Cū itaq; animaduerteret deus eū nō posse oīa rerū esse diligentē nisi eū humano contegeret tegmento: trāxit eum corporea domo Taleſq; omnes esse precepit ex vtraq; natura in vnum confundēs miscensq; quātū satis esse debuisset. Itaq; hominem conformat ex anima ꝛ corpore. i. externa ꝛ mortali natura: vt aīal ita conformatum vtriq; suo origini satisfacere posset: et mirari atque orta re celestia: ꝛ incolere atq; gubernare terrena. Item Lucretius qui aliqñ videtur sensisse oppositū tandem hos versus composuit. Cedit idem retro de terra quod fuit ante. In terrā: sed qđ missum est ex etheris oris, Id rursum celi fulgentia templa receptant. Item Tullius lib. quē de somno Scipionis edidit parum post principiū sic ait. Constat certuz esse in celo diffinitum locum vbi beati euo sempiterno fruantur. Et sequitur. Hi viuūt qui e corporū vinculis tanq̄ e carcere euolauerūt. Uestra vero q̄ dicitur vita mors est. ꝛ multa similia in eodē lib. Itē Cato cupiditate vite immortalis seipsum peremit vt ad celū ascenderet anima eius: vt ait Lactan. lib.iij. Itē Quintiℓ. c.iiij. ait. Si quis sciat quis sit finis bonorū: que vera felicitas: nū q̄ sibi videbitur priuatura morte periturus. Itē Anneus Sene. lib. de morte immatura aperte hoc profitet. Itē lib. de naturalibus q̄stionibus in princi. Itē in epistola.iiij. in epistola.v. ꝛ vbi inquit. Stoici estimant animā hominis pōdere magno ꝛc. ꝛ cōcludit itaq; de illo scilz animo: an possit immortalis esse hoc quidē certū habetur ibi diffuse ꝛ bene. Itē in.xcvij. loquēs de Scipione ait. Animuz quidem eius esse in celo ex quo erat persuadeo mihi. Idem ad Lucillū epistola.cij. Jam disce Lucille q̄ sit naturale in immensum mentē suā extēdere. Magna ꝛ generosa res est animus humanus: nullos sibi poni nisi cōmunes cū deo terminos patitur. Aliquā do tibi in natura arcana detegētur: discutieturq; ista caligo: lux undiq; clara perueniet ꝛc. Lege astrologos etiā paganos ꝑm quorū opiniōes Amb. Macro. super de somno Scipionis ad hāc sententiam reducit. Due sunt porte in zodiaco. s. duo tropici: videlz capricorn⁹ ꝛ cācer: per quas anime nostre descendūt de celo: ꝛ post mortē corporū earū ascendūt. Descendūt quidem per cancrū: ꝛ ideo dicitur porta hominū: ascendūt per capricornū: ꝛ ideo dicitur porta deorū: q; naturā immortalitatis deorum hinc assequuntur. Dicit ergo cū descendēdo veniūt ad leonem conditionis future auspicantur exordium: per cetera vero animalia q̄ sunt signa zodiaci transeūtes: perdūt cognitionem seu obliuiscūtur eorū que habebāt in celo quasi ebrie'ex visis diuersis. Uerū cū anima venit per saturnū acquirit rōnis naturā ꝛ intelligentiā. In Joue vim agendi. In Marte animositatis ardorē. In sole sentiendi opinādiq; naturā. In Uenere desiderij ꝛ voluptatū motus. In Mercurio pronūtiandi ꝛ interpretandi vigorē. In luna plantādi ꝛ augurādi. Sic demū vt dicūt post mortē corporis per easdē reuertitur vias ꝛ signa. Medici similiter hoc docuerūt. Galenus in lib. de spermate inquit. Sicut lux solis que incorruptibilis est complens suū hemispherium nullam patitur decisionē vel diuisionē: sic ꝛ anima que incorruptibilis est. Itē in eodē. sicut etiā lumen solis qđ incorporale est abaere ꝛ ab omni intelligentia' oculorum separatur sine corruptione: sic anima que incorruptibilis est sine corruptione a corpore. Descendo vltimo ad naturales philisophos. Pythagoras autem vt ait Hiero. j. cōtra Jouinia. dixit primꝰ apud Grecos immortales esse animas: qui etiā dixit animas descendere de celo. vt. s. astrologi dixerunt. ꝛ ideo lac primo sugere: q; per lacteū circulū transit descendēs: ꝛ est ibi initiū imperij infernalis domini: ꝛ supra totū pertinet ad deū. vt recitat Macro. vbi. s. Itē Empedocles qui dixit future felicitatis appetitu nihil esse felicius. vt ait Aristo. lib. de vegetabilibus. amore immortalitatis habē de seipsum in ardētis eterne specu proiecit: vt testatur Lactan. lib.iij. Itē Plato in timeo ait post omne corpus animas in sinu patris eterni reuerti. Et ideo lib.ij. dicit tot animas esse q̄t stelle ꝛ leges immortalitatis habere. Itē satis altum conscripsit volumen quod Phedron appellauit: qui fere totus est de immortalitate anime: vbi de penis inferni satis disserit. Itē Diogenes dixit se descensurum ad infernum per mortem: ꝛ cupiditate immortalitatis seipsum occidit: vt dicit Hiero. contra Jouinia. et Lactā. vbi. s. Item Archita Tarentinus mentem nostram dicebat diuinū numen: testante Tullio lib. de senectute. Item Arist. in pluribus locis immortalitatem anime confitetur. Nam in.ij. de anima. dicit q̄ anima separatur a corpore quemadmodum perpetuum a corruptibili. Itez promisit se facturū librū quomodo anima separata a corpore intelligat: vt bene ostendit noster magister Alber. ij. de anima. digressiōe. iij. super. c.j. Itē in lib. Ethiē. taliter felicitatē describit: vt cōstat intuēti q̄ impossibile est eā haberi in hac vita. Ex quo sequitur vel eū nescisse quid diceret: vel animā immortalem ꝑm eum esse. Item in lib. de pomo: si tamen cū fecit: determinat clare animā immortalē. Item Apuleius Platonicus in lib. de deo Socratis ait: homines ratione plaudētes: oratione pollentes: immortalibus animis gaudentes ꝛc. Itē Plotinꝰ pḥs dicebat: vt ait diuus Aug. lib. xv. de ciui. dei. c. xvj. fugiendū esse ad clarissimam patriam ꝛ ibi patere omnia. Item Teno pḥs vt refert Sene. in epistola quadā: dicebat mortem esse gloriosam: ꝛ ideo se interfecit: vt post mortem beatus viueret: sicut testatur Lactā. vbi. s. Item porphyrius sicut testatur Galenus vbi. s. Non est mirum inquit animā: que substantia incorporea est: posse separari a corpore cum ignis

qui est

cui est substantia corporea corruptibilis a lignis quibus est con iunctus: possit separari ⁊ reuerti in suam materiam sine sui corruptione. Hec dicta sufficiant ad hāc materiam: vt qui nō vult esse christianus: fit vel rationalis homo vel poeta: siue ciuilis aut orator vel moralis: sit astrologus aut medicus vel philosophus naturalis: ⁊ nō bestia vel brutum animal: ⁊ quācunque sectam intrauerit visa anima immortali reuertatur ad christū qui eum beatificauit precedentibus bonis operibus ⁊c. Ex sacra scriptura innumera sunt testimonia: sed duo sufficiunt Dañ. xij. dicitur. Qui in puluere terre dormiunt euigilabūt: alij in vitam eternam: alij in opprobrium vt videant semper. Mat. xxv. Ibūt hi in supplicium eternum: iusti autem in vitam eternam. Augu. xiij. q. ij. tempus. Tempus quod interpositus est inter hominis mortem et vltimam resurrectionem: animas abditis receptaculis continet prout vnaquęq; digna est requie: vel erūna pro eo quod sortita est in carne dum viueret. ⁊ Grego. q. e. c. aīe. Anime defunctorum quatuor modis soluūtur. s. a penis purgatorij ⁊c. Aug. vlti. de ciui. dei. c. xxvij. ait. Singula quedam direxit Plato atq; Porphyrius qui si inter se communicare potuissent: facti essent forte christiani. Plato dixit sine corporibus animas in eternum esse non posse: ideo enim dixit etiam sapientum animas post quātūlibet longum tempus tñ ad corpora redituras. Porphyrius autem dixit animam purgatissimam: cum redierit ad patrem ad hec mala mundi nunquā redituram ⁊c. Itē Dion. iij. c. de diui. no. dicit quod humane anime ex bonitate diuina habent quod sint intellectuales: ⁊ quod habeant substātialē vitam inconsumptibilem.

Sacra scriptura dicit aiam immortalē

Probat exēplis aīe immortalitas.

§. III. Probatur demum immortalitas anime ex multis exemplis.

Apparuerunt enim Jude machabeo Onias summus sacerdos defunctus: et Hieremias propheta: qui multo tempore ante migrauerat: ad animandum ipsum promittendo victoriam: vt habetur. ij. Machab. c. vltu. Hystoria quā christus narrauit Judeis de diuite epulone sepulto in inferno: ⁊ Lazaro quiescente in sinu Abrae: ostendit clare animas immortales: ⁊ secūdum opera in futuro recipere. Luc. xvj. Juuenis quidam resuscitatus a Joanne euangelista narrauit gloriam regni paratam bonis: ⁊ tormenta varia inferni pro malis: vt patet in eius legenda. Tres mortui resuscitati ad sepulcrum Hieronymi: narrauerunt multa de gloria paradisi: penis inferni: cruciatibus purgatorij: vt patet de miraculis eius. In. iij. dialogorum multa exempla habes ostendentia premiū vel penam animarum in alia vita: ⁊ per consequens immortalitatem earum. Beata Agnes cum magna comitiua sanctarum apparuit post mortem Constantie filie Constantini: vt narrat Amb. Agatha quoque lucie et Pet. ⁊ Pau. Dominico sanctissimo: ⁊ innumera huiusmodi. Sciendum tamen q̄d cū mors non sit aliud quā priuatio vite: sicut in anima pōt cōsiderari triplex vita scilicet nature: gratie: ⁊ glorie: ita et per oppositum triplex mors. Scōm primā vitā que non est aliud nisi permanētia eius: sic est immortalis iuxta illud Trimegisti. Dis anima immortalis est nisi quis appellet mortem quācūq; mutationem etiā per effectum: sic enim et aīa mortalis est quia mutabilis ac etiam angelus. Unde apostol⁹ de deo qui oīno immutabilis est: dicit. Qui habet immortalitatem solus. Secundū vitam gratie qua mediante deus inhabitat animam spūalē vitā ei conferens: sic anima moritur p peccatū mortale: que mors nō est aliud q̄m subtractio gratie. Sicut enim corpus non viuit aīa absente: ita nec aīa nisi deo presente. s. per gratiā. vt di. Aug. de pe. dis. j. porro illi resuscitatus. Et de hac morte dicit Ezehiel. xviij. Anima que peccauerit ipsa morietur. Scōm tertiā vitā quā habet anima in gloria scōm illud ad Rom. vj. habetis finē vitā eternam: moritur anima dū in eternum ea priuat per dānationem. de qua morte christus Jo. xviij. Si quis sermonem meum seruauerit non videbit mortem in eternum. Unde et Stephanus papa hortat quēdam vroricidam vt deserat seculum ⁊ intret religionem dicēs. Si forte ignoscat infinita mia dei peccatis tuis et refrigeret animam tuā. s. in beatitudine pauscq; cruciatus ppetuis flammis. i. non cruciaris ⁊c. xxxiij. q. ij. admonere. Illum cruciatum appellat scriptura mortem. Apocal. ij. Qui vicerit. s. tentationes non ledet a morte secūda. Et propterea signanter dixit Psal. Mors peccatorum pessima. prima est mala corpori: secunda anime peior est tertia vtriq; finaliter: et hec pessima.

Tripler est mors.

j. Timotheū. vj.

De vnione anime ad corpus et de multiplici acceptione huius vocabuli. Capitulum. vj.

De vnione anime cum corpore humano.

Cur facta est. Cū anima sit ita nobilis spūali ⁊ īmortalis ad imaginē dei: q̄ri pōt quare corpori humano q̄d est ita vile materiale ⁊ mortale cōiūcta est. Quid enī est homo aut Ber. nisi sperma fetidū: saccus stercoris: cibus vermiū: cuius cōceptus culpa: nasci miseria: mori pena: ⁊ sic in nō hominem vertit ois hō: q̄d dicitur respectu corporis. Ad q̄d etiam facit illud Job. xviij. Hō natus de muliere breui viuens tpe: repletur multis miseriis ⁊c. Ad q̄ rñdet magister in. ij. s. n. dist. j. primo quidē q̄ de⁹ sic voluit: ⁊ cū voluntas eius rectissima ⁊ sapientissima sit in oībus: nō nisi optime factū est. Aug ⁊ Amb. de conse. di. iij. oia. Omnia quecunq; voluit dñs fecit in celo ⁊ in terra: ⁊ q̄ sic voluit factum est. Adducit tñ magr sen. ibi duas alias rōnes conuenientes. Quarū prima est ad dādum quoddā in hoc exemplū vnionis future in patria inter aīam ⁊ deū: qua clarissime de⁹ vt ⁊ fruitio pfectissima sequit. Cum enī sit infinita distātia inter deū ⁊ creaturā: nam deus infinitus: aīa ⁊ creatura virtutis finite potuisset hoībus videri impossibile posse vnq; attingere ad illā pfectionē ⁊ talē vnionem: nisi daretur ei aliquod exēplum alicuius cōiunctionis sibi notissime distātis: q̄ fit in cōiunctione aīe cū corpore. Hā nulla proportio est inter animam et corpus. nā aia spūalis: illud materiale. anima immortalis: illud mortale. anima inuisibilis: illud visibile. illa nobilissima similis angelis propter intellectum: illud spurcissimū simile iumentis. Et tñ cū sit tanta disproportio inter ea: in tanta amicitia deus ipsa vniuit vt nunq; alterū vellet a altero separari: etiam in perfectis viris. Unde apostolus. Roma. vij. et. ij. Cor. v. Nosipsi primitias spūs habentes ingemiscimus eo quod nolimus expoliari: sed superuestiri. Sicut ergo potuit deus res ita distantes in tanta amicitia adinuicem continere: poterit mulli dubium ⁊ animam virtuosi illa vnione clare visionis et beatissime fruitionis secū continere: ⁊ sic huius rei fiducia figurat. Scōa ratio secūdum eūdem est: vt aīa vnita corpori: sicut ex eo sustinet plura mala ⁊ bella. Nam caro concupiscit aduersus spiritum. Gal. v. sic inde sibi acquirat resistendo maiorem coronā: quanto enim quis cum pluribus hostibus gerit bellū: ⁊ diutius laborat: si victoriā obtinet: tanto gloriosior est triūphus. Homo aūt non solum impugnatur a suo spū vt angelus pam⁹: aut a demone vt Adā terrenus: sed ab innumeris demonibus: et a passionibus carnis: nō tñ semel: sed dū viuit. Ad q̄d etiā videt facere q̄d dicit Lactā. in lib. vj. Institu. sez q̄ deus excogitauit mentem rabule opus: vt. s. infinitam multitudinem animarū crearet quas prius fragilibus ⁊ imbecillibus corporibus alligatas cōstitueret: bonum malūq; medias: vt constantibus ex virtusq; natura virtute proponeret. ne immortalitatem delicate assequerentur ac molliter: sed ad illud eterne vite ineloquibile premium cuius summa difficultate ac magnis laboribus peruenirent. Hec ille. Potest tertia ratio adduci. s. ad maiorem pulchritudinem vniuersi: ac ostensionem sapientie sue. Nam quanto in ciuitate aliqua sunt plura rerum genera: tāto pulchrior redditur. Tāq; magis sapientia artifices maiora apparent: quanto plura artificia variata peregerit. Fecit ergo deus gloriosus creaturas aliquas pure spirituales vt angelos: alis pure materiales vt elemēta: ⁊ elemēta cū corporib⁹ celestib⁹. Alis quoq; addidit creaturā cōstātem partim ex spirituali. s. animam: partim ex materiali vt corpus sicuti est ois hō. vt dicit extra de sum. trini. ⁊ fi. cathо. cap. j. In quo etiam trifario opere vniuersi representatur mysterium trinitatis dum vnum vniuersum ex tribus rerum generibus cōstituitur. Unitur autem aīa rōnalis corpori cū creatur. Creatur aūt aia quelibet: nō a principio mūdi: vt quidā heretici dixerūt. xxiij. q̄. ij. c. peñ. sed organizato corpore humano concepto in vtero matris et distincto per membra: tūc aia creatur ⁊ creādo corpori infunditur. Vñ Augu. Contēplemur factura Ade. In Adā enim exēplū datum est vt ex eo intelligamus: quia tam formatum corpus animam accepit. Nec poterat deus animam limo terre admiscere: et sic corpus formare: sed ratione infirmabatur: infirmabatur gloria. id est destituebatur: quia primum oportebat domū compaginari: ⁊ sic habitatorem inducī. Anima certe: quia spiritus est: in sicco habitare non potest: ideo in sanguine fertur habitare: cum ergo lineamenta compacta non fuerint vbi erit anima. xxxij. q. ij. Moyses tradidit.

Aīa non pōt habitare in sico.

§. I. De modo vnionis anime cū corpore.

Mota secundū Uincen. in Specu. historiali. q̄d aīa po-

De mō vnionis anime ad corpus.

test cōsiderari put est substātia: ⁊ sic ꝓprie dicitur aīa quasi animās ⁊ perficiēs corpus. Et ꝑm hoc est in eo sicut pfectio in suo perfectibili sicut forma est in materia. Uñ destructo corpore destruitur aīa inquātū forma: nō aūt inquātū est substātia. i. spūs. Sic em dicit ab a quod est sine: ⁊ menen qđ est defectus: quasi sine defectu: q. nūq̄ illa substantia deficit. Qđ aūt dicit Augu. aīam non esse in corpore: vt formam in materia: intelligēdū est ꝑm oēm modū: q. ſ. aīa separat a corpore ꝑm q̄ est substātia: forma vero scōm rem nullo modo separat a materia. Itaq̄ nō est anima vnita corpori p modū cōtinuationis: q. continuatio terminū habet ꝑm quem res alteri conīūgitur: nec est per totū illud cū quo continuatur. Anima autē est p totū corpus absq̄ termino ⁊ situ. Uñ dicit Augu. qđ nō est in corpore sicut vinum in vtre: sed tota toti corpori contūcta est. Eadē ratione nec p modum cōtiguitatis: sed nec per modu mixtionis: q. in mixtione oportet esse partium diuisionē: et nō potest quodcūq̄ quantocunque corpori miscer: anima vero quātocūq̄ corpori coniungitur. Similiter nec per modū impressionis. Impressum enim non subsistit sine eo cui est impressum: vt patet in forma impressa statue vel sigillo: sed per modū agglutinationis. Uñ enim egreditur vel exciditur semē ab homine in pueri gñatiōe: ipūs qui dicitur edificator et artifex simul egredit: qui dispositiōes acquirit in corpore priusquā aīa infundat: et quasi ad eā recipiēdam habilitat corpus vel coaptat. Sicque ista duo in vnū glutinat. Sunt autē vnū nō vt cōtinuū vel indiuisibile: sed vnū rōne: nō q. fit eadē ratio vtriusque: sed q. faciūt vnū cuius est vna ratio scilicet hominem. Hec ille. Fit autē hec vnio aīe que tūc de nouo a deo creat in capite. xl. dierum a principio cōceptionis quo ad mares: vel. xlvj. vt notat magr sen. post Augu. in. iij. dist. iij. Et vt dicit Jnno. extra de cele. miſ. in quadam. Ad compositionem aūt humani corporis quatuor elementa concurrunt: videlicet terra: aqua: aer. ⁊ ignis. Et ad vegetationem eiusdem corporis quatuor humores consimiles illis conueniunt: videlz sanguis: cholera: phlegma: ⁊ melācholia. Hec ibi. Cholera est sicca ⁊ calida: ⁊ congruit igni. Sanguis est calidus ⁊ humidus: ⁊ congruit aeri. Phlegma humidum ⁊ frigidū: ⁊ cōgruit aque. Melancholia frigida ⁊ sicca: et congruit terre. Ex his humoribus habet homo inclinationē naturalē ad aliqua vitia ⁊ ad aliquas virtutes ⁊ scientias. Nam cholerici inclinantur ad iram: ⁊ ad magnanimitatem ⁊ fortitudinem. Sanguinei ad luxuriā et ad beneuolentiam ⁊ affabilitatē. Phlegmatici ad pigritiam et incuriam: ⁊ mansuetudinē ⁊ patiētiā. Melancholici ad desperationem ⁊ suspitionē. compunctionē ⁊ modestiā. Quantum ad scientias scōm Jo. dūci in dialo. suo post Alb. mag. cholerici inclinant ad metaphysicalia: sanguinei ad naturalia: phlegmatici ad moralia: melancholici ad poeticalia. His etiā correspōdēt quatuor passiones animi gaudiū sanguini: spes cholere: timor phlegmati: dolor seu tristitia melācholie. Et sicut ex improportione humorū corporis generatur infirmitas: ita ex inordinatione passionū infirmitas peccati: que tādē inducit mortem. In huius figurā dicitur Luce. vij. Hi qui portabant. ſ. mortuum steterunt. hi qui portāt mortuū in aīa ex inordinatione passionū sunt gaudiū mūdi spes lōgeue vite: timor nō valendi penitere vel reciduādi: dolor aduersorū: que ducūt ad sepulcrū inferni. Sed gratia chriſti cessando a malis remittit peccator.

Jnclinatiōes cōplexionū

Aīa vnit corpi sibi valde cō uenienti.

§. II. Unitur autē anima humana tali corpori. ſ. humano valde conuenienter. Et ratio est secundum Tho. in. J. par. q. lxxvj. q. anima intellectiua secūdū nature ordinē infimū gradū tenet in substantijs intellectualibus: intātum q. nō habet naturaliter sibi inditā notitiā veritatis sicut angeli: sed oportet q. eā colligat ex rebus sensibilibus p viam sensus vt dicit Dion. Natura autē nulli deest in necessarijs. Unde oportuit q. aīa intellectiua nō solum haberet virtutem intelligendi: sed etiā sentiēdi. Actio autē sensus non fit sine corporeo instrumēto. Oportuit ergo aīam intellectuā tali corpi vniri qđ posset esse cōueniēs organū sensus. Sēs autem alij sensus fundantur super tactū. Ad organū aūt cōueniēs tactus requiritur qđ sit mediū inter cōtraria: que sunt frigidum ⁊ calidum: humidū ⁊ siccū: et similia: quorū est tactus apprehēsiuus. Sic enim est in potentia ad cōtraria: ⁊ potest sentire ea. Unde quāto organum tactus fuerit magis reductum ad equalitatē cōplexionis: tanto perceptibilior est tactus. Aīa aūt intellectiua habet completissime virtutē sensitiuā: q. qđ est inferioris preexistit perfectius in superiori: vt dicit Dion. Uñ oportuit corpus cui vnitur aīa intellectiua esse corpus mixtū inter omnia alia magis reductū ad equalitatē cōplexiōis. Et propter hoc inter oīa aīalia homo est melioris tactus: ⁊ inter ipsos homines qui sunt melioris tactus sunt melioris intellectus. Cuius signū est: q. molles carne bene aptos mente videm⁹. vt dicitur. ij. de aīa. Hec Tho. Quāuis aūt anime humane sunt substātie incorporee in se: vt angeli: nō tamē sunt singule diuersarū specierū: vt angeli: sed oēs anime siue vnite siue separate sunt vnius speciei ⁊ eiusdē perfectionis naturalis: etsi non accidentalis. Quod autem vna anima sit acutior ⁊ virtuosior alia: procedit vel ex meliori corporis dispositione complexione: vel ex meliori exercitio: vel ex maiori gratia collata. vnde Sap̄. viij. dicitur. Sortitus sum animā bonā. Jn vnione aūt anime cū corpore: aīa ipsa que a deo immaculata creatur: maculā cōtrahit originalis peccati: propter qđ videt q. nō deceat diuinā sapiētiā animā humanā corpori infundere. Nam nullus sapiēs ponit thesaurū suū in loco in quo maculā cōtrahit: sed anima humana est pretiosissim⁹ thesaurus dei: vtpote dei imagine insignita: ergo nō decet diuinā sapientiam aīam ipsam tali corpori infundere ex quo maculā cōtrahit. Sz ad hoc respōdetur tripliciter. Primo sic: q. sicut nō esset sapiens q̄ thesaurū in loco mūdo cōseruabilē poneret in loco immūdo: ita esset valde insipiens qui thesaurū nō aliter cōseruabilem etiā poneret in loco immūdo: ⁊ precipue si emundandi thesaurū possibilitas remaneret. Secundo potest sic responderi: q. ꝗuis illi qui in peccato originali nascūtur sint obnoxij: vt priuētur illa participatione diuine bonitatis: que in prima beatos efficit: tamē participāt facultatē participandi illā. Unde non deficit penitus opus dei: precipue a fine: cū peruenīēdi ad finē vltimū nō tollatur facultas. Tertio sic respōdetur: q. macula vel culpa originalis nō cōtrahitur ex vnione anime ad carnē: sed ex volūtate primi parentis: qui actualiter peccando per inobedientiam infecit totā naturā humanā: que virtualiter erat in ipso ꝑm rationem seminalē. Hec Tho. ſuper. ij. sen. dist. xxxij. Et hinc Augu. Traxit ergo reatū. ſ. creatura nascēs: q. vnū erat cū illo: ⁊ in illo a quo traxit: quādo illud qđ cōtraxit admissum est. J. q. iij. cā iz: q̄. Non obstante ergo infectione anime predicta decuit deū animan corpori humano infundere post peccatū primorū parentū: ⁊ hoc triplici ratione. Et primo ex parte diuine prouidentie. Secundo ex parte diuine sapientie. Tertio ex parte ostensionis diuine iustitie. Quantū ad primā rationē clarum est q. nō erat decens q. deus sua opera immutaret ab eo qđ prouidit ⁊ instituit. Tum q. vel essent mala: tum q. si nō essent mala: tamē potuisset ea facere meliora. Sed sic ab eterno prouidit: ⁊ in tēpore sic instituit: vt homines per seruū cōmixtionē generarētur: ⁊ q. corpori per coitū seminato anima infunderetur: ergo nō decuit q. deus hoc immutaret. Secūda ratio est ex parte diuine sapientie: ⁊ est talis. nō est sapientis inducere maiorē defectū vt minor defect⁹ euitetur: imo ecōuerso: ſz maior esset defectus si humanū genus nō multiplicaretur etiā sic infectū q̄ si anime corporibus humanis non infunderētur. Tum q. si nō multiplicaretur genus humanum: nō impleretur numerus electorū: cui quodāmodo oīa coperantur. Tum q. dimitteretur naturalis generationis processus: qui est per cōmixtionē sexus. Tum q. subtraheretur oīm rerū quidā gradus. Nā si anima tali corpori nō vniretur: oporteret q. omnino anima nō crearetur: vel q. alterius nature esset: ⁊ sic in vniuerso hec natura nō essent: sed hoc nō decet diuinā sapientiā: q. tūc vniuersum imperfectū esset. Tertia rō est ex parte ostensionis diuine iustitie. Ex hoc enim q. anima vnita corpori cōtrahit originale peccatū: vnde procedit cōcupiscentia ⁊ pena litates plurime in punitionē ipsi⁹ peccati: qđ vnū fuit traductū ab Adam in posteros: ostenditur q̄z seuere de⁹ peccata puniat. Unde Tacha. xiij. dicitur. Adam exēplum meū ab adolescentia mea. Sed sciendū q. ipsa cōcupiscentia seu fomes dupliciter potest cōsiderari: videlicet prout hz rationē culpe: ⁊ put hz rōnem pene. Et primo modo cōsiderādo prout sez hz rationē culpe inquantū sez cōcupiscentia est peccatū: ⁊ ad peccatū sequēs inclinat: sic talis fomes seu cōcupiscentia nō est a deo sicut peccatum actuale. Ade nō habuit deū auctorē: sed propriā voluntatē que ex peccato actuali fuit deordinata. Unde Augu. inquit q. illud quo homo fit deterior non est a deo. Sed si consideretur secundo modo prout scilicet concupiscentia habet rationem pene: sic huius pene deus est causa: nō sicut agens vel non influens vel immittens penam aliquaz: sed sicut non agens vel non influens suam gratiam ex qua fomes ordinatus erat. i. sensualitas subdita rationi perfecte. Hec Tho. in scripto. super. ij. sen. dist. xxxij.

Homo ⁊ melioris tactus inter oīa animalia

Triplex rō vnionis corporis et anime.

Cōcupiscētia seu fomes dupliciter cōsiderat.

Pene tẽporales remanẽt post baptismum in homĩe tripliciratione.

§. III. Notãdum est autẽ q; licet

per baptismũ, tollat pena eternalis: q̃ debeb ex pecc.to originali persone. s. carẽtia diuine visionis: non tñ tollitur pena tpalis: que debetur nature ex ipso pctõ originali cuiusmodi est inordinata cõcupiscẽtia vel pugna carnis ad spm̃: fames: necessitas moriẽdi: & huiusmodi. Voluit aũt deus istas penas remanere post baptismũ triplici rõne. Prima est ad manifestandum equitatẽ vel infallibilitatem diuini iudicij: vt. s. illa sentẽtia quã dicta uerat de morte Ade et posterorũ eius immobilis permaneret: vnde ab illa fnia nemo euadit. Scda est ad ostendẽdũ fructum passionis christi: q; si dominus curaret naturam et fomitẽ: filius nasceret immunis a culpa: nec indigeret regenerari a christo deo. Ut igit oẽs passione christi se cognoscant egere data est virtus sacro baptismi a passione christi: qõ ad hoc est ordinatũ vt penas remittat personales: non naturales: q; remediũ respicit personã nõ naturã. Tertia rõ est ad amplificandum meritũ liberi arbitrij: q; huiusmodi penalitates ad bonum multipliciter promouẽt: h; em̃ p baptismũ nõ tollãtur hmõi penalitates: tñ p ipsum baptismũ efficit vt pene supradicte remanentes nõ dñent in psonã: h; magis ei subjciãtur: & cedãt in vtilitatẽ eius inquãtũ sunt materia virtutis & occasio humilitatis & exercitij. Hec Tho. in. iiij. di. iij. & Alex. in sum. par. iiij. Et no. q; q̃uis simp̃r loquẽdo melius eẽt fomitẽ nõ hr̃e q̃ hr̃e: tñ fm q̃d. i. quantũ ad aliquẽ statũ hois expedit homini fomitẽ hr̃e ne in supbiã elationis cadat: & propter alias vtilitates supra assignatas. Tho.

Aia in scriptura multipliciter sumitur.

§. IIII. Sciendũ autẽ scom Hugo. cardinalẽ sup. Ps̃. xxxiij. q; aia in scriptura sacra sumit multipl'r. Et primo q̃dem p toto hoie: vt ibi Leuit. v. Si peccauerit aia. i. hõ. & Exod. j. Erãt oẽs aie eorum qui egressi sunt de femore Jacob. lxx. Nec em̃ anime sole egresse sunt de femore Jacob: sed cũ corpibus. Scdo accipitur p prie p ipsa forma substãtiali hois: q̃ corp⁹ informat & vtificat. Sap. iij. Justorũ autem aie in manu dei sunt. i. in p̃uidẽtia & protectione: & nõ tãget illos tormẽtũ mortis. s. eterne. Tertio p potẽtijs aie omnib⁹. vt Ps̃. ciij. benedic aia mea dño. Anima autẽ nõ operatur nisi mediãtibus suis potẽtijs. Vñ quasi se declarãs subdit. & pro. i. oia que intra me sunt. i. oẽs potentie: intellectus: volũtas: sensus: nomini sctõ eius. Quarto accipitur pro aliqua potẽtia eius: & aliq̃n pro potentia vegetatiua. scom illud. Humiliabã in ieiunio aiam meã. Humiliatur em̃. i. affligitur vegetatiua potentia dũ minuitur sibi nutrimẽtum cibi per ieiunũ. Et Job. ij. Cũcta que h; homo dabit pro aia sua. i. vita cõseruãda que pertinet ad vegetatiuã. Quinto pro potẽtia sensitiua: vt illud Jo. xij. Nũc aia mea turbata est. turbatio propie est sensitiue partis: & precipue in christo qui illa verba dixit non poterat esse aliqua turbatio rõnis: cũ comprehensor esset. & Lu. xiiij. Qui non odit aiam suã. i. affectus sensuales nõ potest meus esse discipulus. Sexto p rõne: vt illud Ps̃. Intrauerunt aque. s. tribulationum & tentationum vsq; ad aiam meã. i. rõnẽ ad suffocãdũ eã per cõsensum. Septimo p intellectu: vt illud Deut. vj. Diliges dominum deũ tuum ex toto corde tuo & ex tota anima tua: et ex omni mente tua. i. ex tota voluntate et intelligentia et memoria. Et Job. vij. elegit suspendium aia mea. i. intellectus meus suspendiũ cõtẽplationis: per q̃ intellectus eleuat̃ a terrenis: et mortem. s. vitiorum ossa mea. Octauo pro cõsciẽtia. vt illud Eccli. xxiij. Justifica animã tuam. i. conscientiã. Nono pro libero arbitrio: vt illud ps̃. Vita mea. i. liberum arbitrũ in manibus meis' semper. i. in oĩb⁹ meis operibus: q; semper remanet illud ad operãdum bonũ vel malum. Decimo sumitur p volũtate. vt Cañ. j. Jndica mihi quem diligit aia mea. i. voluntas mea. Et illud. Vita mea liquefacta est. i. voluntas mea remota omni pigritia et frigiditate ad deũ currit: vt dilectus locutus est mihi inspirando & gratiam infundendo in me. Undecimo pro intentione. vt illud Job. xiij. Viam meam. i. intentionem in manibus meis pono. Nam finis ad quem respicit intentio mouet agentem ad operandũ. & Act. iiij. Multitudinis credentium erat cor vnũ. i. volũtas: & anima vna id est intẽtio in domino. Duodecimo p statu hominis vario: fm illud Job. xvj. Utinã esset aia mea p aia vestra. i. statꝰ meus esset vt vester. Cõsolarer & ego vos sermonibus: et mouerẽ caput meum sup vos: ego enim afflictus sum & miser et vos felices: & sic variatur statꝰ animarũ in illa vita. Tredecimo p affectu intenso in bonum vel malum. vt Esa. v. quoad malum. Dilatauit infernus animã suã. i. demones & dãnati: quanto plures descendunt ad dãnationem: tanto plures appetunt damnari secũ. Et ex defectu scientie & cognitionis diuinorum in hoibus crescit affectus & malitia ad decipiendum in demonijs. Scom istas acceptiones hic tractabitur de anima. s. de toto homine: de ipsa essentia anime: & de singulis potentijs eius.

Cañ. v.

Aia iferiꝰ sit.

¶ De quidditate hominis & eius excellentia. Capitu. vij.

Laudabo dñm in vita mea. ps. cxlv. Quia in presenti vita nõ operat̃ aia nostra nisi mediãte corpore cũ oĩs nostra cognitio ortũ habeat a sensu: ideo & corpore & aia laudãdus est: attẽtione aie et corporis voce. Et vere frequẽter debet laudare totus homo: cũ in se receperit cõtinentiam mũdi tãte excellentie est scom naturã: vt infra declarabit: quia pars principalis hominis est aia & totũ aliq̃n denoiatur a parte principaliori: ideo nomine anime intelligitur aliq̃n totus homo vt dictum est. s. Et ideo nũc de toto homine agẽdũ est.

§ pcedẽ. in prin.

§. I. De quidditate hominis seu declaratione ipsius pulchra hec potest haberi ex verbis Salomonis Eccles. ij. vbi ait. Quid est homo: vt sequi possit regẽ factorem suum. Ubi primo ponit scom vnã expositionem inquisitio. ibi. Quid est homo. Secũdo ad hoc respõsio. ibi. vt seq̃ possit &c. Ex qua rñsione eliciuntur tria fm dñm Jo. dominici sup Eccles. vbi hec oia ponit que infra ponuntur paucis adiunctis.

Quid est homo.

¶ Et primo homo est libertate predotatus voluntatis: quia sequi possit. q. d. talis est quod sequi potest.

¶ Scdo homo est dignitate sublimatus entitatis: q; seq̃ possit regem vt rex.

¶ Tertio hõ est gñitate cõformat⁹ vanitati: q; factorẽ suũ. Dũ em̃ dicit factorẽ. me mẽto te factũ ex limo. Et sic subtiliter Salomõ de hoie sub breuitate v̄borũ & sensus diffuse pcedit. Nã vt naturalis rñdet de homine: q; est aial rõnale per libertatẽ arbitrij: q; sequi possit. Ut astrologus rñdet q; est microcosm⁹. i. minor mundus: q; in se cõtinet totius orbis dignitatẽ: q; regẽ. Ut ethicus rñdet q; est nat⁹ de muliere breui viuẽs tpe repleẽ multis miseriis. vñ dicit: factorẽ suũ: qõ v̄ respectu corporis. Dico ergo primo q; cũ quaritur: q̃d est hõ: q; Salomõ rñdet vt bonus naturalis q; ipe predotatus est libertate voluntatis: quia sequi possit. De hac libertate loquitur Jesus filius Syrac. Eccl. xv. Deus ab initio constituit hoiem et reliquit illum in manu p̃silij sui. Addiecit p̃cepta & mãdata sua. Si volueris mãdata seruare conseruabũt te: & in perpetuũ fidẽ placitã facere. Appe fuit tibi aquã & ignẽ: ad qõ volueris porrige manũ tuã. Ante hoiem vita et mors bonũ & malũ: qõ placuerit ei dabit illi. Hec ibi. Hoc aũt liberũ arbitriũ vt magr̃ sen. ponit in. ij. di. xxiij. c. v. est facultas rõnis & voluntatis: qua bonũ eligitur gratia assistente: vel malũ eadẽ desistẽte. Libertas pertinet ad voluntatem: que sola inter potẽtias aie libera est. Nã nõ põt intellect⁹ non intelligere obiectũ sibi clare presentatũ: nec põt intelligere obiectũ obscure sibi p̃sentatũ: nec põt intelligere q̃n vult: et nõ intelligere q̃n nõ vult: aliter diceremꝰ q; aie dãnatorũ possent se beatificare & maxima pena est scire se esse priuatum gloria eterna: & scire se esse in penis. Si igit aia posset libere non intelligere: & libere intelligere: sequeret̃ q̃d anima dãnati posset libere intelligere se nõ esse priuatã: & sic eadẽ ratiõe posset se intelligere apprehẽdere deũ: & sic esse beatã. Dico igit q; oĩs libertas que est in homine: est a volũtate & nulla alia. Arbitrium aũt dicit rõnis. Rationis est enim discernere inter bonũ & malũ & standũ est ad suũ arbitrium. Dicit ergo liberum arbitrium facultas rõnis & volũtatis. Et sequitur in ipsa diffinitione. Qua bonũ eligitur &c. Et ex hoc videtur q; nõ sit in nostra potestate facere bonum: q; dicit assistente gr̃a: gratia em̃ est a deo & est gratis data et gratum faciens. Nam si nõ esset gratis data nõ esset gr̃a: sed debitũ: igitur videtur q; nõ habeꝰ liberũ arbitriũ ad bonum: sed ad malum maxime cũ determinatum fuerit alibi: q; nemo bene facere potest: nisi primo moueatur a deo. Et sic videtur q; responsio Salomo. sit falsa: qui principaliter ponit liberũ arbitrium vt sequi possit homo factorẽ suũ: & nõ dicit vt recedere possit a factore suo. Hic sub breuitate respõdeo q; liberũ arbitrium est principaliter tã ad bene operandum q̃m ad male operandum in nobis: nam dictum est liberũ arbitriũ pertinere ad rationẽ vel voluntatem. In volũtate aũt est naturale desiderium sequi et inuentre summũ bonum: vt al's dictum est: & est per q̃s naturale odium ad fugiendũ malũ. Ratio aũt non habet nisi iudicare q̃d

De libertate hominis.

Diffinitio liberi arbitrij.

De libero arbitrio.

Liber tas arbitrij vnde est.

sit bonū quid sit malū: ꝛ non plus efficitur quoad iudicium ad vnū q̄ ad aliud. Ex quo sequitur q̄ libertas arbitrij fortior est ad bonū q̄ ad malū: ꝛ ideo sapiētissime dixit Salo. vt sequi possit ꝛ non vt fugere aut recedere possit. Et vt tibi clarior sit solutio dubij qualiter sit in nostra potestate ꝛ libertate sequi deum ꝛ facere bonū quāc̄ omne bonum primo a deo mouente ꝓcedat. Nota duo familiaria exēpla: quorū primū est diuini Aug. super illud Joā. vj. Nemo pōt venire ad me nisi pater meus traxerit eum: et est tale. Imagineris vnum piscatorem qui hamo capit piscē: ille ponit hamū ꝛ escam: ꝛ totū ponit sub aquis. Cōsidera modo si est in potestate alicuius piscis intrare gremium piscatoris vel non. Dicēdū est q̄ nō. Nā esto q̄ piscis capiat escā et hamek: si piscator nō traxerit sursum hamum ꝛ piscem: nūc̄ piscis extret de aquis nec ad piscatorē ascenderet: ſz necesse est vt piscator trahat. Considera ſcōa si in potestate piscatoris est trahere ad se pisces cum vult. Et similiter dicēdū est q̄ non. Nā si piscator per mille annos traheret sursum hamū: ꝛ piscis non esset affixus hamo nunc̄ traheret piscē. Quis ergo ordo est huius. Et primo q̄ piscator aptet hamū inuolutū esca: demum mittat in mare: deinde quod piscis sponte veniat ꝛ capiat hamum sub esca: postremo vero q̄ piscator trahat piscē. Jā puto quod habeas intentionem. Deus est piscator qui posuit escā suorū preceptorū in hoc mari magno et spatioso: sub esca latet hamus. i. amor. Nam oia precepta ad amorem referuntur. Ecce ergo q̄ deus incepit: sed necesse est q̄ tu sequaris et vadas ad capiendum escā ꝛ amorē: ꝛ tūc deus per suum amorem trahet te: si ergo tu non venis non traheris: et si non te traxerit nūquā ibis ad eum. Bene ergo dicit Salomon cum queritur quid est homo: quod ipse est in libertate arbitrij vt sequi possit. Ad hoc etiam facit q̄ Aug. dicit ibidē videlz. Noli cogitare te inuitum trahi: non enim inuitus trahitur animus sed amore. Est quedam voluptas cordis tui cui dulcis est panis ille celestis. Porro si ꝓpe te dicere licuit. Trahit sua quēc̄ voluptas: nō obligatio sed delectatio. Quantomagis dicimus trahi hominem christum qui delectatur veritate: delectatur beatitudine: delectatur iustitia: delectatur vita eterna quod totum est christus. Bamum ostendis ouī ꝛ trahis eam: nuces ostendis puero ꝛ trahis eū. Hinc ꝛ Amb. Voluntarium militem sibi elegit christus: voluntariū seruum sibi diabolus auctionatur. xv. q. j. non est. Et in hoc est similitudo ad deum: qui omnia operatur secundum consiliū voluntatis sine nullo cogente: ꝛ homo est dominus actuum suorū.

Qualiter aia a deo attrahitur.

Virgil. in Bucol.

§. II. Dico secundo q̄ cum queritur q̄d est homo: q̄ noster Salomō respondet vt astrologus: et dicit q̄ est dignitate sublimitatus ꝛc. quasi velit dicere q̄ ipse homo est minor mūd⁹ q̄ dicit microcosm⁹. Ubi debes scire sc̄iādū Tho. sup Joā. in c. j. q̄ mūdus est triplex. f. magn⁹ imo maximus: et iste est deus: scōs est medi⁹: et iste est mūdus creatus in quo sum⁹ nos tertius est minor: ꝛ iste est homo. Sic puto intelligebat Jo. cū dicebat in mundo erat. i. in seipso: ꝛ sic deus est mundus. Et mundus p ipm fact⁹ est: ꝛ iste est de quo Geñ. j. In principio creauit deus celum ꝛ terram: et mundus eum non cognouit id est homo ad quem spectat ex cognoscere scilicet deum: sic etiam videtur Amb. hominem appellare mūdū. dist. xxxv. sexto die. vbi dicit q̄ per cibos mundus haberet minui. i. homo per quos desint augeri. vide ibi glos. Et rationē assignat Damas. in. ij. lib. q̄ mundus dicitur hō: q̄ participat cum oībus creaturis mūdi. ppter q̄ etiā Greg. dicit in homil. super illud. predicate euāgelium omni creature. i. homini qui dicit omnis creatura rōne predicta: habet enim in se similitudinē quasi oīm. Un Alanus de plāctu nature introducens naturam sequētem sic ait. Ego sum illa que ad decorem mūdane machine similitudinē hoīs assimilaui naturā: vt mea velut in speculo ipsius mūdi structura cōpareat. Sic igitur cum audis regē intelligere hominem esse: qui dicitur rex vt suus principalis rex qui dicit mūdus maximus: ꝛ est rex: q̄ sicut ille rex maximus oia pugillo tenet: sic hō totū mundum mediū in se continet. Et est alius tertius mūdus: ideo vide statim hoīs scōm Amb. in hexa. de ope sexte diei. ꝛ Lactan. lib. de opificio dei additis quibusdā vt visum fuerit. Primo in celo te natū scias: erectus cōstitut⁹ es: sursum spectās. Cerui ꝛo rotūda vt celū. Decē enim sunt celi scz Lune: Veneris amoroſi: Mercury gratioſi. Solis luminoſi: Martis vigoroſi: Jouis pluuioſi: Saturni tēpeſtuoſi: ꝛ stellarū fixarum: cry stallinū: ꝛ empyreū: primos octo videm⁹ hinc: ſz nō duos vltimos: hos celos q̄re in capite ꝛ vide solē ꝛ lunā duos oculos: Martem ꝛ Mercurīū duas aures: Saturnū et Jouem duas nares: Venerē vnum os. Illi mundū illuminant: ꝛ gubernant. Hec septē membra totū corpus ordināt ꝛ decorāt. Stellatum celū in vertice capitis cōsidera: cuius stelle multe ꝛ decus sunt capilli qui in hoie ad decus ptinēt: vt ptz in his qui ex toto sunt cappillatura priuati. Cry stallinum q̄ nō vides habes in fronte: vbi est sensus cōis: ꝛ empyreū in memoria q̄rat. Sed hec aliquantulū aliter notanda sunt. Primo capilli sunt necessarij contra nimiū estum ꝛ validum frig⁹. Capitis pars superior: vnde egrediūtur capilli posita est ad defendendū cerebrū: capitis propria forma est sicut nauis: nō proprie rotūda: sed cōpressa aliquantulū cuius mediū potest dici carina: anterius prora: posterius puppis. Et hec figura necessaria fuit: vt meli⁹ in ipso capite distingueren cellule sensuū. Frons est libera ꝛ aperta: vt mētis habitum pandat: ꝛ sic a malis cogitationibus abstrahas mētem. Supcilia sunt munimēta oculorū: ne si de capite aliq̄d caderet eos offendere possit. Pilis nigris implent vt visum magis confortēt. Sunt effosi vt habeāt vnde recipiant visibilia. Sunt palpebre vt a nocumentis tegantur: quia nobiles sunt. Septē pelliculis oculorū. Septē pelliculę oculoꝝ. insuper pelliculis ipsa lux vel pupilla tegitur: vt a nullo estu vel frigore leder possit. Duo sunt vt si vnus abesset: alter non deficit: nec plures q̄ duo: q̄ turpitudo esset ipsa multiplicitas. Aures autem eadē causa due sunt licet vnus tm̄ sit auditus sicut ꝛ visus nō nisi vnus: in quib⁹ primo abscondunt foramina: ne etiā ledant ab extra. Facte sunt vt occulta ꝛ inuisibilia noscamus et tortuosa. Cartilago cū carne extra aures in gyrū cōponitur: sit ad vocis dulciorem boatum: q̄ dū per eam son⁹ reuoluit melodiam quādam de nouo cōponit: et anim⁹ magis delectat. Nares sūt ad hoc sunt facte: vt cerebri purgamēta ꝛ totius interioris capitis inde extrahantur. Et nō est nasus totus ex osse: sed pars ex cartilagine: q̄ oportet eū dilatari ꝛ contrahi. Per ipsas etiam nares odoramēta sumuntur ad cerebri confortationem. Os denīc̄ pro cibo sumēdo datum est vt vita conseruetur. In ore enim dātur dētes ad masticādum: ne stomachus grauetur cibo grosso: ꝛ sapidius que sumimus faciūt degustare. Os etiā et dentes pro loquela formanda sunt data: q̄ velut plectro percusso faciunt melodiā. Est enim ipsa lingua vel plectrum verberans aerē super palatū ꝛ dentes et labia: que si vel pars eorum deesset efficeretur vox non sonora. Hinc quanta melodia et varietas consonantium sit nata: qui cōsiderare posset in laudē sui prorumperet creatoris qui tātam speciositatē contulit homini. Sed quod singularius est omnib⁹ aliis linguis: sola humana loquelam inuenit: cūctis aliis animalibus existentibus mutis. In hac ergo figura capitis totius celestis ornatus cōtinet. Demū vero a celis ad terrā descendunt rores ꝛ impressiones ꝛ calores naturales: q̄bus mūdus gubernat continue. Et hoc est in hoie gula p quā ad corpus nutriendū ab anima descendunt: cuius pulchritudinē ꝛ gractilitatē si contemplatus fueris miraberis. Inde procedunt musculi quasi totius capitis bases: q̄ celū sua fortitudine sustentat a deo sibi donata. Veniamus ad brachia vbi sunt manus ꝛ digiti decem: que omnia ministrāt toti corpori nostro: q̄ celi sunt illi qui influunt nobis necessaria infirmis. Sed est manus aperta ad largitatem monstrandā: digiti procedunt ab vno frusto tendētes ad vnitatez docendā. Post oēs celos sequit sphera ignis: quā reperies in stomacho: vbi intensissimus calor est pro digestione facienda. Qui stomachus est velut olla: ad quam omnis calor corporis sequit cum cibum fusceperit. Hinc dicimus bonū signum post cibū frigus: q̄ totus calor currit ad stomachū: et experimur mēbra esse subtiliora post cibum q̄ ante in homine sano: vt ptz maxime de digitis mittendo ꝛ extrahēdo anulz. Post sphērā ignis sequit sphera aeris: in qua generantur pluuie: niues: ꝛ grandines ꝛ impressiones diuerse sine hoc non: nec per momentū homo viuere posset: hec in corde require sine quo nec per se aliquis viuere valet in quo generantur furta: homicidia: blasphemie ꝛc. Deinde sequitur terra confusa cum aqua vbi fit generatio et corruptio rerum. Et hoc quereres in te homine in ventre corruptionis et genitalibus generationis. Et quia terra suo pondere libratur: siue super nihil est fundata: post istas partes due sequuntur subtiles columne: quibus corpus omne vehitur non sine miraculo grandi: cū videas boues et oues et equos et animalia multos habere pedes crura simul et tibias fortiora cruribus hominum et tamen non possunt recte: sed solum prone procedere. Igitur hoc est miraculum quod terra nō est sup graue corpus fundata. Ista est solutio secunda. Nam cum queritur: quid est homo:

Hō est microcosmus.

In figura capitis celestis ornatus cōtinet.

Signū est sanitatis frigus post cibū sumptum.

tibi

tibi respondetur vt astrologo q̃ homo est totus mundus et pfectio omnium. Sic etiã respondebat Anaxagoras: qui interrogatus quid esset homo: ait. mensura omnium rerum. vt habet .x. Meta. Sic forsitam intellexit Pythagoras quando interrogatus ad quid natus esset homo: ait. Causa videndi celum: vt dicit Lactan. iij. instit. c. xxiij. q̃ debemus contemplari celum: et cum eius pulchritudinem cognoscimus ad nosmetipsos reuertimur et nos conseruare: me tã nobilẽ creaturã dãnare velimus ꝛ eũ auferre a celo. Et ista cõsideratio subleuat ad eũ: vt regẽ seq̃ris.

§. III. Tertia questio est quid est

hõ: et hoc quantũ ad corporis originez. Et ad hoc respondet Salomõ dicẽs q̃ est grauitate cõfirmatus vanitati. Et sic respondet vt bonus moralis ꝛ ethicus. sicut respondebat pf̃ suus qui dicebat. Hõ vanitati similis factus est. Facta prius interrogatione Dñe q̃d est hõ: quasi puluis qui vento flãte trãsferẽ quasi limus in terrã liquidẽ resolutꝰ: qui habere nõ põt firmitatẽ. Quapropter q̃d est hõ sub interrogatiõe ꝛ despectiue pnũtãdum est. Vbi nota q̃d ait Priscianus. in. iij. li. q̃ hõ q̃ntuplicẽ habuit diminutionẽ vsq; ad hãc diẽ. Naz antiq̃tus declinabãt hic homo homonis. sicut vtebãt Ennius q̃ dicebat. Vulturis in syluis miserũ mãdebat homonẽ. Prima ergo sua diminutio fuit hic hõ. inis. Scõa est homunculus. tertia homũtio. quarta est homulus. quinta homusculus. Prima diminutio est tantũ in obliquo ꝛ non in recto: alie quatuor sunt in obliquo: et in recto: q̃ procul dubio natura humana tã primo fuit diminuta in obliquo: sed nõ in recto: q̃ primo obliqua mulier fuit creata: que nõ est pfecta sicut vir: nulliã tamẽ imperfectionẽ ex hac creatione acquisiuit Adã: sz ipsa natura fuit imperfectio: cũ sua impfectio que latebat ad extra patuit. Scõa diminutio fuit in recto in primo pctõ Eue. Nã tũc recte humana natura acquisiuit mortẽ corporalẽ: sed nõ spiritualẽ. Tertia diminutio fuit etiã in recto quãdo. s. ipse Adã peccauit: q̃ tunc fuit ipsa mors corporis ꝛ aie. Quarta diminutio fuit q̃ habuit maledictionẽ et dictũ ei fuit. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Quinta diminutio fuit q̃ expulsus est de paradiso. Igit̃ si queris q̃d est hõ: respice factorem: vt recorderis te factũ fuisse: ꝛ tũc cognosces in ipso esse breui tpe tue factionis: ꝛ quantã diminutionẽ habuisti. Vel prima diminutio fuit i peccato Eue. scõa in pctõ Adã. tertia in pctõ legis nature. quarta i peccato legis scripture: quinta fuit in pctõ habito cõtracto cõtra legẽ gratie. Et prima non fuit in recto: quia non damnauit naturam humanam: sed omnes alie damnant: maxime contrahentes. Vel prima diminutio fuit quando de Adã fuit costa extracta: q̃ tunc diminutus est homo. Alie .iij. quatuor fuerũt quãdo per peccatũ quatuor elemẽta ex quibus cõponit homo facta sunt alterabilia inter se ꝛ ex eorũ actiuitate totus corrumpitur: ꝛ venit ab esse ad nõ esse p̃ mortẽ corporis. Igitur si vis scire q̃d est homo: factorẽ sequere ꝛ cõsiderabis factionẽ q̃ de aliqua materia sis creatꝰ vel factus: ꝛ videbis esse tunc vanũ. Vñ Bernardus in suis cõtẽplatiõibus sic ait. Attẽde pomo q̃d fuisti ante ortũ: et quis es ab ortu vsq; ad occasum: ꝛ q̃d eris post hãc vitã: profecto fuisti q̃ nõ eras ex vili materia postea factus ꝛ vilissimo panno inuolutus: menstruali sanguine in vtero materno fuisti nutritus: tunica tua fuit pellis secũdina: sic indutus et ornatus ad nos venisti ꝛc. multa ibi. Et be. Amb. in hexa. de opere sexte diei ait. Nõne hec omnia sicut vmbra pretereunt? Nonne domus tua hec puluis est ꝛ ruina? Nonne hec omnia fabula? Nonne seculi thesaurus vanitas est? Nonne tuipse vermis? Respice in pulueremhominum: et vide quid de te nisi cinis ꝛ ossa remanebunt: hoc est ex corpore tuo. Respice inquam: dic mihi quis ibi diues: q̃s ibi pauper sit: discerne inopes ac potentes: nudi omnes nascimur: nudi morimur: nulla discretio inter cadauera mortuorum: nisi q̃ grauius fetent diutius corpora dedita gule et luxurie: q̃ pauperis quem audisti crudeliter defunctum: scilicet Lazarus. Si ergo considerabis te factum: videbis quid est homo: q̃ q̃d vanum. hec omnia ibi. Macrobius etiam de somno Scipionis dicit. Anime inclusę corporibus ipsum corpus velut carcerem fetidum: tenebris horridum: sordibus ꝛ cruore inquinatum patiuntur. Et .xiij. q. ij. in Ecclesiastico dicitur. Terram geris: terrã teris: ꝛ in terrã reuerteris: q̃ de terra sumeris. s̃m aũt Augu. nihil informi terra. Hinc ꝛ Virgi. in. vj. Enei. Non mihi si lingue sint centum: oraq; centum. Ferrea vox: omnes sceleris de. prẽdere formas. Quia penarũ percurrere genera possim. psal. Vniuersa vanitas omis hõ viuẽs. Caro insuper ait apls concupiscit aduersus spiritũ: ꝛ spiritus aduersus carnem: et sic continuum bellum intestinum: q̃ bellum representatur in motibus celorũ sibi contrarijs. Sicut enim sunt duo motus celorũ. s. motus primi mobilis q̃ theologi appellant celum crystallinum: alij firmamentum: qui est ab oriente in occidentem vniformis et continuus. Alius est motus planetarum ad oppositũ. s. de occidente in orientem per signa zodiaci. Ita in homine est duplex motus in appetẽdo. s. motus sensualitatis: et motus rationis et spiritu qui sunt oppositi. Vnde ꝛ Alanus de complanctu nature. Sicut contra raptam firmamenti volubilitatem motu cõtrario exercitus militat planetarum: sic in homine sensualitatis rationiq; hostilitas contraria reperitur. Ratiõis enim motus ab ortu celestiũ orientis: occasum pertransiens: terrena considerando regyrat in celũ. Contrario motus sensualitatis planetarum cõtra rationis firmamentum in terrestria occidens aliquando labuntur. Et nota q̃ hõ vltra propriam acceptionẽ aliq̃n sumitur p̃ parte rõnali ꝛ vt hõ interior. Aliq̃n pro parte sensuali seu corpore ꝛ vt exterior hõ: ꝛ de vtroq; .ij. Cor. iij. Licet is qui foris est noster homo corrumpatur: tñ is qui intus est renouatur de die in diem. Item de primo. Homines ꝛ iumenta saluabis dñe. i. rationabiliter viuẽtes. ꝛ bestialiter salute naturali: et saluti spirituali cum bestie conuertuntur in hoies: sicut Nabuchodonosor per penitentiam. De secundo. i. Cor. iij. Cum sint inter vos zelus et contentio nonne fm hoiem ambulatis? Aliquando sumitur homo pro diabolo: ꝛ dicitur malus homo. Psal. Non timebo quid faciat mihi homo. Et alibi. Eripe me domine ab homine malo. i. diabolo: vel meipso fm Bernardũ.

Homo sumit diuersimode.

Titulus. II. De potẽtijs anime.

De potentijs anime in communi. Cap̃. j.

IN homine non sunt plures aie per essentiã differẽtes: scilicet nutritiua: sensitiua: et intellectiua: sed vna tantũ: scz intellectiua cõtinens in se illã triplicem virtutem: scilicet nutritiuũ: sensituũ: ꝛ intellectiuũ. Vnde in lib. de ecclesia. dogmatibus dicitur. Neq; duas aias dicimus esse in vno hoie: sicut Jacobus ꝛ alij Syrorũ scribũt: vnã animalẽ qua animatur corpus et que immixta sit sanguini: alteram spiritualem que rationem administrat: sed dicimus vnaz ꝛ eandem esse animã in homine que ꝛ corpus sua societate viuificat: ꝛ seipsam sua ratione disponit. Pro huius maiori declaratione dicit beatus Tho. in. j. parte. q. lxxvj. ar. iij. q̃ Plato posuit diuersas animas esse in corpore vno: etiam fm organa distinctas quibus diuersa vite opera attribuebat dicens. Aiam nutritiuam esse in epate: concupiscibilis in corde: cogitatiuam alias cognitiuam in cerebro: quã opinionem Arist. reprobat in lib. de anima. Apparet autẽ hoc esse impossibile. s. plures animas in vno corpore esse differentes per essentiam per istud: quia vna operatio anime cum fuerint intensa impedit aliam: quod nullo modo contingeret: nisi principiũ actionũ esset per essentiam vnum. Ponit ꝛ alias duas rationes quas ibi potes videre. Dicendum est ergo q̃ eadem numero est anima in homine nutritiua: sensitiua: ꝛ intellectiua. Quo autem hoc contingat de facili considerari potest: si quis differentias specierũ ꝛ formarum attendat. Inueniuntur enim species rerum ꝛ forme differre abinuicem: sicut perfectum ꝛ minus perfectũ: sicut in rerum ordine animata sunt perfectiora inanimatis: ꝛ aialia plantis: ꝛ homines brutis: ꝛ in singulis horum generum sunt gradus diuersi. Ideo Aristo. in. viij. Meta. assimilat rerum species numeris: qui differunt specie fm additionem vel subtractionem vnitatis. Et in. ij. de anima comparat diuersas animas speciebus figurarum quarum vna continet aliam. Pentagon̄ continet tetragonum et excedit: sic anima intellectiua continet in se sua virtute quicquid habet aia sensitiua brutorum: et nutritiua plantarum. Sicut superficies que habet figuram pentagonam nõ per aliã figuram est tetragona: ꝛ per aliam pentagona: q̃ superfiueret tetragona ex quo in pentagona continetur. Sic non per aliam animã sortes est homo: ꝛ per aliaz sortes est aial sed per vnã ꝛ eandẽ. Et licet embrio prius habeat animã sensitiuam: tñ hec abijcitur adueniente perfectiori scilicet rationali que est intellectiua et sensitiua simul. Hec Tho. Quamuis autem in homine nutritiua ꝛ sensitiua cõmunis ꝛ p̃ prius dicantur potentie q̃ anime: tamen aliquando anime dicũtur. Et de anima nutritiua potest intelligi illud quod dixit Petrus christo. Animam meam pro te ponam id est vitam: que pertinere videtur ad nutritiuam. Alienatus enim ab intellectu actu presen-

In hoie est tantuz vna aia.

ad gal. v.

Spẽs rerũ numeris comparãtur..

De diuersa diminutione huius nois homo.

Bern. iij.

Quid sit homo.

ti:ꝛab omni sensatione adhuc põt viuere vt fuit in Paulo: sed nõ alienatus a nutritiua. De anima sensitiua dicitur Joan xij. Qui amat animam suam perdet eam: ibi ea est relatio simpler: et est sensus. Qui amat aiam suã rationalẽ: vere perdit. i. mortificat aiam sensualẽ suã: sc̃z quoad illicita ad que inclinat vta visu: auditu: ab appetitu illicitorũ venereorũ ꝛ hmõi. De aia intellectiua intelligitur illud Job. xvij. Animã meã in ma me. ponto. Et pſ. Aia mea in manibus meis semper. i. discussio rationis que pertinet ad animã intellectiuã: in manibus. i. operibus meis: ad considerandum si licita sint vel illicita. Et de hac triplici simul potest exponi illud Jo. x. Bonus pastor animã suã ponit pro ouibus suis: siue illud intelligatur de prelato quoad subditos: siue moraliter de quocunq; virtuoso quoad greges cogitationum: affectionũ: ꝛ operationũ: vt tãq; oues sint cogitationes ꝛ actiones innocentie ꝛ obedientie mansuetudinis ꝛ pãtientie ac beneficientie ꝛ hmõi. Talis enim si est bonus ponit si expedit pro conseruatione ouiũ ꝛ animã nutritiuã. i. vitã sensitiuã aiam respicĩdo: audiẽdo: admonẽdo: discurrendo p salute eorũ animã intellectiuã orando: meditãdo: studẽdo: predicãdo et hmõi. Figura in Jacob qui virgas populeas ꝛ amygdalinas ponebat partim decorticatas in aquis ante oues quarũ erat pastor dũ bibebant: que ſm Greg. in moralibus signãt exẽpla patrũ partim secundũ hystoriã: partim ſm sensum spũalem aiabus proponẽda: vt ex horũ aspectu cõcipiant proposita variarũ actionũ virtutis. Beñ. xxx. Figura in Dauid q̃ pugnabat cõtra leones ꝛ vrsos p ouibus suis: ꝛ sic morti se exponẽs. j. Reg. xvij. In Moyse etiã qui minauit gregẽ ouiũ ad interiora deserti: vbi vidit rubũ ardentẽ nõ cõsumi. Exo. iij. Sic prelatus suis orationibus ꝛ exemplis debet oues subditas ad visionẽ superiorum perducere. Sc̃m hoc etiã potest exponi illud. Magnificat anima mea dñm. Nã quantũ ad animã vegetatiuã magnificauit realiter dñm Jesum augmentando paulatim in vtero ꝛ nutriendo: ꝛ sic fecit magnum corporaliter. Vel etiam magnificauit generando ipsum sine humano opere: ꝛ sic ostendendo in se magnam dei potẽtiam: ꝛ sic cũ Maria sorore Maroũ inuitat nos ad idem dicens. Cantemus domino gloriose enim magnificatus est ꝛc. Exo. xv. Magnificat quantũ ad sensitiuã dominum exemplariter proponendo sensus suos: ꝛ vincendo omnes passiones concupiscibiles ꝛ irascibiles: vt dicere posset illud apostoli. Magnificabitur christus in corpore meo. Tertio magnificauit quantum ad intellectiuam animam: videlicet affectu in diuinis exultando. ibi. Et exultauit spiritus meꝰ. Intellectu se paruam cognoscendo. ibi. Quia respexit humilitatẽ ancille sue ꝛc. Memoria recolendo beneficia sibi collata. Quia fecit mihi magna ꝛc. Et sacra eloquia. Sicut locutus est ꝛc. Et ad idem inuitat nos ps. dicens. Magnificate dominũ mecum: ꝛ sic magnificauit virtualiter.

Exẽpla moralia.

Luce. j.

Phil. j.

§. I. Vnitur autem anima rationalis corpori non mediante aliquo corpore: nec mediante aliqua dispositione accidentali: sed per seipsaz. Pro cuius declaratione dicit be. Tho. in. j. par. q. lxxvj. ar. j. q̃ cum aia vniatur corpori vt forma: est impossibile q̃ vniatur aliquo corpore mediante. Cuiꝰ ratio est: q̃ sic dicit aliquid esse vnum quõ et ens. forma autẽ per seipsam facit rem esse in actu: cum per essentiam suam sit actus nec dat esse per aliquod mediũ. Vñ vnitas rei composita ex materia ꝛ forma est per ipsam formã: q̃ ſm seipsam vnitur materie vt actus eius: nec est aliq̃d aliud vniens nisi agens qõ facit materiaz esse in actu. vt dr̃ in. xiij. Metaphy si. Unde patet falsas esse opiniones illorũ qui dixerunt aliqua corpora esse media inter animam et corpus hominis. Quorum quidã vt Platonici dixerunt q̃ anima intellectiua habet corpus incorruptibile sibi vnitum naturaliter a quo nunq̃ separatur: ꝛ eo mediãte vnitur corpori corruptibili hominis. Quidam alij dixerũtq̃ vnitur corpori mediante quodã spiritu corporeo. Alij dixerũt q̃ vnitur corpori mediante luce: quam dicũt esse corpus et de quinte essentie natura: ita q̃ aia vegetabilis vnitur corpori mediante luce celi fy derei. Anima sensibilis mediãte luce celi crystallini. Anima intellectiua mediante luce celi empyrei. Quod fictitium ꝛ derisibile apparet: tum quia lux nõ est corpus: tum quia essentia non venit materialiter in compositionem corporis mixti cum sit inalterabilis: sed tantum: virtualiter: tũ etiã quia anima vnitur immediate corpori vt forma materie. Cuiꝰ autem subtracto seu deficiente spiritu: qui est quoddam corpus subtile anima separatur a corpore: ꝛ sic deficiat vnio anime ad corpus: hoc nõ est ideo: q̃ ille spũs sit mediũ ad causandũ illã vnionẽ: ſz q̃ tollit dispositio p quaz corpus est dispositũ ad talẽ vnionẽ. Est tñ predictus spũs mediũ in mouendo: sicut primũ instrumentũ motus: q̃ partes grossiores corpis mouet alias partes subtiliores: vt p ignẽ ꝛ aerẽ id est p cholerã ꝛ sanguinẽ. Sed nec mediante aliquo accidẽte vnit aia corpori. Rõ est ſm Tho. xvi. ſ. q̃ cũ accidẽs posterius sit subsistãtia ꝛ tpe ꝛ rõne. vt dr̃. vij. Meta. nõ põt intelligi aliqua forma accidentalis in materia ante animã que est forma substantialis. Preter istã vnionẽ aie cũ corpore põt aia nostra vniri cũ deo p charitatẽ ꝛ feruens desiderĩũ. Psal. Adhesit aia mea post te. ſ. p charitatẽ. ꝛ. j. Cor. vj. Qui adheret deo vnꝰ spiritus est cũ eo. Põt vniri cũ primo per volũtatis cõformitatẽ: vel in bono: vt illi de qbus dr̃ Actuũ iiij. Multitudinis credentiũ erat cor vnuz ꝛ aia vna in dño: vel in malo: vt Judei de qbꝰ dr̃ pſ. ij. Principes cõuenerũt in vnũ aduer. do. Põt etiã vniri aia cũ corpore suo. i. appetito sensitiuo iuxta illud pſal. Sitiuit in te aia mea. ſ. cupiendo dissolui: tibi summe placere: volũtatẽ tuaz in oibus cõplere: q̃s multipliciter tibi caro mea. i. appetitꝰ sensitiuus ꝛ oia mẽbra corporis ad idẽ subijciunt spiritui ꝛ in vnũ cõuenirũt cũ aia ad operandũ virtuosa. Solus tamẽ christus etiam viator habuit perfecte et omnimode hanc vnionẽ vnde animã suam appellat vnicam.

Vnit corpori sine aliq̃ medio.

Errores de aia.

§. II. Anima scõm Augu. in. vj. de trinit. in vnoquoq; corpore ꝛ in toto est tota ꝛ in qualibet parte corporis est tota. Huius rationem assignat beatus Thom. in. j. par. q. lxxvj. di. cũ aia vniatur corpori non vt motor tantum: sed vt forma eius: necesse est q̃ sit in toto tota ꝛ in qualibet parte tota non enim est forma corporis accidentalis sed substãtialis: forma autem substantialis non solum est perfectio totius: sed cuiuslibet partis cum totuz consistat ex partibus: forma totius que non dat esse singulis partibus corporis: est forma que est compositio ꝛ ordo sicut forma domus: et talis forma est accidẽs talis. Aia vero est forma substãtialis. Unde oportet q̃ sit forma ꝛ actus non solum totius: sed cuiuslibet partis: et ideo recedente anima sicut non dr̃ animal ꝛ homo: nisi equiuoce: quẽadmodũ animal pictũ ꝛ lapideum: ita est de manu et oculo et carne ꝛ osse: vt pbs dicit. Cuius signũ est quod nulla pars corporis habet propium opus anima recedente. cuz tñ omne quod retinet speciem retineat operationem speciei. Actus autem est in eo cuius actus est. Unde oportet animã esse in toto corpore ꝛ in qualibet parte eius. Hoc autem intelligendum non est ſm quantitatiuã totalitatez q̃ hanc non habet: q̃ aia non est quanta. Nec etiam ſm totalitatem virtutis: q̃ nõ ſm quãlibet suã potentiaz est in qualibet parte corporis: sed ſm visum in oculo: ſm auditũ in aure: ꝛ sic de alijs. Sed est tota in qualibet parte ſm totalitatem perfectionis ꝛ essentie: sicut in superficie alba tota albedo est in superficie: ꝛ in qualibet parte supficiei ſm totalitatẽ perfectionis ꝛ essentie. Potentiarum autem anime q̃ quedam sunt in ea ſm q̃ excedunt totã corporis capacitatem. ſ. intellectus ꝛ voluntas: hmõi potentie in nulla parte corporis esse dicũtur. Alie vero sunt cões anime ꝛ corpori: vñ non oportet q̃ talium potentiarum quelibet sit in qualibet parte corporis: sed in illa corporis parte ꝓportionata ad talis potentie operationem.

Aia est tota in toto ꝛ qualibet parte tota.

De qua totalitate intelligit animã esse in toto ꝛc.

Essentia aie non cognoscitur eius potentia.

§. III. Sciendũ autẽ q̃ ipsa essentia aie non est eius potentie. Si enim vt dicit Dio. v. c. angelice hierarchie: celestes spũs. i. angeli diuiduntur in essentiam virtutem ꝛ operationem: multo magis dicendum de anima que est inferioris gradus in ordine intellectuorum: aliud esse essentiã: aliud virtutem ꝛ potentiam. Pro cuius declaratione dicit beatus Thom. in. j. par. q. lxxvij. arti. j. q̃ est impossibile dicere q̃ essentia anime sit eius potentia licet quidam posuerunt. Et ratio est: q̃ cum potentia ꝛ actus diuidant ens: ꝛ quodlibet genus entis: oportet q̃ ad idem genus entis referatur actus ꝛ potentia: ꝛ ideo si actus non est in genere substantie potentia que est ad illũ actum non põt esse in genere substantie. Operatio autẽ aie non est in genere substantie: sed in solo deo cuius operatio est eius substantia. Unde potentia que est operationis principiũ est ipsa dei essentia: q̃ esse nõ potest nec in anima nec in angelo vel alia creatura. Unde sequitur q̃ nec aie potentia est in genere substantie. Essentia autem aie est in genere substantie: ergo essentia eius non põt esse potentia eius. Alia ratio: q̃ anima ſm essentiã suã est actus: si ergo ipsa essentia anime esset immediatum operationis principium semper habens animam actu

habere ꝛ

habere opera vite: sicut semp habẽs aiam actu est viuũ: sed inuenit habẽs aiaz nõ semp habere in actu opa vite vt cũ dormit z hmõi. Si autẽ querat qd sit potentia aie ex quo nõ est eius essentia. Respõdet be. Tho. vbi. s. q est accidẽs ꝓut accidẽs diuidit cõtra substantiã. Sic eñ nihil est mediũ inter substantiaz z accidẽs: qz diuidunt ꝑm affirmationẽ z negationẽ. s. esse i subiecto vel nõ esse in subiecto. Et sic cũ nõ sit substãtia ipsa aie: opz qõ sit accidẽs quelibet potẽtia eius: z est in scõa spẽ qualitatis. Sed ꝓut accidens accipit ꝑm q ponit vnũ ex qnqz vniuersalibus: sic nõ est accidẽs potẽtia aie. Nã ꝑm hunc modũ aliqd est mediũ inter substãtiã. z accidẽs: qz ad substantiã ptinet quicqd est essentiale rei. Nõ tñ qcqd est extra essentiã rei: põt sic dici accidens: sed solũ qõ nõ causat ex principijs essentialibus speciei: ꝓpriũ eñ nõ est de essentia rei: sed ex principijs essentialibꝫ speciei causat. vñ mediũ est inter substantiã z accidẽs: z hoc modo potentie aie ꝓnt dici medie inter substantiã z accidẽs: quasi ꝓprietates aie naturales: sicut risibile õr ꝓpriũ hois: z calor ꝓpriũ ignis z hmõi. Qõ autẽ Aug. dicit q notitia z amor nõ sunt in aia sicut accidentia in subiecto: intelligit ꝓut cõparantur ad aiam: nõ sicut ad amantẽ z cognoscentẽ: sz vt cõparant ad eã sicut ad amatã z cognitã: qz ipsa substãtialis essentia aie cognoscit et amat. Et sic etiã intelligendũ cũ idẽ dicit: q memoria: intelligẽtia: z volũtas sunt vna essentia. Vel etiã ꝑm aliquos põt dici: q hec locutio verificat ꝑm modũ quo totũ potentiale predicat de suis partibus: qz eñ tale totũ adest singulis partibus ꝑm totã essentiã: sed nõ ꝑm totã virtutẽ: ideo predicatur de qualibet parte eius: sed non ita proprie sicut totum vniuersale. Qõ etiam ꝓbs dicit in. ij. de aia. q illud quo primo sentimus et intelligimus est anima nõ ex hoc sequitur qõ essentie anime sit eius potentia: sed qz hoc ipsum qõ forma accidentalis: cuiusmodi est potentia anime est actionis principiũ habet a forma substantiali. Et ideo forma substantialis est primum actionis principium sed non proximum.

Potẽtia aie est accidens.

Potentie aie qualia bona sunt.

§.III. ponuntur autem he potẽtie aie esse bona media magister eñ sen. lib. ij. dis. xxvj. post Aug. ponit triplicẽ differentiã bonorũ. s. minima: media: z magna: videlicet bona tpalia: naturalia: et virtualia. Et qz oia a deo accepisti ꝑm ap̃lm. Recordare qz recepisti bona in vita tua dixit Abraã. Luce. xvj. Tẽporalia quidẽ ad recte distribuendũ. Naturalia ad bene exercẽdũ. Virtualia ad cõtinue augendũ. Tpalia vt diuitie bona sunt: qz organice deseruiũt felicitati ꝑm ꝓbm. i. sunt instrumenta ad vitã virtuosam. Qui eñ sibi thesaurizat et tpalia nõ distribuit ꝑm rectitudinẽ dãnationẽ incurrit. Vñ cui dã diuiti qui sibi ipsi dicebat. Dia mea habes multa bona posita in annos plurimos comede: quiesce z c. dictũ fuit a deo. Stulte aiam tuã hac nocte repetẽt a te. Luc. xij. Super quo euangelio dicit Amb. Tu. s. diues susceptis dei muneribus: z in sinũ tuũ redactis nihil te reputas facere iniquũ: si tã multorũ vite subsidia solus obtineas z c. dist. xlvij. sicut hi. Bona naturalia sunt potẽtie aie interiores quibus operamur: qbus põt aia bñ z male vti: sicut z bonis tẽporalibus. Et de his põt illud exponi psal. Bonorũ meorũ nõ indiges dñe id est operũ nostrorũ que ꝓcedũt a potẽtijs. Exercere autẽ debet quis hmõi bona z bñ: als ea in vanũ accepit. psal. Qui nõ accepit in vanũ aiam suã. hic. s. habitabit in tabernaculo tuo. Bene autez exercet hmõi bona cũ penitet et se mortificat. ꝑm illud psal. Tabescere feciſti sicut araneaz animã eius. i. ꝑm glo. feciſti tu deus vt aia conuersa sit tabida. i. humilitate infirmata sicut aranea que etiam leui tactu manus tabescit. i. deficit a virtute sua z vigore. Sic anima correpta z penitẽs a contactu manus diuine inspirationis deficit a vigore superbie z morũ vite pristine. Aranea est subtile corpus terrena deserit: alta querit: emissione viscerum telas texit. Sic conuersus z correptus ꝓ penitentiam corpus extenuat: mundi infima contemnit: celestem conuersationẽ appetit: subtiles operationes ex timore dñi facit. Bene exercet anima potentias dum intellectũ z affectuz ad supna erigit. vnde Psal. Anima mea exultabit in domino delectabitur in deo salutari suo: oia ossa mea dicent dñe quis similis tibi. Exultatio z delectatio aie est ipsa maxima complacentia quã hz volũtas ex cognitione z cõsideratione intellectuali: diuine ꝓuidentie z beneuolentie magne ad ipsam animam. Prouidentia vero in dño qui si bonus est prouidet seruis suis. Beneuolentia in salutari qui sic õr: qz nos saluat. Ossa aie sunt potentie: qz sicut ossa inseparabiliter inherent carni et dant ei robur ad operandum: ita potentie inseparabiliter sunt in anima: z ex his est virtus homini ad operandum. Omnes ergo potentie admiratione quadam cuiusdam reuerentie debent experimentali gustu intelligere nullum esse similez deo. Bonis virtualibus nõ põt quis male vti. De quibus põt illud intelligi Prouer. xj. In bonis iustorũ. s. operibus virtutũ: exaltabitur ciuitas. Esa. lviij. Implebit splendoribus aiaz tuã. Virtutes sunt vt quidã radij quibus aia illustrat in baptismo qui bona debet augere. iuxta illud Psal. Ibũt de virtute in virtutem. Nã qui accepit bonũ vnius talenti designantis aliquã gratiam: qz nõ auxit sed conseruauit: fuit eo priuatus z confusus. Matt. xxv. Recordare ergo qz recepisti z ad quid recepisti. z sic ꝑm ps. Anima mea in bonis demorabitur. s. ad recordandum.

Aie mẽbra tropologice.

§.V. ꝓtentias anime esse plures ponit ꝓbs in. ij. de celo. z magister sen. j. li. dis. iij. qõ necesse est ponere ꝑm bea. Tho. in. j. par. q. lxxvij. ar. ij. Naz sicut infirme est dispositus ad sanitatem que est quedam perfectio corporis aialis qui nõ potest cõsequi pfectam sanitatem: sed aliquã modicam consequitur paucis remedijs. Melius autez dispositus qui põt cõsequi perfectam sanitatẽ: sed remedijs multis. Et adhuc melius qui remedijs paucis perfectaz consequi potest. Optime autem qui absqz remedio perfectam habet sanitatez. Ita dicendum de bonitate z perfectione rerum: videlicet q ille res que sunt infra hoiem vt aialia z sensibilia: quedam particularia bona consequuntur: nõ aũt perfectam bonitatem z vniuersalem qualis est deus: z ideo quasdam paucas z determinatas virtutes z operationes habent quibus illam assequantur. Homo autẽ põt cõsequi perfectam z vniuersalem bonitatem: quia potest adipisci beatitudinem. Sed tñ qz est in vltimo gradu ꝑm naturam eorũ qnibus cõpetit beatitudo: ideo multis z diuersis operationibus ac virtutibus seu potentijs indiget aia humana ad consequendam hmõi pfectam bonitatem: angelis vero minor diuersitas potentiarum competit. In deo autem non est aliqua potentia vel actio ꝓter eius essentiam. Est etiã alia ratio quare aia humana est in diuersitate potentiarũ vcz qz est in cõfinio corporalitũ z spũalitũ creaturarũ: z ideo concurrũt in ipsa virtutes vtrarunqz creaturarum. Sciendũ etiam ꝑm bea. Tho. vbi. s. q quedã operationes anime sunt que exercentur sine organo corporali vt intelligere z velle. Unde potentie q̃ sunt harum operationũ principia: sunt in animavt in subiecto. Quedam vero actiones sunt aie que exercentur per organa corporalia: sicut visio ꝓ oculũ: z auditus per aurẽ. Et simile de oibus alijs operationibus sensitiue z nutritiue partis. Et potẽtie que sunt haruz opationũ principia sunt in coniuncto vt in subiecto: z nõ in aia sola. Vñ ꝓbs in lib. de som. z vigi. dicit q sentire non est ꝓpriũ aie neqz corporis sed coniuncti. Dicuntur autem oẽs potẽtie esse aie nõ sicut subiecti: sed sicut principij: qz ꝓ aiam cõiunctum hz q tales operatiões possit operari. Fluunt ergo omnes potentie etiaz sensitiue z vegetatiue ab essentia anime sicut a principio. Sunt eñ quedaz ꝓprietates naturales eius: sed subiectum est causa ꝓpriorũ accidentium: vñ z ponitur subiectũ diffinitione accidentis. Notandũ etiam in qõ ois actio procedit ab aliqua potentia: et est circa aliqõ obiectum seu materiã. Potentia eñ ꝑm id qõ est potentia ordinatur ad actũ z diuersificatur ꝑm diuersam rationez actus: et actus diuersificatur ꝑm diuersam rõnẽ obiecti. Qz enim aliud est color inquantum obiectum visus: aliud sonus inquantum obiectum auditus: ideo diuersa oino actio est videre ab audire. Et quia diuersa ratio actionis vtriusqz: ideo etiam potentie diuerse inde procedunt illi actus. Potẽtia aũt aut est actiua aut passiua. Actio autẽ ꝓcedens a potentia actiua alio mõ se hz q̃ꝑ procedens a passiua erga suũ obiectum. Cõparat eñ obiectum ad actum potentie passiue sicut principium et causa mouens. Color enim inquantum mouet visum est principiũ visionis. sic z intelligentia est potentia passiua. Ad actũ aũt potẽtie actiue comparatur obiectuz vt terminus z finis: sicut augmentatiue virtutis obiectũ est quãtum ad pfectũ qõ est finis augmenti: et ex his duobus actio recipit speciẽ. s. ex principio vel fine seu termino: et sic est necesse q potentie diuersificentur ꝑm actus z obiecta.

Plures sunt potẽtie anime

§.VI. Quinqz sunt genera potẽtiarum ꝑm ꝓbm in. ij. de anima. videlicet vegetatiuũ: sensitiuũ: appetitiuum: ꝑm locum motiuũ: z intellectiuuz. Pro cuius declaratione dicit be. Thom. in. j. par. q. lxxviij. ar. j. quod genera potentiarum distinguuntur ꝑm obiecta actuum ipsarum: quãto

Quinqz sunt genera potentiarum.

Omnes potentie qõo dicũtur eẽ anime.

eñ potentia est altior tanto obiectū vniuersalius respicit. Obiectū aūt operationis aīe triplici ordine potest considerari. Alicuius eñ potentie aīe obiectū est solū corpus aīe vnitū. Et hoc genº potētiarū vocat vegetatiuum: non eñ vegetatiua agit nisi in corpº cui vnitur aīa. Est aliud genº potentiarū qđ respicit vniuersaliº obiectū. s. oē corpº sensibile: et nō solū corpº cui aīa vnitur. Est alterū genus potētiarū quod adhuc respicit vniuersaliº obiectū. s. nō solū corpº sensibile: sed etiam oē ens. Et ex hoc ptz q̄ ista duo genera potētiarū habēt operationē nō solum respectu rei coniuncte: sed etiā respectu rei extrinsece. Cum autē operās oporteat aliquo modo cōiungi suo obiecto: necesse est rem extrinsecam que est obiectū operationis aīe fm duplicem rōnē ad aīam cōparari. Uno modo fm q̄ nata est coniungi aīe et in anima esse per suam similitudinē. Et quātum ad hoc sunt duo genera potentiarum: sensituū respectu obiecti minº cōis quod est corpus sensibile: et intellectiuum respectu obiecti communissimi qđ est ens vniuersale. Alio modo res extrinseca que est obiectū opationis cōparatur ad aīam fm quod ipsa anima inclinatur et tēdit in ipsam rē exteriorē. Et fm hanc operationē sunt duo genera potētiarū: vnū. s. appetitiuū fm qđ anima cōparatur ad rem extrinsecā vt ad finē qui est primū in intētione. Et hic appetitus q̄dā appetitus aīalis distinguitur ab appetitu naturali. Appetitº eñ naturalis est inclinatio cuiuslibet rei ad aliquod ex natura sua: et sic naturali appetitu quelibet potētia desiderat sibi cōuenīes. Sed appetitus animalis sequitur formā apprehensiuā: et ad hmōi appetitum requiritur specialis potentia aie: et non sufficit sola apprehensio. Visus enim naturaliter appetit visibile solū ad suū actū. i. ad videndū. Animal aūt appetit rem visam p appetitum: nō solū ad videndū: sed etiā ad alios vsus. Aliud genus potentiarum est motiuum fm locum prout scz aīa cōparatur ad rē exteriorē sicut ad terminū operationis et motus. Ad consequēdū enim aliquid desideratū et intentū oīe animal mouetur. Et q̄tuis sensus et appetitº sint principalia mouentia in aīalibus pfectis: nō tñ sensus et appetitus inquantum hmōi etiā sunt sufficientia admouendū: nisi superadderetur eis aliqua virtus. Nam in immobilibus animalibº est sensus et appetitus: non tñ habent vim motiuā: hec aūtē vis motiua est non solum in appetitu et sensu vt in operante motum: sed in ipsis partibus corporis vt sint habilia ad obediendum appetitui anime mouentis. hec beatus Tho.

Appetitº naturalis distinguit ab appetitu animali.

§. VII. Potentiarum autem aie

rationalis cū quinq̄ sint genera fm pħm in. ij. de aīa. et omnis actio humana ab his pcedens: tūc bene agitur et meritorie q̄n et gīa in aīa agit. xi pº. xij. Vita mea illi vivet. scz vita gre: et semē meū seruet ipsi. Semē spūale seu generatio aie est q̄ntuplex genº potētiarū q̄ fluūt et sic generantur ab aīa. Que tūc seruiūt deo: cū anima vivit ei. s. ex gīa. Possunt et iste figurari p quinq̄ talēta tradita a dño seruo suo. Mat. xxv. que tūc duplicantur. vñ talis intrat in gaudiū dñi: cū scz q̄s exercet nō solū instinctu humane rōnis vt pħs: sed etiā diuina illustratiōe gre: vt sancti. Nec pōt ista expositio incōgrua reputari: q̄ diffusa est ab his q̄ sequuntur in illa parabola. i. non correspōdet eis: nā subditur de duobus talētis aut vno tantū alius datis. Certū est autē q̄ oēs hoies habēt predictas oēs potentias. Dicit enī be. Tho. super Lañ. in prologo. q̄ illud habet locū in expositione lr̄ali scripture. s. q̄ oportet q̄ nō dissuta: sed respondeat precedentibus et sequētibus: hoc aūt nō requiritur in expositiōe morali scripture: vt ptz in expositionibº doctorū. Debet ergo quis operari scōm potentiā motiuā ex gīa eundo ad tēplum vt christus et apostoli Act. v. Nō autē ad theatrū vel spectaculū: tales eñ debent puniri. de cōse. dis. j. qui die. Debet mouere ad indulgentias et laudes diuinas. pō. Lauda anima mea dominū etc. Qui propitiatur oibº iniq̄tatibus tuis: p indulgētias quoad penā. per laudē confessionis quoad culpā. Nō autem debet ire ad choreas: ibi eñ amputatur figurate caput Joannis bap. Mar. vj. qui interpretatur in quo est gīa. Debet moueri et operari ad iuuandum proximos vt Tobias: qui discurrebat per ciuitates visitando confortādo captiuos: vestiendo nudos: sepeliendo et hmōi. Et vt Paulus qui laborabat manibus suis ad puidendum sibi et suis: nō autē discurrendo cūmalis ad iniquitatē. De quibus Salomon Prouer. j. Pedes eorū ad malum currunt: et festinant ad effundendum sanguinem. Et sic aīal laborantis laborat sibi. Vegetatiua bene vti debet: videl. cibis et potibus qui deseruiunt nutritiue et augmentatiue viendo ad necessitatem non voluptatem. Nam et Helias carnes comedit: et Dauid aquā male cōcupitā. s. de cisterna Bethleē effudit. s. nō bibēdo. dist. xij. delicie. Venereis aūt actibus qui deseruiūt generatiue precise cū cōiuge sua: et nō aliter ad prolē procreandā: vel debiti redditionē nō ad libidinez explendā. xxxiij. q. iiij. vir cū ppria. ibi cū eñ. cū glo. sua. Cū sensitiua bene quis cōmercat cū sensus exteriores visuz auditū et alios sub disciplina custodit rationis: nō eos exercens ad curiositatē vt ille qui dixit. Juga boū emi q̄nq̄: et eo ꝓbare illa. Lu. xiiij. scz p curiositatē: passiones insup appetitº sensitiui mortificare vitijs. Talētū intellectiui duplicat: cū quis ipm applicat ad cōsiderāda spiritualia et diuina ad intelligēdū sacra eloquia: q̄ vt dicit dist. xxxvij. sicut. Sicut stellas celi nō extinguit noctis mētes fidelū inherentes sacre scripture firmamēto nō obscurat mūdana iniq̄tas. Qđ faciebat btā virgo Maria cui dixit Symeon. Tuā ipsius aīam pertransibit gladius. Luc. ij. qđ exponit Amb. de gladio spūali. qđ fm apm est verbū dei: qđ in scripturis positū valide trāsiuit p animā. i. intellectū et mentē fidelis cōfert ad scripturas adinuicē dedeo. Talentū aūt appetitiue augetur dū q̄s affectū hz ad deū exēplo Esa. di. Via mea desiderauit te in nocte: sed et spū meo in precordijs meis: vel vera amicitia charitatis afficit ad primū. Unī de Dauid et Jonatha dr. j. Reg. xviij. q̄ aīa Jonathe cōglutinata est eū aīa Dauid: scz affectu amicitie et charitatis. Diligere eñ et desiderare deū et salutem primi est actus voluntatis: et vt passiones appetitus sensitiui refrenat rōne. Si q̄s aūt vellet totam istam parabolam exponere de bonis nobis a deo traditis. Tunc pōt dici qđ quinq̄ talenta sunt quinq̄ genera bonorū circa q̄ versantur operationes nostre: q̄ omnes pcedunt a potentijs ipsius aīe. Et primū talentū est bonum nature datū ad exercendū. Mat. xx. Quid hic statis tota die otiosi: ite et vos in vineam meam. i. animam ad laborandum: et figuratur per talentum eneū. Scōm est bonum gratie collatum ad augendū. ij. Lor. vj. Hortamur vos ne in vacuū gratiā dei recipiatis. Prouer. iiij. Justorum semita quasi lux splendēs procedit et crescit etc. Et figuratur per talentum aureum: q̄ sicut aurum excedit omnia metalla: ita gratia omnia humana. Tertium est bonum scientie datum ad docendum. Mat. vlti. Docete oēs gentes. Sap. vij. dicitur de ea. Sine inuidia cōmunico: et honestatem illius non abscondo. Et figuratur per talentū argenteum. De quo psal. Eloquia dñi eloquia casta argentum etc. Quartū est bonum potentie datum ad defendendū se et alios. Esa. j. Subuenite oppresso: iudicate pupillo: defendite viduā. xxiij. q. iij. c. iij. qui potest obuiare. et in ca. seq. Et figuratur p talentum ferreum: quia ferrum sua potentia et vigore domat alia metalla efficaciter. Quintum est bonum opulentie datum ad subueniendum. Luc. xj. Quod superest date eleemosynā et omnia munda sunt vobis. Et figuratur per talentum plumbeum. de quo zacha. v. quia plumbum vilius est et grauius aliis metallis: ita temporalia sunt vilia et grauia. Aliqui vero ex predictis tantum duo talenta habuerunt: scilicet bonum nature et gratie: alij tantum vnū. s. bonum nature: nec talis excusatur si nō exerceat. Hec in Catholicon.

De vsu et exercitio bono potētiarum anime.

De potētia motiua.

Vegetatiua.

De sensitiua.

De intellectiua.

De appetitiua.

Quinq̄ sunt bona nobis a deo tradita.

§. VIII. De ordine ipsarū poten

tiarum adinuicem dicit be. Tho. in. j. par. q. lxxvij. ar. iiij. qđ cum vna sit aīa: potentia autez plures: ordine vero quodam ab vno in multitudinē procedatur: necesse est inter potentias ordinem ponere et fm dependentiam vnius ab altera. Quantum ad ordinē nature prout perfecta naturaliter priora sunt imperfectis: sic potētie intellectiue sunt priores sensitiuis: vñ dirigūt eas et imperāt eis. Et similiter potētie sensitiue sunt priores potētijs nutritiue anime. Scōm vero generationis ordinē et temporis econuerso se habent. Nam potentie anime nutritiue sunt priores potentijs aie sensitiue in via generationis: et ad earum actiōes corpus preparāt. Similiter etiā de potentijs intellectiuis respectu sensitiuarum. Cum autē potentie cognoscantur per actus: sicut actus vnius potentie causatur ab alio vt actus phantasie ab actu sensus: sic vna potētia causatur ab alia: quātus enim omnes potentie fluunt seu procedunt ab essentia anime: ordine tñ quodam vt vna pcedat ab aīa immediate: alia mediante alia et huiusmodi. Et sic dicat q̄ potentia quelibet aie est accidens: si vna potentia pcederet ab alia: tunc accidentis subiectum esset accidēs: qđ esse nō pōt. Nñ. bea. Tho. q̄ accidens per se non potest esse subiectū accidētis: sed vnū accidens per prius recipitur in substātia q̄m aliud: sicut pº quātitas q̄m qualitas. Et hoc modo dr accidēs vnū esse subiectū alterius vt superficies coloris inquantū

De ordine potentiarū adinuicem.

De subiecto potentiarum.

quãtũ substãtia vno accidente mediante recipit aliud: et sic de potentijs anime. De his aũt q̃nq; generibus potentiarũ q̃uis oẽs habeãt principiũ ab aĩa: tñ quedã sunt que solũ sunt in aĩa vt in subiecto: vt intellectus ⁊ volũtas. Et has necesse est remanere etiã destructo corpore: cũ subiectũ earũ. i. aĩa remaneat immortalis. Quedã sunt in cõiuncto vt in subiecto: sicut oẽs potẽtie nutritiue: sensitiue: ⁊ motiue. Et q; destructo subiecto nõ potest accidens remanere: ideo corrupto cõiũcto. i. hoĩe nõ remanẽt ille potentie actu: sed tantũ virtute sicut in principio vel radice. Et si obijciatur q̃ in lib. de spũ ⁊ aĩa dr: q̃ aĩa recedit a corpore trahẽs secũ sensuz: ⁊ imaginationẽ: rationẽ: ⁊ intellectum: trascibilitatẽ: ⁊ cõcupiscibilitatẽ. Rñ. bea. Tho. q̃ liber ille non habet auctoritatẽ: vñ q̃ ibi scriptũ est: ea facilitate ꝓtenniẽ quabatur. Uel põt dici q̃ aĩa trahat secũ has potentias nõ actu: sed virtute. Si etiã obijciatur q; Luc. xvj. fuit dictũ diuiti. Recordare q; recepisti ⁊c. memoria aũt est potentia sensitiua. Rñdet bea. Tho. q̃ memoria ibi accipitur eo modo quo Aug. ponit memoriã in mente ꝓout. s. est pars intellectiue: nõ ꝓout est potentia partis sensitiue.

¶ De potentia vegetatiua ⁊ sensitiua. Cap. ij.

Vegetatiua distinguit in tres partes siue potẽtias. s. nutritiũ: augmẽtatiuũ: et generatiuũ. Ũñ in. ij. de aĩa dicit pħs. q̃ opa huiꝰ aie sunt generare: alimẽto uti: ⁊ augere. Pro huius declaratiõe dicit be. Tho. in. j. par. q. lxxviij. ar. ij. q̃ vegetatiuũ hz ꝑ obiecto corꝑ ipm viuens ꝑ aiaz. Ad q̃d tripler opatio aie est necessaria. Una ꝑ quã esse acquirat ⁊ ad hoc ordinat potentia generatiua. Alia ꝑ quã corpus viuẽs acq̃rat debitam quãtitatẽ: ⁊ ad hoc ordinat vis augmẽtatiua. Alia ꝑ quã corꝑ viuẽtis saluat ⁊ in esse ⁊ in debita quãtitate: ⁊ ad hoc ordinatur vis nutritiua. Est tñ quedã differentia attendẽda inter has potentias: nã nutritiua ⁊ augmentatiua habẽt suũ effectũ in eo in quo sunt: q; ipm corpus viuẽtũ aĩe augeẽ ⁊ cõseruaẽ per vim augmentatiuã ⁊ nutritiuã in eadẽ aĩa existentẽ. Sed vis generatiua hz effectũ suũ: nõ in eodẽ corpore: sz in alio: q; nil est generatiuũ suiipsiꝰ: ⁊ ideo vis generatiua appropinquat quodãmodo ad dignitatẽ aĩe sensitiue q̃ hz operationẽ in res exteriores: ⁊ sic in his pfectior est gñatiua. Est eñ rei pfecte facere alteram qualis est ipsa: et aũt deseruiunt nutritiua ⁊ augmentatiua: augmentatiue ꝙo nutritiua. Dicit aũt nutritiua deseruire generatiue potẽtie. Ꝟm be. Tho. in. j. par. q. vlti. q; illud q̃d est cõseruz ꝑ virtutẽ nutritiuã ex alimẽto anteq̃z cõuertaẽ in substãtiã mẽbrorũ accipit a virtute generatiua vt semẽ. Et huiꝰ signũ ponit pħs: q; aialia magni corporis q̃ indigẽt multo nutrimẽto sunt pauci seminis Ꝟm quãtitatẽ corpis sui ⁊ pauce generationis: vt ptz in elephãte. Silr hoies pingues sunt pauci seminis ꝓpter eandẽ causaz. Et ꝓpter hãc causaz in pueris nõ est semẽ: q; superfluũ nutrimẽti in augmẽtũ cõuertiẽ: ⁊ ideo nõ põt gñare: ⁊ sic superfluũ alimẽti est semẽ Ꝟm pħm in li. de gña. aialiũ. Sciendum etiã Ꝟm be. Tho. vbi. s. q̃ alimentũ ex cibo ⁊ potu vere cõuertiẽ in speciẽ humane nature inquantum accipit vere speciez carnis ⁊ ossis: et huiusmodi partiũ: et hoc est q̃d pħs dicit in. ij. de aĩa. q̃d alimentũ nutrit inquantũ est potentia caro. Q̃d autem dñs dicit Mat. xv. Omne q̃d intrat in os in ventrem vadit ⁊ in secessum emittitur: nõ sic intelligendũ est q̃ omne. i. totũ q̃d intrat in os emittatur ꝑ secessum: sed q; de omni cibo aliquid impurum ꝑ secessum emittit. Et q; virtus omnis in corpore passibili ꝑ cõtinuã actionẽ debilitatur: q; hmõi agentia etiã patiuntur: ideo virtus cõseruiua alimẽti in naturã corpis animalis in principio q̃dẽ est tã fortis vt possit cõuertere nõ solũ q̃d sufficit ad restaurationẽ deperditi: sed etiã ad augmentũ. Postea vero nõ põt cõuertere: nisi quantũ sufficit ad restaurationẽ deperditi ⁊ tũc cessat augmẽtũ. Demũ nec hoc põt: ⁊ tunc fit diminutio deinde deficiente hac virtute totaliter deficit animal: sicut virtus vini cõuertentis aquam mixtam paulatim per admixtionẽ aque debilitatur vt tandẽ totum fiat aquosum. vt pħs exemplificat. Q̃d autẽ aliq̃ dicũt q̃ alimentũ nõ cõuertitur in virtutẽ humane nature: sz accipitur alimẽtũ vt quoddã fomẽtũ. s. vt resistat actioni coloris naturalis: ne cõsumat humidũ naturale: sicut plumbuz vel stannũ adiungit argento ne cõsumatur ꝑ ignẽ. Sed illa materia q̃ in primo hoie forme hũane fuit subiecta in seipsa multiplicatur: ⁊ hoc mõ multitudo hũanorũ corporũ a corpore primi hois derivat. Totũ hoc reprobat bea. Tho. ibi ꝑ multas rõnes probans q̃ vere conuertitur alimentum in naturam hominis.

Animalia magni corporis indigent multo nutrimento

§. I. De potentia sensitiua hec est

dupler: videlz exterior ⁊ interior. Exterior dr q̃ hz organa in quibus est affixa exterius visibilia. Ista aũt subdistinguit in q̃nq; sensus exteriores. s. visum: auditũ: odoratũ gustum: et tactuz: vt ponit pħs in. ij. de aĩa. Pro cuius declaratiõe dicit be. Tho. in. j. par. q. lxxviij. ar. iij. q̃ ratio numeri ⁊ distinctiõis exteriorũ sensuũ accipienda est Ꝟm id q̃d ꝓprie ꝑ se ad sensum ptinet. Est autez sensus potentia passiua q̃ nata est imutari ab exteriori sensibili: exterius ergo imutatiuũ est q̃d ꝓprie ꝑ se a sensu pcipit: ⁊ Ꝟm eius diuersitatẽ potẽtie distinguunt. Est aũtẽ dupler imutatio. Una naturalis ⁊ alia spũalis. Naturalis quidẽ Ꝟm q̃ forma immutantis recipit in mutato Ꝟm esse naturale: sicut calor in calefacto. Spũalis aũtẽ Ꝟm q̃ forma imutãtis recipitur in mutato Ꝟm esse spũale: vt forma coloris in pupilla: que nõ fit per hoc colorata. Ad opationẽ aũtẽ sensus req̃ritur immutatio spiritualis: ꝑ quã intentio forme sensibilis fiat in organo sensus. Sed in q̃busdã sensibus inuenit imutatio spiritualis tantuz: sicut in visu. In quibusdã aũtẽ cũ immutatiõe spirituali etiã imutatio naturalis. Et hoc vel ex parte obiecti tãtuz. vel etiã ex parte organi. Ex parte aũtẽ obiecti inuenit imutatio naturalis Ꝟm locum vt in sono qui est obiectũ auditus. Nã sonus ex percussione causat ⁊ aeris cõmotione. Scõm alterationẽ vero in odore qui est obiectum olfactus. Oꝑz eñ ꝑ caliduz aliquo mõ alterari corpus ad hoc q̃ spiret odorẽ. Ex parte autẽ organi est immutatio naturalis in tactu ⁊ gustu. Nã ⁊ manus tangens calida calescit ⁊ lingua humectatur ꝑ humiditatẽ saporum. Organum vero olfactus ⁊ auditus nulla naturali immutatione immutat in sentiendo nisi ꝑ accidens. Usus autẽ est maxime spiritualis: q; est absq; aliqua imutatiõe naturali organi vel obiecti. ⁊ perfectior inter oẽs sensus ⁊ cõmunior. ⁊ post hunc auditus: deinde olfactus: tactus autem et gustus sunt maxime materiales. Et inde est q̃ aliq; tres sensus non fiunt per medium coniunctum: ne aliqua naturalis transmutatio ptingat ad organum: vt accidit in his in duobus sensibus. Est autem triplex sensibile obiectum. s. ꝓprium: cõe: ⁊ per accidens. Sensibile ꝓprium est: q̃d primo ⁊ per se immutat sensum: vt color visum: sonus auditus: ⁊ hmõi. Sensibile cõe est q̃d nõ primo ⁊ per se mouet sensum: sed ratione sensibilis qualitatis existentis in eo: vt superficies ratiõe coloris: ⁊ huiusmodi. Sensibile vero per accidens est quod nõ facit aliquam diuersitatem in mutatione sensus.

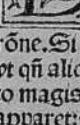
De q̃nq; sensibus exterioribus.

Duplex est immutatio.

Triplex est sensibile.

¶ De singulis quinq; sensibus. Cap. iij.

De visione corporali qũo

fiat. Plato et Empedocles opinati sunt q̃ modus videndi fieret extramittendo radios ab oculis: nõ intus suscipiẽdo sicut est veritas. Q̃d ꝓbabãt hac rõne. Si visio perficeret suscipiendo intus: tunc nõ esset necesse vt q̃ aliquis acute vellet videre: nisi q̃d aperiret oculos: ⁊ quãto magis aperiret: tanto magis videret formam. Sed cõtrarium apparet: ⁊ hoc tenet Aristo. quia quando aliquis vult acute videre magis constringit palpebras ⁊ arctat oculos ita quod ille conatus designat aliquid a se ejicere ⁊ emittere ⁊ non recipere. Sed q̃d ista opinio sit falsa ⁊ ipossibilis. s. quod visio fit extramittendo: ita q̃ lux piramidalis egrediatur a visione vt dicunt illi: ostenditur per hoc q̃d lux non potest egredi a visu nisi quatuor modis. Primo q; aut lux erit continuata cum vidente ⁊ cũ tota re visa coniuncta. Secundo aut lux in visione coniungitur cum tota re visa et separatur tota a vidente. Tertio aut lux egrediens nõ est cõiuncta cum tota re visa: sed cũ aliqua parte eius. Quarto aut lux perficiens visionẽ separatur ab vtroq; s. re visa ⁊ vidente. Et primum quidẽ esse nõ põt. s. q̃ lux egrediens cõtinuetur cũ tota re visa ⁊ vidente. Huius ratio est. q; cum videamus astra celi sequeret q̃ lux egrediens extenderetur vsq; ad astra celi: q̃d est impossibile: cum egredi nõ sit nisi corporum: lux autẽ nõ est corpus. Scõm etiã. s. q̃d tota lux separetur a videnti ⁊ cõiungaẽ cum re visa q̃d esse nõ põt: q; q̃d non contingit videntẽ nõ videtur: vñ hoc simile esset ac si quis sentiendo tangat manu abscissa. Tertium. s. q̃ lux coniugatur cũ aliqua parte rei vise hoc nõ põt esse: q; tunc nulla res videretur Ꝟm se totam: sed ꝑ parte q̃ a luce tangit. Quartum sz q̃ lux egrediens nõ continuet nec cum re visa nec cum vidente: sed ab vtroq; separetur: hoc etiã nõ põt esse: q; si lux nõ cõtinuatur cum vidente nõ videbit. Si nõ cõtinuatur cum re visa: nõ videbitur. Sic ergo in vanũ ponitur lucẽ egredi a visu. Ad rationem autem predicte opi

nionis cū sex ꝺ; q; volens videre acute non aperit oculos: sed potius constringit. Respondeꝫ q; hoc nō fit q; lux exprimatur vel emittatur a visu sed potius vt crystallinus humor vniatur ac virtus visiua z adiuuetur z cōfortetur: q; virt⁹ vnita est fortior diuisa. Ñ natura ordinauit cilia eminētia z grossa z nigra vt adiuuent visum: ne confundatur disgregatus a luce vel lumine exteriori. Cui⁹ signū est q; cū aliquis vult videre subtiliter z acute obumbrat visum: vt per vmbram virtus visiua congregetur. Alber. z Tho. in commen. super lib. de anima.

Quatuor req; rūtur ad visionē corporalem.

§. I. Fit ergo visio per receptionē

ſm Arist. nō per emissionē radiorū ab oculis. Ad quā visionez corporalē necesse est q; tuor; p ordinē cōcurrere. Et primū est color in obiecto visus: color autē mouet dyaphanū ad sui susceptionē: q; mot⁹ nō est localis: sed mot⁹ alterationis que alteratio est mot⁹ ad formā q; est qualitas rei vise. Vbi sciendū q; color in corpore colorato: est qualitas cōpleta in suo esse naturali: immediate aūt est qualitas incōpleta ſm esse rōnale. Secūdū q; req; rit ad visionē est diaphanū. i. aliq; corpus pspicuū: puta vitrū aqua vel aer: q; si inter visibile z visum nō esset mediū trāsparēs sed vacuū: cū in vacuo nō possit esse cōtact⁹: tūc visibile nō immutaret: et visus nō immutaretur. Tertiū q; requiritur est lumē: q; lumē est necessariū nō quidē ex parte coloris q; de se est visibilis: sed ex parte dyaphani. Nam color cū sit lux obscura ex admixtione corporis opaci: nō mouet dyaphanū pfecte: et in vltima dispositione: sed lumē in vltima dispositione facit dyaphanū receptiuū coloris. Quartū q; requiritur est potētia sensitiua simul cū organo: potētia enim sensitiua est principiū visionis: que potētia exercetur p corpus: z est iurta cerebrū interius vbi cōiunguñ duo nerui ex oculis pcedētes. Organū etiā requiritur. i. ocul⁹ q; nō debet esse igneū neq; aereū sed aqueū ſm Arist. Et hoc rōne pspicuitatis: non ſm q; aqua: perspicuū ēñ aqueū: z magis cōseruat q; aer z magis representat. Tho. z Alber. in cōmen. de aia. De quinq; sensibus corporis. Hi figurātur per quinq; porticus piscine. de quibus ꝺ; Jo. v. In his iacebat multitudo magna languētiū. Aqua piscine significat mollē z fluidam carnē circa quā sunt quinq; sens⁹. Vel melius. Piscina in qua lauabantur oues sacrificāde z deo offerende: ppter q; ꝺ dicebaū ꝓbatica a probaton hebraice quod est ouis latine: et significat penitentiā in qua lauantur a sordibus spiritualibus aiarū oues christi. Quinq; portic⁹ circa eam sunt quinq; sensus principia pctorū. In his iacet qui infirm⁹ est per pctū quiescēs in hmōi sensationibus z que sequunt ex eis. Ex his oportet exire qui vult sanari z intrare in piscinā penitētie: et hoc post motionē aque ab angelo. i. post predicatoris vel sacerdotis admonitionē: vel angeli instigationem: aut dei inspirationē: virtute aūt crucis que ibi ꝺ; fuisse tunc abscondita sanatur vnus tantū. i. qui in vnitate fidei et charitatis penitentiam agit: z qui prior. i. qui habet solicitudinē. i. diligentiā ad hoc. Hi etiam figurantur per quinq; reges in terra promissionis quos cruci affigi precepit Josue. Hi ēñ sensus vsurpāt sibi dominiū super aiam: sed christus Jesus iubet cruce modestie z austeritatis mortificari vt exponit Orige. super pēta. Unde christ⁹ Luc. xiij. Qui non accipit crucem suam ꝛc.

Quinq; sensus sunt q; nq; porticus.

§. II. In porticu ergo visus iacet

multitudo languentium spiritualiter multipliciter: quia sicut nobilior sensus: ita periculosior. Et precipue.

Visus inducit lasciuiā.

¶ Ex lepra lasciue.
¶ Ex hydropisi auaritie.
¶ Ex cecitate inuidentie.

Visus si nō refrenatur multū inducit ad lasciuiā z luxuriā. vñ Thren. iij. ꝺ. Oculus meus depredatus est aiam meā in cunctis filiabus vrbis mee. In huius exēplū z figurā Dina que et egressa est de domo vt videret mulieres ꝛc. rapta et violata est a Syche. Gen. xxxiij. vñ Aug. Nec dicatis vos hñe alios pudicos si habeatis oculos impudicos. Quintil. Oculi sunt tota luxuria nostra: hi nos in omnia quotidie vitia precipitant. Narrat ideo quosdā phos vt totam cogitationem ad mentis puritatem cogerēt sibi oculos eruisse. z q; uis nō benefecerint tamē cognouerūt quantū malum sequatur ex visu inordinato visus. Quod enim christus ait Mat. xviij. Si oculus tuus dexter scādalizet te erue eū ꝛc. Non intelligitur de materiali extractione quod prohibetur sed de spūali videlz q; si aspectus alicuius rei inducit hoiem ad ruinā: puta fornicationem: debet subtrahere nō oculū sed actum. i. nō aspicere. Moraliter aūt oculus dexter est status speculatiuus z contēplatiuus: quē si q; s videt inducere ad ruinā: vel ppter dubia fidei vel supbiā z hmōi abutēdo: ꝺ; dimittere z tradere se actiuis. Infirmat q; s ex visu hydropisi auaritie: sicut ēñ hydropycus nō pōt satiari potu: sic nec cupidus pecunia. Eccli. xiiij. Insatiabilis est oculus cupidi in parte iniquitatis nō satiabit donec cōsummat arefactēs aiaz suā. pſ. Tabescere fecisti sicut araneā aiam eius. s. cupidi. i. tu de⁹ pmisisti deficere et cōsumi. Sicut aranea se euiscerat faciendo telas ad capiendas muscas: ita auarus ad excogitandas malitias z fraudes. Aspect⁹ ergo rerū inducit cupiditatē earū: sicut Achā videns regulā aureā z chlamyd coccineum furatus est ea. Josue. vij. Adauget visus iuidiā. Videt ēñ alios ꝓperitatē z excellētiā alteri⁹ cui nō afficit: affligit: iuidet videre nō pōt. Eccli. xiiij. Nequā est oculus inuidi aīs liuidi: z auertēs faciē despicit aiam suā. Ñ saluator in parabola vince dixit vnt ex murmurātibus. An oculus tu⁹ nequā est: q; ego bonus sum. Mat. xx. Sic filij Jacob videntes q; Joseph a patre plus alijs amaretur inuidebant ei: et ppter hoc vendiderūt Ysmaelitis. Gen. xxxvij. Per aditū visus mala ingr

§. III. In porticu auditus iacet

alia multitudo infirmorū spūaliter et precipue inducit.

¶ Iracundie feritatem.
¶ Erroris falsitatem.
¶ Ventis vanitatem.

Cū quis ēñ audit q; sibi nō placent turbat. Unde Pharisei auditis verbis christi scandalizati sunt: iniuste tñ. Mat. xv. Herodes audiēs de natiuitate noui regis turbatus est. Mat. ij. Unde et Chilon⁹ de septē sapiētibus mūdi: ne maledicas inq; t primis: audies ēñ vnde z tu cōtristeris. pſal. Dñe libera aiam meā a labijs iniq; s: z a lingua dolosa: ne sez audiā ea z ex hoc vt ex cōtumelijs z hmōi irascar. Auditus cū indifferēter adhibet inducit multos errores: dū sez credit q; audit z ꝺ; ꝓpartialitatem disseminatores vel detractores. ij. Timo. iiij. Sanā doctrinā nō sustinebūt: sed ad sua desideria coacerbūt sibi magistros prurientes auribus: et a veritate quidē auditū auertent: ad fabulas aut ē cōuertent. Esa. xxx. Loq; mini nobis placentia z audiem⁹ ꝛc. Eua q; audiuit serpentē loquentē iniurtā dei faciliter credidit z ruit. Nō solū reus est qui falsuz de alio profert: sed etiā is qui aurē cito criminibus prebet. xj. q. iij. nō solū. Inducit vanitatē: q; cū q; s laudari se audit inde supbit vel gloriat: sicut Herodes Agrippa: q; libēter audiebat a populo laudes dei sibi dari: percussus ab angelo fuit: ita vt scaturiret corpus eius vermibus. Actuū. xij. Audiendo etiam otiosa z inutilia: mens efficitur vana z indeuota tempore orationis z curiosa. Unde de Athenien sibus curiosis dicitur: q; ad nihil aliud vacabant: nisi vt audirēt vel dicerent aliquid noui.

§. IIII. In porticu odorat⁹ multitudo magna iacet

infirmantiuz spiritualiter p diuersa peccata.

¶ Inuenitur in eo crudelitas.
¶ Exercetur multa gulositas.
¶ Procuratur carnalis suauitas.

Pſal. Longe feciſti. i. permisisti fieri notos meos a me: posuerunt me abominationem sibi sez propter infirmitatem passam. Martha etiaz dixit christo q; iussit tolli lapidē a monumento. Dñe iam fetet: quatriduanus enim est. Jo. xj. Et sic videbatur crudelis germano resuscitādo me naribus sentiret fetorē. Multi propter hoc abominantur pauperes: z crudeles sunt propter sudores z fetores eorū: nec visitant infirmos incarceratos mortuos: nec recipiunt peregrinos: sicut diues Lazarum in domo noluit recipere vlcerosum: qui sepultus est in inferno: et ppter hmōi crudelitatē dicet multis. Ite maledicti ꝛc. Multi querūt sentire varios odores: et ex his inardescit vitiū gule. Dicit Hiero. q; vultur z aquila odorant trāsmarina cadauera: z ad hmōi escā cōgregank diuolando: sic gulosi sentictes odorē alicuius cibi multū discurrūt z laborāt ad illū habendū quātūcūq; etiā esset inmūdū et nociuū. Unde z Josephus narrat in lib. de bello Judaico: q; Hierosolyma obsessa a Tito filio Uespasiani: quidam sentientes odorem carnis assate qui discurrebant p ciuitatē intrauerunt domū vidue: z inuenerūt filiū eius prefame assatū: z iā in parte comestū. Et in figuraz predicta aialia. s. vultur z aq̃la: q; in odore sequunt z comedunt cadauera immūda declarant. Queritur a multis odor ppter ipsam delectationē talis sensus: z si fieret ad confortandum cor in infirmitate non esset malum:

malū: iuxta illud. Unguento & variis odoribus delectatur cor: & bonis amici cōsiliis aia dulcoratur. Prouer. xxvij. Sed cū fit ad voluptatē & vanitatē vt alijs redoleat: multū displicet deo: & contra hmōi dicit cōminando dns per Esaiā. lij. c. Erit pro suauitate odore fetor: pro zona funiculus: & pro crispanti crine calui-tium &c. Et ibi etiam reprehenduntur olfactoriola.

§. V. In porticu gustus iacet ali;

qua multitudo languentium spiritualiter: nam inducit plura mala per abusum rationis.

¶ Est enim obfuscatiuus.

¶ Ariditatis inductiuus.

¶ Uite vtriusq; destructiuus.

Job. vj. Que prius nolebat tāgere aia mea: nūc pre angustia cibi mei facti sunt. i. que prius pm iudiciū rōnis dispositā nō sumere cibaria gustando: cū angustia & remorsu cōsciētie indifferenter sumit etiā ad voluptatē. Gustus em cū delectat sensuali-tatē: obfuscat rōnē: vt quasi videat recte facere que ex gule sumit appetitu. Greg. in moral. In ipso esu dū furtim gula surrepit: edenti delectatio permiscet. Unde plerūq; cōtingit vt refectionē corpis quā salutis causa cepimus cā voluptatis explea-mus. Exēplū in Noe & Loth gustu dulcedinis vini ebrijs factis. Est ariditatis, mētalis inductiuus. Sicut em gustata suauitate spūs: desipit ois caro pm Bern̄. Ita ecōuerso gustata suauitate cibi ex gula: desipiūt spūalia. psal. Omnē escam abominata est aia illorū. Un dicebant. Aia nostra nau. su. ci. isto leuiss. sez mānę qō significat spūalia. Destruit vitā corporalē & spūalē gust⁹ im-moderate vsus. Eccli. xxxvij. ppter crapulā multi perierūt: mē te & corpe. Hinc & Chrysо. Excessus ciborū consumit & cōputre scere facit corp⁹ humanū: & macerat egritudine diuturna: & tūc eum morte crudeli cōsumit. de cōse. di. v. nihil. ij. Ad idē Inno. in lib. de miseria hois dicit. Tā est breuis gule voluptas: vt spa-tio loci vix sit quatuor digitorū. Spatio tpis vix sit quatuor mo-mentorū. Et dū auiditas nescit modū: & voracitas excedit men-surā: grauat stomachus: turbant sensus corporis: quasi equi si-ne rōne currentes: aie vo aurige nō retinent frena &c. Loquit ibi de gustu. Tā multa aialia capiuntur ad mortem per gustū: vt pisces hamo adescato: aues: mures & hmōi.

Numer⁹ xxj.

Per tactū fiunt triplicia mala.

§. VI. In porticu tactus multitu

do etiā iacet infirmorum. Et licet sit hic sensus per totum cor-pus precipue: viget tamen in manibus.

¶ Est luxurie perpetratiuus.

¶ Est iniurie illatiuus.

¶ Est substantie ablatiuus.

Leuit. v. Aia q̄ tetigerit aliq̄d immūdū rea est. Qui tetigerit picē inquinabit ab ea. Eccli. xiij. Qui ingredit advxorē primi sui nō erit mūdus cū tetigerit eā. j. Cor. vij. Bonū est hoi mulie-rē nō tāgere. Est aūt valde periculosus ois tact⁹ ex libidine: mor-tiferus extra mrimoniū. Per manus enim in quibus marie vi-get tactus ledit: primus ꝛberando: vulnerādo: occidendo et hmōi: vñ dns per psal. cviij. Nolite tāgere christos meos. i. inūc-tos. Oēs christicole sunt in baptismo & cōfirmatiōe inūcti: pci-pue tñ sacerdotes. zach. ij. Qui tetigerit vos: sez iniuriando tan-git pupillā oculi mei. Unde q̄dā mulier pedisequa impatricis arriane: q: tetigit Amb. p vestē temere dicēs: vt descenderet de sede sua: q̄ citissime mortua est. Per man⁹ aūt fiunt furta: rapi-ne: & multa mala opa inutilia. vñ Esa. j. Or. Man⁹ vre plene sunt sanguine. Esa. lij. Recedite et inde exite: pollutum nolite tāge-re. s. faciēdo aliq̄d illicitū. Si q̄s ergo aliqua harū infirmitatū grauat: descendat in piscinā pnie: & virtute crucis saluabit. Un in figurā christus in cruce quinq; vulnera sustinuit magna. s. in manibus & pedibus & latere: vt. s. vulnera nostra que primus ex quinq; sensibus sanaret: & ipsos sensus exēplo & meditatiōe cru-ce mortificemus. ad Gal. v. Qui sunt christi carnē suā crucifixe-rūt cū vitijs & cōcupiscentijs. Propterea aie or. Cā. ij. Uenit co-lūba mea in foraminibus petre p meditationē plagarū manuū & pedū. In caverna macerie. i. plaga lateris.

§. VII. De quinq; sensibus spūa

libus q̄bus sentit de⁹ dū q̄s bñ custodit sensus exteriores. Pro cuius declaratione sciendū q aia nostra figurat p Hierosolymā pm doc. Dedite: ait dns Hiere. j. in ciuitatē munitā: te. i. aiaz tuā. Ad munitionē ciuitatis vltra arma virtutū & victualia sa-crorū eloquiorū quibus aia pascit & requirit & custodia diligens portarū. Un dns Deutero. iij. Custodi temetipsuz: quantū. s. ad sensus exteriores: et aiam tuā: scilicet quātū ad cogitatiōes in-teriores solicite. Mors enim inquit ppheta: ingressa est p fene-stras nostras. Nec sufficeret custodia ppria: nisi adiungat gra tie dei custodia. Ob psal. itelligēs orabat dicēs. Custodiat ani mā tuā dns: dns custodiat introitū tuū. i. sensationes exteriores: quibus similitudines rerū ingrediunt ad animā: & exitus. i. inte riores affectiones: quibus aia quasi egredit ad appetitū rerū. Mat. xv. Ex corde enim exeunt cogitationes male &c. Dicit aūt Hiero. ix Hieroso-lyma fuisse sex portis munita: vt elici pōt ex libro Nee-mie: que signāt sex portas aie sez sensum. Nā cū in lingua & pa-lato nō solū sit gustus: sz etiā locutio p quā multa & bona & ma la ingrediunt ad animā: ideo ipsa loquela ponat p sexta porta. Prima igit porta Hierusalē dicebat porta fontis Siloe: q: pro pe erat ibi fons Siloe: vbi illuminatus est cecus. Joan. ix. Et si gnat visuz. Custodiēda est cōtinue porta oculorū sicut faciebat Job dicēs. Pepigi fedus cū oculis meis: vt ne cogitarē quidē de virgine. Auerte oculos meos: ait psal. ne videāt vanitatē: sez De sex mulierū sicut vidēs Bersabeā cōcupiuit. Clauso aūt isto ostio portis oratq̄s vere patrē suū in abscōdito. Matth. vj. vt dicere valeat hierusalē cū Jac. Gene. xxxij. Uidi dñm facie ad faciē: & salua facta est aia spūal⁹. mea. Aperit em tunc oculus mētis p cōtēplationē. Sic Saul⁹ cū cecatus fuit exteri⁹: tūc Jesum videbat. dicit Aug. q̄n cetera nō videbat: ideo scit cōiter clausis sensibus habent visiones dei. Scā porta Hier̄m dicebat porta vallis: q: in valle erat vel in vallē ducebat. Et signat portā discipline: id est audit⁹ qui deser-uit acq̄sitioni doctrine: in valle tñ humiliatiōis: humil⁹. r. fusci-piendo doctrinā. Et hec custodienda est nō audiēdo detractio iob. xxxj. nes vel noctua alia: sicut Eua audiuit serpentē in dei iniuriam. Unde Eccli. xxviij. Sepi aures tuas spinis. Hoc clauso carnis ostio aperit ostiū spūs: auditus aie: quo intelligunt diuine lo-cutiones & inspirationes psal. Audiā q̄d loquat in me dns deus. Cap̄. v. Anima mea liquefacta est: vt dilectus locutus est. i. oi tarditate et frigiditate depositā secuta est diuinas inspiratiōes cum magno desiderio. ps. In auditu auris obediuit mihi. Ut Abraā in oibus. Tertia dicebat sterquilinij porta: q: p eā sterco ra ejiciebant: & signat nares in q̄bus est odoratus. vñ egredian tur immūditie cerebri: & sentiunt fetores. Et hec claudenda est rebus mūdanis. Nō em deus floribus & aromatibus odorē de-dit ad vtendū voluptuose: sed necessarie: & vt ex hoc assurgam⁹ ad bonitatē eius cognoscendā. Sentit aūt odor spūalis ab eo qui sensus mortificat in veritate p odoratū spūs: qui est discre-tio boni & mali: sicut inter odorē et fetorē. Nā spūalia cōfortāt: vitia cōturbāt. Nasus tuus: ꝛ de aia Cap̄. vij. sicut turris. i. di-scretio que est ita alta vt a longe cognoscat occultas insidias vi tiorum. et Cap̄. j. In odore vnguentorū tuorū currimus: inquit aia ad spōsuz suū christū. i. in suauitate exēplorū tue vite. Quar ta erat porta vetus: q̄ sic dicebat quasi a principio facta & prior aliis. Et signat gustū qui a principio fuit regulatus p⁹ aliis: dū, phibitus fuit gustus arboris scie boni et mali: & aliorū cōcef sus. Huc opz custodire: q: qui custodit os suū. s. a gustando pm rōnē et nō p̄z sensualitatē: custodit ab angustijs aiaz suā. Et tūc gustat p internā delectationē & gaudium. Un ps. Gustate & vi. quo. sua. est dominus. Dulcis est deus in oratiōe: dulcior in mor tificatione: dulcissimus contemplatione: ait Basilius. Quinta erat porta piscium: quia inde apportabantur pisces. Et signat Prouer. tactum: quia sicut piscis gaudet in aqua ita tactus in mollitie. xxj. Hunc oportet claudere: non soluz a venereis actibus tactibus & huiusmodi: sed etiaz ab omnibus illicitis. Esa. xxxiij. Beatus qui excutit manus suas ab omni munere. s. a lingua: ab obsequio & pecunia. j. q. j. sunt nonnulli. In manibus precipue est tactus. Quidam contactus spūalis et amplexus est anime ad ipsum deū p syncerū & feruidū affectū. Un aia Cant. ij. Dextera illius Amplex⁹ amplexabitur me. Et de muliere sanata ex contactu fimbrie ve-stimentorū christi dixit ipse. Tetigit me aliq̄s. Matth. ix. Mar. spiritua-v. Lu. viij. Tetigerat ipsa per deuotam affectionem: tangit etiā lis aie. eius vestimenta⁹que eum imitatur. Sexta porta dicebatur por-ta gregis: quia ibi accubabant pecudes. Et signat portam lo-cutionis: vbi multe locutiones bestiales quiescunt & vitia. Ux ergo custodiuntur bene he porte Hierusalem: intrat Jesus in ipsam per sensus spūales: sez contemplationis: auditum execu tionis diuinarū inspirationum: odoratum discretionis et sancte imitationis: gustum dulcis exultationis: tactum feruentis dile ctionis: os diuine laudationis. Et in ipso ingressu mirātur in-teriores potentie seu affectus. In cuius figuram dicitur Mat.

xxj. Cum introisset Jesus Hierosolymam: commota est vniuersa ciuitas di. Qualis est hic? Sed cum male custodiuntur sensus ejicitur christus seu egreditur iuxta illud. Egressus est Jesus ꝛc. ꝛ tunc intrat diabolus. Unde Hiero. Si susceperimus christum in hospitio pectoris nostri: ilico fugamus diabolū: et si peccauerim⁹ et per peccati ianuam ingressus fuerit diabolus protinus christus recedit. de pe. di. ij. si enim inquit.

¶ De locutione ꝛ multiplici vitio eius. Cap. iiij.

Prouer. xviij.

QUamembrum lingue deseruit nō solum sensui gustus: sed etiam locutioni. Ideo nūc agēdū est de locutione. Et de hac dicit sapiens q̄ mors ꝛ vita. s. anime ꝛ corpis in manib⁹ lingue sunt: id est in potestate seu vsu locutionis. Nam si q̄s male vtatur: inde mors ei sequitur anime: sicut ptz in Petro cū ore christū negauit: qui ex hoc morte anime incurrit. Et in quodā de pplo Judeorū q̄ in deserto christū blasphemauit lingua sua ꝛ ob hoc lapidatus est. Uita autē ex lingua ꝓcedit aie ꝛ corporis: si quis bene vtatur: q̄ ptz in publicano qui di. Deus propitius esto mihi pctōri: cum humilitate iustificatus est: ꝛ christo dicēte verbo suo. Lazare veni foras cōuocauit oībus viuificat⁹ est. Primo igitur ostendendetur quō bene quis ea vti debet. Secundo quō quis male vtatur: ꝛ quot mala inde prouenīāt. Et ꝓ primo sumatur ad declarationē huius verbi Ps. dicētis. Laudatio nē dñi loquetur os meū: et benedicat oīs caro noī sctō ei⁹ in seculū ꝛ in scī̄m scī. Ubi notantur tria gña locutionū bonarum.

Jo. xviij. Leuitici. xiij.

Lu. xviij. Joan. xj.

¶ Prima secundū naturā: ibi. Laudationē domini.

¶ Secunda p̄m gratiā: ibi. ꝛ benedicat omnis caro.

¶ Tertia p̄m gloriam: ibi. ꝛ in seculum seculi.

De locutione naturali.

§. I. Quantum ad primū est cōsiderādū q̄ inter oīa aīalia solū hoī concessa est loq̄la naturaliter. Nam etsi asina Balaā aliq̄n locuta est: illud fuit per spāle miraculū nō ꝓ naturā: sz neq; verba sua ipsa intellexit. Ex quo igitur creature rationali est cōcessa lingua loquax: rationabil⁹ ea vti dz: nō bestialiter. Et hoc etiā ostendit ipa dispositio naturalis oris ꝛ lingue. Et hoc est q̄ dicit ps. Laudationē dñi loquetur os meū. i. dispositio oris mei bene cōsiderata: docebit me recte loq̄ p̄m rōnē: ꝛ sic ꝓsequēter deū laudare. Uñ ꝛ de quodā muto a christo sanato dr q̄ loquebatur recte. Mar. vij. Et de quodaz alio q̄ locut⁹ est mut⁹. Lu. xj. Circa dispositionē aūt oris ꝛ lingue quatuor cōsiderabimus: videlz ei⁹ finalē causam: materiā: formā: ꝛ circūstātiā. Quātū ad primū causa finalis ꝓpter quā lingue nr̄e data est locutio: est vt homo per eam manifestet cor suū ꝛ cogitationes secretas: que alias ab hoīe scīri nō possent. Uñ dicit pbs q̄ ea q̄ sunt in voce: sunt note earū que sunt in aīa passionū. Hoc ergo est primū q̄ docet te naturaliter os tuum seu lingua: vt scz loquaris q̄ habes in corde ꝛ nō cōtrarium. Caueas ne lingua tua sit serpētina: q̄ trisulcata seu triplex dr: nō q̄ habeat tres linguas: sed q̄ ita velociter mouet vt videat habere tres linguas. Hac triplici lingua vsus est antiq⁹ serpēs cū locutus est prime mulieri. Nā ꝛ falsum dixit: ꝛ decipe intēdebat: ꝛ verbū suū colore veritatis ꝛ vtilitatis operuit. Ne igit ei sīlis fias: vide ne falsum loquaris: me ꝓ mēdaciū decipere intendas. Nec duplici aut sophistico vtaris sermone: sz sicut vnā linguaz tñ nō duas dedit tibi dñs ad manifestandū interiorē cōceptū: ita vera ꝛ simplr loquaris. Nā de loquentibus dolose dicit ps. Linguis suis dolose agebāt: iudica illos deus. i. cōdēna. Quātū ad scām videlz materiā lingue: nota q̄ ipsa lingua est carnea non ossea: et inde multū ductilis et volubilis hinc inde per os: vt ex hoc intelligas te in locutione tua nō esse durū ꝛ ptinacē: sed ductilem ad retractādū si quid male dixist⁹: ad ꝓtendū veniam si alium offendist⁹: ꝛ nō ꝓteruum ꝛ durū: ad defendēdū tuā opinionem. Uñ ꝛ Aug. dicit. Magne sapientie est hominē revocare q̄ male locutus est. xxij. q. iij. magne sapientie. Est etiam ipsa lingua mollis ꝛ delicata non aspera: et hoc te docet vt locutio tua sit benigna: humana: non aspera et dura. Uñ dicit sponsus de sponsa sua scīz anima in Cañ. Mel ꝛ Lac sub lingua tua. Mel scīz suauis locutionis et lac refrigerationis. Et hoc nisi oporteat aliq̄n aspere loqui in correptione subditorum. Uñ apls ad Titū. Increpa eos dure. Est ipa lingua quasi semper madefacta ꝛ mollis: et hoc vel ex saliua procedente stomacho: vel a phelgmate ex capite descendente: vel ex putredine in pectore congregata: ad significandum quod locutio tua debet esse: vel de verbis diuinis tanq̄ ex cibis spiritualibus acceptis ex sacra scriptura ꝛ retentis in stomacho memorie. Uel de opprobriis et passionibus christi qui est caput nostrum. Uel de peccatis tuis ꝓpriis tanq̄ saliue in pectore voluntatis aggregatis. iuxta illud. Prouerb. xviij. Justus prior accusator est sui. Q̄d etiā faciebat apls dicens. j. ad Ti. j. Qui prius blasphem⁹ fui ꝛ persecutor ꝛ contumeliosus. Quantum ad tertium: scilicet formā. Notanduz q̄ lingua est longa ꝛ lata ꝛ grossa: sed magis longa q̄z lata: ꝛ magis lata q̄z grossa: vt intelligas q̄ recte potes loqui vel de longitudine perseuerantie in bono: vel de latitudine mutatiōis status spūalis: vel de subtilitate scientie diuine vel humane. Istud vltimū nō frequenter exercendū etsi bonum sit: sed vt dr Jaco. j. Si q̄s vestrū indiget sapientia postulet a deo. Potius lingua in se subtilis est ingrossando: sicut naturaliter fit q̄n linguaz quis retorquet: sicut faciebat apostolus j. ad Cor. iij. di. Non potui vobis loqui spūalia: sed carnalia. i. grossa ꝛ materialia tanq̄ paruulis in christo lac potum vobis dedi. De mutatione aūt status hoīs non de facili loquendū: nisi cū quis intelligit vocationem a deo esse: sed ad perseuerandū in bono per maxime dz esse locutio: sicut apls faciebat. j. Cor. vij. Unusquisq; in ea vocatione qua vocatus est permaneat. Est etiā attēdendū q̄ lingua desup est longior q̄z subtus: vbi quodā mō ligata est: nō aūt ex parte superiori: ad innuendū q̄ locutio de inferioribus siue terrenis dz esse breuis: de supernis vero ꝓlixa. Q̄d seruauit peroptime virgo gloriosissima breuissime loquens de terrenis etiam necessarijs: vt illud Joā. ij. Uinum nō habent: sed copiose de diuinis: vt illud. Magnificat ꝛc. Luce. j. Quantum ad quartum. s. circunstantiam considera diligenter quot muris sit circunquaq̄ lingua clausa et circundata: vt hic elicias nō de facili indifferenter esse loquendum. Non tñ ex oī parte clausa est: sz hz aperturā oris: etsi cum clausura dentium vel labiorū: q̄ etiā reprehēsibile esset semp tacere: ꝓpter q̄d dicit Esa. vj. Ue mihi q̄ tacui. Sed prius frangēda sunt verba dētibus examinationis. Et hoc est q̄d dicit Calistus papa. Pōderet vnusquisq; sermones suos: ꝛ q̄d sibi non vult loqui alteri ne loquatur. dist. i. ponderet. Posita est etiam lingua in ore tanq̄ in quodam furno igneo: q̄ totum est rubeum: et sub oculis zinzibus: vt scias locutionē esse debere charitatiuam ꝛ discretam. Uñ apls. Sermo vester sit sale conditus: ꝛ vt videat quis quibus loquat. Et sic laudationē dñi loquet⁹ os meum istis obseruatis: cum eñ quis sic bñ loquet⁹ deū laudat exemplo psal.

Deformis lingue.

Lingue cū dif. ꝓtes ꝛ gloria.

Col. iij.

§. II. Secūdo ex auctoritate ps. innitur locutio p̄m gr̄am: cum dicit. Et benedicat oīs caro nomini sancto eius: oīs caro. i. oīs hō. Dis etiam caro dici potest omne animal: ꝛ non solum omne animal: sed ꝛ omnis creatura benedicit deo modo suo. Ad q̄d etiam faciendum inuitabant tres pueri: Ananiā: Azariā: et Misael: oēm creaturam in fornace ignis posiri: sed sine lesione dicentes. Benedicite omnia opera dñi dño. Dañ. iij. Quadruplici aūt verbo omnis caro ꝛ oīs creatura benedicit deum: ꝛ suo exemplo nos omnē carnem. i. omnem hominem ad benedicendum inducit.

quadruplex modus laudis.

¶ Et primum verbum est. Regratiemur.

¶ Secundum. Faciamus.

¶ Tertium. Proficiamus.

¶ Quartum. Nos non sumus vel non stamus.

Quantū ad primū regratiaī q̄s suū bñfactorē: q̄n ꝛ ipsum laudat: ꝛ de eo q̄d concessit quietatur nō aliud querens: etiam cū ei seruit: sic oīs caro ꝛ creatura quicūq; deū benedicit ꝛ regratiaī. Laudat enim ex sua virtute ꝛ pulchitudine creatura suū creatorem: sicut vulgariter dr q̄d opus laudat factorem: p̄m quē intellectum dicebat psal. Laudent eum celi ꝛ terra mare et omnia que in eis sunt. Contentantur autem singula ita de suo et conditione q̄d non desiderant: nec querunt in alia transmutari. Et id q̄d deus imposuit in hoc ei indefectibiliter seruiunt et obediūt iuxta illud psal. Preceptū posuit. s. eis: et non preteribit. Ex quo igitur omnis creatura benedicit deo regratiando: erubescat miser homo non regratiari deo: qui super omnes exaltatus est ab eo. O quanta gratitudo reperitur in homine: qui nec deum laudat: nec deo regratiatur eū laudando: nec contentaī de statu suo: tanq̄ minus debito receperit a deo suo vilificās bñficiū receptū: nec obseruās eius p̄ceptū. Exēplo igitur vniuerse creature regratietur ore. ex quo locutio ei concessa est nomini sancto dei in scī̄m. iuxta illud q̄d ait apls. In omnib⁹ gratias agite. Scām verbū creature est faciamus. Nulla enim creatura reperitur otiosa: sicut nulla reperitur absq; forma substantiali: forma eñ

Dis creatura benedicit deo ꝛ gratiam sibi.

Creatura bñdicunt deo faciẽdo.

ma enim q̃ dat esse rei: dat ei ꝛ opari. Unde ꝛ cõmentator dicit: q̃ qui aufert opatiões a reb⁹ aufert essentias rerũ. Facit aũt vna queq; semp q̃ sibi cõgruit: ſz et hoiem qui prim⁹ creat⁹ est posuit in paradiſo voluptatis: vt operaret illud Gen.ij. Sed natura vitiata p pctm̃: ita mersꝛ otiosa effecta est: vt maiorẽ tpis partẽ sibi concessi ad operandũ amittat semper tẽpus expectãs ad operãdũ ex desidia. Unde ps. Tps faciẽdi dñe. i. ppt̃ tps q̃ expectant faciendi dissipauerũt. s. homines legẽ tuam nõ faciẽdo q̃ debent. Cũ igit̃ omnis caro seu creatura bñdicat dñm operando quod sibi cõuenit: ꝛ in hoc ostẽdit ꝓtutẽ suã: nã terra fructificat: celũ illuminat: a qua purgat: aer adiuuat diuersis modis.

Creatura bñdicunt deo proficiẽdo.

Benedicat ꝛ hõ deum suũ: ꝛ ore bene loquẽdo: ꝛ ope faciendo quod dicit. Tertiũ verbũ est ꝓficiam⁹. Nascit̃ eñ omne animal paruũ: sed paulatim crescit quousq; ꝓueniat ad debitam staturam seu magnitudinem. Sic etiã plãte querũt ꝛ sui conseruationem: nã omne aial (vt dicit Boeti⁹ ꝛ Tul. in. j. officiorum) vt tam tueri laborat: vt ptz ad sensum. Sic et homo queratꝛ nõ solũ sui cõseruationẽ in esse ſpũali: per locutionẽ confitẽdo peccata sua: ꝛ inquirẽdo ea que conferũt ad salutẽ. Sed etiã ꝛ ꝓficiat de die in diem. Sicut ex valde paruo cũ nascitur corporaliter crescit in magnum: ita ꝛ ſpũaliter cum aplo: que retro sunt oblitus ad brauũ sequatur superne vocationis in anteriora se extẽdẽs.

Ad phil. iij.

Quartum verbũ creature est. Nos non sumus. Ex nihilo eñ fecit ea deus ꝛ hoim gen⁹. vt dr. ij. Wach. vij. Et sicut ex nihilo sunt ad nihilum tendunt: ꝛ ex sua continua mutabilitate se non esse ostendunt. Solus deus vere est q̃ immutabilis est. Humiliet igitur ois caro. i. ois hõ: ꝛ mentali verbo ꝛ vocali fatendo se nihil esse ex se: sed totum ex deo dependere. Unde intellexit gloriosus baptista cum interrogatus quid esset: rñdit se vocem esse. Vox aũt eoipo quo ꝓfert adnihilatur. Nõ ergo se hõ bñdicat aliquid de se estimando cũ nihil sit. Sed benedicat nomini sancto dei a quo est: ꝛ qui semper est in seculũ. i. in vita ꝓsenti.

De locutõe glie.

ſ. III. Quantum ad tertiũ prin:

cipale est sciendũ q̃ locutio glorie erit dissimilis a locutione vite pñtis: propter q̃ dicit apls. j. ad Corin. xiij. Lingue cessabũt scilicet cuiusmodi hic sunt: q̃ nec erit ibi varietas idiomatũ: nec multiplicitas docentiũ: nec modus iste verboꝛ: cũ ibi nõ sit aer ex cuius repercussione formam⁹ locutiones: erit tñ ibi locutio in tali statu qui appellat seculum seculi. i. sclm̃ futurũ sequẽs ad ꝓsens. Et sclm̃ quidẽ dr etas. l. annoꝛũ q̃ est numer⁹ figurans quietẽ ꝛ oimodã libertatẽ. Et hic est status patrie ad quẽ pueniꝛ ex prima ꝛ scda locutione predicta. Ibi autẽ est quadruplex locutio benedicta. Prima est admirationis ꝛ reuerentie: quã dicũt scti cũ angelis mẽte. Sctũs sctũs sctũs dñs deus sabaoth. Esa. vj. Scda est appetitionis resurgẽtie. Clamãt enim anime interfectoꝛum propter deum dicẽtes. Apoca. vj. Usq; quo dñe sanctus ꝛ verus nõ iudicas ꝛ non vindicas sanguinem nostrũ. In qua locutione: vt dicit Gregoꝛ. in moral. non est credendum eos vindictam petere de inimicis suis: cũ sint in perfectissima charitate. Sed locutio illa est affectus intensus quẽ habent de finali iudicio: ꝛ oñter suoꝛũ corporũ rehabitione: quod tñ desiderium quietat: et ex magnitudine glorie aĩe: quam tam receperunt: ꝛ ex certitudine rehabitionis ipꝛoꝛũ corporũ tẽpore deo beneplacito: ꝛ multiplicatione saluãdoꝛũ: que interim ꝓcurat. Unde ibidem dr q̃ date sunt illis singule stole albe. i. gloria animarum: ꝛ dictum est illis q̃ quiesceret adhuc modicũ donec impleatur numerus fratrũ eoꝛũ. Tertia est manifestatio cogitationis seu cognitionis occulte. Manifestat enim angelus vel sanctus alter alteri suos conceptus ꝓout vult. Et sic dicunt ad inuicem loqui: sicut in lib. Tacha. legitur. Quarta locutio est recognitionis beneficentie. de qua dr Apoca. vij. q̃ seniores ante thronum dei ꝛ agni tollentes coronas de capitibus suis: ponebant ad pedes eius dicentes. Benedictio ꝛ claritas ꝛ sapientia et gratiarũ actio: honor ꝛ virt⁹ et fortitudo deo nostro in secula seculoꝛũ. i. de his bonis nobis collatis gratias tibi agimus. Et nunc quidẽ tm̃ mẽte gratias agũt ꝛ bñdicũt: refuscitatis ꝛo corꝛoubus suis credendũ est q̃ etiã ore laudabũt. Unde et Tobie xiij. cap. dr de superna Hierlm. Per oẽs vicos eius cantabitur alleluia: quod interpretatur laudate dñm oẽs. ꝛ Esa. lj. dicit de ipsa superna Hierlm: quod gaudiũ ꝛ letitia inueniet in ea: gaudium. s. quo ad corp⁹: letitia quo ad aiam: gratiarũ actio ꝛ vox laudis. Dr aũt a quibusdã q̃ locutio illa corpalis que insensibilis erit ꝛ suauissima ad vnum idioma reducetur: quod primũ fuit in mundo: et hoc ideoma Judei dicunt fuisse hebraicum:

Quadruplex locutio beatorum.

Angeli quõ dicũtur adinuicẽ loq.

quamuis certitudinaliter sciri nõ possit. Necibi opus erit docẽte: quia vt dicit dñs per Hiere. Oẽs scient me a maiori vsq; ad minimum. Ut ergo valeat quis peruenire ad hãc locutionẽ iocundissimam ꝛ perfectissimam: vtaĩ bñ in pñti lingua nature et gratie: ꝛ sic ex verbis iustificaberis: ait saluator. Matth. xij.

ſ. IIII. Quãtum ad malum vsum

lingue vnde moꝛs sequitur corporis et anime: propter quod dicit Salo. Prouerb. xv. Lingua immoderata conteret spiritum. ps. Pone dñe cu. ori meo: et ostium circũ. la. meis. Non declꝛ corme. in ver. mali. vbi tria possunt notari.

¶ Difficultatio recte locutionis: ibi. Pone domine.

¶ Obseruatio debite discretionis: ibi. ꝛ osti. cir.

¶ Multiplicatio maligne infectionis: ibi. Noli declꝛ.

Quãtum ad primũ nota quod maxima difficultas est linguã custodire ne errer: propter quod dicit Jaco in Cano. sua. ca. iij. Qui non offendit in verbo hic perfectus est vir: et in eo. c. dicit. Omnis natura bestiarum ꝛ volucrum et serpentum et ceterorum domantur et domita sunt a natura humana: linguam vero nullus hominum domare potest. Inquietum malum et plenum veneno mortifero. Et propterea spiritussanctus super discipulos apparuit in specie linguarum: vt habetur Actu. ij. ad ostendendum q̃ ipse eã regat ꝛ dirigat. Ille igit̃ cognoscens ꝓpheta non confidẽs in sua virtute sed dñi adiutoꝛio ait. Pone domine custo. ori meo. i. oportet vt custodias. Quantum ad secundum oportet quod plures circunstantie obseruentur in locutione nostra ne sit mala: ꝛ propterea dicit ostiũ circunstantie labijs meis. s. pone: vt sciam q̃n debeo loqui: q̃n tacere. Nam et tacere cum expedit loqui: vitiosum est: et male loqui peius. Unde Aug. in. c. quisquis. xj. quest. iij. Et qui mendacium loquitur et veritatem occultat vterq; reus est: ille quia nocere desiderat: iste quia prodesse nõ vult. Neq; enim aliquod opus virtuosum esse potest: nisi debitis circũstantijs vestiatur ꝼm. b. Th. in sum. Debet ergo loquens considerare cui loquaĩ: vbi loquaĩ: quãdo loquaĩ: quãtum loquaĩ: ad quid locaĩ. i. ad quẽ finẽ: ꝛ quomodo loquaĩ. Hę sunt circũstantie attendẽde in locutiõe. Et quantum ad primũ. s. cui loquaĩ: scire debes q̃ cum exõcatis loqui non debet: nisi in certis casib⁹ expressis a iure. xj. quest. iij. cũ exõcato. ꝛ. c. seq. Item cõsiderare dz si is cui loquitur est prelat⁹ socius vel subditus. Nam prelatis loqui debet cũ humilitate et reuerentia: etiã cum de aliquo malo eos admonerent et humane: sicut fecit Nathã cum reprehendit Dauid de adulterio cõmisso: vt habetur. ij. Reg. xij. Socijs autem cum dereliquerint loquendum est nihilominꝰ reprehendendo nõ aspere: sed cum benignitate. Unde aplus. Si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto: vos qui spirituales estis huiusmodi instruite in spũ lenitatis. Subditis vero ꝼm q̃ exigit cõditio eoũ et qualitas criminis. Scdo cõsiderari debet vbi loquatur: nam in ecclesia que est locus oratonis nõ decet loq̃ de reb⁹ mundanis. Unde extra de immu. eccle. c. decet. lib. vj. dicit q̃ ibi non debent fieri parlamenta. ꝛ apls. j. ad Corin. xiij. dicit. Mulieres in ecclesijs taceant: non eñ permittitur eis loqui. Et paulo post. Turpe est enim mulieri loqui in ecclesia. Tertia circũstantia attẽdẽda in locutione est tẽpus. Hã vt dr Eccls. iij. Tps tacendi: et tps loquendi. Cum eñ quis dicit suas orationes priuatas seu cões: non debet tunc loqui cum alijs: nisi magna necessitas cogat. Et cum iuuenis est multum nõ expedit ei multa loqui et docere alios: sed potiꝰ tacere et interrogare seu addiscere. Unde Ecclꝛ. xxxij. Adolescens loquere in causa tua vix cum necesse fuerit. Si bis interrogatus fueris: habeat caput responsum tuum. Sic et Christus duodennis in templo audiebat et interrogabat: vt habetur Luc. ij. Quarto debet attendere vt non nimis loquatur etiam de bonis: quia in multiloquio non deerit peccatum vt dicitur Prouer. x. Quinto debet attendere ad finem propter quem loquitur: nam vbi finis malus est etiã ipm opus malum est. Si quis enim loqueretur de diuinis rebus vt inde laudaretur vel deciperet alium: vtiq; peccatum esset. Et ideo apostolus dicebat ad Col. iij. Omne quodcunq; agitis in verbo aut in opere: omnia in nomine domini nostri Jesu christi facite. Quantum ad sextam circunstantiam debet quis moduꝫ debitũ seruare: vt. s. ꝼm materie exigentiã ꝛ personas modũ seruet: vel cõpassiuum vt ad pusillanimes: vel argumentatiuũ rationibus vt ad sapientes: vel mordicatiuũ ad duros ꝛ rebelles. Unde apostolus. ij. ad Timo. iiij. argue. obsecra increpa. Et q̃ difficile est ista omnia seruare. ideo ps. postulat a domino hoc

Circũstãtie obseruande in locutiõe.

Gal. vj.

sibi prestari dicens. Et ostium circumstantie ꝛc.

Locutio indebita producit mul: a mala.

§. V. Quantū ad tertiū principale sciendū innumera mala procedere ex locutiōe indebita. Unde Jac. iij. Ecce q̄ vniuersitas iniq̄tatis lingua cōstituit in mēbris nostris inflāmata a gehenna. Et propterea Dauid dñm orat ab his malis liberari dicēs in eo qđ sequitur in predicto themate. Non declines cor meū in verba malitie. Nō declines. i. nō declinare permittas: cor meū. i. mentē ꝛ volūtatē meā: in verba malitie. i. in verba que sunt mala ꝛ peccata. Ideo aūt dicit prius cor: postea verba: q̄ vt dicit Aug. Reā lingua nō facit nisi rea mēs. Et sicut nūc lingua mala inflāmat̄ per desiderium a gehēna. i. a diabolo: ita postmodū in gehēna inferni cruciatur ab eo. Et propterea dives epulo postulabat refrigerū in lingua di. Mitte ꝛc. vt refrigeret linguā meā: q̄ crucior in hac flāma. Lu. xvj. non q̄ anima linguā habeat: sed q̄ cruciabatur specialiter ꝓpter peccata lingue. Et sicut omnis nostra locutio ex literis resultat et cōponit̄ alphabetata ex lingua tot peccata oriūtur quot sunt

Tot peccata oriūtur ex lingua quot sunt literę in alphabeto.

litere ipsi⁹ alphabeti: vt patebit descendēdo per singula. Primū ergo est adulatio: q̄ in hoc cōsistit cū quis verbis vel factis inordinate alteri placere querit. Et de hac dicit dñs per Ezech. Ve qui consuūt pulvillos sub omni cubito manus: ꝛ faciūt cervicalia sub capite ad capiēdas animas. Ezech. xiij. Pulvillos sub cubito: ꝛ cervical sub capite ponitur vt molliter quiescatur: q̄ quis quis male agētibus adulatur: hoc agit vt peccator in culpa sua quiescat: vt dicit Grego. xlvj. dist. sunt nōnulli. Ve aūt importat eternā dānationē: nam adulādo laudādo aliquē de criminalibus: vel etiā de bonis ad ipsum decipiendū spiritualiter vel temporaliter ꝺm be. Tho. in ſūma. mortale est: sicut fecerūt discipuli Phariseorū cū christo dixerūt. Magister scimus q̄ verax es ꝛc. Matth. xxij. Sed ꝛ in bonis circa bonos debet laudatio moderari: ne sit eis occasio ruine. Unde Sene. Lauda parce: vituperato partius. Et Eccli. xl. dicitur. Non laudes virū in specie sua id est in facie. Blasphematio. Est autem blasphemia attribuere deo quod ei nō conuenit: vel remouere ab eo qđ congruit: vt cū quis dicit deum esse iniustū vel partialē vel pditorē: vel nō posse facere hoc vel illud. De quo vitio conqueritur dñs per Esa.

Esa. lij.

frequētato in populo suo dicēs. Jugiter nomē meū blasphematur: qđ semper mortale est: cū quis auertit significata verborum. Et propter hoc Sēnacherib rex Assyriorum: q̄ dicebat deū nō posse defendere Hierlm de manibus suis quā obsidebat: confusus est interfectus ab angelo. clxxv. milibus exercitꝰ sui ibi defunctis: vt habetur. iiij. Reg. xix. c. Cōtētio quę ꝺm Amb. est impugnatio veritatis cū confidētia clamoris: quā vitādā docebat apls. ij. Tim. ij. dicēs Noli cōtendere verbis. Ad nihil est enim vtile nisi ad subuersionē audiētum. vbi glo. Collatio debet esse inter seruos christi non contētio. Fieri em̄ vix pōtest in cōtendēdo vt vinci se quisq̄ patiatur aliquid ꝛ nō ertorqueat cōtra veritatem: ne inferior se succūbere videatur. Sed ꝛ pro veritate etiā etsi efficaciter tamē modeste cōtendendū est. Detractio: que est denigratio alicuius fame per verba occulta: occulta. s. ei ꝺtra quē fit: qđ vitiū semper est mortale: cū hoc intēditur siue falsum siue verū dicēdo. Et grauius q̄ auferēdo substātiā tēporalē ꝺm be. Tho. ij. ij. Unde dicitur Sap. j. A detractiōe parcite lingue. Nā vt dicit Alex. pa. Sūma iniq̄tas est detrahere. vj. q. j. summa iniquitas. Ex loquacitate etiā detrahere quādoq̄ est mortale: qñq̄ veniale. Excusatio peccati. Aug. Si te excuses: deus te accusat. Hoc malū generale esse in humano genere cognoscēs deus dicebat per Hiere. c. viij. Nullus est qui agat penitētiā sup peccato suo: dicēs quid feci. In quo ostēdimus nos esse nō solū filios nature: sz etiā imitatiōe primorū parentū: q̄ redagūti excusauerūt peccatum suū: sed propter hoc ex paradiso expulsi sunt. Ecc. iij. Fallax locutio: precipue cōtra id qđ est in corde: q̄ fallacia si sit contra fidē ꝛ bonos mores necessarios ad salutē: vel in nocumētū proximi notabile: mortale est ꝺm beatū Tho. ij. ij. Et hoc intelligitur per illud Sap. j. Os qđ mētitur occidit animā. Sed ꝛ mendaciū iocosum vel etiā ad vtilitatē aliorū dictū spirituale vel tēporale nunq̄ est sine peccato veniali saltē. Gloriatio siue per iactantiā siue vanā gloriā. Sed dicit dñs. Nō glorietur sapiēs in sapientia sua: ꝛ nō glorietur fortis in fortitudine sua: et nō glorietur dives in divitijs suis. Hiere. ix. Et ratio est: q̄ gloria eius quasi stercus: vt dicitur. j. Macha. ij. Et cū quis iactat se vel laudat de aliquo criminali: vtiq̄ mortale est ꝺm be. Tho. ij. ij. Addit aūt iactātia supra glorificationē vt plurimū falsitatem dicendo plus q̄ sit: sed dicūt dānati in inferno quidē. Quid nobis profuit superbia nostra et iactātia divitiarum. Ecce omnia trāsierūt sicut vmbra. Sap. v. Homicidij perpetratio. s. precepto vel cōsilio ꝛ hmōi. ꝓs. Lingua eorū gladius acutus: sc̄z ad occidendū. Et sic turbe Judeorū occiderūt christū hora tertia crucifixū: sc̄z linguis Judeorum. Sed ꝛ vt dicit Aug. Si fratri tuo mala persuades occidis. de pe. dist. j. c. noli. Irrisio cū sc̄z aliq̄s derideat aliū ad iniuriā: propter qđ agit cōtra honorē ipsius. Et talis irrisio grave peccatū est circa deū ꝛ diuina: ac etiā cū filiorga parentes: ꝛ similiter cōtra seruos dei. Unde dicitur Prouer. iij. Abominatio est dñi omnis illusor. Et ex pueris qui deridebāt Heliseū vocātes caluū. xlij. occisi sunt ab vrsis. iiij. Regū. ij. Ratio: id est cātare vana ꝛ amatoria prouocātia ad lasciuiā: qđ vtiq̄ nō est absq̄ graui peccato. Unde ꝛ Salomon inter cetera delectabilia curie sue dicit se habuisse cantores ꝛ cātatrices. Et postea cōcludit q̄ in his omnibus reperit vanitatē ꝛ afflictionē spiritus: scilz per cōtritionē: sed debet remissio hnius peccati haberi. Unde ꝛ in vitis patrū legitur de quodā q̄ propter cōplacētiam multū in hmōi torquebatur acriter in alia vita futura. Lasciua ꝓnuntiatio: sc̄z per lenocinū vel scurrilitatē que est de verbis turpibus: ꝛ hec sunt grauia peccata: nō solū cum dicuntur intentione inducēdi alium ad turpia: sicut dicit Salo. de muliere mala. Prouer. vij. Irretiuit eū multis sermonibus: sed etiā cum ex hmōi sequitur ruina audientū. Unde apostolus dicit. Scurrilitas que ad rem nō pertinet nō nominetur in vobis. Maledictio hic importat imprecationē mali erga aliquā creaturā: vt cū dicit. Veniat tibi tale malū. Et cū deliberato animo illud optatur in malū eius mortale est. Et sic intelligitur illud. j. ad Cor. vj. Nec maledicti regnum dei possidebūt. Sed etiā maledicere familiā vel subditos causa correptionis non est absq̄ peccato: q̄ non debitus modus est iste corrigendi. Nugatio incantatiōis: que vtiq̄ verbis fit nugatorijs ꝛ vanis: ꝛ semper peccatū est: aliquando etiā mortale: ꝛ de hac ꝓs. Odisti observantes vanitates superuacue. Ad qđ etiā facit qđ dicit Aug. xxvj. q. iij. igitur. Omnes huiusmodi artes nugatorie ꝛ note superfluōis fugiē de sunt a christiano. Oratio indebita: videlicet sine intentiōe: interruptione: ꝛ nimia acceleratione. Oratio enim cōmunis vt horarum canonicarū: vel in penitentia iniuncta oportet q̄ sit vocalis: ꝛ etiā quecūq̄ alia potest esse vocalis: ꝛ cū petitur illicitū vt vindictā inimici vel posse aliquid mali facere: graue peccatum est: iuxta illud ꝓs. Oratio eius fiat in peccatū. ꝛ illud Jaco. iiij. Petitis ꝛ nō accipitis ꝛc. Peieratio. i. iurare scienter falsum: vel quid illicitum promittendo: vel sine necessitate: aut non seruare promissum iuramento firmatū cum potest fieri ꝛ debet: qđ mortale est quantū ad primū ꝛ vltimū casum. Ad Eccli. xxiij. Juratioi non assuescat os tuū: multi enim casus in illa. Querulatio: id est murmuratio: videlicet cōqueri verbis de aliquo cū impatientia: ꝛ precipue de superioribus: quod q̄ graue sit peccatum ostenditur in puniione eius. j. Cor. x. Neq̄ murmuraueritis sicut quidem eorū murmuraverūt: ꝛ perierunt ab exterminatore. Et multipliciter alias punit̄ sunt: vt patet lib. Numeri. Reuelatio secretorum vel cōfessionis vel sigilli confessiōis: vel aliorum in secreto cōmissorum: quod cū fit in primo casu semper est grauissimū peccatū mortale: in alijs q̄ contra ius naturale: nisi fiat ad obviandū scandalis: etiā mortale. Prouer. xj. Qui ambulat fraudulenter reuelat arcana. Et Eccū. xxvij. Qui denudat arcana amici fidem perdit. Susurratio quę in hoc consistit sc̄z ponere discordiam ꝛ malivolentiā inter amicos per verba: dicēdo vni malū de altero: qđ ex se est mortale sc̄m Tho. ij. ij. faciendo hoc ad talem finē ad Ro. j. Susurrones deo odibiles sunt. Temeraria affatio: id est dicere alicui cōtumeliam ꝛ opprobria in iniuriam eius. Et hoc vitiū ponit apostolus ad Ro. j. inter alia de quibus dicit. Qui talia agunt digni sunt morte scilicet eterna. Verbū otiosum de quo christus Mat. xij. dicit. De omni verbo otioso qđ locuti fuerint homines rationem reddent in die iudicij. Et dicitur verbum otiosum secundū Grego. in moral. qđ caret necessitate vel debita vtilitate. Cum igitur tot vitia oriantur ex lingua orandus est deus vt dirigat eam cum psalmista dicente. Pone domine custodiam ori meo ꝛc.

Locutio indebita producit mul: a mala.

Irrisio quō fiat.

Ephe. v.

Secreti reuelatio.

Quatuor sunt genera sensuum interiorum ꝺm beatum Thomā.

¶ De sensibus interioribus. Capitulum. v.

DE sensibus interioribus quos Auicen. in li. de anima dicit esse quinq̄. sc̄z sensum cōmunem: phantasiā: imaginatiuā: estimatiuā: memoratiuā. Sed be. Tho. in. j. parte. q. lxxix. dicit esse quatuor tantū. Nā potētiā imaginatiuā ꝛ phātasiā pro

rna pōit. Pro huius aūt declaratiōe dicit idē q cū natura non deficiat in necessarijs opz tot esse actiōes aie sensitiue quot sufficiāt ad vitā perfecti aīalis. Et q̄cūq; harū actionū nō possunt reduci ad vnū principiū: requrūt diuersas potētias: cū potētia aie nihil aliud sit q̄ primū principiū opationis aie. Est aūt cōsiderandū q ad vitā pfecti aīalis requirit q nō solū apprehēdat rē apud pntiā sensibilē: sz etiā eius absentiā. Alioq̄n cū aīalis motus z actio sequat apphēsionē: nō moueret aīal ad querēdū aliq̄ absens: cui⁹ ctrarū apparet: marie in aīalib⁹ pfectis que mouētur motu pgressiuo: mouētur em̄ ad aliq̄ absens apphēsuz. Opz ergo q aīal per aiam sensitiuā nō solū recipiat spēs sensibiliū: cū pntialiter immutat ab eis: sz etiā q eas retineat z conseruet. Recipe aūt z retinere reducūtur in corpalib⁹ ad diuersa principia. Nā hūida bene recipiūt z male retinēt: ecōtrario aūt est de siccis. Añ cū potētia sensitiua sit actus organi corpalis: opz esse aliā potētiā q̄ recipiat spēs sensibiliū: aliā que cōseruet. Rursus cōsiderandū est q si aīal moueret solū ppter delectabile vel cō tristabile fm sensum nō esset necessariū ponere in aīali: nisi apphēsionē formarū quas pcipit sensus in quibus delectat aut horret. Sz necessariū est aīali vt querat aliqua vel fugiat: nō solū q̄ sunt conuenientia vel nō cōuenientia ad sentiendū: sz etiā propter alias commoditates z vtilitates siue nocumēta. Sicut ouis videns lupū fugit: nō ppter indecētiā coloris aut figure: sz quasi inimicū nature. Sīr auis colligit paleā: nō q delectet sensum: sed q vtilis ad nidificādū. Necessariū est ergo aīali vt percipiat hmōi intētiones quas nō percipit sensus exterior: z hmōi perceptionis opz esse aliud principiū: cū perceptio formarū sensibilis sit ex immutatiōe sensibilis: nō aūt perceptio predictarū intētionū. Sic ergo ad receptionē formarū sensibiliū ordinatur sensus

Sensus ppius z cōis differunt.

ppius z cōis: Qui in hoc differūt: q sensus ppius. s. visus: auditus z hmōi: iudicāt de sensibili proprio: discernēdo ipsuz ab aliis q̄ cadūt sub eodē sensu: sicut visus discernit albū a nigro vl viridi. Sz discernere albū a dulci seu sonitū ab odore nō pōt nec visus: nec gust⁹: nec ali⁹ sensus exterior: q opz qui inter aliqua discernit q vtrūq; cognoscat. Sed pertinet hoc ad sensum communē qui est alia potētia a pdictis: ad quē referūtur sicut ad terminū cōem oēs apprehēsiones sensuū: a quo etiā percipiuntur intētiones sensuū: sicut cū aliqs videt se videre: hoc em̄ nō pōt fieri per sensum ppriū: q nō cognoscit nisi formā sensibilē a qua immutatur: in qua immutatiōe perficitur visio. Ad formarū autem sensibiliū: que apphēdunt per sensus exteriores: retētiones seu cōseruationē: ordinat phātasia seu imaginatio que idē sunt. Est em̄ phātasia seu imaginatio quasi thesaurus quidā formaꝝ per sensum acceptarū. Auicēna ponebat diuersas potētias esse appellās phātasiā quādā potētiā: que cōponit z diuidit formas imaginatas: vt cū ex forma imaginata montis z forma imaginata auri cōponimus vnā formā quā nunq̄ vidimus. s. montē aureū. Sz ad hoc op⁹ sufficit virt⁹ imaginatiua in homine: in aliis aūt aīalibus nō reperit hoc. Ad apphendēdū vero intentiones q̄ per sensum nō accipiunt: ordinatur estimatiua: z ad cōseruandū eas vis mēoratiua que est thesaur⁹ quidā hmōi intentionū. Cuius signū est q principiū memorādi in aīalibus fit ex aliqua huiusmodi intētiōe: puta q est nociuū vel cōueniēs: z ipsa rō preteriti quā attēdit memoria inter hmōi intentiones cōputat. Cōsiderandū est aūt q quātū ad formas sensibiles nō est differētia inter hominē z alia animalia: similiter em̄ mutātur a sensib⁹ exterioribus. Sed quātū ad intentiones predictas est differētia. Nā alia aīalia percipiūt hmōi intentiones naturali quodā instinctu: homo aūt per quādā collationē. Et ideo que in aliis aīalib⁹ dicit estimatiua: in hoie dicit cogitatiua: q̄ per collationē quādā hmōi intētiones adinuenit. vñ z vocat rō particularis: cui medici assignāt determinatū organū. s. mediā partē capitis. Ex parte autem memorie non solū hz mēoriā hō sicut cetera aīalia in subita recordatione pteritorū: sz etiā reminiscentiam quasi sylogistice inquirēdo preteritorū memoriā fm individuales intentiones.

Estimatiua vel cogitatiua, Memoratiua.

¶ De phantasia seu imaginatiua. Capitulum. vj.

Sequitur de potentia apprehēsiua interiori: q̄ dicitur imaginatiua seu phātastica q̄ idē est. Et phātasia quidē nomē est grecum z in latino interpretatur apparitio: q in ipsa potētia fiūt z reseruant apparitiones seu imagines sensibiliū accepte a sensib⁹ q̄ apparitiones dicūtur imaginationes vel phātasmata seu idola: q repreſentāt res apphēsas a sensib⁹. Et de hac pōt intelligi illud pſ. In imagine pertransit homo: sz z frustra cōturbat. Non solū em̄ intelligit de imagine dei. s. creatoris q̄ est in hoie: in q̄ existēs. i. eā hns pertrāsit. i. cito trāsit de tā ta nobilitate ad miseriā peccati a qua vix recedit. Nā etsi cōturbetur varijs flagellis vt cōuertat frustra videtur esse: q nec per illa nouit reuerti ad deum. vnde dicit propheta. Frustra cōflauit conflator: malitie non sunt consumpte: sed etiā potest intelligi de imagine phantasie. Ex qua auctoritate tria possunt elici.

[Hier. vj.]

¶ Et primū est q homo est discurrēs p rōnē: ibi. Pertrāsit hō.
¶ Scōm est q est intelligēs per imaginationē: ibi. in imagine.
¶ Tertiū est q est trascens: sed non ad fructificationem: ibi. sed frustra conturbatur.

§. I. Quantū ad primum est scien

Differt cognitio hois a cognitione angeli.

dum q ista est differētia inter hominē z angelū in cognoscendo: q angelus intelligit subito absq; discursu intellectus: sed homo mortalis intelligere nō potest: nisi per discursum rationis trāseūdo seu procedendo per plura media de vno in aliud: z de noto ad ignotū: z sic pertrāsit homo in rerū cognitiōe. Unde z diffinitur q est animal rōnale. Angel⁹ aūt dicit intelligētia seu substātia intellectualis. Et q̄ Greg. dicit in Homil. q Judeis. s. pastoribus tāq; ratiōe vtētibus debuit apparere rationale animal. i. angelus ad manifestandā christi natiuitatē: sumitur ibi impropue rationale pro intellectuali creatura: sic igit pertrāsit homo.

§. II. Quantū ad secūdū sciendū

Homo sine phantasmate nō pōt intelligere.

est q in tali trāsitu siue discursu nō potest homo intelligere nisi in imagine. i. in phātasmate repreſentato intellectui. Unde z philosoph⁹ dicit q necesse est quēcūq; intelligentē phātasmata speculari. Sicut em̄ res sensibilis cū videtur multiplicat speciē suā id est similitudinē vsq; ad potētiā visiuā: mediante qua similitudine oculus videt: z similitudo illa exinde defert potētie sensus cōmunis: vbi discernitur vnū sensibile ab altero: z exinde defertur potētie imaginatiue seu phātastice talis silitudo magis subtiliata: z ibi reseruat. Sic ipsa potētia phantastica repūtat tales silitudines: q̄ dicūtur phātasmata seu imaginationes intellectui: z in illis intelligit. Et hinc est q de⁹ a mortalib⁹ videri nō potest seu intelligi clare per essentiā suā: q cū nō possit intellect⁹ intelligere absq; phātasmate: z phātasma sit repsentatiuū rei corporalis: nō potest aliq̄ phātasma deū in sua essentia repsentare: nam vt dicitur Jo. iij. Spirit⁹ est deus nō corpus: z ideo clare intelligi nō potest: nisi quis sit alienatus a sensib⁹: vt Paulus in raptu suo. Sic ergo pertransit homo in imagine: sz ad intelligēdum.

§. III. Quantum ad tertiū cōturbatur homo frequēter ex eo q ea que imaginatur. s. implēdo desideria sua: querēdo diuitias z hmōi: nō habuerunt effectū: sed frustra cōturbatur: q inutiliter z sine ratione: cū hec expediant saluti sue. Cōturbatur z aliquando tribulatiōibus z aduersitatibus: sed frustra: q nō pōt ea vitare deo sic disponēte. Cōturbat ir etiā sepe suis solicitudinibus in multiplicādo rēporalia: sed z frustra: q demū omnia in morte dimittit. Ad quod facit q̄ dicit idem pſ. alibi videlicet: sicut somniū surgentiū domine imagines ipsoꝝ id est imaginationes mūdanoꝝ ad nihilū rediges.

§. IIII. Nota q circa potentiam phātasticā siue imaginatiuā operari pōt post deū qui est prima causa omnis motiōis: angelus bon⁹: z angel⁹ mal⁹: z homo ipe per ppios actus. Et angel⁹ bon⁹ operat in ea ad instruendū: q̄ probat ratione: auctoritate: z exēplo. Rationē assignat beat. Tho. j. parte. q. cxj. que talis est. Diuina sapientia: vt dicit Dio. de diui. no. cōiūgit fines priorū principijs secūdoꝝ. Ex quo patet q natura inferior in sui supremo attingitur a natura superiori. Natura aūt corporalis est infra naturā spiritualē. Inter oēs aūt mot⁹ corporeos perfectio est mot⁹ localis: vt probat phs in viij. physi. Et ideo natura corporalis nata est et apta moueri a natura spirituali fm motū localē. Imaginatiua igitur potentia siue phantastica: cū sit sensitiua z affixa organo corporali: potest immutari per angelū bonū. Et hoc magis particulariter declarat. b. Tho. q. cxj. arti. iij. vbi dicit q apparitiones imaginarie que fiunt in phātasia causantur interdū in nobis ex locali mutatione corporali spirituū z humoꝝ. Unde Arist. in lib. de somn. z vigi. assignans causam apparitiōis somniorū: dicit q cū animal dormit descendente primo sanguine ad principiū sensitiuū. s. a capite ad cor: simul descendūt motus. i. impressiones relicte ex sensibilium motionibus q̄ in spiritibus sensualibus conseruant. z mo

Bonus angelus pōt operari circa phātasiā hois.

uent principiũ sensitiuũ: ita q̃ fit quedã appitio: ac si tũc p̃cipiũ sensitiuũ a rebus ipsis exteriorib⁹ immutaretur. Et tanta potest esse cõmotio spirituũ ⁊ humorũ q̃ hmõi appitiones etiã vigilantibus fiunt: sicut ptz in phreneticis ⁊ in alijs hmõi. Sicut ergo hoc fit per naturalẽ cõmotionẽ humorũ: ita põt fieri per opationem angelorũ: ex quo vt dictũ est materia corpalis naturaliter subest angelis quo ad motũ localẽ. Probat hoc etiã auctoritate: dicitur ẽm Eccles. j. Lustrãs vniuersa in circũitu pergit spiritus: ⁊ in circulos suos reuertitur. Qõ exponit a quibusdã de sole: qui idcirco dicitur spũs nõ q̃ corpora celestia sint animata: sz q̃ vnitur eis angel⁹: sicut motor mobili ad mouẽdũ ipsum corp⁹ solare virtute sua. Dicit aũt reuerti in circulos suos: q̃ per eosdem gradus per quos ascẽdit per zodiacũ per eosdẽ reuertitur seu retrocedit. Augu. etiã in lib. de tri. dicit q̃ angeli adhibẽt se ad corpalia ad aliquos effectus ꝓducẽdos: sicut factũ fuit per angelos malos de serpẽtibus de nouo formatis coã Pharaõe incãtationib⁹ magorũ: ꝑm expositionẽ aliquorũ: hoc aũt fieri nõ põt nisi locaľr mouẽdo. Ꝑbi etiã posuerũt suprema corpa moueri locaľr a spiritualib⁹ substãtijs. i. angelis. Ostẽdit idẽ per exẽplũ: videlz ex visionib⁹ imaginarijs prophetarũ eis factis in somno vel vigilia ministerio bonorũ angelorũ. Et in hmõi opatiõe seu trãsmutatione imaginationis ꝑm bea. Tho. nõ imprimit angelus aliquã formã imaginariã: que nullo modo pr⁹ sit per sensum accepta: nõ enim posset facere q̃ cecus imaginaretur colores. Sed hoc facit causando motũ localẽ spirituũ ⁊ humorũ: vt dictum est: ex quo motu imaginatio informatur: vt actus phantasticus motus cõsurgat ab impressionib⁹ interius cõseruatis ⁊ prius acceptis a sensibus. Et cũ angelus bonus causat aliquaz imaginariã visionẽ: siue in homine vigilãte: siue dormiẽte: quandoq̃ simul illuminat intellectũ: vt cognoscat talis: quid per huiusmodi similitudinẽ significetur. Sicut in Joã. euãg. de visiõibus imaginarijs: vt habetur in Apoca. de libro clauso septem sigillis ⁊ apertiõe eorũ: ⁊ de septẽ angelis tuba canẽtibus: quas habuit ⁊ intellexit ministerio angelorũ vigilãs. Unde dicit ipse in. c. j. Significauit deus que oportet fieri cito loquens per angelum suũ seruo suo Joanni. Et Joseph dormiẽti apparuit angelus ⁊ illuminauit eũ: monendo de translatione pueri Jesu in Egyptũ. Mat. ij. Quãdoq̃ vere per operationẽ angeli boni solũmodo similitudines rerũ apparẽt in imaginatione absq̃ alia illuminatiõe intellect⁹ ad intelligendũ quid significet: nec tamẽ fit deceptio per eos. Sz hoc cõtingit ex defectu intellect⁹ eius cui apparẽt: sicut accidit in somno Pharaonis de septẽ spicis et de septẽ vaccis varijs: significãtibus septẽ annos fertilitatis: et alios septẽ sterilitatis: quod tamẽ ipse non intellexit: sz Joseph.

Uisiões imaginarie.

Gen. xlj.

§. V. Operatur etiã angelus malus

id est diabolus circa phantasiã hominis: sed ad decipiẽdũ. Quod declaratur naturali ratiõe: canonis auctoritate: ⁊ experimẽtorum multiplicitate. Primũ sic declaratur. Corpora naturaliter subdũtur ⁊ obediunt nature angelice quantũ ad motum localẽ. Angeli autẽ mali etiã si amiserint gratiã: non tamẽ virtutem naturalẽ. Cum autẽ potẽtia phantastica siue imaginatiua sit corporalis id est affixa organo corporeo: naturaliter subditur etiã angelis malis vt possint eã transmutare: causando varias phantasias ex descensione humorũ ⁊ spirituũ ad principiũ sensitiuum procurata ab eis. Patet etiã hoc ex Canone: dicitur ẽm. xxvj. q. v. episcopi. Illud nõ est omittẽdũ q̃ q̃dã scelerate mulieres retro post sathanã cõuerse: demonũ illusionib⁹ ⁊ phãtasmatibus seducte: credũt se ⁊ profitentur cũ Diana nocturnis horis dea paganorũ: vel cũ Herodiade vel cũ innumera multitudine mulierũ equitare super quasdã bestias: ⁊ multa terrarum spatia intẽpeste noctis silentio pertrãsire. Et infra. Quapropter sacerdotes per ecclesias sibi cõmissas populo dei omni instantia predicare debẽt: vt nouerint hec omnino falsa esse: ⁊ non a diuino: sed a maligno spiritu talia phantasmata mentibus fidelium irrogari arbitrentur. Si quidẽ ipse sathanas qui transfigurat se in angelũ lucis: cũ mentẽ cuiuscũq̃ mulieris ceperit: ⁊ hanc per infidelitatẽ sibi subiugauerit: illico transformat se in diuersarum species personarũ atq̃ similitudines: ⁊ mentẽ quaz captiuã tenet in somnijs deludens modo leta: modo tristis: modo cognitas: modo incognitas personas ostendẽs per queq̃ deuia deducit. Illecebi. Et in. c. nec mirum. ea. q. Augu. narrat q̃ in libris gentilium legitur de quadã maga dicta Circe: q̃ socios Ulixis mutauit in bestias: qõ magicis prestigijs potius fingebatur q̃z in rerũ veritate cõpleret alterãdo phantasias hominum. Patet hoc etiã per plura exempla. Legitur enim in vitis patrũ: q̃ quaz iuuẽcula quia assentire noluit cuidã iuueni de turpitudine eam solicitanti: ipse iuuenis turbatus ex hoc a quodam Judeo procurauit maleficium fieri contra illam. Quo peracto mulier conuersa est in equam. Que conuersio non fuit secundũ rei veritatẽ: sed secundũ iudificationẽ demonis immutantis phantasiam ⁊ sensum ipsius mulieris: ⁊ aspicientium eam: vt videretur equa: que erat vere mulier. Unde ducta ad beatum Macharĩ nõ potuit diabol⁹ ita operari q̃ illuderet sensus ei⁹ sicut aliorũ propter suam sanctitatem: nam sibi videbatur mulier vera non equa: cuius tandem oratione liberata est ab illa illusione: dicẽs hoc sibi accidisse: q̃ non vacabat diuinis: nec frequentabat sacramenta vt decebat: ideo diabolus potestatem habuerat super eam: ⁊ si alias esset honesta. Potest igitur diabolus per commotionem interiorem spirituum ⁊ humorum operari ad immutandum actum ⁊ potentiam nutritiue ⁊ sensitiue ⁊ appetitiue: et cuilꝯ q̃z potentie corporalis organo vtentis ꝑm beatũ Tho. in. j. parte. q. cxj. Sicut credi potest fuisse gestum per Simonem magum incantationibus suis: que de eo narrantur. Sed nullorum potest diabolus facere: nisi deo permittente: qui cum angelis suis bonis frequenter reprimit malitiam eius: decipere nos ⁊ nocere querenti. Unde dicit Augu. loquens de maleficis. Hi sunt qui permissu dei elementa concutiunt: hominũ mentes perturbant minus confidentium in deo: xxvj. q. v. nec mirum. Horũ etiam operatione per maleficam artem fit quandoq̃: vt vir non possit videre vxorem ⁊ econuerso. Et hoc per immutationẽ phãtasie: representando ei talem vt rem odibilem ⁊ horribilem. Ipe etiam diabolus vigilantibus ⁊ dormientibus suggerit representationes turpium phantasie ad decipiendum ⁊ inducẽdum ad malum. Uerum q̃ peccatum non consistit in imaginatione: sed in voluntate: ideo ex huiusmodi phantasijs per diabolum suggestis ⁊ alterationibus varijs homo non peccat: nisi voluntate propria alicui malo assentiat.

Diabol⁹ põt immutare phantasiam

Peccatũ nõ consistit nisi in volũtate.

§. VI. Homo etiã per semetipm

causat mutationem phantasie: formando phantasmata per imaginationes ex acceptis a sensibus: ⁊ quãdoq̃ quidem per volũtatem suã volũtarie. i. imaginãdo que prius senserat: ⁊ hoc siue de bonis siue de malis. Quãdoq̃ fiũt ⁊ causantur imaginationes per cõmotiones humorũ procedentiũ ex infirmitate maniaca vel melãcholica. Et ꝑm Auic. ⁊ Alber. Nõ maniaca passio ledit organũ phãtasie: vnde diminuit imaginationẽ. Melancholica vero passio diminuit iudicium rationis. Unde refert ipse de quodã maniaco: q̃ cũ fugeret patrem: ⁊ pater eũ secutus fuisset: conuersus ad patrẽ percussit eum: cui pater cũ diceret. Fili quare verberas patrẽ: subito ille plozãs cecidit ad pedes patris: veniam petijt. Et sic in ipso fuit lesa imaginatio: quia nõ cognouit patrem suum. Ratio vero non fuit lesa: quia sciuit q̃ non debuit verberare patrem. Et quia in maniacis ⁊ melancholicis fit immutatio sensus: ideo maniacorum quidã plangunt: alij saltant: alij stultissima quasi verissima opinãtur: vnde timent se tangi nerũpantur: credunt se nõ habere caput: ranas in ventre portare: demones videre aut habere. Melencholicorũ autem quidã pigritiam habentes ⁊ grauedinẽ amant solitudinẽ ⁊ obscuritatez ⁊ ab hominibus remotionẽ. Imo omnibus melancholicis quedam sunt vniuersalia ⁊ sempiterna: sicut tristitia ⁊ timor de re nõ habenda: certificatio terribilis rei ⁊ timor ose sensus rei que non est. Item melancholici tristantur: timent: angustiantur: suspiciosi sunt: multum dormiunt: iacent in monumentis: quidã multũ comedunt: ⁊ si semel retrahantur omnibus diebus desperãt. Et istis omnibus proprium est q̃ sunt medicine desiderãtissimi. Et hec omnia procedũt per immutationẽ phãtasie organo leso propter dictas infirmitates. Causantur autem tam mania q̃z melãcholia ex melancholicis cibis: ex tristitia ⁊ timore aut retẽtione sanguinis fluere consueti: aut ex nimia cerebri infrigidatione ⁊ desiccatione: aut ex corrupto semine in viris: aut menstruo sanguine in feminis. Causantur etiam ex inordinatis vigilijs: ieunio: solicitudine: ac cogitatione profunda. Et quidam in prefatis infirmitatibus in defectu lune plus laborant. In somno etiã phantasia multipliciter immutatur per varias apparitiones cõtingentes dormientibus: in quibus tamen de bonis vel de malis existentibus homo non peccat: quia videlicet vsus liberi arbitrij secundum beatum Tho. in. iiij. sopitus est ⁊ ligatus: in quo consistit meritum vel demeritum.

Melancholicorũ cõplexio.

¶ De somnijs. quo ad varias causas ⁊ modos eorũ.

ET q̄ in potētia phantasie sunt somnia dormientibus. Idcirco de somnijs aliqua sunt videnda. Et primo eius diffinitio. Philosophus autem. ij. lib. de som. & vigi. eum sic diffinit. Somnium est phantasma factum a motu simulacrorū. i. similitudinum sensibilū in dormiente ꝑm q̄ dormit. Et circa hoc possumus considerare tria: videlicet eorū ortum: effectū: & peccatum.

Diffinitio somnij.

§. I. Quantū ad primum. Somnia vnde oriantur & que sit causa somniorū.

De ortu somniorum.

Et quātis Greg. in li. moral. ac etiā dialogorū assignet sex causas: videlicet ex nimia ventris repletione: ex multa capitis exinanitione: ex demonis illusione: ex dei reuelatione: ex hominis multa occupatione circa aliquid & precogitatione: & ex hominis cogitatione simul & reuelatione. De quo vltimo ponit exemplū de somnio Nabuchodonosor habito de statua composita ex quatuor generibus metallorum: designante quatuor successiuas monarchias mundi: vt habetur Dañ. ij. cepit enim cogitare de successore in regno anteq̄ somnium illud haberet quod fuit ex diuina reuelatione prout ipse Dañ. exposuit. Sed dominus Jo. dominici cardi. in fi. libri sui quem appellauit Luculā noctis extendens materiam: decē & nouem causas assignat. Et primo conceptui aut natiuitati predominans signū celeste: non infimā causam somniorum ponit: & ita natus sub Mercurio in geminis existēte somnia futurorum prescia non ignorat. Secundo celorum influxus in sensus interiores rationi somno sopite corporeos agens: que producturus est frequenter demonstrat hic Pharao cū vaccis suis pro exemplo ponatur. Tertio cōplexionum varietas distincta visa producit: sanguis scilicet circa ignem: cholera volatus per aerem dicis: melencholia regna tenēda: sed phlegma circa terrestria versatur. Quarto pugnāt mixti mutuo in memorie arca seruati cōceptus: & q̄ phātasma hunc ab illo discernere nequit: tetrum desinit in piscem mulier formosa superne. Quinto temporis qualitates cerebrū imitatū illo euanescēte euanescit inuisa. sic apud Virgilium folijs arborum autūno labentibus fit ad infernum somni parentem animarū concursus: in eo libro vbi totius philosophie rimantur arcana. Sexto locorum diuersitas suis vaporibus corpore nudis cellulas capitis ambit: suas ibi proprietates relinquit: quas non sentit vigil maioribus occupatus. Septimo quedam reliquie velut exuuie exercitijs in vigilijs potēcijs vitalibus adherēt impresse: que corpore a labore cessante laborare non cessant. Octauo plerūq̄ phantasia a ceteris curis soluta cudit casu ventura: sicut Platoni cogitanti de Sorte: Sortes occurrit. Nono personarum reuerentia apud nōnullos meretur secundis causis lympidius visitari: cui membro reddunt cygnus Socrati loco Platonis oblatꝰ captiuitas: & mortis potio Platoni monstrata. Octauia. Augu. presentia in pugna futura casus hostis Scipioni pene militi reuelata. Enee Italica sedes & Hannibali a Ioue directus iuuenis secūdus ostensa. Decimo sensus Cupido addit ad idem. Nam mens humana q̄ optat dum vigilat sperat per somnium cernit idipsum. Undecimo necessitas cogit vires quasi imperando vitales exequi sui corporis curas: quas illud nequit exercere sopitum: ita famelicus vacuo stomacho mandit. Duodecima anima suis discipulis soporatis speculans sibi soli rimatur arcana quibus matoꝛ desiderio fragrat: discitq̄ somno prius sepe negata. In his scholis nocturnis vt meminit Augu. quidam cupitam questionem fuit edoctus: puto ibi doctorem statuisse iam non vltra negare que petierat sepe discipulꝰ importune. Tredecimo sic dispositio dormientis membrorum aut accidentia ambientia illa varias ſz correspondentes imagines formant: sic Ephilates putat se primi pōdere stigis: & pes nudus & algēs niues calcat vel lymphas. Decimoquarto est cibi q̄plures suis vaporibus superiora contendunt vana inde formantes vt porri cum multis. Decimoquinto morbi predominantes in corpore egro: dum similia gliscunt per somnia sese perito medico pandūt. Decimosexto si te lineꝫ vpupe sanguine: demones in somnijs tibi infestos videbis Decimo septimo familiares spiritus conciliatiui moralis amoris: amico produnt apud Valeriū infelices casus amati: cuius generis visiones nō paucas possem vere notare diebus nostris ostensas. Decimooctauo per demonū artes plurime ludificationes fiunt in somnis: licet Apulegius his omnia somnia reddat. Decimonono repletio ventris nimia: ex cibis fumositatibus ad cerebrū descendentibus: vel etiā exinanitio capitis ex nimia abstinentia multos somniare facit secundū Grego. vt dictum est. §. Tādem ex diuina reuelatione in somnis facta multa futura manifesta sunt bonis & malis: vt patet in Jacob cum vidit scalam in somnis: & Joseph cum dixit fratribus suis: audite somniū quod vidi de manipulis & stellis. Scio hominē nondum defunctum in somnis vidisse notorum animas purgatorij penis detentas: quarum tormenta varia & horrenda describit. Hec omnia ille.

Gene. xxxij.

Gene. xxxvij.

§. II. Quantū ad secūdū scz effectum sciendum q̄ somnia futurorū euentuū quandoq̄ sunt causa: quandoq̄ neq̄ causa neq̄ signa: sed per accidens casuale.

De effectu somniorum.

Et primo quidē sunt somnia causa futurorū euentuū vt cū mēs alicuius ex his que vidit in somnis inducitur ad aliquid faciendū vel vitandū: tunc ēm tale somniū est causa vel occasio faciēdi vel vitandi aliquid. Nā causa est ad quā sequitur effectus sicut dicimus q̄ interpositio inter nostrū visuꝫ & lunam est causa eclipsis lune & interpositio lune inter visum nostrū & solem est causa eclipsis solis. Et sicut putrefactio humoris est causa febris. Sic etiā quedā somnia sunt que causant & inducūt nos ad aliquē effectū exequendū malū vel bonū. Sicut somnium Pharaonis de vaccis & spicis interpretatū a Joseph fuit causa inductiua ad congregādū triticū multū ad prouidendū future penurie. Et quia ipse sathanas transfigurat se in angelum lucis: ideo cauendum ne quis sub specie & credulitate diuine reuelationis sibi facte ex demonis illusione inducatur ad aliquid faciendum. Sicut legitur in secunda collatione abbatis Moysi de quodā qui frequēter illusus a diabolo sub specie bonorū angelorum sibi in somnis apparentiū: tandē ex eius mandato seu exhortatione quem credidit christum. projecit se in puteum. Et de alio qui simili illusione seipsum circūcidit. Et de quodā alio qui propriū filium more Abrae interficere voluit. Secūdo somnia quādoq̄ sunt signa aliquorū futurorū euentuū: inquantū. s. reducūtur in aliquā causam cōem somnijs & futuris euētibus. Et ꝑm hoc plurime recognitiones futurorū ex somnijs fiūt tanq̄ ex signis. Signum aūt vocatur q̄ designat aliquid: ſz nō sit causa ipsius: vt verbi gratia. Asperitas lingue signū est febris: vel amaritudo lingue & somniū de gustu fellis: signū est febris instantis. Unde quedaꝫ somnia sunt que sunt signa eorū que accidūt circa corpus. Q̄ probat Gale. per exēplū tale: scilz q̄ quidā somniauit sibi fundi in ventrē picem ardentē: & estuare igne picis: eo q̄ cholerā adustam nigrā & incensam habuit in ventre: & hanc cū surrexit a somno emisit: & plene liberatus fuit. Ponit aliud exemplū. s. q̄ quidam dolēs splenē. sepe cōtulit & ordinauit quid faceret: vnde sibi cōtra hmōi defectū medicaretur. Et somniauit q̄ minueret se super manū inter duos digitos. s. auriculārē & anularē: & cū euigilaret sic fecit & cōualuit: & sic somniū fuit sibi principium operis: qđ in vigilia sequenti fecit. Unde & medici dicunt q̄ oportet valde somnijs attendere ad cognoscendum causa egritudinū. Tertio dico q̄ somnia quandoq̄ nec sunt signa neq̄ causa futurorum euentuū: sed casualia. Unde hmōi somnia per accidēs se habent ad futuros euentus. Et si quādoq̄ simul occurrant: erit somniū casuale. i. a casu verbi grā. Si aliquo ambulāte cōtingit casu & fortuna eclipzare solē: ambulatio illius nec signū nec causa est eclipzationis: nec econuerso defectus solis est causa vel signum ambulandi: & nullū fit semper vel frequenter: sed raro valde & incerte. Sic a simili q̄ aliq̄s de aliquo bello futuro somniet & postea eueniat euētus illius belli: hoc erit a casu & per accidens: & non ideo euenit q̄ somniū causa vel signū fuerit euētus belli. Hec phs de som. & vigil. & Alber. in cōmento super ipsum libꝝ. Sciendū etiā q̄ quidā sunt quibus nō accidit somnium in tota vita sua: quidā vero sunt quibus cū dormiūt semper accidit somniū: quidā vero quibꝰ accidit in senectute & nō accidit in iuuētute. Et ratio primi est: q̄ multa euaporatio ascēdēs ad superiorē locū que iterū lata deorsum facit multū motū: & quibuscūq̄ tale cōtingit: nullū apparet phātasma: q̄ magno motu deletur: vt illi qui profundo & graui somno dormiūt expressi. Q̄ aūt aliqui alij multū somniāt & cōtinuo somniorū suorū patiunt obliuionē: huius ratio est: q̄ motꝰ fortiores aliqui excludunt perceptionē imaginū apparentiū in somnis. Et ideo qui cōtinue post somnū fortiter mouent corpe precipue si somnium in fine somni videant omnino somniorū obliuiscūtur. Et nota q̄ similitudines phantasmatū que in somnio accidūt: sunt simules illis idolis vel similitudinibus que sunt in aqua. In aqua autem si multus fiat motus: tunc vel nulla figura ibi apparet: vel apparet inordinate & distorte: vt patet in eo qui respicit in aqua multum mota: sed

Alliquibus somnia accidūt & aliqbꝰ non.

Sōnijs est attendēdū ad cogñscendū egritudines ꝑm medicos.

post cōmotionē cū fuerit quietata huius figure clare respiciuntur. Ratio tertij est. s. q aliqui in senectute somniant non in iuuētute: propter mutationem aliquam factam circa etatem vel passionē. Ex eo enim q senes mutātur per calorem z humiditatem non est inconueniens si mutetur accidens somnij eorum.

Sōnium in se nec meritum ē nec peccatum.

§.III. Quantū ad tertiū principale sciēdū q in somnijs ipsis siue apparitionibus somniorū siue de bonis siue de malis nullū est ibi peccatū: cū vsus rationis sit ligatus per somniū: nec etiā meritū: sed potest ibi esse signum p̄cedentis meriti vel peccati. Nec obstat q Salomon petens sibi sapientiā dari in somnijs meruit exauditionē: tale enim meritum nō acq̄siuit in somnio illo: sed ex precedenti in vigilia desiderio cuius desiderij signū illud somniū fuit. iij. Reg. iij. Et ad hoc facit qđ ait Aug. super Gen. de bonis: q propter affectionez a se bonā q̄dā eorū clarent merita in somnijs tanq̄ signa. Unde z psal. lxxv. Reliquie cogitationum diem festum agent tibi. Dicunt aūt reliquie cogitationū ille similitudines que remanēt in phantasia ex cogitationibus habitis: que festū agunt dño dum vez somniāt virtuosi lete z festiue dño deseruire. Similiter non obstat qđ dicitur in veteri lege scz q polluto nocturno somnio ingredi nō valebat tēplū vsq̄ ad vesperā z nisi prius lotus. Leui. xv. Hoc enim in figurā fuit: nō q in tali immūditia etiam cuz turpi imaginatiōe peccatū sit: qđ significat ꝑm Grego. q qui tē tatus immūditia veris imaginibus in cogitatiōe inquinatur: lauādus est prius aqua penitentie q̄ ad templū. i. eccliā merito et gra reuertatur: z nisi prius ignis tētationis recesserit rerū quasi ad vesperā qñ occūbit sol: z per cōsequēs deficit calor eius se extra eccliā foze cognoscat: vt dicitur distin. vj. testamētum. Pōt tamē esse peccatū ante a vel postea circa materiā somnij. Antea quidē puta si quis multū cogitat z mentē reuoluit ad aliqđ peccatū malū qđ optat: vt furtū homicidiū fornicationē: qđ postea dormiens somniat perpetrare. In somnio quidē nō peccauit: sz ante in vigilia ex mala cogitatione: vnde Isi. Non est peccatū quādo nolētes imaginibus nocturnis illudimur. Sed tunc est peccatū si anteq̄ illudamur cogitatiōis affectib⁹ preuenimur. dist. vj. c. nō est. Post somniū vero z vigilādo pōt peccatū cōtingere inquantū. s. aliquis volūtarie delectaret super re mala somniata: vel inquātū tēpus amitteret in recogitādo studiose que somniauit: vel ex eo q somnijs nimiā fidem p̄stat. Sed vt dicit Greg. Cū multe z varie sint cause somniorū vt supradictū est et difficile sit causam somnij cōtingētis certe cognoscere: nisi fuerit ex dei reuelatione: ideo parū vel nihil fidei debet ipsis adhiberi firmiter. Hā per hec diabol⁹ multipliciter decipit homines. Uñ narrat Greg. lib. moral. q cū cuidā assueto fidē somnijs abhibere: intimatū fuisset in somnijs ex diaboli illusiōe q multū adhuc deberet viuere: exposuit se totū quartile per fas z nefas: vt posset sibi in longinquū prouidere: sed subita morte preuētus est. Et in vitis patrū predicatorū narratur q cū quidem proposuisset religionē ingredi z de exitu timeret: somniauit se in religionē ingressum: z exinde egressū: qđ credēs sic debere sibi ꝓtingere ꝓpositum dimisit religionis. Sed magistro Jordano predicante circa huiusmodi deceptionis propositum resumpsit z religionē intrauit ac perseuerauit. Uñ ad ipsa cōtemnēda scriptura nos admonet di. Ubi multa sunt sōnia: ibi plurime vanitates. Eccls. v. z alibi. Somnia extollunt imprudentes scilicet in superbiā. Eccles. xxxiij. z in eod. c. dicitur. Multos errare fecerunt somnia: falsum. s. p̄o vero credentes. Ratio autem falsitatis in somnijs z deceptionis prouenit ex eo q forma sensu accepta accipitur vt res ipsa. Causa autem huius in communi vna est: videlicet quia anima iudicat secundum eandem potentiam id quod est principale sicut res: z id quod est secundarium scilicet id quod fuerit phantasma. Primū enim scilicet res anima iudicat ratione. Secundum vero anima iudicat non sensu proprio: quia circa propria sensibilia nunq̄ decipitur: imo semper est verus: eo q de proprio sensibili semper iudicat z enūtiat id quod est: sed sensu communi vel estimatione imaginatione seu phantasia: quod probo per tale exemplum. Quia secundū id quo phantasmata fiunt id est secundum motū vel iudicium factum a sensu proprio puta a sensu visus: sol videtur esse monopedalis id est vnius pedis: z hoc propter distātiam inter solē z oculum. Sed alia pars anime que est in scientibus scilicet ratio contradicit ad phantasiam z dicit solem maiorem esse tota terra. De superstitione autē seu diuinatione per somnia habes in. ij. parte titul. xij. ca. j. Et de pollutione in somnijs habes in. iij. parte.

Uñ somnia sunt illicita.

Causa errons sōniorum.

tit. xliij. c. vlt.

§.IIII. Et q somnia contingunt in somno: aliq̄ breuiter de somno dicēda: de quo ps. Dormierunt somniū suū: z nihil inuenerūt oēs viri diuitiarū in manib⁹ suis. Et loquitur de peccatoribus: quoz vitā somno assimilat: q dum bona p̄sentia tāq̄ vera z permanētia diligūt: z in eis delectantur: morte que ꝑcitissime superuenit talib⁹ se videt priuari: z nil meriti in manib⁹ suis: id est operib⁹ reperiūt. Et hoc siue sint diuites in tpalib⁹ siue sint viri diuitiarū. i. pleni copijs pctōz: siue viri diuitiaz sapialiū nisi cū eis sit gra christi. est aūt triplex somnus seu somn⁹ significat moraliter loquēdo tria in sacra scriptura. Triplex est sōn⁹.

¶ Primo pigritationem criminalem.

¶ Secundo contemplationem supernalem.

¶ Tertio migrationem mortalem.

Et primū docet nos apostolus propulsare di. Hora est iam nos de somno surgere: ad Rom. xiij. Scōm docet nos christus procurare q̄. Dormite iam z requiescite. Mat. xxvj. Tertiū docet nos apostolus tolerare di. nolo vos ignorare de dormiētibus vt non cōtristemini ꝛc. s. ad Thes. iiij. Quantū ad primū sciendū q somnus significat pigritiā z negligentiā propter similitudinē causalitatis: otiositatis: z vana imaginabilitatis. Causatur etiā somnus ex humiditate capitis ascēdētibus vaporibus a stomacho ad cerebrū. Unde pueri z phlegmatici: q multū abundāt in humiditate multū dormiūt. Sic spiritualiter ex humiditate. i. affectu inordinato terrenoz causatur pigritia z negligētia: q multū periculosa est: propter qđ parabolice dicitur. Mat. xiij. q cū dormirent homines venit inimicus z superseminauit zizania in medio tritici seminati. Cum enim dormiūt pigritia z negligētia siue prelati erga subditos: siue subditi erga seipsos superseminat diabol⁹ superueniēs zizania scandaloz errorū z vitioz in ecclesia vel in cordibus fideliū: vbi prius erat satū a deo semē virtutum. Unde Salo. ab hoc somno pigritie excitās dicit. Usq̄quo piger dormies: quādo cōsurges a somno tuo: paululū dormies: paululū dormitabis: paululū cōseres manus tuas vt dormias: z veniet tibi quasi viator egestas z pauperies quasi vir armat⁹. Prouer. vj. Assimilatur etiam pigritia somno: q sicut dormiens nil operatur: ita z piger otiosus manet: z nil boni facere vult. Unde ps. Dormitauit anima mea pre tedio: scilicet nil boni operando. Dormiens insuper vana multa imaginatur: z sic piger z negligens plenus est cogitationib⁹ z desideriis malis: vnde Prouerb. xxj. dicitur. Desideria scilicet mala occidūt pigrū spiritualiter ab eo auferendo deuotionē z gratiā. Et quo somno excitat apostolus di. Surge qui dormis: z exur. a mor. z illumi. te christus. Quantū ad secundū dico q somnus aliquando significat contēplationē. Unde Cat. v. dicit anima contēplatiua. Ego dormio z cor meū vigilat. Et hoc significat propter similitudinē sensualis clausionis. Corporalis refrigerationis alias refectionis. Tēporalia determinatiōis. Clarū est eīm q cū hō dormit tenet sensus exteriores clausos: q nec videt: nec audit: nec gustat: nec odorat. Sic cōtēplās sensus claudit ad ista terrena: q distrahere habent animū a subtili z fira cōsideratione. Unde ps. Si dedero somnum oculis meis. i. sensibus exterioribus: z palpebris meis dormitationē. i. curiosis inquisitionibus: que tanq̄ palpebre oculos intellectus cooperiunt: z requiem tēporibus meis. i. affectibus carnalibus: sic inuentā locū domino per gratie inhabitationē. Reficit etiam somnus: mirabiliter confortat z nutrit: non minus q̄ cibus vt docet experientia. Fugat etiam tristitiaz ꝑm Aug. Delectamento somni conuenientis nutrit⁹ sum. Sap. vij. Sic z contēplatio super omnia recreat: nutrit z fortificat animam: propter qđ dicit spiritus: scz alloquens electos se inferiores de anima contēplatiua. Aduro vos filie Hierusalez per capreas hinuloscq̄ z ceruos cāpoz: vt nō euigiletis nec suscitare faciatis dilectā donec ipsa velit. Cant. ij. Loquitur autē spiritus per occultū instinctū: adiurat per interna exhortationem z monitionem: filias Hierusalē. i. animas fideles per capreas hinuloscq̄ ceroz: per merita z exēpla sanctoz qui capree dicuntur propter velocem cursum: scz feruoris ad diuina: acutū visum: scz cognitiōis ad spiritualia: leue pastum vel herbarum ꝓpter abstinentiam circa cibaria. Humili dicuntur id est parui cerui propter longeuitatē perseuerantie. Cerui eīm diutissime viuunt propter supportabilitatē beneuolentie. Ceruis enim gregatim ambulantibus vnus ponit caput super dorsum alterius. Ex hoc docētes illud ad Gal. vj. Alter alterius onera portate. Delectātur z humili inspicere humanam faciez: quod designat in electis humanitatis benignitatē. Ut non suscitetis: scilicet a somno cōtemplationis:

Sōn⁹ significat pigritiaz vel negligentiam.

Sōn⁹ significat contemplationē.

Sōnus fugat tristitiam.

tẽplationis:nec euigilare faciatis:scz ad ista mũdana tractãda.

Sõnus est infirmis signũ sanitatis.

Sõnus quoqz in infirmis cũ debite sumitur signũ magnũ est future sanatiõis. Vñ dixerunt discipuli de Lazaro. Dño si dormit saluus erit. Jo.xj. Infirmi omnes sumus in vita pñti spiritualiter:perpetua aũt sanatio est saluatio in supna gloria. Huius aũt sperãde perfecte salutis est actus debite cõtẽplationis:iam eñ inchoare incipit statũ futurũ. Tẽpus aũt conueniens cõmunis dormitionis ꝺm medicos esi tps septẽ horarũ. Sic in septẽ horis variis quibus christus sustinuit passionẽ:dz quis dormire:id est attente meditari christi multiplicẽ afflictionẽ. Decet etiã contẽplari ꝛ maxima bona nobis in patria reseruata:vt roborẽmur cõtra aduersa. Et hoc de somno cõtemplationis pulchram habemus figurã. Gene.xxviij. quãdo Jacob dimissa domo paterna peregre constitus in Luza lapide capiti supposito dormiẽs vidit scalã de celo in terrã attingentẽ:ꝛ angelos ascendẽtes:ꝛ descẽdẽtes per eã ꝛ dñiũ scale innixũ eũ bñdicentẽ. Jacob siquidẽ interpretat luctator siue supplãtans:ꝛ significat eũ qui vitia supplãtat eis dominãs:parẽtes deserit cũ affectu propinquorum:vt peregrinus in hac vita transit. Caput mentis lapidi superponit christo se cõformando ꝛ clausis sensibus ad exteriora cõtẽplantur scalã diuini cõsensus ad patriã:ꝛ demũ a dño benedictionez eternam recipit. De hac igitur dormitione potest illud exponi. Lazarus amicus noster dormit. Jo.xj. ferie sexte quarte hebdomade.in.xl. Et illud aliud. Nõ est mortua puella sz dormit. Matthe.ix. Quãtum ad tertiũ dico qꝺ dormitio significat mortẽ corporalẽ. Unde in lib. Reg. cũ narratur de morte ipsorũ dicitur dormiuit cũ patribus suis. Designat aũt hoc propter triplã similitudinẽ. Primo qꝺ sicut qui vadit dormitũ post somnũ per aliqꝺ tẽpus exurgit:ita qui moritur post tẽpus a deo prefixũ resurget in nouissimo die. Vñ dicitur Dañ.xij. qui in puluere terre dormiũt euigilabũt. Secundo qꝺ ꝺm dispositionẽ qua quis capit somnũ: scz infirmitatis vel sanitatis varia videt in dormitione. Nam infirmus horribilia cernit:sanus ꝛ quietus suauia intuetur. Et a dormitiõe quidẽ surgẽs infirmꝰ totũ se reperit fractũ ꝛ debilitatum:sanus aũt roboratũ ꝛ cõfortatũ. Sic spiritualiter qui capit somnũ mortis in infirmitate peccati mortalis videt horrẽda ꝛ pauenda in gehenna ignis. Qui autẽ gratia sanus assumit somnũ mortis bene purgatꝰ videt leta ꝛ iocũda superne patrie. Et demũ in vltima resurrectiõe confractio:repertẽ peccatoꝝ:ꝛ robustioꝝ ꝛ felicioꝝ iustus. Vñ apostolꝰ. Oẽs quidẽ resurgemꝰ:sz non oẽs immutabimur. Tertio ex eo qꝺ sicut somnꝰ arripit aliqñ hominẽ ex insperato ꝛ cõtra suũ velle:ita mors hoiem iterimit cuz nõ sperat. Nescit eñ hõ finẽ suũ. Eccls.ix. Et hoc quo ad tertiũ.

Dormitio significat mortem.

I.cor.xv.

¶ De estimatiua ꝛ cogitationibus. Cap. viij.

Sequitur de potentia estimatiua

De potẽtia estimatiua.

que etiã cõmunis est nobis ꝛ brutis:ꝛ in nobis quidẽ dicitur cogitatiua. Unde ꝛ hic de cogitationibus inferemꝰ. Est autẽ potẽtia estimatiua ordinatiua ad apprehẽdẽdũ intentiões que per sensum non accipiuntur ꝺm b. Tho. in.j. parte. q. lxxviij. Necessariũ est eñ animali vt querat aliqua vel fugiat:nõ solũ qz sunt cõuenientia vel nõ cõueniẽtia ad sentiendũ:ad qõ ordinatur sensus cõis ꝛ particularis exterior. Sed etiam est necessariũ vt querat aliqua vel fugiat propter aliquas alias cõmoditates ꝛ vtilitates consequendas:vel nocumenta vitãda:sicut ouis vidẽs lupum fugit:non illam indecentiã coloris:sed quasi inimicũ nature. ꝛ auis colligit paleã:nõ qz delectat sensum:sed qz est vtilis ad nidificandũ. Ad huiusmodi igitur intentiones apprehendendũ:ordinatur estimatiua sicut ꝛ memoria ad eas conseruandũ:ꝛ est cõis ista potẽtia nobis ꝛ brutis. Sed est differentia quãtũ ad predictarũ intentionum apprehensionẽ. Nã alia animalia percipiunt huiusmodi intentiones quodã naturali instinctu:homo aũt per quãdam collectionẽ:alias collationẽ. Et ideo que in alijs animalibus dicitur estimatiua:in homine dicitur cogitatiua:qz per collectionẽ quãdã huiusmodi intẽtiones adinuenit. Vñ ꝛ dicitur etiã ratio particularis:cui medici assignãt determinatũ organũ.s. mediam partẽ capitis. Uerũ qz in potentia sensitiua ꝛ precipue apprehensiua nõ potest esse peccatũ:ideo in cogitationibꝰ hominũ prout sunt in tali potentia nõ est peccatũ vel meritũ:sed prout eis additur vel superuenit aliquis effectus bonus vel malꝰ. Nota igitur ꝺm Tho.ij.ij.q.ij.ar.j.qꝺ cogitare sumitur tripliciter. Uno modo cõiter pro quacũqz actuali cõsideratiõe intellectꝰ siue peruentẽdo ad clarã ꝛ certã cognitionẽ eius qõ cogitatur:vt cũ quis cõsiderat que scit:siue etiã anteqz perueniat ad perfectionẽ cognitionis per certã ꝛ clarã visionẽ. Secõ mõ ꝓprie.s. solũ pro consideratione intellectꝰ cũ quadã inquisitiõe anteqz perueniat ad clarã notitiã rei:ꝛ hoc circa intentiones vẽes. Tertio modo pro quadã inquisitione ꝛ discursu circa particularia apprehensa a sensibus ꝛ isto tertio modo est actus huius potentie cogitatiue: nec tamen est ibi peccatũ vel meritũ:nisi cooperante intellectu ꝛ affectu aliquo modo. Et ꝺm hoc nunc de cogitatiõibus agetur. De quibus psal. Dominus scit cogi. ho. quoniã vane sunt. Ubi tria de ipsis cogitationibus possunt notari.

Hec potẽtia differẽter ẽ in hoie ꝛ aliis animalibꝰ.

¶ Et primum est qꝺ deo sunt simpliciter denudate:ibi. Dñs scit.

¶ Secundum est qꝺ in homine sunt multipliciter variate:ibi. cogitationes ho.

¶ Tertium est qꝺ in eo ex se sunt vituperabiliter terminate: ibi. quoniam vane sunt.

§. I. Quantũ ad primum sciendũ

qꝺ cogitatiões quecũqz note sunt deo. Omnia enim ait apls ad Heb.iiij. nuda ꝛ aperta sunt oculis eius.i. cogitatiõi. Et ita sunt ei note qꝺ neqz ab angelo bono neqz malo:neqz a proximo ex se sciri possunt. Unde dicitur Hiere.xvij. Prauũ est cor hominis et inscrutabile ꝛ quis cognoscet illud. Ego dominus scrutans corda ꝛ probãs renes qui do vnicuiqz iuxta viã suã. Prauũ dicitur cor hominis:qz inclinatũ ad praua. iuxta illud Geñ.viij. Sensus hominis ꝛ cogitatio hũani cordis in malũ prona sunt ab adolescentia sua. Inscrutabile dicitur:qz eius cogitationes nulla creatura scire valet. Unde apostolus.j. Cor.ij. Quis hominum scit que sunt hominis.i. in cogitationibus interioribus:nisi spiritus hois qui in ipso est. Quis ergo cognoscet illũ:quasi dicat nullꝰ nisi deo reuelante. Sic cognouit Heliseus cogitationes malas auaritie:quibus motus fuit Giezi discipulus suus ad petendũ a Naamã Syro vestes ꝛ argentũ:vt habetur iiij. Reg. v. Solus ergo deus scit cogitationes hominũ. Unde subditur in auctoritate. Ego dominus scrutãs corda.i. cogitatiões cordiũ:ꝛ renes id est delectationes earũ in bonũ vel malũ:ex quibus homines tandẽ iudicat ꝛ non solũ ex operibus. Unde Chrys. Nõ ex operibus iudicat:sed ex cogitationibus ꝛ ex corde. xxij. q. v. qui periurare. Sed pro maiori declaratione notandũ qꝺ cogitatio vel affectio potest cognosci ab aliquo tripliciter. Primo ꝓ ipsius in se certã ꝛ clarã intuitionẽ. Secũdo per reuelationẽ. Tertio per coniecturationem. Et primo quidẽ modo prout scz cogitatiões sunt in intellectu ꝛ affectiones in voluntate:sic solus deus cogitationes ꝛ affectiones cognoscere potest:ꝛ hoc est ꝓprie scire. Unde bene dicit Pẽ. Dominus scit non homo vel angelus:sed solus deus. Quod etiam attestatur Salo. dicens. Tu solus nosti corda filiorum hominum:corda id est cogitatões ꝛ affectus. Huius ratio est ꝺm b. Tho. j. parte. q. lvij. qz voluntas rationalis creature soli deo subiacet:ꝛ ipse solus in eam operari potest: qui est principale eius obiectũ ꝛ vltimꝰ finis. Et ideo ea que mihi ex voluntate sunt:vel que ex voluntate sola dependẽt soli deo sunt nota. Ex sola voluntate hominis dependet qꝺ aliquis actu aliqua consideret:qz cum aliquis habet habitum scientie vel species intelligibiles in eo existentes vtitur eis cum vult. Secundo modo scilicet per reuelationẽ potest cognosci cogitatio hominis inquantũ scilicet a deo alicui reuelatur. Et sic anima christi per reuelationẽ a verbo cui erat ꝛ est vnita:cognoscit ꝛ cognoscebat omnes cogitationes hominũ. Unde et Judeis mala de eo cogitantibus dixit. Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? Matth. ix. ꝛ Luc. xj. dicitur. Ut vidit cogitationes eorũ ꝛc. Sic ꝛ Petrus apostolus per dei reuelationẽ cognouit fraudez factam per Ananiam ꝛ Saphiram de pretio possessionis venditẽ. Act. v. Sic ꝛ beatus Benedictus cognouit cogitatiões murmurationis quam faciebat cõtra eum qui ante eum tenebat lucernaz dum comederet:vt habetur in.ij. dialo. Tertio potest cognosci cogitatio vel affectio hominis per coniecturationem. Et sic angelus bonus ꝛ malus etiam homo potest cognoscere cogitationes alterius scilicet vt in suo effectu. Cognoscitur enim scõm bea. Tho. in.j. parte. q. lvij. ar. iiij. interdũ cogitatio non solum per actum exteriorem:puta locutionem vel operationẽ manifestantem ipsam:sed etiã per immutationẽ vultus. Et medici etiam aliquas affectiões animi per pulsum cognoscere possunt. Et multo magis angeli ꝛ demones quanto subtilius huiusmodi passiones occultas corporales perpendunt. Unde Aug. dicit demones aliquãdo hominũ dispositiones:non solũ voce prolatas:sed etiam cogitatiões receptas cum signa quedã ex animo exprimũtur in corpore tota facilitate perdiscere. xxvj. q. iij. ca. fi.

Deo cuncte cogitationes sunt nuꝺ.

Cogitatio tripliciter põt cognosci

ij. Paralip. vj.

quãuis in lib. retractationum dicat hoc non esse asserendũ: scilz quõ hoc sciant: nõ tamẽ dicit quin talia sciãt. s. per coniecturas.

§. II. Quantũ ad secundum scien

dum ꝙ cogitationes hominũ sunt multe ꝛ multipliciter variate. Unde in plurali dicit cogitationes hominũ. Uariate aũt sunt nõ solũ ſm materiã: sz ſm causam. Nã vt dicit venerabilis Cassia. in. s. coll'. abbatis Moysi. Quedã cogitationes habẽt ortum a deo: quedã a diabolo: quedã a carne seu corde proprio. Et qõ cogitationes habẽt principiũ a deo ostẽdit apostol⁹. ij. ad. Cor. iij. di. Non ꝙ sumus sufficientes cogitare aliquid scz boni a nobis quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex deo est. Omnis igitur cogitatio bona in nobis a deo ꝓcedit: puta cũ cogitas agere penitentiã: ieiunare: orare: virtutes acquirere: proximis prodesse: deo placere: ꝛ huiusmodi. Et ad hoc hortabatur ꝑs. liij. dicens. Jacta cogitatum tuũ in domino: scilz de eo ꝛ propter eũ bona cogitando. Quod cogitationes aliqne etiã procedãt a diabolo instigante: ostenditur ex eo ꝙ christo post resurrectionem apparente discipulis cum estimarẽt ipsum phantasma esse dixit eis. Quid turbati estis ꝛ cogitationes ascendũt in corda vestra? Ascendũt dicit: quia male errant ꝛ false: ꝛ ideo ascendebãt a demonijs: si bone fuissent descendissent a patre luminũ. Et de Juda dicit Euangelista. Cum mississet diabolus in cor eius vt traderet eum. Ubi aduertendũ est ſm bea. Tho. in. j. parte. q. cxj. ꝙ demones non possunt immutare cogitationes interius eas causando: cũ vsus cogitatiue virtutis subiaceat volũtati: qõ ergo dicitur a Damas. ꝛ Beda: ꝙ est immissor ꝛ incensor cogitationum: intelligitur hoc non ꝙ causat eas: sed inquantũ incitat ad cogitandum vel appetendũ cogitata per modum persuadentis vel passionẽ concitãtis. Et hoc ipsum incendere Damas. vocat immittere: quia talis operatio interius sit. Sed bone cogitationes attribuũtur altiori principio scilicet deo licet angelorũ ministerio procurentur. Ponit autẽ Ansel. in lib. de similitudinib⁹ pulchram similitudinẽ circa hanc materiã cogitationũ prout sunt a deo vel a diabolo vbi comparat cor nostrũ molendino cuidam: qõ continue voluitur: cuius molẽdini dominus locat ipsum alicui: dans sibi triplex genus victualiũ ad molendũ: scilicet triticum: hordeũ: ꝛ speltã cum hac conditione ꝙ cõtinue molat aliquod ex illis: ꝛ hoc faciẽdo sibi fideliter seruit ꝛ inde bene viuit. Habet autẽ dominus ille inimicũ capitalẽ querẽs in omnib⁹ ei displicere. Unde sciens molendinũ suum tali locatum: occultat se iuxta domũ eius: vt si talis conductor cessat per modicũ a molendo victualia domini sui: ꝛ cum hoc reperit immediate ponit super molẽdinum de rebus suis: videlicet picem: arenã vel paleas: ꝛ hoc ad destruendũ molẽdinum ꝛ illi nocendũ. Spiritualiter dominus ipse est deus noster vniuersorũ dominus: molendinum suũ est cor nostrũ qõ cõtinue voluitur circa aliquid cogitãdum. Unde Bern. Nil fugacius animo meo. Locat autez istud molendinum nobis vt molamus cũ voluntatẽ prestat ꝛ rationẽ ad cogitãdũ. Administrat ꝛ ipse per inspirationẽ triplicẽ materiam super qua debemus voluere cor nostrum: videlicet cogitationes de deo ꝛ de eius immensa bonitate: ꝛ gloria supna tanqz triticũ optimũ. De virtutibus ꝛ donis spũalib⁹ quomodo in eis proficiamus tanqz hordeum. Cogitationes de pctis cõmissis vt doleamus: ꝛ de his que possunt cõmitti vt fugiamus tanqz speltam. Et certe cũ hoc facimus deo fideliter seruimus: ꝛ inde tandem viuimus vita gratie ꝛ tandẽ glorie. Inimicus huius domini diabolus est: qui insidiatur cõtinue molendino cordis nostri: ꝛ si videt nos nõ cogitare aliqua vtilia: tunc ipse suggerit: ꝛ suadet cogitationes luxurie maculosas corporis ꝛ animę tanqz picem: vel cogitationes auaritie graues tanqz arenam: vel leues inanis glorie tanqz paleas: ex quibus molendinum deteriorat. Et talis conductor nisi resipiscat: oportet ꝙ moriatur spiritualiter: ꝙ ex illis viuere non potest. Unde dicit dominus per prophetam. Usqz quo morabuntur in te cogitationes nocie. Et Sap. j. dicit de spiritu sancto: ꝙ auferet se a cogitationibus que sunt sine intellectu. i. sine ratione. Procedunt ꝛ cogitationes aliquando ex corde proprio. Unde saluator: Matth. xv. inquit. De corde exeũt cogitationes male. Unde ꝛ in figuram dictum fuit primo parenti. Spinas ꝛ tribulos germinabit tibi: scilicet terra cordis tui etiam cultiuata spiritualibus exercitijs: spinas. s. cogitationum non solicitudinis temporalium ꝛ tribulos affectionũ sensualium: que cogitationes infestant hominem importune: sicut muscę frequentãt eqdauer. Unde ꝛ bea. Anto. quasi attedia tus semel ex tanta cogitationum importunitate exclamauit ad deum. Domine volo saluus fieri: sed non permittunt me cogitationes mee. Uerũ ꝙ primi motus earũ nõ sunt in nostra potestate: vnde nec pcã: saltẽ a secũdis motibus seu delectationib⁹ earum cauẽdũ est. Unde dñs dicit per Esaiã. Auferte malũ cogitationũ vestrarũ: non dicit cogitationes sed malum cogitationum: inquãtum scilicet de vitijs sunt cum complacentia ipsarũ.

Triplex põt esse causa cogitationum.

Lu. xxiiij

Joã. xiij.

Cor nr̃m cõparat molendino scõm Ansel.

Hiere. iiij.

Gen. iij.

Esa. j.

§. III. Quãtum ad tertiũ dixit ꝙ

cogitationes ipse ex se. i. defectu cogitantis sunt deprauate: quoniam inquit vane sunt. Est autem triplex vanitas: scilicet penalitatis: iniquitatis: ꝛ instabilitatis. de qua triplici vanitate agitur. Ecclesiastes per totũ. vnde ꝛ in princi. lib. nominat vanitatem dicens. Uanitas vanitatum ꝛ omnia vanitas. Omnia enim creata sunt vanitas: quantum ad mutabilitatem. ꝛ de hac agitur a. j. c. Ecclesia. vsqz ad. iij. c. exclusiue. Sed homo non solum est vanitas predicto modo: sed etiam per iniquitatem: ꝛ de hac agitur a cap. iij. vsqz ad. xij. exclusiue. Est ꝛ tertia vanitas in homine: scilicet penalitatis ꝛ ea plenus. Unde dicitur Uanitas vanitatum. i. vanus per culpam: plenus vanitate per penã: ꝛ de hac agitur ipso. xij. c. in fine lib. Ecclesia. Quãtũ igitur ad vanitatẽ pene: de qua apostol⁹ ad Rom. viij. Uanitati creatura subiecta est etiã non volẽs. s. pene: fame: sitis: frigoris: ꝛ huiusmodi: vtiqz cogitationes hominũ vane sunt. i. afflictiue: vnde dicitur Sap. ix. cogitationes mortaliũ timide: ꝛ incerte prouidẽtie nostre. Nã si bonus est homo timet non displicere deo: non incurrere pcã varia ꝛ huiusmodi. Si malus timet ne impediatur executio sua rum malarum cogitationum: vel ne prouidẽtia sua circa temporalia nõ habeat effectũ. Timor autem vt dicitur in prima Canonica Joã. penã habet. Frequẽter enim vna cogitatio pugnat cõtra aliã: cum scilicet caro concupiscit aduersus spiritũ: ꝛ spiritus aduersus carnẽ: vnde sequit cogitationes etiã circa curã corporis: ꝛ prouisionẽ etiã necessariorũ multũ tedium ꝛ penã inferunt precipue bonis: quãuis in se pctã non sint. Secũdo cogitationes hominũ vane sunt vanitate iniquitatis. de qua ꝑs. v. Cor eorũ vanũ est. i. iniquũ. Et quidam ita iniqui sunt vt etiam contra dominum cogitent. de quibus ps̃. Cogitauerunt ꝛ locuti sunt nequitiã: iniquitatem in excelso locuti sunt: dicentes deum non habere prouidentiã debitã circa homines. Contra quos Hieron. Quid cõtra dominũ cogitatis: ipse est qui creauit mundũ ꝛ cõsummationẽ faciet eius. Quod si vobis videtur crudelis ꝛ rigidus ꝛ cruẽtus quod genus humanum diluuio deleuit ꝛc. xxiij. q. v. quid ergo. Et ad intelligendum quomodo cogitationes efficiunt iniquę: sume exemplũ in nebula: que eleuata a terra sepe in parte superioris aeris generat nubes que ibi nutriunt: nec dissoluuntur nisi per magnũ ventũ qui resoluit illas ꝛ conuertit: vel in aerem vel in aquã grandinẽ aut niuem. Nutriunt autem ille nubes in aere virtute caloris vel ignis elementalis: qui quasi extinguit per tonitrua: coruscationes ꝛ fulgura. Sic accidit de cogitationibus. Sunt enim vt quidã vapores siue nebule que a terra sensitiue. s. phantasie vel memorie ascendunt ad altitudinem intellectus: ꝛ calore. i. voluntatis affectu nutriũtur: ꝛ crescunt ꝛ obnubilãt mentẽ aliquãdo: vt sol christus nõ videat. Et hoc quãdo amor proprius reperit in voluntate: qui omnem materiam in se bonã cogitationũ peruertit ad malũ. Sed si ventus spiritus sancti percutit tales nubes cogitationum: tũc extinguit malũ ignem seu calorẽ proprij amoris. Et exinde sequũtur tonitrua lamentationum de peccatis cum clamore petendi diuinam misericordiam: sequuntur ꝛ coruscationes bonorum exemplorum ꝛ fulgura incẽdium operum ꝛ verborum pluuie lachrymarum ꝛ huiusmodi. Quantum ad tertium cogitationes hominum vane sunt in stabilitate seu mutabilitate. de quo Ecclesia. penul. Uanitatis arguẽtur preterita: ex eo enim quod preterita sunt ostendunt instabilitatem: ꝛ sic cogitationes hominum vane sunt. Dum enim quis vult fixe aliquid de spiritualibus cogitare: subito mens ad alia euolat: vt dicere valeat illud ps̃. Cor meum dereliquit me. Exemplum patet in beato Bernar. qui vt habetur in legenda eius conquerens cum quodam rustico in itinere de tanta distractiõe mentis: vt vnum pater noster dicere non valeret sine alia cogitatione. Asseruit rusticus se hoc facere posse. cui Bernar. mulã cui insidebat si hoc agere posset promisit: quod cum ille attentaret in medio eius occurrit sibi cogitatio de sella ꝛc.

Triplex est vanitas cogitationũ.

j. Joã. iij. Gal. v.

Cogitationes ꝙ modo efficiuntur iniquę.

Cogitatio potest cõparari ad tria.

§. III. Circa euidentiam eorũ que

dicta sunt in. j. §. huius. c. scilicet quod angelus non cognoscit cogitationes

cogitationes nostras. Est sciendū q cogitatio nostra vel etiaz alicuius angeli potest comparari ad tria scz ad subiectū quod informat: ad obiectū quod representat: ad effectum quem inclinat. Primo enim si comparatur cogitatio ad subiectū quod informat: tūc dico q angelus potest scire vel videre cogitationē nostram vel etiam angelicā. Cuius ratio est: quia angelus potest videre species existentes in mente mea vel angelica. Sed cogitatio actualis est quedam forma et quidā actus existens in intellectu eque realis: et eque actualis sicut species vel magis q̄ species. Ergo qua ratione species existentes in mente mea vel angelica angelus pōt videre: eadē ratione cogitatio actualis mea vel angelica potest cognosci ab aliquo angelo. Secundo modo potest comparari cogitatio mea vel angelica ad obiectum quod representat. Et sic cogitatio mea vel angelica potest cognosci et videri ab angelo: vt verbi gratia. Sicut ille qui videt speciem alicuius rei in oculo alterius: z mediante illa specie habet aliquam notitiam de re cuius est species. Sic angelus videns cogitationē alicuius in mente nostra vel angelica cognoscit z videt rem cuius est cogitatio vel quam illa cogitatio representat. Nota tamen differentiā inter illū qui videt cogitationē alicuius rei in mente alterius quia non habet rē de qua est cogitatio pro immediato obiecto: sed ipsam cogitationem: z mediante cogitatione habet aliquā notitiā de re cui⁹ est cogitatio. Sicut dictum est de illo qui videt speciem alicui⁹ rei in oculo alterius: et mediāte illa specie habet aliquā notitiā de re cuius est species. Ille autē cuius cogitatio videtur habere rem de qua est illa cogitatio: p immediato obiecto: z videt illā rē de qua est cogitatio: sicut ille qui videt rē immediate visione corporali pfectius videt: et aliqd pōt cognoscere de ea puta quanta sit: vel aliquid tale qđ nō pōt cognoscere ille qui videt eā mediāte specie existēte in oculo alterius. Ita etiā ille q̄ videt rē intellectualiter in mēte per actū suū cogitāti: perfecti⁹ et plura nouit de re illa q̄ ille qui videt eā mediāte cogitatione existente in altero. Et sic quāuis angelus cognoscat cogitationem nostram vel angelicā: tamen cogitatio tā nostra q̄ angelica pōt latere aliquē angelū: quātū ad hoc q nō ita perfecte videt rem illā de qua est cogitatio vidēdo cogitationē in altero: sicut ille cuius est cogitatio. Tertio mō pōt cōparari cogitatio nostra vel angelica ad effectū quē inclinat. Et tunc dico q voluntas potest dupliciter considerari: scilz vt habitualiter volēs: et vt actualiter volens. Primo modo voluntas potest considerari vt habitualiter volēs: et sic cogitatio nostra vel etiaz angelica latet quēcunq; intellectū creatum: etiā ipm cogitantem: q; scz nullus intellectus creatus videt quid in futurum velit volūtas de eo qđ modo cogitatur: ad quem finem debeat in posterū vti. Scđo mō pōt considerari voluntas: vt actualiter volēs: et intendens aliquid a sequi per ipsam cogitationē et rem cogitatam: et tunc cogitatio talis aliquo modo ptz z aliquo modo latet. Verbi gra: vt si aliquis cogitet de lapide volens actu vti eo ad p̄jciendum ad auem: tunc dato q non lateat angelū ipsa cogitatio: quātū ad hoc q est quedā forma inherens volūtati: nec lateat ipsum etiam habitudo vnius ad alterum quin sciat q illud quod vult voluntas est lapis: tamen potest latere angelū habitudo vnius ad alterū. s. q nesciat ad quē finē volūtas vult rem cogitatā. Verbi gra. Licet videat volūtatem velle lapidē de quo cogitat intellectus meus: pōt tamen ignorare rationē vel finem quare voluntas vult lapidē: vtrū scilz ad p̄jciendū ad auem vel ad inimicū: vel ad edificandum. Et sic q̄ idem effectus pōt prouenire ex multis causis: non opz cito effectū scire ex qua cā venit. Et sic est in proposito sicut ptz: hec doctor subtilis: id est Scotus et magister Herueus Bito ordinis predicatorū. Cogitatio peccati fit per quatuor causas: scilz vel ad cognoscendum: cauendum: delectandum: perpetrandū. Primo cogitatio peccati fit aliquādo solum ad cognoscendum. Sicut cum quis vult disputare vel predicare de peccato: z ideo opz qđ de ipso cogitet vt sciat quomodo debeat disputare vel predicare. Et talis cogitatio de peccato que ordinatur solū ad cognoscendum ipsum peccatū est sine omni pctō. Secūdo cogitatio peccati que fit ad detestandū commissum: et cauendum futurū est meritoria. Esa. xxxviij. Recogitabo tibi oēs annos meos in amaritudine anime mee. In quo verbo notantur tria. Primo confessionis humilitas: ibi. recogitabo scilz ad confitendum tibi. Secundo confessionis integritas: ibi. omnes annos meos. Tertio cōtritionis qualitas: ibi. in amaritudine anime mee. Opz em̄ q q̄cūq; quis cogitat de pctō: de ipso contritionem habeat. Tertio cogitatio peccati fit ad delectandū z hoc duobus modis. Vel ad delectandum de cogitatione peccati solum: et talis cogitatio est pctm̄ veniale. Vel ad delectandū de re vel de peccato cogitato: et talis cogitatio est pctm̄ mortale. Quarto modo cogitatio peccati fit ad perpetrādū pctm̄: z tūc si pctm̄ est mortale: etiā cogitatio ista fine. s. vt ppetretur est peccatū mortale. Unde super illo verbo Leui. xv. Mulier que patitur fluxum sanguinis. glos. sic dicit. Cogitationes z voluntates quāuis opere non compleātur: apud deū pro factis habentur z puniūtur. Hec bea. Tho. in. iiij. z Alex. in. ij. parte sum. q. xxxv.

Finaliter circa cogitationes cordis considerare debem⁹ causam. s. a quo oriūtur. Ubi nota q cogitationes cordis dupliciter considerari possunt: scilz absolute inquantum cogitationes: et conditionate inquantū bone vel male. Primo ergo considerando cogitationes cordis absolute inquantum cogitationes: tunc dico q causa cogitationum vel radix est triplex scilz ppinqua: mediata et remota prima causa cogitationum: propinqua z immediata est apprehensio sensuum particularium per organa. Secūda causa vel radix cogitationum mediata est imaginatio causata ex apprehensione sensuum particularium per organa. Tertia causa vel radix cogitationum remota est cor. Quod patet: quia cogitatio a corde non exit nisi per aliquam imaginationem vel phantasiam: que est motus factus a sensu: vt dicitur in. ij. de anima. Et ideo cum dicitur Mat. xv. De corde exeunt cogitationes ꝛc. Intelligitur cor esse principium cogitationum tanq̄ causa vel radix remota: vt patet. Hec beatus Tho. in. iiij. distinct. xxiij.

Cogitatio pōt cōparari ad tria.

Angel⁹ quō videt cogitationes.

Uolūtas dupl̄r cōsiderat.

Logitatio peccati q̄druplici ratione fit.

Logitationes cordis dupliciter cōsiderari possūt.

De memoria. Capitulum. ix.

Memoria. Nota q memoria secundū beatū Tho. in. j. parte. q. lxxix. art. vj. sumitur dupliciter. Uno mō prout ratione eius est q obiectū eius sit preteritū vt preteritū: et sic memoria est in parte sensitiua: vna potētia distincta ab aljs sensitiuis interioꝛib⁹: prout. s. dictū est. Sensitiua em̄ tm̄ est apprehē: siua particulariū. Preteritū autē vt preteritū cū significet esse sub determinato tpe ad cōditionē particularis pertinet. Et habet talis potentia sensitiua organū corporale cui est affixa sicut z alie: bruta etiā eā habēt. Allio modo sumitur memoria solum pro vi cōuersatiua specierū intelligibilium: z sic memoria est in parte intellectiua. Quāuis em̄ Auiceñ. dixerit species intelligibiles impossibile esse in intellectu cōseruari. Uñ fm ipm q̄cito aliquis designat actu intelligere aliquā rē definit esse spēs illi⁹ rei in intellectu. Tñ Arist. in. iij. de aīa cōtrariū asserit. Ratione etiā dicta positio reprobat. Qđ em̄ recipit in aliquo recipit per modū ei⁹ in quo recipitur. Intellectus autē est magis stabilis nature z imobilis q̄ materia corpalis. Si g materia corpalis formas q̄e recipit nō solū tenet dū p eas agit in actu: sed etiā postq̄ p eas agere cessauerit: multo forti⁹ intellect⁹ imobiliter z inamissibiliter recipit spēs intelligibiles siue a sensibus receptas: siue ab aliquo intellectu suprioꝛ effusas. Uñ in. iij. de aīa ph̄s dicit: q aīa est locus specierū non tota: sed intellect⁹. Sciēdū etiam q species intelligibilis aliquando est in intellectu in potentia tm̄: z tunc dr intellectus esse in potentia tantū. Aliquā est fm vltimā completionē actus: et tunc intellectus intelligit actu. Aliquādo medio modo se habet inter potentiam et actū: et tunc dr intellectus esse in habitu. Et secundum hunc modū intellectus conseruat spēs etiam qñ actu non intelligit. Saluatur etiam rō memorie quātū ad hoc q est preteritorum in intellectu ex parte actus non ex parte obiecti. Nam preteritū potest referri ad duo scilz ad obiectū qđ cognoscitur: z actum cognitionis. Et quātū ad obiectū per se conuenit memorie q̄ est partis sensitiue preterito. Memoratur em̄ animal non solū sensisse in preterito: sed etiā sensisse quoddam preteritū sensibile. Sed inquantum ad partē intellectiuā ptinet memoria: preteriti accidit et nō per se cōuenit intellectui ex parte obiecti. Intelligit enim intellectus hoiem inquantū est homo: accidit em̄ homini inquantū est homo in preterito vel in presenti vel in futuro esse. Ex parte vero actus cognitiōis preterito per se accipi pōt in intellectu sicut z in sensu: q; intelligere aīe nostre est quidā particularis actus in hoc vel in illo tpe existens: fm q hō dr intelligere hodie vel heri vel cras: z hoc nō repugnat intellectualitati: q; hmōi intelligere quāuis sit quoddam particulare est tamen immaterialis actus. Et ideo sicut intellectus intelligit seipsum: quamuis ipse sit quidam singularis intellectus: ita in-

Memoria dupliciter sumitur.

Memorie rō exponitur.

telligit suum intelligere: qui est quidam singularis actus vel in preterito: vel in presenti: vel in futuro existens. Et sic vt dictum est saluatur ratio memorie quantū ad hoc q̄ est preteritorum in intellectu: p̄m q̄ intelligit se prius intellexisse: nō autem p̄m q̄ intelligit preteritum prout est hic z nunc: quia intellect⁹ abstrahit a conditionibus individuantibus vt hic et nunc sed sic preteritum pertinet ad potentiā memorie sensitiuā que est particularium rerum: vt hic z nunc. Et nota q̄ memoria prout est cōseruatiua specierū intelligibilium: z per ꝯs ptinens ad intellectū: nō est alia potētia realiter distincta ab ipo intellectu. Unde z phs in. iij. de anima. locū cōseruatiuū hmōi specierū attribuit intellectui. Est em̄ intellectus potētia passiua. Ad rōnē aūt potētie passiue ptinet ad ꝓseruare sicut z recipere. Et quāuis magister sen. in. j. lib. di. iij. dicit q̄ memoria intelligētia z voluntas sunt tres vires id est potentie. Hoc tū vt dicit. b. Tho. nō est de intentiōe Aug. in. xiij. de trini. vbi de his loquēs nō accipit illa tria pro tribus potentijs. Sed memoriā accipit p̄ habituali retentione aie. Intelligētiā pro actu intellectus. Uoluntatē pro actu voluntatis. Cōsueū est enim aliqñ nōia potentiarū vel habituū pro actibus earū sumi. Et sic intelligentia ꝺr ouri ex memoria nō sicut potētia vna ex alia: sed sicut actus ex habitu.

Memorie z intellectus distinctio.

§. I. De exercitio memorie vtili.

Ps. In memoria eterna erit iustus. Quod potest exponi tripliciter: etiam totum quod sequitur in versu.

¶ Justus erit in memoria sui eterna. i. assidua.

¶ Uel in memoria eterna. i. perpetua proximi.

¶ Uel in memoria eterna dei.

Quedam enim debet recolere respectu sui: quedam respectu proximi: quedā respectu dei. Et hoc faciendo ab auditione mala non timebit. Et de se quidē iust⁹ habet in memoria tria. Primo infirmitate nature: vt sic sit cautior contra casum. Exemplū de illo qui incedit per viā lubricam qui caute incedit ne cadat. Eccli. viij. Ne despicias hoīem auertentē se a pctō: neq̄ improperes ei. Memēto q̃m oēs in corruptione sumus: exēpla de Dauid: Petro z alijs. Secūdo recordandū de damnositate culpe. Mercator recolens quantū lucrū perdidit: inde sumit materiā doloris. Malefactor considerās se deprehensum z suspendēdū dolet. Apoc. ij. Memor esto vnde exciderīs et age penitentiam Amb. Nihil est qō tā summi doloris sit: q̃ si vnusquisq̄ posit⁹ sub captiuitate peccati: recordetur vñ lapsus sit: atq̄ vnde ceciderit: z q̄ ad corporea atq̄ terrena ab illa speciosa z pulchra diuine conditionis intentione defluxerit. de peni. distin. j. sunt qui arbitrantur. circa finē. Hoc agebat Ezechias di. Recogitabo tibi omnes annos meos in ama. ani. mee. Recogitanda est breuitas vite ad studiose operandū. Q̃n em̄ labor⁹ videt appropinquare finem diei vel opis vel breuitatem tp⁹ studiosi⁹ operatur. Eccli. xiij. Offer dignas deo oblationes: z memēto q̃m mors nō tardat. Et Greg. Tanto solicitior esse debes quanto morti vicinior. lxxxvj. dist. tāta. Plato. summa phīa est meditatio mortis. Ecōtrario malus recordatur eorū que ꝓuocant ad malū. Sicut in figurā dixerūt quidā ex his qui exierāt de Egypto. In mentē venīūt cucumeres: allia: z cepe que comedebamus in Egypto ꝛc. Num̄. xj. De proximo hz tria in memoria iustus: z sic nō timebit ab auditione mala tentationis q̃ loquitur et diabol⁹. Exēpla ꝓbitatis electorū ad imitādū: sic ꝓponūtur filijs exempla parētū z cōciuū qui fecerūt magnalia vt aient ad imitandū. Judith. viij. Memores esse debēt quō Abraā tentatus est per multas tribulationes probatus dei amicus effectus est. Sic Jsaac: sic Jacob: sic Moyses: et omnes qui placuerūt deo per multas tribulationes transierunt fideles. Sic Matathias fil' reducebat ad mentē opa sctōrū. Scdo. recordanda est fatuitas reproborū ad detestādū. Bene em̄ corrigit z suauiter qui per alium corripitur: sicut canis verberatur vt timeat leo. Luce. xvij. Memores estote vxoris Loth. Tertio recordanda est necessitas miserorū ad subleuandum. Sic recordantur aues z alia animalia suorū pullorū ꝓcurādo eis necessitatē que duplex est spūalis scz et corporalis. Et de corporali dicit ap'ls ad Gal'. ij. q̄ Petrus cum ceteris ap'lis approbata predicatione. Pauli inter gentes dederunt ei in socium Barnabā tm̄ vt memores essent pauperū in Hierosolymis quod et fecerūt facientes collectas fieri de spūalibus subuentiōe. Pro hmōi dicitur. j. Mach'. xij. Memores sumus vestri in sacrificijs. Ecōtrario iniustus recordatur iniuriarū ad vindicandū vel bonorū temporaliū alioū ad appetendum: z miseriarū ad gaudendum ex inuidia. De deo iustus tria habet in memoria: et sic nō timet ab auditione mala: quam immittit ei diabolus cōtra deū occulte loquēdo per suggestiones. Recordatur creationis omnīū ad deū laudandū. Omnia enim nos inuitāt ad deū benedicendū. Nam sicut prouerbialiter dicitur. Opera laudāt magistri. Psal. Memor fui operū dei: quia memor ero ab initio mirabiliū tuorū. Sic tres iuuenes in fornace reducentes ad memoriā creata a deo omnia inuitabant ad deū benedicendū. Secūdo recordandū redemptionis hominū. Threnorū. iij. Tay. Recordare paupertatis z transgressionis mee: ait propheta in persona Christi: absynthij et fellis. Et subditur. Memor ero et tabescet in me anima mea. Hoc maxime animat ad constantiam In huius figuram. j. Macha. vj. c. dicitur quod sanguinem vue et mori ponebant ante elephantes ad animandum in pugna. Tertio retributionis operum. Psal. Memorabor iustitie tue solius. Reddet enim deus vnicuiq̄ secūdum opera sua: et in hoc peccatores decipiuntur dum attendunt ad presentem retributionem non ad futuram. Unde dictum fuit diuiti epuloni. Fili recordare ꝛc. Luce. xvj.

Esaie xxxviij.

j. Macha. ij.

Justus tria hz in memoria.

Iniustus econtrario tria hz in memoria sicut ait.

§. II. Secundo exponitur sic: In

memoria eterna. i. perpetua erit iustus: quia de ipso semper est recordatio in mundo: vt ptz de sanctis Prouer. x. Memoria iusti cum laudibus: z sic non timet ab auditione mala: precipue quo ad bonos qui loquuntur bona de bonis. Uñ Matathias dixit filijs. Date aias vestras p̄ testamēto patrum: z memētote operum patrum qui fecerunt in generationibus suis: z accipietis gloriā magnā z nomē eternū. i. memoriam bone fame perpetuam. Tot milia annorum fluxerunt: et adhuc memorie iustorum Abrae: Job: Dauid: et aliorum vigent in mentibus hoīm. Tria autē sunt que faciunt obliuisci hominē: sui dei et proximi: scilz prosperitas mundialis. Curiositas criminalis. Uoluptas carnalis. Prosperitas facit obliuisci dei et hominum qui eum tenuerunt tēpore tribulationis. Exemplū de preposito pincernarū Pharaonis regis Egypti. Qui cum fuisset in carcere a Joseph humane tractatus et consolatus in expositione prophetica somnij sui: liberatus oblitus fuit interpretis sui: vt ptz Gen. xl. Sic multi in mente deū habent et amicos suos in tempore necessitatis qui postea obliuiscuntur in ꝓsperitate. Deut. xxxij. Deum qui te genuit dereliquisti z oblitus es ꝛc. Sen̄. in libro de beneficijs comparat legem gratitudinis z beneficiente ludo mutuo pile. Q̃n em̄ duo ludunt ad pilam z eam alternatim reꝓiciunt inter se: tandiu durat inter eos ludus: z cōtinuatur quādiu cōuenienter inter eos reꝓiciatur z tractetur. Si vnus recipiat z retineat: vel inconuenienter reꝓiciat: desinit ludus: qui desinere non potest: nisi ex defectu mittentis vel recipientis. Sic est de mutua inter amicos beneficentia et gratitudine extende exēplum ad propositū. Econtrario dicit ap'ls ad Hebr. xiij. Beneficentie z cōmunionis nolite obliuisci. Hugo. de claustro anime. Sicut nullum momentum est quo homo nō vtatur vel fruatur dei bonitate: ita nullum debet esse momentum quo eū presentem nō habeat in memoria. Secōm quod reddit hoīem obliuiosum est curiositas et nimia solicitudo circa mundū vel minus vtilia. ps. Obliti sunt benefactorum eius: z mirabilium eius. Est enim cōmune prouerbiū q̄ pluribus intentus minor est ad singula sensus. Exemplū in Salomone qui ex eo q̄ fuit nimis curiosus in preparatiōe sue curie: et inuestigatione rerū naturaliū z inquisitione diuersarum doctrinarū oblit⁹ est dei: ita vt idola adoraret: dicit enim Origenes et dominus Joan. dominici post eum super Ecclesiasten: q̄ tot femine vel concubine quot recitat scriptura eū habuisse: fuerunt multe et diuerse doctrine variarū nationum: quas voluit videre: que non continebant veritatē sapientie: que sola est legitima sponsa intellectus: quibus mentem applicando deuiauit a veritate: licet cōmuniter credatur penituisse. Tertium quod impedit memoriā est voluptas. Unde pḥus. Amor formē: id est carnalis concupiscentia mentis obliuio est: scilz causatiue. Sed sancti viri cauent sibi a carne sicut ab hoste et subijciunt rationi: et ideo seipsos faciunt dignos memoria in bonum: vt Eccli. xlv. Dilectus deo et hominibus Moyses cuius memoria in benedictione est. Narrat magister in historia ecclesia. super Exo. quod Moyses duxerat vxorem filiam regis Ethiopie: et cum in patriam suam redire voluisset impedire eum nitebatur vxor. Moyses igitur tanq̄ vir expertus astrorum sculpsit in anulis duas imagines huius efficacie: vt altera memoriam:

j. Macha. q̃.

Tria reddunt hominē obliuiosum.

Dei ingis memoria.

xxxij. q̃. v. c. Salomon.

altera

altera obliuionem afferret. Cuncq eas paribus et similibus anulis inclusisset: obliuionis anulum vxori tradidit: z anulum memorie secum tulit. Et sic mulier paulatim oblita est viri sui: z Moyses recordationē habēs de patria sua libere regress⁹ est. Moraliter exponēdo ſm Robertum Holkot. Animus noster natione celestis patrie est Moyses: qui contrahit cōiugiū cum carne terrena per Ethiopissam designata: quādo scz corpori infunditur. Animus vero desiderās beatitudinē vult in patriam reuerti celestem: sed ista vxor: scz caro impedit eius reuersionē. Et ideo vtendū est cautela Moysi: vt scz duos anulos faciam⁹ cū gēmis z anulum obliuionis carni tradamus et anulum memorie aio nostro. Anulus obliuionis est meditatio mortis: q̄ mors obliuioni hoīem tradit. ꝑs. Obliuioni datus sum tanq̄ mortuus a corde. Anulus memorie est recogitatio vite eterne: quam habens anim⁹ reuertitur ad patriā p̄ bona opera. Et sic iustus ꝓpter bona que facit est in memoria hoīm: vt scribit Eccli. xlix. Memoria Josue in omni ore indulcabitur: z sic nō timebit iustus ab auditione mala.

§. III. Tertio exponitur versus

ille sic. Justus erit in memoria eterna ideſt dei eterni. Hiereñ. ij. Hec dicit dñs. Recordatus sum tui miserans adolescentiam tuam. Recordatur autē deus electi sui. Primo predestinando. Secundo iustificando. Tertio glorificando. Et sic non timebit ab auditione mala: quā audient reprobi in fine: quibus dicitur. Ite maledicti in ignem eternū ꝛc. Mat. xxv.

Titulus. III. De potentia intellectiua.

De intellectu possibili et agēte realiter distinctis. Cap̄. j.

Intellect⁹ est potētia aie et nō ipa essentia eius.

De intellectu quem dicit

ꝑhus in lib. de aia esse potentiam anime. Quod autē intellect⁹ sit potētia anime et nō ipsa essentia ei⁹ probat bea. Tho. in. j. parte. q. lxxix. arti. j. sic. Tūc solū immediatū p̄incipiū operationis est ipsa essentia rei operātis: q̄n ipsa operatio est eius esse. Sicut enim potentia se habet ad operationē et ad suū actum: ita se habet essentia ad esse. In solo autē deo idem est intelligere quod suum esse. Unde in solo deo intellect⁹ est eius essentia. In creaturis autem intellectualibus intellectus est quedā potētia intelligentis. Et sciendum ſm beatū Tho. vbi. s. q̄ philosophi ponunt quatuor intellectus: scilz intellectū possibilē: intellectum agentē: intellectū in habitu: z intellectū in actu seu adeptū. Quorū quatuor intellectus agens et intellectus possibilis sunt realiter diuerse et distincte potentie: sicut et in omnib⁹ aliis. Alia est actiua: alia passiua. Alia vero tria distinguuntur secundum tres status intellectus possibilis. Qui quandoq̄ est in potētia tantum: et sic dicitur possibilis. Quādoq̄ vero in actu primo qui est scientia: et sic dicitur intellectus in habitu. Quandoq̄ in actu secūdo qui est considerare: et sic vocat intellect⁹ in actu seu intellectus adept⁹. Hūc aūt actū intellect⁹ importat ꝓprie hoc nomē intelligentia: signat enim ipsum actū intellectus qui est intelligere. Unde nō differt intelligēti ab intellectu: nisi sicut actus a potētia sua. In quibusdā tamē libris de Arabico translatis substantie separate quas nos angelos dicimus intelligentie nōcupāt: forte ꝓpter hoc q̄ semper huiusmodi substātie actu intelligūt. Da-

Actus intellectus declarāt.

mascenus etiam ponit quedā que sunt nō diuerse potētie sz diuersi actus intellect⁹. Primo em̄ simpliciter aliq̄d apprehendit et hic actus dicitur intelligentia. Scōo id q̄ intelligitur ordinat ad aliquid aliud cognoscēdū vel operandū: et hec vocatur intentio. Dum vero persistit in inquisitione eius quod intēdit: vocatur excogitatio. Dū vero id quod excogitatum est examinat ad aliqua certa dicitur scire vel sapere. Nam sapientie est iudicare. Ex quo autē habet aliquid ꝓ certo tanq̄ examinatuz cogitat quomodo possit illud alijs manifestare. Hec est dispositio interioris sermonis ex qua ꝓcedit exterior locutio. Omnia hec sunt actus vnius potentie intellectiue.

Pati sumitur tripliciter.

§. I. De intellectu possibili. Hec

potentia est potentia passiua. Unde ꝑhs dicit. iij. de anima. q̄ intelligere est quoddam pati. Sed sciendum secundum Tho. in. j. parte. q. lxxix. ar. ij. q̄ pati tripliciter dicit. Uno modo ꝓprissime: quādo scz aliquid remouetur ab eo qđ patitur: quod conuenit ei ſm naturam: vel ſm proprīā inclinationē: sicut cum aqua frigiditatē amittit per calefactionē: aut cum homo egrotat vel tristatur. Secundo modo dr aliquid pati minus ꝓprie ex eo q̄ aliquid abijcitur ab eo: siue illud sit conueniens: siue sit non conueniens. Et ſm hec dicitur pati nō solū qui egrotat: sz etiā qui sanatur. Et nō solū qui tristatur: sed etiam qui gaudet: vel quocūq̄ modo alteretur seu moueatur. Tertio modo dr pati communiter aliquid ex hoc solum q̄ id quod est in potentia ad aliquid recipit illud ad quod erat in potentia absq̄ eo q̄ aliq̄d abijciatur: secundū quem modū omne quod exit de potentia in actum dicitur pati: etiā cum perficitur: et sic intelligere nostrū est pati. Quod apparet hac ratione. Intellectus enim habet operationē circa ens in vniuersali. Comprehendi igitur potest vtrū intellectus sit in actu vel potentia: ex hoc q̄ consideratur quomodo intellectus se habet ad ens vniuersale inuenitur eñ aliquis intellect⁹ q̄ se habet ad ens vniuersale: vt actus totius entis. Et talis est intellectus diuinus qui est diuina essentia: in qua originaliter z virtualiter totum est et preexistit sicut in prima causa. Et ideo intellectus diuinus non est in potentia: sed purus actus. Nullus autem intellectus creatus potest se habere vt actus respectu totius entis vniuersalis: quia sic oporteret q̄ esset ens infinitum. Unde omnis intellectus creatus per hoc ipsum quod est: non est actus omniū intelligibilis: sed comparatur ad intelligibilia sicut potentia ad actum. Potentia autem dupliciter se habet ad actum. Est enim quedā potētia que semp perfecta est per actū: sicut est materia corporū celestiū. Et sic intellectus angelicus semp est in actu respectu suorū intelligibiliū: ꝓpter propinquitatē ad diuinū intellectū qui est actus purus. Quedam potentia est que non semper est in actu: sed de potentia procedit ad actū: sicut inuenitur in generabilibus et coruptibilibus. Et sic intellectus humanus qui est infimus in ordine intellectuum: est in potentia respectu suorum intelligibilium. Et in principio est sicut tabula in qua nihil est scriptuz: vt dicit ꝑhs. iij. de anima. Quod manifeste apparet ex hoc q̄ in principio sumus intelligentes in potentia: et postea efficimur intelligentes in actu. Et patz quod intellectus est potētia passiua secundū tertiū modum. Et notandū ſm bea. Tho. vbi s. q̄ intellectus passiuus ſm quosdam est appetitus sensitiuus in quo sunt anime passiones. Qui etiam in. j. Ethic. dicitur rationale per participationē: quia obedit rationi. Secūdū alios intellectus passiuus dicitur virtus cognitiua que nominat ratio particularis. Et vtroq̄ non passiuum accipi potest ſm primos duos modos passionis: inquantum talis intellectus est actus alicuius organi corporalis. Sed intellectus qui est in potentia ad intelligibilia quem ob hoc Aristo. nominat intellectū possibilem: non est passiuus illis duobus modis: quia non est actus organi corporalis.

Potētia dupl̄r se habet ad actum.

§. II. De intellectu agēte. Hic est

alia potentia realiter distincta ab intellectu possibili. Uñ ꝑhs in. iij. de anima dicit. Necesse est in anima has duas differētias esse scilz intellectum possibilem et agentem. Pro cuius declaratione dicit bea. Tho. in. j. parte. q. lxxix. ar. iij. q̄ secundum Platonē nō esset necesse ponere intellectum agentem ad faciendū intelligibilia in actu. Et ratio est: quia Plato ipe posuit formas rerum materialium sine materia subsistere: z per ꝑs intelligibiles esse: quia ex hoc est aliquid intelligibile actu quod est immateriale. Et huiusmodi vocabat species z ideas ex quarū participatione dicebat nos scientiam rerum habere. Sed q̄ Aristo. non posuit formas rerum naturalium subsistere sine materia: forme autem in materia existentes non sunt intelligibiles actu: sequebatur quod forme seu nature rerum sensibiliū quas intelligimus non essent actu intelligibiles. Nihil autem reducitur de potentia ad actum: nisi per aliquod ens actu: sicut sensus fit actu per sensibile actu. Oportebat igitur ponere aliquā virtutem ex parte intellectus que faceret in actu intelligibilia per abstractionē specierum a conditionibus materialib⁹. Et hec est necessitas ponendi intellectū agentē. Est autē iste intellectus agens aliquid in anima: id est quedam virtus seu potentia propria ſm beatum Tho. vbi. s. Nam in rebus naturalibus perfectis preter vniuersales causas agentes sunt proprie virtutes indite singulis rebus perfectis ab vniuersalibus agentibus deriuate. Non enim solus sol generat hominem: sed etiam est virtus generatiua hominis in homine: et similiter in alijs animalibus perfectis. Cum autem nil sit perfectius in inferioribus rebus Anima humana: ideo opor-

Necesse est intellectū agēte esse in aia.

tet dicere q̄ in ipsa sit aliqua virtus deriuata a superiori intellectu per quam possit phantasmata illustrare. Et hoc experimento cognoscimus dū percipim⁹ nos abstrahere formas vniuersales a cōditionibus particularibus quod est facere intelligibilia actu. Nulla autē actio alicui conuenit rei: nisi per aliqd̄ p̄incipiū formaliter inherēs ei. Oportet igitur virtutē que est p̄incipiū huius actionis aliqd̄ esse in aīa. Unde Aristo. cōparauit intellectū agentē lumini: qd̄ est aliqd̄ receptū in aere. Sicut ergo lumē requiritur ad videndū nec sufficit potentia visiua: nec res colorata que obijcitur visu. Ita intellectus agēs est necessarius ad intelligendū nec sufficit intellectus possibilis: nec intelligibilis res: nisi adesset intellectus agēs qui faceret intelligibilia in actu per modum abstractionis. Et quia sensibilia sunt in actu extra animā que apprehēduntur a sensib⁹ ſm cōditiones particulares z̄ indiuiduātes: ideo non opz ponere sensum agentem: sed ipm sensum qui est potētia passiua. Sed intelligibilia rerū materialiū non sunt in actu extra aīam que possunt imprimere in intellectū: z̄ ideo opz ponere intellectū agentē qui abstrahat conditiones materiales a rebus sensibilibus seu phantasmatibus earū: et sic species intelligibiles deferat seu presentet intellectui possibili vt intelligat. Qd̄ autē d̄r Jo. j. Erat lux vera q̄ illuminat oēm z̄c. s. lumine naturalis cognitionis. Uerū est q̄ illuminat oēs sed vt causa vniuersalis: a qua anima humana participat quādā particularē virtutē. s. intellectū agentē. iuxta illud. Signatū est super nos lumē vultus tui dñe. Et si intellectus agens nō esset aliqd̄ aīe: sed esset quedā substantia separata: tunc vnus esset intellect⁹ agēs oīm: sed hoc est falsum. Nam intellectus agēs vt dictū est: est aliquid anime vt quedā virtus seu potentia eius. Et ideo necesse est dicere q̄ sint plures intellectus agentes ſm pluralitatem animarū que multiplicantur ſm multitudinē hominum. Non enim potest esse q̄ sit vna z̄ eadem virtus diuersarum substantiarum.

De⁹ quō oēs illuminat.

§. III. Una anima est vnus intellectus nō est in oībus hoibus: vt tradidit et dixit Auerrois in iij. de anima. Qd̄ quadrupliciter probo. s. similitudine: auctoritate: ratione: et impossibilitate. Primo probo similitudine. Nā Aristo. in. iij. de anima assimilat intellectū vel animā intellectiuam lumini. Sed non est idem numero lumen in diuersis illuminatis: ergo nō est idē intellect⁹ in diuersis hominibus. Scdo hoc idē probo sacre scripture auctoritate. Apoc. vij. Vidi turbā magnam quam dinumerare nemo poterat z̄c. Sed turba illa non erat hominū corporaliter viuentium: sed animarum a corpore separatarū: ergo sunt multe anime intellectiue ſm multitudinē corporū. Tertio probo hoc idem duplici ratione. Prima est talis. Aut anima est tantum motor corporis aut forma. Si est tantum motor opz multiplicari in diuersis hominibus: ergo assignabuntur diuerse anime. Si autem anima est forma corporis: tūc etiā opz q̄ sint diuerse anime in diuersis hoibus. Tum q̄ impossibile est plurū indiuiduoꝝ esse vnam formā numero. Tum q̄ si intellect⁹ est virtus aīe: sequitur q̄ sicut ad multiplicationē corporū est multiplicatio animarū: ita ad multiplicationē animarū necessario sequitur multiplicatio intellectuū. Scda ratio ad idē est talis: aut homo habet esse ab aīa intellectiua: aut ab aīa sensitiua. Si ab anima intellectiua: ergo ad multiplicationē hominū erit multiplicatio animarū intellectiuarū. Si vero ab anima sensitiua vel nutritiua: tūc homo nō haberet vñ excederet alia animalia qd̄ est inconueniens: ergo impossibile est vnā aīam rōnalem esse numero oīm hoīm. Quarto hoc idē probo ex impossibilitate que sequitur ponētibus esse vnū intellectū oīm numero. Qd̄ em̄ nō possit esse vnus intellect⁹ numero oīm probo ex quatuor impossibilibus que sequūtur. Primū est: q̄ impossibile est plures perfectiones secundas esse cōtrarias existente vna prima perfectione. Sed nos inuenimus plures scdas pfectiones esse cōtrarias in diuersis hoibus: scilz q̄ quidā sunt stulti: quidā sapientes: quidā vitiosi: ergo opz primā pfectionē. s. aīam intellectuā variari z̄ multiplicari in diuersis hoibus. Scdm est: q̄ si oīm hoīm esset vnus intellect⁹ vel vna aīa numero: tunc oēs hoies essent vnus homo: et sic non esset distinctio Sortis z̄ Platonis per aliquā formā substantialē: sed solū per aliquod extrinsecū: puta q̄ vnus esset capacior z̄ alius nō. Tertiū est: q̄ cū contingat duos vel plures homines simul et semel vnū z̄ idē obiectū intellige: si em̄ per vnum possibilem intellectum intelligūt sequetur q̄ vnius et eiusdē virtutis simul et semel respectu vnius et eiusdē obiecti sint plures actiones: sed hoc est falsum: et impossibile. Ad cuius probationē similitudinē talem adduco. Ponatur q̄ oculus oīm hominū sit vn⁹ numero: ita q̄ oēs homines habeāt vnuz oculū numero: tūc quāuis sint multi videntes: tñ oīm visio nō est nisi vna respectu eiusdē obiecti in eodē tempore. Similiter si intellectus sit vn⁹ oīm sequetur q̄ oīm hominū idē intelligentiū eodē tpe sit vna actio intellectualis tantū: sed hoc est impossibile. Unde sicut due visiones numero non possunt esse simul vn⁹ visus vel visus vnius oculi: quia habentes vnū oculū possunt dici duo vel plures videntes: nō tamen plures visiones sed vna. Sic duo vel plures habentes vnum intellectū numero: possunt dici duo intelligentes: non tamē possunt esse vel dici due intellectiones vnius intellectus: sed vna tantū. Quartum est q̄ tunc homo nō beatificaretur per aliquā operationē anime sue coniunctam: sed per aliquam operationē extra essentiā anime. Cum philosophus ponat beatitudinem in nobilissima operatione anime. Hec beatus Tho. ij. scripto sententiarum. dist. xvij.

Rōnes cōtra errorem Auerrois.

Simultudo pulchra.

De multiplici oculo varie exercendo. Cap. ij.

Deinde videndum est quō ipse intellectus exercendus sit pie z̄ fructuose. Est autem intellectus oculus anime: per quem vidit seu cognoscit res et in corpore z̄ a corpore separatas. Sicut autem duplex est oculus corporalis: ita et duplex est oculus anime. Intellectus scz speculatiuus tanq̄ dexter oculus: et intellectus practicus tanq̄ sinister. Et sicut dextrū est perfectius sinistro siue oculus: siue manus: siue aliud: ita et speculatio est perfectior actione de se. Et sicut naturaliter oīs homo habet duplicē oculū corporis: etsi vno careat quāuis videat: tamē defectus est non paruus in eo. Ita et anima cuiuslibet debet habere z̄ oculum speculatiuū et oculum practicū: aliquādo scz cōsiderando diuina: aliquādo cōsiderando z̄ ordinādo humana. Est autē duplex speculatio ſm b. Tho. sup Canti. Una est intuitiua solū considerās res z̄ precipue spūales et diuinas ad intelligendum et hec modicū perutilis. Hanc habuerūt philosophi. de quibus apl's Rom. j. Cum cognouissent deum non sicut deum glorificauerūt aut gratias egerūt: sed euanuerunt in cogitationibus suis. Alia speculatio est gustatiua: cum scz affect⁹ diligit quod intelligit habendo saporem de diuinis et spūalib⁹ prout sunt. Et hec est speculatio sanctorū et bonorum fidelium: de qua apostolus ad Heb. vj. Qui semel illuminati sunt: gustauerunt etiam donum celeste: et participes facti sunt spūs sancti: gustauerūt nihilominus donum dei verbum. Hoc ptinet ad sapiētiā: que dicitur a sapore: z̄ ducit ad regnū perpetuū. vt dicitur Sap. vj. Hunc oculū scz gustatiue speculationis conatur diabolus in homine excecare. In cuius figurā legitur. j. Reg. xj. q̄ Naas Ammonitarum rex Jsraelitas de Jabes Galaad quos obsidebat in hoc voluit cum eis confederare et pacē habere vt oīm oculos dextros erueret. Et sic diabolus qui cum fidelib⁹ bellat cū eis quasi pacē facit et non molestat: si oculū cōsiderationis spiritualium et diuinorum auferat ab eis. Unde Salo. Eccl's. ij. Oculi sapientis in capite eius. Caput cuiuslibet virtuosi est christus: et ad hunc cōtemplandum z̄ opere imitandū oculi intellectus bonorū diriguntur et Prouerb. iiij. cō. Oculi tui recta videant scilicet speculando et palpebre tue precedant gressus tuos. Palpebre oculorum sunt considerationes debite et rationabiles que in angelo dicuntur precedere gressus nros idest opera nostra. Sic igitur vtroq̄ oculo. s. practico et speculatiuo vtendum est: sicut et sancti viri fecerunt. Unde Melchiades papa. Nonne Moyses in seculo erat cum crebro intraret tabernaculum et extiret? Qui intus cōtemplatione rapiebatur foris infirmantium negotijs vrgebatur. Sed et Jacob ascendentes et descendentes angelos vidit: quia rectores ecclesie non solū contēplādo ascendūt: sed deorsum quoq̄ mēbra illi⁹ miserando descendunt. dist. lxxxviij. decreuit.

Duplex est oculus anime.

Duplex est speculatio.

§. I. Sciendum tamen q̄ multiplex est oculus. Est oculus corporalis: et hic coercendus propter occasiones multorū inde consequentium. Uñ Job. xxxj. Pepigi fedus cū oculis meis vt ne cogitarent quidē de virgine. Et Eccli. xxxvj. Fornicatio mulieris in extollentia oculorū. Est oculus presidentalis: et hic reuerendus. Uñ dñs per prophetam. Qui vos tangit: tangit pupillum oculi mei. ij. q. vij. accusatio. Tanguntur autem quādo inhonorātur. De his etiam Hiere. xliij. Defecerunt oculi eorū: quia nō erat herba: scilz spiritualis

Multiplex est oculus.

ritualis refectionis. Et illud ps̃. Oculi mei languerũt pre inopia: scilz spũs. Est oculꝰ rationis naturalis: et hic fidei subijciẽdus. Unde Cant. vj. dicitur a sponso aie spõse sue. Auerte oculos tuos: q̃ ipsi me auolare fecerũt. i. remoue inquisitiones ꝑm naturalẽ rationẽ in his que sunt fidei: q̃ hmõi inuestigationes faciũt aiam a deo recedere ꝓpter qõd ait aplus. ij. Cor. x. In captiuitatẽ redigentes omnẽ intellectũ in obsequium christi. Est oculꝰ affectionalis ⁊ hic ad deũ erigẽdꝰ. iuxta illud Esa. xxxviij quod dixit Ezechias. Attenuati sunt oculi mei suspi. in excel. Oculi mei. i. intellectus quo ad cogitationem: et affectus quo ad appetitionem ista. s. temporalia nimis amãdo. Sic econtrario de reprobis dicitur. Statuerũt oculos suos. i. affectꝰ declinare in terram i deſt ad terrena. Est oculus intentionalis: ⁊ hic ad celum extendendus vt scz seruetur illud apli. j. Cor. x. Sia in gliam dei facite. Et de hoc Lu. xj. dicitur. Si oculus tuus. i. intentio fuerit simplex: totum corpus tuũ. i. operatio sequens lucidũ erit. Quod faciebat Tob. iij. Ad te dñe oculos meos erigo. In plurali dicit oculos: quia etsi vnus tantũ vltimꝰ sit finis qui in opere intenditur: multi tamẽ possent esse fines medij qui ad deũ dirigi debent. Est oculus contemplationis: et hic spiritu concidendus. De hoc dicit sponsus Cant. iiij. Vulnerasti cor meum scz ad amorẽ trahendo in vno oculorũ tuorũ: id est contemplatione diuinorũ que pertinẽt ad oculũ speculatiuũ. Et in ps̃. Defecerũt oculi mei in eloquiũ tuum: q̃ ꝺ est scriptura sacra seu inspiratio dei. Est oculus conscientialis: ⁊ hic detergẽdus scilz a puluere terrenorũ et detractionũ. Unde christꝰ Luc. vj. ait. Quid vides festucam in oculo fratris tui: trabẽ autem que in oculo tuo est nõ consideras? Hinc Grego. de detractoribus ait. Quid aliud detrahentes faciũt: nisi q̃ in puluerẽ sufflãt: ⁊ in oculos suos terram excitãt: vt vnde plus detractionis perflant inde magis nil veritatis videãt. xj. q. iij. inter verba. Est oculus diuinalis: et hic custodiendus. Tach. iij. Super lapidẽ vnũ oculi septem. i. super christũ: ⁊ super quẽlibet electũ septẽ dona spũs requieſcũt: qui habent hoies in oibus dirigere ⁊ illustrare. iuxta illud. Oculi dñi multo plus lucidiores sunt sup solem: q̃ spiritussancti dona totam animã illustrant. Est oculus doctrinalis: et hic caute exercendus. Et de hoc Job. xxix. Oculus fui ceco: docẽdo. s. ignorãtem: ideo aũt caute exercendus: q̃ vt dicit Eccli. xliij. Sol exurens radijs obcecat oculos. sol exurens. i. doctrina nimis rigida vel nimis alta. ⁊ de his oibus oculis debet seruari illud ps̃. Oculi mei semper ad dominum. Et tunc beati oculi qui vident hoc modo. Luc. x.

Oculus contẽplationis.

Ecclesiastici. xxiij.

¶ De his que requiruntur ad bene videndum corporaliter et spiritualiter. Capitulum. iij.

NOtandum q̃ sicut ad bene videndum corporaliter tria requiruntur: ita ad videndum spiritualiter i deſt secundum intellectũ.

¶ Primum est subiectum recte conditionatum.

¶ Scõm est interiectum. i. medium illustratum.

¶ Tertium est obiectum congrue coloratum.

Hec tria possunt notari in illo verbo Symeonis. Uiderũt oculi mei salutare tuũ. Luc. ij. Nam subiectum visus est oculus et ideo dicit oculi mei. Mediũ per quod videtur est lumen. ⁊ ideo dicit viderunt. Obiectuꝫ visus est res corporalis colorata. ideo addit salutare tuum. Et de hac visione etiam potest intelligi illud quod dixit christus discipulis suis Luc. x. Beati oculi qui vident que vos videtis. s. christum ⁊ spiritualiter.

¶. I. Quantum ad primũ est sciẽdum q̃ oculo seu pupilla oculi est subiectum vbi recipitur species seu similitudo rei que videtur. Sed ad hoc q̃ bene videatur oportet q̃ oculus habeat quatuor conditiones.

¶ Concauitatem priuato apparenti tumore.

¶ Integritatem sociato competenti vigore.

¶ Obscuritatem remoto impedienti albore.

¶ Siccitatem semoto defluenti humore.

Oculuꝫ opꝛ esse cõcauũ ad bene videndũ.

Ita ⁊ oculus mentis dꝫ habere has cõditiones spiritualiter ad bene cognoscẽdum. Primo enim opꝛ q̃ oculus vt bene videat corporaliter sit cõcauus: nõ elatꝰ cũ tumore exteriori. Experientia enim docet q̃ oẽs qui habẽt oculos grossos ⁊ eminẽtes adextra male videt: ⁊ habentes oculos concauos econtrario bene videt. Et rõ huiꝰ est: q̃ imꝓportionata lux fuscat: vñ homo nõ ꝺ posse respicere solẽ in sphera sua. Si igitur oculus est ꝓeminens extra: statim percutitur radijs lucis: ⁊ ideo fuscatur. Sed si oculus est concauus radij lucis recipiuntur primo in illa cõcauitate: et sic ipsis diffusis oculus sine lesione ad suũ actũ adijciat. Unde ꝺ q̃ si quis in meridie eẽt in valde cõcauo puteo: stellas videret in celo. sic accidit de oculo spũali. Nã qui habet intellectũ tumidũ ⁊ elatũ nõ videt. iuxta illud Rom. j. Dicẽtes se esse sapiẽtes stulti facti sunt. Sed habẽs intellectũ humilẽ q̃ adintra occupat. s. sui cognitione: hic bene videt. Unde Prouerb. xj. Ubi humilitas fuerit: ibi sapientia. Et Saluator Mat. xj. Confiteoꝛ inquit tibi dñe pater celi ⁊ terre: q̃ abscondisti hec a sapiẽtibꝰ et prudẽtibus: et reuelasti ea paruulis. Ad sensum eñ ptz q̃ cõuexa seu elata male sunt receptiua ⁊ cõcaua bñ: sicut videmꝰ in montibus qui nõ retinẽt aquã pluuialẽ sed valles et fouee. Unde Psalm. Inter mediũ mõtiũ ptransibunt aque: nõ in mõtibꝰ. s. supbis: sed inter mediũ mõtiũ. s. in vallibꝰ que sunt medie inter montes: pertransibũt aque veritatis scripture et gratie. Ad hoc ipse christꝰ hortabatur di. Discite a me quia mitis sum et humilis corde. Mat. xj. Qõ ⁊ exemplo ostendit in omnibus. Nã humilẽ matrẽ elegit que diceret. Ecce ancilla dñi ⁊c. Luc. j. Humilẽ patrẽ seu nutricẽ Joseph: qui cogitauit occulte dimittere Mariã tanq̃ indignũ se reputãs secũ habitare: vt dicit Bern. Humilẽ lectum fenũ habuit. Humilia aialia: humiles pãnos ad cooperiendũ: humiles pastores ad tuitiendũ. Demũ elegit humilẽ turbã discipulorũ. s. piscatorũ: ⁊ eis prefecit humilẽ Petrũ q̃ dixerat. Exi a me dñe: q̃ homo pctor sum. Luc. v. Et q̃ beatus Stephanus plenus fuit humilitate quia sapientia et obedientia que nisi ex humilitate haberi non possunt: ideo intuens in celum vidit gloriã dei ⁊c. Act. vij. Secundũ qõd requiritur ad bene videndũ est integritas sociata cõpetenti vigore. Et pro huius declaratione scire oportet q̃ oculꝰ corporalis habet supra pupillã siue lucẽ septẽ tunicas seu velamina: ⁊ quecunq̃ illarum deficeret aut lesa esset: visio impediretur. Apposuit autẽ auctor noster gloriosus deus septẽ tunicas ipsi pupille: vt magis custoditetur illa virtus nobilis que propter suã nobilitatẽ de facili lederetur. Propter qõd ps̃. xvj. dicebat. Custodi me dñe vt pupillã oculi. i. sicut septẽ tunicas induis pupillã oculi corporalis: sic septem donis spiritussancti custodi oculũ anime mee. Neq̃ eñ quis põt bene videre ad sufficiẽtiam ea que sunt sibi expedientia ad salutẽ nisi habuerit septẽ dona spũssancti: que plenissime fuerũt in christo: et ab ipso deriuãtur in omnes suos electos. De quibus dicitur Esa. xj. Requiescet super eum spũs dñi: spũs sapientie et intellectus: spũs consilij ⁊ fortitudinis: spiritus scientie ⁊ pietatis. et replebit eũ spũs timoris domini. Et ex his bene videbit et iudicabit quecunq̃ agenda. Unde sequitur immediate. Nõ secundum visionẽ oculorũ iudicabit. i. ꝑm iudicium hoim ⁊ apparentiam exteriorem. Sapientia enim in eo apparuit dum diabolo occultauit mysteriũ incarnationis: disponendo vt mater sua spõsum acciperet. Quã rationẽ assignat Auge. xxvij. q. ij. inuenta. Spũs intellectus ostenditur et eo q̃ illius carnis aspectus intellectum dare videbatur. Bruta enim viso Jesu nato videntur ratione repleta. De quibus Esa. j. Cognouit bos possessorem suum ⁊c. Et pastores idiote videntes cognouerunt de verbo ⁊c. Luc. ij. Requieuit spiritus consilij super eum: q̃ omnia consilia que predicaturus erat: infantulus adimpleuit virginitatem: paupertatem: obedientiam: patientiam ⁊c. Quantum ad spiritũ fortitudinis dicit Esa. lij. Consurge consurge induere fortitudine brachij dñi. Domini brachium filius est a patre procedens: qui indutus est fortitudine quando vnitus est carni nostre: in qua fortiter detecit hostes inferni et vitia mundi. Et ideo bis dicit consurge consurge. i. consurges contra diabolum. Unde ipse dicit Jo. xvj. Jam princeps huius mundi iudicatus est. Consurge cõtra aduersa et cõtra vitia mundi ea superando. Confidite inquit ibidem. ego vici mundum. Spũs scientie in eo ostenditur nõ solum speculatione seu notitia scripturarum cum in templo duodẽnis interrogaret doctores: sed et experientia sensitiua. Ex his enim que passus est didicit secundum Aplm ad Hebr. v. Passus est eñ agonẽ: esuriem: et alias penalitates. Pietatis spiritu repletus est: qui q̃ nostri compassus nasci voluit vt nos non moreremur. Pietatis etiam spiritum habuit: quia ad dãdã notitiam celorum: ⁊ religionẽ veram reuelandã natus est. Ut enim homo confidentius ambularet ad veritatem: ait Augu. de ciuita. dei. ipsa veritas dei filius homine assumpto non deo consumpto veniens fundauit ac stabiliuit fidem. De spiritu timoris quid dicẽdum: nisi quia timuit dñs. Jesus nõ solũ timore reuerentiali perfectissimo: sed etiam timore naturali. iuxta il-

ps̃. ciij.

Septem tunicis vestitur oculus.

Septem dona in christo.

lud Mat.xxvj. Cepit Jesus timere. et dicente angelo. Fuge in Egyptū: illuc delatus fuit. Et q̄ beatus Stephan⁹ erat plen⁹ spūsancto: vt ō: Act.vj. quo ad ista dona: ideo vidit gloriaz dei. Et beatus etiam Symeon: quia spūssanctus erat in eo vt dicitur. Luc.ij. ideo presentatū christū in templo agnouit dicens. Viderunt oculi mei ꝛc. Tertio oportet q̄ oculus sit niger nō albus ad bene videndum. Hoies enim multū albi male vidēt: siue si habent palpebras albas: siue pilos eoꝝ albos nimiū. Ratio huius est: q̄ albedo disgregat visum: ꝛ ideo debilitat. Omnis enim virtus disgregata debilior est virtute simul congregata. Hinc auctor nature fecit animalib⁹ melius videntib⁹ pupillā nigrā: vel ad nigredinē tendentē principaliter. Et ex hoc insinuatur q̄ ad hoc q̄ oculus mentis sit aptus ad videndum: oportet q̄ sit non albus vel delicatus: sed niger vel mortificat⁹. Unde ꝛ de sapiētia dicit Job.xxviij. Nō inuenitur in terra suauiter viuentiū. Talis fuit vita christi plena. s. asperitate et mortificatione propter qō dicebat aīa Cañ. j. Fasciculus myrrhe dilectus me⁹: dilectus aie spōsus Jesus dñs. Et sic fasciculus myrrhe idest copiosus in mortificatione ꝛ amaritudine vite. Sic et Stephanus fuit mortuus mundo renuntiatis temporalib⁹ et inter lapidatores suos ꝛ inimicos quasi oblitus sui: in celū oculos dirigens p̄ inimicis exorabat di. Ne statuas illis hoc pctm̄ Act.vij. Ita ꝛ Symeon mortu⁹ per affectū vite tpalis nō aliud expectabat nisi christū videre: et ideo ipso viso inquit. Nunc dimittis seruū tuū domine ꝛc. Quia viderūt ꝛc. Quarto opz q̄ō oculus sit ab humore separatus: nā lachryme impediūt visum: vt experientia docet. Unde et Magdalena dum fleret ad monumentū vidit dñm celoꝝ: et existimauit hortulanum virgultoꝝ. Accidit eñ de lachrymosis oculis sicut de aere humido ꝛ pluuioso: qui representat iridem siue arcum: ꝛ hoc non nisi per humores eiusdē aeris. Unde si quis dum ploraz respiceret fixe lumē pure candele existimabit lumen circundatum ab arcu ceruleo viridis rubei ꝛ flaui coloris: sed tergendo lachrymas videbis ibi arcū nō esse. sed te fuisse deceptū. Verbū dei quod factū est caro summe puritatis est. vnde dicitur speculū sine macula. Sap̄. vij. Et lilium conuallium Cañ. ij. Et ideo videri non potest nisi a puro ꝛ mundo corde: secundū illud ad Hēb. xij. Sanctimoniā sequimini. i. puritatē: sine qua nemo videbit deum. Et Mat. v. Beati mundo corde: quoniā ipsi deū videbūt. Quāuis eñ aliquis naturaliter vel per exercitatū studiū habeat acutū intellectū: si tamen carnaliter ꝛ p̄m mundū viuit parum diuina penetrat ꝛ degustat. vnde in figuram p̄hibebatur Leuitis. Ne q̄ lippis erat oculis accederet ad altare dei: nec offerret panes deo. Grego. in lippis quippe oculis pupille sane sunt: sed humore defluenti infirmantes palpebre grosescunt. Quoꝝ ita q̄ꝛ quia infusione crebra atteritur etiam acies pupille vitiat. Lippus quidem est cui⁹ sensum natura exacuit: sed conuersatiōis prauitas confundit. dist. xlix. hinc etem̄. Talis ergo qui habet oculos humorosos plenos carnalitate nec ad ministrandum ꝛ offerendum sacramenta est idoneus: nec in accedendo ad altare ad recipiendum eucharistiam: nec consequenter ad videndū deū. Sed btūs Stephan⁹ qui inter sctōs in terris positoe p̄m⁹ vidit gloriā dei valde purus fuit: vnde intuētes in eū Judei videbant eū vt angelum: et sibi in testimonium magne puritatis cōmissa fuit cura mulierum conuersarū. Symeon etiam quia fuit valde purus. Unde dicitur tust⁹: ideo meruit christū videre dicens. Quia viderunt oculi mei salutare tuum ꝛc.

Oculus dz esse obscur⁹.

Oculs dz esse sicc⁹ ꝛ absq; humore.

Leuitici. xxj.

§. II. Secundum quod requiritur ad videndum est mediū illuminatū.

Patet enim per experientiam q̄ de nocte aere nubiloso quantūcunq; quis haberet oculum bene dispositum: et ante se rem coloratam: nil de ea videret: quia scz mediū nō est illustratū scilz aer. Ubi etiam considerāda sunt quatuor circa ipsum medium ad hoc q̄ sit bene ordinatum ad videndum corporaliter et spiritualiter.

¶ Subtilitas essentialis.
¶ Luciditas radialis.
¶ Puritas accidentalis.
¶ Continuitas terminalis.

Quantū ad primū ad hoc q̄ possit bene res videri requiritur q̄ medium visionis sit subtile essentialiter. Eo enim q̄ mediuz est grossius visio est imperfectior: sicut patet q̄ ea que videntur per mediū aqueū: nō ita clare comprehendūtur sicut que vidē tur per aerem: ꝛ que vidētur per aerē dēsiorē: minus perfecte et clare vidētur q̄ ea que vidētur p̄ aerē rariorē. Uñ aliq̄n ꝛ alicubi aer est ita densus: vt nō videat fere sol. Sic ad videndū spiritualiter requirit subtilitas in medio. Media spūalia quibus spūaliter videre possumus sunt doctores et predicatores: quorū doctrinis illuminamur: qui in vtroq; testamento claruerunt precipue prophete in veteri ꝛ apli in nouo. Sed et euangeliste permaxime media sunt ad illuminandū. Sunt aūt quatuor media per que spūaliter possum⁹ deū et dominū Jesum christū et magnalia eius videre. Ipsi quatuor euangeliste figurari p̄nt q̄ quatuor elementa. Licet enim naturaliter nō omnia elementa sunt transparentia corpora: sicut ptz de terra: tamē vitrū qō est terrestre est trāsparens. Ita autē ipsi euāgeliste fuerūt subtilia mentis. Euangeliste figurāt quatuor elementis.

ti et a mūdo reuulsi: vt optime per oēs possim⁹ dñm videre: ꝛ q̄ ad ip̄m pertinēt: ex doctrina euāgelij ꝛ vita ipsoꝝ. Et Mattheū quidē possumus apte terrā appellare: q̄ primo fuit valde terrenus deditus mūdi lucris. Unde telonari⁹ dicitur ꝛ publican⁹. Et hic etiā Ezech. j. ꝛ Apocal. iiij. per hoiem figuratur: cui commissa est cura terre vt in eo operaretur. Beñ. iij. Tradidit etiam notitiā nobis de christo secundū carnem quā a terrenis traxerit: incipiēs euāgeliū Liber generationis ꝛc. Marcus significatur per aquā. Nā in ciuitate que fundata est tota in aquis: scz Venetiarū elegit habitare: et per leonē figuratur q̄ quartanā patitur eo q̄ multo humore abundat. Aqua summe nutrit quartanā. Hic tradit notitiā de Jesu p̄m suam sapientiam que per aquā figuratur in scriptura. iuxta illud Eccli. xv. Aqua sapientie salutaris potauit illū. Unde principaliter Marcus describit predicationē christi. Et incipit euangeliū suū in aquis Jordanis dicēs. Vox post exordiū fuit Joannes in deserto baptizās et predicās ꝛc. Lucas aūt est vt aer. Unde euangelium scripsit ea lingua q̄ meli⁹ vtif aere in formādo vocē q̄ alij. Dicit Isid. in lib. Ethymo. q̄ orientales frangūt aerē in gutture: ꝛ in gutture loquūtur: vt Hebrei seu Judei. Occidētales p̄cipue Hispani frangūt vocem in dentibus: et ideo in dentibus loquūtur vt Latini. Sed Mediterranei frangūt vocē in palato: ꝛ in palato formāt vocē: ꝛ ideo melius q̄ alij loquuntur vt Greci. Et tō locutio eoꝝ comptior est ceteris secundū ip̄m. Et hac lingua Lucas suū scripsit euangeliū p̄m Hiero. vnde seculari quadā redolet eloquentia. Hic figuratur per vitulū: qui in veteri testamento figurabat mortem christi: que in aere facta est. Unde ꝛ p̄cipaliter Lucas describit ignominiā passionis: ꝛ hec visio est nobis magis ꝓportionata. Nam per aerē corporaliter melius videm⁹. Et est ratio: q̄ nil nobis nasci profuit quod dixit Mattheus: nec predicatio profuit quod dixit Marcus: nisi redemi p̄fuisset qō dixit Lucas. Joānes aūt figurat per ignē. Et merito: q̄ dilectionis amore ardebat. Hic figurat etiā p̄ Aquilā que super oīa alia aialia volitat spherā ignis: vbi exustis plumis ad terrā veniēs iterū iuueneſcit. Igni recte cōparat cuius verba fuerūt plena igne charitatis. Ipse describit quō sic deus dilexit mundū vt vnigenitū suū daret. Et qualis sit ipse vnigenitus datus nobis: id est In principio erat verbū. Ipse narrat sermonē in vltima cena plenum igne amoris. Ipse solus latus christi lancea perforatū describit: vnde exijt omnis flāma amoris. Epistole eius plene sunt fraterno amore. Que habentur in legendis ad propositum hic sunt. Secundo mediū debet esse lucidum illuminatū. Uñ licet aer sit mediū per quod videm⁹: quando tamen est tenebrosus visioni nequaq; deseruit. Lux autem que habet perfecte illuminare: est verbum eternū: vt patet Jo. j. Media autē illuminātur vario modo ab eadem luce p̄m medij dispositionem. Nā aliqua sunt media tersa et opaca vt speculum ꝛ calibs. Aliqua sunt media transparentia et solida: vt vitrū. Aliqua sunt media representatiua et subtilia: vt ignis: aer: ꝛ aqua. Prima media illuminantur tantum in superficie. Et hec representant: sed non recipiunt. Secunda media illuminantur tota: sed dubium efficiunt: seu non clare ostēdunt. Sed tertia media illuminantur perfecte et clare representant. Primi sunt predicatores scripta recitātes: sed non intelligentes: seu bene loquentes ꝛ male operantes. Secunda media sunt doctores vere catholici. Sed tertia sunt euangeliste et apostoli qui immediate a domino illustrantur. Et tamen sciēdum quod illa pars media lucidior est que est vicinior corpori in quo radij terminantur. Unde aer est lucidior iuxta terram quam sit superius: propter quod media regio aeris dicitur tenebrosa. Cum autem radij diuinitatis terminentur in carne: quam verbum assumpsit. in illa tertia parte mediorū que illuminantur que cō prehendit euangelistas: illa persona est magis illustrata que fuit illi carni propinquior. Et hic fuit Joannes euangelista.

Mediū visionis debet eē subtile.

Mediū dz esse lucidum.

Nam

Nam ꝺm carnē frater fuit in secundo gradu Jesu christi. Et ꝯ vis ⁊ alij fratres eius fuerint: non tñ ei ita familiares et continui cū eo. Uñ Jsrō. dicit ꝙ est quasi vnus de quatuor fluminib⁹ paradisi: qui ex ipso sacri dominici pectoris fonte potauit: quod postea in toto orbe diffudit. Tertio ad hoc ꝙ mediū sit competens: exigitur ꝙ medium sit purū ab omni accidente: ꝙ videlicet nō habeat aliquē colorē: nec etiā repleatur humore. Nā si medium esset coloratū: oia viderentur esse coloris illius medij. Similiter si medium est vaporibus aut humoribus repletū: non repræsentatur oibus sicuti est. Uñ aliquādo sol apparet sanguineus aut rubicundus: ꝙ aer non est in sua puritate. Joannes euangelista fuit optimus vt esset medium visionis tante. Nā fuit ab omni amore alienatus a christo. Nam vocatus de naui statim oblitus est amoris paterni: renuit nauim artēꝫ piscandi: ⁊ existens in nuptijs: ꝙ ducebat vxorē: virgo purus ipa vxore relicata: virgo permansit in eū. Quarto et vltimo medium debet esse continuum. ſ. ab oculo vsꝙ ad rē visibilē vel videndā. Hec est vna ratio quare positus conus in igne subtilissimo nō videtur: ꝙ variātur media. Nam oculꝰ est in aere ⁊ conus in igne. Et vbi oculus sine lesione staret in igne clarius videret ꝙ videat per aerē. Hic aūt sacer euāgelista continuus est a christo ad nos ad quod insinuandū factus fuit medius inter senatum apostolicū ⁊ christū dñm: qñ volentes scire quisnam ipsum traderet: Joannē intercessorē fecerūt. vbi dicit Pet. Rauē. Quātū poterit apud deū ꝓ nobis minimis: si intercessor fuit pro summis. Quanta reuerentia eius patrocinij debet a nobis flagitari: qui aduocatus factus est apostolorū. Huius aūt continuitatē sub figura descripsit Ezechiel. xvij. c. dicēs. Aquila grandis magnarū alarū longo membrorū ductu: plena plumis et varietate venit ad libanū: ⁊ tulit medullā cedri: ⁊ summitatē frondium eius auulsit: ⁊ transportauit eam in terram Chanaam: in vbe negotiatorum posuit illam. Ubi primo notatur euāgeliste dignitas varia. Hꝫ habuit enim dignitates plurimas. ſ. lymphiditatem visualem: et ideo dicitur. Aquila. Secunda dignitas fuit virginitas angelicalis: et ideo dicitur grandis. Tertia fuit potestas supernalis: que ibi notatur. magnarum alarū. Quarta tenacitas mentalis. ſ. in bene retinendo mēte verba audita a christo. ibi. longo membrorum ductu. Quinta suauitas internalis: ibi. plena plumis. Sexta varietas gradualis: ꝙ scz patriarcha propheta: apostolus: euangelista: martyr: doctor: ⁊ virgo ⁊ frater christi: ibi. et varietate. Secūdo notatur in eo perspicacitas lucida: cum dicitur. venit a libano ⁊ tulit medullam cedri ⁊c. Ubi primo describitur eius ascensus mirabilis: ibi. venit a libano: qui est quidam mons: ⁊ interpretatur candidatio: ⁊ significat altitudinem diuine maiestatis. Scō fructus tractus ineffabilis: ibi. tulit medullā cedri. i. diuinitatis. Medulla enim stat in medio. Media autem inter diuinas personas est filius: non quidem loco siti vel prioritate tpis: sed notione psone: ⁊ hāc medullam. ſ. verbum tulit ⁊c. Tertio sermo prolatus incōprehensibilis: ibi. et summitatem frondium eius auulsit. Frondes em sunt ꝓpietates verbi quas descripsit dicēs. Uerbū erat apud deum ⁊c. Tertio notatur de eo charitas optima: ibi. transportauit eam in terram Chanaam ⁊c. Et hoc cum pduxit verbi narrationem vsꝙ ad carnis assumptionem: cum dixit. Uerbum caro factum est ⁊c. Et etiam quia dimisit in mundo veram cognitionem de christo et vita eius.

Medium debet eē purum.

Medium debet eē cōtinuū.

Joan. j.

§. III. Tertiū quod necessario requiritur ad videndū est obiectum coloratū. Nam etsi quis habeat oculum purificatum ⁊ medium illustratum: ⁊ non adsit obiectū coloratū nō videt corporaliter. Uñ et aiam cum egredit de corpore non videmus: nec angelos in sua essentia: nec virtutes ⁊ hmōi. Et rō est: qr nō sunt corporalia: nec per consequens colorata. Quia igitur deus purus spiritus erat: eum videre nō poteramus. Sed postꝙ effectus est homo: et per consequens coloratus eum omnis videre potuit. iuxta illud Esa. lij. Uidebit omnis caro salutare dei. Notat autem sponsa quatuor colores eius: cum dicit Cañ. v. Dilectus meus candidus ⁊ rubicundus. Caput eius aurum optimum. Come eius sicut elate palmarum: nigre vt coruus. Ubi nota.

Obiectū coloratū requirit ad vis videndum.

¶ Albedinem puritatis: quia candidus.

¶ Rubedinem charitatis: quia rubicundus.

¶ Fuluedinem dignitatis: quia aurum optimum.

¶ Nigredinem humilitatis: quia nigre come.

Puritas est quadrupler.

Respice inquit ꝓs. in faciem christi tui. Et primus color spectat ad carnem eius purissimā. Est autē quadrupler puritas. Una habetur per essentiam que est solius dei. Leuit. xix. Ego sanctus sum dominꝰ deus vester. Secūda per gloie permanentiam. Et hecangelorū et beatorū. ꝓs. cxlix. Exultabunt sancti in gloria. Tertia per innocentiam. Apocal. xiiij. Sine macula sunt ante thronum dei. Et hāc occisi ab Herode habuerūt ꝓ penitentiā. ꝓs. l. Lauabis me: et super niuē dealbabor. iij. Regū. v. Lauare septies in Jordane ⁊c. Dis ista puritas fuit in christo. Nā quantū ad quartā septies effudit sanguinē in ablutionē septem capitalium non sui sed nostrorū. Secūdꝰ color. ſ. rubeꝰ spectat ad animam charitatē ardentissimā quā ostendit in effusione sanguinis. Apocal. j. Dilexit nos et lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Sed quadrupler est martyrium. Primū est alios saluans vt christus ecclesia. Uenite et videte martyrem ⁊c. Scōm est volūtatis et operis: vt Stephan. Tertium est voluntatis tantum: vt Joannis euangeliste. Operis tantū vt Innocentum. Sed nullū martyrium celos aperire potuisset nisi martyr christus suo sanguine rubricatus aperuisset. Unde Aue sanguis apertor ianue. Tertius color. ſ. fulueus: quia dicitur caput eius aurū optimū: spectat ad diuinitatē eius nobilissimam carni vnitam. Aurum purū fuit caro eius: perfectius alia eius: optimum diuinitas eius. Et potest dici ꝙ iste color demōstrat omnipotentiam eius. Cognoscitur autem diuina potētia. Primo quando agit supra naturam: quod factum est cū virgo peperit. Scō ostendit se agere cōtra naturā quādo virgo eū lactauit vbere de celo pleno: ⁊ cuz Stephan⁹ vidit celos apertos. Tertio transformat naturam vt cū stella videbatur ipsum cognoscere: et magis demonstrare: ⁊ animalia bruta ⁊ cū Joānē eduxit de nuptijs. Quarto operatur id quod non habet natura vt cuz remittebat peccata siue originale paruulis occisis non circuncisis ⁊ actualia parentibus eorū et hmōi. Quartus color niger fuit: vt paret in auctoritate. come eius ⁊c. Et pertinet ad vitam eius vera mortificatione patientissimam. Fuit em humilis quantum ad sui personam: quia paruulus natꝰ est nobis. Esa. ix. qui immensus erat. Secundo humilis quātum ad locum vbi natus: quia in paruo castro in vili tugurio. Michee v. Tu Bethleem terra Juda ⁊c. Tertio humilis fuit quātū ad penalitatem quam sustinuit vt alij. Sap. vij. Primam vocē emisi plorans ⁊c. Quarto humilis quantum ad subiectionē hominum et legum: quia circuncisioni se subdidit. Et erat subditus illis scilicet parentibus. Luc. ij.

Martyrium est quadruplex.

¶ De his que impediūt visum aie vel auferūt. Cap. iiij.

Septem sunt que auferunt visum spirituale.

Septem sunt que auferunt vel impediunt visum aie spirituale vt dici possit de eius figuratus per cecū qui sedebat secus vīā: processentia ab inordinato amore: propter quod dicit ꝓs. Supercecidit ignis nō viderunt solem. Ubi nota.

¶ Primo inchoationem excecationis: ibi. ignis.

¶ Scō completiuū huius priuationis: ibi. supercecidit.

¶ Tertio cōsecutiuū huius defectionis: ibi: et nō viderūt solē.

§. I. Quantum ad primum. ꝙ Principium obscurationis vel obcecationis mentis est amor inordinatus: qui signatur ꝓ ignē: quia sicut ignis est primū quatuor elementorum maxime actiuum: ita amor est prima principalū quatuor passionum et maxime operatiuus. solus enim amor nescit laborem secundū Aug. Et sicut ignis in sinu celari non potest: vt dicit sapiens Prouerb. vj. sic nec amor vehemēs. Omne autem peccatū procedit vel ab amore male inflammante: vel a timore male humiliante: vt dicit Augu. exponēs illud ꝓs. Incensa igni scilicet ordinati amoris et suffossa scilz per defectum inordinati timoris. Ab increpatione vultus tui peribūt scilz in iudicio sententia eterne damnationis. Sed et timor fundatur in amore. Propterea enim quis timet aliquid perdere vel sustinere: quia illud amat. Ad sensum etiam patet ꝙ ignis materialis debilitat visum corporalem.

pō. lxxix.

§. II. Quantum ad secundū scien dum ꝙ non quilibet ignis inordinati amoris tollit visum spiritualem. Sed tūc qñ supercadit. i. in parte superiori rationis ꝓ consensum descendit: auferens lumē nature actualis cognitionis: ⁊ consequenter gratie illustrationis: quod fit frequenter instigante diabolo qui habitat in celo aereo. In cuius figuram legitur Job. j. qꝙ ignis descendens de celo. ſ. a demone procu-

rato pueros: oueſq; cõſumpſit, pueros. i. rationale ee ⁊ occultos ſenſus. oues. i. ſimplices ⁊ innocentes cogitatiões mẽtis. Sũt aũt ſeptẽ mala ꝓcedẽtia ab iſto igne excecantia vt dictum eſt.

Septem ſunt excecantia viſum.

Primũ eſt nimia circa tpalia occupatio. Sicut eñ puluis ſup oculos vel in oculos intrãs excecat ⁊ impedit viſum: ſic occupatio circa terrena obſcurat vel ſubtrahit cognitionẽ ſpũaliũ. Et ſicut aſpiciens in terrã protũc in celũ nõ põt aſpicere: ſic et mens ad terrena applicata celeſtia meditari non poteſt. Unde parabolice dr Luc. xij. de quadã muliere a demone curuata: ⁊ cõſequẽter oculis ad terrã directa: ꝙ ſurſum reſpicere non poterat. Et. iij. Reg. vlti. habetur in figura ꝙ Sedechias rex fugiens a Hieroſolyma excecat⁹ eſt a Nabuchodonoſor in Rebblata. Hieruſalẽ interpretatur viſio pacis: Rebblata interpretatur multa. Cũ aũt quis ab intuitione vero pacis implicat ſe multis occupationibus tpaliũ: excecatur a diabolo ſignato p Nabuchodonoſor. Scõm ablatiuũ ſeu impeditiuũ viſus ſpũalis eſt carnalis parentũ affectio. Cũ eñ quis nimis ſenſualiter amat propinquos multa facit inconuenientia: que tũ ipſe nõ videt paſſione amoris obſcurat⁹. Quod manifeſte ptz quotidie. Nã et prelati eccleſie largiuntur bona eccleſiarũ pauperibus diſtribuẽda cõſanguineis etiã nõ egẽtibus: ⁊ beneficia ⁊ dignitates eis in meritis: exiſtimantes ſibi hec licere. Contra quos dicit Ambr. Nõ propterea te deo dedicaſti vt illos diuites facias. ſ. ex bonis eccleſiarũ: ſed vt tibi vitã perpetuã fructu boni opis. i. eleemoſyne acq̃ras: et pretio miſerationis pctã tua redimas. Putant ſe parum poſſe premiũ querũt tuũ: vite tue admere cõtendũt fructum: ⁊ accuſant ꝙ eos diuites nõ feceris: cuz te velint illi parentes eterne vite fraudare mercede. diſt. lxxxvj. eſt ꝓbanda. Et laicis licitum videtur retinere aliena ad nutriẽ dum familiã cũ honore. In cuius figuram legitur ꝙ Dalila dedit Sanſonẽ in manibus Philiſtinoũ: qui eum ſubito excecauerunt: vt habetur Judi. xvj. Sanſon interpretatur ſol eorum et ſignificat ꝓlatos q̃ habẽt alios illũinare ſicut ſol. Nã de eis dixit chriſtus Mat. v. Vos eſtis lux mundi. Uel etiã ſignificat rectores quoſcunq; familiarum: qui debent ſuo exẽplo illuſtrare. Dalila interpretatur ſitula qua. ſ. hauritur aqua de puteo: et ſignificat affectionem carnalẽ ꝓpinquorũ. Sicut eñ ſitula hauritur de aqua putei ad volũtarẽ: ita hmõi affectiõe carnali hauriunt propinqui a ſuis prelatis vel maioribus de his tpalibus quãtũ volunt: que affectio tradit in ptãtem Philiſtinoũ. i. demonũ obcecantium illos: vt dicere poſſint illud Pſ. Lumẽ oculorũ meorũ: et ipm nõ eſt mecũ. Tertiũ excecatiuũ eſt diuinorũ nimis ſubtilis perſcrutatio. Unde dr Prouer. xxv. Qui ſcrutator eſt maieſtatis oppримetur a gl̃ia. Sicut eñ ſi q̃s vellet aſpicere fixe in ſpherã ſolis: potius obcecaretur q̃ ipm plene videret: ſic mẽtis nr̃e acies inualida in tam excellenti luce. ſ. perfecte cognitiõis diuinorũ figi nõ põt: qõ ſi tẽtauerit q̃ſpiã erroꝛe cecabitur. Uñ ⁊ in figurã que erant in ſcrã ſctõrũ veteris tẽpli ſeu tabernaculi velata erant: ⁊ a quocũq; aperte videri nõ poterãt. Qõ eſt cõtra curioſos quib⁹ videtur diuina ſecreta intellectu poſſe metiri: de quorũ numero aliq̃n fuit Paulus confidens nimis de propria ſapientia: et ob hoc non intelligens ſecretũ myſteriũ incarnationis ad qõ propriũ lumẽ naturale nõ attingit. Uñ ⁊ de eo dr Act. ix. ꝙ circũfulſit eũ lux de celo: cadẽſq; in terrã apertis oculis nihil videbat. In quo ſignificata eſt indiſpoſitio ſua. Sed poſtea humiliatus cũ acceſſit ad Ananiã viſum recepit. Quartum excecatiuũ eſt tepiditas et pigritatio. Sicut eñ inſtrumẽta artis cũ nõ exercẽtur diu hebetãtur: ⁊ alioquin rubiginẽ cõtrahẽtia deſtruũtur. Et ſicut vires corporis minuũtur ſi quis in aliquo ope nõ ſe exerceat. Ita ⁊ intellectus hebetatur ſi torpeſcat deſidia: nõ vacãs lectioni vel meditationi ſpirituali. Uñ ⁊ Victorinus dicit. Cito pigreſcit iudiciũ hũanũ: niſi iugi lectione reparetur. Et in huius figurã legitur Tob. ij. ꝙ cum ſederet dormitans hyrũdinibus emittẽtibus ſtercora ſuper oculos ſuos excecatus eſt. Ad ſignificãdũ ꝙ qui dat ſe dormitioni pigritie ⁊ quieti corporali: tẽrationib⁹ immiſſis a diabolo excecatur. Quintũ excecatiuũ eſt munerũ receptatio. Uñ dr Exo. xxiij. de iudice. Nõ accipies munera que excecãt prudẽtes: ⁊ ſubuertũt verba iuſtorũ: ⁊ ꝓpterea in iure talibus prohibetur munera recipere. Nã hmõi obcecati efficiũtur poſtea acceptores ꝑſonarũ ferẽtes iniuſtas ſnias. vñ Iſido. xj. q. iij. pauper. dicit. Cito violatur auro iuſtitia: nullãq; reus pertimeſcit culpam quã redimere nummis exiſtimat. Et de hoc etiã dñs conqueritur per Eſa. di. c. j. Principes tui infideles. ſcilz non ſeruãtes fidelitatẽ ⁊ equitatẽ in iudicijs: ſocij furum: omnes diligũt

Scrutator maieſtatis oppримitur a gloria.

munera: ſequuntur retributiones: pupillo nõ iudicant: ⁊ cauſa vidue nõ ingreditur ad eos. Et in figuram huius dixit rex Jeraris Sarai vxori Abrae. Ecce dedi mille argẽteos fratri tuo ſ. Abrae: hoc erit tibi in velamẽ oculorũ ad oẽs qui tecũ ſunt: ⁊ quocũq; perrexeris memẽto te deꝑhẽſam. Gene. xx. Sextũ eſt tẽporalis exaltatio. Multũ eñ impedit honor ⁊ ꝓſperitas mundi cognitionẽ ſui: ⁊ p cõſequẽs dei. vñ dicitur Apoc. iij. dicis q̃ diues ſum ⁊ locupletatus ⁊ nulli⁹ egeo. et neſcis q̃ miſer es et miſerabilis: ⁊ paup ⁊ cec⁹ ⁊ nud⁹. Sic Saul exaltat⁹ ad regnũ ſeu regimẽ ꝓpli ita excecatus eſt: vt reuerẽtiã quã pr⁹ exhibuerat patri ſpũali. ſ. Samueli amitteret dei obedientiã negligeret: generum ſuum Dauid ſibi et toti regno perutilẽ continue perſequeretur ad mortẽ. et ad ea que dãnauerat ⁊ expulerat de regno. ſ. Phitoniſſas et diuinatores ſe cõuerteret: vt hr̃. j. Reg. xxviij. Septimũ excecatiuũ eſt in malo aſſuefactio. Añ dr Sap. ij. Malitia excecauit eos. Malitia autẽ importat habitũ vitij: q̃ acquiritur ex frequentatione actuũ et aſſuefactiõe. Talẽ cecitatẽ incurrerãt Phariſei: de quibus chriſtus ait. Ceci ſunt ⁊ duces cecorũ. Mat. xv. In huius figurã legit Geñ. xxvij. ꝙ ſenuit Iſaac et caligauerũt oculi eius: et prẽ ſenectute videre nõ poterat. Cum enim quis inueteratus in aliquo malo ex cõſuetudine ipſi⁹ nõ cognoſcit: nec ſibi cõſcientiã facit etiã de apertis malis. Similiter et de Germanis legitur. i. Theutonicis q̃ antiquitus non ſibi faciebant conſcientiã de furto ⁊ rapina putantes ſibi licere: ita erant aſſueti ad illud. Et Sodomite aſſuefacti tanto ſcelere nõ cognoſcebãt: ⁊ conſcientiam ſibi non faciebant de tanta turpitudine palam: et pene oẽs illius ciuitatis talia operãtes. Et ſicut percuſſi erãt cecitate mentali propter eorũ malitiã: ita et in figurã percuſſi ſunt cecitate corporali cũ voluerũt in Loth irruere: vt habetur Geñ. xix. Sed talia flagitia et ſi omnes gentes faceremt: eodem criminis reatu diuina lege teneremtur. xxxij. q. vij. flagitia. Sic etiam multi qui dicũtur chriſtiani inueterati in malis ita excecati ſunt: vt tanq̃ licita velint ea defendere: vt q̃ plures contractus vſurarios: frandulentias: turpitudines: põpas: et alia plura: de quibus dicitur. Eſa. vj. Excека cor populi huius. i. excecari permittes: et aures ei⁹ aggraua: ⁊ oculos eius claude: ne forte videat oculis ſuis: ⁊ auribus ſuis audiat: ⁊ corde ſuo intelligat: ⁊ cõuertantur: ⁊ ſanẽ eũ.

Sodomitarũ redargutio.

§. III. Conſecutiuum huius defectionis

quod eſt tertium principale eſt priuatio viſionis chriſti. Unde dicitur. Non viderunt ſolem. Sol iuſtitie chriſtus deus noſter canit eccleſia. Sicut enim hic non vident per veram fidẽ ita in futuro non videbunt p manifeſtã ſpeciẽ eius. ſ. diuinitatẽ.

¶ De illuminatione ſeu recuperatione viſus. Cap. v.

POſt tractatum de excecatione videndum eſt de recuperanda illuminatione: quam vt ſumme neceſſariam poſtulabat quidã cecus dicẽs dño Jeſu. Dñe vt videã. ſ. ꝑro. Luce. xviij. Et ad idem facit quod ait Pſ. cxviij. Reuela oculos meos: et conſiderabo mira de lege tua. Ubi tria notantur.

¶ Petit illuminationem: ibi. Reuela oculos meos.

¶ Innuit huius rei fructificationem: ibi. conſiderabo.

¶ Exprimit fructus determinationẽ: ibi. mira de le. tua.

§. I. Quantum ad primum ſcien

Septem modis illuminatur anima ſpũaliter.

dum ſcõm Hug. card. ſuper. Pſ. ꝙ ſeptem modis illuminatur quis ſpũaliter: ſeu aperiũtur oculi eius mentales. Et primo per pene afflictionẽ. Eſa. xxviij. Uexatio dabit intellectũ. Uexatio videlicet alicuius infirmitatis: perſecutionis: infamationis: et hmõi: dabit intellectũ. i. illuminationẽ intellectus. In huius figurã legitur Geñ. ij. de primis parentibus: ꝙ aperti ſunt oculi eorum. Senſerunt enim carnis rebellionẽ: et inde penã confuſionis ⁊ erubeſcentie. ꝓpter quod fecerunt ſibi perizomata. Uñ dicit ibi glo. Grego. Oculos quos culpa claudit pena aperit. Exemplum ptz in Manaſſe rege Juda peſſimo: et inuoluto in omni ſcelere vnde et mente excecato: et tamen cum ſuſtinuit penam incarcerationis: et vinculationis ⁊ amiſſionis regni a rege Aſſyrioꝛum. ibi aperti ſunt oculi mentis eius ad recognoſcendum ſcelera ſua. Secõ propriẽ fragilitatis cõſiderationẽ. Ad ſenſumptz ꝙ qui hz albuginẽ in oculo non videt: ſed pupilla que nigra eſt bene videt. Moraliter autem albuginẽ habet in oculo qui veritatis lucem videre nõ ſinit: qui arrogantia ſapiẽtie ſeu iuſtitie excecatur. Sed pupilla oculi nigra videt: albu-

ginem

Judiciũ doctria.

ij. parab. xxiij.

ginem tolerans nihil vider: qz videlicet sensus humane cogitationis si stultum se pt ōzēq; intelligit: cognitionē intime claritatis apprehendit. Hec Greg. dist. xlix. hinc etem. In huius figurā legitur Jo. ix. q; dñs Jesus luto impositō sup oculos cecinati eū illuminauit. Lutū aūt super oculos significat fragilitatē z miseriā ppriā in cōsideratione mētis habitā. Amos etiā ppheta cū dixit ama sie considerando sue vilitatem ex se. Non sum propheta: z non sum filius prophete: sed armentarius ego sum villicans Sycomoros. Ex hac sua humiliatiōe z recognitione sue conditionis recipit tunc actualiter lumē ppheticū a domino: vt ptz Amos. vij. Tertio per penitentie amaricationem aperiuntur oculi. penitentia certum est q; tollit pctm. Uñ dixit princeps apostolorū Pet. turbis Judeorū qui audiebāt verbū eius. Penitemini z conuertimini vt deleātur pctā vestra. Act. iij. Cū autem pctm sit illud solū qđ habet animā excecare. iuxta illud Sap. ij. qđ ōz. de pctōribus. Excecauit illos malitia eōrz. Penitentia aūt pctm expellit sicut sanitas infirmitatē z virtus vitium: iō sequitur quod penitentia illuminat mentem. In cuius figurā legitur Tob. xj. q; cū Tobias posuit sup oculos patris sui excecati fel piscis: aperti sunt oculi eius: z lumē recepit. Fel qđ est amarū significat penitentiā: que vt diffinit Ambr. est dolor cordis et amaritudo anime p malis que quisq; cōmisit vel cōsensit. de pe. dist. j. ecce nūc tps. Qđ autē illud fel quod illuminauit esset piscis: designat q; pnia ipa est semp in electis et bonis. qui superenatāt mundū sicut piscis aquā. Exemplum in maria Magdalena: que postq; amaritudinē pnie oculis interioribus z exterioribus adhibuit: vanitates: pōpas: lasciuias: ornatus: que prius vt ceca nociua z dānabilia esse nō videbat: z iō illis dedita erat: postea vt illuminata desperit et abominata est. Sic z Pelagia z Maria Egyptiaca z Arsenius z plures alij fecerunt: z quotidie faciūt multi peccatores reuertētes ad pniam. Quarto per propriam vel alienam oratiōnem: vnde et cecus qui sedebat secus viam mendicans petens illuminationem: dum clamabat. Miserere mei fili Dauid: vidit recepto lumine. Luc. xviij. Sapiens etiā dicit q; inuocauit. s. orando: z venit in eū spūs sapientie eius: lumē est inextinguibile. Et Salomon postulans lumen sapientie super oīa alia ad videndū q; sibi agēda erāt ad regimē ppli eruditus fuit: vt ptz. iij. Reg. iij. Sed z ofo alteri⁹ multū etiā iuuat ad illuminationez. Uñ z. iiij. Reg. vj. ōz q; orante Helyseo p puero. i. seruo suo aperuit dñs oculos pueri z vidit mōtē plenū equoū z curruū igneorū. Opz tñ q; is p quo oratur adiuuet orātē habilitando se. s. ad gram: z nō in malitia perseueret. Uñ dixit dñs Hiere. vij. c. Noli orare p populo isto: neq; sumas laudē z ofonē: z nō obsistas mihi: qz nō exaudiāte. Unde legitur in vitis patrū: q; cū quidā multū tentatus recōmēdasset se ofonib⁹ cuiusdā sctissimi viri: et hoc pluries fecisset: nec sentiret iuuamen vt aperirent oculi mētis ei⁹ ad cognoscēdū malū dānū pcti. Demū reuelatum est illi patri hoc procedere ex defectu illius tentati: qz nō se adiuuabat. Et iō ipso reuertente ad cū declarauit pr̄ ille talē defectū per materiale exēplū: videlz iubēs illi vt saccū plenū arena eleuaret sup humerū suū: qđ eo facīte pater illie retinebat saccū ex parte infertoū depimēdo. Et cū ille ꝓpterea eleuare nō posset: et pr̄ sctus instaret in dicendo vt leuaret. Rñdit: nō possum: qz tu me nō adiuuas sed impedis. Et ait pr̄. Sic et oratio mea nō pōt tibi pdesse z illuminare: qz tua desidia me nō adiuuat sed impedit. Quinto illuminat q̄s per zeli habitionem. Apoc. iij. Collyrio inunge oculos tuos vt videas. zelus imporat quendā intensum amorē qui nō permittit: sed impedit quātū potest ne aliquid sinistrū contingat amato: et ne separetur ab eo. Hoc zelo ductus dñs Jesus flagello expulit ementes z vendentes in tēplo. Jo. ij. Nō valens sustinere dehonorationē pfis celestis. Si qui hz zelū erga salutē propriā: ipse zelus aperit oculos ei⁹ ad cōsiderādū z cauēdū quecūq; sunt cōtra ipaz salutē. Et sicut radius solaris cū reuerberat terram: in eo videntur minutissimi atomi z innumerabiles: ita qui percutitur zelo dei z anime sue in se videt minimos defect⁹ z innumeros. Hoc zelo ductus Matathias occidit nuntium regis Antiochi qui inducere volebat pplm ad idololatriā: z Judeum quendam tunc idolis immolātē. vñ de eo scribitur. j. Mach. ij. q; zelatus est legem sicut fecit Phinees Tābri filio Salomi. Sexto aperiuntur oculi per eterne suauitatis pregustationem. Ps. xxxiij. Gustate z videte qm̄ suauis est dñs. Uel sic per eucharistie deuotam sumptionē. ibi enim scōm btm Tho. spiritualis dulcedo in suo fōte gustat: z recolit memoria passionis christum qua latere eius transfixo a Lōgino: ex stilla sanguinis de latere exeūtis vt ōz: tangente Longini oculos illuminat⁹ est corporaliter: z multo magis spūaliter: qz postea sanctus z martyr fuit et ipse sanguis effusus mysteriū erat sacramenti altaris quo mētes illuminant. In cuius figurā ōz. j. Reg. xiiij. q; Jonathas gustato mellerepto illuminati sunt oculi ei⁹: qui iā pre fame quasi defecerat. Significat eñ mel suauitatē ipsi⁹ sacramenti. Et qz p gustū seu comestionē vnit cibus cū cibato: ex quo vigorat in visu z aliis potētijs. Jō sacramentū istud p modū cibi ꝓ gustū sumit ad designādū q; p ipsi⁹ debita sumptionē vnit⁹ suauit⁹ aia cū christo z magis illuminat. Sm Tho. in. iij. Hic z Dama. dicit. Ignis nostri desiderij assumēs eā q̄ ex isto carbone est ignitionem: illuminabit corda nostra. Septimo aperit oculi p gr̄e infusionē. Qđ cognoscēs Psal. xij. ipsaz petebat di. Illumina oculos meos ne vnq; obdormiā in morte. In cui⁹ figurā ōz. iiij. Reg. iiij. q; Helyseus incubuit sup puerū: z excitauit puer septies aperuitq; oculos. Puer mortuus est peccator: cui incubat dñs vocādo ad penitentiam: qui septies excitat cum sancti spiritus septē dona recipit. Et sic illuminatur per gratiam.

Historia Lōgini.

Penitentia expellit peccatum sicut sanitas infirmitatem.

§. II. Quantum ad secundū Sicut nō cōsiderare est causa oīs mali z damnatiōis: ꝓpter qđ ōz Esa. v. Opa manuū eius. s. dei nō cōsideratis: ꝓpterea captiuus ductus est populus meus. Ita consideratio est causa multorum bonorū: videlz et recessus a malo. Uñ ōz Ezechiel. xviij. de peccatore. Considerans et auertens se ab oībus iniquitatibus suis quas operatus est: vita viuet z non morietur. Est z causa solicitationis ad bona. Uñ Job. xxiij. ōz. Considerans eum timore solicitor. Est z causa compassionis ad proximum. Uñ ad Gal. vj. dicitur. Arguite eum. s. peccatorem in spiritu lenitatis considerans teipsum ne et tu tenteris.

Cogitatio dānationis cōfert illuminationez mentis.

§. III. Quantum ad tertiū determinatio fructus considerationis notatur ibi. Mirabilia de lege tua. Lex dei est precipue lex euāgelica de qua ꝑ Psal. Lex dñi immaculata z. Hec continet mirabilia. Et quo ad exempla gesta Saluatoris nobis imitanda: et quo ad miracula nobis veneranda: et quo ad documenta a nobis obseruāda: vt de diligēdo inimicos et reddere bonum pro malo et hutusmodi. xxiij. q. iij. lex differentie sunt.

¶ De exercitio intellectus speculatiui. Capi. vj.

QUE exercitio intellectus speculatiui z practici virtuali. Et de speculatiuo quidē ait dñs p Psal. xlv. Vacate z videte qm̄ ego sum deus. Cū eñ dilectio dei sit necessaria ad salutem z via que ducit ad celū: qz fm Aug. Inutile diligere possum⁹: sed incognita nequaq; iō conari debem⁹ ad videndū. i. cognoscendū dñm nostrū esse deū: qz aliter eū diligere nō valemus. Est eñ oblectū volūtatis bonū cognitū seu intellectu visum: propterea christ⁹ dicit. Bti oculi q̄ vi. ꝛc. Lu. x. Vacate z videte. vbi tria no.

¶ Primum est ab alijs actibus cessatio: ibi. vacate.

¶ Secundum actualis speculatio: ibi. videte.

¶ Tertium est speculationis determinatio: ibi. quoniam ego sum deus.

§. I. Quantum ad primum scien psal. xviij

dum q; cū aīa sit virtutis finite: et quelibet eius potētia cū actualiter exercet in vna vehementer: opz q; remittatur vel cesset ab actu aliarū: sicut cū quis facit aliq̄ opus qđ requirit attentionē: vt pingendo: sculpendo: scribendo: nō pōt p tunc intelligere aliqđ arduū. Opz ergo si q̄s dz speculando deum intueri qđ cesset ab alijs corpalib⁹ actibus. Et ꝓpterea deus precepit die sabbati: cui nūc succedit dñica et alia festa: vt vacarent ab opibus: vt sic melius possent diuinis intendere. In huius figuram Jacob prius dictus est Jacob: qđ interpretat supplantans: et exin de Jsrael: qđ interpretat vidēs deū. Gen. xxxij. ad significandū qđ opz prius vitia supplantare anteqū possit subtiliter speculando deum videre. Et hoc est qđ dicit. Vacate. i. cessate. Primo puncipal⁹ a pctis: q̄ tollūt quietē mētis: z obscurant intellectū. iuxta illud Esa. lvij. Cor impij quasi mare feruens qđ quiescere nō potest. In aqua aūt turbata nō clare intuetur fz quieta. Vacate etiā ab exterioribus exercitijs z occupationibus: que etsi bone sint tñ obnubilant seu diminuunt speculationem. In huius figuram Lya: etsi plures filios generaret: lippis tñ oculis

Processus virtutum.

erat. Rachel aūt et si infecūda: tñ venustum ⁊ pulchrū habebat aspectū: ⁊ interpretat videꝫ principiū quā pmarime sup alias dilexit Jacob: vt habet Gen. xxix. ⁊ significat speculationem siue aiaz cōtēplatiuā: q̄ in speculatiōe deū intuet principiū oim. Hec etsi sterilis sit filijs occupationū exteriorū q̄bus aie p fidē deo generant: tñ q; magis et feruētius diligit deū: pmarime ipsa a deo diligit. Vacate quoq; i. cessate a tumultibus cogitationū: q̄ impedit subtilē inuestigationē. vñ ⁊ Saluator dixit. Intra in cubiculū tuū. i. secretū mentis: ⁊ clauso ostio. s. sensuū interiorū ⁊ exteriorū aliis rebus extraneis: ora patrē tuū. Mat. vj. ℣fo autē ſm Dama est ascensio intellectus in deū s. per speculationem.

℣fo est ascensio intellectus in deum.

§. II. Quantum ad secūdū clarū

est q̄ sicut habēs visum corporalē nō videt rē nisi actualiter oculū ad illā dirigat intuendā: sic habēs intellectū quātūcūq; etiā acutū deū videre seu cognoscere nō pōt nisi actualiter intellectū ferat in eū. Sed cū dirigit in deū videt eū p fidē in via: p speciē in patria. ⁊ ſm Aug. visio est tota merces. s. fundamentaliter. ex visione eīm sequit necessario dilectio ⁊ fruitio. Vñ ipse Aug. in fine vltimi de ciui. dei dicit. Ibi vacabim⁹ ⁊ videbimus: videm⁹ et amabim⁹: amabim⁹ ⁊ laudabim⁹. vbi notat gaudiū fruitiōis. Et sicut videtes vnā rē ⁊ eandē: plenius videt ⁊ plures eius qualitates ⁊ circūstātias q̄ acutiorē visum hz. Sicut etiā in pātria maiorē cognitionē de deo hz vnus fidelis q̄ alius: ac etiā de alijs reb⁹. Sic in pātria hz oēs videāt deū q̄ est vnū denariū cōcessum oibus laboratibus in vinea dñi: tñ acutius ⁊ pfecti⁹ videt vnus q̄ alter: ⁊ cōsequēter magis eo fruitur. Et hoc est in domo pātis esse multas māsiones. Jo. xiiij. id est differētias premiorū. Nō obstat hīs q̄ dr. Exod. xxiij. Nō videbit me hō ⁊ viuet. et illō Jo. j. Deū nemo vidit vnq̄. Pōt eīm hoc intelligi dupliciter: videlz q̄ nō videt de⁹ ū: nec videre in gloria pōt hō. i. carnaliter ⁊ sensitiue viuēs ſm Jo. cassia. Alio modo q̄ hō. i. creatura rōnalis viuens vita sensitiua: seu vtens sensibus non pōt deum videre in gloria. Sed aia separata nō vtitur sensibus cum corpus nō habeat: ⁊ ideo videre potest deū ſm Tho. In corpore etiam posita alienata a sensibus potest videre deum per essentiam: sicut vidit Paulus in raptu suo. Visione etiā gustatiua videt homo. i. carnalis deum in vita ista sicut virtuosi: de qua Psal. Gustate et videte quoniam ꝛc.

Deus nemo vidit vnq̄ intelligit dupliciter.

ps. xxxiij. Exodi xxxiij.

§. III. Quantum ad tertium no

ta q̄ deus ſm Anſ. est quo melius excogitari nō pōt. Est enim vniuersale bonū. vñ ⁊ Moy. si dixit. Ascende in montē ad me et ostendā tibi oē bonū. i. me ipm. Et q; spūs est nō corpus: ideo cū Psal. ait. Magnitudinis eius nō est finis. loquitur de magnitudine virtuali nō corpali. In hīs eīm que mole magna nō sunt idē dicimus maius: q̄ melius. Est igitur bonitas ei⁹ infinita: ⁊ bonitas eius essentia eius. ⁊ q̄ ait Job. c. xj. q̄ deus est excelsior celo: latior mari: longior terra. Admonet apostolus ad Eph. iij. nos ita bene videre vt possimus comprehendere cuz omnibus sanctis que sit longitudo: latitudo: sublimitas: ⁊ profunduz scz dei. i. intelligere sane sicut videt sanctꝰ. Nō eīm materialiter intelligende sunt iste dimēsiones: sed spūaliter. Et longitudo quidē eius est eternitas: q; nec principiū nec finē hz, vnde Dan. vo. dr. Ptās eius ptās eterna. Eius latitudo est charitas immensa: q̄ amplectit etiā inimicos: ⁊ nihil odit eoruz que fecit. et precipue amor quem hz ad hoies. Hiere. xxxj. In charitate perpetua dilexi te: ideo attraxi te miserans. Eius altitudo est sublimitas sapientie vel ptātis qua cuncta cognoscit. Oculi eīm domini multo plus lucidiores sunt sup solē: vt dr. Eccli. xxiij. Sicut eīm sol illuminans respicit: ita deus cuncta videt. vñ Ambro. Dis rō supne scientie vel terrene creature in eo est: qui est caput earum ⁊ auctor: vt qui hunc nouit nihil vltra querat: q; hic est pfecta virtus ⁊ sapia: quicquid alibi q̄rit: hic perfecte inuenitur. In Daniele ⁊ in Salomone ostendit infidelibus se esse auctorē totius eloquētie ⁊ sapientie. dist. xxxvij. legimus. Jſ sed ecōtrario, Eius autē pfundū est inscrutabile iudiciuz iustitie eius quo aliquos saluat: alios iuste damnat. Videte ergo quod ego sum deus: iustus: eternus: sapiens: fortis: ⁊ amandus.

§. IIII. Tripliciter videri potest

deus a nobis, put notari pōt ex illis verbis apli. s. videmus nūc per speculū in enigmate: tūc autem facie ad faciem. j. Cor. xiij.

¶ Primo ergo notatur speculatio communialis: ibi. Videm⁹ nunc per speculum.

¶ Scōo insinuat speculatio pphetialis: ibi. In enigmate.

¶ Tertio demonstratur speculatio clara et essentialis: ibi. Tunc autem facie ad faciem.

Primus igit modus videndi seu cognoscendi deum est speculatio cōis. Cōez dico: q; fideles ⁊ infideles boni et mali pōt deū cognoscere speculando per fidē vel rōnē naturalē. Vñ et apls ad Rom. j. dicit de pātis Ethnicis. q̄d notū est dei. i. q̄d sciri pōt de deo naturaliter manifestum est illis. Sunt autem septem specula per que nunc videtur deus.

Specula dei septē.

¶ Primum est amor naturalis.

¶ Secundum ratio naturalis.

¶ Tertium creatura corporalis.

¶ Quartum scriptura diuinalis.

¶ Quintum iustitia virtualis.

¶ Sextum anima humanalis.

¶ Septimum angelus spetialis.

§. V. Primum igitur speculum

est amor naturalis summi boni. Vnūquodq; eīm graue p tanto cognoscit naturaliter modo suo q̄ sit centrū terre: p quanto in se sentit appetitū seu inclinationē illud interuenire ⁊ illuc se dirigit. Unūquodq; aial nouit modo suo cibū eē: q; sentit se famescere ⁊ illū appetere. Quodlibet flumē fatet esse mare: q; discurrit quousq; illud inueniat. Ō autez nō est naturaliter mouere nō pōt. etsi volūtarie posset quis moueri ad aliq̄d bonū q̄ crederet esse ⁊ nō foret: sed talis motus naturaliter esse nō pōt. Ad ppositū. Dis aia rōnalis etsi nihil viderit audierit vel legerit: sentit ista tria in se desideria. s. cognitionis veritatis: affectionis bonitatis: requietionis et tranquillitatis: horrens et fugiens cōtraria eorum. De primo dicit pātis. Omnes homines natura scire desiderant: ⁊ quanto plus nouit homo: tanto magis appetit scire. propter q̄d dicit Salomon Eccle. j. q̄d nō satiatur oculus visu: nec auris auditu impletur. Quod intelligit magis de interiori cognitione q̄ exteriori. Et quanto res est magis ardua ⁊ difficilis: tanto magis intelligere concupiscit si eius capax est. Nam ⁊ de diuinis ⁊ celestibus: etsi modicū quid et imperfectissime cognoscere valeamus: tñ propter eorū nobilitatez ⁊ marimā veritatē: talis parua cognitio magis pficit ⁊ mentē delectat q̄ pfecta cognitio inferiorū. De scōo dicit pātis in. j. Ethi. Bonū est q̄d oia appetūt. et quāto mai⁹ tāto magis appetit. Vñ Boe. in de cōso. pātie. inquit. Insita est mētibus hoīm naturaliter veri summi q; boni cupiditas. Et q; virtus est verū bonū cōducēs ad ipm summū bonū q̄d est deus: ideo ipsa naturaliter appetit et contrarium eius. s. vitium horrori habetur: adeo vt dicat moralis Seneca. Et si scirem homines ignoraturos et deos ignoscituros adhuc dedignarer peccare. Tertium. s. quies seu pax etiā naturaliter per optatur. Omnia enim appetunt pacem ſm Dionyſ. que non est aliud q̄ tranquillitas ordinis rerum: vt scilicet vnaquēq; teneat locum ⁊ obtineat finem suum. Unde ⁊ Augu. in lib. confeſ. Feciſti: inquit: nos domine ad te: et inquietum est cor nostrum donec requiescat in te. Cū igitur quilibet experiat in se ista desideria. s. cognoscende summe veritatis: adipiscende plenissime bonitatis: consequēde indeficientissime requiei ⁊ tranquillitatis: ⁊ in nulla re ex creatis possint ista haberi: cum deus ⁊ natura nihil frustra operentur: ne istud naturale desiderium in homine frustretur: oportet q̄d sit aliqua prima et summa veritas: maxima ⁊ plenissima bonitas: suauissima ⁊ quietissima tranquillitas. in qua omnino quiescat noster affectus. Et hic est deꝰ noſter: ⁊ nō estimabitur alius aduersus eū. Hic adinuenit omnem viam discipline: ⁊ tradidit illam Jacob puero suo ⁊ Jſrael dilecto suo. Post hec in terris visus est: et cum hominibus conuersatus est. vt dicitur Baruch. iij. per rationē videlicet cognitus. Videte ergo per hoc speculū: quoniā ego sum deus. Summe exēplū in aliquo corpore humano q̄d nunq̄ fuit sanuz: neq; vidit hoiez: nec scit quid sit sanitas: puta hydropicū paraliticū: ⁊ hōi. Si interroges talē infirmū corpore quid vellet: quid desideret: quid querat. Respondebit vtiq; se velle esse liberum ab illis calamitatibus ⁊ miserijs ⁊ infirmitate. Et sic implicite desiderat sanitatem: licet specialiter ab eo nō cognitam. Si ad ppositum: ingredere secretum mentis tue ⁊ tibi loquens dic. O aia mea es ne quieta in totum? Et subito respondebit: certe non. Et quare? quid velles vt quieta esset? Sed caue diligenter ne sensualitas se immiscat intra animā ⁊ spiritū: ⁊ non vocata respōdeat. Cupio diuitias: honores: potentias: famaz ⁊ hmōi. Certe ista nō est respōsio spūs siue aie: q; spūs spūalia appetit nō carnalia.

Aia scit tit i se ma desidera In patri pio Wa taphyſ.

Exēplū familiare

nalla. Impone igitur ipsi carni silentiū: z dic spiritui q̄ respondeat ipse. Et subito dicet. deficit mihi requies: z hoc est q̄d̄ sum me opto. s. quietari: tale bonū habendo q̄ amplꝰ nō desiderē. Et tunc queras vlterius. Quid est ista quies seu bonum in quo appetis quiescere? Et cum adhuc non perfecte cognouerit et perceperit tale bonū talē quietē: nec in quacūq̄ creatura inuenerit: videt per hoc speculū naturalis desiderij deū esse solū illud bonū perfectissimū q̄d̄ eum quietare potest: quo cognito ipsum super omnia diligat. Nam cognoscendo et non diligendo dicit Jacobus: q̄ talis similis est homini considerāti vultū natiuitatis sue in speculo: qui statim abijt et oblitus est qualis fuerit. Vultus anime est voluntas: quia nutibus vultus manifestamus voluntatem ipsam. Unde vultus a volo vis dicitur. Vultus vero natiuitatis est voluntas seu appetitꝰ naturalis. Tunc ergo quis in speculo respicit vultum natiuitatis sue cum intellectu considerat naturale desiderium sibi ineſſe summi boni. Sed si non diligit et operatur vt nouit: abijt z obliuiscit qualis fuerit. Et sic patet quō videmus nunc per primū speculum.

Jaco. j.

Voluntas ē vultus aie.

§. VI. Secundum speculum vt

dictum est: est ratio internalis. Egreditur enim ipsa ratio extra se z respicit mediantibus oculis corporalibus creaturas oīes quas potest videre: vel quodlibet scire. Exinde reuertit intra se et elicit ex his considerationes tres: quasi tres partes huius speculi secundi: per q̄d̄ deū videt: videlz quantitatis magnitudinem: virtuositatis pulchritudiuem: motus incessitudinem. Et sic attestantur et ostendunt diuinam potestatē: eius virtuositatē: et omnimodā immutabilitatē. Et hoc est q̄d̄ ait apls ad Rom. j. Inuisibilia dei. i. inuisibilis magnitudo z potentia eius a creatura mundi. i. hoie: per ea que facta sunt. i. ista sensibilia intellecta conspiciuntur. Sempiterna quoq̄ virtus eius ac diuinitas que immutabilis est. Respiciamus ergo primo in prima parte huius speculi: et consideremus magnitudinem quantitatis continue z discrete creaturarū: z videbimus q̄ magnus dominus et laudabilis nimis: et magnitudinis eiꝰ nō est finis. Tante magnitudinis dicitur esse celum a sapientibus: q̄ si de nouo crearentur tot terre et tante: quanta est ea que nunc est: quot sunt grana arene maris: omnes simul non adequarentur magnitudini celi: qui tamen plures sunt: sed etsi stellas celi ille posset dinumerare: posset guttas maris que plurimi sunt: multo maiores tota terra. que terra etsi in se magna sit: maior tamē est aqua: z multo maior aer: et ignis sphera aere maior. Quis etiam dinumerare posset multitudinem piscium in speciebꝰ innumeris: numerum auium: quantitatem bestiarum terre domesticarum z syluestrium? Quot sunt genera arborum: quot species herbarū: quot lapides pretiosi: quot alia creata nobis ignota. Et harum creaturarū aliqne non solū sunt in maxima multitudine z magnitudine cōtinua: sed z perpetuitate semper durantia: vt elementa et corpora celestia. Et cū nulla harum se facere potuerit: sed omnes clamāt illud Ps̄. xcix. Ipse fecit nos z non ipsi nos. Sic per ea videmus tanq̄ in speculo rationis earum factorē esse deū nostrū z summe potentē. Accedat: ait Ambro. quecunq̄ creatura z faciat tale celū z talem terrā: dicam quia deus est. Sed q̄ nulla creatura hoc facere pōt: cōstat illum esse deū qui hec oia facere potuit. Est eīm potentie infinite et nihilo aliquid facere: sicut et cuncta a deo ipso creata sunt: ſm illud. ij. Macha. vij. Ex nihilo fecit ea deus: z hominū genus: et sic per speculum nunc videmus deum. Secūda pars huius speculi est ratio: que elicitur ex virtute et pulchritudine creaturarum. Neq̄ enim est aliqua ita minima creatura que careat sua propria virtute: non petrula: non pennula: non pellis. non pilus: qui non habeat suam virtutem. Et licet naturales multa direrint de proprietatibus z virtutibus rerum tamen nihil est quod cognouerunt vel scripserunt respectu virtutū ignotarum: z que nunq̄ scīēntur ab hoibus. Pulchritudo etiam ipsarum mirabilis est. Et vt melius intelligas: considera infimum elementorū. s. terrā que cū videatur deformis turpis: in visceribꝰ suis est speciosissima et virtuosissima. Si enim terra in se nō haberet magnas virtutes et pulchritudines absconsas vnde ex ea possent educi metalla: aurum scilicet et argentum: stannum: es: ouchalcū: ferrū: plūbum. Unde formantur suauia instrumēta organorū: tibiarū: cymbalorum: campanarum: z huiusmodi. Ex radicibus terre egrediuntur illa ligna de quibus fiunt suauia instrumenta: vt leuta: cithara: lyre: viole: biferi: et alia. Et ex metallis et lignis natis e terra compinguntur dulcia psalteria: harpe: et alia. O quot pulchri flores nascuntur de terra: rose: lilia: viole: quam pulchri z suaues fructus. Quanta differentia et suauia vina vernacia: maluetica: greca: tribianica: muscatella: alba: rubea: potētia et debilia cōfert nobis. Quot genera bladorū: quot aromata colliguntur ex ea: cinnamomuz et balsamum aromatizans: canella: myrha: nardus: crocus: piper: zinziber: nuces muscate: gariopholi: saccaruz: z alia multa. Non ergo terra ita est turpis vt apparet: cum in se habeat tot pulchra tot virtuosa. Et tamen ita vilis est quod pedibus calcamus: z omnis turpitudo z putredo in eā proiicitur. et in ipsam conuertitur. Uilissima est terra inter omnes creaturas: sed nobilissima ſm nostram capacitatem: tot pulchra ex se producens. Et in tantum nobilis quod affectus noster deceptus non videtur aliud querere q̄m̄ res ipsius terre. Si ergo terra est ita nobilis pulchra vtilis z concupiscibilis: quanto nobilior est aqua q̄ ipsa est preciosior. Et aer perfectior aqua: et ignis aere. Et celi multo nobiliores. pulchriores et virtuosiores elemētis sunt. Cōsiderat inde mens in speculo rationis: quoniam omnis virtus z pulchritudo effectus alicuius est nobilius z pfectius in sua causa. Et ideo cum deus sit omnium causa: videt quoniā ſm Boe. de consol. philo. Mundum mente gerēs simili sub imagine formans pulchrum pulcherrimus ipse. Hac ratione motus sapiēs ostendit vanitatem et stultitiam Gentiliuz: qui creaturas deos putauerunt ex pulchritudine z virtute earum inspecta: cum ipse verus deus pul. herrimus sit: et pulchritudinem z virtutem cūctis rebus ipse tradiderit. Unde dicit. Vani sunt omnes homines in quibus nō subest scientia dei. i. vera cognitio de deo. Et sequitur. Et de his que videntur bona non potuerunt intellige re eum qui est: neq̄ operibus attendentes: agnouerūt quis esset artifex: sed aut ignem: aut spiritum: aut citatum aerem: aut gyrum stellarum: aut numiam aquam: aut solem z lunam: rectores orbis terrarum deos putauerunt. Quorum etsi specie delectati deos putauerunt: sciant quanto his dominator eorum speciosior est. Speciei enim generator hec oia constituit. Aut si virtutem et opera eorum mirati sunt: intelligāt ab illis: quoniam qui hec fecit fortior est illis. A magnitudine eīm speciei z creature cognoscibiliter potenit creator horuz videri. Ilāec oia Sap̄. xiij. Tertia ps huiꝰ speculi est ratio formata ex motu rerū. Omnia eīm creata aliquo modo mouenť. iuxta illud Boetij. Stabilisq̄ manens das cūcta moueri. Mouenť eīm aliqua per generationē z corruptionē forme substātialis: puta elemēta et elemētata. Alia per mutationē qualitatis accidētalis: vt cū quis mouet seu mutatur de calido in frigidū z econuerso: de sano in infirmū: z de bono in malum z econuerso: vel de etate in etatē: vt de iuuene in senē. Mouētur alia localiter sicut alia z corpora celestia. In his igitur motibus corporalibus cū nil possit mouere seipsum: sed omne q̄d̄ mouetur ab alio mouetur: sicut animalia mouētur et motu celi: z celi mouentur et motu angeli: et angelus ad motū alterius: et cū nō sit procedere in infinituz: oportet deuenire ad vnum primū motorem: qui oia mouet: et ipse immobilis perseuerat. Et hic est verus deus et dominus noster: qui dicit Malach. iij. Ego dominus et non mutor. Et sic videmus nunc deū per speculuz rationis dicte internalis: vt possimus dicere illud. ij. Pet. j. Speculatores facti illius magnitudinis gloue. i. er speculo rationis facti sumus videntes magnitudinē dei gloriosi.

Psalm. cxliij.

Philosophoꝝ infantia tanꝝ.

Cōparatio mystica q̄tuoꝝ elementorum.

Motus spēs exponuntur.

§. VII. Tertium speculū est crea-

tura corporalis. Sicut enim celi enarrant gloriam dei: ita z alia inferiora ipsum nobis manifestant. Et hoc speculuz habet tres partes vnde deum videamus. Et prima est ordo creaturarum cum perseuerattone. Secūda est actio earum in sui conseruatione. Tertia est finis earum in creatione. Ordo vniuersi est mirabilis: ita q̄ ex hoc in tanta rerum varietate sic ordinata ratio colligatur affirmare vnam esse prouidentiam que cuncta disponit: z hic est deus. Et q̄ sapientis est ordinare secunduz philosophū. Ideo maximus ordo vniuersi ostendit maximam eius sapientiam: propter q̄d̄ dicit Ps̄al. Magnus dominꝰ noster et magna virtus eius: et sapientie eius non est numerus. Reperitur autē in istis rebus creatis non solum ordo situalis: sed etiam tēporalis z potentialis. Et ordo quidē situalis siue localis in hoc apparet: q̄ quelibet creatura tenet locum suum ſm dignitatē suā. Nam terra z terrena sicut vilioza in imis locata sunt. Aqua vt dignior altius eminet: diuina tamen sapientia arenā maris z terminus statuitur vt vltra non progrediatur ad diluendam terram. Aer vt perfectior aque eminet. Et ignis ita actiuus et cali-

Ordo vniuersi mirabilis.

dus a nobis elongat super alia situatus. Celi incorruptibiles. Sol luna z stelle lucẽtes i suis spheris altissime collocate sunt. Et celũ empyreũ nobilissimũ vbi gaudẽt sancti cũ christo: supremũ oĩm corporũ est: habent etiã ista corporalia ordinez tpis sui: ppter qõ dicit. Oĩa tempus habẽt z suis spatijs trãseũt vniuersa sub sole. Ordinatissime eĩm sol facit cursuz suũ p signa zodiaci infra annũ integrũ. Et sic trãseũt tpa veris: estatis: autũni: hyemis cũ effectib9 suis. Transeũt z dies naturales eadẽ tpis mẽsura ad motũ primi mobilis cõpletũ. Ũñ ꝑ sal. cxviij. Ordinatione tua pseue. di. qñ oĩa ser. tibi. Et ea q̃ in hyeme mortua videbantur: in vere reuiuiscunt annuatim: z in estate fructificant. Ordo quoq; potentialis in ipsis rebus est aspiciendus. Nã minor ptãs nõ influit in maiorẽ per virtutẽ: sicut nec inest supra posita loco. Non enim terra influit in celum: sed celum in elementa. Sic etiam in corpore humano qõlibet membrũ est suo loco cõgrue ordinatũ: z potentie superiores influunt in inferiores. Sic ergo sapientia diuina disponit omnia suauiter. Sapien. viij. Secunda pars huius speculi. s. creature corporalis est actus quem habẽt: siue effectus ipse creature ex cõseruatione sui esse. Omne enim aĩal vitã tueri laborat. Et omnis creatura quantũ põt suam libertatem z proprietatem defendit. Et lapis tactus in altum ex violentia ad terrã reuertitur ꝙditissime vbi melius conseruatur. Aues: pisces: z bestie terre: z minimi vermiculi fugiũt pro posse ne capiantur: nec est aliqua creatura que appetat mutare statũ suum z conditiones. Vermis enim non desiderat musca esse: nec formica canis. Quiescit piscis in aqua in quã ingredi fugiunt cetera animalia. Nescit serpens appetere se esse leonem aut hominem. Et totum hoc: q; creature non videtur posse esse melius: seu maiorem habere perfectionẽ in specie sua: ꝙs illam quã dedit sibi deus. Qõ enim nobis vile videtur cuz a deo factum sit: preciosum est. Ũñ vt Gen. j. Vidit deus cuncta que fecerat z erant valde bona. Et si cuncta erant bona: ergo bonus erat aspis: bonus est draco: bonus est vrsus: bona est aranea et scorpio: bona est formica: bon9 est culex z puler: bonus est equ9 leo: capra: z bonus est homo: et bonus erat angelus. Oĩa ista z alia bona sunt in sui natura: et si aliqñ ppter defectũ nostruz nobis nociua. Contentatur enim vnaquęq; creatura de bonitate sibi concessa: z eam pro posse cõseruat. Solus angelus z homo qui plus acceperunt bonitatis: plus ostenderunt z ostẽdunt ingratitudinis: desiderando statum mutare: z deo similez esse. Et sic quotidie nunq̃ in eodẽ statu permanet: sed semper peruigil z auidus ad mutandũ. O miser homo quare nõ discis a brutis contentari de statu tuo et conditione: credendo hanc veritatez q̃ melius esse nõ possis ꝙs q̃ te deus fecit: siue sis cec9: siue mãcus: siue claudus: siue pauper: siue seruus: siue contemptus ab alijs: siue infirmus. Quid eñ esse potest nisi bonũ z preciosum qõ deus operatur z cõcedit: precipue cũ dicat sapiens. Tu autẽ dominator dñe oĩa cũ trãquillitate iudicas: z cum magna reuerentia disponis nos. Sap. xij. Cum ergo omnia hunc effectum habeant vt querat pro posse cõseruationez sui esse: per hoc quę runt modo suo assimilari deo: qui habet esse vniuersale et semper est. Tertia pars speculi huius est finis ipsarum rerũ in creatione. Dicit enim Augu. q̃ omnia fecit deus propter hominez: hoiem autẽ ppter seipsum. Et vt exemplificat Aug. de sancto Victo. in lib. de arrha aie. Fecit deus humanam naturã vt sponsam suam. et vt videret ipsa sponsa quantum diligeretur a sponso: misit sibi forzerium plenũ iocalibus. Aperiendo autem ipsuz forzerium quod est vniuersum per considerationem eius in supremo reperis seraphin ardẽtes: cherubin laudantes: thronos reuerentes: dominationes precipientes: potestates inimicos coercentes: virtutes mirabilia facientes: principatus ꝓuincias custodientes: archangelos summa nuntiantes: z rectores dirigentes: angelos homines custodiẽtes. Vt omnes ſm aplm ad Heb. j. sunt administratores spiritus scilicet sponse. Alia iocalia sunt celi z planete: quorum quilibet habet suam influentiam: ita vt vna stella siue planeta aquas trahat super montes: z vbi non dominatur ibi putei fieri non possunt. Alius dat influẽtiã vino: alius oleo: alius sapores varios fructibus: z sic de alijs. Post hec in forzerio reperis nõ solũ elemẽta: sed z pisces z aues z bestias terre. Et oĩa vt ait Psal. ad dñm. subiecisti sub pedibus eius. Sed certe non inferiora iocalia sunt sacramenta et alia spiritualia: quibus ipsa aĩa sponsa proficiat. Quãuis igit ipsa spõsa faciem sponsi videre nõ possit: et arrha tamẽ sibi missa: et tã preciosis iocalibus: z precipue cũ sanguinẽ suũ effuderit: vt ornaret genas eius ex hac considerationevidere potest tanq̃ per speculum magnificentiã largitatẽ z itimã et viscerosam eius dilectionẽ. Et sic videmus nunc deum per speculuz: sicut videbat apls dicens. Nos gloriam dñi speculantes. i. vitri ipso speculo ij. cor. iij. glorioſum deum aspicientes transformamur de claritate in claritatem. i. de cognitione vna ad aliam.

Eccls. iij

Hõ z angel9 ostẽderũt maiorẽ ingratitudinez deo ꝙs miserima bruta.

Heb. j.

§. VIII. Quartũ speculũ est scriptura diuinalis.

Epitome sacre scripture.

Que quidem presupponitur ad deuz intuẽdũ. Si enim non crediderittis non intelligetis ait dominus p Esa. (sed ſm aliaz literam. vt Aug. in viti. de trini. c. ij.) In isto speculo pro tanto videtur deus pro quanto locutio eius est locutio dei. In ipsa enim audiuimus deum loquentem: z de se nos docentem. Ex auditu autem z lectione videt quis in intellectu qõ prius non videbat. Habet autem istud speculũ tres partes ſm qõ ipsa scriptura veteris z noui testamenti trifariam diuidi potest: videlicet in libros legales annectendo eis et historiales: libros sapientiales: z libros prophetales. Et in qualibet harum partium videmus deum cum perfectionibus suis licet obscure. Et in parte quidem legali z historiali videmus deum cũ sua omnipotentia: cum in libro Gen. agitur de creatione rerum a deo. In Exodo videmus eius clementiam: cum populum Hebraicum eduxit de durissima seruitute Egypti: z conduxit p desertum pascens manna celesti: z a multis molestijs eos liberauit. In Leuitico ostenditur quod sit maxima reuerentia: dũ sacrificia multa z varia voluit sibi offerri. In lib. Numeri deprehenditur eius patientia dum ipse contra se z Moysen z Aaron vicarios eius trascentes et murmurãtes eos nõ exterminauit. In quinto legis libro scilicet Deuteronomij videre potes eius perseuerantiam longanimiter eos tolerans vt peruenirent ad terram repromissam. In lib. Josue videbis maximam eius fidelitatem in introducendo populum illum in terram lacte z melle manantem: prostratis habitatoribus eius: prout promiserat Abrae z semini eius. In lib. Judicum manifestatur iustitia sua punitiua: ex hoc qõ toties populum suum Hebraicum subiecit eorum inimicis finitimis et in seruitutem redegit per annos plures quoties deum offenderunt. In lib. Ruth. videre potes dei pietatem indeficientem: q; Ruth Moabitide z Noemi socrui eius valde desolatis et afflictis egregie prouidit. In quatuor lib. Regum cum duobus Paralipomenon apparet gratia sua in electione Dauid super regnum z populum suum cũ dilatione z exaltatione ipsius ac etiam Salomonis. In lib. Esdre nota prudentiam suam qua cum direxit ad petendã z obtinendaz licentiam a Cyro z Dario de reuersione a Babylonia in Hierosolymam cum vasis sanctis. In Tobia videtur dei magnificentia: cum ipsum Tobiam depauperatum z cecum ita magnificauit etiam in temporalibus. In Judith habes dei magnanimitatem inducendo ipsam ad tam arduum opus: scilicet decapitationis Holofernis. Liber Hester tibi demonstrat quantuz deus sit discretus laqueum mortis quem preparauerat Aman contra Mardocheum iniuste: torquens in eum. In lib. Job videbis mirabilem dei prouidentiam: dum ipsum Job sine culpa sui priuatum omni substantia filijs z sanitate vxore et amicis subsannantibus: attendẽs illa omnia ex dei ordinatione sibi peuenire gratias egit: demumq; deo disponente omnia rehabuit amissa duplicata mq; substantiam. In lib. Machabeorum reperies magnam tolerantiam z longanimitatem potius eligentes feni cibo vesci z mori in bello ꝙs participes fieri transgressionis legis. In nouo testamento in lege scilicet euangelica per totuz videbis deum summe ad nos benevolũ. Nã in principio Matthei vides eum propter nos hominem factum ex virgine tamẽ generatum. Marcus tibi eum ostendit vt nostrum doctorem z predicatorem tanq̃ leonem clamantem in deserto. Lucas tibi insinuat nostrum redemptorem tanq̃ vitulum in passione oblatum. Joannes vero tanq̃ nostrum premiatorem vt aquila volans in celũ. Actus apostolorũ historiales medicinalibus erẽptis ipsum deum nos iuuare ostendunt. Secunda pars huius speculi videlicet libri Sapientiales: videre nos faciunt deũ sapientissimum. Et in Prouerbijs quidem docet sapientiam seu prouidentiam oeconomicam: quemlibet vt filiũ in moribus instruens. Incipientes a multere mala s. concupiscẽtia vel doctrina hereticа: vel gentilium scientia cautos reddens. In Ecclesiaste docet sapientiam monasticam se regulantem z ad mundi contemptum proficientes inducens. In Cantico Canticorum docet sapientiam heroicam seu gustatiuam per verba suauia z amoris plena vt inter sponsum et sponsam perfectos erigens.

In

In lib. Sapientie. sapientiam seu prudentiã regendi alios docet. Diligite inquit iustitiã qui iudicatis terrã. Cognitionẽ veri dei cũ sapore necessariã ostẽdẽs. In Ecclesiastico videt qñ ois sapiẽtia a dño deo est & cũ illo fuit semp et est ante euũ. Epistole quoq; ap'lor; Petri & Pauli Joãnis Jacobi & Thaddei q̃ corrspõdẽt sapientialibus libris: sapientia diuina pariter & humana plene sunt. Et q; ois sapientia ab ipso deo sapientissimo est: ideo dicit Jaco. j. Si quis vestrum indiget sapientia postulet a deo q̃ dat oĩbus affluenter. Tertia pars huius speculi sunt ibi prophetales: qui etiam deũ nos videre facit. Ex lib. quidẽ Esa. videre possumus ipsum deũ benignissimũ ex vocatione gẽtiũ frequentissime ibi prenuntiata ex susceptione finali Judeorum in fine reuertentium. In Hieremia videmus eũ seuerũ & rigidũ frequẽter: videlz cõminantẽ captiuitatem illius populi in Babyloniã ꝓpter peccata eorũ & tandem exequẽtem. In Ezechiele videmus eius equitatẽ: q; & veniã promittit peccatori reuertenti: & penã iusto se ab eo auertenti. In Daniele videtur ipse esse cunctorũ futurorum presciꝰ & dominiũ vniuersale obtinere super omnia regna mundi: eaq; dare et mutare secũdum beneplacitum suũ. In Psalterio ostendit se placabilem & exorabilem petentibus eũ ac multum liberalem. In duodecim prophetis minoribus lux veritatis eius maxime apparet ex. xij. radijs fidei i. articulis ibi comprehensis. In ꝓphetia vero Apocalypsis Joannis ostenditur eius tremenda maiestas in plagis ab eo immissis. Et sic per istud speculum videmus nũc deũ etsi obscure tamen multifarie. vnde Grego. dicit in. ij. moral. q; scriptura sacra apte dicitur speculum: q; in ea velut in speculo pulchra fedaq; nostra intuemur: et deum ex ea plenius cognoscimus et certius q̃ per quascunq; doctrinas gentilium vnde ipsa maxima sapientia dicitur.

Scriptura sacra ꝙ speculum.

§. IX. Quintum speculum est iu-

stitia vniuersalis. de qua dicit pha. c. j. v. Ethic. q; est omnis virtus et mirabiles splẽdores sunt in ea: nec lVesper9 nec Lucifer est ita clarus. Et per istã iustitiã videmus deũ in habentib9 ipsam: sicut per radiũ solis de nocte videm9 lunã et stellas. Sicut eñ luna & stelle ꝑm quosdã lumen recipiũt a sole: et ipso occidẽte ex diffusione radiorũ eius supra nostrũ hemispheriũ luna et stelle ab eo illuminate nobis lucent: niſi nubes aerem obnubilent. Sic oẽs iusti homines lumen iustitie sue. i. virtutis aliunde nõ habẽt nisi a deo: put ostẽdit Jo. j. dicẽs. Illumin at oẽm hoiem venientẽ in hunc mundũ. Et in nocte quidẽ vite presentis ipse sol deus nobis manet occultus & clare videre nõ possumus. Sed videmus eũ in sanctis suis mediante eorũ iustitia: q̃ stellis comparantur. Daniel. xij. Qui ad iustitiam eruditi multos quasi stelle sc̃z erunt. Sicut enim claritas seu lumẽ stellarũ solem manifestat vt effectus causam. Sic et virtutes sanctorũ virtutes dei: que exemplares dicuntur a Plotino vbo: et inde nostre exemplantur: sed nunq; adequãtur: ad gloriã dei nos videre facit secundũ illud ps̃. Gloriosus deus in sanctis suis. s. apparet: mirabilis in maiestate &c. Hui9 igitur speculi possunt tres ptes assignari ꝑm varias virtutes q̃ reperte sunt in triplici statu hũani generis. In statu legis nature: legis Moysaice: & legis gratie. In statu quidẽ legis naturalis refulsit Abel in virtute innocentie. Nã & de melioribus obtulit deo: & vocat9 a fratre suo Cain in agrum vbi eum intendebat occidere confidenter & sine suspicione mali accessit: mortem innocenter & sine defensione sustinuit. Noe iustus ac perfectus in generationibus suis que omnes corruperant viam suam: iustitiã nos. i. virtutẽ & rectitudinem inter quoscunq; reprobos & male agentes cõseruare docet ac etiã dei longanimitatem ostendit. Abraam perfecta obedientia mundũ illustrauit: ad dei mandatũ ꝓpinquos relinquens & patriã: vt peregrinus discurrens per diuersas terras: ac vnigenitum suum in sacrificium offerre disponens. Et in hoc facit nos deũ videre obedientem et voluntatem facientem timentium eũ. Ac ꝓpio vnigenito non parcens: eum morti crucis exposuit. O quantum castitatis lumẽ patriarcha Joseph prestitit mũdo cum instigatus ab vxore sui patroni Phutifar ad turpitudinẽ quandoq; verbis lasciuis: quandoq; maleficijs: quãdoq; muneribus et xenijs: quandoq; cõminationibus & promissis: vt habetur in lib. de. xij. patriarchis: potius et infamiã & carcerem & periculum mortis subire voluit q̃ castitatem ipsam violare: etsi iuuenis esset & pulcherrimus et opportunitas nõ deesset. Moyses mitissimus hominũ super terram nobis manifestat mansuetissimum deum erga contumaces et rebelles: ac etiam presidentibus lumen ministrat: vt erga subiectos mansuetudinẽ seruẽt. In sẽda ꝑte huius speculi sc̃z legis scripte: videmus Josue cum magna spe & constanti fiducia expectare adimpletionem diuine ꝓmissionis obtinere. In nobis sui exẽplo ad ardua spem erigens ac videre facies deũ potentẽ ad eruẽdũ nos ab aduersarijs: & inducendũ ad ea q̃ supra nras vires existũt. Dauid rex et ꝓpheta diligẽtissimus in cultu diuino materiã preparãs opulentissimã ad tẽpli cõstructionẽ: quam etiã cũ pficere voluisset sacerdotes ordinãs ad laudes diuinas & cõcinẽdos psalmos quos ipse ediderat: nobis radiũ ꝓstat pmaximũ orationis: deuotionis ac meditatiõis diumorũ mysteriorũ: & diligentissime obseruãtie sacre religionis: ac videre nos facit dei reuerendam maiestatẽ. Per Ezechiã regem fletu magno sua delicta abluentẽ inuitamur ad penitentiam: vt cũ ipso & veniam consequamur & vitam: ac etiam videam9 dei pissimã misericordiam pctã q̃citissime remittentem. Josias etiam rex a pueritia studiosus ad obseruandũ legem dominicam: & ad inducendum populos ad eiusdem plenam obedientiam nos ad studiositatẽ ꝓuocat diumorũ verborũ ac deũ timendũ insinuat. lVellas dũ zelat zelũ dei nõ regibus parcit nec populis: sed firmã veritatẽ cunctis manifestãs: ac quadringentos prophetas falsos occidere faciens in igne zeli sui receptus est in celum ad veritatem inconcusse tenendam nos efficaciter prouocans & verũ deũ nobis probans. Venerabilis matrona cũ septẽ filijs Machabeis dũ potius mortez sustinuit et septẽ suos filios diuersis cruciatibus laceratos ad idez animauit: ne cerimonias diuine legis transgrederentur maxime fortitudinis lucẽ seculo reliqt. Consolatorem q; deum & premiatorez ostendit. Inspiciendo in parte huius speculi tertia scilicet tempore gratie: deficerent folia prius q̃ exempla sanctorum mundũ illustrantiuz: vel pauca in mediũ ꝓponamus incipiendo a virgine Maria cuius vita inclyta cũctas illustrat ecclesias: ex qua vt ait Ambro. velut in speculo relucet forma castitatis: sc̃z virginalis & perfecte virtutis. Hinc sumatis exẽpla viuendi. Prima Marie virtus fundamentum omniũ virtutũ est humilitas: et ipsa est que deum nos fecit videre hoiem factum ex substantia sua. Intueamur & Joãnem Baptistam austeritatem vite exemplo mundum edocentem in cibo & potu & vestitu & transitorijs alijs: & ipse deum digito demonstrauit dicens. Ecce agnus dei. Charitatem perfectã Petri & Pauli ceterorumq; apostolorum quis enarrare posset qui deũ verũ per doctrinã & miracula nos videre fecerũt. Martyres preciosi ad fidei cõstantiã nos vigent grati deo nõ solum in tormentis gratias agendo: sed seipsos sponte deo offerendo in obsequiũ eius qui gratiosus est oĩbus. Cõfessores modestiã liberalitatẽ ac pietatẽ predicant dei imitantes equitatẽ: & virgines honestatẽ cũ sobrietate amantes dominũ laudant. Sicq; p virtutes sanctorũ videmus tanq̃ per speculũ deũ perfectissimũ qui illas tribuit. Unde & in figurã precepit dñs fieri mare eneũ. Exo. xxxviij. circa tabernaculũ cuius labrum erat de speculis mulierum: vt in illis speculis videntes sacerdotes seipsos a maculis per aquam mundarentur. Specula mulieruz sunt lucida exempla animarum sanctarum in quibus intuentes simul & videmus defectus nostros et deum nostrum in operibus earuz: sicut solem in omni sphera sua fixe sed super mõtes vel domos radios diffusos.

Virtutes ostense in lege scripta.

Virtutes ostense in tẽpore legis gre.

Joan. j.

Virtutes exemplares apũ Plotinũ.

Triplex statꝰ humani generis.

Virtutes ostẽse in lege nature.

§. X. Sextum speculum ad vidẽ

dum deũ est aia rationalis in potentijs suis. Et per istud speculũ videt deus trinus & vnꝰ: et si melius q̃ p alias creaturas: tñ valde a longe & obscure. Uñ Augu. xiij. lib. de trini. c. viij. dicit. Quãuis mẽs humana nõ sit eius nature cuius est deꝰ: imago tamẽ nature eius qua natura melior nulla est: ibi querẽda & inuenienda est in nobis: quo ẽt natura nostra nihil hz melꝰ. Huius speculi tres partes: dici possunt tres partes ipsiꝰ aĩe: memoria. s. intelligẽtia. & volũtas. ex memoria videt pater: ex intelligẽtia filius: ex volũtate spũsctus: quantũ ad modũ ꝓcessionis. Et primo de memoria cõstat quantũ ad actũ suũ. s. memorãdi: qõ ipsa nõ ꝓcedit ab intellectu nec volũtate: qñ multorũ meminimus: que nõ intelligimus: sicut cũ quis recordat de aliquo dei iudicio miro & occulto: vt q; Josias rex Israel ita perfectus fuit occisus a Pharaone iniquo rege Egypti: & qõ intyro & Sydone si facta fuissent miracula que fuerũt a Christo facta in Bersaida: cõuersi fuissent ad penitentiã hoies illi: q; sic christus confirmauit. huius rei recolimus: sed causam huius quare illis nõ fuerit predicatuz nescimus. Reminiscimur etiã eorũ que nullo modo

Anime tres partes.

volumus sicut pctōz cōmissorū z periculorū. Mens enim bene dispōsita nō habet complacentiā sed displicentiā de ppetratis malis. Sic pater eternus nō ꝓcedit a spūsancto nec a filio: sicut nec memoria ab intellectu z volūtate. Et sicut iste tres potentie nō sunt tres aie: sed vna. Ita pater z filius z spūssanctus nō sunt tres essentie: sed vna essentia: vna natura: vna substātia. De intellectus etiā actu ptz q̄ nō possumus intelligere aliquid nisi pri⁹ recordamur: sed intelligere possumus multa z ipsa nō velle: sicut intelligimus miserias quas patimur: z multoties nō vellemus. Sic ergo filius a patre procedit nō a spūsancto: sicut intelligentia procedit a memoria z nō a volūtate. Et sicut iste potentie nō sunt vna: sed realiter sunt distincte: ita q̄ vna non est alia potentia: quāuis sit in vna tantū essentia aie. Ita pater z filius z spiritussanctus sunt tres persone realiter distincte: ita quod vna non est alia: sicut dicebat Sabellius hereticus: sed vna tantum essentia. Volūtas vero procedit quantū ad actū suū a memoria z intellectu. Nō em̄ possumus velle aliq̄d quin illud prius memorie occurrat z quin illud aliquo modo saltē generali intelligamus sicut spūssanctus a patre filioq̄ ꝓcedit: nō tantū a patre vt quidā hereticī direrūt: sed etiā a filio. Et sicpatet qūo per potentias anime nostre tanq̄ per speculū videre possumus deū verum vnū in trinitate z trinitatē in vnitate. Unde Bern̄. O beata trinitas: eternitas: veritas: bonitas: ad te clamat anima trinitas: memoria ratio seu intelligentia et voluntas. Sed q̄ istud speculum frequenter in lutum proiscimus vitiorum: ideo in sic deturpato male videmus aliquid diuinorum: nisi prius emundetur p trinitatē quandam nobis accidentalem actuum ꝓborum. Sicut enim est vna essentia diuina in tribus personis purificās oia: sic est vna penitētia integrata ex partibus suis. s. cōtritione: cōfessione: z satisfactiōe: emundans corda. Et cōtritio qui dē: q̄ per eā pctōr iustificat: qō est potentie maxime: z maioris q̄ creatio celi et terre fm Aug. Ideo contritio patri adaptatur cui attribuitur omnipotentia. Confessio vero q̄ per ipsam manifestātur occulta et cuz veritate fieri debet: ipsa attribuitur filio: qui lux est manifestatiua et veritas prima. Satisfactio autem q̄ finis est penitentie procedens ex vera contritione z confessione: z bonitatem operum penaliū habet: spiritui sancto attribuitur. Et quāuis ipse partes seu actus ꝓpenitentie. s. contritio: confessio: z satisfactio realiter sint distincta: in vna tamen penitentie essentia conueniunt. Et sic videmus deum per speculum anime rationalis.

Processus volūtatis.

§. XI. Septimū z vltimū speculum est natura angelica seu intellectualis: que in vna natura spirituali sine copulētia seu materia existēs in tres hierarchias distincta: nobis indicat my sterium trinitatis. Et modicam quidem notitiam de his habemus: quam quidem nobis tradidit apostolus Paulus raptus ad tertium celum. s. supreme hierarchie: per Dionysium Ariopagitam discipulum suum z summū philosophū. Per hanc igitur naturam angelicam considerātā velut per speculuz etsi a nobis multum remotum: videmus dei sublimitatem incomprehensibilem: z hoc ex tribus sententijs z conclusionibus circa materiam angelorū tanq̄ ex tribus partibus huius speculi. Prima ergo sentētia Dionysij est qō minimus angelorum fm suam naturalem essentiam est nobilior z perfectior quacunq̄ alia humana fm suam naturam. Veritatem huius sententie firmauit dñs Jesus qui dixit Mat. xj. Inter natos mulierū nō surrexit maior Joāne baptista. Qui aūt minor est in regno celorū: maior est illo. Notanter autem dixit: non surrexit. Surgere em̄ est ex imo in altū eleuari. Oēs autez sancti in imo originalis peccati nati: tunc eleuati sunt in altū z surrexerūt q̄n purgati ab eo ad gratiā peruenerūt. Christus non surrexit hoc modo: q̄ in imo originalis nunq̄ fuit: z ideo sine comparatione christus est maior Joanne. Un aūt christus hoc dixit in regno celorū soli angeli erant nō aīe: minorem ergo angelū dixit maiorē Joāne supremo sctōz z maxime glorioso. Scōa sentētia Dionysij est q̄ numerus sit incōprehēsibilis. Unde dñs dixit Job xxv. Nūquid est numerus militū illius? Sicut enim stellas celi solus ille dinumerat qui eas fecit sic et angelos qui stelle nominantur. Un Baruh. iij. Stelle dederunt lumē in custodijs suis: quas scilicet faciunt erga hoies. De qua custodia saluator dixit in euangelio. Angeli eorum in celis semper vident faciem patris. Mat. xviij. Super quo verbo dicit Hiero. q̄ confirmauit magister sen. i. ij. q̄ quelibet anima ab exordio sue nativitatis maris z femine: fidelis siue infidelis: boni vel mali: habet angelum ad sui custodiam deputatum: qui fm theologos sunt de ordine infimo angelorū. Unde oportet quod tot numero sint in ordine illo quot sunt homines in mundo quando vnq̄ plures fuerunt. Et vltra numerum hominum adhuc oportet esse tot plures quot sunt species aliarum creaturarum: q̄ quelibet species et quodlibet celū habet spectalē angelum ad sui gubernationē. Et cum videamus in creaturis corporalibus vt elementis z celis illam que superior est esse decies maiorem quantitatē continua q̄ inferior: sicut aqua decies maior est q̄ terra: z aer decies maior est q̄ aqua: et ignis decies maior est q̄ aer. Et celi etiam similiter multo maiores q̄ ista visibilia. A simili videtur q̄ iudicare debeamus de inuisibilibus. Cum igitur in angelis non sit quantitas continua: q̄ corpore carent: attendēda est in eis quātitas discreta seu numeralis: z fm predicta forte secūdus ordo. s. archangelorū sit maior primo in decuplo: et tertius ordo principatuum sit maior numero ordine archangelorum in decuplo: z sic de singulis ascendendo vsq̄ ad supremum scilicet ordinem seraphicum. Si ergo infimus ordo est plus q̄ milia milionum: quot erunt archangeli: quot principatus: quot ceteri: quis poterit dinumerare. Tertia sententia Dionysij est: que hoies prestupore deficientes facit: quod vnus angelus est distinctus ab altero: non solum numero: sed specie. Non enim distinguūtur abinuicem angeli sicut Petrus a Martino: et Martinus a Joanne: et anima vna ab altera: que solum est distinctio numeralis non specifica. Sed differunt eo mō quo agnus differt ab equo: equus a boue: bos a leone: leo ab homine: inter que est differentia specifica. Ut autem dicit philosophus in lib. Meta. Species rerū sunt sicut numeri. Sicut enim quilibet numerus addit ad inferiorem se ad minus vnam vnitatem: sicut numerus ternarius addit ad binarium vnū: sic quelibet species creature addit vnū gradum perfectionalis essentie ad minus ad aliam speciez inferiorem. Ex dictis ergo formo cōclusionē talem. Infimus angelus est nobilior Joanne Baptista in sui natura: qui Joānes maximus creditur sanctorum: z per consequens gloriosissimus et spectosissimus. Secundus angelus est nobilior primo vno gradu perfectionalis essentie. Et tertius secundo nobilior vno alio gradu perfectionis: et sic semper ascendendo vsq̄ ad supremum infimi ordinis angelorum: qui vt dictum est sunt plus q̄ milia milionum. Quis ergo poterit nō dico narrare: sed vel parum intelligere nobilitatem: speciositatem: magnificentiā: z gloriam illius angeli supremi? Certe nullius: neq̄ Moyses: neq̄ Joannes: nec Petrus: nec Paulus cum viuebant. Ascendatur exinde ad alios octo ordines gradatim semper addendo perfectionem maiorem: cum ventū fuerit ad supremum seraphim: nōne deficiet mens pre stupore in consideratione tāte nobilitatis. Et quia semper seraphin residet dominus deus noster vt eminentior cunctis sine comparatione: z omnes creans z regens z perfectionem eis infundens. Sic per istud speculum nature angelice videmus deum: etsi obscure: tamen prout possumus eminentissimum: nobilissimum: perfectissimū vniuersale z summuz bonū. Et de hoc speculo nature angeli pōt intelligi illud Sap. vij. Speculuz sine macula. Nunq̄ em̄ in eis angelis reperta est macula culpe: sicz in beatis angelis: sicut reperta est in speculis animarum. Et hoc quoad primū principale.

De angelorū differentione.

Infimus angelus est nobilior Joāne baptista.

Perfectiores sunt angeli hoibus

Denumero angelorum.

§. XII. Secūdo dicebatur q̄ in auctoritate aplica innuebatur speculatio prophetalis: cuz subditur. In enigmate. s. videmus nunc. Enigma vt habetur in Catholicon: est sententia seu locutio obscura: occultata per similitudines rerum sub quibus fit: z difficile est intelligere nisi exponatur: vt illud quod ꝓposuit Philisteis Samson: de comedente exiuit cibus: z de forti egressa est dulcedo. Judicum. xiij. Nō illi intelligere non valebant nisi ipse exposuisset: videlicet q̄ de ore leonis qui est fortissimū aīal comedens et deuorās alia: eduxerat cibum dulcem. i. fauū mellis ibi repertum. Et dicitur enigma ab e. quod est in. z nigma quod est imago quasi sentētia siue locutio facta sub imagine. i. sub similitudine. Tales aūt sunt locutiones prophetice communiter. Sicut enim ipsi vident deū siue diuina mysteria sub imaginibus z similitudinibus rerū sensibilium ita z populus proponunt. Sed que populus occulta z obscura erant prophete ipsi videbant. Unde appellabantur videntes vt habetur. j. Reg. ix. Non tamen quod ipsi clare viderēt deum: sed sub imaginibus vt dictum est et similitudinibus rerū sensibilium a deo impressis: perfectius z celsius videbant diuina: q̄ videantur per septem specula supradicta. Poterāt igitur

Quid sit enigma.

ipsi

ipi dicere. Videmus nunc in enigmate z non so lū per speculū: nos autē per ipsa enigmata a doctoribus vel potiꝰ a spiritusancto relata deum cernere possumus. Et hoc sub septēplici eiꝰ dispositione erga nos: videlicet.

¶ Primo in dispositione innitentis: hoc quoad penitentes.
¶ Secundo in dispositione instruentis: quoad ignorantes.
¶ Tertio in dispositione stantis: quoad laborantes.
¶ Quarto in dispositione sedentis: quoad contēplantes.
¶ Quinto in dispositione deambulantis: quoad iudicium expectantes.
¶ Sexto in dispositione comedētis: qnoad gloriā suscipiētes.
¶ Septimo in dispositione regentis: quoad angelos et omnes gentes.

§. XIII. Primo modo vidit deū

Scale Jacob exposito.

Jacob: vt habet Gen. xxviij. Vidit em in somnis scalā stantem z dīm desuper innixum scale. Ubi notandū ex ipsa visione Jacob aliqua preexigi ad dictā visionē: videlz supplantationē vitiorū: z hoc ex interpretatione ipsius nois. Interpretat em Jacob supplātatoꝛ. i. cōculcatoꝛ vitioꝝ z tētationū z demonū. Extinctionē cōcupiscentiarū: qđ notat ex eo q̄ post solis occasum illa vidit. Occasꝰ aūt solis feruētē ardoꝛē cōcupiscētiarū extinctū designat. Assumptio quoq; asperitatis z laboꝝ adeo necessaria est: in cuius signū dꝛ q̄ tulit de lapidibꝰ et supposuit eos capiti. Lapides duri asperitates tribulationum z penitētie signant. Sed z ligatio sensuū corporaliū z desideriorū carnaliuz ostēditur figurate in hoc q̄ dormiuit. In ipsa autē dormitione vidit scalā z angelos ascendentes z descendētes: z dīm innixū scale. Scala est penitētia seu cōuersatio bona: hec debet stare s. per verā fidē. Ad Roīn. xj. Tu aūt fide stas. Sed sup terrā p spē: qꝛ ipa est q̄ erigit mentē de terrenis ad supna. Ad Roīn. v. Stamus spe claritatis superne erecti. Cacumen scale qđ tāgit celū charitas est: ipsa em est fm Aug. que ducit ad celū. Angeli ascendētes et descēdentes sunt vel ipsi ad literam offerētes deo vota nostra: z referentes nobis eius dona vel ipse affectiones z cogitationes ascendentes ad considerationē premij: z descēdentes ad cōsiderationē sui debiti supplicij. Innixꝰ autem huic scale dīs manet vt nobis ascendendi modū ostēdat. Michee. ij. Ascendet pandens iter ante eos. Alliciens per pmissiones ad ipm ascensum. Innixus etiam manet super scalam vt derteram adiutorij ne deficiant porrigat: et demum sensim ad gloriam trahat. iuxta illud ps. Tenuisti manum dex. me. ꝛc.

Angeli offerunt vota nostra.

§. XIIII. Secundo viderunt pro

Instruit moyses de trib⁹.

phete z nos ex eoꝝ relatu deū in dispositione instruētis. Et sic vidit Moyses deū qñ ei apparuit in rubo ardenti. Unde dixit Moyses. Vadā z videbo visionē hāc: quō rubꝰ ardeat z nō cōsumat. Exod. iij. Rubꝰ signat deū incarnatū nos istruēte. Et em deus noster ignis consumens est. Deut. iiij. Rubus pungēs signat nostrā humanitatē nos vndiq; penis pungētem. Ignis ergo in rubo est deitas nostre humanitati vnita cū assumptis penalitatibus. Aut rubus nō consumitur nec ignis extinguitur qꝛ ex ipsa vnione humanitas nō fuit consumpta seu conuersa in diuinitatē: nec diuinitas vnēq; deseruit humanitatem: etiam in morte. In rubo autē apparens de tribus instruxit Moysen et per eum omnē animā. Et primo reuerentie exhibitionem cum ei dixit. Non appꝛopies huc. Nimia enim familiaritas z facilis et frequens accessus ad aliquem solet contemptum inducere: propter quod magni prelati z domini temporales non permittunt de facili accessum ad eos vel appꝛopinquationem: vt magis habeantur in reuerentia. Unde et regem magnum Asuerum nullus adire poterat ad aspectum eius sub periculo vite nisi vocatus. Permaxime autē in reuerentia debet haberi z cū reuerentia debet accedi consideratione pia nō curiosa ad mysterium incarnationis: et ipsum in sacramento existentem. Hac reuerentia motus Centurio dixit Jesu. Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum. Matth. viij. Et Petrus apostolus cum ait. Exi a me dīne: quia homo peccatoꝛ sum. Luc. v. Secundo instruxit in temporaliū abꝛenuntiatione: cum dixit. Solue calciamentum de pedibus tuis. Calciamenta que fiunt de animalibus mortuis et terre inherent: signant ista temporalia que in terra sunt: et de inanimatis scilicet elementis oriuntur a quibus pedes affectuum extrahi debent. Sicut enim pulvis impedit visum si oculum intret: ita et temporalia mentis intuitum erga diuina: et ita depimunt affectum vt ad superna euolare nō possit. Sicut viscus implicat pennas auium vt in altum volare non possint. Et ꝓpterea vt ait Aug. Sia terrena cōtēpsit homo christus: vt ea contennēda demōstraret esse: verbo exēplo nos ad hoc instruēdo. Et quādo tribus ex discipulis suis voluit manifestare gloriā suā de valle ad montem Thabor excelsum adduxit. Ubi eū viderūt trāsfiguratū. Matth. xvij. ad innuendū mundū cōtemnendū: vt in altū contēplatiōis ascendi possit ad videndū deū. Tertio instruxit de affectus sui efficaci cōpassione in eo qđ dixit. Videns vidi afflictionē populi met qui est in Egypto z descendi liberare eum. Quod impletū fuit in descensione eius de celo: qñ post multa flagella immissa Pharaoni. i. diabolo: p eius doctrinā z miracula z opera sancta. Demū sanguine ipsius agni immaculati liberati fuimus de seruitute diaboli. Sed heu qꝛ nemo est qui recogitet tantū bñficiū. Sup quo ipse cōquerit Osee. vj. di. Misericoꝛdia vestra quasi nubes matutina: z quasi ros mane transiens. Sicut em ros qui descendit de celo super terrā ad fecundandū eā et herba aduciente sole subito deficit et siccatur. Sic misericoꝛdia qua christus nos liberauit. Et ideo nostra dicitur: qꝛ nobis facta: cum a deo processerit ad replendum nos fructu bonoꝝ operum superueniente caloꝛe tentationis vel tribulationis modice subito deficit in memoria nostra: z siccatur affectus sua uitate tanti beneficij infructuosus remanens.

Terrena contēnenda.

§. XV. Tertio videre possumus

deum in enigmate prophetice visionis per modū recti manentis. i. auxiliū ferentis laboꝛātibus: sicut ipse deus incarnatus laboꝛantibus discipulis in remigando propter ventū contrariuz apparuit eis rectus manēs sup vndas maris: et eos iuuēs amota tēpestate. Laboꝛāt autē aliqui ex tribulatiōe: quibus fert auxiliū patientie. Uñ ipse dicit Esa. xlij. Cū trāsieris per aquas te cū ero: per aquas. s. tribulationis: z fluminа nō operient te magnarū. s. passionū z persecutionū nō absoꝛbebūt rationē. Sed vt dicit Augu. q̄ mala equanimiter tolleramus ab illo scz deo est: nō nostra potētia. Et in signū huius Stephanus protomartyꝛ in tribulatiōe lapidatiōis positus dixit. Ecce video celos apertos z filium hois stantem a dextris virtutis dei. Ideo stantē videndi quasi paratum eum iuuare. Act. vij. Uñ cū magna dulcedine migrauit et pro inimicis lapidantibus exoꝛauit. Laboꝛant alij in eliminatione vitioꝝ a se vel a proximis. vñ psal. pro remotione suoꝝ vitioꝝ dicebat. Laboꝛaui in gemitu meo. Laboꝛ est enim recogitare z dolere de peccatis suis. Et apls discipulū suum Timoꝛ hoꝛtat ad extirpandū vitia aliorū per doctrinaz dicens. Laboꝛa vt bonus miles Jesu christi. Et ad hunc laborē necessariū est adiutoriū dei. In huius rei signū vidit Amos dīm stantē sup altare et dixit. Percute cardinē z cōmouebunt suplimiaria. Auaritia em in capite oīm. Amos. ix. Per auaritiā que cupiditas etiā dꝛ radix oīm malorū: notat generale peccatū. Amos typū gerit illoꝝ qui laboꝛant ad eliminationē vitioꝝ: q̄bus apparet dīs stans ad iuuandū constantiā immittēdo. Sed super altare dꝛ stare: vt ostēdat q̄ ois potestas ecclesiastica a dño deo est. Sed vide qđ dicit: percute cardinē. Per cardines signant superiores peccantes: qui debēt increpationibus z obiurgationibus castigari: vt superliminaria: id est inferiores per exemplū eoꝝ valeant ad penitentiam cōmoueri. Uñ z Moyses dure arguit Aaron dē cōflatione vituli. Et dīs fecit suspendi. xij. principes tribuuz quando populus formicatus est in Moab. Nume. xxv. Laboꝛant alij in informatione moꝝum. Parum est enim eliminare vitia: nisi z moꝛes informentur. Uñ dictū est Hiere. j. Ecce constitui te super gentes z regna: vt euellas et destruas z dissperdas z dissipes quantū. s. ad vitia: z edifices et plantes quantum ad virtutes z bonos moꝛes. Sed qꝛ sine me nihil potestis facere: ait christus Jo. xv. Ideo posui adiutoꝛium super potentem. i. laboꝛantem ait dīs. Et in huius figuram vidit Amos. vij. dominum stantem super murū litum: et in manu eius trulla cementaria. Murus litus est ecclesia fortis et constans ex pluribus fidelibus tanq̄ viuis lapidibus edificata et calce charitatis vnita z modestia linita z ornata: super quam stat dīs tanq̄ regens et gubernās: in cuius manu est gratia que signatur per trullam cementariā: qꝛ sicut trulla cementaria ad edificationez valet et linitionem muroꝝ: sic gratia ad instructionem moꝝ z informationem.

Exodi. xxxij.

§. XVI. Quarto vident prophe

te deū z nos p illos in enigmate: p modū z dispositionē sedētis

hoc quoad contẽplationes: de quibus potest intelligi illud qđ dñs dixit Esa. vltı. celũ mihi sedes est: celũ. i. hoies celestes contemplatiui. Sedet aũt sup tales: vt cogitationes ꝛ affectiões eorũ ad seruiẽdũ sibi assistere faciat: ꝛ eos secreta iudicia doceat. In cuius figuram Micheas ꝓpheta qđ viderat in enigmate. i. imaginarie expressit dicẽs. Vidi dñm sedentẽ sup soliũ suũ: ꝛ omnem exercitũ celi assistentem ei a dextris et a sinistris: ꝛ ait dñs. Quis decipiet Achab regem Israel vt ascendat ꝛ cadat in Ramoth Galaad. Et cum diuersi diuersa dicerent ex assistẽtibus: egressus est spiritus quidam ꝛ ait. Ego decipiam illum in hoc videlicet: qꝫ egrediar ꝛ ero spiritus mendax in ore omnium ꝓphetarũ eius. Et dixit dñs decipies ꝛ prevalebis: egredere facta. iij. Reg. xxij. Per exercitum celi domino assistẽtem a dextris ꝛ a sinistris signatur congregatio affectionum ꝛ desideriorum circa diuina vel humana: que debent domino assistere. Per locutionem domini ministris suis factam: intelliguntur occulta iudicia ministerio angelorum exequenda: per assensum domini ad deceptionem Achab signatur permissio eius qua permittit homines: ꝛ precipue rectores decipi ꝛ deficere in spiritualibus ꝛ tẽporalibus. Secundo sedet in contemplatiuis vt eos gratia sua repleat. iuxta illud. Dñs in celo sedes eius. In cuius figurã dicit Esa. vj. Vidi dñm sedentẽ super solium excelsum ꝛ eleuatũ: ꝛ plena erat domus maiestate eius: ꝛ ea que sub ipso erãt replebant templum. Seraphin stabant super illud: singule vni: ꝛ singule alteri. Et clamabant alter ad alterum: ꝛ dicebant. Sanctus sanctus scũs dñs deus exercituũ. Solũ domini est anima sanctorum. Et hoc solium est eleuatum a desiderio terrenorum. Et est excelsum in contemplatione diuinorum. Et tunc domus mẽtis repletur maiestate eius. i. gratia. Seraphin autem qui denominant ab incendio: qui stabant super illud. i. iuxta illud: signãt ardentia desideria diuini amoris: que dicũt. Sanctus sanctus sctũs dñs deus ꝛc. quia ex amore procedunt cum admiratione ad diuinas laudes trinitatis sanctissime i vnitate essentie. Exinde impletur domus fumo. i. mens seu conscientia humili deuotione. Tertio dominus in eis sedet vel potius amplexatur vt eos mirabili gustu consolationis reficiat. iuxta illud Can. ij. Dextera illius amplexabitur me: id est contẽplatio de ipso sponso deo me sibi vniet ꝛ summe cõsolabitur. In cuius figurã legit qꝫ apparuit dominus Jacob cum solus remansisset separatis a se familia ꝛ substantia: ꝛ lucrabatur cum eo vsqꝫ mane: et cum eum superare non posset tangens neruum femoris eius statim emarcuit. Ubi ꝛ mutatus est nomen ipsius de Jacob in Israel: quod interpretatur videns deũ. Unde dixit. Vidi dominum facie ad faciem: ꝛ salua facta est anima mea: benedictionemqꝫ ab eo recepit: vt habetur Gen. xxxij. Luctamen istud Jacob cũ deo instantiam signat orantis. Duo brachia luctantis sunt fletus seu compunctio ꝛ oratio. Unde dicitur Ose. xij. de isto Jacob: qđ fleuit ꝛ rogauit. Sicut autem ille qui luctatur cuz aliquo scilicet brachio: aliquando videtur deiici ꝛ superari: aliquando deiicere alium ꝛ superare. Ita et orans siue contemplans aliquando orationem videtur subiicere ꝛ superare: in puncto apprehẽdẽs aliquid diuinũ super se: aliquando videtur deiici grauatus carne ꝛ obfuscatus phantasia vt fire diuina apprehenderenõ possit. Uerum si prevalere vult luctari debet vsqꝫ mane. i. perseuerare in orando contemplando vsqꝫ ad mane supne glorie. In hac autem lucta recepit benedictionẽ: videlicet magne consolationis: et marcessit neruus femoris: qꝫ extinguitur carnalis appetitus. Sustata eñ suauitate spiritus desipit omnis caro: qꝫ maxima est etsi parũ duret actualiter. Unde Bern. Felix cum inuenero scilicet dominum: tunc amplexus: tunc oscula que vincunt mellis pocula. Sed in his parua mozula.

Exercit⁹ dei qs sit.

Significatio luctaminis Jacob.

§. XVII. Quinto vidẽt prophete deũ enigmatice p modũ deambulantis.

Et hoc quo ad iudicium expectantes. Sed quis stabit ad videndum eum. Ipse eñ quasi ignis conflans ꝛ quasi herba fullonũ. Malach. iij. Deambulabit autem: quia in forma humana assumpta de celo descendet ad terram. Et videbit eum omnis oculus etiam qui eũ pupugerunt. Apoca. j. Hoc autem vidit Daniel visione imaginaria. Unde ait. vij. c. Uidebam in visione mea nocte: ꝛ quatuor bestie grandes ascendebant de mari diuerse inter se. Prima similis leene habens alas aquile. Secunda similis vrso: tres ordines dentium habens in ore. Tertia similis pardo habens alas quatuor: ꝛ capita q̃tuor. Quarta terribilis ꝛ mirabilis ꝛ fortis: habens dentes ferreos comedens ꝛ comminuens ꝛ reliqua pedibus conculcans: habens cornua decem: ꝛ de medio eorum ortum est aliud paruulum. Que quidem quatuor bestie designãt quatuor monarchias mundi principales scilicet Assyriorũ Persarum ꝛ Medorum quoad secundam. Grecorum quoad tertiã: ꝛ imperium Romanorum quoad vltimam. Decem cornua signant decem partes in quas scindendum est imperium Romanorum. Cornu paruulum Antichristus est qui oritur in tali diuisione. Pene omnia ista regimina perãbulauit dominus ipsa gubernando ꝛ de ipsis iudicando: ꝛ conferendo temporaliter prout sibi placuit. Demum cuncta simul regna cum comprehensis cum eis simul est iudicaturus: perambulãs de celo vt dictũ est ad terram. Unde in visione illa dixit ipse Daniel. Aspiciebã et ecce in nubibus celi quasi filius hominis veniebat: quia vsqꝫ ad antiquum dierum peruenit: vt scilicet manifestetur quod potestatem dedit ei pater qui dicitur antiquus dierum iudicium facere. Ueniet autem in iudicio ad tria. Ad sui quidem exaltationem vt. s. ab omnibus videatur quod constitutus est iudex viuorum ꝛ mortuorum. Unde in dicta visione subditur quod dedit ei potestatem ꝛ honorem et regnum: ꝛ omnes populi tribus et lingue seruient ipsi. Uenit secundo ad confusionem malorum. iuxta illud Hiere. xx. Confundent vehementer: qꝫ nõ intellexerunt opprobriũ sempiternum: qđ nunqꝫ delebitur. Et hoc signatur Gen. iij. quando Adã audiuit dñm deambulantem in paradiso post meridiem. Qui quamuis absconderit se propter peccatum commissum: tamen oportuit quod eum audiret et videret sententiantẽ. Adã quippe se abscondens peccatorẽ designat excusantes peccata sua: ꝓpter que indignum se facit dei visiõe. Audit tamẽ post meridiẽ. i. post charitatis et feruoris extinctionem vocem deambulantis dei venientis. s. ad iudicium: ꝛ quia nudum se agnoscit virtutibus ꝛ gratia cõparere erubescit. Dñs autem arguit peccatores dure. Hm illud Jude. j. Ecce venit dñs in nubibus contra omnes. s. facere iudicium: ꝛ arguere impios. Unde ꝛ Ade dixit. Adam Adam vbi es. Exinde separat ipsos malos a cetu sanctorum: quod innuitur cum dominus Adam emisit de paradiso voluptatis. Demũ ponit euz in mundo subiectũ innumeris penalitatibus. Sic reprobos ad infernũ emittit acerbissimis penis cruciandos. Tertio veniet in iudicio ad glorificationem bonorum. iuxta illud ꝓphete Esa. xl. Ecce merces eius cum eo. Et Apoc. xxij. Ecce veno cito: et merces mea mecum est. Et in signum huius vidit Joannes dominũ deambulantem in medio candelabrorum aureorum tenentem septez stellas in dextera. Apoc. j. In septem candelabris aureis notatur vniuersitas sanctorum habentium aurum sapientie et veritatis et ardorem charitatis. In medio autem horũ candelabrorum ambulat: vt hic in via eos sustentet: custodiat ꝛ defendat: ꝛ in dextra sua que designat gloriã ꝛ eternitatẽ septẽ stellas hz. i. septem dotes quibus sanctos beatificat. s. impassibilitatẽ: claritatẽ: subtilitatez: agilitatem: cognitionem: comprehensionem: ꝛ fruitionem.

Christus veniet ad iudicium propter tria.

Gen. iij.

Visio Joannis exponi.

§. XVIII. Sexto videtur deus

enigmatice in dispositione comedẽtis. Unde ipse inquit Can. v. Comedi fauum cum melle meo. Mel est christi humanitas qđ est principium in vniuerso. Cera est genus humanum quoad electos: ꝛ vtrunqꝫ deus comedit sibi vniendo. In huius figurã legitur Gen. xviij. quod stanti Abrae ad ilicem mambre ꝛ eleuãti oculos apparuerunt ei tres viri. Et vt dicitur in alia trãslatione: tres vidit et vnum adorauit. Intelligens ibi signari mysterium trinitatis. Unde qñqꝫ loquitur in singulari ad exprimẽdũ vnitatem essentie: quandoqꝫ in plurali ad denotandum pluralitatem personarum. Dixit enim. Dñe si inueni gratiam in oculis tuis ne transeas seruũ tuũ: sed afferam paurillum aque et lauẽtur pedes vestri: ꝛ requiescite sub arbore: ponam qꝫ bucellam panis: ꝛ confortetur cor vestrum postea transibitis. Quibus accẽscẽtibus fecit ex tribus satis simile id est tribus mensuris farine bene purgate a furfure fieri subcineritios panes ꝛ vitulũ vnum tenerrimũ ꝛ optimũ coquere: ipsoqꝫ panes subcineritios ꝛ vitulum coctum: butyrũ quoqꝫ ꝛ lac posuit corã eis ad comedendũ que oblata comederũt. Fuit illa visio ꝓphetica: etsi nõ imaginaria sensibilis tamen. Fuerunt eñ illi tres angeli in forma humana apparentes: representantes deum vnum: in personis autem trinum. Pedes autez dei qui terram calcant significant genus humanum: in quo ꝛ christus comprehenditur vt verus: homo vnitus tamen deo. Tria autem innuuntur ex ista visione sub figura esse necessaria saluãdis ꝛ in deũ per gloriã transformandis.

formādis. Et primū est lotio in baptismo actu vel ꝓposito. Nisi eñ quis renatus fuerit ex aqua et spūsancto nō potest introire in regnū dei: ait saluator. Jo. iij. Et hoc signatur in ablutione pedū illorū apparentiū: qui vt dictū est: signāt genus humanū: quod in nouo testamento christo incorporat per baptismū: quē ipe primo instituit et suscepit: nō ad auferendū aliquem suum defectum: sed ad conferēdū aque virtutē regeneratiuā: z nobis prebendum exemplū. Secundum quod requiritur in peruentē do ad gloriam est purgatio plena a peccato per penitētiam: et alios modos post baptismū. Dicit enim in Apoc. de sanctis sine macula sunt ante thronum dei. Et hoc signatur in simila que est flos farine plene segregate a furfure. Furfur enim qō est cibus cōmuniter bestiarum signat peccatū: quo pascūtur z delectantur hoies bestialiter viuētes. Simila autē signat puritatē a peccato. Tria sata simile designāt puritatem que reperit: in vniuersa cōgregatione electorum in tribus partibus mūdi. scz Asia: Africa: z Europa existentiū: vel sub triplici statu. s. actiuorum: contemplatiuorum z prelatorum. Tertium quod requirit est conformitas vite cum christo per dolorem z amorē: qui sub figura panis subcineritij fuit ostēsus Helie: z inde cōfortatus. iij. Reg. xix. Panem eñ se vocat dicens. Ego sum panis viuus. Jo. vj. Fuit enim hic panis sub cinere posit⁹ in igne decoctus: quando in humiliatione crucis fuit vilificatus z igne sue dilectionis crucifix⁹ et mortuus. Dēs ergo electos ipsi oportet cōformari: vt tāq̄ panis subcineritius cibus dei fiant. iuxta illud apostoli ad Roñ. viij. predestinauit: scz electos suos cōformes fieri imaginis filij sui. Istum igitur cibum. i. fideles baptismo christo incorporatos: a peccatis mundatos: per dolores z labores cum charitate christo conformatos: comedit sanctissima trinitas. i. sibi vnit z in se transformat in gloria. Sed in conuiuio hoc non ponit subcineritius panis sine vitulo optime decocto quia in mēsa diuine glorie nullus beatus positus fuit antequā Christus per vitulū designatus in ara crucis per passionē esset decoct⁹. Butyrū pingue designat multitudinē meritorū christi z sanctorū. Lac aūt puritatē corporū. Et propterea se nobis dimisit in cibū i sacramēto altaris: vt aliquādo z nos efficiamur cibus ipsius trāsformati per cōformitatem volūtatis in ipsum.

Tria sūt necessaria saluādis.

Furfur quid est z quid significat.

§. XIX. Septimo videtur deus

imaginarie in dispositione regētis. Et hoc quoad regimē spirituale electorum et angelorum. Et quoad monarchias mūdiales. Et hoc exprimit visio Ezechielis quam habes. j. c. De quatuor animalibus z rotis et homine sedente super thronum qui erat super firmamentum crystallinum: quod extentum erat super capita animalium. Et quoad regimen spirituale exponit Grego. super Ezechielem: z ipsa expositio infra secundario ponitur. Quoad regimen mundiale exponit Nicolaus de Lyra super Ezechie. scilicet de quatuor monarchijs mundi. Et ipsa ponitur primo Ezech. j. c. Et vidi ꝛc. Hec visio imaginaria habet tres partes. Prima continet animalia apparentia. Secunda rotas apparentes iuxta ea. Tertia firmamentum apparēs super capita animalium: et desuper vestigium hominis sedētis super thronum. Ad intellectum prime partis considerandum quod propheta videbat imaginarie nubem magnam ab aquilone venientem igne inuolutam: eo modo quo apparet in coruscatione per aperturam illius nubis: videbat quatuor animalia in omnibus similia. licet aliqui dicāt qō apparebat tantum vnum habens quatuor facies. Sed prima expositio magis litere concordat: scilicet quod essent quatuor. Erat autē corpus animalis cuiuslibet eorum erectum super pedes: z in superiori parte quadratum: ita vt facies hominis erat in parte animalis opposita directe aspectui prophete: z dicitur pars anterior. In parte vero opposita siue posteriori facies aquile erat: et in alijs duabus partibus sibi oppositis facies leonis et facies bouis: ita quod facies leonis erat in dextra respectu faciei hominis: et facies bouis in sinistra. Et dicitur facies aquile desuper ipsorum quatuor: quia aquila habet collum longum et sic eleuabat sup alias facies. Et in quolibet animali erant similiter quatuor ale: quarum due erant demisse ad corp⁹ tegendum: et due superius erecte ad volandum. Et per extensionem alarum erant ista animalia adinuicem iuncta: sicut homines in choreis: et in quolibet horum erant quatuor manus similes manibus hominum: et similiter quatuor pedes: quorum tibie erant tales quod flexa genua equaliter flectebantur ad quatuor partes oppositas. Et similiter planta pedis equaliter applicabilis procedendo ad quatuor partes oppositas. Et sic omnia illa animalia progredi poterant ad quatuor partes oppositas absq̄ corporis conuersione: sicut si homo haberet oculos in parte posteriori capitis: sicut habet in anteriori: et genua equaliter flexibilia ad partes quatuor: z plantas equaliter applicabiles ad ipsas partes: posset ambulare ad quatuor partes oppositas sine corporis conuersione. Apparuit exinde vna rota composita ex duobus circulis habens quatuor facies id est quatuor semicirculos z aspectus rotarum z opus earum quasi visio maris id est talis coloris sicut videtur mare quando est quietum: quasi si sit rota in medio rote id est vna transiens per medium alterius intersecādo seinuicem: plena oculis id est picturis ad modum oculorum sicut est in cauda pauonis. Quocunq̄ ibat spiritus ꝛc. id est ventus turbinis vel spiritus viuificans qui erat in rotis. Et similitudo super caput animalium quasi firmamenti: id est celi stellati: et super firmamentum erat thronus sapphirinus: et super thronum effigies hominis sedentis ad cuius nutum mouebantur animalia et rote. Penne eorum recte id est sursum erecte alterius ad alterum: quia tangebant se extremitatibus: quasi sonum sublimis dei id est sonum tonitrui: qui dicitur sonus dei quasi sonus ab eo factus. Cum starent demittebantur penne ille: scilicet penne que erigebantur cum volabant: deinde demittebantur sicut fit cum aues cessant a volatu. Cum fieret vox super firmamentum id est preceptum sedentis in throno velut aspectum arcus id est tridis quiest splendidus. Et sicut ignis inuoluens sicut apparet in coruscationibus magnis: quatuor penne erant quatuor ale. Dicit ergo Nicolaus de Lyra: quod designat propheta mala ventura de propinquo in Hierusalem maiora quam paterentur translati in Babyloniam. Per ventum igitur turbinis et nubem designat exercitum Babylonis venientem ab aquilone. Per ignem incendentem intelligitur incendium ciuitatis et templi futurum. Per quaternarium animalium et facierum et rotarum intelligitur quaternarius numerus regnorum magnorum sibijnuicem succedentium scilicet. Chaldeorum Persarum Grecorum et Romanorum que regna infestauerunt populum Judeorum. Nec mirum q̄ idem numerus pluribus similitudinibus figuratur. Nam z Gen. xlj. anni fertilitatis z sterilitatis pluribus rebus designati sunt: scilicet per spicis z vaccis. Per faciem ergo leonis que est prima secundum descriptionem Hebreorum signatur regnum Chaldeorum seu Babyloniorum: quod fuit primum inter ista quatuor. Unde z rex Babylonis frequenter vocatur leo in scriptura. iuxta illud Hiere. iij. Ascendit leo de cubili suo. Et secundum aliquos habebat imaginem leonis in vexillo. Per faciem hominis intelligitur regnum Medorum et Persarum: quod successit regno Chaldeorum. Illud enim regnum seu dominium tractauit humanius populum Judeorum q̄ cetera. Unde z Cyrus dedit licentiam redeundi in Judeam. Per faciem bouis signatur regnum Grecorum: quia sicut bos impellit cornibus: ita regnum Grecorum illum populum dei molestauit: z maxime tempore Antiochi illustris. Unde vocatur Antiochus cornu modicum. Dañ. viij. Per faciem autem aquile intelligitur regnū Romanorum. Unde z aquilla signū est Romani imperij seu vexilli. Per alas intelligitur angelica potestas presidens istis regnis: quia ista inferiora administrātur per angelos. Per hoc autem quod animalia z rote ibant ad quatuor partes: signat dilatationem istorum regnorum ad alias partes. Per velocē motum z terribilem aspectum intelligitur robur z ferocitas eorum. Per manus autem opera: eo q̄ manus est organū organorū. Per firmamentum q̄ erat super capita animaliū: signatur pars superior mundi que est locus beatorum. Per sedentem in throno supra firmamentum signatur deus presidens omni creature z celesti et terrestri: ad cuius nutum omnia disponuntur. Unde et ad preceptum sedentis in throno: animalia quiescebant et mouebantur: quia ipse mutat tempora z etates: transfert regna atq̄ constituit. Dañ. ij. Per hoc autem q̄ apparebat in forma humana: figurabatur q̄ erat in tempore humanandus. Per hoc q̄ apparebat in specie electri: quod est auro vel argento fulgidius: figurabatur sapientia eius: cuius non est numerus. Per hoc quod a parte superiori retinebatur a lumbis et sursum retinebat splendorem interius: et in parte inferiori a lumbis et infra emittebat spendorem exterius: intelligitur q̄ diuina sapientia prout est in ipso est nobis occulta. Manifestatur autem nobis

Exposicio visionis.

Historia visionis prime eze chielis.

aliqualiter per suos effectus secundū q̄ dicitur Rom. j. Invisibilia dei per ea ꝛc. Sic igitur in predicta visione describitur diuine presidentie superueniens status siue virtus. Et Grego. exposito Ezechielis pphete secūdū Grego. positio. Primo ponit reproborum conditionem signatam in turbine: caligine et igne: quos christus iudicat. Secundo electorum sanctam conuersationem signatam in animalibus ꝛ eorum circunstantijs precipue de rotis sequentibus ea que designant sacra eloquia. Tertio angelorum perfectionem signatam in firmamento et throno que erant super animalia. Quarto christi dei et hominis super omnes exaltationem et illustrationem similis homini sedenti. Vidi ꝛ ecce ventus turbinis veniebat ab aquilone ꝛc. Quia ventus aquilo aerem constringit in frigore: non incongrue turbationem maligni spiritus designat. Venit ergo ventus turbinis ab aquilone: cum vitam Judaici populi malignus spiritus in tentatione concussit. Sequitur. Nubes magna. Quia quanto plus exarsit in crudelitate: tanto amplus obcecari meruit ignorantie caligine ad cognoscendum christum. Et ignis inuoluens: qui designat malitiam persecutionis Judeorum erga christum et suos: et splendor in circūitu eius. Quia dum persecutio in Judea acta est: apostolorum p̄dicatio dispersa est in mūdo vniuerso: et de medio eius id est ignis quasi species electri. Electrum designat dominum Jesum christum. In electro enim aurum argentum igniſque miscetur. Et argētum ad claritatem crescit. Unde et signat naturam humanam in christo: quasi crescentem ad gloriam et manifestationem sue diuinitatis. Aurum vero a suo fulgore pallescit et signat naturam diuinam in christo que a sui fulgore potentie per opera sue humanitatis se tēperauit: et vtraque natura diuina et humana in ipso vna persona fuit. Electrum ergo in igne est deus homo factus in persecutione. Et in medio eius similitudo quatuor animalium eius: scilicet siue electri siue ignis. Euangelistarum figura. Per ista quatuor animalia signantur quatuor euangeliste: vel etiam omnes perfecti qui christo sunt vnitiet a malis persecuti perfecta opera iuxta euangelica precepta egerūt. Et hic aspectus eorum similitudo hominis in eis: quia videlicet sancti homines vitam similem tenent christo: qui per excellentiam dicitur homo in presenti: ꝛ demum similitudinem glorie cum ipso in corpore et anima in futuro recipiunt. Et quatuor facies vni et quatuor penne vni: scilicet animalium predictorum: quia per faciem homo cognoscitur: et per fidem a deo cognoscimur. et ipsum cognoscimus: ideo per faciem fides sanctorum designatur. Et quia per pennam in altum corpus auis subleuatur: ideo per pennam contemplatio qua mens ad deum leuatur significantur. Quatuor ergo facies vnicuique animalium sunt et quatuor penne: quia notitia fidei qua cognoscuntur a deo ipsa est in vno: que est simul in quatuor et similiter vna de eo contemplatio: ita vt facies pertineat ad notitiam humanitatis: et penna ad cognitionem deitatis. Et pedes eorum pedes recti: quia scilicet sancti ad mala mundi que reliquerunt non reflectuntur. Et planta pedis eorum planta pedis vituli: quia scilicet predicatores et alij sancti in locutione habent maturitatem: in actione fortitudinem: in mente discretionem designatam in diuisione vngule pedis vituli. Vitulus etiam mature incedit: et fortiter laborat. Et scintille quasi aspectus ceris candentis. Es quod est sonorum signat predicationem: quia in omnem terram exiuit sonus eorum scilicet apostolorum. Es candens est predicatio feruida et ignita. Scintille huius ceris sunt parue sentētie de superna gloria ab eis expresse: que auditores incendunt: sed loqui non valent etiam quod intelligunt. Virtutuz quatuor significatio. Et manus hominis sub pennis eorum in quatuor partibus. Per quatuor partes possumus principales quatuor virtutes accipere: ex quibus reliqe oriuntur: videlicet prudentiam: fortitudinem: iustitiam: ac temperantiam. Per manus autem actiua vita designatur et per pennas contemplatiua. Manus ergo hominis est sub pennis eorum: id est virtus operis sub volatu contemplationis: et actiua prior est tempore. Contemplatiua vero superior meritor dignitate. Et iuncte erant pēne eorum vnius ad alterum. Quia scilicet omnis virtus sanctorum: omnis sapientia eorum qua alios contemplationis volatu transcēdunt vicissim sibi in pace atque vnanimitate iungūtur. Non reuertebantur cum incederent. Quia sancti sic a terrenis actibus ad spiritualia transeunt: vt ad ea scilicet terrena nullatenus reflectantur: sed vnumquodque ante faciem suam gradiebatur. Ante nos eterna sunt: ꝛ sancti viri in eternis que appetunt pedem boni operis ponunt. Similitudo vultus eorum facies hominis et facies leonis a dextris ipsorum: quatuor facies autem vituli a sinistris ipsorum. Et facies aquile desuper ipsorum quatuor. Iste quatuor facies designant quatuor euangelistas propter proprietatem materie de qua agunt in euangelijs suis similem predictis animalibus. Nam Matheus agit de incarnatiōe: ꝛ ideo per hominem signatur. Marcus de predicatione resurrectionis: et ideo per leonem figuratur. Lucas de passione: et ideo per vitulum animal immolatis cum figuratur. Incipit etiam euangelium et terminat circa tēplum. Joannes de eius diuinitate: et ideo per aquilam altissime volantem describitur. Christus etiam de quo tractant fuit homo in incarnatione et conuersatione. Leo in resurrectione. Vitulus in passione. Aquila in ascentiōe. Quilibet etiam perfectas habet virtutes per hec animalia designatas. Dicitur autē facies hominis et leonis a dextris ipsorum: quia de incarnatione vnigeniti et resurrectione omnes electi letati sunt. Facies vituli a sinistris aspicitur: quia de passione christi discipuli contristati sunt. Sinistrum enim dicimus quod nobis est aduersum. Facies aquile desuper ipsorum dicitur: quia diuinitatem eius altius ceteris descripsit. Et facies eorum et pēne eorum extente. Quod omnis intentio operis: omniſque contemplatio sanctorum super se tendit: vt possit adipisci que in celestibus appetit. Due penne singulorum iungebantur: et due tegebant corpora eorum. Penarū quarū or signifi cano. Quatuor penne horum animalium quatuor virtutes sunt videlicet amor et spes in futuris: timor: et penitentia seu dolor de preteritis. Penne ergo sibimet iuncte superius extenduntur: quia sanctorum mentes ad superna eleuantur. Juncte autem dicuntur quia sancti amant celestia que sperāt: et separāt que amant. Due vero penne corpora tegebant: quia timor et penitentia a dei oculis eorum mala preterita abscondunt. Et vnūquodque eorum coram facie sua ambulabat. Qui se ante se ponit: vigilanter videt an defluat vel surgat: vel quotidie in bonis excrescat. Ubi erat impetus spiritus illuc gradiebantur. Impetus spiritus est incitamentum ad virtutes varias: quod est a spiritu. Sicut impetus carnis quem sequuntur reprobi est instigatio ad vitia varia. Et similitudo animalium quasi carbonum ignis ardentium: ꝛ quasi aspectus lampadum. Qui carbones tangit incenditur. Et sic qui cum sanctis conuersatur in dei amore exardescit. Lampas lucem suam lōgius spargit. Et sic vita sanctorum etiam longe posita per bona exempla lucet et illuminat. Et in medio animalium splēdor ignis: q̄ scilicet ignis spiritus sancti a peccatorum rubigine mentem quam replet mundam reddit. Et de igne fulgur egrediens. Quia ipse spiritus ex se per electos flāmas amoris proiecit: vt more corruscationis: et per terrorem feriat et ad morē accendat. Et animalia ibant et reuertebantur in similitudinem fulgoris coruscantis. Quod supradictum est: quod cum ipsa animalia ibant et non reuertebantur: intelligitur ad vitia non recedunt que dimiserunt: quod aūt hic dicitur quod reuertebantur: intelligitur: quia de cōtemplatiua vita seu contemplatione in qua diu fixi manere non possunt ad vitam actiuam per studium bone operationis reuertuntur. Scripturā significat per rotā. Et hoc in similitudinem fulguris coruscantis: quia celestia loquentibus dum per eos supernum lumen intus micat: ad amorem celestis patrie audientes inflammat. Cumque aspicerem animalia apparuit rota vna super terram. Rota scripturam sacram signat. quia ex omni parte ad auditorum mentes voluitur: ꝛ nullo erroris angelo a predicationis sue via retinetur. Ex omni parte voluitur: quia inter aduersa et prospera recte ꝛ humiliter incedit. Circulus quippe illius preceptorum: modo sursum modo deorsuz est quia ipsa que perfectioribus spiritualiter dicuntur infirmis iuxta literam congruunt: et ipsa que parvuli iuxta literam intelligunt: docti viri per spiritalem intelligentiam in altum ducunt. Apparuit autem rota super terram designātem peccatores: quia legem super corda peccantium deus dedit: habens quatuor facies: que rota quatuor facies habere dicitur ex eo quod scriptura sacra vtriusque testamenti in quatuor partes est distincta. Vetus enim testamentum in lege: et prophetis. Nouum vero in euangelijs atq̄ apostolorum actibus ꝛ dictis. Et aspectus rotarum ꝛ opus earuz quasi visio maris: quia videlicet in sacris scripturis p rotam signatis magna sunt volumina sententiarum: cumuli sensuum. Nec immerito mari scriptura similatur: quia firmantur in ea sententie locutionis

cutionis sacramento baptismatis. Et aspectus earum & opera quasi sit rota in medio rote. Rota intro rotam est testamentum vetus. Rota vero in medio rote est testamentum nouum in veteri comprehensum. Quod enim ibi futurum promittitur in nouo impletū ostenditur. Per quatuor partes earū ibant. Vadit rota predicando eum quem promisit: & promissum impletū ostēdit. Et per quatuor partes vadit: qz in quatuor mundi partib⁹ redēptor de quo loquitur predicatus fuit. Et non reuertebantur. s. rote cum ambularent: quia dum nouū testamentum non rescinditur: dum vetus non carnaliter sed iam spūaliter intellectum tenetur. Post se non redeunt: quia vsqz ad finē mundi immutabilia persistunt. Statura quoqz erat rotis & altitudo & horribilis aspectus ad terrorem gehēne cruciationis. Scriptura igitur sacra rotam designās staturam habet in rectitudine preceptionis. Altitudinē in celsitudine superne promissionis. Horribilem vero aspectum in minis supplicij sequentis. Et reuertens propheta ad loquēdum de animalibus predictis dixit. Et totum corpus plenum oculis in circūitu ipsaruz quatuor quia videlicet sanctorum actio ab omni parte circunspecta est bona desiderabiliter prouidens et mala solicite cauens. Et ibi notatur quomodo vitia sub specie virtutum suggeruntur. Cunque animalia ābularēt ambulabāt pariter & rote iuxta ea. Et cū eleuarēt animalia de terra: eleuabant simul & rote. Ambulabāt animalia cum sancti viri in scriptura intelligunt quemadmodum moraliter viuant. Eleuantur vero a terra cum se in contēplatione suspendunt. Et quia vnusquisqz quanto in scriptura sacra proficit: tanto & eadem scriptura proficit apud ipsum. Ideo dicitur qō rote ambulabant vel eleuabantur cum animalibus. Quocunqz ibat spiritus & rote pariter eleuabantur sequentes eum. Quo enim spiritus legentis tendit: illuc & diuina eloquia eleuantur. Legentis eñ spiritus si quid in eis scire morale aut historicum querit: sensus hunc moralis historie sectur. Si quid typicum mox figurata locutio cognoscitur. Si quid contēplatiuum statim rote quasi pennas accipiunt. Cum euntibus ibāt: & cum stantibus stabant: & cū eleuatis a terra pariter eleuabantur. Vadunt cum euntibus: quia eos qui se ad vtilitatem proximi extendunt: sacra eloquia dictorum suorū passus in eius itinere disponunt. Stant rote cū stantibus animalibus: quia eos qui fortes sunt in fide: vt aduersis euntibus resistant: & contradicentes reuincant: rectitudinem suam sacra eloquia cōfirmāt. Cum eleuatis eleuātur: qz inquātum quisqz ad alta cōtēplationis et perfectionis profecerit: tantum et sacra eloquia de altioribus loquuntur. Spūs vite erat in rotis: qz scz dilectionē dei & proximi capim⁹ in eloquijs diuinis que vita est anime. Et similitudo super capita animaliū firmamenti: quasi aspectus crystalli horribilis. Nomine firmamēti potest intelligi angelica natura que creata est cum libero arbitrio flexibili ad bonum & malum. Quibusdam autē ex eis labentibus alij cōfirmati sunt: ita vt iam fluere non possint: & ideo signantur cōgrue per crystallū quod ex aqua fluxibili fit: sed ita obdurat vt liquefieri nō possit. Horribilis dicit iste crystallus: qz nobis pauendi sunt angelice potestates: & super capita animaliū extētū dicitur: qz supra intellectū nostrū sunt perfectio & gloria earū. Sub firmamēto autē penne eorū recte alterius ad alterū. Tūc penne animalium recte sunt alterius ad alterū: quando bonū qō quis habet primo studet cōmunicare substātiam videlz tēporalem vel doctrinam et hmōi. Et audiebant sonum alarū quasi sonū aquarum multarum: qz scz ille virtutū sonus qui in aures dei prius ex paucis sanctis incarnato domino factus est. postea diffusa predicatiōe de christo per orbem ex aquis multis. i. ex ppūs innumeris conuersus multiplicatus est: quasi sonum sublimis dei: quia videlz ipse deus implet mentes sanctorū et corditus eorū amorem infundit: ipse ex amātibus corditus suscipit precē. Vel qz laudem dei quam prius pauci sancti postea multi cōuersi in mundo predicauerunt. Demū in celo vniti cum capite suo christo sine fine plene laudabunt. Et cum ambularent quasi sonus erat multitudinis: vt sonitus castrorum. Animalia ambulant cum sancti predicando: & ad fidem trahēdo discurrunt. Et quia quos conuertunt in laudē cōditoris simul exurgunt: fit quasi sonus multitudinis. Et qz in predicatione eadē bellum contra demones conuersi assumunt: ideo dicitur quasi sonitus castrorum. Castra enim multitudines exercitus dicunt. Et cū fieret vox super firmamentum qō erat super capita eorum: stabāt et submittebant alas suas. Quia videlicet sanctorū mentes cū creatoris sui potentiam intenta contēplatione cōsiderant: vilescūt eorū animo virtutes quas habēt. Et hoc est submittere alas que virtutes signant. Vel etiā cū considerant iudicia dei: que cōsideratio vox dicitur super firmamentū: timent & se humiliant quantūcūqz sancti sint. Et super firmamentū imminēs capiti eorū quasi aspect⁹ lapidis sapphiri similitudo throni. Thronus designat angelos supremos: sicut firmamentum inferiores. Sapphirus qui habet colorem aereum: & significat dignitatem & perfectionem maiorē superiorū angelorū. Et super thronū quasi aspect⁹ hominis desuper: qz videlicet super angelos etiam supremos eleuatus est homo Jesus christ⁹ deus noster. Et vidi quasi speciē electri scilicet illū hominē super thronū quia videlicet vtraqz natura diuina & humana in christo est. vt supra expositum est de electro. Vel ut aspectus ignis intrinsecus per circūitum eius a lumbis & desuper. Et a lumbis vsqz deorsum quasi speciem ignis splendētis in circumitu: qz scilicet ante incarnationē que in lumbis designatur vnigeniti dei sola Judea intra se ardorē amoris eius habuit. Sed post incarnationē eius ignis resplēduit: quia vniuerso mūdo gentibus charitatem spiritussancti effudit. Vel etiam angelos ad amorem suū per diuinitatē tenuit: & homines ad sancti ardoris sui desiderū ex humanitate reuocauit. Hec omnia Greg.

Quatuor mundi partes.

Angelice nature comparatio.

§. XX. Quantū ad tertiū puncipale

De clara visiōe dei & essentiali.

qō notatur in auctoritate apli. dico qz demōstratur specula tio seu visio clara & essentialis. Unde dicit. Tunc aūt facie ad faciem. s. videbimus deū in alia vita. Ubi sciendū scōm Tho. super epla Pauli. j. ad Cor. xiij super hoc verbo: qz deus fm qz deus nō habet faciē. Et ideo cū hic dicit facie ad faciē: metaphorica locutio est. Dicimus enim tūc videre aliquē fm faciē cū videm⁹ personā sicuti est: hoc aūt vult dicere Apls cuz ait. Videbimus in patria facie. i. videbimus dei essentiā. j. Jo. iij. Videbimus eū sicuti est. Hmōi autē visio in corpore mortali haberi nō pōt. Ūn Moyſi hoc postulanti dixit dominus. Videbis posteriora mea: faciē aūt meā videre nō poteris. Exo. xxxiij. Videre personā ex parte dorsi est videre ipsam imperfecte puta qz sit nature rationalis: qz sit vnus viuēs magnus & hmōi. Sz quis vel qualis sit: cognosci nō potest nisi videndo faciē. Sic deus videri pōt hic quasi ex parte posteriorū: qz cognoscere possumus ratiōe vel fide deū vnū esse rationabilē viuentē & immēsum: sed nō sicuti est in essentia sua. Et si Moyses pure aliquādo vidit diuinā essentiā in corpore cōstitut⁹: fuit visio illa quasi momētanea per modū passionis transeuntis: & nō duratiua per modū habitus permanentis sicut est visio facialis patrie. Nec obstat huic sentētie qz dicit Jacob Gen. xxxij. Vidi dūm facie ad faciē. Non eñ proprie loquēdo fuit illa visio Jacob facialis: sicut est visio patrie: sed fuit visio imaginaria in qua sunt diuersi gradus. Altior. s. videre illud qō apparet in ipsa imagine in qua apparet. Et alius gradus infimus scz audire tantū verba. Ut ergo Jacob insinuaret excellentiam visionis imaginarie sibi ostense dixit. Vidi dominuz facie. Non ergo vidit deum per essentiā fm beatum Tho. vbi. s. Notandū est aūt fm ipsum beatū Tho. qz sensibile aliquod pōt tripliciter cōsiderari. Primo per sui presentiā: sicut ipsa lux que est presens oculo. Secūdo per presentiā sue similitudinis in sensuz immediate deriuatā: sicut albedo que est in pariete videtur non existente ipsa presentialiter in oculo: sed eius similitudine: licet ipsa similitudo nō videatur ab eo. Tertio per presentiā similitudinis non immediate deriuate ab ipsa re: sed deriuate a similitudine rei: sicut cū videtur aliquis homo per speculū. Nō enim similitudo hominis immediate est in oculo: sed similitudo hominis resultata. Loquēdo igitur per hūc modū de visione dei: dicendū qz naturali cognitione solus deus videt seipsum: quia in deo idem est essentia sua & suus intellectus: & ideo essentia sua est presens suo intellectui. Nec aliqua creatura etiam glorificata potest eo modo deum videre sicut ipse videt seipsum: quia hoc esset simpliciter infinitū a finito cōprehendi: qō nō potest esse. Unde Hiere. xxij. dicitur de eo. Magnus cōsilio & incōprehēsibilis cogitatu. & sic intelligitur illud Mat. xj. qō dixit. Nemo nouit filium nisi pater: neqz patrē quis nouit nisi filius. scz notitia plene comprehensionis. Nec per dictionē exceptiuā nisi excludet spiritussanctus: cuius cū patre & filio est vna plenissima cognitio. Et qō sequitur in illa auctoritate christi. Et cui voluerit filius reuelare. Intelligendum est filium reuelare alicui patrem nō notitia comprehensionis: sicut nouit ipse filius patrem: sed notitia apprehensionis sicut cognoscitur a sanctis. Secūdo modo put scilicet per presentiam similitudinis rei in sensum immediate deriuatā videtur aliquid sensibile: sicut albedo in pariete videtur

Dei⁹ qnō visibilis.

Sensibile triplici ter potest considerari.

ipsa nō adsistēte presentialiter in oculo: sed in similitudine. Sic forte angeli naturali cognitione deum vident: ⁊ hec visio fuit in angelis malis ante lapsum. Sed maiori lumine superaddito. ſ. lumine glorie angeli confirmati vident deum facie ad faciem. i. clarissime suam essentiam. Unde Saluator Matth. xviij. inquit. Angeli eorū in celis semper vident faciē patris. Et similiter sancti, lumine glorie eis cōmunicato faciē dei vidēt: qō ardēter postulabat Pſ. xlj. di. Quādo veniam et apparebo ante faciē dei.

De natura luminis glie. Et de ipso lumine glorie ait idem Pſ. xxxv. In lumine tuo videbimus lumen. Quod lumē quidam dixerunt esse quādam similitudinem de deo creatā. Sed hoc esse oīno falsum ⁊ impossibile, ꝓbat beatus Tho. vbi. ſ. trib⁹ rōnibus. Et prima est: qr nūq̄ potest aliquid cognosci per essentiā si cognoscatur per similitudinem: que nō cōueniat cum ipsa re in specie. Lapis enim nō potest cognosci scōm illud qō est nisi per speciē lapidis que est in anima. Nulla enim similitudo ducit in cognitionem essentie alicuius rei: si differat a re illa scōm speciē: ⁊ multo minus si differat scōm genus. Nō enim ꝑ speciem equi vel albedinis pōt cognosci essentia hois: ⁊ multo minus essentia angeli. Multo igit minus ꝑ aliquā speciē creatā quecūq̄ sit illa pōt videri diuina essentia: cū ab essentia diuina plus distet quecūq̄ species creata in anima q̄ species equi vel albedinis ab essentia angeli. Unde ponere q' deus videatur solum ꝑ similitudinē seu ꝑ quandā refulgētiā claritatis sue: est ponere diuinam essentiā nō videri.

Alia est q̄ dā similitudo dei. Scōa ratio est: qr cū anima sit quedam similitudo dei: visio illa magis esset specularis ⁊ enigmatica que est in via q̄ visio clara et aperta: que promittit sanctis in gloria ⁊ in qua erit beatitudo nostra. Unde dicit Augu. hic in glo. q' visio dei que est per similitudinē pertinet ad visionē speculi et enigmatis. Tertia rō est: qr sequeret q' beatitudo hois vltima esset in alio q̄ in ipso deo: quod est alienū a fide. Sequeretur etiam q' naturale desiderium hominis: qō est peruenire ad primā rerū causam: ⁊ cognoscēdi ipsam per seipsam esset inane. Videtur ergo diuina essentia per seipsam in patria: ⁊ non per similitudinem creatam. Et hoc est quod dicit apls paulo inferius. Tunc cognoscam sicut et cognitus sum. i. sicut deus cognoscit essentiā meam: ita deū cognoscam per essentiā suam. Nō tamē ly sicut importat equalitatem: sed similitudinē. Sic ergo in lumine glorie: qō tamē est q̄d creatum: eleuatus intellectus videbit lumē diuine essentie. Ad quod intelligendum sume exēplū in lumine corporali. Oculus enim noster non est tante potentie q' possit fixe respicere in solem: ⁊ quanto plus appropinquaret ad eum: tanto ineptior redderetur ad videndū ipsum. Ita oculus intellectus humani est ita debilis ex parte sui: q' in tā excellēti luce diuine essentie figi non potest: nisi cōfortetur ⁊ cōfortificetur per virtutem diuinam. Et ista virtus fortificās ⁊ cōfortās dicitur lumen glorie. Ideo dicitur. In lumine tuo ꝛc. Nullū enim lumē aliud lumē demonstrat q̄ se: neq̄ enim lumē solis adiuuat: vt videatur luna aut stelle. Uñ si q̄n luna est. xv. aere. sereno: de nocte multo clarior apparet quā cum oritur sol. Et si quis accenderet mille torticia de die non propter hoc melius videret solem. Sic ad ꝓpositū lux diuina eterna ⁊ infinita per aliā lucem nō videt q̄ ꝑ seipsam que lumē glorie efficitur q̄n intellectui creato cōmunicatur: ita q' lux intellectiua vnita est cū diuina: et videt per virtutē diuinā

Lux diuina cuius natura. nō per lucem suam propriā. Unde hereticus esset qui diceret qō intellectus beatus videt deū sine lumine glorie: qr hoc esset dicere qō intellectus humanus videt deū virtute propria: qō falsum est. Prosequatur de exemplo lucis. Mediante ipsa luce tu vides terram: lapides: arbores: animalia: ⁊ multa alia: ⁊ cū ipsa eadem luce vides solem. Qō cōsidera vbi sit ista lux solis mediante qua tu vides solem ⁊ alia: certe non est lux in oculo tuo: sed super re visa. Et ideo te stante in loco obscuro vides rem in loco luminoso: siue rem luminosam. Et nocte obscura vides stellam ⁊ domum aliquā que sit ad aliquod lumē posita: quāuis lumen suū nō reddat claritatē vsq̄ ad lumē tuū. Et sic vides mediante duplici luce: vna est tui qui es in loco tenebrioso: sed oculum habes ab intra luminosum: cuius lux extra non extēditur. Scōa est illa lux que est diffusa et reuerberata super illam rem quā tu vides. Quecūq̄ harū duarū deficeret nō videres. Neq̄ per lucem oculi tui sole: nec solum per extraneam si tua propria deficeret. Si autem vis respicere mediante ista duplici luce sine alio medio solem in sphera sua: certe hoc non vales: sed potius excecaris. Et ratio huius est: quia lux solis reuerberat in tua luce propria. Et est tāta distantia inter tuam ⁊ suā: q' tua refugit ipsam: ⁊ sustinere non potest propter excellentiam claritatis. Unde quantūcūq̄ coneris nō potes oculū fixe tenere apertum ad spherā solis. Et autem voluntatē inter oculū tuū ⁊ spherā solis etiā videre nō vales. Sed si lux solis posset vniri cū tua luce suspēdēdo defectū ⁊ debilitate ipsius tue lucis que suspensio sequeretur ex vnione facta: tunc respiceres solē ipsum in sphera sua cū delectatione ⁊ suauitate sine reuerberatione oculorū. Duplex lux necessaria.

Nunc ad propositū sciendū q' due luces sunt necessarie ad videndum deū simul vnite virtute fortioris lucis: videlicet lux humani intellectus: ⁊ illa est debilis: ⁊ lux diuina: et illa est fortissima. Sic lux naturalis humana scilicet intellectus sic cōsideratur sola nihil cognoscit certitudinaliter: sicut q̄ in tenebris est: et nihil videt quāuis in alia luce posset opinari aliqd: sed nō perfecte scire: sicut existens aliquis clausus in carmera obscura potest diuinare palpando: audiendo: gustando: vel odorando aliquid quod est intra cameraz. Sed dubitare habet se decipi quousq̄ oculus illud videat virtute lucis abextra venientis. Et ideo anime dāmnatorum errant in cognitione dei reputando ipsum iustum et crudelē: quia non habent aliā lucem q̄ ꝓpriam scōm sensum cū illa iudicādo: diuinando: ⁊ opinādo. Et ipse anima dānate diuina luce. ſ. naturaliter infusa: vidēt oēs alias animas ⁊ gloriam beatorum ad ipsarū afflictionē: ⁊ aliqñ statū animarū viatorū ad suā cōfusionē: ⁊ penas aiarū dānatorū ad eorū tribulationē: sicut ptz in parabola diuitis epulōis ⁊ Lazari Luc. xvj. Quia igit lumē glorie preexigit in intellectu humano lumen gratie vt superueniat ei: quia in animabus dānatorum nō reperit ipm lumē gratie: ideo nō sunt susceptibiles luminis glorie: ⁊ ideo deū videre non possunt nec gloriā suam. Sed anime beatorū habēt propriā lucez: gratia informatam: in qua diuina lux illustrando secū vnitur nō permittēdo infirmari aut exterreri: sicut fuerunt exterriti oculi exteriores et interiores Petri Jacobi ⁊ Joannis in transfiguratione dei: quia adhuc erant mortales. Facta ergo illa vnione per lumen glorie: videt intellectus creat⁹ in virtute intellectus increati. Et sic lux naturalis que erat gratiosa supra se eleuata a gloriosa: que non est aliud quā verbum diuinū eternū: tāq̄ solaris radius a patre procedens videt lumen glorie glorioſum deum ⁊ oēm creaturam super quaz talis lux spargitur. Et quia illa lux totum videt nihil ei absconsum est: ideo quilibet sanctus videt omnem craturam vbicūq̄ sit. Sicut oculus humanus si esset in sole vnitus cum suo radio claro: certe videret vbicunq̄ sol attingeret ⁊ irradiaret ex se: ⁊ in sole videret plus ⁊ minus scōm q' illa vnitas esset perfecta. Et quia anima christi perfectissime fuit vnita cum verbo eterno ⁊ est: ideo pfectissime videt verbum: ⁊ oīa que sunt in verbo. Alie aūt anime plus ⁊ minus vident ſm q' sunt plus vel min⁹ vnite ſm pfectionē charitatis: que est causa huius vnionis ⁊ visionis facialis. Et sic habes q' lumē glorie nō est creatura. ſ. aliqua de ꝑ se representans creatorem: ſz est ipse creator: lumen glorie sue vnit⁹ intellectui humano. et sic in lumine tuo. ſ. verbo diuino videbimus lumen. Unde et Joannes in Apocal. circa fi. dicit: qō in illa ciuitate superna non vidit solē: nec lumē lucerne ibi est: sed agnus. ſ. verbum eternū illuminat illam. Ad hoc etiam facit quod dixit christus Mat. xiij. Justi fulgebunt sicut sol in regno patris mei. i. lux verbi: qō v̄bū est sol vite eterne. Et lux cuiuslibet beati erit quid vnū ꝓ vnionē nō per cōuersionē. Nō enim cōuertet lux verbi: sicut nec natura sua qua idē est in natura aie beate vel glorie eius. Sed sicut in mysterio incarnationis salua vnitate cuiuslibet proprietate nature vnita sunt diuinitas ⁊ humanitas: diuinitate permanente impassibili: humanitate subiecta mortalitati: deus et homo vniti sunt in vnitate persone. Ita lux increata cum luce anime vnita erunt vnū non quidem vnitate persone: sed vnitate charitatis et amicitie perfectissime: remanente tamē deitate in sua virtute ⁊ gloria infinita: ⁊ anima beata cū sua virtute ⁊ gloria finita. Unde dominus Jesus in oratione ad patrē facta post vltimā cenā inquit. Non pro eis rogo tm̄: sed ⁊ pro eis qui credituri sunt per verbū eorū in me: vt omnes vnum sint sicut tu pater in me: ⁊ ego in te: vt ⁊ ipsi in nobis vnum sint. Item et ego claritatem quā tu dedisti mihi dedi eis: vt sint vnum: sicut ⁊ nos vnum sumus. Ego in eis et tu in me: vt sint consummati in vnū. Et paulo post. Pater quos dedisti mihi volo vt vbi sum ego: et illi sint mecum: vt videāt claritatem quā dedisti mihi. Joā. xvij. Tūc scz in patria videbimus facie ad faciē. Ut dicit deuotus Bernar. Felix aia que terre nō resoluta carcere liberā celū petit. Que dulcissimū dñm facie ad faciē cernit: vbi verus sol iustitie mira sue pulchritudinis visione omnes recipit. Et illa vniuersos celestis pfe

Alie dam natorum errant in cognitione.

Felicitas aie rum beatarum.

ciues

hester. vr.

cines illuminat: vt luceant ipsi lumine: videlz illuminante vltra oēm solis nostri splendorē immortali adherentes deitati. Et in huius figuram dixit regina Hester vxor Asueri maxime regis: qui interpretatur beatitudo: significans animam summi regis regum Jesu christi qui est vera beatitudo de ipo loquens. Gal de mirabilis es dñe: et facies tua plena est gratiarū. Et.iij. Reg. x. in figurā dicit: q vniuersa terra desiderabat videre vultū Salomonis. Quātū ad tertiū modū videndi sensibilia. s. per presentiā similitudinis nō imediate deriuate ab ipsa re: sz deriuate a similitudine rei: sicut videtur homo p speculum. Sic isto modo videmus seu cognoscimus deū cognitione naturali in vita ista: z sic exponitur. Videmus nunc. i. per naturalē rationem nostrā. Et si addatur lumini naturali fidei lumen qō est supernaturale: adhuc plenius videmus deum in vita presenti. Sed tale lumen fidei si non sit charitate formatum: nō sufficit ad conducē dum lumen gloue. Inter deum eīn z animam est infinitā distantia perfectionis virtualis. Deus enim infinitus est: et quelibet eius virtus infinita. Anima autem sicut et quelibet creatura est finita z potentie finite. Cum igitur finitum nō possit comprehēdere infinitum: non poterit anima deum comprehendere: nisi efficiatur vnum cum eo: z sic quodammodo efficietur infinita. hoc autem charitas operatur: qz qui manet in charitate in deo manet et deus in eo. J. Jo. iiij. c. et. j. Coun. vj. Qui adheret deo scilicet per dilectionem: vnus spiritus est cū eo: nō quidem substantialiter: sed affectualiter. Habet enim amor scōm Dionysium vnitiuam et calori assimilatur qui diuersa vnit: z cibum in assumentē conuertit. Sume exemplū in agno vel alio cibo qui a nobis comederetur. Certum est enim qō agnus cum multis gradibus perfectionis naturalis sit inferior hominem nunquā vnum effici posset cuz homine nisi per vnum modum: sez per calorem naturalem hominis ipsum agnum in cibum sumptū digerentis: et in substantiam sui conuertētis: z sic agnus quodāmodo efficitur homo. Sed si homo comederet venenum vel rem venenatam non posset illud conuertere in se. Et ratio huius est: quia illud sumptum extinguit calorem naturalem quo fit digestio et conuersio. Sicut etiam si comederet lapidem vel ferrum non conuerteretur in se propter sui duritiam z frigiditatem. Illi enim cibi dicuntur esse proportionati humane nature qui participant cum calore: et sunt sine resistentia de facili conuertibiles in substātiam suam. Sic ad propositum dicendum. Si homo vult conuerti in deum et effici deus scilicet per participationem: oportet q comedatur a deo. Unco: portetur seu vniatur per calorem sue infinite charitatis. Sed deus ipse non comedit cibū id est non venit secum in gloria eum qui calorem charitatis hic non habuerit feruenter. Nam et de quibusdam tepidis dicit ipse per Jo. Apocal'. iij. Quia tepidus es incipiā te euomere de ore meo. Tepidus est qui fidem habet sine operibus: et absque calore charitatis efficaciter manet. Et ideo Apostolus faciens comparationem inter virtutes: cōcludit qō maior horū est charitas. Verum quia nihil potest amari nisi sit cognitum: ideo ad amorem charitatis exigitur primo cognitio rei: que ad sufficiē tiam haberi non potest nisi per fidem. Et ne homo deficiat vel oberret a fine vltimo tam cognito exigitur spes per quam tendat in illum finem. Unde z de his tribus tāquam necessarijs dicitur Eccli. a. Qui timetis dñm credite illi. s. per fidē: z nō euacuabitur merces vestra. Et sequitur immediate. Qui timetis dominū sperate in illum: et in oblectationem veniet vobis misericordia. Et exinde sequitur. Qui timetis dominum diligite illum: et illuminabuntur corda vestra. Et talis cognitio. s. habita per lumine gratie et charitatis: posset etiam dici: licet non ita p prie: visio facialis respectu. s. eius que solum est per fidem vel rationem naturalem. Unde Pō. xxx. de electis ait. Abscondes eos. s. a turbinibus mundi et occupationibus eius: in abscondito faciei tue id est in facie: videlicet cognitionis gratiose a te eis collate: et reprobis absconse z ignorate.

Cōparatio finiti ad infinitum.

Nō quō pōt conuerti in deum.

¶ De intellectu practico quomodo debet exerceri. Cap. vij.

QUEbet quoqz anima oculo suo sinistro. i. intellectu practico vti virtualiter. s. ad bene operādū. intellectꝰ eīn bonꝰ ait Pō. cx. oībus facientibus eum. i. bonum intellectus in illis est: qui nō solū querunt intelligere vt sciant: sed etiam vt faciant facientes bonum qō intelligunt. Scienti eīn bonum facere z nō facienti peccatum est illi inquit Jacobus in canonica sua. c. iiij. Unde z idem Pō. cxxij. Sicut oculi seruorum in manibus dominorū suorū sez sunt: ita oculi nostri ad dominū deū nostrū. Oculi seruorū dicūtur esse in manibus dñorum suorū. s. ad videndū si aliquid in manibus habent ad cōferendū: vel si aliquid habent ad percutiendū: vel si aliquid habēt ad exercendū: vt illud operent. Et ita oculi electorū sunt directi ad dñm: ad cōsiderandū largita z danda beneficia illata z conferenda supplicia: et iusta agenda exercitia: vt considerent que dominus vult eos agere: sicut seruus considerat opera que vult dominus suus eum exercere. Et sic oculi seruorum sunt in manibus dominorum id est in operibus que volunt domini ab eis. Et quia multa sunt que a nobis inspicienda z considerāda sunt ad agendū: ideo Joānes in Apoca. iiij. c. refert q animalia q ipse vidit in circūitu dominice sedis deſignantia ſm Grego. dei electos erant plena oculis. Octo sūt respicienda.

Oportet enim oculos habere spirituales intus z extra: inferius z supra: retro z antea: in dextera parte z sinistra: ad valendum bene inspicere que nobis sunt congruentia. Unde z christus dixit cuidā ab eo illuminato. Respice Luc. xviij. Et primo.

¶ Respice intus in conscientia: vt rectificetur.

¶ Respice extra circa creata: vt recompenſentur.

¶ Respice supra ad celestia: vt adiuuetur.

¶ Respice infra ad supplicia: vt ad ea non intretur.

¶ Respice retro ad commissa: vt remoueantur.

¶ Respice ante ad pericula: vt caueantur.

¶ Respice ad dexterā sanctorum exempla: vt similia agantur.

¶ Respice in sinistra prauorum gesta: vt tua confundantur.

§. I. Quantum ad primum dicit

Saluator Luc. xj. Vide ne lumē qō in te est tenebre sint. i. ne sis tenebrosus in cōsideratiōe eorū que intra te sunt. Quāuis enim oculus corporalis: et si alia videat: seipsum videre nō possit: oculus tamē spiritualis anime z se z alia videre potest. quinimo vt dicit Hugo de sancto Victo. Oculus tuꝰ. s. anime nihil bene videt si seipsum nō videt. Et querenti cuidā Gentili ab Apolline quid sibi esset agendū ad beatitudinē cōsequendā. Responsum est: nosce teipsum. Ad qō facit illud Job. v. Visitans speciē tuaz nō peccabis. i. cōsiderās teipsum. Hinc z deuotꝰ Bern. ad Eugenū papā in. ij. lib. de cōsideratione inquit. A te primū inchoet cōsideratio tua. Nō solū aūt a te: sed z in te finiatur. Quocunqz euagetur ad te reuocetur cū salutis fructu. Unde z Eccl's. ij. dr. Oculi sapientis in capite eius. Oculi quidē corporales ita sunt in capite stulti: sicut in capite sapientis. Sed oculi spirituales. s. cōsiderationis solū sunt in capite sapientis. i. virtuosi: non stulti. i. peccatoris. In capite videlicet in parte superiori anime: vt secundū rationē operetur. Hec aūt cōsideratio sui ſm Bern. vbi s. in tria diuiditur: vt sez respicias quid sis in natura: qs in persona: qualis in moribus seu vita. Respice ergo primo qd sis in natura: z cōsiderās occurret tibi illud beati Job dicentis. Homo natus de muliere breui viues tēpore: repleꝫ multis miseriis &c. z nunqz in eodem statu permanet. Respice igitur qz natus es de muliere nudus. s. z pauper: miser z miserabilis: erubescens q sis nudus: plorās q natus sis. Murmurans q sis natus ad laborem: nō ad honorē. Natus de muliere: z ob hoc cū reatu. Primā vocē quā emittis fletus est: quasi ex hoc prophetās ſm Aug. de ciui. dei. te in valle lachrymarū ingressum. Breui viuens tēpore. z ideo semper cū metu. Et ipsa quoqz breuitas incerta est. Repletur multis miseriis. Et vere multis: qz corporis z anime simul. Cuncti enim dies eius doloribus z erūnis pleni sunt. vt dicitur Eccl's. ij. Quid enim calamitate vacat nascente in peccato z fragili corpore: mente sterili: repletus in corpore penalitatibus: infirmitatibus: necessitatibus innumeris. In anima vero repletus ignorantia concupiscentia: malitia. Demū nunqz in eodem statu permanet. Alteratus etate: substantia: honore: moribus: affectu: z nunqz quiescere valens. Respiciendo igitur quid in natura es: ad magnam humiliationem te inducet consideratio hec. Verum z rationalitas que ad quidditatē hominis pertinet respecta te subleuabit a delectione tante humiliationis. Respice secundo quis sit in persona id est cuius conditionis: si videlicet laicus: clericus: religiosus: vel prelatus. Nam si laicus: vt dicit Hieroñ. xij. q. j. c. duo sunt. Licet his temporalia possidere. Sed non nisi ad vsum id est nō ad abusum: nihil enim miserius est qz propter minimum deū contēnere. His concessum est vxorē ducere: terram colere: inter virū z virū iudicare: causas agere: oblationes super altaria apponere: z decimas reddere. Et ita saluari poterunt si vitia tamē benefaciendo euitauerint. Respice ergo si in tali statu es q cōscientia tua ſm hec rectificetur. Quod

Respicie da est cō sciētia vt rectificetur.

Miseria natus hu mane.

si clericus es interpretare nomẽ tuũ: vt coneris esse qđ diceris. Cleros enim grece: latine sors interpretatur: qz ipse clericus est pars dñi: z dominũ suã partẽ hz. Et aũt dicit Amb. de fuga seculi. Cui portio deus: nihil curare dz nisi deũ: alterius impediatur necessitatis munere. i. solicitudinis occupatione: qđ esñ ad alia offica confertur: hoc religionis cultui atq; huic nro officio decerpitur. Nec esñ vera est sacerdotis fuga abdicatio domesticorũ: z quedã alienatio charissimorum vt suis se abneget qui deo seruire elegerit. xũ. q. j. cui portio. Illud quoq; eos obseruare opz qđ ait apius. j. Thes. v. Ab oi specie mala abstinete vos. extra de vi. z ho. cle. cũ ab omni. et precipue a familiaritate mulierũ. vt. lxxxj. dis. clericus. z. c. seq. Si aũt religiosus es: z sic religatus .i. bis ligatus ligamine preceptorũ in baptismi acceptione: et ligamine obseruationis cõsiliorũ in solẽni professione.

Religiosi an optimi: an pessimi.

Respice qđ ait Augu. dist. xvij. quãtũlibet. Sicut difficile sum expertus meliores q̃s qui in monasterijs pfecerunt: ita non sum deteriores expertus q̃s qui in monasterijs defecerũt. His igitur deditis contẽplationi et oratioñi ab omni strepitu temporaliũ cessare conuenit: z victu z vestitu cõtenti nullã inter se ꝓpietatem habere: sed oia in cõmuni fm Hiero. xij. q. j. duo sunt. Debet etiam claustro esse cõtẽtus: qz sicut piscis sine aqua caret vita: ita sine monasterio monach⁹. Sedeat itaq; solitari⁹ z tacet: quia mũdo moztuus est. xvj. q. j. c. placuit. Si autem prelatus es respice: qz fm Chry. in iudicio tuo sedes. Siquidẽ bene vixeris et bene docueris: populũ instruis. Si bene docueris z male vixeris: tui solus condẽnator eris. Nã bene viuendo z bñ docendo populum instruis quomodo viuere debeat. Bene autẽ docẽdo z male viuẽdo: deũ instruis quõ viuere debeat cõdẽnare. dist. xl. multi. Tanta aũt dz esse excellentia vite rectoris ad vitam subditorũ: quãtũ pastor excellit cõditionem suorũ ouium. Nec sibi sufficit puritas sua: nisi et puniat aliena crimina. Vñ Aug. Qui nec reginimis in se rõnem habuit: nec sua delicta deterſit: nec filiorũ crimẽ correxit: canis impudicus dicendus est magis q̃s eps. ij. q. vij. qui nec reginimis. Respice tertio qualis sis in vita: proficiens. s. aut deficiens in moribus: in aduersitatibus z prosperitatibus: circa que opz te tenere mediũ si non vis perdere modũ. Nã vt dicit poeta. Est modus in rebus: sunt certi denique fines. Quos vltra citraq; nequit cõsistere virtus (al's rectũ) In te ergo cõsiste: z non infra deiici: non attolli supra: nõ euadere in longitudinis: nõ extẽdi latitudinis disce. Nam vt lõgitudo .s. nimia exterminum habere solet: dilatatio scissuram: altitudo ruinam: z profundum absorptionẽ. Lõgitudinẽ nimiã tibi assumis: cũ ꝓmittis tibi longiorẽ vitã. Latitudinẽ vero incõgruã: cum in superfluas distenditur animus curas. Altitudinẽ ruinosam: cũ de se plus presumit. Profundũ: cũ se plus debito deiicit. Quiesñ lõga sibi mẽtitur tẽpora: mõne ingreditur iter extermini? Trãsit enim vite terminos productionis vite solicitudine. Similiter animus distentus in multa: multis laceratur' curis necesse est. Nẽpe immoderata extensio extenuationem: z extenuatio nimia scissionem facit. Alta vero presumptio quid nisi ruinosa precipitatio est. Unde Salomon Prouerb. xvj. c. Ante ruinam exaltabitur spiritus. Nimia autem pusillanimitatis desectio desperata quedam absorptio est. Mediũ ergo in cunctis tene vt possis comprehendere cum omnibus sanctis que sit latitudo et longitudo: sublimitas et profundum secundum Apostolum Ephe. iij. Respice etiam qualis ex te sis: qualis ex deo. Ex te mala: bona a deo esse non ambigas.

Hora. in primo sermonũ satyra siue sermo. j.

Media via est seruanda.

§. II. Respice scõo extra. s. creata. secundum illud Esa. lx. Leua in circũitu oculos tuos et vide. In circũitu enim tuo ex omni latere inuenies creaturas. Omnis autem creatura triplici voce te alloquitur. secundum Hug de sancto Victo. Et prima est accipe beneficium. Secunda est redde seruitium. Tertia est caue supplicium. Eta superioribus inchoando dicunt angeli per effectum tibi. Accipe beneficium nostrum: quod ex parte creatoris continue tibi impẽdimus custodiendo: a malis eripiendo: ad bona excitando. Et pro huiusmodi beneficio ipsi creatori redde seruitium eius mãdata adimplendo: alioquin testes erimus contra te in iudicio: z ministerio nostro ad inferna detraheris. Dicit tibi celum cum luminaribus suis. Ego tibi motum prebeo: et sine me insensibilis permaneres. Gratissimam lucem tibi sol porrigit: me in tenebris tediosus resideas: z vt ptz vere in omnia inferiora multiplices virtutes infundit. Et ne obscura in totuz nox habeatur: luna cum stellis splendorem emittunt: celũq; decorant. Pro huiusmodi igitur beneficijs redde obsequium creatori nostro gratias agens adimplens illud Ps. xxxiij. Benedicam dominum in omni tempore. Loquitur ignis modo suo dicens. O homo quantum beneficium tibi presto: te calefaciendo: cibos tuos decoquendo: quã plura opera efficendo tibi pro utilitate: et sine mei participatione in calore naturali nutriri non posses. Pro huiusmodi igitur deo redde seruitium: vt calore succenso dulcissime charitatis dominum deum pre omnibus diligas: alioquin sup plicium ignis eterni non euades. Aer quoq; non reticet dicẽs. Ego tibi statum concedo: vt aspires et respires: atq; locutionẽ tam necessariaz vt formare valeas de seruitute vndiq; curãdo. Et aues varias suaue personantes melos et in cibum transeũtes continuo. Redde igitur seruitium deo: os tuum ad sui honorem z gloriam aperiendo. Aqua inquit. Ego tuas immunditias purgo: z fetores remoueo. Sitienti non paruum refrigerium affero. Species innumeras piscium ad tui vsum enutrio: et quod plus est: in sacramentis anime tue necessarijs me prebeo. Redde ergo seruitiuz: vt ipsa sacramẽta reuerearis: et si nõ ratione materie in se: ratione tamen institutionis z gratie ibi a deo posite. Alioquin absorptus ab aquis niuiuz: trãsibis ad calorem nimium. Denum terra quãuis infimum elementorum: tamen copiosiori voce te excitat dicens. O homo vnde factus es: nisi ex me humo. Ego te sustẽto: ego diuitias dono: aurum et argentum ceteraq; metalla que in visceribus meis gesto. Quot genera animalium propter te pasco et retineo. Et aliqua quidem in tui cibum: vt pullos: agnos: hedos: capreas: cervos: vitulos: ceteraq; domestica ac syluestria. Alia ad tui adiutoriũ: vt equos: mulos: camelos: asellos: z huiusmodi. Alia ad tui solatium: vt simeas: caniculos. Ego quoque herbas non solum suaues: sed z q̃s plurimas medicinales produco: flores varios et fragrantes emitto fructus innumeros z sapidos diuersis temporibus offero. Pro huiusmodi igitur beneficijs creatori tuo et meo recognoscete debitorem: et ad necessitatem non voluptatẽ his vti debere: proximisq; tuis indigentibus portionem pro posse porrigere. Alioquin si ingratus inueniaris sicut aperta est terra et deglutiuit Dathan: sic aperietur et tibi vt ad centrum eius descendas ad terram miserie et tenebrarum: vbi nullus ordo sed sempiternus horror inhabitat. Job. x.

Respiciẽ de sunt creature z quõ. Triplex locutio creaturarum.

§. III. Respice tertio supra ad celestia vt adiuueris: vt non solum gloriam sanctorum contempleris: sed etiam ipses in auxilium inuocare digneris. Unde Ps. cxx. Leuaui oculos meos in montes vnde veniet auxilium mihi. Nec credendum est prophetam loqui de montibus materialibus: quia inde nõ magis auxilium sperare possumus quam ad valles respiciendo. Sed loquitur de montibus spiritualibus siue diuinis personis: super quibus fundamenta supne ciuitatis (fm eundẽ Ps.) sunt sita: siue de mõtib⁹ rationabilibus .i. sanctis cõtẽplatione z perfectione in altum eleuatis. Et circa hoc tria debes respicere. Et primo qđ ipsa oratio ad deũ et sanctos directa fiat congruenter: in eo quod dicit. Leuaui oculos meos: non oculum ait: sed oculos. Debet enim eleuari ad deum et sanctos in oratione oculus speculatiuus: ad considerandum videlicet et sanctorũ bonitatem et largitatem: et cauere debet ne oculus ipse ad terrena tunc aspiciat. Unde et Damas. dicit q̃ oratio est ascensus intellectus in deum. Debet etiã erigi oculus practicus: vt .s. intendat operari quod velit .s. cum postulat virtutes z huiusmodi. Uel etiã secundus oculus põt dici pius affectus in deum directus. Unde z de Saluatore dicit Jo. xvij. q̃ eleuatis oculis in celum orãs dixit. Pater venit hora: clarifica filium tuuz ꝛc. Ut doceret moraliter z oculum intellectus per attentionem: z oculum affectus per fauorẽ ad deum dirigendum. Secõ respice qđ oratio ipsa fiat pluraliter. Unde subdit Ps. In montes. Nõ solũ enim ad vnum sanctum: sed ad plures dirigenda est oratio: qñq; ad vnũ: qñq; ad alium: vt nos docet sancta mater ecclesia. Quasdam enim gratias seu dona obtinet quis oratione directa ad vnum sanctum: quas non obtinet ex oratione facta ad aliũ sanctum: etiam lõge maioris meriti secũm cõe iudiciũ: sicut patet per quotidianam experiẽtiam in periculis maris z terre. Frequẽter esñ in naufragijs vel infirmitatibus constituti recõmẽdates se Petro Paulo Joanni vel Laurentio: nullũ inde reportarunt leuamen. Et exinde recommendantes se beato Dñico: vel beato Cyriaco vel beato Erasmo: vel alijs q̃ estimãtur inferiore apostolis: subito periculo euasere. Qđ propterea cõtingere credit: quia vult gloriosus deus

Vox elementorũ ad hominem.

Qđ respiciẽda sunt celestia.

Oro ex facienda ad plures sanctos.

deus etiam minimos sanctos exaltari: & ab hominibus veneratum magna beneficia ipsis mediantibus se percepisse cognoscunt. Vel hoc etiam potest procedere: quia aliquando quis cū maiori affectu & deuotione oculos mentis erigit ad auxilium postulando ab aliquo sancto etsi minori q̄ faciat orationem dirigendo ad sanctos maiores. Oratio autem quanto effectuosi? fit tanto efficacius exauditur communiter. Respice tertio q̄ oratio ipsa fiat fiducialiter. Unde subdit p̄s. Unde veniet auxilium mihi. Et hoc est quod Jacobus ait in canoñ. c. j. Postulet autē in fide id est cum fiducia nihil hesitans. Et certe causam habemus sperandi auxilium a sanctis cum sint fratres nostri. Sciūt enim necessitates nostras & miserias: precipue cum eos inuocamus: exoptantq; nobis bona. Neq; enim charitas in eis deficit quam in via habuerunt ad proximos: sed in eis ad summū perfectionis deueniet. Cum igitur in mundo conuersantes cū magno affectu laborarent: & in subleuandis aliorum miserijs? multo magis credendum est nunc nobis velle suffragari in illis in quibus deo beneplacitum esse cognoscunt sed & posse subest eis cum voluerint. Neq; enim beati essent si aliquid vellēt quod obtinere non possent: & cum per merita Abraam Ysaac & Jacob et Dauid dominus deus multa mala & flagella removerit a populo suo antiquo: & multa bona concesserit: vt patet ex pentateuchon & libus Regum qui tamen patres necdum ad gloriam intraverant: sed in limbo detinebantur: quanto magis credendū est propter merita apostolorum: martyrum ac cōfessorum: ac sacrarum virginum: & permaxime virginis matris Marie gloriosissime: qui sunt in gloria & fruitione beatissima: eos qui versantur in mundo multipliciter adiuuari in corpore & anima in spiritualibus & temporalibus: sicut patet per exempla beati Dominici: beati Barptolemei: & aliorum sanctorum.

Offonis bone cōditões.

§. III. Quarto respice infra ſcz

ad supplicia vt caueantur. Unde Esay. lj. dicitur. Leuate in celum oculos vestros: et videte sub terra deorsum id est non solum celestia: sed et inferna respiciatis: sub terra enim infernus est. Respiciendo autem illuc tria genera seu tres status repetries animarum.

In inferno tres sunt status aiarum.

¶ Et ex primo cognoscere poteris maximam tibi concessam gratiam.

¶ Ex secundo precipue tibi renouendam negligentiam.

¶ Ex tertio summe tibi cauendam impenitentiam.

Respice igitur primum statum: et hi sunt pueri siue puelle mortui sine baptismo post euangelium diuulgatum: vel remedio alio contra originale ordinatum in veteri testamento. Et hi q̄ quis pena sensibili careant: gloria tamē beatissime visionis in perpetuum priuātur. Et q̄ quis murum videatur & durum eos priuari tanta felicitate glorie superne sine aliqua culpa ab eis cōmissa: nulla tamē eis fit iniuria vel inuſtitia. Ex contracto enim originali pectō nascimur omnes filij ire. & debitores mortis eterne. Ad̄ si sine vllis meritis tuis placuit pijssimo deo sequestrare te a massa perditorū: & ad remedium contra debitam mortē te perducere: non habes hic certe q̄d cōtra deū queruleris. Sed vnde de tua liberatione magis q̄ illorū admireris: & ipsum affectuose venereris. Respice ad secūdum statū. s. eorum qui sunt in purgatorio. & ibi fm p̄s. Oculis tuis considerabis: & retributionē peccatorū videbis. Quia enim deus delictū omnino sine vltione non deserit: vt dicit Grego. de peni. dist. j. si peccatum Dauid. Sic etiam quantumcūq; minimum sit: quia negligentes fuerūt illi in mundo degentes ad purgandum venialia & ad satisfaciēdum pro criminalibus: ideo ibi torquentur maxima pena. Et q̄a nobis leuissima vel nulla estimantur delicta: ibi acerrime puniuntur. Sicut patet in vitis patrum precipue de quodam religioso qui ob hoc quod accesserat ad se balneandum ob quandam recreationem in aqua ibi suffocatus: apparuit defunctus cum brachijs & cruribus exustis: dicens se acerrime cruciari: et precipue propter illam delectationem balneādi: et propter hoc apparuerat cum exustione brachiorum et crurum. Sed qui deū timet nihil negligit. Ecclesia. vij. eorum scilicet que debet facere ad sui salutem & purgationem plenam. Si tamen perfectum dei timorem habeat: non solum initialem: sed etiam finalem. Respice tertio ad statum damnatorum. Quia enim ipsi noluerunt oculos aperire ad cognoscendas culpas: et lachrymis diluendas: nunc sine fructu eos aperiunt in tormentis. Sicut legitur de diuite epulone in inferno sepulto: q̄ eleuans oculos suos cū esset in tormentis: vidit Abraam a longe et Lazarum in sinu eius. Lu. xvj. Et vt dicit p̄s. xlvij. Ipsi videntes sic. s. dānati admirati sunt: conturbati sunt commoti sunt: tremor apprehendit eos. Ibi dolores vt parturientis: in spū vehementi conteres naues Tharsis. Et loquitur de regibus terre. i. peccatoribus: qui scōm terrena se regūt et habitāt in lateribus Aquilonis: vbi est frigus intēsum: & significat iniquitatem: que frigidam facit animam dei amore. Ubi tria nota.

Stat⁹ eorum qui sunt in purgatorio.

Timor ē duplex.

¶ Primo pene multiplicitatem: ibi. Ipsi videntes.

¶ Secdo multiplicitat̄ acerbitatē: ibi: Dolores vt parturiētis.

¶ Tertio acerbitat̄ hmōi causalitatē: ibi. In spiritu vehemēti.

Videntes ergo dānati sic scilicet sicut vidit ille dives in inferno gloriam et requiē bonorum admirati sunt dicentes: vt refert sapiens Sap̄. v. Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum & in similitudinem improperij. Nos insensati vitam illorū estimabamus insaniam: & finem illorū sine honore. Ecce quō cōputati sunt inter filios dei. Ipsi videntes sic: q̄ vbi in mundo erant in honore: diuitijs: & delicijs: & tunc sunt in tanta miseria vt deficiat eis etiam aque gutta: admirati sunt dicentes. Quid nobis profuit superbia: aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tanq̄ vmbra. Exinde conturbati sunt contra deum: qui habet potestatem super plagam. s. ignis quo cruciantur odientes eum: et pre turbatione linguas suas commanducantes eum blasphemant. vt habetur Apocal. xvj. Turbati sunt contra semetipsos adeo vt desiderēt mortem. i. sui adnihilationē considerantes melius eis esse nō esse quā male esse: sed mors fugit ab eis: quia deficere non possunt a male esse. Turbantur et contra eos cū quibus vel pro quibus vel cōtra quos male egerunt tanquā occasiones eorum pene. Commoti etiā sunt a demonijs qui eos cruciant: qui non dāt eis requiem die ac nocte. vt dicitur Hiere. xvj. Et quia pro lecto habent quod dicit Esa. xxiij. scilicet subter te sternetur tinea: et operimentū tuū erunt vermes. Tinea scilicet synteresis remurmuratio a malo: et vermes stimulorum conscientie propter penam quam sentiūt: non autem propter dei offensam. Et vltra hec. Tremor apprehendit eos timentes adhuc peiora pati: et precipue in recipione corporum suorum. vbi cruciatus eis augetur: et in presentatione sui in finali iudicio: propter quod dicitur Esa. xxxiij. Posedit tremor alias timor hypocritas. Respice huius multiplicis pene acerbitatem: cum dicitur. ibi scilicet in predictis dolores vt parturientis: qui maxime sunt et quasi mortales. put mulieres ex earum clamoribus ostendunt. Magnus enim clamor magnum dolorem indicat. Neq; enim aliqua similitudo posset induci ad declarandum acerbitatem illius doloris. omnia eiusmodi genera tormentorum huius vite etiam si possent reperiri in vno homine essent quasi ludus et solatium respectu illius pene. propter quod dicitur Esa. xxxiij. Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante? Aut quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis. q. d. intollerabile erit: et tamen inhabitare oportebit peccatores. Et deuorans dicitur ignis ille propter absorptionem doloris totius hominis. Et sempiternus dicit propter durationem. Dolores enim maxime erunt in aspectu iudicis superni: accusantibus omnibus eum: & testificātibus cōtra eum demonibus: angelis bonis: & cōscientia propria: ac cūctis creaturis. Unde Grego. O q̄ anguste sunt tūc vie reprobis &c. Vide in homil. aduētus. Respice tertio acerbitatis causalitatem: ibi. In spū vehementi conteres naues Tharsis. Ad dominum propheta hunc sermonem dicit cuius spiritus vehemens est ira maxima: que tamen ira non est vt in nobis concitati animi furor: sed iusta supplicij constitutio. secūdum Grego. Est igitur ire dei seuera punitio eius. Et in hac conteritur id est totaliter terit: vt nulla pars anime vel corporis remaneat intacta aut non afflicta. Naues videlicet mentes merces peccatorum secum portantes Tharsis. i. gaudia mundi in ipsis peccatis querentes. Interpretatur enim Tharsis exploratio gaudij. Explorant enim hoc est querunt aliqui gaudium suum & delectationem in diuitijs: vt auari. Alij in delicijs: vt lasciui et gulosi. Alij in honoribus: vt ambitiosi et superbi. Has igitur naues in spiritu vehementi id est seuera sententia conteret anima et corpore. Hiere. xvij. Duplici contritoine cōtere eos domine deus noster. Et hec causa totius pene eorum: quia querentes gaudia mundi noluerunt in mundo salubriter conteri. Qui enim impenitens moritur: oīno moritur: et eternaliter cruciatur. secundū Augu. de peni. dist. vij. capitu. fi. studeat. Et ideo cuita impenitentiam et respice: quia peccatores videbunt cum his malis filium hominis venientem &c.

Damnati admirātur de gīla bonorum.

Tormenta inferni sunt multa et aspera. Et genera tormentorū huius vite est ludus quo ad ea.

pō. xlvij.

Quō respicienda sunt peccata commissa.

§. V. Respice quinto poste seu

retro. s. pctā cōmissa ad satisfaciendum nō ad iterandū, nemo enim mittens manū suā ad aratrū ⁊ aspiciens retro aptus est regno dei. Luc. ix. Ponere manū ad aratrū ⁊ aspicere retro: est post assumptā penitentiā vel religionē ad peccatū vel ad seculū corde redire: hoc autē a regno dei excludit. Sed oculos debet ḡs retro habere sicut habebāt alia de quib⁹ scribit Apoc. iiij. vt videlz peccata cōmissa recogitātes ea mortificent. In cuius figura legitur q̄ Abraā leuauit oculos viditq; post tergū herētē arietē cornibus spinis: quē obtulit in sacrificiū p Isaac primogenito. Gen. xxij. Abrā intēdēs mactare primogenitum suum in sacrificium vt deo placeret: signat virtuosum: qui aliqñ appetitum rationalez querit mortificare in honorem dei: dum s. necessaria que dictat ratio subtrahit sibi. Sed aspiciens retro s. ad vitam preteritā ⁊ videns appetitum sensualem ⁊ animalē ducē passionū: vt aries est dux aliorū: infirmorū vitijs tāḡ spinis cōscientiam pūgentibus a deo instruitur vt appetitum bestialem offerat deo carnē suā crucifigēdo cū vitijs ⁊ occupiscētijs magis quā indiscretis abstinētijs. Quia scōm Hiero. apud deum non tam valet abstinentia ciborū quā mortificatio vitioū. de pen. dist. j. mensurā. Respice ergo retro ad opera prava commissa propter que creatura exosa efficitur deo. scōm illud Pś. Odisti oēs qui operātur iniquitatē. Que etsi aliqñ occulta sint hominibus: deo tamē clare nota. Unde ipse dixit. Scio opera tua: quia nomen habes q̄ viuas. s. scōm apparentiā ⁊ mortuus es. Esto vigilans ⁊ confirma cetera que moritura erant: ⁊ penitentiam age. Apoc. iij. Respice retro ad locutiones inutiles: q̄ vt dicitur Sap̄. j. Sermo obscurus in vacuū non ibit. Et dicitur sermo obscurus locutio que non habet in se claritatem edificationis et recte intentionis. et hic non ibit in vacuum. i. non trāsibit sine punitione. Et vt dicit apostolus. j. ad Corin. xv. Corrūpunt bonos mores colloquia mala. Quod patet per experientiā in pueris: qui cū a natura pueri sint efficiunt plerūq; blasphemijs: periurijs: mendacijs: contumelijs: scurrilitatibus propter ea que audiunt ab his inter quos conuersantur. Respice ad cogitationes pravas. Nam vt dicitur Sap̄. j. In cogitationibus impij interrogatio erit. s. in iudicio dei: ac etiā punitio de ipsis si norte fuerint. Unde dicitur Mich. ij. Ve qui cogitatis inutile. Et mulo magis ve erit eis qui in ipsis morantur. Quod reprehendens dominus ait Hiere. iij. vsq; quo morabuntur in te cogitationes norte. Et ideo poeta inquit. Principijs obsta sero medicina paratur. Cum mala per longas cōualuere moras.

Psā. xliij.

Qui. i. j. de remedio amoris.

§. VI. Respice sexto que ante te

sunt: videlz futura mala seu pericula: vt enim dicitur Prouerb. j. Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum. Uidentes enim pennata. i. aues rete ante se: et ex hoc estimantes periculum captionis: ab eo declinat. Sic ⁊ habentes pennas virtutum cum aspiciunt que sunt ante se: et vident pericula imminentia sibi: prouident ne capiant a diabolo. Et in huius figuram Balaan prophēta cum iret ad maledicendum populū dei: aperiēs oculos et videns ante se stantem angelum gladio euaginato ad percutiendum eū: intelligens periculum suum abiit uere superstetit: vt habetur Nume. xxij. Ad significandum q̄ si ḡs dispositus sit ad male agendum: si oculos aperit mentis ad aspiciendum quid ante se est futuram. s. dei vltionem a malo aliquando desistit: ne incidat in manus dei viuentis et punientis. Debet autē aspicere ⁊ pericula futura tribulationis: vt eis si potest debito modo obuiet: sicut fecit regina Hester ad obuiandum interfectioni totius populi sui: quam fraudulēter procurauerat Amā ab Asuero: primo se iuuans orationibus: ieiunijs: ⁊ alijs humiliationibus. Et exinde vrens humana prudentia vt posset alloqui regem: ⁊ reuocationem persuadere predicte sentētie: pauēs periculum quod imminebat: vt scribitur Hester. xiij. Et dei adiutorio sublatum est periculum Aman suspenso. Debet secūdo aspicere pericula futura exercitationis. Sunt em̄ quedam exercitia magni periculi inter que est prelatio. Unde Augu. in regula. Quanto in loco superiori: tanto in periculo maiori versatur. non enim solum de sua: sed ⁊ de subditorum animab⁹ habet reddere rationem: et permaxime prelatio ecclesiastica. Unde Augu. Nihil est in hac vita: et maxime hoc tempore difficilius ⁊ laboriosius ⁊ periculosius episcopi: aut pb̄yteri: aut diaconi officio. dist. xl. ante omnia. Exercitationem etiam negotiationis et hospitis esse multū periculosam ostendit Sapiens Eccli. xxvj. dicēs. Due species difficiles ⁊ periculose mihi apparuerūt. Difficile exuitur negotians a negligentia scz circa salutem anime et non iustificabitur caupo a peccatis labioū. Et dicitur negotians non solum ille qui rem emit et eam non mutatā alteri vendit: sed etiam qui de materia empta artificia facies vendit. Difficile est autem inquit Leo papa: inter vendentis et ementis cōmercium non intercedere peccatum: et ideo penitēti vilius est dispendia pati quā periculis negotiationis adstringi. de peni. dist. v. qualitas. Et permaxime vbi est periculum mortalis. Nō est etiam liber a laqueis diaboli: qui se militie mundane voluerit implicare. Idem Leo dist. eadem. c. seq. Tertio debet aspicere pericula perplexionis: vt videlicet vbi dubitat probabiliter in aliquo opere esse peccatum: precipue mortale: non faciat illud nisi ablata dubitatione q̄ est ex conscientia erronea. Dicitur enim Eccli. iij. Qui amat periculū: in illo peribit. Sed neq; cooperari debet aut ratificare q̄d alii faciūt cū periculo erronabili suo. Ussi ⁊ Dauid aquā concupitā de cisterna Bethlē: quia tres viri forte accesserūt illuc ad hauriēdū eā cū maximo periculo: q̄ ibi habitabāt hostes eorum. s. Philistiim: bibere noluit: sed effudit dicēs: q̄ in periculo animarū suarū obtulerūt mihi aquā. j. Paral. xj. Felix etiam quem faciunt aliena pericula cautum.

Nota contra mercatores.

Cato.

§. VII. Respice septimo a dex-

tris sanctorum exēpla. s. vtsimilia agātur. Dicitur enim Ezech. x. de animalibus electos significantibus q̄d omne corpus eorū et manus plena oculis erant. Et quia idem prophēta vidit in alia visione aquam egredientem a latere dextro: et omnes ad quos puenit aqua ista salui facti sunt. Ezechie. xlvij. Que aqua significat gratiam virtuose conuersationis procedentem a congregatione sanctorum designatam per latus dextrum. Ideo respice ad dexteram vitam: scz sanctorum vt imiteris. vnde Job. Respiciet: scilicet homo homines et dicet. Peccaui ⁊ vere deliqui: et vt eram dignus nō recepi. xxxiij. c. Respice igitur primo quod sancti et permaxime caput eorum christus: habēt in se humanitatem in verbis ⁊ operibus suis compatiēdo aliorum miserijs. Unde dicit apl̄s ad Titum. iij. c. Apparuit benignitas et humanitas saluatoris nostri dei. videlicet in recipiendo peccatores non abijciendo pauperes: fiendo cum flentibus: subueniendo infirmantibus ⁊ huiusmodi. Et vt dicit Sap̄. xij. Docuisti populū tuuz per talia opera: q̄m oportet iustum esse ⁊ humanum. Unde dicit Job in dicta auctoritate. Respicit homines. Homo autē dicitur ab humanitate. i. videbit iustos esse humanos. Secūdo habent puritatē: nā ⁊ de minimis que peccata nō reputantur sibi conscientiā faciūt. Ussi ⁊ Augu. in lib. confes. publice fatetur se peccasse in aspectu aranearū capientiū muscas in telis suis: ⁊ canem insequentem leporem. Et cū puer erat nō libenter iret ad scholas seu diceret: nisi et metu verberum ⁊ huiusmodi. De beato Hiero. narrat Eusebius q̄d minima peccata vt verba otiosa amarissime defiebat tanḡs scelera. Similiter ⁊ in prima collatione abbatis Moysi dicitur q̄ anima sancta et perfecta etiam leuissimas cogitationes peccatorum in puncto tangentes reputat quasi vt magnam fornicationem timēdo ne deus deserat eam. Et ideo dicit Job. xxxiij. q̄ aspiciens hoies scz sanctos dicet: peccaui: hoc est considerando q̄ de minimis illi, sibi faciunt conscientiā: non se excusant: sed accusant de suis sceleribus dicendo peccaui. Tertio habent sancti multam aduersitatē. Ego enim ait dominus Apocal. iij. quos amo arguo ⁊ castigo. Et Judith. viij. Omnes qui deo placuerunt ab initio per multas tribulationes trāsierūt fideles. Q̄d maxime fuit impletum in christo discurrēdo per eius vitam ⁊ mortem. Et ideo vt ait apl̄s Heb. xij. Aspicientes in auctorem fidei ⁊ cōsummatorem Jesum qui proposito sibi gaudio sustinuit crucē cōfusione cōtēpta. Et ideo vt dicit Job. xxxiij. q̄ hoc aspiciendo dicunt hoies vt erā dignus nō recepi. Hā si innocētes ⁊ iusti tāta ppessi sunt: nihil est q̄d recipi aduersum respectus eorū que merui.

Quō respicienda sunt fortitudo sanctorū exempla.

Nō ad humanitatem dicit.

§. VIII. Respice octauo a sini-

stris prauarum gesta: vt tua opera cōfundantur. In sinistra em̄ parte mali collocandi sunt in iudicio: quia sinistram intentionē habuerunt: ⁊ sinistra opera fecerunt. Horum consideratio cōfusionem inducit nō modicam seruis dei. Propter quod dicitur Esa. xxiij. Erubesce Sydon ait mare. Mare signat vitam et cōuersationem peccatoris et mundani. Esa. lvij. Cor impij quasi mare feruens. Sydon aūt ciuitas insula maris significat conuersationem religiosorum ⁊ spiritualiū qui sunt separati a mū-

do. Q̄d

do. Quod ergo mare dicit Sydoni vt erubescat significat secũ dum Grego. q vita secularis inducit confusionẽ vite spirituali ex consideratione sue actionis. Et hoc tripliciter. Primo consi derãdo quãtũ laborãt in tpalia cõgregando⁊ mala operando. Ysaie. ix. dicit. Vt inique agerẽt laborauerunt. Et Sap. v. dicunt ipsi reprobati. Lassati sumus in via iniquitatis ⁊ perditionis: ⁊ ambulauimus vias difficiles. Exemplus patrum antiquorum. Unde in vitis patrũ legitur q cum Pelagia publica meretrix pergeret ad ecclesiam in Alexandriam vbi erant multi episcopi cõgregati: vnus ex eis sanctissimus fixe intuitus est eam admirans de ornatu eius et studio adhibito ad capiendas animas: et demum cõuersus ad alios epos dixit cũ multis lachrymis. Ista meretrix confundit et condẽnat nos. Non enim omni tẽpore vite mee ego habui tãtam diligentiam ad placendum deo: quantam ista habuit diligentiam et solicitudinem ad placendum mũdo. Demũ oratione eius conuersa est ad fidẽ ⁊ penitẽtiam. Magnã erubescẽtiã debet habere homo q plus faciat p mũdo et dãnatione eius qꝫ pro deo et saluatione sua. Unde apls Roñ. vj. Humanum dico ⁊c. Sicut exhibuistis mẽbra vestra seruire immũditie ⁊ iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete ea seruire iustitie in sanctificationẽ. i. non minus laboretis pro deo qꝫ feceritis p mũdo. Secũdo vita mundanorũ confundit vitã spiritualiũ inquantũ sunt solicitiores ad inquirendum diuersos modos augendi diuitias: et cautiores ad vitandum dãna temporalia qꝫ spũales circa spũalia. Ũñ christus Lu. xvj. Filij huius seculi prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt. Tertio quia magis dolent de dãnis mundi qꝫ multi bont de damnis anime. Qui eñ amittit substantiam vel aliquem consanguineum dolet aliquãdo vsqꝫ ad mortem: sicut experientia docet. Sed pro dãnis anime ⁊ amissionis glorie vix potest quis dolere et vnam lachrymam ab oculis extorquere. Sed vt dicit Augu. Sciat se culpabiliter reum qui deflet damna amici vel temporis id est temporalia et peccata commissa non deflet. Et hoc precipue quando procedit ex paruitate doloris et amoris dei. Deduc ergo quasi torrentem lachrymas per diem et noctem: non des requiem tibi: neque taceat pupilla oculi tui. Thren. ij.

De ratione superiori et inferiori. Capm. viij.

Differit rõ et intellect⁹.

Sciendum qõ ratio et intellectus in hoie nõ possunt esse diuerse potentie fm beatũ Tho. in. j. par. q. lxxix. ar. vlq. Et hoc manifeste cognoscit si vtriusqꝫ cõsideret actus. Intelligere eñ est simpliciter veritatẽ intelligibilẽ apprehendere. Ratiocinari aũt est ꝓcedere de vno intellectu in aliud ad veritatẽ intelligibilem cognoscendã. Et quia angeli pfecte possidẽt fm modũ sue nature cognitionẽ intelligibilis veritatis: nõ habent necesse ꝓcedere de vno in aliud: sed simpliciter ⁊ absqꝫ discursu veritatem rei apprehendunt: ⁊ ideo dicuntur intelligẽtie seu intellectuales. Homines vero ad intelligibilem veritatem cognoscẽdã perueniũt procedẽdo de vno in aliud. Et ideo homines rõnabiles dicũtur. Unde patet q ratiocinari cõparat ad intelligere: sicut moueri ad quiescere: vel sicut acquirere ad habere: quorũ vnum est perfecti: aliud imperfecti: aliud imperfecti. Manifestum est aũt qõ quiescere ⁊ moueri nõ reducũtur ad diuersas potentias: sed ad vnã ⁊ eãdẽ: etiam in rebus materialibus: q; per eãdẽ materiã aliquid mouetur ad locũ ⁊ quiescit in loco: ⁊ multo igit magis per eãdẽ potẽtiã intelligimus ⁊ ratiocinamur. Aug. etiaꝫ dicit super Genesim ad literã: q illud quo homo irrõnabilibus aialibus antecedit est ratio vel mẽs vel intelligentia: vel si quo aliquo alio vocabulo cõmodius appelleꝫ. Intelligentia et intellectus non sunt differẽtie potentie. Et sic patet q ratio et mens sunt vna potentia realiter: sed differunt ratione. Itẽ nota q intelligẽtia non est alia potentia ab intellectu. Pro cuius declaratione dicit beatus Tho. q. vbi. s. q hoc nomẽ intelligẽtia ꝓprie significat ipm actũ intellectus qui est intelligere. Unde in quibusdam libris de Arabico translatis substantie separate quas nos angelos dicimus intelligẽtie vocantur. Forte propter hoc: quia huiusmodi substantie semper actu intelligũt. In libris tñ de Greco trãslatis dicuntur angeli intellectus seu mentes. Sic ergo intelligentia ab intellectu nõ distinguitur sicut potẽtia a potentia: sed sicut actus a potẽtia. Inuenitur talis diuisio etiam a phis. Qñqꝫ enim ponunt quatuor intellectus: scilicet intellectum agẽtẽ: intellectũ possibilẽ: intellectũ in habitu: ⁊ intellectum in actu vel adeptũ quorum quatuor intellectus agens ⁊ intellectus possibilis sunt diuerse potentie: sicut ⁊ in omnibus alia est potẽtia actiua ⁊ alia passiua: alia vero tria distinguuntur secundum tres status intellectus possibilis: qui quandoqꝫ est in potentia tñ: ⁊ sic dicitur possibilis. Qñqꝫ est in actu primo. i. scientia: ⁊ sic dicitur intellectus in habitu. Qñqꝫ aũt in actu scõdo qui est cõsiderare: ⁊ sic dicitur intellectus in actu siue intellectus adeptus. Nec obstat q in lib. de spũ ⁊ aia ꝺr. q cũ ab inferiori ad superiora ascendere volumus ꝓius occurrit nobis sensus: deinde imaginatio: ⁊ postea intellectus: et postea intelligentia: ponitur enim intelligẽtia ibi pro actu intellect⁹: ⁊ ratio ꝓ actu discursiuo ipsius intellectus. et sic distinguitur intelligentia et ratio ab intellectu sicut actus contra potentiam: et non sicut vna potentia contra aliam. Sed ⁊ ille liber non est multe auctoritatis secundum Tho. Notandũ etiam quod diuisio intellectus in speculatiuum ⁊ practicum nõ est diuisio realis scilicet qõ sint diuerse potentie realiter distincte: sed sunt actus vnius potentie intellectiue diuersi per respectum ad finem. Nam intellectus speculatiuus est qui hoc quod apprehendit non ordinat ad opus: sed ad solam veritatis considerationẽ. Practicus vero intellectus dicitur: quia hoc qõ apprehendit ordinat ad opus. Et hoc est quod dicit phs in iij. de anima. qõ speculatiuus differt a practico fine. Unde ⁊a fine denominatur vterqꝫ. Hic quidẽ speculatiuus. Ille vero practicus id est operatiu⁹. Dicit etiã phs ibidẽ: q intellect⁹ speculatiuus per extensionem fit practicus. Et ex hoc probatur q nõ sunt diuerse: q; vna potentia nõ põt mutari in aliã. Tho. vbi. s. Ratio distinguit in superiorem ⁊ inferiorem. Et circa hoc tria possunt considerari pro declaratione huius materie: videlicet.

Diuisio intellect⁹ in speculatiũ et practicũ non est distinctarũ potentiarum.

¶ Officium vel actum quo distinguuntur.

¶ Uitium vel peccatum quo inficiuntur.

¶ Gradum vel reatum quo intenduntur.

§. I. Quantum ad primum scilz

Duplex est rõ.

actu vel officium quo distinguuntur. Sciendum qõ ratio inferior vel superior non sunt diuerse potẽtie sed vna: que secũdũ diuersa officia et diuersos actus quos habet geminatur et distinguitur. Et probatur tripliciter: videlicet ratione: similitudine: ⁊ auctoritate. Ratione autem probatur sic. Quanto potentia est immaterialior ⁊ simplicior: tanto existens vnita se extendit ad plura quod patet: q; oia sensibilia que diuersis sensibus apprehendunt sensus communis vna potentia existens apprehendit et discernit. Sed intellect⁹ est simplicior et immaterialior omni potentia sensitiua: ⁊ particulari siue communi: ideo ad plura se potest extendere. Similitudine vero idem probat. Experimur enim qõ eadẽ potentia sensitiua scz visu superiora: vt corpora celestia: solem et lunam: ⁊ huiusmodi. et inferiora vt corpora terrestria: metalla: ⁊ animalia: ⁊ huiusmodi cernimus ⁊ videmus. Ergo multo magis eadem potentia intellectiua: que rõ dicit superior vel inferior: eterna et temporalia intueri valet. Et superior quidem ratio dicitur prout ea eterna contẽplamur. Inferior prout ea tẽporalia intuemur. Auctoritate idem probatur. Dicit enim Augu. xij. ⁊ in prin. xiij. de trini. q ratio superior est que intendit rebus eternis aspiciendis vel cõsulẽdis. Et ipsis rebus eternis ꝓspiciẽdis intendit sicut obiecto: secũdũ q eterna in seipsi ratio superior contemplatur. Sed rebus eternis consulendis intendit tãquã medio secm q ex eternis ratio superior accipit regulas agendorũ: vel fm q eterna applicat ad dirigẽdam voluntatem ⁊ actionem. Uerbi gratia. Cum aliquis per iudicium rationis deliberat de agendis: ex hoc quod aliquid est deo acceptum: vel diuina lege preceptum vel prohibitum: tunc tale iudicium rationis attribuitur rationi superiori. Sed cum aliquis per iudicium rationis considerat de agendis per causas inferiores: vt pote furtum vel adulterium: vel aliud peccatum non est faciendum considerãdo actus turpitudinem: rationis dignitatem: offensam hominum. et quantum peccatum sit dãnosum et inhonestum: et tunc tale iudicium attribuitur rationi inferiori. hec Rayne. post beatum Tho. in. j. par. et in questionibus de veritate. Et principium vel habitus cui ratio superior attribuitur est sapientia. Principium vero vel habitus cui ratio inferior attribuitur est scientia. His vero duobus sapientie et scientie directe opponuntur stultitia ⁊ ignorantia. Stultitia quidem sapientie: et ignorantia opponitur scientie. Omnia autem alia peccata indirecte predictis duobus habitus. scilicet sapientie et scientie opponuntur inquantum regimen sapientie et scientie in quolibet opere requiritur: deprauatur. ratione cuius omnis malus stultus dicitur et ignorans. Rayne. post Tho. in. j. parte.

De offẽsijs vel actibus rationis.

Diuisio rõnis in superiorem et inferiorem rõ est potentiarum: sed actuum.

Duo duobus opponũt.

Deviti⁹ vel defectibus rationis.

§. II. Quantū ad secundū cōsiderandū scz vitiū quo ratio superior z inferior inficiūtur. Notādū est q⁹ in vtraq; scz in ratione superiori z inferiori potest esse peccatum. Hoc aūt sic probatur. Peccatū cuiuslibet potentie consistit in actu eius. Ratio aūt habet duplicem actū: scilicet cognitiuum z directiuum. Ratio enim primo est cognitiua veri: z nunq̄ ratio in cōmuni errat respectu veri. z similiter volūtas nunq̄ errat respectu appetitus boni in communi: z sic nunq̄ in eis est peccatū. Si in particulari sic. Nam defectus rationis in cognoscendo verū causatur ex tribus. s. ex omissione: ex electione: et ex passione. Ex omissione primo causatur defectus rationis: quando videlicet quis habet circa ignorantiam veritatē vel errorem: ex eo q⁹ omittit scire vel cognoscere aliquid qđ potest z debet scire: z tūc est peccatū defectus talis rationis. Unde Augu. Illis omnino ignosci non poterit qui habentes a quo discerent operam nō dederūt. di. xxxvij. c. fi. Secūdo causatur defectus rationis in cognoscendo veritatē ex electione: quando quis affectat z eligit nescire qđ debet scire z potest vt liberius z licentius peccet: z talis defect⁹ rationis aggrauat peccatū. de quo ps. xxxv. Noluit intelligere vt bene ageret. Tertio defectus rationis circa cognitionē veri causatur ex passione. Sed hic notandum qđ passio nō absorbet rationē in vniuersali: sed in particulari. Unde quia voluntas sequitur iudicium rationis: sicut ratio peccat ex aliqua passione iudicando hoc esse bonum quod non est bonū: ita voluntas peccat in eligendo quando scilicet voluntas ex defectu rationis bonum aliquod eligit quod nō debet. Uerbi gratia. Accipiantur z proponātur tria. duo vniuersalia z vnum particulare. Et primum est istud. Nulla fornicatio est committēda. Iudicium rationis in vniuersali est perfectum: eo q⁹ in vniuersali ratio nunq̄ errat vel peccat. Secūdo proponatur alia vniuersalis hec: scilicet: omnis fornicatio est delectabilis. In hoc etiaz est perfectum iudicium rationis. Tertio ex his duabus propositionibus enumeratis accipiatur vna particularis scilicet hec. Accedere ad hanc mulierem est fornicatio. Tunc enim si ratio fuerit adeo fortis: vt nec etiam in particulari passione vincatur: erit recta electio conclusionis. Tunc enim continens eliget istā conclusionē negatiuā pticularē verā: scilicet fornicationē nō cōmittere. Sed si ratio fuerit debilis adeo: vt a passione vincatur erit peruersa conclusionis electio: puta dicet incontinens fornicationem delectare: z sic ad hanc mulierem accedere: z ita erit peccatum in ratione. Hoc autem per exemplū probatur de ebrioso. Sicut enim ebriosus potest proferre verba sapientie in cōmuni: que tamen intellectus in particulari nō accipit: sic ille qui est passionibus subditus vel ligatus: licet habeat rationē: nō tamen verū iudiciū rationis: cuius scilicet est dirigere interiores vires vel passiones z exteriora membra. Sciendū tamē q⁹ motꝰ illicitos nō reprimit ratio postq̄ deliberauit per ipsam rationē: quia motus passionum insurgētes sunt inordinati: si circa tales motus illicito immoratur z non expellit semper peccat. Et ratio huius est: q⁹ huiusmodi passionibus z inordinatis motibus mēbrorum exteriorum per actum propriū rationis z voluntatis potest occurrere z obuiare: z ideo si non facit peccat: q⁹ hoc est huiusmodi assentire z ei placere. Raynerius post Tho. in ij. sen.

§. III. Quātū ad tertiū principale scilicet gradū vel reatū quo intendūtur ratio inferior z superior. Notande sunt tres conclusiones. Prima est q⁹ in vtraq; ratione. s. superiori z inferiori potest esse peccatū. Qđ sic pbatur: cū volūtas deordinatur ex falso iudicio vel ex falsa deliberatione rationis per rationes diuinas: ex qua rationis deordinatiōe z falsa deliberatione sequitur electio prauа: tunc est peccatū in ratione superiori. Uerbi gratia. Si dicatur sic. Omne prohibitum lege dei est vitandū. Ex hac deliberatione rationis hereticus dicet. Omne iuramentū a deo est prohibitum: ergo eliget z permittet se potius mori q̄ iurare: z sic volūtas eius deordinatur per falsum z inordinatum iudicium rationis superioris. Similiter in ratione inferiori potest esse peccatum cum videlicet volūtas deordinatur ex falso iudicio vel falsa estimatione rationē temporaliū z creaturarū. sicut verbi gratia. Si quis post deliberationē iudicet omnē delectationē esse prosequendā: z cōsiderans fornicationem esse delectabilē: cōcludat eam esse prosequendā: tunc est peccatū in ratione inferiori. Secūda cōclusio est q⁹ in ratione superiori potest esse peccatū mortale z veniale. Habet enī ratio duplicem actū. s. subitū z deliberatum: z quantū ad actum subitū nō est ibi mortale. Et ratio huius est: quia contingit hoc ex surreptione mentis ante iudictum rationis. Uerbi gratia. Apprehendit aliquis subito p rationē aliqđ esse tāquā impossibile circa fidē: vt deū esse eternum vel esse trinum et vnum: tunc est anteq̄ ratio aduertat hoc esse contra mandatum dei: dicat deū nō esse trinū z vnū: non est mortale: sed veniale. Quātum vero ad actū scōm rōnis scz deliberatū pōt esse in ratione superiori et mortale z veniale. Nam postq̄ p deliberationem rationis percepit aliquid esse preceptum dei: puta qđ credatur deū esse trinum z vnum: si discernēdo discedat ab hoc precepto erit mortale. Sed si ratio superior post deliberationem: q⁹ percipit quod occurrit agendum nō esse contra legē dei: sed preter: est veniale peccatum: sicut verbum otiosum et huiusmodi: z tunc in rōne superiori est veniale. Et hoc nisi illud quod ex se est veniale: deliberate paratus esset facere etiā si esset cōtra preceptum. Nā tunc tale facere vel ad huiusmodi consentire esset mortale. Tertia conclusio est qđ in rōne inferiori qñq̄ est mortale: qñq̄ veniale. Ratio huius est: q⁹ cum inferior ratio circa inferiora non habeat nisi actum deliberatū. si quis cōsentit in id qđ est veniale ex genere puta mendacium iocosum et huiusmodi erit veniale. Sed si consentiat in id qđ ex suo genere est mortale: vt in furtū: rapinā: vsuram et huiusmodi erit mortale. Rayne. post Tho. in ij. sen. Et nota qđ ligatio ratiōis potest causari ex quinque. Primo ex natiuitate: sicut illi q̄ nascunt amētes: z per totam vitam nunq̄ habuerunt lucida interualla. Et tales quicquid operantur de genere bonorū vel malorum non imputatur eis ad meritum vel demeritum. Huius ratio est: quia sicut nō sunt compotes rationis: ita nec habent vsum propriе voluntatis: z his pōt dari baptismus z vtiliter: sed nō alia sacramenta z chrisma. Ligatur secundo ratio ex infirmitate superueniente: vt furia: amētia: phrenesi z huiusmodi. Et si talis infirmitas impediat iudicium rationis scōm omne tempus: ita q⁹ nūq̄ habeat lucida interualla: si ipsa infirmitas accidit sine vlla culpa sua precedēti: tunc excusatur omnino in his que facit de genere malorū: etiā et a pena temporali argu. ad hoc. xv. q. j. aliquos. Sed si nō impedit infirmitas iudicium rationis secundū omne tēpus quin habeat lucida interualla non excusatur: imo grauius inculpat in malis: si in illam infirmitatem incidit ex culpa sua: sed si sine culpa sua: tunc excusatur. Tertio causatur ligatio rōnis ex dormitione: et ideo quicquid accidat in somno siue pollutio: siue aliquid aliud de se non est peccatum. Ratio huius est: quia ibi est ligatum iudicium rationis z arbitrium volūtatis: ex quibus peccat homo et meretur. de hoc plene infra in tertia parte. Cōtingit quarto ligatio rationis ex turbatione seu stupore: sicut fuit in Loth quando turbatus de scelere Sodomitarum quod perpetrare volebant in hospites suos: voluit flagitium flagitio commutare: offerendo filias commixtioni: ne illi paterentur in iurtam. vt patet Gen. xix. Ubi notandum quod in Loth fuit duplex voluntas. Una rationis vel deliberationis: qua voluit hospites ab iniuria liberare: et hec est commendanda et imitāda. Alia fuit ex perturbatione et susceptione: filias crimini voluit exponere: z hec est aliqualiter excusanda: sed non imitanda. Et quia in Loth fuit turbatio in sensualitate non in ratione deliberata: sed subitus motus fuit in eo: ideo peccatū fuit veniale. Aliqui tamē dicunt qđ peccauit mortaliter. Quinto contingit ligatio ex ebrietate. Et si ebrietas accidat ex excecedēti et libidinosa potatione vel aduertenter: est ibi et pena et culpa: et causa culpe q̄ in ebrietate cōmittitur: sicut accidit Loth qñ inebriatus fuit a filiabus suis. Gen. xix. Rayne. post Tho. in summa.

Prima cōclusio.

Secūda cōclusio.

Tertia cōclusio.

Ligatio rationis causatur ex quinq⁹

Loth in peccatū offerendo filias.

De syntere si. Capitulū. ix.

Syntere sis non est potētie anime: sed quidam habitus. Circa quam tria possunt considerari scilicet quidditas. Impeccabilitas: et inextinguibilitas. Et quantum ad primum sciendum quod syntere sis est quidam connaturalis habitus siue connaturale lumen: cuius actus vel officium est hominem retrahere a malo: murmurando contra peccatum et inclinare ad bonum. Quod autem in nobis sit istud lumen scilicet synte resis probatur sic. Sicut enim in anima nostra est aliquis habitus vel aliquod lumen respectu cognoscibilium: quem habitū vocamus intellectum principiorum scilicet lumen intellectus agentis. Ita in anima nostra est quidam habitus naturalis: siue quoddam lumen naturale principiorum operabilium: que sunt vniuersalia principia iuris naturalis: quod scilicet lumen

Quid sit syntere sis.

vocamus

vocamus synteresim: que omni malo resistit: et omni bono consentit. Unde Augustinus in lib. de baptismo paruuloꝝ differiens synteresim dicit sic. Synteresis est lumen innatum et anime concreatum quo dirigimur ⁊ mouemur ad faciendū ea que pertinent ad iustificationem culpe ⁊ pene ⁊ adeptionē glorie. Hanc Basilius appellat naturale iudicatoriū. Ita q̄ synteresis est naturale lumē rationis quo resistimus omni malo: et assentimus naturaliter omni bono. Pro cuius declaratiōe sciēdum q̄ ratio anime habet tria facere: scilicet cognoscere: deliberare: ⁊ iudicare. Primo enim est cognitiua operabilium: ⁊ talis ratio nō est synteresis. Cuius ratio est: q̄ in cogitatione boni vel mali vt sic non consistit meritum vel demeritum. In synteresi autem sic. Scō modo ratio est deliberatiua operabiliū: ⁊ talis etiam ratio nō dicitur synteresis. Cuius ratio est. Quia scōm cognitionem deliberatiuā contingit peccare: synteresis autē peccare non potest. Tertio modo ratio est iudicatiua operabiliū: et hoc duobus modis: videlicet vel operabilium que ad mores non spectāt: et talis ratio non est syteresis: vel credibilium aut operabiliū que pertinent ad bonos mores: ⁊ tale lumen naturale rationis dicitur synteresis. Itē nota q̄ licet synteresis naturaliter inclinet ab bonū non tm̄ in opus meritoꝝ ex puris naturalibus sine gratia dei. Item liberum arbitrium nō est idem quod synteresis: q̄ liberū arbitriū habet iudicium de particulari operabili. Synteresis autem de operabili iudicat in vniuersali. Sed nec synteresis est idem q̄ cōscientia: q̄ cōscientia recipit errorem ⁊ perturbationē: non autem synteresis. Tamē conscientia ex parte superioꝝ scōm rē reducit ad synteresim. Tho. in .j. parte. q. lxxix. arti. xij. Et in questionibus de veritate. Et Alexā. in .iij. par. summe. Raynerius. Quantum ad secundū scz impeccabilitatem sciendū q̄ synteresis peccare non potest triplici ratione: scz oppositionis: operationis: ⁊ imitatioꝝ nis. Et primo ratione oppositionis probatur sic. Synteresis ⁊ fomes opponuntur: eo q̄ contrarias inclinationes habent: sed fomes semper inclinat ad malum: ergo synteresis semper inclinat ad bonum. Secundo scilicet ratione naturalis operationis probatur sic. Quod naturaliter ineſt: semper ineſt sed naturale est synteresi quod remurmuret ⁊ resistat peccato q̄ō est cōtrariū ad consentire peccato: ergo nunq̄ in malū consentit: ⁊ per consequēs nunq̄ peccat. Tertio scilicet ratione imitationis: sic p̄batur. Synteresis respicit ⁊ imitatur superiorem partem rationis: sicut fomes inferiorem. Sed pars superior rationis peccare non potest: ergo nec synteresis. Tho. in questionibus de veritate. Ray. Circa tertium scilicet in extinguibilitatem sciendū q̄ō synteresis quantum ad eius effectum qui sunt inclinatio ad bonum et displicentia mali culpe. Cum queritur vtrum possit extingui: sciendum q̄ hec extinctio potest intelligi quadrupliciter. Primo ex parte habitualis luminis: ⁊ sic non potest synteresis extingui: quia sicut impossibile est q̄ anima priuetur lumine intellectus agentis per quod huiusmodi speculabilia ⁊ operabilia innotescunt: cum sint de essentia anime. Ita impossibile est q̄ō anima priuetur lumine synteresis cum sit de natura ipsius anime. Secundo modo potest intelligi synteresis extingui ex parte organice lesionis: ⁊ hoc modo non corrumpitur: sed aliquando extinguitur. i. intercipitur actus eius in non habentibus vsum liberi arbitrij vel in non habentibus vsum rationis p̄pter impedimentum prouenies ex lesione organoꝝ corporaliū a quibus ratio nostra indicet accipere. Tertio modo pōt intelligi extingui ex parte passionis: et hoc modo non in vniuersali: sed in particulari actus synteresis respectu particularis eligibilis ⁊ operabilis extingui potest. Ꝙ patet: q̄ vis cōcupiscētie vel alterius passionis ita rationem in particulari absorbet: vt in eligendo synteresis vniuersale iudicium ad actum particularem non applicet. Quarto modo potest intelligi hec extinctio ex parte criminis: ⁊ sic ille qui habet habitū alicuius vitij: est quidem corruptus circa principia operabiliū non quidē in vniuersali: sed in particulari operabili: inquantū scz per habitū vitij deprimitur ratio ne vniuersale iudicium applicet ad particulare operabile. Et sic dicitur extingui in tali lumine synteresis: vt scilicet non sequatur in eligendo. Tho. in questio. de veritate. q. xvj. Et sciendū q̄ licet in beatis remoueatur omnis inclinatio ad malū: non tamen per cōtrariū amouetur in damnatis synteresis inclinans ad bonum. Cuius ratio est: q̄ malum est preter naturam: ⁊ ideo nihil prohibet inclinationē ad malum a beatis remoueri: cum etiam fomes accidentaliter sit in anima et posset extingui per gratie excellentiam: vt in beata virgine. Sed bonum ⁊ inclinatio ad bonum consequit ipsam naturam: ⁊ synteresis naturaliter est in anima. Unde natura manēte non potest inclinatio ad bonum tolli etiā a damnatis. s. quantum ad istum actum: ⁊ naturalem inclinationem ⁊ appetitū bonū. Est autē synteresis absolute extincta in diabolo ⁊ damnatis quantum ad istud scilicet actū boni meritorij ⁊ displicētiam mali culpe. Sed in collatione ad penam non est extincta synteresis in diabolo ⁊ dānatis. Uñ Esa. vlti. Uermis eoꝝ non morietur. Uermis eoꝝ est remorsus cōscientie secundū Aug. Sed remorsus conscientie causatur ex hoc q̄ synteresis murmurat a malo ratione pene: ergo synteresis non extinguetur in dānatis. hec Alex. in .ij. par. summe. q. lvij. Raynerius.

Diffinitio synteresis ſm Aug.

Ratio sic tria facit.

Synteresis peccare nō pōt triplici ratione.

Synteresis an extingui possit intelligit quadrupliciter.

Quis iclinatio ad malū remouet in beatis.

De conscientia. Capitulū. x.

CONscientia nō est propriе potētia: quia cōscientia deponi pōt: potētia aūt deponi nō potest. Nec est etiam habitus: q̄ tunc non esset vnū quid sed multa per multos eīm habitus cognoscitiuos dirigimur in agēdis. Tamen aliquādo sumitur pro potentia. Unde Origenes dicit q̄ cōscientia est spiritus correctoꝝ ⁊ pedagogus anime sociatus. Et sumitur ibi spūs p̄ mēte seu ratione. Et sic conscientia dicitur spiritus inquantum est quoddam dictamē mentis: quia etiam habitus est principium actus: ideo nomen cōscientie attribuitur aliquando primo habitui naturaliter. s. synteresi: sicut Hiero. super Ezechiel. cōsciētiam synteresim vocat. Sed conscientia propriе est actus. Nec obstat q̄ō dicitur ad Titū. j. de quibusdā q̄ inquinate sunt eoꝝ mens ⁊ conscientia: actus autem non est subiectum inquinationis. Inquinatio autē dicit esse in conscientia non sicut in subiecto: sed sicut cognitū in cognitione inquantum. s. aliquis scit se esse inquinatum. Tho. in .j. parte. q. lxix. arti. xiij. Habet autē ortum conscientia ex naturali iudicio rationis quod dicitur lex intellectus. ⁊ ab eo est deducta ⁊ derivata vt quedam conclusio. verbi gratia. Fit in animo vel in mente hominis quasi quidam syllogismus: cuius maiorem premittit synteresis dicēs. Omne malum esse vitādum. Minorem vero huius syllogismi assumit ratio superior dicens. Adulterium esse malū: quia prohibitum est a deo. Ratio vero inferior dicit adulterium esse malum: quia vel est iniustum: vel quia est inhonestum. Conscientia vero infert conclusionem dicens ⁊ cōcludēs ex supradictis: ergo adulterium est vitandum. Propterea dicitur cōscientia quasi cōcludens sciētia: eo q̄ conscientia ratione supradictoꝝ um: scz synteresis: rationis superioris: et rationis inferioris cōclusionem infert. Tho. in .ij. sen. dist. xxiij. Conscientia dicitur facies anime. iuxta illud Mat. vj. Faciem tuam laua. i. conscientiam maculis peccatoꝝ sedatā. Et dicitur cōscientia facies ratione diuersificationis: q̄ sicut inter tot hoīes non est dare duas facies omni modo similes: q̄ō mirū est: ita nec duas cōscientias oīno similes. i. in oībus idem sentiētes. Scō ratione denudationis: q̄ sicut facies nunq̄ cooperit: etsi oīa alia aliquādo cooperiātur: ita conscientia cooperiri nō potest nisi libri sunt aperti. Dañ. vij. Tertio ratione dispositionis: q̄ sicut scōm q̄ quis est effigiatur in facie: ve cōponit faciem cōprehenditur de dispositione interioꝝ: ita ſm opera conuersationis alicuius cognoscitur de probitate vel malitia. Eccles. xix. Ab occursu faciei cognoscit̄ sensatus. Est tamē triplex facies spūalis scz rationalis que est conscientie. pś. lxxix. Ostende faciem tuam: non leoninam vel vulpinam et huiusmodi. Salutaris que est humanitas christi ⁊ cōuersatio eius. Pś. lxxxiij. Respice in faciē christi tui. In hac sunt omnes sensus. i. oēs gratie congregate. Hester. xv. Facies tua domine plena est omnium gratiarum. Diuinalis q̄ est dei essentie clara notitia. j. Coin. xiij. Uidebimus tunc facie ad faciem. Hanc triplicē faciē notat p̄ś. xxvj. ibi. Exquisiui te facies mea: quoad primam: faciem tuam domine requiram: quoad secundam: ne auertas faciem tuam a me: quoad tertiam.

Quid est cōsciētia scōm Origē.

Cōscientia est facies aie.

Triplex facies spiritualis.

§. I. Circa conscientiam videda

Quid significat cōsciētia.

sunt tria scilicet significatum: actum ⁊ effectum. Quantum ad primum sciendū q̄ conscientia significat applicationem nostre notitie seu cognitionis ad aliquem actum particularem. Unde Hugo lib. ij. de anima diffiniens eam sicait. Conscientia est cordis sciētia. Uñ dicit̄ conscientia quasi cū alio scientia. Et subdit. Cor eīm et se nouit sua scientia et multa alia. Quando enim se nouit appellat̄ cōscientia: quando preter se alia nosci appellatur scientia. Applicatur autem nostra notitia vel cognitio ad

aliquem actum particularem tribus modis. Primo scõm q̃ cognoscimus consideramus an aliquis actus sit factus vel nõ. Ut cum dicitur in communi vsu loquendi. hoc non est factum de cõscientia mea id est nescio vel nesciui an hoc esset factuz. scõm q̃ dicitur Esa. xliij. Non est in conscientijs nostris quis posuerit pecuniã in saccis nostris. Uel etiam applicatur scientia vel cognitio nostra ad aliquid quod sit factum: scõm q̃ dicitur Eccli. vij. Scit conscientia tua q̃ tu crebro maledixisti alijs. Secundo applicatur scientia vel cognitio nostra videlicet an actus factus sit rectus vel non: secundum q̃ iudicamus hoc quod factum est esse bene factum vel non bene factum. Tertio modo applicatur scientia ꝛ cognitio nostra ad aliquem actum an sit faciendum vel non: secundum q̃ per scientiam iudicamus an aliquid sit faciendum vel non faciendum.

Cõscientia tres hz act9.

§. II. Secundum hec potest considerari tripler officium seu actus conscientie. ꝛ sic patet q̃ cõscientia importat triplicem actum. Primus est testificari. secũdus est accusare. tertius est soluere vel ligare. Primus igitur actus conscientie est testificari in preterito inquantum conscientia perhibet testimonium: sicut illud in quo est scriptũ aliquid illud testificatur siue bonũ sit siue malũ. Unde apostolus Ro. ij. Testimonium illis reddẽte conscientia eorum. Et Augu. Quando deus iudex erit: alius testis q̃ conscientia tua nõ erit. Inter iustum iudicem ꝛ conscientiam tuam noli timere nisi causam tuam. xj. qõ. iij. custodi. Dicitur autem conscientia esse testis factorũ vel non factorũ inquantũ conscientia retinet illud contra quod volũtas fecit quasi voluntatem accusans de eo q̃ sibi non obediuit. Et sic conscientia habet virtutem dictaminis. Dictat enim conscientia an aliquid sit factum vel non. Istud autẽ dictamen nil aliud est q̃ peruentio precepti diuini ad eum qui habet conscientiam. Secundus actus seu officiũ conscientie est accusare ꝛ excusare: reprehendere ꝛ remordere de malo cõmisso ꝛ bono omisso. Unde apostolus Roma. ij. Cogitationum inter seinuicem accusantium aut etiam defendentium in die iudicij ꝛc. Aug. Quẽ conscientia defendit liber est inter accusationes: ꝛ liber sine accusatione esse nõ põt si sola q̃ intus adijcit conscientia accuset. xj. q. iij. in cunctis. Iste actus secũdus potest dici examinatio: inquãtum cõscientia examinat que iam facta sunt an sint recta vel nõ recta: an bene facta vel male facta. Et quãdo per examinationẽ inuenitur id quod factum est discordare a conscientia a qua examinatur: dicitur conscientia remordere vel accusare. Quando inuenitur illud quod factum est processisse scõm formam conscientie vel scientie dicitur conscientia defendere ꝛ excusare. Tertius actus conscientie est ligare vel soluere: nam conscientia obligat ad peccatum: quia omne illud quod fit contra conscientiam: etiã si sit bonum peccatum est. Unde apostolus Roñ. xiiij. Omne q̃ non est ex fide peccatũ est: super quo verbo Amb. in glos. Oñe quod fit etiam si in se ꝛ de se sit bonum: ꝛ tamen non sit ex fide id est contra conscientiam. vt scilicet credemus esse malum: peccatum est. Et. xxviij. q. j. omnes § ex his. dicitur Omne quod cõtra conscientiam fit edificat ad gehennam. vt dicit glos. ꝛ bene. Cõtra conscientiam scilicet precepti vel prohibitionis. Hoc est proprie facere contra conscientiam id est facere contra illud quod conscientia dictat esse in precepto vel prohibitione. Facere autẽ aliquid quod conscientia dictat esse veniale: non est nisi veniale: nisi illud de se esset mortale. Et hoc est facere non contra: sed preter conscientiam. Et iste actus tertius conscientie dici potest consiliatio. Nam ad conscientiam pertinet de agendis consiliari. Et cum per consilium inuenitur an aliquid sit faciendum: secundum hoc conscientia dicitur instigare vel ligare. Cum autẽ per consilium conscientia inuenit q̃ non sit faciendum aliquid quod occurrit: tunc conscientia dicitur absoluere vel retrahere. Et sic conscientia habet virtutem ligaminis inquantum cõstringit voluntatem: vt non possit sine nocumento deformitatis culpe in aliud tendere: q̃ ratio vel conscientia iudicat: sicut ligatus corporaliter necessitatem habet consistendi in loco vbi est ligatus. Raynerius.

Notula vtilis p conscientie notitia,

§. III. Circa effectum conscientie tria possumus considerare.

¶ Defectum deuiationis. i. quomodo nescientia errat.

¶ Modum obligationis. s. quomodo ligat.

¶ Diuersum consecutionis: scz quomodo sequitur magna consolatio ex conscientia si est recta: ꝛ ecõtrario afflictio si est mala.

Quantum ad primũ sciendum q̃ conscientia errat duobus modis. s. ex falsa assumptione: ꝛ ex falsa applicatione. Et primo ex falsa assumptione: puta quãdo aliquis assumit aliquod malum vel falsum tãquã bonũ vel tãquã verum. Uerbi gra: vt his qui occidebant apl̃os dictabat cõscientia q̃ ex hoc placerent deo. Jo. xvj. Uenit hora in qua oĩs qui interficit vos arbitretur obsequiũ se prestare deo. Uel dum syntheresis dicit: omne prohibitũ a deo esse vitandum. Conscientia autẽ fundatur in hoc q̃ iuramentum sit a deo prohibitũ: ꝛ ideo falso credit illud esse vitandum: cum ante permittat se mori quã iuret sicut facit hereticus. Secõ errat conscientia ex falsa applicatione: sicut cum ex aliquibus verbis aliqua cõscientia erronea formatur. Uerbi gra. vt ex hoc q̃ deus est sup oĩa diligẽdus: aliquis formet sibi hãc conscientiam q̃ nihil põt simul diligi cũ eo: sed tantũ de9. Quedam enim conclusiones sunt in quibus ita relucent prima principia operandorũ: q̃ circa ea cõscientia errare non potest: sicut deum nõ esse diligendũ: malũ scienter esse faciendum: et hmõi. Et quedam alia sunt circa que errare potest ꝛ errat: vt ex dictis patet bea. Tho. in questionibus de veritate. q. xvij. Exemplum etiam põt poni de eo qui facit id quod habet speciez mali: licet non sit malũ: existimans sibi sufficere intentionem bonam quã habet non curans de scandalo proximi. Sicut faciebant quidã in ecclesia primitiua fideles qui comedebant idolothitũ: licet non in venerationem idoli: tamẽ coã simplicibus: qui inde scandalizabantur illos imitãtes: sed in veneratiõnẽ idoli quod estimabãt alios facere: quos reprehendit apl̃s Roñ. xiiij. ꝛ j. Cor. viij. Unde Aug. Propter nos coscientia nostra nobis necessaria est: propter vos fama nostra non polluit: sed pollere debet in vobis. Due res sunt conscientia ꝛ fama. Conscientia necessaria est tibi: fama proximo tuo. Qui confidens conscientie negligit famam suam: crudelis est. xij. q. j. nolo. Ad maiorem euidentiam predictorum nota q̃ error conscientie causatur ex septem causis. Primo ex ignorantia: ex eo esñ q̃ ratio apprehendit malum sub ratione boni: et bonum sub ratione mali. sequitur error in conscientia ꝛ peccatum in voluntate. Et ignorantia quidem si sit iuris naturalis vel diuini nullum excusat habentem vsum rationis. Ignorantia autem iuris canonici vel ciuilis quando excusat vel non: habetur. j. q. iij. turbatur § penul. in tex. ꝛ glos. Secũdo error conscientie causatur ex negligẽtia. Sicut cum aliquis propter laborem vel alias occupatiões negligit addiscere vel ab alijs querere: ꝛ scire illud per quod a peccato retraheretur: tunc enim ignorantia eius quod quis scire tenetur propter talẽ negligentiam est voluntaria. Unde voluntas concordans conscientie erranti ex negligentia sciendi ad quod tenetur est mala. Et ideo Aug. dicit. Illis oĩno ignosci non poterit qui habẽtes a quo discerent operam non dederunt. dist. xxxvij. c. fi. Tertio error conscientie causatur ex nimia vel inordinata sui beneuolentia. Ex eo esñ quod aliquis nimis seipsum diligit: inclinat ꝛ precipitat conscientiam ad illud quod appetit: ꝛ sic eam a sua rectitudine facit declinare. Unde Seneca. Perit omne iudiciũ cum res transierit in affectum. Talis conscientia diligentis nimis seipsum est nimis larga: ꝛ ideo cauenda: q̃ facit hominem presumptuosum dicens malum esse bonum: saluat dãnandum. Quarto error conscientie causatur ex cordis pusillanimitate: qua quis timet nõ timenda scõm rectũ iudiciũ rationis. scõm illud Ps. xiij. Illic trepidauerunt timore vbi non erat timor. i. causa rationabilis timendi: et talis conscientia est nimis stricta. ꝛ vt dicit Hostien. magis scrupulosa est ꝛ erronea quã theologica: ꝛ ideo vitanda: quia multum periculosa. Nam facit de bono malum: de festuca trabem. i. de leui peccato graue: generat desperationem: dãnat saluandum. Unde deponenda est ad consilium alterius. Quinto error conscientie causatur ex superbia scilicet quando quis nõ humiliat intellectum suum vt velit melioribus: prudentioribus ꝛ superioribus credere. Nam conscientiam in differentibus tenetur secundum discretionem prelati formare. Quãuis enim in his que sunt precepta vel prohibita a deo: conscientia recta plus obliget quam preceptum superioris eo q̃ obligat virtute precepti diuini: quod est maius precepto prelati. Unde in talibus conscientia recta est iudex immediate sub deo: ita quod nullum habet iudicem supra se alium a deo. In indifferentibus tamen preceptum prelati plus obligat quã conscientia: ꝛ sic conscientia subditi in huiusmodi non solũ deũ: sed etiam prelatum habet supra se: et ideo secundum discretionem prelati formari debet. Nam subditus non habet iudicare de precepto prelati: sed de impletiõe precepti que ad ipsum spectãt.

Cõscientia erronea duobus modis.

Cõscientia erronea est firma etiã bis nocessaria.

Error conscientie causatur ex septem causis.

Cõscientia nimia scrupulosa est vitanda.

etãt. Hec Tho. in questionibus de veritate. Ũñ seculares sequi debent sententiam prelatorum in his que ad cathedrã spectãt. Juxta illud Mat. xxiij. Quecũq; dixerint vobis facite. Religiosi tenent̃ sequi sentẽtiã ꝓlatorũ vel mãdatorũ eorũ in his que nõ sunt contra deũ: vel cõtra regulam: vel contra cõstitutiones: vel contra ordinationes capituli generalis. Cauere tamen debent prelati ne indiscrete precipiant propter periculum conscientiarum subditorum. Alexãñ. parte summe. Argumẽtum ad hoc. xj. q. iij. si is qui preest. ꝛ c. quid ergo mirum. Sexto causatur ex conscientie perplexitate id est quadam dubietate ex qua q̃cquid fiat sequitur ineuitabilitas vel necessitas peccãdi: puta cum videt se quis inter duo operabilia positum: quorum alterũ oportet agere: et quodcunq; fecerit impossibile est non peccare. Super quo dicitur ex concilio Toletano. Duo mala licet omnino cautissime sint precauenda: tamen si periculi necessitas vnum ex his perpetrare compulerit: id debemus resoluere q̃od minori nexu noscitur obligari. dist. xiij. ca. j. Sed hec perplexitas quantum ad rem nihil est: vt dicit ibi glos. summaria. Non est verum quod aliquis possit esse perplexus inter duo mala: sed hoc procedere potest ex stulta opinione ipsius et erronea conscientia: vel ex presumptione alicuius: in quo vult manere firmus: puta iurauit aliquis occidere hominem: formal sibi conscientiam licet erroneam: q̃ si non occidit periurat: si occidit homicida est: et sic est perplexus exfatua estimatione: nam et non occidendo periurus non est. Et secundum hanc perplexitatem dicitur in illo capitulo quod minus malum eligendum est. Item tenetur quilibet communicare in pascate. Aliq̃s habens odium non vult dimittere: ꝛ hoc presupposito est perplexus: q̃ si communicat cum odio peccat mortaliter: et si non communicat similiter. Sed dimittere potest ꝛ debet odiũ: ꝛ sic non est perplexus simpliciter. Septimo causatur error conscientie ex humiliate. et cordis puritate. Unde Grego. Bonarum mentium est ibi etiam culpas suas cognoscere vbi culpa non est. distin. v. ad eius. vbi dicit gloss. Cognoscere id est timere. Non autẽ debet quis se culpabilem dicere vbi non est secundum sui estimationem: qua hoc pertineret ad mendacium et ironiam. In primis sex modis error conscientie semper est reprehensibilis ꝛ voluntas sequens conscientiam errantem semper mala. Septimo autem modo est laudabilis: cuius ratio est: quia ad bonitatem mentis pertinet vt homo ad iustitie perfectionem tendat: et ideo in culpam reputatur non solum si deficit a communi iustitia: quod vere est culpa: sed etiam si deficit a perfectiõe iustitie: quod quandoque culpa non est.

Religiosi obedientia qualis.

Perplexus aliquis esse non põt.

Quãdo cõscientia ligat.

§. III. Quantum ad secũdum videlicet modum obligationis. ſ. quomodo conscientia ligat.

Nota q̃ conscientia non obligat in virtute propria: sed in virtute precepti diuini. Quod patet: quia non dictat aliquid esse faciẽdum vel non faciendum hac ratione: quia sibi videtur vel non videtur. Sed sub hac ratione: quia est a deo preceptum vel prohibitum: vt dicit bea. Thom̃. in. iij. sen. distin. xxxix. Nullus autẽ ligatur per preceptum aliquod: nisi meditate scientia vel notitia illius precepti. Et ideo ille qui non est capax notitie precepti non ligatur precepto. Nec aliquis ignorans preceptum dei ligatur ad preceptum faciendum: nisi quatenus tenetur scire preceptum. Si autem non tenetur scire nec scit: nullo modo ex precepto ligatur. Tenetur autem scire quilibet habens vsum rationis precepta dei: nec excusatur non faciendo illud ex ignorantia. Et sic eadem virtus est que preceptum ligat: et qua conscientia ligat: cum preceptum non liget nisi in virtute scientie vel notitie: nec scientia vel notitia precepti ligaret: nisi per virtutem precepti. Unde cum conscientia nihil aliud sit quam applicatio scientie vel notitie ad actum: constat quod conscientia dicitur ligare in virtute diuini precepti. Ideo si aliquid apprehendatur a dictamine rationis vt directe cadens sub precepto mortaliter peccat: ꝛ omittens illud quod conscientia dictat: etiam si de sit veniale. Si autem non apprehendatur vt directe cadẽs sub precepto vel prohibitione: tunc non fit directe contra conscientiam: sed preter conscientiam: et ita non peccat mortaliter sed venialiter: vel etiam nullo modo: sicut quando conscientia dictat alicui quod bonum est facere aliquod opus consilij: si non faciat non peccat: quia nõ apprehẽdit illud vt bonum debitum ꝛ necessarium ad salutem, Grego. Ubi consilium datur: offerentis est arbitrium. Ubi preceptum: necessitas est seruientis. xiij. q. j. quisquis preceptis. Item Gregorius. Et sic aliud est facere contra conscientiam: quod est mortale semper. Aliud preter conscientiam: quod est veniale vel nullum. Ligare autẽ dicitur conscientia non quidem per modum coactionis: q̃ cũ volũtas sit libera ꝛ suiipsius domina a nullo cogi potest. Amb. Nemo nostrum tenetur ad culpam nisi propria voluntate defleterit. xv. q. j. non est. Nec ligat etiam conscientia per modũ principalis auctoris: sic enim ligat deꝰ preceptis sicut iudex precepit: sed ligat per modum suppositionis seu conditionis: scilicet per modum consecutionis alicuius finis: puta nisi faciat hoc quod conscientia dictat non consequetur finem suum: id est salutem. Ligat etiam per modum instrumentalis agentis: sicut preco qui velut instrumentum iudicis preceptum iudicis ad notitiam hominis deducit: ꝛ si preceptum iudicis vel regis nõ perueniret ad populum nisi aliquo precone vel principe mediante: tunc si preco vel princeps diceret: hoc est preceptum a rege ꝛ est verum: tunc omnes dictum illius obligaret. Et hoc modo ligat recta conscientia. Si vero preco vel princeps diceret hoc esse preceptum a rege: quãuis non esset verum: dictum suũ obligaret vt preceptum regis: ita vt contemptores penam merereñtur: ꝛ hoc modo facit ꝛ ligat erronea conscientia. Unde conscientiam ligare voluntatem nil aliud est quã adstringere voluntatem vt non possit aliud sine peccato facere vel omittere quã cõscientia tibi dictat. Sicut ligatus corporaliter non põt ad aliũ locum ire nisi soluatur: sed potest homo ꝛ debet erroneam conscientiam deponere: sicut ꝛ intentionem prauam: ꝛ deposita nõ peccabit illud faciendo: bea. Tho. in. ij. distin. xxxix. Licet autẽ vtraque conscientia scilicet recta ꝛ erronea liget ipsa durante: ita q̃ contrarium faciens peccat. Aliter tamen ligat recta conscientia quã erronea. Nam recta ligat absolute ꝛ in oẽm euentũ et semper: nec deponi potest. Sicut si quis faciat sibi conscientiam de adulterio: que conscientia vtique recta est hanc deponere non potest scilicet sine peccato: quia deponendo erraret et graniter peccaret. Sed conscientia erronea non ligat nisi scõm quid et sub conditione: quia non obligat nisi inquantum conscientia erronea creditur esse recta: sed ea deposita quod fieri debet non amplius ligat bea. Tho. in. ij. sen. distin. xxxix. Item conscientia recta in his que sunt precepta vel prohibita a deo plus obligat ꝛ ligat quam preceptum prelati: quia preceptum dei in cuius virtute ligat conscientia maius est precepto prelati. In indifferentibus vero plus obligat preceptum prelati quã conscientia propria: quia in huiusmodi conscientia subditi habet prelatum supra se: nõ solum deum sed etiam prelatum suũ. Conscientie autem erronee obligatio maior est: quia intensior quã obligatio precepti. Ex alia parte obligatio que est ex parte conscientie erronee est minor: quia salubrior: quia obligatio que subditi ad prelatum solui vel deponi non potest: cõscientia autem cum est erronea deponi potest. Rayne. post Tho.

Cõscientia quõ dicit nos ligare.

Cõscientia ligat voluntatem quõ intelligit

§. V. Quantum ad tertium videlicet effectum diuersum consecutionis. ſ. quõ sequitur magna consolatio ex conscientia si est recta et econtrario ꝛc.

Recta cõscientia est magna cõsolatio.

Sciendũ q̃ ex cõscientia recta sequitur magna consolatio ſm ipsam operando. Ũñ apostoli. ij. ad Cor. j. Gloria nra hec est testimoniũ conscientie nostre. Ecõtrario maxima afflictio si est mala. Unde Chryſ. Conscientia rei semper est in pena. Est autem cõscientia recta laudabilis ꝛ appetẽda ꝓpter quatuor causas: scilicet propter bonitatem: puritatem: syncritatem et tranquilitatem.

¶ Est itaque conscientia bona laudabilis: primo ex ordinatione affectionis.

¶ Secundo conscientia pura est laudabilis ex exclusione criminis.

¶ Tertio conscientia syncera est laudabilis ex simplicitate intentionis.

¶ Quarto conscientia tranquilla est laudabilis: quia sine remorsione vermis.

Primo est laudabilis conscientia cum est bona ex ordinatione affectionis. j. ad Timo. j. Finis precepti est charitas de corde puro ꝛ conscientia bona. Dicitur autem charitas finis non in quo quiescitur: quia sic solus deus est finis: sed finis quo quiescitur. Et subditur: de corde puro et conscientia bona id est a vitijs expurgato: et additur. de conscientia bona: videlicet nõ erronea seu nimis grossa vel scrupulosa. Quod totum figuratur in paruo grandi vel torto naso quem qui habebat tanquã maculam habens prohibebat accedere ad ministerium templi vt habetur Leuit. xxj. Vel dicit conscientia bona: qua scz quis spe

rat peruenire ad id qđ diligit scilz deū. Quem eñ pungit conscientia mala vt dicit Aug. retrahit se a spe. Vel conscientia bona dicit fm Bern. cui ratio decepta non est: nec voluntas puersa: nec memoria fuerit inquinata. Scđo cōscientia laudabilis est que pura est ex exclusione criminis. Eccli. xiij. Bona est substātia cui nō est peccatū in cōsciētia: qñ nō est acquisita: retēta vel dispēsata contra cōscientiam. Tertio laudabilis est conscientia syncera. i. sine duplicitate intentionis. Act. xxiiij. Studeo sine offendiculo cōsciētiā bonā habere ad deū ⁊ ad hoies. Sed qđ est melius: an bona fama: an bona conscientia: certe bona conscientia. Ita dicit Sen. Conscientia magis quā famā intēde: et ponit rationem huius dicens. Falli nāq poteris fama: conscientia vero nūq. xñ Aug. Senti. de Augustino quicquid vis: dcđ libet: sola me in oculis dei conscientia non accuset. xj. q. iij. senti. Idem ad clerum Hipponensem. Quid obest homini qđ ex illa tabula vult eum delere humana ignorantia: si de libro viuentiū non eū delere iniqua conscientia. qđ. e. quid obest. Ex quibus verbis non vult dicere Aug. qđ nō debet quis curare de conseruatione fame ad edificationē aliorum. Nam tales reprehendit acriter dicens. Nō sunt audiendi siue viri sancti siue femine: qui quādo reprehēduntur in aliqua negligētia per quā fit vt in malam veniant suspicionē: vnde vitam suam longe abesse sciūt: dicunt coram deo sufficere sibi conscientiā: estimationē hoim non solum impudenter: verū etiā crudeliter cōtēnētes: cū occidāt animas aliorum. xj. q. iij. nō sunt. Sed loquitur Aug. in. c. supradictis cum quis est inter eos qui parati sunt reprehēdere ⁊ nunq imitari: ⁊ tunc quoad illos sufficit conscientia sua vnicuiq: vt dicit Gratia. c. inter verba. ¶ Hoc inter eos. q. e. ⁊ gl. Joā. Quarto cōscientia est laudabilis tranquilla. s. sine remorsiōe vermis. vnde Ber. in lib. de consideratione ait. Magne diuitie sunt bona ⁊ tranquilla conscientia: ⁊ reuera sic est. Quid est rebus ditius: quid in corde dulcius: quid in terra quieti⁹ atq securius bona conscientia? Vāna rerum non meruit: non verborū contumelias: non corporis cruciatus: que etiā ipsa morte magis erigitur qñ deijcitur. Conscientia mala dicitur triplici ratione: vel quia est coinquinata. de qua ad Titū. j. Coinquinata sunt eorū mens ⁊ conscientia. Mens quantum ad intellectum: conscientia quantum ad effectum: coinquinata quantum ad peccatum. Secundo conscientia est mala: quia cauteriata de qua. j. ad Timo. iiij. Cauteriatam habentes conscientiam. i. corruptam praua intentione ⁊ adustam igne male concupiscentie. Nam cauterium est corruptio carnis ex igne per ignem facta. Tertio cōscientia est mala: qđ perturbata. de qua Sap. xvij. Semper pūsumit seua perturbata conscientia: qđ extollit contra deum peccare non metuens: cū est perturbata ex remorsu vermis: vel qđ extollit alios affligendo: ⁊ hoc cū est perturbata. i. inquieta ⁊ crudelis. Unde conscientia perturbata eius scilz qui desperat ex crime: et presumit seua super se vētura anteq veniāt sicut fecit Cain. Gen. iiij. qui dixit antequā puniretur a deo. Ero vagus ⁊ profugus.

Conscientie bone descriptio.

Cōscientia prauа facit fame.

Conscientia mala dicit triplici ratione.

§. VI. Notandū qđ cōscientia re

cta in scriptura aliquando domus dicitur. Unde Ps. cxxvj. Nisi dominus edificauerit domum: in vanum laborauerūt: domum id est conscientiam. Et de hac domo potest exponi illud quod christus dixit paralytico sanato. Vade in domum tuam. Mat. x. Ubi moraliter tria imperat.

¶ Primum vt nequa quā quis per desidiam ejcietur: in eo qđ dicit. Vade.

¶ Secundum vt secundum rectam conscientiam operetur: in eo qđ dicit. in domum.

¶ Tertium vt alienam vitam non scrutetur: cum dicit. tuam. Quantum ad primum dixit pater familias qui signat dominū deum quibusdam stantibus in foro. Quid hic statis tota die otiosi: ite ⁊ vos. vt habet parabolice Mat. xx. Ire enim est operari. Et qua via eundum sit docet Ps. lxxxiij. dicens. Ibunt de virtute in virtutem id est de opere vnius virtutis ad opus alterius: ⁊ de bono in melius. Et quo tandem perueniatur ostendit idem Ps. xlij. Effudi in me animam meam: exeundo scilicet de potentijs anime ad actus virtutum: et quasi declarans istā effusionem subdit. Quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis scilicet conscientie que tabernaculum ⁊ domus dicitur: vsq ad domum dei. s. superne glorie. Quantum ad secundum sciendum qđ tunc quis vadit in domū suā quādo operat scām rectā conscientiam. Nā qđ dom⁹ significet conscientiā patet per illud Eccles. xxvij. Si non tenueris te instanter in timore dñi cito subuertit domus. i. cōsciētia tua. Tertiū seruandū est qđ ita quis ingrediat domū suā. i. cōsciētiā ad diligēter perscrutādū: qđ nō intret aliena curiose inquirēdo vitā aliorū: qđ minus tunc vacare poterit. Unde dicit prouerb. xxiiij. Nō queras impietatē in domo iusti. i. in cōsciētia: nec vastes requiē eius. Peuertendo autē ad scām membrū. Notādū qđ ad hoc vt cōsciētia sit recta: debet se habere ad modū domus materialis peroptime dispositē: quā dispositionē notat Salomō Prouer. ix. vbi dī. Sapientia edificauit sibi domū. i. conscientiā: ⁊ excidit colūnas septem immolauit victimas: miscuit vinum ⁊ posuit mensam.

¶ Est ergo prima conditio domus bene dispositē vt congruenter edificetur. vnde dicit. Sapientia edificauit sibi domum.

¶ Secunda est vt firmiter sustentetur. vnde subdit. Excidit columnas septem scilicet ad sustentandum.

¶ Tertia est vt delectabiliter ibi quiescat. vnde cōcludit. Immolauit victimas: miscuit vinū ⁊ posuit mēsam. Certe huic domui sic bene dispositē cōgruit illud qđ dixit christus Zacheo. Salus huic domui facta est. Luc. xix. Et quilibet sic cōsciētiā suā deberet aptare vt sic esset recta. Unde in figurā dictum fuit Ezechie. Dispone domui tue. Esa. xxxviij. id est cōscientie eā ordinando. Quantū ad primū scilicet ad hoc vt domus conscientie cōgruenter edificet: oportet qđ fundamentū tangat solidū: paries erigat in altū: tectum ponat desursum: solaria intra multiplicent in medium. Solidū autē fundamentū est petra: petra autē erat christus ait apostolus. i. significat christū. Et fundamētum aliud in domo. s. recte conscientie nemo pōt ponere preter id qđ positum est qđ est christus Jesus. j. ad Coun. iij. hoc est fides eius. Unde ⁊ saluator noster loquens de viro sapienti dicit: qđ edificauit domum suā supra petrā. Mat. vij. id est conscientiam suā super veram fidē doctrine eius. Et ideo vt subdit ibi descendēte pluuia. s. tentationū: que sunt a demonijs existētibus in aere: ⁊ flantib⁹ ventis ambitionis ⁊ inanis glorie: que sunt a mundo ⁊ superuenientibus fluminibus cōcupiscentiarū q̄ sunt a carne: ⁊ irruentibus in illā domū: non cecidit sed stetit: quia fundata erat supra firmam petram. Paries qui a fundamento surgit ⁊ versus celū erigitur: est spes procedens a fide ⁊ respiciens dei promissum: qđ paries ad modum domus est quadruplex: videlicet expectatio premij in celis: expectatio venie de peccatis: expectatio auxilij in agendis: ⁊ expectatio refrigerij in aduersis. Unde apostolus secund. ad Corinthi. v. Habemus domum non manufactam scz conscientiā: in celis: videlicet per spem. Tectū talis domus scz cōscientie recte est charitas. De qua dicitur Prouerb. x. Universa delicta operit charitas. Hec omnia sustinet sicut tectū domus. s. grādinē calorē ⁊ huiusmodi: que significāt tribulatiōes. Respicit etiā tectū in extremitatibus suis terrā: qđ nō solū contēplatur deum in altitudine: sed etiam inclinat ad sufragandū proximo. In cuius figuram paralyticus iacens in lecto a quibusdā per tectum domus fuit submissus ante christum ⁊ inde curatus. vt habetur Matth. ix. ⁊ Luc. v. Solaria huius domus sunt quatuor. de quibus dicitur Sap. viij. Sobrietatem ⁊ sapientiam docet ⁊ iustiam ⁊ virtutem: quibus vsus nihil est in vita hominibus. Est igitur primū solarium sobrietas seu temperātia que facit abstinere a superfluis delectationib⁹: ⁊ in hoc solario sunt plures camere siue officine scilz virtutes ei annexe: de quibus nunc non oportet dicere breuitatis causa. Secundū solariū dicitur sapientia: que precauet insidias in agēdis habens cameras suas: videlicet virtutes anneras. Tertium est iustitia in malis vitandis proximorum in miserijs subleuandis: habens ⁊ ipsa multas cameras id est virtutes anneras. Quartum est virtus id est fortitudo in perferendis molestijs cum suis cameris id est virtutibus anneris. Vade ergo in domū tuam. i. conscientiaz sic recte edificatam de solario in solarium: ⁊ de officina in officinam: ⁊ de camera in camerā virtutum discurrendo: ⁊ sic recte operaberis. Hanc tamen domū cōscientie nō tu: sed principaliter deus edificat. Et ideo bene dicitur qđ sapientia scilicet christus edificauit sibi domum. Quantum ad secundum ad hoc vt domus firmiter sustentetur cum lata est ⁊ alta requiruntur plures colūne que sustineant pondus. Septem aūt colūnas sapientia excidit ad stabiliendū ⁊ sustentandum domū cōscientie: alias propter diuersos impulsus vitioū corrueret. Et sunt he septem colūne septez conditiones vere penitentie: quas ponit apostolus. ij. ad Corv. di. Que enim fm deū tristitia est penitentiā in salutē stabilez operatur. Operatur enim in nobis solicitudinē: sed desideriuz: sed defensionem: sed indignationem: sed timorem: sed emulationem: sed vindictam. scām Hug. card. Est igitur prima columna

Quasi dom⁹ cōscie cōgruenter edificat.

Fundamētum.

Paries.

Tectum

Solaria

Domus cōscie firmiter ⁊ sustētat.

Septem columne requiruntur ad domum cōscientie ⁊ qđ significāt eas.

solicitudo

solicitudo. s. ad bene custodiendum sensus suos: qui sunt fenestre anime seu porte per quas ingredit diabolus vt furetur thesaurū virtutum. Unde solicite vigilare oportet qđ docet christus Mat. xxiij. Si sciret paterfamilias qua hora fur venturus esset: vigilaret vtiq; z non sineret perfodi domum suā. Scđa est desiderium. s. placendi deo qui est feruor charitatis multum domum conscientie fortificans z absorbens peccata quotidiana: sicut ignis guttas aque. In huius figura; Zacheus desiderans christum videre z non valens propter paruitatem statute: ascendit in arborem sycomorū: propter qđ desiderīū christus dixit. Descende quia in domo tua oportet me manere. Ascensio aūt in arborē signat ascensum mentis per meditationem z affectū ad crucē seu passionem christi. Circa qđ dixit Bern̄. super Cañ. Quid efficacius ad curandum conscientie vulnera: necnō ad
Luc. xix. purgandum anime mentē q̄ christi vulnerum sedula meditatio. tertia columna dicitur defensio: vt si cū inimicus vult circū dare domū conscientie z intrare per desperationem vel lasciuiam vel per alia vitia: defendat se quis viriliter resistendo. Qđ quia non fecit mulier que fuit posita ad custodiā domus Isboseth regis Israel: sed dormitauit: intrantes duo principes latronum domum: occiderunt ipsum regem percutientes in inguine, vt habetur. ij. Reg. iiij. Ad figurandū q̄ si mulier. i. ratio non defendit se contra tentationes: sed dormit: occiditur animus z domus conscientie spoliatur. Quarta colūna dicit indignatio contra seipsum detestādo peccatum commissum in quantum est dei offensa. Et quāto quis magis indignatur z detestat peccatum: tanto fortior est colūna. Non aūt debet quis indignari cōtra naturam peccatoris vel contra personam eū ad misericordiam suscipientis. Sicut indignatus est frater prodigi de patre suscipiente ipm prodigū reuertentem ad penitentiam et ad do
Luc. xv. mum paternā: adeo indignat⁹ q̄ noluit in domū introire. Sed ipse prodigus indignatus contra suam culpam intrauit domū: z honorabiliter susceptus est. Quinta colūna est timor: qui in peccatoribus aliqualiter dispositis in conscientia solet esse principaliter de penis inferni. Et hic timor licet non sit sufficiēs ad salutē: tamē cauere facit a multis malis. Et ideo bon⁹. Timor enim dñi expellit peccatū: vt dicit Eccli. j. Sz in recte cōsciētia timor iste est de non offendendo deum ne amittat gratia beneuolētie eius: z iste est necessarius. Unī Eccli. xxvij. dicitur. Si nō in timore domini tenueris te instanter cito subuertetur domus tua. Sexta colūna est emulatio illa videlicet de qua dicit apostolus. Emulamini charismata meliora. j. ad Corinthi. xij. Hec emulatio importat affectum magnum habendi dona spiritualia que videt in proximo cum quadam tristitia de defectu illorū bonorū que in se esse nō videt. Et hoc facit hominē laborare ad proficiendum in via dei. Hāc emulationē videt habuisse Martha que christum excepit in domum suā. vt dicit Luce. x. propter qđ quasi dolēs q̄ soror sua erat magis dedita spūalibus: q; sedēs secus pedes dñi audiebat verbum illius dixit christo. Domine nō est tibi cure q̄ soror mea reliquit me solā ministrare? Septima columna dicitur vindicta. i. punitio de ipsis peccatis. Quāto eñ quis plus peccauit et grauius tanto magis de-
Exēplus magdalene penitētis. bet dolere z se corporaliter affligere. Est enim penitentia vt dicit Aug. quedam dolētis vindicta: puniens in se qđ dolet commisisse. de pen. di. iij. penitentia. Quod optime seruauit Maria Magdalena: quando intrans in domū vbi christus erat: stans retro lachrymis cepit rigare pedes ꝛc. Luc. vij. Has igitur septē colūnas domū conscientie sustentātes: sapientia christus excidit ex se, pcedentes: pponēs etiā homo per liberū arbitrium in domo conscientie habitare: supponit has etiam colūnas. Unde ergo in domū ad huiusmodi colūnas supponēdū vel reficiēdum. Possunt etiā intelligi per has colūnas septē dona spūsancti. Quantū ad tertiū principale dico q̄ ad bonitatē domus requirit q̄ delectabiliter ibi homo quietet: dicit eñ Prouer. xxvij.
Tria fūt q̄ inquietāt hoiez in domo. q̄ fumus stillicidiū z litigiosa mulier expellunt hominem de domo: z hoc ideo quia inquietāt ipm. Et fumus quidem qui in altum ascēdit est mētis elatio. Mulier litigiosa est sensualitatis cōtradictio ad spiritū. Stillicidiū est peccatorū etsi paruorum vilipensio: seu curationis eorū neglectio. Sed diuina sapientia in domo conscientie quam edificauit vt sibi sit quies z letitia posuit mensam sacrorum eloquiorum: bonorum spiritualium que defendunt nos contra volentes inquietare. Unī ps. xxxij. Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me.
Luc. xv. Immolauit victimas. i. sacrificia christi et sanctorum quibus seipsos obtulerunt morti. Proposuit vt in eucharistia et alijs sacramentis. Sic pater filio prodigo in domum reuerso obtulit vitulū saginatum in esum. Miscuit etiā vinum qđ letificat cor hois: z oēm mentem facit securam. vt dicitur. ij. Esdre. iij. id est spūalem consolationē z letitiā. De qua domo cōscientie sic preparata dicit Sapiēs. Intrans in domum meā sez cōscientie cō quiescā cū illa. Non enim habet amaritudinē cōuersatio illius: nec tedium conuictus illius: sed letitiā z gaudiū. Sap. viij. Qđ gaudiū causat ex septē fructibus ipsius conscientie: quibus fruitur sez in vita presenti. Et horum primus est: quia ipsa est radix charitatis. Unde. j. ad Tim̄. j. Fidis precepti est charitas de cor Septem fructꝰ bo
de puro z conscientia bona sez procedens. Et Bern̄. in li. de cō ne cōsciē
sideratione. Fortitudo tua fiducia fidelis cōscientie. Secūdus tie.
fructus est nitor veritatis. Unde Ps̄. orabat. Dirige in conspectu tuo viam meā. Glos. in conspectu tuo. i. in conscientia vbi solus deus videt: via que ducit est via veritatis: z subdit. quoniā
Ps̄. v. non est in ore eorum veritas. s. inimicorū: qui falso opinantur de conscientia alterius. Sed vt dicit Greg. Quem enim conscientia defendit: liber est inter accusatiōes et liber sine accusatione esse non potest: si sola que interius adijcitur conscientia accuset. xxj. q. iij. in cunctis. Tertius fructus est ornatus venustatis. s. anime que est sponsa christi. Unde dicit ipse spōsus anime sancte Cañ. iiij. Quā pulchra es amica mea: quā pulchra. s. quoad interiorē dispositionem z exteriorem cōuersationē. Et ideo dicit bis pulchra: oculi tui colūbarū per diligentē circunspectionē absq; eo qđ intrinsecus latet sez in conscientia per bonorū ornatū sez ppositionem. Quartus est retractorū a peccatis. Quē eñ conscientia mordet et stimulat qđ aliquid sit illicitum: per hoc retrahit a peccato in quo labi posset. Cōsiderat eñ illud Jaco. iij. Scienti bonum z nō facienti peccatū est illi. Et. ij. Pet. ij. Melius erat illis non cognoscere viā iustitie: q̄ post agnitionē retrorsum cōuerti abeo qđ illis traditum est sancto mandato. Nec tñ propter hoc fugiendum est ad latebras ignorantie: vt dicit Augu. Quia affectata ignorantia peccatum auget non minuit. Et qđ conscientia retrahat a malo et prouocet ad bonum ostenditur Malis
Prouer. xij. Et qui promittit et quasi gladio pungitur cōscientie. doctoribus ma
Nam instinctus conscientie promittit premium benefacienti et ior dānatio.
pūgit minādo penā eternā bona negligēti. Quintꝰ est thesaurus honestat⁹. de quo Eccles. xvij. Bona est substātia cui nō est peccatum in conscientia. Quod tā de substātia rerū terrenarū q̄ spiritualiū intelligi pōt: vt sez nec de virtutibus nec scientia superbiat: et temporalia illicite non retineat. Hinc Lassiod. in epīs. Quid acquirit aut putatur vbi bona conscientia perdit: aut in qua parte possit homo proficere: si innocentiam ꝓbatus fuerit amisisse. Sextus est testimonium bonitatis. ad Rom. ij. Testimonium illis reddēte conscientia ipsorū. Unī Greg. sup Ezech. Quid prodest si oēs laudent z conscientia accuset: aut quid poterit obesse si omnes derogent z conscientia defendat? Et Bern̄. super Cañ. Omnino sufficit aduersum nos loquētiū iniqua opinio bonorum cum testimonio cōscientie. Septimus fructus bone conscientie est conuiuium delectabile. Nā vt dicit Prouer. xv. Mens secura quasi iuge conuiuium: securitatē aūt Conscientie ornatus.
mentis facit bona conscientia. Unde et sapientia parauit mensam: miscuit vinum: quod vinum etiam intelligi potest sanguine christi qui principaliter operatur conscientie bonitatem. Unde apls ad Hebr. ix. Sanguis christi emundauit cōscientiā nostrā ab operibus mortis ad seruiendū deo viuēti. Quātū ad quartū de ornatu domus requiritur q̄ sit picturata. i. exemplis sanctorū edocta. Unī quidā rex turpis specie cubiculū suū depingi fecit pulcherrimis imaginib⁹ vt earum aspectu vxor sua pulchrū pareret filiū. Cur christianus domū sue cōscientie in memoria bonorū exēplorū non depinget: vt vxor sensualitatis ꝓples virtutum gignat? Scđo requirit ad ornatum domus q̄ sit odoribꝰ nō fetoribꝰ referta: qđ fit per bonā famā ex honesta cōuersatiōe et virtuosa. Unī apls. ij. ad Cor. ij. Christi bonus odor sumus deo in omni loco. Et in figurā huius dicit de domo vbi christo facta est cena a Martha et Maria q̄ domus repleta est ex odore vnguēti. Jo. xij. Tertio pertinet ad ornatum domus vt sit bene illustrata lumine gratie vel lucerne lumina scripture veritatis. Unī etiā in figurā mulier vt ad inueniret drachmā accēdit lucernam z euertit domum: vt habetur parabolice Luc. xv.

§. VII. Sed queri potest vtrum

Circa cō scientiā septez sunt differentie hoim

quis scire valeat se habere rectam conscientiam lumine. s. gre illustratam an non? Ad quod respōdetur sm Alexā. de Hales qđ septem sunt differentie hoim circa hmōi attendente. Aliqui

enim putant se habere bonā conscientiam ⁊ gratiā seu charitatem: sed neutrū habent. alij sciunt q̄ illā non habent. alij dubitāt de hoc. alij opinātur q̄ habeant gratiā ⁊ bonam cōscientiā. alij experiuntur sed nō habent de hoc cōscientiam: alij hoc sciūt tātum per reuelationem: septimi hoc sciūt per causam ⁊ certā: visionē. Primi ergo sunt infideles ⁊ hereticī: imo etiam christiani quidā tepidi: qui non illustrātes conscientiam suā ex ignorātia crassa: mortalia communia non credunt mortalia esse. Unde in his perseuerant: ⁊ sacramentū eucharistie indigne percipiunt: propter quod dicit apl's. j. ad Cor. xj. Probet aūt seip̄m homo id est. conscientiā examinet: ⁊ sic de pane illo edat. In tali cecitate fuit aliquādo Paulus: vt ipse testatur. Nam capt⁹ a romana militia Hierosolymis Judeos ad quor̄ petitionē capt⁹ fuerat sic alloquitur. Ego omni conscientia bona cōuersatus sum ante deum vsq; in hodiernum diem. Act. xxiij. Qui tñ persecutus fuerat ecclesiam putans bene facere. Secundi sunt qui sciunt se habere non bonam conscientiam: vt hi qui sciunt se esse in mortali actu vel proposito non penitentes: ad quos potest illud dirigi. Ecclesia. vij. Scit cōscientia tua: quia tu crebro male dixisti alijs. Tertij sunt qui dubitant se habere bonam conscientiam: qui scilicet habent rationes eque fortes ad hoc quod sint in gratia: sicut ad oppositum: puta cum vident se esse tepidos in amando deum: non habendo affectum orandi ⁊ ad alia spūalia: vel multum remissum parū dolorez sentire de peccatis ⁊ huiusmodi. Et ex opposito cosiderant nullā voluntatem se habere peccandi mortaliter: sed propositū abstinēdi: detestari peccata commissa ratione ⁊ hmōi. Tales dicere possunt illud apostoli. Nihil mihi cōscius sum: sed nō in hoc iustificat⁹ suz. j. ad Cor. iij. Quarti opinantur se habere bonam conscientiam et se esse in gratia: etiā probabiliter cū formidine tamē aliqua de opposito: sicut illi qui vident se feruentes in amore dei et ꝓmi: ⁊ amare lugere dei offensas paratos ad sufferendum aduersa. Sentiunt tamen aliquando rebellionem carnis ad spiritum ⁊ fragilitatem: ⁊ hi dicere valent illud. ij. Corinth. j. Gloria nostra hec est testimonium cōscientie nostre: q̄ in simplicitate cordis: ⁊ sinceritate dei et non in sapientia carnali: sed in gratia conuersati sumus. Quinti experiuntur se habere gratiam a bona conscientia: sicut illi q̄ sentiūt dulcedinem diuine bonitatis in oratione: ⁊ gustant quam suauis est dominus. ad quod inuitat p̄s. xxxiij. Gustate et videte quoniam suauis est dominus: beatus vir qui sperat in eo. Gustate ait scilicet notitia experimētali ⁊ affectiua causata ex re vnita sensui: gustus scz ⁊ affectus. Uidete scilicet contemplando eius bonitatem: quoniam suauis est dñs anime querenti eum et gratie possessionē. Beatus vir qui sperat in eo scz habens conscientiam bonam. Nam q̄ cōscientia bona significet spem: patet ex illo apostoli. j. ad Tim. j. Charitas de corde puro scz ꝓcedit ⁊ cōscientia bona. Ubi glos. i. spe vera que causatur ex dei amicitia: sicut ⁊ spes causatur ex bona conscientia. Ista tamē cognitio nō est per medium infallibile: sed per signa. Et q̄ de bona conscientia queat haberi experimentalis cognitio probat Apoc. ij. vbi dicit. Uincenti dabo mānā absc̄ditū. Uincēti scz vitia dabo mānā absc̄ditum. i. dulcedinē ex inhabitatione christi in domo cōsciētie. Absconditū: q̄ ab alijs non videt: nec clare a seipso sentitur. Et dabo ei calculū candidū: id est habitū gratie ⁊ charitatis: que gratia lucet ⁊ emūdat: unde dicitur candidū. Calculus aūt hic dicitur carbunculus: et nomē nouū scriptum q̄ nemo scit nisi qui accipit: hoc nomē est quo filij dei per adoptionē efficimur. Sexti sunt qui sciunt se habere bonā conscientiam ⁊ gratiā per reuelationē dei: q̄ habuit Abraā quando dominus ei dixit per angelū. Nunc cognoui q̄ timeas deū. Gen. xxij. Cognoui. i. cognoscere te feci q̄ timeas deū. s. timore filiali: qui sine gratia ⁊ conscientia bona esse non potest. Septimi sunt qui sciunt per causam rei vel ratione rei: vt hi qui clare viderūt diuinam essentiam in vita p̄senti: sicut Moyses in veteri testamento: ⁊ Paulus in nouo quādo raptus fuit ad tertū celum. Unde ipse dicebat. Certus sum quod nec mors nec vita ꝛc. separabunt: nos a charitate christi. ad Rom. viij.

Uincentium mānā.

Domus cōsciētie efficitur spelūca latronuz ex septez malis.

§. VIII. Hec ergo bona con:

scientia dicitur domus. de qua christus dixit. Domus mea domus orationis vocabitur. Et de mala subdit. Uos autem fecisti illam spelūcam latronum. Mat. xxj. Facit aliquis domū conscientie spelūcam latronum ex septem malis que reperiuntur in ea. Et primum est: quia bellū intestinū generat dum vna cogitatio alteri recalcitrat. Gen. Timidum non facit animum nisi reprehensibilis vite conscientia. Secundum malum est: quia proximum enecat: q̄ cū quis abintra habituatus mala conscientia: adextra mala operari incipit proximo causa ruine insistit. Unde apostolus. j. ad Cor. viij. Si quis viderit q̄ habet scientiaz in idolio recūbentem: nonne conscientia eius cum sit infirma edificatur ad manducandū idolothita: ⁊ peribit infirm⁹ frater in cō scientia tua. Tertiū munda immūda sibi aptitat seu facit. ad Titum. j. Omnia munda mundis: coinquinatis aūt ⁊ infidelibus nihil est mundum: sed inquinate sunt eorum mens ⁊ cōscientia. Quartum malum est: quia difficilem viam partitur cū iniustis: qui dicunt Sap̄. v. Ambulauimus vias difficiles. Quod cōtrarium suadet apostolus ad Hebr. x. dicens. Accedamus ad sacerdotem magnū christum cū vero corde in plenitudie fidei aspersi corda a conscientia mala. Hinc ⁊ Sen. Mala conscientia sepe tuta est: secura nunq̄. Quintum ad errorē adiuuat: ita vt nōnūq̄ ad hereſim inducat. j. Tim. iiij. In nouissimis temporibus discedēt quidam a fide attendentes spiritibus erroris ⁊ doctrinis demoniorū in hipocrisi: loquentium mendacium ⁊ cauteriatam habentium suam conscientiam id est corruptam ⁊ concupiscentiam aduſtam. Sextum ad gehennā edificat. Omne enim quod contra conscientiam fit etiam erroneam si durat: vel quod non est ex bona conscientia edificat ad gehennam. xxviij. q. j. omnes. Septimum malum est: quia tristitiam cōtinuat in magnum grauamen anime. Sap̄. xvij. Semper presumit seua perturbata cōscientia. Et Isido. dicit. nulla pena grauior q̄ mala cōscientia.

§. IX. De conscientia scrupulo:

sa potest exponi illud p̄s. liiij. Saluū me fecit scilicet deus a pusillanimitate spiritus ⁊ tempestate. Ubi tria possunt notari. Tria doctrina.

¶ Primum est scrupulose conscientie sanatio. ibidem. Saluum me fecit.

¶ Secundum scrupulose conscientie causatio. ibi. A pusillanimitate.

¶ Tertium scrupulose conscientie nociua aggrauatio seu propagatio. ibi. Et tempestate.

Incipiendo aūt a secundo vt ordinatius loquamur. Sciendum q̄ scrupulus est vacillatio quedā consurgens cum formidine ex aliquibus coniecturis debilibus ⁊ incertis. Unde videtur esse scrupulus id q̄ apud alios dicit⁹ pusillanimitas: que est tedio seu timore rerum aduersarum iners ⁊ incōsiderata fracti animi dejectio. Et sic vtrūq; s. tam scrupulus q̄ pusillanimitas importat inordinatū timorem. Unde ipse scrupulus a quibusdā vocatur erronea conscientia: ab alijs timor conscientie ⁊ ab alijs pusillanimitas. Contra q̄ dicitur Eccles. vij. Noli esse pusillanimis in animo tuo. Sciendum autem ꝑm Alber. in lib. de quatuor coe- Differūtius. q̄ differentia est inter scientiam: fidē: opinionē: dubitationē: ⁊ scrupulum seu suspicionem. Nam scientia proprie est eorū que cognoscūtur per causam: ⁊ q̄ impossibile est aliter se habere. Fides aūtē est perfecta persuasio vnius partis seu cōclusiōis per multa probabilia vel auctoritatem dicentem: ⁊ hoc etiam appellatur credulitas ⁊ conscientia. Opinio autem est acceptio vnius partis cum formidine alterius: ita tamen q̄ ad illam quam formidatur non habetur ratio expressa: formidatur tamen propter debilitatem rationis alterius partis. Dubitatio vero est interminatus motus rationis super vtranq; partem contradictionis per equalia media ita q̄ non magis pendet ad vnam partem q̄ ad aliam: et hec etiam dicitur ambiguitas. Demum scrupul⁹ ex leuibus cōiecturis seu mediis ⁊ multum debilibus mouetur ad vnam partium. Et hic etiā dicitur suspicio ⁊ pusillanimitas spiritus que repellenda est. Unde dicitur. xj. q̄. j. oues. Omnis suspicio potius est repellenda q̄ approbāda vel recipienda. Et ratio assignatur in. iij. parte: cū dicitur. Et tempestate. In qua quidem tertia parte notatur effectus nocuus qui sequitur ex ipsa pusillanimitate seu scrupulo. Inducit enim ad quoddam tedium ⁊ tristitiam aggrauantem animum: vt nil boni ei agere libeat. Et sic velut tempestas que descendit in Egyptum consumpsit omne quod reperit viride. Sic tristitia procedens ex scrupulo consumit vigorem ⁊ robur animi. Diminuit etiam audaciā aliorum ad bonum sui exemplo. Propter quod dominus precepit: q̄ hi qui erant cum Gedeone pugnaturi contra hostes formidolosi ⁊ pusillanimes non irent cum alijs: sed reuerterentur domum: ne videlicet ex timore fugiendo aliorum audaciam debilitarēt: vt habetur Judic. vij. Et in figurā scribitur Jone. j. q̄ hi qui nauigabant cum Jona prophēta orta tempestate in mari omnes timuerunt valde: sed ipso Jona ab eis semoto cessauit tempestas ⁊

Quidest scrupul⁹.

Opinio

Dubitatio.

Scrupul⁹ seu suspicio.

stas ꝛ securi facti sunt. Inducit demū scrupulosa cōscientia tempestatē desperationis a qua liberari se petebat ℙsal. lxviij. dic. Nō me demergat tēpestas aque: quidā scrupulosi ex societate Machabeorū qꝛ noluerunt se defendere cōtra hostes bellātes aduersus eos in die sabbati: timētes ne ꝓpter hoc violarēt sabbatū occisi sunt ab eis. Causaꝫ aūt ista scrupulositas siue pusillanimitas inducens tēpestatē multorū malorū quādoqꝫ ex cōplexione ad timorē idonea: vt est cōplexio frigida: puta in feminis vetulis et melancholicis. Timor em̄ naturaliter ꝑm Damas. cor cōstringit: sicut ꝛ frigida cōstringunt: ꝛ cōgelationē faciunt ad quē motū cōtractionis imaginatio mouet a timoris dispositione: ita vt cōcipiat qs aliqd esse futurū malū ꝛ per ꝯs fugiendū. Quādoqꝫ causatur pusillanimitas seu scrupulus ex egritudine maniacave melancholica: que est infirmitas capitis: ꝑ quā ledit imaginatio et q̄ñqꝫ ratio. Vñ Gale. ꝛ Auicē. dicunt qꝫ mania est infectio anterioris cellule capitis cum diminutione imaginationis. Melācholia vero est infectio medie cellule capitis cū diminuttione rationis. Causaꝫ ꝛ aliquando scrupulus ex tentatione diabolica: pōt em̄ diabolus deo ꝑmittēte mouere melancholicos humores in hoīe: ꝑ quos imaginatio vel errare pōt: aut turbari ad timorem inordinatū. Unde ꝛ Auicē. dicit qꝫ quibusdā medicis visum est qꝫ melācholia cōtingat a demonio. Aliq̄n̄ vero ꝓcedit pusillanimitas seu scrupulus ex regiminis corporalis negligentia. ſ. per nimiā abstinētiā: vigilias ꝛhmōi. Vñ bearus Hiero. Rationalis hois dignitatē amittit: qui vel ieiuniū charitati: aut vigilias prefert sensus integritati: vt per immoderatam abstinentiā atqꝫ indiscretā psalmorū vel officiorū decantationē aut amentie aut tristitie. i. melācholie notā incurrat. de cōse. dist. v. nō mediocriter. Aliqñ causaⁿ scrupuli ex societate timidorū. Nā vn⁹ scrupulosus facit aliū scrupulosum. Remouende igit hmōi sunt cause: ne ipsa pusillanimitas tempestatē inducat: ꝛ demū in infernū deuolat. Qd̄ inde cōsequi ostendit ℙsal. lxviij. qui postꝫ dixit. Non me demergat tempestas aque: vt expositum est. Subdit. Neqꝫ absorbeat me profundum. i. infernus.

Etiā causatur pusillanimitas vel scrupulus.

Melancholia vñ cōtingat ꝯ Auicē.

§. X. Qñ autē remoueatur talis scrupulositas declarandū est nunc reuertendo ad primam partē: vbi dicit. Saluū me fecit. ſ. ab huiusmodi. Saluat ab isto malo sicut ꝛ ab aliis cunctis principaliter deꝰ. Unde ꝛ dixit Sara vxor Tobie dño loquens. Post tempestatem. ſ. scrupulositatis tranquillū facis. Saluū autē facit ab hmōi tanqꝫ per instrumenta per morales medicos: prelatos ꝛ cōfessores: consultores idoneos. Non autem debent scrupulosi dure corripi: sed animari ad deponendum pusillanimitatem ꝛ scrupulū ostēdendo pericula supradicta nisi sequaꝫ medici spūalis monitū. Septem autem sunt regule quarum adminiculo conscientia scrupulosa seu erronea deponi potest ꝛ debet. ꝛ sic saluari.

Septem sunt regule ꝑ quas erronea cōsciētia pōt rectificari.

¶ Primū videlicet debita ad gratiā dei preparatio.
¶ Secundū solicita sacre scripture indagatio.
¶ Tertiū orationis deuote continuatio.
¶ Quartū opinionis alicuius tuta electio.
¶ Quintū obedientie humilis imitatio.
¶ Sextum scrupulorum animosa obiectio.
¶ Septimum preceptorum discreta epikeizatio. i. interꝓtatio.

Que septē iubet habere eterna sapientia Prouerb. ij etsi non ꝑm ordinē positū di. Si suscepis sermones meos: subaudi modo debito quoad septimum: ꝛ mandata mea custodieris penes te. ſ. obseruando: et sic te ad gratiam preparando quoad primum. Si sapientiam inuocaueris. ſ. per orationem: quo ad tertium ꝛ inclinaueris cor tuum. ſ. ꝑ obedientiā quoad quintū prudentie. ſ. eligendo opinionē tutam quoad quartum. Si quesieris eā quasi pecuniā: quoad sextum. ſ. animose obiciendo scrupula: tunc intelliges timorē dñi ꝛ scientiam dei inuenies: que facit rectā cōscientiam. Prima igitur regula est: vt quis se ad gratiam preparet quantuz pōt seruando mandata dei: de peccatis ꝓpetratis dolendo ꝛ cōfitēdo. Nā quicunqꝫ facit qd̄ in se est ꝑm Tho. in. iiij. nulli tali abstrahit deus gratiam: sed infallibiliter infundit: ꝛ lumē doni sapientie: scientie: consilij: ꝛ intellectus tribuit ꝙbus tuuari pōt ad depositionē erronee conscientie. vnde ipse dicit per Hiere. c. iij. Conuertimini filij reuertentes quantū ſz in vobis est: ꝛ ego sanabo auersiones vestras. Et ꝑ Ezechi. xviij. Nunquid voluntatis mee est mors impij: ꝛ non potius vt cōuertat ꝛ viuat. Et per Esa. xlix. dic. Nunquid obliuisci potest mulier infantē suū vt nō misereat filio vteri sui? Etsi illa oblita fuerit: ego tñ nō obliuiscar tui. Figurā huius habes. ij. Reg. xiij. in Absalone fratricida recepto ad gratiaz a patre suo Dauid recognita offensa se humiliādo. Scda regula est solicita sacre scripture indagatio. vñ dicit Salomō Prouer. ij. Si quesieris eā quasi pecuniā: amatores mūdi: qui studiū habēt acquirē di pecunias preceptorē querunt primo bene doctuz in arte per quā volūt acquirere pecuniaz: vt doceat eos subtilitates ꝛ modos acquirendi: exinde sunt soliciti ad videndū ꝛ recolligendū libros suorū cōputorū: auxilia etiā querūt aliorū. Et sic etiā spiritualiter queri debet sapiētia scripturarū diuinarū. vñ Prouer. j. ō. Audiens sapiēs sapiētior erit: ꝛ intelligēs gubernacula possidebit. Aliaduertet parabolā ꝛ interpretationē verba sapientū ꝛ enigmata eorū. Hinc Hiero. ad Paulinū. Intelligere te in sacris scripturis sine premio ꝛ mōstrante semitā nō posse ingredi. Et exēplificat de quibuslibet artibus: ꝛ de Paulo q̄ post annos. xiij. cōtulit cū apūs euangeliū: ꝛ saluatore nostro duodenni interroganti doctores in tēplo. Deinde debet quis assiduus esse in lectione scripturarū. vñ Hiero. ad Nepo. Scripturas sepius lege: imo de manu tua nunqꝫ sacra lectio deponatur. Disce qd̄ doceas. In huius figurā mādauit dñs. Exod. xxxviij. vt vectes quibus portabat arca iugiter anulis ipsius arce essent inserti: ne cū haberet trāsferri mora fieret de trāsmittendis vectibus. Ad signandū qd̄ qui habent alios docere: ꝑ quos ecclia quasi circumfertur: debēt cōtinuo adherere studio scripturarū ꝑm quadruplicē sensum signatū per quatuor anulos ne cū habēt alios instruere: tūc querant addiscere. Tertia est orationis deuote cōtinuatio. Unde Jac. j. ō. Si qs vestrū indiget sapientia postulet a deo qui dat oibus affluēter: ꝛ nō improperat ꝛ dabit ei. Sapiens in se expertus ait. Sap. vij. Inuocaui ꝛ venit in me spūs sapiētie qui spūs est vnctio que docet de oib⁹: vt ō. in. j. Cano. Jo. sz necessarijs ad salutē. Sic ꝛ Salomō postulans sibi dari sapientiā ad recte iudicandū populuz vbi occurrunt multa dubia: obtinuit eā. iij. Re. iij. Et Josaphat rex ad dñm inquit Cum ignorem⁹ quid agere debeamus hoc solū residui habemus vt oculos nostros dirigamus ad te. Et precipue oratio valet ad tollendum scrupulos ꝓut procedunt ex tentatione diaboli: qd̄ figuratuz est Mat. xvij. in demoniaco lunatico sanato a christo qui proijciebat illū obsessum qñqꝫ in ignem: quandoqꝫ in aquā. Sic scrupulosus de vno contrario vadit ad aliud: et de eo dixit qd̄ illud genus demoniorū ejicit in oratione ꝛ ieiunio. Sic beatus Petrus martyr oratione liberatus fuit a scrupulo infidelitatis. Quartam regulam quia prolixa est ponemus in fine. Est igitur quinta regula obedientie humilis imitatio: vt. ſ. scrupulosus captiuet intellectum suum dictis sapientum ꝛ obedientie superiorum quantuncunqꝫ scrupulus sibi dictet aliud. Unde Prouerb. iij. dicitur. Ne inuitaris prudentie tue. Et Tob. iij. Consilium semper a sapiente perquire. ꝛ Prouerb. xxij. Ne transgrediaris terminos antiquos quos posuerunt patres tui. Hinc ꝛ cancellarius Parisien. in. iij. de vita anime inquit. Unum hoc generale damus documentum credere videlicet faciliter sapiētiorum ꝛ bonorum iudicio: ꝛ contra cōmunes eorum sentencias nō leuiter sibimet formare scrupulos anxios et timidos. Et in libro de vitis patrum predicatorum narratur: quod cum quidā defunctus appareret alteri eiusdem ordinis. ſ. predicatorū: qui erat multum scrupulosus ipso interrogante de scrupulis suis. Respondit defunctus. Consule discretos ꝛ acquiesce eis. Similiter legitur de quodā discipulo beati Bernardi qd̄ cum nō posset deponere scrupulos suos: propter quod ad celebrandum nō auderet accedere. Dixit ei Bern. Vade frater ꝛ in fide mea celebres. Obediuit ille simpliciter ꝛ omnis ille scrupulus perpetuo recessit. Sed si quis scrupulosus diceret. Utinam talis esset prelatus qualis erat Bernardus: crederē faciliter imperanti ꝛ acquiescerem consulenti. Nunc autem cum superiorus mei paruā sapientiam conspicio: non audeo meam conscientiam sue fidei committere. Respōdet cancellarius. Quisquis ita dicis ꝛ sapis erras ꝛ decipieris. Debes ergo sibi obedire non vt homini: sed vt deo iubenti cuius vices gerit. Unde Luce. x. christus dixit. Qui vos audit me audit: si tamen non contra deum iusserit. Et cum causa scrupulositatis: vt dictum est. ſ. aliquando procedit ex qualitate complexionis precipue melancholice: aliquando ex egritudine superueniente maniaca vel melancholia aliquādo ex indiscreto vite regimine: puta per nimias abstinentias: pertinebit ad moralē medicū rectorem vel confessorem in

Prima regula.

Secūda regula.

Tertia regula.

ij. Paralipo. xx.

Quarta regula

Quinta regula.

Respōsio Ber. ad scrupulosuz fratrē.

hmõi adhibere remedia de cõsilio medicine: vt scrupulos9 seip sum vincat. Et si durũ videatur in assumẽdo illa remedia precipue consulta vel data seu imposita ab ipso medico spũali. Dicitur eñ Eccli. xxxviij. Altissimus de terra creauit medicinã et vir prudens nõ abhorrebit eã. Nõ tñ expedit in oibus viuere medicinaliter precipue religiosis. Nam vt dicit Ambro. de conse. dist. v. cõtraria. Cõtraria sunt diuine cõditioni precepta medicine que a ieiunio reuocãt: lucubrare non sinunt: vigilare nõ permittũt: ab omni intẽtione meditationis abducunt. Nec etiã scrupulosus debet timere vitã sibi abbreuiare ex obseruatione preceptorũ dei ⁊ ecclesie vel obseruatione sue religionis: dummodo ex capite suo nõ addat alia magis austera. Nã vt dicit Job. xiiij. Constituisti terminos ei9: scz vite hois: qui preteriri nõ poterũt: nec ꝑm prolõgationẽ nec ꝑm abbreuiationẽ: sz etsi abbreuiaretur ꝑm causas secundas ⁊ naturales sibi esset ad cumulũ premij non peccat: illa scz faciendo ad placenduz deo: et ꝑm cões regulas traditas ab ecclesia ⁊ religionibus approbatas. Serta regula est animosa pugnatio seu repulsio scrupulorum seu pusillanimitatis. Ad quod hortatur dñs. Esa. xxxv. dicens. Confortamini pusillanimes: confortamini et nolite timere: ecce deus vester: scz adiuuans et illustrans. Unde Greg. in moral. dicit q diabolus assimilatur myrmicoleoni: qõ animal dicitur leo formicarũ. Nam formicis q̃ minutissime sunt discurrentibus insidiatur et occidit. Sed alia animalia grãdiuscula itinerãdo conculcant ⁊ perimunt. Sic diabolus inuestigat cõpliones hominum: vt dicit Grego. ⁊ quos videt parui cordis et pusillanimes et scrupulosos ipsos aggreditur ⁊ scrupulis et vitijs occidit. Sed a magnus spe ⁊ vigore rationis diabolus ipse prosternitur ⁊ abijcitur. Unde ⁊ Cancellarius in quodam tractatu suo inquit. Mille surgunt apud aliquos scrupuli more canum oblatrantes ⁊ lacerare minantes ipsos qui voluit ire p viam dei: quos conuincere ⁊ compescere melius q̃s per cõemptũ nequimus. Tantummodo si contẽptus ille sit timoratus ⁊ regulatus: non absq; preuio alterius presertim superioris consilio. Et idem in tractatu de regulis moralibus ait. Consilium salubre est frequenter agere contra scrupulos leues ⁊ tepidos vitando eos ad aliorum iudicium: quatinus ex consuetudine fiat homo robustus: solidus et tranquillus in exercitio spirituali. Sicut etiam si quis vellet ligamentum distortum ad rectitudinem ducere: oporteret quod retorqueret ipsum ex parte opposita curuando: et sic reduci posset ad rectitudinem. Notãdũ etiam quod dicit Cancellarius in quodam tracta. quod aliqui doctores tenent: quibus assentit: aliquando non tam meritoriũ esse credere sicut velle credere: nec dolere sensualiter de peccatis: sicut velle dolere et non posse. Probatur hoc per ꝓ̃s. dicẽtem. Desiderium pauperum exaudiuit dominus: preparationem cordis eorum audiuit auris tua. Et ita iudicat nos deus secundum superioris arbitriũ: voluntatẽ et iudicium: et nõ ꝑm ea que nobis inuitis ⁊ contranitentibus portio sensualitatis inferior adhesit et perducit: qualia sunt volubilitas imaginationum ⁊ phantasiarum. Solet aũt impedire proportionẽ scrupulorũ snia aliquarum auctoritatũ nõ bene intellectarũ. ⁊ ideo declarande sunt: vt illa que habetur extra de spõ. iuuenis. scilz in dubijs tutior via est eligenda: propter quod scrupulosus eligit viã rigidiorẽ. Sed ad hoc respõdetur q eligere viam tutioriẽ cõsilij est nõ precepti: alꝫ oporteret multos ingredi religionẽ: in qua tutius viuntur q̃s in seculo. Non ergo de necessitate opz tutiorem eligere: quãdo etiã alia via potest eligi tuta. Sicut eñ diuerse vie tendunt ad vnã ciuitatẽ: licet vna tutior alia sit. Sic ad ciuitatem celestem alius sic: ali9 sic vadit ⁊ tute licet aliquis tutiori modo. Item q; ꝑ: Eccli. iij. Qui amat periculũ in illo peribit. Unde est quod bea. Tho. ⁊ alij dicũt q ille q̃ agit id de quo est dubiũ vtrum sit mortale an non: peccat mortaliter: quia periculo se exponit mortalis. Cum ergo in aliqua materia morali sunt varie et contrarie opiniones: ille qui adheret opinioni latioris vie: videtur se exponere periculo mortalis quia in dubio: cum possit illa opinio esse falsa ⁊ contraria vera. Sed ad hoc respondetur q vtiq; ille qui agit sciẽter id de quo dubitat esse mortale permanente dubitatione mortaliter peccat: etiã si illud in se non esset mortale: sumendo proprie ⁊ stricte dubitationẽ: videlz prout rationes sunt eque ponderantes ad vtrãq; partem: nec magis declinat quis ad vnã q̃ ad aliam. Sed si dubiter leuiter quis et per modum scrupuli: sicut dubitat seu formidat habens opinionem de aliquo: quia ita inheret ipsi sententie quod tamen formidat de opposito. Sic agendo cõtra tale dubiũ nõ peccat: dũ adheret opiniõi alicuius doctoris: et habet rõnes ꝓbabiles pro ipsa magis q̃s ꝓ opposita opinione: etiã si ipsa opi. quaz tenet nõ esset vera: ⁊ hoc nisi ipsa opi. sumpta esset cõtra manifestũ testimoniũ scripture vel determinationẽ ecclie. Talis eñ nõ operat in dubio moralis sed ꝑm opi. probabilẽ: qõ magis declarabit in septima regula. Qõ etiã Greg. dicit. Bonarus mentiũ est ibi etiã culpas suas cognoscere: vbi culpa nõ est. dist. v. ad eius. circa finẽ. Ad hoc dicit glo. cognoscere. i. timere: ⁊ nõ per assensum firmum determinare. Hoc stultũ esset et periculosum ꝑm Cancellariũ. Septima regula est pro scrupulorũ depositione preceptorũ discreta epykeizatio: id est interpretatio vel declaratio. Equitas eñ quã ꝓhs nominat epykeiã preponderat iuris rigori ꝑm iurisperitos. Est aũt equitas iustitia pensatis omnibus circũstãtijs particularibus: dulcore misericordie temperata. Et ait sapiens. Noli esse nimis iustus qui peruerit in iustitia sua. Pertinet aut; ad virtutẽ epykeie cõsiderare nõ nudũ de se preceptũ: sed circũstantias oẽs particulariter ipsuz vestientes. Unde ꝓhs. v. ethi. dicit q epykeia interpretatiua legũ est melior q̃s iustitia legalis. Et ꝑm hanc virtutẽ epykeie possumus precepta dei ecclesie: prelatorũ seu iudicũ benigne interpretari. Et in foro quidã cõtentioso eius est interpretari: cuius est condere vel sententiare. Sed in foro conscientie circa precepta ⁊ humana ⁊ diuina dico q pertinet ad quẽlibet pro facto suo: si tamẽ rationabiliter interpretetur. Et ꝑm Jo. de Amb. septuplex doctrina p virtutẽ epykeie scrupulose cõsciẽtie proficua dari põt. Quarũ prima est: inter durã ⁊ benignã circa preceptã sniam: q benigna est potius ceteris paribus interpretatio facienda: qõ etiã asserit Guil. Huius ratio est: qz precepta dei ⁊ ecclesie nõ sunt ad tollendã oẽm spũalem dulcedinez: qualis certe tollitur q̃n nimis scrupulose ⁊ timide precepta interpretantur. Scõa doctrina ꝑm virtutẽ epykeie est: qõ nec deꝰ nec ecclesia per sua precepta intendit obligare ad vir possibile alicui. Cuz enim ꝑm regulam iuris: nemo possit ad impossibile obligari: extra de reg. iur. lib. vj. nemo. Non solũ ꝺ impossibile qõ absolute nõ est possibile. Sed etiã videtur interpretandum ꝑm virtutẽ epykeie in lege noua esse impossibile qõ vix est possibile: vt puta nimiam habens difficultatem: alias quo saluaret illud. Onus meũ leue. Mat. xj. Tertia doctrina est qõ nec deus nec ecclesia intendit suis preceptis aliquem obligare ad hoc q sit fatuus. i. talia precepta loco ⁊ tẽpore non obligant quibus eorum obseruantia fieret ridiculosum: saltem apud discretos ⁊ bonos viros. Patet igitur a simili de votis ex diuino precepto deo reddendis: que tamen si stulta sint secunduz docto. nullus obligatur implere: ad quod facit glo. Inno. sup. c. nouerit. de sen. excõmuni. Quarta doctrina est quod in dubijs bonorum vita alijs debet esse viuendi regula: a tanto magis quanto meliores sunt. Unde Hiero. ad Rusticum monachum ⁊ habetur. xvj. q. j. sic viue. Inter bonos semper sectare meliores: propter quod christus discipulos suos vocat sal terre: quia videlicet et moribus ipsorum populi sunt condiendi. Et ratio huius regule est: qz tales ꝑm virtutem epykeie presumi debent habere rectum iudiciũ: qz habent rectuz affectum: sicut sanus bene iudicat de saporibus: qz nõ hz gustũ infectum. Quinta doctrina est: qz in his que solũ sunt mala: qz prohibita: vt cõmuniter posituna precepta multũ excusat vel in toto vel in tanto consuetudo si sit prescripta: imo aliquando tollit legem scriptã positiuam: vt dist. iij. in istis. ⁊. c. seq. cum glo. Sicut enim epykeia est interpretatiua legum: ⁊ sic consuetudo est optima legum interpres. extra de consue. cum dilectus. Serta doctrina est quam tradit ꝓ̃. de palu. in. iij. sen. quod homo vbi nõ peccat mortaliter nunq; incurrit sententiam excommunicationis iuris. Cum enim per excommunicationem ab homine nullus debeat eici ab ecclesia nisi pro mortali vero vel presumpto secundum bea. Tho. in. iij. quia maxima pena est. Sic etiam cum sententia iudicis non sit iniusta: potest homo formare sibi conscientiã quod vbi non peccat mortaliter: non incurrit sententiaz iuris. Septima est quod in quocunq; casu pretermittens facere hoc quod lex imponit: posset excusari a peccato puta quia hoc facit sine contemptu ꝓ virtutem epykeie ratione alicuius periculi considerati: quia potest fieri quandoq; contra verba legis. Reuertendo ad quartã omissam: dico qõ ipsa est opinionis alicuius tuta electio. Sunt eñ aliq̃ de aliquibus materijs moralibus doc. opinionũ ꝓtrariarũ: ⁊ tũc scrupulosi dubitant quã partẽ possint cũ bona conscientia eligere. Pro cuius enodatione difficultatis notandũ q cũ bona cõsciẽtia põt quis tenere vnã partem alicuius opinionis: ⁊

Serta regula.

Vita tutior ẽ eligenda.

Regula moralis.

Septima regula.

Quid ẽ q tas.

Doctrina septuplex scrupulose cõsciẽtie proficua.

Vita bonor alios dr esse regula.

Quarta regula q hic ponit ꝓter ꝓlixitatẽ qua.

nis:ꝛ sin eam operari:excluso saltez scandalo:que sez pars habeat ꝓ se notabiles docto.dūmodo talis opinio nō sit cōtra auctoritatē expressaz sacre scripture:nec cōtra determinationē ecclesie catholice:ꝛ q̄ etiā ex cōtrarietate taliū opinionū nō inducaꝫ ad indubitandū:sed bonā sibi conscientiā ꝛ credulitatē formet de eo q̄ credit tanq̄ de probabiliori parte:ꝛ p̄cipue q̄n q̄s adhibet diligētiā inquirēdo an liceat: nec inuenit aliq̄d q̄ eū sufficienter moueat ad hoc q̄ sit illicitū. Q̄ sint cōtrarie opiniones inter doctores sanctitate ꝛ scientia maximos in materia moali: aliq̄n etiā ad salutē necessaria ptz ꝓ exēpla. Nā. b. Tho. in. iiij. tenet q̄ post lapsum in mortale nō oportet aliquē statim cōfiteri sub p̄cepto habita copia cōfessoris:nisi in paucissimis casibus qui ibi ponuntur. dis. xvij. Et cū eo tenet Richar. ſz Hugo de sancto Victo. ꝛ beatus Bonauētura sunt in hoc cōtrarie opinionis. Sanctitas aūt et magnitudo scientie ipsorum nota est toti ecclie:neutra aūt illoꝝ opinio reprobaꝫ. Etsi b̄ati Thome opinio cōmunius teneaꝫ:que tamē minus tuta videꝫ. Raymūdus decretista ꝛ sanctus in summa tenet q̄ participare cum excōicatis maiori excōicatione in loquela:cibo:ꝛ hmōi. in casu nō cōcessio sit mortale vniuersaliter. Sed. b. Tho. in. iiij. ꝛ Joan. and. ꝛ Archidia. tenēt cōtrariū. Et illud cōtrarium cōiter teneꝫ. Et sic exempla innumera possent poni. Q̄ aūt dicit. b. Tho. in quodlibeto. iij. q. iiij. arti. ij. q̄n due sunt opiniones cōtrarie de eodē oportet alterā esse verā ꝛ alterā falsam. Si ergo ille qui facit contra opinionē magistroꝝ:ꝛ puta in habendo plures prebendas faciēs cōtra verā opinionē:nō excusaꝫ a pctō cū faciat contra legē dei:quāuis nō faciat cōtra cōscientiā. Hec enim verba beati Tho. nō possunt intelligi: nisi de his vbi manifeste ptz ex scriprura vel ecclesie determinatione q̄ sit cōtra legem dei:ꝛ nō de illis intelligit vbi nō apparet:aliꝫ sibi cōtradicerer in eodē libro q̄ nō esset credendū. Itē Ulricus in summa dicit q̄ si quis de aliquo agēdo dubio magis pitos ꝙsulat:de quo nullā hz expīssam auctoritatē:vtrū ita sit an nō:dūmō formet sibi bonā cōscientiā:etiā si res aliter se habeat q̄n id q̄ sentit:ꝛ q̄ sibi cōsultuz fuerit:excusaꝫ:q; fecit q̄ potuit:et deus plus nō requirit. Itē ex responsis que videntur data ab Alberto magno habeꝫ q̄ frater simplex vel quilibet homo cū salute pōt sequi in cōsilijs quā cunq̄ opinionem voluerit: dūmodo alicuius doctoris magni opinionē sequaꝫ. Hostiē. etiā dicit extra de cogna. spiri. sup. c. si vir. vbi sunt diuerse opiniones ꝛ diuersa iudicia:semp humanior est preferenda ꝛ equior. Et ad idē facit q̄ ait Augu. di. ix. sana. Guil. etiam in glo. Ray. dicit q̄ in apicibus iuris vbi dubitant etiā sapientes excusabilis est ignorātia. Ūñ si aliq̄s bona fide ptē illā vel illā elegerit nō debet sup hoc habere cōscientiam nimis scrupulosam. Item Pe. de palu. super. iiij. di. xvij. dicit q̄ si cōfessor dubitaret vtrum illud de quo confitens nō penitet nec cōfitetur esset mortale:et ipse confitens dicit q̄ cōsilio periti illoꝝ fecit:de quibus ex vita et scientia ꝓbabile est q̄ nō consulerent nisi bene:illi iudicio se pōt conformare. Secus aūt esset si esset certus de oppositō. Idē videt sentire Goffr. de fontibus:in his scilicet opinionibus cōtrarijs que tolerant ab ecclesia: vt dictū est. Et q̄ dz proponere cōfitenti q̄ bene studeat de hoc seipsum per prudens informare:eo q̄ alij tenent contrariā opinionē:maxime si illius cōtrarie opinionis cōfessor sit inordinarius eius: ꝛ sic eū absolueret. Itē sentit Richar. Claremoñ. Nō distinguēdo vtrū confessor eius sit ordinarius vel nō ordinarius. Idē potest haberi ex decretali extra de sen. excō. inquisitioni. tā in text. q̄n in glo. vbi declaratur q̄n mulier vxorata incipit ꝓ nouā informationem dubitare:an attineat viro gradu ꝓhibito:quo se debeat habere in tali dubio circa exactionē vel redditionē debiti coniugalis. Probatur et hoc idem tali ratione secundum Cancellarium. Non plus nocet homini errare in articulo fidei qui non est declaratus adhuc ab ecclesia quod sit articulus de necessitate credendus:q̄n necesse posset actus moralis contra aliquid agibile perpetratus:q; actus nō dicitur esse certus ex scriptura aut determinatione ecclesie quod sit illicitus. Patet hoc ex eo q̄ fides est tam necessaria sicut virtutes morales:etsi nō amplius. Sed constat cōmuniter apud theologos q̄ in materia fidei dum doctores sentiunt contraria: licitū est ante determinationē ecclesie tenere vnā partē vel alterā sine periculo peccati vel fidei:vt patet in abbate Joachim qui tenebat cōtrariū ad id q̄ magister sen. diceret in. j. distin. j. lib. ꝓ quo magistro senten. ecclesia postmodum determinauit. extra de sum. trini. dānamus. Hec tamen dictus Joachim incidit in heresim aut perfidiam propter hoc:quia dicta sua omnia subiecit correctiōi ecclesie. Ergo a simili licet vnam opinionem in moralibus tenere:iuxta limitata superius:vbi saltem magis sapientes non sentiunt contrarium:ꝛ vbi paratus est obedire ecclesie ꝛ scripture si ei erroꝛem explanauerit. Solet autem mouere scrupulosus ꝛ detinere illud dictum August. Tene certum ꝛ dimitte incertuz. de pe. di. vij. c. si quis. ij. Sed vbi in eadem materia moali sunt contrarie opiniones doctoꝝ: illa videtur tutior que est rigidior:ꝛ sic potius amplectenda ad quod instigantur scrupulosi. Sed ad hoc respondetur quod Aug. loquitur in dic. c. proprie de eo qui differt penitentiam vsq; ad extremum vite:cuius saluatio dubia est ꝛ incerta:non quia vera penitentia non possit esse in extremis ꝛ deus indulgeat:vt patet in latrone cum christo crucifixo. Sed quia incertum est ꝛ dubium vtrum talis vere peniteat:quia videtur moueri principaliter timore gehēne magis q̄n respectu diuine offense et diuine gloie quod req̄ritur ad veram penitentiam secundum Aug. de pe. distin. vij. nullus. Sed extendatur illa auctoritas Augu. ad alias materias morales. Notandum secundum Cancellarium quod certitudo que req̄ritur in materia moali non est certitudo euidentie:sed probabilis coniecture. Et ꝓ huius declaratione sciendum quod triplex est certitudo. Una supernaturalis:alia naturalis: tertia ciuilis seu moralis. Et certitudo supnaturalis ita se habet quod non stat aliquem certa sentire ꝛ falli:ꝛ ipsa est triplex. Prima euidentie intuitiua qualis est beatoꝝ superne patrie. Alia est euidentie reuelate:vt in prophetarum illustratione. Tertia est solius adherentie in speculo ꝛ in enigmate:qualis est certitudo fidei que non innititur euidentie rationis humane:sed auctoritati diuine que continetur in sacra scriptura. Est autem quelibet trium certitudinum supernaturalium tanta: quod per nullam potentiam etiam diuinam ꝛ absolutam fallax esse poterit:aliquin deus negaret seipsum. Certitudo vero naturalis ita se habet quod non stat per naturam aliquam taliter assentire et falli:quam philosophi nobis posuerunt possibilem in principijs ꝑ se notis:cognitis scilicet ex sola apprehensione terminorum vt quodlibet est vel non est. Posuerunt etiam in conclusionibus demonstratiuis ꝛ in consequentia euidenti deductis per talia principia quemadmodum dixerunt scientiam mathematicam esse scientiam certissimam. Tertia etiam certido: scilicet moralis seu ciuilis: tangitur vna cum precedenti in principio Ethicorum. vbi dicitur quod disciplina est in vna quaq; re certitudinem querere iuxta exigentiam materie. Eque enim vitiosum est persuadentem querere mathematicum ꝛ moralem demonstrantē. Nō enim consurgit certitudo moralis ex euidentia demonstrationis:sed ex probabilibus coniecturis grossis et figuralibus magis ad vnam partem q̄n ad aliam se habentibus. Dicitur autem probabile quod pluribus ꝛ maxime sapientibus apparet verū. Ex his igitur sequitur quod in humanis agibilibus que tantā habent varietatem: teste Aristo. ꝛ experientiam sufficit talis certitudo que non semper scrupulos omnes obiiciat:sed sufficit vt contennat seu superet eos. Ad quod etiam optimum facit illud Leonis pape dicētis. In his que dubia fuerint aut obscura: ad nouerimus sequendum: quod nec preceptis euangelicis cōtrarium: nec decretis sanctoꝝ patrum inueniatur aduersum. dis. xiij. c. sicut quedam. Ista autem certitudo moralis colligitur ex vno trium modoꝝ: videlicet ex alterius auctoritate: quod p tinet ad incipientes: qui scilicet eruditur per alios in doctrinis et addiscunt ꝛ obediunt iuxta illud Deutero. xxxij. Interroga patrem tuum ꝛ annuntiabit ꝛc. Secundus modus est ex propria eruditione: quod congruit proficientibus studendo in scripturis iuxta illud Prouerbioꝝ. xxvij. Stude sapientie fili mi. Tertius modus est ex circunspectione circunstantiarum: ꝛ hoc quo ad perfectos.

Doctores ẽt sancti q̄nq; cōtrariā tur i materia morali ꝛ spirituali.

Submissio ecclie excludit heresim.

Triplex est certitudo.

Ignorantia i apicibus iuris est excusabilis.

In duobus q̄d sequēdū.

De actu intellectus. Capitulum. xj.

De actu intellectus. Et primo quomodo cognoscit anima in corpore.
Et quantū ad hoc consideratio erit tripartita.
Primo de cognitione eoꝝ que sunt infra se.
Scō de cognitione eoꝝ que sunt in ipsa anima et de se.
Tertio de cognitione eorum que sunt supra ipsam.

§. I. Anima cognoscit corpora p

intellectuz. Pro cuius declaratione dicit beatus Thomas in. j. parte. q. lxxxiiij. articu. j. quod primi philosophi qui de naturis

rerum inquisierunt putauerũt nil esse in mundo nisi corp⁹. Et q; videbãt oia corpora esse mobilia: ⁊ putabãt esse in continuo fluxu: estimabãt q; nulla certitudo de rerũ varietate haberi posit a nobis. Quod eñ est in cõtinuo fluxu p certitudinẽ apprehendi non potest: q; prius labitur q̃ a mẽte dijudicetur. Sicut Eraclius dixit q; non erat possibile aquam fluuij currentis bis tangere: vt recitat ph̃s in. iij. metaph. Ideis autẽ supuenies Plato vt posset saluare certam cognitionẽ a nobis veritatis per intellectũ posse haberi: posuit preter ista corporalia quasdã substãtias subsistentes separatas a materia et a motu: quas nominauit species vel ideas: per quarũ participationẽ vnũquodq; singulariũ ⁊ sensibiliũ istorũ dicitur homo vel equus vel aliquid huiusmodi. Sic ergo dicebat scientias ⁊ diffinitiones: ⁊ quicquid ad actũ intellect⁹ pertinet: nõ ad ista materialia ⁊ sensibilia referri: sed ad illa immaterialia ⁊ separata: vt sic anima nõ intelligat ista corporalia: sed intelligat horũ corporaliũ spẽs separatas. Quod apparet esse falsum: q; cũ ille species separate sint immateriales ⁊ immobiles ꝑm ipm excluderetur a scientijs cognitio ⁊ motus materie: quod est propriũ sciẽtie naturalis ⁊ demonstratio per causas mouentes ⁊ materiales. Dicendum igitur quod aia per intellectũ cognoscit corpora cognitione intellectuali: immateriali: vniuersali: ⁊ necessaria. Sicut enim forma sensibilis alio modo est in re que est extra animã: et alio modo in sensu: qui suscipit formas sensibiliũ absq; materia: sicut colorẽ auri absq; auro. Sic intellect⁹ species corporũ: que sunt materiales et mobiles: recipit immaterialiter et immobiliter ꝑm modũ suũ. Nã receptũ est in recipiente per modũ recipientis. Quod autẽ Aug. dicit in lib. soli loquiorum corpora intellectu cõprehendi nõ posse: intelligẽdũ est quãtũ ad ea quib⁹ mediãtibus intellectus intelligit: non quantum ad ea que cognoscit. Cognoscit enim intellectus corpora: sed non per corpora: nec p similitudines corporales ⁊ materiales: sed per species immateriales ⁊ intelligibiles: que per sui essentiam esse possunt in aia. Et vt dicit etiam Augu. vlti. de ciui. dei. Non est dicendũ q; sicut sensus cognoscit sola corporalia: ita intellect⁹ cognoscit sola spiritualia: quia sequeretur q; deus et angeli corpora non cognoscerent. Huius diuersitatis ratio est: q; inferior virtus non se extendit ad ea que sunt virtutis superioris: sed bene superior virtus ad ea que sunt inferioris virtutis excellentiori modo operatur. Quãuis etiã transmutetur forma substantialis rerũ inferiorũ: remanet tamen materia immobilis rerũ. Rerum etiam mutabilium sunt habitudines immobiles. Sicut Sortes: etsi non semper sedeat: tamen immobiliter verum est q; ñ sedet in vno loco manet: ⁊ propter hoc nihil prohibet de rebus mobilibus immobilem scientiam habere.

Idee platonis.

Materialia quomõ cognoscũtur.

Alia intelligit per intellectũ et nõ per suã essentiã.

§. II. Anima humana non cognoscit per essentiã suã corpora: sed p intellectũ suũ mediantib⁹ speciebus intelligibilibus.

Antiqui autẽ ꝓbi posuerũt animã ipsam p essentiã suã cognoscere oia. Et q; cõsiderabãt res inferiores cognitas esse corporeas et materiales: posuerũt etiam oportere res cognitas esse in anima cognoscẽte materialiter. Et ideo vt anime attribuerent omniũ cognitionẽ: posuerũt eã habere naturã cõem cũ oibus. Et q; natura principiatorũ ex principijs cõstituitur: attribuerũt aie naturã principij. Vñ qui dixit principiũ oim esse ignem: dixit aiam esse de natura ignis. Qui dixit esse aerem principiũ oim: dixit aiam ex aere. Empedocles qui posuit quatuor elementa principiũ omniũ: dixit animam ex his constituã. Sed hec est falsa opinio. ⁊ eam reprobat Aristo. in. j. de anima. Quod autem ipse in. iij. de anima dicit animã quodammodo esse oia: non ex hoc vult dicere q; actu sit composita ex oibus. Sed inquãtũ est in potentia ad omnia per sensum ad sensibilia: ⁊ per intellectum ad intelligibilia. Solus ergo deus est qui per essentiã suã intelligit omnia: quia essentia eius immaterialiter in se omnia habet: prout effect⁹ virtute preexistunt in sua causa. Non autẽ anima humana vel angel⁹ per essentiam suam cognoscit omnia. Intellectus tamen cognoscit perfectius q̃ sensus: quia sens⁹ accipit formam rei cognite sine materia: sed cum materialibus conditionibus. Intellectus autem abstrahit in cognoscendo non solum a materia: sed etiam a conditionibus indiuiduantibus materialibus.

Opinio erronea repellit.

Alia non hz spẽs naturaliter inditas: sed acq̃sitas.

§. III. Anima humana non intelligit per species naturaliter inditas: quia eas non habet: vnde philosophus in. iij. de anima dicit quod intellect⁹ est sicut tabula rasa in qua nihil est scriptum. Pro cuius declaratione dicit. b. Tho. vbi. s. q; nos videmus q; homo q̃q; est cognoscẽs in potentia tantũ: tã ꝑm sensum q̃ ꝑm intellectũ. Et de tali potentia ad actũ reducit: vt sentiat p actiones sensibiliũ: in sensu vt intelligat p disciplinã aut inuentionẽ. Unde oportet dicere q; anima cognoscitiua sit in potẽtia tã ad similitudines que sunt principia sentiẽdi: q̃ similitudines que sunt principia intelligendi. Et propter hoc Aristo. posuit q; intellectus quo anima intelligit nõ hz aliquas species naturaliter inditas: sed est in principio in potẽtia ad oẽs species hmõi. Sz q; id q̃ habet actu formã interdũ nõ põt agere ꝑm formã ꝓpter aliq̃ impedimentũ: sicut leue nõ põt ferri sursum si impediat: ꝓpter hoc Plato posuit q; intellectus noster naturaliter est plen⁹ oibus speciebus intelligibilib⁹ sed per vnionẽ corpis impedit ne possit in actu exire. Sed hoc nõ videt cõuenienter dictũ: q; si habet aia naturalẽ cognitionẽ omniũ: nõ videt esse possibile: q; hmõi notitia naturalis habeat tãtã oblitionẽ: q; nesciat se hmõi sciaz habere. Nullus eñ obliuiscit ea que naturaliter cognoscit. Sicut q; oẽ totũ est maius sua pte: ⁊ precipue est huiusmodi incõuentens si ponat naturale esse animã vniri corpori. Apparet ẽt incõuenies ista: videt hmõi: q; deficiente vno sensu: deficit scientia in hoie eorũ que apprehenduñt per illum sensum. Sicut cecus natus nullã habere põt notitiã de coloribus. Qõ nõ esset si naturaliter omniũ rerũ intelligibiliũ rationes aia haberet. Intellectus autẽ angelicus a principio sue creationis fuit repletus hmõi speciebus intelligibilibus: quibus intelligit perfecte. Unde in libro de causis dicitur. Omnis intelligentia est plena formis: scilicet angeli: non autem hominis.

Unde hz aia spẽs intelligibiles.

§. IIII. In animã nõ effluunt species intelligibiliũ ab aliquibus formis separatis: vt dixerũt quidam: scz Plato ⁊ Auicenna. Sed alio ⁊ alio modo. Nã vt ponit beatus Tho. in. j. parte. q. lxxxiij. art. iiij. Plato dixit formas rerum sensibilium per se sine materia subsistentes: sicut formã hominis quã noiabat per se hoiem ⁊ formã equi seu ideã quaz per se nominabat equum: ⁊ sic de alijs. Has igitur formas separatas dicebat participari ab anima nostra ad cognoscendum ⁊ a materia corporali ad essendum. Et ita intellectus noster p hoc quod participat ideam lapidis: intelligitur lapidem. Participatio autem idee est per aliquam similitudinem ipsius idee in participante ipsam per modum quo ab exẽplato participatur exẽplar. Et sic ponebat species intelligibiles intellectus nostri esse similitudines quasdam idearum ab eis effluentes. Sed Aristo. probat esse contra rationem rerum sensibilium quod earuz forme subsistant absq; materia. Auicen. autem remota hac positione Platonis posuit omnium rerum sensibilium species intelligibiles: non quidem per se subsistere absq; materia: sed preexistere immaterialiter in intellectibus separatis: a quorum primo deriuantur huiusmodi species in sequentem: ⁊ sic de alijs vsq; ad vltimũ intellectũ quẽ nominat intellectum agentẽ: a quo vt ipse dicit effluunt species intelligibiles in animas nostras: et forme sensibiles in materiam corporalem. Sed secundum hanc positionem sufficiens ratio nõ posset assignari quare anima nostra corpori vniretur. Non enim potest dici q̃d vniatur aia propter corpus: q; nec forma est propter materiam: nec motor propter mobile: sed potius econuerso. Maxime autẽ est corpus necessarium aie intellectiue ad operationem eius propriam: que est intelligere: q; ꝑm esse suũ a corpore nõ depẽdet: si autẽ species intelligibilis esset apta nata recipere naturaliter per influentiam aliquorũ separatorũ principiorum tantum: ⁊ non acciperet eas a sensibus: non indigeret corpore ad intelligẽdũ. Unde frustra corpori vniretur. Si autẽ dicatur q; aia indiget sensibus ad intelligendum: quibus quodammodo excitetur ad considerandum ea quorũ species intelligibiles accipit a substantijs separatis: hoc nõ videtur sufficere: q; hmõi exercitatio non videtur necessaria: nisi ad excitandam animam quasi consopitam et obliuiosam ꝑm Platonicos. Et sic sensus non proficerent anime intellectiue: nisi ad tollendum impedimentum quod puenit anime ex corporis vnione. Remanet ergo querendum que sit causa vnionis anime ad corpus. Patet etiaz falsitas huius ex hoc quod qui deficit vno sensu: caret scientia sensibilium illius sensus: quod non esset si ex intellectibus separatis effluerent soluz species intelligibiles in animam. Et quia omne quod per participationem est tale: reducitur in aliquod principium quod per essentiam est tale: vt ignita reducuntur sicut in causam in

Corpus quo fit seruit ei

ignem

ignem: ideo species intelligibiles quas participat intellectus noster reducunt sicut in cām primam in aliqđ principiū qđ per essentiā est intellectuale: scz deū: z ab illo principio ꝓcedunt mediantibus formis sensibiliū rerum et materialium a quibus sciē tiam colligimus: vt dicit Dionysius.

Quidem cognosci in rombꝰ eternis.

§. V. Anima intellectiua cognoscit res materiales in rationibus eternis.

Pro cuius declaratione dicit beatus Tho. vbi. s. artic. v. q ꝑ si qua dixerūt vera et fidei nostre accōmoda tanq̄ ab intrusis possessoribus in vsum nostrū vendicanda sunt. Simulata ẏo z superstitiosa eorū euitari debent. Aug. ergo qui imbutus fuit doctrinis Platonicorum: si qua inuenit fidei accōmoda in eorū dictis assumpsit: fidei autē nostre aduersa in melius cōmutauit. Quidā Plato posuit formas rerū per se subsistere a materia separatas quas ideas vocabat ꝑ quarū participationē dicebat intellectū nostrū intelligere: hoc autē alienū est a fide nostra. Ideo Aug. in lib. lxxxiij. questionū loco harum idearum quas Plato ponebat posuit rationes omniū creaturarū esse in mēte diuina ꝝm quas oia formātur: z ꝝm quas etiā aia nostra oia cognoscit. Sed sciendū qđ aliquid in aliquo cognosci dicit dupliciter. Uno modo sicut in obiecto vel subiecto cognito. Sicut aliquis videt in speculo omnia que in speculo repsentātur. Et hoc modo anima nostra in statu vite presentis nō videt oia in rationibus eternis. Sed in eis omnia cognoscunt beati qui deū vidēt z oia in eo. Alio modo dr cognosci aliquid in aliquo sicut in cognitiōis principio. Sicut si dicamus qđ in sole videntur omnia que videntur ꝑ solem. Et sic necesse est dicere q anima nostra in rationibus eternis oia cognoscit per participationē earū. Ipsum enim lumē intellectuale qđ est in nobis nō est aliud: nisi quedā participata similitudo luminis increati in quo continent rationes eterne. Unde in psal. dicit. Multi dicūt quis ostēdit nobis bona. Cui questioni respondens Psalmista ait. Signatū est sup nos lumē vultus tui dne: quasi diceret: ꝑ sigillationē ipsius diuini luminis oia nobis demōstrant. Qz tamen preter lumē intellectuale in nobis exiguntur species intelligibiles accepte a rebus sensibilibus: vt de eis scientiam habeamus: ideo nō per solam participationez rationum eternarum de rebus materialibus notitiā habemus: sicut Platonici posuerunt qđ per solam participationem idearum scientiam haberemus.

Aliqđ dr in alio cognosci dupliciter.

§. VI. Intellectiua cognitio accipitur a rebus sensibilibus: nō tū totaliter et perfecte sed quedaz est materia media cause cognitionis: ꝝm illud philosophi in. j. Metaphi. Omnis nostra cognitio ortum habet a sensu.

Pro cuius declaratione dicit. b. Tho. vbi. s. arti. vj. q circa hec fuit triplex opinio ꝑor. Democritus dicit q nulla alia est causa nostre cognitionis: nisi cum ab his corporibus que cogitamus veniunt atq̄ subintrant imaginationes in animas nostras. Et sic posuit iste cognitionē nostrā fieri per idola z defluxiones. vt Aristo. dicit de eo in lib. de somno z vigilia. Et hmōi positionis ratio fuit: qz ipse z antiqui nō ponebāt intellectū differre a sensu.

Opinio Platonis.

Plato vero posuit intellectum esse virtutē immaterialē organo corporeo nō vtentē: et intellectualē cognitionē a sensibili nō ꝓcedere: sed per participationē idearū: vt dictum est. s. Nec etiaz sensibilē cognitionē a sensibilibus ꝓcedere: sed q solū sensibilia excitant animā ad sentiendū: sicut etiā ad intelligendū. Aristo. autē media via ꝓcessit: posuit quidē cū Platone differre intellectū a sensu. Et cū democrito q operationes sensitiue partis causent per impressionē sensibiliū in sensu. Sz nō tamē ꝑ modū defluxionis vt Democritus posuit: sed ꝑ quandā operationē. Intellectū vero posuit habere operationē absq̄ cōicatione corporis: nihil autē corporeū imprimere pōt in rē incorporeā. Et ideo ad causandū intellectualē opationē nō sufficit impressio sensibilium corpoꝝ: sed requiritur aliquid nobilis: eo q agens est nobilius patiēte. Id aūt superiꝰ z nobiliꝰ est ꝝm Arist. intellectus agens de quo. s. Hic facit ꝑhantasmata accepta a sensibus intelligibilia in actu per modum abstractionis cuiusdam. Seūduz hoc ergo intellectualis cognitio a sēsibilibꝰ causatur ex parte ꝑhantasmatū. Sed qz phantasmata nō sufficiunt immutare intellectū possibile: opz q fiant intelligibilia in actu per intellectū agentē. Et ideo nō pōt dici q cognitio sensibilis totalis z perfecta causa sit cognitionis intellectualis.

§. VII. Intellectus humanus nō potest actu intelligere per species intelligibiles quas penes se habet: nisi conuertendo se ad phantasmata in vita presenti.

Unde ꝑs in lib. 2o de aia dicit qđ nihil intelligit anima sine phātasmate. Et contrariū dicit beatus Tho. vbi. s. arti. vij. esse impossibile: quod secundum ipsum apparet duobus iudicijs. Primo quidem qz cum intellectus sit quedam vis non vtens organo corporali: nullo mō impediretur a suo actu per lesionem alicuius organi corporalis: si nō requireret ad actū eius actus alicuius potentie vtentis organo corporali: vt sensus: imaginatio: z alie vires pertinentes ad partem sensitiuam. Unde manifestum est qđ ad hoc qđ intellectus actu intelligat: non solum accipiendo scientiam de nouo: sed etiā vtēdo scientia iam acquisita: requritur actus imaginationis et ceterarum virtutum. Uidemus eñ quod ipedito actu virtutis memoratiue: vt accidit in lethargicis: per lesionem organi corporalis impeditur homo ab intelligendo in actu: etiam ea quorū iam scientiam habuit. Secundo qz hoc quilibet in scipso experiri potest. qđ qñ aliquis conatur aliquid intelligere: formet sibi aliqua phantasmata per modum exemplorū: in quibus quasi inspiciat qđ intelligere studet. Et inde est q qñ volumus aliquē facere intelligere aliquid: ꝓponimus ei aliqua exempla: ex quibus sibi phantasmata formare possit ad intelligendum. Huius autem ratio est: quia potentia cognoscitiua proportionatur cognoscibili. Unde intellectus angeli qui est totaliter a materia separatus obiectum propriuz est substantia intelligibilis a corpore separata: z per huiusmodi intelligibile materialia cognoscit. Intellectꝰ vero humani qui est coniunctus corpori est obiectum propriū quidditas seu natura in corporali existens materia: z ꝑ huiusmodi naturas visibilium rerū cognoscit: et etiam ad aliqualem notitiam inuisibilium ascendit. De rōne autē huius nature est q in aliquo individuo existat: qđ nō est absq̄ corporali materia. Sicut de ratione nature equi est q sit in hoc equo: z sic de alijs. Unde natura lapidis vel cuiuslibet rei in materia corporali existentis non potest complete z vere cognosci: nisi ꝝm q cognoscitur vt in particulari existens. Particulare autē apprehendimus per sensum z imaginationem. Et ideo necesse est ad hoc quod intellectus intelligat suū obiectum propriū: q conuertat se ad phantasmata: vt speculetur naturā vniuersalem in particulari existentem. Nec sufficit conseruatio specierum intelligibilium in intellectu possibili ad hoc q actu intelligat: sed oportet q eis vtatur ꝝm qđ cōuenit rebus: quarū spēs sunt nature i particularibꝰ existētes. Incorporea autē quorū nō sunt phātasmata cognoscuntur a nobis per comparationez ad corporalia sensibilia quorū sunt phantasmata. Deum autem vt dicit Dion. cognoscimus vt p causam: per excessum: z per remotionem. Alias etiam substantias incorporeas in statu vite presenti cognoscere possumus: nisi per remotionem vel aliquam comparationem ad corporalia. Et ideo cum de huiusmodi aliquid intelligimus: necesse habemus conuerti ad phantasmata corporum: sed ipsorum nō sunt phantasmata.

Obiectū intellectꝰ angelici.

Sensus sunt particulariū.

§. VIII. Judicium intellectus impeditur per ligamentū sensus.

Unde Augu. dicit qđ in dormiendo ea que cōtra licitos mores contingūt nō imputant ad peccatum: qđ nō esset si homo haberet liberū vsuz rationis z intellectus: qđ etiā sic declarat. b. Tho. vbi. s. arti. viij. Propriū obiectū intellectui nostro proportionatū est natura rei sensibilis: pfectū autē iudiciū de re dari nō pōt: nisi oia que ad rē ptinent cognoscant. Unde impossibile est q sit in nobis perfectū iudiciū intellectus cū ligamēto sensus: per quē reruz species cognoscimus. Sed sciendum q sensus ligatur in dormientibus ꝓpter euaporationes qualsdam et fumositates resolutas: vt dicitur in lib. de som. z vigi. Et ideo secundum dispositionem huiusmodi euaporationum contingit esse ligamentum sensus maius et minus. Quando enim multus fuerit motus: ligatur non soluz sensus: sed etiam imaginatio vt nulla appareant phantasmata: sicut precipue accidit cum aliquis incipit dormire post multum cibum et potum. Si vero motus vaporum fuerit aliquantulum remissior apparent phantasmata: sed distorta z inordinata: vt accidit in febricitantibus. Si vero adhuc motus magis sedetur apparent phantasmata: sed magis ordinata: sicut maxime solet accidere in dormitionis fine: z in his qui sunt sobrij: z qui habent fortem imaginationem. Si autem modicus fuerit motus: non solum imaginatio remanet libera: sed etiam ipse sensus communis soluitur ex parte: ita vt homo in dormiendo interdum

Sōnus ligat sensus.

iudicet somnia esse que videt: quasi diiudicans inter res et rerū similitudines: sed tñ ex aliqua parte remanet sensus ligatus. Et ideo semper licz aliquas similitudines discernat a rebus in aliquibus tñ decipitur. Sic igit̄ per modū quo in dormiendo soluitur sensus et imaginatio: sic etiā liberatur iudiciū intellectus: non tñ ex toto. Unde illi qui dormiendo syllogizant cum excitantur semper recognoscunt se in aliquo defeciſſe.

Quō intellectus abstrahit ſpēm a phantasmatib⁹.

§. IX. De modo et ordine intelligendi.

Et primo q̄ intellectus noster intelligat abstrahendo a phantasmatibus et quō. Pro cui⁹ declaratione dicit. Tho. in. j. parte. q. lxxv. ar. j. q̄ intellect⁹ noster medio modo se hz inter sensum nostrū et intellectū angelicū. Nō em̄ intellectus est actus alicui⁹ organi corpalis sicut est sensus: et ideo ꝓpriū ipsius sensus: est cognoscere formā in materia corpali individuali existētē: sicut colorē in ista vel in alia re particulari. Nec etiā ipe intellect⁹ noster est act⁹ alicui materie corporali nō cōiūctus: sicut est intellect⁹ angelicus. Et ideo angelici intellect⁹ obiectū est forma sine materia subsistens. Quāuis em̄ etiam materialia cognoscat: nō tñ ea nisi immaterialibus intuetur. ſ. vel in seipsis vel in deo. Sed cum intellectus noster sit virtus aie q̄ est forma corporis: ideo ꝓpriū eius est cognoscere formā in materia corporali individualiter existētē: nō tñ ꝓout sunt in tali materia. Cognoscere autē id q̄d in materia individuali est nō ꝓut est in tali materia: est abstrahere formā a materia individuali: q̄s representāt phātasmata. Et ideo necessariū est dicere q̄ intellect⁹ noster intelligit immaterialia abstrahendo a phantasmatibus. Et p materialia cōsiderata deuenit etiā in cognitionē aliqualē immaterialiū: sicut ecōuerso angeli materialia cognoscūt per immaterialia. Ad declarandū vero modū hui⁹ abstractionis sciendū ſm Tho. vbi. s. q̄ dupliciter cōtingit intellectū abstrahere. Uno modo per modū cōpositionis et diuisionis: sicut cū intelligimus aliquid non esse in alio vel esse separatū ab eo. Alio modo per modū simplicis et absolute considerationis sicut cū intelligim⁹ vnū nihil cōsiderando de alio. Abstrahere ergo per intellectū ſm primum modū abstrahendi ea que ſm rem nō sunt abstracta: nō est absq̄ falsitate. Sz abstrahere per intellectū sc̄ō modo que ſm rem non sunt abstracta non est cū falsitate: sicut et videm⁹ in sensibus. Si em̄ intelligim⁹ vel dicimus colorē non esse in colorato corpore vel esse separatū ab eo est falsitas in opinione et in locutione. Sed si consideremus colorē et proprietatē eius nihil cōsiderādo de pomo colorato: erit absq̄ falsitate opinionis. Pomum em̄ nō est de rōne colo⁹is: et nihil prohibet intelligi colorē nihil intellecto de pomo. Similiter ea que pertinent ad rationē speciei cuiuscūq̄ rei materialis puta lapidis: aut hoīs et alia hmōi: possunt cōsiderari sine principijs individualib⁹: que nō sunt de ratione speciei. Et hoc est abstrahere vle a particulari: vel spēm intelligibilē a phantasmatibus cōsiderare. ſ. naturā speciei sine individualiū consideratione principiorū: que per phantasmata representantur. Si ergo obijciatur q̄ intellectus est falsus intelligendo rem aliter q̄ est. Respondetur quod verum est si aliter referatur ad rem intellectā. Tunc em̄ intellectus est falsus q̄n intelligit rem aliter esse q̄ sit. Sicut si abstraheret spēm lapidis a materia vt intelligeret eam nō esse in materia. Sed si aliter referatur ex parte intelligentis est intellectus absq̄ falsitate: est enim hoc absq̄ falsitate vt sit alius modus intelligendi q̄s modus rei in existēdo quia intellectum est in intelligente immaterialiter per modum intellectus: nō autē materialiter per modum rei materialis.

Intellectus abstrahit duobus modis.

Obiectio soluitur.

§. X. Fit autem hec abstractio a

materia individuali: nō a materia cōmuni. Est enim materia cōmunis et signata seu individualis. Cōmunis vt caro et ossa. Individualis vt hec caro hec ossa. Intellectus autem ita abstrahit a materia individuali ad intelligendum spēm rei sensibilis q̄ non abstrahit a materia cōi. ſ. considerando hominem cum carnibus et ossibus in cōi: sed non his carnib⁹ et ossibus. Et quia phantasmata cum sint particularium: non possunt imprimere suam virtutē intellectui possibili: ideo virtute intellectus agentis resultat quedā similitudo ab intellectu possibili ex conuersione intellectus agentis supra phātasmata: que quidem est repsitatiua eorum quorum sunt phantasmata: solum quantum ad naturā speciei: et per hūc modum dicitur abstrahi spēs intelligibilis a phātasmatibus. Nō q̄ eadem numero forma que prius fuit in phantasmatibus: postea sit in intellectu possibili ad modū quo vnū corpus accipitur abuno loco et trāsfertur ad alium. Illuminantur autem phantasmata ab intellectu agente: et iterum ab eis per virtutē intellectus agentis species intelligibiles abstrahuntur. Abstrahit em̄ intellectus agēs species intelligibiles a phantasmatibus inquātū p virtutez intellectus agentis accipere possumus in nostra cōsideratiōe naturas specierū sine cōditionibus individuantibus: quarū similitudinibus intellectus possibilis formaī. Quāuis autē intellectus abstrahat species a phantasmatibus: inquantū cōsiderat naturas rerū individualiū: tñ intelligit eas in phantasmatib⁹: q̄ nō pōt intelligere etiā ea quorū species abstrahit: nisi cōuertendo se ad phantasmata. Species a phantasmatibus abstracta nō se habet ad intellectū sicut illud q̄d primo intelligit: sed sicut illud quo mediāte aliq̄d intelligit. Nā si ipse spēs intelligibiles essent illud q̄d intelligitur circa aliquā rez: quod quidā dixerunt: sequeret̄ hoc q̄ scientie oēs nō essent de rebus que sunt extra aiam: sed solū de speciebus intelligibilibus que sunt in aia: q̄d oino est falsum. Nā scientie sunt de rebus que sunt extra aiam: et ea intelligimus de quibus sunt sciētie. Se hz ergo spēs intelligibilis ad intellectū nostrū sicut id quod intelligit: nō sicut illud quod principaliter intelligit: sicut similitudo rei visibilis qua informatur oculus cum videt se habet ad visum vt id quo videt: nō sicut id quod videt. Nam id quod videt est extra oculū. ſ. res colorata. Sed q̄ intellectus supra seipsum reflectit ſm eandē reflectionē intelligit et suum intelligere et speciem per quam intelligit. Et sic species intellecta est secundario id quod intelligitur. Primo em̄ est res cuius species intelligibilis est similitudo id q̄d intelligit. Et hoc etiam ptz ex antiquorū opinione qui ponebant simile p simile cognosci. Ponebant em̄ q̄d aia per terrā que est in ipsa: terrā cognoscit que est extra ipsam: et sic de alijs. Si ergo accipiamus speciez terre loco terre ſm doctrinam Arist. iij. de aia. qui dicit q̄ lapis non est in anima: sed species lapidis: sequeret̄ q̄ aia per spēs intelligibiles intelligit que sunt extra ipsam. Et sic in parte sensitiua reperitur duplex operatio. Una ſm solā immutationē: et sic perficitur operatio sensus p hoc quod immutatur a sensibili. Alia operatio est formatio ſm quod vis imaginatiua format sibi aliquod idolū rei absentis: vel etiam nunq̄ vise. Ita accidit in intellectu. Sed in eo vtraq̄ operatio coniungitur. Nam primo consideratur passio intellectus possibilis: ſm q̄ informatur specie intelligibili: qua quidem informat sibi secundo vel diffinitionem vel diuisionem aut compositionem que per vocem signātur. Cum ergo philosophus dicit. j. Peri hermenias. quod voces sunt note earū que sunt in anima passionum: intelligitur quod signant ea que intellectus sibi format ad iudicandum de rebus extertoribus nō autem species intelligibiles.

Spēs intelligibilis est id q̄d intelligitur.

Modus intelligēdi exponitur.

§. XI. Cognitio singularium est

prior quo ad nos q̄s cognitio vniuersaliū. Et ratio est: q̄ cognitio intellectiua que est vniuersaliū aliquo modo habet primordiū a sensitiua: et q̄ sensus est singularū: intellectus vniuersaliū. ideo quo ad nos opz q̄ prior sit cognitio singularū q̄s vniuersaliū. Sed ſm se simplex cognitio vniuersaliū est prior cognitione singularū: et cognitio magis cōis min⁹ cōi. Ratio est: q̄ intellectus noster cū procedat de potētia in actū: et oīe q̄d procedit de potētia in actū prius peruenit ad actū incōpletū: qui est medius inter potentiā et actū: q̄s ad actū perfectū. Actus autez perfectus ad quē peruenit intellectus est scientia completa: per quā res distincte et determinate cognoscuntur. Actus imperfectus est scientia incompleta: per quā res sciuntur sub quadam confusione. Dicit aūt phs. j. Physi. q̄ sunt nobis primum manifesta et certa confusa magis: posterius autem cognoscimus distinguendo magis distincte principia et elementa. Prius enim occurrit in intellectu nostro cognoscere animal q̄s cognoscere hominem. Et idem est de cognitione sensitiua ſm locum et tempus. Nam prius cognoscitur a remotis aliquid esse animal q̄s esse homo: et prius esse homo q̄s Sortes: ſm tempus: q̄ puer prius distinguit hominem a non homine: q̄s hunc hominem ab alio distinguat. b. Tho. vbi. s. arti. iij.

Cognitio vniuersaliū sequit cognitionē particularium.

§. XII. Intellectus noster potest

multa simul intelligere per modum vnius: non autem multa p modū multorum: dico autē per modū vnius vel multorū p vnā sez vel plures species intelligibiles. Rō est: q̄ modus cuiuslibet actionis consequitur suam formaz que est actionis principium

Quō autez multa possunt simul intelligi.

Quecunq̄

Quecūq; ergo intellectus pōt intelligere sub vna specie pōt simul intelligere: z inde est q deus oia simul videt q vnuz qō est essentia sua. Quecūq; vero intellectus per diuersas spēs intelligit: nō simul intelligit. Huius rō est: qz impossibile est idē subiectū pfici pluribus formis vnius gñis z diuersarū specierū: sicut impossibile est q idē corpus fm idē colorek diuersis coloīb⁹ simul: vel figurek diuersis figuris. Spēs autez spēs intelligibiles sunt vnius gñis: qz sunt perfectiones vnius potentie intellective: lz res quarū sunt species sint diuersoū generū. Impossibile est ergo q idē intellectus perficiak diuersis speciebus intelligibilibus ad intelligendum diuersa in actu.

Intellectus intelligit componendo z diuidendo.

§. XIII. Intelligit autem intelle

ctus noster cōponēdo z diuidendo fm Tho. vbi. s. arti. v. Cuz enim intellectus humanus exeat de potētia in actū: similitudinē quandā habet cū rebus gñabilibus: que nō statim suā perfectionē habēt: sed successiue eā acquirūt. Et similiter intellectus humanus nō statim in ppria apprehensiōe capit pfectā cognitionē rei. Sed primo apprehendit aliqd de ipsa re. s. quidditatē rei: que est propriū z primū obiectū intellectus: deinde intelligit accidētia et proprietates et habitudines circūstantes rei essentiā. Et fm hoc necesse hz apprehensum vnū alijs cōponere z diuidere: z ex vna cōpositione z diuisione ad aliā procedere qō est ratiocinari. Intellectus autē diuinus z angelic⁹ se habēt sicut res incorruptibiles: que statim a principio habēt totā suā perfectionē. Unde intellectus diuin⁹ z angelicus statim perfecte cognitionē totā rei habent in cognoscendo quidditatē rei: cognoscit de re quicquid nos cōponēdo z diuidēdo z ratiocinādo possumus intelligere ablqz hoc q cōponat. diuidat vel ratiocinet. Intellectus noster circa ppriū obiectū etus: scz quidditatez rei per se loquēdo nō pōt esse falsus: sed circa ea que circūstāt essentiā rei fm beatū Tho. vbi. s. arti. vj. Unde phūs in. iij. de aia. quātū ad hoc assimilat intellectū sensui. Sensus eñ circa ppriū obiectū nō decipit: sicut visus circa colorē: nisi forte p accidens ex impedimento circa organum contingente: sicut gustus febricitantiū dulcia iudicat amara: ppter hoc q lingua malis humoribus est repleta. Circa sensibilia vero cōmunia decipitur sensus: sicut in magnitudine et figura iudicando vt cū iudicat qs solē esse pedalē: qui tamē maior est terra. Et multo magis decipitur circa sensibilia p accidens: vt cū iudicat fel esse mel ppter coloris similitudinē. Et huius ratio est in eut dēti: qz ad propriū obiectū vnaquecq potētia per se ordinatur fm q ipsa: que aut⁹ sunt huiusmodi semper eodē modo se habent. Unde manēte potentia nō deficit eius iudiciū circa propriū obiectū. Obiectum autē intellectus propriū est quidditas rei. Unde circa quidditatē rei nō fallitur. Sed circa ea que circūstant quidditatem rei falli pōt: dū vnū ordinat ad aliud: vel cōponendo: vel diuidendo: vel ratiocinando. Et propter hoc circa illas propositiones intellectus errare nō potest: que statim cognoscuntur cognita terminorum quidditate: sicut accidit circa prima principia. Circa conclusiones tamen per accidens contingit intellectū decipi. Circa vero quidditatē in rebus cōpositis cōtingit intellectū decipi: non ex parte organi: qz intellectus nō est vtens organo corporali: sed ex parte cōpositionis interuenientis circa diffinitionē: dū scilicet diffinitio vnius rei est falsa de alia: sicut diffinitio circuli de triangulo: vel dum aliqua diffinitio est falsa implicans compositionē incōpossibilium: vt si accipiatur hoc vt diffinitio alicuius animalis irrationalis: rationale animatuz. Unde in rebus simplicibus in quaruz diffinitionibus cōpositio interuenire nō potest: non potest decipi intellectus: sed deficimus in attingendo: vt dicit philosophus. ix. Metaphi. Error autem in peccantibus cōtingit ex applicatione rationis ad particulare.

Qñ intellect⁹ pōt decipi et qñ non.

Obiectū proprium intellect⁹

§. XIIII. Cum queritur vtrū vnā

z eandem rem vnus alio melius intelligere possit? Respondet. b. Tho. vbi. s. arti. vij. quod intelligi aliquid melius vel magis ab vno cō altero potest intelligi dupliciter. Uno modo qō magis vel melius determinet actum intelligendi ex parte rei intellecte: z sic non potest vnus eandem rem magis intelligere quā alius: quia si intelligeret illam rē aliter cō sit: vel melius vel petius: falleretur z non intelligeret. Alio modo potest intelligi vt determinet actum intelligendi ex parte intellectus. Et sic vnus potest magis vel melius intelligere vnā rem cō alius: quia melioris est virtutis in intelligendo. Sicut etiam melius videt aliquid vnus cō alius: inquantum virtus perfectio videndi est in vno cō in alio. Sic etiam inuenitur per experientiam vnus alio profundius intelligere. Sicut profundius intelligit qui aliquā conclusionem potest reducere in prima principia z causas primas: quam qui potest reducere solum in causas proximas. Cōtingit autē hoc quod scilicet vnus intelligat melius altero duplici ex causa. Primo ex parte dispositionis corporis: quia quāto est corpus melius dispositum: tanto meliorem sortitur animā qua mediante melius intelligit. Secundo contingit hoc ex parte inferiorum virtutum quibus intellectus indiget ad sui operationem. Illi enim in quibus virtus imaginatiua: cogitatiua: z memoratiua sunt melius disposita: sunt melius dispositi ad intelligendum.

Intelligit vnus melius alio duplici ex causa.

§. XV. Si queritur vtruz prius

intelligatur diuisibile cō indiuisibile. Respondet beatus Tho. vbi. s. arti. viij. quod indiuisibile aliquid dicit tripliciter: vt dicitur in iij. de anima. Uno modo sicut continuum indiuisibile: qz est indiuisuz actu: licet sit diuisibile potentia. Et huiusmodi indiuisibile prius est intellectum a nobis cō eius diuisio que est per partes: quia cognitio confusa prior est cō distincta: vt dictuz est. s. Secundo modo dicitur indiuisibile secundum speciem: sicut ratio hominis est quoddam indiuisibile. Et hoc modo est etiam prius indiuisibile intellectum: cō diuisio etus per partes rationis: vt dictum est. s. Et iterum prius cō intellectus componat z diuidat affirmando vel negando. Et huius ratio est: quia huiusmodi indiuisibile duplex intellectus secundum se intelligit sicut proprium obiectum. Tertio modo indiuisibile dicitur vt punctus z vnitas que nec actu nec potentia diuiduntur. Et huiusmodi indiuisibile per posterius cognoscitur: nā cognoscitur per priuationem diuisibilis. Unde punctum priuatiue diffinitur. Punctum est cuius pars non est. Et similiter ratio vnius est quod sit indiuisibile: vt dicitur. x. Meta. Et ratio huius est: quia huiusmodi indiuisibile habet quandam oppositionem ad rem corporalem: cuius quidditatem primo z per se intellectus accipit.

Indiuisibile dicit tripl'r.

§. XVI. Quod intellect⁹ noster

intelligit corporalia que sunt infra se prout sunt abstracta a materia. i. vniuersalia z necessaria. Indirecte autem intelligit etiaz singularia contingentia et futura. Quantum ad primum sciendum secundum. b. Tho. vbi. s. q. lxxxvj. articu. j. quod singulare in rebus materialibus primo et directe intelligere non potest. Cuius ratio est: quia principium singularitatis in rebus materialibus est materia indiuidualis: intellectus autem noster vt dictum est intelligit abstrahendo speciem intelligibilem ab huiusmodi materia: quod autem a materia indiuiduali abstrahitur est vniuersale. Unde intellectus noster directe nō est cognoscitiuus nisi vniuersalium. Indirecte autem z quasi per quādā reflectionem potest intelligere singulare: quia sicut dictum est: etiam postq̄ species intelligibiles abstraxerit: non potest secundum eas actu intelligere: nisi conuertendo se ad phantasmata: in quibus species intelligibiles intelligit: vt dicit. iij. de anima. Indirecte igitur intelligit singularia quorum sunt phantasmata. Et hoc modo format hanc propositionez. Sortes est homo. Quod enim potest virtus inferior vt sensus apprehendere singulare: pōt z superior vt intellectus et eminentiori modo. Sed et vniuersalis ratio intellectus practici in electione non mouet ad appetendum nisi mediante particulari apprehensione partis sensitiue. Contingentia autem dupliciter possunt considerari. Uno modo inquantum contingentia. Et fm hoc a sensu directe cognoscuntur: ab intellectu autem indirecte. Est enim vnū quodq̄ contingens ex parte materie: quia contingens est quod potest esse et non esse. Potentia autem pertinet ad materiam. Materia autem est indiuiduationis principium: et ideo hic vt singularia indirecte intelliguntur. Alio modo possunt considerari secundum quod in eis aliquid necessitatis reperitur. Nihil enim est adeo cōtingens quin in se aliquam necessitatē habeat: sicut hoc ipsum quod est Sortem currere: in se quidem contingens est: habitudo autem cursus ad motum est necessaria. Necesse est enim Sortem moueri cū currit. Et secundū hoc cognoscuntur directe ab intellectu: videlicet rationes vniuersales z necessarie contingentium. Unde si attendantur rationes vniuersales scibiliuz omnes scientie sunt de necessarijs. Si attendantur res ipse: sic quedam scientia est de necessarijs: quedam de contingentibus.

Indirecte intellectus intelligit singulare.

Cōtingēs tia dupliciter possunt cōsiderari.

§. XVII. De cognitione futuro

rum eodem modo cõsiderandũ est sicut et de cognitione contingentiũ. Nam ipsa futura vt sub tempore cadũt sunt singularia: que intellectus human⁹ nõ cognoscet: nisi per reflectionẽ vt dictũ est. Rationes autẽ futurorũ possunt vles esse in intellectu pceptibiles: et de eis possunt esse scientie. Sciendũ tamen q futura dupliciter cognosci possunt. Futura dupliciter cognosci possunt. Uno modo in seipsis. Et sic cognosci non possunt nisi a deo cui futura sunt presentia: in quã tum scz ei⁹ intuit⁹ etern⁹ fertur simul supra totũ tẽpus cur suz. Alio modo cognosci possunt futura in suis causis: ꝛ sic etiam a nobis possunt cognosci. Et si ita sint in suis causis: vt ex eis de necessitate proueniãt: cognoscũtur per certitudinẽ scientie: sicut eclipsis ab astrologo. Si autẽ ita sint in causis suis vt conueniãt ex eis vt in pluribus: sic cognosci possunt per cõiecturã vel magis vel min⁹ certã: ꝑm q causa est magis vel minus inclinata ad effect⁹ hmõi. Nõ aũt aliqñ anima cognoscat futura: hoc nõ est ꝑm naturã aie etiã cũ alienatur a sensib⁹ sed magis p impressionẽ causarũ aliquarꝫ superiorꝫ: vel virtute dei ministerio angelorũ: sicut in veris prophetis: vel virtute demonũ: sicut in diuinis ꝛ maleficis: vel etiã aliqñ per impressionem corporũ celestiũ. Ex impressione eñ corporũ celestiũ immutat aliquando phantasia: vt fiant: aliqua signa imaginatiua futurorũ euentuũ ad que se ettendit virtus corporũ celestiũ: et hec magis percipiũt a dormientib⁹ q̃s a vigilantib⁹. Infinita aũt neq; in actu neq; habitu intellect⁹ cognoscere põt: q; in reb⁹ materialib⁹ q̃rum quidditas est obiectũ propriũ intellectus nostri nõ inuenitur infinitũ: vt dr in. j. Phy si. Sed in potentia tantũ: q; nunq; potest tot cognoscere quin adhuc plura possit cognoscere. Infinit⁹ autẽ dicit deus: sicut forma q̃ nõ est determinata per materiã: ꝛ in statu vie a nobis cognosci non potest propter defectũ intellectus nostri: qui nõ intelligit nisi materialia. Sed in alia vita in gloua cognoscetur perfecte.

§. XVIII. Anima intellectiua in

telligit se et ea que in ea sunt vel ab ea proceduntꝫ vt habitus: actus: intellect⁹: et volũtas. Et quãtũ ad primũ. Anima nõ cognoscit seipsam per essentiã suã: sed per spẽs intelligibiles sicut et alia. Pro cui⁹ declaratione dicit. b. Tho. in. j. parte. q. lxxxvij. artic. j. q vnũquodq; cognoscibile est ꝑm q est in actu: non ꝑm q est in potentia: vt dr in. ix. Metaphy. Sic enim aliq̃d est ens ꝛ verum: quod sub cognitione cadit prout est in actu: ꝛ hoc manifeste apparet in sensibus. Non enim visus percipit coloratũ in potentia: sed coloratũ in actu. Essentia igitur dei q̃ est actus purus et perfect⁹: est simplr ꝛ pfecte ꝑm seipsum intelligibilis. Unde deus p essentiã suam nõ solũ seipm: sz etiã oia alia intelligit. Angeli aũt essentia est quidẽ in gñe intellectuũ vt act⁹: nõ tamẽ vt actus purus ꝛ cõplet⁹. Unde eius intelligere nõ cõpletur p essentiã suã. Quãuis eñ angelus p essentiã suã se intelligat: nõ tamẽ alia oia a se per essentiã suã cognoscere põt: sed p similitudines rerũ intelligibiliũ. Intellectus autẽ humanus in genere intellectuũ se habet vt ens in potẽtia tantũ: sicut ꝛ materia se habet in gñe rerũ sensibiliũ: vnde ꝛ possibilis nominatur. Et quia connaturale est intellectui nostro: vt ad materialia et sensibilia respiciat: vt dictũ est. s. q; is est vt sic seipm intelligat intellectus noster ꝑm q fit actu per spẽs intelligibiles a sensibilibus abstractas per lumẽ intellectus agentis. Non ergo per essentiam suam: sed per actum se cognoscit intellectus noster. et hoc dupliciter. Uno modo particulariter ꝑm q Sortes vel Plato percipit se habere animam intellectiuam: ex hoc q percipit se intelligere. Alio modo secundũ q naturã mẽtis ex actu intellectus consideramus. Et ad istam secundam cognitionẽ non sufficit presentia anime: sicut ad cognitionem primo modo. Sed requiritur diligens et subtilis inquisitio. Unde multi naturam anime ignorant: et alij multi circa naturam anime erraueruntꝫ. Quod autem August. dicit in libro de trinita. q anima seipsam per seipsam cognoscit: intelligitur quod in suipsius cognitionem venit: sed per actum suum. Cognoscit intellectus habitus: sed per actus ipsorum. Pro cuius declaratione dicit beatus Tho. vbi. s. arti. ij. quod habitus est medium inter potentiam puram et actum purum. Dictum est autem quod nihil intelligitur: nisi secundũ q est in actu. Sicut igitur inquãtum habitus deficit ab actu perfecto: deficit ab hoc vt non sit per seipsum cognoscibilis: sed necesse est vt per actum suum cognoscatur. Siue dum aliquis percipit se habere habitum: per hoc quod percipit se producere actum propium illius habitus. Siue dum aliquis inquirit naturam et rationez habitus ex consideratione actus. Si autem obijciendo dicatur illud p: pter quod vnumquodq; tale: et illud magis: sed res cognoscuntur ab anima per habitus: ergo multo magis habit⁹ ab anima debent per se cognosci. Rñdeꝺ q regula ista propter qd̃ vnumquodq; ꝛc. habet veritatem si intelligatur in rebus vnius ordinis: puta in vno genere cause: vt si dicatur quod sanitas sit propter vitã: sequitur quod vita sit magis desiderabilis. Sed si accipiatur ꝑm ea que sunt diuersorum ordinum non habet veritatem regula illa: vt si dicatur quod sanitas est propter medicinã: non ideo sequitur q medicina sit magis desiderabilis q̃ sanitas: quia sanitas est in ordine finium: medicina autem est in ordine causarum efficientium. Sicut si accipiamus duo: quorũ vtrũq; sit per se in ordine obiectorum cognitionis: illud ꝓpter quod aliud cognoscitur erit magis notum: sicut principia conclusionibus. Sed habitus inquantum habitus non sunt de ordine obiectorum: nec propter habitum alia cognoscuntur: sicut per obiectum cognitiõis: sed sicut propter dispositionẽ vel formam qua cognoscens cognoscit. Cognoscit insuper actum proprium intellectus. Intellect⁹ cognoscit ꝓpriũ actum. Unumquodq; enim cognoscitur secunduz qd̃ est in actu. Ultima autem intellectus perfectio est eius operatio. Non enim est sicut actio tendens in alterum: que est perfectio operati: sicut edificatio domus edificate: sed manet in operante vt perfectio ꝛ actus eius: vt dicitur. ix. Meta. Hoc est ergo primum quod de intellectu intelligitur actus eius: sed est ipsum eius intelligere. Sed in hoc est differentia in ordine intellectuum: nam intellectus diuinus idem est in eo quod intelligat se intelligere: et quod intelligat suam essentiam: quia suum intelligere est sua essentia. In angelo autem quamuis aliud sit secũdum rationem quod intelligat suum intelligere: ꝛ quod intelligat suam essentiam: tamẽ simul in vno actu vtrũq; intelligit: q; hoc q̃d̃ est intelligere essentiam suã est propria perfectio essentie sue: simul autem vno actu intelligit res cũ pfectione sua. In intellectu vero humano nec suum intelligere propium obiectuz est essentia eius: sed aliquid extrinsecum: scilicet natura generalis: ꝛ ideo id quod primo cognoscitur ab intellectu humano est obiectum. Secundario cognoscitur actus eius quo cognoscitur obiectum: ꝛ per quem cognoscitur ipse intellectus.

Modo intelligibilium.

Cognoscit insuper intellectus et actum voluntatis: actus enim voluntatis nihil aliud est q̃s inclinatio quedam consequens formam intellectiuam: sicut appetitus naturalis est inclinatio sequens formã naturalem. Inclinatio autez cuiuslibet rei est in ipsa re per modũ eius. Unde inclinatio que est appetitus sensibilis est in sentiente: ꝛ similiter inclinatio intelligibilis que est actus volũtatis est intelligibiliter in intelligẽte: sicut in principio et obiecto proprio. Quod aũt intelligibiliter est in aliquo intelligente consequens est vt ab eo intelligatur: vnde actus voluntatis intelligitur ab intellectu: et inquantuz aliquis percipit se velle: et inquantũ quis percipit naturã huius actus: ꝛ per cõ sequens naturã huius principij q est habitus vel potentia.

Actꝰ voluntatis ꝙliter cognoscit.

§. XIX. Sunt autẽ effectus ani:

me qui sunt actus voluntatis in intellectu: nõ per similitudinez tantũ sicut corpora: nec per presentiaz: vt in subiecto sicut artes: sed sicut principatũ in principio in quo habeꝺ notio principiati. Quõ anima humana ꝑm statũ vite presentis non põt perfecte intelligere que sunt supra se: scz angelos ꝛ deum. Unde Sap. ix. Que in celis sunt quis inuestigabit. Et angeli quidem qui dicuntur substantie separate neq; per seipsos: neq; per similitudines rerũ materialiũ possunt intelligi perfecte ꝑm beatũ Tho. in. j. parte. q. lxxxviij. arti. j. ꝛ ij. Sciendum tñ ꝑm ipm q Plato q̃ posuit substantias immateriales: etiam materialiũ per se subsistentes quas ideas vocabat vt dictum est: dicebat q substantie immateriales non solum intelliguntur a nobis: sed sunt prima a nobis intellecta. Sed ꝑm Aristo. sniam quam magis experimur: intellectus noster ꝑm statum vite presentis hz naturalẽ respectũ ad rerum materialiũ naturas: vñ nihil intelligit nisi cõuertendo se ad phantasmata. Et sic substantias immateriales: cum non cadant sub nostra imaginatione ꝛ sensu: primo ꝛ per se ꝑm modum cognitionis nos experte cognoscere non possumus. Sed Auerrois in commento de anima ponit q in fine in hac vita homo peruenire potest ad hoc vt intelligat supbias separatas per continuationem vel vnionem cuiusdam superbie separate nobis: quẽ vocat intellectum agentem: qui cum sit substantia

Alia non põt perfecte intelligere in q̃ sunt supra se.

Quare cognoscit habitus.

stantia separata intelligit superbias separatas: vnde cum fuerit nobis perfecte vnitus: sic vt per eum intelligere possimus: intelligemus tūc superbias separatas: perfecte autē vnīt nobis fm ipm esse intellectus agēs: cū oia intellecta speculata cognouerim⁹: et tūc per eū poterim⁹ cognoscere oia materialia ⁊ immaterialia. Hāc autē positionē Auerrois reprobat. b. Tho. pluribus rationibus. Primo quia intelligere omnia speculata vix contingit alicui in hac vita: ⁊ sic nullus vel pauci ad felicitatem peruenirent: quod est contra phm in. j. Meta. qui dicit q felicitas est quoddā bonum cōmune: qđ pōt prouenire oībus nō orbatis ad virtutem. Secūdo qr phs dicit expresse. in. j. Meta. q felicitas est operatio fm perfectā virtutē. Et enumeratis multis virtutibus in. x. Meta. concludit q vltima felicitas cōsistēs in vltima cognitione maximorū intelligibiliū est fm virtutē sapientie: quā posuit in. vj. esse caput scientiarū speculatiuarū. Et sic ptz q Aristo. posuit vltimā felicitatē in cognitione substantiarū separatarū: qualis potest haberi per speculatiuas scientias: nō per vnionē intellect⁹ agentis cōfictā a quibusdā. Tertio qr vt dictum est. s. fm Arist. intellectus agens non est substantia separata: sed quedam virtus anime. Inducit ⁊ alias rationes tres ob breuitatē omissas. Item neq; per rerū cognitionem materialiū possumus deuenire ad cognitionē angelorum seu substantiarum separatarū. Cum enim substantie immateriales vt angeli sint omnino alterius rationis a quidditatibus rerū materialiū quantūcunq; intellectus noster abstrahat quidditatē rei materialis a materia nequaq; puenit ad aliquid simile substantie immateriali. beatus Tho. vbi. s. Unde ⁊ Dionysius dicit. j. c. de diuinis nominibus. q sensibilibus intelligibilia: compositis simplicia: et corporibus incorporalia apprehēdi nō possunt: possumus vtiq; ex huiusmodi materialibus consideratis in aliqualem cognitionem deuenire substantiarum separatarū sed non perfectam: qr non est sufficiens comparatio materialiū ad immaterialia: ⁊ similitudines que a materialibus accipiuntur ad intelligendū immaterialia sunt multum dissimiles scōm Dionysiū. Tractatur autē in scientijs maxime de superioribus per viam remotionis: sicut corpora celestia notificat Aristo. per negationem proprietatum corporum inferiorum: ⁊ sic a sanctis dantur documenta de angelis per remotam formā. Ex his sequitur quod deus non est id quod primum ab intellectu nostro cognoscitur in hac vita. Si enim substantias separatas creatas intelligere non valemus: multo minus essentiam substantie increate. Unde Joannis. j. Deum nemo vidit vnq;. Sed magis per creaturas deuenimus in cognitionē dei: fm illud apostoli ad Rom. j. Inuisibilia dei a creatura mundi per ea q facta sunt intellecta conspiciuntur. Primum enim quod intelligitur a nobis in statu vie est quidditas rei materialis: quod est obiectum proprium intellectus nostri: deus autem omnino immaterialis est. beatus Tho. vbi. s. arti. iij.

Opinio Auerrois.

Intelligētie natura.

Titulus. IIII. De voluntate.

De comparatione voluntatis ad intellectū. Capm. j.

DE voluntate que est alia potentia a sensualitate. Ubi primo sciendum quod voluntas non est eminentior intellectu simpliciter sed secundum quid. Pro cuius declaratione dicit beatus Tho. in. j. parte. q. lxxxij. q eminentia alicuius ad alterum potest attendi dupliciter. Uno modo simpliciter. Alio modo fm quid. Consideratur autem quid tale simpliciter: quādo prout est fm se tale. Scōm quid autē dicitur aliquid tale prout secundum respectū ad alterū est tale. Si igitur intellectus ⁊ voluntas considerentur fm se: sic intellectus eminentior inuenitur. Et hoc apparet ex cōparatione obiectorum adinuicē: obiectum enim intellectus est simplicius ⁊ magis absolutum q̄ obiectum voluntatis. Nam obiectum intellectus est ipsa ratio boni appetibilis. Bonum autē appetibile cuius ratio est in intellectu: est obiectum voluntatis: quāto autem aliquid est simplicius et abstractius: tanto fm se est nobilius et altius. Et ideo obiectum intellectus est altius q̄ obiectum voluntatis. Cum ergo propria ratio potentie sit secundū ordinē ad obiectū sequitur fm se et simpliciter q intellectus sit nobilior voluntate ⁊ altior. Uñ et phs in. x. Ethic. ponit intellectum altissimam potentiam anime. Scōm quid autē ⁊ per comparationem ad alterū voluntas interdū inuenitur altior intellectu: ex eo scilz q obiectum voluntatis in re altiori inuenitur q̄ obiectū intellectus. Sicut si dicerem auditum esse nobiliorē visu fm quid inquantum res aliqua cuius est sonus nobilior est aliqua re cuius est color: quāuis color sit nobilior et simplicior sono. Ut enī. s. dictum est electio intellectus consistit in hoc: q ratio rei intellecte est in intelligente. Actus vero voluntatis perficitur in hoc qđ volūtas inclinatur ad ipsam rem: prout in se est. Et ideo phs dicit in. v. Meta. q bonū et malum que sunt obiecta voluntatis sunt in rebus. Uerum autem ⁊ falsum que sunt obiecta intellectus sunt in mente. Quanto igitur res in qua est bonum est nobilior ipa aīa in qua est ratio intellecta p cōparationē ad talē rē intellect⁹ est altior volūtate. Uñ melior est amor dei q̄ cognitio. Econtrario autē melior cognitio rerū corporaliū q̄ amor. Simpliciter tamen intellectus est altior q̄ voluntas.

Quō volūtas est nobilior intellectu et quō non.

Melior est amor dei q̄ cognitio.

§. I. Est etiam intellectus quo ad

Quō volūtas est prior intellectu vel econtrario.

actum prior voluntate secundū ordinem nature ⁊ simpliciter: sicut motuū mobili: ⁊ actiuū passiuo. Bonū enī intellectū est qđ mouet voluntatem. Unde figuratur intellectus per virum qui est perfectior et nobilior muliere que significat voluntatē. Sic enim exponit August. illud Jo. iiij. dictum Samaritane: scz vocā virum tuum. i. representa intellectum tuum. Ubi sciendum q primo voluntas hominis accipit quasi viros illegitimos quinq; sensus iuxta illud. Quinq; viros habuisti. Nam a deo dispositum est vt vsq; ad tempus vsus rationis quis sequatur instinctus sensuum seu sensualitatis sine pctō. Hec enim imputatur ad peccatum quod quis facit ante vsum rationis. Postea si accipit voluntas intellectum seu rationem in virum: vt scilz sequatur instinctum rationis non est sensualitatis legitime est voluntas desponsata. Si autem sequatur errorem id est sensualē appetitum adulteratur seu fornicatur spiritualiter anima. iuxta illud Hiere. iij. Tu autem fornicata es cū amatorib⁹ multis ⁊c. Jo. iiij. Nunc quem habes non est tuus vir. Sicut ergo ex viro et muliere legitime contunctis: generatur proles legitima cui debetur hereditas: ita ex intellectu et voluntate concipitur bonum propositum operis: principium tamē actiuū est vir: et mulier passiuum. Ita et intellectus est qui mouet voluntatē ⁊ concipitur opus bonum per propositum: nascitur per operis executionē. Operatur etiam ad generationem influxus solis: qr homo hominē generat et sol: sic influxus gratie solis Jesu christi principaliter operatur in bonis operibus nostris: que opera si sint magne probitatis masculi sunt: si imperfecta femine quib⁹ demum reseruatur hereditas eterna. Diabolus autem per maxime querit impedire precipua opera: vt puta: restitutionem: mundi contemptum ⁊ hmōi: non autē multū curat de his que sunt de genere bonorū: vt ieiuniū: eleemosyna ⁊ hmōi. In cuius figuram legitur: q̄ Pharao rex Egypti precepit masculos Hebreorum occidi: et feminas reseruari: vt exponit Eugenes. Nutriuntur hi filij scilz bonorum operū per orationem ⁊ doctrinā ⁊ sacramēta. Crescunt per profectū virtutum. Sic ecōtrario per volūtatē cōcipiuntur ex errore intellectus sequentis sensualitatem per mala opera q̄ priuāt hereditate eterna. Et sicut mulier laborat in partu: ita voluntas in bene operādo: iuxta illud Jo. xvj. Mulier cum parit tristitiam habet. Cum autem queritur. Si voluntas moueat intellectum. Respondet. b. Tho. in. j. parte. q. lxxxij. art. iij. q aliquid dr mouere dupliciter. Uno modo p modum finis: sicut dr q finis mouet efficientem: et hoc modo intellectus mouet volūtatē quia bonum intellectum est obiectū voluntatis: et mouet ipsam vt finis. Alio modo dicitur aliqd mouere per modum agentis: sicut alterans mouet alteratum ⁊ impellens impulsum. Et hoc modo voluntas mouet intellectum et omnes alias vires: vt Ansel. dicit in libro de similitudinib⁹. Cuius ratio est: qui a in omnibus potentijs ordinatis actiuis: illa potentia que respicit finem vltm mouet alias potētias que respiciunt fines particulares: et hoc apparet tam in naturalib⁹ q̄ in politicis. Celum enim quod agit ad conseruationem vniuersalem generabilium et corruptibilium mouet omnia inferiora corpora: quorum vnūquodq; agit ad conseruationem proprie speciei vel individui. Rex etiam qui intendit bonum commune totius regni mouet per imperium suum singulos prepositos ciuitatum: qui singulis ciuitatibus regni curam impendunt. Obiectū igitur voluntatis cum sit bonū ⁊ finis in cōmuni: et quelibet potentia comparatur ad aliquod bonū proprū sibi conueniēs: sicut visus ad perfectionem coloris: intellectus ad cognitionem veri: ideo voluntas per modum agentis mouet omnes anime potentias ad suos actus preter vires natu-

Exodi. j.

Quō volūtas mouet intellectuz et ecōtrario.

rales vegetatiue partis, que nostro arbitrio subduntur. Hec autē due potētie in actibus suis seinuicē includūt: q intellectus intelligit volūtatē velle: z volūtas vult intellectū intelligere. Et simili rōne bonū cōtinetur sub vero inquātū est quoddā verū intellectū. Et verū cōtinetur sub bono inquātū est quoddā bonū desideratū: sm tamē rationē cōmunitatis obiecto⁹ vtriusq; vt dictū est intellectus simpliciter et altior z nobilior voluntate. Nec est ire in infinitum: quia intellectus qui mouet voluntatē non mouetur semper a voluntate: sed principium consiliandi z intelligendi est aliquod intellectiuum principium altius intellectu nostro: et hoc est deus.

§.II. Vtrum voluntas velit aliquid ex necessitate.

Respōdet bea. Tho. vbi. s. arti. j. q necessitas multipliciter dr. Necesse eñ est qđ nō potest non esse: quod quidem cōuenit alicui dupliciter. s. ex principio intrinseco: vel ex principio extrinseco. Ex principio quidem intrinseco dupliciter: scz vel ex materiali vel ex formali principio. Ex materiali quidē principio sicut cū dicim⁹. Omne quod compositū est ex contrarijs necesse est corrumpi. Ex formali sicut cum dicimus q necesse est triangulum habere tres angulos equales duob⁹ rectis. Et hec est necessitas naturalis et absoluta. Alio modo conuenit alicui q non possit non esse ex aliquo extrinseco fine vel agente. Fine quidem sicut cum quis non potest cōsequi sine hoc vel bene consequi aliquem finem: vt cibus dicitur necessarius ad vitam: et equus ad iter. Et hec vocatur necessitas finis: que interdum etiam dicitur vtilitas. Ex agente autē hoc alicui conuenit: sicut cum aliquid cogitur ab aliquo agente: ita q non possit contrarium agere: z hec dicitur necessitas coactionis. Hec ergo necessitas coactionis repugnat volūtati. Nam hoc dicimus violentum quod est contra inclinationem naturalem rei: ipse aūt modus volūtatis est inclinatio quedā in aliquid. Et ideo sicut dicitur aliquid naturale: quia est sm inclinationem nature: ita dicitur aliquid voluntariū: quia est secundū inclinationē voluntatis. Sicut ergo est impossibile q sit aliqđ simul violentum z naturale: ita est impossibile q aliquid simul sit simpliciter coactum z voluntarium. Necessitas finis non repugnat voluntati quando ad finem non potest peruenirī nisi vno modo: sicut ex voluntate transeundi mare fit necessitas in voluntate vt velit nauim. Similiter necessitas nature non repugnat voluntati: quinimmo necesse est vt sicut intellectus inheret primis principijs: ita volūtas inhereat vltimo fini q̄ est beatitudo. Finis enim se habet in operatiuis sicut principium in speculatiuis: vt dicitur in. ij. libro Phys. Et sic ex necessitate vult quis beatitudinem.

Multiplex ē necessitas.

Naturale quō dr

§.III. Voluntas nō vult omnia ex necessitate: etsi aliquid vt beatitudinem.

Pro cuius declaratione dicit beatus Tho. vbi. s. arti. ij. quod sicut intellectus naturaliter z ex necessitate inheret primis principijs: ita volūtas vltimo fini. Sunt autem quedam intelligibilia que non habēt necessariam connexionem ad prima principia: sicut contingentes propositiones: z talibus non de necessitate assentit intellectus. Si ex parte voluntatis sunt quedam particularia bona que non habent necessariam connexionem ad beatitudinē: quibus scz huiusmodi quis deo inheret in quo sola consistit vera beatitudo. Sed tamē anteq̄ per certitudinem diuine visionis necessitas huiusmodi connexionis demonstretur: voluntas nō ex necessitate inheret deo: nec his que sunt dei. Sed volūtas videntis deum per essentiam ex necessitate inheret deo: sicut nūc ex necessitate volum⁹ esse beati. Patet ergo q volutas in nihil tendere potest: nisi sub ratione boni. Sed quia bonū multiplex est: non propter hoc ex necessitate determinatur ad vnum.

¶ De libero arbitrio. Capitulum. ij.

Diffinitio li. ar.

DE libero arbitrio. hoc sic diffinit magister sentē. in. ij. lib. dicens. Liberum arbitrium est facultas rationis z volūtatis qua bonum gratia assistente eligitur: z malū gra desistente. i. deficiente. Ex prima particula huius diffinitionis ostenditur: q liberum arbitrium est potētia non actus vel habitus: dr enim facultas hic potētia expedita. i. libera. Neq; enim potest dici actus: q actus non semper manet in homine sed transit: liberum arbitrium semper manet in homine. Sed neq; in homine habitus dici potest. Et ratio est: q habitus dicūtur sm quos nos habemus bene vel male ad actus vel passiones: vt dicit in ij. Ethi. Nam per temperantiā bene nos habemus circa cōcupiscentias: per intēperātiā autē male: per habitū scientie bene nos habemus ad actū intellectus dū per eum cognoscimus verū: et per contrariū habitū male. Liberū autem arbitriū indifferenter se habet ad bene vel male eligendum. Unde impossibile est q liberū arbitriū sit habitus: est ergo potentia. Quāuis eñ secūdum propriam significationē vocabuli nominet quēdā actum tamē secundū cōem vsum loquendi liberum arbitrium dicimus id quod est principiū huius actus: scz quorū homo libere iudicat. Principiū autē in nobis actus est potētia vel habitus: sed probatū est q habitus esse non pōt: ergo potētia est.

Secda particula diffinitionis.

Ex secunda particula diffinitionis cum. s. dr rationis z volūtatis: nō datur intelligi q ista potentia sit vna composita ex ratione z voluntate: vel q sit vtraq;: sed q ad actum liberi arbitrij cōcurrunt ratio et voluntas: et dicit bea. Tho. in. j. parte. q. lxxxiij. ar. ij. Pro cuius declaratione dicit. b. Tho. vbi. s. ar. iij. q liberū arbitriū est electio: per hoc dicimur liberi esse arbitrij: q possumus vnū recipere de duobus alio recusato: quod est eligere. Et ideo naturam liberi arbitrij ex electione considerare oportet. Ad electionem autē concurrit aliquid ex parte cognoscitiue virtutis: z aliqđ ex parte appetitiue. Ex parte cognoscitiue requiritur consiliū per qđ diudicatur quid sit tandē preferendū. Ex parte appetitiue requirit q appetēdo acceptet qđ p cōsilium diudicatur. Unde phs in. vj. Ethi. sub dubio reliqt virū electio principalius pertineat ad vim cognitiuā: vel ad vim appetitiuam. Dicit enim q electio: vel est intellectus appetitiuus vel appetitus intellectiuus. Sed in. iij. Ethic. in hoc magis declinat q sit appetitus intellectiuus nominās electionē desideriū consiliabile. Et huius ratio est: quia propriū obiectum electionis est id quod est ad finem. Hoc autē inquātum huiusmodi habet rationē boni qđ dr vtile. Unde cū bonum inquantum hmōi sit obiectū appetitus: sequitur q electio sit principaliter actus appetitiue virtutis: z per ps liberū arbitriū est potentia appetitiua. Arbitriū eñ importat iudicium. Judicium vero est quasi conclusio et determinatio consilij. Determinatur autē consiliū primo per sniam rationis. secūdo per acceptationē appetit⁹. Et quāuis appetitus nō sit collatiuus quia collatio importat comparationē vnius ad alterū: qđ ptinet ad rōnem: tñ inquātum a vi cognitiua conferente mouetur: habet quandā collationis similitudinē dum vnū alteri preoptat. Ex tertia particula diffinitionis. s. bonū eligitur gra assistente: ostenditur gratia necessaria ad bene agendum: nec tamē ex hoc tollitur libertas arbitrij. Liberum eñ arbitriū est causa sui motus: p hoc quod homo seipsum mouet ad agendum: non tñ hoc est de necessitate libertatis q fit prima causa sui id qđ liberū est. sicut etiā nec ad hoc q aliquid sit causa alterius: requiritur q sit prima causa eius. Deus ergo est prima causa mouens causas naturales et voluntarias. Sicut ergo mouendo causas naturales non eis aufert quin actus earum sint naturales: ita mouendo causas voluntarias nō aufert quin actiones earū sint voluntarie: sed potius hoc eis facit. Operatur eñ in vnoquoq; secundum eius proprietatē. Et hoc est qđ ait aps Phil. ij. Deus operat in nobis velle z perficere. et Prouer. b. xxj. Cor regis in manu dei est: et quocūq; voluerit vertet illud. bear⁹ Tho. vbi. s. Operatur eñ in oib⁹ deus velle inquātū illud velle est quidā actus naturalis sm q de⁹ est causa oim motionū suo influxu quo oia mouet. Operatur autem in bonis velle. s. meritorie inquantum deus lumine gratie mouet voluntatem ad mouendum aliqđ meritorium. Ex vltima particula ostenditur q nullus cogitur ad malum. Aū Amb. Nemo nostrū tenetur ad culpam: nisi pro pria volūtate deflexerit. xv. q. j. non est. z Aug. Vasis ire nunq̄ deus redderet interitū si non spōtaneū inueniretur homo habere peccatum. xxiij. q. iij. Nabuchodonosor. §. j. Unde z Cain dictum fuit a dño Gene. iiij. Sub te erit appetitus eius scz peccati: z tu dominaberis illius. Qđ aūt Auguſt. dicit q homo peccando seipsum perdidit z liberum arbitrium: non vult dicere qđ perdiderit illud quo ad libertatem naturalem que est libertas coactione: sed quantum ad libertatem que est a culpa et miseria. iuxta illud Joan. viij. Qui facit peccatum seru⁹ est peccati. Et nota quod hec diffinitio liberi arbitrij tantum conuenit libero arbitrio hominis dum est viator: vel si intelligatur de libero arbitrio angeli: tunc oportet intelligere de ipso quantum ad statum primum angelorum: in quo fuerunt vertibiles secundum Alex. de Hal. in summa. Raynerius.

Tertia pricula diffinitionis.

Quarta particula diffinitionis.

§.I. Hoc autem liberuz arbitriũ

nõ est alia potẽtia a voluntate. Ũñ Damascẽ. in. iij. lib. dicit: qõ liberũ arbitriũ nil aliud est q̃ volũtas. Pro cuius declaratione dicit bea. Thoñ. vbi. s. arti. iij. q̃ potentias appetitiuas oportet esse proportionatas potentijs apprehensitiuis. Sicut autem ex parte apprehensionis se habent intellect⁹ z ratio: ita ex parte appetitus intellectiui se habẽt voluntas et liberũ arbitriũ: que nihil aliud est q̃ vis electiua. Et hoc ptz ex habitudine obiecto rum et actuum. Nam intelligere importat simplicẽ apprehen sionem alicui⁹ rei. Ũñ intelligi ꝓprie dicuntur principia q̃ sine collatione per se cognoscuntur. Ratiocinari autem est de vno deuenire in cognitionem alterius. Ũñ ꝓprie de cõclusionib⁹ ratiocinamur que ex principijs innotescũt. Ex parte autem ap petitus velle importat simplicẽ appetitũ alicuius rei. Unde vo luntas dicitur esse de fine qui ꝓpter se appetitur. Eligere au tem est appetere aliquid ꝓpter aliquid consequendũ. Unde ꝓprie est eorum que sunt ad finem. Sicut autẽ se habet in co gnitiuis principium ad cõclusionem: cui ꝓpter principia assen timus: ita in appetitiuis se habet finis ad ea que sunt ad finẽ q̃ ꝓpter finem appetuntur. Unde manifestum est q̃ sicut se ha bet intellectus ad rationẽ: ita se habet volũtas ad vim electiuã: id est liberum arbitriũ. Ostensum est autem. s. q̃ eiusdem potẽ tie est intelligere et ratiocinari: sicut eiusdem virtutis est quie scere z moueri. Unde etiam eiusdem potẽtie est velle eligere et per eandem rationem. Et ꝓpter hoc voluntas et liberum ar bitrium non sunt due potentie: sed vna. Electio ergo z volũtas quantum ad ipsum velle sunt diuersi actus: sed tamẽ pertinent ad vnam potentiam: sicut intelligere et ratiocinari. Et quãuis ex parte intellectus sint due potentie: scilz intellectus agens: et intellectus possibilis: non sic fit distinctio voluntatis in agen tem z possibilem. Et ratio huius est quia intellectus agens cõ paratur ad possibilem vt mouens. Sed ad voluntatem compa ratur vt mouens non liberum arbitium: sed intellectum: quia bonum apprehensum per intellectum mouet voluntatem z li berum arbitrium.

Intellectus est principio rum.

Voluntas est finis.

§.II. Liberum arbitrium est sub

iectiue in deo: in angelis et in hominibus: z perfectius in deo: q̃ in angelis: z perfectius in angelis q̃ in hominibus. Primũ scilicet q̃ sit in deo liberũ arbitriũ probatur auctoritate et ratio ne. Dicit enim Ambro. in libro de trini. Spiritussanctus diui dit singulis prout vult: id est pro libere voluntatis arbitrio non necessitatis obsequio. Spiritus autem sanctus est deus: er go in deo est liberum arbitrium. Ratione probatur sic. Libe rum arbitrium est eorum que non ex necessitate vel naturali in stinctu volumus: sed libere. Sed deus necessario vult suam bo nitatem velut finem vltimum voluntatis diuine. Alia vero om nia vult quasi ordinata ad istum finem: scilz ad bonitatem suaz. Que quidem non necessario vult: sed libere: eo q̃ sua bonitas his que ad ipsam ordinantur non indiget: vnde remanet in eo iudicium liberum ad volendũ hoc vel illud: sicut etiã in nobis est in his que ad finem nõ sunt necessaria. Quod autem ipsum liberũ arbitrium sit perfectius in deo q̃ in angelis vel homini bus: probatur tali ratione. Liberũ arbitrium presupponit tria naturam: vim cognitiuã: et volitiuã. Sed hec tria perfectius sunt in deo q̃ in angelis et hominibus: ergo ꝛc. Et quantũ ad primũ scz q̃ natura sit perfectius in deo q̃ in angelis et homi nibus ptz ex hoc: quia natura diuina est increata: z est suũ esse et sua bonitas. Unde in eo nõ potest esse defectus aliq̃s. Nec cor ruptibilitatis: quia cum sit increata non est ex nihilo: et ideo nõ est vertibilis in nihil. Nec defectus permixtibilitatis: quia cum natura diuina sit per essentiam talis non est alicuius admixtio nis vel compositionis susceptibilis. Nec defectus culpabilita tis: quia cum eius bonitas sit essentialis non est in malum flexi bilis. Liberum autem arbitrium hominis vel angeli in suis na turalibus consideratum: est defectuosum quantum ad ista tria. Secundo liberum arbitrium presupponit virtutem intellectiuam: vbi autem perfectius inuenitur et nobilius virtus intelle ctiua: ibi est perfectius liberum arbitrium: sed perfectius natu ra intellectiua inuenitur in deo q̃ in alijs: quia deus intelligit p vnum solum quod est idem cũ ipso. i. p essentiam suã Angelus autem per conuersionẽ ad suũ superius. s. deum. Homo mediã te phantasmate a rebus inferioribus: ergo ꝛc. Tertio liberum arbitrium presupponit virtutẽ volitiuam tanq̃ primã causam eius. Et quantum ad hoc etiam perfectius est in deo: q̃ in ma lum oĩno tendere non põt arbitriũ eius: sicut angeli et hoĩs. Si aũt obijciatur sic liberum arbitriũ in vtranq̃ partẽ flecti põt scilz in malũ et in bonũ: z vitã habet ad oppositа: sed de⁹ ad ma lum flecti non põt. Dicit eñ Adamãtius. Non peccare soli⁹ dei est: emendare sapientis. de peni. di. iij. c. inter hec. Quod intelli gitur non q̃ omnis creatura peccauerit: vt Hiero ny. dicit. Sed quia nulla est que peccare non possit. de peni. dist. ij. principiuz eñ §. vlti. Ad hoc respõdeť q̃ cũ malũ culpe dicatur per auer sionem a bonitate diuina per quã deus omnia vult: manifestũ est q̃ impossibile est deum velle malum culpe: et tamen ad op posita se habet eius voluntas in quantum potest velle hoc esse vel non esse. Ubi notandum q̃ ad rationẽ liberi arbitrij nõ per tinet q̃ quis indeterminate se habeat ad malũ z bonum. Cui⁹ ratio est: quia liberũ arbitrium per se est ordinatũ in bonum: cũ bonum sit obiectum volũtatis: nec in malũ tendat: nisi ꝓpter aliquem defectũ qui apprehẽditur vt bonũ: cum electio que est actus ꝓprius voluntatis: non sit nisi boni vel apparentis bo ni. Et ideo vbi liberum arbitrium est perfectissimum vt in deo in malum tendere non potest. Sed ad libertatem arbitrij perti net vt actionem aliquã facere vel nõ facere possit: et hoc deo cõ uenit: quia bona que facit potest non facere: nec tamen põt ma lum facere ratione predicta. Cum ergo dr q̃ liberũ arbitriũ viã habet ad oppositа: potest intelligi tripliciter. Primo quia põt velle bonum et malum: et sic non conuenit deo: quia hoc impor tat defectibilitatem. Secundo vt prius aliquid velit: et postea illud nolit. Et hoc etiam deo non conuenit: quia repugnat im mutabilitati diuine. Tertio potest intelligi viam habere ad op positа: q̃ potest velle hoc et non velle. Et hoc conuenit deo: q̃ ipse habet liberam electionem volendi aliquid vel non volen di: q̃ multa ita libere vult q̃ põt ea velle z nõ velle absq̃ ei⁹ de fectibilitate et mutabilitate. Hec Tho. in questionibus de verи tate. Raynerius. Liberum arbitrium est in angelis z perfecti⁹ q̃ in hoĩbus. Et sit in angelis probatur auctoritate Damascẽ. qui dicit in lib. ij. q̃ angelus est substantia intellectualis semper mobilis. arbitrio libera ꝛc. Probatur etiam tali ratione. Om ne creatum est vertibile vel ꝑm esse vel ꝑm electionem: sed ange lus est creatus: ergo est vertibilis non secundum esse cum sit mortalis: ergo est vertibilis secundũ electionem que pertinet ad liberum arbitrium. Hec Alexan. in sum. Ostenditur etiam hoc ex hoc q̃ habetur de pe. dis. ij. principiũ. Quod angeli li berum arbitrium sit perfectius q̃ hoĩs patet ex hoc: q̃ cũ libe rũ arbitriũ sit facultas volũtatis et rationis vbi est ꝑfectio ra tio seu intellectus et maior facultas voluntatis: ibi est maior li bertas arbitrij. Sed perfectius est virtus intellectiua in ange lo q̃ in hoĩe: q̃ ptz: q̃ apprehẽdit cognitionem veritatis absq̃ discursu et inquisitione: vñ non accidit dubitatio vel difficultas in eo. Homo autẽ intelligit cũ discursu et inquisitione: vñ acci dit dubitatio et difficultas. Similiter maior facilitas vel facul tas volũtatis est in angelo ad exeundũ in actum q̃ in homine: quod ptz: q̃ q̃cito angelus est: habet potestatẽ volendi: eligẽ di: amandi: homo autẽ nõ sic: vt patet in paruulo qui habet im pedimẽtũ a carne: et expectat tẽp⁹ vt habeat vsum rõnis: ergo perfectius est liberũ arbitriũ in angelo q̃ in homine. Si autem obijciatur sic. Ubi est maior libertas: ibi perfectius liberũ arbi trium: sed in hoĩe maior libertas videtur: quia homo potest cõ uerti a bono in malum: z inde a malo in bonũ: sed angelus se mel vertitur in bonũ vel malum sine reuersione: ergo ꝛc. Respõ detur vtiq̃ maior vertibilitas est in homine q̃ in angelo: sz nõ maior libertas. Liberum vero arbitrium attenditur penes li bertatem: non vertibilitatem. Alia enim ratione est libertas in creatura: alia vertibilitas: quia libertas est dignitas existẽs in creatura rationali vel intellectuali per conuenientiam et cõuer sionem ad primum. s. deum. Uertibilitas autem sequitur ipsam naturam creature rationalis secundum se. Et ideo non sequi tur q̃ vbi est maior vertibilitas sit maior libertas. Hec Alexã der. in. ij. parte summe. Item quãuis electio que pertinet ad li berum arbitrium sit eorum que sunt ad finem: et angelis adue nerit finis eorum: quia scz coniuncti sunt ipsi deo inseparabiliter ac etiam sancti in patria: non tamen sequitur q̃ cesset in eis ele ctio: nec per consequens liberum arbitriũ. Et ratio est: quia id quod est ordinatum ad finem est duplex. Quoddam vt distãs a fine: et in huiusmodi aduenиente fine cessat electio ei⁹ quod ordinatur ad illum finem. Sicut nunc quis eligit velle crede re et sperare que electio cessabit in patria. Aliud ordinatũ ad

Liberuz arbitriũ ꝑfectius est in deo q̃ alijs.

In deo nulli⁹ est defect⁹.

Obiectio mouetur.

Quid ꝑtinet ad rõnem liberi arbitrij.

Liberuz arbitriũ q̃ſr posſit ad oppoſita.

Liberuz arbitriuz eſt in angelis z ꝑfecti⁹ q̃ in hoĩb⁹.

Liberuz arbitriuz attendit penes libertatez nõ vertibilitatẽ.

finem est vt coniunctum fiat. Et huiusmodi electio non cessat aduenientе fine: sed manet cū fine. bea. Tho. sup. ij. sentē. Item sciendū q̄ hoc pertinet ad perfectionem libertatis arbitrij qō possit diuersa eligere: seruato tamē debito ordine finis. Sed q̄ eligat aliquid deuiando ab ordine finis: vt fit in peccādo: hoc pertinet ad effectum libertatis: vt ideo maior libertas est in angelis z sanctis qui peccare non possunt q̄s in viatoribus. beat⁹ Tho. j. parte. q. lx. arti. iij. In homine est liberū arbitrū et ante peccatum et post peccatum: aliter tamen et aliter. Unde Hiero. ad Damasum. Nos dicimus hoiem semper peccare z nō peccare posse: vt semper nos liberi confiteamur arbitrij. Si em̄ post peccatum mortale cōmissum: non posset quis vitare peccatum tam non peccaret: quia Augusti. dicit q̄ nullus peccat in eo qō vitare nō potest. Gregorius etiam dicit q̄ debilis est hostis qui non potest vincere nisi volētē: ergo non necessitatur ex quo est volens. Et quamuis habens habitum necessario faciat secundum habitum: non tamen opz quod peccator semper faciat fm habitū peccati. Sed per liberum arbitrium potest vti habitu et non vti. Et facere potest aliqñ contra ipsum habitū peccati: licet cum difficultate. Tamen manente habitu: nō potest contingere q̄ diu maneat nihil agens secundū habitū. Item videtur q̄ peccator non habeat liberū arbitrium: qz liberū arbitrū diffinitur q̄ est facultas voluntatis et rationis qua bonū gratia assistente eligitur. Sed peccator non habet gratiā: ergo nō pōt libere eligere bonū: et ita non habet liberum arbitrium ad bona. Respondetur q̄ ille qui nō habet gratiā potest eligere bonum: sed non meritorū. Hoc aūt nō derogat libertati arbitrij. Dicitur em̄ homo esse liberi arbitrij fm q̄ potest agere hoc vel illud. Et non secundum q̄ potest agere sic vel sic taliter: scz qualiter virtuosos agit nisi inquantum potest acquirere habitū virtutis. Uel etiam sic potest aliter responderi. Licet gratiam qua homo possit meritoria opera facere non possit quis ex libero arbitrio promereri seu acquirere: potest tamen ad eam gratiā habendā se preparare: que ei a deo nō denegabitur si faciat quod est in se: z ideo nō est omnino extra potestatem arbitrij opera meritoria facere: quāuis potestas arbitrij per se ad hoc nō sufficiat: eo q̄ modus qui ad meritū requiritur facultatem nature excedit: non autem modus qui est in operibus ex virtutib⁹ politicis. Nullus autem diceret hominem non esse liberi arbitrij: quia nō potest taliter velle eligere: sicut deus vel angelus. Q̄ autem Augusti. dicit q̄ necesse est hominem peccare ante reparationem damnabiliter. Intelligitur aliquo posito: tamē respectu nullius habet necessitatem. Uel dicas q̄ de hoc est dupler opinio. Quidam dicunt q̄ homo immortali existens non pōt diu manere quin peccet mortaliter: potest tamen vitare hoc vel illud mortale sicut communiter omnes dicunt de venialibus. Quidam alij dicunt q̄ in mortali existens potest vitare omne mortale: nō tamē potest vitare quin sit sub peccato: quia nō potest per se resurgere sine gratia: sicut potuit per se cadere: et fm hoc libertas arbitrij sustinetur.

Qualr liberū arbitriū est in hoie.

Gratia quō habeatur.

Primus error.

§. III. Notandum igitur q̄ duplex error extat circa liberū arbitriū. Unus est eorū qui dicūt p liberū arbitriū posse hominē sufficienter mādata implere omnia: z meritorie agere sine gra dei. Sed per gratiā facilius operatur bene. Et hoc est heresis Pelagianorū. xxiij. q. iij. c. penul. Et condēnatur de conse. distin. iiij. placuit. iij. vbi dicitur. Placuit vt quicunq̄ dixerit ideo nobis gratiā iustificationis dari: vt quod facere per liberum arbitrium iubemur: facilius possim⁹ implere per gratiā: tanq̄ etsi gratia nō daretur: non quidē facile: sed tamē possumus etiā sine illa implere mandata diuina: anathema sit.

Secōs error.

Secundus error est eorū qui dicunt act⁹ humanos ex necessitate procedere: et hoc vel ex constellationib⁹ sub quibus homines nascuntur vel ex immutabilitate diuine prescientie. Sed primum scilz de constellationibus. xxvj. q. iij. igitur genus. Et per Augusti. in. v. de ciui. dei reprobatur. Secundū reprobatur per beatum Tho. in. j. parte. et etiam in decre. xxiij. q. iij. Nabuchodonosor § due sunt. vbi Augusti. Si qd prouidentia dei presciens videt: id necesse est esse: tamet si nullā nature habeat necessitatē. At quidem ea futura que ex libertate arbitrij prouenunt prescientia cōtuetur. Hec igitur ad intuitum relata diuinum necessaria fiunt per dispensationem diuine notionis per se vero considerata absolute nature sue libertatem non deserunt. Fient igitur proculdubio cuncta que futura deus esse prenoscit: sed eorum quedam de libero proficiscuntur arbitrio. Hec Augusti. ibi. Quod homo sit liberi arbitrij probatur per illud Eccli. xv. c. Deus ab initio constituit hoiem: z reliquit eum in manu consilij sui. id est in libertate arbitrij fm glos. Ad quod etiam facit quod dicit Hiero. cōtra Jouinianū: scilz liberi arbitrij nos condidit deus: nec ad virtutes: nec ad vitia necessitate trahimur. Alioquin vbi necessitas: ibi nec corona. de peni. di. ij. si enim inquit § ceterum. Secūdo pbatur ex legū ordinatione z exhortatione sic. Precepta z phibitiones nō debent fieri nisi ei qui pōt facere: alʒ enim frustra fierent: sed homini etiam diuinitus fiunt phibitiones z precepta: ergo in hominis potestate est facere et non facere: et ita est in eo liberū arbitriū. Tertio ex premio z pena sic. Nullus debet puniri vel premiari pro eo vel de eo quod non est in eius potestate facere et nō facere. Sed homo iuste a deo punitur et premiatur pro suis operibus: ergo homo potest operari z non operari: et ita est liberi arbitrij. Quarto q̄ homo sit liberi arbitrij pbatur rōne sic. Ubicūq̄ est intellect⁹ est et liberū arbitriū: sed in hoie est intellectus: ergo ꝛc. Maior sic pbatur. Ubi est estimatio vel discretio ibi est z electio: sed in homine est estimatio z discretio q̄ pertinēt ad liberū arbitriū. Nā voluntatē habēt indeterminatā: respectu aliquorū libere eligendi vel nō eligēdi: quod patet p experientiā: dum quis eligit vnū postea contrariū: ergo est liberū arbitriū. Quinto probari pōt per exemplū quod ponit Augu. de Nabuchodonosor et Pharaone. xxiij. q. iiij. Nabuchodonosor vbi dicit. Nabuchodonosor penitētiam meruit fructuosam. Nōne post innumeras impietates flagellatus penituit: et regnum quod amiserat rursus accepit. Pharao autem ipsis flagellis durior est effectus et periit: z infra. Quantum ad naturā ambo homines erant: quantū ad dignitatē ambo reges: quantum ad causam ambo captiuum dei populū possidebant: quantū ad penam ambo flagellis clementer admoniti. Quid ergo fines eorū fecit esse diuersos: nisi q̄ vnus dei manū sentiēs in recordatione propie iniquitatis ingemuit: alter libero cōtra dei misericordissimā veritatē pugnauit arbitrio. Hec ibi. Probatur hoc idem sexto ex sufficienti diuisione sic. Actuum humanorū oportet aliquā causam dare. Non autē possumus dicere q̄ propria causa eorum immediate sit deus. Ratio est: quia ea q̄ sunt a deo immediate non possunt esse nisi bona. Actus autem humani: alij sunt mali: alij sunt boni. Secūdo non possumus dicere q̄ causa eorū sit necessitas. quia ea que sunt ex necessitate eueniūt semper z eodē modo se habēt: vt ortus solis z huiusmodi. Hoc autē nō est in humanis actibus: quia innumerabiliter variantur. Tertio non possumus dicere esse causam eorū fortunā vel casum: quia fortuna z casus est eorū que raro eueniūt: z preter intentionem vt dicitur. ij. Phisy. Ergo relinquitur ipm hominem facientē esse causam suorū actuum z principiū: z hoc p liberum arbitrium. Septimo probatur idē ex diffinitione liberi arbitrij: diffinitur em̄ sic sic: q̄ est facultas voluntatis z rationis ꝛc. sed in hoie inuenitur ratio et volūtas: ergo ꝛc. Pro huiꝰ declaratione dicit Tho. j. parte. q. lxxxiij. ar. j. Q̄ quedā agunt absq̄ iudicio: sicut lapis mouetur deorsum et similiter oīa cognitiōe carētia. Quedā alia agūt iudicio: sed non libero sicut aialia bruta. Judicat em̄ ouis lupum videns eū esse fugiendū naturali iudicio et non libero: q̄ non ex deliberatiōe: sed ex naturali instinctu hoc iudicat. Et simile est de quolibet iudicio animalium brutorum. Sed homo agit iudicio libero: quia per vim cognoscitiuam iudicat aliquid esse fugiendū vel prosequēdum. Sed quia iudicium istud nō est ex instinctu naturali in particulari operabili: sed ex collatione quadā ratiōis: ideo agit libero iudicio potēs in diuersa ferri. Ratio enim circa contingētia viam habet ad oppositа: vt ptz in dialecticis ꝓpositionib⁹ z rhetoricis persuasionibus. Particularia autē operabilia sunt quedam contingentia: z ideo circa ea iudicium rationis ad diuersa se habet: z non est determinatum ad vnum. Et tanto necesse est q̄ hō sit liberi arbitrij ex hocipso q̄ est rōnalis. Quod autem dicit apls ad Rom. vij. Non enim quod volo bonū hoc facio sed quod nolo malum illud ago non est contra determinata. Nam appetitus sensitiuus: etsi in aliquo possit repugnare rationi concupiscendo contra illud quod dictat ratio: tamē ex hoc tantum non tollitur quin subijciatur rationi. Et hoc est bonum quod homo non facit cum vult: quia scz vellet non concupiscere: id est non sentire motum sensualem contra rationem: et tamen sentit. Sed per hoc non tollitur libertas arbitrij: quia ibi non est assensus rationis in tali motu: qui requiritur in actu liberi arbitrij. Similiter qō idem apostolus dicit ad Rom. ix.

Arbitriū libertas pbatur.

Illa que sūt a deo immediate nō possunt esse nisi bona.

Exponitur verba apli.

Non

Non est volentis neq; currentis ⁊c. Nō sic est intelligendū qua si homo non velit ⁊ currat. id est operetur bene ⁊ feruēter libero arbitrio. Sed q; liberū arbitriū ad hoc nō est sufficiens: nisi moueatur ⁊ iuuetur a deo quod etiam dicitur Hiere. x. Nō est in homine via ei⁹: neq; viri est vt ambulet ⁊ dirigat gressū⁹ suos Intelligitur quantum ad executiones electionū suarū in q̄bus potest homo impediri: velit nolit. Sed electiones ipse que pertinent ad liberum arbitrium sunt in nobis supposito diuino auxilio. Hec beatus Tho. vbi. s.

§. IIII. Libertatem arbitrij verti

bilem in malū dedit deus homini: seu fecit deus hominem liberi arbitrij vertibilem in malū quinq; rationibus. Prima ratio est manifestatio diuine potentie. Voluit eñ deus ostendere homini: q; sicut sine eo fact⁹ nō fuerat: ita nec sine ipō pſistere poterat. Vt ergo cognosceret q; diuinū posse nō solū est oīs potētie ſz etiā oīs potētie ꝑseruatiuū: ⁊ q; ille sol⁹ est indefectibilis ⁊ inuertibilis ideo voluit et sibi placuit creaturā rōnalē facere vertibilē: nec ipaz ꝑfirmare in bono: quousq; illi cōstaret q; ipe sol⁹ deus est: in quo non cadit non posse. Ad quod facit q̄ ait August. de peni. dist. ij. c. fiſ. vlti. dicens. Solus ille omnipotēs vocatur qui hoc nō pōt: scz peccare: q; omnia potest que posse est aliquid posse. Seda ratio est manifestatio diuine sapiētie: ex ordine malorū cum bonis: scz ex vertibilitate hominis in malum quod quidem malum deus ordinat cū bonis. Ex eo eñ q; de⁹ ex malo bonū elicit: diuina sapientia manifestatur: eo q; maioris sapientie est ordinare malū cū bonis: et elicere bonū ex malis: q̄z ordinare solū bona cū bonis: vel elicere bona ex bonis. Et ideo cum diceret nec possibile esset deū facere mala: debuit talem facere creaturā que posset in operando deficere et malū committere: vt deus mala illa ordinādo in bonū suā sapientiā declararet. Dicit eñ Aug. in. x. de ciui. dei. Neq; deus vllū non dico angelorū vel hoim crearet: quē malum futurū presciret: ni si pariter nosceret quibus eos bonorū vsib⁹ cōmodaret. Ostēditur etiam dei sapientia in huiusmodi vertibilitate ex cōparatione meriti ad premiū. Nemo eñ est dignus coronari nisi qui legitime certauerit. ij. ad Timo. ij. Et ideo decuit diuinā sapientiam prius hominē quasi in campo certaminis examinare q̄z in gloria coronare et exaltare. Ad hoc facit quod habetur. lix. distin. c. j. vbi dicitur q; dignitates nec ecclesiastice nec seculares conferende sunt nō examinatis seu ꝑbatis laboribꝰ ⁊ exercitijs. Tertia ratio est manifestatio diuine misericordie: q̄ potissimum manifestata est cum vnigenitum suum tradidit ꝓ hominis liberatione. Unde Joan. viij. ait ipse vnigenit⁹. Si filius vos liberauerit: vere liberi eritis. Ubi Augu. Si fili⁹ vos liberauerit: non a barbaris: sed a diabolo: non a corpis captiuitate sed ab anime iniquitate. Et Grego. ait redemptor noster totius cōditor creature: ad hoc propitiatus humanam carnem voluit assumere vt diuinitatis sue gratia dirupto quo tenebamur captiui vinculo seruitutis: scz peccati: pristine nos restitueret libertati. xij. q. ij. cum redemptor. Quarta ratio est manifestatio diuine iustitie: que potissime manifestatur in hoc q; de⁹ tribuit vnicuiq; ſm opera sua: scilz bonis bona eterna tribuendo: ⁊ malos eterna pena puniēdo. Hec autē retributio et punitio eterna nō fuisset nisi deus hominē in statu vertibilitatis cōdidisset: q; non meretur aliquis vel demeretur: et per consequēs non premiatur nec punitur: nisi per hoc q; est domin⁹ suorū actuū per liberam voluntatem. Ad hoc etiā facit quod dicit Augu. Vasis ire nunq̄z deus redderet interitū si non spontaneū inueniretur homo habere peccatū. xxiij. q. iij. Nabuchodonosor. ſ. j. Et Hiero. Ubi necessitas scilz benefaciendi ibi nec corona: scz debetur de peni. dist. ij. si eñ ſ. ceterū cōfido. Quinta ratio est augmentatio glorie beatorū. Nā gloriosus est homini in vertibilitate ad malū condito quodāmodo ex meritis gloriā obtinere: q̄z in inuertibilitate conditū fuisse: ⁊ sic sine aliquo genere meriti beatificari. Et ꝓpter hoc ad commendationē iusti vertibilis in malum dicitur Eccli. xxxv. Qui potuit transgredi et non est transgressus scilz preceptum: et iam ab homine puniendū: et facere mala ⁊ nō fecit: quo ad occulta: ideo stabilita sunt bona illius in domino. id est opera illi⁹ sunt firmata in dño: quasi in fundamēto. quasi diceret. premia illi⁹ firmiter reseruata sunt a dño Hec Alexā. ij. pte summe. q. lvj. exceptis allegationib⁹ decretorum.

Creatio dei optima.

Benefitū incarnatiōis.

§. V. Quod liberum arbitrium

debuit dari a deo ⁊ angelo et homini: ostenditur rationibus et similitudinibus. Rationibus quidem sic. Primo ex comparatione boni: et est interrogatio Augustini a Deodato. Quid tibi melius esse videtur in nobis. An illud sine quo recte viui potest an illud sine quo viui non potest. Respondet Deodatus. Quis ambigat id longe esse prestantius sine quo recta vita nulla est. August. cum ergo in corpore concedas esse aliquid: quo amisso tamen ad recte viuendum non impeditur homo: voluntas libera tibi videtur nullum bonum sine quo recte nemo viuit: et confirmat per exemplum dicens. Uides quantum boni desit corpori cui deficiat manus: et tamen manibus male vtitur qui eis vel seua vel turpia operatur. Si aspiceres aliquem sine pedib⁹ fatereris esse integritatem corporis plurimum bonum: ⁊ tamē qui vteretur ad nocendum cuiq̄ vel seipsum dehonestādo: male vti pedibus non negares: et sic de oculis ⁊ de alijs. Quēadmodum ergo ista probas in corpore et non intueris eos q; male vtuntur: in his laudas illum qui hoc dedit donum: ⁊ qui hec dedit bona: sic liberam voluntatem sine qua nemo potest recte viuere oportet esse bonum etiā diuinitus datum: et potius eos esse damnandos qui hoc bono male vtuntur: q̄z qui dederit dare non debuisse fateris. Secunda ratio est ex sufficienti diuisione boni. Nam bonorum quedam sunt magna: quedam minima: quedam media. Bona magna sunt quibus recte viuitur: vt virtutes quib⁹ nullus male viuit. Bona minima sunt vt species vel sensus quorumlibet corporum sine quib⁹ recte viui potest. Bona media sunt sine quibus recte viui non potest: vt potentie. Voluntas ergo libera videtur tibi nullum bonum sine qua recte nemo viuit. Tertio debuit deus dare liberum arbitrium ad perfectionem vniuersi. Si quis enim diuerit: non erat tam difficile aut laboriosum omnipotēti deo vt omnia quecūq; fecit sic haberent ordinem suum vt nulla creatura vsq; ad miseriam peruenir et. Non enim est dicere vt hoc aut impotēs non potuit: aut non bonus inuidit. Respondeo et dico ordinē creaturarum a summa vsq; ad infimam: ita gradibus istis decurrere: vt ille inuiderit qui dixerit ista non esse: ⁊ ille inuideat qui dixit ista talia nō debere esse. Si eñ talis vult esse inferiorē qualis est natura vel creatura superior: iam illa est et tanta est vt adijci non possit: quia perfecta est. Uerbi gratia. Qui diceret lunam debere esse vt solem dupliciter errat. Uno modo: q; ad rerum perfectionem aliquid cupit cum desiderat alterum solem. Alio modo: quia perfectionem vniuersi vult minuere cum lunam vult detrahi. Sic a simili. Si dicis quod deus voluntatem nostram debuit facere impeccabilem: et sic esset absq; miseria. Erras primo: quia vis adijcere voluntati diuine: quod est impossibile cum illa sit perfectissima. Secundo quia vis diminuere perfectionem vniuersi: cum etiam nostra miseria ad perfectionem vniuersi faciat. Defuisset autem huic perfectioni: si beati semper essemus. Quapropter si ad miseriam nisi peccando non peruenit: anima: etiam peccata nostra necessaria sunt perfectionis vniuersitatis quam condidit deus. Quid eñ tā opus habet misericordia q̄z miser? Et quid tam indignum misericordia q̄z miser superbus? Quod probat August. per exemplum tale. Quid tam dignum in domo q̄z homo? Et quid tam indignum abiectum ⁊ infimum q̄z cloaca domus? Seruus tamē in tali domo delectus intantū vt mundande cloace dignus habeatur: ornat domuz etiam turpitudine sua. Et vtrunq; horum scilz seruus et mundatio cloace: faciunt ad pulchritudinē domus. Hinc fit vt creatura superior peccans ceteris inferioribus puniatur: quia tamen ille sunt infinite: vt ornari etiam a turpibus animis possint: atq; ita vniuersitatis decor cōgruere. Habitationi ergo celesti talis anima non congruit per peccatum: terrestri autem congruit per supplicium. Raynerius.

Homo ⁊ angelus debēt habere liberū arbitrium.

Bona sunt triplicia.

Institutio hois bene facta.

§. VI. De libero arbitrio q̄ō est

debilitatum in modo. Confirmatum in bono. Obstinatum in malo. Et quantum ad primum dico quod liberum arbitriū est debilitatū in mō. Nā in eo q̄ incidit in pctm liberū arbitriū nō est ablatum: sed dicitur esse debilitatum: hoc modo scilz quod prius ante peccatum facile poterat: postmodum post peccatum sine difficultate et pugna non possit. Sed contra magister sen. in. ij. dist. xxv. dicit: quod homo ante recuperationem gratie non potest non peccare etiam mortaliter: ergo sine gratia non potest homo vitare peccatum. Et sic liberum arbitrium videtur esse ablatum vel coactum. Respondeo et dico q; liberum arbitrium etiam post peccatum potest vitare peccatum: q̄ō ostēdit similitudine et ratione. Et similitudo exempli patet ex hoc.

Utsio duplex.

Visio dupliciter.

Sicut videre dicitur dupliciter: vt dicit phūs in.ij. de anima. scz habere visum et vti visu. Ita etiam peccare dicitur dupliciter. Unde cum dicitur ante recuperationem gratie homo non pōt non peccare: intelligitur non habere peccatū. Nam anteq̄ homo per dei gratiam repararetur et a peccato liberaretur: semp erat in peccato. Sed non potest intelligi q̄ non potest homo non vti peccato: quia existens in mortali potest per liberū arbitriū peccatū cōmittendū vitare: quāuis non tam faciliter sicut ante peccatum. Ratione autem idem probatur tali. In omnib⁹ que sub electione cadunt voluntas libera manet. Electio autē est actus liberi arbitrij: ergo ꝛc. Unde dicere quod volūtas velit aliquid ꝛ cogatur ab eo: est implicatio contradictiōis: quia necessitas coactionis est contraria voluntati: vt in.v. Metaph̄. dicit phūs. Eo q̄ voluntarium est cuius principium est abintra. Violentum autem est cuius principium est abextra: vt dicit philosophus in.iij. Ethicoꝝ. Ergo etiam post peccatum remanet voluntas libera ad non peccandum vel peccatum sequēs vitādum. Hec beatus Tho. in.ij. senten. distin. xxv. Raynerius. Ad hoc etiam facit quod dicitur di. xlv. de Judeis. vbi sic habetur. Sicut homo propria arbitrij voluntate serpenti obediens periit: sic vocante se gratia dei propria mentis conuersione quisq̄ credendo saluatur. Ergo non vi: sed liberi arbitrij sui voluntate et facultate: vt conuertantur suadendi sunt: nō potius impellendi. Hec ibi. Secundo liberum arbitrium considerari potest vt confirmatum in bono. Et ex natura quidem non potest liberum arbitrium esse confirmatum in bono. Et q̄ nulla creatura rationalis habeat liberum arbitrium confirmatum in bono ex sui natura. Probatur primo ex ipsius inuentione. Nam liberū arbitrium non inuenitur in aliqua creatura: nisi in angelo et in homine: sed tam homo q̄ angelus peccauit: ergo nullius creature liberum arbitrium est naturaliter confirmatum in bono. Secundo idem probatur exempli inductione sic. Proprietas nature superioris non potest inferiori nature naturaliter cōuenire: nisi in superiorem naturam conuertatur: vt verbi gratia. Sicut non potest fieri quod aqua naturaliter sit calida nisi cōuertatur in naturam ignis: sed habere indefectibilem bonitatē est proprietas diuine nature: ergo non potest esse. q̄ alicui alij nature conueniat naturaliter: nisi in diuinam naturam conuertatur: quod est impossibile. Tertio probatur idem ratione tali. Quelibet creatura cum non sit: vel cum non habeat per se esse est ex nihilo procedens: et ideo flexibilis ꝛ ex se ad nihilum tendens. Preterea cum nulla creatura sit bonum vniuersale sz particulare: ex se est contrarij: id est mali susceptiua. Solus autem deus est naturaliter impeccabilis. Tum quia ipe est bonū essentiale et actuale nullius potentie permixtionem recipiens. Tū quia ipse est bonum vniuersale nulla perfectione carens. Tum quia ipse est nec esse incipiens: nec ad non esse tendens vel esse desinens. Et ideo solus deus habet liberum arbitrium naturaliter impeccabile ꝛ confirmatū in bono. b. Tho. in questionibus de veritate. Raynerius. Ex gratia autem potest liberum arbitrium confirmari in bono etiam in statu vie. Et hoc probatur exempli inductione: ratione: et distinctione. Exempli inductione patet in beata virgine Maria: que in statu vie ita fuit cōfirmata in bono: vt deinceps peccare non posset. Et merito cōpetebat eo quod beata virgo erat mater sapiētie diuine: in qua nihil coinquinatum incurrit. Sap̄. vij. Probatur idem per exēplum apostolorum: qui per aduentum spiritus sancti fuerūt cōfirmati in bono: quod etiam decuit: quia erant quasi fundamētum ꝛ basis totius ecclesiastici edificij: vñ oportuit eos esse firmos. Secundo probatur hoc idem ratione sic. Tunc homo habet liberum arbitrium in bono confirmatum quando bonum perfectum quod deus est menti humane vnitum: sed deus menti humane vnitur per gratiam: non autem per naturam: ergo liberum arbitrium confirmari potest per gratiam non per naturā. Confirmatur hec ratio per exemplum in humano corpore: quia corpus humanum habet ex sui natura quod sit corruptibile: sed dono gratie efficitur incorruptibile. j. Cor. xv. Oportet hoc corruptibile induere incorruptionem: ita liberum arbitrium hominis quod ex sua natura habet quod sit flexibilem malum: per gratiam potest in bono confirmari. Exemplū aliud induci potest: scz de aere ꝛ de luce. Sicut enim aer naturaliter repugnat quod sit actu lucidus: non tamen q̄ possit illuminari. Ita repugat libero arbitrio ex eo q̄ est ex nihilo quod sit naturaliter confirmatum in bono: nec hoc ei nisi per gratiā concedi potest. Et sicut lux superueniens aeri aufert obscuritatem aeri: quam sine luce habet naturaliter: ita ex defectu liberi arbitrij est q̄ in malum flecti potest. Et hunc defectū aufert gratia perficiendo naturam liberi arbitrij confirmans ipsum in bono. Tertio probatur hoc distinctione sic. Dupliciter aliquis est perfectus: scz secundū quid: vt in via qñ quis habet fidē et charitatem sm modū vite presentis. Et simpliciter vt in patria quā do perfecte diligit deum: nec tamen in via aliquis omnino perfectus est vt in patria: ita aliquis potest esse confirmatus in bono in via: qui tamen non est confirmatus omnino in bono vt in patria. Verbi gratia. Aliquis habet liberum arbitrium confirmatuz in bono dupliciter. Uno modo simpliciter: ita q̄ omnino peccare non potest: sicut beati qui sunt in patria habentes in se fue firmitatis sufficiens principium scz donū glorie: ex quo oino peccare non possunt. Alio modo dicuntur aliqui confirmati in bono: per hoc q̄ eis datur donum diuine gratie: quo ita inclinātur in bonum q̄ non de facili possunt deflecti a bono: non tamē per hoc donū retrahuntur a malo q̄ oino peccare non possint: nisi diuina prouidentia custodiente: et hoc modo aliqui in statu vie possunt confirmari in bono: scilz ex dono gratie ꝛ nō primo modo: scilz ex dono glorie: vt in statu patrie. Et ratio est: q̄ non potest aliquis omnino impeccabilis reddi: nisi auferatur totaliter omnis origo peccati. Quod non contingit in statu vie nisi in domino Jesu qui simul erat viator ꝛ comprehēsor. Et nota q̄ quāuis liberū arbitriū hominis naturaliter possit flecti ad malum non tamen sequitur q̄ gratia superuenies si tollat istā flexibilitatem ad malum: q̄ propterea destruat naturā. Non enī per hoc destruit naturā: sed perficit eam. Nam ex defectu nature liberi arbitrij est q̄ flecti possit ad malum. Sed gratia hunc defectum a natura aufert: perficiendo naturā ꝛ in bono confirmando. Item posse peccare: et tñ nō peccare: nō facit ad meritum: sed ad manifestationem meriti inquantum ostenditur per hoc opus bonum esse volūtarium: propter quod in laudem viri iusti dicitur. Qui potuit transgredi et non est transgressus. Et ideo si ex gratia conferatur alicui q̄ non possit peccare: non propter hoc minuitur virtus meriti. bea. Tho. in questionibus de veritate. Raynerius. Tertio liberum arbitrium considerari potest vt obstinatum in malo. Quod potest intelligi dupliciter: scilz vel in vita presenti: vel in vita futura. Sed obstinatus in malo potest dici quis dupliciter. Importat enim obstinatio quandam firmitatem animi in peccato a qua reuerti non pōt. Sed quod quis nō possit reuerti a peccato potest intelligi vno modo: scilz inquantū vires sue non sufficiunt ad hoc q̄ liberet a peccato totaliter: et sic in mortale cadens dicitur non posse a peccato resurgere et ad iustitiam redire. Sed ex ista firmitate in peccato non proprie quis dicitur obstinatus. Alio modo habet quis firmitatē in peccato: ita q̄ nec cooperari potest ad hoc q̄ a peccato resurgat. Et siquidem istud non posse cooperari ad resurgendum intelligitur quo ad facilitatem: id est quia non de facili potest cooperari ad hoc quod exeat a peccato. Sic est obstinatio imperfecta in vita presenti: dum scilz aliquis habet animum firmatum in malum: quod in eo non surgūt motus ad bonum nisi debiles: tamen quia aliqui surgunt ex eis datur via vt preparetur quis ad gratiam. Si autem non posse cooperari ad resurgendum a peccato: intelligitur simpliciter: ita scilz qō nullo modo potest cooperari quod exeat de peccato: sic est perfecta obstinatio qua demones obstinati sunt et damnati. Hoc autem modo non potest liberum arbitrium esse in via obstinatum. Quod probatur auctoritate: simulitudine: et ratione. Auctoritate primo probatur. Nam super illud ad Roma. ij. Secūdum duritiam tuam et impenitens cor tuum ꝛc. Dicit Augst. ꝛ habetur in glosa q̄ ista impenitentia vel cor impenitēs q̄diu quisq̄ in hac carne viuit: iudicari non potest. De nullo ergo desperandum est q̄diu patientia dei ad penitentiam expectat. Et subdit. Paganus est hodie. Judeus infidelis est hodie. Hereticus est hodie: schismaticus est hodie. Quid si cras amplectatur catholicam veritatem et pacem: et sequatur catholicam fidem et vnitatem veritatis. Quid si isti quos in quocunq̄ genere erroris damnas tanq̄ desperatissimos anteq̄ finiant vitam istam agant penitentiam: in futuro inueniant veram vitam. Nolite ergo anteq̄ veniat tempus iudicare. Hecille. Et Leo papa. Nemo est desperandus dum in hoc corpore constitutus est: quia nonnunq̄ quod diffidentia etatis differtur: consilio maturiori perficitur. de peni. dist. vij. nemo. Secundo probatur idem ratione sic. Quod quis peccat: aut peccat ex rationis errore aut ex passione: aut ex habitus inclinatione. Et siquidem peccat homo ex

Nulla creatura de se est cōfirmata in bono

Ex gra creatura pōt cōfirmari in bono.

Aliquis dr perfectus dupliciter.

Dupliciter aliqs in gra cō firmat.

Quōlibe. arg. pōt in malo esse obstinatum q̄ pōt intelligi dupliciter.

Nullus in via est perfecte obstinatus. Primo.

Nota desperatos.

Secdo.

ro ex errore rationis: quia nō in generali: sed in particulari erat tunc ratio non ita pertinaciter inheret falso: quin per cōtrariā rationalem a tali peccato auerti possit. Si vero ex passione peccat passio resolvitur et reprimitur: et sic a peccato auertitur. Si autem peccat ex habit⁹ inclinatione: tunc quia totaliter habitus animā nō corrūpit potest a peccato auerti. Et sic patet q̄ quocunq; modo vel motiuo quis peccet potest a peccato liberari ꝛ penitere. Tertio ostenditur idem similitudine morbi. Nā morbus potest esse incurabilis tribus ex causis. Prima ꝓpter naturam morbi: vt lepra et huiusmodi. Secunda propter imperitiam medici. Tertia ꝓpter indispositionem subiecti. Sed morbus spiritualis viatoris hominis: scilicet peccati: non est incurabilis ex prima causa: scilicet ex natura morbi: quia non peruenit ad terminum malitie. Neq; ex secunda causa: scz imperitia medici: quia deus scit et potest omne peccatū curare. Unde ex septima synodo habetur. Omnem penitentiam recipit deus. ꝛ infra bonus in oībus deus: et aperta sunt viscera eius omni homini penitenti. J. q. vij. siquis oēm. Neq; ex tertia causa: scilz indispositione hominis: quia sicut per alium in peccatum cecidit: ita per alium resurgere potest. Ergo in statu vie nullus potest ita esse obstinatus: seu immutabiliter firmatus in malo: quin resurgere possit et liberari. Unde Chryſ. Etiā si ad summum quis peruenerit malorum et inde tamen velit reuerti ad virtutis viam suscipit deus libenter amplectitur: et oia facit vt ad priorem reuocet statū. de pen. distin. iij. talis. Raynerius

Tertio

In alia vita liberum arbitrium est firmatū immutabiliter.

Sed in alia vita scilz in inferno liberum arbitrium est omnino firmatum immutabiliter in malo. Et hoc probatur auctoritate contrarietate: ꝛ ratione. Auctoritate quidem Eccles. xj. Ubi ceciderit lignū. i. homo per mortē siue ad Austrū siue ad Aquilonē. i. siue in statu gratie in statu mortalis peccati: ibi erit: scz immutabiliter. Et Luc. xv. dixit Abraam. Chaos magnum firmatum est inter nos et vos ꝛc. quod est immutatio status. Et Damascenus. Quod est homini mors hoc est angelis casus scz homines post mortem non sunt capaces penitentie. Ergo nec angeli post casum. Secundo probatur hoc contrarietate sic. Felicitati beatorum opponitur miseria damnatorum. Sed ad felicitatem beatorum pertinet: q̄ habeant liberū arbitriū ita firmatum in bono: q̄ nullo modo possunt deflecti in malum: ergo etiam ad miseriā damnatorum pertinet: q̄ ita sint obstinati et firmati in malo quod nullo modo possint deflecti in bonū. Tertio probatur idem ratione. Et prima ratio ad hoc est ex defectu penitentie sic. Non ptz reditus de peccato in bonum: nisi per pniam. Sed in agente malum ex certa malitia: et decedente in ipso non cadit penitentia: ergo est immutabiliter cōfirmatus in malo. Alia ratio est ex defectu gratie sic. Sicut gratia superinfusa confirmatur liberum arbitrium in bono: ita diuina gratia exclusa firmatur liberum arbitrium in malo. Sed in eo qui decedit in mortali est gratie priuatio et cōclusio: igitur talis sic decedens penitere non potest. Tertio probatur ex defectu diuine iustitie sic. Justitia diuina exigit vt sicut gloria beatorum est perfecta et perpetua ita dānatorū pena et miseria perpetua sit quia vt dicitur Matt. xv. Ibunt hi in supplicium eternum: iusti autem in vitam eternam. Ergo liberum arbitrium demonum et damnatorum est ita firmatum in malum: quod ad bene volendum reuerti non possunt. Et si arguatur sic in contrarium. Fortior est charitas q̄ cupiditas ad peccatum pertrahēs. Jurta illud quod dicit glos. super illud. Bonum mihi lex oris tui super milia auri et argenti. Sed demones vel homines a charitate in peccatum ceciderunt. Ergo multo fortius a peccato redire possunt ad charitatem: ꝛ a malo ad bonum. Respondeo q̄ charitas est fortior q̄ cupiditas vel peccatum si fiat comparatio secundum eundem modum habendi: vt scz vtrunq; accipiatur vel in via vel in termino vie. Sed si vnum accipiatur in via aliud in termino vie: nō sic est: quod sic ptz. Quia charitas viatoris est fortior q̄ cupiditas viatoris. Sed existens in termino malitie firmius se habet et firmius inheret. Potest etiam dici q̄ demones nunq; habuerunt charitatem secundum quosdam: ad quod facit de pen. dist. ij. c. principium. Vel si habuerūt nunq; eam: nisi sicut in statu vie habuerunt. Homines aūt damnati similiter cadere non potuerunt: nisi a charitate seu gratia viatoris. Hec beatus Thomā. in questione de veritate. Raynerius.

Exactio diuine iustitie.

§. VII. Notandum etiā q̄ liber-

tas arbitrij excludit coactionem: includit electionem: admittit variationem. Quantum ad primum scilz q̄ liberum arbitrium excludit coactionem declarandum: notanda est distinctio quā facit magister sententiarum. ij. lib. distin. xxvij. de libertate. Dicit enim quod est triplex libertas arbitrij. scz a necessitate: a pctō et a miseria. Ratio huius distinctionis secundum bea. Tho. est ista: q̄ coactio quam excludit libertas est dupler. Quedam est ꝓfecta ꝛ sufficiens: q̄ dicitur cōpulsio: et sic prima libertas est a necessitate vel coactione: que libertas a coactione per se et sem per sequitur liberum arbitrium. Unde dicit magister sen. ibidē q̄ liberum arbitrium et ante peccatū et post eque liberum est a coactione: q̄ sicut ante peccatum cogi non poterat: ita nec modo. Jdeoq; voluntas merito apud deum iudicatur: que semper a necessitate libera est et cogi non potest. Ubi necessitas ibi libertas non est: vbi libertas non est: nec voluntas est: et ideo nec meritum. Hec magister ibidem. Quedam vero coactio est imperfecta ꝛ insufficiens: que potius impulsio q̄ coactio dicitur. Et hec est dupler. Una est impulsio: que per se liberum arbitriū impellit vel impedit: sicut habitus ꝛ dispositiōes que sunt in anima. Et sic est libertas a peccato. De qua. ij. Cor. iij. dicit apls. Ubi spiritus domini: ibi libertas: et veritas in euangelio Joā. viij. Si filius vos liberauerit vere liberi eritis. Que libertas a peccato: et si post peccatum non tollitur: tamen debilitatur. Secunda coactio imperfecta que impulsio dicitur impellit vel impedit liberum arbitrium per accidens: sicut impotentie ꝛ penalitates: que sunt ex parte corporis vsum liberi arbitrij impediētes: ꝛ sic est libertas a miseria. De qua apls ad Rom. viij. Ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis in libertatem glorie filiorum dei. Ubi notandum quod nulla miseria vel penalitas corporis libertatem illam que est a necessitate coactionis excludit: eo quod nūq; ad tātā miseriā vel penalitatē corporis deuenitur: quod liberum arbitrium cogi possit. bea. Tho. in scrip. super. ij. senten. distin. xxv. Raynerius. Contra predicta occurrit triplex obiectio. Prima est talis. Grego. dicit q̄ peccatū quod per penitentiam non diluitur: mor suo pondere ad aliud trahit. Cum ergo tractio sit quidā motus violentus secundum philosophum: ergo videtur quis cogi ad peccatum. Respondeo secundum beatum Tho. in questionibus de veritate: q̄ peccatum commissum non trahit cogendo voluntatem sed inclinādo: inquantum priuat gratia per quam fortificabatur cōtra peccatum: et inquantum etiam ex actu peccati relinquitur dispositio et habitus in anima. Secundo arguitur sic. Quicunq; vincitur: ab aliquo cogitur: sed secundum philosophum incontinens vincitur a passionibus: ergo passiones cogunt voluntatem. Respondeo quod incōtinēs dicitur vinci a passionib⁹: nō quod passiones cogant: ꝛ immutent necessario voluntatē: alioquin incontinens non esset puniendus. Sed dicitur talis vinci a passionibus: inquantum earum impulsui voluntarie cedit. Tertio arguitur per hoc quod dixit paterfamilias Luce. xiij. compelle intrare. Intratur autem ad cenam patrie per voluntatem: ergo per angelum qui est minister dei voluntas potest cogi ad aliquid. Respondeo q̄ illa compulsio non est coactionis: sed efficacis persuasionis per aspera vel leuia. Unde Grego. Qui huius mundi aduersitatibus fracti ad dei amorē redeūt compelluntur intrare. Raynerius. Ad hoc etiam pulchre facit quod habetur. xxiij. q. iij. displicet. ꝛ. q. vj. iam vero ℣ volti. Secūdo libertas arbitrij includit electionem tanq; immediatū ꝛ proprium actum eius. Et secundum hoc Bernar. distinguit libertatem in libro de libero arbitrio sic dicens. Est triplex libertas scilicet arbitrij: consilij: et complaciti. Ratio huius est: quia cum liberum arbitrium includat electionem: et nihil sub electione cadat nisi secundum q̄ habet aliquam rationem boni: secundū diuersos gradus bonitatis in humanis actibus. Bern. diuersos gradus libertatis seu diuersas libertates distinguit. Ut verbi gratia. Primo in humanis actibus est aliquid bonum: quia licitum: quod scilz nulla lege prohibetur: et respectu istius boni liciti dicit libertatem arbitrij: quia in iudicio nostro consistit vt hoc sequamur vel non. Ubi nota q̄ liberum arbitrium habet officium iudicis et arbitri. Primo habet officium iudicis: ꝛ hoc quo ad rationem: quia sicut iudex in iudicando debet sequi leges: et arctatur ad sequendum eas: sic liberum arbitrium habet officium iudicis quo ad rationem: quia inquantum deliberat debet sequi leges. Secundo inquantum liberum arbitriuz libere vult: tenet formam arbitri. Hoc enim ad voluntatem pertinet: libere hoc vel illud velle vel eligere. Et ideo magis dicitur liberum arbitrium q̄ iudicium. Secundo est aliquid in humanis actibus quod non tantum est licitum sed etiam vtile. Ut

Liber-tas arbi. excludit coactio-nem.

Duplex est coactio.

Coactio dupler li bert arbi trij.

Liberuz arbitrii includit electio-nem.

Liberuz arbitriuz habet officiū iudicis et arbitri.

omnia mihi licent: sed non omnia expediunt: vt dicit apls. j. ad Corinth. vj. Et sm hoc assignat & distinguit Bernar. libertatem consilij. Nam consiliū est de melioi bono: quod est expediens ad salutē. Tertio in humanis actibus est aliquid bonū eligendum quod delectat. Et respectu huius assignat Bernar. libertatem complaciti. Unde dicit ibidem Bernard. q libertas arbitrij habet discernere quid liceat. Libertas arbitrij habet probare quid expediat. Libertas arbitrij habet experiri quid libeat. Hec Thoñ. super. ij. senten. distinc. xxv. Tertio dico q liberum arbitrium admittit: id est habet variationem. Et cuz sit triplex libertas: vt dictū est: liberū arbitriū quantū ad libertatē que a necessitate seu coactione compulsiua per se non augetur vel minuitur: sed equaliter habetur: q hoc est naturale et essentiale libero arbitrio: vt sufficienter non cogatur coactione compellente. Et hoc scilz nō posse sufficiēter cogi et cōpelli sequitur liberū arbitriū in quolibet statu: scz ante peccatū et post peccatum. Nō ergo per se augetur vel minuitur libertas arbitrij: sed p accidens tantū. i. rōne nature in qua inuenitur & quā liberū arbitriū cōsequitur: & hoc sic probatur. Dis ppietas que consequitur aliquā naturā quāto illa natura in aliquo inuenit nobilius tanto etiā illa ppietas perfectius participatur ab illo: secundū quē modū homo dicitur minus intelligēs q̄ angel⁹. Unde q libertas arbitrij cōsequitur naturā et potentiā intellectus et voluntatis: et hec perfectissime sunt in deo et in angelo nobili⁹ q̄ in homine. Ideo libertas a necessaria coactione perfectius reperitur et nobilius in deo q̄ in angelo: & in angelo q̄ in hoie et in vno angelo magis q̄ in vno alio. Unde ptz q libertas arbitrij nō variatur ex parte sue nature vel essentie: sed per accidens: scz ex parte sue cause que est intellectus et voluntas. Nā secundū q natura inuenitur intellectiua nobilius in vno q̄ in alio: vel minus nobilius: sic libertas ista intenditur vel remittitur. Libertas scda q̄ scz est a pctō cōtraria coactioni imperfecte & insufficiēti: que impulsio vel dispositio nūcupatur: vt sunt habitus & dispositiones interiores pctōrū: augetur talis libertas vel minuit in hoie sm diuersos actus. Hō sic declarat. Libertas ista a peccato est cōmunis triplici statui hois: scz. In innocentia. In reparata gratia. In gloria. Et tamē augetur & minuitur ante peccatū & post peccatū. Unde magister sentē. lib. ij. distin. xxv. Semper volūtas hois libera est: sed non semper bona est. Nō eñ est bona: nisi a peccato liberata sit: & subdit. Liberū ergo arbitriū cum semper & in singulis sit bonū: non tamen est pariter liberum in bonis & in malis: & ad bona & ad mala. Liberius est enim in bonis vbi liberatū est: scz a peccato per gratiam q̄ in malis vbi liberatum nō est: & liberius ad malū quod per se agit: q̄ ad bonū quod nisi gratia adiuuetur et liberetur non potest. Hec magister. In statu innocētie poterat homo peccare et non peccare. In statu nature reparate potest peccare et non potest non peccare: saltem venialiter. In statu glorie poterit non peccare et non poterit peccare. Sed in statu nature destituta gratia non potest non peccare: etiam mortaliter: id est non esse in mortali quod commisit: quia ex se non potest exire: vel non potest difficulter non incurrere alia mortalia: semper tamen voluntas a coactione est libera. Libertas a miseria que est contraria coactioni imperfecte et insufficienti: que dicit impellens vel inducens: sicut sunt penalitates exteriores: vt fames: sitis: infirmitas corporalis: mutabilitas mentis: tentio hostis et huiusmodi: nō est eque in omnibus hec libertas: sed sm magis & minus reperitur in diuersis. Nā perfectissime in deo post deum maxime in angelo bono minor in homine bono: minima in homine malo nulla in demone vel damnato homine: vt dicit magister senten. distin. xxv. Omnis tamen miseria mentis et corporis quantumcunq̄ magna: necessitatem coactionis semper excludit: quia nunq̄ in statu vite presentis ad tantā miseriam deuenitur mentis vel corporis: vt liberum arbitrium cogi possit: alias non diceretur liberum nec efficeretur meritorium vel demeritorium. b. Tho. super. ij. sen. Raynerius. Hinc Amb. Quorum nos domini sumus. f. actuū nostrorū et pctōrū: eorum principia extrinsecus non requiramus: nec deriuemus in alios sed agnoscamus ea que propria nostra sunt: qō eñ possumus non facere si volumus: huiusmodi electionē mali nobis potius debemus adscribere q̄ aliis. Ideo etiam in iudicijs istiusmodi voluntarios reos non necessitate compulsos: culpa cōstringit: pena condemnat. xv. q. j. c. tilla. et ij. eiusdem questionis dicitur. Ex voluntate peccata procedunt: que libero mentis arbitrio & delinquendi proposito committuntur.

Liberuz arbitriū hz et admittit variationē.

Uolūtas hois semp est libera: lz nō semp bona.

§. VIII. Notandum etiam quod

quadruplex est libertas. f. peruersa: mundana: vera: & plena. Libertas peruersa est quando quis abutitur libertate ad peccandū. et hec libertas a iustitia est quā nullus seruare cogitur. de qua. j. Pet. ij. 82. Quasi liberi et non quasi velamen habentes. i. quo maioi libertate vtimini apud hoies eo liberius diuino famulatui subiugati sitis. Et subdit. Non quasi velamen habentes malitie libertatē. Glos. quia ex hoc q̄ libert sunt multi se velāt & defendūt pctā. Alia glos. Et nō habētes velamē malitie: vt tāto libētius peccetis: quāto iugo seruituris dei munitimini. Et addit apls. Sed sicut serui dei. Glos. Seruitus dei humilitatē & puritatē a culpa requirit. Scōa libertas que dicitur mundana seu humana est qua quis alterius est dominio nō subiectus de qua Job. iij. Seruus et liber a dño suo: scilz in alia vita. Et j. ad Cor. vij. Seru⁹ vocat⁹ es nō sit tibi cure: sed et si potes fieri liber magis vtere. Seruitus huic libertati cōtraria inducta est de iure gentium. vt patet dist. j. ius gentiū. Quginata in iure diuino ex irrisione Noe facta a filio ei⁹ Cham. Gen. ix. Maledictus Chanaan: seruus seruoꝝ erit fratribus suis. Et Amb. Nō esset hodie seruitus si ebrietas nō fuisset. dist. xxxv. c. sexto die. Iure humano cōfirmata: canonico et ciuili. Hec libertas multū appetitur: q̄ non bene pro toto libertas venditur auro. Sed propter peccata multipliciter perditur: vt patz de populo Israel: qui ex libertate frequēter propter scelera est seruitute addict⁹. Judi. per totū. Tertia libertas est vera & spiritualis: que est libertas gratie. f. carere criminibus. Et est ista cōtraria male seruituti. f. peccati. De qua christus Jo. viij. Omnis qui facit peccatum seruus est peccati. Ubi tria nota. Primo dicto generalis: ibi. Omnis scz diues et pauper: Judeus & Grecus: imperator vel vasallus. Nō est eñ distinctio Judei & Greci: omnes enim peccauerunt. Qui omnia dicit: nihil excludit. dist. xix. c. si Romanoꝝ. circa medū. Secundo tangitur transgressio criminalis: ibi. Qui facit peccatum. et non solū qui facit: sed et q̄ concupiscit. Peccatum enim est sm August. voluntas retinendi vel consequendi quod iustitia vetat: vnde liberum est abstinere. xv. q. j. c. j. circa finem. Tertio notatur conditio vilis & penalis: quia seruus est peccati Hieremie. ij. Quā vilis facta es nimis iterans vias tuas. Uilissima autem huius seruitus: q̄ cū peccatum nihil sit in rerū natura. Huius seruitio peccator a dicitur. ij. Petri. ij. A quo quis victus est huius et seruus est sed peccator vincitur a vitijs. ergo &c. Et dicit Ansel. quod peccatum non habet vnde dominetur homini: quia peccatum est quidam defectus seu priuatio modi: speciei et ordinis: sed tamē homo habet vnde sit seruus peccati scilicet voluntatis consensum. Unde August. super Joan. super dicta auctoritate. Omnis qui facit peccatum &c. O miserabilis seruitus. Seruus hominis aliquando sui domini duris imperijs fatigatus fugiendo requiescit. Seruus autē peccati quo fugit secum trahit quocūq̄ fugerit. Peccatum enim quod facit intus est: voluptas transit: peccatum non transit: preterit quod delectat: remanet quod pugnat. Solus de peccato liberare potest qui venit sine peccato. propterea dixit Jo. viij. Si liberauerit vos filius: vere libert eritis. Licet autem ista libertas a crimine sit vera: est tamen in presenti imfecta: q̄ vt ait apls ad Gal. v. Caro cōcupiscit aduersus spiritū: et spiritus aduersus carnem. hec eñ sibijmutem aduersantur: vt nō quecunq̄ vultis illa faciatis. Ubi tria ostendit scilz Pugnam: causam et sequelam. Primo ostendit pugnā dicens. Caro cōcupiscit aduersus spiritū. i. sm glos. August. Anima carnali concupiscentia spiritui reluctatur: que carnalis cōcupiscentia non est in carne sola: nec in anima sola: sed in vtroq̄: q̄ sine carne et aia nulla delectatio sentitur. f. corporalis. Sicut videre nō est solū oculi nec anime sed cōiūcti. Et est ista pugna sm Ambro. in glo. magna: continua: et periculosa. Magna quia contra spiritum vbi maior deberet esse cōcordia. Cōtinua quia semper est noua cōtra spīm. Et periculosa: q̄ habet multos impulsores: vt diabolum & mundū. Ps. xxxiij. Uie illorum tenebre & lubricum: & angelus domini persequēs eos. Secō ostēdit apls Gal. v. pugne causam dicēs. Hec sibijmutecē aduersantur quia caro vult seruire vitijs: spūs virtutibus. Caro infirma: spiritus promptus. Ratio seu spiritus disponit macerare corpus et subijcere seruituti: et caro vt seruus inutilis et piger cōqueritur. Figura in Sara vxore Tobie: que cum reprehenderet ancillam: conquesta est inferens ei contumeliam: dicens eam interfectricem virorum suorum septē. i. mortificatricē quinq̄ sensuum

Libertas est quadrupler.

Seruitus processit ex ebrietate.

Pcti seruitus despicabilis.

Pugna carnis et spiritus.

suum ac etiam phantasie ꝛ intellectus. Tob. iij. Tertio ostendit apostolus pugne sequelã: subdẽs. Ut nõ quecũq; vultis illa faciatis. glo. i. illa facere permittamini. Iurta illud apostoli. Velle adiacet mihi perficere aũt bonũ nõ inuenio. ad Rom. vij. glos. Ambro. i. velle est in nobis ex libero arbitrio. Et dicit adiacet. id est iuxta carnẽ iacet: q̃ naturale est quodãmodo velle bonũ per rationẽ naturalẽ: sed perficere nõ: q̃ facere bonũ meritoriũ solũ est ex gratia dei. Vel sic scõm alios seu altã expositionem. Velle adiacet mihi. i. liberũ arbitriũ post peccatũ tanq̃ infirmũ iacet iuxta carnẽ impotens per se resurgere ab bonũ operãdũ. Quarta ꝛ vltima libertas est libertas plena atq̃ pfecta. s. libertas glorie que erit in patria. De qua apostolus ad Ro. vtõ. Ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis in libertatem glorie filiorum dei. Et hoc erit: quia nihil erit ibi inclinans ad malum. Nihil opprimens: quia ibi erit libertas a culpa ꝛ pena. Ad Gall. iiij. Illa que sursum est Hierusalem libera est que est mater nostra. Libertas itaq̃ plena ꝛ perfecta erit quando nulle erũt inimicitie: quando nouissima inimica mors destruetur. Hec Tho. in apostilla super Jo. super illud Joã. viij. Si ergo liberauerit vos filius ꝛc. de hac libertate a miseria ꝛ culpa Albinus in sermone. Quid hac vita beatius: vbi non est paupertatis metus: nec egritudinis imbecillitas? Nemo ibi leditur: nemo irascitur. Inuidet nemo. Cupiditas nulla exardescit: nullum cibi desiderium: nulla laboris aut potestatis pulsat ambitio: nullus ibi diaboli metus. Inuidie nulle: terror gehẽne procul. Mors neq̃ corporis neq̃ anime: sed immortalitatis munere vita tocũda: nulla erit tũc discordia: sz cũcta cõsona: tocũda sunt oia: iugis splẽdor.

Libertas plena.

Liberuz arbitriuz põt inclinari vel immutari. Primo.

§. IX. Notandũ etiam q̃ liberũ

arbitrium etsi cogi nõ possit vt dictum est: potest tamẽ inclinari: immutari: determinari ad aliquid volendũ vel agendum. Primo quidem potest liberum arbitrium inclinari vel induci ad aliquid volendũ vel agendum per aliquas dispositiones vel habitus: ex quibus promptior efficitur ad eligendum alteram partem. Tho. in scrip. super. ij. sen. Ad quod facit quod dicit Aug. super Ps̃. Cũ per timorez gehẽne continet se homo a peccato: fit paulatim consuetudo iustitie: ꝛ incipit q̃ durũ erat amari: ꝛ incipit excludi timor a charitate: ꝛ succedit timor ille sanctꝰ qui permanet: quo timemus ne tardet: ne discedat: ne eo careamus. xxiij. q. vj. c. fiſ cum per timorẽ. Secũdo voluntas potest immutari. Et hoc vel a seipsa vel ab obiecto: vel a deo. Immutatur primo voluntas a seipsa cũ modo vult vnũ modo aliud. Unde Aug. Nihil tam est in nostra potestate sicut voluntas ipsa. Voluntas nostra nec voluntas esset nisi in nostra potestate esset. Porro q̃ in nostra potestate est: libera est. Immutatur secundo voluntas ab obiecto scõm diuersitatẽ obiectorum: que sibi representantur per cognitiuam. Et talis mutatio fit in ea occasionaliter ab aliqua creatura representante obiectum. Tertio immutatur voluntas a deo. Nam deus immutat voluntatem dupliciter. Uno modo mouendo solum voluntatem: non imprimendo inquantum scilicet voluntatẽ mouet ad aliquid volẽdũ absq̃ hoc q̃ imprimat aliquã formã voluntati: sicut sine appositione habitus. Quandoq̃ deus facit vt volũtas modo velit aliquid q̃ prius non volebat. Juxta illud Proner. xxj. Cor regis in manu dei est: ꝛ quocunq; voluerit vertet illud. Alio modo immutat voluntatẽ. imprimendo aliquã formã in ipsam voluntatẽ. Sicut enim ex ipsa natura quã deus dedit voluntati: inclinatur voluntas naturaliter ad aliquid volendum: ita ex aliquo superaddito. s. aliqua forma quam imprimit. Et aliquando quidẽ imprimit formã imperfecte vt cũ dat gratiã de nouo viatoribus: ꝛ sic inclinatur voluntas ad aliquid volẽdũ: nõ tamen necessitate semper. Aliquando imprimit perfecte. s. cõferendo gloriã sicut in beatis in quibus voluntas inclinatur semper ꝛ sufficienter per charitatem perfectam in bonũ: non solũ quantũ ad vltimũ finem: sed etiã quantum ad ea que sunt ad finem. Hec beatus Tho. in questionibus de veritate. Cum autẽ deus immutat voluntatẽ: non cogit eam: sed facit vt precedenti inclinationi succedat alia inclinatio. Et ita q̃ prima auferatur ꝛ secũda inducatur ꝛ maneat. Unde illud ad quod inducit volũtatẽ non est contrariũ inclinationi tam existenti: sed inclinationi q̃ prius inerat: vnde nõ est violentia nec coactio. Verbi gratia. Lapidi ratione sue grauitatis ineſt inclinatio ad locũ deorsum. Hac aũt inclinatione manẽte si proiciatur sursum erit motus violentus. Si autẽ deus auferat lapidi inclinationẽ grauitatis ꝛ det inclinationẽ leuitatis: tunc ferri sursum non erit ei violentũ: ꝛ ita immutatio motus potest esse sine violentia. Et per

Secdo.

Iolũtas mutatur per deuz nõ tamẽ cogitur.

hunc modũ intelligendũ est q̃ deus immutet voluntatem sine hoc q̃ cogat eam. Cuius ratio est: q̃ potest deus immutare voluntatẽ ex hoc q̃ ipse in volũtate operatur sicut in natura. etiam hec beatus Tho. in questionibus de veritate. q. xxij. Tertio volũtas potest determinari ab obiecto ad volẽdum aliquid determinate. Cuius ratio est: q̃ est dare aliquod obiectũ in quo nulla ratio malitie inuenitur: ꝛ voluntas necessario determinatur ad id volendũ. Vel si est aliquod in quo nulla sit ratio vel apparentia boni: tunc volũtas necessario determinatur ad illud respuẽdũ. Sicut patet in hoc q̃ nullus potest non velle esse felix: ꝛ nullus potest velle esse miser. Et in hoc etiã nõ cogitur sicut nec cũ immutatur a deo vt dictũ est. Utrũ aũt volendo hmõi q̃ de necessitate vult sz esse beatũ mereatur. Dicendũ q̃ aliquo modo sic: et aliquo modo nõ. Cũ enim inditus sit appetitus vltimi finis sui in cõmuni: vt sz naturaliter apperat se esse cõpletus in bonitate: sz se esse beatum. Unde Boe. prosa. ij. tertij de phlo. consol. ait. Insita est mentibus hominũ naturaliter veri summiq̃ boni cupiditas. Sicut ꝛ grauibus naturaliter est inditus appetitus seu inclinatio ad ferri deorsum ꝛ animalibus cõseruatio vite. Ideo appetendo beatitudinem ita in cõmuni homo non meretur: q̃ hoc est et naturale: ꝛ naturalibus homo non meretur. Sed q̃ in quo ista cõpletio felicitatis seu beatitudo cõsistat: vtrũ in virtutibus vel scientijs: vel delectationibus: vel visiõe dei ꝛ huiusmodi alias nõ est ei determinatũ a natura. Ideo quando ex ꝓpria ratione adiutus diuina gratia apprehendit aliquod speciale bonum vt suam beatitudinem in quo vere sua beatitudo consistit: tunc meretur: non ex hoc precipue q̃ appetit naturaliter beatitudinem: sed ex eo q̃ appetit hoc speciale quod non naturaliter appetit: scilicet visionem dei in qua scõm rei veritatem sua beatitudo consistit. Et ſm hoc sancti merẽtur appetendo deum vel vitã eternã. Hec beatus Tho. in questionibus de veritate. Rayneri?.

Questio pulchra ꝛ curiosa.

§. X. Liberũ arbitrium se extendit

ad omnes actus humanos: scilicet qui procedunt a voluntate deliberata ratione. Ut enim proprie dicuntur actus humani. Hoc probatur auctoritate Damas. lib. ij. dicentis. Homo libero arbitrio appetit: libero arbitrio vult: libero arbitrio inquirit vel scrutatur: libero arbitrio iudicat: libero arbitrio disponit: libero arbitrio eligit: libero arbitrio impetũ facit: ꝛ libero arbitrio agit vel operatur in his que ſm naturã sunt. Declaratur aũt hoc per distinctionẽ talẽ. Actus aliqui attribuũtur alicui potẽtie dupliciter. Uel q̃ elicit ipsum: vel q̃ imperat ipsum. Ille actus proprie a potẽtia est elicitus qui immediate ab ipsa potẽtia procedit: sicut a visu videre: ꝛ ab intellectu intelligere. Unde visus immediate elicit videre tanq̃ proprium actũ eius: ꝛ intellectus intelligere. Et hoc modo non omnes actus humani sunt actus liberi arbitrij. Sed proprius ꝛ principalis actus liberi arbitrij est eligere. Alio modo actus attribuitur potentie: quia imperat potentia ipsum. Et hoc modo actus omniũ viriũ obedientiũ rationi possunt voluntati attribui: que est motor omniũ viriũ per imperium. Et ita etiã actus diuersarũ viriũ libero arbitrio attribuũtur. Unde per imperiũ voluntatis ꝛ liberi arbitrij mouẽtur etiã potentie in actus suos. Propter q̃ virtus appetitiua dicitur mouẽs: q̃ imperat motum. Et virtus motiua que est affixa nerius et musculis: q̃ exequitur motũ. Et per hunc modũ omnes actus hũani sunt a libero arbitrio: q̃ imperati ab eo. Unde illi actus humani qui sunt viriũ rationalium per essentiam: illi sunt eliciti a libero arbitrio. Illi vero qui sunt viriũ rationalium per participationem: sicut sunt actus irascibilis ꝛ concupiscibilis: sunt imperati a libero arbitrio. Uirtutes autem nutritiue partis nullo modo participãt rationem: vt dicit Philosophus. j. Ethic. Unde earuz actus nõ proprie dicuntur humani: ꝛ ideo nõ subduntur libero arbitrio. Ad horũ ampliorẽ euidentiã notanda sunt tria. Primũ est q̃ cũ liberũ arbitrium sit facultas rationis ꝛ voluntatis: tres actus attribuuntur libero arbitrio ex parte ratiõis: ꝛ tres ex parte voluntatis. Et ex parte rationis attribuuntur libero arbitrio: consilium: iudicium ꝛ arbitrium. Qui quidẽ actus rationis procedunt ab imperfecto ad perfectum. Nam primo est motus inquisitionis de faciendo ꝛ non faciendo: ꝛ istud est consilium. Secundo est iudicium de faciendo. Tertio est propositum faciendi: quod dicitur dispositio: vel potest dici arbitrium. Ex parte autem voluntatis sunt tres actus: scilicet electio: progressus et vsus. Primo igitur est electio: et ille est actus simpliciter interior ꝛ primus. Et hoc est duobus precedentibus alterum alteri preoptare. Secundo est progressus ad motum exteriorem: et ta-

Ad que se extẽdit liberũ arbitrium.

quõ oẽs actꝰ hũani sint a lib. arbi.

Notule tres de libe. arbitrio.

lis dicitur impetus. Tertio est motus exterior: ⁊ talis dicit vsus. Scđo nota q liberū arbitriū principaliter est respectu actuū interiorum: secūdario aūt exteriorū prout ab actibus interioribus procedunt: q hoc modo impediri nō pñt. Sed inquantū actus exteriores sunt a virtute motiua corporali sic impediri possunt. Et hoc modo nō est libertas respectu illoū actuū. Tertio notandū q q electio est propius actus liberi arbitrij: ⁊ electio non est finis: sed eorū que sunt ad finē. Ideo finis vltimus nō cadit sub libero arbitrio. Tamen q id qđ est finis respectu quorūdā: potest esse ordinatū etiā ad finem vlteriorē: scilicet vltimū finem. Nulla autē operatio humana est vltimus finis nisi per accidēs inquantū cōiungitur vltimo fini. Et ideo omniū operationū humanarū potest esse electio nō inquantū sunt fines: sed inquantū ordinant ad finē. Verbi gratia. Quāuis vincere sit finis potentie militaris: ordinatur tamen ad vlteriorem finē: ⁊ ideo sub electione cadere pōt: ⁊ sic sub libero arbitrio. Et si arguatur in cōtrarium: q operatio mala est preter voluntatē ſm Dionysium ⁊ Augustinū. Peccare nemo appetit propter hoc ipsum: sed propter aliud qđ ex eo consequitur. xv. qō. j. merito. Cum autē talis sit operatio humana: ergo non omnis operatio humana cadit sub libero arbitrio seu voluntate. Respondeo q operatio mala potius debet dici defectus q̄ actus: ⁊ potius hoc pertinet ad impotētiā q̄ potentiā. Vel aliter. Malū in eo q malū est preter voluntatē est. Sed operatio mala inquantū apparet bona: ꝓpter illud qđ inde consequitur quis: scz delectationē vel vtilitatē: sic cadere pōt sub voluntate ⁊ libero arbitrio. Verbi gratia. Apprehendit quis fornicationē: non vt malū: sed vt bonum delectabile tempore passionis: ⁊ sic vult eam Tho. super. ij. sen. Bayp nertus.

Nemo peccare appetit propter hoc ipz: ls ꝓpter aliđ qđ ex eo cō sequit.

De voluntario ⁊ inuoluntario. Capitulum. iij.

De actu volūtatis videnda

sunt tria. Primo de voluntario ⁊ inuolūtario in cōmuni. Secūdo de actibus voluntarijs quasi ab ipsa volūtate elicitis: vt immediate ipsi⁹ volūtatis existentibus. Tertio de actibus volūtarijs quasi a volūtate imperatis: que sunt ipsius volūtatis mediātibus alijs potētijs. c. seq.

§. I. Quātum ad primum scilicet

de volūtario ⁊ inuolūtario. Sciendū q actuū humanorū aliqui sunt omnino volūtarij: alij inuoluntarij: tertij mixti ex volūtario ⁊ inuolūtario. Volūtarij omnino dicūtur actus illi humani qui sponte fiunt absq violentia ⁊ ignoria ⁊ metu. Pro horum maiori declaratione sciendū ſm Tho. j. ij. q. vj. q que agunt seu se mouent in finem cū aliquali cognitione finis: horum motus ⁊ actus dicuntur volūtarij. Unde voluntarium dicitur esse scđm diffinitionem Aristo. Damas. ⁊ Grego. Nicen. nō solū cuius principiū est intra: sed cum additione scientie. Unde cum homo maxime cognoscat finē sui operis: ⁊ moueat seipsum in eius actibus maxime voluntariū inuenitur. Sciendū est enim q quorūdā actuū seu motuum principiū est in agente seu in eo qđ mouetur. Quorundā vero actuū vel motuū principiū est extra. Cum enim lapis mouetur sursum: puta cum proijcitur: huius motionis principiū est extra lapidē. Sed cū mouetur deorsum vt cū cadit principiū huius motionis est in ipso lapide. Eorū autē que a principio intrinseco mouentur quedā mouēt seipsa: quedā non. Cum enim omne agēs seu motū agat seu moueatur propter finē illa perfecte mouentur a principio intrinseco: in quibus est aliqđ intrinsecū principiū: nō solū vt moueātur in se: sz vt moueantur in finem. Ad hoc aūt q fiat aliquid propter finem: requiritur cognitio finis aliqualis. Quicūq igitur sic agit vel mouet a principio intrinseco: quod habet aliquā notitiā finis: habet in seipso principiū sui actus: non solū vt agat: sed vt agat propter finē. Qđ autē nullā notitiā finis habet: etsi in eo sit principiū actionis vel motus: nō tamē eius quod est agere vel moueri propter finē est principium in ipso: sed in alio a quo imprimitur ei principium sui actus vel motionis in finē. Unde huiusmodi non dicuntur mouere seipsa: sed moueri ab alijs. Que vero notitiā habēt finis dicuntur mouere seipsa: q ineſt principium: non solū vt agant: sed vt agant propter finē. Utrūq aūt horū scilicet ⁊ q se moueat: et finem sui motus vel actionis cognoscat: reperitur in actibus humanis: ⁊ ideo in eis proprie ⁊ perfecte volūtariū inuenitur. Voluntarium etiā reperitur aliquo modo in brutis ⁊ pueris: lz imperfecte. Unde ⁊ Philosoph⁹ dicit in. iij. Ethic. ⁊ Damas. ⁊ Grego. Nicenus, q bruta ⁊ pueri volūtario cōmunicant. Pro cuius declaratione sciendū ſm beatū Tho. j. ij. q. vj. q cū ad rationem voluntarij requiratur q principiū actus sit intra agentem: cum aliqua cognitione finis: sicut cognitio finis actionis in brutis ⁊ pueris est imperfecta: ideo etiam voluntarium in eis est secundum imperfectam rationē. Dicitur autem cognitio imperfecta finis: que in sola finis apprehensione consistit: hoc q cognoscatur ratio finis ⁊ proportio actus ad finem: ⁊ talis cognitio inuenitur in brutis per sensum ⁊ estimationem naturalem. Unde animal brutum apprehendens finem non deliberat: sed subito mouetur in ipsum. Perfecta autem cognitio finis est non solū quādo apprehenditur res que est finis: sed etiam cum cognoscitur ratio finis ⁊ proportio eius quod ordinatur ad ipsum finem. et talis cognitio perfecta competit soli rationali nature. Et sic etiā voluntarium ſm perfectam rationē: prout scilicet apprehenso fine aliquis potest deliberās de finē: ⁊ de his que sunt ad finē mouēri vel non moueri in ipsum. Et nota q licet voluntarium denominatiue dicatur a voluntate que nominat rationabilem appetitum vnde in brutis nō reperitur: tamen voluntarij pōt trahi ad ea in quibus est aliqua participatio voluntatis ſm aliquā cōuenientiā ad voluntatē. ⁊ hoc modo attribuitur etiam brutis inquantū scilicet per cognitionem aliquam mouentur in finem. Item nota q q̄uis deus moueat hominem ad agendū non solum sicut proponēs appetibile sensibili: vel sicut immutans corpus: sed etiam sicut mouēs ipsam voluntatē. Unde ipse ait Jo. xv. Sine me nihil potestis facere. nō tamen hoc est contra rationem actus voluntarij. Cū enim omnis motus tam volūtatis q̄ nature sit a deo sicut a primo mouente: sicut non est contra rationem nature q motus nature sit a deo sicut a primo mouēte: inquantū natura est quoddā instrumentū dei mouentis: ita nō est cōtra rationē actus volūtarij: q sit a deo inquantū volūtas mouetur a deo. Est tamē de ratione naturalis ⁊ volūtarij motus: q sit a principio intrinseco. Item licet de ratione volūtarij sit q principiū eius sit intra: nō tamen est cōtra rationē voluntarij: q primum principiū sit extrinsecū. Sicut in genere alterabilium primū alterans est corpus celeste: qđ tamen nō est primum mouēs simpliciter: sed mouetur motu locali a superiori mouente. Sic principiū intrinsecū voluntarij actus quod est vis cognoscitiua vel appetitiua: est primum principium in genere appetitiui motus: q̄uis moueatur ab aliquo alio exteriori ſm alias species mot⁹.

Qui sunt actus voluntarij.

§. II. Voluntarium dicitur ali-

quid dupliciter scz directe ⁊ indirecte. Pro cuius declaratione dicit beatus Tho. vbi. s. q voluntarium dicitur qđ est a volūtate. Ab aliquo aūt dicitur aliquid dupliciter. Uno modo directe: q scilicet procedit ab aliquo inquantū est agens sicut calefactio a calore. Alio modo indirecte ex hoc ipso q nō agit: sicut submersio nauis dicitur esse a gubernatore inquantū desistit a gubernādo. Sed sciendū est q nō semper illud quod consequitur defectum actionis reducitur in agens sicut in causam ex eo q non agit: sed solū tunc cū potest ⁊ debet agere. Si enim gubernator nō posset nauem dirigere vel non esset ei commissa gubernatio nauis: non imputaretur ei nauis submersio que per absentiam gubernantis contingeret. Quia igitur voluntas volendo ⁊ agēdo potest impedire hoc quod est non velle ⁊ nō agere: ⁊ aliquando debet hoc quod est non velle ⁊ non agere imputari ei quasi ab ipso existens: cum scilicet debet impedire ⁊ non facit: ⁊ sic voluntarium potest esse absq actu. Et quandoq quidē absq actu exteriori cum actu interiori sicut cum vult non agere. Aliquādo etiam absq actu interiori sicut cum non vult. Probatur ⁊ hoc ratione tali. Id cuius domini sumus dicitur voluntarium: sed nos domini sumus eius quod est agere ⁊ non agere: velle ⁊ non velle: ergo sicut agere ⁊ velle est voluntarium: ita ⁊ non agere ⁊ non velle. Ad quod facit quod ait Ambro. xv. q. j. non est.

Voluntarium quō est in pueris ⁊ brutis,

Voluntarijs dupl.

§. III. Inuolūtariū dicitur quod

quis nullo modo vult. Et quia quod fit per violentiam seu coactionem absolutam: homo nullo modo vult. ideo dicit philosophus ⁊ Damas. quod est aliquid inuoluntarium per violentiaz. Item quia etiam quod fit per ignorantiā facti premissa debita diligentia homo non vult. Ideo dicit etiam philosophus: est aliquid inuoluntariū per ignorantiā. Lex etiam dicit q errantis nulla est voluntas. Sed pro maiori horū declaratione dicit beatus Thom. vbi supra quod duplex est actus voluntatis. Unus quidem qui est eius immediate velut ab ipsa elicitus scilicet velle. Alius autem est actus voluntatis ab ea imperatus: ⁊ mediante alia potentia exercitus: vt ambulare et loqui: quia actus a voluntate

Duplex est actus voluntatis.

voluntate imperãtur mediãte potẽtia motiua. Quantũ igit ad actus a volũtate imperatos volũtas violentiam pati potest inquantum per violentiam exteriora mẽbra impediri possũt: ne exequantur imperium voluntatis Sed quantum ad propriũ actum voluntatis non potest ei violentia inferri. Et huius ratio est: qr actus volũtatis nihil est aliud qz inclinatio quedã procedens ab interiori principio cognoscente: sicut appetitus naturalis est quedã inclinatio ab interiori principio absq; cognitione. Quod autem est coactũ vel violentũ est ab exteriori principio. Vnde cõtra rationẽ ipsius actus volũtatis est: q; sit coactus vel violentus: sicut est etiã contra rationẽ naturalis inclinationis vel motus. Potest enim lapis per violentiã sursum ferri: sed qz iste motus violentus sit ex naturali inclinatione eius esse nõ potest. Similiter potest etiã homo per violentiam trahi: sed q; hoc sit ex voluntate eius: repugnat rationi violentie. Et nota ſm. b. Tho. vbi. s. q; sicut naturale dicitur quod est ſm inclinationem nature siue inclinatio sit in natura: sicut a principio actiuo: sicut ad agendum naturale est igni calefacere: siue inclinatio sit in natura: sicut a principio passiuo ad recipiendum: sicut motus celi dicitur naturalis: quia habet naturalẽ aptitudinem ad talẽ motum: licet mouens sit voluntarium. Ita volũtariũ dicitur quod est ſm inclinationẽ volũtatis. r hoc potest esse dupliciter. Vno modo ſm actionẽ: puta cũ aliquis vult agere. Alio modo ſcõm passionem: vt cum aliquis vult pati ab alio. Vnde cum actio infertur ab aliquo exteriori manente in eo qui patitur voluntate patiendi: non est simpliciter violentum: qr licet ille qui patitur non conferat agendo: confert tamen volenti pati: vnde non põt dici inuoluntariũ. Item ſm beatũ Tho. licet id in qõ tẽdit volũtas peccando sit contra naturã id est cõtra naturã rationẽ r malum ſm rei veritatẽ: tamen apprehenditur illud vt bonũ r conueniens nature: inquantũ est conueniens homini ſm aliquã passionem sensus vel habitũ corruptũ. Et ideo nõ sequitur q; si motus violẽtus sit cõtra naturã motus volũtatis in peccãdo sit violẽtus: quia voluntas tẽdit in actum peccati: vt in rem ſm naturã.

Duplex inclinatio volũtatis.

§. IIII. Mixtum ex voluntario r inuolũtario dicitur quod fit ex metu seu coactione cõditionata.

De his q̃ fiunt per metum.

Et quod fit ex ignorantia crassa. Et quantũ ad primũ dicit philosophus in. iij. Ethi. r Grego. Nice. q; que per metum agũtur mixta sunt ex volũtario r inuoluntario. Pro huius declaratione dicit be. Tho. ſ. ij. q. vj. ar. vj. q; id quod per metum agitur in se cõsideratum nõ est voluntarium: sed fit voluntarium in casu scilicet ad vitandũ malũ quod timetur. Sed si quis recte cõsideret magis sunt ista voluntaria qz inuoluntaria. Sunt enim voluntaria simpliciter. Inuoluntaria ſm quid. Vnumquodq; enim dicitur esse simpliciter ſm q; est in actu: scõm autẽ q; est solũ in apprehẽsione non est simpliciter: sed ſm quid. Hoc autẽ qõd per metum agitur: ſm hoc est in actu scõm q; fit. Cũ enim actus in singularibus sint: singulare aũt inquantũ huiusmodi est hic r nunc: sed hoc id quod fit est actu ſm q; est hic r nunc r sub alijs conditionibus individualibus. Sic autem hoc quod fit per metũ est voluntarium: inquantũ scilicet est hic r nunc prout scilicet in hoc casu est impeditiuum maioris mali qõd timebatur. Sicut proiectio merciũ in mare fit voluntariũ tempore tẽpestatis propter timorem periculi. vnde manifestum est q; est simpliciter voluntariũ. nam competit ei ratio voluntarij: quia principiũ eius est intra. Sed q; accipiatur hoc quod per metum fit vt extra istum casum existẽs prout repugnat voluntati: hoc non est nisi ſm considerationem tãtum. Et idem est inuoluntarium secundũ quid: id est prout consideratur extra istum casum existens. Et licet quod per metum fit: voluntas non feratur in illud propter seipsum: tamen fertur in illud propter aliud: scilicet ad repellendum quod timetur malum: vnde voluntarius motus est. Sufficit enim ad rationem voluntarij quod fiat propter aliud. Volũtarium enim est non solum quod volumus vt finem: sed etiam quod volumus propter aliud vt propter finem. Sed in eo quod fit per vim scilicet absolutam: voluntas interior nihil agit. Vnde differunt quod agitur per vim r quod agitur per metum: sicut inuoluntarium et voluntarium. Concupiscẽtia autem que est passio non causat inuoluntarium: etiam secũdum quid sicut timor. Ratio est: quia timor est de malo: concupiscentia autem respicit bonum: malum autem secundum se contrariatur voluntati: sed bonum est voluntati consonum. Vnde magis se habet timor ad causandum inuoluntarium quam concupiscentia: imo concupiscentia auget voluntarium.

§. V. Quod fit ex ignorantia dicitur etiam mixtum voluntario r inuoluntario: sed non intelligitur hoc de quacunq; ignorantia.

De his q̃ fiunt ex ignorantia.

Pro cuius declaratione dicit b. Tho. ſ. ij. q. vj. ar. viij. q; ignorãtia tripliciter se habet ad actũ voluntatis. ſ. cõcomitãter: consequẽter antecedẽter. Cõcomitanter quidẽ primo modo quãdo ignorãtia est de eo qõ agitur: tamen etiam si sciretur nihilominus ageretur. Tunc tantũ ignorantia non inducit ad volendũ vt hoc fiat: sed accidit simul esse aliquid factum r ignoratum sicut in hoc exẽplo. Cum aliquis vellet quidem hostem occidere: sed ignorans occidit eum putans occidere ceruum. Et talis ignorantia non facit inuolũtariũ: vt philosophus dicit: qr nõ causat aliquid qõd repugnet voluntati: sed facit non voluntariũ: qr non potest esse actu volitum qõd est ignoratũ. Consequenter aũt se habet ignorãtia ad voluntatem: inquãtum ipsa ignorantia est voluntaria. Et hoc contingit dupliciter secũdũ duos modos voluntarij suprapositos. Vno modo quia actus voluntatis fertur in ignorantiam. sicut cum aliquis vult ignorare: vt excusationem habeat de peccato suo: vel vt non retrahatur a peccando. secundũ illud Job. xxj. Scientiam viarum tuarum nolumus. r hec dicitur ignorantia affectata. Alio modo dicitur ignorantia eius quod quis potest scire r debet. sic enim nõ agere r non velle voluntarium dicitur indirecte. Hec igitur modo dicitur ignorantia. Siue cum aliquis actu non considerat quod considerare potest et debet: que est ignorantia male electionis ex passione vel habitu prouenies. Siue cum quis notitiam quã debet non curat acquirere. Et secundum hunc modum ignorãtia vniuersalium iuris: que quis scire tenetur: voluntaria dicitur quasi per negligentiam veniens. Cum autem ignorantia sit voluntaria aliquo istorum modorum nõ causat simpliciter inuoluntarium: sed causat tamen secundum quid inuoluntarium: inquantum precedit motum voluntatis ad aliquid agendum qui non esset scientia presente. Antecedenter se habet ignorãtia ad voluntatem quando non est voluntaria: r tamẽ est causa volendi quod alias hoc non vellet: vt cum homo ignorat aliquam circunstantiam actus: quam nõ tenebatur scire: r ex hoc aliquid facit quod non faceret si sciret: puta cum aliquid diligentia adhibita nesciret aliquem transire per viam: poiecit sagittam que interficit transeũtem: r talis ignorantia que dicitur facti causat inuoluntarium simpliciter.

Ignorãtia triplicit se habet ad actum.

§. VI. De predictis scilicet volũtario r inuoluntario et mixto ex vtroq; multa habentur in iure: vnde e pluribus aliqua ponẽtur.

Vbi sciendum q; regulare est: q; ea que vi metusve causa fiunt carent roboris firmitate. extra de his que vi me. ve cau. fiunt. c. ad audientiam. Et talia sunt inuoluntaria simpliciter vel ſm quid. Pro cuius declaratione nota ſm Raynerum. q; vis est maioris rei impetus: qui repelli nõ potest. ff. quod me. cau. l. j. Metus vero est instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio. Et idez beatus Tho. in. iij. Vis autem seu coactio est dupler ſm Thoñ. in. iij. r ſm glos. super. c. de iudeis. dist. xlv. scilicet absoluta r conditionata. Et de absoluta coactione intelligitur. diffinitio supradicta de vi data. Et hec quidem quia est inuoluntaria simpliciter: in materijs peccatorũ excusat a toto: sicut si qua mulier violẽter cognoscatur: vel si violenter manus alicuius accipiatur ad ponendũ thura super ignẽ coram idolis: r huiusmodi. In nullo peccatur voluntate omnino renitente. vt habetur. xxxij. q. v. ita ne. r. c. seq. Talis etiam coactio absoluta tollit veritatem r effectum sacramentorum. vt dicitur in glo. super. c. de iudeis. dist. xlv. Si eñ quis teneatur violenter r ipso reclamante baptizetur: nil recipit nec characterem nec gratiam: et sic de ordinibus sacris. Coactio conditionata: quia hec non est omnino inuoluntaria: sed est voluntarium mixtum. In se enim illud non vellet ad quod cogitur: qz vult penas euitare: quibus cogitur: et ideo assentit: vnde non excusat a toto: sed a tanto in malis. Vnde dicitur extra eo. titu. sacris. quod licet metus culpam attenuet: non tamen prorsus excludit: quia pro nullo metu quis debet committere mortale peccatum. Et sub hac coactione conditionata comprehenditur metus: siue coactio per metum scõm beatum Tho. in. iij. r Pet. que est dupler. Una scilicet leuis r insufficiens: que non cadit in constantẽ virum: vt si quis non timeret non perdere gratiam seu amicitiaz alicuius si non facit quod vult. Dicitur etiam met9 leuis in vno qui non dicetur in alio: quia nõ est verisimile hominem clare dignitatis in vrbe timuisse: vel regẽ paruũ militẽ suũ. vt. xxxj. q. ij.

qd vis et metus.

Jtẽ quo tuplex.

Met9 rõne nõ dz cõmitti peccatuz mortale.

c. Lotharius. ꝛ. ff. quod me. cau. l. nō est verisimile. Alia coactio est grauior per metū qui. s. cadit in constantem virum: vt metus mortis vel cruciatus: ꝛ talis metus excludit matrimonium quo ad deū ꝛ quo ad ecclesiā ꝑm Tho. ꝛ Pe. ꝛ Alber. in. iiij. ꝛ Ray. ꝛ Hostien. in sum. Et similiter timor stupri vel seruitutis excludit matrimoniū secūdū prefatos doctores. Nec differt vtrum predicta quatuor fiant in persona propria aut liberorū aut vxoris. Unde versus. Excusare metus hos posse puta quia vis fit: Stupri siue status verberis atq; necis. Et hoc nisi postea consentiret. Talis etiam metus qui potest cadere in constantē virū rescindere facit contractus. Dicit tamen Alber. in. iiij. q. cōpulsus per metum cadentem in constantē virum: cum promisit aliquid alteri vbi est iudicium per quod potest inueniri defensio a iudice: debet soluere promissum scilicet quod de se non est malū: vt dare centū florenos ꝛ huiusmodi. Competit enim actio ex lege et ex canone: ꝛ iudex debet restituere facere in integrū. Sed si defect⁹ sit iudicis: tunc non debet soluere vt puto. Et hoc si iuramentuz non interuenit: nam tunc soluendum est. Uel faciat per superiorem relaxare. Si autem iam violauit iuramentū non soluendo veniens ad penitentiā non est cogendus ad dandū promissum: sed penitentia iniungenda de peccato. Ista enim coactio conditionata etsi non impediat veritatē sacramentoꝝ in suscipiente: impedit tamen effectū secundariū scilicet gratiā. Qui enim suscipit baptismū vel ordinem timore ne amittat vitam vel substantiam: alias non susceptur⁹: non recipit gratiā sed characterem vt q̄z recipit. vt dicitur in glo. in. d. c. de iudeis. distinc. xlv. Idem Ray. ꝛ Tho. Et ꝯuis nullus sit cogendus ad fidem vel sacramenta etiam coactione conditionali: vnde dicitur. De Judeis autem precepit sancta synodus nemini deinceps ad credendum inferretur cui enim vult deus misereatur: ꝛ quem vult indurat. Non enim tales inuiti saluandi sunt: sed volentes vt integra sit forma tūstitie dist. eadem. Tamen si qui coacti sunt per talem coactionem conditionatam: cogendi sunt ad seruandum fidem ꝛ regulas christianorum: quam necessitate susceperunt: vt dicitur in. d. c. de iudeis. Non autem cogendi sunt qui absoluta coactione sunt coacti: quia nil acceperunt. Que etiam fiūt ex ignorantia non inuincibili: sed procedente ex negligentia que dicitur crassa ignorantia: sunt inuoluntaria mixta. Et de his. xv. q. j. c. j. ℣ sed hoc. ꝛ. c. seq. Item non solum que fiunt coactione absoluta sunt inuoluntaria simpliciter: sed etiam que fiunt mente omnino alienata: ꝛ ideo non imputantur ad culpam vel penam. vnde Auguſt. aliquos scimus subito dementes factos ferro: fuste: morsibus: lapidibus multis nocuisse quosdā etiam occidisse: captos autez industria ꝛ iudicijs oblatos minime reos factos: eo q̄ non voluntate sed impellente vi nescio qua: hec gesserunt nescientes, xv. q. j. aliquos. Nec obstat. c. si quis insaniens. q. ea. vbi penitentia dicitur imponenda ei qui in insania fecit homicidiū: reuerso ad priuū sensum. Hoc enim fit vt dicit ibi glo. ad cautelam: quia scilicet forte non totaliter erat mente alienatus. arg. xxxiij. q. ij. in lectum. Et ne deseratur ecclesiastica disciplina. vt xxiij. q. v. excommunicatoū. Joan. Quod autē Gratianus dicit in seq ℣ q̄ ideo penitentia iniungitur tali: quādo ex culpa sua incurrit insaniam: ꝛ sic videtur ei imputari aliquo modo. tūc dicit glo. Jo. q̄ illa opinio Gratiani non est approbanda: quia talis satis ipso iure punitur. iij. q. ix. c. indicas. De voluntario si mpliciter intelligitur illud Ambro. Illa cauēda sunt flagitia: que ex nostra prodeunt volūtate: delicta iuuentutis: ꝛ irrationabiles corporis passiones. Quorum igitur nos sumus domini eorum principia extrinsecus non requiramus: nec deriuemus in alios: sed agnoscamus ea que propria nostra sunt: qđ enim possumus non facere si volumus: huius electionem mali potius nobis debemus adscribere q̄z alijs. xv. q. j. illa.

Mets c dēsin cō stantem virum.

Judei non sunt cōpellēdi ad fidem.

Flagitia que vitāda.

¶ De actibus voluntatis ab ipsa immediate elicitis. Et de ipso velle qui est primus actus. Capitulum. iiij.

Deinde videndū est de actibus voluntatis ab ipsa immediate elicitis. Mouetur autem voluntas in finem ꝛ in ea que sunt ad finem. Primo igitur agendum de actibus voluntatis ab ea elicitis: quibus mouetur in finem: et hi sunt tres: scilicet velle: frui: ꝛ intendere. Deinde de actibus volūtatis quibus mouetur in ea que sunt ad finem. Et hi sunt tres scilicet eligere quod tamē precedit consulere: secundus est consentire: tertius vti. Et quantū ad primos actus sciēdum q̄ cū actus voluntatis primo sit respectu finis. Uoluntas ipsa respicit finem tripliciter. Uno modo absolute: ꝛ sic dicitur actus eius voluntas seu volitio: prout sc̄z absolute volumus vel sanitatē: vel si quid aliud est huiusmodi. Alio modo volūtas respicit finem: ꝑm eam considerationem qua in ipso quiescitur: ꝛ talis actus voluntatis dicitur fruitio. Tertio modo consideratur finis prout voluntas respicit ipsum: ꝑm q̄ est terminus alicuius quod in ipsum ordinatur. Et actus voluntatis ꝑm hanc considerationē seu respectū dicit intentio. Non enim ex hoc solum dicimur intendere sanitatem q̄ volumus eam: sed q̄ volumus per aliquid aliud ad eam peruenire: vt per medicinā ꝛ hmōi. Hec beat⁹ Tho. j. ij. q. xij. arti. j. Et quātū ad primū actū volūtatis qui est velle: inspiciēda sunt tria.

Uolūtas respicit finem tripliciter.

¶ Primum de quo sit voluntas.

¶ Secundum a quo moueatur voluntas.

¶ Tertium quomodo moueatur voluntas.

℣. I. Quantum ad primum volūtas scil velle est tantū de bono.

Unde Diony. dicit. iiij. c. de diuino. q̄ malū est preter volūtatē: eo q̄ omnia appetūt bonū. Sed bonū de quo est volūtas nō est semper verū bonum. Sed aliqñ verū: aliquādo apparēs bonū vt actus peccati. Pro cuius declaratione dicit beatus Tho. j. ij. q. viij. ar. j. q̄ volūtas est appetitus rationalis. Omnis autē appetitus nō est nisi boni. Huius ratio est: q̄ appetitus nō est aliud q̄z inclinatio appetentis in aliquid. Nihil autē inclinatur nisi in aliq̄d simile ꝛ conuenies. Cū igitur omnis res inquantū est ens ꝛ substātia sit quod dā bonū: necesse est vt omnis inclinatio sit in bonuz. Et inde est q̄ ꝑs dicit in. j. Ethic. q̄ bonū est qđ omnia appetūt. Sz cōsiderandū est q̄ cuz omnis inclinatio cōsequatur aliquā formā. Appetitus naturalis consequitur formā in natura existentē. Appetitus aūt sensitiuus vel intellectiuus seu rōnalis qui dicitur voluntas: cōsequitur formā apprehēsam. Sicut ergo id in qđ tendit appetit⁹ naturalis est bonū existens in re: ita id in qđ tendit appetitus animalis seu rationalis est apprehēsum. Ad hoc ergo q̄ volūtas in aliq̄d tendat nō requiritur q̄ illud sit bonū in rei veritate: sed q̄ apprehēdatur in ratiōe boni. propter hoc ꝑs dicit. ij. Phy sic. q̄ finis est bonū vel apparēs bonū. Et licet eadē potētia sit oppositorū: sicut visus est albi ꝛ nigri: nō tamen eodē modo. Sic voluntas est boni ꝛ mali. Sed ad bonū se habet illud appetendo: ꝛ ille actualis appetitus dicitur volūtas seu velle. Ad malū se habet volūtas fugiēdo: ꝛ ipsa fuga mali magis dicit volūtas non malum ipsum. Uolumus eñ non malum: sed fugere malum: ꝛ hoc habet rationem boni. Futura autem etsi non sint in rerum natura: apprehendūtur tamen sub ratione boni vt entia rationis: sicut etiā sunt priuationes ꝛ negationes: vt nō loqui: non operari que dicuntur entia rationis: ꝛ sic in eus tendit voluntas. Unde ꝛ ꝑs dicit in. v. Ethicorū. q̄ carere malo habet rationem boni. Uoluntas prout signat actum ipsius volitiue potentie proprie est finis: non eorū que sunt ad finem. Pro cuius declaratione dicit beatus Tho. j. ij. qō. viij. arti. ij. q̄ voluntas quandoq; dicitur potentia qua volum⁹: qñq; dicitur ipse actus volūtatis. Secundū ergo q̄ volūtas nominat potentiā: sic se extēdit ad fines: ꝛ ad ea que sunt ad finem. Ad ea enim se extendit vnaquęq; potētia: in quibus inueniri potest quoquo modo ratio sui obiecti. Sicut visus se extēdit ad omnia que participāt quoquo modo colorē. Ratio autē boni quod est obiectum potentie volūtatis: inuenitur non solum in fine: sed etiā in his que sunt ad finē. Sed ꝑm q̄ voluntas nominat actum: sic proprie loquēdo est finis tātum. Cuius ratio est: quia omnis actus denominatus a potētia denominat simplicem actum illius potentie: sicut intelligere nominat simplicem actum intellectus. Simplex autem actus potentie tendit in id quod secundū se est obiectum potentie. Id autem quod propter se est bonum ꝛ volitum est finis. Unde volūtas proprie est ipsius finis. Ea vero que sunt ad finez nō sunt bona vel volita propter seipsa: sed in ordine ad finem. Unde volūtas in ea non fertur nisi quatenus fertur in finem: vnde hoc ipsum quod in eis vult est finis. Actus voluntatis potest ferri in finem absq; hoc q̄ feratur in ea que sunt ad finem. Sed in ea que sunt ad finem inquantum huiusmodi ferri non potest nisi feratur in finem; vnde vno actu fertur in vtrūq;. Hoc sic probat beatus Tho. j. ij. q. viij. arti. iij. Cum finis sit ꝑm se volitus. Id autem quod est ad finem non sit volitum nisi propter finem: manifestum est quod voluntas potest ferri in finem: absq; hoc quod feratur in ea que sunt ad finem. Sed in ea que sunt ad finem inquantum huiusmodi voluntas ferri non potest: nisi feratur in finem. Sic igitur voluntas in finem fertur dupliciter. Uno modo absolute

Appetit⁹ est boni.

Uelle p prie dic fiⁿ finis.

Ad finē ꝛ ad ea q sunt ad fi nem eius modo se habet vo luntas.

absolute ꝑm se. Alio mō in ratione volēdi ea que sunt ad finem. Manifestū est ergo q̄ vnus ⁊ idē motus volūtatis est quo fertur in finē: ꝑm q̄ est ratio volendi ea q̄ sunt ad finē: ⁊ in ipsa que sunt ad finē. Sed alius actus est quo fertur in ipsum finē absolute: et quādoq̄ precedit tēpore: sicut cū aliquis primo vult sanitatem: ⁊ postea deliberās quō possit sanari: vult conducere medicū vt sanetur. Exemplū. Quādocūq̄ videt color videtur ⁊ lumen eodem actu: potest tamē videri lumē absq̄ hoc q̄ videat color. Et in executione quidē operis ea que sunt ad finē se habent vt media: finis aūt vt terminus. Sz in volitione est ecōuerso. Nā volūtas per finē tanq̄ per mediū deuenit ad volendū ea que sunt ad finē: sicut intellectus deuenit in cōclusiones per principia q̄ media dicūtur. Uñ sicut intellectus aliq̄s intelligit mediū: ⁊ ex eo nō procedit ad cōclusionē: ⁊ ambulās ad aliquē locū aliq̄s persistit in medio itineris: ⁊ nō peruenit ad terminū. Sic ⁊ volūtas aliq̄s vult finē: ⁊ nō pertingit ad volendum id quod est ad finē.

§. II. Quātum ad secundū circa

actum volūtatis. ſ. a quo sit ipse actus seu motus volūtatis. Ubi sciendū q̄ motus volūtatis est a deo: vt a primo motore omniū. Est a potētia volitiua quantū ad exercitiū actus: ꝑm rationē finis precipue in volēdo finē: q̄ per hoc q̄ vult finē mouet voluntas seipsam in volēdo ea que sunt ad finē. Est ⁊ motus voluntatis ab intellectu ipsius volētis: vt a presentante ei obiectū suum qō est bonū apprehēsum per intellectū. Est q̄nq̄ ab appetitu sensitiuo vt a trahēte ipsum per passionem sub apparentia boni. Et quantū ad primū q̄ actus voluntatis sit a deo: ostēdit apostol⁹ Phil. ij. dicēs. Deus est qui operatur in nobis velle ⁊ perficere. Procuius declaratione dicit beatus Tho. ſ. ij. q. ix. art. vj. q̄ sicut motū naturalem rei causare nō pōt: nisi qō est aliqualiter causa rei: vt q̄ lapis moueatur deorsum. Nam cū mouetur sursum per tactum hominis: qui homo naturā lapidis nō causat: motus ille nō est naturalis: sed violētus. Ita etsi homo habēs volūtatem moueri possit ab aliquo qō nō est causa eius: vt ab alio homine per violentiā: motus tamē volūtatis eius q̄ sit ab aliquo extrinseco: qō nō sit causa eius est impossibile. Volūtatis aūt causa nihil aliud esse potest q̄ de⁹: ⁊ hoc dupliciter. Primo ex hoc q̄ voluntas est potētia anime rationalis: que a solo deo causatur per creationē: vt dictū est. s̄. Secundo ex hoc patet q̄ voluntas habet ad vniuersale bonū ordinē. Omne autē aliq̄d bonū per participationē dicitur: ⁊ est quoddā bonum particulare. Particularis autem causa non dat inclinationem vniuersalem. Unde nec materia prima que est in potentia ad omnes formas: potest causari ab aliquo particulari agente. Nec tamen sequitur q̄ cū homo vult malum: deus moueat voluntatem eius ad illud malū: quia ipse est motor ⁊ vniuersale obiectū voluntatis, quoniā secūdum beatum Tho. vbi supra Deus mouet voluntatē hominis sicut vniuersalis motor ad vniuersale obiectū voluntatis qō est bonū. Et sine hac vniuersali motione homo non potest aliquid velle. Sed homo per rationem determinat se ad volendum hoc vel illud: quod est vere bonū vel apparens bonū. Sed interdū mouet specialiter deus aliquos ad aliquid determinate volendum quod est bonū: sicut in his quos mouet per gratiā. Mouetur etiam voluntas ad actū suū ab intellectu. Unde philosoph⁹ dicit in. iij. de anima. q̄ appetibile intellectū est mouens nō motum. Voluntas autē est mouens motū. Motum scilicet quia mouetur ab intellectu. Mouens q̄ mouet alias potentias: etiam ipsum intellectū quantū ad exercitiū actus id est ad intelligendum. Non tamen mouet intellectus voluntatem ex necessitate. Unde Augu. tractās illud Psalm. cxviij. Cōcupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas ⁊c. ait. Preuolat intellectus: sequitur tardus aut nullus effectus. Scimus bonū: nec tamen delectat agere. Cuius ratio est ꝑm beatū Thom. quia sicut imaginatio forme conuenientis vel nociui sine estimatione non mouet appetitū sensituū. Ita nec apprehensio veri sine ratione boni: nec appetibilis mouet voluntatem. Unde intellectum speculatiuus nō mouet: sed practicus: vt dicitur in. iij. de anima. Promaiou horū declaratione dicit beatus Tho. ſ. ij. q. ix. articu. j. Intantum aliquid indiget moueri: inquantum est in potentia ad plura. Oportet enim vt id qō est in potentia reducatur ad actū per aliquid qō est actu: ⁊ hoc est mouere. Dupliciter autem aliqua vis anime inuenitur esse in potentia ad diuersa. Uno modo quantū ad agere ⁊ non agere. Alio modo quantū ad agere hoc vel illud. Sicut visus quandoq̄ videt actu: ⁊ quādoq̄ nō videt ⁊ quandoq̄ videt albū ⁊ quandoq̄ nigrum. Indiget igitur moueri ad diuersa. Sz quia potentia que est ad diuersa: ⁊ quantum ad determinationem actus. Quorum primum est ex parte subiecti quod inuenitur quandoq̄ agens quandoq̄ non agens. Aliud est ex parte obiecti secundum q̄ specificatur act⁹. Motio autem ipsius subiecti est ex agēte aliquo. Et cum omne agens agat propter finem: principium huius motionis est ex fine. Et inde est q̄ ars adquaz pertinet finis mouet artē ad quā pertinet id quod est ad finē suo imperio: sicut gubernatoria ars imperat naufactiue. Bonum autem in communi quod habet rationem finis est obiectuz voluntatis. Et ideo ex hac parte voluntas mouet alias potentias anime ad suos actus: vtimur enī ⁊ alijs potentijs anime cum volumus. Nam fines ⁊ perfectiones omnium aliarum potentiarum comprehenduntur sub obiecto voluntatis: sicut quedam particularia bona. Semper enim ars vel potentia ad quam pertinet finis vniuersalis: mouet ad agēdum artem vel potentiam ad quam pertinet finis particularis sub illo vniuersali comprehensus. Sicut dux exercitus qui intēdit bonum commune secundū ordinem totius exercitus mouet suo imperio aliquem ex tribunis: qui intendit bonū vnius aciei. Obiectum autem mouet determinando actum ad modum principij formalis: a quo in rebus naturalibus actio specificatur: sicut calefactio a calore. Primum autem principium formale est ens et verum vniuersale: quod est obiectum intellectus. Et ideo isto modo motionis intellectus mouet voluntatem: sicut representans ei obiectum suū. Mouetur voluntas etiam ad actum suum a seipsa. Cum enim sit domina sui actus: et ipsius sit velle et non velle: quod non esset si non haberet in potestate sua mouere seipsam ad volēdum: sequitur quod a seipsa mouetur. Unde dicitur Eccles. xv. posuit deus ante illum scilicet hominem: bonum et malum: ad quod cūq̄ voluerit extendat manum suā. Pro huius declaratione dicit beatus Thom. ſ. ij. questio. ix. art. iij. Ad voluntatem pertinet mouere alias potentias ex ratione finis: qui est obiectum voluntatis. Sed hoc modo se habet finis in appetibilibus sicut principium in intelligibilibus. Manifestum est autem quod intellectus per hoc quod cognoscit principium reducit seipsum de potentia in actum: quantum ad cognitionem conclusionum: et hoc modo mouet seipsum. Et similiter voluntas per hoc quod vult finem: mouet seipsam ad volenduz ea que sunt ad finem: non autem eodem modo mouetur ab intellectu et seipsa. Sed ab intellectu mouetur secundū rationem obiecti inquantum ipsum sibi representat. A seipsa mouetur secundū rationē finis inquantū vult ea que sunt ad finē propter finem. Nec ꝑm idem voluntas mouet ⁊ mouetur: sed ꝑm diuersa: q̄ cum vult finem est quidē in actu volūtas quo ad finem: in potentia autē quo ad illa que sunt ordinata ad illū finem. Cum autem vult actu ea que sunt ad finē: reducit se de potentia in actuz respectu illorū: ⁊ sic vt mouēs est inquantū vult finē: vt mota inquantum vult ea que sunt propter finem. Mouetur volūtas ad actum suū quandoq̄ ab appetitu sensitiuo sicut ab alliciēte. Unde Jaco. ſ. dicitur. Unusquisq̄ tentatur a concupiscentia sua abstractus ⁊ intellectus. Non enim abstraheretur quis a concupiscētia: nisi volūtas eius moueretur ab appetitu sensitiuo in quo est concupiscentia. Pro huius declaratione dicit beatus Tho. ſ. ij. q. ix. arti. ij. q̄ id quod apprehenditur sub ratione boni ⁊ conuenientis mouet voluntatē per modum obiecti. Quod autem aliquid videatur bonū ⁊ conueniens ex duobus cōtingit: scz ex conditione eius quod proponitur: ⁊ eius cui proponitur. Conueniens enim ꝑm relationē dicitur: vnde ex vtroq̄ extremo dependet. Et hinc est q̄ gustus diuersimode dispositus non eodē modo accipit aliquid vt conueniens ⁊ vt non conueniens. Unde ⁊ philosophus dicit in. iij. Ethi. Qualis vnusquisq̄ est: talis finis videtur ei. Manifestum est autem q̄ ꝑm passionē appetit⁹ sensitiui immutatur homo ad aliquam dispositionem. Unde secundum q̄ homo est in passione aliqua videtur aliquid ei vt cōueniens: quod non videtur eidem extra passionem existenti: sicut trato videtur quod non videtur quieto. Et per hunc moduz ex parte obiecti appetitus sensitiuus mouet voluntatem. Et qō uis voluntas sit prestantior appetitu sensitiuo simpliciter loquēdo: et agens et mouens sit naturaliter prestantius patiēte ⁊ moto secundum Augu. tamen quo ad illum in quo passio dominatur appetitus sensituus est prestantior voluntate: ⁊ ideo voluntas vt mota ⁊ patiens subiacet appetitui sensitiuo. Et cuius voluntatis actus sit vniuersalis: quia sequitur apprehensionem intellectus qui est vniuersalium: tamen quia actus et electiones hominum sunt circa singularia: inde est quod quia appetit⁹ sensitiuus est virtus particularis: q̄ sequitur apprehensionem sensus

Act⁹ voluntatis est a deo

Voluntatis cā nihil aliud potest esse q̄ deus: ⁊ ꝑ dupliciter.

Voluntas etiā mouetur per intellectum.

Utres sic dupliciter sunt in potentia.

Voluntas etiā mouetur seipsam.

Volūtas mouetur ab appetitu sensitiuo.

qui est particulariū rerum: habet magnā virtutē ad hoc q̄ sic disponantur: vt ei aliquid videatur sic vel aliter circa singularia.

Volūtas mouetur a rebus sensibilibus.

Mouetur etiā quādoq̄ voluntas a rebus sensibilibus sibi propositis exterius. Nam voluntas mouetur ab obiecto: sed obiectum voluntatis potest esse aliqua res exterior sensui proposita: sicut Bersabee visa a Dauid mouit voluntatem eius ad concupiscendum. Unde ꝛ Jo. dicit. j. epistola. c. j. Nolite diligere mundum neq̄ ea que in mundo sunt: scz sensibilia. Dilectio est actus voluntatis. Mouent ergo ista exteriora voluntatem sicut obiecta: non de necessitate: nec etiam mouent eo modo quo mouetur voluntas quātum ad exercitium actus ab aliquo exteriori agēte ꝛ imp̄imente in ipsam voluntatem ꝛ influente. Sic enim a solo deo mouetur: non autem ab angelis etiam bonis: q̄uis enim angelus operetur in intellectum hominis confortando lumen ipsius: ꝛ illustrando phantasmata: non tamen operatur in volūtatem mouendo ipsam: sed nec a corporibus celestibus seu planetis potest moueri voluntas directe: nec in ipsam possunt imp̄imere vel operari directe. Et ratio est secundum beatū Tho. j. ij. q. ix. ar. v. Quia nullum corpus potest agere in rem incorpoream: sed econuerso. Intellectus ꝛ voluntas sunt potētie anime: que non sunt affixe organis corporeis: sed sunt pure immateriales: ꝛ ideo impossibile est q̄ vllum corpus celeste directe imp̄imat in intellectum vel voluntatem. Indirecte possunt imp̄imere: inquantum videlicet voluntas moueri potest ad aliquid ab appetitu sensitiuo per passiones eius. In appetitum autem sensitiuum sicut ꝛ in alias vires sensitiuas imp̄imere possunt corpora celestia: quia affixe sunt organis corporeis. Que organa corporis sicut ꝛ ipsa corpora omnia inferiora subiacent influētijs ꝛ impressionibus corporum celestium. Sicut autem voluntas ipsa non cogitur ad sequendum appetitum sensitiuum: quāuis instigetur: sed libera est. Nec etiam cogitur ad appetendum ipsa sensibilia: que p̄eponuntur in quē habent impressionem et operationem corpora celestia. Ita non cogitur a constellationibus et influentijs corporum celestium ad volendum.

§. III. De tertio videlicet de modo quo mouetur voluntas ad actum suum.

Volūtas a diuersis diuersimode mouet.

Sciendum q̄ mouetur ad quedam de necessitate et naturaliter vt ad volendum bonum in communi ꝛ vltimum finem seu beatitudinem ꝛ que conueniunt alijs potentijs: vt cognitionem veri que conuenit intellectui. ꝛ esse ꝛ viuere ꝛ alia huiusmodi que respiciunt consistentiam naturalem. Ad quedam alia mouetur contingenter ꝛ non naturaliter vt ad omnia alia. Pro horum declaratione dicit beatus Tho. j. ij. q. x. ar. ij. q̄ voluntas mouetur dupliciter. Uno modo quantum ad exercitium actus: scilicet ad velle et non velle. Alio modo quantum ad specificationem actus: scilicet ad velle hoc vel illud. Primo modo voluntas a nullo obiecto ex necessitate mouetur: potest enim aliquis de quocunq̄ obiecto non cogitare: ꝛ per consequens nec actu velle illud. Sed quantum ad secundum motionis modum voluntas ab aliquo obiecto ex necessitate mouetur: ab aliquo autem non. In motu enim cuiuslibet potentie a suo obiecto consideranda est ratio: per quam obiectum mouet potentiam. Visibile enim mouet visum sub ratione coloris actu visibilis. Unde si color proponatur visui ex necessitate mouet visum: nisi aliquis visum auertat quod pertinet ad exercitium actus. Si autem proponeretur aliquid visui: q̄d non omnibus modis esset color in actu: sed secūdū aliquid esset tale: ꝛ secundū aliquid non tale: non ex necessitate visus tale obiectum videret: posset enim non intendere in ipsum ex ea parte qua non est coloratum in actu: ꝛ sic ipsum non videret. Sicut autem coloratū in actu est obiectum visus: ita bonum est obiectum volūtatis. Unde si proponatur aliquod obiectum voluntati q̄d sit vniuersaliter bonum ꝛ fm omnem considerationē: ex necessitate voluntas in illud tenderet si aliquid velit. Non enim potest velle oppositum. Si autem proponatur ei aliquod obiectum q̄d non scōm omnē cōsiderationem sit bonū: non ex necessitate voluntas fertur in illud. Et quia defectus cuiuslibet boni habet rationem non boni: ideo id solum bonum quod est perfectum et cui nihil deficit: est tale bonum quod voluntas non potest non velle: quod est beatitudo. Alia autem particularia bona inquantum deficiunt ab aliquo bono possunt accipi vt non bona. ꝛ fm hanc considerationem possunt repudiari vel acceptari a voluntate que potest in idem ferri secundum diuersas considerationes. Sicut enī intellectus de necessitate mouetur ab obiecto quod est semper ꝛ ex necessitate verum: non ab eo quod potest esse verum et falsum: scilicet a contingēte. Sic ꝛ voluntas a bono perfecto: cui nihil deficit vult etiam de necessitate ea que sunt ad finem: sine quibus finis haberi non potest vt esse viuere et huiusmodi. Et que vult homo ex necessitate vult etiam naturaliter. Quamuis enim voluntas diuidatur contra naturam sicut vna causa contra aliam: quedam enim fiunt naturaliter et quedam voluntarie. Et alius modus causandi est proprius voluntati: que est domina suorum actuum: et habet viam ad oppositum. Alius modus causandi est proprius nature: que est determinata ad vnum nec habet viam ad oppositum. Tamen quia voluntas in aliqua natura fundatur: necesse est quod modus proprius nature quantum ad aliquid participetur a voluntate: sicut quod est prioris cause participatur a posteriori. Est autem in vnaquaq̄ re primum ipsum esse quod est per naturam: quam velle quod est per voluntatem. Et inde est quod voluntas aliquid vult naturaliter: et ita determinate q̄ non habet viam ad oppositum: vt beatitudinem: bonum in communi esse viuere. Et dicitur hic naturale secūdum quod natura dicitur quelibet substantia: ꝛ quodlibet ens. Et secundum hoc dicitur naturale rei quod conuenit ei secundum suam substantiam: ꝛ hoc est quod per se ineſt ei. Et sic accipiendo semper principium in his que conueniunt rei: oportet q̄ sit naturale: ꝛ hoc apparet in intellectu. Nam principia naturalis cognitionis sunt naturaliter nota. Similiter principium volitiuorum oportet q̄ sit aliquid naturaliter volitum. et hoc est bonum in communi ꝛ vltimus finis. Motus voluntatis cum sit a deo vt a primo mouente: non tamē est motus necessarius ille sed contingens: nisi his que naturaliter vult de quibus dictum est. Unde Ecclesia. xv. dicitur q̄ deus ab initio constituit hominem: ꝛ reliquit eum in manu consilij sui scilicet ad volendum vel non volendum hoc vel illud. Pro cuius declaratione dicit beatus Thom. j. ij. q. x. articu. iiij. Ut dicit Dionysi. Ad prouidentiam diuinam non pertinet corrumpere naturam rerum sed seruare. Unde mouet omnia secundum eorum conditionem: ita q̄ ex causis necessarijs per motionem diuinam sequuntur effectus ex necessitate. Ex causis autem contingentibus consequuntur effectus contingenter. Quia igitur voluntas est actuum principium non determinatum ad vnum: sed indifferenter se habens ad multa: sic deus ipsam mouet q̄d nō ex necessitate ipam determinat ad vnū sz remanet motꝰ eius contingens et non necessarius: nisi in his ad que naturaliter mouetur. Sed ab appetitu sensitiuo cum mouetur voluntas: non mouetur ex necessitate. Nam si talis est passio in appetitu sensitiuo q̄ tollat totaliter vsuz rationis vt in phreneticis ꝛ amētibus: tunc actus talis hominis non est actus voluntatis: sed similis brutorum actibus. Sed non totaliter absorbet rationem passio: sicut cum remaneat aliquo modo iudicium rationis liberum: sic ꝛ motus voluntatis. Uñ nō necessario mouetur ab appetitu per passionem: ad quod facit quod dicit Gene. iiij. c. Sub te erit appetitus eius: ꝛ tu dominaberis illius.

Ea q̄ homo vult ex necessitate vlt naturaliter.

Diuina prouidētia dz cōseruare naturā rerū nō corrūpere.

¶ De secundo actu voluntatis qui dicitur frui. Capitulū. v.

Fruitio in qua cōsistit.

Fruitio est secūdus actus elicitus a voluntate. Ubi notandum fm beatuz Tho. j. ij. q. xj. q̄ visio dei inquantum est visio: est actus intellectus. Inquantum autem est bonum ꝛ finis est voluntatis obiectum: ꝛ hoc modo est eius fruitio. Et sic hunc finem consequitur intellectus vt potentia attingens: voluntas tanquam potentia mouens ad finem ꝛ fruens fine iam adepto. Item nota secundum Tho. vbi. s. q̄ in delectatione quā importat fruitio duo sunt: scilicet perceptio conueniētis: que pertinet ad apprehensiuam potentiam: ꝛ complacentia eius q̄d offertur vt conueniens: ꝛ hoc pertinet ad appetitiuam in qua ratio delectationis perficitur. Pro quorū declaratione dicit beatus Tho. in. j. senten. distincti. j. vbi diffuse tractatur ista materia etiam in tertu: quod fruitio consistit in optima operatione hominis: cum fruitio sit vltima felicitas hominis. Felicitas autem non est in habitu sed in operatione secundum philosophum. Optima autem operatio hominis est operatio intellectus ad nobilissimum obiectum quod est deus. Unde ipsa visio diuinitatis ponitur tota substantia nostre beatitudinis. iuxta illud Joan. xvij. Hec est vita eterna vt cognoscant te ꝛc. Ex ipsa autem visione cum ipsum visum non videatur per similitudinem sed per essentiam: efficitur quodammodo intra videntem: et ita est comprehensio que succedit spei: consequens visionem que succedit fidei: sicut et spes quodammodo generatur ex fide. Et ex hoc q̄ ipsum

q ipsum visum receptū est intra videntē: vnit sibi ipsum videntē vt fiat quedā mutua penetratio per amorē. Sicut dicitur. j. Joā. iiij. Qui manet in charitate: in deo manet ꝛc. Ad vnionē autem maxime cōuenientis sequitur summa delectatio. Et in hoc perficitur nostra felicitas quā nominat fruitio. Ex parte sui cōplemēti magis ꝙ̄ ex parte principij: cū includat in se quandā delectationem. Et ideo ipsa fruitio est actus volūtatis ꝛ fm habitū charitatis: ꝙ̄uis fm ordinē ad habitus ꝛ potētias p̄cedētes. Quāuis eñ concurrāt ad fruitionē predicta tria. l. visio: cōprehēsio: ꝛ amatio: perficitur tamen ipsa in amore. Et alie quidem virtutes cōiungunt nos deo per modū meriti ꝛ dispositionis: charitas p modū perfecte vnionis. Dantur autē diuerse diffinitiones eius fm diuersos respect⁹. Et prima est: q frui est amore inherere rei propter se. Hec datur per comparationem ad obiectum ꝛ habitum elicientem actum. Alia est Augu. dicentis. Fruimur cognitis in quibus voluntas delectata conquieſcit. Hec datur per cōparationem ad potentiam cuius est actus: secundū ordinem ad potentiam precedentez: scilicet cognitionem que pertinet ad intellectum. Tertia quod frui est cum gaudio vti non spei: sed rei tam habite. Hec datur per cōparationem cōsequentē actum in quantum est perfectū. l. gaudium de re habita. Nec est incōueniēs q̄ de vna re dentur plures diffinitiones fm diuersas causas vel proprietates. Quādo aūt exprimeretur totū esse rei fm omnes causas eius: tūc diffinitiōes predicte nō essent nisi vna.

Tria concurrunt ad fruitionem.

§. I. Quo fruēdū sit. Ad q̄ dicendum

fm beatū Tho. vbi. S. q̄ frui aliquo dicitur tripliciter. Uno modo sicut obiecto. Et hoc modo solo deo fruendū est. Et sic dicit Augu. q̄ fruendum est solum illis rebus que nos beatos faciunt. l. personis diuinis patre ꝛ filio ꝛ spiritusancto: q̄ ad bonitatem ipsius dei ordinatur tota bonitas vniuersi: sicut bonitas totius exercitus ad bonū ducis. Secūdo modo sicut habitu eliciente actum fruitionis. Et hoc modo beatitudine creata ꝛ charitate fruendum est. Deus enim facit beatos effectiue: dando seipsum ꝛ causando ipsam beatitudinem. Beatitudo autem creata formaliter facit beatum: sicut albedo facit album. Tertio modo fruimur aliquo sicut instrumento fruitionis: ꝛ hoc modo fruimur potentia cuius fruitio est actus. Q̄ vero humanitas christi non est finis vltimus: ideo in visione eius nō est proprie fruitio: sed quoddam accidentale gaudium: ꝛ non substantialis beatitudo. Homine autem quocunq̄ sancto non est fruendum simpliciter sed in deo. Juxta illud quod ait apostolus ad Philemonem. Ego te fruar in domino. Ubi autem homine in deo frueris. magis deo quā homine frueris. Et sic secundū beatū Tho. ibi obiectum fruitionis est deus cōrepresentans ipsum obiectū per similitudinem gratie in qua inhabitat deus. Peccatore aūt non est fruendū in deo: quia non est in eo gratia que facit deum inhabitare: que quidem est exemplar expressum ipsius summe bonitatis qua fruendū est. Et multo minus creatura irrationalis fruendū est. Non enim sufficicit ad hoc similitudo imaginis vel vestigij: sed requiritur similitudo gratie. Tribus autem personis diuinis est vna fruitione fruendū. Huius ratio est duplex fm beatum Tho. vbi. S. Prima est ex parte essentie. Obiectum enim fruitionis est summa bonitas. Unde fruitio respicit vnam quāq̄ personam prout est summū bonū. Unde cum eadem numero sit bonitas trium personarū: eadem erit ꝛ fruitio. Alia vero sumitur ex parte proprietatum. Sicut enim dicit philosoph⁹: qui cognoscit vnū relatiuorū: cognoscit ꝛ reliquū. Et sic cū tota fruitio originetur ex visione vt dictū est: qui fruitur vno relatiuorum inquantū huiusmodi: fruitur ꝛ reliquo. prima ratio melior.

Quomō fruēdum sit reb⁹.

Trīū personarum vna est fruitio.

§. II. Quorum sit fruitio. Respō

deo fm beatū Tho. vbi. S. Fruitio ponit quandā delectationem in fine. Delectatio autem non potest esse nisi in cognoscente. Et ideo cum creature insēsibiles non cognoscant: non delectantur nec fruuntur. Quāuis tamen omne desiderium sequatur cognitionem: desiderīū tamen creature insensibilis q̄ est eius inclinatio naturalis: non sequitur cognitionē in ipsa existentem fm cognitionem primi motoris. Item fruitio proprie loquendo est tantum vltimi finis: bruta autē vltimū finem non apprehendūt: nec finem proximū possunt ordinare ad finē vltimū cū careāt ratione cuius est ordinare: vnde nō proprie fruūtur. Similiter peccator ponit vltimū finē suum in eo in quo non est: vnde cum vere finem non habeat nō fruitur vere: ꝙ̄uis enim talis aliquādo faciat aliquid propter deum: tamē q̄ aliquid diligit habitualiter supra deum: etsi non actu semper: ideo non fruitur deo: sed illo ad q̄ omnia ordinat: pecuniā videlicet: gloriā: venereā delectationē: ꝛ huiusmodi. Alterius fruitio dicit delectationem in fine. Unde perfecta fruitio nō est nisi perfecta delectatio: que esse nō potest ante consecutionem finis. Unde iustus homo in mundo non perfecte fruitur: sed sancti in patria vere ꝛ proprie ꝛ perfecte fruuntur. Magister in. ij. sen. dist. j. Fecit deus rationalem creaturam vt summū bonum intelligeret: intelligendo amaret: amando possideret: possidendo frueretur. Deus autem perfectissime seipso fruitur. vnde Greg. dicit q̄ deus gloriosus est: quia dum seipso fruitur accedentis laudis indigens non est.

Fruitio ē perfecta delectatio.

De intētione que est tertius actus voluntatis. Cap. vj.

Intentio est actus voluntatis.

Intentione q̄ est tertius actus elicitus a volūtate. Hanc christus vocat oculum dicens Luc. xj. ꝛ Mat. vj. Si oculus tuus fuerit simplex. i. intentio recta totum corpus tuum id est opus inde sequens lucidum erit. Quāuis autem oculus sit instrumentum visiue potentie que est apprehensiua potentia: nō tamen intentio est actus intellectus sed volūtatis. Dicitur autē oculus intentio: quia cognitionem presupponit per quā proponit volūtati finis ad quē mouet: sicut oculo prouidemus quo tendere debeamus. Quod autē intentio sit actus volūtatis: be. Tho. j. ij. q. xij. arti. j. sic declarat. Intentio sicut ipsum nomen sonat: signat in aliquid tendere. In aliquid autē tendit ꝛ acto mouentis ꝛ motus mobilis. Sed q̄ motus mobilis in aliquid tendat ab actione mouentis procedit. Unde intentio primo ꝛ principaliter pertinet ad id quod mouet ad finem. Unde dicimus architectorem suo imperio mouere ad id quod ipse intendit. Et idem est in omni precipiente aliquid. Voluntas autem est que mouet omnes alias vires anime ad finem. Et sic patet q̄ intentio est actus voluntatis proprie. Et autem proprie ꝛ principaliter intendere scōm Tho. j. ij. q. xij. arti. iiij. Intēdere finem prout scilicet ordinat motum alicuius vel alterius in finem. Ordinare autem aliquid in finem est actus rationis tantum: ꝛ quia bruta ratione carent: ideo non proprie dicuntur intendere seu habere intentionē. Sed large sumendo intēdere fm id quod mouetur ad finē ab alio dicitur intendere finem: sicut natura dr intendere finem quasi mota ad suum finem a deo: sicut sagitta a sagittāte: ꝛ sic bruta intendūt finem inquantū mouentur instinctu quodam naturali ad aliquid. Non q̄ considerent q̄ per motum suū possint consequi finem: quod est proprie intendentis: sed quasi concupiscentes finem naturali instinctu mouētur ad finem quasi ab alio mota: sicut ꝛ cetera que naturaliter mouentur. Intentio autem non solum est vltimi finis: sed ꝛ aliorum finium. Cum enim vltimus finis humanarum voluntatum sit beatitudo: et per conseques vnus finis. Si intentio esset tantum vltimi finis non essent diuerse hominum intentiones: quod patet esse falsuz. Pro cuius declaratione dicit beatus Tho. j. ij. q. xij. articu. ij. q̄ intentio respicit finem secundum quod est terminus motus respectu voluntatis. In motu autem potest accipi terminus dupliciter. Uno modo terminus vltimus in quo quiescitur: qui est terminus totius motus. Alio modo medium quod est principium vnius partis motus et terminus vel finis alterius: sicut motus de quo itur de a: in c: per b: c: est terminus vltimus b: autem est terminus sed non vltimus: et vtriusq̄ potest esse intentio. Unde etsi intentio semper sit finis: non tamen oportet quod semper sit vltimus finis. Intentio etiam potest esse plurium simul. Quod sic declarat beat⁹. Thom. vbi supra articul. iij. Ulliqua duo possunt accipi dupliciter: vel ordinata adinuicem: vel adinuicem non ordinata. Et siquidem fuerint adinuicem ordinata: manifestum est homo potest simul plura intendere. Est enim intentio non solum finis vltimi: sed etiam finis medij: vt dictum est. Simul autem intendit aliquis in finem vltimum ꝛ proximum sicut confectionem medicine. Si autem accipiantur duo vt non ordinata adinuicem: sic etiam potest homo plura intendere: quod patet ex hoc q̄ homo vnum alteri preeligit quod melius est. Inter alias autem conditiones quibus vnum aliquid melius est altero: quia valet ad plura. Unde potest aliquid preeligi alteri ex eo quod valet ad plura. Et sic patet manifeste quod homo plura intendit. Quod autem Augustī. dicit quod homo non potest simul deum ꝛ corporale commodum intendere: intelligitur vt vltimos fines: quia non possunt esse hominis plures vltimi fines. Intentio finis ꝛ voluntas eius quod est ad finem aliquo modo est vnus ꝛ idem motus: aliquo modo

Intentio non solū est vltimi finis ꝫ et aliorum.

Intendere deum et corporale cōmodum hō non pōt: quō hoc itelligit.

non. Qꝫ sic declarat hea. Tho. vbi. ꝯ. arti. iiij. Motus volũtatis in finem ⁊ in id qꝫ ad finẽ põt considerari dupliciter. Uno modo ꝑm qꝫ volũtas fertur in vtrũꝫ absolute ⁊ ꝑm se: ⁊ sic simpliciter sunt duo motus voluntatis in vtrũꝫ. Alio modo potest cõsiderari ꝑm qꝫ volũtas fertur in id qꝫ est ad finem propter finẽ. Et sic vnus ⁊ idem subiecto motus voluntatis est tendens in finem: ⁊ in id quod est ad finem. Cum enim dico volo medicinam propter sanitatẽ: non designo nisi vnum motum voluntatis. Cuius ratio est: quia finis est ratio volẽdi ea que sunt ad finẽ. Idez autem actus cadit super obiectum ⁊ super rationem obiecti: sicut eadem est visio coloris ⁊ luminis. Et simile est de intellectu qui si absolute consideret principium ⁊ conclusionẽ: diuersa erit consideratio vtriusꝫ. In hoc autem qꝫ conclusioni propter principia assentit: est vnus actus intellectus tantum. In hoc autem differt ab electione: qꝫ inquantũ motus voluntatis fertur in id qꝫ est ad finẽ: prout ordinatur in finẽ est electio. Motus autem volũtatis qui fertur ad finẽ prout acquiritur per ea que sunt ad finẽ: vocatur intentio. Cuius signũ est qꝫ intentio finis esse põt: etiã nõduz determinatis his que sunt ad finẽ quoꝝ est electio.

℣. I. De intentione loquitur ꝓ̃ſ.

cxviij. docens nos suo exemplo ea rectificare dicens. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in eternuz propter retributionem. Intentio siquidem vt ait amb. operi tuo nomen imponit. Nam cuius finis bonus est eius quoꝫ opus bonũ est ⁊ econtrario ꝑm pẽm. Unde saluator ait Luc. xj. Si oculus tuꝰ fuerit simplex: totum corpus tuum lucidum erit. Oculus intentio dicitur qui respicit finem seu ea que sunt ad finem respectu finis. Simplex autem dicitur cum solum intendit vltimum finem sine duplicitate vel alia mixtura: ⁊ tunc totũ corpus id est congeries operum inde sequentium lucidũ est id est gratiosum. Quatuor autem requiruntur ad hoc vt oculus sit simplex ⁊ rectus id est intentio que notantur in predicto versu ꝓſal.

Ad intẽtionẽ rectã quatuor requiruntur.

¶ Et primum est qꝫ ipsa intentio sit separata ab arrogatiõe. ibi. Inclinaui cor meum.

¶ Secũdum est qꝫ sit sequestrata a deceptione. ibi. ad faciẽdas iustificationes tuas.

¶ Tertium qꝫ sit immaculata sine mortali infectione. ibidem in eternum.

¶ Quartum qꝫ sit determinata in perfecta felicitatione. ibi. propter retributionem.

Primo ergo debet intẽtio ad hoc vt sit recta esse separata ab arrogantia: vt scilicet cuius quis operetur opera de genere bonorum propter gloriã consequendam: non hoc intẽdat tanꝯ deus debeat sibi retribuere ipsam gloriam ex debito necessitatis seu ex condigno. quia vt ait apostolus ad Roma. viij. Non sunt cõdigne passiones huius temporis ad futuram gloriam que reuelabitur in nobis. Nec etiam quecunꝫ actiões. Et ratio huius est: quia sicut creatura est virtutis finite: ita ⁊ meritũ operis eiꝰ: gloria autem dei est premium infinitum. Finitum autem non potest per se attingere ad infinitum. Debet ergo quilibet intendere ⁊ credere qꝫ principaliter deus ex sua largitate dabit sibi gloriam benefacienti. Iuxta illud ad Roma. vj. cap. Gratia dei vita eterna scilicet habetur. Gratia autem gratis datur. Hoc autem notat ꝓ̃ſ. cum ait. Inclinaui cor meum. i. humiliaui expectans retributionẽ a domino: nõ ex operibus iustitie per me factis: sed ꝑm suã misericordiã. Debet secundo intentio esse sequestrata a deceptione: vt videlicet nõ faciat ea que de se sunt mala propter aliquẽ finem appetentẽ bonũ. Hoc enim esset decipere seipsum. Nam vt ait apostolus ad Roma. iij. Non sunt facienda mala vt inde eueniant bona. Hinc ⁊ Greg. Qui hac intentione male accipit vt bene dispẽset: grauatur potius ꝙ̃ iuuetur. j. q. j. nõ est putãda. Quod si quis fenus exerceret vt hospitalia ⁊ ecclesias cõsecraret: vel etiã aliena reparet vt pauperib⁹ subueniret: seipsum deciperet: cum nil meretur: sed peccatum incurreret. Unde et Loth qui obtulit duas filias suas virgines habitatoribus Sodomorum ab eis illudendas ne abuterentur iuuenibus: quos ad hospitium receperat id est angelis qui in forma iuuenũ apparuerant potius hoc qõ fecit adscribitur perturbationi eius ex horroꝛe illius sceleris ꝙ̃ rationi. vt dist. xxiij. c. quod ait. In quo frequenter offendũt homines cõmittendo diuersa peccata: vt liberent proximos a tribulationibus vel a peccatis: propter hoc dicendo mẽdacia addendo periuria vel alia mala. Sed vt dicit Aug. Cũ ad id venerit homo vt saluti ꝓmi nisi peccando consulere nõ possit: iam se nõ existimet habere quod faciat. i. qõ debeat facere. xxij. q. ij. c. faciat. Nam contra ordinem charitatis est sue saluti nocere vt alteri subueniat. Nec est contra hanc sententiam qꝫ Moyses dominũ rogauit vt deleret eũ de libro suo vel populo dimitteret peccatũ idololatrie cõmissum in adoratione vituli. Exo. xxij. Non enim sic est intelligendum tanꝯ Moyses orauerit se priuari salute: ⁊ delerit de libro viuentium in gloria. Hoc enim irrationabile fuisset. Sed petijt deleri de libro dei nõ simpliciter: sed quantũ ad consolationes multas: quas debebat a domino recipere in presenti: prout scriptum in libro dei erat id est preordinatũ: vt ex hoc populo illi parceretur de tanta offensa. Quod ergo dicitur qꝫ quicquid agant homines intentio iudicat omnes: intelligendũ est hoc non de his que mala sunt ꝑm se: sed de bonis seu indifferentibus. Unde dicit ꝓ̃ſ. ad hoc designandum. Inclinaui cor meũ ad faciendas iustificatiões tuas non mala opera: sed iustificationes id est mandata tua: que seruata faciunt hominem iustum. Tertio intentio debet esse immaculata. id est qꝫ ille qui facit aliquod bonum ⁊ propter deum nõ habeat in se maculam peccati mortalis: quia de operibus huiusmodi: etsi bona intentione factis retributionem a deo non haberet in superna gloria. Unde apostolus dicit. j. ad Cor. xiij. Si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum: ⁊ si tradidero corpus meum ita vt ardeam scilicet propter deũ seu propter fidem seruandam martyrio me exponam: charitatem autẽ non habuero nihil mihi prodest scilicet quoad retributionẽ eternam. Charitas autem non cõpatitur secum maculam alicuius mortalis. Qui ergo est in aliquo peccato mortali: vt odio: luxuria: inuidia ⁊ huiusmodi quantacunꝫ supplicia sustineat pia intentione scilicet propter deum: non tamen inde recipit retributionẽ gle. Sed aliqua alia bona vt psperitatẽ libertatẽ a multis periculis: dispositionẽ seu mollificationẽ cordis ad penitentiam: aut minus supplicium in alia vita. Et sic remanet illud bonum irremuneratum. Et ad hoc signandum dicit ꝓ̃ſ. In eternum peccatoꝛ non intendit facere iustificationes id est mandata in eternum. i. semper. Sed protunc quando facit aliqua de genere bonorum: vt ieiunia: eleemosynas: orationes ⁊ huiusmodi: intentione retributionis ⁊ premij. Sed quando committit peccata: tunc non inclinat cor suum ad iustificationes dei imo ab eis recidit transgrediendo. Cum autem quis est in gratia ⁊ charitate: habet intentionem semper seruandi precepta dei. Unde ꝓ̃ſ. xliij. Pulchritudine tua intende id est ex gratia que est pulchritudo anime intentionem tuam dirige. Quarto intentio ad hoc vt sit recta oportet qꝫ respiciat tanꝯ ad vltimum finẽ ad retributionem dei. Sed notandũ qꝫ est triplex retributio a deo scilicet temporalitatis: penalitatis: ⁊ eterne felicitatis. De prima dicitur Esa. j. Omnes sequuntur retributiones scilicet temporalium. ⁊ Luc. xiij. dicit saluator: Cum facis prandium aut cenam noli vocare amicos tuos: neꝫ fratres tuos: neꝫ cognatos: neꝫ vicinos: neꝫ diuites: ne forte ⁊ ipsi te reuniterent: ⁊ fiat tibi retributio scilicet alicuius commodi temporalis. Qui igitur inclinat cor suum id est proponit ad faciendum iustificationes domini id est ad seruandum mandata ⁊ ad faciendum bona: propter hanc retributionẽ: vt scilicet prosperetur a deo in rẽporalibus: nõ habet rectam intentionẽ vnde nec meretur. Sic ⁊ christus dixit quibusdam non recta intentione eum sequentib⁹. Queritis me: non quia vidistis signa: sed quia manducastis ex panibus meis ⁊ saturati estis. Joan. vj. Quidam alij aliqua bona faciunt hac intentione: vt temporalem gloriam inde consequantur: de quorum numero fuerunt Pharisei: de quibus christus ait. Omnia opera sua faciunt vt videantur ab hominibus. Matt. xxiij. Sed receperunt mercedem suam: dixit ipse Matt. vj. De secunda retributione scilicet penalitatis. dicitur Esa. iij. Ue impio in malum. Retributio eiꝰ manuũ suarũ id est operũ fiat ei. ⁊ ad Hebr. ij. Omnis preuaricatio ⁊ inobedientia accipit iustam mercedis retributionem scilicet pene. Qui ergo seruat mandata hac intẽtione principaliter propter retributionem pene infernalis scilicet euitandam non habet intentionem debitam: nec meritorie operatur. Oportet enim ꝑm Aug. non solum timere deum iudicem ⁊ punitoꝛem peccatoꝝ sed iustum diligere: non tamẽ penam timeat: sed amretur pro gloria. de peni. dist. vij. nullus. ℣ nõ ita. Et regula iuris dicit. Qui ex timoꝛe facit preceptum etsi bonum est quod facit: non tamen bene facit. Sic etiam qui cauent se a peccatis: vel bona aliqua faciunt: vt non flagellentur a deo: ⁊ non alia intentione principaliter: parum vel nihil grati sunt deo. Sicut Achab rex Jsrael qui ex comminatione Helie humiliatus est: extensius deferendo cilicium ⁊ ieiunando ad euadendum penam sibi cõminatam. iij. Regũ. xxj. De tertia retributione dicit

Gloria dei est ꝓmiũ infinitum.

Loth ꝙmodo excusatur a peccato.

Triplex est retributio dei.

Deꝰ quos timendos.

ne dicit apostolus de veris fidelibus. A dño accipietis retributionē. ad Col. iij. Et hāc esse magnā innuit sapiēs dicēs Eccli. xij. Inuenies retributionē magnā. z hoc simpliciter: qz in hmōi retributione cōtinentur oīa bona. iuxta illud Pō. xviij. In custodiendis illis retributio multa. Et si aliquis intenderit deo seruire et mādata eius custodire propter bona glorie. s. diuitias: honores: pacem: securitatem: sanitatem: sapientiam: gaudium: et alia hmōi bona: que iustis promittuntur in vltima retributione: habēdo respectum ad ista principaliter et nō ad deū: adhuc non esset recta intētio sed amor mercenarius: quo seruus operatur propter mercedem principaliter ex laboze consequēdam. Sed seruiendo principaliter deo bona faciendo propter ipsum consequendum in quo z ex quo sunt omnia predicta bona: quoniam retribuens est dominus: vt dicitur Eccli. xxxv. Iste talis habet amorem filialem z oculum simplicem perfecte intentionis bene in gratia operando z propter hanc intentionem semper meretur et augetur premium eius. Sic ergo sit oculus tuus simplex: vt dicere valeas cum Psalmista. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes z c.

¶ De electione prout est actus voluntatis. Cap. vij.

Electio est actus voluntatis.

Consequenter agendū de actibus voluntatis: qui sunt in cōparatione eorum que sunt ad finē respectu quorum volūtas dicitur liberum arbitrium: eadem potentia realiter cū voluntate sed differens ratione. Horum primus dicitur electio. Quod electio sit actus voluntatis nō rationis patet per philosophum in. iij. Ethi. qui dicit: q electio est desiderium eoꝝ que sunt in nobis. Desiderium autē est actus voluntatis. Sciendū tamen fm beatuz Tho. s. ij. q. xiij. arti. j. q electio importat in nomine suo aliquid pertinens ad rationem: et aliquid pertinens ad voluntatem. Dicit enim pō in. vj. Ethic. quod electio est appetitus intellectiuus vel appetitus intellectus. Quandocunq; autem duo concurrūt ad aliquod vnum constituendum: vnum eorum est vt formale respectu alterius. Unde Greg. Nicenus dicit: q electio neq; est appetitus secundum seipsam: neq; consiliū solū: sed aliquid ex his compositū. Sicut eñ dicimus animal ex anima et corpore compositū esse. Neq; vero corpus esse fm seipm: neq; animā solā: sed vtrūq; ita electionē. Est autem cōsiderandū in actib⁹ aīe: q actus q̄ est vnius potentie essentialiter vel habitus: recipit formā et speciē a superiori potētia vel habita: secundum quod ordinatur inferi⁹ a superiou. Si eñ aliquis actum fortitudinis exercet propter dei amorem: actus quidem: ille materialiter est fortitudinis: formaliter autem est actus charitatis. Quāuis ergo ratio quodammodo volūtatē precedat z ordinet actum eius: inquātum scz voluntas tendit in obiectū suū secundū ordinem rationis: eo q vis apprehensiua appetitiue suum obiectum representet: tamen in huius substantia actus materialiter se habet ad ordinē qui imponitur a superiori potentia. Et ideo electio non est actus rationis: sed voluntatis. Perficitur enim electio in motu quodā animе ad bonum quod eligitur. Et cū̄ electio importat quādam collationem qua vnū alteri prefertur. Conferre autē licet fit rationis: tñ electio non est essentialiter ipsa collatio: sed collatio est precedēs ad electionem. Electio non est brutorum. Ūñ Greg. Nicenus dicit: quod irrationabilia et pueri non eligunt. Ratio huius est secundum beatū Tho. vbi. s. arti. ij. q cū electio sit preacceptio vnius respectu alterius necesse est q electio sit respectu plurium que eligi possunt. Et ideo in his que sunt penitus determinata ad vnum: electio non habet locum. Est autem differentia inter appetitum sensitiuum z intellectiuū seu volūtatem: qz appetitus sensitiuus est determinatus ad vnum aliquod particulare secundum ordinē nature: vt ex predictis patet. Uolūtas autē secundum ordinem quidē nature determinata est ad vnū commune q̄ est bonū: sed indeterminate se habet respectu particularium bonorum. Et ideo proprie voluntatis est eligere: nō autem appetitus sensitiui: qui solum est in brutis: et ideo eorum non est electio. Quāuis autem animalia appetant aliquid propter finem vt comedere propter viuere: non tamen in eis est electio: quia non omnis appetitus alicuius propter finem vocatur electio: sed oportet q̄ sit cum quadā discretione vnius ab altero: quod esse non potest nisi vbi appetitus potest ferri in plura. Item quod brutum animal preaccipit vnum potius cū̄ alterum: vt ouis vnam herbam z non aliam: absq; electione mouetur in illud. Sicut etiam ignis absque electione mouetur sursum non deorsum. Statim enim quod per sensum vel imaginationē representat bruto aliquid ad q̄ naturaliter inclinat eius appetitus: absq; electione in illud mouetur. Quod etiam apparēt aliqne mirabiles sagacitates in quibusdā animalibus: vt canibus apibus z hmōi: procedit hoc inquantū habent naturalem inclinationē z instinctum ad quosdam ordinatissimos pcessus: vtpote a summa arte diuina ordinatos. Sicut z sagitta directe tendit ad signū ex motione sagittantis: ac si haberet rationem dirigentem: z propter hoc dicuntur illa animalia sagacia z prudentia: z non quia in eis sit ratio vel electio.

§. I. Electio est eoꝝ que sunt ad

finem: sicut voluntas est finis vt dicit philosophus in. iij. Ethic. humanoꝝ actuum z possibilis. Pro huius declaratiōe dicit beatus Tho. s. ij. q. xiij. arti. iij. q electio consequitur sententiā seu iudicium q̄ est sicut conclusio syllogismi operatiui. Unde illud cadit sub electione q̄ se habet vt cōclusio in syllogismo operabilium: finis autem in operabilibus se habet vt principiū z non vt conclusio: vt dicit philosophus in. ij. Phy sic. Unde finis inquantū huiusmodi nō cadit sub electione. Sed contingit q id quod est in vna operatione vt finis: in alia operatiōe ordinatur ad aliquid vt ad finem. Et hoc modo sub electione cadit finis: sicut in operatione medici sanitas se habet vt finis. Unde hoc nō cadit sub electione medici: sed hoc presupponit tanq̄ principiū. Sed sanitas corporis ordinatur ad bonum commune anime. Unde apud eū qui habet curam de salute anime: potest sub electione cadere esse sanum vel esse infirmum. Nam z apostolus dicit. Cum infirmor tūc fortior sum z potens. ij. ad Corin. xij. Sed vltimus finis nullo modo sub electione cadit. Sicut etiā id q̄ est principium in vna scientia vel demonstratione potest esse cōclusio in altera scientia vel demonstratione: sed primū principiū indemonstrabile in nulla potest scientia esse conclusio. Est etiā electio solum respectu humanoꝝ actuum: qz vt dicit philosophus in. iij. Ethi. Nullus eligit nisi q̄ estimat fieri per ipsum. Quod sic declarat beatus Tho. vbi. s. arti. iij. Sicut intentio est finis: ita electio eorum que sunt ad finem. Finis autem vel est actio vel res aliqua. z cum res aliqua fuerit finis: necesse est q aliqua humana actio interueniat. Uel inquantum homo facit rem illam que est finis: sicut medicus facit sanitatem que est finis illius: vnde facere sanitatē dicitur finis medici. Uel inquātum homo aliqua vtitur vel fruitur re que est finis: sicut auaro finis est pecunia vel possessio pecunie. Et eodem modo dicendum est in eo quod est ad finem: quia necesse est q̄ illud quod est ad finē vel sit actio vel res aliqua interueniente aliqua actione: p quā facit illud q̄ est ad finē: vel vtitur eo: et sic electio est semp humanoꝝ actuū. Est etiaz electio possibiliū tantū. Unde pō dicit. iij. Ethic. Electio nō est impossibiliū. Huius ratio est fm beatum Tho. vbi. s. ar. v. qz vt dictū est. electiones nostre referuntur semper ad actiones nostras. Ea autē que per nos aguntur sunt nobis possibilia. Unde necesse est dicere q electio nō sit nisi possibiliū. Similiter ratio eligendi aliquid est vt ex hoc q̄ ducit ad finē possimus consequi finē. Per id autē q̄ est impossibile nō potest quis consequi finē. Cuius signū est q cū in consultādo peruenerint homes ad id q̄ est impossibile: discedunt quasi nō valentes vlterius procedere. Voluntas igit cōpleta nō est nisi de possibili. Sz volūtas incōpleta q̄ dicit a q̄busdā velleitas: pōt esse de impossibili: qz scz vellet illud si esset possibile. Et qz electio nominat actū voluntatis determinatū ad id q̄ est hic agēdum: ideo nō potest esse de impossibili. Et q̄ Benedictus dicit in regula: q si prelatus aliquid precepit impossibile a subdito est tentandum. Hoc ideo dicit quia an aliquid sit possibile vel non: subditus non debet suo iudicio diffinire: sed in vnoquoq; iudicio superioris stare. Electio autem non est ex necessitate in homine: quia quod possibile est non esse: nō necesse est esse. Huius ratio ex duplici hominis potestate accipi potest secundum beatum Tho. vbi. s. arti. vj. Potest enim homo velle z non velle: potest agere z non agere: potest agere hoc vel illud: z velle hoc vel illud. Cuius ratio ex ipsa virtute rationis accipitur. Quicquid enim ratio potest apprehēdere vt bonum: in hoc voluntas tendere potest: potest autem ratio apprehendere vt bonum: non solum hoc quod est velle aut agere: sed etiam hoc q̄ est non velle aut non agere. Et rursus in omnibus particularibus bonis potest considerare rationem boni alicuius: z defectum alicuius boni quod habet rationem mali. Et secundum hoc potest vnumquodq; horum bonorum apprehendere: vt eligibile. Et sic in nullo particulari bono necessario homo ex necessitate eligit. Et hoc est quod dicit philosophus in. vj. Ethic. quod electio est de his que sunt ad nos. Et hoc est quod dicit Damascenus. Electio est appetitus eorum que sunt in nobis. Et hoc est quod dicit Nemesius. Electio est appetitus eorum que sunt ad nos. Et hoc est quod dicit Boetius. Electio est appetitus eorum que sunt in nostra potestate. Et hoc est quod dicit Augustinus. Electio est appetitus eorum que sunt in nostra potestate. Et hoc est quod dicit Anselmus. Electio est appetitus eorum que sunt in nostra potestate. Et hoc est quod dicit Bernardus. Electio est appetitus eorum que sunt in nostra potestate. Et hoc est quod dicit Hugo. Electio est appetitus eorum que sunt in nostra potestate. Et hoc est quod dicit Richardus. Electio est appetitus eorum que sunt in nostra potestate. Et hoc est quod dicit Petrus. Electio est appetitus eorum que sunt in nostra potestate. Et hoc est quod dicit Petrus Lombardus. Electio est appetitus eorum que sunt in nostra potestate. Et hoc est quod dicit Petrus Comestor. Electio est appetitus eorum que sunt in nostra potestate. Et hoc est quod dicit Petrus Cantor. Electio est appetitus eorum que sunt in nostra potestate. Et hoc est quod dicit Petrus Cellensis. Electio est appetitus eorum que sunt in nostra potestate. Et hoc est quod dicit Petrus Damianus. Electio est appetitus eorum que sunt in nostra potestate. Et hoc est quod dicit Petrus Abelardus. Electio est appetitus eorum que sunt in nostra potestate. Et hoc est quod dicit Petrus Alfonsi. Electio est appetitus eorum que sunt in nostra potestate. Et hoc est quod dicit Petrus Hispanus. Electio est appetitus eorum que sunt in nostra potestate. Et hoc est quod dicit Petrus Ram

gibile aut fugibile.Solum autem perfectum bonum quod est beatitudo:non potest ratio apprehendere sub ratione mali aut alicuius defectus:z ideo ex necessitate homo beatitudinē vult: z non potest velle non esse beatus:aut esse miser.Electio autem cum non sit de fine:sed de his que sunt ad finem vt dictum est: non est perfecti boni quod est beatitudo:sed aliquorum particularīū bonorū:z ideo homo non ex necessitate:sed libere eligit.

§.II.Circa materiam electionis

potest induci illud ps.lxiiij.Beatus quem elegisti z assumpsisti inhabitabit in atrijs tuis.Signanter autem dicit in singulari.Beatus quem elegisti ꝛc.Nam vt dicit saluator Mat.xx.Et iterum.xxij.pauci sunt electi.Nec est contra hanc sententiam illud qđ Joannes dicit de electis.Apocal.vij.Vidi turbam magnam quā dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus et tribubus z populis z linguis stantes ante thronum.Nam electi etsi in se pre multitudine a nobis quasi innumerabiles sunt: respectu tamē reprobōrū pauci sunt.Exēpli gratia.Sextarius vel saccus arene in se quasi innumerabilis est:respectu tamē totius arene maris quid paucum est.Sic z electi respectu prauorum pauci sunt:z isti demum beati.iuxta illud quod dictum est per ps.lxiiij.Beatus quem elegisti z assumpsisti inhabitabit in atrijs tuis.Ubi possunt notari tres electiones fm deum.

Electi ly sunt quasi innumerabiles tamē sunt pauci respectu dā natorum.

¶Prima est eternalis ad supernā felicitatem:ibi.Beatus quē elegisti.

¶Scda est rōnalis ad humanā dignitatem:ibi.z assumpsisti.

¶Tertia electio est virtualis per nostram voluntatem:ibi.inhabitabit in atrijs tuis.

§.III. Prima igitur electio est

dei ab eterno:qua videlicet elegit ex toto humano genere beatificandos in gloria.de aqua apostolus ad Ephe.j. inquit. Benedixit nos deus in benedictione spirituali.i.plena benedictione in celestibus.i.in gloria in christo.i.per merita christi:sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem.Qui autem z quot sunt isti electi solus ille nouit qui eligit.Unde z in ecclesie oratione dicitur.Soli deo est cognitus numerus electorū in superna felicitate locandus:nos autē etsi per certitudinē scire nō possumus:per aliqua tamen signa data ab ipso in scriptura cōiectrare valemus.Et vt hec signa in nobis experiantur:hortat Petrus apostolus in.ij.Can.c.j.dicens.Satagite vt per bona opera certam vestram vocationē z electionem faciatis .Hec autē signa sunt tria que notat sapiens Eccles.xlv.dicens.Elegit eū dominus ex omni carne:z dedit illi coz ad precepta:z legem vite z discipline.Ubi tria nota signo huius electionis.

Tria signa electionis.

¶Primum est abdicatio malarum delectationum:ibi. Elegit eum dominus.

¶Secundum est obseruatio diuinorum preceptorum:ibi.Dedit illi coz ad precepta.

¶Tertium est frequentatio sacrorum eloquiorum:ibi.Legem vite z discipline.

Quantū ad primū:q̄uis proprie loquat sapiens de Moyse:tamen z intelligi potest de quolibet alio electo.Unde z hoc canit ecclesia de beato Thoma de Aquino:z de quibusdā alijs.z vult dicere q̄ quē deus eligit extra:hic ab omni carne id est delectatione carnali.delebit inquit dominus ad Noe in figurā omnē carnem.Est enim multiplex caro.s.leonū:vitulorum porcorum:canum:hominū:z huiusmodi.Et caro quidē leonis est delectatio: quā sibi querūt superbi in honoribus suis.Caro vitulorum est cō placentia:quā sibi querunt gulosi in crapulis suis z ebrietatibus.Caro porcorum est voluptas lasciuorum:quam querunt in immunditijs suis.Caro hominum est delectatio sensualis:quā habent aliqui ad suos propinquos z amicos:z sic de alijs. Debet igit Dominus aquis diluuij infernalis delere omnem carnem.i.omnes in carnalibus z vitijs se delectantes.Et hoc est etiā qđ ait apostolus.Caro z sanguis regnum dei non cōsequētur.j.Corin.xv.id est delectationes prauas sequentes. Impossibile enim est ait Hiero.vt presentibus quis z futuris fruatur bonis:z de delicijs transeat ad delicias.Unde z saluator ad discipulos electos ad supernam felicitatem ait Joan.xv.Ego elegi vos de mundo.i.de vitijs z delectationib⁹ mundi.Et ad Ephe. j.apostolus ait.Elegit nos.s.deus vt simus sancti z immaculati.Sic fuit electus beatus Tho.a deo extractus de aquis mundane vanitatis z delectationis velut alter Moyses.De quo dicitur ad Heb.xj.q̄ elegit magis affligi cum populo dei q̄ temporalis peccati habere iocunditatē.patet aūt hoc pmaxime in beato Tho.ex gestis circa puellam ad eum introductam ꝛc. Quantum ad secundum.Certum est q̄ electus dei voluntatem habet efficacem ad obseruandum diuina mandata que sunt de actibus virtutum.Unde ps.ait.Mandata tua elegi.s.ad obseruandum.Ad quod tamē necessaria est diuina gratia:que z velle facit:z obseruare ipsa dei mandata.Unde dicitur in dicta auctoritate.dedit illi.s.deus:coz.i.voluntatem ad precepta scilicet obseruanda.Ad efficacem autem voluntatem semper sequitur operatio:si adsit possibilitas.Sicut autem illi qui verentur et multum diligunt aliquem superiorem seu prelatum:non solum precepta facta ab eo sub graui pena:sed etiam simplicia munita habent ea vt debita obseruari.;Sic z electi dei non solum precepta legis eius:sed etiam simplicia documenta z consilia cōtur seruare si possunt:z ita bona inchoant:vt ad perfectiora se extendant.Unde Greg.super Ezech.Electi quiq̄ sic ad bona tēdunt vt ad mala perpetranda non redeant:qui enim perseuerauerit vsq̄ in finem:hic saluus erit.Et sicut per Salomonem dicitur.Justorum semita quasi lux splendens procedit:z crescit vsq̄ ad perfectum diem.In eorum nanq̄ animo bonum desiderium atq̄ intellectus lucis intime iam pars diei est.Sed quia vsq̄ ad finem vite in virtute proficiunt.de pe.dist.ij.non reuertebantur.sicut Moyses seruauit mandata:sic be.Tho.a puericia sua diuina cepit seruare mandata:nunc̄ eorum aliquod transgrediendo:q: nunc̄ commisit mortale peccatum:z amplectens diuina etiam consilia per ingressum religionis semper profecit: vt patet in legenda.Quantum ad tertium:nota q̄ quem deus eligit infundit sibi magnum effectum circa diuina eloquia vnde z ipse qui sapientia eterna est dicit.Magis q̄ aurum z argentum sapientiam eligite.Prouer.viij.Sapientia precipue dicit scriptura sacra fm be.Tho.in.j.par.q.j.q: plenius z verius docet de diuinis q̄ quecunq̄ alie doctrine.Dicit ergo sapiens q̄ dedit illi legem vite z discipline.s.ad intelligēdum z docēdum. Et dicitur lex vite:q: vitam confert anime obseruantis.Non solum enim illuminant intellectum diuina eloquia:sed etiam accendunt affectum.Nunquid non verba mea sunt quasi ignis. dicit dominus per Hiere.xxiij.quasi diceret vtiq̄:q: incendunt ad dilectionē anime.Unde dicit Sap.vij.Infinitus thesaurus est hominibus sapientia:quo qui vsi sunt participes facti sunt amicitie dei:sicut autē Moyses fuit eruditus in omni scientia Egyptorum z Chaldeorum.Act.vij.z maxime in diuina sapientia.sic beatus Tho.eruditus fuit in scientia tam seculari q̄ diuina et per maxime in theologia:quā z magno studio z orationis suffragio acquisiuit:vt patet in legenda.

Fructus diuise electionis.

§.IIII. Secundum genus electionis fm deum existens est ad humanam dignitatem quando est rationabiliter factum:que notari potest in eo quod dicit ps.z assumpsisti.Assumi dicitur communi locutione: qui ad altius aliquid sumitur communi statu.Unde Apostolus ad Heb.v. Omnis pontifex ex hoibus assumptus.s.est.Et cū Paulū z Barnabā dns elegit ad predicandū gentibus qđ est officiū presidētiū:dixit.Segregare mihi Paulum z Barnabam in opus ad qđ assumpsi eos.Act.xiij.Et homines qui dē errare possunt in eligendo seu assumendo indignū:sed deus errare non potest.z ideo Beatus quem eligisti z assumpsisti.Et non solum beatus est qui assumitur a deo in prelationem rationabiliter exercens eam:sed z beatissimus super alios.Unde Aug.Nihil difficilius z laboriosius z periculosius est episcopi vel presbyteri vel diaconi dignitate:sed apud deum nihil beatius:si eodē modo militetur quo imperator noster precepit.dist.xl.ante omnia.Ad hoc autem vt ista electio sit rationabilis tria requiruntur.

Felicitatē huius mundi et vite eterne impossibile est habere.

Ad dictionem rationabilem tria requiruntur.

¶Primum est q̄ fiat sine precedenti ambitione.

¶Secundum q̄ fiat congruenti assumpti dispositione.

¶Tertium q̄ fiat concurrenti regulari consensione.

Quantum ad primū dicit beatus electus:non qui se ingerit ad dignitatem:sed qui assumitur a deo z hominibus.Ut enim dicit Leo papa.Principatus quem metus extorsit aut ambitus occupauit:etiā si moribus aut actibus suis nō offendat:ipsius tamen initij sui est pernitiosus exēplo.j.q.j.principat⁹.Et Chrys. Qui desiderauit principatum in terra:inueniet confusionem in celo:sicut dominus elegit seruū suū Dauid in regē:qui nō quērebat neq̄ cogitabat de regimine:sed oues custodiebat in deserto.Non autem elegit aliquem alium ex septem fratrib⁹ eius de quibus secundum apparentiam videbat Samueli. hist. vide.j.

vide. j. Reg. xv j. Scõm qõ requiritur est cõgrua dispositio eligendi seu assumendi: in etate videlz conuenienti secundum canones: scientia competenti: z vita decenti. vt extra de elec. cum in cunctis. Sic dominus Jesus elegit primos rectores et pastores non pueros: quos sapientia sua doctissimos fecit: et sanctitate perfectissimos: dicens eis. Joan. xv. Ego vos elegi vt eatis z fructum afferatis. s. conuersionis animarum. Hinc z Symmachus papa. Utilissimus cõputandus est nisi precellat scientia et sanctitate: qui est honore prestantior. j. q. j. vilissim⁹. Quantum: ad tertium: vt scilicet rationabiliter fiat electio ad dignitatem requiritur consensus eligentium omnium vel maioris partis: qui remota omni affectiõe persone et munere pecunie z prece eligere debent quem credunt magis proficere. Unde Moyses principatum suum non dimisit filijs siue consanguineis: sed extraneis de alia tribu. s. Jesu naue. Sed nũc vt ait Hiero. plurimi querunt columnas in ecclesia erigere: non quos plus cognoscunt ecclesie prodesse. Sed quos vel ipsi amant: vel quorũ sunt obsequijs deliniti: vel pro quibus maiorum quispiam rogauerit: et vt deteriora taceam: qui vt clerici fierent muneribꝰ impetrauerunt. viij. q. j. Moyses. Et ideo in huiusmodi electionibus premitti debet oratio: vt fecerunt apostoli in electione Mathie dicentes. Tu domine qui corda omnium nosti ostẽde quẽ de his duobus elegeris. Act. j. Sic be. Tho. ad dignitatẽ magisterij assumptus fuit: non hoc querens: sed coactus obedientia: vt patet ex legenda.

Abusus ecclesiasticorũ.

§. V. Tertia electio est ducẽs ad

beatitudinem: que fit virtualiter per nostram voluntatẽ: quod notatur ibi. Inhabitabit in atrijs tuis. Non dicit ponetur vel ligabitur sed inhabitabit idest voluntarie stabit in atrijs tuis. Atria erant porticus seu claustra circa templũ: per que accedebatur ad ipsum z significant habitacula seu conditiones virtutũ per quas ptz accessus ad templũ militantie z triumphantis ecclesie. Nullus autẽ cogitur ad virtutes: sed electione propie voluntatis in eas ingreditur: z inhabitat quis. Uñ Amb. Volũtariũ sibi militẽ elegit christus. Voluntariũ sibi seruũ diabolus auctionatur. xv. q. j. non est. Sunt autem precipua tria dñi atria in quibus voluntas electorum eligit inhabitare.

Tria sũt atria domini.

¶ Primum est sui humiliatio.

¶ Secundum est dei contemplatio.

Tertium est aduersi toleratio.

De primo dicit Ps. lxxxiij. in persona cuiuslibet electi. Elegi abiectus esse in domo dei. i. despectus z contemptus. Uñ z quasi se declarans: dixit Michol vxori sue. Utilior fiam plus q̃ factꝰ sum z humilis ero. ij. Regum. vj. Ut enim dicit Greg. Euidentissimum signum electorũ est humilitas: sicut reproborum superbia. De humilitate beati Thome habes quando associauit illũ procuratora extra pro negotijs cõuentus et in occultatiõe sue scientie: vt patet in legenda. Secundum atriũ in quo eligit voluntas sancti inhabitare: est cõtemplatio. Hic eñ reperit magnã quietem et gustũ suauẽ dei. Unde saluator de hac loquẽs ait. Maria scilz Magdalena optimam partem elegit que non auferetur ab ea. Hic enim incipit vita cõtemplatiua: nec deficit in alia vita vt actiua sed perficitur. Ad hanc tamen non est idoneus nisi pene purgatus a passionibus. Unde in figurã dicitur Exod. xix. Bestia que tetigerit montem scilz contemplationis lapidabitur lapidibus scz errorũ z phantasiarũ irrationabilium. Bestia significat hominẽ passionatum z rudẽ. Permaxime hoc atrium inhabitauit be. Tho. qui frequenter rapiebatur in ecstasi: vt ptz quãdo crucifixus ei locutus est Neapoli: et alibi. Tertium atrium est toleratio aduersorum. Eligunt eñ sancti propositio voluntatis sustinere omnia aduersa patienter Unde de sanctis illis Machabeis dicitur: quod elegerunt magis mori quam cibis inquinari immundis et noluerunt infringere legem dei. j. Machab. j. vt scilicet euaderent mortem sustinentes fortiter cruciatus. Sed et deus vt dicit Greg. ab electis suis temporali afflictione maculas peccatorum studet tergere quas in eꝰ in eternum non vult videre. de pen. disn. j. si peccatum. Hoc igitur considerantes electi eligũt sponte z aliquãdo desiderant pati aduersa. Sic et beatus Thomas patienter portauit molestias ꝛc. Sed et si quid patimini propter iustitiam beati primo. Pet. iij. Et Matthei quinto. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam ꝛc. Beatus ergo quem elegisti ꝛc.

Luce. x.

¶ De consilio. Capitulũ. viij.

De cõsilio q̃ pcedit electio

Luce. xxij.

Decõsilio q̃ precedit electionẽ quid sit: de quo dr Eccli. xxxij. Omnia fac cũ cõsilio. s. rationis. Ubi sciendũ q̃ consiliũ est quedam mentis inquisitio. Pro cuius declaratiõe dicit be. Tho. j. ij. q. xiij. arti. j. q̃ electio vt dictũ est cõsequitur iudicium rationis de rebus agendis. In rebus autẽ agẽdis multa incertitudo inuenit: qz actiones sunt circa cõtingentia singularia: que ppter sui variabilitatẽ incerta sunt. In rebus aũt dubijs z incertis ratio nõ profert iudiciũ seu sententiã absq̃ precedenti inquisitione: z ideo necessaria est inquisitio rationis ante iudiciuz de eligendis. z hmõi inquisitio consilium vocat. Propter qõ phs dicit in. iij. Ethic. q̃ electio est appetitus preconsiliati. Pertinet autẽ cõsiliũ nõ solũ ad rationẽ: sed etiã ad voluntatẽ: sicut z electio etiã. Nã in actu volũtatis qui est electio apparet aliq̃d rationis. s. ordo. Et in cõsilio qõ est actus rationis apparet aliq̃d voluntatis sicut materia: qz consiliuz est de his que homo vult facere: z etiã sicut motiuũ: qz ex hoc q̃ homo vult finẽ mouet ad consiliandũ de his que sunt ad finẽ. z ideo sicut phs dicit in. vj. Ethic. q̃ electio est intellectꝰ appetitiuꝰ vt ad electionẽ vtrũq̃ cõcurrere ostendat. Ita Damas. dicit q̃ cõsiliũ est appetitus inquisitiuus: vt consiliũ aliquo modo pertinere ostendat ad volũtatẽ: circa quã z ex qua fit inquisitio et ad rationẽ inquirẽtẽ. Cũ aũt dicit apls ad Ephe. j. de deo: q̃ operat oia fm consiliũ volũtatis sue. Sciendũ fm Tho. vbi. s. q̃ cũ in nobis ex inquisitiõe que dr consiliũ: pueniat certitudo iudicij seu sententie: consiliũ inquantũ attribuit deo importat solũ certitudinẽ sentẽtie et iudicij: nõ aũt inquisitionẽ que fit per discursum. Et fm hoc dicit Damas. q̃ deus nõ consiliat. Ignorantis enim est cõsiliari: qõ in nobis est: nõ in deo. Quãuis aũt virginitas z hmõi sint bona certa nõ dubia. Certa quidẽ sunt fm sententiã sapientũ z spiritualiũ virorum. Sed incerta sunt fm sensum carnalium hominum q̃ plurium: z ideo nõ incongrue de his dantur consilia. iuxta illud. j. Cor. vij. De virginibus preceptũ domini nõ habeo: consilium autem do.

Ad quaz potentiaz consiliuz pertinet.

§. I. Cõsiliũ de quibus rebus sit.

Ubi nota q̃ fm be. Tho. vbi. s. ar. ij. Consilium est tantũ de his que sunt ad finẽ: vt dicit Greg. Nicenꝰ. Cuius ratio est: qz finis in operabilibus habet rationẽ principij eo qõ rationes eorũ que sunt ad finẽ ex fine sumunt. Principium autẽ nõ cadit sub questione seu inquisitione: sed principia oportet presupponere in oi inquisitione. Uñ cũ cõsiliũ sit questio seu inquisitio. De fine nõ est consiliũ sed solũ de his que sunt ad finẽ. Contingit tamen q̃ id qõ est finis respectu quarundam operationum ordinari ad aliũ finẽ. Est etiã consiliũ de his que sunt in nobis: z que p nos fieri possunt: vt dicit Grego. Nicenus. Nã si de factis aliorũ cõsilium querimus: hoc est inquantũ reputant vnũ nobiscũ: vel per vnionẽ affectus: sicut in factis amicorũ consiliamur: vel per modũ instrumenti. Nã agens instrumentale z principale sunt quasi vna causa: cũ vnũ agat per alterũ: z sicut dñs consiliat de his que sunt agenda p seruũ: fm hec. Tho. vbi. s. Pro maiori declaratione sciendũ q̃ consiliũ ppie importat collationẽ inter plures habitã: nõ tamen quouncunq̃: qz nõ vniuersaliũ z necessariorũ: sed de rebus agendis: qõ etiam ipsum nomen designat. Dicit eñ consiliũ quasi consiciũ: eo q̃ multi cõfident ad simul conferendũ. Est autẽ cõsiderandũ q̃ in particularibus contingentibus ad hoc q̃ aliquid certũ cognoscat plures cõditiones seu circũstantias: cõsiderare oportet quas ab vno non est facile considerare: sed a pluribus certius reperiuntur: vñ qõ vnus cõsiderat alij nõ occurrit. In necessarijs et vniuersalibus non sic: sed per se vnus sufficere potest. Appetitur autẽ cognitio veritatis in hmõi: nõ q̃ p se habeat aliq̃d magnũ: vt cognitio vniuersalium z necessariorũ: sed appetit fm q̃ est vtilis ad operationes qz actiones sunt circa cõtingentia: et ideo ppie consiliũ est de his que agunt a nobis. Fit etiam consultatio de futuris eventibus: qui nõ sunt in nostra potestate. Sed hoc est inquantũ per futuros euentus cognitos homo dirigitur ad aliquid faciẽdũ vel vitandum. Et sic consiliũ est nõ solum de his que agunt sed etiam de his q̃ ordinant ad operationes. De his autẽ duobus quãuis agant a nobis nõ dicitur esse consiliũ: quãuis ordinent ad finẽ vt dicit phs. s. de rebus paruis que parũ iuuãt vel impediunt. Qõ autẽ parũ est quasi nihil accipit ratio. Secundũ est de quo nõ consiliamur. Ea que determinata sunt qualiter fieri debeant: sicut est in operibus artiũ que habẽt certas vias ope-

Cõsiliũ est de his que a nobis agũntur.

Consiliũ dr quasi considiũ.

De duobus non consiliamur.

randi:sicut scriptor nō consiliaf quo literas trahere debeat. In operibus ergo artiū nō est cōsiliū preterq̄ in operibus artium que sunt coniecturales. vt dicit Greg. Nicenus. vt puta negotiatiua ⁊ medicinalis. Quāuis aūt electio sit de ómnibus his que agunt per nos: ⁊ electio presupponat consilium: hoc nō est nisi ratione iudicij ⁊ sententie q̄ presupponatur cōsilium in electione. Uñ quando iudiciū vel sententia manifesta est absq̄ inquisitione nō requirit consilij inquisitio. In rebus enim manifestis ratio non inquirit: sed statim iudicat.

§. II. In consilio quo procedatur.

Ubi sciendū q̄ vt dicit ph̄s in. iij. Ethic. Ille qui consiliaf videtur querere ⁊ resoluere: ⁊ sic proceditur modo resolutorio. Q̄d sic declarat be. Tho. vbi. §. arti. v. In oi inquisitione oportet incipere ab aliquo principio: q̄d quidē si sicut est primū in cognitione: ita etiā sit prius in esse: nō est pcessus resolutor⁹ sed magis cōpositiuus. Nā cause sunt simpliciores effectibus. Si autē id q̄d est primū in cognitione sit posterius in esse: est pcessus resolutorius: vt pote de effectibus manifestis iudicamus resoluendo in causas simplices. Principiū aūt in inquisitione cōsilij est finis: qui quidē est prior in intentione: posterior tñ in esse. Et ꝑm hoc oportet q̄ inquisitio consilij sit resolutoria: incipiēdo. ſ. ab eo q̄d in futuro intenditur quousq̄ perueniat ad id q̄d statim agendū est. Et quāuis cōsiliū sit de his que agunt a nobis ⁊ operationes nostre nō procedant modo resolutorio: sed magis cōpositiuo: scilicet de simplicibus ad cōpositas: tñ ratio operationum accipitur ex fine. Et hinc est q̄d ordo ratiocinādi de operationibus est contrarius ordini operandi. In ipsa autē inquisitione cōsilij nō est processus in infinitū. Sed ipsa inquisitio consilij est actu finita ex duplici parte. ſ. ex parte principij ⁊ ex parte termini. Accipitur autem in inquisitione cōsilij duplex principiū. Unū proprium ex ipso genere operabilium. Et hoc est finis de quo nō est cōsiliū vt dictū est: sed supponitur in cōsilio vt principiū aliud quasi ex alio genere assumptū. Immōi aūt principia que in inquisitione cōsilij supponunt. sunt quecunq̄ per sensum accepta sunt: vt pote q̄ hoc sit panis vel ferrū. Et quecunq̄ sunt per aliquā sciētiā speculatiuā vel practicā in vniuersali cognita. Sicut q̄d mechari est prohibitū a deo: ⁊ q̄ homo nō pōt viuere nisi nutriatur cōuenienti nutrimento: ⁊ de his nō inquirit cōsiliator. Terminus autem inquisitionis est id q̄d statim est in potestate nostra vt faciam⁹. Sicut eñ finis habet rationē principij: ita id q̄d agit propter finē habet rationē cōclusionis. Uñ id q̄d primo agēdū occurrit habet rationē vltime cōclusionis ad quā inquisitio terminat. Nihil autē ꝓhibet cōsiliū potentia infinitū esse: ꝑm q̄d in infinitum possunt aliqua occurrere consilio inquirenda. Et licet in singularibus contingentibus nō possit aliq̄d certū accipi simpliciter: tamē vt nūc ꝓout assumit in operatione: pōt accipi vt certum. De consilio loquens Psal. ait. Deus glorificatus est in cōsilio sanctorū. Sancti ex consilijs que sibi assumunt ⁊ aliis tribuunt: ostendunt magnā sapientiā ⁊ prudentiam: cum ex eis multis obuiēt malis: ⁊ magna bona procurent: ⁊ cum hanc sapiētiam ⁊ prudentiā ex se non habeant sed a deo: inde glorificatur deus ab hominibus: magnificatur ⁊ exaltatur ex ipso consilio sanctorum: q̄d patet per exempla. Nam sanctus Joseph prenuntiata fertilitate septem annorū fructuum terre: et exinde maxima sterilitate septem aliorū annorum ꝑm somnium Pharaonis: consilium dedit ipsi regi Pharaoni: vt in annis fertilitatis reponeret maximam quantitatem frumenti ad prouidendum sterilitati: seu penurie venture. vt habetur Geñ. xlj. Quo facto mirabiliter glorificatus est deus ex consilio ⁊ prouidentia sancti illius. Sic sanctus Daniel pulsq̄ declarauit regi Nabuchodonosor terribilem sententiam ei imminentem ꝑm somnium eius dixit. Placeat tibi o rex consilium meum ⁊ peccata tua eleemosynis redime. Dañ. iiij. Quibus peractis dilatata est sententia per annum: quā postea incurrit per superbiam. Sed ex consilio ⁊ oratione Danielis infra tempus statutū sue mutationis in animal brutum ꝑm apparentiā: reducebatur aliquando ad sensum ꝓprium: et defiens peccatū suū reuertens ad statum ꝓstinum repositus est in regno suo: ⁊ inde glorificatus est deus ex consilio ⁊ adiutorio Danielis. Sic ⁊ sanctus Nathan ꝓpheta. iij. Reg. j. consulens Bersabee vt postularet a Dauid regnū ꝓ filio suo Salomone: ne Adonias ipm regnū vsurparet cū consilio complicū suorū: seruato consilio a Dauid regnum filio obtinuit: destructo consilio ⁊ cōiuratione Adonie cum suis: ⁊ sic glorificatus est deus. Significat autē Bersabee ecclesiam vxorem Dauid .i. christi que edocta a spiritu sancto ⁊ consilio eius directa: postulat a christo regnū eternum ꝓ vero filio suo quolibet. ſ. iusto timens ne ei auferatur ad Adonia. i. a diabolo cum satellitibus suis: quo obtento glorificatur deus in consilio sanctorū destruens per eos consilia malignorum: sicut destruxit per Chusi amicum Dauid consilium Achitophel quod erat contra bonū populi. qui Achitophel erat tante reputationis in consilijs q̄ omnes homines ad eum recurrerent sicut ad deum. ij. Reg. xvj. Et hoc in figuram ad significandum quod consilia principum tyrannorum philosophorum et demonum. exquibus intendebant populum dei subuertere: visitauit deus per amicos suos. ſ. apostolorum: martyrū et doctorum. Juxta illud Job. xij. Adducit. ſ. deus consiliarios in stultum finem. Sic ⁊ Phariseorum qui abiere ⁊ consilium fecerunt cum Saduceis vt caperent eum in sermone: scilicet Jesum. confusi sunt et deus glorificatus est Matth. xxij.

§. III. Est autē sciendū q̄d triplex est genus consilij.

¶ Primū est consilium internale q̄d quis sibīpsi infert.

¶ Scōm est consiliū particulare q̄d quis alteri affert.

¶ Tertiū est consiliū generale q̄d quis cōmunitati confert.

Consiliū primū. ſ. internale est q̄d quis facit in semetipso cum videlicet aliquid occurrit agendum dubium: inuestigat ratio si illud est bonum vel malum: ⁊ si bonum: quibus medijs vtendū sit: adducendo diuersa exempla in se quibus possit illud iudicari bonum vel malum. Et de hoc ō: sme consilio nihil facias: ⁊ post factum nō penitebis. Eccli. xxxij. Q̄d intelligit venerabilis Cassianus de consilio interiori. Et Salomon Prouerb. xiij. ait. Astutus. i. prudens omnia facit cum consilio: ⁊ intelligitur omnia scilicet que sunt dubia vbi consiliū exigitur. Nam de certis ⁊ necessarijs simpliciter vel ex suppositiōe alicuius finis nō oportet consiliari: q̄ ratio absq̄ inquisitione que pertinet ad cōsilium subito iudicat illud agendum. Non enim oportet eum q̄ vult viuere consiliari: si debet comedere: q̄ hoc necessarium est ⁊ certum. Et similiter qui vult saluari non oportet consiliari de obseruandis preceptis: quia hoc certum et necessarium est. iuxta illud Matth. xix. Si vis ad vitam ingredi serua mādata. Nec oportet vti velocitate seu precipitatione: sed magis maturitate. Unde Calistus papa. Non precipitemus inquit consilia ⁊ opera nostra. Nos enim tēpore egemus: vt aliquid maturius agamus. dist. I ponderet. Et Aristo. in lib. Ethic. Oportet quidem tarde consiliari: velociter autem exequi consiliata. Non solum autem consilio mentis inuestigandum est: si opus agendum sit bonum vel malum sed etiam quod est bonum vel melius: vt melius eligatur cessante impedimento. Uerbi gratia. Cum inquirit quis in seipso vtrum debeat matrimonium contrahere: vel solutus manere: cōsideret bona vel mala: grauamina vel leuamina: que inde sibi contingere possunt. Nam vxorem ducendo: si ipsa erit vana vel iracunda male sibi habebit ⁊ paruz quietis: vt eñ dicit Eccli. xxv. Non est ira super iram mulieris: ⁊ non est malitia sup malitiam eius. Oportebit etiam te solicitari quomodo ei placeas: sed ⁊ de expensis ornamentorum eius ⁊ gubernatione familie prouidere tibi necessarium erit: ⁊ parum temporis valebis deo vacare. Q̄d si solutus remanes: tui soli cure incumbis: contentiones ⁊ querelas mulierum vitabis: suspicionibus multis carebis: ⁊ q̄d deo est placitum poteris facere ⁊ meritum augere. Primū igitur sez matrimonium: etsi bonum sit: secundū tamē sez cōtinētia virginalis. vnde ap̄s. j. Cor. vij. Si nupserit virgo nō peccauit. Et postea. Qui matrimonio iungit virginez suam bene facit: ⁊ qui nō iungit melius facit. Uerum q̄ omnes capiunt verbum. si quis videtur continere nō posse: melius sibi est matrimonium cōtrahere. vnde apostolus in. d. c. Melius est nubere q̄ vri. i. diuersis vitijs carnalibus incendi. Secundum consilium est particulare quod alter exhibet alteri. Cum eñ q̄s nō est sufficiens sibi ad consilium capiendum circa agenda: ab alio consilium accipere debet. Quinimo circa propriam vitam: ⁊ obscura pertinentia ad conscientiam sibi credere nō debet: sed cōsiliari cum peritis ⁊ bonis: vel ex libris doctorum. Unde Tobie. iiij. dicitur. Consilium semper a sapiente perquire. Dicitur autem quis sapiens dupliciter. Uno modo ꝑm quid. Alio modo simpliciter. Sapiens ꝑm quid dicitur qui bene iudicat de fine alicuius artis vel ministri: ⁊ de his que ducunt ad illum finē. Et sic dicitur sapiens medicus qui bene iudicat: ⁊ de sanitate ⁊ de medicinis conferētibus eam. Et sapiens negotiator dicitur qui

In inq̄sitione cōsilij nō est ꝓcessus in infinituz.

Exēpla cōsiliorū sanctorū.

Cōsiliū internale est q̄d quis facit in se ipso.

Cōsiliū est maturare agēdū.

Matrimonium an si: contrahēdi.

Aliq̄s dr sapiens dupl̄r.

qui bene iudicat de lucro acq̃rẽdo z de medijs ad ip̃m: et sic de alijs. Sed sapiens simpliciter dr qui bene iudicat de vltimo fine totius vite humane qđ est deus: z de perducẽtibus ad eum. Et hic est verus sapiẽs et virtuosus. Quia igitur Tobias dicit. A sapiente sine alia additione. primo et principaliter consiliũ querendũ est a virtuoso: etiam a sapiente. i. docto. in factis conscientie. Neq; eñ a medico quis querit consiliũ. s. de negotiatione: sed a docto negotiatore. Nec a negotiatore de medicinalibus: sed a perito medico. z sic de alijs. Multo magis de pertinentibus ad aiam. Ubi sunt maiora dubia et magis periculosa nõ debet quis indifferenter consilium querere a quibuscũq; : sz virtuosis doctis z practicis. Uñ Eccli. xxxvij. dr. A consiliario malo serua aiam tuam. i. caue tibi. Et qui sint mali consiliarij a quibus cauendũ sit: quasi declarans dicit. Cum viro irreligioso tracta de sanctitate: z cum iniusto de iustitia: z cum muliere de his que emulatur. Cum timido de bello. Cum negotiatore de traiectione. Cum emptore de venditione. Cum viro liuido de gratijs agendis. Cum impio de pietate. Cum inhonesto de honestate. Cũ operatio agrario de omni opere. Cum operatio annuali de cõsummatiõe anni. Cum seruo pigro de multa operatione. Non attendas his in omni cõsilio. Et ex hoc vltimo dicto ptz q̃ locutio Ecclesiastici est per ironiã: quasi diceret. Cũ predictis nõ habeas cõsiliũ. Et subdit. Cor boni cõsilij statue tecum. Non est eñ tibi aliud plus illo. Sciendũ insuper q̃ illud quod dicitur Prouer. xj. Ibi salus vbi multa cõsilia: nõ sic intelligendum est quoad incipientes benefacere z simplices: tanc̃ quis multorũ hoim: seu a multis debeat inquirere consiliũ de directione vite sue. Nam hoc faciens audiet diuersa consilia: et aliquando sibi contraria. Unde in mente sua confundetur: nescies quid magis sequatur. Sed vnũ vel paucissimos assumat: in quo causam habeat confidendi: vt quia bonus et practicus: et qui cognoscit eius conditiones: vnde melius potest consulere. Sicut medicus qui diu habuit curam alicuius: z scit cõplexionem z accidentia eius: vtilius põt mederi: nec multũ laudatur hoc sepe variare medicum. Unde vulgari puerbio dicitur. Quante rr̃utate tante caduce. Multa igitur cõsilia querenda sunt ab incipientib⁹ z simplicibus: sed non a multis: sed ab vno de multis agendis. Unde Eccli. vj. dicitur. Multi pacifici sint tibi. Et consiliarius sit tibi vnus de mille. Consilium tamen q̃ manifeste apparet bonum a quocunq; detur: nunc̃ debet contẽni vel respui etiã a sapientibus. Uñ z Moyses sanctissimus et sapientissimus: consilium quod dedit sibi Jetro socer suus gentilis in audiendis causis ppli: vt sz magis arduas audiret z expediret: et ad alias audiẽdas cõsisteret sibi adiutores vt pseuerare posset et non stulto labore consumeretur: audiuit illud z seruauit. Notandũ insuper q̃ cũ quis fideliter cõsulit doctos et practicos saltem cõpetenter in illa materia: nõ tenetur illi cui consulit si inde malum ei eueniat: z parum vel nihil peccat: quia liber est ad sequendum illud vel non sequendum. Unde de reg. iur. lib. vj. nullus. Nullus ex consilio alterius obligatur: nisi fuerit fraudulentiũ. Sed si intendit decipere seu aduertenter dat sibi malum consilium peccat grauiter et tenetur de omni dãno quod inde secutum est propter illud consilium si al's non fuisset secutum. Si quis etiam poneret se ad consulendum in materia de qua non habet peritiam: vt in medicina: in iure: in factis conscientie et huiusmodi: non esset immunis a peccato. Unde Balaam postc̃ non valuit maledicere populum dei vt inde mala haberet deo impediẽte: dixit finaliter Balach regi Moabitarum qui ad hoc vocauerat eum. Pergens ad populum meum dabo tibi consilium. Nume. xxiiij. Et hoc fuit malum cõsilium: vt scilz mitteret feminas Moabitides pulchras z ornatas ad castra Jsrael: vt fornicantes cum eis: Jsraelite incurrerent iram dei: et factum est: sed de illo malo consilio punitus est cum Moabitis ipso interfecto. Tertium genus consilij est quod fit in communitatibus et vniuersitatibus: nec enim bene potest regi aliqua ciuitas vel vniuersitas absq; consilio. Unde omni tempore mundi principes et rectores ciuitatum vsi sunt concilijs et fideles et infideles. Nam et Salomon sapiẽtissimus consiliarios habuit: quorum consilium quia Roboam filius eius reliquit magnam partem regni amisit. ij. Paral. x. Et Nabuchodonosor superbissimus cum maioribus natu et ducibus habuit mysterium consilij sui de eo quod agere volebat. vt habetur Judith secundo. Sed et Romani infideles et idololatre possederunt omnem locum consilio suo z patientia: locaq; que longe erant valde ab eis: vt habetur. primi Machabeorum octauo. Apostoli quoque ad sedendam dissentionem exortam inter Paulum z Barnabam z fideles conuersos ex Judaismo circa obseruationem legalium conuenerũt in vnum z communi consilio decreuerunt quid esset agendum: vt habetur Actuum. xv. Et ob hoc instituta sunt ab ecclesia cõcilia z generalia et prouincialia celebrari: vt de communi consilio ibi habito prouideretur saluti fidelium: vt patet dist. xv. per totum. Facilius namq; inuenitur qđ a pluribus senioribus queritur. Uerus autem repromissor dominus ait. Si duo ex vobis vel tres conuenerint ꝛc. dist. xx. c. vlti.

Cõsilia que sint vtilia.

Cõsilia rõ̃ sles eligẽda.

De consilio gñali.

§. IIII. Debent autez huiusmodi

cõcilia generalia tria in se habere. Primo occultationẽ tractatorũ. Scõo intentionẽ rectã determinãdorũ. Tertio executionez diffinitorũ. Quantũ ad primũ sciendũ q̃ ea que tractanr̃ in cõciliys alicuius ciuitatis vel vniuersitatis cõmuniter debent esse alijs occulta dũ tractanr̃: al's scandala plurima cõtingere possunt. Uñ Prouerb. x. c. dr. Qui fidelis est celat amici cõmissum. Uñ narrat Ualerius Maximus: q̃ cũ esset de more Romanorũ vt patres possent filios suos paruulos ducere secũ in cõciliũ: accidit semel vt cũ quidã ex ciuibus duxisset filiũ suũ paruuluz in conciliũ: z fuisset ibi decretũ: vt qđ ibi tractatũ fuerat sub secreto remaneret. Reuertẽte ad domũ interrogauit curiosa mater eius quid ibi tractatũ esset. Cũq; illi respondisset q̃ positũ fuisset sub secreto: cepit mater ipsa blanditijs z minis ipsum cogere ad manifestandum consiliũ: qđ prudentissimus puer vt declinaret matris importunitatẽ z tractatũ in cõcilio occultũ seruaret: officioso mendacio vsus est: dicens ibi fuisse tractatum qđ quilibet vir duas posset habere vxores: qđ illa credens z alijs matronis manifestauit. Quare diuulgata per vrbẽ cõueniẽtes mulieres plurime quadã die ad locũ cõcilij accesserũt: postulantes a senatu tanc̃ equũ et ipsas duos posse accipere viros: ex quo in cõcilio decretũ fuerat viros accipere posse duas vxores. Qđ illi admirantes vnde hoc processerit: cũ hmõi nulla fuisset facta mentio: sup hoc inquirentes inuenerũt hoc ꝓcessisse ex astutia illi⁹ puri talia referentis. Uñ ad occultandũ cõsilia statuerunt nullum amplius puerũ introduci nisi illũ tantum: qui ita caute sciuisset occultare secretum. Ualde ergo male faciunt qui talia reuelãt que in secreto ponunr̃ et qui querunt ea: ab ipsis. Scõo debent consiliarij habere rectã intentionẽ in determinandis: vt nõ passione ducanr̃ ad cõplacendũ vel displicendũ his qui proponũt ea que sunt ad bonũ cõmunitatis vel cõtraria: vt nõ declinent a regula rationis. Unde z ipsa cõgregatio facta pro cõsilio habendo concilij dr a cõmuni videlicet intentione dictũ: eo q̃ intuitũ mentis oẽm in vnũ dirigant. s. ad querẽdũ bonũ cõmune. Uel consiliũ quasi cõsidiũ. d. in. l. literã trãseunte: q: simul debẽt sedere. i. mente quiescere a passionibus liberi esse ꝑm Jsiõ. dist. xv. cap̃. j. Cum ergo tractatur in concilio aliquid inquũ contra ius diuinũ: naturale: vel canonicum nõ potest dici concilium sed supercilium: quod signat superbiaz. Et vt dicitur Prouerb. xxj. Non est consiliũ contra dñm: z ipsum cõmuniter dissipaẽ. Sicut ptz in cõcilio Judeorũ: qđ fecerunt cõtra christũ ad tractandũ mortẽ ipsius: ne amitterent bona tẽporalia: ex quo tñ secutũ est vt amitterent bona temporalia z spũalia: quãdo scz colligerunt pontifices z Pharisei concilium dicentes. Quid faciamus q: hic homo ꝛc. Joã. xj. Tertio debet id qđ in cõcilio determinar̃: rationabiliter executioni mandari: al's frustra fierent concilia. Unde z lr̃a est. j. c. dr q̃ septẽ sapientes qui ex more regio semp aderant regi Asuero: scientes leges actiura malorum illorum faciebant cuncta consilio. Et hec est causa frequenter multorum malorum in regimine temporali z spirituali: q: que communi concilio determinantur non obseruantur. Uñ Josephus et Azarias: q: nõ seruauerunt qđ fuerat determinatum scilicet vt nõ exirent in prelium contra inimicos: debellati fuerunt occisis duobus milibus de exercitu suo. Et hoc q: sine consilio exierunt in prelium. vt habetur. j. Machab. v.

In consilio dz esse recta intẽtio.

Ad consiliũ rẽgrr̃ determinatorum executio.

¶ De consensu. Capñ. ix.

DEinde considerãdũ est de consensu. Et primo quod consensus pertinet ad virtutem appetitiuã: qđ patet ex hoc qđ dicit Damas. Qđ si aliquis iudicet z nõ diligat non est sententia. i. consensus. Diligere autem pertinet ad appetitiuaz seu voluntatem. Pro cuius declaratione dicit beatus Thomas. j. ij. q. xv. artic. j. quod consentire importat applicationem sensus

Not. pulchram hystoriam.

ad aliquid. Est autem proprius sensus quod est cognoscitiuus rerū presentiū. Vis em imaginatiua apprehensiua est similitudinū corporaliū: etiā rerū absentiū: quarū sunt similitudines. Intellectus autē est apprehensiuus vniuersaliū rationū quas potest apprehendere indifferenter: et absentibus z presentibus singularibus. Et q̄ actus appetitiue virtutis est quedā inclinatio ad rē ipsam: fm quandā similitudinē ipsa applicatio appetitiue virtutis ad rē ipsam fm q̄ ei inheret accipit nomē sensus: qua si experientiā quandā sumens de re cui inheret inquantū complacet sibi in ea. Vñ Sap. j. dr. Sentite de dño in bonitate. Et fm hoc cōsentire est actus appetitiue virtutis. Quāuis enim sentire proprie dictū pertineat ad potentiaz apprehensiuam: tamen fm similitudinē cuiusdaz experientie pertinet ad appetitiuam. Qđ autē Aug. super Gen. attribuit consensum rationi: accipit ibi rationem fm q̄ in ea includitur voluntas. Differentia est em inter assentire z consentire. Nā assentire est quasi ad aliud sentire: z sic importat quandā distantiā ad id cui assentitur. Sed cōsentire est simul sentire: z sic importat quandā coniunctionē ad id cui cōsentitur. Et ideo voluntas cuius est tendere ad ipsam rem magis dr cōsentire. Intellectus autē cuius operatio nō est fm motū ad rem: sed potius econuerso: magis proprie dr assentire: quāuis vnū ponatur pro alio. Non autē proprie consensus est in brutis animalibus. Et ratio est fm hea. Tho. vbi. s. arti. ij. q̄ cōsensus importat applicationez appetitiui motus ad aliq̄d agendū: in cuius potestate est appetitiuus motus. Bruta autez nō habent in sui potestate appetitiuū motū: sed talis motus est in eis ex instinctu nature. Appetit quidē brutū hoc vel illud: sed nō applicat motū appetitiuū. Vñ est in eo determinatio appetitus ad aliquid passiue tantū nō actiue: qđ requirit ad cōsensuz: prout est in homine. vñ et Damas. dicit q̄ post iudiciū homo disponit z amat qđ ex cōsilio iudicatū est qđ vocat sententia. i. cōsensus. Hoc autem non reperitur in brutis. Executio enim operis in eis est ex impetuoso appetitu.

Assentire z cōsentire differunt.

Consensus nō est in brutis.

§. I. Cōsensus de quibus sit et in

quo differat ab electione. Et quantū ad primū sciendum fm. b. Tho. vbi. s. arti. iij. qđ consensus est tm̄ de his que sunt ad finē: qđ sic declarat. Cōsensus nominat applicationē appetitiui motus ad aliquid preexistens in potestate applicantis. In ordine autē agibiliū. primo quidem oportet sumere apprehensionem finis: deinde appetitum finis deinde consiliū de his que sunt ad finem: deinde appetitus eoz̄ que sunt ad finē. appetitus autez in vltimū finē tendit naturaliter. Unde applicatio motus appetitiui in finem apprehensum nō habet rationē cōsensus: sed simplicis volūtatis. Ea autē que sunt post vltimū finē inquantum sunt ad finem sub cōsilio cadunt: z sic de eis potest esse cōsensus: inquantum motus appetitiuus applicatur ad id qđ ex consilio iudicatū est. Motus autē appetitiuus in finē nō applicatur cōsilio sed magis cōsilium ipsi: q̄ cōsilium presupponit appetitum finis: sed appetitus eoz̄ que sunt ad finē presupponit determinationē consilij. Et ideo applicatio appetitiui motus ad determinationē consilij proprie est consensus. Unde cū consiliuz non sit nisi de his que sunt ad finē: consensus etiam proprie loquendo nō est nisi de his que sunt ad finē. Differt autem ab electione consensus fm Tho. vbi. s. eo q̄ electio addit supra cōsensum quandā relationē respectu eius cui aliquid eligitur: z iō post cōsensum adhuc remanet electio. Potest em contingere q̄ p cōsilium plura inueniant ducentia in finē: quoz̄um dū quod libet placet in qđlibet eoz̄ cōsentitur. Sed ex multis que placēt vnū preaccipimus eligendo: sed si inueniatur vnū solum qđ placeat: nō differt re consensus z electio: sed ratione tantū: vt consensus dicatur fm q̄ placet ad agendū: electio aūt fm q̄ prefertur his que nō placent. Unde z Dama. dicit q̄ post dispositionē quā vocauerat primus sententiam. i. consensum fit electio. Consensus ad agenda semper pertinet ad rationē superiorem: quod sic ꝓbat hea. Tho. vbi. s. arti. iij. Finalis sententia semp pertinet ad eum qui superior est ad quē pertinet iudicare de aliis. Quandiu em iudicandum restat quod proponitur: nōdum datur finalis sententia. Manifestum est autem qđ superior ratio est que habet de omnibus iudicare: quia de sensibilibus per rationē iudicamus inferiorem: de his vero que ad rationes humanas pertinent: iudicamus fm rationes diuinas: que pertinent ad rationem superiorem. Et ideo quandiu incertum est: an secundum rationes diuinas res ita agitur vel non: nullum iudiciuz rationis habet rationem finalis sententie. Finalis autem sententia de agendis est consensus in actum. Et ideo consensus in actum pertinet ad superiorem rationem fm tamen quod in ratione includitur voluntas: vt dictum est. s. Notandum etiam secundum hea. Tho. vbi. s. quod consensus in delectationem operis pertinet ad superiorem rationem: sicut z consensus in opus. Sed consensus in delectationem cogitationis pertinet ad rationem inferiorem: sicut ad ipsam pertinet cogitare. Et tamen de hoc ipso quod est cogitare vel non cogitare inquantum consideratur vt actio q̄dam habet iudicium superior ratio: et similiter de delectatione consequente. Sed inquantum accipitur vt ad actionem aliam ordinatum: puta ad consensum in opus: sic pertinet ad inferiorem rationem. Et sic intelligitur quod dicit Aug. super Gen. quod consensus in delectationem pertinet ad inferiorem rationem. Item ratio superior dicitur consentire: non solum quia fm rationez eternas semper mouetur ad agendū: sed etiam q̄ fm rationes eternas nō dissentit cum debet. Et dicitur iudiciū fm rationes eternas seu diuinas: q̄ illud tale est fm vel contra legem diuinam seu mandata dei.

Consensus operis et cogitationis differētia

Consensus difert ab electione.

§. II. De cōsensu qui est actus vo

luntatis inquit Psal. lxiij. In domo dei ambulauimus cum consensu. Et ad hoc exhortabatur christus Mat. v. dicens. Esto cōsentiens aduersario tuo cito dum es in via cū eo. Aduersarius iste secundum expositionem doctoū est sermo diuinus: qui dicitur aduersari⁹: quia aduersatur sensualitati z concupiscentijs nostris: reprehendēdo vitia. Cui tunc consentimus cū ei obedimus: et sic a carcere infernali liberamur. Hoc autem facientes sancti dicere possunt verbum Psal. In domo dei ambulauimus cum consensu. Ubi tria possunt annotari.

Motus humane rationis.

¶ Primū est motus humane rationis: ibi. Ambulauimus.

¶ Scōm est locus huius debite motionis: ibi. in domo.

¶ Tertium est modus perfecte actionis: ibi. cum consensu.

Quātuz ad primū dicit Saluator Jo. xv. Posui vos vt eatis. Unde tota vita nostra est quoddam iter. Terminus huius itineris est duplex: videlicet Hierusalem celestis sursum: que libera est ab omni miseria: et Babylon que deorsum est. s. infernus: plenus omni miseria. Ad alteram istarū ambulamus motibus seu actibus rationis. Unde pueri qui non habent vsum rationis versus neutram ambulant: z quod morientes in tali statu baptizati: et veniant ad superiam Hierusalem: hoc non est ex aliquibus actibus eoz̄um: sed superabundans meritum passionis christi: quo in baptismo erga eos operatur. In super z habēte vsum rationis: cum dormiunt ad neutram ciuitatem seu locum pene vel glorie tendunt: quia ligatus tunc est in eis vsus rationis: nec tunc merentur vel demerentur. Sed cum quis ratione vtitur: si ad malum vtitur vel vti potest: si ad malum vtitur ea: ambulat versus infernum. iuxta illud Sopho. j. Ambulabunt vt ceci: q̄ domino peccauerunt. Ceci autē ambulando in foueam cadūt: et sic peccatores in infernum. Si autem quis ratione vtitur ad bonum: versus supernam Hierusalem ambulat per viaz charitatis: ad quod hortabatur apostolus ad Epheſ. v. dicens. Ambulate in dilectione. Locus debiti motus rationis humane est ecclesia militans. Unde dicit Psal. In domo dei. prout declarat Hiero. xxiij. q. j. omnibus consideratis. Et quia domum tuam decet sanctitudo. ait Psal. ad dominum. ideo extra istam domuz sunt numero z merito omnes infideles. Merito aūt extra ipsaz sunt mali christiani. Unde dicit Hiero. de pen. distin. j. ecclesia. quod ecclesia nō habens maculam neq̄ rugam: maculam. i. iniquitatis: rugam infidelitatis. Et ideo qui est aliqua sorde peccati pollutus: de ecclesia dici nō potest. Talis ergo nō ambulat in domo dei: sed in domo diaboli. i. imitatiōe malitie ei⁹: in qua quiescit z demuz in inferno: vt dicere valeat. Infernus domus mea est. Job. xvij. Quantum ad tertiū sciendū q̄ perfecta actio hominis vnde meritum et premiū acquirit est consensus in bonum. de quo loquitur Psal. hic cum dicit. Ambulauimus in domo dei cum consensu. Sed sciendum qđ est triplex cōsensus bonus excludens triplicem malum consensum.

Loc⁹ motus humane rationis est ecclesia.

Modus perfecte actionis.

¶ Primus est intelligentie et voluntatis.

¶ Secundus sententie et veritatis.

¶ Tertius est modestie et conformitatis.

Primus igitur cōsensus est q̄n intellectus z voluntas conueniunt in vnū: vt videlicet qđ intelligit intelligentia per fidē: voluntas illud velit operari per amorem. Unde Augu. dicit quod credere est cum assentione cogitare. Cogitare est actus intelligentie siue rationis: z assentire actus volūtatis. Et hec duo sunt tanē

tāq̄ vir ꝛ vxor. Intelligēcia vxor est: que materiam administrat generationis filioꝝ. i. pductionis bonoꝝ operū. Affectus autē tanq̄ vir formā prestās: ꝛ cōplementū operū ipsoꝝ in directionem. De coniugio spūali intelligi potest illud qđ dicitur Eccli. xxv. Beneplacitū esse spiritui suo ꝛ probatū corā deo ꝛ hominibus. s. vir ꝛ mulier sibi consentiētes. Et de his etiam exponitur illud Mat. xviij. Si duo ex vobis cōsenserint sup terrā de omni re quā petierint fiet eis. Et iste est bonus consensus in quo ambulāt qui sunt in domo dei. i. ecclesia: excludēs malorū consensum que fit a suggestiōe diaboli: de quo Tob. iij. dicitur. Caue ne aliquando peccato consentias. Unde ꝛ Augu. dicit de peni. dist. ij. sicut. ij. q̄ prima differētia peccati mortalis est cū in corde cōsentitur libidini. i. delectationi cuiuscunq̄ peccati mortalis. Qđ figuratum est fm ipsum in puella mortua: sed adhuc in domo retēta. Mat. ix. Secūdus cōsensus bonus est cōsentire sententie veritatis determinate per ecclesiam: nec discrepare a cōi sentētia doctorum: etsi aliq̄n propio intellectui aliud videatur. Unde apls ad Rom. xij. Nō alta sapientes: sed humilibus consentiētes. Nō solū humilibus personis: sed etiā humilibus verbis ꝛ sentētijs: etsi intellectus clare nō videat. Cū isto consensu ambulauerūt omnes qui in domo dei. s. ecclesie habitauerunt. Nam ꝛ doctores: vt Hiero. Augu. ꝛ alij: etsi in aliquibus diuersa senserint ꝛ contraria: non tamen illa erāt ad fidē pertinentia: vel mores necessarios ad salutem. In hmōi eēm ambulauerunt cū cōsensu: si bene intelligātur verba eoꝝ: q̄uis aliq̄n videātur dissentire. Et sic consensus bonus excludit consensum hereticorum: qui conueniunt in erroꝛe contra veritatem fidei ecclesiastice. Sicut ꝛ Paulus ante conuersionem cōsentiebat Judeis persequentibus fideles dicens Act. xxij. Ego consentiebam et custodiebam vestimēta interficiētium illū. s. lapidantium Stephanum. Et hi infideles figurantur per vulpes Sāsonis: que sunt animalia multum malitiosa habentes caudas colligatas insimul. sed facies contrarias sibi. Sic heretici in materia erroris sui dissentiunt. ꝛ aliquando manifeste contrarij sunt. Sed in cauda. i. in conclusione sue doctrine consentiunt ꝛ vniti sunt. s. in recedendo a veritate fidei. Tertius consensus bonus est conformitatis in moralibus. Unde Pō. ad dām loquens ait. Habitare facis vnanimes in domo. Consentiunt enim qui ambulant in domo dei in viuendo vniformiter: quantū ad ea que sunt necessaria ad salutem: euitādo peccata. Et hic bonus consensus excludit consensum iniquorum. de quibus apls ad Roma. j. Digni sunt morte: non solum qui faciunt: sed etiā qui consentiunt facientibus. Et. ij. q. j. notū. dicitur. Facientem ꝛ consentientem par pena constringit. Consensus autem ad malum alterius potest intelligi tripliciter. Primo auctoritatiue: cū. s. aliquis prestat auctoritatem ꝛ defensionem male facienti. Et hic quanto grauius peccat: tanto maiori debet pena cōstringi. Unde. xj. q. iij. qui consentit. Ysido. dicit. Qui consentit peccātibus ꝛ defendit alium delinquentem: maledictus erit apud deum et homines. Et idem. Si quis peccātē defendit: acrius q̄ ille qui peccauit coerceatur. Secūdo consentit quis cooperatiue. De quo cōsensu dicit Ysido. in fi. prealle. c. Si quis alterius errori cōsentit: sciat se cū illo simili modo culpabilē iudicandum. Tertio modo cōsentit q̄s neglectiue. i. negligit corrigere delinquentē cū debet. Unde ait dās. Recedite ꝛ exite inde: ꝛ immundū ne tetigeritis. Esa. lij. Super quib⁹ verbis dicit Augu. Hoc est inde exire ꝛ immundū non tangere: voluntate non consentire: ꝛ ore non peccare. xxiij. q. iij. recedite. Nam fm re. iu. in. vj. Qui tacet consentire videtur. cū scz potest ꝛ debet reprehēdere. Hic tamen minori pena constringitur q̄ peccans.

Secundus consensus bonus.

Consensus imalū cōtingit tripliciter.

De imperio voluntatis. Capitulū. x.

QEmum videndum est de actibus imperatis a volūtate. Ubi primo sciēdum q̄ imperare est actus rōnis: presupposito tamen actu voluntatis: fm btm Tho. j. ij. q. xvij. Uñ ꝛ phs dicit q̄ appetitiuum obedit rationi: ex quo sequitur q̄ rationis est imperare. Est autem actus rationis imperare essentialiter. Imperans enim ordinat eū cui imperat ad aliquid agendum intimādo vel denuntiando. Sic autē ordinare per modum cuiusdam intimationis est rōnis. Sed rō pōt aliquid intimare dupliciter. Uno modo absolute: que quidem intimatio exprimitur per verbum indicatiui modi: sicut si aliquis alicui dicat hoc tibi faciendum est. Secundo modo ratio intimat aliquid alicui mouendo ipsum ad hoc. Et talis intimatio exprimitur per verbū imperatiui modi: puta cū alicui dicitur. Fac hoc. Primum autē mouens in viribus anime ad exercitium actus est voluntas: vt. s. dictum est. Cū igitur secundus mouens nō moueat nisi in virtute primi mouentis: sequitur q̄ ipsum qđ rō mouet imperando fit ei ex virtute volūtatis. Unde relinquitur qđ imperare sit actus rationis presupposito actu voluntatis in cuius virtute ratio mouet per imperiū ad exercitiū actus. Et nota fm beatum Tho. vbi. s. q̄ radix libertatis est volūtas sicut subiectum: sed ratio sicut causa est libertatis. Ex hoc enim volūtas potest libere ad diuersa ferri: quia ratio potest habere diuersas conceptiones boni. Et ideo philosophi diffinierunt liberum arbitrium quod est liberum de ratione iudiciū: quasi ratio sit causa libertatis. Ex his sequitur qđ imperare proprie nō conuenit brutis. Nā nihil aliud est imperare: vt dictū est: q̄ ordinare aliquē ad aliquid agendum. Ordinare autē est actus proprius rationis: qua carēt animalia bruta. Et quāuis per imperiū fiat impetus ad opus: nō tamen per hoc bruta dici possunt habere imperium: q̄ habent impetum ad opus. Nā homines faciunt impetum ad opus per ordinationem rationis: vnde in eis talis impetus habet rationem imperij. Sed bruta hoc faciunt ex instinctu nature: q̄ statim appetitus eorum apprehenso conuenienti vel inconuenienti: naturaliter mouentur ad prosecutionem vel fugam.

Imperare nō cōuenit brutis

§. I. Imperiū precedit vsum ꝛ est

vnus actus tantum. quod sic probat beatus Tho. vbi. s. ar. iij. Usus eius quod est ad finem secundum quod est in ratione referente ipsum in finem: precedit electionem: vt. s. dictus est. Unde multo magis precedit imperium: sed vsus eius quod est ad finem secundū q̄ subditur potentie executiue: sequitur imperiuz eo quod vsus vtentis coniunctus est cū actu eius quo quis vtitur. Non enim vtitur aliquis baculo anteq̄ aliquo modo operetur per baculum. Imperium autem non est simul cum actu eius cui imperatur. Sed naturaliter prius est imperium q̄ imperio obediatur: et aliquando etiam est prius tempore. Et sic patet quod imperium est prius q̄ vsus. Unde Damas. dicit qđ impetus ad opus quod fit per imperium precedit vsum. Post determinationem enim consilij que est iudicium rationis voluntas eligit: ꝛ post electionem ratio imperat ei per quod agenduz est quod eligitur: et tunc demum voluntas alicuius incipit vti exequendo imperium rationis: quandoq̄ quidem voluntas alterius cum aliquis imperat alteri: quandoq̄ autem voluntas ipsius impetrantis cum aliquis imperat sibijpsi. Est autem imperium vnus actus cuz actu imperato: nihil eēm phibet vt dicit beatus Tho. vbi. s. ar. iij. aliqua esse fm qđ multa: ꝛ fm quid vnū. Sicut autē in genere rerū naturalium: aliqđ totū cōponitur ex materia ꝛ forma: vt homo ex anima ꝛ corpore: qui est vnū ens naturale: licet habeat multitudinē partium. Ita etiam in humanis actibus actus inferioris potētie materialiter se hz ad actū superioris: inquantum inferior potentia agit in virtute superioris mouentis ipsam: formaliter se habet ad actum instrumenti. Et sic patet q̄ imperium et actus imperatus sunt vnus actus humanus sicut quoddam totū: sed est multa fm partes. Quando enim vna potentia est mouens alteram: tunc actus earum sunt quodammodo vnus. Nam idem est actus mouentis et moti fm philosophum.

Imperiū est vnus actus cuz iperato.

§. II. Extenditur aūt istud imperiū

ad actū voluntatis: ad actū rationis: ad actum appetitus sensitiuet ad mēbra corporis. Non autē ad actus anime vegetabilis. Et de singulis horum videndum. Et quod actus voluntatis sit imperatus: probat sic beatus Thom. vbi. s. art. v. Omne qđ est in potestate nostra subiacet imperio nostro. Sed act⁹ voluntatis sunt maxime in potestate nostra. Nā oēs actus nostri intantum dicuntur esse in potestate nostra: inquantū sunt volūtarij. Unde sequit q̄ actus voluntatis imperantur a nobis. Patet idē etiā ex hoc: q̄ vt dictū est: ipsum nihil aliud est q̄ actus rationis ordinātis cū quadā motione ad aliquid agendū. Manifestū est aūt q̄ ratio potest ordinare de actu voluntatis: sicut enim potest iudicare q̄ bonū est aliquid velle: ita potest ordinare in operando q̄ homo velit. Et sic patet q̄ actus volūtatis potest esse imperatus. Et vt dicit Aug. cū animus perfecte imperat sibi vt velit: tunc iam vult. Sed q̄ aliq̄n imperet ꝛ nō velit: hoc contingit ex hoc q̄ nō perfecte imperat. Imperfectum autē imperiū contingit ex hoc q̄ ratio ex diuersis partib⁹ mouetur ad im-

Actus volūtatis est imperat⁹

Rō intimat aliquid dupliciter.

perandū vel nō imperandū: vnde fluctuat inter duo et nō perfecte imperat. Itē sicut in mēbris corporalibus qōlibet mēbrum operatur nō sibi soli: sed toti corpori: sicut oculus videt toti corpori. Ita in potentijs anime. Nā intellectus intelligit nō soluz sibi: sed omnibus potentijs: et voluntas vult nō solū sibi: sed omnibus potentijs: et ita homo imperat sibi actū volūtatis inquātū est intelligens et volens. Itē cū imperiū sit actus rationis: ille actus imperatur qui subditur rationi: primus aūt volūtatis actus nō est ex ordinatione rōnis: sed ex instinctu superioris cause: z ideo nō oportet q̄ eatur in infinitū. Imperat etiā actus rōnis. Dicit eñ Damas. q̄ homo libero arbitrio exquirit scrutatur iudicat z disponit. et hi sunt actus rōnis. Pro cuius declaratione dicit btūs Tho. vbi. s. arti. vj. q̄ qz rō supra seipsam reflectit: sicut ordinat de actibus aliarū potētiarū: ita etiā ordinare pōt de actu suo. Unde z actus suus pōt etiā esse imperatus. Sed attendenduz quod actus rationis potest considerari tripliciter. Uno modo quantū ad exercitiū actus: et sic actus rōnis semp imperari pōt: sicut cū indicitur alicui q̄ intendat z ratione vtatur. Alio modo quantū ad obiectū respectu cuius duo actus rationis attenduntur. Primo quidē vt veritatē circa aliq̄d apprehendat: z hoc nō est in potestate nostra. hoc eñ contingit p virtutē alicuius luminis naturalis vel supnaturalis. Et ideo quātū ad hoc actus rōnis nō est in potestate nostra: nec iperari pōt. Alius autē actus rōnis est dū his que apprehendit assentit. Si igitur sint talia apprehensa: quibus naturaliter intellect⁹ assentiat: sicut prima principia: assensus talū vel dissensus nō est in potestate nostra: sed in ordine nature: et ideo ꝓprie loquendo: nec imperio subiacent. Sunt autem quedā alia apprehensa que ita nō conuincunt intellectū: quin possit dissentire vel assentire: vel saltem assensum vel dissensum suspendere ꝓpter aliquā causam. Et in talibus assensus ipse et dissensus in potestate nostra cadit: et sub imperio est. Imperatur etiā appetitus sensitiuus z subiacet imperio rōnis: sed nō totaliter: q̄ sic declarat beatus Tho. vbi. s. ar. vij. Appetitus sensitiuus in hoc differt ab appetitu intellectiuo qui dicitur voluntas: q̄ appetitus sensitiuus est virtus organi corporalis: nō aūt voluntas. Omnis aūt act⁹ virtutis vtentis organo corporali dependet nō solū ex potētia aie: sed etiā ex corporalis organi dispositione: sicut visio ex potētia visiua z qualitate oculi p quā iuuatur vel impeditur. Uñ act⁹ appetitus sensitiui nō solū dependet ex vi appetitiua: sed etiam ex dispositiōe corporis. Illud autē q̄d est ex parte potentie anime: sequitur apprehensionē. Apprehensio autē imaginatiōis cū sit particularis: regulat ad apprehensionē rōnis que est vniuersalis: sicut virtus actiua particularis a virtute actiua vniuersali. Et ideo ex ista parte actus appetitus sensitiui subiacet ratiōis imperio. Qualitas autē z dispositio corporalis, nō subiacet imperio rationis: z ideo ex hac parte impeditur ne appetitus sensitiui motus subdat totaliter imperio rōnis. Cōtingit etiā q̄nq̄ q̄ motus appetitus sensitiui subito cōcitatur ad apprehensionē imaginationis vel sensus: z tūc ille motus est preter imperiū rationis: quāuis potuisset impediri a ratione si preuidisset. vñ et ꝑs dicit in. j. Politice: q̄ ratio preest concupiscibili z irascibili nō principatu dispontico qui est ad liberos qui non totaliter subduntur imperio. Et propter hoc dicit apostolus Roma. vij. Non enim quod volo bonum hoc facio: quia. s. vult nō cōcupiscere: z tamen concupiscit saltē quo ad primos motus q̄ pro uenit ex dispositiōe corporis per quā impeditur appetitus sensitiuus: nec totaliter imperiū rationis sequat: contingit etiā hoc propter subitū motū cōcupiscentie. Actus aūt anime vegetabilis vt digestio: formatio corporis per generationē z hmōi: nullo modo subijciuntur imperio rōnis. Q̄ō sic ꝓbat beatus Tho. vbi. s. art. viij. Ratio imperat p modū apprehensiue virtutis. Cū autez omne agēs aliquo modo appetat finē: appetitus naturalis nō sequitur aliquā apprehensionem sicut appetitus animalis aut intellectiu⁹: z ideo illi actus qui procedunt ab appetitu animali vel intellectiuo possunt a ratione imperari: nō autem illi qui procedunt ab appetitu naturali: huiusmodi aūt sunt actus anime vegetabilis. Unde Greg. Nice. dicit: quod vocatur naturale quod est generatiuum z nutritiuum z huiusmodi non persuadetur a ratione. Imperio rationis mouentur membra corporis ad actus suos: nisi cor z membrum genitale. Quod sic declarat beatus Tho. vbi. s. ar. ix. Membra corporis sunt organa quedam potentiarum anime. Unde eo modo quo se habent potentie anime ad hoc q̄ obediant rationi: hoc modo se habent z membra corporis. Quia igitur vires sensitiue subduntur imperio rationis: non autem vires naturales: ideo omnes motus membrorum que mouentur a potentijs sensitiuis subduntur imperio rationis. Motus autem membrorum qui consequuntur vires naturales non subduntur imperio rationis. Et nota quod sicut in his que ad intellectum z voluntatem pertinent: primuz inuenitur id quod est secundum naturam ex quo alia deriuantur: sicut a cognitione principiorum naturaliter notorū cognitio conclusionum: et a volūtate finis naturaliter desiderati: deriuatur electio eorum que sunt ad finem: ita in motibus corporalibus principium est secundum naturam: principium autem corporalis motus est a motu cordis: vnde motus cordis corporalis est secundum naturam non secundum voluntatem. Unde Greg. Nice. dicit: quod sicut generatiuum z nutritiuum non obedit rationi: ita nec pulsatiuum quod est vitale. Pulsatiuum autem appellat motum cordis qui manifestatur per venas pulsatiles. De membro genitali dicit Augu. in. xij. de ciui. dei. quod hoc membrum non obediat rationi: quia motus in eo insurgūt etiam nolente homine: est ex pena peccati: vt scilicet anima sue inobedientie ad deum penam patiatur: per quod peccatum originale ad posteros transmittit. Sed philosophus in lib. de causa motus animaliū assignat causaz naturalem: quia ista duo mēbra. s. cor et pudendum nō subiacent imperio rationis: ex eo videlicet q̄ vtrunq̄ horū est quasi quoddam animal separatum inquantum est principium vite. Principium autem est virtute totum: cor enim principium est sensuum. Et ex membro genitali erit virtus seminalis: que est virtutum totum animal: et ideo habent proprios motus naturaliter: quia principia oportet esse naturalia: vt dictum est. s.

Actus rōnis etiam imperat.

Act⁹ rōnis considerat tripl'r.

Appetit⁹ sensitiu⁹ subiacet imperio rōnis.

Uegetatiue potentie nō sunt imperio rationis.

Rōnis imperiū mouet membra corporis.

Mēbrum virile nō obedit ratioi.

§. III. Da imperiuz tuum puero

tuo. Psal. lxxxv. Loquitur propheta ad dominū orans. Et pōt intelligi de triplici imperio.

¶ Primum est imperium diuinale et reuerendum.

¶ Scōm est imperium temporale et discernendum.

¶ Tertium est imperium internale et custodiendum.

Primū imperium absolute est dñi dei cui subiacēt omnia. Unde Mardocheus in oratiōe dicebat Hester. xiij. Domine deus omnipotens in ditione tua cuncta sunt posita: z non est qui possit resistere voluntati tue. et Augusti. Nihil in mundo fit quod de illa aula celestis z eterni imperatoris non egrediatur opera tiue. s. vel permissiue. Nec tamen aliquid mali permitteret euenire in vniuerso: nisi ex illo malo omnipotētia et bonitas sua eliceret et maius bonum: sicut ex crudelitate tyrannorum rabie infidelium elicita est patientia z coronatio martyrum: z ex errore hereticorum doctrina radiosa doctorum. Ante autem q̄s de⁹ ipse carni nostre esset vnitus: multum rigide exercebat imperiū tanq̄ spiritus qui est aduersus carnem ipsi non parcens. Non permanebit inquit spiritus meus in homine in eternum: quia caro est. Genē. vj. Unde et diluuio deleuit omnem carnem: exceptis reseruatis in arca: Sodomitas in igne consumpsit. Israelitas prostrauit in eremo. Judeos in Babylonia captiuauit. Propter q̄ dicebatur. Deus emulator et vlciscens dominus: vlciscens dominus et habēs furorem: vlciscens dominus in hostes suos: et irascens ipse inimicis suis. Nauū. j. Sed postq̄s vnitus est carni nostre per incarnationem: ex his que passus est didicit cōpati infirmitatibus nostris. Et hoc est quod propheta petit: cū dicit. Da imperium puero tuo. Hoc est petere incarnari vt ipse mitius incarnatus agat z clementius erga genus humanum. Nam subito ab initio sue conceptionis datum est sibi imperiuz vniuersi: vt in nomine eius omne genu flectatur. Multiplicabitur eius imperium. inquit Esa. ix. c. de ipso christo loquens puero nato in mundo. Et ipse post resurrectionem dixit discipulis. Data est mihi omnis potestas in celo z in terra. Matth. vltimo. Non quod tunc fuerit sibi data de nouo: sed tunc cepit manifestari potestas data. vt dicit magister in. iij. senten. Quantum ad secundum imperium large sumpto isto vocabulo: importat q̄dam dominium quod quis habet super aliquem vel aliquos: ex quo potest ipsis aliquid imperare seu precipere z illi tenētur obedire. Et sic pater habet imperium super filios: vt ei in licitis debeant obedire. Unde dicitur Deut. xxj. Si genuerit homo filiū contumacē z proterū: qui nō audiat patris vel mris imperiū: et coercitus obedire contēpserit: accusatus ab eis senioribus ciuitatis de sua inobediētia z inordinata vita lapidari iubeā a populo.

De imperio diuinali.

De imperio temporali.

pulo. Sic ꝛ maritus imperium habet super vxorē: precipue circa gubernationem domus. Et ideo quia Vasthi regina vxor Asueri regis a rege vocata noluit venire ad cōuiuium suum: de consilio sapiētum suorū repudiata fuit: et regno priuata: qui hoc consuluerūt ista de causa: ne coniuges Persarum atq; Medorū parui penderent imperia maritorū. Hester. j. Dñi quoque temporales sibi subditis imperant. Juxta illud Prouerb. viij. Per me reges regnant: et legum conditores iusta decernūt ꝛc. Per me principes imperant. Et multo magis reges in regnis suis. Unde dixerūt decē tribus Roboā filio Solomonis regnū suscipienti post mortem patris. Imminue de regno patris tui durissimo: et de iugo grauissimo quod imposuit nobis: ꝛ seruiemus tibi. iij. Regū. xij. Sacerdos quoq; imperiū dicitur habere super oues sibi commissas: et ille tenentur obtēperare in his que pertinent ad salutē fideliū: seu ad necessaria ad salutē: alꝫ mortem anime incurrerēt. Dicitur enim Deut. xvij. a dño. Qui superbierit nolēs obedire sacerdotis imperio: morietur ille homo. Titū. ij. Apostolus quoq; Titum discipulū suum episcopū admonet dicens. Argue cum omni imperio. i. auctoritate ostensa ꝛ rigiditate. Quāuis enim vt dicit Seneca: melius imperat qui remissius imperat. Hoc verum est cooperando nimiam seueritatem quam communiter reprobant iura diuina et humana: ꝛ natura ipsa male tolerat. Propter quod dicit Chrys Melius est. i. minus malum: habere deo reddere rationem de nimia misericordia quā de nimia seueritate. xxvj. q. vij. alligant. Nimia tamē remissio ꝛ multum excessiua nimis solet nocere subditis: ꝓpter quod dicitur Eccli. xlij. Melior est iniquitas viri quā mulier benefaciens. Que auctoritas a quibusdam sic exponitur. Melior est seueritas prelati: etsi cum aliquali excessu: quā nimia mollicies et remissio: ex qua subditis benefacere videatur. Verum ex his imperijs nullus appellari consueuit imperator: nisi ille qui Imperiū in quo primo fuerit tenet monarchiam mundi: et preest omnibus in temporalibus. Unde Hiero. In apibus princeps vnus est. Grues vnaꝫ sequūtur ordine iterato. Imperator vnus. vij. q. j. in apibus. Talis dignitas imperialis primo videtur fuisse in gente Assyriorum vt in Nabuchodonosor et Asuero. Deinde in Medis et Persis sub Cyro et Dario et quibusdā alijs. Exinde in Grecis sub Alexandro magno. Demum in Romanis: quorum primus imperator Julius Cesar fuit. Et sub eius successore Octauiano natus est Christus. Et sub Tyberio baptizatus ꝛ crucifixus. vt patet Luc. iij. Sed considerans prophetа quod imperatores et quicunque rectores qui non sunt serui dei: quales sunt infideles omnes multa mala: oppressiones: persecutiones: cruciatus et occisiones inferunt seruis dei vt patet de imperatoribus infidelibus Diocletiano: Maximiano: Decio: Nerone et alijs paganis. Juliano apostata: Constantino heretico et alijs plurimis: ideo petit Psalmista imperium suum id est dignitatem siue imperialem siue regalem siue qualemcunq; presidentiam dari puero suo. i. seruo suo. Usitatum est enim in scriptura seruū Puer in sacra scriptura ꝙ seruus. vocare puerum: vt illud Matth. viij. Puer meus iacet in domo paralyticus. quem Lucas euangelista appellat seruum. Imperium autem ꝛ quecunq; prelatio dicitur imperium dei: quia vt dicit apostolus ad Rom. xiij. Omnis potestas a dño deo est. et Dan. iij. Sciant homines quia dominatur excelsus in regno hominem: ꝛ cuicunq; voluerit dabit illud. Et Augu. in de ciui. dei. Prouidentia diuina regna cōstituuntur humana. Exaudita fuit oratio prophete predicta: scꝫ da imperium puero tuo: qñ Constātinus imperator factus est christianus ꝛ seruus dei. Ex quo facto ecclesia dei fuit mirabiliter exaltata in temporalibus et spiritualibus.

§. IIII. Est autem alia dignitas in

ecclesia seu in orbe que antecedit dignitatem imperialem: videlicet papatus. Quamuis eiꝰ vtraq; dignitas principium habue- Papa est maior imperatore. rit a christo summo pōtifice ꝛ summo imperatore: vt dicit dist. x. qñ idē mediator. Non tñ ex equo se habent: ꝛ de pari iste dignitates: sed subalternatim: ita ꝙ imperator sit sub papa. Quod ostenditur rōne: similitudine: ꝛ auctoritate. Ratione quidem: qꝛ vt dicit philosophus. xij. Meta. Entia nolunt male disponi. Male aūt vel minus bene disponerentur: si membra ecclesie seu fideles q̄ sunt nobilissima entia in mūdo per plures gubernarentur ex equo. Nam frequenter q̄ vni placeret alteri displiceret: ꝛ qō vnus statueret alius destrueret: sicut de facto pluries contigit quando euenerunt cōtrouersie inter papā ꝛ imperatorem. Non aūt dicendum est imperatorem esse super papam: sicut nec caro super spiritū: nec tēporale super spirituale: ſz papa est super imperatorē. Uñ ꝛ primo scꝫ Petro dixit christꝰ. Pasce oues meas. Jo. xlti. Et ideo si imperator ouis christi. i. fidelis esse desiderat oportet vt summo pastori regimine ꝛ imperiose subditū fateat. argu. ad hoc dist. x. suscipitis. In huiusmodi signū papa confirmat ꝛ consecrat seu benedicit imperatorē. Dicit aūt apostolꝰ ad Heb. vij. q̄ minor a maiori benedicitur. Insuper papa deponit imperatorē cum subest causa. sicut Innocētius deposuit Federicū: qō non posset si maior non esset. Par enim in parē non hz imperiū. di. xxj. inferior. Transtulit quoq; papa imperiū de Grecis in Francos: ꝛ de Francis ad Alemānos. vt patet dist. lxiij. Adrianus. quo ad primū. ꝛ in. c. seq. quo ad secundum. Excommunicat quoq; papa imperatorem: sicut Innocētius papa Archadium imperatorē excommunicauit. Et Ambrosius qui non erat papa Theodosium magnum imperatorem ab ecclesia cuz excommunicatis excluſit. vt dist. xcvj. duo. Probatur ꝛ hoc similitudine. Nam et ecclesia militans imitatur inquantum potest triumphantē: que sub vno principe gubernatur scilicet deo. Sic et decet ecclesiam presentem sub vno pontifice summo regi et gubernari: qui tamen non dicitur imperator: sed summus pastor seu papa id est pater patrum: vt nouerit se non quasi tyrannum dominari in clero ꝛ fideli populo: sed tanq̄ patrē omniū viscero so amore cunctos diligere ꝛ pro posse iuuare. Comparātur etiā he due dignitates soli ꝛ lune. Papatus soli quod est luminare maius. ꝛ imperium lune quod est luminare minus. Sicut ergo luna inferior est ꝛ lumē recipit a sole: vt in. c. solite. de maio. ꝛ obe. sic imperator inferior est papa: ꝛ lumē sue potestatis suscipit ab eo. Auctoritate idem probatur. Dicit enim Gelasius papa Anastasio imperatori scribens. Duo quippe sunt imperator Augu- Nota ꝙ summo pōtifice. ste quibus principaliter hic mundus regitur. Auctoritas sacra pontificum: et regalis potestas: in quibus tanto grauius est pondus sacerdotum: quanto etiam pro ipsis regibus hominuz in diuino reddituri sunt examine rationem. dist. xcvj. duo. Hinc ꝛ Ambro. in eo. c. Si sublimitatem episcopalem regū fulgori cōpares ꝛ principū diademati: lōge erit inferius q̄ si plumbi metallum auri fulgorē cōpares. Quippe cū videas regum colla ꝛ principū submitti genibus sacerdotū: ꝛ exosculata eorū dextera orationibus eorū credāt se cōmunire. Item. Joannes papa ad Honoratum inquit. Si imperator catholicus est: filius est nō presul ecclesie: quod ad religionē cōpetit: discere ei cōpetit non docere. dist. ea. si imperator. Unde ꝛ de ecclesiasticis personis ꝛ rebus non pertinet ad eum disponere: nisi persuadendo ꝛ consulēdo. argu. ad hoc dist. xcvj. bene quidem. Si qua autem disposuerunt circa ecclesiastica intantū sunt valida inquantū ecclesia approbauit vt. xvij. qō. iij. si quis suadente. Qui autem. Habet tamen papa vtrūq; gladiū scilicet temporalē ꝛ spiritualez. Spiritualem quidē vt excōmunicatiōis ꝛ hmōi: quez vniuersaliter ad omnes exercere valet. Tēporalē aūt in terris ecclesie per suos ministros exercet. In alijs aūt ciuitatibus vtitur in supplementum defectus cū ad eum appellatur vel de alio modo. Et in huius figurā dixerunt apostoli dño. Ecce gladij duo hic. Luc. xxij. ꝓImperator est filiꝰ ecclesie nō presul.

§. V. Tertiū imperiū. s. interna-

le: est in quolibet. Est enim voluntas tanq̄ regina ꝛ imperatrix De imperio internali. actuū aliarū potentiarū ꝛ membroū corporis. Et in hoc differt homo a brutis: qꝛ dominiū habet actuū suoū qō illa non habēt. Unde Seneca. Uis tibi dem magnū imperium: impera tibiipsi. Et hoc signatur. s. exercitium huius imperij rectum in eo quod dixit Centurio christo Mat. viij. Ego scilz homo sub potestate cōstitutus sum habens sub me milites. ꝛ dico huic vade ꝛ vadit: et alio veni ꝛ venit: ꝛ seruo meo fac hoc ꝛ facit. Ubi innuitur imperium voluntatis que est sub diuino imperio: super tripler genus potentie scz. appetitiue: cū dicitur: dico huic vade ꝛ vadit. Affectus enim volūtatis extēdit se ad rem volitā seu amatā. Secundo apprehēsiue siue interioris siue exterioris: qō notatur cū dicitur: ꝛ alio veni ꝛ venit. Per hoc enim quis intelligit cū similitudo rei venit seu recipitur in ipso sensu vel intellectu. Tertio executiue vel motiue in eo quod dicitur: seruo meo fac hoc et facit. Seruus noster est corpus: in quo est vis motiua mēbroū: ꝛ hoc tunc facit quod sibi imperatur quādo mēbra mouet ꝛ operatur ꝑm rationē. Uel sic. Dicit quis vade ꝛ vadit: cū resistit tentatiōibus vitioū. Tunc enim recedunt saltem ne dominentur. Dicit alio: veni ꝛ venit: cū bonis inspirationibus acquiescit: optans vt veniāt ꝛ permaneant. Seruus est corpus qō tunc facit qō sibi dicit dominꝰ spiritus: cū castigat ꝛ mortificat se cōcupiscētijs suis.

Mirū qō nullꝰ papa canonizatus hac vsus est potestate.

De vsu. Capitulum. xj.

Usus est actus voluntatis.

QE vsu qđ sit actus voluntatis et diuersis diffinitionibus eius.

Vbi sciendū q vsus rei alicuius ꝯz beatū Tho. j. ij. q. xxj. impor tat applicationē illius rei ad aliquā operationem Unde operatio ad quam applicamus rem aliquā dicitur vsus eius: sicut eq̄tare est vsus equi: ⁊ percutere est vsus baculi. Ad operationē autem applicamus ⁊ principia interiora agendi .s. ipas potētias aīe vel mēbra corporis: vt intellectum ad intelligendum: ⁊ oculum ad videndum: et etiā res exteriores: sicut baculum ad percutiēdum. Sed manifestum est q res exteriores: non applicamus ad aliquam operationem: nisi per principia intrinseca que sunt potentie aīe aut habitus. Potentiarū autē organa sunt mēbra corporis. Ostēsum est autē supra q voluntas est que potentias aīe mouet ad actus suos: et hoc est applicare eas ad operationē. Unde manifestum est q vti primo ⁊ principaliter est voluntatis tāquā primi mouētis: rōnis tāquā dirigētis. Sed aliarū potētiarū tāq̄ exequentiū: que cōparant ad voluntatem a qua applicantur ad agendum: sicut instrumēta ad principale agens. Actio autē proprie nō attribuitur instrumento: sed principali agenti: sicut edificatio edificatori.

Uti dicit tripl'r.

§. I. Sed pro maiori declaratiōe

dicit bea. Tho. in. j. sentē. dist. j. q vti dicit tripliciter. Uno modo prout nominat quādam operationē: ſm q dicimus vsum alicuius rei esse bonū vel malū. Et ſm hoc videt diffiniri ab Augu. cū dicit q vti est aliq̄d assumere in facultatē volūtatis. i. vt vtēs operet de eo quo vtit ad nutū volūtatis. Scō modo dicit frequētiā operationis: ⁊ sic vsus est idē qđ consuetudo. Et ſm hoc diffinit Victorinus: q vsus est actus de potentia frequenter elicitus. Et Ysido. Prauum vsum lex et ratio vincat. dis. xj. c. j. Tertio modo dicitur vti respectu eorū que ordinātur ad finē. Et sic

Uaria diffinitio vsus.

sumitur hic cū distinguitur cōtra fui. Et diffinit ab Augustino: qđ vti est qđ in vsum venerit referre ad id quo fruendū est. Ubi notandū q totū hoc qđ dicit id quod in vsum venerit ponitur loco vnius dictiōis: et est circūlocutio huius quod dico vtile q est obiectū huius actus vti. Actus autem conuenientur p suū obiectum diffinitur. Id autē qđ est ad finem inducitur ad finē per imperium voluntatis. Unde vti est actus volūtatis que est vniuersalis motor virium secundum ordinem ad rationem.

§. II. Quibus rebus est vtendum

Dicendum q vtibilia sunt oēs creature mundi. Opera nostra: ⁊ pene temporales: quia hec oia debemus in deum referre vt in finem. Pro cuius declaratione dicit beatus Tho. vbi. s. q que cūque sunt bona non habent bonitatem: nisi inquātū accedunt ad similitudinē bonitatis diuine. Unde oportet qđ cū bonitas sit ratio dilectionis et desiderij: q omnia amentur in ordine ad bonitatem primā. i. diuinā. Omne autē q bonū est a deo: est vnde que ab ipso non sunt nec querēda sunt: nec vtendum est eis. Unde nullo peccato vtendum est: quia peccatum non est a deo. Pena autem a deo est: et ideo ea vtendum est: et ordināda in finem: ſm q promouet meritum hominis ducens eū in cōsiderationem proprie infirmitatis: ⁊ secundum q purgat peccata. Similiter et res mundi: quia ab ipso sunt: eis vtendum est: vel inquantum conferunt ad dei cognitionē: ostendentes eius magnitudinem: vel inquātum sunt in subsidiū vite nostre ordinate in deum. Qđ ēm dicātur creature esse facte in odiū et muscipulam pedibus insipientium: hoc est ex parte hominis inquātum abutatur eis: sistendo in eis vt in fine: et non ex parte ipsarum creaturarum. Similiter opera que mala sunt: ab ipo sunt: ⁊ propter ipsum facienda: non quod quamlibet operationē oporteat semper actualiter referre in deum: sed sufficit qđ habituaLiter constituat finem in deo sue voluntatis.

Usꝰ etiā aliquorū est in patria.

§. III. Usus autem nō solum est

in via: sed etiam in patria quo ad quedam. Pro cuius declaratione dicit beatus Tho. vbi. s. qđ vsus cum sit eorum que sunt ad finem quedā sunt contingentia finem et includentia ipsum. Et hec sunt que non repugnant perfectioni finis: sicut dispositiones materie manent cum forma substantiali. Et talium erit vsus in patria. Sicut perfectiones naturales et septem dona spiritussancti: ⁊ alia que ex sua ratione imperfectionem non dicunt. Quedam autem sunt ad finem sicut distantia a fine: vt motus et huiusmodi. et istis ꝓpter suā imperfectionē nō cōpatitur finis. Et horum non erit vsus in patria: sicut pene actus: fides: spes: cibi: ⁊ hmōi. Differt aūt vsus dei in rebus creatis ab vsu nostro in duobus. Primo quia deus vsum suū quo vtitur rebus refert ad bonitatem suam. Nos autem non ad bonitatez nostram sed ipius. Scō q nos referimꝰ vsuz nostrū quo operamur circa creaturas ad vtilitatem nostram. Ipse vero non ad vtilitatē suam sed nostram. Primum ostendit magister in. j. dist. j. in operibus misericordie creationis et iustitie. Usus electionem sequitur: et precedit executionez operis. Uñ Damas. dicit qđ post electionem impetum facit ad operationem: ⁊ postea vtitur: ipsam enim executionē operis precedit motio: qua voluntas mouet ad exequendum: sequitur aūt electionem. Et sic cum vsus pertineat ad predictam motionem voluntatis: est medium inter electionē et executionem: que executio pertinet ad imperium: vt dicetur in seq. cap̄. Pro huius maiori declaratione dicit beatus Tho. ibi. j. ij. q. xvj. ar. iij. q volūtas habet duplicem habitudinē ad volitū. Una ſm q volitū est quodāmodo in volēte per quādā proportionē ad volitū: vnde ⁊ res que sunt naturaliter ꝓportionate ad aliquē finē: dicūtur naturaliter appetere illū finem. Sed sic habere finē est imperfecte habere ipm. Secūda habitudo volūtatis ad volitū est vt habeat ipsum finem realiter: ⁊ hoc est perfecte habere ipm. Volitū autē nō solū est finis: sed etiam id qđ est ad finē. Ultimum aūt qđ pertinet ad primam habitudinem voluntatis respectu eius qđ est ad finem est electio. Ibi eñ cōpletur ꝓportio volūtatis vt perfecte velit id quod est ad finem: sed vsus iam pertinet ad secundam habitudinem voluntatis qua tendit ad consequendū rem volitā. Et sic patet quod vsus sequitur electionē. Si tñ accipiaꝫ vsus ſm q voluntas vtitur potētia executiua mouēdo ipsam: sed quia voluntas etiam quodāmodo rationem mouet et vtitur ea: potest intelligi vsus eius q est ad finem ſm q est in cōsideratione rationis referentis ipm in finē: ⁊ hoc modo vsus precedit electionem. Item sciēdum ſm Thom̄. vbi. s. q electio precedit vsum si referantur ad idem. Nihil autem prohibet q vsus vnius precedat electionē alterius. Et quia actus volūtatis reflectuntur supra seipos: in quolibet actu volūtatis potest accipi et consensus et electio et vsus: vt si dicatur q voluntas consentit se eligere: ⁊ consentit se consentire: et vtitur sed ad consentiendum et eligēdum: vt semper isti actus ordinati ad id quod est prius sint priores.

Usus sequitur electionem.

Duplicē habitudinem habet volūtas ad volitum.

De bonitate et malitia humanorum actuū. Capitulū. xij.

Differt bonitas nature et bonitas moris.

QE bonitate vel malitia

humanorū actuū. Ubi primo sciēdū q ly ois actio inquātū actio sit bona: sez in genere nature: nō tamen in genere moris: sed aliqua bona ⁊ alia mala: Unde christus Jo. iij. Omnis qui male agit odit lucez. ⁊ Mat. vij. Arbor mala fructus malos facit ⁊c. Procuius declaratione dicit beatus Tho. j. ij. q. xviij. ar. j. q de bono et malo in actionibus oportet loq̄ sicut de bono ⁊ malo in rebus: eo q vnaquęq res talem operatione producit qualis est ipsa. In rebus autē vnumquodq tātum hz de bono: quātū habet de esse: bonū eñ et ens cōuertunt. Solus aūt deus habet totā plenitudinem sui esse ſm aliquid vnū ⁊ simplex. Unaquęq aūt res alia habet plenitudinē essendi sibi cōuenientem ſm diuersa. Uñ in aliquibus cōtingit q quātū ad aliquid habēt esse: ⁊ tamē quātū ad plenitudinē essendi sibi cōuenientē deficit eis aliquid. Sicut ad plenitudinem esse humani requiritur q sit quoddā cōpositū ex aia et corpore: habens oēs potentias ⁊ instrumenta cognitionis et motus. Unde si aliquid horum deficiat alicui homini: deficit ei aliquid de plenitudine sui esse. Quantū igitur habet de esse tantum habet de bonitate. Inquātū vero ei aliquid deficit de plenitudine essendi: intātū deficit a bonitate et dicitur maluz. Sicut homo cecus habet de bonitate q viuit: ⁊ malum est ei qđ caret visu. Si vero nihil haberet de entitate vel bonitate: neque bonum neque malum dici posset. Sic igitur omnis actio inquantum habet aliquid de esse: intantum habet de bonitate. Inquātum vero ei aliquid deficit de plenitudine essendi que debetur actioni humane: intantum deficit a bonitate. ⁊ sic dicitur mala: puta si deficiat ei vel determinata quantitas secundum rationem: vel debitus locus: vel aliquid huiusmodi. Et quod Dionysius dicit q malum non agit nisi in virtute boni. Uerum est: sed bonum illud est deficiens. Si enim nihil esset ibi de bono, non esset ens neque agere posset. Si non esset deficiens non esset malum. Unde et actio mala est quoddam bonum deficiens:

quod

quod ꝑm quid̃ est bonum: simpliciter autẽ malum. Item adulterium quod est quedaz actio non solum importat commixtionem maris et femine: vnde quãdoque sequitur generatio que bonum est: sed etiam talem actionem inquantum caret ordine rationis: et secundum hoc est mala actio.

Bonitas obiectalis humanum actuum.

§. I. Actio humana habet bonitatem vel malitiam ex obiecto.

Unde Osee. ix. dicitur de peccatoribus. Facti sunt abominabiles sicut ea que dilexerunt. Fit autem homo abominabilis ꝑ malitiã sue actionis. Pro cuius declaratiõe dicit beatus Tho. vbi. s. ar. ij. q̃ bonum et malũ actionis sicut z aliorũ rerũ: attenditur ex plenitudine essendi vel defectu ipsius. Primum autẽ qõ ad plenitudinem essendi pertinere videtur: est id qõ dat rei speciẽ. Sicut autem res naturalis habet speciem ex sua forma: ita actio habet speciem ex obiecto: sicut z motus ex termino. Et ideo sicut prima bonitas rei naturalis attenditur ex sua forma que dat ei speciem: ita et prima bonitas actus moralis attenditur ex obiecto conuenienti. Unde etiam a quibusdam appellatur bonũ ex genere: puta vti re sua. Et sicut in rebus naturalibus primum malum est si res generata non cõsequitur formam specificam: puta si non generetur homo: sed aliquid loco hominis. Ita primum malum in actionibus moralibus est qõ est ex obiecto: sicut accipere aliena. Et dicitur malum ex genere: genere pro specie accepto: eo modo loquendo quo dicimus genus humanum humanam speciẽ. Ubi etiam sciendum q̃ obiectum actionis non est materia ex qua: sed materia circa quam: et habet quodammodo rationem forme inquãtum dat speciem. Item licet res exteriores circa quas sunt actiones humane in se sint bone: tamen inquantum considerantur vt obiecta actionum talium: cum nõ habent debitam proportionẽ ad hanc vel illã determinatam actionẽ: nõ habent rationem boni. Et quia similes habitus similes actus reddũt: vt dicit ꝓbs in. ij. Ethic. Sicut habitus bonus et malus differunt specie: vt prodigalitas z liberalitas. Ita et actus bonus et malus differunt specie. Quia enim differentie per se diuersificant speciem: cum differentia boni et mali circa obiectum considerata comparetur per se ad rationem: scz scõm qõ obiectum est et conueniens vel non conueniens. dicuntur enim actus humani vel morales secũdũ q̃ sunt a ratione. Ideo bonum et malum diuersificant speciem in accibus moralibus. Sicut etiam in naturalibus bonuz quod est secũdũ naturã: et quod est contra naturam: vt corpus viuum z corpus mortuum: diuersificant speciem nature. Ita in moralibus quod est scõm rationẽ vt bonũ: et quod contra rationẽ vt malũ: diuersificant speciẽ moris scõm beatum Tho. vbi. s. ar. v. Actio humana habet bonitatem vel malitiam ex circunstantia z aliquando specie. Pro cuius declaratione dicit beatus Tho. vbi. s. ar. iij. quod in rebus naturalibus non inuenitur tota plenitudo que debetur rei ex forma speciali que dat speciẽ: sed multũ supadditur ex supueniẽtibus accidentibus: sicut in hoie ex figura z colore z aliꝭ hmõi: quorum si aliquid desit ad decentẽ habitudinez: consequitur malũ. Ita est etiam in actione. Nam plenitudo bonitatis non tota cõsistit in sua specie: sed aliquid additur ei et ex his que aduenium tanq̃ accidentia quedam: z hec sunt circunstantie debite. Unde si aliquid desit quod pertineat ad circunstantias debitas erit actio mala. Sunt autẽ circunstantie extra actionem: inquantum nõ sunt de essentia eius: tamen sunt in ipsa velut quedam accidentia eius: sicut accidentia que sunt in substantijs naturalibus. Et sunt huiusmodi circunstantie vt accidentia per se seu propria: et ideo considerantur in doctrina morum: sicut in vnaquaque arte considerant accidentia ꝓpria. Et nota diligenter: quod tunc circunstantia non solum auget malitiam in actu malo: sed etiã mutat speciem illius actus: quando videlicet consideratur illa circunstantia vt principalis conditio obiecti actionis: habens specialem repugnantiam: et vt contrariam ordini rationem: puta ratio considerat vel ordinat: seu considerare potest et ordinare: etsi non facit hanc considerationem vel ordinationem non esse iniuriam faciendam loco sacro. Tollere ergo alienum de loco sacro addit specialem repugnãtiam ad ordinem rationis. Et sic circunstãtia mutat speciẽ: vt dicit beatus Tho. vbi. s. arti. x. Et tũc nõ remanet in ratione circũstãtie in genere moris: cũ dat speciẽ actui: q̃ consideratur vt quedã cõditio principalis obiecti: z quasi quedã specifica differentia: sed in genere nature illius actionis. Nõ est aũt ꝓueniẽs q̃ vn⁹ actus moralis sit in pluribus speciebus moris etiã disparatis. Cũ autem circũstantia nõ respicit ordinem rationis in bono vel malo per se: sed ꝓsupposita alia circunstantia a qua actus moralis habet speciem boni vel mali: sicut tollere aliquid in magna quãtitate vel parua: non respicit ordinẽ rationis in bono vel in malo: nisi ꝓsupposita alia conditione per quam actus habet malitiam: puta hoc quod est esse alienum quod repugnat rationi: z ideo hoc non mutat speciem peccati: sed aggrauat.

Obiectũ actionis est materia circa quam.

Ex circũstãtijs actioꝝ denominatur.

Circunstantia interdũ mutat speciem.

§. II. Actio humana habet bonitatem z malitiam ꝓcipue ex fine.

Unde Boetius. Cuius finis bonus est z ipsum bonũ: z cuius finis malus z ipsum quoq̃ malum. Pro cuius declaratione dicit beatus Tho. vbi. s. arti. iiij. q̃ eadẽ dispositio rerum in bonitate z in esse est. Sunt enim quedã quoꝝ esse ex alio non dependet: z in his sufficit considerare eorum esse absolute. Quedaz vero sunt quorum esse dependet ab alio: vnde oportet q̃ considerentur per comparationem ad causam a qua dependent: sicut autem esse rei dependet ab agente z forma: ita z a fine defendet bonitas. Unde in personis diuinis que non habent bonitatem dependentem ab alio: non consideratur aliqua ratio bonitatis ex fine. Actiones humane z alia quorum bonitas dependet ab alio: habent rationem bonitatis ex fine a quo dependent ꝓter bonitatem absolutam que in eis existit. Sic igitur in actione humana quadruplex bonitas considerari potest. Una scilicet secundũ genus ꝓout scilicet est actio quia inquantum habet de actione in entitate: intãtum habet de bonitate. Alia vero bonitas est secundũ speciem que accipitur ꝑm obiectum conueniens. Tertia que accipitur ꝑm circũstãtias quasi accidentia quedam. Quarta ꝑm finem quasi secũdũ habitudinem ad causam bonitatis. Et cũ dionysius dicat. Nullus ad malum respiciens operatur. Sciendum q̃ bonum ad q̃ respiciens operatur non est semper verum bonum: sed aliquando apparens bonum z non verum: z tunc sequitur aditio mala. Nihil etiam prohibet in vna actione adesse vnam dictarum bonitatũ et deesse aliam. Non est autem actio bona simpliciter nisi adsint omnes predicte bonitates. Item secundũ beatum Tho. vbi. s. artic. vj. Ex fine diuersificatur etiã species actus humani. Quod sic declarat. Actus dicuntur humani inquãtum sunt voluntarij. In actu autem voluntario inuenitur duplex actus: scilicet actus interior voluntatis z actus exterior: z vterq̃ eorum actuum habet suum obiectum. Finis aũt ꝓprie est obiectum actus interioris voluntarij. Idem autẽ circa qõ est actio exterior est obiectum eius. Sicut ergo actus exterior accipit speciẽ ex obiecto circa quod est: ita z actus interior accipit speciem ex fine sicut ex ꝓprio obiecto. Id autẽ quod ex parte voluntatis se habet vt formale ad id quod est ex parte actus exteriorꝭ: q̃ voluntas vtitur membris ad agendum vt instrumentis. Neq̃ actus exteriores habent rationem moralitatis nisi inquantum sunt voluntarij. Et ideo actus humani species formaliter consideratur secundum finem. Materialiter autem ꝑm obiectũ exteriorꝭ actus. Unde philosophus dicit in. v. Ethic. q̃ qui furatur vt mechetur: per se loquendo magis adulter est q̃ fur. Et sic cuz actus habeat speciem ex obiecto: quia finis etiam habet rationem obiecti: ex eo enim habet speciem.

Actio denominat ex fine.

In actione humana q̃druplex bonitas potest considerari.

§. III. Actionũ humanarum aliq̃ sunt indifferentes ꝑm speciem: sed nulla est indifferens secũdum individuum.

Et ꝓmum ostendit Augu. in lib. de sermo. domini in monte. vbi dicit q̃ quedã facta hominũ sunt media q̃ possunt bono z malo animo fieri: de quibus temerariũ est iudicare: z hec dicuntur indifferentia. Quod sic declarat be. Tho. j. ij. q. xviij. arti. ix. Omnis actus speciẽ habet ex obiecto. Et actꝰ humanus qui dicitur moralis habet speciem ex obiecto relato ad principiũ actuũ humanoꝝ qõ est ratio. Unde si obiectũ actꝰ includit aliquid qõ conueniat ordini rationis: erit actus bonus ꝑm suam speciẽ: vt dare eleemosynam indigẽti. Si aũt includat aliquid qõ repugnet ordini rationis: erit actus malus ꝑm suam speciem: sicut furari quod est tollere aliena. Contingit autem q̃ obiectum actus non includit aliquid pertinens ad ordinem rationis: sicut leuare festucã de terra: ire ad campũ z huiusmodi: z tales ꝑm suam speciẽ sunt indifferentes. Quãuis autẽ omne obiectum vel finis circa que est actus: habet aliquã malitiã vel bonitatẽ saltem naturalẽ: nõ tamẽ semper importat bonitatem vel malitiã moralẽ que consideratur per cõparationẽ ad rationem. Itẽ cuius malũ sit priuatio boni: z habitus z priuatio sint opposita immediata ꝑm ꝓm: nõ tamẽ ex hoc tollitur quin possit esse

De actibus idifferẽtibꝰ.

aliquis actus indifferens: quasi medium inter bonum et malum secundum speciem. Et ro est: qz duplex est priuatio. quedam que consistit in priuato esse: et qz hec nihil relinquit: sed totum aufert: vt cecitas totaliter aufert visium: tenebre lucem: mors vitam: ideo inter hanc priuationem z eius habitum oppositum no potest esse aliquod medium circa ppium suceptibile. Alia priuatio est que consistit in priuatione: sicut egritudo est priuatio sanitatis: non qz tota sanitas subtrahat: sed est quasi quedam ad totale oblationem sanitatis via que fit per mortem. Et ideo cum talis priuatio aliquid relinquat: no semper est immediata cum opposito habitu. Et hoc modo malum est priuatio boni: qz no totum bonum aufert: sed aliqd relinquitur: vnde potest esse aliqd medium inter bonum z malum. Secundum. l. q nullus act⁹ fm indiuiduum sit indifferes: probatur ex hoc qz dicit christus Mat. xij. Omne verbum otiosum qz locuti fuerint homines: reddent rationem de eo in die iudicii: qz sez est malum. Et dicitur otiosum verbum fm Grego. q vtilitate rectitudinis vel ratione iuste necessitatis caret. si aut non careret his: no esset otiosum nec malum: sed bonum: z ide de aliis actibus. Pro cuius declaratione dicit btus Tho. vbi. s. q contingit aliquem actum esse indifferentem fm speciem: q nunquam erit bonus vel malus in individuo consideratus. Et hoc ideo: quia actus moralis non solum habet bonitatem vel malitiam ex obiecto ex quo habet speciem: sed etiam ex circumstantijs que sunt quasi quedam accidentia: sicut aliquid contingit individuo hominis fm accidentia individuantia: qz no contingit homini fm rationem speciei. Et ideo oportet q quilibet actus individualis habeat aliquam circumstantiam per quam trahatur ad bonum vel malum ad minus ex parte intentionis finis. Cum enim rationis sit ordinare: actus a ratione deliberatiua procedens si non sit ad debitum finem ordinatus: ex hocipso repugnat rationi: z habet rationem mali. Si vero ordinet ad debitum finem: congruit cum ordine rationis vnde habet rationem boni: necesse est aut q actus ordinetur vel non ordinetur ad debitum finem. Cum necesse est oem actum hominis a ratione deliberatiua procedentem in individuo consideratum esse bonum vel malum. Si aut no procedit a ratione deliberata: sed ex quadam imaginatione: sicut cum quis fricatur barba: vel mouet manum vel pedem: talis actus non est proprie moralis vel humanus: cum hoc habeat actus a ratione: z sic erit indifferens quasi extra genus actuum moraliu existens. Qd aut dicit phs in. iij. Ethi. de placidis. i. adulatoribus et prodigis qd non sunt mali non est contra dicta: qz phs ibi vocat malos ppter eos qui sunt proximis nociui. Sed theologus dicit actum omnem malum qui repugnat recte rationi: siue noceat primo siue sibi soli: z sic prodigi et placidi et huiusmodi sunt mali. Sed z qui agit aliquid querens sustentionem vel quietem corporis sui: vt comedendo: dormiendo et huiusmodi. Si ipsum corpus suum ordinat ad bonum virtutis: et ille actus pertinebit ad virtutem. z econtrario si malus. Item nota q actus vnus in genere nature potest esse bonus et malus in genere moris: puta ambulatio ad ecclesiam vnam in principio potest esse bona vt si fiat propter deum: et in processu mala: vt si mutetur intentio et fiat propter inanem gloriam vel lasciuiam: et tunc sunt diuersi actus in genere moris bonus z malus propter mutationem intentionis: licet vnus sit in genere nature: sed vnus z idem actus in genere moris est impossibile quod sit bonus et malus cum sint contraria. Tho. I. ij. q. xx.

Scom indiuiduã nullus actꝰ est indifferens

Mali homines sũt fm philosophiã et fm theologiam.

§. III. Bonitas voluntatis humane in actibus suis

Primo dependet ex obiecto. i. ex bono qd vult. Secundo ex ratione volentis. Tertio ex lege eterna. Quarto ex hoc q conformatur volũtati diuine. Primũ sic pbatur. Dicit phs in. v. Ethic. q iustitia est fm quã aliqui volunt iusta. Et eadem ratione virtus est scom quã aliqui volunt bona. Sed bona volũtas est q est fm virtutem. Unde sequitur q bonitas voluntatis ex hoc est q aliquis vult bonum: no quodcunq; sed conueniens ad appetendum fm rationem. Nam et malus vult bonum: non quidem verum sed apparens. Sub hoc etiam qd quis velit bonum includitur obseruatio debitarum circumstantiarum. Nam si quis vult bonum quando non debet vel vbi no debet: no vult vere bonum. Includitur etiam in tertio debiti finis. Nam cum volumus aliquid propter intentionem alicuius finis: ordo ad illum finem accipitur vt quedam ratio bonitatis in obiecto. i. in ipso volito. Vt cum quis vult ieiunare propter deum: ipsum ieiunium habet rationem boni: ex hocipso q fit propter deum. Secundo depẽdet humane voluntatis bonitas ex ratione: ex eo videlicet qd obiectum voluntatis proponitur ei per rationem. Ad bonum intellectum est bonum voluntatis proportionatum ei. Bonum sensibile vel imaginatum non est proportionatum ei: sed appetitui sensitiuo: qz volũtas potest tendere in bonum vniuersale: qd ratio apprehendit. Appetitus aut sensitiuus no tendit nisi in bonum particulare: quod apprehendit vis sensitiua. Tertio dependet bonitas voluntatis ex lege eterna: cum est scom eam sicut peccatum quod est contra bonitatem: dicit esse actio contra legem eternam scom diffinitionem Aug. In causis enim ordinatis effectus plus dependet a prima causa qm a secunda: cum secunda no agat nisi virtute prime. Qd autem ratio humana sit regula volũtatis humane: ex qua bonitas eius mensuratur: hoc habet a lege eterna que est ratio diuina. Unde in ps. iij. Signatum est super nos lumen vultus tui domine. i. lumen rationis qd in nobis est: qd nobis potest ostendere bona z regulare voluntatem nostram: inquantum est lumen vultus tui. i. a vultu tuo: seu lege eterna tua derivatum. Magis ergo dependet bonitas voluntatis a lege eterna qm a ratione humana. Et vbi deficit ratio humana: oportet recurrere ad rationem eternam. Que lex eterna licet nobis sit ignota secundum q est in mente diuina: innotescit tñ nobis per rationem naturalem que ab ea derivatur vt propria imago: vel p aliquam reuelationem supadditã. Quarto dependet ex cõformitate ad voluntatem diuinam. Unde super illud Mat. xxvj. Non sicut ego volo sed sicut tu. dicit glo. Hoc dicit qz rectum vult esse hominem: et ad deum dirigi scom Augu. Rectitudo autem voluntatis est bonitas eius. Et sic patet q dependet bonitas volũtatis ex conformitate diuine volũtatis. Cum enim bonitas voluntatis dependeat ex intentione finis: finis autem vltimus voluntatis humane sit deus qui est summum bonum: sequitur qd requiratur ad bonitatem voluntatis humane q ordinetur ad summum bonum qd est deus. Et sic oportet q conformet se cum diuina voluntate: formaliter quidem non materialiter: id est in cõmuni non particulari. Volitum enim diuinum id est qd vult deus secundum rationem cõmunem: quale sit scire possumus. Simus enim q quicquid vult deus: vult sub ratione boni: et ideo quicunque vult aliquid sub ratione boni: habet volũtatem conformem voluntati diuine quantum ad rationem voliti. Sed in particulari nescimus quid deus velit: et quantum ad hoc no tenentur cõformare voluntatem nostram voluntati diuine. In statu autem glorie omnes videbunt in singulis que vult: z ideo non solum formaliter sed etiam materialiter conformant voluntatem suam voluntati diuine. Econtrario malitia voluntatis humane procedit ex obiecto quando non vult verum bonum: et ex defectu rationis. Et quia est contra legem eternam illud volitum: nec conforme voluntati diuine. Hec Tho. ij. q. xix. arti. ix.

Bonitas actuum hũanorũ est ex obiecto.

Bonitas actũ est ex lege diuina.

Bonitas actũ est ex cõformitate ad volũtatem diuinam.

§. V. De bonitate z malitia actu

um exteriorũ. Bonitas z malitia per prius reperitur in actu interiori voluntatis qm in actu exteriori. Quod pbatur ex hoc qd dicit Augu. q voluntas est qua peccatur et recte viuitur. Et sic peccatum vel opus bonum per prius reperit in voluntate. Verum est tamen q si consideret bonitas actus exterioris scom qd est in apprehensione et ordinatione rationis: prior est qm bonitas actus voluntatis. Actus enim exterior est obiectum volũtatis inquantum proponit volũtati a ratione vt quoddam bonum apprehensum z ordinatum per rationem: z sic est prius qua bonum actꝰ volũtatis. Sed si consideret fm q est in executione operis: sequit bonitatem voluntatis q est principium eius. Est enim effectus voluntatis z sequitur ipsam. Finis enim est prior in intentione z posterior in executione. Item sciendum q tota malitia vel bonitas actus exterioris non dependet ex voluntate. Nam dupler bonitas vel malitia potest considerari in actu exteriori. Una: secundum debitam materiam z circumstantias. Alia secundum ordinem ad finem. Et illa quidem que est scom ordinem ad finem: tota dependet a voluntate. Illa autem que est ex debita materia z circumstantijs dependet ex ratione: et ex hac dependet bonitas voluntatis secundum qd in ipsam fertur. Est aut considerandum q ad hoc qd aliquid sit malum sufficit vnus defectus: ad hoc aut vt aliquid sit simpliciter bonum: no sufficit vnum singulare: sed requiritur integritas voluntatis. Si ergo voluntas est bona: z ex ppio obiecto z ex fine: consequens est actum exteriorem inde sequentem esse bonum: si aut deficit alterum eorum: erit actus malus. Quando igit dicitur Matth. vij. Arbor bona non potest fructus malos facere: vbi arbor bona significat bonam voluntatem: intelligendum est voluntatem esse bonam ex actu volito bono et fine debito. Peccat enim quis et qm vult malum actum z etiam qm vult malum finem.

Unde est tota malitia exteriorum actuum.

Et qm

Et qñ actus exterior dicitur bonus vel malꝰ solũ ex ordine ad finẽ: tũc est oino eadẽ bonitas vel malitia actus volũtatis que per se respicit finem: ꝛ actus exteriꝰ que respicit finẽ mediãte actu voluntatis. Qñ aũt actus exterior habet bonitatem vel malitiã ꝑm se. i. scõm materiã incircũstãtias: tũc bonitas actus exteriꝰ est vna: ꝛ bonitas voluntatis que est ex fine est alia: ita tñ quod bonitas finis ex voluntate redundat in actum exteriorem: et bonitas materie et circũstantiarũ redundat in actum volũtatis. Quãuis enim actus interior et exterior sint diuersi in genere nature: tamẽ ex eis sic diuersis cõstituitur vnum in genere moris. Tho. ij. ũ. q. xx. Quomodo actus exterior addit ad bonitatem vel maliciam actus interioris vel non. Sciendũ igitur qꝰ bonitas vel malitia actus exterioris potest considerari dupliciter: videlicet ex fine intento: et ex materia ꝛ circunstãtijs. Et quantum ad primum id est ex voluntate finis: tunc actus exterior nihil addit ad bonitatem vel malitiam nisi contingat ipsam voluntatem fieri: vel meliorem in bonis: vel peiorem in malis ꝓ ipm actum exteriorem: quã solum per interiorem: quod potest contingere tripliciter. Primo modo secũdũ numerũ: puta cum quis vult aliquid facere bono fine vel malo: ꝛ tunc id non facit: postmodum autem vult ꝛ facit: ꝛ sic ibi duplicatur actus voluntatis: vnde ibi duplex bonum est vel duplex malum. Secundo modo quãtum ad extensionem: puta cum quis vult aliquid facere bono fine vel malo: ꝛ propter aliquod impedimentum desistat. Alius aũt cõtinuat motum voluntatis quousque perficiat opus: manifestũ est qꝰ hmõi volũtas est diuturnior in bono vel in malo: ꝛ sic melior vel potior. Tertio modo ꝑm intentionem. Sunt enim quidã actus exteriores qui inquãtũ sunt delectabiles vel penosi nati sunt intendere voluntatem vel remittere. Cõstat enim qꝫ quãto voluntas intensius tendit in malum vel bonum: tanto est peior vel melior. Quantum ad secundum: id est loquendo de ipo actu exteriori scõm materiã ꝛ circunstantias: sic comparatur ad voluntatem vt terminus et finis. Et hoc modo addit ad bonitatem vel malitiam voluntatis: quia ois inclinatio vlꝰ motꝰ pficit in eo qꝰ cõsequit finẽ: vl attingit terminũ. Qñ nõ est perfecta volũtas nisi sit talis que data opportunitate operetur. Si vero possibilitas desit voluntate existente perfecta vt operetur si posset: defectus perfectiõis que est ex actu exteriori est simpliciter inuoluntarium. Inuoluntarium autem sicut nõ meretur premium vel penam in operando bonum aut malum: ita aliquid non tollit de pena vel premio: si homo inuoluntarie simpliciter deficiat ad faciendum bonum vel malum. Hec. b. Tho. ij. ũ. q. xx. Euentus autem sequẽs ex actu exteriori aliquãdo addit ad bonitatem vel malitiam: aliquando non addit. Nã si euentus est precogitatus manifestum est qꝫ addit ad bonitatem vel malitiam. Si quis enim cogitans quod ex opere suo multa mala possunt sequi: ꝛ tamen non desistit: vt que grauius peccat: et sic in bonis actibus magis meretur. Si autem non sit precogitatus talis euentus: tunc distinguendum: quia si per se et vt in pluribus sequitur talis euentus ex tali actu: sic euẽtus huiusmodi addit ad bonitatem vel malitiam actus. Manifestũ est enim actum esse meliorem ex suo genere: ex quo possunt sequi plura bona: et peiorem ex quo possunt et sequi plura mala. Si vero per accidens et vt in paucioribus: tunc euentus nõ addit ad malitiam vel bonitatem actus. Non enim datur iudiciũ de re aliqua secundum id quod est per accidens: sed solum secundum id qꝫ est per se.

De bonitate actꝰ exteriꝰ.

Habitudo actus ad voluntatem.

Bonitas est ex diuersis.

§. VI. Actio humana dicitur bona vel mala: recta vel peccatum: laudabilis vel culpabilis: meritoria vel demeritoria ꝑm diuersos respectus: ꝛ bonũ et malũ in plus se habent qꝫ rectum ꝛ peccatũ. Quelibet enim priuatio boni in quocũqꝫ existat habet rõnem mali. Actio humana intantum dicitur bona inquãtũ habet de entitate. Si enim qs agat ꝑm materiam cõuenientẽ rõni: ꝛ debitas circũstantias et ad bonum finem: erit actio bona simpliciter in genere moris: qꝫ habet totã plenitudinẽ entitatis actionis moralis. Si aliqd horũ deficiat erit mala in genere moris: remanebit tñ bona in genere nature: quia ois actio inquãtum actio est bona. Sed ꝛ si quis ambulet claudicãdo: poterit dici actio illa mala in gñe nature: qꝛ deficit a perfectione ambulatiõis. Sed qꝛ rectũ dicitur cuius medium nõ discrepat ab extremis: dicitur actio humana recta qñ ipsa actio que est quasi medium nõ exit ab extremis: videlicet ab ordine principij actiui ad finẽ debitũ. In his enim q̃ agunt̃ per voluntatẽ regula prima est rõ humana: regula suprema est lex eterna. Quãdo ergo actus humanꝰ procedit ab hac duplici regula: vt a principio intendit in finẽ. tũc est rectus. Qñ autem ab hac rectitudine obliquatur dicitur esse peccatũ: ꝛ sic peccatũ ꝓprie cõsistit in actu q̃ agit̃ ꝓpter finẽ aliquẽ: cũ nõ hz debitũ ordinẽ ad illũ finẽ. Sicut aũt malũ in plꝰ se hz qꝫ pctm: ita pctm in plꝰ qꝫ culpa. Ex hoc eñ dicitur actus culpabilis vel laudabilis: ex hoc qꝰ imputatur agenti. Nihil est enim aliud laudari vel culpari qꝫ imputare alicui malitiã vel bonitatẽ sui actus. Tũc autẽ actꝰ imputatur agẽti qñ est in potestate ipsius: ita qꝰ habet dñium sui actus. Hoc autẽ est in omnibus actibus volũtarijs. Unde sequitur qꝰ bonũ ꝛ malũ solũ in actibus volũtarijs cõstituit rationem laudis ꝛ culpe: in quibus id ẽ est malũ peccatũ ꝛ culpa. Meritoria aũt dicitur actio, vel demeritoria: per respectũ ad retributionem: que fit scõm iustitiã. Retributio autẽ fit alicui scõm iustitiã: ex eo qꝰ agit in profectum vel nocumentum alterius. Unusquisqꝫ autem in aliqua societate viuens: est quodãmodo pars ꝛ mẽbrum totius societatis. Quicũqꝫ ergo aliquid agit in bonum vel malum alicuius de societate existentis: hoc redundat in totam societatem: sicut qui ledit manum: per consequens ledit corpus totum cuius est manus. Quando ergo quis agit in bonum vel malum alicuius de societate aliqua: debetur ei retributio pmij vel pene. Primo ab illa persona quam iuuit vel lesit: deinde a toto collegio: si autem agit in bonũ vel malum totius collegij debetur ei retributio: primo a toto collegio premij vel pene: ex inde a singulis de collegio. Et cum agit in bonum vel malum proprium: etiam debetur premium vel pena: quia ipse etiam pars est collegij: ꝛ sic iuuit vel nocuit. Habet ergo actus humanus rationem culpe vel laudis: ꝑm qꝰ est in potestate nostra. Rectitudinis autem vel peccati ꝑm ordinem ad finem. Meriti vel demeriti scõm retributionẽ iustitie. Et quia actus hominis habet rationẽ meriti vel demeriti ꝑm qꝰ ordinatur ad alterũ: vel ratione cõmunitatis seu cõmunis. Utroqꝫ autẽ modo actus nostri boni vel mali habẽt rationẽ meriti, vel demeriti apud deum. Ratione quidem ipsius dei inquantũ est vltimus finis hominis. Est aũt debitum vt ad finẽ vltimũ omnes actus referãtur. Qñ qui facit actũ malum nõ referibilẽ in deũ: non seruat honorẽ dei qui ei vt vltimo fini debetur. Ex parte vero totius cõitatis vniuersi: qꝛ in qualibet cõmunitate ille qui regit cõmunitatẽ precipue habet curã boni cõmunis: vñ ad deũ pertinet retribuere pro eis que bene vel male fiunt in cõitate. Est aũt deus gubernator ꝛ rector totius vniuersi ꝛ specialiter creaturarũ rationabiliũ. Et sic ptz qꝰ actus humani habẽt rationẽ meriti vel demeriti per cõparationẽ ad deũ alioquin sequeretur qꝰ deus nõ haberet curã de actibus humanis. Unde Eccles vlti. Omnia que fiunt adducet dominꝰ in iudiciũ: siue bonũ siue malũ. Tho. ij. q. xx. De merito apud deum quod procedit ex voluntate presupposita tamen prius gratia. Nota scõm Duranꝺ. ordinis minorũ in summa sua: qꝰ omne peccatum cõsistit in voluntate sicut effectus in causa: quia volũtas est causa omnis peccati. Unde Aug. Usqꝫ adeo peccatũ volũtarium malum est: vt nullo modo peccatũ sit si non sit voluntariũ. xv. q. j. c. j. Idem testatur Amb. ea. q. c. non est. Ita meritũ omne a voluntate procedit quantũ est ex parte nostra. Unde de pe. di. j. si cui. Voluntas remuneratur: non opus id est reddit opus meritorium ꝛ remunerabile: nihil enim potest esse meritorium: nisi illud quod fit propter deum actualiter vel habitualiter: non enim requiritur semper actualis relatio in deum: sed sufficit habitualis cum aliqua actuali. Nam quando voluntas fertur super vnã actionem: tunc sufficit intentio actualis in principio operis: vt qui vult peregrinari pro deo sufficit quod in primo exitu habeat actualem intentionem. Quando autem voluntas fertur super plures actiones se consequentes: vt qui proponit omni die dare centũ eleemosynas: sic sufficit actualis intentio in prima actione. Unde religiosi qui ex charitate vouerunt regulam merentur in omni opere quod spectat ad regulam ratione prime intentionis: nisi forte contraria intẽtio superueniret. In alijs autem que non spectant ad regulam: non sufficit illa intentio respectu regule: sed requiritur actualis.

De merito apud deum.

Religiosi quo merentur.

§. VII. De modis varijs meren

di. Nota ꝑm Duranꝺ. ordinis minorum in summa: qꝰ dupliciter dicitur aliquid meritorium. Uno modo ratione operis: puta qñ opus de se est ordinabile ad finem vltimũ: vt opus quod est de genere bonorũ: sicut eleemosyna: ieiunium: oratio: ꝛ hmõi. Scõo modo dicitur meritorium aliquid ratione operãtis: quãdo. s. opꝰ de se est ordinabile ad finẽ creatũ: cũ tamen charitate operantis

ordinatur ad vltimum finē:z sic opa indifferētia possunt esse me
j.Cor.x. ritoria.Unde apls.Siue māducatis siue bibitis siue aliqd
aliud facitis:omnia in gloriam dei facite.Quantum ad primū
modum:qō meritū consistit aut in agēdo:aut in omittendo seu
vitādo:aut in patiendo.Sit in agendo tunc dupliciter:quia aut
actio est interior aut exterior.Si interior sic precipue contingit
Actione interiori meretur aliqse= ptem mo dis. mereri septem modis.Primo ex consideratione perpetrati cri
minis:dū illud detestatur dolēdo:tūc eīm nō solum purgat pec
catum:sed etiā meret dum hoc agit in statu gratie.Iuxta illud
Ps.Scōm multitudine miz dolorum meorum:scz de peccatis in
corde meo consolationes tue:scz meritorum letificauerunt ani=
mam meā.Scdo ex consideratione pro merito penalitatis dū
per eam roboratur ad satisfactionem.Iuxta illud ps.Quoniā
ego in flagella paratꝰ sum:z dolor meus in cōspec.meo semper.
Et pro qz.Tertio ex cōsideratione ppie fragilitatis:dum per
eā humiliatur.Ps.Humiliatꝰ sum vsqz quaqz domine viuifica
me.Quarto ex consideratione presentis calamitatis:dum pre=
sentia aspernat.Hiere.iij.Aspexi terram et ecce vacua erat scz
veris bonis et quasi nihil.Quinto ex consideratione diuine li=
bertatis:dum per eā ad amorem dei inflammatur.Roma.viij.
Proprio filio suo non pepercit:sed pro nobis omnibus tradidit
illum:quomodo non etiam cum illo oīa nobis donauit.ps.Be
nedic anima mea dño:z oīa que intra me sunt ꝛc.Qui propi=
tiatur omnibus iniquitatibus tuis:qui replet in bonis desi=
derium tuū ꝛc.Sexto ex consideratione aliene aduersitatis:dum
per eam compassionis iaculo vulneratur.ij.Cor.xj.Quis in=
Merito= ruz varie cause. firmatur z ego non infirmor:q uis scādalizatur et ego nō ror
Septimo ex consideratione aliene prosperitatis: dum ꝓfectui
proximi congratulatur.ij.Jo.j.Gaudiꝰ sum valde quoniam in
uenti de filijs tuis ambulantes in veritate.Idem in.iij.Cañ.Ma
iorem horum non habeo gratiam quā vt audiam filios meos
in veritate ambulare.Ro.xij.Gaudere cum gaudentibus.Si
autem est actio exterior que consistit in carnis macerationē scz
ieunijs:vigilijs:disciplinis:cilicijs:peregrinationibus z huius=
modi.In eleemosynarum largitione spiritualium z corporaliū
que sunt septemplices:z ore vocali siue priuata siue solenni:
vt in horis canonicis:sic aliquod horum agēdo in statu gratie
z debito modo meret.j.Tim.iij.Pietas ad omnia vtilis est
promissione hns vite que nunc est z future.Joā.xij.quo ad ma
cerationem corporis.Si mortuum fuerit granum frumenti mul
tum fructum affert.s.meriti.ps.Oratio mea in sinu meo cōuer
tetur.in mēte scz quo ad meritū.Si vero meritum cōsistit in di=
mittendo:seu euitando.s.peccatū:tūc aut cā vel actio subest:pu
ta cum quis impugatur de tentatione alicuius peccati:z tunc
resistendo meretur primum.Jaco.j.Beatus vir qui suffert tēta
tionē:qm cum probatus fuerit accipiet coronam vite.j.Cor.x.
Non patietur vos tentari supra id quod potestis:sed faciet cū
tentatione prouētum ꝛc.Aut quis nō impugnatur tentatione z
sic non meretur premium:sed vitat supplicium.Si autem consi
stit in patiendo.Aut est passio naturalis:sic homo non meret
per talem passionem nisi occasionaliter:vt grauitas mētis quā
hs fit melācholici.Aut passio nō est naturalis:z hec aut est oīno
voluntaria:vt quia assumpta a se:aut imposita ab alio:z vtroqz
modo meritoria:sed maius primo modo.Aut omnino inuolun
ij.Tit.iij. taria:et sic nihil meretur per talia.Aut partim volutaria:et sic
est meritoria:non solum cum eligit ipsam passionē:sed etiā cū
tolerat:plus tamen de primo modo meretur.Apostolus.Si
sustinebimus et conregnabimus.

¶De exercitio volūtatis et quō cor sit exercēdū. Cap.xiij.

voluntas freqnter dicit cor. # De exercitio voluntatis.

Ubi notandum qō voluntas humana frequenter
in scriptura dicit cor.vt illud Deut.vj.z Matt.xxj.
Diliges dñm deum tuū ex toto corde tuo.i.ex tota
volūtate:ꝺm cōem expositionem.Ratio huius esse pōt:qz sicut
cor est principalius oibus mēbris corpis:ita volūtas est princi
palior inter potentias aie.ꝺm Tho.vt ptz.ē.Et sicut ex dispos
tione cordis bona vel mala ꝓcedit vita vel mors principaliter:
sic ex dispositione voluntatis bona vel mala procedit vita per
gratiā aie:vel mors p peccatū.Sub noīe igit cordis hic tracta
tur de exercitio voluntatis.Et circa hoc tria videamus.
Primo a deitate opz cor perfectionari vt in gloria viuat.
¶Scdo ab humanitate debet cor exercitari vt in gra ꝓficiat.
¶Tertio ab iniquitate habet cor mortificari:vt in gehēna nō
permaneat.

§.I.Quantum ad primum dicit

saluator.Hoc fac z vives.s.in vita eterna.Luce.x.scz vt diligas
ex toto corde.i.pfecto.Sed vt dicit in Cantic.Dei pfecta sunt
opera nō hoīs.Deut.xxxij.Ipse eīm deꝰ est qui operat in nobis
velle z perficere:ait apls ad Phil.ij.Septem aūt modis deus
operat in corde nostro.i.in voluntate vt ducat eam ad pfectio=
nem.Primo intuendo ipm cor:vt ducat ad mali detestationē.j. Deꝰ ope= rat in cor de nostro septē mo dis.
Reg.xvj.Homo videt que parent scz exterius.Deus aūt intuet
cor intuetur autē cor cognoscendo oēs cogitationes.i.affectio
nes hoīm:propter qō deberent homines multum erubescere de
malis desideriis etsi occultis:cum ante homines probos eru=
bescat quis z caueat peccare.Intuetur etiam cor deus:cum vi=
delicet facit hominem intueri et cognoscere ac detestari pecca=
tum suum.In cuius figurā dominꝰ Jesus respiciēs Petrū qui
stabat ante ignē cū Judeis z eum negauerat cognoscere fecit z
fiere peccatū suū.Scdo aperiēdo ipm cor ad gre susceptionem
z obeditionem.Unde.ij.Mach.ij.dicitur.Aldaperiat dñs cor ve
strum in lege sua et in preceptis suis.Et paulo ante quasi decla=
rans quod ante premisit:de vobis cor oibus vt colatis eum et
faciatis eius voluntatem.Oportet tamē pulsare orationibus:z
alijs operibus que sunt de genere bonorum.Pulsate z aperiet
vobis inquit dominus Jesus.s.cor vestrum ad gratiā recipien=
dam.Sicut eīm artifex nō introducit formam nisi dispōsita ma=
teria ad eā recipiendā.Sic nec deus gratiā.Unde in figuram Luc.xj.
clausum celum orationibus Helie apertum est.Sic celū cordis
clausum per peccatū:aperitur et aquis gratie repleꝫ ad effun=
dēdū alijs:vt ptz in Matthēo z paulo et multis alijs.Tertio
operatur deus circa cor ipm tangendo ad feruentē imitationē. iij.Reg. xvij. et xviij.
In cuius figurā legit.j.Reg.x.Abijt cuz Saul pars exercitus
quorū deus tetigerat corda.Sic illi quorū corda deus tangit p
feruorē tāquā boni et fideles christi milites christum sequūtur
regem populi sui imo vniuersi:licet quidam eū despiciant.Imi
tatur aūt fugiendo et horrēdo honores diuitias et delectabilia
mundi.Unde Cañ.v.dicit aīa de sponso.s.christo.Venter meus
contremuit ad contactū eius.Uēter qui est caro tenera z mol=
lis continens fimū:significat sensualitatem que tota mollis est
ad mundana z delectabilia continens fimum concupiscentie.
Et hec contremuit ad contractum christi per feruorem horren
do z restringendo talia que christus renuit:tremuit etiam mi=
rando que pro nobis fecit:z quanta pertulit dura.Quarto ope
ratur circa cor visitando ad emundationem.Ps.xvj.Probasti
cor meum et visitasti nocte.s.tribulationis.Igne me examina=
sti tentationis.Et ecce effectus vtilis in eo quod sequitur.Non
est inuēta in me iniquitas:quia scilicet purgata est per hmōi vi
sitationem:sicut igne purgatur aurū z argentum a scoria.Et si
cut prelatus et medicus in visitando subditos et infirmos:p cor
rectiones et medelas amaras purgant ille aīas:iste corpora:si
tamē permittūt se tractari:ita deus piissimus visitādo per tribu
lationes z tentationes hmōi.Quinto operat molliendo ad de=
uotionē.Job.xxiij.Deus emolliuit cor meum.Importat aūt de
uotio scōm.b.Tho.ij.ij.quandā prōptitudinē voluntatis ad ea
que pertinent ad dei cultum z honorem:vt ad adorandum deū
laudandū:meditandū z huiusmodi.z ex his proficit aīa in dile
ctione.Juxta illud ps.Concaluit cor meum intra me:et in me
ditatione mea exardescet ignis:scz dilectionis ad extra se ma= Psalm. xxxviij.
nifestando p bona et deuota opera.Et paꝰ ad Eph.v.Loquē
tes vobismetipsis in Psalmis hymnis canticis spūalibꝰ cantā=
tes z psallātes in cordibus vestris domino.Nam vt dicit Hie=
ro.Non verbis tantū:sed a corde orandus est deus.Et melior Oratio= nis bre= uis vir= tus.
est quinqz psalmorū decantatio cū cordis puritate ac serenita
te ac spūali hilaritate:qm totius psalterij modulatio cū anxieta=
te cordis atqz tristitia.de cōse.di.v.non mediocriter.z hoc perti
net ad deuotionē verā que est a deo.Unde Amb.dicit q facit de=
uotos quos vult.Sexto operatur loquēdo per illustrationis cō
solationē.Osee.ij.Ducā eā scz aīam in solitudinē.s.separādo eā
a tumultu hoīm passionū z affectionum:et loquar ad cor eius
ostendendo.s.voluntati qm bonus z suauis sit deus.Bonuz eīm
aprehensum per intellectum mouet volūtatem:z quāto magis
ostendit bonum tanto volūtas magis amat et gratulat.ps.iiij.
Signatū est super nos lumē vultus tui dñe:dedisti letitiam in
corde meo.i.cognitio voluntatis tue z mandatorū tuorū:per
legem naturalem inserta est z cognitio bonitatis tue:z ex hoc se
quitur q dedisti letitiā in corde meo que letitia z delectatio vo
luntatis excedit omne gaudium mūdi.Septimo z vltimo ope=
rantur

rãtur deus circa cor. i. volũtatẽ: trahẽdo z vniẽdo sibi totaliter. Job. xxxiij. Si direxerit ad eum. s. deum cor suũ spiritũ illius et flatũ ad se trahet: ipse. s. deus. i. volũtatẽ suã z petitionẽ suã in oratione: vt scilicet creatura non appetat nisi deum. Qui eñ adheret deo per dilectionem perfectã vnus spũs est cũ eo. Habet eñ amor vim vnitiuã z transformatiuã. Uñ z de primis christicolis dicitur Act. iiij. Qõ multitudinis credẽtiũ erat cor vnũ z anima vna in dño. vt scz qõ vult vnus velit z alter ſm deũ. Sic z qui puro corde deũ diligit nõ aliud vult nisi dei voluntatẽ z beneplacitum in omnibus impleri. Et talis dicere potest cum apl'o. Uiuo iam nõ ego: viuit vero in me christus. Ad Gal'. ij. Et illud Psal. lxxij. Deus cordis mei. s. possessor: z pars mea deus in eternum.

1. cor. vj.

§. II. Quantum ad secundũ prin

cipale sciendũ q' ad hoc vt terra cordis nostri faciat fructum cẽ tesimũ id est perfecta opera ex se mine verbi dei vel diuine inspirationis: prout de ea dicitur parabolice Luce. viij. Quod aũt cecidit in terram bonam hi sunt qui in corde bono z optimo audientes verbum retinent: z fructum afferunt in pattientia. Septem a nobis circa cor sunt faciẽda: z ex his habetur cor purum z mũdum. de quo christus Matth. v. Beati mundo corde quoniam ipsi deum videbunt. Item septem sunt signa seu effectus perfecte dilectionis de qua Deut. vj. z Luc. x. z Matthe. xxij. dicitur. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo. Cor.

Septem sunt nobis faciẽda circa cor ſm.

¶ Primo est molliendum.
¶ Secundo est abluendum.
¶ Tertio est custodiendum.
¶ Quarto est deprimendum.
¶ Quinto est exercendum.
¶ Sexto est refouendum.
¶ Septimo est in vnitate tenendum.

Cor est molliendum.

Quantũ ad primũ sciendũ q' peccatũ facit cor. i. volũtatẽ durũ vt lapis: vt quẽadmodũ lapis z alia dura resistunt tactui: nec recipiunt impressionem digiti sicut mollia vt cera. Ita peccatoris cor ita obduratur q' resistit tactui diuine inspirationis: nec recipit impressionẽ digiti. i. spiritussancti: qui dicitur digitus dei per gratie infusionẽ. Unde z de diabolo z quolibet membro eius id est peccatore dicitur Job. xlj. Cor eius indurabitur quasi lapis. Nec intelligi potest de corde carneo: q' diabolus corpus nõ habet. Sed intelligitur de voluntate que est in malum obstinata. Emolliendũ est ergo cor z mollificandũ. Et ratio huius est propter magnũ nocumentũ inde sequens. Nam vt dicitur Eccli. iij. Cor durũ male habebit in nouissimo. Et declarat Bernardus proprietates cordis duri dicens in libro de consideratione. Cor durũ est qõ contritione non scinditur: precibus non flectitur: minis non cedit: flagellis obduratur. Et tale cor habens in nouissimo male se habet: quia sicut lapis z omnia grauia tendũt ad cẽtrum. Ita habentes cor obduratum in malis: descẽdunt ad infernum qui est in centro terre: sicut accidit Pharaoni cuius cor obduratum: nec minis dei: nec flagellis: nec monitis est emollitum. Demum descenderunt in profundũ quasi lapis: vt dicitur Exo. xv. Ipse scilicet Pharao cũ exercitu suo descenderunt in profundũ maris rubri quoad corpus: z in profundũ inferni quo ad animam. Emolliendum est cor nostrũ quod z ipsa natura docet que non dedit nobis cor eneum lapideum aut osseũ: sed carneum. Emollitur autem a sua duritia per opera de genere bonorum vt ieunia: eleemosynas: orationes z alia huiusmodi. Unde Greg. de permanẽte in peccato mortali dicit. Interim quicquid boni facere poterit hortamur: vt faciat vt omnipotens deus cor illius illustret ad penitentiam. de penitẽ. dist. v. falsas. Quando enim illustratur tũc mollificatur. i. disponitur z habilitatur. Qõ q' deus operatur hãc mollificationẽ: propter qõ dicit per Exec. xxxvj. Auferã a vobis cor lapideũ. i. obdurationẽ: z dabo vobis cor carneum id est mollificationem: ideo orãdus est vt tollat duritiam. Quantum ad secundũ idem de ablutione. Nota q' deus principaliter ab homine cor expostulat. Uñ dicit Prouerb. xxiij. Fili prebe mihi cor tuum. Non dicit manum: pedẽ: vel caput: aut crebum: sed cor. i. voluntatem. Manum offert deo qui opera de se bona tantum facit: pedes qui ad ecclesiam vel indulgentias vadit. Caput prebet seu cerebrum qui vacat cognitioni diuinorum speculando tantum. Sed ista non sufficiunt ad salutem: ſz oportet cor. i. voluntatem deo offerre. Est enim deus similis cuidam aui que dicitur phenix: hec cum pascitur de preda non vult nisi tantũ cor. Sic gloriosus deus de corde id est affectibus hominũ erga ipsum pascit seu delectatur. Sed q' vt ꝺ̃ Prouer. xx. Quis potest dicere: mundũ est cor meum: purus sum a peccato quasi diceret nullus. Deus autem summa puritas est et inter lilia pascitur: vt dicitur in Cañ. q. id est mentes puras: ideo abluẽdum est cor ipsum. Et hoc ipse precepit dicens. Hiere. iiij. Laua a malitia cor tuum. Cor corporis vtiq; lauari non potest viuente homine: loquitur ergo de corde spirituali anime. i. voluntate que lauari non potest aqua materiali. Sed lauari potest z debet aqua spũali. s. lachrymis mentis. i. detestatione z perfecta displicentia ipsorum peccatorum vt sic purificetur. Ad quod hortatur Jaco. dicens. iiij. c. Purificate corda vestra. subdens modũ. Miseri estote z lugete. i. dolentes. Sicut enim circa corpora humana videmus q' contraria contrarijs curãtur ſm medicinas: vt infirmitas ex humoribus frigidis contracta per remedia calida: z infirmitas ex nimio calore per frigida seu recentia remouetur. Itẽ ſm beatum Tho. in. iiij. dist. xvij. Cum peccatũ quod maculat animam cõmittatur per nimiã complacentiam z inordinatam voluntatem ad hoc vt tollatur ab ea oportet contrariũ fieri scilicet q' per penitentiam habeat anima detestationẽ volũtatis de ipso peccato z displicentiã ſm rationẽ: ita q' nullo modo voluisset commisisse: sed potius mortẽ incurrisse q̃z peccatũ mortale. Est enim penitentia ſm Amb. dolor cordis z amaritudo anime pro peccatis cõmissis. de pe. dist. j. ecce nũc tẽpus. Et propterea dicebat prophęta Joheł. ij. Scindite corda vestra. i. conterimini volũtate: z nõ vestimenta vestra. supple tantũ. i. cor. pora que scinduntur quasi per abstimentiã. Sed non sufficit hoc sine contritione: cui ad perfectionẽ purificationẽ addenda est cõfessio tẽpore congruo z cõplera. Unde dicitur Thren. j. Effunde sicut aquam cor tuũ: vt. s. quicquid malitie est in corde totus confiteatur cum circũstantijs: precipue necessarijs: sicut cum de vase materiali effunditur aqua nõ remanet nec sapor nec odor: nec color vel aliud. Tertio cor est custodiendum et multum diligẽter. Unde Prouerb. iiij. dicitur. Omni custodia custodi cor tuũ: quoniam ex ipso vita procedit. Et hoc ipsum natura docet quẽq; circa cor materiale posuit plures custodias anteq̃ posset peruenire ad ipsum z ledi: vt carnem et ossa seu costas z pulmonẽ. Et propter multiplicem custodiã eius appositam dicitur quasi custodium. Uel aliter z melius dicitur quasi custodia omnium rerũ scilicet corporis: vt dicitur in Catholicõ. Est autẽ ipsum cor anime. i. voluntas: sicut quoddã castrum seu palatium obsessum ab inimicis: quod cum habeat multas portas vel aditus: nisi circũquaq; bene custodiatur: vna sola porta vel rimula aperta vel nõ custodita de facili intrat hostis z capit. Et ideo dicit Salomon: omni custodia. i. plena nõ in partẽ. Sensus exteriores sunt porte: vt visus: auditꝰ: gustus: odoratus: z tactus. Et istas opz custodire. Etiã cõcupiscibilis z irascibilis sunt porte: inde surgẽtes passiões intrant ad volũtatẽ vt illicite assentiat malis z diabolus intrat per eas. Unde per amorẽ pecunie inordinatũ intrauit diabolus in cor Jude: vt traderet dominũ Jesum: vt dicit Joã. euãge. xiij. c. Intrauit autẽ in cor nõ essentialiter ſz per effectum malitie. s. instigãdo z inducendo ad illud malum: vt dicit Beda. Sed et ipsum cor etiam ex se inclinatur ad mala appetenda. propter quod dicitur Hiere. xvij. Prauum est cor hoĩs: id est aptũ ad volendum prauа. Et de facili etiam recedit a bonis propositis z affectibus seu cogitationibus. iuxta illud Pꝭ. xxxix. Cor meum dereliquit me. i. dum bona cogitarem et optarez: imperceptibiliter recessi ab illis bonis cogitationibus z affectionibus. Oportet ergo omni custodia custodire cor quoad impugnationes demonis: carnis passiones et ipsius voluntatis vanitatem et malitiam: alias peccatum intrat in ipsum de facili et occidit animam. In cuius figuram. ij. Reg. iiij. dicitur. q' Jsboseth filius Saulis rex Jsrael cum posuisset in custodiam palatij sui mulierẽ purgantem triticum. Duo principes latronũ Rechab z Banaa occulte intrauerunt in domum ipsa dormiente: z Jsboseth quiescentẽ z dormientẽ in inguine per cusserũt ablatisq; spicis recesserũt. Palatium seu domus Jsboseth est cor nostrum: ad cuius portam z aditum nõ sufficit ponere custodiam: sed oportet statuere virilẽ non mollẽ custodiã z diligentem z fortem. s. rationem: que non dormitet pre tedio: sed vigilans perseueret ad discernenduz cogitationes z affectus bonos a malis. Quod si dormitauerit: demones per vitia carnalia vel spũalia seu per peccata operis: aut saltem cogitationis latenter intrant z occidunt animam priuatã gratia: z auferunt ex domo cordis spicas omnium virtutũ. Uigilandũ est ergo circa custodiã cordis. vñ dicit Eccli. xxj. Qui timet deũ cõuertet ad cor. i. totũ se vertet z vndiq; ad custodiẽdum cor. Quarto est deprimẽdum

Cor emolitur per bõa opera.

Cor est abluẽdũ

Contraria cõtrarijs curãtur.

Penitentia q̃d est.

Cor est custodiẽdum.

ex penitentia ⁊ diligenti custodia sui. Quandoq; enim superbia ⁊ ideo vt dicit Eccles. ij. Deprime cor tuum. i. deorsum preme: ⁊ inclina per humilitatē considerando vilitatem tuā: submittendo voluntatem ipsam seu cor ⁊ voluntati ⁊ mādatis eius: nec extollas te supra virtutem tibi collatā: vel regulam tibi prefixā a deo ponendo te: ⁊ appetendo que sunt supra conditionē tuā. Cor altū quō deprimēdū.

Nā qō superbia extollat ostendit Abdias propheta dicens. Superbia cordis tui extulit te. i. supra te tulit appetēdo que supra conditionē tuā sunt: ⁊ maiora de te estimādo q̄z habeas. Ex hoc autē sequitur ruina magna: prout dicit Prouerb. xviij. Anteq̄z conteratur exaltatur cor hominis. i. ꝓpter hoc conteritur voluntas hominis: vt ad nihilum redigantur merita eius ⁊ virtutes ⁊ bona: q̄ se exaltauit per superbiā: qō patet in Lucifero ⁊ Nabuchodonosor qui dicebat in corde suo. In celū conscēdaz: super astra dei exaltabo solium meum ⁊c. Esa. xiiij. Et sequitur. ad infernū detraheris. quod exponitur a doctoribꝰ de vtriusq̄z superbia. s. diaboli ⁊ Nabuchodonosor. Deprimendum est igitur cor nostrū ⁊ humiliandū: quod ipse saluator exemplo ⁊ verbo nos docuit dicens. Discite a me: q̄ mitis sum ⁊ humilis corde Matth. xj. Et rationem videtur assignare Pſ. lxj. quare deo subici debet voluntas nostra: ⁊ sic cor deprimere dicens. Nonne deo subiecta erit aīa mea ⁊c. Certe sic propter causas que sequuntur: id est sua beneficia: vt dicit Hugo Cardinalis super Pſ. Et primo propter beneficium redemptionis. Ab ipso enim salutare meum. i. Jesus saluator a deo missus. Secundo ꝓpter beneficium creationis: nam ⁊ ipse deus meus. Tertio propter beneficium iustificationis. ibi et saluator meus. Quarto ꝓpter beneficium suffragationis in angustijs ⁊ tentationibus. ibi susceptor meus. Est autez subijcienda anima deo vt discipula magistro. Esa. i. Audiam quasi magistrum. i. obediā. Item subijcīda vt creatura creatori. Esa. xlv. Ue qui contradicit factori suo. Item sicut materia artifici. Hier. xviij. Sicut lutum in manu figuli: sic omnes vos in manu mea dicit dominus. Itē sicut spōsa sponso. Esa. lxj. Exultauit anima mea in deo meo: quia induit me vestimentis salutis ⁊c. Item sicut ancilla dñe. j. Regū. xxv. Famula tua sit in ancillam vt lauet pedes seruorum domini sui et Pſ. cxxij. Sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum. His igitur modis humiliandum est deo. Quinto est cor in bono exercendum non in otio dimittendum vel malo occupandum. Et hoc optime ipsa natura docet. Nam vt dicit Rabbi Moyses. Sicut se habet celum ad vniuersum materialem: ita cor ad corpus animalis. Celum enim nunq̄z quieuit sed semper mouetur: ita et cor quod per pulsum manifestatur. Huius cordis motus si ad horam cessaret deficeret vita animalis. Sicut etiam deficiente motu celi cessaret motus generationis et corruptionis et alterationis in istis inferioribus. Est autem ipsum corrubicundum acutum in summo ad modum flāme ignis ad innuendum q̄ debet cor anime. i. voluntas exerceri secundū ignem charitatis. vnde Eccl's. xj. dicitur. In bono sit cor tuum: scilicet opere occupatum. Est autem exercendum in bono multipliciter. Primo scilicet circuncidendo. Unde Hiere. iiij. dicitur. Circūcidimini domino: ⁊ auferte preputia cordium vestrorum. i. auferte superfluitates ab appetitu rationali: ad quas inclinat appetitus sensualis: delectabilium. s. in cibis et venereis quoad honorem ⁊ famā ⁊ scientiam ⁊ superstitiones. Reprehensi fuerunt Judei a protomartyre Stephano de hac circuncisione dicente. Incircūcisi cordibus ⁊ auribus vos semper spūsancto restitistis. Act. vij. Ubi ostenditur grauitas mali huius incircuncisionis: quia. s. per hoc resistitur spūsancto ne in cor intret. Cor est exercendum. Quō est cor exercendum.

Est etiam a tristitia immoderata resecandum: quia vt dicit Prouer. xxv. Tristitia viri nocet cordi. Nec est contra illud Eccl's vij. Cor sapientis vbi tristitia. i. sapiens moratur in tristitia cordis: quia hoc intelligitur de tristitia vtili penitentie ⁊ moderata. Secundo cor est ad deum in oratione erigendum per affectum intensum Thes. iij. Leuemus corda nostra cum manibꝰ id est operibus ad dñm in celos. Hinc et Cyprianus ait. Quando stamus ad orationē fratres dilectissimi: inuigilare ⁊ incumbere ad preces toto corde debemus ⁊c. de conse. dist. j. quando. Et Eccli. xxxix. dicitur de iusto viro. q̄ tradet cor suum ad vigilandum diluculo. s. per meditationē et orationem attentam: ad deum qui fecit illum. Nam de orantibus ⁊ laudantibus deū sine attentione et affectu dicit dñs Esa. xxix. et Mat. xv. Populus hic labijs me honorat: cor autē eorum lōge est a me. s. distracti in alia ⁊ affecti ad vitia. Tertio cor est exercēdū inquisitione per studiositatē. Mouet eñ affectus cordis intellectū ad inquirendū veritatē ⁊ precipue a deo. Sed in simplicitate cordis que rite illum ait sapiens Sap. j. id est pura intentione ad placendū illi ⁊ fruendū eo: nō ad diuitias ⁊ honores obtinendos: vt faciūt homines mundi querētes prosperari ⁊ scire diuina vt vocētur ab hoibus Rabbi. Regina Saba que fuit ita studiosa q̄ venit a finibus mundi audire sapientiā Salomonis: cum locuta fuisset omnia que erant in corde suo Salomoni. vt dicit. ij. Paral. ix. Dubia ⁊ obscura inquirendo ab eo: de omnibus fuit edocta. Quarto in sufferendo increpationes. Unde Prouer. xv. dicitur. Qui acquiescit increpationibus possessor est cordis. Acquiescit autem qui non solū suffert patienter reprehensiones dei vel hominū: sed etiam cognoscit suum defectum vnde emēdatur: ⁊ sic cor possidet habens in sua potestate: non subditum passionibus ire ⁊ odij ⁊ hmōi. Unde ſm Jsido. ideo natura inclusit in pulmone cor: vt cum sanguis accenditur per irā circa cor humectetur ex humore pulmonis ne nimis inardescat. Sexto est cor refouēdum. Cum enim vt dictū est cor continue laboret: oportet q̄ cōfortetur ad sufferendum laborem. Sic ⁊ corpus nostrum oportet confortare ⁊ cibare vt possit in exercitio perseuerare. Et hoc est quod dicit Pſ. xxx. Uiriliter agite et confortetur cor vestrum. qua si diceret: vt possitis perdurare in virtuosis actibus confortetur voluntas. Et quibus modis ipsum cor confortetur ⁊ roboretur idem ostendit dicens. Pſ. ciij. Panis cor hominis confirmet. Nec est credendum solum de pane materiali locutum fuisse prophetā: q̄ prophete intendebāt docere populos spūalia nō corporalia et naturalia. Sed principaliter de pane spūali sub similitudine corporalis: quia sicut panis materialis fortificat cor poris cor ita panis spūalis sacre doctrine: vel eucharistie corroborat ⁊ confirmat in bono cor anime. i. voluntatē. In cuius figuram dñs Jesus turbas sequentes eum in deserto noluit dimittere ieiunos: ne vt ipse ait: deficerēt in via. Sed satiauit eos panevt fortificarentur. vt habetur Mar. viij. Sic sequentes christū in deserto mundi: oportet pane verbi dei reficine deficiant spiritu. Et qui in Emaus cum christo venerant dicebant. Nōne cor nostrum ardens erat ⁊c. Nuc. vlti. Et Helias sumpto pane subcinericio quod signat eucharistiam ſm beatum Tho. in officio corporis christi: ambulauit in fortitudine cibi illius cōfortatus vsq̄ ad montem dei: vt habetur. iij. Reg. xix. Mons dei est vita eterna. Confortatur cor etiam vino: quia letificat cor hominis: ⁊ omnem mentem facit securam: alias serenā. Et hoc vinum est iocunditas mentis spūalis. Unde dicitur Eccli. xxx. Jocunditas cordis: hec est vita hominis. i. conseruat vitam spiritualem sicut ⁊ corporalem. Odoribus quoq; cōfortatur cor ⁊c. vt dicitur Prouer. xxvij. Odores spūales sunt exempla sanctorum: q̄bus confortatur cor ⁊ animatur ad bona. Septimo ⁊ vltimo est vniē dum seu in vnitate seruandum. Sicut natura vnū cor dedit corpori: ita ⁊ vnam voluntatem anime quoad potentiam. Sed quātum ad actus eius ⁊ fines: facimus multas ⁊ diuersas. Volunt enim aliqui ⁊ deum ⁊ diuitias ⁊ honores in eis constituendo finem: ⁊ sic diuidunt cor in multa. Et de huiusmodi peccatoribus dicitur Osee. x. Diuisum est cor eorum. s. in diuersa distracti. Sz vt dicitur Eccli. ij. Ue duplici corde. Ue autem importat eternā damnationem. Econtrario omnis virtus vnita est magis infinita. i. fortior: vt dicitur in lib. de causis. Et ideo vt cor sit robustū ad prelia tentationum reducendum est, ad vnitatem: vt scilicet in omnibus vnum vltimum ⁊ verum finem sibi prestituat. s. deū. vnde dicitur Eccli. xxx. Congrega cor tuū. Et quia ad hoc opus est dei auxilio ipse illud promittit dicens Hiere. xxxij. Dabo eis cor vnū. i. vnitū ad perfecte diligendum: non solū deum: sed proximos etiam propter deum. Quod illi christicole primi optime seruauerunt. Nam vt dicitur Act. iiij. Multitudinis credentium erat cor vnū. s. concordantes in voluntate ad querendum ⁊ faciēdum voluntatem domini ⁊ honorem ⁊ mutuā subuentionē. Ubi ergo malitia vnum cor diuidit in multa ad que applicatur: concordia multa corda vnire facit: ⁊ vnit etiam cum corde dei. i. voluntate. Et vt dicitur Matth. vj. Ubi est thesaurus tuus. i. illud quod estimas principale bonum ⁊ maxime amas vt amatur thesaurus a mundanis: ibi est ⁊ cor tuum. Si deum thesaurū tuum reputas qui et verus et infinitus. thesaurus est hominibus: vt dicitur Sap. viij. Illum cogitas ⁊ frequenter consideras et continue amas. Et quia amor ſm Dionysium habet vim vnitiuam ⁊ deus si dici posset vnissimus est: ideo eum perfecte diligendo cor tuum perfectissime efficitur vnum. Cor est refouendum. ij. Ethi. iij. Cor est in vnitate seruādū

§. III. Quantum ad tertium principale. s.

cipale. ſ. q⁹ cor mortificatur ⁊ ad gehennam dirigitur per iniquitatem. Et ex tali corde exeũt cogitationes male ⁊c. Matth. xv.

Septem ſunt differẽtie cordium iniquorum.

Eſt notandum ſecundum Mauritium in diſtinctionibus quod ſeptem ſunt differentie cordium iniquorum.

¶ Eſt enim cor indiſciplinatum.

¶ Eſt cor infatuatum.

¶ Eſt cor ſuperbia elatum.

¶ Eſt cor nequitie applicatum.

¶ Eſt cor dolo circundatum.

¶ Eſt cor depꝛauatum.

¶ Eſt cor induratum.

Cor indiſciplinatum.

De primo dicitur Job. xvij. Cor longe feciſti a diſciplina. Diſciplina importat doctrinã ⁊ correctionem ſeu cõpoſitionẽ in moribus. Eſt ergo cor indiſciplinatũ quod non recipit doctrinam vel non ſe emẽdat per flagella. Dicitur autẽ deus hoc facere. ſ. indiſciplinã inquãtum permittit fieri. Confert autẽ hec indiſciplinatio tria mala: ſcz. Primo ad malũ pꝛonitatem. Unde dicit Oſeꝛ. viij. Senſus ⁊ cogitatio humani cordis pꝛona ſunt ad malum. ſ. ex ſe niſi fuerint diſciplina pꝛecipue in adoleſcentia refrenati. Inducit mẽtis inſtabilitatẽ ꝓpter qđ dicit Eccli. xxj. Qui minoꝛat corde cogitat inania. Minoꝛatur aũt quis corde. i. volũtate boni pꝛopter defectum doctrine ⁊ correctionis. Adducit ⁊ conſcientie moꝛdacitatẽ que eſt vtiq; maxima pena. Et ideo Pꝛouer. v. dicit Salomõ q⁹ indiſciplinatus habens remoꝛſum de malis dicit. Cur deteſtatus ſum diſciplinam: ⁊ increpationibus non acquieuit cor meũ. De ſcõo ſcz corde infatuato dicitur Pꝛouer. xviij. Nõ recipit ſtultus verba pꝛudentie niſi dixeris ea que verſant in corde ſuo. i. niſi aſſenſeris affectionibus ſuis. Pꝛecipue facit ira hominem fatuum. Unde dicit Eccli. vij. Ira in ſinu. i. mẽte ſtulti reqeſcit. Et Chryſo. Ire ⁊ inſanie nihil eſt mediũ. Hec autem ſtultitia cordis tria mala generat. Primo nullã retinet ſapientiam. Nam iracũdus omnis doctrine ⁊ ſcripture ⁊ rationis obliuiſcitur in ira ſua. ꝓpter quod dicit Eccli. xxj. Cor fatui quaſi vas confractũ et omnẽ ſapiẽtiam nõ tenebit. Liquor enim ſapientie ⁊ gratie ex eo effunditur. Secundo inclinat ad blaſphemiã. Eccli. v. Ne temere quid loquaris. ſ. blaſphemando: neq; cor tuũ ſit velox ad proferendum ſermonem coꝛã deo. Cõmuniter ex fatuitate ire homines male loquuntur de deo et hoibus. Tertio pꝛouocat ſtultitiã in audiente: vt ſcz inducat illum ad loquẽdum contra illũ ſtulta: ⁊ faciendum ſcz verba contumelioſa ⁊ iras ⁊ vindictas. Unde Pꝛouer. xij. dicitur. Cor inſipiẽtium pꝛouocat ſtultitiã. ⁊ ideo bene dicit ſapiens Pꝛouerb. xxvj. Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam ne ſimilis ei efficiaris. De tertio. ſ. corde elato per ſuperbiã dicitur Ezechiel. xxviij. Multiplicaſti fortitudinem tuam tibi ⁊ eleuatum eſt cor tuum in roboꝛe tuo. Quod fit: cũ quis bona que habet ſibi attribuit vel meritis ſuis: non a deo recognoſcit: ſicut fecit Nabochodonoſoꝛ de quo dicit Judith. j. Exaltatum eſt regnum Nabuchodonoſoꝛ: ⁊ cor eius eleuatũ eſt. Hec autem elatio tria mala facit primo inducit ad dei obliuionẽ ſm illud Deut. viij. Ne poſtquã comederis ⁊ ſaturat⁹ fueris: ⁊ poſt parum eleuetur cor tuũ: ⁊ non reminiſcaris domini dei tui. i. beneficiorum eius. Ingratiſſimus autem inquit Seneca qui eſt oblitus ſcz benefactoris ſeu beneficij. Scõo ſui deceptionẽ. Hiere. xlix. Arrogantia tua decepit te et ſuperbia cordis tui. Et quõ decipiat oſtẽdit ſapiẽs dicens Eccli. xj. Sicut perdix inducitur in caueam: et vt capiꝛa in laqueũ: ſic ⁊ cor ſuperboꝛum. Tertio de amiſſiõe. i. gratie ſue. Pſ. lxiij. Accedet homo ad cor altũ. i. ſuperbũ: ⁊ exaltabit deus id eſt eleuabitur recedendo ab eo. Aug. Humilis deus humilia reſpicit ⁊ alta. i. ſuperba corda a longe cognoſcit: humilias te venit ad te: attollis te recedit a te. De quarto. i. corde nequã ſeu nequitie applicatũ dicit. j. Reg. xvij. Ego noui ſuperbiam tuam et nequitiam cordis tui. Que verba dixit frater Dauid ſibi ſed iniuſte. Dicitur autem nequã ſcõm Catholicon a nequeo. Unde nequã dicitur qui adeo ſceleroſus eſt quod neq; ceſſare ad malis. Dicitur enim nequam luxurioſus vt ibi habetur. Unde Onam filius Jude qui luxurioſus turpiter erat dicitur nequã Geñ. xxxviij. Et forte propterea luxurioſus magis dicitur nequã quam aliꝭ vitijs dedit⁹: quia difficilius et tardius recedit quis ab illo quã ab aliꝭ. Unde Aug. Dum non reſiſtit concupiſcentie fit conſuetudo: ⁊ dum conſuetudini non reſiſtitur fit neceſſitas. Et talis nequitia inducit tria mala. Primo multiplicẽ doloꝛem coꝛporis et anime. Eccleſi. iij. Cor nequam grauabitur in doloꝛibus. Secũdo aufert boni cognitionem ⁊ affectionem. Eccleſi. xix. Uinum ⁊ mulieres apoſtatare faciunt ſapientes: et arguunt ſenſatos. Et Oſee. iiij. Fornicatio et vinum ⁊ ebrietas auferunt cor. i. gula ⁊ luxuria auferunt affectum veri boni. Tertio perducit ad eternam dãnationem. Eſa. j. Ue genti peccatrici populo grauti iniquitate ſemini nequã filijs ſceleratis. Ue autẽ importat damnationem. De quinto ſcilicet corde dolo circundato ſcilicet per hypocriſim et fraudulentiam ſeu perditionem dicitur Eccli. j. Cor tuum plenum eſt dolo ⁊ fallacia. Et tale cor tria mala operatur. Primo profunditatem habet in conſilium vel intantum ſuum abſcondẽdo vt magis decipere valeat. Eſa. xxix. Ue qui profundi eſtis corde ⁊c. Secundo duplicitatem habet in reſpondendo: dicendo verba ſophiſtica. Sed vt dicitur Eccleſi. iij. Cor ingrediens duas vias non habet ſucceſſus proſperos: quia frequenter detegit fraus ⁊ dolus eius: et inde abominatur. Tertio malitiam habet in ſuadendo quaſi querat bonum proximi: cum tamen velit eum decipere. Pꝛouerb. xxvj. Quando ſubmiſerit vocem ſuam ne crediderꝭ ei: quoniam ſeptem nequitie ſunt in corde illius. De ſexto ſcilicet corde depꝛauato dicitur Eccleſi. iij. Cor pꝛauum ſcandalizatur. Dicitur autem cor depꝛauatum quod aliquo tempoꝛe fuit bonum ⁊ poſtea efficitur malum in eo permanens. Et tale cor vtique ſcandalizatur de facili ruens in mala ex dictis ⁊ factis aliorum. Nam dum bonum eſt cor non ſcandalizatur. Tale autem cor obedientiam poſtponit. Hiere. xvj. Ecce ambulat vnuſquiſque poſt pꝛauitatem cordis ſui mali vt me non audiat. Secundo apoſtaſiam inducit. Unde de Salomone dicitur. iij. Reg. xj. quod cum eſſet ſenex depꝛauatum eſt cor eius vt ſequeretur deos alienos. Quãto enim quis cadit ab altiori ſtatu virtutis non cito inde reſurgens: tanto grauius ruit in omnia mala. Tertio iram dei incurrit. Pꝛouer. xj. Abominabile domino cor pꝛauum. De ſeptimo corde: ſcilicet indurato quod fit per obſtinationem dicit dominus Exo. vij. Ego indurabo cor Pharaonis: et non audiet vos. Ubi ſciendum ſecundum beatum Tho. j. par. ſumme quod obduratio duo importat ſcilicet ſubtractionem gratie que non eſt culpa ſed pena: et hec eſt a deo ſicut ⁊ omnis pena quam nõ niſi iuſte infert. Nec enim alicui ſubtrahit gratiam: niſi hoc ille a quo aufertur mereatur per culpam. Et ſecundum hoc deus indurat: ſecundum illud ad Roñ. ix. Cuius vult miſeretur et quẽ vult indurat. Aliud quod importat obduratio eſt inheſio culpe id eſt firmitas in peccato: ⁊ hoc eſt ab homine: ⁊ culpa eſt. Et inducit tria mala. Primo quod ſemen verbi dei fructum non recipit. Unde Luce. viij. dicitur. Quod autez cecidit ſupꝛa petrã: id eſt cor induratum: natum aruit: quia non habebat humoꝛẽ ſcilicet gratie. Secundo cumulum culpe et pene adauget. Ro. ij. Secundum duritiam tuam et impenitens cor tuum: theſaurizas tibi iram in die ire ⁊c. id eſt congregas tibi penam in iudicio. Tertio beatitudine pꝛiuat. Unde in figuram filij Iſrael qui indurauerunt cor ſuum erga dei mandata vt non facerent ea omnes qui numerati ſunt in egreſſu de Egypto ſexaginta centena milia omnes pꝛiuati ſunt terra pꝛomiſſionis: que ſignat vitam eternam: vt nullus intraret niſi Caleph et Joſue. Pꝛopter quod Pſ. xciij. admonet cauere talem obdurationem ne incurramus in illud malum et damnum: dicens. Nolite obdurare corda veſtra ⁊c.

De corde dolo-ſo.

De corde depꝛauato.

Decorde indurato.

Decorde elato.

De cor-de nequitie.

Nequam quis dr.

¶ De voluntate ⁊ opere exteriori: quomodo ſe habent ad inuicem in merito vel demerito. Capitulum. xiiij.

Nota circa voluntatem et opus exterius quantum ad meritum ⁊ demeritum.

Et quantum ad forum iudiciale fieri poteſt talis diſtinctio. Aut enim voluntas circa aliquod agendum habetur ſine opere exteriori. Aut opus exterius exercetur ſine voluntate interiori. Aut voluntas adeſt immediate operi exteriori ſequente.

§. I. Quãtum ad primum notat materiã talẽ valde diffuſe Archi. ſuper. c. qui bona. xvij. q. j. cuius verba abbreuiabo ob prolixitatem vitãdã. Aliquãdo mutabo ſequendo ſentẽtiaz theologorũ ad plenioꝛem declarationẽ. Ex quibuſdã auctoꝛitatibus videtur q⁹ voluntas ſine opere tantũ valeat in malo ⁊ in bono: quantum voluntas cũ opere. Dicit enim Aug. votum. i. voluntas pꝛo opere reputatur. xxj. q. j. nulli epiſcopoꝛũ §. ſi ergo. Item Cyprianus. Nũquid Cain cũ domino munus offerret: peremerat fratrem: et tamen fratricidiũ mẽte conceptum. i. voluntate deus pꝛouidus ante damnauit. Ita ⁊ in dei ſeruis apud quos cogitatur et martyꝛum mente conci

An volũtas pro ope habeatur.

pitur animus id est voluntas ad bonū deditus deo iudice coro natur. de peni. dist. j. nunquid. Et Hiero. Licet gladio non occidas: voluntate tamē interficis. dist. ea. ca. omnis iniquitas. Ad idem facit. c. si cui. ⁊ c. si forte mulier. ⁊ plura alia. c. in dicta disti. Pro huius igitur declaratione ꝑm Archi. distinguendū. Quia aut loquimur de voluntate in opere bono: aut de voluntate in opere malo. Si primo modo id est de voluntate affectante facere opus bonū: sed non exequente: iterū subdistinguendū. Quia aut habetur respectus ad deum: aut ad ecclesiā siue ad ius. Et si habeatur respectus ad deum: quantum quidē ad tempus preteritum vel futurum: vtiq; non habetur voluntas pro opere. nā si volo me ieunasse: eleemosynas fecisse ⁊ alia huiusmodi bona talis voluntas in conspectu dei: id est quo ad meritum: non habetur pro opere id est non remuneratur sicut si factum fuisset opus: que tamen proprius dicitur velleitas q̄ voluntas. De futuro etiam si volo seu propono hinc ad mensem ieunare: dare eleemosynam ⁊ huiusmodi: hoc non habetur pro opere: q̄uis tale propositum et voluntas sit meritoria: non tamen tātum sicut cum opere subsecuto: quod propositum boni dimitti potest: licet non sine peccato. Unde Greg. super Ezechie. Qui bona agunt ⁊ meliora agere proponunt: si ea non agunt: licet in bonis priori bus perseuerent: in conspectu tamen domini ceciderūt: scilicet venialiter vel mortaliter scōm qualitatē propositi quod dimittunt: puta alicuius voti vel necessarij ad salutem: vel alicuius rei non necessarie vt alicuius deuotionis faciende. Si autem loquimur de presenti: iterum subdistinguitur: quia aut illa voluntas potest impleri in bono opere ⁊ non impletur ex negligentia vel alia causa. vt verbi gratia. Habeo voluntatem faciendi eleemosynam ⁊ bene possum: sed cupiditas me tenet vel negligentia. Habeo voluntatem orandi: sed me piget: et talis voluntas non habetur pro opere: nec est efficax voluntas quin sequeretur effectus. Et ad hoc facit quod dicit Ambr. dist. lxxxvj. nō satis. Non satis est bene velle nisi studeas etiam bene facere id est non sufficit bona volūtas sine opere: cum adest facultas. Et sic intelligitur illud Prouer. xiij. Vult ⁊ non vult piger. Vult enī quodammodo leui voluntate et inefficaci. Aut quis habet voluntatem ad opus ⁊ precise dimittit: quia exequi nullo modo potest. Et tunc quantum ad gloriam consequendam: ⁊ quātum ad penam eternam euadendam: voluntas pro opere reputatur in genere: sed nō quantum ad quantitatem premij vel quantitatē euasionis pene tēporalis debite pro peccatis. Et hoc vel ex opere operante: vt in illis operibus que habent in ipso actu delectationem prouocantem: tunc enim operatio addit ad bonam voluntatem quantū ad premiū essentiale: aliquando ad accidentale: ꝑm bea. Thom. in. iiij. dist. xvij. Vel ex opere operato id est ex sumptione sacramenti. Verbi gratia. Si quis vult recipere baptismum vel confessionem seu eucharistiam: ⁊ nō potest quia deficit vel minister vel sacramētū vel aptitudo illius ad hoc. vtiq; talis ⁊ premium meretur eternū ex illa voluntate si est gratia informata ⁊ euadit penas eternas. Sed nō ita euadet penas purgatorias: nec tantum premij cōmuniter consequitur sicut si secutum esset opus id est suscipiendo sacramenta. Aliud exemplū. Vult quis summo desiderio sustinere martyrium: sicut beatus Dominicus vt ceruus ad aque fluuium. Talis ex illa voluntate premium recipit: vt dicit Cyprianus in auctoritate superius allegata. Et quantum ad essentiale premium: tantū recipere potest quantum si actu reciperet martyrium: dūmodo equalis esset feruor ⁊ effectus nō sustinēdo martyrū siue sustinendo. Secus si minor est. arg. de pe. distinc. ij. qui vult. non tamen recipit illud premiū accidētale: quod dicitur aureola martyrij. Unde ⁊ Joā. in glos. de pe. dist. j. dicit q̄ illud dictū votum pro opere cōputatur: habet exceptionē in operibus priuilegiatis quibus debetur aureola. Aliud exemplū. Vult quis ire ad ecclesiā vbi est indulgentia: non vadit qr nullo modo potest: talis vtiq; etsi meritum habeat aliquod de bona volūtate: nō tamen indulgentiā consequitur: nō eundo. Quādo vero habetur respectus ad ecclesiam. Cum queritur vtrū voluntas habeatur pro facto. Respondetur q̄ siue processit ad actū exteriorem imperfectū qō plus est. Siue stetit in cōfinibus cogitationis qō minus est: non habetur talis voluntas quoad ecclesiam pro opere: vt apparet de eo qui erat excōmunicatus: ⁊ voluit recōciliari ecclesie: ⁊ per eum non stetit quo minus recōciliaretur: ⁊ de hoc apparent indicia manifesta q̄ voluit reconciliari ecclesie sed non potuit ⁊ mortuus est talis: si morte preuentus absolutionis beneficium non habuit apud ecclesiam non habetur absolutus: q̄uis sit secus apud deum

xvij. qō. j. c. qui bona.

Martyrium voluntatis.

Modus fori cōtētiosi.

Et ratio est: qr ecclesia opinionē hoīm sequitur in iudicādo precipue in foro contentioso: que sepe fallitur: sed ipse deus semper innititur veritati: et ideo nec fallit nec fallit. extra de sen. excō. a nobis. ij. Ā tali negabit ecclesiastica sepultura: ⁊ q̄ nō fiat solēnis oratio pro eo: nisi fuerit post mortē absolutus ab excōicatione: qō fieri debet si in vita quesiuit absolutionē. Aliter aūt agēdū in sacramēto cōfessionis. Haz si quis vult cōfiteri quod ostēdit per signa petēs sacerdotem: ⁊ postea mutus efficiat: nō dz tali denegari eucharistia: ⁊ alia ecclesie suffragia: dūmodo constet ecclesie seu sacerdoti de voluntate illius quantūcūq; leuiter etiā per vnū testem: vel per signa ipsius infirmi. Ratio diuersitatis in hmōi esse potest: qr primū pertinet ad forū contentiosum: vbi requirūtur probationes sufficientes. Scōo pertinet ad forum penitentiale: vbi nō requirūtur tales ꝓbationes. Si autem agatur de actibus iudicialib⁹: siue de his que inter homines continue agitant, ⁊ frequētātur. Cum queritur vtrum voluntas habeatur pro facto. Respōdeō q̄ siue de preterito siue de presenti siue de futuro agatur: cū volūtas stat in confinibus cogitationis: in nullo ꝓcedens ad extra: nunq̄ habetur illa volūtas pro facto. Verbi gratia. Missus erat aduersarius meus in possessionem rei mee: ex primo decreto poteram infra annū recuperare possessionem ipsam prestando cautionē de parēdo iuri ⁊ habui volūtatē in corde prestādi dictā cautionē ⁊ faciendi alia necessaria: sed non processi ad actum exteriorē. Certe volūtas ista non habetur ꝓ facto: vt postea possim recuperare possessionem. extra de eo qui mit. in pos. ca. j. Si autē voluntas processit ad actum aliquē tunc subdistinguendum: qr aut actus ille fuit perfectus aut imperfectus: ⁊ si fuit perfectus tunc clarū est: ⁊ de hoc nemo dubitat extra. vt lit. non contest. quoniā. Sed si actus ille fuit imperfectus: tunc subdistinguendum: qr aut fuit imperfectus propter voluntatem aut ꝓpter impotentiam: et si fuit imperfectus propter volūtatē tunc illa volūtas in tali actu imperfecto non habetur ꝓ facto. Verbi gratia. Habeo in corde voluntatem prestandi cautionem pro recuperanda possessione mea: ⁊ illam volūtatem produco ad actū exteriorem: sed imperfectū: hoc videlicet modo. Vado coram iudice ⁊ aduersario meo ⁊ dico volo recuperare possessionem meā: ⁊ duco mecum fideiussorem ⁊ offero satisfactionem de iudicio sisti et nihil aliud facio. Certe iste actus imperfectus fuit: qr non solum debeo offerre sed etiam prestare. Nam sola oblatio fideiussoris non sufficit. quod quidem locum habet in his in quibus cadere potest depositio: vt in his que consistunt in probando. Sed in his in quibus non cadit depositio: vt in his que consistunt in faciēdo: sufficit sola oblatio faciendi seu protestatio: vt apparet in appellatione: in qua sufficit si me offeram probare coram iudice causę principalis: ⁊ q̄ō protestatio sufficiat probatur. eo. titu. c. fi. Si autem fuit actus imperfectus propter impotentiaz tunc subdistingue: quia aut illa imperfectio contingit propter defectū ꝓprium: aut propter defectum iudicis vel aduersarij: aut propter casum fortuitum: aut propter factum prorsus extranei. Si propter defectum proprium cui non potest prouidere: tunc volūtas habetur pro facto. Verbi gratia. Habeo voluntatem p̄standi cautionem pro possessione mea recuperanda: et procedo ad actum exteriorem hoc modo. Nam modo compareo coram iudice ⁊ aduersario et dico. Domine bene vellem prestare cautionem: sed in veritate non possum quoniam ꝓuper sum: ⁊ propter paupertatem non inuenio qui pro me intercedat. Certe in isto casu ista voluntas haberetur pro facto ad recuperandam possessionem dummodo prestem iuratoriam cautionem. extra de eo qui mit. in pos. c. j. ⁊ extra de solu. odoardus. Nam inanis est actio quaz in opia debitoris excludit, ff. de arbi. l. inanis. Fallit tamen hoc in vsufructuario qui debet prestare cautionem de vtendo et fruendo arbitrio boni viri: et finito vsufructu de restituendo. Nam si propter paupertatem vel illud non potest fideiussorem prestare non sufficit iuratoria cautio ⁊ sic non habebitur voluntas pro facto: vt not. Azo. C. de vsufructu. l. vsufructua rius. Si autem illa impossibilitas contingit propter defectum iudicis vel aduersarij: tunc iterum est subdistinguendum: quia aut hoc est ꝓpter factum ipsorum: puta quia dum vellem prestare cautionem: stetit per iudicē vel aduersarium: quo minus prestarem: quia ipsi noluerunt recipere: dum offerrem ⁊ ipsam prestare vellem: et tunc voluntas habetur pro facto quantum ad possessionem recuperandam. Aut impotentia contingit propter absentiam iudicis vel aduersarij: quo minus predictā cautionem prestaret. Et tunc voluntas non habetur pro facto: nisi

Actus quō imperfect⁹.

Impotētia q̄ culpabilis.

ego

ego istã cautionẽ prestẽ coram publicis ⁊ honestis personis. vt extra de offi. or. pastoralis. Si autẽ impotentia cõtingit propter casum fortuitum: tũc siue casus contingat in iudicijs: voluntas habetur pro facto quãtum ad euitationẽ pene vt apparet exemplum de eo qui certa die debebat in iudicio cõparere sub pena et dũ veniret superuenit tẽpestas: vel põs fluminis est fractus: vel flumen creuit qõ trãsire non põt: certe iste casus illum excusat a pena. ff. si quis cau. l. ij. Itẽ si contingat casus fortuitus in contractibus idẽ videtur dicẽdũ: vt. ff. ad. l. rho. de iactu. l. fi. Cõsueuit tñ subdistingui in contractu locationis: an casus superueniat in persona locatoris: an in persona conducentis tantũ: aut in re locata: vt illa materia satis declaratur. ff. de va. et extraor. cog. l. j. In contractibus etiã cõsueuit distingui: an casus cõtingat in psona debẽtis: vel eius cui debek ⁊ an debeк quãtitas vel species an mora intercesserit vel ne. Si etiã contigat casus in vltimis volũtatibus: voluntas habetur pro facto: vt apparet de illo qui reliquit libertatẽ seruo suo si decẽ daret heredi: et cũ iste portaret pecuniam incidit in latrones: vel in hostes ⁊ pecuniã amisit: ita q̃ in termino ipse non potuit heredi dare. Certe ille actus imperfectus ꝓpter impotentiam ex casu fortuito: habeк pro facto: quãtum ad libertatem consequẽdã. Et de casibus cõtingentibus circa vltimas voluntates plenissime no. per Azo. C de instit. ⁊ substi. sub condi. fac. l. j. Si aũt contingat impotẽtia propter factũ prorsus extranei tũc voluntas nõ habeк ꝑ facto. verbi gra. Deus debebat sistere in iudicio certa die: ⁊ sub certa pena: dũ aũt veniret ad iudiciũ quidam extraneus vir retinuit eũ: ⁊ sic non stetit in iudicio illa die: talis non excusatur a pena. Sed datur actio cõtra impediẽtẽ ad interesse. ff. si quis cau. l. ij.

In malis ofi voluntas pro facto habetur.

§. II. Quantum vero ad secundũ

membrum principale prime questionis. s. an voluntas solum habeatur pro opere exteriori in malis. Ñdetur. Quia aut loquimur in foro dei: aut in foro ecclesie penitentiali: aut in foro contẽtioso seu iudiciali. Primo ergo scilicet quantum ad deum distinguendum. Quia aut voluntas est deliberata: aut non deliberata circa malum. Si indeliberata: ita. s. quod non accedat assensus rationis tunc clarum est quod voluntas non habetur pro opere etiam si illud opus super quo insurgit voluntas sit mortale. Unde Greg. de pe. dis. ij. inter hec. Nequaquã mentem cogitatio immunda inquinat cum pulsat. s. inclinationem voluntatis: sed cum hanc sibi p delectationem subiũgat. s. per cõsensum rationis. Si vero voluntas est deliberata circa opus malum siue in preterito: vt pura quia vult ⁊ contentatur se commisisse aliquod criminale. Siue in futurum: vt cũ vult seu intendit perpetrare in futurũ aliquod malum: vel in presenti cum proponit malum operari. In omnibus hmõi volũtas habeк ꝑ facto: quãtũ ad grauitatẽ peccati in generali nõ in speciali: hoc est q̃ ita meretur penã eternã ex volũtate deliberata ad opus mortale quãuis effectus nõ sequaт: sicut si sequatur actus exterior: nõ tamẽ tantam penã mereк in inferno ꝓpter voluntatem solã quantã si addat opus: qr cõmuniter actꝰ exterior peccati adauget ipsam inordinationẽ volũtatis: ⁊ sic intelligiк illud Clementis de pe. dis. j. c. homicidiorũ. Homicidiorũ tria genera btũs Petrꝰ esse dicebat: ⁊ eorũ penã fore parilẽ: scz odientis: detrahentis: ⁊ actu occidẽtis. Illa eñ parilitas pene odiẽtis ⁊ sic volũtatẽ habẽtis ad mortẽ exosi ⁊ pena actu occidẽtis: intelligẽde sunt fm equalitatẽ ꝓportionis nõ fm equalitatẽ eiusdẽ quantitatis. i. q̃ vterque dãnabitur. Facilius etiã quis resurgit a peccato volũtatis consentientis siue in morosam delectationem: siue in actũ exteriorẽ: nõ tñ exequẽdo: q̃s cũ procedit ad opus exterius. Ad hoc facit qõ dicit Hiero. xxxij. q. ij. sicut semina. Ubi ait. Sensus ex ratione conceptus. i. consensus in malũ: nisi in opera prorumperit adhuc in ventre retinetur ⁊ cito perit ab hoste. Quantum vero ad forum penitentiale ecclesie voluntas contenta terminis suis non habetur pro facto. Non enim tanta penitentia est iniungenda pro peccato interiori: quanta ꝑ peccato exteriori ceteris paribus. Et penitẽtie septẽnes que tarantur ab ecclesia. vt. xxij. q. j. predicandum. ⁊ xxxiij. q. ij. hocipsum. Communiter imponuntur pro peccatis exterioribus: quãuis etiam interiora vt dictũ est sufficiant ad damnationem: vt expresse habetur de peni. dist. j. si cui. Et nota quod cum sola spes quando est principalis ad lucrum in mutuo: facit hominem usurarium. vt. xiij. q. iij. si fenerueris. Sicut etiam sola spes rei temporalis: facit hominem simoniacum quando est principale motiuũ in traditione rei spiritualis: secundum Ray. Jo. ⁊ Archi. Hec spes includit volũtatem deliberatam. Unde in foro penitẽtiali puniri debet seu penitentiari vt pro mortali peccato. Et si inde aliquid recipit oblatum in foro penitentiali est inducendus usurarius ad restituendũ: ⁊ simoniacus ad pauperes erogandum. Et sic punit volũtas pro facto: hoc est ac si pactum fecisset expresse. Sed non quãtum ad censurã aliquã vel dispositionẽ: vt extra de simo. c. vlti. qua pena posset puniri si ad actũ exteriorẽ peruenisset p actionem et hmõi. Et q̃uis aliqui dicãt q̃ usurarius solum mẽtalis non teneatur restituere: alij tamen dicũt q̃ tenetur semper restituere. Et hoc Inno. dicit esse tutius. ex. de usur. cõsuluit. Hosti. autẽ dicit omnino esse restituendum: qr turpiter accepit. Idem sentit Ber. Ray. ⁊ Archi. ⁊ theologi idem sentiunt. Sed quantum ad forũ iudiciale ecclesiasticũ vel ciuile voluntas si nõ procedat ad actum exteriorem aliquem nunq̃ punitur. Et hoc est qõ dicit lex. Cogitationis penã nemo patiatur. de pe. dist. j. cogitationis. Et Aug. xxxij. q. v. christiana. dicit. Latentia peccata vindictam non habent: qr. s. probari non possunt. In iudicio aũt procedit per allegata ⁊ probata. Sed si voluntas procedat ad aliquẽ actũ exteriorem licet imperfecte: hoc est nõ illum cõplẽdo: tũc subdistinguitur: qr aut ille actus fuit imperfectus ꝓpter voluntatem: qr videlicet penituit actũ: ⁊ bene ad effectum pduxisset si voluisset: puta qr virgo deo dicata cũ qua habuerat colloquiũ de malo sibi consentiebat: sed ipm penituit sua propria voluntate: ⁊ tũc non punitur. ff. ad. l. cornel. de fal. l. qui falsam. Exẽplũ etiã de eo qui vocauit clericũ in foro seculari quẽ penituit ante litis cõtestationẽ. q̃uis eñ talis et voluerit ⁊ egerit aliquid: qr nõ perfecit prosecutionẽ cause in tali iudicio: non patietur penam eorũ capitulorũ. xj. q. j. inolita. et extra de fo. compe. si diligẽti. Si autem fuit actus imperfectus propter impotentiã. s. quia attentauit ⁊ fecit qõ potuit vt veniret ad perfectionẽ operis et non valuit: tunc voluntas habeк pro facto ⁊ punik. Et ita intelliguntur leges canonizate. de peni. dist. j. si quis nõ dicã rapere. ⁊ abinde vsq̃ ad legẽ. cogitationis. ⁊. C de fur. l. si quis seruo. Sic et vxor punitur quo ad coniugium propter insidias et consilia que inter posuit in mortem mariti: q̃uis effectus nõ fuerit subsecutus. Notãdum q̃ in penis spiritualibus infligendis distinguitur: vtrũ scz imponaт a canone pena spũalis: an imponatur ab homine. Et siquidẽ imponaт a canone: tũc effectus cõsideratur non affectus animi seu volũtas. Et hinc est q̃ si quis proponẽs manũ suã mittere in clericũ: solũmodo insultuz facit: eleuat manũ vt percutiat: ⁊ tñ non tangit eũ: qr fortior ille fuit vel alia de causa: iste nõ obligatur pena spirituali: scz excõicatiõis. si quis suadẽte. xvij. q. iij. Similiter si quis voluerit homicidium perpetrare etiã si vulnerauerit atrociter dũmodo non fuerit subsecutũ homiciduũ seu mutilatio: penam irregularitatis non incurrit. extra de homi. c. si quis. Si autẽ pena spũalis imponatur ab hoie: tunc cõsideratur animi voluntas ⁊ destinatio: scz cũ aliquali opere exteriori: ⁊ non solum iuris effectus. Et ratio est qr mitius agik cũ lege q̃ cũ ministro legis. ff. de ar. l. celsus. ⁊ extra de cle. excõ. mi. si celebrat. verbi gratia. Dicit superior ordinarius. Excommunico te si eligis. Nam incontinenti cũ parastę ad eligendum: incidis in excommunicationem. qõ dicit vt notauit Inno. extra de ap. c. preterea. Et sic patet q̃ volũtas non producta ad actum perfectum punitur. ⁊ pro facto habetur quãtũ ad penas spũales que infliguntur ab homine. Et ratio est: quia hmõi pene spirituales sunt medicinales. ij. q. j. multi. et extra de sen. excõ. cum medicinalis. lib. vj. Sed in penis tẽporalibus: cõditionalibus ⁊ iudicialibus secus dicendũ est. Nã in istis consideratur iuris effectus nõ affectꝰ vel animi destinatio. extra de spon. c. vlti. Et est ratio: quia pene sunt potius emolliende quã exasperande. de peni. dist. j. hec autem verba ꝟ. pene.

Pene spirituales dupliciter imponuntur.

§. III. Quantũ ad secundũ mem-

De opere exercito siue volũtate.

brũ principale cũ scz exercetur opus exterius sine volũtate. Distinguendum: quia aut hoc fit voluntate oĩno renitente. Aut ratione oĩno deficiente. Aut voluntate negligente. Quantum ad primũ scz cũ fit aliqd opus renitente volũtate oĩno: nec in bono est meritoriũ: nec in malo demeritoriũ. Weretur eñ q̃s aut demereк per actũ liberum voluntatis. Uñ Ambro. Nemo nostrũ tenetur ad culpam: nisi propria voluntate deseruerit. Non habẽt crimẽ que inferunt reluctãtibus: volũtaria tamẽ cõmissa sequitur delictorum inuidia: quã in alios derivamus. Uoluntarium sibi militem elegit christus: voluntariũ sibi seruũ diabolus auctionatur. xv. q. j. nõ est. Ad idẽ Chryꝰ. super Mat. Sicut enim peccatũ opus sine volũtate nõ facit: ita ⁊ iustitia ex opere nõ cõ

Sola spes ad lucruz in mutuo facit usuram.

summatur: nisi ꝛ voluntas affuerit. xxxij. q. v. sicut. Et ex hoc patet ꝙ si inferatur violētia virgini omnino renitenti: nec peccat: nec amittit virginitatē. Unde dixit Lucia Pascasio. Si me inuitam feceris violari: castitas mihi duplicabitur ad coronā. Non enim inquinatur corpus nisi de cōsensu mentis. Nam si in manu mea thura ponas ꝛ per manū meam sacrificia facias deus hoc nō attendit qui ꝛ deridet. De consensibus enim ꝛ voluntatibus deus iudicat. Gratia. xxxij. q. v. c. j. Similiter si quis occideretur pro fide inuitus vel pro iustitia meritū nō haberet: nec talis est capax alicuius sacramenti. Nam si quis omnino inuitus baptizaretur tētus sub aqua per violentiā: talis non reciperet nec effectum nec sacramentū ipsius baptismi. Quantū ad secundā partem distinctionis cū. s. sit opus ratione omnino nesciente: scz cum quis non habet vsum rationis: vt infans ꝛ adultus furiosus qui est extra vsum rationis: opus qđ fit a talibus cū sit inuolūtarīū: qz sine deliberatione riationis: siue in bonum: siue in malū non reputatur ad meritū neqz ad demeritum. Nam actus humanus redditur meritorius vel demeritorius inquantū procedit a libero arbitrio: quod diffinitur esse facultas volūtatis ꝛ rationis. In predictis aūt ratio deficit: sed etiam in iudicio ecclesiastico vel ciuili: tales nō puniuntur: nam infans si proiiciēdo lapidem occidat aliquē hominem: si non est doli capax: nō punitur: nec quo ad deū nec quoad mundū. de cōse. dist. iiij paruuli. Et in glos. q̄ est ibi. extra de delic. pu. c. ij. Et. ff. de sic. l. infans. Idem de furioso dum est in furia ꝛ extra se. Satis enim ipso furore punitur. ff. de offi. pre. l. diuus. ꝛ. xv. q. j. merito ¶ sed obijcitur. Uerum est tamen ꝙ furioso a furia reuerso potest imponi ad cautelam. vt ea. causa. ꝛ. q. c. si quis. Et licet aliqui dicāt ꝙ cum quis ex culpa sua incidit in furiam: amentiā vel ebrietatē: ea que facit mala extra vsum rationis cōstitutus imputantur ei: ex eo quia fuit in causa. Uerior tamē opinio est ꝙ non imputantur que facit in tali statu sed culpa precedēs aggrauatur ex malis que sequūtur. Notandū tamē ꝙ adultus: amēs: vel phreneticus effectus si anteqz incurreret talem amentiā: habuit propositū ꝛ voluntatem suscipiendi sacramēta ꝛ declarauit ipsam voluntatē nō debent sibi denegari. Et quantūcūqz etiam cōtradicit in amentia positus: recipiet effectū sacramentoū si in statu gratie intrauit

Baptismus valet ad salutē pueris et carentibus vsu rōis ex speciali munef.

phreneſim vel amentiā: ꝛ sic opus sine voluntate actuali erit meritoriū: ex voluntate tamen precedenti. Insuper est notandū qđ opus baptismi valet ad salutē ꝛ premiū omnibus pueris ꝛ adultis carentibus vsu rationis: cū tamen desit in eis voluntas ad ipsum opus: sed hoc ex speciali munere venit: sicut ꝛ paruulis innocentibus opus martyrij susceptum sine voluntate: ex gratia christi fuit eis ad premiū essentiale glorie ꝛ accidentale aureole. Regulariter autem vt dicit Aug. Omnis qui sue voluntatis est arbiter cōstitutus nō potest nouā inchoare vitā: nisi poeniteat eū veteris vite. de peni. dist. j. tres aūt sunt actiones. Allegatur etiā eadē auctoritas ea. dist. c. quis aliquādo ¶ econtrario auctoritas illa. versi. est enim penitētia. Quantū ad tertiā partē: quādo. s. fit opus exterius voluntate tepescēte id est opus ipsum eligēte: sz nō inquantū meritoriū vel demeritoriū est intendente: qđ cōtingere potest in bonis ꝛ in malis actibus: quādoqz ex ignorātia: quandoqz ex certa scientia. Et in his quidē que sunt de genere malorū pōt esse dupler ignorātia. s. iuris ꝛ facti. Et si adest ignorantia iuris diuini vel naturalis vel eorū que scire tenetur secūdm statum suum opus malū factum ex tali ignorātia ꝛ per cōsequēs sine voluntate inquantū opus ipsum est malū non excusat a toto: etsi a tāto. Et in his verificatur illud apostoli. j. Cor. xiiij. Si quis ignorat ignorabitur. Et de hoc. j. q. iiij ¶ vlt. Exempla sume

j. Tim. j.

in Paulo: qui persequebatur ecclesiam dei arbitrans exinde obsequium se prestare deo. Sed vt ipse dicit ignorans fecit nec ꝓpter hoc se excusat: sz accusat de peccato. Similiter ꝛ filie Loth cum inebriauerunt patrem vt ex eo conciperent: cūqz putauerunt sibi licere: credentes totū mundum submersum sicut ꝛ Sodoma: non excusantur a peccato incestus propter ignorantiā illam: sed fuit ignorantia iuris naturalis. xv. qō. v. inebriauerunt. Similiter ordinatus in sacris si dimitteret officium ex eo ꝙ nescit se ad hoc obligatum precepto ecclesie: vt patet extra de cele. mis. dolētes. nō excusatur a mortali: cūqz non intendat neqz velit illā omissionē officij. inquantum peccatū: imo si sciret non omitteret sed qz negligens est voluntas ad inquirendū que scire debet: ideo ei imputatur ad peccatū: vt habetur. dist. xxxvij. c. vlti. Quantū autē ad ignorantiam facit: notanda est distinctio decretistarū que ponitur dist. l. c. de his j. ꝛ extra de homi. sicut dignū. videlicet ꝙ aut quis in facto qđ agit dat operā rei illicite: aut licite. Et si dat operā rei illicite: puta qz solatiaī aliquo ludo periculo vñ sequī mors vel mutilatio: cūqz ad illud malū non velit: tamē qz voluit illum ludū vnde secutum est: ei imputaī: ꝛ quoad peccatum: ꝛ quoad irregularitatē: ꝛ quoad penam iudicialem. Similiter si cecus sagittam vel lapidem iaceret ei imputaretur: qz dat operā rei illicite. Uñ et Lamech quādo sagitta occidit Cain existimans eum feram syluestrē non hoiem: qz sec⁹ erat: sed a puero quem secū ducebat: vt fera iudicatus fuit: nō excusaī a peccato. Idē potest dici de minori doli capace: cūqz etatis non perfecte ꝛ dāte operam rei illicite: qđ dictū est de maiori et adulto: vt extra de delic. pu. c. vlti. Si vero dat operā rei licite: tūc aut adhibuit debitam diligētiā aut nō. Et si non adhibuit debitā diligentiā non excusatur a peccato ꝛz malum sequens sit contra eius voluntatē: puta si quis proiiciat regulas de tecto ad ipsum reparandū: ꝛ nō ponat aliquod signū ante domū: nec dicit aliquid cū proiicit: ꝛ si cum vna ipsarū interficiat kāseuntem per viā. Aut si quis proiiceret lapidem ad animalia bruta: ꝛ nō respiciens trāseuntē per viā a casu interficeret aliquē contra voluntatē suā: ei imputaretur peccatum et pena iudicialis: qz nō adhibuit diligentē solicitudinē ad opus illud tractationis. Ubi vero adhibeat debitam diligentiā operi licito si ꝙ malū a casu cōtingat: nō ei imputatur: puta si ꝙs incidendo arborē: dum eam pternit: alius subito trāsit subtus eā ꝛ sic perimitur: cū tamen ille non videret eū nec haberet estimare aliquem transiturū inde. vt dist. l. sepe. ꝛ. xv. q. j. si qs non iratus. Uñ ꝛ Jacob excusaī in cognoscendo Lyam: que non erat vxor sua loco Rachelis vxoris sue. In his aūt que sunt de genere bonorū factis ex ignorantia iuris vel facti: nō habetur meritum ex quo ibi nō est volūtas seu intētio ad meritū actualis vel habitualis. Ad qđ facit ꝙ ait Ambr. Non satis est benefacere nisi id ex bono fonte. i. ex bona volūtate: proficiscaī. dist. lxxxvj. non satis. ꝛ Item. Deus voluntatē non opus respicit: scilicet sine volūtate. xv. q. j. si quis nō iratus. verbi gratia. Si quis dat pauperi vnū florenū eleemosynaliter: volens dare tñ vnū quatrenum: opus istud factū etiam in gratia non habet meritum vnius florenī: sed vnius quatrenī: qz volūtas nō fuit ad florenū: sed ad quatrenū. Similiter si quis iret ad missam die festiuo: vel ieiunaret die instituta ab ecclesia: vel diceret officium existens ordinatus in sacris: nec aliquod horū faciat actu vel habitu vt satisfaciat precepto ecclesie: presupposito ꝙ illud ignoret: vel etiā si scit non habet intētionem ad illud: sed a casu: vel propter societatē facit aliquod predictorum: talis in hmōi non meretur ex quo non habet voluntatē ad illa opera. Dicit enim auctoritas de peni. dist. j. si cui. ꝙ voluntas remunerantur non opus. i. voluntas principaliter facit opus remunerandi. Quātum autem ad opera que fiunt ex certa scientia siue in bonis siue in malis imputantur ad meritum vel demeritum inquantum volūtas assentit operi: etsi non ipsi operi inquanū meritorium vel demeritorium quod habet in coactione conditionali. verbi gratia. Datur infideli optio: vt aut recipiat baptismum aut occidetur vel amittet sua bona: eligit talis baptizari ne perdat vitam vel bona. In huiusmodi opere bono iste non acquirit nec meritum nec salutem: ex eo qđ non habet voluntatem ad opus baptismi susciendum inquantuz bonum est ꝛ salutiferum. arg. ad hoc de peni. dist. j. tres autem sunt actiones. Sīlr in malis operibus: quāuis eīn aliquis non velit aliquo modo opus malum facere inquantū malum ꝛ demeritoriū: tñ assentit opus agere ꝙ scit esse malum ne incurrat aliqđ damnum: tale opus non excusatur a petō. verbi gra. Peierat quis ne amittat suam causam iustam: qui tñ alīs nullo modo vellet peierare. Ad quod optime facit qđ ait Augu. Si diligenter inspiciatur: forte ipsum peccatū nemo velit: sed ꝓpter aliud ꝙ vult peccat. Oēs quippe homines qui scientes factū qđ nō licet: vellent licere facere vsqz adeo ipm peccare nemo appetit ꝓpter hoc ipsum: sed propter illud quod ex eo consequitur. xv. qō j. merito. Unde et Lucretia nobilissima Romana: que assensit filio Tarquini in adulterium ne incurreret infamiam adulterij: ex eo ꝙ ille minabatur ei: ꝙ si non assentiret interficeret eā et vnū ex seruis iurta eam: ꝛ diceret marito suo collatino quod eos interfecerat: quia inuenerat eos pariter commisceri. Ob vitādam igitur talem infamiam assensit operi nefario: de quo tamen tantam displicentiam habuit quod propter hoc coram consanguineis suis se occidit. Non excusatur a peccato adulterij: quia potius debet quis omnia mala tolerare quā malo consentire: scilicet peccati: vt dicit Augu. xxxij. q. v. c. ita ne.

De⁹ iudicat de voluntatib⁹.

G. ff. iij.

Factum cōtra voluntatem punitur.

gen. xxix.

voluntas remunerat non opus.

Nota hystoria de Lucretia.

Distinctio de ignorantia.

Voluntas repetit in opere exteriori.

§. III. Quantum ad tertiã partem prime ⁊ principalis diuisionis: cum scz volũtas reperit cũ opere exteriori.

Sciendum q̃ voluntas ipsa naturaliter semp precedit actũ exteriorem: sicut cã pcedit suũ effectũ: et tãquã regina potẽtiarũ: ⁊ oĩbus aliis hz imperare ſm doctores. tempore vero aliqñ volũtas est simul cũ ope: aliquãdo in diuerso tpe. Et qñ est simul cũ opere exteriori vel immediate exequit ipm: pro vno actu meriti vel demeriti cõputatur. Sed completius et grauius in ipso opere exteriori: vt dictũ est. ¶. puta cũ quis volens furari subito querit furtum facere: vel cum quis volẽs orare vel eleemosynã dare: ponit se ad orandum vel dandum eleemosynã. Sed cum voluntas ⁊ opus sint in diuersis tpibus: medio interuallo: infra quod mens diuertit ad illud: reputantur vt duo bona vel mala: ſm Pet. de Tharãtasia. verbigratia. Habet quis voluntatem fornicãdi vel occidendi ⁊ hmõi: ⁊ dum tale malum deliberat agere: occurũt sibi alie volũtatẽs ⁊ occupationes varie in quibus immoratur: deinde occurrente sibi opportunitate perpetrat illud malũ qđ voluntas decreuerat: scz fornicationis vel homicidij: ibi sunt duo peccata mortalia. Primum qñ volũtate decreuit illud agere. Secõm qñ illud perpetrauit: qđ nõ fuit sine volũtate iterũ deliberãte. Unde ⁊ p vtroque a deo punitur. In iudicio autẽ humano punit tãtũ ſm qñ est contra leges vel canones. Et primũ probat vel ex se notoriũ est. Dicit eñ lex q̃ grandis rõ suadet vt maleficia puniant. ff. ad. l. aquil. l. ita vulneratus ¶. ij. Et vt pena vnius sit met⁹ multorum. ix. q. iij. c. si aũt. ⁊. ff. de penis. l. aut dãnũ. Nã si ea que male vsurpant omittimus: excessus viã aliis aperim⁹. dist. xcij. c. peruenit. ij. Propagatur enim vitiũ nisi per correctionẽ disciplineq̃ subsequat correctio. xxj. q. ij. placuit. Et si pena pro tali crimine exterius cõmisso est determinata in iure: tunc subdistinguendũ est. Quia aut iudex qui habet cognoscere est iudex delegat⁹: et talis qui nõ põt in pena dispẽsare. vt extra de offi. deleg. de causis. et de pe. licet. Et tunc penã illam lege taxatã mutare vel minuere non põt. j. q. iij. turbatur nauicula ¶ notãdum. Et ꝓpter ea dicitur in auk. de iudi¶ oportet. q̃ iudex non debet esse mitior lege. Si autẽ pro vno eodẽq̃ scelere diuerse pene de iure imponantur: tũc vtraq̃ vno eodẽq̃ tpe nõ est imponẽda. extra de iudi. at si clerici. sed minor imponenda est. arg. de pe. dist. ¶. pene. Uel opus est gratificatione. extra de paroch. c. j. Uel illa imponatur que magis timeat. extra vt lit. nõ cõtest. c. qñ frequẽter. Quia vt dicit Aug. Hoc solũ bene agit siue plectendo siue ignoscendo: dũmodo mala vita hoĩn corrigatur. xxiij. q. v. prodest. Si vero est iudex q̃ hz merũ imperium: et de illo crimine possit dispensare: tunc poterit cõmutare vel minuere penã. vt extra de rap. c. in archiepatu. ⁊. C de his qui no. infa. l. ⁊ si seueriores. Dũ tñ hãc diminutionẽ vel cõmutationẽ faciat causa cognita: et in ipsa sententie prolatione ⁊ non post: secus aũt si faceret nõ causa cognita vel post ſniam: q̃ tũc non posset. Et in hac causarũ cognitione habet consideratio locorũ ⁊ temporũ: personarũ ⁊ cause: ac etiã multitudinis ⁊ etatis ⁊ scãdali. Nã ex istis oĩbus rigor iuris mitigatur: vt colligit manifeste extra de sen. excommu. c. pueris. ⁊. lxxxvj. di. tãta. ⁊. l. di. vt cõstituerẽt. x. ij. q. j. in prin. ⁊ extra de transac. ca. vlti. Itẽ causa cognita ex predictis causis ⁊ iuribus poterit penam augmẽtare: ⁊ etiã q̃ multis grassantibus vindicta opus est. ff. de pe. l. aut facta. Nota etiã q̃ arbiter põt leges transgredi. ff. de arbitris. l. qualẽ. Si autẽ nõ est determinata a lege pena: tũc imponit arbitrio iudicantis. ff. de pe. l. hodie. ⁊ extra de offi. dele. c. de causis. In bonis videtur idẽ dicendum quo ad deũ siue meritũ. Hoc est q̃ volũtas bona cum ope exteriori subsecuto tunc habet suã plenã perfectionẽ: vnde ⁊ maiorem remunerationem. Et hoc est qđ dñs requirit dicens Mat. vij. Nõ oĩs qui dicit mihi dñe domine: intrabit in regũ celorum: sed qui facit voluntatem patris mei. Primũ enim dñe refertur ad volũtatẽ siue ad affectionem qua quis vult bonũ. Secũdũ dñe refert ad locum bonũ. Sed tertiũ refertur ad exteriorẽ bonã operationẽ: que exigit cũ adest possibilitas: vt. ¶. dictum est. Cõparat eñ mẽs seu voluntas bñ disposita bone arbori: de qua christus dixit in. d. c. q̃ fructus bonos facit: nõ flores tantũ affectionũ: nec frondes tantum verborũ: sed ⁊ fructus exteriorũ bonarũ operationũ: flores eñ etsi pulchri sint: nõ tñ pascũt. Uñ deuota aĩa dicit in Cant. v. Ueniat dilectus meus in hortum suum. i. in mentẽ suã vt comedat fructum pomorũ suorũ: non flores dicit. Custodiẽdi tamen sunt ne pereãt vel destruant: quia ex floribus sequũtur fructus. Juxta illud Eccles. xxiiij. Flores mei fructus honoris ⁊ honestatis. Et propterea dicit sponsa in Cãti. ij. Capite nobis vulpes parvulas. i. tẽtationes seu cogitationes fraudulentas sub specie boni subintrantes: tunc sunt parvule: id est in ipso principio occursus. Sequit in textu. que demoliuntur vineas id est flores eius. Uñ ⁊ sequitur. Nã et vinea nra floruit. Similiter etiam frondes arboris non pascunt hoies: q̃uis aliqñ medicinalia sint ꝓpter qđ dicit Apoca. vlti. Folia eius ad sanitatem gẽtiũ. Sic ⁊ bona ẏba: quãuis auditoribus plerũq̃ ꝓsint. Si sint sine fructu operũ: ꝓsunt qñq̃ audit oribꝰ: sed nõ pascũt spũaliter facientem vel ipm deũ. Unde in figurã: cũ semel dñs Jesus christus esuriens ad arborem fici accederet: quia nõ inuenit ibi fructus: sed tantũ folia: maledicẽs subito exiccata est. Mat. xxj. Ad significãdũ q̃ q̃ hñt tñ verba ⁊ non facta a deo reprobantur. Requirit ergo ad bonitatẽ arboris vt ꝓducat nõ solum flores bonarũ volũtatũ seu desideriorũ ⁊ frõdes salutariũ locutionũ: sed ⁊ fructus etiam bonarũ opationũ. Uñ Jacob⁹ in sua epla cano. Ostẽde mihi fidẽ tuam ex operibus. Et quales sicut fructus boni producti ab arbore bona ostendit ꝑ sal. cũ ait. Erit tanq̃ lignũ qđ plãtatũ est sec⁹ decursus aquarũ: qđ fructũ suũ dabit in tpe suo. Ubi tria pñt notari. Jaco. ij.

¶ Primo dispositio laudabilis ex parte sui signatur: ibi. Erit tanquam lignum.

¶ Secõ infusio gratie optabilis ex parte dei insinuatur: ibi. Quod plantatum est secus decursus aquarum.

¶ Tertio operatio imitabilis ex parte futuri demõstratur: ibi. Quod fructuum suum ⁊c.

Propagatio vitiorum.

§. V. Quantum ad primum lignũ appellat hoĩn rationalẽ. Unde homo grece ὄ anthropos id est arbor reuersa.

Nã vbi arbores irrationales habẽt radices in terra: ⁊ ramos versus celũ: arbor rationalis. i. homo ecõuerso situat. Nã caput cũ capillis qđ est quasi cyppus cũ radicibus est versus celũ: et brachia cũ manibus tibie cũ pedibus ⁊ digitis: que sunt qua si rami et ramusculi sunt versus terram: vt sciat ⁊ cõsideret se ex ipa sui dispositione corporis mentem ⁊ cogitationes habere ad celestia. Juxta illud Quid. Os homini sublime dedit. i. faciem: celũq̃ videre iussit. Ac etiã dũ cõuersat in terra: multiplicare bona opera ieiuniorum: orationũ: eleemosynarũ ⁊ hmõi. Juxta illud Eccles. ix. Quodcũq̃ potest manus tua instanter operare: q̃ nec opus ⁊c. Plantatũ est autẽ tale lignum secus decursus aquarũ quo ad scõm. Cum videlicet est circundatus aqua diuine gre: que multiplex est in effectu: ⁊ currens: q̃ habentem facit ꝓpte operari. Juxta illud Ambrosij. Nescit tarda molimina spũssancti gratia. Hec est aqua de qua dominus dixit Samaritane. Ois qui biberit ex aqua quã dabo ei nõ sitiet. Joã. iij. sez terrena ea mordinate amando plus q̃ deũ: ⁊ merito: q̃ ex hac aqua pcedit triplex alia aqua: scz sapientie: penitẽtie: ⁊ patientie: q̃ mirabiliter reficiũt. Et de aqua sapientie dicit sapiẽs de iusto habẽte gratiã: q̃ dñs aqua sapientie salutaris potabit illũ. Hec ita reficit mẽtẽ gustu diuinorũ in meditãdo: in legẽdo: i audiẽdo: q̃ vt dicit Bernar. gustata suauitate spũs: qđ fit per sapientiã: desipit oĩs caro. De aqua penitentie seu lachrymarũ dicit Pſ. cxlij. Flabit spũs eius. i. gratia spũssancti in mẽte: et fluẽt aque lachrymarũ: quib⁹ pctã purgãtur ſm Chrysо. de pe. dist. j. c. iij. Lachryme lauãt delictũ. De tertia aqua vi figurate Exo. xiij. Aque erãt eis ꝓ muro a dextris ⁊ sinistris. Sicut aqua refrigerat: ita patientia super oĩa alia: a dextris. i. aduersis spũalibus: vt tẽtationib⁹ ⁊ angustijs et a sinistris: id est aduersis ptalibus: vt pauptate: fame: siti: frigore: infirmitate. In omnibus his qui patiẽter fert: non posset habere melius refrigerũ in aĩa: et etiã quo ad corpus multũ mitigatur pena. Et hoc patet ex martyribus qui penis gaudebãt refrigerari ex patientia. Unde quando medici nesciũt quid amplius faciãt infirmo: pro vltimo remedio cõfortãt eum ad patiẽtiã. Quo ad tertium lignũ istud facit fructus dicit Psalmista: id est opus bonus: quia primo cũ recta intẽtione: et ideo dicit. Dabit fructũ. Arbor enim si sibi retineret fructꝰ in ea marcescerẽt: sed dando alijs ⁊ sibi prodest. Sic mens bene disposita et in gratia fundata fructus operum suorum non sibi attribuit: sed deo ab eo recognoscens: nec sibi tantum laborat: sed et proximis suis: et sic dat fructum: non retinet sibi. Secundo operatur cum ratione. Unde dicit. Dabit fructum suum. Fructus enim hominis qui est animal rationale propie est actus procedens a ratione. Ratio autem vt dicit ꝑs semper deprecatur ad optima: id est instigat. Mala opera non sunt propie fructus hominis: sed fru

Uoluntas bona arboꝛi comparatur.

Homõ comparat arbori.

Qui in. j. Metamor.

Eccli. xv.

Patientia ẽ optimum remediũ ꝓ anima.

Arboris male fructus.

ctus syluestres: cibus bestiarũ. Tertio arbor bona ⁊ rationalis facit opus cũ debita obseruatiõe: scz circunstãtiarũ. Unde dicit. Dabit fructũ suũ in tẽpore suo. Nullũ enim est virtuosum opus nisi debitis circũstantijs vestiatur scõm beatum Tho. ii. ij. Inter quas circunstantias est debitum tempus. Unde eccles. viij. Omni negotio tempus est ⁊ oportunitas. Aliqui enim nimis cito exequuntur quod voluntati occurrit: non cõsiderãtes quid inde mali possit contingere: quibus accidit sicut arboribus amygdalis vel alijs que cum nimis cito incipiunt florere: supeueniẽte pruina vel imbre amittunt flores ⁊ fructus. Alij vero nimis tardant ad exequendam bonam voluntatem: propter quod aliquando vel flores desideriorum cadunt: ⁊ non reddunt fructũ: vel fructus faciunt serotinos nimis: qui communiter non maturescunt: quia non sunt in tempore suo. Bona igitur arbor: id est bona voluntas gratia informata: producit flores bonarum affectionum: ⁊ sic primo dicit Domine. Producit secũdo frondes bonarum locutionum: ⁊ sic secundo dicit Domine. Producit tertio fructus bonarum operationum cum recta intentione: cum humana ratione: cum debita circũstantie obseruatione. Et sic tanquam lignum plantatum secus decursus aquarum: dans fructũ suum in tempore suo: dicens tertio Domine. Facit voluntatem patris celestis: ⁊ ipse intrabit in regnum celorum.

¶ Quomodo a voluntate bona non possunt procedere opera mala. Capitulum. xv.

DE voluntate notãdum qõ cum vere bona est: producere non potest mala opera. Ad qõ facit qõ saluator ait Mat. vij. Non potest arbor bona fructus malos facere: arbor hoiez vel eiꝰ voluntatẽ assimilãs. Circa quã auctoritatẽ videnda sunt tria.

Nõ similis est arbori.

¶ A quo oriatur voluntatis probitas: quia arbor bona.

¶ Ex quo sequatur malignitas in opere eius impossibilitas: cũ dicitur: non potest.

¶ In quo cognoscatur criminose operositatis qualitas. ibi. fructus malos facere.

℣. I. Quãtum ad primum arbor

designat: vt dictum est: hominem vel eius voluntatem. Qui homo ⁊ eius voluntas tunc arbor bona est: quando affectiones et cogitatiões eius tanq̃ radices fixe sunt in celo. Juxta illud ps. de iusto. Plantatus in domo domini ⁊c. Huius humor faciens fructificare est deuotio. Stipes rectus congrua intentio. Eius rami robusti potentie seu virtutes in bono permanẽtes. Corter autem exterior conuersatio malis resistẽs. Folia eius verba rationabilia fm illud. Et folium eius non defluet. Flores odorem: redolens fama. secundum illud. ij. Corinthi. ij. Christi bonus odor sumus deo. Fructus vero iuxta opera. scõm illud Sap. iij. Bonorum laborum gloriosus est fructus. Terra in qua radicatur humilitas. Dicitur autem humilis quasi terre accliuis. Radius solaris reuerberans arborem ⁊ fructus maturãs ⁊ suaues faciens: est gratie lumen. Aqua irrigans doctrina scripture secũdum illud Eccli. xv. Aqua sapientie salutaris potabit illũ. Quãdo igitur ista concurrunt nullũ dubium quod arbor est bona: homo scilicet ⁊ voluntas eius. Permaxime autem ad hoc vt volũtas significata per arborem sit bona requiruntur duo fm beatũ Tho. super. ij. sen. dist. xl. Primũ est intentio finis boni. Secundum est electio eius qõ est ad finem: vt scilicet sit bonũ: id est ad hoc vt volũtas sit bona oportet q̃ voluntas velit bonũ: ⁊ propter bonum. Et si vtraq̃ bonitas in voluntate fuerit: scilicet bonitas intentiõis que est respectu finis: ⁊ bonitas selectiõis que est eius quod est ad finem: tunc semper erit voluntas bona: ⁊ actus exterior semper erit bonus qui dicitur fructus. Et sic permanẽs bona arbor fructus malos facere non potest. Et de hac arbore bona ⁊ copiosa et fructuosa potest exponi moraliter visio Nabuchodonosor quam habuit de arbore: vt habetur Daniel. iiij. ibi vide historiam. Uidebam et ecce arbor in medio terre ⁊c. Ubi possunt tria notari de homine virtuoso.

Ut volũtas sit bona duo requiruntur

¶ Et primo sanctitas stupenda in eius descriptione: ibi. Ecce arbor in medio terre.

¶ Secundo eius defectuositas lugenda in eius precisione: ibi. Succidite arborem ⁊ precidite ramos eius.

¶ Tertio eius speciositas resumenda ex germinis seu radicis reseruatione: ibi. Uerũtamen germen radicũ eius in terra finite. Quantum ad primum commendantur sanctitas multipliciter ex conditionibus ipsius arboris vise. Et primo commendatur ab eius virtuositate: cũ dicit. Ecce arbor in medio terre. Consistit enim virtus in medio vel rationis vel rei: propter qõ dicit qui dã sapiens. Mediũ tenuere beati. Scõo cõmẽdatur a magnanimitate seu magna operositate: ibi. Arbor magna. Operatur eñ magna amor dei. i. operari facit fm Greg. Tertio laudaꝫ a vigorositate: scz ad tolleranda mala fortiter: ibi. Fortis. Sapien. v. Stabunt iusti in magna cõstantia. Quarto laudatur ab eius sublimitate: scilicet in contemplando superna: ibi. Procera. i. alta scõm illud apostoli Philip. iij. Nostra cõuersatio in celis est: scilicet per contemplationem. Quinto magnificatur ab eius dignitate seu opinionis claritate de eo: ibi. Aspectus eius erat vsq̃ ad terminos vniuerse terre: quod fit per diffusionem nominis ⁊ fame eius. Sexto commẽdatur ab vtilitate multiplici: ibi. Et folia eius pulcherrima: ⁊ fructus eius nimius: ⁊ esca vniuersorum in ea. In foliis notantur verba. Apocaly p. vlt. Et folia eius ad sanitatem gentium: scilicet sunt. In fructu opera vel scientia: secundum illud pñs. ciij. De fructu operum tuorum satiabitur terra. In esca refectio designatur. Sicut enim fructus vestitur foliis: ita scientia adornatur verbis compositis ⁊ operibus virtuosis. Juxta illud Prouer. xv. Lingua sapientum ornat scientiam. Et ibidem. Labia sapientum disseminabũt scientiã: scilicet exemplis et verbis. Septimo commendaꝫ a prãte: et hoc respectu subditorũ: ibi. Subter eam habitabant animalia ⁊ bestie: et in ramis eius conuersabanꝫ volucres celi. Per animalia et bestias designãtur mẽtes carnales ⁊ penitus seculares. Seu per animalia voluptuosi: ⁊ per bestias tracũdi: ⁊ hi dicuntur habitare subtus hanc arborẽ: qz huiusmodi pſone premi debẽt rigore discipline. Per volucres celi designantur spũales affectꝰ ad celestia volantes: ⁊ hi dicũtur habitare in ramis: qz spirituales viri in locũ superiorẽ debẽt eligi: et digno honore sublimari: scõm illud apli. Qui bene presunt duplici honore sunt digni scz ⁊ reuerẽtia paternali: et subuenientia temporali. Scõm scz defectuositas probi viri lugenda notatur ibi: succidite arborem: qõ intelligi potest ⁊ de defectu eius p mortẽ corporalẽ: ⁊ de defectu aie p mortẽ spũalẽ. Et quãtũ ad primũ dicere ei succidite arborem est disponere et ordinare: vel ministerio angelorum vel operatione scõarũ causarũ naturaliũ mortẽ viri pbi: qui abscindi dicit: dum a terra habitabili huius mundi subtrahitur. iuxta illud q̃ dicitur de christo. Esa. liij. Abscisus est de terra viuentiũ. Precidunt tũc rami eius cũ videlicet potentie sensitiue organis corporeis affixe auferũtur ab actibus suis. Excutiũtur folia: quia deficiunt verba doctrine. Dispergitur fructꝰ: qz desinit facultas meritoria operandi. Fugiunt bestie que sunt subtus eam ⁊ volucres que erãt in ramis: qz subditi boni vel mali subtrahuntur a iurisdictione ⁊ prãte eius. Cũ feris est habitatio eius: qz quo ad corpus cũ serpentibꝰ ⁊ bufonibus vermibꝰ aliisq̃ se reperit Rore celi tingitur: quia descendit pluuia et ros super sepulcrũ cadaueris eius. In herbis terre est: que oriuntur ex terra super corpus eius. Hic autẽ defectus vtiq̃ per mortem lugendus est. Sic legit de sancto Ambrosio qui audita morte alicuius sancti viri amare lachrymabat. Si aũt exponaꝫ de morte spũali q̃ fit per culpã: sic tunc succiditur arbor tã magna ⁊ pulchra cũ magne sanctitatis vir decidit in mortali: vt Dauid: Petrus ⁊ alij. Qõ vtiq̃ cõtingit: etsi nõ operãte deo qui nõ est auctor peccati: tñ pmittẽte eo: ⁊ gratiã subtrahẽte: ex culpa ⁊ demerito illius peccantis. Tũc aũt rami pciduntur cũ virtutes magne subtrahũtur. Folia excutiuntur: qz gratia prius habita bñ loquendi et fructuose pdicandi tollit. Fructus dispergitur: qz bona operatio iam facta quo ad meritum tollit. Fugiunt volucres ⁊ bestie ab eo. qz ⁊ subditi boni ⁊ mali horrẽt eius conuersationẽ: declinant cõsortiũ. Cũ feris habitat. i. cum demonijs ⁊ impijs quorũ voluntati assentit. In herbis terre est: qz tẽporalibus vacat ⁊ in illis gaudet. Cor eius ab humano cõmutatur: qz nullũ intellectum verũ pene habet sicut bestie. Rore celi intingit: qz aliqñ bona inspiratione diuina ad se recognoscendum tãgit: sed vinculo ferreo alligat: qz consuetudine mala ⁊ obduratione peccati detinetur. Et certe hmõi defectus magis lugendus est q̃ prior scilicet de morte corporali. Quod etiam Amb. faciebat audito casu seu ruina spũali alicuius persone. Quãtũ ad tertium q̃ est resumptio speciositatis deperdite: hoc ibi notatur cũ dicit. Germen eius in terra finite: qz videlicet habilitas ⁊ aptitudo ad resurgendũ cũ omni speciositate naturali ⁊ spũali ꝑture diuina remanet. Et septẽ tẽpora mutantur in eo anteq̃ redeat ad pristinum statũ: qz scz septẽ mũdi etates opz compleri ante resurrectionem vniuersalem oĩm. Et tunc recognoscent oẽs q̃ dñatur

Ornat scientiam asseritur.

Quid sit succidere arborem.

Repulsa latio virtutum.

excelsus

excelsus in regno hoim: vt dicit ibi Dasi. tiij. Et hoc cōtinuādo ad expositionē de morte corporali. Nā quātū ad defectum mortis spūalis p peccatuz dicit remanere germē in terra ad reuiuiscētiā ipsius arboris: q; quātūcūq; quis peccet a perfectione declinās: remanet tñ semp libertas arbitrij: z facultas vitam gre recuperādi: z perfectionem oēm amissam: vel etiā maiorē resumendi fm conatū et feruorem in reuersione. Sed opz pius qđ septē tpa mutentur super eū. i. q; omnia peccata cōmissa in tpe vniuersaliter deleatur: q; in septē capitalibus vitijs continentur: z hoc per septiformē grām spūssancti. Et sic ex bestia reuertitur ad statū hois: sicut Nabuchodonosor: z ad regnum inclytum: quia ex bestiali mente tota passionibus dedita reuertitur ad cōuersationē vite rationalis z virtualis: z ad regnum virtutum z gloze prius amissum.

Bona arbor non pōt malos fructus facere quō dēbet intelligi.

§. II. Quantum ad secundū principale qđ est in potētia malignitatis opis notata in voluntate vel hoie: cū dicit non pōt. s. malos fructus facere. Ratio aūt huius est: q; arbor bona est. Sicut aūt ex igne frigus, pcedere nō pōt: nec ex luce tenebre: sic nec ex bona voluntate seu ex habitu bonitatis non potest procedere malus actus. Sed bene pōt arbor. i. voluntas vel psona q̄ est bona: aliquo tpe effici mala arbor: z sic faciet fructus malos. Nō aūt dū bona pseuerat arbor. Vñ Hiero. sup Matth. Si arbor bona fructꝰ malos facere non pōt: quō Moyses arbor bona peccauit ad aquas cōtradictionis. s. nō credendo verbis dñi? Petrus quoq; in passione dñi negauit christum. Et ecōtrario quō Jetro socer Moysi arbor mala: q; gentilis: quō fecit fructum bonū dādo cōsiliū Moysi bonū. s. de cōstituēdo coadiutores officij sui. Et rñdet q; hoc intelligitur conditionaliter seu cōiunctim: videlz q; dū arbor bona perseuerat bona: nō pōt facere malos fructꝰ. i. opera mala: sed arbor bona pōt effici mala: z tunc faciet malos fructus: z ad idē facit qđ ait Aug. in ser. dñi in mōte dicēs. Errāt Manichei qui putāt et dicūt: nec animā bonā posse fieri malā: neq; econuerso malā bonā. Intelligentes p arborem bonā de qua christꝰ loquitur aīas bonas: quarū dicūt deū auctorē: et per arborez malam aīas malas: quarū dicūt auctorē diabolum esse. Sed vt subdit Augu. Falsitas huius opinionis et sue erroz ostēditur ex modo loquēdi ipsius saluatoris. Neq; eñ dicit q; arbor bona non possit fieri mala: et econuerso. Sed q; bona arbor non pōt facere fructꝰ malos: z mala bonos: appellās bonā arborē: bonā voluntatē: z malos fructus mala opera: z malā arborē malā voluntatē: z bonos fructꝰ opera bona. Qđ infallibiliter verū est cōditionaliter. i. q̄diu volūtas est vere bona vt debet: nō pōt agere opa mala: z ecōuerso. Sic etiā exponit illud Aug. de pe. di. ij. radicata. Radicata est charitas: securus esto: nihil mali procedere pōt. Qđ intelligit coniūctim fm glossam: q; ex charitate elicitiue vel imperatiue non pōt malū procedere sicut z nix quādiu est nix nō pōt calida esse: sz pōt liquefieri: z tūc aquā vocamus. Qđ aūt volūtas bona possit in via fieri mala: patz ex hoc: quia dū viatores sumus liberū arbitriū flexibile est ad bonū z malū. Alia ratio est: q; charitas vie q̄ facit volūtatē bonā nō replet totam capacitatē voluntatis seu mentis: vt actualiter nihil aliud possit intendere nisi deū sicut charitas patrie: dū autē ad alia extendit: tūc pōt a deo auerti per inordinatū affectum ad creaturā fm btm Tho. ij. ij. Sicut autē ex terra bona causat: vel in terra bona radicat mala arbor: sic mala voluntas. i. mala affectio causat ex voluntate potētia naturali que est bona z radicatur in aīa vel voluntate habitualiter: q; anima z voluntas. est bona inquātū volūtas. Nec fm Augu. ex bona potuit oriri volūtas mala: q; bonū factū est a bono deo: sed q; de nihilo factū est: non de deo. Ad hoc autē q; arbor sit bona: et faciat fructus bonos cōcurrunt plures cōditiones. Et primo: radicem habet in imo. Vñ Aug. Attendite arborez: radicē figit in imo: vt ramos tendat ad celum. Sic mētem debet quis in humilitate firmare vt possit eam ad celū leuare. Et nō solū vna radice inheret terre: sed oibus. Radix est quasi os arboris p qđ nutrimentum recipit. Sic oze cordis debet quis inherere z figere in terra viuentium. Scdo arbor imperceptibiliter crescit continue: quousq; veniat ad magnā altitudinem. Sic vt dicit Prouer. iij. Justorū semita quasi lux splendens proficit z crescit. Et vt dicit Virgi. Labor improbus omnia vincit. Tertio oportet quod arbor cultiue tur alias degenereraret et syluester fieret: et insipidos fructus produceret. Sic oportet mentem colere ferro compunctionis: et inutilia resecare. Joan. xv. Omnem qui fert fructum purgabit eum vt fructum plus afferat. Et parabolice scribit Luc. xiij. dixisse cultorem vinee patrono volenti ficulneam quādam infructuosam succidere: fodiā circa eā z mittam stercora: vt sz faciat fructū. Mittere stercora ad radices. est bñ recogitare miserias z defectꝰ suos. Quarto arbor bona nō in vno ramo tātū: sz in oībus facit fructū. Sic nō solū vno mēbro dz qs deo seruire: puta pedibus tantū eundo ad ecclesias: ore tantū bene loquēdo: aure verba dei audiēdo: sed oībus mēbris: que sunt vt rami arboris rationalis: z corde z ore z manu operū z alijs multis. Rom. vj. Exhibete membra vestra seruire iustitie in sanctificationem. Quinto arbor non facit fructus nisi ad quos producendum ordinata est a deo z a natura. Nam ficus non producit vuas: nec vitis ficus. Ita vnusquisq; vt ait Pet. j. cano. c. iij. prout accepit gratiā in alterū illam administrantes. Non aūt se intromittere debet de eo in quo nō habet gratiā seu aptitudinē vel commissionem. Sexto arbor licet syluestris faciat plures fructus quā hortēsis: tamē hortēsis facit meliores. Sic laicus licet plura faciat opera exteriora: vel etiā religioni actiue deditus q̄ cōtemplatiuus vel claustralis: tamē puriora z perfectiora sunt opera contemplatiuorū q̄ actiuorū: z religiosorū bonorū cōiter q; laicorum. pē. xvij. Secundū puritatē manuū mearū retribuit mihi ꝛc. Nō dicit fm multitudinē. Septimo arbor si trāsplātet melius fructificat si in locum meliorē mutet. Sic mutādo statū puta de laicali in religiosum: perfectoria opera aptus est facere. Sed sciendū qđ pauce arbores in autūno vel hyeme: paucissime in estate transplantantur. Sic in senectute vel etiam in feruore iuuentutis pauci conuertuntur. Sed in vere adolescentie communiter et alique quidem arbores nil fructꝰ faciunt vt ficus. Alij folia tantum vt verbosi. Aliqui folia fetentia: vt sambuci id est luxuriosi. Alij spinosa folia: vt iuniperus.

Exodi. xviij.

error manichei.

Ad hoc qđ arbor sit bona qđ requirit.

Virgil. j. Geor.

Fructus q̄ bonus q̄ modo discernitur a malo.

§. III. Quātum ad tertium principale: scz quō discernatur fructus bonus: quē arbor bona producit: a fructu malo quē pducere nō pōt. Sed arbor mala tpm modo producit. Arbor bona vt dictū est: est volūtas vere bona: vel homo bonus. Et fructus bonus: actus bonus pcedens ex ea. Et ex fructu arbor arbor cognoscitur: ait ipse saluator. A fructibus eorū cognoscetis eos. s. hoies si vere boni sunt vl hypocrite mali: scilz sub pelle ouina. Sed difficile hoc videtur ad discernendū: et vix possibile ad cognoscendum. Nā oratio z ieiunū: eleemosyna z hmōi fructus videntur boni: z tñ nō solum boni homines ex bona volūtate ista faciūt: sed etiā mali hoies qui signantur p malā arborē. Ad cognoscendū igit z discernendum eos. Notādū q; triplex genus fructuū seu operū pōt pduci seu fieri ab hoie. Aliqui eñ actus sunt de se mali adeo q; nullo modo possunt esse boni vel bñ fieri: sicut furta: blasphemie: odia: z illa que nominat apls opera carnis. dicēs ad Gal. v. Manifesta sunt opera carnis que sunt fornicatio: immunditia: impudicitia ꝛc. Hos fructus arbor bona dū bona est pducere nō potest: sed mala pducit. Et ex hmōi pōt manifeste cognosci q; hec faciens arbor mala est. Sed tñ talia opa dici nō possunt vestimenta ouiū. sub quibꝰ se abscondunt falsi prophe. i. hypocrite: quia ipsa nō hñt speciē vel apparentiā boni vnde possint alios decipere. Sūt aliqui alij fructus seu actus qui de se sunt boni: ita qđ nullo mō pñt esse mali: vt actus illi de quibus ait apls ad Gal. v. Fructus aūt spūs sunt: charitas: pax: gaudiū: patientia ꝛc. Hi actus et similes pcedentes a gratia dei producuntur: z fiunt a bona arbore: z non possunt pduci a mala arbore dum mala est. Sed cū sciri nō possit p certitudinem quis gratiam habeat: z actus virtutum acquisitarū sunt similes actibꝰ virtutum infusarum qui procedunt ex gratia: et sunt vere boni. Hinc est q; p certitudinē sciri nō pōt: si faciens illos actus. s. charitatis exteriores: patiētie: modestie: cōtinētie. z alia: sit arbor bona: cum possit similia facere sine gratia. z arbor mala. i. malus homo habens malam voluntatem plura illoū opera exterius apparētia possit facere. Alij actus humani sunt qui dicūtur de genere bonorum qui fieri possunt bona z mala volūtate: vt eleemosyna: oratio: ieiunū z hmōi. Et ista dicuntur vestimenta ouiū: quia sunt proprie electorū cum fiunt debito modo. s. in gratia. et hos fructus producere pōt arbor bona z mala. Sed cognosci plene non potest. Cum procedunt a mala voluntate seu intentione tunc sunt mali vel sine gratia: et tunc etiā non sunt vere boni id est meritorij. Vel cum pcedūt a bona volūtate et gratia: et tunc sunt boni. Per coniecturam tamen potest discerni arbor bona a mala per quedam opera tanquā per signa. Et primum est si fi

Tripler est genꝰ fructuz seu operꝫ

de signis bonorum operum.

dei veritas nō peruertatur in se vel in alio operādo: sz firmiter credat z viuaciter. Joan. vj. Qui credit in me habet vitam eternam. Secundū est si mādata ecclesie non contēnat: sed impleat. Matt. xviij. Qui ecclesiā nō audierit sit tibi sicut ethnicus z publicanus. Eccls. viij. Qui custodit preceptum non experietur quicq̄ mali. Tertium est: si per eum nouus ritus viuendi nō introducatur: quod pertinet ad superstitionem z superbiam: sed communia documēta sequatur. Juxta illud Deut. xix. Nō trāsferes terminos quos fixerunt priores. Quartum est: si charitas proximi per eum non spernatur. j. Joann. iij. Translati sumus de morte ad vitam: quoniam diligimus fratres. Sed qui habuerit substantiā huius mundi: z viderit fratrē suum egere: z clauserit viscera sua ab eo: quomodo charitas dei est in illo. Certe non. Quintum est: si peccatum per eum toto conatu fugiatur. Eccli. xxj. Quasi a facie colubri fuge peccatum. Sextum est: si verbum dei delectabiliter audiatur. Joan. viij. Qui ex deo est verba dei audit. vel melius. Si equanimiter aduersa z dulciter pattatur. Unde christus Mat. vij. Nunquid colligunt de spinis vuas: aut de tribulis ficus id est de aduersitatibus feruore spiritus: z dulcedinem charitatis. quasi diceret: non hypocrite sed vere bone arbores. Septimum est: si per eū de operibus bonis gloria mūdi non queratur. Joann. vij. Qui querit gloriam eius qui misit eum: hic verax est z iniustitia in illo non est. Hos actus tanquā fructus bonos producit bona arbor: et fructus contrarios qui sunt mali producere non potest. Et cum aliquis facit hos fructꝰ malos contrarios bonis: signum est quod non est bona arbor.

De sensualitate. Capitulum. xvj.

Deinde videdum est de sensualitate que idem est quod appetitus sensitiuus. Circa quam notanda sunt quatuor: scilicet diffinitio: subiectio: offensio: z duratio.

§. I. Et quātum ad primum scien

dum q magister senten. lib. ij. dist. xxiiij. sic diffinit sensualitatem. Sensualitas est quedam vis anime inferior: ex qua est motꝰ qui intenditur in corporis sensus atq̄ appetitus rerum ad corpus pertinentium. Pro cuius declaratione sciendum q motus sensualitatis in duo tendit scilicet in ea que secundū exteriores sensus delectabilia sunt. z hoc est quod dicitur in diffinitione qō ex sensualitate est motus qui intenditur in corporis sensus. Secūdo tendit ad ea que nociua vel inconuenientia corpori secundū solam estimationem cognoscantur. Et sic in diffinitione dicitur q ex sensualitate procedit appetitus rerum ad corpus pertinētium. Sic igitur sensualitati duo attribuuntur scilicet motus et appetitus. Cuius ratio est: quia licet sensualitas sit vna potētia: eius tamen sunt plures actus: non eque primi: sed ꝑm ordinem adinuicem se habentes. Motus enim sensualitatis est quedam inclinatio ad sensus corporis: dū scilicet appetimus ea que per sensus corporis apprehendūtur. Unde ad sensualitatē pertinent duo. s. corporis sensus quasi preambuli: et appetitus sensitiuus: qui est inclinatio vel motus consequens apprehensionem sensitiuam z sic appetitus sensitiuus inquantum fertur in aliquid vel inclinatur est conueniens nature sentientis: sicut cibus z potus et alia huiusmodi que sunt necessaria corpori. Secūda ratio est: quia illud est conueniens potentie sensitiue: sicut color pulcher est delectabilis visui ad videndum: z sonus moderatus est conueniens z delectabilis auditui ad audiendum: et sic de aliis. Et sic appetitus sensitiuus est melior inter appetitum naturalem et rationalem. Superior est enim appetitui naturali: quia appetitus naturalis qui est inclinatio nature in rem vel opus sibi conuenientem: est absq̄ propria apprehensione: scilicet ipsius appetitus: licet sequatur apprehensionem instituentis naturaz: sicut appetitus naturalis lapidis est inclinatio vel motus deorsum. Sed appetitus sensitiuus fertur et inclinatur in aliquid mediante propria apprehensione scilicet notitie sensitiue. Et tamē inferior appetitui naturali: q̄ appetitus rationalis fertur z inclinatur in bonitatē rei absolute: sed sub tali vel tali cōsideratione: puta vel quia est vtilis: vel q̄ est delectabilis. Hec autem sensualitas figurata est in tentatione primoruz parentum. Nam ꝑm Aug. ij. de trini. serpens assimilatur sensualitati. Nam serpēs non solum ostendit z proposuit muliert delectatum vel pomum: sed etiam inclinauit mulierem in affectum peccati. Mulier vero comparatur inferiori rationi: eo q̄ acquieuit serpenti: scilicet sensualitati. Vir autem assimilatur superiori rationi: eo q̄ occasione serpētis ad peccatū alliciētis: vir. i. ratio peccato cōsensit. Sed idē Aug. cōtra Manicheos aliter assignat ista: scz q̄ serpens figuraret sensum: eo q̄ sicut serpens ꝓposuit z ostēdit peccatum: ita sensus exteriores. Mulierē assimilat sensualitati vel concupiscentie: eo q̄ cum mulier inclinauit ad peccandū: ita sensualitas vel concupiscentia inclinat affectum ad peccandū. Uir vero assimilatur rōni: eo q̄ sicut vir credidit muliert: ita rō sensualitati vel concupiscētie. Hec Tho. j. ij. q. lxxxj. z in questionibus de veritate. Grego. ꝙ dicit p serpentē significari diabolū: per mulierē carnem. i. sensualitatem: per virū spm siue rationē. dist. vj. testamētū. Distinguit aūt ipa sensualitas siue potentia appetitiua sensualis in duas potentias realiter distinctas: scilicet irascibilem z concupiscibilē: sicut distinguitur genus in species specialissima scōm Tho. supra. ij. sen. dist. xxiiij. Et hoc ratione ostēditur sic. Appetitus sensibilis est nobilior appetitu naturali: vt dictum est. s. Sed in naturalibus oportet esse non solum inclinationem ad cōsequēdū conuenientia et refugiendum nociua sicut lapis naturaliter inclinat ad locū deorsum qui est sibi conueniens: et refugit aerē cū iactat in altū descēdēs q̄citissime ad terrā. Sed etiā inclinationē opz esse ipsis naturalibus ad resistendum corrūpentibus z cōtrarijs: que cōuenientibus impedimentū prebēt z ingerūt nocumenta: sicut lapis resistit pcutienti quātum pōt nec frāgat. Similiter z ignis q̄ hz naturalē inclinationē nō solū vt recedat a loco inferiori qui sibi non conuenit et tēdat in locum superiorē sibi cōuenientē: sed etiā q̄ resistat corrūpentibus puta absorbendo aquā que eum extinguit si nō sit nimia quantitate: z per ꝓpriā maiorē virtute. Ita etiaz in nobis in parte sensitiua oportet q̄ sint due potentie: quarū vna feratur in id qō est sibi conueniens: z discedat ab eo qō est sibi disconueniens: et hec dicit concupiscibilis: que est cōuenientis appetitiua z prosecutiua: z inconuenientis fugitiua. Alia esse opzetiā que sit impedientis expulsiua: et hec est z dicitur irascibilis: cuius obiectum est arduum et difficile tm̄ scilz repellendo. Comparando aūt istos adinuicem irascibilis videtur nobilior concupiscibili propter tres eius excellentias. Quarum prima est: q̄ irascibilis est propugnatrix et defensatrix concupiscibilis: eo quod ipsa insurgit contra ea que impediunt conuenientia que concupiscibilis appetit. Secunda excellentia irascibilis est: quia est magis finis rationis vel magis rōnalis qz concupiscibilis. Cuius ratio est: quia ad concupiscibilem pertinet consequi delectabile: sed irascibilis derelicto delectabili appetit victoriam quam consequitur cum dolore. Tertia excelentia irascibilis est: quia magis laudabilis est qz concupiscentia. Hec beatus Tho. j. ij. q. lxxxj. z in questionibus de veritate.

Duo attribuunt sensualitati.

De ordine diuersorum appetituz.

Tētatio primoruz parentū.

Sensualitas diuiditur.

§. II. Secūdum principale quod

est considerandū circa sensualitatē est obsecutio vel subiectio quā habet ad rationē. Nam subijcit rationi z obedit deo: q̄ ꝓbatur ex parte ordinis: voluntatis: z motus. Primo ex parte ordinis sic. Motor inferior obedit superiori et regulatur ab eo: sed inter partes aīe rō est motor superior: sensualitas est motor inferior: ergo sicut rō inferior obedit rōni superiori z regulatur ab eo: vt patet. s. ita sensualitas obedit rōni z regulatur ab ea: inquantum sensualitas mediante imaginatione mouetur ad gaudiū vl tristitiā: ꝑm q̄ ratio opponit vl ostēdit sensualitati medīāte imaginatione rē aliquā: siue sit contristabilis vel delectabilis ꝑm q̄ ei videt. Probat hoc scdo ex parte volūtatis sic. Sicut in corporibus celestib⁹ sphera suprior mouet sphērā inferiorem: vt dicit. in. iij. de aīa. Sic appetitus superior scz voluntas mouet appetitū inferiorē. i. sensualitatē. Tertio ꝓbatur hoc ex parte virtutis exequentis: quia per rationē diligentē et volūtatem imperantē: vel retinētur vel mouētur exteriora membra: ne peccatū sensualitatis pficiatur: vt patet p exemplum. Sicut in exercitu ꝓgredi ad bellū vel non progredi ex imperio ducis dependet. Ita in nobis membra exteriora corporis non mouētur neq̄ quiescūt nisi ad imperiuz eius quod principatur in nobis: scz ad imperium rationis et voluntatis propter quod dicitur. Geñ. iij. Sub te erit appetitus tuus: et tu dominaberis illius id est appetitus tuus inferior qui dicitur sensualitas erit sub te. i. sub appetitu rationali: z tu dominaberis illius id est sensualitatis vt moueatur vel retineatur scōm imperiū rationis z volūtatis. Vel sic. Sub te erit: id est sub te esse debet appetitus sensitiuus: z tu dominaberis illius. i. dominari debes. Patet igit ex dictis quod ratio triplicem regulam adhibet sensualitati. Prima est: q̄ proponit ei et ostēdit obiectum ad qō moueat. Secūdare

Sēsualitas subiecta est rationi.

da regula est: qz rō et volūtas imperiose ferri pōt in aliud: sic retrahitur sensualitas ab actu suo. Tertia regula est: qz per rōnez z voluntatē retinent mēbra exteriora: ne perficiat peccatū sensualitatis. Unde sensualitati humane naturale est moueri ſm regulā voluntatis z rationis. Hec Tho. vbi. s. Est autē notādū ꝙz eundē q vt dicit ꝓbus in. j. Politi. In hoie est cōtēplari duplicē principatū: scz dispōticū z politicū. Dicit aūt principatus dispōticus ille quo aliquis principatur seruis: qui nō habent facultatē in aliquo resistendi imperio precipientis: qz nihil habent sui. Principatus autē politicus z regalis dicit quo aliquis principat liberis: qui etsi subdantur regimini principis: habent tamē aliquid proprii vnde possunt reniti precipiētis imperio. Sic ergo aīa dñatur corpori z mēbris eius principatu dispōtico: qz corpus membra in nullo possunt resistere imperio aie: sed statī ad appetitū aie mouetur manus z pes: et qlibet mēbrū qd natū est moueri voluntario motu: qd ꝓpterea dicitur: qz digestiuū nutritiuū: augmentatiuū: ita z generatiuū quo ad mēbra genitalia: z pulsatiuū qd est vitale z motū hominis nominat: non obedit rationi z volūtati: vt ait Greg. Nicenus. Intellectus autē seu ratio ꝺz principari concupiscibili z irascibili politico principatu: qz appetitus sensitiuus habet aliquid proprii vnde pōt reniti imperio rationis. Nat⁹ est eñ moueri appetitus sensitiu⁹: nō solū ab estimatiua in aialibus z cogitatiua in hoie quā diligit ratio vniuersalis: ꝫz etiā ab imaginatiua z sensu. Unde experimur irascibilē vel cōcupiscibilē rationi repugnare per hoc qd sentim⁹ vel imaginamur aliquid delectabile qd ratio vetat: vel triste qd ratio recipit. Et ſm hoc dicit apls. Video aliam legez in membris meis repugnantē legi mentis mee. Per hoc autez non tollitur quin concupiscibilis z irascibilis rationi obediant: qz aliquando in aliquo repugnant.

Duplex principatus est in homine.

§. III. Tertiū principale circa sen

Bonū.

sualitatē considerandū est offensio. Haz in sensualitate pōt esse pctm̄ veniale: nō tamen mortale. Et qd in sensualitate possit esse veniale: ꝓbatur tripliciter scz auctoritate: ratione: z distinctiōe. Auctoritate quidē patet ad Roma. vij. vbi apls ait. Nō eñ qd volo bonū hoc ago: sed qd odio malū illud facio. Ubi Haymo in glo. dicit qd apls duorū hoim̄ personas assumit. s. interioris. i. mentis: z exterioris. i. carnis seu carnalitatis: quasi diceret. Bonū qd ego interius. i. in mēte z ratione volo et approbo: exteri⁹. i. in carne seu sensualitate nō ago. Et ad Gal. v. ait idē apls. Caro concupiscit aduersus spiritum ꝛc. Ubi Augusti. in glo. sic ait. Videte quale bellum proposuit: qualēcrtram. hoc intra teipsum sentis. Nec enim nullum vitium est cum caro concupiscit aduersus spiritū. Tūc eñ caro cōcupiscit: cū anima carnali cōcupiscētia spiritui reluctat. que quidē cōcupiscentia non est in aia sola: nec in carne sola: sed in vtroq. Secundo ꝓbatur idē rōne tali. Pctm̄ pōt inueniri in qualibet potentia: cuius actus pōt esse voluntarius et inordinatus in quibus ratio pcti cōsistit: sed actus sensualitatis pōt esse hmōi. Nā pōr esse voluntarius inquantuz sensualitas. i. appetitus sensitiuus nata est moueri a voluntate z obedire. Itē z ipse actus seu sensualitas pōt esse inordinatus: qz sicut in nobis est rectus ordo qñ sensualitas rōni obedit ita qñ cōtrariū accidit: scz q sensualitas nō subdatur rationi: ipse actus sensualitatis est inordinatus: z per consequens in sensualitate est pctm̄. Tertio hoc idem probatur distinctione. Quidā enim sic distinguunt qd motus sensualitatis est dupler. Un⁹ est qui ꝺz primo primus scilicet motus sensualitatis naturalis: qui imaginationē nō sequitur: sed solū actionē naturalē qualitatū: procedēs ex corporali dispositione vel complexione. Et nullus talis motus sic ꝓuenies est peccatū. Et rō huius est: qz nō subiacent imperio rationis vel volūtatis. Alius motus sensualitatis est qui ꝺz secō primus. s. qui imaginationē vel deliberationē sequitur. Et hic est pctm̄. Et rō huius est: quia talis apprehensio vel imaginatio subiacet imperio rationis vel voluntatis. Pōt enim ratio vel voluntas prohibere vsum vel actū cuiuslibet potentie apprehēsiue z motū cuiuslibet organi: z marie in absentia sensibilis secundum tactum: quod si non facit in sensualitate est peccatum veniale. Sciendum tamen q motus sensualitatis illiciti possunt considerari dupliciter. Uno modo sigillatim z per se: et sic sunt in potestate nostra et vitare possumus: quia quemlibet eorum preueniendo impedire possumus. Alio modo possunt considerari in generali simul omnes: et sic non sunt in potestate nostra: quia dum vni obuiare nitimur: ex alia parte motus illicitus surripere potest. Cuius ratio est: quia non potest simul intentio voluntatis renitentis contra diuersa in actu. Quod autem in sensualitate non possit esse mortale peccatum: triplici rōne probat. Primo sic. Mortale peccatū habet esse in illa potentia per quā homo potest separari a deo: qd ptz: qz p peccatum mortale fit separatio a deo: sed separari a deo nō est sensualitatis: sed rationis z voluntatis. Secda ratio est: qz peccatuz mortale semp sequitur iudiciū rationis: sed motus illiciti sensualitatis preueniunt iudiciū rationis: ergo mortale nullo modo habet esse in sensualitate: sed in ratione z volūtate. Tertia ratio est: qz in eadem potentia habet esse actus virtutis z peccati: siue meritum z demeritū: sed actus virtutis seu meritū non perficit p id qd est sensualitati: sed magis per id qd est rationis z voluntatis: cuius est erigere z ordinare in finem: ergo mortale peccatū nō habet q sit mortale ex eo qd est sensualitatis: cuius nō est ordinare in finem: sed ex eo qd est rationis z voluntatis: cuius est auerti ab vltimo fine. Hec beatus Tho. s. ij. sen. distic. xxiiij. z in questionibus de veritate. q. xxv. Item sciendū q ratio pōt se habere ad motus illicitos qui fiunt in sensualitate tripliciter: vt scilicet resistens: vt precipiens: vt nō impediens. Et primo ratio se habet vt resistens scilicet qñ ipsa ratio z voluntas motib⁹ illicitis sensualitatis resistunt. scilicet habendo displicentiaz de tali motu z conatum ad repellendū: z tunc nullū est peccatū: sed meritum coꝛone: scilicet si sit in statu merendi. Secō se habet rō vel voluntas vt precipiens motus illicitos sensualitatis: puta cū aliquis ex proposito votū concupiscentie excitat z imperat. Et tunc si sit illicitū in genere peccati mortalis erit mortale. Tertio ratio vel voluntas se habet vt nō prohibens motus illicitos sensualitatis: z tunc talis nō phibens cū prohibere possit: venialiter peccat. Dicitur autē facere aliquis illud qd nō impedit cum impedire possit. Hec Tho. vbi. s.

In sēsualitate non pōt esse mortale peccatuz

Ratio se pōt habere tripliciter ad actus illicitos.

§. IIII. Quartū principale cōside

Sensualitate pōt esse ꝓferentia le.

randū circa sensualitatē est duratio ipsius. Si eñ queratur quāto tempoꝛe motus illiciti sensualitatis nobis durēt: scilicet rebellio sensualitatis carnis ad spiritū. Rñdetur q in ista vita sensualitas a predicta coꝛruptione z rebellione liberari nō potest nisi p diuinū miraculū: vt fuit in beata virgine que fuit a fomite miraculose liberata. Et q nullus naturaliter valeat liberari a predicta coꝛruptiōe ꝓbatur tripliciter. Ratiōe scz similitudine: z sufficienti diuisione. Et ratione quidē sic. Necessitatē peccādi saltē venialiter consequitur necessitas moriēdi: sed in hac vita necessitas moriendi nō tollitur: ergo nec necessitas peccandi saltem venialr. Et sic nec coꝛruptio sensualitatis: ex qua predicta necessitas venit. Unde sicut homo naturaliter moꝛitur nec a mortalitate reduci potest nisi miraculose: ita naturaliter cōcupiscibilis tēdit in delectabile: z irascibilis in arduū vel difficile: etiā preter ordinē rōnis. Nō ergo coꝛruptio ista remoueri pōt: nisi miraculose virtute supernaturali. Secō hoc idē ꝓbat similitudine vel exemplo. Nā ſm phm. vij. Ethico. Temperatus nō caret omni no concupiscentijs: sed aliquando vehementibus concupiscentijs veꝛatur: quales possunt esse in incontinente: ergo ꝛc. Tertio probatur idem ex sufficienti diuisione: videlicet ex parte medici: morbi: medicine: z cause. Ex parte quidem medici probatur. Licet deus sit potens omnem morbum curare: tamen ſm ordinez sue sapientie disposuit z voluit vt omnis morbus vel coꝛruptio in hac vita nō curetur: et hoc pro meliori vt infra patebit. Ex parte vero morbi: scilicet culpe vel sequele probatur idem sic. Licet talis coꝛruptio sit contra statum nature primitus institute: est tamen consequens principia nature sibi derelicte. Ex parte quoq medicine quod talis infectio naturaliter nō curetur: probat sic. Licet donuz gratie quod per chaustum confertur sit efficacius qꝫ peccatum primi hominis: non tamen ordinatur predictū donum ad remouendum coꝛruptionem predictam que est nature: sed ad remouendum culpam persone. Demuz probatur hoc idē ex parte finalis cause sic. Deus non debet omnino remouere illud ex quo sequitur bonum: sed predicta coꝛruptio est vtilis ad multa: z precipue ad vitandum elationis vitium. Ideo conueniens est quod infirmitas sensualitatis maneat etiam post baptismū. Propter quod dicit apls. ij. Coꝛ. xij. Ne magnitudo reuelationum extollat me: datus est mihi stimulus carnis mee ꝛc. sicut etiam sapiens medicus dimittit aliquē morbū nō curatū: quia talis curari non posset sine periculo maioris morbi. Hec Tho. in questionibus de veritate. q. xxv. Et notandum qd ipsa concupiscentia in quibusdā plus: in quibusdam minus inuenitur Sicut enim est de perfectione nature: ita est de coꝛruptione

Solutio questiōis

eius. Perfectio autem nature pōt cōsiderari dupliciter. Uno modo quātū ad rōnē speciei: et sic equaliter in omnib⁹ inuenit. Dupl̄r cōsidera tur perfe ctio natu re. Alio modo ex parte individui: et sic vnus homo in corpore est potentior alio in explendis operationib⁹ speciem consequentibus. Et in mente vnus prōptior alio ad intelligēdū vel ratiocinādum. Similiter est de corruptione fomitis: q; si cōsideretur prout est infectio nature sic est equaliter in oibus. Sed si consideretur prout est infectio persone: sic in vno est maior q̄ in alio ſm q; per naturalē complexionem vel consuetudinē cōcupiscibilis vel irascibilis vnius est efficacior ꝛ feruētior ad suum actū q̄ alterius. Et secundū hunc modū fomes post baptismū dicitur diminui: inquātum scz gratia retardat impetū concupiscibilis ꝛ irascibilis in cōtrarios actus inclinans. Hec Tho. in scripto super. ij. sen. di. xxxij. Sciendū etiā q; cōcupiscentia ipa qua sensualitas est corrupta vt dictū est: nominatur multis modis ſm Aleran. de Hal. in. ij. parte summe. q. lxxxix. in fi. videlz dicitur cōcupiscibilis in paruulis: sed cōcupiscētia in adultis. Libido aūt cū inclinat in actū: et hoc ex parte coniuncti. i. anime et carnis. Nā prout accipitur ex parte aie dicit vitiū inquātum habet oppositionē ad virtutē. Corruptio ōr ꝓpter diminutionem boni naturalis. Languor propter inueterationē in illa. Et hec tria quo ad bonū. Nam quo ad malū dicitur infirmitas ꝓpter impotentiā resistendi malis motibus. Feditas ꝓpter inquinationē spūalium. Pronitas ꝓpter inclinationē appetitus ad malū. Sed prout accipit ex parte carnis dicit lex carnis: q; infligitur ipsi carni propter peccat umer lege diuine iustitie. Dicitur et lex mēbrorū: quia dat quandā aptitudinē ad mala que fiunt per mēbra. Dicitur etiā tyrānus quia dñatur violenter in quibusdā mēbris. Nominat ꝛ stimulus carnis: q; stimulat ad pctm̄. Fomes etiā: q; cōcupiscentia ipsa fouet ardorē pcti in carne vt ex carne foueat pctm̄ in anima. Uel dicitur fomes: quia ardet in nobis cū caro concupiscit aduersus spiritum. Hec ille.

Sensualitas diuersis nominatur modis.

Titulus. V. De anima separata et exercitio eius.

¶ De triplici morte ꝛ nuntijs et miserijs mortis et multis alijs circa mortem. Capitulum. j.

DE separatiōe anime a corpore per mortē: ꝛ de his q̄ sunt circa mortē cōsiderāda: ꝛ de retributiōe ꝛ exercitio ipsi⁹ aie separate: circa q̄ occurrit illud. Quis est hō qui viuet et nō videbit mortē eruet animā suā de manu inferi. Ubi sciendū q; interrogatio fctā p q̄s aliq̄n importat raritatē: vt illud. Quis putas est fidelis seruus ꝛ prudēs: q̄si diceret rarus. Mat. xxiij. Aliq̄n importat nullitatē. vt illud Job. xiij. Quis potest facere mūdū de immūdo ꝛceptū semine. q. d. nulla creatura: ꝛ sic videt in ista auctoritate sumi. Quis est hō ꝛc. Ubi tria possunt notari.

¶ Primum est mors criminalis: que est ineuitabilis.

¶ Scōm est mors corporalis: que est irremediabilis.

¶ Tertiū est mors infernalis: que est interminabilis.

Quis est homo qui viuet et non videbit mortem: eruet animam suam de manu inferi. q. d. per singula nullus purus homo hoc ex se facere potest.

ſ. I. Quantum ad primum scien

De morte criminali.

dum q; mors criminalis non est aliud q̄ priuatio vel subtractio gratie que est anime vita. Pctm̄ autē est quod priuat animam gratia: vel impedit ei⁹ infusionē. Unde ōr Sap. xvj. Per malitiā occidit hō animā suā. Et q; vt ōr ad Ro. iij. Oēs in Adā peccauerūt ꝛ egent gl̄ia dei: q; scz vnū erāt cū illo q̄ p illud pctm̄ inobediēte cōmissum est: ideo ꝛ oēs mortui sunt cū illo spūaliter seu criminaliter per peccatū originale q̄ ab ipso trahitur p carnalē ꝓpagationē. Propter hāc igitur mortē originalis pctī quā incurrit quilibet immediate post q̄ aia copi fuerit infusa: aia sine gratia reperit: solus christus qui nō fuit hō tantū: sz de⁹ ꝛ hō ipsam euasit. bene ergo dicit Pā. Quis est hō qui viuet. q. d. nullus purus hō. Quāuis aūt tollatur tale pctm̄ per baptismū: ꝛ ibi per gratiam viuificetur aia: paucissimi tamen sunt qui peruenientes ad vsum rationis cōseruent hāc vitā gratie: et nō moriātur per varia pctā mortalia. Anima enim que peccauerit dicit dñs ipsa moriet̄ur. Ezech. xviij. Sicut aūt liber est homo ad proficiendum se in puteū ꝓfundū: sed exire non valet nisi ei auxiliū porrigatur. Et sicut impossibile est per virtutē cuiuscūq; creature mortuū resuscitari: sic non pōt aliquis a morte pcti resurgere ad vitā gratie p se vel virtute cuiuscūq; creature. Et hoc est q̄d dicit psal. Nūquid medici suscitabūt ꝛ cōfitebunt tibi? Medici sunt prelati: doctores: cōfessores: et hmōi: q̄ suis verbis vel oleribus vel sacris tanq̄ quibusdā medelis vtuntur ad viuificationē pctōr. Sed certe hoc nō valēt efficere nisi manus vel virtus dñi operet. Unde dicit Luc. vj. Uirtus de illo exibat ꝛ sanabat oēs. ꝛ Jo. vj. Spiritus est q̄ viuificat. i. gratia spūsancti. bene ergo dicit Psal. Quis est homo qui viuet. i. qui conseruet vitā gratie rectā. q. d. rarus. Sed certe in morte peccati prolapsus nullus viuet ex se nisi a christo resuscitat⁹. Unde. j. ad Corinth. xv. In christo omnes viuificabunt. Augustin. q; scilicet nullus ex his qui viuificantur hoc habet nisi ab ipso.

ſ. II. Quantum ad tertiū reuer;

Mors infernalis.

tendo postea ad scōm q; plirius. Notandū q; mors infernalis est ☞hēna. i. ignis infernalis cū priuatiōe ꝓpetue diuine visionis: que cū sit vita pfectissima: pmaxime aīa ōr mori ꝓpetuo ipsa priuata. Et de hac morte ōr Apoca. ij. Qui vicerit. s. vitta nō ledet a morte scōa. s. inferni. Et Grego. in moral. Erit ibi mors sine morte. Per primā aūt mortē supradictā peruenit ad istā. Uñ Augu. di. xxv. vnū ex tantis ſ als ea. dicit. Quicūq; aliq̄s crimi naliū in se dñari cognouerit: et nō digne emēdauerit: ꝛ si habuerit spatiū longo tpe priam nō egerit ꝛc. eterna illū flāma sine vllo remedio cruciabit. Et hoc est quod dicit psal. Quis eruet animā suā de manu inferi? Certe nullus: qui ad locū damnatoū finaliter fuerit deputatus: q; qui descendit ad inferos nō ascendet. Job. vij. Et q; oēs nascimur filij ire: et cōsequēter debitores huius mortis eterne. Adeo est tenax ꝛ fortis manus inferni: id est ptās diaboli dei iustitia: q; nullus se eruere et nisi christ⁹ extraheret sua passione. Et quāuis plurimi quotidie descendāt ad ipm: tñ vt ōr ꝓuer. penul. Infernus ꝛ pditio nunq̄ dicunt sufficit.

ſ. III. Reuertendo ad secundū. ſ.

De morte corporali.

de morte corporali: clarū est ꝛ euidens q; est irremediabilis. Uñ puer biale ōr. Ad oia est remediū: nisi ad mortē. Statutū est enī hoib⁹ semel mori. ait apls ad Hebre. ix. Et Eccls. ix. ōr. Nemo est qui semp viuat: aut qui huius rei habeat fiduciā. bene ergo dicit psal. Quis est hō qui non videbit. i. experiet mortē? Certe nullus: q; vt dicit aplus ad Ro. viij. Qui ꝓprio filio suo nō pepercit. Uerū mortē ipse spontanea volūtate suscepit: nos autē ei subijcimur ex necessitate. Dicit autē mors a mordeo mordes: ex eo videlicet q; mordet hoiem separādo vnā partē ab alia. s. aiam a corpore: partē principalē dimittēdo: minorē partē assumendo ꝛ cōsumendo p masticationē ꝛ digestionē: sicut accidit in morsu rei esibilis. In morte eīm diuiditur aia que est pars principalis intacta. i. immortalis. Corp⁹ q̄ō est minus principale vermibus cōsumit. Uel ōr mors a morsu: eo q; morsu ligni vetiti per vitiu gule mors introducta est. Unde ad Rom. v. ōr. Per vnū hoiem. scz Adā pctm̄ intrauit in mundū: scz originale ꝛ hoc q̄si momordit fructū vetitū: ꝛ p pctm̄ mors scz intrauit in mundum. Uel ōr mors in morsu: q; cōsideratio eius mordet cōscientiā retrahendo a multis malis. Propter q̄ō ōr. Mors tibi futura ē: et appropiat etsi tardet. xiij. q. ij. c. in ecclīastico. Quāto aūt morti vicinior efficeris (ait Greg.) tanto solicitior atq; timidior esse debes. dis. lxxxvj. tanta nequitia. ad hoc. s. mordente ꝛ stimulāte cōscientia. Pro maiori aūt declaratione horū. Notādū q; hō pōt cōsiderari ſm triplicē sui statū: scz ſm statū nature primo a deo formate: et ſm statum nature per pctm̄ deformate: ꝛ ſm statū in vltima resurrectiōe reformate nature. Quā distinctionē ponit magr. in. ij. sent. In primo igit statu hō fuit ita mortalis q; potuit mori ꝛ nō mori: mori si peccabat: nō mori si non peccabat. Unde de consc. distin. xij. c. placuit. ij. dicitur. Si quis dicat Adam primum hominem mortalem factum: ita vt siue peccaret siue non peccaret moreretur in corpore: hoc est de corpore exiret: non peccati merito: sed necessitate nature: anathema sit. In secundo statu pōt mori: ꝛ nō pōt nō mori: q; necessitatē hz moriendi. Uñ propius dicere tur hō mortu⁹ q̄ō mortalis: q; necessitatē habet ad hoc ꝓpter q̄d dicit apls ad Ro. viij. Corpus mortuum est. In tertio statu poterit non mori: ꝛ non poterit mori.

Status hois vi pler.

ſ. IIII. Et pro plenori dilucida;

Incorruptibile ꝛ corruptibile ōr aliq̄d tripl̄r. Uno modo ex parte materie: eo. s. q; nō habet materiam: vt angelus: vel habet materiaz que non est in potentia nisi ad vnam formam: sicut corpus celeste:

ꝛ hoc

z hoc dr incorruptibile fm materiā. Alio modo dr aliquid incorruptibile ex parte forme: qz scz rei corruptibili fm naturā inheret aliqua dispositio: p quā totalr a corruptiõe phibef: z hoc dr incorruptibile fm gloriā. Tertio dr incorruptibile ex parte cause efficientis. Et hoc mõ fuisset hõ incorruptibilis immortalis in statu innocentie. Nõ em corpus eius erat indissolubile p aliquē immortalitatis vigorē in corpore existentē: sed inerat nature aie vis quedā supnaturaliter data: p quaz poterat corpus ab omni corruptiõe seruare quādiu ipsa subiecta deo mānisset. Qđ rõnabiliter factū est: qz em aia rõnalis excedit ꝓportionē corporalis materie: cõueniēs fuit vt in principio eius virtꝰ daref: per quaz posset corpus cõseruare supra naturā corporalis materie. Et qz aia rõnalis z aia z spūs est. Alia dr inquantū dat vitā qđ est sibi cõe z alijs aiabus: spūs dicit inquātū habet virtutē intellectiuā z immaterialē: qđ est sibi ꝓpriuz nõ alijs aiabus. In primo igit statu aia cõicabat corpori qđ ei cõuenit inquantū aia. vñ dicebat corpus aiale: inquantū scz habet vitā ab aia. Primū aūt principium vite in istis inferioribus est aia vegetatiua cuius opera sunt: alimento vti: gñare: z augere: que opa cõueniebāt homini in primo statu. In vltimo vero statu post resurrectionē cõicabit quodāmodo aia corpi qđ ei cõuenit inquantū spūs. Immortalitatē quidē quantū ad oēs. Impassibilitatē ẽ gloriā z virtutez quantū ad bonos quorū corpa dicunt spūalia. Vñ tūc cibis nõ indigebūt sicut in primo statu. In illo igit ꝓio statu duo remedia habebat cõtra duos defectus. Primus defectus est deperditio humidi p actionē caloris naturalis: z cõtra hūc defectum subueniebat hoi p esum aliorū lignorū paradisi: sicut z nūc subuenit nobis p cibos quos sumimus. Scõs defectus est debilitas vigoris naturalis ex admixtione extranei ꝓuentens. Qđ em generat ex aliquo extraneo adiunctū ei qđ prius erat humido ꝓexistenti: minuit virtutē actiuā speciei sicut aqua mixtoui noxẽ quis cõuertat in vinū: minuit tū virtutē ei⁹. Et quanto plus addit tanto magis minuit: vt tandē vinū fiat aquosum: z tollat spēs z rõnis virtus eius. Sic enim est in sumptione cibi: quāuis em p cibū reparet humidū: nõ tū in vigore prioꝝ. Vñ fit vt finalr soluat virtus illa. Et cõtra hūc defectū erat lignū vite: habebat em virtutē fortificandi virtutē speciei cõtra talē debilitatē. Et qz virtus cuiuscūq corpis est finita: nõ poterat illud lignuz semel sumptū dare vitā pe infinito: sz vsq ad certū tps post qđ vel trā slatū fuisset ad gloriā: vel iterū comedisset de eo. Immortalitas ergo illa principalr erat ex virtute data aie supnaturalr: z scdario ex vsu lignorū. Hec beatus Tho. Necessitatē moriendi habet hõ in scdo statu: z est ei mors naturalis z penalis. Qđ declarat Thom. ij. ij. q. clxiij. sic. Naturale dr qđ ex principijs nature causat: principia nature per se in corporalibus sunt materia et forma. Et qz forma hois est aia que est immortalis: ideo ex parte forme nõ est mors hoi naturalis. Materia aūt est corpus: qđ qz compositū est ex ꝓrijs: ideo est corruptibile: z ex hoc mors est hoi naturalis. Hec autē conditio in materia humani corpis est cõsequēs ex necessitate materie: qz oportebat corpus humanū esse organū tactus: z per cõsequens mediū inter tangibilia. Et hoc nõ poterat esse nisi esset cõpositū ex ꝓrijs. Sed deus qui cõdidit hois oipotēs est: z ex suo beneficio ademit hoi principaliter instituto necessitatē moriendi: ita vt q̄diu rõ eius subdita esset deo: tandiu corpus subijceret spiritui: z esset immortale: qđ bñficiū transfundebat p gñationē in posteros. Et qz primus hõ recessit a dei obedientia: ideo ex culpa sua fuit qđ auferret ei z toti humano generi illud bñficiū: z remaneret cū necessitate moriēdi: z sic mors est penalis p pctm inducta. Mors fm Pe. de palu. in. iij. q. est hoi naturalis z debita pro peccato originali: ideo p actuali nõ satisfacit: qz eadē solutio nõ parit duas liberationes. Sed quantū est de dolore mortis z languore: illud bene satisfacit pro actuali: qz illud nõ debeꝫ originali fm actū sed fm aptitudinē. Unde qui deficiūt senio: nõ dolētes mortis debitū persoluunt sicut fames z sitis. Et hmõi penalitates sunt pena debita fm aptitudinē z nõ fm actum. Unde siue acceptenꝫ siue assumãtur satisfaciunt quoad actū. Mors vero violenta inquātū nõ est debita pro originali cui nõ debetur pena sensus: z ideo si est iniuste illata: si attingat vsq ad titulū z triumphū martyrij: certū est q satisfaciat pro oi pena. Unde Augu. loquens de Cypriano martyre. Et si ad tps damnaris ab hoie: ab inferiore accipis sniam a supiore. s. deo coronam. xj. q. iij. etsi. Sed si nõ sit cā martyrij: sz tm pena z innocentia: si patienter illā accipiat pro peccatis suis multū satisfacit. Sed qz nõ est volūtarie assumpta: ideo licet excedat oēm aliam penā que possit esse liberatoria totaliter a pena debita: nõ tñ ex toto satisfacit semper. Unde Amb. de pe. di. iij. prima consolatio. dicit. Prima consolatio est. i. in tribulatione: qz nõ obliuiscetur miserari deus. Scõa per punitionem vbi etsi fides desit. i. remorsus conscientie de peccato penitentia vel pena satisfacit z releuat euz si patienter portatur: vt exponit Gratian⁹. Si vero sit mors iuste illata p aliquo peccato actuali morte digno: tunc de se: et si patienter feratur non satisfacit: qz iam illa pena est debita in foro mundi. Sed propter magnitudinem contritionis potest satisfacere etiam in totum. Pet. de pal. Unde Hiero. Christus in paradisum de cruce latronem tulit: z homicidij penam fecit martyrium. de pe. di. j. importuna. Et vt dicit ibi glo. Impropie dicitur martyrium illud propter similitudinem effectus. Nam illa pena eius ex magnitudine contritionis introduxit eum subito in regnum sicut facit verum martyrium: q̄nis nõ fuerit martyrium: quia non pro fide passus. Dicit em Augu. q martyrē nõ facit pena: sed causa. Sed. b. Tho. in. iij. videtur dicere q mors violenta etiam pro peccatis illata: si patienter feratur de se habet satisfacere. Qđ etiam Hiero. asserit dicens. deum velut oim rerum: ita z supplicioꝝ quoq scire mensuras: et non preuenirī sententia iudicis: nec illi in peccato rẽ exercẽde. dehinc pene auferri ptātem: z magnū peccatū magnis diuturnisq lui cruciatibus. Si quis autem punitus sit vt ille in lege qui maledixerat Israelite: z qui in sabbato ligna collegerat: tales postea nõ puniri: qz culpa leuis presenti supplicio compensata sit. de pe. di. iij. sunt plures. ¶ auctoritas. cuz. c. se. scz. Querat hic aliquis. Et oia hec dicta de morte violēta intelligūtur: cū quis eā sustinet: nõ solū patienter: sed etiā propter deū nõ ꝓpter mūdi fauorē. Unde Hiero. Si ita martyrum ferimus: vt nostras ab omnibus reliquias venerari optemus: z si opinionem vulgi sectantes intrepidi sanguinem fuderimus: z substātiā nostram vsq ad mendicitatem propriaz dederimus: huic operi nõ tam premium q̄z pena debetur: et perfidie magis tormēta sunt q̄z corona victorie. j. q. j. vide.

Martyrū impropriū.

De pmo statu hominis.

Defectꝰ primi status hominis.

§. V. Mortis corpalis tres sunt nuntij fm Hugonem de sancto Victo.

¶ Mortis nūtij sunt tres.

Primus nuntius est multiplex z varius casus. Secundus est infirmitas z defectus. Tertius est misera senectus. Propter que dici pōt de quolibet hoie illud qđ dr de filio reguli Joan. iiij. Incipiebat enim mori. Quātum ad primum docet experientia qđ multiplices et varij casus mortis improuisi de quibus vir posset estimari: contingunt hominibus. Unde Eccles. ix. dr. Nescit homo finē suū: sed sicut capiū tur pisces hamo: et aues laqueo cõprehenduntur: sic capiuntur homines in tempore malo. s. impremeditate: z preter intentionē. Hinc et Prosper. Ferro peste fame vicibus algore calore. Mille mors miseros mors capit vna hoies. Cū igitur q̄libet sciat se subditum huiusmodi casibus varijs mortis: tanq̄ quidam nūtius ei significat: qđ de momento in momentuz mori potest: et si sanus foret et iuuenis: ideo ibi prouidere debet. Non solum em malis: sed z bonis euenīunt varij casus horribiles mortis quod patet per exemplū. Quidā ꝓpheta sanctus postq̄ ex dñi precepto reprehendit Hieroboā de idololatria sua: et reuertens domum in via a leone strangulatus est. iij. Regū. xiij. Josias innocens z optimus dei cultor in bello a rege in fideli Egypti occisus est. Vide hist. iij. Re. c. xxij. z. xxiij. z. ij. Parali. c. xxxv. et. xxxvj. Juuenis quidā in infirmitate grauj constitutus: accepto dono omnium linguarū vt patuit p experientiā: postea manibus z lacertis morsibus propijs dilaniatus: mortuus est: vt narrat Greg. in. iiij. dialogorum. Summus pontifex quidaz toxicatus in sanguine christi celebrans mortuus est: vt habetur ex chronicis Martiniani. Imperator quidā christianissimus a pediculis consumptus est remedium non inueniens. vt narrat Vincē. in specu. histo. Minister cuiusdam solitarij sancti viri a ciuitate Alexandrie recedens vbi totum clerum z populum repererat occupatum in veneratione sepulture cuiusdā pessimi hominis: cum reuerteretur ad cellam illius predicti solitarij: reperit caluariam eius residuo corporis a bestijs deuorato: vt habetur in vitis patrum. beat. Jordanus magister ordinis predicatorum in mari submersus est: vt patet in. iij. lib. de vita fratrum. Quedā matrona audiens propriū filiū occisum in bello: quod tamen verum nõ erat: post amarū fletum de morte ipsius: quadam die reuertentem ad domū videꝫ ipsum pre letitia crepuit et defuncta est: vt recitat Valerius maximus lib. ix. c. xij. qđ est de morte nõ vulgari. Ecõtrario Antiochus qz nõ potuit obtinere qđ voluit: pre tristitia z insopore itate mortuus est: et innumera alia

Exẽplum terribile.

Scanda lū paruu lorum.

possent adduci. Ex quibus mētes infirme aliq̄n scādalizantur: existimātes vel deū nō habere curā de suis electis: vel tales sic insueto ⁊ horribiliter morientes: nō fuisse seruos dei: sed grauissimos pctōres. Sed errāt hi nimis ſm Aug. cū mala mors dicēda nō sit quā bona vita precesserit. Deus insuper etsi ei sit cura de oībus pmaxime de fidelibus suis. Juxta illud Sap. iij. Tu aūt dñator virtutis oia cū tranquillitate iudicas: ⁊ cuz magna reuerētia disponis nos. Sed ⁊ inter fideles ſm. b. Augu. maxime diligit mēbra vnigeniti sui. i. electos. Uerū cū ipe vnigenit⁹ morte acerbissima ⁊ ignominiosissima fuerit cōdēnatus. Sicq̄ oportuit christū pati ⁊ intrare in gloriā suam: vt habetur Luc. vlti. tanto mēbra eius que sunt electi efficiuntur ipsi similiora et pulchriora quāto horribilius ⁊ penosius mortē subierint. Qui enim non pepercit figulo: ait deuotus Berñ. figmento nō parcet. Non pepercit baptiste: sed dimisit eum decapitari post saltū puelle. Nec Petro primo pastou sibi dilectissimo quin a pessimo tyrāno Nerone crucifigeret. Nec alijs apostolis suis quin varijs tormētis interimerentur. Et ad hoc facit q̄d narrat Robertus Holkot super lib. Sap. q̄ scz cū quidā doctus vir ⁊ sanctus moruus in studio suo fuisset repertus: et ex hoc plurimi scandalizarent ex eius subitanea morte: inuenerūt manū illius defuncti: seu digitū in quodā libro aperto tangentē versum: vbi dicitur. Just⁹ quacūq̄ morte preuētus fuerit in refrigerio erit: ex quo consolati et edificati sunt plurimū. Et similiter cū quidē religiosus ordinis minorū qui super hac materia vacillabat: audita morte magistri Jordani in mari multum pertubaretur apparēte et in visu btō Jordano in magna gloria: et eū admonēte q̄ de hmōi scandalizari non deberet: consolatus est. Quāuis autē aliq̄n seruis dei contingat horribilis mors ob defectuz alicuius peccati: tñ cōiter minuta sunt illa pctā. Sicut accidit in morte illius prophete supradicti strāgulati. In quo ex vna parte ostenditur clementia diuine bonitatis: dum hic suos ad plenū querit purgare: ne vel purgatorijs habeāt intrare: q̄d Aug. petebat dicēs. Domine hic vre: hic seca vt in futuro parcas. Et alia parte ostenditur seueritas diuine iustitie: ⁊ q̄ dure punict scelera magna: quando tā aspere sibi dilectos pro minutis correxit. Secūdus nuntius mortis est infirmitas: que multipliciter adeo grauat: vt dicit p̄s. in persona humani generis. Nō est sanitas in carne mea. Et quid ipsa nisi quidā nūtius mortis cū disponat ad eaz. Uñ Gratianus in decretis. xv. q. j. illud relatū. Sitaq̄ dicit. Infirmitas que proprie carnis dicitur: qua elemētorū seu humorum cōcordia turbata caro ipsa afficitur ⁊ tandē dissoluitur. Adeo autē reperitur caro humana infirma: vt vix reperiatur qui non ab vtero matris aliquā infirmitatem secum adduxerit que eum frequenter molestet ⁊ tandem perimat. Alij quidem passionē iliachā vel cholicā: vel podagram vel calculeā sustinent. Alij hydropisim vel ptisim vel paralysim vel epilensiam incurrunt. Torquentur et plurimi dolore capitis: pectoris: stomachi: aut viscerum. Febris q̄ plurimos vexat: et sepe aut ephimera: aut longa quotidiana seu phlegmatica aut tertiana seu quartana seu ethica. Et q̄uis medicine auctores multa in suis libris expresserint et remedia adhibuerint: tamē ad notitiam omnium attingere non valuerunt: et mortis remedia inuenire. Uerum etsi infirmitates corporales nocue sunt corpori: plurimum tamen proficiunt mēti. Unde Ambrosius. Quod nocet corpori iuuat spiritum. de pe. distin. j. c. potest fieri. Nam infirmitas corporalis frequenter peccatum impedit. ne sciz fiat. Unde Amb. eo. c. Egritudo carnis peccatum repellit. Et in Prouerbijs. c. xx. ō. Liuor vulneris absterget mala. Secundo infirmitas feruētiorē reddit. Uñ p̄s. Multiplicate sunt infirmitates eorū: postea acceleraverūt. s. feruentius operātes. Tertio infirmitas humilē reddit. Uñ apls. ñ. ad Cor. xij. Libēter gloriabor in infirmitatibus meis: vt inhabitet in me virtus christi. s. humilitatis. Ob quā conseruandā sibi fuerat datus stimulus carnis. i. quedā infirmitas corpalis ſm Aug. Quarto cōstantē efficit ex assuetudine patiēdi: quēadmodū ⁊ artifex et terre cultor ⁊ stipendiarius ex continuatione exercitij fortiores redduntur. Unde ait apls ibidē. Cum eñ infirmor tunc fortior sum. s. contra nequitias demonū ⁊ tentationū. Quinto ⁊ vltimo ad perfectionē adducit. ibidem. Uirtus in infirmitate pficitur. Homines autem prime etatis quia propter vigorē nature non ita de facili infirmabātur: ⁊ ideo diutine vite erant. Assignat nihilominus Nico. de lyra. super Gen. c. v. ⁊. vj. causas tam prolixe eorum etatis: ita vt transcenderint plures non gentos annos. Et prima est ex bonitate cōplexionis primorum parētum fuerunt eñ adeo in integritate formati vñ optime cōplexionati: ⁊ sic ad longiorē vitā dispositi. Illa autē bonitas magis descēdit ad hoies propinquos illius tēporis q̄z alios. Scōa causa est ex modo viuendi: q̄ tēperate viuebāt: nūc autē satis intēperate hoies viuūt. propter q̄d dicitur Eccli. xxxvij. Propter crapulaz multi perierunt. Tertia est ex bonitate nutrimēti: q̄ meliora fuerunt terre nascētia ante diluuiū: q̄ inundatio fuit ex aquis oceani ex magna parte. Aque aūt salse inducūt sterilitatē. Quarta cā est ex scientia Ade: q̄ habuit pfectā scientiā oīm naturaliū plusq̄ quicūq̄: sic potuit cognoscere virtutē herbarū ⁊ lapidū que valent ad cōseruationē vite: et ipse docuit alios. Hāc autē doctrinā taliū parū habemus. Quinta cā ex bono aspectu siderū sup regionē illā: q̄ aspectus celi multū facit ad prolongationē vite. Sexta cā est ex diuina dispositione hoc ordinante: vt p longā vitā hoīm cito multiplicaret genus humanū: et vt hoies illius tpis p longā vitā possent habere experientiā de cursu celi ⁊ effectu siderū et hmōi. Cū igit infirmitas in nobis frequēter disponit personā ad mortē quidā nūtius est significans ipsum cito moriturū. Tertio nūtius mortis est senect⁹. Nā vt dicit apls ad Heb. viij. Omne q̄d antiquat ⁊ senescit prope interitum est. Hec aūt senectus plena est miserijs: que annūtiant seu indicant domū corporis cito ruituram. Uñ Boe. de phil. cōso. in primo metro. Uenit eñ pperata malis inopina senectus. Et que sint ista mala multū particulariter declarat Salomō Eccl's vlti. a principio. c. vsq̄ ad illud inclusiue. Spūs redeat ad deuz qui dedit illum. Dicit ergo ibi. Memēto creatoris tui scilicet in diebus iuuentutis tue. s. de ipso cogitando: ipsum venerando: ppter ipsuz bene operando: ⁊ hoc in iuuentute: q̄ iuuentus fortis est ad labores. Hinc et Sene. In iuuentute cogitaui vt benefacerez: in senectute vt bene moriar. Sequitur in textu. Anteq̄ veniat tempus afflictionis tue. s. senectutis que hoiem affligit multipliciter precipue ex suspicionibus. Senes enim sunt multum suspiciosi ſm p̄m in lib. Rheto. putant enim se despici et derideri. Et appropinquent anni de quibus dicas nō mihi placent anni: scilicet antiquitatis: quibus homo sibimet efficit tediosus ⁊ alijs: vt frequenter appetat mortem. Aliquādo etiam sensus deficit propter q̄d dicit Psal. Ne proijcias me in tempore senectutis cū defecerit virtus mea: ne derelinquas me.

Saū. iij.

De tertio nūtio mortis

Secūd⁹ nuntius mortis.

Senes sunt multum suspiciosi.

§. VI. Subsequenter specificat

Salomon miseriam senectutis in speciali.

¶ Et primo quantū ad miserias mortem antecedentes.

¶ Scōo quantū ad ipsam concomitantes: ibi. ibit homo.

¶ Tertio quantum ad ipsam subsequentes: ibi. et reuertatur puluis.

¶ Circa primū hoc est miserias mortez antecedentes ponitur triplex genus defectus: videlicet potentie apprehensiue: et potentie motiue: ⁊ membrorum exteriorum. Et defectus quidē potentie apprehensiue notatur in eo quod sequitur. Anteq̄ tenebrescant sol et lumen ⁊ luna et stelle. Per solem intelligitur intellectus qui clarius cognoscit. Per lunā que min⁹ lucet ratio: q̄ discurrit ad cognoscendū ⁊ nōdū apprehēdit. Per lumē imaginatio: que formas apprehēsas a sensibus retinet. Per stellas sensus exteriores q̄ sensibilia apprehēdūt. Dia ista tenebrescūt tpe senectutis: inquātū. s. multū debilitanť deficientibus organis corporis: quibus sunt affixe imaginatio scz ⁊ sensus exteriores. Intellectus aūt ⁊ rō etsi nō sunt affixa corporeo organo: tū q̄nq̄ debilitanť: vel ex defectu memorie: vel aliqua infirmitate queeis aufert vsum rōnis: ⁊ reducit quasi ad pueritiam: sicut de Alberto magno qui fuit summ⁹ phs. Exinde notat defectuz virtutis seu potētie motiue: vel etiā appetitiue: cū dicit. Et reuertantur nubes post pluuiam. Apte autē p nubes insinuant vires motiue et appetitiue cū dicit: q̄ sicut nubes vento mouentur: sic motiua ⁊ appetitiua spiritibus ⁊ humoribus ad diuersa mouentur. Dicunť aūt he reuerti post pluuiā: q̄ post hūiditatē corporis deficiente paulatim humido radicali: virtus ei⁹ vel appetitus attenuatur. Deinde ponit miseriam senectutis quantum ad defectū membrorū exteriorū qui sunt sex. Quorum primū exprimit dicens. Uñ cōmouebuntur custodes domus. Hec domus corpus nostrum luteū est. Job. iiij. qui habitant domos luteas. Huius custodes sunt ossa: q̄ vt dicit Aristote. in lib. de animalibus. Natura fecit ossa dura: ad custodiendum membra mollia: sicut costas ad custodiam ventris: et testam ad custodiam capitis. Hę commouebuntur in senectute quando eorum iuncture laxabuntur. Uel custodes dicuntur brachia: quia se exponunt

Triplex defectus in senio

Ser de fectibus

Infirmitates corporis aliqñ pfuntmenti.

In prima etate mūdi q̄re diuti⁹ vixerunt.

nunt vt custodiant totum corpus. Scōs defectus exteriorum membrorum est debilitas cruriū que sunt ad corporis sustentationē. Et hoc notat cū sequitur. Et mutabunt viri fortissimi. i. crura: q; sicut viri fortes portant pondus corporis: ita crura portāt corp⁹ hois. Hec autē mutant cū vacillant: et nō similiter sustentāt: sed quasi cadēdo hinc inde declinant. Tertius defectus est dentiū: qui sunt ordinati ad masticationē ꝛ contritionē ciborū: ꝛ hic innuitur dum sequitur. Et otiose erunt molentes in minuto numero. Molentes sunt de maxille: que ad modū duarū molarū conterunt cibū: et he in minuto numero: scz dentiū qui cadunt paulatim de maxillis senum sunt otiose: q; cibum masticare nō possunt. Quartus defectus est oculorū qui ordinati sunt ad videndū. Visus autem paulatim deficit in senibus. Unde dicitur de Jsaac Geñ. xxvij. Senuit Jsaac ꝛ caligauerunt oculi eius: et videre nō poterat. Hunc autem defectum exprimit cū subdit. Et tenebrescent videntes per foramina. i. oculi videntes per ocularia: q; per se sufficienter videre non possunt obscurabūtur. Quintus defectus est labiorū: que sunt ad sermonis ꝓpalationē qui notatur cū subditur. Et claudent ostia in platea in humilitate vocis molentes. Ostia sunt labia. Jurta illud psal. Et ostiū circūstantie labijs meis. Dicunt autē senes claudere ostia in platea: q; ita submisse loquuntur qđ nō possunt audiri ab alijs qui sunt in platea: sed sunt molentes in humilitate vocis: q; deficiēte virtute vocē emittunt exiguam. Sextus defectus est auruz: que sunt ad vocum perceptionem ꝛ hoc notatur cum dicitur. Et consurgent ad vocem volucris: ꝛ obsurdescent omnes filie carminis. Consurgent scilicet homines senes ad vocem volucris: scilicet galli ſm Hiero. Noctis enim medio cum gallus cecinerit festinus cōsurgit nequaq; valens in strato sepius membra conuertere: leuē enim ꝛ modicum somnum habet ꝓpter friguiditatem ꝛ siccitatē humorum. Frigescente enim sanguine: et siccato humore: et nutrimenti paruitate: quia pauci vapores feruntur ad cerebrum: ideo parum dormiunt: et hic etiam est specialis defectus. s. somni. Nā quantū ad defectum auditus magis cōgruit qđ sequitur. Et obsurdescent omnes filie carminis: id est aures que libenter audiūt harmonias ꝛ delectant in carminibus: ꝛ ideo dicunt filie carminis. Obsurdescent: q; cantilenas audire non possunt senes. Unde dicit Berzellai Galaadites senex ad Dauid. Nunquid vigent sensus mei ad discernendum suaue vel amaruz: aut delectare potest seruum tuum cibus aut potus: vel audire possum vltra voces cantorum vel cantatricū. ñ. Reg. xix. q. d. non. Ponit cōsequenter Salomon signa aliqua debilitationis senum. Et primo quantum ad timorem. Unde dicit. Excelsa quoq; timebunt ꝛ formidabunt in via. i. loca aspera ꝛ alta. Scōm quantū ad canonum effusionez: qđ innuit dicens. Florebit amygdalus. Flores amygdali sunt albi: vnde significant capillos canos senum: vt dicit quidam sapiens. Canicies multi temporis flos est cuius fructus mors est. Tertium signū est pedum ꝛ tibiaruz infatio: qđ innuit dicens. Impinguabitur locusta. Locusta vt dicitur in senectute impinguatur ꝛ est portꝰ illud tumor cū pinguedo. Dicitur ergo locusta impinguari: q; senex qui in iuuentute est gracilis tibijs et pedibꝰ. in senectute erit ponderosus. Aliud signū est defectus caloris: vnde sequit. Dissipabitur capparis. Capparis est herba calida que valet renibus. Scōm autē Hiero. in hebreo nomen est cōe ad herbā ꝛ ad morem. Et per hoc significatur in sene defectus caloris naturalis ꝛ generative virtutis. Unde vi. Reg. j. Rex Dauid senuerat: habebatq; etatis plurimos dies: cumq; operiretur vestibus nō calefiebat. Unde nec Abisac Sunamitē cognoscere potuit. Quantū ad scōm. s. miserias post senectutē mortē cōcomitantes dicit Salomon. Eccl's. xij. Jbit homo in domuz eternitatis sue. Domus ista est sepulcrū iuxta illud Psal. Sepulcra eorum domus illorū in eternū. Dicitur autē sepulcrū domus eterna seu eternitatis: q; quantū est de virtute nature nunq; corpus inde extret. Dō eñ resurgat virtute diuina efficit. Uel etiā dr sepulcrū domus eterna: q; incertū est qñ inde resurget: id est qñ erit finis mundi. Dicitur eñ eternū nō solū qđ nō hz principiuz nec finē: vt deus solus. iuxta illud Psal. Tu autē dñe in eternū pmanes. Aut qđ habet principiū hz nō finē iuxta illud Eccl's. j. Terra in eternū stat. Sed etiā qđ habet tps incertuz: nobis ignotū. Jurta illud qđ dictū fuit Abrae de circuncisione. Erit pactum meū in carne vestra in fedus eternum. Gene. xvij. Quando autem portaꝭ cadauer ad sepulcrum: cōiter amici et consanguinei comitant lugentes: ꝛ hoc est qđ subdit. Et circūibunt in platea plāgētes: scilicet amici defuncti. Resumit exinde miserias mortē cōcomitantes dī. Anteq; rumpat funis argēteus: supple memento creatoris tui. Funis argenteus potest dici cartilago: que est ligamentū partiū corporis: ꝛ continet et ligat spūalem medullā. Uel etiā pōt dici vis vegetatiua: que dr funis ꝓpter vite continuationē. Et texitur iste funis tribus funiculis. s. vi generatiua: nutritiua: ꝛ augmentatiua. Dicitur autē argenteus iste funis ꝓpter harmonie consonantis ꝓportionē. Alius defectꝰ notat cū subdit. Et recurrat vitta aurea. Uitta dr inuolutio venaz: q; per eā totū corpus ligat et saluat: ꝛ dr aurea ꝓpter rubozem sanguinis quē cōtinet. Hec recurrit qñ venarū ꝛ arteriarū inuolutio amplius nō ꝑdurat hz deficit. Alia miseria est senis morētis ruptio vesice: et hoc innuit cū subdit. Et conteratur hydria sup fontē. Hydria est receptaculū aque exhauste a fonte. Similiter vesica est receptaculū vrine procedentis ex epate tanq; a fonte. Urina enim est colamentū sanguinis ꝛ aliorū humorū: ab epate tanq; a fonte quodāmodo in totū ꝓcedens corpus. Hydria ergo sup fontē conterit qñ vesica rumpit: et ad receptionē talis colamenti inutilis redditur. Sequit alius defectus. Et cōfringat rota sup cisternā. Rota est instrumentū per qđ fit extractio aque de puteo: vel ab alio loco. Cisterna est receptaculum continens aquā lutosam. Rotā ergo sup cisternā confringi: est meatū supfluitatis impure ꝛ grosse a ventre qui est quedā cisterna excuti ꝛ oīmode dissipari. Quantū ad tertiū ponunt cōditiones mortē sequentes: videlicet regressio corporis ad suū principiū. Unde subdit. Et reuertat pulus in terram suā vnde erat: ꝛ spūs redeat ad deū qui dedit illū. Et per primā reuersionē ostendit magna miseria hominis: q; scz in puluerez reuertit: ꝛ ẽ citissime. Jac. iij. Que ē vita vestra? Vapor est ad modicū parens: ꝛ deinceps exterminabitur. Putridus. iuxta illud qđ dixit Martha de Lazaro. Jā fetet. Sed et in vita eiꝰ pene ex omnibus partibus corporis fetor exhalat precipue in senibus. A vermibus deinū consumit. Job. xxv. Homo putredo et filius hominis vermis. Et Eccl's. x. Cū morietur homo hereditabit serpentes: bestias ꝛ vermes. Reuertitur autem spiritus. i. anima ad deum qui dedit illum: scilicet dominum si meminerit eius in iuuentute sua ꝛc.

Miserie mortē sequentes.

Joan. xj.

De his q̄ senectutē decorant.

§. VII. Quāuis enim plures sint

miserie senectutis vt dictū est: sunt tamen aliqua que ipsam decorant. Et primum est pfectio de diuinis cognitio. Unde Job. xij. In antiquis est sapientia. Et hoc per diutinā lectionē: auditionē: meditationem diuinoū. Scōm est de humanis seu agendis melior determinatio. Unde Job ibidē. In his qui multo sunt tēpore est prudentia. Cum eñ experientia sit magistra rerū: et senes plura fuerunt experti: iuuenes pauca: hinc est q; prudentiores sunt senes: et difficiliter in iuuenibus prudentia reperit. Tertiū est matura cōsiliatio. Juuenes eñ q; sanguine feruēt precipites sunt in cōsilijs ꝛ propter inexperientiā rerū. Senes autē magis valent cōsiderare pericula q̄ cōtingere pñt. Unde dñs nō iuuenes sed seniores septuaginta instituit fecit: ad iuuandum Moysen in regimine populi. Et Salomon seniores habuit in consilio suo quorū cōsiliū optimū: q; non est secutus Roboā filius eius: sed cōsiliū presumptuosum iuuenū: decem partes regni amisit. iij. Reg. xij. Quartū est reuerentie veneratio. Debent enim senes honorari ab oībus: qđ dñs mandauit: dicens. Leuit. xix. Coraz cano capite consurge ꝛ honora personam senis. Et propter hoc dicit apostolus. j. ad Timo. v. Seniorem ne increpaueris: hz obsecra vt patrem. Et propter reuerentiam quam habet ipsa etas prudentiam et maturitatem aptius ponuntur in regimine q̄s iuuenes. In cuius figuram precepit dominus leuitas a vicesimo anno et supra portare onera templi seu tabernaculi: alijs vero annis supra vbi incipit senectus: seruare vasa tabernaculi. i. custodire et regere animas: que sunt vasa ecclesie ad recipiendum gratiam deputata. Quintum est a passionibus sedatio: et precipue carnalis concupiscentie. Unde dicit Hieron. quod omnia vitia cum senectute senescunt. Et Sap. iiij. Etas senectutis vita immaculata. Et hoc nisi quis sit inueteratus dierum malorū ex continuata assuefactione sicut fuerunt illi duo senes: qui false accusauerunt Susannam. de quibus dicitur Esa. lxv. Puer centum annorum morietur: scilicet morte eterna. Et Prouerb. xxij. Adolescens iuxta viam suam ambulans. s. sequendo appetitus suos cum senuerit non recedet ab ea. Sextum est augmentatio meritorum. Quanto enim quis plus viuit: tanto plura merita acquirere potest.

Numeri. viij.

Daniel. xiij.

§.VIII. De termino vite vtrum

possit abbreuiari vel prolongari. Et videtur q nō: q dicit Pſ. Ascendūt mōtes. i. hoies perfecti altitudine contēplationis et gre: et descendūt campi. i. peccatores per latam viam in celū incedentes: in locum quē fundasti eis. ſ. celi quo ad pfectos: inferni quo ad campos siue malos: que illis sunt preparata. Fit autem hic ascēsus z descēsus post mortem. De quo subdit pſ. dicēs. Terminū posuisti quē non trāsgredientur. Et ad idē facit quod ait Job. xiiij. Posuisti terminos eius. ſ. vite qui preteriri non poterunt. i. nec prolongari nec breuiari. In contrarium est quia dictum est per Esaiam ex parte dñi Ezechie regi. Morieris tu z non viues: et tamen additi sunt ad vitam ei⁹. xv. anni: vt habetur Esa. xxxviij. Pro questionis hui⁹ declaratione notandum q terminus vite humane potest considerari tripliciter.

Termi-nus vite humane ꝓsiderat triplicit.

¶ Primo per respectum ad actionis humane variationem.

¶ Secundo per respectum ad causarum secundarum seu naturalium operationem.

¶ Tertio per respectū ad diuine dispositiōis preordinationē.

Quantū igitur ad primū: vtiq; terminus humane vite z prolongari et abbreuiari pōt. Nam sicut bene vtens beneficio recepto meretur sibi augeri: ita abutēs meretur eo priuari. Et ideo q; pctō: male vtitur vita presenti: meretur eā sibi auferri. Iuxta illud qđ dicit de quadā ficulnea infructuosa domin⁹ ei⁹ cultori ipsius. ſ. succide eam: vt quid etiam terram occupat. Luc. xiij. Et propter hoc đr Job. xvij. Dies mei breuiabuntur: z Eccls. vij. Ne impie agas multum et noli esse stultus: ne morieris in tēpore non tuo. Exempla patēt Gene. vj. vbi dati fuerūt. cxx. anni vite humani generis: cum videlz dñs dixit. Erunt q; dies ei⁹ cxx. annorū. ad hoc scz vt reuerterentur ad penitētiā. Sed quia homines abusi sunt addētes scelera malora: ablati sunt eis. xx. anni. Nā trāsactis centū inundauit diluuiū. Sic exponit Hieroñ. de pe. di. ſ. predixerat. Et Ananias filius Azarie falsus propheta: q; predixit tanq; ex parte dñi loquens: reuersionem Jechonie filij Joachim cū populo suo q̄citissime de captiuitate babylonica: cuius cōtrarīū prophetauerat Hieremias: z confregit catenas quas Hieremias in collo portabat ex mandato dñi in signū captiuitatis plenarie future: dixit illi Hieremias Audi Anania confidere fecisti istū ppl'm in mēdacio: idcirco hoc anno morieris: z sic mortu⁹ est: vt habetur Hiere. xxviij. Et paruul⁹ natus ex adulterio Dauid cum Bersabee: ꝓpter pctm̄ ipsius Dauid ante octauū diem mortuus est. ij. Reg. xij. Frequenter enim puniuntur filij ꝓ pctis parentū pena temporali et corporali ſm sententiā doctorū: nūq; autē pena spūali seu gehēnali. Et ecōtrario vita bonorū meretur ꝓlongari. Unde Eccli. iij. Qui honorat patrē suum vita viuet longiore. Et Ezechie reuertenti ad penitentiā additi sunt anni. xv. vt. s. dictum est. Et multis pfibus cōcessum est diu viuere ꝓpter probitatem ipsorum z vtilitatē aliorū qui ſm viam nature viuere nō poterāt. Quantum ad scām etiā vita hoīs prolōgari et abbreuiari potest scām Bernardi. or. mi. in quodā sermone. dicunt aūt cause scē seu naturales influentie dispositio aeris: cōplexio corpis: regimen vite et hmōi. Sicut eñ videm⁹ fructus meliores et durabiliores nasci in vno loco q̄ in altero ſm dispositionem terre z aeris z aspectū celi ad tales arbores. Sic z sanius et diuturni⁹ viuūt hoies in vno loco q̄ in altero ſm influentiā celi. Unde z de quadam insula circa extrema terre đr q; hoies ibi sanissime viuunt et multū senescunt: et vix mori possunt nisi ad aliā insulā trāsferantur. Docet z experientia q; in ciuitate infecta peste morietur centū in die: et in alia ciuitate simili propinqua vel eadem alio tempore nō morientur decem. Ab vtero matris plurimi adducunt diuersas infirmitates que vitam abbreuiant. Unde et de

Filij sepe puniunt pro pec-catis pa-rentum.

Chriſtus diu vixiſ-set natu-raliter.

christo Jesu: quia erat optime complexionatus dicunt sapiētes q; sanissime vixisset et valde diu naturaliter. Regimen vite si sit inordinatum: vitam habet abbreuiare. Unde et Galenus dicit Athletas quoruz vita z ars sagina est: nec viuere posse diu nec sanos esse: vt refert Hieroñ. de consecra. distin. v. nec tales. Ecōtrario regimen vite moderatum diuturnam facit. Unde Chrysosto. dicit. Nihil sic salutem: nihil sic sensuum acumen operatur: nihil sic egritudinem fugat: sicut moderata refectio. de cons. diſt. v. nihil. Quantū vero ad tertium scilz dei preordinationem terminus vite humane a deo prefixus est: vt nec prolongari nec abbreuiari possit: quia dei prescientia aut preordinatio infallibilis est. Et secundū hunc respectum intelligitur illud Job superius allegatū. Constituisti terminos eius z. Et illud psal. Terminū posuisti z. Et q; vt dicit in lib. de causis. Prima causa plus influit in causatū scām causē q̄ ipsa secūda cā. Ideo cū deus sit prima cā oīm effectus quicūq; scārum causarū siue naturaliū siue a libero arbitrio ꝓcedētes: magis subijciunt ipsi prime cause. ſ. deo: q̄ ipsis causis scis. Sed contingit aliquē effectū mortis vel infirmitatis vel alterius casus aliter esse preordinatū a deo q̄ debeat ꝓcedere a causis secūdis: z tūc euenit talis effectus: nō ſm hz q; respectū et influxū ab ipsis causis scis sed ſm q; est preordinatū a deo. Et ſm hoc intelligit illud Saī. iij. de immatura morte iusti: que nō est ſm causas scas. Raptꝰ est ne malitia īmutaret intellectū ei⁹: aut ne fictio deciperet aiaz illius. Et infra. Placita erat deo aīa illius: ꝓpter hoc ꝓperauit educere illū de medio iniquitatū per mortē. Et ē̄rio aliq̄n contingit sicut mors Ezechie: quāuis ſm causas scas: videlicet dispōnē naturalē corporis et demeritū eius ꝓpter pctm̄ supbie vel ingratitudinis tunc euenire deberet: q̄n Esaias dixit. Morieris tu et nō viues: habito respectu ad causas secundas. Tamē q; in preordinatione diuina erat vt superuiueret ad huc. xv. annis: dicuntur ei additi. xv. anni quibus postea vixit. Nec tamē Esaias dixit falsum Ezechie significans eum moriturum: q; ꝓphetauit hoc ex dei reuelatione ſm q; ille effectus mortis erat in causis secundis secundum quas omnino erat futura. Reuelat enim deus prophetis suis aliqua non simpliciter ſm qđ sunt futura in seipsis. i. nō ſm diuinā preordinationem: sed ſm ordinē quez habent ad causas secundas tantum: z ideo si aliter contingit q̄ dicāt: non propterea falsum dicunt secūdū Tho. ij. ij. Sicut etiā si medicus ſm oia signa et regulas medicine predicit aliquem de sua infirmitate moriturum: qui tamen non moritur deo mirabiliter eum sanante. Et astrologus predicit siccitatem vel inundationem multam futurā ſm influxum constellationuz. Si hoc non venit non dicunt falsum: q; loquuntur secundum causas secundas: sed deus pōt eas immutare vt placet. Uerum q; scire nō possumus quid sit in preordinatione dei de termino vite nostre: scimus autem ipsum velle nos conseruare vitā secundū bñ placitum suū. Ideo in conseruatione vite debemus nos regulare ſm causas secundas: nō tñ vtendo superstitionibus: vel incantationibus: vel transgressionibus alicuius precepti dei: vel ecclesie seu regule quoad religiosos: etiam si per hoc mors vitaretur: quia inde mors aīe sequeretur. Dicit autem Augu. q; si vna alia pereat: innumerabiliū corpoū mors huic damno comparari nō potest. xxiiij. q. iij. si habes. Sed cauendo a contrarijs vtendo medicinis: habitando in locis sanis: subtrahendo se a locis infectis peste. Licitum est cuilibet cum nullo iure prohibeatur: nisi quis esset curatus in loco infecto peste. Talis enim deserere nō posset plebem suam propter pestē: nisi prouiderit de vicario idoneo. Et in casu etiam extreme necessitatis corporalis vel spiritualis: vbi alij non adessent quilibet teneretur iuuare de eo q̄ potest: non obstante infectione pestis: cuz se offert talis necessitas. Hoc etiam confirmat Gratianus dicens. Quamuis certissime sciamus neminem vltra terminū sibi a deo prefixum esse victurum: omnibus tamen languentibus non incongrue medemur. xxiij. q. iij. Nabuchodonosor. s. finali.

Agendū p vite cō ſeruatiō.

§.IX. Circa mortem ipsam tria

Ad mor-tē q̄libet đr debite ꝓparari.

sunt videnda. Et primū est q; mors ꝓpria est debite expectāda.

¶ Scām est q; mors aliena est equanimiter toleranda.

¶ Tertium est q; mors ipsa est frequenter rememoranda.

Quātū ad primū sciendū q; mors debite expectatur cū ad eā quis debite preparatur. Unde dñs ait Mat. xxiiij. Estote parati q; qua nescitis hora filius hominis venturus est. Idem habetur Luce. xij. z Matth. xxv. Uigilate q; nescitis diem neq; horā. Propterea incertā voluit deus nobis esse horā mortis. Primo quidem vt homo viuat purius: q; vt dicit Cyprianus. Qualem te inuenit dñs cū vocat: talem pariter te iudicat. de pe. diſt. j. nūquid. Stultuz autem est viuere in illo statu in quo quis nō vellet mori. Et cum de momento in momentum hoc posset accidere: ratio đz vigere ad pure viuendū ꝓpter huiusmodi incertitudinē. Scda ratio vt hō operetur cōius: z per consequens vtilius. Si eñ sciret hō in breui se moriturum: a multis bonis desisteret que cedunt in vtilitatē aliorū: vt sibi forte vacaret: qđ tamē non congrueret. Unde cuidam sancto viro quando fuit ei reuelata mors inde ad certum tempus futura: dictum est et ab angelo. Age quod agis operare quod operaris: vt refert Grego. in lib. Dialogorum. Tertia ratio est vt conuersetur homo humanus. Si enim quis sciret se diu victurum ꝓsequeretur odia z vindi-

vindictas et iniurias: ꝛ si scirent hoies se cito morituros multi nimis melancholice viuerẽt: ꝛ alios ex hoc amaricarent: ꝛ tedia rent. Prime due rationes sunt. b. Tho. in summa. Debet autem ip'a mors expectari nõ solũ patienter: sed letanter: qđ faciebat Psal. p hoc orans ꝛ dicẽs. Educ de carcere aiam meã. Ubi po test notari triplex cã siue rõ quare mors nõ debet timeri sed desiderari. et prima est: qꝛ in vita ꝑsenti aia in corpore manet vt in illo loco obscuro: tedioso et periculoso cuiusmodi est carcer. Tenebris eĩn inuoluimur ait Job. c. xxxvij. Miseriis replemur ꝛ laboribus. iuxta illud Eccls. ij. Cũcti dies eius laboribus ꝛ erumnis pleni sunt. Periculis subijcimur mortis criminalis ꝛ iternalis sicut q̃ stat in carcere est multoties in periculo vite. Propter qđ clamabat apꝰus. Infelix ego hõ q̃s me liberabit de corpore mortis huiꝰ? Hec psal. Pericula inferni inuenerunt me. Secunda ratio mortẽ letanter expectãdi est ꝓpter plenitudinẽ ꝛ acutionẽ diuinorũ ꝛ dei laudationẽ. Uñ subdit. Ut confiteat nomini tuo. Nõ eĩn aia cõfitet deo ꝛ laudat eũ ꝛ cõtẽplat vt velit ꝓpter grauamẽ corpis. vñ ꝺr. Sap. ix. Corp' qđ corrũpit aggrauat aiaz: ꝛ deprimit terrena inhabitatio sensuz multa cogitãtẽ. Et ꝓpter hoc beat. Andreas pendens in cruce orabat liberari ad hmõi onere. s. corporis: qđ aliqñ a cõtẽplatione impediebat ꝓpter necessaria vite. Tertia est ꝓpter bonorũ cõsecutionem. Uñ dicit psal. We expectãt iusti. s. in alia vita. Beati aũt mortui q̃ in dño moriunt. Apo. xiiij. Si beati: ergo oi bono pleni. Et Señ. mors timẽda nõ est: quã immortalitas aie sequit. Sicut aũt reposita est corona iustitie his qui diligũt aduentũ dei. s. ꝑ mortẽ. vt ꝺr. ij. ad Timo. iiij. Ita et timere hz de pena qui quasi inuit' migrat a seculo. Uñ Cypꝛianus hoc reprehendẽs dicit. Qđ prepostere quãqz peruersum est: vt cũ voluntatẽ dñi fieri postulem' qñ vocat ꝛ accersit nos de hoc mũdo: nõ statim voluntatis eius imperio pareamus. Obnitimur ꝛ reluctamur ꝛ pulcaciũ more seruorũ: cũ tristitia ꝛ merore ante cõspectũ dñicum cũ tristitia ꝛ mero reperducimur exeuntes ¦ istinc necessitatis ¦ vinculo nõ volũtatis obsequio: ꝛ volumus ab eo premijs celestibus honorari ad quẽ venimus inuiti. xiij. q. ij. ꝯ prepostere. Expectaꝛ debite ipsa mors: si pia ꝓparatio fiat ꝑm dñi hortamentũ dicẽtis. Lu. xij. Sint lũbi vestri ꝓcincti: ꝛ lucerne ardẽtes in manibus vestris: et vos siles hoibus expectantib' dñm suũ. Ubi tria possunt notari. Primũ est a vitiosis delectatiõibus ¦ abstractio: ibi. Sint lũbi vestri ꝓcincti. In lũbis eĩn est motus delectationis veneree ꝓpter qđ dicit Job. xl. Qđ fortitudo eius: scz diaboli est in lumbis eius. Cinctura autẽ est quedã restrictio lũborũ signãs mortificationẽ delectationis. Scõm est in operibus ferues dilectio: ibi. Lucerne ardẽtes in manibus vestris. Lucerna signat mentẽ siue cõscientiã. Ignis ardẽs feruens est charitas. iuxta illud Luc. xij. Ignẽ veni mittere in terrã. Manus sunt opera. Tertiũ est vina vigilatio: ibi. Et vos similes ho. ex. Uigilãt eĩn tales: nõ solũ in ꝓia vigilia: sed in scõa ꝛ tertia: ꝛ quouscqz veniat dñs. Est eĩn prima vigilia iuuentutis: scõa virilitatis: tertia senectutis: in qualibet autẽ etate debet quilibet vigilare in coherendo bonis operibus: ꝛ expectãdo dñi aduentũ. Signanter aũt dicit expectãtibus: scz ꝫ illos qui in patientia moti nolũt expectare: sed preuenire dei aduentũ: inferentes sibi ꝑ se ipsis mortẽ: qđ nullo mõ licet neqz ꝓpter quãcũqz miseriã vel tribulationẽ mũdi euadendã: vt fecit Saul ꝛ armiger suus. j. Reg. vlt. Et Cato Romanus dictus Uticẽsis. Neqz ꝓpter pctũ qõcunqz puniendum: vt Judas qui laqueo se suspendit. Act. j. Nec ꝓpter qõcunqz pecatũ euitandũ: vt fecerũt quedã mulieres ne violarent' a quodã tyrãno: vt habet' in histo. eccle. Nec propter quãcũqz aliã cãm vt expresse dicit Aug. in. j. de ciui. dei. ꝛ. xxiij. q. v. si nõ licet. Et de hac materia plenius in scõa parte in tractatu de homicidio. Ut eĩn ꝺr. Eccli. xj. Mors ꝛ vita a deo sunt. Uñ inferre sibi mortẽ est auferre qđ dei ꝓprium est. Nã etsi inde ¦ siue rector iuridice occidit: in hoc vt dei minister agit: et ideo nõ male facit. xxiij. q. v. q̃ malos. Nec est cõtra id qđ ꝺr. Sap. j. Deus mortez nõ fecit. Intelligitur eĩn mortẽ. i. causam mortis: scz peccatũ. Unde subdit. Nec letatur in perditione viuorum.

Mors nõ est timenda tripliciter.

Ro. viij.

Tripler dispositio ad mortẽ.

§. X. Secundo vt dictũ est mors

aliorum est equanimiter toleranda. Et circa hanc quidã ex cõpassione est moderate lugendũ. Ex desperatione a nimia tristitia cauendũ. Ex dilectiõe efficaciter subueniendũ. Quantũ ad primũ ꝺr. Eccli. xxij. Supra mortuuz ploza: defecit eĩn lux eius. Unde et Dauid nõ solũ mortem sibi dilectissimi Jonathe defleuit: sed ꝛ mortẽ Saulis inimicissimi qui eũ persequebaꝛ ꝓ eo qđ ieiunauit: vt habet'. ij. Reg. j. Et de beato Ambꝛosio legitur qđ cũ audiebat mortẽ alicuius sancti viri amare fiebat. tũ qꝛ ꝓcesserat eum ad premium: tum qꝛ subtractum esset a fidelib' tale auxiliũ cũ paucissimi boni reperiant'. ꝛ Eccli. xxxviij. In mortuum ꝓduc lachrymas: ꝛ quasi dira passus incipe plozare. Nec est eꝛro qđ ait apostolus. j. ad Thes. iiij. Nõ ꝓtristemini de dormiẽtibus. i. mortuis sicut ꝛ ceteri q̃ spez nõ habẽt. Et illõ qđ ait Chrys'. xiij. q. ij. vbicũqz. ij. vbicũqz sepeliamur dñi est terra ꝛ plenitudo eius'. ꝑm qꝛ oportet fieri efficiatur. Lugere aũt ꝛ deplorare ꝛ lamentari eos qui de hac vita decedunt ex pusillanimitate cõtingit. Nam vt dicit Gratianus in ℌ. immediate. seq. Hoc intelligit cũ fit per desperationẽ future resurrectiõis: vt patet ex ipsis verbis apostoli. Uel etiã cũ inordinate hoc fit: vt a gentilib' clamando: ꝛ lachrymãdo: ꝛ carnes lacerando ꝛ huiusmodi. Sz pietatis affectu ꝛ humanitatis intuitu mortuos lugere nõ prohibemur: sicut nonnullos sanctorũ aliorũ exequijs pias lachrymas impendisse legimus. vt de beato Martino ꝛ dñico ꝛ alijs. Scõo dico qꝛ nimia tristitia ꝓpter mortẽ cuiuscunqz est cauenda. vñ Eccli. xxxviij. dicitur. Ne dederis in tristitiã cor tuũ. s. nimiã: sed repelle eam a te. Neqz eĩn est cõuersio. s. ad vitã: et huic nihil ꝓderis. s. mortuo: ꝛ teipsum pessimabis. Et paulo superius rationẽ assignans pessimationis dicit. A tristitia eĩn festinat mors. s. corporis: et cooperit virtutẽ. s. animi: ꝛ tristitia cordis flectit ceruicẽ. Et ꝑm hoc intelligitur dictũ Cypꝛiani. xiij. q. ij. q̃ ꝓposterũ. vcz. Nobis quoqz ipsis minimis ꝛ extremis quoties reuelatũ est: q̃ frequẽter atqz manifeste de dei dignatione ꝓceptũ est: vt contestarer assidue vt publice predicarẽ fratres nõ esse lugẽdos accersione dñica de seculo liberato: cum sciamus illos nõ amitti sed ꝑmitti. Loquit' eĩn de lugentibus ex desperatiõe seu cũ nimia tristitia. Nec obstat qꝛ filij Jrael Moysen defunctum planxerunt. xxx. diebus. Deut. vlt. Nã vt dicit Gratianus. xxvj. q. ij. fors non est. Multa permittebantur in veteri testamento illis tanqz imperfectis que tpe pfectiõis. s. gratie eliminata sunt. Omnia etiam in figuram contingebant illis que nunc cessant. Unde et christus consolans viduam lugentem defunctum vnigenitum qui portabatur ad sepulcrũ dixit. Noli flere. Luce. vij. Possunt autem assignari decez rationes ꝓpter quas quis ꝺz ꝛ potest cõsolari ꝛ nõ nimis contristari. Prima ratio est: qꝛ deus vult sic. Non ergo debes eius resistere voluntati. Unde Augu. Nihil est qđ de illa ausa summi ꝛ eterni non egrediatur inuisibilis imperatoris. Et etiam tu petis in oratione. fiat volũtas tua: qꝛ voluntas dei est prima causa omnium rerum: nec potest inueniri ratio quare sic vult ꝑm magistrum in. j. sen. placeat igitur homini quicquid placet deo. Et ob hoc qꝛ placet deo: ait Señ. Secunda ratio est: qꝛ quelibet creatura est dei. Ad Rom. xiiij. Siue viuimus siue morimur domini sumus. Et ideo sicut non debes tristari si is qui mutuauit aliquid illud repetit: sic nec de morte proximi tui. Unde dicit' Hiero. Nil abstulit tuum qui dignatus est recipere proprium. Et Augu. dicit. Qui perfecte diligit deum: non contristatur de morte cuiuscqz. Et Job. j. Dominus dedit dominus abstulit ꝛc. Tertia ratio est: quia statutũ est hominibus semel mori. ad Hebr. ix. Et Bern. dicit super illud. Proprio filio non pepercit. Si igitur non pepercit figulo: nunquid parcet figmento? Si ergo commune est hominibus mori non debes contristari si filio tuo accidat illud. ꝛ Ambꝛo. in lib. de bono mortis. Quid absurdius vt id quod scis omnibus esse prescriptũ: quasi speciale deplores? Quarta ratio est quia mors liberat hominem a miserijs huius vite. Unde dicit Salomon Eccls. ij. Cuncti dies eius laboribus ¦ alias doloribus ¦ erumnis pleni sunt: nec per noctem quidez mente requiescit. Et ideo noster saluator in morte Lazari fecit festum dicens. Lazarus mortuus est ꝛ gaudeo. Sed in resuscitatione eius lachrymatus est per compassionem: quia reuocabat eum ad miserias huius vite. Unde dicit August. in li. de visitatione infirmorum. O mors desiderabilis: o mors omniuz presentium malorũ finis: o mors laborum clausura ꝛ quietis initium. Quis posset cogitare tuarum vtilitates beatitudinum? Nam male mori nõ est christianorum: quorum mors est viuere in christo. Et ratio est: quia dicit Psal. Apud te est fons vite. Quita rõ est: qꝛ deus omnia nouit: ꝛ videt quid est melius ꝓ homine. ꝛ ideo talis moritur: qui si remaneret in vita faceret mala ꝛ esset de reprobandis cuz sit de electis. vel si nõ esset de electis fecisset peius. Uñ ꝺr. Sap. iiij. Raptus est ne malitia immutaret intellectũ eius: aut ne fictio deciperet animã illi'. Fascinatio eĩn nugacitatis obscurat bona ꝛc.

Sexta ratio est: quia tua acidia ꝛ tristitia tibi nocet ꝛ ei ni-

Cauẽda est nimia tristitia ꝓpter mortẽ alicuiꝰ.

De morte alicuiꝰ nõ est nimis dolẽdum.

Ro. viij.

Joan. xj.

hil prodest.de quo est exēplū.ñ.Reg.xiij.vbi dr: q Dauid donec filius suus infirmaret:stabat in tristitia et planctu: post mortem vero filij incepit a se excludere tristitiam et planctū:et posuit se ad comedēdū.Et interrogatus quare hoc fecisset.Rñdit q ante mortē eius forte potuisset impetrare a deo p planctū suū sanitatē filij:qđ non pōt fieri post mortē.Septima ratio est:q nocet tibi talis tristitia.Ideo dr Eccli.xxxviij.Ne dederis in tristitia cor tuū:sed repelle eā a te:z memēto nouissimorū.Noli obliuisci.Neq; eñ est reuersio illius:z huic nihil proderis:et teipsuz pessimabis.dū eñ homo tanta tristitia absorbet:animū nō hz liberū ad orandū pro eo quē luget.Octaua rō est:q multi sunt q dānant ꝓpter amorē amicorū:q fm Aug.sup Gen. ad literaz. Sepe offendit deus.ne offendat amicus.Multi eñ dānant ꝓpter filios vel vxores z simul.Et ideo cū hoc sit tibi incertū: an si vixisset filius tuus ipse fuisset cā dānatiōis me: ideo nō debes tristari.Nona rō est:q resurget.Vñ apls.j.ad Thes.iiij.Nō cōtristemini de dormientibus sicut ceteri gētes que spem nō hñt. z.xiij.q.ij.q̄ ꝓpositorū.z Amb.Cessabūt lachryme mee ꝛc.Et ideo dicit Eccli.xxij.Modicū ploza sup mortuū.Decima rō est: q si ipse qui mortuus est reperit se in bono loco debes letari:q orabit pro te.Aug.Sic enim amici nostri a torrente voluptatis inebriantur:vt nostri nō obliuiscant.Tertio mortuis est efficaciter subueniendū. Vñ Eccli.xxxviij.dr.Contege corpus illius scz mortui:z nō despicias sepulturā illius.Unde z Tobias multū deo placuit in sepeliendo mortuos.Sed nō minus subuenit dum est ase orando z alia bona ꝓ ipsa faciendo.Et ad hoc facit qđ dr. xiij.q.ij.qui diuina.Qui diuina vocatione ab hac vita recedunt:cū psalmis tantūmodo z psallentiū vocibus debent ad sepulcrū deferri.Sufficiat autē q in spe resurrectionis christiani corporibus famulatus diuinorū impenditur canticorum.

mortuis est subueniendū.

§.XI. Tertium principale est qđ

mors est frequenter memoranda.Unde dicitur Eccli.xxxviij.in persona mortui.Memor esto iudicij meiscilicet mortis.sic enim erit et tuum:mihi heri et tibi hodie.Hinc et Plato.Summa sapientia est meditatio mortis. Valet enim ad multa huiusmodi recordatio: ꝓpter qđ dicitur Eccls.vij.Melius est ire ad domū luctus q̄ ad domum conuiuij.In illa enim finis cunctorum admonetur hominum:et viuens cogitat quid futurum sit. Et primo quidem valet ad mundi contemptuz.Iuxta illud Hieron. ad Paulinum.Facile contemnit omnia qui semp cogitat se esse moriturum.Contemnit sane memorans mortez carnis delicias cum sit a vermibus consumenda.Iuxta illud Eccli.x.Cum morietur homo hereditabit serpentes et bestias et vermes.Contēnit mundi honorificentias:quia vt dicit Psal.Cum interierit scilicet homo non sumet omnia:neq; descendet cum eo gloria domus eius.Unde z Basilius ad reprimendum motum elatiōis et gloie:cum in diebus processionis in pontificalibus esset ornatus:ordinauit aliquem ex suis familiaribus sibi debere dicere. Pater iube perficiscepulcrum tuum:quia nescis quando morituus es.Contemnit talis mundi diuitias cum ex eis nihil valeat portare.Iuxta illud Job.Dives cum dormierit nihil secuz auferet:aperiet oculos suos et nihil inueniet. Secundo valet mortis recordatio ad labores sufferendum.Job.iij.Quasi effodiētes thesaurum gaudentq; vehementer cū inuenerint sepulchrū. Effodientes thesaurum multum laborant: vt inueniant ipsum quē summe desiderant.Et q antiqui in sepulcris suis faciebant thesauros absconderet:ideo tales effodientes cum inueniunt sepulcruz gaudent:nihil curātes de labore:sperantes q̄ citissime ad thesaurū quā optabant puenire viso sepulcro.Sic desiderātes thesaurū superne vite:cū cōsiderant q per mortē cito ipsuz consequunt:fortiores redduntur ad labores z passiones intelligentes illud apli.ad Ro.viij.Nō sunt condigne passiones huius temporis ad futuraz gloriā que reuelabitur in nobis.Hinc z Augu.in sermone,Quicquid fecit pro nobis christi:si vinci potest tolerabile est:si vinci nō potest migrare hinc faciat: nō auferet sed accelerat ipsam requiē:ipsam dulcedinem: que cum venerit sine fine erit.Valet tertio ad peccatum cauendum vt dicit Eccli.vij.In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua et in eternū nō peccabis.Sicut econuerso dicitur Thren.j.Sordes eius in pedibus eius. sordes peccatorum eius. i. anime in pedibus scz affectuū.Nec est recordata finis sui.Cum enim qs considerat mortem:delectationem omnem peccati deficere sentit.Et cum punitionē audit dicente domino Apoc.xviij. Quantum glorificauit se et in delicijs fuit:tantum date ei tormentuz z luctum: cauet sibi a peccato. Et ad hoc Joannes Damas. ponit talem similitudinē.Qui dā dum a facie vnicornis ne ab eo deuoraretur velocius fugeret:in quod dā baratrū magnum cecidit.Dū aūt caderet manibus arbusculā quādam apprehēdit:z in basi quadā lubrica z instabili pedes fixit.Respiciēs vero vidit duos mures:vnū albū z alterum nigrū incessanter radicē arbuscule quam apprehenderat corrodentes.z iam prope erat vt ipsam abscinderent.In fundo autem baratri vidit draconem terribilē spirantē ignē:et aperto ore ipm deuorare cupientem.Super basem vero vbi comitantem tenebat vidit quatuor aspidum capita inde prodeuntium.Eleuans autem oculos vidit exiguum mellis de ramis illius arbuscule extre: oblitusq; periculi in quo vndiq; positus erat seipsum dulcedini illi⁹ modici mellis totū dedit.Quis igitur hominem istum non iudicaret insanum:qui ita attendit ad illud modicum delectatiōis habendum:q tā multiplicis periculi obliuiscitur tanq̄ cecus esset ac ipsum non videret.Et ideo orabat ps̄.dicens.Illumina oculos meos ne vnq̄ obdor.in morte.i.in consideratione z memoria mortis.Nequando dicat inimicus meus:scz diabolus preualui aduersus eum.i.per peccatum.Unicornis igitur mortis tenet figuram:que hoies semper prosequitur et apprehendere cupit.Vñ dicitur.Job.xxxix.Nunquid volet rhinoceros seruire tibi.Rhinoceros est vnicornis:et iste non vult alicui seruire:quia mors nemini vult subijci vel parcere:ita vt elephantem etiam cornu in ventrem figens interimat:quia scilz mors,quēcū q̄ virtute vel scientia vel potestate magnum interemit. Baratrum siue fossatū mundus est oibus malis plenus. Arbuscula vniuscuiusq; est vita:que per horas diei z noctis quasi per murem album et nigrum incessanter consumitur et incisioni appropinquat.Basis quatuor aspidum corpus est ex quatuor elementis compositum:quibus inordinatis corporis cōpago dissoluitur.Draco terribilis est infernus cunctos deuorare cupiens. Dulcedo ramusculi mellea est delectatio fallax mundi:per quā homo seducitur ne suum periculū intueatur.Et sic dum mundi delectationibus vacat:et se morituruz nō cōsiderat:cōsumpta radice arbuscule z base destructa:in fossatum cadit:z ibi desiderium peccatorū peribit.Sed dū mortē bene recogitat ꝓpinquā mel dimittit delectationis mundane:z pcūn z periculū euadit. Et ideo dicitur Eccli.xxxviij.Memento nouissimorum tuorū z noli obliuisci.Et sic potest intelligi illud a saluatore nostro parabolice dictum.Recumbe in nouissimo loco.Luc.xiij.id est requiesce in consideratione mortis.

Memoria mortis valet.

Job.xxvij.

Mundus est barathrum.

§.XII. Nota q triplex est mors

spiritualis:scilicet.

¶ Mors criminalis in defectionis.

¶ Mors claustralis conuersationis.

¶ Mors infernalis cruciationis.

Quantū ad primum dicit Ezech.xviij. Anima que peccauerit ipsa morietur.Per peccatū homo occidit aiam suā.Ubi nota q peccator assimilatur mortuo ꝓpter tria:scilz primo ꝓpter consimilem defectū:propter similē effectum:ꝓpter consimilem aspectū.De primo moriente corpe talis est pcessꝰ in deficiēdo. Primo corpus disiēperatur z discrasiatur.Secūdo infirmat.Tertio moritur.Quarto portatur extra domum.Quinto sepelitur. Sexto a vermibus consumitur.Isto modo anima primo disiēperatur z discrasiatur per tentationē z cogitationē de peccato. Secūdo infirmatur per comitantē delectationē. Tertio moritur per cōsensum.Quarto asportatur et elōgatur ab hominibus per culpe sue abominationem z diffamationē apud homines. Quinto sepelitur per malam consuetudinem.Similiter eñ terra vel lapis superpositus onerat et opprimit corpus vt nō resurgat etiam si possit.Ita mala consuetudo que est quedā moles grauissima opprimens et incitans hoiem ad peccandū.Unde Aug.viij.lib.confes.c.v.Nec peccati est vitiosa consuetudo:qua trahitur z tenet etiā inuitus animꝰ eo merito quo in eam volēs illabitur.Et in eodē libro loquens de statu peccati ante baptismū suum ait.Suspirabā inquit ligatus non ferro alieno: sed mea ferrea voluntate.Uelle meū tenebat inimicus z inde mihi catenam fecerat.Constrinxerat me quippe ex voluntate peruersa facta libido:et dum seruitur libidini facta est cōsuetudo:z dū consuetudini non resistitur facta est necessitas.hec Aug.Et hec consuetudo peccādi comparatur sepulture Lazari fm eundē in sermone dñi in monte lib.j.c.xij.Et sicut videtis istis martmis et nobilibus fiunt sepulcra honestissima de marmore vel de alijs

De morte criminali.

Peccatori assimilat mortuo pl̄ia.

de alūs lapidibus honestis seu lignis cum picturis et figuris que simul ornāt ꝛ honorāt. Ita istis magnis ꝛ potentibus mortuis ꝓ petūm faciunt adulatores sepulchra dealbata ꝛ depicta. i. palliātes ꝛ ornātes ꝛ excusantes imo cōmendātes peccata potē tum. Quia laudatur peccator in desideriis anime sue ꝛ iniquus benedicitur. Et isti videtur eos honorare ꝛ ornare: ꝛ ita faciūt: ꝫ tamē simul cū hoc onerāt ꝛ opprimūt miseros: vt non resurgant per penitētiā de peccatis. Unde multū notat Greg. iij. moral. c. lxxv. ꝛ lxxvj. ꝙ christus tres mortuos suscitauit: puellā in domo: iuuenē in porta: Lazarū in sepulchro. Quartū vero mortuū discipulo nuntiāte cognoscit: sed eū non suscitat: ꝙ valde difficile est: vt is quē post vsum male consuetudinis etiā ad vltimū adulantiū lingue excipiūt a mentis sue morte reuocetur: de quo etiā bene dicitur. Sine mortuos sepelire mortuos suos. Mortui eñ mortuos sepeliunt: cū peccatores peccatorē fauoribus premunt: erat aūt Lazarus mortuus sed nō sepultus a mortuis: ſꝛ fidelibus mulieribus. Sexto corpus mortuū a vermibus cōsumitur: ꝛ mens priuata vita gratie a verme cōscientie desperationis et finalis impenitētie corrodit: ꝛ mordetur. Sic ergo conuenienter peccatū dicitur mors propter cōsimilē defectū vel processum deficiēdi: sic eñ intrat in aiam: sicut mors in corpus. Ro. v. Peccatū intrauit in mūdū: ꝛ per pcm̄ mors. Scdo ponit pcm̄ mors ꝓpter consimilē effectū. Mors nāq; facit corpus rigidū ꝛ frigidum: ꝛ fetidū: putridū ꝛ horridū: terreū atq; ponderosum. Isto modo peccatū mortale facit aiam rigidā ꝛ superbā ꝛ inobedientem ad deū. Prouer. xviij. Cū obsecrationibus loquitur pauper ꝛ diues. i. superbus effabitur rigide. Frigidū per inuidiā quā vocat prophęta malitiā. Hie. vj. Sicut frigidā facit cisterna aquā suā: sic frigidā facit aiam malitia sua. Fetidā per luxuriā. Esai. xxxiij. De cadaueribus eorū ascendet fetor. Putridz per gule immoderantiā: per quā sensus ꝛ ratio sopiuntur ꝛ sepeliuntur: et homo in asinū cōmutatur. Hier. xxij. Sepultura asini sepelietur putrefactus ꝛ proiectus. Terrena per auaritiā que nihil sapit nisi terrena: vt dicatur tali anime sicut talpe dixit natura: ꝛ serpenti dixit deus Gen. iij. Terrā comedes cūctis diebus vite tue. Pigram per accidiā: que nihil boni operatur Prouerb. xiij. Vult et non vult piger. Et sic cōuenienter peccatū vocatur mors ꝓpter consimilē effectū. Ro. vij. Peccatū vt appareat peccatū per bonum mihi operatū est mortē: vt fiat supra modū peccās peccatum per mandatū. Tertio propter consimilē aspectū. Quantūcūq; enim homo fuerit amabilis: pulcher ꝛ delicat⁹: statim post mortē erit horribilis: turpis ꝛ abominabilis: ꝛ a cōmunione hominū separādus. Sic anima ante peccatū pulcherrima ꝛ formosa esse videtur. iuxta illud Cant. iiij. Tota pulchra es amica mea ꝛ macula nō est in te. Sed per peccatū spoliatur gratuitis: ꝛ vulneratur naturalibus: fit fetida ꝛ abominabilis coram deo: vt dicat illud Ezech. xvj. Ad omne caput vie edificasti signū prostitutionis tue: ꝛ abominabilē fecisti decorē tuū. Et tunc per peccatum anima misera separatur a cōmunione fidelium ꝛ ab amicitia dei ꝛ angelorū bonorū. Prouer. xiij. Miseros facit populos peccatū. Fatuissimus operarius est ille qui difficillimis laboribus se fatigat: ꝛ tamen nihil stipendij vel mercedis in fine reportat. Quot laboribus ꝛ periculis difficilibus se exponūt homines pro peccato: isti pro voluptatibus: illi pro cupiditatibus: isti pro vanitatibus: inexplicabile est dicere. Et quod erit stipendiū: certe mortis supplicium: ꝛ infernale suspendiū. Roma. vj. Stipēdia peccati mors. Et ideo postq; Salomō pmisit Sap. j. Nolite zelare mortem in errore vite vestre: signāter aditū rut. Neq; acquiratis perditionem in operibus manuū vestrax: quasi di. Nullū aliud lucrū habebitis per peccatū. Et q; manus est organū organorū homi nis: sicut dicitur. iij. de anima. ideo male operationes quecunq; homo potest exercere per opera manuum suarum prohibētur.

Peccatū morti cōparatur.

Luce. ix. ꝛ Matt. viij.

Pcm̄ miseria.

Religio assimilat morti.

§. XIII. Quantū ad scōm Sanc

ta religio figuratiue vocat mors. Unde vulgariter regulares dicuntur mortui: ꝛ seculares viuentes: tamē malus secularis est vere mortuus: ꝛ bonus regularis vere viuens. Nam malo seculari dicitur Apoc. iij. Nomē habes ꝙ viuas: ꝛ mortuus es. Et de sanctis dicitur. ij. Cor. vj. Quasi morientes ꝛ ecce viuimus. Mortui aūt sunt peccatores viuētes autē deo in christo Jesu. Quare autem religiosi mortui dicātur: possunt alique cōgruitates adduci. Primo eñ tanq; moriturus condit testamentū suū in quo legat aiam deo: corpus tumulo: facultates habitas ꝛ habendas resignat mundo. Executores autē istius testamēti cōstituit prelatos suos: quorū custodie tam corpus suū ꝙ aiam tradit. Itē morturus incipit amittere calorē suū naturalē: postea vsus sensuum exteriorū: sicut visus: auditus: ꝛ huiusmodi. Tandem vltimo motū suum propriū: ita ꝙ si moueri debeat de loco ad locū: oportet ꝙ hoc fiat per aliquos nō per seipsum: pannus ei tribuitur breuis ꝛ incerta mensura: ꝛ sic finaliter absconditur in sepulcro. Isto modo moraliter ingrediēs religionem. Primo amittit omnē calorē naturalem: hoc est omnē amorem carnalem ꝛ mundialem: amicorū ꝛ parentū quo possit a mundi contēptu ꝛ a sancta contēplatione retardari. Secūdo amittit quasi vsum sensuū exteriorū per honestam ꝛ religiosam custodiā: videlicet visus: auditus: tactus ꝛc. Tertio perdit quasi loquelam per silentiū locis ꝛ tēporibus cōuenienter seruatū. Silentium nanq; iuuat ad mentis refectionē ꝛ gratiā cōsequendā. In cuius figura Zacharias mutus genuit Joannē. i. gratiā. Luc. j. Quarto perdit motum propriū videlicet voluntatē: quia nusq; se mouet aut alio vadit: nisi per obedientiā vel licentiā prelatorum. Quinto sibi tribuitur pannus modicus: quia habitus vilis ad necessitatem non ad superfluitatem. Et sexto tandem absconditur in claustro quasi in sepulcro suo: ne per seculi tumultus a sanctis occupationibus perturbetur. Unde istis mortuis dicitur Col. iij. Mortui enim estis: et vita vestra abscondita est cum christo.

§. XIIII. Quantū ad tertiū dico

ꝙ tertia mors est infernalis cruciatiōis. Et hec est ecōuerso detestanda, de qua ps̄. Sicut oues in inferno positi sunt: mors depascet eos. Quis est stolidissimū pecus: ꝛ inter alias conditiōes hoc habet: ꝙ si sit in domo accensa nullo modo exit ab igne: sed magis ingerit se igni. Sic damnati in inferno sic effecti sunt stolidi: ꝛ per malitiā obstinati: ꝙ de inferno qui est eis quasi dom⁹ accensa nunq; exibūt. Et hec est mors secūda. Apoc. ij. de qua in ps̄. Mors peccatorū pessima. Huic cōtrariatur vita eterna. De qua loquens Amb. ita dicit. Ibi est vita sine morte: dies sine nocte: gaudiū sine merore: tranquillitas sine labore: fortitudo sine debilitate: rectitudo sine peruersitate: pulchritudo sine deformitate: veritas sine falsitate: charitas sine inuidia: felicitas sine miseria. Itē queritur: vtrū sit licitū ab aliquo moriente requirere: ꝙ reuelet ei statum suū post mortē? Respondit de hoc bea. Thom. in quadā questione de quodlibetis. Quod cū peccatū sit cōtra naturā: vt patet per Damas. in. ij. lib. Requirere implētionē naturalis desiderij non est peccatū: nisi aliqua inordinatio adiungatur: sicut patet in sumptione cibi ꝛ potus: homo autem naturaliter scire desiderat. Unde si requirat alicuius rei notitiā non est peccatum: nisi forte per accidens: hoc est per aliquā inordinationem adiunctā: puta si per studiū alicuius scientie aliquis impediatur ab officio predicationis debite vt propter studiū geometrie: aut etiam si quis inquirat aliquid cognoscere superbe et presumptuose: aut si qua alta inordinatio circa hoc contingat. Nulla autem inordinatio in hac inquisitione videtur: si quis inquirat a moriente cognoscere statum eius post mortem: subijciēdo tamen hoc diuino iudicio. Unde nulla ratio esse videtur qua re debeat dici hoc esse peccatum: nisi forte ex dubitatione fidei de futuro statu: quasi dubitando inquirat.

De mortе infernali.

Requirere ab aliq̄ vt reuelet statuz suum post mortē an sit licitū.

¶ De tribus nouissimis mortis. Capitulum. ij.

TRia sūt nouissima in mor

te: ꝛ ideo dicit in plurali: memorare nouissima. Primum est anime separatio. Secundū est separate ad deum presentatio. Tertiū est presentate sententie illatio. Quantū ad primū sciendū ꝙ in separatione anime a corpore cōmuniter superuenit multiplex bellum durum ꝛ grauissimum: quod christus insinuauit sub similitudine obsidiōis Hierosolymę dicēs. Circūdabunt te inimici tui vallo: ꝛ coangustabunt te vndiq; et ad terram prosternent te. Luce. xix. Et rationem assignat dicens. Eo qō non cognouerit tempus visitationis tue: scilicet recipiendo christum per gratiam ꝛ dilectionem. Et in predictis verbis notatur triplex bellantuz genus contra anime ciuitatem in nouissimo: scilicet separationis eius a corpe.

Triplex genꝰ bellantium.

¶ Primum est demoniorum infestatio. ibi. Circundabunt te.

¶ Secundum est propinquorum molestatio. ibidem. ꝛ coangustabunt te.

¶ Tertium est sensuū fatigatio. ibidez et ad terrā prosternēt te.

§. I. Quātū ad primū dicit Greg.

in Homil. ipsius euangelij ꝙ diabolus precipue aggreditur hominem in fine grauissime ꝛ astutissime tentans: sciens plus tem

portis nõ sibi restare ad seducendũ. Et in huius figura dixit dñs
Gen. iij. antiquo serpenti. Tu insidiaberis calcaneo eius. i. creatura rationalis: cuius calcaneus corpalis est extremitas corpis finẽ vite designãs. Et sicut serpẽs in cauda dicitur habere venenũ: ita in fine hominis tẽtatiões omnis malitie suggerit. Et de hoc ps. xvj. Inimici mei animã meã circũdederũt: adipẽ suũ cõcluserũt os eorũ locutũ est superbiã. Inimici nostri maxime sunt demões z hi animã vallo circundant: cũ peccata cõmissa ante mentẽ ponunt: vel diuersa tentamẽta suggerũt hincinde. Adipẽ suũ concludũt: q; abũdantẽ malitiã suã in animã includere querũt. Os eorũ loquitur superbiã: dũ videlicet de infidelitate vel de desperationis crudelitate: vel de cõfessionis taciturnitate mortẽ tentãt: que omnia ad superbiã pertinẽt. Cũ eñ sciat q; sine fide impossibile est placere deo. Hebr. xj. Et dubitus in fide sit infidelis. extra de here. dubius. Ideo ad dubitandũ de fide conatur inducere. Sed dicitur Apoc. ij. Esto fidelis vsq; ad mortẽ. i. inclusiue z dabo tibi coronã vite. Unde legitur de quodã magno doctore: q; cũ esset in extremis cõstitutus: diabolus aduenies suggerẽdo cepit alloqui mentẽ eius: z querere quid ipse crederet. Respõdit aũt ille cogitationi tali se credere q; credebat ecclesia. Et vlterius ille quesiuit quid ecclesia crederet: z respõdit articulos qui in symbolo cõtinentur: scz deũ trinũ z vnũ dei filiuz a virgine cõceptum z natũ z hmõi. Cui subdidit suggestio diabolica. Nõne philosophia que sm rationẽ est vt didicisti docet hoc impossibile fore. Et sic intrãs ipse disputationẽ super hmõi exisTi mãs propria virtute rationis illã expellere: in incredulitatẽ incidit z mortuus est. Inde ad paucũ tẽpus alius doctor infirmat ad mortem: cui apparẽs predictus mortuus: q; sibi familiaris z notus interrogauit de fide sua ne forte erraret. Qui ille respondit. Credo q; credit sancta mater ecclesia. Ille. Quid credit ecclesia? Respõdit infirmus id q; ego credo. At ille iterũ inqt: z tu quid credis? Respõdit idem q; prius scilicet q; credit ecclesia. Et sic pluries interrogando: munq; potuit eũ de predictis terminis educere: nec in desperationẽ ponere: propter q; demũ ille mortuus exclamãs dixit. Heu mihi quare nõ sic feci in infirmitate mea vltima: volui disputare cũ diabolo: confidens ex superbia mea de proprio ingenio: ex quo succubui de fide dubitãs z propter hoc eternaliter dãnatus sum. Ponũt autẽ z isti inimici demones aliã obsidionẽ z vallum: scilicet desperationis: z certe periculosa est desperatio: vt dicitur. ij. Reg. ij. imo nil periculosi? z ideo permaxime de desperatione tẽtat. Quod etiã fecit ergo beatũ Bernũ. Nam vt habetur in eius legenda in graui infirmitate cõstituto superuenit sibi tentatio desperationis de sua salute: cõsiderans se in multa negligentia deo seruisse: z se nil quasi boni fecisse: vnde tantũ premiũ glorie recipere deberet: sed illustratus a deo respondit tẽtatori. Fateor nil feciSse dignum tanto premio: sed christus dei filius duplici ratione illud obtinet: scilicet merito passionis: z ratione hereditarie successionis: quia naturalis filius dei: ipse vna ratione cõtentus est ipsum possidere: scilicet inquantũ filius: merito aũt passionis spero mihi certitudinaliter velle elargiri. Sicq; cõfusus est inimicus z nõ preualuit cõtra eum: sicut contra Cain qui dixit: maior est iniquitas mea q; vt veniã merear. Gen. iiij. Et sicut Judas qui laqueo se suspendit. Aliquos inducit ad taciturnitatẽ cõfessionis alicui? peccati: vel ad nõ restituendũ. Taciturnitas autẽ talis ex superbia oritur: vt dicitur de pen. dist. j. quis aliquãdo § taciturnitas. Unde in vitis patrũ legitur q; cuidã probo religioso in infirmitate cõstituto: apparuerũt duo demones in forma angelorũ bonorum dicentes se missos a deo: vt portarẽt animam eius ad celũ: sed ita grauẽ reperiebant q; non possent deferre. Nihilominus darent sibi modũ ad alleuiandũ peccata sua videlicet vt exinde teneret silentium firmissimũ. Quibus recedẽtibus illis nulli loquebatur nec respondebat. Nõ perpendẽs quidã sanctus vir et expertus visitans eũ cepit admonere. ne permitteret se decipi a diabolo: qui se aliquãdo transformat in angelũ lucis. Ex cuius verbis illuminatus locutus est: z reuelauit quomodo sibi apparuerant illi duo: z quid dixerant: z q; postea recordat? fuerat de quodã peccato mortali commisso in seculo: de quo nunq; cõfessus fuerat ex obliuione q; subito confessus est: aliqs fuisset dannatus: z sic detecte sunt inimicorũ insidie. Sic igitur circũdabũt te inimici tui vallo tentationum in fine. Nam et ad christum accessit in cruce pendentẽ: sicut ipse ait Joann. xiiij. Uenit enim id est veniet princeps mundi huius id est diabolus: et in me nõ habet quicq; scilicet peccati. Sed et beatus Martinus cum ipsum vidisset in extremis constitutus ait. Quid hic adstas cruẽta bestia ꝛc. Quamuis ergo graues sint eius tentationes: tamen qui recte viuit z veruz membrum christi est: ipse qui caput est nostrũ pro eis pugnat z vincit: sicut et ipse ait. Confidite quia vici mũdum id est peccata et tentationes mundi.

Joã. xvj.

Exẽplũ.

Desperatione nil periculosius.

Matth. xxvij.

Exẽpluz ex vitis patrum.

§. II. Quantũ ad scõm. Aliud genus bellantiũ inimicorũ est multitudo consanguineorũ: de quibus dicitur Mich. vij. Inimici hominis domestici eius id est cõsanguinei: z illi multũ coangustant. Primo quidẽ quia durũ est sibi deserere filios z vxorẽ z alios quos inordinate diligis. Unde Augu. de sero penitẽte ait. Quem moribus viget: z pena terret: ad verã vir venit satisfactionẽ: maxime cũ filij quos illicite dilexit sint presentes: z vxor et mundus ad se vocet. de pen. distin. vij. nullus. Et frequenter ex inordinato amore filiorũ potius volunt perdere animã q; aliena restituere ne pauperes remaneãt. Unde de quodam vsurario legitur in infirmitate constituto: q; cũ filij persuaderent ad restituendũ. Ille respondit q; si hoc ageret ad hospitale eos ire oporteret. Moritur igitur sine restitutione facta: post mortẽ vnus filius totam partẽ sibi contingentẽ restituit: z dei seruitio se mãcipauit. Alter vero retinuit suam partẽ mundanis deditus: z inde ad modicũ mortuus est. Quadã autem die cũ oraret ille qui restituerat: vidit terrã apertam: z in cẽtro ignem infernalem ibiq; tacere filium super patrez: alterq; alterum maledicere: pater filium eo q; amore eius illicite acquisierat nec satisfecerat. Filius patrem eo q; talia male ablata sibi dimiserat. Coangustant tales inimici domestici morientem inquãtum vnus querit sibi legari tantum: alius tantum: et tota eorum solicitudo est de lana non de anima. Aliquando etiam incipiũt euacuare capsas: quod videns infirmus non parum angustiatur: z de euentu familie sue. Coangustant aliquando quia volẽtem de suis disponere non permittunt: nec ad eum ingredi doctum religiosum: ne forte faceret sibi conscientiam de restitutione: vel eleemosynis pauperibus dandis: decipiunt eum dicẽtes cito sanandum: cum tamen sit periculum. Medicus etiam qui vt domesticus assumitur: non seruat preceptum ecclesie. de pen. z remiss. cum infirmitas: quia non admonet primo vt mittat pro confessore. Et ideo bene dicitur Hiere. ix. Unusquisq; se a proximo suo custodiat: z in omni fratre suo non habeat fiduciam: q; omnis frater supplantans supplantabit ꝛc.

Quõ cõ sãguinei bellãt cõtra morientes.

Historia vsurarii rum.

§. III. Quantũ ad tertiũ inimici nostri domestici sunt sensus nostri figurati per quinq; fratres diuitis epulonis: de quibus Psal. lviij. Eripe me de inimicis meis deus meus. Utiq; inimici nostri sunt qui furantur preciosissima scilicet animam. Thren. iij. Oculus meus depredatus est animam meam: z sic de alijs. Isti autem cum organis suis laborãt z paulatim deficiunt: et ita animam defatigant vt vix valeat infirmus aliquid de salute cogitare: sed quomodo possit sanari et habere gustũ ciborũ z huiusmodi. Unde ps. vj. Non est in morte qui memor sit tui. Demũ ad terram prosternunt dolores ipsi corporis. Et sicut arbor magna que habet plures radices in terra multũ defixas: cũ per securim inciditur: magno impetu prosternitur ad terram. Ita cum anima separatur a corpore per securim mortis: cum extrahere habeat omnes potentias z vitam ab organis corporis: fit hoc cum maxima violentia et dolore: et precipue in peccatoribus. Unde Eccli. xli. dicitur. O mors quã amara est memoria tua homini pacẽ habenti in substantijs suis viro quieto ꝛc. Sed electos suos in huiusmodi bello humorũ ad seinuicẽ bellantiũ deus mirabiliter cõsolatur. vnde Greg. in. iiij. Dial. dicit. Justi aliqñ in morte sua sanctorũ precedentiũ visiões aspiciũt: ne ipsam mortis sue penalẽ sententiã ptimescant: z sine dolore z formidinis fatigatione soluantur. Et aliquando sanctos eis apparentes aspiciunt. Exemplum de presbytero qui dixit soror. Tolle igniculum: adhuc foculus est: cui apparuerũt apostoli Petrus z Paulus. c. xij. in. iij. Dial. Aliquando angelos vident. exẽplum in Stephano. c. xxix. in eo. lib. iij. Et de beato Nicolao episcopo. Aliquãdo vident virginem Mariam. exẽplum de Musa. c. xxviij. lib. iij. Aliquãdo dominũ nostrũ Jesum christũ. exemplũ de Tharsilla. c. xvij. eo. lib. iij. Aliquando sentiũtur celestes melodie: z odor sentitur z lux videtur: sicut in seruulo paralytico. c. xv. eo. lib. iiij. Econtrario mali in morte videt demones cum magno impetu z violentia extrahentes animã de corpore vel deuorantes: sicut habetur in vitis patrum. z in. iiij. Dial. de eremita hypocrita: qui dixit se paulatim absorbert a dyacone ꝛc. Memorare ergo istud primum nouissimum.

De sensuum fallacione.

§. IIII. Scõm nouissimũ anime

separate est ante deũ presentatio: vt esth dicit apls ad Hebre. ix. Statutũ est hominibus semel mori: z post hoc iudiciũ: iudicium scz particulare discussionis de anima que ei presentat. Unde ps. Deus iudiciũ tuũ regi da. i. o deus pater da. i. dabis iudiciũ scz discussionis z examinationis. regi. s. christo qui est rex regũ z dominus dñantiũ. Et infra. Judicare. i. ad iudicandũ populũ tuuz in iustitia. Ante ipsuz opz nos presentari. iuxta illud apli Rom. xiiij. Omnes stabimus ante tribunal iudicis christi. Et. ij. Cor. v. Omnes nos manifestari opz ante tribunal christi. Et q: vt dicit Greg. Qualis quisq; hinc egreditur talis in iudicio presentabitur. dist. xxv. qualis. Ideo vt dicit sapiens Eccli. xviij. Ante iudiciũ para iustitiã. i. opera iusta cũ quibus cõpareas. Nã oia alia te deserũt nisi opera tua. Apoc. xiiij. Opera illorũ. s. mortuorum sequũtur illos. Unde Jo. damas. circa hoc ponit similitudinem talẽ. Fuit quidã habẽs tres amicos: vnũ diligebat plus qz se: aliũ sicut se: tertiũ minus se z satis parũ. Hic cũ fuisset citatus a dño suo ad respõdẽdũ in curia super factis suis: vñ sibi periculum mortis imminebat: accessit ad primũ: rogãs vt cũ eo iret et eũ iuuaret. qui rñdit se nõ posse ppter alias occupatiões: tamẽ ppter amacitiã suã si sentẽtiã mortis acciperet: daret ei saccũ cilicinũ ad eũ inuoluẽdũ. Ad aliũ accedẽs pro simili causa etiã ille se excusauit: sz tñ propter amicitiã eũ associaret vsq; ad curiã. Ad tertiũ accedẽs cũ verecũdia z confusione: q: parũ dilexerat: rogauit similiter vt eũ associaret. Qui ille. Licet parũ mihi dilectionis ostenderis: nihilominus nolo te deserere: sed ad iudicez tecũ volo venire z pte loqui. Homo hic significat quẽlibet peccatorem qui hz tres amicos: mundũ quẽ diligit magis qz se. i. salutem suã: cõsanguineos quos diligit vt se: z aliqua bona opera que tamẽ parua sunt: z cũ modica affectione facta. Cum aũt citatur per mortẽ a dño: z multũ hz timere de sententia danda: vtiq; mũdus nimis amatus ab ipso nõ comitatur eũ: sed dat sibi pro cadauere cooperiendo saccũ vilẽ. Cõsanguinei etiã nõ vadunt ad iudiciũ ad intercedendũ pro eo: sed associãt vsq; ad ecclesiã tumus. Sed bona opera eũ comitãtur: z si sunt facta in charitate eũ defendũt. Unde Amb. Nõ sunt hominis bona que secum ferre nõ põt. s. tẽporalia. Sola mia comes est defunctorũ. Cum igitur anima deo presentat exigit ratio ab ea. sm q; parabolice habet Wat. xviij. de rege qui voluit rationẽ ponere cũ suis suis.

Nota sili. tudinez.

De quib⁹ est ratio reddẽda.

¶ Et primo ponit rationem de bonis naturalibus.
¶ Secundo ponit rationem de bonis spiritualibus.
¶ Tertio ponit rationem de bonis tẽporalibus.
¶ Quarto ponit rationem de peccatis admissis z dimissis.
¶ Quinto ponit rationem de faciendis omissis.
¶ Sexto ponit rationem de subditis commissis.

Quantũ ad primũ dicit apls. j. Cor. iij. Quid habes qd nõ accepisti? q. d. nihil. Ipse eũ deus te fecit quãtũ ad corpus: z posse dit quãtũ ad vite cõseruationẽ: z creauit quãtũ ad animã. Deut. xxxij. Sũt aũt bona naturalia figurata per talẽta plura vel pauciora cõmissa a dño seruis suis ad lucrificãdũ: vt habetur parabolice Wat. xxv. nã vni dedit quinq; talenta: alteri duo: alij vnũ tantũ. Et post certũ tẽpus veniẽs vocauit eos vt rationẽ redderent de lucro. Unũ igitur talentũ põt dici esse liberũ arbitriũ qd omnibus datur adultis: ni si fatuis qui nõ habẽt reddere rationem. Et hoc solo sine sanitate corporis z aliis bonis tẽporalib⁹ põt multa facere. s. ad gratiã se preparare si eam nõ hz. Et certũ est sm bñ Tho. in. iij. q. nulli eã subtrahit faciẽti qd in se est: et receptã potest z debet augmẽtare. Unde Eccli. xv. dicitur, Deus creauit hominẽ: z reliquit eũ in manu cõsilij sui. i. potestate arbitrij: posuit ante eũ malũ z bonũ: ad qd voluerit extẽdat manum suã. Duo talẽta sunt liberũ arbitriũ q ad aiam: z valitudo corporis que a deo dãtur. Unde ps. xxvj. Dñs illuminatio mea. i. causa illuminatiõis quo ad animã z rationem: z salus mea quo ad corporis sanitatẽ: z certe magnũ est istud talentum: q: vt dicitur Eccli. xxx. Nõ est census super censum salutis corporis. Quinq; vero talenta intellectiua acuta ad inuestigandũ: z memoratiua tenax ad recordandũ: estimatiua ad arbitrãdũ: imaginatiua fortis ad phãtasiãdũ: sensitiua exterior ad exercitãdũe Ratio igit exigetur de intellectiua: si circa vana z curiosa se exercuit: q: tũc demeruit: aut circa diuina pcepta: q: tũc lucratus est merita. Uñ Eccli. iij. In pluribus operibus eius ne fueris curiosus: sed que tibi precepit deus illa cogita semper. De memoria inquiretur si fuerit occupata ad recolendũ iniurias ob vindictã cõtra illud. Ne memor eris iniurie. Leuit. xix. Aut ad recolẽdũ diuina beneficia. sm exẽplũ Esa. lxiij. dicentis. Miserationũ dñi recordabor. Tũcem lucrat. De estimatiua iuncta cũ ratione si se estimauit supra se: nã tunc multũ perdidit. ad Ga. vj. Qui se existimat aliqd esse cũ nihil sit: ipse se seducit. Sed habẽdo rectã estimationem de futuro premio per penas cõsequẽdo: z principaliter virtute dei multũ lucrat. Sic faciebat apls dicẽs ad Ro. viij. Existimo q: nõ sunt cõdigne passiones huius tpis ad futurã gloriã q reuelabitur in nobis. De imaginatiua cũ intellectu iũcta ad phãtasiandũ circa scripturarũ cõcordãtiã. ps. xlj. Abyssus abyssum inuocat. Ab altitudine phãtasie. i. vetus testamẽtũ vbi est abyssus qsi infinite sapientie: inuocat abyssum nouũ testamẽti: z econuerso: q: vnũ reddit testimoniũ alteri. Et abyssus culparũ inuocat abyssum penarũ ex testimonio scripturarũ: qd phãtasie altitudo concernit: z sic lucrat. De sensitiua exteriori exigẽt ratio: si vsus est rõnabiliter nõ pueriliter. Uñ apls. j. ad Cor. xiij. Nolite pueri effici sensibus: sed malitia paruuli estote. i. nõ vtẽdo ad malitias peccatorũ. Qui vero duo talẽta accepit. s. sanũ sensum seu intellectũ: z corp⁹ exigetur rõ si intellectu attẽtione fecit orationes z audiuit diuina: z si corpus spiritui subiecit per abstinẽtias moderatas: tñ sm illud Ro. xij. Exhibeatis corpora vestra hostiã viuentẽ sanctã deo placẽtẽ. Qui vero vnũ tãtũ accipit etiã si illud nõ multiplicauerit preparãdo se ad gratiã z viuendo sm eam: vt malus z piger cõdẽnabitur. Qui vero accepta multiplicauerit bene vtẽdo dicet ei. Euge serue bone z fidelis &c. Mat. xxv. De bonis spũalib⁹ exigetur rõ: q vtiq; dãtur a deo. j. Cor. xij. Unicuiq; datur. s. a deo mãifestatio spũs ad vtilitatẽ. Et hec sunt decẽ figurata per decẽ mnas quas homo nobilis dedit vni ex seruis suis: alteri dãs quinq; alteri vnã vt negotiarẽtur cum eis: vt habet Luc. xix. parabolice. Nouẽ ex his sunt gratie gratis date cões bonis z malis: quas enumerat apostolus. j. Cor. xij. Diuisiones gratiarũ sunt &c. Decima gratia que est omnibus vtilior est gratia gratũ faciẽs. Hec datur cuilibet in baptismo ni si ponat obstaculũ. Sed gratie gratis date omnes nõ dãtur simul vni cõiter: sed alicui plures: alicui pauciores: alicui aũt dantur oẽs simul cũ gratia gratũ faciẽte: vt btõ Dñico. habuit enim sermonẽ sapiẽtie. s. ad loquendũ sapide z alte de diuinis. Sermonem sciẽtie ad loquendũ efficaciter de humanis z moralib⁹. Habuit z fidẽ. i. quãdã certitudinẽ credendorũ: qõ ostẽdit in disputatione cõtra hereticos: precipue in charta in ignẽ missa z illesa. Gratia sanitatũ ei nõ defuit: q: plurimos exvarijs lãguorib⁹ sanauit. Operatio virtutũ in eo refulsit. i. in signis miraculorũ: vt resuscitatio mortuorũ. Prophetiã se habere ostendit reuelatiõe occultorũ: vt de cõuersione cuiusdẽ heretici deputati ad mortez. Discretio spirituũ ei adfuit: in cognoscẽdo insidias demonũ sibi apparẽtiũ. Genus linguarũ: z precipue intelligẽdo idioma aliorũ sibi ignotũ. Interpretatio quoq; sermonũ in eo fuit ostẽsa: qõ mirabiliter z suauit: r exponebat mysteria scripturarũ vnde plures libros postillauit. Habuit z gratiã gratũ facientẽ: vt patet ex sanctitate eius z operibus virtuosis: de vsu earũ exigetur ratio. Nam qui tantũ mnã vnã recipit. i. gratiã gratũ facientẽ reddere hz rationẽ: nõ solũ si cõseruauit: sed z si augmẽtauit per exercitium virtutum. Propter qõ dicebat apls. ij. ad Cor. vj. Hortamur vos ne in vacuũ gratiã dei recipiatis. In vacuum recipit. i. frustra qui in ea se nõ exercet. Unde in illa parabola: q: nõ multiplicauit eam qui vnã accepit mnã reprehẽsus z ea priuat⁹ fuit. Qui recipit aliquas ex gratijs gratis datis: sed nõ omnes: figuratur per eũ qui quinq; acceperat. Et talis etiã siue partem siue oẽs receperit: rationẽ reddet quomodo eis vsus est z quo fine: videlicet si ad vtilitatem proximorũ z honorẽ dei propter q dantur: aut propter honorẽ proprium. j. Pet. iiij. dicitur. Unusquisq; sicut accepit gratiã in alterutrũ illã administrãtes: sicut boni dispensatores multiformis gratie dei. Hinc z Augu. j. qõ. j. prophetauit dicẽs. Nõ se iactent qui forte sine charitate habent sanctuz dei munus id est aliquã gratiã gratis datã: sed videant qualem rationem sint habituri cum deo qui sanctis non sancte vruntur: vt Saul malus z Balaam prophetiam habentes. Bona tẽporalia sunt diuitie: honores: fama z hmõi: que dantur abundãter z mediocriter z tenuiter sm beneplacitũ dei. Ut eũ dicit Ambr. de diuite. Quãdo hãc ingressus es lucẽ: quãdo de matris vẽtre existi: quibus facultatibus queso: quibus subsidijs stipatus ingressus es. dist. xlvij. sicut hi. q. d. nullis. Ergo a deo tibi cõcessa sunt: non ad dissipandũ vel tibi retinẽdum: sed rationabiliter dispẽsandũ tibi z alijs. Et de hmõi dispẽsatiõe ratio exigetur: vt habetur parabolice Luc. xvj. de quodã villico qui diffamat⁹ q dissipasset bona dñi sui: vocat⁹ ab eo ait. Redde rationẽ villicatio-

Talenta quinq;

Cõparatio gratie

nis tue. Ad idē facit qđ ait Aug. Hostes qr rōnabiles facti sunt z de se z de omnib⁹ reb⁹ que in vsum vite p̄sentis acceperūt: rōnem reddituri sunt deo: z p̄o actuū suoꝝ qualitate recipiēt aut glozią aut penā. xv. q. j. Firmissime tenes ex eo aūt. Qui igitur tenaces sunt z pauper ib⁹ nō subuenūt: male poterūt reddere rōnem: vt diues epulo. Lu. xvj. Et qui ea in vanitatibus: inludis: in cōuiuijs: in pōpis cōsumūt: deterius eis erit: nisi se recognoscāt z doleāt: vt filius prodigus qui dissipauit oēm substantią suā viuendo luxuriose. Lu. xv. Postea ad patrē cū humilitate reuersus est. Pessime aūt rōnē reddere poterūt qui per fas z nefas acquirūt z retinēt talia: sicut Achan qui furatus regulā auream z chlamy dē: propter hoc lapidatus est. Josue. vij. c. Quarto exigetur ratio de peccatis ad: missis z dimissis. De omni verbo otioso reddēt hoies rōnem in die iudicij. Mat. xij. Non solū vniuersalis: sed z particularis iudicij qđ est per mortē. Est aūt verbū mētale vt cogitatio: vocale vt locutio: māuale vt laboratio. Et de q̄libet horꝝ si fuerit otiosum. i. inutile z infructuosum punitur. Añ Mich. ij. Ue vobis qui cogitatis inutile. Et multo magis et strictius de locutionibus maledicis: detractoꝝ̄ijs: mēdacijs: periuratoꝝ̄ijs: incātationib⁹. z hmōi. Cū autē hmōi pijssim⁹ de⁹ dimittat reuertēti ad penitētią: z toties q̄ties exiget rō si ipse ita dimisit odiū offendētibus eū. Nā si nō dimisit: sz cū odio fraterno migrauit: acerrime confundet z puniet: sm similitudinē datā a saluatore nr̄o Mat. xviij. de seruo debitore decē milliū talētoꝝ̄: q̄ cū fuisset oblatus dño suo in ratiocinio faciēdo z nō haberet vnde redderet: iussisset q̄z dns eius eū vēdi z vxorē eius z filios: z ex p̄tio sibi satisfieri: humiliat⁹ ille, pmittēs satisfactionē: data sibi dilatiōe dns eius dimisit eū libe z debitum eius. Postmodū seruus ille inueniēs cōseruū suū debitorē in cētū denarijs cūille se humiliaret z peteret dilationē ab eo repetēte debitū noluit cōcedere: sed misit eum in carcerē. Quo audito dns eius iterum fecit vocare eum dicēs. Serue nequā omne debitū dimisi tibi ꝛc. demum tradidit eum tortoꝝ̄b⁹. Dns iste z rex de⁹ est: debitor decē milium talentoꝝ est trāsgressor p̄ceptoꝝ: cogitatione: locutione: vel operatiōe. Exactio seu inquisitio ratiocinij prima vice est per inspirationē z internā cōpunctionē: in qua cōsideratione videt se petor dignū cōdēnatione: vt scz vēdatur in seruū diabolo: vt. s. ei subijciatur in penis. z vxor eius. i. volūtas: z filij. i. affectus sui z sensus. Sz sciēs diuinā pietatez: miam humiliter petit proponēs in futurum vita comite satisfacere de malis suis. Ad quā cōpunctionē z p̄positū subito deus liberat a seruitute diaboli: z debitum petoꝝ relaxat. Sed ingratus homo de tam immenso bñficio: cū postea recipit aliquā iniurią a, primo: vel recordatur de alia sibi facta: nō vult ignoscere: sz querit vindictaz. Et perseuerādo in hmōi crudelitate: deus scōo vocat. s. per mortez. Et si cū tali indispositione ad tribunal christi accedit post mortimā cōfusionē tandē tradit tortoribus carceris infernalis. Et ad hoc facit qđ dicit Aug. Qui diuini beneficij oblit⁹ suas vult vindicare iniurias: nō solum de p̄teritis peccatis venią nō merebitur: sed que sibi dimissa fuissa gaudebat ei imputabūtur ad penā. de pen. dist. iij. quidiuini. Quinto ponit rationem seu exigit de bonis omissis que innumera sunt. Propter qđ dicit p̄s. xviij. Delicta quis intelligit. q. d. nullus. Et dicuntur delicta peccata omissionis: quasi derelicta. s. bona que fieri debebāt. Et que sint ista delicta seu bona omissa in parte oñdit in eo qđ subdit. Ab occultis meis munda me ꝛc. Multa eñ sunt petā que eo q̄ sunt nobis ignota z oblita: omittimus de ipsis agere penitētią. Multa eñ sunt que etsi in se bona sint z bona intētione facta: ppter aliquā circūstantią debitā ibi omissam demeritoria sunt. Quis etiā posset intelligere tp̄s omissum in quo potuit quisq̄ bona plura agere. De quo inquit Bernar. Oñe tēpus tibi impēsum exiget a te ratio qualiter fuerit expensum. Scōo erga proximū omittit q̄s etiā multa que dz facer: vt fraternā correctionē. De qua omissione Aug. ait. Si negligeris corrigere: peior effectus es eo qui peccauit. Sed de hac materia fraterne correctionis habes in. ij. par. ti. ix. c. vj. Similiter omittit quis bona exēpla primo suo dare: z a specie mali sibi cauere propter qđ efficit alteri occasio ruine. Et ista sunt delicta aliena. de qb⁹ p̄s. xviij. dicit. Ab alienis parce seruo tuo. Ab alienis. s. peccatis quoꝝ sum occasio. Tertio omittit quis facere plura bona: vt mundum deserere: religionem intrare: z alia opera perfectiōis facere ppter amorē suoꝝ ne displiceat eis. Propter qđ subdit propheta ibidē. Si mei non fuerint dñati. s. amici z ppinqui: vel etiā cū proponit quis sensus suos diligenter custodire: ne mors peccati intret per eos: tract⁹ postea sensualitate omittit illud exeq̄: z sic sui sez sensus dñantur eius. Sed tunc q̄s erit imaculatus vt subdit p̄s. Si ab occultis z ab alienis z suis liber fuerit peccatis. Hec quersatio immaculata. s. libera ab omnibus mortalibus figurat per vestē nuptialem: quā quis nō hz in nuptijs ecclesie militātis: sz sine ea p̄sentatur ante cōspectū superni iudicis cū summa sui cōfusiōe dicit sibi. Amice quō huc intrasti: nō habēs vestē nuptialē: vt habetur parabolice Mat. xxij. Sicut eñ illi qui noluerunt inuitati ire ad illas nuptias: significat Judeos z alios infideles q̄ ad nuptias ecclesie. i. fidē accedere noluerunt: propter qđ igni cum ciuitate traditi sunt. i. anime: z postea corpora ipsoꝝ̄. Sic ille qui nuptijs interfuit sine veste nuptiali significat quemlibet christianum nō habentē virtuosam cōuersationē: sed maculatam: z ob hoc talis etiā mittitur in tenebras exteriores obmutescēs. Sexto exiget ratio de subditis cōmissis. Unde apl⁹ ad Hebr. viti. Obedite p̄positis vestris z subiacete eis. ipsi eñ pernigilāt quasi rōnē p̄o animab⁹ vīs reddituri. Et aliq̄ quid ē rōnē reddituri sunt quantū ad gubernationem oeconomicā: sicut pater z mater de moꝝ̄b⁹ filioꝝ̄: nō eñ minus de animabus eoꝝ̄ curā gerere debent ne infirmen⁹ per pctā: q̄z de corpoꝝ̄b⁹ vt sana cōseruentur. Ob q̄ nō fecit Heli etsi in se bonus fuerit: horribili morte mulctatus est. j. Reg. iij. Aliqui rationē reddēt de alijs quo ad gubernationē politicā. s. ciuitatū z castroꝝ̄: z hi rationē habēt reddere z puniri de legibus iniustis vel iniuste cōstitutis: de malis cōsuetudinibus non extirpatis si potuerūt extirpare: de taleis z alijs grauaminib⁹ extoꝝ̄tis: de sentētijs iniquis z alij hmōi. Et vt b: Sap vj. Judiciū durissimū fiet his qui p̄sunt. Durū si nō bñ rexerint seipsos: duri⁹ si nō bñ gubernauerint familiā, ppūa: durissimum si iustitią legalē omnibus nō ministrauerint. Alijvero rationē reddituri sunt quo ad gubernationē ecclesiasticā: vt p̄lati ecclesie: videlicet si regimē cōsecuti sunt canonice: z non per ambitionē vel simoniā. Si per se vel saltē alios populos docuerunt necessaria saluti. Si bona ecclesiarum bñ tractauerunt: pauperes subleuādo: non in pōpis vestiū: in multis: in sanguineis: in ludis z turpitudinibus male exponēdo. Si plus de anima subditi q̄z de lacte z lana curā habuerūt. Si vitia debite correxerūt. vñ. xiij. q. j. ecclesias. dicitur de talibus. Unusquisq̄z terminis suis sit contentus: z taliter ecclesią z plebē sibi cōmissam custodiat: vt ante tribunal iudicis eterni ex omnibus sibi cōmissis rationē reddat: z nō iudiciū: sed glorią p̄o suis actibus percipiat. Unde dns dixit Luc. xij. Quis putas est fidelis dispēsator z prudēs quem cōstituit dns super familiā̄ q. d. rarus. Sed beatus ille seruus quē cū venerit dom⁹ inueniet ita facientē: scilicet fideliter z prudenter. Sed si secus fecerit: veniet dom⁹ hora qua nescit z diuidet eum: partēq̄z eius cū hypocritis ponet.

§. V. Tertiū z nouissimum quod

est memorandū est post rationē redditā coram christo iudice sentētie illato. Est aūt super omnia hoc horrendū z expauescēdū: qr vt dicitur Eccls. xj. In quācūq̄z partē lignū ceciderit: sive ad Austrū sive ad Aquilonē ibi erit. Et loquitur de ligno seu arbore rationali: que tūc cadit cum mouēs sententią recipit: scz vel eū di ad Aquilonē. i. ad infernū. Ab Aquilone eñ pādetur omne malū. Hiere. j. Vel ad Austrū vbi est calor signans charitatē: vel ad Austrū. s. paradisum actu vel aptitudine recipiēdi: z tbi semper erit sm ea que hic operatus est sententią reportando. Unde p̄s. lxj. dicit. Potestas dei est: z tibi dñe mia: qr tu reddis vnicuiq̄z iuxta opera sua. Potestas absoluta z vniuersalis in eo est ad faciēdū de creatura ad placitū suū: nec est qui de manu sua possit eruere. Potestas in ipso est ad puniendū petoꝝ̄es. Inest sibi z mia ad remunerandū bonos vltra cōdignū: z puniendū malos circa cōdignū. Reddet vnicuiq̄z nō sm opinionē hominū que sepe errat: sed sm sua opera. Unde vt habetur parabolice Matth. xxv. Fatue virgines quinq̄z que similes prudentibus videbātur aliam sententią reportarunt q̄z ille: signantes animas quinq̄z sensibus deditas: vnde z fatuas. Nam qr nō portauerūt secum oleū in vasis. i. charitatē in cōscientijs: cum habuerunt occurrere spōso. s. ipsi iudici christo eis nouissime venientibus. i. p̄o reportatione sentētie clausa est ianua: z dictū est eis. Nescio vos. Multum terret sanctos ista cōsideratio. Nam vt dicit Greg. Multa sunt que de dei iudicio homines ignorāt: qr fortasse qđ vos laudatis: ille reprehendet: z qđ vos reprehēditis: ille laudabit. Et loquitur Greg. sic scribēs Mauritio imperatoꝝ̄. xj. q. j. sacerdotibus, Unde in vitis patrum cū abbas Agathon esset in extremis: ostendebat se multū timere: cui circūstates cum interrogarent quare timeret: cū per. lx. annos semper deo seruisset cuz magna abstinentia.

Dānatio auaroꝝ̄.

Ingratitudo humana.

Delicta infa multa.

Nota cōtra p̄latos.

Determinatio nouissimo.

Timor Agathonis.

abstinẽtia. dixit ille. Laborauī iuxta fragilitatẽ meã i seruitio dei: sz qz alia sunt iudicia dei ꝫ nostra: iõ time o. Aliqñ putam⁹ deo placere: vbi demereмur propter aliquẽ defectũ nobis ignotum. Uñ z Job. ix. Uerebar omnia opera mea sciẽs qꝺ nõ parceres delinquẽti. Et ad hoc etiã facit qꝺ dñs vinee dixit. Uoca operarios z redde illis mercedem. Matth. xx. Ubi tria notantur. Primo.

¶ Nostra migratio: ibi. Uoca.

¶ Uaria hic exercitatio: ibi. operarios.

¶ Operis retributio: ibi. redde illis mercedem.

Tria migratio.

§. VI. Quãtum ad primum dicit

Job. xiij. Uocabis me. s. per mortẽ: z ego respõdebo tibi hinc mi grando. z vt dicit Cyprian⁹ de peni. dist. j. nunquid Cain. Qualem te inuenit dñs cũ vocat: talẽ te iudicat. Uocat aũt ipse deus pius nos in vita presenti ad laborandũ in vinea ecclesie z varie.

¶ Nam aliquos vocat ad necessariorum obseruationem.

¶ Aliquos ad perfectorum conuersationem.

¶ Aliquos ad plurimorum gubernationem.

Et de primo põt intelligi illud ps. xlix. Deus de celo dñs locutus est: z vocauit terrã. i. hoiem. Et hoc. A solis ortu vsqꝫ ad occasum. i. a principio quo sol intelligẽtie oritur ei vsqꝫ ad occasum se nectutis. Uocat aũt ad tria obseruãda omnibus necessaria. s. ad fidẽ credendo z: spem eternoz: z dilectionẽ dei z proximorũ. Et de his in figurã dixit Moyses Exo. iij. Dñs deus Hebreoꝝ vocauit nos: via trium dierũ ibimus in solitudine. s. vite presentis. Uia triũ dierũ est opera illarũ triũ virtutũ: z sic immolam⁹ deo nostro sacrificiũ sibi gratũ spũaliter. Nã de fide dicit beat⁹ Pet. in canonica sua. De tenebris. s. infidelitatis nos vocauit in admirabile lumẽ suum: scilicet fidei. De spe dicit idẽ apostolus. j. Pet. v. Deus vocauit nos in eternã gloriã suã. s. ad sperendũ eam. De charitate. j. Cor. j. Uocati estis in societatẽ filij eius. qꝺ vtiqꝫ est per charitatẽ. Facit autẽ istã vocationẽ tripliciter scilicet per internam inspirationẽ: per beneficã largitionẽ et flagellationem. Que tria notantur Prouerb. j. ibi. Uocaui vos scilicet per internam inspirationẽ. iuxta illud Apoc. iij. Ego sto ad ostiũ z pulso. Sto ad ostiũ. s. ad portã intellectus z volũtatis: z pulso per instigationẽ ad bona opera: sed renuistis: subdit deus. Extendi manum meã: z nõ fuit qui aspiceret: quo ad secundũ scilicet largitionem beneficioz. Extẽdit manus in creãdo. fm illud ps. cxviij. Manus tue domine fecerũt me. Extẽdit in cruce redimẽdo. ps. cxl. Eleuatio manuũ mearum ꝛc. Extẽdit in gubernando: fm nõ est qui aspiciat recognoscẽdo. Et inter alia beneficia dat consilia z monita per predicationes. Sed desperastis: inquit sapientia qꝫ deus est: omne cõsiliũ meum. Uocat per flagella. Grego. in homil. Ecce tot flagellis atterimur: tot minarũ asperitatibus deterremur: z tamẽ vocantẽ. s. per hec flagella sequi cõtennim⁹. Et hoc est qꝺ subdit Sap. Increpationes meas scilicet per flagella negleristis nõ emendãdo vos. Et subdit malũ proueniens in non audiendo z sequẽdo tales vocationes. Ego inquit in interitu vestro scilicet mortis eterne ridebo. Et ideo apostolus hortabatur dicẽs Eph. iiij. Obsecro vos vt digne ambuletis vocatione qua vocati estis. Quantũ ad scdam vocationẽ. s. ad statũ perfectionis dicit Esa. xlj. Uocauit ab ortẽte iustũ vt sequeretur se. et loquitur de Abraam cui dñs dixit Gen. xvij. Ambula coram me et esto perfectus. Uocauit autẽ eũ ab ortẽte quãdo sibi dixit. Egredere de terra tua: z de cognatione tua: z de domo patris tui: et veni in terrã quam mõstrauero tibi. Gen. xij. Hec terra figurat statũ religionis z perfectionis ad quã quis vocatus debet tria facere in illis verbis notata. Debet enim primo egredi de terra id est de affectu terrenorũ: vt nõ solũ non habeat quid proprium: fm illud Aug. Nõ dicatis vos aliquid habere proprium: sz sint vobis omnia cõmunia. xij. q. j. nõ dicatis. Sed abrenũtiat affectui inordinato omniũ tẽporaliũ honoris: potẽtie: glorie z huiusmodi. Secundo debet egredi de cognatione sua. z de hac cognatione dicit Job. xvij. Putredini dixi: pater meus es: mater mea: et soror mea vermibus. Oportet ergo etiã deserere patrẽ appetit⁹ sensualis: qui nõ querit nisi putrida id est corruptibilia: z matrẽ curiositatis sensitiue: z sorores z fratres passionũ impugnãtium ac etiam affectũ parentele carnalis. Unde Amb. Hec est vera seculi fuga abdicatio domesticorũ: z quedã alienatio charissimorum: vt suis se abneget. xij. q. j. cui portio. Tertio egredi oportet de domo patris sui. Primus pater noster cuz terrã ingredimur est diabolus cuius per originale peccatũ filij dicimur. Domus eius propria volũtas z superbia quã continue inhabitat. Et hãc etiã oportet deserere per humilitatẽ z verã obedientiã. Et hanc vocationẽ cũ sit ad terrã promissiõis id est vitã eternam: vt dicit Pet. in cano. sua. Satagite vt per bona opera certã vestrã vocationẽ z electionẽ faciatis. Tripliciter autẽ vocat deus ad hmõi statũ. Jn cuius figurã Samuel diuino cultui mãcipatus ter fuit a dño euocatus: vt habet. j. Reg. iij. Aliquos eñ vocat ad hmõi statũ ob alicuius miserie euasionẽ: z sic fuit vocat⁹ abbas Moyses: vt habetur in collationibus patrũ. Nam cũ fecisset furtum et quereretur ad mortẽ: vt euaderet: habitũ religionis assumpsit: sz postea timore seruili deposito magnũ apicẽ perfectionis apprehendit. Scõo aliquos vocat per doctrine eruditionẽ: z sic vocatus fuit bea. Antoni⁹ cũ audiuit in ecclesia legi. Si vis perfect⁹ esse ꝛc. Sic z Barnabas z plures alij discipuli profecti sunt ad predicationẽ apl̃oꝝ. Act. iij. Tertio vocantur alij per spiritualẽ reuelationẽ: vt Paul⁹ qui de se dicit. Cũ placuit ei qui me segregauit ex vtero matris: z vocauit per gratiã suam vt reuelaret in me filiũ suum ꝛc. ad Gal. j. Sic etiã vt habetur in vitis patruz de quodã studẽte Bononie: qꝺ in somno visum est sibi esse supra pratum latissimũ: z superueniente maxima tẽpestate cũ huc illucꝫ fugiẽdo discurreret: nec recipi potuisset in domo vbi habitabat veritas: nec in domo iustitie: nec etiã misericordie: demũ ad domum pacis veniẽs consuluit sibi ad euadendum mortem qꝺ iret ad domũ predicatorũ: ex qua visione intellecta factus est frater. Uidete ergo vocationẽ vestrã ait apostolus. j. Cor. j. Quantuz ad tertium dico qꝺ vocantur aliqui ad aliouz gubernationẽ scilicet per prelationẽ. Unde ad Hebr. v. Nec quisqꝫ sibi sumat honorem: sed qui vocatur a deo tanqꝫ Aaron. Nõ dixit qui se ingerit: sed qui vocatus est a domino. Unde Grego. Sicut qui inuitatus renuit: quesitus refugit: sacris altaribus est amouendus. sic qui vltro ambit: vel importune se ingerit: est proculdubio repellẽdus. viij. q. j. in scripturis. Et sicut ipsi apostoli qui fuerunt prelati ecclesie ter fuerunt a domino euocati. vt patet Jo. j. Matth. iiij. Luce. v. Sic etiã vocatur quis a domino in prelationẽ tripliciter: videlicet vel per canonicã electionẽ. de qua extra de elect. cum in cunctis. z. c. qꝺ propter. Uel per superiorꝰ ex se impositionem. Uel per diuinã reuelationẽ: vt cõtingit beato Nicolao: et beato Seuero z Ambrosio. Et in tali vocatione debet quis assimilari Aaron in sua vocatione: vt videlicet sicut virga Aarõ frõduit: floruit: fructus produxit. Jta z prelatus abundet in frondibus sane doctrine: in floribus modestie z bone fame: in fructib⁹ operationis virtuose. Sed heu qꝺ potest dici illud Saluatoris. Multi sunt vocati. Jn istis varijs vocationibus scilicet necessarie obseruationis religiõis: z prelatiõis: pauci vero electi. Mat. xxij. quo scilicet ad consecutionẽ premij. Et hoc qꝺ impediuntur vel per carnalia opera: vel per diuitias nimis amatas: vel p curiositatẽ z superbiã: figurati per eos qui vocati ad cenã noluerunt accedere: vt habetur parabolice Luce. xiiij. de quibus dicitur. Nemo virorũ illorũ qui inuitati fuerant venire voluerunt: z ideo non gustabũt cenã meã. Ubi notatur z humana iniquitas in non veniendo: ibi. Nemo illorum virorum. Et diuina benignitas in accersiendo: ibi. Qui vocati sunt. Et secutura infelicitas: ibi. Non gustabunt cenam meam. De qua Apoc. xix. Beati qui ad cenam nuptiarum agni vocati sunt.

Deuocatiõe q̃ fit per internã inspirationez.

Prelati tripl̃r ad electionẽ vocãtur.

De progressu ad statũ perfectiõis.

Aliq̃ vocantur p aliorũ gubernatione.

§. VII. Quantũ ad scdm vbi scilz

dicitur. Operarios. notatur humana exercitatio. Homo eñ nascitur ad laborẽ: z auis ad volatũ. vt dicitur Job. v. Uñ z de primo parente nostro Adã dicitur Gen. ij. qꝺ deus posuit eũ in paradiso voluptatis vt operaret. Uinea autẽ in qua operãtur homines significat ecclesiã fm Grego. z alios doc. ecclesie. Et hec vinea plãtata fuit in lege nature. Jn cuiꝰ figurã legitur qꝺ Noe cepit exercere terrã z plantauit vineã. Gen. ix. Põt etiã significare animã. Uinea domini exercituũ domus Jsrael est. Esa. v. Domus Jsrael ad literã erat populus Judaicus qui descendit ab Jsrael: qui alio nomine vocat⁹ est Jacob. Et in illa familia Jacob remanserat verus cultus dei: z cõsequenter ecclesia: alijs declinantibus ad idololatriã nationibus. Spiritualiter autẽ domus Jsrael est cõgregatio fidelium bonorũ: qui deũ vident viua fide. Jsrael enim interpretatur videns deũ: z Jacob supplantatoz sz vitioꝝ: z vtrũqꝫ fit viua fide. Hec autẽ vinea habuit initiũ fm Grego. ab Abel iusto. cuius eñ primi parentes vt creditur egerint penitentiã de pctõ inobedientie sue: vt dicitur de peni. dist. j. sicut primi. Et sic pertinuerint ad vineã istã: nõ tamen dicitur inchoasse in eis: qꝺ primi fuerũt ad destruendũ: ne videatur initiuz habuisse a peccatoribus: z habebit finẽ in vltimo iusto. Et sciendum qꝺ ipsi boni fideles cuiuscũqꝫ nationis z tẽporis z vinea di-

Hõ nascitur ad laborãdũ.

cuntur ꝛ cultores vinee diuerso respectu. Vinea sunt inquātum colūtur ꝛ exercentur a deo: a seipsis per liberū arbitriū ꝛ a superioribus suis. Cultores ipsius vinee dicuntur inquantū exercēt potentias anime sue ꝛ proximos suos monitis ꝛ exēplis. Sicut etiā dicitur domus dei fideles boni ꝛ habitatores ipsius dom⁹: vt dicit Hiero. Trāsplātata aūt est sub lege scripture seu Moysaica. ꝛ de hoc Pś. lxxix. Vineā de Egypto trāstulisti: eiecisti gētes ꝛ plantasti eā. Quādo videlicet dñs populum Judeorū. qui erat in Egypto sub seruitute Pharaonis: eductū sub Egyptiaca seruitute data ei lege in deserto: cōduxit in terrā promissionis prostratis ꝛ deuictis nationibus Chananeorū qui ibi habitabāt. Fuit autē multiplicata ꝛ mirabiliter dilatata per orbē ista vinea tēpore gratie per apostolos dei virtute. Unde Pś. lxxx. Dux itineris fuisti in cōspectu ei⁹: plantasti radices eius ꝛ impleuit terram. Dicitur autē vinea quodāmodo itinerare: dū paulatim crescit ꝛ extēditur. Sic ecclesia ex vbertate palmitū procedentiū a christo ꝛ apostolis mūdi iam cinxit ambitū. Radices aūt plātauit quādo apostos in diuersis locis posuit ad predicandū ꝛ fructificandū: ꝛ sic impleuit terrā: ꝛ appellata est vinea ista ecclesia. Plantauit aūt vineā istam dominus deus: sicut ipse ait Hiere. ij. Ego te plātaui vineā electā: omne semē verū scz virtutū in te ponendo. Prouidit autē de tribus ad vtilitatē ipsius: vt habetur parabolice Mat. xxj. videlicet de custodia angelorū qui figurātur per sepē quā circundedit ipsi vinee: vt ibi dicitur. ꝗuis enim singulis hominibus fidelibus ꝛ infidelibus sunt ad custodiā singulares angeli deputati: vltra hoc tamen specialiori modo ꝛ diligentiori ecclesie adsistunt ad custodiā ꝛ defendendū a contrarijs: vt patet in veteri ꝛ nouo testamento per multa exēpla: vt de angelo qui precedebat populum Hebreorum in suis itineribus. Exo. xxiij. Et de angelo qui eripuit Petrum de carcere ꝛ de manu Herodis. Act. xij. Secūdo prouidit de regimine spirituali sacerdotū: qō figuratur in illa parabola per turrim in medio vinee edificatā ad intuendū ꝛ ostendendū insidias inimicorū: qō tanto melius agunt quāto altiores sunt sanctitate ꝛ peritia. Et in lege nature primogeniti erant sacerdotes: vt dicit magister in historia scholastica. ꝛ de Melchisedech qui erat rex Salē: ꝛ obtulit Abrae panē ꝛ vinū: in figurā excellentissimi sacramēti ecclesie dicitur ꝙ erat sacerdos dei summi. Gen. xiiij. quē Hebrei dicūt esse primogenitū Noe: scilicet Sem. In lege Moysaica primus sacerdos ꝛ pōtifex fuit Aaron offerēs panes cū alijs sacerdotibus deo suo ꝛ sacrificia in signū viri sacrificij Jesu christi. In lege gratie primus sacerdos ꝛ pōtifex summus post christum fuit Petrus apostolus. Et licet multi sacerdotes ꝛ plati fuerit ꝛ sint mali. de quibus dicitur Hiere. xij. Pastores multi demoliti sunt vineam meā. scilicet malis exēplis: tamen monitis ꝛ sacramentis custodiūt vineā ecclesie. Tertio prouidit de declaratiōe agēdorum: ꝛ hoc per leges designata per torcular. Nam sicut torcular premit: ꝛ premendo separat vinū a superfluitate corticis vue: ita lex premit conscientiā: ꝛ remordēdo separat virtutes a vitijs: virtutes cōseruando: vitia abijciendo. Agebat hoc prius lex naturalis ex instinctu rationis. Sed cuz quasi deleta esset talis lex scripta in cordibus propter abundantiā iniquitatis vt legere nescirent in ea: addidit plātator huius vinee ecclesie dominus deꝰ legē Moysaicā: scribendo in tabulis lapideis legem decē preceptorum: que dictat ratio naturalis. Et quia in processu tēporis Scribe ꝛ Pharisei peruerterant verū intellectū ipsius legis cuz suis falsis expositionibus: vt patet Mat. v. vj. ꝛ vij. c. Ideo christus superaddidit legē euangelicā legē amoris: auferendo falsas expositiones diuine legis: ꝛ euacuādo cerimonialia per adimpletionem in se ꝛ populo suo ac etiam addendo consilia.

Cultores vinee quales.

Triplex prouisio ecclesie.

Diuersi sunt opa rij vinee domini.

§. VIII. Operarij autē in hac vinea sunt non solum prelati: sed ꝛ quicumq; alij. Sed tripliciter operantur homines erga vineam istam.

¶ Aliqui nequiter ad deuastandum.

¶ Aliqui excellenter ad fructificandum.

¶ Aliqui segniter ad degenerandum.

Primi operarij sunt mali. de quibus Pś. lxxix. Vindemiāt eam scilicet vineam omnes qui preter grediuntur viam. Exterminauit eam aper de sylua: singularis ferus depastus est eaz. Ubi notantur tria genera deuastantium vineam ecclesie: et his omnib⁹ redditur merces eterne damnationis: sicut Judas recepit mercedem iniquitatis.

Tria sūt vineā domini deuastātia.

¶ Et primi sunt hypocrite ꝛ simulatores: ibi. Vindemiant eam.

¶ Secundi sunt tyranni persecutores: ibidē. exterminauit eam aper de sylua.

¶ Tertij heretici ꝛ peruersores: ibiō. singularis ferus depastus est eam.

Primi sunt omnes qui habent fidem sine operibus que mortua est: ꝛ sic cū nomē habeāt q̄ viuāt ratiōe christianissimi: tamē mortui sunt ex defectu operū: vt dicitur Apoc. iij. Hi preter grediuntur viā mandatorū dei: ꝛ vineā vindemiāt: querentes fructū sibi non deo: sibi id est sensualitati sue. Et qui sint hi hypocrite faciētes contra iustitiam qua colitur vinea ecclesie. ꝛ qui sint tales insinuat Cyprianus in lib. de. xij. abusionibus. dicens. Sapiēs sine operibus: senex sine religione: adolescens sine obedientia: dines sine eleemosyna: femina sine pudicitia: dominus sine virtute: christianus cōtentiosus: pauper superbus: rex iniquus: episcopus negligēs: plebs sine disciplina: populus sine lege. per hec inquit suffocatur iustitia que est omnis virtus. Sapiēs hic dicitur peritus in aliqua sciētia: precipue morali ꝛ theologica. Et cū finis talis scientie sit opus bonū: propter quod dicit christus Jo. xiij. Si hec scitis beati eritis si feceritis ea. Peritus igitur nō habens opera virtuosa abutitur scientia ꝛ destruit operib⁹ suis malis: seu furatur fructū vinee domino ꝛ plus ꝗ alij imperiti: quia ad horū exēpla multū attenditur. Etas senectutis: vita immaculata: vt dicitur Sap̄. iij. scilicet esse debet. Tū q; naturaliter passiones in ea mortificantur: tum q; exemplū ceterorū vt iuuenum esse debet senex: tū q; pedē habet in fouea: ꝛ ideo solicitissim⁹ in operibus religionis christiane scilicet orare: visitare ecclesias: frequēter cōfiteri ꝛ cōmunicare: predicationes frequentare ꝛ huiusmodi. Qō si non fecerit: sed insistit lucris: lasciuijs: tabernis et huiusmodi: vtiq; se ꝛ alios suo exēplo destruit vineā: ꝛ sibi potest illud inuehi. Inueterate dierū malorū nūc venerūt peccata tua. Dañ. xiij. id est nūc punietur. Tertia abusio est adolescēs sine obedientia. Nil ita necessarium ꝛ vtile adolescēti: sicut subijci suis maioribus ꝛ obedire. Propter qō dicitur Threñ. iij. Bonum est viro cū portauerit iugū ab adolescentia sua: scz subiectionis ꝛ obedientie. Sicut enī virgula viridis flecti pōt ad omnē partē de facili: ꝛ sicut cera mollis omne signū sigilli apta est recipere: ita et mens adolescentis faciliter flectitur ad bonū vel ad malū: ꝛ recipit dispositionē virtutum vel vitiorum ꝑm eius cōuersationem. Unde si egreditur terminos obedientie ꝛ subiectionis: sequens propriū iudiciū ꝛ libertatē: abutitur sua adolescentia ꝛ disponitur ad perditionem. iuxta illud Prouer. xxij. Adolescens iuxta viam suam ambulans cū senuerit nō recedit ab ea id est si sequitur propriā voluntatē: ꝛ in hoc perseuerauerat: postea ita obdurescit q; nescit ab ea recedere: nisi in ipsa adolescentia ad penitentiam reuertatur ꝛ obedientiam: sicut egit ab adolescentia prodigus post consumptionem substantie reuersus ad domū patris. vt habetur. Luce. xv. Quarta abusio est diues sine eleemosyna: cū dominus deus concedat abundātiā bonorū temporalū aliquib⁹ vt dent pauperibus eleemosynas: vt sic facientes sibi amicos de māmona iniquitatis: recipiantur in eterna tabernacula: si pauperibus non subueniunt abutūtur substantia sua vindemiantes vineam ecclesie: inquantū reputantur indigētibus illa bona auferre: que eleemosynaliter ipsis potuissent ꝛ debuissent ꝓcedere: vt notat Ambro. xlvij. distinctio. hi sicut. Unde apostolus scribit Timotheo dicens. Diuitibus huius seculi precipe bene agere: diuites fieri in bōis operib⁹: facile tribuere: cōmunicare: thesaurizare sibi fundamentū bonū in futurū: vt apprehendant veram vitam. I. ad Timoth. vj. Quinta abusio est femina sine pudicitia. Importat autē pudicitia honestatem in actibus ꝛ gestis exterioribus quam maxime decet mulieres habere. iuxta illud. I. ad Timo. iij. Mulieres similiter oportet esse pudicas non detrahētes sobrias. Dicitur autē pudicitia a pudore. i verecūdia. Et hāc scilicet verecundiā per maxime natura cōcessit mulieribus tanq̄ optimū frenū ad reprimendū lasciuias ꝛ vanitates eius. Unde Eccli. xxvj. Gratia super gratiam mulier sancta ꝛ pudorata. Si ergo mulier pudicitiam dimittit: abutitur conditione sua ꝛ suis leuitatibus: tripudijs: cantilenis: fucis: ornatibus: ꝛ alijs modis vindemiat vineam ecclesie a multis auferēs fructū salutis. Sexta abusio est dominus sine virtute: qui aliquos regit temporaliter siue seruos: siue familiam: siue cōmunitatē dominus dici potest. Sed vt dicit Saluator Joan. viij. Qui facit peccatū seruus est peccati. Cum autē quelibet virtus patiatur detrimentum ab vno vitio ꝑm Aug. de pen. dist. v. c. j. ante medium. Quinimmo ꝛ expellatur a vitio directe sibi oppositio ꝛ cōtrario sicut sanitas repellitur per infirmitatem: ꝛ lux per tenebras. Ideo si dominꝰ id est quicūq; rector alterius sit sine virtute: seruus erit non dominus:

Duodecim sunt abusiōes seculi.

minus: z abutãs suo dominio: z vindemiabit ecclesiaz suo malo exẽplo sibi subditos ad prava inducẽs. Qualis enim dñs tales z ministri eius. Septima abusio est christianus cõtentiosus. Nomen christiani deriuatũ est a christo qđ est nomẽ mititatis z pacis: qui scz christus non cõtẽdit neqz litigauit cũ quoq̃. Et ad cõtentionem vitandã tunicã auferenti nõ solũ nõ répetere mandauit: sed z pallium dimittere. Matth. v. Hinc z apls ait. j. Cor. xj. Si quis videtur inter vos contẽtiosus esse: nos talẽ cõsuetudinem nõ habemus: sed neqz ecclesia dei. Et Greg. in homil. Melius puto esse salua fide aliorũ intellectui credere q̃ cõtentionibus deseruire. Qui ergo cõtentionibus vacat christianitate abutens vineam ecclesie fructu spirituali spoliat. Octaua abusio est pauper superbus. Paupertas siue in tẽporalibus siue in spũalibus est cõditio dilectionis z vilificationis. Unde datur homini occasio quasi virgens ad se humiliandũ: z per ipsam humiliationem sibi procurãt z acquirũt vitã eternã. Sm illud Mat. v. Beati paupes spũ. i. humiles: qm̃ ipsorũ est regnũ celorũ. Sz si pauper se exaltet: z destitutus bonis spiritualib⁹ se alijs preferat: z velit ab hominibus honorari: abutitur conditione sua z sibi ac pluribus nocet. Nona abusio est rex iniquus: vt dicit Aug. in lib. iij. de ciuit. dei. c. iij. Remota iustitia regna non sunt aliud nisi magna latrocinia. Spectat igitur ad dignitatẽ regiã iustitiã seruare: z idem suis ministris imponere. Unde Sep̃. vj. dicitur. Audite reges z intelligite: quoniã data est potestas a dño vobis: qui interrogabit opera vestra z cogitationes scrutabitur: quoniã cũ essetis ministri regni illius nõ recte iudicastis: neqz custodistis legem iustitie. Et subdit. Horrẽde z cito apparebit vobis. Iniustitia vero est quedã inequalitas. Dicitur aũt rex iniqu⁹. i. nõ equ⁹. Est aũt equitas iustitia dulcore mie tẽperata. Quia ergo in regendo nõ seruat iustitiã: terribiliter vindemiat vineã destruens dei ecclesiã. Decima abusio est episcopus negligens. Sm Aug. Eps vndedicit. episcopus nomẽ est grecũ deriuatũ ab epi qđ est supra: z scopos qđ est intẽtio: videlicet qz multũ vigilanter debet intendere gregi suo. viij. q. j. qui episcopatũ. Unde dñs ad Ezechielẽ ait in persona cuuslibet prelati ecclesie. Fili hominis speculatorẽ dedi te domui Israel Ezech. iij. Si dicente me ad impium morte morieris: non annũtiaueris ei: neqz locutus fueris vt auertatur a via sua impia z viuat: ipse impius in impietate sua morietur: sanguinem vero eius de manu tua requirã. Nã vt dicitur per Leonem papã dis. lxxxvj. c. j. Inferiorũ ordinũ culpe ad nullos magis referende sunt: q̃ ad desides negligẽtesqz rectores qui multã sepe nutriũt pestilentiã: duz austerioꝛẽ dissimulant adhibere medicinam. Episcopus ergo si est negligens abutẽs officio suo: vineã ecclesie vindemiat: fructũ tẽporalem inde sibi vẽdicãs: z de salute animarũ nihil curãs. Undecima abusio est plebs sine disciplina. Disciplina aliquãdo sumitur pro doctrina: aliquãdo pro correctione vel morũ cõpositione: z his omnibus plebs indiget. Unde Salomon Prouer. j. Audi fili mi disciplinam patris tui. i. doctrinã patris: videlicet nõ solũ carnalis: sz magistri z prelati z seniores de bono te instruẽtis. Cũ enim anima nostra nascatur vt tabula rasa. nisi doctrinã suscipiat ignoranter z bestialiter oportet vt viuat. De disciplina aũt correctionis siue flagelli dicit apostolus ad Heb. xij. Si extra disciplinã estis adulteri nõ filij estis. Si enim homines z precipue plebes que modicã habent prudẽtiam z maturitatem prosperãtur: z sine flagellis se reperiũt abuntur prosperitate z in multa mala incidunt. Duodecima abusio est popul⁹ sine lege: quod intelligendũ videtur quo ad eius obseruationẽ. Nam pauci populi sunt precipue inter fideles qui leges aliquas nõ habeant: sed paucissimi obseruãt: z similes esse videntur telis aranearum quibus capiuntur muscẽ: sed a maioribus animalibus lacerantur. cum tamen Augu. dicat. Quicũqz legibus imperatorũ que pro dei voluntate: alias veritate: ferũ tur obtemperare non vult: acquirit sibi grande suppliciũ. distin. ix. c. j. Hi ergo omnes mali christiani: vnde z hypocrite nequiter operantur in vinea ecclesie. Sed demũ dicetur eis a christo. Nõ noui vos: discedite a me operarij iniquitatis. Mat. vij. Et loquitur ibi de falsis prophetis qui scõm Augenem significant hypocritas. Secundi nequiter operantes in vinea ecclesie sunt persecutores: de quibus potest intelligi illud Job. xv. Ledetur quasi vinea scilicet ecclesia in primo flore: hoc est in pmitiuo suo statu. Que lesio precipue facta fuit a tyrannis infidelibus. Unde ps. lxxix. in predicta auctoritate subdit. Exterminauit eam aper de sylua. Aper qui est animal ferox z sylueſtre dilacerans z comminuens que sibi occurunt: significat Romanũ imperium: qđ alia dominia dilacerans sibi subiugauit. z hic venit de sylua. i. de gẽtilitate infructuosa. Hoc aũt imperiũ exterminauit quantũ in se fuit vineã ecclesie querẽdo ipsam destruere: z ponẽdo extra terminos mundi per plures tyrãnos imperatores. Unde z Augu. xviij. de ciui. dei. c. lij. refert ecclesiã dei decẽ magnas persecutiones fuisse passam ab imperatoribus Romanis figuratas per decem plagas Egypti: z ei vnam tantũ restare. s. eam que erit tẽpore Antichristi postq̃ liberabitur ecclesia plene de seruitute mundi z diaboli. Sicut per vndecimã plagã. s. submersionis Pharaonis cũ exercitu suo in mari rubro plene liberatus est populus dei de egyptiaca seruitute. Prima igitur cõparatur sub Nerone imperatore: sub qua principes apostolorũ Petrus z Paulus coronati sunt cum multis alijs. Secunda sub Domiciano: in qua Joãnes euãgelista post martyriũ quo missus fuit in dolium olei feruẽtis: sed illesus exiuit: in insula Pathmos relegat⁹ fuit. Tertia sub Traiano: in qua Clemẽs in mari submersus est. Quarta sub Antonio. Quinta sub Seuero. Sexta sub Maximiano. Septima sub Decio. Octaua sub Valeriano. Nona sub Aureliano. Decima sub Diocletiano z Maximiano. Non autem negat ipse August. seu reprobat q̃ istas decem persecutiões passa fuit ecclesia: sed hoc reprobat q̃ solũ istas decẽ tãtũ fuerit passa: cũ sustinuerit multas alias diuersis temporibus. Et precipue narrat ipse Aug. ibidẽ z de alijs duabus factis ab imperatorib⁹ Romanis. s. a Juliano apostata: z Valente Arriano fratre Valentiniani. Sub his aũt duodecim persecutionibus exterminata est vinea ecclesie quãtũ ad aliquos in parte: qz videlicet timore tormẽtorũ a fide recesserũt. Exterminata est corporaliter seu quo ad vitã presentẽ: quãtũ ad innumeros fideles qui pro fide martyrio coronati sunt. Sed plãtatis radicibus. i. mortuis z sub terra positis ipsi martiribus qui erãt precipui in ecclesia impleta est terra fide christi: qz mirabiliter dilatata est ecclesia per orbem. Und. Ps. cxxviij. loquẽs in persona ecclesie de hmõi persecutionibus suis ait. Sepe expugnauerũt me a iuuẽtute mea. i. in statu primitiuo meo: dicat nunc Israel. i. pp̃ls dei. Interpretat eñ Israel vidẽs deũ: qđ ecclie cõgruit per fidẽ. Etẽm non potuerunt mihi. s. auferre fidẽ z charitatẽ. Sed supra dorsum meũ. i. fideles quos sustineo: fabricauerũt. s. corozonas perpetuas: per percussiones supplicioꝛũ peccatores. s. ipsi infideles persequentes z impugnãtes: prolõgauerũt iniquitatẽ suã: scz augẽdo peccata sua. Sed demũ deus cõcidet ceruices peccatorũ ipsoꝛuz persequẽtiũ: superbiã illorũ annihilãdo: z de mundo sublatos deputãdo dãnationi. Unde z ipsi fideles cõstantes in fide figurati sunt per Naboth Naburheũ: qui cum noluisset vineaz suam tradere Achab regi idololatre petẽti: demũ falsẽ accusatus iniuste occisus est. Sed ipse Achab cũ omni domo sua ad nihiluz redactus est. iij. Regũ. xxj. Sic z prelati ecclesie z alij veri fideles: nec precibus aut minis aut terroꝛibus tyrãnis acquieuerunt: vt vineã ecclesie tuarẽt in manibus eorũ: acquiescendo. s. perfidie eorum vsqz ad acerbissimũ mortẽ resistẽdo. Et licet aliqñ viderentur ecclesiã. i. fideles ad placitũ possidere: demũ ipsis regibus z tyrannis miserabiliter de medio sublatis vinea ecclesia in sua libertate permãsit. Et vt dicit. j. Mach. iij. Cõturbati sunt omnes operatores iniquitatis. s. illi persecutores tyrãni. Tertij operarij mali sunt heretici peruersores: de quibus figuratiue dicitur Judicum. ix. Habitatores Sichen egressi sunt in agros vastantes vineas. Sichẽ interpretatur laboriãs: z significat hereticos qui laborant ad peruertẽdũ alios. Hi egressi sunt de domo vel ciuitate vnitatis ecclesiastice in agros latos vitioꝛũ ad deuastandum vineas. i. plebes ecclesie. Ecclesia enim figurata per vineã z vna est z multe. Una vnitate finis z fide: multa ratione pluralitatis locorũ z rituũ in quibus dispersa est. Quos vt destructores cauere admonet aplus ad Phil. iij. dicẽs. Uidete malos operarios. Et. ij. ad Cor. xj. Eiusmodi pseudo apostoli operarij sunt subdoli transfigurãtes se in apostolos christi. Hoc aũt noxiũ opus in vinea ecclesie notat Ps. lxxix. in dicta auctoritate quam induxit. Singularis ferus depastus est eã. Ferus dicitur cetus hereticorum: qz intellectũ serũ z bestialẽ habẽt in suis doctrinis: z feritatem crudelitatis cum possunt aduersus fideles exercẽt. Singularis dicitur hic ferus: qz singulares sunt in opinione: nolẽtes assentire cõmuni sentẽtie sapiẽtũ. Uel etiã singulares ex superbia: qua cupiũt ceteris anteferri in vita vel scientia: facientes se capta aliorũ. Et hic ferus depastus est vineã ecclesie: quantũ ad oẽs qui errores eorũ secuti sunt: qui incorporati cũ eis a deo z ecclesia dãnati sunt. Oẽs aũt heretici in doctrinis suis: duodecim articulis fidei cõtrarij inueniũtur. i. contrariũ sensisse z dixisse alicui ex duodecim articulis directe vel indirecte: principaliter vel

Ecclesia hũit decẽ psecutiones z vndeciaerit sub Antichristo.

Allegoria Naboth.

Leges sunt similes telis aranearz

De hereticis z eorũ errori bus.

reductiue. Equidē primus singularis ferus qui de pastus est et multas vites destruxit de vinea ecclesie docēs cōtra primū articulū fidei: fuit Arrius asserēs tres personas diuinas essentialiter differētes: q̄ negat fateat tres deos z tres essentias diuinas: maiorēq; vnū altero. Contra illud Deut. vj. Dñs deus vester deus vnus est. Qđ ecclesia fatetur in symbolo dicēs. Credo in vnum deū. Scds ferus singularis fuit Sabellius heretic⁹: cōtra scām articulū dogmatizās z asserēs patrē z filiū z spiritūsanctū vnam esse eandēq; personā: que aliq̄n vocatur pater: aliq̄n filius: aliq̄n spiritussanctus. Cui⁹ fallaciā destruit Joānes dicēs. Tres sunt qui testimoniū dāt in celo: pater: verbū: z spūsscūs. j. Jo. v. Tres scz persone: qđ fatetur ecclesia nō solū in symbolo apostolorū: sz etiam in symbolo Athanasij: vbi dicitur. Alia est persona patris alia filij: alia spūssancti. Cōtra tertiū articulū. s. creationis rerum locutus est ferus ille qui dictus est Manichē⁹: fingēs diabolo instigāte: z ponēs duo prima principia rerū. Unum videlz principium inuisibiliū: z hoc esse deū dicit. Aliud principiū. s. visibiliū: hoc asserit esse diabolū. Cuius cōtrariū asserit sapiēs Salomō. Eccli. xvij. dicēs. Qui viuit in eternū creauit omnia simul. qđ fatetur ecclesia dicēs. Creatorē celi z terre: visibiliū omniū z inuisibiliū. Cōtra quartū articulū. s. sanctā ecclesiā catholicā: sanctorum cōmunionē ꝛc. que sanctificatur vtiq; per gratiam sacramētalem dixit alius ferus Pelagius dictus: asserens principaliter per propriū arbitriū posse saluari. Sed cōtra eum dicit apls ad Eph. ij. Gratia dei salui facti estis per fidē: z hoc nō ex vobis. Et illud ad Titum. iij. Nō ex operibus iustitie que fecim⁹ nos: sed sm suā misericordiā saluos nos fecit: per lauacrū regenerationis ꝛc. Quintū articulū. scz carnis resurrectionē ferus quidā: vt ponit Greg. in moali. heretic⁹ impugnauit dicēs. In futura resurrectione receptur os nos esse carnē nō verā: sed aeri z vēto similem. Quē elidit Job. xix. dicēs. In carne mea videbo deum: quē visur⁹ sum ego ipse z nō alius. i. nō mutat⁹ alia carne. Sexto qui est de vita eterna: cōtra dixit quidā hereticus cū sequacibus suis: querēs depascere vineā ecclesie dicēs deū non videri per essentiā suā a sanctis: in qua visiōe essentiali cōsistit vita eterna secundū illud Joannis. xvij. hec est vta eterna: vt cognoscant te solum deum ꝛc. Sed dicebat solum per quandā speciem vel similitudinē videri. Cui Joānes in canonica prima imponit silentiū dicēs. Videamus eū sicuti est. Cōtra septimū. s. q̄ dei filius est cōceptus de spiritusancto: natus ex virgine: ferus ille dictus Hebion locutus est dicēs christū nō de spiritusancto: nec de virgine cōceptū: sed ex cōmixtione viri cū muliere. Quē euāgelista iugulat dicēs Matt. j. Qđ in ea natū est: de spiritusancto est. Octauū respōs. s. christū filiū dei passum z mortuū Mahumetus pessimus ferus cū suis Saracenis dicūt christū nō fuisse passum z mortuū: cū dei filius esset z impassibilis. Sed Daniel obstruit os eorum dicēs. Occidetur christus ꝛc. Daniel. ix. c. Et Petrus. j. Petri. ij. Christus passus est pro nobis ꝛc. Passus est autē secundū humanitatē assumptam: non secūdū deitatē. Nonum videtur destruere ferus ille qui dixit christū animā nō habuisse: sed loco anime fuisse deitatē. Et est nonus de descensu ad inferos: quod fuit scām animā: nō sm carnē que sepulta fuit: nec scām deitatē que vbiq; est. Unde ps. xv. in persona christi cōtra illos ait. Non derelinques animā meā in inferno ꝛc. Decimum qui est de resurrectione christi tertia die. Judeus ferus malign⁹ audire nō potuit: dicens non resurrexisse: sed corpus eius a discipulis furatū fuisse. Sed apostolus. ij. ad Timoth. ij. testatur hanc resurrectionē dicens. Memor esto dominū Jesum christum resurrexisse a mortuis ex semine David secūdū euangeliū meū. Et ps. ij. Ego dormiui z soporatus sum z exurrexi. Undecimū de ascēsione negat Eutices hereticus: dicens carnē conuersam in deitatem. Quod si esset non ascendisset: quia deitas in celis z vbiq; est. Contra hoc Micheas propheta ait. Ascendēs pādet iter ante eos. Et ps. xlvj. Ascēdit deus in iubilo. Duodecimus articulus est q̄ christus vēturus est iudicare viuos z mortuos ad retribuendū premiū bonis: z penam eternā reprobis. Cōtra hunc latratus est Origenes dicēs christum debere omnes in fine saluare z pro eis pati. Sed contra eum est quod ait christus Mat. xxv. Ibunt hi in supplicium eternū: iusti autem in vitā eternam. Et Dan. xij. De puluere terre euigilabunt: alij in vitā eternam: alij in opprobriū vt videant semper. Quamuis contra articulos fidei duodecim sint non solū duodecim feri singulares et heresiarche nequiter operati: vineam ecclesie depascētes: z multos inficientes: quoniam multi alij sunt expressi z extincti: vt patet. xxiij. q. iij. c. penū. Et extra de sum. trī. et fi. catho. c. Dānamus. Et in opusculis beati Tho. de articulis fidei z sacramentis. Sz nunq̄ potuerunt prevalere nec poterunt. Christus enim orauit pro eo vt non deficiat fides eius. Pro petro declamauit dicens. Ego pro te rogaui vt non deficiat fides tua. Lu. xxij. Matt. xvj. dixit. Super hanc petram scilicet se christum edificabo ecclesiaz meam: et porte inferi id est errores et hereses: non prevalebunt aduersus eā. Quinimmo sublatis heresibus subortis paulatim ecclesia remāsit gloriosior z clarior in doctrina per expositiones z disputationes doctorū hereticos confutantiū domino eam custodiente. Unde Esa. xxvij. ipse dicit. In die illa vinea meri cātabit ei. Ego dominus qui seruo eam repente propinabo ei ne forte visitetur contra eam: nocte z die seruo eam.

Arrius. Sabellius Manicheus. Pelagius heretic⁹. heretic⁹. Hebion Mahumetus. heretic⁹. Judeus. Eutices. Mich. ij. Origenes.

§. IX. Secūdi operarij in vinea

ecclesie sunt qui operantur excellēter ad faciendū ipsam fructificare. Et ad hoc exhortatur apostolus dicens. ij. Tim. ij. Solicite cura teipsum probabilem exhibere deo operarium inconfusibilem. Et ad frequentandum z continuandum opus exhortatur Salomon Eccls. ix. dicens. Quodcūq; facere potest man⁹ tua instanter operare: quia nec opus nec ratio: nec sapientia. nec scientia erunt apud inferos: quo tu properas. Et ad mittendū huiusmodi excellentes operarios in vineā ecclesie: orabat ps. lxxix. dicens. Deus virtutū cōuertere: respice de celo z vide z visita vineam istam scilicet per efficaces operarios: z perfice eam id est dispone vt perfectum fructum producant. Apte autē ecclesia figuratur per vineā multiplici de causa scām Hugo. cardi. super ps. Et prima est propter ligni abscissi inutilitatē. Non enim vtile est lignū vitis abscissum nisi ad cōbustionē. Sic homo ab ecclesia separatus numero vel merito. Unde domin⁹ Ezech. xv. c. Fili hominis quid fiet de ligno vitis ex omnibus lignis nemorum que sunt inter ligna syluarūe Nunquid tolletur de ea lignū vt fiat opus eaut fabricabitur de ea paxillus: vt depēdeat in eo qđcūq; vas e Ecce igni datū est in escā. Sic etiā dixit christ⁹ Jo. xv. Ego sum vitis: si quis in me nō māserit. s. vnitus per charitatem per quā quis merito est in vinea ecclesie: mittetur foras sicut palmes z arescet: z in ignē mittetur z ardet. Secūda ratio est propter fructus suauitatē. Sola enim vinea vinū habet qđ letificat cor hominis z confortat. Sic sola ecclesia habet vinū doctrine salutaris animā letificantis z confortātis. Unde Cañ. viij. dicitur Dabo tibi poculū z vino cōdito. Uinū conditū est dulce z medicinale. Et Matt. vij. dicitur. Nūquid colligūt de spinis vuas e q. d. Non habetur salutaris doctrina a Judeis: aut a Gentilib⁹: aut hereticis. Sed et de illis dicitur Deut. xxxij. Uua eorum vua felis z botrus amarissimus. Fel draconū vinum eorum ꝛc. Tertia ratio est: quia sicut pinguedine debilitatur vinum z luxuriatur vinea id est superfluos producit palmites. Sic in ecclesia ex abūdantia tēporalium nascitur luxuria in palmitibus id est clericis z laicis: z ex hoc insipidatur et insipidum fit vinum id est doctrina ecclesie: vt de eo dici valeat illud Esa. j. Uinū tuum mixtum est aqua id est carnali voluptate insipidum factum. Et propter hoc dominus visitat ipsam vineam sepe abscindendo palmites id est superfluitates tempoalium per varias afflictiones: vt magis fructificet. Unde cōquerens domin⁹ de vinea ecclesie dicit Esa. xxvij. In prelio gradiar super eam: succendā eā pariter q. d. parū fructificat ecclesia prosperitate: sed facā eam fructificare per aduersitatem. Et loquitur sm cōsuetudinem quarundaz regionū. In Aluernia em in aliquibus locis ita q̄q; multiplicantur vinee: q̄ quasi in syluas vinee degenerāt: z tunc homines conburunt eas: z postea optime fructificant. Uinea etiam radicata inter prata et in eminenti loco in radio solis melius vinum facit. Sic illi de ecclesia qui sunt fundati z radicati in duritia penitentie: in eminentia vite contemplatiue: in feruore dilectionis z beneuolentie: melius docent z operantur. Hiere. xxxj. Adhuc plantabis vineas in montibus Samarie. Samaria interpretatur non solum custodia domini: sed etiā cōtūctio dñi: z per penitētiam z cōtemplationē contingitur homo deo: z dñm in se custodit. Ipsa aūt vinea ecclesie perficitur per excellentes operarios: quos ipse deus cōducit ad operandū vineā mane hora tertia: sexta: nona: et vndecima. vt habetur parabolice Mat. xx. de patrefamilias qui exijt cōducere operarios in vineam suam: q̄ videlicet in diuersis etatibus mundi a primo Abel iusto: vsque ad vltimum nasciturum posuit multos sanctos in ipsa ecclesia ad exercendum se et alios in perfectione virtutum. Uel diuerse hore significant secūdū Grego. in homil. diuersas etates hominū: scz pueritie: adolescentie: iuuētutis: senectutis: ac decrepite etatis. In quibus homines vocantur a deo ad penitētiā z virtuosam conuersationem. Ad hoc aūt quod vinea fructificet tri

Ecclesia figurat p vineā.

Uinee Aluernorum.

plici opere indiget: videlz ligonizatiõe: putatione ꝛ ligatione. Ligonizatione quidem indiget ad hoc vt spine et herbe inutiles eradicẽtur: in quo opere terra ferro scinditur: et abscissis radicibus herbarũ soli ostẽdũtur. Sic in vinea ecclie seu aie: ad hoc vt fructificet deo oportet q̃ terra cordis ferro contritionis frãgatur: vt abscindant peccata etiã vsq̃ ad radices cogitationũ: ꝛ manifestentur per cõfessionẽ ne occultata reuiuiscãt. Unde in septuagesima quãdo in officio representatur lapsus primorũ parẽtũ ꝛ punitio. ſ. introductio generis humani in exiliũ huius mũdi ad agẽdã penitentiã: ꝓpter q̃ dñs induit eos habitu pelliũ animaliũ: vt cognoscerẽt seipsos: et penitẽtiam agerent: ecclesia dimittit cãtica letitie: vt Gloria in excelsis: nisi in magnis solemnitatibus: ꝛ Alleluia. ꝛ sumitur tractus loco Alleluia: q̃ tractus habet cantũ asperũ et lachrymosum ad inducẽdũ hoies ad penitẽtiã: ꝛ hoc per nouẽ hebdomadas facit scilz vsq̃ ad pasca: q̃ scz amisit societatẽ angelorũ: q̃ sunt distincti in nouẽ ordines. Aliã rõnẽ habes de cõse. dist. j. hi duo. Nã q̃ ipsi noluerũt in paradiso penitere ꝛ cõfiteri petiũ suũ se excusantes ideo expulsi sunt: vt vel saltem ex afflictione huius exilij penitere nt: qõ ꝛ fecerũt. Scõo oportet q̃ vinea putetur. Unde dicitur Cañ. ij. Tẽpus putationis aduenit. Per putationẽ aũt abscindũtur palmites superfluj ne fructũ impediãt. Ita ꝛ in cultu spirituali aie oportet superflua resecare. Paucis eñ minimisq̃ natura cõtenta est: dicit Boe. de cõsol. philo. lib. ij. pſa. v. Sed sensualitas insatiabilis est querẽs multa superflua. Propter quod dicebat apls. j. Timo. vj. Habẽtes victum et quibus tegamur his contenti simus. Tempus aũt congruũ huic putationi est tempus adolescentie que indiget maiori freno ꝓpter maiorem inclinationem ad superfluitates et vanitates: que signatur per tempus veris in cuius principio vel circa fit putatio materialiũ vinearũ. Tertio oportet q̃ ligetur. Debẽt aũt ligari vites. i. potentie aie firmo palo. ſ. christo: vt dicere possit cũ apostolo Gal. ij. Cruci affixus sum. ſ. per affectum et imitationẽ. Proderit insuper multũ ad fructificãdum: immo necessariũ videtur vt vinculo obedictie alicui patri spũali aligetur: cuius cõsilio diriga tur. Sed bene videat ne sit arũdo vacua. i. hypocrita: q̃ cõstãs ꝛ solidus in obsequio diuino. Perutile etiã erit aialia que destruunt vineã capere et occidere. Ufi ꝛ Cañ. ij. Capite nobis vulpes paruulas que demoliũtur vineas. Vulpes paruule ſm Berñ. super Cañ. signent cogitationes que occurrũt sub specie boni. Est eñ vulpis aial callidissimũ. Sicut cũ alicui suggerꝛtur affectus prelationis sub specie fructificatiõis ꝛ indiscretio vite sub specie tẽperãtie ꝛ hmõi. iste destruit vineã nisi paruule. i. in initio mortificentur. Cũ aũt sic bene exerceãt ꝛ colitur vinea: optime fructificat: ꝛ deo affertur fructu ipsi vt gratus. Ufi in figurã legitur Geñ. xl. q̃ pincerna regis Pharaonis in carcere positus vidit in somnijs vitẽ tresq̃ ex ea ꝓpagines ꝓceden tes: que gẽmas floresq̃ et vuas paulatim ꝓducebant: ipsisq̃ maturatis ille pincerna ex eis premebat vinũ in calicẽ Pharaonis offerens ad bibẽdũ. Pincerna in carcere est quilibet nostrũ positus in carcere huius mũdi propter defectũ saltẽ cõtracti originalis. Hoc est aũt signũ vt quis ad curiã reuertatur regis eterni: vt et gratus ꝛ propitius sit factus: cũ scz videt quasi per somniũ: q̃ hic nõ habetur certitudo saluationis future: nisi per signa: cũ scz quis videt vineã aie cũ tribus potẽtijs suis: memoria: intellectu ꝛ volũtate: gẽmas bonoꝝ ꝓpoſitoꝝ: flores bonorũ exẽploꝝ: fructus rectoꝝ operũ producere ꝛ in eis proficere: ita q̃ expressis vinarijs. i. defectibus ꝛ imperfectionib⁹: vinũ spũalis feruoris ꝛ letitie in calice cordis offerat deo propter eũ oia factẽdo. Per hoc sperare põt ꝑ interpretationẽ sanctorũ q̃ eductus de carcere mundi ad curiã Pharaonis regis eterni reuocabitur cum honore. Uel sic exponi põt. Uitis est christus: sicut ipse dicit Jo. xv. Uera vitis ꝛ. ad differẽtiã vmbratice que uersa est in amaritudinẽ. Tres ꝓpagines sunt tres ordines fidelium in ecclesia: qui ei per gratiã adherẽt. ſ. prelati actiui ꝛ cõtemplatiui: figurati per Noe: Job: ꝛ Danielem. de his habetur Ezech. xiiij. Et per Petrũ: Jacobũ: et Joannẽ: qui se inuenerũt in transfiguratione Mat. xvij. Et per Lazarũ: Martã: et Martha: quos diligebat Jesus. Joan. xj. Prelati eñ regunt ecclesiã figuratã per arcã rectã a Noe. Pascere debẽt verbo ꝛ exemplo sicut dictũ fuit Petro Jo. vlti. Uiriliter se debẽt habere in militia dei: mortui mundo vt Lazarus. Contemplatiui vacare debẽt orationi et meditationi: castitati ꝛ abstinentie: vt Dauid fecit: et puritati: ꝛ sapientie: vt Joãnes euãgelista. Auditui diuino: ꝛ quieti ꝛ solicitudini: vt Maria Magdalena. Actiui vero operib⁹ mie. vt Job: et gubernatione familie: ꝛ luctari cũ vitijs ita vt supplãtẽtur. Jacob eñ interpretatur supplantator. Et insistere solicite necessarijs domus: vt Martha. Uel tres ꝓpagines tres status. ſ. virginũ: viduarũ et coniugatorũ. Uel tres ꝓpagines: tres gradus in ecclesia. ſ. incipiẽtium: proficientium et perfectorum. Et hi oẽs producunt gẽmas cogitationũ bonarũ flores sanctarũ affectionũ ꝛ exẽplorũ: ꝛ uuas rectorũ operũ. Ex quibus christus elicies vinũ meritorũ: ipse christus porrigit et presentat in curia superna corã rege vniuersorũ: ꝛ hoc in calice principaliter sue passionis tertia die: scz tẽpore gratie. Et de his tribus ordinibus: statibus vel gradibus exponit beatus Tho. super Cañ. illud. Seraginta sunt regine: octoginta cõcubine: ꝛ adolescẽtularum nõ est numerus. Cant. vj. Regine eñ significant virgines: quia ipse se optime regũt quo ad domãdas cõcupiscẽtias carnis et magis dicuntur spõse christi q̃ alie. Hę sunt seraginta in numero paruo: sed excellenti. q̃uis eñ in se sit paruus numerus. lx. respectu superiorũ tamẽ superabũdãs. Dicit autem numerus superabundans ille cuius partes singule que in se multiplicate cõstituũt ipm totũ simul: post adunate et collecte excedunt ipm totum. Sicut partes aliquote. lx. sunt vnũ et duo et tria et quatuor et quinq̃ ꝛ sex et decẽ et quindecim et viginti et triginta. Et hec omnia simul excedũt non solum seraginta: sed et octoginta. Signant etiã regine seraginta animas perfectas ex dignitatis et numeri significatione. Tales eñ admittuntur frequenter vt vere spõse ad amplexus regis Salomonis. i. christi per contẽplationẽ ꝛ intimã vnionẽ: et gefferant stirpẽ regis. i. perfecta opera factũ: ꝛ cũ magna fiducia in domo superna cõuersantur. Componitur aũt numerus seragenarius ex sex et decẽ: quia denarius sexties multiplicatus constituit. lx. Et denarius quia est pum⁹ lumes numerorũ signat perfectionem. Senarius qui est numerus quadratus in figuris. Nã figura quadrata habet sex facies: vt pateti tarillo: et signat firmitatem q̃ res quadrata ex omni facie firma manet. Concubine. i. vidue que dicũtur concubine: quia habuerũt aliq̃s alium virum q̃ christum. Et hę dicũtur octoginta: q̃ in maiori numero sunt q̃ virgines. Dicuntur etiã anime profitentes etsi nõdũ perfecte: que etsi aliq̃s admittũtur ad amplexũ diuinũ per contemplationẽ et gustũ spiritualium: nõ tñ ita frequẽter vt perfecte aie: nec perfecta sunt opera earum. Laborãt tñ ad obseruantiam decem preceptorum: ꝛ exercitium octo beatitudinum. De quibus habetur Mat. v. et ideo dicũtur octoginta: qui numer⁹ componitur ex denario octies multiplicato. Adolescẽtule sunt anime in statu coniugij: vel etiam imperfecti seu incipientes in via dei. Et hi sunt in maiori numero q̃ virgines et vidue: vel perfecti et proficientes: licet in minori merito. Unde adolescentule dicuntur: quia adhuc tenere ad sufferendos labores: nondum sensu perfecte ac mutabiles.

Ut vinea fructificet tria requiruntur.

De septuagesima.

Numer⁹ superabundans q̃s dicitur.

Figura quadrata quid significat.

Tropologia pincerne. Pharaonis.

Prelati quõ viuere debẽt in ecclia.

ſ. X. Operãtur aliqui alij segniter in vinea ecclie: vñ vinea paulatim degenerat: ꝛ destruit. Et de hoc Prouerb. xiiij. dicit Salomõ. Trãsiui scz per cõsideratiõnẽ ꝑ agrũ hois pigri ꝛ per vineã stulti. i. mentẽ et cõuersationẽ et ecce totũ repleuerãt vrtice. i. passiones cõcupiscibiles vrentes vt vrtica: ꝛ operuerãt superficiẽ eius spine. i. passiones irascibiles que pungũt alios. Et de hmõi vinea seu aia dñs conquerens dicit. Quid est q̃ vltra debui facere vineę meę: et non feci eã? An q̃ expectaui vt faceret vuas et fecit labruscas? Esa. v. id est expectaui vt faceret fructum bonorũ operũ: ꝛ fecit fructum inutilem. Unde infra dicit. Expectaui vt faceret iudiciũ et ecce iniquitas: vt faceret iustitiã ꝛ ecce clamor. Sed timendũ est q̃ subdit. Et nũc ostendã vobis quid faciã vineę meę. i. aie tepide et pigre si se nõ emẽdet. Auferã sepẽ eius: id est remorsum conscientie pungẽtis auferri permittã seu timorem: et erit in direptionem a demonijs per tentationẽ. Diruam maceriem eius. i. permittam remoueri considerationẽ vite sanctorũ: qui lapides dicũtur: et erit in conculcationẽ vitiorũ. Et ponam eã desertam bonis. ſ. spũalibus. Nõ putabitur. i. nõ remouebit talis piger et tepidus superfluitates et occasiones vitiorũ. Nec fodietur ferro. ſ. cõpunctionis et cõfessionis. Et ascendẽt super eã vepres ꝛ spine. i. male cogitationes et affectiones. Et nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem. i. nõ percipient doctrinam fructificantẽ ꝛ vtilem eis. Unde cuilibet tali dicitur Apoc. iij. Non inuenio opera tua plena. In mẽte ergo habe quid acceperis ꝛ audieris et serua: et penitentiam age. Nam demum vt dicitur Apocal. xiiij. misit angelus id est christus falcem suam scilicet

De negligẽter i vinea operãtibus.

mortis:et vindemiauit vineam terre:ecclesiam scilz militãtem. Et omnem palmitem qui non fert fructum tollet eum a se:z omnem qui fert fructum purgabit eum ꝛc.Jo.xv.

§.XI.Quãtum ad tertium prin:

De mercede reddenda.

cipale diuisionis.s.circa.vj.s.de faciẽda retributione dicit.Reddite illis mercedẽ.Nota primo q̃ nõ dicit vt veniãt cras:sed immediate post opus da illis mercedẽ.Unde Tob.iij.ꝺ.Quicũq; tibi aliq̃d operat⁹ fuerit:statim ei mercedẽ restitue:z merces mercenarij tui oĩno apud te nõ maneat.Da ergo z nõ differas. Nota scõo q̃ dicit illis.s.operarijs in vinea.Sz dicit apl's. j.ad Cor.iij.q̃ vnusquisq; ſm suũ laborẽ mercedẽ propriã accipiet. ſm laborẽ quo ad qualitatẽ:quo ad quãtitatẽ:quo ad diuturnitatẽ.Quoad qualitatẽ boni laboris vel mali: quoad quãtitatẽ magni laboris vel parui:quoad diuturnitatẽ multi tẽporis vel modici.Nã qui laborauit in vinea ad destruẽdũ vt puta:cũ cõgrua merces seu retributio peccati sit pena.Jdeo vt ꝺr Eccli. xxx.Effugatur a dño portãs mercedes iniquitatis.z ad Ro.j. de reprobis ꝺr.Mercedẽ quã oportuit in semetipsis recipientes. Ad Hebr.ij.Omnis preuaricatio z inobediẽtia accipit iustam mercedis retributionẽ.Qui laborauit negligẽter tandẽ in gratia mortur mercedẽ accipit:sed nõ de operatis in mortali.Uñ Aggei.j.ꝺr.Qui congregauit mercedes misit eas in sacculũ pertusum.i.qui fecit opera de genere bonorũ extra charitatẽ:nõ inde recipit premiũ in gloria:sicut quod ponitur in saccum pertusum nõ remanet ibi:sed extra mittitur.Qui aũt laborat excellẽter mercedẽ glorie accipit.Uñ Sap̃.x.Reddet deus iustis mercedẽ laborũ suorũ.Et que sit ista merces ostendit Ps.cxxvj.ꝺi. Ecce hereditas dñi filij merces fructus ventris.Merces.id est premiũ filij.s.dei per adoptionẽ:et huius merces est hereditas dñi.i.bonũ glorie:que tãq̃ heredibus filijs tribuit:que hereditas seu felicitas glorie est fructus ventris.s. beatissime Marie.

De quãtitate mercedis.

Secundo datur merces ſm quãtitatẽ laboris.Quãto eñ quis plus laborauerit z bene in vinea dñi:tanto maiorẽ mercedẽ accipiet.Ita tñ.q̃ nõ intelligatur equalitas laboris ad mercedẽ in quãtitate.Nã vt dicit idẽ apl's.ij.ad Cor.iiij.Ꝺ in presenti est momentaneũ et breue tribulationis nostre:supra modũ in sublimitate eternũ glorie põdus operatur in nobis.Et ad Ro. viij.Nõ sunt condigne passiones huius tẽporis ad futurã gloriã.Sed intelligitur equalitas in proportione.s.vt vbi est maior labor:ibi sit maior merces.Sed labor põt intelligi maior vel potior tripliciter ſm be.Tho.sup eplam.ad Cor.super dicta auctoritate.Primo modo ſm formã charitatis.Et huic labori respõdet merces essentialis:q̃ cõsistit in visione dei z fruitiõe.iuxta illud Joã.xiiij.Qui diligit me diligẽt a patre meo:z ego diligã eũ:z manifestabo ei meipm.Qui ergo ex maiori charitate laborat etsi minorẽ laborẽ patiatur q̃ alius:pl⁹ recipiet de mercede premij essentialis:q; ly impidius deũ videbit:z de tali visione magis gaudebit.Scõo potest attendi magnitudo laboris ex specie operis.Sicut eñ in rebus humanis ille plus premiatur qui dignior opere laborat.Sicut architector plus q̃ artifex manualis mercedis accipit:licet minus laboret corporaliter.

Aureola q̃bus datur.

Ita in rebus diuinis qui nobilior opere occupatur maius premiũ accipiet:quantũ ad aliquã prerogatiuã premij accidẽtalis licet forte minus corporaliter laboret.Uñ aureola daꝺ virginibus:doctoribꝰ z martyribus:nõ alijs.Et consistit premiũ accidentale in quodã gaudio qõ habetur de opere priuilegiato vel etiam de alijs bonis operibꝰ ratione laboris.Tertio attẽditur magnitudo laboris:ex quãtitate ipsi⁹ laboris.Et si maior sit labor in ope qõ fit ex natura operis:vt ieiunare magis q̃ abstinere ab esu carnium:aut etiã ex cõditione cõplexionis:vt cholerico cõmuniter difficilius est ieiunĩ q̃ phegmatico.Sic maior labor merek maiorẽ mercedẽ:z quoad remissionẽ pene tẽporalis z quoad gaudiũ accidentale qõ recipiet de maiori labore.Uñ Sap̃.x.ꝺr.Reddet deus mercedẽ laborũ suor.s.iustis.Sed si maior labor in opere proueniat ex defectu voluntatis:puta ex tepiditate vel negligentia:facta eñ hmõi etsi sint leuia aliquãdo videtur z sunt alicui multũ laboriosa:sed hoc ꝓpter defectũ mentis indisposite.Et talis magnitudo non auget sed minuit mercedẽ.Esa.xl.Deficient pueri z laborabunt:pueri.i. imperfecti.hec be.Tho.Tertio datur merces ſm diuturnitatẽ:q; qui tẽpore longiori laborauit ceteris paribꝰ plus recipiet:q; plura merita acquirit.Signãter ꝺr ceteris paribus:q; qui minori tẽpore vixit:si in illo tpe suo plus laborauit:vel cũ maiori charitate q̃ alius qui diu vixit:maiorẽ mercedem recipiet.Nec est cõtra qõ ꝺr in parabola euangelica.s.q; acceperũt singuli vnum denariũ:z sic nõ plus qui diu laborauit:vt ab hora prima q̃ qui vndecima.Ad quod respõdetur q; merces que reddit est ipse deus.Juxta illud Gen̄.xv.Ego protector tuus:z merces tua magna nimis.Et pro hac mercede laborãtibus mercenarij laudãtur.iuxta illud.Quãti mercenarij in domo patris mei abũdant panibus.i.refectionibus spũalibus.Luce.xv.Secus si intendere retalĩ mercedẽ in alia vita:z hec merces communis est omnibus:z propria singulorũ.Cõmunis quidẽ oĩbus.q; oñes sancti vidẽt deũ z fruũtur eo qui est merces eor.Propria aũt erit singulorũ q; vnus alio clarius videbit z pleni⁹ fruetur ſm determinatã sibi mẽsurã a deo.Et hoc ostendit Joã.xiiij. vbi ꝺr.In domo patris mei mãsiones multe sunt.i.varietates premiorum modo predicto.Et hec merces ꝺr denarius:z ꝓpter eternitatẽ quam cõtinet:quã signat forma denarij circularis:z ꝓpter deitatẽ quã habet que signatur in imagine regis sculpta in denario:et propter recipientiũ qualitatẽ:hi sunt angeli z homes qui sunt.x.quia nouẽ sunt ordines angelorũ:z quasi decimus natura humana:z eis datur propter habitã perfectionẽ signatã etiã per denariũ numerũ:q; primus limes est numerorũ:et propter obseruãtiã decem preceptorum homes illuc perducuntur. Dẽs aũt sancti etiã minimi ita sunt quieti z pleni bono glorie diuine visionis:q̃ nil plus appetunt:nec minimus motus mentis insurgit appetendi maius premium alioquiz:ita eñ plenos se esse cognoscũt q; plus non cupiunt.Quod aũt ꝺr in euãgelio aliquos murmurasse:intelligitur dictũ per hypothesim.i.per presuppositionẽ non ſm realitatẽ q; ibi sit aliqua querela.Sed si presupponatur hoc:qõd tamen est impossibile:ostenditur per rationẽ q; nulli fit iniuria.Nam deus gloriosus patronus vinee:nulli debet aliquid ex necessitate:sed gratia dei vita eterna.Rom̄.vj. De suo in quo nulli tenetur potest facere qõd vult:dare z nõ dare sine aliqua iniustitia.Nec etiam ex condignitate aliquis quãtũcũq; laboret meretur illud premiũ:si cõsiderentur ipsa opera hoĩm in se.Sed ex cõgruitate tribuit denariũ hũc inquantum videlz sua liberalitate promisit dare talem mercedẽ laboranti bus in vinea mediãte gr̃a sua.z sic seruat.Sz z nouissimi primus recipiũt z efficiuntur primi in recipiendo mercedẽ:inquantum videlz sancti nouꝰ testamẽti si purgati migrant subito euolãt et denarium mercedem recipiũt dei scz visionem.Sed sancti veteris testamenti post mortem quantũcũq; perfecti z purgati nõ recipiebãt mercedẽ:sed descendebant ad limbũ:ibi expectãtes per aductũ christi denariũ suũ.Nec etiã possent cõqueri de ista retardatione:quia ipsa liberatio eorum sine meritis sufficientibus eorũ fuit et premiatio.Uocat ergo operarios dicit procurator paterfamilias.i.christo qui procurauit nobis premiũ z mercedem mediante passione:z hoc sero.i.in fine vite nostre et ipse soluit virtute tamẽ z volũtate patris eterni:qui ſm deitatem est eiusdem virtutis et volũtatis.Post vocationẽ igitur scz p mortem operariorũ in vinea per presentationẽ z eorũ discussionem: demũ redditur merces per sentẽtiã vnicuiq; ſm opera sua.Uñ z Apoc.j.ꝺr q; ex ore sedẽtis in throno exibat gladius ex vtraq; parte acutus.Gladi⁹ iste sententia est ex ore iudicis superni prolata separans reprobos a bonis.Et cõtra reprobos quidẽ proferens sententiã:aspectus eius apparebit eis vt fulgur:terribilibus verbis eos increpans:et dicens cuilibet reprobo ſm Chrys̄.super Mat.Ego ꝓpter te hõ factus sum:delusus:cesus: z crucifixus:vbi est tantarum iniuriarum mearuꝫ fructus? Ubi est seruitus quã mihi ꝓ pretio sanguinis mei debuisti.Ego sup gloriã meã te habui cũ essem deus apparẽs homo:z tu oẽm rẽ vilissimã terre dilexisti amplius q̃ iustitiam meã et fidẽ.Mittite ergo adstantibus et ministris:dicet ligatis manibus eius et pedibus in tenebras exteriores.Et quis stabit ad videndum eum inquit Malach̄.iij.c.q.d.Intolerabile erit illud.Ipse enim quasi ignis conflans.Ue autem homini illi contra quem profertur talis sententia.Melius enim ei fuisset si natus non fuisset homo ille.Neq; enim ab illa sententia appellari poterit:quia a summa potestate procedet que non habet superiorem.Appellatio autem fit ab inferiori ad superiorẽz.vt habetur.ij.q.vj. per totum.Neq; per errorem intolerabilem euacuabitur:vt in iudicio humano aliquãdo contingit:iuxta illud quod habetur.xj. q.iij.c.epi.z.c.iniustum.Cui est illata sentencia:quia iustissima erit.Justus enim dñs iustitias dilexit ꝛc.Neq; pecunia:amicitia vel precibꝰ reuocari poterit:sicut fit in presenti.xj.q.iij. episcopus presbyter.¶ad hoc respondendum.Unde et Hieron̄. Cum ante tribunal christi venerimus:nec Job:nec Daniel: nec Noe

Wat.xx.

Wat.xx.

Ps.x

nec Roe rogare possunt pro quoq̃. Sed vnūquēq̃ onus suum portare. s. oportet. xiij. q. ij. in presenti. Et ad idē facit qđ ait Ps. xlviij. Frater nō redimet: scilz christus qui est frater noster in illo iudicio. Redimet homo. q. d. Nō aliquis quantūcūq̃ sanct⁹ ex quo christus ipse nō liberat reprobū nō dabit deo placationē suā scz ipse reprobus in nullo placere poterit. Et pretiū redēptionis aie sue: scz soluere nō poterit pro sui liberatione: sed laborabit in eternū. Hec aūt sentētia pulchre ꝛ plene fuit designata Dañ. v. in sentētia data cōtra regē Balthasar. vbi dr q̄ Balthasar cū fecisset grande cōuiuiū optimatib⁹: vxoribus ꝛ concubinis suis: et biberēt in vasis aureis ꝛ argenteis que asportata erant de tēplo Hierosolymorū: laudarētq̃ deos suos: aureos ꝛ argenteos: ferreos: ereos: ligneos ꝛ lapideos: apparuerūtq̃ digiti quasi hois scribētis contra candelabrū in superficie parietis aule regie. Et rex aspiciebat articulos man⁹ scribētis: ꝛ tūc facies eius cōmutata est: ꝛ perturbabāt eū cogitationes eius: ꝛ cōpages renū eius soluebātur: ꝛ genua eius ad inuicē collidebātur. Et cū nullus sapientū curie legere potuisset scripturā demū a Daniele lecta est. Mane Thetel Phares. Eadēq̃ die ipse Balthasar regnū amisit et vitā: interfectus a Persis ꝛ Medis. Moraliter exponendo sm Hico. de Lyra. Balthasar q̄ interpretatur capillus capitis significat superfluitatē: qr capillus nascitur ex superfluitate. Hec superfluitas reperitur in pctōrib⁹ ꝛ in luxuria manifesta: qđ significat per concubinas eius. Et in gula quod designatur ex cōuiuio. Et in inepta letitia per vinū figurata. Et adulatorū applaudentia in optimatibus insinuata. Et in superbia in vasis aureis demonstrata. Et in auaritia q̄ secundum apostolū est idolorum seruitus. Et in dijs quos laudabat presignata. Que quidem auaritia vel est cum violentia. Et hi sunt dij ferrei: qr sicut ferrum domat oīa: sic isti sine misericordia cuncta auferunt. In ereis dijs signatur auaritia que est cū fraudulētia: qr videtur esse verum ꝛ non est: qđ fraude fit. In dijs argenteis apparentia signatur auaritia que queritur ex doctrina: quia argentū sonorum est. In dijs aureis innuitur auaritia presidentium propter claritatem et nobilitatem ipsius auri. In dijs lapideis auaritia vsurariorum: qui vt lapides insensibiles et incōuertibiles fiunt. In dijs ligneis auaritia aliorum illicite lucrantiū. Contra hmōi igitur diuino iudicio cōparens videt scripturā sententie contra se dari per manum scribētem. Ubi sciendum q̄ scribens est pater: manus est filius: digitus est spūssanctus. Sicut enim digitus est a manu ꝛ brachio: et manus tm̄ a brachio procedit: ita spiritussanctus a patre ꝛ filio et filius tm̄ a patre deriuatur. In pariete notatur plenitudo assumpti hominis a dei filio: aula est vterus virginalis. Candelabrum cōtra qđ scripsit est certitudo naturalis dictaminis: qr deficit naturalis cognitio in oibus his perscrutādis mysterijs ꝛ ideo dicitur: aspiciebat articulos manus scribētis. Scriptura autem est arctitudo seu sententia extremi examinis. Scriptura igitur hec idest sententia auctoritatiue procedit a patre et filio et spūsancto. Manifestatiue vero a Jesu christo de virgine nato. Quia vt dicitur Joā. v. Pater omne iudicium dedit filio. Scriptura que continet Mane: Thetel: Phares: significat qr in isto iudicio deus notabit oēs actiones hominis. Mane eñ interpretatur numeratio. Ponderabant omnes circunstātias. Thetel eñ dr ponderatio. Separabit oēs occasiones. Phares eñ dr diuisio. Et tunc sequitur in taliter sententiato terror affectionis: qđ notatur in facie mutatione. Error cognitiōis quod signatur in cogitationū perturbatione. Meror afflictionis qđ innuitur in renum dissolutione. Terror desperatiōis: quod ostēditur in genuum collisione. Cū igitur tam subtile sit illud examen: tā terribilis illa sentētia. Si iustus vix saluabit. vt ait Pe. in cano. sua. Impius ꝛ peccator vbi parebunt? Ad qđ etiā facit notabile exēplū. vnde sumpsit originē ordo Carthusiensiū. Cū eñ circa annū dñi millesimū Parisius quidā doctor solennis esset defunctus: scientia et honestate vite famosus: delatū est corpus eius ad ecclesiā magno comitatu vniuersitatis ꝛ populi. Et dum feretro vbi iacebat in medio chori posito celebrarentur exequie: cūctis videntibus surrexit cadauer ꝛ dixit. Ante tribunal christi raptus sum. Quo dicto se deposuit vt prius. Et quo cunctis stupentibus decretū est die sequenti iterū ꝓsequi officium inchoatum: quo facto cū cantaretur lectio illa. Responde mihi ꝛc. surrexit secundo cadauer et dixit. Accusatus sum et subito tacuit vt prius. Crescente autem admiratione in cunctis: placuit et in sequentem diem tertium sepultura differri. Et cum tam esset fama hec in vniuersam terram illam: factus est concursus nimius hominū: et clericis officium funeris celebrantibus surrexit tertio corpus illud dicens. Justo iudicio dei cōdemnat⁹ sum. sicq̃ priuatus est sepultura ex quo diuina sententia erat reprobatus. Et propter hoc aliqui ex doctoribus seu secularibus considerantes pericula mundi et futurū districtū examen relinquētes seculū: ordinē Carthusien. fundauerūt ꝛ sancte vixerūt. Sed cuilibet electo apparebit aspectus ipsius iudicis sicut nix sua uis videlicet ꝛ delectabilis et sententiam proferens dicet. Euge serue bone ꝛ fidelis: quia in pauca fuisti fidelis supra multa te cōstituam: intra in gaudium domini tui. Mat. xxv. Quod intrat in aliquo loco vndiq̃ circūdatur a loco. Intrans ergo in gaudium domini quod est perfectum vndiq̃ ab ipso gaudio circundabitur. Nam aspiciens supra ꝛ videns deitatem summe gaudebit. Juxta illud Esa. lx. Tunc videbis ꝛ afflues ꝛ mirabitur ꝛ dilatabitur cor tuum. s. letitia ineffabili. Si ad infra respiciunt. i. ad damnatos: ꝛ inde gaudent. propter quod dicit Ps. lvij. Letabitur iustus cum viderit vindictas. i. punitiones peccatorum. Non q̄ letetur de malo alterius: sed de diuina iustitia. Si conspiciunt ad intra gaudent de pura conscientia et sua gloria. iuxta illud Ps. cxix. Exultabunt sancti in gloria letabuntur in cubilibus suis. i. in conscientijs suis. Si respiciūt extra summe gaudēt de societate innumera tā preclara. Un dicūt adinuicem quod dicitur in Apocal. xix. Gaudeamus ꝛ exultemus et demus gloriam deo. Et vt dicit Bern. Illud est verū gaudiū qđ non de creatura: sed de creatore cōcipitur: quod cum acceperis nemo tollet a te: scilz gaudiū eternū. Cuius cōparatione omne pulchrum fedum: omne dulce amarū: omne quod delectare potest molestū: et nō solū anima que in celum introducitur gaudiū ineffabile suscipit: sed et tota celestis curia. Unde et de sanctis canit ecclesia: q̄ de eorū transitu gaudent angeli ꝛ collaudant filium dei. In cuius etiā figuram quando arca dei introducta est in Hierusalem cū magno tripudio omnium: in loco suo collocata est. ij. Reg. vj. Sicq̃ recipit mercedem eternam.

Apparitio iudicis corā electis.

Wane: thetel: phares: quid.

Cōparatio trinitatis.

Gdo Carthusiensium nō fuit originem.

¶ De sententia pene infernalis contra reprobos: et ibi de septem penis inferni. Capitulum. iij.

Data sentencia a iudice superno: quilibet vadit ad locum suum: vel ad infernum: vel ad paradisum: vel ad purgatorium. Et primus dicere potest. Uadam et non reuertar ad terram tenebrosam ꝛ opertam mortis caligine: terram miserie et tenebrarum: vbi vmbra mortis et nullus ordo: sed sempiternus horror inhabitat. Job. x. vbi tria notātur.

¶ Primum est adductiuum infernalis cruciationis.

Quia vadam.

¶ Secundū est cōtinuatiuum perpetualis afflictionis.

Quia non reuertar.

¶ Tertium est multiplicatiuū penalitatis variationis.

Quia ad terram tenebrosam.

§. 1. Quantum ad primum qđ. s.

inducit ad dānationē est sciēdum q̄ amor terrenorū nimius est prima causa pctōrū ꝛ dānationis. Et hoc est ire ad terrā. Uadit enim aia pede amoris. vñ Aug. Pes me⁹ est amor meus. Sicut dr. Justus vadit ad celū per desideriū: ita pctōr ad terrā p inordinatū affectū: et cū eo intrat septē vias difficiles que ducūt ad infernū. Unde dicūt ipsi dānati in inferno. vt habetur Sap. v. Lassati sumus in via iniquitatis ꝛ perditionis. Ambulauimus vias difficiles. Et q̄ p moralia meli⁹ intelligūt spūalia. Nota q̄ septē sunt vie difficiles. Prima est via mōtuosa: via spinosa: via lutosa: via tenebrosa: via tumultuosa: via sūptuosa: via tediosa. Dico primo q̄ via mōtuosa est difficilis ad ambulādū. Mōtuosa. i. montiū: sicut ptz ad sensum. Uñ homines cōmuniter fatigantur ꝛ fudant in ascensu: ꝛ propterea declinant tales vias quando possunt. Ista moraliter est via superbi: qua querit peruerse dñari alijs: magn⁹ reputari: exaltari: alios deprimere: se extollere. Sed certe laboriosa est via. Multum eñ perturbantur tales: anxiantur: famulantur alijs vt habeant honorē intentum. Uñ dicit Greg. in moral. q̄ omne quod hic eminet: meroribus plus afficitur q̄ honoribus gaudet. Sed superbus nō sentit istum laborem: qr paucū habet ad deū amorē ꝛ multū ad mūdum. Unde accidit de eo sicut de lepore qui facillime ascendit ad montem currendo: cum tamē cōmuniter ascensus sit difficilis: et hoc quia habet crura anteriora breuiora posterioribus

De causis dānationū.

Septem sunt vie difficiles

cruribus. Sicut ꝯ̃ facilius sit descẽdere per humiliationẽ ꝯ̃ ascẽdere per elationẽ et ambitionẽ: tñ q̃ supbus crura anteriora. i. affectionem ad deũ modicã habet ꝛ crura posteriora. i. affectionẽ magnã habet ad mũdũ: ideo nõ sentit laborẽ: sed faciliter currit. iuxta illud Job. xv. Cucurrit aduersus deũ erecto collo. Nouissima aũt huius vie conducũt ad infernũ: ꝛ ideo caue. Scõa via est difficilis qñ est spinosa. i. plena spinis: nã transiẽs per eã in pãnis apprehendit ab ipsis dilacerat: pungitur: cruẽtatur: ꝛ sic habet laborẽ. Ista via spinosa opus est auaritie in qua querũtur diuitie assimilate a christo spinis. Luc. viij. Q̃ mentẽ dilacerãt distrahẽdo a dei timore: pũgunt cõtinuis solicitudinib⁹: timoribus: ꝛ angustijs: cruentãt inducẽdo ad diuersa pctã: vt mendaciorũ: pditionũ: fallaciarũ: periuriorũ: vsurarũ: fraudulentiarum: ꝛ hmõi. Septiam. ait dñs auaris Osee. ij. viã tuã spinis. Termin⁹ huj⁹ vie est infernus. Vñ apls dicit. ij. ad Tim. vj. q̃ qui volũt diuites fieri: incidũt in tentationẽ ꝛ in laqueũ diaboli: ꝛ in desideria multa: que mergũt homes in interitũ ꝛ perditionẽ: ergo caue. Tertia via est difficilis quãdo est lutosa: tum quia homo lubricatur: tum q̃ pes infigitur in ceno: ꝛ cum difficultate distrahit eũ: tum q̃ deturpatur: ꝛ talẽ viã scilz

Joher. j. multũ lutosam solent facere bestie. Hec aũt est via luxuriosorũ qui sunt similes bestijs. de quibus ait propheta. Cõputruerunt iumẽta in stercore suo. Difficulter aũt trahũt pedẽ affectionis a luto voluptatũ q̃bus infigunt. De q̃bus ait Ps̃. ix. Inquinate sunt vie illius in oĩ tẽpore. Quarta via est difficilis cũ est tenebrosa. Oportet eñ q̃ quis vadat palpando: ne cadat in aliquod precipitiũ q̃ nõ videt: timet etiã hincinde capi a latronibus: ꝛ sic dificultatur. Hec est via inuidorũ qui tenebrosi sunt: q̃ ptz ex etymologia nois. Inuidus eñ dr̃ quasi nõ vidẽs: q̃ bona aliorũ videre nõ possunt: nisi cũ magna sui afflictiõe. Tales semp stãt in timore ne alij habeãt bona. De q̃bus põt intelligi illud Prouer. ij. Ambulãt p vias tenebrosas: qui letant cum malefecerint. s. alijs hoibus: ꝛ exultãt in rebus pessimis. i. casib⁹ aduersitatũ aliorum. Quinta via est difficilis cũ est tumultuosa. i. cũ multi ambulãt per eã: ita q̃ se cõpumũt. In talib⁹ enim vijs hoies impingũtur aliquãdo cõstringunt. Vñ ꝛ semel beatus Petrus dixit christo per talem viam ambulanti. Precepta turbe te cõpumũt ꝛ affligũt. Hec aũt est via iracũdorũ: qui

Lu. viij. propter iracundiã suã multis ꝛ diuersis affliguntur ꝛ conculcãtur contumelijs: clamorib⁹: rixis: minis: odijs: et hmõi. Et de his dicit Ps̃. xiij. Contritio ꝛ infelicitas in vijs eorũ. Conterũtur eñ temporaliter: ꝛ felicitate priuant quoad aiam ꝓpter irã suã. Vñ subdit ps̃. Et viã pacis nõ cognouerũt. ꝛ pro. q̃. Sexta via est difficilis cũ est sumptuosa. i. cũ hospitia illi⁹ vie sunt in caro foro. Mali eñ hoies libenter vadũt per tales vias vbi sciunt multũ expendi. Et hec est via gulosorum: qui vt satisfaciant gule sue nõ curãt de tali difficultate: erpẽdẽtes multã pecuniã in detrimentũ aie ꝛ corporis. Ideo eñ ait Seneca. cito morimur: q̃ de mortibus pascimur. i. de animalibus mortuis. q̃ maxime faciunt gulosi de quib⁹ Ps̃. xlviij. Hec via illorũ scandalũ ipsis: postea in ore suo cõplacebũt. Quãuis eñ recipiant scandalum sepe aie ꝛ corporis dolorib⁹: tamẽ postea trãsacto dolore volũt cõplacere ori suo. Septima via est difficilis quãdo est tediosa: ꝛ hoc est qñ est multũ saxosa vel tota plana ꝛ vniformis: ꝛ nescitur terminus. Hec via est acidie: q̃ insurgit ex duritia penitentie: ac etiã quãdo aliqs vult semp occupari in vno aliquo: puta vel semper legẽdo: vel semp meditãdo ꝛ orãdo: vel semp manibus laborãdo. Dicit eñ cõmuniter q̃ via quando est totaliter plana magis fatigat ambulantẽ ꝯ̃ cũ est aliqñ plana: aliqñ aliqualiter mõtuosa per colliculos. Et ratio est: q̃ in via plana et vniformi oẽs partes corporis simul fatigant. Sed in via aliqua

Vie plane difficiles. liter mõtuosa in ascẽdendo dũ fatigãtur genua ꝛ tybie quasi refrigerant crura. In descendendo aũt crura fatigantur ꝛ genua ꝛ tybie quasi pausant. Sic in opere humano melius fertur labor: quando aliquis vno tẽpore legit: altero orat: alio in exterioribus vacat q̃ si semper vellet legere orare vel operari: q̃ ex tali cõtinuatione vniformi alicuius rei attediatur cõmuniter homo. Exẽplũ Antonij quãdo vidit angelũ aliquãdo laborantẽ: aliquando orantẽ. De via horum potest intelligi illud. Est via

Prouer. xiiij. que videtur homini recta: et nouissima eius deducũt ad mortẽ scilz acidie. Videtur eñ aliquãdo alicui bonum esse semp se occupari exterioribus pro temporali salute vel spirituali ꝓximi: alteri multũ legere: et per hoc intrant frequenter in mortẽ acidie: videlz negligendo ea que sunt eis magis necessaria. Quãdo etiam non attendit quis ad premium: qui est terminus nostre vie: cito fatigatur bonis operibus. Cum igitur quelibet harum viarũ ducat ad perditionẽ: exi de eis si vis mortẽ euadere. iuxta illud Esa. lv. Derelinquat impius viam suam. Dicit enim August. q̃ quicunq̃ cum aliquo mortali transit eterna flamma illum trucidabit inferni non purgatorij.

§. II. Quãtum ad secũdum principale dico q̃ pena infernalis domus est perpetua non habẽs finẽ. quod notat Job in auctoritate prefata dicens. Non reuertar. In inferno nulla est redemptio: ait idẽ. Videtur forte alicui istud incõueniens esse ꝛ iniustũ: vt cum culpa fuerit tẽporalis ꝛ ad tps q̃ pena pro ea detur eternalis. Sed ser rationib⁹ demõstratur iustissime aiam in culpa mortali decedentem eternaliter cruciari. Prima est qualitas offense. Nã et in humana cõuersatione quãto maioris dignitatis est offensus. tãto offendẽs maiorẽ pẽnã meretur. Dãdo eñ alapã regi mortẽ meretur: dando puero ꝓ iniuria nõ habetur. Cũ eñ p pctñ homo quantũ in se est percusserit ꝛ offenderit deũ qui est dignitatis infinite: meretur pctõr penã infinitam. Pena aũt infinita nõ põt esse fm intẽsionẽ: q̃ sic consumeret naturã. Oportet ergo vt sit infinita fm extensionẽ. j. fm durationẽ: vt sic pena rñdeat culpe. Scõa ratio est q̃ manente causa debet remanere effectus: causa aũt illi⁹ pene est culpa. Cũ aũt culpa mortalis post mortem ab aia tolli nõ possit. quia vt dicit Dama. q̃ est homini mors est angelo casus: igitur debet semper manere pena. Vñ autẽ dicit August. xiij. q. ij. tẽpus. circa fi. q̃ quibus prosunt suffragia. s. pro defunctis facta: vel ad hoc prosunt vt plena remissio sit: aut vt tolerabilior: sit ipsa damnatio. nõ vult Augu. ꝓpter hoc q̃ pena damnatorũ minuatur per suffragia: vt quidã dixerũt: quia si sic esset posset aliqs p suffragia multiplicata liberari ab inferno: q̃ hereticũ est dicere fm Tho. in. iij. Sed loquit August. de his qui sunt in purgatorio: q̃bus prosunt suffragia. vel ad liberationẽ vel ad penarũ alleuiationẽ ad quam dãnati. i. condẽnati sunt. Dicitur enim quis dãnari cũ deputatur ad penã. Tertia ratio est q̃ pctõr quãtũ in se fuit: peccauit volũtate perpetua. Nam semper voluisset viuere: vt semper potuisset peccare. Vñ autẽ pctõr pctñ dimiserit quantũ ad actũ: hoc fuit ex parte dei q̃ per mortẽ subtraxit sibi facultatẽ: ꝛ ideo iustũ est vt puniatur pena eterna siue perpetua. Juxta illud. Ite maledicti in ignẽ eternũ. Mat. xxv. Hãc rationẽ assignat Greg. in. iij. dial. et habetur de pe. di. j. voluissent. dicens. Voluissent iniqui sine fine viuere: vt potuissent sine fine peccare. Vñ ostẽdunt: q̃ dũ viuũt peccare nõ desinũt. Ad magnã ergo iustitiam pertinet iudicãtis vt nũq̃ careãt supplicio: qui dũ viuerẽt nunq̃ voluerũt carere pctõ. Quarta ratio est: quia ratio cõcupiscibilis ꝛ irascibilis erraverunt: preponẽtes finitum minimũ bonũ summo bono infinito. Nam diuitie: honores: voluptates ꝛ hmõi valde parũ sunt bonum et mixtum cum amaritudine. Deus aũt summũ bonũ est: ꝛ non habet amaritudinẽ cõuersatio ipsius. dicit Sap̃. viij. Miser aũt pctõr vt cõsequatur illud fragile bonum temporale: contemnit: et dimittit summũ bonũ transgrediendo eius precepta ꝛ ideo q̃ in infinitum errauit: in infinitum debet puniri. Vñ dicit Chrys. q̃ christus in fine reprobis dicet ostẽdens q̃ iustecõdemnet eos ad penas eternas. Ego propter vos homo factus sum: ꝓpter vos delusus: cesus et crucifixus. Ego super gloriam meam vos habui: ꝛ vos oẽm rem vilissimã terre amplius diligistis q̃ iustitiã meã et fidem. Quinta ratio est: quia peccator peccauit in eternum suo: et ideo debet puniri in eterno dei. Eternũ hominis est vita presens. Hic enim est status merendi ꝛ demerendi. Eternũ dei est alia vita que semper durat. Non eñ est incõueniẽs vt culpa tpalis puniatur pena perpetua: cum videamus istud seruari in humana conuersatione: vt dicit August. in lib. de ciui. dei. ca. xxj. Nam adulterium: homicidium: ꝛ hmõi. q̃ committitur fm leges humanas puniuntur morte: et illud quidẽ maleficiũ tẽporale est ꝛ cito transit actus eius: pena autem perpetua: q̃ scz separat a vita ista et conuersartione hoĩm mors que ei infertur ad quã nunq̃ reuertitur. Sexta ratio est quia ipse peccator dãnatus stat in inferno cum voluntate obstinata in malo semper: ꝛ odit deũ punitorem eius. Vñ ꝛ propter odium q̃ habẽt ad ipm. dicit Joan. Apoc. xvj. q̃ damnati commanducaverunt linguas suas pre dolore ꝛ blasphemauerunt deum qui habet potestatem super has plagas. Ratio autem dictat ꝛ iustitia exigit. vt etiam dicit Grego. q̃ sicut penitentibus ꝛ veniam postulantibus iuder debet misericordiam facere: ita obstinatis et contumacibus nullam debet veniam prestare: et ideo semper

puniuntur

Merito pena dãnatorũ ẽ eterna.

Damnati nullo mõ pñt iuuari.

Eternũ hois ẽ eternũ dei.

puniuntur iuste: cum semper sint auersi a deo ⁊ ei rebelles.

Septem sunt pene inferni.

§. III. Quātū ad tertiū principale dico q̄ notāt multiplex ⁊ varia pena in inferno in eo quod dicit. Ad terrā tenebrosam ⁊c. vbi signāt septē pene infernales.

¶ Prima est locatio vilitatis: quia ad terram.
¶ Secunda priuatio deitatis quia tenebrosam.
¶ Tertia cruciatio igneitatis: q̄ opertā mortis caligine.
¶ Quarta ablatio refrigerabilitatis: quia ad terrā miserie.
¶ Quinta excecatio veritatis: quia tenebrarum.
¶ Serta associatio malignitatis: quia vmbra mortis.
¶ Septima implicatio inordinabilitatis: quia nullus ordo.

Prima. Quantum ad primum dico q̄ aīa cruciatur in inferno ex vilitate loci vbi se reperit. Patet eīm ad sensum: q̄ q̄ñ nobilis psona est adiudicata ⁊ clausa ab aliquo loco vili: puta si rex ponatur in carcere: etiā si nulla alia pena sensibili cruciaretur: ex hac solum incarceratione multū doleret. Cum igit aīa sit nobilissima regina ⁊ sciat se esse creatā ad habēdū dominū totī⁹ mūdi ⁊ sibi cōpetat locus celi empyrei: qui est super oēs celos: et videat se detrusam in centrū terre q̄ locus est infernus infimus oīm. Ubi etiā ſm Basilū in fine mūdi ponetur fex oīm elementorū. Nā vt ipse dicit tūc proprietates elemētorū lesiue ab eis separabuntur virtute diuina: ⁊ in infernū mittent ad cruciatū maloꝝ. Et tali igitur carcere habet magnā penā vltra alias etiā ⁊ merito. Quia eīm terrā dilexit plus q̄ celū: ideo ad terrā condēnata est. Quātū ad scōm: q̄ tenebrosam. i. lumine glorie priuatam ſm expositionē Tho. sup Job. dico q̄ priuatur aīa dānata visione deitatis. Juxta illud Esa. vlti. Tollatur impius ne videat gloriā dei. Hec aūt est maxima pena: sed parū ⁊ quasi nihil comprehēdimus eā: q̄ nescim⁹ intelligere quantū bonū de⁹ est aīe ipm possidēdo. Tanto eīm q̄s plus dolet de aliquo amisso: quātum illud reputabat magis vtile ⁊ amabile. Et q̄ in vita presenti intellect⁹ noster corpore aggrauatus se hz ad deū vt oculus vespertilionis se habet ad lumē solis: ideo parū diligimus ipm deū: ⁊ parum curam⁹ ipm amittere. Sed aīa timēs que aliquā tulum gustauit dulcedinē diuine presentie per gratiā: et anxietate ⁊ pena quā sentit quādo subtrahēdo sibi ipsi relinquit: pōt aliquātulū: licet valde parū: intelligere de tali pena priuatiōis diuine visionis: sed cū aīa separat a corpore: sibi subito infundūtur species oīm rerū naturalū. Ex quo cognitionē habet de deo ⁊ creaturis q̄ vllus phs mūdi. Et sic cognoscēs q̄ de⁹ est summū bonū ⁊ summe vtilis aīe: videns se eo priuatā sua miseria: cū caparfuerit eum acquirendi summe dolet. Ex quo Chrys. dicit q̄ potius vellet pati mille ignes infernales q̄ priuari dei visione. Hec eīm visio tante pulchritudinis est: tanto q̄ amore dignissima. dicit. Aug. de ciui. dei. vt sine hac q̄buslibet ⁊ quātislibet bonis preditū Plotinus existimet infelicissimū. Si eīm tantus erit splendor glorie que eribit a christi humanitate ad iudicium venientis: q̄ sol obscurabitur qui tunc erit septies lucidior q̄ modo sit: q̄ scz non apparebit claritas eius respectu claritatis christi. quāta erit claritas glie ei⁹ diuinitatis a qua excludūtur semp dānati? Quātum aūt ad tertiū dico q̄ cruciabunt in igne et aīe quidē sole vsq̄ ad diē iudicij: postea aūt aie simul ⁊ corpora: vt sicut cum vtroq̄ peccauit: cū vtroq̄ puniat. Ex quo dicetur eis Mat. xxv. Ite maledicti in ignē eternum. ⁊ Judith. xvj. Dabit ignem ⁊ vermes in carnes ipsorum. Et hic ignis ita acerrime cruciat vt mors dicatur: ⁊ ita obscurus est vt caligo nuncupet. Et ideo dicit Job. illaz terrā infernalē opertā esse caligine mortis. i. igne trucidāte. Sicut eīm mortis pena excedit oēm penā aliam que hic sentitur: sic et ignis inferni vt dicit Augu. excellit omnē penā quam vnq̄ aliquis expertus est in vita ista: nūq̄ in carne tanta inuēta est pena: licet mirabilia martyres passi sunt tormēta. de pe. dist. vj. ℣. vlti. Ex ⁊ Esa. xxx. Preparata est ab heri Tophet: a rege profunda preparata et dilatata. Nutrimenta eius ignis ⁊ ligna multa. Flatus domini sicut torrēs sulphuris succendens eaz. Tophet interpretatur gehēna siue aula plena stultorū. Gehēna aūt est infernus plenus stultis peccatoribus. Hec ōr preparata ab heri. i. ab eterno: a rege scilz domino deo. Ligna que nutriunt ignem inferni sunt pctā reproborum: que sicut semper permanent: ita ⁊ ignis ille semper cruciat. Flatus dñi succendens est influxus virtutis eius affligens animas: et postea corpora sine eorum consumptione. Est autem ille ignis fetulent⁹ ⁊ turbidus sicut flamma mixta fumo: vt non videant nisi quod est augmentum pene eorū. Quartum est ablatio refrigerabilitatis: ⁊ ideo dicitur terra miserie. Miseria opponit felicitati: ⁊ sicut felicitas pfecta patrie superne excludit oēm defectū: ita miseria infernalis excludit oīne refrigerū ⁊ cōsolamētū. In hac vita sustinem⁹ vtiq̄ multas miserias: propter q̄ ōr Job. xiiij. de hoie. Repletur multis miserijs. Sed inter eas plura habet refrigeria: ⁊ scit tpas miserias tandē debere deficere: sed in inferno vbi est summa miseria nullū refrigerū est: adeo q̄ dives epulo tamdiu desiderauerat guttā aque vt refrigeraret linguā suā. Ex quo habetur Luc. xvj. adhuc obtinere non valuit. Pro gra singulari dānati reciperēt permanere in illis penis: saltē tot annis quot sunt gutte aque maris ⁊ grana arene eius: vt postmodū liberi essent: ⁊ ex hoc refrigerū aliqō susciperent. Quātus eīm illa innumerabilia sint nobis finita tñ sunt ⁊ a deo dinumerata: et sic aliqñ finē haberēt. Sed cū scīū tñ p̄ finē habere penā eorū: ideo refrigerio carent. Solet hic societas afflictorū aliqō prestare refrigerū. Juxta illud. Solatiū est miseris socios habere penarū. Sed ex eoz societate nullā pcipiūt cōsolationē: etiā amicoz ⁊ parentū quos hic multū dilexerunt: sed potius pene augmentū. Ex quo Aug. de dānatis inquit. Non propterea minꝰ ardebūt: q̄ cū multis ardebūt. ij. q. j. multi. in fi. Quinta est afflictio obscuritatis. Et ideo ōr terrā tenebrarum. Sūt eīm ibi tenebre interiores ⁊ exteriores. Exteriores quidem q̄ neq̄ a radio solis illuminātur: neq̄ ab igne illustrāt vbi sunt. Ex ōr Mat. xxij. Mittite eū in tenebras exteriores. Interiores tenebras sustinent: quia lumine gratie priuātur. Et q̄buslibet interesis in eis remaneat: que est lumē rationis: remurmurās contra malū: hoc est eis ad penā. Et hic est vermis ille de quo ōr Esa. vlti. Vermis eorū nō morietur. Adeo aūt obscurati sunt: vt reputent deū iniustum ⁊ odiant eū inquātū punientē. ſm illud Ps. lxxiij. Superbia eoz q̄ te oderūt ascēdit semp. Et licet scīētia quā q̄s hz in vita presenti multū delectet. Illi tamē damnati et si retin⁹ scientiā hic acq̄sitā ⁊ maiorē adhuc recipiant hoc tñ nō est in eis ad subleuamentū pene: sed augmētū q̄ cognoscūt sua culpa se priuari perfectione scīētie: que solū habet in superna patria quā valde optāt. Serta est associatio malignitatis. i. demoniorū. Ex ōr locus iste vmbra mortis. Dicitur aūtē diabol⁹ mors q̄ quātū est ex se nemini parcit: sicut et mors. Et vmbra mortis id est similitudo: quia sicut mors priuat vita naturali: ita per peccatum diabolus animam vita spirituali. Unde Esa. ix. dicitur. Habitantib⁹ in regione vmbre mortis id est in peccato: quod est regio diaboli: lux orta est eis. et Apoca. vj. ōr. q̄ sedēs super equū pallidū nomē illi mors ⁊ infern⁹ sequebat eū. Cōgrue autē talē habebūt societatē: vt quos habuerunt incentores in culpa: habeāt tortores in pena. vt dicit Grego. in lib. moral. qui multipliciter verabunt eos. Ex ⁊ Hiere. v. Seruietis dijs alienis. i. in inferno. Dijs. i. demonijs: alientis. extraneis ab oīni miseri cordia: q̄ nō dabunt vobis requiē cessando scilz a penis. Tantus est horribilis aspectus demonis vt quidam religiosus videns eū in corpore assumpto: ita exterritus est vt exclamādo fortissime pre pauore semiuiuus remansit. In se autē reuersus cū inquireret de causa clamoris ⁊ defectionis. Respōdit ex eo q̄ diabolū viderat. Et cū interrogaret de forma eius inquit: nescirē nec possem vobis describere: sed vnū vobis dico q̄ si mihi daretur optio intrādi in fornacē summe incensam: vel in ictu oculi demonē aspicere: preeligere ipsam fornacē ingredi vt habetur in vitis patrū. Si ergo tantū terrorē incutit aspect⁹ vnius demonis: quid faciet ⁊ aspectus ⁊ cōtinua cōuersatio cū innumerabilibus? Septimū est implicatio inordinabilitatis cū ōr vbi nullus ordo inhabitat. Sicut ordo rerum inducit pulchritudinem ⁊ cōplacentiā: ita ablatio ordinis confusionem et displicentiā. Et ex parte q̄dē dei punientis est ibi summus ordo: sicut ⁊ in cūctis alijs operib⁹ ei⁹. Que aūt sunt a deo ordinata sunt aut ap's Rom. xiij. Et ordinē quidē seruat superbos cū superbis: auaros cū auaris: luxuriosos cū luxuriosis puniēdo. Et hoc innuit Mat. xiij. vbi parabolice ōr a patrefamilias seruis suis. i. deo angelis suis. Colligite zizania ⁊ alligate ea in fasciculos ad cōburēdū. Erit eīm vn⁹ fasciculus oīm superborū. Alij hypocritarū: alius inuidorum: ⁊ sic de alijs. Seruabit quoq̄ ordinē in exhibitiōe penarum: q̄ et q̄ plura pctā admisit vel grauiora: grauior pena dabit. Juxta illud Apoc. xviij. Quātū glorificauit se ⁊ in delicijs fuit. s. pctōr tñ date ei tormētū ⁊ luctū. Seruabit ⁊ ordinē illū quē posuit sapiēs Salomō. Per q̄ q̄s peccat: p hec ⁊ torquetur. Peccat eīm miser homo per creaturas male eis vtendo: et per creaturas affligitur: non solum ignis: sed etiam aliarum rerum. Ex ps. x. Ignis ⁊ sulphur ⁊ spiritus procellarū: pars calicis eorū. Et Salomō. Pugnabit pro eo scz deo orbis terrarum

Secūda.

Vide separate notitia.

Tertia.

Quarta.

Wiseria dānatorum

Quinta.

Serta.

Exēplū.

Sap. xj.

cõtra insensatos. Transibũt enĩ sicut ait Job. xxiiij. ab aquis niuis ad calorẽ nimiũ. Ecce ordo q̃ hic cõsueuit seruari ablatus est. Nã cũ quis sustinet calorẽ magnũ nõ habet frigus ⁊ econuerso. Et trãseundo de vno ad aliud sentit refrigeriũ: saltem in principio. Sed in inferno experiũt ⁊ calorẽ ⁊ algorem: et nullã habent consolationẽ. Item cũ quis patit aliquod malũ non timet illud: sed anteq̃ patiatur: sed in inferno ⁊ patiẽdo timet: et timẽdo patitur. Bene igitur ait ps. xxxiij. Mors peccatorum pessima. Prima enim q̃ est corporalis est mala. s. nature. Secũda que est criminalis est peior. Sed tertia q̃ est infernalis est pessima: ⁊ ideo doctrina christi est obseruanda: per quam ipsa mors pessima euitatur. iuxta illud. Joan. viij. Si quis sermonẽ meum seruauerit mortem non videbit in eternum.

Sap. v.

¶ De pena que datur pro his qui ascendũt ad celũ. Cap. iiij.

DAtur sententia a superno iudice erga scõm genus hoim. s. oĩo purgatorũ qui liberi sunt ab oĩi defectu: ⁊ ista est celi via per quã incedẽs anima cũ a corpore separat immediate quenit ad summã felicitatẽ ⁊ gloriã. de qua ps. lxxxiij. Ibunt de virtute in virtutẽ: videbit deus deorũ in Syon. Et visio dei: vt ait Aug. est tota merces. Hãc docuit christus tenere exẽplo suo dicens. Relinquo mundũ ⁊ vado ad patrẽ. Joã. xvj. Reliqt christus mundũ: nõ solum quoad psentiã corporalẽ: sed etiã quoad cõuersationẽ mundialem: liber semper ab oĩi peccato. Vñ dicebat ipse. Ego nõ sum de hoc mũdo. Joan. viij. Iuit ad patrẽ per passionẽ: vt per ascensionẽ pararet nobis locũ: aduocatus noster factus apud patrem. Vnde dixit discipulis. Vado parare vobis locũ. Joan. xiiij. id est ad preparatum vobis regnum ab eterno: vobis disponendo per gratie infusionem ⁊ vestram exercitationem. Vñ apls ad Gal. ij. Tradidit semetipm pro peccatis nostris christus: vt eriperet nos de presenti seculo nequã. Et hoc faciens scz relinquens seculum inquantum nequã dicere potest. Relinquo mundum ⁊c. Vbi tria nota.

Ascensionis christi ratio.

¶ Primum est egressus a loco animum inficiẽte: ibi. Relinquo mundum.

¶ Scõm est pgressus in bono ad celũ dirigẽte: ibi. Vado.

¶ Tertium est accessus in termino desiderium implente: ibi. Ad patrem.

§. I. Quantum ad primum scien

dum q̃ mundus ſm aliquos dicitur per antiphrasim: eo q̃ mũdi tia caret: sic piscina que pisce caret vñ Aug. O munde immũde: qui te diligunt non te nouunt. Qui autem voluerit amicus esse huius mundi: inimicus dei constituitur: et ideo relinquẽdus est mundus. Sex enim genera malorum reperiuntur in ipso notata per literas ipsius dictionis.

Sex genera malorũ sunt in mũdo.

¶ Prima est multiplicitas malignitatis.

¶ Secunda est vanitas mutabilitatis.

¶ Tertia est nullitas tranquillitatis.

¶ Quarta est defectuositas veritatis.

¶ Quinta est varietas periculositatis.

¶ Sexta est seruilitas corruptibilitatis.

Quãtũ ad primũ dr. j. Joan. v. Totus mũdus in maligno positus est. i. in malo igne. s. auaritie: cõcupiscẽtie: superbie: et aliorum vitiorum. Et ideo in figurã huius legit Josue. vj. q̃ hiericho tota igne succensa est. ꝓcepitq̃ dns vt de rebus illis null⁹ de ppl'o suo aliq̃d sumeret. Et quia Achan contra mandatum fecit aliquid subripiendo lapidatus fuit. Hiericho interpretat luna: q̃ sicut ipsa est aliq̃n plena: aliq̃n media: aliq̃n vacua in apparẽtia luminis. Ita in mũdo aliqui sunt pleni ⁊ alib⁹ aliqui vacui: aliq̃ mediocriter se habẽt: ⁊ pene oẽs incẽdit ignis cupiditatis que est radix oĩm vitiorum. vt dr. j. Timo. vj. Et q̃ bonorũ auctori inhere re nõ valem⁹: nisi cupiditatẽ funditus euellam⁹: vt dicit Greg. di. xlvij. bonorũ auctori. Ideo dns prohibet accipere res hiericho. i. vitia mũdi. Qui vero accipit mortẽ perpetuã incurrit sicut Achan corporalẽ. Vñ. j. Joã. ij. dr. Nolite diligere mũdũ: neq̃ ea que in mũdo sunt. i. vitia q̃ sunt in mundanis: q̃ si quis diligit mundũ: nõ est charitas patris in eo. ⁊ Esa. lij. Exite de medio eius scz Babylonis: que interpretat confusio: significans mundũ plenũ cõfusione peccatorũ: ⁊ immundum ne tetigeritis. i. mundo immũdo affectu nõ adheseritis vt possitis dicere. Relinquo ⁊c. Quãtuz ad scõm dico q̃ in mũdo est vanitas verbis mũdi q̃ in eis finẽ nõ cõstituãt: nec vt rebus permanẽtib⁹ inhereant. ⁊ subdit. Preterit enĩ figura huius mũdi: non quidẽ quoad substãtiam sed quoad superficialẽ quã nature habet formã: ⁊ quoad apparentiã. Apparẽt enĩ diuitie: delicie: honores: potentie: ⁊ hmõi magna bona que oia cito deficiũt. Vñ ⁊ in figurã regionẽ Sodome q̃ videbatur vt paradisus deliciarũ: iussit dns Loth iustũ cũ familia sua egredi ne inuolueret igne ⁊ sulphure vitiorũ ⁊ eterne dãnationis cum eis cõbusta illa regiõe: vt habetur. Gen. xix. Dicit magister historiarũ q̃ ibi ex arboribus nascũtur quidã fruct⁹ pulcherrimi aspectu: sed ipsis apertis nõ reperit in eis nisi faullam: fetor ⁊ cinis. Sic ⁊ ex mũdo vbi apparet multa pulchritudo: demũ finis eius est fetor vitiorum: ignis tormentorũ: ⁊ cinis mortuorum. Et q̃uis oia que sunt in mũdo mutabilia sint: ꝓpter q̃d ſm Jsido. Mundus dr a motu qui pmaxime mutabilitatis reperitur in hoie mundi. Ideo dicit ps. xxxviij. Uniuersa vanitas ois homo viuẽs. i. tota vanitas seu mutabilitas est in hoie: ita vt dicat Job. xiiij. Fugit velut vmbra: ⁊ nunq̃ in eodẽ statu pmanet. Mutatur enĩ de etate in etatẽ: de sano in infirmũ ⁊ cõtrario: de frigore in calorẽ et econuerso de gaudio in merorem: ⁊ de odio in amorẽ ⁊ econuerso: ⁊ de sapiente in insipientem: de vna phãtasia cogitationũ ad aliã imaginationem: de libero in seruum: de diuite in pauperrimum: de dño in captiuũ: de gloria in ignominiam et hmõi. ⁊ sic vt dr. j. Jo. ij. Mundus trãsibit ⁊ cõcupiscentia eius. Cum autẽ omnis motus sit q̃d imperfectũ respectu quietis: et naturaliter appetatur perfectũ nõ imperfectũ: ergo relinquẽdus est mundus. Tertia miseria mundi est nullitas trãquillitatis. Vñ salua torem noster inquit. In mundo pressuram habebitis: in me aũt pacẽ. Jo. xvj. Nec mirũ: q̃ cũ mundus abundet iniquitatib⁹ habere pacẽ nõ valet q̃ nõ est pax impijs dicit dns. Sed christus est qui habet ⁊ dat verã pacẽ et perfectã. Et in signũ hui⁹ dicit Hiero. q̃ scrutando antiquas historias semp reperitur mũdus pace caruisse: ⁊ bellis innumeris lacessitus vsq̃ ad aduentũ christi in carne. Tunc enĩ fuit plena pax per orbem ad ostendendũ q̃ ipse christus tunc nat⁹ est: pax nostra: auctor ⁊ amator pacis et dator. Vñ dixit discipulis Joan. xiiij. Pacem meã do vobis: pacem meã relinquo vobis. Non quõ mundus dat: ego do vobis. Pax mundi. i. amatorũ mundi: est gaudere in tẽporalibus triũphare in honorib⁹: delicijs affluere: tribulationib⁹ carere. Concordare inuicẽ in peccatis cõmittẽdis: non contristari pauos in vitijs corrigendis. Sed hoc modo christus non dat pacem: sed pax eius est subiectio carnis ad spiritum: dilectio animi ad proximum: cõformatio sue voluntatis ad deum. Et hanc vtiq̃ mũdus dare nõ potest pacem: vt canit eccl'ia. Quãtum autem mundus careat trãquillitate ⁊ pace interiori ⁊ exteriori oibus patet: cum vix reperiatur domus vna in qua nõ cõtingat frequens discordia. Sic et prima domus Ade habuit bellũ inter filios: ⁊ arca Noe inter fratres: ⁊ schola christi inter discipulos. Cum igit trãquillitas ⁊ pax multũ appetatur: ⁊ in mũdo parũ habeatur: ergo relinquendus est. Quarta miseria mũdi est defectuositas veritatis seu cognoscibilitatis. Unde saluator noster. Joã. xvij. inquit. Pater iuste mũdus te nõ cognouit. Sed neq̃ ipm christũ dei filium intellexit: vt dr Jo. j. Mundus eum non cognouit. s. verbũ incarnatum. Ipsum quoq̃ spiritũ veritatis percipere nõ valet: prout saluator dixit discipulis suis. Spiritum mũdus non potest accipere: quia non videbit eum nec scit eum. De diuinis igitur parum vel nihil scit seu cognoscit mundus vbi est summa et perfectissima veritas. De humanis et naturalib⁹ paucissimas cognoscit veritas per sciẽtiam. Nascitur siquidem aia nostra ſm phm sicut tabula rasa in qua nihil est pictum. Et si postea aliqua addiscat: tamẽ cum multa difficultate et tempous prolixitate ⁊ frequenter mixta falsitate vnde et oẽs philosophantes qui spiritũ veritatis non acceperũt in multis errauerũt. Propter qõ dicit apls: q̃ sapiẽtia hui⁹ mũdi stultitia est apud deũ. ⁊ iterũ. Stultã fecit deus sapiẽtiam huius mundi scz apparere dũ per effectũ ostẽdit se posse agere q̃d illi dicebãt impossibile: nescientes dei opotẽtiã. Unde apte figuratus est mundus p Egyptum que interpretatur tenebre: que ⁊ ita densissimis tenebris flagellata est vt per triduum alterum alter videre non posset: nec de loco moueri suo. Et ipsa dicitur mater superstitiõis et idololatra: de qua Egypto iussit dns exire populum suũ. Cum ergo tenebras horreamus et lucem veritatis naturaliter appetamus: relinquendus est mundus ⁊c. Quinta miseria est varietas periculositatis. Qui nauigant mare inquit Sapiens: enarrant pericula eius: quia

Ysaie. xviij.

Jo. xiiij.

Exod. x.

Delicie mundane.

Mũdus falsitate plenus.

j. cor. iij.

q: scz frequenter ea experiuntur. Vare autē amaruz ꝑm docto
res signat mūdum. Quia ꝑm Boetiū. in. ij. de consol. prosa. iiij.
Eccli. xliij. Felicitatis humane dulcedo multis amaritudinibus respersa
est. Nauigant aūt qui cōuersantur in mūdo et hi experiunt pe
ricula ei⁹: qualia expertus ps. cxiij. ait. Pericula inferni inuene
rūt me. Nā cū lapsus est de alta cōtēplatio z perfectiōe in adul
terū z homicidiū: periculū icurrit intrādi infernū. Et sic discur
rere vales p exempla sanctoz z lapsus eorum: vt Ade: Saulis:
Moysi ad aquas cōtradictionis: Ezechie: Salomonis: Jude
ꝑditoris: Nicolai ex septē diaconibus: z in vitis patrū: z clare
videbis pericula varia z noxia mūdi: q̄ sine dei adiutorio vita
ri nō possunt. Solus christus oīa euasit pericula q: impeccabi
lis erat. Et ꝑm hoc pōt itelligi illud dictū Judeis. Vos de hoc
Joā. viij. mundo estis: ego nō sum de hoc mundo: scz periculis vitiorum
subiectus: sicut z vos. Uñ beat⁹ Antonius videſ in ofone mū
dum laqueis plenum cōnectētibus se inuicē exclamauit. O q̄s
Mat. viij istos euadet scz laqueos periculoſū. z resp̄sum fuit. Sola hu
militas. In cui⁹ figurā discipuli nauigātes cū christo orto peri
culo naufragij: clamauerunt humiliter dicētes. Dñe salua nos
perim⁹. Cum autē naturale sit euitare pericula: ergo relinquen
dus est mūdus. Relinquo mundū ꝛc. Sexta miseria est seruit⁹
corruptibilitatis. De qua apl's ad Rom. viij. Ipsa creatura libe
rabitur. s. egrediendo per mortem de mundo a seruitute corru
ptionis. i. corporis corruptibilis. Multipliciter enim subijcimur
partim necessitatibus: partim voluptatib⁹ corporis: z frequēter
Exēplū. vincimur ab appetitib⁹ ei⁹. i. sensualitatis. Dicit autē. ij. Pet. ij.
A quo q̄s victus est: ei⁹ z seruus est. Narratur in libro de septē
donis q̄ cū quidā nobilis fuisset ingressus religionē eius ger
manus hoc audito cū esset miles z potēs disposuit in mēte illū
reducere de religione. Uñ sumēs secū arma et socios: cum illa
die nō posset ad monasterium applicare: contigit eum in sylua
dormire vbi habuit talē visionē. Videbat sibi quiescere in ame
no prato: z q̄ sex iuuenes a dextris ei⁹ essent z tres a sinistris: et
ceperunt dicere pugnemus adinuicem. Et concordantib⁹ ad
hoc dixerūt. Manifestemus p̄ius noxia nr̄a: quilibet dicat suuz.
Dicit ergo p̄im⁹ eoz q̄ erāt a dextris ego voco: pulchritudo.
Dicit scōs: z ego sanitas. Tertius dicit: ego sum iuuentus.
Quartus ait: ego fortitudo. Quint⁹: ego diuitie. Sextus: ego
spes vane vite. Eorum autem qui erāt a sinistris dixit p̄imus:
ego voco: infirmitas. Scōs: ego voco: senect⁹. Tertius: z ego
mors. Incipit ergo bellare infirmitas contra p̄imos duos qui
erāt a dextris scz pulchritudinē z sanitatē: z ꝑstrauit eos: quia
infirmitas aufert pulchritudinē z sanitatē. Senectus pugnat
Pugna senecte. cōtra duos alios scz fortitudinē z iuuētutē: z eos dejecit z pro
strauit. Demū mors cōtra diuitias z spem vite: z aufert eos de
mundo. Dicūt tādem isti tres. Occidamus nunc istuz iuuenē.
Qui hoc audiēs expergefactus valde timuit. Et cū venisset cū
socijs ad monasterium z narrasset germano visionē. Exposuit
german⁹ ille visionē: scz q̄ pratū amenū erat mūd⁹ in quo q̄
scebat: z sex iuuenes erāt sex q̄ sunt in mūdo que vident magna
esse: sed oīa deficiunt: z sic induxit eū ad contēptum ei⁹. Sed ista
est differētia inter bonos et malos: q: boni etsi ad horā seruiūt
sensualitati: nō tñ vt dominetur eis. Mali autē serui efficiuntur
ipsi⁹ sensualitatis. Christus autē etsi voluntarie fecit se subiectū
necessitatibus corporis: vt fami cum esuriret in deserto: sitī cum
ad fontē Jacob sitiret: tamē nunq̄ vel ad momentū sensualita
ti seruiuit ꝓter rationem Et sic potest intelligi illud dictū di
scipulis. Jam nō sum in mūdo: z hi in mundo sunt. Nō rogo vt
Jo. xvij. tollas eos de mundo: sed vt serues eos a malo me scz in eis do
minetur iniquitas. Relinquēdus est ergo mundus: sicut et ser
uitus abiciēda: vt cum christo dicat. Relinquo ꝛc.

§. II. In secundo principali nota

tur ꝓgressus in bono ad celū dirigēte cū ōr vado. Quāuis chri
stus nō tūc actualiter iuerit ad patrē: ꝑsentiā suā corporalē ad
celū deferēdo: sed in ascēsione sua ꝓpter q̄ exponi pōt: vado. i.
vadā: q̄ de ꝓpinquo erat futuruz: tamē cōtinue actualiter ibat
ad patrem anima ei⁹ videndo z fruēdo eius diuinitate: ac etiaz
Per sunt vie ꝑ q̄s itur ad celum. quotidie per electos suos qui sunt mēbra eius vadit ad patrē.
Sunt autem sex vie quibus relinquēdo mundum in morte im
mediate itur ad patrem celestem. s. Jesum christum.

¶ Prima est martyrij tolerationis.
¶ Scōa est baptismalis purificationis.
¶ Tertia est intentionalis compunctionis.
¶ Quarta est virtualis perfectionis.
¶ Quinta est diuinalis tribulationis.
¶ Sexta est indulgentialis plene concessionis.

Quantum ad primū cōmunis sententia doctoz est q: q̄ mar
tyrū suscipit ꝓ fide christi: vel etiā ꝓ quacūq; virtute cōseruan
da vel exercēda: decedēs immediate ingredit celū. Uñ cantat Sap. xix.
de sctis martyrib⁹. Sancti tui mirabile cōsecuti sunt iter seruiē
tes p̄ceptis. z paulo post. In mari rubro apparuit via sine im
pedimēto: via. s. ad celū. In mari rubro scz effusione sanguinis
sine impedimēto. s. culpe vel pene debite q̄ tollit ꝓ martyrū. Uñ Apo. vij.
in Apoc. de martyrib⁹ dr. Lauerūt stolas suas. i. alas z cādidas
eas fecerūt. i. purificatas in sanguine agni. i. in passione Christi
quē sunt imitati. Hinc z Cyprianus in sermone. O dedicata
passio et glorificata cōfessio: absoluit per martyrū aia a vincu
lo carnis: z in celo cum triūpho eleuatur ab angelis. Et ꝓptere
a dr extra de cele. mis. cū Marthe. q: iniuriaz facit martyri qui
orat ꝓ martyre: q: videlz indubitāter credit ad celū euolasse.
Et qui sunt in celis cū nullo bono careāt aliorū nō indigēt suf
fragijs. Quod etiā per plura exempla ostēsum est aias marty
rū subito volare ad patrē celestem. Sicut legit de Tiburtio et
Valeriano: quorum aias vidit Maxim⁹ in pūcto martyrij ascē
dere celum. Et beata Emerentiana collactanea btē Agnetis si
ne baptismo aque baptizata proprio sanguine fuso ad celū euo
lauit: z multis alijs. Scōa via immediata ad celū est purifica
tio baptismalis. In cuius figurā filij Jsrael viā faciētes p Jor
danis fluuiū: eo trāsacto immediate intrauerūt terrā ꝓmissio
nis. Jordanis in quo christus baptizatus est: z inde collata est
virtus in baptismo: significat baptismū. Per hunc trāsit cū Jo- Baptis
sue qui baptismū recipit z Jesum fide. Et hic est effectus ei⁹ vt mi effica
sanctificatus intret in regnū celorū signatū per terrā ꝓmissio cia.
nis: si tunc mortē quantacūq; peccata originali addidisset. Et
ad hoc ostēdendū: baptizato christo aperti sunt ei celi: z vox pa Mat. iij.
tris intonuit. Hic est filius meus dilectus. Q̄ intelligit nō so
lum de christo: sed et de quocūq; baptizato debite: inquantum
scz filius est ꝓ adoptionem. Filio aūt debetur paterna heredi
tas. Hanc vitam tenēt oēs paruuli baptizati decedentes ante
vsum rationis: q: scz subito euolāt z ideo pro eis orare nō opor
tet: z si q̄ officiū ꝓ eis fiat in ecclesia: magis fit ad cōsolationē
viuorum q̄z pro adiutorio ipsorum. Tertia est intensionalis cō
punctionis. De qua potest intelligi illud ps. lxxvj. In mari via
tua. i. magna amaritudine compunctiōis est via dei ad celum:
non tamen quecunq; cōpunctio seu contritio est via immedia
te ducens ad celū cum quis decedit: sed oportet q̄ sit valde in
tensa: ita q̄ auferat oēm culpā et debitam penam. de qua dicit
Thren. ij. Magna est velut mare cōtritio tua. Hanc q: habuit
Dismas latro scz ille qui cum christo crucifixus est a dextris ei⁹ Lu. xxiij.
audire a christo meruit. Hodie mecū eris in paradiso. Nō eīm
martyrum fecit illum subito decedentē paradisum introire: q:
martyr: nō fuit: cū pro suis sceleribus dānatus fuerit: nō ꝓ fide
sed ꝓpter maximā sui cōpunctionē. Hāc etiā creditur habuisse Conuer
Maria Magdalena: que cum lachrymis suis lauit pedes dñi sio pecca
Jesu. Similiter de quadā meretrice legit q̄ audita quadā pre tricis.
dicatione tāta cōpunctione et lachrymarum effusione ad cōfes
sionem accesserit: q̄ in processu ipsius prē dolore mortua est. Et
cum predicator dubitās de eius salute recōmendaret populo:
vox de celo audita est q̄ nō indigeret illa eorum orationibus:
sed potī⁹ ipsi suis: q: imediate ad celū euolauerat. Et de hmōi
ta m intensa cōpunctione ad literā intelligitur illud dictū Aug.
in lib. de pnia. z allegatur de pe. dist. iij. sunt plures. ante med. q
vera penitentia ad puritatē baptismi conatur adducere penitē
tem: alias confitentem. Quarta via est virtualis perfectionis.
de qua Prouer. iiij. Justorum semita quasi lux splendens pro
cedit et crescit vsq; ad perfectam diem. i. perfectam conuersatio
nem. Hec perfectio consistit in perfectissima charitate: que ꝑm
apostolū ad Col. iij. est vinculū perfectionis. Huius effectus z
signa sunt martyrij desiderium pro dei honore z proximi salute:
carnem spiritui subiectā experiri sedatum esse fatus a passioni
bus: et si aliquādo aliquantulū insultū aliquem sentiat cogita
tiones turpium: nō multū molestari: circa deum animo occupa
ri per contemplationē: concipere visionis eius affectum: pecca
ti odium: mūdi fastidium: vitam presentem in patiētia habere: mor
tem in desiderio: in alijs exercitijs nisi quantū charitas vigeat
non delectabiliter occupare: sed magis contemplationi z lectio
ni vacare. Per hanc viam hortatus est dominus Abraam ince
dere cum ei dixit. Ambula coram me z esto perfect⁹. Gen. xvij.
id est totaliter dirige mentem tuam ad me: oīa ad me referen-

Phil. i. Exo. iij.

do: & mee voluntati te subijciendo: sic eris pfect⁹. Hāc pfectionē intrauerat apl's cū dicebat. Cupio dissolui & esse cū christo. & ite. Que retro sunt oblitus ad b⁹autū supne vocationis festino. Quicūq; perfecti sumus hoc idē sentiamus. Hanc cōsecuti sunt viā pfectionis: beat⁹ Bernardus: Būdictus: Būcus: Frāciscus: Tho. & alij. Et ideo subito eis aperte sunt ianue celi immediate in eox transitu: vt ptz ex eorū legēdis de eorū transitu per varias visiones. Et ad hāc viā perfectionis intrādā instituite sunt religiones sancte: & cerimonie & statuta eax sunt adminicula & media ad istā viā. Et cū per mediū veniatur ad extremū: qui feruēter nō tepide pgrediendo: nō retrocedēdo: volūtatē ppriā abnegādo: nō supertoꝛibus detrahēdo: nō otio: & cō fabulationibus & murmurationib⁹ vacādo: sed pijs exercitijs: oꝛationi: deuotioni: contēplationi: in officio attētioni insistēdo cū his infimū se estimādo: sic qui per hmōi media ad perfectionē veniēs celū introibit. Nā fm bea. Tho. in summa. pie credit religioso in suscepticōe habitus: precipue professoꝛū debito modo oīa pctā sibi remitti: etiā quoad penā. Et in. iij. sen. inducit sententiā que habetur in vitis patrū. s. q; sup hmōi eadēgfa descēdit que sup baptizatos. Et deuotus Bern⁹ dicit q; tales cōfidentius moꝛiūtur & copiosius remunerātur. Quinta via est tribulationes patienter tolerare. Sap. x. vo de hac via. Justū deduxit dñs p vias rectas: & ostēdit illi regnū dei. Et paulo post. Honestauit illū in laboꝛibus: quasi laboꝛes et tribulatiōes sunt vie recte: per quas ostēdit de⁹ puenire ad regnū suuz. Propter quod & ipse dicit Hiere. xxxj. Adducam eos per toꝛrētes aquarum in via recta. Toꝛrētes aquarū significāt tribulationes magnas. Et Act. xiij. vo: q; per multas tribulationes oportet nos intrare in regnū dei. In cuius figurā dñs populū suū non per viā planā seu propriā: que erat bꝛeuioꝛ et facilioꝛ: sed per viā deserti circūduxit: vt habet Exo. xiij. que via erat multum aspera: & in ipsa sustinuerūt multos laboꝛes & tētationes: et exinde intrauerunt terrā lacte & melle manantē: que significat celestē patriā. Paucissimi tñ intrauerūt: q; & pauci sunt: q; viriliter aduersis vtant. Ad qō etiā facit qđ ait Bꝛego. videlz. Ab electis suis deus maculas pctoꝛū tēporali afflictione curat abstergere: qs in eis ineternū nō vult videre. de pe. dist. j. si peccatū. Nec tamē oīs tribulatio & afflictio liberat hominē a pctō: sed cōtritū et humiliatū. Nec etiā cōtritū liberat ab oi pena cōiter sed a quota. i. certa quātitate plus & minus secundū patientiā & deuotionem sustinētis: & grauitatē doloꝛis: & diuturnitatē tpis. vñ tot posset quis sustinere & tādiu deuote q; plene purgatus in fine subito ad celestem patriā euolaret. Exēplū de Lazaro mēdico vlceribus pleno portato ab angelis in sinū Abꝛae. Luc. xvj. Et similiter de Tarsilla & seruulo in. iiij. dial. Sexta via est indulgētiarum: que dicuntur plenarie cōcesse particularibus personis in articulo moꝛtis: vel alicui eccl'ie: quas solus papa pōt conferre. Et de hac pōt intelligi illud Esa. xxxv. q; hec via sancta vocabitur. et Eccli. xvij. Penitentibus dedit viā iustitie. Signanter dicit penitētibus: q; impenitētibus nulla valet indulgētia. Per indulgētiam ipsam appellat viā iustitie: dum videlz debita pecatoꝛū. i. pene ad quas sunt obligati: nō ex obꝛupto dimittit: sed facit sibi solui de thesauro eccl'ie: scz merita seu satisfactiōes christi et sctoꝛ per eū cui cōmissus est talis thesaurus. s. papā. Exigitur etiā ibi quedā iustitia equitatis: vt scz papa discrete & rationabiliter concedat: et recipiēs id qō iniungitur in forma indulgētie ad impleat cū plena deuotione: & talis nisi ponat obstaculum fm Ray. & Hosti. decedēs immediate ad celū euolat. Per aliquā igitur istarum viarum oportet quēlibet incedere: si vult posset dicere. Vado ad patrē scilz immediate post moꝛtem. Si tibi dura videtur via martyrij prima. saltem incede per quintā. Nam fm Bꝛeg. Martyres sine ferro esse possumus si patiētiā in animo teneamus. Si secundā viā egressus es: scz puritatē et innocentiā baptismalem intra per tertiā. s. perfecte penitentie. Si peccatoꝛū pōdere grauatus: tēpus nō videtur tibi posse sufficere ad satisfaciendū: ingredere monasteriū. vt cōsuluit. Stephan⁹ papa quendā sceleroſum humiliare sub manu abbatis seu alterius superioꝛis: vt deus refrigeret aiam tuā. xxxiij. q. ij. admonere. Si aūt duꝛ⁹ tibi videtur hic sermo ad indulgētias recurre debito modo. Et pñt ista sex media euolādi ad celū signari per sex hydrias aque repertas in nuptijs ob purificationem. Hec oīa valent ad purificandū pctā: et he sunt in nuptijs eccl'ie militantis deoꝛate p presentiā christi: vt habet. Joan. ij. Aqua aūt in vinū conuertitur: q; tales vie & stat⁹ sunt aspere et difficiles: sed cōuertunt in vinū suaue spiritualis consolatiōis.

Indulgētia nō prodest impenitētibus.

Via ad terrā promissiōis.

§. III. Quantum ad tertium sciē

dū q; attingēdo ad patrē celestē & per essentiā ipm videndo: impletur oē humanū desiderū. Vñ & Philippus dixit Joā. xiiij. Dñe ostēde nobis patrē & sufficit nobis. Nihil eñ aliud est ad sufficientiā. Nō eñ sufficiūt panes ducentoꝛū denarioꝛū inquit ipse Philippus. Denarius imaginē regis habēs: est angel⁹ intellectualis: hō rōnalis: & scriptura diuinalis. Quodlibet hoꝛū habet in se imaginē regis eterni. Centenarius signat perfectionē: q; quātūcūq; angelus & hō & scriptura sit qđ pfectū: & totaliter & plene possideat: nō sufficit panis. i. refectio ei⁹ ad sufficiētiā: etsi aliq̄liter reficiat. Sed pater pfecte reficit. Qui autē videt patrē: videt et filiū & spūsctm in vna deitate. Et hec est (inq̄t saluatoꝛ) vita eterna vt cognoscāt te solū deū patrē et quē misisti. s. p incarnationē attributā spūisctō. Jesum christū in humanitate & deitate vnitū. Joā. xvij. Quō aūt misereꝛ pater filioꝛ ait. Pš. ciij. Miseꝛt⁹ est dñs timētib⁹ se. Bonus pater: etsi filij eius delinquāt: coꝛrigit. Vñ Amb. Non semper osculat⁹ pater filiū: sz aliqñ castigat: & cū castigat qui diligit: tūc circa eū pietas exercetur. v. q. v. c. iij. Sic & de⁹ pater castigat suos in presenti. Et q; humiliant: et vt legitimi se habēt timoꝛe filiālē ostēdētes ad patrē ipsum: dimittit eis hereditatē. Sic & pater celestis facit electis suis: vt sint (fm apl'm) heredes quidē dei. s. pñs: coheredes aūt christi. Dicitur aūt pater miseꝛicoꝛdiarū & de⁹ totius cōsolationis qui cōsolatur nos in oi tribulatione nostra: scz quā in presenti habuimus. ij. ad Coꝛ. j. Pater quidē b⁹ miseꝛicoꝛdiarū: q; et hic subuenit miseꝛijs nostris: & illic liberat ab oi miseria. Pater est cōsolatiōis prebēdo gaudiū superne fruitionis. Et quoad primā miseriā mundi. s. malignitatē pctoꝛū ꝓpter que affligūtur hoies & cōscientia remoꝛder: liberat de⁹ pater & cōsolatur in regno: q; nihil coinq̄natū introibit in illā: aut faciens abominationē: sed sine macula sunt ante thꝛonū dei. vt habet Apoc. xxiij. Nullus eñ ibi peccare pōt. Vñ saluatoꝛ Luc. xij. Complacuit patri vestro vobis dare regnū. Sed regnū eius: vt b⁹ Dañ. vij. nō coꝛrūpetur. s. p. aliqđ vitiū. Liberat secō pater ipse a miseria mutabilitatis: q; aia mutari nō pōt nisi per sctās cogitationes & affectiōes: nō discurrēdo de noto ad ignotū: sed simplici intuitu veritatē accipiēdo. Coꝛ⁹ etiā postea nō variabit de eta te in etatē: de sanitate in infirmitatē: de diuite ad pauperiē: nec alijs modis. Vñ b⁹ Esa. xxv. q; in cōuiuio qō dñs celebrabit in mōte. Faciet (inquit) dñs exercituū oīb⁹ ppl'is in mōte hoc cōuiuiū pinguiū. Et paulo post subdit. & mortē pcipitabit in sempiternū. Mutabilitas fm Hiero. est quedā moꝛs. vñ Jacob. j. Omne datū optimū & oē donū perfectū desursum est descēdēs a patre luminū apud quē nō est transmutatio. Liberat tertio a nullitate trāquillitatis. i. a guerris: discoꝛdijs: et alijs inquietatibus que versantur in mūdo. Nā ibi sedebit ppl's in pulchritudine pacis & in tabernaculis fiducie & reqe opulēta. Esa. xxxij. Pulchritudinē pacis appellat ipsum oꝛdinē pacis summum requiem opulentā trāquillitatē: ad multa se extendentē. Nullus eñ ibi potest egredi cuius: nec intrare hostis: immo nec appropinquare ibi secundum Alcuinū. Nulla pulsat honoris ambitio. Nemo iracitur nemo leditur. Insidie demonū nulle sz cōsona cūcta & iocūda sunt oīa. Ex p̄dictis eñ vitijs sequunt discoꝛdie & alia vitia. Sz ibi nulla dissensio: nulla seditio: nulla cōtentio: sz oēs cōcoꝛdāt in vna volūtate q̄ dei esse cōstituūt. Est igitur hic pater princeps pacis & futuri seculi. Liberat a quarta scz defectu cognitionis. Tenebre eñ vitioꝛū operūt terrā: & caligo erroꝛ ppl'os. Esa. lx. Sed in illa patria oēs cognoscēt me a minimo eoꝛū vsq; ad maximū. Hiere. xxxj. Et allegāt ab apl'o ad Heb. viij. licet nō eisdē verbis. Et hec sciētia perfecta est et clara. Unde & Aug. de ciui. dei allegās Plotinū seu Porphyriū eunuchū dicit egrediendas esse aias a coꝛpoꝛib⁹ ad patriā: ibiq; patere oīa. Vñ dixit christ⁹ Luc. xxij. Disposuit pater meus regnum vt edatis & bibatis super mensam meā in regno meo. Mensa ista est idea diuine mentis: in qua tot sunt fercula quot sunt creature cum virtutibus suis: que omnes in se considerate vnum faciunt pꝛout sunt in ipso deo. Liberat a quinta. s. a periculis: quia ibi nullū periculum nec quoad aiam: nec quoad coꝛpus. Sicut enim hic coꝛpus electoꝛū fuit subiectum spiritui: ita ibi perfectius subijcietur subito exequendo quod volūtas appetierit que nō nisi rationabilia desiderare poterit: et sic nullus peccare potest. Et hoc est qō dicit saluatoꝛ Joan. x. Nemo rapiet oues meas. i. electos de manu patris mei: precipue in regno. Sed et si hic aliqñ rapiuntur a diabolo tandem reuertuntur.

Joan. xij.

Triplex denar⁹ regis.

Ro. viij.

Deus ab oi miseria nos liberat.

Apo. xxj.

Esa. lx.

Lib. lx. ca. xvj.

tur. Liberat a sexta. i. a seruitute corruptionis: q̃ oẽs defectus quos hic patimur: famis: sitis: infirmitatis et hmõi auferet. Vñ Apo. xxi. 6r. Absterget deꝰ oẽm lachrymã ab oculis sctõrũ z mors vltra nõ erit: neq; luctus: neq; clamor: neq; dolor erit vltra. Et ibidẽ. c. vij. Nõ esuriẽt neq; sitient amplius ꝛc. Vñ Bernñ. Vita beata describitur.

O vita vitalis: o vita sempiterna z sempiterne beata: vbi gaudiũ sine merore: requies sine labore: dignitas sine tremore: perpetuitas sine corruptiõe: opes sine amissione: sanitas sine languore: abũdãtia sine defectiõe: vita sine morte: beatitudo sine calamitate ppetua est. Vbi oia bona pfecta in charitate sunt: vbi species et visio dei facie ad faciẽ: vbi plena scientia in oĩbus z per oia: vbi summa bonitas dei cernitur: z lumen illuminans a sanctis glorificatur: vbi presens dei maiestas cõspicitur. Et hoc vite cibo sine defectu mens intuentium sattiatur. Vident et videre desiderãt: sine anxietate desiderẽt: z sine fastidio sattiant. hec ille. Scit eñ pater vester q̃ his oĩbus indigetis. ſ. subleuari miserĩs. Ipse enim pater amat vos. Joan. xvj. Et vt perfectus amicus liberabit in regno suo electos ab omni languore.

De his qui sententiantur ad purgatorium. Cap. v.

DAtur sententia a superno iudice erga tertium genus hominum: q̃ eorũ anime cum separantur a corporibus: vadant ad locũ temporalis purgationis: q̃ secum portãt aliquid infectionis. Et in eorũ persona dicit ꝑs. lxv. Transiuimus per ignem z aquam: z eduxisti nos in refrigerium. In quibus verbis ad dominum directis possunt tres conclusiones notari.

¶ Prima q̃ non perpetuo cruciantur: ibi. Transiuimus.

¶ Scõa q̃ pro peccato: sed in gratia affligãtur: ibi. et aqua.

¶ Tertia q̃ suffragio alieno liberantur: ibi. eduxisti nos in re.

§. I. Quantũ ad primũ sciẽdũ q̃

cũ aia recedit a corpore: si nõ est plene purgata et libera ab oi culpa z debito pene: non est idonea ad intrandũ regnũ celeste. Sed etsi nõ defert secũ mortalia pctã: mõ est etiã digna gehenne. Iz est medius locus qui. ſ. 6r purgatorĩi. quo destinat ob sui purificationẽ ad tẽpus. Et ideo dicere possunt aie ipse. Transiuimus per ignem. i. nõ semp mansimus. Vñ apls. ſ. ad Cor. iij. dicit. Si quis superedificauerit supra hoc fundamẽtũ aurũ: argentũ: lapides pretiosos: lignum: fenũ z stipulam: ipe saluꝰ erit sic tamẽ quasi per ignẽ transeundo. Edificiũ spũale est multiplicatio bonorũ operum. Quot eñ bona opera fiũt quasi tot lapides supponuntur. Fundamẽtũ huius edificij est fides christiana: sine qua spiritualiter edificari nõ põt. Ligniũ fenum z stipula que nõ durant in igne signãt diuersa pctã venialia grauiora vel leuiora: que quis immiscet inter bona opa sua. Et sic 6r superedificare: non q̃ sint quasi ad meritũ pertinentia vt bona opera: sed q̃ sunt non destruentia edificium salutis ſm Tho. in. iij. Huiusmodi igitur secum deferentes salui fiunt: sic tñ quasi per ignẽ purgatorĩj transeuntes. Nec tñ quasi: ibi est nota similitudinis: sed expressio veritatis: vt illud quasi vnigenitꝰ a ꝑe. Jo. j. Et quia ignis in scriptura signat afflictionem: secundum quẽ intellectum dixit Joan. bapti. de christo. Ipse vos baptizabit in spiritusancto et igne. Matth. iij. id est abluet et purificabit vos gratia et pena afflictiua. Ideo sciendum quod sunt quatuor afflictiones animarum que sunt in purgatorio.

Medius locꝰ purgatorij.

Quatuor sunt afflictiões purgatorij.

¶ Prima est ex priuatione visionis dei ad tempus.

¶ Secunda est ex insultatione et visu demonis.

¶ Tertia est ex cruciatione materialis ignis.

¶ Quarta est ex consideratione negligẽtie subuentionis.

Quãtũ ad primũ notãdũ q̃ aia dũ in purgatorio demorat dei visione priuat: z cũ summo desiderio separata a corpe affectat deũ videre: cognoscẽs ipm esse summũ z pfectissimũ bonũ q̃ solũ ipam põt quietare: videns seipo priuari etsi ad tps ꝓpter suũ defectũ summe dolet. Vñ clamat mẽtaliter cũ ꝑs. xlj. Sitiuit aia mea ad deũ fontẽ viuũ q̃n veniã ꝛc. Licet eñ speret seipm visurũ. vt 6r in Prouer. c. xiij. Spes q̃ differt affligit aiam: z tanto magis quãto res sperata magis amat. Tã eñ intẽsum est desiderĩũ aie videndi deum: q̃ nullius desiderio in pũti adequari põt. Nã etsi Jacob patriarcha multũ affectauerit videre filium suum Joseph Egypto presidentẽ quẽ mortuũ estimabat, Gen. xlv. Et regina Saba tam vehementer optauerit videre regem Salomonẽ: et audire sapientiã eius q̃ regnum dimisit veniẽs a finibus terre. iij. Reg. x. z. ij. Paral. ix. Et Symeon iustus tanto feruore cupierit videre christum dominũ: q̃ pro alio viuere nõ volebat. Luc. ij. Tamen quelibet harum affectionum minor est illa aie separate inhiãtis deũ videre. Et hec maxima sup oẽs penas eorũ q̃ sunt in purgatorio ſm Tho. in. iij. z Chry. Scõa afflictio est demonis irridentis. Solet eñ hoi esse valde angustiosum cũ videt inimicũ suũ insultare z irridere de penis eius. Scõa afflictio.

Et ꝓpter hoc Razias vir venerabilis z magne opinionis in populo Jsrael ne captꝰ illuderet ab inimicis: iecit se ex fenestra inter turbas: ite festina q̃ egrediebant de corpore eius. ꝓcies sup eos: vt habet. ij. Mach. xiij. Ipsi siq̃dẽ demones ptãtẽ nõ habẽt torquẽdi aias purgãdas sicut aias dãnatas: cũ fuerit in pũti eorũ victores: Iz adsistẽtes ante eas irridẽt: z insultãt eis de suppliciis suis ſm Tho. in. iij. Pietẽ credit q̃ z angeli boni aliq̃ visi tant eas z cõfortãt. Vñ legit de quodã qui diu infirmus iacuerat: q̃ attediatus sup hoc pluries dñm rogauerat: vt eũ de seculo euocaret: cui angelus dei apparẽs ex pte dei sibi optionẽ dedit vt eligeret alterũ horũ: aut tũc mori z p diẽ integrã in purgatorio manere: aut p aliquot adhuc infirmitate pseuerare: postmodũ moriens ad celũ subito euolaret: qui elegit tũc mori: cõsiderans diẽ vnã cito trãsiturã. Quo facto cũ aia illa tã p horã in purgatorio pstitisset: vltra penas acerbissimas als a demonijs illusas: apparuit ei angelus dñi dicẽs se illuz esse qui ei dederat optionẽ in seculo cõstituto. At ille rñdit. Hoc esse nõ põt: q̃ angelus mẽtiri nõ nouit: sed ille mihi dixit tñ p integrã diẽ in purgatorio mãsurũ: rego tã hic fui p multos annos afflictus acerrime. Qui angelus. Cõfortare inq̃t z viriliter age. Noueris eñ q̃ ex. xxiij. horis vnaz tñ hic explesti: z tibi restant adhuc. xxij. alie. At ille. Rogo te vt supplices ꝓ me dño deo ne respiciat ad insipientiã meã qua hoc ex gra postulaui. Talia eñ z tã acerba expertus sum q̃ paratus sum ad oẽm infirmitatẽ: z quãtocũq; tpe ꝓ noie eiꝰ patiẽter ferre: si hinc placet sibi me educere. Qui exauditus ad votũ reuuisces letanter oia sufferebat recolens eorũ que sustinuerat. Demũ post aliq̃d tẽpus ad christũ feliciter migrauit. Tertia est ignis materialis cruciatio. Quãuis enim ignobilius nõ agat in nobilius: nec cõsequẽter corpus in spĩm: tñ ille ignis purgatorius nõ naturaliter: Iz vt instrumentũ diuine iustitie agit in aias: dettinẽdo eas z affligẽdo mõ a nobis imꝑceptibili. Vñ Augu. Hic ignis etsi nõ sit eternus: miro tñ mõ est grauis. Excellit eñ oẽm penã quãcunq; aliq̃s expertus est in hac vita. de peni. dis. viij §. vlti. Adeo eñ grauis est q̃ ignis quo vtimur respectu illius reputat vt ignis pictus. Et 6r nõ esse eternus: nõ quidẽ quãtũ ad substãtiã: sed quãtũ ad officiũ: vt dicit btus Tho. in. iiij. Q̃ ignis ille nõ hz purgare electos nisi vsq; in diẽ iudicij: pmanet tñ postea q̃ idẽ est in substãtia cũ igne inferni. Vñ Greg. dicit. Sub eodẽ igne palea fumigat: z aurũ rutilat. Exẽplũ. Quarta afflictio.

Sup hoc etiã habet exẽplũ in legẽdis sctõrũ de cõmemoratiõe defunctorũ: de illo. ſ. scholari defuncto qui apparẽs doctori suo narrãs grauitatẽ penarũ alteri⁹ vite. Et in signũ huius sup palmã manus guttã sudoris eius imposuit: que subito pforauit manũ eius cuz dolore intentissimo ꝛc. ibi vide. Quarta afflictio est cõsideratio negligentie suorũ amicorũ z ꝓpinquorũ ad ei subueniendũ. ꝓpter qd̃ clamãt illud Job. xix. Miseremini mei miseremini mei: saltẽ vos amici mei. Si q̃s eñ in grauibus doloribus esset cõstitutus: nec se posset iuuare: videret aũt suos amicos z ꝓpinquos eũ deserere: cũ tñ multipliciter possent eũ subleuare: nõne magnã amaritudinẽ inde cõciperet de eorum inhumanitate? Tales sunt aie in purgatorio: q̃n se iuuare non pñt: sed expectant subleuari a suis: quos in seculo dimiserũt: sed cum nõ sentiãt eorũ iuuamẽ: nõ paruã causam habẽt doloris: z preci pue cũ multũ laborauerint: z multarũ penarũ se debitores fecerint peccando vt illis bona dimitterent. Et tanta est crudelitas horũ: q̃ etiã que pauperibus legauerũt diu differant adimplere. Sed tales ſm q̃d habet. xiij. q. ij. qui oblationes. ſ. z. ij. vt gentium necatores debent excõicari. Exẽplũ quere in legendis de milite: qui intrans iustũ bellum: disposuit de suo equo: vt in casu mortis cognatus eius pretium pauperibus daret ꝛc. ibi vide.

§. II. Quantũ ad secundũ princi

Quare itur ad purgatorium.

pale. No. q̃ causa quare itur ad purgatorĩum est pctm̃ cuz quo q̃s moritꝰ: sed z tale q̃d nõ tollit gratiã: z hoc notat cũ 6r: p aquaz. ſ. transiuimus. Aqua eñ signat z culpã z gratiam nec est incõueniens vnã z eandẽ rẽ significare diuersa z sibi cõtraria ꝓpter varias eius ꝓprietates. Hoc eñ frequenter reperitur in scriptura sacra ſm Greg. in moral. Nã leo z christũ z diabolũ signat. Christum ꝓpter eius dignitatẽ: diabolũ ꝓpter eius seueritatẽ. Sic z aqua signat q̃nq; culpã ꝓpter eius velocẽ fluxibilitatẽ: z frigidi

rtē. Quādoq; gratiā ꝓpter eius purificationē ⁊ refrigerationē. Q̄ totū Saluator noster ostendit: cum dixit Samaritane. Q̄mnis qui bibit ex hac aqua. s. cupiditatis: sitiet iterū: qui aūt biberit ex aqua quā ego dabo ei. s. gratia: nō sitiet in eternū. Jo. iiij. Est igit quadruplex aqua cupiditatis ꝑ quā transeuntes. de hoc mundo anime cū aqua gratie: oportet q̄ transeant per ignē purgatorij: vbi frigiditatem illam dimittant.

¶ Et prima est cupiditas temporalitatis.

¶ Secunda est cupiditas familiaritatis.

¶ Tertia est cupiditas sensualitatis.

¶ Quarta est neglecte penalitatis.

De causis quare itur ad purgatorium.

Prima igitur causa quare itur ad purgatoriuz est cupiditas. i. inordinat⁹ affectus quē q̄s hz ad tpalia: vt diuitias ⁊ honores: potētias ⁊ hmōi: ita tñ q̄ semp̄ ꝓponatur oībus talibus amor dei. Cū ēm quis nimis solicitaf ad ipsa acquirenda: nimis timet circa ipsa amittēda: nimis dolet de ipsorū amissione: nimis gaudet de eorū possessione: nō eis vtitur: ⁊ subuenit debita discretione. In oībus hmōi cōmittunf frequēter venialia: ⁊ vtinā nō aliq̄ nō ꝓuenirent ad mortalia. Difficile est reperire talia possidētes sine inordinatione affectus. Unde Greg. dicit q̄ cura rei familiaris vix sine pctō exerceri potest: ab his etiā qui nouerūt vitare pctm̄. Scōa causa est inordinatus affectus ad parentes ⁊ amicos qui frequēter fit: vt dicit Aug. vt offendaf deus nō offendatur amicus: cū tñ sm̄ verā charitatē: nec minimū veniale quis ꝓ salute ꝓximi cōmittere debeat. Et q̄ inordinata affectio ad huiusmodi trahit hoiem ad plura pctā: ideo christus dixit. Inimici hoies domestici ei⁹. Mich. vij. Tertia causa est cupiditas sensualitatis. ꝓpter q̄d dicit apls ad Rom̄. xiij. Curā carnis ne feceritis in cōcupiscentia. Uppetit ēm ipsa sensualitas cōtraria spiritui: que. s. sunt delectabilia sensibus: vt videre: audire: gustare ⁊ hmōi: horret ⁊ refugit dura ⁊ aspera: vt vigilare: orare: ieiunare: ⁊ hmōi. ꝓpter q̄d etsi spūs ꝓptus sit ad bonū: caro tñ infirma frequentissime cadēs saltē in venialibus: cū quibus decedens ad purgatoriū mittit. Uñ Greg. de quibusdā leuibus culpis: ante diē iudicij purgationis credendus est ignis. xxv. dist. qualis. Uñ in vitis patrū legit ꝓ hmōi leuibus quosdaz ꝓbos viros ad purgatoriū deputatos: ⁊ aliquot quidē ꝓ delectatione quā habebāt in cātu: alij ꝓ delectatione nimia in potu: alij ꝓ nimia solicitudine in edificijs etiā ecclesiasticis: alij ꝓ studio curioso gentiliū. Grego. etiā narrat de Pascasio sancto viro in. iiij. dialo. q̄d in purgatorio stetit: cuius causam ibi vide. Quarta causa est neglecte penalitatis. i. q̄ in presenti neglexit satisfacere ad plenū ꝓ mortalibus cōmissis: de quib⁹ tñ penituit ⁊ cōtritus fuit. Nā cū pctōr reuertit ad pniam verā restituit sibi gra ⁊ dei amicitia ⁊ debitū pene inferni: remanet tñ obligat⁹ cōiter pene tpali: quā te aūt nullus scire pōt. Qui si nō satisfacit: nō solū ꝓ pnias iniunctas a cōfessore: q̄ illud cōiter quasi nihil est respectu ei⁹ q̄d dz: ⁊ ꝓ alia opera penalia i gra facta: vt ieiuniū: eleemosyna: oratio: flagellatio: ⁊ hmōi: q̄d restat in morte et de pena soluenda: ibi sustinet vsq; ad plenū: nisi subleuef ab alijs. Uñ Auguſt. de peni. dist. vij. c. ylti⁹. sed q̄n. Purgandus est igne purgationis: qui in alio seculo distulit fructum conuersionis.

Exēpluz.

Aliud exēplum.

§. III. Quantū ad tertium principale. s. q̄ libenter demū ille aie transeant de pena ad gloriā ostēdit Psal. lxv. cū subdit. Et eduxisti nos in refrigerium. Educuntur autem de purgatorio quatuor modis.

Alie educūtur de purgatorio q̄tuor modis.

¶ Primo per modum intercessionis.

¶ Secundo per modum redemptionis.

¶ Tertio per modum ꝓprie solutionis.

¶ Quarto per modum aliene ꝓ eo afflictionis.

Primus igitur modus est ꝓ intercessionem: videlicet aut capitis. s. Jesu Christi: cū offerf sacrificiū corporis sui in altari ꝓ defunctis. xiij. q. ij. nō estimemus. Et hoc est ꝑcipuū suffragiū. Exēplū de monacho in legendis qui suffragijs. xxx. missarū euolauit ad celū. Et in vitis patrū de fratre Rao. qui vnica missa liberauit a purgatorio quēdā qui ibi esse debebat. xv. annis. Intercessio etiā mēbrorū. i. fideliū suffragaf ipsis purgādis: ꝓpter q̄d ecclesia frequēter orat ꝓ ipsis liberādis: vt illud. Dñe Jesu christe libera aias oīm fideliū defunctorū. s. qui fuerūt vere fideles numero ⁊ merito de manu inferni. i. de ptāte purgatorij. Et infra. De ore leonis. i. diaboli: ne cadāt in obscurum. i. ne detineant in obscuro in quo ceciderunt: ne absorbeat eas tartarus. i. ne absorptas teneat: sed signifer sctūs Michael repūtet eas. Ubi ostēdit q̄ño aie educanf de purgatorio: videlz ꝓ angelos sanctos eas

Exēpluz.

representantes archāgelo Michaeli: q̄ cum maximo tripudio ⁊ gaudio totius curie celestis ante conspectū dei statuit eas. Q̄d ptz ꝓ parabolā Mat. xviij. ⁊ Luc. xv. ouis ad ouile reportate cuz magno gaudio amicorū ⁊ vicinorū. i. sanctarū virtutū seu angelorū ⁊ aiarū de introductiōe eius. Uñ canit eccl̄ia. Archangele Michael cōstitui te custodē ⁊c. Lux sctā ꝓmissa Abrae: est vita gloriosa figurata ꝓ terrā ꝓmissionis. Nec ēm credēdū est ecclesiā intēdere orare ꝓ dānatis imo hoc ꝓhibet cū sciunt: hz q̄ hoc nō pōt nobis innotescere certe cū etiā quis in extremis positus possit penitere dato q̄ rarissimū ⁊ piculosissimū fit tūc vere penitere. vt hī de pe. di. vij. ꝓ totū. Jō eccl̄ia orat ꝓ oībus defunctis bñ ꝑsumēs de quolibet: nisi appareat ꝯtriū. Scōs modus est ꝓ redēptionē. Dañ. iiij. Pctā tua eleemosynis redime. Q̄d hz locū nō solū in vita pñti: hz etiā in purgatorio: cū videlicet quis legat largas eleemosynas ꝓ se fieri. Sz bñ talis aduertere dz: q̄d ꝑsonas cōstituat siue executores siue cōmissarios tales: ⁊ heredes obliget culpabiles sub pēnis priuationis hereditatis: vel aliquid huiusmodi: vt q̄citissime expediat. Nā si tardauerit nullam expiationem siue subleuationem sentiet quousq; illud fuerit impletum: ⁊ si partē facit ptem habebit. Tertius modus eductionis est ꝓ viā solutionis ꝓprie in purgatorio. Cū aūt ipsi nō possint se ꝓ aliq̄d suffragium vite pñtis iuuare: q: nō sunt in statu merendi vel satisfaciendi: ideo illi qui nō hñt amicos vel notos qui eis suffragenf specialr: tandiu manent in purgatorio quousq; per illas penas debitū soluant. Quāuis gñalia suffragia ab ecclesia ꝓ oībus fiāt: tñ modicū inde reportant respectu specialium. Distribui ēm hñt in multa milia animarum. Unde Sal autor. Nō eries. s. de carcere purgatorij donec reddas nouissimū quadrantem. i. donec satisfacias etiam ꝓ minimo veniali. Mat. v. per te pena sustinēdo: vel ꝓ alium suffragantē. Sic sanctus Judas Machabe⁹ collatiōe facta duodecim milia drachmas argenti misit Hierosolymā offerri ea ibi ꝓ peccatis mortuorū. s. vel venialibus vel pēnis debitis mortalibus. Obseruādum etiā est q̄ de substātia sua nō aliena legata faciat cum. s. ꝓsone sciunt quibus satisfieri dz. Sz etsi legauerit ꝓ incertis cū ipsis debitor sit modicam inde expiationem vel subleuationem reportat in purgatorio. Magnū tñ cōmodum recipit: quia exit infernum. Unum legitur in Chronicis Martinianis: q̄d cuz quidam maximus princeps legasset in morte magnam quantitatem pecunie erogari debere ꝓ post mortem suā pauperib⁹: ⁊ impletum fuisset: apparuit cuidam suo familiari dicens se adhuc in purgatorio detineri: q: de data eleemosyna nullam susceperat subleuationē: q: erat illicite congregata. Sed rogauit vt daret certam aliā quātitatē licite acquisitā: ⁊ sic sentiret suffragiū: q̄d ⁊ factum est: ⁊ inde eductus in refrigerium. Sed et quecūq; eleemosyna detur ꝓ defunctis: siue per amicos siue per extraneos eis valet: si in purgatorio sunt. Et ratione redemptionis: q: ille per eleemosynas captiuū redimit: sicut etiam frequenter fit in curijs secularibus: si tñ ille qui facit hoc sit in gratia cōstitutus valet ⁊ rōne intercessiōis. i. oronū ⁊ missaruz q̄ fiūt ab his qui eleemosynā recipiūt. Et hoc siue sit malus ille qui eleemosynā prestat: siue sit malus ipse sacerdos clericus vel religiosus accipiens sm̄ Tho. in. iiij. Et ratio est: q: cum sint tales ministri ecclesie: ⁊ ecclesia per eos operetur: nec possint frustrari orationes ecclesie: ideo quod debent vel faciunt ministri ecclesie: deus acceptat: etsi ad sui perniciem ministerio vtantur. Et ideo notorij mali nō debēt ad huiusmodi de facili induci. Et sm̄ beatum Tho. in. iiij. sen. quāto culpa in presenti magis ꝯtraducif in subiecto ꝓ ordinatā affectionē ⁊ assuefactionez: rñdet in purgatorio acerbitas pene ceteris paribus ⁊ grauior culpe rñdet illi diuturnitas pene. Quartus modus deducendi aias de purgatorio in refrigeriū: est afflictio ꝓprij corporis ꝓ petis accepta: puta ieiuniū vigilia abstinentia peregrinatio rōne laboris ibi tolerati: nō rōne indulgētie posite ad talē ecclesiā nisi forma indulgētie expresse hoc cōtineret: vt. s. pdesset ⁊ viuis ⁊ mortuis: aliter nō valent sm̄ Tho. in. iiij. Similiter ⁊ maceratio carnis ꝓ disciplinā valet ꝓ eis assumpta. Uñ ⁊ de btō Dñico legit q̄ quasi omni nocte vnā disciplinā inter alias cū catena ferrea vsq; ad sanguinem sibi dabat ꝓ subleuamine defunctorum.

Virtus eleemosyne.

¶ De cognitione anime separate. Cap. vj.

Alia separata cognoscit aliter q̄ nunc.

De cognitiōe aie separate.

Et primo q̄ cognoscit aia separata: sed nō cōuertendo se ad phantasmata: sicut cū est vnita. Ꝓ cuius declaratione dicit beatus Tho. in. j. par. q. lxxxix. ar. j.

ar.j.q cum nihil operet nisi inquātū est in actu: modus operandi vnuscuiusq; rei cōsequit modū essendi ipius. Habet aūt aia alīū modū essendi cū est separata: manente tñ eadē natura aie. Aia igit ām illū modū essendi quē hz cū est corpori vnita cōpetit ei mod⁹ intelligēdi: q̄ est cōuertēdo se ad phātasmata corpor q̄ in corporeis organis sunt. Cū autē fuerit a corpe separata: ppetit ei modus intelligēdi p cōuersionē ad superiora: z ad ea que simpliciter intelligibilia sunt: sicut z alijs substātijs separatis. Uñ modus intelligēdi per conuersionē ad phātasmata est ei naturalis sicut z corpi vniri: sz esse separatū a corpore est p̄ter rationē sue nature. Et sic intelligere absq; cōuersiōe ad phātasmata. Quāuis intelligere p conuersionē ad superiora sit simpliciter nobilī⁹ q̄z intelligere p cōuersionē ad phātasmata: tñ talis modus intelligēdi put erat possibilis aie erat imperfectior. q̄ sic declarat. In substātijs intellectualib⁹ inuenit virtus intellectiua p influētiā diuini luminis quod in primo principio est vnū z simpler: z quāto magis creature intellectuales distāt a primo lumine: tāto magis diuidit illud lumē z diuersificat: z inde ē q̄ deus p vnā essentiā oia intelligit. Supiores aūt intellectualiuz substātiarū: etsi p plures formas intelligāt: tñ intelligūt p pauciores z magis vniuersales z virtuosiores ad cōprehēsionē rerū p̄pter efficaciā virtutis q̄ est in eis. In inferiorib⁹ autē sunt forme magis z min⁹ vniuersales z min⁹ efficaces: ad apprehensionē rerū inquātū deficiūt a virtute intellectiua superior. Si ergo inferiores substātie haberēt formas in illa vniuersalitate quas hñt supiores q̄ nō sunt tāte efficacie intelligēdo: nō acciperēt per eas perfectā cognitionē de reb⁹: sed in quadā cōitate z cōfusione q̄ aliqualiter apparet in hoib⁹. Nā q̄ sunt debiliores intellect⁹ per vniuersales cōceptiones magis intelligētū nō accipiūt perfectā cognitionē: nisi eis singula in speciali explicēt. Inter substātias aūt intellectuales manifestum est vltimas esse aias humanas ām ordinē nature: hoc aūt pfectio vniuersi exigebat vt essent diuersi gradus in rebus. Si igit aie humane sic essent institute a deo vt intelligerēt p modū qui cōpetit substātijs separatis: nō haberent cognitionē pfectā sed cōfusam z in cōi. Ad hoc ergo vt pfectā z ppriā possint habere cognitionē de rebus sicut naturaliter sunt institute vt corporibus vnīant: z sic ab ipis reb⁹ sensibilib⁹ cognitionē ppriā de eis accipiāt: sicut hoies rudes ad scientiam induci nō p̄nt: nisi per materialia exempla. Et sic ptz q̄ ppter melī⁹ aie est vt corpi vniatur: z intelligat in corpore p cōuersionē ad phātasmata: z tñ separata pōt habere alīū modū intelligēdi. Ꝙ aūt dicit p̄bs in iij. de aia q̄ intelligere corūpitur corrupto quodāmodo interi⁹ vt phātasmata: intelligitur de mō intelligēdi p cōuersionē ad phātasmata: quē in corpore aia hz q̄ modus deficit p mortē: vt dictū est. Intelligit aūt aia separata nō quidē per species innatas: q̄ nō hz cū a principio sit vt tabula rasa: nec per species quas abstrahat a sensibus: quia nō habet organa sensus z imaginationes quibus mediantibus abstrahantur species intelligibiles a rebus. Nec etiam per species p̄ius abstractas et postea cōseruatas: quia sic anima pueri nihil intelligeret post mortem: sed intelligit per species ex influentia diuini luminis participatas: quarum anima fit particeps sicut et alie substantie separate q̄ius inferiori modo. Unde q̄cito cessante conuersione ad corpus: anima ad superiora conuertitur.

Secūd⁹ mod⁹ cognitiōis est nobilior.

Aia tabula rasa.

§.I. Anima separata perfectā cognitionē hz de alijs aiabus separatis loquēdo de cognitiōe naturali aie.

Aie separate cognitio se extendit.

Uñ z dives in inferno vidit Abraā z Lazarum. Luc. xvj. De angelis aūt hz impfectā cognitionē z deficiētē. s. cognitionē naturalē. Nā de cognitiōe glorie quā habent aie. s. in deo est alia rō. Pro hui⁹ declaratione dicit b. Tho. vbi. s. ar. q̄. q̄ p hoc q̄ aia separata cognoscit seipaz: accipere possum⁹ qualiter cognoscat et alias substātias separatas. Et q̄diu quidē est aia corporis vnita: vt dictū est. s. intelligit cōuertēdo se ad phantasmata: z iō nec seipam intelligere pōt nisi inquātū sit actu intelligens per species intelligibiles a phātasmatib⁹ abstractas. Sed cum fuerit separata intelligit nō cōuertēdo se ad phantasmata sed ad ea que sunt ām se intelligibilia. Uñ seipam p seipam intelliget. Est aūt cōe oi substantie separate q̄ intelligit id quod est infra se: et id quod est supra se per modum substantie. Sic enim intelligitur aliq̄d ām q̄ est intelligēte. Est autem aliquid in altero per modū eius in quo est. Modus autem substātie aie separate est infra modum substantie angelice: sed est conformis modo aliarū aiarū separatarū: z iō vt dictum est: hz aia separata cognitionē pfectā de alijs aiabus separatis: sed impfectā de angelis. Ultima aūt felicitas hois cōsistit in pfecta cognitione soli⁹ dei: qui nisi p gratiā videri nō pōt. In cognitiōe aūt aliarū substātiarū separatarū cōsistit magna felicitas. Si tñ pfecte cognoscant: q̄ tñ nō cōtingit naturali cognitiōe in aiabus separatis: nec tñ est vltima etiā si esset pfecta: vt posuerūt quidaz pōt: z iō falsum dixerūt. Aia separata nō cognoscit oia naturalia statim. Nā si hoc eēt sequeret q̄ hoies frustra studerēt ad rerū sciētiā capescēdā: q̄ est incōueniēs dicere. Pro cuius declaratiōe dicit sctūs Tho. vbi. s. ar. iij. q̄ aia separata itelligit p species ex influentia diuini luminis: sicut z angeli. Sz tñ q̄ natura aie est infra naturā angeli: cui ille modus est cōnaturalis: ideo aia separata p hmōi species nō hz pfectā rerū cognitione: sz quasi in cōi cōfusaz. Sicut ergo angeli se habēt ad pfectā rerū cognitionē naturalīū p hmōi species: ita aie separate ad impfectā rerum carū cognitionē z cōfusionē. Ergo angeli habēt pfectā cognitionē oim naturaliuz p species: q̄ oia que fecit deus in propijs naturis fecit in intelligentia angelica ām Augu. sup Gen. Aie autē separate etiā pfecte nō certā z ppriā: sed confusam z cōem de oibus naturalibus cognitionē habēt. Et ideo nō frustra hic laborat ad habendū scientiā: q̄ sciētia hic acquisita per studiuz est ppria z perfecta nō cōfusa vt illa. Futura autē nec angeli: nec demones: nec aie separate cognoscūt: nisi vel in suis causis: vel p reuelationē: nō aūt cognitione naturali p species inditas. Aie separate cognoscūt aliqua singularia. Unde dives in inferno dixit. Habeo quinq; fratres z. Luce. xvj. Non tñ oia cognoscunt singularia etiā presentia. Pro cuius declaratione dicit beatus Tho. vbi. s. ar. iiij. q̄ dupler est modus intelligēdi. Unus p abstractionē a phātasmatibus: z p hūc modū nō p̄nt cognosci singularia ab aia directe: sz indirecte: vt dictū est. s. Alius modus est p influētiā specierū a deo. Et p istū modū intellectus pōt cognoscere singularia. Sicut em deus inquantū est causa oim vniuersaliū z individualiū principioz cognoscit oia vniuersalia z singularia: ita substātie separate a corporib⁹ p species que sunt participate similitudines diuine essentie: p̄nt cognoscere singularia. In hoc tñ est differētia inter angelos z alias separatas: q̄ angeli p hmōi species nō solū naturas rerū in speciali cognoscere possunt: sed etiā singularia sub speciebus cōtēta. Sed aie separate habēt cōfusam cognitionē naturaliuz p species. Et iō nō possunt cognoscere singularia: nisi illa ad que quodāmodo determinant: ad que habent aliquā habitudinē quā nō habent ad alia: vel p precedentē cognitionē: vel p aliquā affectionē: vel p naturalē aut diuinā ordinationē: q̄ omne q̄ recipitur in aliquo determinatur in eo per modum recipientis.

Aia separata cognoscit aliq̄ singularia.

§.II. Aia separata retinet sibi habitus scientie acquisite: sed nō remanet actus ām eundē modū sciendi.

Scie acq̄site quo remanēt in aia.

Primū sic declarat beatus Tho. vbi. s. ar. v. Sciētia est in intellectu qui est locus specieruz: vt dicitur in. iij. de aia. Et iō quāuis scientia hic acquirat ex sensibilibus: z p cōsequēs ex viribus sensitiuis: quarū illa sunt obiecta: opz q̄ habitus scientie acquisite sit partim in ipso intellectu z partim de viribus sensitiuis. Et hoc pōt considerari ex ipsis actibus ex quibus acquirit scientia. Nā habitus sunt similes actibus ex quibus acquirunt. vt hz in. ij. Ethic. Actus aūt intellectus ex q̄bus sciētia acquiritur: sunt p cōuersionē ad phātasmata: q̄ sunt in viribus sensitiuis. Sicut ergo actus intellectus p̄ncipaliter quidē z formal⁹ est in ipso intellectu: materialiter aūt z dispositiue in viribus. Idez dicendū est de habitu. s. quātū ad id q̄ aliquid p̄tis scientie hz esse in inferioribus viribus: nō remanebit in aia separata: quātū aūt ad id q̄ hz esse in intellectu necesse est vt maneat: q̄ talis forma intellectus nec p se corūpi pōt: sicut corūpitur aliquid a suo cōtrario: vt frigidū a calido: q̄ speciebus intelligibilibus q̄ sunt in intellectu possibili seu intentione intelligibili nil est contrariū: precipue quātū ad simpliciū intelligentiā. s. eius q̄ quid est. Nec p accidēs corūpi pōt talis forma. s. p corruptionez subiecti: q̄ subiectū scientie q̄ est intellect⁹ est incorruptibile. Ꝙ aūt ap̄s. j. ad Cor. xij. dicit: q̄ sciētia destruet: intelligit quantū ad actū qui nūc est: q̄ sz intelligēdo p species itelligit a sensibilibus abstractas. Et sicut aliquis min⁹ bonus ām staturā corporis erit maior aliquo magis bono: ita nihil p̄hibet aliquē min⁹ bonū aliquā habere scientiā quā nō habet magis bonus: sed tñ nullius momēti est in cōparatiōe ad alias p̄rogatiuas quas meliores habebūt. Quantū vero ad actū habituū acquisitoruz de scientijs: nō erit idē modus intelligēdi qui nūc est. ām ergo

species intelligibiles hic acquisitas aīa separata intelligere po test que prius intellexerat: nō tñ eodē modo. ſ. per cōuersionem ad phantasmata: sed per conuenientem modum anime separate. beatus Tho. vbi. s. ar. vj.

§. III. Anima separata secundu

Aīa separata q̄o cognoscit ea q̄ hic aguntur.

naturalē cognitionē de qua hic agitur: q̄ cōis est saluatis z dam natis: in alia vita nō cognoscit que hic aguntur particularia scōm beatū Tho. vbi. s. ar. viij. Et huius rō est: q̄ aīa separata p hoc cognoscit singularia: q̄ quodāmodo est determinata ad illa p vestigiū alicuius precedentis cognitionis vel affectionis: vel p diuinā ordinationē. Aīe aūt mortuorū fm ordinationē diuinam fm modū essendi segregate sunt a cōuersatione viuentiū: z con iuncte cōuersationi substātiarū spūaliū que sunt a corpore separate. Uñ q̄ apud nos aguntur ignorāt. Et hāc rōnē assignat btūs Grego. in. viij. moral. tractans illud Job. xiiij. Siue fuerint filij eius nobiles siue ignobiles ignorāt. Ubi sic dicit. Mortui vitaz in carne viuētiū post eos qualiter hic disponat ignorant: q̄ vita spūs lōge est a vita carnis: z sicut corporea z incorporea diuersa sunt genera: ita sunt distincta cognitiōe. Si aūt obijciat illud Luc. xvj. de diuite epulone qui dixit. Habeo q̄nq; fratres vt testet illis: ne z ipsi veniāt in hūc locū tormētorū ꝛc. Et sic videt q̄ habuerit curā de fratribus: z p cōsequēs cognouerit statū eorū. Rñdet beatus Tho. q̄ aīe mortuorū pñt habere curā viuentiū: etiā si ignorēt statū eorū. Sicut ecōuerso viuētes habēt curā de mortuis facientes suffragia pro eis: licet nesciant statū eorum. Possunt etiā mortui facta viuētiū scire nō quidē p seipsos: sed p aias eorū qui hinc acced̄ūt ad eos: vel per angelos seu demones vel spū dei reuelante: vt dicit Augu. z habet. xiij. q. ij. fatendū. Distātia aūt localis inter nos z ipsos nō est cā huius ignorantie: ſz cā ſpradicta. Et rō est fm btūm Tho. vbi. s. ar. j. q̄ aīa separata intelligit singularia p influxū specierū ex diuino lumine. Q̄d lumē equaliter se hz ad ꝓpinquū z distans. Uñ distātia localis nullo mō impedit cognitionē aīe separate. Q̄d etiā pater: q̄ diues in inferno vidit Abrāā a longe. Sz quātū ad aīas separatas brō p̄dicit btūs Greg. vbi. s. q̄ hoc de eis sentiendū nō est: q̄ ſz dictū est de alijs fm cognitionē naturalē: q̄ que intra oīpotentis dei claritatē videt nullo modo credenduz est q̄d sit fortis aliquid q̄d ignorēt. Augustin. in lib. de cura p mortuis agenda: dicit expresse: q̄ nesciūt mortui q̄d in hac vita agant viui: etiā filij eorū vt habet in glo. sup illud hymni Abrāā nescit nos. Q̄d cōfirmat idē Augu. p hoc q̄ nō visitabat a matre sua: z in tristitijs consolabat sicut q̄ viuebat. Nec est ꝓbabile vt vita facta felicior q̄ beata sit effecta crudelior. Sed per hoc q̄d ꝓmisit dñs Josie regi vt prius moreretur ne videret mala que superuentura erant populo suo. iiij. Reg. xxij. Augu. dubitando hoc dixit. Sed Greg. assertiue dicit: q̄ nullo modo est credēdū. Scōm ergo suam Grego. videt q̄ aīe sanctorū deum videntes: oīa presentia q̄ hic aguntur cognoscāt. Sunt eīm equales angelis dei: de quibus etiā Aug. asserit q̄ ea que apud viuos aguntur nō ignorant. Sed q̄ aīe sanctorū sunt pfectissime coniuncte iustitie dei: nec tristantur nec rebus viuentium se interunt: nisi fm quod ordo diuine iustitie exigit.

Mortui nesciunt q̄d viui agant.

§. IIII. De apparitionibus aiarū

Diuersis rōnibus apparent aīe defunctorum.

separatarū. Sciendū fm beatū Tho. vbi. s. ar. viij. q̄ cū apparēt viuis aīe defunctorū ad aliq̄d annūtiandū: q̄d vtiq; aliq̄n cōtingit: vt dī Mat. peñ. q̄ multa corpora sanctorū qui dormierūt surrexerūt z apparuerunt multis. Aliq̄n etiā apparent aīe sine corporibus ꝓprijs suscitatis: sed alijs corporibus assumptis ex aere formatis: sicut potuit esse Moysi iaz defuncti coram christo se transfigurāte. Mat. xvij. Uel de aīa Paschasij que apparuit beato Germano in balneis p loco purgatorij sibi assignato: vt narrat Greg. in. iiij. dialo. et de pluribus alijs ibi. z in vitis patrū habetur: q̄ cū euenit p speciālē dei dispēsationem contingit: vt aīe defunctorū rebus viuentiū interſint. Et est hoc inter dei miracula cōputandū. Uel hę apparitiones fiūt p operationes bonorū angelorū: ignorātibus etiā ipsis mortuis: sicut etiā viui alijs aliq̄n viuentibus in somnijs apparēt ignorantibus eis: sicut forte accidit in apparitione beati Nicolai Cōstantino dormienti ad phibendū necē triū innocētiū viuētiuz. Et appartio etiā beati Ambrosij: z officiatio eius ad exequias beati Martini per angelum fuit in forma eius: cum ipse corporaliter remansit Mediolani q̄d tamē ipse nō ignorauit. Quod etiam legitur de frequenti apparitione christi aliquibus sanctis: vt beate Catharine de Senis z alijs: magis videtur credibile quod fuerit per angelum christi personam representantem: q̄m per personam propriā christi. Sicut etiā angelus apparebat z loquebatur Moysi in persona dei. Uel etiam hoc potest fieri per operationem angelorum malorum ad decipiendum homines. Sicut fm vnam expositionem Augu. habetur. j. Reg. xxviij. de Samuele mortuo apparē te Sauli. quē dicit Augu. fuisse diabolum in forma Samuelis. vt habetur. xxvj. q. v. nec mirum.

Titulus. VI. De causis peccato rum z anime passionibus.

De triplici causa peccati scilicet ignorantia: fragilitate z malitia. Capitu. j.

Cum dictū sit supra q̄d peccatū est dictū vel factum: vel concupitum contra legem dei: z omne q̄d sit causam habet: ideo videndū est de causa peccati. Causa autē peccati pōt esse triplex. ſ. interior: z exterior: z inferior: q̄ triplicem causam reperimus in peccato primorum parentum. Causa interior est ratio z sensualitas: que figuratur per Adam z Euam. Causa exterior fuit antiquus serpens z pomum. Et de his duobus habes dist. vj. testamentum. z. c. seq. Causa inferior. i. peccatum: ibi etiaz cōcurrit z fuit causa peccati gule quedam scilicet mentis elatio q̄ precesserat in mente ipsorum secundum Augu. Unde z dicitur dist. xxxv. sexta die. Gulam fuisse primam preuaricationem: intelligendum est de peccatis exterioribus. Et quia extra primū peccatuz omnia alia possunt dici z peccata z pene peccati. Ideo de pctō in genere agit cōgrue in ista prima parte: vbi tractatur de penis. Causa autē interior petiterū pōt esse triplex fm Tho. ſ. ij. q. lxxv. Cū eīm peccatum consistat in actu: z principium humanorum actuū sit sensitiuus appetitus intellectus: z affectus siue voluntas. Sic peccatum potest causari a sensualitate: voluntate z ratione. Sicut enim ex iudicio rationis voluntas mouetur in aliquid fm rationē: ita etiam ex passiōe sensus appetitus sensitiuus in aliquid inclinatur: que inclinatio interdum trahit voluntem z rōnē. Et q̄ causa peccati est aliq̄d bonū apparens motiuum cum defectu debiti motiui. ſ. regule rationis vel legis diuine. Ipsum motiuum q̄d est apparens bonum pertinet ad apprehensionem sensus z appetitum. Ipsa autem absentia debite regule pertinet ad rationē que nata est huiusmodi regulā cōsiderare. Sed ipsa pfectio volūtarij actus pcti pertinet ad volūtatem: ita q̄ ipe actus voluntatis premissis suppositis iā est quodā pctm̄. Et quāuis ista tria cōiter aliquo modo cōcurrant in peccato mortali: tñ fm q̄ aliquid horuz est magis causa z prior ad actū pcti q̄d cōmittitur: fm hoc quis dī peccare vel ex ignorantia q̄d ptinet ad effectū rōnis: vel ex malitia q̄d pertinet ad inordinationem voluntatis: vel ex infirmitate siue passiōe: quod pertinet ad inordinationem sensualitatis in qua sunt passiones. Uñ Grego. dicit de pen. dist. ij. sciendum quippe. Peccatum tribus modis committitur: aut enim peccatur ignorantia: aut studio: id est malitia: aut infirmitate.

Cā pcti iteriꝰ est tripler.

Cāa pcti est tripler.

§. I. Quantū ad primū scilicet de

Triplex est ignorantia.

peccato ex ignorātia. dicit Aug. xv. q. j. merito. Queritur q̄ sunt pctā nesciētiū. Sed no. q̄ triplex ignorantia pōt reperiri in actu pcti. Tho. ſ. ij. q. lxxvj. Prima est cū nescit id q̄d scitur esse phibitū: z p cōsequēs malū puta cum fornicatur quis nesciēs fornicationē esse peccatū: z hoc dī ignorantia iuris. Secūda est cū scit q̄s aliquē actū esse phibitū z malū: sed nescit hoc q̄d agit esse illum actū: vt cū q̄s sciēs adulteriū esse peccatū accedit ad vxorē alienā quā putat esse suā: vt Jacob ad Liaz: vel occidit hoiem quē putat ferā: z hec dicitur ignorātia facti. Et hec nō excusat a pctō si datur opera rei illicite. Sicut nec Lamech excusat ab occisione Cain. xv. q. j. illud §. ſz obijcit. aut etiā si nō adhibet debita diligētia. Unde nō excusaret qui diabolū adorat esse subito apparētem sub angelo lucis. vt dī. xxix. q. j. in glo. Tertia ignorātia est cū scit quidē id q̄d quis agit esse pctm̄ in vniuersali: puta quia fornicationē esse cōmittendam: z etiam scit esse fornicationē: sed nō cognoscit in particulari illum actū qui est fornicatio nō esse faciendum obnubilatus passione vel habitu vitioso z huiusmodi: vt actualiter nō cōsideret z intelligat id q̄d agit esse malum. Ista ignorantia reperit in omni peccato. Unde pbus dicit: q̄ oīs malus est ignorans. Et ꝓuerb. xiij. dī. Errāt qui operantur malū. Et dist. xxxviij. quāuis. dicitur. Nō nisi rerū ignorantia pōt

tia pōt errare: ꝛ ꝑ vero quippe approbat falsum: qđ erroris est ꝓprīū. Hec igitur nō est causa peccati: sed aliqđ cōsequens ad causam. s. ad passionē vel habitū inclinantē ad pctm̄. Scđa etiā ignorātia nō est causa peccati: sed cōcomitanter se habet ad ipsum. Ad̄ restat q̄ tm̄ prima est causa peccati prout nūc loq̄mur: quia tollit sciētiā prohibētē actum peccati. Et hec ignorantia nisi sit affectata excusat a tanto: etsi nō a toto: si est eorū q̄ quis scire tenetur ꝛ scire pōt. dist. xxxvij. c. vlti. Qđ aūt Amb. dicit: q̄ grauissime peccat qui ignorat: intelligit vno mō vel de ignorātia simpliciter affectata: vel de ignorātia infidelitatis ꝑm Tho. Vel dic grauissime. i. periculosissime: q̄ qui ignorat morbum nō querit medicū. Itē licet trāseūte reatu per presentiā remaneat ignorātia ꝑm q̄ est priuatio sciētie: nō tm̄ remanet negligentia ꝑm quā ignorātia dicitur pctm̄. Nec sequit q̄ ignorās continue actu peccet: sed solū q̄n est tps acq̄rendi sciētiā quā habere tenetur: sicut in alijs pctis omissionis. Unde ꝛ notāter dr̄: q̄ ignorantia mater cunctorū errorū a cūctis vitanda est. dist. xxxviij. c. j. Et de ipsa ignorantia multa habes in. ij. par. ti. v. c. ix.

Que ignorantia sit cā mali.

§. II. Quātum ad secūdum id est

Quō peccatur ex malitia.

pctm̄ ex malitia. Nota ꝑm Tho. j. ij. q. lxxviij. q̄ pctm̄ ex malitia dicitur peccatū qđ quis facit quasi sciēter malū eligēs: quia talis id qđ scit esse malū spūale: qđ est malum simpliciter ꝓ quod bono spūali priuatur: vult tm̄ vt bono tēporali potiatur: quod totū ꝓcedit ex inordinatione voluntatis: q̄ scz minus bonū magis amat. Nam cum aliquis eligat pati detrimētū in bono minus amato: ad hoc vult vt potiatur bono magis amato: sicut cū vult homo pati abscissionem mēbri etiā sciēter vt cōseruet vitā magis amatā. Ideo quādo voluntas est ita inordinata q̄ aliquod bonū tpale plus habitualiter amat: puta diuitias vel voluptates: q̄s ordinē rōnis vel legis diuine vel charitatis: vel aliquid hmōi: sequitur q̄ velit dispēdiū pati in aliquo spūalium bonorum: vt potiatur aliquo tēporali bono. Est tm̄ in ipso ignorātia aliquomodo inquātū. s. nescit in particulari illud malum nō esse sustinendū ꝓpter consuetudinē talis boni. Peccatū ergo ex malitia: cū nō ꝓcedit ex impulsu appetit⁹ sensitiui quod est peccare ex passione: neq̄ ex defectu rationis quod est peccare ex ignorantia: sequitur q̄ procedit ex ipa volūtate: que ex seipsa mouetur ad malum. Et hoc potest esse tripliciter.

Passio. impedit aliquem tripliciter.

Inclinatio ad malū ex triplici cā.

¶ Uno modo ex habitu male acquisito.

¶ Secundo ex aliqua egritudinali habitudine.

¶ Tertio ex remotione alicuius prohibentis.

Quantū ad primū est sciēdū q̄ cū aliq̄s acquirit sibi habitum vitiosum ex multiplicatiōe actuū malorū inducētē cōsuetudinē q̄ vertit in natūrā. Hinc est q̄ illa mala dispositio habituata sit qua cōueniēs ꝛ similis bono: ꝛ hoc modo rōne cōueniētie tēdit volūtas quasi in bonū: q̄ vnūquodq̄ ꝑm se tēdit in id quod est sibi conueniēs. Et sic peccare ex habitu est peccare ex malitia. Quātū ad scōm est sciēdū q̄ etiā sine habitu acq̄sito vitij cōtingit aliquē peccare ex malitia quātū ad scōm. Qđ cū nō ꝓcedat neq̄ ex ignorātia neq̄ ex passiōe opz q̄ ꝓueniat ex aliquo principio corrupto intrinseco qđ dr̄ egritudinalis hebetudo: sicut aliq̄s hz quasdā naturales inclinatiōes ad aliqua predicta propter corruptionē nature ipsius. Quātū ad tertiū sciēdū q̄ volūtas aliq̄n per se tēdit in aliqđ malū per remotionē alicuius ꝓhibētis: puta si aliquis ꝓhibeatur peccare: nō quia pctm̄ ei ꝑm se displiceat: sed ꝓpter spem vite eterne: vel ꝓpter timorē gehēne: remota spe p desperationē: vel timorē p presumptionē: sequitur q̄ ex certa malitia quasi absq̄ freno peccet: quod est peccare in spiritūsctm̄. de quo vitio habes infra. in. ij. par. ti. viij. c. vij. ꝛ viij. Et nota q̄ pctm̄ ex certa malitia est grauius pctō ex infirmitate siue ex passione triplici rōne. Prima quidē q̄ cum pctm̄ cōsistat in volūtate: quāto motus pcti est magis ꝓprius voluntati tanto pctm̄ est grauius ceteris paribus. Sed in peccato ex malitia motus ipsius pcti est magis ꝓprius volūtati: q̄ ex seipsa in malū mouetur q̄s q̄n peccatur ex passione: q̄ est a quodā intrinseco impulsa ad peccandum: ꝛ quāto malitia fuerit vehementior tanto peccatum est grauius. Unde Grego. dicit. Multo grauius malitia (al's studio) q̄s infirmitate peccatur. de peni. dist. j. sciendum. Scđo q̄ pctm̄ ex malitia est diuturnius. Nam habitus quo vt in pluribus peccatur ex malitia est qualitas permanēs. Unde assimulatur infirmo cōtinua infirmitate laborāti. Sz passio que inclinat volūtatē ad peccandū est qualitas cito transiēs vñ assimulatur ei qui laborat in infirmitate interpolatim: et sic cito redit ad bonum ꝓpositū penitens. Ad hoc facit quod dr̄ de pe. dist. j. ꝛ venit. Ubi dicit Hiero. Sancti si peccāt: cōtra deo peccāt: q̄. s. cito reuertunt ad penitentiā. Tertio q̄ pctm̄ ex malitia est periculosius: nā sic peccās male est dispositus quantū ad ipm̄ finem qui est ꝓncipiū in operabilibus. Et sic eius defectus est periculosior: q̄s eius qui ex passiōe peccat: cuius ꝓpositū tendit in bonū finē: licet ꝓpositū eius ad hoc interrūpat. Ad hoc facit de penit. dist. j. sup tribus. Ubi dicit Hiero. Quartū scelus est post pctm̄ nō agere penitentiā: sed suo sibi complacere delicto.

Peccare ex malitia pessimum est.

§. III. Peccatū vero ex infirmita

te vel passione dicitur ex similitudine infirmitatis corporalis. Corpus em̄ tūc dicitur infirmū q̄n impedit vl debilitatur in exercitione ꝓprie operationis ꝓpter aliquā inordinationē partiū corporis. ita. s. q̄ humores ꝛ membra nō subdunt virtuti regitiue ꝛ motiue corporis. Sic infirmitas aie dicit q̄n impeditur ipsa in ꝓpria operatione: ꝓpter inordinationē partiū eius sunt concupiscibilis ꝛ irascibilis: que tūc sunt inordinate cū nō subdunt rōni: qđ fit per passiones insurgentes. Et ille qui est in passione cōstitutus scit peccatū esse qđ agit in vniuersali quidē nō in particulari: q̄ nō cōsiderat illud in particulari ꝓpter passionē impedientē. Impedit autem passio talem considerationē tripliciter. Primo quidē per quādam abstractionem. Cum em̄ oēs potentie aie in vna essentia aie radicentur: necesse est qđ quando in vna potentia intenditur in suo actu: altera remittat in actu suo: vel vt totaliter impediatur: tum quia omnis virtus ad plura diuersa fit minor. Unde econuerso quando intenditur circa vnū minus potest ad alia dispergi: precipue si intenditur intense: tū q̄ in operibus aie aialibus requiritur quedam intensio: que autē vehementer applicatur ad vnū: nō potest alteri vehementer attendere. Et ꝑm hunc motū per quandam distractionē: quādo motus appetitus sensitiui fortificat ꝑm quācūq̄ passionē necesse est q̄ remittatur: vel totaliter impediat motus ꝓprius appetitus rōnalis qui est voluntas. Scđo impedit talis cōsideratio a passione per cōtrarietatē: q̄ plerūq̄ passio inclinat ad cōtrariū huius qđ sciētia vniuersalis habet. Unde phs dicit in. ij. Ethi. qđ syllogismus incōtinētis qui. s. vincitur a passiōe habet quatuor propositiōes in mente. Duas vniuersales: quarū vna est rōnis: que dicit nullā fornicationē esse cōmittēdā: q̄ mala. Alia est passionis: q̄ dicit oēm delectationē esse sectādā: q̄ bona. Passio igitur incōtinētis ligat rationē: cū nō assumit sub illa vniuersali q̄ dicit nullā fornicationē esse cōmittendā. Si em̄ sub illa sumeret: sic diceret. Ista est fornicatio quā. s. vis facere: ꝛ ꝓ cōsequēs malū: ꝛ tandē cōcluderet: ergo nō est faciendū. Sed assumit incōtinens propositionē sub vniuersali passionis: ꝛ dicit. Ista est delectatio: cū sz vult fornicari: vnde cōcludit: ergo esse faciendam. Tertio tollit passio cōsiderationē ꝓ quādā immutationē corporalē: ex qua ratio quodāmodo ligat: ne libere in actū exeat: sicut etiā somnus vel ebrietas quadā corporali trāsmutatione facta ligat vsum rōnis. Et q̄ hoc cōtingat in passionibus patet ex hoc q̄ aliq̄n cū passiones multum intenduntur: homo amittit totaliter vsum rōnis. Multi em̄ ꝓpter abūdantiā humoris vel ire sunt cōuersi in insaniā. Et ꝓpter hūc motū passio trahit ad iudicandū in particulari cōtra scientia quā hz in vniuersali. Scientiā enim vniuersalis ēq̄s certissima sit: nō habet principalitatē in operatione: sed magis sciētia particularis: eo q̄ operationes sunt circa singularia. Et sicut ebrius q̄n̄q̄ ꝓfert verba significantia ꝓfundas sentētias: quas mēte dijudicare nō pōt propter ebrietatē: ita in passiōe existēs etsi ore ꝓferat hoc nō ēē faciēdū: tm̄ interius nō sentit ꝓp passionē q̄ illud sit faciēdū. Tho. j. ij. q. lxxvij. Et nota q̄ passiones ꝓprie sunt mot⁹ potētiarū aiēnō q̄dē appetitiuarū: vt est sensus ꝛ intellect⁹. s. appetitiuarū: nō tm̄ sunt mot⁹ appetit⁹ rōnalis qui dicit volūtas: sed appetitus sensitiui q̄ dicit sensualitas: que distinguit in potentiā cōcupiscibilē ꝛ irascibilē. Sed cū amor ꝛ gaudiū: tristitia ꝛ ira ꝛ hmōi: que ꝓprie sunt passiones attribuunt deo vel angelis vel sanctis hoib⁹: vt ptz inscriptura: tunc improprie ꝛ large assumūtur: ꝛ significāt simplicem actū volūtatis cū similitudine affectus passionis: sed absq̄ passione. Et ipsi quidē motus passionū ꝑm se considerati cum sint naturales ꝛ cōmunes nobis ꝛ brutis: nō faciunt nos virtuosos vel vitiosos: sed ꝑm q̄ a ratione regulant bene vel male. Et sciēdū qđ ipse passiones dupliciter se possunt habere ad iudiciū rationis. Uno modo antecedenter: ꝛ sic cū obnubilent iudiciū rationis: ex quo dependet bonitas actus moralis ꝛ ex impulsu inclinet volūtatē: diminuit bonitatē actus quātū ad opera virtuosa: ac etiā grauitatē peccati quantū ad opera vitiosa. Laudabiliter

Passiones duplicite se habēt ad rōnem.

lius est em̃ q̃ aliquis ex iudicio rationis facit op⁹ charitatis: q̃ faceret sola passione misericordie: ⁊ minus peccatū est ex passione peccare q̃ ex malitia: vt dictū est. Alio mō se habēt cōsequenter: ⁊ hoc dupliciter. Uno modo per moduz redundantie: q̃ scz cū superior pars aie intense mouetur in aliquid sequitur motū eius etiam pars inferior: ⁊ sic passio existēs cōsequēter in appetitu sensitiuo est signum intensionis volūtatis: vnde indicat bonitatē maiorē: quo ad opera virtuosa: ⁊ malitiā etiā maiorē: quo ad opera vitiosa. Alio modo per modū electionis: quādo. ſ. homo ex iudicio rationis eligit affici aliqua passione: vt promptius operetur cooperante appetitu sensitiuo. Et sic passio anime addit ad bonitatem quo ad virtuosa opera: ⁊ malitiam quo ad vitiosa. Tho. ſ. ij. q. xxiij.

De prima passione amoris: ⁊ multiplici amore ⁊ effectibus eius. Capitulum. ij.

Undeci passiones appetit⁹ sensitiui.

PAssiones autē aie sunt vndecim. ser quidē in cōcupiscibili potentia. ſ. amor ⁊ odiū: desideriū seu cōcupiscentia: ⁊ fuga: gaudiuz siue delectatio: ⁊ tristitia siue dolor. In irascibili q̃nq̃. ſ. spes ⁊ desperatio: timor ⁊ audacia: ⁊ ira: cui nulla passio opponit. Ꝙ autē dicātur quatuor: iuxta illud Boe. lib. ſ. metro viri. de philo. ꝙsol. Gaudia pelle: pelle timorē: spēq̃ fugato: nec dolor adsit. De quibus etiā ait Aug. in. xiiij. de ciui. dei. Hoc ꝓpterea dicit: q̃ he sunt principales: q̃ sunt cōpletiue ⁊ finales respectu aliarū passionū. Pro horū declaratione est sciendum q̃ in motibus appetitiue partis bonū habet quasi virtutē attractiuā malū aūt virtutē repulsiuā. Bonum ergo primo quidem in potentia appetitiua causat quādā inclinationē seu aptitudinē vel cōnaturalitatē ad ipsum bonū qđ pertinet ad passionē amoris: cui p cōtrariū respondet odiū ex parte mali. Secūdo si bonū sit nōdum habitū dat appetitui motū ad exequendū bonū amatū: ⁊ hoc ptinet ad passionē desiderij vel cōcupiscentie. Et ex opposito ex parte mali est fuga vel abominatio. Tertio cū adeptum fuerit bonū dat appetitui quietationē quandā in ipso bono adepto: ⁊ hoc ptinet ad delectationem vel gaudium: cui opponit ex parte mali dolor vel tristitia. In passionibus autē irascibilis ꝑsupponitur quidem aptitudo vel inclinatio ad prosequendum bonū vel fugiendū malū ex cōcupiscibili: que absolute respicit bonum vel malum. Et respectu boni nōdū adepti est spes ⁊ desperatio: respectu autē mali nōdum inuadētis est timor ⁊ audacia: respectu autē boni adepti non est aliqua passio in irascibili: q̃ iam nō habet ratio rationē arduti: sed ex malo iam imminenti sequitur passio ire. Tho. ſ. ij. q. xxiij.

Triplex est amor.

ſ. I. Amor est prima passionum ⁊

principalis: ex qua alie causantur: vt ostēdit Augu. in. xiiij. de ciui. dei. Est aūt amor aliquid pertinēs ad appetitū. Nam amare est velle bonū: bonū aūt est obiectū appetit⁹. Et sic ꝟ triplicē appetitū qui reperit in rebus est triplex amor. Tho. ſ. ij. q. xxvj. Est em̃ quidā appetitus nō cōsequēs apprehensionē ipsius appetētis: sed alterius ⁊ hmōi dicitur appetitus naturalis. Res em̃ naturales appetūt qđ eis cōuenit ꝑm suā naturā: nō per apprehensionē propriam: sed per apprehensionē instituentis naturam. i. dei. Alius appetitus est cōsequēs apprehensionez ipsius appetentis: nō ex iudicio libero: sed ex necessitate: ⁊ talis est appetit⁹ in brutis: qui tamen in hoibus aliqđ libertatis participat inquātū obedit rationi. Est ⁊ alius appetitus cōsequēs apprehensionē appetētis ꝑm liberū iudiciū: ⁊ talis est rationalis siue intellectualis appetitus qui dicit volūtas. In vnoquoq̃ autē horū appetituū amor ꝟ id qđ est principiū motus tēdētis in finez amatū. In appetitu aūt naturali principiū motus est cōnaturalitas appetētis ad id in qđ tēdit. Et ista cōnaturalitas dici pōt amor naturalis: sicut ipsa cōnaturalitas corporis grauis ad locū infimū est p grauitatē: ⁊ dici potest amor naturalis: ⁊ similiter coactio appetitus sensitiui vel volūtatis ad aliqđ bonū. i. ipsa cōplacētia boni dicit amor sensitiuus vel itellectualis. Uñ talis amor nō importat seu notat motū appetitus tendentē in appetibile. nā istud ptinet ad desiderū siue cōcupiscentiā: sed notat motū appetitus qui immutat ab appetibili: vt ei appetibile cōplaceat: ⁊ sic ipsa cōplacētia appetibilis ꝟ amor. Differūt autē ista tria. ſ. amor dilectio ⁊ charitas. Amor em̃ importat cōplacentiā ad rē amatā: siue talis cōplacentia sit in appetitu sensitiuo: siue in voluntate: ⁊ sic est cōis nobis ⁊ brutis. Dilectio aūt supra amorem addit precedentē electionē vt ipsum nomē sonat: ꝛpōt cōuenire ⁊ bonis ⁊ malis: quānis nō multuz in scriptura vel a catholicis doctoribus dicat de malis. Charitas autē addit supra dilectionē quandā perfectionē seu diuinā infusionē. vt de peni. distin. ij. charitas. Est amor causa cognitionis ꝑm Tho. ſ. ij. q. xxvij. Naz bonum apprehensum a sensu mouet appetitum sensitiuuz: ⁊ apprehensum ab intellectu mouet volūtatē. Similitudo etiā est cā amoris: tēdit em̃ in assimilatū sicut in vnū sibiipsi. Delectatio ēt vel aliqua alia passio que tñ prius ꝓcedit ab amore causat amorem: sicut ⁊ vnum bonū causa est alterius. Nota q̃ amor est via qua itur ad christum ad supernam patriā. Unde ipse ait Joan. iij. Omnis qui credit in eū nō pereat: sed habeat: vitam eternā. Credere aūt in christū ꝑm Augu. est credēdo tēdere ipsuz. Ita aūt amor charitatis est. Uñ apls. ſ. ad Cor. xij. ait. volēs loqui de charitate. Excellētiorē viā vobis demōstro. Hinc inquit Hugo. de arrha aie ipsi loquēs. O aia mea scio q̃ vita tua amor est: ⁊ sine amore eē nō potes. ⁊ bene. Nā ex amore fiūt quecūq̃ agūtur. Oia em̃ agūt ꝓpter finē. Finis aūt est bonū desideratuz ab amante. Est etiā amare ꝑm Tho. in. iij. cōtra gētiles: actus principalis voluntatis a quo alij ꝓcedūt. Nā desiderat volūtas bonū amatū cū nō habet: delectatur in ꝑsentia boni amati: tristat cū timet amittere ipsuz: dolet de eius pditione: irascit si impeditur a cōsecutione. Iste aūt amor si regulat a spūsancto charitas ꝟ: que est in via ꝑm Aug. que ducit ad celū. Si est sine spūscto: cupiditas est ꝛadix oīm malorū: via q̃ ducit ad infernū cōtraria charitati. Ꝙ autē amor noster fiat charitas p spūsctm: ptz per illud qđ dixit Christus Jo. vij. Qui credit in me sicut scriptura dicit: flumina de vētre eius fluent aque viue. Hoc aūt dixit de spiritusancto quē accepturi erant credentes in eum. Et Psal. cxlij. Spūs tuus bonus deducet me in terrā rectā. Et sic omnis qui credit in eum nō perit: sed habet vitam eternam.

Septem amores qualiter regulant ꝑ spiritū sanctū.

ſ. II. Septē ergo amores possunt

esse i nobis: q̃ si regulant a spūsctō charitas sunt: si ibi desit sunt cupiditas. Prim⁹ amor nālis: amor sensualis: amor parētalis: amor cōiugalis: amor patrialis: amor socialis: amor rei tpalis. De prio dicit qđā sapiens. Est cūctis cōis amor. Et iste amor naturalis in insensibilibus est naturalis inclinatio ad cōseruationē sui esse. Hinc est q̃ aqua fluminū currit quantū pōt ad mare: q̃ ibi melius cōseruat. Lapis in altū ꝓiectus q̃citissime reuertitur ad terrā vbi cōseruatur: vitulus agnus porcellus cū ducūtur ad macellū renituñt inquantū possunt. Iste amor est eximꝰ inter aiam ⁊ corpus humanū. Nā cū sit maxima distantia cōditionis inter eos ⁊ differentia: q̃ vnū corpus: aliud spūs: vnū vilissimū scz corpus: aliud nobilissimū plus q̃ oēs celi ⁊ planete: tanto amore cōiungunt q̃ vnū nunq̃ vellet dimittere aliud. Et rō est: q̃ ex tali separatione tollit natura hois: qui homo nō est corpus tñ vel aia tñ: sed cōiunctū ex aia et corpore. Etiā in pfectis viris nō tollit iste amor: immo auget inquātū cognoscunt vitā suā vtilē alijs. Uñ apls Rom. viij. ⁊. ij. Cor. v. ⁊ Phil. ſ. de se ⁊ alijs aplis. Nosipsi ingemiscimus primitias spūs habētes eo qđ nolumus expoliari. ſ. corpore: sed supuestiri. i. vellemus cum corpore regnū intrare. Ꝙ autē dixerat. cupio dissolui ⁊ esse cū christo: erat ꝑm instinctū diuinū superantē naturalem. Iste ergo amor naturalis si nō regulat a spiritusancto: cupiditas dicitur et malus. Nā cū quis amat viuere vt possit gaudere ⁊ delectari in mūdo: ⁊ diu permanere in suis cōcupiscentijs nō curās de salute aie. vel etiā cū ita amat vitā q̃ propter ipsam cōseruādā facit fieri incātationes: vel alia quecūq̃ contra dei mādata amor infernalis est suus amor. Sed cū amat sui cōseruationē presupposito beneplacito diuine volūtatis: ad hoc vt penitentiā agat: vt merita augeat: vt alijs ꝓsit: eligere paratus potius mortem q̃ aliquod criminale committere ꝓpter sui conseruationem nō peccat. Jo. vj. Spūs est qui viuificat: caro nō ꝓdest quicq̃. i. instinctus ꝑm spūsctm est qui facit habere vere amorem vite non instinctus ꝑm carnem. Secūdus est amor sensualis. Ista est q̃dam inclinatio sensualitatis: cuz placentia ad ea que sunt delectabilia sensibus. Unusquisq̃ enim sensus amat ⁊ delectatur de obiecto suo sibi proportionato: visus in videndo pulchra: auditus in audiendo suaues sonos ⁊ cantus: olfactus de fragrantia odorum florum ⁊ aromatum ⁊ alijs: gustus in dulcedine saporꝫ ⁊ huiusmodi. Sed si iste amor non regitur a spiritusancto efficitur bestialis ⁊ peior omni bestia insanie proximus. Unde ⁊ multi infatuati sunt ex tali amore quando exit limites suos. Iste induc it in mala innumera: ad curiositates: ad carnalitates: ad turpitudia: ad spectacula: ad crapulam et ebrietatem ⁊ hmōi: vnde dixit

Amor dilectio et charitas differunt.

De amore sensuali.

dixit christus Jo.xij. Qui amat aiam suã.s.sensitiuã acqescẽdo eius appetitibus:perdet eã.s.aiam intellectiuã. Est eñ ibi relatio simplex:qz necesse est vt ruat in multa pctã;ppter qđ sancti viri semp attẽdũt ad mortificationẽ sensuũ et carnis:vt possint magis in dño delectari.ſm Greg. Tãto vnusquisqz a superno amore disiũgitur:quãto in infimis delectat. Uñ sctus Dñicus p totã noctẽ multoties vigilabat:z ter in die se disciplinabat catena ferrea. Et btus Franciscus in cibis aliqñ cineres vel aquã immiscebat:vt magis eẽnt capaces diuinoꝝ. Et nimia familiaritas quã habẽt mulieres cũ personis spũalibus etsi pura intẽtione:nisi magno rigore gubernet in sensualẽ cõuertit. Cuius signũ est:qñ magis cogitat de ipso qz̃ de deo:z delectat de eius pñtia corporali magis qz̃ de doctrina ei⁹ z hmõi. Spũs autem sanctus cũ regit hũc amorẽ facit querere tm̃ necessaria corpori vel spũi et superflua resecare. Uñ apls Roma.viij. Si spũ facta carnis.i.sensualitates mortificaueritis viuetis. Et q̃ sic credit in christũ nõ perit:sed hz vitã eternã. Terius est amor parẽtalis. Magnus vtiqz est amor inter parẽtes:z tãto maior quanto strictior est parẽtela. Unde inter patrem z matrẽ z filios est maximus. Maior tamen parentũ in filios qz̃ filiorũ in parẽtes. Et ratio est ſm Tho.ij.ij.qz tãto amor est maior quãto diuturnior:z quanto est ad certiorem rem. Sed amor patris et matris est diuturnior qz̃ filiorum. Nã subito quãdo nascũtur filij parẽtes incipiunt eos amare sed filij differunt per plures annos anteqz̃ ament parẽtes:qz non habẽt vsum rationis quo cognoscũt eos esse parẽtes. Et iã parẽtes sunt magis certi de filijs suis: qz̃ filij de parentibus. Et quia mater est magis certa de prole quã pater:z administrat materiam in generatione:ideo ipsa tenerius amat z vehementius qz̃ pater. Amandus est generator:ait Augustinus sed preponẽdus est creator. Si igitur iste amor parẽtalis nõ dirigitur a spũsctõ:inducit ad multa mala:z quasi ad idolatriã. O quot sunt parentes qui ppter inordinatũ amorẽ ad filios dãnationẽ incurrũt. O quot sunt qui eis quasi idolis inseruiunt. Et no.qz idololatria habuit initiũ ab inordinato amore parentũ in filios z ecõuerso. Nã Ninus qui edificauit Niniuẽ mortuo Belo pfesuo ppter inordinatũ amorem pris fecit fieri statuã ei⁹ representatiuã:ordinãs qz quicũqz haberet refugium ad ipam post maleficium commissum liber esset ab oi pena. Et ppter hoc multi videntes se morte euadere ceperunt ipsam venerari z adorare. Et alie ciuitates simulia fecerũt. Alius autẽ Ninus dolẽs de morte filij fecit sibi imaginẽ eius eã colẽs.vt ỹ in lib. Sap̃.c.xiij. Sic multi faciũt de filijs idola. Nã vt dimittãt eos diuites cõgregãt p fas z nefas:nec curãt ire ad infernũ. Et ecõtrario multi filij z filie inspirãtur mũdũ deserere et ingredi religionẽ:videntes pericula seculi:sed ne contristẽt parentes dimittunt psequi bonã inspirationẽ. Qui amat patrẽ suũ z matrẽ plus qz̃ me nõ est me dignus ꝛc. Sed si regitur a spũsancto est amor charitatis:vt.s.parẽtes ament filios principaliter quo ad aiam eos erudientes z corrigentes. Et filij parẽtes eis in licitis obedientes et subuenientes. Uñ apls ad Rom̃.viij. Qui spũ dei agũtur hi sunt filij dei.s.nominũ tm̃. Et talis qz credit in eũ non perit:sed habet vitã eternã. Quartus est amor cõiugalis q̃ fundatur in duobus. In cõicatione mutua ad prolẽ ꝓcreandam:z cooperatione gubernationis domus:z prouisione necessariorum vite. Uir eñ vacat circa exteriora negotia:vxor ad gubernationẽ domus. Iste amor si nõ regitur a spũsctõ:est amor fatuus z causa multorum malorũ. Uñ Hiero. Amor forme mulieris rationis obliuio est z insanie primus. Propterea legitur de Salomone qui ardentissimo amore cõiunctus est vxoribꝰ:qz infatuatus est:et idola adorauit. Origo amoris erat honesta:sed magnitudo deformis.inquit Hiero.de quibusdã coniugatis. Et vt ait. Sextus.s.phs in sententijs. Omnis adulter est in vxorem suam amator ardentior.xxxij.q.iiij.Origo. Sed si regatur a spũsancto charitas est. Et modum docet apls dicens ad Eph̃.v. Uiri diligite vxores vestras sicut z christus dilexit ecclesiam. Dilexit autẽ vt esset sctã:casta:honesta:z ad hoc laborauit instruẽdo ipam. Sic vir debet diligere vxorẽ vt sit honesta:modesta et hmõi:nec acquiescere vanitatibus eius:sed arguere ipam de suis leuitatibus:z docere ipam. Et econuerso vxor virum cũ humilitate inducendo ad reuerentiã diuinorum:sumptionẽ sacramẽtorũ z hmõi. Bonitas vxoris multoties virum iniquum efficit bonũ:sicut dicit apls.j.ad Cor.vij. de infideli. Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem. Exemplũ patet in rege Asuero z vxore eius Hester. In Theodora et Sisinnio. In Cecilia z Valeriano:et quotidie hoc cernitur.

De amore parentali.

Mater magis amat prolẽ qz̃ pr.

Idololatria a quo initium sumpsit.

De amore coniugali.

Uñ apostolus Gals.v. Spũs ambulate z desideria carnis non pficietis.i.carnalis amoris:qui inducit ad multa illicita perpetrandũ cõiugatos z assentiendũ malis. Et talis qz credit in christũ nõ perit ꝛc. Quint⁹ est amor patrialis. vñ Sap̃. Dulcis amor patrie. Iste est ita magn⁹ q̃ aliqñ superat amorẽ parentele z ma ritalẽ. Uñ refert Augu.lib.iij.de ciui.dei.c.xvj.z lib.v.c.xvij.qđ Junius Brutus ppios filios z virgis cedit:z tandẽ occidi iusserit amore patrie. Nã fauebant Tarquinio superbo rege Romanorũ expulso. Eandẽ historiã ponit Valerius maxim⁹ lib.v.c. viij. sez de parentũ seueritate aduersus filios. Narrat etiã Aug.lib. v.de ciui.c.xvij.z Valertus maxim⁹ lib.iij.c.ij.de disciplina sez militari de Manlio Torquato q̃ ppio filio nõ pepcit ppter amorẽ patrie:cuius bonũ maxime ꝓcurabat ex obedientia leguz z punitione trãsgressionis ipsarũ. Nã cũ dictus Torquatus esset cõsul Romanorũ in quodã bello:cũ imperasset neminẽ debere de exercitu suo mouere arma contra inimicos eorũ:filius eius audacia ductus sub spe victorie mouit bellũ:z victoriã habuit:z nihilominus pater fecit eũ decapitari:qz fecerat cõtra statutuz suũ. Uñ Uirg.vj.Eneid. Uicit amor patrie:laudãqz immẽsa cupido. In lib.quoqz Machabeorũ habemus de Eleazaro:qui vt liberaret patriã ab inimicis ipse solus iceſſit p media castra inimicorũ.s.exercitus regis Antiochi:quousqz puenit ad elephãtẽ sup quẽ erat positũ castrũ de lignis factis ad bellandũ vbi plures stabãt:excellẽtiorẽ z ornatiorẽ ceteris elephãtibus:estimãs ibi regẽ esse:z ingressus subtus eũ occidit:sub eo occũbens. Hic aũt amor si nõ regitur a spũsancto cõmittit scelera multa:frangit fidẽ:ordinat ꝓditiones:leges dei transgreditur:de ordinationibus ecclesie nõ curat:clerũ cõculcat:z oia facit vt possit cõseruare statũ suũ tẽporalẽ. Et tandẽ iste amor generat ambitionẽ sectas z partialitates producit:seditiones excitat:cõcitat bella:odia gignit:inuidias nutrit:oẽm iustitiã peruertit:adulationibus seruit:detractionibus z psecutionibus seuit:neminẽ parcit:z tandẽ patriã destruit. Sicut Judei qi fecerũt cõtra eũ z legez eius vt cõseruarẽt statũ temporalem patrie:occidendo christũ: ne forte veniãt Romani z tollant nostrũ locũ z gentẽ: dicentes. Jo.xj. Tandẽ amiserũt patriã tẽporalẽ z eternalẽ: dispersi p orbez ꝛc. Sed si regitur a spũsancto:iste amor patrie charitas est. Et tũc attẽdit:vt sup oia in ciuitate,obseruent leges dei:auferant partialitates:extirpentur male cõsuetudines:exaltent boni: puniãtur iniq:mali cõtractus eliminent. Sic vere amat ciuitas:z hinc cõseruat sua libertas. Apls.ij.Cor.iij. Ubi spiritus dñi:ibi libertas. Et talis amator patrie:qz credidit in christũ nõ perit ꝛc. Sextus amor est socialis:qui alio modo ỹ amicitia. Et vt ỹ Eccli. De amore sociali. vj. Amico fideli nulla ẽ cõparatio. Uide ibidẽ plura de amicis. Valde intensus est iste amor z multa facit. Talis amor fuit inter Jonathan filiũ Saul z Dauid:vt ptz.j.Reg.xviij.z.c.seq. Et tantus q̃ nõ curaret Jonathas incurrere indignationẽ z cõtumeliã patris excusando ipm Dauid. Et nõ solum in vita:sed z post mortem seruauit Dauid amicitiã:benefaciẽdo filio Jonathe.s. Miphiboseth.ij.Reg.ix. Uñ z ipse Dauid audita morte Jonathe:iugẽs dicebat. Ita te diligebã sicut mater diligit vnicũ filiũ suũ.ij.Reg.j. Iste autẽ amor si nõ ducit a spiritusancto incidit in varia pctã. Nã vt cõplaceat qs amico vel ne displiceat: assentit aliqñ in id qđ nõ debet. Sic Adã acquieuit vxori suadenti sibi esum pomi vetiti:nõ qz credidit se p hoc similẽ deo futurũ: sz ne displiceret z cõtristaret sociã:ductus nõ amore cõcupiscentie q̃ adhuc nõ erat in eo:sed amore sociali quo timet quis nõ offendere amicũ suũ:vt dicit Augu. Sed si est sociatus cũ spiritusancto est charitas fraternitatis:ad quã exhortat apls Eph̃.iij.dicens. Soliciti seruare vnitatẽ spũs. Iste amor oia exteriora facit cõia. Unde Clemẽs quidã Grecorũ sapientissimus:amicorũ dixit debere oia esse cõia.xij.q.j. dilectissimus. Immo z ipsas volũtates vnit in deũ z cõmunẽ vtilitatẽ: propter qđ dicit de primis fidelibus qui fuerant repleti spũsancto Act.iiij. Multitudinis credentiũ erat cor vnũ z anima vna in dño. Pertinet autẽ ad veritatez huius amicitie ſm Tul.in lib.de amicitia.vt nec quid inhonestũ.i.vitiosum petas ab amico:nec rogatus facias. Insup q̃uis amicitie sit ppriũ delectabiliter cõuersari adinuicẽ:tamẽ ſm Tho.ij.ij.nõ debet verus amicus vereri contristari amicuz suũ cũ expedit.s.in reprehendendo eũ de defectibus suis si committit aliquos:als si semp vellet placere esset adulator:nõ amicus. Sup oẽs aũt amicitias mũdi pfectissima z fructuosissima est illa qua aliqui vel aliqui sub vna regula z religione in debita obseruatione viuũt. De qua venerabilis Cassianus facit vnã collationem que intitulatur abbatis Joseph:vbi ponunt ꝓprietates

Amor eius Talis ergo nō perit ⁊c. Septimus ⁊ vltim⁹ est amor creature irrationalis. De dño deo dicit Sap̄. xj. Diligis oīa q̄ sunt: ⁊ nihil odisti eorū que fecisti. Unde cū debeamus dñm imitari: debem⁹ ⁊ omnia amare: aliter tñ creaturas rōnales ⁊ aliter irrōnales. Nā creaturas rōnales q̄ sunt in statu glorie amamus ex charitate: qz tā possidēt beatitudinē glorie. Que autē nondū adepti sunt sed adipisci possunt: vt qui sunt in purgatorio. ⁊ oēs viatores ex charitate ⁊ in charitate diligimus: vt scilicet perueniant ad supernā patriam. Alias autez creaturas amamus nō in charitate: vt scz habeant vitam eternā: cū nō sint capaces: sed amamus inquātū sunt creature dei: vt sint ad illud ad qđ ordinauit eas deus. Sicut seruus bonus nō soluz amat familiā dñi sui: sed etiam animalia bruta: vt vestes: equos domus: ⁊ omnia eius. Nos etiam possumus ea amare inquantum deseruiūt nobis: sed ita moderate debemus amare q̄ ꝓpterea nihil fiat inquū. Si igit amas pecuniā: honores: dom⁹: vineas: cibū: potū: gloriam: vestes et hmōi: ita ama q̄ ꝓpter hoc nō facias aliquid inordinatū: ita ama q̄ totum referas in deum. Nam vt dicit Augu. Minus te domine amat qui tecum aliquid amat qđ nō propter te amat: sed sup oīa amari debet sapiētia. Hanc amauit ⁊ exquisiuit a iuuentute mea: ait sapiēs doctus a spūsancto: Sap̄. viij. Hiero. ad Rusticum monachum ⁊ habetur de cōse. di. v. nunq̄. Ama scientiam (alias studia) scripturarum scilicet sacrarum: vbi est vera sapientia: ⁊ carnis vitia nō amabis. Sapientia eī ducit ad claritatem eternam: ad quā nos perdu. ⁊c.

§. III. Sunt autem effectus amoris plures. ſ. ectasis: vnio: zelus seu feruor: languor: liquefactio: vulneratio: inebriatio: quez ideō reduci ad ectasim: ⁊ inhesio ⁊ de singulis dicendū. Ectasis q̄ sit effectus amoris ptz per id qđ dicit Dion⁹. q̄ diuinus amor ectasim facit: nō sinens hoies sui esse amatores. Pro cuius declaratione no. fm bea. Tho. j. ij. q. xxviij. qđ ectasim pati aliqs dr cū aliqs extra se ponit: qđ quidē contingit ⁊ fm vim apprehensiuā ⁊ fm vim appetitiuā. Scōm quidē vim apprehēsiuā aliqs dr extra se poni qñ ponit extra cognitionē sibi ꝓpriā vel qz ad superiora sublimat: sicut homo dū eleuat ad apprehendenda aliqua que sunt supra sensum ⁊ rationē: dr ectasim pati: inquantū patit extra naturalē apprehensionē rationis ⁊ sensus: vel qz ad inferiora deprimit: puta cum aliquis in furiā vel amentiā cadit: dr ectasim passus. Secundū appetitiuā vero partē dr aliquis ectasim pati: qñ appetitus alicuius in alterū ferf exiens quodāmodo extra seipsum. Primā quidē ectasim facit amor dispositiue: inquātū scz facit meditari de amato: vt dictū est. Intensa autē meditatio vnius abstrahit ab aliis. Sed secundā ectasim facit amor directe: simpliciter quidē amor amicitie: amor aūt cōcupiscentie nō simpliciter sz fm qđ. Nā in amore cōcupiscentie quodāmodo ferf amās extra seipsum: inquantū. ſ. nō cōtentus gaudere de bono qđ habet: querit frui aliquo extra se. Sed qz illud extrinsecū bonū q̄rit sibi habere nō exit simpliciter extra se: sed talis affectio in fine infra ipm cōcludit. Sz in amore amicitie affectus alicuius simpliciter exit extra se: q̄ vult amico bonū: ⁊ operaf quasi gerens causam ⁊ curā atq; ꝓuidentiā ipsius ꝓpter amicuz ipm. Nota q̄ zelus ex intensione amoris ꝓuenit: manifestum est eī q̄ quāto aliqua virtus intensius tendit ad aliqđ fortius etiā repellit oē contrarium vel repugnās. Cū enim amor sit quidā motus in amatum. vt Aug. dicit in lib. lxxxiij. questionum. Intensus amor querit excludere oē qđ sibi repugnat. Aliter tñ hoc contingit in amore concupiscentie ⁊ aliter in amore amicitie. Nam in amore concupiscentie qui intense aliquid cōcupiscit: mouef circa omne illud qđ repugnat consecutioni vel fruitioni vel quieti eius qđ amatur: ⁊ hoc modo dicuntur viri zelare vxores. Si est amor amicitie querit bonum amici: vndē si est intensus facit hominem moueri contra omne illud qđ repugnat bonis amici. Et secundum hoc dr aliquis zelare ꝓ amico vel ꝓ deo: quando ea que sunt circa honorem vel voluntatem dei repelle fm posse conatur.

De effectib⁹ amoris.

De ectasi.

Duplex ectasis.

De zelo.

§. IIII. De vnione dicit Dion⁹. c. iij. de diui. no. q̄ amor est virtus vnitiua. Pro cuius declaratione dicit Tho. j. ij. q. xxvij. ar. j. quod duplex est vnio amantis ad amatum. Una fm rem purā: cum amatū essentialiter adest amanti. Alia vnio est fm affectū. Que quidem vnio considerāda est ex apprehensione ꝓcedēti. Nā motus appetitus sequitur apprehensionē. Cū aūt sit duplex amor. ſ. concupiscentie ⁊ benevolentie: vterq; ꝓcedit ex quadā apprehensiōe vnitatis amati ad amantē. Cū eī aliqs amat aliquid quasi cōcupiscens illud: apprehēdit illud quasi ptinēs ad suū bene esse. Similr cuz aliquis amat aliquē amore amicitie vult ei bonum sicut ⁊ sibi vult bonū. vnde apprehendit eū vt alterū se: inquantū scz vult ei bonum sicut ⁊ sibiipsi. Et inde est q̄ amicus dr alter ipse. Et Aug. dicit in. x. cōfes. q̄ bene dixit quidā de amico suo: dimidiū aie sue esse. Primā igit vnionē amor facit effectiue qz mouet ad desiderandū ⁊ querendū presentiā amati: quasi sibi cōuenientis ⁊ ad se ptinētis. Scām vnionem facit formaliter: qz ipse amor est talis vnio vel nexus. vñ Aug. dicit in. viij. de tri. c. vlti. q̄ amor est quedam vis (alias vita) duo aliqua copulans vel copulare appetēs. ſ. amantē ⁊ qđ amat. Qđ eī dicit Aug. copulās: referf ad vnionē affectus: sine qua nō est amor. qđ vero dicit copulare appetens ptinet ad vnionē realem. Itē sciendum fm be. Tho. vbi. s. qđ vnio triplex se habet ad amorē. Quedā enim vnio est que est causa amoris: ⁊ hec quidē est vnio substantialis quantū ad amorem quo quis amat seipsum: quantum vero ad amorē quo quis amat alia est vnio similitudinis: vt dictum est. Quedā vero vnio est essentialr ipse amor: ⁊ hec est vnio fm coaptationem affect⁹: qui quidē assimilat vnioni substātiali: inquantū amās se habet ad amatum. In amore quidē amicitie vt ad seipsum. In amore aūt cōcupiscentie vt ad aliqđ sui. Quedā vero vnio est effectus amoris: ⁊ hec est vnio realis quā amās querit de re amata. ⁊ hec quidē vnio est fm cōuenientiā amoris. Ut enim phs refert in. q. Polytic. Aristopantes dixit q̄ amātes desiderarent ex ambobus fieri vnū. Sed qz ex hoc acciderent aut ambos aut alterum corrūpi: querunt vnionē que conuenit ⁊ decet: vt. ſ. simul conuersentur simul loquank: ⁊ in aliis hmōi cōiungank. De vnitate fm triplicē statū. ſ. incipientū: ꝓficientiū: ꝓficientiū seu ꝓfectorū loquit Psal. lxvij. Qui habitare facit. ſ. deus vnius moris: in domo. ſ. ecclesie militātis ⁊ triūphantis. Utraq; eī dr domus dei vnius moris. i. fm vnū ⁊ eundē morē. i. actus virtuosos in genere. Nec ꝓuenirī pōt ad vnitatē ciuitatis superne: nisi ꝓ vnitatem presentis ecclesie. ⁊ hoc est qđ ait apl's. j. Cor. ix. Qui in stadio currunt: oēs quidē currūt: sed vnus accipit brauiuz. Currimus quidē oēs ad morē quantū ad corpus: ⁊ ad vltimū finē beatitudinis quantum ad naturale desiderium anime. Sed solū vnus. i. qui manet in vnitate ecclesie: ille accipit brauium superne glorie. Sic qui descendebat in piscinam post motionē aque ab angelo vnus sanabatur ab oi infirmitate. Qui enim in piscinā baptismi vel penitentie descendit se humiliādo ad illud suscipiendum post cōtractū aque in Jordane a christo qui est magni cōsilij angelus: seu post passionem suam per quam aquas intrauit summe afflictionis: sanus efficitur ab omni infirmitate anime: si vnus. i. in vnitate ecclesie hoc agit. de hoc Jo. v. Ad hanc vnitatem hortatur Augu. dicens. j. q. j. teneamus. Teneamus fratres met vnitatem: qñ ꝓter vnitatem etiā qui facit miracula nihil est. Nā ⁊ magi Pharaonis fecerunt miracula: ⁊ tamen reprobi: quia extra vnitatem. Propterea voluit gloriosus de⁹ vnū esse principium oīm hoim. ſ. Adam: ex quo post Eua formata est vt considerantes hoies se vnum principium habere quo ad corpulentē substātiā seu propagationē: vnitatē amarēt ⁊ tenerēt adinuicem: vt dicit magister sent. in. ij. lib. Et sicut est vnus pater qui in celis est deus: quem solū debemus cognoscere nostrum creatorem ⁊ auctorem omnium bonorum ⁊ non alium: ita ⁊ vn⁹ est magister noster christus: vt dicitur Mat. xxiij. Qui solus illuminat mentes hominum: sine quo nullus illuminari potest. De vnitate incipientium dicitur Act. iiij. Multitudinis credentium erat cor vnum ⁊ anima vna. Ad hanc vnitatem requiritur primo vt idem credatur quantum ad substantiam fidei implicite vel explicite: preteritū vel futurū fm tēpora varia. Ephe. iiij. Una fides: vnum baptisma. Secundo requiritur vt vnum ⁊ idē appetatur ab omnibus: scilicet honor ⁊ gloria dei ⁊ salus animarū. Ephes. iiij. Soliciti seruare vnitatē spiritus in vinculo pacis. gl. ibi. vt idē velimus ⁊ idē nolim⁹ cū fratribus: quod intelligēdum est de his que mala non sunt. Tertio vt eidem ⁊ pro eodez gratia agatur seu petatur. Ephe. iiij. Unus deus ⁊ pater omniū a quo. ſ. est omne datum optimum: qui est super omnes requirēdus: et per omnes. ſ. fideles regratiandus: ⁊ in omnibus inuocandus. Ut enim dicitur Matth. xviij. Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quam petierint fiet illis a patre meo. Consenserint. i. in vnum conuenerint ad petendum. Quarto vt defectus aliorum sufferatur seu supportatur. Eph. quarto. Supportantes inuicem in charitate. Charitas dicitur quasi chara vnitas. glossa. Talis actio nec frangitur negotio:

De vnione amantis ad amatum.

Vnio triplicit̄ se habet ad amorem.

De vnitate fm triplicē statum.

De vnitate incipientium.

nec

necfrigida est otio:nec turbulenta:nec marcida:nec audax: nec fugax:nec preceps:nec iacens. Quinto vnitas in hoc reperitur in incipientibus: qz idē sperat:scilicet premiū. Ephes.iiij. Vocati estis in vna spe. Hec quinqz notātur ad Ro.xv. vbi dr. Quecūqz scripta sunt ꝛc. Ubi notat vnitas in credēdo in eo qđ dicit. Ad nostrā doctrinā scripta sunt. doctrinā. s. fidei q̄ est de eisdē. Scda vnitas. s. in appetēdo vel volēdo ibi notat cū subdit. Deus autē pa. ꝛ so. det vobis idipsum sapere in alterutrū. Cum autē aliqui idē sapiunt de alīq̄ re: ꝛ idē iudicū habēt: si boni sunt idē volūt. Ex hoc eñ aliqñ diuersa boni volunt: qz vni videtur hoc alij illō esse melī. Tertia vnitas. s. in gratias agēdo vel petēdo: notatur in eo qđ sequitur. Ōes vnanimes vno ore honorificetis deum ꝛ patrē dñi nostri Jesu christi. Quarta. s. in supportādo. ibi notat cū sequitur. Suscipite inuicē sicut ꝛ christ⁹ suscepit vos. i. supportate. Cōsequēter declarās quō christus suscepit Judeos quidē quos appellat circūcisionē eis predicādo primo ꝛ per se: exindegētes p predicationē apostolorū. Et sic suscepit vtroqz vt faceret vtraqz vnū sm aplm quoad cōuersos. Quinta vnita ibi notatur. Deus autē spei. s. auctor: in singulari dicit spei: qz vna est nra scz de superna beatitudine quā ipse sol⁹ pferre pōt. Et in eo q̄ sequitur quinqz fructꝰ notari pñt hui⁹ vnitatis. Primꝰ est q̄ letificat quoad ꝛcupiscibilē. vñ dicit. Repleat vos omni gaudio. Secūdus est q̄ pacificat seu eqtat: cū subdit. ꝛ pace. Tertiꝰ q̄ certificat q̄ad rōnalē: cū subdit. in credēdo. Quartꝰ q̄ ad supna eleuat intellectū: vñ dicit: vt abūdetis in spe. Quintꝰ qz ptra aduersa roborat: cōcludēs: ꝛ virtute spūsancti. De vnitate proficientiū pōt intelligi illud Col.iij. Par christi exultet in cordibꝰ vestris: in q̄ vocati estis in vno corpore. Proficiētes eñ aduocank ꝛ statū eoꝝ vt sedatis passionibꝰ virtutibꝰ insistāt. Et ad hāc vnitatez q̄nqz ꝛcurrūt q̄ notat pnceps aplōꝝ dr. Ōes vnanimes cōpatiētes: fraternitatis amatores: misericordes: modesti: humiles. s. sitis. j. Pet.iij. In istis q̄nqz ostēdit debere seruari vnitatē animi. Et primū est cōpassio respectu pctōꝝ: in eo qđ dicit Cōpatientes. Unū corpus sumꝰ in christo: ait aplꝰ ad Rom.xij. Sic in corpore videmꝰ q̄ si patitur mēbrū vnū: cōpatiūtur oia mēbra. Patitur mēbrū spūaliter per pctm: cōpatitur mēbrū aliud per cōpassionē: vt faciebat aplꝰ dis.q. Cor.xj. Quis infirmatur. s. p pctm: ꝛ ego nō infirmor. s. p cōpassionē. Scōm est viscerosa dilectio respectu bonoꝝ in eo q̄ subdit. Fraternitatis amatores. Dē enim aīal diligit sibi sile. Eccli.xiij. Et multo magis similitudo q̄ est ex bonitate virtuali dz mouere ad amorē q̄ facit vnitatē. Tertiū est subuētio respectu egenorū. vñ subdit. misericordes: vt dicat per effectū illud Prouer. j. Mar. supiū sit vnū oīm nostrū. Ipsa lex naturalis in extrema necessitate facit oīa cōia: ꝛ quodāmodo vnū. Quartū est modestie obseruatio respectu extraneorū. vñ addit. modesti. i. morigerati ꝛ bñ cōpositi. Phil.iij. Modestia vsa nota sit omnibꝰ hoibus. Quintū est ois q̄rimonie ꝛ rācoris depositio respectu aduersariorū. vñ subdit. humiles nō reddētes malū pro malo. Dicit dñs Jesus Mat.xxvij. q̄ duo erūt in agro: vnus assumetur alius relinquetur: due molētes in mola: vna assumetur ꝛ vna relinq̄tur: ꝛ duo in lecto vno ꝛc. Ager vbi laboratur significat vitā actiuā. In qua qui est vnus vnitus cū proximo assumitur ad gloriā. Et qui alius. i. diuisus per odiū relinq̄tur. Mollitio signat penitētiam: ita q̄ mola superior est spes: ꝛ inferior timor: ꝛ inter hec mouetur penitēs. Sed in statu penitētū qui est vnus saluatur: qui est alius. i. diuisus p odiū reprobatur. Lect⁹ vbi quiescitur est cōtēplatio: ꝛ ex cōtēplatiuis vnus per dilectionem saluatur: ꝛ alius. s. habēs rancorē ptra primū dānatur. De vnitate perficientiū seu perfectorum aplꝰ ad Phil.iij. vnū est: q̄ retro sunt obliuiscēs: ad ea vero q̄ sunt priora extendēs meipsuz ad destinatū psequor: ad brauiū superne vocatiōis dei in christo Jesu. Et ad hāc requirūtur q̄nqz que notat aplꝰ. j. Cor.xij. loquēs de fidelibus ad similitudinē vnitatis q̄ reperitur in corpore humano. Uñ dicit. Ōes nos in vnū corpus baptizati sumus. Et postea specificat illa quinqz. Et primuz est superbie exclusio: qđ no. cū dicit. Nō pōt oculꝰ dicere manui: opa tua nō indigeo. ꝛc. Sic nō dz speculatiuus cōtennere actiuū: estimādo nō eo egere qđ pertinet ad superbiā. propterea vni data est vna gratia: alteri alia vt humilientur hoies ad inuicē ꝛ vnū fiāt. Scōm est infirmorum supersbūdās supportatio: vnde subdit. Que inhonesta sunt nostra habent abūdantioē honestatē: appellās inhonesta infirmos ꝛ imperfectos. Tertiū est mutua solicitudo per impensionem beneficij. vnde subdit. Proinuicez solicita sint membra ꝛc. Quartū est in passione cōmunis tribulatio seu cōpassio ad augmentū meriti. vñ subdit. Si quid patiatur vnū mēbrū compatiuntur alia mēbra. Quintū est de bono cōmuni congratulatio. ibi. Siue gloriatur vnū mēbrū ꝛc. Rom.xij. Gaudere cum gaudētibus: flere cum flentibus idipsum inuicem sentientes.

§. V. De multiplici vnitate diuersis modis necessaria.

Aliquid est necessariū dupliciter.

vñ christus dixit Warthe. Porro vnū est necessariū. Luc.x. Ubi aduertēdū q̄ necessariū dr aliqd vno modo: qz sine illo aliqd esse nō pōt: et sic eibū dicimus necessariū ad vitā hois corporalē sm viā naturalē. Et ad vitā spūalē dicimus necessariā sumptionē sacramentoū precipue baptismi et pnie: actu vel ppōsito. Uñ a theologis dicuntur sacramēta necessitatis: ꝛ baptisma vnū est: qz ad vnū effectum principaliter ordinatū. s. ad tollendū originale: cuius ꝛ alia tollat si inuenit: ꝛ qz sub vna substātiali forma dat. Eph.iiij. Un⁹ de⁹: vnū baptisma. Amb. etiā dicit q̄ sicut vnū est baptisma: ꝛ pnia est vna. de pe. di. iij. reperiunk. Qđ dictum si intelligatur de solēni pnia q̄ olim fiebat: vult dicere q̄ non pōt iterari: sicut nec baptism⁹. Sed si intelligak de pnia priuata ꝛ sacramētali iterari frequēter ꝛ quotidie pōt. Sed dici pōt vna: qz ad vnū effectū ordinata. s. ad tollēdū culpā actualē: que si mortalis est auferri non potest nisi per ipsam: ꝛ sic vnū est necessariū. Alio modo dicit necessariū illud sine quo aliqd bene esse non pōt: sed qđ vtile est: ꝛ sic eibus carniū necessarius ad vitā dicitur scz ab bene esse ꝛ vtilius nutrimentū. Sed ad vitam spūalē sic necessaria est obseruātia consiliorū christi seu contēptus mūdi. Uñ saluator dicit. Nisi quis renūtiauerit oībus que possidet nō pōt me⁹ esse discipulus. Luc. xuij. Discipulatus autē christi cōsistit in quadā perfectione vite spūalis: ad quā melius peruenitur p cōtēptum terrenorum. Et hoc est illud vnū qđ dixit christus inuenti querēti viā ad cōsequendum vitā eternā scz adhuc vnum tibi deest. Luc.xviij. Si vis pfect⁹ esse ꝛc. Est igit et hoc vnū necessariū ad vitā spūalē p fectius habendā et multū vtile. Sciendum autem septemplicē esse vnitatem necessariam ꝛ vtilem: sed varijs modis.

Septuplex vnitas est necessaria.

¶ Unitas naturalis: ꝛ hec necessaria est ad hois cōseruationē.

¶ Unitas coniugalis: ꝛ hꝫ ē necessaria ad generis multiplicationē.

¶ Unitas politica: ꝛ hec necessaria ad multitudis directionē.

¶ Unitas ecclīastica: ꝛ hec necessaria ad salutis pfectionē.

¶ Unitas regularis: ꝛ hec necessaria ad pfectiōis adeptionē.

¶ Unitas psonalis: ꝛ hec necessaria ad peccatoris redēptionē.

¶ Unitas essentialis seu diuinalis: et hec necessaria ad orbis gubernationem.

Unitas naturalis.

De prima inquit Athanasius. Aia rationalis et caro vnus est homo. Neqz eñ caro est hō: neqz aia rōnalis est hō: sz ista duo vnita constituūt vnā naturā q̄ dicit hō. Naturalis est ergo ista vnio et necessaria ad conseruationem talis speciei. i. nature. Et sicut necessaria est huiusmodi vnitas ad conseruationē esse naturalis: ita necessarium est ad cōseruationē eorum esse spūalis qđ vnita sint ad operandū: qđ ptingit qñ aia dominat corpori et caro vt ancilla subtūgatur spūi. Nam vt ait Ber. Dominā ancillari et ancillā dominari magna est abusio. Et sicut in domo aliqua si ancilla dñaretur vel rebellaret matrone nō posset esse vnitas ꝛ concordia: sed multa diuisio ꝛ inq̄etudo: ita si rō non dñatur sed sensualitas velit spūi imperare: nec renuat vt satisfaciat voluptatibus carnis: non est ibi vnitas: quia syntheresis pars superior rationis remordet ꝛ cōtradicit tali subiectioni. Sz cū ita subijcitur caro rōni ad bona opera vt dicere valeat illud Ps. Cor meum: id est voluntas: ꝛ caro mea. i. sensualitas: exultauerunt. i. extra se saltauerūt nō ppria q̄rētes: sed in deū viuū cōformando se eius volūtati: tūc hec vnitas facit hominē fortē ad oia vt eñ dicitur in li. de causis. Dis virt⁹ vnita est magis infinita id est fortior. Quod patet per experientiam q̄ tres vel plures candele accense non ita faciliter extinguuntur sicut quelibet de per se. Et magis est fortis ad resistendum inimicis ꝛ inuadendum ꝛ vincendum exercitus adunatus quā dispersus. vnde dicitur. Judith.xv. qđ Assyrij. s. exercitus Holofernis non adunati in fugaz ibant precipites: filij autem Jsrael vno agmine persequens debilitabant omnes quotquot poterant inuenire. Sic potentie sensitiue et rationales cum suis alijs potētijs adunate id est directe in deum conseruant vtrūque hoiem. De

Unitas coniugalis.

secūda vnitate dicit Gen.ij. Erūt duo in carne vna: duo videlicet vir ꝛ vxor: in carne vna. i. ad vnam carnē: hoc est prolē generandā scōm Alco. de Lyra. Uñ et de vna costa facta est prima vxor scz Eua: ad insinuādū q̄ nō plures debet quis habere vxores: sicut nec vxor plures viros. Quod autem Jacob Dauid et aliqui alij habuerūt plures vxores: dispensatiue fuit a domino or-

De vnitate proficientium.

Quinqz fructꝰ vnitatis.

Col.iij.

De vnitate perfectorum.

dinatum diuersis rationibus: quas ob breuitatem dimitto. Est autē necessaria hmōi vnitas ad multiplicationē humani generis. Vñ et illud p̄ceptū datū primis parētibus. s. Crescite et multiplicamini. s. per actū cōiugalē necessariū fuit obseruari in principio humani generis. Et iterū post diluuiū. quousq; ip̄m genus humanū esset notabiliter multiplicatū. Nā postmodū: qz semp inuēti sunt multi vacātes tali operi. s. nuptiarū: magis q̄z viduitati vel virginitati: ideo in libertate hoīm positū est alteri cōiugari vel continentiam seruare sicut aūt ista vnitas est ordinata ad vnam carnē. i. prolē procreandum ita ad eam etiam necessariis vite et moribus educandam: ad quod requiritur vtriusque parentis. s. patris et matris exercitiū et labor diutinus. Et ideo necessarium est qđ talis coniunctio. s. viri et mulieris fiat per vinculum coniugale: qđ dissolui non p̄t ad placitū: sicut cōiunctio que fit per fornicationē: sed necessarium est cohabitare in vnū: et inuicē debitū reddere ad prolē procreandā et sufficienter gubernandā: ſm Tho. cōtra gētiles. Et tunc talis vnitas seu coniūctio est absq; pctō: quādo ad hūc finē exercet scz causa prolis generāde vel debiti reddēdi. Et in hui⁹ signū dicit Amb. in li. de offi. q nubētes post benedictionē iuncta vno inuicem vinculo copulātur: qđ videlz ideo fit ne cōpagē vnitatis cōiugalis dirūpant: at vero q eadem iuncta cādido: purpureoq; colore permiscet. Cādor quippe ex munditia vite: purpura ad sanguinis posteritatē adhibere: vt hoc signo et cōtinentia et lex cōtinendi ab vtrisq; ad tēpus admoneat: et post hoc reddēdū debituz nō negetur. De tertia vnitate. s. politiali seu populari dicitur Iudicū. xx. Cōuenit vniuersus Israel ad ciuitatē quasi homo vnus ea dē mente: vnoq; cōsilio. s. ad prouidēdū bono cōmuni. Unde et ciuitas dr quasi ciuiū vnitas. Est em̄ necessaria talis vnitas ad bonā gubernationē ppli: vt scz querat principaliter bonum cōmune: et spūaliter et temporaliter postponēdo omne priuatū cōmodū. Vñ apud Platonē in Thimeo illa ciuitas iustissime ordinata tradit: in qua quisq; nescit affectus ꝓprios. Causatur autē et cōseruatur hec vnitas in ciuitatib⁹ quādo ad hoc vnum attenditur vt iura seruent vniuersaliter. i. tam a minoribus q̄z a maioribus: ne al's appareant vt tele aranearū que aialia parua vt muscas capiūt vt occidātur et a maioribus aialibus laceranter. Secdo vt honores et officia pluraliter distribuātur: nō oia vel multa vni et nihil alteri. Vñ Greg. Sicut in vno corpore multa mēbra habemus: oia aūt mēbra non eūdem actū habent: ita in vno eodēq; corpore spūali scilicet ecclesie vel ciuitatis conferendum est hoc officium vni: alij committendū est illud. Neque enim quātū libet exercitate vni psone: vno tēpore duarū rerum officia cōmittēda sunt: qz si totū corpus est oculus: vbi auditus. Sicut enim varietas mēbrorum per diuersa officia et robur corporis seruat et pulchitudinem representat: ita varietas psonarum nihilominus p diuersa distributa officia et fortitudinē et venustatē sancte ecclesie det: vel etiam ciuitatis manifestat. lxxxix. dist. singula. Tertio debet esse vnitas ciuiū: vt onera ꝓportionaliter imponātur. Nā si maioribus vel amicis leuia iniungant: plebeis autē et minus notis onera grauia et importabilia imponantur: oportet sequi discordiā: inuidiā: seditionem: et alia mala destruentia ciuitatē. Welⁱ⁹ etiam gubernatur ciuitas vel regnum per vnum vel paucos sapientes cōmuniter q̄z per multos. Vñ Hiero. dicit ad Rusticū. In apibus princeps vnus est: grues vnā sequūtur ordine iterato: iudex ꝓuincie vn⁹. Roma condita duos fratres reges simul habere non potuit: sed fratricidio dedicat. In Rebecce vtero Esau et Jacob bella gesserūt hec ille. Romani dum vnitī fuerunt ad querendum bonum commune totius orbis dominium adepti sunt: et econuerso diuisi ad querendū quisq; ꝓpria ad nihilū deuenerūt. De quarta vnitate. s. ecclīastica dr Act. iiij. Multitudinis credentium erat cor vnum et anima vna. Anima quidē vna quātum ad intellectū p vnitatem fidei. Cor vnum quantum ad voluntatem per vnitatem charitatis. Dicit autem charitas quasi chara vnitas: quia vnit nos cū deo et primo. Qui em̄ adheret deo vnus spūs est cū eo. 1. ad Cor. vj. Adhesio autē fit per charitatē. Nihil aūt charius et perfectiꝰ tali vnione: hec aūt vnitas est necessaria ad cōsecutionem salutis. Vñ et Beda sup Mat. dicit. Quicūque ab vnitate fidei vel societate Petri apli. s. per charitatem quolibet modo seipsos segregāt: tales nec vinculis peccatorū absoluti: nec ianuam regni celestis possunt ingredi. Sicut aūt est vnum ouile. s. ecclesie: ita et vnus pastor. vt habet Joā. x. Et vt ait Cyprianus epūs. Ut hanc vnitatē manifestaret: vnitatis eiusdem originem ab vno incipientem sua auctoritate disposuit: cum dixit Petro. Tibi dabo claues etc. Hoc erant vtiq; cetteri apli qđ Petrus fuit pari cōsortio prediti et honoris et honestatis: sed exordiū ab vnitate proficiscit: vt ecclia christi vna monstret. et infra. Quō radij multi sunt: sed vnū lumē: et rami arboris multi sunt: sed robur vnū tenaci radice fundatū: et quō de fonte vno riui plurimi defluunt: et numerositas licet diffusa videat exundātis copie largitate: vnitas integra tñ seruatur in origine. Auelle radium solis a corpore: diuisionē vnitas nō capit: ab arbore frange ramū: fructꝰ germinare non poterit: a fonte pscinde riuum: prescisus arescit. Sic et ecclesia domini luce perfusa per totū orbem radios suos porrigit: vnū tamē est qđ vbiq; diffundit. hec ille. xxiij. q. j. loquit. Figurata est aūt ipsa ecclesia per tunicam dñi inconsutilē: que sortita est cuius esset: non aūt diuisa. Jo. xix. Sicut aūt qui recedit ab vnitate ecclie Romane saluari nō potest: ita qui recedit ab vnitate capitis sui. s. summi pontificis per schisma dānari necessariū est. vt ostendit Cyprian⁹. vij. q. j. denq; ibi vide. Et vt dicit Eccls. iv. Qui in vno peccauerit: id est in hac vnitate multa bona pdet: qz oīa spūalia. De quinta vnitate. s. regulari. i. religiosoꝝ dicit Ps. cxxxij. Ecce q̄z bonū et q̄z iocūdū habitare fratres in vnū. Ubi dicit Aug. super Ps. qđ hec vnitas etsi conueniat omnibus christi fidelibus: ppie tñ monasterijs: et fratrib⁹ quenit habitātib⁹ in vnū spūaliter et corporaliter. Unde et monasteriū dicit a monos qđ est vnum: qz maxime debet ibi vnitas reperiri. Et potest in dicto versu triplex bonum notari: vt omne bonuz comprehēdatur ibi in tali statu.

¶ Bonum vtile. ibi. Ecce q̄z bonum.

¶ Bonum delectabile. ibi. et q̄z iocundum.

¶ Bonum honestum. ibi. habitare fratres in vnum.

Et incipiendo a tertio tunc bonū honestum et perfectum est in statu religioso quando fratres habitant in vnū id est in vnitate nō in diuisione. In vnitate. s. substātie cōmunialis vel remota ꝓprietate. In vnā obedientie totalis abiecta ppria volūtate. In vnū cōtinētie integralis siue venerea societate. Hec triplex vnitas est necessaria ad perfectionis adeptionē. Nā vt dicitur Lu. vj. Perfectus ois erit si sit sicut magister eius scz christus: qui fuit mēdicus et paup factus obediens vsq; ad mortē. Et lilium cōuallīū per continentiā virginalē. Sicut ergo fratres ſm carnē cū habitāt in vnū: viuunt de vna cōmuni substantia domus: ita fratres ſm spm̄ habitātes in vna domo: debent accipere necessaria ab vno cellario: ab vno vestiario: viuere sub vno modo vt vnitatem in cordib⁹ foueat et representet vniformitas in exteriorib⁹ moribus. iuxta illud Ps. Qui habitare facit. s. de vnius moris. i. ſm vnū morem in domo religionis. Vñ clemēs papa Cōmunis vita oīb⁹ necessaria est fratres: maxime his q̄ deo militare irrep̄hensibiliter cupiūt et vitā apl̄oꝝ eorūq; discipulorū imitari volūt. i. ꝓfecte viuere: et ibidē. Et sicut aer diuidi nō p̄t neq; splēdor solis: ita nec reliqua q̄ cōiter data sūt oīb⁹. xij. q. j. Dilectissimis. Ubi intelligit de religiosis ſm glo. Et sicut fratres carnales obediūt suo p̄ri carnali: sic fres spūales obedire debent p̄ri spūali in vnū. i. in totū. Cū em̄ per iniunctionē obedētie prelati manifestet volūtas dei: nō aūt per instigationē ꝓprie volūtatis sed sepe per hāc deuiat ab ea: ideo obedire oportet Actuū. v. vt cōformet quis volūtati dei. Hoc est vnū quod postulabat David dicens. Unā petij a dño hāc requirā etc. vt videā voluntatē dñi: vt. s. ea cognita impleā. Fratres ſm naturam habitā in vnū suum: sine aliqua inter se venerea voluptate: nisi sint peiores bestijs que talia ostendunt horrere: sic religiosi debent caste viuere mente et corpore. Qui enim cū vxore est solicitus est que sunt mundi quōmodo placeat vxori et diuisus est. Ut ergo nō sit diuisus: sed vnus cū deo: in vnū debet habitare. i. solū sine pluge. Unū em̄ dicit qđ indiuisuz est a se et diuisum a quolibet alio. Nō ergo vniat seu cōiungat carnaliter alteri: et in se maneat indiuisus. i. impollutus. Bonū delectabile notatur in statu hmōi per similitudinē positā. ibi. Sicut vnguētū in capite etc. Et sicut ros Hermō. Hec nō possunt intelligi ad literā. i. ſm corticē: qz nūq; Aro fuit ita inūctus: vt vnctio descēderet in oꝝ vestis: nec ros Hermon p̄t descēdere in mōtē Sion cū sint multū distantes. et mons Sion sit altior mōte Hermō. ſm Hugo. Cardinalem. Oportet ergo intelligere spūaliter. Aro primus et summus sacerdos est figuratiue christus. Caput Aro est ipse christ⁹: inquātū caput et rector ecclie. Unguētū est gra qua sanant vulnera peccatorū: et leniunt aduersa. Barba Aaron que signat vilitatē et capiti inheret: est cōgregatio apl̄orū: qui christo adherūt et viriles fuerunt in gratia sufferendo: et ardua aggrediendo: et ideo bis ponitur barba. Uestis Aaron ecclesia est que circūdat

Genē. j.

Unitas politialis.

Ro. xij. j. cor. xij.

Unitas ecclesiastica.

mat. xvj.

Ecclesia cōparat soli.

Unitas regularis.

Bonum honestum.

Cañ. j.

ps. xxvj.

ps. xxxij.

j. cor. xij.

Bonum delectabile.

Act. v.

Bonum vile.

Benefi. cū diuine incarnatiōis.

Vnitas essentialis.

Error ab abbate Joachi.

circūdat christū. Ora vestis sunt minores fideles ecclesie vel q̄ erūt in fine mūdi. Sicut gr̄a descendēs a capite Jesu christo in ap̄los ⁊ de ap̄lis in oēs fideles vsq; ad finē seculi: ita se h̄z q̄ faciēt eos iocūdos ⁊ letos: ita q̄ ibāt ap̄li gaudētes a cōspectu cōcilij: q̄m digni habiti sunt ꝑ noie Jesu cōtumelia pati. Vñ ipsa gr̄a dicitur sicut paradisus: vbi est magnū gaudiū. Ita status religionis: vbi est vnitas vera facit iocūdos. Hermō interpretatur lumē exaltatū. ⁊ significat christū. Sīō speculatio: ⁊ significat ecclesiā. Sicut ergo ros mie ⁊ dulcedinis spūalis descēdit a christo in ecclesiā triūphātē: ita ros dulcedinis spūalis a deo infundit in religiosos: p̄cipue speculātes per cōtēplationē. vñ Ber. dicit q̄ ibi irroraī frequētius. Bonū vtile ibi notaī cum subdit. Illic mādauit dñs bñdictionē ⁊ vitā vsq; in seculū. Ecce vtilitas magna: q̄ dñs mādauit. i. misit illic in tali vnitate bñdictionē. i. multiplicationē virtutū ſm Hug. Card. ⁊ sic pfectionē ⁊ vitā. i. spūalem: gr̄e cōseruandā vsq; in seculū. i. aliā vitā. i. gloie: nil vtilius homini virtutib⁹. Vñ de eis dicit Sap. viij. Sapientiā ⁊ obtemperationē docet iustitiā ⁊ veritatē. i. fortitudinē quibus vtilius nihil est in vita hominibus. De sexta vnitate. i. personali ꝺr in Pſ. lxviij. Simul in vnū diues ⁊ pauper. Qđ impletū est q̄n verbū caro factum est: tunc eīm diues in misericordia deus: ⁊ pauper in multa miseria homo in vna persona: ⁊ eadē persona reperta sunt. Deꝰ eīm ⁊ homo vnus est christꝰ: inq̄t Athanasius in symbolo. Neq; eīm natura humana q̄ erat in christo erat vna persona: ⁊ natura diuina erat alia persona: vt dicit Nestoriꝰ hereciarcha. Neq; natura humana assumpta: cōuersa est in naturā diuinā: vt dixit Eutices hereticꝰ. Sed vt dicit Leo papa in ser. Salua vtriusq; ꝓprietate nature: nature. i. diuine ⁊ humane: ⁊ in vnā coeūte personam: suscipitur ab eternitate mortalitas. i. a deo eterno natura humana mortalis. Si eīm deus nō esset: nō afferret remedium: si verꝰ homo nō esset: nō ꝓberet exēplū. Necessariū ergo est hoc vnū. i. vnio nature diuine cū humana vt mori posset ex vno: ⁊ resurgere ex altero. ⁊ sic ſm Greg. in. iij. moral. per vnicā suā mortē. i. tantū corpis nos a duplici morte redemit. i. corporali ⁊ spūali. In cuius signū vna die integra ⁊ artificiali ⁊ duabꝰ noctibꝰ mortuus iacuit: q̄ sua vnica morte lucida: q̄ sine pctō nos a duabus mortibꝰ tenebrosis liberauit. Vñ Petrū volētē eū in tpe passiōis defendere repr̄ehēdit dicēs. Qm̄ sic opz fieri: vt. i. patiar ob redēptionē pctōrum. De septima vnitate scz essentiali dicit. J. Joā. v. Tres sunt qui testimoniū dant in celo. i. christo: pater: verbum: et spūsanctus: ⁊ hi tres vnū sunt. ⁊ Joā. x. Ego ⁊ pater vnū sumus nō inde excluso spūsancto qui est nexus amboꝝ. Ubi notanduz est q̄ abbas Joachim male intellexit istā vnitatē in diuinis. Dicebat eīm hāc vnitatē nō esse verā ⁊ propriā: sed quasi collectiuaz ⁊ similitudinariā: sicut multi homies dicūtur vnus ppl's: ⁊ multi fideles vna eccl'a. Et sicut ꝺr. iij. Reg. vlt. Populꝰ meꝰ ⁊ ppl's tuus vnū sunt. i. collectiue nō substātialiter. Et ad adstruēdā suā sniam vt veraz: inducebat ipse Joachim illud qđ christꝰ dixit in oratione de fidelibus suis ad patrē. Volo pater vt sint vnum in nobis. i. fideles: sicut ⁊ nos vnū sumus: vt sint ꝓsummati in vnuz. Jo. xvij. Nō enim fideles dicebat Joachim sunt vnū. i. quedam vna res que cōmunis sit omnibus: ſz tantū sunt vnū. i. vna ecclesia ꝓpter fidei vnitatē: ⁊ tandē vnū regnū ꝓpter vnionē indissolubilis charitatis: similē dices esse vnitatē in personis diuinis seu trinitate. Et magistrū Petrū Lōgobardū qui in. j. sen. dist. v. diterat: q̄ quedā res summa est pater filiꝰ ⁊ spūssctūs: ⁊ illa non est generās nec genita nec procedēs. Dixit eū in hac sententia fuisse hereticū: q̄ quaternitatē nō trinitatē adstruebat in deo: videlicet tres personas: ⁊ illā cōmunē essentiā quasi quartā. Sed sacrosanctū concilū vniuersale determinauit opinionē seu sentētiā Joachim hereticā ⁊ falsam: et verissimā esse sententiā magistri Petri ꝓdictā: videlicet q̄ vna quedā summa res est: que veraciter est pater ⁊ filius ⁊ spiritussanctus ineffabilis ⁊ incōpr̄ehēsibilis: tres simul persone ac sigillatim quelibet earūdē. Et ideo in deo solūmodo est trinitas nō quaternitas: q̄ quelibet triū personarū est illa res videlicet substātia seu essentia seu natura diuina que sola est vniuersoꝝ principiū: ꝓter qđ aliud inueniri nō pōt. Et illa res nō est generans nec genita nec procedēs: sed est pater qui generat: filius qui gignitur: ⁊ spūssctūs qui procedit: vt distincto sit in personis: ⁊ vnitas in natura. Ad auctoritatē autem inductā euangelij respōdet q̄ cū dicit christus: vt sint vnū in nobis: sicut nos vnū sumus: ly sicut nō dicit omnimodā similitudinem. i. equalitatē ſz ſm proportionē: ita vt cū ꝺr. sint vnū in nobis. Intelligitur ibi vnio charitatis ⁊ gratie. Et cū subdit sicut nos vnū sumus: ibi attēditur vnitas idētitatis in natura. Quem admodum etiā intelligit illud. Estote vos perfecti sicut pater vester perfectus est. Mat. v. Nō scz ſm equalitatē: ſz ſm ꝓportionē. q. d. Estote perfecti pfectione gr̄e: sicut pater vester pfectus est pfectiōe nature. Hec oīa extra de sum. trī. ⁊ fi. ca. dānamus. Ista aūt poptime declarat Tho. in expositione p̄dicte decretalis. dānamus. dicēs q̄ iste Joachim rudis fuit in subtilibus fidei dogmatibus: ⁊ in duobꝰ errabat circa hāc materiā. Primo q̄ dicens patrē ⁊ filiū ⁊ spūmsanctū esse vnā substātiam: ponebat vnitatē essentie triū ꝓsonarū nō esse verā ⁊ realē et simplicē: sed similitudinariā. i. per consensum amoris: sicut dicimur nos vnū esse cum deo ꝑ amorē. Et sic incidit in errorē Arrianoꝝ: licet nō pertinaciter. Scōo errauit male intelligēdo verba magistri Petri: q̄ in eo qđ dixit Petrus: q̄ quedam summa res est pater et filius ⁊ spūssanctus: credididit q̄ illā rē diceret esse aliq̄d aliud a tribus personis diuinis quasi quartū q̄ ille nō dixit. Ubi cōsiderandū est q̄ nihil cōnumerat aliis qđ nō distinguitur ab eis. Vñ q̄ aial non distinguitur ab hoīe: equo ⁊ boue: quoꝝ quodlibet est aial: ideo nō possumꝰ dicere q̄ hō equus ⁊ bos sunt quatuor: sed tria tantū: q̄ quodlibet eoꝝ est aial: ita q̄libet triū personarū est illa res. i. essentia diuina vl natura: nō pōt dici q̄ tres persone ⁊ illa res sint quatuor: q̄ illa res nō est aliud a tribus ꝓsonis. hec Tho. Hec aūt vnitas est necessaria ad gubernationē vniuersi. Entia eīm nolūt male disponi: et melius gubernat regnum vel multitudo q̄ vnū q̄ plures secundū philosophum. Et cū gubernatio vniuersi sit optima: necessariū est dicere vnū esse gubernatorē eius. Qđ per ratiōes ꝓbat ꝓbs in vltimo Metaphy. dicens. Unus est ergo ꝓmceps. Si enim plures essent: aut oīno. essent in oibꝰ equales: aut nō. Si vero vnꝰ alio maior in aliquo: minor non esset deꝰ: q̄ nō oēm perfectionem haberet. Si oīno equales ⁊ diuersi in essentia: tunc vnus superfluus eēt: quia frustra fit per plura qđ potest fieri per pauciora. Si essent vnū in substantia ⁊ natura: licet plures in personis: sic sunt vnus deus gloriosus. Et sic necessarium est esse vnum deum. Deut. vj. Dominus deꝰ vester deꝰ vnꝰ est. Et Ber. Si dici pōt vnissimus est: quia absq; omni cōpositione: qđ in nulla creatura reperitur.

§. VI. Notandum de zelo qui est effectꝰ amoris.

Diffinitio zeli ſm ꝓbm

Et de quo ꝺr in Pſ. lxviij. zelus domꝰ tue comedit me. Primo eius diffinitionē. Scōo eiꝰ ꝓductionē. Tertio eius ꝑ signa manifestationē. Et quātū ad primū zelus aliter diffinit a ꝓbo: aliter a theologo. Pbs eīm. ij. rhetoricoꝝ diffinit: qđ zelus est tristitia de bono alteriꝰ: ex eo q̄ nobis deest illud bonū. Sic ergo est tristitia de bono alteriꝰ ex eo motiuo: q̄ bonū alteriꝰ reputeī impeditiuū boni ꝓprij seu: excellētie ꝓpter qđ nō vellet tale bonū ꝓmo inesse. Talis eīm tristitia pertinet ad invidiā. Neq; eīm zelans tristatur de bono alterius ꝓpter hoc q̄ cōpatitur ꝓmo de malo eius. Hoc enim pertinet ad misericordiā. Neq; ꝓpter hoc tristaī zelans de bono alterius: quia ille sit indignus illo bono qđ facit neemesis. Sed est tristitia de bono alterius: eo qđ tale bonū deest nobis: ⁊ sic diffinit pbs zelū.

Diffinitio zeli ſz theologos.

Et circa bona spūalia est laudabilis. i. cōtristari se habere defectū ipsoꝝ: ꝓpter qđ ait apl's. J. Cor. xij. Emulamini. qđ idem videtur q̄ zelate charismata melliora. i. ardēter desiderate excellentiora bona. Sed si zelus hmōi esset de tēporalibus: pōt esse cū peccato et sine pctō ſm Tho. ij. ij. q. xxxvj. A theologis vero zelus sic diffinitur. zelus est q̄dā feruor mētis quo quis debet incitari ad proficiēdū cū melioribꝰ iuxta illud apl'i. ij. ad Cor. vj. Emulor vos. i. zelo: dei emulatione. Uel secundum Aug. et Alchimū super illud Pſ. zelus domus tue ⁊c. zelus est feruor animi quo mens abiecto humano timore ꝑ defensione veritatis accendit. Et subdit. zelus domus tue comedit me. Gloss. interl. i. intus cōmouit: ⁊ quasi corrosit vt impios eiscerez ⁊ periculo me exponerem: cum scz flagello facto de funiculis: oēs eiecit de templo ⁊c. Joā. ij. Causatur aūt seu ꝓducitur zelus ab amore intēso vt effectus eius: qđ ostendit auctoritate: ratione ⁊ distinctione. Auctoritate quidē vt beatꝰ Dionysij dicētis. iiij. c. de diui. no. Qđ deus appellatur zelotes. iuxta illud Exo. xx. Ego sum dñs deus tuus fortis zelotes ꝓpter multum amorē quē habet ad existētiā: et maxime ad ea in quibꝰ posuit ⁊ impressit imaginem suam sicut ad angelū ⁊ hoiem. Ratione vero idem ꝓbatur sic. Quanto virtus aliqua intensius tēdit in aliquid: tanto fortius repellit omne cōtrarium ⁊ repugnans. Cum ergo zelus proueniat ex intensione amoris vt ptz: ad zelum pertinere videtur q̄ aliquis non patiatur cōsortium vel amorem contrarij in amato: ipsum refutans quantum potest. Tertio probatur idem

zelus vñ causatur.

Errores duo abbatis Joachim.

inductiue. Nam dicit quis zelare pro deo et p amico. Et p deo quidē dicit quis zelare: quādo ea que sunt cōtra honorē vel voluntatē dei repellere ꝑm posse conatur. Sicut legitur de Helia. iij. Regū. xix. Zelo zelatus sum pro dño exercituū: q; dereliquerunt pactū dñi filij Israel. Et numeri. xxv. ō Phinees dicit dñs. Auertit Phinees iram meā a filijs Israel: q; zelo meo succensus. i. magno ardore honoris mei succensus motus est contra eos: scz virum Israelitā: et mulierē Madianitatem: interficiēs eos coeuntes simul. Pro amico autē zelare: quādo aliqua fiūt vel dicuntur cōtra bonū amici homo repellere studet. Ubi tamen notandū q; aliter se habet amicus zelans amore beneuolentie: aliter zelans amore concupiscentie. Nam in amore beneuolētie quo principaliter queritur bonū amati: zelans studet et conatur repellere omne quod cōtrariatur honori et bono amati: nō propter se id est propter vtilitatem ipsius amantis: sed propter bonū amici. Sed in amore concupiscentie est oppositum: quia scz studet repellere omne illud qđ contrariatur z impedit fruitionē et plenā delectationem boni amati: inquātum est bonū suum nō amate ret: z sic viri dicuntur zelare p vxoribus vel alijs mulieribus. Ubi etiā notādum q; bonū qđ quis amat est duplex: q; vel est perfectū qđ integre potest simul a multis possideri: et ex amore talis boni nō causat zelꝰ iuidie vl indignationis: q; nullus inuidet alteri de cognitiōe veritatis vel visione lucis: que simul a multis cognosci z videri potest. Sed de excellentia huiusmodi cognitionis posset esse zelus: quia ex hoc magis ab alijs honorarer: et hoc tam ptinet ad temporalia bona et imperfecta. Aliud bonum est imperfectum defectuosum et paruum: quia simul a multis possideri non potest: et ex amore talium quando inordinatus est causatur zelus indignationis et huiusmodi: vt de diuitijs: de honoribus: de dilectionibꝰ carnalibus z hmōi. Est igitur triplex zelus. s. p deo bonus: si tamē sit ꝑm scientiam. i. rectā rationē: alias magis posset pertinere ad vindictā et irā. De quo apl's Ro. x. Zelū (alias emulationē) quidem dei habent: sed nō ꝛcōm scientiā. zelū hūc habuit (vt dictū est) Helias. Et de hoc etiā ꝑs. cxviij. Tabescere me fecit zelus meus z. Illū zelū fatuū non ꝑm scientiā habuit Saul quando occidit fecit Gabaonitas: non obstante iuramento facto eis a Josue. Josue. ix. Sed propter hoc iratus dominus misit famen super terram diu quoscz fuit satisfactum a Dauid Gabaonitis z. Vide hystoriā. ij. Reg. xxj. Pro amico circa honesta z rationabilia non inutilia z respicientia suorum doctorum vel maiorum z aliorum magis quā dei z veritatis. Qualem indiscretum zelum habebant Corinthij contendentes de suis baptistis: quibus apl's ait. j. ad Corin. iij. Cum sit inter vos zelus z contētio: nonne carnales estis: Talem zelū habebāt z discipuli Joānis erga ipm egreferentes Christum plus ipso honorari: vt ptz in euangelio. Est tertius zelus carnalis p bono proprio: quo quis indigneturcōtra eos qui habēt vel queruut habere consortiū in re amata pro delectatione vel vtilitate mundana ex eo q; impedit perfectā z totam fruitionē seu delectationē rei amate: et iste est plenus suspicionibus: z dicit zelotypia. de quo dicit Nume. v. Si spūs zelotypie concitauerint virū contra vxorē Sciēdum etiā q; cū zelus proprie non sit aliud qđ intensus amor refutans consortiū in amato: zelus ipse nō refutat nisi amorē contrariū in amoto: quod scz sit cōtra suū: non autē si sit directe ꝑm suū. sic verbi gratia. Vir nō indignat si filius suus vxorem diligat: quia apprehendit hoc ipsum agere inquantū vxor patris z dilecta ab eo: sed si extraneus amaret vxorem illaz indignaret: quia conciperet illū eam diligere ꝓpter propriam dilectionē: et sic contrariatur perfecte delectationi vel fruitioni quā querit in sua vxore. Sic a simili deus diligit creaturā suam: z maxime angelum z hominē. Unde in eis nō patitur alienuz amorē: qui scz non referat ad gloriā suā. Unde quādo homo refert amorē suū ad gloriā dei: amans. s. aliquā creaturā inquātum dei creatura vel dei capax vel bona eadē dilectione diligit qua z deus. i. simili. Sed quando creatura rationalis querit gloriam in creatura ponēs ibi finez suū: z ꝓponēs amorē creature amori diuino: tunc suus amor contrariatur amori z honori diuino. Et amorē talem contrariū non patitur zelus diuinus. Unde soli peccato indignatur deus et punit. vnde dicit Exod. xx. Ego deus zelotes visitās iniquitatē patrū in filios in tertiam z quartam generationē: z faciēs misericordiam in milia: his qui diligunt me et custodiūt precepta mea. In quibus verbis cōmendatur deus.

¶ Primo a feruore dilectionis. ibi. deus zelotes.

¶ Scōo a rigore punitionis. ibi. visitans peccata patrum z.

Zelus duplex.

Bonum qđ amatur duplex.

Triplex est zelus

Luc. vij. Joā. iij.

Tres dei proprietates

¶ Tertio a dulcore compassionis vel ꝓmiationis. ibi. z faciēs misericordiam.

Et inchoando a tertio vi deus facere misericordiam in milia. i. in oēs. Ponitur eīn finitū p infinito. iuxta illud ꝑs. cviij. Verbi qđ mādauit in mille generationes. Facit aūt misericordiā saluatricē: nō simpliciter oībus: sed vt subditur: his qui diligunt eū: que dilectio manifestat per obseruationē preceptorū: ppter qđ sequitur. et custodiūt precepta mea. Sic ergo notat in deo: z iustitia cū dicit: visitans. i. puniens iniquitatē z. Et misericordia cum subdit. z faciens misericordiā z. Ubi ostēditur q; in terra misericordia precellit iustitiā: quāto plus cōprehenditur per milia qz per tertiā et quartā generationē. Quātum ad scōm dicit deus visitare iniquitates. i. punire. Et sic medicus dicit visitare infirmum cum eū curat per aspera remedia intendēs quantū in se est sanationē eius. Ita deus dicit visitare pctōres cū flagellat: intēdēs p aduersa a pctis emēdare. Visitat aūt peccata patrū ꝛn filios: q; punit aliquādo filios p pctis parētū: qđ intelligēdū est de pena tpali. nō eternali de q; pena eterna intelligit illud Ezech. xviij. Filꝰ nō portabit iniqtatē patris. Magis autē puniuntur filij pro parentibus et econuerso z p alijs cōsanguineis temporaliter qz pro extraneis: vel propter diffusionem: q; pena propinquorū redūdat in alios inquātū filius est quedam res patris: vel ꝓpter imitationē: q; exempla ꝓpinquorū et domesticoū magis mouēt filios z alios ꝓpinquos qz extraneos: qui nō ita frequenter cōuersanꝰ cū illis. De hac tñ materia vide plenius in. iij. par. tit. xxix. vbi declaratur quomodo vnus puniatur pro alio vel non. Quod autē subditur vsqz ad tertiā z quartam generationē: ꝑm literalem expositionē intelligitur vsqz scz quo viuunt. Tantū eīn aliquando hoies cōsueuerunt viuere vt tertiam z quartā generationē filiorum videāt. Et sic mutuo videre possunt filij peccata patrū ad imitandum: et patres penas filiorū ad dolendū. Et hoc ꝑm be. Tho. j. ij. q. lxxxvij. Scōm aūt expositionē moralē sic intelligitur. Quatuor sunt generationes seu ꝓgressus in peccato. Prima est cogitatio peccati. Scōa delectatio in peccato citra consensum. Tertia consensus peccati. Quarta operatio peccati. Non visitat ergo deus. i. nō punit pena eterna peccata prime z scōe generatiōis: sed tertie z quarte. id est consensum in mortale: vel opus. magr sen. in. ij. lib. Quantum ad primum notatū in diuisione: sed vltimo positum quoad declarationem: quia materia prolixior. Notādum q; ad cōprehēdendū intēsum feruorē amoris erga nos: oportet cōsiderare ea que facit multum zelotypus erga vxorē suā. Que oia scriptura ostendit deū facere erga nos. Unī dicit zelotes. Exo. xxxiij. Dñs zelotes nomē eius. Et Zacha. viij. ait. Zelatus sum Sion zelo magno: z indignatione magna zelatus suum Hierusalē. i. ecclesiam vel animā quālibet. Sicut ergo zelotypus vxoris sepē facit circa vxorē: videlz q; audit: respicit: lōge se ire fingit: subito venit: aliū habitū assumit: inqrit: et nulli parcit: sic ista deus facit aie quam diligit. Primonāqz zelotypus audit: si vxor videlicet loquatur cum suspecto z quid dicat: ita z deus. Unī Sap. j. dicit. Auris zeli audit omia. i. auris dei zelantis aias ex multo amore quē habet ad eas audit. i. pcipit mente omnia verba cordis: oris et operis. z si inuenit aliquid cogitantem: loquentem: operantem non directum in eum: irascitur puniens hic vel in futuro. Secundo zelotypus respicit nutus et actus mulieris zelate per fenestras vel rimulas vel alios modos illi occultos: sic deus facit. Unde Cañ. ij. dicit En ipse stat post parietem nostrum respiciens per fenestras: prospiciēs per cācellos. Stare dicitur q; immutabilis z impeccabilis est post parietē stat: q; scz in humanitate assumpta diuinitas latuit: sicut ille q; est post parietem non videtur in propria persona: sed per aliqua signa. Respicit per fenestras z cancellos. i. per creaturas nobiliores tāqz per fenestras: z inferiores tāqz per cācellos: per quos minus videt de re ipa. i. respicit quali affectu moueamur ad creaturas rationales vel irrationales si videlz propter eum vel propter mūdū. Unde Zacha. j. dicit. zelatus sum Hierusalē. i. aiam vel ecclesiam: z Sion: qđ interpretatur speculatio zelo magno id est in consideratione operū eius diligēti. Tertio zelotypus lōge se ire fingit: sic deus. Prouerb. vij. Abijt via longissima sciēs christus: vt fingat se non videre vel audire: cum tamen ab ostio non recedat. ꝑm illud Apoca. iij. Ego sto ad ostiū z pulso. Sto scz ad ostiū voluntatis: per quod ingreditur ad aiam christus: z pulso per increpationē z occultam inspirationē. Si qs audierit vocem meam per predicationem et alios modos: intelligendo, et obediendo: z aperuerit tanuam impedimentum

Misericordia precellit iustitiam

Quatuor sūt generationes i peccato.

Virum de zelotypia.

Deus p lotypus de aīab⁹.

gratie

gratie nō prestādo. Introibo ad illū per gratiā iustificantē: z cenabo cū illo z ipse mecū in refectione spirituali z postea supnali. Quasi ergo longe recedit cū sunt maligni in suis iniquitatib⁹ prosperari: sed ostēdit se prope esse cū subito terribiliter flagellat. Sap̄. v. Accipiet armaturā zelus illius: z armabit creaturā ad vltionē inimicoū. Quarto zelotypus subito venit: quādo vxor nō credit. Unde Apostol⁹. j. ad Thessal. v. Dies dñi sicut fur in nocte ita veniet. Apoc. iij. Si nō vigilaueris: veniā ad te: tāq̄ fur: z nescies impr̄uisus tibi. Soph̄. j. In igne zeli eius deuorabitur omnis terra. i. omnis peccator amans inordinate terrena. deuorabitur: q̄ subito absorbebit a penis inferni: q̄ noluit se preparare z vigilare ad aduentū eius per mortē. Quinto zelotyp⁹ aliū habitū assumit vt quasi cognoscatur alius esse: z sic mulier videatur esse magis libera ad malū peragēdū si vult. Sic deus cū sit semper quasi naturali habitu indutus perfectissima iustitia z clemētissima misericordia z beneuolētia: aliq̄n videtur sm exteriorē apparentiā mutare habitū iustitie z habere habitū iniustitie: cū videlicet pmittit multos in magnis scelerib⁹ prosperari: per lōga tēpora z habitū misericordie z beneuolentie que maxime debetur bonis: mutare in habitū crudelitatis et inclementie: dū permittit sanctos multipliciter affligi: ac si non curaret de eis. Ex quibus casibus cōtingētibus anime videtur quasi dari occasio cuiusdā libertatis ad malū. q. deus nō sit punitor malorū z amator bonorū: vt sic libere faciat malū: q̄ inde nullus ei sequatur. Sed anima casta propter hoc nullo modo dimittit fidelitatē debitā sponso christo: nec adheret diabolo. Et ex hoc deus magis diligit videns firmitatē eius. Ezech. xxiij. Ponā zelum meum in te dicit dominus loquēs de populo suo. Sexto zelotypus inquirit a familia domus sue vel a vicinis z amicis de gestis ipsius vxoris: si quid sciunt vel viderint procacitatis vel leuitatis. Deus autē vt inquirat de cōuersatione anime spōse sue nō oportet: qui omnia nouit anteqū fiant. Sed dicitur inquirere: quia inquirentes facit eos: videlicet qui sunt in domo sua angelos sanctos. Unde singulis animabus dat vnū in custodiam ad obseruandū vitam eius. iuxta illud Psal. xc. Angelis suis deus mandauit ꝛc. Et hi diligenter inquirūt quomodo se habeat anima: vel ad accusandū vel excusandū z cōmendandū eam coram sponso. Similiter per prophetas presidētes z doctores inquirit z inquirere facit mores animarum: vt vel emendentur: vel si permanserint in sua malitia: demū contra eas testificentur. Quod totum sit ex magno zelo: quem habet ad animas. vt dici possit illud Esa. lx. zelus domini exercituum faciet hoc. Septimo zelotypus non parcit adultero vel vxori. Prouer. vj. zelus z furor viri non parcet in die vindicte: nec acquiescet cuiusq̄ precibus ꝛc. Et secundū literam exponitur sic zelus: id est amor vehemens viri erga vxorem: ita vt non possit sustinere colloquium alterius cum ea. timens amissionem delectationis plene in ea: et furor viri: scilicet contra adulterum: non parcet scilicet a morte corporali adultero etiam si lex non puniat: in die vindicte id est quando comprehendetur cum adultera: nec acquiescet cuiusq̄ precibus quin ipsum occidat. Spiritualiter potest exponi de christo: qui in iudicio reperiens animam adulterasset nec penituisset: non parcet: neq̄ flectetur per precamina vel munera: nec misericordia in iudicio vniuersali vel particulari.

Amor lāguoē generat

§. VII. Alius effectus amoris est

languorem facere. Nam quādo bonum amatum amanti est absens: tunc est ibi absentia tristitiā causat: que tristitia per languorem significatur. Unde Tullius in. iij. de Tusculanis questionibus dicit: q̄ maxime tristitia egritudinē nominat z intensum desideriū de cōsecutione amati. Nec. b. Tho. j. ij. q. xxviij. Nō autē tristitia de absentia dilecti lāguorē anime significet: patz per illud qō vi Cañ. ij. Fulcite me floribus: stipate me malis q̄ amore lāgueo. Et subdit. Leua eius sub capite meo: z dextera illius amplexabitur me. In quib⁹ verbis spōsa amore infirmata tria facit.

¶ Primo: querit remedia. ibi. Fulcite me floribus.

¶ Secundo ostendit morbum. ibi. Amore langueo.

¶ Tertio innuit seu agnoscit beneficiū. ibi Leua eius ꝛc. Quātum ad primum anima querit remedium in hoc quod dicit. Fulcite me floribus: stipate me malis. Petit enim adiuuari orationibus sanctorum: que hic dicuntur flores arborum: z muniri bonis operibus eorum: z hoc est stipari malis id est pomis. Uel sic. Fulcite me floribus. i. consolamini me exempli bene incipientium exempla ipsa mihi proponendo: stipate me malis id est roborate me exemplis perfectorum: ipsa mihi nuntiando. Uel sic. Fulcite me floribus. i. virtutib⁹ interioribus: que sunt fructus bonorū operū: sicut flores principia fructuū: et stipate me malis. i. nō solū verborū foliis: sed virtutū operib⁹. Uel sic. Fulcite me floribus id est replete me suffragiis sanctorum. Canit ecclesia. Sācti tui florebūt sicut lilii. Et de virgine gloriosa illud canit. Circūdabāt eā flores rosarum. i. martyres. Stipate me malis. i. roborate me psentia diuinarū psonarū. Malū em̄. i. tale pomū est rotūdū. Forma aūt rotūda non habet principiū nec finē in ipsa figura: z ideo apte significat psonas diuinas. i. patrē z filiū z sp̄ritū sanctum tanquā tria mala seu poma: que principium nō habēt nec finem. Solus em̄ deus est qui potest animā replere: z sic stipare seu roborare q̄ a nullo moueatur. Secundo ostendit sponsa sponso suo morbū cū ait: q̄ amore lāgueo. Nō intelligit sm gl. interek. id est amore supne visionis deficio. iuxta illud Ps̄. lxvij. Defecit caro mea z cor meū deus cordis mei ꝛc. Uel sm gl. colla. amore lāgueo. i. defectum in amore tēporaliū sustineo. Quāto em̄ ad amorē christi veri sponsi sese sponsa accendit: tāto ad amorē temporaliū languescit: vt scz ei vilescāt iuxta illud apli. Dia detrimentum feci z arbitratus sum vt stercora: vt christum lucrifaciā. Sicut enim languēs nō habet delectationē in cibis solitam: sed fastidiū et abominationē: ita perfectus christi amator fastidit ista tēporalia: z circa ea cum tedio occupatur. Tertio modo exponitur sic. amore lāgueo. i. amore eius penas carnis sustineo. Quanto em̄ quis plus amat sponsum tanto plus carnem domat: vt scz satisfaciat offensis cōtra eū cōmissis z plenius spiritu possit ei vacare. Ac etiā vt et magis conformet⁹ qui passus est p nobis penas innumeras. Lāguet ergo aīa in defectu peccati. i. dolet: eo q̄ dilectū offendit. Secō in affectu boni: eo q̄ ēt̄ū vellet p dilecto pati nō sufficit. Tertio in affectu dei: eo q̄ differt beatitudo quā appetit. Tertio principaliter recognoscit beneficiū. ibi. Leua eius ꝛc. Ubi beneficiū gratie in ūsenti innuit: cū dicit: leua eius ꝛc. Et beneficium gloriе in futurum: cū subdit. z dextera illius ꝛc. Per leuā em̄ sponsi vita presens designatur: et per dexterā vita eterna: que pfectior est: sicut dextera perfectior est sinistra: per caput autem sponsi mēs que anime principatur: Assumit. Sed leue spōsi dicitur esse sub capite spōse: q̄ vitā temporalē sub mēte sua semper ponit. i. sub ratione: vt ipsam vitā dirigat sm naturā rationis: nec aliq̄d tēporale ei preponat. Dextera autē spōsi amplexat. i. cōcupiscit: z sicut q̄ amplexatur firmiter tenetur: ita ipsam vitā supernā inamissibiliter cōsequitur: z sponso fruitur. Uel leua eius significat vitā actuā: z dextera cōtēplatiuā. Sed actuā oportet semper tenere sub capite. i. exercere se in actiua: nō totaliter nec pro tota occupatio trahit: sed secundum regulam rationis. Contemplatiua vero q̄ optimam partē elegit que non auferetur: sed perficitur in alia vita: ideo ipsa fruendum nō restringendū. Uel leua eius. i. iustitia seu veritatis quā sponsus aliquādo ponit sub capite sponse: vt eam excitet a somno pigritie cū flagellis et minis. Dextera vo eius misericordie et benignitatis qua animā cōuersam multa spe et fiducia cōfortat. Notandū etiā q̄ cū beneficium gratie insinuetur. ibi. Leua eius ꝛc. Sicut leua aliquis vtit ꝓpter trita: sic dñs gra sua tripliciter aīam spōsam iuuat. Nā primo leua supponit lapsos: vt exigatur: et sic dicit leua quasi leso valēs: sic deus leua gratie lapsos erigit. Ps̄. xxxvj. Cū ceciderit nō collidet: q̄ dñs supponit manū suā. Secō leua supponitur iusto actiuo: vt in labore sustentetur: z sic dicit leua quasi leuās vadētes. Ezech. iij. Abij amarus in indignatione spūs mei: manus em̄ dñi erat mecū confortans me. Tertio leua supponit iusto deuoto z contemplatiuo: vt in cōtēplatione eternoū q̄escat: z sic dicit leua quasi vacātibus leta. Esa. xlix. In vmbra manus sue ꝓtexit me. Cum aūt dicit dextera eius ꝛc. Beneficiū glorie significat vt dictum est. Nā sicut dextera specialiter tria facit. s. attrahit: stringit z vnit. Sic spūaliter gloria dextere dei. Primo em̄ attrahit p cognitionē. Ps̄. cxvij. Dextera dñi fecit virtutem: dextera dñi exaltauit me. Secō stringit per fruitionē. Ps̄. lxvij. Adhesit anima mea post te. z merito: q̄ me suscepit dextera tua. Tertio cōiungit vel vnit per amorem: amor enim venit deo secūm Aug. Et ideo dicit. Amplexabitur me. i. coniūget me eternaliter sponso.

Triplex vsus sinistre.

Triplex vsus dextre.

Amor liquefacit.

§. VIII. Alius effectus amoris

est liquefacere. Ideo dicitur Cañ. v. Aia mea liquefacta est vt dilectus locutus est mihi. In quo verbo spiritussanctus tāgit tria que multum sunt notanda: videlicet.

¶ Primo subiectum culpe ibi. Anima mea.

Secundo effectum gratie. ibi. liquefacta est.

Exēplus deitatis.

Phil. iij.

¶Tertio actum amicitie. ibi. vt dilectus locutus ⁊c.
Primo igit̄ notat subiectū culpe: cū dicit. Anima mea. i. voluntas que est subiectum culpe vel gratie amoris vel odij. Omnis eñ aīa vel est cōuersa ad deū per amorē: ⁊ sic est liquefacta: vel auersa a deo p odiū: ⁊ sic est obstinata vel indurata. Hiere. v. Indurauerūt facies suas supra petrā et reuerti noluerūt. Nā congelatio ⁊ liquefactio: durū et molle in se ⁊ in suis effectibus naturaliter opponūtur. Sic spūaliter liq̄factio cordis est cōditio amori cōueniēs. Duritia vero cordis est dispositio repugnans amori: quod ꝓbat ex tribus ꝓprietatibus duri: vel mollis: vel liquidi. Nam durum est quod subsistit proprie terminationi: resistit alterne incisioni: obsistit facillime susceptioni. Et sic oīs qui obdurati ⁊ obstinati est cordis: peccat his trib⁹ modis. Primum enim durū est q̄ subsistit proprie terminationi: eo q̄ durū suis terminis cōtinet. Liq̄dū vo suis terminis nō ꝓtinet ꝫ alienis: sicut patet de aqua que non continetur aqua: sed terra vel aliqua re solida. Sic oportet q̄ ab amāte terminatio illa: hoc est duritia vel congelio cordis: que infra suos terminos sine amore continebatur amoueatur: ⁊ insit debita dispositio scilicet liquefactio cordis: vt anima sit amoris merito vel rationabiliter susceptiua. Cuius ratio est: quia sicut res naturalis non amittit vnam formam nisi exclusis dispositionibus: quibus forma illa in materia continebatur: sic in spiritualibus nisi exclusa cordis duritia veluti amori contraria non sequitur liquefactio cordis: nec per ꝓns cor est susceptiuū amoris. Secundo durum resistit alterne incisioni. Liquidū vero velocissime cedit. Sic spiritualiter congelatio cordis seu duritia mentis impedit sicut contraria dispositio amatum: ne subintret affectum amantis ⁊ coniungatur ei. Sed liquefactio importat, quādā molliciem cordis ex qua amatū vulnerat vel penetrat cor amantis. Tertio durum est q̄ obsistit facillime receptioni. Liquidum vero est econuerso q̄ est faciliter receptiuū. Sic spūaliter: sicut duritia vel cōgelatio cordis est dispositio contraria impediens: nec cor ab amore diuidat: ita ne amor a corde recipiatur. Nam amatū ab amāte nunq̄ recipit: nisi prius amans a seipso separet in amatū tendens: ⁊ sm hoc dicit amor ecstasim facere ⁊ feruere: q̄ q̄ feruet extra se ebullit ⁊ exhalat. hec beatus Tho. in. iij. sen. dist. xxvij. ar. j. His tribus modis peccat oīs qui est obdurati et obstinati cordis. Primo q̄ sicut durū subsistit proprie formationi vel terminationi: sic qui est mētis obstinate presumit ⁊ ꝓmittit sibi peccati ipunitatē. Eccli. v. Peccauit ⁊ q̄d mihi accidit triste. Secō qui est obstinate mētis resistit ⁊ cōtemnit dei bonitatē: q̄a deo lōganimiter expectat: sed cōtra hoc apls Roma. ij. An diuitias bonitatis eius ⁊ patiētie ⁊ lōganimitatis cōtemnis. Tertio qui est obstinate mētis non recipit: h̄ est: nō cognoscit dei benignitatē. Cōtra hoc dicit apls Ro. ibidē. An ignoras q̄m benignitas dei ad pniam te adducit. Secō tangit effectū gre. ibi. Liquefacta est. q. d. Postq̄ dilect⁹ locut⁹ est mihi interna locutione: aīa mea liquefacta est: quia dū christus per spm̄ suū anime se desideranti infundit: oēm duritiaz cordis mox excludit ⁊ dissoluit. Liquescit ergo aīa ad verbū dilecti tpaliter. s. in liquorē aque: in molliciem cere: in odorē speciet aromatice. Primo liquescit anima in liquorē aque. ps. Emittet ꝟbū suū. s. inspirationis ⁊ cōminationis. ⁊ liquefaciet ea. s. corda arida: ⁊ fluenta aque cōpunctionis: ⁊ p hoc soluit glacies cordis. Secō liquescit aīa in molicie cere: ⁊ hoc igne dilectionis. ps. Cōcaluit cor meū intra me ⁊c. Et iterū. Factū est cor meū tāq̄ cera liquescens in medio vētris mei. Dicit eñ tāq̄ cera liquescens: ⁊ merito vt in ea scribat sponsi doctrina: pingatur vite forma: ⁊ sigilletur similitudo dei grata. Nam in cera scribimus: in cera pingimus: in cera sigillamus. Tertio liquescit aīa in odorē vel ad odorem speciei aromatice. Que quidē est pulchra in horto: odorifera in mortario: saporosa in electuario. Sic deuota liquefactio. i. cordis dilectio est pulchra in horto religionis: odorifera in mortario tribulationis: sapida ⁊ delectabilissima in electuario. i. in premio eterne glorificationis. Et quia anima ad verbum dilecti sic liquescit: ideo crescit: currit: clarescit. Crescit in virtute: currit in charitate: clarescit in veritate. Vel crescit quoad merituz: currit quoad terminum scilicet deum: clarescit quoad premium. Tertio tangitur actus amicitie: ibi. dilectus meus. de quo infra §. x. et seq.

Tres ꝓprietates duri cordis.

Obstinatus peccat tripliciter.

ps. cxlvij

Psal. xxxviij.

Tres vsus cere mystice exponuntur.

§. IX. Alius effectus amoris est

Amor vulnerat. vulnerare. Ratio huius est: quia ꝓprietas acuti est diuidendo penetrare id est ad intima rei peruenire. Sed. b. Diony. vij. ca. cel. hierarch. dicit amorem esse acutū intēte intime actiue ⁊ reductiue. Primo dicit q̄ amor est acut⁹: eo q̄ sicut acutū diuidit vnam partem ab altera: sic ⁊ amor amantē diuidit a seipso. i. ab effectu ꝓprio ⁊ coniungit amato. Vñ dicit idem Diony. iij. c. de diui. no. q̄ amor non sinit esse suispsius: sed amatorū. Secō subdit q̄ amor est acut⁹ intense quoad intellectum: q̄ amans obtusus sui per amorem trahitur ad intēdendū amato. s. deo ⁊ proximo. Tertio dicit q̄ amor est acutus intime quoad effectū: quia amori non sufficit qualiscūq̄ cōiūctio sed querit ⁊ facit subintrare amatū: ⁊ penetrare amatū ⁊ vnire se sibi: sm q̄ ēt si posset cum amato vellet fieri vnū. Quarto dicit q̄ amor est acutus actiue ⁊ reductiue sicut ignis: q̄ suā similitudinē in alijs causat excludēdo vnā formā ⁊ inducēdo ꝓpriā: sic amor dei formā facit. hec be. Dioū. vbi. s. ⁊ alib. ibidē. ⁊ be. Tho. iij. sen. di. xxvij. Qō be. Tho. confirmat ibidem auctoritate sacre scripture Cañ. iiij. Vulnerasti cor meū in vno oculorū tuorū. In quibus verbis tanguntur tres effectus quos amor ⁊ ꝑcipue charitatis hz ꝓducere: habet eñ diuidere vnire decernere vl eligere. Primo habet amor charitatis diuidere. Vñ dicit vulnerasti. Magna eñ ⁊ violenta est vis charitatis ipm affectum dei attingens ⁊ penetrās. ⁊ velut sagitta iecur eius vbi est cor: ⁊ p oīs sedes amoris transfigens vt dicitur Prouerb. vij. Vulnerasti igitur triplici vulnere scz amoris: compassionis: ⁊ passionis. Primo vulnerasti vulnere amoris in incarnatione. vnde gl. p amore tuo carnē suscepi. Secō vulnerasti vulnere cōpassiōis i pgressu huius vite. Luc. xix. Videns ciuitatē flevit super illā. Tertio vulnerasti vulnere passiōis in cruce. Esa. liij. Vulneratus est ꝓpter iniquitates nostras. Secūdo amor ⁊ ꝑcipue charitatis hz vnire: ⁊ ideo subdit cor meū. Nam amor amati penetrat affectū amantis: vnde vi cor meum Ex quo sequitur q̄ vulnus non est sine sensu: q̄ etiam cor penetrat bonū vulnus de quo tāta virt⁹ egredit. Tetigit mulier fimbriā vestimenti eius: ⁊ virtutem de se christus sensit exire: quāto magis si cor eius nō leuiter tangit sed vulneratur. Respexit Petrū: ⁊ cor eius pcussit et cōpunxit ad penitentiā. Vulnerati cordis lachryme prebent signa. Tertio amor charitatis habet discernere ⁊ eligere: sed amor mundi nō q̄ cecus. Vñ dicit in vno oculorū tuorū: q̄ verbū quatuor modis exponitur. Primo sic. Vulnerasti cor meū amore in vno non in plurib⁹: q̄ Martha solicita est: turbat erga plurima: porro vnū est necessariū. Luc. x. Et in ps. xxvj. Vnam petij a dño ⁊c. Secundo sic. si vni adhererem est necessarium: quo magis inheret quam oculo: certe nullo. ergo in vno oculorum. Nā vbi amor ibi oculus ⁊ econuerso. Cuius ratio est q̄ pōt videre ⁊ videri: ⁊ ideo iudex solet esse amoris. Tertio. sic in vno oculorū dicit se vulneratum: ⁊ non in pluribus ad ostendendū q̄ duplex est oculus. s. affectus et intellectus: oculus affectus vulnerat desideriis ⁊ suspirijs: intellectus vero non: q̄ cōsistit in pura speculatione. Quarto modo exponitur sic. Nam intētio assimilatur oculo: ergo sicut duplex est oculus: ita est duplex intentio. Una qua intendit honorē dei: ⁊ iste oculus scz recte intentionis vulnerat: q̄ rectissime in deū tendit. Alia intentio est que oblique tendit in deum. Cuius figuram habemus in Genesi vbi dicitur: q̄ Rachel erat venusta facie et decora aspectu. Lya vero lippis erat oculis ⁊c.

Lu. xvij. Mar. vj. Lu. xvij.

Intentio est oculus cordis.

Genes. xxix.

§. X. Alius effectus amoris est

Amor in ebuat. bitare per totū. q̄ dupliciter ꝓbo. s. similitudine ⁊ auctoritate. Primo ꝓbo hoc rōne vel similitudine: q̄ sicut ebrius calore vini sui ⁊ alioz obliuiscit oīm: ita amans ex amore amati sic in amatū tēdit: q̄ suispsi⁹ ⁊ oīm rerū ꝓter illū quē amat obliuiscat. Secō ꝺ idē ꝓbo auctoritate Cañ. v. Cōedite amici mei ⁊ bibite ⁊ inebriamini charissimi. Que quidē verba possunt esse verba christi ad discipulos in cena: vel dei ad suos speciales amicos. In quibus verbis tanguntur tria scilicet.

¶Delectabilis refectio.

¶Incomparabilis ⁊ singularis dilectio.

¶Mentalis transformatio.

Primo tāgitur delectabilis refectio: ibi. comedite. Sed forte q̄ res quid actus eñ nō est sine obiecto: sicnec comestio sine comestibili: q̄d ergo comedem⁹? Vñdet ibidez supra immediate. Comedi fauū cū melle meo: bibi vinū meū cū lacte meo. In q̄b⁹ ꝟbis vide tria. Primo modū quo assumit q̄ comedi. gl. i. mihi incorporauit. nā p modū māducationis sumit corpus christi. Secō vide bonū q̄ ꝑcipit q̄ fauū ⁊ vinū. fauū. s. deitatis. Prouer. xxv. Mel inuenisti: comede q̄ sufficit tibi: ne forte satiat⁹ euomas illud. Vinū redēptionis. s. sanguinē christi. Mat. xxvj. Bibite ex hoc oēs. Tertio vide nexū quo cōiungitur: q̄ fauum cum

cū melle z vinū cū lacte. Dicit ergo. Comedite fauū cū melle: nā fauus est quoddā cōpositū ex cera z melle: z propter sui excellētiam aureis literis scribebatur. Est em̄ fauus cera cōtinēs mel. i. caro cōtinens deitatē vel caro cōtinēs deū. Aut fauus est mel in cera. i. deus in carne: vel diuinitas in humanitate. vnde Cañ. iiij. Mel z lac sub lingua eius. Bene dicit sub lingua: eo q̄ post q̄ sacerdos sua lingua super hostiā verba cōsecrationis finuit: ibi est mel diuinitatis z lac humanitatis. Hoc mel gustauit Jonathas quādo cū summitate virge gustauit de melle: z exhilarati sunt oculi eius: vt dicitur. j. Reg. xiiij. Scō addit. bibi vinū meū cū lacte meo. Illud vinū fuit sanguis nostre redēptionis qui fluxit de latere christi: q̄ quidē vinū vt infirmis esset salubrius vel vtilius ad bibendū: aqua fuit admixtū. Prouer. ix. Bibite vinuz q̄ miscui vobis. Hoc vinū recusat bibere: qui contradicit passioni eius. Bene igitur vtriusq; nerus. s. faui z mellis vini z lactis est necessarius. Ubi nota q̄ quidā comedūt fauū sine melle: sicut occulti heretici: qui comedūt corpus christi: sz nō credūt ex eo peruenire ad eternā salutē. Quidā comedūt cū melle non suo: sicut christiani existentes in peccato mortali: qui credūt in eo esse salutem: z est quidē sed non eorū. Quidā alij comedunt fauū cum melle suo: sicut boni christiani qui sumūt: z suā salutē in eo cōstituūt. Et vide q̄ dicit fauū: sed nō meū. Comedi inquit fauū: sed non meū ꝛc. Sed mel dicit meū: comedi fauū cū melle meo: q̄ corpus christi est salus vnde prouenit nostra salus. Scō principaliter tāgitur singularis dilectio cū subditur in principali auctoritate. Amici mei charissimi. Nā suos amicos vocat precipue propter tres ratiōes. Prima est propter volūtatū z affectuū vnitatē: q̄ vera amicitia est idē velle z idē nolle: vt dicit Tul. Scōa ratio est propter preceptorū adimpletionē. Joan. xv. Vos amici mei estis si feceritis ꝛc. Tertia est ꝓpter amoris cōtinuationem. Prouer. xvij. Omni tēpore diligit qui amicus est. Vocat aūt eos nō solū amicos: sed charissimos. Unde dicit. Amici charissimi. i. charitate plenissimi. Ubi nota q̄ inter electos quos amicos appellat: triplex est differētia. Quidā em̄ sunt onere carnis grauati qui adhuc gemunt: z hi habētur chart per charitatē quā habēt. Quidā alij sunt qui carnis pondere sunt soluti qui sunt in celo: z hi sunt chariores: eo q̄ promptiores z expeditiores facti sunt ad amandū. Quidam vero sunt in celo vtraq; stola vestiti: z hi sunt charissimi: eo q̄ amore diuino fruuntur: z alacriores quanto de ꝓprio nihil residuū est q̄ eos aliqualiter solicitet vel retardet. Uel dicas q̄ apli z alij electi sunt chari chariores et charissimi. Sunt enim chari inquantū creatura dei. chariores: quia gratia informati. charissimi: quia gloria coronati. Ephes. v. Estote imitatores dei sicut filij charissimi. Tertio principaliter tāgitur mētalis trāsformatio cum subiūgitur. Et inebriamini scilicet diuino amore. Ex quibus verbis datur intelligi q̄ comedere id est per fidē christo incorporari est bonū: bibere id est christo delectari est melius: sed inebriari. i. sui obliuisci est optimū. Ubi sciendū q̄ comedentiū hoc ineffabile sacramentū corporis z sanguinis redēptoris nostri Jesu christi est differētia triplex. Quidā enim comedunt z nō bibunt: sicut illi qui non sunt amici. Quidā comedunt z bibūt: sed nō inebriātur: sicut illi qui sunt amici nō tamen charissimi. Quidā vero comedūt z bibūt z inebriātur: vt illi qui sunt charissimi. i. perfecti. Q̄ probo de omnibus per exempluz. Primo enim dico q̄ sunt quidam qui comedūt z nō bibūt: vt illi qui nō sunt amici: vt verbi gratia. Quidā sunt qui in sancta ecclesia diuina precepta z iustorū exēpla audiūt z addiscūt: nec tamē ꝓpter hoc vitā suā corrigūt. Scō quidā alij sunt qui comedūt z bibunt: sed non inebriantur: sicut amici dei: non tamē charissimi z perfecti: sicut sunt illi qui in sancta ecclesia precepta diuina audiūt: z celestia plus q̄ terrena amare discunt z volunt: et pro desiderio celestiū multa pauperibus tribuunt: a prauis operib⁹ se custodiunt: nulla alicui violenter rapiunt: predicationē libenter audiunt: in fide christi z operibus bonis proficiunt: z tamen vxores z filios habent pinguiora nutriunt: res suas diligunt: q̄ uis his omnibus christū preponāt: hi profecto comedūt z amici sunt quādo sine crimine viuunt. Sed adhuc est amplius. s. bibere z inebriari: z ideo tertio sunt aliqui alij qui tanta auditate diuinam scripturā audiūt vel legunt: vt protinus cunctis terrenis operibus abdicatis sola celestia ambiunt: parentes: vxores: filios: z domos: z omnia transitoria abijciunt: z solūmodo christū sequuntur: vel sequi z amplecti concupiscunt: eius desiderio se affligunt ieiunijs: afficiunt lachrymis: exercent meditationibus diuinis. Sola que sunt eterna cogitant: contemplationibus vacant: ad hoc vacantes vt ea que retro sunt obliuiscentes: in anteriora magis ac magis se extēdant. Et isti q̄d aliud agūt nisi q̄ bibētes inebriātur: dū oīm terrenorū p desideriū obliuiscuntur: idcirco a spōso celesti nō tm̄ amici: sz etiā charissimi vocari merent. Uñ ergo dicit inebriamini. gl. i. torpore mēt̄ excutite: z ad amore eternor accēsi tales penas nō sētiet̄: sicut ebri⁹ q̄ obliuiscit oīm tēporaliū. Uñ i ps. Inebriabūt ab vbertate dom⁹. tue.

Fauus qd est.

Diuersitas cōicāuiam.

Inter amicos christi triplex ē differentia.

Triplex est differentia sumētium corpus christi.

Phil. iij.

ps. xxxv

§. XI. Alius effectus amoris est

inhesio. Pro cuius declaratiōe dicit btūs Tho. j. ij. q. xxviij. ar. ij. q̄ iste effectus mutue inhesionis pōt intelligi z quātū ad vim apprehēsiuā: z quantū ad vim appetitiuā. Amatū dicit esse in amāte inquātū amatū immorat in apprehensione amantis. ꝑm illud Phil. j. Eo q̄ habeā vos in corde. Amās vero dicit esse in amato ꝑm apprehensionē: inquātū amās nō est cōtentus superficiali apprehensione amati: sed nititur singula que ad amatum ptinet intrinsecus disquirere: z ad interiora eius ingreditur: sicut de spiritu sancto qui est amor dicitur. j. Cor. ij. q̄ scrutatur etiā pfunda dei. Sed quātū ad vim appetitiuā amatū dicit esse in amante: put est per quādā complacētiam in eius affectu: vt vel delectetur in eo aut in bonis eius apud presentiā vel in absentia p desideriū tēdat in ipm̄ amatū p amorē cōcupiscētie: nō quidē er aliqua extrinseca causa: sicut cum aliqs desiderat aliqd ꝓpter alterū: vel cum aliqs vult bonū alteri propter aliqd aliud: sed ꝓpter cōplacētiā amati interius radicatā: vnde et amor dicit intimus: z dicūtur viscera charitatis. Econuerso aūē amans est in amato. aliter quidem per amorē cōcupiscentie nō requiescit in quacūq; extrinseca aut superficiali adeptione vel fruitione amati: sed querit amatū pfecte habere quasi ad intima illius peruenies. In amore vero amicitie amās est in amato inquātū reputat bona vel mala amici sicut sua: et voluntatē amici sicut suā: vt quasi ipse in suo amico videat bona vel mala pati z afficī. Et ꝓpter hoc ꝓpriū amicorū est eadē velle z de eodē tristari z gaudere ꝑm ꝑm̄ in. ix. Ethic. z in. ij. Rheto. vt sic inquantum que sunt amici estimat sua amās videat esse in amato quasi idē factus amato. Inquātū autē econuerso vult z agit ꝓpter amicum sicut ꝓpter seipsum: quasi reputans amicum idem sibi: sic amatum est in amāte. Pōt aūt z tertio modo mutua inhesio intelligi in amore amicitie ꝑm viam redamationis: inquātū mutuo se amāt amici: z sibijnuicem bona volunt z operant. Quod aūt amor causet mutuā inhesionē dicit Cañ. ij. Dilectus meus mihi et ego illi. Q̄ verbū sex modis exponit. Primo sic. vox est spōse sponsi imperio pariture z ꝓmittētis z dicentis. Dilectus meus mihi. s. precipit vt surgerē z venirē: vt faciem meā ei ostenderē. Et ego. illi. s. integerrime z deuotissime obediaz: q̄ ipse diligit me z ego illū. z ideo vna prorsus dz esse voluntas sui precipiētis z mei obediētis. Scō modo exponit sic. dilectus meus mihi intendit: q̄ solicitus mihi. z ego illi. s. intēdo solicita seruire sibi. q. d. oīno mirāda est spōsi mei dignatio: q̄ intēdit mihi: sed nō min⁹ laudāda miseratio: qua efficit vt ego intendā illi. Tertio modo exponit sic. dilectus meus mihi. s. cōgruit: q̄ si puritas: si speciositas: si generositas: si fidelitas: si q̄ ꝑcipuum est charitas mutua in alterutrū attēdat oīno cōgruit mihi spōsus: z ego illi: sed oia hec habet ipse per naturā: ego p gr̄am. Quarto modo exponit sic: dilectus me⁹ mihi est oīm laborum dolorū fatigationum pretiū siue premiū. ꝑm q̄ ipe dixit Abrae Gen. xv. Ego merces tua magna nimis: et ego illi sz sum oīm laborū dolorū fatigationū merces z ꝓmiū. Dia em̄ ꝓpter dum fecit et sustinuit oēs labores. imo seipm̄ ꝓpter me habendum dedit. Uñ apls. j. ad Cor. vj. Empti estis ꝑtio magno ꝛc. Quinto mō exponit sic. dilectus meus mihi. i. ad meā vtilitatē bibit calicem passionis. Uñ tota eius vita et tota mors eius fuit mihi. i. propter me z ego illi. i. ad gloriam eius z honorem bibā z dicam. Quid retribuā dño pro oībus que retribuit mihi: z calicem ꝛc. Sexto modo exponitur sic. dilectus meus mihi: est totū q̄ amo: q̄ cupio: q̄ quero. Quid enim venit querere in terris nisi ouem que perierat: z drachmam quam perdiderat: et ego illi scilicet sunt totum quod amat: quod cupit: quod querit.

Amoris est amato inherere.

Distinctio duplicis amoris.

Expositio sexta plex.

ps. cxv.

¶ De secunda passione. s. odij. Capitulum. iij.

Odium quod est amori cōtrarium put est naturale: sic importat quādam dissonātiā naturalē ad id q̄ est repugnans z corruptiuū nature z sic est in oīb⁹ reb⁹: sicut amor naturalis qui importat cōsonantiā z coactionē ad id q̄ cōuenit rei. Sed prout est passio: sic odium est quedam dissonantia appeti-

Odium naturale et odium passionale differt.

tus ad id qđ apprehenditur vt nociuũ ꝛ repugnans. Qđ autẽ est repugnans rei hz rõnẽ mali: ꝛ sic odiũ est de malis. Causaꝫ aũt odium est amor. Nihil enim odit: nisi p hoc q̃ contrariatur etiã cõuenienti qđ amaꝫ. Dicitur aũt quis odire seipm: inquãtũ vult sibi aliquod bonũ: qđ est ei simpliciter malum et nociuum vt peccatum: ꝛ qz vult illud qđ est contrariũ rõni: et si placitũ sensualitati. Veritas in vniuersali odio haberi nõ potest: importat enim consonantiam que cõmunis est oibus rebus. Sed in particulari potest aliqua veritas odio haberi: quia. ſ. repugnat bono amato: vt quis non vellet aliquod verum esse qđ est: vel non vellet scire aliqđ opus esse peccatũ: vt liberius peccaret: vel cũ quis vult latere in peccato: odit q̃ cognoscaꝫ veritas peccati: hec be. Tho. ſ. ñ. q. xxix. Triplex est genus odij: scz domini dei: viri iusti: ꝛ hominis puersi. ad Ro. xij. Odiẽtes malum adherẽtes bono. Mat. xviij. Sic pater meus celestis faciet vobis: si nõ remiseritis vnusquisq; fratri suo de cordib9 vestris: scilicet odiũ ita scilicet vt non habeatis in corde ex in iurijs receptis.

¶ Odit deus: sed sine sui mutatione.

¶ Odit iustus: sed cum discretione.

¶ Odit impius: sed cum malignatione.

De odio dei.

ſ. I. Quantum ad primum dixit

Achior Holoferni: vt habetur Judith. v. Deus illorum: scilicet Jsraelitarũ qui soli colebãt verũ deũ odit iniquitatẽ. Jacob dilexi: Esau odio habui. Malachie. j. Jacob qui interpretatur supplantator: signat bona supplantantes. i. dominantes ꝛ vincentes demones ꝛ vitia. Esau interpretatur frustra vel rubeus: et si gnat peccatores rubeos peccatis qui frustrantur fine vltimo. Odit aũt deus: non fm passionẽ que est cũ transmutatione corporali: sicut oduint animalia: quia deus incorporeus est. Nec etiam odit cum mutatione affectus et voluntatis: sicut odit angelus et homo: qui variantur in affectibus et motibus voluntatis. Deus aũt immutabilis est: ꝛ vnicũ voluntatis actũ habet: qui nõ differt a sua volũtate ꝛ essentia. Est ergo odiũ dei ad creaturã ipa subtractio gratie vel nõ cõferre eã: et punitio peccati. Et qz omnis creatura inquãtũ creatura bona est: qz a deo facta: ideo bñ dicit Sap. xj. Diligis oia que sunt: ꝛ nihil odisti eorũ que fecisti. Diligit vtiq; oia ad esse naturale. Nec odit seu punit peccatorem inquãtũ creaturã: sed inquantũ peccatorem id est ratiõe mali: qđ ipse deus nõ facit: quãuis aũt odiat omnẽ inquitatẽ: precipue dicit Salomõ tpm sex odire ꝛ pmaxime septimũ qđ addit. dicitur eñ Prouer. vj. Sex sunt que odit dñs: ꝛ septimũ detestatur aia eius. Oculos sublimes. i. superbos ꝛ arrogantes. Linguam mendacẽ: que scz est habituata in mendaciis dicẽdis. Manus effundẽtes sanguinẽ innoxiũ: id est crudeles ꝛ homicidas. Cor machinãs cogitatiões pessimas vt facientes cõiurationes ꝛ pditiões tractãtes. Pedes veloces ad currendũ in malũ. i. qui precipitãtur ꝛ sine cõsideratiõe festinãt ad mala. Proferẽtẽ mẽdacia: vt ostẽdat differẽtiã a scõo vbi dictũ est: linguã mendacẽ: quasi declarans ꝛ magis determinãs qđ dixerat. subdit. Testem fallacẽ. i. mendaciũ in iudicio. Et qz predicatores dicũtur testes dei: ideo si sint fallaces vt. ſ. nõ dicant vera vel ad debitum finẽ: sed ꝓpter lucrum vel honorẽ propriũ: aut non bene viuãt. facientes qđ docent: hos odit deus. Septimum est qui seminat inter fratres discordias. Quia ergo ista odit deus ab his debet quilibet cauere: ne odio habeaꝫ a deo.

Sex odit deus.

De odio viri iusti qđ tria respicit.

ſ. II. Quãtum ad secundũ dicit

Amos. v. Odite malũ ꝛ diligite bonũ. Odiũ autẽ habent iusti ad tria mala. ſ. offense deitatis: collecte praue societatis: et nocue ꝓpinquitatis. Habẽt primo odiũ oẽm iniqtatẽ: inquãtũ est offensa dei: ꝛ cõtra rõnẽ: siue sit in se siue in alijs. iuxta illud ꝑs. Omnẽ viã iniquã. i. actũ iniquitatis odio habui. Unde ꝛ magister sen. in. iiij. dis. xliij. dicit q̃ penitere est peccata odire. ſ. commissa ꝛc. Discernũt tamẽ iusti naturã a culpa in odio suo. Nam ita oduint culpã in se et in primis q̃ diligũt naturã: et merito: quia creatura inquantũ creatura a deo est ꝛ bona: ꝛ ideo diligenda ꝛ amanda. Et qz eiusdẽ rõnis est velle alicui bonum: et appetere illi aliquod malũ: qđ procederet in bonũ eius: sicut desiderare abscissionem manus vt seruaretur vita hois: ideo recte iusti appetũt aliqua mala tpalia peccatoribus vt emẽdentur de iniquitatibus suis. Et signũ huius. ſ. q̃ diligant naturã ꝛ odiant culpam est: qz cũ videãt indigentiã nature: subuenĩt illis quorũ vitia oditũt. Et hoc est qđ ait Aug. Sic diligendi sunt homines vt eorũ nõ diligãtur errores: qz aliud est odisse quod fecerunt scz peccatũ: ꝛ aliud qđ facti sunt. i. naturam: qđ vtiq; nõ hz. Et dist. lxxxvj. c. ij. dicit Leo papa. Odio habeãtur pctã nõ homines: corrigantur tumidi: tolerentur infirmi: ꝛ qđ castigare seuerius necesse est: nõ sententis aio plectaꝫ sed medẽtis. hec ille. Odit iustus prauã societatẽ: ex eo q̃ multũ põt nocere. iurta illud pb̃s. Odiui ecclesiã malignantiũ. Et ꝑcipue societas hereticorũ odiẽda est vitãda: qz vt dicit apl's. Sermo eorũ vt cãcer serpit. Sed ꝛ iustus Jesus Strach dicit Eccli. xxv. Tres species odiuit aia mea ꝛ aggrauor valde aie illorũ. Pauperẽ superbũ: diuitẽ mendacẽ: ꝛ senẽ fatuũ ꝛ insensatũ. Paup superbus est: qui rebꝰ tpalibus indigẽs: ita se hz in exteriori appatu ac si diues esset. Uel qui vacuꝰ sciẽtia ꝛ intellectu ponit se ad ardua ꝛ subtilia: vl' qui virtutibꝰ paruus: magna de se estimat. Diues magis detestabilis in mẽdacio: qz nõ habet occasionẽ mẽtiendi. ſ. necessitatem. Uel diues in virtutibus ꝛ scia: cuius mendaciũ multum nocet. Senem fatuũ in locutionibꝰ vanis ꝛ lasciuis. Insensatus quo ad cognitionẽ spũaliũ. Odit iustus nociuã ꝓpinquitatẽ. Propinqui eñ homines cõiter non querũt nisi terrena de eis honores et diuitias ꝛ hmõi. Et diligere eos in huiusmodi esset assentire voluntati eorũ: ꝛ tradere se mundo: quod faciẽdum non est sed detestandum: ꝛ odiendi sunt quantũ ad ista. i. habendi in dispitentia. Et sic intelligitur quod christus ait. Qui non audit patrẽ ꝛ matrẽ ꝛ fratres ꝛ sorores ꝛc. nõ põt meꝰ esse discipulus. Luc. xiiij. Et illud Joan. xij. Qui odit animam suam in hoc mũdo id est quãtum ad ea que sunt mũdi: vt vitia ꝛ peccata: ꝛ delectationes carnis habendo in detestationẽ ꝛ vitãdo: in vitam et eternam custodit eã. Et quod ait apl's. Quia nemo vnq̃ carnẽ suam odio habuit: sed nutrit et fouet eam. Uerum est quantum ad ea que sunt necessaria vite scõm instinctum etiam nature.

Tria odibilia.

De odio impiorũ.

ſ. III. Quãtum ad tertium dicitur de fratribꝰ Joseph. q̃ oderãt eũ nec poterãt ei quicq̃ pacifice loq̃. Gen. xxxvij. Et de Egyptijs qđ oderãt filios Jsrl'. Exo. j. ꝛ de Esau q̃ oderat Jacob. Ge. xxvij. Et cõiter mali oditũt bonos. Et rõ est: qz veritas odium parit: vt dicit Terẽtius. et iusti veritatẽ dicũt reprehẽdẽtes malos cum oportet, ꝓpter q̃ dicebat christꝰ. We odit mundus: qz testimoniũ phibeo de illo: quia opa eius mala sunt. Jo. vij. Sed aduertẽdum q̃ puersi oduint deũ: animũ suũ ꝛ proximũ. Oditũt quidẽ deũ: inquãtum est punitor scelerũ suorũ: ꝛ flagellat vt prohibet mala que optãt ꝑpetrare: sed aliquãdo nõ valẽt et ipm est maximũ peccatũ qz directe cõtra charitatẽ dei: ꝛ est cõditio demonũ ꝛ dãnatorum: qui deũ oduint qz punit eos: et de hoc pb̃s. Superbia eorũ q̃ te oderunt ascendit semp. Oditũt mali seipsos: qz ea faciunt que summe nocent eis. ſ. peccata. Utiq; diceret se quis odire qui seipm occideret. Sed hoc agit peccator occidẽdo q̃ iniqtatem animã suã. vñ pb̃s. Qui diligit iniquitatẽ: odit aiam suam quantũ. ſ. ad partez intellectiuã: que est pars principalior. Nã quãtũ ad partem sensitiuã nimis se diligit. Oditũ ꝛ primos intẽdentes malum eorũ inquãtũ malum. i. in nocumẽtũ solum eorũ: sed vt dicit Joã. in Cano. j. c. iij. Dis qui odit fratrẽ suũ homicida est. occidẽs scz animã suã ꝛ priuãs gra. Hoc aũt phibet in Leui. xix. vbi dr. Ne oderis fratrẽ in corde tuo. Oditũt aũt cõiter bonos q̃ reprehendũt eos sicut odiebat Achab Micheã dicẽs. Nõ ꝓphetat mihi nisi malum: ꝛ idcirco oduit eũ. iij. Re. xxij. Sed qui odit correctionem minuet vita dicit Eccli. xix. De odio quõ sit peccatum: et q̃s graue ꝛ mortale: habes in. iij. parte. xtu. viij. c. iij.

Perueꝛsi oduint tria.

¶ De tertia passione que dicitur desiderium: ꝛ q̃rta que dicitur abominatio.

Capitulum. iiij.

Tertia passio dicitur concupiscẽtia seu desiderium. Pro cuius declaratiõe est sciẽdũ q̃ bonũ delectabile fm sensum inquãtũ sibi appetitũ adaptat quodãmodo ꝛ cõformat: sic causat passionẽ amoris. Inquãtũ vero tpm bonũ absens attrahit ad seipm appetitum: causat passionẽ que dicit cõcupiscẽtia. Inquãtũ aũt tpm bonũ q̃ psens quietat appetitũ in seipsos: sic causat passionẽ que vr delectatio. Et sic ꝓprie appetitus delectationis fm sensum que ptinet simul ad aiam ꝛ corpus dicit cõcupiscentia vt sonat tpm nomẽ. Et est passio in appetitu cõcupiscibili: cui opponit passio innominata q̃ põt dici abominatio. Et põt dici q̃ sit triplex cõcupiscẽtia. Prima spũalis. Sap. vj. Cõcupiscẽtia sapiẽtie pducit ad regnũ ꝑpetuũ. Impropie tñ talis appetitus dicit cõcupiscentia: cũ sit de spũalibus ptinẽtibus ad voluntatẽ. Magis ꝓprie dici põt desiderium: qđ importat simplicem motũ in rem

Triplex est concupiscẽtia.

in rē desideratā. Dicatur tñ ꝛ concupiscentiā propter similitudinē quandam: vel propter intentionem appetitus superioris partis ex quo fit redūdantia in inferiorē appetitū. iuxta illud ps. lxxxiij. Cor meū et caro mea exultauerūt. Alia cōcupiscētia dicitur naturalis: et hmōi est appetitus delectabilis cōuenientis nature aīalis: seu de his quibus natura corporis sustentatur: vel quātum ad naturā individui: vt cibi ꝛ potus: vel quantū ad naturā speciei: vt in venereis. Tertia est concupiscentia aīalis: que. s. nō de his est que afferūt delectationē p sensum carnis vel sustētationē: sed sunt delectabilia fm apprehensionem imaginationis: aut alicui⁹ hmōi acceptationis: sicut pecunia: ornatus vestium ꝛ huiusmodi. Ad quelibet harū concupiscentiarū a rōne reguntur bone sunt. Ad aūt sunt preter vel contra rationem. s. prout in eis est amor inordinatus ad creaturā: sic sunt male. Et ponūtur esse tres radices seu cause oīm malorū. j. Jo. ij. Omne qđ est in mūdo aut est cōcupiscentia carnis: qđ pertinet ad secūdam: aut cōcupiscētia oculorū: qđ pertinet ad primā: aut est superbia vite: ꝛ hec est tertia radix que pertinet ad inordinatū appetitū boni ardui: vt honorū excellentia ꝛ huiusmodi. Et sicut ad primas duas possunt reduci oēs passiones concupiscibiles: ita ad tertiā omnes passiones irascibiles. Et sciēdum q cōcupiscentia naturalis nō pōt esse infinita in actu. est enī eius qđ natura requirit. Natura enim semper tēdit in infinitū ꝛ certū: sed potest esse infinita p successionem: qz. s. post acceptū cibū iterum vult cibum. Ad dominus dixit Samaritane Jo. iiij. Dis qui bibit ex aqua hac sitiet iterū. Qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei: non sitiet in eternum. Sed cōcupiscentia non naturalis est oīno infinita: sequitur enī rōnē. Rō autē pōt in infinitū procedere. Ad Amb. Nec satietas vnqz: nec finis aderit cupiditati. dis. xlvij. sicut hi. hec. b. Tho. j. ij. q. xxx. ar. ij. ꝛ. iiij. De malo vsu huius passionis dicit a Grego. Cū mēs cepta desideria sequit seruire reb⁹ cōuincit qrū amore superat. xiiij. q. j. ij. Et Leo papa. Utrū catholicū sicut nullo errore: ita nulla cupiditate implicari opz: dicēte scriptura. Post cōcupiscētias tuas ne eas ꝛc.

Eccles. xviij.

De desiderio peccatorum.

ſ. I. Sciēdū q est triplex genus

desideriorū. Est enī desideriū peccatorū: desideriū iustorū: desideriū beatorū. De primo dicit ps. cxj. Desiderium peccatorū peribit. Est enim hoc desideriū plenū passionibus carnis: ꝛ ideo sicut oīs caro fenū cito deficiēs a sua viriditate: sic desideria prauorū. Sed quātū dānū inferat hoibus ostēdit apls. j. ad Tim. vj. dicens de amatoribus mūdi. Qui volūt diuites fieri incidūt in tentationem ꝛ in laqueū diaboli ꝛ desideria multa inutilia ꝛ nociua: que emergunt hois in interitū ꝛ perditionē. Habēt enī desideria peccatorū multiplicitatē: inutilitatē: ꝛ nocibilitatē: fm auctoritatē apli inductā. Quia igitur multa sunt: ideo nō facienda seu sequēda. iuxta illud ad Rom. xiij. Curā carnis ne feceritis in desideriis: nimis enī multiplicātur. Inducunt enim perturbationē fm illud q dixit Warthe dñs. Turbaris erga plurima. Sicut enim desideria iustorum sunt vnita in fine: ꝛ ideo pacifica: qz in vnitate non potest esse diuersitas vel contrarietas: ita desideria malorum sunt diuersificata in variis vitiis inuicē rixantibus. ij. ad Timo. iij. Seducuntur variis desideriis id est a deo seorsum ducuntur seu separantur: ꝛ ideo non est cum eis dominus vnitatis ꝛ pacis. Adducunt hostiū multiplicationem propter qđ. j. Pe. ij. dicitur. Obsecro vos tanqz aduenas ꝛ peregrinos abstinere a carnalibus desideriis que militāt aduersus aiam. Demum iudiciū dei ꝛ punitionem inferūt ps. lxxvij. Non sunt fraudati a desiderio suo: qđ sez habuerunt circa carnes ex vitio gule. et sequit. Adhuc esce eorū erāt in ore ipsorū: ꝛ ira dei ascēdit super eos. Secō qz inutilia sunt huiusmodi desideria: ideo fugienda sunt. ij. ad Tim. ij. Desideria aūt inutilia: als iuuenilia: fuge. Habent enī vanitatē. Hiere. ij. Onager assuetus in solitudine: in desiderio aīe sue attraxit vētū amoris sui. Onager est homo passiōibus bestialibus deditus: hoc est assuetus in solitudine. i. ad ea que sunt mundi in desiderio aīe ipsum. s. persequendo desiderium hoc inde attrahit ventum. i. vanitatē. Non enim exequēdo desideriū suum cōsequitur intētum. s. quietationem ꝛ cōtētamentū: sed vanitatē quā amat. Prebēt ꝛ hec desideria seruitutē. Ad Grego. Cū mens cepta desideria. i. concepta sequitur: seruire rebus cōuincitur quarū amore superatur. xiiij. q. j. ij. Tollunt viuacitatem. Prouer. xxj. Desideria occidunt pigrū. Noluerūt enī manus eius quicqz operari. Tota die cōcupiscit et desiderat. s. mala. Et qz non operatur bona opera vnde anima viuit: ideo in morte aīe incidit. Tertio quia nociua sunt: ideo abneganda ꝛ abiscienda. Tit. ij. Abnegātes impietatē ꝛ seculária desideria: sobrie et pie et iuste viuamus in hoc seculo. Hec enī abiscicēdo homo viuit sobrie quo ad se. ad Gal. v. Spū ambulate ꝛ desideria carnis nō peficiētis: id est sobrie viuetis: si scōm spm̄. i. rationē vixeritis: qz ipsa abdicat secularia desideria. Viuit pie quo ad deum expectando et desiderando aduentum eius cum bonis operibus. De impijs autez dicitur Wich. vij. Dñm deum nostrum nō desiderabūt. viuit iuste quo ad primum: seruās illud. i. Thes. iiij. Nullius aliquid desideretis. De scōo desiderij genere dicitur Prouer. xj. Desiderium iustorum omne bonū est. Et istud desiderium principaliter est voluntatis: sed alqñ etiā est sensualitatis: vt cum quis desiderat aliqua corpori necessaria: vel vtilia bono modo ꝛ fine. Desiderant aūt iusti ꝓcipue tria. s. sui iustificationē ꝛ obeditionē. ps. cxviij. Mādata tua desiderabā. s. implere. Item concupiuit anima mea desiderare iustificationes ꝛc. Scōo desiderant primi edificationem ꝛ consolationem. Rom. j. Desidero vos videre vt aliquid vobis impartiar gratie spiritualis. Et sic christus dixit. Desiderio desideraui hoc pasca manducare vobiscum. Luc. xxij. Hoc enim desiderauit valde: et ideo desiderauit: quia agnus ille comestus qui dicitur pasca: signabat passionem et sacram communionez: que ꝓ nostri vtilitate desiderabat impleri. Tertio desiderant dei visionem vel fruitionē. Esaie. xxvj. Anima mea desiderauit te in nocte. i. in vita presenti ꝛc. Phil. j. Apls desiderium inquit habens. Cupio dissolui ꝛ esse cum christo. De tertio desiderij genere dicit ps. cij. Qui replet in bonis desiderium tuum. Nunqz impletur desiderium alicuius nisi sit beatus. Hoc aūt desiderium est totaliter remotū a passione. Et cum desiderium proprie importet et magnam auiditatē ad rem desideratam propter cōplacētiam ad ipsam: ꝛ carentiā habitionis illius rei. Sicut cū quis desiderat pecuniā vel alia: ipsam tūc non hz. In desiderio beatorū est primū. s. qz nō fastidiunt estimationem illius boni: sed habēt summam auiditatē et complacentiā. Propter qđ dicit. j. Pet. j. In quē desiderāt angeli ꝑspicere. Sed secundum nō est in desiderio eorū: qz nō carēt: sed quotidie possident illud bonum. Unde ad hoc honū desiderandū inuitās sapiētia que deus est: ait Eccli. xxxiiij. Trāsite ad me oēs qui cōcupiscitis me. id est desideratis: et a generationib⁹ meis implemini. i. a bonis que genero: hoc est infundo creaturis saturabimini: sed sine fastidio. Unde subditur. Qui edunt me. s. possidēdo vel fruēdo per gloriā: adhuc esuriēt: et qui elucidāt me. i. clare cognoscūt: qđ non fit nisi in patria: vitā eternā habebūt. Abominatio est que dā fuga et vitatio eius qđ quis odit vel ei displicet. Sicut desideriū est quidē motus cōcupiscibilis tendens in rem amatā: quam presentē non habet. Sunt aūt quedam inter cetera que faciunt hominem deo abominabilē: ꝛ ideo vitanda. Et primum est in cogitationibus et affectibus immūdialitas. Osee. ix. Facti sunt abominabiles sicut ea que dilexerūt. Scōm in propositis instabilitas. Ad in figurā Leuit. xj. dicit. Quicqd supra pectus suum graditur et habet multos pedes: abominabile erit vobis. Graditur supra pectus. s. per terram qui habet mētem fixam in terrenis. Habet multos pedes qui diuersa ꝓposita habet: ꝛ non firmatur in eis: cum bona sunt. Tertiū peruersitas in iudicijs. Prouer. xvij. Qui iustificat impiū: ꝛ qui cōdemnat iustum abominabilis est vterqz apud deum. Quartū in contractibus dolositas. Prouer. xx. Pondus et pondus: mensura et mensura: vtrūque abominabile est apud deum. Quintū consuetudinis tenacitas. Job. xv. Abominabilis et inutilis homo qui bibit quasi aquam iniquitatem. Aqua potus est consuetudinarius: ꝛ ideo signat peccati consuetudinem.

De desiderio iustorum.

De desiderio beatorum.

Abominatio qđ sit.

Inutilia sint fugiēda desideria.

¶ De quinta passiōe q dicit delectatio vel gaudium. Cap. v.

Est alia passio in appetitu

sensitiuo que dicitur delectatio vel gaudiū. Pro cuius declaratione sciēdū: q ista est differentia inter animalia ꝛ alias res materiales: qz alie res materiales quādo cōstituuntur in id qđ conuenit eis secundū naturam: hoc non sentiunt: sed animalia hoc sentiūt. Et ex isto sensu causatur quidam motus ꝛ delectatio que est passio. Delectationum autem quedam est corporalis: que scilicet consequitur adeptionē eorum: que ad naturam corporis pertinēt: sicut sunt cibi: potus: ꝛ venerea. Et ista est cōis nobis ꝛ brutis. Alia spiritualis est: que consequitur adeptionem eorum que pertinent ad intellectum: et ista est cōis nobis ꝛ angelis: et dicitur gaudium.

Delectatio est duplex.

Unde gaudium proprie est species delectationis. Et talis delectatio que est in voluntate: nō est cum transmutatione corporali: sicut delectatio corporalis: ⁊ quelibet alia passio: sed importat simplicem motum voluntatis. Unde dicit Augu. in. xiiij. de ciuita. dei. ca. vj. q nil est aliud cupiditas ⁊ letitia q̄s voluntas in eorum consensionem que volumus.

Error Epicurei.

§. I. Item circa delectatiōes fuit

dupler error antiquorū. Nam Epicurei dixerunt omnes esse bonas. Sed in hoc decepti sunt: quia non distinguebant inter simplex bonum ⁊ bonum fm quid. Cum ergo delectatio sit quies: si id in quo quiescit appetitus sit simpliciter bonum: puta quia est scōm rationem: ⁊ illa delectatio est simpliciter bona. Sz si sit bonum fm quid: puta conueniens sensui: sed contrarū rationi: erit delectatio bona scōm quid id est sensui: sz mala simpliciter licet apparēs bona: vt fornicatio. Alij vt Stoici arbitrabantur esse dicendum omnes delectatiōes sensibiles esse malas: moti ex hoc: vt quia omnes sunt proni ad huiusmodi delectatiōes immoderatas: ab ipsis se retrahentes ad medium virtutis peruenirent. Sed ista estimatio nō fuit cōueniens. Nam cuz nullus possit viuere sine aliqua corporali delectatione: si illi qui docent omnes delectationes esse malas: deprehendantur aliquas delectatiōes suscipere magis homines ad delectatiōes erunt proclines: exēplo operum verborum doctrina pretermissa. In operationibus enim ⁊ passionibus humanis in quibus experientia plurimū valet: magis mouent exempla q̄s verba. Dicendum igitur q delectationum aliqua est bona: illa videlicet in qua appetitus superior vel inferior requiescit in eo quod conuenit rationi vel lege dei: ⁊ que est de operatione bona. Magis enim est propinqua delectatio operationi q̄s desiderio. Desiderium autem dicitur bonū qō est de bona operatione. Alia delectatio est mala: illa videlicet in qua appetitus inferior vel superior requiescit in eo quod discordat a ratione vel a lege dei: vel etiam que est de mala operatiōe. Optima autem delectatio inter humanā est in fruitione dei. Nā optimum in vnoquoq̄ est finis eius. Finis autem est dupler: q vel ipsa res vel vsus rei: vt finis auari est pecunia vel vsus pecunie. Ultimus autem finis hominis est deus: qui est summum bonum vel fruitio eius: qui importat delectationem quandam in vltimo fine. Et in hoc errauit Plato: qui cum estimaret omnem delectationem consequi generationem ⁊ motū: quod tamen est falsum: sequebatur fm eū nullā delectationē habere rationē vltime perfectionis. Et nota q delectatio non sensualis: que est cōmunis bonis ⁊ malis scilicet voluntatis: est quasi regula ⁊ mensura bonitatis vel malitie moralis. Scōm enim q quisq̄ delectatur scōm rationem: sic deprehēditur bonus vel malus. Tho. j. ū. q. xxxiij. Causat autez delectatio istos effectus delectationē desiderium: aliquando etiam vsum rationis impedit ⁊ delectationem perficit. vide delectationem notabilem. j. ij. q. xxxij.

Error Platōis.

Uñ causat delectatio.

§. II. Causatur aūt delectatio ab

operatione: sicut a propria ⁊ prima causa. Nam cum ad delectationem duo concurrāt. s. cōsecutio boni cōuenientis: ⁊ cognitio huiusmodi adeptionis: vtrūq̄ cōsistit in quadā operatione. Nā actualis cognitio quedā operatio est: similiter bonū conueniēs adipiscimur quadā operatione. Ipsa etiā operatio ꝓpria quodam bonū conueniens est. Itē causatur delectatio a motu propter transmutationē que ibi fit. Et hoc tripliciter. Primo ex parte nostri qui delectamur. transmutatio enim efficitur nobis delectabilis propter hoc q natura nostra trāsmutabilis est: propter hoc quia quod est nobis conueniens nunc non erit nobis cōueniens postea: sicut calefieri ad ignē in hyeme ⁊ postea in estate. Et ex parte boni delectantis quod coniungitur nobis. Nā actio continuata alicuius agentis auget effectū. Quanto enim quis diutius appropinquat igni: tanto magis calefit. Naturalis autē habitudo in quadā mensura cōsistit: ⁊ ideo quando continuata presentia delectabilis superexcedit mensurā: remotio efficit delectabilis. Tertio ex parte ipsius cognitionis. Nam cū homo desideret cognoscere aliquod totū ⁊ perfectū: cum aliqua non poterunt apprehendi tota simul in his delectat transmutatio: vt vnū transeat ⁊ alterū succedat: ⁊ sic totū sentiatur. Si autē sit aliqua res cuius natura sit intransmutabilis: ⁊ non possit in ea fieri excessus naturalis habitus per cōtinuationem delectabilis. ⁊ que possit in totum suum delectabile simul mouere: non erit ei trāsmutatio delectabilis. Et quanto alique delectationes plus ad hoc accedunt: tanto plus continuari possunt. Item causat delectatio ex spe: inquātū videlicet p eā fit coniunctio rei delectātis et delectati: nō solum scōm apprehēsionē: sed etiā fm facultatē vel potestatē adipiscendi bonum qō delectat. ad Rom. xij. Spe gaudentes. Itē memoria causat delectionē: nō quidē inquātū est rei absentis: sicut nec etiā spes: sed inquantū per eā fit cōiūctio fm apprehensionē trīm ad rem delectabilem. Pś. lxxvj. Memor fui dei et delectatus sum. Itē tristitia nō inquantū tristitia: sed inquantum facit memoriā rei dilecte: ex cuius sola apprehē sione delectatur: cuius de eius absentia tristetur. Fit etiam memoria tristitie delectabilis propter subsequentem euasionē. Nā secundum q homo apprehendit se euasisse tristitia ⁊ dolorosa: accrescit et materia gaudij. Pś. Fuerūt mihi lachrime mee ⁊c. Per panem enim intelligitur refectio delectationis. Item operatio aliorum causat in nobis delectattonez. Et hoc tripliciter. Primo inquantum per operationem alicuius consequimur aliquod bonum. Secundo inquantum per operationes aliorum efficitur nobis aliqua cognitio vel estimatio proprij boni. Et sic ex laudatione vel honoratione aliorum et dilectione que fit nobis delectamur. Tertio inquantum ipse operationes aliorum si sint bone: estimatur vt bonum proprium propter vim amoris qui facit estimare quasi amicum eūdē sibi. Unde in. ij. epla Jo. Gauisus sum valde: quoniam inuenī de filijs tuis ambulantes in veritate. Item benefacere alteri causat delectationē. Et hoc tripliciter. Uno modo per comparationem ad effectum qui est bonum in altero constitutum inquātum reputamus vt nostrū. Secūdo p cōparationē ad finē: q p hoc q alteri bene facit speratꝫ cōsequi aliqō bonū sibi: vel a deo: vel ab hoīe: spes autem est causa delectationis. Tertio modo per comparationem ad principium: quod principium est triplex. Una est facultas benefaciēdi. Nam per hoc fit quedam imaginatio abundātis boni in se: ex quo possit alijs communicare. Aliud principium est habitus inclinans secundum quē benefacere sit alicui connaturale. Tertium est principium motiuum. i. amor: puta cum aliquis mouet ab aliquo quē diligit ad benefaciendum alicui. Item similitudo est causa delectationis. Nam ipsa est causa amoris: qui causat delectationem. Si autem simile sit corruptiuum proprij boni qō pōt esse per excessum: sicut patet in superabūdātib⁹ cibis: sic generat fastidiū nō delectationē. Item admiratio causat delectationem. Est em admiratio desiderium quoddā sciendi qō in hoīe cōtingit ex hoc q videt effectum et ignorat causam: vel ex hoc q causa talis effectus excedit cognitionē vel facultatē eius: ⁊ ideo admiratio est causa delectationis inquātū hz adiunctā spem cōsequēdi cognitionē eius qō scire desiderat: ⁊ ꝓpter hoc oīa mirabilia sunt delectabilia. Et cum delectator habeat duo. s. quietem in bono: et huiusmodi quietis ꝓceptionē. Quantum ad primum cū pfectius sit cōtēplari veritatē cognitā: q̄s inquirere ignotā: cōtēplatiōes rerū scitarū p se loquēdo sunt magis delectabiles: q̄s inquisitiones rerū ignotarū. Quātū ad fm inquisitiones sunt qñq̄ delectabiliores fm q ex maiori desiderio proceduntur: vñ homo maxime delectatur in his q̄ de nouo inuenit vel didicit: hec oīa Tho. j. ij. q. xxxij. Et nota q delectationes spūales intelligibiles: si cōparentur delectationibus sensibilibus corporalibus simpliciter: et fm se loquendo sunt maiores. Et hoc apparet fm tria que requiruntur ad delectationem scilicet bonū coniunctū: et id cui cōiūgitur: ⁊ ipsa cōiunctio. Nā ipsum bonum spūale est maius q̄s bonū corporale ⁊ maius dilectum: cuius signū est q homines a maximis voluptatibus corporalib⁹ se abstinēt vt nō perdant honorē qui est bonum intelligibile. Similiter ipa pars intellectiua est nobilior ⁊ magis cognoscitiua q̄s sensitiua. Conūctio aūt vtriusq̄ est magis intima ⁊ perfecta et firma. Intimius quidē est: q sensus sistit circa accidentia rei exteriora. Intellectus vero penetrat vsque ad rei essentiam. Perfectior est: q cōūctionis sensibilis rei ad sensum adiūgit motus qui est actus imperfectus: vñ delectationes sensibiles nō sunt tote simul: sed in eis aliqd trāsit: aliqd restat cō summādū vt ptz in delectatiōe ciborū ⁊ venereorū: sz intelligibilia cōiungūtur intellectui absq̄ motu: vnde delectatiōes eorū sunt tote simul: ⁊ sic sunt magis perfecte. Est enim firmior: quia delectabilia corporalia sunt corruptibilia et cito deficiunt: bona vero spiritualia sunt incorruptibilia. Sz quo ad nos delectationes corporales sunt magis vehementes spiritualibus propter tria. Primo: quia sensibilia sunt magis nota quo ad nos. Secundo: q cum delectationes corporales sint passiones appetitus sensitiui sunt cum aliqua transmutatione corpali. Transmutatio autem est delectabilis homini quasi et naturalis. Sed

trāsmutatio

Opatio causat delectationē triꝑpliciter.

Sitūdo est ca amoris.

Delectationes spūales maiores sunt corporalibus.

Delectationes corporales sunt vehementiores spiritualibus.

transmutatio corporalis non est in spūalibus delectationibus: nisi per quādam redūdantiā ab appetitu superiori in inferiorē. Tertio: quia delectationes corporales appetuntur vt q̄dā medicine contra corporales defectus et molestias: ex quibus tristitie quedam cōsequūtur in homine. Vñ delectationes corporales superuenientes hmōi tristitijs magis sentiuntur: z per consequens magis acceptātur: q̄ delectationes spirituales que nō habent tristitias contrarias. Tho. j. ij. q. xxxj.

De gaudio naturali z spirituali.

§. III. De gaudio vario. Gaudete in domino semper. ait aplūs ad Phil. iiij. Notandum q̄ gaudere naturaliter quilibet desiderat: sed est gaudiū criminale q̄ cōgruit peccatoribus: z hoc est gaudere. Est gaudium spirituale quod congruit iustis viatoribus: et hoc est gaudere in domino. Et est gaudium q̄ congruit cōprehēsoribus: et hoc est gaudere in domino semper. De his gaudijs varijs notabilez distinctionem ponit Pet. de Tharan. super epistolā Pauli ad Phil. iiij. circa fi. sic dicens.

¶ Quidam gaudent in vanitate mundi.

¶ Alij in voluptate peccati.

¶ Tertij in voluntate boni.

¶ Quarti in visione dei.

De gaudio mundi.

Primum gaudiū est periculosum et vanū. scōm pnūtiosum et insanū. tertiū gratiosum z bonū: quartū est gloriosum z verū. Est ergo primo gaudiū mundi. de quo Jo. xvj. Mundus gaudebit. Hoc ostēdunt nō esse bonum quatuor. Primum falsitas casus. Merito timet z nō gaudet qui videt domū primi cōburi. ideo Hiere. xlv. Quos plantaui ego euello: vt Luciferum: Adā: Judam: z vniuersam terram hanc: vt diluuio: z tu queris tibi grandia. Hoc precipue probat vanitatem gaudij. q̄ gaudem⁹ in statu quo possumus dānari. Scōm ignorātia status: merito dolet z non gaudet viator qui dubitat de rectitudine vie. Nemo aūt scit an amore vel odio dignus sit. Ecclesia. ix. z Tob. v. Quale gaudiū mihi erit qui in tenebris sedeo. Tertiū est cause gaudij trāsitus. Plus dolet q̄ gaudeat pater videns hodie filiū nasci z cras mori: sic z mundus trāsit de quo gaudemus. Jō Job. xxx. Gaudiū hypocrite. i. mundi ad instar pūcti. Quartū est multiplicitas reat⁹. Vane expēdit superflua qui obligat ad multa. In multis eīm offendimus oēs: q̄ emendare tenemur luctu: tō vane gaudem⁹. Esa. xxij. Vocauit dñs ad fletū z ad planctum: ad caluitiū z ad cinguluz sacci: z ecce gaudiū z letitia z. Scōo est gaudiū pcti de q̄ Eccles. xxj. Qui gaudet in iniq̄tatē denotabitur id est de nota libi vite delebit. Q̄ gaudiū oīdunt esse insanū quatuor efficiēs: materia: forma: z finis. Aliq̄ eīm iudicat res vituperabilis rōne efficientis, vt dona iniquorū. Aliq̄ rōne materie: vt num⁹ plūbeus. Aliq̄ rōne forme: vt homo monstruosus. Aliq̄ rōne finis: vt syrenarū cātus. Sic gaudiū pctōrū fm quālibet sui cām vituperabile z insanum est. Et primo rōne efficientis. Si laborās ad mortē rideret z gauderet: reputaret phrenetic⁹. Peccās mortaliter laborat ad mortē anime. Ecclesia. ij. Risum reputaui merorē: als errorē z gaudio dixi: quid frustra deciperis. Vere pct̄or decipit per ignorātiā status: q̄ si aduerte re peccati maculā offensam z penā fleret. fm illō Luc. xix. Quia si cognouisses z tu z. Scōo ratione materie. Fatuus reputare tur: qui ignē ad se cōburēdū: vel laqueū ad se suspendendū: vel gladiū ad se interficiēdū faceret scienter z gaudenter. Sic facit qui gaudet in peccato. Jdeo Prouer. xv. Stultitia gaudiū stulto. Tertio ratione forme. Fatua esset mulier que coram marito suo ostenderet signa impudicitie sue. Sic fatui sunt qui in choreis: comessationibus z hmōi gaudēt qui in hoc culpā deo z hoībus manifestāt. Sic illi de quib⁹ Sap. ij. Venite z fruamur bonis z. Esa. xxviij. Ingemuerūt oēs qui letabant corde cessauit gaudiū. Jdeo j. Cor. vij. Tēpus breue est: reliquū est vt et q̄ habēt vxores tāq̄ nō habētes sint: z qui flēt tāq̄ nō flētes: z qui gaudēt tāq̄ nō gaudētes. Quarto rōne finis. Pisces sumēs cibum cū hamo: auis granū cū laqueo: fatue gaudēt: q: statim ex hoc sequit dolor mortis. Si ergo motus recipit speciem a fine: cuius finis malus et ipm quoq̄ malū. Finis gaudētiū in peccato malus: quia Job. xxj. 6. Tenēt tympanū z citharam z gaudent ad sonitum organi z. Scabiosus dum fricat se gaudet: sz vertitur in angustiam. Sic huius gaudium. Prouerb. xiiij. Risus doloze miscebit z extrema gaudij z. Jdeo peccatorib⁹ gaudētibus 6. Jac. iiij. Miseri estote z lugete z plorate risus vester z. Tertio est gaudiū iusti. de quo Prouer. xxj. Gaudiū iusto est facere iudiciū z. Hoc gaudiū ostēdunt gratiosum z bonū esse

De gaudio pcti.

De gaudio iusto rum.

quatuor: q: est de bīficijs dei: de aduersitatibus mūdi: de pspe ritatib⁹ primi. status ppij. Primo ergo est gaudiū spūale de bīficijs dei. Sicut gentes merito gaudent de donis diuitū. Ps. cxxv. In cōuertēdo dñs captiuitatē sion z. tūc repletū est gaudio z. Ergo gaudēdū de incarnatione: vt infirmo de preparatione medicine. Hiere. xv. Factū est mihi verbum tuū in gaudiū: q: ꝟbū caro factū est. Jo. j. Luc. j. Ecce vt facta est vox salutationis tue in auribus meis: exultauit in gaudio infans z. De natiuitate: vt infirmo de pūtia medici. Lu. ij. Euāgelizo vobis gaudium z. De apparitione vt ceco viso lumine. Mat. ij. Videntes stellā magi gauisi sunt z. De predicatione z cōuersatione: vt discipulo de doctrina magistri. Jo. iij. Amicus spōsi gaudet. De victoriosa passione: sicut viro de victoria pugilis sui. Habacuch. iij. Ego aūt in dño gaudebo z. De sacramentoū institutione z virtute sicut sautio de curatione. Esa. xij. Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris. i. sacramētis. De gloriosa resurrectione: sicut seruo de dñi exaltatione. Jo. xx. Gauisi sunt discipuli. De mirabili ascensione: sicut catholico de interdicti amotione. Jo. xiiij. Si diligeretis me gauderetis vtiq̄: q: vado ad patrē. Secūdo gaudet iustus de aduersitatibus mūdi: sicut mercator de mercimonijs lucrosis. Mat. v. Beati estis cum maledixerint vobis homines z. gaudete z exultate z. Item sicut debitor in debitis acquirēdis: sicut christus posuit animā suā p nobis: dignum est vt nos pro eo patiamur. Act. v. Ibant apostoli gaudētes a conspectu cōsilij z. Item sicut mi- De gaudio beatorum.
les probus in torneamētis: q: ibi probatur et acquiritur gloria: sic homo patiēs in aduersis. Jac. j. Omne gaudium existimate z. Tertio debet iustus gaudere de prosperitatibus proximi: sicut vnū mēbrū de salute alterius. Rom. xij. Gaudere cū gaudētibus. Jdeo Job. xxxj. Si gauisus sum ad ruinam eius qui me oderat. Ergo gaudet iustus z bene de peccātium penitentia. ij. ad Cor. vij. Nunc gaudeo: nō quia cōtristati estis: sed q: cōtristati estis ad penitentiam. De ignorantiū sapiētia. Prouer. xxiij. Fili mi si sapiens fuerit animus tuus: gaudebit tecum cor meū. De proficiētiū perseuerātia. ij. Jo. j. Gauisus sum valde: q: inuenit de filijs tuis z. Quarto gaudet iustus de statu proprio: sicut obsessus in firmitate castri in exultatione et deuotione aduersarij. Prouer. xiiij. Cor q̄ nouit amaritudinem anime sue: in gaudio eius nō miscebitur extraneus. Et sic omne istud genus gaudij est sanctum. Quarto z vltimo sequit gaudium paradisi: de quo Mat. xxv. Euge serue bone et fidelis: intra in gaudium domini tui. Hoc gaudiū ostēdūt gloriosum quatuor. Primo aspec- Felicitas patrie.
tus gratissime pulchritudinis. Si delectabile est oculis videre solem siue creaturarū pulchritudinem: quanto delectabilius erit videre pulchritudinem increatam. Jdeo Ps. xx. Letificabis eum in gaudio cum vultu tuo. Secōo amplexus summe dulcedinis. Si amplexus spōsi delectat sponsam: quanto plus amplexus dei qui est splendor lucis eterne delectat animam. Jdeo Apocal. xix. dicitur. Gaudeamus z exultemus z demus gloriā deo: quia venerunt nuptie agni z. Felix anima que potest dicere Cāt. ij. Leua eius sub capite meo z. Tertio expulsio omnis inquietudinis. Si gaudet qui de vno stulto se liberat: quantum gaudebit qui de oībus stultis z stultitijs liberabitur. Esa. xxxv. Gaudium z letitiam obtinebunt z. Quarto obtentus eternus dicte beatitudinis. Si quis gaudet de coutuio quod tamen nō durat nisi per dimidiam diem: quantum gaudebit de conuiuio eterno. Jo. xvj. Iterū videbo vos z gaudebit cor vestrum: z gaudium vestrū nemo tollet a vobis. Hoc est plenum gaudium: de quo Jo. xvj. Petite z accipietis z. Felix tristitia in labore presentis penitentie: que in illud gaudium conuertetur. Appetendum ergo est gaudium: vbi rationalis videbit pulchritudinem: concupiscibilis amplexabitur summam dulcedinem: irascibilis tenebit totam quietē: totus homo eternam beatitudinem.

¶ De sexta passione que dicit dolor siue tristita. Cap. vj.

Ad dolorem duo ꝯcurrūt.

Sequitur de passione que dicit dolor siue tristitia. De qua cum ceteris Aug. de ciui. dei in. xiiij. c. viij. inducit illud Vergilij. Hinc metuunt cupiunt: gaudētq̄ dolentque. Pro cuius declaratione sciendum: quod sicut ad delectationez duo requiruntur. s. coniunctio boni: z perceptio huius coniunctionis. Ita etiam ad dolorem duo requirūtur. s. cōiūctio alicuius mali: q̄ ea rōne est malū: q: priuat aliquod bonum: z perceptio huius coniunctionis. Pertinet autem dolor ad appetitū. Nam omnis motus appetitiuus seu inclinatio consequens apprehē

sionē pertinet ad appetitū intellectiuū vel sensitiuū. Inclinatio eīm appetitꝰ naturalis nō cōsequitur apprehēsionē ipsius appetentis sed alterius. Cū igitur dolor sicut ⁊ delectatio presupponat in eodē subiecto sensum vel apprehensionē aliquā: manifestum est q̄ dolor est in appetitu sensitiuo vel intellectiuo. Et ꝑm q̄ est in appetitu sensitiuo proprissime dicitur passio. Ꝙ autez Aug. dicit dolorē esse corporis: ꝓ tanto dicitur: q̄ causa doloris est in corpore: puta cū patimur aliquid nociuū corpori: ⁊ motus doloris semper est in anima. Sicut aūt gaudium est species delectationis: ita ⁊ tristitia est species doloris. Et sicut sola illa delectatio que ex interiori apprehēsiōe causatur gaudiū: nominatur: que aūt ex exteriori apprehensione causatur delectatio nominatur: nō aūt gaudiū. Ita solus ille dolor qui ex interiori apprehensione causatur: nominatur tristitia: qui autem ex exteriori dolor: non tristitia nominat. Et q̄ vis cognitiua interior imaginatio vel intellectus potest percipere presens: preteritū ⁊ futurum. Sensus vero exterior nō percipit nisi presens: ideo tristitia esse potest de presenti preterito ⁊ futuro. Sed dolor corporalis q̄ sequitur a apprehēsionē sensus exteriorꝭ: nō pōt esse nisi de ꝑsenti. Naturaliter autē maior est appetitus delectationis quam fuga tristitie. Cuius ratio est: quia causa delectationis est bonum cōueniens. causa autē doloris vel tristitie: est aliquod malū repugnās. Contingit aūt esse aliquod bonū conueniēs absq̄ oīi dissonantia. Non aūt potest esse aliq̄ malū totaliter repugnās absq̄ omni conuenientia. Per accidēs autē contingit q̄ tristitiā aliquis magis fugiat q̄ delectationē appetat. Et hoc tripliciter. Primo ex parte apprehensionis: q̄ vt dicit Aug. Amor magis sentitur cū eum prodit necessitas. Ex indigentia autē amati procedit tristitia: que est ex amissione alicuius boni amati: vel incursu alicuius mali cōtrarij. Delectatio aūt non ꝯz indigentiā boni amati: sed quiescit in eo iam adepto. Secundo ex parte cause tristantis: ex eo. s. q̄ est magis repugnans bono amato: ⁊ per cōsequēs maius malū q̄ sit bonū illud in quo delectamur. Magis enim amamus consistentiā corporis q̄ delectationē cibi. Tertio ex parte effectus: q̄ tristitia nō impedit tantū vnā delectationez sed omnes. Est autē dolor interior simpliciter loquendo potior q̄ exterior. Vnde dolor interior est ex hoc q̄ aliquid repugnat appetitui ipsi: dolor autē exterior ex hoc q̄ repugnat appetitui: q̄ repugnat corpori. Ꝙ autē est per se: est priꝰ eo qđ est per aliud. Patet etiā hoc ex parte apprehēsionis. Nā apprehensio imaginationis ⁊ ratiōis est altior q̄ apprehēsio sensus tactus. ⁊ sic potior est dolor interior exteriori. Cuius signū est: q̄ etiam dolores exteriores quis voluntarie suscipit: vt euitet interiorem. Quandoq̄ tamen dolor exterior est cum interiori: ⁊ tūc dolor augetur.

Quicquid enim sensu apprehenditur potest apprehendi imaginatione: et ratio: sed non conuertitur. Ponunt autem. Damascenus ⁊ Gregorius Nicenus quatuor species tristitie. Cum enim tristitia sit de malo: inquātum malū alterius estimatur vt suum: sic est tristitia misericordie. Inquantū apparens malū: sed vere bonū estimatur vt sui bonū diminutiuū: sic est tristitia inuidie. Inquantū vero malū sic aggrauat: vt nō appareat aliquod refugiū: sic est anguſtia. Inquantū autem sic aggrauat vt etiam ipsa mēbra immobiliter sic est acidia. Est etiā ⁊ tristitia penitentie que est de malo proprio. Est autē tristitia bona quādo est ꝑm rationē: mala vero quādo est contra vel extra rationē. Tho. j. ñ. q. xxxv. Causat autē tristitiā bonum amissum: ⁊ magis malū cōiunctum: id est presens ꝑm sensum vel imaginationem patienti. Item concupiscentia seu cupiditas causat tristitiam: inquantū scilicet de retardatione boni cupiti: vel totali subtractione tristamur. Item appetitus vnitatis, Vnūquod q̄ eīm appetit vnitatem sicut ⁊ bonitatē: quia bonū vnitiuscuiusq̄ cōsistit in quadam vnitate. Sicut ergo amor boni causat dolorē modo dicto: ita et amor vnitatis. Item potestas maior inquantū scilicet remanet appetitus in contrarium inclinās causat dolorem. Si enim nō resisteret appetitus sed cōsentiret: non causaret dolorem. Ex tristitia inordinata impeditur homo ab addiscēdo. Item ex ea aggrauatur animus aspirando euasionē mali. Item debilitatur vel etiam priuatur ab operando. Item inter omnes passiones maxime nocet corpori: ⁊ hoc nō solum per quantitatem excessiuā: sed etiam quantum ad speciem sui motus. hec Thom. j. ij. questiōn. xxxvij. In remedium nota q̄ tristitiam habet mitigare quelibet delectatio sicut sibi contraria. Item fletus mitigat tristitiam: et hoc tum quia ad exteriora diffunditur: tum propter ipsam operationem fletus: que cum conueniat tristato efficitur delectabilis. Item dolor amici compatientis mitigat etiam tristitiam: et hoc quia ei fit imaginatio in contristato: q̄ alij cum ipso ferunt onus tristitie. Tum quia ex hoc percipiunt contristari se amari: qđ est delectabile. Item contemplatio veritatis mitigat tristitiam: quia maximam delectationem causat. Item somnus et balneum: ⁊ hoc quia reformant naturam corporalem indebitū statum motionis vitalis. Tho. j. ij. q. xxxvij.

Nota ꝫ differentiam.

Dolor interior maior est exteriore.

De speciebꝰ tristitie.

Causa tristitie.

Delectatio mitigat tristitiam.

§. I. De multiplici tristitia.

Multiplex est tristitia.

Mota est a Saluatore discipulis. Mulier cum parit: tristitiam habet. Jo. xvj. Et iterum ibidem. Tristitia vestra vertetur in gaudium. Et mulier quidem naturalis. i. femina: tristitiam habet in partu humanali. Mulier carnalis. i. mala cōscientia: tristitiā habet in partu criminali. Et mulier virtualis et intellectiua: tristitiam habet in partu spirituali. Vbi sciēdum quod sunt septem genera tristitie. Prima mulier vnam habet. secunda tria. et tertia tria in partubus suis.

¶ Est igitur tristitia passionis: et hec moderanda.
¶ Est tristitia attediationis: et hec resecanda.
¶ Est tristitia emulationis: et hec abdicanda.
¶ Est tristitia conturbationis: et hec segreganda.
¶ Est tristitia miserationis: et hec procuranda.
¶ Est tristitia compunctionis: et hec peramanda.
¶ Est tristitia deuotionis: et hec ampleranda.

De tristitia inquātū est passio naturalis.

Quantum ad primum sciendū: quod sicut naturale est homini gaudere et delectari in ꝑsentia rei amate: ⁊ in habitione rei cōuenientis nature vel sensualitati vel rationi. Ita econtrario naturale est tristari ⁊ de priuatione rei amate: et de eo quod molestat naturam: sensualitatem aut rōnem. Et quia frequenter cōtingit nos incidere in ea que sunt molesta et nociua nature vel sensualitati vel rationi: sicut in infirmitates: famē: sitim: frigus: vituperationes: iniurias: penas ⁊ huiusmodi: ideo frequenter tristitia nos tangit saltem secundum passionem. Et quia nullus est tā cōposite felicitatis qui non aliqua ex patre cum sua fortuna rixetur ꝑm Boe. de philo. conso. ideo nullus est qui aliquando non contristetur. Verū quia ex naturalibus. vt dicit ꝑs nō sumus laudabiles nec ꝙ vituperabiles: nec meremur: nec demeremur: ideo sistendo in ipso primo motu passionis: et non vltra progrediēdo: nō est peccatū. Hāc ⁊ christus Jesus habuit. Cū dixit discipulis Mat. xxvj. Tristis est anima mea vsq̄ ad mortem. Hinc ⁊ Amb. Suscepit dñs tristitiā meā cōsiderēt: tristitiā nomino qui crucez predico. Dicit autē tristis ꝑm Etymol. quasi tritus stans: vt habetur in Catholicō: q̄ ipsa tristitia terit. i. affligit ⁊ consumit corpus: ⁊ ideo dicitur Prouer. xxv. Sicut tinea vestimento ⁊ vermis ligno: sic tristitia viro nocet cordi: ⁊ adeo q̄ Antiochus rex incidit in languorem pre tristitia ⁊ dixit suis. Pereo tristitia magna in terra aliena. j. Machab. vj. qō et multis alijs contingit: ⁊ ideo moderāda est ista tristitia ⁊ refrenāda: orādo ⁊ conformando se in omnibus voluntati diuine: sine cuius beneplacito aduersa pati nō possumus: sicut ipse Jesus cōtristatus docuit nos exēplo suo ꝓtrius orās ⁊ dicēs Luc. xxij. Non mea voluntas: sed tua fiat. Et vt dicit in. iij. sen. Tristitia fuit in eo ꝑm ꝓpassionē nō ꝑm passionē. i. tali modo q̄ ex illa tristitia in nullo obscurata est ratio: nec ab aliquo bono per eam vel in momento se subtraxit. In nobis autē est ꝑm passionem. i. taliter q̄ aliquātulū obtenebrat intellectum ⁊ debilitat affectū. Mulier ergo cum parit: ad literā: tristitiam habet ex afflictione. Unde prime mulieri in ꝓsona oīm dictum fuit: excepta virgine Maria: q̄ sine dolore peperit. In dolore paries filios. Gen. iij. Dolor cōprehēdit tristitiam: sic ⁊ quelibet anima in operādo multa afflictiua: sed tristitia vertetur in gaudiū. j. Pe. ij. Hec est enim gratia si propter deū quis sustinet tristitias: gratia aūt ducit ad gloriā. Scōa est tristitia attediationis: cū quis ꝙz contristatur in operibus vel de operibus bonis: ad que tenetur rōne laboris existentis in eis: vt in orādo: dicēdo officiū: ieiunando: confitendo et huiusmodi. Unde Dāmas. Diffiniens accidiā que importat tediū operandi dicit q̄ acidia est tristitia aggrauans animū vt nil et libeat facere. Ista tristitia deuicit filij Israel: cū ambulabāt per desertū vt venirēt ad terram promissionis ceperunt habere tedium laboris: et habere in nauseā suauem cibum manne: sed mortui sunt plurimi. Sic presli tristitia acidie fastidiunt bona spūalia: que etsi in principio videantur laboriosa: tamen sunt vere suauia. Et sicut illi cōtēpto suauissimo illo cibo: quesierūt vilissimos cibos: ita accidit acidiosis. Nā cum nō diu quis in tristitia manere possit quin eam expellat: nescies se cōuertere ad bona spūalia: que etsi in principio videantur laboriosꝫ

De tristitia attediationis

Jo. xvj.

Tristis necessario potest esse diu.

riosa:tñ suauia multũ sentiunt:tradit se ad mundana ꝛ carnalia vilissima:vt eorũ delectatione abijciat tristitiam. Propterea dicit sapiens Eccli.xxx. Tristitiam longe repellet a te: multos eñ occidit tristitia:saltem spualiter. Sic dñs Jesus surgens ab oratione:cũ inuenisset discipulos dormientes pre tristitia:vt dicitur Mat.xxvj.excitauit ad orationẽ. Et q̃ non se iuuerũt ad laborandũ in oratione:incideruñt q̃cito in mortẽ infidelitatis circa diuinitatẽ christi. Sed cum christus dixit cuidam adolescẽti querenti viã salutis et perfectionis. Si vis perfectus esse vade et vẽde oĩa que habes ꝛda pauperibus et sequere me. Cum ille hoc audisset abijt tristis. Matth.xix. quia diues erat:ideo videbatur sibi nimis difficile relinquere substantiam. Mulier ergo.i.sensualitas cum parit faciendo opera peccatorum ad se delectandũ vt vitet tristitiã:tristitiã habet incurrẽdo labores ꝛ dolores in eis ꝛ remorsum cõscientie sustinet:qui generat ngn paruã tristitiam. Unde dicit pñs:q̃ ois malus impletur penitudine:scilicet post malũ cõmissum. Et de huius partu criminali dicit Jac. in canoñ. Concupiscentia cum conceperit.s.malum desiderium parit peccatũ. Peccatũ cũ consummatum fuerit generat mortem scilicet eternam. Tertia est tristitia emulationis: cũ sc̃z quis tristatur de bono alterius:q̃ aliq̃ pertinet ad inuidiã: aliq̃ ad neemesim scõm pñm. Cum quis tristatur de bono proximi tẽporali vel spuali:inquantum bonum ipm proximi apprehenditur vt diminutuum sui honoris ꝛ glorie:secundum iudicium suum licet falsum sit:sic talis tristitia est inuidia. Uñ Damasce. dicit q̃ inuidia est tristitia de bono alieno. Et quia cõtra charitatem proximi est:propter qđ dicit apls.j.ad Cor.xiij. qđ charitas non emulatur.i.non inuidet:sicut nec frigefacit ignis: ideo apls admonet ipsam abdicando dicens Roma.xiij. Non in contentione et emulatione. s. inuidie:tristitie conuersemini. Omnis enim plaga id est inuidia. Eccli.xxv. tristitia cordis est:vulnerat enim animam et corpus. Unde Sene. vtinam oculi inuidorum in oĩbus ciuitatibus inuenirentur:vt de omni felicitate torquerẽtur. Est ꝛ alia tristitia qua quis tristatur de bono alterius tẽporali inquantum sibi videtur eo indignus: sicut cum quis tristatur aliquez malum honorari:dignitate sublimari:diuitias habere ꝛ huiusmodi. Sed cum diuina puidẽtia ista disponantur:que cũcta certissime dispensat:nõ debet aliquis de huiusmodi contristari. Aliq̃ eñ talia deus concedit malis: vt considerata dei benignitate erga se:reuertantur a vijs suis pessimis:vel si non se emendant:ad remunerandum bona que hic faciunt. Et ita sunt hmõi parua ꝛ transitoria q̃ nõ debeant boni curare ꝛ contristari his carere. Uñ pñs.xxxj. Noli emulari in malignantibus. s. si videris eos prosperitatẽ habere. ꝛ hoc ideo: quonã vt subditur. Tãq̃ fenũ velociter arescent ꝛc. Mulier ergo.i.anima viuens scm sensualitatẽ:cũ parit opera. s. emulationis:tristitiam habet.i.afflictionem de ipa sua inuidia. Et cũ perit non vtiq̃ tristitia sua conuertitur in gaudium. ꝛ hoc ideo: quia nõ peperit masculũ.i.opus virtuosũ:sed feminam.i.opus vitiosum fecit:et sic tristitiam super tristitiã habet. Eccli.xxxvij. Nõne tristitia inest vsq̃ ad mortẽ. s. inferni vbi est summa tristitia. Quarta tristitia est turbationis. s. cum quis ex aduersitate vel iniuria recepta tristatur multa circa ipsam:ita qđ exinde turbatur non qđ tristitia sit ira:sed ex ipsa causatur: nisi quis cito abijciat eam. Et de hoc põt intelligi illud Eccli.xiij. Felix qui non habuit animi sui tristitiã. s. perturbationis. Et propterea dicit Hiero. Irã vince patientia:nec mẽs tua vagetur:alias vacet variis pturbationib9:que si pectori tuo insederint dominabũtur tui:et te deducent ad delictum maximum. de conse.dist.v. nunquã. Signanter añt dicit. Irã vince patientia: q̃ primũ qđ occurit mẽti:qñ aduersa et iniurias sustinet:est tristitia et delectio quedam animi:qr videtur sibi indigna pati:ꝛ tali tristitie opponitur patientia:ꝛ eam expellit:vt suum contrarium. Et quia ex illa tristitia post eã causatur ira:ideo per patientiam vincit ira: quia remota causa remouet effectus. Hanc añt tristitiã pturbationis:etsi haberi non debet in alio: q̃ vitia tñ ostendi debet in actu extrinseco ad correctionem aliorũ. Dicitur eñ Ecclesiast. vij. Per tristitiã vultus corrigitur animus delinquentis. Cũ eñ reprehendendo quis exhibet faciẽ tristẽ ꝛ turbulentam:is qui corrigitur cõprehẽdit illi qui reprehendit multũ displicere talẽ defectũ:ꝛ sic magis datur sibi occasio emendãdi. Et Prouerb. xxv. dicitur. Uẽtus Aquilo dissipat pluuias: ꝛ facies tristis linguam detrahentẽ. Sic legimus de beato Augu. q̃ si in mensa aliquis cepisset detrahere:ostẽdebat se tristẽ ꝛ turbatũ:adeo qđ dicebat obloquentibus. Si quis amat dictis absentũ rodere vitã. Hãc mẽsam indignã nouerit esse sibi. Quinta tristitia est miserationis:cũ scilicet quis videns miserias proximorum corporales vel spirituales contristatur. Unde Augu. dicit in libro de ciuit. dei. q̃ misericordia est aliene miserie nostra in corde compassio. Hãc habebat apls cũ dicebat ad Roñ.ix. Tristitia mihi est magna et cõtinuus dolor cordi meo. Hanc et Saluator habuit qñ videns ciuitatẽ scz Hierosolymã fleuit super illam: vt habetur Luc.xix. Compatiebatur enim perditioni illorum:ꝛ propter magnas tribulationes quas debebant sustinere tẽpore obsidionis future sub Tito et Uespasiano:quã expressit ipse. Hanc etiam ostẽdit qñ de morte Lazari lachrymatus est. Joã. xj. ex compassione sororum eius:vel potius ex compassione ad animam Lazari que reuocabatur ad miserias huius vite:vt dicitur.xiij.q.ij.qui diuina. Et quanto quis habet maiorem charitatẽ:tanto magis habet hanc tristitiam:nam misericordia effectus est charitatis. Unde et de beato Dominico legitur q̃ miserabatio que cum eo ab infantia creuerat:nullius aspectꝰ afflictionis sinebat eũ non esse particpem propter quod bis voluit in seruum venundari:ad redimendũ filiũ cuiusdam vidue ab infidelibus captum:cum mater illius subsidium ab eo postularet: et altera vice ad subueniendum necessitati quorũdam nobilium. Cõpati autẽ debet quilibet precipue crucifixo. Nam scm apl̃m. ij.ad Tim.ij. Si compatimur et conregnabimus. Quis eñ tam duri cordis est:qui si videat dñm suũ optimã,patrẽ amãtissimũ: benefactorem largissimum:asperrima tolerare ꝛ pro sui vtilitate non cõpatiatur:non cõtristetur ꝛ multum.quanto magis ꝛc. Sexta tristitia est compunctionis:cũ. s. quis tristatur ꝛ dolet de peccatis cõmissis:de qua dicit apls.ij.ad Cor.vij. Tristitia que scõm deũ est:salutẽ operat. Et loquitur vt ex precedẽtib9 patet de tristitia penitentie ꝛ compunctionis. Et q̃ nil vtilius ad salutem et purgationem peccatorũ ex parte nostra tristitia ꝛ dolore penitentie vera:ideo amanda est ꝛ procurãda. Uñ dicit Eccls. vij. Cor sapientum vbi tristitia est. Petrus apls:q̃ fleuit amare id est eum magna tristitia peccatũ suum inde pcepit remissionẽ. Maria Magdalena:q̃ contristata est valde de peccatis suis: ita vt lachrymis suis lauaret pedes Saluatoris meruit audire:remittuntur tibi peccata tua. Luc.vij. Et quãto quis plus tristatur de peccatis:cũ spe tamen remissionis ex diuina mia plus recipit emundationis. Et tristitia quidẽ scm rationẽ:que non est aliud nisi quedam displicentia volũtatis:ꝛ detestatio de peccato inquãtũ sunt offensa dei:nimia esse nõ põt. Et rõ est secũdũ btñ Tho. q̃ amor dei vñ illa pcedit:non põt esse nimius. Sed tristitia q̃ est in parte sensitiua ꝛ eam affligit sensibiliter:illa põt excedere:sicut ꝛ alia afflictiua corporis:vt ieiunium:vigilia:disciplina:ꝛ hmõi:ꝛ ideo oportet illã moderari. Cauẽda est autẽ tristitia hypocritarũ qua exterminãt facies suas propter mũdi gloriã vt laudẽtur:ppter qđ Saluator ait. Nolite fieri sicut hypocrite tristes. Septima tristitia est deuotionis:dũ. s. quis cõtristatur ex dilatione patrie superne cõsiderãs felicitatẽ ꝛ securitatem illius ꝛ pericula pcta vite presentis. De hac pñs.xlj. Quare tristis es aĩa mea et quare conturbas me. Sed assignat ratio supra ibi. Fuerunt mihi lachryme mee panes die ac nocte. Ecce tristitia. Et subdit causam. Uũ dicitur mihi quotidie vbi est deus tuus. s. ex dilatione glorie. Hec pcedũt ex magna charitate et ipsam nutriunt ꝛ animam sanant:sed non reperiuntur nisi ex magna consequestratione a tumultu hominum ꝛ cogitationum. Et in huius figuram legitur quod Ana inuenit aquas calidas id est balnea res in solitudine. Beñ.xxxvj.c. Aque calide sunt lachryme deuotionis que solitarius inuenit.

De tristitia emulationis. Jaco.j. De tristitia turbationis. Wat. xxvj. De tristitia compũctionis. Tristitia deuotionis.

De septima passione que dicitur Spes. Capitu. viij.

SPassionum autem irascibilis prima est spes. Circa obiectum autem spei quatuor considerantur conditiones. Primo quidẽ qđ sit bonum. Non eñ proprie loquẽdo est spes nisi de bono: et per hoc differt spes a timore qui est de malo. Secũdo vt sit futurum. non enim est spes de presenti iam habito:et per hoc differt spes a gaudio quod est de presenti. Tertio requiritur qđ si aliquod arduũ cũ difficultate adipiscibili. Non enim dicitur quis sperare aliquod minimum quod est statim in sua potestate vt habeat:ꝛ per hoc differt spes a concupiscentia seu desiderio que est de bono futuro absolute. vnde ptinet ad cõcupiscibilem:spes ad irascibilẽ. Quarto q̃ illud arduum sit possibile adipisci. Non enim aliquis desiderat id quod oĩno adipisci non potest:et per hoc differt spes a desperatione. Presupponit

Cõditiones obiecti spei.

aūt desiderīū:sicut ꝛ omnes passiones irascibilis presupponunt passiones cōcupiscibilis. Cū aūt motus spei importet quādā extensionē appetitus in id qđ ei repsentat vis cognoscitiua:vt bonum arduū ꝛ adipiscibile:ideo spes pertinet ad appetitū. In hoc enim videtur differre vis.i.potētia appetitiua a potentia cognoscitiua.q; appetitiua perficitur per extensionē ad res desideratas:sed cognoscitiua per receptionē rerū cognitarū in cognoscente.s.per suas similitudines. Est autē causa spei experientia. Et hoc dupliciter. Primo:q; per experientiam homo acquirit facultatē de facili aliquid faciendi:ex quo sequitur spes. Secūdo: q; per experientiā fit homini estimatio q aliquid sit sibi possibile:qđ impossibile ante experientiā reputabat:sed per hunc secūdum modū est etiā causa defectus spei. Itē iuuentus causa spei est:ꝛ hoc propter tria que accipiūtur ꝑm cōditiones bonī:qđ est obiectū spei.s.arduū:futurū:ꝛ adipiscibile. Juuenes habēt multum de futuro ꝛ parū de presenti:ꝛ ideo q; memoria est preteriti: spes futuri:parū habent de memoria:ꝛ multū viuūt in spe. Juuenes etiam propter caliditatē habent multos spiritus:ꝛ ita in eis cor ampliatur. Ex amplitudine autem cordis est q aliquis tendat in arduum:ꝛ ideo iuuenes sunt animosi ꝛ bone spei. Juuenes etiam q; non sunt passi repulsam:nec multa impedimenta in suis conatibus experti de facili reputant aliquid possibile adipisci. Et sic propter inexperientiam ꝛ contraria que non sunt passi in suis operibus:sunt bone spei. Ebrietas causat spem propter caliditatem cordis ex vino ꝛ considerationem periculorū:fatuitas vero propter incōsiderationē. Effectus spei est amor. Sciendum tamen q; spes ꝛ est causa ꝛ est effectus amoris scōm diuersos respectus. Inquantū enim spes respicit bonū speratū:spes ex amore causatur. Non enim est spes nisi de bono desiderato et amato. Inquantū vero spes respicit id per qđ fit nobis possibile aliquid:sic amor causatur ex spe ꝛ nō ecōuerso. Et hoc est quādo per aliquē speramus nobis prouenire bona posse:mouemur in ipsum sicut in bonū nostrū:ꝛ incipim⁹ amare eū. Itē spes adiuuat opationē. Et hoc dupliciter ſ. ꝛ rōne obiecti qđ est arduū possibile:arduū autē excitat attētionē ꝛ rōne effectus: q;.s. causat delectationē:delectatio aūt adiuuat opationē. Tho.ſ.ij.q.xl.

Experiētia est cā spei dupliciter.

Ebrietas causat spem.

De spe naturali.

§.I. Triplex aūt est spes:videlicet

naturalis:virtualis:ꝛ criminalis. Spes naturalis est quedā passio. Unde ꝛ philosophus dicit:q; iuuenes sunt magne spei. Hec est cōmunis nobis ꝛ brutis. Per experientiā enim videmus qđ canis mouetur ad insequēdū leporē:ꝛ accipiter auem ꝛ hmōi: qđ nō faceret nisi q; sperat assequi. Est aūt hec passio in vi irascibili:que est etiā in brutis ꝑm Tho.in.iij.sen.dist.xxvij. Cū enim omnis passio sit in cōcupiscibili vel irascibili: omnis illa passio de cuius intellectu est appetitus in bonū vel cōueniens simpliciter:est in cōcupiscibili:sicut amor:delectatio:ꝛ hmōi:ꝛ oppositā horū. Omnis aūt illa passio de cuius intellectu est motꝰ in bonum cū circūstantia difficultatis:est in irascibili. Et hmōi sunt omnia illa que importāt bonū vel malū:cū denominatione alicuius quantitatis:sicut ira que exurgit ex magna lesione quam quis potest vindicare:ſz nō in prōptu. Timor nō est de quolibet malo:sed de magno cui nō potest resisti vel difficulter. Spes importat motū appetitus ad aliquod bonū cōmensuratū appetēti. Non enim est de bono ꝛ tanto ad qđ nullo modo potest peruenire:nec tamē de tam paruo qđ pro nullo habeatur:sed de eo qđ est difficile haberi:ꝛ tamē pōt haberi propter qđ dicitur arduū. Et sic arduū addit quandā specialē rationē bonitatis ſ. pretiositatem quandā ex hoc ipso q; nō de facili potest haberi:sicut dicitur esse rarū charū. Differt autez in hoc ab audacia:q; audacia importat extensionē appetitus in aliquod arduū malū vt repellatur. Spes autē extensionē appetitus in arduū bonū vt acquiratur. Sed q; de spe vt est passio dictū est. ꝫ. ideo nō hic aliud de ea. Naturalia tantum non sunt nec vitia nec virtutes. Spes virtualis est virtus theologica. de qua Pſ.lxx. Tu es domine spes mea:ꝛ est ibi predicatio per causam.i.tu es causa spei mee. Ubi etiā sciendū ꝑm Tho.in.iij.sen.distinc.ij.q; spes vltra acceptionē predictā scilicet pro passione scōm q; sumitur in bonum:accipitur quadrupliciter. Uno modo prout nominat habitum inclinantez ad actum voluntatis similem actui spei que est passio partis sensitiue.vt ibi.ſ. Cor.xiij. Nunc manent fides:spes charitas. Secundo modo prout nominat actum procedentem a tali habitu: ꝛ sic est actus virtutis.vt ibi Pſ.lxx. Moab olla spei mee. Moab significat malos qui sunt olla facientes sua persecutione feruescere ꝛ coquere id est perficere spem nostrā. Tertio modo prout nominat rem speratam:ꝛ sic est obiectum virtutis:vt ad Titum. ij. Expectās beatam spem.i.visionem beatam speratā. Quarto modo prout nominat certitudinem que sequit spem.vt vbi ad Roma.v. Probatio vero spem id est spei certitudinem:et sic nominat statum perfectionis in virtute quantum ad certitudinis intentionem. Est etiam sciendum quod spes que est virtus non opponit timori que est donum:quāuis illa de bono futuro: ista de malo futuro. Et ratio est quia spes se extendit in deum ex cōsideratione diuine largitatis. Timor vero dicit resilitionem ex consideratione propie prauitatis:et ita non est secundum idē resilitio timoris ꝛ extensio spei vnde non sunt contraria:cū contraria sint secundum idem. Spes criminalis solo nomine ꝛ impropie dicitur spes propter aliquam apparentem similitudinem quam habet cum ipsa de qua dicitur in Pſ.lxj. Nolite sperare in iniquitate. Et in euangelio Luc.vj. Mutuū date nihil inde sperantes. Nam talis spes que impropie et large dicit spes in mutuo inducit vsuram. extra de vsur. consuluit. Quod intelligitur quando talis spes est causa principalis mutui. De ista tamen materia plene in.ij.par.ti.j.ca.vij. Et dicitur spes secūdum Etymol. quasi pes ꝓgredīēdi ad ardua:vt dicit in Catholicō. Secūdum istam largā acceptionē spi.ſ. in malū. Nota secundū Guil. in summa virtutū: q; ipsa est triplex. Prima est confidentia de seipso. Scda est cōfidentia de alio. Tertia est confidentia de aliquo vano. De prima dicitur Prouerb. xxviij. Qui confidit in corde suo stultus est. Vere autem stultus est cōfidens de se que proprius loquēdo presumptio est. Nam homo nō est sufficiens ex se:nec ad subsistendū:nec ad defendendum se:nec ad merēdum:eo q; homo nec aliqua alia creatura sit sufficiens ad subsistendum ex se vt ostendit Greg. dicens. Esse omnium que de nihilo facta sunt in nihilum retenderet:nisi ea omnium auctor manu reginimis retineret. Secundo non est sufficiens defendere se ab hostibus suis:imo a demonibus cito perimeretur:nisi a deo protegeretur. Thren.iij. Misericordie domini qđ non sumus consumpti. Tertio est insufficiens ad merendum: quia nec ex se sufficit bonam vitam inchoare.ꝫ. Loun.iij. Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis. Cogitatio autem primum opus videtur esse. Potest homo se perimere:sed non se resuscitare. Osee.xiij. Perditio tua ex te Israel:tantummodo in me auxilium tuum. Item est insufficiēs in bono inchoato pseuerare. Greg.. Cito bonum amittitur nisi a largiente custodiatur. Est etiam insufficiens in bono proficere. Pſ.lxxxiij. Beatus vir cuius est auxilium abs te ascensiones ꝛc. Confidentia seu spes in homine est fallax ꝛ confundens hominem. Esa.xx. Confundent ab Ethiopia spe sua et ab Egypto gloria sua. Et confidunt homines in altero: aliquando ratione potestatis. Sed dicitur his Esa.xxxj. Uel qui descendunt in Egyptum ad auxiliū in equis sperantes:sequitur ibidem. Et non sunt confisi in sanctū Israel ꝛc. Aliquando ratione consanguinitatis scōm q; dicit Hiere.xvij. Maledictus vir qui confidit in homine: ꝛ ponit carnem.i. parētelā brachiū suū id est robur suum. Aliquādo ratiōe malitie ꝛ iniquitatis. Pſ.lxj. Nolite sperare in iniquitate per astutias hominem putantes obtinere que volunt. Confidentia in re vana est confidere vel in vita temporali que breuis et momentanea est. Sap̄.v. Spes impij quasi lanugo que a vento tollitur:vel confidentia in diuitijs. j. ad Timo.vj. Diuitibus huius seculi precipe non sublime sapere neq; sperare in incerto diuitiarum:sed in deo viuo:vel confidere in fama ꝛ opinione hominum. Job.viij. Spes hypocrite peribit. Quid enim hypocrita in cunctis suis operibus sperat:nisi honoris reuerētiam:gloriam laudis a melioribus metut:sanctus ab hoibus vocari. Sed peribit ista spes:quia eternitatem non querens:fugit quod tenet:quia eius intentio in illa gloria non figitur:que sine fine possideretur. Job.viij. Sicut tele araneārū fiducia eius scilicet hypocrite. Omnis ergo ista mala impropie dicta spes abiicienda est.

Spes sumit quadrupliciter.

Confidētia seu spes est fallax.

Spes hypocrite.

De octaua passione que dicitur desperatio. Cap.viij.

Esperatio est passio:con

trarla spei. Sicut enim spes importat quendam accessum. Tendit enim sperans in obiectū.i.rē speratā que est bonū arduū:qđ habet rationem attracti ut ꝓut est cum possibilitate adipiscendi:sic desperatio importat quendam recessum. Nā desperans discedit a bono arduo:nō q; non desideret:sed quia cōsiderat illud cum impossibilitate obtinendi:ꝛ ideo habet rationem retractiui.

Triplex est vana confidētia.

De spe criminali.

§. I. De desperatione q̄uis ipsa

Desperatio non semp capit i malā partē.

sonet in vitiū:tñ aliquādo sine peccato est:cū.s.est solū fm motū passionis primū:vt cū quis videṡ se in periculis maximis maris vel inuasionis sibi facte:vel infirmitatis grauissime desperat euadere mortē:nihil tñ inconueniens agit ꝓpter hoc:passionibus eñ puris nec meremur nec demeremur. Aliq̄n est meritoria ratione adiuncte humilitatis:puta cum quis vocatus vel missus ad aliquod officium vel exercitium magne importātie desperans de aptitudine sua ꝛ idoneitate ad illud:humiliter recusat et refugit:nō tamē aio obstinato. Sic Moyses desperans se esse aptū ad loquendū ꝓ Pharaoni ꝛ educēdum ppm de Egypto ꝓpter impeditionem liguam recusauit tremisi cum socio.s. Exo. iiij. Aarō eloquēti. Et Saul audito q̄ deberet rex fieri super Israel se absconditin domo reputans se oīno indignum. Et Ereg. fugit desperans se apte papatum recturum. Aliquando est vitiosa et condēnatoria:vt cum quis desperat de remissione peccati ꝛ salute vel receptione auxilij a deo in suis indigētijs. j. Reg. x. Huius autem desperatiōis septē possunt esse cause fm Mauritiū de distinctionibus. Et prima est ex cōfusione quā habet quis de peccati sui publicatione. Confunditur quis ex hoc aliq̄n vt intret desperationē ꝛ effrenis peccet:ex quo videt se famā amisisse. Et propter hoc precipitur a christo:vt cū peccatū alicuius est occultum occulte corrigat:non palā ne amisso pudore ex ipsius manifestatione qui eū retinebat:frequenter sine freno recidiuet. Septem possunt esse cause desperationis. Hiere. ij. Desperaui:nequaq̄ faciam. dicebat populus Judeorū.s. vltra quod dñs iubet. Et quasi assignās causam huius desperatiōis subdit. Quō confunditur fur q̄n deprehenditur: sic confusa est domus Israel. Cōfusio furis deprehensi in furto desinat confusionem animi ex publicatione sui peccati. Sed vt dicitur Eccli. xx. Est qui pre confusione perdit animam. Et ideo non dz propter hoc q̄s desperare:sed considerare cōfusionem immensam quam habebit in finali iudicio q̄n publicabuntur omnia scelera sua coram toto mūdo. Hiere. xx. Cōfundent vehementer tunc scilicet q̄ nō intellexerūt opprobrium sempiternū q̄ nūq̄ delebitur. Et ex hac consideratiōe cessari a malis:ꝛ sperare dei adiutorium ꝛ fama recuperationem:que vtique recuperantur per penitentiam ꝛ bonam vitam:vt patet ex Magdalena ꝛ Paulo. Secunda causa desperationis est ex peccatorum cōmissa multiplicitate. De quibus potest intelligi illud Ephe. iiij. Desperantes semetipsos tradiderunt impudicitie in operationē immūditie oīs. Sed sicut incedēs per viā lutosam ꝛ frequētissime cadens in cenū:nō tñ ibi se firmat sed resurgit. Ita quantūcunq̄ quis deliquerit:semper debet resurgere per penitentiam ꝛ nūq̄ desperare. Ad q̄d animat peccatores ipse fons pietatis Jesus dicens Petro. Non dico tibi vsq̄ septies.s.si peccauerit frater Deus nū q̄ respuit penitētā hois. dimitte cū penitet sed vsq̄ septuagiessepties. Mat. xviij. etiam si cōmisisset oīa peccata q̄ cōmissa sunt ab initio mundi vsq̄ ad nunc que numerantur a Lu. iij. ca. ꝛ describuntur. lxxvij. esse ab Adā vsq̄ ad Christū. Ad q̄d etiā facit q̄d ait Chry. in li. de reparatione lapsi dicens. Talis est erga homines dei pietas vt nunq̄ respuat hois penitentiam: si et pure et simpliciter offeratur:etiam si ad summū quis peruenerit vitiorū:et inde tñ reuerti velit ad virtutis viam suscipit:ꝛ libēter amplectit:et oīa facit quatin⁹ ad priorē reuocet statū. de pe. dis. iij. talis. Exēplū patet in parabola de prodigo filio:q̄ abierat in regionē lōginquā et cōsumpserat oēm substantiā ꝛc. Ubi notat multiplicitas vitiorū:tñ reuersus cum magno gaudio recep⁹ fuit a patre. Luce. xv. Tertia causa prouenit ex flagitij enormitate. Mich. j. Desperata est plaga eius:sicut est peccatum cōtra naturā:pditio:homicidiū ꝛ huiusmodi. Sic Judas Scarioth attendens enormitatem sceleris cōmissi desperās se vnq̄ posse satisfacere:laqueo se suspēdit Matth. xxvij. Malus aūt fuit peccatū ipsa desperatio ꝛ occisio sui q̄. pditio:abstulit eñ sibi si tempus pnie:q̄d soluz est in vita p̄senti. sic eñ sibi fuisset indultum sicut Petro: si pniam egisset. Nam. j. q. vij. si quis. Item ep̄m dicit. Bonus est in oībus deus:ꝛ aperta sunt viscera eius.s. misericordie oi hoi penitēti. Uñ Leo papa in ser. Sceleratio:oībus o Juda ꝛ infelicio:exercitisti:quē nō pnia reuocauit ad dñm:sed desperatio traxit ad laqueū. Expectasses consummationem criminis tui:ꝛ donec sanguis christi ꝓ peccatoribus funderetur in formis leti suspendū distulisses. de pe. di. iij. sceleratio. Quarta causa desperationis est ex tēporis diuturnitate:puta cum quis pmanet in pctō per multa tpa:vel vsq̄ ad mortē. Prouerb. xviij. Si desperaueris laps⁹ in die angustie imminuetur fortitudo tua. Dies angustie est dies mortis. Neq̄ eñ lapsus in pctā vsq̄ in finē debet desperare q̄n is eñ periculosum sit permanere diu in pctis: q̄ vsus vertitur in naturam:ꝛ naturalia nisi ꝓ diuinā potentiam nō mutentur:tñ manet vsq̄ ad extremuz vite liberū arbitriū adaptandū ꝛ preparādum se ad gratiā:quā deus infundit semper facienti hoi quod in se est:fm Tho. in. iiij. Que gra subito tollit oēm habitū vitij inquātū cōtrariū virtutib⁹ infusis. vñ Leo pa. Nemo desperādus est dū in hoc corpore cōstitut⁹ est q̄ nōnūq̄ q̄d diffidētia etatis differt cōsilio maturiori perficit. de pe. dis. vij. c. j. idē. Misericordie dei nec mensuras possumus imponere:nec tē pora diffinire:apud quē nullas patitur moras venit conuersio. de pe. dis. j. multiplex misericordia. Exēplum de latrone in cruce de quo Jul⁹ pa. Latro vnius momēti pnia meruit esse in paradiso in hora vltime cōfessionis. xxvj. q. vj. si p̄sbyter penitētiā. Exēplū de Manasse impijssimo rege Juda qui diu pseuerauit in multis malis:regnauit eñ p. lv. annos:ꝛ in senectute ꝓpter peccata sua capt⁹ ab inimicis ꝛ incarceratus penitēs meruit in dulgētiā et restitutionē regni sui. iiij. Reg. xxj. ꝛ. ij. Paral. xxxiij. Desperatio nemo dz in hac vita q̄ misericordia dei est infinita. Quinta causa est ex pusillanimitate:dū scz videt peccatoꝝ nimis difficille ꝛ quasi impossibile posse facere penitentias sibi iniungēdas:cū ꝓ vnoquoq̄ mortali fm regulas antiquas eccl'ie deberet imponi septēnis pnia vt habetur. xxij. q. j. p̄dicandū:sed hodie cum sint arbitrarie pnie vt habet extra de pe. ꝛ remis. ois vtriusq̄ nō intūgit pnia alicui quā nō possit faciliter peragere: dūmō peccata velit dimittere ꝛ restituere ꝛ satisfacere proximis de his que tenet:et si hoc durum tñ necessarium. Et rōnabilius ꝛ vtili⁹ est hoi preponere salutē suā substātie tpali et familie que in breui hz dimittere:ꝛ nil secū pōt ferre:q̄ ꝓpter amorē filiorꝝ ꝛ diuitiarū aliena retinēdo in infernū demergi cū familia sua. Alius autē ex pusillanimitate desperat se posse vitare pctā expertus frequēter recidiuum. Sz cū gra potior sit q̄ natura:gra que datur in pnia credere debet q̄ faciet eum fortiorem cunctis hostib⁹. Nā fm bea. Tho. minim⁹ gradus gre est sufficiens ad resistēdū omni tētationi:vt.s. nō assentiat:et etiā suffragia ecclesie eū iuuāt. Debilis quoq̄ est hostis q̄ nō vincit nisi volētē. Uñ dicebat Job dño. Pone me iuxta te.s. per gratiam et cuius vis manus pugnet ctra me. q. d. null⁹ p̄ualebit. Sexta causa desperationis ꝓcedit ex falsa imaginatione dū scz quis videt se multum tepidū in dei seruitio:ꝛ oīa defectuose ꝛ pauca bona agere:vel multum vexari a tentationibus fidei vel luxurie ꝛ hmōi: dubitat ꝛ q̄si estimat se a deo reprobatū:ꝛ odio habitū ꝓpter q̄d desperat se posse saluari. In quorū ꝑsona dicebat ꝑs. xxx. Ego dixi in excessu mētis mee. i. rationis protectus sum a facie oculorū tuorū:vt scz non videas me ad approbationem ꝛ salutē. Sed iob. xvij. vt dicit. ij. Reg. ij. Periculosa est desperatio. Hāc per modum tētationis ingressi sunt sancti viri ad tempus:vt legimus de sancto Bern̄. et de quibusdā alijs. Sed falsa est ista imaginatio:q̄ vt dicit saluator Luc. xvij. non est volūtas patris:vt pareat vn⁹ ex his pusillis. Propterea toti mundo omnibus proponit documenta salutis ꝛ sacramenta gratie. Et dicit bea. Thom̄. j. sen. q̄d si reuelaretur alicui quod esset reprobatus et deberet damnari non debet credere: sed esse illusionem diaboli sub specie angeli lucis. Uel si sciret esse a deo talem reuelationem:debet credere hoc dictum fore sub conditione:videlicet si suam cōuersationem non mutet quam habet malam. Sed talis dicat cū effectu illud Job. xiij. Etiam si occiderit me. i. occidendum et damnandum reuelauerit sperabo in eum. Quoniā sperauit in me liberabo eum ait ipse per ꝑs. ꝛc. protegam eum. Et infra cū ipso sum in tribulatione:eripiā eū ꝛ glorificabo eum. Septima causa desperationis est multiplicatio temporalis afflictionis a qua cū quis non credit posse erui nec posse sufferre se: desperat procurans sibi mortem vt illa aduersa euadat. Hiere. xv. Quare fact⁹ est dolor meus perpetuus et plaga mea desperabilis. Multū eñ talis decipitur:q̄ dum credit euadere miserias illas quas patitur incurrit multo maiores:ꝛ ipsam.s. mortē que est vltimū terribilium et eternas penas inferni. Sicut fecit Saul rex Israel: qui in monte Gelboe prelū exercēs cum Philistijm:videns exercitum suum deuictū timēs capi ꝛ in vltionē illudi ab inimicis: ex desperatione:super hastā suā se proiecit ad se occidendū. Et q̄ per illum nodū nō plene mortuus est:rogauit adolescentem Amalechitā vt cōplete occideret eum:ne viuus caperet a Philisteis:quod ꝛ factū est ꝛ dānatus inde. vt habetur. j. Reg. vlti. et ij. Regū. j. Sed quantūcunq̄ quis aduersis circundetur ꝛ angustietur:nunq̄ debet diffidere de adiutorio dei:ꝛ precipue vt propter hoc agat aliquid iniquū. Mirabiliter enim deus adiuuat in

casibus vbi deficit virtus humana. Respicite filij nationes homi-
Adiuto- num ⁊ scitote: q⁹ nullus sperauit in domino ⁊ derelictus est. Ec-
rium dei clesi. ij. Et de Dauid legimus: q⁹ cū Saul persequēs eum in quo-
quando. dam monte seu loco cinxisset eū cum socijs: ita q⁹ Dauid desperabat euadere de manibus eius: subito delata fuerūt ipsi Saul noua q⁹ Philistijm inuaserant ⁊ discurrerāt per territoriū eius propter q̄d coact⁹ fuit redire: ⁊ sic Dauid euasit. Nūq̄ ergo debet quis in angustijs desperare: sed deo se recōmendare qui oīa potest. Señ. Fortuna tibi oīa abstulit: spē reliq̄t. Idē. tolle spem nemo victus tentabit arma. Cū tñ videas quotidie aliq̄s fortes viros et bñ mūitos vinci ⁊ capi: ⁊ ecōuerso: paucos ⁊ debiles peruenire ad magnas victorias p̄ter oēm spē ⁊ credulitatē hūanā.

¶ De nona passione que dicitur audacia. Cap. ix.

Contraria autez passio ad timorē dicitur audacia. Cum enim de ratione contrariorū sit q⁹ maxime a se distent: ⁊ audacia maxime distat a timore. Nam timor refugit nocumentū futurum propter eius victoriā super ipsum timentē. Sed audacia aggreditur periculū imminēs ꝓpter victoriā sui supra ipsuz periculum. Et sic patet q⁹ cōtrariatur audacia timori. Et nota q⁹ audacia ira: ⁊ nomina omniū passionū: fm q⁹ importāt absolute motū appetitus sensitiui in aliq̄d bonū vel malū: sic sunt nomina passionū: fm vero q⁹ simul cū motu tali important recessum ab ordine ratiōis: sic sunt noia vitiorū: ⁊ isto modo loquēdi vtūtur cōiter doc. s. de ira: audacia: ⁊ hmōi. put importāt vitiū. Cōsequitur aūt audacia ad spē: ex hoc q⁹ aliquis sperat superare terribile imminēs: ex hoc audacter insequitur ipsum. Sic ad timo-
Audacia sequit ad rem sequitur desperatio. Ideo enim quis desperat: q⁹ timet difi-
spē. De- cultatē que est circa bonū sperandū. Et sic prosecutio boni pertinet ad spem. Fuga vero boni ad desperationē. Fuga autez mali
patio ad timorez, ad timorem. Insecutio vero mali terribilis ad audaciā. Causatur etiam audacia ex parte quidē appetitiui motus qui sequitur apprehensionē per ea que faciūt estimare q⁹ possibile sit adipisci victoriā. Uel per propriā potentiā: sicut fortitudo corporis experientia in periculis: multitudo pecuniarū ⁊ talia huiusmodi. Sive per potentiā aliorū: sicut multitudo amicorū vel quorūcunq̄ auxiliantiū: ⁊ precipue si homo cōfidat ex auxilio diuino. Unde illi qui se bene habēt ad diuina audaciores sunt: vt etiā dicit philosophus. Ex predictis eñ omnibus prouocatur spes que causat audaciā. Causatur etiā per remotionē terribilium appropin-
quantum per quod tollitur timor: q⁹ non habet homo inimicos quādo nulli nocuit ⁊ huiusmodi. Ex parte vero trāsmutationis corporalis causatur audacia per prouocationē spei in exclusione timoris: ex his que faciunt caliditatem circa cor. Unde secundum philosophū habētia paruū cor animalia fm quātitatē sunt magis audacia: ⁊ habētia magnū cor sunt timida: q⁹ calor naturalis nō tantū potest calefacere magnū cor sicut paruū. Habentes etiā pulmonē sanguineū sunt audaciores propter caliditatē
Uinum cordis exinde sequentē. Uini etiam amatores sunt magis audaces ꝓpter caliditatem vini. Item audaces fm philosophū sunt
reddit homines audaces volantes ante pericula: sed in ipsis descendunt. Et ratio est: quia cum audacia sit motus appetitus sensitiui: sequitur apprehensionem sensitiue virtutis. Uirtus autē sensitiua nō est collatiua: nec inquisitiua singulorū que circūstant rem sed habet subitū iudicium. Unde quādo audaces qui ex subita apprehensione aggressi sunt aliquod difficile: non considerātes pericula: q̄n tā experiūtur ipsa pericula sentiūt maiorem difficultatē q̄ estimauerunt: ⁊ ideo deficiūt. Sed ratio est discursiua omniū que afferūt difficultatē negotij: ⁊ ideo forte qui ex iudicio rationis aggredi tur pericula: in principio videntur remissi: q⁹ nō passim: sed cum deliberatione debita ingrediūtur: quādo autē sunt in ipsis periculis non experiunt aliquid improuisum: sed quandoq̄ minora illis que precogitauerūt ⁊ ideo magis persistūt. Tho. j. ij. q. xlv.

¶ De decima passione que dicitur timor: ⁊ de effectu et vtilitate eius. Capitulum. x.

Causa ti-
moris. Et timor evidenda sunt q̄n q̄ scilicet ortus: obiectum: defectus: effectus: ⁊ profectus. Fm Ray. in sum. Quantū ad primū sciendū q⁹ causa timoris est duplex. s. amor ⁊ defectus virtutis. Quod amor sit causa timoris probatur tali ratione: ex hoc q⁹ aliquis amat aliquod bonū: sequitur q⁹ timeat priuatiuū illius boni quod amat: ergo amor boni est causa timoris mali priuatiui illius boni. Ad hoc etiam facit quod ait Augu. in libr. lxxxiij. q. videlz. Nulli dubium est nō esse aliam causam metuēdi: nisi ne illud q̄d amam⁹ aut adeptum amittamus: aut nō adipiscamur speratū. ergo ⁊c. Per accidens aūt est q⁹ ecōuerso timor sit causa amoris. Inquātū em̄ homo q⁹ timet puniri a deo seruat eius mandata: sic incipit sperare de deo ⁊ spes introducit amorem. Hec bea. Tho. j. ij. q. xliij. Scō defect⁹ virtutis est causa timoris: q̄d sic ꝓbat. Cōtrariorū effectuū sunt contrarie cause: sed diuirie: robur: multitudo amicorū: potestas: excludunt timorē secūdū ph̄m. ij. rheticorū. ergo p cōtrariū: defect⁹ horū bonoruz causat timorem. Probatur ⁊ alia ratiōe sic. Obiectū timoris est malū q̄d de facili vitari nō pōt: sed ex defectu virtutis contingit q⁹ aliquis vitare non pōt seu repellere malū imminens ergo ⁊c. Hec Tho. vbi. s. Ponit autē Damasce. sex species timoris qui est passio. s. segnicie: erubescentiam: verecondiam: admirationē: stupoꝛem: et agoniam. Quorum sufficientiam sic declarat bea. Thom̄. j. ij. Cum timor sit de futuro malo: quod excedit potestatem timentiz: vt scilicet resistere non possit. Sicut bonum hominis: ita ⁊ malum considerari potest vel in operatione ipsius vel in reb⁹ exterioꝛib⁹. In operatione ipsius hois pōt malū dupliciter timeri. Primo quidē laboꝛ grauans naturā: ⁊ sic causat segnicies: cū scz aliquis refugit operari ꝓpter timorē excedentis laboris. Scō turpitudo ledens opinionē et sic si turpitudo cōmittat in actu: sic est erubescentia: si sit de turpi tam facto est verecūdia. Malū vero q̄d in reb⁹ exterioꝛibus cōsistit triplici ratione pōt excedere hois facultatē ad resistēdū. Primo ratione sue magnitudinis: cū scz aliquis cōsideret aliq̄d malū magnum cuius exitū cōsiderare non sufficit: ⁊ sic est admiratio. Scō ratione cōsuetudinis: q⁹ scz aliquod malū incōsuetum nostre cōsiderationi offerꝛ: et sic est magnū nostra reputatione: ⁊ hoc modo est stupoꝛ qui causat ex insolita imaginatione. Tertio modo ratione improuisionis: q⁹ scilicet prouideri non potest: sicut futura infortunia timentur: ⁊ dicitur agonia. hec beatus Tho.

De speciebus timoris.

§. I. De obiecto timoris. Nota q⁹ primo ⁊ principaliter est ipm malum. secundario q̄d potest infligere illud malū. Et q⁹ deus est summa bonitas: inquantum timoꝛ respicit ipsum malū: sic deus timeri non potest: q⁹ nullum malum est in eo. Est autē sciendum q⁹ timoꝛ per se est de malo. Et ratio huius est: q⁹ timoꝛ est de eo q̄d est priuatiuum eius q̄d amamus. Cū ergo amoꝛ sit boni: ⁊ malum sit priuatiuum boni: sequitur q⁹ timoꝛ sit de malo. be. Tho. j. ij. q. xliij. Secundo notādum q̄d timoꝛ non est de malo culpe proprie. Huius ratio est: quia illud q̄d oīno subiacet potestati hominis: non habet rationem terribilis: sed malū culpe est hmōi: eo q⁹ propriam causam habet voluntatē humanam que vitare potest quod cūq̄ peccatum: ergo ⁊c. Tamē potest dici aliquo modo timoꝛē esse de malo culpe: etsi non ita ꝓprie. Ratio huius est: q⁹ timoꝛ est de malo futuro terribili q̄d vitari et vinci potest: sz cū magna difficultate. Cum ergo voluntas humana possit ab aliquo extrinseco inclinari ad peccandū: si illud inclinans habet magnam vim ad inclinandum scōm hoc pōt esse timoꝛ de malo culpe vt cū quis timet commiari in societate malorū ne inducaꝛ in malum: si nō cogatur. Separatio aūt a deo timetur: quia est cōsequēs peccatum: vt pena. Tho. vbi. s. Tertiū est q⁹ timoꝛ est de malo nature: q̄d patet ex hoc: quia moꝛs est malum nature: et moꝛs est inter omnia mala terribilissimum: vt dicit ph̄s in. ij. rheto. Tho. vbi. s. Et propterea christus singulariter admonuit discipulos mortem non esse timendā que infertur ꝓpter deū dicens Mat. x. Nolite timere eos qui occidunt corpus: q⁹ sciebat maxime timeri ab hoibus. Quartū notādum est q⁹ timoꝛ est de malo futuro. Et in hoc differt a tristitia seu dolore: quia tristitia est de malo presenti: timoꝛ de malo futuro: et hinc est quod illud malum quod non estimatur vel apprehenditur vt futurum: sed vt presens et necessarium non timetur. Unde dicit ph̄s in. ij. rheto. q⁹ illi qui iam decapitantur non timent moꝛtem videntes sibi imminere necessitatem moꝛtis. Tho. vbi. s. Quintum est q̄d timoꝛ est de malo futuro propinquo. Si enim malum apprehendatur vt multū remotū ⁊ multum distans non timetur. Unde dicit ph̄s q̄d homines etsi sciant q⁹ moꝛiemur: tñ q⁹ non apprehendūt nec estimant moꝛtem ꝓpe nil curant. Tho. vbi. s. Sextum est q̄d timoꝛ est de malo arduo cui de facili resisti nō potest: sed tristitia potest esse de quocūq̄ malo paruo vel magno: timoꝛ autē non est nisi de magno malo. Cuius ratio est: q⁹ est de illo malo q̄d non subiacet volūtati nr̄e ⁊ ptāti: sed tale est magnum ⁊ arduū. Et cum timoꝛ sit de malo principaliter quatuoꝛ sunt mala inter

Malum est obiectum timoris.

Timoꝛē de malo nature.

Timoꝛ ē de malo futuro ꝓpinquo.

alia

Quadruplex est malum quod magis timent. s. mala penalia: insolita: repentina: irremediabilia. Primo igit timent penalia mala. Cuius rō est: q vitare talia nō subiacet potestati nre z volūtati de facili vt dictū est. s. de morte. Scōo timent insolita. Cuius rō est: q experientia facit magis potentē ad opandū: z iō sicut auget spē: ita diminuit timorē. Per oppositū in experientia facit hoiem minus potētez ad opandū: z iō sicut inexperientia diminuit spē: ita auget timorez: insolita autē carēt experientia: ergo ꝛc. Itē vnū qđ magis apparet ꝺ̄ño iurta se posito. Uñ cū aliquis statim trāsit a pauptate ad diuitias: ꝓpter paupertatē preexistentē diuitias magis estimat: z ecōuerso diuites statim ad pauptatē veniētes eā magis horrēt. Tho. q. vbi. s. Tertio timentur repentina. Et rō huius est: q ofa corpalia bona z mala: quāto magis cōsiderant alias particulant tāto minora apparent. Et per oppositū quāto minus cōsiderant: tanto apparēt maiora. Et ideo sicut per diuturnitatē dolor presentis mali mitigat. vt ptz p Tulliū in lib. de Tusculanis ꝙstionibus: ita etiā ex premeditatione minuit timor futuri mali. qđ aūt repente venit ꝑmeditari nō pōt. Tho. vbi. s. Quarto timent irremediabilia. Cuius ratio est: q cū malū sit obiectū timoris: qđ auget malū auget timorē: sed diuturnitas vel ppetuitas mali auget malū: qđ ptz. q. si pati malū in tāto tpe est malū: ergo pati illud in duplicato tpe erit malū duplicatū: ergo pati idē malū ppetuo est quoddā malū infinitū. Sed irremediabilia quorū nō inuenitur auxiliū: accipiuntur vt perpetua. ergo ꝛc. Tho. vbi. s. Ex his ptz extremus iudicium multum esse timendū: tū q supra ofa afflictiuum: tū q repentinum vel improuisus tū q insolitū: q tū ois remedij exclusiuum: tunc enim nulla patebunt remedia. Secundario vt dictum est obiectum timoris est illud qđ potest infligere malum: z sic deus potest z debet timeri. Timet autē hō ſm hec tria. s. diuinā equitatem. Nam considerando diuinam iustitiam qua deus inflictor est pene vel subtractor sue gratie vel glorie z merito peccati nostri: tunc deus pōt z debet timeri a nobis. vñ Mal. j. Si dñs ego sum vbi est timor meus. Secundo timet hō humanam potestatem qñ est lesiua: vel qñ est iniusta: q sic in promptu hz nocumentum inferre: sicut legit de Holoferne q cecidit timor illius super omnes inhabitātes terrā. Judith. ij. Et hoc ꝓpter potentiam magnā vsurpatam: tum q nō receperant legatos Nabuchodonosor cū honore. Tertio timet homo crimen eius cognoscentem: sicut ille q est conscius criminis: q pōt nocumentū inferre: timet ne crimē reueler: sicut Moyses cū deprehenderet Hebreum socio suo iurgantem: z ille respondisset. quis te constituit iudicem sup nos: nū interficere me vis sicut interfeciſti heri Egyptium. Timuit Moyses eo qđ ille sciret illud. vnde z fugit a facie z curia Pharaonis: ne scilicet accusaretur. Exod. ij.

Timor extremi iudicij.

Triplex conditio hoīm respectu penalis.

§. II. De effectu timoris. Sciē

dum qđ triplex est conditio vel varietas hominū. Nā quidā superabundant in audendo: quidam in timendo: quidam in nō timendo. Primi sunt qui nimis audaces: sicut fuerunt illi tres viri de exercitu Dauid: qui iuerunt vsq ad portā Bethleem vbi morabantur castra Philistiim qui erant inimici Israel: et ex cisterna que ibi erat hauserunt aquam: quam desideratam a Dauid artulerunt et: sed nō voluit bibere: immo libauit domino ꝓpter maximū periculū ad qđ se sine causa vigente posuerant. ij. Reg. xxiij. Horum societatem admonet vitare sapiens dicens. Cum audace nō eas. i. nō conuerseris cum eo: qui non metuit vt recta ratio docet. Sunt aliqui qui superabūdant in timēdo: z hi dicunt timidi: qui. s. timēt quādo nō oportet z vbi nō oportet: z eo modo quo nō oportet. de quibus Psal. xiij. Illic trepidauerunt timore vbi nō erat timor. Et hoc est pctm̄ sicut Petrus ita timuit mortē q christum negauit. vt patet Lu. xxij. Uñ Aug. xj. q. iij. nō solū. Timendo mortē carnis tue dabis mortē anime tue. Tertij sunt qui superabūdant in nō timendo: z tales dicunt impauidi: qui scz nihil timēt. Tales sunt sīles cuidā iudici. de quo dr Luce. xviij. Erat quidā iudex in ciuitate qui deū nō timebat: et hoīes nō verebat ꝛc. Et licet timor dei magis debeat retrahere a pctō q̄ verecūdia mūdi: tū oppositū frequēter cōtingit. Uñ Theophilus sup illo ℣bo sic dicit. Uide q impudentē erga homines esse grauioris est mali indicū. Deum enim q̄ plures homines non timent: attamen humano cohibentur pudore. Cum enī aliquis sit impudens erga hoīes: tunc crescit tumultus vitiorum. Et de diabolo dr Job. xlj. Factus est vt nullum timeret. i. non per naturam: sed elationem ad hoc venit vt nullum timeret. vel sic. Factus est bonus sed per propriam presumptionem ad hoc venit: vt nec deū nec qđ passurus est timeret. Licet enim demones timore naturali tormēta timeant: q vt dr Jacob. ij. Demones credunt z cōtremiscunt: non tū habent timorē filialem. vel sic. Factus est vt nullū timeret. s. per hūc modum q vellet ei subijci. Quomodo autem timor z intimiditas sit peccatum. vide in. ij. par. ti. ix. ca. xvj.

Timor incidit.

§. III. De effectu timoris. Nota

qđ tria in nobis causat timor inter alia. Primo contractionem efficit. Scōm tremorē elicit. Tertio operationē impedit. Quātū ad primū timor cōtractionē efficit ſm be. Tho. vbi. s. Nā ex imaginatione alicuius mali que causat timorē fit in nobis contractio virtutis z coloris. Cōtrahit enī virtus aialis ad interiora. Cuius ratio est: q q malū aliqđ repellinon possit ꝓuenit ex debilitate virtutis. Uirtus aūt quāto debilior est: tanto ad pauciora se pōt diffundere: z ad exteriora se pōt minus extēdere: z hoc ptz per exēplū. Uidemus enī in morientibus q calor naturalis ad interiora retrahit ꝓpter debilitatē virtutis. Sic in ciuitatibus qñ ciues timēt: retrahūt se ab exterioribus z recurrunt ad interiora loca magis tuta quantū possunt. Fit scōo ex timore cōtractio coloris. Cuius ratio est. q. spūs vel calor qui est cā coloris in timētibus retrahit ab exterioribus ad interiora: quo subtracto remouet color. Ubi notandū q timor facit pallentes: tacentes: z fugientes. Primo pallentes facit. Cuius ratio est: q calor est spūs in timētibus: vt dictū est: retrahit ab exterioribꝰ ad interiora: hoc subtracto remouet color z sequit palledo. Uñ videmus q timētes mortē pallescūt: eo qđ tūc ex timore mortis calor qui est causa coloris ad interiora retrahit. Oppositū autē huius verecūdia causat: nā verecūdati nō pallescūt sicut faciūt timidi: sed potius rubescūt. Cuius ratio est: q sicut in timore fit retractio vel cōtractio caloris ad interiora: ita in verecūdia fit diffusio caloris ad exteriora. Quāto aūt calor qui est causa coloris ad exteriora diffunditur: tanto magis rubedo causat. Facit secūdario hoies tacētes. Cuius ratio est: q in timētibus fit motus interiorus calorus z spirituum a corde ad inferiora: z ideo timor cōtrariat formatiōi vocis: que fit p emissionē spirituū ad superiora p os per qđ timor nō sinit formare vocē: z p cōsequēs tacentes facit. Sed in dolentibus est oppositū: nā in dolore natura cōseruat interius spiritū z calorē vt hoc vtat ad expellendum nociuū. Multiplicatis aūt interius spiritibꝰ a calore necesse est qđ emittātur per vocē: z ideo dolētes vix possunt se cōtinere q̄n clament vt dicit Phs in lib. de pblemat. Tertio timor facit fugientes. Cuius rō est: q in timentibus ꝓpter frigiditatē ingrossantur spūs z per calorē: spiritus z calor a superioribus ad inferiora mouent: nec congregant circa cor: sed magis recedunt a corde ex imaginatione defectus virtutis. Et ꝓpter hoc timētes nō prōpte inuadūt: sed magis refugiunt. Irati autem oppositū faciunt: nam irati reddunt prompti z audaces ad inuadenduz. Cuius ratio est: q in iratis ꝓpter subtilitatem spirituum z calorem qui prouenit ex appetitu vindicte: fit interior motus spirituum ab inferioribus ad superiora: z ideo congregantur spirit⁹ z calor circa cor ꝓpter qđ irati prompte z audacter incedunt. hec be. Tho. vbi. s. Sexs effectus timoris est: quia tremorē elicit. Huius rō est: q in timore calor ab exterioribus ad interiora contrahitur. Remoto aūt ab exterioribus calore qui mēbra cōtinebat: remanēt mēbra frigida: z ꝓpter hoc accidit in eis tremor. Tremor enī ex frigiditate causatur ꝓpter quod tremūt membra timentium. Et primo tremit cor eo qđ in timore calor deserit cor. Secundo tremit vox ꝓpter vicinitatem arterie vocalis ad cor. Tertio tremit mandibula inferior ꝓpter cōtinuitatem. Quarto sequitur strepitus dentium ꝓpter eandem rationē. Quinto brachia z manus: tū ꝓpter connexionē ad pectus vbi est cor: tū q hmōi membra sunt magis mobilia ꝓpter qđ in timentibus genua tremunt. Unde Esa. xxxv. Confortate manus dissolutas: z genua debilia z trementia roborate. Tho. j. ij. q. xliij. Tertius effectus est: q operationem impedit pro cuius declaratione videnda sunt tria. Primum est q operatio exterior a duobus causa. s. ab agente principali qđ est aia: z ab agente instrumentali. s. a membris corporis. vnde z ꝓpter defectuz agentis principalis z imperantis vel mouentis: z ꝓpter defectū agentis instrumentalis nō obsequentis: operatio pōt impediri. Secundum videndum est q timor impedit operationez ex parte corporis: vel ex parte membrorum eius. Cuius ratio est: q ꝓpter defectum caloris qui ex timore causatur in mēbris exterioribus: z precipue in membus superioribus timor ex subtra-

Timor causat cōtractionē

Timor facit pallorem.

Timor facit tacentes.

Timor facit fugientes.

Timor tremorez elicit.

Timor operationē impedit.

ctiõe caloris mẽbra debilitat: ꝛ sic ea impedit operari. Tertiũ cõsiderandũ est ꝙ si timor sit multũ vehemẽs ꝛ excessiuus intã tũ ꝙ ratiõe perturbet: tũc talis timor impedit operationẽ ex parte mentis. Si aũt sit ita moderatus ꝙ ratiõe nõ perturbet tũc ad bene operandũ cõfert: inquantũ scz solicitudinẽ causat ꝛ facit hoiem attẽtius cõsiliari ꝛ operari. Et hoc est qđ dicit apls ad Phil. ij. Cum metu et tremore salutẽ vestrã operamini. i. cũ metu mẽtis ꝛ tremore corpis: vel sic. cũ metu. i. nõ psumptuose sed cũ humilitate: et cum tremore scilz manifesto operamini salutem vestrã. i. vitã eternã. q. d. apls. Nos meremur vitã eternã per humilitatẽ: et per bonã operationẽ que per nobis nõ habemus sed a deo: qui secundum apm operatur in nobis velle bonũ ꝛ perficere bonũ. Hec hea. Tho. j. ij. q. xliij. Qđ autẽ dicit pꝫs ꝙ timor facit hoies cõsiliatiuos hoc intelligẽdũ est nõ pm ꝙ consiliatiuũ a facultate vr cõsiliãdi bene: qz sic nec timor nec aliqua passio facit consiliatiuos. Nam hoibus affectis aliqua passione videtur qđ maius vel minus ꝯ sit pm rei veritatẽ qđ fit ex defectu rectitudinis iudicij. Sed facit timor cõsiliatiuos prout consiliatiuus vr a volũtate vel solicitudine: cõsiliandi enim hoies de magnis in quib⁹ quasi nobisipsis discedimus. Ea autẽ que timorẽ incutiũt habent quãdã magnitudinẽ: tũ qz apprehenduntur vt difficilia ad repellendũ: tũ qz apprehẽdunt vt de prope existẽtia. vñ in timoribus cõsueuerunt hoies consiliari.

Phil. ij.

§. IIII. De pfectu timoris. Sciẽ

Ex timore dei gra ifunditur.

dum ꝙ ex diuino timore tria nobis bona prouenium. Et primo gratia infunditur. Scõo culpa excluditur. Tertio vita perficit. Quantũ ad primum dico ꝙ gra infunditur ex timore dei. Vñ Prouer. xiij. vr. Timor dñi sicut fons vite: sicut em a fonte procedit riuulus aque: sic a timore dei riuulus gratie. Vñ Ber. super Cañ. sermo. liij. In veritate dicici nihil esse ita efficax ad pmerendũ gratiã dei retinendã ꝛ recuperandã ꝯ si in omni tẽpore inueniaris coram deo nõ alium sapere: sed timere ꝛ ideo. Prouer. xxviij. vr. Btus hõ ꝙ semper est pauid? Sup quo verbo sic dicit Bern. Time cũ arriserit gratia dei: time cũ abierit: time cũ de vno reuertitur: time cũ presens extiterit: cum adest time ne indigne opereris. Sed si absceſſerit multo magis timẽdum est: qz vbi tibi deficit gra: deficis ꝛ tu. Si aũt gra tibi propiciata redierit: tunc multo magis timendũ est tibi: ne forte cõtingat te recidiuum pati: ergo pro omni tẽpore est timendũ. Secundo ex timore dei culpa excluditur vel remittitur. Vñ Eccli. j. Timor dñi expellit pctm. Et hoc tribus modis: corrigẽdo scz preterita. vitãdo presentia: cauẽdo futura. Et primo quidẽ modo excludit timor dñi peccatũ. s. cõmissum seu preteritũ: et hoc ex cõsideratione damnificationis inde inducitur cõtritio: sicut apostematis inscissura expellit sanies. Vñ Esa. xxvj. A timore tuo (als a facie tua) dñe cõcepimus ꝛ quasi parturiuimus et peperimus spiritũ salutis. i. cõpunctionẽ vñ spũs saluat. Secũdo ex cõsideratione future confusionis inducit confusionem: sicut vomitus expellit cibum venenosum. Tertio ex consideratione eterne punitionis inducitur ex timore satisfactio: sicut in infirmo conualescente remanent in infirmitate aliqua nociue reliquie que expelluntur per medicinã. Scõo modo culpa remitti tur vitãdo presentia per innocentiam. Prouer. xv. Per timorẽ dñi declinat ois a malo. Tertio modo remittit culpa per timorẽ. puidẽdo futura. Eccls. vij. Qui deũ timet scilz timore filiali nihil negligit. s. facere eorũ que tenetur facere et vitare. Tertio vita ex timore dei perficitur. Cũ em timor filialis fundetur ꝛ radicetur in charitate crescente charitate auget timor. Vñ Greg. Mens que plus est illuminata ꝛ inflammata plus timet: hoc autem deus exigit a nobis. vñ vr Eccls vlti. Deum time et mandata eius obserua: hoc est ois homo. Deum time scilz timore filiali: qui scz docet nõ penã sed offensam patris timere: et mãdata eius obserua. i. ob ipm ꝛ propter ipsum serua: non ob aliud: et subdit causam. Hoc est em ois homo. i. ad hoc factus est omis hõ: vt deũ timeat et mandata eius seruet. vel sic. Hoc est omis homo. i. per hãc formã. s. per timorẽ dei et obseruationẽ mandatorum hz homo esse gre et demũ glorie: quod est perfectius ꝯ esse nature. vel sic. Hoc est ois homo. i. hoc soluz requiritur ab omni hoie: et per hoc beatificatur. vel sic. Hoc est omnis homo id est totus ꝛ perfectus homo. Si em alterũ deest: scilz vel declinare a malo vel facere bonum dimidius non totus est.

Per timorẽ dei culpa excluditur.

Vita ex timore dei perficitur.

§. V. De vtilitate timoris domini.

Nota ꝙ nihil vtilius incipienti: nil vtilius ad perfectionem peruenienti: nil vtilius oi statui vel serui timore dei. Vñ Eccli. xxiij. Nil melius est ꝯ timor dei. Qđ ptz discurrẽdo p singula. Est em vtilis peccantibus: penitentibus: tribulatis: tẽtatis: ꝛ contẽplatiuis. Primo est vtilis peccantibus inquantũ ad statũ penitentie adducit ꝛ transfert. Sicut em latro videns iudicẽ insequtẽ se pre timore iudicis timet: ꝛ se reprehendit dicens. Heu qđ feci: se iudicandũ affligit dicẽs. Heu tu suspẽderis: ꝛ rem furatã si põt proiicit. Sic pctõr cõsiderãs futurũ iudiciũ pre timore corsuũ primo redarguit cõsiderãdo debitã penã: pctã dimittit cõsiderãdo dei misericordiã. Est scõo timor vtilis penitentibus: inducit em ad cõtritionẽ: confessionẽ: ꝛ satisfactionẽ: Unde dicitur Eccli. j. Sine timore dñi non poterit quis tustificari. Justificat enim homo per penitentiam per quã de impio fit tustus. Quando ꝛ publicanus qui cum timore tuit ad orandum ad templum reuersus est domum iustificatus. Luc. xviij. Tertio est vtilis tribulatis. Sicut enim infirmus timens mortem corporis: libenter sumit potiões amaras ꝛ medicinas: sic timẽs mortem anime ꝛ separari a deo: libenter gaudet in tribulatiõibus longanimiter sustinet. Unde talis timor facit tribulatum patientem: gaudentem: constantem in tribulationibus. Unde Eccli. ij. Sta in iustitia ꝛ timore: ꝛ prepara animam tuam ad tentationem. Unde sancti gaudebant in aduersitatibus ꝛ eas affectabant quia sperabant inde euadere penas futuras ꝛ separationem a deo quem timebant. Et ideo Augu. dicebat. Domine hic vre: hic seca: vt in futuro parcas. Quarto est vtilis timor tentatis. Sicut enim pugnanti pro sua hereditate timor incutit solicitudinem in aggrediendo: perseuerantiam in impugnando: ꝛ confidentiam in vincendo: sic timor dei facit diligentem in pugna spirituali. Eccls. vij. Qui timet deum nihil negligit. s. eorum que oportet facere p vincendis vitijs. Facit perseuerantez in diligentia. Eccli. xxvij. Nisi tenueris te instanter in timore domini: cito subuertetur domus tua. Facit ꝛ timor tentatum confidentem de victoria. Prouer. xiiij. In timore domini fiducia fortitudinis: quia scilicet tanto quis fortius mundum despicit: quanto plus timet deũ. Quinto est vtilis timor contemplatiuis. Sicut enim seruus domino cui seruit assistit sepius: obsequit humilius: alloquitur dulcius: sic facit timor de contemplatiuis. Nam primo subleuat ad aspectum summe veritatis. Eccli. x. Qui deum timent. s. vt filij erunt in oculis eius. i. bene placebunt ipsi deo sicut oculi matris sup filium sunt quocunq; vadit: quia vbi amor ibi oculus. vel sic exponitur. Erunt in oculis eius. s. prelati qui dicitur oculus dei. i. cognoscitur a prelato. Secundo timor hmiliat contẽplatiuos ad obsequium diuine maiestatis. Eccls. viij. Ego cognoui qđ erit bonum timentibus deũ: qui verenᵗ faciem eius. Tertio preparat ad gustũ summe bonitatis. Psal. Quã magna multitudo dulcedinis tue dñe quaz abscondisti timentibus te. vnde Eccli. xxv. Timor dei sup oia. s. bona tanq; custos eorum ne amittant: vel sup oia mala tanq; repressor ne ingrediantur: vel super oia trãsitoria tanq; prudens contẽptor ꝛ vt parui pendantur. ꝛ ideo vr Eccli. xxv. Beatus homo cui donatum est hꝫ timorẽ dñi. vbi tria notari pñt. Prio habit⁹ virtuosus: ibi. hꝫ timorẽ dñi. Scõo donũ gratiosum: ibi. cui donatum est. Tertium est premiũ gloriosum: ibi beatus ꝛc. De septem speciebus timoris: ꝛ de timore prout est donũ spiritussancti infra in. iij. par. tit. xiij.

Timor contẽplatiuorum.

¶ De vltima passione que dicitur ira ꝛ causa eius ꝛ multiplicitate. Cap. j.

Ira est passio generalis.

VLtima passio est ira que dici põt passio generalis: nõ qz causet oẽs passiones: naz isto mõ amor est passio generalis: sed inquãtũ ex cõcursu multarũ passionũ generat: vr generalis. Non enim insurgit motus ire: nisi propter aliquam tristitiã illatã: ꝛ nisi adsit desiderium ꝛ spes vlciscendi. Appetit em iratus vindictam vt sibi possibilem. vnde si fuerit multum excellẽs persona que nocumentũ intulit nõ causatur ira: sed tristitia. Denominat autẽ vis irascibilis ab ira: non qđ oẽs motus eius sint ira: sed qz ad irã terminantur oẽs motus illius potentie: et inter oẽs alios motus est manifestior. Motus autem ire tendit in duo. s. in ipsam vindictam quam appetit ꝛ sperat sicut quoddam bonũ: vñ ꝛ de ipsa delectatur. Tendit etiam in illuz de quo querit vindictam. Et qz circa vtrunq; ira requirit quandam arduitatem: nõ em surgit motus ire nisi cum quadam magnitudine: qz nihil ꝛ modica valde nullo digna non estimamus: hinc patet qđ est in potentia irascibili: cuius obiectum est arduum. Est autem duplex differentia attendenda circa hoc ire ad odium et ad

et ad amorem. Quarum prima est quo ira semper respicit ad duo obiecta: amor vero et odium quodcunque respicit vnum obiectum tantum: sicut cum vult aliquis amare vnum vel aliquid huiusmodi: vel etiam odire. Secunda est: quia vtrumque obiectorum quod respicit amor est bonum: quando scilicet duo respicit: vult enim amans bonum amico. et hoc tanquam sibi conueniens. vtrumque vero horum quae respicit odium habet rationem mali: vult enim odiens malum alicui tanquam sibi inconueniens. Sed ira semper respicit duo obiecta: et vnum quidem secundum rationem boni. s. vindictam quam appetit. Aliud secundum rationem mali. s. hominem nociuum de quo vult vindicari: et ideo ira est passio quasi composita ex contrarijs passionibus. Dicitur autem ira crescere in animum secundum Aug. in regula per quandam causalitatem quia scilicet ipsa odium causat cum est inueterata.

§. I. Item nota quod ira est cum ratione:

non quidem vt precipiente: sicut vult esse voluntas cuius ratione sed vt denuntiante. i. manifestante iniuriam. Appetitus enim sensitiuus rationi non obedit immediate: sed mediante voluntate. Quod autem habeat iram: cum non habeat rationem: ex instinctu naturali indito eis est per rationem diuinam. Item ira est quidem naturalior concupiscentia ex parte subiecti: considerando hominem secundum naturam speciei inquantum rationale et etiam secundum complexionem propriam individui. Inquantum enim homo est rationalis naturalior est ira quia ipsa cum ratione. Vnde philosophus dicit quod humanius est punire quod pertinet ad iram quam mansuetum esse: quia vnumquodque insurgit contra nociua. Similiter considerando hominem secundum propriam complexionem individui ira est naturalior concupiscentia. Est enim homo dispositus ad irascendum: secundum quod sunt cholerica complexione. Cholera autem inter ceteros humores citius mouet: assimilatur enim igni: et ideo magis est in promptu: vt ille qui dispositus est secundum naturalem complexionem ad iram irascatur: quam de eo qui est dispositus ad concupiscendum concupiscat. Unde et philosophus dicit in. vii. Ethi. quod ira magis traducitur a parentibus in filios quam concupiscentia. Sed considerando eam ire ex parte obiecti vel ex parte subiecti secundum naturam generis. i. inquantum est animal sic naturalior est concupiscentia ira. Concupiscentia enim ciborum et venereorum est naturalior: et ex ipsa natura communi habent homines inclinationem ad appetendum ea que sunt conseruatiua vite: secundum speciem vel secundum individuum. Item odium est grauius ira quod patet ex dicto Augu. in regula qui comparat odium trabi: festuce iram. Huius ratio est: quia quantus vterque appetat malum: non tamen eadem ratione. Nam odium appetit malum inimici inquantum est malum: et quia appetit malum alterius secundum mensura mali satiatur: ea enim que secundum se appetunt sine mensura appetuntur: sicut auarus diuitias. Sed iratus appetit malum eius contra quem irascitur. non inquantum malum: sed inquantum habet quandam rationem boni prout estimat illud esse iustum inquantum vindicatiuum. Irat? enim appetit vt ille cui nocumentum infert percipiat et doleat et quod cognoscat propter iniuriam illatam sibi hoc euenire. Et quia hoc appetit sub ratione iusti vindicatiui: ideo quantum malum illatum excedit mensuram iustitie secundum estimationem irascentis: tunc miseretur. Ira proprie non est contra seipsum: sed inquantum quedam metaphorica iustitia et iniustitia est homini ad seipsum inquantum. s. ratio regit concupiscibilem et irascibilem: secundum hoc dicitur homo de se facere vindictam et sibi irasci. Item quia ira causatur ex hoc quod aliquis nos lesit per actum suum: actus autem sunt singularium ideo ira est semper circa aliquod singulare. Item in. iiij. Ethic. philosophus dicit seu appellat quosdam irascentium acutos: qui scz cito irascunt: quosdam amaros qui. s. diu retinent iram: quosdam difficiles qui. s. nunquam quiescunt nisi puniant. Est autem causa ire aliquid factum contra ipsum irascentem. Cuius ratio est: quia ira est appetitus nocendi sub ratione iusti vindicatiui. Vindicta autem locum non habet nisi vbi precessit iniuria que ad eum pertineat qui vindictam appetit. Iniuria autem ab aliquo facta non pertinet ad aliquem: nisi aliquid fecerit quod sit aliquo modo contra ipsum. Quod autem irascamur contra illos etiam qui alijs nocent: hoc ideo est inquantum illi quibus nocet aliquo modo pertinent ad nos vel per affinitatem: vel per amicitiam: vel per communionem nature. Quod etiam homines irascantur contra eos qui despiciunt ea circa que ipsi maxime student: vt dicit philosophus: hoc ideo est: quia per illud maxime reputamus nos despici. Ira autem vt de deo: non secundum passionem animi: sed secundum iudicium iustitie: prout scilicet vult punire peccatores de culpa sua. Peccator autem etsi deo nil possit nocere effectiue: tamen ex parte sua agit contra deum. Et quia eum in mandatis suis contemnit: et quia infert nocumentum alicui quod ei quod sub diuina tutela continet. Paruipensio est causa ire ad quam omnes alie cause reducunt: paruipensio enim excellentie homis opponit. Que enim homines putant nullo digna esse paruipendunt. Ex omnibus autem bonis nostris aliquam excellentiam querimus: et ideo quodcunque nocumentum inferat inquantum excellentie derogat: videlicet ad paruipensionem pertinere. Cum enim ira appetat vindictam sub ratione iusti: et ideo quocunque ad iram est aliquid sub ratione iniusti. Maxime autem facit iniustum qui ex certa electione et malitia: non passione vel ignorantia alteri infert nocumentum: et ideo maxime contra tales irascimur: quia propter paruipensionem videntur fecisse. Qui ex ignorantia vel passione peccant: non videntur paruipendere: et ideo magis merentur veniam et misericordiam et non iram. Item cum causa ire sit iniusta paruipensio et nocumentum contristatiuum illatum: secundum primam causam: excellentia homis est causa vt de facili quis irascatur. Quanto enim quis est excellentior tanto iniustius paruipenditur in eo in quo excellit. Vnde irascitur diues si paruipendit in pecunia et rhetor in loquendo: et sic de alijs. Sed inquantum nocumentum contristatiuum est causa ire: sic ea que sunt contristantia vt que pertinent ad defectus sunt causa ire: et secundum hoc infirmi de facili irascuntur. Item defectus eius vel prauitas in quem irascimur aliquando auget iram aliquando minuit. Si enim defectus augeat indignam despectionem facit auget iram vt despiciantur nobiles a rusticis et huiusmodi. Si vero minuat despectionem indignam: sic diminuit iram. Et hoc modo qui penitet de iniurijs factis et confitentur: et humiliant mitigant iram. Causat autem ira delectationem. Nam motus ire insurgit ex aliqua illata iniuria contristante: cui quidem tristitie remedium adhibet per vindictam: quanto autem in iustitiam maiorem per delectationem remedium adhibetur: tanto maior delectatio causatur. Non enim tollit tristitia nisi per delectationem vt per suum oppositum. Ad presentia autem videte delectatio sequitur: et tanto maior quanto maior fuit tristitia. Si igitur vindicta fuerit presens realiter: causatur perfecta delectatio que totaliter excludit tristitiam et per hoc quietat motum ire. Sed antequam sit pena realiter vindicta sit irascenti pena duplex. Uno modo per spem: nullus enim irascitur nisi sperans vindictam. Alio modo per continuam cogitationem: vnicuique enim concupiscenti est delectabile immorari in cogitatione eorum que concupiscit. Et propter hoc imaginationes somniorum sunt delectabiles et ideo cum iratus multum cogitet de vindicta in animo suo: ex hoc delectat. Item causat ira feruorem. Quedam enim impetuositas est in motu ire: et quia motus ire non est per modum retractionis cui proportionatur frigus: sed magis per modum insecutionis: cui proportionatur calor: consequenter fit motus ire causatiuus cuiusdam feruoris sanguinis et spirituum circa cor: quod est instrumentum passionis anime. Et exinde est quod per magnam perturbationem cordis que est in ira maxime apparent in iratis indicia quedam in exterioribus membris. Feruor tamen qui calorem consequitur alia ratione pertinet ad iram: alia ad amorem. Nam feruor amoris est cum quadam dulcedine et lenitate: est enim in bonum amatum: et ideo assimilatur calori aeris et sanguinis: propter quod sanguinei sunt magis amatiui. Feruor autem ire est cum amaritudine ad consumendum: quia tendit ad punitionem contrarij vnde assimilatur calori ignis et cholere. Item ira inter ceteras passiones manifestius impedit vsum rationis. Item cum ira sit cum ratione et impediat rationem ex vtraque parte potest taciturnitatem causare: aliquando tamen sequitur magis locutio si non fuerit nimia. Tho. J. ij. q. xlvj. et sequentibus.

Ira est in bonis.

Odium grauius est ira.

Ira.

Ira dei.

Paruipensio est causa ire.

Ira seqtur delectatio.

Ira causat feruorem.

De ira diuinali.

Ira est in deo.

§. II. Notandum quod triplex est

ira. s. diuinalis: virtualis: et criminalis. Ira diuinalis est illa quam dicit scriptura esse in deo. vt Eccli. xvj. Misericordia enim et ira cum illo est. et psal. cv. Iratus est furore dominus in populum suum. Fuerunt aliqui philosophi: vt Epicurei qui dixerunt iram non esse in deo: hanc videlicet rationem assignantes: quia non punit subito malos cum scelera perpetrant. Sed (vt dicit Lactantius reprobans talem opinionem falsam) hoc facit propter suam immensam clementiam et misericordiam erga homines: scientes eorum fragilitatem et compatiens eis expectans eorum conuersionem: et ex eo differens vltionem. Nam si cum homines peccant subito vellet punire: paucissimi in mundo remanerent. Probari autem posse ire esse in deo dicit: non solum ex scripturis sanctis: sed etiam gentilium: allegans plura dicta Sibyllarum. Sibylla. Fugite sceleratas religiones: et viuo deo inseruite: et ab adulterio te abstine: et masculi permixtione prauam: pro patria generationem crea: et ne occidas: his deus immortalis irascitur qui hec agunt. Refert Lactan. in liber de ira dei. Sed sciendum quod cum scriptura dicit deum iratum et iram esse in deo: loquitur per similitudinem eorum que dicuntur de homine irato: non quod proprie ira sit in deo. Et ratio est: quia ira proprie est cum alteratione partis sensitiue. Est enim ira secundum Damas. ascensio sanguinis circa cor. Deus autem est immutabilis et alterari non potest. Et cum sit purus Spiritus: et

nihil corporeū sit in sua deitate: nec sanguinē nec cor habet: vñ ſm passionē possit irasci. Sed cū hō irascitur cōtra aliquē: alteratur in parte sensitiua: z si pōt minar vel castigat: vel grauiter ledit eū cōtra quē iratus est. Et q; hoc est cōiter effectus ire: cū quis ista facit erga aliquē: dicimus illum iratū cōtra talem. Et quantū ad istū effectū qui procedit ab ira dicit scriptura deum aliqñ iratū: nō q; sit in eo alteratio cū appetitu vindicte q̄ ppie est ira: sed q; punit mala et iustissime. vnde ꝙ de pe. di. iij. productor. Ira dei nō est vt hoīs: id est concitati animi furor: sed trāquilla iusti supplicij cōstitutio. Est autē ira dei triplex: seu dicere possumus q; deus tripliciter irascitur. s. malis cōminādo: flagellis expurgando: reprobos exterminādo. Locutus est dñs aliqñ per prophetas ꝓmittens z asserens alicui pplo se iratum cōtra ipm: z mala illaturū: z cum talis populus se correxit z penituit de pctis: dñs reuocauit sententiā z non immisit illa mala Hec tamē locutio fuit falsa: quia cōminatoria fuerat: z sub conditione. s. si se non emendarent: sicut patet de Ninive: de qua dixerat dñs per Jonā ꝑphetā. Adhuc quadraginta dies z Ninive subuertetur. Jone. iij. Et cum audissent hoc Ninivite pniam egerūt dicētes. Quis scit si forte ignoscat deus et auertatur a furore ire sue: z propter penitentiā eorū reuocata est sententia. Unde z Hiero. super Osee. xj. c. inquit. Sed continuo qui dixerat: sicut Adama faciā te. z sicut Seboim ponā te. Que due ciuitates ex vicinia Sodomorū parilis excidij trahere consortiū Conuersum est inquit. s. dñs cor meum in memetipso cōturbata est anima mea: nō faciam ſm iracundiam furoris mei. Nonne ergo apparet q; ideo nobis peccātibus indignatur dñs Jesus vt nos indignationis sue terrore cōuertat. de pe. di. j. sed et cōtinuo. Et loquitur de pplo Israel cui dñs minabatur se exterminaturū ꝓpter pctā: sicut illas duas ciuitates vicinas Sodomis: sed cū aliqñ cōuersi sunt ad pniam dñs suspendit sententiā.

De⁹ irascitur tripliciter.

Primo.

Scdo.

Scdo dicitur deus irasci: cū scilicet flagellat z flagellando pctā expurgat reuertentibus ad penitentiā. Unde dicebat Tobias ad dñm loquens. Cum irasceris flagellando. s. misericordiā facis: z in tēpore tribulationis peccata dimittis hīs qui inuocāt te. Tob. iij. z Abacuch. iij. Cum iratus fueris: scz flagellādo: misericordie recordaberis: scilz pctā remittēdo. Sicut patet p exēplū in Dauid cum persecutionē sustinuit a filio Absalon ꝓpter peccata sua: z cum pestis maxima superuenit in pplm suū propter peccatū elationis. ij. Reg. xviij. z. c. ij. Hinc z Hiero. Si qñ fames et penuria et omniū rerū egestas opprimit mundū sciamus hec ex ira dei descēdere: qui in pauperib⁹ si non recipiant eleemosynā se fraudari loquitur. xvj. q. j. c. reuertimini. Tertio irascitur erga reprobos exterminādo: sicut cum irascitur homo cōtra hostē capitalē exterminat eū si pōt de mūdo. Sic vt dicitur Nañ. j. Ulciscens dñs in hostes suos z irascens ipse inimicis suis. Joan. iij. Qui incredulus est nō videbit vitā eternā: sz ira dei manet super eum. Irascitur ergo deus isto modo. s. exterminando: et morti eterne deputando impenitentes vsq; in finem: propter q̄ ait apls ad Rom. ij. Tu autē secundum impenitens cor tuum thesaurizas tibi iram in die ire. Nō em̄ vt ait Hier. oñ. hoībus: sed vitijs irascitur deus. de pe. di. j. Quādoq;dem. Et q; in reprobis semper inueniuntur pctā: ideo semp cōtra eos dñs manet iratus: z ita terribiliter vt in fine mundi dicāt montibus Cadite super nos z abscondite nos a facie sedentis sup thronū et ab ira agni. Apoc. vj. Nec ira pōt cessare. i. punitio: quia nec culpa remoueri. Hinc Greg. in lib. dial. ait. Cum superna indignatio sese (vt ita dixerim) medullitus mouet. i. determinatiue: hanc humana opinio non remouet: nec se cuiuslibet vtiliter deprecatio obijcit: cum semel aliquid deus ab intimis irascendo disponit. xxiij. q. iij. Nabuchodonosor. Hīs omnib⁹. Et Lactā. in lib. de ira dei. Ira diuina in eternuz manet aduersus eos qui peccant in eternum. Ne ergo tardes conuerti ad dominum. z. Eccli. v. Secundario est alia ira que dicitur virtualis seu ira p zelum. et hec est cum videlicet quis habet displicentiam et turbationem cōtra vitium commissum a se vel ab alio inquantum est offensa dei: propter quod si habet auctoritatem ipsum punit: z ad hāc inuitat ps. cum dicit. Irascimini et nolite peccare. Loquitur em̄ ſm Greg. in. v. Moral. de ira per zelū. vnde quasi declarans ipsam iram subdit. Que dicitis in cor. ve. et in cub. ve. compungimini. i. isto modo irascimini vt habeatis compunctionem z dolorē de his que dicunt hoīes in cubilibus z cordibus. i. de pctis q̄ fiunt opere corporis q̄ est quasi cubile aie: et cogitatione que est in corde. Signāter autē dicit irascimini et nolite peccare. Nam etiam ex zelo irascendo peccatur nisi modus seruetur. Ita ergo irascendum est contra sua vel aliorum vitia quod ratione ira regatur: non impatientia vel odio vel nimia seueritate vtatur. Unde Augusti. Irascitur iustus peccatis pallearum: sed non oditin quo extinguitur oculus rationis. viij. q. prima aduersitas ℣. hinc idem. in psal. Hec autem ita tria bona facit.

De ira virtuali.

Ira virtualis tria bona facit.

¶ Placat deum.

¶ Auget meritum.

¶ Excitat proximum.

De primo psal. Stetit Phinees z placauit. s. deum in eo q̄ ex ira p zelum occidit principem ex Judeis fornicantem cū Moabitidis: z cessauit quassatio: id est flagellum populi quo multa milia occisa sunt. vnde ꝙ Nume. xxv. Phinees auertit iram dei ab eis. Ibi habes historiam. Sic sanctus Moyses cuz vidit descendens de monte Syna vitulum aureum z choros adorantium eum: iratus est valde z confregit tabulas lapideas diuine legis. vt habetur Exodi. xxxij. reputans indignum margaritas verborum dei ante illos procinos exponere. Et castra ingressus ipse cum leuitis zelo ducti interfecerunt. xxiij. milia qui adorauerant vitulum qui prius in monte domini placuerat sua oratio ne iratum contra populum illum: ita vt vellet delere. Quod talis ira augeat meritum: patet ex hoc: quia per quemlibet actū virtutis meretur homo: z tanto magis quanto maior est virtus ceteris paribus. Sed irasci per zelum est actus virtutis: z maxime. s. pietatis: siue pietas dicatur dei cultus: quod pertinet ad religionem que est maxima virtutum moralium: siue sumatur pro misericordia: que est maxima in his que sunt ad proximum secundum beatum Thom. ij. ij. q. xxxiij. Quod autem sit hec ira actus pietatis ostendit Hieronimus sic dicens ad Riparium. Legi Syromusten. i. vindictam Phinees: auctoritatem Helie: zelū Simonis Chananei: Petri seueritatē Ananiā z saphyrā trucidantē: Pauli cōstantiā qui Helimā Magū vsq; dū restitēt eterna seueritate dānauit: nō est crudelitas crimina p deo punire: sed pietas. hec ille. xxiij. q. viij. legi. Oportet tū q; ad puniendū habeat quis auctoritatē a deo vel ab hoie alīs non iuste fieret. Est insuper talis ira p zelū excitatiua primi ad cauendū malū: dū videt puniri in bonū faciendū. Uñ cū rex Antiochus misisset nūtiū in ciuitatē Modin ꝑcipiēs Judeis oībus vt delicta lege dei trāsferrent se ad mores gentiliū sacrificādo idolis: subito quidā ex Judeis in ꝓspectu oīm sacrificiū obtulit idolo: q̄d videns Matathias tratus zelo legis occidit illū Judeū z nūtiū regis z filios ac populū animauit z cōfortauit ad seruandū legē dei: deserēs ciuitatē cū multis milibus z in desertū secesserūt ne cōtaminarent. vt habet. j. Mach. ij. Tertia ꝙ criminalis: cū videl; qs hz inordinatū appetitū vindicte. i. punitiōis alicuius ꝓpter aliquē defectū cōmissum. Et q; inordinatus est talis appetitus. i. nō ſm ordinē ratiōis: dū. s. desiderat punitionē fieri: nō ꝓpter iustitiā z ſm iustitiā: sed ꝓpter indignationē sui z non debito modo: ideo peccat malevtēs passione ire. Sed precipue cauendū est ne multum teneatur: nec ſm Augusti. in regula) ira transeat in odium: z trabē faciat de festuca: z animam faciat homicidā. Et ideo dicit apls ad Eph. iij. Sol. non occidat super iracundiā vestrā. i. nō teneatis vsq; sero. Uel melius. sol. i. lumē rationis vel lumē gratie: nō occidat. i. nō succumbat super iracū diam vestram. i. nō extinguat z amittatur in trauestra: q; tūc incurretis tenebras pctī mortalis: per q̄ diabolus non christus habitaret in vobis. Unde subdit. Nolite locuz dare diabolo. Et de hac ira mortali intelligitur illud Matth. v. Omnis qui irascitur fratri suo reus erit iudicio. i. dānatione eterna. vnde Amb. Ira sepe in crimen inducit innocentes. xj. q. iij. ira. Et ponit exēplum de Phutifar patrono Joseph: qui iratus contra Joseph propter falsam accusationem vxoris iniuste misit eū in carcerē.

De ira ꝙ criminali.

Pietas punire a crimia p deo non crudelitas.

Scdm.

§. III. ℔ Hec autem Greg. in. v.

Remedia cōtra iram.

moral. tria remedia contra iram. Primum est vt homo in operibus suis consideret que sibi possunt accidere vel fieri aduersa. z ex alia parte recogitet quanta sustinuit christus pro eo: z ꝙ patienter: z sine turbatione immo orando pro crucifixoribus: z imitari debet dominum suum. j. Pet. ij. Christus passus est pro nobis vobis relinquens exemplum: vt sequamini vestigia eius qui peccatum non fecit nec inuētus est dolus in ore eius: qui cū malediceretur non male dicebat: cum pateretur non comminabatur: sicut facit iratus. Secundum remedium est: vt cogitet quis defectus z iniurias quas sepe facit deo z proximo: z in omnibus his vult sibi compati z non irasci contra eum. Sic ergo

et alteri

et alteri ipse faciat hoc iure naturali ſdictante: ꝛ non iraſcatur. Eccli.xviij. Homo homini reſeruat iram ꝛa deo querit medelā. q.d. Fruſtra quis medelam gratie qua vulnera peccatorum curant petit a deo: ſi ipſe permanet in ira cum proximo. Neq; deus peccatori reconciliatur: ſi ipſe cum proximo perſeuerat iratus.

Tertium

Tertium remediū eſt reſpondere irato humiliter ꝛ dulciter. Nā vt dr Prouerb.xv. Reſponſio mollis frangit iram: ſermo durus ſuſcitat furorem. Exēplū primi Iudicum.vj.c. de Gedeone. Exēplum ſecundi in lib. Regū. de tribu Juda dura loquente contra Iſrael. Uel ſaltem tacere. iuxta illud Pſal.lxxxvj. Turbatus ſum ꝛ non ſum locutus. De vitio ire: ꝛ cū ſit graue et quantū noceat: ꝛ quando eſt mortale vel veniale: ꝛ de diuerſis gradibus eius habes in.ij.par.titu. de ira.

De cauſa exteriori peccati. Cap.xij.

NUnc de cā exteriori pecca

Deus nō pōt eē cā peccati.

ti breuiter videndū eſt. Ubi ſciendū q; ſicut cā interior pcti eſt volūtas vt perficiēs actū pcti: ꝛ rō quantū ad carentiā debite regule ꝛ appetitus ſenſitiuus inclinās. Sic aliqd extrinſecus tripl̄r pōt eſſe cauſa pcti. Uel q; mouet immediate volūtatē. vel q; mouet rationē vel q; mouet appetitū ſenſitiuū. Sed quantū ad primū cū voluntatē interius nō poſſit mouere aliquid extrinſecū niſi deus: ꝛ deus nō eſt cauſa peccati: ſequitur q; nil exterius pōt cauſare pctm̄ ex parte voluntatis. i. mouendo ipſam immediate. Qd̄ aūt deus nō ſit cauſa peccati: neq; directe neq; idirecte ſic declaratur. Illud em̄ eſt cauſa directe alteri⁹ ad peccandū qđ̄ inclinat voluntatē ad peccandum. Indirecte aūt eſt cauſa: cū nō retrahit a pctō cū poſſit ꝛ debeat: ſic prelatus nō corrigēs ſubditos dr cauſa indirecta vitiorū eorū. Sed q; deus nō ſit cauſa directa pcti ſui vel alterius: patet ex hoc: q; oē peccatū eſt p receſſum ab ordine q̄ eſt in ipſum ſicut in finē: deus aūt ſm Dion⁹. oia inclinat: ꝛ cōuertit ſeipm ſicut in vltimū finem. Uñ impoſſibile eſt q; ſit cauſa ſibi vel alteri diſcordandi ab ordine que eſt in ipſum. Qđ̄ etiā nō ſit cauſa indirecta pcti ptz: q; nulli eſt debitor ad dandam gratiam: gubernator em̄ nauis nō dr cauſa indirecta ſubmerſiōis nauis ex hoc quod nō gubernat nauē: niſi quando poteſt ꝛ debet gubernare. Quāuis em̄ deus aliquibus nō det auxilium ad vitandū pctm̄: qđ̄ ſi daret nō peccarent: tñ q; nō det hoc totum facit ſecundū ordinem ſue ſapientie ꝛ iuſtitie: cum ipſe ſit ſapientia ꝛ iuſtitia: ꝛ ſic nō imputatur ei q; aliquis peccet ꝛ ſit cauſa peccati. Et quāuis actus pcti inquantū actus ꝛ inquantum ens ſit a deo: q; omne ens eſt a primo ente: ꝛ ois actus a primo actu. i. deo: nō tamen ſequitur q; deus ſit cauſa pcti. Pctm̄ enim dicit actum cuz quodā defectu q̄ defectus eſt ex cauſa creata ſcilicet libero arbitrio inquantū deficit ab ordine primi agētis. i. dei: ſicut defectus claudicationis reducitur in tibiam curuam ſicut in cauſam: nō autē in virtute motiua: a qua tamen cauſatur quicquid eſt motionis in claudicatione. Quod etiam deus dicitur excecare ꝛ obdurare. hec duo important. Unū eſt motus animi humani inherentis malo ꝛ auerſi a diuino lumine: ꝛ ſm hoc deus non eſt cauſa excecatiōis vel obdurationis. Aliud eſt ſubtractio gratie: ex qua ſequitur q; mens diuinitus non illuminatur ad recte videndum ꝛ cor hominis nō emolliatur ad recte viuendum: ꝛ ſic obdurationis ꝛ excecationis deus eſt cauſa. Et quantum ad quoſdam ſcilicet reprobos excecatio operatur ad dānationem: quantū ad quoſdā ad ſanationem. i. quoad electos: quos aliqñ deus pmittit cadere vt humiliores fiant. Tho. j.ij.q.lxxix. Unde de pe.diſ. ij. talibus. dicit Aug. Talibus deū diligentibus oia cooperant in bonuz: vſq; adeo proꝛſus oia: vt etiam ſi qui eorum deuiant ꝛ exorbitant: etiā hoc ipſum faciat eis proficere in bonum: vt. i. humiliores ꝛ feruentiores ſurgāt. Exēplum in Petro de quo dicit Amb. diſ. i. c. fideliores factus eſt Petrus poſtq̄ fidem ſe perdidiſſe defleuit. Cum igitur deus nō ſit cauſa peccati: ſequitur quod nil exterius pōt eſſe cauſa peccati: niſi vel inquantum mouens rationem: vel inquantum mouens appetitum ſenſitiuuz. Et ſm hoc tripliciter aliquid poteſt eſſe cauſa peccati: ſeu mouere voluntatem ad peccandum. Uno modo per ipſum obiectum ꝓpoſitum: ſicut cibus excitat deſiderium hois ad comedendum: et ſic res ſenſibiles exterius apparentes mouent voluntatem ad peccandum. Alio modo ille qui ꝓponit vel offert huiuſmodi obiectū: et ſic diabolus vel homo mouent ad peccandum. Tertio modo ille qui perſuadet obiectum ꝓpoſitum habere rationem boni: qđ̄ ꝛ hic aliqualiter ꝓponit ꝓprium obiectum voluntati: quod eſt rationis bonum verum vel apparens: ꝛ ſic etiā diabolus vel homo mouēt ad peccandum perſuadendo ad malum. Et q; nullo iſtorum modorum triuz poteſt aliquid directe cauſa peccati eſſe: cum voluntas nō ex neceſſitate moueatur ab aliquo obiecto niſi ab vltimo fine: ideo non eſt ſufficiens cauſa peccati: neq; res exterius oblata neq; ille qui cauſaz ꝓponit: neq; ille qui ſuadet. Unde ſequitur quod diabolus non ſit directe et ſufficienter cauſa peccati: ſed ſolum per modū perſuadentis vel ꝓponentis appetibile. Quod autem dicit Hiero. de pe. diſtin. ij. ſi enim inquit ℈ ceterum confido. quod ſicut deus eſt perfectio boni ita diabolus mali: intelligēda eſt illa ſimilitudo in generali: inquantuz videlicet ſicut deus eſt cauſa boni noſtri: ita diabolus aliquo modo eſt cauſa mali: ſed nō eodem modo: quia deus operatur interius mouendo voluntatem: quod non poteſt facere diabolus.

De tentatione multiplici. ſcilicet mundi carnis et diaboli. Capitu.xiij.

Diabol⁹ qualiter aliquo mō eſt cā peccati.

PRimo igitur videndū eſt aliqd breuiter de tentatione diaboli ſm quā dicit aliquo nō eſſe cā pcti. Ubi ſciendū ℔z. i. Tho. j.ij.q. lxxx. q; cū interior pars aīe ſit intellectiua ꝛ ſenſitiua. Intellectiua aūt cōtinet intellectū ꝛ volūtatē: voluntatē quidē diabolus p ſe ꝛ directe mouere nō pōt: intellectus aūt per ſe mouetur ab aliquo illuminātē ipſum ad cognitionē veritatis: diabolus autē hoc nō intendit circa hominē: ſed magis obtenebrare ipſius rationē ad cōſentiendū: que obtenebratio ꝓuenit ex phantaſia ꝛ appetitu ſenſitiuo. Unde tota operatio diaboli interior videtur eſſe circa phantaſiā ꝛ appetitū ſenſitiuū: quorū vtrūq; cōmouendo pōt inducere ad pctm̄. Pōt em̄ operari ad hoc q; imaginationi alique forme imaginarie preſentent. Pōt etiā facere q; appetitus ſenſitiuus ad aliquam paſſionez concitetur. Natura enim corporalis naturaliter ſpirituali obedit ad motum localem. Unde ꝛ diabolus omnia cauſare poteſt: que ex motu locali corporū inferiorum ꝓuenire poſſunt: niſi ex virtute diuina repримantur. Quod autem alique forme repreſententur imaginationi: conſequitur quandoq; ad motum localē. Similiter ꝛ cum appetitus ſenſitiuus concitetur ad aliquas paſſiones ſm quendam debitum motum ſpirituū ſ; corporis: diabolus etiaz poteſt ad hoc cooperari. Ex hoc autem quod paſſio eſt cōcitata in appetitu ſenſitiuo contingit vt id quod ꝓponitur imaginationi iudicetur proſequendum: quia ei qui a paſſione detinetur videtur eſſe bonum ad quod per paſſionem inclinatur: et per hunc modum diabolus interius inducit ad peccandum. Et quamuis diabolus poſſit propria virtute: niſi a deo refrenetur: aliquem inducere ad faciendum aliquem actum qui de ſuo genere eſt pctm̄: inquantū videlicet pōt impedire vſum rationis: mouendo imaginationem ꝛ appetituz ſenſitiuum: ſicut in repriſ patet. Tamen nō pōt inducere neceſſitatē peccādi. Ratio eſt: q; homo motiuo ad peccandū non reſiſtit niſi per rōnez. Si igit rō ſit totaliter ligata per opus diaboli mouentis imaginationem: quicquid agat hō tunc nō imputatur ei ad peccatū. Si autez ratio non ſit totaliter ligata ex ea parte qua eſt libera poteſt reſiſtere peccato. Uñ Hiero. de pe. di. ij. ſi enim inquit ℈ ceterum confido. Liberi arbitrij nos condidit deus: nec ad virtutes nec ad vitia neceſſitate trahimur. ꝛ Amb. xv. q. j. non eſt. Nō eſt q; cuiq̄ noſtram aſſcribamus erumnam: niſi noſtre voluntati. Nemo noſtrū tenetur ad culpā niſi propria voluntate deflexerit. ſequitur. Uoluntarium ſibi militem elegit chriſtus: voluntarium ſibi ſeruum auctionatur diabolus ꝛc.

Diabol⁹ neminem pōt inducere ad neceſſitatē peccādi.

℈. I. Et q; tentatio inducit ad pec

Quō det tentat.

catum: ꝛ ſic eſt quaſi cauſa: licet inſufficiēs peccati: agendum eſt de tentatione. Ubi notandū qđ̄ quinq; ſunt illa que tentant: ſed variis modis. ſ. deus: homo: caro: mundus: et diabolus. Et deꝰ quidem tentat hominem non vt decipiat ſicut diabolus: nec vt aliquid circa creaturam addiſcat quod prius neſciebat qui oia nouit: ſed vt bonū occultum ipſi tentato vel alijs patefaciat. Et ſic tētauit deꝰ Abraā: vt habet Gene.xxij. vt ſcz ipſi Abrae innoteſceret ꝛ alijs ēt in exēplū fides ꝛ obediētia. Uel ēt vt defectum hoī occultū ſibi manifeſtet. Sic chriſtꝰ tētauit Philippū qñ dixit. Uñ ememus panes vt māducēt hi. Jo. vj. Et ad idē facit qđ̄ dr Deute. xiij. Tentat vos dñs deus veſter: vt palā fiat vtrū diligatis eū. ꝛ habet. xxvj. q. v. nec mirū. circa finē. c. Nec eſt ꝓ illud qđ̄ dr Jac. i. Deus neminē tentat: hoc em̄ exponit diuerſimode: videlz ſm gl. q; nō tētat vt decipiat vl̄ puertat: ſicut facit diabo-

lus immittendo malas cogitationes vel mala culpe: vel secundū Augusti. Deus neminē tentat inducendo in tentationē. Vel ſm Bedam loquitur de tentatione interioꝛi qua concipitur malum: non de tētatione exterioꝛi tribulationis. Vel neminē tentat deus ſm Thoſm. ad diſcendū quod ignoꝛet. Cum ergo tentari a deo non ſit malum ſed bonū: non debet homo refugere tentari. Nam vt dꝛ Eccli. xxxiij. Qui tētatus nō eſt qualia ſcit. q. d. qui nō eſt tentatus: id eſt in tribulatione probatus et examinatus: parum vel nihil ſcit qualiter ſe dꝛ habere in tribulatione: vel qꝛ non hꝫ notitiam tribulationum per experiētiā que eſt optima magiſtra. Multa eñ videtur bona ab inceptis: que mala cognoſcuntur ab expertis: nec ſcit compati tribulatis et tentatis. Eſt etiam periculoſiſſima res nulla tentatione pulſari ſecundum Auguſt. qꝛ inde ꝓcedunt multa mala. Et primū eſt elatio coꝛdis: ſcōm eſt incircūſpectio ſui. tertiū incōpenſatio tenQuō hō tētat deū vt ꝓſal mo. lxxvij. et pō. xciij. et pō. cv.
toꝛum. quartum deſpectio aliꝛum: quintū ignoꝛantia agendoꝛum. ſextum priuatio premioꝛū. ſeptimū incurſio eternoꝛū ſuppliciꝛum: ꝓpter qō ecōtrario dꝛ Jaco. j. Omne gaudiū exiſtimate fratres mei cum in tentationes varias inciderittis. Secūdo tentat homo deū. iuxta illud Pō. Tentauerūt deum in coꝛdibus ſuis. Dicitur autem quis tentare deū cum prętermittit facere quod ex ſe poteſt ad pericula euadenda: et ad ſubſidia tempoꝛalia querenda: ſolum ad auxilium diuinū reſpiciens. Sicut diceretur aliquis tentare equū qñ eum ſine magna neceſſitate vel vtilitate currere facit. Non autem quando ex neceſſitate: puta vt hoſtes fugiat: vel ex vtilitate: puta vt bꝛautum apꝓhendat: cum aliter obtinere non poſſit. Sic cum quis ſe ſine ratione committit alicui periculo in aliquo faciendo: cū aliter ſibi poſſit prouidere ſine periculo: iſte dicitur tentare deum ad experiendum: ſcilz vtrum poſſit liberari ab eo. Quod prohibet domin⁹ dicens. Non tentabis dñm deū tuum. Deut. vj. Et hoc chriſtus vitauit quādo tentanti eū diabolo mittere ſe deoꝛſum de pinnaculo recuſauit: alegans dictam auctoꝛitatem: vt habetur Matth. iiij. Hoc etiam egit Abꝛaam cum vxoꝛem ſuā Sarai dixit ſoꝛoꝛem: non dicendo mendacium: ſed veritatem occultando. vt hꝫbetur Geñ. xꝛ. In quo facto inquit Auguſt. oſtēditur q nemo deum ſuum tentare debet: duz hꝫbet quid rationabili conſilio faciat. Fecit qō potuit: ſcz Abꝛaā: et quod nō potuit deo cōmiſit. xxij. q. ij. querit. Vō ſi quis obijceret quod tentare deum non ſit pctm ex eo: qꝛ tentare deum eſt experiri bonitatem z voluntatem dei: ſed hoc nō eſt peccatū: qꝛ in Pō dicit. Guſtate et videte qm ſuauis eſt dñs. Reſpondētur q cognitio diuine bonitatis eſt duplex: ſcz ſpeculatiua et affectiua. Et quātum quidem ad cognitionem ſpeculatiuam non licet dubitare: vtrum ſuauis et bonus ſit deus: quia hoc eſſet tentare deum. Sed quantum ad cognitionē affectiuā: dum ſcilz aliquis affectat in ſeipſo experiri guſtū diuine dulcedinis et cōplacentiam diuine volūtatis: ſic licitū eſt: z hoc non eſt tentare deum. Quō autē iſtud. ſ. tentare deū ſit pctm ſpeciale et quot modis hō tentet deū: habes in. ij. parte. tit. iij. c. x. Tertio tentat caro hoiem. i.Caro tē tat hoiez. cōcupiſcentia carnis: iudiciū rōnis peruertēdo aut impediēdo Unde apls ad Gal. v. Caro concupiſcit aduerſus ſpm. Et Jaco. j. Unuſquiſq tentatur a concupiſcētia ſua abſtract⁹ a deo. ſ. z regula rationis per paſſionē: z illectus a ſenſibilib⁹. Dicit autem caro tētare hominē inſtrumētaliter vel materialiter: inquātū ſcz poteſt cognoſci qualis ſit homo: ex hoc q ſequitur vel repugnat cōcupiſcētijs carnis ſm Tho. in. j. parte. q. cxv. Ubi ſciēdum q tentatio carnis ſemp eſt pctm. Cuius ratio eſt: qꝛ oīs appetitus aie inoꝛdinatus eſt pctm: ſed motus carnis qui eſt ex
Ex trib⁹ tentatio redditur difficilis
apꝓhēſione delectabilis eſt actus z appetitus aie inoꝛdinat⁹ qꝛ ipa aia eſt que inoꝛdinate mouetur z appetit: licet mediante carne: ergo ꝛc. Sed ſi motus carnalis inſurgeret ex calefactione coꝛpis ſine imaginatione aliqua eſt pure naturalis: nec hꝫbet rationē peccati. Et ad hoc pōt diabolus cooperari ſua virtute. Conſiderandū etiā q tentatio aliqua eſt difficilis ad vitādū ꝓpter tres cauſas: ſcz ꝓpter fortitudinē: debilitatē z propinquitatē. Et quantū ad fortitudinē impugnantis ſic tentatio ab hoſte. i. diabolo eſt difficilis ad vitādum. Unde dꝛ. xvj. q. ij. viſis. Ille nāq nocēdi hꝫbet artes ſeu modos: nec ignoꝛam⁹ aſtutiam eius. Conatur nanq a principio ruine ſue vnitatē eccleſie reſcindere: charitatem vulnerare: ſanctoꝛum operum dulcedinem inuidie felle inficere et omnibus modis humanū genus euertere et perturbare. Dicitur etiam Job penul. Non eſt ſup terrā poteſtas q cōpareꝛ ei. Quātū vero ad ſcōam cauſam difficultatis in tētatione: ſcz ꝓpter debilitatē tētati: ſic tentatio carnis eſt difficilioꝛ ad vitandū vel vincendū: qꝛ tentatio carnis magis debilitat hominē qui eſt magis ꝓnus ad peccata carnalia q̄ ſpiritualia. Uñ z de diabolo dicit Job. xl. q fortitudo eius in lumbis eius: z virtus illius in vmbilico manet: qꝛ videlicet ꝓ luxuriā carnis multū dñatur hominibus: ſedes eñ luxurie inviris eſt in lumbis: qꝛ inde deciditur ſemē: ſicut mulieribus ab vmbilico. Quantū ad tertiā cauſam: ſcz propter propinquitatē etiā tentatio carnis eſt magis vicina ipſi tentato: ideo eſt difficilioꝛ: quāto eñ hoſtis eſt magis ꝓpinquus: tanto magis pōt nocere. Unde z Boetius dicit q nulla eſt efficacioꝛ peſtis ad nocendū q̄ familiaris inimicus. Mūdus etiaz tentare dicitur impꝛopꝛie: ſcz inſtrumentaliter vel imaterialiter: inquantum ſcz pōt cognoſci qualis ſit homo: ex hoc q contēnit proſpera mūdi vel aduerſa: quib⁹ etiā vtitur diabolus ad tentādū ſm beatū Tho. j. pte. Et de hoc bello tentatiōis mūdi inquit apls ad Ephe. vj. Nō eſt nobis colluctatio aduerſus carnem z ſanguinē: ſcilicet ſoluz: ſed aduerſus principes z poteſtates: aduerſus mūdi rectoꝛes ꝛc. Et Augu. in ſermone. Duplicem aciem contra milites chriſti mundus pꝛoducit: demulcet proſperis: deterret aduerſis. Poteſt igitur dici tentatio mundi inquantum homo vel ex malitia propria vel inſtigatus a diabolo: inducit alium ad malum. Naz z mundus dicuntur peccatoꝛes mundi amatoꝛes. Fit autē hoc tripliciter: ſcilicet quod vnus tentet aliū. Uno modo perſuadendo. Unde Auguſti. Si fratri tuo mala perſuades: occidis ſcilicet animam eius quantum eſt ex te ad peccatum inducendo. de peni. diſtin. j. noli. Unde pſal. Lingua eoꝛum ſcilicet male pſuadentium gladius acutus. Secundo modo tentat mundus: ſcilicet perſequendo: quod figuratum fuit in Iſmaele perſequente Iſaac. de quibus apoſtolus ad Gal. iiij. Is qui ſecundū carnem natus eſt perſequebatur eum qui ſecundum ſpiritum. Cogebat enim Iſmael maioꝛ natu Iſaac adoꝛare imagines lutеas: quas ipſe faciebat: vt dicit magiſter hiſtoꝛiaruz. Hinc Libe
Unus hō tētat alium tripliciter
rius papa. Omnes qui volunt in chriſto pie viuere perſecutionem patiuntur: z ideo non vos a pio mentis propoſito afflictionis amaritudo coerceat recedere: cōſiderantes quāta pro abſolutione noſtri z liberatione creatoꝛ dominuſq ac redēptoꝛ noſter pertulerit. vij. q. j. ſuggeſtum. Tertio modo tentat mūdus. i. homines mundi ſcelerate in manifeſto viuendo: z ſic ſuis exēplis ad malum inclinant alios: quia vt dicitur. xx. q. iij. c. ij. Procliuus autem eſt curſus ad voluptatem: z imitatrix natura vitiorum: ſcilicet eſt. Et. xxviij. q. j. ſepe dicitur. Sepe malorum cōſoꝛtia etiam bonos coꝛrumpunt: quanto magis eos qui ad vitia ꝓni ſunt. Propter quod dicitur in Prouer. Qui tetigerit picē inquinabitur ab ea. Poſſunt etiam dici mundus iſta bona ſenſibilia mundi: que alliciunt appetitum ad ſui affectum: z diabolus eis vtitur proponēdo ad tentandū tanq̄ magna bona. Unde cum bonum ſit illud quod trahit appetituz ad ſui amorē: eſi illud ſit verum bonum vel apparens: cū aliquid boni ſit in iſtis Eccli. xlij.
ſenſibilibus: licet minimum reſpectu ſpiritualium bonoꝛum: nō attendens homo ad vera bona ſpiritualia z celeſtia: ipſis poſtpoſitis: exterioꝛibus z ſenſibilibus ſe immergit: ea amās vel inMūdus alio mō accipit.
quantum delectabilia vt cibos z venerea: vel tanq̄ vtilia: vt diuitias: vel tanq̄ honeſta: vt honoꝛes z reuerentias: que exhibētur in teſtimonium virtutis: vel ſcientiam: vt inde honoꝛetur. Et de his omnibus quomodo ſcilicet rapiant appetitum oſtendit Adamantius dicens. Ubi irrationabilis impetus preuenit: z flamma celerrimi motus exurit animam: depaſcitur eius innocentiam: preponderant enim futuris preſentia: ſerijs iocunda: z leta triſtibus: et properata tardioꝛibus: veloꝛ enim iniquitas que ad nocendum occaſionem ſuggerit. de pe. diſti. iij. inter hec. Et ſic anima miſera deſerto ſummo bono inheret vt fini bono creato: eſtimans illud ſuper omnia alia appetendum in ipſo actu peccati: ſimilis illi qui propter delectationem eſus vnius ficus non curat amittere vnum regnum. Unde Auguſtinus dicit quod peccatum non eſt appetitus malarum rerum ſed deſertio meliorum. Ultimo z propꝛie eſt tentare diaboli. Unde. j. ad Theſal. iij. Ne forte tentauerit vos qui tentat ſcilicet diabo- Propꝛie diaboli ē tentare.
lus. Tentare enim propꝛie eſt experimentum ſumere ſecunduz Thomam prima parte queſtione cxv. De aliquo autem experimentum ſumitur aliquando vt ſciatur aliquid circa ipſum: puta vtrum intelligat vel ſciat reſpondere ad aliquid de quo interrogatur: vel vtrum velit facere quod petitur. Aliquando autem vltra ſcientiam talem queritur aliquis alius finis bonus vel malus. Et bonus quidem vt cum aliquis vult ſcire quid ſit vel qualis ſit vt eum promoueat z adiuuet: ſicut magiſter tentat

ſcholarem.

ſcholarez. Malus autē finis intenditur quādo hoc ſcire vult vt decipiat vel ſubuertat et noceat: z hoc ſecundo modo et fine ſem per diabolus tentat: vt ſcz noceat in peccatuz precipitando. Et ſm hoc dicitur proprium officium eius tentare. Et ſi aliquando homo ſic tentat: hoc agit inquantum eſt miniſter diaboli: ſicut tentauerunt Judei chriſtum z Phariſei: quando interrogauerunt de deprehenſa in adulterio: vt habetur Jo. viij. et de cenſu Ceſari dando. Quibus reſpondit. Quid me tentatis hypocrite Matth. xxij.

§. II. Triplici enim de cauſa mo-

netur diabolus ad tentandū hoies: ſcilicet ex malitia: ſuperbia z inuidia. Ex malitia quidē: q cū odio deū habeat inquantū pu-
Cauſa tri plex qua re diabo lus tētat homines.
nitor eſt eius: ex malitia ſua querit auertere a ſeruitio ipſius dei hoies inquantum poteſt. Sicut is qui inimicaſ alicui z odit: q̄-rit auertere ab eius obedientia z reuerētia z ſubditos eius: z no cere quātū pōt: z precipue ſanctos viros. Uñ dr Job. xl. Eſca ei⁹ electa: z hz fidutiā q̄ influat Jordanis in os ſuū. i. q̄ deuoret ba ptiſmo purgatos: qui baptiſmus habuit originē in Jordane: et ꝓpterea baptizati deſignanſ p Jordanē. Seda cauſa quare tē-tat eſt ſuperbia eius. Sicut em̄ boni angeli miniſtrant deo in determinatis officijs ad ſalutē hoim: ſic demones ꝓpter eoz ſuperbiā diuine ptātis ſimilitudinē vſurpantes: determināt ſibi certos z determinatos miniſtros ad impugnationē hoim. Uñ z de eo dr Job penul. Ipſe eſt rex ſup oēs filios ſuperbie. Exemplū in vitis patrum de ſathana qui fuit viſus a quodam exigere ratio-nē a ſatellitib⁹ ſuis demonijs inferiorꝭ gradus: de malis ad q̄ induxerant tentatos per ipſos: z illū qui quendā ſctm̄ virū in ere mo cōmorantē tētatū ab eo p plurimos annos: ad ruinā tandē adduxerat luxurie: multū cōmēdauit z honorauit. Tertia cauſa quare tentat eſt inuidia ſui. Nā demones ſaluti hoim inuiden-tes, pfectū eorū per tētationē impedire nitūtur. Unde dr Sap. ij. Inuidia diaboli mors introiuit in orbē terrarum. Et. xxj. q. ij. c. viſis. dr de eo q̄ dolet ſatis z erubeſcit charitatem quaz nequi-uit in celis habere. i. conſeruare: hoies conſtantes ex lutea ma-teria in terris terre. Sed hic occurrunt tres queſtiōes Et prima eſt: q: cum deus ſit amator iuſtitie: videtur q̄ nō debeat pmit-tere homines tentari a demonijs cum ipſi homines ſint infirmi z ignari: ac econtrario demones multum potentes z aſtuti: eo quod inter eos nō videtur eſſe equale bellum vel pugna Sed ad hoc rñdetur q̄ licet cōditio pugne vel belli inter eos non vi detur eſſe equalis: fit tamen recompenſatio per diuinā gratiā: z per angelorū cuſtodiā: nec pmittit tentare quantū volūt demo nes ſed quātū pñt reſiſtere hoies. Uñ. j. Cor. x. dr. Fidelis deus i. verax in pmiſſis eſt qui nō patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis: ſed facit cū tentatione prouentū dando ſcilicet virtutis augmentum. Nam ſm glo. Qui dat diabolo tentandi licentiaz: dat tentatis miſericordiam z gratiam. Uel facit cum tentatione prouentum robur z conſtantiaz dando: vt poſſitis ſuſtinere: id-eſt vincere: vel patienter z perſeueranter ſuſtinere ne deficiatis in lucta. Secunda queſtio eſt: quia videtur quod cū natura hu-mana ſit infirma z debilis: ſufficiat ei impugnatio qui eſt a car-ne z a mundo. Unde non videtur quod ei conueniat etiam im-pugnatio que eſt a diabolo. Sed ad hoc reſpondetur q̄ infir-mitati humane quo ad exercitium ſufficeret ei impugnatio que eſt a carne z a mundo: ſed malitie demonū non ſufficeret: q: etiā vtraq; impugnatione vtitur ad malū. Sed deus illā impugna-tionē ordinat ad gloriam: z maiorem coronā electorū ſuorū z cō-fuſionē demonū cū vincuntur: vñ pſal. ciij. inquit. Draco iſte quē tu formaſti ad illudendū ei. Formauit ſi quidem deus draconē. i. diabolū ad participandū gloriam: ſed ex ſuperbia ſua eā amit-tens: z hoies per tentationes infeſtans: glorioſus deus malitiā draconis cōuertit in bonū electorum ſuorum. ſ. cum tentati ab eo vincentes coronas premiorum ſibi adaugent: et ſic in pugna ei illuditur dum electi nō acquieſcunt ſuggeſtionibus eius vt ip-ſe intendit z credit ſed reſiſtunt: ſicut patet in exemplo Job. j. c. Tertia queſtio eſt an oīa pctā a demonis tentatione procedūt. Ad q̄ dicendū q̄ aliud eſt eſſe occaſionē alicui⁹ effectus aliud eſt eſſe cām eius: ſicut verbi gratia. Deſiccans ligna eſt occaſio combuſtionis lignorū: importat enim occaſio virtutem ꝓducti uā alicuius effectus: ſed impfectā: cā autez perfectam. A ſimili diabolus inquantū inſtigauit primū hoiem ad peccandum: dicit occaſio oīm pctōr: inquātū ſcz ex illo pctō natura humana fuit ita vitiata: vt omnes hoies ſint proclines ad peccandum. Sed directe diabolus nō eſt cauſa omnū pctōr humanorum ita q̄ ipſe oīa ſuadeat: aut q̄ efficaciter ad peccādū ipſe inducat. Sz directa z per ſe z principalis cā peccati eſt libertas arbitrij z cor-ruptio carnis. Uñ Auge. dicit q̄ etiā ſi diabolus nō eſſet: habe-rent hoies appetitū cibi z venereorū: qui poſſet eſſe inordinat⁹: niſi ratione regularetur que ſubiacet libero arbitrio. Et Augu ſti. dicit etiam q̄ nō omnes cogitationes male a diabolo immit tuntur: ſed alique emergunt arbitrij motu. Tho. j. parte.

§. III. Circa tentationem autem

diaboli poſſunt notari tria: ſcilicet.

¶ Generalitas vitiorum de quibus tentat.

¶ Varietas modorum.

¶ Et qualitas tentatorum.

Et quantū ad primū ſcz generalitatē vitiorū diabolus tentat de oī crimine: ex omni latere: z in oī tpe. Uñ aūt tentet de omni crimine ptz per hoc q̄ dicit chriſtus. Mat. xij. de ſpū immūdo. i. diabolo q̄ vadit et aſſumit ſeptē ſpiritꝰ nequiores ſe: z ingreſſi in domun vacantē habitant ibi. Spūs iſte immūdus dicī pō dia-bolus qui tentat de accidia: q: accidia z otioſitas pmaxime eſt cā oīm malarū cogitationū z immūdarū affectionū. Septē ſpūs quos ſecū aſſumit ſunt ſeptē vitia capitalia ipo grauiora ſcz ſup-bia: vana gloria: auaritia: ira: inuidia: gula: luxuria. de quib⁹ tē-tant demones. Et ſicut angeli boni ſumūt ſibi nomina ab offi-cijs que circa nos gerunt: ita z demones ſumunt ſibi noia a vi-tijs: de quibus precipue impugnant. Nam z ſi omnes de ſingu-lis peccatis tentare poſſint: magis tamē de vno aliquo vnuſqſq; impugnat ſm magi. in. ij. ſenten. Et nomina ipſorum in ſacra pa gina reperiuntur. Unde qui de ſuperbia tentat Leuiathan dici tur: quod interpretatur additamentum eorum. Tentans enim primos parentes de ſuperbia: promiſit eis additamentum diui-nitatis: de quo nomine dicit dominus p Eſa. c. xxvij. Uiſitabo ſuper Leuiatham ſerpentem veterem z tortuoſum. Tentans em̄ de inani gloria dicit Lucifer quaſi lucem ferens: ſcz glorie tēpo-ralis de quo Eſa. xiiij. dr. Quo cecidiſti Lucifer qui mane orie-baris. Tētās de auaritia dr Mamona: q̄ interpretatur diuitie circa quas eſt auaritia. de hoc dicitur Mat. vj. Nō poteſtis deo ſeruire z Mammone. Tentās de ira dr Abededon quod inter-pretatur exterminator. Ira enim ponit hominē extra terminos rationis: et extra terminos humane cōuerſationis: q: iracūdus nō de facili reperit ſocietatem. Tentans de inuidia dicitur Sa-tham: q̄ interpretatur aduerſarius: quia inuidus aduerſatur ſeu contrariatur oī bono alterius cui inuidet. de quo Luc. xxij. dicit chriſtus. Ecce Sathā expetiuit vos. ſ. ad tentandū. Tētās de gula dr Behemoth: q̄ interpretatur aial: quia gula facit ho minē animalē z brutalem. de quo dr Job. xl. Behemoth prin-cipium viarum dñi. i. prima ipſarum operationum: nō ordine tpis ſed dignitate. Tentans de luxuria dr Aſmodeus: q̄ interpreta tur factura iudicij: q: propter huiuſmodi vitiū factum fuit terri-bile iudiciū ſuper Sodoma z quatuor alijs ciuitatibus. Et figu rantur his vitijs dediti per octo demoniacos. de quibus habe-tur in ſcriptura ſacra. Superbi enim figurantur per filios quoſ dam Judeorum: qui in noīe Pauli apli querebant demones ex-pellere ab obſeſſis: in hoc cōmittentes magnā ſuperbiam z pre-ſumptionē: facientes q̄ nō cōgruebat cōditiōi eor. Uñ z a de-monijs arrepti ſunt. vt habeť in actibus apl̄or. c. xix. Uane gloro ſi figuranť per filiā Chananee. Matt. xv. z Mar. vij. Nam cōiter iuuēcule ſunt dedite vitio inanis glorie in ornatib⁹ picturis fu-cis z hmōi. Auari figuranť p ventiloquā: q̄ habebat ſpm̄ phito-nicū vnde diuinabat: z ide magnū queſtū ſuis dñis ꝓcurabat: vt habeť in acti. apl̄or. c. xvj. Uel etiā p lunaticū illū quē diabo-lus ſepe ꝓsciebat in ignē vel aquā: vt habeť Matt. xvij. Mar. ix. z Lu. ix. Inducit em̄ diabolus auaros ad multa pericula frigo-rum z calorum ꝓpter tpalia. Iracundi figurantur per habentē ſpm̄ immundū qui clamabat in tēplo: q: tu es filius dei ꝛc. Luc. iiij. Iracūdus em̄ clamat pre ira noſcendo aliq̄n deū z ſanctos: ſz male ſcz blaſphemādo. Inuidi deſignanſ p Saulē quez inuaſit ſpiritus malus: vt habeť. j. Reg. xvj. Hic aūt p inuidiā ꝓſecutus eſt ſanctū Dauid. Guloſi figuranť p demoniacū habitantē i mo numētis z nudū incedentē. vt habeť Luce. viij. Nā vitiū gule z denudat hominem tpali ſubſtantia: z diſcooperit ad turpia: ſi-cut ptz in Noe poſt ebrietatem: z abbreuiat vitam: z ducit ad ſe-pulturam. Luxuriоſi figurantur per vtros Sare: qui obſeſſi a diabolo occiſi ſunt vitio libidinis: cui intendebant: etſi cum pro-pria coniuge. Acidioſi vero ſignificantur per demoniacum mu tum. Luce. xj. Surdum etiam ſcdm Mar. c. viij. quia acidia facit

Diabol⁹ tentat de oī crimie.

Nomina diaboloꝝ tentātiū.

Superbia

Vana gloria

Auaritia

Ira

Inuidia

Gula

Luxuria

Vitia figuranť.

hoiem taciturnū a laude dei ⁊ confessione pcū: ⁊ surdū ab auditione diuinoꝝ ⁊ correctionū. Scdo tentat diabolus homines ex oīm latere videlz ab ante et retro: a sursum ⁊ deorsum: a dextris ⁊ sinistris. Ab ante tentat: vt scilz a bonis inceptis quis resiliat. A retro: vt scz ad mala preterita redeat. Nō contra dicit de sanctis aīalibꝰ que significāt electos: q̄ cū recederent scilz in ante nō reuertebant. ſ. retro. Ezech. ſ. q̄ videlz proficiūt in actione virtutum: ⁊ nō redeūt ad cōmissa vitioꝝ: sicut apls de se dicit ad Phil. iij. Que retro sunt oblit⁹: scz pctā nō iterādo: in anteriora me extendēs ad brauiū sequor superne vocationis. Lu. xvij. Memores estote vxoris Loth que respiciēs retro cōuersa est in statuā salis. A sursum tentat diabolꝰ cū instigat vt de bonis operibus superbiant homines. A deorsum tentat cum ad desperationem ꝓuocat: ⁊ de his duobus modis dicit ps. Ascēdunt vsq; ad celos. ſ. hoies per superbiā dū sibi attribuūt quod dei ⁊ sctoꝝ est: qui habitāt in celis et descēdūt vsq; ad abyssos ſ. inferni per desp̄ationē cui sunt dediti dānati. Sed ecōtrario dicitur Eccli. xj. In die bonoꝝ: scz operū vel ꝓsperitatis ne immemor sis malorū. ſ. peccatoꝝ vel aduersoꝝ q̄ cōtigerunt vel possunt cōtingere vt humilieris nō inde supbias. Et in die malorū ne immemor sis bonoꝝ factoꝝ: vel que pōt tibi dꝰ facere vt fiduciā sumas nō desperationē: sicut colūbe q̄ insecute accipitre per aerem volitant in imis: et per terrā insecute ab eo volāt fugiēdo per altū aeris. A dextris tētat diabolus vt ꝓsperis abutatur. A sinistris vt aduersis per impatiētiā frangat. Et de his qui in tentatione vincuntur dicit ps. Cadēt a latere tuo scilz dei. i. a sinistris aduersitatis mille ⁊ decem milia a dextris tuis. ſ. per ꝓsperitatē: q; multo plures abutuntur ꝓsperitate q̄ ab aduersitate sicut ptz in Dauid ⁊ Salomone. Sed ecōtrario dicit apls. ij. ad Cor. vj. Exhibeam⁹ nos sicut dei ministros per arma iustitie a dextris ⁊ a sinistris ⁊c. Prospera rectitudine tēperātie moderādo: ⁊ aduersa virtute constātie sufferendo. Ex oīm quoq; latere tentat diabolus: q; ex oī elemento. Ex igne q̄ est supra nos in sphera sua: sicut tentauit Nabuchodonosor ad mittendum tres pueros Ananiā Azariam ⁊ Mizaelem in fornacem ignis. Dañ. iij. Ex aere qui est circā nos: sicut tētauit Simonē Magū ad volandū per aera ductū a demonijs: sed ofone apostoloꝝ dimissus ⁊ cōfractus est. Ex aqua que est iuxta nos: sicut tentauit Pharaonē ad faciēdū ꝓiscere in aquā parvulos Hebreoꝝ. Exo. j. Ex terra que est infra nos: sicut tentauit illos qui statuerūt oculos suos. i. intentionē declinare in terrā. i. in terrenis inter quos fuit. Saphat qui repertus est colligere ligna de terra in die sabbati. Tentat etiā ex oīm latere. i. ex oī sensu exteriori: vt de visu q̄ instigat ad videndū illicita vel vana. sicut tentauit Dinā filiā Jacob ad egrediendū domū vt videret mulieres regionis: que violata fuit. Gene. xxxiij. De auditu vero quādo noluerūt intelligere vt bene agerēt: sicut Nathanias cum reliquijs Judeoꝝ qui remanserant in Hierm de captiuitate qui noluerūt audire Hieremiā loquētem eis ex parte dei ne descenderent in Egyptum. Vel etiā quādo a veritate auditū auertunt: ad fabulas autem conuertuntur. ij. Tim. iiij. De odoratu: quādo facit odorari suauia ⁊ infirma vitari et fastidire. quibus dicitur per Esa. iij. Erit ꝓ suaui odore fetor: sicut dives epulo: qui fastidiuit Lazarū vlcerosum: nūc in fetore ignis et sulphuris torquetur in inferno. De gustu sicut tentauit Euā. Gene. iij. Et christū in deserto quādo dixit. Dic vt lapides isti ⁊c. Matth. iiij. De tactu: contrectando aliena inuito domino: quod pertinet ad furtum: sicut Acham qui abstulit virgā auream ⁊ chlamidem coccineam: ⁊ pecuniam de rebus Hiericho prohibitis. Josue. vij. Vel etiam tangendo impudica: sicut Onam et Tares. Gene. xxxviij. Tentauit quoq; in celo quādo scz draco traxit ad tertiā partē stellarum: vt dr in Apocal. q; scz exemplo primi angeli superbiētis: alij inferiores inclinati sunt ad idem: voluntarij tamen non coacti. In paradiso terrestri tentauit ⁊ vicit primos parentes serpens qui erat callidior cūctis animantibus. i. diabolus per serpentem. Gen. iij. In mūdo tentauit Cain de fratricidio: et filios dei descendentes ex generatione Seth: vt videntes filias hominum id est descendentes ex progenie. Cain qui malierant: quod essent pulchre: acceperunt in vxores: vñ et prauī facti sunt. Gen. vj. Tertio tentat diabolus in oīm tēpore a principio. ſ. mundi vsq; ad finem: ⁊ ab eo tēpore quo quis incipit habere vsum rationis vsq; ad decrepitā etatē. Vñ saluator Luc. xxj. Vigilate oīm tēpore orantes vt digni habeamini fugere oīa ista. ſ. tentamēta. Et Greg. xxiij. moral. tractans illud Job. xxxij. Hec operatur dꝰ trib⁹ vicibus per singulos. ſ. hoies: vbi loquitur Job de homine tentato: ⁊ post tentationem consolato ſm expositionem eius: dicit hominē tentari a diabolo tribus vicibus. i. in principio conuersionis: ⁊ in medio ꝓbationis ⁊ in termino migrationis. Et in principio quidē conuersionis q̄n scz efficaciter vult vitia deserere per penitentiā vel ad religionez transire. cogitanti ista occurrit sibi illa familiaris sua carnalis delectatio: que inueterata quāto diutius sustinuit: tanto acrius stringit. Et quis ibi meror: que anxietas quando huc spūs vocat: hinc caro reuocat: vñ de hoc amarescente homine dici pōt q̄ Job ait. Appropinquabit corruptioni anima eius ⁊c. Sed q; diuina gratia diu nos istis difficultatibus affici non permittit: ruptis petroꝝ nostrorum vinculis citius nos ad libertatem conuersionis noue cōsolando pducit: ⁊ p̄cedentē tristitiā subsequens letitia refouet: vt de ipso dici possit quod ait Job xxxiij. Liberauit aīam eius ne pergeret in interitum ⁊c. Figura de labore ⁊ anxietate quam habuerunt Israelite in exeundo de Egypto ⁊ de mari rubro: cū Pharao sequeretur eos. Sed quia conuersio seueritatē parit: mater autem negligentie solet esse securitas. ne securitas negligentiam gereret: scriptum est. Fili accedens ad seruitutem sta in iustitia ⁊ timore: ⁊ prepara aīam tuam ad tentationem. Eccli. ij. Quod in christo figuratuz fuit: quia post baptismuz in deserto tentatus fuit. Mat. iiij. Tres autem sunt modi conuersorum. ſ. inchoatio vbi sentiuntur blanditmenta dulcedinis: mediatio vbi experiuntur certamina tentationis ⁊ terminatio talis. ſ. status ꝓbationis vbi habetur perfectio plenitudinis. Prius ergo dulcia suscipiunt cōuersi q̄bus consolent: postea amara quibus exercitentur: ⁊ demum suauia quibus cōfirmentˉ. Nā ⁊ sponsam vir quisq; prius dulcibus blanditmētis fouet: quā tū cōiunctā asperis increpationibus probat probatam secure possidet. Unde in figuraz plebs Israelitica cū ad nuptias mentis ex Egypto reuocaretur a deo quasi arrhaz vice prius accepit blandimēta signoꝝ. Coniuncta autem. ſ. per legē acceptā ꝓbationibus exercetur in eremo: probata in terra ꝓmissionis virtutis plenitudine cōfirmatur. Sepe enim cōuersi in ipso adhuc principio sue conuersionis: vel tranquillitatez sue pacatissime carnis vel dona alia suscipiunt: ⁊ post hoc duris tentationibus fatigantur: quibus si in ipso principio tangerentur forte deficerent. Sepe enim tam diutina sunt tentationum certamina: q̄ longa fuerunt in inchoatione blandimenta. Sepe aūt magis datur in inchoatione dulcedinis: minus autē in labore probationis: ⁊ aliquando econuerso. Plerunq; etiam ex eo quod conuersus quisq; inchoatione magnam gratie dulcedinem ⁊ dona recepit confirmationem: accepisse perfectionis se arbitratur: vnde fit vt dum subita tentationis procella tangit despectū se a deo ⁊ perditū arbitret: ⁊ hoc q; suam conditionem et statū ignorat. Plerūq; etiā conuersus quisq; talibus tentationibus agitat: qualibus ante conuersionem nunq; pulsatum se reminiscitur: ⁊ hoc nō q; hec eadez tentationis radix deerat: sed quia non apparebat multis occupato. Juxta summam vero certaminis remuneratur quisq; plenitudine perfectionis ⁊ consolationis ſm illud psal. xciij. Scōm multitudinem dolorū meorum in corde ⁊c. vñ christo post tentationē accesserunt angeli ⁊ ministrabant ei. Restat demum dura in morte tentatio. Considerat eñ conuersus ⁊ probatus q; opz de omnibus iudicari: et seuere etiam de cogitationibus minimis. Quis enim considerare valeat quanta ꝑ momenta tēporum ipsis in constantibus cogitationum motibus perpetramus. Propter hoc Dauid timēs ait. Non intres in iudicium cum seruo tuo. Et quid facient tabule: si tremunt columne. Unde ⁊ christus solutioni carnis appropinquans ⁊ membrorum suorū speciem seruans factus in agonia certaminis prolixius orabat. Luc. xxij. Sz dcta diutorio cōuersus ⁊ probatus tentatorem vincens ad iubilum superne patrie peruenit. Et de tentationibus in morte habes. ē. in precedēti titu. Tentat etiam diabolus in omni tempore vnius ⁊ eiusdez opera: quia in principio bone operationis in medio ⁊ in fine vt declarat Grego. in. j. moral. Et in principio quidem bone actionis impugnat instigando mentem vt sinistram intentionem in ipsa habeat: vt scilicet illam faciat non propter deuz: sed propter sui laudem vel alium mundanum respectum. Intētio autē principium potest dici operis: quia finis ad quem respicit intentio: mouet agentem ad operandū: ⁊ ad hoc facit q̄ dicitur Thren. j. Facti sunt hostes in capite eius: scilicet demones insidias posuerunt tentatis in capite. i. in principio operationis: q̄ si ei resistitur intentionem firmando in deum: tūc ponit insidias in ꝓsecutione operis inducendo: vel ad vanam letitiam vel nimiam tristitiaz

Diabolꝰ tētat homines ex omni latere.

Gen. xix.

Tētatio quisq; sensuum.

Lu. xvj.

Apo. xij.

Diabolꝰ tentat oī tēpore.

Job. xxxiij.

tres modi cōuersoꝝ.

Mortis dura tentatio.

tristitiam ꝛ acidiam: vel iracūdiam vel omissionē alicuius debite circūstātie in ipso exercitio boni operis elemosyne scz ofonis: ie iunij: correctionis ꝛ hmōi. Ñ ps. In via hac qua ambulabā. s. bonox operū: absc̄derūt laqueū. s. tentationis mihi demones. Et ad hoc firmandū ponit ipse Greg. figurā que habetur Hiere. xlj. videlz q octoginta viri de Silo et de Samaria rasi barba ꝛ scissis vestibus habētes in manibus thus ꝛ munera ad offerēdū in tēplo ibāt quib⁹ obuiauit Hismael filius Nathanie incedens cū eis ꝛ lugēs dixit. Venite ad Godoliam dominū terre quē. s. Nabucho. prefecerat reliquijs Judeorū que remānerāt in Hierusalē: ꝛ cū venisset cū eis ad mediū ciuitatis: occidit oēs decē exceptis qui dixerūt ne occidas nos et ostēdemus tibi thesauros frumēti ꝛ mellis absc̄ditos in agro quo dicto nō occidit. Significāt hi exercētes se in actione decē preceptorū ꝛ octo btitudinū: cōponitur eñ octogenarius numer⁹ ex decem octies multiplicato. Barbā radere est sibi vtilitatē bonorum operū non asscribere: sed deo: vestes scindere est corpora abstinentijs macerare: thus ꝛ munera deferre est orationem et alia pietatis opera facere. Sed ista agenda in psecutione operū ipsorum. Hismael. i. diabolus occurrit instigans eos ad psequēdū talia opa: et cōpassione quasi volēs eos dirigere ad dām terre: scz deū p psecutionē ipsorum bonorū operū: ad quē solicitat vt decipiat: sed in medio ciuitatis occidit: dum ad aliquam indiscretionē vel vitiū mixtū aut defectum necessarie alicuius circunstantie inducit: per quod vita gre priuant. Decē vero euadūt habētes thesauros absconditos in agro: qz habētes thesaurū pnie in agro cordis cum proposito observationis decē preceptorū: mortē eternā euadūt: q si vincere et decipere nō potest in psecutione: in fine operis ponit insidias: vt. s. inde homo superbiat vel aliud malū faciat. Et ad hoc facit illud Gen. iij. Tu insidiaberis calcaneo eius: scz mulieris. i. anime. Calcaneus qui est finis corporis signat finem operis.

Mystica expositio.

§. III. Secundum principale qō

Septem sunt genera tentationū diaboli.

est videndū circa tentationes diaboli est varietas modorū. Ponit aūt Bern. septē genera tentationū: figurata per septem capita draconis insidiantis partui mulieris sole amicte: id est ecclesie seu anime virtuose: vt habetur Apoc. xij. Et prima tentatio ꝺr importuna: qua. s. diabolus cōtinue ꝛ frequēter ad malū instigat infra vires tamen tentati. Unde Greg. dicit q diabolus frequēter tentat vt hominē saltē tedio vincat: q tñ deus permittit ne hoīes ignauia torpeant. In cuius figurā ꝺr Judicum. iij. Has gentes nō deleuit deus vt erudiret Israel in eis. Et loq̄tur de finitimis nationibus Chananeorū Jebuseis et alijs. Ñ de quodā sancto legitur in vitis patrū q tētatus fuit per. lx. annos a spū fornicationis. Scōa tētatio ꝺr dubia qua animus vel mēs tentati dubitatione inuoluitur circa aliquid faciēdū. A tētatione hac videtur pulsatus ꝛ delectus Moyses ad aquas cōtradictionis qñ dixit populo. Audite rebelles ꝛ increduli. Nūquid de petra hac poterimus aquā ēicere: quasi dubitās de miraculo: scz exitus aquarū de petra. quod dās promiserat: attendēs ad malitiam illius populi: et minus ad dei clementiam: vt habetur Nume. x. Tertia ꝺr subita: qua mēs vel ratio deliberare nō pōt ꝓpter improuisionem tēporis. Hac tentatione videtur pulsatus Aaron: qñ petente populo Judeorum vt faceret eis deos quos adorarent: cum iam Hur sputis interfecissent: qr eis cōtradicebat: vt dicūt Hebrei: timēs ne cōtradicēdo non solum eū occiderent: sed etiā in Egypto reuerterētur in subito torques aureas et anulos quos mulieres portabāt in auribus postulauit. Forte credēs q ex auaritia ei dare nō vellent. Acceptis tamē protecit in ignē ex quibus cōflatus est vitulus aure⁹ forte opere diaboli quē populus adorauit. vt habet Exo. xxij. Exemplum etiā de Loth qui in subito voluit filias suas exponere libidini Sodomitarū: ne hospites sup hoc molestarent. Gen. xix. et de hoc. xxiij. distin. quod ait. Quarta ꝺr occulta qua ratio deliberare nō pōt propter absc̄sionē rei: qualis fuit tentatio discipulorum qñ cōtēdebāt quis eorum esset maior. Luc. xxij. Vel qñ Jacobus ꝛ Joānes petebāt a christo vt facere possent ignē descendere de celo ad conburendum Samaritanos qui christum cū discipulis hospitio nolebāt recipere. Lu. ix. zelo putātes moueri: qui tamē verus zelus non erat. Quinta dicit violenta: qua mens ꝓpter quandā violentiā conducitur ad cōsensum: ꝛ hac deuictus Petrus vt mortem vitaret christum negauit. Mat. xxvj. Hac etiam instigata. Susanna vt assentiret senibus in actum turpem: viriliter restitit. Danie. penul. Sexta dicitur perplexa: que varijs vitijs animū impedit: ꝛ cum alterū illorū malorū necesse videatur faciendū propter diuersas rationes nescitur quod minus sit malū. Hac tentatione permotus Jepte vt votū seruaret quod dño fecerat pro hostiū habēda victoria: vt primū scz occurrēs sibi de domo sua aial reuertenti de prelio dño immolaret: occurrentē filiā vnicā in sacrificiū obtulit. Judic. xj. Septima ꝺr fraudulēta: qua mens per quandam dolosam estimationē seducitur: ꝛ consentit sub specie alicuius boni. Et sic Sathanas trāsfigurat se in angelum lucis: vt dicit apl's. Hac fuit seductus vir dei: qui missus a Judea ad increpādum Hieroboā de idololatria: et prohibitus a deo ne ibi comederet: scz in Samaria inuitatus a quodā alio propheta ex parte dñi ad comedēdū: mendacioſe tū loquēs assensit ibi comedēdo: ꝓpter quā trāsgressionē in via strāgulatus est: vt habetur iij. Reg. xiij. Et q̄uis Gratianus dicat. xxix. q. j. §. q autem error persone. q non est periculosus error cū diabolus se trāsfigurat in angelum lucis: si creditur bon⁹ cū bonū se simulat. Unde si quis simpliciter interrogatus tūc ab eo si vellet in eius consortiū transire. Respōderet q sic: nō ex hoc intelligeretur consensisse in cōsortiū dānationis. Tamē q talis adorāret eū et assentiret locutioni sue falsē: non excusaretur a pctō mortali secūdū Alex. in summa. qr nō ꝺr quis esse facilis ad adorandū vel ad credendū hmōi: nisi bene certificatus. Et credendum est q in hmōi debite se habendo ꝛ humiliter: deus nō permitteret decipi: si apponeret omnē diligentiā quā deberet: quia deus reuelaret vel p se cognosceret: sicut legimus de beato Martino. Et p hunc etiā modū: scz per fraudulētiā: hoc est ostēsionē miraculorum sed falsorū: terribiliter tētabit tpe Antichristi: ita vt in errorem ducātur si fieri pōt etiā electi vt dicit christus. Mat. xxiij. Et apl's inquit q aduentus eius scz Antichristi est in oībus signis ꝛ prodigijs mendacibus. Et pro hutus declaratione sciēdum ſm Tho. in. j. parte. q. cxiij. art. iij. q si miraculū ꝓprie accipiatur: demones miracula facere nō pñt: nec aliqua creatura sed solus deus. qr miraculum ꝓprie ꝺr qđ fit preter ordinem totius nature create. Sed qñq miraculū ꝺr large qđ excedit humanā facultatē ꝛ cōsiderationē: ꝛ sic demones pñt facere miracula: que scz hoīes mirantur inquantū eorū facultatē ꝛ cōditionē excedūt. Ubi notādū est q oēs trāsmutatiōes corporalū rerū que fieri pñt per aliquas virtutes naturales seminū rerum ad quas pertinēs predicta semina pñt fieri per operationē demonū hmōi seminib⁹ adhibitis. Sicut cū aliqueres trāsmutātur in serpentes et ranas que per putrefactionē gñari pñt. Ille vero transmutationes que fieri nō pñt virtute nature nullo mō operatione demonū ſm rei veritatē perfici pñt: sicut q corpus humanū vertat in brutale aial: vel q mortu⁹ suscitet. Et si aliqñ aliqđ tale opatiōe demonū fieri videat hoc nō est ſm rei veritatē scz ſm apparētiā tñ: q qđē dupl'r pōt cōtingere. Uno mō ab interiori ſm q demō pōt immutare phātasiā hois ꝛ sensus corporeos vt aliquid videatur aliter q̄ sit: ꝛ hoc etiā interdū fieri ꝺr virtute aliquarū rerū naturalū. Alio mō ab exteriori. Cum enim diabolus possit formare corpus ex aere spissato cuiuscūq forme et figure vt illud assumēs in eo visibiliter appareat: pōt eadē ratione circūponere cuicūq rei corporee quācūq formā corpoream: vt in eius specie videatur. Et hoc est quod Augu. ait. in. xviij. de ci. dei. c. xviij. scz q phātasticū hois qđ etiā cogitando siue somniando per rerū innumerabilitū gña variatur: velut corporatū in alicuius aialis effigie sensib⁹ apparet alienis. Qđ ſm bea. Tho. non sic est intelligendū q vis ipsa phātastica hois aut spēs eius eadē numero incorporata alterius sensibus ostendatur. Sed quia demon qui in phantasia vnius formar aliquam speciem: ipse etiā pōt similem speciem alteri⁹ sensibus offerre. Exēpla habes de his de Samuele ficte suscitatio: seu demone apparēte Sauli in forma Samuelis ad inuoc....ō nē phitonisse: et socijs Ulixis in bestijs mutatis: vt habet. xxvj. q. v. nec mirū. Per hec aūt falsa miracula tentat diabol⁹ intendēdo hoīes ducere in errorē ꝛ credulitatem alicuius falsitatis.

Trāsmutatiōes rerū quō fiant.

j. Regū. xxviij.

§. V. Tertium principale notandum

De varietate eorū q̄ tentāt.

est scz qualitas et varietas eorum qui tentantur. Nā aliqui sunt infideles: aliqui fideles. Et inter fideles aliqui sunt mali: alij boni. Et inter bonos aliqui perfecti: alij imperfecti. Et infideles quidem multipliciter impugnantur id est plurib⁹ tentationibus: sed acrius fideles. Rō huj⁹ est qr ſm Greg. quanto crebrius quis diabolo se subijcit: tanto intolerabilem sibi facit vt ei reluctari non possit. Sed cum infideles crebrius se subij-

ciant diabolo: eis tẽtatio fit magis intolerabilis ꝛ frequentior: cum nõ habeãt scutũ fidei quo se tueant. De quo scuto apl's Ephe. vj. In oib⁹ sumẽtes scutũ fidei in quo possitis oĩa tela ne quissimi ignea extinguere. Sed ex alia parte acrius impugnat fideles q̃ infideles. Magis em̃ appetit deiicere fideles quasi magis sibi resistẽtes. Scõo sciẽdũ q⁹ intẽtio ꝛ appetitus diaboli maior est ad tẽtãdũ bonos q̃ malos. Sed ex parte tẽtati magis tentat malos q̃ bonos. Huius ratio est: qz cũ malos tam possideat: non aũt bonos: ideo magis conatur per tentationẽ ad trahendũ ad sui dñium iustos quos nõ hz q̃ possessos malos. Sicut etiã aliquis princeps terrenus magis insurgit contra illum qui plus aufert de iure suo vel qui plus nocet regno suo q̃ cõtra alios qui nõ sibi cõtrariant. Ita diabolus plus insurgit cõtra bonos q̃ plus nocent regno suo p̃ documẽta ꝛ exẽpla virtutũ q̃ cõtra malos q̃ in hmõi se nõ exercẽt. Sed ex parte tentatorũ amplior habilitas est in malis ad recipiendũ tẽtationẽ demonis q̃ sit in bonis: mali em̃ inclinãtur ad tentationẽ demonis: boni vero resistũt inquantũ tales. Propterea ipsi mali veniunt ad diabolũ vt tentẽtur ab eo preuenientes tẽtationes. Tertio fortioribus ꝛ occultioribus tẽtationib⁹ impugnat perfectos diabolus q̃ imperfectos. Unde Leo papa in sermone. Nemo de sui cordis puritate confidat: quia pugil ille hostis acrioribus pulsat insidijs: quos maxime nouit abstinere a peccatis. Minus tamẽ laborãt ꝛ facilius vincũt tentationes ipsi perfecti: q̃ imperfecti suas leuiores. Unde impfecti vt infirmi nullo modo debent appetere se velle tentari. Et hoc triplici ratione: scilz ꝛofonis: cõformationis: ꝛ perditionis. Et ratione quidẽ oãtionis ꝓbatur sic. Illud debemus desiderare quod debemus oãre. Sed dñs docet nos oãre ne inducamur in tentationẽ: ergo ꝛ illud debem⁹ desiderare. Est autẽ duci in tẽtationẽ: cõsentire delectationi: et delectari de quo quis tẽtatur. Nõ autem inducit deus in tentationẽ causaliter seu efficiendo: sed permissiue ꝛ deserendo. Ratione aũt cõformatiõis ꝓbatur sic. Sicut volũtas nostra volũtati diuine debet esse conformis: ita a voluntate hostis debet esse discordans: sed hostis noster diabolus vult et petit nos tentari. Unde ỽ Lu. xxij. Ecce Sathanas expetiuit vos: scz a deo pmittẽte vt cribraret sicut triticũ. i. vt per tentationẽ cõcuteret ꝛ cõturbaret sicut triticum: quod cribratũ ꝛ ventilatũ cõcutitur. Rõne demũ perditionis: infirmi et imperfecti nõ debẽt appetere tentari. quod sic ꝓbatur. Illud quod est ad malum finem ordinatum non debemus appetere sed odire: sed tentatio est ordinata ad malum finem id est ad perditionem: ergo debemus eã odire nõ appetere. Ad salutem autẽ hominũ nõ est ordinata: nisi per aliud scz per auxiliũ diuine gratie: ergo tentari nõ est simpliciter appetendum. Hec. b. Tho. super. ij. senten. Perfecti aũt ꝛ experti debẽt appetere tẽtari. Tum ꝓpter patientiã: tum ꝓpter coronã: tum ꝓpter victoriã In tribulatione ꝛ tentatione relucet virtus patientie sm illud Jaco. j. Tribulatio patiẽtiã operatur. Hanc aũt tẽtationẽ ideo permisit deus: scz Tobie euenire vt posteris daretur exemplũ patiẽtie eius: sicut et sancti Job. Tob. ij. Secundo debẽt appetere iusti et perfecti tẽtationẽ ꝓpter coronã. Jaco. j. Beatus vir qui suffert tentationem: qm̃ cum ꝓbatus fuerit accipiet coronã vite. Dicitur autem sufferre tentationẽ qui in sensualitate tentationem fert sub ratione: ne ratio succũbat. Uel ỽ sufferre qui deorsum fert tentationẽ: scz cõculcãdo et vilipẽdendo. Uel etiam suffert qui sub deo fert nõ murmurãdo: sed volũtati diuine se cõformãdo in tentationib⁹ ꝛ tribulationib⁹. Uel suffert tẽtationẽ: qui ꝑ his que sursum sunt. i. celestibus: fert tentatiões et tribulationes. Tertio ꝓpter victoriam. Qui em̃ certus est de victoria debet bellum appetere: sed sancti ex pfecto dei amore sunt quasi certi de victoria. Dicit em̃ in Cãticis. c. viij. Aque multe: scz tentationũ ꝛ tribulationum nõ potuerunt extinguere charitatẽ. Unde apl's ad Ro. viij. Quis nos separabit a charitate christi. Tribulatio an angustia: scilz mentis anxietas que contingit in tentationibus. q. d. nihil. Et ꝓpter hoc Dauid certus de patientia: inflammatus de corona: securus de victoria dicebat ad dominũ. Tenta me: vre renes meos ꝛ cor meum. Ubi tria petit. Primo appetit prelium dicens. Tenta me: id est permitte me tentari vt innotescat qualis sim in prosperis ꝛ aduersis: in bonis ꝛ malis. Sap̃. iij. Deus tẽtauit illos et inuenit eos dignos se. Secũdo petit gratie auxiliũ dicens. Ure igne scz gratie spiritussancti qui coronabat mentes sicut ignis materialis vasa testea: et perficit sicut ignis aurũ. sm illud Sap̃. iij. Tanq̃ aurum in fornace probauit electos dominus. Tante em̃ virtutis est ignis gratie: vt minimus sufficiat ad oĩa tentamenta et aduersa vincẽda sm beatũ Tho. Tertio mali incitamentũ ostẽdit dicens. Renes meos et cor meũ: id est delectationes cõcupiscibiles per renes designatas ꝛ perturbationes irascibiles p cor figuratas. Ira em̃ est accẽssio sanguinis circa cor. Sz ignis spiritussancti delectationes carnis ꝛ turbationes cordis aufert vel sedat. Nullus tamen debet se ingerere tẽtationibus: qz presumptuosum esset: sed vitare occasiões. iuxta illud pſ. xxxvj. Declina a malo ꝛc. Sed queritur vtrũ diabolus superatus in tentatione ab homine possit amplius tentare? Circa qõ est duplex opinio: vt ponit beatus Tho. in. j. parte. q. cxiij. Prima est q⁹ de mon superatus nullum de cetero tentare põt: nec de illo: nec de alio peccato. Huius opinionis videtur fuisse Origenes. vnde dicit. Puto sanctos viros Sathane reluctantes minuere exercitum demonũ: vt qui victus est nec illũ nec alium amplius possit tentare. Alii tamẽ dicunt solum de illo vitio de quo victꝰ est demon: tamen de alijs vitijs potest: vt inducit magr̃ in. ij. Scõa opinio est q⁹ potest alios tentare sed non eũdem: ꝛ hoc probabilius ꝛ melius ỽ: si tamen intelligatur vsq̃ ad tempus. Unde et Luce. iiij. ỽ de christo q⁹ consumpta omni tentatione scilz in deserto: diabolus discessit vsq̃ ad tempus. Et q⁹ diabolus non tentet victorem suũ saltem vsq̃ ad tempus ꝓbat bea. Tho. duplici ratione. Prima ex parte diuine clemẽtie: quia sicut Chrys. dicit super Matt. Non tandiu hoies dei diabolus tentat: q̃diu diabolus vult: sed q̃diu deus permittit: qui nõ permittit vltra vires. Scõa est ex parte diabolice astutie. Unde Amb. sup Lucã dicit: q⁹ diabolus instare formidat: quia refugit frequentius triumphari. i. vinci. Sicut qui victus est ab aliquo timet amplius preliari cum eo. Tertio potest ꝓbari hoc ex parte humane potentie. Nam dominus cognoscens infirmitatẽ humane nature non permittit hoiem semper tentari: sed vt dicitur Tob. iij. post tempestatem. s. tentationum trãquillum facit. Quod autẽ diabolus reuertatur ad eum quẽ amisit ptz per id quod ỽ Matt. xij. Reuertar in domum meam vnde exiui. Et veniens inuenit eam vacantẽ: scopis mũdatã ꝛ ornatã. Ubi tria notãtur que preparãt. i. disponunt conscientiam peccatoris ad hoc vt diabolus reuertatur ad eũ. Primũ est otium: vñ dicit vacantẽ. i. a bonis operibus cessantẽ. vnde Beda. Timendũ est ne culpa quã per penitẽtiam dimissam fuisse credebamus p̃ incuriã nos vacãtes oppũnat. Et Hiero. Non facile capitur a tentatione qui alicui bono vacat exercitio. Scõm vitiũ est inanis gloria vel la sciuia. vnde dicit scopis mundatã: qñ scz studet purgare sordes corporum ꝛ ornare varijs coloribus. Pſ. Dñs dissipat ossa eorum. i. virtutes qui hominibus placẽt eas auferendo: querũt autem placere mundo lasciui et vane gloriosi. Tertium est superbia vel hypocrisis. vnde subdit ornatam. Wat. xxiij. Ue vobis hypocrite qui similes estis sepulcris dealbatis que deforis apparent hominibus speciosa: intus vero plena sunt ossibus mortuorum et omni spurcitia.

Diabol⁹ magis tẽtat bonos q̃ malos.

Impfecti nõ debent appetere tẽtatiões.

Experti ꝛ pfecti debẽt appetere tẽtatiões.

Tria petit scius.

§. VI. Remedia ad vincendum

tẽtationes sunt plurima de quibus pauca dicemus. Et primum est sui humiliatio. Pſ. cxliij. Custodiens paruulos dñs humiliatus sum ꝛ liberauit me. Figura. j. Reg. xvij. in Dauid qui vicit Philisteũ fortissimũ diabolũ signãtẽ in funda. i. humilitate ꝛ lapide resistentie. Exẽplũ de bea. Antonio: qui videns totum mũdũ plenũ laqueis se innectẽtibus. i. tentationibus: cũ exclamasset. Oquis istos euadet audiuit sola humilitas. Scõm est deuota oratio. Watt. xxvj. Uigilate et orate ne intretis in tentationẽ dixit christus discipulis suis. Figura. Exo. xvij. Moyse tenente manus eleuatas ad celũ ꝛ orante ppl's suus vicit Amalechitas: qui designãt demones. Exemplũ orante beato Petro martyre cũ tentaretur de fide fuit sibi dictũ a virgine Maria. Ego pro te oraui vt non deficiat fides tua. Et oãte bea. Bernardo pro quodã tentato cessauit tentatio. Tertiũ est sacra lectio lecta vel audita. Ad Hebre. iiij. Uiuus est sermo dei et efficax ꝛ penetrabilior omni gladio ancipiti. s. ad vulnerandum et debilitandum inimicos. Figura. ij. Mach̃. vlti. in gladio quẽ dedit in visione Onias Jude Machabeo dicẽs. Jn hoc deijcies inimicos. Et ibidem de ipso Juda dicitur q⁹ munuit exercitũ suum: non lancea vel clypeo: sed sermonibus optimis: referendo gesta sanctorum de quibus in scriptura habetur: quibus cõfortati victoriam contra inimicos habuerunt. Hiero. ad Rusticum monachum. ꝛ allegatur de conse. di. v. nunq̃. Ama studia aſs sciẽtiã: scripturarum et vitia carnis nõ amabis. Et christus etiã

Dubitatio.

Diabol⁹ nõ tẽtat victorẽ.

Primus remedũ tentationis.

Secundũ remedium.

Tertiũ remediũ.

Quartū remediū

etiã in deserto tentatus verbis scripture tentatori restitit Matt. iiij. Quartū est passionis christi pia meditatio. Threñ. iij. Dabis eis scutum cordis laborem tuum. s. passionis ad defendendum sese cõtra tela inimici tentationũ. ad Heb. xij. Recogitate eũ qui talem sustinuit a pctõribus aduersus semetipsum cõtradictionẽ vt nõ fatigemini animis vris deficientes. Figura fuit qñ ad aspectũ serpentes enei in palo erecti hoies aspicientes sanabantur a morsibus serpentũ. i. demonũ. preseruantur ne occidantur hoies aspiciendo ad crucifixum mẽte figuratũ in serpente eneo. Num. xxj.

Quintũ remediũ

Quintum est cõsideratio eorũ que sunt fidei: vt premij celestis: supplicij eterni z hmõi. ad Eph. vj. In oĩbus sumẽtes scutũ fidei in quo possitis oĩa tela. i. tentamẽta inimici extinguere. j. Jo. v. Hec est victoria que vincit mũdum fides nostra. Considerando eñ gloriã animatur quis ad laborẽ certaminis. vñ Luc. xxij. Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis: et ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus regnũ vt edatis z bibatis super mensam meã in regno meo.

Exẽplũ.

Et quidã vt habetur in vitis patrũ cũ tẽtaret de luxuria propter mulierem receptam ex compassione in cella ne deuotaretur nocte a feris: considerans penas inferni: et vt efficacius intelligeret ponens digitos ad ignem lucerne accensę vsq; ad cõbustionem sic vicit tentationem.

Sextum remediũ

Sextum est concordia et fraterna charitas. Vñ dicitur de sancta ecclesia in Cant. c. vj. q est terribilis scilz demonibus vt castrorum acies ordinata: quia scilz fideles sunt vniti inuicem sicut exercitus ordinat⁹. Et in figuram huius dicitur Judith. xv. q filij Jsrael insimul vniti etsi pauci persequentes exercitum Holofernis pene innumerabilem fugarunt et vicerunt eum. Et Greg. super Ezech. dicit q non timet diabolus in nobis abstinentiam vel vigilias vel paupertatem et alia huiusmodi: sed concordiam z charitatem quam in celo seruare nesciuit.

§. VII. Dicto de causa peccati interiori: z exteriori: sequit de alia cã que est ipsum pctñ.

Unum pctñ est causa alterius.

Contingit autem vnũ pctñ esse cãm alterius ſm quatuor genera causarum: vt dicit Tho. j. ij. q. lxxv. Primo quidem ſm modũ cause efficientis vel mouentis: et per se et per accidens. Per accidens quidẽ sicut remouẽs prohibẽs vel mouens per accidẽs. Cum eñ per vnũ actũ peccati hõ amittat gfam vel charitatẽ vel verecundiã vel quodcunq; aliud retrahens a peccato: incidit ex hoc in aliud pctñ. z sic primũ peccatũ est cã secundi per accidẽs. Per se aũt sicut cũ ex vno actu peccati hõ disponitur ad hoc q aliũ actũ consimilẽ facilius cõmittat. Ex actibus eñ causant dispositiones z habitus inclinates ad cõsimiles actus. Scõm vero genus cause materialis vnum pctñ est cã alterius inqnãtũ preparat ei materiã: sicut auaritia preparat materiam litigioso: qõ plerũq; est de diuitijs cõgregatis. Scõm vero genus cause finalis vnũ pctñ est causa alterius: inquãtum ꝓpter finẽ vnius peccati aliqs cõmittit aliud pctñ: sicut cum quis cõmittit simoniam propter finem ambitionis: vel fornicationẽ propter furtũ. Et q finis dat formã in moralibus. vt. ſ. habitũ est: ex hoc etiã sequitur q vnũ peccatum sit formaliter causa alterius. In actu enim fornicationis que propter furtũ cõmittitur est quidem fornicatio sicut materiale: furtum vero sicut formale.

Titulus. VII. De peccato.

¶ De diffinitione peccati multiplici. Cap. j.

Diffinit peccatũ ꝑ Augu.

DE peccato primo videndum est de diffinitione eius quid sit. Ubi notandũ q multiplex diffinitio datur ſm doctores secũdũ diuersas causas. ſ. materialem vel fomalem: efficiẽtem vel finalem. Ex parte cause materialis seu materie exequẽtis seu exercentis peccatum: August. sic diffinit peccatum. Est dictum vel factum vel concupitũ cõtra legem dei: seu cõtra legem eternã. In hac descriptione tãgũtur duo. Primũ est actus in ordine ad instrumenta quibus actus ipse peccati exerceretur cum vr: dictum vel factum vel concupitum. Nam instrumenta quibus exercetur actus peccati: sunt vel cor vel lingua vel manus. Nam aut cogitatione: aut locutione: aut operatione perpetratur. Ubi notandum q nulla priuatio vel negatio est in genere per se: q; non habet aliquam quidditatem vel esse: sed reducitur ad genus affirmationis: secundum q in non esse intelligitur esse: et in negatione affirmatio: vt dicit pus: quia omnis priuatio per habitum cognoscitur: et remotio per positionẽ ſm beat. Tho. in. j. parte. Et ideo in dicta descriptione z in dicto includitur nõ dictũ vel omissio dicti. In facto omissio facti. In cõcupito omissio cõcupiti. Non eñ habet hoc dictũ inquãtum est affirmatiue dictũ q sit peccatũ: sed hoc habet a duobus. Primo quidẽ ex parte volũtatis: scz inquãtum dictum vel factũ vel cõcupitum est in potestate volũtatis. Secundo habet hoc ex parte finis: inquantũ est a rectitudine finis exiẽs. In his duobus conuenit cum dicto affirmatiuo facto vel concupito: etiam non dicere vel non facere vel nõ cõcupiscere: q; similiter est in potestate voluntatis z a recto ordine finis exiens. Unde sicut actus est in potestate volũtatis: et per hoc habet q sit pctñ vel meritũ: ita etiã negatio actus. Secundo tangitur defectus regule dirigentis: cum subditur contra legem dei vel legem eternam. Nam lex eterna seu dei primo z principaliter ordinat hominẽ ad finẽ: cõsequẽter hoiem bene se habere in his qne sunt ad finẽ. Et ideo in hoc q dicit cõtra legem eteruã tangit auersionẽ a fine: et oẽs alias inordinationes. Et si queratur cum peccatũ sit aliquid ex eo qõ est cõtra rationẽ: quare August. in diffinitione predicta non posuit peccatum esse dictum vel factũ vel cõcupitũ cõtra rationẽ: sicut dicit esse contra legem eternam. Ad hoc respondetur q peccatũ aliter consideratur a ꝓho: aliter a theologo. Nã phs cõsiderat peccatũ ſm q contrariatur rationi: sed theologus considerat ſm q est offensa dei et contra deũ. Et ideo August. vt theologus diffinit peccatum conueniens⁹ ex hoc q est cõtra legẽ eternã q; ex hoc q est contra rationem: precipue cum in multis regulemur per legem eternã que excedũt rationẽ humanã: vt in his que sunt fidei. Hec bea. Tho. super. ij. sentẽ. di. xxxv. Rayne. Et quia peccatũ ex dictis committitur quatuor modis. ſ. cogitatione: locutione: opere: et omissione: ideo prius deus exhortatur animã peccatricem ad pniam: quare inuitans ad reuersionem dicẽs in Cant. Reuertere reuertere Sunamitis: reuertere reuertere vt intueamur te: scz oculo pietatis z gratie. Sunamitis interpretatur captiua: z per peccatum hõ captiu⁹ tenetur a diabolo. q. d. pctã oĩa dimitte: et detestare que cogitatione: locutione: opere z omissione cõmisisti. Et cum tunc reuertitur ad pniam resuscitatur spiritualiter Lazarus quatriduanus. Joã. xj. Dicti quatuor dies sunt predicti quatuor gradus quibus moritur aĩa. Ex parte forme vel potentie deficiẽtis diffinit sic. Peccatũ est preuaricatio legis eterne: z celestiũ inobedientia mãdatorũ: z est Amb. in lib. de paradiso. In qua descriptione tanguñ duo. ſ. priuatio dirigẽtis in finem z deordinatio ab ipso fine. Et priuatio dirigẽtis in finẽ ibi notatur cũ dicitur q peccatũ est preuaricatio legis eterne: z hoc vel faciẽdo qõ lex phibet: vel omittẽdo qõ lex precepit: ex quo peccatũ habet rõnẽ mali. Nã siue in natura siue in moribus: de ratione peccati est preterire regulã rõnis. Regula aũt rõnis qua cõstituitur mediũ inter superfluũ z diminutũ: necesse est vt quedã resecet z quedã statuat. Unde etiã in rõne naturali z in lege diuina: vnde debẽt actus nostri regulari: cõtinentur quedã precepta negatiua: z quedã affirmatiua. Sicut autẽ negationi opponitur affirmatio: ita affirmationi negatio. Et ideo sicut malũ agere imputatur homini ad peccatũ: q; opponitur precepto legis negatiuo. ita tẽm bonum nec agere imputatur homini ad peccatum: q; opponitur precepto affirmatiuo. Secundo in diffinitione peccati tangitur deordinatio ab ipso fine in hoc qõd vr celestium inobedientia mandatorum. Ubi nota q inobediẽtia accipitur duobus modis. Uno modo specialiter: scilz quando quis non facit quod precipitur: vel facit quod prohibetur respiciendo ad contemptum precipientis vel prohibentis. Et talis inobedientia opponit obediẽtie q̃ est spãlis virt⁹ que respicit auctoritatẽ precipientis vel prohibẽtis. Secũdo modo accipitur inobedientia generaliter: scz qñ quis nõ facit qõd precipit vel facit quod prohibetur: et hoc modo inobediẽtia comitatur omne pctñ. Et opponitur hmõi inobediẽtia obediẽtie que cõcomitat oẽm virtutẽ: qõ patet: q; quicũq; facit aliquẽ actũ virtutis obedit: z de hac generali inobedientia intelligitur dictum Amb. in supradicta diffinitione ſm beatum Tho. in. ij. sen. dist. xxxv. Et sciendũ q illa duo que ponuntur in diffinitione Amb. nõ sunt eadẽ vt videtur: sed distinguntur dupliciter lex z mandatum. Primo q; cum faciẽdum vel cauendũ statuitur: tunc lex est. Cũ autẽ precipitur vel prohibetur ꝑceptũ est. Aliud est autẽ statui qõ fit per legẽ: aliud iuberi qõ fit per preceptũ. Scõo modo distinguuntur sic vt lex dicatur in declinãdo a malo: preceptum vel mandatum in faciendo bonũ. Hec Aler. de Hal. in. ij. parte sum. hinc. ps. Cõfitemini domino in cithara. i. in con

Differentia phi et theologi

Cañ. vj.

Diffinit peccatũ ꝑ Amb.

Inobedientia dupliciter accipitur.

Mãdatũ et lex distinguũtur.

fessione vocali:et in psalterio decē chordarū psallite illi.i.in observatione decē preceptorū. Figuratur aūt trāsgressio decē mādatorū per illos decē leprosos qui a longe stantes clamauerūt dicētes christo Luc.xvij. Jesu p̄ceptor miserere nr̄i. Qui ab eo missi ad sacerdotes dū irēt mūdati sunt. Sic per recognitionē pcti z ꝓpositū debitū cōfitēdi purgantur hoīes a lepra inobedientie. Alio modo diffinitur pctm̄ ex parte forme seu cause exē plaris a qua deficit. Dictū em̄ fuit Moysi Exo.xxv. Jnspice et fac secundum exemplar qđ tibi in monte monstratum est: que scz ptinēt ad cōstructionē tabernaculi.i.ecclie. Wons autē christi signat:et fm hoc diffinitur ab Augu.q peccatū est appetere q̄ christus cōtempsit:vel fugere ea que christus sustinuit. Qđ probat per ei⁹ oppositū dicēs. Nō em̄ vllū pctm̄ cōmitti potest nisi dum appetuntur que christ⁹ cōtempsit:aut fugiunt que ipe sustinuit:qđ est respectu tristiū z aduersorum. Aliud est amoris seu cupiditatis scz appetere que christus contempsit qđ est respectu delectabiliū:z aliud fugere aut timere que christus perpessus est:z hoc respectu penaliū. Omne autem pctm̄:vt dicit Augusti.procedit vel ex amore male inflammāte:vel ex timore male humiliante:sed et timor ꝓcedit ex amore. Timet em̄ quis amittere aliquid q:illud amat. Hec Alex.in.ij.parte sum. Rayne. Tertio potest pctm̄ considerari ex parte potentie: vel cause sufficienter imperantis et peccatū complentis. Et sic diffinitur ab Augusti.in lib.de duabus aiabus q pctm̄ est voluntas retinendi vel cōsequēdi qđ iustitia vetat. Et habetur.xv.q.j.c.j. In qua diffinitione tanguntur duo. Primū est actus volūtatis: in hoc quod dicitur q̄ est volūtas retinendi vel consequendi aliquid. Scđo tāgitur defect⁹ rectitudinis in hoc qđ subditur: qđ iustitia vetat. Et sumitur hic iustitia non prout est virtus specialis:sed pro iustitia generali:que idem est quod ois virtus.s. fm qđ importat rectitudinē voluntatis:que attēditur fm oēm virtutem fm bea. Tho.super.ij.sen. De hac iustitia gñali intelligitur illud ps̄. Lux orta est iusto scz gratie et veritatis quoad intellectum:z rectis corde letitia:quoad effectum. Idem autē est esse iustum et rectum corde. Cōsistit em̄ talis iustitia in quadam rectitudine qua redditur vnicuiq; qđ suum est.s.superioribus vt deo et prelatis obedientiam z veneratione. ad Ro.xiij. Reddite omnibus debita. Cui honorem honorem. Cui timorem timorem. Cui tributum tributum. Cui vectigal vectigal. Nemini quicquam debeatis nisi vt inuicem diligatis. Jdē ad Ephe.v. Filioli nr̄i non diligamus verbo neq; lingua sed opere et veritate. Jo.xiij. Mandatum nouum do vobis vt diligatis inuicem sicut dilexi vos. Jdē ad Ro.xij. Dilectionem philadelphie habete in inuicem. Jdē ad Ro.xij. Dilectio proximi malum non operatur. Jdē ad Ro.xiij. Nemini quicquam debeatis nisi vt inuicem diligatis. Jdē ad Ro.xiij. Qui diligit proximum legem implet. Jdē ad Ro.xiij. Qui diligit proximum legem implet. Jdē ad Ro.xiij. Qui diligit proximum legem implet

culpe: nisi sit volũtariũ. xv. q. j. c. ℔ij. Et si arguat̃ ꝓtra. qz Dion. dicit in. iiij. c. de diui. no. ꝙ malũ est ꝓter intẽtionẽ z volũtatem eo ꝙ nullus intendẽs ad malũ operatur. Rñdetur ꝙ malũ dicitur esse ꝓter volũtatẽ p se: qz intendẽs ad malũ per se operat aliquid. Sed p accidẽs malũ põt esse volũtariũ: dũ. s. aliq̃s estimat bonũ qõ est malũ: vel cũ apparet alicui bonũ aliquid secundũ qd: cui est adiũcta ratio mali simpliciter. Vel põt dici ꝙ malũ est ꝓter volũtatẽ: qz voluntas nõ tendit in malũ sub rõne mali: sed quia aliquod malũ est apparẽs bonũ: z ideo volũtas aliq̃n appetit aliquod malũ. Hec bea. Tho. sup. ij. sen. Ad hoc etiã facit qõ ait Aug. xv. q j. ca. merito. vbi sic ait. Sic diligẽter inspiciatur: forte ipm peccare nemo vult: sed ꝓpter aliud quod vult peccat. Pẽs quippe hoies qui sciẽtes faciũt qõ nõ licet: vel lẽt licere facere: vsq̃adeo ipsum peccare nemo appetit ꝓpter hoc ipsum: sed ꝓpter illud quod ex eo consequitur.

Causa effectiua peccãi ẽ voluntas.

De diuisione peccatorum. Capm. ij.

DE diuisione peccatorum

Sciendũ ꝙ sex modis põt distingui pctã adinuicẽ. Primus est ex parte reatus. Scõs est ex parte gradus. Tertius ex parte respectus. Quartus ex parte nois. Quintus ex parte radicis. Sext⁹ ex parte originis. Et quantũ ad primũ. s. ex parte reatus sic distinguitur pctm: qz aliud mortale: aliud originale: aliud veniale. Que quidem diuisio nõ est generis in species. Cuius ratio est: qz species equaliter partipãt rõnẽ generis. ista autẽ equaliter participãt rationẽ pcti: ad qõ pertinet ꝙ sit volũtariũ ꝑfecte: sed est diuisio analogi in analogata: qõ ſm prius z posterius perfecte z imperfecte predicatur de pluribus. Sicut verbi gra. Ens diuiditur in substantiam z accidens: ens actu z ens in potentia: de quibus predicatur analogice. Perfecte quidẽ de ente in actu z de substantia. Imperfecte de accidente z de ente in potentia: quia minimũ quod est de natura entis: est in ente in potẽtia: z in ente p accidens. Sic a simili diuisio pcti in mortale z veniale et originale: est sicut diuisio alicuius in perfectũ z in imperfectum: quia ratio pcti per prius z perfectius inuenitur in pctõ mortali. In veniali vero per posterius z imperfecte vñ minimũ qõ est de ratione pcti in aliquo actu est in veniali. Et hoc ipsa noĩa ostẽdũt quia venia non debetur pctõ: nisi ſm ꝙ aliquam imperfectionem pcti habet. Per prius ergo dicitur peccatũ de mortali. tum quia mortale est voluntarium voluntate propria. tum qz ab vltimo fine deordinat. tum qz ei debetur pena eterna. Pctm aũt veniale deficit a mortali in duobus. Primo qz nõ deordinat ab vltimo fine: sed aliquo modo a fine retardat: ordine ad finẽ seruato. Secundo qz ei nõ debetur pena eterna: sicut mortali. Peccatum autẽ originale deficit a mortali ex parte illa qua pctm habet rõnẽ culpe. s. ex parte voluntarij: qz mortale est volũtariũ voluntate propria illius in quo est: vel qui peccauit: sed pctm originale est voluntariũ volũtate alterius q̃ eius in quo est. s. voluntate primi parentis Ade. Hec bea. Tho. super. ij. sen. di. xlij. Et qz dictum est ꝙ ista diuisio est ſm reatum. Sciendũ ꝙ reat⁹ proprie nõ est aliud q̃ obligatio ad penam. Et mortale obligat ad penã eternam damni z sensus: veniale ad penã tẽporalẽ seu purgatorij. Originale tm̃ ad penã damni: non sensus. i. priuationis dei visionis: nõ ignis infernalis. Ethec. infra declarabũtur. Aliq̃n tamen reatus sumitur pro culpa et obligatione ad penã vt in collecta. reatus nostri confessio indulgentia ꝛc. Confitek enim homo culpam non penam debitam. Et sciendum ꝙ pctm actuale siue mortale siue veniale aliquando transit actu: sed remanet reatu. Et hoc vel cũ cessat ab ipso actu peccati: puta perpetrato homicidio vel fornicatione: tunc cessat pctm quãtũ ad suam essentiam. i. quantum ad actum illum inordinatum: sed remanet reatu in suo effectu id est in obligatione ad penam. Vel etiam cum quis per penitentiam habet remissionem peccatorũ quoad debitum pene eterne: sed tamẽ ꝓpter imperfectionẽ satisfactionis adhuc remanet obligatus pene temporali. sed tũc transit pctm actu z reatu quando quis habet plenam remissionem culpe: et totius pene debite. Hec Duran. super. ij. sententiarum. Peccatum autem originale transit reatu per baptismũ fluminis vel sanguinis vel flaminis: sed remanet actu inquantum scilicet in viatore remanet semper habitualis concupiscentia: que semper inclinat ad malum que videtur esse materialiter ipsum originale peccatum.

Peccatũ ex parte reatus diuiditur.

Nota q̃d sit reat⁹.

§. I. Secunda diuisio peccatorũ

est ex parte gradus seu processus. Et sic diuiditur peccatum in pctm cogitationis z locutionis z operationis. Additur etiã aliquãdo pctm cõsuetudinis. Et ista diuisio probatur auctoritate ratiõe z similitudine. Et quãtũ ad primũ auctoritas Hyerony. super Ezech. sic cõtinet. Tria sunt genera pctorũ quibus humanum genus subiacet. Aut eim cogitatione: aut sermone: aut operatione peccamus. Additur a quibusdam quartus gradus scz per cõsuetudinem: qõ figuratur in Lazaro quatriduano. Sed Greg. in. xlij. moral. ponit aliter istos gradus. dicens ꝙ in corde committitur quatuor modis: z in opere alijs quatuor modis. Est ergo primus grad⁹ suggestio vel sensualis delectatio que est veniale. Scõs gradus est morosa delectatio in ipsa cogitatione absq̃ deliberatione in opus. Tertius est deliberatio cogitationis in opus. Quartus est defensio seu excusatio ipsius peccati in seipõ: sicut primi parẽtes post peccatũ se excusauerũt. Quintus gradus est ipsum opus extertius: sed occultum. Sextus ipsum opus peccati cum fit manifeste. Septimus dum dicitur in consuetudinem. Octauus cum quis obstinatus in malo obduratur proponens non penitere. Scõo ꝓbatur rõne. Nã ista diuisio assignatur ſm gradus q̃bus fit ꝓcessus ad pcti cõplemẽtũ. Gradus aũt isti attenduntur ſm ꝙ vnus actus includit primũ z tertius scõm. z quartus tertiũ. et addit sup eũ verbi gratia. Primus gradus sup quẽ addũt alij est volũtas interior scz pctm cogitationis. Scõs huic additus z hũc exprimens est actu locutionis. Cuius ratio est: qz inter oĩa membra est magis propinquũ interiori actui. s. pctõ cogitationis: quia locutio est signum interioris actus. s. cordis. Tertius grad⁹ est pctm operis tanq̃ cõplementũ oĩm predictorũ. Probatur hoc tertio per triplicem similitudinẽ seu exẽplũ. s. artificiali: naturali et morali. In artificiali exẽplo ptz de domo materiali in qua sunt tria. s. fundamentum vt principiũ: parietũ erectio vt mediũ: tectũ vt cõplemẽtũ domus. Ostẽditur hoc in exẽplo naturali. Nam in generatione aĩalis primũ quod generatur est cor: exinde membrorũ productio: demũ tanq̃ cõplementũ totius corporis vel hominis formatio. Patet similitudo etiam in materia morali. Nam iracundus ex eo ꝙ appetit vindictã primo perturbatur in corde. secundo in verba contumeliosa prorũpit. tertio in facta iniuriosa. Idem ptz de pctõ luxurie et alijs. Consuetudo autem z desperatio vel defensio peccati quas Grego. addit (vt dictũ est. s.) sunt gradus consequẽtes post perfectam speciẽ peccati: sicut adolescentia et iuuentus post perfectam generationem hominis consequuntur. Vel dicendum ꝙ consuetudo et desperatio seu defensio sunt quedam circũstantie aggrauãtes omne peccatum ex multiplicatione ipsorum actuum. Hec oĩa bea. Tho. j. ij. q. lxxvij. et super. ij. sen. dist. xlij.

Pctm diuidit ex parte gradus.

§. II. Tertia diuisio seu distictio

peccatorũ est ex parte respect⁹ seu obiecti. Et sic homo dicitur peccare in deũ: in proximũ: in seipm. In deum peccat cũ de deo male sentit vt hereticus: vel que dei sunt vsurpare presumit indigne participando sacramẽtis: vel qñ nomen dei peierando vel blasphemando contennit. In proximum peccat cum eum iniuste ledit: vel offendendo personã: vel famam denigrando: vel substantiam diripiendo: z hmõi. In seipm peccat cũ sibi solli nocet z non alteri: vt in pctõ gule vel molliciei: vel acidie: vel inanis glorie: et hmõi. Et hãc distinctionem ponit etiã Isido. in lib. de sum. bo. Scõo hoc idem probatur ratione sic. Sicut oĩs virtus est iustitia quodammodo: vt ibi. v. Ethi. ita omne peccatum est iniustitia. Iniustitia autẽ est ex hoc ꝙ detrahitur alicui quod sibi debetur. Vñ in iustitia habet quasi duo obiecta. i. id quod detrahitur z ille cui detrahitur: sicut homo cui aufertur res sua. Sicut aũt hõ debet ꝓximo z aliq̃d sibi ipsi: sic z multo magis dz deo. Debet autem deo amorẽ sup oĩa et reuerẽtiã. Vñ qñ ab his deficit dz peccare in deũ. Etsi obijciatur hoiem peccare in aliquẽ inquãtũ eũ ledit: sed null⁹ põt ledere deũ ſm illud Job. xxxv. Si peccaueris qd ei nocebis: scz deo. q. d. nihil. Rationẽ huius Aug. Assignat dicens lib. de libe. arb. Malũ cũ nocumentũ sit nocere tñ nõ põt nisi bono qõ corruptibile est. Summũ aũt bonũ incorruptibile est z ideo malũ ei nocere non põt: quia nature est impassibilis. Rñdetur ad hoc ꝙ nõ dz hõ peccare in deũ ex eo ꝙ eũ in aliquo ledat: scz qz deo subtrahit qõ et debetur et quantũ in ipso est: eius gloriã minuit: q̃uis hoc facere non possit. Tunc ergo dicitur in peccato quis deum offendere: quãdo in eo quod sibi debetur ei iniuriatur. Proximo etiã qs debet edificationem z beneficentiam et hmõi. Quando igitur

Pctã ex parte obiectorum diuidũt.

hoc non facit cum possit z debeat: vel cum facit cōtraria hīs: ōr peccare in prīmū. Sibi etiā debitor est: scz quo ad necessitatis collationē z mūdiciā. Unde qñ cōtraria facit sibi necessaria subtrahendo vel peccando vbi cum non alijs noceat in se peccat. Tertio hoc idem probatur cōtrarietate sic. Sicut ꝓpositū in ꝓposito: z oppositū in opposito. Sed per virtutes quib⁹ oponūtur pctā: hō ordinaī in deū et prīmū z in seīpm. Qō ptz. Nā per virtutes theologicas homo ordinatur in deū: temperātia z fortitudine ordinatur in seīpm: iustitia aūt ad ꝓximū. Ergo per oppositū: qui peccat in his q̄ excedūt humanā rationē sicut sunt ea que sunt fidei peccat in deum: sicut hereticus: sacrilegus: et blasphemus: et huiusmodi. Qui autem peccat in his in quib⁹ quis ordinaī z dirigitur in seipm: ōr peccare in seīpm: sicut patet in guloso: luxurioso: prodigo: z hmōi. Qui vero peccat in his per que ordinatur ad alterū seu ad ꝓximū: dicīt peccare in prīmū sicut patet in homicida. fure. adultero. z hmōi. Et notandū q̄ ista diuisio seu distinctio sumitur ꝑm id in quod directe peccatur z principaliter non consequēter. Uerbi gratia. cum quis facit homicidiū vel furtū z hmōi: iste directe z principaliter peccat in prīmū eum ledendo. Ex consequēti autem peccat in deum: q̄ in hoc mādata eius trāsgreditur: et in seīpm q̄ per pctm occidit aīam suā. Similiter q̄ peccat in seīpm: vt in gula. luxuria z hmōi: directe z principaliter peccat in se: z ex cōsequēti in deū cōtra mādata eius faciēdo. Et sic qui peccat in deum: ex consequenti peccat in seīpm: priuando se lumine gratie et in virtutibus et in prīmū aliq̄ per malum exemplū: vel alio modo. Hec beatus Tho. j. ij. q. lxxij. et super. ij. sen.

Quō hō ordinaī per virtutes.

§. III. Quarta diuisio peccatorū

Peccatū omissionis qñ imputaī alicui.

est respectu noīs. Et sic diuiditur pctm in delictum z cōmissum siue in pctm omissionis z trāsgressionis q̄ idē est. Quā distinctionē ponit Augustī. ij. q. leuiī. dicens q̄ pctm quod ōr delictū est omissio boni: quod etiam ipm nomen ostendit. Dicitur eīm delictum quasi derelictum. Pctm vero qō ōr commissum est ꝓpetratio mali. Uel ꝑm mag. sen. in. ij. lib. dist. xlij. Delictū est qō ignoranter fit. Cōmissum qō sciēter cōmittitur. Ubi notandum q̄ hec distinctio ꝑm noīa. s. delictū z cōmissum attēditur ꝑm ꝓcepta legis: ex quibus regulātur actus nostri. Inter ipsa autem ꝓcepta quedā sunt affirmatiua: qñ fit cōtra affirmatiua ꝓcepta: ōr omissio: qñ aūt fit contra ꝓcepta negatiua: dicitur commissio vel trāsgressio. Itē q̄ cōtra ꝓcepta fit qñq̄ sciēter: qñq̄ ignoranter: si sciēter ōr cōmissio: si ignoranter dicitur omissio. Tho. super. ij. sen. Est autē sciēdū q̄ prius est omissio q̄ cōmissio. Ratio huī⁹ est: q̄ cū ꝑm pm̄ tria sunt in actibus virtutū que requirūtur: scz scire: velle: et immobiliter seu firmiter operari. Ignorantia est cōtra prīmū actū scz scire. Omissio cōtra scōm qñ scz tenet q̄s aliq̄d velle et nō vult: sic cōmissio est cōtra operari: qñ s. aliquis facit aliquid ad qō obligaī non facere. Et sic ptz ex ipso ꝓcessu q̄ prius est omissio q̄ commissio. Hec alex. ij. parte sum. Sed pctm cōmissionis est grauius pctō omissionis. s. commissio mali q̄ omissio boni. Tum q̄ in pctō cōmissionis est maior deordinatio: z effrenatio voluntatis. Tum q̄ maius nocumentum vel iniuriam facit ceteris paribus in pctō omissionis. Tum q̄ magis contra iustitiā: sicut ptz per exempla: quia grauius est occidere hoīem q̄ sibi in extrema necessitate non subuenire: z deum blasphemare q̄ eum non honorare tēpore debito z hmōi. Notandū etiā q̄ peccatū omissionis alicuius boni pro eo tēpore alicui imputaī ad culpā qñ nō facit qō debet: scz eo tēpore quo debet. Cuius ratio est: q̄ omissio boni opponīt ꝓcepto affirmatiuo: qō licet obliget semp: non tñ ad semper. Uerbi grā. Nō obligatur hō q̄ semp actu insistat parentibus honorandis: sed tñ semper obligatur q̄ tpe debito honoret parētes. Tādiu ergo durat pctm omissionis q̄diu durat tempus quo obligatur ad qō obligatur ꝑ ꝓceptū affirmatiuū: quo trāseunte tpe transit actu pctm z remanet reatu. Et iterū redeunte tpe tali: iteratur omissio. Sicut eīm trāseunte actu virtutis remanet meritum premij: ita trāseunte actu peccati remanet reaī⁹ pene. Hec bea. Tho. super. ij. sen. dist. xlij. Si aūt quaraī vtrū in quolibet pctō sit aliq̄s actus: Respondetur q̄ quidā opinati sunt q̄ in oī pctō est aliquis actus: vel interior scz actus voluntatis: sicut cū aliquis nō dans eleemosynam peccat: quia vult nō dare z sic ibi est actus interior voluntatis: scz velle nō dare. Uel etiā aliquis actus exterior: siue ille actus exterior sit simul cū omissione: puta cū facit aliquid quo retrahitur ab actu debito: sicut cum aliquis ludit: et propter hoc dimittitur ire ad ecclesiā. Siue ille actus sit precedens omissionē: vt cum aliquis impeditur ne surgat ad matutinas: q̄ nimis vigilauit in sero circa aliqua se occupādo. tñ. b. Tho. tenet cōtrariū scz q̄ non requiritur aliq̄s actus in pctō omissionis per se loquēdo: sed in ipsa cessatione debiti actus pctī omissionis consistit. Et hoc probat quatuor modis. s. auctoritate: rōne: distinctione: z cōparatione. Auctoritate quidē probatur per illud Jaco. iij. Scienti bonū z nō faciēti pctm est illi: scz nō facere qō hō debet nō importat aliquē actū ergo pctm omissionis est absq̄ oīni actu immo cessare ab actu. Secundo ꝓbatur idē ratione sic. Judiciū dandū est de rebus ꝑm id qō est p se: z nō ꝑm id qō est p accidēs: sed actus per accidēs se habet ad pctm omissionis: qō ptz: q̄ q̄ omittēs aliquid ad quod tenetur aliq̄d faciat est per accidēs: ergo nō debet dici q̄ pctm omissionis consistat in actu ꝓpter aliquē actū adiunctū: q̄ actus ille adiunctus per accidens se habet ad peccatum omissionis vt dictū est. Tertio ꝓbatur hoc cōparatione: q̄ etiā in pctō trāsgressionis contingit aliquem actū adiūgi: qui tamē ad pctm transgressionis per accidens se habet: sicut cū contingit aliquē ſtrantē loqui vel videre: et similiter nullus actus pertinet ad pctm omissionis: sed ipsa sola cessatio ab actu debito. Confirmatur idem z alia ratione videlz q̄ non punitur homo iuste nisi ꝓ pctō: sed pro sola omissione boni quod tenetur facere punīt ꝑm illud. Mis arbor que nō facit fructū bonū excideī z in ignē mittet. Mat. vij. Et seruus q̄ cognouit volūtatē dñi sui z non fecit plag⁹ vapulabit multis. Luc. xij. Quarto probat distinctione. Nam differentia ista est quantum ad hoc inter peccatū trāsgressionis et omissionis: quia peccatū transgressionis non est sola priuatio: sed etiam actus priuatus debito ordine rationis: sicut furtū vel adultertum est quidam actus inordinat⁹. Et ratione act⁹: peccatum est quedam res vel natura. ratione priuationis ordinis: pctm dicitur nihil ꝑm Augustī. super Joā. Et be. Tho. j. quodlib. dicit q̄ pctm maxime trāsgressionis est actus inordinatus. Et ratione actus: pctm est aliqua res seu natura. Sed illa inordinatio est priuatio: z ꝑm hāc pctm dicīt nihil ab Augustī. Sed pctm omissionis ꝑm veritatem loquendo est sola priuatio actus debiti: cuius subiectum nō est aliq̄s act⁹: sed potestas voluntatis: sicut subiectum cecitatis non est visio: sed id quod aptum natū est videre. Unde quia volūtas est causa effectiua z subiectiua omissionis: ideo omissio habet rationē culpe: quia omissio est volūtaria: qñ in potestate nostra est nō velle sicut z velle: nō facere sicut et facere: et ideo ipa boni omissio debiti est peccatū. Et si arguatur sic in cōtrariū. Sicut meritū cōparatur ad virtutē: ita demeritū seu pctm ad vitiū: sed meritū non potest esse absq̄ actu: ergo nec demeritū. Rñdetur qō differentia est inter meritū et demeritū. Nam meritū non pōt esse absq̄ actu aliquo saltem volūtatis: sed demeritum potest esse absq̄ actu. Et ratio huius diuersitatis est q̄ plura requirūtur ad bonū q̄ ad malū: eo q̄ bonū cōtingit ex tota et integra causa: malum aūt ex singulis defectibus: vt dicit. Dion. c. iij. de diui. no. Hec bea. Tho. j. ij. q. lxxvij. et in questionibus de malo. Quia ergo z omissio boni debiti peccatum est sicut z trāsgressio ideo pē. vtrūq̄ dño confitetur dicens. Delictū meū cognitum tibi feci: z iniustitiam meā non abscondi. Ubi psal. tria facit. Primo exprimit pctm omissionis: ibi. delictum meū. Dicitur eīm delictū quasi derelictū: id est omissuz: vt q̄ pctā dicēda tacui: z hoc est contra illos qui solum de commissis et non omissis faciūt sibi conscientiam vel cōfitentur. Sed Dauid vtrunq̄ fatetur q̄ peccatū. Est et iā contra illos qui de magnis cōfitenī: z de paruis nō curant: sed Dauid etiā parua que dicuntur delicta respectu aliorū. Est z cōtra se excusantes: vel in alios sua pctā retorquentes: sicut Adam et Eua. Unde dicit meuz: qō. s. ego feci ex meo arbitrio. Ad hoc facit. xv. q. j. non est. Sc̄o prophęta innuit vitium commissionis seu trāsgressionis. ibi. z iniustitiā meā ꝛc. id est que feci contra iustitiam transgrediendo ꝓcepta negatiua: vbi magis apparet iniustitia: et plus nocumenti ꝓmo fit. Tertio addit actum confessionis. ibi non abscondi. Cum enim deus cognoscat certius et clarius omnia q̄ ille qui facit: tamen hoc est vt dicit Cassiō. peccatum deo cognitum facere in confessione scilz delicta et peccata producere. Confessio enim repręsentat personam dei: hoc est non abscondere: non minuere grauitatem: magnitudinem et turpitudinem peccatorum circumstantias celando.

Ad oīne peccatū nō requiritur actꝰ.

Distinctio pctōrum

Differūt meritū demeritum.

Peccatū omissionis quādo imputatur alicui.

Pctm diuiditur ex parte radicis.

§. IIII. Quinta diuisio peccatorū

est ex parte radicis eorū. Sunt autem quinq̄ radices peccatorum.

rum. Prima est amor inordinat⁹ sui. Secũda est timor indiscretus. Tertia cupiditas. Quarta cõcupiscẽtia. Quinta superbia. Prime due insinuantur per psal. dicentẽ. Incensa igni & suffossa ab increpatione vultus tui peribunt. i. propter opa mala q̃ procedunt ab inordinato amore sui: & hec dicũt succensa igni: & ea opera que sunt ex inordinato timore mali: et hec dicũtur suffossa: quia timor deijcit hominẽ infra se. Peribunt hoies ab increpatione dei. i. iudicante deo. Vñ Aug. super pſ. dicit: ibi. Omne peccatũ procedit vel ab amore male inflammante: vel a timore male humiliante. Alie tres radices peccati notantur. j. Joan. ij. Omne qđ est in mundo: aut cõcupiscẽtia carnis aut cõcupiscẽtia oculorum. aut superbia vite. i. qđ est in amatoribus mũdi seu peccatoribus. i. oĩe pctũ quod est in eis procedit aut ex concupiscentia carnis: aut concupiscentia oculorum: aut superbia vite. Dicuntur autẽ hec radices peccatorum: q̃ similitudinarie se habẽt ad peccata: sicut radices ad arbores materiales. Sicut enim radix arboris est per quam arbor nutrimentum sumit: et per quam arbor conualescit & crescit: & per quam arbor proficit & fructum producit. Sic secundum hec tria a simili ex qualibet harũ radicum peccatũ incipit: cõualescit: & fructũ producit. Ex eo eñ pctũ incipit: ex quo homo ad peccatum inclinatur. Hoc autẽ est bonũ intentum ad quod peccator inordinate conuertitur. Nam bonũ quod habet rationem finis mouet efficientem & appetẽtem: et ideo radix peccati in nobis dicitur passio vel prona nitas ad peccandũ que ex corruptione originalis cõsequitur. Unde passio que est radix peccati sic distinguitur: quia vel est passio secundum inclinationẽ appetitus in id quod est vltimus finis bonorum cõmutabilium sicut est hõr. Ꝑ hoc ponit prima radix peccati ab Augusto. que est amor sui inordinatus: que est causa omnis peccati. Secũda radix oĩs peccati est timor. Hui⁹ ratio est: q̃ ex eo q̃ aliquid inordinate diligitur & male oĩa impedientia illud male timentur. Et si oĩe pctũ procedit vel ex inordinato appetitu alicuius boni: vel ex inordinata fuga alicuius mali: sed vtrunq; horũ reducitur ad inordinatũ amorem sui. Cuius ratio est: q̃ propter hoc hõ vel appetit inordinate bona: vel fugit inordinate mala: q̃ inordinate amat seipsum. Qđ eñ aliquis appetat inordinate bonũ temporale: vel fugiat inordinate malum temporale: non est nisi ex hoc q̃ seipsum inordinate amat. Quod ptz ex hoc q̃ amare aliquẽ non est aliud nisi velle ei bonum: qui ergo amat seipsum inordinate: inordinate vult sibi bonũ aliquod. Vel etiã passio inordinate inclinans appetitum hominis in ea bona que ꝓpter finem vltimũ cõmutabilũ. i. propter hoiem queruntur: et hoc tripliciter. Primo quia vel talis passio est inclinãs appetitũ inordinate in bonum vtile vt diuitias & hmõi. De qua apls. j. Tim. vj. Radix oĩm malorũ est cupiditas: et sic est tertia radix scilz cupiditas. Vel est talis passio que inclinat inordinate appetitum in bonum delectabile & sic erit quarta radix peccati. s. concupiscentia oculorum circa bona exteriora in vsum ordinata: et hec concupiscentia est duplex. Una que ordinat ad conseruationem speciei per generationẽ: & hec dicitur recte concupiscentia carnis: vt in venereis: dicitur etiam luxuria. Alia concupiscentia est que ordinatur ad conseruationẽ indiuidui: & talis vr concupiscentia oculorũ scilz eorũ que sunt delectabilia: non tamen Ꝑm sensum solum: sed Ꝑm apprehensionẽ cuiuscunq; apprehensiue virtutis: vt in cibis et alijs delectabilibus sensibus. Tertio passio inclinat appetitũ inordinate in bonum opinabile vel honestum. Et sic erit quinta radix scilz superbia circa bona secundum opinionem: vt honor: dignitas: & hmõi. Hec be. Tho. sup. ij. sen. dist. xlij. et. j. q. q. lxxvij. Posset etiam dici sic vt in auctoritate ipsa Joã. superius posita exprimantur tres vltime radices peccati. In concupiscẽtia carnis notatur inordinatus appetitus in bonum delectabile: vt in cibis & venereis & hmõi. In cõcupiscẽtia oculor̃ appetitus inordinat⁹ in bonũ vtile: vt diuitias & hmõi: que al's dicitur cupiditas. Tertium. scilz superbia: aliter exponi non oportet.

Triplici ter cõualescit pec catum.

Passio inclinat tripl'r.

§. V. Sexta diuisio peccatorum

Peccatũ etiam diuidit ex parte originis.

est ex parte originis. Vñ bea. Greg. xxxj. li. moral. dicit q̃ septẽ sunt capitalia vel principalia vitia: ex quibus omnia alia oriuntur scz inanis gloria: inuidia: ira: acidia: auaritia: gula: luxuria. Et super hec oĩa quasi regina et mater est superbia. Et circa ista capitalia videnda sunt tria scilz conuenientia: numeri sufficientia: differentia. Quantum ad primum sciendũ quod omnia predicta capitalia dicuntur quasi a capite deriuata: q̃ capita sunt multorum vitiorum & in hoc cõueniunt. Dicitur autem vitium capitale a capite ꝑ similitudinẽ. Caput eñ tripliciter sumitur. Primo sumitur caput pro mẽbro corporis: & sic sumitur. j. Cor. xj. Omnis vir orans aut prophetans velato capite deturpat caput suũ. Et caput est quoddã mẽbrum aialis quod est corporis principium: ideo scõo caput dicitur omne principium Ꝑm illud Threno. iij. Dispersi sunt oẽs lapides sanctuarij in capite oĩm platearum. i. in principio. Tertio caput significat principatũ vel ducatũ rectoris. Et huius ratio est: quia sicut omnia alia membra corporis a capite quodammodo reguntur & ad ipm ordinãtur: ita exercitus a duce regitur & ad ipsum ordinat: et hoc modo sumitur Amos. vj. Capita populorũ pompatice ingredientes domũ Jsrael. Capita vocat principes et rectores. Et secundum has tres proprietates capitis vitiũ capitale potest dici qđ capite plectitur. Ꝑm August. vt sacrilegiũ: furtum: homicidium et huiusmodi. Et hoc modo vitiũ capitale idẽ est quod mortale id est dignũ morte seu decapitatione. Nõ enim infligitur ista pena mortis in iudicio nisi pro mortali: sed sic nõ accipit Greg. in dicta numeratione. Secundo modo dicitur capitale qđ est principiũ aliquorũ pctorũ: ex quo plura alia oriunt: & Ꝑm hoc Greg. vitia capitalia principalia nominat. Tertio dicitur capitale vitium ad qđ vitia alia ordinãtur. Nam princeps est caput exercitus: ad cui⁹ bonũ totus exercit⁹ ordinatur: vt vr. xj. Meta. Et per hunc modum illud vitiũ ad quod alia ordinantur dicitur capitale. vnde Greg. in Moral. vbi. s. Vitia capitalia sunt quasi duces: et vitia que ex eis oriuntur sunt quasi exercitus. Hec be. Tho super. ij. sen. dist. xlij. et in questionibus de malo. Quantũ ad secundum. s. numeri sufficientiam quare scz septem et nõ plura neq; pauciora sunt. Pro huius declaratione sciendum quod omne peccatum procedit vel q̃ appetitus inordinate appetit bonum: vel quia inordinate fugit bonum: que duo sunt eiusdem rationis: scilz appetere bonũ inordinate: & fugere oppositũ inordinate: scilz malum. Verbi gratia. sicut gulosus inordinate appetit cibum: et inordinate fugit tristitiam que est ex absentia ciborum causatur: et simile in alijs capitalibus. Et sic vitia capitalia possunt cõuenienter distingui Ꝑm differentiã boni et mali. Ita q̃ vbicũq; aliqua specialis ratio appetibilis vel fugibilis est: ibi est vnũ vitiũ capitale. Et est etiã sciendũ q̃ bonum ad se attrahit appetitum. sed q̃ appetitus refugiat aliquod bonum: hoc est Ꝑm specialem rationẽ considerata circa hmõi bonũ: vt quia laboriosum vel impeditiuum delectationũ corporearum. Primo igitur dico q̃ omne pctũ procedit ex hoc q̃ appetitus inordinate appetit bonum. Et hoc qui dẽ bonum potest esse triplex scz vel bonum mentis: vel bonũ corporis: vel bonum rei exterioris. Primo igitur appetitus inordinate appetit vel querit bonum mentis honestũ: qđ est bonũ imaginatiuũ. s. excellentie glorie et honoris: et ad hoc ordinatur vt ei⁹ principiũ superbia vel inanis gloria. Secundo appetitus appetit bonum corporis quod est bonum delectabile: et hoc bonum vel pertinet ad conseruationem indiuidui quod est cibus: & ad hoc ordinatur gula: vel pertinet ad cõseruationẽ speciei: sicut est in venereis: et ad hoc ordinatur luxuria. Tertio appetitus inordinate appetit bonũ vtile scz corpori vt diuitias: et ad hoc ordinatur auaritia. Et sic quatuor sunt vitia capitalia ex parte appetitus inordinate appetentis bonũ. s. superbia vel inanis gl'ia respectu boni honorabilis: auaritia respectu boni vtilis: gula respectu boni delectabilis Ꝑm gustum: vel luxuria respectu boni delectabilis secũdum tactum. Scõo appetitus humanus inordinate fugit bonum aliquod Ꝑm aliquã specialẽ rationẽ: puta inquantum illud bonũ est impeditiuum boni inordinate cupiti in seipso: vt verbi gratia. Sicut bonũ spũale impedit quietẽ vel delectationẽ corporalem: et sic est acidia: que nihil aliud est q̃ tristitia de aliquo bono spũali prout est impeditiuum boni corporalis: quod appetens in seipso inordinate cupit. Secundo appetitus inordinat⁹ alicuius bonum refugit in alio: Ꝑm q̃ bonum illius impedit ꝑpriam excellẽtiam in seipso: & sic est inuidia: que est dolor de alieno bono inquantum apprehenditur vt diminutiuum proprie excellentie. Tertio nõ solũ aliquis refugit vel odit bonum in alio sed etiã contra bonũ ei⁹ insurgit ipsum repellendo: & sic est ira: que est appetitus vindicte qua aliquis impugnat aliquẽ cõtrariũ agendo. Hec. be. Tho. super. ij. sen. dist. xlij. et in questionib⁹ de malo. Quantum ad tertium principale: scz differentia capitalium a radicibus. Sciendum q̃ ipsa vitia ita dicuntur capitalia q̃ non dicuntur radices. Et ratio huius est: quia hec est differentia inter capitale et radicem: quia capitale est quiddam peccatum: radix aũt pcti inquantum radix non est peccatum.

Septem sunt capitalia peccata.

Differũt radix et capitale.

Septem capitalia p̄ que figurant.

§. VI. Hec septem vitia capitalia figurata sunt per septem gentes seu nationes que habitabāt in terra p̄missionis: fm magistrū in. ij. senten. z Hug. cardinalē super Ps. Ipsa eñ terra p̄missiōis affluēs lacte z melle signat humanā naturā in genere: vel animā quālibet in particulari in statu innocētie z iustitie: q̄ vtiq; affluebat lacte puritatis: z melle cōsolationis celestis. Sed per primorū parentū trāsgressionē postea inhabitata est z possessa a septē nationibus: id est vitijs capitalibus. Obtēta autē per christū deuictis vitijs est postea inhabitata per tribus duodecim Israel: et leuitica: id est p̄ septem virtutes z ser opera misericordie corporalia z spūalia q̄ reperiūtur in veris fidelibus quod bellū christus notauit: cum ait Luc. xj. c. Si fortior illo superueniēs vicerit eum: vniuersa arma auferet z c. Fortis in malitia diabol⁹ qui castrum seu atriū mundi tenebat in pace quasi nullo ei resistēte: et hoc cum septē his nationibus id est vitijs. Superueniens fortior christus vicit eum: et abstulit ei arma sue malitie ea detegendo. Et hoc bellum z victoriam notat Ps. psalmo. xliij. dicens ad dominū. Manus tua gentes disperdidit: plantasti eos: afflixisti populos et expulisti eos. Ubi ostendit in ipso bello tria.

¶ Gratiam christi operatā. ibi. manus tua gen. dist.

¶ Iustitiam animi reformatam: ibi. planta. eos.

¶ Malitiā penitentia euacuatā: ibi. affixisti.

Petīn sine gr̄a non p̄t eiici.

Quantū ad primū sciendū vtiq; q̄ per nos nō possum⁹ superare vnā minimā tēptationē: nec eijcere a nobis vnū petīn. Sine me ait saluator nihil potestis facere. Joan. xv. Et ratio est quia cū petīn mortale sit defectus quasi infinitus seu iniuria: q̄ contra deū bonū infinitū: z homo sit virtutis finite: nō p̄t finitū attingere ad infinitū: nisi adiunctum infinito: et hec est gr̄a christi q̄ est quasi infiniti valoris. Vñ ap̄ls. Iustificati gratia per gratiā ipsius z c. Et ad Titū. iij. Iustificati gr̄a ipsius. i. iusti facti expulsis peccatis. Sicut ergo Josue seu Jesus naue dux populi dei ipse fuit: q̄ transito Jordano deuicit z p̄strauit illas septē nationes: z tradidit tribub⁹ Israel terrā possidēdā. Sic Jesus noster mediante baptismo vbi dimisit virtutem sue passionis expulsis oībus capitalibus vitijs: tribus virtutū infundit in genus humanū seu animā quālibet eum sequētem per fidē: vt possideat statum quietū z suauē. Et hoc est q̄d dicit Ps. Manus tua. Brachiū dei ꝺr pater. fm illud. Fecit potentiā in brachio suo. Luc. j. q̄ ab ipso p̄cedit filius sicut manus a brachio. Digit⁹ ꝺr spūssanctus. fm illud. Si in digito dei eijcio demonia z c. Luce. xj. quia procedit a patre z filio sicut digitus a brachio z manu. Sed manus in scriptura frequēter ꝺr filius: q̄ sic p̄cedit a patre: sicut manus a brachio. Et q̄ sicut per manū quis operatur: ita oīa p ipsum facta sunt. Jo. j. Manus ergo dei. i. filius dei incarnatus superueniens in mundū: gentes vitiorū vicit: diabolū cū septē capitaneis vitiorum: que vitia dicuntur: gētes quasi gehenne. i. inferno debite: quia per ipsa hō traditur inferno. Disperdidit aūt et destruxit. i. ad nihilū deduxit merito sue passionis: doctrina sue eruditionis: et exemplo sue p̄fectissime cōuersationis. Ipsa autem interpretatio nominū illarū gentiū ostēdit p̄prietates ipsorum vitiorū. De ipsis aūt nominibus gentiū dicitur Deut. vij. Cum introduxerit te dñs de⁹ tuus in terrā quā possessurus ingredieris: id est in illum statum iustitie reparate: et deleuerit gētes multas coram te. q. d. Dñs hoc faciet non tu. Etheū: Gergezeū: Amorreū: Chananeū: Pherezeū: Eueū: z Jebuseū: pcuties eos vsq; ad interitionē. Nō inibis fed⁹ cū eis: vt sez etiā motibus ipsorū capitaliū venialiter acquiescas: sed vsq; ad primas radices prosterne. Per Etheū qui interpretatur stupēs vel formidās signatur inuidia: que formidat felicitatē alienā z dolet. Unde Señ. Utinā inuidi oculos vbiq; haberent vt omnū felicitate torquerentur. Dicitur Etheus stupēs. i. admirās: q̄ inuidus quodlibet bonū etiā paruū admiratur in primo cui inuidet: tanq̄ sit multum excellens. Unde poeta. Fertilior seges est alieno semper in aruo. Utcunq; pecus grādi⁹ vber habet. Uel stupens etiam dicitur qui ob frigiditatē dētū: vt cū comedunt acerba vue z huiusmodi: non p̄t bene comedere. Sic inuidia facit sibi insipida bona aliorum. Amos. iiij. Ego dedi vobis stupōrē dentū in cunctis vrbibus vestris. Dedi. i. promisi dare: vel permisi habere: ac etiā ratione pene illius afflictiōis inuidi hoc dat deus in punitionē. Per Gergezeum q̄d interpretatur colonum ejciens vel aduena appropinquans signatur superbia vel inanis gloria. Hec enim superbia ejecit diabolum de celo z hominem de paradiso: qui erāt coloni illorum locorum. Dicitur etiam aduena: quia quāto sua mēte cogitat deo appropinquare. i. exaltari: tanto magis elongatur a deo. Job. xx. Si ascēderit vsq; in celū superbia eius: z caput ei⁹ nubes tetigerit: quasi sterquilinū in fine perdetur. Per Amorreum qui interpretat amaricans significatur acidia: que facit hoiem amaricari propter laborem boni operis: sicut gaudium spirituale consolatur animā: ita tediū de bono diuino agēdo fastidit et in horrorē ducit. ad Hebr. xij. Uidete ne qua radix amaritudinis sursuz germinans impediat. Per Chananeum qui interpretatur lapides colligens vel commotus: intelligitur ira: que cōmouet totū hominē ad appetitum vindicte: z colligit lapides contumeliarum et detractionum et contentionum: in mēte sua cōcipiēdo ad offendenduz alios verbis suis. Eccli. xxvij. Qui voluit lapidem: scilz proijciendo cōtra aliquē cōtumelias: reuertetur ad eū: q̄ sibi etiam fit iniuria in verbis et factis. Per Pherezeum qui interpretatur dissemination: signatur luxuriosus: qui nō curat vbi semen spergat: sed passim et indifferēter. Hiere. v. Equi amatores in femineis: z emissarij facti sunt: vnusquisq; ad vxorem proximi sui hinniebat. In veteri lege qui patiebatur fluxum sanguinis immundus iudicabatur nec ad templum det: quod significat ecclesiā militantē: potest accedere vel triumphantem. Per Eueū qui interpretatur ferus vel pessimus: signatur auaritia: que facit hoiem feram pessimam deuoratricē sui proximi: adeo q̄ nō miseretur amicorum z propinquorum. Eccli. x. Nihil iniquius q̄ amare pecuniā: hic eñ ajam suā venalem habet. Per Jebuseū qui interpretatur p̄sepe signatur gula: que semp vel let esse ad mēsam: sicut ajalia bruta ad p̄sepe. Esa. v. Ue qui cōsurgitis mane ad ebrietatē sectādā z c. vel interpretatur cōculcatio: q̄ aia saturata calcabit fauus. Prouer. xxvij. Scōm quod notatur in predicto psalmo est iustitia reformata dum ꝺr: plantasti eos. s. filios Israel. Ad literā ꝺr plātasse q̄s de nouo induxit in terrā p̄missionis. Et sicut plāta cum noua est sepe irrigatur vt cōualescat: ita deus illum populum suū de nouo introductū in terram promissionis miraculis pluribus irrigauit: et bonis varijs fecundauit. Moraliter aūt filij Israel sunt virtutes z boni mores quos deus animabus conuersorum infundit. Nam vt dicit Amb. Cum renuntiatur improbitati statim assistitur virtuti. Egressus eñ malitie virtutis operatur ingressum. Eodēq; aditu quo vitium excluditur innocentia copulatur. Has autē virtutes vt firmentur z crescant deus spūalibus cōsolationib⁹ irrigat vt fructum faciāt. Ego ait ipse deus per Hiere. plantauit te vineam meā electā oīe semē verū. s. virtutū posui ibi. Tertiū notatum est malitia euacuata z hoc per penitentiā: dū ꝺr. Afflixisti populos et expulisti eos. Populos dicit illas nationes gētium que signāt vitia vt dictū est. Afflixit autem per penitentiā. Ha gulosus dum dolet z penitet vere de gula: affligit se mente z corpore ieiunando et abstinendo. Luxuriosus penitens tristatur de vitijs perpetratis: et affligit se continendo. Sic suo modo auarus superbus z alij. Dicuntur autē hec vitia gentes quasi gehenne dedita: quia deducunt ad gehēnam: sed ex afflictione penitentie expelluntur de terra promissionis. i. de anima. Uñ Magdalene se affligenti in penitentia quod figurabat etiā vnguentum secum ablatum dictum fuit. Remittuntur tibi peccata tua z c. Luc. vij. Et per afflictionem penitentie factū fuit vt christus ejceret septem demonia ab ea: vt dicitur Marci. xvj. id est septem vitia capitalia.

¶ De nocumētis pcti mortalis q̄ sunt vigintitria. Cap. iij.

Nocumēta peccati. xxiij.

Effectus seu nocumēta peccati mortalis: colligendo summatim notabimus xxiij. qui cum magna mala sint cogit peccator clamare cum ps. peccante sed penitēte. Miserere mei deus fm mag. mi. tu. Magna est misericordia dei erga hoiem increando: q̄ de non ente quod est magna miseria facit esse: et tam nobile esse dedit: q̄ ad imaginē z similitudinem suā. Magna etiam misericordia dei in gubernando hominem et prouidendo oībus suis necessitatib⁹: sed maior p excellētiā: et maxima est educēdo pctōrē de lacu pcti: et de luto fecis: et de tenebris inferni ad lumen celi. Et propter hoc efficiendū de celo venit ad terras et sustinuit passionem. Ideo autem misericordiam postulare debet pctōr potius q̄ aliud: quia misericordia habet pro obiecto miseriam z ipsam leuat. Non potest autē esse maior miseria q̄ pctī. Cōducit eñ tandem ad summā miseriā contrariam perfectissime felicitati. Unde in figurā decem leprosi designantes trangressores decem preceptorum clamabant ad Jesum.

Amor⁹

Chananeus.

Pherezeus.

Eueus.

Jebuseus.

Hiere. ij.

Amor⁹ ē dei filius.

Etheus.

Ouid. li. j. de arte amādi.

Gergezeus.

Jesum. Jesu p̃ceptor miserere nostri. Luc. xvij. Et Chananea p filia sua demoniaca signãte aĩam possessam a diabolo. Miserere mei ꝛc. inquit. Filia mea male a demonio verax. Veratur aũt anima a pct̃o multiplici malo. Et in vite huius cõuersatiõe: ꝛ in ipsius aĩe seperatiõe: ꝛ in ipsius collatiõe. Et in vite quidẽ cõuersatione miseriã patitur ꝛ veratur in triplici differẽtia bonorũ: scz.

¶ In bonis temporalibus.

¶ In bonis naturalibus.

¶ In bonis spiritualibus.

Triplex bonũ rẽ posse p peccatũ amittitur

§. I. Et bona quidẽ tẽporalia etsi

minima sint respectu aliorũ: tamẽ bona sunt a deo: ꝛ vt dicit p̃s organice deseruiũt felicitati. i. instrumẽtaliter: qz sunt tãq̃ media ad perficiendũ aliqua opera virtuosa. Sũt aũt hmõi tripartita: videlz diuitie seu substãtia temporalis: honorificentie seu gloria mũdialis: presidẽtie ꝛ libertas humanalis. Diuitias quidẽ siue naturales: vt possessiões: animalia: victualia: ꝛ hmõi: ac etiã diuitias artificiales: vt pecunie argẽtee: auree vestes: ꝛ hmõi domin⁹ tribuit: vt meditãte earũ fideli dispensatiõe quis sibi mereaꝫ vitam eternã. Sed si quis eis abutatur: vel alias earũ largitorem offendat per peccatũ: frequẽter eas amittit: vnde ad magnã miseriaz ꝛ vexationẽ deueniat. Sic Egyptijs propter peccatũ suũ: iniurias videlz ꝛ offensiones quas Hebreis inferebant: ablata sunt. Es: vasa aurea ꝛ argẽtea: ꝛ plures eorũ diuitie domino Hebreis illa cõcedẽte: vt habeꝫ Exo. xj. Israelitis aũt idololatrãtibus in terra promissionis ꝓpter peccatũ eorũ clausum est celuz annis tribus ꝛ mẽsibus sex. Unde magnã penurtã credendũ est indubitãter ibi exortã. Et iterũ alias sub Heliseo propheta tanta fame Samaria oppressa est vt matres comederẽt filios: vt habetur. iiij. Reg. vj. ꝛ vij. q̃ etiã quotidie talia flagella populi patiuntur propter peccata ipsorũ. Bonũ honoris ꝛ gloie multum appetitur. Unde ꝛ Aug. de ciui. dei dicit allegãs Ciceronẽ. Honos alit artes: quiq̃ gloria ad studia accẽdũtur. Et propter hãc consequẽdã antiqui Romani ad innumera ꝛ immẽsa pericula ꝛ labores se exposuerũt. Et hoc esse maius bonũ scz habere bonã famã Salomon ostendit magis q̃ diuitias habere dicens. Melius est nomẽ bonũ q̃ diuitie multe. Unde ꝛ sancti viri hãc conseruare ꝛ augere nituntur: nõ propter se: sed ad proximorũ edificationez: propter qõ dicebat apostolus. j. Cor. ix. Expedit mihi magis mori q̃ vt gloriã meã quis euacuet. Sz ꝛ istud bonũ per peccatũ tollitur vel diminuitur. Unde ꝛ Salomõ sapientissim⁹ quẽ propter famã virtutis ꝛ sapiẽtie omnis terra desiderabat videre. Qui etiam dixit regina Saba ad eum veniẽs de finib⁹ terre. Uicisti famã virtutib⁹ tuis: propter peccata lasciuie sue adeo sibi gloriã ꝛ honorẽ minuit: vt etiã de sua salute dubitaretur: de quo etiã dicit sapiens Ecclesia. xlvij. Dedisti maculam in gloria tua ꝛc. Sic ꝛ Magdalena quãtũcũq̃ esset genere nobilis diues ꝛ pulchra: propter lasciuias suas ita famã attriuerat vt diceret peccatrix. Potestas quoq̃ qua quis alijs preest donũ est nõ parum a domino concessum. ſm illud Sap. vj. O iudices data est vobis potestas a domino: ꝛ virtus ab altissimo. Et in hoc habẽt quandã similitudinẽ cũ deo specialem participantes diuinã potestatem: vt sicut deus omnibus preest ꝛ omnia regit: ita presidẽtes in mundo quibusdã preeminent ꝛ eos regunt. Unde ꝛ dij aliquando vocantur: propter quod dixit dominus Moysi. Exodi. vij. Constitui te deũ Pharaonis. Hec autem potestas ꝛ dominium frequenter per peccata tollitur. Unde et Nabuchodonosor propter superbiã suam ablatum fuit sibi regnum ad tempus qui erat monarcha mundi: voce emissa de celo dicente. Transit a te regnũ tuum: ꝛ ab hominibus ejcieris ꝛ cum bestijs erit habitatio tua. Dañ. iij. Sed ꝛ Balthasar filius eius propter peccata sua ex toto amisit ipsum regnum: ipso interfecto a Cyro rege Persarum ꝛ Dario capta Babylonia. Dañ. v. Sic ꝛ septem nationes que habitabant in terra promissionis amiserunt terras suas: ipsis interfectis cum regibus suis a Josue cum exercitu suo: scilicet Israelitarum: ꝛ pro eis ipsi Israelite possederũt. Unde ꝛ cũ dominus promitteret illam terram se daturum semini Abrae: quasi rationẽ assignans quare tũc nõ dabat ipsi Abrae: subdit. Nondũ sunt complete iniquitates Amorreorũ. Gen. xv. id est nundum ascenderunt ad tantã malitiã, q̃ adhuc mereãtur perdere illa dominia. Insuper ꝛ ipsi Judei possessam illam patriam fertilem ꝛ gratiosam propter peccata sua per. lxx. annos amiserunt translati in captiuitatem Babylonicam cũ rege suo Sedechia. iiij. Reg. vl. Et demum reuersi grauiora perpetrãtes: ꝛ dei filium interimentes. post maximã stragem amissa omni dignitate regali ꝛ sacerdotali captiuati ꝛ venditi in seruos dispersi sunt per vniuersum orbẽ. Libertas vtiq̃ magnũ bonũ estimat. Nõ enim bene pro toto libertas venditur auro. Sicut econtrario seruitus est maxima miseria: quia per peccatum inducta est seruitus. Unde Amb. Nõ esset hodie seruitus si ebrietas nõ fuisset. dist. xxxv. sexto die. Et loquitur de Cham qui ex eo q̃ derisit Noe patrẽ suũ: quem propter ebrietatẽ vidit nudatum: maledictionem seruitutis ab eo accepit in genere suo. Peccator seruus etiam efficitur diaboli ꝛ peccati. Joã. viij. Qui facit peccatũ seruus est peccati: male ergo veratur homo a demonio peccati: cũ de magnis dignitatibus deuoluatur ad magnas miserias: propter quod clamare cogitur. Miserere mei vel nostri. Gen. xx.

§. II. Bona autem naturalia tri

Pctm̃ no cet tripli ci bono naturali.

partita sunt: videlicet.

¶ Familia parentalis.

¶ Consistentia corporalis.

¶ Potentia animalis.

Familia parẽtalis sunt ꝓpinqui: precipue filij qui cũ sint de substantia patris ꝛ matris: rationabiliter dicuntur bona naturalia. Et hoc bonũ cum nõ habetur: multũ desideratur etiaz a probis viris: sicut patet in Jsaac orante pro conceptu. Rebecce vxoris sue ꝛ Abrãã de hoc dño pie conquerenti cum dixit. Vernaculus meus. Heliezer iste Damascus erit heres meus: mihi autem nõ dediſti semẽ. Et cũ habetur multũ amatur cõseruatio vite eorũ ꝛ sanitas. Et ratio huius esse potest: qz naturaliter vnunquodq̃ appetit perpetuari quantũ possibile est: cognoscit autẽ quilibet experientia docente: q̃ in se diu permanere nõ potest: cũ mortalis sit ꝛ corruptibilis: et cũ filij ꝓ sit de substãtia parentũ dũ sunt et viuunt filij: sic in eis ꝛ per eos videntur permanere ꝛ perpetuari per successiũ ex eis generationẽ. Sed certe filij ꝓpter peccata parentũ quãdoq̃ ex hac vita subtrahũtur: aliquãdo diu ꝛ grauiter infirmantur. Exemplũ in Dauid cui dictũ fuit a Nathã: qz blasphemare fecisti nomen domini: idcirco morietur filius tuus: qui. s. fuerat natus ex Bersabee quod ꝛ factũ est vt habeꝫ ij. Reg. xij. Sic ꝛ Heli sacerdos qui peccauerat in non habendo curã de filijs Ophni ꝛ Phinees: audito q̃ filij ei⁹ in bello mortui essent ꝛ occisi ꝛ arca domini capta a Philisteis ex dolore cecidit retro: ꝛ fractis ceruicibus expirauit. j. Reg. iiij. Quãuis ſm leges humanas filius nõ debeat aliquo modo occidi pro peccato patris etiam si cõmisisset crimen lese maiestatis: sed alijs penis puniri potest: vt amissione bonorum: rerum temporalium ꝛ patrie: tamẽ in iudicio dei ꝛ ſm legem suam etiam morte corporali punitur filius pro patre. Nec ex hoc fit iniuria vel iniustitia filio: qz omnes sumus ꝛ iusti ꝛ iniusti debitores mortis quo ad deum propter originale peccatũ: sed quo ad aiam̃ seu penã inferni vel purgatorij: vtiq̃ firma manet sententia domini illa Ezech. xviij. Filius non portabit iniquitatem patris: ꝛ econuerso. Consistentia corporalis seu conseruatio vite corporalis quantum ametur precipue cuz sanitate eius quilibet experitur in seipso: vt induci non oporteat illud quod Sathan dixit domino. Job. ij. Pellem pro pelle ꝛ cuncta que hz homo dabit pro anima sua: id est vita conseruanda. Propter hoc tempore pestis vitantur etiam cõsanguinei ne inficiãt: queruntur diligentissime medici: sumuntur potiones amarissime: vstiones ꝛ incisiones sustinentur: varia tormentorum genera ac malefactores patiuntur: ꝛ multa illicita perpetrantur ne vita perdatur. Sed vt dicitur extra de pe. ꝛ remi. cum infirmitas. Infirmitas corporis nonnunq̃ ex infirmitate animi procedit: dicẽte domino languido: qui scilicet iacebat in porticu piscine: ecce sanus factus es: vade ꝛ noli amplius peccare: ne deterius tibi aliquid contingat. Joan. v. Et exempla patẽt de Ezechia rege Juda qui egrotauit vsq̃ ad mortem. Esa. xxxviij. Et hoc propter peccatum ingratitudinis vel superbie de victoria habita seu liberatione ab exercitu Sennacherib. Exemplũ etiã in Maria sorore Aaron que effecta est leprosa propter murmurationem factã contra Moysen: vt patet Numer. xij. Sed ꝛ infectio aeris ꝛ pestis euenire propter peccata hominũ ostenditur. ij. Reg. vlti. quãdo ꝛ propter elationẽ Dauid qua vsus est in numerare faciendo populũ: tum etiam propter cõspirationẽ populi contra ipsum Dauid factã in cõuratione Absalonis: infra triduum mortui sunt ex peste. lxx. milia de Jsrael. Notanduz tamẽ q̃ decretalis dicit nõ unq̃. i. non semper sed aliquando. Nam ꝛ infirmitates etiam immittuntur a deo propter alias causas q̃cq̃ q̃ propter peccata: vt ptz in Job vlcere pessimo percusso: ꝛ Jhesu dono ceco ꝛ postea illuminato. Joan. ix. Et quia difficile est ex

Cura circa epidimiam.

Septem nationes extirpate

Ubi. v. c. iiij. Lib. j. nuo. ſti. Prouer. xxij.

Luc. vij.

certitudine scire hmõi causaz nisi a deo reueletur: ideo q̃libet in hac parte viã tenere dz humiliorẽ: vt.s. ppter pctã sua cũ infirmatur ertistimet se a deo flagellatũ: de alijs nõ iudicet cũ causam ne sciat. Insup z guerre z bella vbi vulnerant z occidũtur innumera multũ hominũ: ppter pctã cõtingũt. Jaco. iiij. Unde bella z lites in vobis? Nõne ex cõcupiscẽtijs que militãt in membris vestris? postq̃ Salomon peccatis se implicauit: suscitauit et dñs plures inimicos ad bellandũ cõtra eũ qui prius in maxima regnauerat pace: vt ptz. iij. Reg. xj. c. Et in libris Judicũ hoc plene ostenditur: q cũ ille ppls Jsrael a mãdatis dei declinabat: suscitabãtur cõtra eos bella finitimis nationibus cũ multis oppssionibus. Male ergo verat creatura a pctõ: z ideo in miserijs hmõi cõstituta clamat. Miserere ꝛc. Potẽtie animales cũ naturales sunt: sunt ꝑm Aug. bona media: quib9 z bñ z male vti possumus: sed in se valde bone sunt z necessarie ad operandum. Et he sunt tres principales. Primo potẽtia intellectiua. Scõo potẽtia volitiua. Tertio potẽtia sensitiua. Quelibet veratur suo modo per peccatũ. Unde pñs. penitens ait Conturbata sunt omnia ossa mea. i. potẽtie quibus anima vigoratur ad operandum. Et hoc figuratum extitit in vulnerato a latronibus qui descendit a Hierlin in Hiericho: vt habetur Lu. x. Uulnera eiñ sunt ipsa mala infira potẽtijs: vt declarat magister in. iiij. sen. in prin. Et quantum ad potentiã intellectiuã dicitur Sopho. j. de peccatoribus. Ambulabãt. i. operabãtur vt ceci: q dño peccauerũt. Et in huj9 figura legitur Judi. xvj. c. q Sãson captus a Philistetis excecatus est ab eis: ad insinuandum q viro quãtũcunq; sancto capto per tẽtationẽ a demonijs: eruunt sibi oculi intellectus: nõ quidẽ vt priuetur potentia intellectiua vel actu intellectus simpliciter sed in particulari opere eligibili: ita passione obtenebratur vt tũc nõ aduertat illud esse malũ: sed bonũ sibi videtur illud faciẽdũ: q̃uis in habitu z in generali cognoscat illud esse malum. Et hoc est q̃d dicit pñs in lib. Ethic. q omnis malus est ignorãs. Ignorat eiñ peccãs tũc illud esse malũ: vt fornicationẽ: etsi habitualiter sciat illud esse malũ z prohibitũ: sicut ebrius posit9 in ebrietate dicit veras sententias quas habitu tenet: sed cum profert in ebrietate nõ eas actu intelligit impeditus ab ebrietate. Ignorat etiã peccato quot z quanta bona per peccatũ perdat: quãta mala incurrat per peccatũ nõ cõsiderans ea. Et q̃uis non auferat ex toto peccatũ iudiciũ rationis: propter q̃d peccator nõ priuatur actu iudicandi z sententiãdi z reprehendẽdi alios peccatores z puniẽdo: dũmodo cũ humilitate fiat: tamẽ multũ hebetatur intellectus z obscurus remanet: non adiutus lumine gratie: qua talis priuatur in iudicando: corrigendo z puniendo: z indignus redditur. Qua enim frõte potest alios corrigere cũ tacit9 sibi ꝓpsi respõdet: eadẽ se admisisse que corrigit inquit Hiero. distin. xxv. primũ. Et si parũ gaudij esse valeat et qui lumẽ celi corporale videre nõ potest: vt ait Tob. c. v. imo multũ doloris: non minus veratur anima amisso lumine intellectus per peccatum: z ideo clamet. Miserere ꝛc. Uoluntas quoq; multuz est remissa ad bonũ per peccatum: adeo q bonũ quod intelligit z in generali ꝓponit agere nõ valeat: propter q̃d ait apostolus Rom. vij. Nõ enim q̃d volo bonũ hoc ago: sed quod odi malũ illud facio. Et loquitur scõm vnam expositionẽ in persona constituti in mortali. Unde z figuratur per claudũ qui videt quidẽ quo pergere debeat: sed recto gressu incedere nõ valet: quibus claudis dicitur per Hellam. iij. Reg. xviij. Usq; quo claudicatis in duas partes. Claudicat ex parte dextra qui precepta ad deũ nos ordinãtia nõ seruat. Claudicat ad sinistrã: qui mandata erga proximũ nos dirigentia non custodit. Et secundũ beatum Thom. in. j. ij. Nec talis diu in peccatis permanere potest: quin labatur in alias. In repentinis enim casibus qui quotidie occurrũt in quibus non potest haberi multũ temporis ad deliberanduz: operatur homo ꝑm finem sibi prestitum z habitum perceptum. Et cum peccator non sibi prestituat vt vltimum finem ad quem omnia dirigat gloriosum deum: sed creaturam cuius amorem deo z mandatis eius preponit: ideo non ꝑm deũ z mãdata eius agit: sed scõm passionẽ suam z malum habitũ alicuius vitij cui est deditus. Et hoc est quod dicit Grego. q peccatum quod per penitentiã non diluitur mox suo põdere ad aliud trahit. Sicut patet in Dauid qui lapsus in adulteriũ: q cito non penituit addidit et homicidium ordinando de morte Urie. ij. Regũ. xj. Uoluntas etiam peccatoris spiritualia non gustat: q superfluo huiusmodi terrenorũ: id est amore infectus est vt infirmus: sed ei vilescunt z fastidiunt spiritualia. Potentia sensitiua seu sensualitas multipliciter veratur passionibus propter peccatum. Gloriosus enim deus sic instituit hominẽ vt ratio subijceret sibi: z inde sensualitas omnino erat subdita rationi. Sed per peccatũ inobediẽtie rebellãs se ratio deo immediate: z caro recalcitrauit spiritui. In cuius signũ ꝑm Aug. de ciui. dei primi parentes senserũt stimulos carnis in mẽbris genitalibus: ppter q̃d erubescẽtes ad inuicẽ fecerũt sibi perizomata. i. succintoria seu coopimẽta. Gen. iij. Et potẽtia quidẽ cõcupiscibilis non appetit nisi delectabilia sensibus etsi cõtraria spiritui. Caro enim concupiscit aduersus spiritũ: vt dicitur ad Gal. v. In cuius figurã ancilla Agar cõcepisse se videns ex Abraã et iã proteruã despiciebat dominã suam. Sarai: z cũ verberibus angeretur ab ea: fugã arripuit. Gen. xvj. ad designandũ q̃ sensualitas que est ancilla rationis: postq̃ per cõcupiscentiã cõceperit peccatũ ex viro. i. appetitu rõnali: despicit postea rationẽ nec vult ei obedire. Sed z si aliquãdo cogat quibusdã penis: vt ieiunijs z disciplinis: ipsa sensualitas fugit a ratione: nec propter hoc ei obedit: sed vt libera vagatur. Et in tantũ excrescit ipsa cõcupiscentia: vt non deferat naturali federi seu propinquis: vt patet in Ammon primogenito Dauid: q amore concupiscentie insanies in Thamar sororem suã: violẽter cõstuprauit eam. ij. Re. xiij. Et de Rubẽ qui ascendit cubile patris sui Jacob cognoscendo. s. vxorẽ patris. Gene. xxxv. z pe. Et de Semiramide bellicosissima regina Ninive: que duxit in maritũ filium suũ: sed ab ipso interfecta est. Jracibilis potẽtia plena est perturbatiõibus z vindictis illicitis. Unde Saul qui prius erat pacatissimus: adeo q despicientes dominiũ eius sibi a domino traditũ patienter tolerauit: nec in aliquo molestari eos voluit. Post victoriam magnam habitã cõtra Ammonitas: cum tamẽ populus hoc quereret: postq̃ a domino recessit per peccatũ ita turbulenter z furiosus effect9 est: vt frequẽter per se z per alios mortem quesierit generi sui Dauid et fidelissimi. z. lxxxv. sacerdotes occidi fecit: quia Achimelech princeps eorum fauorẽ dederat ipsi Dauid concedendo et panes z gladium Golie z consulendo pro eo dominũ. j. Regũ. xxj. z. c. seq. Alexander magnus vitijs immersus ita tracundus aliquando erat vt fidelissimum z amicissimum sibi propria manu interficeret. Sensitiua quoq; apprehensiua: vt visus auditus gustus z huiusmodi: ita efficiuntur inordinati per curiositatem q̃ nec satiatur oculus visu: nec auris auditu impletur. vt dicitur Ecclesia. j. c.

Intellect9 p peccatũ obfuscatur.

Figura exponit.

Uolũtas per pctm̃ inficitur.

Sensualitas per peccatũ veratur.

§. III. Veratur autẽ peccator et

detrimentum patitur in tertio genere bonorum que sunt precipua scilicet in bonis spiritualibus que sunt sub triplici differẽtia.

¶ Munimenta suffragiorum.

¶ Fulcimenta meritorum.

¶ Ornamenta virtutum z donorum.

Triplex est gen9 suffragiorũ ecclie.

Ille qui est in gratia recipit suffragium z munimẽ a sacramentis: ab indulgẽtijs z a fidelium actionibus bonis. Et a sacramẽtis quidẽ: quia sumendo aliquod eorũ cum deuotione: inde augetur sibi gratia: z fructus multiplex spiritualium: vt illuminatio mentis: consolatio spiritualis fortificatiõis z huiusmodi. Sz ille qui est in mortali non potest accedere ad ipsa: nisi cum sui detrimento. Dicit Augu. j. q. j. qui episcopi. q̃ sacramenta talia fiũt vnicuiq; cum quali cõscientia quis accedit. Idẽ habetur eo. Dominus declarauit § item nos dicimus. Qui cum cõscientia mortalis accedit mortem nouam anime incurrit per speciale mortale quod addit. sicut dicit apostolus. j. Corin. xj. de eucharistia. Qui manducat z bibit indigne: iudicium sibi manducat z bibit. Etsi in confessione accedens cum mortali z non contritus: totum tamen dicens: forte nouum non committat mortale: tamen fructum magnum confessionis non recipit. Si vero sacramenta non percipit: z vtilitate ipsorum se priuat: z mandatum ecclesie transgreditur: z sic omnimodo veratur. Secundario verus fidelis scilicet qui est in gratia habet suffragium ab ecclesia in indulgentijs. Ualent enim indulgentie date a prelatis ecclesie ad tollendum seu diminuendum penam temporalẽ debitam pro peccatis commissis. Nam culpa et debitum pene infernalis contractum pro mortali solus deus remittit. Cum autem culpa commissa sit causa debiti pene remanente culpa in anima nunq̃ potest fieri remissio pene. Ratio est: quia remanente causa remãet effectus. Exẽpli gratia. Sol existẽs superhemisphertũ nostrum est causa illuminationis aeris: dum ergo sol est super nostrum orizontem: semper aer inuenitur illuminatus: sic remanente culpa in anima remanet z obligatio pene. Et cum peccata mortalia sint cõnexa quo ad auersionẽ: quia omnia auertũt ab vltimo fine: ideo qui remanet in vno mortali nullo modo potest habere

Ualor: indulgẽtiarum.

remissionem

remissionē de aliquo alio mortali quo ad culpā: nec veniali: z p ꝫ̄s nec quo ad penā remanēte inordinatiōe culpe. Et sic indulgentie date a quocūq; siue a papa siue ab epīs alijs nihil valent his qui sunt in mortali. Indulgētie eñ tantū valent quātū sonāt Sonāt aūt ſm formā cōem q̄ habēt eas qui fuerint cōtriti z cōfessi. Añ existens in mortali nullius indulgētie est capax: etsi cēties iret ad sepulcrū dñi z limina apostolorū z haberet indulgentiā in articulo mortis: nil ei valēt permanenti in mortali: cū recepturus nō est effectū eius: q̄uis alias faceret q̄ cōtinet indulgentia: puta q̄ dat eleemosynā ecclesie statutā: vadit ad illā ecclesiā z hmōi. Clamare igitur hz. Miserere ꝛc. Tertiū genꝰ suffragij ecclesie est participatio omniū bonorū que fiūt in ecclesia oratiōnū: ieiuniorū: eleemosynarū: z hmōi. Assimilāt eñ theologi. vt. b. Tho. z Pe. de Tharā. z alij ecclesiā corpori humano: q̄ ſ similitudinē notauit apostolus ad Rom̄. xij. dicēs. Omnes scilz fideles sumus vnū corpus in christo. Eidemꝰ eñ in corpore humano q̄ ex cibo assumpto omnia mēbra recipiūt nutrimētum z robur: nisi sint precisa vel stupida: vt manus arida vel pes. A ſ simili ex omnibus operibus bonis que fiūt a bonis q̄libet verꝰ fidelis recipit participationē z fortificationē: nisi sit mēbrum precisum: scz per sententiā excōmunicatiōis: vel aridū q̄ euenit per priuationē viuacitatis gratie. i. per mortale. Hoc intelligens ꝑs. orabat dicēs. Participē me fac deꝰ omniū timētiū te ꝛc. quasi. d. Da mihi gratiā tuā qua sim liber a mortali: z extūc habebo partem omniū bonorū que fiūt in ecclesia. His ergo suffragijs priuatur peccator nō mirū si diabolus hz maiorē potestatē super eum ad nocendū spiritualiter z tēporaliter q̄ ſ super alios. Unde z ſ per septē viros. Sare habuit potestatē demoniū ſffocādi eos: q̄ mali erant: nō aūt ſ super Sarā vel Tobiā qui timebāt deum. Potestatē habuit ad ligandū z immobilē reddendū Philetum discipulū Jacobi apostoli ante cōuersionē eius: nō aūt post baptismū eius. Scōm genus bonorū spiritualiū est fructus meritorū: z hec sunt tripartita videlicet merita agendorū merita gestorū: merita seu subsidia aliorū. Et quantū ad primū. Unusquisq; (ait apostolus. ſ. Cor. iij.) propriā mercedē accipiet ſm suū laborem. Q̄d verum est de his que fiunt in gratia quantū ad mercedem gloie. Et q̄ charitas est radix merendi ſm Tho. in. iij. quodlibet autē mortale contrariatur charitati ſm ipsum: ideo existens in mortali nullo modo potest mereri: nec pro se nec pro alijs aliquod bonū glie seu gradū premij eterni. Que ergo facit de genere bonorū qui est in mortali: etsi ad multa bona sibi valeāt z tēporalia z spiritualia: q̄ disponūtur per illa ad gratiam z huiusmodi: nō tamen de his mercedē accipit: vt congreget fructum in vitā eternā. Nec etiā reuerso tali ad verā penitentiā illa bona reuiuiscunt ad premiū gloie. Unde apostolus. ſ. ad Cor. xij. Si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperū: z tradidero corpus meū ita vt ardeā: charitatē autē non habeam nihil mihi prodest: scilicet ad vitā eternā: vt exponit Aug. de pe. dist. iij. si quis. Et sicut q̄ viuū non fuit vnq̄ resuscitari non potest: sic viuere nō possunt: scz opera mortua que nunq̄ viua fuerunt ſm Hosti. Quātū ad scōm scz merita acquisita: verū est q̄ dicitur Aggei. ſ. Congregauerunt mercedes. i. merita ex bonis factis in gratia: z miserunt eas in sacculū pertusum: id est peforatum vnde egreditur quicquid immittitur. Ault dicere q̄ qui acquirit aliqua merita per opera virtuosa: ea amittit per peccatū q̄ postea cōmittit: si est tale q̄ perforet. i. tollat vnitatez anime eius: vt est mortale. Nam perseuerās in eo si moriatur premium nō percipit illorū meritorū propter defectū suum z obstaculum peccati: quo se indignum fecit premio superno. Ad quod innuēdum dixit nobilis homo de illo seruo qui propter suā pigritiam nō multiplicauerat mnā sibi traditam familiaribus suis. Auferte ab illo mnam z date ei qui habet. x. mnas: vt parabolice habetur Luc. xix. Erogatur ergo illud meritū inter electos. Uerū est tamen q̄ si ille reuertitur ad penitentiā merita illa que acquisiuit in statu gratie sibi restituuntur: non autē que fecit bona extra gratiam: vt dictum est. Unde Aug. Pium est credere z fides nostra hoc exposulat: vt cū gratia christi destruxit mala priora: in homine etiam remuneret bona. ſ. mortificata. ſ. per peccatum. de pe. dist. iij. piū est. Quantū ad tertiū scilz subsidia particularia. Sciendum. q̄ sicut corpus mortuū non potest aliquem iuuare: nec ab aliquo iuuari: ita mortuus per peccatum in anima nō est capax operis boni: quod fit. p eo inquantū est opus ipsum satisfactiuum: nec per se satisfacere potest per opera quantūcunq; penalia: vt ieiunia: peregrinationes: eleemosynas: z hmōi. Peccator eñ inimicus dei constituitur propter offensam cōmissam.

Participatio bonorū ecclesie.

Lob. iij. cvij.

Triplex est fructꝰ meritorū

Dedi cōgratur. mortuo.

Durante ergo inimicitia non acceptat deus aliquā emendā vel satisfactionē cū deficiat amicitia que acceptat. Unde ꝑs. ſ. Edificentur muri Hierl'm. i. virtutes cōgregate in aīa destructe p peccatū: q̄ reedificātur per priam: z tūc tu deꝰ acceptabis sacrificia iustitie. i. religionis z ofonis: oblatiōes eleemosynarū: holocausta ieiuniorū. Insuper in mortali existēs. p alio satisfacere nō potest viuo vel defuncto ex operibus mere propriis z directe. Nam indirecte hoc pōt facere: puta dādo eleemosynas pro missis dicendis vel alijs ofonibus faciēdis a clericis pro viuis z defunctis. Quāuis eñ eleemosyne tales nō valeāt illis ad expiationem pro quib⁹ fiunt: tñ misse z ofones dicte a clericis etiaz si sint mali valēt: nō inquantū priuate persone: sz inquātū ministri ecclesie cuius preces deo nō pūt nō esse grate. Valent tamē talia ad alia bona cū fiunt precise a malis: z iō non est cessandū ab eis: vt deus mentē illustret. Tertiū genꝰ principale spiritualiū bonorū sunt virtutes z dona. ꝑs. Dereliquit me virtus mea. ſ. quā habebam. Et q̄ ſm magistrū in. iij. sentē. virtutes oēs sunt cōnexe: ita q̄ vna sine altera haberi non pōt. Cū quis cōmittit aliq̄d mortale: illud directe oportet q̄ contrarietur alicui virtuti: z per ꝰ̄s vt suū contrariū eā expellit: z cū illa oēs alie ab anima recedūt. Et hoc figuratum extitit in illo qui incidit in latrones. Luc. x. qui eum expoliauerūt. Latrones sunt demones: qui cū capiunt animā per pctm in deserto mundi expoliant virtutibus. Fides igitur amittitur quātuz ad meritū: etsi nō quātū ad informē habitū. Sic Hieroboā filius Nabath rex primus Israel victus a peccato ambitionis: ne populus Israel accederet ad tēplum in Hierl'm ad offerendū sacrificia vt mandabat in lege: timens in de amittere regnū: fieri fecit duos vitulos aureos: quos ipse cū populo adoraret z sacrificia offerret: vt habet. iij. Reg. xij. Spē oēm amisit Judas patrato facinore. p̄ditionis: vnde et laqueo se suspendit. Mat. xxvij. Charitatem oēm a se eliminauerat dies epulo non subueniēdo necessitatibus Lazari vlcerati. Lu. xvj. Dona spiritus in peccatore reperi non possunt. Nam sapientia per insipientiā deijcitur vt diuina non gustet. Intellectus p hebetudinem obscuratur: vt scripture sunt in eis in parabolas non intra medullā penetrantes. Consilium per precipitationē perūt vt sine examinatione cuncta faciat. Fortitudo per pusillanimitatem z impatientiā prosternitur. Sciētia per ignorātiā conculcatur circa cōuersationē cū personis nō prudenter se habens: nec sufficienter discernens verū a falso circa mores z fidē. Pietas que est dei cultus vel proximus subueniens ab impietate deijcitur: z timor p superbiā absorbetur. Hoc aūt totū figuratū fuit per oppressionem triū filiarū z. vij. filiorum Job. vt exponit Greg. in li. moral. significant tres filie tres virtutes theologicas. septem filij sunt septem dona spiritussancti: qui cōuiuiū faciunt quilibet in die suo: q̄ quodlibet reficit mentem spirituali refectione: hec per ventū tētationū cōcutientem domum conscientie oīa mortificantur. Cū ergo per pctm factum sit miser et miserrim⁹ expoliatus priuatus omnibus bonis spiritualib⁹: et multipliciter veratus clamare cogitur. Miserere mei ꝛc. vel miserere nostri: quia filia mea male a demonio vexatur.

Amissio virtutum quō fit.

§. IIII. Uexatur quoq; in ipsius

In morte triplex erit vexatio.

animę separatione. Mors eñ ſm ꝑm est vltimū terribiliū. Sed vt dicitur Eccli. j. Timenti dñm bene erit in extremis. Spe eñ premij z ex fiducia bonorum laborū preteritorū confortatur. Sz miser peccator refrigerium hinc habere non potest: sed magis angustias. Et hoc ex triplici causa seu ratione.

¶ Ex amore concupiscentie.

¶ Ex remorsione conscientie.

¶ Ex terrore diabolice nequitie.

Quātum ad primum certū est q̄ dolor ex amore procedit. Dolet enim quis cum priuat eo q̄ amat: z quāto pl⁹ amat rem tāto ex eius carētia z priuatione magis dolet. Hinc videmus matres grauissime dolere z lugere super mortē filiorū propter magnum amorē ad eos. Sic z Jacob delata sibi veste filij Joseph sanguine cruentata existimans ipsum mortuum valde doluit: adeo q̄ congregatis cunctis liberis vt delinirent dolorem patris: noluit eos audire. Gene⁹. xxxvij. Miser peccator diligit varias creaturas plus q̄ deum z animā suā ibi cōstituēs finem vt diuitias: honores: possessiones: venereas delectationes: filios z alios vel alia: z quando aliquid de huiusmodi perdit multū dolet. Sed veniens ad mortē cū videt se omnibus priuari vbi suus amorē posuerat nimis dolet: sciens se illis omnib⁹ in perpetuū priuari. Unde dicitur Eccles. xl. O mors q̄ amara est memoria

tua homini iniusto habētti pacē in substātijs suis. Justus aūt qz inordinate nō diligit ista terrena: sed reputat se hic aduenam et peregrinū. iuxta illud Pſ. aduena ego sum apud te z peregrinus. Et futurā inquirit ciuitatē vt ppriā z permanētē: ideo nō dolet ſm rationē: sed cupit dissolui z esse cū christo. Scōm quod cruciat peccatorē in extremis est remorsus consciētie. Cōsiderat eñ ifidelis q opz eū cōparere coram supno iudice: cui nil occultū nil inultū remāebit. Cōsideratvitā suā totā fuisse deditā mūdo z pōpis eius quasi nil boni fecisse. Cōsiderat quō tēpus transiuit plenū iniquitatibus: quot z quāta bona facere potuisset que nō fecit: vñ cōscientia acerrime torquet eū: z ex hoc aliqñ in desperationē inducitur. Et q̄uis quātūcūq; malus fuisset reuerti ad huc potuisset ad penitētiā z ad gratiā. Justo tamē iudicio dei se pe cōtingit: vt nec de penitētia nec de deo aliquid curet: sed desperatus vel secus ad inferna descendat. Aū. Aug. Hac animad uersione percutiāt pctōres: vt moriēs obliuiscat sui: qui diu z viueret oblitus est dei: z ideo clamādū est ei. Miserere mei ꝛc. Tertium cruciās est turba demonū. sciēs enim diabolus sibi nō superesse plus tēporis ad decipiendū hominē vltra terminū vite: totū vir⁹ malitie sue in cauda reseruat. i. in fine. Unde in figurā Geñ. iij. dictum fuit serpēti. Tu insidiaberis calcaneo eius. i. aie vel creature rationali: cuius calcaneus est terminus vite. Et frequenter peccatores obduratos quos cognoscit secū mācipandos in inferno anteq̄ anima exeat de corpore torquere incipit. Sicut legitur in vitis patrū de quodā diuite: cuius animā sanctus quidā vidit vncinis ferreis violēter trahi ex corpore: z cū multa caterua demonū eū percutientiū ad infernū deduci. De hac materia plenius vide. S. ti. vj. c. viij. de desperatione anime. Post separationē a corpore veratur anima permaxime ex tribus: licet z alijs modis crucietur. Ex priuatione diuine visionis. Esa. vlti. sed ſm aliā literā. Tollatur impius ne videat gloriā dei. z Pſ. vj. Discedite a me omnes qui operamini iniquitatē. Ex duratiōe ignee cruciationis. Unde in Apoca. xxj. Pars illorū erit in stagno ardenti igne z sulpure. Matthe. xiij. Exibunt angeli z separabunt malos de medio iustorū: z mittent eos in caminum ignis. Nunc mittūtur in anima: sed in fine etiaz cū corpore. Ex malignatione diabolice associationis. Matth. xxv. Ite maledicti in ignem eternum qui paratus est diabolo z angelis eius. Hiere. xxj. ca. Seruietis dijs alienis id est demonijs alients ab omni misericordia qui non dabunt vobis requiem die ac nocte ꝛc. De hac materia scilicet inferni vide infra titu. ix. de peccato actuali mortali. c. iij.

Consideratio pulchra.

Exēplū.

Titu. VIII. De peccato originali.

De causa peccati originalis z eius pena. Capitulū. j.

POst tractatū de causis peccatorū z de diffinitionibus z diuisionib⁹ z nocumētis eorū. Nūc videndū est de ipsis peccatis ſm illaz diuisionē qua primo diuiditur: q. scilicet peccatoz aliud originale: aliud actuale. Et hoc diuiditur in mortale z veniale: z de singulis horū dicendū est: z primo de originali. Est autē originale peccatū cū quo nascuntur homines de quo Augu. de conse. dist. iiij. c. ij. sic ait. Firmissime tene et nullatenus dubites omnē hominē qui cōcipitur per concubitū viri z mulieris nasci cū peccato originali. Et propter hoc puer i mox nati deferuntur ad baptismū tanq̄ ab aliqua infectione culpe abluēdi. Sic fatet fides catholica: z cōtrarij tenere esset heresis Pelagiana: vt dicit Tho. j. ij. q. lxxxij. Est autē peccatū originale ſm Tho. qō. vbi S. quidā habitus innatus per vitiatam originē: seu quedā inordinata dispositio nature que hz rationē culpe inquantū procedit a primo parēte. Et hz talis habitus aliquid priuationis z aliquid positionis sicut egritudo. Formaliter enim est defect⁹ seu priuatio originalis iustitie. Dicitur autē originalis iustitia illa rectitudo in qua fuit creatus primus homo: ex qua mens et ratio deo subdita erat: z vires inferiores rationi z corpus spiritui. Hō donū originalis iustitie erat vt accidēs speciei humane nō ex principijs nature causatū: sed diuino munere collatū primo parenti: vt transfundendū in posteros: cum natura humana que postea in multis cōmunicata: tota erat in ipso. Unde per suū peccatum actuale vitiata z ablata ipsa originali iustitia: eius opposituz vt accidens specie humane. s. peccatū originale per propagationez transmisit in posteros cum natura. Generat enim homo sibi similem in specie: etiā quātum ad accidentia propria speciei: non quātum ad accidentia indiuidualia: que pertinent ad actiones personales: nō enim musicus generat musicū. Et hinc est q̄ solum illud peccatū primoꝝ parentū traducitur z nō alia: nec etiā aliorū hominū: q. solū per primū peccatū sublatū est bonū nature qd erat per originē nature traductum. Per alia vero peccata subtrahitur bonū gratie personalis quod nō trāsit ad posteros. Similiter nec penitētia primi parētis: nec eius scientia: nec aliorū hominū traducūtur: q. pertinent ad actiōes personales: seu sunt accidētia indiuidualia. Materialiter autē est peccatū originale concupiscentia: quia vt dicit Augu. paruulos facit habiles ad cōcupiscendū: z adultos actu concupiscētes. Et dicitur hic concupiscentia inordinatio potentiarū anime: que in hoc attenditur q̄ inordinate feruntur in bonū cōmutabile. Peccatuz autē istud originale traducitur a primo parēte per generatiōis actiuā virtutem in homines: de quo apostolus ad Rom. v. Per vnū hominem peccatū in hunc mundū intrauit: z per peccatū mors. j. qō. iiij. tam itaq̄. Pro cuius declaratione est sciendum ſm Tho. j. ij. q. lxxxij. z super epistolā ad Rom. Cum omnes homines conueniant in natura humana quā traxerūt ex Adā: z sic dici possint vnus homo: sicut vna ciuitas dicitur vnum corpus. Unde scōm Porphyriū participatiōe speciei plures homines sunt vnus homo. hinc est q̄ sicut diuersa corporis mēbra sunt partes vni⁹ persone particularis: ita omnes homines sunt partes z quasi membra nature humane. Sicut actus peccati exercitus per aliquod membrū: puta per manū vel pedē: non est voluntarius volūtate manus: sed voluntate totius hominis. Uñ homicidiū vel aliud commissum per manū: non imputaretur ei ad culpā: si cōsideretur manus vt separata a corpore: sed prout est aliquid hominis motum a voluntate ipsius. Ita inordinatio ista nature que dicitur peccatū originale nō voluntaria voluntate huius: vel illius deriuati ex Adā: sed voluntate ipsius Ade q̄ mouet omnes homines descendētes ab eo per propagationē motionis generationis. Sicut voluntas vnius persone mouet omnia membra ad peccatū: z sic talis inordinatio nature habet rationē culpe in omnibus ad quos peruenit inquātum sunt susceptiui nature infecte culpa per Adam. Et sicut peccatū actuale: quod est peccatum persone: trahitur ad singula membra per aliquē actum personalem: ita peccatum originale trahitur ad singulos homines per actum nature qui est generatio: z sic in processu peccati originalis persona id est Adam infecit naturaz scilicet humanam. Sed postmodum in alijs natura vitiata infecit personam: dum scilicet genugo imputatur in culpam nature vitium propter voluntatem primi parentis. q̄uis enim anima huius vel illius hominis non fuerit scōm seminalem rationem in Adam peccante: sicut in principio effectiuo: eo q̄ semen corporale quod ex Adaz traducitur sua virtute: non potest causare animam rationalem. Fuit tamen in ipso sicut in principio dispositiuo: quia semen ex ipso traductum disponit ad anime susceptionem: z sic ipsa anima cum infunditur corpori: tunc maculatur culpa originali.

Peccatū originale quid sit.

Donum originalis iustitie q̄le fuit.

Deordinatio nature q̄si.

§. I. Est aūt ipsum peccatū originale vnum in essentia. sed multiplex in effectu. propter quod pſ. l. Ecce in iniq̄tatib⁹ conceptus sum in plurali. ex eo videlicet qd inficit plures potentias anime: vt voluntatem: concupiscibilem. irascibilem. Cum etiam quia in ipso virtualiter preexistunt omnia peccata actualia: sicut in quodā principio. Participatur autem equaliter ab omnib⁹. Et q̄uis vnus sit promptior q̄s alter ad concupiscendum vel irascendum z huiusmodi: hoc nō procedit ex ratione peccati originalis: cum equaliter in omnibus soluatur z tollatur originalis iustitia: z equaliter in omnibus partib⁹ inferioribus anime sibi relinquantur. Sed accidit hoc ex diuersa dispositione potentiarum. Nam aliqne vires anime sunt fortiores in vno q̄s in alio propter diuersas corporis complexiones: soluto autem vinculo originalis iustitie vnaqueq̄ vis tendit in suum proprium motum: z tanto vehementius quanto fuerit fortior. Et quia omnes homines: excepto Christo solum: descendunt ab Adam per virtutem actiuam in generationem originaliter ab Adam deriuatam: quod est ſm rationem seminalem ab eo descendere: ideo firmiter est tenendum: vt dicit beatus Tho. j. ij. questio lxxxj. q̄ scōm fidem catholicam omnes homines preter solum Christum ex Adam deriuati peccatum originale ex eo contrahunt: alioquin non omnes indigerent redemptione que est per Christum: quod est erroneum.

Peccatū originale quomō est vnum.

§. II. Pena autem huius peccati quantum quidem ad animam est pena damni id est priuatio diuine visionis: q. nisi purgatus fuerit quis ab eo non potest introire

Pēa peccati originalisque est.

troire regnū dei. Nō autem sustinent penam sensus pro solo originali: id est penā ignis infernalis: vt tenet z probat bea. Tho. in. ū. sen. z in quadā questione de qōlibetis. Et habetur de cōse. dist. iiij. c. nulla preter baptismū salus. Qō aūt Aug. dicit di. ea. c firmissime tene. tales paruulos sine baptismo transeuntes: sempiterno igne puniendos. exponit glos. z bene igne. i. pena: qz sempe erunt in tenebris. i. priuati dei visione: que tamē priuatio diuine visionis est: etsi adultis sit in maximā penā: eis tamē nō est ad afflictionē: quia sciunt se nō fuisse capaces: z sine ppria culpa esse priuatos: sicut nec etiā rusticus penā habet q nō eligatur in papā vel in imperatorē: qz non proportionatur ei talis dignitas. Quātū vero ad corpus pena ipsius peccati est mors. de cōse. di. iij. placuit. ij. ac etiā alias penalitates quibus sunt subditi homines: vt fames: sitis z huiusmodi: etiam inclinationes ad malum.

Nō oī tollet tollitur.

§. III. Tollitur autem ipsum peccatum nūc. s. in nouo testamento per baptismū actu vel proposito sumptū: z nō per aliū modū: nisi per martyriū quo ad paruulos. In veteri aūt testamēto per fidē parentū: quantū ad nō habentes vsum rationis. i. per actū fidei relatū ad salutē pueri per modū orationis: quā fidei protestabantur orituri ex Abraā in circumcisione mariū: que omnino erat necessaria. Alij vero aliarum nationū z omnes vniuersaliter ante circūcisionem datam Abrae eam protestabantur in virtute sacrificiorum. Adulti vero purgabantur ac originali per fidem propriā. Femine Judeorum ante vsum rationis nō per circūcisionē: sed per fidem parentum purgabantur. Et sic debet intelligi q virtute sacrificiorū dicebātur purgari ab originali ante circūcisionē datā: sicut z mares Judeorū in virtute circūcisionis: vt dicit Greg. in moral. z habetur de conse. dist. iiij. qō apud nos. Non q in illis sacrificijs vel circūcisione esset aliqua virtus gratie ad purgādū: vt est in baptismo: sed per fidē tollebatur peccatū: quā protestabatur illud sacrificiū vel circūcisio. Unde z beatus Tho. qui hoc dixit in. iiij. de circuncisione: postea retractauit in. iij. par. sum. Quāuis autē tranleat ipsum peccatū originale z tollatur per baptismū reat⁹: qz euadit obligationē pene eterne: remanet tamē actus. i. remanet in ipso baptizato ipsa habitualis cōcupiscentia. i. inclinatio ad malū z inordinatio vtriū inferiorū. Et qz homo non generat fm mentē sed fm vires inferiores: z cū ipsa habituali cōcupiscētia: ideo transmittit peccatū in prolē: etiā si in ipso actu generationis daretur alicui per gratiaz q non sentiret actualē concupiscentiā seu ardorē libidinis: nihilominus vt dicit beat⁹ Tho. ij. q. lxxxj. sic genit⁹ p̄traheret pctū originale. Aug. dat exēplū de frumento: qō cūis purgatū seminetur tū nascitur cum lollio.

De puer decedēti bus cum originali

§. IIII. Pro aliqua maiori declaratione de statu paruulorū decedentiū sine baptismo est sciēdū q anima quelibet rationalis migrans a corpore proprio vadit ad locū glorie: que scz est perfecte purgata ab omni culpa z reatu. Et locus iste glorie dicitur esse celū empyreū supremū remotum a motu: virtute tamen sua influēs in inferiora fm Tho. in. j. parte. Aut anima vadit ad locum miserie: qui locus largo vocabulo dicitur infernus: z creditur esse in cētro terre seu sub terra. Qō probat Greg. in. iiij. dial. pro eo q dicit Jo. in Apoc. v. q nō reperiebatur qui posset aperire librū clausum signatū septem sigillis: neq; in celo neq; in terra: neq; subtus terram: nisi agn⁹ &c. De istis autē diuersis locis seu receptaculis animaruz: sic dicit Aug. Tēpus qō inter hominis mortē z vltimā resurrectionē interpositum est: animas variis receptaculis continet: prout vnaquaeq; digna est requie vel erunna secūdū ea que gessit in carne dū viueret. xiij. q. ij. tēpus. Infernus autē distinguitur inter locū vbi est pena dāni. i. priuatio visionis dei qui dicitur limbus: z locū vbi est pena sensus. i. ignis cruciatio vltra penā damni: z dicitur strictius infernus. Qui etiā locus diuiditur in locū damnatorum eternaliter: qui dicitur infernus strictissima acceptione: et locū purgandorū qui dicitur purgatorū: que loca scilicet infernus z purgatorū diuersificantur: sicut inferius z superius: ac si imaginaremur vnam domum plenam ignis vsq; ad summū: z in pauimento starent anime dānate: z in superiori parte iuxta tectū anime que purgantur. Unde Grego. dicit: q sicut sub eodē igne aurum rutilat z palea fumat: sic idem ignis z reprobos cruciat: z electos purgat. Sic etiā limbus est duplex: scilicet limbus paruulorum: z limbus patrum: qui etiam quantū ad situm differūt sēm superius z inferius: vt dictum est de purgatorio z inferno: z in parte quidem superiori est limbus patrum qui etiam dicitur sinus Abrae. Sinus quidē: quia quies ibi erat Abrae: aut quia non nisi per fidē charitate informatam ibant ad illum locum animae: cuius fidei: scilicet de vno deo: primus publicus predicator z protestator fuit Abraā: declinantibus alijs ad idololatriā. Limbus iste fuit locus sanctorum patrum: a creatione mundi vsq; ad mortē christi: vel resurrectionē: ad quē locū de purgatorio ascendebant tunc tēporis ille anime: que post hanc vitaz indiguissent purgatione. Et ad istum locū descēdit anima christi diuinitate sociata quādo in cruce expirauit: z sic in symbolo dicitur descendisse ad infernum: z tunc eos beatificauit educens inde in sua resurrectione. Non autem alia loca inferni visitauit: nec ab eis visus fuit: nec eos eduxit. Erat autem ibi in limbo illo: etsi nō pena ignis: tamen pena dāni scilicet de retardatione glorie quam expectabant que aliqualiter affligebat eos: cūis enim purgati essent a peccato originali: inquantum ipsum peccatū inficiebat personas eorum: tum quia nondum erat natura humana purgata ab ipso originali: que purgata fuit in genere: z vt in causa per passionem christi soluentis ade debitū: z ideo detinebātur illi parentes in tali loco z pena. Unde ecclesia in hymno. Soluit a pena miseros &c. scilz christus. Jn limbo autē paruulorum cūis non videatur deus: tamen de priuatione talis visiōis penam non habent: z cum tales paruuli migrant a corpore imprimuntur seu concreantur in intellectibus eorum species rerū naturalium: sicut ex omnibus alijs aiabus de corpore egredientibus: que dicitur scientia indita: ad quas species seu similitudines rerum intellectus se conuertens melius intelligit que naturali cognitione cognosci pōt: cū aliqs pōs mundi: z sic in speculatione rerum possunt aīe talium paruulorum valde delectari qō facere non possunt damnati cūis habeant talem scientiā q absorbentur a pena. Resurgent autem z ipsi paruuli in vltima resurrectione: sicut z alij cum corporibus suis propriis illius status quam habuissent in. xxxij. anno si vixissent: non habituri nec penam nec gloriam. Sed in quo loco habitaturi nouit deus. Anime autem ipsorum paruulorum iuuari non possunt vel liberari a tali statu suffragijs nostris. quod trahi pōt ex verbis Augu. qui loquens de suffragijs que fiunt pro defunctis sic dicit. Eis solis hec prosunt quibus cum viuerent hec sibi vt postea possent prodesse meruerunt. xiij. q. ij. c. tempus. Sed clarum est q tales in vita nihil meruerunt.

Nota de pēa paruulorū.

De questione vtrum virgo Maria fuit concepta in peccato originali. Capitulum. ij.

ET quia de peccato originali facta est mentio: hic incidenter ponatur materia seu questio: de qua quotidie a curiosis disputatur z infructuose scilicet de conceptu virginis gloriose: ponendo ea que senserunt doctores tam antiqui cūis moderni ad hoc dimittendo determinationez sancte ecclesie: cūis enī non sit determinatum per ecclesiam virginem esse conceptam in peccato originali vel non: propter quod absq; preiudicio salutis licet vnicuiq; tenere alteram opinionem que sibi placeat. Tamē si bene considerentur scripture z dicta doctorum antiquorum et modernorum qui fuerunt deuotissimi virgini gloriose: manifeste patet ex verbis eorum ipsam in peccato originali conceptam fuisse. Sed tenentes contrariam opinionem extorquent dicta eorum contra intentionem dicentiū. Et primo ostendit hoc Apostolus ad Roma. iij. vbi dicit: q omnes in Adam peccauerūt: et egent gloria dei: z nullū excipit nisi christū: vt patet ex eo qō sequitur. z in glo. ibidē. Dicitur etiā Job. iij. Expectet lucem z non videat: nec ortū surgentis aurore. Ubi loquitur propheta de nocte que designat originalē culpaz: que nullo modo vidit lucē. i. christum: q solus ipse sine originali peccato cōceptus. Aurora vero virgo Maria cuius ortum ipsa nox culpe originalis nō vidit: qz ante fuit sanctificata: z a peccato originali mundata: cūis nata in mundo. Sic exposuit beatus Tho. in. iij. parte. q. xxiij. Ecclesia. etiam. vij. c. dicit. Virum de mille vnum reperi: mulierem autem nullam inueni. Uir ille fuit christus. numerus autem millenaris ponitur iuxta morem scripture determinatus pro inderminato id est pro omni cetu sanctorum: inter quod solus christus repertus est sine peccato aliquo: non aliqua mulier. Jta exponit dominus Joan. dominici super Eccl. vbi etiam per multa originalia sanctoz antiquorū z rationes probat propositū. pō. xlv. etiā ait. Sanctificauit tabernaculū suum altissimus. Doctores etiam sancti z quorum doctrina approbata est ab ecclesia hoc clare dicunt. Dicit enim Augu. in lib. de perfectione iustitie. Quisquis

Probat ōginē in originali fuisse cōceptam.

Duplex limbus.

fuisse vel esse in hac vita aliquē hominē vel aliquos homines putat: excepto vno mediatore dei ⁊ hominū quib⁹ nō fuerit necessaria remissio peccatorū cōtrarius est diuine scripture. Ubi apls ait Roñ. v. Per vnū hominē peccatū intrauit in mundum: ⁊ per peccatū mors: ⁊ ita in omnes homines pertrāsijt: in quo oēs peccauerūt: ⁊ necesse est vt in pia cōtentione asserat posse esse homines: qui sine mediatore christo liberāte ⁊ saluāte sint liberi: salui q̄s a pctō. Idē in lib. de nuptijs ⁊ cōcupiscentia sic ait. Sine carnis cōcupiscētia que accidit ex pctō: concipi voluit qui futurus erat sine peccato: vt hinc etiam doceret omnē que de concubitu nascitur carnē esse peccati quādoquidem sola que nō inde nata est nō fuit caro peccati. Itē Greg. xj. moral. c. vlti. sic dicit. Sol⁹ redēptor in carne sua vere mundus extitit: q; nec per carnalem delectationē venit. Idē in glo. super Exod. ait. Omnes in peccatis nati sumus: ⁊ ex carnis delectatione cōcepti culpā originalem nobiscū traximus. Itē Leo papa in serm. de natiui. Sicut a reatu nullū dñs liberū reperit: ita pro liberandis omnibus venit. Itē Amb. super Lucā. Solus ex natis de femina sanct⁹ dñs Jesus: qui terrene cōtagia corruptele immaculati partus nouitatē non sensit: ⁊ celesti maiestate depulit. Itē Hilarius cuius testimonium inducit Augu. cōtra Julianū. Ex peccato est omnis caro preter illā que venit in similitudinē carnis peccati sine peccato. Itē Aug. in. ij. lib. cōtra Julianū. Propter catholicā veritatem ⁊ diuinorū eloquiorū pertractionē: clarissimi sacerdotes Hireneus: Cyprianus: Olimpius: Hilarius: Ambrosius: Gregorius scz Nazianzenus: imo ⁊ Basilius: quibus addi velis nolis Hiero. vt cos omittā: qui nondū dormierūt aduersum nos: perferunt omnū hominū peccato originali obnoxiā sententiā. Item Ansel. in lib. Cur deus homo. dicit ita expresse q; glossari nō potest. dicit enim. Licet ipsa hominis christi conceptio sit munda ⁊ absq; carnalis delectationis peccato: virgo tamē ipsa in iniquitatibus cōcepta est: ⁊ in peccatis cōcepit eam mater eius. Ber. quoq; qui deuotius ⁊ copiosius ceteris de virgine scripsit: exp̄sse hoc dicit in quadā epistola. ⁊ in serm. de assump. sic ait. Beatā virginē omnimodis cōstat ab originali cōtagio sola dei gratia anteq̄ nasceretur fuisse mundatā ⁊c. Sanctus Tho. cuius etiaz doctrina est approbata ab ecclesia in. iij. parte. q. xxvij. ⁊ in. iij. sen. ten. idē sentit ⁊ probat di. q; si nūq̄ anima beate Marie fuisset cōtagio peccati maculata: hoc derogaret dignitati christi: p̄m quā est vniuersalis saluator omniū ⁊ redēptor. Tunc enim esset aliqua persona quā non redemisset. s. ipsa virgo: nec debet tantū honorari mater q; dehonoretur filius derogando sue dignitati: q; nec virgini placet talis honor. Alber. magnus super. iij. sen. ait: q; dicere q; beata virgo nō fuerat concepta in peccato originali fuit cōdēnatum tanq̄ erroneū a magistris Parisien. Magister quoq; sen. in. ij. lib. dist. xxx. per totū. nullū excludit a peccato originali preter christū. Et idē in. iij. di. ij. In decretis quoq; de cōse. distinc. iij. c. ij. dicitur. Firmissime tene ⁊ nullatenus dubites omnē hominē qui per cōcubitū maris ⁊ femine cōcipitur: nasci cū peccato originali. Et loquitur de natiuitate in vtero. i. conceptione. Et Hug. ⁊ Ray. ⁊ Guil. canoniste dicūt eam cōceptaz in peccato originali. Potissimi etiā doctores idē dicūt declarātes particularius materiā. Unde ⁊ Pe. de Tharan. ordin. predic. qui fuit papa scz Innocētius. v. super. iij. sen. dist. iij. sic dicit. Quāto quis magis accedit ad sanctū sanctorū: tanto debet habere maiorem sanctificationis gradū. Nō est enim accessus ad deū nisi per sanctificationē. Mater vero plus omnibus accedit ad filiuz qui est sanctus sanctorū: ergo debuit gradū sanctificationis habere maiorē post filiū. Gradus aūt sanctificationis quadruplicit er potest intelligi: aut q; sanctitatē quis habeat ante cōceptuz ⁊ ortū: aut post cōceptū ⁊ ortū: aut in ipso conceptu ⁊ ortu aut in ortu non conceptu. Nam q; in conceptu ⁊ nō in ortu est impossibile. Primus gradus non est possibilis: quia personalis perfectio: vt sciētia ⁊ virtus non transfunduntur a parētibus: tum q; in filios nō potest fieri esse gratie ante actuale esse nature super quo fundatur. Secundus gradus cōmunis est omnibus p̄m cōmunez legē sctificatiōis per sacra. Tertius gradus est singularis sanctisanctorū: de quo solo fuit simul ortus: sanctificatio: conceptio: aiatio: ⁊ assumptio. Restat igitur q̄rtus grad⁹: ⁊ hic hz q̄tuor grad⁹ q; potest intelligi factus in vtero sanctificatus: aut ante animationem: aut in ipsa animatione: aut cito post animationē: aut diu post animationē. Primus gradus impossibilis est: q; p̄m Dionys. de diui. no. sanctitas est ab omni immunditia libera ⁊ perfecta ⁊ immaculata. Immūditia vero culpe nō expellitur nisi per gratiam gratum facientem: sicut tenebra per lucē: cuius subiectuz nō est nisi creatura rationalis. Secūdus gradus nō fuit cōueniēs beate virgini: q; aut nō contraxisset originale: ⁊ sic nō indiguisset vniuersali sanctificatione christi ⁊ redēptione: aut si contraxisset simul culpa ⁊ gratia in ea nō posset esse. Tertius etiam gradus nō fuit conuenies beate virgini: q; fuit talis vt Joānis ⁊ Hiere. ⁊ q; nō cōuenit tante sanctitati vt diu mozata sit in peccato. Quartus vero videtur cōuenies ⁊ pie credibilis: ⁊ scz ptura nō habeatur vt cito post animationē: vel in ipso die vel hora: cuius nō ipso momēto sanctificata fuerit. hec ille. Quam opinionem sequitur Herueus: Henricus de Gandauo: Durādus: Durandellus: Joannes Neapolitanus: ⁊ alij solēnes doctores ordi. predi. Multi etiam excellentissimi ordi. mino. idem dicūt: et p̄cipue deuotissimus super omnes Bonauē. qui postea fuit cardinalis: sicut dicit super. iij. sen. dist. iij. q. ij. Sāctificatio virginis subsecuta est peccati originalis cōtractionē: q; nullus immunis fuit a culpa originalis peccati: nisi solus filius virginis: sicut dicit apostolus ad Roma. iij. Omnes peccauerunt ⁊ egent gloria dei. Hic aūt tē dicendi modus est cōmunior: rationabilior ⁊ securior. Cōmunior: q; omnes fere id tenēt q; beata virgo habuerit originale: cū id appareat ex multiplici eius penalitate: quā non est dicere ipsam esse passam propter aliorū redēptionē: quā etiam nō est dicere per assumptionē habuisse: sed per cōtractionē. Rationabilior est etiā: q; esse nature precedit esse gratie vel tempore: vel natura. Et propter hoc dicit Augu. q; prius est nasci q̄s renasci: sicut est esse q̄s bene esse. Igitur prius est animā vniri carni q̄s gratia dei sibi infundi. Sic igitur caro illa infecta fuit: ex sua infectione nata erat animam culpa originali inficere. Necessarium igitur est q; ante fuit culpe originalis infectio q̄s sanctificatio. Securior est: quia magis consonū fidei ⁊ pietati ⁊ sanctorum auctoritatibus magis concordat: pro eo q; sancti cōmuniter cum de ista materia loquuntur solum christū excipiūt ab illa generalitate qua dicitur omnes peccauerunt in Adam. Nullus autem inuenitur dixisse de his que audiuimus auribus nostris virginem Mariam ab originali fuisse immunem. Pietati etiam fidei magis concordat: pro eo quod si mater habenda sit in reuerentia ⁊ deuotione: multo maior est habenda erga filiuz: ex quo est omnis honor: ⁊ gloria. Et ideo q; hoc spectat ad excellentē christi dignitatē: q; ipse est omniū redēptor ⁊ saluator: q; ipse vnus p omnibus est mortuus: nullaten⁹ ab hac generalitate virgo Maria excludēda: est ne dum matris excellentia amplitatur: filij gloria minuatur: ⁊ sic mater prouocetur que filium vult magis honorari q̄s seipsam. Huic igitur opinioni adherentes propter honorem Jesu christi: quia in nullo preiudicat matris honori: teneamus scōm q; cōmunis opinio tenet. s. virginis sanctificationem fuisse post peccati originalis contractionē. Hec ille. Quam opinionem sequuntur Richar. de media villa super. iij. senten. Alexam. de Hal. Rigal. ⁊ Bertrā. in sermōnibus de prophetis: in ser. Egredietur virga ⁊c. Omnes hi ordinis minoruz solennes doctores idē dicūt. Egidius ordinis eremitarū doctor excellentissimus in suo quodlibeto sexto. Idem Guido ordinis carmelitarum in suo iij. quodlibeto. Idem magister Joānes de Policratis: qui omnes inducat auctoritatem apostoli ad Roma. iij. Omnes peccauerunt ⁊c. Et assignant rationes suas. Quidam alij dicunt non fuisse conceptā in peccato originali virginē ipsaz: ⁊ precipue Joann. Sco. ordinis minorum doctor subtilissimus: ⁊ pro sua opinione allegant auctoritates ⁊ assignant rationes. Et primo illud Cāti. iij. Tota pulchra es amica mea: ⁊ macula non est in te. Et exponunt de virgine dicentes ex hoc q; non fuit macula peccati in ea: ergo nec originalis. Secundo inducunt illud Augu. Cū de peccatis agitur propter honorem domini nullā prorsus de ea. s. virgine volo habere mentionē. Tertio illud Ansel. Decuit vt ea puritate niteret scilz virgo Maria: qua maior sub deo nequeat inueniri. Quarto id ostenditur per hāc rationē: quia ordinans vas ad seruitium altaris conseruat ipsum a maculis: hoc enim est valde decēs: scz virgo fuit vas deitatis: ergo decuit vt preseruaretur etiā a macula originalis. Quinto sic. Decuit q; christus eam singulari et nobiliori modo redimeret ⁊ liberaret quā alios: sed hoc fuit si sine peccato concepta fuit. Decuit enim magis honorare eam: quia mater eius q̄s ceteros. Sz nobilius ⁊ melius liberatur ⁊ redimitur cui prouidetur ne cadat ⁊ in seruitutem incurrat: q̄s vt lapsus erigatur: et factus seruus redimatur: ergo ⁊c. Sexto sic ecclesia errare non potest: sed ipsa celebrat festum conceptionis octauo die Decembris: ergo ⁊c. Ad rationes in contrarium inductas sic respondent. Primo ad illud q; omnes in Adam peccauerunt: ⁊ q; omnes genitiex Adā originale

Antiquorum doctorū sententia.

Quadruplex est gradus sanctitatis.

Hūc contrarie refert opinio.

Q̄ virgo in originali nō fuerit cōcepta.

originale cõtraxerũt: dicũt q̃ sancti ofi loquebãtur omnes cõtraxisse originale loquebãtur in cõi de filijs Ade fm cõem cursum: sed cũ locuti sunt de virgine in singulari: dixerũt oppositũ vt in auctoritatibus inductis Aug. ⁊ Ansel. patet. Dicũt etiã q̃ vbicũ q̃ ponitur solum vel tantum anima christi intelligit etiã alia virginis: q̃ parrus est pars viscerũ. Alij eorũ dicũt q̃ oẽs ex Ada⁊ cõtrahũt originale de iure ⁊ ex debito: ⁊ sic etiã virgo: ſz de facto ipsa nõ cõtraxit in hoc priuilegiata ⁊ exẽpta a iure cõi. Scõo ad illud q̃ dicit alia opi. s. q̃ sequeretur q̃ christ⁹ nõ esset vniuersalis omniũ redẽptor. Rñdent q̃ nõ sequitur ex ista positiõe hoc: q̃ redẽpta est ⁊ saluata per preseruationẽ ab originali ne incurreret. Ad illud Bern̄. q̃ glossari nõ põt: dicũt q̃dã simplices q̃ in visione ei apparuit cũ macula in pectore: eo q̃ hoc dixerat: vel q̃ retractauit. Inducũt etiã reuelationes super hoc quarundaz multercularũ. Sed ad omnia ista faciliter rñdetur clare non exorte. Ad primũ q̃ illa auctoritas Cãticoꝝ intelligit de ecclesia proprie: trãssumptiue aũt dicitur de virgine postq̃ fuerat sancti ficata. Vñ in assumptione eius canit. hec Durãdellus Ad scõm fm Tho. ⁊ Durã. dicit q̃ ibi loquit Aug. de pctis actualibus: vt clare ptz ex precedẽtibus ⁊ sequẽtibus illius libri: ⁊ ex auctoritate Jo. in cano. quã immediate Anſ. inducit. Si dixerim⁹ q̃ peccatum nõ habemus ꝛc. In hoc aũt omnes doc. cõcordant ipsam virginẽ solã inter adultos fuisse etiã a veniali immunẽ. Ad tertium dicit Jo. Neapol. q̃ illud Anſ. est magis pro q̃ cõtra. decuit eñ vt puritas matris esset sub puritate christi dei: qui nõ cõtraxit originale: nec commisit actuale: ⁊ hoc fit per hoc q̃ mater actuale nullũ cõmisit: ſz originale cõtraxit. Si aũt non cõtraxisset originale: tã puritas eius equaretur puritati christi: nec esset sub ea. Nec valet instãtia de angelis bonis: q̃ in eis nõ põt esse pctm̃ per originẽ cõtractũ: eo q̃ vnus ab alio nõ originat: ſz oẽs immediate creãtur a deo. Vel aliter ⁊ melius. Sicut nõ refert ad hoc q̃ aer possit dici magis lucidus: an q̃ſq̃ fuerit tenebrosus vel nõ. Aer eñ qui plus ꝯz de luce magis est lucidus: ꝯz aliq̃ſ te nebrosus fuerit. Sic in proposito. Cũ spiritualis puritas sit per carentiã impuritatis culpe: quã puritatez causat lux gratie dei. Virgo que plus habuit de luce gratie q̃z quecunq̃z alia cratura pura ꝺz dici q̃ enituit maiori puritate q̃z creatura quecũq̃z dato q̃ fuerit q̃ſq̃ subiecta culpe originali. Sicut etiam põt dici magis albũ q̃ aliq̃ſ fuit nigrũ. Ad quartuz sic rñdeatur: q̃ decuit virginẽ nõ cõcipi cũ originali: q̃ vt dicit Jo. Neapol. nõ decuit vt conceptio naturalis cuiuscũq̃z hominis etiã matris virginis equaretur quãtum in immunitate a culpa originali super naturali cõceptione christi. Herueus aũt in quodlibetis dicit: q̃ idẽ est decentius omnibus fieri q̃ magis in honorẽ dei cedit: magis aũt cedit in honorẽ dei totã humanã naturã descendẽtẽ ab Adã per generationẽ indigere redẽptione facta per christũ inducẽdo virginẽ q̃z aliquã personã nõ indigere vt virginẽ. Cuãuis enim ⁊ istud cedat in honorẽ filij. s. puritas talis matris: primũ tamẽ magis. Ratio est: q̃ illud pertinet ad honorẽ christi: vt deus. s. generalis influẽtia eius redẽptionis: hec eñ fuit q̃ diuina persona fuit incarnata. Puritas aũt predicta matris pertinet ad honorẽ eius inquãtũ homo: qlicet sit mater dei: nõ tamẽ fm q̃ est deus: ſz inquantũ homo. ergo ꝛc. Sed dicetur q̃ per talem immunitatẽ ab originali nõ tollitur quin fuerit redẽpta per preseruationẽ seu meritũ preacceptũ q̃ quinto dicebatur. Respõsio per Jo. Neapo. ⁊ alios: q̃ redẽptio seu salus nõ est nisi existẽtis. Sicut eñ nihil proprie ꝺz esse cũ est in causa sua solũ nisi habeat esse in seipso. Sic nec proprie potest dici redẽptus vel saluatus existẽs sub spirituali seruitute que est per culpã: solũ in suis parentibus: ⁊ nõ in propria persona. Quãtũcũq̃z ergo virgo fuisset ab originali peccato preseruata: nõ posset dici redẽpta ⁊ saluata: nisi quandoq̃z fuisset subiecta peccato: nõ solũ in persona parentum sed propria. Ratio est fm ipsum ⁊ Jo. de Policratis. Redẽptio ⁊ saluatio importãt quandã mutationẽ ⁊ transitũ de peccato ad gratiã. Res eñ que aliquãdo fuit mea ⁊ postea nõ est: dicitur redimi: sed res que nunq̃z fuit mea dicitur emi. Res aũt que semp fuit ⁊ est mea que nõ potest dici emi neq̃z redimi. Si ergo virgo beata nulli vnq̃z peccato subdita fuit: ergo semp fuit dei: ⁊ sic nõ fuit redẽpta. Et idẽ de saluatione: q̃ pſupponit casum seu infirmitatẽ peccati. Et q̃z deus de potẽtia absoluta potuerit facere ipsam originale nõ contraxisse. Est enim originale peccatum carentia originalis iustitie determinate voluntaria volũtate primi parentis. Posset autẽ deus excipere a tali debito quẽcũ q̃z cõcipiendũ: tamẽ nõ decuit q̃ pertinet ad potentiã ordinatã qua voluit honorare matrem ratione iam dicta. Et vt etiaz dicit Egiꝺ. qui. s. Aliquid est laudabile in inferiori: q̃ nõ est laudabile in superiori. christo nõ est laudabile q̃ esset cõceptus in originali: est tamẽ laudabile in virgine matre: nõ q̃ originale contraxit: sed q̃ facta est membrũ christi ab ipso redẽpta. Dicit etiã Augu. de baptismo paruulorũ: q̃ nullũ mẽbrum christi fuit sine peccato. Si ergo dicatur virgo nõ contraxisse originale: sic non erit membrũ christi: q̃ est in dedecus eius. Imo fm Rich. ordinis minorũ hoc derogat matri ⁊ filio. Patri virgini: q̃ eius priuilegiũ est q̃ sola sine peccato cõcepit. Derogat ⁊ filio qui solus est immunis ab omni labe: etiã originali. Et per hoc patet eos non sufficiẽter respondere. Ad id q̃ primi dicũt de redẽptione ⁊ saluatione dictũ est. s. ibi. scõo ad illud q̃ dicit. Ad tertiũ. s. de festo conceptionis respondet beatus Tho. in iij. par. vbi. s. q̃ ecclesia Romana nõ facit illud: cũ nunq̃z reperiatur institutũ. Imo Bernar. in epistola ad Lugdunenses dicit nõ debere fieri. Colerat autẽ hoc fieri ab aliquibus ecclesijs referendo hoc ad tempus sanctificationis: quod q̃ ignotum est quãdo fuerit: sit festũ de ipsa sanctificatione die qua dicitur esse concepta. Vel fm Jo. Neapo. potest dici q̃ tale festũ non est festũ cõceptionis eius vt illi dicũt: cũ fiat per nouẽ mẽses ante eius natiuitatẽ: qua die nõ dum anima erat infusa que est subiectum sanctitatis. Sed magis est festũ gratiarum actionum: sicut in veteri lege erat festum Epyphanie in quo nulla sanctitas fuit noua collata: sed ecclesia regratiatur de beneficijs: ⁊ sic in proposito. Ad rationes autem ⁊ auctoritates nõ sufficienter respondent. Nã prima responsio nõ valet scilicet q̃ doctores loquãtur in cõmuni ⁊ fm cõmunẽ cursum nõ intẽdendo de virgine illud dicere: q̃ qui totũ dicit nihil excludit: ⁊ qui omnẽ dicit nullũ excipit: ⁊ qui nullum dicit omne excipit: sed in predictis auctoritatibus nõ dicitur indefinite: sed vniuersaliter omnẽ ab Adã propagatũ vniuersaliter culpam incurrere originalẽ: ergo sancti nullũ intendũt excipere etiã virginem Mariã: cũ ⁊ ipsa exprimatur in aliquibus auctoritatibꝰ hic ⁊ alibi. Philosophi autẽ ⁊ sancti loquentes de aliqua materia in cõmuni tractant illã materiã cõmuniter loquendo indefinite et non vniuersaliter: si ea que dicunt in illa materia in communi in aliquo singulari exceptionẽ habeant Ad illud aliud q̃ cũ dicitur q̃ solũ de christo ⁊ de matre intelligatur nulla ratio cogit hec dicere: imo plures expresse auctoritates Aug. excludũt christuz ab originali ⁊ includunt matrẽ. Nec enim est tãta vnio christi et ⁊ matris quãta personarũ diuinarũ: vt sicut dicimus q̃ cũ dicit aliquid de vna persona etiã cum dictione exclusiua pertinẽs ad substantiã: illud intelligendũ est ⁊ de alia. Sicut cũ dicit christ⁹ Mat. xj. Nemo nouit patrẽ nisi filius ꝛc. nõ excluditur spiritus sanctus. Ita etiã oporteat dicere de virgine: q̃ dicitur de christo cũ sine cõparatione filius fuerit maioris sanctitatis: etiã inquantum homo. Ad illud aliud q̃ etsi de iure ⁊ debito cõtraxit: nõ tamen de facto: q̃ priuilegiata. Rñ. Joã. de Policratis: q̃ priuilegium surreptitiũ reputatur: ⁊ igitur vitandũ q̃ ꝺ cõtra tenorem cõcilij: nec de hoc facit aliquã mentionẽ: ſz nullũ priuilegiũ legitur in scripturis pertinẽs ad virginẽ: q̃ de lege cõmuni de ea faciat mentionẽ. Itẽ priuilegiũ fm iura ꝺz esse expressiuum: vnde cũ in sanctificatiõe etiã in vtero sit priuilegiũ nõ creditur de aliquo esse satisfactũ nisi istud habeatur clare in scriptura: vt de Hiere. ⁊ Joan. Et multo magis videtur hoc dicendũ de immunitate a culpa originali cũ illud sit maius: ⁊ tamẽ nil expresse reperitur in scriptura de isto priuilegio: sed ꝯrariũ. ergo ꝛc. Ad illud de reuelatione ⁊ de visione Bern̄. ꝛc. dicit Jo. Neapoli. q̃ſ sunt visiones phantastice quibus non est credendum. Et ſi dicitur aliquas sãctas habuisse reuelationẽ de huiusmodi: vt sancta Brigida. Sciẽdũ q̃ alie sancte que claruerũt miraculis: vt beata Catharina de Senis: habuerunt reuelationem de contrario: ⁊ cum etiam veri prophete aliquãdo putẽt se ex reuelatione spiritus sancti aliqua habere que ex se dicũt: nõ est incõuenies dicere q̃ tales reuelationes nõ fuerunt a deo: sed somnia humana. Exemplum in Nathan propheta loquente ad Dauid. ij. Regũ. vij. qui credebat ex spiritu prophetie respondisse Dauid: ⁊ tamẽ non sic erat vt postea patuit. Concluſiue circa istam materiam sic vni istarũ opinionũ debet homo inherere ⁊ potiꝰ prime rationibus dictis: q̃ paratus sit tenere cõtrariũ si ecclesia cõtrariũ determinaret: ⁊ ante determinationẽ nõ iudicet hereticum vel impium ⁊ malum alteram tenentẽ quecũq̃z ſit: ⁊ caueat a predicatione huius materie coram populis cum impugnatione alterius partis: q̃ materia scandalosa in populo cum velut noctue non possint sufferre tantũ radiũ veritatis: ⁊ nil fructus reportauerit. Et modus pulcher traditur ex quadam predicatione magistri

Solutio nesargumentorũ pris affirmatiue.

Solutio nesargumentorũ partis negatiue. Jo.

Solutio nesargumentorũ sunt insufficientes.

Nota de reuelationibus.

ℭ sancti Vincentij eximij predicatoris que hic immediate ponit.

ℭ De cõceptiõe virginis Marie per modũ pdicatiõis. Ca. iij.

NOndũ erant abyssi et ego iam cõcepta eram. Prouer. viij. Abyssus importat quandã voraginẽ seu profunditatez cuius termin⁹ non inuenitur. Et sic ꝓ̃s. xxxv. dicit. Judicia tua abyssus multa: qz scz cõprehẽdi non possunt. iuxta illud apostoli ad Rom. xj. O altitudo diuitiarũ sapiẽtie ⁊ sciẽtie dei: q̃ incomprehẽsibilia sunt iudicia eius. Aliq̃n etiã importat abyssus confusionẽ ⁊ indecorẽ: ⁊ hoc ex eius deriuatione. dicitur eñ ab a qđ est sine: ⁊ byssus que ꝑm Bedã est genus lini candidissimi ⁊ pulchri: ⁊ sic sumitur ibi Beñ. ſ. Tenebre erãt super faciẽ abissi. Dicit enim abyssus materia ista prima informis ⁊ cõfusa. vnde ⁊ indecora. Abyssi etiã dici possunt scripture sacre ꝓter profunditatẽ interminalẽ sensus earũ. Ac etiã apostoli ꝓpter maximã notitiam seu sapientiã ⁊ dilectionẽ eorũ. Scõm aũt vtrãq; primã acceptionẽ creature omnes dici possunt abissi. Nam in se cõsiderate habẽt quandã profunditatẽ virtutis a deo: vt nec maximi philosophi potuerint cõplete intelligere naturã ⁊ proprietatẽ cuiuscũq; minime ex eis: sed respectu perfectionis diuine: oẽs etiam maxime habent quandam confusionem ⁊ turpitudinem. Est ergo sensus thematis q̃ anteq̃ essent creature facte que dicuntur abyssi virgo Maria erat concepta. Sed subito quicunq; etiã rudis mouebit questionẽ dicens. Cum virgo sanctissima sit cõcepta de Anna. quomodo Anna que creatura est potuit concipere: si nondũ erat sicut nec alia creatura? Sed ad hoc respondetur per distinctionem quadruplicis conceptionis.

Abyssi ratio.

ℭ Est enim eius conceptio in intellectu diuinali.

ℭ Est eius conceptio in mente angelicali.

ℭ Est eius conceptio in scriptura speciali.

ℭ Est eius conceptio in vtero materiali.

De cõceptiõe diuinali.

De prima loquitur thema. Non solũ eñ ab eterno concepta fuit diuina sapiẽtia. ſ. filius a patre: sed ⁊ virgo Maria. nõ quidem eo modo quo filius a patre. ſ. de subſtãtia sua: sed per preordinationem eternã. Exemplũ sume in operibus humanis. Si enim aliquis vult aliquid boni vel malifacere: tũc dicit istud fiet a me: qz sic cõcepit in corde meo: sicut quãdo peccator imaginat dimittere malã vitã ⁊ bene facere de inceps: tũc concipit peccator. Unde Esa. xxvj. dicitur. A facie tua dñe cõcepimꝰ ⁊ quasi parturiuimꝰ ⁊ peperimꝰ spiritũ salutis. A facie dicit domini. i. ab aspectu quo respicit dominus peccatorẽ oculo miẽ faciẽs eum recognoscere mala sua. Cũ eñ homo perseuerat in malis: deus dicitur auerte re faciẽ suã ab eo: ꝛ merito: qz ipse peccator vertit et tergũ ⁊ nõ faciẽ. ſ. rationis: propter qđ ⁊ peccatũ dicitur esse auersio ab incõmutabili bono. Sz cũ deus illustrat cor peccatoris ad se petõs ad deũ: tũc cõcipit desiderũ boni: ⁊ proponit se emendare: ⁊ cũ hoc tractat agere: tũc parturit: qz laborat in his faciẽdis. Postq̃ autez executus est: peperit: ⁊ masculũ cũ opus est recte factũ vt restitutionis: cõfessionis: orationis: ⁊ hmõi: ⁊ tũc iam nõ meminit pressure propter gaudiũ: qz inde cõsequitur spiñ salutis. i. gratiã spiritus eũ saluatẽ. Sic igitur patet q̃ priusq̃ homo aliquid faciat illud mente cõcipit: mente decernẽdo: ita deus in mente sua ab eterno ꝓcepit. i. disposuit mundũ facere: ⁊ hominẽ in maxima dignitate. Et preuidẽs hominẽ debere ruere a tanta dignitate cõcepit etiã in mente sua ante creationẽ mũdi: ⁊ preordinauit vnaz virginẽ facere per quã homo recuperaret dignitatẽ suã: imo et maiorẽ priori cõsequeretur per vnionẽ. ſ. verbi cũ humana natura. Et sic intelligitur hoc thema. Nondũ erãt abyssi. i. creature: ⁊ ego iam cõcepta erã. ſ. in mẽte diuina: vt suo tẽpore in mũdo fierem ⁊ in actuali existẽtia. Et sciebat deus q̃ vna mulier erat futura in mũdo: scz Eua: ex qua eueniret omne malũ in mundo. Ita cõcepit et preordinauit q̃ alia deberet venire. ſ. btã Maria: ex q̃ totũ malũ auferretur. Sicut etiã ꝑsciebat q̃ Eua prima mater ⁊ spõsa esset ⁊ virgo. ſ. dũ fuit in paradiso: ita cõcepit ⁊ ordinauit q̃ beata Maria despõsata esset: ⁊ virgo semper intacta: mater vnificatrix cũctorũ. Et sicut fuit Eua visitata per angelum malum q̃ eã decepit: ⁊ morte nutulit: ita Maria visitata ꝑ angelũ bonum qui ei vitã nũtiauit. Et sicut euacuata fuit gratia cũ de fructu accepit ⁊ comedit: ita Maria gratia repleta: q̃n fructũ in ventrẽ recepit verbi diuini. Et sicut fructus quẽ posuit in vẽtrẽ Eua: occidit multos: ita fructus quẽ in ventrẽ recepit Maria: viuificauit electos ⁊ viuificat quotidie comedentes deuote: cũ in sacramẽto ministratur populo: ideo dicitur benedictus fructus ventris tui: qz per ipsam benedicti sumus: sicut per fructũ quem porexit Eua viro ad esum: fuimus omnes maledicti. Paradisi porta denuo per Euam cunctis clausa est: sed per beatã virginẽ iterum patefacta est: vt canit ecclesia. Et sicut rex dũ mittit ad prelium milites suos: qz vt sapiẽs cognoscit q̃ multi ibi vulnerantur: mittit etiaz medicum ad curandũ. Ita deus sapientissimus ꝓsciens nos habituros continuum certamẽ cum demonibus: ⁊ sepe ab eis vulneribus peccatorũ dãnificari: concepit in mente sua ⁊ disposuit mũdo mittere medicã scilicet virginẽ beatissimã. Unde ⁊ deuotus Bernñ. dicit de ea q̃ de plenitudine eius omnes recipiunt: eger curationẽ: tristis cõsolationẽ: peccator ueniã: iustus gratiã. Et de ipsa virgine Maria põt intelligi illud Eccli. xxvj. Ubi non est mulier: ingemiscit eger: alias egens. Nam ꝓtra vulnus superbie ponit ipsa exẽplo vite sue ligaturã seu emplastruz humilitatis ad currendum. Contra vulnus auaritie emplastrũ liberalitatis: cum aurum sibi oblatum a Magis non reseruauit ꝓ futuris necessitatibus: sed pauperibus erogauit scõm Ber. Contra vulnus luxurie remediũ castitatis: cũ votũ fecerit secũdum Augu. perpetue virginitatis. vt. xxvij. q. j. c. beata Maria. ⁊ sic discurrendo per alia. Permaxime autẽ placuit: et deo electa fuit: vt mater dei esset ꝓpter humilitatẽ. Sicut expulsa de paradiso Eua cum viro ⁊ omni progenie propter superbiam: ⁊ hoc est quod ipsa dicit in epistola. Dominus possedit me ab initio viarum suarũ. Ubi dei sunt virtutes quibus nos imus ad deum: initium virtutũ est humilitas: vnde ⁊ fundamentũ dicitur earũ. Secunda conceptio scilicet angelicalis fuit nõ ab eterno: ſz in principio mũdi ante creationẽ aliarum rerũ. Nam cũ dominus deꝰ creauit angelos qui signantur nomine celi cũ dicitur. In principio creauit deus celũ ⁊ terrã. scõm Augu. tunc etiam cõcreauit seu indidit in mentibus eorum species seu similitudines omnũ creaturarum: que in sex diebus referuntur facte: quasi quedã semina ad concipiendũ intellectum. Ipsa ergo factio rerũ significat scõm Augu. infusionẽ illarum specierum intelligibilium. Et numerus successiuus dierum non importat ordinem temporis: sed dignitatis. nam in principio creatiõis eorũ simul create sunt omnes species rerum: nõ prius vna ⁊ postea alia ꝓpriozitate temporis. Sz quia differẽtia magna dignitatis est inter ipsas creaturas: illa ideo dicitur primo die facta que nobilior inuenitur in eis: ⁊ sic de aliis diebus. Dies signat cognitionem angelicam rerum que duplex est. Prima est cognitio naturalis scilicet per cõuersionem intellectus sui ad alias species cõcreatas: ⁊ illis mediantibus intelligunt res sicut nos modo mediante phantasmate. Et dicitur hec cognitio vespertina. Secunda est cognitio supernaturalis: quã scilicet habent cognitionẽ cõuertendo se ad verbũ eternum in quo relucent idee omnũ rerũ: ⁊ inde cõcipiũt clariorẽ cognitionẽ rerũ. Et hec dicitur cognitio matutina que perfectior est prima. Et sic dicitur factũ vespere ⁊ mane dies vnꝰ: qz scilicet cognitio vna quo ad cognita. i. creata: sed duplex quo ad modũ cognoscendi: qz vel in speciebus sibi concreatis: vel in verbo. Inter cetera autẽ angeli sancti aspicientes in verbũ: reuelatum seu declaratũ fuit eis mysterũ incarnationis cum suis circũstantijs: ⁊ q̃ ad reparandũ lapsum hominis ordinaretur ⁊ restaurandum ruinas eorũ dei filius humane nature vniretur. Et virgo hec sanctissima mater eius esset. Et sic anteq̃ essent abyssi id est creature in sua distinctione ⁊ vltima perfectiõe. Ego scilicet virgo dei mater concepta eram: intellectu angelico per cognitionem. Et cum hoc cognouerunt magnum festum fecerunt in paradiso regratiantes deo: ⁊ collaudantes eius misericordiã maximã ꝓ reparatione fratrum suorũ id est nostra: ⁊ restauratione sua quo ad lapsos angelos. Unde Job. xxxviij. dicit. Ubi eras cum me laudarent astra matutina id est angeli: ⁊ iubilarẽt omnes filij dei: ipsi scilicet angeli summe exultantes de reparatione futura per filiũ huius virginis benedicte: ⁊ omnes offerebant ei famulari tẽpore suo. Si enim vt dicitur Luc. xv. gaudiuz est in celis coram angelis dei super vno peccatore penitentiam agente: quantũ debuit esse super mediatrice peccatorũ ⁊c. Tertia conceptio dicitur specialis. Sapiẽtia frequẽter nomine mulieris nuncupatur precipue in libris sapientialibus. Unde ⁊ dicitur Sap. viij. Hãc scilicet sapiẽtiã amaui ⁊ exquisiui eam a iuuẽtute mea: ⁊ quesiui mihi eã sponsam assumere. Sapiẽtia aũt sup omnes alias doctrinas maxime esti scriptura sacra ꝑm Tho. in princ. summe lue. Hec autẽ est pregnans multis mysteriis id est spiritualibus significationibus que sunt multis occulte. Cũ autem doctor vel predicator exponit quod latebat: tunc quasi parturit. Et inter cetera in hac muliere. ſ. sapientia scripture est ibi concepta. i. occulte contenta ista beatissima virgo: ⁊ frequentissime de

De cõceptiõe angelicali.

Duplex est cognitio.

De cõceptione speciali.

Eua et Maria comparantur.

me de ea ibi fit mentio per metaphoras varias. Et sic anteq̃ essent abyssi: siue creature vt dictū est ꝓplete: siue scripture que dicuntur etiam abyssus ꝓpter ꝓfunditatē sensuū: anteq̃ innotesceret earū profunditas cōcepta erā. i. ibi cōprehensa: vt cum dr. In principio creauit deus celū et terram. In principio. s. noui testamēti creauit quo ad aiam celū. Joachim celū dictū propter affectū celestē. Terrā Annā sic dictā propter humilitatem Figure de beata virgine. Terra aūt erat inanis et vacua. i. sterilis. Spūs dñi ferebat super aquas lachrymarū ipsox de confusione sua. Tenebre erant sup faciē abyssi. tenebre vitiorū sup mūdū totū. Dixit deus dando virtutē fecūdatiuā. Anne: fiat lux. i. virgo hec beatissima: et facta est lux: ex Joachim et Anna quo ad corpus: a deo quo ad animā. Et diuisit lucem a tenebris: purificans illā aiam subito ab originali. Hec est etiā cōcepta et figurata ibi in paradiso deliciarum: vbi erat lignū vite ꝛc. Hec est ibi cōcepta cū ꝓmissi dixit serpēti. Inimicitias ponā inter te et mulierē ꝛ semē tuū et semen illius ꝛc. Hec est mulier Maria a deo facta mater spūalis cunctorum maxime inimica serpenti antiquo. s. diabolo. Semē serpentis procedēs ex interioribus voluntatis eius est malitia eius vnde generat in mētibus hoīm vitia ꝛ pctā. Semen mulieris huius virginis est bonitas et benignitas eius contraria semini diaboli. Contriuit ipsa caput serpentis sola: quia oēs suggestiones vitiorū subito extinxit: nec concupiscētiā sensit religato in ea fomite postea extincto ꝛc. Hec etiā concepta est in scriptura qñ Beñ. xv. dictū fuit Abrae. Generatione quarta reuertetur huc: scilz ad terrā ꝓmissionis que significat vitā eternam. Semen Abrae spirituale sunt omnes viri fideles: vt ostendit apls ad Gal. iiij. Peregrini erant et peregrini in terra nō sua in Egypto que interpretatur tenebre scilz mundo seruituti addicti Pharaonis iniqui. i. diaboli. Sed quarta generatione que per Mariam seu in Maria facta est: reuertuntur ad patriā promissionis. s. superne glorie. Nam prima generatio ꝛm Aug. hoīs est qua Adā factus est a deo de limo sine viro ꝛ muliere. Secunda est qua formata est mulier ex viro. Tertia qua cōmuniter oēs generātur ex femina ꝛ masculo. Quarta alia ab hīs scz qua homo generatur de muliere sine viro: qua christus formatus est ex virgine. Nec alius modus productionis hoīs reperit. Hec conceptio est figurata in arca dei. In throno Salomonis. In virga Aaron. In porta domini clausa. In vellere Gedeonis. Et alijs innumeris. Quarta conceptio est in vtero maternali: quādo scilz Anna concepit eam. Et de hac aliqui faciunt festū. Et hoc tribus rationibus.

¶ Prima quia fuit congruenter impetrata.

¶ Secunda quia fuit sublimiter sanctificata.

¶ Tertia quia fuit firmiter bene operata.

Quare agitur de festo cōceptionis. Quātū ad primū sciēdū q̃ cū Anna ꝛ Joachim nō haberent filios: qz steriles: ꝛ p multos annos transissent sine ꝓle orationibus: ieiunijs: ꝛ eleemosynis insistebāt vt impetrarēt a deo prolem: non diffidētes de liberalitate dei: qz qñ natura non valet: gratia supplet. Votum etiam fecerūt offerendi prolē deo in tēplo. Diuidebant quoq̃ suos reditus vt legitur in tres partes. Vnā. s. tēplo: aliā pauperib⁹: tertiā sibi ꝛ familie cōcedentes: et per hmōi cōtinuata impetrarūt fecunditatem. Ubi ostenditur exemplo hoc nō displicere deo: dūmodo fiāt sine superstitionibus: ꝛ cum conditione si saluti sue expediat. Apparuit ergo angelus eis: et prenuntiauit q̃ haberēt filiam nomine Mariā ꝛc. vt habetur in legenda. Et sic anteq̃ essent abyssi. i. apostoli qui dicuntur abyssi ꝓpter profunditatem cognitionis diuinorum et dilectionis super omnes sanctos. Unde Dionysius Paulū appellat abyssum sapientie: virgo concepta fuit in vtero maternali. Quantum ad secundum notandū tres fore sanctificationes. Prima cū puer egreditur ex vtero matris: et hec fuit Hiere. iuxta illud eiusdem. j. Anteq̃ exires de vulua: plene scilz sanctificaui te. Secunda est qñ proles est adhuc in vtero tota vt Joannes baptista qui in sexto mense fuit sanctificatus quādo scilz virgo Maria cōcepto dei filio salutauit Elizabeth. Luce. j. Tertia est in puncto quasi post creationē et infusionem anime. Formato enim corpore virginis cōcepto ex Anna et Joachim non ex spiritusancto: hoc eñ dicere esset hereticum solus enim Triplex est sanctificatio. Christus hoc habuit. Creata anima virginis a deo et infusa subito sanctificata fuit eadē die. Fluminis impe. leti. ciui. dei. sanctabet. suum altis. Quantum ad ad tertiam rationem dico quod firmiter operata est bonum: et continuiter: quia nullum vnq̃ peccatum commisit: nec etiam veniale. Non sic fuit in alijs ab vtero sanctificatis: nam omnes venialiter peccauerunt. Dē. xlv.

Titulus. IX. De peccato actuali mortali.

¶ Penes quid attendatur grauitas varia in peccato mortali. Et de. xvj. regulis per quas potest cognosci quando aliquid est mortale. Capitulum. j.

SEcundum genus peccati

est actuale. Et dicit mortale ex eo q̃ priuet aiam dei inhabitatione p gratiā ex qua aīa viuit spūaliter. de pen. di. j. pozro illi ℔ resuscitat⁹. Et cōducit tandē ad mortē dānationis eterne in ipso morientē. xxv. di. vnū dr mortale. orarium ℔ alias ea. Et de hoc quinq̃ videnda sunt.

¶ Primum est de grauitate ipsius ꝛm quid attendatur ex quo vnum dicatur grauius altero.

¶ Secundum est quomodo discernatur vel cognoscatur mortale a veniali.

¶ Tertium de nocibilitate seu damno qđ infert perpetranti.

¶ Quartū quo puniatur in alia vita pena inferni.

¶ Quintum est quomodo remittatur mortale.

§. I. Quantū ad primū sciendum

ꝛm Tho. j. ij. q. lxxiij. q̃ opinio fuit Stoicorū q̃ oia pctā eēnt paria. ꝛ ex hoc derivatus est quorūdā hereticorū error: qui ponētes oia eē paria: dicūt etiā oēs penas inferni esse pares. Et si q̃dē pctm esset pura ꝛ simplex priuatio: quod. s. cōsistit quasi in esse corruptū: sicut mors ꝛ cecitas: sic verū esset: nō eñ pōt dici vnus esse magis mortuus q̃ alius. Sed pctm est priuatio nō simplr: sed aliq̃d retinēs de habitu oppositi qui consistit magis in corrupi q̃ in esse corruptū: sicut egritudo corporalis. Uñ sicut verū dr vnus magis vel grauius infirmus q̃ alter: vel etiā in eodem vna infirmitas grauior est altera: sic ꝛ vnū pctm grauius altero. Et qđ pctm cōparat infirmitati ptz nō solū ex scriptura sacra q̃ frequēter hoc dicit. iuxta illud Ps. vj. Miserere mei dñe qñ infirmus sum. Sed etiā ex doctrinis Gētiliū. Nā Sen. ꝛ Tull. vitia appellāt egritudines. Et qđ vnū sit grauius altero: ostendit christus dicēs Pilato. Qui me tradidit tibi maius pctm hz. Joā. xix. Hiero. etiā dicit. Quis dubitat sceleratius esse cōmissum qđ est grauius punitū. xxiij. q. j. nō afferam⁹. Ptz etiā hoc ex diuersis penis taratis ab ecclesia p pnia ꝛm diuersam grauitatē pctoꝝ. Peccatū cōparat infirmitati

Prima aūt ꝛ principalis differētia grauitatis in pctis ꝛm Tho. vbi. s. est illa q̃ attendit penes obiecta eorū. Obiecta aūt actuū sunt fines eorū. Pro cuius declaratione est sciendū q̃ grauitas pctoꝝ differt eo modo quo vna egritudo ē alia grauior. Sicut eñ bonū sanitatis cōsistit in quadā cōmensuratione humorū p cōuenientiā ad naturā animalis: ita bonū virtutis cōsistit in quadā cōmēsuratiōe hūani actus p cōuenientiā ad regulā rōnis. Manifestū est aūt q̃ tāto est grauior egritudo: quanto tollit debita humorū cōmēsuratio p cōmensurationē priorīs principij: sicut egritudo que est in corde hūano qđ est principiū vite: vel ex aliquo qđ appropinquat cordi periculosior est. Uñ opz etiaz q̃ pctm sit tanto grauius quāto deordinatio cōtingit circa aliqđ principiū qđ est prius in ordine rōnis: rō aūt ordinat oia agibilia ex fine: ꝛ tō quāto pctm cōtingit in actibus humanis ex altiori fine tāto pctm est grauius. Sicut ptz q̃ res exteriores ordinant ad hoīez sicut ad finē. Hō aūt ordinat in deū sicut in finē. Uñ pctm qđ est circa ipm substātiā hoīs: sicut homicidiū est grauius pctō qđ est circa res exteriores sicut furtū. Et adhuc est grauius pctm qđ immediate contra deū cōmittit: sicut infidelitas: blasphemia ꝛ hmōi. Et in ordine quorūlibet hoīm pctoꝝ vnū pctm est grauius altero ꝛm q̃ est circa aliqđ principalius vel minus principale. Et idē haberi pōt. xxxiij. q. ij. si qđ vertus. Ubi dr q̃ homicidium est grauius q̃ adulteriū. et. xvij. q. iij. sicut. ij. dr q̃ sacrilegium est maius q̃ fornicatio. In pctis etiā eiusdē gñis reperit vnum pctm grauius altero ꝛm gradū trāsgressiōis: sicut adulteriū est grauius q̃ fornicatio: et incestus grauius adulterio ꝛ hmōi. vt xxxij. q. vij. adulterij malū. Attendit scđo grauitas pctoꝝ ex causis seu motiuis. Pōt aūt esse multiplex cā inducēs ad peccandū ꝛm Tho. vbi. s. Prima est que est propria ꝛ p se cā peti: que est ipsa volūtas peccādi. Cōparat aūt ad actum pcti sicut arbor ad fructū. vt dr in glo. sup illud Mat. vij. Nō pōt arbor bona fructus malos facere ꝛc. Et causa quāto fuerit maior tāto pctm erit grauius. Quanto etiā fuerit volūtas maior ad peccandū tanto hō grauius peccat. Alie vo cause pcti accipiunt quasi extrinsece ꝛ remote ex q̃bus. s. volūtas inclinat ad peccandū. Et in his cau- Grauitas attendit ex causis peccatorum.

sis est distinguendū. Quedā em̄ harū inducūt volūtatē ad peccā dū fm ipsam naturā volūtatis: sicut finis: qđ est proprium obiectū volūtatis: et talis cā augeat pctm̄. Graui⁹ em̄ peccat cuius volūtas ex intensione petitionis finis inclinat ad peccādū. Alie vero cause sunt que inclināt volūtatē ad peccandū p̄ter naturā et ordinē ipsius volūtatis que nata est moueri libere ex seipsa fm iudiciū rōnis: sicut ignorātia: vel q̄ diminuūt liberū motū volūtatis: sicut infirmitas: vel violentia aut metus: vel aliq̄d hmōi: diminuūt pctm̄ et diminuūt voluntariū: intantū q̄ si actus sit oīno inuolūtarius nō hz rōnē pcti. et de his habes. xv. q. j. §. j. vbi inter cetera ponit dictū Aug. scz q̄ pctm̄ vsq; adeo volūtariū malum est: vt nisi sit volūtariū nullo modo sit pctm̄. Et in. c. aliquos. dicit Aug. q̄ re⁹ nō cōstituit q̄ nescit q̄d fecerit et loquit de stulto. Potest attēdi tertio diuersitas grauitatis in pctō ex actu ipsi⁹. Cū em̄ causa ꝓpria pcti sit volūtas: vt dictū est: et peccatū consistat in actu eius inordinato: quāto magis actus est inordinat⁹: tanto grauius est pctm̄. Magis aūt est actus volūtarius et inordinatus qui cū ope ꝓpetrat: q̄z solū mētis cōsensu ceteris paribus: et grauius ex cōsuetudine peccat q̄z vnica operatione. Et no. fm Pe. q̄ cū voluntas et opus pctī sunt separata: vt puta fm aliud et aliud tēpus sunt diuersa pcta: q: diuerse auersiones et cōuersiones: vt si q̄s habens volūtatē deliberatā ad fornicandum furandū occidendū ꝛc. Diuertit ꝑ tunc ad alia dimittēs exequi illaz voluntatē inde ad horā opportunitate se ingerēte cōmittit illa pcta: et sic sunt diuersa. Sed si volūtas et opus sint cōiuncta vt causa et effectus: sic sunt vnū pctm̄ formaliter: sed plura materialiter: q: est vna rō deordinādi: lz plura sint deordinata. Grauius tm̄ est pctm̄ actu exteriori cōmissum. q̄z sola volūtate. Nam ipse actus exterior cōiter adauget volūtatē in malis operibus: sicut et in bonis. Añ Augu. de peni. dist. ij. c. sicut tribus. sic dic. Sicut tribus gradibus ad pctm̄ pueniē suggestione: delectatione: cōsensione: ita ipsius pcti tres sunt differentie et in corde: et in facto: et i cōsuetudine tanq̄z tres mortes. Una quasi in domo cū in corde cōsentit libidini. Altera quasi plata iā extra portā: cuz in factū procedit assensus. Tertia cū vi cōsuetudinis male tāq̄z mole terrena premit animus: quasi in sepulchro iā fetens. Que tria gña mortuorū dñm resuscitasse quisquis euangelium legit agnoscit. hec ille. Et extra de cōsue. c. vlti. dr: q̄ tāto sunt grauiora pcta quāto diutius aiam infelicē detinēt alligatā. Attēditur quarto diuersitas grauitatis ꝑ pctis fm qualitatē circūstātiaꝝ. Ubi est sciendū fm Tho. in. j. ij. q. lxxiij. qđ cū vnūquodq; ex eodem natū sit augeri ex quo causatur. sicut dicit ph̄s de habitu virtutis: et pctm̄ causetur ex defectu alicuius circumstantie: q: ex hoc recedit ab ordine rōnis q̄ aliquis in operādo nō obseruat debitas circumstantias: sequit q̄ pctm̄ p circumstantias natū est aggrauari. Sed hoc cōtingit tripliciter. Uno modo inquantuz circumstantia transfert pctm̄ in aliq̄d genus vel speciē peccati: sicut peccatū fornicationis cōsistit in hoc q̄ homo accedit ad nō suam. Sed si addat hec circumstantia: vt illa ad quaz accedit sit vxor alterius: trāsfertur iā in aliud gen⁹ peccati. s. in iniustitiaz inquantū homo vsurpat rē alteri⁹. Et fm hoc adulterū est grauius q̄z fornicatio. Sz talis circūstātia que mutat speciē: q̄z is p respectū ad actū in se. i. actū nature possit dici circūstātia: non tñ ꝓprie p respectū ad ipm̄ peccatū quātū ad suā speciē seu actū moralē. Nā circūstantie pcti ꝓprie sunt accidētia que reperiuntur circa ipsam essentiā actus peccati seu speciē ad quā pducit p predictā circūstātiā. Sc̄o modo circūstātia nō aggrauat pctm̄ ita q̄ trahat ipm̄ in aliud genus: sed solū q: multiplicat rationē pcti. Sicut ꝓdigus si det q̄n nō debet et cui nō dz: multiplicius peccat eodē genere pcti: q̄z si solū det cui nō debet: et ex hoc ipso pctm̄ fit grauius. Sicut etiam egritudo est grauior que plures partes corporis inficit. Tertio modo circūstātia aggrauat peccatū ex eo q̄ auget deformitatē prouenientē ex alia circūstātia: sicut accipere alienū cōstituit peccatū furti. Si autē addat hec circumstātia vt multū accipiat de alieno: est grauius pctm̄: quāuis accipere multū vel parū de se non dicat rōnē boni vel mali. Hec ibi. Excepto illo modico qđ dictuz est in primo mēbro: vbi incipit. Sed talis. vsq; ad sc̄m mēbrū. Et ex his habes declarationem et determinationem glo. que habet dis. xl. super. c. homo. Ubi ponit duplex opinio de circūstātijs pcti: quoꝝdā. s. dicentiū q̄ circūstātie nō aggrauāt pctm̄: sed solū cōceptus q̄ deprehendit maior vel minor fm omissionē pluriuz vel paucarum circūstantiarum debitarū. Alia opinio est q̄ circūstantie ipse habeant aggrauare ipsam. Et istā sc̄am tenet Tho. et alij theologi prima reiecta. Inter ceteras autem circumstantias que peccatum habent aggrauare est cōditio persone in quā peccatur: si habeat aliquā excellentiam. Pro cuius declaratione est sciendum fm Tho. j. ij. vbi. s. q̄ cū prima grauitas peccati attendat ex parte obiecti: ex hoc sequitur qđ tanto attenditur maior grauitas in pctō quanto obiectum est principalior finis. Fines autem principales humanorū actuum sunt deus: ipse homo: et ꝓximus. Quicquid enim facimus propter aliquod horū facim⁹: quamuis etiā horuz trium vnum sub altero ordinetur. Pōt igit ex parte horuz trium considerari maior vel minor grauitas in pctō fm cōditionem persone in quam peccatur. Primo quidem ex parte dei: cui tanto aliquis homo magis coniungitur: quanto est deo virtuosior: vel deo sacratior. zideo iniuria illata tali persone magis redundat in deum: fm illud zacha. ij. Qui vos tangit quasi pupillam oculi mei tangit. Añ peccatum fit grauius ex hoc q̄ peccatur in ꝑsonam magis deo coniunctam: vel ratione virtutis: vel ratione officij. Ex parte vero suiipsius manifestum est q̄ tanto aliquis grauius peccat: quanto in magis cōuenctam seu naturali necessitudine: seu beneficijs: seu quacunq; cōiunctione peccauerit. Ex parte vero proximi tanto grauius peccatur quanto pctm̄ plures tangit. Et ideo peccatum qđ fit in ꝑsonam publicam: puta regem vel principem: vel rectorem est grauius peccato qđ cōmittitur contra vnam ꝑsonam priuatā. Et similiter iniuria que fit alicui persone famose videtur esse grauior ex hoc quod in scandalum et perturbationē plurimorum redundat. Magnitudo etiam ipsius persone peccantis que pertinet ad circūstantiā habet sepe grauare pctm̄. Añ Chry. dist. xl. homo. dicit. Homo christianus fortiter cadit in peccatum propter duas causas: aut propter magnitudinem peccati: aut propter altitudinem dignitatis: sed hoc non est semper. Pro cuius declaratione dicit beatus Tho. j. ij. vbi. s. quod duplex est peccatum. Quoddā scz ex surreptione prouenies propter infirmitatem humane nature: et tale peccatuz minus imputatur ei qui est maior in virtute: eo quod min⁹ negligit huiusmodi peccata repimere: que tamen oīno subterfugere infirmitas humana nō sinit. Quedam sunt ex deliberatione procedentia: et ista peccata tanto magis alicui imputantur: quanto maior est. Et hoc potest esse propter quatuor. Primo quidem quia facilius possunt resistere peccato maiores: puta qui excedunt in scientia et virtute. Unde dominus dicit Luc. xij. quod seruus sciens voluntatez domini sui et nō faciens: plagis vapulabit multis. Sc̄o ꝓpter multitudinē: q: omne bonum quo quis magnificatur est dei beneficium: cui hō fit ingratus peccando inquantum ad hoc quelibet maioritas etiam in ꝓpalibus bonis peccatū aggrauat. fm illud Sap. vj. Potentes potenter tormenta patiētur. Tertio ꝓpter specialē repugnantiam actus pcti ad magnitudinem persone: sicut si princeps iustitiaz violet qui ponitur iustitie custos: et si sacerdos fornicetur qui castitatem vouit. Quarto propter exemplū siue scandaluz: q: vt Grego. dicit in pastorali. In exemplū vehemēter culpa extenditur qñ ꝑ reuerentia grad⁹ peccator honorat. ad plurium etiam notitiam peruenit peccata magnorum: et magis hoies ea indigne ferunt. Attenditur etiā grauitas peccati fm nocumentum qđ sequitur ex ipso. Pro cuius declaratione dicit Tho. vbi. s. quod nocumentuz tripliciter potest se habere ad pctm̄. Quīq; enim nocumentum qđ prouenit ex peccato est preuisum et intentū: sicut cum aliquis aliquid operat⁹ ad hoc nocēdi alij: vt homicida vel fur: et tunc directe quantitas voluntatis adauget quantitatē pcti: q: tunc nocumentuz est per se obiectū peccati. Quīq; vero nocumentum est preuisum sed non intentū: sicut cū aliquis trāsiens per agrum vt compendiosius vadat ad fornicandū: infert nocumentū his que sunt seminata in agro scienter: licet non ad⁹ nocendi. Et sic etiam quātitas nocumenti aggrauat pctm̄ sed indirecte: inquantum. s. ex voluntate multū inclinata ad peccandū procedit q̄ aliquis non pretermittat facere damnum sibi vel alij quod simpliciter non vellet. Quīq; autē nocumentū nō est intentū nec est preuisum: et tunc si per accidens se habeat ad peccatum non aggrauat peccatū directe: sed ꝓpter negligentiā considerandi nocumenta que cōsequi possent: imputantur homini ad penam mala que veniunt ꝓter eius intentionem si dabat operam rei illicite. Si vero nocumentum p se sequit ex actu pcti: licet nō sit intentū nec preuisuz directe: pctm̄ aggrauat: q: que cunq; per se sequuntur ad peccatum: ptinent quodāmodo ad ipsam speciem peccati: puta si aliquis publice fornicetur: sequitur scandalum plurimorū: qđ quāuis ipse nō intendat nec forte preuideat directe: per hoc aggrauatur peccatum. Quamuis nocumentum aggrauet peccatum: nō tñ

Grauitas attenditur ex actu peccati.

Tripl⁹ circūstantia dr aggrauare peccatuz.

Inter ceteras circunstantias cōditio persone magis aggrauat.

Propter q̄tuor: cōditio p̄sone peccatū aggrauat.

Grauitas pcti attendit ex nocumēto ei⁹.

nō tñ sequitur q ex solo nocumēto peccatuz aggrauetur: quinimmo peccatum per se est grauius propter inordinationem vt ś. dictū est. Uñ z ipm nocumētū aggrauat peccatū inquantum facit actum esse magis inordinatum. Unde nō sequitur: q si nocumentum maxime habeat locū in peccatis que sunt circa proximum: q ipsa pcta sunt grauissima: quia multo maior inordinatio inuenitur in pctis que sunt cōtra deum: z in quibusdā eorū que sunt contra ipsum: z tñ pōt dici q etsi deo nullus possit nocere quantū ad eius substātiā: pōt tñ nocumētū attendi in his que dei sunt: sicut extirpando fidem: violando sacra: que sunt peccata grauissima. Sibi etiā aliquis qñ̄z scienter z violenter infert nocumentum. sicut patet de his qui se interimunt: licet finaliter hoc referant ad aliquod bonum apparens: puta ad hoc q liberentur ab aliqua angustia.

Nota q̄liter nocumētū aggrauat peccatum.

§. II. Notandum etiam vltra supradicta qō vna culpa vel iniuria est grauior alia quatuor rationibus.

Quatuor sunt q̄bus culpa redditur grauior.

¶ Primo ratione modi circunstantis.
¶ Secundo ratione damni consequentis.
¶ Tertio ratione viri offendentis.
¶ Quarto ratione animę inducentis.

Qō vna culpa vel iniuria sit maior vel grauior alia rōne modi circūstātis octo modis pḥs docet cognoscere. Et primo sic. Illa culpa vel iniuria est maior que est bestialior. Cui⁹ rō est: q talis est magis inordinata. i. extra ordinē vel rectitudinē rōnis. Scdo ꝑbat sic. Illa culpa vel iniuria est maior q̄ est euidentior z magis ex electionē. Cui⁹ rō est: q de rōne peccātis vel iniuriātis est q agat volūtarie: z peccet quāto aūt magis volūtarie tāto grauius peccat. Tertio sic. Illa culpa vel iniuria est maior q̄ auditoriby est horribilior et abominabilior. Nā homines magis horrēt z abominanť vnū scelus q̄z aliud. tū ꝑpter sui nouitatē: tū ꝑpter sui grauitatē. Quarto sic. Illa culpa z iniuria est grauior in qua transgressio est multiplicior: puta in qua sunt multe trāsgressiones. verbi gra. Qui frāgit iuramēta: decem preceptas. fidei: cōnubia ꝛc. grauissime peccat. Cuius rō est: q in talibus excessus culparū multarū vel iniustitiarū vel iniuriarū est magnitudo sceleris vel grauedo criminis. Quinto sic. Illa culpa vel iniuria est maior vbi locus est ineptior: qñ̄z fit in illo loco vbi facientes culpā punitūtur: quēadmodū factūť falsi testes. Cui⁹ ratio est: q si qui in pretorio nō faciunt iustitiā vel peccāt: signum est q in omni loco non facerent iustitiā. Si em̄ falsi testes in curia peccāt: signum est q in omni loco peccarēt. Sexto sic. Illa culpa vel iniuria est maior. in qua est maior confusio. Cuius ratio est: q cōfusio solū debetur turpi z praui. vñ de magis turpi videtur sequi maior cōfusio tāq̄ magis praui. Septimo sic. Illa culpa vel iniuria est maior: que est indignior vel irrationabilior. i. quā quis facit cōtra eū a quo bona suscepit. Cui⁹ ratio est: q talis plures iniurias z pcta facit z precipue q̄ facit male. Scdo q̄ non facit bene: tenemur enim benefacere benefactori. Octauo. Ille plus peccat z grauius q̄ peccat contra iura non scripta q̄z cōtra scripta. Cui⁹ ratio est: q melius est esse iustum per voluntatē q̄z per necessitatem: obseruare aūt scripta videť esse ex necessitate: seruare aūt nō scripta videť esse non ex necessitate sed propria voluntate. peccare cōtra iura nō scripta: sed tamē iusta videtur grauius. Hec pḥs. ij. Rheto. c. xrij. Secundo cognosci potest grauitas culpe ratione nocumenti cōsequētis. vbi est maius damnū ibi maius peccatum ceteris paribus ſm bea. Tho. j. ij. q. lxxiij. Pōt aūt magnitudo damni cōsequētis cognosci quatuor modis ſm Phm in. j. li. Rheto. Primo: q difficile est vel impossibile fieri recōpensationē: vt si quis occideret filium alterius: vel destrueret rem irreparabilem: vel nō inuentibilem. Scdo q̄ non pōt inueniri equa punitio tali culpe vel damno: sed oīs alia est mitior: vt si q̄s occideret vel offenderet regē vel publicā personam. Tertio quando cōtingit eum qui damnificatus est nō recipere satisfactionē: vt puta q̄ mortuus est. Quarto q̄ñ quis passus est damnū a seipso: vt qui se affligit vel nocumentū sibi infert: vel occidit se ex aliquo infortunio vel malo commisso z multo magis quando sine causa hoc egit. Hec pḥs vbi. ś. Tertio pōt cognosci grauitas culpe vel iniurie ratione viri offendentis: qō q̄nq̄ modis videri potest ſm Phm in li. Rheto. Et primo quando eam culpā vel iniuriā primus vel solus vel cū paucis fecit. Et ratio huius est: q videtur aliis esse exemplū z causa male faciendi: z multitudini magis parcitur in delictis q̄z paucis. Secūdo quādo in illa culpa

Nocumēti consequēs aggrauat delictū.

Culpa aggrauatur ratione viri offendētis.

sepe peccat: aggrauať em̄ culpa ex frequentatione actus ꝑpter inordinationē volūtatis. Tertio qñ̄ ꝑpter illā culpā inueniunť tormenta dānificantia grauiora. Nā ꝓpter magnitudinē sceleris tormenta inuenta sunt grauiora tormenta. Quarto qñ̄ ꝑpter illū qui cōmisit lex est posita: qō esse nō pōt: nisi q̄ ille fuit primus vel nouo modo peccauit. Quinto qñ̄ ꝑpter illū carcer fuit edificatus. Hec pḥs vbi. ś. q̄z magnitudo pśone peccātis aggrauat. Quarto ostēdit vna culpa grauior alia rōne animi inducētis. i. ex dispositione z qualitate animi peccantis. Qō ostendit ex rōnib⁹. Et prima est ex causa peccati. Naz dupler est causa pcti: vna per se: alia p accidens. Causa p se est ipsa voluntas: z hec quāto fuerit maior: tāto pctm̄ est grauius: q̄ cū peccatū sit malū voluntarium: quanto volūtas fuerit maior ad peccandū tanto peccatū est grauius. Alie vo cause pcti sunt cause per accidēs inclinantes voluntatē ad peccandū ꝓter naturā z ordinē ipsius voluntatis: que nata est moueri libere ex seipsa vt sunt passio: ignorantia: motus: z hmōi. Scda ratio quare vnū peccatū est grauius alio est ex notitia: qui em̄ peccat ex certa scientia z industria: peccat grauius eo qui peccat in idē ex ignorantia. Ratio huius est: q volūtas peccātis ex certa sciētia est magis inordinata: z hoc q talis scienter eligit qō malū est. ś. pati detrimentum in maiori bono. ś. bono aīe vt puuari gra: ad hoc q potiať minori seu fruatur scilicet corporali bono: cuius contrarium facit voluntas ordinata: quāuis em̄ nullus intendens ad malū operatur ſm Dion. tñ potest esse intentū malū aliqō: vel ad vitandum qō malū: vel ad cōsequendū maius bonū. Tertia ratio quare vnū pctm̄ est maius alio est ex electione. Nā peccans ex electione peccat grauius in eodē peccato eo qui solū ex passiōe. Huius ratio est: q talis peccat ex certa malitia inquantum scienter eligit malū: nō q velit illud qō est de se malū: ꝛ q̄ eligit min⁹ bonū spreto maiori. Aliō em̄ peccare: ē peccare ex electiōe aliō ex passione. Qui em̄ peccat ex passione peccat eligēs nō tñ electiōe: q electio nō est in eo primū principiū peccati: sed inducit ex passiōe ad eligēdū id qō extra passionē nō eligeret. Sed ille qui peccat ex malitia ſm se eligit malū: q̄ ꝛ spreto maiori bono vel postposito ꝛ aie eligit minus: vel lasciuus qui magis vult habere delectationē venereā q̄z gratiam vel virtutem: et ideo electio est in eo primū principiū. hec be. Tho. j. ij. q. lxxviij. Quarta ratio grauitatis maioris ex parte animi est maioritas contēptus. Nā vbi maior contēptus ibi maior grauitas. Et ratio: q quanto contēptus maior: tāto volūtas inordinatior. Quinta ratio est ex dispōne volūtatis z rationis. verbi gra. Idē peccatū vt homicidium grauius est factum ab hoie ebrio q̄z ab hoie ebrio. Cuius ratio est. q ebrietas plus minuit de ratiōe pcti q̄z sit sua grauitas. hec be. Tho. j. ij. q. lxxv. Sexta ratio est: q maiori virtuti opponitur maius vitiū: tanto ergo peccatū est grauius quanto opponitur maiori virtuti ceteris paribus. Uñ pḥs dicit. viij. Ethic. q pessimū optimo contrarium est: quod etiaz patet ex hoc qō charitas que est amor dei: sicut ipsa est maxima virtutum: ita odium dei maximum peccatorum: quod odiū contrariatur dilectioni dei: ita quod maius est infidelitate z desperatione. hec beat. Tho. j. ij. q. lxxviij. Rayne.

Quatuor sunt q̄bus culpa redditur grauior.

Animus inducēs aggrauat peccatum.

Passio quomō se hz ad peccatum.

§. III. Nota sexdecim regulas vniuersales ad cognoscendum vbi sint peccata mortalia vel non.

Regule. xvj. ad cognoscenduz pcta mortalia.

Prima.

Valent aūt tales regule ad hoc q dum ad particularia venitur: ostenditur pereas quid de singularibus iudicandum sit. Singulares quippe regulas in illas vniuersales resoluere cōuenit: quo facto veritas illucesceret. Est igitur prima secundum Cancellarium ꝑteñ. qō nullum est peccatum actuale mortale absq̄ consensu libero rationis vere vel interpretatiue. Interꝑtatiuū autem consensum esse dicimus dum habuit ratio tempus deliberandi: z refugiendi ea circa que vitanda esse peruigil tenebatur. Qualiter dicit lex. Qui tacet consentire videtur. de reg. iur. qui tacet. dum videlicet repugnare deberet. Consensus tamen solus rōnis in actū venialiter malum est tantūmodo venialis: loquendo de veniali ex genere suo: vt est verbum otiosum. Secunda regula est. Nō quilibet tenetur scire de quolibet peccato mortali: an sit tale: licet expediat istud inquirere z scire iuxta vnius cuiusq̄ vires z statum: z plus ecclesiasticos q̄z laicos. Et inter ecclesiasticos prelati ex officio tenentur q̄ sint parati omni poscenti reddere rationem de ea que est in eis fide z spe. argu. ad hoc. xxxv. dist. per totum. Nota q̄ Aug. xxj. de ciui. dei. c. vlt. dicit. Quis iste sit modus z que sint illa pcta que ita impediunt peuentionē ad regnū dei: vt tamē sanctorū amicorū meritis impe

Scda.

j. Pe. iij.

trent indulgentiã: difficillimũ est inuenire: periculosissimũ diffinire. Ego certe vsq; ad hoc tẽpus cũ inde satagerẽt: ad eorũ indaginẽ peruenire nõ potui. Et fortassis ꝓpterea latent: ne studiũ ꝓficiendi ad oia peccata cauẽda pigrescat. Quontã si sciretur que vel qualia sint delicta: pro quibus etiã pmanẽtibus: nec ꝓfectu vite melioris assumptis intercessio sit inquirenda ⁊ sanctorũ sperãda: eis secura se obuolueret hũana segnicies: nec euolui talibus implicamentis vltius virtutis expeditione curaret.

Tertia. Tertia regula est: q̃ cõparatio peccatorũ adinuicẽ ꝑm grauitatẽ maiorẽ ⁊ minorẽ generaliter sumi nequit: nisi cõparent in genere suo ⁊ ceteris paribus: ⁊ qñ ꝑm alias circũstantias particulares se habent plurimũ vt excedentia vel excessa.

Quarta. Quarta regula est: q̃ quãtificatio pctõr̃ a posteriori sumitur a pena: licet nõ sufficienter vsq; quaq;: ⁊ a priori penes gen⁹ obiecti: ⁊ intẽtionẽ finis ⁊ libidinẽ seu conatũ voluntatis maiorẽ vel minorẽ: ⁊ scõm motũ tẽpus locũ: ⁊ penes dãna inde sequentia: que peccãs previdebat: aut preuidere tenebaꝫ.

Quinta. Quinta regula est q̃ bonitas moralis sumitur ex obiecto: ſz talis bonitas moralis specialiter pendet ex circũstantijs finis ⁊ aliarũ simul adunatis. Malitiaz vero ex vnius illarũ circũstantiarũ carentia cognouimus resultare. Ceterũ bonitatẽ gratuitã ⁊ meritoriã gratia gratũ faciens

Sexta. operaꝫ. Sexta regula: omnis actus cuius finis intent⁹ est mortale mortalis est: siue intendaꝫ actu siue habitu. Q̃ scꝫ si operans interrogatus cur hoc facis: ⁊ aduertens: tandẽ respondebit ad hunc finẽ feci. Septima regula: actus qui aliũde nõ esset

Septia. mortalis: ⁊ fit propter finẽ venialis videꝫ esse solũ venialis: nisi forte prestituaꝫ finis ille vt vltimus ⁊ quietans: ⁊ nõ solũ vt incidẽs ⁊ minus principalis actu vel habitu. Octaua regula. Nullũ etiã desideriũ rei illicite factũ tm̃modo sub cõditiõe actualiter vel habitualiter adhibita est de per se mortale delictũ: de per accidens tñ ꝓpter appetitus sensualis cõmotionẽ nimiaz qua

Octaua. scienter dimittitur inualescere: ex talis desiderij cõtinuatiõe libera põt ipsum inter mortalia deputari. Nona regula: si q̃s mouet occasionaliter solũ ex pctõ mortali ad aliquẽ actũ faciendũ: nõ oportet illũ actũ esse pctm̃ mortale. Secus si causa principa-

Nona. lis huius actus esset mortale pctm̃. Decima regula exponere se periculo mortalis peccati est pctm̃ mortale. Vel sic agere incertũ ⁊ dimittere certũ q̃ fit mortale nõ solũ ꝑ cõiecturas leues: aut ex suspictone trepida ⁊ scrupulosa ꝓueniente ex nimio timore cadendi in via dei est mortale. Sed intelligiꝫ dũ tale est ve-

Undecia. hementer ⁊ ꝓbabiliter incertũ eque sicut oppositũ vel magis: tunc eñ illud q̃ agit nõ carebit mortali culpa aliter nõ oportet vt tactũ est. s. Undecima regula. Dis agens cõtra cõscientiam edificat ad gehennam vel mortaliter: si conscientia sit fixa q̃ id q̃ agiꝫ sit mortale: vel venialiter solũ quantũ est ex parte vnius

Duodecima. circũstantie q̃ est facere cõtra cõscientiã: si cõscientia iudicet eẽ illud soluz veniale. Duodecima regula. Nullus est actus adeo mortalis: quin ipse vel sibi silis sit non mortalis dũ displicet: vel si nõ placet ꝓsensu ꝓfecto ꝑdeliberato. Silr nullũ pctm̃ est adeo

Decimatertia. veniale q̃n ipsum vel sibi simile fiat mortale dũ placet: hoc est dũ cõsensus addiꝫ. Si tñ illud veniale erat actus mortalis ex genere suo: ⁊ ex hoc q̃ nõ fiebat ex consensu libero ⁊ ꝓfecto venialis reddebaꝫ. Decimatertia regula. Multa ex genere mortalia sunt quorũ similia possunt effici bona dũ trahunt extra rationẽ suaz.

Decimaquarta. Quẽadmodũ dolere deliberate de bono alterius est mortale delictũ. Si vero hoc fiat ꝓ zelo iustitie boni cõis cui cõtrarium est tale bonum iste dolor virtus erit. Pleraq; ⁊ multa ex genere suo bona essent q̃ ex aliqua circũstatia puersa fiũt mala ⁊ specie mortalẽ imitãtia. Decimaquarta regula. Nihil est adeo cõsiliuz in lege euãgelica quin in casu possit esse obligatorium. Et ita quilibet vtens ratione teneꝫ ꝑm ꝓparationẽ animi ad q̃libet cõsilium: si ⁊ vbi necessitas immineret hoc agendi. Obligat igiꝫ q̃libet consiliũ vt nõ contẽnaꝫ tanq; nõ sit salubrior seruatio eius q̃ oppositi. Et tñ nullus ita cõsilijs seruãdis adstrigiꝫ quin ab eis aut possit aut debeat in casu eorũ obseruatio qñq; ꝓtermitti: vt de nõ habẽdo duas tunicas: ⁊ de prebẽdo pallio tunicã auferenti et similibus. Decimaquinta regula est: q̃ ars nõ deliberat sicut aliq̃s ex virtute bene agit ⁊ subito. Sic ex puersa assuefactione vitiosus quasi repente precipitatur. Et ita male habituatus in vitijs vt iniuriando: concupiscendo: odiendo: iudicando: ⁊ similibus vere demeretur cõtinue: sicut virtuosis cõtinue merces accrescit. vt verum sit quod dicitur Apoca. xxij. Qui in sordibus est sordescat adhuc: ⁊ iustus iustitiam faciat adhuc.

Decimaquinta. Decimesexta regula est de permissionibus peccatorum ⁊ relaxatione penarum: videlicet quod pene sint restringende: sic quod absq; vtilitate reipublice vel eius cui infliguntur: neq; institui neq; institute exequi deberent: ⁊ peccant oppositum facientes vel eas cum instituerit non delentes. In omni autem republica tolerari possunt ⁊ debent vitia que absq; deteriori periculo nec corrigi neq; extirpari valerent. Quando autem illud est ⁊ quando non difficile est ⁊ fere ipossibile generaliter diffinire. nisi put circunstantijs particularibus inspectis prelati superiores ⁊ sapientes determinabunt. Exemplum habes in meretricibus ⁊ vsuris ⁊ similibus: que quandoq; permittunt. ita de concubinarijs pro loco ⁊ tempore. Decimasexta.

¶ De nocumẽto peccati mortalis in presenti vita. Cap. ij.

VIdendũ est deinde de effectu ⁊ nocumento peccati mortalis: q̃ est multiplex. Nam bonum nature corrumpit. Maculam anime inducit. Reatum pene includit: que omnia designãtur in parabola descendentis a Hierusalem in Hiericho spoliato ⁊ vulnerato: vt habetur Luc. x. De multiplici etiam nocumẽto peccati habes. S. titu. vij. c. iij. Pro declaratione autem primi. i. q̃ peccatũ bonum nature corrumpat seu diminuat. Nota ꝑm Tho. j. ij. q. lxxxv. q̃ bonũ nature humane potest dici tripliciter. Primo ipsa principia nature ex quibus ipsa natura cõstituitur ⁊ proprietates ex his causate: sicut potentie anime ⁊ huiusmodi. et illud tale bonum nature neq; tollitur neq; diminuitur ꝑ peccatum. Secũdo dicitur bonũ nature bonum originalis iustitie: q̃ fuit in primo homine collatum toti humane nature: ⁊ istud totaliter est ablatum per peccatum primi parentis. Tertio modo dicitur bonum nature ipsa inclinatio ad virtutem ex eo quod a natura homo habet inclinationem ad virtutem. Et istud est illud bonum nature q̃ dicitur diminui per peccatuz. Per actus enim humanos fit quedam inclinatio ad similes actus. Oportet autem ex hoc q̃ aliquid inclinatur ad vnũ cõtrariorum: inde diminuaꝫ inclinatio eius ad alia. Unde cũ peccatũ sit contrariũ virtuti: ex hoc ipso q̃ hõ peccat diminuitur bonuz nature quod est inclinatio ad virtutem. Et quia talis inclinatio conuenit homini ex hoc ipso quod est rationalis: ex hoc enim habet quod secundum rationem operetur quod est agere secundum virtutem. Per peccatum autem non potest totaliter ab homine tolli quin sit rationalis: q̃ non iam esset capax peccati: ideo non est possibile q̃ predictum bonum nature tollatur totaliter. Unde etiam in damnatis manet talis naturalis inclinatio ad virtutẽ: alioquin non esset in eis remorsus conscientie: sed q̃ nõ reducatur in actũ contingit q̃ deest gratia. Predicta autem diminutio inclinationis ad virtutem ꝛ vulneratio: que vniuersaliter inducta est per pctm̃ primi parentis. Nam cũ per ipsum sit ablata originalis iustitia: oẽs vires aĩe remanẽt quodammodo destitute ꝓprio ordine quo naturaliter ordinantur ad virtutem: ⁊ ipsa destitutio vulneratio aie ꝛ. Sunt autem quatuor potentie anime ꝑm Tho. vbi. s. ar. ij. que possunt esse substantie virtutũ. s. ratio in qua est prudentia: voluntas in qua est iustitia irascibilis in qua est fortitudo: concupiscibilis in qua est temperãtia. Inquantum ergo ratio destituitur suo ordine ad verũ: est vulnus ignorantie. Inquantũ vero voluntas destituitur suo ordine ad bonum est vulnus malitie. Inquantum vero irascibilis destituitur suo ordine ad arduũ est vulnus infirmitatis. Inquãtum vero concupiscibilis destituitur ordine ad delectabile moderatum ratione est vulnus concupiscentie. Sic igitur ista quatuor sunt vulnera inflicta toti humane nature ex peccato primi parentis. Sed quia inclinatio ad bonum virtutis in vnoquoq; diminuitur per pctm̃ actuale: ideo etiam ista quatuor. s. ignorantia: malitia: cõcupiscentia: ⁊ infirmitas sunt vulnera ex aliis peccatis cõsequentia inquantũ. s. ꝑ pctm̃ actuale: ⁊ ratio hebetatur precipue in agendis: ⁊ voluntas quandaz prontitatem habet ad malum ⁊ difficultas bene agendi crescit ⁊ cõcupiscentia magis exardescit. Secundo pctm̃ inducit maculam anime: vt ad Eph. v. dicitur. vt exhiberet sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam. i. pctm̃ mortale. Que expositio haberi potest ex verbis Hiero. de pe. di. i. eccl̃ia. vbi dicit. Ecclesia christi est non habens maculam neq; rugã aut aliquid istiusmodi: qui ergo peccator est aliqua sorde maculatus: non põt de ecclesia christi appellari: nec christo subiectus dici. hec ille. Et loquitur de macula peccati mortalis: vt exponitur in glos. Ruga autem refertur ad schisma vel heresim. Pro cuius declaratione est sciendũ ꝑm Tho. j. ij. q. lxxxvj. q̃ macula proprie dicitur in corporalibus q̃ ad corpus nitidum prodit suum nitorem ex contractu alterius: si. ut

Potẽ mortale corrũpit bonũ nature.

Que potentie aie ꝑ peccatũ vulnerantur.

Peccatũ mortale inducit maculaz anime.

sicut vestis: aurum et argentum vel aliquid aliud hmõi. In rebus autem spiritualibus ad similitudinem huius opz maculã dici. Habet autẽ anima hois duplicẽ nitorẽ. Unũ quidẽ ex refulgentia luminis naturalis rationis: per quam dirigitur in suis actibus. Alium vero ex refulguratione diuini luminis scz sapiẽtie et gratie: per quam homo perficitur ad bene ꝛ decenter agẽdum. Est autem quasi quidam anime tactus quando inheret rebus aliquibus per amorẽ contra lumen rationis ꝛ diuine legis: vt ex supradictis ptz. Uñ ipm detrimentũ: nitoris ex tali cõtactu prouenientis aie macula metaphorice vocatur. Itẽ nota q aia nõ inquinatur ex rebus inferioribus virtute earũ quasi agentibus eis in aiam: sed magis ecõuerso: aia sua actione se inquinat inordinate eis inherẽdo cõtra lumẽ rationis ꝛ diuine legis. Item no. q actio intellectus perficitur ꝑm q res intelligibiles sunt in intellectu per modum ipsius intellectus: ꝛ ideo intellectus ex eis non inficitur: sed magis perficitur. Sed actus voluntatis consistit in motu ad ipsas res: ita q amor conglutinat aiam rei amate: ꝛ ex hoc aia maculatur: qñ inordinate inheret. ꝑm illud Osee. ix. Facti sunt abominabiles sicut ea que dilexerunt. Macula aũt ista pcti remanet in anima etiam trãseunte actu pcti. Cuius ratio est: quia macula (sicut dictum est) importat quẽdam defectum nitoris per excessum a lumine rationis vel diuine legis: ideo q̃diu homo manet extra hmõi lumẽ manet in eo macula pcti: sed postq̃ redit ad lumẽ diuinum ꝛ ad lumen rationis: quod fit per gratiam: tunc macula cessat. Licet autẽ cesset actus peccati quo homo recessit a lumine rationis vel legis diuine: non tamen homo statim ad illud redit in quo fuerat: sed requiritur aliq̃s motus voluntatis cõtrarius ꝛ distãs primo motui oppositus. Sicut si aliquis sit distans alicui per aliquem motũ: non statim cessante motu fit propinquus: sz opz q̃ appropinquat redditẽs per motũ cõtrarũ. Et ista macula non est aliquid positiue in anima: nec signat priuationem solam: sz signat priuationẽ quãdam nitoris anime in ordine ad causam suam que est peccatũ et ideo diuersa peccata diuersas maculas inducunt. Et est simile de vmbra q̃ est priuatio luminis ex obiecto alicuius corporis: ꝛ ꝑm diuersitatẽ corporum obiectorum diuersificatur vmbra. Tertius effectus pcti q̃ tñ multiplex est: est reatus pene. Reatus autẽ importat meritum pene. i. q̃d homo sit dignus pena: hoc aũt est malũ: q̃uis ipm puniri nõ sit malũ. Facit autẽ pctm̃ hoiem reum seu dignũ multiplici pena. Huius ratio est: qr quicquid cõtra ordinẽ alicuẽ insurgit: ꝑ̃s est vt ab ipso ordine seu a principe ipsius ordinis deprimatur. Videmus enim in naturalibus q vnum contrariũ vehementius agit altero contrario superueniente: ꝓpter quod aque calefacte magis cõgelantur: vt dr in. ij. Meteororum. Cũ aũt peccatũ sit actus inordinatus: manifestum est q quicunq̃ peccat cõtra aliquẽ ordinem agit: et ideo ab ipso ordine ꝑ̃s est q deprimatur: que quidẽ depressio pena est. Unde secundum tres ordines quibus subditur humana volũtas: triplici pena põt homo puniri. Primo quidẽ subditur humana natura ordini ꝓprie rationis. Scõo ordini exteriorus hois gubernantis vel spiritualiter vel tẽporaliter politice seu oeconomice. Tertio subditur vniuersali ordini reginiinis. Quilibet aũt horũ ordinum per peccatũ peruertitur: dũ ille qui peccat: agit ꝛ cõtra rationẽ ꝛ cõtra legẽ humanã et cõtra legẽ diuinã. vnde triplicẽ penã incurrit. Unã quidẽ a seipso: que est conscientie remorsus. Altã vero ab homine. Tertiã a deo. De pena propria dicit aplꝰ ad Rom. ij. Tribulatio ꝛ angustia in omnem aiam hois operantis malum. Et Hiero. loquens de aia dicit. Caueat ne fiat ciuitas meretrix filia Sion ne post trinitatis hospitium saltent in ea demones scz tentationum: ꝛ syrenes nidificẽt. i. passiones inordinate concupiscibiles ꝛ ericij. i. motus irascibiles inordinati vel pũctiones conscientie. Et habetur. xxxij. q. v. si Paulus. De pena ab homine dicit August. in lib. de ciui. dei. Pertinet ad innocentis officium non solum alteri malum seu iniuriam non inferre: sed etiã cohibere a peccato vel punire peccatum. xxiij. q. v. non est innocentie. De pena quam infligit deus dicit Hiero. Non hominibꝰ sed vitijs trascitur deus: que cum in homine nõ fuerint nequaq̃ punit quod mutatum est. de pe. dist. j. quãobrem. Sed in vita ista aliquando deus punit peccatores: vt ostendat se habere prouidentiam hominum: et mala ei displicere. Aliquando non punit: sed expectat vt ostendat clementiam suam Gratia. xxij. q. iij. guilisarius. ante finem.

¶ Quomodo puniũtur damnati in alia vita: ꝛ de penis dãnatorum: ꝛ de cognitione eorum. Cap. iij.

Macula pcti remanet in aia tranſeũte peccato.

Peccatũ mortale inducit reatũ pene.

Triplex est pena peccãtis.

Deo punitur peccator ꝓpter mortale: nõ solũ in vita presenti: sed etiã in alia vita. Et pena q̃dẽ tpali si ipm penituit ante mortem: ita q in gratia decessit: si hic nõ plene satisfecit: tũc eñ q̃d̃ residuũ est debite satisfactionis soluit in purgatorio. Uñ Aug. dicit. Purgãdus est igne purgatorius qui in aliud seculum distulit fructũ cõuersionis. de pe. dist. vij. c. vlt. Et de pena purgatorij habes infra ti. x. c. ij. Sed si mouit impenitẽs punit a deo pena eterna. Uñ Mat. xxv. dr. Ibũt hi in supplicium eternũ. ꝛ Aug. de pe. di. vij. c. vlti. circa finẽ. Qui impenitens moritur oĩno moritꝛ ꝛ eternaliter cruciat. Ratio aũt quare pena hec sit eterna: cũ culpa fuerit tpalis est ꝛz Tho. j. ij. q. lxxxvij. Qr pena pctõ ꝓportionat ꝑm acerbitatẽ tã in iudicio diuino q̃ hũano. sicut Aug. dicit. xxj. de ci. dei. c. xj. In nullo iudicio reqrit vt pena adequet culpe ꝑm durationẽ. Nõ eñ qr adulteriũ vel homicidiũ in momento cõmittit: ꝓpter hoc momentanea pena punit: sed qñ. ꝛz quidẽ perpetuo carcere vel exilio: qñq̃ etiã morte in qua nõ cõsiderat occisionis mora: sed potius q in ꝑpetuũ auferꝛ a societate viuentiũ: ꝛ sic reputat suo modo eternitatẽ pene inflicte diuinitus. Est aũt hec pena aliquo modo finita ꝛ aliquo modo infinita: pena eñ ꝓportionat pctõ. In peccato aũt sunt duo: quorũ vnũ est auersio ab incõmutabili bono q̃d̃ est infinitũ. vñ ex hac parte peccatũ est infinitum. Aliud q̃d̃ est in pctõ est inordinata cõuersio ad cõmutabile bonũ: ꝛ ex hac parte peccatũ est finitũ: tum quia ipsum bonũ cõmutabile est finitũ: tũ qr ipsa conuersio est finita: nõ eñ possunt esse actus creature infiniti. Ex parte igitur auersionis rñdet pctõ pena dãni que est infinita: est eñ amissio infiniti boni ꝑm Dama. Ex parte autẽ inordinate conuersionis rñdet ei pena sensus: que etiã est finita. De hac materia habes. ē. tit. v. c. iij. ꝟ ij. vbi ponuntur sex rationes quare pena inferni est eterna.

Pena dãnatorum quare est eterna.

§. I. Est ergo prima ꝛ principalis

pena dãnatorũ: priuatio diuine visionis in perpetuũ. iuxta illud Esa. vlt. Tollat impius ne videat gloriã dei. Hec aũt visio vt refert Aug. de ci. dei. tãte pulchritudinis est: tãtoq̃ amore digniſsima vt quibuslibet ꝛ quãtislibet bonis ꝑditis sine hac Plotin⁹ existimet infelicissimũ. Hãc priuationẽ visiõis esse maiorẽ q̃ pena ignis ostendit Chrys. so. sup Mat. sic dicẽs. Intolerabilis est gehẽna. i. ignis inferni: verũ mille gehẽnas ꝓponat q̃s nil tale dicet quale est excidi ab ipa glia: ꝛ odio haberi a christo. Et hoc intelligendũ est ꝑm Pe. in. iij. de carẽtia tali huius visiõis: q̃ est cũ sensu doloris ꝓut est in adultis: ꝛ non ꝓut est in paruulis de limbo. Rationẽ grauitatis huius pene declarat Tho. in. iij. di. xxj. Quãto eñ aliq̃d magis desiderat: tanto eius absentia est molestior. Et qr affectus desiderãs summũ bonũ post hãc vitaz est valde intensus. Hã intellectus intelligit in generali magnitudinem maximã boni: nec affectus retardat mole corporis: cũ tam terminus aduenerit fruẽdi ipso summo bono: quo tñ videt se priuari ꝛ in ꝑpetuũ: hinc summe dolet. Scda pena dãnatorum q̃ excedit incõparabiliter oẽm penã vite ꝑsentis ẽ pena ignis de quo christus Mat. xxv. Ite maledicti in ignẽ eternũ. Et Augu. enumeratis multis pctis mortalibus sic concludit. Quisq̃s aliq̃ horũ. i. pctõz i se dñari cognouerit: nisi se emẽdauerit eterna illũ flãma cruciabit. xxv. dist. Hales ea. Ignis aũt iste ꝑm Tho. in. iij. di. xliij. nõ dz intelligi metaphorice dictus: nec ignis imaginarius: sed verus corporeus a quo aia patit: nõ corpso quo videt vt quidã dixerũt: nec solũ ex eo q aia apprehendit ipsum vt nociuũ sibi: sed vt instrumetũ diuine iustitie. Qd̃ quo cõtingat sic declarat idem Tho. Corpus in spiritũ naturaliter agere nõ potest: nec aliquo mõ obesse vel ipm grauare: nisi ꝑm q aliquo mõ corpori vnit. Sic eñ inuenimus scriptũ. Corpus q̃d corrũpitur aggrauat aiam. Sap. ix. Spũs aũt vnit corpori dupliciter. Uno mõ vt forma materie: vt ex eis fiat vnũ simpliciter: ꝛ sic spiritus vnit corpori ꝛ viuificat corpus: ꝛ a corpore aliqualiter aggrauat. Spiritus aũt hois vel demonis sic igni corporeo nõ vnit. Alio modo sicut mouẽs mobili: vel sicut locatũ loco: eo mõ quo incorporalia sunt in loco. Et ꝑm hoc spũs incorporei creati loco diffiniuntur: ita ꝛ in vno loco existẽtes q nõ in alio. Quãuis aũt res corporea ex sua natura habeat q spãm incorporeũ loco diffiniat: nõ tñ hz ex sua natura: q spãm incorporeũ loco diffinitũ detineat: vt ita alligetur illi loco q ad alia diuertere nõ possit: cum spiritus nõ ita sit in loco: ꝛ loco subdat: sed hoc superadditur igni corporeo inquantũ est instrumentũ diuine iustitie iudicãtis q detinet

Prima pena dãnatorum.

Scda pena dãnatorum.

Quomõ ignis agat in spiritum.

ſpiritū: ⁊ ita efficit ei pena vel retardās eū ab executione ꝓprie voluntatis: ne. ſ. poſſit operari vbi vult ⁊ ſm q̄ vult. Et hūc modū ponit Greg. in. iiij. dial. Exponēs eſſ quō eſt q̄ aīa incendiū experiendo patiat ſic dicit. Dū veritas peccatorē diuitē dānatū in igne phibet: quisnā ſapiēs reproborū aias teneri ignib⁹ neget. Et hoc etiā Iuſt. dixit vt in lra magiſter dicit: ſi viuēris hois incorporeus ſpūs tenet corpore: cur nō ēt poſt mortē corporeo igne teneat? Augu. etiā. xxi. de ci. dei dicit. q̄ ſicut aīa in hois cōditione iungit corpori: vt dās ei vitā: quāuis illud ſit ſpūale hoc corporale: ⁊ ex illa cōiunctiōe vehementē cōcipit amorē ad corpus. Sic ligat ignis vt accipiēs ab eo penā ⁊ ex illa cōiunctione cōcipit horrorē. Oportet ergo oēs predictos modos in vnū colligere: vt ſic ꝓfecte videatur qūo aīa ab igne corporeo patiat: vt ſ. dicamus q̄ ignis ſm naturā ſuā habet: q̄ ſpūs incorporeus ei cōiungi poſſit vt loco locatū. Sed inquātū eſt inſtrumentū diuine iuſtitie habet vt ipm ſpīm quodāmodo retineat alligatuz. Et in hoc veraciter eſt ignis ille ſpūi norius: ⁊ ſic aia ignē vt noxiū ſibi videns ab igne cruciat. vñ Greg. in. iiij. dial. iſta oia ꝓ ordinē tāgit vt ex premiſſis auctoritatibus eius patet. Idē Tho. in qō libeto dicit. Videmus ſpīm corpori alligari qūq̄ naturaliter vt aia corpi: qñq̄ quadā ſupiori virtute: ſicut ꝓ virtutē ſuperiorū demonū inferiores demones alligant arte necromantie imaginibus vel aliquibus vel hmōi reb⁹: multomagis virtute diuina demones vel aīa alligari poſſunt igni corpeo vt ab eo aſſumāt penā. Det. autē in. iiij. diſ. xxi. ſic dicit. Ignis iſte corpor⁹ agit in aiam ſui ſimilitudinē imprimēdo: qua apprehenſa aia affligit veriſſime multomagis q̄ affligebat in corpore ex ignis agentis in corpus apprehenſione. Ille aūt ignis corporeus dupliciter pōt cōſiderari. Aut ꝓut eſt inſtrumētū nature: ⁊ ſic agere pōt in corpus nō in aiam: aut ꝓut eſt inſtrumentū diuine iuſtitie: ⁊ ſic agit in aiam imprimendo illi ſpeciē ſuā velit nolit. Et inde eſt q̄ aīa afflig̃tur q̄ violenter illa ſpecie informat ⁊ ꝓ illā a ſuis operationibus impedit ⁊ retardat. hec ibi. Et Rich. in. iiij. ponēs iſtā paſſionez aie ab igne vtrūq; tāgit. ſ. q̄ patiat ex hoc q̄ illi igni alligat: ⁊ ſpēs ipſius ignis violenter in ipſa imprimat: ꝓ quā paſſionē ab alijs operatiōibus impedit. Et id ē modus eſt in punitiōe demonū in ipſo igne qui etiā quocūq; vadāt: vel cū apud nos mouant: di cunt ſecū ignē portare: q̄ iſta ſpecie ſeu ſimilitudine ignis ſemp intellectus eorū informat qua cognoſcūt ſe illo igne alligatos. Uñ maxime affligunt: ſicut ⁊ captiuus qui ad horā extret carcere ſciens ſe omnino illuc reuerſurum ⁊ in perpetuum deputatū nihilomin⁹ triſtis remaneret. In vltima vero reſurrectiōe reaſſument ⁊ ipſi damnati corpora ſua ꝓpria virtute diuina reſuſcitata: vt ſicut corpore ⁊ anima deum offenderunt ita in vtroq; patiātur. Et q̄ per que peccat quis per hec ⁊ torquetur: vt dicitur in lib. Sap̄. cū ipſi dānati per ſenſibilia ꝓpeccauerint inordinate amando: ideo congruenter ab igne ſenſibili in vtroq; patiunt: cum etiam ipſe amor inordinatus ignis metaphorice dicatur. Uſi Adamantius dicit. Ignis libido eſt: ignis auaritia eſt ꝛc. de pe. di. iij. inter hec. ſ. Erūt autem ipſa corpora incorruptibilia ſimpliciter. ſ. ſm ſubſtantiam: ſed corruptibilia ſecundum quid ſcilicet corruptione accidentali vel paſſione alterationis materialis vel immaterialis. Per quā corrūpetur oīs quies ⁊ delectatio corporalis in eis. Cauſa autem incorruptibilitatis eorū ſm ſubſtantiam prima ⁊ principalis eſt ordo diuine iuſtitie: que vtitur igne infernali ad corruptionem accidentalem. i. tranſmutationē ſcōm qualitates imateriales: ⁊ paſſio erit in recipiēdo nō in abijciēdo: ſicut oculus patit a ſimilitudine recepta in eo. Scōa cauſa ⁊ quaſi inſtrumētalis eſt ordo nature: q̄ deficit actio prime cauſe naturalis. i. mot⁹ rei qui tūc nō erit. Exēpla ponūt doctores de Salamandra que viuit in igne: ⁊ quibuſdam vermibus q̄ nō niſi in aqua bullierī. Aug. ēt plura ponit de ciui. dei li. xxi.

Varius modus actionis.

Corpora dānatorū qualia futura.

§. II. Erūt damnatis et alie pene

De alijs penis dānatorum.

vltra predictas vt ille que inferētur eis a demonibus. Dicit eſſ Grego. de ipſis quos habuerunt incentores in culpa habebunt tortores in pena. Sunt etiam ibi in maximis tenebris. iuxta illō Mat. xxij. Ligatis manibus ⁊ pedibus proiſcite eū in tenebras exteriores. Et ad hoc ſatis facit: vt dicit Tho. i. iiij. naturalis ſitus loci: q̄ in terre medio vbi inferna ponuntur: non poteſt etiā ille ignis eſſe niſi fetulentus ⁊ turbidus ⁊ quaſi fumoſus. Quidam tamen tenebrarum harum cauſam aſſignant compreſſionem ⁊ maſſam corporum damnatorum: que propter multitudinem ita replebunt locuz inferni: quod nihil ibi de aere remanebit: ⁊ ſic non erit ibi aliquid de diaphano quod poſſit eſſe obiectum lucis ⁊ tenebre niſi oculi damnatorum qui erunt obtenebrati. Tamen quamuis ille locus ſit tenebroſus: ex diuina diſpoſitione eſt ibi aliquid luminis quantum ſufficit ad videndum illa que animam torquere poſſunt. Eſt etiam in eis fletus iuxta illud Mat. viij. Ibi erit fletus. Non quidem reſolutio lachrimarū ſed dolor interior ⁊ commotio ⁊ conturbatio capitis ⁊ oculorum: ſm Tho. in. iiij. quia ceſſante motu celi ceſſabit ⁊ omnis reſolutio corporalis. Dicit etiam idem in. iiij. diſ. vlti. quod ſecundum Baſilium in vltima mundi purgatione fiet quedam ſeparatio in elemētis: vt quicquid eſt purum ⁊ nobile remaneat ſuperius ad gloriam beatorum: quicquid autem eſt ignobile ⁊ fetulentum in infernum proiiciatur ad penam damnatorum: vt ſicut omnis creatura dei eſt beatis materia gaudij: ita dānatis ex omnibus creaturis tormentum accreſcat. ſecundum illud Sap̄. v. Pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos. Hoc etiam diuine iuſtitie competit vt ſicut ab vno recedentes per peccatum in rebus materialibus que ſunt multa ⁊ varia finem ſuum cōſtituerunt: ita etiam multipliciter affligantur ⁊ ex multis. Item ſcientia acquiſita in damnatis in vita iſta nō erit eis ad refrigerium: ſed ad augmentum pene ⁊ etiam ſcientia indita. Pro cuius declaratione dicit be. Tho. in. iiij. q̄ ſicut ꝓpter perfectam ſanctorum beatitudinez nihil erit in eis quod non ſit gaudij materia: ita nihil erit in damnatis quod non ſit eis materia ⁊ cauſa triſtitie: nec aliquid quod ad triſtitiam pertinere poſſit deerit vt ſit eorum miſeria conſummata. Conſideratio vero aliquorum notorum quantum ad aliquid inducit gaudiū: vel ex parte cognoſcibilium inquantum diliguntur: vel ex parte ipſius cognitiōis inquantum eſt conueniens ⁊ perfecta. Poteſt etiam triſtitie eſſe ratio ex parte cognoſcibilium que nata ſunt contriſtare: et ex parte ipſius cognitionis prout eius imperfectio conſideratur: vtpote cum aliquis conſiderat ſe deficere in cognitione alicuius rei cuius perfectionem appeteret. Sic ergo in dānatis erit actualis conſideratio eorum que prius ſciuerunt vt materia triſtitie: nō autem vt delectationis cauſa. Conſiderabunt enim ⁊ mala q̄ geſſerunt ex quibus damnati ſunt: ⁊ bona dilecta que amiſerūt: ⁊ ex vtroq; torquebuntur. Similiter etiam torquebuntur de hoc quod conſiderabunt nouitiam quam de rebus ſpeculabilibus habuerunt imperfectam eſſe: vt amiſiſſe ſummā eius perfectionē quam potuerunt adipiſci. Item ſecundum quoſdam augeri poteſt pena eorum accidentalis aliquo modo. Pro cuius declaratione dicit Pe. in. iiij. quod loqui poſſumus de ſtatu reproborum poſt iudicium et ante. Nam poſt iudicium erit completus terminus ⁊ conſummatio omnium bonorum ⁊ malorum: vnde nō erit augmentum quoad meritum vel premium ſiue eſſentiale ſiue accidētale. Ante iudiciū vero nō eſt perfecta conſummatio bonorū ⁊ malorū. Unde dubium eſſe poteſt vtruz reprobi adhuc demereantur: videtur enim quibuſdā quod demereantur ſupplicium accidentale nō eſſentiale. Alijs videtur quod neutruz: tam enim acceperunt diffinitiuam ſententiam: ⁊ ſunt in termino vie. Non ſimiliter autem eſt in demonibus qui habent officium exercendi homines ꝓpter quod nō ſunt deducti ad terminuz vie: ⁊ ſic in eis augetur pena accidentalis vſq; ad iudiciuz. Erit ⁊ in eis vermis. iuxta illud Judith vlti. Dabis ignem ⁊ vermes in carnes eorum. Et quamuis Aug. xxi. de ciui. dei. dimittat ſub dubio ſi in inferno erunt vermes vel nō. Dicit tamē Rich. in. iiij. diſ. vlti. q̄ cōiter tenetur q̄ nō: q̄ vegetabilia ⁊ bruta nō remanebunt: ergo vermis intelligitur in ſcriptura ſacra remorſus cōſcientie: quo etſi principaliter ⁊ immediate affligitur anima: eo tamen ex conſequenti ⁊ per quandam redundantiam affligitur caro. Unde caro damnatorum afflig̃etur ab exteriori ⁊ interiori. Et probat idem Rich. quod iſta pena vermis. i. remorſus cōſcientie erit maior pena q̄ ignis. Naz anima nō eſt apta pati ab igne ex ꝓpria virtute immediate: ſed inquantum inſtrumentū diuine iuſtitie. Patitur autem ex predicto verme remorſus immediate ⁊ per ſe. Eſt etiam preſentior anime vermis q̄ ignis ⁊ conjunctio fortior.

Pena dānatorum accidētalis augeꝫ

§. III. Si autem queratur vtrum

Quō dānati ſciūt quea apud nos agūtur.

dānati ſciant q̄ circa nos agunt in mūdo. Circa hoc dicit Pet. in. iiij. qō duplex eſt modus cognoſcendi per ſe: vel per alterum. Modus cognoſcendi ꝓ ſe duplex eſt. Unus eſt quo cognoſcuntur p̄ſentia ⁊ manifeſta. ſ. per ſcientiā. Alter quo cognoſcunt abſentia ⁊ occulta. ſ. per cōiecturam. Per alterum dupliciter: aut ꝓ infuſionē ſuptoris: aut ꝓ reuelationem paris ſiue inferioris. Primo modo reprobi non cognoſcunt mūdana: quia cognitio talis fit

per

per acceptionē a rebus: hmōi vero acceptio nō pōt fieri in quā tacūqz distātia. Scōo cognoscūt cōtecturādo statū viuētiū presentē est statu preterito in quo eos viderūt. Tertio cognoscere pōt si deus vellet eis reuelare. Quarto etiā mō cognoscūt p reuelationē demonū vel aiarū quotidie ad eos descēdentiū. vnde Aug. xiij. q. ij. fatēdū. dicit. Fatēdū est q̄dē nescire mortuos q̄d hic agat dū hic agit: postea vero auditur ab eis q̄ hinc ad eos mortēdo pergūt: nō q̄dē oia sz q̄ simunt etiā isti meminisse: z que illos q̄bus hec iudicant opz audire. Pōt etiā ab angelis q̄ rebus q̄ hic agūt pōsto sunt audire aliq̄d mortui. Uidēt etiā ipsi dānati gloriā btōrū ꝑm Richar. in. iiij. vsqz ad diē iudicij: nō tm̄ ꝓpie nec speciali mō: q̄ visio ꝓprie est cognitio syncera et clara. sic em̄ nō posset videri gl'ia btōrū q̄n videant bti et ipse deus eos beatificās. Jn generali tamē z partim in speciali cognoscūt gloriā beatorū quasi argumētādo: nullū em̄ videt dānatū q̄ tenuerit fidē et bonos mores: vñ cogitur intellect⁹ eor⁹ assentire q̄ vera est sacra scriptura: z ex cōsequēti q̄ beati habent bona q̄ eis in sacra scriptura promittuntur. Et hoc cognoscūt nō tm̄ in gñali sed partim etiā in speciali: q̄uis nō in rōne pure specialissima q̄ sint tanta q̄ lingua hominis ea nō possit enarrare. Et de hmōi cognitione tristātur damnati ꝓpter inuidiā felicitatis alterne z carentiam beatitudinis ꝓprie. Sed post iudicīū dānati hāc cognitionē nō habebūt eo q̄ ad ꝓprias penas quasi totaliter eorū cōsideratio flectetur: nisi forte hoc sciāt in esse generalissimo z ad hoc inducit auctoritatē Greg. in homil.

Quā dānati videāt gloriā btōrū

§. IIII. Jtem si queratur vtrum

Quō aie defuncto rum ad nos pōt venire.

anime defunctorū pōt ad nos venire: dicit Aug. xiij. q. ij. fatendū q̄ multi ad viuos aliquos ex mortuis venire credunt: sicut econuerso Paulū ex viuis in paradisum raptū esse scriptura diuina testatur. hec ille. Cū autē venerint ad nos: z ad hoc vt sentiētur opz q̄ assumāt aliq̄d corpus: puta phantasticū seu de aere formatū. vñ dicit Rich. in. iiij. q̄ aia separata pōt per virtutē suam naturalē mouere aliq̄d corpus de loco ad locū: nisi prohibeatur a superiori virtute. Jn aia em̄ separata est virtus motiua ꝑm locū: z virtuosior est separata q̄z corpori vnita: z cū corpori corruptibili vnitur hoc pōt: q̄d tm̄ aggrauat aiam: multo fortius hoc potest cū separata est ab eo. vñ Greg. in. iiij. dial. narrat Germanum epm̄ Capuanū inuenisse Pascasium defunctū z obsequentē in balneis. Cum ergo aia illa non esset illius corporis forma: z tm̄ tpm mouebat: ptz q̄ aliq̄n aia separata mouet aliq̄d corpus ꝑm locū. Nec est dicendū vt aliqui dicūt q̄ esset angelus bonus vel malus in specie Pascasij: quia hoc faciēdo ille Pascasius faciebat pniam suā: nec tm̄ fuit idē corp⁹ cui⁹ aia Pascasij erat forma. Aia em̄ separata ꝓhibetur diuina virtute mouere illud corpus cui⁹ fuit forma et q̄cūqz aliud corp⁹ q̄d pōt aiari aia rōnali: z etiā corpa brutorū: ne esset hoib⁹ occasio ruēdi in vilē z horrēdū errorē opinātiū intellectū posse transire de corpore in corp⁹: ita q̄ successiue sit ꝓprius motor corporū diuersorū: z quālibet aiam quodlibet corp⁹ ingredi posse: vt Pythagorice fabule dicūt. Jtē no. ꝑm Tho. in. iiij. q̄ aie separate si sunt btē in libertate sua est venire in mūdo z apparere: vbiqz tm̄ videtes gloriā dei sicut angeli sci. Sed si sunt dānate non est in potestate earū exire de inferno: sz ex speciali dei dispēsatione z permissu: circūferētes secū infernū quocūqz pergunt: z hoc vsqz ad diē iudicij: nā postea nec damnate anime nec demones inde poterunt exire. Sed nec credēdum est ita sepe apparere beatos vel dānatos sicut ꝺr. Nam aliq̄n angeli sci apparent in persona btōrū: et diabolus in specie dānatorū ad decipiendum. Sciendū vlterius q̄ aie dānatorū ad infernū finaliter deputate: quod est in oib⁹ ꝑm legē cōem de penis inferni liberari non pōt: q̄ in inferno nulla est redēptio: vt dicit Job. Unde et Hiero. di. Cum ante tribunal christi venerimus: nec Job: nec Daniel: nec Noe rogare pōt ꝓ quoq̄z: sed vnumquenq̄z portare onus suū. xiij. q. ij. in presenti. q̄d dicit Gratia. in ℣ seq. esse intelligendū de impenitentibus. de q̄b⁹ ꝓpha di. Non dabit deo placationē suā: nec pretiū redēptionis aie sue: z ideo frater nō redimet eū: sed laborabit in eternū z viuet adhuc in finē. Cōtrarīū credere est hereſis. Aug. q̄ dicit oēs damnatos liberandos vt refert Augu. xxj. de ci. dei. Nec obstat de Tratano qui vt di. Damia. eductus fuit de inferno oratione⁹ Greg. Nam ꝑm Tho. in. iiij. estimari pōt q̄ aia ista nō esset ad infernū finaliter deputata. Quātus em̄ ꝑm presentē iustitiā ꝓ ꝓprio merito esset in inferno: tm̄ ꝑm causas superiores quib⁹ prouidebatur ad vitā reuocād⁹ de⁹ aliter erat factur⁹ vltra legē cōem ꝓ speciale priuilegiū cōcessus illi: z sic reuocatus ad vitā credit ꝓ grām cōuersus obtinuit. Sz nec aliquo mō pōt iuuari ꝓ nos ipse aie dānate quocūqz suffragio ad diminutionē eorū pene vel intermissionē vel ipsorū cōfortationē. vt declarat Tho. in. iiij. Et q̄d dicit Augu. xiij. q. ij. tempus. s. q̄ quibus prosunt suffragia: aut ad hoc ꝓsunt vt sit plena remissio: aut certe vt tolerabiliꝰ fiat ipsa dānatio. Dicūt Tho. Pe. z Rich. q̄ dānatio nō sumit ibi ꝓ pena infernali: sed ꝓ pena purgatorij: ad quā etiā pōt dici dānari q̄ illuc accedit. Et q̄d ꝺr in gloss. ibi q̄ eleemosyna facta ꝓ eo qui decessit in mortali qui est mediocriter malus: valet ad mitiorē penā: er ꝓ q̄libet suffragiū diminuitur de pena nō in tāta quanta dimissa est ꝓ p̄cedēs simile suffragiū: sed in tanta ꝓportione: ita q̄ semp aliquid remaneat de pena. Falsa est illa gl. quoad duo. Primo quidē q̄ mediocriter malus nō ꝺr ille qui mort⁹ in pctō mortali: sed bonus qui mort⁹ in statu gr̄e: qui tm̄ deficit a perfectiōe iustitie: z ꝓterea etiā ꝺr mediocriter bonus. Sz mediocriter malus dicitur idē ipse ab Aug. q̄ deficit a cōpleta rōne malitie cuz nō habeat mortale ꝑm Pet. in. iiij. Scōm est q̄ diminuat aliq̄d de pena dānatis ꝓ suffragiū. Nā si hoc verū esset sequeret q̄ tot possent fieri q̄ oīno liberaret: q̄d est falsum ꝑm Tho. in. iiij. Jn vita aūt presenti remittit q̄cunqz mortale: dūmodo vere penitteat. Hec est em̄ dōia ꝑm Tho. in. iiij. inter spiritū carni vnitū z separatū: q̄ spūs carni vnitus est susceptibilis pne: nō aūt spir⁹ separatus. Uñ Dam. hoc est hoi mors q̄d angelo casus. Hinc ꝓ ꝓphetā Ezech. xviij. dns ait. Jn quacūqz hora cōuersus fuerit pctōr z ingemuerit oīm pctōꝝ eius nō recordabit amplius. Et Chry. ſ. in li. de repara. lap si dicit. Talis mihi crede: talis est erga hoies dei pietas: vt nunq̄s respuat hois pniaz si ei pure z syncere z simpl'r offerat. Etiā si ad summū q̄s peruenit malorum z inde tm̄ velit reuerti ad virtutis iā suscipit: libenter amplectitur z oia facit: quatinus ad ꝓtorē reuocet statū. hec ipse de pe. di. iij. talis. Ut ergo euadat penas eternas opz hic pctōrem penitere. Unde Hiero. O pctōr satisfacito deo in cōfessione pne: nō expectes vt humiliet te cursat satan. i. diabolus: z ab initio necessitatis extorqueat pniam: sed ipse ꝑuenti ipsius tortoris duritiā: q̄ si teipsum correxeris: si te mandaueris: pius est deus vt remittat. de pe. dis. j. vide. Sine pnia aūt mortale remitti nō pōt. i. cōtritione. Dicit em̄ regula iuris. Penitētivenia nō dat nisi correctio. extra de reg. iur. Et Aug. Neminē putes ab errore ad veritatē z a quocūqz seu magno seu paruo vitio sine pnia posse peruenire: ita impartit a deo largitas mie vt nō dimittat seueritas discipline. de peni. dis. j. neminē. De mō aūt penitēdi habes i. ij. z. iij. pte. Quāto aūt pctōr magis expectat ad pniam z nō reuertit: tāto durius punit. vñ Uale. Lento q̄dē gradu diuina ꝓcedit tra. z ad ritatēq̄z supplicij grauitate cōpensat. Et Hiero. Moderatio dei z pietas solū nostrū reditum querit: ac nos cupit longa sua benignitate saluare: q̄d si nō cōuertimur: si duri colli sumus: si vsqz in finē in peccatis pseueram⁹ assidue peccantiū nō miserēt deus. dis. xciij. diaconi. Et q̄ oia mortalia habēt cōnexionē adiuicē ex ꝓteauersionis. vñ principal'r est grauitas pctī: q̄ oia auertūt a deo scōm Tho. in. iiij. Jdeo nō pōt q̄s penitere de vno sine altero. Aia em̄ cū sit simpler nō pōt ex ꝓte auerti z ex ꝓte cōuerti: ꝓ q̄libet aūt mortale aia auertit a deo. vñ Jnno. papa. ij. falsaz pniam esse cōstat: cū spretis pluribus: de vno solo pnia agit: aut cū sic agit de vno vt nō discedat ab alio. de pe. dist. v. fratres nostros. Cū autē penitet q̄s vere de oībus mortalib⁹ remittunt ei pctā quātū ad maculā q̄. ſ. sibi restituit gr̄a z quātū ad debitū pene eterne: remanet tm̄ obligatus ad penā tpalē cōiter. Pctm̄ em̄ mortale ꝑm Pet. in. iiij. tollit q̄d est ꝛ equalitatē iustitie dū vltra debitū vsus est ꝓpria volūtate subtrahendo debitū obsequiū. Restituta ergo amicitia: q̄ se humiliauit z petijt veniā: cōiter remanet obligatus ad soluendū debitū pene tpalis ad recōpensandū iniuriā z satisfaciendum iustitie lese: q̄d solut postea ꝓ opa satisfactoria. Posset tm̄ ꝑm doc. esse cōtritio tanta q̄ sufficeret ad delēdū oēm penā z culpā. Exēplū in latrone. de pe. di. j. importuna. Et exemplum de illo qui abstulit proximo decem: hic cū fecerit ꝛ amicitiam et ꝛ iustitiam si veniam petit humiliatus dicit Iesus: inuriam tibi remitto: sed volo q̄d restituas meū: z si nō potes mō in futurū paulatim facies. Posset tm̄ ita z taliter humiliari z ille Iesus esse ita diues z liberalis q̄ etiā debitū dimitteret z nō solū iniuriā: sic accidit de offendente deū. Et q̄ post remissionem culpe remaneat q̄s obligatus pene tēporali: habes exēplū in Dauid: cui postq̄z dictū fuit vere penitenti: dns trāstulit pctm̄ tuum: tm̄ ꝓpter ipsum sustinuit magnā tribulationē z psecutionē filij. q̄d no. Greg. de pe. dis. j. si pctm̄. vbi dicit q̄ delictū deus sine vl-

Nulla eis ꝓsunt suffragia

Notahoc falsitatez cuiusdaz glosse.

Pnie integritas ostendit.

In inferno nulla est redēptio.

tione nō patiť. Aut eīm hō punit p seipm: aut deus cū hoie. s. vel p tribulatiōes vel postea in purgatorio. Qō eīm nō facit ad plenū satisfactiōis debite p pctis mortalibus in purgatorio soluet: vel etiā p venialibus. ⁊ de his modo discendū. s. de venialibus.

Titulus. X. De peccato veniali.

¶ Quid dicať pctm̄ veniale: ⁊ de nocumētis eius. Cap̄. j.

Veniale dr aliqđ pctm̄ tripliciter.

VEniale dicit a venia. ꝓpt ergo dici aliqđ pctm̄ veniale tripľr ſm Tho. j. ij. q. lxxxviij. Uno modo qz est venia cōsecutū: ⁊ sic mortale post penitentiā dr veniale. Uñ Aug. dicit. Fit veniale p cōfessionē: qđ erat criminale in opatione. de pe. dist. j. quē penitet. ⁊ hoc dr veniale ex euentu. Alio modo dr veniale q habet in seipo venia cōsequať: vel in toto vel in parte quidē sicut cū habet aliqd diminuēs culpā: vt cū fit ex infirmitate vel ignorantia: ⁊ hoc dr veniale ex causa quāuis sit mortale. vñ Cypria. dist. viij. cōsuetudo. Qui post veritatē manifestā perseverat prudens ⁊ sciēs. s. in errore de aliqua materia: iā non in venia ignorantie peccat: ꝑsumptione eīm atqz obstinatione quadaz nititur cū a ratione superetur. Tertio mō dr veniale: qz nō hz in seipo nō cōsequať veniaz ex toto: sed faciliter dimittitur: qz. s. nō tollit ordinē ad vltimū finē. vñ nō mereť penā eternā sed tpalē. Et de his intelligitur illud Bede. Pctā q̄ ex ignorātia vel infirmitate humana cōmittunť dicit ꝓcipit alterutrū ꝓfiteri (scz Jac. v.) qz facile remittunť. di. xxv. vnū ozariū ℣ criminis. vbi dicit glo. ⁊ bñ q loquiť de venialibus que ꝑsit laico cōfiteri: etiā oblata copia sacerdotis. Nunqz tñ est necessariū ipsa vel alta laico confiteri. Uñ ly precipit ponit p cōsulit seu exhortať: ⁊ sic sumiť. xxiij. q. iij. guilisarius. Hoc aūt dr veniale ex genere: ⁊ de hoc nūc loquiť qđ distinguiť cōtra mortale. Pctōz ergo actualiū aliqđ dr mortale ex genere: ⁊ aliqđ veniale ex gñe: ſm q genus vel species actus determinanť ex obiecto. Luz eīm volūtas ferť in aliqđ qđ ſm se repugnat charitati dei vel ꝓximi per quā homo ordinať in vltimū finē: tūc pctm̄ ex obiecto suo habet q sit mortale: ⁊ ex genere suo est illud mortale: sicut blasphemia dei: periurīū: homicidium: ⁊ hmōi. Qñqz aūt voluntas fertur in illud qđ in se cōtinet inordinationem aliquam dei ⁊ ꝓximi: vt verbuz otiosuz: risus immoderatus ⁊ huiusmodi. Et tale est veniale ex genere suo. Et ab Aug. ponuntur multa de his que sunt venialia ex genere suo. xxv. dist. c. iij ℣ alias ea. Uerum quia actus morales accipiuntur rationem boni vel mali: nō solum ex obiecto: sed etiā ex dispositione agentis: contingit quando: ꝓvt qđ est veniale ex genere suo ratione obiecti: sit mortale ex dispositione agentis: vt puta verbū otiosum dictum est ad inducendum ad fornicationem. Et econuerso. s. q est mortale ex genere fit veniale ex dispositiōe agentis: ꝓpter hoc. s. qz est actus imperfectus id est nō deliberatus a ratione. vt cogitatio de adulterio: cui non assentitur in ratione. De his clarius infra dicetur.

Quomō mortale et veniale ex genere distinguitur.

Adā non potuit primo pctō veniaľr peccare.

℣. I. Veniale peccatū scōm Tho.

j. ij. q. lxxxix. committi non potuit in statu innocentie: vt cōmuniter ponitur. Quod nō est sic intelligendū qđ illud quod est nobis veniale si ipse Adam committeret: esset et mortale propter altitudinē sui status: qz nō potuit esse q cōmitteret aliqđ qđ de se est veniale anteqz amitteret integritatem illius status peccādo mortaliter. Ratio eīm huius est: qz peccatū veniale in nobis contingit: vel ꝓpter imperfectionez actus: sicut subiti motus in genere mortalium: vel ꝓpter inordinationem existentem circa ea q̄ sunt ad finez seruato tñ debito ordine ad finem. Utrūqz aūt horū cōtingit ꝓpter quendaz defectum ordinis: eo qđ inferius nō cōtineť firmiter sub supiori. In statu aūt innocētie erat ordinis infallibilis firmitas: vt semp inferius contineretur sub superiori. i. sensualitas sub rōne q̄diu summuz hominis animo cōtineť sub deo. vt Aug. dicit in. xiij. de ci. dei. Et qz maior est perfectio angeli q̄ hois in primo statu: sequitur q si homo in statu innocentie nō potuit peccare venialiter: vt dictum est: nec angelus potest peccare veniaľr. Angelus eīm si est bonus non mouetur ad ea que sunt ad finem: nisi in ordine ad finem debitum qui est deus: ⁊ ꝓpter hoc ois eius actus est actus charitatis: ⁊ sic in eo nō pōt esse veniale. Angelus malus non mouet in aliquod nisi in ordine ad finem peccati superbie eius. ⁊ sic in omnibus peccat mortaliter quecunqz propria volūtate agit: secus de appetitu naturalis boni qui est in eo. Et quamuis venialia videantur qñqz ea que procurant demones committi ab hominibus: tamen hoc faciunt vt sic homines ad sui familiaritatem adducant ⁊ inducant ad mortale. Unde in oībus talibus mortaliter peccant propter intentionem finis. Item primi motus in infidelibus non sunt mortalia vt quidam dixerunt: sed venialia si eis nō consentiant. Huius ratio est duplex secundum Tho. j. ij. q. lxxxix. ar. v. Prima quia sensualitas non potuit esse subiectū mortalis. Est autem eadem natura sensualitatis in infidelibus sicut in fidelibus: ⁊ sic non potest esse qđ primus motus sensualitatis in infidelibus sit mortale. Scda est quia dignitas ꝑsone. nūqz diminuit pctm̄: sed magis adauget. Uñ pctm̄ non est min⁹ in fideli qz in infideli: sed multo maius: vt patet ad Hebr. x. Et hoc etiam expresse colligitur. xij. q. j. c. scimus. Peccatum veniale est impossibile quod sit in aliquo cū originali solo absqz mortali. Cuius ratio est ſm Tho. j. ij. q. lxxxix. arti. vj. Qz anteqz ad annos discretionis quis perueniat defectus etatis prohibens vsum rōnis excusat eū a mortali. vnde multo magis a veniali si committeret aliquod quod ex genere suo sit tale. Hoc etiam expresse habetur. xv. q. j. Ex eo aūt. Cū vero vsum rationis habere incipit nō oīno excusať a culpa venialis ⁊ mortalis peccati. Sz primuz qđ tunc homini cogitandum occurrit est deliberare de seipso: ⁊ si quidem seipsum ordinauerit ad debitū finē: per gratiam consequetur remissionem originalis peccati. Si vero non ordinet seipsum ad debitum finem ſm qđ in illa etate est capax discretionis: peccabit mortaliter nō faciens quod in se est: ⁊ tūc peccatum non erit in se peccatū veniale sine mortali: nisi postqz totum fuerit sibi per gratiam remissum.

Peccatū veniale nō potest esse in aliquo cū solo originali.

Diabol⁹ in oībus peccat mortaľr.

℣. II. Et nota q primi motus pec

Primi mor⁹ sensualitatis sunt venialia.

catorum qui sunt in sensualitate sunt venialia. Dicit enim magister. ij. sen. dis. xxj. q tentatio a carne nō potest esse absqz peccato: sed qñcunqz est primus motus est tentatio a carne: ergo primus motus nō potest esse sine peccato. Pro cuius declaratiōe dicit Tho. in quodlib. quod motus importat inclinationē quādam ad terminum: que quidem inclinatio pertinet ad appetitū in humanis actibus. In homine tripler appetitus est. Unus quidem naturalis: ſm q vis appetitiua pertinet ad animam vegetabilem: que habet vim digestiuam ⁊ expulsiuam ⁊ retentiuam. Scds appetitus est sensualitatis qui mouet ſm apprehensionem sensus. Tertius appetitus est voluntatis qui mouet ſm imaginatiōnis. Pctm̄ aūt qđ hz rōnē culpe de quo nunc loquimur nō pōt esse nisi in actu volūtatis qui. s. est aliqualiter in potestate peccantis. Actus aūt appetitus naturalis nō subiacet imperio rationis: sicut nec actus aliarum potentiarum vegetabiliuz anime. Et ideo in actu talis appetitus non potest consistere culpa: sicut q hō esuriat vel sitiat absqz culpa est. ⁊ idem dicendum est in aliis hmōi. Sed actus appetitus sensitiui subiacet imperio rationis: qz ratio preuenies ipsum potest eū imperare vel etiam impedire: ⁊ ideo talis motus potest iam habere rationez culpe: ⁊ si sequatur iudicium rōnis poterit etiam esse peccatum mortale sicut motus exteriorū mēbriorū a rōne imperati. Si autem preueniat iudiciū rōnis est quidē pctm̄: si tendat in aliqđ illicitū: qz in potestate hois fuit ipsum cohibere: est tñ veniale peccatū ⁊ leuissimū: vt ptz p Aug. xij. de tri. Et hoc dr primus motus peccati. Motus aūt superioris appetitus. i. voluntatis ꝓsequēs iudicium rōnis: iam potest esse pctm̄ mortale. Et si dicatur q nemo peccat in eo qđ vitare nō pōt. vt. xv. q. j ℣ ij. Sed cōcupiscentia vitari nō potest. Responsio q cōcupiscentia nō potest vitari: sic q nullus motus insurgat: qz dū resistitur vni insurgit alius: possunt tñ vitari singuli: ⁊ ex hoc quilibet habet aliqd de ratiōe peccati: licet nō habeat rōnē ꝓfecti peccati: qđ est pctm̄ mortale.

℣. III. Insuper quaeritur si venia-

Veniale qđo pōt effici mortale.

le possit effici mortale. Respondet Tho. j. ij. q. lxxxviij. ar. iiij. qđ veniale fieri mortale potest intelligi tripliciter. Uno modo sic. quod idem actus numero possit esse peccatum veniale ⁊ postea mortale ⁊ hoc non potest esse: quia peccatum principaliter consistit in actu voluntatis sicut ⁊ quilibet actus moralis. Unde nō dicitur vnus actus moraliter si voluntas mutatur: quamuis etiam actio secundum ꝓnumerum sit continua. Si autem voluntas nō mutetur: non potest esse quod de veniali fiat mortale. Alio modo potest intelligi vt id quod est veniale ex genere fiat mortale: ⁊ hoc quidez possibile est inquantū cōstituiť in eo finis: vel inquantū referť ad mortale pctm̄ sicut ad finem sicut cuz qs dicit verbum otiosum intendens ꝓ hoc inducere ad fornicationē: ⁊ ꝓ istū scōm modū intelligitur illud dictum Augu. Nullum

peccatū

pctū est adeo veniale qđ nō fiat crīminale.i.mortale dum placet.dist.xxv.c.iij ℔ criminis. Et intelligitur de complacētia fruitionis: cum.s.ibi cōstituitur finis. Tertio modo potest intelligi ita q̄ multa venialia pctā cōstituant vnū pctū mortale: qđ oīno falsum est. Nō em̄ oia pctā venialia de mūdo pūt habere tātum de reatu: quātum vnū pctū mortale: qđ ptz etiā ex parte duratiōnis: q̄ pctū mortale hz reatū pene eterne: pctū aūt veniale reatū pene tpalis vt dictū est. Ptz etiam ex parte pene dānī: quia pctū mortale meretur carētiā visionis diuine: cui nulla alia pena comparari potest: vt Chrys̄o.dicit. Patet etiā ex parte pene sensus quātum ad vermē cōsciētie: licet forte quātum ad penā ignis īproportionabiles pene sint. Si vero intelligat q̄ multa pctā venialia faciāt vnū mortale dispositiue: sic verū est. Dicit⁹ em̄ pctī dupliciter ad aliquid disponit. Uno quidem modo directe: sic q̄ disponit ad actū simlē ℔ speciē. Et hoc mō primo z p se pctū veniale ex genere: nō disponit ad mortale ex genere: cū differant specie. Sed p hunc modū pctū veniale pōt disponere quādam cōsequētiā ad pctū qđ est mortale ex parte agētis. Augmētata em̄ dispositione vel habitu p actus pctōz venialiū tantūm pōt libido peccādi crescere: q̄ ille qui peccat finē suū cōstituet in peccato venili. Nā vnicuiq̄ habēti habitū inquātum huiⁿ finis est operatio ℔ habitū: z sic multoties peccādo venialiter disponetur ad pctū mortale. Alio mō actⁿ humanⁿ disponit ad aliquid remouēdo, phibēs: z hoc mō pctū veniale ex gñe pōt disponere ad pctū mortale ex gñe. Qui em̄ peccat venialr ex gñe pretermittit aliquē ordinē: z ex hoc qđ cōsuescit volūtatē suam in minorib⁹ debito ordini nō subiicere: disponit ad hoc qđ etiā volūtatem suā nō subijciat ordini vltimi finis eligēdo id qđ est pctū mortale ex genere. Et ℔ hunc modū.i.℔ dispositionem intelligēdū est qđ dicit Aug.de pe.dist.j.tres sunt.s.q. illa peccata que humane fragilitati q̄uis parua: tñ creba surrepunt: que si collecta cōtra nos fuerint ita nos grauabūt z opprimēt sicut vnū aliquod grāde pctū.s.mortale. hec ille. Itē no.℔ Tho.vbi s.art.v.q̄ veniale ex sui diuturnitate vel frequētia vel assiduitate nō pōt esse mortale nisi forte per accidēs ex aliquo superueniente: cum.s. in actu multiplicato vel ptelato supuenerit aliud qđ variat speciē: puta inobediētia vel cōtemptus: vel aliud huiusmodi. Et sic intelligendū est qđ dicit.xxv.dist. Hales ea.vbi videt dici q̄ aliqua venialia in cōsuetudinem ducta efficiuntur mortalia. Et no.℔ Pet.de pa.in.iiij.q̄ idē actus specie potest esse venialis z mortalis tripliciter. Primo ppter cōsciētiā erroneā: que inducat mortale qđ est veniale. Secō ppter cōtemptum. Tertio ppter finē ibi cōstitutū. Cuius signū est q̄ si faceret etiā si esset phibitū: dispositiue enim veniale fit mortale: vñ periculosum est veniale multiplicare: q̄ quidē dicūt ea sic posse multiplicari: vt hō nō possit postea peccare: nisi mortaliter primo peccato. Periculosum est etiā vnū pctū nimis assuescere etiam veniale: q̄ facillimū est agere ℔ habitū radicatū firmiter z difficillimū est agere cōtra: q̄ assuetudo facit necessitatē. Uñ hō assuetus verbis otiosis si occurrat sibi tētatio: qđ faciet si a deo esset prohibitum: cōsentiet facere illud. Et ideo ne habitualiter in homine firmentur frequenter confitenda sunt: z sic nunc̄ radicabitur habitus. Hec ille. dist.xvj.q.j.in.iiij.senten.

Quō ex venialib⁹ fiat mortale.

Idem actus specie pōt eē venialis et mortalis.

Septem effectus pcī venialis.

§.IIII. Effectus autem peccati venialis seu nocumētū est multiplex: ℥ q̄ vī in cōpēdio theologie.

Primus est macula aie.i. ipeditio exterioris fulgoris z nitoris actualis operum bonorū. Nā proprie sumēdo macula: sic tantum mortale non veniale causat eam: vt dicit Tho.j.ij.q.lxxxix. Qđ etiam videtur innuere Greg.di.q̄ mentem nequā cogitatio immūda coinquinat.i.maculat cum pulsat: sed cum hanc sibi per delectationem subiugat.de pe.dist.ij.inter hec. Secūs est qđ minuit feruorē charitatis: sicut aqua in ignē proiecta: licet ignē non extinguat feruorē tamē illius tēperat. Tertius q̄ potestas anime in bonis operibus lassatur. Quartus est q̄ retardat a gloria: quia hō qui nō committeret deberet z posset statim post mortem euolare: cogetur ppter venialia ad tempus in purgatorio expectare. Nunc̄ enim ab aliquo facies dei videbitur donec soluat per penas minimū quadrātem venialiū pctōz. Oportet em̄ quēlibet ita mūdum esse ante introitū paradisi: sicut fuerat in innocentia baptismali. Quintus est q̄ bona glorie celestis diminuūtur: nō quidem illa que iam debentur: z que habemus ibi per meritū reposita: sed que deberentur si venialia non fierent: quia in eodem tempore possent aliqua bona fieri quando ista fiunt. ppterea post perpetrationē venialiū oportet nos quedam opera cōuertere ad solutionem hmōi debitoz: per que deberet nobis crescere cumulus eterni premij. Sextus effectus est: quia venialia sunt sepe occasio pctōz mortaliū. Septimus: quia pctū veniale obligat ad penā: vel tēporalē presentē si hic satisfacit: vel purgatoriā si moritur in gratia: vel infernalem si moritur cū mortali. Nota q̄ pctū veniale remitti nō pōt sine mortali. Et ratio est ℔ Tho.in.iiij.dist.xvj.q̄ remoto priori remouetur posterius: nec posterius restituetur nisi prioi restituto. Feruor aūt charitatis cui veniale opponitur est posterior ipsa charitate: vnde quādiu charitas nō restituitur scz per dimissionem peccati mortalis: nec feruor charitatis reparari potest: in qua reparatione est venialis dimissio: et sic nō dimittitur ei cui mortale nō dimittitur. Idē Petrus. Pōt aūt dimitti vnū veniale sine alio ℔ Tho.vbi.s.q̄ venialia nō habēt connexionē adinuicē ex parte auersionis sicut mortalia. quoniam in eis nulla est auersio a deo: nec etiā ex parte cōuersionis vt per se ptz. Non potest dimitti veniale volūtate manēte ad illud ℔ Tho.vbi.s. quia nō potest tolli culpa nisi reordinetur volūtas que reordinari nō potest q̄diu in ipsa deordinatiōe manet: alias essēt duo opposita simul: z ideo veniale nullo modo potest dimitti q̄diu volūtas ad illud manet. Idem Pe. Quomodo aūt ad remissio nem venialis requirat cōtritio declarat sic Tho.vbi.s. Peccatū veniale non remittitur (vt dictū est supra.) q̄diu volūtas manet in illo. Ipsum autē recedere a voluntate ab eo quod prius volebat: est displicere ei quod voluit: z talis displicentia quando est gratia informata dicitur dolor contritionis: z ideo veniale sine contritione non dimittitur. Sed sciendū q̄ cōtritio potest accipi tripliciter scz vel habitu: vel actu: vel medio modo. Habitu q̄dem contritio non sufficit ad peccati venialis dimissionē. q̄ tūc quicūq̄ haberet habitū virtutis penitētie: cuius actus est quelibet cōtritio: cōsecutus esset venialis peccati dimissionē: z sic peccatū veniale cum gratia esse nō potest: nec iterū requirit q̄ semper sit actualis cōtritio: q̄ sequeretur q̄ pctū qđ quis in memoria z cōtritione nō habet remitti nō posset. Et ideo dicendū q̄ requiritur cōtritio medio modo: quādo.s. etsi actu peccatū nō displiceat explicite: displiceat implicite: q̄ ex virtute penitētie quaz agit sequeretur displicētia explicite peccati venialis: si cogitatio ad illud ferretur. Idē Pe. Et nota ℔ Pe.de pa.in.iiij.q̄ feruor charitatis sumitur dupliciter. Uno modo pro actu charitatis cū conatu: z hoc actu intenditur z augetur charitas: sed hic nō est necessarius ad remissionē venialis. Alio modo pro actu simplici: in quem prorumpit charitas etiam tepide detestando peccatum: et hic requiritur ad remissionē venialiū. hec ille. Dicunt quidam q̄ q̄uis anima informata charitate mereatur per contritionem remissionē venialiū: tamen illius remissio non debet dici causa efficiens: saltem loquendo de causa per se: quia motus cōtritionis non est causa remissiōis peccati venialis efficiens: per hoc solum q̄ contritio immediate elicitur a voluntate charitate informata: vt quidam dixerunt: sed est principalius per hoc q̄ illa contritio est ipsius dei immediatus effectus. Hec ille.

Uenīale absq̄ mortali nō potest remitti.

Unum venīale venialis requirat cōtritio declarat sic Tho.vbi.s. Peccatū niale pōt veniale non remittitur (vt dictū est supra.) q̄diu volūtas manet sine alio in illo. Ipsum autē recedere a voluntate ab eo quod prius volebat: est displicere ei quod voluit: z talis displicentia quando est dimitti.

Feruor charitatis dupliciter sumitur.

§.V. Dimittuntur autē venialia octo modis ℔ Ray. Primo per dignam cōmunionē. de conse. dist.ij. cuz omne crimē. z.c. si quotiescūq̄. Et vt quidam addunt per extremā vnctionē. extra de sacra vnct.c.vnico. Secō p aque benedicte asperionē. de cōsec.dist.iij. aquā sale. Tertio per eleemosynarū largitionē. de pe.dist.j.quāobrē. z.c. medicina. z dist. iij. sane. Addūt quidā iniuriarū dimissionē: que est eleemosyna spūalis. de qua Luc.vj. Dimittite z dimittemini. Quarto p orationē: z precipue dominicā. de pe.dist.iij.c.de quotidianis. Quinto p cōfessionē generalē: multo magis per cōfessionē sacramentalem. de pe.dist.iij.c.de quotidianis. Sexto p ēpalem benedictionē: z ℔ quosdam etiam sacerdotalē. j.q.j. multi. in fi. Septimo per deuotā pectoris tūsionē. vt de pe.dist.j. tres sunt actiones. Octauo p cordis cōtritionē: vt in precedenti.c. dictum est: De his sunt versus. Cōfiteor tūdo cōspergor conteror oro. Signor edo dono: per hec venialia pono. Et nō solum per ista specialiter notata: sed etiā per quodlibet bonū opus delentur: vt in predicto.c. medicina. versi. redime te operib⁹ tuis. Et sicut dicit Tho. plura z pauciora venialia p predicta remittunt. ℔ qđ p hoc maior vel minor feruor cōcitat: qđ de pluribⁿ vel paucioribus saltē implicite cōtritionē cōtineat. vñ nō opz q̄ semp oia venialia dimittātur. Nota q̄ dicit Pe. de pal. in.iij. di.xvj. q̄ p hos modos dictos pctā venialia dimittunt plus q̄z alia bona opa lz cōiter per hos etiam dimittantur: nisi cū displicentia volūratis.

Pctū venīale octo modis dimittitur.

Wlnoꝛtſi doloꝛ cũ his ſufficit ad remiſſionẽ venialium ꝯ ſine his.vñ nõ fruſtra adhibẽtur:ſed multũ vtiliter et rõnabiliter. Et primo qꝛ iſti modi plus incitant hoiem ad motũ liberi arbitrij deteſtantis pctã. Scõo qꝛ plus valẽt ad remiſſionem pene: qꝛ ex merito ꝛ pꝛecibus eccle multa exhis operantur. Tertio qꝛ plus ſufficit generalis cõtritio hic quã alibi.ita tamẽ quod homo vtatur his hac intentione. Addit etiam ad predicta idẽ ꝙ quecũq; ſacra vncto delet veniale:vt eꝓꝝ:regum: et ſacerdotum. Item ꝛ benedictio monialiũ ꝛ panis benedictus in eccleſia. Item et patiẽtia flagellorum:ꝛ totum intellige quoad eos qui ſunt in gratia. Indulgentie autem ſolum penam non culpam:nec etiam veniale remittunt.hecille.

De purgatorio ꝛ ſuffragijs mortuorũ. Cap.ij.

Purgatoꝛiũ eſſe ex ſcriptura oſtenditur:cum vꝛ.ij. Mach.xij. Sancta ꝛ ſalubris eſt cogitatio ꝓ defunctis exoꝛare vt a peccatis ſoluantur. Nõ eñ iſtud põt intelligi de beatis: quia nõ indigẽt:nec de dãnatis:qꝛ eis nõ ꝓſunt. Intelligitur ergo de his qui ſunt in purgatorio. Dũ eñ ꝓ cõtritionẽ deleta culpa nõ ex tota tollatur ſemp reatus pene:nec etiã ſemper venialia dimiſſis mortalibus tollũtur ꝛ iuſtitia dei hoc exigit: vt peccatum per penã debitã oꝛdinetur:oportet qꝛ iſte qui poſt contritionẽ de pctõ decedit ante ſatiſfactionẽ debitã:vel etiã cũ venialibus poſt hanc vitã puniatur. Et ideo qui negat purgatoꝛium: cum eccleſia vniuerſalis hoc teneat ſcz purgatoꝛiũ: oꝛans ꝓ defunctis illis qui ibi ſunt:hereticus eſt:etiã qui hoc nõ credat: cum auctoꝛitate eccleſie reſiſtat. hec Tho.in.iij.diſt.xxj. Hinc et Greg.dicit.de quibuſdam paruis culpis ante diẽ iudicij purgationis ignis credẽdus eſt.diſt.xxv.qualis. Et Aug. Si conuerſus ſcz pctõꝛ fuerit vita viuet ꝛ nõ morietur. Non tamẽ ꝓmittimus qꝛ euadet omnẽ penã:priuſ eſt enim purgãdus igne purgationis ꝛc.de pe.diſt.vij.c.vlti. Et ſic errãt Judei ꝛ Greci purgatoꝛium negãtes. De loco autem purgatoꝛij nõ reperitur aliquid expreſſe determinatũ in ſcriptura:nec rõnes efficaces ad hoc poſſent induci. Tamẽ ꝓbabiliter ꝛ ſm qꝛ magis cõſonat dictis ſanctoꝛũ:ꝛ reuelationi facte multis:locus purgatoꝛij animabus dupliciter aſſignatur ſm Pe.in.iij. Aut ſm legem cõem et ſic purgatoꝛiũ eſt circa limbum. Aut ſm diſpoſitionẽ ſpecialem:ꝛ ſic purgãtur anime aliquãdo in diuerſis locis in quibus peccauerũt:aut ꝓpter aliquã ſuã releuationẽ per ſuffragia eoꝝ quibus apparẽt:aut propter aliquã viuẽtium edificationẽ:hoc aũt nõ eſt ſm legẽ cõmunẽ:quia ſm legẽ cõem ſimul puniũtur. Exempla plura habes in libꝛo dialogoꝝ ꝛ legẽdis ſanctoꝝ. Eſt aũt ibi duplex pena:ſcz pena dãni:vt carentia diuine viſionis: et iſta eſt maxima: vt patuit.ſ.de pena inferni. Alia eſt pena ignis:ꝛ iſta etiam excedit oẽm penã tpalem. Unde Aug. Hic ignis ſcz purgatoꝛij:etſi nõ ſit eternus: ſcz quod officium:miro tamẽ modo grauius eſt. Excellit enim omnem penã quam vnq; aliquis paſſus eſt in vita iſta. de pe.diſt.vij.c.vlti. Cuius rationẽ aſſignat Tho.in.iij. diſt.xxj.dicẽs.qꝛ cum doloꝛ nõ ſit leſio:ſed ſenſus leſionis:tanto magis aliquis dolet de aliqua leſione: quãto magis eſt ſenſitiuus:cum leſiones que fiunt in locis maxime ſenſibilibus ſunt maximum doloꝛem cauſantes. Et quia totus ſenſus corporis eſt ab anima:ideo ſi in ipſam animam aliquod leſiuum agat de neceſſitate oportet qꝛ maxime affligatur. Quod aũt anima ab igne corporali patiatur:dictũ eſt.ſ. in tractatu de inferno. Eteñ eodem igne cruciãtur anime que ſunt in purgatoꝛio:ꝛ que in inferno. Et dicunt quidam qꝛ ita ſunt abſoꝛpti penis qꝛ neſciunt ſe per penam purgari. Sed dicit Tho. qꝛ hoc eſt falſum:quia niſi ſcirent ſe liberãdos non peterent ſuffragia vt frequenter faciunt. Suſtinent ergo illam penam non voluntate abſoluta:ſed conditionata:quia ſciunt ſe ſine illa pena ad gloꝛiam venire non poſſe.

Duplex eſt pena purgatoꝛij.

De loco purgatoꝛij.

Quoꝛuz miniſterio anime purgantur.

§.I. Purgantur autem ipſe aĩe ſola diuina iuſtitia ignem incendente: non miniſterio demonum quoꝛum victoꝛes extiterunt:nec miniſterio angeloꝛum qui conciues ſuos non tam vehementer affligerẽt. Sed tamen poſſibile eſt qꝛ angeli eos ad loca penarum deducãt: et etiam ipſi demones:qui de penis hominum letantur:eos comitantur ꝛ aſſiſtunt purgandis:vt de eoꝝ penis ſatientur:tum vt in eoꝝ exitu a coꝛpore ſuum aliquid ibi repertant. Tho.in.iij. diſt.xxj. Notandũ etiam qꝛ quia quedã venialia ſunt maioꝛis adherẽt e ꝯ alia ſm qꝛ affectus magis ad ea inclinatur: ꝛ in eis fortius figit:ꝛ ea que ſunt maioꝛis adherentie tardius purgãtur. Ideo quidã in purgatoꝛio diutius ꝯ alij toꝛquẽtur:ſm qꝛ affectꝰ eoꝝ ad venialia fuerit magis merſus. Et acerbitas quidẽ pene reſpõdet quãtitati culpe propꝛie:ſed diuturnitas reſpondet radicationi culpe in ſubiecto. Unde põt cõtingere qꝛ aliq̃s in purgatoꝛio diutius moꝛetur qui minus affligitur. Rich.in.iiij.diſt.qꝛ hoc nõ videtur verũ:qꝛ cũ priuatio ſeu carentia viſionis dei ſit maxima pena:qui diutius ibi maneret acerbius affligeretur:ſed omnibꝰ cõputatis ſimul qui plus peccauit plus punitur. Ex duabus autẽ cauſis anima recedẽs a coꝛpore ſuſtinet penã purgatoꝛij.ſ.vel qꝛ moꝛitur cũ venialibus.ꝛ de hoc apoſtolus.j.Coꝛ.iij. Si quis ſupedificauerit ſup hoc fundamẽtũ.id eſt fidẽ viuã: lignũ:fenuz ꝛ ſtipulã:ipſe ſaluus erit:ſic tamen quaſi per ignẽ. Nomine autez ligni fenꝛ ſtipule diuerſa venialia deſignantur.vt exponit Aug. xxv.diſt.alias ea. Alia cauſa eſt ex eo qꝛ quis nõ ſatiſfecit plene penis dꝰbitis pro peccatis ſuis:moꝛiens tamen in ſtatu gratie: pro his ergo poſſumus ꝛ debemus facere ſuffragia. Sed quia diſcernere nẽ poſſumus quis moꝛiatur in ſtatu gratie vel nõ: vt dicit Auguſti.pro omnibus baptizatis ea facere debemus: niſi quis in notoꝛio moꝛiatur.xxiij.queſtio.v.c.placuit.

Duplicis de cauſa aia ingreditur purgatoꝛiũ.

§.II. Quatuoꝛ autem modis aie defunctoꝛũ per ſuffragiũ noſtrũ iuuãtur. Uñ Grego. Anime defunctoꝛũ quatuoꝛ modis ſoluũtur:aut oblatiõibus ſacerdotum: aut precibus ſanctoꝛ:aut charoꝛ eleemoſynis:aut ieiunijs cognatoꝛ.xiij.q.ij.nõ eſtimemus.ꝛ.c.anime. Quos modos diſtinguit Ray.di.ſic. Suffragia quidẽ ꝓſunt defunctis ad abſolutionẽ pene a qua poſſunt abſolui quatuoꝛ modis. Uno modo ꝓ interceſſionẽ ipſius capitis.ſ.chriſti:ꝛ ſic iuuãtur per oblationem altaris. Secũdo per interceſſionẽ quaſi priuatoꝛũ mẽbroꝝ.i. ꝓ oꝛationes ſanctoꝝ. Tertio per modũ redemptionis pene.ſ.per eleemoſynarũ largitionẽ. Quarto per modũ ſolutiõis pene.ſ.p ieiunioꝝ afflictionẽ:ꝛ ad dictos ꝙtuoꝛ modos oẽs alij reducuntur. Que aũt hoꝝ ſint melioꝛa ſuffragia. Dicit Ray.qꝛ meliꝰ eſt opus charitatis qꝛ dirigit in deũ ꝯ qꝛ in hominẽ:ideo duo primi modi qui dirigũtur in deũ meliores ſunt ꝯ ſecũdi vltimi:niſi per accidens inquantũ eleemoſyna imperrat oꝛationes. Quia vero melius eſt opus charitatis cõis ꝯ priuate ꝛ ſpecialis.ideo melius ſuffragiũ ſacramẽti altaris ꝯ oꝛationes. Iterũ qꝛ bonum quãto cõiꝰ tãto meliꝰ:ideo eleemoſyna melioꝛ eſt ieiunio. Suffragia facta per malos miniſtros aliquo modo valent:ꝛ aliquo modo nõ valẽt. Pro cuius declaratione dicit Tho.in.iij.di.xlv. qꝛ ſuffragia per malũ fiunt tripliciter. Primo ſcilz velut per actorem ſicut fiũt ex primo motu:ꝛ ſic nõ proſunt niſi forte ex conſequẽti ꝛ per accidẽs:inquãtũ per eleemoſynã mali hominis pauperes excitati oꝛãt ꝓ defuntis. Scõo poſſunt fieri per malum vt miniſtrũ publicũ dei vel totius eccleſie:ſic ſacerdos qui celebrat miſſam vel exequias moꝛtuoꝝ in eccleſia:valent ſuffragia talis ſacerdotis ꝙuis ſit peccatoꝛ ꝓſint defunctis. Tertio põt fieri ꝓ malũ vt miniſtrũ priuatũ.ſ.priuate perſone de mandato.ſ.alicuius exiſtẽte in charitate:ſiue ſit defunctꝰ:ſiue viuꝰ:ꝛ talia ꝓſunt: ſicut ſeruus in peccato exiſtẽs quodcũq; opꝰ miſericordie facit ex preceto dñi charitatẽ habẽtis:magis tñ ꝓdeſſent ſi etiã miniſtri in charitate eſſent:qꝛ tũc illa opera eſſent meritoꝛia ex duabꝰ partibus. Si queratur vtrũ proſint faciẽtie dicit bea. Tho.vbi.ſ. Opus ſuffragij qđ pro altero fit põt cõſiderari dupliciter. Uno modo vt exiatiuum pene per modum cuiuſdam recompenſationis:ꝛ hoc modo opus ſuffragij reputatur quaſi eius pro quo fit:ꝛ ita abſoluit eum a debito pene ſue qđ non abſoluit faciẽtez a debito propꝛie pene. Alio modo poteſt cõſiderari inquãtũ eſt meritoꝛiũ vite eterne:qđ hz inquãtũ procedit ex radice charitatis:ꝛ ſm hoc non ſolũ prodeſt et pro quo fit: ſed facienti magis. Unde in Pſ.xxxiij. Oratio mea in ſinu meo cõuertetur.ꝛ ideo Damaſ.in ſerm.de his qui in fide doꝛmierunt dicit. Quicũq; ſalutem proximi agonizat:primũ ipſe ſibi prodeſt: deinde primo.

Suffragia malorum quo modo valent.

§.III. Utrum miſſa ꝓ defunctis equaliter valeat defuncto vna ſicut alia? Reſpondetur ſm Pet. in.iij.di.xlv. In officio miſſe non ſolũ eſt ſacrm: ſed etiã oꝛationes ſunt:ꝛ ideo ſuffragiũ miſſe cõtinet duo de predictis.ſ.oꝛonẽ ꝛ ſacrificiũ. Quãtum igitur eſt ex parte ſacrificij oblati miſſa de quocũq; dicaꝫ equaliter ꝓdeſt defuncto:ꝛ hoc eſt precipuũ qꝛ fit in miſſa. Sz ex parte oꝛonũ magis ꝓdeſt illa in qua ſunt oꝛones ad hoc determinate. Sz tñ iſte defectꝰ recõpẽſari põt per maioꝛẽ deuotionẽ vel eius qui dicit miſſam: vel eiꝰ q̃ facit dici:vel ẽt per

Utrũ miſſa defunctoꝛũ animę plus ꝓſit vna ꝯ alia.

per intercessionē sancti: cuius suffragiū implorat. Utrū suffragia specialiter p̄ alīq̄ facta p̄sint alijs vel nō sic Rūsio p̄m Tho. & Pe. in. iiij. di. xlv. cū suffragiū sit fructus finite: & derivet per intentionē facientis q̄ voluerit: vz ei p̄ quo fit quantū ad liberationē a pena: tamē quantū ad cōgratulationē & interiorē cōsolationē: p̄m q̄ vnus in charitate existēs de bonis alteri⁹ gaudet. sic valet oīb⁹ in charitate existētibus: & plus ei q̄ in maiori charitate est. Utruz suffragia facta p̄ multis equal'r p̄sint singulis vel Rūsio p̄m Tho. & Pe. vbi. s. Si valor suffragiorū cōsideret p̄m q̄ valēt ex virtute charitatis: sic tm̄ p̄sunt singulis ac si p̄ vno tm̄ fierēt: q: charitas nō minuitur si distribuat affect⁹ in multos imo magis augeat. Et si militer etiā gaudiū ex charitate procedēs: quāto in plurib⁹ est: tāto fit maius: vt dicit Aug. in. li. cōfess. & sic quātū ad congratulationē pōt intelligi. de cōse. dist. v. nō mediocriter. Si aūt cōsideretur valor suffragiorū inquātū sunt satisfactiones q̄dā per intentionē facientis trāslate in mortuos: sic magis valent ei p̄ quo specialiter fiūt: & sic effectus suffragij diuidit ex diuina iustitia inter eos p̄ quibus fiūt. Si aūt querit vtrum existētes in purgatorio possint iuuari ab existētibus in hoc seculo. Respō. Pe. q̄ sic. et sic declarat ap'lus. j. ad Cor. xij. loquitur de corpe mystico ad similitudinē corpis hūani. in corpe ēo hūano natura per vnū mē brū suplet indigētiā alteri⁹: ergo cū gratia sit potētior q̄ natura: in corpore mystico vnū mēbrū pōt supplere indigētiā alterius. Et hinc est q̄ suffragia mēbrorū ecclie p̄sit & p̄desse mēbris indigētib⁹. Qz ēo p̄ mortē nō desinūt esse mēbra eiusdē corpis: suffragia viuoꝝ p̄sit & p̄desse. Nā ad hoc q̄ alīq̄s defunct⁹ iuuet duo requrunt ex parte ei⁹. Unū est indigētia: & ideo nō p̄sunt dīnatis. Alterū est cōditionale meritū. s. vt hic meruerit sibi prodesse: & ideo nō prosunt dānatis. Utrūq; vero est in his qui sunt in purgatorio: & idcirco p̄sunt illis. Vñ Aug. Nō est negandū defunctorum animas pietate suorū viuentium posse iuuari. xiij. q. ij. tēp⁹.

Alia dubitatio.

Alia dubitatio.

celebrās p̄ pluribus q̄nq; modis excusat.

§. III. Solet etiam queri vtrum

promittēs sigillatim diuersis vnā missam liberet & satisfaciat celebrādo vnā pro omnib⁹? Vñ. p̄m Pe. de pa. in. iiij. q: nō liberat a toto: q; a tāto: q: soluit min⁹ q̄ debet. Sicut p̄mittens Titio vnā marchā: & Seio vnā: nō totaliter liberat offerēdo duob⁹ vnā: q: missa celebrata pro multis nō tm̄ valet singulis: pōt tm̄ talis celebrans excusari quinq; modis. Primo p̄pter impossibilitatē celebrandi pro q̄libet specialiter: puta si collegiū saluo officio ad q̄d est institutū nō pōt soluere plus q̄ tres aut duas vel vnā missā. Aut religioso si post q̄ p̄misit a suplore imponātur alie misse: q: difficultas patrocinatiōis etsi nō liberat tamē excusat. Vñ sicut q̄n bona defuncti nō sufficiūt ad integre soluēdū creditoribus: soluitur simul plurib⁹ q̄d cuilibet erat per se soluēdū. sic hic. Secūdo p̄pter cōsuetudinē marie apud eū qui scit vel scire tenet: q: sciēti dolus nō infert: sicut qui petit missas a curatis aut canonicis relinquētes anniuersariū canonicis. Tertio propter cōuētionē si exp̄sse hoc dicat promittēs: q: cōtract⁹ ex cōuētione legē accipiūt q̄d etiā sufficit dicere executori: q: cui cōmisit testator distributionē pecunie p̄ missa: videt etiā cōmissse ordinationē de missa p̄curāda. Quarto p̄pter recōpensationē: q: non refert q̄d ex equipollētib⁹ fiat vt si in alijs missis vel suffragiis recōpēset: sicut apud nos missa dicenda a quētu imponit vni fratri. Quinto p̄pter suppletionē dei. Ubi est sciendū p̄m quosdā missam nō valere tm̄ pluribus quantū vni soli. si p̄ vno solo dicatur prouenit ex actuali attentione sacerdotis: nō propter hoc q̄ eius attētio vel cui valet distribuatur diuersis p̄m diuersas p̄portiones.

Missa p̄ pluribus si nul q̄modo valeat.

Sed q: nō pōt alīq̄s ad plures simul afficī tantū quātuz ad vnū: sicut non pōt habere tanta amicitia acquisita a multis sicut ad vnū. Et ideo missa dicta pro plurib⁹ simul nō tantuz vz cuilibet illorū quātū si p̄ illo solo diceret: nisi summ⁹ sacerdos suppleat. Tunc aūt supplet q̄n rōnabile est q̄ sacerdos tm̄ affectū habeat ad quēlibet: quātū deberet habere ad vnū solū: si p̄ illo solo celebraret. Sicut si aliquid parochiani vel canonici ex deuotione quā habent ad ecclesiā suā faciunt fieri anniuersariū in ecclesia sua: q̄d fieri nō pōt nisi plures cōcurrāt ad vnā missam: missa illa tantū valet cuilibet illorū: quātum si pro quolibet solo diceretur missa ab extraneo sacerdote: qui nō est ita affectus defuncto: nec ecōuerso. Dicūt etiā isti q̄ bona spiritualia que cōicāt religiosi suis familiarib⁹: nō ideo dicuntur minus valere multis q̄ paucis: q: diuidūtur diuersis: sed q: p̄m cursum cōem q̄n aliquis extendit deuotionē suā ad multos deuotio sua minuitur: & ex hoc talia minus valent multis. Sed q: etiā talia bona plus vel minus valent petentibus p̄m maiorē vel minorē deuotionē ipsorum: ō si cū instātia multi petāt: & alij recta intētione ea recipiant: videtur q̄ tātū valēt talibus multis sicut paucis: q: supplent vicē deuotionis actualis: cū maneat sufficiens p̄m habitū et radicē. Sed prima istorū distinctio inter secularē & regularem proprīū sacerdotē & extraneū nō valet: q: videt eadē rō in extraneo qui a diuersis equale bñficium recipit: vñ nō minus tenet. 2cō quā tertio rōne bñficij: sicut curatus vtriq; parchian. o rōne officij. Nec valet p̄ istis suppletio de receptis ad bñficia: q: p̄ hmōi receptionem nō est immunis a pena sibi iniuncta: nec in toto nec in parte, p̄pter ieiunia q̄ fiūt in ordine: sicut esset p̄ indulgētias. Nec minus diu punītur in purgatorio: propter q̄d post mortē solent recitari obit⁹: vt specialiter p̄ eis oret. Qui aūt specialiter petit missam p̄ se vel p̄ amico viuo vel mortuo: intendit habere p̄ se totam missaz ad satisfaciēdum: cū nō possit habere eā totā ad merēdū: q: nullū meritū pōt esse sic singulare quin oēs boni participēt: sed satisfactio sic. Vñ non est simile propter differentiā que hic mō ponitur. Et nota q̄d duplex est differentia inter participū q̄d est ad merēdum: & illud q̄d est ad satisfaciēdū. Prima: q: participium meriti est ex sola vnione charitatis sine aliqua intentione facientis specialiter directe ad participantē: licet sit maior cum intentione: sed participium ad satisfaciendū non alioquin quicunq; esset in charitate: siue in hoc mundo siue in alio: statim esset immunis ab omni pena thesauri ecclesie qui est infinitus: distributio pro eius satisfactione. Sicut etiam quilibet ex participatione meriti christi per sacramenta meret premium infinitū: q̄d est deus intensiue: & extensiue vita eterna: vel saltem ille qui est in maiori charitate esset minoris pene debitor in hoc seculo & in alio: q̄d non est verū: sed ex sola intentione facientis. Secūda differētia est q: participium meriti non minuitur ex multiplicatione participātū: sicut patet q̄d nō fit deterior conditio multiplicatis electis sed melior: nō solū q: illi incipiunt participare qui incipiūt cōicare: vt etiā paruuli baptizati sunt participes bonorū operū qui nil operantur: & ppter hoc sine preiudicio p̄ius receptorū ad bñficia ordinis possunt recipi: nec minus capiūt nouissimi q̄s primi: q; in satisfactione secus scōm cōem doctrinā. Sed quid importat illud participium meriti dubiū est: nō eīm propter hoc maiorem habebit gloriam: q: cum pluribus participat: q: possibile est illū qui nō habet plus de charitate esse participē plurīū sicut nūc q̄n sunt plures fideles q̄s temporibus Ade: Noe: et Abrae: vel aliquis est receptus ad bñficia plurīū ordinū religiosorū q̄s alius qui tantam habet charitatem p̄m quā datur gloria. Unde non videtur aliud nisi quia propter merita aliquorū p̄seruat eū deus quādoq; a peccato: quandoq; a morte. & sic de alijs. Sicut recordat⁹ est deus Abrā et liberauit Loth: cum etiā quandoq; p̄pter iustos parcat impijs: vbi non concurrat meritū nisi ex vna parte: sed quādo ambo iusti: tūc ex vtraq; parte. Sed per receptionem ad beneficia consequitur aliam vtilitatem: q: specialius participat: et ex intentione prima generali in recipiendo: et ex intentione speciali pro receptis orando. Hec Pe. de palu. in. iiij.

Nota duplicez differentiam.

Pulchrū dubium mouet.

Gen. xix.

§. V. Utrum soluens pro multis

De suffragijs differentia pulchra.

tot suffragia quot debet omnibus sigillatim liberetur: vt si soluo. xxx. missas p̄ recōmēdatie mihi in capitulo & non hanc pro illo &c. Dico q̄ nō pōt perfecte: q: minus soluit cuilibet: & p̄ cōsequens non liberatur. Nā particularis solutio multa hz incōmoda: vt si debeo tibi. x. titio. x. & Seio. x. & soluo hodie. x. tribus nō tā tū prodest oībus eis: sicut si vni soluisset. x. q: vnus statim de illis facere potuisset vtilitatem suā. Et sic est hic in proposito vt si sint quatuor in carcere: quilibet p̄. x. si primo die soluo. x. p̄ omnibus: nullus euadet carcerem: licet debitū oīm minuat: si 2cō die. x. adhuc nullus: si tertio & quarto die: tunc oēs: sed soluēdo pro singulis p̄m⁹ prima die: 2cūdus 2cā: tertius tertia: quartus quarta fuisset liberatus. Et sic fecit trium cōdutionem deteriorē. Si ergo aliqui in purgatorio existentes sic sunt dispositi q̄ vnus vna missa & nō minori suffragio liberandus est: et sunt multi tales: vna missa p̄ omnib⁹ istis dicta neminez eripit: et sic diutius singuli tenerentur. Nec hoc est contra Antisiodorēsem qui credit q̄ nulla missa celebratur pro qua non plures de purgatorio liberentur: q: q̄nq; sunt multi in purgatorio sic dispositi: vel qui ibi diu steterūt: vel qui pauca purganda habuerunt. Pe. de pal. in. iiij. Item nota q̄ soluens per alīū ita liberat: sicut si solueret p̄ seipm: q: nō refert quid ex equipollentib⁹ fiat dū tm̄ eque bene. esset aūt p̄sumptuosus qui putaret orationē suā meliorem orationibus aliorū. Itē liberat quisquis soluendo suffra

gia cū alio sicut ꝛ solus simplum: imo si a duabus: quoꝝ quilibet dz pro mortuo psalteriū: soluatur simplum dicendo. s. simul vnū psalteriū sufficit. Qđ apparet p simile de horis canonicis: quoꝝ quilibet clericoꝝ tenet insolidū. ꝛ tñ dicēdo simul oēs liberant vnica vice: sed tñ requirit q̄ vn⁹ attendat ad versum seu illam partem quā dicit soci⁹: sicut ad id qđ dicit ipe debet attēdere: aliter debitū cōfunderet. Pōt etiā dici in hmōi casu: q̄ magis acceptat de⁹ ofones cōes q̄ singulares: ꝛ etiā ecclesia: tō ex dei acceptione ꝛ ecclie ordinatione liberātur ꝛ non als. Pe. de pal. in. iiij. Itē cū queritur vtrū soluēs suffragia in mortali liberetur: vel si teneat ea iterare. Rñ. Pet. de pal. sic. Talis aut est obligatus ad suffragiū ex statuto superioris: aut ex pmissiōe ppria: aut rōne bñficij accepti. Et primo casu nō tenetur: q̄ superior nō potuit eū obligare ad hoc q̄ faceret in charitate: sed solum ad substantiā facti. In secūdo etiā casu nō videt q̄ teneatur iterare quia non est verisimile q̄ se obligauerit ad dicendum in charitate: sed solū ad dicēdū vel faciendū absolute. In tertio casu tūc aut est obligat⁹ ex congruitate tm̄: ꝛ tūc nō tenetur iterare: aut ex necessitate: ꝛ tūc ēt nō teneat: q̄ teneabat determinate ad istud vel illud. Vñ illud nō teneat iterare sicut nec tenebat facere: imo nec teneat aliud facere: si fuerit missa. Cuius principalis efficacia est ex opere operato: imo etiam nec tenetur si sit aliud q̄ missa: q̄ valet ex charitate postulantis suffragium interpretatiue p bñficij collationē: qđ dici pōt qñ ex mandato vel rogatu alterius in charitate existentis viui vel mortui. Alter qui est petōr suffragiū faciat quasi ex persona illius: als non facturus tunc pdest ei. Si aūt nomine suo faciēs ꝛ illi tm̄ applicare vellet nō posset. Pe. de pal. Itē cū queritur vtrū tm̄ valeāt suffragia continuata: quantū suffragia simul multiplicata. i. tātū. xxx. misse dicte p. xxx. dies quātū. xxx. dicte in vno die a diuersis? Rñsio. Pe. de paulo. vbi. s. q̄ ad celeriorem liberationem a purgatorio et citius videdo deū plus valet accelerata multiplicatio: quia sacramentū habitū tātū in ppōsito nunq̄ tātum valet ad pene remissionē ex opere operato: quātū ad actū exercitatum: sicut ptz de baptismo fluminis: ꝛ forte nō est tādiu māsurus in purgatorio ille pro quo perpetuū fit anniuersariū q̄ eis egeat. Sed continuata successio tantū: vel plus valet ad meritū multitudinis: quia magis est ad honorem dei cōtinuatio taliū anniuersariorū. Neutrū condēnandū: quia vtrūq̄ fieri potest bona intentione et anniuersariorum: vt deus clarius videatur per opus magis sibi honorificum: et multitudo missarum simul dicendarū: vt deus citius misereatur: et ne diutius torqueatur.

Alia dubitatio.

Dubitatio.

¶ De indulgentijs. Capitulum. iij.

De indulgētijs nil expresse habemus in sacra scriptura: q̄uis ad hoc inducat illud apli. ij. ad Cor. v. Si quid donauit vobis propter vos in psona christi. Nec etiam ex dictis antiquoꝝ doctoꝝ: sed modernoꝝ. Dicit tm̄ Grego. imposuisse indulgentias septēnes in stationibus Rome. Et quia ecclesia facit hoc et seruat non est credendū q̄ erret. Sciendum aūt q̄ nō valēt ad remissionem culpe: quā solus deus remittit auctoritatiue de conse. dis. iiij. nemo. sed valent ad remissionem pene debite p peccatis: seu solutionē que fit de thesauro ecclie. Et dicit indulgentia plena fm Pe. de pal. in. iiij. di. xx. quo remissionem pene mortalium. Plenior respectu pene iuncte mortalium et venialium. Plenissima respectu penitētiarū nō solū iuūctarū: sed ꝛ iniūctarū. Vel sic. Plena respectu pene mortalium ꝛ venialium. Plenissima respectu nō solum pene: sed etiam culpe venialiū. Pōt eīm vt videt p indulgentiā inquātū habet rationem cuiusdam absolutionis remtti culpa venialis: sicut et per confessionem gñalē ꝛ sacramentalem. Sed ad hoc requirit cōtritio non perfecta sed aliqua contritio semiplena: adiūcta papali absolutione que p se nō esset sufficiēs: sicut in adiuncta epali bene dictione que p se nō sufficeret. Hec Pet. Claues autem istius thesauri ad ipm erogandū plenarie habet papa: ideo dictū est Petro. Tibi dabo claues regni celorum ꝛc. Particulariter ꝛ secundum quandam determinationem eis concessam hñt epi et eorum superiores ptātem ad dandū indulgentias precise subditis suis ꝛ nō alijs scm Host. extra de pe. ꝛ re. q̄ aūt. Inferiores epis dare nō possunt indulgētias: sed bene pñt concedere participationem bonoꝝ que fiūt p subditos suos quibuscunq̄ dūmō rōnabiliter fiant ꝛ in gra constitutis: als non essent capaces. Possunt aūt valere indulgētie scm Tho. ꝛ Rich. in. iiij. nō solū viuis: sed etiā exūtibus in purgatorio: quādo. s. in forma indulgentie continet: q̄ qui facit hoc vel illud: ipse faciēs vel alij pro quo facit cōsequat tantū indulgētie. Sz si in forma indulgētie hoc non dicit: sz simplr q̄ facit hoc vel illud habet tantum indulgētie: tunc nō pōt extēdi ad defunctos: quātūcūq̄ iste qui faceret id p quo dat indulgentia intentionē suā dirigeret ad defunctos. Dare ergo indulgentiā est accipe de illo thesauro ecclesie dicto ꝛ soluere pro debitis penarū recipiētibus indulgentias. Nec est necessariū q̄ sit quis sacerdos ad dandum indulgentiam q̄ pertinet ad iurisdictionem. Et cū papa ponit gñalē indulgentiam in aliqua ecclia: vel dat faciētibus certū qđ: que indulgentia cōsueuit appellari licet corrupte a pena et culpa: si discrete ꝛ rōnabiliter detur: ꝛ fiat debitum pro quo datur. Dicit Hosti. q̄ ille statim euolat: si in tali statu decedat: ad celum.

Indulgētie ad qđ valēt

Cpis pe nale sctō rū dupl pōt cōsiderari.

Christ⁹ nō solum meruit sz etiam p oībus satisfecit.

§. I. In valore indulgentiarū est

triplex cā. Una est ex parte christi. ꝛ hoc est meritū ꝛ satisfactio christi: cuius vna gutta sanguinis sufficisset. Vñ iste thesaurus quo ditauit sponsam suā ecclesiā restat ad mutuādū peccatoribus gratis vñ satisfaciāt. Secūda causa est merita sctōrum pene ꝛ penalitates qui multo plura erogauerūt q̄s meruerūt peccata eorū. Tertia cā est ex parte ecclie. s. aliq̄ opus pium spūale vel tpale. Et licet nisi sit iusta cā dande indulgentie peccet concedēs: quasi dilapidator tanti thesauri: videtur tm̄ valere illi qui conditionē impleret: nisi ipse illā sine causa impetraret: q̄ tunc ꝛ ipe peccaret: ꝛ sine causa sufficienti impetrans. Si ergo papa proprio motu mouentē absoluere ab omni pena per modum indulgentie: ꝛ ille pie crederet: statim ad celum euolaret: ac si nullam culpam haberet: etiā si papa iustā causam nō haberet. Sed alij dicunt q̄ nō valet indulgentia collata sine causa iusta ꝛ rationabili a quocūq̄ detur: q̄ est contra voluntatem dei. Et nota q̄ opus bonū penale sanctoꝝ pōt dupliciter cōsiderari. Uno modo inquantum meritoriū: et sic nō transgreditur psonā merentis: nisi solū meritū christi qui sibi ꝛ alijs meruit ꝛ sic nullus plus meruit q̄s acceperit vel accepturus sit in seipso. Alio modo inquantum est satisfactorium: ꝛ sic multi sancti plus satisfecerunt q̄s debuerunt. Quia ergo sancti plus satisfecerunt quā meruerint: et non solum animo merendi: sed etiam satisfaciēdi: etiā pro se quidē primo. Deinde p oībus indigētib⁹ fm intētionem ecclie: ideo illis primo cedit in satisfactionē fm q̄ indigent: residuū reseruatur p indigētibus dispensandū p prelatos ecclesie. Sic igit tota satisfactio christi cessit in thesaur⁹ p ceteris ꝛ nihil p se: q̄ nullius pene debitor. De virgine Maria: q̄ nullius pene pro actuali erat debitrix: oēs eius penalitates cedūt nobis in satisfactionē. Pena autē originalis que est mors nature satisfecit pro se: q̄ illi erat debitrix. De alijs scīs qđ superogauerunt soluto debito suoꝝ peccatoꝝ hoc remanet in thesauro ecclie. Hec oīa Pet. de pal. Et nota scm Pe. de pal. vbi. s. q̄ christus nō solum oībus meruit: sed p omnibus satisfecit: q̄ suppositum agebat ꝛ patiebat: vñ nō solū actio merens sed etiam passio satisfaciens fuit infinita. Non est ergo ex insufficiētia q̄ passio christi in sacramentis nō soluit sed ex dei ordinatione qui gratis remittit. Dicere eīm q̄ in sacrīs deus nil remittit: nisi quatū sibi soluitur: aut de thesauro cōi ecclie: aut de thesauro cordis vel corporis vel oris: est dicere deū minus liberalem. Et licet in hoc esset liberalitas hominis christi nobis cōmunicantis diuitias sue penalitatis: in hoc tamen nulla est liberalitas dei qui nihil de suo nobis donat. propter quod melius dicitur quod in sacrīs est liberatio vel a rota pena vel a parte: non ex solutione sicut in indulgentijs: sed ex liberali dei remissione. Ex merito quidem christi id est amore christi: sed non ex solutione christi: qui etsi p peccato nature soluit ꝛ satisfecit. nō sic pro peccato persone. Et si dicatur cum vltra infinitum nil fit: ꝛ vnum infinitum cōsumat aliud: ergo satisfactio Christi etsi fuit infinita videtur exhausta: tollendo penam infinitā. s. originalis culpe in baptizatis: nil ergo remanet ad soluendum in indulgentijs pro actualibus peccatis. Rñ. q̄ hoc est verum in infinitis eiusdem rōnis: sed infinitas virtutis dei est alterius rōnis ab alijs infinitatib⁹: oēs enim excedit: ꝛ oīa alia ad ipam comparata sunt finita et quasi nihil: Passio igitur christi ꝛ inquantum meritoria ꝛ inquantū satisfactoria est infinita ratiōe suppositi q̄ omnes infirmitates existētes ꝛ possibiles excedit: quia omnem penā dāni ꝛ sensus infinitam ꝛ nullam facere pōt: alioquin similiter argui posset q̄ passio Christi p vno solo satisfacere posset: cuius pena est infinita: et non pro duobus sicut prius arguebatur quod pro originali non pro actuali: nisi diceretur quod dictum est.

Ad cõsequendum indulgentiã ꝛuor sunt necessaria.

§.II. Et nota ꝙ ad cõsequendum

aliquã indulgentiã datã quatuor sunt necessaria ꝑm Pet.in.iiij. Duo ex parte dãtis eã. Primũ est auctoritas plenaria: quam hz papa erga oẽs: legati aũt nõ: nisi in termino sue legationis. Archiepi hz etiã in ep̃atib⁹ suor suffraganeorũ extra de pe. ⁊ re. nostro. Epi aũt etiã electi: etsi nondũ cõsecrati: dare possunt tm̃ in suo ep̃atu: ⁊ in dedicatione eccl̃ie siue ab vno siue a pluribus cõsecretur: dare nõ p̃sit nisi vnum annum. In anniuersario dedicationis tm̃. xl. dies. extra de pe. ⁊ re. cũ ex eo. in fi. Idẽ Rich. Qz aũt prelati sunt boni vel mali nil hz facere ad valorẽ indulgẽtie. Tho. Scõm est causa rõnabilis puta aliqz opus piũ ad honorem dei ⁊ vtilitatẽ proximorũ ordinatũ: vt visitatio ecclesiarum: edificatio hospitaliũ: redẽptio captiuorũ ⁊ hmõi. Verũ qz indulgentie sunt bona sp̃ritualia: ⁊ spũalia pro temporalibus nõ sunt dãda: ideo ꝑm Tho. ⁊ Pe. indulgẽtie nõ sunt dande p̃ aliqua pro tẽporalibus sed pro spũalibus: vt. s. per eas excitẽtur homines ad bona opera. Et ex hoc ostẽditur ꝙ non põt papa extra here oẽs animas de purgatorio dando eis indulgẽtias: qz hoc esset indiscretũ ⁊ irrationabile. Alia duo requirũtur ex parte recipientis. Et primũ est ꝙ sit in statu merendi. i. ꝙ habeat gratiã. Unde ꝑm Pe. de pal. non, valẽt indulgẽtie existentibus in mortali: quia manẽte offensa reatus pene tolli non potest. Dicit idem Pe. de palu. ꝙ cũ dicitur in indulgentijs vere penitẽtibus ⁊ confessis: intelligit ipse confessionẽ in proposito: qz non oportet de facto. Contra qz tamẽ est qz in quibusdã exprimitur vel qui infra mensem fuerint confessi: vnde videtur ex mẽte ⁊ pactione concedentis ꝙ quãdo quis non implet confessionẽ non est in statu merendi: postea recedente fictione recipiat effectũ. Scõm est vt faciat illud pro quo datur indulgentia. vnde quantũcũqz aliquis haberet voluntatẽ faciendi id pro quo datur indulgentia: puta eundi ad ecclesiã vel dandi eleemosynã: ⁊ non faceret: qz non potest non obtinet indulgentiã ꝑm Tho. ⁊ Alber. Religiosi autem possunt habere sicut laici: si faciũt id quod continet indulgẽtia. Quãuis em̃ ex se nil dare possunt cũ nil habeãt proprij. xij. qõ. j. non dicatis. Possunt tm̃ ex licẽtia prelati dare. Tho. Prelati etiã dãtes indulgentiã possunt ea vti. Et clerici etiã ipsius eccl̃ie vbi est indulgentia consequi possunt. Unus aũt pro altero indulgentiã capere non potest: nisi hoc cõtineat forma indulgentie. Tho.

Indulgẽtias recipiens q̃ lis sit.

§.III. Valẽt etiã indulgentie ꝑm

Tho. ⁊ Alb. quãtũ sonãt: vt vcz. xl. dies indulgẽte valẽt quãtũ xl. dies pnie ꝑm taxationẽ factã: siue a sacerdote siue a iure: siue a iustitia diuina. Dies em̃ iste siue anni non sunt anni celi nec purgatorij: sed mũdi. Et sicut in mundo. xl. dies penitẽtie plus valẽt vni perficiẽti cũ maiori deuotione q̃s valeãt alteri: ita. xl. dies indulgentie plus valẽt illi qui cũ maiori charitate seu rei date quãtitate accedit. Rich. autẽ dicit in. iiij. sen. ꝙ quantũ ad remissionẽ pene pares sunt iste qui plus dat ⁊ qui minus: si hoc continetur in forma indulgentie. Sed quãtũ ad remissionẽ intentionis pene ⁊ quantũ ad sui dispositionẽ ⁊ recipiendũ augmentũ gratie: plus recipit qui plus dat: nisi in casu in quo minus datũ esset maius per comparationẽ ad dantẽ. Quãdo aũt indulgẽtia posita eccl̃ie est determinata ad tẽpus: puta qui vadit ad talẽ ecclesiaz vsqz ad tale tẽpus habeat tm̃ de indulgẽtia: intelligitur semel tm̃ haberi ꝑm Tho. Unde si quis multis vicibus iret ad vnã ecclesiam in die qua est ibi indulgẽtia: ⁊ semper de nouo offerret: nõ haberet propterea indulgentiã nisi semel. Sed in ecclesia sancti Petri de Roma est perpetua indulgentia. xl. dierũ: vt quoties ingrediatur toties obtineat. Tho. Nota ꝙ indulgẽtia scõm Pet. de palu. in. iiij. tantũ valet quãtũ sonat: ⁊ in foro dei: ⁊ hic ⁊ in purgatorio. Sic intelligendo ꝙ qui lucratur indulgẽtiã. xx. annorũ tantũ sibi valet ad remissionẽ pene pro peccatis suis: quantũ illi valuissent. xx. anni in penitẽtia iniuncti: si illis. xx. annis penituisset: aliter ecclesia deciperet. Sed sicut penitẽtia quãto fit in maiori charitate: tãto est magis satisfactoria: sic isti. xx. ãni lucrati tãto sunt plus vel minus satisfactorij isti q̃s illi: quanto penitentia istius fuisset satisfactoria magis q̃s illius. Et propter hoc indulgentie sunt maxime vtiles peccatoribus ⁊ secure quisepe recidiuant ⁊ non facile abstinẽt per totũ annũ a mortali sicut abstinent vno die quo datur indulgẽtia. Quibusdã probabiliter videtur ꝙ intelligatur de penitẽtijs iniungendis. q. d. xl. dies de tali pnia qualis tibi clauẽ nõ errãte deberet iniungi. Alij dicũt ꝙ tantum valent quãtũ sonãt: ⁊ plus si plus intẽdit ille qui dat: dũ tm̃ possit cõcurrẽtibus debitis circũstãtijs. Sz si nõ intẽdit dare nisi quantũ sonãt: tũc nõ relaxant nisi pnie iniũcte in foro penitẽtiali. Ad̃ si nihil est iniũctum nihil remittit. Sz cũ dat indulgẽtia plena: plenior vel plenissima: tũc oĩs pnia iniuncta ⁊ iniungẽda remittitur hic ⁊ in futuro. Alij dicunt ꝙ videtur iste sensus verborũ. Remitto tibi vnũ annũ de pnia iniũcta. i. tantũ minus puniris in purgatorio: quãtum esses si vno anno cõtinue egisses pniam in hac vita. Nec credunt ꝙ ꝓpter has indulgentias generales minus teneãtur agere penitẽtiã in hac vita: ⁊ horũ dictum satis videtur cõcordare equitati: vt notat Inno. Itẽ nota ꝙ cũ est determinata quãtitas indulgẽtie ⁊ taxata quãtitas eleemosyne qui dat tantum habet: qui non dat tantum non habet etiam si sit pauper. Sed si simpliciter datur sic qui subuenit tali loco habeat tãtum de indulgẽtia: intelligitur scõm suam cõditionem. Duratio indulgentiarum.

Item nota ꝙ indulgentia data vel per papã vel per episcopos simpliciter semp durat duz durat locus. Nec expirat per mortẽ cõcedentis. Sed si ecclesia destruaẽ vt oporteat eã iterũ dedicare: tũc indulgentie destruũtur date ad tempus vt quinquenniũ vsqz ad illud tẽpus durãt. Hec oĩa ꝑm Pet. de pal. Itẽ nota ꝙ precisi non possunt dare indulgentias: quia non extẽdunt nisi ad subditos quos precisus non habet. Item nota ꝙ non ꝑsunt non subdito: nisi de licentia propij episcopi vel propij iudicis vnde sufficere videtur licentia curati. Pet de Pal.

§.IIII. Demum videndum est de

indulgentia plenaria: que datur solũ a summis põtificibus qõ fit diuersimode. Aliqñ em̃ datur vniuersaliter oĩbus certũ locũ visitantibus simpliciter. i. ꝑ omni tpe: sicut cõmuniter ỹ de visitãtibus sepulcrũ dñi. Verũ est tm̃ ꝙ sine licẽtia pape non p̃sit illuc accedere: qõ videtur institutũ ne ob suasionẽ Saracenorũ ibi habitãtium fideles fidẽ verã abnegarẽt: vel tumore deuicti penarũ inferendarũ ab eis. Aliqñ datur indulgentia plenaria omnibus visitantibus certum locum certa die infra annum. vt cõcessum est eccl̃ie sctẽ Marie de angelis ordinis Predicatorz Ferrarie ꝑ Eugeniũ. iiij. ⁊ in Prouincia prouincie in eccl̃ia sctẽ Marie Magdalene in bauma per eundẽ. Et hmõi in perpetuũ pmanẽt nisi ꝑ papã reuocenẽ. sicut reuocate fuerunt oẽs tales indulgentie date instar indulgentiarũ aliarũ in cõcilio Cõstantien̄. Oportet em̃ visitantẽ talia loca implere ea q̃ in forma ipsa cõtinentur ad cõsequẽdã talem indulgentiam: nec ad alios vtuos vel defunctos p̃sit applicari: qz cõtet ibi dicitur de ipsis accedẽtib⁹. Tertio mõ dat indulgẽtia plenaria oĩbus facientibus certũ opus: puta assumẽtib⁹ crucẽ ad bellãdũ cõtra infideles vel euntibus vel mittẽtibus bellatores ꝯ illos: vel dantib⁹ certam summam peccunie eleemosynaliter ꝑ tali ope vel alio pio negotio. Quarto mõ datur certis ⁊ determinatis siue noiatis personis facientibus infra annũ: vel aliud tps in bulla taxatum certas eleemosynas ⁊ ieunia: vel alia pia opa oronũ ⁊ hmõi: ꝑ talis habeat facultatẽ eligendi idoneũ cõfessorem in articulo mortis: q̃ vigore talis indulgẽtie valeat absoluere ab oĩbus peccatis de quib⁹ est corde cõtritus ⁊ ore cõfessus: exceptis illis q̃ ꝑ petrasset sub fiducia talis gr̃e. Quinto datur plenaria indulgentia visitantibus certas ecclias vbis certis diebus: vt dicẽt infra Et hoc de quinquagenario in quinq̃genariũ: ⁊ dicit indulgẽtia tubilei. Circa materiã istã primo sciendũ ꝙ q̃dam tales plenarie indulgentie vulgariter nũcupent indulgentie de culpa et pena. Locutio tamẽ talis propue non est vera: qz culpe solus remissio est de⁹ auctoritatiue: iuxta illud qõ dominus ait per Esa. c. xliij. Ego solus deleo iniquitates tuas ꝓpter memet ipsum. Et de conse. dist. iiij. nemo. Põt tm̃ sic saluari dicta locutio vt remissio culpe referatur ad contritionem et confessionem: que preexigitur ad consequẽdam indulgẽtiam: vt patet ex forma et remissione pene ad effectum indulgẽgie. Ad hoc enim ordinatur oĩs indulgẽtia: siue particularis siue vniuersalis ad remissionem pene temporalis debite ꝑ peccatis cõmissis partialẽ vel totalẽ ꝑ qua si qs nõ satisfacit in p̃senti ꝑ opa bona in statu gr̃e facta: vel ꝑ pnias iniunctas in cõfessiõe: vel ꝑ sacrorũ pĩa susceptionem vel indulgentiarũ suffragationem in purgatorio postmodum eas luet: si tm̃ in statu gr̃e decedat: alias ad inferna descẽdit nunqz eas soluturus scõm doc. in. iiij. Et quia indulgentie tantũ valent quãtũ sonãt: ideo diligenter attendendus est tenor earũ ⁊ obseruandus. Non enim in huiusmodi votũ pro opere reputat: vt ait Cassio. de pe. dist. j. sed oportet opere implere qõ ibi mandatur. Nec sufficit partem implere vt partem habeat indulgentie: sed aut totum aut nihil. vt verbi gr̃a. Si quis teneatur ex forma indulgentie certa ieunia facere

Indulgẽtia plena ria.

Indulgẽtia a pena et culpa.

infra annū proximum: z ex incuria non faciet oia nō cōsequeť. Si quis debeat visitare quatuor ecclesias p quindenā: z tantū tres ex eis visitat: vel solum per quaterdenam non cōsequeť eā.

§. V. Et quia indulgentie in articulo mortis q̄plurimis date ab Eugenio. iiij. que nulli dubiū permanent in suo valore post mortem eius p regulā Decet beneficiū principis esse mansurū. lib. vj. plura dubia insurrexerunt circa hmōi. Primū est quis dicatur in hac materia articul⁹ mortis: in quo habens hutusmodi indulgentiā absoluiť. Utrum verus cū sc̄z quis moriť: vel presumptus cū sc̄z quis estimatur ſm cōmune iudicium moriturus q̄uis postea euadat: qđ pluries accidit. Ad qđ rñdetur q̄ si non plus habeatur ex forma indulti: nec cōcedens aliter suā intētionē exprimat: videtur intelligēdum de articulo presumpto nō vero. Sicut etiam extrema vnctio dicit que est sacramentum exeūtium q: debet dari his qui secūdū cōmunē estimationem reputantur morituri: et tamen si euadant iterū postea inunguntur: z nihilominꝰ extrema dicit: q: sic estimabať q̄ foret extrema. Tūc ergo cū in tali articulo p̄sumpto mortis absoluitur: cōsequi videť effectū indulgētie vsq; ad illud tp̄s: quāuis postea euadat: et gr̄a illa exp̄irat in posterum. Ita consuluit dñs Jo. do. Secꝰ aūt eēt si in forma diceret q̄ cōsequitur effectū indulgentie in casu quo moriať: tūc alꝰ sibi reseruet in finē. Tūc em̄ nō cōsequiť effectū si nō moriť: nec gr̄a exp̄irat p illā absolutionē. Jdē si nō habeat hoc i forma: et tñ cōcedēs declarat sic intēdere. s. de articulo vero nō p̄sumpto: vt dicit Eugenīū declarasse. Scdo q̄ritur vtrū quis teneať gr̄aliter cōfiteri de pctis etiā q̄ alꝰ rite cōfessus est: vt consequatur effectū indulgētie plenarie. Et aliquib⁹ visum est q̄ sic: q: dicit in forma indulti q̄ cōfessor quē elegerit in articulo mortis absoluat: et det sibi auctoritate aplica plenariā remissionē oīm peccatorū que est ore cōfessus z cōtrit⁹. Si ergo nō cōfiteatur: tūc ad illa q̄ alꝰ cōfessus est nō videť extēdi remissio nisi ad sibi tūc cōfessa z nō ad alia. Sed in oppositū est rei veritas. Pro cuius declaratione est sciēdū q̄ clauis iurisdictionis circa hominem in mortis articulo p̄stitutū dup̄r in sacerdote dilatatur. s. de iure cōi: z de indulto particulari huius. Et quātū ad primum modū pōt quilibet sacerdos quēlibet in articulo mortis cōstitutū sibi cōfitentem absoluere ab oībus pctis z sentētijs excōicationis indifferēter: sacramētaliter z in foro penitētiali. Hec autem ptās per hmōi indultū nō cōmittiť: q: quilibet sacerdos nō preciosus hz hanc de iure cōi in eo casu. Preterea talis absolutio sacramentalis etiā extēditur ad pctā que p̄textu talis vniuersalis auctoritatis cōmissa essent: nullū enim excipitur dūmodo cōtritus cōfiteatur. Sz ptās cōcessa sacerdoti respectu huius indulti nō extēditur ad pctā q̄ cōmisisset p̄textu talis indulgētie: vt patet ex forma indulti. Sed nihilominus quo ad ipa commissa pretextu indulti valet absoluto sacramētalis que fit de iure cōi in hmōi articulo: si cōterať z cōfiteatur si memorie occurrat quo ad culpam z quo ad penā tpalē potestate cōi clauīū plus z minus scōm dispositionē eius. Scdo mō dilatatur clauius iurisdictionis in sacerdote in hoc articulo ꝓpter indultū speciale talis indulgentie quo ad remissionē penarū tpaliū quas quis soluturus est hic vel in purgatorio quas de iure cōi sacerdos remittere nō poterat: sed pōt vigore indulti huius. Ubi etiā notandū est q̄ ista remissio q̄ in hac gr̄a indulgentie cōmittiť nō est sacramētalis: ideo nō requirit de necessitate notitiā pctorū: nec formam absolutionis sacramētalis: sz presuponit q̄ sit tūc vel antea corde contritus et ore cōfessus. Cui⁹ rō esse pōt: q: cū sint tres partes integrales penitētie: hmōi gratiosa indulgētia nō pōt: supplere nisi tertiā. s. satisfactionē: cōtritionē: z confessionē supplere non pōt. Nō em̄ pōt quis ꝓ alio cōteri vel cōfitere sacramentaliter nisi p interpretē cū nescit loq̄: sz bene pōt vn⁹ ꝓ alio satisfacere vivo vel defuncto. Et ideo pontifex Roman⁹ qui est principalis dispensator thesauri ecclesie intendit p hmōi indulgentias. i. q̄ de ipo thesauro. s. penarū christi et sanctorū adiuuentur fideles ad satisfaciendū seu soluēdū debita hmōi penarum. Non ergo opz q̄ confiteatur gr̄aliter seu alꝰ confessa: nec hoc exp̄imit forma indulti: sed q̄ det sibi plenariam remissionē pctorū: que est ore cōfessus z cōtrit⁹. Nō dicit sibi: sed simpliciter que est cōfessus. Si igitur aliq̄s est cōfessus tā est cōfessus et impleuit formā indulti: vt nō oporteat cōfessa iterū cōfiteri. Sed si qua perpetrasset mortalia post vltimā cōfessionē rite factā: de illis opz confiteri: vt ad illa extendatur remissio pene debite pro illis. Et si amisisset loquelā: sed nō vsum rōnis: posset prouideri saluti sue p signa z nut⁹ q̄ equiualēt cōfessioni: z ad consecutionem remissionis pene illorū. Sz si p nullū modū pōt itimare talia pctā: valebit quidē sibi cōtritto sola: si eā habeat ad remissionem culparū taliū: sed nō extēditur remissio pene illarū vigore indulti: vt videť: q: nūq̄ est ea confessus. Si aut̄ incurrat amē tiam vel phreneſim post mortale cōmissum de quo nūq̄ habuit cōtritionē: cū nec in tali statu posset eā habere: nec saluať: nec in aliquo sibi suffragatur vel valet indulgētia. Uerum q: sciri non pōt hoc nisi pmāsisset vsq; ad illud vltimū in aliquo notorio crimine: vt in cōcubinatu: vsura publica z hmōi: pōt sacerdos facere qđ in se est: vt det sibi talē absolutionē et plenā remissionem. Et idē dicēdū est de venialib⁹: hoc est q̄ q: non sunt de necessitate cōfitenda: ideo eis nō cōfessis: nō ꝓpter hoc tollitur valor indulgentie si mortalia est confessus tūc vel alꝰ: z de venialib⁹ sit cōtrit⁹ alꝰ: z sic per hoc nō impediretur a salute: q: venialia nō tollūt gr̄atiā nec effectū hui⁹ indulgētie: impediret̄ tñ ad remissionem penarū debitarū p illis venialibus nisi extēderetur: ex eo q̄ pena nō remittitur remanente culpa etiā veniali. Item intelligēdū est de oībus indulgētijs que dātur particulariter vel vniuersaliter penitētib⁹ z cōfessis. s. q̄ opz cōfiteri si qua cōmisissent mortalia post vltimā cōfessionē: alꝰ sibi nō valerent. Uenialia aūt nō opz confiteri: nec mortalia tā rite cōfessa. Uerū q: cōfessio semper est vtilis: etiam iterata frequēter etiam de venialibus: z venialia confiteri z alꝰ cōfessa: nō pōt nisi iuuare: presertim cum p confessionē efficiatur quis aliq̄n de attrito cōtritus. Jdeo si quis vult gr̄aliter tūc cōfiteri: nō pōt nec dz rep̄hēdi: sz cōmēdari: sed nō est hoc necessariū ad cōsequēdū effectum indulgentie. Tertio q̄ritur que sit forma hui⁹ absolutionis vel remissionis plenarie: qđ est diligenter inspiciēdum: q: sicut forma est principū essendi: ita et cognoscēdi. Et ideo est facienda vna distinctio cōis z satis vulgata ſm theologos z canonistas: videlicet q̄ duplex est clauis: vna ordinis: alia iurisdictionis. Dare autē indulgentiā plenariā vel non plenariā nō pertinet ad clauē ordinis vel iurisdictionis. qđ patet ex eo: q: clauis ordinis nō potest vti nisi q̄ est sacerdos: qđ est absoluere in sacramento penitētie sacramentaliter. Sed absoluere in foro iudiciali seu dare indulgentiā partialē vel plenariā pertinet ad clauem iurisdictionis: qđ fieri pōt etiā p eum qui nō est sacerdos. Nā legatus nō sacerdos dat indulgentiā z papa electꝰ canonice: zſi non sit adhuc sacerdos: pōt dare indulgentias. Et sic patet qđ nō pertinet ad clauē ordinis: sed iurisdictionis dare indulgētias. Ad clauē aūt ordinis pertinet hr̄e ptātem super corpus christi verū ad cōficiēdum: z sup corpus christi misticum ad absoluēdum a peccatis sacramentaliter. Et absolutio quidē a peccatis sacramentalis habet certam formā que mutari nō pōt quo ad formā substātialē: nec ea vti pōt quis q̄ efficaciā habeat nisi sacerdos. Sed absolutio plenaria seu cōcessio remissionis plenarie non hz certā formā determinatā: et ideo variari pōt: q̄nimmo absq; aliqua forma verborū pōt cōcedi: vt puta cū cōcedēs dicit visitās talē ecclesiā vel faciens talē eleemosynā penitēs z cōfessus habeat plenariā indulgētiā: z intelligitur vt dictū est. s. q̄ tunc vel antea sit confessus de necessario cōfitendis. Manifestum est enim talē q̄ illa implet statim absq; alia forma verborū alicuius absolutiōs cōseq̄ effectū illius indulgentie: nisi ponat obstaculū in cōtritionis. Scdo notādū q̄ illa dz esse forma verborū in remissiōe plenaria cōcedēda quā cōcedēs indulgentiā decreuit. Nam in illa forma debet minister exeq̄ mādatū in qua eius imperator intūxerit. Cū ergo in hmōi gratijs cōiter talis sit forma indulti: vt cōfessor tali psone in obediētia Romane ecclie persistenti etiam plenariā remissionē largiatur: sequitur ex tali forma cōmissionis imperatiua q̄ talis dz esse forma executionis indicatiua. Ego auctoritate sedis aplice mihi ꝓnūc cōmissa: concedo tibi plenariā remissionē oīm peccatorū tuorū de quib⁹ es cōtritus z ore cōfessus: pretera q̄ ex cōfidētia huius indulti cōmisisti. Si addať. In noīe patris z filij z spūssancti: cōgruū erit: sz non necessariū. z qđ alij addūt: z restituo te illi innocētie in qua eras q̄n baptizatus fuisti: superfluum videtur: nō tñ vitiat actū. Tertio est notandum q̄ ex cōmissione actualiter plenariam remissionem concedēs: non opz q̄ necessario sit sacerdos: nisi expresse in commissione mādetur hoc. Nō enim est seruus maior dño suo: sed cōcedēs plenariā indulgētiā potest nonesse sacerdos: ergo z exequēs nō oportet q̄ sit sacerdos: nisi hoc cōtineret forma indulgentie huius. Sicut em̄ talis plenaria remissio potest dari cū forma z sine forma: ita etiam per ministrum z sine ministro: z per ministrum sacerdotē z non sacerdotē: nisi in bulla dicatur

Dubitatio.

Casus resoluitur.

De venialibus.

Alia dubitatio.

Clauis iurisdictionis in sacerdote dupliciter dilatatur.

Dubitatio de forma absolutionis.

Remissio indulgentiarū qualis sit.

Tenor verborum notādus.

la dicatur exp̃sse q̃ minister huius p̃fessiõis sit sacerdos. Si aũt nõ dicatur in bulla nisi q̃ sit idoneus cõfessor: ꝛ quis in articulo mortis cõstitutus habẽs talẽ indulgẽtiã sacerdotez habere non possit: vel etiã clericũ. satis videtur q̃ laic⁹ in eo casu possit iudicari idoneus cõfessor: q̃ vt dictũ est: talis confessio vel absolutio nõ est sacramẽtalis: que nõ potest fieri nisi per sacerdotẽ. Unde ꝛ cõfitens pctã sua laico in tali casu: cũ nõ hz copiam sacerdotis laudabiliter quidẽ facit: sz euadẽs tenetur iterũ illa sacerdoti cõfiteri cũ laicus nõ habeat clauẽ ordinis. Tamẽ si cõfitetur laico necessario cõfitẽda: vel mortalia cõmissa post vltimã cõfessionẽ: valet quidẽ sibi ad cõsequẽdã indulgentiã talẽ. Quarto est notandũ q̃ materia circa quã principaliter est remissio plenaria: et materia circa quã est remissio sacramẽtalis: differũt quasi sicut culpa ꝛ pena. Nã potestas que est clauis ordinis p̃cipue est circa culpã actualẽ: cuius etiã virtute clauũ diminuatur: ꝛ de pena debita tẽpori li plus ꝛ minus ꝑm quantitatẽ cõtritionis ꝛ laboris: ꝛ prius opere iniũcto satisfactiõis. Sed clauis iurisdictiõis est in hmõi indulgentijs ꝯ penã tpalẽ debitã pro culpa. Nã etsi culpa dimittatur: hoc est rõne contritiõis ꝛ p̃fessiõis prius facte. Unde ꝛ remissio sacramẽtalis vel culparũ mortaliũ semper est plenaria vel nulla: cũ omnia mortalia sint cõnexa adinuicem ex parte auersionis vt vnũ non possit dimitti sine altero. Remissio aũt que fit per indulgẽtias põt esse ꝛ plenaria ꝛ partialis de aliquibus annis vel diebus ꝑm formã indulti. Quinto idẽ videtur dicẽdũ si sacerdos vel laic⁹ cũ nõ habetur sacerdos: cum nesciat formã que cõsueuit cõiter dici ex ignorãtia vel inaduertẽtia nõ illã dicit: sed equipollẽtiã: puta do tibi illã indulgentiã que cõtinetur in hoc tuo indulto. Uel dñs te absoluat a tua culpa ꝛ pena ꝑm gratiã quã dicis tibi cõcessam a summo põtifice. Nec sequitur q̃ frustra in forma indulti ponitur q̃ valeat sibi eligere confessorẽ idoneũ ꝛc. q̃ hoc fit vt faciẽdo si potest cõfessionẽ sacramẽtalẽ sacerdoti de mortalibus nondũ cõfessis. Uel de illis etsi tam cõfessis vel venialibus nõ necessarijs cõfiteri efficaci⁹ tollatur obstaculũ ad cõsequẽdũ indulgentiã: cũ per cõfessionem efficiatur quis aliquãdo de attrito contritus ꝑm Tho. Q̃ si in forma indulti hoc diceretur q̃ valeat sibi eligere cõfessorẽ sacerdotẽ seculare vel regulare. Ex ipa forma ptz q̃ dz esse sacerdos qui det sibi illã plenariã remissionẽ. Quarto queritur vtrũ valeat dicta cõfessio quo ad peccata oblita. Et videtur q̃ nõ: quia datur ex forma indulgẽtie remissio plenaria peccatoꝝ de quib⁹ est cõtritus ꝛ cõfessus. Sed quorũ est oblitus nõ est cõfessus: ergo de illis nõ datur. In cõtrariũ: vt credo est rei veritas. Cuius ratio est: q̃ cũ deus nõ requirat ab homine impossibile: ita videtur sentiendũ de papa qui eius vices tenet in terris: cum regula dicat. nemo ad impossibile obligari poterit. de regu. turis. lib. vj. Impossibile est aũt q̃ quis cõfiteatur in particulari illud q̃ nõ hz in memoria: nisi diceret mẽdaciũ: q̃ nullo modo est faciendũ. xxij. q. ij. cũ humilitatis. Sed nec istud requirit ad hoc vt remittat oblita: sed sufficit q̃ cõteratur ꝛ cõfiteatur de his in genere cũ proposito cõterẽdi ꝛ cõfitendi in specie cũ mẽti occurrerit: ꝛ per hoc remittũtur si alias est bñ dispositus. Et ita videt estimandũ papã hoc intẽdere in tali indulto. ſ. de cõfessione eorum que mẽti occurrũt cũ cõpetẽti discussione ꝛ eorũ que sunt necessario cõfitẽda vt mortalia: de oblitis autẽ sufficiat cõfessio sicut ꝛ cõtritio generalis. Ad q̃ etiã facit a simili Decretal'. omnis vtriusq̃ sexus. de pe. ꝛ re. Nam ibi p̃cipitur q̃ quis omnia peccata sua debeat saltem semel in anno cõfiteri proprio sacerdoti: ꝛ certum est q̃ peccata oblita sunt peccata. Non enim obliuio facit peccatũ perpetratũ non esse peccatum ꝛ cum quis ea nõ confiteatur: q̃ nõ recordatur: ergo nõ omnia peccata sua cõfitetur: ergo cũ non seruet mãdatũ ea nõ cõfitendo: quia nõ omnia: peccabit mortaliter: q̃ esset absurdũ dicere. Intelligenda est ergo Decre. illa de peccatis cõfitendis. ſ. que memorie occurrunt in particulari: alias in generali. Et similiter in proposito quo ad cõsecutionẽ plenarie remissionis sufficit cõfessio de oblitis in genere: nec requiritur in specie quod est impossibile. Idem videtur dicendum cũ in forma huius indulti cõtinetur q̃ si habet alteri satisfacere seu restituere restituat: intelligendũ videtur si põt. sic enim glossat Aug. illã regulã. Pctũ nõ dimittitur nisi restituat ablatũ. de reg. iu. li. vj. vcz si potest restitui: vt ipse Augu. expresse dicit. xiij. q. vj. si res. Qui ergo abstulit ab alijs per furtum: rapinam: vsurã: fraudes ꝛ hmõi certã summã pecunie ꝛ penitus nihil habet ad restituendũ vtiq̃ talis habens talem indulgentiã nõ priuabitur fructu eius: si alias contritus ꝛ confessus est cum proposito efficaci satisfaciendi si posset. Sed si potest in totum vel in partẽ: etsi nõ sine magno incommodo suo: vtiq̃ eam nõ cõsequitur. Quinto queritur vtruz lethargicus vel phreneticus vel amens effect⁹ qui nõdũ elegit cõfessorẽ q̃ eum absoluat seu concedat dictã remissionẽ plenariaz vigore talis indulti valeat cõsequi effectũ talis indulgẽtie? Et videtur q̃ nõ: q̃ talis prius non elegit cõfessorẽ: nũc aũt eligere nõ valet cũ nõ sit cõpos rõnis: ergo ꝛc. Circa hoc licz aliqua sint supradicta: adhuc addentur ꝛ alia vtiq̃ dubiũ nõ habet q̃ si in sana mẽte cõstitut⁹ declarauit velle hoc sibi fieri q̃ casus cõtingeret mortis per quencũ q̃: ertũc videt elegisse: ꝛ sic per sacerdotẽ si haberi posset fiat absolutio vel cõcessio remissiõis: ꝛ valebit ei ad oia: nisi ad ea peccata q̃ perpetrasset ꝓtextu illi⁹ indulgentie: q̃ hec excludũtur in forma illa. Et idẽ quo ad pctã mortalia que nunq̃ fuit cõfessus de quib⁹ recordabat ꝛ contritus ꝓponebat tpe suo cõfiteri sed preuentus vel casu repẽtine ꝛ improuise mortis vel amissio ne loquele vel phrenesi supuentẽte nõ valuit. Nã tali etsi concedat a sacerdote ad hoc vocato: absolutio seu plenaria remissio vigore talis indulti valebit quidẽ sibi indulgẽtia: alꝫ contrito: sed non quo ad ea q̃ nõdũ fuerat cõfessus. Uidet etiã quibusdã q̃ etsi modo p̃dicto expresse non elegerit vel declarauerit: hoc tñ intendebat q̃ ista electio habitualis ei sufficit ad cõsequẽdã indulgentiã mõ tñ predicto: q̃nimmo in absentia sacerdotis dicũt q̃ etiã laicus est idone⁹ ad cõcedẽdũ talẽ remissionẽ ex indulto hmõi. Utrũ aũt hoc fit verũ dubitari põt: ꝛ rõnes ad vtrãq̃ partẽ sunt: nil tñ nocet q̃ fiat p laicũ si haberi non põt sacerdos: ꝛ valeat quãtũ valere põt. Sexto q̃rit vtrũ qui adimpleunt ea que cõtinẽtur in forma indulgẽtie: ad hoc q̃ cõsequatur eã in pctõ mortali: ẽt p eũ cognito: cõsequat effectũ indulgẽtie. Ubi gfa. In huius indulgentie forma exp̃mitur q̃ eroget pauperibus certã quãtitatẽ pecunie: ꝛ q̃ ieiunet p annũ si põt vna die in hebdomada: alꝫ nõ habeat eã: vel si posita sit indulgentia ad certum locũ: puta in visitãdo aliquas ecclesias: vt indulgentia iubilei habeat. Si in mortali existẽs sumit iter ad vrbẽ: vtrũ cõsequat indulgẽtiã? Et videt q̃ nõ: q̃ ab oĩbus doctorib⁹ tenet q̃ est necessariũ hoiem esse extra mortale peccatũ ad hoc q̃ valeat cõsequi fructũ eius. Sed talis est in mortali. ergo ꝛc. Ad hoc saluo meliori iudicio rñdẽdum videt p distinctionẽ: q̃ aliud est dicendũ de eo tpe ꝛ loco quo cõceditur indulgentia: aliud de tẽpore quo itur vel disponit ad indulgentiã. Nã de tpe quo conseguturus est indulgẽtiã: vtiq̃ oportet q̃ sit cõtritus: et per consequens sine mortali: alꝫ nõ ꝓdesset: videlicet cum est in articulo mortis q̃n fit ei talis absolutio vel concessio: seu q̃ do eo tpe quo visitat ecclesiã: vel ecclesias vbi posita est indulgentia: vt in indulgentia iubilei. Sed tpe quo pergit ad vrbẽ vbi sunt dicte ecclesie: vel tpe quo dat eleemosynas: vel facit ieiunium per annũ secundum formã indulgentiarũ in articulo mortis: nõ videtur necessariũ q̃ illa faciat extra mortale: q̃uis vtiq̃ tutius et melius foret: ꝛ vtilius etiam tũc esse sine mortali: sicut etiam dicunt plures doctores: vt Tho. in. iiij. q̃ eas satisfactiones iniunctas a confessore que post expletionem earum relinquunt effectum: in satisfaciente in mortali peractas non oportet iterare: vt ieunia: et eleemosyne: et peregrinationes. quia effectus ille remanens valet reuerso ad gratiam.

Materia remissionis plenarie.

Dubitatio q̃rta de pctis oblitis.

Expositio decretalis.

Dubitatio quinta de lethargicis phreneticis et amẽtib⁹.

Dubitatio sexta de existẽte in mortali.

ſ. VI. De indulgentia iubilei q̃

De indulgentia iubilei.

est plenaria. ꝛ videt valde rationabiliter instituta seu concessa. Tum q̃ hoies sunt valde tepidi ad satisfaciendũ maximis debitis penarũ quib⁹ tenẽtur obnoxij propter innumerabilia et grauia pctã commissa: saltem semel in vita gratiose recipiãt tale suffragiũ ad soluẽda tãta debita ex thesauro inexhaustibili meritorũ christi ꝛ sanctorũ. Tum vt conseruetur reuerentia ac deuotio apostolice sedis que originata est in vrbe vbi talis indulgentia concessa est: cũ pontifex Romanus sit in terris christi vicarius ꝛ Petri successor. Tum ad confirmandam fidem catholicam et excitandũ feruorem eius in mentibus fidelium: quam verbis ꝛ factis innumerabilibus passionũ ꝛ miraculorũ sancti martyres defensarũt et corroborarunt permaxime in vrbe tunc dñia mundi: vbi ꝛ illorũ corpora sine numero requiescũt. Accedẽtes eñ illuc deuote ꝛ visitãtes ecclesias inquirũt ꝛ audiũt de locis martyrioꝝ: ꝛ inde cõfortant̃ in fide et animãtur ad cõstãtiam. Q̃ habuer it initiũ talis indulgẽtia iubilei nõdũ inueni. sz Jo. an. et quidã alij doc. referũt Bonifa. viij. instituisse de consilio ꝛ consensu cardinalium indulgentiam plenariam: seu cõcessisse decẽtenario in cẽtenariũ accedẽtib⁹ ad vrbẽ ꝛ visitãtib⁹ certis diebus quasdam vrbis ecclesias. ſ. sancti Joannis Laterañ. sancti Pe

tri sancti Pauli:sctē Marie maioris. Q̄ videtur fuisse circa annos dñi. M.ccc. Postea Clemens z exinde Gregorius cosiderātes paucissimos homines attingere ad cētesimū:reduxerūt numerū cētū annorū ad numerū quinquagenariū:ad quē pueniūt qui in mūdo veterascūt. Demū Vic. papa. v. anno dñi. M.cccc l. inchoāte in festo natiuitatis dñi fecit in missarū solēnijs indulgentiā iubilei publice insinuari. s. plenariā remissionē cōseq̄ pentētes z cōfessos:qui dictas ecclesias semel in die visitauerint per quindenā vltra montanos z citramōranos:Romanos aūt z vicinas ciuitates per mensem:per totū annū quinquagesimū permanet dicta indulgētia:et in sua bulla patēti hoc exprimente recollit:quatenus pfati summi pōtifices modo declarato idē statuerūt. Paul⁹ vero papa. ij. certis ex causis rōnabilibus animū suū mouētibus dictū iubileū assignauit de. xxv. anno. Et nequis sumat dubia pro certis:sciendū q̄ in copia cuiusdam bulle q̄ dicit esse Clemētis multa narrantur q̄ nō videt esse de stylo curie:cum sint leuia z exorbitātia satis. Vñ licet adscribātur Clemēti nō videt verisimile illius vel alterius summi pōtificis fuisse:sed fictitie inuēta:etsi etiā essent papa Vico. illa nō approbauit. Posset autē papa abbreuiare dies visitatiōis:sicut aliq̄ fecit propter maximam multitudinem concurrentem.

Jubilei transpositio.

Vñ sumptum est nomē iubilei.

§. VII. Notandum de iubileo q̄ō

hoc nomē fm interp̄tationē deriuatur a Jobel. Jobel enim hebraice latine interp̄etatur initiū vel remissio. Inde iubileus remissiuus vel initiās dicitur:q̄ vt dicebāt fiebāt in eo remissiones. Secundum vero etymologiā dicitur a iubilo qui significat magnum gaudiū. nā in tali anno erat magnum gaudiū z festum.

¶ Est itaq̄ iubileus in Abraam inchoatus.

¶ In veteri lege p̄figuratus.

¶ In tempore gratie perfectionatus.

¶ A summo pōtifice ad plenariā pene indulgētiā applicatus.

Quātū ad primū refert magr in hist. schol. q̄ Hebrei tradunt iubileū habuisse initiū q̄n Abraā Loth nepotē suū qui ductus erat captiu⁹ a quatuor regib⁹: qui debellauerāt quinq̄ reges. s. regē Sodomorū vbi habitabat Loth z alios:a captiuitate liberauit. Quia eīn remissa fuit captiuitas eius Gen. xiij. Et tunc dicit Loth fuisse quinquaginta annorū. Vel ipe Abraā in quinquagesimo anno erat cū dñs ei locut⁹ fuerat q̄n egressus est de Arā. Vel q̄ Abraā peritus astrorū nouerat q̄ aeris intēperies que fit ex eleuatis vel depressis planetis semper vsque ad quinquaginta annos ad temperiē reducitur: q̄d fieri vidit in astris voluit imitari in terris:vt quinquagesim⁹ annus diceret iubileus. Quātū ad scām mandauit de⁹ in lege Leuit. xxv. vt post septē hebdomadas annorū annus sequens qui erat quinquagesimus diceret iubile⁹:in quo anno fiebat remissio multiplex. Nam remittebat terra a cultura:q̄ nō poterant colere:serere z huiusmodi. Remittebat seruitus hoīm:q̄ tūc serui efficiebant liberi. Remittebant z debita:z possessiones vēdite reuertebātur ad priores possessores. Similiter et pignorate et plura fiebant alia ad gaudiū. Sed vt dicit apls. j. Cor. x. Hec oīa in figuram cōtingebant illis. facta sunt aūt ppter nos. Quantū ad tertium hoc perfectionē habuit:z fuit impletum q̄n quinquagesima die post christi resurrectionē fuit lex gre et amoris data discipulis christi in mōte Sion descēdēte spūsctō sup illos in specie ignis. Vñ z tūc canit ecclesia. Patrata sunt hec mystice:pasce peracto tpe sacro dierū numero quo lege fit remissio. Resurgēs christ⁹ z apparens eis dixerat Jo. xx. Accipite spiritum sanctum quorum remiseritis peccata ꝛc. Sed ipa quinquagesima die copiosius receperunt gratiā:qua remissa est eis oīs iniquitas quo ad culpā:z penā. z per hāc reuertit homo ad possessionem antiquā de perditā vite eterne. Paul⁹ autē mortali carne indutus dixerat Petro primo summo pontifici. Non dico tibi septies:sz vsq̄ septuagiessepties. Mat. xviij. q̄ multipliciter exponitur: z alias expositiones omittendo. Septuaginta septem generationes numerantur a Luca a christo vsq̄ ad Adam primum oīm patrē. q. d. Si oīa peccata quis haberet que cōmissa sunt ab oībus hoībus qui fuerunt oīa dimittent:ita tñ vt ibi dicit:si fuerit conuersus z penituerit. Venia eīn non dat nisi correcto. de reg. iur. lib. vj. z in vnitate ecclesie existat. Vñ z flamma ignis vitiorū et demum infernalis egrediens de fornace Babilonica cubitis quadragita nouē incendit quos reperit de Chaldeis ministros regis diaboli:quia non venerant ad quinquagesimum remissionis annū:vnitas enim deficiebat. Eos autem qui in ea erant:q̄ in vnitate erant nō tetigit ignis. Dan. iij. Sed benedicebāt deū secum habentes similem filio dei. Quantum ad quartum quia solus papa habet plenitudinem ptātis quo ad iurisdictionem a qua deriuatur vt a fonte oīs iurisdictio spiritualis, in plātos z sacerdotes alios. xxiij. q. j. loquit. z conferre indulgentias pertinet ad forū iurisdictionale ecclesiasticum: vt dictum est. s. Jō dare indulgentiam plenariam spectat solū ad papā:qui habet vniuersaliter claues thesauri ecclesie. s. meritorum satisfactionalium christi z sanctorū. Et nota q̄ cū in sybolo fidei vnus ex articulis sit sanctā ecclesiā catholicā:sanctorum cōionē:peccatorū remissionem. in quo comprehēdūtur effect⁹ gre:remissio pectōrum per sacramēta:et effectus gre qui est cōicatio meritorū et bonorū operū q̄ est per charitatem. Cū relaxatio pene q̄ fit p indulgentias innitat meritis ecclesie:et p̄cipue passionis christi: pertinaciter tenere quod indulgētie nō valeāt ad remissionē pene habitis debitis circunstantijs: vel q̄ papa non possit concedere plenariam indulgētiā: est hereticū: cū sit cōtra articulum fidei: z contra determinationem vniuersalis ecclesie.

Potestas papalis oīditur.

Titulus. XI. De lege in cōmuni

¶ De septēplici lege ordinata ad charitatem. Capitu. j.

QVia per legez domini docemur vitia euitare: virtutes amplecti: quibus ad supernam beatitudinem anima peruenit. Jdeo in hac prima parte post tractatum de anima agetur de multiplici lege qua anima et potentie eius regulantur. De lege autē dicit in Ps. cxviij. Beati immaculati in via: qui ambulant in lege domini. In quib⁹ verbis Psalm. tria ostendit,

¶ Complementum humane appetitionis: ibi. Beati.

¶ Fundamentum huius adeptionis: ibi. immaculati.

¶ Additamentum ipsius exercitationis: ibi. qui ambulant in lege domini.

§. I. Quantum ad primum dicit

Boet. lib. iij. prosa. ij. de cōsol. q̄ naturaliter insita est mentibus hominum veri summique boni cupiditas. Hoc aūt summū bonum non habetur nisi per verā beatitudinem. Nā hāc diffinies ipse Boe. ibidē ait. Beatitudo est status oīm bonorū aggregatione perfectus. Talē autē statū. s. habere omne bonū oēs appetunt. Vñ Aug. in princ. x. de ciui. dei. inquit. Oīm certa sīa est qui rōne quoquomodo vti pñt oēs hoies bōs esse velle. Qui autē sint vel vñ fiāt: dū mortaliū querit infirmitas: multe magne que cōtrouersie cōcitate sunt: in quib⁹ p̄ci sua studia z otia contriuerūt. Et ponit multas opiniones circa huiusmodi. Sed magister veritatis dominus Jesus christ⁹ qui ad hoc venit in mūdum vt testimoniū phiberet veritati: vt ipse dicit Jo. xviij. et in fine sue predicationis in vltima cena declarauit in quo p̄sistat ista beatitudo dicēs in oratione ad patrem. Hec est autem vita eterna vt cognoscant te solum deū verū: et quē misisti Jesum christum. Jo. xvij. id est in hoc consistit vita eterna que est p̄fecta beatitudo cognoscere clara z perfecta visione te patrē z filiū quem misisti. i. incarnari feciſti. Et quia ipa incarnatio facta est opere spūsancti: in hoc includitur z psona spūssancti et ipsa incarnatio. Est ergo sensus. In hoc consistit beatitudo z vita eterna cognoscere patrem z filiū z spiritum sanctum esse vnum solū deū: z secūdario christi humanitatem. Et visio: vt dicit Augu. est tota merces. s. fundamentaliter ad ipm immediate sequitur comprehensio. dilectio et fruitio ipsius dei. Hec enim visio tāte pulchritudinis est: tanto q̄ amore dignissima: vt quibuslibet z quātuslibet bonis animam repletā: sine hac Plotinus phs esti met infelicissimam. Augu. de ciui. dei. Modum autē pueniendi ad hanc beatitudinem declarauerat cum dixit in monte discipulis: in principio sue instructionis. z de eo descendēs ad turbas. Beati pauperes ꝛc. Mat. v. z Luce. vj. Que omnes beatitudines. s. septem sunt actus virtuosi quibus peruenitur ad beatitudinem. Et illos omnes modos comprehēdit Ps. dum subdit. immaculati qui ambulant in lege domini.

Beatitudo aboibus appetitur.

Intellectus verborū christi.

§. II. Secundum ergo quod notatur est fundamentū z mod⁹ adipiscendi beatitudinem. Hoc autem est charitas syncera: que notatur cū dicitur. Jmmaculati in via. viam ad ad beatitudinē esse charitatem ostēdit apls. s. ad Cor. xij. Postq̄ locutus est de quibusdam donis spūalibus di. Adhuc excellētiorem viā vobis demonstro: videlicet charitatē de qua immediate loquit p̄totum sequēs capl̄m. Congrue autem

autem charitas dicta est via: quia sicut sine via nō possunt hoies peruenire ad terminū optatū alicuius loci: ita sine charitate que dicta est via non pñt hoies ambulare sed errare: inquit Prosper depeni. dist. ij. valida est. Et Augu. in sermo. Charitas est fons z origo omnium bonoꝝ. Alia que ducit ad celū. Ipsam quoqꝫ esse fundamētum totius spūalis edificij: ostēdit idem Apl's di. In charitate radicati z fundati. s. sitis: vt possitis cōprehēdere cum omnibus sanctis. s. deū. ad Epheſ. iij. Sed in hac via scz operū charitatis quibus itur ad beatitudinem opz esse immaculatū. Nam maculati non sunt beati: sed immaculati. Apocalip. xiij. Sine macula sunt ante thronum dei. s. beati.

Quō via charitatis erit immaculata.

§. III. Oportet ergo vt via charitatis sit immaculata: q̄ sit de corde puro: cōsciētia bona: in fide nō ficta: vt docet Apl's. j. ad Timo. j. Et hoc est diligere deum ex toto corde: z ex tota anima: z ex omni mēte sua: z primū suū sicut seipsum. Mat. xxij. c. Cordis puritas excludit maculā affectionis: z facit diligere ex toto corde. Conscientie bonitas educit maculā erroris: z facit diligere ex tota aīa. i. intellectu. Nō ficta fides. i. fidelitas respuit maculam defectionis: z facit diligere ex omni mēte. i. semp. Quātum ad primū sunt aliqui qui videntur esse in via charitatis: quia videlicet faciūt opera de gñe bonorum: vt eleemosynas: oīones: ieiunia: z hmōi. ppter deum. Sed quia habent cor maculatū inordinatis affectionibus: ideo non sunt immaculati in via. Btūs vir inquit sapiens Eccli. xxxj. qui inuētus est sine macula: z q̄ post aurū nō abijt: nec sperauit in pecunia z thesauris. Ille vadit post aurū: qui inordinate ad tpalia afficitur: magis diligēs pecuniā q̄ deum vel primū: z iste vtiqꝫ nō hz cor purū. Charitas aūt vera est de corde puro. Purū fm Tho. in sum. di: qō nō est mixtū cū alio se vilioꝝ. Dicimus vinū purū qō nō est mixtū aqua: q̄ aqua nō est pretiosus liquor sicut vinū: sed cū aqua miscet nō est purū. Aurū est purū cum nō est mixtum aurichalco vel argēto que min⁹ pretiosa sunt. Argentū impurū est qō mixtū est stanno. Sed si argēto misceat aurū vt cū deauratur calix vel aliud. Si anulo aureo includatur lapis pretiosus adamas: carbūculus. topasius: z hmōi: nullus dicet illa esse impura: imo magis pfecta z pciosa ex eo qō iungūtur rebus nobiliorib⁹ se. Ad ppositū. Alia nra vbi est cor nrm. i. volūtas que est nobilior omni re corporea: nō solū auro z argēto z lapidibus pretiosis q̄ ita appretiant. Sed oibus celis z planetis et sole z luna z stellis pulchrior et pfectior naturali sua cōditione. Cōiungit aūt reb⁹ z quodāmodo miscet p amorē: q̄ amor habet virtutē vnitiuā. Si ergo q̄s inordinate diligit terrena: diuitias: gloriā: delectationes corpis: preponēs amorē horum dei z primi dilectioni: cor hmōi. i. volūtas efficit impurū z maculatum: q̄ reb⁹ vilioꝝ miscet. Sz si cor tuū z affect⁹ tuus dirigat ad deū ad supnā patriā: ad cōtēplādā gloriā angeloꝝ z sctōꝝ: ad pficiēdum in virtutibus z gra: q̄ oīa ista sunt nobiliora ipsa aīa. Jō ex cōiunctione tali efficit aīa z cor purū diligēdo ista sup oīa trāsitoria. Sic ergo diligēs deū ex toto corde tuo: nō ex pte: vt deū ex vna pte: z mūdum ex alia pte inordinate diligas. Dicit eīm Esa. c. xviij. Angustatū est stratū ita vt alter decidat: z pallium breue vtrūq; operire nō pōt. Stratū in quo quiescit amor noster est cor. z istud est ita angustū vt nō possit capere nisi vnū: deum vel mūdū. Si dei amor quiescit in eo: amor mūdi immediate decidit: z cū eo manere nō pōt. Si intrat amor mūdi inordinatus z maculosus: decidit ex eo amor dei. Et q̄uis deus sit infinit⁹: z cor nostrū parū: tñ ita se coaptat vt tot⁹ in eo q̄escat: z palliū breue affectionis hūane vtrūq;. s. vitiū z virtutē coopire nō pōt simul. Sit ergo charitas de corde puro: vt deum diligas sup oīa: z ppter se nō ppter te. i. tuā vtilitatē: z oīa facias ppter deū. Diligas z primū de corde puro: nō q: tibi vtilis vel delectabilis. vt amor carnis: sed q: capax supne beatitudinis: z sic eris immaculatus in via hic. Quātum ad scōs sunt multi qui videtur in via charitatis: sustinentes etiā tormenta z multa aduersa ppter deū: sed q: habent animā. i. intellectū maculatū erroꝛe: hi nō sunt in via: q: non sunt immaculati. Dicit Apl's Epheſ. v. q̄ Christus elegit sibi spōsam ecclesiam nō habētem maculā neq; rugam. maculā. s. erroris: nec rugam duplicitatis. Nullus error circa ea que sunt fidei z bonoꝝ morum est vel esse potest in sancta ecclesia. Unde qui habet aliquē erroꝛē circa hmōi firmat⁹ in eo: hic nō est de ecclesia: nec in charitatis via ambulat: quia charitas est de conscientia bona quam ille non habet: sed erroneam z puersam. Cōsciētia dr cū sciētia: que sciētia si est vera: tūc cum ea est bona cōsciētia. Si est falsa: est mala cōscientia. Qui ergo in aliquo articulo fidei errat vel dubitat de aliquo determinato per ecclesiā circa fidē z bonos mores: ille nō hz bonā cōsciam nec charitatem: etiā si sustineret mortē ppter christū saluari non posset: nec peruenire ad btitudinē: q: nō est immaculat⁹ in via. Qui sequuntur incātatiōes: diuinatiōes z vanas superstitiones: quib⁹ plenus est mūdus: z si videat ea facere ppter charitatem primis vt subleuet eū ab infirmitate vel alia molestia ad eternā dānationē tēdit fm Aug. xxvj. q. vij. nō obseruet. Nō hñt bonā cōscientiā. Sic̄ qui mutuat primo suo vt subueniatei in magna necessitate cōstituto certā summā pecunie recipiēs in pignus aliquā domū vel agrū: cuius fructū percipit: dū ille retinet suā pecuniā: videt iste esse in via charitatis: cū faciat illi magnū seruitiū. Sed certe extra viā est: q: cōsciētiā hz maculatā nō bonā. Et q̄uis ipe sibi nō facit pscientiā: estimās illud licitū: nō ppterea excusat: quia illa cōsciētia sua nō est cū scia iuris diuini vel naturalis: sz cōtra ius diuinū. Dicit eīm christ⁹ Luc. vj. Mutuū date: nihil inde sperātes. s. tpale vltra mutuatū. extra de vsu. cōsuluit. Ignorātia autē iuris diuini nullū excusat. Uñ quicquid fit cōtra ipm: fit cū mala cōscia. Idē pōt dici de dātib⁹ pecuniā mercatoꝝ vel alijs ad discretionē si nō substāt periculo prout cōiter fit. Itē alij sunt qui vt faciāt primos euitare pericula vel dāna magna: nō faciūt sibi cōsciētiā mēdacia dicere: et quod peius est etiā peierare. Sed mala cōscia est ista: non bona: cum sit cōtra ordinē charitatis scōm quē q̄s debet plus diligere salutē ppriā q̄ alioꝝ. Uñ nūq̄ pōt licite fieri aliqō de se malū ppter salutē alioꝝ. Nō sunt facienda mala vt inde eueniāt bona: inq̄t apl's ad Rom. iij. Indecēs est enim crimē suū alienis cōmodis impendere. ait Leo papa di. xlvj. sicut non suo. Sit ergo charitas de cōsciētia bona vt nō sit error in cōscia de his que sunt fidei z bonoꝝ moꝝ: sed diligas ex tota aīa. i. intelligētia: habendo sanum intellectū de agendis: z sic eris immaculatus in via. Quantum ad tertiū sunt plurimi qui etsi in via charitatis aliquādo reperiantur: tñ q: cōtrahūt maculā defectionis: nō pseuerantes in ea: ideo via illa nō perducit eos ad beatitudinē. Incassum eīm bonū agitur: si ante vite terminum deseratur. Grego. in. j. mora. z habet de pe. di. iij. incassum. Et de Salomone dicit Eccli. xlvij. Posuisti maculā in glia tua. Et que fuit ista macula nisi q: nō perseuerauit in gra sibi collata a via recedens diuini amoris propter inordinatum amorē mulierum. Sed vera et perfecta charitas est cum fide non ficta. i. fidelitate obseruationis mandatoꝝ nō fragili z caduca. Ut enim dicit Amb. de pe. dist. ij. ficta. Ficta est charitas que deserit in aduersitate id est fragilis. Nam oīi tēpore diligit qui amicus est. vt dicit Prouer. xvij. z tēpore aduersitatis z tpe psperitatis et tpe tentationis. Et si amicus hois multomagis amicus dei. Nā vt dicitur Eccli. viij. Multe aque. s. tentationū z tribulationū nō potuerunt extingue re charitatem: dum. s. quis vult sequi instinctum eius. Sic enim charitas nūq̄ excidit. j. ad Cor. xiij. id est ex charitate operans nunq̄ peccat. Sicut ex igne nō potest ꝓcedere nisi calor: nō autem frigus: z ex habitu virtuoso non potest procedere actus vitiosus: ita ex charitate nō potest procedere nisi bonum. Uerum quia volūtas vbi est habitus charitatis est libera z vertibilis ad bonum z malum: ideo potest habēs charitatem peccare grauiter z eam amittere: sicut patet exemplum in Petro negante. Da uid adulterāte. Ezechia infirmāte. Et hec est ratio quare charitas viatoꝝ potest amitti z nō charitas comprehensoꝝ: q: sancti semper actualiter videt diuinā essentiam facie ad faciē: z cognoscunt clare ipsum deū esse summū z infinitū bonū in quo omnia bona continentur. Uoluntas autem amat bonū sibi p intellectū representatum: z quātū bonū esse quod intelligit sibi presentatū amat. Et quia cōtinue actualiter cognoscit intellectus deū esse bonū summum z vniuersale: continue voluntas summe amat in patria non pōt non amare: eo quod videat oīa alia bona quasi nihil esse in cōparatiōe eius. Sed in via imperfecte cognoscitur deus p fidē. s. Et si perfecti viri in contēplatiōe positi cognoscāt quodā gustu mentis ipm deū esse summum bonum: z oīa que in mundo sunt quasi lutū in conspectu eius: vnde dū habēt illū gustū nunq̄ peccāt. Sed q: nō pōt mens viatoris semper actualiter in tali speculatione z gustu consistere: q: circa aliud oportet occupari: hinc est q̄ dū circa alia versat aliqñ volūtati representatur aliqō opus vt maximum bonum a rōne obfuscata passione: et sic assentit post ponēs dei mandata: z inde amittit charitatem. Sit ergo charitas ex fide non ficta: non fragili z deuicta tēptationibus z tribulationibus. Sed diligas in omni mente id est omni tempore vite z eris immaculatus in via.

Juris diuini obligatio.

Charitas viatorum amissibilis.

Anime nobilitas.

Charitatis descriptio.

§.IIII. Quantū ad tertium prin/

De executiõe dilectiõis.

cipale diuisiõis ꝑmo addit executio ipsi⁹ dilectiõis dū dr: q̄ ambulāt in lege dñi. Probatio dilectiõis (inq̄t Greg.) exhibitio est operis. Hi eñ vere sunt in via dilectiõis q̄ ambulāt in lege dñi. i. qui operāt̄ ꝑm legē dei. Dis eñ lex in vno sermõe implet: diliges. ad Gal. v. Et finis ꝓcepti est charitas. idē apls. j. ad Timo. j. Eñ interrogatus a Christo legisperit⁹ q̄d direrat et. Quid faciendo vitam eternam possidebo. ait christus. In lege quid scriptum est. Et respõdit optime. Diliges dñm deū tuū: z proximuz tuū. Luc. x. Dō vtiq; in omni lege scriptū est. Sunt enim multe legū differentie. Unde Job. xj. dicit. Utinā oñderet tibi deus secreta sapientie sue: z q⁹ multiplex sit lex eius: z quelibet lex habet multa precepta quasi multas leges. Sunt igitur domini leges.

¶ Lex deifica z eternalis.
¶ Lex intrinseca et naturalis.
¶ Lex Moysaica z diuinalis.
¶ Lex euangelica z spiritualis.
¶ Lex consuetudinaria et generalis.
¶ Lex canonica z ecclesiasticalis.
¶ Lex politica z secularis.

De lege eterna.

De. j. l. sz eterna põt intelligi illud ps. xxxvj. Lex dei eius in corde ipsius. s. iusti. Nā iust⁹ semper in omnib⁹ operibus respicit ad legē eternā: q̄ est ratio sapientissima volūtatis dei prout ordinat omnia in debitos fines suos. Cuilibet creature dedit legē suam seu ꝓceptū q̄ seruāt. ꝑm illud ꝓuer. viij. Qui circūdabat mari terminū suū: z legē ponebat aq̄s ne trāsirēt fines suos. z ps. cxlviij. Preceptū posuit. s. celis z planetis: de quib⁹ loquit z non ꝓteribit: z sic de alijs creaturis. Non est aliud illa lex seu preceptum q̄ inclinatio creature ad operationes suas ꝓprias. Sicut lex celoꝝ z planetaꝝ est inclinatio ad motū quē faciūt quotidie de oriente in occidēs z ad influendū in ista inferiora: z hanc legē nunq̄ ꝓtereunt: oēs aūt creature per suas operationes manifestant dei magnificētiā z bonitatē z ad cōseruationē suā tēdūt: z sic suo modo deū diligūt: homini aūt de⁹ dedit inclinationē ad appetendū summū bonū. Et q̄ nullius boni solitarij est locūda possessio: ideo etiā dedit inclinationē ad appetēdū participationem hui⁹ boni in ꝓximo. In lege ergo hac scriptū est. Diliges deū z ꝓximū ꝑ his oibus. s. tibi collatis. Hugo. nil aliud vult nisi vt diligas. De lege naturali que est intrinseca boni: z quedaz participatio legis eterne. dicit apostolus ad Ro. ij. Cū gentes q̄ legē non habēt. s. scriptā naturaliter ea que legis sunt facūt: ipsi sibi sunt lex. i. legē naturalē habent secū. Hec enim lex naturalis multiplex est: q̄ cōtinet in se multa ꝓcepta: sed omnia reducuntur ad duo. s. ad dilectionē dei z ꝓximi. In his duobus mādatis vniuersa lex pēdet. Mat. xxij. Hi naturales nullā habentes a deo legē scriptā ratione naturali cognouerunt z probauerunt vnū esse deū gubernatorē omniū z hūc esse colēdū z amādū. Ad legē etiā naturalē pertinet illud. Dō tibi oderis fieri alteri ne feceris: z quecūq; vultis vt faciant vobis homines z vos facite illis. Et ad hec duo reducuntur plura alia ꝓcepta legis naturalis que habēt̄ dist. j. ius naturale. In lege ergo hac quid scriptum est. Certe. Diliges do. deū tu. ꝛc. z proxi. tu. si. tetp. Deu. vj. z Leui. xix. Mat. xxij. Mar. xij. z Luc. x. De tertia lege dicit Joā. j. Lex per Moysen data est. s. a deo ministerio angeloꝝ. Angel⁹ enim domini apparens Moysi in monte Sina: dedit legē decalogi sculptam in duabus tabulis lapideis quā populo Judeoꝝ referret. Quia enim homo ita erat tam ratiõe obscuratus q̄ nesciebat legere in corde suo legē naturalē a deo insitā: nec cōseruabatur ꝑm eā sed iam declinauerat ad idololatriā quod est cōtra dilectionē dei z ad vitia cōtra naturam: z alia que sunt cōtra ꝓximū: ideo pijssimus deus dedit legē scriptā in tabulis: vt ex ea quodāmodo recordaretur vel excitaretur ad legēdū scripturam cordis. Sed in lege hac quid scriptum est Certe ad literā. Diliges do. deum tu. ex to. cor. tuo. Deut. vj. Et diliges ami. tu. i. ꝓximū sicut teipsum. Leuit. xix. Ac etiā explicatum est in ea quomodo sit diligendus deus per tria ꝓcepta ꝑme tabule: vt scilicet ipse solus adoretur z omnis irreuerētia in loquendo caueatur: z quies in eo per puritatem mētis z orationē querat. Et quō etiā ꝓximus diligat ꝑ ꝓcepta septē scde tabule declarat: vt videlicet adiuuetur in suis necessitatibus z permaxime parētes. ibi. Honora patrē tuū ꝛc. Et vt nō offendatur ipe ꝓxim⁹: nec in persona ꝓpria ꝑ lesionē corpis: nec in persona coniuncta per adulteriū: nec in rebus per furtū et alias vsurpationes: nec in fama ꝑ falsam testificationē z mēdacia: nec etiā desiderio. Ad ista decem ꝓcepta oēs nationes erāt obligate: z omni tpe mūdi ad ea seruāda quiuoluerūt saluari: quia sunt de iure naturali. Addita sunt illis ꝓcepta multa cerimonialia z iudicialia que obligaban solum illum populum vsq; ad Christi passionem. Et cerimonialia pertinebāt ad cultum dei: z dilectionē. Judicialia ad pacificū cōuictū populi illius. vnde ad dilectionē ꝓximi. Et quia multa ꝓcepta erāt dicūtur multe leges. Leuit. xix. Ego dñs leges meas custodite: inquit. De quarta lege dicit Jaco. c. iij. in sua cano. Unus est legislator z iudex. s. Christus qui legē dedit euāgelicā q̄ dr: lex spūs: q; vltra moralia ꝓcepta q̄ cōtinet vt lex Moysaica cōprehēdit: z sacramēta que sunt cōtēriua z cauatiua gre z spūs: vt baptismū pniam: eucharistiā: z alia q̄ nō erāt in lege Moysaica: nisi in figura trā: z ideo bene dicit apls. Nihil ad pfectum adduxit lex. s. illa. ad Heb. vij. Non enim cōferebat gratiā que adiuuat ad obseruandū ꝓcepta vt lex euāgelica ratione z virtute sacrox que etiā ducit ad gloriā aperta ianua per Christi passionē. Unde Jac. j. dr: Si quis pspexerit in lege pfecte libertatis. i. euāgelica z pmāserit in ea nō auditor obliuiosus factus: sed factor: opis: hic beatus in facto suo erit. Sed in lege hac quid scriptū est. Certe ad literā. Diliges do. de. tu. ꝛc. z primū tuū sicut teipsum. Mat. xxij. inquit dñs Jesus. Addidit etiā ipse legis huius lator Christus ad ꝓcepta decalogi cōsilia castitatis paupertatis obediētie z patiētie: vt per illa magis possit diligi de⁹ z primus. Remouit etiā falsas expositiones quas doctores Judeoꝝ inuenerant circa legē Moysaicā vt illud. Diliges amicū tuū: z odio habebis inimicū tuū: ostendens inimicū nō odiēdum sed diligēdum ꝑm charitatē. Mat. v. Et illud. Non mechaberis: q̄ intelligebant ꝓhibitum tātum de opere exteriori: sed Christus ostēdit idem esse de affectu interiori dr. Qui viderit mulierem ad cōcupiscēdum eam: iam mechatus est eā in corde suo. Mat. v. Et multa hmōi. Cerimonialia quoq; imple uit q̄ figurabāt exhibēdo. Et ꝓpterea ipse dixit. Non veni legē soluere sed adimplere. Mat. v. Et q̄ multa sunt mandata euangelica q̄ oia clamāt pfectā dilectionē: est multiplex etiā lex ista. vnde Hiere. xxxj. dist. Dabo leges meas in visceribus eoꝝ: z in corde eoꝝ scribā eam. z loquitur de euangelio. De quinta lege que est cōsuetudo. dicitur in decre. dis. xj. in his. Mos populi dei z institutа maioꝝ ꝑ lege tenenda sunt. Et q̄ꝫ lex ista fuerat ante legem Moysaicā vel euangelicā: q; q̄ cepерunt hois multiplicari super terrā ante diluuium vel post sumpserunt aliquos mores exteriores sue cōuersationis ad nutū cē prout dictabat ratio: quos absq; scriptura ꝓ lege tenebāt: ñ ideo ponitur lex cōsuetudinis post legē diuinā: Moysaicam z euāgelicā: quia quicquid est contra mandata moralia vel euāgelica: per quātūcūq; tpis sit ductū in cōsuetudinem: nō est lex nec ligat. imo nec excusatur a peccato illud faciens. vnde Cypria. Cōsuetudo sine ratione quātūuis vetusta: quātūuis vulgata: veritati omnino est postponēda: z vsus qui veritati est cōtrarius est abolendus. dis. viij. si cōsuetudinē. Idem. e. cōsuetudo. Cōsuetudo sine veritate vetustas erroris est. Sed quid in hac lege scriptum est. Certe. Diliges dñm deum tuum: z primū tuū. Nam sic vbi est de more superstitiones facere: petierare: furari: fornicari: vindictas facere et hmōi que sunt ctra dilectionē dei z ꝓximi: nō est illa lex que dicitur cōsuetudo: sed abusio z corruptela. Nam cōsuetudo est ius moribus: id est actibus mouigeratis approbatum (als institutum) q̄ꝫ ꝓ lege suscipitur cū deficit lex: vt dr dis. j. cōsuetudo. Sed de consuetudine fuit antiqua offerre deo sacrificia absq; alia lege: vt ptz in Abrā: Isaac: z Jacob: z alijs. Reuereri z obedire parētibus: nō inferre nocumēta ꝓximis z hmōi que pertinēt ad dilectionē dei z ꝓximi. Et hec lex multiplex: quia multe z varie sunt consuetudines. De serta lege. s. canonica potest intelligi illud q̄ dr: Prouerb. viij. Per me sapientiam legum cōditores iusta decernunt. Conditores legum ciuilium nō semp decernūt iusta: vt ptz in legibus permittētibus vsuras: vel prescriptiones male fidei: vnde nec vim legis habent tales leges. Sed conditores legū ecclesiasticarū semp iusta decernūt. Nam ecclesia regitur a spūsctō in condēdis legibus suis. vnde errare nō pōt ꝑm Tho. in quodli. z preiudicat legi ciuili in eo q̄ꝫ est cōtra eam. Unde Hico. pa. Lex imperatoꝝ nō est supra legē dei. i. canonicā: sed subtus. di. x. lege imperatoꝝ. Sed quid in hac lege scriptū est. Certe. Diliges dñm deum tuū ex toto corde tuo: z primū tuū sicut teipsum. Docēs modū diligēdi ex toto corde: z primū: cū dicit ipsa lex cano. de pen. dist. ij. valida est. Item ergo si. Deū diligere ex toto corde est illi copulari: aio cōcipe fruē de visionis eius affectum: p; cti odiū: mūdi fastidiū. z xxiij. q. iiij. c. pe.

De lege euangelica.

De lege cōsuetudinis.

De lege canonica.

c.pe. Debet homo diligere primū suum sicut seipm: vt oēm hominem quē potest informatione doctrine: beneficentie consolatione coertione discipline: inducat ad collēdum deū. Et in prin. decre. dicitur. Rex pacificus pia miseratione disposuit sibi subditos fore pacificos pios pariter et modestos. Pios quoad dilectionē z deuotionē erga deū. Pacificos quoad dilectionem et iustitiam erga primos. Modestos quoad dilectionem z temperantiam sui. Et propter hoc ecclesia statuit multas leges pertinentes ad cultum diuinum z dilectionem dei augendam: vt de confitendo: cōmunione sumenda: festis celebrādis: diuinis exequendi z huiusmodi. Remouit multas altercationes z litigia: que possunt fieri in iudicijs contra charitatem proximorum per suas determinationes: ideo z ista multiplex lex dei. De septima lege. s. seculari intelligitur illud Hester. j. Septem sapiētes erāt consiliarij regis Asueri: quorum consilijs cuncta agebat: scientes leges z iura maiorum. Non habebant illi neq; legem Moysaicam: quia non erant de populo Judeorum: nec euāgelicam: nec canonicam que adhuc non erant: sed leges ciuiles. Et he vtiq; cum non sint iniuste: siue sint imperiales: siue municipales vt statuta ciuitatum: a quibuscūq; facte sint fidelibus vel infidelibus: leges domini sunt: z seruari debent ab omnibus. Sed qd in hac lege scriptum est. Certe. Diliges dñm deum tuum z. Ñi z priuilegiant ecclesias z ministros ecclie z punīūt hereticos et blasphematores: z alia que sunt cōtra dei cultum z honorē. Et sic' puniunt inferentes nocumenta primis: vt sic inter primos conseruetur dilectio. Unde dicit Isid. q facte sunt leges vt eaq; metu humana coerceatur audacia: tutaq; sit inter improbos innocētia. dist. iij. c. j. Et loquitur de legibus secularibus: q ponūt penas varias etiam mortis ptra trāsgressores. Et qd ait apls. j. ad Tim. j. q iusto non est posita lex: sed iniustis: maleficis: venificis: homicidis z adulteris z. Non intelligitur vt quidā heretici falso exponebāt: q iusti nō sint obligati ad leges humanas seruandas: sed quia cum lex habeat duplicem actum. s. dirigere hominem in operibus suis: z cogere metu pene ad obseruātiā eius: iustis' etsi sit posita lex: vt est directiua nō tñ vt est coactiua: quia videlicet nō metu pene eam obseruāt vt pctōres: sed libere amore iustitie z obedientie. Hec etiā lex multiplex: q multe sunt leges hoīm: qui ergo ambulāt. i. operanf̄ sm has leges que dñi sunt: z per quarū obseruantiā exerceī immaculata charitas hi erūt sine dubio beati in pñti in spe: z in futuro in re. Est tamē vna alia lex que nō est ppria dñi: sed q sequiī eā trāsgredif oēm dñi legē. Et de hac ait apls Ro. vij. Uideo aliā legem in mēbris meis repugnātem legi mētis mee. s. rationis z captiuum me ducentem in lege peccati. Ista lex dr fomes z lex mēbrox. i. cōcupiscentia nobis innata: inclinatio vcz ad malū z ad delectabilia sensuum: etiam que sunt cōtra rōnē. Pro cui⁹ declaratione dicit Tho. j. ij. q. xcij. ar. vlt. q lex essentialiter inuenitur in regulante z mēsurāte: participatiue aūt in eo qd regulatur z mēsuratur: ita q omnis inclinatio q inuenitur in his q subiecta sunt legi participatiue dr lex. Sub deo igitur legislatore diuerse creature diuersas habēt inclinationes naturales: ita qd vni est quodāmodo lex: alteri sit cōtra legez. Ut si dicamus: q esse furibūdum est lex canis: est aūt cōtra legē ouis vel alterius aialis māsueti. Est igitur hoi lex quā sortitur ex ordinatione diuina fm ppriam cōditionē vt fm rōnē operef̄: que quidē lex fuit tam valida in primo statu vt nihil vel preter rōnem: vel cōtra rōnē posset surripere hoi. Sed dū hō a deo recessit incurrit in hoc qd feratur fm impetū sensualitatis: z vnicuiq; etiā particulariter hoc cōtingit quāto magis a rōne recesserit: vt sic quodāmodo bestijs assimiletur que sensualitatis impetu feruntur. Fm illud Ps. Homo cū in honore esset nō intel. cōpara. est iumē. z. Sic igitur ipsa sensualitatis inclinatio que fomes dicitur in alijs aialibus simplr habet rōnē legis: illo tamē mō quo in talib⁹ pōt lex dici fm directā inclinationē. In hoibus tñ fm hoc hz nō rōnem legis: sed magis est deuiatio a lege rōnis. Sed inquātum q diuinā iustitiam hō destituitur originali iustitia z vigore rōnis: impetus sensualitatis qui eū ducit hz rōnē legis inquātum est penalis: z ex lege diuina cōsequens hoiem destitutū ppria dignitate. Sicut si aliquis dñs ponēs subditos suos in diuersis statibus seu officijs ciuilibus statuens legem quam debeāt seruare: z ordinans q si aliquis ab illa deficiat: transeat ad alium statum viliorem: puta de statu militū vel mercatorū ad rusticorū statum vel seruorum. Miles ergo recedens a lege ppria: q transeat ad statū seruorum ex lege est ordinationis illius dominī.

De lege politicali seculari.

Ps. xlviij.

Fomitis natio exponitur.

¶ De actibus z proprietatibus z vtilitatibus legis. Cap. ij.

ATtendite populе meus legem meā: inclinate aurē vestram in verba oris mei. Ps. lxxvij. Congruēter dñs inuitans ad obseruationē legis populū vocat. Non em̄ ppie datur lex nisi populo: quē Tul. in lib. de rep. z Aug. lib. ij. de ciui. dei. c. xxj. z lib. xix. c. xxj. diffinit esse cetum multitudinis iuris cōsensu z vtilitatis cōione sociatum. Unde Abrahe non fuit data lex a dño nec Isaac vel Jacob: sed aliqua precepta domestica: vt de circūcisione: quia nō adhuc creuerat in populum. Sed multiplicatis eorum filijs z descendentibus ingentem copiosam: et liberatis a seruitute Pharaonis: quia seruis non congruit lex: data fuit a deo per Moysen populo Judeorum: q erat pplс dei: sed nūc populus dei est populus Christianus: cui cōgruit oīs lex iusta que dei est bene intellecta. Et ideo attendite. Ubi tria possunt notari in ipsis verbis de lege dei quacunq;.

¶ Qđ est diligenter intuenda. ibi. Attēdite populе meus.

¶ Qđ est reuerenter suscipienda. ibi. Legem meam.

¶ Qđ est cōgruenter adimplenda. ibi. Inclinate aurem z.

§. I. Quantum ad primum dicit.

Attendite. i. diligenter considerate. Clerus debet attendere vt possit sine erroe alios docere. Dicit enim Mala. ij. Labia sacerdotis custodiunt scientiam: z legem requirunt ex ore eius scilicet populi. Ñi Hiero. ad Paulinum. Sacerdotis officium est interrogatum de lege rīdere. Non inquit de Poesi vel Philosophia vel Rhetorica: sed de lege: z ideo attendite. Populi aūt seu laici debent attendere cum docentur vt intelligant et mente retineant: sicut de populo antiquo legitur Neemie. viij. quod Esdras sacerdos legit in libro legis domini aperte: de mane vsq; ad vesperam in conspectu virorum z mulierum et sapiētum et aures omnis populi erant erecte ad librum: z Leuite silētiū faciebant in populo ad audiendam legem: et legerūt in libro legis dei distincte z aperte. Ergo et vos ipsi.

¶ Attendite ad legis quidditatem.

¶ Attendite ad eius actualitatem.

¶ Attendite ad eius effectualitatem.

Quantū ad primū. s. quid sit lex in cōmuni. Beat⁹ Tho. j. ij. q. xc. sic diffinit. Lex est quedā ordinatio rationis ad bonum commune ab eo qui curā habet communitatis promulgata. Ubi ponuntur quatuor conditiones legis.

¶ Quod lex est rationis practice ordinatio.

¶ Quod est boni cōmunis procuratio.

¶ Quod est populi vel principis constitutio.

¶ Quod de eius ratione est promulgatio.

Qđ lex est rationis practice ad actiones ordinatio probaī nois interpretatiōe: diffinitione: z auctoritate. Dicit enim Isid. quod lex dicitur a legendo: quia scripta est: vel dicitur a ligando: q ligat id est obligat preceptis affirmatiuis ad agendū: negatiuis ad cauendū. Uel dicit lex ab eligēdo scđm Aug. q debet q̄libet eligere viuere scđm legē. Isti aūt actus. s. eligere: legere: et ligare: sunt actus rōnis. Probatur hoc idem ratione vel diffinitione sic. Lex est quedam mensura directiua humanorum actuum: secūdū quā inducit homo ad aliquid agēdū: vel retrahit ab agēdo. s. mala. Regula aūt prima humanorū actuum est ratio: que est primum principium humanorū actuū. Rationis est ordinare ad finē qui est primum principium in agendis. In vnoquoq; autem genere id qđ est principium seu primum est regula z mēsura aliorū illius generis. Et sic ptz q lex pertinet ad rationē. Tertio probatur auctoritate legis canonice z ciuilis. Nam Isid. dicit in lib. Ety. dist. iij. ois. z. c. precedēn. qđ lex habet precipere z prohibere. Hi autem actus sunt actus rōnis. Juris etiā peritus dicit in lege qđ placuit principi habet legis vigorē: qđ intelligendum est cū voluntas eius rōne regula. Nam voluntas principis non regulata ratione: magis est iniquitas quam lex. Secundo de rōne legis est boni cōmunis intentio vel ordinatio. Nam lex ad bonum cōmune oīm tanquā ad finē ordinaī semper. vñ Isid. dicit q lex nullo priuato commodo: sed p cōmuni vtilitate ciuū debet esse conser ipta. dist. iij. erit autez. Ratio huius est scđm Tho. vbi. s. q primum principium in operatiuis est vltimus finis. Finis autē vltimus humane vite est felicitas seu beatitudo. Unde oportet q maxime respiciat ordinē qui est in beatitudine: cum sit lex regula directiua humanarum actionum. Rursus cum oīs pars ordinetur ad totum sicut imperfectum ad perfectum: vnus aūt homo sit pars cōmunitatis per-

Diffinitio legis.

Prima cōditio legis.

Secūda conditio legis.

fecte: necesse est q̄ lex respiciat ꝑprie ordinē ad cōmunem felicitatem. Quodcūq; aūt preceptum fiat ad aliquē de aliquo particulari opere intantū hz rationē legis inquātū ordinatur ad bonum cōe. Nā particularia opera nō ꝓnt referri ad bonum cōe cōitatē causę finalis: fm q̄ bonū cōmune dicit cōis finis. Et oīs quidē lex iusta dei est: z ad felicitatē ordinat: sed si fiat aliqua lex humana ob vtilitatē priuatā aliquorū sine ratione: nō erit ꝑprie lex. Tertio lex est populi vel principis cōstitutio. Unde dicit Isi do. v. Ety. q̄ lex est constitutio populi qua maiores natā simul cū plebibus aliquid sanxerūt. dist. ij c. j. Ratio huj⁹ est fm Tho. q: lex principaliter z ꝑprie ordinatur ad bonū cōmune. Ordinare autē ad bonū cōmune aliq̄d est principis vel toti⁹ multitudinis: z ideo cōdere legē pertinet ad totā multitudinē vel ad principem qui curā hz multitudinis. Nā intētio legislatoris est vt homines ad virtutes inducat z a vitijs retrahat. Sed persona priuata pōt quidē inducere monitiōe aut suasiōe bene dispositos: sed efficaciter inducere. s. per vim coactiuā metu penarū proteruos z male dispositos non pōt: nisi persona publica ad quā pertineat infligere. Et q: laici nullā iurisdictionē habēt super personas ecclesiasticas: ideo nullā legē condere possunt propria auctoritate de personis vel rebus earū. Unde dicit Nico. papa. Lege imperiali nō possunt ecclesiastica tura dissolui. distinc. x. lege. Quarto de ratione legis est promulgatio. Unde dicit Gratia. in decre. dist. iiij. in istis. q̄ leges instituūtur cum promulgātur. Cū huius est: q: ad hoc q̄ lex obliget: opz q̄ in notitiā deducat aliorum: hoc aūt fit per promulgationē. Et lex quidē naturalis promulgata est a deo: fm q̄ deus eam mētibus hominū inseruit naturaliter cognoscendā. Lex aūt exterior hūana promulgat quoad presens: verbo: sz in futurū: scripto. Unde legis promulgatio q̄ fit vero in futurū extēditur p scripture firmitatē: q̄ quodāmodo semper legē promulgat. Illi aūt cōrā quibus lex nō ꝓmulgatur: obligātur ad legē seruandā inquantū ad eorū notitiā deuenit vel deuenire potuit per alios promulgatiōe facta. Unde dicitur dist. xv. j. qđ dicitis: q̄ nō oportet q̄ singulorū auribus inculcet. s. lex. Attendite ergo populo meus legē meam: que habet omnes has cōditiones: z sic omnis lex illas debet habere vt vere sit lex.

Tertia conditio legis.

Quarta conditio legis.

§. II. Quātū ad secūdū scz actualitatē legis

sciendū scōm Isido. v. Ety. q̄ quadruplex est act⁹ legis. dicit enim. Omnis lex aut permittit aliquid: vt q̄ vir fortis petat premiū: aut petat vt sacrarū virginum nuptias nulli liceat appetere: aut punit vt qui cedē fecerit capite plectatur: eius eñ premio vel pena vita moderatur huma: diuina autē precepit vt diliges dominū deum tuū. dist. iij in decre. c. fi. Pro quorū declaratione dicit Tho. j. ij. qō. xciij. ar. ij. q̄ cū lex sit directiua humanorū actuū tres sunt differentie humanorū actuū. Quidam eñ sunt actus boni ex genere: vt sunt actus virtutū: z respectu horū ponitur actus legis precipere. Precipit enim lex omnes actus virtutū: vt dicit philosophus in. v. Ethi. Quidā alij actus sunt mali ex genere sicut sunt actus vitiorū: z respectu horuz ponitur act⁹ legis ꝓhibere. Quidā alij sunt indifferētes ex genere z respectu horū dicitur lex permittere. Possunt etiā dici indifferentes qui parū habent boni vel mali vt venialia. Oportet autē q̄ aliquid sit per q̄ inducat lex subditos vt ei obediatur. Hoc autem est timor pene: z respectu huius dicitur actus legis punitio. Non autē ponitur consiliū actus legis: q: cōsulere etiam spectat ad priuatā personā: cuius nō est cōdere legē. Quilibet enim pōt alteri cōsulere. Similiter premiare nō ponitur actus legis sicut punire: q: premiare potest quilibet: sed punire non pertinet nisi ad personā publicā que est minister legis cuius auctoritate pena infertur. Unde z Isi⁹. dicit in. v. Ety. Facte sunt leges vt earū metu humana coerceatur audacia: tutaq; sit inter improbos innocētia: vt in ipsis improbis formidato supplicio refrenetur audacia: z nocendi facultas. dist. iij. ca. j. Nota etiam q̄ permissio est triplex: vt dicit glos. super. c. omnis. dist. iij. Prima est qua permittitur quod nullo iure ꝓhibētur hz tamē aliquā apparētiā mali: vt cōtrahere scōm matrimoniū qō videtur signū libidinis: vt xxxj. q. j. hac ratione. Secūda est qua permittitur qō cōtra cōstitutiones humanas indulgetur: vt cōtrahere in gradu matrimonio prohibito: sed cū dispēsatione: vt. xxxv. q. iij. quedā. Et hec est vera z absoluta permissio. Tertia est qua pmittitur minus malum vt vitetur maius: permittitur. i. non punitur. Et sic permisit deus dari libellū repudij vt vitaretur vxoricidium. dist. vj §. officiū. z dicitur hec cōparatiua permissio. Attēdite ergo ad actus legis. Ad precepta vt obseruetis. Leui. xx. Custodite precepta mea z facite ea. Mat. xix. Si vis ad vitā ingredi serua mādata. Attendite ad prohibita vt euitetis. Prouerb. j. Prohibe pedem tuū. i. affectū a semitis eius. s. pcti. Qō se ostēdit ꝑ. s. facisse di. Ab oī via mala. i. ope ꝓhibui pedes meos. i. affectus. Attēdite ad pmissa mala ne erretis: putātes esse licita: q: pmissa. vñ saluator Mat. xix. z Mar. x. ait Judeis: Moyses ob duritiam cordis vr pmisit vobis dare libellū repudij: qō tñ erat illicitū. s. cōtrahere cū alia postea. Et decretalis dicit. Multa p patiētiā toleramus: que si in iudiciū ducerent: exigēte iustitia dānarentur. extra de ꝑbē. cū tā dudū. Attēdite ad penalia vt euitent: nō trāsgrediendo legē vt tolerent faciēdo cōtra legē. Pene eñ sunt medicine ait ꝑ. Medicina aūt etsi displiceat patiēter sumit ꝓpter sanitatē que sequit. Nō tñ tenetur quis ad penas legū luendas nisi postq̄ ad eas fuerit adiudicatus fm Tho. z Ray.

Lex ē directiua hūanorū actuum.

Triplex est pmissio.

§. III. Quātū ad tertiū scz de effectu legis

Sciēdū fm Tho. j. ij. q. xcij. art. j. q̄ effect⁹ finalis legis est hoies facere bonos. Dicit eñ ꝑ. ij. Eth. q̄ intentio cuiuslibet legislatoris est hoies facere bonos z virtuosos. Et hoc vel simplr vel fm qđ: qō sic declarat. Lex nihil est aliud q̄z dictamen rōnis in ꝓsidēte quo subditi gubernant. Sicut videm⁹ q̄ virtus cōcupiscibilis z irascibilis in hoc cōsistūt q̄ sint bene obediētes rōni. Et p hūc modū virt⁹ cuiuslibet subditi est vt bene subijciat principanti: vt dicit ꝑ. in. j. Politi. Et apls ad Rom. xiij. ait. Omis aīa potestatib⁹ sublimioribus subdita sit. Non est eñ potestas nisi a deo ꝛc. Ad hoc aūt ordinat vnaquęq; lex vt obediat ei a subditis. Ufi manifestū est qō hoc sit ꝓpriū legis inducere subiectos ad ꝓpriā virtutē eorū. Cum aūt virtus sit q̄ bonū facit habētē: z opus eius bonū reddit: sequit q̄ eius effectus est facere bonos eos quib⁹ dat vel simplr vel fm quid. Nā si intētio ferentis legē tēdat in verū bonū: qō est bōnū cōe regulatū fm diuinā iustitiā: sequitur q̄ p talē legē fiūt hoies boni simplr sicut per legem diuinā vel canonicā. Si aūt intētio legislatoris ferat ad id qō nō est bonū simplr: sed vtile sibi vel delectabile: faciet hoies bonos fm quid. i. in ordine ad tale regnū: sicut leges seculares antiquorū infidelium mortales: faciebāt obseruātes bonos bonitate z felicitate terrena. s. cuiusdam pacifici victus. Et si quis arguat q̄ hoies sunt boni p virtutē: q: virt⁹ est que bonū facit habentē vt dictū est. Virtutē aūt facit de⁹ in hoie infundēdo: ergo nō p legē: sed p deū fit hō bonus. Rñdet fm Tho. q̄ cū sit duplex virt⁹ acquisita z infusa: ad vtrāq; aliq̄d operatur bonorum operū assuetudo: sed diuersimode. Nā virtutē acquisitā causat operū bonorū assuefactio: q: ex actib⁹ generant habit⁹ virtutis: sz acqsite. Ad virtutē aūt infusam disponit operum bonorū frequētatio: z eā ītā habitā cōseruat z promouet: nō aūt causat sed deus gra sua. Differt eñ virtus infusa q̄ est bona qualitas mētis qua recte viuit quā de⁹ in nobis sine nobis operat. s. principaliter: sed non sine nobis cooperātibus seu cōsentiētib⁹. Et q: lex dat ad hoc vt dirigat actus humanos. inquātū actus humani operant ad virtutē: intantum facit hoies bonos. Ufi ꝑ. ij. Politic. dicit q̄ legislatores assuefacientes faciunt bonos. Nec semp aliquis obedit legi ex perfecta bonitate virtutis: sed qñq; ex timore pene: qñq; ex quodā dictamine rōnis q̄ est quoddā principiū virtutis. Est etiā impossibile fm Tho. q̄ bonū cōe ciuitatis bñ se habeat: nisi ciues sint virtuosi: ad min⁹ illi quibus cōuenit principari. Ufi z Isidorus dist. ix. c. ij. dicit. Justū est principē obtēperare legib⁹ suis Tūc aūt iura sua ab alijs custodiēda existimet: quādo z ipse prim⁹ eis reuerentiā ꝓhebet. Ufi pp̄s dei antiquus: dū habuit bonos iudices z reges et principes sacerdotū pp̄s se bene habuit in moribus et in felicitate terrena. Quando habuit malos reges: qō ꝑ maiorē partē fuit: pp̄s ad idololatriā et in multa mala lapsus est: z propter hoc in diuersas captiuitates ductus: z demū per orbē dispersus. Sufficit autē ad bonū cōmunitatis q̄ alij. s. subditi intantum sint subditi q̄ principum mandatis obediāt quantum ad ciuitatem terrenā. Sed ad ciuitatem supernam consequendam ad quam ordinat lex dei: oportet qō ex amore legem obseruēt. Qui enim ex timore facit preceptum scz legis: etsi bonū est quod facit: non tamen bene facit id est virtuose. extra de reg. iur. qui ex timore.

Virt⁹ duplex notatur.

Notāda sentēta.

§. IIII. Secūdū principale notā

dum est: q̄ lex est reuerenter suscipiēda cum dicit: legem meam. Esa. xxxiij. Dominus iudex noster. Dominus legifer noster. Dominus rex noster. Et q: vt dicit Job. xxxvj. Nullus similis ei in legislatoribus. Tanto eius lex cū maiori reuerentia est suscipiēda:

Psal. ccxiij.

da: quãto maior est in potentia z sapientia z bonitate ferẽs eã. Cũ nullus sit deo appropinquans: nedum similis: ideo reuerẽter lex eius suscipiẽda est. Unde dicitur Esa. j. Auribus percipite legem dei vestri populus Gomorre. Et Job. xxij. Suscipe legem ex ore eius. s. dei. Jdeo autem reuerenter.

¶ Propter eius eximiam auctoritatem.

Lex dei suscipienda est propter tria

¶ Propter eius miram veritatem.

¶ Propter eius nimiam vtilitatem.

Quãtũ ad primũ. Attẽdite populeme⁹ legẽ meã: propter meã auctoritatẽ: que tãta est vt oĩa mea potẽtia creata sint: mea sapientia gubernẽtur: mea iustitia oĩa defectuosa corrigant. vnde Leui. xviij. dicit. Ego dñs deus vester custodite leges meas. q. d. ideo debitis z suscipere z seruare leges meas: qz dñs sum absolute: et vniuersalis dñs oĩm et potestatem habeo super oĩa. Dñs enim nomẽ est potestatis: ait Amb. Et dicit dñs quasi dominas. s. penarũ trãsgressoribꝰ legũ mearuz. Cũ dicit. ij. Mach. iiij. In leges diuinas impie agere nõ impune cedit. Propterea cũ primo dedit legem scriptã in mõte Sina: apparuit mons fumigãs: et tonitrua emittẽs z coruscationes: ita q ppls exterritus diceret. Non loquat nobis dñs: ne forte moriamur. Exo. xx. vt visa auctoritate z potestate datoris legis. s. dei attẽderet z ob seruaret eã. Quãtũ ad scõm est suscipienda ipsa lex reuerenter ppter eius mirã veritatẽ. Dicit ꝓpterea lex veritatis ẽm illud Wala. ij. Lex veritatis fuit in ore eius. Sicut in doctrinis hoim reperiũtur plures falsitates: vt ptz in doctrinis phorũ: qz vt ait Pẽ. cxv. Omis hõ mẽdax. Nulla aũt falsitas reperiri põt in doctrina dei. s. sacre scripture: sed ois ẽ vitas. Jo. xvij. Sermo tuus veritas est. Jta in legibus hoim reperiunt aliqñ falsitates et iniustitie: propter qõ dicit Hiere. x. Leges populorum vane sunt id est falsę z inutiles. Nam si vere z iuste sunt: leges dei sunt. Cũ ipsa dei sapientia ait Prouer. viij. Per me legũ conditores iusta decernunt. Sz lex dei ois veritissima et iustissima est: z ideo dz cũ omni reuerentia suscipi z audiri. Nam vt dicit Lactantius in li. Instit. Nullus suauior anime cibus qz veritas. Et si quis obij ceret qõ lex dei videtur continere falsitatẽ: qz promittebat multa bona temporalia seruantibus eã: et tamẽ multi obseruatores eius vt Tobias: Esaias: Hieremias z alij habuerũt multa aduersa z indigentias. Rñ. Tho. j. ij. q. xcix. ar. vlt. q illa temporalia promissa sunt obseruatoribus legis: nõ vt principalis remuneratio: in quibus affectu inhererent: sed tãquã imperfectis vt per ea manuducerentur ad obseruationem legis. Sicut pueri ad obseruationem eorũ que imponuntur eis: inducuntur quibusdam munusculis. Et secũdum hist oriã veteris testamenti: communis status populi cum sub lege fuit: qz diu legem seruauit in ꝓsperitate fuit. Declinans autem ab obseruatione legis multa aduersa incurrit. Alique tñ persone particulares legẽ obseruãtes in aliquas aduersitates incidebãt: vel qz iã erant spũales effectu: vt per hoc magis ab effectu tẽporalium abstraherentur: et earũ virtus probata redderetur: vel quia opera legis exterius explentes aliq̃ cor in tẽporalibus defectũ habebãt. Quãtum ad tertiũ. Lex est suscipienda z implenda ppter eius vtilitatẽ. Ex nulla eñ lege homo cõsequit tantum fructũ sicut ex lege dei si obseruet. Qõ intelligẽs Pẽ. cxviij. ait. Portio mea domine: dixi custodire legẽ tuam. q. d. Jsta est pars quam elegit ex omnibus bonis que ponuntur ante me de bonis mundi tãquã meliorem seruare legẽ dñi. Nã vitia primo habet manifestare: vt sic possint caueri. apls ad Ro. vij. Nã cõcupiscentiam nesciebam. s. esse peccatũ: nisi lex diceret: non concupisces. Ubi Aug. Bona est ergo lex que dũ cõcupiscẽtiam phibet oĩe malũ prohibet. extra de cõsti. nã cõcupiscentiam. Quãuis eñ lex humana nõ phibeat oĩa peccata etiã exteriora: sed ea que magis habẽt tollere pacificũ conuictũ hominũ ad inuicem: vt furta: adulteria: homicidia et hmõi. Lex tñ naturalis z diuina oĩa vitia phibet. Secundo lex iuuat virtuosa exercitare. Unde Eccli. xlv. Dedit illi cor ad precepta: z legem vite z discipline. Lex dicitur vite. s. spũalis que constituit in virtutibꝰ. Dicit etiã lex discipline que importat morũ compositionẽ. Ad legez siquidẽ nature ptinet omne illud ad qd hõ inclinat scõm suam naturã. Inclinatur autẽ vnũqq̃z ad operationẽ sibi cõuenientẽ ẽm suã formã sicut ignis ad calefactiẽdũ. Cũ cuza nima rationalis sit ppria forma hominis: naturalis inclinatio cuiuslibet hois est operari scõm rõnem z hoc est agere ẽm ꝟtutẽ. Cũ oẽs actus virtutũ sunt de lege naturali. Et propterea Damas. dicit in. iij. li. quod virtutes sunt naturales id est scõm inclinationẽ seu legem naturalẽ. Lex diuina certũ est qd de actibus virtuosis imperat: z omnis lex humana intantũ hz rõnẽ legis inquantũ est deriuata a lege naturali. Tertio lex facit pacẽ inter hoies cõseruare qõ multũ desiderat. Cũ dicit. ñ. Macha. j. Adaperiat dñs cor vestrũ in lege sua z in ꝓceptis suis z faciat pacẽ. q. d. Habẽdo voluntatẽ efficacẽ ad implendũ legẽ dei: inde sequitur pax. Finis omnis legis est dilectio: z pax est effectus dilectiõis. Qui eñ se diligũt pacẽ inter se habẽt. Unde apls ad Rom. xiij. Plenitudo legis est dilectio. Et qñ etiã seruãtur leges humane que prohibẽt iniurias proximorum: habetur pax inter eos. Quarto lex hz iustificare: z hoc ꝓcipue facit lex euãgelica. vnde ad Ro. viij. dicitur. Lex spũs vite in christo Jesu liberauit me a lege peccati z mortis. s. eterne. Et dicit Aug. in li. de spũ z litera: qd sicut lex factorũ. i. mosaica fuit scripta in tabulis lapideis ita lex fidei. i. euãgelica est scripta in cordibus fidelium. Et ipse idẽ dicit qd nõ est aliud lex dei scripta in cordibus fidelũ: nisi presentia spũssancti. i. gratia q̃ vtiqz hz iustificare. i. a pctõ emendare: z deo gratũ reddere: z ñter opera meritoria reddere. Sũt tamẽ in lege euãgelica verba scripta q̃ sunt dispositiua ad gratiã spũssancti z ad vsum gre eius pertinẽtia: vt q̃ pertinẽt ad diuinitatẽ vel humanitatẽ christi q̃ disponũt intellectũ ad fidẽ. Et q̃ pertinẽt ad cõtẽptũ mũdi vt vsus sacramentorũ: q̃ habẽt disponere ad gr̃am: z ista sunt vt secũdaria huius legis. Sz principalia in ea est gr̃a spũssancti in mẽte fidelũ infusa. Quinto lex hz in tentationibus vigorare. Pẽ. xxxvj. Lex dei eius in corde ipsi⁹. s. iusti: vt nõ supplãtabũtur gressus eius. Gressus hominis sunt opera eius: q̃ dicũtur supplãtari qñ decipitur in eis faciẽdo id qd hz speciẽ boni: sed est vere malũ. Sicut auaro apparet bonũ esse decipere proximũ: vt cõsequãt bonum vtile. s. lucri. Sed dũ quis attẽdit ad legẽ que ostẽdit hmõi esse mala: z lex doctrina est dei qui errare non potest: abstinet se ab his z tentationes vincit. Unde z christus cũ fuit tentatus a diabolo in deserto: cũ auctoritatibus legis pugnauit: respondẽs tẽtatori. Scriptũ est. s. in lege Deut. viij. Nõ in solo pane viuit homo: sed in omni verbo ꝛc. cõtra vitiũ gule. Et Deut. vj. Non tẽtabis dominũ deũ tuum: cõtra superbiã seu inanẽ gloriã. Et iterũ. Dominũ deum tuũ adorabis ꝛc. cõtra auaritiã. Hec omnia scripta sunt in lege dei. Et sic nõ fuit supplãtatus: sed diabolum ipse supplantauit z vicit. Sexto lex terrena multiplicare facit. Unde dicit Moyses Deut. xxviij. Si audieris vocẽ domini dei tui sz in lege sua loquentis: vt facias atqz custodias omnia mandata eius: que ego precipio tibi hodie: faciet te dominus deus tuus excelsiorẽ cunctis gentibus que versantur in terra. Uenientqz super te vniuerse benedictiones iste: z apprehendent te: que pertinent ad temporalia. Benedictus eris in ciuitate: benedictus in agro ꝛc. ibi vide. Et per cõtrariũ immediate superius dicit. Maledictus omnis qui nõ permãserit in sermonibus legis hui⁹. Et ponũtur ibi determinate multe maledictiões cõtra transgressores legis. Jnfirmi enim z imperfecti per tẽporalia manuducunt ad spiritualia opera. Septimo legis obseruatio facit celestia penetrare ad possidendũ. Jaco. j. Qui autem perspexerit in lege perfecte libertatis scilicet euangelica z permãserit in ea non auditor obliuiosus factus: sed factor operis: hic beatus in facto suo erit. Attendite ergo populemeus legem meam.

Lex dei suscipienda est propter eꝰ ꝟitatẽ lex est reuerenter suscipienda.

Propter eꝰ vtilitatẽ.

Lex est implẽda ppter eꝰ vtilitatẽ.

Lex iuuat exercere ꝟtuosa.

Wat. iiij.

Lex ad celestia pducit.

§. V. Quantũ ad tertium princi

pale lex est congruenter adimplenda. Unde subdit. Inclinate aurẽ vestrã in verba oris mei. Jnclinate aurẽ in verba legis: non est aliud qz implere z seruare legem. De aure enim cordis loquitur id est voluntas. Uolũtas enim cum est: efficax est: que mouet ad operandũ z seruandũ legẽ. Et ad istũ intellectũ dicitur Prouer. xxviij. Qui declinat aurẽ suam ne audiat legem: oratio eius erit execrabilis. Declinare aurem: nõ audire: est non obedire: et talis non meretur audiri in orationibus suis. Jnclinate ergo aurẽ vestrã in verba oris mei: nõ expectate tẽpus ad faciendum vt ait pẽ. Tẽpus faciẽdi dñe dissipauerunt legẽ tuã. i. propter tẽpus qõ expectant homines ad faciendũ se habere: dissipant legem contrafaciendo: sed nunc inclinate aurem vestraz. Et vt cõgrue seruetis inclinate aurem vestram tripliciter.

Inclinare aurem quid est.

Psalm. cxviij.

¶ Ut impleatis integraliter.

¶ Ut obediatis intentionaliter.

¶ Ut agatis constantionaliter.

Quantũ ad primum dicit Jac. in cano. sua. c. ij. Qui totã legem seruauerit: offendat aũt in vno. s. ꝓcepto legis: factus est omnũ reus. i. ita dãnabitur sicut si omnia precepta legis fuisset trãgressus. Non qz tantam penam patiatur: cũ quelibet transgressio habeat debitum sue grauitatis pene: sed ita vnius trãsgressio pre-

Lex implẽda est integraliter.

cepti legis est sufficiēs ad incurrēdū penā infernalē: sicut transgressio totī legis: z hoc nisi quis priam agat qđ diligēter ꝑs. ostēdebat se facere dicēs. Exit⁹ aquarū dederunt oculi mei. i. abūdātia lachrymarū ex cōtritione ꝓcedētē: q nō custodierūt legē tuā: sensus mei vel etiā primi mei. Uñ z Christ⁹ ait. Mat. v. Iota vnū aut vn⁹ apex nō ꝓteribit a lege donec oīa fiant. Sicut eñ de cerimonialib⁹ que erāt in figurā Christi z ecclesie: nihil ꝓterijt qđ nō sit impletū ita z de moralib⁹: nec quoad maiora ꝓcepta quoz quodlibet tota dici pōt. nec minora que apices dicunt vnū ꝓtermittere dz: qđ nō soluet qui voluerit esse. Unde sequitur. Qui soluerit vnū de mādatis istis minimis. i. cōtrafecerit z docuerit sic hoies. i. ꝑdicauerit als bona: z ipse in vno ꝓcepto deficiat nō seruādo: minim⁹ vocabitur in regno celoz̄. i. nullus: q nō intrabit illuc. Inclinate ergo aurē vestrā ꝛc. in verba. s. singula legis nō aliquo vt oīa seruetis ad plenū. Secundo debet legi obediri intētionaliter. i. ſm intētionē legislatoris nō ſm verba tm̄. vnde dicit regu. iur. Certū est qđ is cōmittit in legem qui verba legis amplectēs cōtra legis nititur volūtatem. de reg. iur. lib. vj. Ad qđ etiā facit qđ Greg. in moral. ait. s. q non intētio verbis: sed verba debēt deseruire intentioni. xxij. q. v. humane. Qđ etiā not. pōs in lib. Ethi. q magis attendendum est ad intentionem instituentis aliquam legem q̄ ad verba legis. Modo ad propositū. Precepit dñs in aliqua lege aliqua ad tempus seruāda: ſm literam que erant in figurā futuroz̄: vt omnia cerimonialia quouscz ipsa figurata exhiberent in veritate. vnde Apls ad Hebr. x. ait. Umbrā habens lex futuroz̄ bonoz̄. Cum ergo implete sunt ille figure: nō debēt illa seruari ſm literā: cum sit contra intentionē legislatoris: sed ſm spūm. Et propterea dicit Apls. ij. ad Cor. iij. Litera occidit: spūs autem viuificat. i. legem intelligendo z seruādo ſm literā occidit animā: sed seruata ſm spūalem intellectū dat vitā anime. verbi gratia. Mandauit dñs in lege circūcisionē puis tñ patribus datā: que figurabat baptismū habētē virtutē ex Christi passione. Jam christus aduenit: passionē sustinuit: z baptismū instituit. Unde non debet illud ꝓceptum seruari nūc ad literā: et quo impleta est figura illa. Hoc enim mortale esset: quia. s. contra intētionē legislatoris. vnde z cōtra legē: sed debet seruari spūaliter a supfluis z vitijs se abstinēdo. Precepit dñs in lege populo ne comederet porcinas carnes ad figurandum qđ populus suus futurus. s. populus christianus debebat se permaxime abstinere a moribus porcinis. i. luxuriosis. Jam est in actu populus christianus: qui quo ad bonos se abstinet a luxurijs. Unde nō debet illud ꝓceptum modo ſm literam seruari: quia esset mortale: sed ſm spm̄ semper: qm̄ hoc intendit legislator. s. abstinere se a vitio luxurie. Sic etiā ꝓceptum est legis nature: quecūcz vultis vt faciant vobis homines z vos facite illis. Hoc enim est lex z prophete. i. in hoc cōsistit. Si quis ergo velit sibi dari centum florenos sine aliquo debito iustitie vel causa rationabili cum non egeret: nunquid et ipse debet hoc facere proximo: quia vult ipse sibi hoc fieri. Certe non intelligit hoc legislator scz deus: sed de voluntate rationabili: quod quis rationabiliter vult sibi fieri: debet alteri facere si potest. Item in lege euangelica Christus dicit. Si quis te percusserit in dexteram maxillam: prebe ei z alteram. Matth. v. Qui hoc indifferenter faceret cuicūcz non bene faceret: quia daret illi occasionem augendi peccatum iterum percutiendo. Non ergo hoc intellexit Christus lator legis huius: quia nec ipse hoc fecit cum minister Anne pontificis ei alapam dedit: sed eum redarguit. Jo. xviij. Sed vult dicere q percussus quilibet ita patienter ferat iniuriam sibi factam: q etiam si maiorem sibi vellet facere iniuriam paratus sit equanimiter tolerare. Ita exponit Augu. xxiij. q. j. paratus. Item lex diuina z canonica prohibet recipi pro pecunia mutuata aliquid vltra sortem. Si igit quis non det pecuniam sed operam sue persone pro mutuo contra intētionē legis facit z cōmittit vsuram: quia opera illa pretio estimari possunt. xiiij. q. iij. plerīq. Item lex ciuilis mandat furem z alios malefactores capi z puniri. Nunquid ergo capiet iudex laicus clericum furem: vel als malefactorem? Certe nō: quia esset excommunicatus. extra de senten. excō. vt fame. Intēdit enim legislator de subditis foro ciuili: non de clericis. Sic ergo in lege quācūcz inclinate aurem vestram in verba: id est non ad verba prout sonant exterius: sed in verba: id est intellectum verborum legis: quid scilicet intendit legislator. Tertio lex est implenda constanter: vt scz propter timorē penarum non declinet quis ab ea. Unde de sanctis canit ecclesia. Iste sanctus pro lege dei sui certauit vsqz ad mortem: et a verbis impiorum non timuit. Sic legimus de castissima Susanna q cū inuitaret ad opus nefariū sub cōminatione accusationis de adulterio: z per consequēs mortis: subdito respōdit. Mel⁹ est mihi incidere in manus hominū absqz opere q̄ delinquere legez dei mei. Si eñ hoc egero mors mihi est ꝛc. Dan. xiij. Similiter Eleazarus antiquus voluit potius durā mortē sustinere q̄ trāsgredi vnum mandatum legis dei: scilicet comedere carnes porcinas: dicens. Adolescentibus exemplū forte relinquā si ꝓpto animo ac fortiter pro grauissimis ac sanctissimis legibus honesta morte perfungar. ij. Machab. vj. Sed et septē fratres Machabei cum matre sua sustinuerunt cōstantissime multa grauia supplicioz̄ genera: z demum mortem potius vellent quā legem dei transgredi. Unde z primus eorum ad tormenta ductus dixit. Parati sumus magis mori q̄ patrias dei leges preuaricari. Et mater eorum eos exhortando ad constantiam martyrij dicebat. Mundi creator qui formauit hominis natiuitatem quicqz omnium inuenit originē et spiritum vobis iterum reddet z vitam cum misericordia: sicut nunc vosmet ipsos despicitis propter dei leges. q̄. Mach. vij. Sic in nouissimo testamento innumeri martyres pro obseruatione legis euangelice mortem sustinuerunt.

Ps. xxiij. — Tob. iij. Mat. vij. — Legi obediēdū est intentionaliter. — Lex implēda est cōstāter.

Titulus. XII. De lege eterna.

¶ Qō legi eterne omnia subijciuntur: et quomodo debemus conformari volūtati diuine. Capitulū. vnicum.

Lex eterna scōm Tho. j. ij. q xciij. arti. j. non est aliud q̄ ratio diuine sapientie ſm q̄ est directiua omnium actuum z motionum. Et quia diuina ratio nil concipit ex tempore: sed habet eternum conceptum: ideo dicitur lex eterna. Deus enim sicut per sapientiam suam est cōditor vniuersarū naturarum ad quas comparatur: sicut artifex ad artificiata: ita est gubernator omnium actuum z motionum que inueniuntur in singulis creaturis. Unde sicut ratio diuine sapiētie inquātum per eam cūcta sunt creata hz rōnē artis vel exēplaris vel idee: ita rō diuine sapientie mouētis oīa ad debitū finē: seu ipsa rō gubernatiōis rerum in deo sicut in principe vniuersitatis existens cū mundus diuina ꝓuidentia regatur: obtinet vim legis: cum nihil aliud sit lex q̄ quoddam dictamen practice rationis in principe qui gubernat aliquā cōitatē pfecte. Est aūt ipsa lex eterna in trinitate deo que mūdū regit. Uñ de ipsa trinitate canit eccl'sia. Qui scilz deus trinitas totū subdit suis oībē legibus. In ipso deo vna est lex: vt dictū est. in creaturis tot sunt quot sunt species creaturarū: quibus singulis indidit diuersas inclinationes in suos debitos fines: que inclinationes leges in ipsis creaturis dicūtur. Et quāuis ipsa lex eterna attribuatur per appropriationē filio ſm Tho. vbi. s. tamē ſm Alexā. in. iij. parte. q. xij. pōt attribui scōm cōditiones legis varias z alijs pſonis. Tria eñ cōcurrūt ad legem: scilz auctoritas: veritas: z bonitas: z scōm hoc oportet q̄ lex habeat principiū: formā z finē. Rōne principij debet legi auctoritas: q nō pōt esse principiū legis: nisi habens auctoritatē. Rōne forme debet legi veritas: q nūq̄ ferē sine rōne recta: scz si sit propie lex. nā iniusta nō est lex. Rōne finis debetur legi bonitas: q lex nō ordinat nisi ad bonū. Si ergo respiciamus in lege eterna auctoritatem: sic appropriat persone patris rōne potestatis. Si respiciamus in ipsa lege eterna veritatem: sic appropriatur filio scōm rōnem formalē sapientie. Si attēdamus bonitatem legis: sic appropriatur spiritui sancto. Hec Alex. de Hal.

Lex eterna est rō diuine sapientie.

Tria cō currūt ad legē.

§. I. De lege eterna potest intelligi illud ps. j. quod dicit de iusto. In lege dñi fuit vol. eius: z in lege eius medit. die ac nocte. Dicit Aug. qđ peccatum non est aliud nisi dictum vel factū vel cōcupitū contra legem eternam. Et sub his cōprehendit scōm Tho. oīs excessus siue locutiōis actionis z desiderij cōtra rōnē. Quia ergo iustus summam diligentiā habet vt caueat a peccatis: ideo affectus eius est ad legem eternam id est voluntatem dei vt impleat: intellectus vt intelligat. Uñ in lege dñi fuit volūtas ꝛc. Ubi tria possunt notari.

¶ Qō est vniuersalis: et ideo mundus totus ea regulatur: ibi. In lege domini.

¶ Qō est perfectionalis: z ideo affectus bonus ei conformatur: ibi. Fuit voluntas eius

¶ Qō est rationalis: z ideo intellectus rectus eam speculatur: ibi. Et in lege eius meditabitur die ac nocte.

§. II. Quantum ad primū. Sciē

Lex eterna est vniuersalis.

dū q̄ nullus homo quātūcūq̄ habuit dominiū latū ⁊ lōgū potuit vel pōt dici absolute dñs: sed fm q̄d. Nā etsi Octauianus primꝰ Imperator post Cesar fecit describi vniuersum orbē terrarū tāq̄ dñs terre. nūq̄d dñium habuit aquarū ⁊ aliorū elemētorū: aut celorū aut angelorū: aut etiā oīm brutorū? Certe non. Fuit ergo dñs nō simpliciter oīm: sed hoīm qui versabātur tūc in mūdo. Unde ⁊ illis legē dare valebat: nec tñ quo ad oīa: non aūt aliis rebꝰ sibi nō subditis. Absolute et simplr dñs est deus: oībus dominās creaturis. Unde sctūs Mardocheus in oratione sua dicebat. Dñe rex oīpotēs in dictione tua cūcta sunt posita: ⁊ nō est qui resistat voluntati tue ⁊c. Dñs vniuersorū tu es. Hester. xiij. Sicut ergo dominiū est vniuersale: ita ⁊ lex eius debet esse vniuersalis: ⁊ ipsa totus orbis regulatur: q; lex domini. Et q̄d legi eterne que nō differt a dei voluntate: realiter subiciantur ⁊ regulentur oīa: declaratur et ostenditur fm Tho. I. ij. q. xciij. Nam creature irrationales eterne legi subiciunt: inquantum sequūtur sine iudicio rōnis vel sensus: id q̄d eis impressum est a deo quasi mote ab alio scilicet deo ad suos fines ⁊ actus. Secundo creature rationales legi eterne subiciunt per notitiam diuini precepti: eo quod eis datū est intelligere quid debeāt agere vel cauere. Ipsa enim lex naturalis que est in hoīe: est quedam participatio legis eterne. Mali etiam subiciuntur legi eterne etsi imperfecte. s. necessitate coactionis: inquantum subiciuntur nō eius preceptioni: sed punitioni. s. inquantum mali puniuntur a deo: quod lex eterna dictat ⁊ imperat. Quarto boni subiciūtur perfecte: inquantum scilicet non coactione punitionis: sed voluntate obsecuttionis. s. voluntate obediendi deo: amore non timore se subiciant. Beati etiam ⁊ dānati subiciuntur legi eterne. Cuius rō est: quia sicut corpus graue mouet grauiter de loco ita eadē grauitate quiescit in loco. A simili sicut boni per legē eternam merentur beatitudinē ⁊ mali miseriā: ita per eādem legem beati in beatitudinem ⁊ mali in miseriam cōseruantur. Subiciuntur etiam legi eterne oīa creata siue necessaria siue contingentia: nō autem eterna. Et ratio huius est scōm Tho. vbi. s. Lex eterna est rō gubernationis: quecūq̄ ergo subiciuntur diuine gubernationi subduntur ⁊ legi eterne. Cū ergo oīa q̄ sunt in rebꝰ a deo creatis subdātur diuine gubernationi siue necessaria siue cōtingentia: nō aūt ea que pertinent ad diuinā essentiā vel naturā: vt persone diuine: vel voluntas dei vel bonitas dei ⁊ hmōi: ideo creata subduntur legi eterne: nō autē increata: sicut patet p exēplum in hoībus. Nā gubernationi hoīm subduntur que fiūt per hoīes: nō autē que pertinent ad naturā hoīm: vt q̄d habeat manus vel pedes. Unde ⁊ Aug. dicit. xix. de ci. dei. quod nullo modo aliq̄d legibꝰ summi creatoris ordinatoriq̄. s. creatum subtrahit a quo pax vniuersitatis administrat. Nec obstat q̄d ait apls di. ad Ro. viij. Prudentia carnis inimica est deo: neque enī legi eius subiecta est. Nā scōm Thom. vbi. s. etsi subiici nō possit prudentia carnis legi eterne ex parte actionis: q; inclinat ad actiones cōtrarias legi dei: tñ subiicitur legi dei ex parte passionis: q; meretur penā scōm legē diuine iustitie. Sciēdum etiā q; aliter est dicēdū de lege hoīm: aliter de lege dei. Nā homo rebus irrationabilibꝰ quātūcūq̄ ei subiciant nō pōt imponere legem: sed solū hoībus sibi subiectis: qbus hoibꝰ intātō potuit legē inquātū suo precepto vel denuntiatione imprimit mentibus eorū quādā regulā que est principiū agendi. Sicut autem homo denūtiādo imprimit hoī subiecto sibi quoddā principiū interꝰ actuū ita deꝰ imprimit toti nature principia actuū ,pprioꝝ. Et ideo p hūc modū dicit deus pcipere toti nature. fm illud Pſ. Preceptū posuit ⁊ nō pteribit. s. in rōnabilibꝰ creaturis. Et per hanc etiā rōnē oēs motꝰ ⁊ actiones totius nature legi eterne subdūtur. Alio mō ergo subdūtur legi eterne creature irrationales q̄ rōnales: inquātū. s. irrationales mouent a diuina ꝓuidentia nō aūt per intellectū diuini ꝓcepti vt rōnales. Et ipsa impressio principij actiui intrinseci quātū ad res naturales est promulgatio legis eterne in eis. Defectus etiā qui accidūt in rebus naturalibꝰ: q̄buis sint pter rōnē causarū particularū: non tñ sunt pter ordinē causarū vniuersaliū: ⁊ ꝓcipue cāe prime. i. dei cuiꝰ ꝓuidētia nihil pōt subterfugere: vñ ⁊ ipsa sudunt legi eterne. Oēs etiam leges inquantū participāt de ratiōe recta intātū deriuantur a lege eterna. Unde Aug. In tēporali lege nihil est iustum atq; legitimū q̄d nō ex eterna homines sibi deriuauerint. Et idem Aug. Lex eterna ita medio quodā loco posuit aliqua vt in eis vsurpandis merito reprehendat audacia: in exequendis iure laudet obedientia. Exponit exemplum Abrae: qui ex se volendo occidere filium pessime fecisset: sed ex voluntate dei iubentis hoc volendo optime fecisset. xxiij. q. v. lex.

Omnia legi eterne subiciuntur.

Quid sit lex eterna.

Lex dei differt a lege hominum.

Pſal. cxlviij.

§. III. Secundū q̄d notatur est q

affectus seu volūtas iusti cōformat se ad legem eternā. i. voluntatem diuinam q̄d quilibet facere debet. Dicit enī Aug. q; lex eterna est ratio summa in deo. i. voluntas rōnabilis cui semper obtēperādum est. s. cōformādo volūtatē nostrā sue. Dicit enim Arist. in sua Meta. q; primū in vnoquoq; gñe est regula et causa secundorū seu oīm illius gñis. Sicut primū in gñe caliditatis est ignis: ⁊ ipe est causa scōa oīm calidorū inquātū calida. Intā tū enim vnūquodq; est calidū inquātū participat naturā ignis. Prima igitur cā oīs rectitudinis est diuina voluntas: in qua est summa rectitudo: ⁊ intātum voluntas humana est recta inquantū participat rectitudinem diuine volūtatis: q̄d fit cōformādo se ei: tūc enī recta est. Tenemur autē esse recti: q; vt dicit Cañ. I. Recti diligūt te. s. deū. Ad dilectionē aūt obligamus que sine rectitudine esse nō pōt. Unī ⁊ glo. Dicit. Rectus est qui vult q̄d deus vult. Sciendū tñ q; cū dicit volūtas nra debet esse cōformis volūtati diuine: vt dicit Burā. in. I. sen. dis. vlt. non intelligitur hoc de conformitate voluntatis in quātū ad essentiam eiꝰ: vel esse. i. velle: sed quantū ad tēdentiā eius in obiectū. i. in volitū. Nā cū cōformitas importet quādā assimilationē vniꝰ rei ad alterā: vñ dicit cōformis quasi cōueniētia in vnā formā: nō pōt hoc intelligi de oīmoda assimilatione voluntatis nre vel nostri velle. q̄d actus ipsius volūtatis est cū volūtate dei: hoc enī impossibile est cū in infinitū distet: q; volūtas dei ⁊ velle eius est essentia eius: sed in nobis volūtas est quedā potētia: nō essentia aie: sed accidēs cōsequēs ipsam: ⁊ velle est actꝰ ipsius potētie: nō potentia nec essentia eius. Est aūt cōformitas proportionis inter voluntatē nostrā ⁊ dei in hoc. s. q; sicut deus vult libere q̄d vult: ita et volūtas nra: ⁊ sicut vult bonū: ita ⁊ volūtas nra naturaliter: sed hoc pertinet ad imaginē dei que naturaliter est in nobis. Conformitas ergo ista attēdit fm tēdētiā in obiectū. i. in volitū: put scz velle pertinet ad genꝰ motus. i. bene vel male. Et tūc ista conformitas volūtatis pōt attēdi fm quadruplex genꝰ causarū. s. efficiētis: finalis: formalis: ⁊ materialis. Et fm genus cause efficientis tenemur cōformare volūtatē nostrā volūtati dei q̄. s. tūc facimus q̄n volumꝰ id q̄d deus vult nos velle. Hoc enī ipse efficit in nobis. Unī apls ad Phil. ij. Ipse est qui operatur in nobis velle et perficere p bona voluntate. Et sic vno modo exponitur illud. I. ad Timo. ij. Deus vult oēs hoīes saluos fieri. i. istā volūtatē qua velimus oēs hoīes saluos fieri considerata solū naturaliter ipsorū ipe facit in nobis: ⁊ hoc vult nos velle. Scōm causam finalē debemꝰ etiā conformare voluntatē nostrā volūtati diuine. Et sic in lege dñi voluntas iusti vt. s. velit oīa propter bonū finem: q; est cōformare se in rōne volēdi. Quicq̄d enī vult deus vult ,pptер hunc finem scz propter bonū vniuersi: p q̄d manifestatur bonitas sua infinita: que est finis oīm. Et quilibet etiam quodcūq̄ vult dz velle sub rōne boni: nō tantū apparentis. i. ,pptер aliquē bonum finē. Illud aūt q̄d de se est malū nō potest ordinari ad finem qui propie dicatur bonꝰ: sicut furari ,pptер hūc finem vt quis inde faciat eleemosynā nō pōt ,ppie dici q; fiat ,pptер bonum finem. Debet ergo q̄s cōformare volūtatē suā diuine fm causam finalē: vt oīa faciat ,pptер aliquē bonū finem. fm illud. Oīa in gloriā dei facite. Unī Judei volentes passionē christi quam deus volebat: nō cōformabāt se volūtati dei: isz contrariebantur q; deus illam volebat ⁊ sancti hoc cupiebant propter hunc finem. s. ,pptер redemptionem nostram inquantum erat satisfactiua nostri debiti: nō aūt volebāt inquātū erat afflictiua innocētis christi. Sed Judei volebant eā propter hūc finē inquātū erat afflictiua innocentis christi: ⁊ satisfactiua passionis eorū ire ⁊ inuidie non inquantum erat nostri saluatiua vnde grauissime peccauerunt. Secundum causam formalem conformare voluntatem suam diuine est operari ex charitate seu habere charitatem. Sed rectus hō in lege dñi volūtas eius: vt. s. velit oīa ex charitate dei. Sed ad habēdū charitatē directe nō tenemur: q; hoc non est in potestate nra eā hre: dei enī est eā infundere sine meritis nris. fm illud ad Ro. v. Charitas dei diffusa est in cordibus nostris p spm̄. s. qui datus est nobis: sed indirecte tenemur adeā. Tenemur enim facere q̄d ex nobis est: vt charitatem: habeamus: puta orādo: ieiunādo: a petis cessando ⁊ huiusmodi ꝓque quis disponitur ad recipiendū. Exemplum de sole qui illuminat quātū de se nō ponētem obstaculum: sed se ponētem an-

Volūtas cuiusli- bet debet se confor- mare diuine vo- luntati.

Hic nota distinctio nem.

Confor- mitas vo luntatis attendit fm qua- drupler genus cause.

§. Cor. r.

Resolu- tio pul- cherria.

te eñ. Hec Tho. in. j. sen. dist. vlti. Et vt dicit Roman⁹ dist. ead. q; istud est preceptū affirmatiū. s. de ꝓparando ad habēdū charitatez obligat nō ad semp: sz ꝓ loco z tēpore: vtpote qñ cogitat ꝓcepta dei: beneficia: z hmōi. Determinare aūt tēpus hmōi obligationis. s. qñ teneamur vel qñ nō teneamur nō potest bene determinari. Ad faciendū aūt ex charitate que facimus tenemur cōditionaliter. s. si volumus mereri vitā eternā: q; sine charitate opus nostrū nō est meritoriū. Absolute nō tenemur ad hoc: q; si teneremur semp ex charitate agere semper peccarem⁹ faciēdo aliquid nō ex charitate. Et sic filius honorās patrē naturali pietate peccaret si nō haberet charitatē. Verū est q; ꝓ loco z tēpore tenetur q̄libet facere aliquid ex charitate: qđ tēpus non pōt facile determinari a nobis. Hec Rom. in. j. sen. di. vl. Scōm causam materialē cōformare voluntatē suā volūtati diuine est velle qđ deus vult. Sz vtrū teneamur cōformare volūtatē nostrā diuine in volito. Rñ. frater. Ro. super. j. sen. dist. vlti. q. vlti. dic. Hic nō queritur de volūtate sensualitatis q; illa nō fertur in bonum simpliciter sicut volūtas diuina: sed inconueniēs sibi. s. delectabile fm sensum. Vñ. fm istā volūtatē nō tenemur ꝓformare volūtatem nostrā diuine. Et fm hāc voluntatē christus nolebat pati ꝓpter qđ dixit di. Pater transeat a me calix iste ꝛc. Nec etiā volūtate naturali tenemur ad hoc: q; illa semper fertur in bonū nature: vt cōseruationē sui vel suorū. Et sic beata Maria volūtate naturali z sensuali nolebat filiū pati: qđ deus nolebat. vñ tristata est marime de morte eius ꝓpter qđ Symeō dixit de ea'. Tuā ipsi⁹ animā pertrāsibit gladi⁹. Luc. ij. Et ad crucē canit ecclesia. Flecte ramos arbor alta tensa lara viscera ꝛc. Nec etiā voluntate cōditionata: q; per illā bene possum⁹ velle aliud q̄ deus velit sub cōditione. s. si deo placet. Sicut Paulus volebat sibi stimulū auferri: ꝓpter qđ hoc postulabat z deus nolebat. vt ptz. ij. ad Cor. xij. Non eñ volebat illud apostolus nisi inquantū deo placeret. Unde hoc sibi reuelato: non amplius voluit sibi auferri.

Christus quō dicitur noluisse pati.

De volūtate deliberata. Opinio prima.

§. IIII. Sed queritur de volūta: te deliberata. Et circa hoc sunt due opiniones. Una est que distinguit volitū diuinū: q. s. aut cōgruit mihi illud velle z simpliciter debeo illud velle qđ deus vult dūmodo sciā q; deus velit. Si autem nō cōgruit mihi illud velle: tūc nō teneor velle qđ de⁹ vult: vt mortē meā vel dānationē. Ratio est fm ipsos: q; cum gra perficiat naturā nō destruat: nō teneor ꝓpter statū gratie velle aliqđ qđ sit cōtrariū nature mee vt mortē meam vel meorū. Ite natura non dictat q; velim dānationē meā nec etiā gratia hoc exigit vt hoc velim: ergo non teneor. Alia opinio q; volūtate absoluta z deliberata omnino teneor velle qđ deus vult: vel qđ scio deum velle. Et ad hoc dicendū mouet eos auctoritas: ratio z exēplū. Et auctoritas quidē habetur in glo. super Ps̄. Non adhesit mihi cor prauū: vbi dicitur q; cor prauū z distortū hz qui nō vult qđ deus vult. Et gloss. super illud. Rectos decet collaudatio. dicit. Recti sunt qui volūt qđ deus vult. Ratio que ad idē mouet est: q; si nō teneor velle qđ deus vult ergo possum velle contrariū: ergo potest mihi displicere qđ deus vult. Sed hoc est falsum: q; vt dicit Augu. Impius est cui displicet diuina prouidētia. Item nil iustū displicet iusto: fm Aug. de vera religiōe: sz esse volitū a deo est iustū: ergo ille cui tale volitū displicet est iniustus. Si ergo nō possum velle contrariū eius quod deus vult: ergo teneor velle esse quod vult. Ite quia scōm Tullū: amicoꝝ est idē velle z nolle: sed tenemur esse amici dei: ergo z velle quod vult ipse. Patet hoc etiā per exemplū: q; mala quē inferūtur corpori meo debeo acceptare ex quo deo placet. Sed nihil magis debeo diligere post animā q̄ corpus meum: ergo multo magis debeo acceptare que fiunt parentibus meis vt mortē eorū z huiusmodi. Nec isti dicunt q; debeā velle dānationē meam: sed q; debeā eaz velle fm q; deus eam vult. Deus aūt nō vult per se z simpliciter me dānari: sed si facto opera peccati vult me dānari: vnde vult ordinē iustitie qui est punitionis culpe per penā. Istū aūt ordinem iustitie teneor acceptare scilicet si peccauero puniar: q; aliter repugnarē ordini diuine iustitie: z sine dubio sic teneor velle quicquid scio deū velle si mihi congruit: fm omnes huiusmodi tentioni nō teneor alia ratiōe: nisi quia volūtas mea tenetur velle esse quod iustū est z bonū. Et si ista est ratio tentatiōis: vbicūq; est iustitia z bonitas: illud teneor velle. Nec obstat q; natura nō congruit: quia voluntas deliberata se prefert in eam que repugnat nature. i. volūtas fm rationē subijcit sibi volūtatem seu instinctum naturalē: vt cū homo ꝓpter virtutē se morti exponit. Tenetur tamē velle volūtate deliberata istū ordinē iustitie: quo

Allia opinio.

Ps̄. xxxij.

Ordo dilectiōis.

si in peccatis moritur dānat: q; hoc de⁹ vult: z nō dānationē per se nec; culpā. Tho. ad primā opinionē videt magis declinare tāquā durā. Secōam firmat Tho. dis. ea. Et de dānatione sua ꝓpria dicit q; ista positio est quasi impossibilis. s. q; alicui reueleť dānatio sua: sicut nec angelis. Vñ si cui fieret debet ille cui fieret estimare q; sit illusio diaboli. Quod si certificaretur q; reuelatio esset a deo: debet credere q; esset fm cōminationē nō secūdū prescietiā: vt illud Jone. iij. c. adhuc. xl. dies z Ninive subuertetur. Sed sciendū fm Tho. dist. ea. circa fi. q; motus voluntatis deliberate circa volitū diuinū aliter se habet in peccatoribꝰ z aliter in iustis viatoribus: aliter in cōprehensoribus. Nā in peccatoribus motus volūtatis est corruptus: q; ex toto relinquūt deliberationē rōnis: z consequūtur impetū volūtatis naturalis z sensitiue: murmurātes de dei ordinatione. Nullus tñ est adeo obstinatꝰ in peccatis: qui obstinationē non possit deponere: z se diuine voluntati cōformare dū est viator. Solū dānatis in penā inflictū est vt a sua obstinatione nūq̄ curent. In iustis autem viatoribus manet motꝰ voluntatis integer: sed imperfectꝰ dicit tū ex parte cognitionis q; nō plene volūtatē diuinā cognoscūt: tū ex parte affectionis que retardatur ex motibꝰ inferioribꝰ: vñ in talibus sufficit nō recalcitrare diuine ordinationi. Ps̄ enim dicit in. iij. Ethic. q; sufficit forti q; nō cōtristeť in periculis mortis: q̄uis nō gaudeat sicut est gaudiū in actibus aliarū virtutū. Sed in beatis est motꝰ volūtatis deliberate integer z pfectus: tū ex parte cognitionis: q; diuinā voluntatē plene cognoscūt: tū ex parte affectiōis que dñať omne appetitum inferiorū: nec in aliquo retardať vel impediť. Vñ in videndo qđ de⁹ vult et qđ ipsi volūt gaudiū experiuntur: de quo in Ps̄. Letabiť iustus cū viderit vindictā. Vñ talis nō dz dimittere quin faciat omne bonū qđ pōt: q; in custodiēdis illis. s. ꝓceptis dei retributio multa alt Ps̄. Non solū ꝓ custodiēdis. i. obseruādis retributio multa habetur mercedis eterne: sed etiā in ipsa obseruatione retributio multa delectationis spūalis: q; virtuose opari delectat mentem magis q̄ delectabilia corporis. Et ex hoc etiā vitať maius supplicium si pure deberet dānari in inferno: q; ex peccato aggrauatur supplicium. Legitur in vitis patrū q; cū qdā pater sctus hꝰet quēdā discipulū valde obediētē modestū et gratiosum rogauit dñm: vt sibi reuelaret si debebat esse demum saluandus. Reuelatum est q; erat dānādus ꝓpter qđ cū pater videbat illum lachrymas cōtinere nō poterat: qđ perpēdēs discipul⁹ ille interrogauit patrē de causa fletus. Et cū frequētius hoc petisset: victus precibus eius sibi dixit: q; ex cōpassione ad eū flebat: q; reuelatū sibi erat eū esse dānandū. Qđ ille audiens ait. Pater nō oportet vt ꝓpter hoc lugeatis: q; scio iustū esse dñm: z q; me nō dānabit nisi ꝓpter peccata mea. Et sicut fur patiēter debet pati penā suspēdendi ex quo meruit. Ita z ego sum paratus ferre penam dānationis si offendero: q; hoc exigit diuine iustitie ordo: cuius voluntati volo me cōformare. Itaq; conabor ex me facere q; boni facere potero: z dñs de creatura sua faciet quod sibi placuerit. Ideo autem placida deo fuit talis responsio z cōformatio voluntatis: q; nocte sequenti reuelatum est patri illi q; mutata erat sententia dei et saluandus erat. Quod non sic intelligendum est qđ voluntas dei vel dispositio sit mutabilis: vt velit quod prius non volebat: sed sententia dei comminatoria: que respicit merita vel demerita hoīm mutatur. Erat in illo discipulo forte aliqua indispositio mentis vel vitium occultum: qđ merebatur damnationem: que remoto meruit ex operibus bonis saluationē. In lege ergo dñi volūtas iusti est cōformādo se diuine volūtati in volūtati volito vt dictū est.

Nota ꝑ dictū scti Thome.

Vtī diuine sūt voluntati ꝙ formes.

Exēplū.

§. V. Quātū ad tertium princi: pale nota q; intellect⁹ rectus respicit die ac nocte. i. frequenter in aduersitate z prosperitate ad legem eternam dei. i. ad cognoscendum voluntatem suam vt perficiat. Vñ ipse ps̄. xxvj. Unam petij a dño hāc requirā ꝛc. vt videā volūtatē dñi. Et quia in lege sua scripta ipsam volūtatē manifestat: ideo frequēter eam legit z meditabitur. ps̄. Quō dilexi legē tuam dñe: tota die meditatio mea est: non solum vt sciā: quia vt ait apl's ad Ro. ij. Non auditores legis. s. tantum: sed factores iustificabuntur. Quicunq; enim fecerit volūtatē patris mei qui in celis est (ait christ⁹: q̄ manifestať in lege) ipe meus frater soror z mater est. Mat. xij. Fratribus christi debetur hereditas eterna. Sed sciendum secūdū magrm in. j. sen. dis. penul. qđ duplex est voluntas dei: vna que dicit volūtas bñplaciti: alia q̄ dicit volūtas signi. Qđ nō sic est intelligēdū: tāquā in deo sint plures volūtates cum non sit nisi

Duplex est voluntas dei.

vna

vna tantũ: sc̃m Tho. in. j. par. q. xix. Volũtas de deo aliq̃ ppue dr: z hec volũtas bñplaciti nũcupaf z semp implef. Aliq̃ volũ tas metaphorice de deo dr sicut z multa alia de deo: z hec dr: vo lũtas signi: nõ qz sit signũ q deus illud velit: sz qz est signũ in no bis volũtatis nostre. Sicut dicimus deũ iratũ cũ punit: non qõ punitio sit signũ ire in deo: cũ nulla ira in eo sit: sed qz est signuz ire in nobis cũ punimur. Sic cũ deus precipit aliqd dr velle il lud a nobis: qz cũ nos precipimus: signũ est in nobis q velim9 illud. Per hanc similitudinẽ dicit volũtas signi in deo: z hec est quintuplex sm quinq; signa: sc̃z ꝓceptũ: ꝓhibitio: cõsiliũ: pmissio: z operatio. Per hec eñ vt p signa declaramus nos aliqd velle. Declarat eñ quis se aliqd velle dupl'r. Uno modo p se: alio mõ p aliũ. Et p se quidẽ declarat aliqd velle aut directe aut indirecte. Directe cũ aliqd operatur: signũ est q illud vult: z sic opatio dr volũtas. Indirecte z p accidẽs: cũ nõ ꝓhibet vel ipedit opan tẽ. Nã remouens ꝓhibẽs dr mouẽs p accidẽs sm ꝓhm: z sic est pmissio. Per aliũ ꝛo declarat se q̃s aliqd velle inquãtũ ordinat aliũ ad aliqd fa ciẽdũ: vel necessaria inductione qõ sit ꝓcipiẽdo qõ aliquis vult in ꝓhibendo ꝛũũ: vel aliqua psuasoria inductio ne qõ ptinet ad cõsiliũ. Qõ eñ ꝓceptũ consiliũ z ꝓhibitio dicaf dei volũtas: patet p id qõ dr Matt. vj. Fiat volũtas tua ꝛc. Qõ aũt pmissio vel operatio dicaf dei voluntas: ptz p Augu. q̃ dicit in Enchiridion. Nihil fit nisi oꝑs fieri velit vel sinẽdo vt fiat vel faciendo. Uel põt dici q pmissio z operatio referunf ad pñs: per missio quidẽ ad malũ: opatio ꝛo ad bonũ: ad futurũ vero ꝓhibi tio respectu mali: ꝓceptũ vero respectu boni necessarij: cõsilium aũt respectu supabũdãtis boni. Volũtas ergo beneplaciti q̃ ꝓ prie est volũtas dei semp implef: siue a nobis siue de nobis: vt di cit magister in. j. sentẽ. dist. xlv. Unde ipse ait p Esa. c. xlvj. Aluo ego dicit dñs: qz ois volũtas mea fiet: z omne cõsiliũ meũ stabit. i. dispositio. Et Paul. ad Ro. ix. Uolũtati eius quis resistet. q. d. nullus. Cũ ergo seruamus mãdata eius vel cõsilia implef volũ tas eius a nobis. i. cõsentientibus nobis bonis operibus q̃ fa cit in nobis. Cũ trãsgredimur mãdata eius volũtas ei9 implef de nobis incurrẽtibus penas quas vult de nobis sm exigentiã sue iustitie. Et sic volũtas dei cũ sit causa efficacissima omnium entiũ: nõ aũt pctõr: qz nullo sapiẽte. s. operante. ait Aug. fit ho mo deterioꝛ: z multo minus dño operante semp implef cũ ꝓ prie illud vult. Qui eñ recedit ab ordine volũtatis sue: sm miaz qua preparauit coꝛonã diligentibus se: vt pctõꝛ agit: relabif in ordinẽ voluntatis sue iustitie: qua reꝓbos punit. Qõ aũt ope raf in creaturis: ibi cõcurrit volũtas signi cũ volũtate benepla citi: illud eñ ꝓprie vult. Dicitur tñ voluntas signi inquantũ in nobis opus nostrũ est signũ voluntatis nostre p siluitudinez. Et sic' pmissio cõcurrit cũ volũtate beneplaciti. Sz q̃ pmittit. s. ma la fieri dr quidẽ signum voluntatis nõ sue sc̃z dei: qz nõ vult ipse mala fieri: sed in nobis qui cũ pmittimus mala fieri: z nõ ꝓhibe mus cum possumus: dicimur illud velle. In deo autem permis sio qua mala pmittit fieri: est signũ nõ volendi illa: sed volẽdi p mittere: z hoc ꝓpter maioꝛa bona indesequẽtia: que ꝓprie vult. Unde Augu. in Enchiridiõ. ait: q̃ de9 oꝑs nil pmitteret mali esse in opibus suis: nisi esset adeo potẽs z bonus q̃ ex oi malo elice ret maius bonũ: etsi nõ semp bonũ ei cui accidit malũ: saltem ad bonuz melius vniuersi. Et sic ex crudelitate tyrãnoꝛũ secuta est coꝛona martyrũ z cõuersio multoꝛũ exemplo martyrum. Et oc cisio ouis a lupo: etsi nõ sit ad melius ouis: est tñ ad melius vni uersi: qz sic sustentatur species lupoꝛũ in vniuerso. Et damnatio reꝓbozum eis bona non est: est tñ ad melius vniuersi: vt reluceat non solum mia in beatis: sed z iustitia dei in damnatis. Exẽ plum in Joseph quem vendiderunt fratres in Egypto: z ex tan to malo eduxit deus tantũ bonum. s. conseruationem non soluz patris z fratrũ: sed plurimoꝛũ qui fame defecissent ꝓpter ꝓui sionez suã de frumento. Uñ ipse dixit Geñ. vlti. non possumus resistere voluntati dei: vos fecistis in me malum: z deus vertit il lud in bonum. Uoluntas autem signi quo ad ꝓcepta ꝓhibi tionis z cõsilia nõ est ꝓprie voluntas: qz nõ semper impletur vt in pctõꝛibus ptz. Sed est signũ voluntatis in deo quidem: qz vult illud ꝓcipere, ꝓhibere z cõsulere: in nobis autẽ vñ trãssu mitur vt dicaf de deo est signum q̃ illud volumus z precipim9: igitur iustus intellectu meditatur die ac nocte in lege domini. i. assidue siue in lege eterna q̃d velit: siue in lege scripta. vbi per si gna ipsam exꝑimit. Hec est voluntas dei sanctificatio vestra vt ait aplus. j. Thessa. iiij. Ault enim cauerí ꝓhibita vt sic sitis sancti. i. mũdi a peccatis: vult seruari ꝓcepta vt sitis sancti. i. fir mi in virtutibus. Dant eñ ꝓcepta de actibus virtutũ ex quoꝛ frequentia generantur habitus. Ault impleri consilia ad maio rem ꝓfectum. quibus efficimur sancti. i. deo dedicata: sicut tẽ pla dicunf sancta: q: deo dedicata. Ault recognosci a nobis sua beneficia que operanf in nobis vt simus sancti. i. gratificantes officium sanctoꝛũ in patria qui semp regratiantur. Ault cõside rari permissa vt simus sancti. i. perfecti eũ imitantes: qui. s. semp ex malis elicit bona: sic nos ex iniurijs eliciamus bona obliui scendo iniurias. Ad Rom. duodecimo Uince in bono malum. Et ex malis tribulationum eliciamus bonum conuersionis no stre z patientie. Et ex malo peccatoꝛum commissoꝛum elicia mus bonum humiliationis nostre vt humiliores z cautiores simus. Et sic sancti estote ait ipse: quia ego sanctus sum domi nus deus vester.

Quintu plex est si gnũ volũ tatis.

Volũtas dei semp impletur.

Regula ꝑuũ dictoꝛum.

Leuitici xix. z. xx.

§. VI. Uidetur autem predictis

obstare qõ ait apostolus. j. ad Timo. ij. Ault de9 omnes hoies saluos fieri: et tamen pauci sunt qui saluantur: nõ ergo videtur impleri semp voluntas dei. Ad qõ rñdet Tho. in. j. sen. distin. pe nul. z in epistola sup dicto passu. qõ hoc intelligi potest multipli citer. Uno modo sm Damas. qui dicit hoc intelligendum de vo luntate dei antecedente non voluntate dei consequente. Et ap pellat voluntatem antecedentem illud quod vult deus de crea tura rõnali ipam cõsiderãdo solũ sm naturam absq; operibus: z sic vult oẽs saluos fieri. Naz quemlibet creat ad hunc finem: z dat ei naturã capacem: z precepta z concilia z documenta ꝓpo nit ante eũ: vt ex illis possit ꝓcurare salutẽ suam. Dicitur ergo voluntas antecedẽs: quia antecedit considerationem operum creature quã quidez considerationem possumus nos facere de deo: ꝓout sc̃z ipsam creaturã disponit sm naturam suam ad sal uationem modo dicto: z hoc vniuersaliter erga omnes. Sed voluntas consequenti nõ vult oẽs homines saluos fieri: sed ali quos saluari: sc̃z bonos: aliquos damnari: scilicet malos. Et dr voluntas cõsequens: quia vult illud de creatura considerata nõ solum sm naturam: sed etiã sm opera sua que sequuntur in crea tura post naturam. Dat exemplum de iudice bono qui veniens ad ciuitatem: voluntate antecedente vult omnes homines il lius ciuitatis viuere: z nullum perire: considerando sc̃z hoies sm suam naturam. Sed volũtate consequente vult aliquos viuere. s. bonos: aliquos occidi. s. malefactoꝛes: z hoc consideratis hoi bus sm opa eoꝛũ. Uel exponi sic. vult oẽs homines saluos fie ri in generali vt viuant virtuose: sicut dr spiritussanctus postula re gemitibus inenarrabilibus. ad Ro. viij. quia nos postulãtes facit. Aug. Nescientes quis ptineat ad predestinatoꝛum nume rũ: quis non pertineat: sic affici debemus charitatis affectu ad omnes: vt omnes velimus saluos fieri. xxiij. q. iij. coꝛripiantur. Tertio exponi illud sm distributionem accommodam ꝓ his sc̃z tñ qui saluanf: q: sc̃z oẽs qui saluanf nõ nisi eo volente saluã tur. Sicut illud Jo. j. Illuminat om. ho. ve. in hunc mundum: q: ex his qui illuminantur gratia nullus illuminatur nisi ab eo.

Salus eterna oi bus optã da.

Quarto põt exponi q̃ sit ibi distributio: non ꝓ singulis gene rum: sed ꝓ generibus singuloꝛum. Sicut dr omne animal fuit in arca Noe. i. de quolibet gñe aialium aliquod. Et sic de quoli bet gñe hoim vult aliquos saluari: q: z de virgs z de mulieribus z de Judeis z Gentilibus: fidelibus tñ. Et de Italicis z Theu tonicis z Anglicis: z de Francis: z de Hispanis: z orientalibus z occidentalibus fidelibus tñ: vult aliquos saluari. Quinto po test exponi de oi statu nõ vitioso: puta de statu regulari: clerica li: laicali: virginali: viduali: coniugali: rectoꝛum: dominoꝛum: va salloꝛũ: militum: stipendiatioꝛũ nõ latrocinantium tamen: mer catoꝛum nõ fenerantiũ: artificũ nõ fraudantiũ: aduocatoꝛũ: me dicoꝛũ: notarioꝛũ: seruoꝛũ alꝫ recte tñ viuentium: vult aliquos saluari: vt ptz discurrendo p vitas sctoꝛ. Exẽplũ de beato Wa chario: q̃ cũ petisset in oratione cui esset socius in patria: dictum est ei primo de quodam mercatoꝛe: secundario de quodam sym phoniaco: tertio de duabus soꝛoribus nuptis duob9 germanis artificibus ꝛc. vide in vitis pa. In lege ergo domini eterna fuit voluntas iusti: z in lege eius eterna vel scripta meditabitur die ac nocte ad confirmandũ voluntatẽ suam cum volũtate dei ad faciendum eam: quia qui fecerit voluntatem patris mei qui in celis est: ipse intrabit in regnum celoꝛum. Matth. septimo id est qui fecerit ea que declarat in lege sue scripture se velle ꝛc. Psal. Magna opera domini: id est operatio: exponit gloss. exquisi ta: id est diligentissime z efficacissime habens effectum in om nes volũtates eius: id est in his que declarat se velle a nobis. Ita eñ vult a nobis impleri sua mandata z ordinata z consul

Exẽpluz er vitis patrum.

ta: q ipse principalis est ad operādum in nobis: tamen voluntarie nō coacte cooperātibus. Unde aplūs ad Roma. vij. Velle adiacet mihi: pficere aūt nō inuenio. Et per Esaiā. xxvj. Omnia opera nostra operat⁹ es in nobis dñe. Et quecūq; vultis opera ri in vobis exquisite. i. dilegentissime ⁊ perfectissime operaī: et nos ad illa mouet. Subest em̄ tibi posse cū volueris. ūi. Sap. xij. ⁊ Exo. xxxiij. ait dñs. Miserebor cui voluero: ⁊ clemens ero in quē mihi placuerit. Sic cum voluit Saulū persecutorē suum conuerti: subito conuersus est: dicente ipo quid me vis facere. Act. ix. Uñ etipse dicit ad Gal. j. Cū placuit ei qui me segregauit ex vtero matris mee: ⁊ vocauit per gr̄az suā vt reuelaret filiū suū in me vt euāgelizarē illū in gentib⁹: cōtinuo nō acqeui carni ⁊ sanguini ⁊c. Ad hoc ꝓpositū Greg. in lib. vj. moral. pulchra ponit ad ostēdendū quō voluntas hoim querit voluntarē dei seu ordinationē impedire inde in effectu ei seruit dicēs. Sepe em̄ nonnulli humana sapientia inflati dū desideriis suis diuina iudicia cōtrarie cōspiciūt: astutis eius deluctari machinationibus conātur: ⁊ q ad votū suū vim superne dispēsationis intorqueant: callidis cogitationib⁹ in fistūt: subtilioza cōsilia exquirunt. Sed inde volūtatē dei peragūt: vnde hāc immutare contēdūt: atq; omnipotētis cum cōsilio dum resistere nitūtur obsequūtur: q hoc sepe dispositione diuina apte militat qō ei per humanū studiū friuole resultat. Sapientes ergo dñs in ipsa eorum astutia cōprehēdit qñ eius cōsilijs humana facta etiā tunc cōgrue seruiūt cū resistūt. Quod melius ostēdim⁹ si pauca ad medīū gestarū rerū exēpla ꝓferamus. Joseph somniū viderat q manipulo suo fratrū ei⁹ se manipuli prosternebant. Somniū viderat q luna ⁊ sol se cum reliquis stellis adorabāt. Que quia pure fratribus retulit: eorū corda protinus future dānationis inuidia pauoq; percussit. Cūq; ad se hūc venire cōspicerēt malitia seruiente dixerūt. Ecce somniator ille venit: venite occidamus eū ⁊ videam⁹ quid illi ꝓderunt somnia sua. Cūq; ei⁹ dñio subijci metuūt somniatorē in puteū deponūt: cūq; Hismaelitis trāseuntib⁹ vendūt. Qui in Egypto ductus: seruituti subdit⁹: luxurie accusatiōe dānatur. Castitatis merito adiutus prophetie iudicio erect⁹: oi Egypto prelatus est. Per supernā vero sapientiā ꝓuidus frumēta cōgessit ⁊ futuro periculo necessitatis obuiauit. Cūq; in orbē fames irruit de alimētorū preparatione solicitus Jacob filios in Egyptū misit: qui frumētorū dispēsationi ꝓpositū Joseph nescientes inuenerūt: atq; vt mererenī alimēta percipere eorū dispensatorē compulsi sunt ꝓnis in terrā ceruicibus adorare. Pensemus igitur geste rei ordinē: pensemus quō sapientes in ipsa sua astutia visio diuina cōprehēdat. Ideo ab eis Joseph vēditus fuerat ne adoraretur. Sed iō est adorat⁹ q vēdit⁹. Astute nāq; aliq̄d agere cōpulsi sunt: vt dei consiliū mutaretur: sed diuino iudicio qō declinare conari sunt renitendo seruierunt. Inde quippe coacti sunt dei voluntatem peragere: vñ hāc moliti sunt astute cōmutare: sic diuinū consiliū dū deuitatur impletur. sic hūana sapiētia dū reluctat cōprehenditur. Timuerūt fratres ne Joseph sup eos excresceret: sed hoc qō diuinit⁹ dispositū fuerat cauēdo actum est vt eueniret. Hūana ergo sapiētia in seipsa cōprehēsa est: ⁊ q̄ volūtatē dei: vñ per intētionē restitit inde eius impletioni militauit. Sic Saul dum Dauid subiectū quotidiano succrescere virtutum successu conspiceret: suam ei in cōiugio filiā spopōdit: atq; in ei⁹ dotem centū dari Philistinorum ꝓputia petijt: vt cū ꝓuocat⁹ miles vltra se excrescere quereret inimicorū gladijs traditus vitā finiret. Sicut scriptū est. Nō hz rex spōsalia necesse: nisi tm̄ centū ꝓputia Philistinorū vt fiat vltio de inimicis regis. Porro Saul cogitabat tradere Dauid in manib⁹ Philistinoz. Sed Dauid dispotionis intime fauore roborat⁹: centū se dare phibuit: et ducenta ꝓputia reportauit. Cui⁹ nimirū opis Saul argumēto superat⁹: supna ꝓuidētia in sapiētie sue est cōsilio deprehens⁹: quia vnde succrescentis militis vitam se extinguere credidit: virtutis gloriam eius inde cumulauit. Sed quia nonnunq̄ astute aliquid sapere etiā electi moliuntur: libet ad medīū aliū sapientem deducere: ⁊ que interni consilij astutia mortalium cō prehendatur demostrare. Prudenter quippe Jonas sapere voluit cum ad predicandum Niniuitarum penitentiam missus: q electis gētib⁹ Judeā deseri timuit predicationis officiū implere recusauit. Nauē petijt fugere tharsis elegit: sed ꝓtinus tempestas exoritur. Sors mittitur vt videlz cognoscatur cui⁹ mare culpa turbatur. Jonas in culpa deprehendit: in ꝓfundo mergitur: cete sorbente deuoratur: atq; illuc ducente belua ꝓuenit: quo ille ire sponte contempsit. Ecce fugitiuū dei tempestas inuenit: sors ligat: mare suscipit: belua includit. Et q auctor suo obedire renuit: a loco quo missus fuerat suo re⁹ carcere portat ⁊c. ibi vide. Cōprehendit ergo sapiētes dñs in astutia eorū qñ ⁊ hoc in vsum sue voluntatis redigit: ꝓ qō sibi volūtas humana ꝓdicit. Et ponit exēplū de Judeis qui christū occiderūt ne amitterent regnum tpale: ⁊ illud amiserunt. Et allegat illud Psal. Magna opera domini ⁊c. Hec omnia Grego.

Uoluntas hūana quō cōtraria diuine.

Gene. xxxvij.

Exēpla diuine ꝓuidētie.

j. Regū. xvij.

Jone. j.

§. VII. Ult autem nouem a nobis deus ſm Pet. de Thara. super epl̄as Pauli. Octo vult in vita presenti per que vult nonum in alia vita.

De⁹ vult a nobis nouem.

¶ Ult primo viatorū per penitentiam conuersionem.
¶ Secundo conuersorū a peccatis emundationem.
¶ Tertio emundatorū per operationem sanctificationem.
¶ Quarto sanctificatorū ad cognitionum illustrationem.
¶ Quinto illuminatorū per feruorē inflammationem.
¶ Serto inflammatorū per tribulationum probationem.
¶ Septimo probatorū vnitatis concordationem.
¶ Octauo finalem in proposito perseuerationem.
¶ Nono ꝓ hmōi seruata vult pseuerantium glorificationem.

De⁹ vult ꝓ pniam cōuersionem.

De pmo hēs Ezech. xviij. Nunquid volūtatis mee est mors impij dicit dñs: ⁊ nō potius vt cōuertat ⁊ viuat. q. d. volo q cōuertat. Sz vt ait Aug. Neminē putes ab errore ad veritatē ⁊ a quocūq; magno seu paruo pctō ad correptionē sine pnia posse trāsire. de pe. di. j. neminē. ⁊. ē. eo. porro ¶ hoc idē. Est aūt quersio cordis vndiq; versio. Tūc em̄ hō cōuertit vere: qñ ex toto dimittit pctm̄. Volūtatē auertēs a malo oi ⁊ vertēs se totū ad deū. Cum enim aia sit essentia simplicissima: ⁊ nec hz partes nec pōt ervna auerti ⁊ altera cōuerti: sed totū ad bonū vel malū cōuertit. Cōuertit se impiissimus Manasses ad deū ⁊ suscepit⁹ est. j. q. vij. si quis omnē. ⁊ de pe. dis. ij. si em̄ inquit. vltra meditū. Uide eius historiā. De scōo nota q vult deus post conuersionē vt satisfaciat peccatis: ⁊ sic emūdet. i. liberet a pctis Mat. viij Volo mūdare dicit christ⁹ lepr̄osos. Et q nimis cōpatit deus semp supplet defectū nostrū cōpatiēs nobis: ne habeam⁹ nimis stare in purgatorio ꝓ venialibus vel ꝓ alijs debitis pctōr. Hā ſm Greg. iij. moral. ⁊ hf̄ de pe. dis. j. si pctm̄ Dauid. Deus delictū sine vltione nō patit: q vel hō p se punit: vel deus cū hoie. In huius figurā habemus q cū fuit edificatū templū Salomonis nō fuit ibi auditus sonitus malleī: q̄ prius aptabātur lapides ⁊ poliebantur vt non haberent nisi superponi. Templuz istud est collectio beatorum vbi de⁹ inhabitat ꝓ manifestationē glorie. Quilibet beatus est tanq̄ vnus lapis: vt ergo qñ ꝓ morte est superedificandus nō habeat penas pati deus hic suos electos quotidie per tribulatiōes polit: vt sic plenius satisfaciant. Vult post emundationē sanctificationē. i. confirmationē in bonis virtutibus. j. ad Thes. iij. Hec est volūtas dei sanctificatio vestra: qñ quis addiscit aliquā artē si se nō exercet in ea cito obliuiscitur eā: si aūt cōtinuet opus eius habituat ⁊ firmatur in eo: vt nō facile obliuiscat sic in ꝓposito. Quāuis cōuersus recepit virtutes nisi se cōtinuo exerceat in actib⁹ earū: mō in hūilitate: mō in sobrietate: mō in castitate: resistēs tētationibus debilr eas hz sed ꝓ actus frequentes ghanf habitus q̄ est de difficili, mobilā suiecto. Uñ vult deus in scificatiōe illuminationē. j. ad Tit. ij. vult oēs hoies saluos fieri: ⁊ ad agnitionē vitatis venire. Uñ ⁊ moza. Señ. Si vnum pedē hrez in fouea ⁊ alīū extra: discere vellē. Nō tñ debemus querere scire oēm vitatē: q̄ multe sunt vitates: quarū nō oēs sunt capaces. Quedā etiā sunt q̄ sciēdo hō male vteret: nec a demonijs q̄s dz q̄rere veritatez. Propterea christus increpabat demones ꝑcepto ei⁹ exeūtes ab hoib⁹ ne dicerent veritatē illā scz Lu. iij. q tu es christus filius dei: q̄ nō vult q ab eis queram⁹ veritatē scire: cū etiā veritatē quā dicūt: dicūt vt decipiāt: Sz hoies ita parū sunt auidi ad cognoscendū vtilia: q subito in pdicationib⁹ obdormiūt. Unde in colla. patrū narrat de quodā patre q cum salutaria doceret dormitare oēs ceperūt. Studiose aūt mutādo materiā. i. narrante fabulosa. oēs excitati sunt ⁊ ridere ceperunt. Vult deus in illuminatis feruoris inflā: mationē. Luc. xij. Ignē veni mittere in terram dixit christus. Et quid volo nisi vt ardeat scz per feruorē. Accēdit aūt feruor mētis per meditationem sanctam de passione christi: de gloria celesti: ⁊ beneficijs dei ⁊ huiusmodi. iuxta illud Psal. In meditatione mea exar. ignis. Uidemus ꝓ experientiam q̄ qñ olla stat sup ignem cum feruet muscę non audent appropinquare: sed si desinat a suo feruore ⁊ tepescat: subito currunt omnes muscę ⁊ cooperiunt eaz ⁊ detur pān. Sic quando mens desiderijs feruet: demones non audent appropinquare:

De⁹ vult emūdatorū sanctificationē.

De⁹ vult in scificatiōe illuminationem.

De⁹ vult feruoris inflāmationem.

propinquare:sed cū vidēt mētē tepefactā deturpant suis molestijs intētionē. Vult deꝰ in inflāmatis ꝓ tribulationē ꝓbationē. Ad Heb.x. Patientia vobis necessaria est:vt volūtatē dei facietes reportetis ꝓmissionē. Nō bñ cognoscit amicus in ꝓsperitate:nā dū ꝗs abūdat oēs volūt ꝫ dicūt se esse amicos eiꝰ:sed sunt amici illi quales muſce melli:lupi cadauerū:formice granoꝝ. Sed cū ꝗs tribulat:ꝫ hō nō deserit eū:sed cōpatit et ꝫ adiuuat eū participans laboꝛes illiꝰ:ille est verꝰ amicꝰ. Sic ergo deꝰ vt cognoscantur amici non ab eo:qꝛ oīa semper videt:sed ab alijs ꝓbat tribulationibus:ſuit. Apoc.iij. Ego quos amo arguo ꝫ castigo:vt scꝫ manifestet bonitas eoꝝ. Vult etiā deꝰ in tribulatis ꝫ ꝓbatis cōcordationē ꝫ vnitatē. Mat.xxiij. Quoties volui cōgregare pullos tuos sub alis ꝛc. Multi tribulant:ꝫ tñ non habent vnitatē ꝫ cōcordiā cū hoibus:sed dissentiōes. Sed oīs virtus vnita est fortioꝛ. Vñ Hūbertus in expōne regule Augu. dicit qđ nil tantū timet diabolus ꝙꝫ cōcordiā. Romani autez qñ fuerūt vniti habuerūt magnas victoꝛias:sed factis diuisionibꝰ paulatim defecerūt et ad nihilū deuenerunt. Vult Deus finalez ꝓseuerantiā. Jo.vlt. Sic eū volo manere donec veniā. ſ. ꝓ eo per mortē:sic.i. in bona vita. Nō enī datur braviū nisi cōtinuāti cursum vsqꝫ ad terminū. Hīs seruatis in quibus cōsistit voluntas dei.i. id qđ vult a nobis:vult tandē nostri glorificationē. Jo.xij. Volo pater vt vbi ego sum.ſ. in regno celoꝝ:sit ꝫ minister meꝰ: qꝛ scꝫ mihi seruiuit in faciendo voluntatē dei. Etiā ego semel ꝓmisi:q̄ fecerit volūtatē pris ipe ītrabit in regnū celoꝝ. Mat.vij.

Deꝰ vult tribulationes, ꝓbationez.

Deꝰ vult ꝓbatoꝝ vnitatē.

Deꝰ vult ꝓseueran tiam.

Deꝰ vult ꝓseueran cū glorifi catiōem.

Titulꝰ.XIII. De lege naturali.

¶ De quidditate legis naturalis:ꝫ quomodo instigat ad bonum multiplex. Cap.j.

LEx naturalis est secunda lex de qua dicit apls ad Ro.ij. de gentibus que viuebant ſm rationē. Ostendunt opus legis scriptū in cordibus suis:vbi dicit glo. qđ ꝫ si non habent legem scriptam.ſ. in chartis:habent tamen legem naturalem qua intelligit quilibet ꝫ sibi conscius est: quid sit bonum ꝫ quid malum. De ipsa aūt lege naturali dicit Tho. ſ.ij. q.xciij. qđ aliquo modo est habitus:ꝫ aliquo mō nō. Pro cuius declaratiōe sciēdū q̄ habitꝰ sumitur dupl'r. Uno modo ꝓprie ꝫ essentialiter:ꝫ sic lex naturalis nō est habitus. Et ratio est:qꝛ lex est aliquid cōstitutum per rōnē. Sicut etiā propositio est quoddaꝫ opus rōnis: nō est autem idē qđ quis agit:ꝫ id quo quis agit. Habitus etiā ſm Augu. est quo quis agit cū opus est. Sicut grammaticus ꝓ habitum grammatice agit oratiōnē congruā. Nō ergo pōt esse q̄ aliqua lex sit habitꝰ ꝓprie ꝫ essentialiter. Alio mō potest dici habitus illud qđ habitu tenetur:sicut fides id qđ fide tenetur:ꝫ hoc mō:qꝛ precepta legis naturalis qñꝙ considerantur in actu a ratiōe:qñꝙ sunt in ea habitualiter tñ:secūdū hūc moduꝫ potest dici q̄ lex naturalis sit habitus. Sicut etiaꝫ principia indemōstrabilia in speculatiuis nō sunt ipsi habitus principioꝝ:sed sunt principia quoꝝ est habitus. Hec est ꝺ qđ ait phs.ij. Ethi.ſ. qđ tria sunt in anima.ſ. potentia:habitus ꝫ passio. Ibi enim ponit tantum ea que sunt principia humanoꝝ actuum. Sed ꝓter hec tria sunt ꝫ alia quedā in anima vt actus quidā:sicut velle est in voluntate:ꝫ cognitio in cognoscente:ꝫ naturales ꝓprietates anime insunt ei:vt immoꝛtalitas ꝫ huiusmodi. Synteresis autē ſm Basilium dr lex intellectus nostri:inquantū est habitꝰ cōtinēs ꝓcepta legis naturalis:vt nō inferre iniuriā alteri reddere depositum:vim vi repellere:educare liberos:talia di.j. ius naturale:inquantū oīa referunt ad vnum primū ꝓceptum habent rōnē vnius legis naturalis. Reducuntur autē ad istud primū ꝓceptū.ſ. q̄ bonū est faciendū. Sicut enī ens est primū qđ cadit in apprehensione simplr practice rōnis q̄ ordinat ad opus. Dē enī agēs agit ꝓpter finē q̄ hꝫ rōnē boni. Et tō primū principiū in rōne practica est qđ fundat sup rōnē boni: que est:bonuz est qđ oīa appetūt. Hoc igit est primū ꝓceptū legis naturalis q̄ bonū est faciendū ꝫ ꝓsequendū:ꝫ malū vitandum. Et sup hoc fundant oīa alia precepta legis naturalis:vt.ſ. oīa illa facienda vel vitanda ptineant ad ꝓcepta legis nature:q̄ rō practica naturaliter apprehendit esse bona. hec Tho. ſ.ij. q.xciij. arti.ij.

Vtrū lex naturalis sit habitus.

Syntere sis notio.

§.I. In capite libri scriptū est de me vt facerē voluntatē tuam deus meus volui ꝫ legē tuā in me. cor. mei. Ps. xxxix. Loquitur Ps. in ꝓsona christi vel etiā cuiuslibet iusti ad deū patrem. Et ostendit quomodo habeatur recta vita seu sanctitas ex tribus.

Recta vita ſanctitas ex tribus habetur.

¶ Primo qꝛ est ex dispositione diuina bonuz preordinatum ibi. In capite libri ꝛc. vt fa. vo. tuam.

¶ Secundo qꝛ est ex electione humana bonum preoptatum: ibi. Deus meus volui.

¶ Tertio qꝛ est ex lege seu illustratione nature bonū demōstratum: ibi. Legem tuam in medio cordis mei.

Quātū ad primū liber dei est notitia dei siue lex eterna:in quo omnia sunt scripta ꝫ oēs hoies sunt scripti quid facere debeant ꝫ quid faciant. Ps. In libro tuo omnes scribentur. In isto libro nō est aliquid scriptū in capite vel in fine:prius vel postea ſm ordinē tpis:qꝛ vnico actu simul oīa nouit:sed ſm dignitatē vt illa dicanť in capite scripta q̄ sunt digniora ſm naturā vel grām:ꝫ qꝛ dignissimus sup oēs est christus:inquātū hō:ꝫ ꝓfiter electi eius: qui dicunť membra vnigeniti:nō in capite hui⁹ libri est de eo ꝫ de quolibet iusto scriptū. Et qđ sit scriptum ostēdit dicēs:vt fa. vo. tuā. Hoc est ꝓordinatū a deo de electis suis:q̄ faciant in mūdo cōuersantes volūtatē dei:qꝛ in hoc cōsistit pfectio ꝫ sctitas creature:vt subijciať volūtati dei seu legi eterne. Vñ apls ad Eph.j. Elegit nos deꝰ volūtarie añ mūdi ostōnē vt essemus scti ꝫ immaculati in cōspectu eius. Sed vt ait Aug. Nolite cogitare inuitū trahi:nō enī inuitus trahiť animus:sed amore.ſ. boni qđ ptinet ad volūtatē. Obiectū enī volūtatis est bonū intellectū:ideo nō sufficit ad sctitatē ꝫ salutē obtinēdā preordinatio dei:sed opꝫ ēt q̄ hō cooperet deo volendo facere volūtatē dei. Et ꝓpterea subdit qđ est sedm. Deus meus volui.ſ. facere volūtatē tuā. Et hoc eligēdo bonū verū. Ut enī dr Eccli.xv. Deus ab initio cōstituit hoiez ꝫ reliquit eū in manu cōsilij sui:posuit añ eū malū ꝫ bonū: ignē ꝫ aquā:mortē ꝫ vitā ad qđcunq̄ voluerit extendat manuz suā. Vult ꝓtōr bonū:sed nō ſm voluntatē dei qđ est verū bonū. ſ. opus virtuosum:sed apparēs bonū scꝫ ſm sensualitatē:ꝫ ꝺ dei volūtatē:qꝛ ꝺ dei precepta. Sed scti hoies eligūt verū bonū:qꝛ volūt facere volūtatē dei ꝫ cū magno desiderio. Vñ.ij. Mach.j. dr. Faciatis eiꝰ volūtatē corde magno ꝫ alo volēti. Et.j. Mach. ij. dr. Cōgregata est synagoga fortis viribus oīs volūtarius in lege. Et hoc est qđ ait p Salo. Fili prebe mihi cor tuū.i. voluntatē:qui em̄ hꝫ volūtatē verā faciēdi volūtatē dei qđ est facere bonū:vtiꝫ facit. Nec est ꝺ qđ ait apls ad Ro.vij. Nō enī qđ volo bonū hoc ago:sed qđ odi malum illud facio. Intelligitur enim illud vel de ꝓtōre permanente in ꝓtō:qui vtiq̄ absq̄ dei gratia nō pōt dimittere ꝓtūm:qđ ſm rōnē appetit ꝫ facere bonum meritoꝛium:pōt tñ se preparare ad gratiam. Vel si intelligatur de iusto:loquiť de primis motibus voluntatis ad malū quos euadere nō pōt:quāuis hoc optet:ita exponit glo. illa. Qđ autez sit bonū qđ dꝫ velle et facere:ostēdit lex naturalis de qua subdiť.

Deus nō trahit inuitum.

Hiere. xxxj.

Quātū ad tertiū sciendū q̄ lex naturalis docet nos volūtatem dei. Et ista est scripta in medio cordis. Sed ꝫ lex euangelica dr etiā scripta in cordibus:ſm illud. Scribam leges meas in cordibus eoꝝ. Et vt ostēdit apls ad Heb.c.viij. Loquiť ibi de euāgelica lege. Sꝫ ſm Tho. Lex naturalis dr scripta in corde ꝓ lumē naturale impressum homini. Lex autē euāgelica dr scripta ꝓ lumen gratie additum lumini naturali.

§.II. Excellit autem lex naturalis leges humanas in tribus conditionibus quas habet.

¶ Habet em̄ primo dignitatem commutationis.

¶ Secundo firmitatem immunitatis.

¶ Tertio prioritatem temporalitatis.

Quantum ad primum dicit Jsido. in lib. Ety. diſt.j. ius naturale. Jus naturale.i. lex naturalis est cōis omnium nationuz. Qđ sic declarat.b. Tho. ſ.ij. q.xciij. arti.iij. Lex nature quantuz ad principia prima communia:est eadem apud omnes ꝫ ſm rectitudinem ꝫ ſm notitiam:vt puta quod agatur ſm rōnē:q̄ bonuz sit prosequēdum ꝫ huiusmodi. Sed quantum ad quedā ꝓpria q̄ sunt quasi cōclusiones principioꝝ cōmunium: est eadem apud oēs vt in pluribus ſm rectitudinē ꝫ ſm notitiam:sed in paucioribus pōt deficere. Et quantū ad rectitudinem propter particularia impedimēta:sicut nature generabiles deficiunt:vt in paucioibus ꝓpter impedimenta. Verbi gratia. Ex isto communi principio q̄ agendū est ſm rōnē sequiť quasi conclusio propria q̄ deposita sunt reddenda:qđ vt in pluribus habet rectitudinē: sed in aliquo casu pōt cōtingere q̄ hoc sit damnosum:ꝫ per oūs irrationabile:puta cū reperitur depositum ad impugnandū patriam:vñ tūc nō esset reddendū. Similiter etiā quantū ad notitiam nō est eadē lex nature quantum ad hmōi conclusiōes que

Lex naturaľ excedit leges hūanas i dignitate cōitatis.

deducuntur ex principijs cõib⁹: sed deficit vt in pauciorib⁹: ꝛ hoc ex hoc ꝙ aliqui habẽt rõnẽ depꝛauatã ex passione seu mala cõsuetudine: seu mala habitudine nature. Sicut apud Germanos latrocinia nõ reputabant iniqua esse: cũ tñ sint cõtra legẽ nature: vt refert Julius Celsus. Nec obstat his quod dicit Gratia. in pinci. decre. s. ꝙ ius naturale est qđ in lege ꝛ in euãgelio cõtinetur. Sz lex Moysaica nõ fuit cõis oĩbus. Nec euãgeliũ: qꝛ vt ꝺꝛ ad Ro. x. Nõ oẽs obediũt euãgelio: nec recipiũt qꝛ ꝑm Tho. vbi. s. illud qđ dicit Gra. nõ sic intelligẽdũ est: quasi oĩa que sunt in lege veteri ꝛ euãgelio sint de lege nature: cum multa ibi tradantur que sunt supꝛa naturã: vt ptinẽtia ad fidẽ. Sed qꝛ ea que sunt de lege nature ibi plene cõtinentur. Cũ ibi subdit: vt qđ sibi nõ vult fieri alteri nõ faciat: ꝛ alteri faciat qđ sibi vult fieri: que habenꝫ in sacra scriptura. Habet etiã lex naturalis dignitatẽ cõtatis: qꝛ iure naturali oĩa sunt cõia: ꝛ oĩm est vna libertas: vt ꝺꝛ distin. j. ius naturale: qđ vt dicit Gra. nõ solũ seruatũ legitur a christicolis pumitiue eccl'ie: de quib⁹ legitur Act. iij. Multitudinis credẽtiũ erat coꝛ vnũ ꝛ aĩa vna: nec ꝙsꝫ eoꝝ ꝙ possidebat aliqđ suũ esse dicebat. Sed etiã ab antiquis phis traditũ inuenitur. Cũ ꝛ apud Platonẽ illa ciuitas iustissime ordinata traditur in qua quisq; ꝓpꝛios nescit affect⁹. i. non habet aliqđ ꝓpꝛiũ dist. viij ¶ j. Sed vt dicit Tho. q. ea. ar. v. De lege nature põt intelligi esse aliqđ dupliciter. Uno mõ qꝛ natura inclinat ad hoc ꝛ sic est de lege nature: ꝙ nemini faciẽda est iniuria: isto aũt modo nõ est de lege cõi oĩm possessio. Alio mõ ꝺꝛ de lege nature: qꝛ natura nõ induxit cõtrarũ. Sic possemus dicere esse de lege nature: hoiem esse nudũ: qꝛ. s. natura non dedit sibi vestimẽtũ: sed ars hois sibi adinuenit. Et sic de lege nature ꝺꝛ cõis possessio omniũ: qꝛ. s. distinctio possessionũ: ꝓpꝛietas et seruitus nõ sunt inducte a natura sed adinuẽta per rationẽ hoĩm ꝓpter vtilitatẽ vite. vñ Augu. sup Jo. Quo iure defendis villas eccl'ie diuino an hũano? Diuinũ ius in scripturis diuinis habetur: humanũ in legib⁹ regũ. Cũ quisq; possidet quod possidet nonne iure humano? Nã iure diuino: dñi est terra ꝛ plenitudo ei⁹: pauperes ꝛ diuites vna terra supportat: dñs de vno limo fecit ꝛ pauperes ꝛ diuites. Jure ergo humano dicitur hec villa est mea: hec domus mea est: hic seruus meus est. Jura autẽ humana iura imperatoꝝ sunt. Tolle iura imperatoꝝ ꝙs audebit dicere: hec villa est mea: meus est iste seruus: mea est hec dom⁹ ꝛ hmõi. dist. viij. quo iure. Sub iure aũt diuino cõꝓhenditur ius naturale: qꝛ in eo cõtinet plene: et sic ad propositũ. Põt etiã dici iure naturali oĩa esse cõia. i. cõicãda tpe necessitatis. Et sic exponit glo. illud Amb. Propꝛiũ nemo dicat quod cõe est plus ꝙz sufficeret sumptui etiã violẽter obtẽtũ est. distin. xlvij. sicut hi. Legẽ ergo tuã in medio coꝛdis mei tu de⁹ scripsisti: vt continue intelligã ignorantiã me nõ excusare: in his que sunt contra rationẽ naturalẽ ꝛ ꝙ debeã nullũ ledere: oẽs iuuare: ꝛ palia indigentibus cõicare. Scõo lex naturalis �herm firmitatẽ immutabilitatis. Nã cũ alia iura hũana frequẽter mutent qꝛ mõ statuit vnũ: mõ cõtrariũ: ius naturale ab exoꝛdio creature rõnalis cepit: nec variat tpe: sz immutabile ꝑmanet: inqt Gra. di. v ¶ j. Sed hec immutabilitas intelligẽda est quãtũ ad subtractionẽ nõ quãtũ ad additionẽ: ꝑm Tho. j. ij. q. xciij. artic. v. Dupliciter eñ põt intelligi lex nature mutari. Uno mõ per modũ subtractionis vt. s. aliqđ designat esse sub lege nature: qꝛ prius erat ꝑm legẽ nature. Et sic quantũ ad prima principia legis nature: lex nature est oĩno immutabilis. Quãtũ vero ad scõa precepta ꝙ dicim⁹ esse quasi quasdã ꝓpꝛias cõclusiones ꝓpinquas primis principijs: sic etiã lex naturalis nõ immutat: quin vt in plurib⁹ nõ sit rectũ qđ ꝑm eã est. Põt tñ immutari in aliquo particulari: ꝛ vt in pauciorib⁹ ꝓpter aliquas cãs impedientes obseruãtiã taliũ ꝓceptoꝝ. Sicut verbi gra. Depositũ reddi petenti est de iure naturali. Sz si effect⁹ est furiosus nõ ꝺz reddi ne male vtat. Alio mõ põt dici lex nature immutari: ꝙ hoc ꝙ ei aliqđ addat. Et sic nihil phibet legẽ naturalẽ imutari. Multa eñ ad legẽ naturalẽ superaddita sunt: tam ꝙ leges diuinas ꝙz humanas: pertinẽtia ad vtilitatem humane vite. Et si arguatur quod Abraã ex dñi precepto voluit filiũ innocentem occidere. Gene. xxij. Oseas propheta ad mulierẽ fornicariã accessit. Osee. j. Filij Jsrael expoliauerunt Egyptum vasis aureis et argenteis. Exo. xij. Que oĩa apparẽt esse cõtra legẽ naturalẽ: ꝛ tñ nõ peccauerũt: ergo videt ꝙ lex nature immutet. Rñdet Tho. vbi. s. ꝙ sicut in naturalibus effectib⁹ illud qđ fit a deo miraculose naturale põt dici: ita sit ꝓter solitum cursum nature: ita et in actibus moralibus quod deus precipit alicui facere: licet sit ꝓter cõem vsum rõnis: põt tñ dici totũ esse ꝑm rõnẽ: qꝛ illud est rõnale ꝛ ꝑm legẽ nature: qđ de⁹ ordinat in lege nature. Cũ ergo oẽs simus debitores mortis: nocẽtes ꝛ innocẽtes ꝓpter culpã originalẽ: quicũqz ex mãdato dei occidit aliquẽ quantũcũqz innocentẽ iuste occidit: qꝛ coram deo innocẽs nõ est: vñ nõ facit ꝯ legẽ naturalẽ vel diuinã. Et Oseas ꝛ quicũqz alius accedens ad solutã vel cõiugatã ex mãdato dei: accedit ad suã qꝛ vnicuiqz illa est sua quã deus ordinauit esse suam. Sicut aũt in cõi ordinauit esse suã ꝙ nõ sibi: sed illi est legitie copulata: ita ꝓter oẽm legẽ ordinauit in aliquo particulari esse suã ꝙ alteri erat cõiũcta. Et filij Jsrael furtũ nõ fecerũt: qꝛ de voluntate dñi principalis oĩm illa abstulerũt. Hz etiã firmitatẽ: qꝛ a coꝛde aboleri nõ põt lex naturalis ex toto. Cũ Aug. in li. cõfes. ait. Lex tua scripta est in coꝛdibus hoĩm: quã nec vlla vnqz delet iniqtas. Et vt declarat Tho. q. ea. ar. vj. quantũ ad illa principia cõia lex naturalis nullo mõ põt a coꝛdibus hoĩm deleri in vñ. Delet aũt in particulari opabili ꝑm ꝙ rõ ipedit applicare cõia principia ad ꝓticulare opabile: ꝓ cõcupiscẽtiã vl aliquã passionẽ. Quãtũ vero ad ꝑcepta secũ daria ꝙ sunt quasi cõclusiones deducte ex primis ꝓncipijs cõib⁹ põt deleri de coꝛdibus hoĩm lex naturalis: vel ꝓpter malas psuasiones: vel ꝓpter prauas cõsuetudines vel habit⁹ coꝛruptos: sicut apud Germanos nõ reputabant vitia latrocinia: vel etiaz vitia ꝯ naturã: vt ait apl's ad Ro. j. Et lz gra sit efficaciox ꝙz natura: tñ qꝛ natura essentialiox est: nõ etsi gratia ex toto ab aĩa posset deleri: nõ tñ lex naturalis sz ꝑmanet. Legẽ ergo tuã i medio coꝛdis mei. s. dedisti ꝑmanentẽ: nec admittit dispẽsationẽ lex naturalis: sicut leges hũane: ꝛ lz Gra. videat casuz ꝓplexitatis exciꝓre: vt. s. cũ ꝙs est ꝓplexus inter duo mala: sit quasi sibi licita eligere minus malũ: ad qđ inducit auctoritatẽ Grego. exponentis illud Job. Nerui testiculoꝝ Leuiathã perplexi sunt: qꝛ suggestionũ illius argumẽta implicatis alligank inuẽtis. i. inuentiõibus ꝓcti: vt pleroꝙz ita peccare facĩãt quatenus si forte ꝓcti fugere apperãt: hoc sine aliquo ꝓcti laqueo nõ euadãt: ꝛ culpã etiã facĩãt dñi aliqua vitant: atqz nequaqz se abꝛna absoluere valeãt: nisi in alia cõsentiãt se ligari. di. xiij. nerui. Et ponit plura exẽpla humane cõuersatiõis. Sed tñ vt dicit glo. sump. in ꝓin. distinctionis: ꝛ bene ꝑm rei veritatem. Nullus potest esse perplexus inter duo peccata mortalia vel venialia: ita quod sit necessariuz alterum eoꝝ incurrere simpliciter ꝛ absolute: quia illud quod quis eligeret facere qđ vitare non posset non imputaretur ei ad peccatũ. Ysaie xxvi. i. reꝓbis nunqz deus redderet interitum: si non spontaneum inueniretur homo habere peccatuz: ait Aug. xxiij. q. iiij. Nabuchodonosoꝛ. Implicaret hoc contradictionem ꝑm. b. Tho. vt aliquis debeat aliquid facere: ꝛ illud sit illicitum. Verum est qđ ꝓsupposita erronea consciẽtia alicuius vel obstinatione in aliquo malo: tunc potest esse perplexus: ꝛ tunc eligendo alterũ illoꝝ: nõ excusatur ꝓpterea a peccato: qꝛ dimittere debuit conscientiam erroneam vel obstinationem. Sicut si quis faceret sibi cõscientiã ꝙ si nõ obedit in omnibus suo superi peccet: ꝛ superiox suus ꝓcipiat sibi vt dicat piuriũ vel mẽdaciũ: ꝛ cõscientia dictat sibi ꝙ debeat obedire: qꝛ erronea est non recusaret eum a peccato: durãte tali ꝓplexitate datur regula. di. xiij. qđ eligat qđ estimat minus maluz. Tertio lex naturalis hz ꝓioritatẽ tpis: est enim prior omni lege creata. Nã vt dicit Gra. dist. vj. in fi. Jus naturale cepit ab exoꝛdio creature rationalis. Jus vero cõsuetudinis post naturalem legem exoꝛdiuz habuit. Ex quo homines conuenientes in vnum simul ceperunt habitare: qđ eo tempoꝛe factum esse creditur quo Cain ciuitatẽ edificasse legitur: qđ cum in diluuio ꝓpter hominum raritatẽ ferre videbatur extinctum: postmodũ a tempoꝛe Nemroth reparatũ: vel potius immutatũ estimatur: cũ ipse simul cũ alijs cepit ceteros oppꝛimere: ꝛ alij sua imbecillitate eoꝝ ditioni ceperunt esse subiecti. Jus autem constitutionis cepit a iustificationibus quas dominus tradidit Moysi dicens. Si emeris seruum hebreum ꝛc. Exo. xxj. De ipso ꝛ de alijs qui fuerunt inuentoꝛes legum humanarum apud diuersas nationes exponit Jsido. dicens. v. Ety. Moyses gentis Hebree primus omnium diuinas leges sacris literis explicauit. Phoroneus rex Grecis primus leges iudiciaq; constituit. Mercurius Trimegistus primus leges Egyptijs tradidit. Solon primus leges Athenẽsibus edidit. Licurgus primus Lacedemonijs iura ex Appollinis auctoritate cõfinxit. Numa Põpilius qui Romulo successit in regno primus leges Romanis edidit. Deinde decem viri electi sunt ex Romanis qui leges Solonis ex libris Grecis in latinum sermonem translatas. xij. tabulis exposuerunt. Leges autem

Latrocinia olim licita germanis.

Duplicit aliqđ ꝺꝛ esse de lege nature.

Secũdo lex naturaliter hz firmitatẽ immutabilitatis.

Quatenus lex naturalis deleꝛbilis.

Perplex⁹ null⁹ põt esse inter peccata.

Lex naturalis hz ꝓioritatẽ tẽpoꝛis.

Condito res legũ.

autē redigere in libris primus cōsul Pōpeius instituere voluit: sed nō pseuerauit metu obtrectatorū. Deide Cesar id facere cepit: sed ante interfectus est. Noue a Cōstātino Cesare ceperunt z reliquis succedētibus factis ex priorib⁹ imperatorib⁹ Codicē fecit. Hec oia Isido. di. vij. per to. Lex euangelica a christo data fuit sub Tyberio imperatore: z postea p apostolos diuulgata vbiq; terrarum. Lex canonica quantū ad canones cōciliorū a tpibus Cōstātini ceperunt: ſm Isid. in. vj. Ety. z distinc. xv. in prin. Decreta z decretales: epistole summoruz pontificū quasi a principio ecclesie ceperunt: vt patet in actibus apostolorum de decisione circa obseruantiam legalium.

¶ Multiplex est bonum qđ lex naturalis docet. Cap. ij.

Lex naturalis ē principatio legis eterne.

Sacrificate sacrificiū iustitie z sperate in dño: multi dicūt quis ostendit nobis bona. Signatuz est sup nos lumen vultus tui dñe. Psal. iiij. Loquit Psal. de lege naturali: ostendēs qūo pcedit a lege eterna: z hz nos regulare. Pro cuius declaratione dicit Tho. j. ij. q. xcj. ar. ij. q lex cū sit quedā regula z mēsura potest esse in aliquo dupliciter. Uno mō sicut in mēsurā te z regulāte. Et sic lex eterna est in deo sicut lex humana est in principe ciuitatis. Alio mō lex pōt esse in aliquo vt in mēsurato z regulato: qz inquantū participat aliquid de regula z mensura intantū regulat z mēsurat. Et sic cū oia q̄ diuine ꝓuidētie subdū tur a lege eterna regulent z mensurentur: ptz q̄ oia participant aliqualiter legē eternā: inquātū scz ex impressiōe eius habēt inclinatiōes in ꝓprios act⁹ z fines. Inter cetera aūt rōnalis creatura excellētiori quodā modo diuine ꝓuidētie subiacet: inquātū ipsa sit ꝓuidētie particeps valēs sibi z alijs ꝓuidere. Unde z ab ipsa participat rō eterna: p quā habet naturalē inclinationē ad debitū actū z finē. Et talis participatio legis eterne in rationali creatura vocat lex naturalis. Unde cū Pō. dixisset. Sacrificate sacrificiū iustitie z sperate in dño: quasi quibusdā querentibus q̄ sint iustitie opera subiūgit. Multi dicunt quis ostēdit nobis bona: cui questioni respondēs dicit. Signatū est super nos lumen vultus tui dñe. q. d. lumē rōnis naturalis: quo discernimus qđ sit bonum z quid malū qđ pertinet ad legē naturalē: nihil aliud est q̄ impressio diuini luminis in nobis: z sic patet q̄ lex naturalis est participatio legis eterne in creatura rationali. Hec Tho. Et in dictis verbis tria notantur.

Deo est cura precipua de creatura rōnali.

¶ Operatio boni precipitur: ibi. Sacrificate sacrificiuz iustitie.

¶ Expectatio auxilij z ꝓmij adijcitur: ibi. Sperate in domino.

¶ Ignorantia agendi excluditur: ibi. Multi dicunt quis ostendit nobis ꝛc.

ſ. I. Quantū ad primū dicit Hiero. quod precipitur imperatur: quod imperatur necesse est fieri si non fiat penā habet. xviij. q. j. c. vl. Et penā eternā z tēporalē incurrit. Imperatiue autem dicitur. Sacrificate sacrificiū iustitie. In veteri lege mandauit de⁹ populo suo sibi offerre diuersa sacrificia animalium: nō quod delectaretur in occisione z oblatione illorum aialium in se: sed q̄ omnes alienationes offerebant dijs suis sacrificium animalium: ne populus ille qui erat promptus z inclinatus ad imitandum mores malos vicinarum nationum similia faceret immolando falsis dijs: voluit potius illa sibi offerri. Erant grata ex deuotione offerentium: z ex eo quod figurabant. Omnia eī in figura contingebant illis: ait apostolus. j. ad Cor. x. Figurabāt autem duo que pertinēt ad iustitiaz vt partes eius integrales. s. declinare a malo z facere bonū. Haz in occisione diuersorum animalium signatur mortificatio passionum bestialium z vitiorum: ſm illud apostoli Pet. in cano. j. Christus semel mortuus est pro peccatis nostris: vt pctis mortui iustitie viuamus. In oblatiōe autē illorum aialium que fiebat deo z aliqñ totuz z aliqñ pro parte cōburebatur igni ad dei honorem: signat exhibitio bonorū operū igne charitatis incensorū ad dei laudē: qđ aliqui offerūt ex toto vt religiosi: z hoc dicitur holocaustum: aliqui ex parte vt boni laici: z hoc vocat sacrificium. Sacrificia animaliū modo nō vult deus: q̄ cum implete sunt figure ille hoc esset iudaizare z contra iustitiam. Unde ipse dicit Esa. j. Holocausta arietum z adipem pinguium z sanguinem vitulorū z hircorū z agnorum noluit: ne offeratis vltra sacrificium frustra. Sed sacrificium iustitie semper voluit z vult: quale est illud Psal. Sacrificium deo spiritus contribulatus. Et illud ad Rom. xij. Exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem sanctam deo placentem. Et ista opera iustitie dictat lex naturalis exercere. Sacrificate ergo sacrificium iustitie.

Qūo in re. le. occidebant aialia.

Ly de. iij. z ij. c.

ſ. II. Quantum ad secundū Luz ſm aplm. ij. Cor. iij. nō simus sufficiētes cogitare aliquid a nobis: quasi ex nobis: multominus possum⁹ bona operari vel mala vitare propria virtute: sed debemus expectare z procurare auxiliuz a domino. Unde dixit illa sancta Judith. Benedictus es dñe qui nō derelinquis presumētes. i. sperantes de te: z presumētes de se: z de sua virtute gloriantes humilitas. Sperant aliqui nō in dño: sed in iniquitatibus suis. s. a stultijs z inuentionibus. Nolite sperare in iniquitate. psal. lxj. Alij sperant in hominibus dñis vel parētibus vel exercitibus. Sed maledictus vir q̄ cōfidit in hoīe z ponit carnē brachiuz suum: z a dño recedit cor eius Hiere. xvij. Alij autem in dño sperant. Et vt ꝺr Esa. xl. Qui sperant in dño mutabunt fortitudinem: assument pennas vt aquile ꝛc. Sperate ergo nō in mundo: vel sensu proprio: sed in domino adiuuari. Et a deo est expectanda premij retributio. Unde si bona opera facit ſm iustitiam z mala pateris z iniurias ab his quibus bona fecisti: nō debes propterea bonum dimittere: quia hic non debes expectare premium tui operis a deo vel ab hominibus: sed in celo in futurum: hoc eī est sperare in domino. Sic cum Tobie faciēti opera iustitie diligenter cum ipse multa aduersa pateretur insultātes aliqui sibi noti dicebāt. Nunc vana facta est spes tua. Quibus ille respondit. Tacete eī filij sanctorū sumus: z vitam illam expectam⁹ quā daturus est de his qui nō recedunt ab eo. s. propter aduersa. Sperate ergo in domino premiari: premiū cōsideratū est qđ mouet agentem ad operandū: z tanto magis quanto maius: z ideo vt feruētius operetur debet sepe de premio cogitare. Unde apostol⁹ ad Roma. xij. Spe gaudentes: in tribulatione patientes. Fiat misericordia tua dñe super nos: quemadmodū sperauimus in te.

Sperandus est in domino.

Judith. vj.

Tob. ij.

ſ. III. Quantum ad tertiū excluditur ignorantia agendorū dū subditur. Multi dicūt quis ostēdit nobis bona. q. d. volentes se excusare de ignorantia quis demonstrat nobis ista sacrificia. i. opera iustitie que debemus facere. Quibus rñdet qđ rō seu lex naturalis hoc docet: z hoc lumen est vultus dei. i. ꝓcedens a vultu suo. i. a sapientia sua: z lege eterna: qđ est signatū. i. impressum in nobis. Haz vt ait Boe. lib. iij. ꝓsa. ij. de phica cōsola. Insita est naturaliter mētibus hominum veri summiq; boni cupiditas: ergo oportet q̄ sit summū bonū: qz deus z natura nihil frustra operant: inquit phs. Esset aūt frustra tale desiderium in nobis si in veritate nō esset ipsum summū bonū. Ergo sperate in dño. Ite z lumē rōnis naturalis docet z nobis ostendit que bona facere debeamus z que malavitare: etsi in aliquibus obscuratū est vt nō cognoscāt vel faciant sibi cōscientiā de grauib⁹ pctis nō excusant: qz sunt in cā sue obcecationis. Signatū est ergo sup nos lumē vultus tui dñe. s. lex naturalis q̄ ostēdit nobis bona agenda. Nam vt dicit Tho. j. ij. q. xciij. ar. ij. qz bonū hz rōnē finis: malū aūt hz rōnē ꝓuij: inde est qđ omnia illa ad que habet hō naturalem inclinationē ratio naturaliter apprehendit vt bona: z ꝓ ꝑ̄ns vt opere prosequenda: z cōtraria eorū vt mala z vitanda: ſm ergo ordinem inclinationū naturaliū est ordo preceptorum legis nature. Inest eī primo inclinatio hominī ad bonum ſm naturam: in qua communicat cum oibus substantijs. prout scz quelibet substantia appetit cōseruationē sui esse ſm sui naturā. Et ſm hanc inclinationez pertinēt ad legē naturalez: ea quibus vita hois cōseruatur: et contrariū impeditur. Et ponitur esse de iure naturali: vim vi repellere. dis. j. ius naturale. Qz tamen instinctus naturalis debet in hoīe regulari rōne: ideo hoc fieri debet cū moderamine inculpate tutelē. Nō eī licet quocunq; vitare mortem z infirmitates sed debito modo. Neq; liceret malefactori resistere iudici condēnāti eum iuste ad mortem. Nec licet ad euadendum mortē corporis incurrere mortem alie ꝓpetrando aliquid criminale. Sed ab iniuste inuadenti licet se defendere: non animo vindicte recutere: sed ad conseruationem vite se iuuare cum moderamine. Secundo inest homini inclinatio ad aliqua magis specialia ſm naturam in qua cōcat cum bestijs aialibus. Et sic dicuntur esse de lege naturali ea que natura oia aialia docuit: vt commixtio maris z femine: educatio liberorum z hmōi. di. j. ius naturale. Et quia hō debet sensualitatem regere freno rationis: alias si impetu eius ferat: similis erit aialib⁹ brutis que passiones refrenare nō pñt: qz rōne carent: iō talē instinctū sensualem. s. ad cōmixtionez debet rōne dirigere: vt videlicet nō ad quācunq; feminā: sed ad

Inserta est lex naturalis vt ratio hominibus.

Triplex inclinatio inest hoi.

legitime sibi cõiunctã accedat: z mulier ad legitime cõiunctum alis cõtra legẽ naturalẽ erit fornicãdo vel adulterãdo etsi non cõtra naturã gẽtis in qua cũ bestijs cõicat: tamẽ contra naturã speciei hũane. Sed etiã naturã gẽtis: z ideo per excellentiã Sodomita ỹ: cõtra naturã: qz tã cõtra naturã gẽtis ẽ cõtra naturã speciei. Nullũ em̃ aial bꝛutũ inuenit accedere masculꝰ ad masculũ: vel femina ad feminã per cõmixtionẽ sicut homines. De quibus ait aplꝰ ad Ro. j. Masculi in masculos: z femine i feminas turpitudinẽ operãtes. de quibus dicit q̃ digni sunt morte z qui faciũt z qui cõsentiũt facientibꝰ: morte scz tpali z eterna. Et habetur. C. ad leg. iul. de adul. l. cum vir nubit. z in auk. de leno. Cõsentiũt aũt parẽtes z rectores qui nõ puniũt talia. di. lxxxiij. error. Similiter nõ nutrire filios pꝛout põt corpoꝛaliter z spũaliter moꝛibus infoꝛmando est contra legem naturalẽ: cũ animalia bꝛuta nutriant filios suos. Unde aplꝰ. j. ad Tim. v. Si quis suoꝝ et maxime domesticoꝝ curã nõ habet fidẽ negauit. i. fidelitatẽ naturalem: et est infideli deteꝛioꝛ. Sed quãti cõtra naturalem legem agunt aboꝛsum pꝛocurãtes: vel filios occidentes ad occultandum scelera. Tertio ineſt homini inclinatio ad bonũ fm naturã rationis que est sibi pꝛopꝛia: z sic homo habet naturalẽ inclinationem ad hoc q̃ veritatẽ cognoscat. Unde pḧs in j. Meta. Oẽs hoies natura scire desideraũt: et pꝛecipue de deo: z ad hoc q̃ in societate viuat: vñ ỹ: homo aial politicum seu sociale fm pḧm. Et fm hoc ad legem naturalẽ pertinent ea que ad hmõi inclinationẽ spectãt: vt q̃ hõ ignoꝛantiam vitet: z q̃ alios nõ offendat cũ quibus habet cõuersari: q̃ deposita z commendata reddantur cũ repetunt. distin. j. ius naturale. Et ad hanc etiã legẽ naturalẽ pertinet q̃ inferioꝛes subijciantur suis superioꝛibus z obediant: fm illud. Qis aĩa ptãtibus subliminoꝛibus subdita sit: qꝛ nõ est ptãs nisi a deo: z q̃ a deo sũt: ordinata sunt z quasi naturalia. ad Rom. xiij. Et fm hanc inclinationem naturalem. s. fm rationẽ oĩe peccatũ est cõtra naturam. Et ista sunt vera mala: q̃ ledũt aĩam z coꝛpus: et ideo naturalis rationis lumen docet euitare que vera mala dicuntur: q̃ nociua coꝛpi docet tolerare. Unde Amb. in Hexameron. Mala illa non sunt: que nec crimine mentẽ implicãt nec cõsciẽtiã ligant. Ceteꝝ pauperatẽ: ignobilitatẽ: egritudinẽ z morte nemo sapiẽs mala dixerit nec in maloꝝ sorte numerauit. xv. q. j. c. illa cauẽda. Sed z quanta z quot mala z damna sequãtur ex pctõ: habes. ē. tit. ix. de pctõ mortali. c. ij. z iij. Et ideo lex naturalis ostẽdit q̃ debeat euitari. Item nota diligenter fm. b. Tho. j. ij. q. xciij. q̃ istud lumẽ legis naturalis nõ ostendit hoi que sint bona quousq; peruenĩatur ad vsum rationis. Cũ aũt quis puenit ad vsum rationis. i. in qua etate: nõ põt dari regula certa: qꝛ in aliquibus acceleratur et in aliquibus retardatur vsus rationis fm varietatẽ cõplexionis. Cõiter tamẽ creditur q̃ incipiat vsum rõnis habere circa xj. annũ ex dictis Tho. in. iij. z Pe. de Anch. Et extunc cum incipit habere vsum rationis põt peccare moꝛtaliter z venialiter z non ante. Et sic intelligitur decretalis. extra de delic. pue. c. j. Tũc ergo lumẽ vultus dei: id est lex naturalis ostẽdit ei q̃ sint bona agẽda. Et primũ q̃ tũc hoi cogitandũ occurrit fm Tho. j. ij. q. lxxxix. deliberare de seipso. Et si quidẽ seipm̃ ordinauerit ad debitum finẽ per gꝛaz cõsequetur remissionẽ oꝛiginalis peccati: si videlz nõdũ est baptizatus et pponat baptizari. Si vero nõ se ordinat ad debitũ finẽ: fm q̃ in illa etate est capax discretionis peccabit moꝛtaliter: nõ faciens q̃ in se est: z est sic impossibile in aliquo repeꝛire veniale cum oꝛiginali peccato sine moꝛtali. Et subdit paulo post: q̃uis ab alijs pctis moꝛtalibus possit puer incipiens vſe vsum rõnis per aliq̃ tps abstinere: scz a peccato omissionis predicte non liberatur: nisi q̃cito potest se conuertat ad dominũ. Primũ em̃ quod occurrit discretionẽ habenti est q̃ de seipso cogitet ad quem alia ordinet sicut ad finem. Finis enim est pꝛioꝛ in intentione. Et ideo hoc est tẽpus p̃ quo obligatur ex dei pꝛecepto affirmatiuo: quo dicit Zach. j. Conuertimini ad me et ego conuertar ad vos. Lumen ergo vultus dei. i. lex naturalis que nobis impꝛessa est: ostendit quod bonũ est appetendum z pꝛosequendum.

Prelatio est a natura.

Quid hoi primo cogitãdum.

§. IIII. Et nota quod considerando bonũ in communi: et absolute vt bonũ, describitur z cognoscitur tribus modis.

Bonum trib⁹ modis cognoscit.

Describitur em̃ bonum a pḧo: q̃ est appetitus motiuum.

A Dyonisio: q̃ est suipsius diffusiuum.

A Thoma: q̃ est virtutis vel potentie pꝛefectiuum.

Primũ scilz q̃ bonũ sit appetitus motiuum: habet ex primo Ethi. in pꝛincip. vbi dicit pḧs. Bene enũciauerũt dicentes. Bonũ est q̃ oĩa appetũt. Sed contra hoc tripliciter rõne arguit. Et primo sic. Multi desideraũt z operant malũ: vt homicide: fornicarij: z hmõi: ergo nõ oĩa appetunt bonũ. Rñdet q̃ oẽs tales appetũt malũ: nõ sub rõne mali: sz sub rõne boni inquãtũ estimãt illud esse eis bonũ vtile vel delectabile. Et sic optãt bonũ: et sic nõ existẽs: tñ eis apparẽs: z in suis operatiõibꝰ mouent ab aliquo q̃ hz apparẽtiã vel similitudinẽ boni. Ad q̃ etiã facit q̃ ait Augu. scz peccare nemo appetit, ꝓpter hoc ipsuz: sed ꝓpter illud q̃ cõsequit ex eo. xv. q. j. merito. Secundo arguitur sic. Multi sunt scientes z tamen ꝓua agẽtes his que sciunt: aut ergo eoꝝ sciẽtia est recta: aut operatio: sed constat q̃ scientia eoꝝ est recta ergo operant cõtra illud bonũ per scientiã q̃ sciunt. Et sic nec appetũt bonũ: nec operãtur gratia boni. Rñdetur q̃ quãuis tales sciãt scientia recta in vniuersali z in habitu illud esse malum q̃ agũt: nõ tñ sciunt in particulari z in actu cum malum agũt: cuius rõ est: qꝛ per passionẽ aliquã obfuscatur ratio eoꝝ vt apꝛehendant illud malũ vt bonum ad operandũ. Tertio arguit sic. Deside ꝛiũ nõ est nisi animatoꝝ z hoꝝ nõ omniũ sed sensibiliũ. Sed nõ oĩa q̃ sunt aĩata sunt sensibilia: ergo nõ oĩa appetũt bonũ. Rñdet q̃ quãuis nõ oĩa habeãt aĩam̃ vel sensum vel cognitionẽ per pncipiũ cõiunctũ eis: habẽt tñ cognitionẽ p pncipiũ separatũ q̃ est primus motoꝛ q̃ dirigit oĩa in primũ bonũ: z desideriũ eoꝝ est in oĩbus his q̃ mouent ab ipso. Sic desideꝛium z intentio sagittantis est in sagitta directa. Naz ex oꝛdinatione diuina res q̃libet etiã cognitiõe carens tendit in bonũ: sicut sagitta tẽdit in signũ ex directione sagittãtis: ipm̃ aũt tendere z inclinari in bonũ est appetere bonum: z sic omnia entia appetunt bonũ. Hec Tho. in scrip. j. Ethi. z Alb. super Dtony. Est autem illud bonũ q̃ cõiter oĩa appetunt perpetuatio in esse. Nam appetitus nõ solũ est boni nõ habiti: sed etiã boni habiti vt melius habeat. Et talis est appetitus omnium ipsius esse cũ mõ scz cũ ppetuatiõe ipsius esse. Qꝛ quidẽ ꝓbat per eius ỹsũ: qꝛ sicut nulla res appetit, coꝛruptionem suipsius: eo q̃ coꝛruptio sit nõ ens: z ponis malũ q̃ nõ cadit in appetitum: ita cum cõseruatio in esse sit bonum: ab omni appetitu appetitur. Signatum est super nos lumen vultus dei: lex naturalis ostẽdens nobis bonum istud appetendum. s. conseruationez sui. Et cũ pars pncipalis sit anima que cõseruatur in esse spirituali per gratiã: alis ꝓ pctm̃ coꝛrupit ab esse spirituali. z meretur coꝛrumpi in esse naturali: vñ z pctm̃ nihil ỹ: ideo lumen istud docet peccata vitare z gratiam̃ querere z conseruare. Secundo bonum describitur esse sui diffusiuum fm Dtoñ. vel cõicatiuũ. Ratio huius est: qꝛ in omni bono est essentia z cõsequenter qꝛ vt ỹ: Genẽ. j. Uidit deꝰ cuncta que fecerat z erant valde bona. Ab essentia autem fluit potentia: z a potentia actus vel actio. Actus autem boni est cõmunicare seipm̃: ad hoc em̃ oꝛdinatũ est tanq̃ ad finem. s. ad cõmunicandũ seipsum. Ubi nota differentiam inter bonuz creatũ z bonũ increatũ: mã bonũ creatũ aliter diffundit z cõmunicat seipsum z aliter bonũ increatum quale est deus. Bonũ em̃ creatũ cõicat z diffundit seipsum tribus modis. Primo per sui diuisionem: sicut vnum totũ diuiditur in multas partes: vt cum lignuz vel lapis scinditur in partes: sed talis multitudo tollit plenitudinem z adunationẽ que erat in toto. Sed bonũ increatũ quale est deus ad oĩa entia se diffundit sine sui diuisione: producendo em̃ diuersa nõ diuiditur: qꝛ ipse deus in sua essentia sup substantialiter est ab oĩbus entibus segregatus. Secundo bonum creatum se diffundit per sui cõicationẽ numeralem: sicut ex vno gẽre ꝓueniũt multe spẽs: ex vna spẽ multa individua. Sed illõ vnũ sic multiplicatum nõ est vnum singulare: sed cõmune. Sed diuina bonitas se diffundit sine sui multiplicatione: quia ꝓducẽdo diuersa ꝛ succeſſiue infinita nõ minoꝛatur. Cuius ratio est: quia cum sua bonitas sit infinita: ex cõmunicatione bonoꝝ infinitoꝝ minoꝛari nõ potest. Unde nõ est dicenduz quod si aliqua sua bona cõmunicet q̃ non amplius possit cõmunicare. Tertio bonum se influit z diffundit ad alia per effusionem: sicut ex vna fonte ꝓcedunt multi riuuli: sed hoc est cum quadam egreſſione inquãtum scilicet aqua a fonte egrediens in riuulos multos diffunditur. Sed diuina bonitas sine sui effusione cõmunicatur: eo q̃ diuina bonitas fm suam essentiam manens vna indistincta in se collecta multiplicatur in sui similitudine. s. in effectibus participantibus diuinam bonitatem. Cuius ratio est: qꝛ cũ sua bonitas sit idem q̃ essentia: sicut essentia dei est vna: ita quod multiplicari non potest: sic bonitas dei ſucceſſiue infinita pꝛoducens in se manens vna multiplicari non potest. Et manifestatur

Bonum sui diffusiũ quare z qũo.

Bonum creatum qũo seipsuz diffundit.

ſtatur hoc p exẽplũ de ſole. Sicut ſol noſter ſenſibilis illuminat oĩa que eius lumẽ participare poſſunt: quantum eſt ex ſeipſo lucẽ nõ amittendo: lucẽ in ſeipſo nõ diuidẽdo neq; multiplicãdo: nõ minorando: nõ preeligendo vnũ alteri: ita diuina bonitas facit per ſuũ intellectũ ac voluntatẽ. Hec Tho. ſup Dionẽ. Unde Eccli. xlij. ỽ. Sol illuminãs p oĩa reſpexit: & gloria dñi plenum eſt opus eius. Cũ igitur lumẽ vultus dei. i. lex naturalis: oſtendat homini bonũ eſſe ſui diffuſiuũ: & ideo cõicat bona que hz tẽporalia vel naturalia vel gratuita: quantũ põt alijs dictante luminis naturalis ratione: q; bonũ quanto cõius tanto diuinius. Et j. Pe. iij. ỽ. Unuſquiſq; prout accepit gratiã in alterutrũ illã adminiſtrantes ſicut boni diſpenſatores multiformis gratie dei. Et q; deus eſt bonũ infinitũ maxime diffuſiuum etſi ſine ſui diminutione: ideo ſup oĩa diligendus & timitandus. Qui vt ỽ Mat. v. ſolẽ ſuũ oriri facit ſuper bonos & malos: & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos: tpaliter & ſpũaliter: lumen ſcilicet intelligentie: & pluuiam gratie influendo. Tertio deſcribitur bonum q̃ eſt virtutis vel potentie perfectiuũ. Nam tunc ỽ aliquid eſſe bonum q̃n hz ſuã perfectionẽ. Et ſm hoc bonum dicitur tribus modis. Primo eñ ỽ bonum ipſa perfectio rei. Sicut verbi gratia. Acumen viſus ỽ oculi bonũ: & virtus ỽ bonũ hominis. Scõo ỽ bonũ res que hz ſuã pfectionẽ: ſicut homo virtuoſus dicitur bonus & oculus acute videns ỽ bonus. Tertio dicit bonum ipſum ſubiectũ ſm q̃ eſt in potẽtia ad pfectionem: ſicut anima ỽ bona: q; eſt in potẽtia ad virtutẽ: & ſubſtãtia oculi ad acumẽ viſus. Hec Tho. in queſtiõibus de malo. Cũ igit anima perficiat per virtutes: quas quãto perfectius hz: tãto magis bona eſt: & naturaliter q̃libet appetat: nõ ſolũ bonũ: ſed & maius bonum. Ideo naturaliter quilibet dz appetere virtutes & querere perfecte. Naz virtus ſm phm eſt q̃ bonũ facit habentẽ. Et Augu. Uirtus eſt bona qualitas mẽtis: qua recte viuitur: qua nemo malevtit. Signatum eſt ſuper nos lumẽ vultus tui &c. i. impreſſa naturaliter quedam cognitio vultus dei. i. diuine eſſentie. Cum enim obiectum appetitus ſeu voluntatis ſit bonũ ab intellectu apprehenſum: ſicut naturaliter eſt appetitus ſummi boni: ita eſt cognitio aliqua ſummi boni. Unde & de phis dicit apls ad Ro. j. Quod notũ eſt dei manifeſtum eſt in illis. i. quod naturaliter poteſt ſciri de deo: illi cognouerunt.

Tripler boni accepto.

De bono increato quo tribꝰ modis cognoſcit.

§. V. Ipſum autez bonũ increatum quale eſt deus: deſcribitur & cognoſcitur tribus modis ſm Dionyſium. in lib. de diui. nomi. iiij. c.

¶ Primo ſic. Bonum increatum eſt in quo oĩa preexiſtunt: ex quo habet rationẽ omnia cõtinentis.

¶ Scõo ſic. Bonum increatum eſt in quo omnia ſubſiſtunt: ex quo habet rationẽ omnia efficientis & obſeruantis.

¶ Tertio ſic. Bonũ increatũ eſt q̃ oĩa appetũt & cõcupiſcũt: ex quo habet rõnem cauſe finalis vel vltimi finis.

Quantũ ad primũ dico q̃ bonum increatũ eſt illud in quo oĩa preexiſtũt: ex quo hz rõnẽ oĩa cõtinẽtis. Ubi ſciendũ q̃ oĩs creatura pducta a deo nobilius hz eſſe in deo q̃m in ſeipſa Unde bñ ỽ Jo. j. Quod factũ eſt in ipſo vita erat. Hoc autẽ oſtenditur per rõnẽ: p ſimilitudinẽ: & p ſufficientẽ diuiſionẽ. Et rõne quidez: q; nobilius eſt aliquid in aliquo ſicut in radice cauſante & ſuſtentãte q̃m in ramo ſuſtentato: ſed oĩs res creata hz eſſe in deo vt in radice ſuſtẽtante & cauſante: in ſe aũt hz eſſe vt in ramo ſuſtentato & cauſato: ergo nobilius res quelibet hz eſſe in deo q̃m in ſeipſa. Probat etiã ſic Licet res nobilius habeat eſſe in ſeipſa q̃m in cã inſtrumentali: vel q̃m in cã pducẽte partẽ rei: ſicut hõ nobiliꝰ hz eſſe in ſeipſo q̃m in pre generãte vel in ſole: tñ res nobilius hz eſſe in cã principali a qua totũ eſſe rei depẽdet ſicut a deo. Hec Hereueus. Probatur & hoc per ſimilitudinẽ. Nam effectus nobiliori modo inuenitur in cauſa equiuoca q̃m in cauſa vniuoca: ſicut color excellentiori modo inuenitur in ſole q̃m in igne. Sic omnia bona que reperiuntur in creaturis: excellentiori modo inuenitũ tur in deo q̃m in ſeipſis. Tho. j. parte. q. vj. arti. ij. Probatur idem ſufficienti diuiſione. Nobilius enim eſt eſſe ſpũale eternale & diuinum q̃m eſſe materiale tpale & humanũ. Sed eſſe cuiuslibet rei create in deo eſt eſſe ſpũale eternũ & diuinum: q; creatura in deo eſt deus: ergo nobilius & pfectius eſſe habet creatura in deo q̃m in ſeipſa. Ex quo igit bona appetunt ab hoibus velut dulcia guſtui: vel vt fragrantia odoratui: vel vt conſonãtia auditui: vel vt ſuauia & leuia tactui: vel vt vtilia operi: vt argentũ: aurum: & alie diuitie: vel vt magna eſtimatiõi vt honores & potẽtie: vel vt ſciẽtia & ſapientia intellectui. vel vt virtutes morales vite politice.

Varia extenſibilia notãtur.

Et hec omnia bona excellentiori modo ſunt in deo: & ſine defectu: ſicut groſſus argenteus eſt in floreno aureo: nõ quidem in materia: ſed in valore & pretioſitate: multo etiã maiori: vnde q̃libet preelegit florenum groſſo vt longe melius. Sic cum lumẽ naturalis rationis impreſſum nobis: oſtendat nobis bona: ergo inſtinctu eius debem⁹ ipſum amare & procurare habere. Unde Pſal. Quid mihi eſt in celo: aut quid a te: ſcilicet deo volui ſup terrã. q. d. nihil ex bonis creatis. Sed defecit caro mea. i. appetitus ſenſitiuus: & cor meum. i. appetitus rationalis ab omni affectu tẽporalium: & pars mea deus in eternum. Mihi adherere deo bonum eſt abſolute. Eſt enim deus ſecundum Anſel. quo melius nil excogitari poteſt. Secundo bonum increatum quale eſt deus ſic deſcribitur. Deus eſt bonum increatuz ex quo oĩa ſubſiſtũt: & ex hoc hz rõnẽ cauſe: nõ ſolum omnia efficientis: ſed etiã oĩa ſeruãtis. Qõ oſtẽdit triplr: ſz auctoritate: ſimilitudine & rõne. Auctoritate quidẽ. nã vt dicit Gregorius. Omnia nec ad momentum ſubſiſterent: ſed in nihilum tenderent: niſi operatione diuine virtutis in eſſe ſuſtentarentur. Et Aug. iiij. ſuper Geñ. ad literã. Uirtus dei ab hijs que creata ſunt regendis ſi aliquando ceſſaret: ſimul & eorum ceſſaret ſpecies oĩsq; natura concideret. Et ſic oĩa dicunt vanitas. Eccles. j. q; omnia & angeli & homines & elementa ſicut habent eſſe ex nihilo: ita ex ſe habent tendere in nihilũ: niſi dei influentia ſuſtentarentur. Probatur ſcõo hoc ſimilitudine. Sicut eñ aer preſente lumine ſtatim ſit lucidus: ſic homo deo preſente illuminatur: & ſicut aer nec ad momentũ remanet illuminatus: ſed continue obtenebratur ceſſante actione ſolis: ita creatura nec ad momẽtũ in eſſe remaneret ceſſante actione dei: vt dicit Aug. Nõ aũt quare aqua calefacta retinet calorẽ ignis ceſſante actione ignis: nõ autem aer etiam ad momentũ remanet illuminatus ceſſante actione ſolis: eſt iſta: quia aqua eſt ſuſceptiua caloris ignis ſm eandẽ rõnẽ vel formã qua eſt in igne: & ideo ceſſante actione ignis remanet calor in aqua plus & minus ſm participationẽ caloris. Sed aer nullo modo recipit lucẽ ſm eandẽ rõnẽ qua eſt in ſole: vt recipiat formã ſolis q̃ eſt principium luminis. Uñ q; non hz lux ſolis radicem in aere: ſtatim ceſſat ceſſante actione ſolis. Sicut a ſimili: quia eſſe non recipitur in creatura ſm eãdẽ rõnem qua eſt in deo: nõ ſtatim ceſſaret: ceſſante influentia virtutis diuine. Tho. j. parte. q. ciij. ar. ij. Tertio pbat rõne ſic. Effectus qui dependet a cã tñ quo ad ſuum fieri nõ quo ad ſuũ eſſe bene põt manere ſubtracta cauſa. Sed nõ ſi dependeat quo ad ſuum eſſe. Sicut verbi gratia. Eſſe domus dependet quo ad ſuũ fieri ab edificatore: nõ aũt quo ad ſuũ eſſe: & ideo ceſſante actione edificatoris: nõ ꝓpterea deficit eſſe domus: eo q; duricies ligni & lapidũ & hmõi: eſt nata per ſe retinere formã impreſſaz ab edificatore in domo facta: & eius forme artifex eſt cauſa in fieri: ceſſante influentia artificis nõ ceſſat forma domus. Sed deus nõ eſt ſolum cã in fieri creature: ſed & in facto eſſe: & ideo ceſſante influentia dei nec ad momentũ creatura poteſt cõſeruari in eſſe. Nec deus poteſt cõmunicare creature vt cõſeruetur in eſſe ſua operatione ceſſante. Tho. j. parte q. ciij. ar. j. & Hereueus. Cũ igitur hõ appetat bonum ſue cõſeruationis in eſſe: ꝓpter qõd dicit Boe. q; omne aial vitam tueri laborat. Profecto vt ait Aug. magna miſeria hominis eſt nõ eſſe cuz illo ſcilicet per gratiam ſine quo eſſe nõ põt. Sicut autem in eſſe naturali hõ cõſeruari nõ põt ſine influxu naturali diuine virtutis: ita & in eſſe gratie cõſeruari nõ poteſt ſine influxu ipſius dei. Unde apoſtolus. j. Cor. xv. Gratia dei ſum id quod ſum. Quo eſſe ſpirituali amiſſo per negationez ait Petrus. Homo nõ ſum. Unde. Augu. de pe. di. j. poꝛro illi. j. ſi anteq̃m. Reſuſcitat⁹ in corpore viuit abſente reſuſcitatore nõ autem ſic reſuſcitatus in anima. Cum enim deus ſit vita aĩe: anima vero vita corporis: ſicut corpus viuere nõ poteſt abſente anima: ita nõ niſi deo preſente: ſcz per influxũ gratie aĩa viuere valet. Tertio bonum increatuz quale eſt deus deſcribitur: q; eſt bonuz qõ omnia appetunt ſeu concupiſcũt. Oĩa eñ ſuo mõ deſiderant deum. Et hoc probatur quatuor rõnib⁹ ſm Dionẽ. de diui. no. c. iiij. Et primo omnia deſiderant deum ſicut principium a quo cauſantur. Naz ipſe eſt oĩa in oĩbus p cauſalitatẽ: inquãtum oẽs perfectiones eſt ipſe deus cauſaliter. Licet eñ quelibet res creata ſit bona ex ſeipſa formaliter: nõ tñ eſt bona ex ſeipſa cauſalr: exẽplariter: & finaliter. Naz licet quelibet res creata ſit bona p bonitatẽ propriam: & formalr inherentẽ & perficientem: tñ multo magis eſt bona bonitate dei efficienti. Et ideo ceſſante bonitate dei efficienti: exemplari & finali: ceſſaret tota bonitas creature. Unde Augu. viij. de trini. c. iij. ſic ait. Bonum hoc & bonum illud: ſcilicet creatum & increa

Natura liũ & moraliũ cõparatio.

Oĩa ſuo mõ deſiderant deum.

tum. Tolle hoc et tolle illud: et vide ipm bonū si potes. Ita deū videbis non alio bono bonū: sed bonū ois boni: scz causaliter: ita q vna est bonitas oim per causalitatē: scz bonitas diuina: et multe sunt bonitates formaliter: qlibet. s. res formaliter est bona sua bonitate. Scdo oia desiderant deum vt auriliuz quo in esse cōseruant. Nā ipse deus portat. i. conseruat oia verbo virtutis sue dicit aplus Hēb. j. vt ptz ℣ precedenti. Tertio oia desiderāt deū vt bonū in quo oia quietātur et nobilitāt. Nā de⁹ est bonū primū: totū integrū: z pfectū. Et primo oia desiderāt deū: eo q ipse est primū bonū. Nā sicut oēs nūeri participāt vnitatē: vnitas aūt est per se nō participās numerū aliquem. Ita deus est per se bonus id est essentialiter bonus: nō habens bonitatem suam ab alio. ps. Bonorū meorū nō indiges domine. Uñ sicut ipse essentialiter est sua deitas: ita est per se essentialiter sua bonitas. Ois autem bonitas creature participative est bonitas diuina Hec Diony. Et hoc est ad excludendū errorem Arrij z Origenis: qui posuerūt deitatē: entitatē z bonitatē esse participatā a patre. Ut ergo ostēdat q entitas deitas z bonitas equaliter conuenit filio sicut patri: dicit filium esse bonum primum. Scdo oia desiderāt deum: eo q est bonū totum. Sed cum totū dicitur dupliciter: scz totū qđ cōstat ex partibus vt dom⁹ prout est in materia in actu. Constat enī ex fundamēto tecto et parietibus: vt ex partibus suis. Et totū quod est ante partes: vt domus prout est in mente edificatoris. Istud dicitur ante partes: q preexistit domui faciende ex partibus ei⁹. De⁹ igit cū sit bonū totū nō sit totū quasi sit ꝓpositū ex partib⁹: q hoc repugnat simplicitati diuine. Uerū. Si dici potest vnissim⁹ est: sed est de⁹ totū ante partes: q ipsa deitas patris z filij z spiritussancti: est quasi prehabēs oia bona. Tertio oia desiderāt deum: eo qđ est bonū perfectū. Sed cū dupliciter dicat aliquid perfectuz. Uno modo q complete factū: sicut cum dicimus perfectā esse nostrā ambulationē: cū scz cōplete terminauimus eā. Alio modo qđ habet naturā et virtutē proprie speciei: sicut sit hō perfectū animal: eo q habet naturā sensitiuā. Deus autē nō sit bonū perfectum primo modo: q qđ non est factū nō potest dici perfectum: deus autē factus nō est nec creatus. Sed sit perfectū bonū in quantum est maxime in sua natura et virtute perfectus. Quarto omnia desiderāt deum inquātum est bonum integrū. Nam integrū dicitur per exclusionem vel remotionem diminutionis sicut dicimus hoiem nō esse integrū si aliquo membro priuetur vel truncetur: z q deus nō hz alicuius mali admixtionem sicut creature terrestres: nec alicuius boni priuationē sicut et celestes quibus deficit saltem immutabilitas: nec alicui⁹ boni subtractionem: quia nihil ei subtrahi potest. Ideo dicitur bonū integrū: z per cōsequēs est ab oibus concupitū. Hec Diony. ij. ca. de diuinis no. z Tho. in scriptis ibidem.

Excellentia quadruplex bonitatis diuine.

Perfectū sit dupliciter.

℣. VI. Quam bonus Israel deus

his q recto sunt corde. Ubi circa deū quē nobis ostendit nō naturalis: premittenda est vera illustratio: quia deus Israel interpretat videns deū: z signat fideles videntes per fidē. i. credentes ea q sunt fidei: q cōtinent in symbolo figurato in gradib⁹ scale vise ab Israel: in cui⁹ summitate de⁹ innixus erat. Gen. xxviij. Secūdo addēda est cōgrua cōuersatio: q his q recto sunt corde. Rectū sit cuius mediū non discrepat ab extremis. Extrema nostra sunt principiū et finis. Ego sum alpha z o. i. principium z finis. dicit dns Apoca. j. scz ois creature. Cū igitur cōuersatio nostra in operibus suis incipit a deo per rectam intētionē: et terminatur in deum per cōpletā executionē: z mediū nō discrepet scz in prosecutione per alicuius debite circūstātie omissionē: recti sumus corde. Extrema nostra sunt natiuitas z mors: in quibus pauperes et humiles inuenimur ac dolētes. Si igit mediū id est dū viuim⁹ nō discrepat ab humilitate z paupate et luctu recti sumus. Extrema amoris qui est in corde nostro etiam sine eo esse non pōt: vñ et igneū est: sicut deus qui est primū peramādum. Ultimū est proximus dilectione amplexandus: medium nos sumus. Si ergo nō discordemus a extremis. i. vt nō amemus nos tm: sed deū z proximū nobiscum: recti sumus corde. j. Cor. xiij. Charitas nō querit que sua sunt. s. tātum: sed que dei z proximi. Psal. j. Recti diligunt te. Tertio expectanda est dulcorosa degustatio. ibi. q bonus. Inuenitur bonus dominꝰ aie querenti eū. Inuenitur aūt z degustatur deus bonus in rerum creatione. Uñ Eccls. iij. Cuncta fecit bona in tēpore suo. In rerum cōseruatione. Uñ Jaco. j. Omne datū optimū quo scz ad naturalia: et oē donū perfectū. s. quo ad gratuita: desursum est a deo causante z cōseruante. Et de populo dei cōseruato p suā bonitatem dr Sap. xvj. Q q bonus z suauis est spiritus. dñe qui vt dul. tu. in fi. demō. ꝛc. Loquitur de manna dato ad conservationē vite illius ppli. Inuenit p gustum deus q bonus. i. valde bonus in rerū quietatione z nobilitatione. Aut replet in bonis desiderū tuum. s. in bonis que reperiuntur in deo. Unde Aug. Oia sunt aspera z tu solus es requies: z inquietuz est cor nostrū donec requiescat in te. Inuenit enī q bonus essentialr: z sic nemo bonꝰ nisi solus deus: ait christ⁹ Mat. xix. Mat. x. Luc. xviij. Inuenitur q bonus totaliter. Uñ in figuram dicere potest qlibet aia que p pctm deū amisit illud Tob. x. c. Omnia simul in te vno habentes te nō debuimus dimittere. Inuenitur q bonus perfectionaliter. Mat. v. Pater vester celestis perfectus est Inuenitur q bonus integraliter. Aplus. j. Tim. vj. Qui solus hz immortalitatem. i. immutabilitatē: quod nulla creatura habet: z ideo nō hz integrum bonuz. Stabilisq manens dans cuncta moueri. Boe. de cōsola. phie. lib. iij. metro. ix. et sic veritissime ait. Ego sum pastor bonus. Jo. x. Qui pascit oues suas: eos scilicet qui recti sunt corde dando gustū sue bonitatis: z per lumen naturale z magis per gratie additum quod ostendit nobis omnia bona in seipso. Uide declarationem horum in ℣ precedenti: scilicet quomodo deus est bonus illis modis.

Bonitas dei bonitas multipliciter.

℣. VII. Bonꝰ es tu ait psal. ad do

minum: z in bonitate tua doce me iustificatiōes tuas. ps. cxviij. Bonus est dns in se: z in bonitate sua quam communicat creaturis: docet nos z iuuat facere ea q nos faciūt iustos z bonos quod lex naturalis ostendit lumen a deo impressum. Ubi sciendum est qđ ratio boni (vt bonum dicitur esse perfectuz cui nihil deest) consistit in tribus. s. in modo: in specie: z ordine. Unde Augu. in lib. de natu. boni. sic ait. Omnia quanto magis moderata z speciosa z ordinata sūt: vbi hec tria sunt: magna bona sunt: vbi parua: parua bona sunt: vbi nulla: nulla bona sunt. Et item Aug. exponens illud Sap. xj. Omnia disposuisti in pondere: numero z mensura. dicit qđ idem est mensura quod modus: idem est species quod numerus: idem ordo quod pondus: z hec conueniūt creatori z creature omni in esse naturali: z rationali in esse morali: seu opere virtuoso z in esse penitentiali z in esse penali. Quātum ad primum Aug. ad Oros ium. Numerus: mensura z pondus ipse deus: bonus essentialiter: bonus es tu. Ipse enim scōm Aug. est mensura sine mensura. Est enī mensura ipse deus mensurans. i. mensuram cuilibet rei prefigens. Mensura autem mēsurata est cuilibet rei quātitas magna vel parua vel mediocris que a deo est. Est deus numerus sine numero a quo est omnis numerus: est enim numerus numerans omnes res. Numerus numeratus est vniuscuiusq rei propria qualitas qua vna res distinguitur ab alia que a deo est. Est deus pondus sine pondere a quo omne pondus. Est enim ipse deus ordo ordinans seu pōderans pondus omnibus dans ordinem z pondus. i. propriam inclinationem ad locum vel ad finem suum. Appropriantur etiā hec tria personis diuinis sic. Nam pondus ad pontentiam operantis: numerus ad sapientiam ordinantis: mensura ad clemētiā cōseruantis. Et ita pondus refertur ad patrē cui appropriat potentia. Numerus ad filiū cui attribuitur sapientia. Mensura ad spiritumsanctum cui appropriatur clementia: ita q ois creatura hz pōdus a patre creante: numerum a filio ordinante: z hz mensurā a spūsco cōseruante. Scdo hec tria seu tres conditiones inueniūtur in omni creatura. Unde Aug. in xj. de ciui. dei. sic ait. A deo est omnis mod⁹: omnis species: omnis ordo sine quib⁹ nihil inueniri pōt aut excogitari. Nā esse omnis rei create non pōt intelligi nisi sub relatione ad primam causam sub ratione triplicis cause. s. efficientis: formalis z finalis. Unde Augu. v. de ciui. dei. Tria de omni re inquirimus. s. quis eam fecerit: quo facta est res: z propter quid facta est. Et sic omnia fecit deus in pondere: numero: z mensura: vnde habet bonitatez. Nō aūt quare bonū in his tribus consistit est ista. Quia vnumqđq intantū est bonū: z per ois appetibile inquantum est perfectuz. Est autem bonum perfectum cui nihil deest eorum que requiritur sm modū sue perfectionis. Perfectio autem boni seu ratio boni vt pfecti: integratur ex parte cause efficientis: ex parte cause distinguentis: z ex parte nature inclinantis. Primo ratio boni vt perfecti integratur ex parte cause efficientis: que quidē cōstituendo bonum in esse dat sibi certum modū essendi. s. esse cōmensuratum z ꝓportionatum. Et talia sunt modus vel mēsura. Nam cā efficiens dat modū vel mēsurā bono ex qua efficit proportionatū

Ratio boni in tribus.

Inquirimus de oi re tria.

Extrema hoim que sunt.

portionatū vel cōueniēs appetitui:z sic efficit appetibile. Unde Aug.dicit q̄ mēsura modū p̄figit. Scō ratio boni vt perfecti integratur ex parte forme specificātis z distinguētis. Nā p̄ter cām efficiētē ad perfectionē boni requirit causa formalis que bonū specificet z distinguat:z ꝓpter hoc ponit ab Aug.forma vel numerus. Rō quare ponit forma est q̄ vnūquodq̄ a forma sua speciem hz. Rō aūt quare Aug.dicit q̄ numer⁹ speciē p̄bet est:q̄ sicut in nūeris vnitas addita vel subtracta variat speciē numeri: ita in diffinitiōibus q̄libet differētia addita vel subtracta variat speciē boni cuiuslibet rei create:vt dicit Arist.in sua Meta. Tertio perfectio boni integratur ex parte nature inclinātis:sicut eñ a forma causat specificatio:ita etiā ex forma sequitur inclinatio ad cōuenientē actionē vel finē. Nam vnūquodq̄ per formā suā agit z tēdit in illud q̄ sibi cōuenit ꝑm suā formā. Et quātum ad hoc ponit ab Aug.p̄dus vel ordo:sicut eñ corpus p̄dere fertur ad locū suū sursum vel deorsum:ita q̄libet res sua forma inclinatur z ordinat ad finē suū. Hec Tho.in.j.q.v.ar.v. Uñ Aug. Quid numer⁹ p̄dus z mensura. super Gen̄.ait q̄ mēsura modū p̄figit:numer⁹ cōi rei speciē p̄bet:p̄dus vero in loco suo ordinat z q̄escere facit. Et sic omnia fecisti in p̄dere:numero:z mensura. Et in ista bonitate cōicata creaturis sibi petit doceri iustificatiōes:vt.s.faciat omnia in pondere:numero:z mēsura:z inde iustificet vt bon⁹. Tertio he tres cōditiones reperiūtur p̄cipue in humana cōuersatione cū est iusta z bona. Et primo quo ad naturā in cōi:vt mēsura sit in aliq̄d agēdo mēte:ne fit irreuocabilis z immoderata ꝓgressio. Et hoc pertinet ad intellectū ne.s.plus vel minus sapiat q̄z opz. Uñer⁹ vt in mēte seu memoria habeat anima recolēdo singula beneficia dei z pctā sua. Secūda ad recōpensandū. Scā.s.pctā ad dolēdum. P̄dus est volūtatis z amoris vbi appetitur z fertur in illud q̄ dz:z respicit q̄d ei p̄ponat:hec aūt docētur a deo vt iustificationes exerceat z bona fiat. Scō possunt he tres cōditiones referri ad volūtatē:in qua principaliter cōsistit bonitas z malitia moral. Modus eñ z mēsura volūtatis est quātū volūtas innitit summe bonitati ꝓductiue omnis boni:spēs volūtatis in quātū hz suā rectitudinē z maxime extrāsformitate ad rectitudinem diuine volūtatis. Ordo volūtatis est cū voluntas sequitur diuinā volūtatē z eius bonitatē diligit super omnia:malū autez volūtatis est priuatio istorū triū:q̄ dz:q̄ cū creatura amatur vt deus vel plus q̄z de⁹:est defectus modi vel mēsure. Cum non amatur ꝓpter se sed ꝓpter sui vtilitatē:vt ꝓpter ꝓsperitatē habēdā vel cōsolationē vel bonū cōsequēdū in alia vita quasi aliō Iria seruāda homini erga deū. ab eo:est defect⁹ spēi. Cū nō amatur super omnia est defect⁹ ordinis. Tertio p̄sit he tres cōditiones reperiri in omni humana actiōe bona. Et ideo de⁹ fecit omnia in mēsura cōtra vitiū superfluitatis. In p̄dere cōtra vitiū leuitatis. In numero cōtra vitiū singularitatis. Et hec q̄ creaturis cōtulisse noscūtur a creaturis requirit. Habeas ergo p̄dus:serua numerū:mēsurā tene:z sic faciēdo diuidi nō poteris ab auctore. Falsitas nō hz mensuram: vñ euolat z ferit in incertū. P̄dus nescit leuitas:z non sinit esse stabile neq̄ firmū. Numerū nō seruat singularitas:z est diuisio vnionū. Ratio ergo p̄deris reddit stabilē:rō numeri reddit sociabilē:ratio mēsure reddit frugalē. Habe ergo p̄dus.i.stabilitatem in fide. Habe numerū.i.socialitatē in charitate. Habe mēsurā.i.frugalitatē in ꝓuersatiōe. In penitētia etiā he tres ꝑditiones debēt esse:vt quis iustificet in bonitate eius. Numerū dz attendere pctōrū quoties peccauerit:q̄ qualibet vice cōmisit vnū peccatū:de quo dz dolere z cōfiteri. Ps.vj. Lauabo per singulas noctes.i.pctā.lectū meū.i.conscientiā:in cōtritione z cōfessione prout docet ratio naturalis. P̄dus dz attendi peccatorū: q̄ diuersa est grauitas eorū. Aliter grauat venniale:aliter mortale. Et licet quodlibet mortale grauat vsq̄ ad profundū inferni:tamen vnū est grauius altero. Apoca.xviij. Quātū glorificauit se et in delicijs fuit:tantū date ei tormentū z luctū. quāto grau⁹ est peccatū:tanto magis ratio dictat dolendū. Mēsurare dz penā debitam peccatis:vt quāto plus peccauit plus satisfaciat. Jn veteri lege dictū est. Pro mēsura peccati erit z plagarū modus. Dicit tamē Hiero.de pe.dist.j.mēsurā. Mēsurā tēporis in agēda penitentia idcirco nō satis aperte p̄figūt canones pro vnoquoq̄ crimine:vt de singulis dicāt qualiter vnūquodq̄ emendandum sit:sz magis in arbitrio sacerdotis intelligentis relinquendū statuunt:q̄ apud deū nō tā valet mēsura tēporis q̄z doloris:nec abstinētia tantū ciborū q̄z mortificatio vitiorū. Qñ si quis nō egerit penitētiā:deus in iudicio omnia cōstituet in p̄dere numero z mēsura puniendo. Jnfligit eñ deus in iudicio penas peccatoribus. Jn numero vt multitudo penarū respōdeat multitudini peccatorū. Apoc.xviij. Duplicate illi duplicia ꝑm opera eius.et Eccli.xxviij. Jntuere in omnia opera altissimi:duo contra duo: z vnū ꝓtra vnū. Scō disponet deus penas in mensura: vt sciłz tanta sit quātitas pene z acerbitas:quanta fuit grauitas culpe. Mat.vij. Jn qua mensura mensi fueritis rmetietur vobis. Hier. Dicimus deū vt omniū rerū:ita z supplicioꝝ quoq̄ scire mensuram &c.xxiij.q.v.quid ergo.z de peni.dist.iij.q̄rat hic aliq̄s. Tertio disponit pen.as in p̄dere:vt.s.pena dānatorum respondeat cause vl rōni mouēti ad pctū. Plus eñ p̄derat culpa eiusdē generis in vno q̄z in alio:ꝑm q̄ magis vel minus impellēs habuit. Uñ plus puniuit angelū q̄ nullo suadēte peccauit:q̄z hominē q̄ De⁹ pl⁹ puniuit angelum q̄z hoiez. angelo tēpte offendit. Sap̄.vj. Exiguo cōcedit mia.i.peccāti p infirmitatē vel ignorātiā:z se humiliāti in pnia. Potētes autē po tenter tormenta patiētur id est ex malitia vel indurati in peccatis. Hiero. Si duri colli sum⁹:si in peccatis vsq̄ ad mortē illicite perduramus:assidue peccātū nō miserē⁹ deus. dist.xciij. diaconi.v. circa finem. Hec tenet Alexā.in.iiij.parte.sum.partim Hugo in postillis.partim Robertus Holkot in libro Sapientie.

§.VIII. Dixi domino deus me⁹

es tu:q̄ñ bonorū meorū nō indiges. ps̄.xv. Omnis creatura indiget bonis alicuius:saltē dei:sed deus nullius bono eget. Et ex hoc ostēditur infinita sua bonitas:q̄ cū,in se habeat omne bonū nō indiget nec nostri:nec aliorū. Sed nos indigem⁹ bonis ei⁹: imo nec aliq̄d boni habere possum⁹:nisi ab eo. Et rō naturalis De multiplici distinctiōe boni. appetit bonū:sz diuersa z multipler distinctio dat de bono. Una est Aug.de libe.arbi. Quā etiā ponit magister in.ij.sen.scz q̄ bonorū quedā sunt minima:quedā media:quedā maxima. Minima bona sunt bona tēporalia:vt diuitie:honor:fama:potestas:z hmōi:z his contingit bene z male vti. Bona vtiq̄ sunt in sua natura. Uñ Esa.j. Si volueritis z audieritis me:bona terre comedetis:ait dñs. Bona etiā sunt bene vtēti:q̄(vt ait p̄h̄s)organice. t.instrumētaliter deseruiūt felicitati:sed cōiter vt in pluribus homines male eis vtūtur cum copiā habent. Uñ dixit dives ille de quo habet Luce.xij. Anima mea habes multa bona reposita in ānos plurimos comede:quiesce:bibe:epulare. Et ideo mia magna vtitur deus cū hominibus:cū nō dat abundātiā horum eis. Bona media sunt potētie anime z alia naturalia:quibus possumus vti bene z male:vt intellectus:volūtas:sensus corporis:et hmōi. Gen̄.j. Uidit deus cūcta que fecerat z erāt valde bōa. Neq̄ eñ meliora in suo esse naturali z specifico esse potuerūt. Potest quidē equo dare meliorē naturā deus:puta naturā hominis sed nō remaneret equus:sz esset alteri⁹ nature:scz humāe:sic homini vt haberet naturā angeli:sed nō esset homo. Jsta aūt bona naturalia dat deus vni meliorā q̄z alteri:nō quidē quātum ad naturā:sz quātū ad vsum. Nā ita hz intellectū naturalē z memoriam z phantasiā vnus fatuus sicut sapiētissim⁹. Sed ꝓpter indispositionē organi corporalis:cui est affixa potētia phātastica vel memoria:fatuus deficit in vsu rōnis:quā altus acutissimam hz. Qđ aūt dicitur in parabola Matt.xxv.q̄ dñs tradidit bona Nota exp̄ssionem. sua seruis vnicuiq̄ ꝑm suā virtutē. Non sic est intelligēdū quasi habēti meliora naturalia det deus maiorē gfam bonoꝝ spūalū vt virtutū:cū manifeste videam⁹ habētes magnā memoriā z acutum intellectū esse peruersos:z alios rudes z hebetes esse deuotos z sanctos. Sz principaliter ex liberalitate dei hoc fit ꝑm illud apli ad Eph̄.iij. Unicuiq̄ nostrū data est gfa ꝑm mēsurā donationis christi. Secūario dātur bona spūalia ꝑm ꝓpriā virtutem.i. conatū ad recipiendū z ad exercendū ea vt magis se ꝓpararet. Et q̄ ceteris paribus habēs meliora naturalia:magis se preparat:sic p̄t maiorē gfam recipere. Bona maxima sunt gfa z virtutes necessaria ad salutē:z his bonis nemo male vtit. vñ Augu.dicit q̄ virtus est bona qualitas mētis qua nemo male vtit. Sed vt dicit Alexā.in.j.parte sum.hoc intelligendū est de virtutibus cōsideratis formaliter nō materialiter:nā de ipsis virtutibus cōsideratis materialiter:vt de abstinētijs:ieiunis:actib⁹ iustitie z fortitudinis z hmōi:cōtingit hominē male vti:inquātum homo de ipsis superbit. Aug.dicit de ciui.dei q̄ virtutes cū referūtur ad seipsas z nō propter aliud repetūtur:inflate z superbe sunt.i.materia superbie z elationis. Sed formaliter cōsideratis sic eis nemo male vtitur:q̄ actꝰ qui procedit ab habitu virtutis nō potest esse malus:sicut nec ipsa virt⁹ potest esse mala. Ex quo igitur tēporalia sunt minima bona z virtualia maxima:z rō naturalis dictat maiora bona preponere minoribus. Jdeo dz quilibet tēporalia cōtēnere vt cōsequatur spiritualia:z media bene regulare z ordinare. vñ Hiero.dicit. Nō modicū errat qui minus

bonū maioꝝ ꝓponit. de cōse. di. v. nō mediocriter. Lex autē naturalis docet vitare errorē. Et apls ad Gal. vj. Dū tēpus habem⁹ operemur bonū ad oēs. Operationes aūt sunt potentiarū anime. Ponitur alia distinctio seu differentia bonoꝝ ſm Alex. in. j. parte. q. viij. Dicit em̄ q̄ est quadruplex bonū: scz bonū nature: bonū virtutis politice: bonū gratie: z bonū glorie. Bonū nature cōuenit generaliter omni enti. Et tale bonū est perfectio debita z cōueniēs nature. Ūñ Eccles. iij. Omnia fecit bona tēpore suo. s. deus: huj⁹ priuatio vel carētia est malū nature. Scōm bonū est bonū virtutis politice: qđ bonū hz principiū intra nos: eo q̄ virtus politica est virt⁹ que acq̄rit̄ volūtaria cōsuetudine. Et actibus em̄ generātur habitus: sicut patet de castitate: abstinētia: iustitia: z hmōi. Ūñ dñs per Hieremiā. c. vij. ait. Bonas facite vias vestras z studia veste. i. opera vestra: z habitabo vobiscū: q̄ talia disponūt ad gr̄am. Sed istud bonū nō sufficit ducere ad salutē. Unde Aug. dicit. Nullū bonū. s. ducēs ad salutē: sine summo bono. i. deo per gratiā inhabitāte. Ubi deest agnitio eterne z incōmutabilis veritatis falsa est virt⁹: etiā in optimis moub⁹. xxviij. q. j. oēs deinceps & ex his ita q̄s. Et q̄ actus virtutū acquisitarum sunt similes actibus virtutum infusarū: ideo quātūcunq̄ opera virtuosa operet̄ quis: scire nō pōt certitudinaliter se esse in statu grē: q̄ scire nō valet si opera eⁱ⁹ bona procedūt a virtute infusa vel acquisita: vel naturali inclinatiōe. Tertiū est bonū gratie qđ cōuenit creature ratiōali bene dispositē. Et istud bonū hz principium partim intra nos z partim extra nos. Dicit em̄ Aug. Qui fecit te sine te nō iustificabit te sine te scilicet cooperāte z per liberum arbitriū cōsentiente. Justificat aūt per infusionē gratie: z consensum liberi arbitrij adultos z paruulos per vsum sacramēti. Et istud est sufficiēs ad salutē cōsequēdam. ij. Lor. xij. Sufficit tibi gratia mea: dictū fuit Paulo. Ipsaz aūt propriā gratiā nemo meretur: scz ex diuina liberalitate homini largit̄. Ideo dicit gratia qua gratis. i. sine meritis data. Ab hac aūt gratia procedunt omnia bona virtutū infusarū in diuersas potentias anime ad eas faciendū expeditas in operibus bonis. Sicut a sole procedunt plures radij ad illuminādū omnes partes orbis: z quodlibet opus bonū procedēs a virtutib⁹ infusis: per gratiā est meritorium vite eterne. Ad qđ hortatur apostol⁹ ad Gal. vj. dicēs. Bonū autē facientes nō deficiamus. tēpore em̄ suo metemus. s. mercedē eorū. Quartū est bonū glorie: z tale est bonū perfectuz qđ cōuenit anime informate per gratiā. Sicut enim in materia est necessaria prima dispositio ad formē susceptionem. Ita est necessaria dispositio que est per gratiā ad adeptionē glorie. Ps. cij. Qui replet in bonis desiderū tuū. s. deus. Neq̄ em̄ repletur desiderū anime nisi bonis glie. Cōfitere ergo dño in bōis: z benedic deū seculoꝝ: ait Tob. xiij. c. j. lauda z regratiare eū pro bonis collatis tibi. Bona nature virtutis politice: gratie z glie. Et bonū quidē nature pōt distingui in duo. s. in naturalia tibi cōcessa q̄bus consistis: z tēporalia tibi largita ad vsum: que bona etiā in se habēt naturā suam bonam: vt diuitias: cibū: potū: vestitum: z alia huiusmodi. Et ista figurantur per illa bona sua que tradidit dominus seruis suis vt negotiarentur in eis. s. quinq̄ talēta.

De quadruplici differentia bonorum.

Bona est capax glorie.

Bonum iteruz diuiditur.

§. IX. Tertia distinctio boni est

ſm Tullū z Amb. z Tho. scz q̄ bonoꝝ aliud vtile: aliud delectabile: aliud honestū. Hec diuisio boni nō est sicut diuisio vniuoci qđ equaliter predicatur de suis partibus: sed sicut diuisio analogi in sua analogata: quod per prius z principalius predicatur de vno q̄ de alijs partib⁹ suis. Nam bonum per prius z principalius dicitur de honesto. scdario de delectabili. tertio de vtili. Ratio diuisionis boni in hec tria est ista: q̄ bonū est aliquid in quātum appetibile. Appetitur aūt aliqđ bonum tribus modis. Primo em̄ appetitur aliquid nō ꝓpter se sed ꝓpter aliud. s. vt quod dam medium per qđ in aliud bonum tēditur: z tale vocatur bonum vtile. Sic etiā isto modo appetuntur diuitie: vt. s. medium per qđ quis possit habere victū: vestitum: honorē: z glorią: z delectationes. propter qđ dicit Salomon Eccls. x. c. Pecunie obediūt omnia. Scdo appetitur bonum vt quedā res terminās appetitum per se totaliter. Et tale vocatur bonum honestū. Dicitur aūt bonū honestū qđ propter se desideratur. z hoc est bonuz virtutis: ad qđ hortatur apostolus dicens. j. ad Lor. xiij. Omnia honeste z ſm ordinē fiant in vobis. Et bonum honestum permaxime reperitur z perfecte in virtutibus infusis. vnde Sap. vij. dicitur de vera sapientia. s. infusa que sine gratia esse nō potest. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa: z innumerabilis honestas per man⁹ illius. Tertio appetitur bonum vt quies in re desiderata z cōcupita: z tale est bonum delectabile prout appetuntur delectationes ciboꝝ: venereoꝝ: z ludorum: z hmōi. Sed si delectationes sint vitiose: vt q̄ cōtra ordinē rationis. ſm. illud Prouer. ij. Letantur cū male fecerint z exultāt in rebus pessimis. Letari est delectari. Dicit Brego. in moral. q̄ momēta neū est qđ delectat: eternum quod cruciat. s. animā propter delectationes prauas. Sed si delectationes sint bone vt in actibus bonis: maiores z perfectiores sunt delectationibus quibuscūq̄ mūdanis ducētes ad delectatiōes eternas. ſm illud Ps. xv. Delectationes in dextera tua. i. in bonis spiritualibus o deus: vsq̄ in finē. i. cōducūt homines ad finē vltimum. Bona igitur vtilia non habent in se vnde desiderentur: sed desiderantur solū vt dicentia in bonum alterū: sicut sumptio medicine amare desideratur: non propter se: sed propter sanitatē. Bona vero delectabilia nullā aliā rationē habēt appetibilitatis nisi delectationē: cum z aliquando sint noxia z inhonesta: sed honesta in se habēt vnde desiderentur. Hec Tho. in. j. parte. q. v. Opponitur autem bono honesto malū culpe: z bono delectabili malū pene: bono autem vtili nō opponitur aliqđ speciale malū: eo q̄ bonū vtile ordinat in bonū honestū vel delectabile sicut in finem. Tho. in questionibus de malo. Cū igitur ratio naturalis ostendat nobis ista varia bona: z lex naturalis dictet meliora inter bona appetenda et prosequenda. Ideo cum bonum honestum sit precipuuz in quo inuenitur vtilitas maxima: q̄ consecutio salutis: pax mentis: et edificatio z dilectio proximi: ac etiam delectatio precipua. Ergo declina a malo vbi est annexum bonum delectabile vel vtile temporaliter: z fac bonum honestum z virtuosum: et inquire pacem eternam omnia bona faciendo propter pacē supernam.

Uerorum bonorum discretio.

§. X. Signatum est super nos lu

men vultus tui domine id est lex naturalis: que ostendit nobis bona que appetuntur. Et sicut bonū naturaliter appetitur: ita z maius bonū est cum aliquid cognoscitur magis appetitur: propterea enim plus amatur z queritur vnū aureū q̄s argenteū nu misma: q̄ maius bonum vtilitatis est in eo. Pluribus autem rationibus ostenditur vnum bonum esse maius seu melius altero vnde z magis appetendum.

quō vnū potest cē melių altero pluribus cōmunibus.

¶ Quia diuturnius.
¶ Quia impermixtius.
¶ Quia communius.
¶ Quia sufficientius.
¶ Quia honorabilius.

Primo vnū bonū est maius altero: q̄ diuturnius. Ubi sciendum q̄ sicut in malis quāto diuturnius est malū tanto peius: ita econtrario in bonis quanto diuturnius bonū tanto melius. Patet per exēplum. Egrotari per annū qđ pertinet ad malū pene seu nature est peius q̄s per mensem vel hebdomadā. Unde z naturaliter magis horretur z si potest vitatur. Sic infirmitas anime que est peccatū quāto magis durat tanto peius. Peius enim est permanere in peccato per mensem q̄s per hebdomadā. Unde extra de cōsue. c. vlti. dicit. Tāto sunt grauiora peccata quāto diuturnius animā infelicē detinēt aligatā. Consuetudo enim peccandi z habituatio eius aggrauat peccatū. Itē q̄ plus hz de ratiōe mali malū culpe q̄s pene: ideo semper preeligendū est malū pene quodcūq̄ q̄s minimū malū culpe. Unde Aug. xxxij. qō. v. ita ne. ait. Potius debet quis omnia mala sustinere q̄s peccato consentire. Sic dixit z fecit Susanna. Melius est mihi absq̄ opere. scz malo incidere in manus hominū q̄s peccare in cōspectu dñi. Dañ. xiij. Sed in bonis quāto diuturni⁹ tāto melius: z ideo magis eligendū. Et ratio: q̄ quāto bonū est diuturnius tanto securius possidetur. Et quāto quis cū voluntate magis habituata z fixa in bono operatur: tanto opus est perfectius. Et ideo dicitur Threno. iij. Bonum est viro si portauerit iugū obediētie ab adolescētia sua. Cum igitur bona spiritualia virtutum permaneant: nec auferri vel amitti possint cōtra voluntatem habētis: vt dicit Amb. de peni. dist. ij. sapiens. Bona autē tēporalia auferri possint inuitis vel amitti saltē in morte. Unde Amb. super Lu. Nō sunt hominis bona que secum afferre nō pōt: ergo magis eligenda spiritualia q̄s tēporalia. Secundo vnū bonum est maius altero: q̄ impermixtius seu purius. Bonum enim qđ est sine malo: est maius z magis eligendum q̄s qđ habet admixtionē mali: et gaudium sine tristitia est maius gaudio qđ habet annexā tristitiam. Cuius ratio est: q̄ bonum quāto delectabilius tāto melius z magis eligendum. Sed bonū qđ est malo purius z impermixtius est delectabilius. Cū ergo bona spiritualia non habeāt admixtionem

Uirtutuz hōestas.

mixtionem mali aut tristitie. Añ dicitur de sapientia vera. Venerunt mihi omnia bona pariter cū illa: ait sapiens Sap. vij. r. viij. Nō habet amaritudinē cōuersatio illius: nec tediū cōuict⁹ ei⁹: sed letitiā r gaudiū. Bona aūt terrena siue diuitie siue voluptates: habeāt multā tristitiā r anxietatē admixtam. Unde saluator eas spinis cōparat Luce. viij. q: pungūt r mentē lacerant diuersis afflictionibus. Ideo spiritualia bona sunt preeligēda. Respectu tamē sui in casu. s. presuppositā culpā cōmissā: melius est bonum malo admixtū. s. bonū penitentie admixtū dolori r tristitia cōtritionis q̄ gaudere r magis eligēdū. Melius est enim penitere q̄ gaudere. Ps. Bonū mihi dñe q: humiliasti me. s. per cōpunctionē. Respectu etiā amici cū tristatur: melius est enim cōtristari q̄ gaudere: qđ pertinet ad cōseruationē amicitie. Flere cū flentibus, ait apls. Ro. xij. Tertio vnuz bonū est maius altero: q: cōtus bonū. Bonū etiā quanto cōmunius tanto diuinius: ſm pm. i. perfectius: qđ intelligitur de illo bono cōi qđ ſm se totum r in eodē tēpore pōt a multis participari: sicut aspectus ludi in theatro: r doctrina in populo propinata. Huius ratio est: q: bonū simpl'r est maius r magis eligendū q̄ bonū alicui. Sz bonum simpliciter. i. ex se r ex sua natura est bonū cōmune. Bonuz aūt particulare vel ppriū est bonum alicui isti vel illi. Aplus ad Gal. vj. Dū tēpus habemus operemur bonū ad omnes. Et. viij. q. j. scias. dicitur q: vtilitas cōis vtilitati vnius preponenda est. Et charitas nō propria cōmunibus: sed cōmunia ppriis anteponit. inquit Aug. in regula. Illud autē bonū cōe qđ nō potest simul ſm se totū a pluribus participari in eodē tēpore: sicut vnū equū vel vnā vestē. Aut etsi in eodē tēpore: nō tamē ſm se totū: sed ſm partē pōt participari sicut pecus: sic bonū propriū est maius r magis eligendū q̄ cōe. Et ratio est: q: illud bonū qđ habetur in omni tēpore est maius bonuz q̄ illud qđ habet aliquo tpe: r qđ habetur ſm se totū q̄ ſm partē: talia sunt tēporalia. Sz spiritualia vt deus r virttutes ſm se totas possunt haberi in omni tēpore deo operante ergo ꝛc. Quarto vnū bonū est maius altero q: sufficientius. Nam illud bonū quo habito nullo indigem⁹ est maius eo quo habito adhuc alijs indigemus. verbi gratia. Justitia est maius bonū q̄ fortitudo. Huius ratio est: q: habita fortitudine adhuc iustitia indigemus: scz ad recte conuuendū. Sed habita iustitia nō indigem⁹ fortitudine. Nā si omnes homines essent fortes adhuc indigerēt iustitia: que redd it vnicuiq; quod suū est. Sz si omnes homines essent iusti: ad nihil esset vtilis fortitudo: qđ intelligendū est de fortitudine ſm actū. Nam cū fortitudinis actus sit repellere nociua r aduersa sustinere: cū talia non semper occurrant: nō semp est necessaria fortitudo ſm actū: sed bene indigemus fortitudine ſm habitū. Est ergo vnū bonuz sufficientius altero: vel q: per se sufficiēs sine alio: aliud nō sufficiens sine alio: vt est inductū exēplum de fortitudine r iustitia. Vel q: tale bonū est finis qđ potest esse sine his que sunt ad finē: sed non econuerso. Nā habitis que sunt ad finem non habetur finis sz habito fine nō indigemus his que sunt finē. Exēplū de medicina r sanitate: r de diuitijs r beatitudine. Vel q: tale bonū est principiū omniū qđ potest esse sine bono qđ nō est principiuz omniū. Ex his sequitur deū r gloriā eius r ꝑtutes alijs bonis mundi esse maiora: r ideo magis eligenda. Sed sufficientissimum bonū est deus: q: nullo indiget. Ps. xv. Bonorū meoꝝ non indiges domine. Gratia dei sufficit ad salutem: non autem alia bona. ij. Coꝝ. xij. Sufficit tibi gratia mea r. c. ix. Omnē sufficientiā habentes abundetis in omne opus bonū. Quinto aliqđ bonum est maius altero: quia eligibilius. Et ex parte eligibilis rei est aliquod bonū magis eligibile. Vel ratiōe maioris desiderij. quāto enim aliquod bonū magis cōmuniter desideratur tanto est maius. Vel ratione maioris pretij: quia quorū pretia sunt maiora illa meliora. Pretium enim est quedā mensura rei appretiate. Vel ratione maioris dāni: nam illa sunt meliora quorū damna seu amissiones eorum sunt maiora: q: maiori bono maius dānum opponitur. Et q: beatitudo est bonum qđ omnes maxime desiderāt ſm Aug. de ciui. dei. r q: nō est digna ponderatio anime cōtinētis. i. equale pretiū ad bona tēporalia: r idē de alijs virtutibus: r maximum dānum acquiritur ex istis bonis mūdanis male vsis: quia priuatio beatitudinis vere. scōm illud Job. xxj. Ducunt in bonis dies suos: r in puncto ad inferna descendunt: ideo eligenda r magis amanda sunt bona eterna r spiritualia alijs. Hec Aristo. Rhetoricorum. lib. j. c. xv. Raynerius.

Bonum vnius est melius altero.

Sufficiētia bono rū vnde.

§. VI. Diffiniēs Jsido. in. v. ety⁹/

mo. ius naturale sic ait. Jus naturale est cōmune omniū nationum: eo q; vbiq; instinctu nature: non aliqua cōstitutione habetur: vt viri r femine cōiunctio: liberorū successio: r puerorū educatio: cōis omniū possessio: r omniū vna libertas: acquisitio eorum q̄ celo terra mariq; capiūtur. Itē depositi rei vel cōmodate pecunie restitutio: violentie per vim repulsio. Nam hoc aut si quid huic simile est: nūq̄ iniustū sed naturale equūq; habeē in decre. dist. j. ius naturale. Dicit ibi glos. q; ius naturale seu natura dicitur multis modis. Quandoq; dicitur natura vis insita rebus ex similibus similia procreans. Sc̄o dicitur natura quidā stimul⁹ seu instinctus nature: ex sensualitate prouenies ad appetendū: procreandū r hmōi. Tertio modo dicitur natura instinctus nature ex ratione prouentēs: qui etiā dicit naturalis equitas. Hic autē in isto capitulo supponit pro instinctu rōnis: r sic cōpetunt omnia exēpla huius capituli: r finis etiā cū dicitur: eo q; ipsum ius vbiq; inter homines instinctu nature. i. inspiratione dei. Archi. post Lau. De⁹ em̄ ꝺr natura naturās: oīa alia natura naturata. Ponit autē Jsido. octo effectus iuris naturalis. Cōiunctio maris r femine. Nota ſm Alex. q; hec cōiunctio pōt dupliciter considerari. Uno modo inquantū est signū significās videlicet coniunctionē christi r ecclesie r anime ad deū: r sic nō est de iure naturali: sz diuino. Deus em̄ instituit sacramēta ecclesie inter que est matrimoniū. Alio modo inquantū est quedā res ipsa scz cōmixtio. r sic est de iure naturali. Sed si ius naturale dicat instinctus sensualis: r sic ipsa cōiunctio simpliciter r absolute est de iure naturali. Sed si dicatur instinctus rationis: sic cōiunctio maris r femine nō quecūq;: sed maritalis cū debitis circūstantijs est de iure naturali. Successio liberorū alias susceptio r melius. glos. nō intelligē de successione que fit per hereditatē: cū illa nō sit naturalis: sed de successione que fit per carnis propaginē. Uel etiā potest intelligi de illa per quā liberi succedūt iure naturali patrēbus. vt. ff. vnde liberi. l. j. r. l. scripto. Puerorum educatio. glo. Parentes em̄ debēt thesaurizare filijs: nō filij parentib⁹ ſm apostolū. xvj. q. j. predicator. Similiter filius patrē egentē cogitur alere. xxij. q. iiij. c. inter. Tenetur autē pater filios educare nō solum quo ad corpus: sed etiā r multo magis quo ad animā per doctrinā r correctionē ad bonos mores habēdos de iure naturali: r sic intelligitur illud apostoli. j. ad Timo. v. Si quis suorum r maxime domesticorū curā non hz fidē negauit. i. fidelitatem naturalē: q: cōtra ius naturale facit. Cōmunis omniū possessio. Arch. post Lau. i. res possesse. alias cū possessio sit nomen iuris cōmuniter possideri non pōt: nec aliquid a pluribus insolidum: nec naturaliter nec ciuiliter: qđ dic vt notatur extra de probatio. c. licet. Et nota ſm Alexā. q; lex naturalis circa cōionem r proprietatē dictat aliquid tripliciter. Dictat enim aliquid q: debitum: aliquid q: bonum: aliquid q: equuz. Quia debitū dictat q; in casu necessitatis sunt oīa cōia. In statu em̄ isto omnia sunt: cōmunicanda. Et hoc modo in precepto est cōmunicatio: r hoc est dictamē respectu rerū ad sustētationē personarum. Et inde sumitur illud Matt. vij. Omnia quecūq; vultis vt faciant vobis homines ꝛc. Respectu vero personarum quātum ad multiplicationē prolis: dictat q; vtr sit propria r ſm omne tēpus. iuxta illud. Quod tibi nonvis fieri ꝛc. Sc̄o modo lex naturalis aliqđ dictat circa cōionem r proprietatē q: bonū: r sic in statu nature institute dictabat omnia esse cōia. In statu vero nature corrupte dictat q; bonum est aliqua esse propria: alioquin bona egerēt r ideo nō staret societas humana: q: mali omnia raperēt: r scōm diuersuz statum dictat q; bonū sit q; omnia sint cōia: r q; aliqua sint propria. Dictat tertio aliquid lex naturalis circa cōionem r proprietatē q: equum. Et sic ſm dictamē equitatis dictat quedā esse appropriabilia: r si in nullius sint bonis occupāti cōcedant. Et in his sunt que celo terra mariq; capiūtur: vt captio auium r piscium. Omniū libertas. dicit Arch. post Alexā. q; est loqui de natura seu iure naturali duplicitur. s. ſm statum ante pcm̄ r post pcm̄. Ante peccatū nō fuit seruit⁹: sicut dicit Aug. Lex ergo naturalis dictat cōem libertatē oīm ſm statū nature institute. Sz ſm statū nature corrupte dictat: q; est necessaria seruit⁹ et dominium ad coercēdum malos ſm Augu. de ci. dei. Dictat enim ratio iustū esse rationabiliter viuētes dominentur his qui carnaliter viuunt. Acq̄sitio eoꝝ q̄ celo terra mariq; capiunt. Glos. Hec em̄ r alia que in nullius bonis succedūt occupāti concedunt: vt infra. de re. diuis. fere. Arch. dicit q; quinq; modis dicitur aliquid in nullius bonis esse. Natura vt liber homo mare r hmōi. Factō vt qđ pro derelicto habetur. Cēsura populi vt res sacra: vniuersitatis cōmunia. Tēpore vt thesaurus. Casu: vt cū tacet hereditas. Qđ ergo in nullius bonis est. s. in re vel in spe: qđ dico pro-

Lex naturalis dictat tripliciter.

Tob. iij.

Octo effectus iuris naturalis.

De natura quō dicit multis modis.

Jus naturale qđ sit.

Aliqđ ꝺr esse in bonis nullius q̄nq; modis.

pter hereditatē iacentē: que in spe est in bonis alicuius. Item qō in nullius bonis est nō censura: sed cōstitutione hominū vt res sacra occupāti cōceditur si apta fuerit occupari: sed nō vt occupet: qō dico propter liberū hominē. Deposite rei vel cōmodate pecunie restitutio. glos. Fallit hoc in casu qui habetur. xxij. q. ij. ne quis. Et est cū furiosus in furia repetit gladiū suū depositū: tunc enim non debet reddi. Fallit in alio casu scilicet cū deponēs rem z dominus rei simul petant rem: potius enim debet restitui domino cū scitur. ff. depositi. l. bona. Violentie per vim repulsio: quod tamē intelligitur cū moderamine inculpate tutele z non animo vindicandi: sed se defendendi hoc faciat z incontinenti: z tunc nō incurritur nec peccatū nec excōmunicatio quo ad percutientē clericū: nec irregularitas etiā si sequatur mutilatio vel homicidium: nisi dedisset operam rei illicite: vt furando vel faciendo: propter qō inuasus vt se defendat mutilat: vel etiā si aliter poterat euadere casum cuius daret operam rei licite. De hoc tamen. xxiij. q. j. in summa. z in. iij. parte. ti. xiij. de clericis.

Titulus. XIIII. De lege Moysaica.

De lege diuina in communi z eius excellentia respectu aliarum. Capitulum. j.

Differūt lex diuina z naturalis.

Triplex perfectio noue legis.

Exo. xx.

Watt. v.

Luc. xv.

Lex diuina q̄tuor rōnibus est necessaria.

Dupler est perfectio. Vtutis.

Mirabilia huius legis debent cōsiderari q̄tuor.

Quo ad latoris sublimitatem.

Quo ad receptoris propinquitatem.

Quo ad valoris quantitatem.

Quo

Post legem eternam et naturalem agendū est de lege diuina. De qua ait propheta ps. xviij. Lex domini immaculata cōuertēs animas: testimoniū dñi fidele sapientiā prestās paruulis. Lex dñi dicitur quā dñs tradidit. s. euangelica: quam ipse dñs incarnatus instituit: z Moysaica quā dñs tradidit populo Israel per Moysen: vt patet Exō. xx. Quāuis enim lex naturalis sit vna: tamen diuina est dupler. Et ratio huius est: q̄ lex naturalis dirigit hominē p̄m quedā precepta cōia: in quibus cōuenit tā perfecti q̄ imperfecti: z ideo est vna omniū: sed lex diuina dirigit hominē in quibusdā particularibus p̄ceptis: ad que nō similiter se habent perfecti z imperfecti: z ideo dupler ponit scz. vete. z no. testa. que differūt nō in specie: sz sicut perfectū z imperfectū: sicut puer z virilis etatis. Vñ apls ad Gal. iij. z. iiij. cōparat statū veteris legis puero existēti sub pedagogo: z legē nouam statui virl. s. perfecti. Attēdit aūt ista pfectio z imperfectio quātū ad tria. Primo ex parte finis vltimi: q̄ lex vet⁹ ordinabat ad bonū sensibile z terrenū homines. Lex noua ordinat ad bonum intelligibile z celeste. Unde christ⁹ in principio sue predicationis statim inuitauit ad regnū celeste dicēs Watt. iiij. Penitētiam agite: appropinquabit eim regnū celoū. Secōo ex parte officij: q̄ lex vetus cohibebat manū: noua aūt animā: q̄uis enim in veteri lege prohibetur mal⁹ affectus: vt patet in nono z decimo precepto: nō tamen puniebatur per legē talis trāsgressio. Tertio ex parte motiui: q̄ lex vetus inducebat ad obseruantiā metu penarū quas taxauerat. Lex aūt noua hoc facit amore qui infunditur in cordibus fideliū per gratiā christi. hec Thoīn. j. ij. q. xcj. ar. v. Ad hoc etiā facit qō dicit Gratia. in decre. xxiij. q. iiij. hec autem ex his omnibus dicit eim in lege veteris testamēti corporalis pena statuta est. In lege vero euangelij omni peccanti p penitentiā venia promittitur. Unde illam a terrore incepit dicens. Ego sum dominus deus zelotes: visitās peccata patrū in filios vsq; in tertiā z quartā generationes. Hec vero a lenitate māsuetudinis z misericordie: ita inquiens. Beati pauperes spiritu: beati mites ꝛc. In illa dicebatur qui fecerit hoc vel illud morte moriatur: in ista dicitur: gaudiū est super vno peccatore penitentiā agente ꝛc. Et vt vniuersaliter dicatur. In lege popul⁹ ille rudis seruili penarū timore cogebatur. vnde z legē in pedagogū accepit. In euāgelio aūt ppls gratie liber z adultus filiali amore et hereditatis certitudine ad cultū diuine seruitutis inuitatur. hec ibi. In predicto aūt versu psalmiste notantur quatuor rationes quare fuit necessariū institui legem diuinā: seu notātur quatuor excellentie legis diuine ad humanas p̄m Tho. j. ij. q. xcj. ar. iiij.

Est propter cohibitionem omnis criminis. ibi. Lex domini immaculata.

Est propter directionem mentis. ibi. Conuertens animas.

Est propter certitudinē veritatis. ibi. testimonium dñi fidele.

Est propter consecutionem felicitatis. ibi. sapien. pre. par.

Prima igitur rō quare fuit necessariū dari legē diuinā vltra naturalē z humanā est. ppter cohibitionē z exclusionē omnis criminis. vt eim dicit Aug. de libe. arbi. Lex humana nō pōt omnia mala que fiūt prohibere vel punire: q̄ dū auferret mala omnia: seq̄retur q̄ multa bona auferrētur: z impediretur vtilitas boni cōis: qō est necessariū ad obseruationē humanā. Vñ Aug. Tolle meretrices de ciuitatib⁹ z implebis oīa libidinib⁹: q̄ accederent homines ad nuptas: virgines: vel alias corruptelas vñ scādala seq̄rētur. Lex aūt naturalis vt in plurib⁹ obscurata erat: z multa pcta ignorabātur esse mala. Et ideo vt nullū malū impunitū z impunitū remaneat fuit necessariū dari legē diuinā q̄ nullum permittit pctm. Et ideo dicit. Lex dñi immaculata. i. nullum permittēs peccati turpitudinē. Secōa ratio est. ppter directionē mētis: de his etiā pōt homo legē ferre de quibus pōt iudicare. Iudiciū aūt hominis nō pōt esse de interioribus animi motibus vel volūtatib⁹ qui latēt: sed solū de exterioribus qui apparēt: vt dicit Urba. papa. De manifestis loq̄mur: occultoū eim (alias secretoū) cognitor z iudex est de⁹. di. xxxij. erubescāt. z lex dicit. cogitationis penā nemo patiat. de pe. di. j. cogitatiōis. Et tamē ad perfectionē vir tutis requirit q̄ in vtrisq; actib⁹. s. interioribus et exterioribus homo sit rect⁹. Lex aūt humana nō potest sufficiēter cohibere z ordinare actus interiores mētis: z ppter hoc necessariū fuit q̄ superueniret lex diuina: q̄ prohibet actus etiā interiores vitioū. vt illud Exo. xx. Non cōcupisces rem proximi tui. z illud Mat. v. Qui viderit mulierē ad concupiscendam eam iam mechatus est causa in cor. suo. Et ideo dicit ps. Cōuertēs animas q̄. s. exteriores z interiores actus dirigit. Tertia ratio est. ppter certitudinem veritatis. Homo eim dz scire absq; omni dubitatiōe quid debeat agere z q̄d vitare. Sed per legē naturalē vel humanā non potest hoc sciri: qō patet ex hoc: q̄ de reb⁹ humanis ideo diuersa iudicia dātur. ppter incertitudinē humani iudicij: z precipue de rebus cōtingentibus z particularibus: ex quib⁹ diuerse leges z cōtrarie feruntur. Ut ergo homo absq; dubitatione aliqua scire posset quid ei agendū: q̄d ei vitandū: necessariū fuit vt in actibus proprijs dirigeret per legē diuinā: de qua ps. q̄ errare nō potest: z ideo subdit. Testimoniū dñi fidele: sz propter certitudinem veritatis. Lex dicitur testimonium: q̄ in ea deus testat. i. declarat q̄d debeat agere vel vitare: z quid inde expectare penā sz vel premiū p̄m obseruantiā vel trāsgressionē eius. Quarta ratio est. ppter adeptionē felicitatis: per legez eim homo dirigit actus. ppios ad vltimū finē. Si aūt homo ordinaretur ad finez tm naturalē qui nō excederet. ppoītionem facultatis naturalis hominis sufficeret lex humana: sed q̄ homo ordinat ad finē supernaturalē. i. ad finē eterne beatitudinis qui excedit facultatē humane vite. z ideo fuit necessaria lex diuina: per quā homo ordinaret ad finē eterne beatitudinis. Lex eim diuina tradit ea que sunt credēda fide: z sacra q̄b⁹ hō iustificat: z ad beatitudinē supnā tēdit. Hec aūt nō habētur lege naturali vel humana: z ideo subdit. sapiētiā pstās puulis. i. humilib⁹. Sapiētia est notitia diuinoū q̄ pfecte habet in supna beatitudine: nō in vita presenti.

De conditionibus illius legis quantum ad latorem z receptorem. Capitulum. ij.

Et q̄ prior tempore est lex veteris testamenti: ideo prius de ea agatur. de qua loquēs. ppheta ait ps. cxviij. Reuela oculos meos: z cōsiderabo mirabilia de lege tua. Ut ait Hier. lex spiritualis est: z vt intelligatur reuelatiōe op⁹ est. Eius autē est reuelare seu interptari per maxime cuius est cōdere. Et quia dñs deus cōdidit ipsam legē: ad ipsum oratione recurrēdū est: vt nobis reuelet q̄d in ea intrēdat. Iudei q̄ innituntur. ppio sensui: intelligentes eā carnaliter z p̄m superficiē: remanēt vacui in intellectu eius: in multis vero delirantes in expositiōe eius: etiā quo ad moralia: vt ptz Watt. v. dictū est antiquis. nō occides ꝛc. Et in huius figurā cū legē illā Moyses populo exponeret: ponebat velamē super faciē suā: ad inuendū intellectū eius ipsis velatū z absc̄sum. Et vt dicit Hilarius. intelligentia dictoū ex causis est assumēda dicēdi: q̄ nō sermoni res: sz rei est sermo subiectus. extra de verbo. sig. intelligentia. z Grego. dicit: q̄ nō intētio verbis: sed verba debent deseruire intentioni. xxij. q. v. humane. Erat ergo prophetia: vt velamen obscuritatis q̄ō est in superficie litere auferatur: q̄ litera occidit ait apostol⁹. ij. Cor. iij. Et tunc cōsiderabit mirabilia de ipsa lege: q̄ omnia in figuram cōtingebāt illis. j. Cor. x. precipue quo ad cerimonialia: z significabāt mysteria christi z ecclesie: que mirabilia sunt. Facta autem reuelatione huius legis per spiritū sanctū loquentem per expositores eius considerare debet mirabilia eius quadrupliciter.

De⁹ reuelat legis secreta.

¶ Quo ad temporis congruitatem.

§. I. Quãtum ad primũ scz de la/

tore legis veteris testamẽti cõsiderãdo q̃s dederit: z quõ mirabiliter est data. Data eñ est lex ista a deo vero z bono: mediante ministerio angelorũ: qđ ostẽdit apostolus Gal. iij. dicẽs. Lex data est z ordinata per angelos in manu mediatoris: ordinata. i. ordinabiliter data per angelos. i. per Moysen z alios ministros q̃ angeli dicũtur. Mal. ij. Labia sacerdotis custodiũt scientiam ꝛc. q̃ angelus dñi exercituũ est: vel data per angelos. i. ministerio angelorũ: in quibus angelis erãt vtiq; pater z filij z spiritussanctus: z aliquãdo sine vlla distinctione persone per illos figurabatur: in manu mediatoris: subdit. i. in potestate christi qui est mediator dei z hominũ: vt scz illa lex staret dũ vellet: z cessaret cũ sibi placeret. Apparebat ergo angelus in forma humana: vt creditur vel alia Moysi. Et loquens voce humana in persona dei: ex parte dei dicebat. Ego sum dominus deus tuus fortis zelotes ꝛc. scz representatiue: leges meas custodite. Fuit aũt hoc cõgruũ: q̃ diuina (vt erat lux siue lex illa) deferuntur hominib9 mediãtibus angelis ſm Dion. Ratio specialis huius conuenientie est q̃ videmus in omnibus potestatibus z artibus hũc ordinẽ seruari: q̃ superior artifex per se formã inducit: inferior autem materiã ad formę susceptionẽ disponit: sicut nauifactor per se nauẽ cõpaginat: sed per alios. scz. per artifices subministrantes disponit z preparat materiã: scindẽdo z dolãdo ligna z hmõi. Sic a simili: q̃ lex noua est perfecta eo q̃ perducit ad finẽ supernaturalem eterne beatitudinis: ideo immediate data est per christũ deum hominẽ factũ. Lex autẽ vetus imperfecta fuit: q̃ nõ perducit: sed disponit ad perfectã salutẽ humani generis. Et ideo cõueniens fuit vt per angelos hominibus daretur. Tho. j. ij. q. xcviij. art. iij. Fuit etiam data mirabiliter: q̃ apparebat mõs Sina fumigãs et fulgurans. Et audiebantur tonitrua: z hoc ad inducendum illum populum ad reuerentiam legis z obseruantiam: z innuendum: quia lex illa erat timoris non amoris.

Exo. xx.

Mos diuinus in regimine mũdi.

§. II. Quantum ad secũdum scilz

de cõditione populi recipientis illã legẽ. Mirabile est etiã considerare quare illi soli populo Judeorũ fuit data illa lex. Assignatur autẽ ad hoc triplex ratio. scz. dispõnis: discretionis: z promissionis. Et primo fuit conueniens dari illã legẽ populo Judeorum potius q̃s alij populo ratione dispositionis: q̃ alijs populis declinantibus ad idololatriã: solus ille populus Judeorũ remãsit in cultu vnius dei: z ideo alij populi indigni erãt illa lege dei: q̃ vt dicitur Matt. vij. nolite sanctũ dare cãibus ꝛc. Unde sicut lux corporalis nõ lucet nisi oculo disposito: ita lux spiritualis vt lex non datur nisi disposito. Est autẽ homo dispositus ad ipsam legem per voluntatẽ per quã vult homo sub lege viuere z legi obedire. Unde q̃ solus populus Judeorum se preparabat ad receptionem legis: ideo cõgruũ fuit vt sibi traderetur illa lex. Et si arguatur cõtra: q̃ etiã in alijs populis gentiliũ erãt alique persone digne: vt Job z alij. Respondetur q̃ lex non datur personis particularibus: sed populis. Quãuis ergo alique psone in alijs nationibus bone essent: nõ tamẽ populus: nisi populus Judeorum: z ideo cõgruit ei dari. Tamẽ quia ista ratio nõ est sufficiẽs: cũ populus Judeorũ declinauerit ad idololatriã post datã legem q̃d grauius fuit. Ideo inducẽda est scda ratio que est ratio discretionis: vt scz populus Judeorũ tanq̃ a deo electus: z tãq̃ dignus ab alijs populis distingueretur per legẽ veterẽ sibi datã a deo: cõgruũ etiã erat vt populus ille de quo christus nasci elegerat pre ceteris quadã sanctificatione polleret q̃d fiebat per cerimonias legis. Tertia ratio est propter promissionẽ. Que autẽ ꝓmissio facta est ostẽdit apostolus ad Gal. iij. dicẽs. Abrae dicte sunt promissiones z semini eius: non dicit z seminibus quasi in multis: sed quasi in vno: z semini tuo qui est christus. Ista autem promissio: scz q̃ ex semine Abrae christus nasceretur: nõ fuit ex meritis Abrae: sed ex gratuita electione z vocatione dei. Si autẽ vlterius queratur: quare deus magis elegit populum Judeorũ q̃s aliũ ex quo nasceretur. Nõ potest ratio assignari sufficiens nisi suũ beneplacitũ. Est aũt cõueniens respõsio ad hmõi z similes questiones illud dictũ Aug. super Joã. Nemo venit. scz. ad deũ nisi tractus: quẽ aũt trahat z quẽ non trahat cuz istũ trahat z illũ nõ trahat noli iudicare si nõ vis errare: si nõ traheris ora vt traharis. Tho. j. ij. q. xcviij. arti. iij. Cõtinebat autẽ illa lex triplex genus preceptorũ: scilz moraliũ: cerimonialiũ: iudicialiũ. Et moralia quidẽ sunt de dictamine rationis naturalis: vt decalogus z alia moralia que reducũtur ad ipsum. Et ad obseruantiam illorũ obligabãtur non solũ Judei: sed omnes nationes: et semper obligãtur: q̃ dictat ea rõ naturalis. Tamẽ vt dicit Alexan. in. iij. parte sum. Moralia precepta prout sunt de iure naturali: dictãt in genere bonũ faciẽdũ z malũ vitandũ. Sz prout moralia sunt de iure legis Moysaice: dictãt hoc in speciali z determinate: vt patet in decalogo. Honora patrẽ z matrẽ: nõ occides: et huiusmodi: prout autẽ moralia sunt de lege euangelica: dictant ipsa implẽda nõ timore pene vt lex vetus: sed intuitu amoris diuini. Data aũt sunt moralia q̃ sunt de actib9 virtutũ in se vt per illa homines efficerentur boni z amici dei. Cerimonialia autez sunt instituta ad ordinandũ homines ad deũ circa cultum diuinũ: nõ solũ enim homines ordinãtur ad deuz per actus interiores: vt credere: sperare z amare: sed etiã per exteriores quibus homo profitetur diuinã fuitutẽ. Et circa cultũ exteriorẽ erãt cerimonialia precepta obligãtia solũ illum populũ Judeorũ in illo tẽpore. Judicialia sunt instituta ad ordinãdum homines ad inuicem ad pacifice cõuiuendũ per modũ statutorũ vt faciat alteri alter q̃d iustũ est: z solos Judeos obligabat. Ũñ apostolus ad Ro. vij. cũ diuisset. Lex quidẽ sancta quasi subdẽs ista tria genera preceptorũ subdit: z mãdatũ iustũ sanctũ z bonũ: vt iustũ referatur ad iudicialia: sanctũ ad cerimonialia: q̃ sanctuz dicitur deo dicatũ. bonũ ad moralia. i. honestũ. Tho. Mirabile est ergo considerare cum quanto ordine z sapientia fuit data illa lex.

Triplex genus pceptorũ cõtinebat lex Judeorũ.

§. III. Tertio de valore seu vtili/

tate legis mirabile est cõsiderare. Ubi primo sciendũ q̃ etsi illa lex nõ fuit perfecte bona sicut lex euangelica: q̃ non continebat gratiã: z ipsa lex euãgelica pducat ad gloriaz q̃d lex Moysaica nõ faciebat: propter q̃d dicit apostolus de ea ad Heb. vij. Nihil ad perfectũ adduxit lex: tamẽ fuit bona illa lex: nõ mala: vt quidam falso dicebant. Contra quos dicit apostolus ad Rom. vij. Lex quidẽ sancta. Bonũ eñ 9: aliquid dupliciter scilz perfectũ z imperfectũ: pfectũ est q̃d est per se sufficiẽs ad inducendũ z cõsequendũ finem. Imperfectũ aũt quod nõ est per se ad hoc sufficiẽs: sed disponit z operatur ad hoc: sicut medicina perfecta est que disponit z operatur ad sanitatẽ: sed nõ perficit. Sic lex vet9 q̃ prohibebat peccata per penas disponebat ad gratiã z salutẽ: licet eam non conferret sicut lex euãgelica: que ideo perfecta dicitur. Tho. j. ij. q. xcviij. artic. j. Utrum autẽ ipsa lex iustificaret et quomodo. Pro huiusmodi declaratione sciendum ſm Tho. j. ij. q. c. artic. xij. q̃ iustificatio potest sumi quadrupliciter. Uno modo z hoc proprie pro creatione iustitie prout iustitia est virt9 generalis importans rectitudinẽ quandã mentis: z tũc cum hec sit duplex. scz. infusa per dei gratiã: z acquisita per humanũ exercitiũ. Loquẽdo de infusa que est vera iustitia ſm quã quis est iustus apud deum: ſm illud ad Rom. iij. Si Abrãã iustificatus est ex operibus legis: habet gloriã: sed nõ apud deũ. sic isto modo pcepta legis Noe: etiam moralia iustificabant: q̃ causare non poterãt iustitiã infusam que est solũ per gratiã dei. Si loquẽdo de iustitia acquisita: sic obseruatio illorũ preceptorũ iustificabat. q̃ cũ moralia sint de actibus iustitie: z ex actibus frequẽtatis generentur habitus virtutis acquisite: sic ex actibus tẽperantie generantur habitus tẽperantie. Ideo z illa precepta obseruata iustificabant causando iustitie habitũ acquisitum: qui tamen non est sufficiens ad salutẽ. Secũdo modo iustificatio sumitur pro dispositione ad iustitiã: z sic illa precepta legis iustificabant: quia disponebant obseruantes ad gratiã christi iustificantẽ. Per obseruantiã enim illorũ retrahebãtur ab idololatria z alijs vitijs: vnde magis erant dispositi ad gratiã. Quod autẽ dominus dicebat Leuit. xviij. Custodite leges meas atq; iudicia: que faciens homo viuet in eis: nõ intelligitur de vita gratie que iustificat: sz de vita corporis in qua conseruabatur: quia implendo legẽ non incurrebat penas legis: quarũ alique erant pene mortis. Tertio sumitur iustificatio pro significatione iustitie: sicut vrina dicitur sana: quia designat sanitatẽ. Et isto modo omnia legalia illa: et precipue cerimonialia iustificabant: quia figurabãt gratiã z sacramẽta nra noui testamẽti q̃ vere iustificãt. Unde z Aug. dicit: q̃ vita illi9 populi ꝓphetia erat christi z ppli christiani. Et apostolus. j. Cor. x. Omnia in figurã contingebant illis: facta sunt autẽ propter nos. Unde apostolus ad Gal. ij. Si enim per legẽ iustitia: ergo gratis mortuus est christus id est sine causa. Et ibidem. iij. ca. Si data esset lex que posset iustificare: alias vtuificare ꝛc. Quarto modo sumitur iustificatio pro executione iustitie: z sic omnia legalia iustificabant: aliter tamen z aliter. Nã cerimo

Bonũ dicitur aliquid dupliciter.

Quadrupliciter põt sumi iustificatio.

nialia cõtinebant quidẽ in se iustitiã: sz in generali prout. s. illa exhibebãtur in cultũ dei: in speciali vero nõ cõtinebant ꝑm se iustitiam: nisi ex sola determinatione legis diuine. Et ideo de huiusmodi preceptis dicitur cõmuniter q̃ non iustificabãt nisi ex deuotione z obediẽtia faciẽtiũ. Moralia vero z iudicialia ꝑcepta cõtinebãt quidẽ ꝑm se iustũ vel in generali vel in speciali: sz moralia cõtinebãt id qd̃ est iustũ iustitia generali que est omnis virtus. Sz iudicialia id qd̃ est iustũ iustitia speciali que cõsistit circa cõtractus humane vite que sunt inter homines adinuicẽ. Et sic ꝓ executiõe iustitie sumitur iustificatio: cũ apostolo ad Ro. ij. Nõ auditores legis iusti sunt apud deũ: sed factores legis iustificabuntur. Ꝓ maiori declaratione dictorũ sciẽdũ ꝑm Tho. j. ũ. q. ciij. q̃ illa cerimonialia erant quedã remedia adhibita ex ordinatione legis ad tollendas quasdã immũditias ex statuto legis inductas corporales que tollebant idoneitatẽ ad cultum diuinũ: quasi quedã irregularitates: sicut dicebatur immũdus leprosus: vel qui tangebat mortuum z hmõi. Et hoc est qd̃ ait apostolus ad Heb. ix. q̃ sanguis hyrcorũ z taurorũ z cinis vitule aspersus inquinatos sanctificauit ad emũdationẽ carnis. Sz immũditia mẽtis id est culpa non tollebat: q̃ expiatio a peccatis non potuit fieri nisi ꝑ christũ qui tollit peccata mundi: z q̃ mysteriũ passionis christi nondũ erat peractũ realiter: ille veteris legis cerimonie nõ poterãt realiter in se continere virtutẽ ꝓfluentẽ a christo incarnato z passo: sicut continẽt sacramenta noue legis: z ideo nõ poterant iustificare z a peccatis mũdare: poterat tamen mens illorũ patrũ in veteri lege coniungi christo incarnato z passo. Et ita ex illa fide iustificabãtur: cuius fidei protestatio quedã erat ipsa cerimoniarũ obseruatio inquãtum erat figura christi. Et q̃ etiam expiarent illa cerimonialia ab immunditijs corporalibus erant in figurã expiationis peccatorũ faciẽde ꝑ christũ. Et sciendũ ꝑm Tho. j. ũ. q. xcix. q̃ omnia ꝑcepta legis ꝑ illa tria genera cõprehenduntur. Vnde dicitur Deut. vj. Hec sunt ꝑcepta z cerimonie atq̃ iudicia que mandauit dominus deus nobis. Si qua ergo alia in scriptura vocabula ponuntur sub illis continentur. Nam iustificationes de quibus fit mentio frequẽs in ꝓs. possunt dici omnia ꝑcepta legis: inquãtum sunt quedã executiões legalis iustitie vel etiã ipse pene vel ꝓmia que ponũtur in lege trãsgressoribus z obseruatorib⁹ ꝓsunt dici iustificatiões ꝑm q̃ de⁹ aliquos iuste punit vel ꝓmiat testimonia aũt de quibus dicit in ꝓs. z Deut. vj. Custodi ꝑcepta dñi dei tui ac testimonia: ꝓt dici vno modo ea que ꝓmiunt ad penã vel ꝓmiũ in lege inquãtũ sunt protestatiões diuine iustitie. Vel alio modo dicũtur testimonia q̃ ostendũt auctoritatez dei ꝓcipiẽtis. vt illud Exo. xx. Ego sum dñs deus tu⁹ etc. Et illud Deu. vj. Audi Isrl dñs deus tu⁹ deus vn⁹ est. z illud Gen. j. In ꝓncipio creauit de⁹ celũ etc. Inter ꝓceptũ aũt z mandatũ est hec differentia: q̃ ꝑceptũ est de his que sunt de necessitate salutis seruãda: vt decalog⁹. Mãdatũ vero qd̃ nõ est necessariũ ad salutem: sz qd̃ perfecti⁹. Vel ꝑceptũ ꝓt dici qd̃ de⁹ iussit per seipm. Mandatũ quod per alios mandauit: vt per Moysen z Aaron.

Cõparatio tripliciũ ꝓceptorum.

Omia ꝑcepta legis comprehẽdũtur sub tribus.

Ꝑceptũ z mãdatũ differunt.

§. IIII. Quantum ad quartũ sciz

quomodo ꝓgruo tẽpore data sit illa lex: ꝓsiderare mirabile est. Fuit enim data lex Moysaica inter legẽ nature z legẽ gratie. Et conueniẽs fuit ratione ista. Quelibet lex imponitur duobus generibus hominũ. s. bonis z malis: alijs tamẽ z alijs rationibus. Qd̃ sic ꝓz. Imponitur eĩ lex malis: sciz duris z superbis: in remediũ cõtra ignorãtiã: z in flagellũ cõtra superbiã. Per legẽ eĩ mali. s. superbi z duri cõuincuntur z domantur: z q̃ homines illo tẽpore erãt tales: ideo cõueniens fuit vt tẽpore Moysi lex vetus daretur ad cõuincendũ eorũ superbiã. Superbiebat eĩ homo de duobus: sez de sciẽtia z potẽtia. Primo de sciẽtia quasi ratio naturalis posset ei sufficere ad salutẽ. Et ideo vt de hoc eius superbia cõuinceretur permissus est homo regimini sue ratiõis absq̃ adminiculo legis scripte. Et ex hoc experimẽto potuit homo dicere q̃ patiebatur defectũ rationis: q̃ homines vsq̃ ad idololatriã z turpissima vitia ꝓlapsi sunt. Et ideo post tẽpus legis nature fuit necessariũ dari legẽ scriptã. s. Moysaicã: q̃ per legẽ cognitio peccati ꝑm apostolũ. Secũdo superbiebat homo tẽpore legis nature de potentia q̃ ex arrogãtia z superbia dicebat: deest qui iubeat: non deest qui impleat. Ideo postq̃ instructus est per legẽ scriptã conuicta est eius superbia de infirmitate z impotẽtia dũ implere non poterãt qd̃ per legẽ cognoscebãt: et ideo sicut apostolus cõcludit ad Ro. viij. qd̃ impossibile erat legi in qua infirmabãt ꝑ carnẽ: misit deus filiũ suũ vt iustificatio legis impleretur in nobis. Scõo lex vet⁹ data est bonis in auxilium z in signũ. Et in auxiliũ quidẽ ignorãtie z impotentie. Qd̃ quidẽ tunc necessariũ fuit: q̃ lex naturalis obscurari incipiebat ꝓpter exuberantiã peccatorũ. Oportebat autẽ dare hoc auxiliũ qdã ordine: vt sez ꝑ imperfectũ ad ꝑfectũ manuduceret: z iõ oportuit inter legẽ nature z legẽ gratie dari legẽ scriptã. Scõo lex illa fuit data bonis in signũ seu in figurã legis gratie. Omnia enim illa cerimonialia figurabãt mysteria christi z ecclesie et sacramenta que mirabilia sunt. Tho. j. ij. q. xcviij. ar. vj. Et q̃ adueniente veritate dz cessare figura: z figure debent cedere figurato. Ideo cũ tradita fuerit illa lex vt obligaret populũ illum quo ad cerimonialia z iudicialia vsq̃ ad cõsummationẽ seu impletionem figurarũ de christo que implete sunt in monte eius: ꝑ quã cõsecuta est salus hominũ: vnde dicit circa nouã. Cõsummatum est: z in signũ huius velũ templi qd̃ tegebat interiora scissum est mediũ: ad innuendũ q̃ velamina figurarũ deficiebant: ideo mortua sunt illa legalia: z nũc etiã mortifera. Et sciendũ q̃ cum queritur quo tẽpore cessauerũt legalia: q̃ non potuerũt seruari sine mortali peccato. Circa hoc Aug. distinguit tria tẽpora. Primuz ante passionẽ christi in quo legalia nõ erant mortua neq̃ mortifera: sed salutifera: z currebãt simul cũ euãgelio. Scõm tempus fuit mediũ inter passionẽ christi z diuulgationẽ euãgelij in quo tẽpore legalia erãt mortua: q̃ nullã virtutẽ habebãt neq̃ obseruari tenebãtur: nõ tamẽ erant mortifera: quia illi qui ex Judeis erant ꝓuersi ad fidẽ poterãt licite ea seruare: dũmodo nõ ponerent spem salutis in eis: putãtes. s. eorum obseruantiam necessaria quasi sine legalibus fides christi nõ sufficeret ad salutem vel posset iustificare: z ideo Paulus circũcidit Timotheũ: vt habetur Act. xvj. natũ ex Judea matre ad tollẽdũ scandala aliquorũ Judeorũ cõuersorũ zelãtium ꝓ observatione legalium: nõ aũt Titus hic erat nat⁹ ex gẽtilib⁹. Nõ eĩ gẽtiles cõuersi poterant seruare legalia sicut conuersi Judei. Ideo autẽ voluit spũssanctus q̃ nõ statiz inhiberet cõuersis ex Judaismo ad fidẽ christi observantia legalium: sicut inhibit⁹ fuit cõuersis ex gẽtilib⁹ ritus gentilium: vt ostẽderet differẽtia in vtrisq̃. Nam gẽtilitatis rit⁹ repudiabat tanq̃ semp illicit⁹ z a deo semp ꝓhibit⁹. Ritus aũt legis cessabat tanq̃ impletus per christi passionẽ: vtpote a deo in figurã christi institutus. Tertiũ tẽpus est post euãgelium diuulgatũ in quo legalia nõ solũ sunt mortua virtutẽ nullã habẽtia: sz etiaz mortifera: ita q̃ pctũ mortale est illa seruare. Et rõ huius est ꝑm Tho. j. ij. q. ciij. art. iij. q̃ oẽs cerimonie sunt quedã protestatiões fidei in qua cõsistit interior cult⁹ dei. Põt autẽ homo fidez interiorẽ ꝓtestari factis sicut z verbis: z in vtraq̃ ꝓtestatione si aliquid homo falsum protestatur peccat mortaliter. Quãuis autẽ sit eadẽ fides quã habem⁹ de christo: z quã habuerũt patres veteris testamẽti: tamẽ q̃ ipsi ꝓcesserũt nos sequimur: eadẽ fides diuersis verbis significat ab eis z a nobis. Nã ab eis dicebatur. Ecce virgo cõcipiet z pariet: z nos dicim⁹. Virgo cõcepit virgo peperit. Idẽ repreſentãdo per verba ꝓteritit tpis qd̃ illi per verba futuri tpis. Silr cerimonie veteris testamẽti figurabãt christum nascitur̃ passum z hmõi: facta autẽ noui testamẽti signant christum vt natũ z passum. Sicut ergo peccaret mortaliter qui nũc suã fidẽ ꝓtestãdo doceret christũ nasciturũ passiurũ z hmõi: qd̃ antiqui pie z veraciter dicebãt: ita nũc peccaret etiaz mortaliter si quis cerimonias legis seruaret quas illi antiqui pie z fideliter observabãt. Qd̃ autẽ dicitur Baruth. iij. Hic est liber mãdatorum dei z lex que est in eternũ: intelligit lex eterna illa quãtũ ad moralia simpliciter z absolute: quãtum vero ad cerimonialia est eterna ꝑm figuratum nõ figuram. Sciẽdum q̃ Hiero. z Augu. in hac materia fuerunt cõtrarie opi. Hiero. eĩm distinguẽs tãtum duo tpa circa illa legalia. Dicebat q̃ ante passionẽ christi in quo legalia erãt mortua: sz nõ mortifera. Aliud post passionẽ in quo erãt z mortua z mortifera: ita q̃ nõ poterant seruari sine mortali peccato. Et sic dicebat q̃ post passionẽ nũq̃ apostoli seruauerũt legalia ꝑm veritatẽ: sed quadã ꝓta simulatiõe ne. s. scãdalizarẽt Judeos z eorum cõuersionẽ impedirẽt: que simulatio intelligẽda est ꝑm Tho. nõ q̃ illos actus nõ facerẽt ꝑm rei veritatẽ: sz qd̃ nõ faciebãt tãq̃ legẽ obseruãtes. Sicut si aliqs abscinderet pelliculã mẽbri virilis ꝓpter sanitatẽ nõ causa circũcisiõis faciende. Sed indecẽs videtur dicere ꝑm Tho. q̃ apostoli ea occultarent ꝓpter scãdalum q̃ pertinent ad veritatẽ vite z doctrine: et q̃ vterentur simulatione in pertinẽtib⁹ ad salutẽ fidelium. Dicit etiã Hiero. q̃ Petrus simulatorie subtrahebat se a gẽtibus cõuersis cũ esset Antiochie. vt habet Gal. ij. vt vitaret scandalum Judeorũ quoz apl's erat: vñ in hoc nõ peccauit Petr⁹ z Paul⁹ simulatorie

Data fuit lex bonis in auxiliũ z signum.

Legalia quo tẽpe cessauerunt.

Distinctio de tribus varijs.

Esa. vij.

Rom. iij.

Not. circa cessationez legalium aliter sentit Hiero. ꝙ Augu.

simulatorie, eū reprehēdit vt vitaret scādalū gentiliū quoꝝ erat apl's. Sz hoc Aug. improbat: qz Paulus in Cañ. scriptura. s. ad Gal'. ij. in qua nefas est credere aliqd falsum: dicit qz Pe. reprehēsibilis erat. Añ verum est ꝑm Tho. post Augu. qz Pet. peccauit z Pau. nō simulatorie sed vere reprehēdit. Nō autē peccauit Pe. in hoc qz ad tēs legalia obseruauit: qz sciebat sibi licere tāq̄ ex Judeis cōuersō: sz in hoc peccabat qz in obseruatiōe legaliū nimiā diligētiā adhibebat ne scādalizaret Judeos: ita qz ex hoc sequebatur scādalū Judeoꝝ: magis teneť Augu. in hac materia. Ad hoc etiā facit qđ dicit Gratia. ñ. q. vij. testes ℣. fi. Paul⁹ Petrū reprehēdit qui erat princeps apostoloꝝ. Añ dať intelligi qz subditi ꝑñt reprehēdere suos ꝓlatos si reprehēsibiles fuerint. Sz hoc facile refellit si vñ sit reprehēdēdus attēdať. Petr⁹ cogebat gentes Judaizare. s. facto suo z a veritate euangelij recedere: cum Judeis gregē faciēs: z a cibis gentiliū latēter se subtrahēs. Par aūt est in se a fide exorbitare z alios a fide deijcere exēplo vel ℞bo. Nō ergo ex hoc ostēdit qz ꝓlati possint a subditis accusari: nisi cū ex orbitauerint a fide vel alios exorbitare fecerint. Ad hoc etiā facit dist. ix. si ad scripturas sacras. Tamē in illa nimia cōdescensiōe circa legalia non dicit peccasse mortaliť: sz venialiť ꝑm Tho.

Corollariū morale.

¶ De ꝑceptis moralibus ipsi⁹ legis in cōi z supadditis. Ca. iij.

De moralibus preceptis veteris legis, z de modo implēdi ea: vtrū cadat sub ꝑcepto: z de triplici eoꝝ differētia sub qua cōprehenduntur actus omniū virtutū: z si implere ea in charitate est in ꝑcepto: z si sunt dispēsabilia: z qz ista sunt difficilia ad cognoscendū: ideo cū Ps. orādū est. Da mihi intellectū z scru. legem tuā z custodiā illā in toto corde meo. Nō sufficit qz de⁹ dederit nobis legē nature z scripture. s. Moysaice. ꝑm illud Eccli. xvij. Addidit illis disciplinā: z legē vite hereditauit eos: nisi det intellectū eius. Lex dť a legēdo: qz sepe dz legi. Sed legere z nō intelligere est negligere. ¶ Humanꝰ aūt intellectꝰ de facili errat: sicut pz in doctoribus Judeoꝝ antiquis z nouis male intelligētibus legē: nō solū quoad cerimonialia: sed etiā quoad moralia. vt ptz Mat. v. z. vj. opz ergo qz deus det intellectū ad ipsam intelligendū quoad cerimonialia ꝑm spūalem intellectū ꝑm quē adhuc debet obseruari: puta qz nō comedantur carnes porcine. i. qz non habeantur mores lasciui. Quantum ad moralia scōm sensum literalem verum z de ipsis moralibus tria videnda sunt.

Moralīū triplex ē gradus.

Tria sūt videnda de ipsis moralibus.

¶ Ut modalitas faciēdi ea cognoscať. ibi. da mihi intellectum.

¶ Ut varietas subēdi ea perquiratur. ibi. z scrutabor legē tuam.

¶ Ut charitas implendi ea adhibeatur. ibi. z custodiam illam.

§. I. ¶ Precepta moralia sūt de actibus virtutū: sed actus humanꝰ nō potest esse virtuosus nisi fiat cū debito modo. Modus autē virtutis ꝑm ꝓ̄m in. ij. Etħ. consistit in tribus. Primū est vt operetur scienter: z hoc iudicať tam a lege diuina q̄ humana. Qđ enī quis facit omnino nescies se illud facere nō mereť premiū: z in malis nō mereť penā si est ignorantia inuincibilis: alias secus. Dz ergo quis seruare precepta sciēs illa esse ꝑcepta. Scōm qđ pertinet ad modū virtutis est vt operetur volēs vel eligēs: in quo importatur duplex motꝰ interior scz volūtatis z intentiōis. Et ista duo q̄uis nō dijudicet lex humana: eo qz legislator ipsius. s. legis. humane est homo: qui non ħz iudicare de interioribus actibus quos nō videt: sz de exterioribus. Lex tamen diuina dijudicat: qz deus qui est huius legis lator iudicat etiam de interioribus⁹ actib⁹ quos videt. Lex enī humana non punit volētē occidere: sz lex diuina punit. Añ dicitur Mat. v. Qui trascitur fratri suo reus erit iudicio: z sīr in bonis operibus malam intentionem. iuxta illud. Ne faciatis iustitiam vestrā coram hoibus: vt videamini ab eis. Mat. vj. Tertiā quod pertinet ad modū virtutis est vt firmiter et immobiliter opereť sz in ꝓposito. Et ista firmitas pertinet ad habitū: vt. s. aliquis ex habitu radicato operetur: z istud nō dijudicať nec a lege humana nec diuina. s. vt puniatur ex defectu huius. Sz si dz homo mereri in obseruando aliqđ ꝑceptū: opz qz z istud obseruet. i. qz actus eius procedat ex habitu virtutis infuso: non tamē trāsgressor est ꝑcepti vnde mereatur penā a deo nō habendo habitum virtutis: cuius actū operatur. ¶ Honorās enim parentes qđ pertinet ad ꝑceptū quartū: z est actus pietatis: q̄uis nō habeat habitum illius virtutis. s. pietatis: qđ semper est cū est in aliquo mortali peccato: vtiq̄ nō meretur ex hoc premiū a deo: nō tamē peccat mortaliter in hoc. Et sic quātū ad illud modus virtutis non cadit sub precepto legis. Intēntio enī legislatoris est de duobus.

Modus virtutis ꝓsistit in tribus.

Unum est id ad qđ intēdit per precepta legis inducere: z hoc est virtus. Aliud est id de quo intendit ꝑceptū ferre: hoc est quod ducit z disponit ad virtutē scilicet actus virtutis. Non enim est idem finis precepti: z id de quo ꝑceptum datur: sicut z in alijs rebus nō est idem finis: z illud quod est ad finē. Ergo intelligere debemus circa legē qz oportet impleri precepta eius scienter cognoscendo ea: libenter nō ex tristitia vel coacte faciēdo: recta intentione non sinistra implendo: firmiter habēdo habitum virtutis vt mereamur. hec bea. Thoñ. ſ. ij. q. c. ar. ix.

Ad duo est intentio legislatoris.

§. II. De varietate moralium quibus subēdit in lege actus oīm virtutū perqrēdi. ait Ps. Scrutabor legē tuā. Moralē dť a more. Mores ꝓpriē dicūtur actꝰ hūani q̄ cōueniūt rationi. Et hi sunt boni actꝰ. Actus autē humani qui discordant a ratione nō mores: sed mali mores dici debēt. Moralia ergo ꝑcepta sunt de his que pertinent ad bonos mores: que. s. cōueniūt rationi. Omne aūt iudiciū rationis humane cū a naturali ratione aliqualiter deriuetur: necesse est qz omnia ꝑcepta pertineāt ad legem nature: diuersimode tamē. Et possunt sic diuidi qz moraliū legū quedā sunt vt fundamēta: quedā vt superedificamēta: quedā vt additamenta vite virtualis. Unde et beatus Tho. ſ. ij. q. c. arti. xj. dicit: qz moralia triplex est gradus. Quedā enī sunt cōmunissima adeo manifesta qz editione nō indigent: sicut mādata de dilectiōe dei z proximi z huiusmodi: que sunt quasi fines ꝑceptorū. Finis autē in operabilibus est principium operādi. s. intētione. Et ideo hec ꝑcepta cōissima dicuntur fundamēta: qđ est primū in edificatione: z in his nullus pōt errare ꝑm iudiciū rationis. Preceptū etiam de fide habēda presupponitur ad decalogū: sicut z preceptū dilectionis. Sicut enī prima precepta legis nature cōmunia sunt per se nota habēti rationē naturalē z promulgatione nō indigent: vt qz nemini est faciēda iniuria: z qz bonū est faciendū. Ita z credere in deum est per se notū ei qui hz fidē: z nō indiget alia promulgatione nisi infusione fidei. Quedā vero ex moralibus ꝑceptis sunt magis determinata: quoꝝ rationē statim quilibet popularis potest de facili videre. Et qz in paucioribus huius cōtingit humanū iudicium peruerti: ideo ista editione indigent. Et hec sunt precepta decalogi data seu ꝓposita a deo per seipsum populo. Quedaz vero sunt quoꝝ ratio nō est adeo manifesta per se: sed solū sapiētibus. Et ista sunt precepta moralia superaddita decalogo tradita a deo populo per Moysen z Aaron. Sz qz ea que sunt manifesta sunt principia cognoscendi rationē eorum que nō sunt ita manifesta: ideo ista moralia superaddita decalogo reducuntur ad decalogū per modū cuiusdā additionis ad ipsa. Et ad quod libet ꝑceptorū decalogi reducūtur aliqua superaddita. vt infra declarabitur. Utraq̄ tamē genera ꝑceptoꝝ. s. illa prima cōissima: z ista supaddita cōtinentur in decalogo: sed diuersimode. Nam prima cōmunia cōtinētur in ꝑceptis decalogi: sicut principia in cōclusionibus primis. Supaddita aūt que per sapientes cognoscūtur: cōtinētur in eis sicut cōclusiones in principijs. Ipsa aūt precepta moralia sunt de actibus omniū virtutū. Nam peccatū ꝑm Amb. est trāsgressio legis diuine. Qđlibet aūt pctm̄ est contra aliquā virtutē directe: z cōtra aliqđ ꝑceptorū. Procuius declaratiōe dicit bea. Tho. ſ. ij. q. c. ar. q. qz cū lex omnis ordinetur ad bonū cōe: vt ptz ex diffinitione legis. precepta leguz diuersificāt̄ ꝑm diuersos modos cōitatū. Añ z ꝑhs in sua politica docet alias leges dādas in ciuitate que regitur per populū alias in ciuitate que regitur per aliquos potētes de ciuitate. Est autē alius modus cōitatis ad quē ordinatur lex humana: z alius ad quē ordinatur lex diuina. Lex enī humana ordinat homines ad cōitatē ciuilē que est hoīm adinuicē. homines aūt ordinātur adinuicē per actus exteriores: quibus inuicē cōicant. Ymō autem cōicatio pertinet ad rationē iustitie que est directiua cōicationis humane. Et ideo lex humana nō ꝓponit precepta nisi de actibus iustitie: etsi preciptat actus aliarū virtutum: vt qz nō fiat adulteriū: qđ pertinet ad castitatē: hoc nō facit nisi inquātū assumit rationē iustitie: vt qz per adulteriū fit iniuria alteri. Sz cōitas ad quā ordinat lex diuina est hominū ad deū in ꝑsenti vita vel futura. Et ideo lex diuina ꝓponit de omnibus actibus per quos homines bene ordinātur ad cōicationē cū deo. Homo autem contīgitur cū deo mente siue ratione in qua est dei imago: z ideo lex diuina dat precepta de omnibus illis per que ratio sit bene ordinata: hoc aūt est per actus omniū virtutū. Nā virtutes intellectuales ordināt bene actus rationis circa passiones interiores: z morales circa actus exteriores. Et sic de actibus omniū

Varietas legū notatur.

virtutū precipit: ita tamē q̄ actus qui sunt de necessitate virtutis sine quibus nō potest virtus cōsistere sunt sub obligatione precepti. Sed qui sunt de bene esse seu perfectione virtutis nō sunt in precepto: sed sub cōsilio. Et q̄uis precepta decalogi sint soluz de actibus iustitie. Nā tria prima sunt de actibus virtutis latrie: que est pars iustitie potissima. Quartū est de actu pietatis que est etiā pars iustitie. Alia ser sunt de actibus iustitie essentialiter cū precepta de actibus aliarū virtutū dantur in alijs moralibus preceptis legis que pertinēt ad prima cōia: vt de dilectione z fide vel ad superaddita. Que q̄ (vt dictū est) cōtinentur reductiue in decalogo: ideo etiā isto modo pōt dici in ipso decalogo et alia precipi. Ideo autē magis in decalogo dantur precepta de actibus iustitie expresse q̄z de actibus aliarū virtutū: q̄ cū preceptum importat rationē debiti: z decalogi precepta sunt que statim mens humana intelligit obseruanda: magis apparet omnibus ratio debiti in actibus iustitie que est ad alterū: q̄z in actibus aliarū virtutū magis enim quilibet cognoscit se debere abstinere ab offensa proximi: z deū honorare: q̄z q̄ debeat vti prudentia fortitudine aut tēperētia. De q̄bus tamē virtutibus z alijs dantur in lege precepta. Scrutanda est ergo lex. i. diligenter inuestiganda vt inueniantur actus omniū virtutū q̄ nobis p̄cipiuntur.

Act⁹ iustitie p̄cipiuntur.

§. III. De obseruatione eorū cum

Nisi in charitate fiant act⁹ quos lex p̄cipit nihil valēt.

dilectione sine dispensatione ait p̄s. Custodiā illā. s. legē in toto corde meo. Custodire in toto corde: est obseruare toto affectu z dilectione. Nō em̄ sufficit ad salutē custodire seu seruare omnia mādata decalogi z superaddita: nisi fiant in charitate. Unde dicitur Jac. ij. Quicūq̄z totā legē seruauerit: offendat aūt in vno. i. in charitate que vnit nos cū deo: factus est omniū reus. i. dānabitur ac si nullū seruasset mādatorū. Seruādo tamē q̄dcūq̄z p̄ceptorū nō existēs in charitate: puta honorādo parentes: nō peccat nec ex hoc dānatur: q̄ honorauit parētes in charitate nō existens. Sed ex hoc q̄ nō habuit charitatē nec se exercuit in act⁹ eius cū debuit. Pro maiori autē declaratione horū dicit Thom. j. ij. q. c. arti. x. q̄ actus charitatis pōt dupliciter cōsiderari. Uno modo fm q̄ est quidā actus per se. Et hoc modo cadit sub precepto legis: q̄ de hoc datur speciale preceptū. s. Diliges dñm deuz tuū: z diliges proximū. Et quantū ad hoc verū dixerūt illi qui dixerūt q̄ modus charitatis cadit sub precepto. Nō em̄ est impossibile obseruare hoc preceptū q̄d est de actu charitatis: q̄ potest se homo disponere ad charitatē habendā: z cū eam habuerit potest ea vti. Alio modo pōt cōsiderari actus charitatis fm q̄ est modus actuū aliarū virtutū. i. fm q̄ actus aliarū virtutū ordinātur ad charitatē que est finis precepti. Et hoc modo verū est q̄d dixerūt alij. s. q̄ modus charitatis nō cadit sub precepto. hoc est dictu: q̄ sub hoc precepto honora patrē tuum ꝛc. nō includit q̄d honoretur pater ex charitate: ꝫ solū q̄ honoretur. Unde qui honorat patrē nō habēs charitatē: nō efficitur transgressor precepti de honoratione parentū: etsi sit transgressor precepti q̄d datur de dilectionis actu vnde penā meretur. Quāuis ergo qui honorat parētes teneatur ex charitate honorare: hoc tamen nō est ex vi huius precepti. Diliges dominū deuz tuum ex toto corde tuo: q̄d intelligitur vt omnia acta referātur in deū. Et cū ista sint duo precepta affirmatiua. s. de honore parentū z de dilectiōe nō obligātia ad semper: pūt pro diuersis tēporibus obligare: ita potest cōtingere q̄ implens preceptū de honore parentū nō tātum trāsgrediatur de omissiōe charitatis in deū. Opz ergo precepta custodire in toto corde. i. charitate si quis vult saluari. q̄d autē dicitur Mat. xix. Si vis ad vitā ingredi serua mādata: intelligitur nō solū de mādatis decalogi: ꝫ etiā de alijs inter que precipuuz est illud de charitate. Debent etiā semper custodiri p̄cepta moralia: q̄ indispēsabilia sunt. Uñ p̄s. cxviij. Custodiā legē tuā semper in seculū seculi. Pro cuius declaratiōe dicit beat⁹ Tho. j. ij. q. c. ar. viij. q̄ in preceptis dz fieri dispēsatio quando occurrit aliquis particularis casus in quo si verbū legis obseruetur: contrariatur intentioni legislatoris. Intentio aūt legislatoris cuius scīq̄z ordinat p̄cipaliter ad bonū cōe. Scīo ad ordinē iustitie virtutis fm q̄ bonū cōe cōseruatur: z ad ipsum peruenitur. Si qua ergo precepta dantur q̄ cōtineāt obseruationē boni cōis vel ordinē iustitie z virtutis: hmōi precepta cōtinēt intentionē legislatoris: z ideo indispēsabilia sunt: puta si poneretur in aliqua ciuitate hoc preceptū: q̄ nullus destrueret rēpublicā vel proderet ciuitatē: vel q̄ nullus faceret aliquid iniuste: hmōi precepta essent indispensabilia. Precepta aūt decalogi cōtinent ipsam intentionem legislatoris. s. dei. Nam precepta pme tabule que ordinātur ad deū cōtinent ipsum ordinē ad bonum cōe z finale q̄d est deus. Precepta aūt scōe tabule continēt ordinē iustitie inter homines seruāde: vt. s. nulli fiat indebitū: z cuilibet reddat debituz. fm em̄ hāc rationē intelligēda sunt p̄cepta decalogi: z ideo sunt omnino indispēsabilia. q̄ em̄ in decalogo ꝓhibetur occisio hois: hoc fit inquātū istud hz rationē indebiti: q̄. s. est innocēs. Et hoc lex humana nō pōt cōcedere. s. q̄ indebite homo occidatur. Sz malefactores vel hostes reipublice occidere: nō est indebitū. vñ nō cōtrariatur huic p̄cepto nō occides: q̄ q̄ iudex occidat malefactorem. Similiter q̄ Abraā cōsensit occidere filiū Isaac: nō cō sensit in homicidiū prohibitū: q̄ debitū erat eū occidi fm māda- tum dei: qui iuste infligit mortē iustis z peccatoribus pro peccato primi parentis: cuius sentētie si homo est executor deo iubente: non est homicida sicut nec deus iubēs. Similiter si alicui auferatur q̄z suū est: si debitū est q̄ amittat: hoc nō est furtum q̄d in decalogo ꝓhibetur. Et ideo cū filij Israel tulerunt spolia Egyptiorū deo iubēte cuius sunt omnia: nō cōmisērūt furtū. Et Osee accedēs ad mulierē fornicariā vel adulterā: nō cōmisit fornicationē nec adulteriū: q̄ sua erat ad quā accessit deo iubente: q̄ est institutor matrimonij. Unde z aliqui dicūt q̄ precepta pme tabule sunt omnino indispēsabilia etiā a deo. Et hoc ideo: q̄ semper transgressio eorū habet rationē indebiti. Sed precepta secūde tabule sunt dispensabilia: q̄ possunt materialiter transgredi: non habenbo in se rationē indebiti: vt patet in exemplis positis.

Indispēsabilia sunt p̄cepta moralia.

Desta partū exponuntur.

§. IIII. De fundamento seu prin

cipio moraliū preceptorū q̄d est charitas. Unde. Apls ad Phil. iij. In charitate radicati z fundati. pōt intelligi illud p̄s. cxviij. Portio mea dñe dixi custodire legē tuam. Ante hominē posita sunt multa bona vera vel apparentia: vt bona tēporalia: diuitie: honores: delectationes corporee. Bona spiritualia: vt scientia z virtutes. Ad quod cūq̄z vult extēdat manū suam vt eligat z querat. Et alij quidē vt partē sibi meliorē eligāt diuitias: alij voluptates: alij sciētias: sed iusti z sancti homines eligunt pro parte sua verū bonū. s. custodire legē dei z mādata eius: dicentes cum p̄s. Portio mea dñe. i. pars quā mihi elegi de bonis: dixi. i. deliberaui esse custodire legē tuā. Hec custoditur integre per dilectionē. Unde apls Rom. xiij. Plenitudo legis est dilectio. Omne em̄ preceptū legis ad hoc ordinat. Pro cuius declaratione dicit bea. Tho. ij. ij. q. clxxij. q̄ cū preceptū importet rationē debiti: q̄. s. ex hoc q̄ aliq̄d precipit dz fieri. Intantū aliquid cadit sub precepto inquantū hz rationē debiti. Est aūt aliq̄d debitū dupliciter. Uno modo per se. Alio modo ꝓpter aliud. Per se est debitū in vnoquoq̄z negotio id q̄d est finis: qui hz rōnē p se boni. Propter aliud est debitū q̄d ordinat ad finē: sicut medico per se est debitum q̄ sanet: q̄ hoc est finis artis eius: ꝓpter aliud aūt medico est debitū vt det medicinā: q̄ medicina ordinat ad inducendam sanitatē. Finis aūt spiritualis vite est: vt homo vnīat deo. z hoc fit per charitatē: q̄ qui manet in charitate: in deo manet: z deus in. eo. vt. j. Jo. iiij. Ideo dī charitas: qua si chara vnitas. in hoc cōsistit perfectio vltima creature vniri cū deo: z ad hoc ordinantur sicut ad finē omnia precepta que pertinēt ad spiritualē vitā. Unde apls. j. ad Timo. j. Finis p̄cepti. s. omnis est charitas. de corde puro: cōscientia bona: z fide nō ficta. Omnes enim virtutes de quarū actibus dātur precepta ordinantur: vel ad purificādū corda a turbinibus passionū: sicut virtutes que sunt circa passiones moderādas: vt fortitudo z tēperantia. Uel saltem ad habendam bonam conscientiā: sicut virtutes que sunt circa operationes: vt iustitia z prudētia. Uel ad habendū rectā fidē vt illa que pertinent ad diuinū cultū. Et hec tria requiruntur ad diligendū deū. Nam cor impurū a dei dilectione abstrahitur ꝓpter passiones inclinantes ad terrena. Conscientia mala facit horrere diuinam iustitiam ꝓpter timorē pene. Fides ficta trahit affectuz in id q̄d de eo fingit separās se a dei vitate. Inquolibet aūt genere illud q̄d est per se est prius eo quod est per aliud. Et ideo primum z maximū mandatorum est de charitate: vt dicit christus Matth. xxij. Non ponitur autē hoc in decalogo: q̄ presupponitur ad illū z in omnib⁹ illis decē preceptis includitur istud. Diuersificatur aūt preceptū de dilectione in duo. s. in diligēdo deū: z in diligēdo proximū. Unde christus Mat. xxij. postq̄z interrogatus de magno z precipuo mandato in lege. respōdit. Diliges dominum deum tuū ex toto corde tuo: et ex tota anima tua: z ex omni mente tua. hoc est maximū z primū mandatū. Scōm autem simile huic est. Diliges proximū tuū sicut teipsum. Subdit. In his duobus mādatis vniuersa lex pendet z ꝓphete. z. j. Joā. iij. dicitur.

Charitas est finis oim̄ p̄ceptorū.

Diuisio precepti charitatis.

tiij. ꝺr. Hoc mãdatũ habem⁹ a deo: vt qui diligit deũ: diligat et fratrẽ suũ. Et q̃uis vnũ includatur in alio: nec posset esse dilectio dei vera sine dilectione proximi: nec dilectio primi sine dilectione dei: cum dilectio proximi ordinetur ad dilectionem dei vt ad finem. ꝓpter qꝺ dicit apls Roma. xiij. Qui proximũ diligit legẽ impleuit. Tamen oportuit dari distincte preceptũ non solum de dilectione dei: scilz. Diliges dñm deũ tuum. quod habetur Deut. vj. Sed etiã de dilectione proximi: cũ ꝺr Leuit. xix. Diliges amicũ tuũ sicut teipsum. i. proximũ. ꝛ hoc propter min⁹ capaces: qui non de facili vnũ sub altero sciunt contineri. Et q̃uis etiam diligere nosipsos teneamur: tamen de hoc nõ datur speciale preceptum: qꝛ quantuncunq; quis excidat a veritate: remanet tamen in ipso dilectio sui. Nec ita contingit obscurari rationẽ circa dilectionẽ sui: sicut circa dilectionem dei ꝛ proximi. Uel etiam qꝛ ex hoc ꝙ quis diligit deũ ꝛ proximũ vere diligit et seipsum: immo etiã in precepto de dilectione proximi notatur dilectio sui: cũ hoc ponatur ꝓ regula et modo dilectionis ꝓximi: cum dicitur: sicut teipsum.

Mãdatũ de proximi dilectione.

§. V. De ipso decalogo qui continet decem preceptaꝛ Deut. iiij.

Ostẽdit vobis dñs pactũ suũ qꝺ precepit vt faceretis ꝛ decẽ verba que scripsit in duab⁹ tabulis lapideis. Hec aũt expresse ponunt Exoꝺ. xx. vt patebit infra.

ꝑs. inuitat ad observationẽ decẽ preceptorum.

Et ad observationẽ eoꝝ inuitas ꝑs. xxxij. In psalterio decem chordarũ psallite ei. Psalteriũ est lex: decẽ chorde sunt precepta eius. Aũ. Aug. fecit quẽdã libꝝ de decẽ preceptis quẽ intitulauit de decẽ chordis. Manib⁹ aũt tactũ tale instrumentũ reddit suauẽ sonũ ꝛ non aliter. Tangere igitur manu psalteriũ illud. i. legẽ est ope seruare. Et per hoc vitatur oẽ peccatum: ꝛ suauis harmonia bonoꝝ operũ inde sequit. Aũ ꝑs. cxviij. Iniquitatẽ odio habui ꝛ abominat⁹ sum: legẽ aũt tuã dilexi. q. ꝺ. Ideo odi ui oẽm iniquitatẽ. i. vitaui: qꝛ legẽ mãdatoꝝ tuoꝝ seruaui. Aũ Auguſt. in dic. lib. Tangis primã chordã qua colitur deꝰ: ꝛ occidit bestia superstitionis: ꝛ sic de alijs. Et cũ pctm̃ sit trãsgressio legis diuine: ꝛ celestiũ inobedietia mãdatoꝝ: ꝛ oẽ pctm̃ sit vel in deũ vel in primũ: vel cõtra seipm. põt dici ſm quãdã adaptationẽ ꝙ per prima tria obseruata vitãtur pctã directe cõtra deũ: ꝙ quinq; sequẽtia pctã q̃ sunt contra proximũ: per duo vltima que sunt contra seipm. Nã per desideria ꝛ cõcupiscẽtias malas interiores non fit lesio primo: sed sibijpsi. i. aie sue quã maculauit per prava desideria. Rationẽ autẽ sufficiẽtem quare. s. non sunt plura nec pauciora assignat btus Tho. ſ. ij. q. c. ar. v. Sicut eñ ait precepta legis humane ordinãt hoiem ad cõmunitatẽ humanã: ita precepta diuine legis ordinãt hoiem ad quandã cõitatẽ hoim sub deo. Ad hoc aũt vt homo in aliqua cõitate commoretur deo requirũtur. Primũ est vt homo bene se habeat ad eũ q̃ preest cõitati. Scõo vt bene se habeat ad alios cõitatis cõsocios ꝛ participes. Oportet ergo ꝙ in lege diuina ferantur aliqua precepta ordinãtia hoiem in deum: et deinde alia precepta ordinãtia hoiem ad alios primos sibi cõuenientes sub eodem principe. Principi autẽ cõmunitatis tria debet homo. Primo fidelitatẽ. Secũdo reuerẽtiã. Tertio famulatũ. Fidelitas autẽ ad dñm in hoc cõsistit: vt honorem principatus ad aliũ nõ deferat. ꝛ quãtũ ad hoc accipitur primũ preceptũ: cũ ꝺr. Nõ habebis deos alienos coꝝã me. Reuerentia ad dñm seruatur: vt nil iniurioſum in eo committatur: ꝛ quãtũ ad hoc assumitur scõm preceptũ. ſ. Nõ assumes nomẽ dei tui in vanũ. Famulatus deo debetur in recõpensatione beneficioꝝ que ab eo recipiũtur a subditis. Et quãtũ ad hoc ꝓtinet tertiũ preceptũ. ſ. de sanctificatione sabbati in memoriã conditionis rerũ. Memento ait: vt diẽ sabbati sanctifices ꝛc. Ad proximos aũt bene se quis habet et specialiter et generaliter. Specialiter quidẽ quãtũ ad eos quibus est debitor: vt eis debitũ reddat: et quantũ ad hoc dicit: honora patrem tuũ ꝛ matrẽ. Quantũ ad oẽs generaliter bene se habet homo vt nulli nocumentũ inferat: nec ope: nec corde nec ore. Et nocumentũ primo infertur ope: qñq; in personã ꝓpriã quãtum ad cõsistentiã: ꝛ sic phibet homicidiũ cũ ꝺr. Nõ occides. Añq; in personã cõiũctã quãtũ ad ꝓpagationẽ prolis. ꝛ sic precipit. Non mechaberis. Añq; fit iniuria in rem possessam que ordinatur ad vtrũq;. et sic ꝺr. Non furtũ facies. Nocumẽtũ oris prohibetur cũ ꝺr. Nõ loqueris falsum testimoniũ contra proximũ tuũ. Nocumẽtũ cordis cũ ꝺr. Non concupisces rem primi tui. nec desiderabis vxorem eius ꝛc. Scõm hãc assignationẽ nõ datur aliq̃ preceptũ ordinãs hoiem in seipm. Et ratio ſm Tho. qꝛ cum precepta decalogi referantur vt ad finẽ ad precepta dilectionis dei ꝛ primi: sicut in illis preceptis de dilectione dei et primi includit dilectio sui: qꝛ tũc vere quis diligit seipm cũ ordinat se bene in deũ ꝛ primũ. Ita etiã tũc quis bene ordinat seipsum cũ bene se hꝫ ad deũ ꝛ primũ seruãdo ista precepta. Uel etiã nõ ꝺat ꝑceptũ in decalogo speciale de seipso ordinatũ: qꝛ cũ ꝑcepta decalogi opꝫ ꝙ sint talia q̃ statim in mẽte ppli cadere possint. Preceptũ aũt hꝫ rõnẽ debiti. ꝙ aũt hõ ex necessitate debeat aliq̃d deo ꝛ primo: hoc de facili cadit in cõceptione hois precipue fidelis. Sed ꝙ ex necessitate sit ei debitũ de his q̃ pertinẽt ad seipm: nõ apparet hoc in ꝓpto: cũ videat primo aspectu ꝙ quilibet sit liber sui in his que pertinẽt ad ipm. Sꝫ magis inordinationes hoim ad seipsos peruenirũt ad populũ meditãte instructione sapientũ. Preceptũ autẽ de obseruatione sabbati inquãtũ est morale pertinẽs ad decalogũ inquantũ intelligitur ibi precipi quies mentis in deo: ꝛ vacare deo ꝓ aliquo tẽpore. Sed quantum ad determinationẽ diei talis. ſ. sabbati est ceremoniale ꝛ nõ morale: vñ nũc cessat. Et q̃uis Erichius ꝛ Origenes ista decem precepta aliter distinguant ꝛ assignẽt: ista tamẽ melioꝝ secundum Tho quam ponit Auguſt. vt dictum est.

Ceremonie noue legis.

§. VI. De preceptis moralib⁹ additis decalogo ꝓ quibus potest induci illud ꝑs. xxv.

Legẽ pone mihi domine in via tua: ꝛ dirige me in semitam rectã ꝓpter inimicos meos. Uia qua itur ad deum est via virtutũ: dantur precepta legis vt dictum est. Sed opꝫ ꝙ deus ponat in affectu nr̃o per gratiã. ſ. vt velimus seruare. qꝛ vt dicit Auguſt. Sine spiritu sancto constat nos mãdata dei seruare nõ posse. Semita que est strictioꝝ aditus q̃ via: potest intelligi collectio illorum moraliũ mãdatoꝝ que addunt decalogo: que vtiq; arctioꝝa sunt ad seruãdũ: vt patebit. Et opꝫ ꝙ deꝰ dirigat ad recte sentiendũ de eis ꝓpter inimicos. Judeoꝝ male exponentiũ: vel christianoꝝ male de eis sentiẽtiũ: vel demonũ nos seducere cupientiũ. Sunt igitur hmõi addita que deferũtur populo a deo mediante doctrina ꝛ instructione sapientũ subtilioꝝ eoꝝ consideratione. Unde in primo precepto vbi prohibet cultus alioꝝ deoꝝũ: addũtur precepta prohibentia ea que ordinãtur in cultũ idoloꝝũ: sicut habetur Deut. xviij. Nõ inueniatur in te q̃ lustret filium suum aut filiã suã ducẽs per ignẽ: aut qui hariolos siscitetur: aut obseruet somnia atq; auguria: nec sit maleficus aut incantator: nec phitones cõsulat: nec diuinos: ꝛ querat a mortuis veritatem. Et sic omnis superstitio phibetur: diuinatio: incantatio ꝛ vana obseruatio. Secundo precepto quo phibet perturium: superadditur ei phibitio blasphemie. Leuit. xxiij. Et prohibitio false doctrine. Deut. xiij. Tertio precepto superadduntur omnia cerimonia vt determinatiua modi exteriorꝝ diuini cultus qui precipue in festis est exercendus. Nunc autem illis cerimonijs cessantibus succedunt cerimonie diuini cultus noui testamẽti: que obseruãde sunt ſm ordinationem ecclesie: vel consuetudinẽ locoꝝũ in sacramentis ꝛ diuinis officijs. vt dist. xj. ecclesiasticarum. Precipitur autem in eo vt vacetur deo ꝓ aliquo tẽpore. ꝛ ſm hoc ponitur in decalogo: ꝛ nũc sabbato succedit dies dñicus: ꝛ alia festa ex statuto ecclesie. Quarto precepto de honore parẽtũ superadduntur vniuersa precepta inducẽtia ad reuerentiam ꝛ obedietiã exhibenda maioribus: et precepta inducentia ad beneficia exhibenda tẽporalia vel spũalia proximis: vt eleemosynas: aut etiã minoribus: vt curã quam debent habere parentes de filijs ꝛ prelati de subditis. Et etiam preceptum de honoratione senũ: ſm illud Leuit. xix. Honora personam senis: ꝛ coram cano capite surge. Quinto quod est de prohibitione homicidij: superadditur phibitio cuiuscunq; molitionis cõtra personã primi. Sicut illud Leuit. xix. Non stabis contra sanguinẽ primi tui. Et prohibitio odij ſm illud Leuit. xix. Non oderis fratrem tuum in corde tuo: sed publice argue eum. Sexto quod est de adulterij prohibitione: superadditur preceptum de prohibitione meretricij: secundũ illud Deut. xxiij. c. Nõ erit meretrix de filiabus Jsrael: nec scortator de filijs Jsrael. Et prohibitio vitij cõtra naturã ſm illud Leuit. xviij. Cum masculo non commiscearis. Et vitij bestialitatis: secundum illud Leuit. xviij. Cũ oi pecore nõ coibis. Septimo de prohibitione furti superadduntur prohibitio vsure: secũdum illud Deut. xxiij. Non feneraberis fratri tuo ad vsuram. et prohibitio fraudis: secũdũ illud Deut. xxv. Non habebis in sacculo diuersa pondera maius ꝛ minus. Et vniuersaliter oĩa que pertinẽt ad calumniã ꝛ rapinã. Octauo quod est de phibitione falsi testimonij: superaddit prohibitio falsi iudicij: ſm illud Exo. xxiij. Nec in iudicio

No. differentiã inter viam ꝛ semitã.

Nõ assignat q̃re nõ plura vel pauciora precepta sũt q̃ decẽ.

In decalogo nõ datur pre

plurimorũ fiñe acqescẽs: vt a vero deuies. Et prohibitio mẽdacij: fm illud ibidẽ. Mendaciũ fugies. ⁊ prohibitio detractionis: fm illud Leuit. xix. Nõ eris criminator nec susurro in populis. Alijs duobus preceptis vltimis nulla alia adduntur: quia ois mala cõcupiscẽtia etiã aliorũ vitiorũ per ea ꝓhibetur. Propter ea aũt magis ꝓhibetur specialiter desiderium adulterij ⁊ furti q̃z aliorũ vitiorũ: vt homicidij ⁊ hmõi: ex eo q; delectatio adulterij ⁊ vtilitas diuitiarũ sunt fm seipsa appetibilia: inquãtũ habẽt rationẽ boni delectabilis vel vtilis. Sz homicidiũ ⁊ falsitas sunt fm se horribilia: q; proximus ⁊ veritas naturaliter amãtur ⁊ nõ desiderãtur cõtraria eis. nisi propter aliud. ⁊ iterũ: q; passiones irascibilis deriuãtur a passionibus cõcupiscibilis: ideo in preceptis decalogi que sunt quasi prima elemẽta legis nõ erat mẽtio facienda de passionibus et vitijs irascibilis: sed tm̃ cõcupiscibilis. et in preceptis supadditis decalogo reperiũtur in diuersis locis precepta de oĩbus virtutibus: sed non ita aperte.

Desiderium adulterij ⁊ furti magis ꝓhibẽt ratio ponitur.

De decalogo ⁊ singulis ꝑceptis ei⁹ in particulari. Cap. iiij.

De singulis preceptis decalogi: quorũ tria prima ptinent ad dilectionẽ dei.

Et illorũ primũ est. Nõ habebis deos alienos corã me. Nec facies tibi sculptile: neq; oẽm similitudinẽ que est in celo desuper: et que in terra deorsum: nec eorum que sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea: neq; coles. Exo. xx. Ad quod etiã facit q̃ ait dñs per Ps̃. Israel si audieris me nõ erit in te deus recẽs: neq; adorabis deũ alienũ. ego eñ sum dñs deus tuus. Israel interpretatur videns deũ: et significat populũ fidelem: qui si audit. i. obedit deo: in mãdatis legis sue obseruat q̃ sequit̃: q; hoc est primũ mandatũ legis: vt scilz non sit in corde suo ⁊ credulitate alius deus q̃z verus deus qui est eternus. Omnis alius qui opinione falsa haberetur deus esset de⁹ recẽs. Neq; adoret cultu exteriori quo quis ꝓtestatur fidẽ suã deos alienos extra deũ verũ. Et q; sapiẽtis est ordinare fm philosophum. Maxima autẽ sapiẽtia reperitur in lege diuina: ideo cũ maximo ordine posita ⁊ numerata sunt ipa ꝑcepta. ⁊ vt istud sit primũ. Pro cuius declaratione dicit btus Tho. ij. ij. q. cxij. art. ij. q; ad legẽ ptinet hoies facere bonos: ⁊ ideo opz precepta legis ordinari fm ordinem generationis fm quã homo fit bonus. In ordine autẽ generationis duo sunt attendenda: quoz primũ est q; prima pars primo cõstituit̃. Sicut in gñatione aĩalis primo generatur cor: ⁊ in domo primo fit fundamẽtũ. Et in bonitate anime prima pars est bonitas voluntatis ex quo homo vtitur bene quacũq; alia bonitate. Bonitas autẽ volũtatis attenditur ad obiectũ suũ q̃ est finis: ⁊ ideo in eo est q̃ erat per legẽ instituẽdus ad virtutẽ. Primo oportuit quasi iacere quod dã fundamentũ religionis: ꝑ quã hõ debite ordinatur in deum qui est vltimus finis humane voluntatis. Scõm q̃ attenditur in ordine gñationis est q; puus impedimẽta ⁊ cõtraria tollantur: sicut agricola prius purgat agrum q̃z seminet. Et ideo circa virtutem religionis prius erat homo instruendus vt impedimẽta vere religionis excluderet: q̃z q; actus eius exerceret: scz in colendo eũ: precipuũ aũt impedimentũ religionis est q̃ homo inhereat falso deo: fm illud Mat. vj. Non potestis seruire deo ⁊ mãmone. et ideo rationabiliter primo precepto excluditur cultus falsorũ deorũ. Prius ergo erant premittẽda precepta negatiua quibus tollerẽtur impedimenta religionis scilz infidelitas per primum preceptum: et irreuerentia per scõm: et postea iactandũ fundamẽtũ religionis per cultũ exhibendum vero deo: quod fit in tertio precepto. i. de sanctificatione sabbati. Non ergo sit in te deus recens vt credas vel colas aliũ deũ q̃z eternum. Neq; adorabis deum alienũ: vt notat beatus Tho. in libello de decem preceptis.

Ratio primi precepti ponitur.

Ps. lxxx.

Pacta quõ fiũt cũ demonibus.

Quatuor faciebãt ifideles cõtra hoc preceptum: quos similitudinarie mali imitantur fideles.

§. I. Sicut contra istud preceptũ primũ.

Non habebis vel adorabis deos alienos: faciebant antiqui Pagani quadrupliciter: ita ⁊ nũc mali fideles quasi eos imitantes. Quidã eñ colebãt celestia corpora credentes astra esse deos. De quibus dicitur, Sap. xiij. Solem et lunã ⁊ gyrum stellarum rectores orbis credentes deos putauerunt. Et ideo Moyses prohibuit Judeis ne leuarẽt oculos ad celũ: ⁊ adorarẽt solem ⁊ lunã ⁊ stellas que fecit deus in ministeriũ. i. in seruitium nostrũ: nõ in cultũ eorum. Hos imitãtur cõtra hoc preceptũ agẽtes astrologi qui dicunt rectores esse animarũ corpora celestia: ⁊ constellationibus sub quibus nascũtur hoies necesse ad bonum vel malum trahi. Et hi pro hereticis condemnatur. xxiiij. q. iij. c. pe. Quidã alij colebãt inferiora elemẽta: de quib⁹ Sap. xiij. Aut ignẽ: aut spũm aut aerem deos putauerũt. Chaldei ignem pro deo habebãt. ⁊ q; Abraã cũ fratribus suis ⁊ patre Aram noluerũt illũ colere dicentes nõ esse deũ: in ignẽ proiecti sunt vt experirẽt vim ei⁹: sed fide euaserunt. Unde Abraã dr liberat⁹ de Hur. i. de igne Chaldeorũ. Hijs similes sunt qui inferioribus male vtuntur. Nimis amãtes diuitias. Ũñ ⁊ apls dicit auaritiã esse idolorũ seruitutẽ: q; cultũ quẽ dz auarus deo exhibere ⁊ solicitudinem: exhibet numo. Tertij errantes colebant homines in deos se vel alios. Aliqui eñ nimis carnaliter amãtes certas personas: ipsis mortuis fecerunt eis imagines quas colebant in deos. Sicut fecit Ninus de Belo pfe suo. Ũñ idola primo denoiata sunt vt dicerent Bel vel Baal vel Baalim. Et Sap. xiiij. dr. A cerbo luctu dolẽs pater cito rapti sibi filij fecit imaginẽ: ⁊ illũ qui tunc quasi homo mortuus fuerat nunc quasi dẽũ colere cepit. His similes sunt qui nimis amãt aliquas personas siue presidẽtes: vt ꝓ eis nõ vereãtur oia mala facere. Uel filios quos male nutriũt: ⁊ vt dimittãt diuites: rapinas faciunt. Contra quos Ps̃. cxlv. Nolite confidere in principibus: neq; in filijs hoĩm in q̃bus non est salus. Aliqui vero fuerunt ita presumptuosi: vt se facerent deos nominare ⁊ colere fm illud Ezech. xxviij. Eleuatũ est cor tuũ et dixisti deus ego sum. Q̃ Nabuchodonosor conatus est facere per Holofernem ducem exercitus sui. Sed confusus vt ptz Judith. j. Hos imitãtur qui nimis credũt sensui suo: et qui voluptatibus corporis inherent vt vltimo fini: de quibus apls ad Phil. iij. Quorũ deus venter est. Ceteri colebant demones qui in statuis habitantes dabant responsa requisiti ad decipiendum homines. vt patet in legendis apl̃orũ. De quibus Ps̃. xcv. Oẽs dij gentiũ demonia. Hos imitantur facientes diuinationes: incantationes: ⁊ vanas obseruationes. In quibus fiunt fm Augustũ quedam pacta tacita vel expressa cum demonibus: ⁊ ideo ista facientes adorãt deos alienos. i. demones qui sunt alieni ab omni mia et veritate. Et q; grauiter delinquant ista faciẽtes: patet per illud quod dicit Aug. et habetur. xxvj. q. vij. nõ obseruetis. Non obseruetis dies qui dicuntur Egyptiaci: aut Cal. Januarij. Et infra. Qui has vel quascuq; diuinationes aut facta: aut auguria obseruat: aut attendit: aut consentit obseruantibus inutiliter sine causa magis ad sui dãnationẽ q̃z ad salutem tendit: siue per quosdam numeros literarum ⁊ lune: ⁊ per Pythagoricã Necromantiam egrotãtũ vitã vel mortẽ: prospera vel aduersa futura inquirit. Siue qui attendunt somnialia scripta et falso Danielis nomine intitulata: ⁊ sortes qui dicuntur scrõrum apostolorũ: et auguria auium: aut aliqua ꝓ domo facienda: vel propter contigia copulãda: aut in collectionibus herbarũ carmina dicũt: aut picta tiolas. i. breuia ꝓ quauis infirmitate scriptas: super homines et animalia ponũt preter symbolũ ⁊ oronẽ dñicã: aut magicis falsitatib⁹ in grãdinarijs et tẽpestatib⁹ credũt. qui aũt talibus credũt: aut ad eos domũ eũtes: aut suis domibus introducunt aut interrogant sciant se fidem christianã ⁊ baptismum preuaricasse: ⁊ Paganũ ⁊ apostatam. i. retro abeuntem ⁊ dei inimicum: iram dei grauiter ineternum incurrisse: nisi ecclesiastica penitẽtia emendatus deo reconcilietur. Hec ibi. Et in. c. precedenti dicit idem. Admoneant fideles sacerdotes populos suos vt nouerint magicas artes: incantationesq; quibuslibet infirmitatibus hominũ nil remedij posse conferre: nõ aũ alijs languentibus claudicãtibusve vel etiam morbundis quicq; mederi: sed hec esse laqueos et insidias hostis antiqui: quib⁹ ille perfidus genus humanum decipere nititur. Ecce quomodo decipit: q; cum huiusmodi incantationibus immisceantur aliqua pia: vt orationes: credet se homo colere deum: et colit diabolũ qui ibi operatur. Sed non adorabis deum alienum id est demones ꝓ incantationem precipit dñs per Moysen et per Psalmũ.

Supstitiões varie tarantur.

Deũ colim⁹ quadruplici ratione.

§. II. Quatuor autem rationes sunt quibus excluso cultu falsorum deorũ debemus verũ deũ colere que habẽtur in dicto libello. b. Tho. de Aquino. Et pñt notart in eo q̃ subditur in ver. Psal. Ego eñ sum dñs deus tuus.

Prima est ex dei largitate. Omne enim bonum naturale vel tẽporale vel spũale a deo habem⁹. Quid eñ habes: aut apls. j. ad Cor. iiij. quod non accepisti. Ps̃. ciij. Aperiente te manum tuã scilz large prouidentie: oia implebuntur bonitate. Et oia in nihilum redirent: nisi manus oipotẽtis ea sustentaret. ait Grego. vñ dicit. Ego sum qui. i. do esse oĩb⁹: ⁊ conseruo: et solus habeo esse immutabile. Et ideo vt ver⁹ deus adorãdus. Nimis ingrat⁹ est qui

quideum nō colit a quo oia bona recepit. Deu. xxxii. Nunquid non ipse est pater tuus qui possidet et fecit et creauit te. Qui aūt recognoscit bñficia ei⁹ ꝛ nō colit eū: silis est illis Jsraelitis qui educti de deserto cū tot mirabilibus ostēsis: coluerūt deos dicētes. Hi sunt dij tui filij Jsrael. Exo. xxxij. Scōa rō quare debemus eū colere: ꝛ nō aliū deum est ex premij numeralitate seu magnitudine. Jn nulla em̄ lege promittit obseruatorib⁹ eius tm̄ premiū. Jn lege Machometi ꝓmittit Saracenis ꝓ premio observationis ei⁹ fluui⁹ lactis ꝛ mellis. Judei expectabāt terram ꝓmissionis: ꝛ expectāt reuersionē illi⁹. Sed christianis ꝓmittit gloria angelor. Aūꝫ apls ad Rom. viij. Nō sunt cōdigne passiones hui⁹ tpis ad futurā gloriā. Mat. xxij. ꝛ Luc. xx. Equales sunt angelis dei. Aūꝫ dicit. Ego sū dñs. Dñs ō: ꝙ si do mun⁹. s. gloriē. Ps. lxxxiij. Gratiā ꝛ gloriā dabit dñs. Tertia rō est ex sui dignitate: ꝙ vt dicitur Eccli. j. Unus est altissim⁹ creator om̄ip̄s ꝛ rex potēs ꝛ metuēdus nimis. Sapiētissim⁹ est: quia oia nuda ꝛ aperta sunt oculis eius. Ad Heb. iij. Unde deus latine: grece theos ō: ꝛ theos deriuatur ab ythin ꝙ est videre: q̄r oia videt. Quarta rō est ex pacti fidelitate. Nā in baptismo quilibet abrenuntiat diabolo ꝛ pompis eius: ꝛ obligat se ad seruādum mandata dei ꝛ ad fidem: vnde magnū supplicīū meretur frāgens ꝓmissum. Ad Heb. x. Irritā qs faciēs legē Moysi duobus aut tribus testibus moritur sine vlla miseratione: quāto magis putandum est deteriora mereri supplicia qui filiū dei cōculcauerit ꝛc. Unde dicit. Ego sum dñs deus tuus: tuus. s. frater effectus per incarnationem: ꝛ quē elegisti in deum tuum ad eum colendum.

Secūdo preceptō prohibet esse aliq̄d pertinēs ad irreligiositatē.

§. III. De secundo precepto quod

est. Nō assumes nomē dei tui in vanū. Exo. xx. Sicut per primū preceptū excluditur vitiū superstitiōis: ꝙ opponitur religionis virtuti ꝑm excessum: ne. s. cultus diuinus alteri tradatur q̄m deo vero. Jta per scm̄ preceptum excluditur vitiū irreligiositatis: ꝙ opponitur religioni ꝑm defectū: ne. s. de⁹ cōtēnatur ꝙ defectū reuerētie. Prius aūt est deū suscipere ad colēdū q̄m eū susceptum honorare: ꝛ iō rōnabiliter premittitur primū preceptū quo ꝓhibetur superstitio: scōo quo ꝓhibetur piurium ꝛ alia pertinētia ad irreligiositatē seu irreuerētiā dei. Tho. ij. ij. q. xxij. ar. iij. Et quāuis per hoc preceptū ꝓprie ꝛ principaliter ꝓhibeat assumptio nois dei illa qua assumitur nomē dñi ad cōfirmationē verbi per modū iuramēti: ex eo ꝙ illa est frequentior apud hoies: ꝛ precepta decalogi sunt de his que prius in occursum hūani generis solent accidere: tm̄ pōt ex cōsequēti intelligi ꝓhibita ois inordinata diuini nois assumptio. Et ꝑm hoc reperiūtur diuerse expositiones huius precepti. Jtem q̄uis noīa dei sint multa: tm̄ quia reuerentia debetur noibus dei rōne rei signate que est vna scz diuinitas: nō rōne vocū significātiū que sunt multe: ideo signāter in singulari. nō assumens nomē dei tui in vanū. Idē Tho. Frequēter peccatores faciunt cōtra istud preceptum. ꝓpter ꝙ dici pōt illud Ps. xxxviij. Uniuersa vanitas ois hō viuēs. Homo aliq̄n ꝑm Grego. in moral. signat naturā cum culpa. Aūi. j. ad Cor. iij. dicit apls. Cum sit inter vos zelus ꝛ cōtētio: nōne carnales estis: ꝛ ꝑm hominē ambulatis. i. ꝑm sensualitatē culpabilem. est aūt talis hō. i. pctōr vniuersa vanitas. i. vanus omnimode vanitatis. Dicitur em̄ vanū quadrupler. Primo vanū. i. falsum: iuxta illud Ps. xj. Uana. i. falsa locuti sunt vnusquisq̄ ad proximū suum. Scōo ō: vanū ꝙ est iniustum seu illicitū. Eccls vlt. Adolescentia ꝛ voluptas vana sunt. i. adolescens voluptuosus illicita cōmittit. Tertio ō: vanū inutile seu indiscretum. ꝑm illud Hiere. ij. Uana opera eorum ꝛ risu digna. Quarto ō: vanum ꝙ nō cōsequitur finē suū ad quē ordinatur. Sap. xiij. Uani sunt oēs hoies quibus nō subest sciētia dei: qui nō pertingunt ad primā veritatē ad quā ordinat ois scia. Et illud Ps. cxxvj. Nisi dñs edificauerit domū. s. cōscientie ꝛ aie edificio virtutum: in vanum laborauerūt qui edificāt eam: quia nō acquirūt eas. Dis igitur hō. i. pctōr: est vniuersa vanitas. i. vanus oibus his modis. Sciendum aūt ꝙ nomē dñi assumitur ad quatuor: vt habetur in textu beati Tho. de preceptis. Primo ad sanctificationem. Scōo ad ꝓfessionē. Tertio ad auxilij implorationē. Quarto ad dicti sui cōfirmationem. Sed peccator in his quatuor modis assumit in vanum. Quātum ad primū sumitur aliquando nomen dei ad sanctificationē. s. cum nominatur ad hoc vt sanctificet. i. purificet hoiem a peccatis: ꝙ precipue fit in sacramento baptismatis ꝛ pnie: que ordinata sunt ad purgationem peccatorum. j. ad Cor. vj. Abluti estis. s. ꝙ baptismū: sanctificati estis in noīe dñi. Dicit em̄ baptizans. Ego te baptizo in nomine patris ꝛ filij ꝛ spūssancti: qui sunt vnus deus. ꝛ absoluens in penitētia. Ego te absoluo in noīe patris ꝛ filij ꝛ spūssancti. Unde dñs dixit sacerdotibus veteris testamēti. Uos ponite nomen meum super filios Jsrael. s. inuocando in collatione sacramentorum: ꝛ ego dñs bñdicā eis. s. cōferēdo virtutē ꝛ effectū eor. Sed in vanum assumit in hoc nomen dñi qui male vtitur sacramētis conferendo vel accipiendo ea in peccato mortali: q: talis nō consequitur sanctificationē ad q̄ ordinātur sacramēta ꝛ saluationē: sed culpā mortalē ꝛ dānationē. Et sic in vanū assumit nomē dei inuocatū. vñ Aug. ꝛ Leo papa. Sacramēta vniuersaliter talia fiūt: quali corde vel cōscientia accipiuntur. j. q. j. si qui epi. Qui ergo irreuerētiā facit sacramētis: cōtra illud preceptū agit: ꝛ quia fit frequēter: ideo vniuersa vanitas ois homo viuēs. Scōo sumit nomen dñi ad cōfessionē. Et hoc vel predicando ꝛ docendo vel laudādo deū. Ps. ciij. Cōfitemini dño ꝛ inuocate nomen eius: annūtiate inter gentes opa eius. s. predicādo. sicut Paulus de quo dixit dñs Act. ix. Portet nomē meū coram gētibus ꝛ regibus ꝛ filijs Jsrael. Sed in vanū sumit qui falsa predicat vel docet: vt heretici: quia nō sequitur fructus salutis inde ad quē est ordinata predicatio. Unde vna glos. sup hoc precepto dicit. Nō dices creaturā esse. s. purā christum filiū dei: ꝙ Judei faciunt: ꝛ talis peccat mortaliter: falsa sciēter predicās: ꝑm Tho. in. iij. Sumit etiā nomē dei ad laudādum: ꝑm illud Esa. xlij. Omnē qui inuocat nomē meū in gloriā meā creaui eum. Et illud Ps. Laudate nomē dñi. Sed in vanū assumit qui illud nominat in derisionem in cantilenis mūdanis: vel ꝙ peius est blasphemādo ꝛ male dicendo: ꝙ vtiq̄ est mortale ꝛ cōtra istud preceptum ꝑm Tho. ij. ij. q. vbi. s. Contra quos cōqueritur dñs dicēs per Esaiam. lij. Jugiter tota die nomen meum blasphematur: ꝛ de blasphemia habes diffuse in. ij. par. titu. vij. c. v. Tertio sumitur nomē dñi ad auxilij implorationē. Prouer. xviij. Turris fortissima nomen dñi: ad eā cōfugiet iustus ꝛ saluabitur. Et Hiere. xiij. Nomen tuum inuocatum est super nos: ne derelinquas nos. Et ad hoc vt citius aliq̄s obtineat auxiliū in oratione adūgit votū aliq̄d. Sed in vanū assumit nomē dñi q̄ in oratione volūtarie distrahit ad alia. Cōtra quos ō: Mat. xv. Populus hic labijs me honorat: cor autem eor longe est a me. Sine causa. i. vtilitate colunt me. Et multo magis in vanum assumit nomen dei qui vota facit pro illicitis vel licita nō implet: ꝛ quia pctōres in hoc frequēter incidunt: ideo vniuersa vanitas ois homo viuēs. de trāsgressiōe votor habes diffuse in. ij. par. tit. xj. p totū. Quarto sumitur nomen dei ad cōfirmationē dictor. s. per iuramētum. Quāuis em̄ aliq̄n iuretur per creaturas: aut p euāgeliū: p fidē: p sctōs: p corpus suū: ꝛ hmōi: implicite assumitur nomē dei: per illa em̄ iurat inquātum veritas vel bonitas aut virt⁹ dei in illis manifestat. Est enim iurare ꝑm Aug. deū in testē inuocare suorū verborū. Sed vt dicit Hiero. tractans illud Hiere. Et iurabunt in nomine meo in iudicio ꝛ iustitia et veritate. Aliaduertēdū q̄ iusiurādū debet habere tres comites. s. iudiciū: iustitiā et veritatē. Si q̄d horū defuerit nō iuramētū: sed piurīū erit. xxij. q. ij. c. j. et cōtra istud preceptū aut preter ipm̄. Primo em̄ requirit veritas: vt iuret q̄ credit esse verū. Nā iurādo sciēter falsum: quocūq̄ modo ꝛ causa semp peccat mortaliter ꝑm Tho. ij. ij. Et tūc ꝓprie agit cōtra istud preceptū assumēs nomē dei in vanū. i. asserēdū falsum. Unde dicit scriptura Leui. xix. Nō periurabis in nomine meo. i. nō iurabis falsum. Scōo requiritur iustitia in iuramēto quod videt habere locū in promissorio iuramento: vt. s. iuret q̄ sit iustū ꝛ licitū. Nā iurādo facere q̄d iniquū seruari nō d⁹. Sicut fecit Herodes amputare faciens caput Joannis Baptiste propter iusiurandū. Et peccat mortaliter quādo iurat quid illicitū quod sit mortale: vt occidere hoiem: nō facere pacē: ꝛ hmōi. Et tūc assumit nomē dei in vanū. i. pro re illicita. Tertio requiritur iudiciū. i. discretio: vt scz nō iuretur nisi in casu necessitatis vel magne vtilitatis. nō em̄ pro re vili vel loco d⁹ iurari: etiā veritatē dicendo ꝛ iustū ꝓmittēdo. Unde dicit Aug. ꝙ iuramēto quis vti debet vt medicina. s. ꝓ necessitate: als iurando leuiter vt cōmuniter fit: etsi verū sit ꝛ licitū quod iurat: est pctm̄: nō tm̄ mortale: nisi fieret in cōtēptū. ꝛ sic sumitur nomē dei in vanū. i. pro re inutili: ꝛ est preter nō cōtra istud preceptū. Periurās autem ꝑm Tho. in dicto libello iniuriatur et facit irreuerētiā deo: q: videtur sentire eū esse ignorantē ꝛ nescire verum vel falsum dicti sui vel malitiā in eo quasi diligat deus mendacium: cuius testem inducit. vel impotentiam quasi non possit punire. Proximo est nociuus: quia societas hoim inuicem conseruari nō posset nisi crederetur verbis eorū. Dubia autē confirmantur iura-

Numeri vj. sed illi inuocabūt nomē meum ꝛc.

Ad iusiurandū requirit in dicto iustitia ꝛ veritas.

Periurij grauitas

Uanū dicitur quadrupliciter.

Nomen dei quatuor modis assumitur.

mẽto secundum illud ad Hebr. vj. Dis cõtroversie finis ad confirmationem est iuramentum. Et est sibi ipsi crudelis: qui se obligat ad hoc vt puniatur si nõ dicit verũ in iurando. Exemplum in hystoria ecclesiastica de tribus qui falso iurauerũt contra aliquem accusantes de crimine. Et vnus dixit q̃ combureretur si non iuraret verum. Secundus q̃ leprosus efficeretur. Tertius q̃ cecus efficeretur: ꝛ omnib⁹ euenit quod sibi imprecatus est: cunctis notificata veritate per vnum illorum. De iuramento et periurio habes diffuse in .ij. parte. titu. x.

Fundat hõ in vera religione q̃ tertium preceptũ.

§. IIII. De tertio precepto quod

est. Memẽto vt diẽ sabbati sctifices. Exod. xx. exclusis his q̃ prohibẽt debitũ cultũ deo exhibere. s. infidelitate: superstitione ꝛ irreuerẽtia p primũ ꝛ p scõm preceptũ: ons fuit vt poneretur tertũ preceptũ p q̃ hõ in vera religione fundaret. Ad religionẽ aũt pertinet debitũ cultũ deo exhibere. Sicut aũt diuina nobis traduntur in scripturis sacris sub similitudinib⁹ rerũ corporaliũ: vt intuitus ꝛ cognitio dei dicat oculos eius ꝛ hmõi: ita ꝛ cultus exterior deo exhibeat ẽm aliq̃ sensibile signũ. Et q̃ ad interiorem cultũ qui cõsistit in devone ꝛ deuotione magis ducit hõ ex interiori instinctu spũssancti: preceptũ legis dãdũ fuit nõ de eo: sed de exteriori cultu ẽm aliq̃ sensibile signũ. Et q̃ precepta decalogi sunt quasi quedã prima ꝛ cõmunia legis principia: ideo in tertio precepto decalogi precipitur exterior cultus dei sub signo cõmunis beneficij q̃ pertinet ad oẽs. s. ad representandũ opus creationis mundi: a quo requieuisse deus dicit septimo die. In cuius signũ septima. s. sabbati mandatur sanctificãda. i. deputãda ad vacandũ deo et colendũ eũ. Est aũt istud preceptũ moralle ẽm literalẽ intellectũ quãtũ ad hoc vt homo aliq̃ tps deputet vite fue ad vacãdũ deo ꝛ diuinis reb⁹: ꝛ sic semper obligãs.

Nota.

Jstõ ꝑceptũ partim ẽ morale ꝛ partim ceremoniale.

Sed cerimoniale est quãtũ ad determinationẽ diei. s. septeni. et secundũ hoc nõ obligat: immo nec debet seruari sicut nec alia cerimonialia. hec Tho. ij. ij. q. cxxij. ar. iiij. Et ad hoc põt induci illud. Ps. lxxx. Buccinate in neomenia tuba: in insigni die solennitatis vestre: quia preceptum in Jsrael est. Ubi tria nota.

¶ Primo q̃ festum est obseruandum: ibi. Quia preceptum in Jsrael est.

No. tria de solẽnitate.

¶ Secundo q̃ tempus est determinandum: ibi. In insigni die solennitatis vestre.

¶ Tertio q̃ opus in eo est declarandum: ibi. Buccinate in neomenia tuba.

Quantum ad primũ nota q̃ plures solennitates habebãt Judei figuratiuas nostrax vt dicẽt. Et hi dies dicebanꝫ insignes ꝓpter insignia aliqua facta in eis: ꝛ ꝑceptũ erat illa custodire sicut christianis sua. Frequentior autẽ solẽnitas erat sabbatũ in qua repsentabat maius ꝛ gñale⁹ insigne. s. creationis mũdi: cui fidelib⁹ succedit dñica: in qua cõmemorat insigne renouatiõis mũdi per christi resurrectionẽ et nram. Preceptũ aũt in Jsrael erat sabbatũ custodiri propter quatuor rationes ẽm bñ Tho. in trac. de decẽ preceptis. Primo ad destructionẽ erroris: preuidit em̃ spũssctus q̃ aliqui vẽturi erãt qui dicerẽt mũdũ semper fuisse: vt phi antiqui. Voluit ergo de⁹ vt custodiretur vn⁹ dies hebdomade in memoriã q̃ de⁹ oia creauerit in sex dieb⁹. Et in septima requieuit. id est cessauit a nouis condendis creaturis. Vñ Exod. xx. assignãs dñs hãc rõnẽ. Sex dieb⁹ opaberis: ꝛ facies oia opa tua. Septimo aũt die sabbatũ dñi dei tui est. Non facies oẽ opus in eo. Et paulo post. Sex em̃ diebus fecit de⁹ celum et terrã mare ꝛ oia que in eis sunt: ꝛ requieuit in die septimo. Judei ergo celebrabãt sabbatũ in memoriã prime creationis: sed q̃ christus aduentẽs fecit nouã creationem. vt Apocal. xxj. Ecce noua facio oia: que melior est prima: q̃ per primã hõ factus est terrenus: p scõdam factus est celestis. Vñ ad Gal. vj. In christo Jesu nec circuncisio aliquid valet nec preputium: sed noua creatura que est per gratiam que incepit in resurrectione christi. Vñ ad Rom̃. vj. dicit. Christus surrexit a mortuis per gloriã patris: ita et nos in nouitate vite ambulemus. Que resurrectio q̃ facta est in dominica: iõ ecclesia precepit de cõse. dis. iij. c. j. Pronũtiãdũ oẽm dñicã ad honorẽ resurrectiõis Jesu christi dñi nostri de vespera ad vesperã festiue obseruari. et eo. c. sabbato. Secũda ratio quare precepta fuit dies sabbati: est ad instructionẽ fidei redẽptoris. Quiescendo em̃ sabbato figurabãt Judei: q̃ christus in sepulcro mortuus debebat quiescere in sabbato. Quieuit aũt per hoc q̃ caro eius nõ vidit corruptionẽ. Ps. xv. Caro mea requiescet in spe. s. resurrectionis. Et iterũ ibidẽ. Non dabis sctm̃ tuũ videre corruptionẽ. Est em̃ quasi quedam quies hoĩs: dũ quod naturaliter appetit. s. nõ corrũpi: sed eum suo corpore manere vnitũ: hoc euenit sicut in christo. Sicut ergo sacrificia Judeorũ significabãt christi mortẽ: ita sabbatũ christi quietẽ in sepulcro: q̃ credere ptinet ad fidẽ. Et q̃ adueniente veritate figura dꝫ cessare: ideo ex quo christ⁹ tã quieuit in sepulcro et a mortuis resurrexit: ideo nõ sabbatũ: sed dñicã debemus celebrare. Unde de cõse. dist. iij. quenit. ꝛ q̃ illi qui dicunt sabbatũ custodiẽdũ: sunt predicatores Antichristi qui faciet celebrari sabbatũ ꝛ dñicã. Verũ est q̃ talẽ diem. s. sabbati deputamus specialiter honori virginis Marie: q̃ in illa die scz sepultre christi in ea sola remansit fides plena de christo. Et q̃ sicut deus requieuit septimo die in creatione mundi: ita requieuit in virgine per incarnationẽ recreando mundum. Aliqua ergo facere illa die ob honorẽ virginis laudabile est: nõ tñ ab opibus cessare: ne videamur Judaizare. Tertia ratio est ad inflãmationẽ amoris. Corp⁹ em̃ terrenũ de sui natura terrena appetit: et iõ hõ ẽm illã partẽ a qua cõiter deprimitur semper ad terrena tendit: nisi conet se eleuare ab eis. Et ideo opꝫ hre certũ tps in quo cum nõ liceat ei vacare operib⁹: detur ei materia vacãdi spũalibus. Sicut em̃ corp⁹ indiget aliquo tpe ad refectionẽ sui: que fit per somnũ: comestionẽ ꝛ hmõi: al's deficeret in operãdo ꝛ vruendo. Jta ꝛ aĩa indiget refectiõe spũali ne deficiat: que fit per oones et alia spũalia. Et aliqui quidẽ semper faciũt sabbatũ. s. semper vacãdo deo vt perfecti. Aliqui frequẽter vt boni clerici et religiosi. Sed et laici debẽt hre suũ sabbatũ quo quiescentes ab operibus exterioribus vacẽt deo. s. festa christianoꝝ ne nimis repescãt in diuinis. Esa. lviij. Erit sabbatũ delicatũ et sctm̃ dñi gliosum: ꝛ q̃ etiã serui ꝛ ancille debẽt hre tps ad vacandũ deo: iõ dns precepit Deut. v. Custodi sabbatũ dei tui: vt requiescat seruus tuus ꝛ ancilla. q̃ est cõtra illos qui faciũt dieb⁹ festiuis seruos laborare. Quarta ratio est ad roborãdũ veritatẽ pmissionis. pmittitur em̃ nobis quies perfecta in alia vita: quã signabat dies sabbati: sed opꝫ primo operari sex diebus. i. in vita presenti: q̃ modicũ est respectu perpetue future quietis. Eccli. li. Modicũ laboraui ꝛ inueni mihi multam requiẽ. Esa. xlvi. Erit sabbatũ ex sabbato: q̃. s. ad illã quietẽ eternã que sabbatũ ꝺ: nõ peruenitur nisi ex quiete mẽtis liberate. s. a passionibus ꝛ vitijs. Mat. xj. Tollite iugũ meũ super vos et discite a me: ait christus: q̃ mitis sum ꝛ humilis corde: ꝛ inuenietis requiẽ aĩabus vris. Quãtũ ad scõm sciendũ q̃ sicut nõ solũ sabbatũ in veteri testamẽto erat in precepto: sed ꝛ alie solẽnitates. Sic in nouo nõ solũ dñica dies: sed ꝛ multe alie solẽnitates que figurate sunt per illas quo ad principaliores: ꝛ quelibet dicebatur insignis dies solẽnitatis ꝓpter aliq̃d insigne in illa factũ. Et ẽm Tho. j. ij. q. cij. ar. iiij. septẽ erãt solennitates temporales in illo populo: vt põt colligi Numeri. xxviij. ꝛ xxix. Prima erat ꝛ iterabatur qualibet septimana. s. sabbatũ que celebrabat in memoriã creationis rerũ. Cui rñdet in nouo testamẽto festũ dñice in memoriã resurrectiõis: per quã facta est creatio spũalis mũdi. Secũda solẽnitas iterabatur quolibet mense: ꝛ dicebatur neomenia q̃ celebrabat in memoriã gubernationis rerũ. Nã hec inferiora precipue variãtur ẽm motũ lune: ꝛ ideo celebrabatur in nouitate lune. Cui respõdẽt festa virginis que sunt plura q̃ lune assimilent: et ipa suis meritis ꝛ precibus sustẽtat mundum ꝛ quasi regit. Unde regina mundi dicit. Alia festa celebrãtur semel in anno: vt festũ pasce valde solenne: q̃ durabat septẽ diebus. Primo mense in memoriã liberationis de Egypto. Cui respõdet festũ natiuitatis christi: p q̃ inchoatiue liberatũ est gen⁹ humanum de seruitute diabolica. Aliud erat inde ad quinquaginta dies. s. pẽthecostes: in memoriã legis date in monte Sina. Cui respondet festũ spũssancti dati in monte Sion: cum lege euangelica. Erat ꝛ quintũ festũ prima dies septẽbris quod dicebatur tubarũ in cõmemorationẽ liberationis Jsaac quãdo Abraam inuenit arietem quẽ obtulit pro eo. Et etiam erat istud festum quasi quedã inuitatio vt prepararẽt se ad festũ sequẽs. Cui rñdent festa apl̃orũ qui tubis predicationum inuitauerunt mundũ ad festũ supernum. Sextum festum erat expiationis decima die septẽbris: in memoriã beneficij quo deus propitiatus est populo Jsrael in adoratione vituli aureti ad preces Moysi. Cui rñdet festũ ascensionis christi: qua ascẽdit vt sit propitiatio pro peccatis nostris apud patrẽ. Septimũ erat festũ sceno phegie. i. tabernaculoꝝ in eodẽ mense septẽ diebus: in signum deductionis in deserto vbi habitabãt in tabernaculis. Cui respondet festum angeloꝝ qui nos deducunt ꝛ custodiunt per desertum mũdi sicut illos angelos domini. Octauo

Sabbatũ erat custodiẽdum ꝓpter quatuor rationes.

Quies dñi in sepulcro.

Sabbatũ varijũ.

Jn nouo testamẽto nõ solũ dñica dies est in precepto: sed ꝛ multe alie solennitates.

autem

aūt die illius festi erat aliud qđ dicebāt cetus seu collecta. Cui rñdet festū dedicationis ecclesie vel oīm sctōrū. Erant ꝛ alīqua festa alia: sed nō ita solennia: vt furni ꝛ encenia ꝛ hmōi. Et sic in ecclesia que debēt celebrari: vt martyrū ꝛ cōfessorū: prout ecclesia statuit. de cōse. di. iij. pronūtiandum. Quelibet dicit insignis solēnitas propter insigne in ea factū: quilibet dictorū dierū debet sanctificari: vt declarabitur: qꝛ preceptum in Jsrael est de ea celebranda. Quantū ad tertiū opꝰ qđ dz fieri in die festo vt sctificetur est quadruplex declarādū. Primo corporalia opa abdicāda. Secundo mortalis culpa euitanda. Tertio totalis negligentia eliminanda. Quarto vniuersalis nra substātia sacrificāda. Unde dicit Pś. Buccinate. i. sonate in tuba neomenia id est qua maxime vtebatur in neomenia. Erat autē sonitus tube ad quatuor. s. ad cōuocādū populū: ad vocādum: ꝛ animādum ad prelium: ad epulū solennizandum: ꝛ ad laudandū deo. Est eñ festum ordinatū ad vacandū deo. ꝛ per ista optime vacat vt impleatur illud Pś. xlv. Vacate ꝛ videte qñ ego sum deus: exaltabor in gentibus. Primo nō debet fieri opꝰ seruile. i. manuale in festo. Hiere. xvij. Sanctificabis sabbatū: et non facies opus seruile in eo. i. corporale. Est enim peccatum mortale operari in festis sine causa vigēte rationabili. Uñ Nume. xv. quēdā Judeū inuētū colligere ligna in sabbato iussit dñs lapidari. Que autē opera corporalia phibeant habes diffuse. in. ii. par. titu. ix. c. iiij. de negligētia bene operādi. Buccinate ergo tuba in festo. i. vocate pplm vt dimittat opera. Secūdo vitanda est mortalis culpa. Hiere. xvij. Custodite aias vestras vt nō portetis pōdus in die sabbati. Pondus permaxime est petīn fm illud Pś. xxxvij. Sicut onus graue grauate sunt super me. s. iniquitates. Leuit. xxiij. Oñe opus seruile nō facietis in eo. s. sabbato. Opus maxime seruile est petīn qđ facit seruū diaboli. Uñ fm Tho. magis facit cōtra istud preceptū peccās mortaliter in festo qꝫ operans manualiter. Et talis cir cunstantia. s. in die festo trahit petīn in aliā speciē. Nā fornicans in festo facit cōtra duo prēcepta scilz. Non mechaberis. ꝛ illud de sanctificatione sabbati. Buccinate ergo tuba ad excitādum aīam ad pugnā cōtra diabolū ad resistendū pctis. Unde in figurā dicit Esa. lxviij. Quasi tuba exalta vocē tuā: ꝛ annūtia pplo meo scelera eorū: vt. s. caueāt. Et Mathias cum suis dixerūt. j. Mach. ij. Quicūqꝫ venerit ad nos die sabbati pugnemus contra eum. Tertio vitāda est negligētia in festis: nescilz quis det se otio ꝛ ludis: qꝛ laborare nō habet sicut cōmuniter fit. Multā enim malitiā docuit otiositas: inqt sapiēs Eccli. xxxiij. Uñ dicitur Thren. j. Uiderūt eam hostes. s. animā aut personā otiosam: et derisērūt sabbata eius ꝓpter otiū. Dicit btūs Tho. ij. ij. q. vitiū acidie qđ importat tediū bene operādi est contra hoc preceptū. Buccinate ergo in insigni die solennitatis tuba ad epulum spūale. i. ad audiēdū verbū dei. Johel. ij. Canite tuba in Sion: vocate cetū: cōgregate pplm. Ezech. xliij. Voces ꝓphetarū q̄ legunt p oīne sabbatū. Quarto est oīs nra substātia sacrificio offerēda: vbi eñ alijs diebꝰ offerebatur vnū sacrificiū in sabbato duplicabāt. Offerendū est ergo sacrificiū de aia per contritionē. de quo Pś. Sacrificiū deo spūs cōtribulatus. Leuit. xvj. Sabbatū requietionis est: affligetisqꝫ animas vestras scilz per cōtritionē fm Orige. examinando conscientiā: et dolēdo de cōmissis. Offerendū est corpus per sobrietatē. Ad Rom. xij. Exhibeatis corpora vestra deo hostiā. i. in sacrificiū. Unde August. reprehēdit comessationes et ebrietates que fiūt in festis ꝛ magis qꝫ in alijs diebꝰ. di. xliij. comessatiōes. Debet etiā corpus exercerī in eūdo ad ecclīas: indulgētias participādo: faciendo disciplinas: et ad laudes diuinas ire. Pś. xlix. Sacrificium laudis honorificabit me. Offerenda est terrena substantia dando eleemosynas magis qꝫ alijs diebꝰ. Neemie. viij. Mittite partes eis qui non preparauerunt sibi id est pauperibus. Sanctus enim dies domini est. Buccinate ergo tuba ad laudandum deum. Juxta illud Pś. vltī. Laudate eum in sono tube. Et sic sanctificat sabbatū seu festū: ꝛ seruat dñi preceptū.

§. V. Quartum preceptū est. Ho

Quarto precepto obligamur parēt⁹ et maiorib⁹

nora patrē tuū ꝛ matrē vt sis longeuus super terrā: quā tibi dominus deus tuus dabit. Exo. xx. Hoc christus inducit Mat. xv. Post precepta prime tabule que ordināt nos ad deū: congrue in preceptis scē tabule que nos ordināt ad proximū: primo ponitur istud de honoratione parentum: qꝛ sicut deꝰ est principiū vniuersale essendi oīb⁹: ita pater est quoddā principium essendi filio. Et qꝫ fm Tho. j. ij. q. c. arti. v. ꝛ. ij. ij. q. cxij. arti. v. sub isto precepto includatur non solum veneratio facienda omnib⁹ superioribus: consanguineis et prelatis ab inferioribꝰ: sed etiā prouisio ꝛ gubernatio facienda inferioribus a patribus et presidentibus: ac etiam beneficiorū oīm exhibitio oībus proximis quo ad eleemosynas corporales et spirituales: cum debētur ab oībus: tamen expresse nō fit mentio nisi de honore parētum. Et ratio est: qꝛ cum vt dictū est: precepta decalogi sunt de his que statim ratio naturalis per se apprehēdit esse seruāda. Debitum filij a patre est adeo manifestum: qꝰ nulla potest tergiuersatione negari: eo qꝰ pater est principiū generationis et esse filio: sed qđ aliquod beneficiū vel obsequiū sit exhibendū alijs: non ita statim dictat ratio naturalis sicut parētibus. Et ideo de beneficijs alijs exhibendis non datur in decalogo speciale preceptū ꝛ eadem ratione: quia parētes nō videntur debitores esse filijs propter aliqua beneficia suscepta ab eis: sed ecōuerso. Jdeo nō datur preceptū etiā de cura parentū erga filios: sed tamē (vt dictū est) sub hoc precepto includitur. Jtem quia hoc est preceptum affirmatiuum obligat semper: sed non ad semper. i. ita qꝰ omni tempore debeat quis actu venerari parentes: sed pro loco ꝛ tempore cum expedit. Et circa hoc videnda sunt tria.

Exēplo huiꝰ precepti.

Notāda sunt tria circa hoc pceptū.

¶ Primo que sit ista paternitas.
¶ Secundo que sit ista honorabilitas.
¶ Tertio que sit ista remunerabilitas.

§. VI. Quantum ad primū. Ho

ta qꝰ est quadruplex paternitas venerāda. Prima est carnalis. Scōa presidētialis. Tertia temporalis. Quarta sacramētalis: ꝛ de qualibet pōt dici illud Pś. cij. Miseretur pater filiorū. De prima paternitate dr Eccli. vij. Honora patrē tuū et gemitum mris tue ne obliuiscaris. Memēto qꝛ nisi per illos natꝰ nō fuisses. Jpi eñ generādo dāt esse post deū. De scōa dr Deute. xxij. Interroga patrē tuū ꝛ annūtiabit tibi: maiores tuos ꝛ dicēt tibi. ꝛ dis. xcvj. quis dubitet. ait Grego. Quis dubitet sacerdotes christi: regū ꝛ principū ꝛ oīm fidelīū patres ꝛ magistros cēseri. De tertia. s. tēporali dr. iij. Reg. v. Pater si rēgrādē dixisset tibi propheta facere debuisses. Que fuerūt verba seruorū dicta ad Naamā dñm snū. De quarta dicit Symnachus papa. Oñes quos in pnia suscipimus: ita nostri spirituales sunt filij: vt ꝛ ipsi quos vel nobis suscipiētib⁹: vel sub trino mersionis vocabulo mergentibus vnda sacri baptismatis regenerauit. xxx. q. j. oēs. Jdem de sacramēto cōfirmationis. Quilibet horū patrū miseretur ꝛ misereri debet filiorū suorū. Et miseretur pater filiorum suorꝫ vere puidēdo eis in quatuor: in nutrimēto: in documēto: in castigamēto: ꝛ in exēplo. Et primo quidē pś carnalis. s. vtiqꝫ debet nutrire filios. Nō eñ: ait apls. ij. Corꝫ. xij. debēt filij parētibus thesaurizare: sed parētes filijs. Uñ ꝛ iura statuerūt qꝰ legitima sine magna causa priuare nō pñt. Uñ male facitūr q̄ filios mittunt ad hospitale: ꝛ nō prouidēt eis si pñt. qđ cōtingit de cōceptis ex fornicatione vel alio illicito modo. Et in decre. di. xxx. si quis reliquerit. dr. Si quis reliquerit proprios filios ꝛ eos nō aluerit: ꝛ quod pietatis est necessaria nō prebuerit: sed sub occasione continentie eos negligendos putauerit: anathema sit. i. fiat. Non est eñ lata sententia sed cōminatio. Nō tamē debēt illicita aliqua facere: vt vsuras ꝛ fraudes vel alia mala vt possint filios nutrire. Qui eñ diligit filū aut filiam plus qꝫ me: non est me dignus. ait christus Mat. x. Pater secundus scilz presidentialis etiā debet ꝓ posse de nutrimēto ꝓuidere filijs suis. i. subditis. Unde Pe. in canō. Pascite eū qui in vobis est gregem. Et Hiero. Quicquid habēt clerici: pauperū est: et domus eorū oīb⁹ bebēt esse cōes. xvj. q. j. qñ. Pater tertiꝰ scilz rector temporalis debet subditis vt filijs prouidere de nutrimēto: vt nō sit penuria in ciuitate: et querere bonū cōe: et precipue pupillorum viduarum: ꝛ miserabiliū personarū causas vt pater iuuare: vt faciebat Job dicens. Pater erā pauperū. etiusdē. xxix. Quartꝰ pater. s. spiritualis per administrationē sacramētorū vnie ꝛ aliorum ex cōgruo debet prouidere: ꝛ si ipse nō potest: saltē procurare pro filijs suis. Debet etiā pater quilibet misereri filijs prouidendo de documento. Nam pater carnalis et qui loco eiꝰ est habet curā filij quo ad aīam magis qꝫ quo ad corpꝰ. Debet ergo aīe prouidere filio de nutrimento quod est bona instructio. vt Eccli. vij. Filij tibi sunt eruditi illos. Ad Heb. xij. Patres cārnis nostre habuimus eruditores. Sic bonus pater Tobias docuit filium suum ab infantia timere deum ꝛ cauere ab omni peccato. vt dicitur Tob. j. Pater presidentialis multo magis tenetur filijs suis. i. subditis de eruditione. Unde dictum fuit primis patribus et prelatis. s. aplis. Euntes docete omnes gētes:

Quilibet horū patrum misereri debet filijs suis.

docētes eos seruare oīa quecūq; mādaui vobis. Mat. xlti. et. ij. ad Tim. iiij. Predica verbum: insta opportune importune. Esa. lviij. Clama ne cesses: quasi tuba exalta vocem tuā: z annuntia populo meo scelera eoz. z qō p se nō potest vel nescit: faciat per predicatores: q: z ipi patres dicunt. Pater tēporalis etiā debet admonere subditos ad bonos mores. Pater sacramētalis multo magis. Debet eīm cōfessor instruere cōfitētē de necessarijs: et patrinus alūnū precipue de credēdis. Debet tertio misereri pa-
Castigatio debetur filijs. ter filijs de castigamēto: z pater z mater carnalis debent castigare filios delinquētes: z corrigere verbis z verberibus. Unde Prouer. b. xiij. Qui parcit virge odit filium: qui diligit illum assiduat ei flagella. Et in eodē. xxiij. Tu percuties eū virga: et aiam eius ab inferno liberabis. Nec debet expectare ad tpm corrigēdum: quia cū est magnus incorrigibilis erit. Unde b. Prouer. xxij. Adolescēs iuxta vīa suā ambulās: z cū senuerit nō recedet ab ea. Pater presidētialis dz corrigere diuersis modis. Aplūs j. ad Timo. v. Peccātes coram oībus argue. Sicut fecit ipse excōmunicās illū Corinthū qui publicū cōmiserat incestū tradens eū Sathane. j. Cor. v. Et Amb. Nō osculatur semp pater filiū sed aliqn castigat. Ergo cū castigat qui diligitur: tūc circa eum pietas exercetur. v. q. v. nō osculatur. Pater tēporalis debet punire malefactores. Exo. xxij. Maleficos nō patieris viuere. Augu. Et q emēdat verbere in quē potestas datur vel coercet aliqua disciplina: misericordiā prestat. dist. xlv. z qui emendat. Pater penitētialis sibi confitētem debet verbis duris incepare: cū viderit expedire. Quarto debet pater filijs misereri: exēpla bona conferēdo: q: plus mouent exempla qm verba. pptereā dicit dominus. Ego sum dūs deus tuus fortis zelotes visitans. i. puniens pctā patrū in filios in tertiā z quartam generationem. Exodi. xx. Non q puniat filios p pctis parentū: sed q cōiter filij imitātur exēpla patrū in cōuersatione: et si mala exēpla dant
Exēpla bona debentur subditis. parentes filijs in peierando: blasphemādo: furando: turpia perpetrando similia illi faciunt: et pro suis non paternis vitijs punūtur: ſm Augu. Pater presidentialis per maxime debet exēpla bonorum operum filijs prebere Mat. v. Sic luceat lux vestra coram hominibus vt videant opera vestra bona. dixit christus primis patribus noui testamēti. Et Greg. ait. Scire debēt prelati: quia si vnqm deliquerunt: tot mortib⁹ digni sunt: quot exēpla pditionis ad posteros trāsmittūt. Et de patre tēporali dicit Jsrō. di. ix. iusū. Tūc princeps existimet iura sua ab oībus seruāda qn ipe prim⁹ eis reuerētiā prebet. s. seruādo. Cōiter in populo Jsrael qn boni fuerūt reges bona exēpla dātes operū populus virtuose se habuit. qn autem mali z populus secutus est exempla illoū: et demū vtrīq; perierūt. Confessores etiā z patrini debent bona exempla prebere filijs suis spiritualibus.

§. VII. Secundo videndū quis

Quadruplex honor exhibendus patrib⁹. sit honor qui debetur patribus a filijs intelligendo generaliter de omni paternitate. Honora: inquit patrē tuum et matrē tuā. Et dicendū q est quadruplex honor exhibendus. Honor reuerentie: honor obedientie: honor beneficentie: honor tolerantie. De primo dicitur Eccli. iij. Qui timet deum: honorat parentes z quasi dominis seruiet his qui eū genuerūt in opere z sermone: z omni patientia. Manifestum est aūt q serui dominis suis seruiunt cum magna reuerētia in assurgendo: caput inclinādo: associando: famulando: cum humilitate loquēdo. Sic debēt filij parentes reuereri. Contra quod agunt qui deridēt eos vel blasphemant. Sed in punitionem eorū dz Prouer b. xxx. Oculum qui subsannat patrē z qui despicit partum matris sue: effodiant eum corui de torrentibus: et comedant eum filij Aquile id est tyranni: seu domini tēporales puniant: vel demones exercent mentem et deuorent. Et Exo. xxj. Qui maledixerit patri vel matri: morte moriatur. Patres etiam presidentiales debent honorari reuerentiam exhibendo eis. Augu. in regula. Honore coram vobis prelatus sit: sunt enim ministri dei. Et ideo etiā si sunt mali: reuerendi id est non despiciendi: z mala eorum manifestanda. Unde Nico. papa. Si de dominis sacerdotibus: qui iure patres aiārū dicuntur: aliquid cōtigerit vos audire: quod confusionem pijs mētibus ingerat non infrunitum Cham: sed pudoratos filios Noe imitantes: patriam de reliquo verecundiam contegatis. dist. xcvj. in scripturis. Patres tēporales. i. domini sunt reuerēdi. ſm illud. j. Pet. ij. Deū timete: regē honorifi-
Paternalis obedientia. cate. Ac etiā confessores et patrini sunt honorādi. Malcb. j. Filius honorat patrem suum. De secundo honore. s. obediētie dz Jo. viij. Ego honorifico patrem meum: ait christus. s. seruando mandata ei⁹. Et de parentibus carnalibus dicit aplūs ad Col. iij. Filij obedite parentibus vestris. Et precipue ad hoc tenentur in his que pertinēt ad domesticā curā domus. Uñ Prouer. j. Audi fili disciplinā patris tui. i. doctrinā z mādata: z ne dimittas legem matris tue. De parētibus spūalibus. i. prelatis dicit aplūs ad Heb. xlti. Obedite prepositis vestris: et subiacete eis. Et Hiero. Esto subiectus pontifici tuo: z quasi parētem anime tue ama. dist. xcv. esto. Etiā de malis prelatis inquit Christus. Omnia quecunq; dixerint vobis facite et seruate. Matt. xxiij. s. spectātia ad officiū suum. De dūis tēporalibus ait Petrus. j. Pe. v. Serui subditi estote in omni timore dominis vestris: nō tm bonis z modestis: sed etiā discholis. Et similiter patribus sacramētalibus obediendū est: z facienda penitētia iniūcta: quia illud est necessarium: z in alijs monitionibus quia fructuosum. Uerum ois ista obedientia filiorum erga patres intelligēda est cum precipiunt iusta z licita: z que non impediāt salutē vel salutis incrementū. vt dicit Hiero. x. q. iij. si dūs. Cum eīm de⁹ a quo ois paternitas deriuatur aliquid iubeat et contrariū parentes: obediat summo patri: non terreno. Mater autē est ecclesia que vtīq; nō potest nisi iusta iubere: z ideo obedienda. De tertio honore potest intelligi illud Eccli. iij. Honora patrem tuum z matrem tuam: vt superueniat tibi benedictio a deo. Datur vtīq; benedictio a christo veniente ad iudicium: his qui subuenerunt indigentibus. Sed primi quibus tenetur homo subuenire in necessitate sunt parentes. Unde christus reprehendit Scribas z Pharisēos qui inducebant homines ad faciendum vota oblationum in tēplo et implēdum ea: nō curantes q ex hoc parentibus eorum subtraherētur necessaria: declarās quō faciebāt cōtra istud preceptum. Honora patrem tuum: nō subuenientes indigentijs parentum. Hinc Amb. Ceterum dei traditio est: vt pius pascas parentes. Nam si iuxta diuinum oraculū contumelia parentis morte luitur: quanto magis fames q multo grauior est. dist. lxxxvj. ceterum. Parentibus etiā spiritualibus. s. prelatis subueniēdū est a populis. Dignum est eīm vt quibus semināt spūalia: ab his metāt corporalia subsidia in decimis: oblationibus et eleemosynis. Uñ aplūs j. ad Timo. v. Qui bene presunt presbyteri duplici honore sunt digni. s. reuerentie et subuentionis: vel duplici portione qm alij clerici non prelati. Domini ergo tēporales z rectores ex quo laborant pro populo ab eo debent sustentari. ad Roma. xiij. Reddite omnibus debita. Cui tributum: tributum: cui vectigal: vectigal: cui timorem: timorem: cui honorem: honorem. Quod institutum est ad sustentationem dominorum. Confessoribus etiā in necessitatibus subueniendum: z predicatorib⁹. Juxta illud Deutero. xxv. Non alligabis os bouis triturātis. Non tamen vt pretium sacramenti vel verbi dei tribuendum est: quia simonia esset: sed
Honor tolerātie. per modum eleemosynarum. De quarto honore dicitur Eccli. iij. Fili suscipe senectam patris tui: et non contristes eum in vita illius: et si defecerit sensu: veniam da: et ne spernas in tua virtute. Sic etiam et alij patres: siue prelati: siue domini temporales: siue predicatores et confessores tolerari debent in suis defectibus a subditis. Nec propter hoc possunt discedere ab obedientia eorum: et iudicium eorum fugere. viij. q. iij. nonne directa. Et hoc nisi precisi sint per sententias excommunicationis vel suspensi: possunt tamen denuntiari superioribus eorum vt prouideant. Et Aug. dicit q tolerandus est mercenarius. Difficile est diffinire quando fiat cōtra illud preceptum: ita q peccet mortaliter: nisi cum fit manifeste magna iniuria parentibus: vt contemnendo eorum monita: deridendo eos: contumeliando: verberando: non subueniendo in necessitatibus.

§. VIII. Tertio videndum est de

Remuneratur honorans parētes. premio obseruationis huius precepti. Ubi sciēdum secundum Tho. q ad nullū aliud preceptū ponitur remuneratio obseruatoribus eius nisi ad istud. s. in decalogi descriptiōe. Et ratio est ſm eundem. ij. ij. nō q z alioū impletio nō habeat premium sicut et istud. sed q cum istud sit valde de instinctu nature. s. honorare parentes: poterat aliquibus oriri estimatio: et ex huiusmodi obseruatione nil mereri cum natura ad hoc instigat z sic minus solicite implere: sed propter hoc non caret mercede sua a deo: et ideo ponitur premium scilz longeuitas id est longa vita: vt sis ait longeuus super terrā: vuentium vel morientium. Est autem quadruplex vita. s. vita nature: vita gratie: vita fame: vita glorie: et in qualibet fit longeuus per honorationem parētum. Quantum ad vitam nature dicit Eccli. iij. Qui honorat patrem

Quadruplex vita qua remunerat honorãs parẽtes.

patrẽ vita viuet longiori. Quia pater est principium actiuũ generationis: ideo frequẽtius fit mẽtio in scriptura de honore patris q̃ matris: sed sub eo includitur etiã honor maternus eadẽ rõne: qr principiũ generatiõis: etsi passiuũ. Multũ autẽ cõgruit talis remuneratio huic operi. Nam qui bene vtitur beneficio cõcesso meretur sibi illud augeri. Quia ergo beneficiũ vite post deũ habet a parẽtib⁹: & bene vtitur eos honorãdo: dignũ est vt augeatur ei vita. Quod autẽ aliquãdo cõtrariũ inueniat: qr honorantes parentes cito moriãtur: & inhonorãtes diu viuãt: hoc accidit occulto dei iudicio ꝓpter aliud melius nobis ignotum. De vita gratie vi Eccli.iij. Qui honorat patrẽ suũ iocũdabitur in filijs vel naturalib⁹ qr bonos habebit honorãtes eũ: vel spũalibus: que sunt bona opera que multiplicabuntur ei per gratiã et dant ei iocũditatem spiritualẽ. Et subditur. In die orationis sue exaudietur. De tertia dicitur Eccli.iij. Gloria hois ex honore patris sui: et dedecus filij pater sine honore. Gloria autẽ vi clara fama cũ laude. Et iterum ibidem. Quã male fame est qui derelinquit patrẽ: & est maledictus a deo qui exasperat matrẽ. Dicitur autẽ bona fama quasi quedã vita: qr per hãc viuit homo in memorijs aliorũ. De vita glorie vi Eccli.iij. Honora patrem tuũ vt superueniat tibi benedictio a deo. s. gratie: et benedictio eius. s. glorie in nouissimo maneat sc̃z in terra viuentiũ. Et cum est contentio de aliquo inter patrem & filium: preponẽdus est pater filio in honore: q̃ non preiudicetur filio: tamen in veritate. Unde Auguſt. Queritur pater de malo filio: queritur filius de duro patre: seruam⁹ honorificentiam patri que ei debetur a filio. Non equamus filiũ patri in honore: sed preponimus filium patri in veritate sc̃z si habet: & sic tribuim⁹ honoris debitum: vt non perdat equitas meritum. ij. q. vij. queritur.

Homicidiũ committitur quatuor modis.

§. IX. Quintum preceptum est.

Hoc preceptũ respicit iustitiã ne primus ledat in persona propria.

Non occides. Exo. xx. Post quartũ preceptũ quod est primum in secunda tabula: qđ est virtutis pietatis qua reddit parentib⁹ debitũ in quo includitur oẽ qđ proximo speciali aliqua ratione fit: necesse fuit vt ponerẽtur alia precepta pertinẽtia ad iustitiã propie dictã: que indifferenter reddit oĩbus debitum. Est autem debitum cuilibet: vt nulli inferat nocumentum: ideo ponuntur illa precepta negatiua quibus ꝓhibentur nocumẽta ꝓximis. Omne eñ nocumentũ qđ infertur alteri: vel est in persoñ propriã qđ ꝓtinet ad homicidiũ: vel in cõiunctã per modũ libidinis qđ ꝓtinet ad mechiã: vel in substãtiam quod pertinet ad furtũ: vel in famã qđ ꝓtinet ad falsum testimonium. Ultima duo prohibẽt desideria mechie & furti: qr ad illa trahit concupiscentia cordis rõne delectabilis vel vtilis: nõ aũt sic trahitur cõcupiscentia ad homicidiũ vel falsum testimoniũ per se: qr non habent rõnẽ delectabilis vel vtilis. Et quia inter nocumenta maximũ est qđ fit in ꝑsona ꝓpria p̃ homicidiũ: ideo primũ in negatiuis q̃ obligãt semp & ad semper. nõ occides. Hec Tho. ij. ij. q. cxxv. ar. vj. Et dicit idẽ in tractatu de decẽ preceptis. q̃ tripliciter est erratũ circa istud preceptũ. Aliqui eñ putauerũt nõ esse licitũ occidere bruta aialia sed hoc est falsum: qr nõ est pctũ vti illis q̃ sunt subdita potestati hois. Est aũt ordo naturalis quod plãte sunt in nutrimẽtũ aialiũ & aialia quedã in nutrimẽtũ aliorum: & oĩa in nutrimentũ hois. Ben. ix. Quasi olera virẽtia tradidi vobis oĩa. Per cõsequens etiã in politicis dicit q̃ venatio est iustum bellũ. Et. j. ad Lor. x. Oñe qđ venit in macello mãducate. Cum ergo vi: nõ occides: intelligitur hoiem: nõ bruta animalia. Secundus error fuit dicẽtiũ q̃ ꝓhiberetur hic occisio cuiuscũq̃ hois: etiã malefactoris: vñ iudices et officiales occidentes reos: appellãt homicidas. Cõtra quos dicit Aug. q̃ de⁹ qui hoc preceptũ dedit nõ sibi per hoc potestatẽ occidendi abstulit. Dicit eñ Deut. xxxij. Ego occidã et viuere faciã. Judices aũt occidẽdo reos iuridice occidũt mãdato dei qui legem statuit vt rei occiderentur. Prouer. viij. Per me sc̃z sapiẽtiã que deus est legum cõditores iusta decernunt. ad Ro. xiij. Non sine causa gladium portat: minister eñ dei est: vindex in iram ei qui malũ agit. Intelligitur ergo: non occides hoiem. s. propria auctoritate. Tertius error fuit dicentiũ q̃ ꝓhibebatur hic occisio proximi: sed nõ sut: asserentes hoc licitũ esse: sed hoc etiam falsum est. Nulli eñ licet quacunq̃ ex causa occidere seipsum nisi deo iubente: vt habem⁹ de Samsone. Ut eñ dicit Auguſt. lib. j. de ci. dei. c. xxj. & habetur. xxiij. q. v. si non licet. Spiritussanctus qui ꝓpter eũ miracula fecit: eũ ad hoc induxit ad figurãdũ christi mortẽ. Est eñ grauissimũ pctũ hoc est inueniabile. vñ & ecclesia prohibuit tales in eccl̃ia sepeliri: vel pro eis fieri suffragia. vt habetur. xxiij. q. v. placuit. Cum ergo vi non occides intelligitur neq̃ te: neq̃ alterũ: ꝑm Augu. j. de ciui. dei. c. xx. Et de talibus homicidis dicit Pñ. xiij. Veloces pedes eorũ ad effundendũ sanguinẽ. Contritio & infelicitas in vijs eorum: viã pacis nõ cognouerũt. Pedes anime sunt affectus: qui in homicidis sunt veloces. i. prompti ad effundendũ sanguinẽ humanũ. i. occidẽdũ: & affectũ cito ducũt ad effectũ: sed oĩs qui acceperit gladiũ scilz auctoritate propria gladio peribit. Matt. xxvj. hois vel diuine sententie punientis. Et ideo subdit Pñ. Contritio corporis: qr debet occidi talis infelicitas aie: quia per hoc priuat gloria cũ sit mortale: et etiam multas infelicitates hic patitur. Uia pacis est penitentia: ad quam raro redeunt effecti obstinati. Perpetratur autem quatuor modis: scilz interiori deliberatione: exteriori locutione: manuali actione: notabili omissione. Quãtum ad primum dicitur primo Joan. iij. Omnis qui odit fratrem suum homicida est. Odiens aliquem cõmuniter appetit mortẽ eius. & Hiero. sup Esa. Ois iniquitas & oppressio & iniustitia iudiciũ sanguinis est. Et licet gladio nõ occidas: voluntate tñ interficis. de pe. dis. j. ois. Et Aug. Homicidiũ lege veritũ (al's veterũ) putabatur nõ aliud esse nisi corporis interẽptio. Apperuit ergo dñs oẽm iniquũ motũ ad nocendum fratri in homicidij genere deputari. de pen. dist. j. homicidiũ. Cum sc̃z dñs ait Mat. v. Dictũ est antiquis: nõ occides: qui aũt occiderit reus erit iudicio. ego aũt dico vobis: quia ois qui irascitur fratri suo reus erit iudicio & damnatione. Et loquitur de ira mortali: qua quis desiderat mortẽ vel notabile nocumẽtum proximi. Unde & ꝑm Tho. vbi. s. hic ꝓhibetur vitiũ ire prout est mortale. de quo habes in. ij. par. ti. vij. c. j. diffuse. vñ Job. v. Uirum stultum interficit iracundia. Sc̃do perpetratur homicidiũ ore: & hoc multipliciter sc̃z imperãdo: cõsulendo: suadendo in mortem alterius. Uñ Aug. Periculose decipiunt qui existimãt eos tantũ homicidas esse: qui manibus hoiem occidunt: & nõ potius eos ꝑ quorum consiliũ & fraudem et exhortationem hoies extinguuntur. Nam Judei nequaq̃ Christum propriis manibus interfecerũt sicut scriptũ est. Nobis non licet interficere quẽq̃. Sed tamen illis mors dñi imputatur: qr ipsi lingua eũ occiderũt dicentes. Crucifige crucifige eũ. de pe. dist. j. periculose. Similiter cum aliquis malis persuasionibus & malis consilijs trahit alium ad aliquod criminale: puta furtũ: furtũ: fraudẽ: luxuriã: & alia ḥmõi. occidit aiam eius. vnde Aug. Noli putare te nõ esse homicidã cũ fratri tuo mala persuades: si eñ fratri tuo mala persuades: occidis. Et vt scias qr occidis: audi Pñ. lvj. Filij hoim arma eorum dentes & sagitte: & lingua eorũ gladius acutus: de pe. dist. j. noli putare. Tertio perpetratur opere. Exo. xxj. Qui percusserit hoiem volẽs eũ occidere: morte moriatur. Et Auguſt. de ciui. dei. c. xx. Uis exceptis quos vel lex iusta generaliter vel ipse fons iustitie deus specialiter iubet occidi quisquis hominem vel se vel alium occiderit: homicidã q̃ crimine innectetur. xxiij. q. v. si non licet. Contra hoc etiam preceptum facit grauiter verberans vel vulnerans vel mutilans se vel alium. Unde et amputans sibi vel alii membra etiam zelo castitatis homicida vi: et prohibetur ordinari & ꝓmotus officio ordinis fungi: quia irregularis est. dist. lv. si quis abscederit. Sed etiã iudex vel minister eius occidens reum non amore iustitie: sed liuore vindicte ex delectatione effundendi: humanũ sanguinem homicida reputatur. Unde Auguſt. Cum minister iudicis occidit eum quem iudex iussit occidi: profecto sic id spõte facit. i. delectabiliter homicida est. xxiij. q. v. cum minister. Hec refert quomodo quis se vel aliũ occidat: gladio scilz vel veneno: vel lapide vel ligno: grauius tamen quando persona occisa est innocentior: vel vtilior: vel propinquior. Unde occisio patris vel matris vel filiorum grauissimum: inde vxoricidium: quod vtiq̃ nec etiã propter adulteriũ perpetratum permittitur: sed prohibetur et grauiter punitur: vt. xxxiij. q. ij. admonere. Quarto perpetratur homicidium omissione: cũ sc̃z aliquis põt obuiare morti alterius iniuste sine sui periculo: et non curat. Prouer. xxiij. Erue eos qui ducuntur ad mortem: & qui trahuntur ad interitum liberare non cesses. Sicut fecit Daniel erga Susannã. Dañ. xiij. Hinc et Symmachus papa. Non grandis est differentia vtrum letum inferas vel admittas: mortẽ eñ lãguẽtibus probatur infligere: qui hãc cum possit non excludit. dist. lxxxiij ¶ j. Et dicit ibi glo. de medicis q̃ tenentur gratis infirmis pauperibus mederi: quinimmo et medicinas emere si possunt: cum aliter eis de salute prouideri non possit. Et similiter qui non subuenit indigentibus in extrema necessitate cum possit: homicida reputatur. Unde Eccli.

Contra hoc preceptum errat tripliciter.

Iudicij. xvj.

Casus bene notandi.

xxxiij. Panis egentium vita pauperis est qui defraudat illū scz non dando: vir sanguinum est. i. homicidia. Et Amb. Pasce fame morientē quisquis eñ pascēdo hoiem seruare poteris: si nō paueris fame occidisti. dist. lxxxvj. pasce. Contritio igitur. i. destructio corporis et infelicitas id est priuatio regni superni: in vijs eorum. i. in operibus homicidij: qz omnis homicida non habet partem in regno christi. j. Joan. iij. Sed vt dicitur Apocal. xix. Homicidis pars in stagno ardēti igne ꝛ sulphure. Quodlibet horum homicidiorum est mortale.

§. X. Sextū preceptū est. Nō mechaberis. Exo. xx.

Hoc pre cepto ca uetur ne fiat iniuria proximo in persona coniuncta.

Post iniurią ꝓprie persone nulla maior recputatur q̄ adulterij: quod ꝺr mechia: qđ cōmittitur in persona cōiunctā: que reputatur quasi vna persona cū cōiuge suo. Mat. xix. Itaq; nō sunt duo: sed vna caro. Et q̄uis mechia proprie dicatur adulterij. i. accessus ad alienū thorū: tamē sub isto noie intelligitur prohibita oīs species luxurie: ꝛ oīs actus venereus extra matrimoniū debite seruatus. Uñ Augu. in lib. de questionib⁹ Deut. dicit. Meretrices esse ꝛ ad meretrices accedere prohibet dñs: quarū publice venalis turpitudo est: cū scz dñs dicit in lege: vt notat hic glos. Nō erit meretrix de filiabus Israel: nec scortator de filijs Israel. Et paulo post. Sz sicut furti noie intelligitur prohibita oīs illicita vsurpatio rei alterius: nō eñ rapinā ꝓmisit qui furtū ꝓhibuit: sed vtiq; a parte totū intelligere voluit quicquid illicite rerū proximi aufertur: sic noie mechie oīs illicitus concubitus atq; illorum mēbrorū nō legitimus vsus ꝓhibitus debet intelligi. xxxij. q. iiij. meretrices. Et Isido. super Exo. ait. Non mechaberis. i. nec quisq; preter matrimonij federa alijs feminis admisceatur. xxxij. q. v. nō mechaberis. Ideo autē in decalogo potius expresse prohibetur mechia. i. adulterium q̄ alia species luxurie: qz cū precepta decalogi pertineant ad iustitiā: que reddit debitū alteri: ꝛ nemini inferat nocumentū vel iniuriā: magis fit clare iniuria proximo per adulteriū q̄ p alios modos luxurie: ꝛ ideo expresse ꝓhibetur. Circa hoc pōt induci illud pō. c. Ambulās in via immaculata hic mihi ministrabat. Quāuis oīs culpa mortalis ꝝ Tho. in iiij. maculā aie ingerat: que nō est aliud q̄ priuatio pulchritudinis aie que resultat ex debita cōmensuratione operū: ꝝ scilz ratione cū quadā refulgētia gre: precipue tñ petā luxurie magis dicuntur maculare hoiem: qz corpus ꝛ famā ꝛ animā maculant et absorbent pre ceteris lumē rationis. Uñ de Salomone propter luxuriam eius infecto ꝺr Eccli. xlvij. Tu aūt posuisti maculā in gl̄ia tua: inclinasti femora tua mulieribꝰ. In via ergo immaculata ambulat qui caste viuit: seruās illud preceptū. nō mechaberis. Et hic vt fidelis ponꝰ ministrat. i. seruit deo. ad Heb. xiij. Honorabiles nuptie: ꝛ thorꝰ immaculatꝰ. Et multo magis el seruit ꝛ acceptius qui ambulat in via immaculata viduitatis vel virginitatis munde. Uñ canit ecclesia de Agatha virgine. Immaculatus dñs immaculatam sibi spōsam elegit. Et de virgine dei matre. Sancta ꝛ immaculata virginitas ꝛc. Et qui mihi ministrauerit. ait dñs: honorificabit eum pater meus qui est in celis. Joan. xij. Et in celis sine macula sunt ante thronū dei. Apocal. xiiij. Fit autem quadrupliciter quis maculatus per luxuriam faciens contra hoc preceptum.

Luxuria pre ceteris vitijs maculat hominē.

Maculatur quis quadrupl̄r p luxuriā faciēs contra hoc ꝓceptū.

¶ Cum agit turpiter in seipsum.
¶ Cum cognoscit nequiter vas femineum.
¶ Cum se iungit sceleriter ad similem sexum.
¶ Cum accedit carnaliter ad animal brutum.

Quantū ad primū maculatur quis per luxuriā operando turpia per seipsum: quod ꝺr mollicies. j. Cor. vj. Neq; molles regnū dei possidebunt: qz illud mortale est: ꝛ contra hoc preceptū Ratio huius est ꝝ Tho. ij. ij. q. cliij. ar. ij. Pctm in humanis actibus est quod est contra ordinē rōnis. Habet hoc rationis ordo vt quilibet ordinet et dirigat ad finem suum. Unde sicut nō est peccatū si per rationem homo vtatur aliquibus rebꝰ ad finem ad quē sunt modo et ordine conuenienti: dūmodo ille finis sit aliquod vere bonū. Ita pctm est si vtatur homo aliqbus rebus ad finem ad quem non sunt ordinate: vel si nō debito modo hoc faciat. Est aūt vere bonum vt cōseruetur natura induidui quod fit per esum ciborū. Et similiter bonū est ꝛ magis excellens q̄ cōseruetur natura speciei: quod fit in generatione p actū venereū. Sicut ergo vsus ciborū si non fiat ad debitum finem. f. sustentationis corporis vel non debito modo est peccatū: ita vtendo venereis nō ad finem humane generationis vel indebito modo: vt cum non sua vxore peccatū est. Sed polluēdo seipsum: certū est q̄ frustrat oīno intentio nature: cū nō possit seq̄ generatio. vñ pctm est ꝛ mortale ex quo excludit a regno dei ꝝ apl̄m. Et q̄uis semē humanū dicatur superfluū in aiali: nō tñ est simpliciter superfluū: sed ex eo q̄ est residuū operationis virtutis nutritiue: tū eo indigetur ad virtutis generatiue opus: et ideo cū procuratur emitti indebite. i. extra actū cōiugalem pctm̄ est. Nō sic est de alijs superfluitatibus corporis q̄ qua litercunq; emittantur salua decentia cōuictus humani sine peccato est. Si aūt accidat emissio seminis in vigilia vel somno sine procuratione aliqua et preter oēm intentionē non est peccatū ꝝ Tho. Sco fit quis maculatꝰ femina cognoscēdo nō suā Tob. iiij. Attende tibi fili mi ab oi fornicatione: et preter vxorē tuā nūq; patiaris crimen scire. Sunt aūt diuerse species luxurie cum mulieribus: ꝛ distincte ꝛ confitende. Nam si pctm̄ carnis cōmittat soluti cū soluta: ꝺr simplex fornicatio: vt accedere ad meretrices vel concubinas ꝛ hmōi: qđ quidā arbitrant licitū non cōiugatis: necesse pctm̄. Sed be. Tho. ū. ij. q. cliij ar. ij. ditesse mortale: et cōtra hoc ꝓceptū. Apl̄s ad Ephe. v. Oīs fornicator aut immūdus nō habet hereditatē in regno dei ꝛ christi. Si cōmittatur cū virginibꝰ ꝺr stupr̄. Si cū consanguineis vel affinibus ꝺr incestus. Si cum clericis vel religiosis vel monialibus ꝺr sacrilegiū vel etiam cum patribus spūalibus vt cōfessoribus vel cōmatribus. Si per violentiā mulieris vel parentum dicitur raptus. Si cum vxore alterius vel viro coniugato muliere etiā soluta ꝺr adulterū. j. ad Cor. vj. Neq; adulteri regnū dei possidebūt. Et vt dicit be. Tho. in tracta. de decē preceptis. Mulier adulterās tria mala facit que notant Eccli. xxiij. Oīs mulier relinquens virū suū peccabit. Primo in lege altissimi incredibilis fuit. Sco virū suū dereliquit. Tertio in adulterio fornicata est: ꝛ ex alio viro substituit filios. Et sic legi dei nō credit qui ꝓhibet adulteriū: ꝛ sacramentū violat: fidem frangit viro: ꝛ proditionē ꝛ furtū: si generat ex adulterio filios quos nutrit de substantia viri. Uir autē adulterās ꝛ ipse tria mala facit. Primo qz cum sit caput vxoris deberet eā ducere exēplo suo ad honestatē: ꝛ facit contrariū. Sco qz habet rationē magis vigorosam q̄ mulier: et ideo pōt magis reprimere cōcupiscentias. Tertio facit cōtra equalitatē: qz ita tenet sibi seruare fidē sicut illa sibi. Unde Aug. in li. de decē chordis ait. Nō mechaberis. i. nō ibis ad aliquā aliā q̄ vxorē tuā: tu autē exigis hoc ab vxore: ꝛ nō vis hoc reddere vxori: cū tñ debeas in virtute precedere vxorē tuā: qñ castitas virtus est: ꝛ tu sub vno impetu libidinis cadis: ꝛ vis tuā vxorē esse victricē: et tu victꝰ iaces. xxxij. q. vj. c. fina. Tertio fit quis maculatus agēs cōtra hoc preceptū per vitium sodomiticū. De quo apl̄s ad Ro. j. Tradidit illos deus. i. tradi permisit in passiones ignominie. i. vitia innominā da. Nā femine eorū immutauerūt naturalē vsum in eum vsum qui est cōtra naturā. Similiter et masculi relicto naturali vsu femine exarserunt in desideriis suis in inuicē: masculi in masculos turpitudinē operātes. Et ad quāta mala tales postea deueniāt subdit apl̄s dicēs. Tradidit eos dñs in reprobū sensum id est tradi permisit vt faciant ea que nō cōueniūt: repletos oīni iniquitate malitia: fornicatione: auaritia: nequitia ꝛc. Et ad hoc etiam pertinet vxoris vel alia femina abutēdo extra vas debitū. Unde August. xxxij. q. vij. adulterij. enumeratis quibusdā speciebus luxurie subdit. Horum omniū pessimū est qđ est contra naturā: vt si vir membro mulieris non ad hoc cōcesso vti voluerit: ꝛ iste vsus cōtra naturam execrabilis fit in meretrice: sed execrabilior in vxore. Hec ille. Et dicitur tale vitium pessimum: qz destructiuum humani generis. Unde dicitur de Sodomitis q̄ erant pessimi coram domino: quos deus igne et sulphure consumpsit: et ciuitates subuertit: vt ptz Gen. xix. Et secundum leges tales debent decapitari: et mediatores huius: vt. C. de penis. l. qui abducto. Quarto fit quis maculatus cum animalibꝰ brutis commiscendo. Exo. xxij. Qui coierit cum iumēto morte moriatur. Et Leuit. xx. Qui coierit cum iumento aut pecore morte moriatur: pecus quoq; occidite. Ubi August. Pecora inde credendum est iussa interfici: quia tali flagitio contaminata indignam refricant facti memoriam. xv. q. j. mulier. Cōtra istud preceptum etiam facit qui cum vxore vel alia extra vas debitū fundit semen: ne scz generet ꝛ inde scādalum oriatur: vel ne grauetur in alendo filios pauper existens: in quod vitium incidentes Her et Onan filij Jude: mala morte subito perierunt. Gen. xxxviij. Sed etiam cum vxorem suam quis debito modo cognoscit causa delectationis vltra limites matrimonij. i. tanta cōcupiscentia ductus vt etiam si non esset vxor: eam vel aliam mulierem

Diuerse species luxurie.

Mulier adulterās tria mala facit

Uir adulterans etiā tria mala facit.

De pctō cōtra naturam.

rem cognosceret vt satisfaceret voluptati sue ſm Tho.i.iij.peccat mortaliter.Et de tali debet intelligi illud Sexti pñi:qđ inducit Iero.xxxij.q.iij.ouigo.dicẽs.Omnis in vxorẽ suã amator ardentior adulter est. De modis autẽ indebitis in vsu matrimonij seruato tamen debito vase de se non est mortale secũdũ Alber.sed potest esse mortale ex inordinatione animi. De oſb⁹ hjs speciebus luxurie et de nocumentis eorum habes diffuse in ij.par.titu.v.per totum.

§.XI. Septimum preceptum de furto.

Hoc precepto cauetur ne fiat iniuria proximo i substãtia.

calogi est. Nõ furtũ facies.Exo.xx.Super quo Aug.Furti nomine bene intelligit oĩs illicita vsurpatio rei aliene:non eñ rapinã pmisit qui furtũ ꝓhibuit:sed vtiqꝫ furti noĩe in lege vete.testa.et rapinã intelligi voluit.A parte eñ totũ significauit quicquid illicite reruꝫ proximi aufertur.xiij.q.v.penale.Nec ꝓpterea excusaretur quis a furto qui auferret a proximo vt indigentibus subueniret sibi vel alijs:nisi in extrema necessitate essent et non inuenirent subuenientem.Unde August.Forte aliquis cogitat et dicit:multi sunt Christiani:diuites:auari:cupidi:non habebo peccatũ si suũ illis abstulero et pauperibus dedero vñ illi nil boni agunt:mercedem habere potero:sed huiusmodi cogitatio a diaboli calliditate suggeritur:nam si totũ tribuat pauperibus quod abstulerat addit potius peccatũ q̃ minuat. xiij. q.v.forte.et per totam illam questionem. Nec etiam sumendum est exemplũ furandi ab Jsraelitis: qui accipientes sub mutuo ab Egyptijs vasa aurea et argentea spoliauerunt eos. quia vt dicit August. Jsraelite furtum non fecerunt sed deo iubẽte hoc mysterium prebuerunt.xliij.q.v.dixit.Non ergo furtum facies.

Exo.iij. ⁊.et.xij.

Quatuor modis fit cõtra istud ꝓceptũ.

Fit autem quatuor modis contra istud preceptum.

¶ Per iniustam rerum acquisitionem.

¶ Per prauam ad hoc operationem.

¶ Per iniquam retentionem.

¶ Per indebitam distributionem.

Quantũ ad primũ multis modis q̃s acquirit bona tpalia iniuste. Primo occulte aliena accipiẽdo.ſz vt ỹr Eccl.v.Sup furẽ est opprobriũ ⁊ cõfusio. Secõ p rapinã manifeste ⁊ p vim capiẽdo:⁊ hi nõ sunt solũ latrones in stratis:sed ⁊ etiã principes ⁊ cõmunitates vsurpãtes iniuste ciuitates ⁊ castra sine iusto titulo: vel etiã facientes extorsiones indebitas a subditis in gabellis pedagijs ⁊ collectis.Ezech.xxij.Principes ei⁹ in medio illius quasi lupi rapiẽtes predã:vel etiã cũ faciũt leges iniquas ad lucrãdũ.Esa.x.Ue qui condunt leges iniquas:⁊ scribentes iniustitias scripserũt vt opprimerẽt in iudicio pauperes:⁊ vim facerent cause humilium ppli mei:vt essent vidue preda eorũ:⁊ pupillos diriperẽt.Tertio per fraudulẽtiam multiplicem.In quãtitate dando diminuta pondera et mensuras rerũ. In qualitate prauꝫ pro bonis vendendo iniusto pretio. In substantia vendẽdo vinũ lymphatũ pro puro:vnũ metallũ pro alio:carnes pecudinas ꝓ castrato:aromata vnius speciei pro altera. Amos.viij. Audite qui cõteritis pauperẽ ⁊ deficere facitis egenos terre: dicẽtes.qñ transibit mestis ⁊ venũdabimus merces ⁊ sabbatũ et aperiemus frumentum:vt imminuamus mensurã:⁊ augeamus siclũ:⁊ supponam⁹ stateras dolosas:vt possideamus in argento egenos ⁊ pauperes pro calciamẽtis:⁊ qsquilias frumenti vendam⁹.Quarto fit cõtra hoc preceptũ p vsurã.ſ.p mutuo pecunie vel rerũ que vsu cõsumũt vt victualiũ:accipiẽdo aliqđ vltra capitale.hec dicitur vsura.vt ptz.xiij.q.iij.vsura. Añ Pẽ. Qui pecuniã suã nõ dedit ad vsu.hic req.in mõ.sctõ dei.ſ.glie superne.Qui autẽ eã facit nõ illic habitabit:sed in inferno.Quinto fit cõtra hoc preceptũ p sacrilegiũ.i. iniustã acceptionẽ rerũ ecclie.Iero.Amico quippiã rapere furtũ est:ecclesiã fraudare sacrilegiũ.xij.q.ij.glia.Sexto per iniustitiã iudicij seu officialiũ dãtiũ iniquas sniãs:vel ex timore vel ex amore vel ex cupiditate vel odio vel ex notabili ignorãtia. Esa.v. Justificatis impiũ ꝓ munerib⁹:⁊ iustitiã iusti aufertis ab eo.Jsi⁹. Cito violatur auro iustitia.xj.q.iij.paup.Septimo per variã dãnificationẽ:vt in incendijs:deuastationibus agroꝝ ⁊ castrorũ in bellis iniustis in mutilationib⁹:occisionib⁹:falsis accusationib⁹:testificationib⁹ ⁊ instrumẽtis.Et hi oẽs nõ solũ peccant mortaliter agẽtes cõtra hoc ꝓceptũ:sed etiã tenẽt ad restitutionẽ ꝑdictorum.

Pẽ.xliij.

Añ Aug.ad Macer.Qui cõtra ius hũane societatis:furtis:rapinis:calũnijs:oppressionib⁹:inuasionib⁹ aliqua abstulerit: reddẽda pot⁹ q̃ donãda cẽsem⁹ Zachei publicani exemplo. xliij. q.v.nõ sane.in fi.Qui Zacheus dixit christo intranti domũ suã Si quid aliquẽ defraudaui reddo quadruplũ.Lu.xix.Sz acq̃sitio etiam per simoniã ludũ vel aliud turpe lucrũ quasi furtum cens.ſ.nõ quidẽ restituẽdũ dãt:ſz pauperib⁹ erogandũ. Aliqñ de necessitate:vt in simonia vel ludo. Aliqñ ex honestate: vt in meretricio ⁊ hmõi.ar.xliij.q.v.qui habetis.⁊.c.non sane Qui autem per simoniam vel intrusionem ⁊ non canonica institutione recipit vel tenet bñficiũ eccliasticũ furaꝫ oẽs fructus quos percipit.Jo.x.Qui nõ intrat p ostiuꝫ sed ascendit aliunde:ille fur est et latro.Scõo fit contra istud ꝓceptũ per prauã cooperationeꝫ ad talia acquisita illicita:etiam si nihil ipse inde percipiat vt cõsulendo: persuadendo: imperando ⁊ huiusmodi. ad Roma.j. Digni sunt morte:nõ solũ qui faciunt:sed etiã qui cõsentiunt facientibus:⁊ nõ solũ peccãt mortaliter:sed etiã tenenẽ ad restitutionẽ dãnorũ ⁊ ablatorũ qñ talis cooperatio fuit q̃ sine ea non fuisset facta rapina vel furtũ: vsura vel damnum.ij.q.j. notum.in fine. Facientem ⁊ consentientem par pena constringit: quod intelligitur de consensu cooperationis sine qua non fieret malus. in glo.Et ad hoc facit qđ ỹr extra de iniust.⁊ dam.da.c.vlt.Qui occasionem damni dat:damnũ quoꝫ dedisse videtur. Et in ꝓuerbio vulgari ỹr.Tanto fa qui tiene el sacho:quanto qui inbola.Si autem nõ ita cooperati sunt quinetiam sine eis fieret dãnum:peccant quidem grauiter sed nõ tenentur ad restitutionẽ: nisi quantũ peruenisset ad eos de furto vel rapina ⁊huiusmodi. vel in quantum ex suo consilio vel alia cooperatione plus damni fuisset factum.ſm Tho.in.iij.⁊ Alb.Unde Esa.j. Principes tui infideles socij furum:omnes diligunt munera:sequuntur retributiones:⁊ per huiusmodi cooperantur rapinis aliorum.De restitutione ⁊ modo eius habes diffuse in.ij.par.titu. ij.per totũ. Tertio fit furtum per retentionem rei aliene contra voluntatem domini sui apostolus ad Ro.xiij.Reddite omnibus debita. Et infra Nemini quicq̃ debeatis.Qui enim detinet rem alterius contra voluntatem eius vtiqꝫ facit ei iniuriam: quia impedit eũ ab vsu eius:nisi hoc faceret ad horam ad obtundum malo: puta cum non reddit gladium suum furioso postulanti eum ab eo penes quem deposuit:⁊ hoc ne se vel alium ledat:hoc enim licitum est.Facere autem iniuriam proximo:est peccatum:quia cõtra iustitiam:non autem licet nec in modico peccato mortali:sed subito debet egredi.iuxta illud Eccli.xxj. Quasi a facie colubri fuge peccatum.Qui autem detinet alienum contra voluntatem domini moratur in peccato:⁊ sic semper auget peccatũ.Et quoties menti occurrit se detinere alienum: ⁊ proponit retinere ⁊ non reddere:toties de nouo peccat mortaliter ⁊ penitere non potest nec absolui.Añ Aug.Si res aliena ꝓpter quã peccatuꝫ est reddere possit ⁊ nõ reddit:penitẽtia nõ agit ſz simulat.Si autẽ veraciter agit:nõ remittit peccatũ nisi restituat ablatũ:si restitui põt.xiiij.q.vj.si res.⁊ de regu.iur.li.vj.peccatũ nõ dimittitur. Quãuis ergo q̃s nõ acceperit ipse p furtũ vel fraudulentiaꝫ vel vsurã sacrilegiũ vhmõi:sed pater vel alij cõsanguinei vel amici: si ñ ad eũ puenit hereditas:tenẽt illa restituere in quantũ sufficit hereditas. Idẽ de legatis qñ nõ sufficeret hẽditas. extra de vsur.Michael.Quarto fit cõtra hoc preceptũ per indebitaꝫ distributionẽ. Apls.j.ad Cor.iij. Hic tã querit iter dispẽsatores vt fidelis q̃s inueniat.Ecclesiarũ prelati sunt dispẽsatores rerũ eccl. sic potius q̃ dñi.Añ Aug.Nõ illa nostra sunt quorũ ꝓcurationẽ quodãmodo gerimus: vt proprietatẽ nobis damnabili vsurpatione vendicemus.xij.q.j.c.vlt. vbi dicit glos.q̃ prelati si bñ administrãt loco dñoꝝ sunt:si male loco predonũ.ff.ꝓ emp. l.qui fundũ.ſi tutor. Ecclesia eñ tenet locũ pupilli:⁊ prelat⁹ locũ tutoris.Sicut ergo tutor si male administrat:dilapidãdo bona pupilli vt fur habet:ita ⁊ prelatus dñi permittit destruere bona ecclesie vel vsurpare:vel indebite alienat ⁊ tenet satisfacere. Si etiam expendit in malos vsus dando sine necessitate cõsanguineis vel conuiuijs:ludis:canibus ⁊ turpibus personis exponit:qđ debet dare pauperibus quasi furatur:nec dubiũ qđ mortaliter peccat:vtrũ autẽ teneat ad restitutionẽ: vide infra in.ij.p. ti.ij. Qui etiã habent aliqua pauperibus vel ecclesijs distribuere:vt hospitalarij ⁊ societates laicorũ si nõ fideliter faciũt: si nõ indigẽtibus tribuunt:furtũ cõmittũt. Religiosi qui ꝓpriũ tenẽt vel extra cõuentũ sine licẽtia ⁊ rõnabili causa bona distribuunt: furtũ cõmittunt. Seculares de bonis ꝓpriis nõ dantes eleemosynas indigentibus quos sciunt decẽter possunt:furtũ faciũt:licet nõ teneant ad restitutionẽ.Unde Amb.Esurientium panis est quẽ tu detines:nudorũ vestimentũ qđ recludis:miserorum redemptio est ⁊ absolutio pecunia quam in terra defodis. Tantorum ergo te scias inuadere bona quãtis possis prestare quod velis.di.xlvij.sicut hi.Cõtra omnes fures dicitur Esa.xxxij.Ue

Restitutio habẽda in voto.

Nota de religiosis.

Justitia Zachei datur in exẽplũ.

qui predaris: nõne ꝛ ipse predaberis: cũ cõsummaueris depredationẽ ꝛ ipse predaberis vel substantiã vt animam. Et vt dicit Tho. in trac. de. x. pceptis. Nullũ pctũ est quasi periculosũ isto. Nã de alijs pctis hõ dolẽdo ꝛ cõfitendo saluat: ista dolẽdo ꝛ cõfitendo saluat: ista vero nisi quis ꝙ ẽt satisfiat de alieno ablato si põt: aliter nil valet pnia. Sz nimis difficile videt hoibus exbursare pecuniã ꝛ restituere: ꝛ facili9 inducunt ad dandũ eleemosynas vel faciendũ ecclesias ꝛ hospitalia ꝙz ad restituendũ qõ nõ sufficit. ꝛ ideo bene dr Abacuch. ij. Ve his qui congregãt nõ sua: vsqz quo aggrauãt cõtra se densuz lutũ. De denso luto difficile exitur Achaz qr furatus est: ꝛ tulit de bonis Ihericho cõtra ordinationem dei lapidat9 est a toto populo. De singulis modis furti que sunt species auaritie habes diffuse in. ij. par. ti. j. c. xv.

Josue. vij.

§. XII. Octauum preceptum est.

Nõ loquaris õ proximũ tuum falsum testimonium. Exo. xx. Inter oia aialia soli hoi datũ est loqui: vt conceptũ suẽ mentis possit alteri manifestare. ꝓpter qõd dicit pl̃s in. j. Peri9er. q̃ ea que sunt invoce sunt earũ que sunt in aia passionũ note. Võ ergo aliquis scienter falsuz dicat: abutit lingua: nec est sine peccato etiã si faciat ad bonũ cõsequendũ vel malũ vitandũ: qr nõ sunt mala facienda vt eueniant bona. ait apl's ad Ro. iij. ꝛ Aug. Ad salutẽ sempiternã nullus ducendus est opitulante mendacio. xxij. q. ij. primũ. Est aũt vitandũ mendaciũ ꝓpter tria ſm Tho. in dicto tractatu. x. preceptorum.

Propter tria est vitãdũ mendacium.

¶ Propter diaboli assimilationem.
¶ Propter societatis dissolutionẽ.
¶ Propter fame amissionem.

Primo ꝓpter diaboli assimilationẽ. Efficit eñ mẽdax similis diabolo: qr ipse est ẽ Jo. viij. mẽdax est ꝛ pater eius. Ipse inuenit primũ mẽdaciũ cũ dixit primis parentibus. Nequaq̃ morientes ꝛc. Gen. iij. Amb. Oẽs q̃ dicũt mẽdaciũ filij sunt diaboli. xxij. q. v. cauete. Filius aũt similis est patri. Scõo mendaciũ vitari debet ꝓpter societatis dissolutionẽ. Nõ eñ naturaliter est aial sociale seu politicũ cũ alijs viuẽs: sed male possent hoies inuicez cõuiuere si hoies haberẽt ſp dubitare de verbis aliorũ. Ũñ apl's ad Ephe. iiij. Deponẽtes mendaciũ loquimini veritatẽ vnusq̃sq̃z cũ primo suo: qm̃ sumus inuicẽ mẽbra. Tertio ꝓpter fame amissionem. Homo eñ qui assuescit mendacijs non creditur ei cum veritatẽ dicit: ꝛ precipue in viris spũalibus: dñis multum reddit infames mendacium. Eccũ. xxxiij. Ab immundo quis mundabitur: ꝛ a mendace q̃d verũ dicet. q. d. nullũ. Et hoc pctũ est cõtra vel preter istud pceptũ ſm magistrum in. ij. sen. ij. dist. penul. Nõ loquaris õ primũ ꝛc. Ũñ pl̃s. xxvj. Insurrexerunt in me testes iniqui: ꝛ mentita est iniquitas sibi. ꝑ ꝛopriꝛ ꝛ principalr loquitur de christo contra quẽ direrunt duo falsum testimonium. Quadrupl̃r ergo sit contra hoc preceptũ. ſm Tho. vbi. ſ.

Contra hoc preceptum fit quadrupliciter.

¶ Per falsam in iudicio probationem.
¶ Per variam de alio detractionem.
¶ Per mendacem in sermone locutionem.
¶ Per noxiam de prelato murmurationem.

Quantũ ad primũ cũ aliquis in iudicio aliquẽ accusat falso vl̃ testificat: ex presse agit cõtra istud preceptũ: ꝛ tenetur ei de omni damno. Et si deficeret in probatione sustineret penam taleõis. ij. q. iij. per totũ. Sic illi duo presbyteri accusantes ꝛ testificantes õ Susannã de adulterio: qr cõuicti sunt a Daniele falsum dixisse testimoniũ: lapidati sunt a populo. Dañ. xiij. Illi autez duo testes qui testificati sunt cõtra christũ falsum cũ nõ conuenientia essent testimonia eoũ. Nõ tñ puniti sunt vt merebant: nec ꝓbare potuerũt suã falsitatẽ. ſ. christũ dixisse. Possum destruere templũ hoc ꝛc. Mat. xxvj. ꝛ Marc. xiij. Et sic insurrexerũt testes iniqui. Scõo loquit̃ q̃s falsum testimoniũ cõtra primũ cũ ei detrahit: dicendo aliq̃d criminale de alio in absentia eius qđ nõ est verũ: vel si est verũ cũ illud sit occultũ alijs manifestat ad denigrãdã famã eius: qđ vtiq̃ est mortale ſm Tho. ij. ij. Ũñ Eccls. x. Qua si si serpens mordeat in silentio nihil eo minus habet qui occulte detrahit. Serpens comedit terram: id est detractor pascit̃ defectibus aliorum narratis. Serpẽs videtur incedere per vnam viam: ꝛ subito impetu capitibiliter voluit se ad aliã. Sic detractor incipit bona dicere de aliquo: postea vtiq̃ aduersatiua ꝓiũctiõe: sed cũ summa iniquitas est fratribus detrahere. vt dicit. vj. q. j. c. deteriores. deteriores sunt qui vitam moresq̃z bonorum corrũpunt: his qui substantias aliorũ predaq̃z diripiũt. Caueat itaq̃z vnusquisq̃z ne aut linguam aut aures habeat purulentes ne scilicet aut alijs detrahat: aut detrahentes audiat. Sedens inquit propheta aduersus fratrem tuum loquebaris sc̃z detrahendo: ꝛ aduersus filiũ matris tue ponebas scandalũ ꝛc. Parcãt singuli detractioni lingue custodiãt̃q̃z sermones suos: ꝛ sciãt qr cuncta que de alijs loquunt̃ sua ſnia iudicabunt̃. Nemo inuito auditori libenter loquit̃. Hec Greg. papa. vj. q. vj. ex merito. Ũñ ꝛ Pro. xxv. dr. Ventus aquilo dissipat pluuias: ꝛ facies tristis linguam detrahentem. Et tenetur talis restituere famam ablatam prout potest: non tñ debet illi notificare vt simplices dicunt: nec ab eo petere veniam de quo malum dixit: nisi certus quod sciret: nam hoc esset scandalum in illo generare: ꝛ contra se pericula incitare. Si autẽ malũ de aliquo quis dicit falsum vel verum in sui presentia: hoc pertinet ad contumeliam: ꝛ tunc tenetur petere veniam ab eo: ꝛ coram illis dicere se falsum dixisse si falsum dixit: nõ ergo detrahendo falsum testimonium loqueris. Tertio per mendacẽ locutionem. Osee. iij. Nõ est veritas: ꝛ nõ est mia: ꝛ nõ est scientia dei in terra. Maledictum ꝛ mendacium ꝛ homicidiũ ꝛ furtum ꝛ adulterium inundauerunt. Unde Hiere. ix. Docuerunt linguam suã loqui mendaciũ. Sed os qđ mentitur (dicitur Sap. j.) occidit aiam. Nõ occidit autez aiam. ſ. priuando gratia nisi pctũ mortale: ergo videtur mortale: qđ verũ est sed nõ semp. Mentiri in his que sunt fidei ꝛ morum: qui sunt necessarij ad fidem mortale est: ꝛ contra hoc preceptum quod precipue pertinet ad prelatos: magistros ꝛ predicatores. de quib9. ij. Pet. ij. Erũt in vobis magistri mẽdaces: qui introducent sectas perditiõis. Et aliqui talia dicunt vt videantur scire. Esa. lvij. Super quem lusistis: super quez dilatastis os: ꝛ eiecistis linguam: nũquid nõ vos filij sceleſti semen mendax? Similiter mentiri in notabile damnum proximi spirituale vel corporale: mortale est: vel ẽtiaz cũ quis vtiq̃ mendacio in cõfessione de mortalibus precipue vel in iudicio interrogatus iuridice. Et de his intelligitur auctoritas predicta. Os qđ mentitur ꝛc. In alijs casibus loqui mendacium nõ est contra: sed preter istud preceptum: vnde ꝛ veniale a quo etiam abstinendũ. ad Col. iij. Nolite mentiri inuicez Et aliquando quis mentitur pro salute aliorum. Sed dicit Job. xiij. Deus nõ indiget nostro mendacio. Aliquando ex falsa humilitate: dicens aliq̃d malũ de se qđ non est: vel negans bonum qđ ineſſe scit. de quibus Greg. Incauti sunt humiles qui mẽdacio se illaqueant. xxij. q. ij. incauti. Aliquando ex verecundie leuitate: vt cum quis credit verum dicere ꝛ dicit falsum: postea aduertens verecundatur illud retractare. Aliquando istud posset esse mortale. Eccũ. iij. Nõ contradicas verbo veritatis vllo modo. Aliquando ex vtilitate: vt scilicet aliquid consequatur vel malũ euitet. Esa. xxviij. Posuimus mendacium spem nostram: ꝛ mendacio protecti sumus. Aliquando ꝓpter commodum alteri9. Eccũ. iij. Ne accipias faciẽ contra faciẽ tuã: nec aduersus animã tuam mendaciũ. Aliquando ꝓpter ludum qđ ꝛ peccatus est ſm August. Ab omni ergo mẽdacio cauendum est. ſm illud Jsiõ. Omne genus mendacij summopere fuge: nec casu nec studio loquaris falsum. xxij. q. ij. omne genus. Quarto per murmurationem. Frequenter subditi murmurant de prelatis conquerentes de eis quod male tractant ꝛ gubernant eos. Sed vt dicit Sap. j. Custodite vos a murmuratione que nihil prodest: imo multum nocet qr conturbat totum collegiuz: ꝛ inducit alios ad similia. j. Cor. x. Nec murmuraueritis sicut quidam eorũ murmurauerũt: ꝛ perierunt ab exterminatore. dist. xc. alienus. Alienus sit a fratrũ vnitate q̃ murmurauerit ꝛc. Maria soror Aaron: qr murmurauit contra Moysen: ꝓcussa est lepra. De his vitiis. ſ. detractiõe: contumelia mendacio: ꝛ murmuratione: diffuse habes infra in. ij. par.

Detractiõis detestatio.

Nota de mẽdacio

Mendacij varie species.

§. XIII. Nonum preceptum est.

Nõ cõcupisces rẽ proximi tui ꝛc. Exodi. xx. Post precepta quib9 ꝓhibent̃ expresse peccata oris ꝛ operis ponunt̃ ea q̃ ꝓhibẽt peccata cordis cõcupiscentiã seu desiderũ. Ista eñ est differentia: vt dictum est. ſ. ti. xiiij. c. j. inter legem diuinam ꝛ humanam: qr humana solum iudicat de peccatis oris et operis: non autez de peccatis cordis. Lex aũt diuina iudicat de occultis cordis peccatis: ꝛ ostendit ea esse punienda. Chryſ. Deus non ex operib9 tantum iudicat: sed ex cogitationibus ꝛ ex corde. xxij. q. v. qui pjurare. Et ratio vt dicitur. j. Regũ. xvj. Qr homines vident que foris apparent: deus autem intuetur cor. Cum etiam dr q̃ lex vetus cohibet manum nõ animam vt noua: nõ sic intelligendũ est quasi lex vetus non prohibeat peccata cordis: qr huius cõtrarium apparet in isto precepto: sed ideo dicitur cohibere manuz nõ animum: qr non puniebat pena temporali seu corporali peccata

Nũe. xij

Hoc pceptũ prohibet̃ desiderij rei aliene.

cata cordis et malas concupiscentias sicut pcã operis prohibita p̃ precedẽtia precepta. ⁊ vt dicit Aug. Bona est lex. s. ista q̃ dũ cõcupiscẽtiã ꝓhibet oẽ malũ ꝓhibet. extra de cõsti. nã cõcupiscẽtia. Concupiscẽtia eñ mali est radix oĩs mali ⁊ principiũ. Nisi eñ q̃s cõcupisceret malũ nõ faceret. Vñ Mat. xv. De corde exeũt cogitatiões: homicidia: adulteria ⁊c. Et hec sunt que coinquinant hominẽ: ⁊ quantum ad concupiscentiam rerum. de qua hic dicitur. Nõ concupisces rem ⁊c. Dicit p̃s. lx. Rapinas nolite concupiscere: diuitie si affluãt nolite cor apponere. Propter quatuor autẽ rationes debet quis abstinere ab ipsa concupiscentia secundum Tho. in tractatu de decem preceptis.

Propter quatuor rões dz quis abstinere a concupiscentia.

¶ Propter concupiscentie infinitatem.

¶ Propter inquietudinis anxietatem.

¶ Propter iustitie contrarietatem.

¶ Propter substantie inutilitatem.

Quantum ad primũ sciendũ q̃ cupiditas seu cõcupiscẽtia habet quandã infinitatẽ. Quilibet aũt sapiẽs debet intendere finẽ aliquẽ in suo facto. Nullus eñ debet tre p̃ vĩã infinitã. Cõcupiscẽtia aũt rex est infinita. Vñ dr Eccls. v. Auarus nõ implebit pecunia. ⁊ Amb. Nec satietas vnq̃ nec finis aderit cupiditati. dist. xlvij. sicut hi. ⁊ Esa. v. dr. Ue qui cõiungitis domũ ad domũ: ⁊ agrũ agro copulatis ⁊c. q. d. Nũq̃ potestis finẽ ponere vestre cõcupiscentie rerũ. Ratio hui⁹ est: q⁹ cor humanum est factũ ad recipiendũ deũ per gratiã: et postea per gloriã. Et ideo q̃quid habeat min⁹ deo non põt finire desiderĩũ eius: ipe eñ maior est oñi re. p̃s. cij. Qui scz de⁹ replet in bonis desiderĩũ tuũ. Scõo debet cauere cõcupiscentia ꝓpter inquietudinẽ quã habet in se. Quilibet naturaliter appetit quietem: q⁹ hoc est valde delectabile cuilibet: sed cupiditas facit hoies semper inquietos pũctionibus solicitudinũ. Unde cõparantur cupidi terre spinose: que seminata verbo dei suffocatur a spinis crescentibus solicitudinum rerum: vt dr Luce. viij. Semper enim cupidi sunt soliciti nõ habita acquirere: acq̃sita custodire ⁊ augere: ipsa non amittere. Eccls. v. Saturitas diuitis non sinit eum dormire. Matt. vj. Ubi est thesaurus tuus: ibi est ⁊ cor tuũ. Ambro. Mens auari semel vinculis cupiditatis adstricta: semper aurũ videt semper argentum cogitat: semper reditus computat: gratius aurum q̃ solem intuetur: ipsa eius oratio ⁊ supplicatio ad deum aurum querit. dist. xlvij. sicut hi. Tertio ꝓpter iustitie contrarietatem. Remota iustitia. ait Augu. lib. iiij. de ci. dei. c. iiij. quid sunt regna nisi magna latrocinia: et sic tollitur recta conuersatio humana. Est autẽ cupiditas contraria iustitie: q⁹ vt acquirat sibi cupidus facit oẽm iniustitiam in negotiationibus: in iudiciis et aliis. Unde dr Eccli. xxxj. Qui diligit aurum nõ iustificabitur. i. non faciet iustitiã: ⁊ de iudicib⁹ dr Exo. xxiij. Non accipies munera que excecãt prudentes ⁊ subuertunt verba iusto rum. Legitur de quodã iudice cupido q̃ cum haberet quandã causam pre manib⁹: vna pars obtulit ei pro munere vnum vitulum vt pro se sniam daret: altera vaccã. Cum aũt deberet sniam proferre: dixit qui vitulum dederat. Loquatur vitulus pro me. At ille iudex rñdit. Uacca nõ permittit: voluit dicere q⁹ q⁹ maius munus acceperat ab alio: ideo pro eo debebat dare sniam. Quarto ꝓpter substãtie seu diuitiarũ inutilitatem: nec eñ sibi prosunt corpori q⁹ tales sustinent multa incommoda et penurias ad cõseruandũ ⁊ augendũ. Eccls. v. Diuitie cõgregate in malũ dñi sui. Nec aie ꝓsunt: q⁹ cupiditas nõ pmittit sibi facere eleemosynas ⁊ inde sibi q̃rere thesaurũ ⁊ mãsionẽ in celo. secũdũ illud Luc. xvj. Facite vobis amicos de mãmona iniq̃tatis vt cũ defeceritis: recipiant vos in eterna tabernacula. Et demũ ducit eũ ad interitũ. j. ad Tim. vj. Qui volunt diuites fieri incidũt in tentationẽ ⁊ laqueũ diaboli ⁊ desideria multa inutilia et nociua: que mergũt hominẽ in interitũ ⁊ perditionẽ. Et Grego. Bonorũ auctor inherere nõ possumus nisi cupiditatẽ: que radix est oĩm malorum: radicitus euellamus. dist. xlvij. bonorum.

Quarti ꝓptr obligatio.

Exẽplũ.

Tripl⁹ concupiscẽtia fit mortal.

Tripliciter autẽ talis cõcupiscẽtia rerũ põt esse mortale pctñ. Primo cum concupiscit res talis vt habeatur quocũq̃ modo si põt de facto: vt per furtũ: rapinã: vsurã: fraudẽ ⁊ hmõi. Et de hoc intelligitur illud apli Ephe. v. Dis immũdus aut auarus nõ habet hereditatẽ in regno christi ⁊ dei. Auarus quasi auid⁹ eris. Scõo cũ cõcupiscit substãtia terrena: etsi per licitã acquisitionẽ: tamẽ ad malũ finẽ: vt. s. inde possit ludere: fornicari: et alia mala facere: acquirere inde amicos ad ꝑcurãdũ regnũ ⁊ tyrãnizandũ ⁊ hmõi. Et de hoc Eccli. x. Auaro nihil est sceleti⁹: hic eñ animã suã venalẽ habet. Tertio cũ nimis diligit etiam iuste acquisita: adeo q̃ ne amittat ea: paratus est facere contra dei mãdata: vt peierare ꝛhmõi. Uel etiã nõ est paratus subuenire in extrema necessitate indigentibus ne ea diminuat. Talis ponit finẽ suũ vltimũ in terrenis que ita inordinate cõcupiscit. Et isto modo impossibile est diuitẽ intrare in regnũ celorũ. ait christus Mat. xix. Mar. x. ⁊ Luc. xviij. scz ponẽtẽ finẽ suũ in diuitijs. Alis aũt inordinate ꝯcupiscere seu amare diuitias: citra. s. dilectionẽ dei vel proximi: talis cõcupiscentia est veniale. Sed vt dr Hiere. vj. A minore vsq̃ ad maiorẽ: omnes auaritie student.

§. XIIII. Decimum ⁊ vltimũ pre

Hoc vltimo precepto ꝓhibẽt desiderium vrois ꝓximi.

ceptũ decalogi est. Nõ desiderabis vroꝛẽ ꝓximi tui. Exo. xx. Ut dicit Jo. in. j. canonica. c. iij. Oẽ q̃ est in mũdo. i. mũdanis peccatoribus: aut est cõcupiscẽtia carnis: aut cõcupiscẽtia oculoꝛ: aut supbia vite: q̃ ptinet ad cõcupiscentiã bonorũ: ꝑm be. Tho. in tractatu de. x. ꝑceptis. Duo ex his intelliguñ ꝓhibita p̃ pcedẽs preceptũ. Nã cũ dr. Nõ concupisces rẽ ꝓximi tui: intelligit ꝓhibita ꝯcupiscentia oculorũ: cũ dr. Nõ domũ: intelligit ꝓhibita supbia vite: seu cõcupiscentia bonorũ. In domo eñ in qua est altitudo ⁊ latitudo: intelligit supbia ⁊ diuitie: ⁊cõsequẽter dignitates ⁊ honores. Tertiũ autẽ. i. concupiscentia carnis hic ꝓhibẽt cum dr. Nõ desiderabis vroꝛẽ eius: sub quo etiã cõprehenditur omne desidertũ carnale illicitũ: sicut. s. sub noie mechie includit omne peccatũ operis carnalis. Sed q⁹ hoc apparet magis de se iniustũ. s. de vroꝛe ꝓximi: ideo expresse hoc ꝓhibẽt dñs dr. Nõ desiderabis vroꝛẽ ꝓximi. In alijs ꝑceptis suo pctõ operis intelligit ꝓhiberi pctñ mali desiderij ipsius operis: sed de mechia ⁊ furto dant specialia ⁊ distincta ꝑcepta operis ⁊ cogitationis: q⁹ cõcupiscentia magis trahit ad ista. Psal. cv. Cõcupierunt cõcupiscentiã in deserto. i. diuersarũ rerũ ⁊ gule ⁊ luxurie: vt in Moabitis. Est aũt quadruplex gradus hui⁹ cõcupiscẽtie.

Gradus quadruplex cõcupiscentie.

¶ In carnali suggestione.

¶ In sensuali delectatione.

¶ In rationali deliberatione.

¶ In audaci defensione.

Notat ista Grego. in. iiij. moral. dicens. Quatuor modis pctñ perpetrat: in corde. s. concupiscendo: q̃ intelligitur de quolibet pctõ: sed magis discernitur in concupiscẽtia luxurie: suggestione. s. delectatione consensu ⁊ defensionis audacia. Fit autẽ suggestio per aduersarium: delectatio per carnem: consensus p spiritũ. i. defensionis: audacia per elationẽ. Dat exemplũ de lapsu primorũ parentũ dicens. Illã primi hois rectitudinẽ antiquus hostis his quatuor ictib⁹ fregit. Nã species suasit. Eua delectata est quasi caro. Adã cõsensit vt ratio: qui etiã requisitus cõfiteri culpã per audaciam voluit defendere: di. Mulier quã dedisti mihi sociam: dedit mihi de ligno et comedi: hoc in humano genere quotidie agit q̃ actũ in primo parente nostri generis non ignorat. Serpẽs suasit: q⁹ occultus hostis mala cordibus hoim latẽter suggerit. Sed vt dr Eccli. xviij. Post cõcupiscẽtias tuas nõ eas: q⁹ vt ait Amb. exponẽs illud p̃s. cxxxvj. Beatus qui tenebit ⁊ allidet paruulos suos. i. lubricas cogitationes ⁊ primos motus cõcupiscentie ne vltra procedãt ad petrã resistentie. Ratio tñ est q̃n ibi sit pctñ: ⁊ precipue q̃n quis est occasio huius cogitationis per distractionẽ sensus. Scõs gradus est p̃ sensualẽ delectationem. ad Gal. v. Caro concupiscit aduersus spñm. vbi dicit Aug. q⁹ nõnullũ pctñ est cũ caro cõcupiscit aduersus spñm. Et be. Tho. vbi. s. dicit. q⁹ nullus euadit cõcupiscentiaz carnis post pctñ primorũ parentũ ꝓpter corruptionẽ nature ꝑter christũ ⁊ virginẽ matrẽ eius. vñ ad Ro. vj. Nõ regnet pctñ in vestro mortali corpore ⁊ obediatis cõcupiscentijs eius: nõ ait: nõ sit: sz nõ regnet. i. nõ dñetur. Est quidẽ in carne pctñ cõcupiscẽtie: cũ delectat sola sensualitas sz nõ dominat cũ ratio nõ assentit. Et vt dicit Greg. Nequaq̃ immũda cogitatio mẽtẽ maculat. s. per mortale: cũ pulsat. s. p̃ suggestionẽ vel sensualẽ complacentiam. Sed cũ hanc sibi p̃ delectationẽ subiugat. s. assentiendo. de pe. di. ij. inter hec. Tertius gradus est per consensum rõnis. Sicut enim Eua cõesto fructu porrexit subito viro: ita sensualitas in suggestione cõcupiscentie alicuius mali delectata: subito suggerit rõni vt assentiat: q⁹ si cõsentit tũc quasi Adã comedit: ⁊ mortaliter peccat in his que sunt cõtra ꝑcepta. de quo dr Dañ. xiij. Cõcupiscẽtia subuertit cor tuũ: q̃ fit dupl⁹ dũ. s. cõsentit in op⁹ malũ vel cũ cõsentit in morosam delectationẽ: q̃ etiã est mortale ꝑm Tho. Mat. v. Qui viderit mulierẽ ad cõcupiscendũ eã: iã mechatus est eã in corde suo. j. ad Cor. x. Nõ simus cõcupiscẽtes malorũ sicut illi cõcupierũt: ⁊ ceciderũt vna die. xxiij. milia.

Quartus gradus est audax defensio seu excusatio: sicut primꝰ

parens cū fuisset requisit⁹ de culpa subito quasi defendēs intor-
sit culpā in mulierē: vel cū qui dederit ei in sociā. Sic petō: post
cōsensum se excusat vel per exempla peius facientiū: vel diaboli
tentantis ⁊ hmōi. Jac.iij. Uñ bella ⁊ lites in vobis: nōne ex cō-
Excusa- cupiscentijs vestris que militāt in membris vestris: excusando. s.
tio gra- mala ⁊c. Debet aūt conari quilibet has cōcupiscentias vincere:
uat pec- occasiōes exteriores fugiendo: vt malas societates ⁊ discursus:
catum. auditum ⁊ aspectū vanū. Nō concupiscat pulchritudinē mulie-
ris cor tuū: ne capiaris nutibus illius. Prouer.vj. Quoniaz qui
tetigerit picem inquinabit ab ea. Eccli.xiij. Secundo p mortifi-
cationē carnis. ad Gal.v. Qui christi sunt carnē suaz crucifixe-
runt cū vitijs ⁊ cōcupiscētijs. Tertio p orationē. Sap.viij. Scio
qō nō possum esse cōtinēs: nisi tu dederis. Quarto p occupatio
nē. Eccli. In desiderijs est oīs otiosus. Per agrū pigri hoīs trā
siui. ait Salomon Prouer.xxiij. ⁊ p vineā viri stulti: ⁊ ecce totū
repleuerant vrtice concupiscentiarum scilicet.

¶ De preceptis cerimonialibus ipsi⁹ legis sub quadruplici dif-
ferentia. Cap.v.

Cerimo- Secūda pars legis Moy-
nialia saice est de preceptis cerimonialibus: que quidez
moraliter oīno cessant in nouo testamento: ⁊ seruari non de-
obseruan bent. Sz quātū ad moralē intelligentiā seu expo-
da. sitionē adhuc debēt seruari. Uñ Gratia. in decre. dis.vj§pe. dicit
qō mystica mādata legis quantū ad superficiē: a naturali iure vi-
denť aliena. Quātū aūt ad moralē intelligentiā: mutabilitatez
nescire ꝓbanť: ⁊ sibi inueniuntur annexa: ac p hoc: etsi fm superfi-
ciē videanť esse mutata: tū fm moralē intelligentiā nō sunt muta
ta. Et sic pōt intelligi illud Pś.cxviij. Custodiā legē tuaz semp
in seculū: ⁊ in seculū seculi: qz nō solū moralia: sz etiā cerimonia-
lia legis: fm moralē intellectū obligant semp: ideo debent seruā
ri. Sicut verbi gratia q̄ nō comedanť carnes porcine: q̄m in le-
ge prohibite seruari nō debet: sed q̄ nō habeantur mores lasci-
ui luxuriosi: figurati per talem esum: semper debet seruari. Sed
pro hoīum declaratione sciendum primo fm Tho.J.ij.q.cj. ar.j.
qō cerimonialia precepta determinant precepta moralia in or-
dine ad deum: sicut iudicialia determinant ipsa moralia in ordi
ne ad ꝓximū: puta preceptum morale est q̄ quis colat ⁊ adoret
deum: sed qūo vel quo tpe vel loco: hoc determinabant cerimo-
nialia: puta offerendo sacrificia ad templum ⁊ tali tpe. Ordina-
tur aūtē homo ad deū p debitum cultum eius: ⁊ ideo propie cē
rimonialia dicuñ que ꝓprie ptinent ad cultū dei. Et dicuñ ce
rimonialia quasi munia. i. dona ꝙ Ceteris que dicebatur a gentili
Cerimo- bus dea frugū: eo q̄ primū ex frugibus oblationes deo offere-
nie notio bantur. vel sicut Vale. Warī. refert. Nomē cerimonie introduc-
tum est ad significādū cultum diuinum apud latinos a quodā
oppido iuxta Romā qō Cere vocabatur: eo qō Roma capta a
Gallis illuc sacra Romanoruz allata sunt: reuerendissime habi-
ta. Tho.J.ij.q.xcix.ar.iij. Vel cerimonialia a cereis qui in solēn
tatibus accenduntur. Vel fm alios cerimonialia quasi nomē.
i. regule salutis: sed iste due vltie expositiōes nō sunt ita ꝓprie.
De ipsis autem cerimonijs dixit dominus Moy si Exodi.xviij.
Esto tu populo in his que ad deum pertinent vt referas que di
cuntur ad eum: ostendasq̄ populo cerimonias et ritum colēdi.
Sciendum autē qō oīa cerimonialia sunt figuralia. Unde apo-
stolus ad Col.ij. inquit. Nemo vos iudicet in cibo aut potu: aut
in parte diei festi aut neomenie: aut sabbatoruz que sunt vmbra
Duplex futuroruz. i. figura. s. christi ⁊ populi christiani: ⁊ sacramentoruz
cult⁹ dei. ⁊ morum ipsoruz. Pro cuius declaratione notandū fm Tho.
J.ij.q.cj.ar.ij. quod cū precepta cerimonialia ordinentur ad cul-
tum dei vt dictum est: dupler est cultus dei. s. interior et exterior.
Et cum hō sit compositus ex aia ⁊ corpore vtrunq̄ debet appli-
care ad colendū deū: vt scilicet anima colat interiori cultu: ⁊ cor
pus exteriori fm illud Pś.lxxxiij. Cor meū. i. anima ⁊ caro mea
exultauerūt in deum viuū. Et sicut corpus ordinať ad aiam: ita
cultus exterior ad interiorem. Cultus autez interior consistit in
hoc: qō aia cōungať deo p intellectum ⁊ affectum: et ideo scōm
qō diuersimode intellect⁹ ⁊ affect⁹ collentis deū: cōungit deo:
scōm hoc diuersimode actus exteriores hoīs ad cultū dei appli
cantur. In statu enim future beatitudinis intellectus human⁹
ipsam diuinam essentiam in seipsaz intuebitur. Et ideo exterior
cultus nō consistit tibi in aliqua figura: sed solum in laude dei q̄
procedit ex interiori agnitione ⁊ affectione perfecta scōm illud
Esa.lj. Gaudium ⁊ letitia inuenietur in ea: gratiarū actio ⁊ vox
laudis. In statu aūt presentis vite non possumus diuinam veri
tatē in seipsa intueri: sed opz q̄ radius diuine veritatis nobis il
lucescat sub aliquibus sensibilib⁹ figuris vt dicit Diony. diuer-
simode tū fm diuersum statū cognitionis humane. In veteri eñ
lege neq̄ ipsa diuina veritas in seipsa manifesta erat: neq̄ etiaz
adhuc propalata erat via ad hoc gueniendi. sicut dicit apostō-
lus ad Heb.vij. Et ideo oportebat exteriorem cultum veteris le
gis nō solum esse figuratiuum future veritatis manifestande in
patria: sed etiā figuratiuum christi qui est via ducens ad illam
patrie veritatē. In statu vero noue legis: hec via tā reuelata est:
vñ hanc prefigurari nō opz sicut futuram: sed commemorari p
modū preteriti vel presentis: vt mysterium passiōis resurrectio-
nis ⁊ hmōi: ⁊ exhibitio sacroz. Sed solū opz prefigurari futurā
veritatē glorie nōdū reuelatā: qō sit in ipsis sacramētis ⁊ sacra-
mentalibus. Et hoc est qō apl's dicit ad Heb.x. Umbrā habēs
lex futuroruz bonoruz: nō ipsam imaginē rerū. Umbra eñ minus
est q̄ imago: tanq̄ imago pertineat ad nouā legez: ⁊ vmbra ad
veterem. Nec obstat q̄ lex populo dando debet esse manifesta Noua lex
fm Ysi. dist.iij. erit autem. Quia diuina non sunt reuelanda figura est
hominibus nisi fm capacitatē eoruz: alioq̄n daretur eis materia beatitudi
precipitij: dū contemnerent que capere non possent. Et ideo vti nis.
lius fuit vt sub quodam velamine figurarum diuina mysteria
dei populo traderentur: vt saltem ea implicite cognoscerent dū
illis figuris deferrent ad honorem dei.

§. I. Ipsa autem cerimonialia ꝓ-

cepta sunt multiplicia: fm illud Osee.viij. Scribā eis multiplices leges. Huius autem ratio est fm Tho.J.ij.q.cj.art.iij.qz oīs lex datur alicui populo. In populo autem sunt duo genera hominū. Quidam pronti ad malū: ⁊ hi sunt per precepta legis coercendi. Quidā sunt habētes inclinationē ad bonum: vel ex natura vel ex cōsuetudine vel magis ex gratia: ⁊ tales sunt per legis precepta instituendi: ⁊ in melius promouendi. Quantuz igitur Duo sunt
ad vtrūq̄ genus hoīm fuit expediēs multiplicari cerimonialia genera
in veteri lege. Qz enim in illo populo aliqui erant pronti ad ido hoīm.
lolatriam: cui multipl'r idolatrie gentiles deseruiebant: opor-
tebat ecōuerso multa instituī cerimonialia ad singula reprimē-
da ⁊ multa talibus imponi quasi oneratis ex his que ad cultuz
dei impendebant: non vacaret eis idolatrie deseruire. Ex par
te vero eoruz qui pronti erant ad bonū fuit necessaria multiplica-
tio cerimonialium: tum quia per hec diuersimode mens eorum
referebatur in deum: et magis assidue: tum etiam qz mysteriuz
christi qō per hmōi cerimonialia figurabatur: multiplices vtili-
tates contulit mundo: ⁊ multa circa ipsum erant consideranda:
que oportuit p diuersa cerimonialia figurari. Diuiduntur autez
ista cerimonialia precepta in quatuor genera. s. sacrificiuz: sacrū
sacramētū: ⁊ obseruantiam. Huius ratio est fm Tho. vbi. S. art.
iij. qz cerimonialia precepta ordinantur ad cultum: dei: in quo
quidem cultu considerari potest ⁊ ipse cultus: ⁊ colētes: ⁊ instru- Quatu
menta colendi. Ipse autem cultus specialiter consistit in sacrifi oz sunt ge
cijs: que in dei reuerentiam offeruntur. Instrumenta autem co- nera cerī
lendi pertinent ad sacra sicut est tabernaculum ⁊ vasa ⁊ alia hu monialū
iusmodi. Ex parte autē colentium duo possunt cōsiderari. s. eo-
rum iustificatio ad cultum diuinū qō fit per quandam consecra
tionem vel populi vel ministroruz: ⁊ ad hoc pertinent sacramē
ta. Et iterū eoz singularis cōuersatio per quam distinguuntur
ab his qui deū nō colunt: ⁊ ad hoc pertinent obseruantie: puta
in cibis: vestimentis: ⁊ alijs huiusmodi.

§. II. De sacrificijs veteris testa-

menti in lege mandatis: quare instituta sunt: ⁊ quid significarūt
ꝺ Leuit.j. Adolebit ea sacerdos super altare in holocaustum ⁊
odorem suauissimū dño. Dicuntur ista sacrificia odorem presta
re domino suauissimum: qz deo erant accepta. Non qō deus il-
lis indigeret. Pś.xlix. Nunq̄d manducabo carnes tauroruz: aut
qō illa de se placerent deo tanq̄ exptiua culparum. Unde di-
cit apostolus ad Heb.x. q̄ sacerdos offerebat sepe hostias que
non possunt auferre peccata: sed propter rationes propter quas
offerebantur grata habebat. Assignatur autem triplex ratio il- Triplex
loruz sacrificioruz: quare talia animalia vel alia offerebātur: ratio illo-
⁊ tali modo fm Tho.J.ij.q.cij.arti.iij. rū sacrifi
¶ Propter idololatrie detestationem euitandam. cioū assi
¶ Propter offerentis dispositionem signandam. gnatur.
¶ Propter Christi passionem figurandam.

Prima ⁊ secōa rō est literalis: tertia mystica ⁊ figuralis. Et ad
hoc potest induci illud Pś.xxxix. Sacrificium ⁊ oblationē no-
luisti:

luisti: aures aũt pfeciſti mihi. Holocaustũ ⁊ pro peccato nõ postulasti: tũc dixi: ecce venio. q. d. Sacrificiũ ⁊ oblationẽ noluisti: propter se: quasi delectareris illis reb⁹: sed ꝓpter idololatriam vitandam: et est sacrificiũ in animalibus: oblatio in alijs terrenascentibus. Aures autẽ pfeciſti mihi. i. dediſti mihi pfectũ intellectũ in his vt intelligerẽ mẽtis dispositionẽ quã requiris in offerẽte tibi placitã: ⁊ hoc quoad scõm. Holocaſtũ ⁊ pro pctõ nõ postulasti: q̃ erãt precipua inter sacrificia: tũc. s. cum dixi per effectũ ecce venio. s. in mũdũ ad sustinendã passionẽ. Nũc ergo impleta figura illorũ sacrificia nõ postulo: immo respuo illa sacrificia que figurabãt illud pfectũ sacrificiũ. Quantũ ergo ad primũ dicit Hiero. xxij. q. j. cõsidera. q cũ Jude essent proni ad idololatriã in qua gentiles offerebãt aialia occisa dijs suis: voluit. vt Judei potius illa offerrẽt deo in honorẽ suũ q̃ dijs seu demonijs: et sic retraherent a sacrificijs idolor. Unde nonfuerunt data illi pplo precepta de sacrificijs: nisi postq̃ declinauerũt ad idololatriã adorãdo vitulũ conflatilẽ. Et hinc est q illa animalia que nõ offerebãt. Egy ptij: inter quos erãt conuersati dijs suis: vt oues et boues et arietes: illa tussi sunt offerre non alia que offerebãt gentiles dijs suis. Et propter hoc etiã prohibebatur deo offerri sanguis animalũ: ⁊ adeps: ⁊ mel: ⁊ fermentum: q̃ ista offerebãt gẽtiles in suis sacrificijs. Aues offerrebãtur vt turtur: pulli columbarum et passeres propter pauperes qui non poterant in alijs animalibus multũ expendere. Harũ aũt auiũ est copia in illis partib⁹. Non aũt offerebant pisces in sacrificiũ: q̃ cũ in aquis viuãt: magis sunt alieni ab hoie q̃ alia aialia que viuũt in aere. Modus etiã occidẽdi quedã aialia vt aues: determinabatur a lege: ad excludẽdũ etiã idololatrarum modũ quẽ tenebãt. Quãtũ ad scm dicit Tho. vbi. s. q per sacrificia representabatur ordinatio mentis in deũ: ad quã excitabatur sacrificiũ offerẽs. Ad rectã aũt ordinationẽ in deum pertinet: q oia q̃ hz q̃s recognoscat a deo tãq̃ primo principio: ⁊ ordinet in deũ tãq̃ in vltimũ finẽ. Et hoc representabat in sacrificijs et oblationib⁹: fm q hõ ex reb⁹ suis quasi in recognitionẽ q ea haberet a deo: in honorẽ dei ea offerebat: fm illud q̃ dixit Dauid. j. Paral. xxix. Que de manu tua accepim⁹ dedimus tibi. Et ideo in oblationib⁹ sacrificior. ꝓtestabatur hõ: q deus esset primũ principiũ creationis rerũ: ⁊ vltimus finis: ad quem essent omnia referenda: vt mens humana non recognoscat alium auctorem primũ rerũ nisi solũ deũ: nec in alio finẽ suũ constituat. Et ꝓpter hoc ꝓhibeb⁹ in lege sub pena mortis nõ offerri sacrificiũ alteri nisi deo soli. Exo. xxij. Offerebãtur aũt animalia occisa ⁊ coquebanť: q̃ sic venirũt talia in vsum hoim fm q̃ a deo dantur ad esum hoim. Similiter etiã p occisionẽ illorũ aialium significabatur destructio pctor: q̃ debet esse in offerẽtibus deo sacrificia bonorum operũ. Unde glos. Leui. j. Vitulũ offerimus cũ superbiã auertim⁹. Agnũ cũ irrationabiles motus corrigimus. Hedũ dũ lasciuiã superam⁹. Turturẽ dum castitatem seruamus. Azymos panes: cũ azymis syncerita tis epulamur. In columba signatur simplicitas ⁊ charitas mentis. Gallina ⁊ porcus nõ offerebantur: q̃ habẽt immũdũ nutrimẽtũ. Deo autem quod est purũ ⁊ mũdũ tribuẽdũ est. Aialia vero syluestria nõ sunt cõmuniter hoim vsui deputata. Maculosa etiam aialia clauda ⁊ hmõi ꝓhibebãtur offerri: q̃ vt ait Hiero. di. xlix. c. vit. Indignũ est dare deo que dedignatur homo. Et q̃ signat defectus mẽtis a quib⁹ offerẽtes debent cauere. Et notandum fm Tho. vbi. s. q triplex est gen⁹ sacrificiorũ q̃ mandabatur offerri: q̃. s. designat triplicem statũ fidelitũ. Primũ dicebatur holocaustũ: quod interpretatur quasi totũ incensum: q̃ totũ aial offerebatur: ⁊ cremabatur ad honorẽ diuine maiestatis: ⁊ amorẽ sue bonitatis. Et signat statũ perfectionis in obseruatione cõsiliorum: quibus q̃s totũ se deo ⁊ oia sua offert in honorem suum nihil sibi reseruans. Aliud dicebatur sacrificiũ pro pctõ: q̃ offerebatur deo pro remissione pcti: et conueniebat statui penitentium in satisfactione pctõrũ: q̃ sacrificiũ diuidebatur in duas partes: quarũ vna incẽdebatur: alia cedebat in vsum sacerdotis ad significandum q expiatio pctõrũ fit a deo per ministeriũ sacerdotũ per sacramẽta: ⁊ hoc nisi cũ offerretur pro pctõ sacerdotis: tũc etiã totũ cõburebatur ad innuẽdũ q nihil pcti remaneret in sacerdote. Tertiũ dicebatur hostia pacifica: quod offerebatur deo ꝓ gratiarũ actiõe: vel ꝓ salute ⁊ ꝓsperitate offerentium ex debito beneficij accepti vel accipiẽdi. Et cõuenit statui ꝓficientiũ in obseruatione mãdatorũ. Et diuidebatur tale sacrificiũ in tres partes: quarũ vna cedebat in honorem dei que ſcz comburebatur. Alia in vsum sacerdotis. Tertia in vsum oferentiũ. Ad figurandu⁊ q salus hois ꝓueniat a deo mediantibus sacerdotibus vt ministris dei: ⁊ cooperãtibus hoibus ipis qui saluanť. Sacerdotũ aũt erat pectusculũ ⁊ armus dexter aialis: ad designãdũ q debet habere sapientiã cordis ad instruendũ pplm: ⁊ fortitudinẽ que designat in armo dextero ad sustentandũ defectus. Sacrificate ergo ait ps. sacrificiũ iustitie: non sacrificia aialiũ: q̃ holocaustũ ꝓ pctõ non postulasti: sed sacrificiũ iustitie. s. bonorũ operũ fm istũ triplicẽ statũ. Quantũ ad tertiũ dicit Tho. vbi. s. q inter oia dona q̃ deus humano generi p pctõ lapso dedit: pcipuũ est q dedit filiũ suũ. Jo. iij. Sic deus dilexit mundũ vt filiũ suũ vnigenitũ daret: vt ois qui credit in eũ nõ pereat: sed habeat vitã eternã. Et ideo potissimũ sacrificium est quo se obtulit oblat onẽ ⁊ hostiã deo patri in odorẽ suauitatis: vt ꝛ̃ ad Ephe. v. Et ꝓpter hoc oia alia sacrificia offerebanť in lege: vt hoc vnũ principale ⁊ precipuũ figurarent tanq̃ perfectũ p imperfectũ. Vñ ad Heb. x. Christus vnaz semel p peccato obtulit hostiã in sempiternũ. Et sic oia illa figurabãt christi passionẽ. Vñ gl. Leui. j. Christ⁹ in vitulo offert ꝓpter ꝓtutẽ crucis. In agno ꝓpter innocentiã. In ariete ꝓpter principatũ. In hirco ꝓpter similitudinẽ carnis pcti. In turture ⁊ colũba duaruz naturarũ cõiũctio designatur: vel in turture castitas eius: in colũba charitas insinuatur: in oue patientia vel obedientia. Offerebantur ⁊ panes a pauperibus: qui etiã figurabãt christũ qui ait. Ego sum panis viuus. Jo. vj. Uel farinã vel spicas. Et christus spica fuit in statu legis nature: in fide patrũ vt simula: i lege ⁊ doctrina prophetarũ sicut panis formatus post assumptionẽ hũanitatis igne spũssancti coctus in clibano vteri virginalis: in sartagine coct⁹ p labores sue cõuersatiõis in mũdo: in cruce quasi in craticula adustus. Unũ q̃ aliq̃ offerebať signat sanguinez suũ: oleũ gratiã eius: sal sapiẽtiã eius: thus deuotionẽ oratiõis. Tũc ergo cũ noluit de⁹ amplius sacrificia Judeorũ dixit dei filius. Ecce venio ⁊ in me perficio: ⁊ impleo omnia sacrificia.

Hebrei proni ad idololatriam.

Maximũ bñficium nature humane.

Ordinatio mentis i deũ qualis.

§. III. De secunda parte cerimo

Cerimonialiũ ratio.

nialium: que scz dicunť sacra: ⁊ pertinent ad templũ ⁊ vasa eius. dicit aplꝰ ad Hebr. vtj. q illi qui offerunt fm legem munera. i. in tẽplo deseruiunt exẽplari etiam vmbre celestium: sicut rñsum est Moysi cũ cõsummaret tabernaculum. Uide inquit omnia ⁊ facito fm exemplar q̃ tibi in mõte monstratum est. vbi dicit. b. Tho. j. ij. q. cij. ar. iiij. q totus exterior cultus dei ad hoc ordinať vt hoies deũ in reuerentia habeant. Hoc enim habet humanus affectus: vt ea que cõia sunt ⁊ non distincta ab alijs min⁹ reueretur: ea vero que habent aliquam excellentie discretionem ab alijs magis admirať ⁊ reueretur. Uñ ⁊ hoim consuetudo inoleuit q̃ reges ⁊ principes quos opz in reuerentia haberi a subditis ⁊ preciosioribus vestibus vtantur: ⁊ ampliores habitationes inhabitẽt. Propter hoc oportuit: vt specialia templa ⁊ speciales ornatus ⁊ vasa: ⁊ speciales ministri ad dei cultũ ordinarenť: vt p hoc animi hoim ad maiorẽ reuerentiã dei inducerent. Insup ⁊ status veteris legis erat ordinatus ad signandum mysterium christi. Oportet aũt esse aliq̃d determinatũ id p q̃ aliud figurari debet: vt scz aliquã eius similitudinẽ repsentet. Et ideo oportuit aliqua spialia obseruari ad cultuz dei: ⁊ circa tẽplũ ei⁹. de quo potest induci illud Psal. v. Adorabo ad templũ sanctũ tuuz in timore tuo. precipue reuerentiali. Adorare pertinet ad cultũ dei exteriorẽ. Sed sciendum q triplex est templum. Et de quolibet potest Dauidicum illud intelligi.

Exo. xxv.

Tẽplũ est triplex.

¶ Est synagoge materiale.

¶ Est ecclesie spirituale.

¶ Est glorie supernale.

Et quãtũ ad primũ sciẽdũ fm Tho. vbi. s. q cũ cultus dei duo respiciat. s. deũ qui colit: ⁊ hoies colẽtes: certũ est q ipse de⁹ qui colitur nullo loco claudit. Uñ ꝓpter ipsuz nõ oportuit facere tẽplũ vel tabernaculũ: sed ꝓpter hoies colẽtes: q̃ corporales sunt opz ꝓpter eos facere tabernaculũ vel tẽplũ ad cultũ dei ꝓpter duo. Primo vt ad hũc cõuenientes cũ hac cõsideratiõe q ille locus deputat⁹ est ad colendũ deũ cũ maiori reuerẽtia cõuenirẽt. Scõo vt dispositionẽ talis tẽpli vel tabernaculi: figurarentur aliqua ptinẽtia ad excellentiã diuinitatis vel humanitatis christi. Et hoc est q̃ Salomõ dixit. iij. Reg. viij. Si celũ ⁊ celi celorũ te capere nõ pñt: quãtomagis nec domus hec quã ego edificaui tibi. Et paulo post subdit. Sint oculi tui aperti sup domum istã die ac nocte: sup domũ de qua dixisti. Erit nomẽ meũ ibi: vt exaudias oronẽ quã orat in loco isto ad te seruus tuus: vt exaudias deprecationẽ serui tui ⁊ populi tui Jsrael. Ex quib⁹ ptz q tẽ

Cultus dei duo respicit.

piū vel tabernaculū nō est factū vt deū inhabitantē capiat: sz vt nomē dei sit. i. notitia dei manifestet per ea que ibi fiunt et dicūtur. Et q ꝓpter reuerentiam loci orationes sint magis exaudibiles ex deuotiōe faciētiū eas. Adorabo ergo ad templū sanctū tuū in timore tuo. Et videt loqui de tabernaculo Moysi. Nam adhucnō erat factū tēplū: sed ipsum fecit Salomon filius eius: qō templū succesit tabernaculo: q tpe Moysi non habebāt firmā mansionē euntes p desertū: z postea tpe Judicum z vsq ad Salomonem fuerunt in bellis ꝛ finitis tuos: ideo non potuerunt apte habere firmū templū: sed loco eius tabernaculū portatile. Cū aūt fuit in quiete tpe Salomonis tūc factū est tēplū. Factū est aūt vnū tēplū vel tabernaculū nō plura. Ad euitandū idolatriā Gentiliū qui plura tēpla dijs suis faciebant: z vt firmaret in mētibus hoim fides vnitatis diuine nature. Et ad designandā vnitatē ecclesie militātis z triūphātis: erāt tū in populo Judeorū multe synagoge vbi. s. docebāt populū: sed vnū tm tēplū vbi offerebatur sacrificiū. Sicut aūt ꝑ vnitatē tabernaculi vel tēpli illius designabat vnitas dei: ita ꝑ distinctiō eius in ptes: scz in sctā z sanctasanctorū: signabatur distinctio eorū q sunt deo subiecta. Distinguebat ergo illud tabernaculum vel templū sic. Quia vna pars puncipalior eius dicebatur sanctasanctorum: et erat versus occidentē: versus quā fiebat oratio ad excludendaz idololatriam: q: Gentiles adorabant ad orientē ob reuerentiaz solis: reputātes illū deuz. Et in ista pte que in tabernaculo erat spatij. x. cubitorum in longitudine et latitudine: erat arca dei de lignis Sethim facta: z deaurata intus z extra. In qua arca erāt tria. s. tabule decalogi: virga Aaron que fronduerat: z vna aurea habens manna. Super arcam erat quedam tabula subleuata quasi sedes: que sustentabatur ab alis Cherubin: qui ibi erāt sculpti de ligno oliuarum positi vnus ab vno latere: alius ab altero: respiciētibus se mutuis vultibus: ita q arca erat in medio eorū. Et dicebatur illa tabula propitiatorium quasi estimaretur sedes dei: vnde propitiaretur populo: z exaudiret orationes eorum. Jurta illud Esa. xxxvij. Qui sedes super Cherubin ꝛc. Ante istam partem sanctasanctorum erat velum quoddam intertū ex quatuor coloribus. s. byssо hyacintho purpura z cocto bistincto. Qō velū sustentabat columnis aliquibus: z diuidebat sancta a sanctasanctorū: occultans que erāt i sanctasanctorū. In loco vero seu pte illa tēpli vel tabernaculi erant tria. s. candelabrū aureū cū hastilibus septē: z lucernis septem aureis ex parte Austri: z mēsa aurea sup qua cōtinue erant. xij. panes: qui dicebantur ꝓpositionis: z in medio altare aureum: qō dicebatur altare thymiamatis sup qō incensabatur cū thuribulo aureo. Ante vero istaz partē q ꝓr sancta erat atriū in templo qō fecit Salomō: vbi erat altare holocaustorum concauū: super qō erat craticula ferrea vbi ponebantur animalia occisa ad comburendum in sacrificium: z subtus cratem. i. in illa concauitate altaris ardebat semper ignis. Et super illud altare offerebant sacerdotes sacrificia in conspectu populi. In locū aūt qui ꝓr sancta intrabāt soli sacerdotes pro certis causis. In sancta aūt sanctorū solus summus sacerdos z semel tm in anno in festo propitiationis. Etiam atria templi large dicebantur templū: vt patet in euangelio. Hā cū ibi ꝓr christum docuisse vel aliquid fecisse in templo: intelligitur de atrijs templi. Et parietes quidem tēpli Salomonis fuerūt de lapidibus vt fiūt cōmuniter edificia. Sed tabernaculum Moysi habuit ꝓ parietibus tabulas ligneas: longitudinis decē cubitorū in longū erectis: q continuebantur adinuicem certis modis. Et hi parietes ligneis cortinis tegebātur abintra ex quatuor coloribus contextis. s. byssо: hyacintho: purpura: z cocco bistincto. Pro tecto autem tabernaculi erat triplex operimētum. Primū de pellibus hyacinthinis. Secundū supra illud de pellibus arietum rubricatis. i. de corio. Tertium de sagis cilicinis: qō nō solum cooperiebat alia operimenta tabernaculi: sed etiam descendebat a lateribus vsq ad terram: z cooperiebat tabulas abextra. Hec omnia fuerunt facta ad ornamentum templi vel tabernaculi z ꝓtectionem: z ob reducendum ad memoriā bñficiorū dei z reuerentiā deo exhibendam. Sed q: oia in figurā cōtingebant illis: inquit apls. j. Cor. x. scz tēpli spiritualis christi z eccīe: iō de ipso nūc videndū. Sicut ergo adorabatur in illo templo veteri in timore reuerentiali: ita nunc z multomagis hoc agendū in templo materiali noui testamēti. Adorabo ergo ad templum sctm tuū in timore tuo. Ratio figurabilis huius templi vel tabernaculi est dispositio varia templi spiritualis qō est ecclesia. Unde apls. j. Cor. iij. Templuz dei sanctū est qō estis vos. Hutus tēpli pars principalis z caput est christus qui est sanctus sanctorū. Alia pars q ꝓr sctā nō ab eo diuisa: sed vnuz corpus vnū templū cū eo est congregatio fidelium. Que igitur erant in sancta sanctorū cōueniūt christo seu figurant ipsum ſm Tho. vbi. s. Arca igitur signat humanitatem christi: que arca erat facta ex lignis imputrescibilibus: q: corpus eius sicut fuit expurissimis sanguinibus virginis formatum: ita nec corruptionē vidit in sepulcro: nec corruptionē peccati habuit in anima. Tota ista arca erat intus z extra deaurata: q: plenus charitate: semper in actibus exterioꝛib⁹. In ista arca humanitatis christi erāt tabule testamenti. i. summa sapientia z ipse est legislator. Virga Aaron que designat iustitiā: z ptātē iudiciariam: z dignitatē regiam: z sacerdotalem: que in eo fuerūt. Uñ z de regibus z sacerdotibus natus est quasi summus sacerdos z rex. Aurea vna habens māna. i. mēs eius sanctissima plena gratia z mia. Desuper erat propitiatorium. i. diuinitas eius: qua nobis propitiatur cuz pre z spūsctō. j. Jo. ij. Ipse est ꝓpitiatio p pctis nostris. Cherubin quasi deferentes ꝓpitiatorū et circa arcam: signant angelos z superiores obsequentes sibi in nostro adiutorio. Uelum ex quatuor coloribus qō distinguit sctā a sanctasanctorū: sunt quatuor virtutes cardinales que fuerunt in christo. Et sunt in omnibus sctis eius. s. prudētia iustitia fortitudo z temperantia. Sed alio z alio mō: q: in christo vt exēplares et purgati animi: in sanctis ecclesie militantis vt purgatorie vel politice. In sancta. s. ecclesia militāti. i. cōgregatiōe bonorū fidelium: sunt ista bona spūalia. s. mensa aurea. i. charitas sctā: q hz sup se aureaz z postea aureolā: q: premiū essentiale qō rūdet charitati: z ꝓ ea dat actiuaz ꝑmiū accidentale: nec em ꝑmiaret virginitas aut martyriū: nisi cū charitate seruata. Duodecim panes ꝓpositiōis signāt doctrinā reficientē credēdorū: scz duodecim articulorū: q cū charitate fuerūt. Cādelabrū aureū designat graz spūsctī: q septiformis est in septē donis. s. sapiētie: intellectus: cōsilij: z fortitudinis: scientie z pietatis: z timoris. Hedesignant ꝓ septē hastilia eius z lucernas. Hastilia quo ad habitū: lucernas quo ad actū. Per actum em z exercitiū eorū illuminat tēplū ecclesie. Altare thymiamatis designat spē ex qua quis mouetur ad orādū deū: z thus deuotionis offerendum. In isto loco. s. sancta aspergebatur per sacerdotem septies sanguis cōtra velū de quodā sacrificio: precipue in festo propitiationis: q: in ecclesia militanti remansit virtus sanguinis christi signati in illo sacrificio: z in septē sacramētis que administrantur ꝓ sacerdotes ad expiandum septē pecata mortalia. In quolibet em opat sanguis christi. Tabule tabernaculi designāt fideles: qui sunt erecti p purā intentionē: cōiuncti p fraternā cōpassionē: auro cooperti p lucidā exemplorū ostensionē. Decē cubitorū p decē preceptorū obseruationē. Cooperimentū designat eorum prelatos z doctores qui superemineant eis. Hi debent hre celestiū contēplationez: z signantur per hyacinthinas pelles: prōptitudinē ad martyriū: qō signat p rubricatas pelles. Et tollerātiā aduersorū vel abstinētiā: q signat ꝑ saga cilicina. Atriū templi pōt designare fideles: qui sunt numero nō merito in ecclesia. In tali congregatione offerunt sacrificia operum. s. que sunt de genere bonorū. Sed nō habent illa bona spūalia: que sunt in sancta. In sanctasanctorū nō intrat ad christū in celum: nisi vnus. i. perfecte vnitus cum christo per pfectā dilectionem. Ad istud ergo templuz debemus adorare. i. christum et sanctos suos. Sed ad christum adoratione latrie. Ad sanctos adoratione dulie: z hoc in timore filiali z reuerētie. Tertium templum dei est celum empyreum: in quo sanctis z angelis manifestatur gloria dei. de quo Psal. xxviij. In templo eius oēs dicēt gloriā. i. oēs laudabunt z glorificabunt deum. Aliud exercitium ibi nō est. Hoc templū etiam figurabat pars illa tabernaculi vel templi: que dicebat sanctasanctorum. Alia etiam insinuabāt deo subiecta: ex q̄bus consurgimus in veneratiōnez dei. Significat ergo sanctasanctorū ſm Tho. altius seculum qō est substantiarū separatarū: z sancta mundū corporalem. z ideo sancta a sanctasanctorū distinguebantur quodam velo qō quatuor coloribus erat distinctū: ꝑ que quatuor elementa signant. s. byssо: ꝑ qō signatur terra: q: byssus. i. linū de terra nascit. Purpura: ꝑ quā signatur aqua. Fiebat enim purpureus color ex q̄busdaz conchis marinis que inueniuntur in mari. Hyacintho: per qō signat aer qui hz hyacinthinū colorē. i. aereum. Cocco bistincto qui est rubei coloris: z signat ignem. Et sicut illud velum abscondebat sanctasanctorum hominibus: ita materia quatuor elementorum est nobis impedimentum: per quod velantur nobis incorporales substātie: q: z ipsa corpora nostra ex ipsis quatuor elementis compacta: nō sinunt animam pure z perfecte illas

Quare vnuz fuit templum Hebreis.

Allegoria arcefederis.

Tria fuerunt in arca.

Watth xxj. Marci. xj. ꝛc.

Figura huius tēpli.

De duodecim panibus ꝓpositiōis

Celū empyreū dicitur dei templū.

las cognoscere. Per tria autē que erant in sancta sanctoꝝ figurātur tria que sunt in tēplo celi empyrei. Nā arca designat diuinitatē que est de lignis imputribilibus: qz deus nō solū incorruptibilis: z immortalis est: sed etiā alienus ab omni corruptione mutationis. Malach. iij. Ego deus z nō mutor. De aurata tota erat arca: quia deus charitas est. Tria cōtenta in arca designāt tria attributa deo. Nam in virga potentia eius. Aplꝰ Roma. ix. Potestati (alꝰ voluntati) eius quis resistit. In tabulis in quibus erat lex magne sapientie: signatur sapiētia dei. Eccli. j. Fōs sapientie verbum dei in excelsis. In manna dulcedo bonitatis eius. Sap. xvj. O q̄z bonus et suauis est spiritus tuus domine: qui vt dulcedinem tuam in filios demonstrares panem suauissimum manne prestitisti eis.

De tribꝰ personis diuinis.

¶ Potentia attribuitur patri.

¶ Sapientia filio.

¶ Bonitas spiritui sancto.

Quāuis ipse tres persone diuine sint: sunt tñ vna essentia z ita vna oīpotētia: vna sapiētia: vna bonitas. Erāt illa tria q̄si clausa in illa arca: quia in illo intelligibili seculo seu tēplo rationes oīm eorū que hic perficiūtur: quodāmodo clause sunt: sicut rationes effectuū claudunt in suis causis: z artificiatorū in mēte artificis. Propitiatoriū vero qđ erat super arcā. i. quedā tabula quasi quedā sedes designat q̄ deus qui est sup oīa incōprehensibilis est omni creature. Et propterea nulla similitudo ponebatur ad representādū eiꝰ inuisibilitatē: sed ponebat quedā figura sedis: vt dictū est: ad innuēdū q̄ sunt deo subiecta oīa. Cherubin qui ibi erāt designāt sctōs angelos. Duo erāt nō vnus ad designādū pluralitatē eorū. Et ad inuicē se aspiciebāt ad innuēdū ꝓcordiā eorū ad inuicē. Sm illud Job. xxv. Qui facit ꝓcordiā in sublimibꝰ suis. Alis suis tenebāt propitiatorū: qz in suis officijs ꝓpitiationē dei ad nos deferūt: tūc tēporis: non homines: sed soli angeli in illo tēplo erāt. In sancta vero erat cādelabrū cum hastilibus z lucernis septē: z designat septuplex celū in seculo visibili: cum septem planetis quasi lucernis illuminantibus sancta. i. mundū sensibilē Sm Josephū. id est Luna: Mercurio: Venere: Sole: Marte: Ioue: et Saturno. Erat ibi et mensa cum panibus designās nutrimentū vite humane. Et altare thymiamatis: quod designat officium sacedotale quod habet reducere populum ad deum: z ista habētur a deo. Intrabat autem vnus solus summus sacerdos de sancta in sanctasanctorū: quia de statu presentis seculi et ecclesie congregatione intratur in templum glorie. Et nemo ascendit in celum nisi qui descendit de celo: filius hominis: qui est in celo: ipse est christus qui adsistens pontifex futurorum bonorum per proprium sanguinē introiuit solus in sancta eterna redemptione inuenta pro nobis. Sed oportet vt simus vnum cum eo: id est vniti in charitate: quia nemo ascendit nisi christus vnum corpus mysticum cum ecclesia: cuius est caput: et ibi adorant omnes angeli et sancti in illo templo in timore reuerentiali. Juxta illud. Tremunt videntes angeli.

Lucerne seu hastilia sunt septem.

§. IIII. De tertio genere cerimonialium quod dicitur obseruātie que consistunt in cibis z vestibus quibusdam: z alijs eis ꝓhibitis. de quibus vi. iij. Regū. ix.

Tertiuz genꝰ cerimonialium.

Si auersione auersi fueritis vos et filij vestri non sequētes me: nec custodientes mandata mea et cerimonias quas proposui vobis ꝛc. Pro horum declaratione quare scz ista sint illis ꝓhibita. Sciendum secundū Tho. j. ij. q. ci. ar. vj. q̄ populus Judeorū specialiter erat deputatus ad cultum diuinū inter omnes nationes: declinantibus alijs nationibus ad cultum idolorum: et inter ipsos Judeos specialius sacerdotes. Et sicut alie res que applicantur ad cultum diuinum aliquā specialitatē debēt habere: quod pertinet ad honorificentiā diuini cultus: ita et in conuersatione illius populi: et precipue sacerdotum debebant esse aliqua specialia congruentia ad cultum diuinum vel corporalē vel spiritualē. Per cultū aūt illius legis figurabatur mysteriū christi: vñ oīa eorū gesta figurabāt ea que pertinēt ad christum seu populū christianū. Sm illud. j. ad Cor. x. Hec in figura contingebant illis. Et ad hoc potest induci illud Ps. cxvij. Gressus meos dirige Sm eloquiū tuū: vt nō dominetur mei oīs iniustitia. Gressus nostri sunt opa nra: quibus incedimus vel ad deuz vel ad infernū. Eloquiū dei lex sua in qua nobis loquitur declarando quid exigit a nobis. Hec est autē voluntas dei sctificatio vestra inquit aplꝰ. j. Thes. iiij. id est puritas mētis vt abstineatis a ꝓtis oībus: z ideo ꝓhibuit a cibis aliquibus abstinere z vestibus: p que designat oīs iniustitia seu ꝓtās: qđ vt nō dñetur nobis indigemus dei auxilio: qđ oratione imploratur. Et ideo postulat Ps. dicēs. Gressus meos dirige ꝛc. Unde in huiusmodi obseruantijs ciborum z vestium: z huiusmodi triplex ratio assignari potest.

¶ Que est literalis ad remouendam circa cibos nimiam diligentiam.

¶ Que est figuralis ad abijciendam circa christianos variam nequitiam. de obseruātijs ciborū z vestium triplex rō.

¶ Que est etiam literalis ad destruendam circa Judeos cunctam idololatriam.

Ista triplex rō est bti Tho. vbi. s. in rñsione ad primū argumentū. Quātū ad primū sciēdū Sm eundē: q̄ nulla gña ciboꝝ immūda sunt: vel hoiem inq̄nari ꝓpt Sm suā naturā. Uñ christꝰ Matt. xv. Non qđ intrat in os coninquinat hoiem: sed qđ exit de ore. i. cordis. Et exponit illud de ꝓtis. Possunt tñ aliqui cibi coinq̄nare aiam p accidēs inquātū. s. cōtra obedientiā vel votū: vel ex nimia cōcupiscentia gule comedunt: vel inquātū prebēt fomentū luxurie: ppter qđ aliqui a vino: alij a carnibus abstinent. Et hoc tangit de cōsec. dist. v. carnē. Prohibenē ergo in lege aliqui cibi comedi. vt ptz Leuit. xj. Nō q̄ in sui natura aiam maculēt: sz ad tollendā nimiā diligentiā circa cibos. Uñ z illa cōcedunt q̄ de facili in ꝓptu pñt haberi. Et ista etiā rōne nō ita ꝓhibita sunt aliqua ex terra nascētia. Nā talia magis ptinēt ad quandā simplicitatē victus: z de facili habentur cuz modico cultu terre. Alia aūt cuz magno studio nutrire vel capere oportet: z vsus olerū ante diluuiū solꝰ erat nō aialiū. Prohibebanē talia aialia: q̄ quādā immūditiā corporalē corruptiōis habēt: vel q̄ ex rebus immūdis nutriunt vt porcus: vel q̄ immūde cōuersant vt sub terra: sicut mus z talpa z hmōi: vel q̄ eorū carnes superfluos humores z malos generāt in corporibus comedētiū ppter nimiā siccitatē vel humiditatē. Uñ ppter hoc aialia nō habētia vngulā scissam: vel habētia multas soleas in pedibus vel figuras sunt ꝓhibita ppter terrestreitatē: et q̄ sunt nimis cholerica z adusta. Et aues rapaces ppter nimiā siccitatē. z aues aquatice: z pisces nō hñtes squāmas: vt anguille: ppter nimiā humiditatem. Alia ꝙo hñtia vngulā scissam z ruminātia sunt concessa: q̄ hñt humores bñ digestos: z media cōplexionata sunt: z pisces hñtes squāmas z pēnulas vt sicciores ꝓmissi sunt. In aurib⁹ etiā cōcessa sunt que sunt magis tēperata: vt gallina pdix z hmōi. Voluit ergo deus ab hmōi q̄ immūda sunt corporaliē etiā abstinere corporaliē: vt p hec inducerenē magis ab immūditia mētis. i. ꝓtis cauere. Esus sanguinis vniuersaliter erat ꝓhibitus ad vitāduz crudelitatē: vt horrerēt humanū sanguinē fundere: z eadē rōne aialiū strangulatorū z suffocatorū. Adipis esus erat ꝓhibitꝰ ad tollēdā occasionē gulositatis. Erat ēt sanguinis z adipis esus ꝓhibitus: q̄ nō generāt bonū nutrimētū. put dicit Rabbi Moyses. Et ista est rō literalis. Quātū ad secundā rōnē que est spūalis: vt dicit Aug. Populus ille erat figuratiuus populi christiani. Et vita eorū Sm cerimonias legis erat q̄dā ꝓphetia designatiua p figurā vite z cōuersationis quā seruare deberet populus christianus. Illa igit aialia ꝓhibita comedi vt imūda figurant diuersa vitia: que imūdā aiaz faciūt. Esus ergo illorū significat operationē illorū q̄ comesta incorporanē z cōuertunē in naturā: z ex operibus malis generantur habitus mali vitiorū: qui cōuertunē quasi in naturā ppter assuefactionē. Debent ergo fideles abstinere a vitijs designatis p illa. Et aialia q̄dē que nō habent vngulā cissam vel nō rumināt: designāt homines nō habentes discretionē: nescientes distinguere z cōsiderare circunstantias rerū: vel nō ruminātes. i. meditātes scripturas sacras: hi ergo imūdi sunt pcō indiscretionis vel ignorantie: z tales mores debent euitari. Uel diuisio vngule designat fidē duarū naturarum in christo: z ruminatio sanos intellectus scripturarū: z vtrumq; Judei trāsgrediunē. Et vitiū supbie ꝓhibē in esu Aquile q̄ alte volat sup oēs aues. Sz vt dicit dñs Hiere. xlix. Si exaltaueris te vt Aquila: z in celo collocaueris nidū tuū: inde detrahā te: qz supbis dñs resistit. Exēplū ponit de Lucifero de celo electo. Uitiū hypocrisis ꝓhibē in esu Struthionis. Naz Struthio hz alas: sed pre grauedine nō pōt volare: circa terraz ambulat. Uñ significat hypocritā: qui p opera exteriora de genere bonorum volare videtur Sed circa terrena est semp in mēte: Sm Greg. in moral. Nolite ergo fieri sicut hypocrite: ait christꝰ Matt. vj. In Gryphone designat crudelitas potētū: qz Gryphus est infestus hoibus armatis z equestribus. Sed dñs currus Pharaonis z exercitū eius ꝓiecit in mare. Exo. xv. Uitiū inanis glorie potest

designari in Cygno: que auis est coloris candidissimi: sed cibū trahit ex profundo terre vel aque. sic vana glorioſi oīa opa sua que candida videnť faciūt vt videantur ab hoibus: z sic querūt cibū ex terreno fauore. Sed amē dico vobis: receperunt mercedem suā. Mat. vj. Et ideo noli Cygnum comedere. i. mani gloria duci. Onocrotalus est auis in partibus oriētis que habet longum rostrum: z hz in faucibus longas pelliculas in quibus primū cibū ponit: et post horā in ventrem mittit: z signat auaros qui immoderata solicitudine vite necessaria congregant. cōtra illud Mat. vj. Nolite soliciti esse. Dicit apostolus ad Hebr. vlti. Sint mores sine auaritia. q. d. Noli vesci Onocrotalo. Vltimum rapine prohibetur in esu auium rapacium omnium vt Accipitris z huiusmodi. Accipiter qui deseruit hominibus ad predandum: designat eos qui deseruiunt potentibus ad predā. Aliť qui pascitur minutis auibus: designat eos qui pauperib9 sunt molesti. Vultur qui sequitur exercitum expectans comedere cadauera mortuorū: significat eos q̄ mortes et seditiones z guerras procurant vt inde lucrentur. Upupa que nidificat in stercoribus z pascitur fimo: z gemitum in cantu simulat: significat tristitiam seculi: que pertinet ad acidiam: z mortem in hominibus operatur. Propter quod dicit sapiens Eccli. xxx. Tristitiam longe expelle a te: multos enim occidit tristitia. Omnes aues corui generis que crocitando quasi cras sonant: signant tarditatem z pigritiam bene operandi. Sed Corvus egressus de arca non est reuersus ad eam. Et ideo dicitur Eccli. v. Ne tardes cōuerti ad dominum: nec differas de die in diem. Ibis est auis in Africa habens longum rostrum que ex serpentibus pascitur: et forte idem est qđ Ciconia: significat inuidos qui de defectibus aliorū quasi de serpentibus reficiūtur. Nō in cōtentione z emulatione ambuletis. i. inuidia. ait apostolus ad Rom. xiij. Mergulus cuius natura est vt sub vndis diutius immoretur: significat gulosos qui in aquis deliciarum se immergunt. Per Bubones qui de nocte pascū querit: de die autem latet: significantur luxuriosi: qui occultari querūt in noctis operib9 que agunt. Et p̄ porcū in die in luto iacentē manifestos luxuriosos. Sed sint lumbi vestri precincti. ait christus Luc. xij. scilicet abstinendo ab oi luxuria. Per Nicticoracem que in nocte acutī est visus in die nō videt: sinantur hi qui in spiritualibus sunt hebetes in temporalibus acuti. Baruch. iij. Quesierunt prudentiaz que de terra est. Larus qui volat in aere z natat in aquis: signat eos qui cum volent per speculationē: tñ natāt in aquis voluptatum. Porphirio preter modū aliarū auium hz vnū pedem latum ad natandum: aliū fixum ad ambulandum: q̄ in aqua natat vt anates: in terra ambulat vt perdices: solo motu bibit oēm cibum aqua tingēs: z significat hoīes proprie voluntatis: qui nil volunt facere ad arbitrium alterius: sed solum qđ sit tinctum a qua propie volūtatis: cum tñ christus dicat. Non veni facere voluntatem meam. Jo. vj. Per Herodionem qui vulgariter dr Falco: signantur iracundia et proni ad effundendum sanguinem humanum. Caradrion est auis garrula: z signat loquaces. contra illud Prouer. x. In multiloquio non deerit peccatum. Aespertilionē: que circa terram volitat: signantur illi qui seculari sapientia prediti: sola terrena sapiunt. Circa volatilia etiam quadrupedia illa conceduntur: que posteriora crura habent longiora: per que salire possunt. Alia vero immunda habentur: et signāt eos qui doctrina quatuor euangeliorum abuuntur: vt per eam in altum sublimentur. De fructibus autem arborum non licebat vesci quatuor primis annis. Leuit. xix. ad significandum sm Tho. z Greg. q primordia nostrorum bonorum operum debent nobis esse suspecta. Neruus femoris phibitus in animali ad esum significat fortitudinem ad peccandum: que debet vitari. Quantum ad tertiā rationē que etiam est literalis: quare fuerunt ista prohibita: est q̄ his Gentiles vtebantur in ritibus sue idololatrie: vel ad maleficia quo ad aliqua ex his: propter quod etiam fuit phibitus esus adipis z sanguinis: premissiua fructuum z portatura vestis femínee a viris z econuerso. Deut. xxij. quia idololatre talibus vtebantur. Et etiam vestibus contextis ex lana z lino. ibidem. z Leuit. xix. Et agros etiam prohibebat dominus in lege non seminari diuerso semine: z animalia diuerse speciei cōmisceri. Talia faciebant Gentiles diuersisq̄ superstitionibus a quibus voluit dominus populum suum esse liberum: z ideo ista prohibuit. Et diuerse superstitiones que adhuc repertūtur in populo christiano non sunt nisi quedam reliquie Paganorum. Moralis autem ratio seu figuralis talium prohibitionum est quo ad vestes: quia mulier nō debet sumere sibi officia virorum. hoc est sumere vestē virilem: nec vir actibus mollibus vti. In veste lana z lino cōterta prohibita: signať phibitio coniunctionis simplicitatis cū malitia. Qđ ager vel vinea nō est diuerso semine seminā-da. Leuit. xix. z Deut. xxij. signat quod debet ager vel vinea ecclesia: nō varia doctrina. s. catholica et heretica edoceri. Quod iumenta nō deberent facere cōmisceri diuersarum specierū. Leuit. xix. signat quod non debēt permitti homines populares cōiungi. s. per familiarem conuersationem hominibus alterius fidei scilicet Judeis vel Paganis. Est etiam ratione spūalis: scz ad detestationē vitij contra naturā: z tollendum omnē occasionē cōcupiscentie. Nō em̄ fiunt talia nisi procurantibus hoibus: vñ excitatur motus concupiscentie. Quod reperta aue in nido cum filijs non deberent capi z retineri mater cum filijs. Deut. xxij. fuit rō literalis ad inducendū ad pietatem. Sed ratio figuralis est. q̄ in quibusdam scripture passibus retinendi sunt sensus spirituales quasi filij: z dimittēda est obseruātia litere quasi mater. Qđ nō est arandum in boue z asino: signat q̄ in predicatione non est iungendus fatuus cum sapiente: q̄ qđ vnus edificaret verbo: aliq9 destrueret exēplo. Qđ portarēt fimbrias hyacinthinas in angulis palliorū preceptū obseruātie fuit. Nume. xv. vt distinguerenť in habitu ad alijs nationibus: z figuranduz q̄ deberēt fideles habere celestē cōuersationē z intentionē in oibus operibus ad celū. Qđ sacerdotes in moribus ꝓpinquorū nō debebāt deponere capillos capitis vl barbe. Leuit. xxj. significat q̄ nunq̄ debēt deponere sapientiā mētis: nec perfectionez sapientie: nec debebant scindere carnes vel vestes. i. vitiuz schismaticis vitare. Qđ hoies egestiones e corpore debēt operire terra. Deut. xxiij. significat q̄ opera praua debent cooperiri terra penitentie. Ab his ergo prohibitis abstinendo secundum expositionē factā moraliter que est beati Tho. nō dominať in nobis aliqua iniustitia. Sed vtendo cibis concessis. s. ruminantibus z findentibus vngulam pedum quo ad quadrupedia. i. operibus insistendo que sunt cum examinatione rationis: z scripturarum collatione: z cum discretione. Uescendo squammatis z pēnulas habētibus quo ad pisces. i. exercēdo se in austeritate vite signa per squammas asperas: z in contemplatione celestiū quod notatur per alas. Comendo aues: que non habent nimiam siccitatem vel humiditatem. i. in cogitationibus non habendo siccitatem indeuotionis: z humiditatem nimie carnalis affectionis: sed medie temperatas. i. in virtute que medium tenet fundatas z cauendo a duplicitate: sed vestes habendo cum fimbrijs hyacinthinis. i. conuersationē intentione erecta ad celestia z praua opera cooperiendo penitentia: sic dirigimus. i. rectos facimus gressus operum: vt nos perducant ad celum.

Cōparātur vitia mortalia auib9 rapacibus.

Neruus femoris Hebreis phibitus

Lex inducit ad pietatem.

§. V. De quarto genere cerimonialium qđ dicitur sacramenta: que vtiq̄ erant tantum signa sacrarū rerū: nō aūt causatiua nec contentiua gratie vt sacramenta ecclesie. de quibus Leuit. xx. Ego dominus q̄ sanctifico vos.

De sacramētis veteris legis.

Pro quorū declaratione dicit brūs Tho. j. ij. q. ciij. ar. v. quod sacramēta proprie dicuntur illa que adhibebantur dei cultoribus ad quandam consecrationē: per quam scilicet deputabātur quodāmodo ad cultum dei. Cultus autem dei generaliter pertinet ad totū populū: sed specialiter ptinet ad sacerdotes z leuitas q̄ erant cultus diuini ministri. Unde in sacramentis veteris legis quedā ptinebant cōiter ad totuz populum: quedam specialiter ad ministros: z circa vtroq̄ tria erant necessaria. Quorum primum est institutio. in statu colendi deum: z hec institutio quantū ad omnes fiebat per circūcisionem: sine qua nullus admittebatur ad aliquid legalium: quantū vero ad sacerdotes p̄ sacerdotum cōsecrationē. Scdo requirebať vsus eorū que pertinent ad diuinū cultū: z sic quantū ad populum erat eius pascalis conuiuij: ad quem nullus incircunciſus admittebatur. vt patet Exo. xij. Et quantum ad sacerdotes oblatio victimaruz z esus panū propositionis: z aliorum que erant sacerdotum vsibus deputata. Tertio requirebať remotio eorū p̄ que aliqui impediebātur a cultu diuino. s. immūditiarū: z sic quantum ad populum erant institute quedā purificationes a quibusdā exterioribus immūditijs: z expiationes a peccatis: quantū ad sacerdotes z leuitas erant instituta ablutio manuum z pedum: z rasio pilorum. Et hec oīa habebant z rationabiles causas literales sm q̄ ordinabantur ad cultum dei pro illo tempore: z figurales sm q̄ ordinabantur ad figurandum christum. Et ad hoc potest induci illud Psal. cxviij. Benedictus es dñe: doce me iustificationes tuas. Illa veteris legis p̄cepta omnia q̄buś possint dici iustificatiōes

quasi

ꝯsi ꝯdā executiões iustitie ex se: vel ex institutione diuina: precipue tamē illa sacramēta possunt dici iustificationes: non q̄ ex se iustificarent: sed ex fide ⁊ deuotione vtentiū: etiā q̄ disponebant ad christū iustificantē: ⁊ figurabāt permaxime sacramenta ecclesie que vere iustificāt vt cōtentiua gratie. Sed quomodo ista figurent: ⁊ debitū vsum ipsoꝝ sacramentoꝝ obscurū est: ⁊ ideo petendū a domino vt doceat. ℔m illud. Benedictus es domine doce me ⁊c. Et ℔m Tho. vbi. s. circūcisioni correspondet baptismus: ⁊ figuratur per ipsam. Unde apostolus ad Col. ij. Circūcisi estis in circūcisione domini nostri Jesu christi: consepulti in baptismo. Cōuiuio agni paschalis correspondet in noua lege sacramentū eucharistie. Purificationibus omnibus veteris legis correspondet in noua lege sacramentū penitentie. Cōsecrationi pontificū correspondet sacrmentū ordinis. Matrimoniū fuit in veteri lege prout est officiū nature: non prout est sacramentū ecclesie significans cōiunctionē christi ⁊ ecclesie: q̄ nōdū erat facta. Sacramentū autem cōfirmationis non habuit figurā seu correspondens sacramentū in veteri lege: eo q̄ est sacramentū plenitudinis gratie: que nondum erat data scilicet in plenitudine illa. Et similiter sacramentum extreme vnctionis: quia per ipsum fit quedā immediata preparatio ad introitū gloie: sed eius aditꝰ nondū patebat in veteri lege. De his ergo quatuor generibꝰ sacramentoꝝ veteris legis videndū scilicet circūcisione: agno paschali: purificationibus ⁊ vnctione sacerdotū. In his enim figurantur sacramēta ecclesie ⁊ quomodo sint sumēda. Petendum ergo vt doceat dominus ista: quibus seruatis iustificemur. Ꝑ̄ dictus es dominus: doce me iustificationes tuas. Et ꝑ̄ de circuncisione.

Sacramētis veteris legis correspōdēt sacramēta noue legis.

Circūcisio ꝑmuz sacrm veteris legis.

§. VI. Circūcisio primū sacramē-

tum veteris legis est habēs principiū non ex Moyse id est in lege sua: sed ex patribus: inquit christus Joan. vij. Habuit eñ principium in Abraā: cui deus hoc primo mandauit. vt patet Gene. xvij. vbi dicit dñs Abrae. Circūcidetur in vobis omne masculinum: ⁊ circūcidetis carnē preputij vestri. Masculus cuius ꝑpu: tij caro circūcisa non fuerit: delebitur anima illa de populo suo id est de cetu sanctoꝝ: q̄ pactū meū irritū fecit: scilicet Adam in paradiso transgrediēdo mandatū dei. propter quā transgressionem traducitur per generationē in omnes peccatū originale: qđ nisi tollatur: priuat animā gloria dei: vt exponit Beda. Ad tollēdum igitur peccatū originale fuit instituta circūcisio. Unde Grego. Quod apud nos valet aqua baptismatis: hoc apud veteres egit vel pro paruulis sola fides: vel pro maioribus virtus sacrificij: vel pro his qui de Abrae stirpe prodierūt mysteriū circūcisionis. de conse. dist. iiij. qđ apud. Sciendū tamen ℔m Thoñ. in. iij. parte. q̄ non eo modo circūcisio tollebat peccatū originale: sicut modo baptismus. nam circūcisio protestatiue nō causatiue. Tollebatur ergo originale per fidē parentū: cuius protestatio erat illa circūcisio: ita q̄ esset causa sine qua non tollebatur. Sed baptismus est causa qua tollitur originale: q̄ est contētiuus gratie ⁊ iustificatiuus. Triplex est autē ratio iustificationis circūcisionis: ob fidei protestationē: ob cōcupiscentie debilitationē: ob nostre purgationis figurationē. Prima ergo ratio circūcisionis secūdū beatū Tho. vbi. s. que est principalis ⁊ literalis: fuit ad ꝓtestationē vnius dei: q̄ Abraam fuit primus qui se ab infidelibꝰ separauit exiens de domo sua ⁊ cognatione sua. Et ideo ipse primus circūcisionē accepit. Et hāc causam assignat apostolus ad Roma. iiij. dicēs. Signū accepit circūcisiōis signaculū iustitie fidei que est in preputio: quia scilicet in hoc legitur: fides Abrae reputata ad iustitiā: quia in spe contra spem credidit id est contra spem nature in spem gratie: vt fieret pater multarū gentium: cū ipse esset senex et vxor sua anus: ⁊ sterilis. Et vt hec protestatio ⁊ mutatio fidei Abrae firmaretur in cordibꝰ Judeoꝝ: ideo acceperunt signū in carne sua: cuius obliuisci non possent. Unde de Geñ. xvij. dicitur. Erit pactum meum in carne vestra in fedꝰ eternū. Et Gratia. dicit: q̄ Abraā accepit circūcisionem in sinum iustitie: nō in causam iustificationis. de peni. dist. j. pozro. circa fi. Secunda ratio circūcisionis potuit esse ad debilitationē cōcupiscentie: que maxime manifestatur in illo mēbro qđ est instrumentū generationis: ⁊ eo tēpore decēs fuit dari sinū in cōcupiscentie debilitationē quo magis vigebat in hominibus ipsa cōcupiscentia: incipientibus hominibus declinare propter inordinationem eius ad vitia cōtra naturam: vt patet in Sodomitis. Fiebat autem octauo die natiuitatis pueri. vt dicitur Geñ. xvij. Non ante: quia puer erat valde tenellus: ⁊ poterat inde grauiter ledi. Non autē postea tardebatur: ne aliqui ꝓpter dolorem circūcisionis ipsam refugerent: et ne parentes quorum amor est nimius ad filios post eorum frequentē conuersationē ⁊ augmentum: eos circūcisioni subtraherent. Tertia ratio est figuralis: q̄ per hoc designabatur ablatio omnis corruptionis facienda per christū: q̄ perfecte cōplebit in octaua etate mūdi: q̄ est etas resurgentiū. Nam prima etas fuit ab Adam vsq̄ ad Noe. Secūda a Noe vsq̄ ad Abraam. Tertia ab Abraam vsq̄ ad Dauid. Quarta a Dauid vsq̄ ad transmigrationem Babylonis. Quinta inde vsq̄ ad Christum. Sexta inde vsq̄ ad finem mundi vel Antichristum. Septima dormientiū. Octaua resurgentiū. Et quia omnis corruptio culpe et pene peruenit in nos per carnalē originē ex peccato primi parentis: ideo talis circūcisio fiebat in mēbro generationis. Figurabat aūt circūcisio baptismū: quia dabatur ad tollendū defectum peccati originalis: quem tamē nō tollebat eo modo quo baptismus. In effusione autem sanguinis in circuncisione figurabatur Christus: in cuius virtute tollit pctū ipm. s. in virtute sanguinis Christi effusi. Suscepit autē Christꝰ hāc circuncisionē multis de causis quas hic nō declarabo. Et inter ceteras vt doceret nos circuncidere non corporaliter: quia hoc esset Judaizare: sed spūaliter. Unde apostolus ad Col. ij. Circuncisi estis circuncisione non manufacta in expoliatione corporis carnis: sed in circuncisione dñi nri Jesu Christi. Debet aūt quilibet baptizatus esse circuncisus in tribus: quo ad potētiam intellectiuā: quo ad potētiā affectiuam: quo ad potentiā sensitiuam. Quo ad intellectū vt inde remoueat oēm errorē ⁊ superstitionem. Et hec figurata est per circūcisionē factam in Galgalis transito Jordane per Josue. Et signa erroꝝ remotionē Gentiliū quam debēt facere hoīes post baptismum. Unde Hiero. Est et illud opprobriū Egypti: qđ si neglexeris etiā post Jordanis transitū: ⁊ post baptismi secundā circuncisionem vetuste cōsuetudinis inuitione suggerit obseruare auguria: ⁊ requirere stellarū cursus ⁊ euētus futuroꝝ ex his rimari: ceteris q̄ hmōi superstitionibꝰ implicari: ido lolatrie nāq̄ mater est Egyptus: ex q̄ certū est opprobria hmōi pullulare ⁊c. xxvj. q. ij. sed ⁊ illud. Et de superstitionibus q̄ fiunt in Calēdis Januarij: q̄ est dies circūcisiōis christi. habes. xxvj. q. vij. si quis Calēdas. Debet etiā fidelis circūcidere affectum a superfluitate affectꝰ terrenoꝝ. Hiere. iiij. Circūcidimini dño: ⁊ auferte preputia cordū vestroꝝ. i. superfluitatē affectuum. Debet etiā circūcidere sensitiuā. i. sensus exteriores: visum a vano aspectu: auditum a detractionibus et adulationibus: gustū ab immoderatis cibis: odoratū a suauibꝰ odoribus: tactū a voluptatibus: os a loquacitatibus: totū corpus a pomposis vestibus ⁊ vanis ornatibus: qđ tangit Beda in homil. Cū Stephanus dixit Judeis eos reprehendens. Incircūcisi cordibus ⁊ auribus vos semp spiritui sancto restitistis. Act. vij. Et seruata ista triplici circuncisione: Christus nos ducens ad gloriā ibi circuncidet demū ab oī corruptione miserie corporis ⁊ anime. Uñ ⁊ Exod. iiij. Moyses in Egyptum vadens: q̄ ducebat secum duos filios incircuncisos: angelus voluit occidere eū: sed subito circūcidit ⁊ euasit: ⁊ significat duplicē affectum. s. sensitiuum ⁊ intellectiuum: quos debemus a superfluis remouere et mortificare.

Causa institutiōis circūcisionis.

Triplex rō circūcisionis.

§. VII. De agno paschali sacramē-

to veteris legis: ⁊ figuratiuo sacramenti eucharistie ⁊ precipue quo ad modum debitum sumptionis. de quo potest exponi illud Ps. xxij. Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me. Ad literam vtiq̄ illa mensa: id est illud conuiuium agni paschalis: fuit parata Judeis contra Egyptios qui eos affligebāt. Nam mortuis primogenitis Egyptioñ ⁊ ipsis intactis ab exterminatore angelo per signum Thau ex sanguine agni in superliminaribus domorum coegerunt Egyptij illos recedere subito ne peiora paterentur. Et ista est ratio literalis quare deꝰ statuit agnū annuatim comedi ⁊ talibus circunstantijs: vt recordarent̄ septus bñficij sui liberationis a tribulātibus. Nam ille cerimonie oēs insinuāt festinantiam exitus eorum de Egypto: sicut lactuce agrestes designant amaritudinem tribulationū quas patiebant̄ in Egypto. Moraliter autē seu ℔m rōnem figuralē ℔m Tho. vbi. s. figurabat christum pascha pro nobis: qui ꝓpter̄ sumendus in sacramento aduersus eos qui tribulāt nos. i. demones. Unde apostolus. j. ad Cor. v. Pascha nostrū immolatus est christꝰ. Et Grego. in homil. inquit. quid sit sanguis agni: non iam audiēdo: sed bibendo didicistis qui sanguinis super vtrū̄q̄ postem ponitur q̄ñ nō solū ore corpo

Agnꝰ paschalis figurabat sacramētū eucharistie.

Etates mundi octo sūt.

Circuncisio figurabat baptismū.

Baptizatus dz eē circuncisus in tribus.

Josue. v.

ris:sed et ore cordis hauritur.de conse.dist.ij.qđ sit.Et sic ab exterminatore tribulante liberamur.Ille aũt cerimonie cõedẽdi agnũ figurãt cõditiões seruandas in sumẽdo agnũ christũ in sacramento.Dicit eñ de ipso agno Exo.xij.Caput cũ intestinis et pedib⁹ vorabitis:vt nihil vsq; mane remaneat.Si quid autẽ residui fuerit igni cõburatur.q; si tãti non fuerint in familia vt sufficiant ad esum agni:assumant secũ vicinũ coniunctum domui sue:nil de carnibus extra domũ ferendo:non aũt crudũ vel aqua coctũ:sed tñ igni assatũ dz comedi.Et hoc ad vesperã cũ panib⁹ azymis z lactucis agrestib⁹.Accinctis quoq; renibus z baculos habentes in manibus z calciamenta in pedibus z festinanter.Notãtur in his cõditiones quas debet habere digne sumens agnum sacramentalem seu christum.Primo exigit plena fides in intellectu circa tpm sacramẽtum.i.q; in eo sit diuinitas et corpus z anima.Signantur ista per caput:pedes z intestina.Caput est christ⁹ deus:ait apls Eph̃.iij.z.v.z Col.j.z.ij. Pedes quibus corporaliter incedebat est corpus:interiora occulta est anima.Totũ vorat qui totũ credit. Nil dubites(ait Hilarius)sed potius suscipe verba Saluatoris in fide qui ait.Caro mea vere est cibus.Sed si quid est durum z arduũ rõni:qđ capi nõ possit:cõburatur igni.i.totũ credatur ex immẽso dei amore precessisse.Ad firmãdũ cor syncerũ:sola fides sufficit.ait beatus Tho.In cõmunionibus autẽ sententijs que dicũtur de hoc sacramento qđ per se comedere valet.i.intelligere adiutorium sumat aliquẽ.s.peritũ domus sue vicinũ.i.ecclesie vnitũ qui valet et declarare.Nil extra domũ est ferẽdũ de hoc agno.Et nec incircũcisus debet admitti ad hoc:qđ est secũdo seruãdum:vt.s. nulli conferatur extra ecclesiam existenti:nec aliquis hereticus: schismaticus:excõicatus accedat:quia ad sui iudicũ sumerent. Tertium obseruandũ q; aqua.i.sapientia seculari:coq.i.exami nari nõ debet:que vult q; accidentia non possint esse sine subiecto.Et alia multa que docet ecclesia.Nec crudũ etiã vt comedamus carnẽ humanam christi crudam:sed igne assatũ spũscti qui de eo loquitur in scriptis.Quartũ vt affectus sit syncerus sine aliqua mala intentiõe z duplicatione.j.Cor.v. Epulemur in azymis syncritatis z veritatis.Leo papa.Nullus fictus accedat:nullus fucato aio:nec insidie mente condãtur:precedat veritas confessionis debite.Quintum vt sit ibi cõtritio peccatorũ.Per lactucas agrestes signat ipa amaritudo cõtritionis:q; et ille lactuce amare erant.Debet quis examinare cõscientiã et dolere de omnibus:et recognoscere se indignũ ppter pctã sua: et dicere cum Centurione.Dñe non sum dignus vt intres sub tectum meum.i.in domo corporis mei:sed tñ dic verbo.i.ope virtute tue mie remittentis culpas:et sanabitur anima mea. Mat. viij.Sextum vt habeatur in mẽte p meditationẽ memoria passionis eius:qđ signat per baculũ quẽ tenebãt in manib⁹:vt.s.parati sint imitari eum in opib⁹ suis vt patienter ferant aduersa. Augst.de conse.dist.ij.quia morte. Quia morte domini liberati sum⁹:hui⁹ rei memores in edendo corpus z bibẽdo sanguinem christi esse debemus.hoc facite:ait ipse:in meã cõmemorationẽ. s.passionis.idem.j.Cor.xj. Septimũ vt reducantur ad effectũ imitationis exẽpla sctõr:z hoc est hñe calciamenta in pedibus. Calciamẽta eñ fiũt de pẽllib⁹ aialiũ mortuor: z signãt exẽpla sctõr.q; decesserunt.Nos debemus habere in pedibus affectionũ vt desideremus imitari eos.Antiqui fideles per totã septimanã sanctã cessabãt ab operibus.vt patet de cõse.dist.iij. pnũ tiãdũ. vt se cũ summa diligẽtia preparare possent ad cõtionẽ:et per septimanã pasce etiã sequẽtẽ ad referendũ gratiã deo de tãto bñficio.Hodie aũt quasi nullã preparationẽ faciũt:z subito post pasca ad vana redeũt.Octauũ est castitas pmissa mẽte et corpore:z hoc est renes habere accinctos.i.restrictos lũbos in quib⁹ est sedes luxurie.Propter qđ ab actu cõiugali etiã abstinere dz accedẽs.vt dr.xxxiij.q.iij.c.j.Nõ q; nuptias condemnemus:sed eo tpe quo carnes agni mãducaturi sumus vacare a carnalibus operib⁹ debeam⁹.Nonũ sumat ad vesperã qđ non solũ põt intelligi:q; istud pascale sacramentum est nobis datũ in vespera mũdi.i.in sexta etate.de quo apls.j.Corinth.x.Nos sumus in quos fines seculorum deuenerunt.Sed etiam signat q; cum tãta deuotione dz sumere quis z humilitate ac si in vespere suo.i.in fine vite sue acciperet:cũ firmo proposito non reciuandi.Decimũ est vt sumat feruenter.i.cũ magno desiderio se vertendi cũ deo:z hoc est sumere festinanter non tepide.Jo. Dama.Ignis nostri desiderij sumens eã que ex isto sacramento est ignitionẽ:illuminabit corda nostra vt participatiõe eius ignitamur z deficiemur:z tãto quis ex huius sumptione suscipit maiorẽ fructũ:cum quanto maiori desiderio amoris accedit ad ipsum.Undecimũ qđ est seruandũ: est q; nullo modo pretermittatur sumptio eius in figurã cuius est:quia oẽs tenebantur annuatim ad illius agni pascalis esum.Et si habuisset aliqđ impedimentum in illa solẽnitate:debebat inde ad breue tempus supplere.Sic etiã qlibet fidelis in annis discretionis existens tenetur in pasca resurrectionis sumere eucharistiã.Et si ob aliquod impedimentum cum licentia confessoris dimitteret: debet supplere q̃ citissime: vt nullo modo omittat quolibet anno.extra de pẽni.z re.omnis.Alias incurrit culpã mortalẽ vnde z dãnationem.Sz deuote comedẽdo liberatur de manu Pharaonis: id est diaboli:z pascit deinde manna celestis gratie z verbi diuini:vt demum pueniat ad terram pmissionis.Chry⁹.Ut leones flammam inspirãtes:sic ab illa mensa dñi discedimus diabolo terribiles effecti.s.per virtutem sacramenti.Parasti ergo mẽsam z.Et qui manducat meã carnem:z bibit meũ sanguinẽ:in me manet:z ego in illo.Jo.vj.De multis alijs que pertinent ad hoc sacramentum diffuse in tertia parte titu.xiiij.Et in.ij.parte tit.ix.c.xiij.z seq.de omissione diuinorum.

Cõditiones quas dz hõ habere ad digne sumendum corpus christi. Joã.vj. Allegoria agni pascalis. Lu.xxij.

§.VIIII. De varijs purificatio;

nibus veteris legis figurãtib⁹ sacramentũ penitẽtie z baptismũ z passionẽ christi:in cui⁹ virtute sacramẽtum penitẽtie z alia habent effectũ.Pro cui⁹ declaratiõe sciendũ ẽ Tho.j.ij.q.ciij.ar. v.q; purificationes legis veteris ordinabanť ad remouẽdũ impedimẽta diuini cult⁹ qui est duplex.s.spũalis q̃ cõsistit in deuotione mẽtis ad deũ:z corporalis q̃ consistit in sacrificijs z oblationib⁹ z alijs huiusmodi.A cultu spũali impediuntť hoies per pctã qb⁹ hoies pollui dicebanť:sicut per idololatriã:homicidiũ: adultertũ z hmõi.Et ab istis pollutionibus purificabanť homines per aliqua sacrificia:vel cõiter oblata pro tota multitudine vel pro peccatis singulorũ:nõ q; illa sacrificia haberẽt ex se virtutẽ expiandi pctũ:sed q; figurabãt expiationẽ futurã p christum:cui⁹ pticipes erãt etiã antiqui ptestãtes fidẽ redẽptoris in figuris sacrificiorum.A cultu vo exteriori pediebãtur hoies per quasdã imũditias corporales:vel in hoibus z in alijs animalibus:in vestimẽtis domib⁹ z vasis.Et in hoibus qdẽ aut ex se: vt in cadauere hois:aut in infirmitate lepra:vel fluxu sanguinis:vel seminis z hmõi:que pcedũt ex corruptione humorum. Aut etiã cõtrahebať immũditia illa ex cõtractu rerũ immũdarum:vt cadaueris lepre z huiusmodi.Hõ aũt harũ imũditiarũ: literalis erat ppter reuerẽtiã eorũ q̃ ad diuinũ cultũ pertinent: tum q; preciosas res hoies nõ solẽt cõtingere cũ sunt immũdi: tum q; ex raro accessu ad sacra:ea hoies magis veneranť:tum etiã q; in q̃budã erat rõ vitãdi rit⁹ z occasiones idololatrie:ad quã erãt inclinati:z Cẽtiles multis ex his vtebanť in cultu suorum deorũ.Hõi aũt imunditie corporales purificabanť:vel per aspersionẽ aque lustrationis:de qua dicẽť:vel q̃ maiores imũditie erãt p aliqua sacrificia.Ratio aũt figuralis est:q; iste immũditie corporales significãt imũditias culparũ varias q̃ impediũt a vero cultu interiori dei.Et earũ purificatio signat purgationẽ earũ p sacramẽtũ baptismi vel penitẽtie virtute passionis christi in illis sacrificijs figurate.Uñ põt ad hoc induci illud. Põs.l.Asperges me dñe hysopo z mũdabor:lauis me z sup niuẽ dealbabor.Aspsio et lotio fit aqua:z hec est penitẽtia figurata in aqua lustrationis. Sed adiungitur hysopus que est herba munitissima in folijs:z calida medicinalis:q; purgatiua z odorifera: et signat passionẽ christi que fuit peracta in magna humilitate et charitate:purgatiua culparũ z odore virtutum reficiente. Cũ quis vere penitet:tunc deus aspergit hysopo: applicans virtutem sue passionis ad aquã penitentie illius.Et sic lauatur a sordibus immũditiarum z efficitur albus:id est immaculatus: vt nit puritatis celestis. Declarande ergo sunt ille immunditie quid significent.Et immũditia lepre signat immunditiam heretice doctrine: quia heresis est morbus contagiosus et immiscens in suis dictis vera cum falsis:quasi quedã distinctio macularum in corpore.Lepra domus que erat ex aliqua corruptione propter excessum humiditatis vel siccitatis: signat immunditiã cõgregationis hereticorum. Lepra vestis linee peccatum operis occulti:q; lino vtimur ad carnẽ.Unde occulta est vestis linea vel camisia.Lepra vestis lanee qua vtimur ab extra est peccatum in exteriori conuersatione.Lepra in pilis peccatum est in cogitationibus.Immũditia mulieris sanguinem fluentis:signat idololatrie culpã propter immolaticum cruorẽ. Immũditia mulieris parturiẽtis:immũditiam pcti originalis

Purificationes veteris legis qđ figurabant.

Bõ imũditiarũ literalis.

Ratio figuralis.

Hereſis quid ſit.

Immunditia

Immūditia menstruate: culpā anime per voluptates emollite. Immunditia fluxus seminis: culpā superflue vel inordinate seu inutilis locutionis etiā legēdo ꝛ predicādo: vt exponit. Greg. di. xlviij. sit rector. Immūditia cadaueris: peccatū obstinatiōis. Immunditia cōtractus rerū immūdarum cōsensum in peccatū alterius. Fm illud .ij. ad Cor. vj. Exite de medio eorū ꝛ separamini: ꝛ immūdum ne tetigeritis. s. cōsentiendo. Immundū nō tangit q̄ peccato alterius nō assensit: vt dicit Augu. xxiij. q. iij. recedite. Vas nō habēs cooperculū vel ligaturā immundū erat: ꝛ signat non habentē restrictionē disciplīne. Modo videndū est quomodo purgabantur he immūditie peccatorū. Et certū est q̄ per penitentiā. Act. iij. Penitemini vt deleantur peccata vestra. ait Petrus. Lauabis me: inquit Ps. 5cz a qua penitētie: ꝛ super niuē dealbabor. Et hoc figurabatur per illā aquā que dicebatur lustrationis: que miscebatur cinere vitule cōbuste. De qua ait apostolus ad Heb. ix. Si enim cinis vitule aspersus inquinatos sanctificat ad emūdationē carnis. i. ad tollendū illas immūditias corporales: quāto magis sanguis christi emūdabit cōscientias nostras ab operibus mortuis. s. peccatorū. Mādauit dominus Nume. xix. vt acciperet vaccā rufam etatis integre sine macula: ꝛ q̄ nō portasset iugū ꝛ immolaretur. i. occideretur extra castra: ꝛ de sanguine eius intingebat sacerdos digitū: ꝛ aspergebat contra fores sanctuarij septē vicibus. Cremabatur autē illa vacca tota cū sanguine: pelle: carnibus ꝛ fimo: ꝛ adiungebatur cōbustioni eius lignum cedrinū: hysopus ꝛ coccus bistinctus. Et ille cinis vacce reseruabatur ꝛ ponebatur in aquis: ꝛ cū illa aqua aspersi mundabantur a dictis immūditijs. Sed immūdi efficiebantur: ꝛ cremantes vaccam ꝛ cineres colligentes ꝛ aspergentes alios aqua. Spiritualiter. Vacca ista signat dominū Jesum dei sapiētiam: qui dicitur vacca propter assumptam nostrā infirmitatem mortalitatis. Rufa fuit: q̄ plenus charitate: vel q̄ aspersus sanguine in passione. Integre etatis vacca ista erat: quia ois actio eius fuit perfectissima ꝛ in perfecta etate passus est: nulla fuit in eo macula peccati: nec iugum seruitutis. Debebat autem populus adducere ad Moysen: quia imputabant ei transgressionem Moysaice legis in violatione sabbati. Precipitur autem tradi Eleazaro sacerdoti: quia christus occidēdus traditus est in manus sacerdotum. Immolatur extra castra: quia extra portaz passus est. vt dicit apostolus Heb. xiij. Intingit sacerdos digitū in sanguine: eius: quia mysterium passionis christi considerandum cū discretione ꝛ imitandum actiōe est: ꝛ precipue a sacerdotib⁹. Aspergitur sanguis contra tabernaculum designans synagogam: vel ad condemnationem non credentium: vel ad purificationem credentiū: ꝛ hoc septē vicibus: vel propter septē dona spiritussancti que ex sacramentis percepimus: vel per omne tēpus q̄ signatur in septenario. Omnia igne cremāda sunt. i. spiritualiter intelligēda igne spiritussancti. s. instructione. Nam per pellem ꝛ carnē exterior eius operatio: per sanguinē subtilis interna eius virtus viuificans: per fimum lassitudo sitis: ꝛ alia ad infirmitatem pertinentia. Tria addita signāt. Cedrus altitudinem speciei vel contēplationis: hysopus humilitatem vel fidem: coccus bistinctus geminam charitatem. per hec debemus christo passio adherere. Cinis huius vacce est memoria seu virtus christi passi. Colligitur iste cinis a viro mūdo: q̄ reliquie passiōis peruenerunt ad gentes: que nō fuerūt culpabiles in christi passiōe. Apponūtur isti cineres in aquā ad explādum: quia ex passione christi baptismus ꝛ etiā penitētia sortitur effectū emūdandi peccata. Qui autem immolabāt vaccā vel colligebāt cineres: ꝛ qui aspergebāt aquā efficiebantur immūdi vsq̄ ad vesperum: quia Judei in occisione christi effecti sunt immūdi ꝛ peccatores: ꝛ hoc vsq̄ in finē mūdi: q̄ tunc conuertētur ad vesperam: fm Ps. lviij. Vel etiā ad figurandū q̄ qui ministrāt alijs sacramenta in collatione eorū aliquas immūditias cōtrahūt: ꝛ permaxime in sacramentis penitentie: ꝛ hoc vsq̄ ad vesperum id est finem vite presentis. Fiebāt ꝛ alia sacrificia in festo propitiatiōis: scilicet vituli: arietis: ꝛ duorum hircorū ad expiationē peccatorū pro populo ꝛ sacerdotibus designātia passionem christi. Et etiā sacrificia que fiebant a singulis personis pro peccatis: vel ꝛ lepr̄osis mundatis sacramenta erant figuratiua passionis christi: ꝛ etiam sacramentum penitentie ꝛ confessionis que ob breuitatem nūc dimittuntur. Aspergamur ergo hysopo cum aqua lustrationis: id est penitentia: ꝛ sic super niuem efficiemur albi: ꝛ erimus mundati: vt in templum glorie possimus intrare.

Immūditie peccatorum quō mūdantur.

Tres legis cerimonie.

§. IX. De consecratione sacerdotū ꝛ ornamentis eorū ꝛ maculis ꝓhibitis in eis.

Et correspondēt ista sacramēta sacramēto ordinis clericorū et conuersationi eorū. Pro quorū declaratione dicit beatus Tho. j. ij. q. cij. ar. v. Sicut populus ille instituebat ad cultū dei p̄ sacramētū circūcisionis: ita ministri per aliquā consecrationem vel purificationem. Cāñ separari ab alijs precipiūtur quasi specialiter ad mini sterū cultus diuini pre alijs deputati: ꝛ totū qō fiebat in eorum cōsecratione vel institutione ad. hoc ptinebat: vt ostēderet eos habere quandā progatiuā puritatis ꝛ virtutis ꝛ dignitatis. Ad qō facit qō ait Ps. cxxxj. Sacerdotes tui induantur iustitiam: ꝛ sancti tui exultēt. Unde circa institutionem ministrorū tria fiebant que habent rationes literales et rationes figurales.

Consecratio et ordinatio Sacerdotes veteris legis figurabant sacramētū ordinis.

¶ Debebant enim esse a certis maculis liberi.

¶ Debebant varijs ornamentis indui.

¶ Debebant certis sacrificijs et modis purificari.

Tria fiebant circa institutionē ministrorū.

Quantū ad primū mādauit dñs vt qui haberent maculā etiā si essent de genere Aaron: non ministrarēt ei. Ratio literalis huius: q̄ tales solēt hoibus contēptui haberi: ꝛ inde etiam ipse cultus dei. Sed rō figuralis est: q̄ macule ille desinat defectus peccatorū qui tollunt sanctitatē aiarū debitā sacerdotibus. ꝛ descriptionē ministrorū. Leuit. xxj. vbi dicitur. ¶ Homo de semine tuo qui habuerit maculaz nō accedat ad altare: neq̄ offerat panes deo suo. Et subdit singulas describendo. Si cecus. i. ne sit ignorans. Si claudus. i. ne sit instabilis ꝛ ad diuersa se inclinās. Si paruo vel grandi vel torto: naso. i. ne per defectū discretionis in plus vel minus excedat: aut aliqua praua exerceat. Per nasum etiam p̄ quē discernimus odores a fetoribus discretio designatur. Ne sit fracto pede vel manu. i. ne amittat virtutez bene operandi vel procedēdi de virtute in virtutem. Ne gibbus ante vel retro. i. ne superfluum amorē vel laborē habeat ad terrena. Si lippus ne scilicet per carnalem affectū eius ingenium obscurū fiat. Si albuginem habens in oculo ne. s. p̄sumptionem cādoris inscientie habeat in estimatione. Si iugem scabiem. i. petulantiam carnis in opere. Si impetiginem id est litigiosus: impetigo corpus sine dolore occupat: et membrorū tū decorē fedat: vnde ꝛ auaritiam designat. Si hernioſus seu ponderosus: et signat luxuriā in cogitatione. ¶ Hec Tho. vbi. s. Et quasi similem expositionem harū macularum ponit Grego. in pastorali. et in decre. habetur dist. xlix. hinc et em. ꝛ diffusius ibi hec declarant.

Diuersa ornamenta sacerdotum.

Quantum ad secundum voluit deus vt sacerdotes haberēt diuersa ornamenta: vt in maiori reuerentia haberentur a populo: ꝛ sic cultus dei esset in maiori honorificentia ꝛ gloria: ꝛ vt habetur Exo. xxviij. Pontifex habebat nouem ornamenta. Primum vestem lineam. Secūdū tunicā hyacithinam: in cuius extremitate versus pedes ponebantur tintinnabula quedam ꝛ malapunica interta: et ex hyacintho purpura ex cocco bistricto. Tertiū superhumerale quod tegebat humeros et anteriorem partem vsque ad cingulum: quod erat ex auro et hyacintho ꝛ purpura et cocco bistincto ꝛ bysso retorta. Et super humeros habebat duos Onychinos in quibus erant scripta nomina filiorū Jsrael. Quartum erat rationale ex eadem materia factum: qō erat quadratum: ꝛ ponebatur in pectore: ꝛ coniungebatur super humerali. ꝛ in hoc rationali erant duodecim lapides preciosi distincti per quatuor ordines: in quibus erant scripta nomina filiorū Jsrael: quasi ad designandum quod deferrent onus totius populi: et qō debebant iugiter de eorum salute cogitare. Et ideo in pectore. i. rationali in quo mādauit dominus ibi poni doctrinam ꝛ veritatem: q̄ quedā pertinentia ad veritatē iustitie: quedam ad veritatem doctrine ibi erāt scripta. Quintū ornamentū baltheus. i. cingulus quidā factus ex illis quatuor coloribus. Sextum est thyara. i. mitra quedam de bysso. Septimum lamina aurea pēdens in frōte: in qua erat scriptum nomē dei. Octauum erāt feminalia linea vt operirent turpitudinem suā quādo accederet ad altare vel ad sanctuarium. Ex his octo ornamētis sacerdotes minores habebāt tm̄ q̄tuor. s. tunicā lineā: baltheū: femoralia. i. serabulas: ꝛ thyarā. ¶ Horū autem ornamētorum rationem literalem quidam assignant dicentes: quod in his designatur dispositio orbis terrarum quasi pontifex protestaretur se esse ministrum creatoris mundi. Unde et Sap. xviij. dicitur: qō in veste Aarō erat descriptus orbis terrarum. Nam feminalia linea figurabant terrā ex qua linū nascitur. Baltheī circūuolutio significat mare oceanū qō circūit terrā. Tunica hyacinthina suo colore signat aerem: per cuius tintinnabula tonitrua et per malagranata coruscationes. Superhumerale sua varietate celum sydereum. Duo Onychini duo hemispheria vel

duo luminaria magna solem et lunam. Duodecim lapides in rationali: duodecim signa in zodiaco: q̄ in celestib⁹ sunt rōnes eternoꝝ. Lydaris vel thyara celum empyreū. Lamina aurea: deū oibus psidētē. Ratio autem figuralis horū est: q̄ ista designant ornamēta virtutū: quibus debēt ministri esse induti. i. habituati: que oia continētur in iustitia. Et ideo bene dicitur. Sacerdotes tui induantur iustitiā. Ut enim dicit Gratia. dist. xlv §. j. Multis virtutibus debet splendere vita pontificis: vt gradui cō ferat decorem quē ab eo non accepit: non enim loca: sed vita et mores sanctum faciunt sacerdotē. Unde ex officio suscepto non licentiam peccādi: sed necessitatē bñ viuēdi se nouerit assecutū. Et in minoribus sacerdotibus debēt esse quatuor. Castitas signata per feminalia. Abstinentia signata per cingulum. Linea tunica. i. moderatio discretionis. Et thyara recte intētionis in capite. i. in mente. Sed pontifices debent pre alijs habere predicta z alia quatuor. s. iugem dei memoriā in cōtemplatione: z hoc signatur in lamina. Supportationem populi per patiētiā: z hoc in suphumerali. Tertio q̄ habeat populum in corde z viscerib⁹ charitatis: qō signatur per rōnale. Gratia. autē addit: q̄ in corde eius debet esse manifesta veritas. s. scripturarum: p id qō ibi scriptuꝝ erat. dist. xxxvj §. ij. Debet vltimo habere celestem cōuersationem: quod signatur per tunicā hyacinthinam. Tintinnabula aurea que erāt adūcta in fine vestis signāt exercitium predicationis de sapientia scripture. Et malagranata interta signant vnitatem fidei et morum: vel q̄ in predicatione debet cauere scādala: diuisiones: et querere vnitatem. Quantum ad tertium pro consecratione eorum fiebant quedam. Et primo purificabantur omnes per ablutionem aque z quedam sacrificia facta pro eis specialr leuite. Secundo radebant oēs pilos carnis sue: vt habetur Num. viij. Tertio consecratio pontificis z sacerdotum hoc ordine fiebat. Post ablutionem predictam induebātur vestimentis prenominatis: ad designādum dignitatem suā. Specialiter autē pontifex inūgebatur in capite vt designaretur q̄ ab ipso diffundebatur potestas cōsecrandi in alios: sicut oleū a capite deriuatur in infertora: iuxta illud Ps. cxxxij. Sicut vnguentum in capite. Leuite vero non habebant aliā consecrationem: nisi q̄ offerebantur domino a filijs Israel per manus pontificis qui orabat p eis. Minoꝝ vero sacerdotum sole manus consecrabantur: que erant applicande ad sacrificia. Et de sanguine animalis immolati tingebatur extremū auricule dextre eorū: et pollicis pedis dextri: vt scilz essent obedientes legi dei in oblationibus sacrificioꝝ: qō signat in intinctione dextre auricule: et q̄ essent soliciti et prompti in executione sacrificioꝝ: et in signū huius intingebat extremū pedis z manus. Ipsi etiā et vestimenta eorū aspergebātur sanguine animalis immolati memoriā sanguinis agni p quē fuerūt liberati ex Egypto. Offerebantur autē in cōsecratione eorū ista sacrificia: vitulus p peccō in memoriā remissionis peccati. Aarō circa vitulū constatilem. Aries in holocaustū in memoriā oblationis Abrae cuius obedientiā deberēt imitari. Aries cōsecrationis qui erat quasi hostia pacifica in memoriā liberationis de Egypto p sanguinem agni. Canistrū panū in memoriā māne date. Pertinebat autem ad applicationē ministerij q̄ imponebatur super manus eorum adeps arietis z torta panis et armus dexter: vt ostēderet q̄ accipiebant ptātē hmōi offerendi. Leuite vero applicabantur ex hoc q̄ introducebantur in tabernaculum federis: quasi ad ministrandū circa vasa sanctuarij. Ratio figuralis horū est q̄ illi qui sunt consecrādi ad spūale ministeriū christi debēt primo purgari per aquā baptismi z lachry marū in fide passionis christi: z debent radere oēs pilos carnis sue. i. omnes prauas cogitationes a se remouere: debent vngi oleo gratie spiritussancti atq̄ aspersione sanguinis christi per memoriam passionis: z sic accedere ad ministrandum cum obedientia ad legem dei et diligentia agendoꝝ. Inunctio autem in capitibus pontificum z manibus sacerdotum adhuc fit in ecclesia: sed ob aliam causam. vt extra de sacra vnc. c. j. Sacerdotes ergo induātur iustitia isto modo: et sancti facti per illam consecrationis figurationem habitam in se: exultabunt in gloria.

Ratio figuralis.

Quatuor debēt esse in minoꝝb⁹ sacerdotibus.

Ratio figuralis.

¶ De preceptis iudicialibus ipsius legis. Cap. vj.

TErtia pars legis Moysaice est de preceptis iudicalib⁹ que habent Exo. xxj. z xxij. de quib⁹ pōt intelligi illud Ps. xviij. Iudicia dñi vera iustificata in semetipsa: desiderabilia super aurū z lapidem preciosum multum. et hoc propter maximam equitatē et humanitatē quā cōtinēt. Judicia. i. precepta iudiciaria dñi: q̄ a dño instituta. vera: q̄ nō pñt continere errorem sicut iudicia hoim in suis statutis. Justificata in semetipa: q̄ habent causas z rōnes valde iustas: quare sic instituta sunt. Et no. vt dicit Tho. j. ij. q. ciij. Sicut ante legem Moysaicā fuerūt habita et seruata quedā cerimonialia ad cultum dei a sanctis hoibus: vt ptz de sacrificijs factis per Noe: Abrāā: z alios: et altarib⁹ erectis: ita etiam fuerunt habita quedā iudicialia inter eos: sed nō erāt illa iudicialia ex institutione diuina sed humana: vt sunt modo statuta ciuitatum. Sic etiā illa cerimonialia nō fuerūt p institutionē dei: sed per deuotionē colētū deum ad hoc instigatoꝝ ex instinctu diuino. Differunt aūt iudicialia a cerimonialibus in trib⁹: in determinatione: in figuratione: et in obseruatione. Ex primo scz determinatione sunt in se iustificata: q̄ a deo ordinata. Ex secō scz obseruatione: vt q̄ ab hoib⁹ assumuntur: sunt desiderabilia sup aurū: quia valde vtilia reipublice. Ex tertio scz figuratione sunt dulciora super mel z fauum: quātū ad expositionē mysticam z moralē. Primo differūt: quia cerimonialia ordinant hoiem ad debitum cultū dei. Judicialia aūt ordinant ad debitū cōuictū cū primo. Sed p huius maiori declaratiōe dicit beatus Tho. j. ij. q. ciij. ar. j. q̄ preceptoꝝ cuiuslibet legis q̄dā habēt vim obligādi ex ipo dictamine rationis: q̄ scilz ipa rō naturalis dictat hoc esse debitum: fieri vel vitari: z hmōi dicūtur pceptra moralia: eo q̄ a rōne ducuntur mores humani. Alia vero precepta sunt que nō habēt vim obligādi ex dictamine rōnis: q̄ in se considerata non habent absolutā rōnē debiti vel indebiti: sed habēt vim obligādi ex ipsa institutione diuina vel humana: et huiusmodi pceptra sunt determinationes moraliū preceptoꝝ. Et si determinant moralia ex institutione diuina in his p que hō ordinatur ad deū: talia dicunt cerimonialia. Si aūt determināt moralia in his que pertinent ad ordinationē hoim adinuicem: talia dicūtur iudicialia. Et in his duobus consistit rō iudicialiū preceptoꝝ: vt scz non habeāt vim obligandi ex ipsa naturali rōne: sed ex institutione: z p hoc differunt a moralibus. Secūdo vt pertineant ad ordinationē hoim adinuicē: z sic differūt a cerimonialibus preceptis. Per hoc aūt differunt iudicialia ista a legib⁹ z statutis ciuitatū: quia illa sunt ex institutione dei: hec aūt ex institutione hoim: et dicuntur iudicialia non solū que pertinent ad lites iudicioꝝ: sed etiā quecūq̄ pertinent ad ordinationē hoim adinuicē que subest ordinationi principis alicuius seu officialis. Scō differūt iudicialia a cerimonialibus in figuratiōe: q̄ scilicet cerimonialia figurabāt primo et per se: iudicialia aūt scōario z ex cōsequēti. Pro cuius declaratione dicit beatus Tho. j. ij. q. ciij. art. ij. q̄ dupliciter dicit aliquod pceptū figurale. Uno mō primo z p se: q̄ scz principaliter est institutū ad aliqd figurandū. z hoc modo cerimonialia sunt figuralia. Ad hoc etiam sunt instituta vt figurarent aliquid pertinēs ad cultum dei z ad mysteria christi. Alio mō dicitur preceptū aliqd figurale non primo z p se: sed ex cōsequēti: z hoc mō iudicialia sunt figuralia: nō eīm fuerūt principaliter instituta ad aliquid figurādū: sed ad ordinādū statū illius populi sm iustitiā z equitatē. Sz ex cōsequēti aliquid figurabāt inquātū status illius populi qui p hmōi pcepta disponebat: figuralis erat: sm illud. j. ad Cor. x. Oia in figurā cōtingebāt illis. Quia eīm ille populus erat electus a deo: vt ex eo christus nasceretur: ideo oportuit statum illius populi esse ppheticū z figuralē: vt ait Augu. Et ideo iudicialia illi populo tradita fuerunt magis figuralia q̄z iudicia aliorū populoꝝ. Sicut etiam z bella z gesta illius populi exponuntur mystice: nō autem bella vel gesta Assyrioꝝ vel Romanoꝝ q̄ fuerunt magis famosa sm homines. vñ z Grego. dicit. xxiij. q. j. c. ij. Nisi bella illius populi significarent bella spiritualia demonū cōtra nos: nequaq̄ ecclesia libros illos qui narrāt illa bella: vt Regū. Josue: z alioꝝ: p poneret legenda. Et sic iudicialia pcepta a doctoribus super Exo. in glos. exponerentur allegorice z moraliter. Tertio differunt iudicialia a cerimonialibus in obseruatione. Nā quāuis vtraq̄ in nouo testamento sint mortua: q̄ euacuata ab obligatione per aduentū christi: tñ cerimonialia non solū sunt mortua: sed etiā mortifera post diuulgationē euangelij. Et rō est: q̄ vt dictum est: illa cerimonialia sunt figuralia principaliter instituta ad figurandū christi mysteria vt futura: vñ ipsa mō seruare esset protestari cōtra veritatē fidei ac si nondum essent implera. Sed iudicialia ita sunt mortua quod nō mortifera. Nam si quis princeps vel ecclesia vellet aliquid ex illis iudicialibus assumere p suo statuto seruando in ciuitate tāquam iustum z vtile: nō peccaret

Judicialia a cerimonialibus in tribus differunt.

Preceptum figurale dicit dupliciter.

Ecclesia q̄re recitat bella.

caret q illud seruaret: nisi hoc faceret ipse vel ab alijs mandari seruaret: quia in lege Moysaica cõtentũ z inde obligatoriũ: tũc eñ intẽtio esset mortifera. Jdeo aũt iudicialia nũc sunt mortua z nõ obligãt: q cũ instituta essent ad disponẽdũ statũ illius populi qui ordinabatur ad christũ: mutato isto statu populi: christo aduenięte ipsa iudicialia nõ obligant. Fuit enim lex pedagogꝰ ducẽs ad christũ ꝑ apostolum Gal. iij. sed q huiusmodi precepta (vt dictũ est) non ordinabantur principaliter ad figuranduz christi mysteria: sed ad aliquid faciendũ secõm iustitiã: ideo ipsorum obseruatio non ita preiudicat fidei veritati absolute. Sed nunc si intentio obseruandi esset: vt quia in lege Moysaica mandatum: hoc enim preiudicaret veritati fidei: quia per hoc haberetur q status prioris populi adhuc duraret: z christus nõdum venisset. Unde apostolus ad Heb. vij. ait. Translato sacerdotio necesse est q legis translatio fiat scilicet quo ad totaz. Ubi dicit Augu. Quia enim simul z ab eodem z sub eadem spẽciẽ, vtraqz data sunt: quod de vno dicitur: necesse est vt de altero intelligatur. extra de constitutio. translato.

§. I. Fit autem quadruplex distinctio horũ ꝑceptorũ iudicialiũ ꝑm distinctionẽ ordinationis hũane: vt ponit bea. Tho. j. ij. q. cliij. art. iij.

Inuenit in populo ꝙdruplex ordo.

Quadruplex eñ ordo in populo potest inueniri. Primus ordo est principũ populi ad subditos: z ꝑm hoc dantur quedã precepta iudicialia de institutiõe principũ z officiorũ eorũ z reuerentia eis exhibẽda: z hec est vna pars eorum. Secũdus ordo est subditorum adinuicem: z secõm hoc dantur quedã alia precepta pertinentia ad cõmunes adinuicem: puta circa emptiones: venditiones iudicia z penas z hmõi: z hec est secunda pars iudicialiũ. Tertius ordo est eorũ qui sunt de populo quo ad extraneos: z ꝑm hoc dantur quedam alia precepta pertinentia ad extraneos: puta de bellis contra hostes: et de susceptione peregrinorum z aduenarũ: z hec est tertia pars. Quartus est ad domesticos: vt vxoris ad virũ: patris ad filium: domini ad seruum. et ꝑm hoc dantur alia precepta pertinentia ad domesticã conuersationem: sicut de filijs: vxoribus z seruis: z hec est quarta pars. Et de singulis ponetur in sequenti §. sed breuiter. Et notandũ q aliqua ex his iudicialibus preceptis ecclesia sumpsit pro suis constitutionibus in diuersis titulis decretalium: z precipue in quinto libro vnde obligant vt statuta ecclesie: non vt in lege Moysaica mandata. Et primo extra de adult. c. j. dicitur. Si seduxerit quis virginẽ necdum desponsatam dormieritqz cum ea: dotabit eam z habebit in vxorem. Si vero pater virginis dare noluerit pecuniam reddet id est dabit pecuniã iuxta morem vel modũ dotis quam virgines recipere cõsueuerunt. Gloss. ibi dotabit id est donationẽ propter nuptias assignabit et: vel potius pecuniam dabit mulieri quam pro dote sibi reseruabit: qđ fieri potest. ff. de donatio. inter vi. z vxo. si quis vxori. Etiã si cũ ea nõ contrahat: nihilominus habebit illaz pecuniã. Gloss. super illud. habebit eam in vxorẽ. f. si pater ei dare voluerit z ipsa cõsenserit: vel si ipse eam accipere voluerit: alias punietur: prout continetur. c. seq. f. peruenit. Gloss. super illud iuxta modũ qui estimabitur iuxta facultates ipsius z dignitatẽ puelle. Et illo. c. peruenit. dicit gloss. talis nõ cogitur illam accipere in vxorẽ si noluerit. Sed q illam decepit alias punietur. Et ꝑm leges si per vim hoc egerit punietur morte. institu. de publi. iudiꝯ. sinautem. Si decepit puellã relegatur vel si est vilis persona verberatur: ꝑm q iudici visum fuerit. institu. eoꝯ. ij. Scõm canones si nõ acceperit excõmunicatur quousqz visum fuerit superiori: z in monasterium ad agendũ penitentiã ad tẽpus retruditur: vt dicitur in. d. c. peruenit. Jtem in titu. De fur. c. j. dicitur. Qui furatus fuerit hominẽ z vendiderit eũ cõuictus noxe: morte moriat. Etiam gloss. super illud hominẽ. f. liberũ. nã qui furatur seruũ hac pena non tenetur. ff. ad. l. fal. de pla. l. vlti. Et ꝑm canones hec pena nõ imponitur. extra de rap. in archiepiscopatu. vbi dicitur q pro certis excessibus episcopi possunt certã penã pecuniariã imponere z flagellis afficere: ea moderatione habita q flagella in vindictã sanguinis transire nõ videãtur. Sed vbi est ita grauis excessus q mortem z membrorũ detrũcationẽ mereatur reus sustinere reseruent illa potestatibus secularibus. Et si episcopus habet iurisdictionem temporalẽ: causas sanguinis demãdet et cui huiusmodi cõperat: vt ibi dicit gloss. Jtẽ in ti. de intu. z vã. da. c. j. dicitur. Si rixati fuerint homines: z percusserit alter proximũ suum lapide vel pugno: z ille mortuus nõ fuerit: si iacuerit in lecto: q percusserit operas eiꝰ z impẽsas in medicos restituat. Exo. xxj. Gloss. ibi. operas missas z impẽsas in curatione prestabit. Jtem si quis aperuerit cisternã z foderit z nõ operuerit eã: ceciderit qz bos vel asinus in eã: dñis cisterne redderet ꝓtiũ iumẽtorũ. Qđ aũt mortuũ fuerit, ipsius erit. extra eo. ti. Glo. ibi. si hoc fecerit in publico: nã si in occulto vbi consueuerunt fieri non teneꝯ. Ratio primi est: q occasionẽ dãni dedit. Jtez si bos cornupeta esset ab heri z nudiustertius: z non custodiuit eũ dñs suus: reddet bouẽ pro boue: z cadauer integrũ recipiet. Exo. xxj. z. e. ti. Glos. super illud. non custodierit sup. si bouẽ alterius occiderit tenebit: q non adhibuit diligẽtiã quã debuit. Jtẽ si leserit quispiã agrũ vel vineã: z dimiserit iumẽtũ suũ vt depascat aliena: pro damno estimationem restituet. Glos super illud estimationem. vltra estimationem enim non tenetur: expellere debet animal quod dãnum dedit tãqz suũ non includere: cũ dominus eius teneatur ad dãnũ. Jtẽ si egressus ignis cõprehendat aceruos frugum: siue stãtes segetes in agris: reddet dãnũ qui ignẽ succẽderit. Exoꝺ. xxij. eo. ti. Glo. super reddet. Si fuerit in culpa cũ ignẽ apposuit nec adhibuit diligẽtiã quã debuit. ff. ad. l. aqui. qui occidit. alias si nihil de contingentibus omisit non tenetur infra eo. ti. c. vlti. Jtem in ti. de homi. c. j. Si quis per industriam occiderit proximum suũ: z per insidias: ab altari meo euellas eum vt moriatur Exoꝺ. xxj. Glos. super illud per industriam. secus si casu. ar. xv. q. j. si quis nõ tratus. Jnsidias. Iste talis insidians si occidit nõ habet immunitatem ab ecclesia. f. vt non possit extrahi: quod forte intelligitur quando hoc agit in ecclesia.

Exo. xxij

§. II. De ratiõe preceptorũ iudicialiũ legis Moysaice que pertinent ad principes. Pro quorum declaratione dicit be. Tho. j. ij. q. cv. q circa bonã ordinationem principũ in aliqua ciuitate vel regno duo sunt attẽdenda.

Circa bonã ordinationem ciuitatis duo sunt cõsiderãda.

Quorũ vnũ est vt oẽs habeant aliquã partem in principatu: per hoc enim conseruatur pax populi: z oẽs talem ordinationẽ amant z custodiũt: vt habeꝯ in. ij. Politic. Aliud est qđ attenditur iuxta speciem regiminis vel ordinatiõis principatuũ: cuius cũ sint diuerse species: vt ꝑs tradit in. iij. Pol. Precipue tamẽ est regnũ in quo vnus principatur ꝑm virtutẽ. Uñ dicit pluralitas principatuũ mala vnus ergo princeps. Et aristocratia. i. potestas optimorum in qua aliqui principanꝯ: pauci tñ ꝑm virtutẽ. Uñ optima ordinatio principum est in aliqua ciuitate vel regno: in quo vnus preficitur ꝑm virtutẽ quõ oĩbus prosit: z sub ipo sunt aliqui principantes secõm virtutẽ: tũ quia talis principatus ad oẽs pertinet: tum q ex oĩbus eligi possunt: tum quia etiã ab omnibꝰ eliguntur. Talis est optima politia bene cõmixta ex regno inquantũ vnꝰ ꝑest. Et aristocratia inquantum aliqui principanꝯ secõm virtutem. Et ex democratia. i. potestate populi inquantũ ex popularibus possunt eligi principes: z ad populum pertinet electio principum: et hoc fuit institutum secundũ legem diuinã in illo populo Judeorũ. Nã Moyses et eius successores gubernabãt populũ quasi singulariter oĩbus principantes: qđ est quedã species regni. Eligebantur aũt septuaginta seniores secũdũ virtutẽ. Uñ dicitur Deute. j. Tuli de tribubus vestris viros sapientes z nobiles: z constitui eos principes: hoc erat aristocraticũ: sed democraticũ erat qđ isti de omni populo eligebantur. Dicit enim Exo. xviij. Prouide de omni plebe viros sapientes: z etiã ppls eligebat. Uñ dicitur Deut. j. Date ex vobis viros sapientes. Et sic patet q optima fuit ordinatio principũ quã lex posuit. Et cũius ordinatio populi precipue depẽdeat ex maximo principatu. i. principali rectore: vt dicit ꝑs in. iij. Poli. tamẽ q ille ppls sub speciali cura dei regebatur. Uñ dicit Deut. vij. Ente elegit dñs deꝰ tuus: vt sis ei ppls pecullaris. Jdeo institutionẽ summi principis sibi dominus retinuit nõ lex ipa determinauit. Et hoc est quod Moyses petiit Num. xxvij. Prouideat dominus deus spirituum oĩs carnis hoiem qui sit super oẽm hanc multitudinem. Et sic ex dei ordinatione institutus est Josue in principatu post Moysen. Et de singulis iudicibus qui fuerunt post Josue legitur, qđ deus suscitauit populo saluatorem. Et q spiritus dñi fuit in eis. vt patet lib. Judi. De rege aũt commisit populo cõstitutionẽ sed sibi reseruauit electionẽ. Unde dicitur Deut. xvij. Eũ cõstitues regẽ quẽ elegerit dñs deus tuus. Quõ aũt se debeant habere reges et alij presides ostendit ꝑs. ij. dicens. Et nũc reges intelligite: erudimini qui iudicatis terram. Seruite dño in timore. Regnũ vtique est optimum regimen populi: quia hmõi regimen maxime representat regimen dei quo vnus mundum gubernat: z hoc est verũ si nõ corrũpatur. Sed propter magnã potestatẽ que regi conceditur de facili degenerat in tyrannidem: nisi sit perfecta virtus eius cui talis pote-

Politia q̃ sit optima.

Cẽsura legis z canonum.

Exo. xxj.

Ibidem.

stias conceditur. Perfecta aũt virtus in paucis inuenitur: ꝛ precipue in Judeis qui erãt crudeles ꝛ ad auaritiam pronj: ꝙ que maxime hoies in tyrannidẽ decidunt. Et ideo dñs a principio eius regẽ nõ instituit plena potestate: sed iudicem et gubernatorem: ꝛ postea regem ad petitionẽ ppli quasi indignatus concessit: vt patet per ea que dixit ad Samuelẽ. j. Reg. viij. Non eũ te sed me abiecerũt ne regnẽ super eos. Instruxit tñ a principio circa regem instituẽdum. Primo de modo eligendi: vt sz quando in eius electione expectarent iudiciũ dñi: ꝛ vt nõ facerent regem alterius gentis: quia tales reges solent parũ affici ad gentem cui preficiuntur: ꝛ per consequens parum curare de eis. Secundo ordinauit circa reges institutos qualiter deberent se habere ad seipsos. ſ. vt non multiplicarent currus ꝛ equos ꝛ vxores et diuitias immensas: quia ex cupiditate hoũ facile principes decidũt in tyrãnidẽ ꝛ iustitiã dereliquũt. Tertio qualiter se deberent habere ad deũ vt sz semper legerent et cogitarent legem dei: vt semper essent in timore dei ꝛ obedientia. Seruite dño in timore. Instruxit etiam qualiter deberent se habere ad subditos: vt sz nõ superbe contẽnerent ꝛ oppⁿmerent et a iustitia declinarẽt. Võ autẽ dixit dñs ppl̃o per Samuelẽ. j. Reg. viij. Hoc erit ius regis qui imperaturus est vobis: filios vestros tollet sibi in seruos: tribunos ꝛ centuriones. Illud ius nõ acquiritur regi ex institutione diuina: sed magis ibi pronuntiatur vsurpatio regum: qui sibi iniquum ius constituit. in tyrannidem degenerantes: et subditos deprehendantes

De institutiõe regis.

§. III. De ratione et cõuenientia

iudicialium preceptorũ quantũ ad populariũ hoim conuictũ illius ppli. Oia em̃ talia precepta inueniũtur esse ꝑm rationẽ: et plena equitate et charitate. Et necesse intentio legis: assuefacere hoies per eius precepta: vt sint bene cõmunicatiui adinuicẽ ꝛ faciliter: vt sic conseruetur amicitia et pax inter eos. Cũ in cõmendationẽ taliũ preceptorũ dicit in ꝑs̃. cxlvij. Nõ fecit taliter omni nationi. ſ. deus qualia fecit populo Jsrael: ꝛ iudicia sua .i. precepta iudicialia non manifestauit eis. Pro cuius declaratione dicit Tho. j. ij. q. cv. ar. ij. ꝙ ꝑm Aug. in. ij. li. de ciui. dei. c. xxj. Tullius diffiniẽs quid sit ppl̃s dicit: ꝙ est cetus multitudinis iuris cõsensu ꝛ vtilitatis cõmunitate sociatus. Cũ ad rationem populi pertinet vt cõmunicatio hoim adinuicẽ iusti preceptis legis ordinetur. Est aũt duplex cõmunicatio hoim adinuicẽ: vna que fit propria auctoritate principũ: alia que fit propria auctoritate priuatarũ personarũ. Et quia voluntate vniuscuiusq; disponi põt qđ est subditũ eius potestati: ideo auctoritate principũ quibus subiecti sunt hoies: oportet ꝙ iudicia inter homines exerceantur ꝛ pene malefactoribus inferantur. Potestati autẽ priuatarũ personarũ subdunt̃ res posse: ꝛ ideo ꝓpria voluntate in his possunt sibijnuicem cõmunicare: puta emendo: vendendo: donãdo: ꝛ alijs hmõi modis. Circa cõmunicationẽ autẽ lex sufficienter ordinauit. Statuit enim iudices: vt patet Deut. xvj. Judices ꝛ magistros constitues in omnibus portis tuis quas dñs deus tuus dederit tibi per singulas tribus tuas: vt iudicẽt populum iusto iudicio. Jnstituit etiã iustũ iudicij ordinẽ ꝛ sine acceptione personarũ. Cũ dicitur Deut. j. Võ iustum est iudicate: siue ciuis ille: siue peregrinus nulla erit ꝓsonarũ distãtia. Et ꝙ iudices ad hoc inter homines constituunt̃: vt determinẽt quod ambiguũ est inter homines cum ambiguus sit duplex: ꝙ vel apud simplices: vel etiã apud peritos ꝛ doctos: ideo vtrisq; prouidit lex. Nam ad dubia communia tollẽda mãdauit. Deut. xvj. vt iudices et magistri cõstituerent̃ per singulas tribus ad iudicandum populũ. Ad tollendũ scõm dubiũ. ſ. quod est apud peritos: statuit lex vt omnes recurrerẽt ad locum principalem a deo electũ: in quo summus sacerdos erat: qui determinaret dubia circa cerimonias diuini cultus. Et summus iudex populi rex vel iudex: qui determinaret quoad iudicialia: sicut etiam nunc per appellationem ab inferioribus iudicibus ad superiores cause deferuntur. Cũ Deut. xvij. dicitur. Si difficile ꝛ ambiguum apud te iudicium esse prosperis inter sanguinem ꝛ sanguinẽ: causaz ꝛ causaz: lepr̃ã: ꝛ lepr̃ã: iudiciũ q̃ intra portas uas sunt videris verba variari: surge ꝛ ascende locũ quẽ elegerit dominus deus tuus. Sustulit etiã occasiones intulit iudicij. ſ. per munera dũ ait. Non accipiat munera. ſ. iudex: ꝙ munera excecant oculos sapientũ: ꝛ peruertũt verba iustorũ. Deut. xvj. Quã uis enim sit possibile duos vel tres testes im̃ mendacio conueniremon tñ est facile vel probabile ꝙ cõueniant: ꝛ precipue si eorum testimonia nõ vacillẽt: nec alias sint suspecti. Et ad hoc ꝙ de facili testes a veritate nõ declinarent: instituit lex vt diligẽtissime examinarentur: ꝛ ideo accipit testimoniũ eorũ tãq; verũ. Nã in negotijs humanis ꝑm ꝑ̃m nõ põt haberi ꝓbatio demõstratiua ꝛ infallibilis: sed sufficit cõiecturalis ꝓbabilitas ꝑm qđ rector suadet. Etiam lex instituit certas penas pro certis delictis: vt infra dicetur. Circa res vero possessas optimũ est scõm ꝑ̃m in. ij. Politi. ꝙ possessiones sint distincte: vt vsus sit partim cõmunis: partim per volũtatem possessorum cõmunicetur. Et hectria fuerũt in lege statuta. Primo enim ipse possessiões erãt diuise per singulos. Dicit em̃ Nu. xxxiij. Ego dedi vobis terrã quã sorte diuidetis vobis. Et ꝙ per possessionũ irregularitatẽ plures ciuitates destruunt̃: vt dicit ꝑ̃s. ij. Politi. ideo circa possessiones regulandas triplex remediũ lex instituit. Unum sz vt scõm numerũ hoim diuiderentur equaliter. Cũ dicit Nu. xxxiij. Pluribus dabitis latiorem: ꝛ paucioribus angustiorem. Aliud remedium fuit: vt possessiones imperpetuum nõ alienarentur: sed certo tempore redirent ad suos pristinos possessores. ſ. non confunderentur sortes possessionum. Si ergo cõcessit lex vt necessitatibus occurrentibus possent sibi homines ꝓuidere ꝙ ad certum tempus alienari possent. Sed ne cõfunderentur sortes tribuum in iubileo: saltẽ oportebat ꝙ reuerterentur ad priores possessores. Excipiebantur domus vrbane: ꝙ imperpetuũ poterãt vendi. Et ratio est: quia non erant domus ita sorte distincte vt possessiones. Tertiũ remediũ erat ad tollẽdũ hmõi confusionẽ: vt primi succederẽt morientibus. Et primo qđ gradu fili⁹: scõo filia: tertio fratres: quarto patrui: qnto quicũq; ꝓpinqui. Et ad distinctionem sortiũ conseruandã vlterius lex statuit vt mulieres que sunt heredes nuberent hoibus sue trib⁹: vt habeẽt Num. xxxvj. Nõ aũt statuit lex ꝙ mulieres succederent in bonis paternis: nisi in defectu masculorũ. Tũc autez fuit necessariũ vt mulieres succederẽt in cõsolationem patris: cui fuisset graue ꝙ ad extraneos hereditas deuolueretur: sed vt dictum est: nõ poterant nubere nisi in tribu sua. Scõo statuit lex vt quantum ad aliqua vsus rerum esset cõis. Et primo quantũ ad curã. Preceptũ est em̃ Deut. xxij. Non videbis boue fratris tui aut ouẽ errantẽ ꝛ preteribis: sed reduces fratri tuo: ꝛ sic de alijs. Secũdo quãtum ad fructũ. Cõcedebat em̃ cõuenienter quantũ ad oẽs vt ingressus in vineã amici posset comedere licite non autem extra ferre. Intendebat enim lex assuefacere hoies: vt sibijnuicẽ de facili sua cõicarẽt. Nõ aũt est de facili suorũ cõmunicatiuus: qui non sustinet ꝙ ꝓximus modicũ qđ de suo accipiat absq; magno detrimẽto: secus autẽ cũ magno dãno. Et ideo prohibebat lex extra portare: sed nõ in vinea comedere. Quãtum autem ad pauperes mãdabat lex vt relinquerent̃ manipuli oblit⁹: et racemi remanentes in ipsis: vt ptz Leui. xix. ꝛ Deut. xxiij. Tertio statuit lex cõlocationem factã per eos qui sunt dñi rerũ. Et vnã quidem cõlocationẽ pure gratuitã. Cũ dicit Deut. xxiij. Anno tertio separabis aliã decimã ex oibus que nascuntur tibi eo tpe et repones intra tanuas tuas: venietq; leuites qui aliã nõ habet partẽ nec possessionẽ tecũ: et peregrinus ac pupillus ꝛ viduas qui intra portas tuas sunt: ꝛ cõedent ꝛ saturabuntur. Aliã vero cõlocationẽ cũ recompensatione vtilitatis: sicut per emptionẽ: venditionem: locationẽ: mutuũ: depositũ: de quib⁹ oibus inueniunt̃ ordinationes in lege. Intẽtio legis erat vt sibijnuicem hoies in necessitatibus de facili subuenirent ꝙ hoc est maxime amicitie fomentũ. Et hanc facilitatem subuenienti non solum statuit in his que gratis ꝛ absolute donantur: sed etiã in his q̃ mutuo cõceduntur: ꝙ hmõi subuentio frequẽtior est ꝛ pluribus necessaria. Hmõi aũt subuentionis facultatẽ multipliciter ĩstituit. Primo. quidem vt faciles se preberẽt ad mutuũ exhibendũ: et ne a tali retraherẽt se anno remissionis appropinquãte. vt habetur Deu. xv. Secundo ne eum cui mutuo concederẽt grauarẽt: vel vsuras: vel etiã aliqua pignora oinovite necessaria accipiẽdo. Et si accepta fuerint ꝙ statim restituerentur. Dicit etiã Deut. xxiij. Non fenerabis fratri tuo ad vsuraz. Et. xxiij. Nõ accipies loco pignoris inferiorẽ ꝛ superiorẽ molã: ꝙ aiam suã apposuit tibi. Et Exo. xxij. dicit. Si pignus a ꝓximo tuo acceperis vestimentũ: ante solis occasum reddes eis. Tertio vt non importune exigerent: vt dicit Exo. xx. Si pecuniã mutuo dederis ppl̃o meo pauperi qui habitat tecũ nõ vrgebis eum quasi exactor. Et propter hoc etiã mãdat Deut. xxiij. Cũ repetes a proximo tuo rem aliquã quã debet tibi: nõ ingredieris domũ eius vt pignus auferas. Quarto instituit ꝙ in. vij. anno debita penitus remitterentur. Probabile em̃ erat ꝙ illi qui commode reddere possent ante septimum annum redderẽt: et gratis mutuantes non defraudarẽt:

Communicatio popli legis precepta ordinãda est.

Lex pia in pauperes.

Deute. xxiij.

Hoc pertinet circa medium distinctionem possessionum.

Nota de Triplex remedium ponitur circa possessiones regulandas.

defraudarēt: si autē omnino impotētes essent eadem ratiōe erat eis de nouo dandū propter indulgētiā. Circa vero animalia mutuata hoc lex statuit: vt propter negligentiam eius cui mutuata sunt si in ipsius absentia moriātur vel debilitātur reddere ea cōpellatur. Si vero eo presente ⁊ diligēter custodiēte mortua fuerint vel debilitata: nō cogebantur restituere ea: ⁊ maxime si erant mercede cōducta: q̄ ita etiā potuit mori seu debilitari apud mutuantē. Hoc obseruandū erat quādo animalia erāt mercede cōducta: q̄ tunc habebat certū pretiū pro vsu animaliū: vnde nihil accrescere debebat per restitutionē animaliū: nisi propter negligentiaz custodiētis. Et quia hec est differentia inter mutuum ⁊ depositum: quia mutuū traditur in vtilitatē eius cui traditur: sed depositū in vtilitatē deponentis: ideo magis arctabāt aliq̄s in certis casibus ad restituendū mutuū q̄m ad restituendū depositū: q̄ de maiori negligentia tenebatur is qui recipit mutuū q̄m depositarius qui nō tenebatur nisi de furto vt ptz Exo. xxij.

De aialibus mutuatis et inductis.

Depenis p delictȝ.

Penis que inferebātur per iudicialia precepta legis pro diuersis delictis. Nota ſm Tho. vbi. s. q̄ nō solū propter grauitatē culpe: sed etiā propter alias causas grauis pena infligitur. Primo quidē propter quantitatē peccati: q̄ maiori peccato: ceteris paribus: grauior pena debetur. Scōo ꝓpter peccati cōsuetudinez: q̄ a peccatis cōsuetis nō faciliter homines abstrahūtur nisi propter graues penas. Tertio propter multā concupiscētiā vel delectationē in peccato: ab his etiā nō de facili homines abstrahuntur nisi propter graues penas. Quarto ꝓpter facilitatē cōmittendi peccatū ⁊ iacēdi in ipso. Hmōi etiā peccata que manifestantur sunt magis punienda ad aliorū terrorē. Circa etiā ipsam quātitatem peccati quadruplex gradus est attendendus etiam circa vnū ⁊ idē pctū. Quorū primus est q̄n inuolūtarius pctū cōmittit. Tūc enim si omnino est inuolūtarius totaliter excusat a pena. Dicitur eñ deut. xxij. q̄ puella que oppressa in agro non est rea mortis: q̄ clamauit ⁊ nemo adfuit qui liberaret eā. Si vero aliquo modo fuerit volūtarius: sed tamē ex infirmitate peccat. puta cum aliquis peccat ex passione minuitur peccatum: ⁊ pena ſm veritatē iudicij diminui debet nisi forte ꝓpter cōmunē vtilitatē pena aggrauetur ab abstrahendū homines ab hmōi peccatis: sicut dictū est. Secūdus gradus est quādo aliquis per ignorantiā peccauit: ⁊ tūc aliquo modo reus reputabitur propter negligentiā addiscendi: sed tamē nō punietur per iudices: sed expiabit peccatū suū per sacrificia: vt dicitur Leui. iij. Anima que peccauerit per ignorantiā ⁊c. Sed hoc intelligendū est de ignorantia facti: non autē de ignorātia precepti diuini: quod omnes scire tenētur. Tertius gradus est quādo aliquis ex supbia peccabat. i. ex certa electione: vel ex certa malitia ⁊ tūc punichatur ſm quātitatē delicti. Quartus autē gradus est quādo per proteruiā ⁊ pertinaciā peccabat: ⁊ tūc quasi rebellis ⁊ destructor ordinationis legis omnis occidendus erat. Et ſm hoc dicendum est q̄ in pena furti cōsiderabatur ſm legē id q̄ frequenter accidere poterat: ⁊ ideo ꝓ furto ⁊ aliarū rerū que de facili custodiri possunt a furibus nō reddebat fur nisi duplū. Oues autē nō de facili possunt custodiri a furto: q̄ pascūtur in agris: ideo frequētius cōtingebat q̄ oues furto subtraherentur: vnde lex maiorez penā apposuit: vt. s. quatuor oues pro vna oue redderentur. Adhuc autē boues difficilius custodiūtur: q̄ habētur in agris ⁊ nō ita pascūtur gregatim sicut oues: ⁊ ideo adhuc ibi maiorem penam apposuit: vt scilicet quinq; boues pro vno bouē redderent. Et hoc dico nisi forte idē animal inuentū fuerit viuēs apud eū: q̄ tūc solū duplū restituebat: sicut in ceteris furtis. Poterit enim haberi presumptio q̄ cogitaret restituere ex quo viuū seruasset. Et nota ſm Augu. xxj. de ciui. dei. c. xj. q̄ Tullius posuit octo genera penarū esse in legibus: videlicet dānum: vincula: verbera: taleonē: ignominiā: exilium: mortē: ⁊ seruitutem. Ex quibus aliqua in lege sunt instituta. Damnum quidē scilicet cum fur cōdēnabatur ad quintuplum vel quadruplū. Vincula vero sicut Numero. xv. mandatur de quodam q̄ in carcerem includeret. Verbera. sicut Deut. xxv. Si eum qui peccauit dignum viderint plagis prosternēt cora se ⁊ faciēt verberari. Ignominiā etiam inferebat illi qui nolebat accipere vxorem fratris sui defuncti que tollebat calciamenta illius ⁊ spuebat in faciem eius. ibidē. Mortem etiam inferebat: vt patet Leui. xx. qui maledixerit patri suo aut matri: morte moriatur. Penam enim taleonis lex induxit dicens. Exo. xvj. Oculū pro oculo: dentem pro dente. Penā autem seruitutis induxit in duobus casibus. In vno quidē quādo septimo anno remissionis ille qui erat seruus nolebat beneficio legis vti: vt liber exiret: vnde pro pena ei infligebatur: vt in perpetuū seruus remaneret. Exo. xxj. ⁊ Deut. xv. Scōo infligebat furi quādo non habebat q̄ posset restituere: sicut habet Exo. xxij. Penā aūt exilij vniuersaliter lex non statuit: q̄ in solo pplo Israelitico deus colebatur: oībus alijs populis per idololatriā corruptis. Ūñ si quis a populo illo vniuersaliter exclusus esset: daretur ei occasio idololatrie. Et ideo. j. Regū. xxvj. dicitur: q̄ Dauid dixit ad Saul. Maledicti sunt in cōspectu dñi qui eiecerūt me hodie vt nō inhabitē in hereditate dñi dicentes. Uade: serui dijs alienis. Erat autē aliq̄ particulare exilium. Dicitur enim Deute. xix. q̄ qui percusserit proximum suū nesciēs: ⁊ nullū erga ipsum habuisse odium cōprobatur: ad vnā vrbiū refugij cōfugiebat vsq; ad mortem summi sacerdotis. Tunc enim licebat ei redire ad domum suam: q̄ in vniuersali dāno populi consueuerūt particulares ire sedari: et ita proximi defuncti non sic proni erāt ad eius occisionē. Penā autē mortis lex influxit in maioribus criminibus scz in his que sunt cōtra deū in homicidio: et in furto hoīm ⁊ in irreuerentia ad parentes: ⁊ in adultero: et in cestibus. In furto autem aliorū reorū adhibuit penā dāni. In percussuris ⁊ in mutilationib⁹ induxit penā taleonis. In alijs minoribus culpis penam flagellationis ⁊ ignominie.

Ter in duob⁹ casibus penā seruitutis induxit.

§. IIII. De iudicialibus ꝓceptis

Conuersatio hominis fit dupl̄r.

Deute. xxiij.

Usus victoriarū.

Que recipiunt extraneos. Pro cuius declaratiōe sciēdū ſm bea. Tho. j. ij. q. cv. art. iij. q̄ cū extraneis pōt esse hoīm cōuersatio dupliciter. Uno modo pacifice. Alio modo hostiliter. Et quantum ad vtrūq; modū ordinādū lex conuenientia precepta cōtinebat. Tripliciter eñ Judeis offerebat occasio: vt cū extraneis pacifice communicarēt. Primo quidē quādo extranei per terrā eorū transitū facerent quasi peregrini. Scōo modo q̄n in terrā eorū aduenientes ad inhabitandum sicut aduene. Et quātū ad vtrūq; lex precepta misericordie proposuit. Nam Exo. xxij. dicitur Aduenā non constristabis: neq; affliges eum. Et. xxiij. dicit. Peregrino molestus non eris. Tertio q̄n aliqui extranei totaliter in eorum consortium ⁊ ritū admitti volebāt. Et in his quidē ordo attendebat. Non eñ statim recipiebat quasi ciues: sicut etiā apud quosdā gentilium statutū erat vt non reputarentur ciues: nisi qui vel ex auo vel atauo ciues existerēt: vt dicit Phs in. iij. Pol. Et hoc ideo: q̄ si statim extranei aduenientes reciperētur ad tractandum ea que sunt pplī: possent multa pericula contingere dum extranei nō habētes adhuc amorē firmatum ad bonum publicū: aliqua cōtra pplis attētarēt. Et ideo lex statuit vt de quibusdā gentibus aliquā affinitatē ad Judeos. s. de Egyptijs habētib⁹ apud quos nati fuerāt ⁊ nutriti: ⁊ de Idumeis filijs Esau fratris Jacob in terra generatione reciperentur in cōsortiū pplī. Quidam vero q̄ hostiliter ad eos se habuerāt: sicut Amonite ⁊ Moabite nūq; ad cōsortiū eorū admitterent. Amalechite autem qui magis eis aduersati fuerāt: et cū eis nullum habebāt cognationis cōsortiuz quasi hostes ꝑpetui haberent. Dicit enim Exo. xvij. Bellū dei erit cōtra Amalech a generatione in generationē. Similiter etiā quātū ad hostilē cōiugationē cū extraneis lex precepta cōuenientia tradidit. Nā primo quidē instituit q̄ bellū iuste initretur. Mandat eñ Deut. xx. q̄ ñ accederent ad expugnandū ciuitatē offerent ei primo pacē. Scōo instituit vt fortiter bellū susceptū exequerentur: habētes de deo fiduciam. Et ad hoc melius obseruandum instituit q̄ imminente prelio sacerdos eos confortaret: promittendo auxilium dei. Tertio mandauit impedimenta a prelio remoueri remittendo quosdam ad domum qui possent impedimenta prestare: vt nouus edificator domus: aut plantator vinee: aut desponsator vxoris. Hi excludebantur a prelio: et hoc propter duo. Primo quidem: quia ea que homo de nouo habet vel statim paratus est ad habendū magis solet amare: ⁊ p cōsequens eorū amissionē timere. Ūñ probabile erat q̄ ex tali amore timerent mortem. ⁊ sic minus fortes essent ad pugnādū. Scōo eadem ratione timidi mittebātur ad domum. Quarto instituit vt victoriis moderate vterētur parcendo mulieribus ⁊ paruulis: ⁊ etiam ligna fructifera regionis non incidenda. Accipere autem vsuras ab alienis nō erat secundū legis intentionem: sed ex quadam permissione ꝓpter promptitudinem Judeorum ad auaritiam: vt magis pacifice se haberent ad extraneos a quibus lucrabantur.

§. V. De preceptis iudicialibus

circa personas domesticas: vt filios vxorem seruos: que docent quēlibet circa suam familiam seruare ad bene agendum: non quia in lege Moysaica scripta: sed q̄ in magna equitate et hu-

manitate fundata: vt valeat dicere illud Ps. cxviij. A iudicijs tuis nō declinaui. i. preceptis iudicialibus: q tu legem posuisti mihi que scz ista continēt: z ad que seruanda legē priuatā. s. inspirationis in corde posuisti ad ea implēda: vt valde iusta. Pro cuius declaratione notandū fm Tho. j. ij. q. cv. q cōmunio domesticarū personarū adiuuicē: vt dicit phs in. j. Polit. est fm quotidianos actus qui ordinant ad necessitatē vite. Vita aūt hois cōseruatur tripl̄r. Uno modo quantū ad indiuiduū prout. s. homo idē numero viuit: z ad talē vite cōseruationē opitulātur hoi exteriora bona: ex quib⁹ habet victum z vestitum z alia huius vite necessaria: in quib⁹ administrādis indiget hō seruis. Alio modo conseruat vita hois fm speciē et per generationē: ad quā homo indiget vroze vt ex ea generet filios. Sic igitur in domestica cōmunione sunt tres cōbinationes. s. dñi ad seruū: viri ad vroxē: patris ad filiū: z quantum ad oia ista lex vetus conuenientia precepta tradidit. Quātū em̄ ad seruos instituit vt modeste tractarentur z quantum ad labores: ne. s. in laborib⁹ immoderatis affligerent. Ufi Deut. v. dñs mandauit vt die sabbati requiescerent seruus z ancilla: sicut z ipse. Et iterū quantum ad penas infligendas: vt scz moderate castigarent: imposuit em̄ penā mutilationis seruorū vt dimitterēt eos liberos: sicut habet Exo. xxj. Et simile statuit in ancilla quā in vroxē aliqs duxerit. Statuit etiā specialiter circa seruos qui erant ex populo: vt. vij. anno liberi egrederentur cū oibus que apportauerāt etiā vestimentis: vt habet Exo. xxj. Insuper etiā notatur Deut. xv. vt viaticū eis det: q em̄ filij Israel erant a seruitute liberati Pharaonis a dño: z per hoc diuine seruituti addicti: ideo noluit dñs vt imperpetuū serui essent simpl̄r: sed fm quid. i. ad tēpus. Et q̄uis ista non seruentur nec obligent quātū ad ista determinata in lege: obligant tñ in genere: vt scz quis modeste se habeat ad seruos.

Vita hominis tripl̄r conseruat.

Circa vrores qd lex statuit.

Circa vrores vero statuit in lege quantū ad ipsas ducēdas vt accipiant vrores de tribu sua: vt habetur Num. vlt. Et hoc ideo ne sortes tribuū cōfundātur. Prohibuit etiam quasdam personas ne in coniugium ducerentur. s. alienigenas. i. que nō erāt de populo Judeorū ꝓpter periculū seductionis: et propinquas ꝓpter reuerentiam naturalem que eis debeb̄. Hoc autē nunc seruandū est z quantū ad ꝓpinquas in multo pluribus gradibus q̄ in veteri testamento: z etiā quantum ad affines: vt patet extra de cōsan. z affi. c. vlt. Quantū aūt ad alienigenas hoc ita seruādum est: vt fideles cū infidelib⁹ contrahere ꝓhibeātur matrimoniū: vt. xxviij. q. j. c. caue. In lege etiam fuit statutū qd aliqs in vroxē duceret vroxē fratris defuncti sine liberis vt ptz Deut. xxv. Et hoc ne totaliter memoria defuncti deleret. Nā filius ex illis genitus dicebat filius fratris defuncti fm quandā adoptionē. Hoc aūt nūc expresse ꝓhibet ꝓpter affinitatē. Statuit etiā lex qualiter vroxes tam ducte tractari debent. s. amicabiliter vt scilicet nō leuiter infamarentur. Ufi z mādat puniri qui falsum crimē imponit vroxi: vt habetur Deut. xxij. Et etiā q ꝓpter vroris odium filius detrimētum nō patereť. Deut. xxj. Et etiam qd ꝓpter odiū vroxē nō affligeret: sed potius scripto libello repudij eā dimitteret: vt ptz Deut. xxiiij. Sciendū autē q lex permisit repudiū vroris: nō q simpliciter iustū esset: sz ꝓpter Judeorū duritiā: vt dicit dñs Mat. xix. Fuit ergo permissum repudiū ad vitandū vroricidium. Erant em̄ ita crudeles qd occidissent vroxes quas odio habebāt si non potuissent dimittere vt alias ducerent. Nunc aūt in nouo testamento matrimoniū cōsummatum nulla ratione pōt dissolui: nec etiā cum dispensatione pape. Diuortium aūt quoad separationem thori: vel quoad cohabitationē fm formam ab ecclesia traditam fieri potest z nō aliter. Et de hoc in. iij. par. tit. j. Circa filios autē instituit lex vt patres eis disciplinam adhiberent instruendo eos in fide: vt habetur Exo. xij. vbi dicitur. Cum dixerint vobis filij vestri: que est ista religio id est causa harū cerimoniarum que fiebant circa agnū paschalē: dicetis eis. Victima trāsitus dñi est etc. Et etiā quod instruerent eos in moribus. Ufi Deut. xxj. dicitur quod patres cū habebant filios rebelles z contumaces: debebant eos ducere ad iudices ciuitatis: et eis denūtiare q monita eorum audire contēnerent comessationibus: conuiuijs: atque luxurijs vacarent etc. Et illi iudices mandabant illos lapidari. Non autē hoc parentibus licebat scilicet occidere vel mutilare filios ad correptionem suorum scelerum: sicut nec etiam nunc licet. Nam sicut phs dicit. x. Ethic. Principatus paternus habet solam admouendi potestatem: non autem vim coactiuam per quam rebelles et contumaces compimi possunt. Et ideo lex mandabat vt filius contumax a principibus puniretur.

Repudiū vroris ꝑmisit lex.

Titulus. XV. De lege euangelica seu noui testamenti. Capitu. vnicum.

Quid sit testamentum.

Uerta lex euangelica siue noui testamenti: que etiā videtur lex indita. s. in cor seu lex gratie quā ꝑmisit dñs dādam. Hiere. xxxj. cū ait. Ecce dies veniēt dicit dñs: z cōsummabo super domū Israel z super domū Juda testamentū nouū. Et exponens quid sit hoc testamentū subdit: q hoc est testamentum quod disponā domui Israel: dando leges meas in mente eorū et in corde eorū superscribam eas. Quā auctoritatem inducit Aplus ad Heb. viij. Et de ea pōt intelligi illud Ps. cxviij. Bonum mihi lex oris tui super milia auri z argenti. Precipue autē lex euangelica dicitur lex oris dei: quia ab ipso incarnato pronuntiata z data fuit: z cum ea gratia collata. Unde Matthеus euangelista narrat quō cepit eis christus predicare dicēs Aperiens os suum docebat discipulos suos dicens. Beati pauperes etc. Mat. v. Et hoc in monte qui designat secundum Aug. in signē perfectāq iustitiā quā ꝓtinet tpa lex sup oēs alias leges. Et propterea dicit Ps. q̄d est sibi bonum sup milia. i. melior q̄ diuitie tēporales auri z argenti: vel diuitie spūales cuiuscunq scientie vel eloquentie seu legis que designant per aurū z argentū. Continet em̄ lex euangelica nō solū documenta que ibi cōtinentur: sed etiā gratiā ipsi⁹ christi que ducit ad gloriā. Et ideo melior super omnē substantiam: sapientiam z scientiam: z mūdi gloriā. Sed pro horū declaratione dicit bea. Tho. j. ij. q. cvj. ar. j. q̄d vnaquaq̄ res illud videtur esse qd est in ea potissimum vt dicit phs. in. ix. Ethic. Id autem quod est potissimū in lege noui testamenti: et in quo tota virtus eius consistit: est gratia spiritussancti: que datur per fidem Christi: et ideo principaliter lex noua est ipsa gratia spiritussancti que datur christifidelibus. Et hoc manifeste apparet per ap̄lm qui ad Roma. iij. dicit. Ubi est gloriatio tua. s. o Judea exclusa est: per quam legem factorum. Non: sed per legem fidei. Ipsam enim fidei gratiam legem appellat. Et expressius ad Rom. viij. dicitur. Lex spiritus vite in christo Jesu liberauit me a lege peccati z mortis. Unde z Aug. in lib. de spū z litera dicit q sicut lex factoruz fuit in talibus lapidets: ita lex fidei scripta est in cordibus fidelium. Habet tamen lex noua quedam sicut dispositiua ad gratiam spūssancti et ad vsum huius gratie pertinentia que sunt quasi secundaria in lege noua: de quibus oportuit instrui fideles Christi ex verbis et scripturis tā circa credēda. q̄ circa agenda. Et iō dicendū est q principaliter lex noua: hec est indita nō quasi aliqd pertinēs ad naturam humanam: quia sic est indita lex naturalis: sed q̄ nature aliquid super additum: per donum gratie adiuuās ad implēdum quod docet quod nō facit lex naturalis vel scripta. Secundario autem lex noua est lex scripta: et in scriptura quidem euangelij continentur ea que pertinent ad gratiam spiritussancti vel sicut dispositiua: vel sicut ordinantia vsum huius gratie. Sicut dispositiua quidem quantum ad intellectum per fidem per quam datur spiritussancti gratia: continentur in euangelio ea que pertinent ad manifestandam diuinitatem vel humanitatem christi. Unde dicitur Joā. penul. Hec autem scripta sunt vt credatis: quia Jesus est filius dei. Secundum vero affectum continentur in euangelio ea que pertinent ad contemptum mūdi: per quem contemptum fit homo capas gratie spiritussancti. Mundus enim idest mundi amatores non possunt capere spiritūsanctum: inquit christus Joā. xiiij. c. Usus vero spiritualis gratie est in operibus virtutum: ad que multipliciter in doctrina noui testamenti omnes exhortantur: vt patet in sermone domini in monte Mat. v. et in alijs locis. Ubi etiam notandum qd nullus vnq̄ habuit gratiam spiritussancti: nisi per fidem christi explicitam: vel saltem implicitam quantum ad eos qui fuerunt in veteri testamēto. Per fidem autem christi pertinet homo ad nouum testamentum. Ufi quibuscunq fuit lex gratie indita in veteri testamento siue Judeis siue gentilibus: oēs illi fm hoc ad nouum testamentū pertinebant. Et sic patet quō lex oris dei bonum est. i. melius super milia auri z argēti: per gratiā spiritussancti in ea cōprehēsam. Et fm hoc quod est in ea pricipale: lex euāgelij habet iustificare hominem. Ad quod facit qd ait ap̄s ad Ro. j. Non erubesco euangeliū: virtus enim dei est in salutē omni credenti. i. ducens ad salutem que non potest esse nisi per purificationem. Quantum autē ad doctrinam que est in euangelio: z precepto z consilio ordinantia intellectum: affectum: et actum:

Contenta legis noue.

Gratia spūssancti nō habetur nisi per fidē Christi.

actũ: lex euangelica non iustificat: sed de ea etiã verificat quod ait apostol⁹. ij. ad Corint. iij. Litera occidit: spiritus autẽ viuificat. Occidit. i. non viuificat ad iustificandum. Ipsa eñ doctrina euãgelij: etsi multũ instruat clare: ad bene operandum: z ad occasiones malorũ tollendum: non tamen adiuuat efficaciter ad implendum. Nã etsi gratia in euangelio comprehensa adiuuet hominem ad non peccandũ: non tamen confirmat vt peccare non possit: quia hoc pertinet ad statum glorie.

Triplex ratio assignat qõ lex euangelica nõ fuit data a principio mundi.

§. I. Ipsa autem lex euangelica

non fuit data a principio mũdi triplici rõne ſm Tho. ſ. ij. q. cvj. art. iij. Quarũ prima est: quia lex noua (sicut dictũ est) principaliter est gra spũssancti: que abundãter dari nõ debuit anteq̃ impedimentũ pcti ab humano genere tolleret cõsummata redẽptione per christũ. Ũñ dr Joan. vij. Nondũ erat spũs datus: q Jesus nondũ erat glorificat⁹. Et hãc rationẽ assignat manifeste apls ad Ro. viij. Ubi posteq̃ prmiserat de lege spũs vite subiunxit. De⁹ filiũ suũ misit in similitudinẽ carnis pcti: vt de peccato dãnaret pctm in carne: vt iustificatio legis impleret in nobis. Scda ratio potest assignari ex pfectione legis noue. Non enim aliq̃d ad perfectũ adducitur statim a principio: sed quodã tẽpore successionis ordine: sicut aliq̃s pri⁹ est puer: z postmodum est vir. Et hãc rõnem assignat apls ad Gal. iij. di. Lex pedagogus noster fuit in christo vt ex fide iustificemur. at vbi venit fides: iam nõ sumus sub pedagogo. Et. j. ad Corint. xv. Non prius qd spũale est: sed qd aiale: deinde qd spũale. Lex aũt euãgelica maxime est spũalis: z ideo nõ prius debuit dari sz posterius. Tertia ratio sumit ex hoc q lex noua est lex gratie: quia homo indiget ad bene operãdũ: z ideo primo oportuit q homo relinqueret sibipsi in statu legis veteris: vt cadẽdo in pctm: cũ per illã iuuari non posset: suã infirmitatẽ recognoscẽs: sciret se gra dei indigere ad bene operandũ: z ad hãc procurandã se humiliaret. Nihil eñ magis gratie recipiẽde obsistit q̃ superbia: cum scz quis confidit de viribꝰ suis ad bene operandũ: ꝓpter quod dicit Jac. iij. De⁹ superbis resistit: humilibꝰ aũt dat gratiam. Hãc rõnẽ assignat apls ad Ro. v. dicẽs. Lex subintrauit vt abũdaret delictũ: vbi aũt abũdauit delictũ. superabũdauit et gratia. Nec ex hoc potest dici deus acceptor personarũ: q scilicet prouidit eis de lege gratie hominibus noui testamẽti: z non hoibus veteris. Nã humanũ genus ꝓpter pctm primi parentis meruit priuari auxilio gre: z ideo quibuscũq̃ nõ datur gratia: hoc est ex iustitia: q hoc illi meruerũt. Quibꝰ autem datur hoc est ex gratia seu liberalitate. Non autem est acceptor quis personarũ: si de suo in quo non est alicui debitor: non dat vni quod dat alteri. Nõ ergo ex hoc q hominibus a principio mundi nõ dedit deus legem gratie: iniuriam fecit: vel acceptor personarum fuit: cum z ipsa lex debito ordine danda esset.

Status mũdi dupliciter variatur.

§. II. De duratione legis euangelice

: scilicet q durat vsq̃ ad finẽ seculi: nec est expectanda alia lex que ei succedat: vt quidam male senserunt. Pro cuius declaratione dicit Tho. ſ. ij. q. cvij. articulo. iiij. q status mundi variari põt dupliciter. Uno modo ſm diuersitatẽ legis: z sic huic statui noue legis nullus stat⁹ alius succedit. Successit enim statꝰ noue legis tanq̃ perfectior statui veteris legis tanq̃ imperfectior: ſm illud. ſ. Ad Corinth. xiij. Cũ venerit quod perfectum est: euacuabit quod ex parte est. Sed in statu vite pñtis null⁹ stat⁹ perfectior esse põt statu noue legis. Nihil eñ põt esse propinquius fini vltimo: q̃ id qd immediate inducit in finem vltimum: hoc aũt facit noua lex. Unde dicit apls ad Heb. x. Habẽtes itaq̃ fratres fiduciã in introitu sanctorũ in sanguine christi: quam initiauit nobis viam nouã accedamus ad eũ. Unde non põt esse alius status vite presentis q̃ status noue legis: q tanto vnumquodq̃ est perfectius: quanto magis fini vltimo propinquius est. Alio modo potest status hoĩm variari ſm q homines diuersimode se habent ad eandẽ legẽ: vel perfectius vel minus perfecte: z sic status veteris legis fuit multipliciter mutatus: quia q̃libet homines optime illã legem seruabant q̃libet oĩno preteribant. Sic etiam status noue legis diuersificatur ſm diuersa loca z diuersa tempora z personas: in qua gratia spiritussancti perfectiꝰ vel minus perfecte habetur. Non est expectandũ q aliquis status sit futurus in quo perfectius gratia spiritussancti habeat q̃ hacten⁹ habita sit: z maxime ab apls: qui sicut tẽpore prius: ita z ceteris abundantius spiritum sanctũ acceperunt: vt dicit glo. super illud. Primitias spiritus accipientes. Ro. viij.

Ultra istos duos status. ſ. legis Moysaice z legis euangelice ponit quidẽ Dionysius in celesti hierarchia tertiũ statum: sed non in vita ista: sed in vita beata vbi sine figuris z velamine videbimus deum facie ad faciem. Promissio autem aduentus spũssancti: quem christus promisit apls pluries: quã aliqui dicebant nondũ impletã sed implendã: iam facta est apls. Ũñ z christus dicit Act. j. Uos aũt baptizabimini spũsancto: nõ post multos hos dies. Qñ impletum legit Act. ij. scz in festo Penteco. Et tũc docuit apls oẽm veritatẽ scz de necessarijs ad salutem credẽdis z agendis: nõ aũt docuit eos de oĩbus futuris euẽtibus: hoc enim nõ spectabat ad eos. Ũñ dicit Act. j. Nõ est vestrũ nosse tẽpora vel momẽta que pater posuit in sua potestate. Qñ aũt aliq̃ assignabãt tres status mũdi cõuenientes tribus personis diuinis: dicẽtes statũ veteris legis cõuenire patri: q illi generationi intendebant: statũ noue legis cõuenire filio: q clerici in eo intendũt sapiẽtie: vñ z sequẽdus erat tertius status qui conueniret spiritussancto in quo viri spũales principarent. Respondet be. Tho. vbi. ſ. q status veteris legis fuit nõ solum patris sed z filij: q christus in veteri lege figurabat: z status noue legis nõ solum est filij: sed etiam spiritussancti: ſm illud ad Ro. viij. Lex spũs vite in christo Jesu. Unde non opz expectare aliã legem spũssancti. Posset etiã ſm do. Jo. Dñici: ille triplex status sic adaptari: vt dicatur primus in lege nature q incipit a creatione et puritate: et renouatus fuit per diluuiũ Noe: puritas et potestas rõne creationis attribuit patri. Scds incipit in lege Moysaica que fuit lex plena sapiẽtia. Et in ꝓphetis etiam qui tunc maxime floruerunt fuit maxima sapientia: prophetantes de christo sapientia patris: et in christum fuit terminatus in sui passione z ascensione. Successit tertius qui appropriatur spiritui sancto: incipiens in aduẽtu eius sup apls: in quo data est in cordibꝰ lex amoris z dilectionis z spũssancti quo filij dei agũtur: vnde nõ oportet expectare aliã legẽ. Qñ autẽ christ⁹ dixit Matth. xxiiij. q predicabit euangeliũ regni in toto orbe: z tunc veniet consummatio. Dicit Tho. q ista ꝓdicatio euangelij põt intelligi dupliciter. Uno modo quantũ ad diuulgationem noritie christi: z sic fuit diuulgatum euangelium in toto orbe per predicationẽ apl̃orũ. Et quod subditur in illa auctoritate. Tunc erit cõsummatio: intelligitur de destructione Hierusalẽ de qua tũc loquebat ad literã. Alio modo põt intelligi predicatio euangelij cum pleno effectu: ita scilicet vt in qualibet gente recipiatur ecclesia. Et ita ſm Aug. nondũ predicatũ est in toto orbe. Et hoc facto veniet cõsummatio mũdi: z sic non oportet expectare aliud euangelium: quod illi vocabant eternum. Repertus est quidam liber qui intitulabatur euangelium eternum: qui dicebatur fuisse doctrina Joachim abbatis: sed ex ipso tractatu et tempore suo comprehenditur manifeste ipsum nõ fecisse. Sunt autem ibi multa heretica z erronea z fatua. Nam in primo dicit doctrinam Joachim excedere doctrinam Christi z nouum z vetus testamentũ. Scõo q euangelium christi non est euangelium regni. Tertio q nouum testamẽtum erit euacuandum: et q non erat duraturũ nisi per sex annos. i. vsq̃ ad annum incarnationis. M. cclx. Quarto quod sicut euangelio christi succedit aliud euangeliũ: ita sacerdotio christi aliud sacerdotium. Quinto q euangelium christi neminem ducit ad perfectionem. Sexto q spiritualis intellectus noui testamenti non est commissus pape Romano: sed tantum literalis: z sic non habet iudicare papa de intellectu spirituali: sed literali. Septimo q recessus Grecorum a Romana ecclesia fuit bonus: z q viri spirituales non tenerentur obedire Romane ecclesie in his q̃ sunt dei. Octauo q papa Grecus magis ambulat ſm spiritum q̃ papa Romanus: z sic q magis est in statu saluandorum. Nono q spiritussanctus percipit aliquid ab ecclesia: sicut christus inquantum homo a spiritussancto. Decimo q christus z apostoli fuerunt perfecti in vita contemplatiua: z q vita actiua sit fructuosa vsq̃ ad Joachim: sed amodo non est fructuosa: sed vita contemplatiua quam dicit esse in monachis. Undecimo quod sicut in primo statu mundi fuit concessum regnum ecclesie totius a patre aliquibus de ordine coniugatorum in quo auctorizatus est ille ordo. Et in secundo statu mundi fuit concessum a filio alicui de ordine clericorum in quo ab ipso glorificatus est. Sic in tertio statu mundi committet alicui de ordine monachorum: in quo spiritussanctus glorificabitur. Et quod predicatores qui erunt in illo vltimo statu erunt maioris dignitatis quam predicatores primitiue ecclesie. Hec omnia sunt partim heretica: partim fatua z erronea.

Errores euãgelij quod dr eternum.

§.III. De comparatione noue le/gis ad veterē: quomodo. ſ. noua lex eſt alia a veteri: z quō cōtinetur in veteri.

Lex noua ē alia a veteri.

Primū ꝓbaꝫ per hoc q̄ ait apl's ad Hebr. vij. Trāſlato ſacerdotio: neceſſe eſt vt z legis trāſlatio fiat: ſz ſacerdotium noue legis eſt aliud a ſacerdotio veteri: ergo z lex alia. Pro cuius declaratione dicit bea. Tho. ſ. ij. q. cvij. q̄ cū omnis lex ordinet cōuerſationē humanā ad aliquē finē: poſſunt aliq̄ ordinari ad finem dupl'r. Uno modo q̄ diuerſa ordinētur ad diuerſos fines: z ſic leges ſunt omnino diuerſe diuerſitate ſpeciei: ſicut lex ciuitatis que eſſet ordinata ad hoc vt populus dominaretur: eſſet omnino diuerſa ſpecie ab ea que ordinaretur: ad hoc q̄ optimates ciuitatis dominarētur. Alio modo poſſunt ordinata in finem diuerſificari: ꝑm q̄ vnū propinquius ordinat ad eundem finem: z aliud remotius: z ſic alia dicitur lex que datur in eadē ciuitate z eodē modo regiminis pueris circa agenda: z alia que datur viris perfectis. Scōm igitur primū modum diuerſitatis: lex noua nō eſt alia a lege veteri: q̄ vtriuſq̄ eſt vn⁹ finis. ſ. vt homines ſubdantur deo: eſt enim vnus deus noui z veteris teſtamenti: ꝑm illud ad Roma. iij. Unus eſt deus qui iuſtificat circūciſionē ex fide: z preputiū per fidē. Alio modo lex noua eſt alia a veteri: q̄ lex vetus eſt pedagogus puerorum: z lex noua eſt lex perfectionis: q̄ lex dilectionis. Et omnes differētie quas ponūt doctores inter legem veterē z nouā hoc oſtendūt: q̄ differūt ſicut perfectū z imperfectū. Et q̄uis in lege euāgelica cōtinentur multa documēta z ſacramētalia: nō tamē in illis cōſiſtit principalitas huius legis: ſed in gratia z fide. Principalitas aūt veteris legis cōſiſtebat in documentis z mandatis illius legis. Et illi qui in illa lege ſeruiebant deo: non timore pene: nec propter tēporales promiſſiones illius legis: ſed amore iuſtitie z propter promiſſiones eternas pertinebāt ad nouā legē. Sicut ecōtrario qui in nouo teſtamento ſeruāt leges timore penarū z propter temporalia pertinēt ad vetus teſtamentū z legē. Continetur autē ipſa lex noua in veteri: ſicut exponit Grego. illud Ezech. j. Erat rota in medio rote id eſt nouū teſtamentū in veteri. Continetur quidem non tantū in actu ſicut continetur locatū in loco: ſed in virtute ſicut effectus in cauſa: z ſicut complementū in completo: et ſicut tota arbor in ſemine. Cōparatur enim lex noua ad veterē: ſicut dictū eſt: ſicut perfectum ad imperfectū: z ſic noua lex cōtinetur in veteri: ſicut frumentū in ſpica. Omnia eīm que traduntur in nouo teſtamēto credenda explicite z aperte: traduntur in veteri: ſz implicite z in figura. Et ſi dicātur p̄cepta noui teſtamenti maiora q̄ veteris: intelligit quantū ad manifeſtationē nō quo ad ſubſtātiā: z hoc quoad moralia. Quō per legē nouā lex vetus impletur: hoc enim chriſt⁹ dixit Mat. v. Nō veni legē ſoluere: ſed adimplere. Et paulo poſt. Jota vnū aut vnus aper nō preteribit a lege donec omnia fiāt. Unde pōt induci illud p̄s. cxviij. Omnis cōſummatiōis vidi finē la. mā. tu. nimis. Mādatū dei preciſū q̄ dedit chriſtus fuit de dilectiōe. Jo. xv. Hoc eſt preceptum meum vt diligatis inuicē q̄ includit dilectionē dei. Et lex euāgelica eſt lex dilectionis: z iſtud eſt nimis. i. valde latū: q̄ cōprehendit omnia: creatorē z creaturā. Et in ipſa impletur omnis lex etiā veteris teſtamēti. idēo dicit omnis cōſummationis. i. impletionis totius legis vidi finē. Pro cuius declaratione dicit bea. Tho. ſ. ij. q. cvij. ar. ij. q̄ lex noua cōparatur ad veterē: ſicut perfectum ad imperfectū. Omne autē perfectū adimplet quod deeſt imperfecto. Et ꝑm hoc lex noua implet veterem: inquantū quod veteri legi deerat ſupplet. In veteri aūt lege duo poſſunt cōſiderari ſez finis z p̄cepta cōtenta in lege. Finis autē cuiuſlibet legis eſt vt homines efficiantur iuſti z virtuoſi. Unde etiam finis veteris legis erat iuſtificatio hominū: quā quidē iuſtificationē efficere nō poterat: ſed figurabat quibuſdā cerimonialibus factis z promittebat verbis. Et quantū ad hoc noua implet legem veterem iuſtificando virtute paſſionis chriſti. Et hoc eſt q̄ apoſtol⁹ dicit ad Rom. viij. quod impoſſibile erat legi in quo infirmabaꝫ per carnē: deus mittēs filium ſuum in ſimilitudinē carnis peccati: z de peccato dānauit peccm in carne: vt iuſtificatio legis impleretur in nobis. Et quantū ad hoc lex noua adhibet quod lex vetus promittebat: ꝑm illud. ij. Cor. j. Quotquot promiſſiones dei ſunt in illo ſcilicet chriſto ſunt. Quantum ad hoc etiam complet q̄ vetus lex figurabat. Uñ ad Col. ij. dicitur de cerimonialibus q̄ erāt vmbra futurorū. ſ. corporis chriſti: z veritas ptinet ad chriſtum. Uñ lex noua dicit lex veritatis: lex aūt vetus vmbra vel figura. Quantum ad precepta que conſiderantur ſecundo circa legē impleuit chriſtus precepta veteris legis opere z doctrina.

Principalitas teſtamētorum amborum.

Lex vet⁹ impletur per nouā

Duo cōſiderant in veteri lege.

Opere quidē quia circuncidi voluit z alia legalia ſeruare: que erāt tpe illo ſeruāda: ꝑm illud ad Gala. iiij. Miſit deus filiū ſuū factū ſub lege. Et faciendo miracula in ſabbatis nō ſoluebat legem ꝑm rei ꝓtatem: tū q̄ illa miracula faciebat virtute diuina que ſemp operaꝫ: tū q̄ opera ſalutis humane faciebat: cū etiam Phariſei ſaluti animaliū ꝓuiderēt in die ſabbati: tum etiam ratione neceſſitatis diſcipulos excuſauit ſpicas colligētes ſabbato. Sed videbaꝫ ſoluere ſabbatū ꝑm ſupſtitioſum intellectum Phariſeorū. Tangere leprioſum nō erat ꝓhibitū in lege: ſed cōtrahebatur per hoc quedā immūditia irregularitatis: ſicut ex contractu mortui. Sed dñs qui erat mūdator leprioſi immundi tiam incurrere nō poterat tangēdo leprioſum. Doctrina autem ſua impleuit precepta legis tripl'r. Primo verū intellectū legis exprimēdo: ſicut ptz in homicidio z adulterio: in quorū ꝓhibitione Scribe et Phariſei nō intelligebāt niſi actum exteriorem prohibitū. Uñ dñs legem impleuit oſtendēdo etiam actum interiorem ꝓhibitū in lege. Scōo impleuit dñs doctrina ſua precepta legis ordinando q̄o tutius obſeruarēt q̄ lex ſtatuerat: ſicut lex vetus ſtatuit q̄ homo nō periuraret: ſed hoc tuti⁹ conſeruaꝫ ſi omnino a iuramento abſtineat: niſi in caſu neceſſitatis. Tertio adimpleuit legem ſuperaddēdo preceptis legis quedā perfectiōis cōſilia: vt ptz Matth. xix. vbi dñs cuidā dicēti ſe ſeruaſſe precepta ait. Unum tibi deeſt: ſi vis perfectus eſſe vade et vēde omnia q̄ habes z da pauperib⁹ z ſequere me. Et in ſermone dñi in monte qui habeꝫ Matth. v. z in. c. ſeq. de cerimonialibus preceptis nō fit mentio: quia euacuata ſunt. Cum eīm eſſent in ſignrā: impleta ſunt per exhibitionē eorū q̄ figurabantur: et ſic excluduntur. De iudicialibus vero preceptis cōmemorauit preceptum taleonis: vt q̄ de hoc diceretur de omnib⁹ alijs intelligendum eſſet. In quo precepto docuit non eſſe intentionē legis q̄ pena taleonis quereretur propter vindicte luxorem quā ipſe excludit: monens quod homo debet eſſe paratus maiores etiam iniurias ſufferre: ſed ſolum ꝓpter amorem iuſtitie: quod adhuc in noua lege remanet. De moralibus autem excludit falſum intellectum Phariſeorum.

Dñs impleuit legem doctria ſua tripl'r.

Wat. xij.

§.IIII. Que ſit grauior lex ad obſeruandum vetus vel in noua: declarat bea. Tho. ſ. ij. q. cvij. ar. iiij. dicēs q̄ circa opera ꝓutis: de q̄bus p̄cepta legis dātur duplex difficultas attendi pōt. Una ex parte operū exterioū que ex ſeipſis habēt quendā grauitatē z difficultatē: z quātū ad hoc lex vetus eſt multo grauior q̄ꝫ noua q̄ ad plures actus exteriores obligabat lex vetus in multiplicibus cerimonijs q̄ꝫ lex noua: q̄ preter precepta legis nature pauciſſima addit in doctrina chriſti z apl'orum licet aliqua ſint poſtea ſuperaddita ex inſtitutione ſanctorū patrū: in quibus etiam oportet moderationem eſſe attendenda: ne cōuerſatio fidelium onerioſa fiat. Dicit eīm Auguſti. ad inquiſitiones Januarij de quibuſdam: q̄ ipſam religionē noſtram quā manifeſtiſſimis z pauciſſimis celebrationum ſacramentis dei miſericordia voluit eſſe liberā: ſeruilibus premunt oneribus: adeo vt tolerabilior ſit ipſa cōditio Judeorum: q̄ etiā ſi tēpus libertatis non cognouerūt: legalibus tamē ſacramentis nō humanis preſumptionib⁹ ſubiūctunt. Et habetur hoc etiam in decre. diſ. xij. c. omnia. Alia difficultas eſt circa opera virtutū in interioribus actib⁹: puta q̄ aliquis opus virtutis exerceat propter z delectabiliter prout agit habēs habitum virtutis. Et hoc nō habēti habitum virtutis eſt valde difficile: ſed per virtutem redditur facile. Et ꝑm hoc p̄cepta noue legis ſunt grauiora preceptis veteris legis: q̄ in noua lege prohibentur interiores animi motus: q̄ expreſſe in veteri non prohibebantur in oībus: etſi in aliquibus ꝓhiberenť: in quibus tū prohibendis pena non apponebaꝫ: hoc aūt eſt difficillimum nō habenti virtutem: ſicut etiam dicit philoſophus. v. Ethic. q̄ operari que iuſtus facit eſt facile. Sed operari eo modo quo iuſtus facit. ſ. prompte z delectabiliter difficile eſt nō habenti iuſtitiā: et ſic intelligitur illud. j. Jo. v. Mandata ei⁹ grauia nō ſunt. Quod exponens Aug. ait. Amāti grauia nō ſunt: ſed nō amanti grauia ſunt. Hec Tho. Sed ſi conſiderentur ipſa precepta noue legis cum adiutorio ſuo: ſic etiam leuiora ſunt preceptis veteris. Nā in noua lege proponunť ſacramenta adduntur exempla: promittuntur immediate eterna premia: que multum habēt homines attrahere ad bene operādū: z ſi in opere ſit difficultas eam quaſi minuit: hec aūt non habebant in veteri lege. Unde z chriſtus dicit Matth. xj. Uenite ad me omnes qui laboratis et onerati eſtis. Quod exponens Hilarius dicit. Legis difficulta-

Dupler difficultas attendi poteſt i p̄ceptis legis.

tibus

tibus laborātib⁹: pctis oneratos ad se vocat: z postmodū de iugo euangelij subdit. Jugū eīm meū suaue est: z onus meū leue. Et ad hoc pōt induci illud ps. cxviij. Uiā mandatorū tuorū cucurri: cū dilatasti cor meū. Dilatat cor charitas: qua facit se extendere ad oēs: z oīa bona: et ipsa est precipuū legis euāgelice. Et cū hec habeā non solū itur: sed z currit per viā. i. opera mandatorū dei veteris z noue legis. Importat autē cursus auiditatem: velocitatem: z facilitatem: q; vt ait Aug. Omnia seua z immania: facilia z ppe nulla facit amor. Et alibi idē. Solus amor nescit laborē. Lex euāgelica pcipit z ꝓhibet quedam opera exteriora: opera tenebrarū: videlicet crimina ꝓhibet ad Ro. xiij. Abiciamus opera tenebrarū. Opera lucis mandat: id est virtutum. ad Epheꝝ. v. Eratis aliquando tenebre: nunc autem lux in dño vt filij lucis ambulate. Et hoc fuit valde decens cum per nouam legem efficiant homines filij lucis: vt opera lucis eis mandarentur. Joan. xij. Credite in lucem vt filij lucis sitis: ait christus. Et hanc lucē legis euange. pōt dici ps. xlij. postulasse cum ait. Emitte lucem tuā z veritatem tuā: ipsa me deduxerunt z adduxerūt in mōtem sanctū tuum z in tabernacula tua. Lex euangelica continet lucē. s. gratie: q; hoc est in ea principale vt dictum est: z veritatē documentorū que ibi habentur: et ipsa non deducunt in presenti vita. i. de vno actu virtutum ad alium inducūt faciendum: z de vno statu: scilicet imperfectionis ad alū perfectionem ducūt illustrando z adiuuando: z demum adducunt in montem sanctum dei. i. ad supernam patriā vbi sunt plurima tabernacula. i. varia premia sctōrū: q; vt. dicitur Joā. xiij. In domo patris mei mansiones multe sunt. Pro horum declaratione dicit bea. Tho. j. ij. q̄. cvij. q; principalitas legis noue est gratia spiritus sancti: que manifestat in fide per dilectionem. Hanc aperte autē gratiam cōsequunt homines per dei filiū hominem factū: cuius humanitatem primo impleuit gratia: z inde ad nos etiam deriuata est. Uñ Joan. j. dicit. Uerbum caro factū est. Et postea subdit. Plenū gratie z ꝟitatis. Et infra. De plenitudine ei⁹ nos oēs accepimus gratiam pro gra. Uñ z subditur. Gratia z veritas per Jesum christū facta est. Et ideo congruit vt per aliqua exteriora sensibilia gratia a verbo incarnato profluens in nos deducatur: z ex interiori gra per quam caro spiritui subiiciatur: exteriora quedā opera sensibilia ꝓducant. Sic igitur exteriora opera dupliciter ad gratiam pertinere possunt. Uno modo sicut inducentia aliqualiter ad gratiam: z talia sunt opera sacramentorum que in lege noua sunt instituta sicut bap. euch. z alia. Alia vero sunt opera exteriora que ex instinctu gratie ꝓducuntur: z in his est quedā differentia attendenda: quedam eīm necessariā conuenientiā vel contrarietatē habēt ad interiorem gratiam que ex fide p dilectionē aperte cōstitit. Et huiusmodi opera exteriora sunt ꝓcepta vel ꝓhibita in lege noua. Precepta est confessio fidei z ꝓhibita negatio dei. Dicit eīm Mat. x. Qui me confessus fuerit coram hoibus: cōfitebor z ego eū coram patre meo: et qui negauerit me coram hominib⁹: negabo eū coram patre meo. Alia vero sunt opera q̄ non habent necessariā cōuenientiā vel cōtrarietatem ad fidē per dilectionem operantem: z talia operā non sunt in lege ꝓcepta vel ꝓhibita ex ipsa legis prima institutiōe: sed relicta sunt a legislatore. s. christo vnicuiq; ꝑm q; alicui⁹ curā gerere debet: sicut vnicuiq; liberū est circa talia determinare quid sibi expediat facere vel vitare. Et cuilibet presidenti ordinare circa talia suis subditis quid in talibus faciendum vel vitandū. Unde etiam quantum ad hoc lex euangelij ꝟ lex libertatis. Nam lex multa determinabat: z pauca relinquebat hominibus determinanda. Sic igit q̄ius euangeliū q̄ dicit euangeliū regni consistit principaliter in interioribus actibus: ꝓpter quod ꝟ Luce. xvij. Regnū dei intra vos est: et Paulus ad Roñ. xiij. Regnum dei non est esca et potus: sed iustitia z pax z gaudiū in spiritu sancto. Tamen ex consequēti etiam ad regnū dei seu euangelium pertinent omnia illa sine quibus interiores actus esse non possunt: sicut si regnum dei est interior iustitia: pax: et gaudium: necesse est vt omnes actus exteriores qui repugnant iustitie paci et gaudio repugnent regno dei: z ideo tales actus prohibendi sunt in euangelio regni. Jn his vero que indifferenter se habent: vt comedere hos vel illos cibos: in his non est regum dei. Sciendum etiam ꝑm Tho. vbi supra q; lex noua ꝟ lex libertatis: z ꝑm illud Jac. j. Si q̄s ꝓspexerit in lege pfecte libertatis ꝛc. et hoc dupliciter. Uno modo quia nō arctat nos ad faciēda vel vitanda aliqua: nisi que sunt repugnantia saluti de se que sunt sub precepto vel ꝓhibitione. Scdo modo q; huiusmodi precepta z ꝓhibitiones nos libere implere facit inquantum ex interiori instinctu gratie quem lex euangelica includit ea implet. Ipsa enim gratia spiritus sancti est sicut interior habitus infusus inclinans nos ad bene operandum: et facit nos libere et sponte operari que conueniunt gratie. Unde apls. Ubi spiritus domini: ibi libertas.

Lex euāgelica pcipit z ꝓhibet quedam opera exteriora.

Principalitas legis euangelice.

Opa exteriora dupliciter ad gram pertinent.

Lex noua ꝟ lex libertatis dupliciter.

ij. cor. iij.

§. V. Quod lex euangelica conuenienter ordinat hominē quo ad actus exteriores: nulla alia opera exteriora determinando: nisi sacramēta z moralia precepta: que de se pertinent ad rōnē virtutis.

Pro cui⁹ declaratione dicit Tho. j. ij. q. cvij. arti. ij. Lex nona in actibus exteriorib⁹ solum illa pcipere vel ꝓhibere debuit: per que ad gratiā introducimur: vel que ptinēt ad rectū vsum gratie ex necessitate. Et q; gratiā ex nobis habere nō possum⁹: ꝛ solū per christū: ideo sacramēta q̄ per gratiam cōsequimur per seipm instituit: scz bap. euch. ordinē ministroꝝ noue legis instituēdo apostolos: z. lxxij. discipulos. vt pniam z matrimonium indiaisibile. Cōfirmationem ꝓmisit per spūsancti missionem. Ex eius etiā institutione apli legūtur infirmos vnguendo sanasse: vt habet Mar. vj. que omnia sunt noue legis sacramēta. Quia eīm in sacramētis dat gratia: que nō est nisi a christo: ideo oportuit q; ipsa sacramenta habēt institutionē a christo. Sed in sacramētis noui testamenti puta consecrationis tēpli vel altaris: z in celebritate solēnitatum z hmōi nō dat aliqua gra: z ideo q; ipsa non ptinēt ꝑm se ipsa ad necessitatē gre interioris: reliquit de⁹ instituenda ꝓlatis pro arbitrio suo. Rect⁹ aūt vsus gre est per opera charitatis: q̄ quidē ꝑm q; sunt de necessitate ꝛ rutis ptinent ad ꝓcepta moralia: que etiā in veteri lege tradebātur. Uñ quātū ad hoc lex noua addere nō debuit circa exteriora agēda. Determinatio aūt horū operū in ordine ad cultū dei pri net ad cerimonialia: in ordine ad ꝓximum ad iudicialia: z ideo q; iste determinationes non sunt ꝑm se de necessitate interioris gratie in qua lex noua consistit: ideo nō ca dunt sub ꝓcepto noue legis: sed relinquunt huiusmodi humano arbitrio. Quedā quidē quantū ad subditos: que. s. pertinēt sigillatim ad vūquēq;. Quedā vero ad ꝓlatos tpales vel spūales: q̄ scz ptinent ad vtilitatē cōmunem. Sic igit lex noua nulla alia exteriora opa determinare debuit: ꝓcipiendo vel ꝓhibēdo: nisi sacramenta z moralia ꝓcepta q̄ de se pertinēt ad rōnē virtutis: vt nō esse occidēdū: furandū: z hmōi. Ea aūt q̄ sunt fidei: q; sunt supra humanā rōnem: vñ ad ea non possum⁹ puenire nisi p gram: ideo abundātiori gra superuenēte oportuit plura credenda explicari: sicut de mysterio trinitatis: z articulis incarnationis: que tradunt explicite in euāgelio. Judicialia autē precepta nō sunt posita in euangelio: q; cū ꝑm se nō sint de necessitate ꝛ rutis: sed solū quantū ad cōmunē rōnem iustitie: ideo reliquit dñs ea disponēda his qui curam erāt habituri aliorū tēporalē vel spūalem: explanauit tñ quedā iudicialia christ⁹ ad excludendū falsum intellectū Scribarū z Phariseoꝝ. Sed aūt christus dedit apls q̄dā mādata: vt ptz Mat. x. Mar. vj. Luc. xxij. Nolite portare sacculū: neq; perā: neq; argentū ꝛc. Nō illa dedit tanq̄ cerimonialia: sed tanquam moralia statuta que possunt intelligi dupliciter. Uno modo vt dicit Aug. de cōsensu euāgelistarū: vt scz nō fuerint ꝓcepta: sed concessiones. Concessit eīm vt possent pergere ad predicationis officiū: sine pera: baculo: auro: z pecunia tanq̄ habētes potestatē accipiēdi necessaria vite ab his q̄bus ꝓdicabāt. Uñ subdit. Dignus est eīm operari⁹ cibo suo. Nō aūt peccat qui superogat sua portans: et q̄bus viuat in predicationis officio: non accipiens sumptū ab his q̄bus predicat: sicut fecit Paulus Corinthi laborās manib⁹ suis vt inde viueret. Alio modo possunt intelligi ꝑm expositionem aliorū sanctorū vt fuerint illa quedā statuta tēporalia aplis data pro illo tēpore quo mittebātur ad predicandū in Judea ante passionē christi. Indigebāt eīm adhuc quasi paruuli sub christi cura existentes accipere aliqua instituta specialia: sicut et quilibet subditus a suis prelatis. Et precipue qui erant paulatim exercitandi: vt temporalium solicitudinem abdicarent: per quod redderent idonei vt euāgelū p orbem predicarent. Illa aūt temporalia statuta remouit imminente passione tanq̄ discipulis sufficienter exercitatis per ea. Unde dixit eis Lu. xxij. Quādo misi vos sine sacculo ꝛc. Sed nunc qui habet sacculum tollat similiter z perā ꝛc. quasi tā imminēret tēpus perfecte libertatis quo suo dimitterentur arbitrio. Hec Tho. Possunt etiam exponi illa moralia: vt scz predicatores non possideant aurum humane sapiētie: aut argentū eloquentie scz confidendo in illis z in illis insistendo. Nec sacculum thesauri

Moralis expositio predicatorum.

zationis: nec perã solicitudinis laute ad edendũ ꝓparatis: nec duas tunicas duplicitatis seu hypocrisis: nec calciamẽta. i. exẽpla mortifere actionis seu afflictionis: nec virgã ire ⁊ vindicationis: nec per viã salutẽt. ſ. adulãdo auditoribus vt etiã de domo in domũ nõ transirẽt. i. nõ sint vagabũdi ⁊ visitãtes domos mulierculariũ vt annũtient primo domui pacẽ. i. querãt pacẽ dom⁹: vbi morãtur ⁊ ecclesie vbi predicãt: ⁊ nõ seminẽt scãdala: ⁊ comedant que apponũtur: nõ quidẽ lapides vel noxia: sed ne solicitẽ tur de cibis preparandis: ⁊ molestẽt hospites in petendo varia: vel etiã ꝙ omnibus indifferenter predicent incorporando eccle sie fidei: sed tantũ baculũ cõcessit portare designantẽ crucẽ. Nos (ait apls) predicamus christũ crucifixũ ⁊c. In quib⁹ ꝺditiõibus obseruãdis multũ deficiũt predicatores moderni vt euidẽs est.

ſ. Lor. ſ.

§. VI. Quod lex noua sufficiẽter

ordinat hominẽ circa actus interiores: ⁊ hoc precipue in sermone quẽ fecit dominus in mõte discipulis suis quẽ recitat Matt. euãg. v. c. fuit euãgelij vsq; ad. viij. exclusiue per tria capitula cõtinua. Uñ dicit Aug. in lib. de sermone dñi in mõte. Cõsiderãdũ est: qz cũ dicit. Qui audit verba mea hoc satis significat istũ sermonem dñi omnibus preceptis: quib⁹ christiana vita formatur esse perfectũ. Unde posset induci de eo illud Ps. cxviij. Lucerna pedibus meis verbũ tuũ ⁊ lumẽ semitis meis. Uerbũ vocale ex ore christi est in toto illo sermone. Unde in principio dicit euãgelista. Aperiẽs os suũ. q. d. In aliis sermonibus scripture ⁊ veteris legis aperuit ora prophetarũ: in isto autẽ os suũ. Et per ꝓphetas locutus est quasi infra dẽtes. i. obscure in isto aperuit os id est clare locutus. Et istud verbũ scz doctrine huius sermonis: est lucerna plena oleo gratie quã cõtinet lex euangelica ⁊ igne amoris. vnde Prouerb. vj. Mandatum lucerna est: et lex lux. Et hec est posita pedibus meis id est ad dirigendos pedes intentionis ⁊ affectionis in agẽdis: ⁊ lumẽ semitis meis id est operibus exterioribus ad informandũ ea. In isto igitur sermone perfecte interiores motus hominũ ordinãtur ꝑm Tho. ſ. ij. qõ. cvij. ar. iij. Nã primo christus ponit ⁊ declarat finem in agendis debitum qui est vltimus scilicet beatitudinẽ dicens. Beati pauperes spiritu: quoniã ipsorũ est regnũ celorũ. ⁊ alie beatitudines. Secundo cõmendat apostolicã dignitatẽ per quam erat doctrina euangelica promulgãda: declarãs ꝙ exẽplaris ⁊ perfecta debet esse vita eorum subdens postea. Uos estis sal terre ⁊c. Tertio ordinat motus interiores cuiuslibet hominis. Et primo quantum ad seipsum. Secundo quantũ ad proximũ. Tertio quantum ad deum. Quantũ ad seipsum dupliciter ordinat hominẽ ꝑm duos interiores animi motus circa agẽda qui sunt volũtas agendi: et intẽtio de fine. Primo igitur ordinat hominis volũtatem ꝑm diuersa legis precepta: vt. ſ. abstineat aliquis nõ solũ ab exterioribus operibus que sunt ꝑm se mala dicẽs: dictũ est antiquis. Nõ occides: sed etiã ab interioribus motibus ⁊ occasionibus malorum: vt ira ⁊ cõtumelia dicens. Qui irascitur fratri suo reus erit iudicio. Mat. v. Intentionẽ autẽ ordinat docẽs ꝙ in bonis operibus nõ debemus querere humanã gloriã dicẽs. Attẽdite ne iustitiam vestrã faciatis coram hominibus vt videamini ab eis ⁊c. Mat. vj. Et nolite fieri sicut hypocrite neq; mundanas diuitias appetatis dicens. Nolite thesaurizare. Mat. vj. Ubi etiã notandum est ꝙ omnes res mundane ad tria reducuntur. ſ. honores: diuitias: ⁊ delicias: ꝑm illud. ſ. Joã. ij. Omne qõ est in mũdo: aut est cõcupiscentia carnis: aut cõcupiscẽtia oculorum: aut superbia vite. Et superfluas quidẽ delicias carnis que pertinẽt ad concupiscentiã carnis lex vetus nõ prohibuit sed magis promisit. Promisit enim lex illa celsitudinẽ honoris qõ pertinet ad superbiam vite ⁊ abundãtiã diuitiarũ qõ pertinet ad cõcupiscentiã oculorum. Dicitur enim Deut. xxviij. Si audieris vocẽ domini dei tui vt facias atq; custodias omnia mandata eius que ego precipio tibi hodie: faciet te dominus deus tuus excelsiorẽ cunctis gẽtibus. Et paulopost. Et abũdare te faciet omnibus bonis. Que quidẽ ꝓmissa prave intelligebãt Judei. ſ. vt propterea esset deo seruiẽdum sicut propter finẽ. Et ideo dominus hec remouit ostendẽs primo ꝙ opera virtutũ nõ sunt facienda propter humanam gloriam. Et ponit tria opera ad que omnia alia reducuntur. Nam omnia que quis facit ad refrenandũ seipsum a suis cõcupiscentijs: reducũtur ad ieiunũ. Quecũq; vero fiũt propter dilectionẽ proximi: reducũtur ad eleemosynã. Quecũq; vero ꝓpter culpã dei: reducũtur ad oratiõnẽ. Ponit autẽ hec tria quasi precipua: qz per hec maxime homines solẽt gloriari. Secũdo docuit ꝙ nõ debemus constituere finẽ in diuitijs dicẽs. Nolite thesaurizare. Secundario ordinat hois interiorẽ motũ quoad primũ vt scz eum nõ temerarie aut iniuste: aut presumptuose iudicemus dicens. Nolite iudicare ⁊ non iudicabimini. Mat. vij. Neq; etiã ꝙ simus erga proximũ nimis faciles: vt eis scz sacramenta cõmittamus vel demus si sunt indigni vt dicit. Nolite sanctũ dare canib⁹: neq; mittatis margaritas vestras añ porcos: qz. ſ. immundis nõ sunt danda sacra. Hoc tamen cũ distinctione intelligendum est: vt habeẽ in. iij. parte. Ubi etiã sciendũ ꝙ precepta moralia veteris legis oĩno in lege noua remanere debuerunt: qz ꝑm se pertinent ad rõnem virtutis: vnde ⁊ Gratia. dicit in princip. decre. ꝙ ius naturale qõ scz est de moralibus in lege ⁊ euãgelio continetur: quo scz quisq; iubetur alteri non facere qõ sibi non vult fieri: ⁊ alteri facere qõ sibi vult fieri: scz qõ vult ꝑm rõnem: vt dicit glo. ibi. Istud autẽ scõm. ſ. oĩa que vultis vt faciant vobis hoies: ⁊ vos facite illis: dicit christus in illo sermone. Precepta autem ꝺicialia non remanent in lege noua ex necessitate ꝑm ꝙ lex determinauit: sed relinquebantur arbitrio hominum: vtrum sic vel aliter esset determnãdum. Et ideo circa ista duo genera preceptorũ nos ordinauit. Preceptorũ aũt cerimonialium obseruatio totaliter per impletionem tollebaẽ. Et ideo circa huiusmodi precepta cerimonialia in illa doctrina sermonis nihil ordinauit. Ostẽdit tamẽ alibi ꝙ totus cult⁹ corporalis qui erat determinatus in lege: erat in spũalem cõmutand⁹: vt patet Jo. iiij. cũ dixit Samaritane. Uenit hora qñ neq; i monte hoc: neq; Hierosolymis adorabitis patrẽ: sed veri adoratores adorabunt patrem in spiritu ⁊ veritate. Circa tria autem precepta ex moralibus adimpletionẽ exposuit. Nam circa homicidiũ et adulterium existimabant Scribe ⁊ Pharisei actum exteriorem prohibert non motũ interiorẽ: qz huiusmodi mot⁹ ire ⁊ cõcupiscentie videtur ineesse nobis a natura. Sed dñs ostẽdit prohibitum etiã appetitum interiorem huius dicẽs. Qui viderit mulierem ad cõcupiscẽdũ eã iam mechat⁹ est eã in corde suo. Matth. v. Et illud. Qui iracsit fratri suo: reus erit iudicio. Juramentum etiam estimabant vt per se apperẽdum: qz videtur ad reuerentiã dei ptinere vñ frequentandũ. Sed ostendit dñs non appetendũ vt bonum: ⁊ melius sine iuramento loqui: nisi necessitas vrgeat. Unde dixit in sermone illo. Nolite iurare omnino: id est sine eã rõnabili. Circa iudicialia errabãt Scribe ⁊ Pharisei: Primo qz quedam q̃ in lege Moysi erant tradita tanq; permissiones reputabant per se iusta vt repudium vxoris: ⁊ accipere vsuras ab extraneis. Et ideo dñs in sermone prohibuit: ⁊ repudium vxoris. Mat. v. et vsuras accipere dicens Luc. vj. Mutuũ date nihil inde sperantes. In hoc eñ consistit vsura sperare lucrum ex mutuo. Scõo errabant estimantes penã quam lex instituerat propter iustitiam exequendã ex appetitu vindicte: vel cupiditate tẽporalũ rerũ vel odiũ inimicorũ esse licitũ ꝓpter ꝓceptum taleonis datum: qõ datum fuit vt iustitia seruaret: non vt vindicta quereret. Uñ dñs ad hoc remouendũ docet animum debere quis habere paratũ ad plura etiã sustinendũ si necesse sit. Unde dixit. Ego dico vobis non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexterã maxillã: prebe ei ⁊ alterã. Mat. v. quod intelligit quãtum ad animi preparationẽ ꝑm Aug. xxiij. q. j. paratus. Motũ cupiditatis estimabant licitũ ꝓpter ꝓcepta iudicialia quib⁹ mãdabatur fieri restitutio cũ additione. Sed dominus docet vt ex cupiditate nostra etiã nõ reputamus: sed simus parati etiã ampliora dare si necesse fuerit. ibi. Si quis acceperit tunicã dimitte ei ⁊ palliũ. Odiũ credebant licitũ propter hostiũ interfectionẽ cõcessam: sed ad hoc tollendũ mandauit dñs etiã inimicis benefacere. Matth. v. Ego dico vobis. Diligite inimicos vestros: benefacite his qui oderunt vos ⁊c. Tertio ⁊ vltimo docet modum implendi doctrinã euangelicã. ſ. per ꝺonem. Et hoc hz nos ordinare ad deũ per conatũ nr̃m: qz qui fecit te sine te: non iustificabit te sine te: ait Aug. Et ideo ait. Contendite intrare per angustam portã: ⁊ regnũ celorũ vim patitur ⁊ violenti rapiunt illud. Matth. vij. Et ꝙ cautelam adhibeamus ne seducamur per fallos ꝓdicatores. ibi. Attẽdite a falsis ꝓphetis qui veniunt ad vos in vestimẽtis ouiũ: intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Et demum qõ obseruatio mandatorum est necessaria ad virtutem: nec sufficit confessio fidei vel operatio miraculorũ: vñ ait. Non omnis q̃ dicit mihi dñe. dñe ⁊c. Et postea. Multi dicent in illa die: domine nonne in noie tuo prophetauim⁹ ⁊c. Nec etiam sufficit auditus solus horum verborum sed executio: vnde dicit. Dis qui audit verba mea hec ⁊ nõ facit similis est homini stulto qui edificauit domũ suam super arenam. sed faciens similis est edificãti supra petrã. Prohibet etiã solicitudinẽ circa tẽporalia

Sermo domini i monte.

Ad tria reducũtur omnes res mũdane.

Precepta moralia remãserunt.

Precepta iudicialia nec cerimonialia nõ remanserunt.

Exponit christus tria precepta moralia.

Error iudeorũ circa iudicialia.

Mat. vij.

temporalia dicēs. Mat. vj. Nolite soliciti esse: et hoc nō necessariā: sed inordinatā. Hec autē inordinata est quadrupler: ꝛ ideo vitanda. Primo vt in eis finē nō cōstituam⁹: neq; deo seruiam⁹ ꝓpter victū ꝛ vestitū. Unde dicit. Nemo pōt duobus dñis seruire. Secō vt nō solicitemur de tpalibus cū desperatione diuini auxilij. Unde dñs. Scit pater vester quia his oībus indigetis. Tertio ne solicitudo sit presumptuosa: vt scz hō cōfidat per suam solicitudinē se posse ꝓcurare necessaria vite: qō remouet per hoc quod dicit q̄ homo non pōt adijcere ad staturam suā cubitum vnum. Quarto per hoc q̄ solicitudinis preoccupat tēpus: q; scz solicitus est nunc de eo qō nō pertinet ad curam presentis temporis sed futuri. Sicut cū tpe messis solicitatur circa vindemiam propter quod dicit. Nolite soliciti esse in crastinum. id est in futurum remotum. De hac tamen māteria solicitudinis habes diffuse in secunda parte titu. j. c. xxv. de inquietudine.

Solicitudo multiplex.

§. VII. Quod in lege euangelica

conuenienter traduntur cōsilia quasi addita preceptis multū vtilia. Unū Prouer. xxvij. 27. Unguento et varijs odoribus delectatur cor: ꝛ bonis amici cōsilijs aīa dulcoraī. Maxim⁹ ꝛ vtilissim⁹ amicus nr̄ Jesus christus. Unū in Cañ. Ipse est amic⁹ meus filie Hierl'm. Cōsilia ei⁹ vtilissima ꝛ dulcedine plena. l. q̄ tradit in euāgelio. Unū pś. lxvij. Vialia tua habitabūt in ea. l. hereditate: parasti in dulcedine tua pauperi de⁹. Vialia mūdi sunt ꝓuētes bestiar'. Sed aīalia dei sunt q̄ ducūtur spū dei nō ꝓprio ſm opa virtutū. Unū designātur p quatuor aīalia q̄ vidit Ezech. c. j. Designant em̄ ex spē sua q̄tuor virtutes cardinales: ſm expositionē Greg. super Ezech. Ista habitabūt demū in hereditate dñi. i. patria superna quā ipse de⁹ dat filijs suis. ad Ro. viij. Heredes q̄dem dei: coheredes aūt christi. Unū ex illa eadē aīalia vidit Jo. ante thronū dei stātia. Apoc. iiij. Quo aūt puentāt ad hāc hereditatem: insinuat psalmista subdens. Parasti ꝛc. i. in dulcedine dilectionis quā cōtinet lex euāgelica: quā tu de⁹ parasti pauperi. Sic exponit Gra. xxiij. q. vj. c. vlt. § item Joānes. ad pfectionem dilectionis puenit̄ per obseruantiā cōsiliorū: quorū primū est pauptas christi fundamentū aliorum: ꝛ ideo signanter dicit pauperi. Pro horū declaratione dicit Tho. j. ij. q. cvij. arti. iij. q̄ ista est differētia inter p̄ceptū ꝛ consiliū: q; p̄ceptū importat necessitatē. Consiliū autē ponit̄ in optione ei⁹ cui dat̄. Et ad hoc facit qō ait Aug. Qō p̄cipit̄ imperat̄: qō imperatur necesse est fieri: si nō fiat penā hz. Cōsilio dñi si vti nolueris min⁹ boni adipiscēris. xxiij. quest. j. quisquis. Quod cōuenienter aūt in lege noua que est libertatis dicit Thom. vbi. s. Preceptis addita sunt cōsilia: nō aūt in veteri lege q̄ erat lex seruitutis. Oportz ergo q̄ precepta noue legis intelligantur esse data de his que sunt necessaria ad cōsequendū finē eterne beatitudinis: in quā lex noua immediate introducit. Consilia vero sunt de his per q̄ melius et expeditius pōt homo cōsequi finē predictū. Est aūt hō cōstitut⁹ inter res huius mūdi: ꝛ spūalia bona in quib⁹ eterna beatitudo cōsistit: ita q̄ quāto plus inheret vni eorū tanto plus recedit ab altero: ꝛ econuerso. Qui ergo totaliter inheret rebus huius mūdi vt in eis cōstituat finē: habēs eas quasi rōnes ꝛ regulas operū suorū: totaliter excedit a spiritualibus bonis: ꝛ huiusmodi inordinatio tollit̄ per precepta. Sed q̄ homo totaliter ea q̄ sunt mūdi abijciat nō est necessariū ad pueniendū ad finē predictū: q; pōt hō vti rebus huius mūdi: ita q̄ ad eternā beatitudinē puenīat: dūmō in eis finē nō constituat: sed expeditius peruenit̄ ad tpam beatitudinē: ista tpalia abdicando: ꝛ ideo dehoc dant̄ consilia euāgelij. Bona aūt hui⁹ que ptinēt ad vsum humane vite in trib⁹ consistūt: scz in diuitijs rerum exteriorum que pertinēt ad ꝛcupiscentiā oculor: ꝛ delicijs carnis que pertinent ad cōcupiscentiā carnis: ꝛ honorib⁹ que pertinent ad superbiā vite: vt ptz. j. Jo. ij. Hec igit̄ tria relinq̄re ptinent ad consilia euāgelica. Relinquere dico ſm q̄ possibile est. In quib⁹ tribus fundat̄ omnis religio que statum perfectionis perficit. Nā diuitie abdicantur per paupertatē: delicie carnis per perpetuā castitatē: superbia per obedientie seruitutē. Hec autē simpliciter obseruata pertinēt ad consilia simpliciter proposita. Sed obseruatio vniuscuiusq; eorū aliquo casu pertinet ad cōsilium ſm q̄d scilicet in casu illo: puta cū homo dat aliquā eleemosinam pauperi quam dare non tenetur: sequitur consiliū quantū ad factū illud. Similiter quando in aliquo tpe determinato a delectationibus carnis abstineat' vt oratorib⁹ vacet consilium sequit̄ pro tpe illo. Similiter q̄n aliq̄s nō sequitur voluntatē suā in aliquo facto quo licite facere posset: sequitur cōsilium in casu illo. Similiter si benefaciat inimicis q̄n non tenetur. Uel si offensam remittat cuius iuste posset exigere vindictā: cōsiliū sequitur in casu illo. Et sic oīa cōsilia particularia ad illa tria generalia ꝛ perfecta reducuntur. Et nota q̄uis predicta cōsilia de se sint oībus expedientia: tñ ex indispositione aliquorum contingit qō alicui expedientia non sunt: quia eorū affectus nō inclinat̄ ad hoc. Et ideo christus cū ista consilia ꝓponit semp facit mentionē de idoneitate hominū ad obseruantiā p̄siliorū. Dans em̄ consiliū perpetue pauptatis p̄mittit. Si vis perfect⁹ esse. Mat. xix. ꝛ subdit. Uade ꝛ vende oīa que habes ꝛ da pauperibus. Similiter dās consilium perpetue castitatis cum dixisset: sunt eunuchi qui castrauerunt seipsos ꝓpter renum celorū: statim subdit. Qui potest capere capiat. Ibidem. Silr apls dato consilio virginitatis subdit. hoc ad vtilitatem vr̄am dico: nō vt laqueū vobis injiciā. Consiliū aūt obedientie particulariter dedit christ⁹ cū dixit. Uade ꝛ vende omnia ꝛ seqre me. Uel etiā cū ait Mat. xvj. Mar. viij. et Luce. ix. Qui vult venire post me abneget semetipsum: ꝛ tollat crucem suā ꝛ sequat̄ me: que sequela intelligitur non solum imitando opera sua: sed etiam obediendo mandatis ſm illud. Oues mee vocē meā aud. ꝛ se. me. Jo. x. Que aūt dicunt̄ a christo de dilectione inimicorū ꝛ similib⁹ que habent̄ Mat. v. ꝛ Luc. vj. quantū ad preparationē animi sunt in precepto: vt. l. sit homo paratus benefacere etiā inimicis: cum subest aliqua necessitas. Sed q̄ aliquis in promptu hec exhibeat inimicis vbi necessitas specialis nō occurrit: est in cōsilio. Et de cōsilio virginitatis seu castitatis dicit Ambros. Integritas corpis expetenda a nobis est: quam ego ꝓ cōsilio suadeo: nō ꝓ imperio precipio. Sola enim virginitas est que suaderi pōt: imperari non pōt. Res est magis voti. i. voluntatis libere q̄z precepti. habentur hec. xxxij. q. j. integritas. De consilio obediētie ait Stephanus papa cuidam vroricide. Placeat tibi cōsilium nostrū qō tibi melius ꝛ vtilius videri pōt. Relinque hoc seculū malum: ingredere monasterīū: humiliare sub manus abbatis: cuncta facito simplici animo que tibi fuerint imperata. xxxiij. q. ij. admonere. De paupertate dicit Urbanus papa. Quicūq; vestrū cōmunem vitā susceptam habet: ꝛ voluit se nihil proprīū habere videat ne policitationem suā irritam faciat: sed hoc quod dño est pollicitus fideliter custodiat ne dānationem: isz premiū sibi acquirat. xij. q. j. Scimus. Et nota q̄ ista que de se ponuntur sub consilio: postquam promissa fuerint per votum cadunt in preceptum: et patet in religiosis quo ad paupertatem: castitatem: ꝛ obedientiam.

Dīa inter preceptū ꝛ consilium.

Bōa huius mundi ī trib⁹ ꝓsistunt.

Titulus. XVI. De quinta lege

que dicitur consuetudo vel mos.

¶ De cōsuetudinis quidditate actiōe ꝛ differētia. Cap. vnicū.

Ro quinta lege ponitur

consuetudo seu mos. Dicit enim August. ad Casulanum: q̄ mos populi dei ꝛ instituta maiorum pro lege tenēda sunt: ꝛ sicut preuaricatores legum diuinarum: ita contemptores consuetudinum ecclesiasticarum coercendi sunt. dist. xj. in his. Et dicit Gra. di. vj. c. vlt § finali. q̄ ius consuetudinis post naturalem legem exordium habuit ex quo homines cōuenientes in vnū simul ceperunt habitare: quod ex eo tēpore factū esse credit̄ ex quo Cain ciuitatem edificasse legitur: quod cū per diluuium ꝓpter hoīm raritatē fere videbatur extinctum: postmodum tēpore Nemroth reparatum siue potius immutatum existimat̄. Hec ibi. Fuit ergo ante commune ius humanum: ꝛ aliqñ etiam tollit ipsum seu preiudicat: vt dicetur.

Jus consuetudinis quando exordium habuit.

§. I. Diffinitur autem sic ab Isi:

do. v. Etym. Mos est longa cōsuetudo de moribus tantummodo tracta. Consuetudo aūt est quoddam ius moribus institutum qō pro lege suscipitur cū deficit lex. di. j. mos. ꝛ. c. sequē. Ubi glo. obijcit cōtra descriptionē ꝑmo tanq̄z non bonam. Primo q̄ idē ponit̄ in descripto ꝛ descriptione eius. Mos est em̄ q̄ describit̄ ꝛ in descriptiōe ei⁹ dr̄: de moribus tñmodo tracta. Secō obijcit: q; cōsuetudo videat̄ esse spēs moris ꝛ mos genus inconueniens est q̄ spēs ponat̄ in diffinitione generis sui: sicut si diffiniēdo animal diceret̄ q̄ est hō: esset inconueniēs. Sed ad primū rñdet̄ q̄ mos sumit̄ tripl'r. Uno modo ꝓ tot est gen⁹ ad omnem legem humanā scriptā ꝛ nō scriptā. Et sic sumit Gra. in princip. decretorū cum ait. Gen⁹ humanū duob⁹ regitur: naturali. s. iure ꝛ moribus. i. iure positiuo scripto vel non scripto. Secundo modo dr̄ mos actus frequētat⁹: et precipue mulierat⁹ seu ſm

Wos et consuetudo qd sit

rationē. Et sic sumit in diffinitiōe moris ⁊ cōsuetudinis. Tertio modo sumit pro iure hūano non scripto. Et sic sumit cū hic dr q mos est lōga cōsuetudo. Et sic etiā ꝓsuetudo aliqñ sumit ꝑ omni iure positiuo scripto vel nō scripto: ⁊ sic sumit cum dicit. Mos est lōga cōsuetudo. Aliqñ sumit pro iure positiuo nō scripto: et sic sumit cū diffinit cōsuetudo q est quoddā ius ⁊c. Arch. in Rosario sup verbo mos. dicit q mos ⁊ cōsuetudo qñq; sunt nomina iuris: ⁊ ꝑm hoc hic diffiniunt: vt dictū est: ⁊ aliqñ sunt synonima. Aliqñ ꝯo sunt nomina qualitatis. Et ꝑm hoc idē videt esse mos ⁊ cōsuetudo. s. qualitas seu habit⁹ mētis ex quo homo disponit ad hoc vel illud faciēdū: ⁊ si ad malū vitiū est. Et q̄uis large dicatur talis habitus mos vel cōsuetudo: tamē ꝑprie loquēdo nō simplr dici deberet: sed cū adiectiōe. s. malus mos seu mala consuetudo. Si vero talis habit⁹ ad bonū inclinat dicit virt⁹ vel bona qualitas mētis: ⁊ nō solū dicit cū additiōe bon⁹ mos ⁊ bona cōsuetudo: sed simpliciter mos ⁊ cōsuetudo. Et idē sunt mos et cōsuetudo. s. qualitas veniēs ex actibus iteratis similibus. ⁊ sic sumitur in diffinitione cū dicit moribus. s. ꝑ actib⁹ iteratis pluries ⁊ bonis. Idē sup verbo cōsuetudo vbi dicit: q est ius quoddam. Obijcitur: q: cōsuetudo est facti. vt dicit extra de cōstitu. licet. lib. vj. q: cōsuetudo cōtrahitur saltē tacite: qñ est pactum tacitum: sed pacisci ⁊ cōtrahere est q̄d facti. ff. de pac. l. j. ergo non est ius quoddā. Rñdet Arch. q cōsiderādo actus ex quibus elicitur cōsuetudo: sic ipsa cōsuetudo est factū. Sz ex quo est licita: sic est ius: ⁊ sic est hic in diffinitione. Moribus instituti. i. actib⁹ assiduis qō pro lege suscipitur. s. pro lege scripta accipitur quod nō est scriptū vt lex: sed cōsuetū: cum deficit lex scilz scripta: puta cum negotiū tale emergit: cuius declaratio non reperitur in lege scripta: ⁊ tunc recurrendum est ad consuetudinem. Et vtroq; deficiente: vel succedit ratio naturalis: vel de similibus ad similia procedendum: vt fiat: sicut dicitur dist. xx. de libellis.

Rñsio.

Augu. sic sc̄o.

Rñsio.

§. II. De virtute ⁊ effectu cōsuetudinis que est multipler, ꝑpter qō dicit. C. li. viij. titu. q̄ sit lōga cōsuetudo. l. ij. ⁊ allegat etiā decre. di. xj. cōsuetudinis. Consuetudinis vsusq; lōgeui nō vilis auctoritas est. Et ponit Arch. primam esse q est iuris inductiua ⁊ suppletiua cū deficit lex. vt dist. j. cōsuetudo. ⁊ extra de sepul. c. certificari. Sc̄o est similiū attractiua: vt in eis idē inducat vt extra de consue. cū olim. ⁊ di. xj. q̄s nesciat. ⁊. ff. de legi. l. de quib⁹. Tertio est iuris dubij interpretatiua. extra de cōsue. cū dilectus. ff. e. ti. si de interpretatione. Quarto est iuris mutatiua. insti. de iure na§ ex non scripto. ⁊ extra de cōsue. c. vlti. Quinto est iuris derogatiua: in hoc eī differūt. ff. de verb. sig. derogatur. Nā abrogatur ius qñ ex toto tollitur. Derogatur qñ ꝑ parte tollit. Qñ consuetudo aliqñ abrogat qñ. s. est vniuersalis: aliqñ derogat qñ pro parte tollitur. s. qñ. est particularis. Sexto cōsuetudo est legis firmatiua. vt dist. iiij § leges et extra de prescrip. veniēs. Septimo consuetudo est gratie dilatiua. extra de cōsue. nō est dicenda. lib. vj. Rationē hoꝝ. s. quare cōsuetudo possit legē mutare vel facere ⁊ hmōi. assignat. b. Tho. j. ij. q. xcvj. arti. iij. Dicit eī q omnis lex ꝑficiscitur a ratione ⁊ legislatoris volūtate: ⁊ lex quidē diuina ⁊ naturalis a rationabili dei volūtate. Lex aūt humana a volūtate hominis: ⁊ ratione regulata. Sicut volūtas hominis ⁊ ratio māifestatur verbo in rebus agendis ita ⁊ facto: hoc eī vnusquisq; eligere videt vt bonū qō opere implet. Manifestū est autē q lex humana pōt instituī ⁊ mutari verbo ⁊ exponi inquantū iudicat interiorē motuz et cōceptū rationis humāe: vñ ⁊ per actus maxime multiplicatos qui consuetudinē efficiūt: lex potest ⁊ mutari ⁊ exponi ⁊ aliquid inde causari qō habeat vim legis: inquātū ꝑ actus hominum multiplicatos interior volūtatis mot⁹ ⁊ rationis cōceptus efficacissime declaratur. Cū eī aliquid multoties fit sic videtur ex deliberato ratiōis iudicio prouenire. Et ꝑm hoc cōsuetudo habet vim legis ⁊ abolet aliqñ legē: ⁊ interpretatur legē. Et q: lex diuina ⁊ naturalis procedit a volūtate diuina: vt dictū est: supra quā non se extendit potestas humana: ideo sicut lex humana nō potest tollere legē diuinam vel naturalē: ita etiā nulla consuetudo potest tollere legē dei vel naturalē. Unde Isid. in syno. Prauuz vsum ⁊ lex. s. diuina ⁊ ratio scz naturalis vincat. dist. xj. vsus. Sed q cōsuetudo non possit tollere legem humanā arguitur sic. Ex multis malis nō potest fieri vnū bonū: sed ille qui primo incipit ꝓtra legē facere malefacit ergo multiplicatis similibus actibus nō efficietur aliquod bonū. Lex aūt est quoddam bonū: quia est regulatiua humanoꝝ actuū: ergo per cōsuetudinē aboleri non potest lex: vt consuetudo habeat vim legis. Ad quod respondet Tho. vbi. s. quod leges humane in aliquibus casibus deficiūt: vnde possibile est aliqñ contra legem agere in casu in quo deficit lex: ⁊ tñ actus nō erit mal⁹. Et cū tales casus multiplicantur propter aliquā mutationē hoīm: tūc manifestatur propter aliquā mutationē hoīm: tūc manifestatur nō cōsuetudo legē: sed lex cōsuetudinē vincit: nisi forte ꝑpter hoc solum lex inutilis videat: q; non est possibilis ꝑm cōsuetudinē patrie: que est vna de conditionibus legis. Difficille est eī consuetudinē multitudinis remouere. Secundo arguit sic q scz cōsuetudo non possit facere legem seu habere vim legis. Facere seu cōdere legem pertinet ad personas publicas: que habēt regere ciuitatē seu cōmunitatem: vnde priuate pſone legē facere nō possunt: sed consuetudo inualescit per actus priuatarum personarū: ergo cōsuetudo nō habet vim legis: nec pōt tollere legē. Ad qō rñdet Tho. vbi. s. Multitudo in qua cōsuetudo aliqua introducit pōt esse duplicis cōditionis. Si eī sit libera multitudo q̄ possit sibi legē imponere: plus est cōsensus totius multitudinis ad aliquid obseruandū quod cōsuetudo manifestat q̄s auctoritas principis qui non hz potestatē cōdendi legē: nisi inquantū gerit pſonā multitudinis. Uñ licet singule persone nō possint cōdere legē: tñ totus popul⁹ legē condere pōt. Si ꝯo multitudo nō sit libera nec habeat ptātem condendi legem: tūc etiā non habet ptātem remouēdi legem a superiori positā. Et tunc ipsa cōsuetudo in tali multidine preualēs nō obtinet vim legis nisi inquantū per eos toleratur: ad quos pertinet legē imponere multitudini. Ex hoc ipso enim q tolerāt qō fit contra legē suā: vident approbare qō cōsuetudo induxit. Hec Tho. que refert Archi. in rosario. dist. xj. Dicit autē Jo. in glo. super § leges. di. iiij. q cōsuetudo nō potest abrogare. i. tollere legē: nisi ꝑ expressum cōsensum pape: vt extra de preben. cū tā dudū. Licet quidā dixerint q sufficit sola scientia pape. Et sequit in illa glo. que est Bar. Bux. Ego credo q cōsuetudo rōnabilis ⁊ ꝑscripta tollat legē. vt extra de cōsue. c. vlti. etiam sine scientia principis: difficile eī esset eū scire oēs cōsuetudines q̄ seruant. Addit Archi. in rosario. Alij dicūt cōtra. s. q nō sufficit sciētia principis ad hoc q cōsuetudo tollat legē. di. xij. cōsuetudo. Jn papa certū est q requirit ei⁹ assensus expressus: ⁊ est necessari⁹ cū nō ex translatione populi: sed dūica tussione: ⁊ cōcilioū auctoritate suam habeat iurisdictionē. di. xj. cōsequēs. Sed ꝑ opi. glo. s. q sufficit sola sciētia ⁊ tolerantia: facit. ff. de leg. l. de quib⁹. Cum idē operet tacitus consensus quod expressus: imo plus q̄ntū q̄ vt notari cōsueuit. dist. iiij. si seruus. Si autē subditi nollent acceptare rōnabilē cōstitutionē: allegantes cōsuetudinē in cōtrariū: constituēs pōt eos cōpellere vt factū fuit. xxiij. q. v. Alīs ptās ei⁹ esset diuturna. Jussa eī Romane ecclesie seruare tenemur ⁊ qui non seruat peccat. di. lxiij. quia. Et cum dr lex tolli per dissuetudinem intelligendū est per contrarium actum seu vsum ad id quod mandat lex.

Cōsuetudinis effect⁹ sunt hi.

Cōsuetudo si legē tollat.

§. III. Quomodo cōsuetudo parificatur legi in multis: que ponit Archid. dist. xj. in his. super eo quod dixit Aug. q mos populi dei ⁊ instituta maiorum pro lege habenda sunt. Et primo quidē parificatur in nouo iure cōstituendo. Sicut enim lex de nouo instituit potest que prius non erat facta: ita ⁊ cōsuetudo vbi non est statutum ius legem obligantem introducit. ff. de leg. l. diuturni. Secundo in interpretatione: sicut eī vna lex aliā interpretat. ff. de legi. l. si de interp̄tatione: ita ⁊ cōsuetudo interpretatur legem. extra de consuetu. cum dilectus. Tertio sicut in iure scripto proceditur de similib⁹ ad similia ita et in iure cōsuetudinario. C. que sit longa consuetudo. l. iij. Quarto sicut lex facit aliquem iudicem ordinarium ita ⁊ cōsuetudo. extra de foro cōpe. cum contingat. ⁊ de offi. Archid. dilecto. Quinto sicut lex informat iudicē ⁊ iurisdictionem. ita ⁊ consuetudo. ff. de offic. procon. et leg. l. solent. § j. Sexto sicut lex dat certis personis potestatem eligendi: ita et consuetudo. extra de postu. bone memorie. Et de elec. venerabilem. et. c. cumana. Item sicut in electionibus ius ciuile ⁊ canonicum attenditur ita ⁊ consuetudo. extra de excess. prela. c. ij. imo plus facit consuetudo: quia scilicet tollit ius eligēdi ei cui competit de iure. extra de his que fi. a prela. sine consen. ca. ea noscitur. Septimo sicut forma iuris attenditur in penis emolliendis ⁊ exasperandis: ita forma cōsuetudinis. extra de simonya. per tuas. j. Octaua sicut de iure conceditur edificare in loco publico: ita ⁊ de consuetudine. ff. quod vi aut clam. l. iij § plane. Item nono sicut datur:

In qbus consuetudo parificatur legi.

Argu. ꝑ.

cut datur immunitas alicuī officij vel collationis a lege: ita et consuetudine. ff. de iure immu. l. semper ℣ legem. Decimo sicut lex derogat cōsuetudini: ita ꝛ consuetudo aliquando legi. ff. de sepult. vio. l. iij ℣ diuus. extra de censi. cū. lib. vj. ꝛ distin. iij ℣ leges. Quod intelligo. s. q lex tollat consuetudinē: quando princeps per suum statutum vel rescriptū intendit tollere consuetudinem: ꝛ sic debet intelligi predictus ℣ diuus. alꝫ contra. extra de consti. licet. lib. vj. ꝛ hanc sententiam visus est tenere Inno. ꝛ hoc teneas quicquid alias inueniās notatum. Undecimo sicut lex dat formā testandi: ita et consuetudo. C de testa. l. si non speciali. Duodecimo sicut antiqui canones determinabant iurisdictionem archiepiscopi in suffraganeos ꝛ subditos eorū: ita ꝛ cōsuetudo. extra de offi. iudi. ordi. duo. Tredecimo sicut sententia principis intendentis facere legem facit ius. extra de senten. et re iudi. in causis. ita ꝛ snia lata super cōsuetudinē: dūmodo plures sint facit ius et remittit circa hoc ad no. per eū in. c. frustra. dist. viij. Ibi aūt dicit sic clarius. Consuetudo inualida conualescit: si obtinet in iudicio cōtradictorio. Si eñ fuit deducta in questionē an esset cōsuetudo super aliquo: ꝛ iudex ꝓnuntiauit consuetudinem esse: ꝛ nō fuit appellatū ab illa snia: et iudex non illam pronūtiauit per errorē vel corruptionē: confirmata est talis consuetudo ꝙ in contradictorio iudicio de cetero seruabitur nec recipietur libellus cōtra: et est vnus casus specialis in quo res inter alios acta preiudicat alijs. Et sic nullus alius de ciuitate illa habebit ꝓbare cōsuetudinē illam esse: sed sufficit ꝓbare q est, obtenta in cōtradictione. Decimoquarto sicut lex est attendenda ꝛ inspicienda in testibus euocandis: ita et consuetudo. ff. de testi. l. iij. Quintodecimo sicut lex adiuuat consuetudinem: ita et consuetudo legem. extra de censi. c. sopite.

Questō subtilis explanatur.

§. IIII. De triplici genere consuetudinis sumendo large hoc vocabulū cōsuetudo: dicit Aug. ij. confes. Que ꝓtra mores hoīm sunt flagitia: ꝓ morū diuersitate sunt vitanda: vt pactū inter se gētis: aut ciuitatis consuetudine vel lege firmatum: nulla ciuis aut peregrini libidine violetur. Turpis est eñ ois pars vniuerso suo non congruens. Cū aūtē deus aliquid cōtra morē vel pactū quorūlibet iubet fieri: etsi ibi nunq̄ factū est: tñ faciendū est. di. xiij. vnde etiā per pñs. lxvij. ℞ de deo. Qui habitare facit vnius moris in domo. Domus dei est superna gloria ſm illud. ij. Cor. v. Habemus in celis domū non manufactā. Et in hac domo qui inhabitāt ſcz ſcti sunt vni⁹ moris. Et hic mos nō est aliud nisi gratiarum actio ꝛ vox laudis: vt ℞ Esaie. lj. et Tob. xiij. Hierēm per oēs vicos ei⁹ cantabit alleluia. Sed ad illā domum non itur nisi de domo dei: que est ecclesia militans in qua deus inhabitare facit electos suos per gratiam: ita vt sint vnius moris quantū ad cultū interiorē: quo vna fide spe ꝛ charitate honoratur deus. Quantū etiā ad conuersationē exteriorē sunt vnius moris: quantum ad necessaria ad salutē: ꝛ sub eisdē etiam ritibus ꝛ cerimoniīs ecclesie. Et si aliqui fideles nomine sunt diuersorum ꝛ malorum morum hi non habitant in ecclesia merito: nec ꝓprie malus dicitur mos vel consuetudo. Est igitur triplex consuetudo.

De triplici consuetudine.

¶ Est consuetudo de se mala: et ideo effuganda.

¶ Est consuetudo de se bona: ꝛ ideo imitanda.

¶ Est consuetudo dubia: ꝛ ideo bene examinanda.

Cōsuetudo de se mala est ois q est cōtra legem diuinā vel naturalē: ꝛ act⁹ ex illa ꝓcedens semp est pctīs: nec minuit pctū vt aliquib⁹ videt: nec excusat sed auget: vt ℞. xxiij. qō. j. schisma. et extra de cōsue. c. vlti. ℞. Tanto sunt grauiora pcta quanto diutius animā infelicem detinent alligatā. Et rō huius est: q cum magis effrenata voluntate ꝛ firmiori habitu malitie tales peccant. Et q ſm philosophum. Consuetudo est quasi altera natura: ideo cū difficultate magna ꝙs recedit a peccatis consuetis. Et in hui⁹ figuram Lazar⁹ quatriduanus sepultus designās peccantē ex cōsuetudine ſm Aug. de pe. di. ij. sicut. Multis premissis fuit resuscitatus. s. lachrymis ꝛ precib⁹ ꝛ hmōi. Non obstat q Greg. loquēs de crapula quā cōsueuerunt facere laici in carnispriuio: q vtiq̄ pctū est. dicit. Nec a tali cōsuetudine auerti possunt. Et ideo cū venia suo ingento relinquendi sunt: ne forte peiores existāt: si a tali cōsuetudine prohibeantur. di. iij ℣ denicq̄. Dicit eñ ibi glo. q relinquunt cū venia: scz pene tēporalis: ita q non vult dicere Greg. q consuetudo excuset illos a peccato: sed q nō ꝺz tolli talis consuetudo per penas tēporales: q̄ timetur mal⁹ inde scādalū ꝓuenire. Uere est tñ q aliq̄ quis peccat ex ignorantia vel fragilitate: faciens id q̄ consueuerunt alij facere circa aliquid: ꝛ tunc nō excusatur a mortali: si illud quod agit ſm cōsuetudinē aliorū est cōtra legē dei vel naturalē. Sed minuit grauitas eī⁹: puta si quis facit aliquē cōtractū vsurarū credens esse licitū: q illud cōiter fit cōtra morē sue patrie: certū est q consuetudo illius loci non excusat eū a mortali: quia contra legem dei: quā sicut lex humana tollere non pōt: ita nec consuetudo que potius dicenda est corruptela seu abusio. Talibus abusionib⁹ ꝛ corruptelis plenus est mūdus. Cōtra quos dicit dñs Exo. xxiij. Non sequaris turbā ad faciendū malū. Et apostolus. j. Corint. xj. Si quis videtur inter vos cōtentiosus esse. s. cōtra veritatē: nos talem cōsuetudinē nō habemus: sed neq̄ ecclesia dei. s. cōtendendi. Et Eccli. xxiij. Iurationi non assuescat os tuum. Et de hac mala consuetudine dicit Cyprian⁹. Cōsuetudo que apud quosdā obrepserat impedire non ꝺz quo minus ꝓualeat ꝛ vincat veritas. Nā cōsuetudo sine veritate vetustas erroris est: ꝓpter q̄ relicto errore sequamur veritatē: scientes q: apud Esdrā (scz. ij. Esdre. iiij.) Veritas vincit vt scriptum est. Veritas valet ꝛ inualescit et viuit in eternū ꝛ obtinet in secula seculorum. dis. viij ℣ pe. Et in. c. seq. ℞. Neq̄ hois consuetudinē scz malam sequi opz: sed dei veritatē: cū per Esa., pphetā loquatur deus et dicat. Sine cā. i. vtilitate colunt me doctrinas ꝛ manda ta hominū docētes. i. consuetudines malas ꝛ statuta iniusta. Ad idem etiā Aug. in lib. de bap. paruulorū ait. Qui cōtempta veritate ꝑsumit cōsuetudinē sequi: aut circa fratres inuidus est et malignus: q̄bus veritas reuelat: aut circa deū ingrat⁹ cuius inspiratione ecclesia eius instruit. Nā dñs in euangelio. Ego sum inquit veritas. Non dixit ego sum consuetudo. Itaq̄ veritate manifestata cedat consuetudo veritati. Reuelatione igitur facta veritatis: veritati cedat consuetudo: quia ꝛ Petrus qui circuncidebat cessit Paulo veritatem predicāti. Igitur cum christus sit veritas: magis veritatē q̄s cōsuetudinē sequi debemus: quia cōsuetudinē ratio ꝛ veritas semp excludit. di. viij. que contempta. Rō potest referri ad legem naturalē ꝛ veritas ad legem diuinā. s. veteris ꝛ noui testamēti. Et nō solū cōsuetudo q̄ est cōtra legē naturalē ꝛ diuinā est vitāda: ſz etiā q̄ est contra legē humanā reprobat a iure. Et gñaliꝫ de talibus abusionib⁹ dicit Nicolaus papa. Mala cōsuetudo nō min⁹ q̄s permitiosa corruptela vitanda est: q̄ nisi citi⁹ radicit⁹ euellat: in paruulegiorū ius ab impijs assumit. Et incipiūt ꝓuaricationes ꝛ varie ꝑsumptiones celerrime non cōprehēsse pro legibus venerari: ꝛ priuilegiorū more perpetuo celebrari. di. viij. mala. Scōm genus cōsuetudinis est De consuetudine bona. que non est cōtra aliquā legē diuinā vel humanā: ꝛ hz in se aliquam rōnem boni. Et hec si gñalis est: gñaliter ꝛ ab oībus seruari ꝺz. Si particularis. s. in aliq̄ loco: in illo seruari ꝺz. Uñ et mater dñi voluit seruare laudabilē ꝓsuetudinē Judeorū q̄ erat q̄ in festis eor⁹ trent ad templū in Hierl̄m etiam mulieres. Lex quidē hoc mandabat masculis dicens Exo. xxiij. ꝛ xxxiiij. Ter in anno apparebit oē masculinū in cōspectu meo. Sed tñ etiam mulieres ibāt nō ex lege sed de more. Uñ ℞ Luc. ij. Cū factus esset Jesus annorū duodecim: ascendētibus parētibus eius in Hierl̄m ſm consuetudinē diei festi ꝛc. Et pctīs esset agere ꝓtra hmōi cōsuetudines sicut cōtra leges scriptas. Uñ dicit Aug. in lib. de baptis. Hoc plane verū est: q: rō ꝛ veritas semper cōsuetudini preponenda sunt: sed si cōsuetudini ratio suffragatur nihil opz firmius retinere. dist. viij. frustra. Hec etiā documēta dicit Aug. se accepisse a btō Amb. Nā cum aduenisset ipse August. cum matre sua Mediolanū: ꝛ mater sua ieiunaret in sabbato sicut solita erat alibi scilicet Rome ieiunare in tali die. Mediolani autem non ieiunaretur in die sabbati. Interrogauit Augu. Ambrosium ex parte matris quid agere deberet: scilicet an ieiunare in sabbato sicut solita erat alibi: an dimittere ieiuniū illud Mediolani vt se alijs conformaret. Cui respōdit Amb. cū fuero Rome ieiuno sabbato: cum Mediolani sum: non ieiuno. Ita et tu ad quancunq̄ forte ecclesiam veneris eius morem serua: si cuiq̄ non vis scandalū esse: nec quēq̄ tibi. dist. xij. illa. Et in eo. c. ℞. Mō neq̄ cōtra fidē catholicā: neq̄ cōtra bonos mores esse conuincitur: indifferēter est habendum: ꝛ ꝓ eorū inter quos vitur societate seruandū. Et di. xj. ecclesiasticarū. ℞. Ecclesiasticarum institutionū quasdā in scriptis: quasdā aplica traditione per successores in ministerio cōfirmatas accepimus: quasdam vero cōsuetudine roboratas approbauit vsus quibus par ritus ꝛ idem vtriusq̄ pietatis debetur affect⁹. Et infra. Que eñ scriptura salutifere crucis signaculo fideles docuit insigniri: vel que trifaria digesta sup panē ꝛ calicē prolixe orationis vel cōsecrationis verba cōmēdauit: q̄ versus orientem nos orare lrarū

forma docuit: benedixim⁹ fontē baptismatis oleo vnctiōis ⁊c. Et sicut agere cōtra cōsuetudinē generalē ecclesie est peccatuz vbiqz. Ūñ ⁊ dicit Guil. q dicēdo missam ante matutinas est peccatum mortale: q hoc est cōtra cōsuetudinē generalē ecclesiā alias per legē scriptā nō inuenitur. Jta etiā facere cōtra cōsuetudinem particularē alicuius ecclesie: est peccatū mortālibus in illo loco. Unde qui cōficeret in azymis in ecclesia greca peccaret mortaliter: faciēdo cōtra cōsuetudinē ecclesie oriētalis: ⁊ similiter qui in ecclesia latina cōficeret in fermentato grauiter peccaret: cuiuis vter qz cōficeret ꝑm Tho. in. iiij. Jdeo aūt peccaret: q faceret cōtra cōsuetudinē ecclie sue. Sic in Jtalia in sabbato abstinetur ab esu carniū ⁊ qui tali die sine causa rationabili: puta infirmitatis: comederet carnes peccaret mortaliter: q faceret ꝯ consuetudinē talis patrie. Extra Jtaliam in multis partibus vt in Cathalonia nō est talis cōsuetudo abstinēdi illa die a carnib⁹: vñ comedētes ibi carnes nō. peccāt. Ugilia Barptolemei apli in aliquibus partibus seruatur in vna die: in alijs locis die sequēti. Unde ꝑm cōsuetudinē locorū dz illa vigilia quo ad ieiunium seruari. extra de obser. ieiu. consilia. Jn ieiunijs ecclesie que sunt extra quadragesimā quo ad esum lacticiniorū ꝑm Tho. ij. ij. seruari pōt cōsuetudo locorū. Et vbi est de consuetudine abstinere ab eis: esset peccatū mortale vti eis sciēdo hoc: secus vbi est de more comedere talia. Jeunia etiā que sunt de generali cōsuetudine ecclesie obligant sicut ⁊ ea que sunt in precepto seu statuto ecclesie: vt vigilia natiuitatis Joānis bap. omnium sanctorum: ⁊ beati Laurentij: ꝑm Jnno. Sicut etiam vbi in aliqua ciuitate de consuetudine antiquata est celebrare aliqō festum: qō tamē non sit ab ecclesia statutum debet seruari: vt festum Anton ñ: vel Nicolaij: vel alterius sancti. Et ad hoc optime facit qō dicit Hiero. ad Lucianum. Illud breuiter te admonendū puto: vt traditiones ecclesiasticas presertim que fidei nō officiunt: ita obseruādas vt a maioribus tradite sunt: nec aliquorū cōsuetudinē alioz cōtrario more subuerti. dist. xij. illud. Ubi dicit glo. traditiones. i. cōsuetudines: presertim id est tantū. sic ponitur. xj. qō. iij. si quis episcopus. Uel presertim. i. ita demū q nō aduersentur consuetudines fidei: vel bonis moribus: vt dist. ea. illa. Nec aliorū contrario. dicit ibi Areh. cōtrario. i. diuerso. Bonū ergo bono cōtrariū non est. Si ergo due cōsuetudines sunt cōtrarie: ergo vna mala est: sed si sunt diuerse non: ⁊ consuetudo vnius loci alteri nō preiudicat. Et dicebat Goffre. q eadem iurisdictio debet haberi in vna ecclesia que in alijs habetur de iure cōmuni. extra de cōsue. cum olim. nisi prescripserit aliqua ecclesia. dicit glo extra de prescrip. auditis. secus autē si agatur nō de turisdictione: sed de paritate vel consimili actu: vt q dicūt aliqui: quidā faciunt sic: ergo ⁊ nos debemus hoc agere: sed nō sequitur. Et ad hoc facit. c illud. e. ⁊ ad idem facit quod ait Nico. papa. Scit sancta Romana ecclesia q nihil obsunt saluti credentium diuerse pro loco et tēpore cōstitutiones vel cōsuetudines si illis canonica non obsistit auctoritas: pro qua eis obuiare debeamus. Unde nihil iudicamus eis debere vel posse resisti. dist. xij. scit. Jtem. C. libr. viij. ti. que sit lon. consue. l. j. dicitur. Cōsuetudo precedens ⁊ ratio q cōsuetudinē suasit tenenda est. Et quicquid cōtra longā cōsuetudinē fiet ad solicitudinē suam reuocabit preses prouincie. di. xij. consuetudo. Et loquitur de cōsuetudine que nō est cōtraria iuri scripto ꝑm glo. Nam cum cōtraria est dicetur infra quid iuris. Cōsuetudo que erat in regiōe Mesopotamie quā alligauit Labam Jacob cū cōquestus est de eo q suppositisset sibi Liam loco Rachelis dicens. Non est cōsuetudinis in loco isto vt minores prius tradamus ad nuptias: vt habetur Geñ. xxix. in se laudabilis fuit: sed tamē Labā male fecit eam seruando: ex eo videlicet q fregit fidē sibi datam seu promissionē factaz de Rachele qō est cōtra ius naturale: quod preiudicat omni consuetudini. Sicut etiā modo si quis iuraret seruare determinata statuta: puta ducere secū tantā familiā cum mittitur ad gubernandū ciuitatē vel castrū. Et de more cōmuni omniū est nō ducere secū tantā: ⁊ quasi omnes illud agūt: nec vnq defectus iste deducitur ad iudicium: vtiqz talis peccaret mortaliter: q iuraret ducere tantam familiam: ita q si consuetudo alias forte excusaret a peccato trāsgressionis statuti: nō tamē excusabit a periurio. Sciendū etiam q cū dicitur ecclesie Romane cōsuetudinē seruandam. dist. xj. c. vlt. circa finē. intelligitur illud nō de omni cōsuetudine Romane ecclesie q̄ ad vbē sed de consuetudine quā ecclesia Romana mādat generaliter seruandā: vt dicit glo. summaria. in prin. dist. eiusdē. Cū aūt de nouo fundaretur aliqua eccl̄ia. s. per cōuersionem alicuius gētis vel aliqua religio: seruari posset illud Greg. quod ait Aug. cp̄o Anglorū. Non pro locis. i. mores: sed p rebus. i. moribꝰ loca amāda sunt. Ex singulis ergo quibuscūqz ecclesijs q̄ pia: que religiosa: q̄ recta sunt eligere: ⁊ hec quasi in fasciculum collecta apud Anglorū mentes in cōsuetudinē depone. di. xij. monuit. Tertiū genꝰ cōsuetudinis est qñ dubia est: vtrū sz sit seruāda. Et hec ꝑcipue hz locū qñ est cōtraria alicui iuri humano scripto. Nam si esset cōtraria iuri naturali vel diuino: tam declaratū est. s. q esset semper mala: ⁊ ideo reprobanda. Cū ergo est cōtraria iuri humano: aliqñ preiudicat ⁊ tollit tm ⁊ aliquādo nō. Ūñ. C. lib. viij. tit. que sit lon. cōsue. l. ij. dicit. Cōsuetudinis vsusqz lōgeui nō vilis auctoritas est. Uerū non vsq adeo sui valitura momēto: vt aut rōnem vincat aut legē scriptam. di stin. xj. Ubi dicit glo. q aliqui intelligunt illud. c. quo ad primā partem de bona cōsuetudine: quo ad secundā de mala cōsuetudine. Sed ille intellectus est ineptus: q separat caudam a capite quod non licet. extra de bap. maiores. Alij vero oēs exponunt de bona consuetudine totū. c. que quidem cōsuetudo si sit particularis. sin aliquo loco: nō tm tollit seu vincit legē sibi contrariā vniuersalꝰ: sz solum in illo municipio vbi seruaꝰ. Et cuius hoc sit verū: tm nullꝰ de hoc vnq dubitauit: q cōsuetudo particularis dz vincere legē in oibus alijs locis. Refert Archid. di. xj. super dicto. c. cōsuetudinis. Ber. cp̄o post. di. q principiū illius ca. seu legis loquit de bona consuetudine nō scripta: cui ius aliquod directe nō obuiat imo est iuri cōsona: ⁊ hoc seruari dz etiā si nō sit ꝑscripta. Scōa pars loq̄tur de ꝓsuetudine iuri cōtraria: et in tali req̄ritur prescriptio ad hoc vt iuri positiuo preiudicet. extra de cōsue. c. vlti. Alij dicūt q loquit̄ ista lex de cōsuetudine particulari que nec etiā in loco illo particulari vincit legem nisi sint ille cōditiones que ponunt in glo. super. c. frustra. di. viij. Jn illa aut̄ glo. que est Joā. di. Scias q ad hoc consuetudo preiudicet iuri requirit̄ primo q sit ꝑscripta. extra de cau. pos. cū ecclesia sutrina. Sc̄o q obtineat in ꝓtradictorio iudicio ppli. extra de verb. sig. abbate. Tertio q eo aio fiat vt credat se ius habere: et vt in posterū intendat illud facere alioquin talis vsus non dz vsus. ff. de itine. actu. q̄ pluua. l. j. Quarto vt res illa sit prescriptibilis. xciij. dist. illud. Quinto vt possit dici antiquata ⁊ approbata. extra de postu. bone. ij. circa finem. Sexto dz cōtinere naturalem equitatem. extra de consue. ex parte. Septimo q scit de sciētia principis introducta nō tm tolerata. extra de preben. cū tam dudum. Octauo q nō sit per errorē inducta. ff. de leg. qō nō rōne. ⁊ di. viij. consuetudo. Nono q maior pars populi cōsueuerit illa cōsuetudine vti: q sicut minor pars populi nō posset cōdere legem: ita nec cōsuetudinem. Quidā tm dicunt q illa cōsuetudo preiudicat iuri que excedit memoriā hominū. Illud eñ loco cōstituti habetur. ff. de aqua quotidi. ⁊ esti. l. hoc iure. Jo. Sed quicquid dicat Joan. dicit Bar. Brix. hoc breuiter teneas q ꝑm canonem sufficit q concurrant ista duo. s. q sit rōnabilis ⁊ prescripta: hoc enim dicit decre. extra de consue. c. vlti. Unde licet consuetudinis longeue etiam nō sit vilis auctoritas: non tm est vsq adeo valitura vt vel iuri scripto valeat derogare: nisi fuerit rōnabilis ⁊ legitime sit ꝑscripta. Glo. super illō legitime ꝑscripta spatio. xl. annorū. extra de cau. pos. cum ecclesia. ⁊ de prescrip. auditis. Et de hoc possunt haberi multa iura. Ea enim sola locum habent in rebus ecclesiasticis: vt. xvj. q. iij §. potest. glo. super illud. nisi sit rōnabilis. et eo. placuit. ij §. quas actiones. Rationabilis dicitur cōsuetudo quam nō improbāt iura. vt de cau. pos. cū ecclesia. ⁊ eo. tit. cum dilectus. ⁊ de verb. sig. abbate. vt si qñz aliqui admittantur ad electionem: ad quos nō pertinet de iure cōmuni ⁊ de alio collegio: ista cōsuetudo nō improbatur a iure: vt dicunt predicta iura. Jrrationabilis aut̄ dicit̄ consuetudo que reprobatur a iure qualis est illa. extra de inst. frequētibus. et de cōsuetud. cum venerabilis. ibi reprobaꝰ cōsuetudo cuiusdam loci que erat q abbas qui imediate erat sub aplica sede: trāsferebaꝰ ad aliā abbatiam sine licētia obtenta a papa qō fieri non pōt. Et eo. tit. c. j. reprobatur consuetudo qua disrūpitur neruus ecclesiastice discipline. ⁊ c. cum inter vos. Et ꝺz neruus ecclesiastice discipline vigor cēsure ecclesiastice. i. excōicatio: suspensio: ⁊ interdictū. Jstis eñ cōseruatur robur auctoritatis ecclesiastice. Quod ergo non seruarentur que statuta sunt circa huiusmodi censuras seruāda: ratione consuetudinis alicuiꝰ nō excusaret cōsuetudo. Jtē eo. tit. c. quanto. reprobaꝰ cōsuetudo qua aliqui simplices sacerdotes ad defectum epōrum chrismabant in fronte: tales eñ nihil cōferebant. Jtem nec cōtra obedientiā valet cōsuetudo vel ꝑscriptio. eo. titu. cum venerabilis. et. xviij. q. ij. abbatibus. Jtem nec contra procurationem q̄ rōne visitationis

De ieiunijs consuetudinarijs nota quomō obligāt.

Ūñ vna cōsuetudo alteri cōtraria.

De tertio genere consuetudinis.

Qō consuetudo ꝓiudicet iuri ⁊ requirūtur.

Uigor cēsure ecclesiastice.

visitationis debeā infra de prescrip.cū ex officij. Itē reprobāt a iure cōsuetudo q̄ est ꝯ libertatē eccl'ie.extra de elec.cū terra.r.c. sacrosancta. Itē extra de cōsue.c.ex parte. reprobant due cōsuetudines in quibusdā partib⁹ existētes:scz q̄ cū maritus ex ꝓdigalitate vel incuria vel alio casu amisisset bona sua alienabat bona vxoris mobilia vel immobilia arbitrio suo. Alia cōsuetudo erat q̄ vxor cōmittēte adulteriū:medietatē oīm bonorū q̄ maritus fuerat adeptus petebat r apprehendebat. Utraq; partebat occasionē malignādi. Nā per primā inuitabant viri ad dissipandū bona sua:p̄secūdā mulieres promiores erāt ad ꝓpetrandū adulteriū. Itē sicut nō valet cōsensus vel pactū ꝯ legē vt clericus respōdeat in alterius foro.extra de foro cōpe. significasti. ita nec cōsuetudo. Nec etiam vt clericus verberandus se laico subijciat sua sponte.extra de sen.excō.cōtingit.j. Itē reprobāt a iure cōsuetudo qua quis propria auctoritate sibi eligat cōfessorē.extra de pe.r re.si eps.lib.vj. Itē reprobāt a iure cōsuetudo exigendi pedagia gabellas a clericis r religiosis. extra de cēsi. q̄ q̄.lib.vj. Itē reprobāt cōsuetudo exigēdi vel paciscēdi aliq̄d tpale ꝑ spūalibus:vt ꝑ ingressū monasterij vel sacrāmētis. extra de simo.qm̄ simoniaca. Sed cōsuetudo dandi vel accipiendi aliq̄ tpale in collatione vel receptione spūaliū ꝑ modū elemosyne:r ex deuotione r nō ex pacto:vel ꝑ modū pretij: nec per subtractionē spūaliū nō reprobāt:imo seruari debēt laudabiles hmōi cōsuetudines.vt extra de simo.ꝑ totū. Hostī.autē dicit q̄ q̄ dicāt rationabilis cōsuetudo erat arbitrio iudicis reliquēda. Nec certa regula sup hoc poterat dari. Archi.autē sup.c.cōsuetudinis.dist.xj.post multas opiniones recitatas ad declarationē illius.c.scz q̄s cōsuetudo tollat seu vincat legē scriptaz:sic dicit.dic in summa vbi cōsuetudo obuiat oi iuri:ita' q̄ ipsa cōsuetudo nō tolerāt ab aliquo iure:tūc indistincte succūbit ꝓsuetudo: et hoc propter bonū obedīette.xij.di.c.ij. Et q̄ decreta summoꝝ pōtificū nō sunt in aliquo violanda r hoc ponit sub statuto.dist. lxj.statuimus. Et contrarium faciens peccat grauiter distinc. lxiij.q̄ ꝑ ambitiones. Sed vbi cōcordat cōsuetudo seu tolerāt ab aliquo iure:licet alijs iuribus videat cōtraria:tūc ꝓsuetudo vincit r tollit legē scriptā:q̄ multa fieri nō debent facta tñ remanēt.extra de reg.ad apostolicā.r.ñ.q.vj.biduū. hec ille. Et scōm hec cū dicit q̄ cōsuetudo nō est rōnabilis seu nō valet q̄ obuiat canonicis statutis.extra de cōsue.ad nostrā.videt intelligendū quādo obuiat oībus statutis. Nā si obuiat alicui:r ꝑ aliud tolerāt:nō erit irrationabilis ꝑ hoc solū:als nunq̄ tolleret ius scriptū:cū tñ quotidie fiat cōtrariū ꝑ totā eccl'iā. Verbi gratia.de cōse.dist.iij.,pnuntiandū.r.c.rogationes. In illis capitulis mādant seruari dies rogationū quo ad ieiuniū r quo ad cessationē ab operibus. Et tñ vbiq; fit cōtrariū:nec aliq̄s dicit q̄ peccēt fideles dies illos nō seruādo:r hoc q̄ abrogatū est per cōtrariā cōsuetudinē que prescripta est. Et etiā videt rationabilis,ppter ieiunia multiplicata r festa ab eccl'ia:r fideles parū deuoti dī se dant diebus festiuis: r vix laborando viuere possint pauperes. Idē dicendū de tota hebdomada pasce que ponit celebrāda in c.,pnūtiandū. Idē de ieiunio quadragesime q̄s fuit statutū ab eccl'esia inchoari a clericis prima die post quinquagesimā.dist. iij.statuimus:r tñ nō obseruāt a clericis:sz cōiter incipiūt quadragesimā q̄n laici.s.quarta feria. Nec dicit Sīa. eos esse transgressores canonū:r hoc q̄ est abrogatū per ꝯrariā ꝓsuetudinē.di. iij§ leges. Quānis ergo ista r similia obuient canonicis statutis:aliquibus tñ:q̄ nō oībus obuiant: sed ab aliquo tolerantur: vt ab ista decretali.de consue.c.vlti.que vult q̄ vincat legem etiā canonicā cū est rationabilis r prescripta:ideo valent r sine preiudicio salutis seruari pñt. Hic tñ magis diligentia habēda est in iudicando:vt non de facili aperiatur via transgressiōis ordinationum ecclesiasticarum. Nec etiam condemnetur quis leuiter de moꝛtali in huiusmodi consuetudinum obseruatione:sicut est de festo Innocentum:de festo sancti Syluestri r huiusmodi: q̄ communiter obierunt in dissuetudinem: vbi tamen seruantur omnino custodienda sunt:quia ab ecclesia instituta. Similiter de consuetudine que est in multis locis quod in sabbatis r in vigilijs magnarum solennitatum homines laborent vel vendant vsq; ad tertiam horā noctis.r barbitonsores plus faciētes exercitij illa die q̄ tota hebdomada. Et videtur posse tolerari: cum quasi in recompensationem huius nō laborant in sero festi vsq; ad mediam noctem:quod tamen de iure possent:quia de vespera ad vesperam.i.sero mandatur celebrari.de conse.dist.iij.,pnuntiandum. Sed nullo modo tolerari debent nec excusat a peccato quod de consuetudine:immo coꝛruptela est nō communicēt homines nisi in virili etate:vel puelle cum sunt nupte: cum debeant confiteri r communicare omnes postq̄ peruenerint ad vsum rationis. Similiter r vidue quod de moꝛe patrie stent per menses quod non vadant ad ecclesiam ad diuina officia post moꝛtem viroꝝ:excusari non possunt. Sed nec puelle nondū nupte debent omittere auditionem misse:q̄ de moꝛe patrie imo abusione non mittuntur extra domum. Magis tamen hoc imputandum est culpe parentum:non enim deceret eas contra voluntatem parentum ire ad ecclesias. Similiter quod clerici multa faciant contra decentiam status clericalis quā iura insinuēt: in habitu r conuersatione:quia de moꝛe est patrie. Aut etiam q̄ religiosi dimittāt austeritates sue regule r constitutionum r cerimonias:quia sic consueuerunt relaxate viuere: nullo modo excusantur:nec dici possunt huiusmodi consuetudines:sed coꝛruptele r abusiones:r ideo extirpande a prelatis:cum fieri pōt sine maioꝛi scandalo q̄s esset bonum inde sequens.ar.dist.iij.deniq;. Et ad hoc facit quod ait Nico. papa. Ridiculum est r satis abominabile dedecus:vt traditiones quas antiquitus a patribus accepimus infringi patiamur.dist.xij.ridiculū. Et de hmōi prauis cōsuetudinibus intelligit illud Nico. pape.di.viij.mala. Mala cōsuetudo nō minus q̄s pernitiosa coꝛruptela vitāda est: q̄ nisi citius radicit⁹ euellat in priuilegioꝝ ius ab ipsis assumit.

Moꝛes praui tarantur.

Jus non potest occurrere oibus casibus.

§. V. De consuetudine quo ad iudicandum seu quo ad iudicia contentiosa.

De cōsuetudine q̄ ad iudicia cōtentiosa non sit iudicandum secundum consuetudinem.

glo.super.c. consuetudo.distin.j.tractat vtrum secundum consuetudinem sit iudicandum:quando consuetudo est contraria iuri scripto:aut secūdum ius scriptum. Inducit multa iura pro r contra. Nam quod non sit iudicandum secundum consuetudinem quando ius scriptū contrariū habet:ꝓbat per.c.si consuetudinem.dist.viij.r dist. xj.cōsuetudinis.r.c.sequē.extra de sen.r re iudi.cū cā.r extra de fo.cōpe.q̄ clericis.ff.de sepul.vio.l.iij§ diuus. Sed q̄s secundus cōsuetudinē sit iudicandum:etiā ꝯ ius scriptū:ꝓbat per.c.placuit.dist.xxxij.r extra de eo qui mit.in pos.cum venissent. Et de testa. Ad hec.de cogna.spi.sup eo.de consue.c.ij.r de arbi.dilecti. Concludit demū Jo.r dicit q̄ iudicandum est ſm consuetudinem ꝯ ius scriptū:q̄s in cōsuetudine concurrunt ille conditiones q̄ habent in glo.sup eo.frustra.dist.viij.quas habes.S.in§ prece. circa principium.iij.partis. sed Bart.Bix. addit. Hoc tene q̄s si sit rationabilis a prescripta consuetudo: pretudicat iuri. extra de consue.c.vlti. Deinde querit glo.ad quā consuetudinem sit recurrendū in iudicijs:vtrū ad consuetudinem terre illius vel ꝓuinciarū vel Romanam. Et rñdet q̄ iudex maxime delegatus ſm canones ꝓio iudicabit:deficientibus canonibus ſm leges: vt extra de no.ope.nū.intellexim⁹.r dist.x.si in aduitoꝛū. Deficiente oi iure ꝓcedendū est ſm consuetudinem generalem vel particularē si ḡnalis circa illud negotium non inuenit:alz quidā dicāt tūc recurrendū ad Romanā. Deficiente autē omni iure r consuetudine procedatur de similibus ad similia.vt.xx.distin.de quibus. Omnibus deficientibus recurratur ad Romanam cōsuetudinem.vt.ff.de legi.r consti.de quibus.licet sit ar.quod ad consuetudinem prouinciarum vicinarum sit recurrenduz. extra de cens.i.super eo. Jo. Item glo.super.c.illud.di.xij. querit scōm quam consuetudinem debeat iudex delegatus iudicare:an ſm consuetudinem loci seu prouincie:an ſm consuetudinē Romanam:an ſm consuetudinem delegantis:an ſm consuetudinem rei vel actoris. Inducit multa iura pro qualibet parte hoꝝ:demū decidendo dicit. Dicunt aliqui quod si aliqui sponte se subijciant iudicio alicuius seu petant iudices delegatos sponte q̄s semper ſm consuetudinem iudicis delegantis est iudicandum. Si aūt inuitis datur iudex tūc iudicabitur ſm consuetudinem litigātū:r potiꝰ rei ꝯ actoris:q̄ fauoꝛabiliores sunt rei ꝯ actores. Melius pōt distingui.s.q̄ aut per appellationem obtinetur iudex:aut sine appellatione impetratur. Si per appellationem tūc dico delegatum debere sequi consuetudines iudicis a quo appellatum est:q̄ iudex appellationis debet seq̄ leges prioris sue:vt in auc.cū de appel.cog.viij.in principio.ar.ad hoc. extra de testa. Raynutius. Sed si sine appellatione impetratur iudex tunc debet sequi cōsuetudinē delegātis.ar.ad hoc.ff. de cōdi.r demō.q̄ cōditio. Ego credo q̄ iudex iudicabit ſm consuetudinem rei:q̄ actoꝛ sequit forum rei.vt extra de foro compe.cum sit gnale:nisi rōne contractus vel maleficij sit factus de foro alterius:quia tunc seruabitur consuetudo loci vbi contraxit: vel vbi maleficium fecit.vt dist.viij.que contra moꝛes.r extra de foro cōpe.c.vlti. Addit Archid.super dicto.c.consuetudinis. ad hanc

De moꝛtali nemo leuiter cōdēnād⁹.

glo. & dicit q̄ Hugo & Lau. asserūt q̄ si circa articulum de quo queritur sunt diuerse cōsuetudines actoris et rei: sequaē iudex rei cōsuetudinē: vt dicit hic glo. nisi in duob⁹ casib⁹: scz cum consuetudo actoris est magis consona iuri: & veritati: vel si magis inducit absolutionē q̄m cōdemnationē: tunc em̄ magis dz sequi quod consonat veritati negotij. iij. q. vij. iudicet. et promptiores esse debem⁹ ad soluendū. xxxv. q. ix. veniā. Ponit etiā Arch. ibi dē cōsuetudines varias attēdēdas in diuersis negotijs: & dicit fm Joan. Cōsuetudo loci cōtract⁹ seruatur. ad hoc. ff. de vsu. l. j. & ff. de euict. si fundus. & mouet questionē talē. Pone q̄ si quedā regi vbi est cōsuetudo q̄m si vxor premoriatur viro: marit⁹ ei⁹ lucratur totā dotē: cōtrahit cū quadā de Bononia vbi est consuetudo q̄ in tali casu vir lucratur mediā dotē tm̄: quero cuius cōsuetudo inspicietur in conficiēdo instrumēta dotis. Dixit do. Guido de Su. q̄ mariti consuetudo est attendenda. ad hoc. ff. de iudi. l. exigere. Sed circa hoc est sciendum q̄ consuetudinū alia generalis: alia specialis. Gñalis seu generalissima est q̄ inducitur a populo Romano. ff. de legi. de quibus. Specialis cōsuetudo: alia ciuitatis: alia prouincialis: alia oppidi: alia certi predij: alia certe dignitatis: alia certe eccl̄ie seu monasterij: alia certi hois seu patrisfamilias: alia aialis: alia certi fori. De prouinciali cōsuetudine seu ciuitatū loquitur litera. ff. de legi. l. cum de consuetudine. extra de elec. cū eccl̄esia vulterana. extra de cēsi. sopite. Est tm̄ differētia inter prouincialē & ciuitateā. s. quo ad p̄bationē. Prouincialis est q̄m in ciuitate eiusdē p̄uincie vsitata est. ff. de tribu. l. iij. ℣ vlti. Alia dz esse prouincialis: q̄d de iure cōi statutū non est: cū dubitatur in illa prouincia in qua nihil est statutū: nec aliquid de iure cōmuni reperitur. extra. de cog. spi. c. super eo. Idē iuris et si dubitetur de interpretatione iuris cōsuetudinarij: vt in predictis ca. in quib⁹ cauetur q̄ standū est interpretationi aliarū ciuitatū p̄marū. Si autē de cōsuetudine ciuitatis dubitetur: debet attendi qualiter ipsa ciuitas vsitata sit in illis de quib⁹ dubitatur & in similibus. ff. de legi. l. de quibus & l. si de interpretatione. Si aūt non apparet quod declarat hoc dubiū: nec est determinatū aliq̄d super hoc in iure cōi: tunc debet attendi q̄d obtinet in circūuicinis ciuitatib⁹ cohērētib⁹ de cōsuetudine earūdē: vt in predicto. c. super eo. & extra de cōsue. cū olim. Et idē est obseruandū de consuetudine oppidi vel castri. C. que sit lon. consue. l. j. & ff. de edi. p̄tua. l. iij. De cōsuetudine autē certi p̄mij loquitur litera. extra de offi. iudi. ord. duo simul. Et. ix. q. iij. conquestus. & extra de excess. p̄la. c. ij. Et in consuetudine p̄ceditur de similibus ad similia. extra de offi. archi. dilecto. In consuetudine aūt certe eccl̄ie vel certi monasterij: inspicitur quid fieri consueuit in illo monasterio. extra de his que fiunt a p̄la. sine cōsen. ca. ea noscitur: & de ver. sig. abbate. Est etiā cōsuetudo hois seu patrisfamilias & in ipsa etiā attenditur quid facere cōsueuit. C. qui testa. fa. pos. l. heredes palā ℣ j. & ff. de re mili. l. iij ℣ si plures. Est etiā cōsuetudo aialis et in ea aspicit quid facere cōsueuit illud aial: vt inst. de rerū diuis ℣ pauonum. & credo q̄ in alijs actibus & delictis sufficit binus act⁹ ad p̄bandum cōsuetudinem peccandi quo ad hoīes et aialia. xxv. q. ij. ita nos. & ff. de seruo corru. l. Neratius. Sicut bina sententia lata super consuetudine: & consuetudinem inducit & approbat. ff. de legi. l. cum de consuetūdine. Est etiam consuetudo fori. ff. de va. & extraord. cogni. l. j. Est etiam consuetudo corporis. extra de cele. mis. pernitiosus. Hec omnia Archi.

Casus notād⁹.

§. VI. De consuetudine quando

Consuetudo q̄n tollat legē et q̄n non.

tollat legem & p̄iudicet legi & quando non: notat summatim Henricus Boyck super. c. vl. de consuetudine. Ubi primo sciendum q̄ nulla consuetudo quātūcūq; generalis vel antiquata potest p̄iudicare seu tolere id quod est de lege naturali seu etiā diuina quo ad moralia precepta. vt dist. viij. per totū. Cerimonialia aūt precepta quantum ad literā cessant: et seruari nō debent: q̄ hoc esset iudaizare. Judicialia vero precepta legis diuine non obligant ad obseruantiam eorū: inquantū contenta in lege Moysaica: sed inquantum assumerentur pro constitutis seu statutis ab ecclesia vel aliqua ciuitate secundū Tho. Et de istis dictū est supra diffuse in ti. de lege Moysaica. Restat ergo

Tit. xiiij.

questio solum de lege positiua canonica vel ciuili: prout lex positiua includit etiam ius gentium. Circa hoc igitur distinguit predictus Henricus. Quia aut consuetudo precedit legem et lex sequitur. i. constituitur post ipsam: aut econtrario lex precedit consuetudinem: & consuetudo sequitur. Si igitur consuetudo precedat legē: tūc aut cōsuetudo est gñalis: que scilz per totum orbē seruat: aut est localis seu particularis: q̄ scz seruat in vna ciuitate vel regno & nō in alio. Si cōsuetudo gñalis est: tūc lex noua supueniens sibi ꝯtia ei preiudicat & eā abrogat seu derogat: licet de ipsa nō faciat mentionē. arg. de cōsti. licet. lib. vj. Ibi scz locorū & personarū singulariū &c. a cōtrario sensu. Et hoc ibi notat Jo. And. q̄ illud q̄d cōiter tenet princeps nō presumit ignorare. vt. ff. de test. mili. l. cōi. Et quals talis lex gñalis nihil operet q̄d nō est dicēdū. ar. xix. di. si Romano. Si vero cōsuetudo est localis siue particularis: tūc alia lex supueniēs hz clausulā derogatiuā cōsuetudinū: videlicet vel expresse improbando csuetudinē inducendā vel simpl̄r ꝯtā cōsuetudinē nō tollendo: q̄ tunc intelligit de inducta & inducēda in futurū: & tūc lex tollit ipsam cōsuetudinē: vt de censi. q̄m̄q̄m. lib. vj. Et ita intelligit Bern. illam legē. ff. de sepul. vio. l. iij ℣ diuus. & extra de fide instru. pastoralis. & Archi. & Jo. an. de cōsti. c. j. li. vj. Aut nō hz clausulā derogatiuā ꝯ cōsuetudinē inductā & tunc nō tollit eā: vt no. Inno. Et est hodie expressum de cōstitu. c. j. lib. vj. Fallit vbi cōsuetudo localis esset fm ius cōe: cōtrarū scdo iuri: vt notāt Jo. an. de cōsti. c. j. & Archi. de fi. presby. c. j. li. vj. Si vero lex p̄cedit cōsuetudinē & cōsuetudo sequitur: tūc aut lex precedens hz clausam derogatiuam consuetudini: vt q̄ prohibet in futurum cōtrariam cōsuetudinē introduci: vel tollit simpl̄r contrariam consuetudinez vt dictum est: & tunc preiudicat consuetudini sequenti: ita q̄d consuetudo sequens non valet: vt. C. de vsuris. l. eos. extra. e. nō putamus. lib. vj. fm Joā. an. Sed pe. de Anch. dicit q̄d licet tollat consuetudinem inductam: tm̄ si consuetudo ꝯ talem legem duret: ita vt sit prescripta vt non rationabilis: adhuc tollet talem legem. Joan. de Imol. in cle. dicit in aliquibus habere locuz dictum Jo. an. in aliquibus alijs dictum Petri. Si autem predicta lex nō hz clausulā derogatiuam consuetudinis: tunc aut est rationabilis aut irrationabilis. Si rationabilis non tollit legē. Et dicitur irrationabilis: vt q̄ est ꝯ ius per q̄d leditur ordo iudiciarius. vt eo. ti. ad nostram. Uel per q̄d disrumpitur ecclesiastica disciplina. vt eo. tit. cum inter. Uel q̄ est onerosa ecclesijs. eo. tit. cum inter. Uel q̄ est ꝯ publicam vtilitatem communem: & talis consuetudo non derogat canoni vel legi: vt. viij. dist. mala autem consuetudo. Et ratio est: q̄ sicut iuramentum non est vinculum iniquitatis: nec dz admittere peccatum alias non valet: vt xxij. q. iij. inter cetera. Jta nec priuilegium: nec consuetudo: nec constitutio: nec prescriptio: nec etiam appellatio: fm Hostien. Ad hoc cōcordat q̄d notant Hostie. & Joan. an. de elec. pervenerabilem. dicentes q̄ cōsuetudo vel statutū q̄ cōmittentes furtuz vel homicidium vel simile crimen in pecunia tantum puniātur sunt irrationabilia: q̄ nihil aliud est q̄m homines venalitati exponere vel incitare hoies ad cōmittendum peccata. Tales em̄ minus timent penam pecuniariam q̄m timent suspendiū vel aliā mortem. Illa ergo non sunt tenēda neq; seruanda. de offi. ordi. dilectus. & c. fi. Dicit etiā Hosti. in summa. de pen. & remis. quib⁹ et qualiter: q̄ ꝯ peccati correptionem non currit prescriptio vel consuetudo vel dissuetudo. Si autem consuetudo sit rationabilis: tunc aut est prescripta aut non prescripta. Si prescripta tunc derogat iuri positiuo: etiam iuri gentium: vt de consuetudine. c. vlti. Et cum generalis est consuetudo tunc generaliter ꝛ hoc derogat. vt. ff. de legi. l. de quibus ℣ inueterata. Si vero sit particularis consuetudo seu localis: tunc in illo loco tantum consuetudo tollit legez. Sic loquitur lex. ff. communia p̄e. l. vendito: & di. xj. consuetudinis. Si autem non est prescripta consuetudo: tunc nō derogat legi: vt in. c. humana. extra de elec. Et hoc etiaz expresse dicitur de consue. c. vlti. Dicit etiam Hostien. quod que sit consuetudo rationabilis vel non relinquitur consilio iudicis. Idē etiā dicit q̄ consuetudo que est ꝯ votum vel ꝯ religionem nō valet nec tollit legem. de stat. mona. cum ad monasterū. Itē dicit q̄ lex vel canon continēs preceptum vel prohibitionem nō potest tolli per consuetudinē: q̄d tm̄ nō videtur simpl̄r veruz: sed de his que cōprehēdūt preceptū vel phibitionē legis diuine nō autem in pure positiuis. Nam rogationes quo ad ieiunium & quo ad feriandum ponuntur in precepto. de conse. dist. iij. rogationes. Et tamen ab oibus dicitur preceptum illud esse abrogatum per contrariam cōsuetudinē. Itē sicut legem etsi non generalem tm̄ specialē potest sibi facere vnusquisq; populus: & in hoc dz princeps consentire: licet etiam posset illam ignorare. Eadez rōne pōt sibi consuetudinē facere particularem & rationabilez: q̄ princeps nunq̄m vult facta rationabilia impedire: sed potius approbare. Et quantum ad consuetudinem generalem vel particularem introducendam credit Henricus predictus q̄d scientia

Cōparatio legis et consuetudinis.

Legum pulchra dissictio.

Obseruatio rogationum.

tia presumpta ⁊ tolerantia principis sufficiāt: inducēs gl. Bar. Bitr. dis. iiij. §. leges. q̄ cōsuetudo rationabilis prescribi potest sine scientia principis: licet Jo. ⁊ Jnno. ⁊ Hostiē. ⁊ Archi. cōtrarium videantur sentire: sed male dicit Henricus: ⁊ primam opinionem magis approbat.

Titulus. XVII. De lege canonica.

¶ In quo agitur de preceptis ecclesie. de rescriptis. de decretis decretalibus epistolis: ⁊ de auctoritate doctorū. Capi. vnicū.

Ex humana dicit ius positiuū scriptū. Nā si nō est scriptū vt cōsuetudo vt dictū est. Ipsa aūt lex hūana si nō est iusta: q̄uis large dicat lex inquantū ab aliquo habēte auctoritatē constituit: ppter q̄ vt Esaie. x. Ue q̄ cōdūt leges iniquas: nō tñ ppie est lex: q: nō ligat. i. nō obligat ad sui obseruātiā. Si autē iusta a deo inspirāte est: sm illud Prouer. viij. Per me reges regnāt: ⁊ legū cōditores iusta decernūt: vnde ⁊ lex dei dici pōt ⁊c. stodiri ⁊ meditari dz. Et sic pōt exponi illud ps. cxviij. Alia mea in manibus meis semp ⁊ legē tuā nō sum oblitus. Alia mea. i. cōsideratio ⁊ affectus aīe in manibus. i. in operib⁹ nostris dz esse: vt sez sint bona ipsa opera deo grata. Et q: opa tūc sunt bona q̄si sunt sm legē nō solū dei: sed etiā hoim. Uñ ⁊ christus nascēs seruari voluit a matre sua legē hois infidelis: sez cū exijt edictuz a Cesare Augusto: vt descri. vni. o. Lu. ij. Juit p̄gnās i Bethleē. ideo subdit. Legē tuā nō sum oblitus: sz bñ recordat⁹ legis diuine ⁊ humane: vt ipa opa essent sm legē nō p̄ legez: ⁊ q: lex est spēs iuris sm Jsi. di. j. ius gñale. ideo videndū est de isto termino ius q̄d sit ⁊ vñ dicat. Pro cui⁹ decla. di. b. Tho. ij. ij. q. lvij. ar. j. q̄ consuetum est q: noia a prima sui impositione retorqueant ad alia significanda: sicut nomē medicine primo impositum est ad significādum remedium q̄ prestatur infirmo ad sanandum: deinde tractuz est ad significandum artem qua hoc fit. Jta hoc nomē ius primo impositum est ad significandum ipsam rem iustam: postea est derivatuz ad significandum artē qua cognoscit quid sit iustū: ⁊ sm hoc dis. Celsus iurisco. q: ius est ars boni ⁊ equi. Sicut enim eorū q̄ fiūt p artē exterius quedā rō in mente artificis p̄existit q̄ vt regula artis. ita etiā illius operis iusti q̄ rō determinat q̄dā rō preexistit in mente quasi quedā regula prudētie: ⁊ etiā hec si in p̄scriptis redigat vocatur lex: ⁊ ideo ipsa lex nō est ppter ipm ius sed aliqualis ratio iuris. i. illius regule q̄ est in mēte. vñ ⁊ Jsi. dicit q: lex est constitutio scripta. di. j. lex. Ulterius etiā hoc nomē extēdit ad significandum locū in quo ius reddit: et sic vt aliquis cōparere iuri. Quarto etiaz vt ius id q̄ redditur ab eo ad cuius officiū pertinet iustitiam facere: licet ēt id q̄ decreuit sit iniquū. Dictum est autem ius eo q̄ iustuz sm Jsi. di. j. c. iij. Justū autē est obiectum iustitie. vñ phs. v. Ethic. di. Dēs talem habitū volunt appellare iustitiam a quo opatiui iusto⁹ sunt. Dicit aūt aliq̄d iustum quasi habens in se rectitudinē ad q̄ terminat actio iustitie: ēt nō cōsiderato qualiter id ab agēte fiat. Importat enim iustū quandam equalitatē sicut ipm nomē demōstrat. Dicūtur em̄ vulgariter ea que adequantur instari: equalitas autē est ad alterū. Illud ergo vt in opere nostro iustū: q̄ respōdet sm quandā equalitatē alteri: puta recompensationē debite mercedis pro seruitio impenso. Et cū in alijs virtutibus nō determinet aliquid rectū: nisi ex id q̄ fit aliqualiter ab agēte: sed tñ in virtute iustitie spāliter pre alijs virtutibus determinatur sm se obiectū q̄ vocatur rectū: ⁊ hoc quidē est ius. Et sic patet q̄ iustum seu ius est obiectū iustitie. Q̄ autem dicit Jsi. di. j. oēs: q: fas est lex diuina ius lex humana: propterea hoc dicit: q: cum ius sit obiectū iustitie: ⁊ iustitia equalitatez importet: nos aūt deo nō possumus recompensare sm equalitatē: ideo non possumus proprie deo reddere ius sicut proximo: sed sufficit q̄ impleamus quod possumus deo sez animā subijciendo: ⁊ hoc dicitur fas.

Jus q̄d sit.

De diuisiōe iuris positiue.

§. I. Diuidit autē Jsidor⁹ sic ius

di. j. ius aūt. Jus aut naturale est aut ciuile aut gentiū. Ubi sciēdum q: ius gentium cōprehenditur sub iure positiuo. Sic enim diuidit phs. v. Eth. ius. i. in naturale ⁊ politicum. Dicit em̄. Politicum ius hoc quidē naturale: hoc autem legale. i. lege positum. Jus siue iustum aut naturale est q̄ ex sui natura est alteri adequatū vel cōmēsuratū alteri. Hoc aūt potest contingere dupl'r. Uno mō sm absolutam sui considerationem: sic masculus ex sui rōne hz cōmensurationem ad feminam: vt ex ea generet et pariēs ad filium vt eum nutriat. Alio modo aliq̄d est natural'r ade quatū alteri: nō sm absolutā sui rōnē: sed sm aliq̄d q̄ ex illo cōsequit: puta ppietas possessionū. Si em̄ cōsideret iste ager absolute: nō hz vñ magis sit huius q̄ illius: sed si cōsideret ad opportunitatē colēdi ⁊ pacificū vsum agri. Sc̄o loco hz quādam cōmēsurationē ad hoc q̄ sit vnius et nō alterius: vt ptz p phm in. ij. Poli. Absolute aūt apprehēdere aliq̄d nō solū conuenit hoi: sed etiā alijs aialibus: ⁊ iō q̄ ius dr naturale sm primū modum: cōe est nobis ⁊ alijs aialibus. A iure aūt naturali sic dicto recedit ius gentiū: vt iurisco sultus. ff. de iustitia ⁊ iure. dicit: q: id oībus aialib⁹: hoc solis hoib⁹ inter se cōe est: cōsiderare aūt aliq̄d cōparādo ad id q̄ exinde sequit est ppriū rōnis. Et iō hoc est naturale hoi sm rōnē naturalē: q̄ hoc dictat. Et iō Cai⁹ iurisco sultus: vbi s. Q̄ naturalis rō inter oēs hoies cōstituit: id apud oēs gētes pereq̄ custodit: vocatur q̄ ius gentiū. Et q: ea q̄ sunt de iure gētiū rō naturalis dictat: puta ex propinquo hñtia equitatē: inde est q: nō indiget aliqua spāli institōne sicut ius ciuile: sz ipsa naturalis rō ipm ius gentiū instituit. Et si arguat q: seruit⁹ est de iure gētiū sm Jsi. di. j. ius gētiū. Sz seruitus est naturalis. Dicit em̄ phs in. ij. poli. q: natural'r aliq̄ sunt serui. Uñdet Tho. q̄ hūc hoiem esse seruū magis q̄ alium absolute cōsiderando nō habet rōnē naturalē: sed solū sm aliquā vtilitatem inde cōsequentē: inquantū vtile est huic q: regatur a sapiente: ⁊ illi q̄ ab hoc iuuet: vt dr. j. Poli. Et iō seruitus pertinens ad ius gentiuz est naturalis sc̄o mō vt dictū est nō p̄io mō. Et quāuis vtrūq̄ ius. i. gentiū ⁊ ius ciuile seu politicū deriuetur a iure naturali tñ alio ⁊ alio mō. Nā ius gētiū ppinquius deriuat ab eo: vt cōclusiones ex principijs. Jus aūt ciuile nō ita imediate: ⁊ vt determinationes aliquoꝝ vtiuz. Itē q̄uis etiā sit quoddā iustū q̄ dr paternū. i. inter patrem ⁊ filiū: ⁊ quoddā q̄ dr dominatiuū: scilicet inter seruum ⁊ dñm: tamen ista nō pertinēt ad ius politicuz: sed magis ad iustum oeconomicum. Ad iustitiam enim cuius obiectum est iustum simpliciter: q̄ est ius politicum: proprie pertinet reddere vnicuiq̄ q̄ suū est: suppositā tamē diuersitate persone vnius ad alterum. Si quis em̄ sibi det q̄ sibi debetur: non proprie vocatur hoc iustū. Et q: q̄ est filij est patris: ⁊ quod est serui est domini: ideo nō est proprie iustitia patris ad filium vel domini ad seruum. Cum enim iustitia sit ad alterum. alterum dici potest aliquid dupliciter. Uel quia est omnino distinctum ab eo: sicut in duobus hominibus: quoꝝ vnus non est sub alio: sed ambo sub vno principe. Uel q: aliquid est eius existens: ⁊ sic filius est aliquid patris: quia quasi pars eius: ⁊ seruus aliquid domini: q: instrumentum eius. Jdeo proprie ⁊ simpliciter iustum seu ius q̄ est obiectū iustitie proprie est ius politicū seu ciuile. Dūarium autem ius non est simpl'r ius sed aliquo mō. Sub iure aūt ciuili q: ponit Jsi. in diuisione illa que est in principio huius §. cōprehenditur ius canonicū. Primo ergo de iure vel lege hūana tractando ponent quedam cōia tam iuri ciuili q: alio noie dr ius forense q̄ iuri canonico. Postea aliqua propria de iure gentium ⁊ ciuili: demū de iure canonico.

De iure gentium.

§. II. De necessitate legis hūane

dicit Jsi. li. v. Ety. Facte sunt autem leges vt earum metu humana coerceatur audacia: tutaq̄ sit inter improbos innocētia: ⁊ in ipsis improbis formidato supplicio refrenetur nocendi facultas. dist. iiij. facte. Sed hoc est maxime necessarium humano generi. i. vt tollatur facultas malis nocēdi alijs: alꝰ nō possent conuiuere homines. Et cum hoc faciat lex humana per penas impositas ab ea: ideo necessarium fuit tales leges statuere. Sed promatoꝝ horum declaratione dicit Thoma. j. ij. q. xcv. articu. j. quod homini inest naturaliter quedam aptitudo ad virtutez. Sed ipsa virtutis perfectio necesse est quod adueniat homini p aliquam disciplinam: sicut videmus quod per aliquā industriaz subuenitur hoi in suis necessitatibus: puta in bibo ⁊ vestitu quorum initia quedā sunt a natura. i. ratione ⁊ manu. Non autē cōplementū ipsum sicut cetera animalia: quibus natura sufficienter tegmentū ⁊ cibū dedit. Ad hanc autem disciplinam nō de facili hō sibi sufficiens est: q: perfectio virtutis consistit precipue in retrahendo se ab inordinatis delectationibus ⁊ indebitis: ad quas homines sunt proni: ⁊ maxime iuuenes quibus magis est efficax ⁊ necessaria disciplina. Et ideo oportet quod huiusmodi disciplina p quā ad virtutē peruenit ab alio sortiantur. Et quātum quidem ad illos iuuenes qui sunt proni ad virtutis actus vel ex dispositione nature: vel ex consuetudine: vel magis ex diuino munere: sufficit disciplina paterna que est per admoni-

De lege humana vtrum necessaria sit.

tiones. Sed q̄ inueniuntur quidam proterui et ad vitia proni: qui de facili verbis moueri non possunt: necessarium fuit vt per vim ⁊ metum cohiberentur a malo vt saltem sic a malis desistētes ⁊ alijs quietā vitam redderēt: ⁊ ipsi tandem per hm̄oi assuetudinē ad virtutē perducerētur: ⁊ voluntarie facerēt que metu prius implebant: ⁊ sic efficerentur virtuosi: hm̄oi autem disciplina cogens metu pene est disciplina legum. Unde necessarium fuit ad pacē hominū ⁊ virtutē acquirēdam vt leges humane instituerētur: quia sicut dicit p̄s in .j. Poli. Sicut homo si est virtuosus est optimum animaliū inter oīa aialia: ita si sit separat⁹ a lege et iustitia est pessimū oīm aialiū: q̄ homo arma rōnis ad expellēdas cōcupiscētias ⁊ seuitias habet que alia animalia nō habent. Et si arguatur q̄ melior est iustitia aiata q̄ inanimata sed iudex est iustitia animata. Dicit p̄s. v. Ethi. q̄ ad iudicē cōfugiunt homines sicut ad iustitiam animatā. Lex autē est quasi iustitia inanimata: ergo videtur q̄ melius fuisset vt executio iustitie committeretur arbitrio iudicum q̄ quod lex aliqua ederetur. Respōdet Tho. vbi. s. q̄ secundum p̄m in .j. Retho. Melius est omnia ordinari lege quam dimitti arbitrio iudicum. Et hoc propter tria. Primo quia facilius est reperire paucos sapiētes qui sufficiant ad rectas leges condendas q̄ multos qui requirerentur ad recte iudicandum de singulis. Secundo quia illi qui leges ponūt multo tēpore cōsiderāt q̄d lege ferendū sit: sed iudicia de singularibus factis fiunt ex causis: als⁹ casib⁹ subito ortis facilius autem ex multis cōsideratis potest homo videre quid rectū sit q̄ ex vno solo facto. Tertio quia legislatores iudicant in vniuersali ⁊ de futuris: sed homines iudicijs p̄sidentes iudicant ad que afficiūtur odio vel amore aut cupiditate: ⁊ sic eor̄ depraua⁊ iudiciū. Quia igit̄ iustitia aiata iudicis nō in multis inuenit̄: ⁊ q̄ flexibilis est: ideo necessarium fuit in quibuscunq̄ est possibile lege determinare quid iudicandū sit et paucissima arbitrio hominum relinquere.

Ar. ꝓtra.

Triplex est leguz fructus.

Qualis d̄z eē lex.

§. III. De qualitate seu descriptione legis hūmane.

Jsi̊. lib. v. Ety mol. sic describit. Erit autem lex honesta: iusta: possibilis secundum naturam: ꝑm consuetudinem patrie: loco tempori q̄ conuenies: necessaria ⁊ vtilis: manifesta quoq̄ ne aliquid per obscuritatem in captione contineat: nullo priuato commodo: sed pro communi ciuium vtilitate cōscripta. di. iiij. erit. que quidē descriptio nō videtur bona. Nam Jsi̊. dist. j. c. cōsuetudo. ponēs qualitatē legis di. Lex erit oē q̄ rōne cōstituerit: dūtaxat q̄ religioni congruat: quod discipline cōueniat: quod saluti ꝓficiat. Aut ergo ista est diminuta descriptio que ponit tantū tres cōditiones legis aut illa superflua que ponit vndecim cōditiones legis. Sed respōdeo q̄ vtraq̄ bona est. ⁊ tamē ista scēa breuior cōtinēs que sunt necessaria legi: illa autē magis explicat cōditiones ipsius legis: que tamen omnes cōtinētur implicite seu reducuntur ad illas tres conditiones positas in secunda descriptione. Hoc autem sic declarat. b. Tho. j. q̄. q. xcv. art. iij. Uniuscuiusq̄ rei que est ꝓpter aliquē finē necesse est q̄ forma determinetur ꝑm proportionē ad finē: sicut forma sere talis debet esse qualis cōuenit sectioni: vt ptz in. ij. Phy si. Quelibet etiā res recta ⁊ mensurata oportet q̄ habeat formā proportionalē sue regule ⁊ mensure. Lex autem humana vtrūq̄ habet: q̄ est aliquid ordinatū ad finem: et est que dā regula ⁊ mensura recta ⁊ mensurata quadam regula superioꝛ: que quidem regula superior est duplex: scz lex diuina: ⁊ lex nature. Finis aūt humane legis est vtilitas hominū: sicut etiā dicit iurisperitus. Et ideo Jsi̊. in descriptione scēa legis tria posuit. s. q̄ religioni cōgruat: inquātū scilz est ꝓportionata legi nature: q̄ discipline cōueniat inquātū. s. est ꝓportionata rationi q̄ vtilitati ꝓficiat inquantū. s. est ꝓportionata vtilitati humane. Et ad ista tria oēs alie cōditiones que postea ponuntur reducuntur. Nā q̄ dicitur honesta refertur ad hoc q̄ congruat religioni: q̄d aūt subdit̄ iusta: possibilis ꝑm naturā ⁊ cōsuetudinē patrie: loco tempori q̄ cōueniēs: referr̄ ad hoc q̄ cōueniat discipline. Attenditur em̄ disciplina: primo quātū ad ordinē rōnis qui imponatur in eo q̄ d̄z iusta. Secd̄o quātū ad facultatē agentiū. Debet em̄ disciplina esse cōueniēs vnicuiq̄ ꝑm suā possibilitatē: et ideo dicit̄ possibilis. Obseruata etiā possibilitate nature: et ideo d̄z ꝑm naturā. Non em̄ eadem imponēda sunt pueris que imponūtur viris perfectis. Et ꝑm humanā consuetudinem: non em̄ pōt homo solus viuere in societate: alijs morem non gerens. Tertio modo quantum ad debitas circunstantias: ideo dicit. tempori locoq̄ cōueniēs. Quod autem subditur necessaria vtilis ⁊c. refertur ad hoc quod proficiat saluti: vt necessitas referatur ad remotionē mali: vtilitas vero ad consecutionē bonorum: manifestatio vero pertinet ad cauendum nocumentum quod posset ꝓuenire ex ipsa lege si esset obscura. Et vt dictum est lex ordinatur ad bonū cōe: ideo ⁊ hoc ponitur in hac descriptione dū d̄z nullo priuato commodo ⁊c. Et ex ista descriptione posset r̄sideri ad ea que obijcerentur in contrarium. Hec Tho. que refert Archi. super ca. erit autem. distic. iiij. Glo. autem dicti capituli sic exponit. Honesta debet esse lex: quia in iure non tam attendit̄ iustitia q̄ honestas. vt. xxxv. q. iij. porro. Addit Archid. hic in Rosario. Honestas dicitur quasi honoris statum conseruans. Unde honestum est quod sua vi trahit ⁊ dignitatem allicit: vt dicit Tullius. Et hec est virtus cōtraria turpitudini: ⁊ mater condecentie. Dicitur etiam honestas aliquando compositio ⁊ apparatus diuitiarum. ꝑm illud Eccli. xj. Paupertas ⁊ honestas Deo sunt. Justa. Aliter enim nō esset ius nisi esset iustū: vt dist. j. ius generale. Et Aug. dicit quod lex si nō est iusta: non est lex. Possibilis: quia si ex impossibilitate legis eā homo trāsgrederetur. q̄. s. seruare nō posset: trāsgressio ei nō imputaretur: vt. xv. q. j. non est. ⁊. xxiij. q. iij. Nabuchodonosor. Secunduz naturam. i. ꝑm naturalem rationem: q̄ si ꝓ̄ia esset rationi: nō esset lex. Uel ꝑm naturam. i. ꝑm conuenientiam personarum quibus dat̄: vel ꝑm naturam. s. negotiorū de quibus agitur. Scōm ꝓ̄suetudinē: q̄ si est ꝓ̄ cōsuetudinē inhabitantium per ꝓ̄iam consuetudinē derogatur. vt di. iiij. leges. Jtē q̄ ⁊ consuetudo legē interpretat̄. extra de verb. sig. abbate. Loco: q̄ in aliquibus locis aliqua statuunt̄ que alibi nō reciperentur. vt dist. xxxj. aliter. Ubi ostendit̄ lex cōtinentie imposita in sacris constitutis in ecclesia occidentali nō esse posita in eccl'ia orientali: quo scz ad vsum matrimonij ꝓ̄cti. Tempori conueniens. Omnia em̄ debent conuenire tpibus suis. vt. xxiij. q. iij. si ecclesia. Multa enim fuerūt statuta rigorosa tpibus antiquis q̄n̄ hoies deuotiores erant ⁊ fortiores: que modernis tpibus per alia iura vel ꝓ̄suetudines sunt immutata. Unde dicitur distin. xxxiij. fraternitatis. Defectus nostri temporis quibus nō solum merita: sed ⁊ corpora defecerunt districtionis illius nō patitur manere censuram. Necessaria nō nisi instante necessitate ius statui debet. vt. xxix. dis. regule. Sed intellige nō de necessitate absoluta: sed de necessitate congruentie: qua scilicet aliquid melius fit. Manifesta ne in captione: ne scilicet aliquis vitiose possit eam interpretari: vel ne alicui paretur laqueus per eam: cum scilicet nō clare loquitur. Hec Jo. Et mouet glo. questionem super. c. in istis. dist. ea. Quid cum papa vult condere canonem: ⁊ epi contradicunt dicentes. Jste canon nō cōuenit consuetudini regionis nostre. Cuius sententie potius stabit̄ pape vel oīm ep̄or̄. Uidetur q̄d pot⁹ ep̄or̄: q̄ orbis maior est vbe. di. xcij. legim⁹. Arg. q̄ sententia pape ꝓualet: vt. xxxv. q. ix. veniam. Nam ⁊ error principis ius facit. ff. de supel. leg. l. iij. Jo. Intelligendum tamen de tali errore qui non sit contra legem diuinam vel naturalem. Et dicit Arch. super dicto. c. erit. in prin. q̄ iste conditiones legis intelligende sunt de legib⁹ cōmunibus in quibus hec omnia consideranda sunt. Uel forte hec omnia intelliguntur negatiue: vt scilicet leges non ferantur cōtra honestatē vel iustitiā: ⁊ sic de alijs. Uel intelligitur q̄d hic d̄z collectiue: scz in condendis legibus. Hec sunt consideranda sed nō in qualibet earum. Jtem Archi. super. c. consuetudo. dis. j. exponēdo secundam descriptionez legis sup̄apositam: sic ait. Lex erit. i. ꝓ lege seruanda: et vigorem legis habebit: omne. i. aliquod de omni vel omne nō genere substantie: sed equivalentie dummodo ꝓ̄tineat q̄d sequitur. Q̄d ratione scilicet non scriptura tm̄. Quod religioni: hoc ideo dicit: q̄ satis dictaret ratio humana q̄d quis posset pecuniam funebrem exercere: sed quia hoc cōtrariū est discipline ⁊ saluti: ideo nō est ius: nec loco iuris potest habert. Et est argu. contra leges permittētes vsuras: scz q̄d nō sunt leges. Jtem satis dictaret humana ratio posse vti vel vesci azymis Judeorum vel idolothytis: sed quia hoc est cōtrarium religioni: ideo nō potest de iure fieri. xxviij. q. j. omnes. xxxij. q. iij. sicut latius. Q̄d videtur intelligendū quādo hoc fieret: vt quia in lege veteri mandatum quo ad primum: vel in veneratione idoli: quo ad scōm exēplum: vel itavt scandalū sequeret quo ad vtrūq̄. Jtē satis psuaderet ratio humana q̄ quis posset vti sua vroze in sacro ordine: vel q̄d posset ꝓ̄here cum commatre vel affini. Sed q̄ ꝓ̄ium est discipline ⁊ religioni nō potest fieri de iure. ⁊ diffinit Hug. de sctō Victo. sic disciplinā. Disciplina ē bona ⁊ honesta cōuersatio: cui parū est nō malū facere: sz ēt studet in his q̄ bene agit irreprehēsibilis apparere. Scōm autē Aug. ⁊ Papiā:

Tria ratione legis humane.

Canōes quo cōdendi.

Discipline diffinitio.

z Papiam: disciplina dicitur quaruncunqz rerum scientia. Deriuatur autem a discendo.

§. III. De lege humana qō deriuaf.

Lex hūana deriuaf a rōne naturali

uaf a rōne naturali: z phibet vitia sed nō oia. Imperat act⁹ virtutū: sed nō oēs. Et p declaratiōe primi dicit. b. Tho. j. ij. q. xcv. ar. ij. q lex inquātū hz de iustitia intantū hz de virtute legis. In rebus aūt hūanis ōz aliqd esse iustū ex eo q est rectū fm regulā rōnis. Rōnis aūt pria regula est lex nature: vt. s. dictū est. Ois igif lex humanitus posita intantū hz de legis rōne inquantū a lege nature deriuaf: nō tñ deriuaf lex humana a lege naturali: vt cōclusiones ex principijs demōstratiue, pducūtur. Hoc enim modo deriuanf precepta decalogi a lege nature: sicut ex hoc q dicit lex naturalis nemini in facienda iniuria, sequif de necessitate nō esse occidendū: adulterandū: furandum: z hmōi. z quasi etiā isto mō ius gentiū deriuaf a lege nature: sed deriuaf lex humana a naturali: sicut determinatiōes particulares quorūdaz gñaliū: sicut etiaz forme cōes in artibus determinanf ad aliqd speciale: sicut artifex formā cōmunē domus: necesse est q determinet ad hāc vel illā figurā domus. Dictat lex naturalis malefactorē puniri: sed ponit lex humana modū determinatum punitionis: z sic de alijs. Uñ z Tullius dicit in sua rheto. q res a natura pfectas z a cōsuetudine approbatas legū metus z religio sanxit. Dicit aūt iurisperitus. ff. de leg. z senatusco. q nō omnia que lege statuta sunt potest ratio assignari: nō q leges omnes nō procedant a ratione si iuste sunt: sed q minus esset difficile z prolixum. Sed vt dicit phūs. v. Ethic. In talibus oportet attendere expertorū vel seniorum vel prudentium in demonstrabilib⁹ enuntiationibus z opinionibus nō minus qz demōstrationib⁹. Quantum ad scōm sciendum q lex ponitur in cōi. Ratio huius est fm. b. Tho. j. ij. q. xcvj. arg. j. qz vnumquodqz qō est propter finem: necesse est q sit fini proportionatum. Finis autez legis est bonū cōe: sic enim dicit Isiō. s. in descriptione legis: scilicet qō lex nullo priuato cōmodo: sed pro cōi vtilitate ciuium debet esse conscripta. dis. iiij. erit. Uñ oportet leges humanas esse proportionatas ad bonū cōe: bonū aūt cōe cōstat ex multis: z ideo opz q lex ad multa respiciat fm personas: et fm tēpora: z fm negotia. Cōstituitur enim communitas z ciuitas ex multis personis z eius bonum per multiplices actiones procuratur: nec ad hoc solum q modico tpe duret: sed q omni tempore perseueret per ciuium successionē: vt Aug. dicit in. ij. de ciui. dei. Notandum tñ qō phūs in. v. Ethic. ponit tres partes iustitie localis qō est ius positiuum. Sunt eīm quedam que simpliciter in cōi ponuntur: z he sunt leges cōes. Et quantum ad hoc dicit q legale est quod ex principio quidem nihil differt vt sic sit vel aliter. Quādo autem ponif: differt: puta q captiui statuto pretio redimanf. Que dā vero sunt quantū ad aliquid cōia: z quantum ad aliquid particularia: quasi leges priuatorū: qz respiciunt singulares psonas: sed potestas earum extenditur ad multa negotia. Et quantum ad hoc dicit: quecunqz in singularibus lege ponuntur. Dicunf etiam quedā legalia nō qz sint leges: sed propter applicationem z legum cōmunium ad particularia facta aliqua: sicut sunt sententie que p iure habenf. z quantum ad hoc dicit phūs z sentētialia. Quātū ad tertiū scilicet qō lex humana prohibet vitia: sed non omnia. Declarat. b. Tho. j. ij. q. xcvj. ar. ij. sic. Cum lex sit quedaz mensura humanorum actuum: z diuersa diuersis mensurentur fm conuenientiam eorūz: oportet q leges imponantur hoibus fm eorū cōditionem: qz lex fm Isiō. debet esse possibilis z scōm patrie consuetudinem. Potestas autem operandi seu facultas exterioz habitu z dispōne procedit. Nō eīm idem est possibile nō habenti habitū virtutis z virtuoso: sicut nō est idem possibile puero z viro perfecto: z propter hoc nō ponitur ea dē lex pueris que z adultis. Multa eīm permittuntur pueris que in adultis ponuntur in lege vel vituperantur. Et similiter multa sunt permittenda hoibus nō perfectis virtute: que nō essent toleranda in hoibus virtuosis. Lex aūt humana imponif multitudini hominū in qua maior pars est hoīm impfectorū virtute. Et ideo lex humana nō phibenf oia vitia a quibus virtuosi abstinēt: sed solū grauiora: a quibus possibile est maiorē partē multitudinis abstinere: z pcipue q sunt in nocumentū aliorū siue quorū phibitione societas humana cōseruari nō posset: sicut phibet homicidia: furta: adulteria: z hmōi. Uñ z signāter Isiō. dicit dis. iiij. facte sunt aūt leges vt earū metu humana coerceaf audacia. Audacia eīm ptinere videf ad inuasionē aliorū. Uñ ptinet precipue ad illa pcta q inferf iniuria primis: que vtiqz lege phibenf. Et quāuis intentio legislatoris sit homines per eam facere virtuosos: nō tamē hoc intendit subito facere: sz gradatim: z tō nō statim multitudini impfectorū iponit ea que sunt virtuosorū: vt scz ab oībus malis se abstinēt: alioquin impfecti hmōi pcepta ferre nō valentes in deteriora mala prorūperēt. Uñ dñs dicit Math. ix. Neqz vinū nouū. i. precepta pfecte vite mittif in tres veteres. id est i hoies pfectos: alioqn rumpuntur vtres: z vinū effundif i. precepta cōtemnunf: z hoies impfecti p contemptu ad peiora dilabunf. Quantū ad quartū. s. q lex nō pcipit oēs actus virtutū. sicut declarat. b. Tho. vbi. s. ar. iij. Species ꝟtutū distinguūtur fm obiecta. Oia aūt obiecta ꝟtutū referri possunt vel ad bonū priuatuz alicuius pſone: vel ad bonū cōe multitudinis: sicut ea q sunt fortitudinis pōt homo exequi. vel ppter cōseruationez ciuitatis: vel ad cōseruandū ius amici sui: et simile de alijs. Lex aūt deducif ad bonū cōe: z ideo nulla virtus est de cuius actib⁹ lex precipere nō possit: nō tñ de oībus actibus oīm virtutū lex pcipit humana: sed solū de illis qui sunt ordinabiles ad bonū cōe imediate vel mediate: sicut cū aliqua ordinanf a legislatore ptinētia ad bonā disciplinā qua ciues informanf vt bonū cōe iustitie z pacis ꝓseruēt. Sicut ergo lex humana nō phibet fm obligationē pcepti oēs act⁹ vitiosos: ita etiā nō pcipit oēs act⁹ virtuosos. Sz sicut phibet lex aliquos actus singulorū vitiorū: ita z pcepit aliquos act⁹ singularū virtutū. Notādū etiā q cū act⁹ virtutis dicaf dupl'r. Uno mō materialiter. i. facere actus fortitudinis iustitie z hmōi: etsi nō ex habitu: z sic lex precipit aliquos actus virtutū. Alio modo formaliter. i. opari eo modo quo virtuosus operaf. z talis actus procedit ad habitū virtutis: nec cadit sub precepto legis.

Species virtutū distinguuntur.

Act⁹ virtutis duplex.

§. V. Qō omnes subijciantur legi humane.

hoc sic declarat. b. Tho. j. ij. q. xcvj. art. v. Lex de sui ratiōe hz duo: scz q est regula humanorum actuū. scō q hz vim coactiuā. Dupliciter ergo pōt aliqs esse legi subiect⁹. Uno mō sicut regulatū regule: z hoc modo oēs qui subduntur potestati subijciunf legi quā fecit potestas. Qō autē aliquis nō subijciaf ptāti pōt cōtingere dupliciter. Uno modo: q est simpl'r absolutus ab ei⁹ subiectione. Unde illi qui sunt de vna ciuitate vel regno nō subdunf legib⁹ principis alterius ciuitatis vel regni sicut nec dñs eius. Alio mō fm q regitur alia lege superioꝛi: puta si aliqs sit subiectus pconsuli: regulari dz eius mādatis: non in his que dispensanf ab imperatore: quantū eīm ad illa nō astrigif quis mādato inferioris cū superioꝛi mādato dirigaf. Et fm hoc cōtingit q aliquis simpl'r subiectus legi fm aliqua legi nō astrīgaf fm q regif aliqua lege superioꝛi. Et ad hoc facit qō dicit Aug. Sicut in ptāibus hūane societatis maior ptās minori ad obediendū recte ꝓponif: ita de⁹ oībus. dis. viij. q ꝟ mores. Alio mō ōz aliqs subijci legi sicut coactū cogēti: z hoc mō hoies virtuosi nō subijciunf legi: sz solū mali. Qō eīm est coactū z violentū est ꝟtū volūtati: volūtas aūt bonorū cōsonat legi a qua volūtas malorū discordat. Et fm hoc boni nō sunt sub lege: sed tantū mali. Et sic intelligif illud apli. j. ad Tim. j. Lex iusto nō est posita: sz iniustis z nō subditis ipijs ꝛc. q. s. nō sunt iusti subditi legi p modū coactiōis: qz voluntarie obediunt. Nec ob. qō ōz. xix. q. ij. due sunt leges. scz q qui lege priuata. i. spūss. dicitur nulla rō exigit vt constringaf lege publica. i. humana. Nā lex spiritussancti est sup oi lege humanitus posita: z ideo viri spirituales scōm hoc q ducuntur lege spūssancti nō subdūtur legi humane quātuz ad ea q sunt ꝟia ductioni spūssancti: sed tñ hoc ipsum est de ductu spiritussancti quod viri spirituales subijciantur legibus humanis fm illud. j. Pet. ij. Subiecti estote omni humane creature propter deum. Hinc z Amb. Magnum quidem est z speciale documentum quo christiani viri potestatibus sublimioꝛibus docentur debere esse subiecti ne quis constitutionem terreni regis putet esse soluendam. Si enim censuz filius dei soluit: quis tu tantus es qui non putas esse soluendum? Et apostolus ait. Omnis anima ptātibus sublimioꝛib⁹ subdita sit. xj. q. j. magnū. Quod autem dicit iurisperitus. ff. de legi. z senatusco. qō princeps solutus est legibus suis: non vult dicere qō nō debeat eas seruare: sed q nō est subditus quantum ad vim coactiuam: nullus enim cogitur a seipso. Non enim habet lex vim coactiuā: nisi ex principis ptāte: z sic ōz princeps solutus lege: qz si transgredi tur nullus in eo potest ferre sniam condemnationis. Uñ Hier. super illud. Tibi soli peccaui. Rex enim erat: et alium non timebat. de pe. dis. iij. totā. scz qui posset eum punire de adulterio. z ideo dixit. Tibi soli peccaui. q. d. Tu solus habes me punire.

Lex iusto posita nō est.

Matt. viij. Ro. xiij.

Princeps solutꝰ est legibus suis.

Sed inquātum lex habet vim directiuā: princeps est subditus legi sue propria. s. voluntate: z debet seruare. vñ extra de cōsti. cū oēs vz. Cō quisq; iuris in alterū statuit ipse eodē vti dz. Et sapientis dicit auctoritas. Potere legē quā tuipse tuleris. Et Ysi. do. etiā dicit. Justū est principē obtēperare legib⁹ suis: tūc em̄ estimet sua iura ab alijs seruanda: qñ ipse illis primus reuerentiam prebet. dist. ix. iustū. Et dñs Jesus improperat eis qui imponūt alijs onera grauia z importabilia: z digito suo nolunt ea mouere. Mat. xxiij. Ñ quātū ad dei iudiciū princeps nō est solutus legib⁹ quātum ad vim directiuā ei⁹: sed debet volūtarius nō coactus seruare. Est etiā princeps supra legē inquātū cū expediens fuerit pōt eā mutare: z in ea pro loco z tpe dispensare.

Cato.

§. VI. Quomodo vel quando liceat subditis legi preter verba legis agere.

Preter verba legis agere subditis qñ liceat.

Ad declarationem huius dicit bea. Tho. j. ij. q. xcvj. ar. vj. Omnis lex ordinatur ad bonū cōmune: vt dictū est: z intantū habet vim z rationē legis. Scōm vero q̄ ad hoc deficit non habet virtutē obligandi. Ñ et iurisperitus de legi. z senatuscon. dicit q̄ nulla iuris ratio aut equitas benignitatis patitur: vt que salubriter p vtilitate hominū introducūtur: ea nos duriori interpretatione cōtra ipsor. commodū producamus ad seueritatē. Cōtingit autē q̄ aliquid

Eodē ti.

obseruari cōi saluti est vtile vt in pluribus: q̄ tū in aliquib⁹ casibus est nocumentū maximū. Quia igitur legislator nō potest oēs casus singulares intueri: proponit legem scm ea que vt in pluribus accidūt ferēs intentionē suā ad cōem vtilitatē. Unde si emergat casus in quo talis obseruatio legis sit damnosa non salutifera: talis lex non est seruanda. Sicut si in ciuitate obsessa statuatur lex q̄ portestent clause: hoc est vtile communi saluti: vt in pluribus. Si autem cōtingat casus q̄ hostes insequantur aliquos ciues per quos ciuitas cōseruatur damnosissimū esset ciuitati si porte eis non aperirētur. Et ideo in tali casu essent eis porte aperiende contra verba legis: vt seruaretur vtilitas cōis quam intēdit legislator. Sz tñ hoc est cōsiderādū q̄ si obseruatio legis scm verba non habet subitū periculū cui oporteat statim occurri nō pertinet ad quēlibet vt interpretetur quid sit vtile: sed hoc solū pertinet ad principes qui ppter huiusmodi casus habēt auctoritatē dispensandi in legibus. Si vero sit subitū periculū nō patiēs tantam morā vt ad superiorē possit recursus haberi ipsa necessitas dispensationē habet annexam: q̄ necessitas non subditur legi. Hec Tho. Et tunc habet locū q̄d ait Gratia. j. q. j. remissionem § sed notandū. Necessitas nō habet legem sed ipsa sibi facit legem. Nec obstat q̄d ait August⁹ in lib. de vera religione. In his tēporalibus legibus q̄uis hoies iudicent de ipsis cum eas instituunt: tamē cū fuerint institute z cōfirmate non licebit de ipsis iudicare: sed secūdum ipsas. di. iij. in istis. Videtur enim quod si quis preter mittat verba legis dicens se intentionem legis seruare q̄ iudicet talis de lege. Ad q̄d r̄ndet Thom. q̄ ille qui in casu necessitatis agit preter verba legis nō iudicatur de lege: sed de casu singulari in quo vide verba legis non esse seruanda. Unde dr extra de rescrip. causam. verba in rescriptis vel legibus posita debemus conformare equitati: etiā si verba non paterentur. Itē si arguatur: q̄ eius est interpretari legem cuius est cōdere: vt dicit Gratia. xj. q. j. sicut em̄ § ex his oīb⁹. Sed subditor⁹ legi nō est condere legem: nec ergo eorū est interpretari intentionem legislatoris: sed scm verba agere. Ñ. Tho. q̄ ille qui sequitur intentionē legislatoris non interpretatur legē simpliciter: sed in casu in quo manifestū est p euidētiā nocumēti legislatorē aliud intendisse: si em̄ dubiū sit debet vel scm verba legis agere vel superiores cōsulere. Ñ Greg. dicit q̄ humane aures talia verba nra iudicāt qualia foris sonant Et paulo post. Uerba debent deseruire intentioni: non intentio verbis. xxij. q. v. humane. vt dicit glo. ar. q̄ potius est considerāda mens alicuius in loquēdo q̄s verba. Ñ z extra de verb. sig. dicit Hilarius. Intelligētia dictorum ex causis est assumenda dicendi: q̄ nō sermoni res: sed rei est sermo subiectus. Sed hoc est verū dicit glo. cū constat de intellectu legis: als in dubijs nō est a verbis recedendum. ff. de leg. l. iij. non aliter: z sic cōcordat glo. cum Tho. Item q̄uis sapientes nouerint intentionē suā verbis explicare: et conditores legum fuerint sapientes: tamen nullius sapiētia tāta est vt possit oēs casus excogitare: z ideo nō potest sufficienter per verba sua in lege exprimere ea que cōuenit ad finē intentū. Et si posset legislator oēs casus considerare non oporteret q̄ oēs exprimeret propter confusionē vitandam: sed legē ferre debet scm ea que euenūt vt in plnribus. Tho.

Obijcit.

Rsponsio.

§. VII. De interpretatione legis

Legis interpretatio quadrupler.

nota quod gloss. super § ex his omnibus. xj. q. j. ponit quadruplicem interpretationē legis. Nā quedam interpretatio est probabilis: sed nō est necessaria: vt magistri z doctores interpretantur leges. C. de profes. qui in vrbe Cōstantinopolitana. l. vnica. Quedā est necessaria sed nō ḡnalis: vt iudicis. ff. de leg. l. nā vt ait. sed non potest interpretari sententiam suam: nisi sit preses ꝓuincie. ff. de appel. l. ab executore. Quādoq; etiā legatus interpretatur scriptū pape. extra de sequest. ad hoc. Quedaz interpretatio est probabilis: necessaria z generalis: sed nō in scriptis redigenda: vt cōsuetudinis. ff. de legi. l. si de interpretatione. z extra de verb. sig. abbate. Quedā est ꝓbabilis necessaria z in scriptis redigenda: vt principis. C. de legi. l. j. Addit Arch. ad glos. Dicūt quidā z forte nō male: q̄ non licet inferioribus iudicibus interpretari inter ipsos scriptū z equitatē: imo hoc solis pncipibus licet. C. de legi. z cōsti. l. vlti. Sciendum tñ q̄ in causis quas cor̄ā se habēt inferiores iudices bene possunt quantū ad ius litigatoribus pꝛtinet: super iuribus z interrogationibus inter ius z equitatem interpretari: ita no. Inno. extra de appel. cum specialis. Sed q̄d si super arbitrio prolato oritur dubitatio: nunquid arbiter potest interpretari? dic quod arbiter nō potest interpretari seu declarare seu determinare post sententiam ab eo latā scm ea que notantur extra de arbi. cum olim.

Questio.

§. VIII. De mutatione legum si

mutari lex humana possit z q̄ñ. Et de hoc dicit Aug. in primo de libero arbitrio. Lex talis quāuis iusta sit: mutari tñ p tpa iuste pōt. Pro cuius declaratiōe dicit. b. Tho. j. ij. q. xcvij. ar. j. Lex humana est quoddaz dictū rōnis quo dirigunt actus humani. Et scm hoc duplex pōt esse cā q̄ lex humana iuste mutet: vna quidē ex parte rōnis: alia vo ex parte hoim quorū actus lege regulantur. Et ex parte quidē rōnis: q̄ hūane rōni naturale esse videt vt gradatim ab imperfecto ad pfectū veniat. Ñ videmus in scientijs speculatiuis q̄d primo philosophati sunt q̄dā impfecta tradiderūt: q̄ postmodū p posteriores magis sunt pfecta: ita etiam est in operabilibus. Nā primi qui intenderūt inuenire aliq̄d vtile cōitati hoīn nō valētes oia ex seipsis cōsiderare: instituerunt quedā impfecta in multis deficientia: que posteriores mutauerūt instituētes aliqua q̄ in paucioribus deficere possent a cōi vtilitate. Ex pte vo hoim quorū actus lege regulant: lex recte mutari pōt p mutationē cōditionis hominū: quibus scm diuersas eorum conditiones diuersa expediunt. Sicut Augu. ponit exēplum in primo lib. de libero arbi. q̄d si populus sit moderatus z grauis: cōisq; vtilitatis diligentissimus custos: recte lex fertur qua sibi liceat magistratus creare per quos respublica administretur. Porro si paulatim populus deprauatus habeat venale suffragium z regimen flagitiosis sceleratisq; committatur: recte adimit ptās tali pplo dādi honoris: z ad paucorū bonoruz redit arbitrium. Et q̄uis lex humana deriuet a lege naturali q̄ est immutabilis: nō tñ sequit q̄ ipsa lex humana etiā sit immutabilis. Et r̄ō huius est: q̄ lex naturalis est quedaz participatio legis eterne: vt dictum est. s. Ideo immobilis pseuerat q̄d hz ex immobilitate z diuine rationis instituētis naturā: sz rō humana mutabilis est z impfecta z ideo lex humana ab ea ꝓcedens est mutabilis. Itē q̄ lex naturalis cōtinet quedā vltia precepta que semp manēt: lex aūt ab hoie posita q̄dā ꝑcepta particularia scm diuersos casus qui emergūt. Itē sicut iura ciuilia siue cōia siue municipalia mutata sunt diuersis tpib⁹: ita z iura canonica: q̄ ostēdit Gratian⁹ p exēplū circa electionē pōtificū. Dicit em̄ dist. xxiij § post. c. vota. Principibus z imperatoribus electiones sum mozū pontificū atq; aliozū eporz: vt Grego. z Amb. referendas vsus z cōstitutio tradidit: pro schismaticorum z hereticorū dissentionibus: quibus ecclesia dei nonnunq̄ cōcussa periclitabat cōtra quos legibus fidelissimorum imperatorum frequenter ecclesia munita legitur. Repꝛesentabatur ergo electio clericorum pncipib⁹ z eorū auctoritate roborata: nullus hereticorū vel schismaticorū auderet cōtrarie ꝛc. z in seq. c§. verū. subdit. Uerum q̄ imperatores aliq̄n modū suū ignorantes nō in numero consentientiū sed primi distribuentium immo exterminantium esse voluerunt: frequenter etiā in hereticorū pfidiā prolapsi: catholice matris ecclie vnitatem impugnare conati sunt: ideo sanctorum patrū instituta ꝑ eos prodierunt vt se electioni non ingererent. Et quisquis eorum suffragio ecclesiam obtineret: anathematis vinculo innodaretur: sicut etiā scriptura diuina dicit q̄ postq̄

Lex hūana mutari pōt dupliciter

Precepta legis naturalis

Ezechias

iiij. Reg. xviij. ij. Para. xxix.

Ezechias dissipauit excelsa vbi scz idola colebantur ⁊ contriuit statuas:⁊ succidit lucos:cōfregit etiā serpentē eneum quem fecerat Moyses:qz illū serpentem deus fieri iusserat: ne serpētina morte populus interiret. Ille aūt pp̄s ideo venerari ⁊colere ceperat:idcirco destruxit iste:qđ deo iubente fecerat ille. Ac p hoc magna auctoritas ista est in ecclesia habēda:vt si nōnulli ex p̄decessoribus ⁊ maioribus fecerūt aliqua statuta:scz que p illo tpe fuerunt sine culpa:⁊ postea vertunt in errorē ⁊ supstitionē sine aliqua tarditate:⁊ cū magnā autoritate destruēda sunt. Hec Gratianus. Et dicit ibi gl.ar.q̄ successores debēt mutare facta instituta anteceſſorū etiā bona si viderint esse pernitiosa exemplo.xij.q.j.videntes.xxxv.q.j.c.j.⁊.xcvj.dis.bene.in fi.extra de deci.suggestum.

§.IX. De mutatione legū quod

fieri nō dz sine causa multū vtili vel necessaria. Unde Nico. papa.di.xij.c.v. Ridiculū est ⁊ satis abominabile de decus:vt traditiones quas antiquitus a p̄tribus accepim⁹ infringi patiamur. Pro cuius declaratiōe dicit bea. Tho. q̄ lex hūana intātū recte mutat inquātū p eius mutationē p̄uidet bono cōi. Habet autē ipsa legis mutatio quantū in se est quoddā detrimentū cōis salutis:q̄ ad obseruantiā legū plurimū valet cōsuetudo:intantuz q̄ ea que p̄ cōem cōsuetudinē fiūt:etiā si sint leuiora grauiora videant. Unde qñ mutat lex:vis cōstitutiua legū diminuit inquātū tollit cōsuetudo. Et iō nūq̄z dz lex mutari:nisi ex alia parte tātū recōpenset cōi saluti:quātū ex ista pte derogat. Qđ qđē cōtingit ex hoc q̄ aliqua maxia ⁊euidētissima vtilitas ex nouo statuto ꝓuenit vel ex eo q̄ est maxia necessitas eo q̄ lex constituta aut grauamē aut iniqtatē cōtinet:aut ei⁹ obseruatio est plurimū nociua. Unde dz a iurisperito.ff.de cōsti.p̄in.l.ij.q̄ in rebus nouis cōstituēdis euidēs dz esse vtilitas:vt recedat ab eo iure qđ diu equū visum est. Et cū leges habeāt maximā virtutē ex consuetudine:vt ait p̄s in.ij.poll.ideo nō sunt de facili mutande.

Leges mutari nō debēt sine causa ⁊c.rō ponitur.

§.X. De iure gentium. Hocius

quid sit seu quale declarat Isi⁹.dis.j.in decre.c.ius gentiuz. per exēpla. Dicit esn. Jus gentiū est sedis occupatio.glo. vacantiū: que scz occupanti concedunt.insti.de re.diuis§fere. Alioquin si ꝓpria autoritate caperet rē suā cadit a iure suo:vt.ff.qđ metus cau.extat.⁊ hoc nisi forte alio mō nō posset habere per iudicem: vt.xxiij.q.ij.c.j.⁊.ij. Hoc etiam tenet Tho.ita tñ q̄ nō inde sequatur scandalū vel grauamē aliis:vel sedium occupatio.s.hostiliū: qđ videt intelligēdū qñ iustū est p̄eliū occupantiū. Edificatio. s.ad habitandū.munitio.s.ꝯ hostes.seruitutes. Seruitus dz esse de iure gentiū:nō q̄ primo eā inuenerit cū Noe maledictionez seruitutis intulerit Chananeā filio Chā ꝓpter irrisionē i eo factā ab ipso Cham cū ex ebrietate vidit eū nudatū iacere in pudendis:sed q̄ ius gētiū eā approbauit. Cū ergo bellū est iustū: captus efficit seruus capientis qui dz iustū bellū. Unde seruus dz a seruādo:q̄ scz captus seruabat in vita ne occideret:scz ad seruiēdū seruabat:⁊ peccat qui sic capt⁹.s.in bello iusto recedit a dño suo. Sed si bellū est in iustū licitū est fugere si pōt. Bella.s.iusta. Captiuitates:vt.s.qui captum seruent ad vitā. Postliminiū est ius quo restituit aliquis res quā ꝓpter captiuitatem amiserat: vt xvj.q.iij.prima. Nisi sint arma:que non restituunt:q̄ ea turpiter amisit:vt.ff.eo.l.ij.vel vestes fm Lau.indutie:id est treuge. Hugo. Circa eas aūt determinat p ius canonicū:vt extra de treu.⁊ pace.p totū. Legatorū nō violandorū.glo. Si q̄s legatū amicorū vel hostiū ipedit fm canones excōicat.dis.xciij.si q̄s. Scōm leges hostibus tradit:vt sit seruus illorū:vt.ff.de leg.l.vlti. Connubia.s.inter hoies eiusdē ritus fidei.vt.xxviij.q.j. caue. Cōcludit Isi⁹. Hoc ius gentiū appellat:q̄ eo fere oēs gentes vtunt. Et dicit hic Archi.q̄ ex hoc iure gentium fere omnes cōtract⁹ introducti sunt.s.emptionis:venditionis:pmutationis:⁊ hmōi. Licet aūt ius gentium obligationes induxerit: nō tñ noīa neq̄ actiones:imo a iure ciuili postea inducto processerunt. insti. de actio§iste quoq̄.

Señ.ix.

Postliminiū q̄d sit.

§.XI. Lex canonica est lex eccle;

sie:⁊ dz canon largo tñ vocabulo:qđ aūt sit canō dicit Isi⁹.lib.v. Etyñ. Canon grece latine regula nūcupat Regula autē dicta est eo q̄ recte ducit:nec aliqñ alio⁹sum trahit. Alij dixerūt regulā dictā vel q̄ regat:vl̄q normā bñviuēdi p̄rebeat:vel q̄ distortū p̄auūq̄ corrigat.di.iij.c.j. Et dicit ibi gl.summaria q̄ cōstitutio ecclesiastica appellatur varijs noibus. Aliqñ dicit canon: qñq̄ decretū:qñq̄ decretalis epla. Canō dr qđ statuit in generali cōcilio. Decretū qđ statuit papa de ꝯcilio cardinaliū suoꝝ ad nullius cōsultationē. Decretalis dr epla quā statuit papa vel ex se vel ex cōcilio cardinaliū. Itē inuenimus alias canonice cōstitutiones appellatiōes:vt dogma:mādatū:interdictum:⁊ sanctio. Dogma est in doctrina cōsistēs fidei christiane. Mādatū in doctrina de moribꝰ. Interdictū i quo nulla pena adijcit. Sanctio vbi pena adijcit. Tñ vnū qñq̄ ponit p alio.xxv.q.ij. si q̄s. Glo. super illud. nec aliqñ alio⁹sum trahit.ꝯ.ff.de regu.iur.l.j. Regula est q̄ rē breuiter enarrat:nō vt ex ea ius fiat: ergo aliqñ alio⁹sum trahit. Videō si illud appellatur regula in quo aliqđ generaliter statuitur sine suis exceptiōibus:sic trahit aliqñ alio⁹sum ⁊ fm hoc intelligitur regula inducta. Si aūt sumat regula fm qđ includit suas exceptiōes:sic nunq̄z fallit. Et notanduz qđ ait Greg. dist.xxix.c.ij. Regule sanctorū patrū p tpe loco ⁊ persona ⁊ negotio instante necessitate tradite sunt. ⁊ dis.ea.c.j. Isi⁹ dicit. Sciendū est q̄ pleraq̄ capitula ex cā:ex p̄sona:ex loco:ex tpe cōsideranda sunt:quorū modi qz medullitus nō indagant: in errorꝫ labyrinthū nonnulli intricando impinguntur: cū ante iudicant q̄z intelligant:ante inculpant q̄z iterando lecta pquirāt. De regulis iuris ponetur inferius.

De cōstitutiōe ecclesiastica q̄ vacrijs noib⁹ appellat.

§.XII. De preceptis ecclesie que

obligant ad mortale. Et aliqua quidē vniuersalia sunt que extēduntur ad omnes fideles:aliqua ad certos status personaruz. Et vniuersalium primum quidem est de celebratione festorū de quibus agitur ⁊ determinatur.de conse.dist.iij.pronuntianduz. Nā quamuis vacare deo ⁊ per ꝓīs cessare ab operibus exterioribus:p̄o aliquo tpe sit de iure diuino ⁊ naturali: tamen determinatio tpis in quo hoc fiat vel determinatio dierum est de iure positiuo ⁊ p̄cepto eccl̄ie. Declaratio circa istud p̄ceptum habetur in.ij.parte.tit.ix.scz de acidia.c.vij. scilicet de omissione festorum. Scōm p̄ceptū est de obseruantia ieiuniorum dieb⁹ determinatis per ecclesiam:vt per totam.xl.de conse.dis. v.quadragesima. Et in quatuor tpibus anni ⁊ certis vigilijs.di. lxxvj. per to. Tertium est de abstinentia abesu carnium omni sexta feria anni.de conse.di.iij.de esu.nisi cum natale domini venerit in tali die.extra de obser. ieiu.c.fi. Die autē sabbati in Italia ⁊ vbi est talis consuetudo etiam est in p̄cepto. Est etiam abstinere ab ouis ⁊ caseo in tempore quadragesime:non solum ieiunantibus:sed etiā habentibus iustā causam non ieiunandi: nisi excusaret infirmitas.dist.iij.deniq̄z. Quartum p̄ceptum ecclesie est de auditione misse diebus dñicis ⁊ festiuis.de conse.di.j.missas. ⁊ extra de paro.vt dominicis. Declaratio autem huius p̄cepti habetur in.ij parte.ti.de acidia.c.xx.s.de omissione diuinorum. Quintum p̄ceptum est de annuali confessione.i.qđ semel saltē in anno quilibet postq̄z venerit ad annos discretionis confiteat peccata sua proprio sacerdoti.extra de pe.⁊ remiſ.omnis vtriusq̄z. Declarationez huius ⁊ quis dicatur proprius sacerdos habes in ti.de acidia.ij.parte.c.de omissione confessionis.⁊in.iij.parte. ti.xvij.scz de confessoribus:⁊ de materia confessionis. in tit.xiij. de clericis ⁊c.⁊ perfectius ti.sequē.s.de septez sacramentis.c.de sacra.pe. Sextum p̄ceptum est de annuali communione sumēda in die pascatis:postq̄z venerit q̄s ad annos discretionis. extra de pe.⁊ re.omnis. Quis autem sit annus discretionis ⁊ de die pascatis declaratur ti.de acidia ⁊ de omissione cōmunionis in.ij.parte. Additur et huic aliud p̄ceptum ecclesie erga sumētes eucharistiam:scz qđ ieiuno stomacho sumāt:nisi sint grauiter infirmi.de conse.dist.ij.liquido. Et declarationem huius habes in.iij.parte.titu.de cleri.et titu.sequen.c.de sacramento eucharistie. Septimum est de solutione decimaruz.quo scilicet ad quotam.i.decimam partem fructuū vel lucrorum fm Tho. extra de deci.a nobis. Et p̄cipue vbi est consuetudo dandi totū vel partem:quantum ad illam partē esset in p̄cepto. Quomodo autem excusantur non dantes vbi non est cōsuetudo vel nō excusentur.vide declarationem in.ij.parte.tit.iiij.scilicet de inani gloria.c.iij.de inobedientia quo ad solutionem decimarum. Octauum est abstinere ab omni actu:p̄hibetur sub pena excōmunicationis:⁊ per maxime late sententie. Nā ꝓuz faciēdo est peccatū mortale:siue sit sniā lata a iure vl̄ siue synodali:siue ab homine:etiā si illud de se non esset pctū:puta ingredi monasterium monialium nō mala intentione:sed ad videndum locum: de se nullum est pctū. Sed si est lata sententia excōmunicatiōis cōtra ingredientes extra casum necessitatis ingrediens peccat mortal̄r. Et hoc nisi excuset eum ignorantia iuris illius et ha-

Anno⁹ discretiōis quis.

beat in ista causam ignorātie: et nisi sua iniuste ferretur ab hoie. Nā etsi liget talis sua: non tñ conscientia in cōspectu dei: nisi cō tēneret. xj. q. iij. etsi dānatis. De hac materia habes in. iij. parte titu. de excō. Nonū est de vitatione excōicatorū. xj. q. iij. cum excōicato. z seq. et hoc in diuinis officijs. Nā participare cū hmōi excōicatis maiori in diuinis sciēter ē mortale ſm Tho. z alios. et etiam participando in alijs: vt loquela: mensa: z huiusmodi: quando scz hoc fieret in contemptū eccle: vel post ꝓhibitionē prelatorū specialiter super hoc factam ſm Tho. z alios. No. ffi hodie q̄ per decretū. Cōstātien. hoc fuit modificatū. s. q̄ nō tenentur fideles excōmunicatos vitare etiā in diuinis: nisi postq̄ fuerint publice denuntiati vel ꝓpter publicā manuū iniectionē in personam ecclesiasticam: vide de hoc in. iij. parte ti. de excōi. Decimū est q̄ non audiantur misse z diuina officia clericoꝝ publice in fornicatione iacentiū seu cōcubinatorū. xxxij. di. preter hoc. Hoc tamen varie intelligitur a doctorib⁹. Sed z per illud decretū Constantien. etiā modo predicto videtur mitigatū: videlz q̄ nō debeāt euitari: nisi fuerint a suis prelatis publice denūtiati. Undecimū preceptū concernit clericos ordinatos in sacris vel beneficiatos. s. q̄ debeāt dicere quotidie septem horas canonicas tam de virgine q̄s de tēpore: alˢ etiā vnā horā ex negligentia omittēdo scienter peccat mortaliter. extra de cele. mis. dolentes. Cui⁹ declarationē habes in. iij. parte. tit. xij. de cle. c. de horis canonicis. Duodecimū q̄ nō dicāt missam sacerdotis: nisi prius dictis matutinis z prima: vbi est de consuetudine vel cōstōne: alˢ esset mortale ſm Guil. z hoc ex generali consuetudine ecclesie. Decimūtertiū est q̄ dicendo missam sacerdotes si omittāt de vestib⁹ sacris ordinatis ab eccl̄a vel alijs consuetis vbiq̄ obseruari: vt cū lumine: cū missali: cū ordine debito z hmōi: omittendo aliq̄ notabile scienter erit mortale: q̄ cōtra cōstitutionē vel morē eccl̄e. dist. xj. in his. de his habes in. iij. parte. titu. xiij. de clericis. c. v. z vj. z ti. seq. s. de septem sacris ꝛc. c. vij. de sacramento ordinis. Decimumquartū est erga religiosos q̄ nō dicāt aliqua retrahētia homines a solutione decimarū: et q̄ faciāt cōfessores conscientiā confitētib⁹ de decimis: z q̄ predicatores predicēt certis diebus de materia decimarū cū fuerint sup hoc a prelatis eccl̄arū requisiti. Ista sunt tria precepta z transgrediendo scienter esset mortale. In. iij. parte habes declaratiōnē hui⁹. Decimūquintum est cōe clericis z religiosis. s. q̄ nō se exerceāt in negotijs secularib⁹: vt in militia: in negotiatione in macellaria: i cauponia: z hmōi. extra ne cle. vel mo. c. j. Decimūsextum in qualibet regula seu religione est sciēdū q̄ habeāt aliqua statuta per modū precepti ſm expressionē ibi factā vel declarationē eccl̄e: vt in regula mīnorū z quodlibet illorū trāsgrediendo est mortale. Facere autē cōtra aliq̄ essentialiū religionis. s. cōtra paupt̄atē: castitatē: z obediētiā est mortale non solū q̄ cōtra ius hūanū: sed magis q̄ cōtra ius diuinū et naturale: q̄ cōtra factū votū. Horū declarationē habes in. iij. parte. titu. xvj. de statu reli. Decimūseptimū est ad medicos vt. s. cū vocantur ad infirmos debeāt eos inducere vt cōfiteātur pcta sua. extra de pe. z re. cū infirmitas. Et declarationē huius habes in. iij. par. ti. vij. de medicis. Quod aūt nō dent medici medicinam in detrimētum anime ꝓ salute corporali vel alia causa: puta quod mulier grauida faciat abortiuū ne ipsa moriatur: vel ne fornicatio sua nota fiat: q̄ō etiā in dicta decretali ꝓhibetur: q̄ñ hoc nō est solum de iure positiuo: sed etiā diuino et naturali. Decimūoctauū sciendū q̄ ad statum coniugatorū multipler preceptū fuit per ecclesiā institutū. Primo q̄ nō cōtrahāt habētes aliq̄ō ex impedimentis matrimoniū dirimentibus que sunt. xij. z habentur in. iij. parte. titu. j. Secōo q̄ nō cōsummēt matrimoniū cōtrahentes in tēpore ꝓhibito. i. nuptias faciāt: vt in. xl. z hmōi. de quo habes. in iij. parte ti. j. Tertio q̄ cū debeāt benedici: q̄ non bigami: non consumment matrimonium ante benedictionem nuptiarum. Quarto q̄ non fiat seu cōtrahatur matrimonium clandestine. i. sine testibus saltem. Et de his omnibus habes in iij. parte. ti. j. Quinto quod perseueranti in adulterio alter qui est innocens nō debet exactᵒ reddere debitū q̄ñ est notū. xxxij. q. j. per totū. Declarationē huius habes in. iij. parte. tit. j. Sunt et alia precepta ecclesie aliquas personas concernentia: z non ita generalia: que et causa brevitatis et alijs de causis omittuntur que pertinent ad diuersos status.

Vitatio excōicationis.

Virtus essentialium religionis.

Status coniugalis precepta.

§. XIII. De canonibus nota q̄ō

De multiplici ac

canon aliq̄ñ sumitur large ꝓ quacūq; regula in quacūq; facultate: z sic etiam scientia medicine dicitur habere suos canones Aliq̄ñ sumit̄ ꝓ oī scriptura eccl̄iastica: z sic Hiero. dicit in ꝓlogo Biblie q̄ aliqui libri in Biblia: vt liber Sap̄. Eccli. z hmōi non habentur in canone. s. libroꝝ scripture qui sunt approbati ab ecclesia: vt nullo modo liceat dubitare de his que cōtinent̄ in illis: z ꝓ illos argumentat̄ necessario cōcludendo in his q̄ sunt fidei. Scōm hoc etiā q̄ōcūq; habet̄ in corpe iuris canonici vocā nō: nō solū ꝓstitutiones eccl̄iastice: sed etiā dicta doctorū que ibi habent̄. Tertio vocā nō stricte ꝓ cōstitutione eccl̄iastica q̄ fit in cōciliis vniuersalibus vel ꝓuincialibus. Nā vt dicit Gra. di. iij. regula. ſ Porro. Cōciliorū alia sunt vniuersalia: alia ꝓuincialia. Et prouincialiū alia celebrant̄ auctoritate Romani pontificis ꝓsente videlicet legato Romane eccl̄ie: z dicit ibi in glo. sup verbo legato: scz specialr ad hoc destinato: licet eīn aliq̄s sit gñalis legatus: nō tñ pōt facere gñale vel ꝓuinciale cōciliū: q̄ ea que specialr Romano pōtifici concedunt̄ mādata gñali iurisdictione nō trāsferunt̄. extra de offi. leg. q̄ō translationem. Sed nūq̄d metropolitanus pōt condere canones in suo concilio: scz prouinciali: Dicaq̄ sic: de paruis negotijs et de his que spectant ad onus suū: de magnis rebus nō pōt: vt de his que pertinēt ad fidē: vt. xvij. dist. multis. Et canones sui solum obligant eos qui sibi sunt subditi. s. de prouincia. Et notandum ſm Archi. distin. ea. sup verbo legato: q̄ legatus in ꝓuincia sibi decreta seu commissa pōt statuta facere: z durant statuta per eum etiam eo recedente. extra de offi. leg. nemini. Et vt euites oēm calūniā: intelligas de statutis legatorū in cōciliis ꝓuincialibus vel generalibus. de q̄bus loquit̄ hic Gra. di. lxxvj. vtuaz. De alijs preceptis suis inhibitionibus z interdictis dico q̄ō si aliquē ꝓhibet advocare post tempus administrationis sue scilicet legati: pōt suū officiū aduocatiōis sue exercere. ff. de penis. l. vlt. ff Vin. Et sil̄r si ad tempus ꝓhibet illud. ff. de penis. l. motus. Si vero sua l̄r cū cause cognitione: suo officio finito nihilominus tenet statutum. Et ita intelligitur. C. de postu. l. j. Et quod glo. dicit de legato q̄ non potest concilium prouinciale facere intelligendum est in his que spectant solū ad papam: nam hoc facere cōciliū ꝓuinciale spectat ad metropolitanum cum suis suffraganeis: vt eo inferiorꝝ nō videatur legatus: dicendum est q̄ quantū ad ꝓuinciam sibi decretā pōt facere cōciliū: q̄ in ea ordinat̄ est. extra de offi. lega. legatos. lib. vj. Itē querit Arch. distin. xviij. super. c. j. si fiāt in cōcilio ꝓuinciali aliqui canones: et aliquis incidat in aliquē illorum: nunquid archiep̄s sine ep̄is poterit absoluere? Rñdeo q̄ō Hostien. in. c. graue. de preben. facit circa hoc distinctionem: z dicit q̄ō si formētur statuta in forma concilij: vt si dicatur. Nos concilium vel nos archiepiscopus de consensu suffraganeorum nostrorū in cōcilio cōgregatorū statuimus ꝛc. tunc sine consensu eorundem non poterit fieri absolutio vel relaxatio. argu. de tēpo. or. si archiep̄s. z de offi. delega. causam. j. Nisi forte ep̄i hoc ei cōcesserint: vel sup hoc sit minutus consuetudine vel priuilegio speciali. extra de offi. ordi. duo. Aut in persona archiepiscopi sit factus canō: vt si dicatur. Nos archiepiscopus de cōcilio fratrū nostrorū: q̄ō concilium cum non imporret necessitatem vt nota. extra de arbi. cum olim. non multum operatur: z sic ꝓ se poterit absoluere satisfactione tñ premissa. extra de insti. exfrequētibus. nisi sit solēne anathema. Alij vero indistincte dicūt quod nō pōt. Nā cū statutum nō possit facere in ꝓuincia sine suis suffraganeis: nec econtrario scz pōt absoluere. dis. xviij. episcopus. j. Et sic nō poterit penā tollere sine concilio: q̄ois res ꝛc. extra de reg. iur. Concludit Archi. Ego credo q̄ sive si dicat nos cōcilium: sive nos archiepiscopus de consensu z cetera: non solum archiep̄s poterit absoluere suum subditū ab illo ligamine: imo z quilibet suffraganeus eius poterit absoluere suum subditum: cum talis sit sua canonis sive iuris. arg. extra de sen. excō. nup. Dicit etiam Gra. q̄ eꝓrum concilia. i. congregationes quas faciunt ep̄i cum clericis sue dioc. que consueuerunt dici synodi: quamuis sint inualida ad constituendum z diffiniendum: nō tñ sunt inualida ad corrigendū z exhortandum: habent etiam auctoritatē imponēdi z indicendi q̄ō alias statutum est. di. xvij §. j. vbi dicit glos. q̄ istud nō est verum: scz q̄ ep̄i in synodo non possint aliquid statuere: immo possunt condere canones ep̄ales: sicut archiep̄i prouinciales: non tñ consueuerūt dicti canones: sed constitutiones synodales. Et quilibet populus z quelibet ecclesia pōt sibi statuere aliquod ius. dis. xj. catholica. Super quo. c. dicit Archi. q̄ nullum statutum potest facere sive cathedralis eccl̄ia sive alia sine consensu ep̄i. extra de consue. cum consuetudinis. Et de his que fiunt a prela. nouit. nisi sint aliqua minima. Ratio est: q̄ episcopus est caput cathedralis ecclesie z aliarum.

exceptiones hui⁹ nominis. s. canon.

Questiō de canonibus cōciliū ꝓuincialis.

Opinio Gran.

extra

extra de testa. requisisti. Et sine capite nihil est faciendum ſm Inno. qui sic notat extra de cõsti. cũ accessissent. sed videtur cõtradicere. extra de consti. cum omnes. ⁊ de cle. non resi. cum dilectus. Sed dic q̃ illa iura possunt intelligi quãdo cõstitutio illa fuerit facta auctoritate eps: vel nõ erat qui eam impugnaret: alꝫ non valeret: nisi papa ex certa scientia illam confirmasset: secundum Bern. Compo. qui ita notat. d. c. cum omnes.

§. XIII. De canonibus concilio-

rum vniuersaliũ: et de ipsis conciliis vniuersalibus que sint approbata habeꝫ. di. xv. ⁊ xvj. p totũ ⁊ ibi etiã habetur de canonibus apl̃oꝝ qui sunt authẽtici ⁊ qui apocryphi. Et specialiter canones seu cõstitutiões edite in quatuor primis cõciliis vniuersalibus in quib⁹ reprobate sunt quedã hereses tũc exorte. Approbãtur quatuor cõcilia: vt ptz dis. xv. sicut sancti euãgelij. Et in di. xvij. per totũ. ostenditur aperte q̃ talia vniuersalia concilia nõ possunt celebrari nisi auctoritate pape. Idem Tho.

§. XV. De decretis summorum

põtificũ seu cõstõnib⁹ dicit. Nico. papa. Si decreta summoꝝ põtificũ nõ habetis de neglectu ⁊ in curia redarguẽdi estis: si vero habetis et non obseruatis de temeritate estis redarguendi ⁊ increpandi. di. xx. c. pe. Quid sit decretum habes. §§. xj. q̃uis etiã aliq̃ dicaꝫ decretũ cõstitutio q̃ fit in cõciliis. Et q̃uis ſm Tho. in quodlibetis: papa in iudicialib⁹ sentẽtijs possit errare: qꝛ ibi ꝓcedit ꝑ ꝓbationes hoim q̃ ꝑsit errare. Et de his intelligitur qõ dꝫ extra de sent. excõ. a nobis. ij. s. q̃ ecclia ⁊ fallit ⁊ falli tur. Jn hmõi tñ constitutionib⁹ suis ⁊ decretis errare nõ põt: qꝛ regit a spũsctõ. di. viij. q̃ cõtẽpta. ⁊ xxv. q. j. c. violatores. Et hoc est verũ in his que determinat papa. i. cũ consilio cardinalium.

Decretũ anastasij pape reprobaꝫ.

Nã que determinaret papa vt priuata persona posset errare vt alij hoies: vt ptz de decreto Anastasij pape: qõ reprobatur vt nõ verũ. dist. xix. scõm. Jtẽ qõ dicit Grego. di. ea. nulli. Nulli fas est vel velle vel posse trãsgredi aplicis sedis ꝓcepta: nec nostre dispositionis ministerijs: qõ vestrã sequi opz charitatẽ. Sit ergo ruine sue dolore ꝓstratus q̃sq̃s aplice voluerit cõtraire decretis: nec locũ deinceps inter sacerdotes habeat: sed exors fiat a sancto ministerio ꝛc. vbi dicit Arch. in Rosa. q̃ istud. c. nulli. potest esse canõ late snie. s. excõmunicationis vel etiã ferẽde. Sunt eñ quidã qui aplicã sedẽ cõtumaciter negantes esse caput oĩm ecclesiarũ: dicũt ipsam nõ posse cõdere canones ⁊ decreta: nec habere auctoritatẽ ea cõdendi nec esse seruanda ab ea statuta: ⁊ sit tales hereſim ⁊ schiſma sapiũt: et in ipso gñe delicti tanq̃ heretici excõicati sunt. xxv. q. j. violatores. Et de talibus loquitur istud cap̃lm si dicatur esse canõ late snie. Sunt ⁊ alij qui trãsgrediũtur decreta aplice sedis: nõ tamẽ dicũt vel credũt papã non posse cõdere ea: vel nõ esse seruãda: tales non sapiunt hereſim: nec sunt ipso facto excõicati: lz peccent mortaliter: ⁊ sic possunt excõicari post admonitionẽ. Siue ergo sit canon late snie siue ferende: nullũ sequitur incõuenies: sed varie exponẽda est litera ipsi⁹. c. Ego tñ: ait Arch. credo potius esse late snie: et quod loquatur de cõtẽptoribus decretoꝝ: q̃. s. credũt Romanã ecclesiã nõ esse caput ⁊ non posse condere decreta.

Utrũ papa ꝑ decretũ suũ seu constitutionẽ vel determinationẽ possit facere nouos articulos fidei.

Utrũ papa ꝑ decretũ suũ seu constitutionẽ vel determinationẽ possit facere nouos articulos fidei. Dicit arch. in Rosa. di. xv. in. j. c. q̃ articulus fidei põt accipi dupl̃r. Uno modo stricte ꝓ his qui cõtinẽtur in symbolo quos opz oẽs fideles explicite credere ⁊ debẽt scire de conse. dis. iiij. ante. j. ⁊. ij. Et sic papa nõ põt facere vel addere nouos articulos: sicut etiã nec noua sacramẽta ſm Tho. Alio modo potest dici articul⁹ fidei largius: talis. s. q̃ credere oporteat qõ ꝓius nõ oporteret: ⁊ sic cõprehẽdit articulus diffinitiones factas a papa vel concilijs sup questionib⁹ motis de fide. Et sic papa põt facere nouos articulos: qꝛ potest declarare aliquid esse firmiter credendũ et oppositũ esse hereticũ: qõ ꝓius ante declarationẽ nõ erat necessariũ illud credere magis q̃ oppositũ: vt illud. Tres personas diuinas esse equales: ⁊ alia multa que habentur in. c. canones. di. xv. que post illã determinationẽ factã a cõciliis vel papa nõ licuit credere cõtrariũ sine ꝓiudicio salutis vt ꝓius. Et sic sumit in decretali. cũ christ⁹. extra de heret. vt dicit Alanus q̃ ante illã diffinitionẽ de qua loquit illa decretalis. cum christ⁹. cõtrariũ dicere licebat: cum non esset ꝓhibitũ: post declarationẽ illã nõ licet. Jsta hmõi credere explicite non est necessariũ nisi prelatis qui legẽ scire debẽt: nõ ꝑsunctoriez ꝑscrutabiliter. xxxviij. dist. oĩs. Implicite aũt credere est credere generaliter qõ credit ⁊ tenet ecclesia que fides sufficit in hmõi subtilitatib⁹ fidei: dũmodo specialiter in cõtrariũ nõ sentiatur. Largissime aũt sumẽdo articulũ fidei ſm q̃ cõprehẽdit oẽm sniam verã circa fidẽ: siue sit diffinita siue non. Jn hac larga acceptione articuli sic licet dubitare de eo quod non est diffinitum ante determinationem. Hec Archi.

§. XVI. De decretalibus epistolis

quid sit decretalis habes. §§. xj. Quod aũt habeant decretales epl̃e eãdẽ auctoritatẽ sicut ⁊ decreta ⁊ canones ostenditur aperte. di. xix. c. j. vbi in fine ꝛ. Ostẽdim⁹ nullã esse differentiam inter illa decreta q̃ in corpore canonũ habenꝫ aplice sedis ꝑsulũ: ⁊ ea que pre multitudine vix per singula voluminũ corpora reperiunꝫ: cũ oĩa ⁊ oĩm ꝑdecessoꝝ suorum decretalia cõstituta atq̃ decretales epl̃as quas btissimi pape diuersis tpib⁹ ab vrbe Roma dederũt: venerabiliter fore suscipiendas et custodiendas eximios presules Leonẽ. s. ⁊ Gelasiũ mandasse probaut⁹. Nico. papa. Et in sequen. c. dis. e. dicit Agathõ. Sic oẽs apostolice sanctiones accipiẽde sunt tanq̃ ipsi⁹ diuina voce. Petri firmate. ⁊ Aug. etiã dicit in. ij. lib. de doc. christiana: q̃ inter canonicas scripturas ille sint quas aplica sedes hr̃e ⁊ ab ea alij meruerunt epistolas accipere. di. e. in canonicis. Et nota ſm Arch. in Rosa. di. xix. in prin. q̃ nemo ligatur constitutione anteq̃ ad eũ perueniat. vt. xxxvj. q. ij. si autem. vbi nota Hugo.

§. XVII. De rescriptis videndũ

est quid sit rescriptũ: quis rescriptũ condere possit. Super quibus rebus (alꝫ turib⁹) rescripta impetrẽtur (alꝫ interpretent). Si super eis dubitare cõtingat. Que vis ac ptãs ipsoꝝ. Quanto tempore duret eorum auctoritas. Que rescripta sint generalia. Que spãlia. Que turisdictionẽ cõferũt: ⁊ que merã executionem: ⁊ que ius cõe cõtinẽt. Et que gratiã spãlem. Et que pena debeatur his qui rescripta impetrãt per suggestionẽ falsitatis seu veri suppressionem.

Rescripti quid sit.

Rescripta pape vel principis sunt mandata: qui ad instantiã alicui⁹ vel aliquoꝝ seu proprio motu: vel ex relationib⁹ absentiũ: vel ex suggestionibus presentiũ: vel ad consultationẽ facit. Unde cum aliq̃d alicui vel aliquibus: corpori: collegio: vniuersitati vel ciuitati mãdatur seu indulgeꝫ. Talia eñ ius facit nõ generale sed speciale in negotijs ⁊ inter personas in quibus inter quas promulgata sunt: vt. C. de le. ⁊ cõsti. l. ij.

Rescripti q̃s condat. De turibus ⁊ viribus rescriptoꝝ.

Rescriptũ cõcedere (alꝫ cõdere) potest in ecclesiasticis papa: in secularibus imperator. De turibus aũt rescriptoꝝ sciendum est q̃ aut rescriptũ est ſm ius: aut ꝓter ius: aut cõtra ius. Si est ſm ius vim cõstitutionis habet. Tale est eñ decretalis epl̃a: et in causis diffiniendis auctoritatẽ hz. vt. xix. dis. per totũ. Si ꝓter ius similiter vim constitutionis hz: et arctat illos ad quos dirigitur. Nam etsi vix ferẽdũ iugũ a sctã Romana sede imponitur: pia tamẽ deuotione tolerandũ est. vt. xix. dist. in memoriã. Ut is cui mandatũ dirigitur rationabilẽ cãm assignet quare q̃ mãdatur adimplere nõ possit: vt extra. e. si q̃. Si contra ius ⁊ forte cõtra dictũ dei aplꝰ: euãgelistarũ aliq̃d ꝓdeat oĩno resputur. vt. xxv. q. j. sunt q̃dã. q̃ nedũ minoꝝ in maioꝝ hz par in parẽ nõ hz imperiũ. ff. de arbi. l. nã magistratus. ff. ad trebel. l. ille a quo § tempestiuũ. Eoꝝ tñ dicta vel statuta põt papa modificare. Unde illud. Quos deus cõiunxit hõ nõ separet: sic modificatur per summũ pontificẽ cõiũnxit cõsensu animoꝝ et carnis cõmercio alꝫ si primũ interueniat. s. cõsensus animoꝝ: non scõm. i. carnis cõmerciũ separatur ꝑ ingressum religionis. vt infra de cõuer. cõiu. verũ. et. c. ex publico. Non sic si alter cõiugũ velit in domo propria remanere: vt eo. tit. ex parte tua. in fi. Jtẽ modificatur ⁊ aliter illud verbũ. Quos deus cõiũrit homo nõ separet. s. violenter sine lege ⁊ absq̃ ratione: sic modificat Jsid. xxxiij. q. ij. quos deus cõiunxit. Si aũt cõtra ius positiuũ aliq̃d rescriptũ remanet: abũciendũ est. vt. xxv. q. ij. rescripta. C. de pec. impa. offe. l. rescripta. Nec eñ ratione rescripti recedendum est a iure cõi: vt infra. de eta. ⁊ qua. or. et prefi. eam te. nisi expresse in rescripto cõtineaꝫ: non obstante constitutione vel iure tali vt. ff. de re iudi. l. si quis. in prin. extra de off. dele. super questionum. alꝫ non est verisimile summũ pontificem vna epl̃a multa velle tollere iura. vt infra. de elec. eccle. ij. C. de inoffic. testa. l. si q̃s. ij.

Wat. xix. Wat. x.

Circa rescripti dubitationem.

Sed si sup iure aliquo dubitatio oriaꝫ consulẽdus est papa vt infra de fide instru. pastoralis. Et in hoc posset poni exemplum j. de concess. preben. vel eccle. non va. dilectus. De qua probaliter dubitatur an sit reuocata per aliam decre. posteriorem tempore non ordine infra de elec. nec ꝓ defectu. Sed si rescriptũ sit cõtra consuetudinẽ prealet cõsuetudo. Nam prealet iuri si

sit rationabilis ꝛ prescripta. vt. ℨ. e. tit. c. vlti. Item si rescriptum sit cōtra fiscum vel publicā vtilitatē respuit prima iussio ꝛ expectatur scōa. vt C. de preci. impe. offer. l. nec dānosa. in auc. vt nulli iudi. ℨ. ꝛ hoc quoq; iubem⁹. et de māda. princi. ℨ. deinde. Si vero cōtra ius priuati distinguit: aut in leuē ꝛ modicam lesionem vt si papa mandet in suo rescripto q̄ non admissis dilatoriis exceptionibus ꝓcedatur in principali: vel si mādet actionē vel petitionē alicui⁹ differri: vt cū indulget cruce signatis nō cōueniri tpe crucis tale rescriptū valet: vt. C. de preci. impe. offe. l. quoties. ꝛ. l. rescripta. Nam modica damna tolerantur. vt ar. xij. q. ij. terrulas. ꝛ. c. si quos de seruis. et bone rei. extra de his que fi. a prela. sine cōsen. c. pastoralis. ff. de in integ. resti. l. scio. Sic ꝛ de ceptio modica toleratur. vt. ff. de mino. in annis ℨ. item. magna vero rescinditur. vt. C de rescin. ven. l. rem maioris. Ceterū si rescriptum enormen alicui lesionem inducat: ꝛ in totum ius eius absorbeat: non valet: vt in predicta. l. quoties. extra de deci. suggestum. ꝛ de dona. aplice infra de verb. sig. quid per nouale. ff. ne qd in loco pub. l. j. Itē ne in fiu. publi. l. j ℨ. sunt qui putāt. Eo saluo q̄ ex delicto auferuntur oia bona. vt. ff. de bo. dā. per to. extra de Jude. ꝛ Sara. ad liberādā. infra de here. vergentis. et ne cleri. vel mo. relatū. als enim nō est verisimile q̄ papa vel imperator in probando actionē indulgeat. vt. C. de peti. bono. sub. l. j. li. x. ꝛ ff. de minor. l. denicq; in pūn. Ubicūq; eñ denegat petitio: denegandū est ꝛ rescriptū. vt. C. si imperato ex rescriptio princi. l. ij. nisi forte aliquid sit qđ prosit impetrāti ꝛ nulli obsit. vt. ff. de sena. l. nupte. vel si is cui princeps sine exemplo subuenit. vt insti. de iur. natu. gē. ꝛ ciui ℨ. sed qđ principi. et. xxv. q. ij. rescripta. Tollitur rescriptū si per suggestionem falsitatis vel veri suppressionem fuerit impetratum: ꝛ scienter vel ignoranter. Sed per talē qua nō interuentē nō fuissent obtente litere. vt extra eo. tit. super literis. Etiā si rescriptū sit cōsentaneū iuri. vt. xxv. q. ij. ꝛ si legibus. C. si cōtra ius vel vti. publi. Et eodē modo tollitur si per mendaciū iuris obtineatur. vt. xxv. q. ij. prescriptione. C. si cōtra ius vel vti. publi. l. prescriptione. Ut cum quis suggerens principi esse de iure qđ nō est impetrat: ꝗuis nō sit verisimile principem in hoc falli. vt. C de testa. l. omnium. Tollitur rescriptum primū per posterius factēs mentionē de primo: tūc ipso iure. vt extra de offi. deleg. ex literis. ꝛ. c. pastoralis ℨ. preterea. in fine. Si vero in posteriori nō fiat mentio de priori tollitur posterius per primū: sed nō ipso iure: sed ope exceptionis. Et est ratio diuersitatis: q̄ in primo casu certi sumus de voluntate principis vel pape q̄ voluerit primum tolli cum in secundo de ipso fecerit mentionē. In scō autē casu cum in vno de altero mētio nō haberur de volūtate principis: ignoram⁹ qđ illorū voluit preualere nō requirim⁹ opē exceptionis ex primo cōtra scōm: ꝛ sic intelligim⁹ extra eo. ti. cete. ꝛ. ex parte. ij. Ubi aūt dubitat de duobus rescriptis: qđ sit primū et qđ posteri⁹: vt pote q̄ eadē data est vtriusq; si impetrata a diuersis: sed ad eosdē iudices fuerit superior consulatur: vt infra. de offi. dele. c. sane. j. Si vero diuersa fuerint obtēta rescripta a diuersis ꝛ ad diuersos iudices: sed super eodem negotio ꝛ dubitetur qđ sit prius qđ posterius: tūc seruanda est doctrina illarum decretaliū. extra. e. ti. c. pastoralis ꝛ. c. cum contingat. Item eliditur primū rescriptū generale per posterius speciale: etiā si in speciali de gñali mentio nō habeat: in eo tñ ꝗ in speciali spaliter cōtineat. vt extra eo. tit. pastoralis. Ubi aūt vtrūq; rescriptū est spāle: sed vnū est sup incerto: aliud super certo: requiritur in scō mētio de priori: vt infra de offi. de leg. ex parte. j. Itē tollunt rescripta si ab eodē duo paria fuerint impetrata quorū posterius de priori mētionē non faciat. Si ad diuersos iudices obtenta fuit causa vexandi reum coram diuersis: nunc coram istis: nūc coram illis: secus si hoc fiat ad cautelam ne alterum admittatur: vel ne iudices vnius interim moriā tur: vno tamen impetrato: vt intendit. vt extra. e. ti. ex tenore. et C de asse. tollen. l. j ℨ. vlt. Sed si duo rescripta eiusdē tenoris impetrantur ad eosdem iudices: tunc nullum est vitium: vnū eñ esse videtur. vt. ff. de testa. l. vnū. ꝛ de his que in testa. delē. l. vlti. ꝛ. C. de bo. pos. ℨm tab. l. j ℨ. ij. Et ratio: cōsuetudo curie habet frequētius duplicare literas propter pericula viarū. Ubi vero qs impetrat diuersas literas ad diuersos contra diuersos talis diuersitas nihil obest: sed si cōtra eundē: talis diuersitas obest in personalibus actionibus. que cōmodi⁹ coīa eodē vel eiusdem iudicibus poterāt expediri. vt infra eo. c. vlti. ff. de q̄. re. ad eūdē iu. ea. l. j. Itē si diuersi impetrāt diuersas literas sup diuersis et contra diuersos: hec diuersitas nihil obest. Et idem si cōtra eundem: eo saluo q̄ si plures impetrant diuersas literas super diuersis beneficijs contra eandem ecclesiā vn⁹ illorū obtinebit q̄ prius ad executores literas portabit. extra. e. ti. cap̄m. Quod intelligo cum papa non intendat grauare ecclesiā in receptiōe duorū. vt extra. e. ti. cap̄. Quā intētionē pape colligo ex forma literarū: vt si in literis cōtineat. Si ꝓ alio vel aliis ibidē nō scripserim⁹: vt infra eo. ti. mandatū. vel sic. Nisi pro alio per nos vestra ecclesia sit grauata. vt infra eo. ti. literis. Ceterū si hec vel similia in rescripto non inueniantur: ꝗuis ecclesia cui rescribitur sit grauata in receptione alicuius vel aliquorū de mandato dñi pape: nō tamē cōpetit exceptio: nā etsi graue sit quod imponit ab ecclia Romana ferendū est: vt. xix. dist. in memoriā. vel saltē excusandū: vt extra eo. tit. si quando. Item eliditur rescriptū si ab appellato fuerit impetratum infra tps appellationi prefixū: vt extra de appel. sepe. ꝛ. c. oblate infra de cōfir. vti. vel inuti. c. bone memorie. Item eliditur si ab excommunicato fuerit impetratū. vt extra de eta. ꝛ quali. or. ꝛ pre. cum bone infra. de proba. post cessionē: ꝛ de ꝓcu. c. vlti. Item eliditur rescriptū obtentum lite pendente: extra vt lit. pen. c. j. ꝛ. ij. ꝛ vlti. Nam lite pendente supplicare non licet. vt. C. vt lite pen. nisi in casibus: vt. C. vt lite pen. l. ij. In quit. in medio lit. non expec. sac ℨ. super hoc. col. viij. Itē tollitur rescriptū ex vitio visibili vel inuisibili: intelligibili tamen. Uitia enim rescriptorum quedam sunt visibilia: quedam inuisibilia: sed intelligibilia. Uisibilia enim sunt que acuto ingenio ꝛ perspicaci oculo cerni possunt. De quibus ponuntur septem exemplaria extra de crimi. falsi. licet. Inuisibilia sed intelligibilia sunt: vt suggestio falsitatis: suppressio veritatis: de quib⁹ dictum est. ℨ. Item cum litere impetrentur non continentes seriē facti. vt extra de coha. cler. ꝛ mu. super eo. ꝛ causam facti. vt extra de rescrip. dilectus. j. infra de sentē. excōmu. cum pro causa. Itē si nō fiat mentio de dispēsatione. vt extra de fi. presby. extua. De compositione. vt infra. de deci. ex multiplici. De statuto. vt extra de rescrip. constitutus. De priuilegio. vt extra eo. tit. cū ordinē. De sententia. vt infra. de sen. ꝛ re iudi. inter monasteriū. Unde versus. Si priuilegiū si dispensatio pactum. Uel si rescriptū sentētia siue statutū. Finis tolletur: nisi mentio facta probetur. Eliditur etiā rescriptū si per aliū sine mandato domini impetretur. vt extra eo. titu. nonnulli. que exceptio hodie ℨm obseruatā cōsuetudinē locum habet in audientia literarū: nō in iudicio negotioꝝ. Si opponas ex illa decre. e. ti. ex parte. iij. in fi. sed illa loquitur in procuratore vocato: cuius impetrationē ratā dom⁹ nō habebat: secus si is cui⁹ nōie impetratur: etsi sine mandato ratā habet impetrationē. Potest autē quis impetrare pro alio sine mādato: si sit de illis personis a quib⁹ non exigitur de iure mandatum: vt in decre. illis nonnulli. ꝛ ex parte. Que autē sunt ille pſone legitur. ff. de procu. l. sed si he persone. Durat rescriptorū auctoritas per decēniū: si impetrātes copiā iudicū habuerint et neglexerint vti. Nā infra illud tps qficūq; poterūt experiri. vt. C. de diuer. rescrip. l. falso. Alij aūt doctores dixerūt q̄ si quis impetret rescriptū et infra annū cū copiā iudicū habuerit non vtatur: perit rescriptum lapsu anni. vt infra eo. ti. si autem ꝛ. c. plerūq;. qui sic dicunt et asserunt de plano. l. illam falso fore correctā. Sed q̄ promptum est iura iuribus concordare. vt. C. de inofft. do. l. vnica. sic legem et decretales reduco ad concordiam. Legem intelligo cū post primū rescriptum secūdū nō fuerit impetratū. Decretales illas intelligo cū impetro primum rescriptum: tu impetras secundum nō facta mentione de primo agis ex consuetudine: excipere nō possum ex primo super eodē negotio ad alios iudices obtento: si in illo fraudulenter vel negligenter infra annum ab impetratione tui secundi vti omiserim: sic loquuntur ille decre. ꝛ hunc casum. l. illa non considerauit. Et si hec opinio placeat: dices vt superius tactum est: quod annus iste incipit currere a tpe secundi rescripti: quod tali ratione ꝓbabis. Annus per se sine scō rescripto non tollit primum rescriptū: vt dictū est: nec scōm rescriptum p se sufficit ad tollendum primum: cum de eo nō habeat mentionē. Erit igitur vtrūq; necessariū: et scōm rescriptū impetrari: et annū cedere: vt sic ambo coniuncta primum perimant. Juxta illud. Et si non prosunt singula queq; iuuant. Et ad hoc habes optimum simile: quia imperfecta volūtas per se nō tollit solenne testamentū precedens: sed cum decennio tollit. vt. C. de testa. l. sancimus. Doctorēs tamen multi dicunt primum rescriptum nullo alio impetrato super eodem negotio tolli per lapsum anni. Generalia rescripta sunt illa in quibus generales seu indiffinite clausule cōtinentur. ſ. cum dicitur: talis ꝛ talis: et quidam alij iniuriantur eidem: vel sic. Super decimis possessionibus et rebus alijs quo casu

Rescriptū tollitur.

Uitium rescripti duplex.

Rescriptum ꝗdiu duret.

Rescriptum generale.

casu rescripta ad maiores et digniores personas: vel ad maiora negotia expressis non extenduntur: vt extra eo. sedes apostolica. ℞. c. pastoralis. Item si ponatur clausula illa. Cum traditores ℞c. Item illa. Amoto inde. Item illa. Vocatis ℞c. Tales eīn ℞ similes clausule faciunt generale rescriptum. Item cum litere dirigūtur ad omnes. vt extra de pen̄is ℞re. cum ex eo. Speciale rescriptum est quod inter certos dirigitur: et super certis et expressis rebus seu negotijs sine clausula generali. vt extra eo. titu. c. j. ℞. c. pastoralis. et tale rescriptum non extenditur ad alias res vel personas. vt infra. de offic. delega. cum olim. §. Sic ergo ℞ priuilegium personale personam non transgreditur. vt infra de aucto. ℞ vsupal. c. ij. infra de offic. deleg. quoniā abbas. ff. qui. mo. vsusfruc. amit. l. si vsusfructuarius. ℞. vij. q. j. petisti. insti. de iure na. gen. et ci§ sed quod principi. ff. de iudi. l. sed et si restituat. ff. de reg. iur. l. priuilegia. ij. q. vj. si qñ§ diffinitiua. in ver. quandoq; non obstat. extra de iudi. qz Hug. Nā ibi agitur per primas literas: sed auctoritate secundarum. nō obstat infra de offi. delega. qñ. id est cū fit commissio expresso nomine dignitatis: ibi eīn litere trāseunt ad successorē: qui succedit primo in onere ℞ honore. vt infra de offi. ordi. pastoralis. Item non obstat infra de offi. deleg. c. j. vbi iurisdictio ex lr̄is specialibus extēditur ad alios. Nam ille casus specialis est vt extendatur iurisdictio ad illos q̄ processum iudicū impediūt. vt infra de offi. iudi. delega. ex literis. Jurisdictionē cōferūt oēs ille litere in quib⁹ cause cognitio demandatur: quod ex forma colligit literarū: vt in literis cōtinet. Si est ita. Si premissis veritas suffragatur: cognita veritate: iustitia mediante: sicut de iure fuerit: quod canonicū: qđ iustū vt promisit: vt tenetur: prout in instrumento inde cōfecto vel lr̄is cōtinet. Et talis iudex cui negotiū a principe cōmittat: sub aliqua de hisformis pōt in figura iudicij procedere. Pōt ℞ alij vel alijs causam committere totam vel partem. vt infra. de offi. deleg. cū te. Principiū: mediū: vel finem: cognitionē vel executionē. vt infra de offi. deleg. super questionū. Talis potest recusari ex causa nisi fuerit iudex petitus. vt extra de offi. deleg. cum olim magister. iij. q. iij. inducie. ij §. spatium. Jn aut. offeratur. iij. q. iij§. Item in criminali. in ver. si quis testibus. Sed ℞ tunc poterit recusari ex noua causa. vt extra de officio delega. insinuante. Executorie litere sunt per quas sine aliqua iudiciali cognitione factum seu ministeriū delegatur. vt extra de offi. delega. c. vlti. Talis non est iudex: sed auditor vel executor. vt extra. de offi. deleg. sup questionū§ porro. Talis etsi possit recusari nisi detur de voluntate partium vel recipiatur assensu. vt in decre. super questionū§ nos aūt. ℞§ porro. a tali appellari nō potest nisi fines mandati excedat. vt in ea. decre. sup questionum. et de appel. nouit. ij. q. vj. si quādo §. diffinitiua quoq;. in verb. ab executore. C. quorum appel. non re. l. ab executore. Fines autem excedit cum aliud vel aliter exequitur q̄s mandatur. Vel cū exequēdo mandatū preter cōmissum iniuriā infert. Nam et tunc pōt ab iniuria appellari. vt. C. de ap. l. si quis prouocatione. Talis cū nō sit index: vt dictum est: nec ei sit iurisdictio: sed executio demandata. vt extra de offi. deleg. c. vlti. alteri delegare non potest: q; ex iurisdictione procedit iudicis dandi ptās. vt. ff. de iurisd. om. iudi. l. iij. Et quia cum ministerium committitur industrie eligitur personalis: et ideo a persona recedi nō debet. vt. ff. de offi. delega. c. vlti. C. de cadu. tol. l. vna. ff. de solu. l. inter artifices. Talis in exequendo partes iudicis nō assumat. vt. C. de executio. rei iudi. l. si vt proponis. Continētius cōmune litere in q̄bus mandatur qđ cōsonat iuri et equitati: ℞ maxime cū ipse litere continēt iuris determinationes: puta partibus conuocatis: vel vocatis qui fuerint euocandi: quod iustū vel quod canonicū. ℞c. Jtē iustitia mediante: vel prout de iure fuerit ℞c. vel alias consimiles clausulas. Gratiam continent ille que cōtinent dispensationē: pene debite remissionem: et in quibus ob fauorem: vtilitatē: seu necessitatē recedatur a iure cōmuni. Tria enim sunt que faciūt a iure discedi. Necessitas: vtilitas: et euidens meritorum prerogatiua. vt. §. q. vij. tali. extra de elec. innotuit. Restat videre de pena impetrantium literas per subreptionē. Et est sciendum q; cōdemnandi sunt ad expensas quas altera pars fecit in ea re: ℞ circa ipsum iter. vt extra eo. titu. ceterum. in fi. C. de his qui ac. pos. vel non. l. qui crimen. Et als seuerita subiaceant iudicantium. vt. xxv. q. ij. etsi non cognitio. Nā et per. l. cornel. de falsis puniri possunt. vt. ff. ad. l. corne. de fal. l. si quis obtrepserit.

Reseripti speciale.

Que rescripta cōferūt iurisdictionem.

Rescripta executionē cōtinentia.

Rescripta ius cōe cōtinentia.

Triplex est doctrina.

§. XVIII. De doctrinis ecclesiasticis precipue doctorū.

Nota triplicem differentiam. Quedā enim sunt reprobate tanq̄ false et hereticе. de quibus habetur. xxiij. q. iij. c. peñ. ℞ dist. xv. sctā Romana. in palea. ℞ extra de sum. trini. ℞ fide catho. dānamus. Quedā vero doctrine declarātur apocryphe. de quibus habetur in. d. c. sancta Romana. in palea. dist. xv. Dicitur autem apocryphum secundum Arch̄. dist. xvj. in prin. quasi occultum seu secretū: q; scilz non in ecclesia sed remote est legendū. Dicitur aūt aliq̄d dupliciter apocryphū: videlz q; ignoratur quis fuerit auctor talis libri. Et sic in biblia dicūtur aliqui libri apocryphi: ℞ tamē legūtur publice in ecclesia: vel q; dubitatur de veritate talis libri. ℞ de hmōi apocryphis dicitur. in. d. c. sctā Romana ℞ taliū librorum liber est quilibet ad credēdum vel nō. Tertium genus doctrinarū est qđ est approbatū ab ecclesia. Et he sunt primū quidē ℞ principaliter doctrine seu libri Biblie: quas ita vniuersaliter ℞ firmiter opz credere q; nullo mō licet de veritate iparū dubitare: q; hoc esset hereticum cū sint dictate a spūsctō: vt patz in symbolo qui errare nō potest. Deinde ordinationes seu constitutiones et determinationes facte per summos pontifices vel concilia vniuersalia approbata: etiam indubitanter credende. Post hec etiā opuscula sanctorū patrū et doctorū ecclie sunt approbata: ℞ precipue horū: scz Cypriani: Gregorij: Nazianzeni: Athanasij: Hieronymi: Prosperi: Joannis Chryso. Ualerij: Ambrosij: Augustini: Leonis pape. vt ptz. in. d. c. sctā Romana. Et in fi. d. c. dicitur. Opuscula atq; tractatus oim patrū orthodoxorū qui in nullo a sctē Romane ecclesie cōsortio deuiauerūt: nec ab eius fidei predicatione seiuncti sunt sed cōionti spūs gratia dei vsq; ad vltimū diem participes fuerūt legenda decernimus. Et decretales epistole summorū pontificū venerabiliter suscipiende sunt. Non tñ credendū est vel dicendū dicta predictorū doctorum vel aliorū esse tante auctoritatis vel firmitatis: quante sunt doctrine scripture sancte vel determinationes ecclesie facte in concilijs vel p summos pontifices: nam de his nullo modo licet dubitare: de dictis vo doctorū iz dubitare: ℞ aliter sentire: nisi sint talia q̄ vel sunt determinata per ecclesiā que sunt firmiter tenenda: vel que sunt als in doctrina scripture sacre contenta. Unde Augu. Ego solis ei scriptorum qui iam canonici appellātur didici hūc timorem honorēq; referre: vt nullū eorū scribendo erasse audeam credere: aut si aliquid in eis offendero qđ videatur contrarū veritati: nihil aliud existimē q; mēdosum esse codicem: vel non esse assecutum interpretē quod dictum est: vel me minime intelexisse non ambigā. Alios vero ita lego q; quātalibet sanctitate quāta de doctrina polleāt: nō ideo verū putē: q; ita ipsi senserūt sed quia mihi per alios auctores vel canonicas vel probabiles rationes quod a vero nō abhorreat persuadere potuerunt. dis. ix. ego. Jdem Augu. Noli meis literis quasi canonicis scripturis inseruire: sed in illis ℞ quodcunq; credebas cum inueneris incunctāter credere. Jn istis autē quod certū non habebas: nisi certum intellexeris noli firmū tenere. di. ea. noli. Unde Archi. super. d. c. noli. dicit. Hodie in scripturis talium scilz doctorum aliquid posse reprehēdi: ℞ nō nisi si quid inueniatur qđ nō innitatur auctoritati veteris ℞ noui testamēti: siue pbabili siue canonica ratione. Hec ibi. Hoc ptz ex eo q; ipsi sancti doctores sibi inuicē cōtraria in suis libris direxūt: sicut verbi gra. Hiero. dixit bigamū nō esse censendū eū qui ante baptismū habuit vnā vxorem: ℞ post baptismū aliā. Aug. vero cōtrariū sensit scilz talem esse bigamū cui? sūa prefertur. ℞ illa Hiero. nō tenetur: vt ptz di. xxvj. acuti⁹. ℞. c. deinde extra de biga. debitū. Et similiter de obseruatione legaliū ℞ de reprehensione quā fecit Paulus Petro ad Gal. ij. contraria scripserunt: tamen magis statur Augustinus. vt dictum est. §. Ueruz est q; in his q̄ pertinēt ad fidem vel bonos mores necessarios ad salutem in nullo discordant sancti doctores realiter: etsi aliqñ superficialiter videantur sentire contraria. Item dicit Arch. super. c. quis nesciat. dis. ix. q; rubrice de cretalium authēticātur. extra in proemio decreta. in fi. vbi dicit: vtātur. ℞ extra vt lite pē. nihil inno. Et similiter rubrice vel tituli legales authētici sunt et allegari possunt in causis. ff. de in integ. restit. lib. j. Sed rubrice decretorum non. vnde falso inueniūtur aliquando. xvj. q. j. placuit. Sed Inno. qui ita notat extra in proemio decre. Que etiā ponuntur in decretis: scilz. c. seu dicta conciliorū summorū pontificum. ℞ doc. authētica: et approbata sunt: nō autē dicta Gra. in paragraphis secundū Jo. an. Doctrina etiā bti Tho. de Aquino approbata fuit: vt ptz per extrauagantem Jo. xxij. Qñ aūt dicta doctorū prefatorū vel aliorū contraria essent dictis summorū pontificum cui sine magis est stan-

Scripta doctorū pñt reprehendi.

Doctrina beati Tho. approbat.

dum: declarat Gratia. dis. xx§j. per distinctionē. videlz q̄ in causis seu negotiis diffinitēdis. Cū ergo quelibet negotia finē accipiāt: vel in absolutione innocentū: vel in condemnatione delinquētiū. Absolutio vero vel condemnatio nō scientiam tm̄ desiderat: sed etiā ptātē presidētū: iō diuinarū scripturarū tractatores: etsi scientia pōtificibus preemineāt: tm̄ q̄ dignitatis eorū apicem nō sunt adepti in scripturarū sacrarū expositionibus his preponūtur. In causis vero diffiniendis scōm post eos locū merentur. Quis aūt ordo tenēdus sit in solutione alicuius questionis. Ponit Inno. dist. ea. de q̄bus summatim explicat ibi Arch. dic. Nā primo recurrendum est ad scripta noui z veteris testamenti. Scōo ad canones apostolorū z conciliorū. Tertio ad decreta z decretalia Romanorū pōtificū. Quarto ad scripta Greca. Quinto ad scripta sctōz patrū latinorū. Ultimo ad exēpla sanctorū. Si autē nec veritas inuenit hoc mō: cōgregandi sunt sapientes: z quid agēdū sit inuestigādū dīs reuelabit. Iuxta illud. Ubi sunt duo vel tres cōgregati in nomine meo ꝛc. Matth. xviij. Quia tamen dictū est q̄ recurrēdū est ad scripta Greca: subdit Arch. z dicit q̄ hoc locū habuit q̄n penes Grecos presules catholice fidei vigebat auctoritas: z exemplaria eorū erant correcta: z ideo in dubijs recurrebatur ad eos. dist. ix. vt veterū sed hoc hodie locū nō habet. Nā hodie Greci sunt acephali: et scripta eorū corrupta: §m Hugo. A paucis tm̄ annis citra reuersi sunt ad vnitatē fidei ecclie Romane. Dicit aūt glo. sup. d. c. vt veterū. faciendo comparationē inter doctores cui magis sit credendū: q̄ Augu. in disputationib⁹. Iero. in historijs z trāslationib⁹. Grego. in moral. Sed querit Archi. dist. xx. Si Gregorius qui fuit expositor seu doctor z papa in aliquo articulo contrarius inuenitur alicui illorū expositorum: cui⁹ doctrina etiā est approbata: vtiq̄ credendū est magis Greg. in determinatione causarū q̄s alijs doctorib⁹. Jn his vero que vt expositor dixit videt ei nō magis esse credēdū q̄ papa: sed forte q̄ magis cōsona rationi dixit: vel q̄ maioris sciētie z sctitatis z auctoritatis habet. Nā z inter apostolicos vn⁹ preponit alteri: vt Petr⁹ Lino: Gelasio: Lucio. Et similiter inter interpretes: vt Amb. Isid. Aug. Bede. §m Augu. Augu. in lib. de doc. christia. dicit z habetur dist. xix. in canonicis. Jn canonicis scripturis ecclesiarū catholicarū q̄plurīū diuinarū scripturarū solertissimus indagator auctoritatem sequat: inter quas sane ille sint quas aplica sedes habere: z ab ea alij meruerūt epistolas accipere. Tenebit igitur hūc modū in scripturis canonicis: vt eas que ab oib⁹ recipiūtur ecclesijs: preponat eis quas quidā nō accipiunt. Jn eis vero que non accipiūtur ab oibus: preponat eas quas plures grauioresq̄ accipiunt eis quas pauciores minoresq̄ auctoritatis ecclesie tenent. Si autem als inuenerit a pluribus: als a grauioribus habert: q̄q̄ hoc inuenirī vix possit: equalis tamen auctoritatis eas habendas puto.

De ordine tenendo in solutiōe alicui⁹ questionis.

Auctoritas sacre scripture

§. XIX. Jtē nota q̄ posterior cō

stitutio siue lex tollit priorē: etiā si de priori nullā faciat mentionem extra de cog. spi. c. j. Sec⁹ est in rescriptis. extra de rescrip. ceterum. Secus etiam de priuilegijs: q̄ scz nō tollit prius p posterius: nisi in posteriori fiat mentio de priori. vt no. di. xviij. q̄n. in glo. z idem de consuetudine: q̄ scz nō tollitur per constitutionē: nisi fiat mētio de ea. extra de cōsti. licet. li. vj. Item §m Host. Jo. an. z Ber. q̄ ꝓstitutio gñalis icipit arctare seu obligare post duos menses a tpe publicationis. Et hoc nisi in ipsa constitutione aliud contineatur. Jnferior autē constitutio: vt puta capitulorum z vniuersitatū. §m Host. ligat incontinenti facta ꝓmulgationem: nisi forte absentes z ignorantes: quibus neq̄ tps dabo: sed iudicis arbitrio relinquo. Item constitutio non extendi tur ad preterita: sed tm̄ ad futura: nisi aliud declaretur. extra de cōsti. c. vlti. Queritur aūt vtrū qui facit cōtra cōstitutionē pape per ignorantiam peccet: Respōdet Tho. in quodlibetis: quod ignorantia que est causa actus causat inuoluntariū: vnde semper excusat a peccato: nisi ignorātia ipsa sit peccatū. Est autem ignorātia peccatum quando quis quid potest scire: et tenetur hmōi. Constitutionē aūt pape omnes suo modo scire tenentur Si aliquis ergo contra constitutionē pape agat z habeat sufficiens impedimentum per quod scire nō potuerit: puta si fuit in carcere vel in terris extraneis ad quas cōstitutio non peruenit vniuersaliter vel aliquid simile: talis ignorantia excusat vt non peccet agens cōtra cōstitutionē pape. Hec ipse.

Questio Rñsio.

§. XX. Item nota q̄ dispensare

in legibus vel eas interpretari spectat ad prelatos z rectores q̄ scz in hmōi habēt ptātē: nisi subita necessitas occurrat cui oport teat subito obuiari: ne aliquod sequatur incōueniens. Nā tunc ipsa necessitas habet annexā ipam dispensationē legis: z quilibet per se pōt tūc interpretari legē z dispēsare secū: et precipue cū nō pōt hbe recursum ad superiorē. Si ergo quis grauiter infirmatur tpe ieiunij ab ecclesia instituti: per ipm potest dispensare secū in lege ieiunij: et interpretari q̄ nō obligetur ad illa. Jn obseruatione em̄ legū vel preceptorū: maxime debet attendi et seruari intentio ferentis legē: vel ad preceptū: de quasi cōstet et cōtraria sit ad scripturā legis vel verbū precepti: eque obediendum est omissa lra legis vel precepti. xxij. q. v. hūane. Si aūt dubitetur de intētione: stādū est lre §m Archi. vel habeatur recursus ad superiorē si pōt: cui⁹ est interpretari z dispēsare: vel si nō pōt habeatur cōsiliū peritorū. Possunt aūt ipsi prelati dispensare et debēt cum adest causa rōnabilis: puta alicui⁹ necessitatis vel maioris vtilitatis. Unde diffinitur dispēsatio sic ab Host. q̄ est iuris alleuiatio facta cū cause. s. rationabilis cognitiōe ab eo qui potest. Dō si prelati absq̄ rōnabili causa: vel saltem dubia pro sola volūtate licētiā tribuūt veniēdi cōtra leges §m Bernar in lib. de dispensatione z precepto nō erūt dispēsatores: sed dissipatores: z peccabūt ipsi dispensantes cum dispensatis si eis vtūtur. Uñ dīs dicit Luc. xij. Quis putas est fidelis dispensator z prudens quem constituit dīs super familiā suam? Ubi tria notantur in dispensantibus. Primū est fidelitas: vt. s. in dispensatione habeat intentionē: ibi fidelis. Scōm ponderositas: vt scz cōsideret causas mouētes z qualitates personarū. vnde dispēsare quasi diuersa pensare seu pōderare: ibi. prudēs. Tertiū est ptās vt scilz in eo in quo dispēsat habeat auctoritatē: et sup his cū quibus dispēsat habeat ptātē: ibi. quē cōstituit dīs ꝛc. Et nota §m Ray. q̄ phibetur etiā dispēsatio vbicūq̄ nō pōt fieri sine manifesta declaratione ecclesie: z vbi nō est iusta causa dispensandi. j. q. vij. tali. Aliqñ vero dispensatio est debita: z hoc vbi iusta causa est dispensandi: que iusta causa multiplex pōt esse. vt. j. q. vij. requiritis §nisi rigo. et. c. z§ seq. Et q̄uis dispensatio ex iusta causa sit debita: et peccet prelatus nō dispēsando: vt est arg. ij. q. v. quāto. in fine tamen subditi nō habēt ius petendi: nisi forte supplicando. Aliquando dispensatio est permissa. v. d. l. si quis presbyter. Et papa quidē in oibus pure positiuis habet plenitudinē dispensandi. Et sic dicit habere oia iura in scrinio pectoris sui. extra de cōsti. licet. lib. vj. quantū scz ad interpretationē z dispensationem. Jn aliquibus tamē nō cōsueuit dispēsare. Episcopi autem dispensare possunt §m communem opinionem doctorū in his que nō sunt eis a iure prohibita. extra de senten. excō. nuper. z di. l. miror. in glo. Que aūt eis prohibeātur z pape reseruentur in parte habes in predicta glo. Et inde etiā in. iij. parte. Et nota secundum Innoc. in glo. sup. c. dilectus. extra de tēpo. ordi. q̄ episcopo nō licet dispensare super faciendo: vt scilz aliquid faciat contra canones: nisi vbi permittitur el a iure. extra de cōsti. c. j. nisi contraria consuetudine et prescripta esset el derogatū. extra de cōsue. c. vlt. Super eo autēq̄ factū est semper potest dispensare vt toleretur nisi prohibeatur. arg. ad hoc. xxij. q. v. hoc videtur. Dico z forte melius q̄ vbi ius cōcedit dispensationem simpliciter potest. Et sic loquitur decre. extra de sen. excō. nuper. Si aūt dispensatio non cōceditur a canone nūq̄ potest eps dispensare: etiam si in canone inueniatur q̄ papa dispensat. extra de consan. z affini. q̄ dilectio. quia cum episcopi debeant seruare canones: nō debent contrafacere: nisi expresse concedatur. xxv. q. j. c. j. z seq. Hec Inno. De dispensationibus que possunt fieri per episcopos vide in. iij. par. titu. de statu episcoporum. Notandum etiā q̄ corpus totum iuris canonici habetur in quatuor libris: scilz Decreto: Decretalibus: Sexto: et Clementinis. Compilator decretorum fuit Gratianus monachus: qui opus illud edidit Anno domini. M. c. vel circa: vt dicit Hugo. ij. q. vj. post appellationem §forma. Fuerunt ante hāc compilationem quedā alie. s. Jsido. postea Juonis. Distinguitur autem in tres partes. Nam prima continet centum et vnam distinctiones. Secunda pars continet. xxxvj. causas: quarum quelibet habet plures questiones. Et in. xxxiij. causa tertia questio continet tractatum specialem z prolixum. de penitentia. qui sic alligatur scilz de peni. dist. tali. et continet septem distinctiones. Tertia pars intitulatur de consecratione: z habet quinq̄ distinctiones. Primus qui fecit ibi lecturam fuit Hugo: qui nimis scrupulosus fuit in suis determinationibus. Sed glo. cōmunis eius est Joā. satis bona. Addidit tamē Bar. Bux. quedam

De legis dispensatiōe z eiꝰ interpretatione ad quem pertinet.

Dispēsatio q̄d sit.

De cōpilatoribꝰ iuris canonici.

Canones decretorū a quibus editi.

dam ad dictas glos. que corrigũt opi. Jo. vel melius declarant. Post fecit solẽne apparatũ super eo. Archi. qui dicit Rosarium Cõpilator vero decretaliũ fuit magister Ray. magister ordinis predicatorũ ad requisitionẽ et iniũctionẽ Grego. ix. anno dñi. M.ccxxx. vel circa. Et diuiditur liber ille in quinq; partes: q̃libet pars habet multos titulos: qui tituli exprimũt materias: de quibus ibi agitur. Et allegatur nõ per partes: sed p titulos q̃ capitula: q̃ antiquitus ante titulũ dicebatur extra scz decretũ: sed a modernis dimittitur illud extra: q̃ solum titulus allegatur cũ c. Glosse cõmunes ei⁹ sunt Bern. sed plurimi fecerũt apparatũ seu lecturas super eodem vt Inno. iij. Host. Jo. an. in nouella. Jo. de lig. Petrus de Anch. Frãcis. Zaba. Anto. de butrio. Abbas de Sicilia: q̃ alij. Sextũ libũ cõpilari fecit Bonifa. viij. anno dñi. M. ccc. vel circa: qui dicitur Sextus: q; sequit ad. v. lib. decretaliũ. et habet titulos q̃ capitula sicut decretales: q̃ ꝑm illũ ordinẽ: nõ tñ oẽs illos titulos habet. Unde de matrigonio parũ ibi agitur. Glo. cõis eius est Jo. an. qui etiã super eo fecit apparatũ in nouella. Archi. etiã fecit apparatũ. Bñicus de sancto Geminiano notabiliter scripsit: q̃ alij multi. Quarus liber dicũtur Clementine: ex eo q; sunt sub Clemente in concilio Vienn. edite post modicũ tempus a compilatione Sexti. Clemẽs tamen morte preuentus non promulgauit eas: sed Jo. xxij. successor eius. Habet titulos secundum ordinem Decretalium sz nõ oẽs illos. Allegatur per titulos q̃ capitula: sed cum additione in Clementinis: sicut allegatur qõ habetur in lib. vj. Et hoc ad differentiam tituloꝝ qui habentur in Decretalibus Glos. ei⁹ communis et notabilis est Jo. an. sed fecerunt apparatum super eis. Pau. de Leaza. Francis. de Zab. Joan. de Imo. q̃ Ten. Reperiuntur etiam quedam constitutiones ecclesie que non sunt in corpore iuris. Et ideo dicuntur Extrauagantes: que postq̃ sunt promulgate ligant: sicut que habentur in corpore iuris: precipue cum sciuntur.

Titulus. XVIII. De lege ciuili.

¶ Quo tempore ius ciuile conditum sit quãtum liget: de legum diuersitate et earum effectu. Cap̃. vnicum.

Jurisciuilis notio.

LEx seu ius ciuile sic describitur ab Jsido. in. v. Ethymol. Jus ciuile est quod quisq; populus vel ciuitas sibi propriũ diuina humanaq; causa constituit. dist. j. ius ciuile. Glos. causa prima contemplatione dei q̃ hoim. Addit Archi. cõtẽplatione. i. ad reuerentiã dei q̃ vtilitatẽ hoim. Si eñ lex cõtineat aliq̃d cõtra deũ vel hoies: repellẽda est. Uñ si imperator vel ali⁹ princeps faceret legẽ cõtra ius naturale: puta q; dñia rerũ trãsferrẽtur de vno in aliũ sine causa: talis lex nec in foro aĩe: nec in foro contentioso valet: q̃ remittit ad notata per eũ. ix. q. iij. p principalem. Et ibi dicit q; si imperator vult ex rescripto auferre rẽ meã nõ põt: q; rerũ dñia sunt de iure naturali. insti. de iure na§ vlt. secundũ Ac. et Olde. Jo. tñ. ibi in glos. sentit cõtrarũ per leges. ff. de rei vẽ. l. item si verberatũ. et. ff. de euic. l. lucius. Sed dicit Archi. q; nõ obstãt iste leges que volũt q; imperator ib⁹ licet predia nr̃a dare militib⁹ ob publicã vtilitatẽ. nã illud verũ est pretio nobis dato. Dicit ergo q; oia sunt pricipis: vt dicit lex alleg. oia scz fiscalia. Et sic intelligit ibi Olde. Et ad hoc facit qõ dicitur. xxiij. q. viij. tributũ §. cuius. Dicit etiam idem Archi. dist. xij. in prin. q; licz Romana ecclesia sit mater q̃ caput oim ecclesiarũ ratione principij institutionis et prelationis: vt dist. xxj. cuius. nõ tamẽ est dña aliarũ ecclesiarum: nec papa est dñs: ꝑm Bern. ad Euge. Et q; papa non sit dñs oim eporũ est optimũ arg. viij. q. j. mutationes. cuius eñ res ecclesie sint eius vt principalis dispẽsatoris: non tamen sunt ei⁹ vt domini possessoris. vt dicit Tho. ij. dij. q. c. Unde q̃ simoniam committeret papa recipiendo prore spirituali aliquid de reditibus ecclesie vel etiã ab aliquo seculari de bonis suis. Et hoc sane intelligendũ. Nã q; papa in collatione beneficiorum recipiat annuatas taxatas: non est hoc accipere temporalia pro spiritualibus: sed suis q̃ curie necessitatib⁹ prouidere quod fieri potest. Jus militare sic describit Jsido. qõ est belli inferendi solennitas. Archi. id est ius quod de militib⁹ et pro militibus est statutum: quod est pars iuris ciuilis. Et improprie ponitur: quia ponit seu describit non essentiam talis iuris: sed eius effectus per exempla. Solennitas id est solennis ordinatio seu dispositio exercitus: qui scilz debeant in primo loco esse: qui in secundo: qui in tertio: q̃ hmõi. Federis pacis scilz componende: signo dato. s. tuba vel cornu egressio vel congressio in hostem. Item signo dato receptio. s. in domũ. Flagitij militaris disciplina. i. pena seu punitio delicti. Si locus deseratur glo. Qui fugit in bello publico ꝑm cano. infamis est: ꝑm leges capite punitur. Et vt ꝑm Archi. desertor militie qui per longũ tẽpus euagatus ad castra reducitur. Stipendiorum modus scilz qualiter militi q̃ qualiter peditibus tribuatur. Dignitatũ gradus: in quo gradu differant quis dignior vel superior alio. Premiorũ honor: qualiter. s. quidã magis: quidã minus honorẽtur. Veluti cum corona vel torques donatur. Corona dicit hic maius munus. Torques minus munus. Prede decisio. i. diuisio: q̃ pro personarũ qualitatib⁹ q̃ laboribus iusta diuisio ac principis portio. Glos. Non ergo oia que capiũtur in bello sunt principis: et videtur esse cõtra. xxiij. q. v. dicat. vbi vt q; regis sunt oia: intelligendũ q; ad ip̃m debẽt deferri oia q̃ presentari: q̃ ipse debet diuidere ꝑm merita personarũ. xij. q. ij. vulterane. Et intellige de bello nõ iniusto: nam in iniusto oia que capiũtur debent restitui ꝑm oẽs doctores. Jus publicũ dicit Jsi. est in sacris sacerdotibus q̃ magistratibus. dist. j. vbi Archi. publicũ. i. ius qđ est pro his constitutũ est. i. consistit in sacris. i. rebus deo dicatis venerandis: sacerdotibus honorãdis: magistratib⁹ timendis et obediẽdis: sicut sunt prefectus: proconsul: cõsul: pretor: q̃ hmõi. Et dicit hic glo. q; qui ledit sacerdotes vel res sacras ab oĩbus tanq̃ pro publico crimine põt accusari. ar. ij. q. j. in primis. Et ratione assignat ibi Arch. q; he persone ad statum rei publice pertinẽt: plus eñ orationibus ecclesie cũ auxilio militari consistit imperiũ: vt. xxiij. q. viij §. cuius. Jus quiritum ait Jsido. est p̃prie Romanorum: q; nulli alij nisi Romani eo vtuntur: et de legitimis hereditatibus: de tutelis: de curationibus et vsucaptionib⁹ statuta sunt. di. j. De contractibus: qualiter. s. debeant celebrari in scriptis vel sine. Et dicit glo. q; ius quiritũ dictũ est a Quirino vel Romulo qui fuit conditor primus Rome: vnde dicuntur Romani. Et ꝑm glo. hic dicuntur Romani oẽs subditi Romano imperio. Nam imperator princeps est totius mundi: vt. viij. q. j. in apibus: sed in diuersis prouincijs diuersi reges sunt sub eo: vt. vj. q. iij. scitote. Qui ergo non vult esse sub Romano imperio: nec hereditatem habere potest: nec alia que hic enumerãtur de iure humano. Juris ciuilis species varias ponit Jsi. in eodem. v. lib. Ety. et noia earũ. Et habentur oia in decre. dis. ij. per totum. Unde in principio eius dicit. Constat autẽ ius quiritum ex legibus: ex plebiscitis: ex senatusconsultis q̃ cõstitutionibus principum: ex edictis senatorum et prudentum respõsis: et singulas horum describit Lex ꝑm Jsi. est constitutio populi qua maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt. dis. ij. lex. vbi dicit Archi. q; lex aliter sumitur hic aliter. s. Nam hic sumitur stricte: prout est species iuris quiritũ. Supra aũt prout est genus ad omne ius scriptum. Cõstitutio populi. dicit glo. Olim populus statuit leges: sed hodie transtulit potestatẽ in imperatorem: vt insti. de iure na§ sed quod principi. Uel quod hodie etiã populus potest legem statuere: q̃ quod dicitur in dicta. l. trãstulit. i. concessit. Addit hic Archidia. Dicunt quidã qõ populus hodie nõ potest condere legem. ar. ad hoc. C. de legi. l. vlt. Alij vt Bal. dicunt contra. s. q; populus potest auferre auctoritatem imperatori: sed oẽs ecclesie non possent tollere auctoritatem pape. Et ratio est: q; papa nõ habet auctoritatem ab ecclesijs: sed ecclesie ab eo. argu. dist. xxj. cuius. Ex dñica enim tussione et conciliorum auctoritate papa habet suaz iurisdictionem q̃ nõ ex trãslatione populi sicut imperator. extra de elec. significasti. Et dicunt hi quo ad ptãtẽ trãslatã per populũ in imperatorẽ condendi legẽ: q; ppls põt reuocare istã potestatẽ cum vult sicut iudex qui delegat: q; proprietas apud eum remã sit. nec obstat illa. l. vlti. C. de legi. q; ibi illud soli nõ excludit populum. arg. xv. q. viij §. eps. Sed tale est ac si diceret soli principi desit nulli alij soli. nec obstat extra de offi. delega. super questionum. q̃ in. c. venerabili. quia illa iura loquuntur in delegato. In alio forte secus. vt. ff. de offi. presi. l. vlt. Hec Archi. Maiores natu. glo. maiores natu dicuntur nobilitate: dignitate: antiquitate et scientia. vt. ij. q. vij. querendum. Addit Archi. qõ hic magis proprie dicitur nobilitate. Plebiscita sunt que plebes tñ constituunt. Et vocantur plebiscita: eo q; ea plebs sciat: vel quod scisciatur et rogat vt fiant. Jsido. distin. j. Glos. ibi. Plebiscita prima facta fuerunt propter discordiam inter nobiles q̃ plebeios. vt. ff. de origi. iuris. l. ij. Addit hic Archi. quod quodam tempore recessit plebs Romanorum a patribus in montem Auentinũ: q̃ ibi statuta ab ea vocata sunt plebiscita. scita. i. statuta plebis: vel quia eius scientia et consensu statuebãtur. Est ergo plebiscitũ

Jus militare qđ sit.

Jus publicũ vnde ortũ.

Jus q̃ritũ quid.

Lex qđ sit.

Plebiscitũ qđ sit.

tus quod plebs magistratu interrogante veluti tribuno cõstituebat. Et hec lex p bono pacis fuit obseruata: per. l. hortẽsem. vt. ff. de origi. iur. l. ij. Senatusc̃ sultum est qđ tm̃ senatores populis consulendo decernunt. Isido. dist. ea. Dicit hic Archi. in Rosa. q̃ cum populus Romanus ita esset auctus vt in vn̄ũ conuenire non posset causa legis sanciende: visum est senatũ vice populi cõsuli. vt in ſti. de iure nat̃ senatus. Ubi 9r qđ senatusc̃ sultũ est qđ senatus iubet atq̃ cõstituit: ſm Lau. Et sicut totus populus interrogabatur quando consul legẽ ferebat ad populũ: ita senatores interrogabãtur vice populi: quando cõsul legẽ ferebat: ꝛ ita eorũ cõsensu senatusc̃ sultũ vocatũ est. Hug. Erãt aũt senatores centũ numero: ꝛ 9r senatus a senectute. Isti electi sunt a Romulo centũ: a populo centũ. Qui ob etatẽ senatores: ob similitudinẽ cure patres dicebãtur. Uel senatus a sinendo dicebãtur: quia senatores facultatẽ eligendi dabant. Nam sine licentia eorum nulli licebat magistratum aliquẽ facere. i. officium. Et senatus etiam dicebatur locus in quo cõueniebãt senatores. Cõstitutio vel edictũ est qđ rex vel imperator cõstituit vel edidit. Isi9. dist. ea. Ubi dicit Archi. Rex scz tm̃. Nam reges prius leges tulerunt. ff. de orig. iur. l. ij. Lau. Uel dic quod idem est rex ꝛ imperator: sed rex anteq̃ coronetur. Et idẽ est cõstitutio qđ edictũ: licet edictũ posset dici tm̃ in precipiẽdo dicuntur edicta pretorũ: vt dicit Jo. que scz pretor ius ciuile corrigens vel supplẽs vel cõfirmãs in ambone posita siue scripta publice proponebat: ſm Hug. Responsa prudentũ sunt que iurisconsulti respõdere dicunt cõsulentib9. Unde ꝛ respõsa Pauli dicta sunt. Fuerũt em̃ quidã prudentes ꝛ arbitri equitatis: qui institutiones iuris ciuilis compositas ediderunt: q̃bus dissidentiũ lites contẽtionesq̃ sopirẽt. Isido. dist. ea. Archi. Respõsa. i. sententie eorum quibus permissum est iura cõdere. Consulti: quibus datũ erat ius rnd̃ẽdi: cõsulẽtibus sup aliquo articulo vel interpretatione alicuius iuris. Ediderunt. i. exposuerunt ꝛ interpretati sunt institutiones compositas ab alijs. Quedam leges dicũtur ab his qui condiderunt eas: vt cõsulares: tribunitie: iulie: ꝛ cornelie. Nam et sub Octauiano Cesare suffecti consules Papius et Pompeius legem tulerunt que a noibus eorũ Papia ꝛ Põpeia nuncupatur: continẽs patrũ premia pro suscipiendis liberis. Sub eodẽ quoq̃ imperatore. Falcidius tribunus plebis legem fecit ne quis pl9 extraneis in testamẽto legaret: q̃ vt quarta pars superesset heredibus: ex cui9 nõie lex falcidia nominata est. dis. ea. Archi. Cõsulares. Cũ Romani ferre nõ possent superbiã regũ: cõsules fecerũt: ꝛ edite leges ab illis consulib9 cõsulares dicũtur. Tribunitie. cum quadã vice ppls Romanus a patribus recessisset fecit sibi tribunos: qui scilz preessent alijs: et leges facte ab eis dicuntur tribunitie. Et 9r tribunus a tribuendo iura vnicuiq̃: vel a tribu. i. populo cui preerat: vel quia populus diuisus fuit in tres partes: ꝛ ex qualibet parte tribuni eligebantur. Suffecti. i. substituti: qui em̃ in locũ cõsulum ante finem sui officij decedentiũ substituebãtur: dicebantur suffecti. Falcidius. De lege falcidia quã notat hic glos. vide in. iij. par. titu. x. c. de testamentis. Satyra lex dicta est: eo quod de pluribus rebus lex illa loquitur. ꝛ sic dicta a copia rerum: et quasi a saturitate. Unde ꝛ satyram scribere est poemata varia condere vt Horatij: Juuenalis ꝛ Persij. Rhodie leges naualiũ commerciorũ sunt: ab insula Rhodo cognomitate: in qua antiquitus mercatorum vsus fuit. dis. ea. Et dicit hic glos. q̃ lex illa iniq̃ssima est. l. q̃ patientibus naufragium inhabitatores omnia auferent. ff. eo. modestinus. Sed illa lex hodie correcta est. vt. C de furt. in aut. nautigia. immo tales ipso iure sunt excommunicati. extra de rap. c. excommunicationi. Addit Archi. quod videtur q̃ sit canon late ſnie. quod etiã tenet glos. hic posita. sed Jnno. credit q̃ sit canon ferende sententie. Idem Berñ. sentit ibidem. De hoc habes in tertia parte in tractatu de censu.

Senatusconsultum.

Cõstitutio vel edictũ quid sit.

Responsa prudẽtũ q̃ sunt.

Leges vñ denominent.

Satyra lex.

Leges rhodie.

§. I. Et nota quod totum corpus

iuris ciuilis cõmunis diuidit in quatuor libros quo ad allegationes: scz Codicem. Digestũ: Jnstituta: ꝛ Authenticũ. Et que in eis notantur allegantur per nomen libri: per titulos: per leges: per paragraphos. Conuenientiã huius diuisionis legum humanarũ supraposite: ſm Isi9. pulchre notat btũs Tho. j. ij. q. xcv. ar. iij. Dicit enim q̃ vnũquodq̃ potest per se diuidi secundum id qđ in eius rõne cõtinet: sicut in rõne aialis cõtinet anima q̃ est vel rõnalis vel irrationalis. Et ideo aial per se diuiditur in rationale ꝛ irrationale: nõ aũt diuiditur ſm albũ ꝛ nigrũ que sunt eius diuisiones preter eius rationẽ. Sunt autẽ multa de ratione legis humane: ſm quorũ quodlibet lex humana proprie ꝛ per se diuidi potest. Est em̃ primo de ratione legis humane: q̃ sit deriuata a lege nature: vt ex dictis patet. Et secũdum hoc positiuũ diuiditur in ius gentium: ꝛ in ius ciuile: ſm duos modos quibus aliquid deriuatur a lege nature. vt. §. dictũ est. Nam ad ius gentiũ pertinẽt ea que deriuantur a lege nature: sicut conclusiones ex principijs: vt iuste emptiones ꝛ venditiões et alia huiusmodi: sine quibus homines adinuicẽ conuiuere nõ possent: quod est de lege nature: q̃ homo naturaliter est aial sociale: prout probatur. in. vj. Politi. Que vero deriuantur a lege nature per modum particularis determinationis pertinent ad ius ciuile ſm q̃ aliqua ciuitas aliquod ius sibi commodum determinat. Secundo est de ratione legis q̃ ordinetur ad bonum ciuitatis. Et ſm hoc lex humana diuidi potest ſm diuersitatem eorũ qui dant operam bono cõmuni: sicut sacerdotes p populo deum orantes: principes populũ gubernãtes: milites p salute popũli pugnantes. Et ideo istis hominib9 specialia quedam iura aptantur: vt scilz ponatur ius publicum ꝛ ius militare. Tertio de ratione legis est vt instituatur a gubernante communitatem ciuitatis. Et secundum hoc distinguuntur leges secundum diuersa regimina ciuitatum: quorum vnũ regimen est ſm phm̃ in. iij. Polit. quando ciuitas gubernatur ab vno: ꝛ ſm hoc ponũtur constitutiones principum seu edicta. Aliud regimen est Aristocratia. i. principatus optimorũ vel optimatum: ꝛ secundum hoc sumuntur responsa prudentum ꝛ senatusconsultus. Aliud regimen est obligatia principatus paucorum diuitum et potentũ: et ſm hoc sumitur ius pretorũ et etiã dicit ius honorarium. Aliud regimen est populi quod dicitur democratia: ꝛ ſm hoc sumitur plebiscita. Aliud regimen est tyrãnicũ qđ est omnino corruptũ: vnde ex hoc nõ sumitur aliqua lex. Aliud regimen est ex his commixtũ: quod est optimũ: ꝛ ſm hoc sumitur lex quam maiores natu simul cum plebibus aliq̃d sanxerũt: vt dictum est. §. Quarto de ratione legis est q̃ sit directiua humanorum actuum: ꝛ ſm hoc ſm diuersa de quibus leges feruntur distinguunt leges: que aliq̃ ab auctoribus earũ nominantur: et sic distinguitur lex iulia de adulterijs: lex cornelia de sicarijs: ꝛ sic de alijs. Alie denominãtur nõ propter auctores earum: sed propter res de quibus sunt: vel lex de officio proconsulis: lex de furtis: ꝛ huiusmodi. Distinguitur autem ius gentium a iure naturali: maxime inquantum ius naturale est commune omnibus animalibus.

Diuisio iuris ciuilis.

Regimẽ politicũ varium.

§. II. Quod leges humane etiam

seculares imponũt hoi necessitatem ad obseruãdum in foro cõscientie: ita q̃ non obseruans peccat si sint iuste. Unde August. dicit. Quicunq̃ legibus imperatorum que p dei volũtate (als veritate) feruntur. obtemperare non vult: acquirit grande supplicium: quicunq̃ autem legib9 imperatorũ que cõtra dei volũtatem feruntur obtẽperare nõ vult: acquirit grande premiũ. dis. ix. imperatores. Pro huius declaratione dicit btũs Tho. j. ij. q. xcvj. ar. iij. q̃ leges humanitus posite vel sunt iuste vel iniuste. Si sint iuste habent vim obligandi in foro cõscientie a lege eterna a qua deriuantur. ſm illud Prouer. viij. Per me reges regnant: ꝛ legum cõditores iusta decernunt. Dicuntur autem leges iuste vel iniuste ſm quadruplex genus causarum. s. finalẽ: efficiẽtem: formalem et matertalem. Dicuntur iuste ex causa finali seu ex fine quãdo ordinantur ad bonũ cõe. Jste em̃ est finis legis: vtilitas boni cõis. ecõtrario est lex iniusta quando est cõtraria bono cõmuni. Uñ quãdo aliq̃s presidens imponit leges onerosas subditis nõ ppter vtilitatẽ cõem: sed ppter priuatam suã. vt ppter cupiditatẽ vel gloriã: puta faciens statutũ: q̃ q̃ cõmittit talẽ defectũ soluat tantũ: qđ nõ propter aliud facit nisi vt inde lucretur. Uel cum imponit taleas vel gabellas vltra debitum vt thesaurizet vel pompizet. Sc̃ dicuntur iuste ex causa efficienti seu auctoris. Causa efficiens legis est statuens legem: si ergo non excedit ptãtẽ ferentis: quia scilz eam facit subditis suis: iusta est. Iniusta autẽ si fert legem sup eos in qb9 non habet ptãtẽ: puta si laicus cuiuscũq̃ dignitatis etiã imperator facit legẽ: que extendatur etiã ad clericos vt q̃ habeãt respõdere in foro suo: vel q̃ soluãt taleas ꝛ hmõi: nõ em̃ habet ptãtem sup clerũ. Tertio dicũtur iuste ex forma: quãdo scilz ſm equalitatẽ proportionis imponuntur onera subditis in ordine ad bonũ commune. Cum em̃ vnus hõ sit pars multitudinis: quilibet hõ ꝛ qđ est ꝛ quod habet est multitudinis: sicut ꝛ qlibet pars est qđ est totius. vñ ꝛ natura aliquod detrimentũ infert aliq̃ parti vt saluet totũ.

De iustitia ꝛ iustitia legum.

uet totum. Et ſm hoc leges proportionabiliter onera imponẽtes ſunt iuſte: ⁊ obligãt in foro conſcientie. Uñ ex cauſa rationabili rectores ciuitatis imponũt aliquas collectas: puta ad defendendũ ſe in iuſto bello ⁊ ſm proportionẽ debitã: qui hoc recuſaret: peccaret. Iniuſte aũt ſũt quãdo nõ equaliter onera imponũtur ſm ratã vnicuiq; contingentẽ ſm ſubſtãtiã: ſed alij nimis grauãtur enormiter: alij nimis alleuiantur. Et iſte ſunt violentie magis q̃ leges. Unde tales leges nõ obligãt in foro conſcientie: niſi forte ꝓpter vitãdũ ſcãdalũ: vel perturbationẽ ꝓpter quã hõ debet cedere etiã iuri ſuo. ſm illud Mat. v. Qui te angariauerit mille paſſus: vade cum illo et alia duo. Quarto leges ſunt iuſte ex materia: quãdo ſcz ſunt de rebus in ſe iuſtis Iniuſte autem quando ſunt de rebus illicitis: puta cõtra ius diuinũ vel naturale: vt q̃ adorent idola: ſicut fecit Nabuchodonoſor legem q̃ oẽs adorarẽt ſtatuã ꝛc. Dañ. iij. et tales leges nullo modo ſunt obſeruande: quia vt dr Act. v. Obedire opz magis deo q̃ hoibus. Et de hmõi legibus iniquis ⁊ cõdentib⁹ eas dr Eſa. x. Ue his qui condũt leges iniquas: ⁊ ſcribẽtes iniuſtitias ſcripſerunt vt opprimerent in iudicio pauperes: et vim facerẽt cauſe humilũ populi mei. Quocũq; ergo iſtorum modorũ ſunt iniuſte: nõ obligãt in foro cõſciẽtie: ſi tñ ſolũ ex fine eſſent iniuſte ⁊ in alijs iuſte. ſ. ex materia: forma: ⁊ auctore: forte ligarẽt tũc. Et nota q̃ cõdentes leges iniquas: puta ad imponendũ collectas indebitas ⁊ grauamina: tenẽtur ad reſtitutionẽ: ⁊ heredes eorũ oim dãnorũ que occaſione dictarũ legũ aliqui paſſi ſunt: et illi qui induxerunt conditorẽ ad talẽ legẽ factẽdã quilibet inſolidũ. Et ſeruantes eas leges tenentur etiã ad reſtitutionẽ eorũ que occaſione talium legũ lucrati ſunt. Ubi añ iuſte ſunt leges ſeculares etiã ſeruari debẽt: ⁊ peccãt trãſgredientes. Uñ Gelaſius papa. Quis autẽ leges principũ: aut patrum regulas: aut monitiones paternas dicat debere contẽni: niſi qui impunitũ ſibi eſtimet tranſire commiſſum. diſt. x. quis. Ubi dicit glo. q̃d peccat oĩs qui contemnit legẽ: ſed nõ peccat oĩs qui nõ parit legibus: vbi ſcz loquitur de conſilio leg. xiij. q. j. quiſquis. Et ſic aliud eſt contemnere: aliud non parere. Dicit Ber. in li. de diſpenſatione et precepto. Contemptus vbiq; damnabilis: ⁊ ſic eſt mortale ex contemptu legem tranſgredi. Ex ignorantia eñ vel negligentia nõ ſemper: ſed ſm materias. Et dicit Joannes papa. Quicquid cõtra leges accipitur: per leges diſſolui meretur. diſt. x. vides. Et dicit ibi glo. quod hec regula eſt vera in his in quibus eſt perpetua cauſa prohibitionis: vt ne filius contrahat matrimonium cum matre: vel dic quod meretur diſſolui niſi illud per aliam conſtitutionem toleretur.

Materia legũ iuſtarũ.

§. III. De comparatione legum

De ordio legis ciuilis.

ciuilium ad canonicas quo ad prioritatẽ. Sciendũ igitur q̃ lex ciuilis eſt prior lege canonica tempore. Sed lex canonica eſt prior ciuili dignitate ſeu auctoritate. Primum patz ex hoc quod lex ciuilis cepit tempore Moyſi vel circa. Lex vero canonica tpe apoſtolorũ qñ fecerũt cõſtitutionẽ: q̃ conuerſi ad fidẽ abſtinerẽt ſe a fornicatione ab idolothitis ſanguine et ſuffocato ſcz aſali. Fornicatio quidẽ de ſe ſemp fuit petĩ mortale: ſed ideo ꝓhibita: quia Gentiles putabant licitã quaſi naturalẽ. Alia vero prohibita fuerunt: nõ quia de ſe mala: ſed ad inducendum pacificum conuictum inter Judeos ⁊ Gentiles converſos ad fidẽ: et remouendũ occaſionẽ ⁊ exemplũ mali. Qui fuerũt auctores legum ſecularũ ponit Iſido. in. v. Etymol. di. Moyſes gentis Hebree primus omniũ diuinas leges ſacris literis explicauit. Phoroneus rex primus Gregis leges iudiciaq; cõſtituit. Mercurius Trimegiſtus primus leges Egyptijs tradidit. Solon primus leges Athenienſibus edidit. Licurgus primus Lacedemonijs iura ex Apollinis auctoritate cõfinxit. Numa Pompilius qui Romulo ſucceſſit in regno primus Romanis leges edidit. Deinde cum populus ſeditioſos magiſtratus ferre non poſſet: decem viros legibus condendis creauit: qui leges ex libris Solonis in latinum ſermonem tranſlatas duodecim tabulis expoſuerunt. diſt. vij. Moyſes. et in. c. ſeq. dicit. Leges redigere in libris: primus conſul Pompeius inſtituere voluit: ſed non perſeuerauit metu obtrectatorum. Deinde Ceſar cepit id facere: ſed ante interfectus eſt. Paulatim autem: anti que leges vetuſtate et in curia aboleuerunt. Noue autem a Conſtantino Ceſare ceperunt: et reliquis ſuccedentibus, ⁊ erantq; permixte et inordinate. Poſtea Theodoſius minor Auguſtus ad ſimilitudinem Gregoriani et Hermogeniani Codicem factum cõſtitutionum diſpoſuit. De legibus autem canonicis dicit Iſi. xv. diſt. j. c. j. Canones conciliorũ generaliũ ceperunt a tempore Conſtãtini imperatoris. Temporib⁹ ꝓcedẽtib⁹ perſecutione fuẽte: nõ dabat facultas docẽdarũ plebiũ: nec licentia epis conueniendi in vnũ: ſed ipſe Conſtantin⁹ dedit hanc facultatẽ chriſtianis: ⁊ ſub eo factũ fuit primũ gñale cõciliũ: ſcz Nicenũ. Dicit tamẽ ibi glo. q̃ tpe Clemẽtis ceperũt fieri cõcilia: vt patet diſt. xvj. Iſid. Sed nõ fuerũt ita gñalia: ⁊ ſic ſoluit ꝓtrarietas. Fuerunt etiam facta ante tps Conſtantini multa decreta a ſummis pontificibus diuerſis tpibus. Dignitate aũt ⁊ auctoritate leges canonice ſunt priores: adeo q̃ leges ſeculares que legibus canonicis reperiunt cõtrarie: nullius ſunt momẽti. Et hec eſt ſnia cõcluſiua totius diſt. x. quã probat per multa cap. Et in primo c. dr. Lex imperatorũ nõ eſt ſupra legẽ dei: ſed ſubtus. Imperiali iudicio nõ poſſunt eccleſiaſtica iura diſſolui. Et diſt. e. c. v. Cõſtitutiones que ſunt contra canones ⁊ decreta preſulum Romanorũ: vel cõtra bonos mores: nullius ſunt momẽti. Imperator etiã dicit q̃ ſacre leges nõ dedignantur ſequi ſacros canones precipue in matrimonijs: vſuris ⁊ hmõi. In autenti. vt clerici apud ꝓnos epi. ꝛc. col. vj. ⁊. ij. q. iij ¶ hinc colligitur. ⁊ extra de no. ope. nun. intelleximus. Ubi aũt euangelicis ⁊ canonicis decretis nõ obuiauerint: omni reuerentia digne habeantur. dicit Gratia. diſt. x. ſuſceptis. ¶ Ecce. Unde ⁊ Aug. c. ſeq. Si in adiutorium veſtrum terreni imperij leges aſſumendas putatis: nõ reprehendimus. Nam ⁊ hoc fecit Paulus cum aduerſus iniuriosos Romanũ ſe eſſe ciuẽ teſtat. Sed vtrum papa poſſit tollere leges quo ad vtrunq; forum: ſunt opin. pro ⁊ contra. Sed dicit Joã. an. ſuper regula. poſſeſſor. de regu. iur. lib. vj. q̃d vbi papa non habet temporalem iuriſdictionem: nõ poteſt tollere leges quo ad fozũ ciuile: niſi in his in quibus vertitur periculũ aĩe: vt vſuris: ⁊ hmõi: cum ptãtes ſint diſtincte. diſt. x. quoniã. ⁊ diſt. xcvj. cum ad verum. In his autẽ in quibus vertitur periculum anime poteſt tollere quo ad vtrunq; forum. probantur hec de iudi. nouit. ⁊ de preſcrip. c. vlti.

Auctores legũ qui.

§. IIII. Caſus plures illiciti qui permittuntur a legibus ſecularibus

Indulgẽtia legum cũ rigore canonũ.

: ſed quia prohibentur iure diuino vel canonico: in omnibus illis caſib⁹ leges ille ſunt abrogate: nec deceret ſeruari: ⁊ peccarent qui eas ſeruarent. Et primo in matrimonijs. Nam ſm leges filius germani vxorem potest copulare matrimonium cum filia alterius germani. vt inſtit. de rapto ¶ inter eas. ⁊. C de nup. l. nemini. Sed ſm deum tales debent penitus ſeparari. extra de conſanguini. ⁊ affini. non debet. ⁊. xxxv. q. iij. progenitem. Secundo: quia ſm leges puella rapta non põt contrahere matrimoniũ cũ ſuo raptore. C. de rapt. virgi. l. vnica. Et idem erat olim ſm antiquos canones. Sed hodie poteſt. extra de rap. c. fi. Tertio: q̃ ſm leges licitũ eſt homini ſoluto tenere mulierem ſolutã in cõcubinã. vt in auten. qui. mona. efft. ſuiſ. ¶ ſi quis. col. vij. Sed ſm deũ etiã ſimplex fornicatio peccatũ mortale eſt: ⁊ excludit a regno dei. vt dicit Apoſtolus. ſ. ad Cor. vj. Quarto: q̃ ſm leges licitum eſt viro occidere adulterum vxoris deprehenſum in adulterio: ſi eſt perſona vilis et cui non debet reuerentiam. ff. de adulte. l. marito. ſ. ⁊. l. ſi adulterium. ⁊. C de adul. l. gracchus. Inſuper licet patri qui habet filiã in ptãte occidere adulterũ filie in domo ſua fornicantem: ⁊ occidere filiam. ff. de adul. l. patri. ⁊. l. nec in ea. Et ſimiliter de latrone ⁊ de pplatore agrorũ. Sed ſm deum nil horum licet: ⁊ prohibentur talia cum precipitur Exod. xx. Non occides. Quinto: q̃ ſm leges damnatur qui apprehenſam in adulterio tenet vxorẽ. C de adul. l. crimen. ⁊. l. caſtitati. Sed ſm deum ⁊ iura canonica poteſt tenere ſine vlla pena: dummodo ipſa velit ab adulterio recedere. xxxij. q. j ¶ ſubauditur. Sexto: quia ſm leges in multis caſibus licitum eſt vxorem repudiare: ⁊ matrimonium rite contractum diſſoluere: ⁊ maxime in caſu qui notatur diſtinc. x. lege. ⁊. xxvij. q. ij. ſunt qui dicũt. Sed hoc lex diuina prohibet: vt in eiſdem. c. dicitur. Septimo: quia ſm leges mulier que mortuo viro nubit infra tempus luctus. ſ. vnius anni infamis fit: et incurrit multas penas. C de ſecun. nup. l. j. ⁊. ij. Sed ſm deum: vt apls dicit. ſ. Cor. vij. nubat mulier cui vult. extra de ſecũ. nupt. c. peñ. ⁊ vlti. ⁊ vt ibi notat Inn. remittunt et oẽs ille pene q̃ ſunt tñ ad penã ipſius: ſec⁹ ſi inde ꝓueniat aliquid ad alios. Octauo: q̃ ſm leges filius ſpurius non eſt alendus: ſed ſm deum et canonem contra. Nono: quia ſm leges heres ſi non fecerit inuentarium tenetur ad omnia debita defuncti: ſecus ſm deum. Decimo: quia in certis caſibus ſm leges heres non tenetur de maleficio defuncti: ſecus ſm deum. Undecimo: quia ſm leges

illud qõ relinquit nisi habeat septẽ vel quinq; testes:nõ valet.C. de test.l.si vn⁹.Sed ſm deũ in relictis ad pias causas sufficiũt tres:aut etiã duo testes.extra.de testi.cũ esses.7.c.relatũ. Duodecimo:q; ſm leges si ꝓmitto aliq̃d nudo pacto nõ teneor:7 dico q; nõ orit inde actio.ff.de pact.l.iurisgẽtiũ. Ecõtrario est ſm deũ 7 canones:q; mortaliter peccat recedẽs a pacto.extra de pactis.c.j.cũ simlib⁹ q̃ ibi notant.Et idẽ si ꝓmitto vni recipiẽti pro alio:q; ſm deũ teneor:ſm leges nõ. Tertiodecimo:quia inter ementes 7 vẽdentes cõcedunt leges deceptionẽ 7c. Quartodecimo:quia ſm leges non licet emere seu vendere iura 7 actiones:que quis habet cõtra aliũ pro maiori pretio q̃z sit principale debitũ:alꝫ nõ valet emptio:nec peti poterit nisi vsq; ad illud quod solutum est:nec etiam debent talia iura pro parte vendi 7 pro parte donari.C. mandati.l.per diuersas. 7.l.ab Anastasio. Sed ſm deum nihil prohibet me emere iura cõtra aliquem pro minori pretio q̃z sint ipsa iura:dum tñ nõ faciã hoc in fraudẽ ſsure:sed propter interesse meum:aut laborem:qui forsan erit in rehabendo. Seu quia dubito ne debitor fugiat aut ad pauperta-tem veniat. Quintodecimo:quia ſm leges in longissimo tempore etiam possessor malefidei prescribit:secus ſm deum et iura canonica.extra de reg.iur.possessor malefidei.lib.vj. Sextodecimo:q; ſm leges maleficia cogitationis regulariter non puniuntur.ff.de pe.l.cogitationis.sed tñ omnis cogitatio mala vel a deo vel per penitẽtiã puniẽda est.de pen.dist.j.omnis. Decimoseptimo:q; ſm leges licet magi 7 venefici puniant:tamẽ qui hoc faciunt contra imbres ventos 7 grandines premiantur.C. de malefi.l.eorum. Sed ſm deũ etiam talia sic facere grauissimum petñ est:vt clare ꝓbat Tho.ij.ij.q.xcvj.idẽ ostendit.xxvj. q.ij.c.illos. 7 extra de sortile.per totũ. Decimooctauo:q; ſm legem licitũ est in causa sanguinis corrũpere accusatorẽ.ff.de pe uart.l.fi.Sed ſm deum nõ licet:vt patet in Tho.ij.ij.q.lxix.

Titulus.XIX.De priuilegijs in cõi.

¶ Priuilegia per quẽ concedi possunt:7 per quẽ impetrari:7 quãdo 7 quomodo tolluntur. Lapſm.j.

De priuilegio a deo quid sit.

ESt 7 alia lex priuata que dicitur priuilegiũ.d.j.iij.priuilegia.plenius.xxv.q. j¶.vlti.Sed est priuilegiũ datũ a deo:7 priuilegium ab hoie.Et priuilegiũ quidẽ dei est quoddãius seu quedam gratia concessa alicui in aliquo contra legẽ cõem.Sic fuit concessum Gregorio.orare ꝑ Traiano dãnato:7 Martino pro quodam a seipso suspenso:7 concessum fuit apostolis vt sortib⁹ in electione Matthie:7 Ose accedere ad vxorem fornicariam: 7 Samsoni seipsum occidere: 7 Israelitis expoliare Egyptios: 7 Abrae 7 Jacob habere plures vxores simul.vt extra de diuor. gaudemus.xviij.q.v.dixit dñs.7.xxiij.q.v.si non licet¶non occides.7.xxvj.q.ij.nõ statim. Ubi dicit Beda post Hiero.quod priuilegia paucorum communes legem facere non possunt.vt extra de diuor.gaudemus.Et regula iuris in.vj. quod alicui gratiose conceditur non debet ab alijs trahi in exemplum.Qui ergo veraciter dicuntur hac lege priuata que est lex. i. inspiratio certa spiritussancti:hi non sunt sub lege scilicet communi in illo opere contra quam habent contrarium instinctum a spiritussancto.xix.q.ij.due sunt leges. Sed caueat sibi quis diligenter in hoc quia ipse Sathanas transfigurat se in angelum lucis:vt habes plura exempla in collatione secunda abbatis Moysi.Et tõ nisi sis oino certus de hmõi instinctu vt erant sancti:non dimittas leges cõmunes.xviij.q.iij.transferunt. Quantum vero ad priuilegia hoium nota:q; quicũq; potest legẽ facere 7 in aliquibus potest priuilegium indulgere: vt papa in spiritualibus:et quandoq; in temporalibus in terris siue temporalis iurisdictionis:vel q̃ iudiciũ ad cũ deuoleret.Et nota secundum Bernar. quod ecclesia Romana siue papa nunq; consueuit aliquem contra se priuilegiare.arg.extra de preseri.cum ex officij. quod est contra eos qui dicunt vel potius fingunt qõd absq; eorum approbatione nõ sit procedendũ ſm rescripta pape 7 huiusmodi.Itez potest concedere priuilegiũ imperator in tẽporalibus: sed nũq; in spiritualibus:q; de eis nihil potest statuere.xcvj.distinc.bene quidem.Item potest concedere episcopus priuilegiũ.extra de reli.domi.c.constitutus.et de censi.cum venerabilis.xvj.q.ij.visis.Dum tamen hoc faciat de voluntate sui capituli extra de iure patro.pastoralis.et extra de excel.prela. sicut vnire. 7 multo fortius hoc potest patriarcha.Quis autem possit legem facere dictum est.ſ.

De priuilegijs hominũ q̃s scz possit idulgere.

ſ.I.Interpretatio priuilegiorũ:

De interpretatiõe priuilegiorum.

vbi verba sunt obscura siue ambigua:ad eũ spectat cuius est cõdere ſm Hosti.et intreim negotium suspendetur. extra de sen. excom.inter alia.7 extra de iudi.cũ venissent. Si autem verba non sunt obscura vel ambigua:tunc debet diligenter teneor considerari.extra eo.porro.et.c.recepimus.et potius insistendum est intentioni priuilegij quam verbis.j.q.j. Marchion. et extra de verbo.signi.intelligentia.Et quantum potest fieri latissime interpretandum est.extra de dona.cum dilecti.ff.de consti.princi.l.beneficium.Et hoc nisi preiudicet iuri alieno:quia tunc reducitur ad ius commune.extra de consue.cum dilectus.Ita tamen q; aliquid operetur. Nam si aliquid indulgeretur:nõ esset priuilegiũ.extra de ver.signi.abbate. Conceditur tamen q̃z priuilegiũ ſm ius cõmune.extra de procu.quia in causis. quia magis solet timeri quod specialiter prohibetur q̃z quod generaliter.xxiij.dist.q̃z q̃z tñ qi multi nesciunt q̃z priuilegia data sibi 7 ignorant iura:tñ cum frequenter iura male obseruentur: ipsa priuilegia innouantur.extra de treu.7 pa.c.ij.

ſ.II.Item no.secũdum Hostiẽ.

Priuilegiorum species multe.

in summa:q; multiplex est species priuilegiorũ:videlz reale:personale:7 corporale.Reale est qõ ecclesie dignitati ciuitati: vel alicui loco:vel aliquibus personis occasione loci:seu cuiuscunq; rei conceditur.extra eo.cũ olim essemus.7.c.ij.Et tale priuilegium perpetuũ est 7 rei adheret:7 sic semp durat.nisi res periatur vel destruatur:vel nisi in partẽ vel in totũ reuocetur.xxv. q.ij.ita nos vel amittatur.extra de sta. mo. recolentes.Et hoc dicit verum Jo.an.super regula priuilegium.extra de regu.iur. quando ipsa res vel loc⁹ priuilegiatus:ecclesia:ciuitas 7 hmõi destrueretur auctoritate superioris.Si aũt destruatur ab hostibus retinet oia sua priuilegia:7 remanent ibi clerici.xix.q.iij.que semel.Item si auctoritate suptoris trãsferatur ad aliũ locũ: vel alij vniatur.xvj.q.iij.si eps.Personale priuilegium est qõ singulariter psonale dici põt.i.illud.qõ alicui vel aliquib⁹ certis 7 ꝑpriis noibus expressis psonaliter cõceditur.extra de offi.leg.volentes.Et tale priuilegiũ psonã illi⁹ cui cõcessum est non egredit:etiã si obtẽtu dignitatis cõcedit.In quo etiã casu si aliam dignitatẽ adipiscatur priuilegio nõ vtit.extra de postu.bone.ij. Tale etiã priuilegiũ ad successorẽ nõ trãsfert nisi hoc exprimatur:sed vt dicit regula.Priuilegiũ psonale personã sequitur et extinguitur cũ persona:7 sic est tẽporale 7 nõ ꝑpetuũ. Est aliud psonale qõ dicitur cõe personale:qõ neq; cõcedit certis psonis cõiter ex certis causis:et in certis articulis propriis noibus expressis.Et põt poni exẽplũ in minoribus.xxv.annis:qui gaudẽt priuilegio restitutionis in integrũ.ff.de mino.l.j.Et multa talia reperiũtur in iure. Corporale priuilegium est illud quod alicui vniuersitati corpori vel collegio sic cõceditur:q; quilibet singularis de illa vniuersitate potest tali priuilegio se iuuare.extra de foro cõ.si diligenti.vel etiã vniuersitas ipsa.xij.q.ij.qui manumittitur.Et hoc siue concedatur vniuersitatibus siue collegijs clericorum siue religiosorum.Et sic corporalia priuilegia appellantur concessa predicatoribus 7 minorib⁹.extra de excel. pla. nimis iniqua.et.c.nimis praua.Et tale priuilegium non perit durante collegio:nili(vt.ſ.dictum est)de reali.Et vt dicit glos. summaria.xxv.q.ij.circa medium.cum dubitatur de priuilegio vtrum sit personale vel reale:presumitur potius esse reale quã personale.extra de insti.cum venissent. Non enim ob hoc dicit personale quod sola inseritur persona.vt.ff.de pac.iur.gen¶pactorum.Item hec notatur differentia inter priuilegium et confirmationem:vt dicitur in ipsa glos.quia in confirmatione nihil noui iuris datur.vt extra de cõfir.cum dilecta.secus est in priuilegio.Item in confirmatione nihil ponitur vel affirmatur: sed totum conditionaliter intelligitur.vt extra de concess.preben:q; diuersitatem.sed in priuilegio omnia iura ponuntur 7 certũ ibi asseritur.vt extra de verbo.signi.abbate.

Differentia inter priuilegium 7 confirmationem.

ſ.III. Nota q priuilegium non

Decẽ de fect⁹ priuilegiorum.

valet seu euacuatur multis modis.Et primo quidem si fuerit per surreptionem cõcessum. Nã quo ad sic impetrantem fauorem caret.arg.de rescrip.literis.Et dr surreptitiũ: cum impetrans suggerit falsam causam:ex qua presuppositia vt vera datur priuilegium.xxv.q.ij.etsi legibus.Sc̃do irritum est priuilegium si sit contra constitutionẽ:7 nõ facit mentionẽ de ea. Opz enim qõ priuilegium faciat mentionẽ de cõstitutione cõtra quam indulgetur

getur.extra de his que fi a ꝓla.sine cõsen.capi.cum nos. Tertio nõ valet si est cõtra consuetudinẽ:nisi faciat mẽtionem de ea qñ tollitur per ꝓuilegiũ.extra de cõsti.c.j.lib.vj. Et hec duo etiã notat glo.Jo.xxv.q.ij.in ꝓn. Item si sit cõtra sententiã datam oportet q faciat mẽtionẽ de sententia ad hoc vt tollatur per ꝓuilegium.extra de fide instru.inter dilectos.ꝛ no.in glos.predicta. Quarto ipso facto ꝓuilegiũ in fauorẽ cõcessuz cessare intelligitur quo impetrãs siue ꝓuilegiatus facit cõtra illud qđ in ꝓuilegio ipso exprimitur esse cõcessum.extra de ꝓuil.ca.porro.ꝛ c.recepimus. Quinto cessante causa ꝓuilegij cessare dz ꝓuilegiuz.extra de appel.cũ cessante.ꝛ.xxv.q.ij.c.vlti.vbi dicit Gratia. ꝛ Berñ.in glo.super dicta decre.q si datur aliqđ ꝓuilegium ex causa religiõis:vel rõne paupertatis q̃cito cessat causa cessat ꝛ ꝓuilegiũ:cũ est alias dãnosum.xxj.q.j.generaliter. Sexto cessat cũ incipit alicui esse iniquũ:ꝛ precipue in cuius fauorẽ est cõcessum.vt enim dicitur in regula. Qđ ob gratiã alicui cõceditur: nõ est in eius dispendiũ retorquendũ.extra de regu. iurAi.vj.et extra de verbo.sig.quid per nouale.cũ glo. Septimo cessat ꝛ tollitur ꝓuilegiũ per secũdũ facies plenã siue expressam mẽtionẽ de ꝓtor.extra de prescrip.veniens.fm Goff.Hostien. tamen dicit q per scõm speciale tollitur generale:etiã si nõ faciat mẽtionem de ipso Jo.in glos.summaria:vbi mouet istã questionẽ:cõcludit q nec etiã scõm tollit ꝓius generale nisi de eo faciat mentionẽ. Octauo tollitur per concedẽtis reuocationẽ.arg.ff.de iudi.l.iudicũ.qđ tamẽ facere nõ decet sine causa. Ex causa tamẽ põt et dz reuocari:puta qñ fieret aliis lesio enormis. Itẽ si quis nõ seruat ꝓuilegia sui superioris concessa subditis suis: etiam ipsius nõ seruãtis ꝓuilegiũ merito reuocaꝫ.extra eo.dilecti. Itẽ si superior ex certa sciẽtia cõfirmauit indulgẽtiã inferioris:nõ potest postea inferior sine licẽtia superioris reuocare. Unde ꝓuilegia concessa a rege vel imperatore ecclesie:ꝛ per papã cõfirmata:nõ potest imperator reuocare.xxv.q.ij.ꝓuilegia.ꝛ.c.seq. Nono tollitur ꝓuilegiũ per renũtiationẽ propriã ꝛ expressam.extra de deci.nuper.qđ intelligas quãtũ ad ius tangẽs renuntiationẽ tãtũ. Secus si papã vel aliũ tãgit.extra de fo.cõpe.si diligẽti. Berñ. etiã dicit:in glos.de reli.domi.super.c.cũ dilectus.q abbas siue conuẽtus ꝓuilegio renuntiare nõ potest.vltimo amittitur ꝓilegium pro abusis:qđ potest exponi pro nõ vsis vel per vsum cõtrarium.xj.q.iij.ꝓuilegiũ.puta si est aliquis ꝓuilegiatus q nõ soluat decimas omni anno:tamẽ sicut alꝫ soluit:ꝛ si est exempt? ꝛ cum conuenitur coram ordinario:respondet:nec allegat ꝓuilegiũ:nec si allegat ostẽdit. Quanto aũt tẽpore non vtens ꝓuilegio:amittat:ꝛ quo actu vel quando ponit Hostien. ꝛ Joan.in summa confessio.lib.j.ti.v.q.iij. Berñ.etiã in glos.extra de instit. cum venissent.posuit contra hoc diuersas opiniones:et tandem sic concludit. Melius videtur dicendũ q sicut sunt diuersa ꝓuilegia ꝛ in diuersis casibus cõcessa:quodlibet ꝓuilegium habeat locum in suo casu:sicut in prescriptionibus in quibus diuersa tempora requiruntur. De hoc etiam habes.xxv.qõ.ij.ꝓuilegia.j.in glos. Si quis autem allegat ꝛ ostendit ꝓuilegium ꝛ nõ seruatur ei scõm Hostien.non debet imputari: non obstante qđ obijciatur ei q non sit eo vsus:vel q sit contrarium factuz. Quo enim vteretur ꝓuilegio qui vti non permittitur:nisi forte si sententia feratur contra eum ꝛ non appellat.

Ꝓuilegia data ecclie firma.

De exemptis ꝛ ꝓuilegiatis.

§. III. Qui dicunt se exemptos ꝛ

allegant ꝓuilegia requisiti ab ordinario ostendere tenentur:et tradere rescripta ad requisitionem clericorum:de quibus fuerit controuersia:q si ad exemptionem allegant solam prescriptionem:debent de hoc facere fidem. Si vero allegant vtrũq:tunc si ꝓuilegium ad plenum non sufficiat:sed tantum causam prebeat prescribendi:tenetur prescriptionem probare:ꝛ probatione pendente non turbẽtur. Quod si nõ allegãt:nec exhibẽt saltẽ tale ꝓuilegiũ qđ causam in prescribẽdi det:diocesani vtuntur iure suo.extra de ꝓuil.cũ persone.lib.vj. Ecclesia exempta:etiam monachi vel canonici conuersi ꝛ perpetuo obligati:intelligunt exẽpti. Nõ autẽ presbyter qui parochianorũ curã hz quo ad ea que ad ipsam curã pertinent:nec ipsi parochiani.extra de ꝓuil. per exemptionem.lib.vj. Si eximantur canonici alicuius ecclesie:non propter hoc sunt exẽpti clerici:sed bene econuerso. Sed ipsa ecclesia nõ est propter hoc exempta.vt in.d.c. Et per monasterũ siue hmõi locũ exẽptũ:intelligi dz tã de ipso q̃ de cemiterio ꝛ de domibus monasterij:theatris:hortis:ꝛ areis:que sunt iurta ecclesiam.arg.xvj.q.j.necessaria.ꝛ.c.nulla. Legatus de latere fm Bernar.bene potest cognoscere de causis contra exemptos:ꝓuilegia eximũt a ꝓte eporũ ꝛ hmõi:sed non pape vel legatorũ.nota hoc extra de offic.leg.q̃ translationẽ. Monasteria monialium etiã si sint exempta:debent singulis annis per ordinariũ visitari.vt de statu mo.attendentes.in cle. Exempti quantacũq gaudeant de libertate:nihilominꝰ possunt cõueniri coram ordinarijs rõne delicti siue cõtractus:aut de re qua cõtra eos agit:nisi delictũ sit cõmissum in loco exempto:vel contractus ibi sit factus:vel ibi sit ipsa res litigiosa. Itẽ nõ ꝑsit conueniri vbi domicilium habẽt:si alibi deliquerũt vel cõtrarexerunt vel res cõsistit:nec etiam possunt diocesani illorũ locorũ vbi domicilium habẽt remittere exẽptos si cõuenãtur ad locũ vbi deliquerunt vel cõtrarexerunt:vel res cõsistit.extra de ꝓuile.volentes.lib.vj.saluis que dicunt infra. Et propter hoc est sciendum q quidam sunt ꝓuilegiati:ita q nec rõne delicti vel cõtractus possunt conueniri:vt predicatores:minores:et Cistertienses. Exempti nõ possunt cõstruere oratoria vel capellas:vel loca in locis non exemptis sine licentia diocesanorũ. Nec etiã sic constructis tẽpore interdicti in casibus nõ expressis celebrare vel facere celebrari:alias per ordinarios cõpescãtur. Et si ꝓpter hoc cõseruatores eorum ferrent sententias cõtra ordinarios nõ valeret.extra de ꝓuile.auctoritate.lib.vj. Jn locis aũt exemptis nõ possunt predicta facere nisi de licentia vel ꝓuilegio.vt in.d.c. auctoritate. Et vt ostẽdit Gratia,xxv.q.j.c.vltiꝯ. Sacrosancta Romana ecclesia ius ꝛ auctoritatem sacris canonibus impartit:sed non eis alligatur. Habet enim ius condendi canones:vtpote que caput est ꝛ cardo omnium ecclesiarum:a cuius regula nemini discedere licet. Ita ergo canonibus auctoritatẽ prestat:vt seipsam nõ subijciat eis:sed sicut christus Luc ij.qui legem dedit:ipsam legem carnaliter impleuit:octaua die circumcisus: xl.die in templo cum hostijs est presentatus:vt in seipso eã sanctificaret. Postea vero vt se dominũ legis ostẽderet:cõtra legis literam leprosum tangendo mũdauit ꝛc. Unde dicitur in euãgelio Mat.viij.q̃ Jesus erat docens in templo tãq̃ potestatem habens:id est tanq̃ dominꝰ legis:addẽs moralibus ea que deerãt ad perfectionẽ:vmbrã figuraliũ in lucem spiritualis intelligentie cõmutans:non tanq̃ Scribe eorum qui legis litera adstricti nõ audebant aliqđ addere vel mutare. Sic et summe sedis pontifices canonibus sine a se siue ab alijs sua auctoritate conditis reuerentiã exhibent:et eis se humiliando ipsos custodiũt. vt ab alijs obseruandos ipsos exhibeant. Nonnunquam vero seu iubendo:seu diffindendo:seu decernendo:seu aliter agendo: se decretorum dominos ꝛ conditores esse ostendunt. Hec Gratia. De ista materia sic pulchre dicit Grego.xxv.questio.ij.c.de ecclesiasticis. De ecclesiasticis ꝓuilegijs hoc teneat fraternitas vestra:quia sicut nostra defendimus:ita singulis quibusq̃ ecclesijs sua iura seruamus. Nec cuilibet gratia fauente vltra q̃ meretur impartior:nec vlli hoc quod sui iuris est ambitu stimulante denegabo:sed fratres meos per omnia honorare: cupio: sicq̃ honore singulos subuehi volo:dummodo non sit quod alterius iure ab altero possit opponi.

¶ De ꝓuilegijs ordinis fratrum ꝓdicatorum. Cap̃. ij.

Ecclesia põt cõde re canonẽ.

Hec vero multa ꝓuilegia cõcessa sunt a sede apostolica ordini fratrũ predicatorũ:ꝛ cõiter dicit q ꝓdicatores ꝛ Minores gaudent eisdẽ ꝓuilegijs:cũ vtile sit nos ipa ꝓuilegia habere que nõ facile reperiunt in bullis:nisi in paucis cõuentibus:ideo cogitaui hoc interserere summatim de ipsis ꝓuilegijs:omissis his que habẽtur extra de excel.ꝓla.nimis inꝙa:ꝛ.c.nimis praua.ꝛ etiã quibusdã que ponũtur in.vj.par.de censuris. Qđ a prelatis ecclesiarũ cogi non possumus vt inuiti peccata nostra cõfiteamur eis:imo si vellemus nõ possemus:q̃ prohibetur per summum pontificem fratribus nostris vt peccata sua nulli nisi prelatis confiteri presumãt:nisi a prelatis ipsis licentiam habeãt:alijs q̃ fratribus nostri ordinis confitẽdi:quã licentiã dare põt solus magister ordinis. Item cogi non possumus ab eis quin omni tempore missas et diuina officia celebremus. Itẽ impediri ab eis nõ possumus quin in ecclesia nostra: oratoria seu edificia pro nostris vsibus cõstruamus. Itẽ in construẽtes ecclesias vel edificia nra sententiã interdicti vel excõmunicationis ferre nõ possunt. Itẽ impedire nos nequeunt quin tpe interdicti:seruata tamẽ interdicti forma:diuina officia celebremus. Item non possunt nobis inuitis defunctorum corpora in nostris cemeterijs sepelire:vel in ecclesijs nostris missarum solennia celebrare:vel mortuorum q̃m nris locis tumulandi sunt

Ꝓuilegia hec oĩb⁹ mendicãtib⁹ sunt communia.

exequtas celebrare. Item impedire non ꝑt quin in domibus nr̄is per lectores nr̄os theologie: solenniter et publice legatur. Item cogere nos nequeunt quin eos qui in nr̄is morāt̄ur obsequijs sepeliamus in nr̄is cemiterijs: ⁊ ministremus eis ecclesiastica sacramēta. Itē impedire nequeūt quin male ablata incerta ingredientiū ordinē nostrum possint per magistrū ordinis vel ꝓiores aut eorū vicarios in locis sibi commissis in ꝓios vsus conuerti. Itē cogere nos nō ꝑt: vt de hortis vel virgultis nostris decimā persoluamus. Itē non ꝑt nos cogere ad collectas: ꝓcurationes: exactiones: subsidia: vel ad quascūq; ꝓmissiones faciēdas etiā auctoritate apostolice sedis: nisi ipse litere de ordine nostro exp̄ssam fecerint mentionē. Itē cogere nō ꝑt q; ꝓiores vel superiores nr̄i fidelitatem cū iuramēto firmatam vel manualiter obedientiā eis impēdant. Itē impedire nos nequeunt quin ordinādos fratres nr̄os q̄buscūq; voluerim⁹ epis̄ ꝓsentem⁹. Itē fratres nr̄os quos ad ordines ꝓmouēt: examinare vel ꝓmissioni alicui obligare nō ꝑt. Itē subditos suos nequeunt impedire quin apud nos eligāt sepelirī. Item in receptatores nostros interdicti: suspēsionis: excōicationis sn̄ias fulminarē nō ꝑt. Item in bn̄factores nostros ꝓ eo q; bn̄faciunt nobis sn̄ias excōmunicationis. suspēsionis ⁊ interdicti ferre nō possunt. Itē fratres nr̄os ad suarū ecclesiarū negotia pertractāda: vel ad secū manendū non ꝑt assumere vel assumptos tenere ꝓtextu literarū summi pontificis: q̄ de indulto hm̄oi ⁊ ordine nostro exp̄ssam nō faciunt mēt̄ionē: nisi quos magister ordinis vel ꝓuincialis ipsorū tanq̄ idoneos ⁊ discretos eis duxerit assignandos. Item impedire nequeunt quin fratres nostri eis per sedem apostolicā vel per ordinē in socios deputati: subiaceāt ordinis disciplīne. Item impedire nō ꝑt quin fratres nostri eis per sedem apostolicā vel per ordinē in socios deputati: per prelatos ordinis corrigi valeat: ⁊ ad ordinē reuocari contradictione aliqua non obstante. Itē apostatas nr̄os nobis inuitis secum ⁊ in locis alijs sine voluntate prelatorū nostrorū tenere non ꝑt. Item cogi per eos nō possumus ad impēdendū correctionis: visitationis seu inquisitionis officiū monasterijs: ecclesijs seu quibuscūq; personis. Itē per eos cogi nō possum⁹ ad recipiendū curā monialiū seu quarūlibet religiosarū personarū. Itē ad vitandū: alias visitādum: monasteria cuiuscunq; ordinis. Itē ad portandū seu deferendū literas. Item cogi non possumus ad exequendū vel denuntiādū sentētias cōtra ꝓncipes seculares: cōmunitates: populos: seu quoscūq; benefactores nostros. Itē cogi nō possum⁹ per eos q; simus assessores in quibuscunq; causis ecclesiarū vel prelatorū: seu ad alias lites vel cōtroversias contingētes in causis q̄ coram ipsis tractantur. Itē non possunt nos conuenire impetere vel molestare rōne delicti commissi vel inniti contractus: aut rei site posite vel existentis extra loca nostra exempta. Nec obstat contra hēc cōstitutio Innoc. pape. iiij. in cōtrarium edita. Hec Bonifa. in priuil. Virtute cōspicuos. Item non ꝑt nos prohibere quin quoscunq; voluerim⁹ eos habētes cōtionem aplice sedis cōuocemus ad ponendū primarium lapidem in oratorijs vel ecclesijs nostris ad dedicādū ecclesias vel altaria: ⁊ ad benedicendū cemiteria nr̄a: si diocesani locorum infra quatuor menses nobis denegant predicta postq̄; per fratres nostros fuerint humiliter requisiti: aut si grauare nos volunt nimium in expensis. Honorius. Ex parte nostra. Item cogere nos nequeunt ad seruandum pacta ⁊ repromissa ad que fratres in aliquib⁹ locis ꝓlatis et rectoribus ecclesiarū se obligauerunt in receptione locorum si pacta illa sunt cōtraria iuri nr̄o: vel ꝑm ius p sedē aplicā absoluti: nisi pacta illa facta fuerint de licentia magistri ordinis ⁊ capituli generalis. Honorius. Religionis fauor. Item impedire non possunt quin bona temporalia q̄ nobis ex successione prouenīt apprehēdamus: vēdam⁹: ⁊ ꝑ ipsorū pretiū in nostrū vsum ꝓut voluerimus cōmutemus. Clemens. Obtētu. Item cogere nos nō possunt vt eorū cōstitutionib⁹ subijciamur. Itē q; accedamus ad processiones eorū intra ciuitates vel extra. Alexā. Nimis iniqua. Item in oīb⁹ electionibus ordinis: excepta electione magistri ordinis: superior ad quem electi confirmatio pertinet: si cōfirmare electum noluerit: pōt alū concedere in ꝓiorem ꝓuincialē vel cōuentualē quē maior pars per suas literas petierit sibi dari. Bonifa. Virtute. Item electores ꝓiorum ꝓuincialiū: et cōuentualiū cōmittere ꝑt fratrib⁹ qui ab eis p electi cōfirmatione mittunt: vt alium eligant in ꝓiorem: si is qui electꝰ fuerat nō fuerit confirmatus: ⁊ superior ad quē cōfirmatio pertinet possit electū quē voluerit cōfirmare. Alexan. Ut ea. Itē apostate nostri vel qui electi de ordine fuerint nō ꝑt licite predicare: docere: vel cōfessiones audire: nisi ad aliū ordinem licite transeāt: in quo hm̄oi officia exerceātur. Et si secꝰ attentare p̄sumpserint magister ordinis ⁊ ꝓiores ⁊ eorū vicarij possunt in illos monitionis ⁊ excōicationis sententiā promulgare. Bonifa. Virtute. Itē prelati ordinis in correctionibus fratrū omissis apicibus iuris ⁊ postpositis libere procedere possunt ꝑm consuetudines ordinis approbatas ⁊ generalia ordinis instituta. Bonifa. Ad augmentū. Itē conuenīri nō possumus per literas apostolice sedis: vt legatorū eius aut delegatorū eius nisi ipse litere de indulto hoc etiā de ordine nostro exp̄ssam faceret mentionē. Bonifa. ⁊ Inno. Cum tam per eius gratiā. Discedentes ab ordine nostro absq; licētia prelatorū suorū nullus audeat retinere: ⁊ sub ꝓtextu literarū apostolice sedis nō facientes exp̄ssam de indulto hm̄oi mentionē. Bonifa. Virtute. Itē q; nulli sue sit in religionis ordine vel extra ordinem cōstitutus liceat deferre habitū nostrū: aut ita cōsimilē q; propter eū frater predicator credi possit: absq; mandato sedis apostolice speciali. Qui vero cōtrariū p̄sumpserit facere ad deponendū ipsum per diocesanos locorū: cū a fratribus nostris fuerint requisiti: monitione premissa per censurā ecclesiasticam: appellatione postposita compellantur. Inno. Quia cōfusio habitus. ⁊ Bonifa. Virture. Item ordinatio ⁊ correctio officij nostri facta per fratrem Humbertum magistrū ordinis nr̄i est per sedē aplicam approbata: ⁊ q; cōtra ordinationē p̄dictam nulli liceat aliq̄d immutare. Clemens. Cōsurgit. Itē pnie ⁊ vota ingredientiū ordinē nostrū ꝑt per ꝓlatos ordinis vel eorū vicarios in obseruātias ordinis cōmutari: dūmodo vota illa nō fuerint de trāseūdo ad ordinē obseruātie arctiores. Urban⁹. Quia aplicī. Itē p̄dicare libere possumus clero ⁊ ꝑpło in locis nr̄is ⁊ in plateis cōibus absq; quoruncūq; sn̄ia ꝓlatorū: exceptis duobus casib⁹. s. hora qua diocesanus p̄dicat vel coram se p̄dicare faceret. Sermones autē ad clerum intermittēdi sunt a fratribus q̄n hora sermōis eps aliqua ratione vel vigente causa conuocaret generaliter ad se clerum. Bonifa. Inter cūcta. Itē generalis vicarius magistri ordinis ex potestate sibi a priuilegijs tradita pōt fratres oēs absoluere a pctis: ⁊ a sn̄ia excōicationis iterdicti ⁊ suspēsionis vt posset magister. Itē pōt sup irregularitatib⁹ dispēsare sicut magister. Itē pōt illas a suis cōfessionibus absolutiones ⁊ dispēsationes recipere: quas ipse suis subditis pōt impartiri. Item pōt socios prelatorum vel principū corrigere. Et si ei visum fuerit ad ordinē reuocare. Itē potest si ei visum fuerit fratres nostros ꝑm priuilegij formā ad ordines alios licētiare. Papa vero Jo. solis magistro ⁊ ꝓuinciali ꝓpio hoc p̄cedit. Itē pōt apostatas nr̄os ⁊ electos licētiare coercere ⁊ punire: sicut pōt magister ordinis. Itē vicarius priors prouincialis pōt ex priuilegijs sup fratres sue ꝓuincie oia que pōt magistri ordinis vicarius. Et insuper pōt crucem predicare ⁊ inquisitores hereticorū per sedē apostolicā deputatos remouere vel q; supersedeant inungere: ⁊ alios pōt substituere: prout ei visum fuerit expedire. Item vicarius prioris cōuētualis in suo conuentu potest oia que superius de vicario magistri ordinis posita sunt: excepto q; de socijs prelatorū vel principum se intromittere nō potest. Hec q̄ dicta sunt de vicarijs habent in diuersis priuilegijs et precipue. Bonifa. Virtute. Item sorores ordinis nostri magistro ordinis ⁊ prouincialibus sunt commisse: ⁊ ꝑpetuo permanere debent sub magistro ordinis ⁊ priorū prouincialiū magisterio et doctrina. Innocen. Licet olim. Clemens. Affectu syncero. Item magister ordinis ⁊ priores prouinciales curā animarū sororū ordinis ⁊ solicitudinem gerentes eis de constitutionibus nostri ordinis debēt ꝓut illis competit prouidere. Innocen. Licet olim. Clemens. Affectu syncero. Item q; magister ordinis potest constitutiones sororum ordinis corrigere ad vniformitatem reducere: ⁊ quocūq; modo in melius commutare seu reformare ꝓut viderit expedire. Alexan. Affectus promptitudo beneuoli. Item magister ordinis ⁊ priores prouinciales possunt monasteria ordinis per se vel per alios idoneos quotiescūq; expedierit visitare corrigendo ⁊ reformādo ibidem in capitibus q̄ in membris ea que correctione ⁊ reformatione viderint indigere instituendo: destituendo: mutando: ⁊ ordinando ꝓut secundum deum viderint expedire. Innocē. Licet olim. Clemens. Affectu syncero. Item electio priorisse libere pertinet ad conuentum sororum. Innocē. Licet olim. Clemens. Affectu syncero. Item confirmatio prioris ad magistrū ordinis vbiq; pertinet: ⁊ ad quēlibet priorem ꝓuincialē in sua ꝓuincia: vel ad eos quib⁹ ipsi duxerint cōmittendos.

rẽdos. Cle. Affectu syncero. Itẽ magr ordinis ꝛ priores ꝓuinciales ꝑñt per se vel ꝑ alios audire cõfessiones sororũ ordinis et ministrare eis ecclesiastica sacramẽta. Innoc. Licet olim. Cle. Affectu syncero. Itẽ magister ordinis ꝛ priores ꝓuinciales ꝑñt sororibus ordinis deputare aliquos discretos ꝛ prouidos capellanos. Inno. Licet olim. Cle. Affectu syncero. Itẽ magister ordinis ꝛ priores ꝓuinciales possunt cõuersos ꝛ familiares monasteriorũ nostrorũ mutare ꝛ ordinare de ipsis: prout ꝑm deũ viderint expedire. Cle. affectu syncero. Itẽ declaratio ꝙ ille q̃ in seculo ꝛ in sclari habitu existẽtes voto obedientie castitatis emisso ꝓfessionis vinculo se ꝛ sua alicui monasterio obligarũt: ab ipsis votis obligatione ꝛ donatione bonorũ in perpetuũ etiam ante baptismũ assumptũ habitum nequeunt resilire: sed sunt ordini ꝛ monasterio obligate perpetuo: nõ obstante ordinatione siue cõstitutione. Inno. pape. iij. de probationis anno complendo: que nõ hz locũ in monialibus fratrũ predicatorũ ordinis ꝛ minorũ: et matrimoniũ si ꝓsea per eas cõtractũ fuerit nullius firmitatis existit. Possunt etiã ipse moniales ante annum libere ꝓfiteri. Aler. Ex tenore. Itẽ sorores ordinis nostri illis gaudẽt ꝓuilegijs que nostro ordini sunt cõcessa vel in posterũ cõcedẽtur. Inno. Licet olim. Cle. Sacra vestra religio. Itẽ a iurisdictione ꝛ a potestate quorũcunq; prelatorũ sorores nostri ordinis cũ monasterijs ꝛ locis suis totaliter sunt exẽpte. Benedictus. Sacra nostra religio. Itẽ sorores nostri ordinis ad prestationẽ decimarũ de quibuscũq; suis bonis vel ad contribuendũ in ꝓcurationib⁹ ordinariorũ vel legatorũ: aut nũtiorũ sedis apostolice ꝛ ad quascũq; taleas ꝛ collectas ac pedagia: thelonea ꝛ exactiones alias: quibusuis regibus ꝛ principibus seu alijs personis secularibus exhibẽdas minime obligãtur. Nico. Quãto studiosius. Bonif. Laudabilis. Bñdictus. Sacra nostra religio. Item nulla soror nostri ordinis assumi põt per quẽcũq; ad aliquã abbatiã vel religionẽ alicuius monasterij alterius ꝓfessiõis sine licẽtia sedis apostolice faciẽte de statuto hmõi mẽtionẽ expressam. Bñdict⁹ Ut monialis. Itẽ ex predicto ꝓuilegio Bonifa. qđ incipit. Virtute cõspicuos. ꝛ per Greg. xj. innouato. hoc habetur. videlicet. Cõcedimus quoq; vobis vt de illis que in ornamentis vel pro eis aut libris fabrica luminaribus: anniuersario: septimo: vigesimo: trigesimo: seu alijs ad perpetuũ cultũ diuinũ: seu pro pitantijs aut victu ad sustentationẽ vestrã: vel indumẽtis: necnõ pro annis cẽsibus retinẽdis: ad quorũ solutionẽ alique dom⁹ vestri ordinis obligate noscunt: vel de domibus: predijs ꝛ hortis alijsq; locis ꝛm instituta vestri ordinis opportunis: aut de his que ꝑ hmõi domibus ꝓdijs hortis ꝛ locis emẽdis vobis legãtur: dũmodo premissa nõ cõuertãtur in alios vsus: sed in illos dũtaxat pro quibus relinquũtur: aut alios etiã qui in hac cõcessione vel indulgentia cõtinẽtur nulli canonicã portionẽ aliquã teneamini exhibere: ꝛ ne quis a vobis vel vltimarũ executionibus volũtatũ seu decedentiũ heredibus de premissis: aut de his que vobis in vltimis voluntatibus absolute leganť: vel al's pro vestris necessitatibus conferũtur: aliquid exigere vel extorquere presumat: districtius inhibemus ꝛc. Et nota ꝙ cũ a quibusdã doctoribus diceretur illud ꝓuilegiũ. ſ. quoad quartã nõ dandam tolli per cle. dudũ. de sepulturis. renouatuz extitit per Martinũ. v. ꝛ cõfirmatũ ꝛ ad remouẽdũ dubiũ ꝛ declarãdũ: ꝙ ad quartã soluendã de legatis nõ tenẽtur fratres: hoc fuit additũ per Martinum. v. videlz. Verũ ne dubitationes ac controuersie que alias vos pluribus laboribus ꝛ expensis verauerunt: de cetero vobis fiant ex certa scientia decernimus vt dictũ ꝓuilegiũ Grego. pape. xj. in iudicio ꝛ extra in qualibet sui dispositione inuiolabiliter obseruetur: nõ obstãtibus cõstitutionibus apostolicis. illa ꝑsertim felicis recordationis Clemẽtis pape. v. predecessoris nostri: edita in cõcilio Vien. que incipit. dudũ. Necnon ꝓuilegijs: gratijs ꝛ cõcessiõibus apostolicis in genere vel in specie: quibusuis personis: ecclesijs siue locis cõcessis sub quauis forma vel expssione verborũ: etiam si de eis habenda esset in presentibus mentio specialis: seu per que presentibus non expressa aut totaliter de verbo ad verbum non inserta earum in toto seu in alqua parter sui effectus posset aliqualiter impedire ꝛ alijs contrarijs quibuscunq;. Nos enim exnunc irritum decernimus ꝛ inane: si secꝰ super hijs aut eorum aliqua a quocũq; quauis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari: declarantes clausulam illam videlicet salua tamẽ iustitia illarũ ecclesiarũ a quibus mortuorum corpora assumũtur: in omnibus alijs debere intelligi ꝑterq; in his de quibus in ipso ꝓuilegio specialiter cauetur: qđ canonica portio minime exigatur. Nulli ergo ꝛc.

Titulus. XX. De regulis iuris

sub vnico ca. ex decretalibus ꝛ libro. vj. collectis.

Quia materia de regulis iuris est satis vniuersalis vtilis ꝛ breuis: ideo hic ponetur cũ glos. sed abbreuiatis tamẽ. Et primo videndũ est de etymologia nominis ipsius. Ad qđ dicit Isi. ꝙ regula dicitur eo ꝙ recte ducit: nec aliquẽ alioꝛsum trahit. Alij dixerũt regulã dictam eo ꝙ regat: vel ꝙ normã recte ꝛ bene viuendi prebeat vel qđ distorꝛtũ prauũq; est corrigat. in de cre. di. iij. regula. Glos. ibi. Si regula nũq; alioꝛsum trahit: ergo omnis regula est ius. Sed cõtra dicit lex ꝙ regula est que rem breuiter enarrat: non vt ex ea ius fiat. vt. ff. de reg. iur. l. j. Ad hoc dicas ꝙ si regula dicit illd in quo aliqd statuit gñaliter nõ adiũctis exceptionibus: sic ex ea nõ sumitur ius: ꝛ sic sumit lex. Sed si appellas regulã id qđ includit exceptiones suas secũ: sic regula nũq; fallit. ꝛ ita Isi. sumit Jo. Dicitur aũt regula quasi a rega: vel regula qđ idẽ est qđ rectitudinis forma: sicut enim per regulam nouit scriptor modũ recte scribendi: secator modũ recte secandi: ꝛ sic de alijs. ita per has regulas modum recte iudicãdi cognoscimus. Quare autem regule iuris ponuntur in fine decre. assignatur duplex ratio. Prima est coloꝛatiua: videlicet quia que in vltimo loco dicuntur melius memorie cõmendantur. de conse. dist. ij. Liquido. Secũda est vera ꝛ ꝓpria. ſ. vt ostẽderetur ius nõ sumi ex regula: ſz regula ex iure. Si enim posite fuissent in ꝓncipio cõpilationis forsitam crederet aliquis ꝙ ius sequens ex regulis presumeretur. in fine ergo ponuntur vt appareat ex iure qđ precessit regulas sumi. Est autem regula ꝓprie regulariter vera q̃uis patiatur exceptiones in se. Vtrũ aũt exceptiones cõtinẽatur sub regula: breuiter dico ꝙ quoad potestatẽ verborũ que in ea ꝓferũtur: vniuersaliter vel saltẽ indefinite affirmãdo vel negãdo cõprehendit exceptiones: alias non diceretur exceptio. sicut si dicerem. Omnis homo currit excepto equo titij: hic nõ est exceptio: qr equus titij nõ cõprehendebatur sub illa propositione omnis homo currit. Sz si dico omnis homo currit excepto titio illa est ꝓpria exceptio: qr ꝓpositio ois homo currit bene cõprehẽdit titiũ. Tollitur ergo titius virtute exceptiõis quoad materiã de qua fit sermo: ſz quoad iuris determinationẽ exceptio nõ cõprehẽditur sub regula: qr contraria ratio ꝛ ius est tam in exceptione q̃ in regula. Hoc ergo operatur exceptio vt illud qđ alias sub ẏbis regule cõprehẽdebať ad determinationẽ regule exceptiõis virtute tollatur. Cõstituiť aũt regula per verba q̃ de sui natura oia cõprehẽdãt. ſ. per signa vniuersalia affirmatiua: q̃ omnia cõprehẽdũt. de reg. iur. omnis. Et per ẏba negatiua q̃ vniuersaliter negando excludunt omnia. de reg. iur. in vj. nemo põt. Et alť. Et ꝑ verba indefinita q̃ simplr ꝓlata equipollent. vniuersali⁹. xix. di. c. j. Et ideo oẽs regule traduntť per signa indefinita affirmatiua vl negatiua paucis exceptis. Officium aũt regule est plures casus simul ungere clauo rationis. Vtrum aũr regula cõstituat ius nouum vel antiquũ recitet: dubitatur. Subtiliter dixerunt doc. ꝙ est considerare tres species casuum. Quidã sunt tam determinati. ꝛ in illis regula nõ cõstituit ius qr inuenit iam cõstitutũ. Quidã alijs sunt excepti a legis determinatione: ꝛ in illis siť regula non constituit ius: quia non claudunt sub regule determinatione. Quidã sunt in quibus est eadem equitas que in casibus determinatis a iure: nec tamẽ reperiunturin iure positi: ꝛ in illis regula facit ius ꝓpter idẽtitatem ratiõis nõ patiẽtis ius simlium casuũ esse diuersum. Ego tamen nõ recedo a verbis legis: ꝛ dico ꝙ per regulam nõ statuitur ius: sed ex iure sumiť regula: alias nõ video qũo posset dici regula iuris. Sicut enim in regula ligni vel ferri necesse est materias preuenire: ſcz lignum vel ferrum ex quib⁹ regula fiat: sic necesse est in regula iuris ius quod est sibi materia preuenisse ad hoc vt possit inde regula disponi. ꝛ tunc ꝓprie loquitur. l. de reg. iur. alias debuisset dici. de iu. reg. Et sic dicatur ꝙ in casibus non expressis a iure vbi est similis ratio: regula facit ius: hoc est sine aliqua regula per iura que hoc volũt de rescrip. ceterum. Et si dicatur ꝙ alique regule videtur precessisse iuris expresse traditionẽ. Dico ꝙ ius idẽ est quod ratio. dist. j. consuetudo ab exordio rõnalis creature precesserat. distin. v. in princ. vel saltem dispositionẽ condentis regulas ius precessit. Vides enim formator regule sic esse debere de iure quod in eius saltem mẽte sedebat formauit regulam. Illegať tñ regula pro iure non tam ex origine quam ex forma. Et potior est causa eius pro quo facit.

Duplex ratio q̃re regule iuris ponãtur in fine decr.

Regula quid sit.

Regula per que verba cõstituat.

Regule officium.

regula. Habet eñ aduersarius necesse ostendere rationē quare in illo casu nō loquatur regula: ꝛ facit qđ dicā infra vtile. Cū autem dicitur hic regula iuris sumitur pro iure canonico: non ciuili vt probatur in regula que de iure ciuili nō procedit. Hec omnia Joā. an. in glos. super rub. de reg. iu. Ponentur aũt iste regule per alphabetū vt melius memorie cōmendentur ꝛ nō ſm ordinem iuris. Nota qđ dicit Greg. dist. xxix. regule. q regule sanctorum patrū pro tēpore: loco: ꝛ persona: ꝛ negotio instante necessitate tradite sunt. Et Isi. ibi. c. precedēti. Sciendū est q pleraq; capitula ex causa: ex loco: ex tēpore: ex persona cōsiderāda sunt: quorū modi q; medullitus nō indagātur: in erroris labyrinthū nonnulli intricando impinguntur cum ante iudicant q̄ intelligant: ante inculpāt q̄ iterando lecta perquirant. Exempla ponūtur in dist. seq. de diuersis ordinationibus factis ab ecclesia.

Ponitur hec regula. in. vj. **Accessorium naturam sequi con**

gruit principalis. Hec regula sumpta est ex. l. cū principalis. ff. e. tit. Pone casum in principali destructo: qđ dicitur destructū ꝛ accessoriū. xvj. q. vij. ꝛ hoc dixim⁹. Itē si causa pricipalis matrimonij cōmittitur. sic ꝛ accessoriū. l. dotis. de dona. post diuor. ne resti. de prudētia. Sed cōtra de iure ciuili. debitores: ꝛ. c. cū cōtingat. ꝛ. s. eo. ti. l. licet. vbi tenet accessoriū ꝛ nō principale. Sol. illud ꝓpter periculū anime qđ eueniret si nō seruaretur iuramentum. ꝛ dic vt in predicta decre. cū cōtingat. Jo. an. Multa alia ibi vide.

Extēdit regula. Pōt sic extēdi. Fides viua est principale vt fundamentū in statu spirituali. Opera de genere bonorū sunt accessoriū. Remota fide nil boni meritorij pōt esse in homine. xxviij. q. j. Ex his. Vbi deest agnitio eterne ꝛ incōmutabilis veritatis. l. per fidem: falsa est virtus etiā in optimis moribus. Sic in particulari opere principale est intētio recta. Accessoria opera q̄ ex illa fiūt: que sequūtur naturaz eius vt sint bona. dist. lxxxvj. non satis. Et mala sunt opera si intētio mala. In his aũt que sunt mala de se nō est bona intētio ꝛ si videatur. Contritio est principale in penitentia. Confessio ꝛ satisfactio accessoria: que sequuntur naturam eius ꝛc.

Ibidem, ponitur. **Actus legitimi conditionem nō**

recipiūt neq; diē. Hec regula sumpta est ex. l. actus legitimi. ff. e. tit. Dicūtur aũt actus legitimi emācipatio: acceptilatio: hereditatis aditio: seruj adoptio: tutoris datio electio: postulatio: sentētie latio: matrimoniū ꝛ hmōi. Exēplum pone in sententia que nō debet fieri sub cōditione. vt. ij. q. vj. biduū. Item electio nō dz fieri sub cōditione. vt de elec. in electionibus. lib. vj. Nō debēt etiaz fieri in diē. i. vsq; ad certū tēpus ꝛ non vltra: sed simpliciter: non enim eligitur quis vsq; ad certū tēpus: sed simpliciter nec cōtra hitur matrimoniū ad tēpus sed absolute. xxxij. q. ij. solet. Sed cō

Excōicatio dz esse ꝑpetua, tra dist. xviij. c. vlt. ꝛ. lxxxvj. tanta. vbi fertur sentētia excōicatiōis vsq; ad duos mēses. Sol. ibi sumitur excōicatio pro remotione a sacramentis. Nā excōicatio dz esse perpetua. x. qō. j. qz sacerdotes. Et exponimus perpetuā. i. donec penituerit. xxvij. q. j. de viduis. Itē cōtra de elec. cū in veteri. Vbi eligēdi potestas in certum tēpus profertur. Sol. electio est ille actus legitimus qui nō recipit diē. Unde nō pōt canonicus aliquē sibi eligere in prelatū vsq; ad festū resurrectionis: sz potestas eligēdi nō est ille actus: ꝛ ideo cōfertur in tēpus: vt ibi. Et procurator datur ad tempus. de procu. si quē. lib. vj. Contra. vij. q. j. pastoralis. vbi prelatura ecclesie videtur dari ad tempus. Sol. in vlti. glo. vbi dicitur q; hoc fieri potest ex dispēsatione pape. Itē cōtra qz matrimoniuz licet nō recipiat diē: recipit tamē cōditionē. vt de cōdi. appo. super. e. Sol. Veritate inspecta nō est ibi matrimoniū vbi non interuenit purus cōsensus vt ibi patet. imo nec sponsalia. de spon. c. j. lib. vj. Item qđ dictū est de datione tutoris q; non recipit diē habet locum in tutore dato a iudice. Secus si a testatore. Et nota q; sicut hi actus nō recipiunt cōditionē neq; diem: ita nec distinctionē.

Contractus recipiūt conditionem et diem. vt in. c. prealleg. de elec. in electionibus. Item nota q; regula ista indistincte loquitur de actibus legitimis q; nō recipiunt conditionem neq; diem. Lex autē strictius dixit. Actus legitimi qui conditionem non recipiunt ꝛc. q. dicat. Aliqui actus sunt qui recipiunt aliqui non. Et loquitur ipsa lex in actibus qui non sunt contractus sed quasi. Contractus enim bene recipiunt conditio

Ibidem. nem. ff. de contra. emp. l. hec venditio. Jo. and.

Beneficium ecclesiasticū non po

test licite sine institutione canonica obtineri. Pone casum per. c. xvj. q. vij. si quis deinceps. Ibi enim dicitur q; accipiens ecclesiā de manu laici est suspensus: ꝛ eam retinere non potest: vide ibi gloss. Et sic nota hic casum in quo non currit prescriptio. Idem est in matrimonio carnali. xxxiij. q. v. quod deo. Et de consang. ꝛ affi. non debet. Idem in alijs casibus qui notantur. xvj. q. iij. cleric. ꝛ de prescrip. cum non liceat. in gloss. Sumitur autem hic beneficium largo modo vt comprehendat dignitates personatus ecclesias omnes cū cura ꝛ sine cura que cum titulo habentur. j. q. iij. si quis dator. Sumitur autez interdum strictius vt distinguatur a prebenda. xij. q. ij. alienationes. alias includit prebendā. vt j. q. iij. c. vlti. Alibi stricte sumitur pro solis beneficijs simplicib⁹ sine cura. de preben. c. vlti. Cum igitur in beneficio ecclesiastico requiratur canonica institutio: videndum est quid sit institutio. Instituere autem est ius canonicum in ecclesia vel ecclesiastico beneficio tribuere. Quod dic vt no. de instit. auctoritate. Instituere qđ sit.

Inuestire autem est quasi iuris illius possessionem conferre. Accipitur tamē aliquādo vnum pro alio. vt dicit ibi gloss. in. d. c. Et de iure cōi instituere spectat ad epm. xvj. q. vij. nullus. Et fit inuestitura per anulū baculū vel libū. Sed an capitulū sede vacante possit instituere determinatur hoc de instit. c. j. lib. vj. Et que differentia sit inter collationē presentationē ꝛ institutionē. vide de prebē. cū in illis. lib. vj. Nō pōt: hec dictio pōt post negatiuam posita: vt hic necessitatem importat. ij. q. j. c. j. Cum autem affirmatiue ponitur necessitatem nō importat. liij. q. iij. ſ item in criminali. ver. potest. Licite superabūdat. id enim dicimur posse qđ licite possumus. xxij. q. ij. faciat. vbi de multiplici posse. Obtineri. Contradicit huic regule de iure patro. cura. Sol. ibi nō prescribebatur ecclesia tanq̄ beneficiū sed vt proprietas. Item necessitatis causa vel pietatis vel causa impensi obsequij sine canonica institutione possidet quis prouentus ecclesie: nec ex eo canicus vel beneficiatus dicitur proprie. xij. q. ij. quicunq; suffragio. xvj. qō. j. possessiones. ꝛ. q. iij. clerici. ꝛ de magistris. quomiā. ꝛ de cle. pug. in duello. Henricus. Item arg. contra de elec. in Señ. vbi possessio dat ius eligendi ex prescriptione. Sol. per possessionem acquiritur ius eligendi ꝛ presentandi: quia procedit ex nostris actibus. Institutio autem procedit ex actibus aliorū: que ad hoc vt valeat debet esse canonica: vt hic in qua precipue quatuor requiruntur. Collatio presentatio ꝛ institutio differunt.

In institutiōe canonica q̄tuor requiruntur. Primum q; persona sit que possit instituere. xvj. qō. vij. c. nullus. Secundū q; institutus sit talis qui possit institui. de institu. c. ij. q. c. laicus nō potest instituere vel ipse idem instituens. eo. tit. c. vlt. Tertium q; illius beneficij institutio ex iure proprio vel deuoluto vel delegato ad instituentem pertineat. eo. ti. c. iij. Quartuz q; seruetur forma constitutionis illius. de elec. c. vlti. li. vj. ꝛc. Joan. an. Extende regulā istam quia triplex est genus beneficij ecclesiastici. ſ. beneficium sacramentorum: beneficium suffragiorum: ꝛ beneficium ecclesiasticorum locorum. Primū scilicet quodlibet sacramentū nō potest de iure ꝛ ad salutē anime obtineri: nisi ſm institutionem canonicam id est ordinationem ecclesie: vtsz bene dispositus accedat ꝛ ſm ritū ecclesie. Secundū est q; cōmunicatio seu participatio bonorū que fiunt in ecclesia ꝛ orationum ꝛ aliorū bonorū ꝛ indulgentiarū non potest haberi nisi secm institutionem ecclesie id est existendo in charitate ꝛ faciendo ea que ordinauit ecclesia facienda: vt cōtinet indulgentie forma. Tertium est ecclesia prebenda ꝛ dignitas ecclesiastica: in quibus oportet seruari prout ordinauit ecclesia: vt patet hic in gloss.

Bona fides nō patitur vt semel Ubi. ſ.

exactum iterum exigatur. Hec regula sumpta fuit ex. l. bona fides. ff. eod. titu. Ecclesia enim nō debet suum recipere vel repetere cum augmēto: sed si semel exactū iterū exigeret augmentū reciperet. xij. q. ij. fraternitas. Et habet locū hec regula etiā in penis que semel exacte ab eodē iterum exigi non debent ad hoc xiij. q. ij. c. vlt. ꝛ de iudi. at si clerici. Ab eodem autem ideo dixit: q; si plures tenerentur ad penā insolidum: soluta pena per vnuz non liberatur alter. xij. q. ij. cū deuotissimum. An autez res ꝛ pena simul peti possint. dic vt no. xxv. q. ij. si ecclesie. Hāc autem regulam dico verā in his quorū causa vnica exactione finitur. Unde si. x. debeo ipsorū solutione tollitur omnis obligatio: vñ non patitur bona fides: vt illa. x. iterū exigātur: ꝛ si soluātur vt indebita repetūtur. qđ dic vt no. j. q. iij. in fi. de so. c. vlt. Si autem vnica exactione non finitur obligatio. puta in actione debiti viri ab vxore ꝛ econuerso non habet locum hec regula. Idem in procuratione quā exigit epūs primo anno visitās. nam secūdo anno visitans iterū exigit procurationem. ꝛ idē si ex necessitate ecclesie iterū eodem modo visitaret ꝛ anno. ꝛ sic potest intelligi illud de censi. cū venerabilis. Idē dico in actiōe pene vbi actū est in ꝰctu sic vt. ſ. toties pena cōmittatur ꝛ exigi possit: quoties cōtra factū fuerit:

fuerit:nam tūc pena semel exacta:iterū exigetur. Ratio est:q; ꝑm aliā regulā ff̄ctus ex conuētione legē accipiūt. Sed veritate inspecta in his casibus ⁊ similibus nō est idē:sed aliud:licet eiusdē generis.⁊ facit hec regula ad questionē quā mouet Jo.xij.qō.ij. monemus. An si ecclesia cōsecuta est suum a possessore qō facere pōt.vt ea.q.apostolicos. An idē possit petere etiā a prelato.⁊ certe nō:q; bona fides ⁊c. Ad penā tamen agere posset ꝓtra eū. vt de re.ecclē.nō alie.si quis. Joā.an. Bona fides.i.cōscientia et equitas bona. Et potest extendi istud q; exactum nō debet iterū exigi in solutionibus.⁊ contra hoc faciunt vsurarij q; cū receperint suum capitale iterum exigunt illud dum vsurā petūt: qō est quasi aliud capitale. Tho.q; bona fides nō patitur. vide de vsuris.in.ij.par.ti.j. Hoc etiā seruandū in punitionibus. Sicut enim nō iudicat deus bis in idipsum:sic ⁊ qui semel iudicatus ⁊ punitus est pro illo pctō non dz iterū puniri. Et cui deus remisit culpam per penitentiā nō punit ad gehēnā pro illa:q; pēā non redeunt:nec quoad culpā:nec quoad penā. Tho. Sed si deus punit hic peccatorē:⁊ ille nō emēdatur q; nō soluit debitū:ideo deꝰ punit etiā in inferno:q; debitū non est solutum. Similiter in contractibus soluta pena nō debet iterum exigi:vt dictū est in gloss.

Extēdit regula.

Cum sunt partium iura obscu-

Ubi.s.

ra:reo fauendū est potius q̄ actori. Hec regula sumpta est ex.l. fauorabiliores.ff.eo.tit. Et pone casum.iij.q.ix.indicas. Et hec regula vera est:nisi actor foueat fauorabilē causam puta matrimonij:libertatis:testamēti:vel dotis. Tunc em̄ fallit regula:q; fauēdum est potius actori.xxxiij.q.j.si quis accepit. de proba. ex literis. Et habet locū hec regula:nō solum in sententia ferenda sed etiam iam lata:puta a duobus ordinarijs:vno absoluente ⁊ alio condēnante:tenet enim sentētia pro reo:nisi fuerit lata in supradictis casibus. Et nota q; dicit obscura. Si enim certū esset reū esse obnoxium puniretur:quia culpa est relaxare vindictā:vt di. xxviij.quia sunt. Et hoc dico cū est certum iudici vt iudici:secus si vt deo.de of.ordi.si sacerdos.vel vt homini.iij.q.vij iudicet. Si certū est eū non esse obnoxium absoluitur. Idem si dubium: vt hic vides. Sanctius est enim nocentem absoluere q̄ innocentē condēnare.ff.de penis.l.absente. Et sic in re dubia ferē certa sententia contra illud.xj.q.iij.grauc.de spon.⁊ matri.de muliere.sed hic non est dubium imo certū:q; ex quo actor non probauit clare reus debet absolui.vj.q.vlt.accusator. Sic no. Ber.de spon.et matri.inuenis. Et vide de triplici ambiguitate no.xxxiij.dist.ca. vlti. Reo. Sic dicto a re que petitur vel super qua impetitur. vt de verbo.signi.forus. Actori. Contra.ff.de iudi.l.si quis intentione. Ubi ambiguā orationem actoris in sui vtilitatem interpretamur. Sol. Illud in principio litis in quo fauetur actori: istud in fine in quo fauetur reo:quod dic vt no.de resti.spo.cum ad sedē. in glos.ij. In summa ergo nota quod in obscuris potius fauetur reo q̄ actori:nisi cause fauor aliud inducat:vt dictum est ⁊c. Nec intelligas hanc regulam in obscuris probationibus inductis a reo:quia illas contra eum interpretamur. de proba.licet. Quod dic vt infra in regula.contra eum. Joan.an.

Ubi.s.

Ver notanda.

Cū quis in ius succedit alterius

Ubi.s.

iustam ignorantie causam censetur habere. Hec regula sumpta est ex.l.qui in alterius.ff.eo.ti. Et pone casum.vj.q.iij.si sacerdotes.secundū tertium casum ibi not.⁊.ff.depo.l.j.in fi. Ibi enim heres vendens rem depositam credens illam fuisse defuncti nō tenetur ad rem sed ad pretium. Quod autez in hac regula dicitur verum est si cum ipso successore agatur:secus si ipse agat q; certus debuit esse de facto suo cum ad iudicium prouocat. Intelligitur autē hec regula de quolibet successore:siue sit singularis: siue vniuersalis.de quibus dicam infra.ts qui in ius.eo.ti.que videtur contra sed non est: quia ibi loquitur de iure:hic de facto. Ubi ergo quereretur de prescriptione in qua sufficit bona fides prescriberet successor bone fidei: quod prescriberet predecessor male fidei. Ubi autē requireretur titulus si iniustum titulum habuit predecessor qui nō dedit causam prescribendi: successor qui eo.tit.vtitur nō prescribit.ff.de diuer.temp.⁊ prescrip.l. cū heres. Et aduerte q; regula ista venit exemplificatiue ad illam ignorātiam:vbi ignorantia facti probabilis excusat. Joan.and.

Cumquid prohibetur prohibē-

Ubi.s.

tur omnia que sequuntur ex illo. Pone casum in prohibito a carnibus: qui prohibitus intelligitur ab omnibus que trahunt sementinam originem.vt dist.iij.denicq. Et prohibita cōcupiscentia per legem intelliguntur prohibita omnia mala que sequuntur ex illa.de cōsti.nam concupiscentiam. Item prohibita alienatione prohibita intelligitur venditio:donatio:manumissio ⁊c.de re.eccle.non alie.nulli. Item prohibito officio et beneficium.di. lxxxj.eos. Item furto prohibito intelligitur prohibita omnis illicita vsurpatio rei aliene.xiij.q.v.penale. Item prohibita mechia omnis illicitus concubitus prohibetur.xxxij.q.iij. meretrices. Et cui prohibetur ecclesie communio ⁊ eius stipendia prohibita intelliguntur.de appel.pastoralis. Concordat ad hanc regulam supra illa.accessorium.

Cui licet quod plus est licet vtiq;

Ibidem.

quod est minus. Hec regula sumpta est ex.l. non debet.ff.eo.tit. Et fallit hec regula in casibus ibi no. Pone casum presbyter cōficit in missa corpus Christi:quod plus est:bene ergo potest benedicere populum quod minus est.xcv.dist.ecce. Item cui concessum est testari:vt filiofami.de peculio castrensi.ergo ⁊ donare causa mortis. Concor.xij.questio.j.precipimus. Cui committuntur anime ⁊ pecunie dispensande:vt de dona.post diuor.per nostras. Cui committit vxor corpus bene potest committere dotē. Et nota q; illud est vnum brocardicum:cui licet plus ⁊ minus. Aliud quod licet maiori ⁊ minori distinctione.xcv. illud superfluum. Aliud negando cui non licet minus nec maius.de sentē. excom.cum illorum. Et quod non licet in minori: nec in maiori. de elec.cum in cunctis.vbi de hoc. Contra.de conse.dist.ij.comperimus. Sed illud est speciale propter cōmunionē. Item contra.xxxiij.q.ij.latorē.vbi cōceditur cōicare:⁊ nō oblationē offerre.⁊.xvij.q.iij.miror. Item de tonsuratis.c.j.de rap.c ij.vbi cōceditur penitētia ⁊ nō sepultura. Sol. Regulare est quod hic dicitur:nisi a minori prohibeatur ex causa:vel vt cōsulatur viuis:vt ibi.vel ob aliam causam. Item ad negatiuā cōtra dist.xxxvj.qui ecclesiasticis.⁊.j.q.j.qui ephi. Ubi q̄ iniuste cōtulit ordinē priuat collatione ordinis illius:sed non minoris vel maioris ꝑm Bar. licet Hug.cōtra dicit. Sed dic vt supra.proxime dixi. Plus ergo qualitate includit minus:sed non semper. Sicut plus quantitate semper includit minus.vt infra plus semper. Joan.and.

Cōtra eum qui legem dicere po-

Ubi.s.

tuit: apertius est interpretatio facienda. Hec regula sumpta est ex.l.in contrahenda venditione.ff.eod.titu. Ut plene liqueat ista materia:licet de ipa tractetur de spō. ex lris.⁊.ff.de pac.l.veteribus. Tu tñ nota q; obscuritas vel ambiguitas aut apponitur in vltimis voluntatibꝰ:aut in cōuentionibus factis in iudicio: aut in cōfessionibus: aut in cōtractibus et pactis: aut in sententijs. Si in vltimis volunatibus subdistingue: q; aut constat de volūtate exꝑsse aut tacite. Si exꝑsse:illa seruatur:quia nihil est qō tātum debeatur hoibus q̄ q; vltime voluntatis liber sit stylus. xiij.questio.ij.vltima voluntas.⁊ de testa.officij. Si constat tacite:vt per coniecturam illa seruatur.xxvj.q.vj.qui recedunt.⁊ de testam.requisiti. Et hoc nisi dicta voluntas turpis esset.vt.ff.de condit.institu.l.quidam.vel alias contra ius. Pone exemplum de testa.tua. Si non constat expresse nec tacite: statur verbis testamenti. Ad hoc.xxj.q.ij.is autem.de cele.mis.in quadam. Si autem verba sunt nimis larga sequimur benignius ⁊ minimū: vt in regula.in obscuris infra eodē titu. Et sic esset heredis electio. Si vero non apparet que pars sit benignior: vel minor:neutra tenetur.ff.de testa tut. Duo sunt. Si queratur ad quem spectat indagatio.dic q; ad iudicem. C.de fideicom.l.voluntatis defuncti. Si in iudicijs sit ambiguitas fit interpretatio a proferente. Ratio quia debitor semper negaret se de hoc sensisse. C.de anna.exceptio.l.vltiñ.⁊ hoc in litis exordio. De hoc de restitu.spo. cum ad sedem. Si vero in probationibus sit ambiguum interpretabitur contra producentem.de condi.appo.per tuas.⁊ de proba.in presentia. Debent enim probationes esse clare.de prescrp. auditis. Saluo eo q; possunt testes obscure deponentes interdum iterum interrogari:vt de testi.cum clamor. In confessionibus si confiteatur incertum:certificare cogitur.ff.de cōfess.l.certum. Alioquin acciperetur quod magis expediret aduersario vt ibi.⁊ de confes.c.ij. In contractibus aut est certum de consensu aut de dissensu:aut dubiū. In primo statur ei qō senserunt.de spon.c.j. In secundo nil valet.xxvij.q.ij.sufficiat.xxx.qō.ij.c.vnico.de rap.cum causa.xxix.q.j.§.j. Et ibi error nō solum corporis: sed ⁊ materie venditionem impedit. Nihil enim tam contrarium cōsensui sicut error.ff.de iud.l.ij. Et errare est aliud pro alio putare.xxxviij.dist.cāuis. Non tamē omnis error impedit matrimo-

Ambiguitas quintuplex.

nium. Sed erro tantū persone. qđ dic vt xxix. q. j ℣ j. ꝛ in summa. In tertio casu. s. dū est dubiū subdistingue. Aut pōt valere ꝑm intellectū vnius tantū: aut vtriusq; Si ꝑm intellectū vnius tantū valeat scōm quem valere potest. ff. de verbo. obligati. quoties. Et hoc hz locū etiā in contractu matrimoniali in foro iudiciali. In foro autē anime staretur ei qui dissensisset in tali dubio: vt de spon. ꝛ ma. c. tua nos. Si ꝑm vtriusq; intellectū potest valere valeat ꝑm q̄ verisimilius. ff. de ver. obli. eū qui ita. Et infra in regula. inspicimus. cū suis cōcor. Si dubitatur qđ sit verisimilius: seruatur qđ in hac regula dicitur. ff. de ver. obli. l. quicquid. ꝛ hoc verum cū neuter dolū cōmittit. Si autē alter dolū cōmittat cōtra eum fiat interpretatio. xxij. q. v. ℣ ex his. ꝛ c. quacūq; Si aūt vter q̄ cōmittit dolū ad cōmunē significationē recurretur: vt in. d. de cre. ex literis. Ubi de hoc. ꝛ xxij. q. v ℣ si ergo. Et idem reputatur in iuramentis: vt ibi notatur. In sentētijs suis interpretari potest preses prouincie vel procurator Cesaris. ff. de appel. ab executore. in prin. Functus est enim officio suo siue male siue bene iudicando. Qđ intellige de diffinitiua sententia: secus de interlocutoria. quod dic vt notatur de appel. cū cessante. De fructibus tamen ꝛ expensis supplere potest eadē die. ff. de re iudi. l. Paulus. Et de hoc not. xxxv. q. ix ℣ q̄ ergo alias incipit. his ita. in glo. Et ibi de multiplici interpretatione. De legibus nō est dictum: q̄ in eis nil obscurū est vel ambiguū. dist. iij. erit. ꝛ C. de no. co. cōpo. in prima cōstitutione. ibi. Erit lex certa ꝛ breui sermone conscripta. Si tamen ambiguitas esse videretur in eis recurritur ad cōdentez: q̄ ille solus interpretari potest qui ꝛ condere. xj. qō. j ℣ ex his. Et idē in priuilegijs que sunt leges priuate ꝛ per eadē iura. Joann. andr. Et no. q̄ dicit Grego. xxij. questione. v. humane. q̄ verba debent deseruire intentioni: non intentio verbis. Ubi glo. ar. potius esse cōsiderandū intentionem alicuius q̄ verba. j. q. j. marchion. Sed hoc est verū cū constat de intellectu: alias a verbis non est recedendum in dubijs. ff. de leg. iij. non aliter. Et ad de quod. xxiij. qō. j. paratus. dicit gloss. q̄ non debemus semper adherere verbis. Uerba enim in rescriptis posita: vel in legibus debemus conformare equitati: licet verba non patiantur. vt de rescrip. causam. ꝛ de consuetu. cum dilectus.

Interpꝰ leguz qđ sit.

Ubi. s. **Cum non stat per eum ad quem** pertinet: quo minus cōditio impleatur: haberi debeat proinde ac si impleta fuisset. Hec regula sumpta est ex. l. in iure ciuili. ff. e. titu. Pone exemplū in Abraā: per quē nō stetit quo minus filiū suum immolaret ꝑm domini preceptū. Unde proinde ita gratum fuit ante dominū: ac si immolasset. xxij. q. ij. si quelibet ℣ Abraam quoq; ꝛ c. seq. Item pone casum qui impedit ne ad eum citatio perueniat. vt lit. nō tontesta. quoniā. Item potes ponere in liberta te legata: ꝛ vt aliquid detur heredi: ꝛ per eum stat. C. de condi. in ser. l. pe. ꝛ vlti. Et idem in alijs legatis. Et nota q̄ si mihi quinq; promiseris si te vicero: tacite videtur hoc actū vt resistere possis: ꝛ sic habetur pro expressa. Et nota q̄ dicit per eum ad quem pertinet. Nam si staret per alium tertium vel per impedimētū meipsius: tunc locum habet regula isla infra imputari. q: tunc licet non imputetur q̄ per me non stat. vt ibi. non tamen habebitur ꝓ impleto vt hic. Item nota q̄ si libertas legata est seruo. si. x. heredi dederit: ꝛ per heredem stetit quo minus seruus dederit illa. x. proinde est ac si impleta esset conditio: quia ille liber erit. Tenetur tamen illa decem postmodum soluere: nisi forte obtulerit et heres non susceperit. C. de condi. inser. l. vlti. ꝛc. Joan. and.

Ubi. s.

Ibidem. **Cū quid vna via prohibetur ali** cui: ad id alia via admitti non debet. Pone casum. xxxiij. q. v. hec imago. ꝛ de concel. prebē. detestanda. Nota ergo q̄ cum aliquid prohibetur: prohibentur ꝛ omnia que sequuntur ex illo. vt in regula. cum quid. s̄. Ac etiam omnia per que possit peruenirī ad illud. Fallit hoc interdum: q: seruus non admittitur in testimonium pro domino: nec contra dominū: ꝛ tamē testificatur de facto suo dum dicitur per eum depositum vel cōmodatum vel simile. xiij. q. iij. serui neq;. Item qui nō potest accusare denuntiet. de iureiur. quēadmodū. in fin. Item prelatus de mobilibus per ecclesiam acquisitis testari nō potest: ꝛ tamē in egritudine moderare pōt de ipsis aliqua erogare. de test. ad hoc. Satis circa hoc dici potest q̄ cū aliquid prohibetur ꝑncipaliter habito respectu ad prohibitum: nō ad viam vel ad modum quo prohibetur. Exē plifica per iura in principio dicta: tunc sufficit prohibita vna via: vt ad id in eius fraudem alia via vel modo admitti non debeat vt hic. Speciale tamen est in libertate. ff. de inoffi. test. l. Papinianus. Si autem prohibitio principaliter se habet ad viam vel modum non ad rem. tunc secus. Unde alteri ecclesie allegatus episcopus non eligitur: sed tamen postulatur. Item qui iurauit nō accusare bene denuntiat: quia sibi non est prohibitum deferre crimem: sed per modum accusationis prohibetur ꝛc. Joan. and.

Ubi. s. **Contractus ex cōuentione legē** accipere dinoscūtur. Dicunt vulgares. Pactum rumpit leges. Et hoc dicit hec regula que sumpta est ex lege. ff. eo. ti. l. contractus. Pone casum per canonem. xviij. q. ij. eleutherius. vbi conuentio inter episcopum diocesanū ꝛ fundatorem inita de oblationibus obuenientibus in festo ipsius ecclesie seruāda est. Item depositarius ꝑm iura tenetur solū de dolo ꝛ lata culpa que dolo comparatur: si tamen interuenit conuentio vt teneatur de leui ꝛ leuissima culpa ꝛ casu fortuito illa seruatur. de depo. ca. ij. Et qđ dicit regula hic intelligas de conuentione honesta ꝛ non contra bonos mores. Unde si conuenerit vt dolus prestetur: non valet conuentio: vt in. d. l. contractus. Joan. and.

Ubi. s. **Certum est q̄ is cōmittit in legē** qui legis verba cōplectēs contra legis nititur voluntatem. Pone casum. xiij. q. iij. pleriq; ꝛ de elec. anartitie. lib. vj. ꝛ conco. j. q. j. sunt nonnulli. Circa regulā. non insisto prosequere ipsam: vt no. xiij. q. iij. pleriq; ibi in glo. dicitur. Nolunt quidam facere cōtra legem: sed faciunt fraudem legi. Facit autem fraudem legi qui obseruat verba legis: sed mentē eius circūuenit. ff. de legi. fraus. Fit aūt fraus legi quatuor modis. scilz de re ad rem. i. qñ in fraudem datur aliqua res. vt in. d. c. pleriq; ꝛ j. q. j. sunt nonnulli. Itē de persona ad personam: vt si quis sub persona alterius exercet vsuram. xlvij. dist. sicut non suo. Et cum maritus non potest aliquid dare vxori supponit aliam personam cui det. vt. ff. de dona. inter vi. ꝛ vxo. hec ratio. Item de vno contractu ad aliū fit fraus legi: vt cum mulier non possit aliquid dare viro: fingit se vendere ei. ff. de do. inter vi. ꝛ vxo. si sponsus. Item de vno cōtractu ad alium fit fraus: sed alio modo: vt cum mulier non possit fideiubere: cōstituit se principalem debitricem. ff. ad vell'. q̄uis. xxxiij. q. v. mulierem. Joā. an. Extendi potest ad multa: ꝛ in vsuris que palliuntur sub iustis titulis scilicet venditionis: emptionis: pignorationis: depositi: societatis: ꝛ huiusmodi. de quibus fraudibus vsurarum vide in. ij. par. titu. j. c. vj. ꝛ seq. Item in non cōmunicando vel male communicando. Item in ieiunijs et alijs. Et dicit decreta. q̄ fraus ꝛ dolus nemini debent patrocinari.

Fraus legi quō fit et q̄t modis.

Ubi. s. **Decet cōcessum a principe bene;** ficium esse mansurum. Pone casum. xxv. q. ij. c. j. ꝛ ij. ꝛ de prebē. si cui. lib. vj. ꝛ in auc. col. vj. constitutio. Decet hoc verbum quantuz ad subditos ipsos necessitatem importat: quantū ad ipsum principem honestatem. Ipse enim priuilegium per se concessum diminuere vel moderari vel in totum tollere potest. Primuz probatur de deci. c. ij li. vj. Secundum probatur de elec. q: sepe. lib. vj. ad hoc. lxiij. dist. ℣ verum. A principe qui solus priuilegium in alterius preiudiciū cōferre potest ꝑm quosdam. ix. q. iij. nunc vero ꝛc. ꝛ seq. qō nō est verū. vt no. xxv. q. ij. in sum. in prin. Licet eñ hic exprimatur de principe. Idem est in beneficijs aliorum. xij. q. ij. si episcopus. de institu. cum venissent. Possunt enim episcopi dare priuilegia. de re iudica. cum inter vos. De hoc. xxv. qō. ij. in summa. Beneficium. Priuilegium est quoddam beneficium collatum alteri. Cum autem sit duplex genus priuilegiorum: quia ꝛ realia ꝛ personalia: hoc est verum in realibus priuilegijs. Hec enim priuilegia principum sunt perpetua: non autem intelliguntur de personalibus. Nam personalia cum personis extinguuntur: vt infra in regu. priuilegium. Et idem dico de priuilegio dato ad tempus. Pone casum de verbo. signi. tua. Mansurū. Nota q̄ licet priuilegium debeat esse perpetuum vt hic: extinguitur tamen propter abusum negligentiam contrarium factum ꝛ superueniens enorme preiudicium: quod dic vt no. xxij. dist. renouantes. xj. q. iij. priuilegium. de deci. suggestū. Unde dico q̄ ab ipso principe verba priuilegij interpretāda sunt: ita q̄ alteri enorme preiudicium nō afferant. de verb. signi. quid per nouale. Si autem ex postfacto superueniat enorme preiudicium. Pone casum per decret. suggestum. hoc cum sit necesse directe venire contra verba priuilegij crederem preponendā principi q̄stionē de priuilegio: qđ de nouo tēdit ad norā: ꝛ ptra illud nō debere ꝓiudicare aūctoritate venire ꝑm Lau. q̄ hoc sētit. xxv. q. j. in fine. Et Ber. Beneficiū remissi ōis pctōrū qđ datur a principe adeo manet q̄ nunq; reuocatur.

Decet quibuz quid imponet.

Priuilegium qđ sit ꝛ quotuplex. s. titu. ix. c. j ℣ ij.

Priuilegiū extinguitur varijs modis.

reuocatur.xxiij.q.iij.si illic.cõtra.de peni.di.iij.qui diuini. So. Non redeũt peccata dimissa per recidiuũ:nec quo ad culpã nec quoad penã:sed dicũtur redire per quendã effectũ aggrauationis illius sequentis culpe.Tho.in.iij. Beneficium etiam gratie z virtutũ semper durat in homine ex parte dei dantis.de pe. dist.ij.querendum.Sed q amittatur est propter abusum vel negligentiam hominum.Beneficium est quodcũq habemus bonũ:z istud semper debet manere in mente nostra per recognitionem. Ps.cij. Noli obliuisci omnes retributiones eius.

Habeť i v.decre.

Dubia sunt in meliorẽ partẽ in

Triplex genꝰ operũ humanorũ.

terpretanda.s.ea facta.vnde dubiũ est quo animo fiant. Hec regula habetur in decre.de reg.iur.estote.Et sunt verba Bede super illud Luc.vj. Nolite iudicare zc.Ubi sciendũ q triplex est genus operũ humanorũ.Aut enim sunt bona vel de genere bonorum:vt ieiuniũ:oratio:eleemosyna:z hmõi.Et ista semper debẽt interpretari in bonã partem:q̃uis possint fieri mala intentione. Aut sunt de genere malorũ z mala fm se vt furta:homicidia:blasphemie z hmõi.Et de his vt dicit Beda ibidem permittitur nobis iudicare.i.interpretari in malã partẽ:z reputari digna dãnationis iudicio:z peccatũ esset huiusmodi bene interpretari z excusare.xj.q.iij.si quis dixerit.z.c.seq.Non tamẽ debemus iudicare illos simpliciter dãnatos:q possunt reuerti ad penitentiã de illis.Et tertium genus operũ qđ est indifferẽs:vt comedere:bibere loqui:ire:vẽdere:emere z hmõi:z hec fiunt bene z male.Et de his precipue intelligitur q sunt interpretãda in meliorẽ partem:cum nescit alias facta talia:in meliorẽ.i.securiorem fm glo.

Ex.iiij. decre.

In dubijs tutior via est eligẽda.

Triplex ambiguitas.

Istud dictũ quod est quasi regula sic consueuit allegari cõmuniter:z est sumptũ ex.c.iuuenis.de spon.z ma.vbi dicitur.In his que dubia sunt qđ certius estimamus tenere debemus.Glo.ibi. Sic ergo patet q in dubijs semp certius est tenendũ.de pe.dist. vij.c.ij.Ubi dicit Aug.Tene certũ z dimitte incertum.z loquitur de penitente in extremis:de quo est dubiũ si vere peniteat. Qui autem certus est de vera penitẽtia per cõfecturas tamẽ si sanus agit penitentiã.xiiij.dist.sicut.de homi.ad audientiã.Nota tamẽ q est dubiũ probabile:z est dubiũ scrupulosum.De probabili hic loquitur:cũ.s.rationes sunt ad vtrãq partẽ quasi equales:z peccatuz graue est se exponere tali dubio vbi est mortale.Est aliud scrupulosum:vbi scilicet ex leui suspictione timet quis esse in aliquo actu peccatũ vbi nõ est:z istud ad consilium boni viri est deponendũ.Greg.Bonarum mentium est ibi culpam agnoscere vbi culpa nõ est.i.timere:nõ tamen asserere.dist.v.ad eius. Itez dicitur.xj.qõ.iij.graue.Graue est z satis indecens vt in re dubia certa detur sententia.Dicit glos.xxxiij.dist.c.vlt.q triplex est ambiguitas.s.iuris:facti:z psone.Ambiguitas iuris est vbi de similib9 ad similia ꝓceditur.vt di.xx.de libellis.Et de tali ambiguitate loq̃tur.c.sicut.di.xiiij.Sz vbi est ambiguitas facti nũq̃ ferẽda est sententia in preiudicium alicuius.z de hoc intelligitur ca. graue.xj.q.iij.Sed vbi nulli fit preiudicium vt in baptismo confirmatione:ordinatione:consecratione:z huiusmodi bene fertur in dubio sententia certa scilicet vt baptizetur vel ecclesia cõsecretur:vel denuo ordinetur z huiusmodi.vt de consc.dist.iij. paruulos.z dist.j.solennitates. Quandoq tamen dubitatur de facto: z fertur sententia in preiudiciũ alterius.vt de spõ.z ma.iuuenis. Sed istud est propter periculũ anime.Ubi vero est ambiguitas persone:sed factum est certũ bene fertur certa sententia. vt.v.q.j. quidam.Puta cũ scitur publice furtum factũ sed ignoratur persona:tunc potest iudex ferre excommunicationem in eum qui fecit vt sibi manifestet:et tenetur subditus obedire.

In.v.

Defleat peccator q offendẽs in

Jaco.ij.

vno factus est omniũ reus.Hec regula habetur in decre.de regu.iuris.defleat.Et sumpta est ex.c.consideret. de pe.dist.v. Et sunt verba Augu.partim autem Jacobi apostoli in cano.vbi dicit.Qui totam legem seruauerit offendat autẽ in vno:factus est omniũ reus.Defleat saltẽ luctu interiori.Nam lachryme exteriores sine interiori fletu.s.contritionis modicum vel nihil prosunt. de pe.dist.iij.irrisor.Interior fletus etiam sine exteriori id est cõtritio cordis sufficies est ad remittendũ.de pe.dist.v. consideret.

Notãda expõ.

ibi.Doleat.Interior cũ exteriori adhuc melior.Prosper.lachrymis ex vera cordis contritione fluentibus:extinguentur eterni ignis incendia.de penitẽ.dist.j.pozo.Offendens in vno scilicet preceptorum. Omne enim mortale est contra aliquod preceptum diuinũ directe vel indirecte:vel in vno id est charitate que vnũ nos facit cũ deo z proximo:z quodlibet mortale est cõtra charitatem.gloss.Bern.Omniũ reus.s.preceptorũ.i.ita dãnatur q̃s z priuatur gloria eterna pro vna transgressione ꝑcepti in ipsa moriendo:sicut si omnia fuisset trãsgressus. Ita exponitur de peni. dist.v.fratres non tamen sustinet tantam penam. Nam quodlibet mortale habet suam penã vel omniũ.s.virtutum:q quelibet virtus patitur detrimentũ ab vno vitio.sic exponit Augu.de pe. di.v.cõsideret.Cũ enim virtutes sint cõnexe:vna amissa omnes amittũtur.Vel omniũ bonorũ reus.i.ingratus.z sic omnia meretur sibi auferri.Vel omniũ:q per peccatũ amisit meritũ omniuz precedentium operum bonorum.Augu.de peni.eadem dist.z.c.

Ex.vj.

Dolo facit qui petit qđ restituẽ

re oportet eundẽ.Hec regula sumpta est ex.l.in cõdẽnatione.ff. eo.titi.Pone casum in vsurario qui non petit vsuras a debitore: ipsas enim restituere cogeretur.xiiij.qõ.iij.nullus.Ad idem de iureiu.debitores.Duo autem nota circa hanc regulã.Primũ est qđ dicitur hic locum habere quando res restituẽda est ei a quo petitur.Cõmodatarius enim reperit rem a fure quam tenetur domino restituere.C de fur.z seruo cor.l.vlt.Uir soluto matrimonio petit dotem a socero quam vxori z liberis restituere eũ oportet.ff.solu.matrimo.si socer.Idem in vsurario qui vsuras repetit quas alias soluit.Si non est soluendo prestita cautione restituẽdi eas a quo perceperit.de restitu.spo.olim.ij.z de vsu.quia frustra.Secundo nota hanc regulam non habere locum in possessorijs iudicijs sed in petitorijs.Hec etiam not.Gof.de offi.iudi. delega.venerabili.z Bernar.Joan.and.

Ibidem.

Damnum qđ quis sua culpa sen

tit:sibi debet:non alteri imputare.Hec regula sumpta est ex.l.qđ quis.ff.eod.titu.Pone casum per canonem.xxiij.q.iij.displicet. Uel si quis ductus ad iudicem de equo se proijciat z ledatur sibi ipsi imputet.Item de prebẽ.si clericus.lib.vj.vbi clericus qui negligit petere prebendam sibi debitam cum vacat sibi imputare dz:non sequenti expectanti.Ad idem.ff.pro so.l.cum duob9. Ubi socius omniũ bonorũ dãnatus ex contractu ob cõtumaciã suam:vel ex malificio:puta furto vel simonia non recuperat a socio.concor.l.dist.sepe.z.c.hi qui.Item procurator penam quam ex suo delicto prestitit non recuperat a domino.ff.de procura.q̃ proprio.Ad idem.C de euic.l.emptor.vbi dicitur q emptor si in iudicio non fuit re euicta:de euictione non agitur contra venditorem:q culpa sua res euicta videtur.Jo.an.Ad hoc etiam facit qđ ait Aug.Absit vt ea que propter bonum aclicitũ facimus aut habemus:si aliquid per hoc preter nostram voluntatẽ cuiq̃ mali acciderit:nobis imputetur.xxiij.q.v.de occidendis.Ubi ponit exẽplum de eo qui se occidit gladio vel ligone z huiusmodi. Qđ non imputatur facienti vel venti in bonum talia instrumenta:sed illi qui se occidit.Potest etiam sic extendi regula theologice q cum sit triplex dãnum.Primum priuationis gloie:nõ debet quis imputare diuine prescientie.q̃ fm Aug. Ipsa nulli est causa labendi:sed culpe proprie.xxiij.qõ.iij.Nabuchodonosor. Secundũ dãnum est subtractionis siue priuationis gratie per peccatum nõ qđ debet quis imputare dei seueritati:sed sue negligentie.xj.q.iij.audi.z de pe.dist.j.Cõuertimini ad me zc.Nec debet imputare diabolo tantam vel homini incitanti:sz sue proprie voluntati.xv.q.j.non est.z.c.illa.Tertium est damnum temporalis fortune in rebus:in fama:in honoribus:z huiusmodi.et hoc debet imputare peccatis suis.de peniten.dist.j. quamobrẽ. z.c.sed z continuo.z.c.si peccatum.

Triplex dãnum.

Ubi.s.

Delictũ persone nõ debet in de/

Delictũ multipler. Prelatꝰ multipler nocet ecclesie.

trimentum ecclesie redundare.Pone casum in episcopo deposito propter crimen.Non enim debet ecclesia propter hoc expoliari rebus suis.xvj qõ.vj.si episcopũ.vbi de hoc.Item pone casum in procuratore qui fallificauit instrumentum:non propterea perdidit ecclesiã causam.de excep.cũ venerabilis.Et delictum tutoris nõ obligat pupillũ.ff.eo.ti.l.neq̃.Cõtra.xvj.qõ.iij.placuit. ij.Ubi delictũ prelati nõ repetẽtis rem ecclesiasticaz nocet ecclesie.Ad idẽ de prescrip.c.j.Solu.Delictum aliud est in faciendo z hoc non preiudicat ecclesie:vt hic. Aliud est in omittendo et istud bene preiudicat ecclesie:vt ibi.Et hoc proprie dicitur delictũ.s.omissio:cuius non semp sletur huic significationi:sed ampliatur aliquãdo.Item ad hanc solutionem contradicit.xxv.q. ij.ita nos.vbi delictum qđ cõsistit in faciendo preiudicat eccle-

sie. Sol. dici pōt ſm Jo. qui hoc ibi notat q hec regula intelligit de detrimēto facultatū: illa de detrimēto bonorū: ſed potius ibi nocet deliquentibus ꝓ eccl'ie. Adhuc cōtra iſtā ſolutionē. de cēſi. cū olim. Ubi delictū qđ eſt in faciēdo nocet eccleſie. ⁊ de in integ. reſti. auditis. Ubi delictū in omittēdo nō nocet eccleſie. Satis cōgrue diſtingui poſſet inter iudicialia ⁊ extraiudicialia: vt in iudicialibus iudicioꝝ fauore ſiue ſit in faciendo ſiue in omittendo preiudicet eccleſie. Et in decr̄. auditis. delictuꝫ qđ fuit in omittendo bene preiudicate eccl'ie: ſed fuit reſtituta: ⁊ ſic nō eſt cōtra. In decre. cū venerabilis: dici poteſt extraiudiciale. Uel ibi ſolus procurator deliquit in faciendo: ſcilicet inſtrumentū falſando. Item contra diſti. liij. ſi ſeruus. J. vbi punitur epiſcopus qui pro vno ſeruo debet duos dare. Sol. illud debet facere de proprio ſi habet non de bonis eccleſie: ⁊ ſic nō eſt cōtra hanc regulam. Item cōtra de ordi. cogni. cū dilectus. Ubi dolus ⁊ violentia abbatis eccleſie nocere videtur. Sed ibi ſoluitur per Berñ. in gloſ. q: ſcz ibi delictū fuerat cōmiſſum per abbatē. ⁊ collegium cōmunicato cōſilio perſone nomine poſſumus intelligere de ꝑlato. Uel indiſtincte de qualibet ꝑſona intelligatur cui⁹ delictuꝫ nō nocebit eccleſie: ſaltē cū effectu q: dareť reſtitutio vſqꝫ ad quadriennū tantū: niſi ex cauſa plus tēpoꝰ daretur. de reſti. in integ. c. j. lib. vj. Jo. an. Poteſt ⁊ ſic extēdi regula. Delicta quecūqꝫ clericoꝝ dūmodo tolerētur nō nocēt eccleſie. i. fidelibus quoad veritatē ⁊ vtilitatē ſacramentoꝝ: que cōferūt. vt. j q. j. ſi iuſt⁹ fuerit. ⁊ c. dominus declarauit. Uel etiā nō redundāt in detrimētuꝫ eccleſie. i. fideliū. vt per hmōi officia ⁊ orationes que faciūt vt miniſtri eccleſie non valeāt ſm Thom̄. ⁊ per regulam illā. qui per aliū. Eccleſia eſt cuius nomine faciūt eſt ſemper deo grata ⁊ obſequia eius. Uel etiā propter malitiā eorū nō debet perdere eccleſia iura ſua ⁊ priuilegia: vt decimas: libertatē: immunitatem: ⁊ obedientiam ei debitam et reuerentiam. diſt. xxix. c. vlti.

Ampliatur r̄la.

Jn. vj. **Ea que fiūt a iudice ſi ad eius nō** ſpectāt officiū viribus nō ſubſiſtūt. Hec regula ſumpta eſt ex lege. ff. eo. ti. l. factū. Pone caſum. lxviij. di. quoꝝ vices. vbi preſbyteri ſimplices chriſmādo: eccleſias vel virgines cōſecrādo: ordinando: nil agūt. de pe. ⁊ remiſ. indulgentie. lib. vj. Ubi indulgentia data ab epiſcopo vltra tenorē cōciliꝫ generalis nō valet. Ad idem. ff. de iuriſ. om. iudi. l. vlt. vbi dicitur. Extra territorium ius dicenti nō pareatur impune. Idem ſi ſupra iuriſdictionē ſuā velit ius dicere. Et habet hec regula locū etiā in his que bona ſunt que facit iudex: tamē ex quo ad eius nō ſpectat officiū: viribꝰ nō ſubſiſtūt. Pone exemplū. diſt. xcvj. bene quidē. Bonū quidē eſt ſtatuere res eccleſie alienari nō poſſe. xij. qō. ij. per totū. Tamen ſtatutū imperatoris ſuper hoc nō valuit: q: ad eius non pertinebat officiū. vt ibi. Generale enim eſt q nō ſufficit bonū facere niſi ⁊ bene id fiat. xvj. q. j. monachi. ij. Et quod dicit hec regula. Ea que fiunt a iudice: alias ſubbaudi. Nam in eo qđ facit non pertinens ad officiū ſuum: nō dicitur iudex. Sicut ergo procurator fines mādati excedere nō debet: ita ⁊ iudex fines iuriſdictionis. Saluo eo quod de prorogatiōe notat. de offi. dele. p. ⁊ g. Nec hz locum hec regula in ſpiritualibus: que potius dependēt ex poteſtate ordinis ꝓ iuriſdictionis. Hinc eſt q ſi epiſcop⁹ qui hoc poteſt ex ordine cōſecret alienā eccleſiā vel altare: vel ordinet alienum ſubditū: qđ nō poteſt ex iuriſdictione. Conſecratio tamen ⁊ ordinatio bene tenēt: licet ordinatus executione careat. vij. qō. j. epiſcopus in dioceſi. Et de temp. ordi. q tranſlationē. Nō eſt contra. diſt. xcv. c. j. Ubi preſbyteri chriſmabāt ⁊ vere cū tamē nō pertineat ad ordinē ſacerdotalē: ſed epiſcopalē. Nam illud fuit eis ſpecialiter cōceſſum a Greg. pa. Et ſic ad eorū ſpectabat officiū: etſi nō ex ordine: tamē ex demandatione. Queri ſolet ſi iudex q̄ de decē tantū poteſt iudicare iudicat de. xx. an valeat ſentētia in x. Et Jo. dicit q non: quia res iudicata non poteſt in parte tenere ⁊ in parte non tenere. Et hoc ipſe no. ij. q. vj ſ. diffinitiua. ver. cū certa ratione. Et facit optime pro Jo. de pe. ⁊ remiſ. indulgentie. lib. vj. Et concor. cū eo Accur. ff. de iuriſ. om. iudi. l. vlt. Hug. tamen ⁊ Lau. tenent contrarū. ſ. q ſententia tenet in. x. tantū. ⁊ dicunt ſententiā reſcindi in illo ſuperfluo tantū. Et facit pro eis de arbi. c. j. lib. vj. ⁊ regula infra. vtile. Et quod ibi dicā. Jo. an. Extēdi poteſt ad multa. Qui dat aliquā indulgentiā de culpa: etiam papa: nō valet: q: ſolus deus indulget culpā. de conſe. diſt. iiij. nemo. Epiſcopus qui facit cōpoſitionem cum publico vſurario de certa quota remittēs ſibi reſiduum obnoxium etiam reſtitutioni perſonis certis nil facit: nec ſibi valet illa remiſſio: quia non eſt epiſcopus iudex aliene ſubſtantie. iij. q. j. reintegranda. j. ⁊. ij. Cō

Bonum facere nō ſufficit niſi id bene fiat.

Quatenus valet ſnia.

feſſor qui abſoluit ab aliquo caſu peccati vel ſententia a quo non poteſt: non valet abſolutio. Prelatus qui precipit ſubdito aliqđ contra regulam ſuam: vel aliquid ſibi reuelandum ſaluo ordine fraterne correctionis non obligat illud preceptum nec debet obedire. ij. q. j. ſi peccauerit. et huiuſmodi.

Ibidem.

Eum qui certus eſt certiorari vl terius nō oportet. Pone caſum. diſt. xj. c. vlti. ver. ſepe dilectionez tuam. Et de appel. ſi duobus. In archiepō qui ſciens illū excōicauit qui appellauerat ad papā. Et not. q hic dicit qui certꝰ eſt ſubaudi vel eſſe debet. Nam non eſt neceſſarium ſingulos aut ibus intimari quod eſt publice promulgatū. diſti. xvj. qō dicitis. Et de poſtu. prala. c. j. Licet autē canonicus qui certꝰ eſt de morte epiſcopi non oporteat eū amplius certiorari de ipſius morte: tamen citari debet ad electionē faciendā. vt no. Berñ. in decre. cum inter. de elec. Qđ verū puto: q: qui certus eſt vt homo: certioretur vt iudex. ij. q. j. multi. Et interdū qui certꝰ eſt adhuc certioretur ad cautelam: vt in. d. c. vlti. xj. diſt. Preterea licet ſciat eccleſiā vacare diem tamē aſſignatā ad electionem celebrandam ignorabat: ⁊ ideo vocandus eſt ⁊ dies notificādus. Et eſt hec regula in ar. ad. q. qua queritur. An ingreſſus religionem ⁊ in fine anni exiens: ſi iterum eandem religionem ingrediatur: an iteruꝫ debeat habere annū probationis: ⁊ ſatis videtur q non per hāc regulam: niſi cōditio perſone vel religionis mutata eſſet. Et hoc tenet Bar. Butr. in queſtionibus ſuis. Jo. an. Si autem pro medietate anni ſtetiſſet vel circa: tunc ſunt opi. ⁊ vide de hoc infra in iij. part. titt. de ſtatu religio. Et facit iſta regula cōtra ignorantes mandata dei vel etiam generalia eccleſie precepta vel ſynodalia cū publicātur: vel acta capituloꝝ generaliū: qui non videnť excuſari ſi cōtra faciūt: q: certi eſſe debēt de huiuſmodi religioſis. Ubi ſciendū q nō eadē certitudo requiritur in omnib⁹. Nō enim certitudo demōſtrationis ſcientie requiritur in his q̄ ſunt fidei: ſed ſufficit ea q̄ traditur ab eccleſia p miracula: per doctrinas doctoꝝ: ⁊ tolerātias martyrū: nec debēt vlterius certiorari.

Quomō cert⁹ poteſt certiorari.

Ubi. ſ.

Ex eo non debet quis fructū cō ſequi qđ niſus extitit impugnare. Pone caſum in eo qui dicit de cre. epiſtolas nō eſſe authenticas: q: nullā debet pro ſe allegare. diſt. xix. ſi Romanoꝝ. Ad idem diſt. viij. quo iure. Item poneca ſum in eo qui impugnabat teſtamentum: dicens illud inofficioſum: qui ſi improbe dixit ⁊ ſuccubuit quicquid ex teſtamento capiebat perdit. ff. de inoff. teſt. Papinia ſ. meminiſſe. Ad idē. xiij. q. ij. ꝓ poſterum. Et dicit lex. Abſurdum eſt quem redire ad id quod ſemel renuntiandum putauit. C. de reb. cre. l. ſi quis. Et q hic dicit niſus extitit: dic cū effectu ſaltē quantum in eo fuit: q perſeuerauit. Si autem ſimpliciter proteſtaretur: ſecus eſſet vt intelligit Ber. predictam decre. preſentium. de teſti. Item ſi inciperet agere vel excipere: ⁊ poſtea deſiſteret ante ſententiam. Et quod dicit hec regula verum intelligo: niſi ex neceſſitate officij habuit impugnare. Nam tunc proprio nomine fructum conſequi poſſet. Hoc probatur. iij. q. vij ſ. tria. ver. ſi contra patrem pupilli. Item licet. quis impugnet ſententiā in vno cap̄. ex alio cap̄. conſequitur fructum. de teſta. Raynutius. ⁊ c. Raynaldus. Et cōcor. ad regulam. j. q. vij. c. j. ⁊ di. xcvj. ſi imperator. Et ſimile eſt qđ dicitur fruſtra implorat legis auxilium is qui committit in legē. de vſur. quia fruſtra. Item nota q ſicut quis non debet fructum conſequi ex eo quod impugnat: vt hic. Econtrario non debet qs impugnare ex quo fructū conſequitur. xix. diſt. c. j. ⁊. iij. q. vij. cuius in agendo. Jo. an. Extēde. Quia ex quo peccator impugnat dei prouidentiam murmurando non meretur ab eo gubernari: vel aliquid boni cum pugnet cōtra domini voluntatē. Item cuz male ſe habet ad parentes meretur puuari bonis eorum ⁊c.

Jmpugnās aliqđ ⁊ neceſſitate officij poteſt ex illo cōmodum conſequi.

Ampliat regula.

Exceptionē obijciens nō videtur de intentione aduerſarij confiteri. Habes hec verba de excep. cum venerabilis. Et proſequere hanc materiam vt ibi no. Et pone caſum de preſcrip. illud. Et aduerte quia mirabilis videtur hec regula. Nam ſi excipio de pacto de non petendo video: eo fiteri debitum fuiſſe. Si dico interrupi preſcriptionē video: fateri te preſcripſiſſe. Si dico: contra te preſcripſi ergo primo id tibi debitum erat quod preſcripſi. Et ſic actor nil amodo debet cogi probare: ſed excipiens tantum. Et facit ad hoc de tranſac. preterea. ij. Dic ergo q huius regule eſt triplex ratio. Prima quia licet dicam. Feciſti pactum de nō petendo: poterat eſſe q illud nō erat vere debitum: vel naturaliter tantum: vel nullo modo. Itez licet

Triplex rō huius regule.

licet dicam: interrupi prescriptionem: forte non erat completa prescriptio: immo hoc dicere video: quod completa non fuerit dicendo me interrupisse. Vel si completa fuerat sine titulo erat et bona fide. Idem in aliis exceptionibus. Secunda q̃ per exceptionem nego me debere. Nam si per ipsam de intentione aduersarij diceretur confiteri: eadem exceptio duos contrarios effectus haberet: quod esse non debet. ff. de solu. qui homines. vlti. Et de baptismo ꝛ eius effectu. matores. Cum igitur per exceptionem negem intentionem aduersarij: non est cõgruum me per ipsam dici fateri. Tertia est: quia reus priuilegiatus est vt possit duas exceptiones proponere: etiam sibi contrarias. vt infra in regula. nullus pluribus. Sicut ergo expresse dicere posset: nego te prescripsisse: et postea si prescripsisti ego interrupi: vel nego me promisisse: et postea pactum opponere de non petendo: sic dicendo. Tuam prescriptionem interrupi: vel pactum de non petendo fecisti: vel his simile intentionem aduersarij non fatetur: cum adhuc dicere possit: non promisi: non prescripsi: ꝛ sic de singulis. Tutius tamen esset ipsi reo sic dicere. Nego me promisisse. Et posito quod promiserim: postea pactum de non petendo fecisti: et sic de singulis. Alꝫ hec. xiij. q. ij. in prin. Sed quia hec forma verborum docet mentiri: vbi veritas ꝛ conscientia est in contrarium: non est amplectenda: cum

Alias prius demũ linguas oportet fieri eruditas.

prius animas: demũ linguas oportet fieri eruditas: vt in proemio. ff. in. fi. Unum nota quod idem quod dicit hec regula in exceptione intelligas ꝛ in replicatione. Unde sicut excipiens non confitetur actionem: ita nec replicans exceptionem eadem de causa. Sicut enim se habet exceptio ad actionem: ita et replicatio ad exceptionem: et quadruplicatio ad replicationem. Et hoc satis probatur de excep. dilecti. Jo. an.

Jn. vj.

Factum legitime retractari non

debet: licet casus postea eueniat: a quo nõ potuit inchoari. Hec regula sumpta est ex. l. ff. eo. ti. in ambiguis. Exemplifica in eo qui contraxit matrimonium: ꝛ postea factus est furiosus. xxxij. q. vj. neq; furiosus. Item in superueniente affinitate de eo qui cog. consan. vxo. fue. c. penul. Idem in adoptione superueniente. ff. de ritu nup. adoptiuus. Et nota quod aliam regulam habes infra per contrarium scilz non firmatur. quia licet casus superueniat a quo potuit inchoari non firmatur quod ab initio nõ valebat: vt infra. Quod tamen intelligas vt ibi vꝺ: ita q̃ a principio factum erat legitime non retractatur: licet superueniat casus in quo nõ potuit inchoari: vt hic. Et nota q̃ dicit retractari. q. d. Propter causam superuenientem non retractatur: acsi legitime non fuisset factum. Interdum tamen propter superuenientem causam impeditur eius effectus: quod legitime factũ erat.

Extẽdit regula.

Exemplifica per canonem. xxxiij. dist. communiter. et de cleri. egro. presbyterum ꝛc. Jo. an. Extendo. Religiosus post professionem si efficitur pessimus vel fatuus: non tamen propter hoc soluitur ꝛ retractatur professio. Prelatus post prelaturam efficitur malus excommunicatus ꝛ huiusmodi: non tamen ꝓpter hoc retractatur electio vel confirmatio eius. Absoluitur quis

Ibidem.

a peccatis dicens se velle facere penitentiam iniunctã ꝛ se contritum: ꝛ satisfacere lesis ꝛ restituere: postea mutat propositum nil volens facere: non per hoc retractatur absolutio facta: sed tunc peccat mortaliter cum proponit illa non facere. de pe. dist. j. magna. in glos. ꝛ huiusmodi.

Frustra sibi fidem quis postulat

ab eo seruari: cui fidem a se prestitam seruare recusat. Pone casum in fideli quoad dominũ: ꝛ in domino quoad fidelem seu vasallum. xxij. q. v. de forma. Item de eo qui interposita conditione iurauit aliquid facere de iureiur. peruenit. ij. vbi de hoc. Itẽ de eo qui nõ vult trãsactionẽ interpositam obseruare. C. de pac. cum proponas. ij. Concor. quod habetur. xcv. dist. esto. ibi. Cur ergo te habebo vt principem cũ nõ habeas me vt senatorem? Sed nonne hosti seruanda est fides. xxiij. q. j. noli. Sol. vt ibi no. Illud enim verum est cum ipse hostis nobis seruat fidem.

Nota q̃ deo fiũt sine vlla cõditione impleri debent.

Et sic concor. cum hac regula. Item cõtra. xxxij. q. v. quod deo. vbi vꝺ q̃ si vir ꝛ vxor pari consensu vouẽt cõtinentiã: vno labente alter debet perseuerare. Sol. Illa promissio non fuerat facta homini: sed deo. Et que deo vouentur sine vlla conditione impleri debent. xxxij. q. vij. c. j. Et licet vxor adulterata sit peccat tamen vir adulterando. xxxij. q. vj. per totum. Frustra igitur debitum petit qui q̃ꝺ debet non impendit. Unũ nota quod quãdo partes aliquid sibi adinuicem promittunt sub pena: ꝛ vna pars primo frangit fidem: aut expedit magis alteri parti penam prosequi: ꝛ stare pacto vel contractui: aut magis expedit sibi fidẽ rumpere. In primo casu licet fides sit sibi fracta: ipse tamen pro sua parte seruet eãdem: ꝛ sic poterit petere penã cum effectu. In secundo casu secure frangat fidẽ et fiet hinc inde mutua cõpensatio penarum: vt de penis constitutis. Et sic illã decretalem intelligas: ꝛ que ibi notantur. Jo. and. Extende. Deꝰ promittit premium ꝛ bona temporalia si bene faciamus quod promittimus in baptismo: ꝛ penitentiam agamus. Et quia nos frangimus fidem et deus reuocat promissa. de pe. dist. j. si agamus. ꝛ. c. predixerat. In societate aliqua promittunt adinuicem omnia lucra cõmunicare: cũ vnus certus est sociũ non seruare. hoc nec ipse tenetur seruare. Promittunt adinuicem conuuges tacite reddere debitum alter alteri petenti: ꝛ alij non adherere. Si ergo alter adulteretur innocens certe hoc sciens non tenetur illi adulteranti reddere debitum ex quo fregit sibi fidem: non tamen potest ꝛ ipse adulterare ꝛc.

Ampliatio regle.

Jn. vj.

Generi per speciem derogatur.

Hec regula sumpta est ex. l. ff. eo. tit. l. in toto iure. Pone casum. xciij. dist. c. vlti. vbi diaconus qui generaliter est minor presbytero in illo speciali casu. s. q̃ obtinet vices eꝰ tm̃ator est. Item de offi. le. c. studuisti. vbi de causa cognoscit delegatus specialis: nõ generalis legatꝰ. Hec regula habet locum in rescriptis siue primum sit gñale: ꝛ scõm speciale: vt de rescri. pastoralis siue primum sit speciale: ꝛ scõm generale: vt eo. tit. abbatẽ. siue eodẽ tẽpore sit datũ gñale ꝛ speciale. Ad hoc de rescrip. c. pe. lib. vj. Rescriptum aũt speciale nõ tollit priuilegium generale: vt eo. ti. cũ ordinem. qꝺ est cõtra. nisi de ipso priuilegio fiat mentio in rescripto: vt ibi. Uolunt quidã huius regule dictũ extendere ad priuilegia: vt scõm speciale deroget generali primo. Sed hoc est falsum: q̃ semper valet primũ siue sit generale: siue speciale: si in secũdo nõ tollat expresse. de prescrip. veniẽs. ꝛ in regula. s. decet. Ratio diuersitatis est: q̃ per primũ priuilegiũ etiã generale statim consequit quis plenũ ius. Sed per primũ rescriptũ generale nõ statim cõsequitur quis plenã iurisdictionem in speciebus. de rescrip. pastoralis. et ideo statim tollit facultꝰ. Cõtra de offic. deleg. ex parte. Ubi scõm speciale non derogat primo generali: sed ibi si bene intueamur vtrũq; fuerat speciale: ꝛ dic vt ibi. No tauit igit Sol. de offic. leg. c. j. q̃ hec regula fallit in tribus casibus. In priuilegio. vt de rescrip. cũ ordinẽ. Et cũ genus ad vnicam rem refertur. vt in decre. ex parte. Et cũ speciales litere nõ exhibentur re integra. de fi. presby. ex tuarũ. Item no. circa hãc regulam q̃ non tantum valet genus ad speciem quantum species quo ad genus. de appel. c. ij. lib. vj. de hoc. xxiij. distinc. cꝫcꝫ. Item nota q̃ licet per speciẽ generi derogetur: vt hic in regula. tamen species sub genere continetur. xiij. q. ij. nõ estimemus. Sẽper enim in generalibus specialia insunt ꝛc. Joan. an. Extende ad statuta ciuitatis: q̃ per hanc legẽ q̃ est specialis alicuius ciuitatis: derogatur legi generali imperiali in eo quod est contra. Et legi generali qua omnes ecclesie ꝛ monasteria in aliqua

Ampliatio regle.

Jn q̃nto decreta.

diocesi subsunt diocesano: derogatur per specialia priuilegia mendicantium. s. predicatorũ: minorum: eremitarum: carmelitarum: seruitarum: et alijs exemptorum monachorum.

Homagium q̃d sit.

Homagium indignũ est ꝛ a Ro

mana ecclesia alienũ: vt ꝓ spirtualibus facere quis homagiũ compellatur. Hec regula habetur de regul. iuris. in decre. ꝛ ꝑ glo. ibi. Homagiũ vꝺ iuramentũ fidelitatis: quod non licet facere pro aliquo spirituali: cum hoc sit simoniacum. de simo. ex diligenti. Alioquin clericus nõ tenetur prelato facere obedientiã: et in casibus iuramentũ facere de obedientia vel de fidelitate: et hoc post receptam administrationem. de iureiuran. nullus. et xxiij. dist. cꝫcꝫ. alias in spiritualibꝰ nullum iuramentũ: nulla pactio: nulla obligatio debet interuenire: ꝛ si interuenerit nullam obligationem de iure vel de facto induceret. vt de pac. pactiones. Al Romana ꝛc. Ergo ꝛ a consuetudine aliarum ecclesiarũ debet esse alienũ: quia q̃ ecclesia Romana approbat vel reprobat: et alie ecclesie hoc facere debent cum ab ipsa suam habeãt institutionem ꝛ auctoritatẽ. di. xj. consequens. ꝛ. c. nolite. Bern.

Ex sexto libro.

Jn iudicijs non est acceptio per

sonarum habenda. Pone casum. iij. questio. ix. necesse. ꝛ de iudi. nouit. Alioꝝ enim honores alijs non debẽt esse occasio nocẽdi. C. de statu. ꝛ ima. l. vlti. Ad hoc. xj. quest. iij. si quis. Signã

Mono-res alio-nō debēt alijs esse occasio nocendi.

tur contraria ad hanc regulā.xl.dist.c.j.z.xlv.dist.cū beatus.et xcvij.dist.nobilissimus.de offi.deleg.sane.ij.So.In penis defertur dignitati z psone:vt ibi.z de hoc de trāsac.c.vlti.Idē in sedēdo z assurgendo.dist.xciij.nō oportet.Et nota.iij.q.ix.c.vlti.In iudicijs aūt vel snia nō est habenda acceptio personarū: vt hic. In eis eñ est equalitas seruāda: vt hic i regula. Itē in pnīe exhibitione.xxvj.q.vij.sacerdos.Itē in fide christi suscipienda.de cōse.di.iiij.nec quēq̄.Et in alijs sacris.de piu.ser.c.j.Et in pauperū receptiōe cū sufficere possumus.xlij.dist.quiescamus.Et in alijs opibus pietatis.xvj.q.j.si cupis.Hoc ergo q̄d dicit in iudicijs soluit ꝓria.Et nota q̄ iudiciū interdū ponit ꝑ eo q̄d ꝑcedit

Judicij acceptiones.

sniam:vt hic in regula.Interdū ꝑ condēnatione.de cōse.dist.ij.timorē.Interdū ꝑ discretiōe.iij.q.vij§tria.Interdū ꝑ vltimavolūtate.de sepul.c.peñ.lib.vj.Et nota q̄ licet iudex vti nō debeat acceptiōe psonarū in iudicijs:vt hic.tñ vtile est in arbitrarijs iudicē gratiosuz habere.de offi.deleg.cōsuluit.Caueat tñ ne in faciendo gratiam incurrat penam constitutionis.de sen.z re iudi.cū eterni.lib.vj.Extende quod deus non est acceptor psonaruz: ex eo q̄ vni dat gratiam non alteri:q̄ personarū acceptio habet locū in his que quis habet dare seu distribuere ex debito:deus nulli est debitor:ergo ꝛc.

Ignorantia facti non iuris excusat.

Pone casum in ignorantia facti de ordinato ignoranter a simoniaco:q̄d scz nesciebat esse simoniacū.i.cōmisisse tale factuz. j.q.j.si qui a simoniacis.Itē in eo qui ignorabat beneficiū reser-

Ibidem.

uatum per papam vel alij collatum.de preben.si beneficia.lib. vj.De ignorantia iuris pone casum.j.q.iij§notandū.in fi.Hec regula nō indiget glosſ.cum eius materia plenissime habeatur in dicto§notandum.in tex.z glosſ.z dist.xxxviij.in sum. Unum nota quod cum queritur de condemnatione expensarum litis dicimus quod in principali causa probabilis error excusat condemnationem expensarum.ij.q.iij.c.paulum. Sed in causa appellationis indistincte:victus condemnatur victori in expensis. ij.q.vj.omnimodo.Ratio huius diuersitatis colligitur ꝑ hāc regulā.In principali eñ causa est error facti:q̄ in ea ex ꝓbationibus que in facto cōsistūt procedit:sed in appellatiōis cā ꝑcedit ex actis prioris cause:vñ ibi est error iuris: z ideo non excusat a cōdēnatione:vt hic in regula.Tamē ſm Inno.z Host.si in cau-

Error ꝓbabilis excusat.

sa appellationis nō ꝑcedit per sola antiqua acta:sed inducunt ꝓbationes noue:per quas pronuntietur probabilis error:tunc bene excusat victum a condemnatione:quod verū puto. Exten de materiaz:q̄ vtilis est.Dupler ignorātia.s.facti z iuris.Ignorantia facti excusat a toto.Si quis dabat operā rei licite z adhibuit debitam diligentiam:nec est contra.xxxiij.q.ij. in lectuz: vbi imponitur penitentia ignoranti probabiliter factum in re licita:sed illud fit ad cautelam.Si autem daret operam rei illicite:vt ludendo nocto:inaduertenter occidit: vel nō adhibet diligentiam:nō excusatur a toto sed a tanto.Ignorantia iuris diuini z naturalis in his que sunt necessaria ad salutem. neminē excusat habentem vsum rationis a toto:sed a tanto.dist.xxxviij§j. si est crassa id est ex negligentia procedens:sed si est affectata: vt scilicet liberius peccet:non vult scire non excusat : sed auget peccatum:immo est speciale peccatum.Ignorātia autem iuris canonici vel ciuilis quantum ad communia precepta ecclesie: non excusat a toto eos qui potuerunt habere copiam docentiū. Nec prelatos religiosos z clericos quantuz ad ea que pertinēt ad statum suum.dist.xxxviij.si in laicis.Sed illos qui nō habue-

Titu.v.c. ix§ij.Ubi ē.

runt copiam addiscendi:vt in dicta distinc§j. Quantum autem ad lucrum captandum vel damnum temporale vitandum quomodo excusetur.vide.j.q.iiij§notandum.Et de ignorantia habes infra in.ij.parte.

Ignorantia presumitur vbi sciē

tia nō ꝓbatur.Pone casum.lxxxij.di.proposuisti.in fi.secunduz q̄ ibi iacet litera.Sed contra.xvj.dist.q̄ dicitis.z.ix.q.j.ordinationes:cum similibus.in quibus iuribus &c q̄ non presumitur ignorantia:sed scientia.Sol.dic vt in predicto.c.proposuisti.q̄ circa ea que publice fiūt presumit scientia:nisi probetur ignorā-

Judex ꝺz inquirere de idoneitate tutoris vel curatoris.

tia.Sed circa ea que fiunt occulte presumitur ignorātia nisi sciē tia probet.vt hic.Et scias quod hec regula vera est in his que quis scire vel indagare non tenetur.In his autem que scire vel indagare tenetur:non habet locum sicut in eligendo prelato. lxj.dist.c.ij.z.vlij.q.ij.dilectissimi.z ideo presumitur scientia nisi probetur ignorantia.Ad hoc est quod lex dicit quod magistratus tenetur de idoneitate tutoris vel curatoris inquirere quem nominauit.Quod autem regula dicit presumitur:est huius virtutis hec presumptio:vt transferat onus probandi in aduersarium:z idem est in alijs casibus qui no.vj.q.vlti.actor. Item nota quod ignorantia tribus modis probatur.Primo p sacramētum:vt cum iuro me ignorasse:z tunc demum admittitur ꝓbatio hec cum est probabilis.Secundo quādo id probatur ex quo sequitur necessario me ignorasse:puta me tunc fuisse anniculum vel furiosum.Tertio quando probatur id:nō ex quo necessario: sed verisimiliter sequitur me ignorasse : puta me tunc absentem fuisse:z hoc dicere voluit Jo.j.q.j.si quis a simoniacis.Et licet in facto proprio probabilis sit aliquando ignorantia:ꝓbabilior tñ in alieno:q̄d dic vt no.j.q.iiij§notandū.z in regula.ignorantia facti.Et q̄ ignorantia iuris naturalis nō excusat:ideo de tali nō loquitur hec regula.Jo.an.

Indultum a iure beneficium nemini est auferēdū.

Pone casuz in licentia nubēdi data ab apko. di.xxviij.de his.Itē in anno dato ad promotionē sacerdotij.de elec.commiſſ.li.vj.Item in quadrimestri tempore dato cōdē- Ubi.ē.

nato in personali actione ad soluenduz.ff.de reg.iu.l.iiij§si qs condemnatus.Ista auferri nō possunt nec abbreuiari.Contra. de re iu.q̄ ad consultationem.z de ap.cum sit.Sol.Quoddam est iuris beneficiuz q̄d nō potest alicui auferri:vt indutie.x.dierum ad appellandum.ij.q.j. anteriorū.Indutie quatuor annorum ad petendum restitutionem.de in integr.resti.c.j.lib.vj.Et istud verum est in istis z in alijs indutijs que dantur a lege sine tacito vel expresso ministerio iudicantis.Quoddam benneficiū est q̄d sine causa auferri nō pōt. Et sic intelligit hec regula:sed Bificiuz iuris duplex.

cum causa z causa cognita bene potest auferri. Et nota de hoc plene in dicta decretali.cum sit.Et illud verum in indutijs: que licet dentur a iure:interuenit tamen in eis expressum vel tacituz ministerium iudicantis.vt in deliberatorijs.xx.dierum.z similibus.Q̄d ergo hic dicit q̄ beneficium iuris nemini est auferēdū intelligas ab homine z sine cause cognitione. Alio eñ iure interdum tollitur alterius iuris beneficium. Pone exemplum in solenniter vouente qui non contrahit.de voto z vo.re.c.j. lib. vj. Item in contumace in non veniendo.Item in notorio criminoso:z in tertio appellante qui non audiuntur appellantes.xxiij. q.iij.de illicita.de appel.proposuit.z.c.sua nobis.Sz vbi ius au- Extēdit

fert vel permittit hominem auferre cessat regula. Sicut est videre in patre qui habet a iure vsumfructum in bonis aduentitijs filij.C de bo.que li.l.cum oportet.Et tamen aufertur propter relinquentem ea conditione ne ad patrez perueniat vsusfructus. in auf.vt li.ma.Item a lege datur marito administratio bonoū paraphernalium:z tamen potest auferri per mulieris prohibitionem..Sed ista que fiunt permittente lege per hominem fieri nō videntur:sed potius per legem permittentem.Jo.an.Exten de regulam.Tempus datum ad eligendum vel petendum cōfirmationē nō pōt tolli nec abbreuiari inuitis.Similiter tēpus vnius anni ad ꝓbationē in religiosis.Nec ius q̄d quis hz in eligendo.Nec q̄d nō possit libere eligere sepulturam si nō est reli- Ubi.ē.

giosus. Nec magistro nec prelato potest auferri q̄d nō casliget moderate scolares vel subditos.

In obscuris minimum est sequē

dum.Hec regula sumpta est ex lege.ff.eo. tit.semp in obscuris. Pone casum de censi.ex parte.vbi in dubio nō cōpellūtur solue re vota ad maximā:sed minimā mēsurā. Ad idē.ff.de leg. iij.numis.vbi numis sic in genere legatis:debētur minimi.Circa hāc regulā nota q̄ in obscuris statim inspicimus q̄d est minimū:imo inspicimus primo q̄d est verisimilius z q̄d fieri cōsueuit vt in re Ratio regule.

gula sequenti cum suis concordātijs.Si hoc sciri nō pōt tūc inspicimus q̄d est minimū.Prio ergo inspicim⁹ q̄d expresse agit: puta.x.libras bonū.vel q̄d agit tacite. Tacite dico:vel rōne rei que vēdit.x.libris:vel ratione psone vel ratione cōsuetudinis: vltimo q̄d est minimū.vt hic.Ratio huius regule est:q̄ de minimo nō est dubiū sensisse:q̄ si intellexit de maximo:ergo z de minimo:q̄ plus cōtinet in se q̄d est minus:sz nō econtrario. Et de hoc dicetur in regula.plus semper. Alibi tñ habes argumenta de mediocritate spectanda.x.q.ij.hoc ius.Et potest dici quod in Medium

speciebus et artificijs medium inspicimus.vt no.ff.manda.l.fideiussorem.In quantitatibus autem inspicimus quod est minimū vt in predicta.l.fideiussorem.Itē locum habet hec regula in penis.vt infra eo.ti.in penis.Jo.an.Extende. Cum dubitet qs quātā inspicitur in speciebus z artificijs.

quantam penitentiā debet pcōri dare: melius est errare in modicitate cz in excessu: q melius est ſm Chryſ. hre deo reddere rationem de nimia misericordia: cz de nimia seueritate. xxvj. q. vij. alligāt. Cū quis etiā est perplexus ſm cōscientiā suā: inter duo mala: minimū est eligendū. dis. xlij. duo mala. z. c. nerui. Cū quis dubitat de diuersis operibus quid magis debeat facere vel quid de se sentire: sequatur minimum. i. humilius. Vbi. s.

Inspicim? in obscuris quod est

verisimilius: vel qō plerūcz cōsueuit fieri. Hec regula sumpta est ex. l. ff. eo. ti. in obscuris. Pone casum. Aliquis contraxit cū vidua: z lōgo tēpore habitauit cum ipsa: illa dicit se incognitā. In hoc obscuro presumit cognita: quod verisimilius est. xxxiij. q. j. si quis acceperit. Item cancellata vel obscurata litera nominis. presumimus ibi illam literam fuisse de qua est verisimilius. de fide instru. inter dilectos. Item in dubio verisimile est filiū iniuste exheredatum. C. de inoffi. testa. aut. non licet. x. Et hic repete quod dictum est in precedenti regula. Jo. an. Extende. Tēpore pestis cum dubium est alicui si debet recedere a loco infecto: verisimilius est vt vitet mortem vel infirmitatem: subtrahendo se a loco infecto: et sic fieri consueuit. Et hoc nisi ex aliqua causa oporteret aliquem permanere vt sunt curati sacerdotes. xxiij. q. iiij. Nabuchodonosor ſ de tribus. et seq. Dubitat quis si in ieiunijs extra quadragesimam debeat vti lacticinijs: faciat quod fieri consueuit a timoratis in huiusmodi locis. distin. xj. catholica. et dist. xij. illud. Poterat dubitare Abraam de pudicitia auferenda vxori si diceret sororem suam: z de occisione sui si diceret esse vxorem. Fecit id ex quo verisimilius poterat se iuuare. xxij. q. ij. queritur.

Ibidem. **In penis benignior est interpre**tatio facienda. Hec regula sumpta est ex. l. ff. eo. ti. l. factum. Pone casum in iudice qui ita pnūtiauit. Temere accusasti calūniatorē: nō pronūtiat. ij. q. iij. notandū. Item priuat⁹ a collegio doctorū. non perpetuo sed temporaliter: intelligitur priuatus. de consti. ex literis. Item tutor remotus nō expresso an ppter dolum an ppter culpā: remotus intelligitur ppter culpā. ff. de suspec. tu. l. he eñ. cōcor. cū regula. de pen. dis. j ſ pene. vbi dr q pene legū interpretatione magis sunt mollienda cz exasperande. Et ex hac regula est argumētū q in dubio presumitur cassatio electionis facta nō vitio persone: sed electionis modo. Et not. q hec benigna interpretatio fit in multis. Primo: q ex multiplici pena expressa eligimus mitiorē. l. dist. eos. Secō: q si verbum potest importare penā perpetuā z temporalē: eligimus temporalē. xxiij. q. iiij. non oportet. ij. Saluo eo quod habes di. l. c. j. z de cōsti. ex literis. p Bern. et modernos. z Accur. Tertio: quia de penis non arguimus ad similia: q pene non excedunt propriū casum. vt dicitur de pen. dist. j ſ pene. Quarto: q vbi est tale verbum puniātur: puuentur: z hmōi: per sententiā intelligimus: non ipso iure. de elec. q ppter. nisi essent ibi verba que aliud saperent: vt ipso iure: vel eoipso. de elec. cz sit. lib. vj. Bar. tñ cōtra. sed primū credo ſm Guil. Quinto: q in dubio mitiorē cām eligim⁹. ff. de suspec. tut. l. he eñ. An aūt iudex possit penas moderari. nota. ij. q. iij ſ notādū. in glos. Benigniora. dicit canon. Illa digniora sunt mutatione q̄ sunt excellētiora pietate. dis. ix. sane. Interpretatio. de multiplici interpretatiōe no. xj. q. j ſ ex his oibus. Jo. an. Extende. Cū videm⁹ aliquos flagellatos precipue bonos: cum diuersis de causis flagella contingant. vt de pen. dist. iij. productior. debemus interpretari in benigniorem causam: puta ad maiorem cumulū premij. Item cum nos deus flagellat: quod facit ad purgationem peccatorū. de pen. dist. j. si peccatum. nō ad initiū damnationis: vt Antiochum z Herodem. Item vt cum seueritate misceat misericordiam aliquid diminuendo si potest. Sicut deus punit citra condignum. di. xlv. disciplina. z. c. omnis qui iuste. cum glos.

Interpretatio benigna fit multis modis.

Extēdit regula.

Vbi. s. **Imputari non debet ei per quē**

non stat si non faciat: quod per eū fuerat faciendum. Pone casum in eo qui debet appellationē psequi infra annū: cui nō imputatur si per eū nō stetit. ij. q. vj. anteriorū. Item in eo qui dz promoueri infra annū ad sacerdotiū: cui nō currit annus ipse si iusto impedimēto detent⁹: nō potuit promoueri. de elec. committa. lib. vj. Item in eo qui rem emit sub pacto legis commissorie scilz q si pretium infra terminum statutū nō solueret: res esset inempta: et emptor in termino soluere volens non habuit cui solueret sibi nō iputaf. ff. de lege cōmis. l. cōmissoria. in fi. Ad idez. xlij. di. ephesijs. Et no. q dicit p quē nō stat. Nō eñ sufficit vel le: nisi ad opus pcedat quantū in eo est. Impossibilitas ergo facti sicut a principio annullat obligationē: vt in regula. nullus. ita z ex postfacto elidit: vt hic. Si tñ tenetur qs facere aliqd in certū tps: nec p eū stetit: lz nō imputef: tñ post tēp⁹ tenef. de dolo z cōtu. cū dilecti. Cōsulo tñ q si pōt infra tēpus de impotētia pte sletur. ij. q. vj. post appellationē. Sed qd dices de eo q̄ sua culpa incidit in casum per quem postea facere nō potuit: qō per eum fuerat faciendū. Videtur primo quod sibi sit imputanduz. quia regulariter quis de casu tenetur qui sequitur culpam. di. sti. l. sepe. z. c. studeat. z de eta. z quali. c. j. In contrariū videtur de elec. c. vltim. z de preben. q diuersitatē. Satis videf dici posse q imputandū sit illi ppter iura primo inducta. Hinc dicit lex nō debere succurri ei qui in necessitate se posuit. ff. qui satisda. l. fideiusſor. Ad iura in cōtrariuz inducta rñdeo z dico q decretalis illa de ele. c. vlti. z decretalis. q diuersitatē. loquūtur de quadā pena canonis plata solū cōtra negligētes: vñ ibi culpa sine negligētia nō punit. Hoc satis pbat decretalis: q. Vel dic q si ex culpa imponitur aliqua pena vel suspensio vel deportatio: tūc culpa illa vlterius puniri nō debet. ad hoc. xlij. q. ij. c. vlti. Jo. an. Extende. q si paterfamilias facit qō in se est ad corrigendum familiā z dirigendum: z tñ mala est: sibi nō imputatur quo ad deum vel ecclesiam. z similiter prelatus si facit qō in se est ad directionē z profectum subditorū: z tñ mali sunt: sibi non imputatur. vt. xlvij. dist ſ quid tunc fiet. z. c. quantumlibet. z. c. quod ad nos. Similiter si quis querit baptismum: penitentiam z huiusmodi: z per eū nō stat qō accipiat: sed q nō inuenit administrantez huiusmodi sibi nō imputaf quo ad interitū salutis: als est cōtritus. de cōse. dist. iij. baptismi vicem. z de peni. dist. j. quem penitet. Similiter iudex: aduocatus: medicus: si faciunt quod in se est: in vsu officiorum suorum nil omittendo de contingentibus si dāna sequūtur non eis imputatur.

Jmpossibilitas facti a principio vitiat obligationez.

Ampliaf regula.

Jsqui in ius succedit alteri? eo

iure quo ille vti debebit. Hec regula sumpta est ex. l. ff. eo. tit. qui in ius. Pone casum in patrono: quta eodez iure vtetur successor quo z predecessor. xvij. q. ij. Eleutherius. Item conuenitur successor per rescriptum impetratum contra predecessorem. de fo. compe. dilecti. Item in herede qui nō vsucapit quod nō vsucapiebat defunctus. Fallit hec regula in multis casibus. Primo vbicunqz morte defuncti confirmatur donatio: ibi enim heres non penitet. C. fami. hercis. l. filie. Item fallit in conuentionib⁹ vbi ex persona successoris mutatur forus. Hinc est quod clericus etiam in ciuilibus z patrimonialibus conuenitur coram suo iudice. xj. q. j. nullus. de fo. compe. cum sit. Item fallit de iure patro. c. j. lib. vj. In casu vbi ecclesia succedit laico patrono. Nā ecclesia habet sex menses cum tamen laicus habeat solum quatuor. Item legatarij acceptare non possunt legatum pro parte: z pro parte respuere. Si tamē decedat pluribus heredibus dimissis: vnus heres poterit p parte sua acceptare: alter pro parte sua respuere. ff. de leg. l. legatarius. Item fallit in casu qui habef. l. procula. de proba. Item in casu qui ad. l. fal. recipitur. Ratio regule est quare eodē iure debet vti: q plus iuris habere nō pōt: vt in regula. nemo pōt. Minus nō: q heres censetur eadē psona cū defuncto: z successor cū predecessore. Et nota q dicit eodē iure: nō eodem priuilegio ex sui persona: si personale erat priuilegiū p̄ decessoris: q priuilegiū personale &c. infra in regula: cū suis cōcor. Idem dico de pacto personali. de transac. de cetero. Jo. an. Extende. Eandem potestatem habet papa qui est pro tempore ad statuendum z destituendum: quaz omnes sui predecessores etiam si malus. dist. xj. si papa. Et eandem auctoritatem habent episcopi: abbates: generales magistri vel ministri: priores quentuales: quam habuerunt eorū predecessores in dictis officijs rōne ipsorū officiorum. Illā exemptionē habēt exempti successores: quam z predecessores ex priuilegijs antiquis concessis z non ablatis &c.

Vbi. s.

Fallit regula in multis.

Heresce ſet eadez psona cū defuncto z successor cū predecessore.

Jn re communi potior est condi

tio prohibētis. Pone casum in duobus cōiugatis: quorū vno vouere continentiā volente: altero prohibente: potior est conditio vel causa prohibentis. xxij. q. v. c. j. Item in electione facienda vno prohibente ne procedatur per viam compromissi: alijs hoc volentibus: potior est cōditio prohibentis. de elec. quia propter. Item duobus habentibus communem parietem: vno volente

Vbi. s.

destruere ⁊ reficere: altero prohibente: destruere nō pōt. ff. de serui. vrba. predio. parietem. Fallit hec regula. Primo quando nō interest socij: puta quia vult incrustare vel pingere: vel vult scalas ponere iurta parietem. Secūdo quando ob hoc quesita est vt opus fiat. Item quando edificium reficeret. ff. de dam. infec. l. in reficiendo. Item fauore religionis: vt si ibi sepeliri velit. ff. de relig. si plures. Uel in commune sepulcrum alium mittere. insti. de re. diui § religiosum. Item cum donator rem communem habet cum donatario. C. de dona. l. sancimus. Prohibentis. Ratio est: quia volens nō solum dominus est illius rei: sed ⁊ prohibēs. Et scire debes aliquid cōmune vel singulis: vt hic. Aliquid cōmune: vt collegio ⁊ de hoc infra quod omnes. Jo. an. Extendi potest ad casum. cum quis habens vsum rationis vult intrare religionem ante. xiij. an. ⁊ pater vel tutor prohibet. vel econtra rio: pater vellet quod ipse intraret ⁊ ipse non vult: potior est cōditio prohibentis. Item in votis que fiunt a religiosis oportet qō cōcurrat volūtas prelati cū vouēte in executiōe. Unde si ipe vult iplere votū factū abstinētie ⁊ huiusmodi: ⁊ platus non vult vel abbas: seu prelatus vult q; plus faciat q̄z tenetur: potior est conditio prohibentis. Bernardus. abbas nō augeat vota mea sine mea voluntate.

Fallit regula.

Extendit regula.

Ubi. s.

In malis promissis fidem nō expedit obseruari.

Hec regula sumpta est ex verbis Jsido. xxij. q. iiij. vbi dicitur. In malis promissis rescinde fidē: ⁊ in turpi voto muta decretum. Et prosequere hanc regulam secundum ea que dicuntur infra in regula. nō est obligatorium. Et nota quod dicit in malis promissis. Nam licet mala promissa seruari non debeant: tamen interdum male promissa: puta per dolum vel metū seruanť: quando scilicet seruari possunt sine interitu salutis eterne si iuramentum interceſſit. de iureiur. si vero. Jo. an. Extēde. Nota quod est triplex genus promissionis. Quedam est que fit simplici verbo hominum: quedā que firmatur iuramento: ⁊ hec fortior: quedam que fit voto: ⁊ hec fortissima. Quelibet harum si est de re licita obligat: nisi superueniat impossibilitas. Et tā simplex promissio obligat in foro consciētie: vt dicitur. xxij. q. v. iuramenti. Ubi dicit glos. Joan. quod ex nudo pacto oritur actio. xij. q. ij. quicunq;. Sed fortius obligat iuramentum ⁊ exinde votum. Sed in qualibet harum vbi malum promittatur seruanda est regula ista: vt scilicet non seruetur. Nec in hoc peccatur: sed tunc; quando illicitum est promissum. argumē. ad hoc. xxij. q. iiij. vnusquisq;. ⁊ c. quod Dauid. ⁊ c. non periurabis. ⁊ § illicitum. ergo per totum.

Triplex est promissio.

In alternatiuis debitoris est electio: ⁊ sufficit alterum adimpleri.

Hec regula sumpta est ex. l. ff. eo. titu. l. in eo quod plus. Pone exemplum per canonem. xij. q. ij. bone rei. Et de rescrip. inter ceteras. Et in viro qui in causa soluti matrimonij dotem vel eius estimationem restituere promisit. ff. de iur. do. plerumq;. Sunt autem quedam alternatiua in quibus debet ordo seruari: vt cuz mandat testator aliquid dari liberis: aut his deficientibus cōsanguineis aut affinibus: quia tunc sequimur ordinem. Et est argu. ad hoc quod dixi de ordine sequendo dist. xliij. c. sit rector. in fi. de elec. c. peñ. lib. vj. Contradicit ad hanc regulam insti. de legi § si generaliter. Solu. illud cum eligens fuit in mora de consue. c. vlti. li. vj. Et sic notat Berñ. in predicta decre. de rescrip. inter ceteras. Jo. an. Sic cū sit in optione eligentium per aliquem trium modorum procedere: sufficit alterum impleri. de elect. quia propter. Dauid ex tribus sibi propositis a domino flagellis suffecit quod alterum elegit scilicet pestem.

Ubi. s.

ſi. Regus vlti.

In pari delicto vel causa potior est conditio possidentis.

Hec regula inquantuz dicit de delicto sumpta est ex. l. ff. eo. titu. l. cum par delictum. Jnquantum dicit de causa sumpta est de. l. eo. tit. in pari causa. Pone casum in delicto per canonem. xiij. q. v. non sane. Jn eo scilicet qui repetit pecuniam quam dedit pro iniquo iudicio. Jtez in eo qui vsuras quas soluit repetit: cum ipse sit in pari delicto. de vsur. quia frustra. ⁊ ff. de condi. ob tur. cau. l. vbi autem. vbi habes quod nō repetitur quod propter stuprum vel vt male iudicetur est datum. De causa pone per decre. de preben. si a sede. lib. vj. Et nota q; vi deor male exemplificare per decre. illam. si a sede. Nam ibi non erat par causa: cum vni fuerit collata per papam: alteri p ordinarium. Sed nō queritur de paritate quo ad potestatē cōferentiū sed de paritate quo ad tempus: quia cui primo collata fuerit dubitatur. Et ideo in hac pari causa temporis potior erit conditio possidentis. Et nota quod hic exhibetur fauor reo: quia absoluitur in pari causa vel delicto. C. de conditio. ob tur. cau. l. ij. Un de semper dicere cōsueumus quod in pari causa vel delicto potior sit excipientis conditio. Jo. an. Sic in ludo alee qui phibetur dist. xxxv. episcopus melior est conditio possidentis acquisitum per ludū q̄z perdentis: quāuis eñ Jo. in gloss. ibi dicat qō possit repeti: ⁊ p consequens debet restitui perdenti. hoc hz locū in locis vbi viuitur legibus imperialibus hoc mandantibus. ff. de resti. vt. ff. de alea. l. vlti. que nō sint in hoc abrogate: sed seruē tur. Nam aliter potius est pauperibus erogandum. vide tamen de ludo plene infra in. ij. par. ti. ij.

Excipientis potior est cōditio i pari delicto vel causa.

In argumentum trahi nequeūt que propter necessitatem aliquando sunt concessa.

Hec regula sumpta est ex. l. ff. eo. ti. que propter necessitatē. Pone casum dist. lv. c. j. vbi propter necessitatem ministrorum permissum fuit assumi monachos ad parochiales ecclesias. Cessante ergo hac necessitate in argumentum illud trahi non debet. C. de sacrosanc. eccle. l. antepenul. ⁊ concor. ad hanc regulam illa infra que a iure. Et illa alia. quod alicui. Hec superfluit hec ad illas: quia ille loquūtur de his que conceduntur ob fauorem vel gratiā. Hec autē in eo qō cōcedit ob tēporis necessitatem. Et dicit in argumentū. q. d. iurista vel arguēs non debet arguere de eo qō interdum ex necessitate cōcessum est: q; argumenta de similibus ad penitus similia ꝓcedūt: sed inter tempus necessitatis ⁊ nō necessitatis nō est similitudo: vnde nō procedit argumentatio. Et cō cord. ad hanc regulam. xxxv. q. j. c. j. per qō exemplificare potes. Nā a principio generis hu: nani licite contraxit frater cum sorore: q; ex necessitate id faciebat. hodie autez creuit genus humanū ⁊ sublata est necessitas: ⁊ ideo nō licite contrahit infra quartum gradum. de cōsan. ⁊ affi. nō debet. C. de pa. qui fi. dist. l. j. ⁊ ij. vbi ꝓpter necessitatem famis: licet filius distrahere quod alias nō licet. Et nota ex hac regula illud generale quod cessante cā cessat effectus. de iureiur. ⁊ si christus. ⁊ de pe. ⁊ re. cum infirmitas. lxj. dist § his omnibus. Cessante igitur necessitate ꝓpter quā dispensatum est: cessat dispensatio. j. q. vij. quod pro remedio. qō verum est circa facienda: nō circa facta: vt ibi no. Et hoc etiam verū vbi vtilitas succedit loco necessitatis sicut est de monachis ordinandis. xxj. q. j. sunt nonnulli. Joā. an. Sed queritur an cessante causa alicuius prohibitionis vel ordinationis ecclesiastice cesset ipsa constitutio ⁊ videtur quod sic. Dicit enim Gratia. quod prohibitiones ecclesiastice propias habent causas: quibus cessantibus cessant ⁊ ipse. dist. lxj § his omnibus. Ubi etiam ponit exemplum Amb. electi in archiepiscopum ante baptismū cōtra prohibitionem ecclesie. arg. contra. xix. q. ij. due sunt. Solu. Dicit gl. quod vno modo sic potest exponi istud quod cessante causa cesset constitutio. i. quando cā cessat actu ⁊ exēplo: ita q; non possit trahi in perniciem exempli. Uel dic quod cessat constitutio circa illā psonā cessante caula: vt. j. possit dispensare secū. Uel dic qō qñ oīs causa cessat impulsiua finalis efficiens ⁊ occasionalis: tunc cessat constitutio. Jstud extendi potest ad omnes dispēsationes: q; si dispensať in aliquo aliqñ ꝓpter aliquā necessitatē: nō inde trahi pōt exemplū. Sic ⁊ Dauid. j. Reg. xxj. propter necessitatē famis comedit panes propositionis: qō alś nō licuit: sic in necessitate vetula baptizat: que alias maleface ret. Jnfirmus non ieiunus cōmunicat: qui alias peccaret. Confessor in necessitate. j. articulo mortis absoluit ab omnibus casibus ⁊ sententijs: qui alias non posset.

Ubi. s.

Extēdit regula.

Quod non est licitum in lege necessitas licitum facit.

Hec regula habetur in decre. de regu. iur. ⁊ sunt verba Bede. ⁊ addit in textu exemplum. Nam sabbatū custodiri preceptum est. Machabei tamē in sabbato sine culpa pugnant. Sic ⁊ hodie si quis fregerit ieiunium egrotus reus voti non habetur. hec ibi. Et sicut de ieiunio ex voto: ita de ieiunio ecclesie. Et idem si comedat carnes in quadragesima. Sicut olim in vete. testa. licuit in sabbato pugnare in necessitate ⁊ circuncidere: ita hodie in dominicis diebus ⁊ festiuis in necessitate licet pugnare. xxiij. q. vlti. si nulla. Ac etiam timore inimicoz superuenientium remouere ⁊ ferre ad locum tutum victualia ⁊ supellectilia: ⁊ causa custodiendi infirmum: vel alia vigente causa dimittere auditionem misse: ⁊ sic de alijs preceptis positiuis: secus de preceptis diuinis: quia propter nullam necessitatem licet

Er. v. decre.

j. Machabe. ij.

Licet alicui pterire precepta positiua: sed non diuina.

cet pterire: puta piurare: adulterari: z hmōi: ne occidaḳ. Nec est hoc cōtra qđ dictū est de violatione sabbati vel dñice: q̄ sanctificatio vel obseruatio festi quantū ad determinationē dieruz huius vel illius est preceptū ecclesie seu posituū. Sed in generali qđ vacetur deo aliquo tpe est de iure diuino. Itē nō est cōtra qđ in necessitate licet furari: q̄ illud propie non est furari: qm̄ in necessitate. s. extrema cum aliter subueniri nō potest: oīa sunt cōmunia. dis. xlvij. sicut hi. Unde nec furtū est quātū ad illud qđ pro sua extrema necessitate accipit: etiam ꝑm leges. Ad hoc facit textus Gratia. j. q. j. remissionem ¶ sed notandum. Necessitas nō habet legē: sed ipsa sibi facit legē. Sed tamen si religiosus in casu extreme necessitatis. i. mortis: sine licentia curati daret sacramenta cōmunionis vel extreme vnctionis: nō euaderet peccatum z excōmunicationem. cle. de priuil. religiosi in cle. Illa eīm nō sunt tante necessitatis vt baptismus.

Ex. vj. li.

In toto non est dubiū parte cō/

tineri. Pone exempla que habentur in regula. plus semper. et prosequere ꝑm ea que ibi no. cōcor. xiij. q. v. pena. ad. vbi sub nomine furti qđ ponitur ꝓ toto. i. oī illicita vsurpatione rei aliene

Amplia tio regule.

prohibentur vsura: rapina: z oīs alia vsurpatio. z. xxxij. q. iij. meretrices. z de pe. dist. j ¶ hoc idem. Jo. an. Extēdi potest ad multa. Et primo deus est totale z vniuersale bonum. Quicquid est in creatura qualibet virtutis est bonum ptiale ꝓcedens ab illo totali bono. Cum ergo secundū pm in prin. j. Ethi. bonū oīa appetūt: z quāto maius: tāto magis. Si creatura ꝓpter aliqđ bonū partiale in ea trahitur ad amorē: multo magis dz trahi a deo bono totali in toto z. Itē ois scientia z sapientia in deo est: et ideo si quis vult aliquā partē ad eū accedat: eū querat vt doceat Amb. di. xxxv. z. xxxvij. legim⁹. Itē totū genus humanū fuit virtualiter in primis parētib⁹ Adā z Eua. Et quilibet vir z mulier est pars decisa ab illis p seminalē propagationem: excepto christo qui nō fuit ex semine viri gñatus: vñ corrupto toto p inobedientiā eor: ois pars decisa ab eis est corrupta. j. q. iij. iā itaq̄ z de cōse. dist. iij. firmissime. Itē in sacramēto est totus christus: vñ z oēs ptes ei⁹. i. cor⁹: aīa sanguis: diuinitas et hmōi.

Ibidem

In generali concessione non ve;

In obligatione gñali nō veniunt vxor z liberi.

nīūt que quis nō esset verisimiliter in specie cōcessur⁹. Hec verba habentur de pe. z re. si eps. li. vj. Pone casum. xv. q. j. frater noster. vbi gñalis cōmissio facta legato p papā nō extendit ad causas fidei. Itē. C. q̄ res pigno. ob. pos. l. j. vbi in gñali obligatione pignoris nō venīūt vxor z alūni: z q̄ ds verisimiliter nō est credēd⁹ obligasse specialr. Et no. q̄ nō solū in obscuris inspicim⁹ id qđ est verisimile: ꝫ etiā in gñalib⁹: vt hic i regula. Sequeraḳ q̄ sunt illa q̄ verisimilr nō dicenē in specie cōcessisse. Vñ. hoc cognosci ex impossibili vel inhumana vel dura separatione: vt puta ministeria artis sue: vel q̄ ad effectionē ptinēt: generali obligatione nō venīūt. ff. de pigno. l. obligatione. Et no. q̄ ex hac regula verbum generale restringi. ad idem de rescrip. c. ij. lib. vj. Idem facit hec regula de eo qui generaliter tenetur aliquē cōtra oēs iurare. Nūqd cōtra se vel filios? Et no. de hoc. xxij. q. v. de forma. in glo. Joan. an. Hec regula multum facit ad auctoritatem que datur a prelatis suis inferioīb⁹. Nam ꝑm doctores: si dicat eps his quibus dat licentiam audiendi confessiones: ego cōcedo auctoritatem meam. Ex ista generali concessione nō intelliguntur concessi casus reseruati sibi: nisi ipse specificet. Et si cōcedit casus sibi reseruatos non videtur ex hoc concessisse absolutionem ab excōmunicatione: aut dispensationem in votis. Et ideo ista in speciali sunt petenda.

Ubi. s.

Infamibus porte non pateant

dignitatuz. Hec regula videtur sumpta. C. de digni. l. ij. z lib. xij. vbi dicit lex. Neqz quos infamia ab honestorum cetu segregat dignitatis porte patebunt. Pone casum per canonē dist. lxxxj. tantis Daniel. z de excess. prela. inter dilectos. Ad idē dist. xxxij. laici. vbi dicitur quod opinio ordinandi vacillare non debet. De

Infamia quid sit.

infamia autem quid sit z quomodo cōtrahaḳ: et de multiplici eius gñe: dic. vt no. iij. q. vij ¶ tria. ver. porro infamia. Et quod dicit hec regula de dignitatibus: intelligas de ecclesiasticis et se-

Infamis non pōt esse iudex sed arbiter.

cularibus. Infamis enim iudex esse nō potest. iij. q. vij. infamis. Bene tamen esse potest arbiter. iij. q. vij. tria. versi. cognitores. Sed an procurator possit esse: quere no. dist. l. accedens. z. iij. q. x. c. vlti. Jo. an. Infamis est coram deo et curia celesti quilibet peccator in mortali constitutus. de peni. dist. j. ecclesia. Unde in ipso perseuerāti nō patēt porte dignitatis regni celestis: in quo sunt omnes reges z sacerdotes. vt dicitur in Apocal.

Locupletari nō debet aliquis cū

Ubi. s.

alterius iniuria vel iactura. Hec regula sumpta est ex. l. ff. eo. tit. l. in iure nature. pone casum. xvij. q. vlti. c. vlti. Ubi dicit August. q̄ qui vult ecclesiā facere heredē totius sue substātie: exheredato filio nō vult ipse recipere talē hereditatē. z tūc inducit exēplū Aurelij Carthaginen. epi. Item de dona. aplice sedis: vbi notatur mōasteriū cū iactura cathedralis ecclie. Cōcor. dist. xcix. ecce. z. xij. q. ij. bone rei. xj. q. iij. si qs. xxij. q. ij. primū. z tō priuilegiū interpramur ne alteri enorme pīudiciū inferat. de ver. sign. qđ p nouale. ix. q. iij. nūcvero. z. xxv. q. ij. de ecclesiasticis. Hec regula fallit in pscriptionib⁹ z vsucapionib⁹: vt p te vides. z in exceptionib⁹ nō numerate pecunie: q̄ si infra debitū tps nō opponitur: locupletatur petens cum aliena iactura. C. de non nu. pecu. l. in cōtractib⁹. Itē in expēsis factis in re aliena. ff. doli except. Paulus. Sed vbi est auctoritas iuris. nō pōt dici iniuria. xxiij. q. iiij. qui peccat. Dicit eīm iniuria quasi contra iura. Quod ergo dicitur iniuria vel iactura: expone vel pro et: sic. lxxxvij. dist. c. j. Queri solet si licet aliquid in meo facere ex quo alij nocumentū sequitur. Respon. Aut immitto vel opus facio in alienum: z tūc non licet. ff. si ser. ven. l. sicuti. Aristo. z. l. testatrix. Aut nec immitto nec opus facio in alienū. Et tunc aut id dolo facio vt noceam alteri: z tunc phibeor. Aut nō dolo facio: sed solū eo ꝓposito vt mihi prosim: licet per id alteri noceam: z tunc non prohibeor. ff. de aqua plu. ar. l. j. Et qđ dicit hec regula iactura intelligas enormi. Nam priuilegium bene affert iacturam: licet enormen inferre non debeat. De hoc. xxv. q. ij. rescripta. z de verb. signifi. olim. Joan. an. extende. Pharao locupletari voluit cum iniuria populi Jsrael: sed punitus fuit: quod autem populus Jsrael fuerit locupletatus cum iactura Egyptiorum: quoīū vasa mutata aspor tauit: non fecit cum iniuria: sed de recompensando de damnis eis datis: sicut modo liceret alicuius bona retinere tantūdem quantum habet de suo. Item quia mandato domini hoc egit cuius sunt omnia. xliij. q. v. dixit dominus.

Priuilegium nō debet alteri inferre enormē pīudicium.

Exo. xij.

Mora sua cuilibet est nociua.

Ubi. s.

Hec regula sumpta est ex. l. ff. eod. tit. in cōdemnatione. Pone casum in eo qui est in mora soluendi decimas: q̄ pereunt periculo suo: etiam in casu fortuito. xvj. q. j. decime. Item in cōmodatario vel depositario qui fuit in mora. de cōmo. c. j. de depos. bona fides. Item in fure qui statim est in mora. C. de fur. subtracto. Circa hanc regulā no. q̄ ad hoc qđ dicaḳ quis morosus requiri

Morosus quis dicatur.

tur q̄ sciat se debere vel scire debeat q̄ interpellatus fuerit a die vel homine: z q̄ habuerit possibilitatem dandi: hec habes. ff. de reb. cred. l. qđ te. z tunc tenetur morosus de casu fortuito: etiam si res fuisset peritura apud dominum eodem modo: ꝑm Accur. licet War. contra: vt no. in. d. l. qđ te. Fortassis enim dominus rē vendidisset z apud alū perisset: z hoc tenet Ber. Unum not. q̄ si debitor primo fuit in mora soluendi: z postea creditor in mora reciptendi vel econuerso: vltima mora nocet. ff. de vsu. debitor. De mora aūt z multiplici eius effectu plene not. ff. de vsu. l. mora. Sed nunquid mora semel cōmissa purgari potest? Videtur q̄ non. xij. qō. ij. longinquitate. z. xx. q. ij. puella. z de elec. cum in cunctis. In contrarium q̄ possit purgari videtur. xvij. dist. c. j. vbi de hoc. z dist. c. quoniā. z de supplen. negli. prela. literas. Solu. dic q̄ vbi dies prefigitur a canone vel lege penam imponente: mora purgari non potest. pena enim semel commissa non purgatur: z sic intelliguntur ꝓra iura z hec regula. Et hoc est verū nisi eadē lege vel canone caueatur in eo casu posse purgari moram z penam euitari: z sic intelliguntur contraria. pena ergo semel cōmissa nō purgatur: nisi forte fingeretur nō fuisse in mora. ij. q. vj. biduum. Sicut enim a pena canonis nō appellatur. de appel. cōsuluit. iij. lib. vj. Jo. an. Ista regula potest multum extendi z vtiliter. Est enim noctua mora in suscipiendis sacramentis propter varia pericula que possunt contingere: precipue baptism⁹ maxime necessarius. dis. v. baptizari. Similiter in administrandis quo ad dantes: ne interueniente modica mora inueniri non possint qui redimantur. dist. v. baptizari. Similiter in restituendo vitanda est mora: alias si valet grauiter peccat. secundum Tho. Similiter in contritione habenda de mortalib⁹ quorum nondum penituit: alias cum recordatur peccat mortaliter. Tho. Propter qđ dicitur Eccli. v. Non tardes conuerti ad dñm z. Similiter ad bñfaciendum z subueniendū necessitatib⁹

Multiplex mora z eius effectus.

Amplia tur regula.

alioꝝ.Mat.xxv.Mozã faciẽte sponso:que nõ se preparauerunt virgines clausa est ianua.Et coruus habens vocem procrastinationis nõ rediit ad arcam.Et Leuite qui fuit morosus in recedendo a socero superuenit maximum scandalum in vxore cõstupꝛata:vt habetur in lib.Judicum.xix.c.

Ubi.s. **Mutare consiliumquis non po**

test in alteri⁹ detrimẽtũ. Hec regula sumpta est ex.l.ff.eo.tit.nemo põt.Pone casum in electione.viij.q.ij.dilectissimi.ꝛ de elect. publicato.vbi habek ꝙ publicato scrutinio electores nõ pñt mutare vota sua ad aliũ eligẽdũ si regulariter vn⁹ est a maiori pte electus:ꝛ hoc ꝗa fieret iniuria electo. Itẽ in eo ꝙ circa seruituteꝫ alicui⁹ iuri suo cessit:ꝙ mutari nõ põt:lz socij ei⁹ nondũ cesserint. ff.de ser.rust.pred.l.p fundũ.ꝛ.C.de neg.gest.l.vlt.Illa igit regula infra.qñ semel placuit intelligik ꝑm istã: qñ.s.ex mutatiõe voluntatis vel placiti alteri impedimẽtũ vel detrimẽtũ affertur.vt ibi dicek.Et fallit in casibus ibi notatis.Item fallit in suo herede abstinente vel repudiãte:qui te adhuc in eodem statu manente põt adire:vel tps ad deliberãdum petere.C.de repud.here.l. vlti.Jo.an.Sic ꝛ cum quis donat aliquid vel dat: nõ debet reuocare.Si cõtrarit cũ aliquo spõsalia nõ debet mutare nisi interueniat casus in quo liceat mutare.de quo infra in.iij. par.tit. j.Dauid postquã ꝓmisit dare regnũ Salomoni:non mutauit cõ filium Saul qui promiserat dare filiam Dauid in vxorẽ:ꝛ mutauit consilium male fecit.Samson:quia soceri sui mutauerũt cõsilium in eius detrimentum dantes sponsam suam alteri: inde fecit multa mala Philisteis.

Fallit regula.

Ubi.s. **Non est in mora qui potest exce**

ptione legitima se tueri.Hec regula sumpta est ex.l.ff.eo.ti.nulla intelligik.Pone exẽplũ in dño ꝙ nõ reqsiuit seruum suũ fugitiuum infra trienium monachum factum.Dicitur enim fuisse in mora.Quod est verum:nisi posset se tueri exceptione legitima: puta longinquitatis loci.xvij.q.ij.si quis incognitus. Et not.ꝙ dixi in regula.mora.ad hoc vt dicatur quis morosus necesse est quod sciat vel scire debeat se debere.Sed ille qui est tutus exceptione legitima nescit se debere vel nescire debet: ergo non est in mora. Item nota quod dicit exceptione legitima:que est cũ est obligatus iure naturali vel ciuili.Sed obstat exceptio:puta pactum de non petendo vel similis.Vel est obligatus iure naturali tantum:ꝛ facit quod circa indebitum no.j.questione.iiij.in fine.Et intelligitur illa exceptio legitima que replicatione non eliditur.Pone exemplum.Debebas mihi decem:feci tibi pactũ de non petendo:sed per metumvel tempoꝛe furoꝛis hoc fecitũc exceptio pacti non est legitima:quia eliditur replicatione furoꝛis vel metus:ꝛ ideo diceris in mora fuisse.Jo.an.

exceptio ꝺ legitima ꝙ non elidik replicatione.

Ubi.s. **Nemo potestad impossibile ob**

ligari. Hec regula sumpta est ex.l.ff.eod.titu.l.impossibilium. Scire debes quod impossibilitas est triplex:iuris facti:ꝛ nature.De prima pone casum dist.xiiij.abbati.vbi dicitur qꝺ Abbas non potest facere liberũ.s.de iure:qꝛ nil habet ꝓprium.De secunda.ff.de verb.obli.l.generaliter.Non eñ tenet ꝓmissio:si ꝓmisero tibi qꝺ est impossibile de facto:vt montes alpium vltra mare deferre.ꝛ si Bononie cõstitutus promitto me hodie tibi daturũ centum Rome:qꝛ impossibile est promissum non nascitur obligatio.vt hic in regula.ꝛ est expressum institu.de verb.obli§ loca.preteꝛ§ in casu.ff.de verb.obliga.l.vlti.De tertia.Si dare promitto quod natura dari est impossibile:vt solẽ lunam ꝛ stellas:vel facere quod natura est impossibile fieri:vt celum ascendere:vel digito tangere.ff.de verbo.obligationibus si stipuler.Huius regule ratio satis patet:quia omnis obligatio actionem parit. Sed quod non est nec esse potest:obligationem parere non potest: et sic nec actionem.Item actio est ius prosequẽdi in iudicio:ꝙ nobis debetur.debere autẽ est de alio habere. Sed quod non est nec esse põt de alio haberi non potest:ergo ibi non est actio ꝛ sic nec obligatio.Et no.ꝙ hec regula habet locum in matrimonio et vltimis voluntatibus:ꝛ singulis contractibus:in sententijs ꝛ preceptis.Item in legibus ꝛ constitutionibus que debent esse possibiles.dis.iiij.erit.Est tamen in hoc differentia:qꝛ impossibilis cõditio apposita in contractu vitiat contractum.instl.de inutil.stipu§ ipossibilis.In testamẽtis aũt et matrimonio ob fauoꝛẽ ipsoꝝ habetur ꝓ nõ adiecto.de cõdi.apo.c.vlti. Et quod dicit hec regula de impossibili intelligas etiam de turpitu.de quo dicetur etiam infra non est obligatoꝛium.Notant Goffredus ꝛ Hostien.in decre.cum dilecti.de dolo ꝛ contu.quod si iudex citet aliquem eo die quo impossibile est eum comparere:quod nõ est omnino inutile mandatum:immo licet non teneatur comparere illa die propter impossibilitatem:tenetur tamen comparere post diem.Et potest esse ratio huius:quia principale est ibi ꝙ veniat accessoꝛium autem ꝙ tali die veniat.principale autẽ non vitiatur ꝓpter accessoꝛium:sed econtrario.Jo.an.Et ex hac regula potest trahi ꝙ si pater filio: dñs seruo:vir vxoꝛi: prelatus subdito precipiat illicita:non obligatur ad faciendum illud:qꝛ impossibile est de iure.xj.q.iij.si dñs.ꝛ.c.si is q ꝓest.Dicit eñ ler.Illud possumus qꝺ de iure possumus. Ad hoc etiã.xxij.q. ij faciat.Non debet ergo obedire.sicut nec Petrus princip⁹ sacer dotum prohibentibus sibi predicationem.Sed humiliter se excusare:vt fecit asina Balaã in figuram huius. quod habes ij.q.vij.Item cum Balaam.Cum enim precipiuntur plura impossibilia non tenentur.Tho.

Act.iiij.ꝛ v. Nu.xxij.

Ubi.s. **Non est sine culpa qui rei quę ad**

eũ nõ pertinet esse immiscet.Hec regula sumpta est ex.l.ff.eo.ti.l. culpa.Pone casum in clerico iacente lapidẽ.dist.l.clericos.et de monacho chirurgico.de homi.tua.ꝛ in ceco sagittante.xv.qõ.j. vt itaqꝫ.ibi de Lamech ceco sagitta occidente Cain.Si hec regula vera est:ergo culpa est gerere aliena negotia.ꝛ sic est contra.ff.de neg.gest.l.ij.xxij.q.iij.si ad peccatũ.Solu.Officiũ hoc debet homo homini.xxij.q.iij.c.ij.Et no.ꝙ proprie loquẽdo inter deũ ꝛ hoiem est religio.xxij.q.iij.vnusquisqꝫ inter prelatũ ꝛ subditũ obedientia.ij.q.vj.qui se scit. Inter maiorem ꝛ minoꝛẽ reuerentia.dist.xciij.per totum. Inter patrem ꝛ filium dilectio. v.q.v.non osculatur.Inter consanguineos pietas.Inter dñm ꝛ seruum seruitium.Inter patronum ꝛ libertum obsequium. Inter hoiem ꝛ hominẽ officiũ. Non igitur potest dici ad eũ nõ pertinere.Exemplificare etiam potes hãc regulã in imperito medico ꝛ in iudice qui per imperitiam male iudicauit qui tenek actione in factum:inquantũ religioni iudicantis videbik equum.ff.de var.ꝛ extraoꝛ.cogni.l.si iudex. qꝛ imperitia culpe imputak.j.q.j. non est putanda.Si ergo est in culpa se immiscendo:ergo tenek de casu:qꝛ semper si culpa casum precedit tenetur quis de casu. de homi.presbyterum.Joan.an. Si laicus iudex iudicando clericos malefactoꝛes non euadit culpam:nec etiam excommunicationem si facit capere:incarcerare:ꝛ hmõi.de sent.excom. vt fame.nisi de licẽtia suoꝝ prelatoꝝ.Ratio est: qꝛ nõ pertinet ad eum de quo infra.in.iiij.par.tit.j. Similiter qui se intromittit de officio alterius. Unde Ozias rex qui voluit incensum offerre in templo percussus est lepꝛa.ij.Parał.xxvj. Similiter ad subditos non pertinet reprehendere facta prelatoꝝ temerarie. vnde in figuram.ij.Reg.vj. Oza qui retinuit arcam dei inclinatam percussus est.Expositionem figure habes.ij.q.vij.plerũqꝫ. Similiter ignorans confessoꝛ: male facit.dist.xxxviij.c.j.ꝛ sequen.ꝛ de peni.dist.j.quem penitet.et ea.dist.vj.c.j.

Religio ẽ iter deũ ꝛ hominẽ. Obediẽtia iter ꝓlatũ ꝛ subditum.

Ubi.s. **Nõ firmatur tractu tẽporis qꝺ**

de iure ab initio nõ subsistit.Hec regula sumpta est ex.l.ff.eo.ti. qꝺ ab initio.Pone casum.j.q.j.principatus.vbi nõ cõualescit simoniacus ingressus.Ad idẽ insti.quibus nõ est pmis.face.testa. §.preterea.vbi testamẽtũ furtoꝛi vel impuberis nõ valet: ꝛ postea efficiak maioꝛ vel sane mẽtis.Lõcoꝛ.ad hoc.xvj.q.iij§.põt. Nota ergo ex hac regula principiũ spectanduz.alibi habes de fine. Sed ꝓsequere hoc brocharduũ vt no. de ele.dudũ. Itẽ not.qꝺ a principio nullũ est ipso iure tractu tpis nõ conualescere.Secus aũt si nõ eẽt nullũ:sed annullãdũ.de postu.bone.ij. ꝛ de elec.ꝙ si cut.Expresse cõtra.xij.q.ij.si qua de rebus.xvj.q.j.c.vlti. de his que fi.a prela.cum nos.ff.de ritu nup.si quis. Jn oĩbus his dicitur ꝙ cõualescit qꝺ a principio nullum erat.Sol.Dic generaliter ad oĩa supradicta:qꝺ illud qꝺ ab initio nullum est: nõ firmatur solo tractu tpis:vt hic in regula. Sicut enim tempus nõ est modus inducende obligationis.x.q.iij.qꝛ cognouimus.nec tollende.de prescrip.causam.sic nec reparande:vt hic: sz nouo subsequenti consensu.Interdum tacito:interdum expresso subblata causa impedimenti bene: vt per contraria probatur. Probatur hoc optime de despon.impu.c.j.lib. vj. Valent ergo ex sequenti consensu extunc:non vt extunc. Jn electione tamen secundum Bernar.si nulla est ex subsequenti consensu non confirmatur.de elec.auditis.Solutioni cõtradicit de eo qui dux.in matri. quaz pol.per adul.c.ij.vbi matrimonium contractum cum secundavi uente prima:mortua prima ex nouo consensu confirmari non potest.

Obligatio parit actionẽ. Actio qd sit.

Principium speciandũ.

test. Sol. Illud est propter impedimentum perpetuum: scilicet adulterium cum sponsalibus de facto. vt eodem titu. ca. vlti. Illa ergo que de necessitate desiderāt initium: vel que ideo nō valēt: quia subest in eis perpetuum impedimentum: nec tractu temporis: nec nouo subsequenti consensu confirmantur: vt hic et ibi. Sed ꝛ ea q̄ de necessitate nō respiciūt initiū: nec subest in eis ppetuū: sed tēporale impedimētū: etsi nō solo tractu tēporis cōfirmātur: vt hic in regula tamē nouo subsequenti cōsensu interdum tacito: interdū expresso: sublato impedimento bene: vt in contrarijs Jo. an. Ex hac regula etiā sequitur quod id quod est contra ius naturale vel diuinum per longam consuetudinē non iustificatur. dist. viij. per totum.

Ubi. s.

Nullus vti pluribus defensioni

bus prohibetur. Hec regula sumpta est ex. l. ff. eo. tit. l. nemo. Pone casum. xliij. q. j. quisquis. vbi negat Augu. quod dicebat Vincen. eū facere: dicēs q̄ posito q̄ id verum esset: id faciat ex causa ꝛ de prescrip. auditis. vbi allegatur exemptio ꝛ prescriptio. C de transac. interpositas: vbi ꝺr trāsactionem nō tenere: tū q̄ metu interpositum: tum quia facta cum seruo proprio. Et quod dicit regula defensionibus: intelligas etiā cōtrarijs. xxiij. q. ij. in prin. vbi de hoc. nisi forte specialiter ius impediat. Impedit enim ius interdum contrarias defensiones proponi. Pone casum. Conuictus de mendacio in eo qui negat pecuniā numeratam nō potest dicere se soluisse. C de non nu. pe. auk. contra que propriā. et plures alij casus hic ponuntur. ibi vide. Duas autē electiones quis ꝓsequi nō pōt simul: nec vna electa redire ad aliā. de elec. vt quis. li. vj. An aūt plurib⁹ actionib⁹ simul vti possit. no. xiij. q. ij. in prin. ꝛ per Inno. ꝛ Host. de resti. in integ. cōstitutus. Itē an cōtraria allegās audiatur ꝛ videtur q̄ nō. xiij. q. vij. q̄ autē. ꝛ de app. solicitudinē. Circa hoc nota q̄ quidā dixerunt indistincte allegantem cōtraria non audiri. Alij dixerunt: vt Goff. hoc verum in actore: ꝛ in eadem instantia iudicij. Nam secus in diuersis: in reo aūt nō habet locū. Alij dixerunt q̄ non auditur cōtraria allegās in eadē instātia iudicij: sed sec⁹ in diuersis. Alij dixerunt quod sub conditione licet proponere cōtraria: puta ꝓ pono talem exceptionē in qua si succubuero: extūc propono talem facit de excep. cū venerabilis. Verius dicas q̄ aut sunt cōtraria q̄ ꝓponunt ex principio aut ex fine. Si ex principio sunt cōtraria sed ad vnū finē tendūt. pone casu de prescrip. auditis. ꝛ c. cum olim. tunc proponi possunt in eadem instantia: ꝛ vnum nō preiudicat alteri: si aūt ad finē cōtrariū tendūt. Pone casum de app. solicitudinē. tūc simul vel in eadē instātia nō ꝓponūt. nec credas q̄ in illa decretali. veniens. de prescrip. priuilegiū in eo q̄ priuilegium sit contrariū prescriptioni in eo q̄ prescriptio: sed tenor priuilegij erat contrarius prescriptioni. Jo. an.

An allegās ꝯria audiat.

Ubi. s.

Non debet aliquis alteri⁹ odio

pregrauari. Pone casum in filio qui non excommunicatur pro peccato patris. xxiij. q. iij. si habes. Item in compromittentib⁹ qui nō puniūtur dolo cōpromissarij. de elec. si cōpromissarius. lib. vj. Sed cōtra dist. lxx. neminē. vbi in odiū ordinātis deponi tur ordinatus: sed ibi nō solum fuit odiū ordinantis: sed et delictū ordinati qui se permisit sine titulo ordinari. Item cōtra. lvj. dist. per totū. ibi eñ ꝓpter incontinētiā patrū filij illegitimi non possunt promoueri. j. q. iij ℣ item pctō. vj. q. j. si quis. xv. q. vlt. cum multa. et de here. vergentis. cum multis similibus. Sol. triplex est pena. Eternalis: spūalis: et corporalis: quod prosequere vt not. j. q. iij. in summa. Jo. an. ibi sic dicitur. Pena eterna nunq̄ punitur vnus pro alio. j. q. iij. c. j. ꝛ c. iam ita q̄ cū seq. Et de hac intelligitur illud Ezech. xviij. Filius non portabit iniquitatē patris: nec pater filij ꝛc. Pena corporalis est duplex. quedam circa corpus: ꝛ illa sepe punitur vnus pro alio. vt. j. q. iij ℣ item peccato. Quedā circa statum rei: vt seruitus et infamia. et hac etiā punitur vnus pro alio: filius pro patre. vt. vj. q. j ℣ verum. Spiritualis autem est quadruplex. Prima est excōmunicatio. et hac non punitur vnus pro alio. vt. xxiij. q. iij. si habes. Secunda est interdictū: ꝛ hac punitur vnus pro alio. de spon. non est vobis. Tertia remotio ab oblationibus. ꝛ ista etiam punitur vnus pro alio. vt. xvij. questio. iij. miror. Quarta pena spiritualis est ordinis et remotio ab eo: et vnus etiam punitur pro alio. nam propter fornicationem vel adulterium vxoris repellitur vir a promotione. vt. xxxiij. dist. si cuius. Jo. an. Extendi potest multum materia ex his que habentur in textu ℣ item peccato ciuius. per multum exempla scripture. quomodo vnus grauatur in pena odio alterius: et quare.

Triplex est pena.

Ubi. s.

Non licet actori quod reo licit;

tū nō exist̄it. Hec regula sumpta est ex. l. ff. e. tit. l. nō licet actori. Pone casus. iij. q. iij. c. ij. ibi. Accusatores ꝛ accusati equa auditā tur rōne. Et facit ad hāc regulaz illa. s. in iudicijs. ꝛ q̄ ibi dixi. Formata aūt fuit hec regula per hunc modū: q̄ fauorabiliores sunt rei q̄ actores. Añ si q̄d actori licet: multo magis reo qui fauorabilior est. Sz ea rōne qua paritas in iudicijs est seruāda. vt in regula in iudicijs. Intelligitur idē iuris ecōtrario. s. q̄ nō liceat reo: q̄ nō licet actori. Nota tū q̄ reus maiores dilatiōes habet q̄ actor: ꝛ reus habet deliberatorias ꝛ non actor. Plures alios fauores quos habet reus magis quam actor ibi potes vi dere in glo. Hec Joan. an.

Dilatio maior da tur reo q̄ actori.

Ubi. s.

Non prestat impedimentum q̄

de iure nō fortit effectū. Pone casum in matrimonio q̄ non tenet: q̄ nō pstat impedimētū scdo. xxxj. q. ij. si verū. In electione que nō tenet de elec. cōgregato. Vides tū in matrimonio q̄ spō salia q̄ sunt nulla p cōsanguinitatē vel affinitatē: prestāt impedimētū in cōsanguineis alterutrius ex publice honestatis iustitia. Ratio est: q̄ publice honestatis iustitia inducit ex solo cōsensu. Unde ex quo sunt aliqua ex cōsensu: lz als sint nulla: inducit publice honestatis iustitia. Si aūt essent nulla ex defectu cōsensus: non inducitur. de spon. c. j. lib. vj. Sicut ꝛ impedimētū affinitatis inducit etiā per coitū illegitimū. xxxv. q. iij. de incestis. Circa electionē etiā vides q̄ electio que nulla est secundam impedit. de elect. auditis. q̄ non prosequor: sed dic vt ibi. Item in literis pape per mendaciū impetratis: que licet sint nulle quo ad iuris effectum: prestat impedimentum alijs impetrandis: si de eis mentio non fiat. de rescrip. ceterum. ℔m Goffr. Et nota hanc regulam veram nisi aliquis in penam prohibeatur: hoc dico propter maleficia que non sortiuntur effectum a iure: ꝛ tamen impedimentum prestant promouendis. l. dist. c. j. ij. ꝛ iij. Inter dū matrimonio cōtrahēdo. Nota. xxxiij. q. ij. hoc ī ℔m ℣ hoc aūt qu āq̄. ꝛ de homici. presbyterū. qui habetur enim pro infecto quod cōtra iura fit. dist. x. vides. vbi de hoc. Jo. an.

Electio q̄ nulla ē se cundā im pedit. Idem in alijs casibus.

Ex. v. decre.

Non potest esse iusta excusatio

pastoris: si lupus oues comedit: ꝛ pastor nescit. Hec regula habetur in decre. de regu. iur. Et sunt verba Grego. Pastor est prelatus: ꝛ sic nosatur: q̄ pascere dz verbo doctrine: exemplo bonevite: ꝛ cibo ꝛterrene substātie inquantū pōt gregē sibi cōmissum. Añ in signū huius primo pastori dictum fuit ter a domino. Pasce oues meas: vel agnos meos. Jo. vlt. De primo cibo dist. xliij. sit rector. De scdo dist. xl. nos qui. ꝛ ℣ j. per totum. De tertio. xij. q̄. ij. gloria. ꝛ c. quicquid. Debet autem tria facere: que signantur in baculo pastorali. Unde versus. Collige: sustenta: purga: vaga: morbida: lenta. de sacra vnc. cum venissent. in fi. Nec sufficit q̄ puniat delicta que videt: sed subtiliter debet inquirere vitam subditorum ad inuenientendum defectus eorum: sicut debitor creditorem: ℔m Tho. in. iij. Lupus est hereticus. Item tyrannus qui iniuste opprimit subditos: ac etiam publicus malus christianus qui trahit alios ad malum exemplo suo. Uel etiam diabolus qui suis tentationibus incautos deuorat. contra omnes debet vigilare pastor.

Pastor quis sit: ꝛ quot modis debeat pascere.

Ex. vj. li.

Non est obligatorium contra bo

nos mores prestitum iuramentum. Hec regula sumi potuit ex. l. ff. eo. tit. contractus. Pone exemplum in eo qui iurauit occidere patrē: vel simile q̄d facere. xxij. q. iij. c. j. ꝛ per totū. Item in eo qui iurauit vxorem ꝛ filios expellere. de iureiurā. quintauallis. Ad idem. ff. de pac. dota. l. conuenire. vbi pactum ne cum vxore agatur rerū amotarū non valet: q̄ per illud inuitātur mulieres ad furādum. Non est ergo vera regula precise que dicit q̄ iuramentū seruandū est si pōt sine interitu salutis eterne seruari. de iureiur. si vero. Nam si est cōtra bonos mores non debet seruari: nec obligat. Uerbi gratia. Jurat q̄s nō sumere clericatum vel nō intrare religionē ꝛ hmōi: quāuis istud posset seruari sine ītu salutis: tamē q̄ impedit maiorē profectū salutis seruari nō debet: ℔m Tho. Idem in quolibet temerario iuramento. eo. tit. sicut. ꝛ c. tua nos. ij. ꝛ quādo vi vel dolo prestitum est. de iureiuran. licet. lib. vj. q̄ dic. vt q̄ metus causa. abbas. ꝛ xv. q. vj. c. ij. Et facit ad hanc regulam. s. in malis ꝛc. Non ergo tenet turpe pactum vel contra bonos mores. de pact. c. vlti. ergo nec iura-

mentum qđ accessoriū est. Et nota qđ debemus rebus vti ad qđ sunt instituta. vt. xxij. q. ij. is autem. Sed iuramentum non est institutum vt sit vinculum iniquitatis. dicit Augu. xxij. q. iij. inter cetera. Jo. an. Hic multa possent dici de iuramento. quę vide infra in. ij. par. Si quis ergo iurat seruare statuta ciuitatis: intelligitur de licitis. Sic qui iurat seruare secretum aliqđ: intelligitur si non erit al's preiudicium. Et si intellexisset seruare etiã illicita q̃ peterent: tũc peccauit mortaliter. Sed nõ debet seruare: qz tunc etiam peccaret. Unde Mat. xiiij. Herodes qui ꝓpter iusiurãdũ decollari fecit Joãnẽ baptistam pessime fecit. xxij. q. iij. vnusquisque. Dauid qui iurauit interficere Nabal sancte mutauit propositum. q. ea. quod Dauid.

Reb' vtẽdum cad eũ finem ad quem sunt instit-tute.

Jbidem

Nullus ex consilio dummodo

fraudulentũ nõ fuerit: obligat. Hec regula sumpta est ex. l. ff. e. titu. l. consilij. Ratio huius regule colligitur ex canone. xiiij. q. j. ℔ qđ precipitur. z ex decreta. de arbi. cum olim. per quã exẽplificare potes: z ibi de hoc. Nullus eñ tenetur sequi consiliũ immo explorare z deliberare debet apud semetipsum an sibi expediat necne. Si autem consilium sit fraudulentum bene obligat consulens: licet duret ratio supradicta: z hoc rõne fraudis. Exẽplifica per canonẽ dist. lxxxvj. tãta. z de renũ. sane. Nota igitur breuiter circa hoc: aut consiliũ dat circa cõtractũ vel quasi aut circa maleficiũ vel quasi. Primo casu subdistingue: aut nõ est fraudulentum: z tunc nõ tenetur vt hic z in supradictis turibus. Aut est fraudulentum: z tunc tenetur actione de dolo ipsi cui consilium dedit. vt. ff. de dolo. qđ si cũ scires. vbi ille qui dolose mihi consuluit z forte lucri sui causa mutuare debitori non idoneo: tenetur mihi actione de dolo. In secũdo casu scz cum datur circa maleficium: tenetur consulens non tamẽ et: sed illi cõtra quẽ consilium dedit: nec tunc tenetur actione de dolo: sed eius maleficij nomine. Nam si consuluit occidi: homicida est. dist. l. si qs viduam. z de homi. sicut dignum. Si consuluit seruo vt fugeret vel furtum faceret: tenetur furti vel serui corrupti. ff. de ser. corrup. l. j. Si consuluit Titio mihi iniuriam facere: tenetur mihi actione iniuriarum. de pen. distin. j. non solum. Differentia est ergo inter mãdatũ z cõsilium. Nam mandator obligatur mãdãdo: sed nõ cõsulens cõsulẽdo. Jo. an. Ex hoc sequit q̃ si qs consulit alicui q̃ intret religionẽ cum debitis circunstantijs: si inde ille non perseueret vel male se habeat: in nullo tenetur coram deo. Similiter si quis consuluit alicui: vt contrahat cum tali pura intentione motus: si inde malum sequitur: non ei imputat: z sic de similibus. Similiter in foro cõsciẽtie cõsulendo non ex toto. Sed hic debet bene cauere vt sit peritꝰ in tali materia: al's male consulendo non ex toto excusaretur de consilio malo. Cõsilium Achitofel fuit pessimum qđ dedit Absalon. Consilium Chusi quãuis fuerit fraudulentum quo ad intentionem z propositum Absalonis: tamen qz iniuste vsurpauerat regnum contra patrem: ideo videtur male fecisse. Sed z Rebeca de cõsilio suo quasi fraudulento quod dedit Jacob: non male fecit familiari consilio spiritussancti ad hoc inducta.

Consiliũ an sit imitandum

Mãdatũ z consiliũ differunt.

ñ. reg. vj. Jbidem xxvij. ca.

Ubi. s.

Nemo potest plus iuris transferre in alium q̃ sibi cõpetere dinoscatur.

Hec regula sumpta est ex. l. ff. eo. tit. l. nemo. Pone casum. j. q. viij. Daibertum. de donatio. inter virũ z vxo. nuper. Concor. cum hoc qđ dicitur. Nemo dat qđ non habet. de iure patron. qđ autem. Sed contra de conse. distin. iij. solet. vbi dat baptismum qui non habet. z de electio. suffraganeis. Sol. hoc qđ dicit regula est generale. Illa vero sunt specialia z specialitatis rationem facile videre poteris. Et ideo no. Bern. in predicta decre. nuper. de dona. inter vir. z vxo. ꝛc. vide in glo. Joan. an. Ex hac regula sequitur q̃ emens rem furatam: nullum ius ibi habet: qz nec qui vendidit habebat. Recipiens a religioso sine licentia superioris: non potest illud tenere cũ ille nil habeat. Suspẽsus ab offo ꝓpter excõica. vel hmõdi: eps ordinẽ dare põt de facto: sed nõ dat executionẽ. Prelatus qui dat auctoritatem quam non habet nil dat.

Ubi. s.

Odia restringi z fauores conuenit ampliari.

Pone casum in primo dicto. xxxv. q. iij. quod scripsi. vbi priuilegium odiosum de contrahendo in gradu prohibito restringitur. Et de decima. j. vbi decime noualium non accrescunt laicis habentibus decimas in feudum. In secundo pone casum. xvj. q. ij. c. j. z de priuileg. licet. lib. vj. Et cõcor. ad hanc regulã. xvj. q. iij. ℔ põt. Si ergo ius vel priuilegiũ odiosum est restringẽdũ est. Si fauorabile z odiosum vt Macedonianum ampliandũ est. Si fauorabile z odiosum vt Macedonianum ampliatur: quia illi iuri renuntiari non potest. ff. ad Macedonia. sed et si pater. in fine. Item extenditur non solum ad pecuniam: sed ad rem aliam datam in fraudem. ff. eod. tit. si Julianus. Hostien. de prescrip. cum ex officij. querit de prelato qui prescripsit visitationem z nunquam fuit procuratus: modo petit procurationem an sit audiendus e z dicit quod non. Prescriptio enim odiosa est: z ideo vnum sine altero acquiri potest per eam: nec tunc visitationi est annexa procuratio: sed ius commune fauorabile. Joan. an. Extendi potest sic: quia que sunt prouocatiua odiorum: vt inferre cõtumelias: detractiones: exercere vindictas: seueritas iustitie sunt restringenda z amputanda. Et qui sunt prouocatiua fauoris z amoris: vt remissio iniuriarum: obsequia impensa: largitas misericordie sunt ampliãda. Sic Dauid cum tot persecutiones iniustas recepisset a Saule benigne remisit: nec voluit vindicare cum potuit. Sic in expulsiõe sui z cõturatiõe populi cõtra eum. Sic z Joseph erga fratres qui ꝑ ꝺiderant eũ benignissime se habuit ꝛc.

Extensio regule.

Omnis res per quascunque causas nascit per eas dissoluit.

Hec regula habet in decre. de reg. iur. Et sunt verba Joan. Chrys. Peccatũ primũ cõmissum fuit per feminã vt per causam initialẽ: z per virum vt per causam cõpletiuã. Et ipsum peccatũ dissolutũ fuit per feminã. i. per virginem Mariã initiatiue: cõpletiue per filium eius Jesum Christũ. xij. q. ij. cũ redẽptor. Peccatũ introductum fuit per sensualia nimis eis inherendo. s. cibũ vetitũ: z ipsum peccatũ dissoluit per sacramenta que consistunt in sensibilibus humiliter querendo salutem per ipsa. j. q. j. multi. ibi. sacramẽtũ est. Peccatum actuale commit cor de per cogitationẽ: ore per locutionẽ: opere per sensuum abusionẽ. Et ipsum remittit per cordis contritionem: oris cõfessionẽ: operis satisfactionẽ: que semper requirunt saltem in proposito. de peni. dist. iij. penitentia cogit. Et ꝑm Pet. de Tharan. Sicut sufficienter peccatum mortale committitur sola volũtatis complacentia. xv. q. j. non est. ita z sufficienter dissoluitur: seu dissolui potest per detestationẽ solã volũtatis que dicit dolor intellectualis absq; sensuali dolore. de hoc infra in. iij. parte. Item excommunicatio solo verbo potest fieri: ergo z absolutio ab ea per regulam istam: vt arguit Jo. an.

Ex. v. de cre.

Pctm̃ actuale quo mõ committat et remittat.

Ex. vj. lib.

Possessor male fidei vllo tempore non prescribit.

Pone casum. xxxiij. q. ij. si virgo. z de prescrip. c. vlti. Et hec regula vera est ꝑm leges in prescriptione. x. vel. xx. ann. C de prescrip. lon. temp. auten. male fidei. In prescriptione autem. xxx. vel. xl. annorum non requiritur bona fides. xvj. q iij. ℔ potest. de prescrip. vigilanti. Item etiam ꝑm leges in prescriptione. x. vel. xx. an. sufficiebat bonam fidem ab initio agnouisse. vt in predicto. ℔ potest. xvj. q. iij. sed ꝑm canones in omni prescriptione etiam longi temporis requiritur bona fides. Et non solum ab initio prescriptionis: sed z in qualibet parte ꝑscriptionis debet prescribens agnoscere bonam fidem: vt hic. Et quia leges non dedignantur sacros canones imitari in his que sunt contraria eis pertinentibus ad forum conscientie: ideo ille leges sunt correcte per decretalem. de prescript. c. vlti. z statur in hoc iuri canonico. Sed vtrum papa posset tollere leges quo ad vtrunq; forum: sunt opiniones pro z contra. Sed dicit Joã. an. q̃ vbi papa non habet temporalem iurisdictionem non potest tollere leges quo ad forum ciuile: nisi in his in quibus vertitur periculũ anime: cũ potestates sint distincte. xcvj. dist. cũ adverum. z dist. x. qñ. vbi de hoc. In his aũt in quibus vertit periculũ anime: põt tollere quo ad vtrũq; fozũ. Probant hec de iud. nouit. de prescript. c. vlti. Et per alia iura. Si queratur de eo qui completa prescriptione incipit habere malam fidem an teneatur restituere rem illam: dic vt no. xxiij. q. vj. c. j. z. xxxiij. q. ij. si virgo. z de prescrip. vigilanti. Et concluditur ibi q̃ nõ nisi hꝛet cõsciẽtiã remordẽtẽ: quã nõ posset deponere. Et assignatur ibi rõ fidei. Fides ꝺ hic ꝓscientia: sic sumit. xxviij. q. j. ℔ his. Et qũo multis modis sumit fides habes. xxij. q. j. mouet. z de sum. tri. z fi. catho. in rubr. Ullo tpe potes facere pũctũ añ z post. z sic habebis duos intellect⁹. Primꝰ est q̃ nulla antiqua dierũ possessio ꝛc. de ꝓscript. vigilãti. Scõs est q̃ nullo tpe ꝓscriptiõis ꝺz agnoscere malã fidẽ. Aliud sit ꝓscriptio z qđ vsucapio: z q̃ in eis requirant: z quis eorũ effectus habes plene no. xvj. q. iij. in summa. z infra in. ij. par. Usurarij z raptores z hmõi: non prescribunt vnquam: nec heredes eorum. de quo vide in. ij. par. tit. j.

An papa possit tollere leges

Sine

Ibidem.

Sine possessione prescriptio nō procedit. Hec regula sumpta est ex. l. eod. ti. l. qui seruitute. Per quam etiā potest poni casus. & per. c. xvj. q. iij. porro. & de prescrip. causam. Quia seruus cum ab alio possideatur: nō possidet: vt in primo casu. Hereticus & Pagan⁹ vt in scō. laicus spiritualia vt in tertio. Sciendū autē q⁹ possessionū alia iuris: alia facti: alia iuris & facti. Hic interdū hz plurimū iuris & minimū facti: interdū aūt econtrario. Qō prosequere vt no. de cōcess. prebē. cū nostris. Ut ergo currat prescriptio: debet possidere de facto & de iure. De facto planū est: q⁹ qui nō possidet: nō prescribit. Et debet possidere proprio nomine nō alieno: alias ille prescriberet cuius nomine possideret. xvj. q. iij. clerici. Debet etiam possidere de iure: q⁹ ad prescriptionē requiritur ciuilis possessio: & q⁹ talis sit persona in quam cadere possit possessio hmōi: vt per inducta iura probatur in prin. glos. Ad hoc etiā. xliij. q. j. in princ. & quod ibi nota. Hoc dico: q⁹ laici de facto interdū possident decimas & spiritualia: vt not. Bar. Butr. xlij. qō. j. in prin. Nam vt ibi patet aliud est possidere: aliud legitime possidere. Nota enim q⁹ hec possessio facti debet esse continua: quia si interrumpatur possessio interrupta est prescriptio. xvj. q. iij. §. potest. & de prescrip. illud. Si tamen fiat interruptio ciuiliter: puta per litis contestationem scōm canones videtur q⁹ amodo non currat prescriptio: quia presumitur titubare & malam fidem habere. secus fm leges: & hoc nota. Joan. xvj. q. iij. c. j. Et quod dicit regula de possessiōe intelligas etiam vel de quasi possessione: q⁹ incorporalia nō possidētur. sed quasi possidētur. ff. de vsuca. l. sequitur §. si viam. Hic etiam plura ponuntur de vsucapione que ob breuitatem dimitto. Joan. and.

Posses-sio multi plex.

Vbi. s.

Pro possessore habetur qui do-lo desijt possidere. Hec regula sumpta est ex. l. ff. eo. ti. l. qui dolo. Et pone casum vt lit. pen. ecclesia sancte Marie. ij. Hec regula vera est quoad hoc vt intantum teneatur qui dolo desijt possidere inquantum possidēs: nō tamē tenetur taliter. nā cōtra possidētem datur directa: hic autē datur vtilis. ff. de nox. l. electio. Itez nota q⁹ hec regula habet locū in priuato & in prelato quoad bona propria. Si autem ecclesia desinat possidere dolo prelati: non habet locum in ecclesia iste rigor: quia delictum persone &c. vt. s. in regula. delictum. cum suis concor. & hoc no. Ber. fm Lau. vt lit. pē. ecclesia. j. in vlti. glos. Item no. q⁹ regula dicit dolo: quia si sine dolo tempore quo mota est lis: vel quo res iudicatur desijt possidere absoluitur. de excep. aduerso. Sed si iterū incipiat possidere: & iterum agatur contra eum non ob. excep. rei iudi. vt ibi dicitur. Si agens dicat reum dolo desijsse possidere: reus autez dicat q⁹ desijt sine dolo: quis habeat probare queri solet. De quo dic vt no. per Ber. in prędi. decre. de excep. aduersario. Et quod dixi q⁹ qui sine dolo desijt possidere absoluitur: verum intellige hoc cum a principio sine dolo possedit. Si autem a principio dolose possedit: puta per vsuras: per rapinam vel furtum: vel simili modo: etiam si sine dolo desijt possidere: puta naturali interemptione vel casu vel furto vel violentia: nihilominus tenetur. vt de vsur. cum tu. et de rapto. super eo. Et facit quod dictum est supra. in re mota. Joan. and.

Possi-dēs dolo se a prin-cipio etiaz si sine do lo desijt possidere tenet.

Vbi. s.

Peccatū non dimittitur nisi restituatur ablatum. Hic ponitur pro regula verbum Aug. qō habetur. xiiij. qō. vj. c. j. & de vsu. cū tu. Qō autē dicitur in hac regula verū intelligas si illud ablatū restitui potest: vt in prędi. c. dicit. Si aūt res ipsa ablata restitui nō potest: vel q⁹ consumpta est: aut perdita: distracta: aut sine magno scandalo non potest restitui res illa: restituetur eius estimatio: etiā si res illa casu perijt sine culpa sua: q⁹ ipso instanti fuit in mora. xvj. q. j. decime. & de cōmo. c. j. Si autem nec estimationem restituere potest: quia euidēter est inops: bene quidē dimittitur peccatum: si videlicet alias ipsum penitet: remanet tamē obligatio: & si postea peruenerit ad pinguiorē fortunā tenebitur. ar. xxvj. qō. vj. si. quis. & sol. Qd oardus. No. tamen q⁹ inops qui debet ex contractu: sufficit si bonis cedat. C. qui bo. ce. pos. l. vlti. Sed inops qui debet ex maleficio: castigatur verberibus. xij. q. ij. fraternitas. Quod ergo dixi: qō tenetur si venerit ad pinguiorem fortunam: verum est si penas corporales non est passus: alias secus: vt not. Ber. fm Lau. de homi. sicut dignum. Restituatur. Quod dicit de restitutione: intelligas nisi is cui facienda est restitutio liberaliter remittat id est sine vi sine metu sine fraude: q⁹ satisfactum intelligitur quali tercunq⁹ satisfaciat. ff. qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. item liberatur.

Restitu-tio quō & cui fieri debet.

Et quod dico de remissione: intellige in his casibus in q̄bus expressum est in iure q⁹ nō liberat remissio: vt de censi. exigit. in fi. Est aūt restituendū ei a quo ext⁹tum est vel heredibus eius si extant. distin. xvij. qm̄. & de vsu. cum tu. His nō extantibus pauperibus: vt ibi in. d. c. Utrum autē excōicato cuius est res restituenda fieri debet restitutio dū est in excōmunicatione: remittit ad no. per glo. xv. q. vj. nos sct⁹um. & subdit. Satis posset dici deponendum illud in edē sacrā: quousq⁹ s. absoluatur creditor. Ablatū. Idē intelligitur in dānis datis per aliquē in q̄bus nil peruenit ad eū: q⁹ scz tenet damnū passo: alias nō remittit peccatum. Jo. an. Et q⁹ multū diffuse tractatur materia de restitutionibus in. ij. par. tit. ij. ideo hic nō plus. Pōt ad multa extendi regula ista. Et primo: q⁹ deus petm̄ sine vltione non patitur. vt dicitur de pe. dist. j. si peccatū Dauid. ideo nō fuit dimissum peccatū humani gn̄is nisi facta restitutiōe seu solutione pene in cruce per Christū p̄s. Que nō raput tūc exoluebā. & sic de quolibet actuali pct⁹: q⁹ cū p ipm̄ subtrahit obsequiū deo debitū per superbiā nisi humiliet quis i obsequiū dei nō remittitur. pe pe. distinc. j. neminē. Sic de ablatione fame vel damnificatione vel occisione & hmōi: q⁹ oportet satisfacere modo possibili.

Ampliat regula.

p̄s. lxviij.

Qui occasionem damni dat dānum quoq⁹ dedisse videt. Hoc habet extra de iniu. & dā. da. c. vlti. licet sub alijs vbis. & additur immediate sic. Secus tū de illo dicendū qui vt nō occideret de cōtingentibus nil omisit: & in p̄n cipio decre. illius sic vz. Si culpa tua datum est dānū vel iniuria irrogata: seu alijs irrogātibus forte opē tulisti: aut hec imperitia tua: aut negligentia euenerunt: iure super his satisfacere te oportet: nec ignorantia te excusat: si scire debuisti ex facto tuo iniuriam verisimiliter posse cōtingere vel iacturam. hec ibi. Nota quod duplex est occasio. s. data: & ex ista tenetur: & occasio ex se accepta: & ex ista non tenetur quis.

Ex. v.

Duplex occasio.

Peccati venia non dat nisi corecto. Hec regula collogitur ex. c. legatur. xxiij. questio. ij. et de schisma. c. j. lib. vj. per que ponet casum. Nota qō differentia est inter delictū: pct⁹: & crimē. Pct⁹ idē est q⁹ peccatus. delictū: vero desertio boni quasi derelictū. Crimē vero pct⁹ accusatione & dānatione dignissimū. lxxxj. distin. c. j. frequēter tamē vnum ponit pro alio. Nota q⁹ pct⁹ non solū delinquit in deū: sed etiā in ecclesiā. Per cōtritionē aūt deletur peccatū quoad deū. Per penitentiā vero q̄ imponit a sacerdote in confessione ostēditur deletum quoad ecclesiā. de pen. dist. j. per totū. licet autē per contritionem sit deletus quoad deū: tñ adhuc de crimine accusari potest. xxxiij. q. ij. admonere. vbi de hoc. Si ergo semel conteritur & penitet: vlterius nō cogetur penitere. Si in iudicio accusatus absoluitur: vlterius nō poterit accusari nisi in casibus notatis. ij. quest. vj. habet hoc propriū. Signatur cōtrarīū ad hanc regulam. dist. xlij. deniq⁹. Ibi em̄ datur venia nō correctis: et fit ibi mentio de crapula carnisprivij: sed exponit ibi venia. i. impunitas pene temporalis. propter scādalum em̄ vitandū relinquūtur quandoq⁹ crimina impunita: vt. l. dist. vt cōstitueretur. Item contra de peni. & remis. q⁹ quidā. & c. officij. vbi datur penitentia non correcto. i. incontrito. Sed dic q⁹ licet imponatur penitentia: non tamen datur remissio. & ideo inutilis est illa penitentia quoad vitam eternam. & de peni. distinc. v. falsas. Nota etiam q⁹ pro quolibet mortali debet dupler pena. s. eterna seu infernalis et temporalis. de pe. di. j. si pct⁹ Dauid. Hoc etiā ponūt Tho. et alij theologi. Venia pene tēporalis interdū datur non correcto in hac vita inquantū. s. quis non punitur seu satisfacit p peccatis cōmissis. venia autem pene eternalis nunq⁹ datur incontrito. Jo. an. Sic potest extendi aut loquimur de venia peccati. i. remissione quoad culpam: aut quoad penam. Si quoad culpam vera & firma stat regula ista: quia nec culpa peccati mortalis remittitur alicui nisi correcto. i. vere penitenti & cōtrito. de pe. distin. j. neminem. & c. tres sunt actiones. Culpa etiam venialis non remittitur in presenti non penitēti de eo: sed in purgatorio. Si vero loquimur de peccato quoad penam et debitā: siue eternam: siue temporalem: adhuc vera est regula: q⁹ pena eterna nunq⁹ remittitur incorrecto. i. non contrito de omnibus mortalibus. de peni. dist. iij. sunt plures. Sec nec pena tēporalis de mortalibus vel venialibus debita remittitur incōtrito. vñ indulgentie talibus non valent que solum sunt de penis. Sed contrito datur venia. id est remissio correcto contrito quoad illa quorum penitet: non autem de illis venialibus de quibus non penitet.

Pct⁹ delictū & crimen differunt.

Peccatū quō deleatur.

Dupler pena debet pct⁹ mortali.

Extēdit regula.

Ibidem. ¶Priuilegium personale perso-
nam sequitur ⁊ extinguit cū persona. Hec regula sumpta est ex l.ff.eo.tit.l.priuilegia. Pone casum.vij.q.j.petisti. et de aucto. et vsupal.c.ij. Et nota qđ dicit priuilegiū: qz ius cōe ad vnā personam directū ad oēs extendit. di.lxj.miramur. ⁊ de re iudi. in causis. Et idē in rescriptis directis ad psonas: qz cū personis extinguuntur. de offi. deleg. qñ. Sic ⁊ pacta personalia personas nō trāsgrediunt. de trāsa. de cetero. Et cōpromissum nō extenditur ad heredes: nisi de ipsis caueat. de arbit. c. vlti. ⁊ intelligit hec regula de priuilegio personali. i. psone cōcesso. Idē si esset psonale ex persone cōcedentis. de rescrip. si gratiose. lib.vj. Priuilegiorū igitur aliud personale aliud reale. de presump. mādata. Si aūt simpliciter cōcedātur an dicātur personalia an realia: dic vt no. xxv.queſt.ij.in summa. ⁊ xxj.queſt.j. possessiones. Et qđ dicitur hic de priuilegio personali q extinguit cum persona. idē intelligas in reali: quod. ſ. extinguitur extincta re. xxj.q.vij. ⁊ hoc diximus. de verb. sig. abbate. Vō dic verū qñ ipsa loca vel res puta ciuitas eccl̄ia vel alia loca sacra vel pfana destruūtur superioris auctoritate. ſm Jo. ⁊ Lau. qui hoc no. sup. d.c. ⁊ hoc diximꝰ. Si aūt destruaī ab hostibus retinet omnia sua priuilegia: ⁊ remanent ibi clerici. vij. queſt. j. pastoralis. Idē si auctoritate superioris trāsferatur ad aliū locū vel vnaī alteri. xxj.q.j. ⁊ tēporis. et. c. seq. Et licet dicatur hoc priuilegiū extingui cū extinguitur persona: interdū etiam extinguit ante ⁊ ppter abusum meretur extingui. xj.q.iij. priuilegiū meretur amittere. inđt Greg. qui cōcessa sibi abutitur potestate. ⁊ in casib⁹ nota in glo. ⁊ dist. xxij. renouantes. Et no. q priuilegium indeterminate cōcessum personam sequit̄ ꝑcise vt in regula. i. in oi loco ⁊ tpe. Sed priuilegiū cōcessum cum determinatione loci ⁊ tpis: vt in vsupallij extra locū personā nō sequit̄. vt de vsupal. ex tuarū. Tenor em̄ priuilegiorum attēdēdus est ⁊ seruādus. de priuile. porro. Jo. and. Ex hoc sequit̄ q qui obtinet aliquā auctoritatem specialē vel gratiam simpliciter a superiori semper retinet: nisi reuocetur.

Priuilegium du pler.

Vbi. ſ. ¶Pluralis locutio duorū nume
ro est cōtenta. Pone casum. de cōsecratio. dist. j. hoc quoq; ibi. dñs vobiscum. duos numero comprehēdit. de prebē. is cui. lib. vj. Vbi bñficiorum noīe duo intelligūtur bñficia. Item per. l.ff. de ma. test. l. libertas. Si legetur seruo libertas post annos de duobus intelligitur. item si ꝓmittit̄: vel legaī post dies: de duobus diebus intelligit̄. ff. de verb. sig. l. inter illa. Et nota qđ cum hec regula dicit q pluralis locutio est cōtēta numero duorum. Verum est regulariter ⁊ vbi eodē iure vel alio iure nō adijcitur numer⁹. In causis igitur ⁊ instrumētis regulariter duo testes sufficiūt. Interdum etiam vnus sufficit: vbi nulli fit preiudiciū. de cōsecra. dist. iij. placuit. Et multi sunt casus in quibus requirūtur tres ad minus testes. Primus in depositiōe pecunie. Secūdus quādo imperitus literarū cōtrahit in scriptis. Tertius in instrumēto publico quādo mulier fatet̄ se aliqđ recepisse pro intereſſe. Item cū quis vult infirmare testamētum qđ fecit post transcursum decēnij. Item in inuentario. Itē in priuata scriptura vt fidem faciat. Item quinq; testes requirūtur dum cōtract⁹ excedit libꝛā auri in ciuitate. Item in codicillis. Item in donatione causa mortis. In testamētis autē cōiter septem requirūtur. Item in testamento ceci octo. Aliqñ sufficiūt quinq; vt in testamēto rustici: vt in municipijs et villis: vbi est hominum raritas. Aliquādo sufficiunt duo vel tres: vt in testamento facto inter filios ⁊ nepotes ⁊c. ibi videre potes. Jo. and.

Testis vnus sufficit vbi nulli fit preiudicium.

Vbi. ſ. ¶Plus semper continet in se qđ
est minus. Hec regula sumpta est ex. l.ff. eod. titu. l. in eo. Pone casum. xxiij. questio. j. si quis dederit. Vbi quidā imponebāt penitētiam. vij. annorū. quidā. x. alij. v. Et canō hāc vltimā ibi sequitur. Item in arbitris ꝓnuntiantibus quilibet diuerso numero. de arbi. c. j. lib. vj. Et est ratio huius regule quare in obscuris sequimur minimū: qz plus cōtinet in se quod est minus: ⁊ nō ecōtrario: vt dictum est. ſ. in regula. in obscuris. Et cōcor. ad hāc regulam supra illa. cui licet. Sed cōtra de prebē. cui. lib. vj. vbi dicit. si mandaī alicui ꝓuideri de prebēda integra: etiā eo volēte: sibi nō poterit de dimidia prouideri. Vel si mādet̄ ei ꝓuideri de prebēda certi valoris: sibi nō poterit etiā eo volente de prebēda minoris valoris prouideri. Solu. Hoc facit forma mādati que exacta diligētia est seruāda. Item fallit hec regula in casibus vbi requiritur specialis expressio: vbi genus quod plus est non continet speciem qđ minus est: vt dictum est in regula. generi. Item habet locum regula in eo quod plus est quātitate: nō in eo quod plus est qualitate: quia plus qualitate nō includit minus qualitate: vt in regula. cui licet. Jo. an.

Plus qlitate nō includit minus qualitate.

Vbi. ſ. ¶Potest quis per alium qđ po
test facere per seipsum. Pone exēplum. Pōt q̄s iurare per aliū. vt. lxiij. dist. tibi dño. Item pōt per aliū q̄s cōtrahere matrimonium: sez per ꝓcuratorē suū. ad hoc de ꝓcu. c. vlt. lib. vj. Hec tñ regula hz multas exceptiones in quibus nō pōt q̄s facere per aliū qđ per seipsum: vt in eo cui cōmittit certum ministeriū. de offi. deleg. c. vlt. Non em̄ pōt subdelegare nisi in hoc habeat specialem cōmissionē. Itē in pnia suscipiēda. de pe. dist. j. quem penitet. quā per se quis suscipere debet nō per aliū. ſ. quo ad cōtritionem et cōfessionem. Vō est pudor qui est maxima pars pnie: vt ibi dr. Itē in eo viro q̄ per se veniam etatis impetrat: qđ per se facere debet. Item adoptare vel arrogare nō potest quis per alium. ff. de adop. post mor. Nec q̄. Vō est: qz adoptio imitatur naturam. Itē fallit in iudice qui per se debet dare sententiā non per aliū: nisi sit eps vel superior. de re iudi. c. vlti. lib. vj. Item in eo qui cepit cōferre sacramentum vnitatis: vt ordines: baptismū: extremā vnctionē: consecrationem: eucharistiam et hmōi. qz per alium perficere non pōt. dist. xxiij. quorundā. Nā vbi deficeret sacerdos in medio forme sacramētorum qui supplet defectum eius: totam formā debet dicere non partē ſm theologos. Itē abbas per se potest corrigere monachos: etiā verberando: non per alios: maxime laicos: de senten. excom. vniuersitatis. Itē dñs nouum emphiteotā per se non per alios in possessionē inducere debet. Itē regulariter in causa criminali. ij. queſt. vj. si quando. Item que sunt meri imperij vel gladij potestatis nō delegant ſm leges: nisi in casu. ff. de offi. eius cui man. est iu. l. j. Secus ſm canones. de hoc no. xcv. dist. c. j. et de offic. ordi. q sedem. Itē per se debet respondere adultus qui catechizatur nō per aliū. Fallit etiā in casu. de elec. cupientes. lib. vj. ⁊ de offi. deleg. c. j. ⁊ de hereti. c. ij. hec igitur ⁊ similia specialia sunt. Et nota etiam q ecōuerso quedā per alium possum que nō per me. Episcopus enim clericū suum per alium verberare pōt clericū: tñ non per seipm. lxxxvj. dist. nō liceat. Item eps per aliū litigare potest non per se. Itē tuitionē ⁊ gubernationē ⁊ curā pupillorū: viduarū ⁊ peregrinorū: per aliū exercere debet: non per se. dist. lxxxvij. episcopus. Itē prelatus clericus habēs temporalē iurisdictionē audit ⁊ iudicat in causa sanguinis: nō per se: sed per aliū. ne cle. vel mo. c. vlt. lib. vj. Item religiosa mulier per alium potest esse in iudicio: nō per se. Item interdū cōsequit̄ quis per aliū: qđ per se cōsequi nō posset. de cōcel. preben. auctoritate. lib. vj. Et nota q id dicimur posse qđ de iure possumus. Hanc igitur regulā credo loqui in his que de iure sortiank vel sortiri pñt effectum. Nō igit̄ superabūdat alia regula infra. scilz qui facit. que generaliter loquitur vt etiā maleficia cōprehendat. Et ista loquit̄ de potestate faciēdi. illa de effectu tam facti. Item ex ista regula nota. q sicut per se potest quis subscribere ita per alium: vt no. de re iudi. cum inter. Joan. andr. Potest quis satisfacere per alium sicut per se si videlicet est in gratia. et econtrario potest merert per se ⁊ peccare quod non potest per alium.

Eps qui per aliuz exercere debet.

Posse dicimur qđ de iure possum⁹.

Vbi. ſ. ¶Qui facit per alium est perinde
ac si faciat per seipm. Hec regula sumpta est ex. l.ff. eo. titu. l. qđ iussu. Pone exēpla ⁊ prosequere vt in regula: potest quis ⁊ non superabundatista per illam. vt ibi dixit. Jo. and.

Vbi. ſ. ¶Quod semel placuit amplius di
splicere non potest. Pone casum in matrimonio: quia consummatum non potest dissolui. xxxij. questione. v. horrendus. et de iureiuran. quēadmodum. Item in electo. viij. qō. ij. dilectissimi. In iudice. ij. queſt. iij. offeratur. Idem in alijs omnibus. distin. iij. in istis. Fallit interdum hec regula ex casu superueniēti: vel de nouo ad notitiam peruenienti. de elect. vt circa. lib. o sexto. quia que de nouo emergunt indigent auxilio. de officio deleg. insinuante. Item fallit in omnibus casibus in quibus permittitur a iure penitere vel variare: sicut in medico quem licet mutare. In appellatione a qua licet appellanti ab appellatione recedere. ij. questio. vj. si quis. In patrono laico qui potest variare. de iure patro. quod autem. In cardinali qui variat in casu. de elect. licet. Item in moniali. eo. tit. lib. vj. indēnitatibus. Item in testamēto qđ mutari potest vsq; ad vltimū vite. xxij. qō. q. c. vlti-

Mutare an ⁊ qñ li ceat suuz ꝓpositū.

ma

ma voluntas.etiā nō obstante pacto de non mutando.C.de pac. l.pactum.Item in libello quem quis mutare potest vsq; ad litis cōtestationem.Et accusans ante inscriptionem penitet.de accu. c.licet.Itē in mandato ꝛ societate ꝛ depositō licitum est penitere. insti.mandati§ recte.ꝛ de procur.c.ij.lib.vj.Et regulariter in cōtractibus innominatis.quod dic vt plene nota.ff.de condit.ob causaz da.ꝛ causa non se.l.si pecuniam.Item soluuntur sponsalia de futuro per sequentia sponsalia de presenti.de spon.si inter. Et sponsalia de presenti per ingressum religionis.de conuer.cōiuga.ex publico.Et ingressus religionem ante annum vel professionem penitet.de reg.ad nostram.Et professus vnam religionem:etiam inuito prelato ingreditur ꝛ profitetur arctionem.eo. titu.licet.Et a voto simplici receditur per sequens matrimoniū. de vo.ꝛ vo.redē.c.i.lib.vj.Item a voto de certa religione profitenda:receditur per ingressum alterius:etiam laxioris.de regu. qui post votum.li.vj.Item fallit in casu in quo licet infra triduū penitere.de reg.ad nostram.eo.titu.ꝛ li.constitutionem.Item in electo:qui consentit electioni de se facte:qui propria auctoritate penitet ante confirmationem.de transla.inter cōportalia.secūdū Bern̄.In his igitur ꝛ similibus casib⁹:quod semel placuit: adhuc displicere poterit.Et incidit in hanc regulam illud generale q̄ nullus potest venire contra factum suum de quo dic.vt.lv.di. penitentes.Et nota q̄ hec regula non habet locum in his que improbantur a iure vt in predicto.c.penitentes.de fo.compe.si diligenti.C de arbi.l.j.vbi licet partes faciant pactum de nō recedendo ab arbitro:ꝛ appell.renuntient.nihilominus recedere possunt.Item habet locum in his que scienter placent ꝛ nō per errorem facti.xxxviij.distin.q̄uis.vnde contrahens cum serua quam credit liberam:potest penitere.Emens ouchalcum intendens emere aurum:potest rescindere emptionem.Item requiritur q̄ placeat non solum mente sed verbo vel facto:ꝛ q̄ alterius interest.Facit ad hoc regula.mutare.ꝛ quod ibi dicitur. Joann. and.Quod vltimo dictum est videtur habere locum in foro cōtentioso.Nam si quis vouerit aliquid sola mente: tenetur quoad deum sicut ore vouisset.Extenditur regula ad vota ꝛ iuramēta et huiusmodi:que si sunt iusta:non licet propria auctoritate venire contra.Item si quis renuntiat iuri suo:penitere non potest. vij.questio.j.c̄ periculosum.

Extēdit regula.

Ubi.s.

Quod quis mandato iudicis facit:dolo facere non videtur:cum habeat parere necesse.Hec regula sumpta est ex lege.ff.eo.ti.l.nō videntur date.Pone casum in milite qui de mandato iudicis occidit.xxiij.q.v.miles.In laico vel clerico qui de mandato prelati capit clericum.de sent.excom.si clericus.lib.vj.Et hec regula vera est cum iudex aliquid mandat suum officium exercendo.ff.ad trebel.seruo§ cum pretor.Si vero non exercet officium suum:non est parendū nisi in reuerentie exhibitione.Nam interdum resistere debent officiales.de pe.di.j.nemo.Et hoc verum in atrocioribus:in quib⁹ deo magis q̄ hominibus obediendum est.xj.q.iij.dominus.In his autem que sine dolo committuntur:etiam parens extra officiū excusatur.ff.ad.l.aquil.liber homo.Et nota q̄ sicut dolo caret qui iudicis obtemperat precepto.Ita econtrario dolo non caret qui precepto iudicis non obtemperat.ff.eo.ti.l.nō potest.Cū habeat ꝛc.Hic redditur ratio.In his ergo in quibus non habet necesse parere vt in atrocioribus que ad suum non spectant officium:dolo nō caret.Et facit ad hoc de sen.excom.vniuersitatis. vbi ✠berans monachum si est laicus:licet illud faciat de mandato abbatis:est excōmunicatus.Et nota q̄ dicit parere necesse.Sicut enim necessitas excusat a furto.de conse.dist.v.discipulos.ita ꝛ a dolo.vt hic.Cum ergo nullum maleficium sit sine dolo vel lata culpa que dolo comparatur.xv.q̄ō.j.aliquos.ergo.et a maleficio quolibet excusat necessitas.Vō intellige vt dixi: cū scilicet mādat quod spectat ad suum officium:puta occidere homicidam fm ordinem iuris:non peccat obediens in hoc iudici:qui alias peccaret grauiter.Joan.an.In malis ergo non est obediendum iudici id est prelato.xj.q̄ō.iij.ergo.In bonis obediendum est simpliciter.ea.q.si dominus.in dubijs autem similiter obediendum est.xxiij.q.j.quid culpatur.in fine.

Obediēdū est potiꝰ deo q̄ hoibus.

Necessitas excusat a furto.

Maleficiū nō fit sine dolo vel lata culpa.

Ubi.s.

Que a iure communi exorbitāt nequaq̄ sunt ad consequentiam trahenda.Hec regula sumpta est ex.l.ff.eodem titu.l.quod contra rationem.Pone casum.xvj. q.j.hinc est.ꝛ de priuil.sane.Et cōcor.ad hanc regulam.s.illa regula.in argumentū.ꝛ infra.Quod alicui.Potes ergo intelligere hanc regulā in priuilegio:qi priuilegia singulorum cōmunē legem nō faciunt.xxvj.quest.ij.nō exēplo.Itē in iure velleiano: nam regulariter quilibet intercedendo obligatur.Fallit in muliere que nō trahitur ad cōsequentiam.ꝛ idē in similib⁹.Et nota q̄ sicut ea que exorbitant a iure cōmuni non sunt trahenda ad consequentiā:vt hic in regula.et ita non sunt ampliāda: ꝛ restringenda:vt de filijs presbyt.qui.lib.vj.Facit hec regula ad questionem qua queritur an fratres eremitani:ꝛ alij mendicantes religiosi ꝛ non mendicantes comprehendantur in illa constitutione extrauaganti nouiter edita per Bonifa.viij. que incipit.Super cathedram.in qua exprimunt solum minores ꝛ predicatores.Et quicquid alij dicant dicendum q̄ non extenditur ad alios religiosos mendicantes vel non:vel ad clericos:seculares:sed solum amplectitur minores ꝛ predicatores:tum quia intentio pape videtur hec fuisse:vt per verba constitutionis apparet:tum quia exorbitans est a iure cōi:ꝛ ideo ad consequentiam non trahenda nec ampliāda:vt hic in regula.Vult enim illa cōstitutio dari quartam etiam de his de quibus de iure dari non debet:sicut de ornamentis relictis pro fabrica:aut pro anniuersarijs.septimo siue tricesimo et huiusmodi.puta relictis etiam pro luminaribus vel certis personis.de testa.c.vlti.Et ita pronuntiatum est per me ꝛ do.Jo.de monte Murlo.Joan. And.Nota q̄ ista constitutio que hic dicitur extrauagans.scilicet super cathedram.nunc est in corpore iuris.scz in cle.de sepul.dudum.Item no.q̄ post cle.vtere q̄s ordo:scilicet Minorum et Predicatorum habuit priuilegia contra illam cle.quartam non soluendam:de qua ꝛ quomodo.vide.s.de priuil.ordi.predica.titu.preced.vbi.ij.par.tit.x.c.v.de sepulturis.

Ampliat regula.

Pena vt odiū non debet cōuerti in premiū.

Quod alicui gratiose concedi tur trahi non debet ab alijs in exemplū.Pone exempla que dixi in regula:q̄ a iure.s.immediate posita:ꝛ prosequere vt ibi:ꝛ in regula.priuilegium.Et concor.ad hanc illa alia in argumentum. Joan.and.Extendi potest ista cum supertot.de his que facta sunt a sanctis in veteri ꝛ nouo testamento preter leges cōmunes.Et ad hoc facit quod dicit Gratia.ij.q.vij.nos si incōpetenter§ his ita respondetur.Miracula maxime veteris testamēti sunt admiranda:non in exemplum nostre actionis trahenda. Et ponit exempla Samuelis qui occidit Agag.Et Phinees sacerdotis qui occidit Judeum cocuntem cū Madianita.Danielis qui cum non esset iudex diiudicauit causam Susanne. Plura alia possunt induci:vt Osee qui duxit vxorē fornicariā. Samsonis qui se occidit.Abrae qui filium suū quantū in se fuit immolauit.Moysi qui Egyptiū iniuriantem Hebreo occidit Hester regine q̄ alienigene nupsit.Matthie qui sorte electus fuit.Jacob qui plures vxores simul habuit.Dauid qui Monomachiam cum Golia exercuit.In nouo testamento Ambrosij: qui nondum baptizatus electus in epm fuit.Seueri qui ex lanifice episcopus fact⁹ fuit.Alterij qui sponsam cum qua contraxerat per verba de presenti dimisit sine assumptiōe religionis. Tenobij qui post collationem ibi factam cum Ambrosio celebrauit.De abstinentijs miris ꝛ vigilijs beati Dominici ꝛ Francisci:ꝛ aliorum qui sunt extra communes leges.

Ubi.s.

Ampliat regula.

Hester.ij. Actuū.j. Ge.xxix. et sequē. j. Reguz xvij.

Quod ob gratiam alicui concedi tur:nō est in eius dispendium retorquendum.Pone casum in oeconomo:qui cū in fauorē ecclesie cōstitut⁹ sit ecclesiā vacātē grauare non debet.xij.q.ij.charitatem.Itē in religionibus non mendicantibus.de regula.non solum.ꝛ.c.sequen.lib.vj.Sed cōtra.ff.de auc.tuto.l.obligari.ꝛ instit.u. de acti.tut§ neq;.vbi dicitur q̄ pupillus nō potest adire hereditatem etiam locupletem sine tutoris auctoritate.Solu.in his in quibus certum est conditionem pupilli effici meliorem valet factum a pupillo: etiam sine tutoris auctoritate.vt si feratur pro eo sententia:vt in.l.non eo minus.C.de procur.In his vero in quibus certum est conditionem pupilli deteriorem constituit:vt si alicui cedat actionem vel se obliget factum suum sine auctoritate tutoris non tenet.C de auc.prestan.l.ij.ꝛ.iij.In his vero in quibus dubium est vel esse potest an cōditio pupilli constituatur melior vel deterior:vt in hereditatis additione que potest habere latentia onera:factum a pupillo sine auctoritate tutoris non valet vt in dictis contrarijs.ꝛ hoc in fauorem pupilli:ne oneribus implicetur.ff.de acquir.here.l.more.Et hec regula habet veritatem in sui contrario.s.q̄ō pena vel odium nō debet conuerti in premiū xxj.q.j.legi.ꝛ de sentē.excommu.si vere cum suis cōcor.Jo.an.

Ubi, ſ. **Qui prior eſt tẽpore potior eſt** iure. Hec regula ſumpta eſt ex. l. ff. eo. titu. l. quoties. Pone caſum in iure ceſſionis ⁊ ſubſcriptionis diſtinc. xvij. c. vlti. Ibi preponitur prius ordinatus. In conſecutione autem prebende preponitur qui prius impetrat. de preben. eum cui. lib. vj. In duobus emptoribus vel donatarijs preponitur in rei venditione is cui res prius tradita fuit. C. de rei vend. l. quoties. Sed quare in hoc vltimo caſu preferatur is cui res eſt tradita primo: et non is cui res prius eſt vendita vel donata: quod eſſe debet ſecundum hanc regulam Solu. Hec regula locum habet in his quorum vtriuſq; par eſt cauſa. vt in predicta lege quoties. ff. eo. titu. Sed poſt venditionem et ante traditionem quis remanet dominus. vendendo ergo ⁊ tradendo ſecundo potior eſt cauſa ſecundi: vt ibi hec probãtur. C. de here. vel ac. ven. l. qui tibi. tenetur tamen prior exemplo quantum ſua intereſt: vt ibi. Sed per literas papales quis ſtatim eſt canonicus: ⁊ ideo in eis attendimus datam: vt in predicta decre. eũ cui. Et nota quod hec regula locum habet in contractibus ⁊ in his que ex duorum voluntate dependent. Sed in legib⁹ ⁊ conſtitutionibus q̃ pendent ex vnius volũtate ſemp poſterior tollit priorẽ ſeu reuocat. Idẽ in teſtamẽtis ⁊ eadem de cauſa: q; dependet ex voluntate vnius. Ad primũ de conſe. diſt. j. vaſa. ⁊ de cogna. ſpi. c. j. Ad ſcõm. xiij. queſt. ij. vltima voluntas. Ad primum contra. xxxiij. queſtio. ij. hoc ipſum. et. l. diſtinc. domino ſancto. vbi dicitur q; ſtamus potius antiquo iuri q̃ nouo. Sed dic vt ibi. ⁊ vt ſupra dixi. hec regula locum habet in his que pars ius habent. Nam priuilegia conſiderantur non ſolum ex tempore: ſed ex cauſa. hinc eſt qõ receptus auctoritate apoſtolica prefertur omnibus alijs ante receptis aliorum auctoritate. de preben. hi qui. lib. vj. Et creditrix dotalis prefertur quibuſdam anterioribus nõ tamẽ filijs ex priori matrimonio qui agunt de dote materna. C. qui po. in pig. habe. l. vlti. Joan. And.

Poſterio ritas pre ualet i legib⁹ ⁊ teſtamẽtis.

Ubi. ſ. **Quod alicui non ſuo licet no** mine: nec alieno licebit. Pone caſum per. c. xlvj. diſtin. ſicut non ſuo. Meo eñ nomine nõ licet fenus exercere: ita nec alieno. vt ibi ꝺr. Itẽ extra de cri. fal. ad falſarioũ Sicut proprio noie nõ debeo falſare literas papales: ita nec alieno. Et nota quod hec regula vera eſt in malefactis. Indecens eſt enim crimen ſuum alienis commodis impendere. vt in dicto. c. ſicut non ſuo. Hoc dico: quia delegatus ex delegatione cognoſcit de cauſa de qua ex proprio noie cognoſcere non poſſet. Et laicus qui non poteſt proprio noie tractare cauſam ſpũalem: tractat alieno: vt de procura. c. j. lib. vj. Item hz locũ regula in his q̃ vt demandari poſſint requirũt ordinis adminiculum. Vñ ſicut ſuo nomine' ſacerdos ſimpliciter non chriſmat in fronte: non ordinat ad ſacros: ita nec epiſcopi ſui mandato: cũ talia demandari nõ poſſint. Et de hoc de conſe. eccle. vel alta. Joan. Andr. Non licet fraudes: damna: furta: ⁊ hmoſmodi facere nomine ſuo: ita nec alieno.

Impẽde re crimen ſuũ commodis alienis eſt indecens.

Ubi. ſ. **Que cõtra ius fiũt debent vti;** q; pro infectis haberi. Pone exẽpla. xxv. queſt. ij. imperiali. vbi ſunt hec verba: ⁊ de regula. nõ ſolum. lib. vj. in regula. ſ. non preſtat impedimentum. Obijcitur ad hanc regulam de matrimonio contracto poſt votum ſimplex quod tenet. ⁊ de matrimonio contracto contra interdictum eccleſie: ⁊ inter compatres ex cathechiſmo tantum. de cogna. ſpi. c. ij. lib. vj. Et de ſententia ſub conditione lata que tenet. ij. queſt. vj. biduum. Et in eccleſia cõſecrata ab alieno epõ. vij. queſt. j. epiſcopus. Et de oĩbus que fieri prohibent: et tamen facta tenent. Item obijcitur de his q̃ fiũt contra ius: ⁊ poſtea confirmantur que allegata ſunt. ſ. in regula. nõ firmatur. Solu. Generaliter dici poteſt ſm Joan. qui hoc notauit. diſt. x. vides. ⁊ Ber. qui idem no. de ſpon. duorum. c. penul. ⁊ glo. pe. hanc regulã locum habere in his que habent perpetuam prohibitionis cauſam: contraria vero in his que tẽporalem. Vel dic hanc regulam veram niſi eodem vel alio iure tolleretur: ⁊ ſic intelliguntur cõtraria. Vel dic q; illa non ſunt directe contra ius: quia licet non aſſiſtat ius: non tamen plene reſiſtit ius. Et dicit. C. de leg. l. nõ dubiũ. q; ſufficit legiſlatorem aliquid prohibuiſſe: licet non adiecerit: ſi contra factum fuerit non valere. Et hec regula locum habet in his que de iure ſortiuntur effectum: non de maleficijs que cõtra ius fiunt: que vtiq; nõ habentur pro infectis. Et facit quod dictũ eſt. ſ. in regula. non preſtet: ⁊ illud hic adde. Joan. and.

Quod oẽs tãgit debet ab omnibus approbari. Pone caſum in archiepiſcopo cõſecrãdo ab oĩbus ſuffraganeis ſuis. lxvj. diſtinc. c. j. In electione facienda ab omnibus cononicis. de elec. q; propter. In concedendo hauſtũ aque in quo conuocandi ſunt omnes qui ius habent. ff. de aqua plu. arcen. l. in cõcedendo. Ad idem. lxiij. di. c. j. ⁊ viij. qõ. j. licet. Et nota q; dicit id qõ tãgit oẽs debere approbari ab omnibus: ergo non valet quod facit maior pars: et ſic eſt contra. lxv. diſt. c. j. Solu. Aut competit illud vt ſingulis: aut vt collegio quod proſequere vt no. per Ber. ⁊ Inno. de conſti. cum omnes. Fallit autem hec regula in caſu. inſtit. de rerum diui. ſ. religioſum. Illud autem dicuntur in aliquo collegio omnes facere: quod maior pars facit. xlvj. diſtinc. apoſtolica. Interdũ tamen requirunt due partes. de ele. licet. Et eſt regula in ar. ad queſtionem. An papa poſſit ſtatuere inuitis acholitis quod ipſi contineant. Et hec queſtio notatur diſtin. lxxxij. propoſuiſti. et dicit Joan. q; nõ: quia caſtitas ſuaderi poteſt non imperari. xxij. qõ. j. integritas. Bar. Bitr. ibi. contra: cuius dictum penitus eſt falſum. niſi intelligas de promouendis: ſed ipſe etiam de promotis intellexit. Monachis autem profeſſis qui renuntiauerunt proprie voluntati: auſterior: regula poſſet eis indici: etiam ipſis nõ approbantibus ſm Innocen. qui hoc no. de reg. ſuper eo. Et ſatis eſt expreſſum. de ſta. regu. c. j. lib. vj. Ibi enim monialibus indicitur auſterior vita: licet non poſſint ſine voluntate omnium ordinẽ mutare. de his que vi me. ve cauſa fi. c. penulti. Joan. And.

Ubi. ſ.

Nota.

Qui ſentit onus ſenture debet et cõmodum ⁊ econtrario. Hec regula eſt ſumpta ex. l. ff. eod. titu. l. ſm naturã. Pone caſum in clerico q̃ pter lapſum retruditur in monaſterio ad penitentiã agendã: q; res eius proficient monaſterio. xvj. queſt. vj. de lapſis. In ſecundo. ſ. dicto ibi ⁊ econtrario. pone caſum in patrono qui defenſare debet eccleſiam. xvj. queſt. vij. filius. In clerico qui officiare debet eccleſiã. de preben. ſignificatum. ⁊ dicit lex. Nõ eſt ferẽdus qui lucrum amplectitur: onus aũt ſubire recuſat. C. de cadu. tollen. l. vna. Concordan. ad hanc regulam. vij. q. j. ibi. ⁊ xij. q. ij. charitatem. cum ſuis concor. Et nota q; hec regula fallit interdũ rõne etatis vel perſone. interdum ratione nature contractuum. interdũ ex ſpeciali pacto. Primum patet. C. de leg. tute. l. vlti. Ibi eñ minores licet ad tutele grauamen non veniant: ſucceſſionis emolumentum non admittunt. Scõm ptz ex. l. ff. pro ſocio. l. de illo. Ibi enim nõ fit compenſatio emolumenti: quod ſocius attulit ſocietati damno quod intulit: imo eo non obſtante damnũ emẽdare tenetur et eſt ratio nature cõtractus. Contrahit enim ſocietas tantũ ob lucrum. Tertium ptz. ff. de pac. do. l. familie. ⁊ de pac. c. j. lib. vj. Item fallit vbi ex cauſa quis prohibet ab emolumẽto: licet on⁹ habeat. ſic in iudice qui habet a partibus exigere: niſi expenſas moderatas: cum proficiſcitur pro cauſa. Nec tunc illas ſi partes ſunt notabiliter pauperes. de reſcrip. ſtatutum. lib. vj. Jo. an. Poteſt ſic extendi. Qui ſentit onus penitentie ⁊ obſeruationis mandatorum ſentiet cõmodum premij: ⁊ econtrario. qui ſentit commodum delectationum: ſentiet poſtea onus damnationis.

Ampliatio.

Qui ad agẽdum admittitur: ad exciplendum multo magis admittendus eſt. Hec regula ſumpta eſt ex. l. ff. eo. titu. l. inuitus. Pone caſum in eo qui legitime preſcripſit: q; ſi cadit a poſſeſſione dat ſibi actio: multo fortius dum poſſidet exceptio. xvj. queſtio. iij. ſ. poteſt. Ad idem de preſcrip. illud. Ratio huius regule eſt: regula quam habuiſti. ſ. cui licet plus ⁊c. q; plus eſt agere q̃ excipere. Sic vt ergo licet agere: multo fortius licebit excipere. Joan. And.

Ubi. ſ.

Qui contra iura mercatur pre; ſumitur bonam fidem non habere. Pone caſum in eo qui recipit eccleſiã de manu laici. xvij. q. vij. ſi quis de inceps. Item in eo qui emit ſpũalia. de ſimo. nam ſatis. j. q. j. quicunq; ⁊ in multis alijs. c. Ad idẽ. C. de agri. ⁊ cenſi. l. quẽadmodũ. vbi qui emit adſcriptitium ſine gleba contra legum interdicta mercatur: et male fidei poſſeſſor ꝺr: et ideo quia talis nõ preſumitur habere bonam fidem: ideo nõ preſcribit vt in predictis iuribus. Cõtra de iure pa. cura. ſolue vt ibi. Et ſic patet q; iuris ignorantia non excuſat in preſcriptionibus et vſucaptionibus. Joan. and. Similiter qui ſcienter emit res furatas vel raptas: non habet bonam fidem: vnde tenetur vt poſſeſſor male fidei.

Ubi. ſ.

Quod

Ex quinto decre.

Quod latēter vel p vim vel alīs

illicite introductum est: nulla debet stabilitate subsistere. ¶Hec regula est in decre. de regu. iuris et sunt verba Greg. vij. Glo. ibi. Pone casum per. l. ff. quod vi aut clā. l. j. ⁊ in seruitio prestito prelato a subdito per vim. hoc in futurum nō facit preiudicium. x. q. iij. quia cognouimus. Per vim. Que per vim vel metum fiunt: qui potest cadere in constantem virum: cum de hoc constiterit reuocantur. de his que vi me. ve. cau. fi. c. j. in gloss.

Ibidem.

Quicquid in sacratis deo rebus

et episcopis iniuste agitur pro sacrilegio reputatur. ¶Hec regula est in decre. de regu. iuris et sunt verba Stephani pape. Glos. ibi. In sacratis rebus siue sit homo siue ager: qui illa aufert et inuadit sacrilegium committit. xij. questione. ij. nulli. Est autem multiplex genus sacrilegij. xvij. questione. iiij. per totum. ibi vide. et in. ij. parte.

In. vj. ll. ¶Heres patroni succedēs in honore iuris pa. debet ecclesiaz defendere.

Rationi congruit vt succedat in

onere qui substituitur in honore. Pone casum in filio patroni herede: qui succedit in honore iuris patronatus: sic in onere defendi ecclesiam succedere debet. xv. q. vij. filijs. Item in prelato qui succedit predecessori in honore: sic ⁊ in onere soluendi predecessoris debita succedere debet pro ecclesie vtilitate contracta. de solu. c. j. Et concor. regula supra qui sentit. ⁊ quod ibi dictum est: hic adde Joan. an. Ex hoc sequitur q̄ Papa qui substituitur in honorem Petri: imo Christi: episcopi in loco apostolorum: religiosi in honore sanctorum Benedicti: Dominici. Frācisci: ⁊ huiusmodi succedant in onere vite ⁊ austeritatis eorum. dist. xl. nō vos. ⁊. c. non est. ⁊ dist. xxxv. ecclesie ⁊c.

Ibidem.

Ratum quis habere non potest

quod ipsius nomine non est gestum. Pone casum. ix. qō. ij. c. j. et de senten. excommu. cum quis. lib. vj. Sed contradicit ad hanc regulam. ix. q. ij. Lugduñ. xvj. q. j. c. vlti. ⁊ de elec. quod sicut. In quibus iuribus habet quis ratum quod eius nomine non est gestum. Sol. Quidam dixerunt hoc fallere in spiritualibus: in quibus ratum habeo quod nomine meo nō est gestum per iura predicta. ⁊ hoc no. in predicta decre. q̄ sicut. in gloss. Verius dic qō ordinatio facta a non proprio episcopo tenet quoad ordinem: licet non quo ad executionem. de temp. ordinā. q̄ translationem. Ibi igitur. in. c. Lugduneñ. episcopus proprius non ratificauit collationem ordinis quoad ordinem: quia non erat necesse: sed executionem ille dispensatiue contulit quam non habebat. Alia etiam iura non proprie loquuntur de ratihabitione: sed de quodam nouo consensu que sunt valde diuersa. ⁊ super hoc vide qō dictum est supra in regula non firmatur. An autem vnus iudex possit habere ratam sententiam latam per alium. dic vt not. ix. q. ij. ca. j. Et de materia huius regule adde quod dicitur in sequēti regula. Joan. and.

Ubi. s.

Ratihabitionem retrotrahi et

mandato non est dubium cōparari. ¶Hec regula sumpta est ex. l. ff. eo. titu. l. hoc iure. Pone casum in iudicijs. ij. q. vj. non solent. ⁊ de iureiur. c. vlti. li. vj. Item in contractibus. C. ad mace. l. vlti. Et habet locum hec regula in casu: quando scilicet nomine meo est gestum: ⁊ tunc ratum habere possum: ⁊ ratihabitio retrotrahitur ⁊ mādato cōparatur. vnum nota. si infra certum tempus teneor aliquid facere: ⁊ alius infra idem tēpus id fecit nomine meo habere ratum debeo: alias ratihabitio non prodesset. ij. q. vj. nō solent. ¶Huic regule simile est quod dicit lex scz q̄ appellās condēnatus de furto si nō prosequitur appellationē retro notatur infamia. videtur enim ratū habere sententiam. ff. de his qui no. infa.

Extēsio regule.

l. furti. Jo. an. extendi potest ad maleficia ⁊ dāna: que si quis faciat nomine alicuius domini vel alterius: ⁊ ille hoc sentiens ratum habeat: tita est ⁊ tenetur ac si mandasset. Sic ⁊ verberās clericū nomine alterius: si habet ratū efficitur excōmunicat⁹: secus si verberat ex se nō nomine alterius: q̄ qui audiēs hz ratū ⁊ gratum peccat quidē: sed nō incidit in excōmunicationē. Similiter audiens dāna facta ⁊ furta: nō tamē nomine suo: licet habeat rata propter odium illius peccat quidem: sed nō tenetur ad restitutionem: sicut teneretur si eius nomine esset factū cum posset obuiare. Utrum absoluens aliquē a peccatis nō habens licentiam seu auctoritatem sub spe ratihabitionis sui prelati vere absoluat: si ille postea habeat ratum. Communiter dicitur q̄ non.

Semel malus semper presumi

tur malus. Pone casum in semel periuro. xxij. quest. v. paruuli. In semel contumace. de presump. scribā. Ad hec. dist. xxv. c. vlti. ¶Hic ergo presumitur eū qui semel malus fuit: semper esse malū. Et potest hmōi dici p̄sumptio hoīs: q̄ contra hoīem sic p̄sumit. Pōt etiam dici p̄sumptio facti: q̄ ex semel facto sic presumitur. Potest dici et presumptio iuris: q̄ ius sic presumit ex facto vt hic vides ⁊ in iuribus. s. assignaris: de quibus diuersis presumptionibus prosequere. vt no. per Jo. dist. l. ferrū. ⁊. liij. di. fraternitatē. ⁊ per Ber. de spō. is qui. ¶Hic ergo vides q̄ p̄sumit ex preterito circa p̄sens ⁊ futurum: interdū presumitur ex p̄senti circa preteritū. interdū circa p̄sens. interdū circa futurū. Quod prosequere vt no. di. xliij. multis. ⁊. xxxiij. q. j. cū per bellicam. de presump. scribā. Licet autem hic possit dici p̄sumptio iuris: non tñ est presumptio iuris de iure. admittit enim p̄batio in cōtrariū: et p̄bato q̄ penituerit nō dicet ampli⁹ malus. distinc. l. ferrum. saluo eo qō ō: de here. ad abolendā. Nota igit q̄ qui semel fuit bonus semper presumit bonus. lxj. dis. miramur. et de presump. mandata. Et prima facie quilibet p̄sumit bonus. xj. q. iij. in cunctis. de presum. dudū. Qui autē malus est semel semper presumitur malus: vt hic. Et procedit hec p̄sumptio: tum ex presumētis natura corrupta: tum q̄ humana natura prona est ad delicta. xij. q. j. omnis etas. Jo. and. Ex predictis nota q̄ est duplex p̄sumptio. s. iuris: et hec est semiprobatio et⁹ rei de qua p̄sumit: vñ cōtra hāc admittit p̄batio in cōtrariū exēpli grā. Promulgata est aliqua p̄stitutio publice: vnde q̄libet p̄sumit scire ⁊ nō excusat per p̄ñs cōtrariū faciēdo. Sed si q̄s p̄bet se iuste ignorasse: puta tunc furiosum fuisse vel longe absentem eliditur illa p̄sumptio iuris per p̄bationē. Est alia p̄batio que ō: iuris ⁊ de iure huiusmodi: est plena p̄batio in humano iudicio rei de qua presumit: vt omo credat sic esse: vnde cōtra eā nō admittit p̄batio. Exēpli grā. Que p violētiam absolutā cognita est p̄sumit nō virgo: vñ fm iura nō pōt inter virgines cōsecrati quantum cunq̄ fuerit animo renitēs: ⁊ per cōsequēs p̄go nō est. Presumitur etiam semel malus semper malus. s. in eodē, gñe mali. Et q̄ nullus iudicandus est immemor sue salutis. j. q. j. debet estimari penituisse nisi perseueret in malo: ⁊ hoc in iudicio anime.

Ubi. s.

Presumptionum alia facti alia iurs.

Presumptio duplex.

Sine culpa nisi subsit causa nō

est aliquis puniēdus. ¶Hic ponitur regula et exceptio eius. In regula pone casum. distinc. lvj. satis peruersum. In exceptione pone casum in marito corrupto: quia promotione sine culpa repellitur: tamen ex causa p̄pter sacramenti defectum. xxxiij. distinc. si cuius. In clerico leproso qui sine causa propter scandalū priuat ecclia. de cleri. egro. tua. Regulariter ergo nullus punitur sine culpa. xvj. quest. vij. inuentū. Et est ratio: q̄ pena est mēsura culpe. Ubi autē nō extat mensurandū: mēsura locum non habet. Bene autem ex causa punit quis sine culpa. dist. xxij. renouantes. Et nota q̄ quinq̄ de causis aliquis punitur in p̄senti fm magistrū in. iij. Prima causa purgationis pec[illegible] vt languidus ad piscinam. Joan. v. de pe. ⁊ re. cum infirmitas. Scda causa inchoāde dānationis eterne. vt in Herode et Antiocho. de pe. dist. iij. sunt plures. Signis. Tertia causa preseruationis a futura culpa vt Paulus Act. ix. Quarta cā glorificationis dei ex miraculo secuto vt in ceco a natiuitate: ⁊ Lazaro resuscitato. Jo. ix. ⁊. xj. Quinta ad maius meriti cumulum ⁊ premium et exemplum ceterorum. vt Job: Tobias. ⁊ huiusmodi. de pen. distin. j. si peccatum Dauid. ⁊ dist. iij. productio.

Quibus de causis q̄s in presenti puniatur. Mat. ij. Act. xij. ij. Macha. ix.

Scienti et consentienti non fit

iniuria neq̄ dolus. ¶Hec regula sumpta est ex. l. ff. eodem titu. l. nemo. Pone casum in ingenuo: qui sciens ⁊ consentiens contrahit cum serua vel econuerso. xxix. quest. ij. si quis ingenuus. In clericis que scienter ⁊ voluntate tocosa adinuicem se pcutiunt. de sentē. excō. c. j. Item in eo q̄ sciebat rem quā emebat seruitutē debere. ff. de act. emptio. ⁊ ven. l. j. Et qō dicit hec regula scienti, dic vel scire debenti. Ad hoc. xvj. dist. quod dicitis. Item dic scienti a principio secus si ex postfacto. ff. de edil. edic. l. iustissime. Et nota quod dolus malus est omnis calliditas: fallacia: machinatio ad circumueniendum: fallendum: decipiendum in alterum adhibita fm Labeonem. ff. de dolo. ma. l. j. §. j. Sed sciens non circumuenitur fallitur vel decipitur: ergo sibi non infertur dolus. Igitur inductus ad clericatum vel monachatū nō ō: dolū passus: quia nō est deceptus. xx. q. iij. constituit. vbi de hoc. Et quod

Ut. s.

dicit hec regula non inferri dolum scienti ⁊ volenti: verum est vt ex eo agi possit. Infertur tamẽ ita ꝙ nascitur ex eo actio per exceptionem elidenda. ff. de fur. inter omnes §. vlti. Item nota qđ hec regula formata est copulatiue non disiunctiue. Hec eñ duo requirunt coniunctim. s. ꝙ sciat ⁊ ꝙ consentiat. Scienti eñ et non consentienti bene infertur iniuria et dolus. xv. qõ. j. illud. cum similibus. Ad hanc regulam signatur contra. de senten. excommuni. contingit. s. in verberante: scz clericum se ad hoc offerentẽ in satisfactione: iniurie facte ab eo: quia excommunicatus est. Sol. cui non fiat iniurta ipsi clerico volenti vt ibi: fit tamẽ iniuria ordini clericali: ⁊ ideo incidit. Item contra. C. de rapto. virg. l. vna. vbi si rapto virginem etiam volentem teneor. Sed hoc ideo: qr id voluit in persuasione dolosa: quod plus est ꝙ violentia. ff. de ser. corrup. l. j. Jo. and. Ex hoc sequitur ꝙ si quis operatur pro aliquo pro certo pretio sibi dando in panno partim vel ad rationem. xiij. vnciarũ pro libra: non fiet ei iniuria ex quo a principio scit qũo sibi soluetur. Jacob non commisit dolum in emendo primogenita ab Esau. Geñ. xxv.

Persuasio dolosa plꝰ est ꝙ violentia.

Ubi. s.

Semel deo dicatum non est ad

vsus humanos vlterius trãsferendum. Pone casum. xij. q. ij. nulli. et de relig. do. ad hoc. Ad idem. xix. q. iij. que semel. de conse. distin. j. ligna. ⁊ c. vestimenta. Et habet locum hec regula nõ solum in re propria sed etiam aliena cõsecrata. Unde si aurifer habebat calicem quẽ episcopus cõsecrauit amplius nõ reddetur artifici calix ipse sz estimatio eius. Et est casus specialis in quo quis priuatur re sua. xiiij. q. vj. cõperimus. Et quod dixi de calice idem de qualibet re inanimata. Secꝰ in animata puta in seruo. Et sic nõ est contra. distin. liij. frequens. ⁊ c. seq. Et ratio est quam no. Jo. scilicet quia in re inanimata non fuit dolus: sed in animata. vij. qõ. j. episcopus in dioc esi. Et hoc quod dictum est hic ꝙ non debet reddi: intellige in eadem forma. Nam ob redẽptionem captiuorum ⁊ vrgentia debita: calices ⁊ vasa alia eccle siastica vendi possunt etiam laicis: conflata tamen ⁊ cõminuta. x. q. ij. hoc ius. Item nota ꝙ dicit regula dicatũ: qr bona ecclesie non dicata vel cõsecrata: bene transeunt ad humanos vsus: et etiam serui ecclesie vendunt laicis vel donant ad seruiendum. xij. q. ij. ecclesiasticis. Item nota ꝙ dicit ad vsus: quia non solũ ad dñium laicorũ: sed nec in vsum eorũ transire debent res deo dicate. de conse. distin. j. vestimẽta. Et ponitur ibi exemplũ Balthasaris regis Babylonis: qui punitus fuit propter vsum vasorum templi. Dañ. v. Ad humanos. i. seculares vel secularium personarum. Ad idem. xij. quest. ij. qui diuinis. Hoc ideo dico: quia ad vsus clericorũ bene possunt reduci. de conse. dis. j. ligna. Transferẽdũ. Adde quod dixi supra priuilegiũ. Jo. an. Ex hoc sequitur ꝙ clerici ⁊ religiosi cũ sint deo dicati: non debent se immiscere negotijs secularibus. ne cle. vel mo. c. vlti. Nec se dare vite vitiose ⁊ mundo. xij. q. j. clericus. ⁊ c. duo sunt. In figuram huius contrarium facientibus. h. bes de Nadab ⁊ Abiu. qui offerentes ignem alienum combusti sunt. Leui. x.

Pro redẽptione captiuorꝝ vasa ecclesiastica pñt vẽdi.

Ubi. s.

Tacere: qui tacet consentire vi;

detur. Pone casum. liij. dist. si seruus. ⁊ de presump. nonne. Nota ꝙ qui tacet consentit vt hic: ⁊ in supradictis iuribus votum emittit. dist. xxvij. c. j. occidit. dist. xlij. ephesijs. Est contumax. di stin. lxv. c. vlti. Interdum nec consentit nec contradicit: vt dicetur statim in regula seq. Joan. and. Esa. vj. Ue mihi: quia tacui. Est simulator. dist. lxv. si forte. Impunitatem promittit. distinc. xliij. sit rector. Offert. xx. q. ij. c. j. Joan. and.

Tacitur nitas qñ ꝙ habet ꝓsensu.

Ubi. s.

Js qui tacet nõ fatetur: sed nec

vti ꝙ negare videtur. Hec regula sumpta est ex. l. ff. eod. titu. qui tacet. Et nota ꝙ tacere est quoddam medium inter expressam voluntatẽ ⁊ expressam contradictionem. Pone ergo casum in eo contra quem fertur sententia: qui tacens non habetur pro cõsentiẽte: nec pro cõtradicẽte infra. x. dies infra quos semper appellat. ij. q. vj. anteriorũ. Item pone casum in prelato qui tacet ex causa propter scandalum. de cog. spi. super eo. Prima regula fallit. dist. xxvij. c. j. ⁊ dist. liij. si seruus. ⁊ xx. qõ. ij. c. j. ⁊ de presumptio. nonne. ⁊ vbicunq; tacitum pactum inducitur a lege. Secũda regula fallit in eo qui verbo tacet: sed contradicit facto vel signo. lxxiij. dist. c. j. Item fallit in his in quibus requiritur expressus cõsensus: vt in adulto qui catechizatur. Item in seruitute imponenda. Item in procuratore cõstituendo. Item in furto. ff. de fur. qui vas. Item in soluendo matrimonia. Itẽ in his casibus qui habentur. ij. quest. vij. plerique. Quid ergo in his dicese Nunquid tacens habebitur pro consentiente: an pro contradicente Solu. Dicunt quidam ꝙ regulariter tacens habetur pro consentiente. Facit ad hoc regula. s. immediata. qui tacet: fallit autem in casibus nũc dictis. Uel dic secundo ꝙ aut est tale factum quod fieri non potest me prohibente. Pone casum. liij. dist. si seruus. ⁊ tunc taciturnitas habetur pro consensu. fallit tamen in casibus supradictis. Aut est tale quod fieri põt me prohibente vel cõtradicente. Pone casum. ff. de cõtrahen. emp. rem alienam. ⁊ tunc taciturnitas non obest ſm Jo. qui hec not. dist. xxvij. c. j. Uel dic tertio ꝙ in facto concupiscibili honorabili ⁊ meritorio taciturnitas habetur pro consensu: vt in primis iuribus. In facto autem quod non est concupiscibile honorabile et meritorium: sed onerosum: taciturnitas nõ habetur pro cõsensu: sed necessarius est expressus consensus. vt in alijs iuribus secundum Innocen. Hoc addito quod vbi ius in penam statuit aliquem tacentem haberi pro consentiente vel confesso. sic habebitur: licet factum sit onerosum. Exemplifica per decre. de iura. calum. c. vltimo. Joannes And.

Qui ex timore facit preceptum

aliter facit ꝙ debeat: ⁊ ideo iam omnia nõ facit. Hec regula est in decre. de regul. iur. Et sunt verba Aug. glo. Timore. s. seruili. hic non stat cum charitate. Est tamen bonus: quia sicut seta filũ ita iste timor introducit charitatem ſm Aug. xxiij. quest. vj §. cũ per timorẽ. Non tamen sufficit ad salutẽ. de pen. dist. vij. c. vlt. Et hic timor est cum quis tãtum respicit ad penas temporales vel infernales: ꝙ principaliter ꝓpter illas vitandas sibi cauet a peccatis: ⁊ facit bona opera: alias non facturus. Requiritur ergo timor filialis vel initialis qui respicit ad beneplacitum dei patris ⁊ premium. Jam non facit. glo. ar. ꝙ non dicitur factum qđ non legitime fit. xxiij. q. j. pudenda. Item est arg. ꝙ qui inuitus obedit aut rem aut meritum perdit: ⁊ talis obediẽtia aut nulla est aut minima. vij. quest. j. sciendum.

Ex ẽnto decre.

Utilius scãdalum nasci permit

titur ꝙ veritas relinquatur. Hec regula est in decretali. de regulis iuris. c. qui scandalizauerit. Et sunt verba Bede. Glos. ibi collige casum. xj. quest. iij. inter verba. et. xxij. quest. ij. primum. Ueritas que triplex est: scilicet vite bone que nunquam omittenda est propter scandalum: et ad quemlibet pertinet. Alia est veritas iustitie: hec ad iudicem pertinet. Alia discipline seu doctrine que pertinet ad prelatum et doctorem. In his duabus quandoq; omittitur propter scandalum vitandum. distinct. l. vt constitueretur. Et intellige de his que indispensabilia sunt. Et tale ius cõmune quod est indispẽsabile dicit veritas: q̃nũq; est deserenda propter scandalum: quando scilicet est ius indispensabile. Sed cum est ius commune dispensabile: quod etiam potest dici veritas propter scandalum potest dimitti. j. quest. vltima dispensationes. Bernar. Intellige sane ꝙ scilicet veritas doctrine potest aliquando dimitti propter scandalum: non vt mendacium dicatur: vel falsitas doceat: quia hoc nunquam licet: sed vt veritas taceatur cum non est necesse. Sic etiam aliquando veritas iustitie deseritur propter scandalum: non vt inde qua et iniusta sententia detur contra innocentem: sed aliquando vt reus non condemnetur ad vitandum maius scandalum: vt dicitur in illo. c. vt constitueretur. distin. l. De ista materia habes. infra in secunda parte.

Ibidem

Ueritas ẽ triplex.

Utile non debet per inutile vi;

tiari. Pone casum. xij. questione secunda. si quos. de seruis. vbi episcopus manumisit seruum benemeritum: cui dedit vltra viginti solidos. Sed illud amplius tantum reuocabitur: sed non totum. de prebendis dilectus. vbi confirmatur factum legati in vno capitulo: et non in alio. C. de donationibus. l. sancimus. vbi donatio pro parte tenet et pro parte non. Et nota quod hoc est brocardicum: ⁊ pro hac parte faciunt iura supra inducta. Ad idem. xxxvij. distinctione turbat. et. c. si quod veri. et prima quest. j. nonne. ⁊ c. dominus declarauit. xij. quest. v. quia. ⁊ xxij. quest. quarta. inter cetera. xxiij. questione quarta. quid ergo. de consecra. distinctione. iiij. si non sanctificatur. de arbit. cum tempore. de dona. apostolice. insti. de inutili. Stipu §. ꝙ si quis. Per hec ⁊ similia probat qđ inutile per vtile non dz vitiari: vt dicit regula. Econtrario ꝙ vtile per inutile vitietur: probatur dist. lx. si ad sacras. xxiij. dist. quorundam. iij. quest. ix. pura. de offic. deleg. cum

Ex sexto libro.

super

BIBLIOTECA · REGISTRO DE LA PROPIEDAD ESPIRITUAL · PALENCIA

ſuper.ff.de arbit.l.pedius. Solu.Dicit Bart.Bitr.quod vtile per inutile vitiatur.vbi de hoc in iure inuenitur expreſſum. Et hoc no.ipſe.in.queſt.ix.pura.alias non vitiatur.Vel dic plenius quod regulariter vtile non vitiatur per inutile: vt hic patet in regula.Vides enim quod hec pars probandi: ſcilicet negatiuam hic ponitur pro regula. Habemus ergo ſtare regule: niſi ſpecialitatis ratio vel caſus ſpecialis cōtra regulam appareat. Eſt autem contra hanc regulam caſualiter inuenire vtile per inutile vitiari:vt in contrarijs.Et eſt ſpecialitatis ratio:quia vtile ⁊ inutile ſunt ſeparabilia:vt vides in.c.quorundam. Nam ibi quidam epiſcop⁹ ordinans impoſuit manum ſuper ordinandū: alius dixit verba forme.Et ſic quia materia non debet ſeparari a forma:vt ſi dicatur per vnum forma:per alium exhibeatur materia:ideo ibi vtile vitiatur per inutile:vt nil reputetur factum. Et ſimiliter ſi vnus diceret partem forme:⁊ alius aliam partem:nil faceret.probatur optime hec ſolu.ff.de aqua quotidiana:⁊ eſti.l.j.Trebatius.Jo.an. Nota etiam quod habetur dict. ix.ſi ad ſacras. in gloſſa. Sic opus de genere bonorum vitiatur vtile per inutile peccati mortalis: qꝛ illi operi non debetur premium ſupernum: ⁊ hoc ideo:quia inſeparabilia ſunt opus bonum:⁊ carentia mortalis ad hoc vt ſit meritorium.Ad quod premium nos perducat Jeſus Chriſtus:in ſeculorum ſecula benedictus.Amen.

Vtile per inutile vitiatur.

¶Hic Prime partis Summe Antonini, Ordinis predicatorum, viri clariſſimi, Archiepiſcopi Florentini, Finis extat. Solerti cura emendate. Opera Joannis Creſpin, Calcographi diligentiſſimi.

Regeſtum huius partis.

A.B.C.D.E.F.G.H.J.K.L.M.N.O.P.Q.R.S.T.
Omnes ſunt quaterniones.

36
878 (1-2)

Antonini
opp.
I. 130.